कथासरित्सागर

पत्र ६१०।

ग्रंथपरिमाणं स ११८००

काकलदसा ५

ॐ
बृ॰ क॰
क॰ पी॰
१

श्री

श्रि३

ॐ नमः शिवाय ॐ श्रीगणाधिपतये नमः श्रीवत्स ॥
ॐ श्रियंदिशतुवःशंभोःश्यामःकंठोमनोभुवा अंकस्थ
पार्वतीदृष्टिपाशैरिवनिवेष्टितः संध्यानृत्योत्सवेताराःक
रेणोद्धूयविघ्नजित् शीत्कारशीकरैरन्याःकल्पयन्निव
पातुवः बृहत्कथायाःसारस्यसंग्रहंरचयाम्यहं प्रणम्य
वाचंनिःशेषपदार्थोद्योतदीपिकां आद्यमत्रकथापीठंक
थामुखमतःपरं ततोलावाणकोनामतृतीयोलंबको
भवेत् नरवाहनदत्तस्यजननंचततःपरं स्याच्चतुर्दारिक
श्चाथततोमदनमंचुका ततोरत्नप्रभानामलंबकःसप्त
मोभवेत् अलंकारवतीचाथततःशक्तियशाभवेत् सूर्य
प्रभाभिधानश्चभवेदेकादशस्तथा शशांकवत्य[illegible]था
ततःस्यान्मदिरावती महाभिषेकानुगतःततःस्यात्पंचलं
बकः ततःसुरतमंजर्योपद्मावतीभवेत् ततोविषम
मशीलाख्योलंबकोष्टादशोभवेत् यथामूलंतथैवैत
न्मनागप्यतिक्रमः ग्रंथविस्तरसंक्षेपमात्रंभाषाचवि
द्यते औचित्यान्वयरक्षाचयथाशक्त्याविधीयते कथारसा
विघातेनकाव्यांशस्यचयोजना वैदग्ध्यख्यातिलोभायमम
नैवायमुद्यमः किंतुनानाकथाजालस्मृतिसौकर्यसि
द्धये उपोद्घातः अस्तिकिंनरगंधर्वविद्याधरनिषेवितः च
क्रवर्तीगिरींद्राणांहिमवानितिविश्रुतः महात्म्यमियतीं
भूमिमारूढंयस्यभूभृतः यद्भवानीसुताभावंत्रिजगज्जन
नीगता उत्तरंतस्यशिखरंकैलासाख्यंमहागिरिः योज
नानांसहस्राणिबहून्याक्रम्यतिष्ठति मंदरोमथितेऽप्यब्धौ
नसुधाश्यततोगतः अहंतुयत्नादितियोहसतीवस्वकांति
भिः चराचरगुरुस्तत्रनिवसत्यंबिकासखः गणैर्विद्याध
रैःसिद्धैः सेव्यमानोमहेश्वरः पिंगोत्तुंगजटाजूटगतोय
स्यामृतांशवः संध्यापिशंगपूर्वाद्रिशृंगसंगश्रियंश्री
येनान्धकासुरपतेरेकस्यार्पयताहृदि शूलंत्रिजगतोप्य

पस्यहृदयाब्जेत्रमहत्तं त्रुणमणिगुणपत्पादनावेगप्रच
तिमोकितः प्रसादघाय्नवेधीर्द्वभोनिस्यहारास्पदाः तेकः
दाविस्समुत्पन्नविहंभारद्वासिप्रिया स्तुतिभिस्तोषयामा
स भवानीपतिमीश्वरं तस्यास्तुतिवचोभिर्हृष्टामेकमथाग
तोयसः किंतेप्रियंकरोमीतिबभाषेशशिशेखरः ततः
प्रोवाचगिरिजाप्रसन्नोसियदिप्रभो रम्यांकाचित्कथांब्रू
हिममदेवातिकौतुकं भूतंभवद्भविष्यद्वाकिंनत्याज्ञगति
त्रिषु भवनेषु जानीयादितिशर्वोमुवाचतां ततःसा
ग्रस्तंतस्यनिर्बंधमकरोत्प्रभोः प्रियप्रणयदेवाकिंत
वास्मानवत्तीमनः ततस्तस्याः प्रौढोवतत्प्रभावनिर्बंधतां
तस्माकल्पाकथामेवंशिवःसंप्रनिवर्णयत् ॥ श्रीगणे
शायनमः ॥ आसितमासीत्तितंपूर्वंब्रह्मानारायणस्तथा
महींभ्रमंतौहिमवत्पादमूलमवापतुः ततोदहशतुस्त
त्रज्वालालिंगंमहत्तरं तस्यांतमीहितंप्रायादेकऊर्ध्व
मथापरः अलब्ध्वांतौनपोभिर्मीतोघ्यायमासतुस्ततो आ
विर्भूयमथाप्युक्तोवरःकोप्यर्थनामिति तच्छ्रुत्वैवाब्रवीत्
ब्रह्मापुत्रोमेत्वंभवानिति अशृण्वस्तेनतानोसावत्यारो
हणानिंदितः ततोनारायणोदेवःसवरमासयाचत ध्रु
यास्तेनवशुश्रूषापरोहंभगवानिति ततःशरीरभूतेनसोम
यात्मत्वदात्मना होहिनारायणोःसात्वंशार्ङ्गिःशार्ङ्गिः
मतोमम किंचमेपूर्वजायात्वमिस्त्रकवनिशंकरे कथंते
पूर्वभार्याहमित्युवाच्चःसमार्वती अस्युवाचततोभर्गःपु
रादक्षप्रजापते देवित्वंचतस्यात्मास्त्रवत्सोजायत कन्यकाः
यतेकदाविदाहूतानेनजामातरोखिलाः वर्जितस्त्वहमेवे
कस्ततोपृष्टुनसत्वया किंनभर्तासमाहूतास्त्वयातातोघ्य
तामिति कलापमालीभर्तानैकथमाहूयतामिति इस्युवा
चगिरंसोयवल्काणिविप्रस्यचिकात् योपायस्मात्तानेनकिं
देहेनसमाहृता इतिकोपादथयत्यंस्वशरीरंपरित्यियेतया स

बृ.क.
क.पी.
२

2

वदन्मम स्वस्तेन मस्तुनानाशितो मया ततो जातासि हिमाद्रे
स्तुमहेश्वं इन्दुकलायथा अथस्मरंस्तदाद्रिं तपोर्थमहमा
गतः पित्रा त्वं च नियुक्तास्मच्छुश्रूषायै ममान्तिके: तारका
न्तकमत्पुत्रप्राप्त्यै पिहितामरैः लब्धावकाशो विव्याध मां त
शरेणो मनोभुवा । ततस्तीव्रेण तपसा क्रीतोहं धीरयात्
त्वया तच्च तत्संचयायैव मया सोढं तव प्रिये इत्थं मे पूर्व
भार्या त्वं किमन्यत्कथ्यते तव इत्युक्त्वा विरते शंभौ देवी को
पाकुला ब्रवीत् धूर्तस्त्वं न कथां हृद्यां कथयस्यर्थितोपि
सन् गंगां वहन्नमस्यन्संध्यां विदितोसि न किं प्रभो तच्छ्रुत्वा प्र
तिपेदे स्या हि हितानुनयो हरः कथां कथयितुं दिव्यां ततः
कोपं मुमोच सा नेह कश्चित्प्रवेष्टव्य इत्युक्तेन तया स्वयं
निरुद्धे नंदिना द्वारे हरो वक्तुं प्रचक्रमे एकां जगाद विनोदे
वा मनुष्या नित्यदुःखिनः दिव्यमानुषचेष्टा तत्परमा न मनो
हारिणी विद्याधराणां चरितमतस्ते वर्णयाम्यहं इति दे
व्यां हरो यावद्वक्ति तावत्तत्रागमत् प्रमथाद्विबुधकः शंभोः पु
ष्पदन्तो गणोत्तमः न्यषेधि च प्रवेशोस्य नन्दिना द्वारि तिष्ठ
ता निष्कारणं निषिद्धोयं ममापीति कुतूहलात् अलक्षि
तो योगवशात्स्यविवेशाथ तत्क्षणात् प्रविष्टः श्रुतवान् स
र्वं वर्ण्यमानं पिनाकिना विद्याधराणामपूर्वं च
रिताद्भुतं श्रुत्वा ख्यातां भार्याय जयायै सोप्यवर्णयत् को
हि वित्तं रहस्यं वा स्त्रीषु शक्तो निगोपितुं जयापि तद्विस्मया
विष्टा गत्वा गिरिसुताग्रतः जगौ जया प्रतीहारी स्त्रीषु वाक्
संयमः कुतः ततश्च कोपाद्गिरिजा नापूर्वं वर्णितं त्वया जा
नाति जयाप्येतदिति वेश्वरमभ्यधात् प्रणिधानादथ
ज्ञात्वा जगादेवमुमापतिः योगी भूत्वा प्रविश्यैतत्पुष्पदन्तः स्म
दाशृणोत् जयायै वर्णितं तेन कोन्यो जानाति हि प्रिये श्रु
त्वेत्यानाययद्देवी पुष्पदन्तमतिक्रुधा मर्त्यो भवाविनीतेति वि
ह्वलं तं शशाप सा माल्यवंतं चाविज्ञप्तं सैऊर्व्यां गणं तत्कृते नगां

निपत्यपादयोस्तस्यांजययासहबोधिता प्रयांतंप्रति
पार्वतीशापांतवचनमब्रवीत् विंध्याटव्यांकुबेरस्यशापात्
प्राप्तःपिशाचतां सुप्रतीकाभिधोयक्षःकाणभूत्याख्य
यास्थितः तंदृष्ट्वासंस्मरंजातिंयदातस्मैकथामिमां पुष्प
दंतप्रवक्तासितदाशापाद्विमोक्ष्यसे काणभूतिकथांतां
त्वयदाश्रोष्यसिमाल्यवन् काणभूतौतदामुक्तेकथांप्र
ख्याप्यमोक्ष्यते इत्युक्त्वाशैलतनयाव्यरमत्तावतत्क्षणात्
विद्युत्पुंजाविवगणौदृष्टनष्टौबभूवतुः अथजातुयाति
कालेदेवीपप्रच्छशंकरं मयदादेवमायातौशापेप्रमथ
वेरौक्वजातौतौ अवदच्चंद्रमौलिः कौशांबीत्याख्यया
महानगरी तस्यांसपुष्पदंतोवररुचिर्नामप्रियेजातः प
वंतिवेद्यसौविभुसततानुवृत्तयस्याविमानविविभावनसा
सुतांच कैलासशैकटनात्यितकल्पवल्लीलीलागृहेसुद
पतारमयन्नेवाच । अन्यश्चमाल्यवानपि नगरवरेसुप्र
तिष्ठिताख्येसः जातोगुणाढ्यनामादेवितयोरेषवृत्तांतः
इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे कथापी
ठलंबके प्रथमस्तरंगः ॥ ॥ नमः
ततःसमर्त्यवपुषापुष्पदंतःपरिभ्रमन् नाम्नावररुचिः
किंचकात्यायनइतिश्रुतः परिसमाप्यविद्यानांकृतवान्
दस्यसेवितो खिन्नःसमाययौद्रष्टुंकदाचिद्विंध्यवासिनीं
तपसाराधितादेवीस्वप्नादेशेनसाचतं प्रहिणोद्विंध्यकां
तारंकाणभूतिंसवीक्षितुं व्याघ्रवानरसंकीर्णेनिर्जलेपरुष
द्रुमे भ्रमंस्तत्रसचप्रांशुन्यग्रोधतरुमैक्षत ददर्शचसमी
पेतस्यपिशाचानांशतैर्वृतं काणभूतिंपिशाचंतंवर्ष्मणा
सालसन्निभं सकाणभूतिनादृष्टःकृतपादोपसंग्रहः का
त्यायनोजगादैनमुपविष्टःक्षणांतरे सदाचारोभवानेवं
कथमेतांगतिंगतः तच्छ्रुत्वाकृतसौहार्दंकाणभूतिस्तमब
वीत् स्वतोमेनास्तिविज्ञानंकिंतुशर्वान्मयाश्रुतं उज्जयि

बृ.क.
कमी.
३

3

त्यांएवमथानेयप्रच्छाउत्कण्ठयामिते कपालेषुश्मशानेषुक
स्माद्देवरतिस्तव इतिपृष्टःतदादेव्याभगवानिदमब्रवीत्
पुराकल्पक्षयेवृत्तेजातंजलमयंजगत् मयाततोविभि
द्योरुंरक्तबिन्दुर्निपातितः जलान्तस्तदभूदण्डंतस्माद्द्वेधा
कृतात्पुमान् निरगच्छत्ततःसृष्टासर्गायप्रकृतिर्मया तौचप्र
जापतीनन्यान्सृष्टवन्तौप्रजाश्चते अतःपितामहःप्रोक्तस्स
जगतिप्रिये एवंचराचरंसृष्ट्वाविश्वंदर्पमगादसौ पुरुष
स्तेनमूर्धानमथतस्याहमच्छिदं ततोनुतापेनमयामहा
व्रतमगृह्यत अतःकपालपाणित्वंश्मशानप्रियताचमे
किंचैतन्मेकपालात्मंजगद्देविकरेस्थितं पूर्वोक्ताण्डकपा
लेद्वेरोदसीकीर्तितेयतः इत्युक्तेशंभुनातत्रश्रोष्यामीति
सकौतुके स्थितेस्वयंततोभूयःपार्वतीपतिमब्रवीत् सपु
ष्पदन्तःकियताकालेनास्मानुपैष्यति तदाकर्ण्याब्रवी
द्देवींसोमुंदिश्यमहेश्वरः पिशाचीभूयपतितोयोयमेषवैश्र
वणानुगः यक्षोमित्रमभूद्यस्यस्थूलशिराइति सं
गतंतेनमयापिनिरीक्ष्योवाचराजराट् शापावतीर्णोदाक
र्णपुष्पदन्तान्महाकथां उक्त्वामाल्यवतींतांचशापान्मुक्त्या
मायमत्यितां ताभ्यांगणाभ्यांसहितःशापमेनंतरिष्यति
इत्येवमवदत्तेनास्यशापान्तोविहितस्तथा त्वयाचपुष्पदन्त
स्यसमयोतिस्मरप्रिये एतच्छ्रुत्वाचतत्रस्थमहर्षीन्द्रमिहाग
तः इत्ययंमेशापदोषायपुष्पदन्तागमावधिः इत्युक्त्वा
विरतेतस्मिंकाणभूतिर्वनेतत्र स्मृत्वाचस्वरूपंविजातिंस्व
मोस्थितइवावदत् सएवपुष्पदन्तोहंमत्तस्तांचकथांश्रृ
णु इत्युक्त्वाग्रन्थलक्षाणिसप्तसप्तमहाकथाः कात्या
यनेनकथितःकाणभूतिस्ततोब्रवीत् देवरुद्रावतारस्त्व
कोन्योवेत्तिकथामिमां तत्प्रसादाद्गतप्रायःसशापोमे
शरीरतः तद्ब्रूहिनिजवृत्तान्तंजन्मनःप्रभृतिप्रभो मांप
वित्रयभूयोपिनगोप्यंयदिस्मात्रयो ततोवररुचिस्तस्यप्र

एतस्यानुरोधतः सर्वमाजन्मवृत्तांतंविस्तारादिदमब्रवीत्
कौशांब्यांसोमदत्ताख्योनाम्नाग्निशिखइत्यपि द्विजोभूत्त
स्यभार्याचवसुदत्ताभिधाभवत् मुनिकन्याचसाशापात्त
स्यांजाताचवराचरत् तस्यांतस्माद्द्विजवरादेषजातोस्मिशाप
तः ततोममातिबालस्यपितापंचत्वमागतः अतिष्ठद्वर्ध
यंतीचमातामांकृच्छ्रकर्मभिः अथाभ्यागच्छतांविप्रौद्वौवस
त्रह्मेकदा तेतमातमवत्मातांभर्त्तुःस्नातासगद्गदं स्त्र्यतेथ
पितुर्मित्रंतवनंदोनटःसृतः अद्रसमप्यवदत्मातदृष्ट्वेतद्वृत्ता
महंत्वापिदर्शयिष्यामियथादृष्टंसर्वमेवतत् एतच्छ्रुत्वातौ
त्वाविप्रौतौविस्मयंगतौ अवोचतौचतत्मातादेषुद्यौनाथसं
श्रयः सकृच्छ्रुतमयंबालःसर्वंधारयेद्धृदि जिज्ञासार्थम
थाभ्यांमेप्रातिशाख्यमपठ्यत तथैवतत्मयासर्वंपठितं
पश्यतोस्तयोः ततस्ताभ्यांसमंगत्वादृष्ट्वानाट्यंतथैवतत्
गृहमेत्याग्रतोमातुःसमग्रंदर्शितंमया एकश्रुतधरत्वेन
मांनिश्चित्यकथामिमां व्याडिनामातयोरेकोमन्मातुःप्र
णतोब्रवीत् वेतसाख्यपुरेमातर्देवस्वामिकरंभकौ भ्रा
तरावास्तांविप्रावतिप्रीतौपरस्परं तयोरेकस्यपुत्रोयमिंद्र
दत्तोपरस्यच अहंव्याडिसमुत्पन्नोमत्पितास्वर्गतस्ततः तत्
शोकादिंद्रदत्तस्यपितुर्भ्रातामहापथं प्रसज्जतन्याश्चतत्पत्न्या
स्फुटितंहृदयंततः तेनानाथौसतिधनेप्यावांविद्याभिकां
क्षिणौ गतौप्रार्थयितुंस्वामिकुमारंतपसःततः तेनानाथौ
सतिधनेप्यावांविद्याभिकांक्षिणौ तपस्थितौचतत्रावांस्व
प्नेप्रभुरादिशत् अस्तिपाटलिकंनामपुरंनंदस्यभूपतेः
तत्रास्तिवर्षोनामाद्वयोविप्रस्तस्माद्वाप्स्यथः कृत्स्नांविद्या
मतस्तत्रयुवाभ्यांयातव्यमिति अथावांतत्पुरंयातौपृच्छतो
तत्रचावयोः अस्तीहमूर्खोवर्षाख्योविप्रइत्यवदज्जनः त
तोदोलादिरूढेनगत्वाचित्तेनततत्क्षणं गृहमासावपश्याव
वर्षस्यविधुरस्थिति मूषकैःकृतवाल्मीकंभित्तिविश्लेषज

नैवं किंचाप्यांछदिघाहीनं जन्मदेवश्रमिवापदं तत्रावत॰
स्थितं वर्षमालोकाभ्यंतदा उमांगतोऽस्त्यपत्नीविज्ञाति॰
थ्यासत्क्रियांविहितातिथ्यसत्क्रिया धूसरक्षामवपुषंवि
शीर्णामलिनांबरां गुणरागंगतांतस्यरूपिणमिवङ्गं॰
तिं प्राणामपूर्वेमावाभ्यांतस्यैसोयनिवेदितः स्ववृत्तांत॰
श्रुतइदंसेमोत्थवार्तावचयाक्रांता पुत्रोपवासेकालज्ञा
श्रूयतांकथयामिवां इत्युक्त्वा सावयोःकथामेतामवर्ण॰
यत् शंकरस्वामिनामात्रभ्याग्रोभूद्विजोत्तमः मद्गतो वो
पवर्षस्तस्य पुत्राविमावुभौ अयंमूर्खोदरिद्रश्च विपरीतो॰
स्यचानुजः तेनचास्यनियुक्ताभूद्भार्या गृहपोषणे क
दाचिदथसंप्राप्ताप्रावृट्कस्यावयोर्विना सगुडंपिष्टविकृतं॰
गुह्यरूपंजुगुप्सितं कृत्वा मूर्खाय विप्राय स्वधर्देवकृते हि
तः शीतकाले निदाघे च स्नानक्लेशमपार्थकं दत्तेनघं॰
तिपद्यते इत्याचारोहिजल्पितः तेदेवगृहरूपमेदत्र्मा
त्मैसंदक्षिणं तद्दृष्ट्वायमायातोमयातिभर्त्सितोऽष्टगुं
पूर्वाभावकृतेनान्तेमन्तव्यापर्यतप्यत ततः स्वामिकुमार॰
स्यपादमूलंगतोऽभवत् तपस्तुष्टेनतेनास्य सर्वा विद्याः॰
प्रभाषिताः सहकुह्लत्थं विप्रप्राप्यैतास्त्वं प्रकाशये इत्था
दिष्टः सतेनैव सम्प्रेषायमिहागतः आगत्यैव च वृत्तान्तं सर्वं
मह्यंन्यवेदयेत् तदाप्रभृतिविरतं तपयाष्यायसातिभूति
सहकुह्लत्थं किंचिदविघ्वानयत्तेयुवान् तेनसर्वाध्यासि॰
द्धिंबभविद्यालिनसङ्गायः अन्येत्वहृषमपतीवः तत्रैदोगि
न्यहानेय स्वाहेमशतंवासैनिर्गतोखततः पुरात् ध्य॰
थावोपर्ष्यिवींभ्रांतोनचाकनयनंउवित् लघुर्वंतोजनः॰
प्राप्तोऽभ्यात्तावगृहंतेव पतश्चुतयरः प्राप्तोवालोयंतन
यस्त्वं तेनेदेदैहिंगाछावोविद्यादविणसिद्धये इतिव्या
डिवचःश्रुत्वामात्रानासाधरादत्त् सर्वेसंगतमेवेतदस्य
त्रपत्न्योमम तथाहिपूर्वंजातेस्मिंएकम्बवीमममस्कृटा

गतेनादेवमदभूदशरीरा सरस्वती एकः श्रुतधरो जा-
तो विद्यां वर्षाद्वाप्स्यति किंच व्याकरणं लोके प्रतिष्ठां प्रा-
पयिष्यति नाम्ना वररुचिश्चायं तत्तदस्मै हि रोचते यद्य-
द्वरं भवेत्किंचिदित्युक्त्वा वागुपारमत् अत एव विहृढस्मिन्बा-
लोक चिन्तयाम्यहं कस्माद्वर्ष उपाध्यायो भवेदिति दिवानि-
शं अथ श्रुत्वैव व्याडिरुक्त्वा परितोषस्य मे परः नेदं नय-
यं भ्राता युवयोरेषकाकृतिः इति मत्सात्त्ववचनं श्रुत्वा ता-
वीरहर्षनिर्भरौ व्याडीन्द्रदत्तौ तां रात्रिमतुष्टेतां क्षणोपमां अ-
थोत्सवार्थमेवायास्त्यां दत्वा निजं धनं व्याडिनैवापनी-
तोऽहं वेदार्हत्वं मम मे स्कृपा ततो मात्राप्यनुज्ञातं कथंविद्-
द्भवाष्पया स्मादग्यनिर्जेमस्ताहृशमितां शोकघनं स्वयं म-
यमातेनाचकौमारे पुष्पितं तत्कृतग्रहं व्याडीन्द्रदत्तैर्नरस्मान
तर्ष्यां प्राप्तितेन तथा अथ क्रमेण वर्षस्य वयं प्राप्ता गृहं गुरो-
र्देवप्रसादम्यायान्तं मूर्तिमान्सोपि पश्ययं कृत्वा स्नानं सतो
येषु तपविष्टश्चैवोरवि वर्षोपाध्यायोंकारमकरोद्दिव्य
या गिरा तदनंतरमेवास्य वेदाः सांगा उपस्थिताः अध्या-
पयितुमस्मांश्च प्रवृत्तोऽभूदसौ ततः सकृच्छ्रुतं मया तत्र द्विः श्रु-
तं व्याडिना तथा त्रिः श्रुतं चेन्द्रदत्तेन गुरुणोक्तमगृह्यत धु-
निमश्रुतपूर्वं दिव्यामाकर्ण्य सद्यः सपदि विलसन्तमवि-
स्मयो विप्रवर्गः किमिदमिति समंतात्द्रष्टुमभ्येति वर्ष-
स्तुतिमुखरमुखश्रीरचि विस्मयप्रणामः । किम्पत्तद
विलोक्य तत्र चित्रं प्रमदवशात्परं नदोमवर्गः अपि विनत-
महोत्सवः समग्रः समजनि पाटलिपुत्रपौरलोकः । रा-
जाप्यित गिरिशात्मजवरप्रभावं मालोक्य तस्य परितोषमगु-
मतिनंदः वर्षस्य वेश्म वसुभिः सकिलाटरेण तत्कालमे-
वसमपूरयदुन्नतश्रीः ॥ इति महाश्रीसोमदेवविरचिते
श्रीकथाकथासरित्सागरे कथापीठे वर्षाव
॥ र्षावर्षकथा द्वितीयस्तरंगः २

एक०
कथा०
१

5

ॐ गुरवे नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ ॐ एकदा मुक्तावक्र
चिः शृणुवेवमागमासे कालभूतो वदेतत्र श्रुतदेवेदमब्र
वीत् कदाचिद्यातिकालेयद्गतस्वाध्यायकर्मणि इतिव
दउपाध्यायः पृष्टो मयाभिक्रतान्हिकः इदमेवं विधं कस्मा
द्रगवद्देवतागतं सरस्वत्याश्चलस्याश्रुतउपाध्यायकथ्य
तां तच्छ्रुत्वासोब्रवीच्छ्रासांसृणुतेतत्कथ्यामस्तं तीर्थकन
खलेनाम गंगाद्वारे स्तिपावनं यत्र कांचनपातेनजाह्नवी
देवदत्तिना उशीनरगिरिविप्रस्याद्विवातनमवत्कारिता दाति
णात्योद्विजः काश्चित्तपसे भार्ययासह तत्रासीत्तस्यचात्रैव
जायंतेस्मत्रयः सुताः स्यातेराजगृहेनाम जग्मुर्विद्यार्जने
कृता तत्रचाधीतविद्यास्तेत्रयोप्यात्मायाशस्थिताः पश्चस्व
स्मिन्नमायस्यदर्शनेदत्तिणापथं तत्रचीचिंतनींकामनगरीमं
बुधेस्तटे गत्वाभोजिकसंज्ञस्य विप्रस्यत्रयसंगृहे सुवर
कन्यातिस्रोलिप्सारतेभ्योदत्वाधनानिच तयसेतत्यसंगा
तोगंगांयातिस्मभोजिकः अथतेश्वरांनिवसतांतत्रस्वश्वशु
रवेश्मनि अवग्रहकृतस्तीव्रोदुर्भिक्षः समजायत तेन
भार्याकृतेतेपसाध्वीस्त्रिः योयपुः स्मृत्वातिनपृशंसानां
सदयेवप्रवर्तयः ततःसामध्यमानासांसगर्भाभूत्तस्यतां
भवनं यज्ञदत्तस्यपितृमित्रस्यशिशिरपिनुः तत्रतस्यानितां
भर्तृर्ध्यायंत्यः क्लिष्टवत्रयः प्राययापिसतीवृत्तंकिंमवर्वं
तिकुलस्त्रियः कालेनमध्यमावात्रतासांपुत्रमसूतसा
श्रेयोभ्यामि शयानासिंसेदृष्ट्वाप्रासामवर्धन कदाचिद्यो
ममभोर्गणविहरंतं महेश्वर श्रंकस्थास्कंदजननीतं दृष्ट्वास
दयावदत् देवपश्यशिशावस्मिन्नास्मिन्नापिपोषितः
बद्धस्नेहादधस्त्वाशामे सोसांजीवयेदिति ततस्तयाजरये
नायमेताबालोपिजीवयेतत् इत्युक्तेशिवयोदेवोवरदः सज
गादतां अनुगृह्णाम्यमुंदेवसभार्यंनामयुनायतः प्राराधि
तोस्मितेनायंभोगानेर्दिनिर्मितोत्पुवि यत्तज्जायायावसाजानापा

परित्यज्य

रशैलीनामभूपतेः महेंद्रवर्मणःपुत्रीभार्यासैवभविष्यति
इत्युक्त्वासविभुःस्वमेवाधीश्वरोजगामततः नाम्नाशुक
कण्ठायंपुत्रकंबालपुत्रकाः अस्यसमप्रवृद्धस्यशीर्षा
नेत्रदिनेदिने स्वर्गलक्ष्म्यभवितारानोवायंभविष्यति न
नःस्वप्नेप्यस्तिततस्मिन्बालेतःप्राप्यकांचनं यत्तदत्तस्तत्तास्मा
धोनतंतःफलितव्रतः अथतेनस्वर्गेनहूडकोशोविवेक
एसः बभूवपुत्रकोराजानतयोधीनादिसंभवः कदाचित्
तदत्तोथरहःपुत्रकमब्रवीत् राजंद्रभिस्यदोषेणकापि
नेयितरोगतः तस्मादादेहिविप्रेभ्योयेनयातिनिशास्पते
बलदत्तकथांचैतांचपयात्रतेस्थाणु वाराणस्यामभूत्
सर्वब्रह्मदत्ताभिधोनृपः सोपश्यद्धंसयुगलं प्रयातंगगने
निशि विस्फुरत्कनकाच्छायं राजहंसशतैर्वृतं विद्युत्पुंज
मिवाकंडसितान्भ्रपरिवेष्टितं पुनस्तद्दर्शनोत्कंठ्यात्तथा
सवहूधेततः यथाल्पतिसोत्र्यप्रतनवबंधरत्तिकाविततं
मंत्रिभिःसहसंभुयतत्स्वाकारयत्सरः सराजासम
नेकंतत्प्राणिनांबाभयंददौ ततःकालेनतौप्राप्तौहंसौरा
जाददर्शसः विस्रब्धौचापिपप्रच्छहेमवपुषिकारणं व
क्त्वाचैनततस्तौचहंसौराजानमूचतुः पुराजन्मांतरेकुर
काचावांजातौमहीपते बलयंथपुण्यमानृणवश्येणसूत्रेन
शिवालये विनिपत्यविनष्टौस्तस्याणुर्द्रोणिकांतरे
जातौस्मजातिस्मरावावांहंसौहेममयौस्वतः तच्छुत्वातौयथा
कामंपश्यन्राजानंदनाप्सः अतोनयाहसशोभवपित्रंदातुं
देवायास्मि इत्युक्तोयत्नदत्तेनपुत्रकस्तत्तथाकरोत् श्रुत्
वाप्रयानवार्तांतामायपुरस्त्रेहिनानृपः परिसंजापरल
सींपत्नीचसहलेभिरे अश्रुपूर्णमपरित्यात्योहंहन्तपरा
यणि अविवेकांधबुद्धीनांस्वानुभावोदुरात्मनां कालेन
राज्यकामास्तेपुत्रकंतेजिघांसवः निसृष्टहर्षानष्टात्
द्विजाविंध्यनिवासिनीं वधकांस्थापयित्वाथदेवगर्भेहूं

बक:
कपी:
६

6

ह्यंतरे तमूचुः पूर्वमेकस्त्वं मण्डपस्थो देवीगर्भांतरं ततः
प्रविष्टोऽसि मिषात्साक्षात्सहसाहं तमघातान् पुत्रको
पृष्टवान्कस्माद्धिंस्थ मामपि पितृभिस्ते प्रयुक्ताः स्म स्वर्णे
दत्त्वेति चाब्रुवन् ततस्तान्मोहितान्देव्या बुद्धिमान्पुत्र-
कोऽवदत् ददाम्येतदनर्घं वो रत्नालंकरणं निजं मां-
मुंचत करोम्यत्र नोद्भेदं यास्यामि दूरतः एवमस्त्विति तत्त-
स्माद्गृहीत्वा ते वधकागताः मृतः पुत्रक इत्यूचुः तत्पितॄणां
पुरो मृषा ततः प्रतिनिवृत्तास्ते हंतारो राज्यार्थिनो द्विजाः
मंत्रिभिः द्रोहिणो बुद्ध्वा हतास्तद्वागतोऽपि वंचकाः अथो तदे-
स राजापि पुत्रकः सत्यसंगरः क्लिवशाविंध्यकांतारं विर-
क्तः केषु बंधुषु भ्रमन्ददर्श तत्रासौ बाहुयुद्धैकतत्परौ
पुरुषौ द्वौ ततस्तौ स पृष्टवान्कौ युवामिति मयासुरसु-
तावावां तदीयं नोऽस्ति च धनं इदं भाजनमेषा च यष्टि-
रेते च पादुके एतन्निमित्तं युद्धं नौ यो बली स हरेदिति ए-
तच्छ्रुत्वा वचनं हसन्नाह स पुत्रकः किमिदं धनं पुं-
सः ततस्तौ समवोचतां पादुके परिधायैते खेचरत्वमवा-
२ प्नोति यष्ट्याऽपि लिखितं किंचित्सत्यं संपत्स्यते हि तत् भा-
जने यो य आहारः संचिंत्यते स समातिष्ठति तच्छ्रुत्वा पुत्रकोऽवा-
दीत्किं युद्धेनास्त्वयं पणः धावत्वलाधिको यः स्यात्स-
एवैतद्धरेदिति एवमस्त्विति तौ मूढौ धावितौ सोऽपि पा-
दुके अध्यास्योदपतद्व्योम गृहीत्वा यष्टिभाजने अथ दूरं
क्षणाद्गत्वा ददर्श नगरीं शुभां आकर्षिकाख्यां तस्यां च
नभसोऽवततार सः वंचनप्रवणा वेश्या द्विजा मत्पितरो
यथा वणिजो धनलुब्धाश्च कस्य गेहे वसाम्यहं इति सं

चिंतयन्मायमुराजाविजनेगृहं गोर्णितदेतेवैवेकांहृ-
ङ्गेयोषितेमेदत्त प्रवानपूर्वसंतोष्यतोहृष्टमाहतस्तथा
उवासालालितस्तत्र पुत्रकः पीणितमति कदाचित्सोथ
संप्रीतोहृष्टा पुत्रकमब्रवीत् चिंतामेपुत्रवद्धायीनागा
नृपातवकाचित् इहरात्र तत्तनया पाटलीत्यस्तिकन्य
का उर्जितः पुत्रसावरत्नमित्यभिरव्यते पतहृष्टावर-
वेत्तस्यदत्तकर्णस्यस्पृणतः विशेषतेनेवपथ्यालह
प्रोहृदिस्मराः इहप्राप्तामयायैवकोनेतिक्रन्ति-
श्रुया निशायामनुभसातत्रपाटकात्संजगाममः प्रवि
श्यसोद्धिस्पृगांड्हरगवातायनेनतो शनैः पुरेदर्शी
तमंकावहसिपाटलीं सेव्यमानामविरतंवेडकान्योगल
ल्या निवागतादिदेशोतं पूर्णैशशक्षेमनोभुवा कथं
प्रभोस्पामेनामितिपावदचिंतयत् इतिकस्मादिहस्ता
वधामिकः पुरुषोजेगोः । आलिंगपमधरवइक्रांतिमल
सोमिंघदोद्दिणंरहकोतो यद्दोयपंतिहृशंजन्मातिपु
नोतदेवफलं । ऋतेवेनस्योद्गतमंगोरुतकंपाविस्वैवः
आलिलिंगमसुतांकोनोंद्वातात्तनतश्वसः पश्यपत्याल
रपंपसलालसाकोतकयोसि श्रभूरुन्योन्यसंपदोरव
पंत्यागतोवन्नं अश्याल्लापक्रेनेवेनागायवोंहादकमणि
प्रवर्धततयोः प्रीतिः रूपयोतनुयामिनी आमेत्याथव-
पूर्वक्रोतरुतेनेवचेतसा आययोपाश्चिमेभागेनहृष्टः
वेयमपुत्रकः इत्येवमितिनिशांतत्रज्ञप्तोसिंघानातात
संभोगविक्रमाटल्याः सिभिः सहमेकदा नेत्रसवर-
दितेनस्याः पितुः सोपितपुत्रक्वान् गूढमतः पुरंतत्र
निशानारीमेवदित्तं तयावत्सप्रामप्सनपामितान
सिद्धये पुत्रकस्यप्रहमस्य त्वत्तवासस्य लक्षकं प्रा-

बृक॰
कथा॰ ६

तस्यापादवित्तश्रोराज्ञावारांश्चसज्जेयत् सोभिहताश्च
नेःप्रातः पुत्रकोनीतिविश्रुतः आनीतोराजनिकटंजामि
तेवीक्ष्यतेनस्यं पादुकाभ्यांविमुत्पत्यपाटलेमंदिरेविश
त् विदितौसवलरद्विहगाद्भावःपादुकावशात् इत्यंके
पाटलिंकृत्वाजगामनभसाततः । अथयंगाटेनेनिक
टे गगनात्स्वतीर्यसप्रियोष्मांतो पात्रप्रभावज्ञोनेरा
येवंदर्शयामास । आलोकात्तप्रभावःपाटल्यापुत्रकोन
स्थितश्चततः यष्ट्यालिलेखतत्रसनगरंचतुरंगबल
युक्तं । तत्रसराजाभून्महाप्रभावस्सत्यतोप्राप्ते
नमायितेचातेश्वशुरेशशासपृथ्वींसमुद्रांतां । तदिदं
दिव्यंनगरंमायारचितंसपौरमतएव नाम्नापाटलि
पुत्रंक्षेत्रंलक्ष्मीसरस्वत्या । इतिवर्षमुखादिमामद्भु
तांवयमाकर्ण्यकथामतीवविचित्रां चिरकालमभूम
कामभूतेविलसद्विस्मयमोहात्मानविज्ञाः ॥ ॥ ॥
इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेकथा
पीठलंबकेतृतीयस्तरंगः ३ ॥

ॐ इत्याख्यायकथामध्येविंध्यांतःकाणभूतये पुनर्वर
रुचिस्तस्मैप्रकृतार्थमवर्णयत् एवंव्याडींद्रदत्ताभ्यांसह
तत्रवसन्क्रमात् प्राप्तोहंसर्वविद्यानांपारमुत्क्रांतशैश
वः इंद्रोत्सवंकदाचिच्चप्रेक्षितुंनिर्गतावयं कन्यामेका
मपश्यामकामस्यास्त्रमिवमायकं इंद्रदत्तेमयापृष्टेततः
केयंभवेदिति उपवर्षसुतासेयमुपकोशेतिसोब्रवीत्
सासखीभिश्चमांज्ञात्वाप्रीतिपेशलयादृशा कर्षमम
णः कृच्छ्रादागाद्गृहंनिजं पूर्णेंदुमुखीनीलनीलोत्
त्पललोचना मृणाललालितभुजापीनस्तनोन्नत
ला कंबुकंठीप्रवालोष्ठरतनक्षत्रशोभिनी स्मरभूपति

३ व

लाभ

सौन्दर्यमदिरेदिरामया ततःकामशिरैःपातनिर्भिन्ने
हृदयेनेम निशितस्यामभूविज्ञातहृदेवोहृपिपासया
कश्चेविलक्ष्यनिद्रोहमपश्यंरजनेन्दवे शुक्लांबरधरां
दिव्यांस्त्रियंसाभामभाषत पूर्वमार्योपकोशानेगुण
ज्ञानापरंपतिं कंचिदिच्छतितत्त्विंताशुत्रकार्योत्रनत्वं
या श्रुतंसरसाश्रीरतवोसितीजेसरस्वती तवदुःखंत्वेनो
त्सेहेहमित्युक्त्वान्तर्हिताभवत् ततःप्रवुद्धोज्ञातार्थोग
त्वातिष्ठमहंशनैः दयितामंदिरासन्नवालचूततरोरधः
अथायातसमाख्यातंतत्सर्वमन्निवेदितं उपकोशमुपा
भि कोशायाततवानेगाविस्तरेवितं ततोहंहृदिशरोगैस्तूवानसत्त्वी
मेवसमभवत् अददिति गुरुभिःहेस्वामुपकोशांकथंमते
वरंहिमस्तुनाकीर्तिवत्सवोहृदयंवत गुरुभिर्यदिवुद्धे
ततत्कथाविचिन्त्यंभजेत् तदेतन्तुरुभद्रेनेतासर्वोमा
वर्तीवष तच्छ्रुत्वाभ्यागतामयोमातःसर्वंमवेदयेत् त
यातत्कार्यतेभर्तेहृपवर्षस्यततात्वरं तेनभ्रातत्सुवर्षस्यते
ततत्त्वापितदित्तं विवाहेनिश्चितेगत्वाव्याडितातयतिस
तां वर्षावर्षतिदेशेनकोशांकाजननीमम उपोपकोशा
विधिवत्पित्रामेप्रतिपादिता ततोमातरहूल्याावसमंत
त्रावसंहृत्वं अथकालेनवर्षस्यशिष्यवर्गोमहानभूत
रि तत्रैकःपाणिनिर्नामजडवुद्धितरोभवेत् सयुश्रूषापरि
क्लिष्टःप्रेषितोवर्षभार्यया अगच्छत्तपसेखिन्नोविद्याकार दु
मोहिमालयं तत्रतेत्रेणतपसातोषितादिहुपोखरात्
सर्वविद्यामुखंतेनप्राप्तंव्याकरणंशुभं ततश्चागत्यमा
मेववादायाह्वयतेःमम प्रवृत्तेवावयोर्वादे प्रयाताःसप्त
वासराः अष्टमेह्निमयातस्मिन्जितेतत्समनंतरं नभस्थेन
नमहाघोरोहुंकारःशंभुनाकृतः तेनप्रनष्टमैंद्रंतदस्म

ह्रक·
कपि·
८

४

व्याकरणं भुवि जिताः पाणिनिना सर्वे मूर्खीभूता वयं तु
नः अथ संजातनिर्वेदः स्वगृहस्थितये यतं स्नेहिण्यपु
रस्थानिधाय वाणिजो निजं उत्क्रान्तश्चोपकोशायेगत्वा
नास्मिशोकरं तपोभिराराधयितुं निराहारो हिमालयं उ
पकोशः हिमेश्रेयः कोदं नीतिज्ञमं दिवे अतिष्ठत्तत्र
हंस्त्रांतीर्थं गंगायां नियतव्रता एकदा सामैदोसपित्वासा
योद्रुमनेत्रमा प्रतिपक्षंद्रलेतिवयनलोचनहारिणी
स्नाता त्रिपर्वगायां नीरक्षारज्ञघेराथसा देवादिमनिना
चेवकुमारस्यविवेनतत् तपणी श्रमतः सर्वे संरसायकल
स्यतां स्थापितास्मिन् हिते स्नानीकव्यमण्यकरोचिरे या
गच्छतीं वसायं तां कुमारस्य विवोरुदात् अथ गृहीत्वा सा
येनमगोवस्यति भावती अभिप्रेतमिदं मद्ययथा तवत
यामम किंत्वहं सत्कुलोत्पन्ना प्रवासस्थितभर्तृका क
थमेवं प्रवर्तेयं एवमेपकोपिकदाचन ततश्चाद्रुत्रमश्रेयः
त्वयासहं भवेकाम तस्मात्वं पृच्छवादिरायोलोके गृहे
मम आगतव्यं प्रयत्नेन प्रदोषप्रथमेत्वया इत्युक्त्वाक्रांत
मद्यासः तेनदित्युक्ताविध्यैवगात् यावत्किंचिद्गतानावत्रि
रुद्रासापुरोधसा तस्यान्तेत्रैवदिने तद्दैवतत्पानिशि सं
केतंकुहितीयास्मि प्रहरे त्वर्यकल्पत गुरुंचकण्ठे विज्ञता
पितृतोयाकिंचिद्गुरुतरं देवादिपाकणाडिल्स हितीयस्तां
विहला अथतस्याः दिविसे तस्मिन्नेव तत्रैव सा संकेतकं
त्रियमाणां स्तूतीयप्रहरे व्याधात् देवान्तेनापि निर्वाक्षास
कं या गृहमागतां कर्णवेसा स्तुवैहीनां संविदं स्वेरमब्रवी
त् वरं पत्युः प्रवासस्थे मरणं कुलयोषितः न तु हस्तमारम
होकलोचना पातपात्रता इति संचिंतयंती च स्मरंतीसा
तिनायसा येगंतीस्ववपुःसाधी निराहारा देवतानिष्ठां ९

पानश्रीस्त्रणगृहात्स्वंविमलंनिर्गतोजनस्तथा चेटीहिरण्य
गुप्तस्य किं विमार्गोपितं धनं आगत्य सापितामेव प्रकाते
वणिग्जब्रवीत् भद्रं स्वमाततो भर्तुस्यापितं ते दत्तामहं
ततः कृत्वा मातिरहितो मन्त्राभर्तृधनास्थितं वणिजं पाप
मालोक्य चेटाम च्छकट स्थिता तस्या मेवाति सकेन राज्ञा
स्यापितास्मि मे शोधपतिव्रतायामे साकरोदथ सोऽगम
त् ततः सकारप्रतिचेटीभिः कुंभकस्थितं कस्तूरिका
दिसंयुक्तं कज्जलं तैलमिश्रितं तदिह मांडपलं वेडाश्च चेता
शो विहितास्तया मंजूषाकारिकाया भूतस्य लासकबहिर्गत
ला अन्तस्तस्मिंमहावेशो वसतोत्सवबासरे प्राप्य पोप्रथ
मे यामे कुमारसचिवे निशि अलादितं प्रविष्टं तं उपकोश
स्मब्रवीत् अस्नातं न स्पृशामि त्वां तत्स्नाहि प्रविशान्तरं
श्रीकृष्वेत्ततस्तत्र चेटिकाभिः प्रवेशितः आध्यंतरगुह
गुप्तमत्यन्धकारमयं ततः गृहीत्वा तस्यैव तस्या नर्म्र स्नानाभर
णानि च चेलखंडं तमेकं च दत्वा तर्वासस: कृते प्राशिरः
पादसंगे गुस्ताभिस्तत्तैलकज्जलं अभ्यंगार्थं पापस्य त्व
त्वचनमप्रयतः अथाहूतम्रदेवं तिस्मत्यत्यगे यावदस्यतः
तावद्द्वितीयेप्रहरेसमुरोधाउपमागमत् मित्रंवररुचेभ्रातः
किमप्येषपुरोहितः तद्दृष्ट्वा विशंतु काव्येश्चतलास्तेनु पा
विधं कुमारसचिवं तां तन्मंजूषायां ससंभ्रमं निचिक्षिपुः
अथाथ तृतीयेलिनबहिःस्थितां सोऽपिस्नानविभाज्ञीनस्त
मस्यां ततः सुवेदितः तद्दृष्ट्वाविधोस्तकावेश्चस्तामंजूषावि
धं तथैवहितवस्त्राद्यैस्तैलकज्जलमर्दनैः अथवहि प्रल
होभूश्चीरखंडैकर्पटः चौरवीसत्यस्ताव चेटिकाभि
र्विमोहितः यावत्तृतीयेप्रहरे दण्डाधिपतिरागमत् तदा
गमनादेवचेटीभिः सहसा भयात् प्राग्वत्सोऽपि निक्षि

हक. कथी. ५

क्षिप्तो मञ्जूषायां पुरोहितः तस्य दत्वार्गलं ताभिः स्नानव्याजात्तत्र
वेशिताः दण्डाधिपोपि तैस्तैरेव तैलकज्जलमर्दनैः अन्यवत्
विप्रलब्धोभूच्चीरविंडेककर्पटः यावत्तत्प्रक्षिप्यमेयामेव वणि-
क्तत्रागतोभवत् तद्दर्शनभयं दत्वा हि सोदण्डाधिपोपि
च मञ्जूषायां सचेटीभिः दत्त्वैव बहिरर्गलं तेन त्रयोपि तत्रा-
मिस्त्वतमसाभ्यासे धृता इव मञ्जूषायां भियान्योन्यं स्पर्श-
लब्धापि नालपन् दत्वास्ये दीपं गेहे त्ववणिजं तं प्रवेशयत्
उपकोशाथ वद देहि तन्मे भर्त्रार्पितं धनं ततः शठस्ताः शून्यमा-
लोक्य गृहं सोभ्यवदच्छठः उक्तं मया पाददत्तस्यैव यद्भर्तास्यापि
तं धनं उपकोशापि मञ्जूषां श्रावयन्ती ततोब्रवीत् एतद्धि-
रण्यगुप्तस्य वचः शृणुत देवताः इत्युक्त्वा च निर्वाप्य दीपं
सोप्यस्य वणिक् लिप्तः स्नानापदेशेन चेटीभिः कज्जले-
श्चिरं अथ गच्छ गता रात्रिरित्युक्तः सन् निशान्तेऽनिच्छन्
गलहस्तेन ताभिर्निर्वासितस्ततः अथवीरैकवसनो म-
षीलिप्तः पदे पदे भक्ष्यमाणः श्वभिः प्राप लज्जमानो निजं गृ-
हं न च दासजनस्यापि तत्प्रक्षालयतो मषीम् ताशाक-
न्नाक्षीस्यात्तैकद्वाहि विनयक्रमः उपकोशाप्यथ प्रात-
श्चेटिकानुगतागता गुरूणामनिवेद्यैव राज्ञो नन्दस्य मं-
दिरं वणिग्धिरण्यगुप्तो मे भर्तुर्न्यासीकृतं धनं जिहीर्ष-
तीति विज्ञप्तं तत्र राजानमपास्य तेन तच्चोपविज्ञातं तच्चैवा-
नायितो वणिक् मद्धस्ते किंचिदप्यस्या देवनास्तीत्यभाषत
उपकोशा ततोवादीत्सन्ति मे देवसाक्षिणः मञ्जूषायां गताः
क्षिप्ता भर्ता मे गृहदेवताः स्ववाचः श्रुततस्ता सामनेनाङ्गीकृ-
तं धनं तामानाय्य गृह मञ्जूषां पिताबहुभिः जनैः अथोपको-
शावादीत्समस्त्यवदथ देवताः यद्वक्तं वणिजानेन ततो या-
त निजं गृहं नोचेद्दहाम्यहं युष्मानस्मिन्वादपापि वा

२

ततश्रुत्वा भीतभीतास्ते मंजूषास्थं वभाषिरे सत्यं ममत
स्माकमनेनांगीकृतं धनं ततोनिकृत्वरः सर्वे वणिकृततः
प्रतिपद्यत उपकोशामथाभ्यर्थ्य राजानंनिजान्हृत्वान्
मदमञ्जूषावृताः तत्र मंजूषास्फोटितार्गला निष्कृष्टास्तेपि
पुरुषाल्लमशिंगाइवचयः कृष्णा इवश्च अभिज्ञाता मंत्रिभिः
भूमस्ततास्तथा प्रहसत्स्यसर्वे पृच्छि किमेतदिति कौतुकात्
राज्ञा पृष्टासतेसर्वं मुपकोशाशशंसतत् अविनिंगेला
युक्तानांचरितंकुलयोषितां इतिवाभिनंद्यसलामुपको
शांसभासदः ततस्ते हृतसर्वस्वाः परदारेषिणोऽखिलाः
राज्ञानिर्वासितादेशात्सूलेस्तकश्रुतेय भगिनीमेवमि
मत्कृत्वा दत्वा प्रीत्या धनं बहुः उपकोशापि भूपेन प्रेषिता गृ
हमागातं वर्षोपवर्षौ तद्दृष्ट्वा साध्वीं तामभिनंदितौ सर्व
श्चविस्मयस्मेरमुखेनाभवत्ततः अत्रांतरेतच्छाराद्गेहत्वा
तोव्रतं तपः आराधितो मया देवो वरदः पार्वतीपतिः दे
वेनतेन तु शास्त्रं मे पाणिनीयं प्रकाशितं तदिच्छानुग्रहाद्देव
मया पूर्णीकृतं ततः ततोऽहं गृहमागच्छं मत्तानाथपरिश्र
मः निशाकरकलामौलिप्रसादास्तनिर्भरः अथ मा
तुर्गुरूणां च कृत्वा पादाभिवंदनः ततोपकोशावृत्तांतं तन्मा
श्रौषंमहाद्भुतं तेनमेपरमोभूमिमात्मन्यानंदविस्मयौ
तस्यां च सहजस्नेहबहुमानावगच्छतौ वर्षोप्यम्नुखादे
च्छुयोतं व्याकरणं नवं ततः प्रकाशितं स्वामिकुमारेणैव
तत्क्षणात् ततोव्याडिरिन्द्रदत्तस्त्वांचितश्रोदक्षिणां प्रति गु
रुर्वर्षीऽप्रवीत्स्वर्णकोटिमेदीयतामिति अंगीकृत्य गुरोर्वा
क्यं ताव मामिन्द्रवाचतां पहिराजः सखे नन्दायाचितुं गुरु
दक्षिणां गच्छामीतानयताऽस्माभिः इयत्कांचनमाप्यते
नवाधिकार्यनवतेः कोटीनामधिहिस्मः वाचाथेनोपकोशा

च८

स्नु१२

वशगम्यमेभगिनीकृता अतःस्याग्रमःसते किंचिन्नद्गुणैः
नलभ्यते इति निश्चित्य नंदस्य कटकं भूपतेर्वयं अयोध्या
स्थं प्रयाताः स्म त्रयः सब्रह्मचारिणः प्राप्तमात्रेषु चास्मा
स्वान्नन्दः पंचत्वं गतः राष्ट्रे कोलाहले जाते निषादेन सहैव च
अवोचदिंद्रदत्तोऽस्य नृपत्वं योगसिद्धिमान् गतासोरस्य भूप
स्य शरीरं प्रविशाम्यहं अर्थी वररुचिर्मेऽस्तु दास्याम्यस्मै च का
ञ्चनं माऽरक्षतु मे देहं ततः प्रत्यागमावधि इत्युक्त्वा नंददे
हान्तरिंद्रदत्तः समाविशत् प्रत्युज्जीवति भूपे च राष्ट्रे तदोत्स
वोऽभवत् शून्ये देवगृहे देहमिंद्रदत्तस्य रक्षितुं व्याडौ स्थिते
गतो भूपं महाराजकुले तथा प्रविश्य च सत्कारं विधाय
गुरुदक्षिणां योगनंदो मयाऽचत तत्र हेमकोटिं स याचितः त
तः स शकटालाख्यं सत्यनंदस्य मंत्रिणं सुवर्णकोटिमेतस्मै
दापयेति समादिशत् मृतस्य जीवितं दृष्ट्वा सद्यस्य प्रार्थि
मर्थिनः तत्त्वं ज्ञातवान्मंत्री किमज्ञेयं हि धीमतां देवदी
यतां इत्युक्त्वा स च मंत्री व्यचिंतयत् नंदस्य तनयो बालो राज्यं
च बहुशत्रुमत् ततः संप्रत्यपत्यानामस्याहं देहमीदृशं नि
श्चित्य तत्क्षणं कालं शवान्वेषाद्वदाहयत् व्याडिं च निष्कासयत्
न्मध्येऽपि देवगृहात्ततः व्याडि विधूय तद्रूपं इंद्रदत्तकले
वरे अत्रांतरे च राज्ञा नंदे हेमकोटिसमर्पणे त्वरमाणमथ
साहसं शकटालो विचारय उक्तवानिति प्राविज्ञोऽहं सर्वं परिज
नास्थितः त्वं प्रतीतं नामैव विप्रो यावद्दाम्यहं श्रुत्वे
त्वेकं दधो गस्य व्याडिना कं क्षितीश्वरः अत्रान्तरे व्यमत्वक्रो
वन्नोयोयोगस्थितो द्विजः अनाथशवरत्नम्य बलाद्दग्ध
स्तवोदये तत् श्रुत्वा योगनंदस्य कायस्थस्यावभवत् शुचा
देहदाहान्निःस्थिरत्वमस्मिंजाते निर्गत्य मेरथो सुवर्णकोटिंस
तः शकटालो महामतिः योगनंदाय व्याजेनैव सशोको व्या

रिमब्रवीत् भूतोहं भूतोस्मि विप्राग्नि किं श्रिया स्थिरया
द्विमे ततश्चान्ताम्बास्य तं व्याडि ललाविनमभाषत ता
तोस्मि शकटालेन तेदैयं चिंतयाधुना महामंत्री ह्ययं स्वं
छमविरात्वांविनाशयेत् पूर्वनंदसुतं कुर्याच्छ्रेद्रगुप्तं हि
भूमिपं तस्माद्वररुचिं मंत्रिमुख्ये कुरु येनते एतद्बुश्वा
भवद्राज्यं स्थिरं दिव्यानुभावया इत्युक्तेवगते व्याडौ दातुं
तत्गुरुदक्षिणां तेदैवानीय दत्ताऽमे योगनंदेन मंत्रिता अ
थोक्तस्समया राजा ब्राह्मण्ये हापितेपिते राज्यं नैव स्थि
रं मन्ये शकटालेवशस्थिते तस्मान्नाशय युक्त्यैनमिति मं
त्रे मयोदिते योगनंदोन्धकूपांत: शकटालमपातयत्
किंच पुत्रशतं तस्य तत्रैवाक्षिप्तवानसौ जीवं द्विजोहि नाद
त्यमिति दोषानुकीर्तनात् एक: शरावसक्तूनामेक: प्र
स्थोंभस: शकटालस्य तत्रांत: सपुत्रस्य विधीयत
सचोवाच तत: पुत्रानमीभि: सक्तुभि: सुत: एकोपि कृच्छ्रा
द्वर्तेत न बहूनां तु कथैव का तस्मात्संभक्षयत्वेक: प्रत्यसक्तु
लानसन् य: शक्तो योगनंदस्य कर्तुं वैर प्रतिक्रियां त्वमे
व शक्तो भुंक्ष्वैवमिति पुत्रास्तमब्रवीत् प्राणेभ्योपि हि
धीराणां प्रियाशत्रुप्रतिक्रिया त्वमेव शकटालैवं प्रत्य
हं सक्तुवारिभि: एकएवाकरोद्वृत्तिं कष्टा हि जिगीषि
व: अवृशाविनमश्रप्राण्य विसंभं प्रभविष्णु नत्वेक्षुंय
मत्नैव मास्तनो भूमिभिक्षुता इति चाचिंतयत्तत्र शका
टालोन्धकूपग: ततयातोस्वथात्नो नोपश्यं प्राणरक्षमन्य
थां तत: सुतशतं तस्य पश्यतस्तत्क्षयमयत् तत्कंकरैहंती
जीवन्नास्ति स्म स केवल: योगनंदस्य सामात्राजिवड भूलोर
भवत्तत: व्याडिस्थायायैनं च गुरवेदत्तदक्षिण: अभ्ये
तिचव सोवादीशश्रिरं राज्यं सोपि रक्षते आमंत्रितो सिगच्छा

ज्ये २

शुक. कपी. ॥ ३ ॥ ४ग २ स्या पुरा

मितपत्नमेमहंक्षुवित् ततश्चक्रवायोगवं दत्तवाष्यारी
कोभ्यभाषत् राजेमेभुंत्वभोगोस्त्वंमोतस्तामासगार
ति ज्ञातिलत्तोवरद्दाजेशरीरेत्तएणतस्थेरे पवंप्रायेषु
साचेषुधीरःकोनाममजति नहिमोहयतेप्राज्ञंलक्ष्मी
मदमरीचिका इत्युक्तेवसतत्कालंतपसेनिश्चयोययौ
ग्रामस्याथोनेरः पाटलिपुत्रेसराजनगरेस्मः भोगा
यकाणश्रुत्वे मत्ताहितःसकलैसन्यगुनः। ततोमके
प्राप्यविवारमाणः समुद्रहत्कंन्निधुवंचनस्य ग्रहंजन
नत्याशुरुभिस्तुसाक मासाघलस्मीमवसंश्रिताय।
वद्गतवदिनेषुसिंहकलकेमहामदानप्रसन्ना वदति
स्मधारीतिगोचमाताममकार्याणिसवस्वतीसदैव ॥
इतिमहाश्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेवेता
यापीदेवनर्थस्तरंगः ॥

ग्रेपवतुमावकृविंपुनरेतत्दर्वागायत् कालेनयोग
नेदेयाशुकामाहिवप्रामाययो गत्तेदृस्वमनस्तनापे
हितसेकिंवन शुकंदृपातोपनताकेहिलक्षीनमो
हयेत् यचितयंततस्याहंराजानावद्विशंवलः तत्का
थिंततयाकांतानारपेमवसीदसि तस्माद्वसहायंत
प्राकरालंसमुद्रे क्षिपेतेगहिरुदेवकिंसकर्पान्मायि
स्थितेतु निश्चित्येनतयाभ्यर्थ्योराजातंसोपकूपतः उ
त्तस्थकरालोसवेदोहिहितानयः इजेयोयोगतेरेयं
स्थितेवरुचावनः शाशयेधेनसौहृद्यीकालंनावन्य
तीहितं इतिसंचिंत्यसप्राप्तःप्राकरालोमहिष्यपा
शुकयोद्धात्मकार्याणिपुनःसप्राप्यमंत्रितां कदाचि
योगनंदेयाणिर्गतोनगराहुहिः क्षिप्यत्संवागुलेर
लंगांगामप्रेयपालोकयत् किमेतदितिपश्चेप्रेमामा

स्यसमनन्तरं अहं च देविं तां गुलोटिं विनस्य दर्प्पणं ते
न तस्मिं स्थिरीभूतेन हस्तेन राज्ञा निविस्मयात् भूयोपि तदर्प
ष्टुं त्वं ततस्माद्दत्त मधुनेव पंचभि मिलितैः किंच जगतीद्य
नमधुना इत्युक्त्वा तसोहस्तः स्वांगुलीं प्रदर्शयत् ते
नोक्तं राज्ञं गुलयावेते हे दर्पिते मया एकाविंशत्योगे च
किमसार्थं भवेदिति इत्युक्ते शुकविलानेमम तत्वत्तना
स्य: शाकटालेर्विधी दंष्ट्रमत्तुहिं वीस्पृष्ट जेपाम् एक
दा योगानेरनुप्रस्फूवा महिषीं निजां वातायनाग्रात्पश्य
न्तीं ब्राह्मणान्तिथि समन्मखे तत्माद्यादेव क्रापितो राजावि
प्रस्य तस्य सः आदिशद्वधमीर्ष्याहि विवेकपरिमंथिनी
हं तं वध्यभुवं तस्मिं नीयमाने हि जनस्य अट्टगुहसन्नीवो
पि मत्स्या विपणिमध्यगः तेदैवराजा ततद्वृत्ता वधं तस्य
निवारयत् विप्रस्यामामपृष्ठं प्रमत्स्य हासस्य कारणं
निसृत्य कथमामि तदेत्स्मान्निर्गतं च मां विनिता पृस्य
तेकान्ते सरस्वत्येवमब्रवीत् अस्य तालुन्तरोपृष्ठे तिष्ठराज्ञा
वृत्तिनः अश्रुश्रो ख्यातिमत्स्य सिद्धासहे नु मसंशयं ततश्च
त्वानिशितत्वाद्दंगब्राताल्लोपरिस्थितः अपध्यंपरात्तसीं
चोरांबालैः पुत्रैः समागता साभृत्तया च मानात्नानवा
दीत्यतिपाल्यतां प्राजवीविप्रमांसानिदास्यामयदा
राज्यतिपाल्यतां प्राज्ञेविप्रमांसानिदास्यामयस्तं
नोहनः कस्मान्नतहतोयेनिसृष्टानैरब्रवीत्सनः तेदि
इष्टास्तोपीहमत्स्योहासितवानिति इत्युक्तो किंमुनैते
निहृष्ट भूयः सुनेश्चमा अवो मडात्तमीरान: सर्वाना
रौमिविस्ननः सर्वेरान: पुरेषच क्रौञ्चपूर्णः पुरुषैर्लया
हृग्येनवपराय स्तप्रविसन्निदिरन्नमि: धूनानांयाधि:
वाल्यर्थानि विवेकनवासिनां सर्वानशुमिणीं चिन:
भवंतरुद्रविक्रिया पुनत्तस्यावचः श्रुत्वा ततो पक्कः

अहासप ध्यपतो
लोकान् पुरुषु
ॐ: सगदृप: ११

शुक॰
कथा॰
१२

तदा ...तिं प्रातस्तमसत्यहासस्य हेतुं राज्ञे न्यवेदयत् प्राप्य
चांतःपुरेभ्यस्तात्सीद्रूपं पुरुषास्ततः बहुमत्य ततो राज्ञा
वयाहि पुरवमुक्तवान् इत्यादि चेष्टितं दृष्ट्वा तस्य राज्ञो विश्व
स्तत्वं विचित्रमथ कदाचित्तया गाधिवक्ता तः शूलिवास
महादेवीं योगनंदं चतं पटे जीवतीस्म वतास्त्रितं वाक्रिष्टार
हितं तत्र भूत तेन चित्रकरराजानुष्ठा चित्रे रथरयत् तत्र वा
सगृहे चित्रपटं भित्तावकारयत् एकदा च प्रविष्टस्य वास
केन त्रसामम संपूर्णलक्षणे देवी प्रतिभातिस्म चित्रगा
लक्षणेन तरसंबद्धारभूदि प्रतिभावयात् अथाकर्षमहं
तस्यातिलकं मेखलापदे संपूर्णलक्षणा तेन कृतेन मांग
तदा नंदं प्रविष्टो योगनंदो या तिलकं तं विलोकयन् के
नायं रचितो वृत्ति सो पृष्टश्च महत्तरान् ते च न्यवेदयेनर
मेकलोरं तिलकस्य भा देव्या गुप्तप्रदेशस्य मिमेनाम्य
मयाविना वेत्ति ज्ञातवानेवमसौ वररुचिः कथं जगत्
कृतो गुतारूतं मामंतःपुरविप्लवः दृष्टवानत एवायं सो
रूपां तव नाभरां इति संचिंतयामास योगनंदः क्रुधा ज्व
लन् जायते वनशूरनो संवादः यमितादृशः ततः सेवरं
समाहूय शकटालं समादिशत् त्वया वररुचिर्वध्यो दे
व विध्यमनादिनि पद्यात्नापयोन्म क्रमा शाकटालो गामद
हिः अविचिंत्य पश्चात्सो राजेंद्रो हाङ्गनेवररुचिंतेम दिव्यबुद्धि
प्रभावो सात् इन्नाशम मापदः विप्रस्तन हरं गुप्तं संप्रति सौ
करोमितं इति निश्चित्य सोऽभ्येत्य राज्ञः कोपमकारणं व
धांतं कथयित्वा मे शाकटालो ब्रवीत्ततः अस्यं कोविस्यवा
हायदन्मयरलंचमद्वदे ब्रह्मघ्नो निहमामस्माद्दत्तितं कौ
पनावृषात इति तद्वचनाद्बलद्वहेगास्थितो भवं स
वासंरत्नवाकलिकाविमलद्व्याख्यायते निशि पर्वप्रवृत्तां

नीतिंतंप्रत्यागतोचमहंततः एकोमंत्रीभवाम्येनदृष्टंते
मोनकृतामतिः नहिदृष्टंमहंकेशेणा तसोमित्रमाति
मेध्यानमात्रागतोविप्रं उसतेसमादिष्टया राजाविदेह
दन्नाय्युः सवाक्ध्यानेमाहिजः ततश्रुत्वासोब्रवीत्संशीत
इन्द्रोदत्तोतामिति ततोध्यानागतंतस्मैतडदोहमदर्शयं
तदृष्ट्वानाश्चविश्वस्तोविस्मितश्चबभूवसः रहस्यंतरहितं
तस्मिंशकटालःसमागतः कथंतेराद्यसोमित्रंसंज्ञात
इतिपृष्टवान् ततोहमवदंपूर्वंरहस्याथैनमाभ्रमत् राज्ञो
राज्ञोत्तयंश्राय्येकेकोनगराधिपः ततश्रुत्वायोगनंदो
मामकरोन्नगराधिपं श्रमंश्चापश्यमहारंभमंतेराद्यसोन
सि सच मामब्रवीद्धहिविधेतनगरेत्वका महाप्राप्नोति
ततश्रुत्वाविस्मयाहंतमब्रुवन् यापस्याभिमताम्पूर्वंविस्व
इयानस्यसभाभवेत् ततश्रुत्वैवतद्वकेनजितोसौवद
भुमां कुलमोत्साहयोःश्रीगिमांप्रुतश्चाब्रवीदसौ तद्दे
ष्मीतिसाधुनोतंसात्रियापसेवतेस्मतः इत्युक्त्वांतर्हितेन
स्मिंयथागतमगामहं एवमापत्सहायोमेराद्यसोमित्रतां
गतः इत्युक्तवानहंभूयःशकटालेनवार्थितः गंगामट
धीयंतस्मैश्रुतेस्थानातुरुणाश्यितो स्तुतिभिस्तोषितनाप्यव
मायादेवीनिरोदये बभूवशकटालश्चसहायःप्राणतोम
सि एकदाचसमंत्रीमां गुप्तस्थानविन्नमब्रवीत् सर्वस्तेगा
पिस्वदायकिमात्मादीयतेत्वया किंनुज्ञानामिपद्माता
मविचारतनाधिपः अचिराद्भवेन्नपाडिकल्पयावाक
यांश्रुत्वा आदित्यवर्मनामात्रबभूवल्लपतिःपुरा यीव
वर्माभिधानस्यमंत्रीवाभून्महापतिं राजन्यस्यैकदाचैका
राज्ञोगर्भमधारयत् तद्दृष्टामलपोप्यपृच्छदित्यंनःपुरव
दिणः वधिदयंप्रविश्यभवनेतेनःपुरेतमे नदेशागर्भ

मक·
कपी·
१२

13

संभूतिं कृतः संप्रतीक्ष्यतां अथोत्तुङ्गप्रवेशोत्र पृष्टोत्य
स्माल्लिनोप्रभो शिववर्मा तेन मंत्री प्रविष्टुल्लिलवारितः
ततस्तेनाचिंतयद्राजा नूनं ह्योऽहं सपत्नं प्रकाशं वहते
न मित्रमपवादो भवेन्मम इत्यालोच्य ततं गुरुणा शिववर्मा
णामीश्वरः सामंतस्यांतिकं सम्बुः प्रादिष्टो भोगवर्मणः न
हुयं तस्य लेखेन संदिश्य पत्रदत्ते नरे निगूढं स्वयं स्वलेख
हस्तं प्रसर्जयत् यो ते मंत्रिणो सप्राहैगते नभोत्याचलापि
ता संराज्ञो यद्दिभिर्लेखापुंसः सोद्योगरूपिणा स्त्रिहि आदित्य
वर्मा न दुराशात्तु नायो भवन्नसौ किंमयानाहं पीमंत्रीहु
नितो कारणादिति अथानेः सवशायनिकरं भोगवर्मणः
शिववर्मा सवोपागाल्लेखमादाय पुरुषः वाचयित्वाच
तं लेखमेकांते शिववर्मणे प्राङ्गोसवयनिर्देष्टां भोग
वर्मा विरोधं वशात् शिवशर्माभियोवत्रं सामंतमंत्रिस
त्रमः शिववर्मा सवोपागाल्लेखमादाय पुरुषः वाच
यित्वाच तं लेखमेकांते शिववर्मणे प्राङ्गोसवयनिर्देशं भो
गवर्मा विरोधं वशात् शिवरुद्राभियोवत्रं सामंतमंत्रिसत्र
मः त्वं ब्यापाद्यतां मो ते चैवं नृहृस्ते मानमात्मना ततश्च
चाविसय्याविष्टो भोगवर्मा जगाद तं किमेतन्नूनं मे विप्रप्रा
पितोसि नवहितवेत् अथवाक्रिसन्नतमंत्री हन्येवयं चतत्रभूम
ते नवहास्तशाववर्माणो देशो देवोनवर्षति ततस्तेनामं
त्रिभिः सार्धं भोगवर्माप्यचिंतयत् दृष्टः सराजादेशाद्यस्य ना
शमस्माकमिच्छति किंदिनब्रनसन्यवंयकायुग्रगामि
नः तस्मान्मंत्री नवध्यो सौरक्ष्य स्वात्मवधाद्यं इति संचिं
त्यदत्वा वरत्नको भोगवर्मणा शिववर्मा ततो देशान्निर्वासि
तोभून्ततः क्षणात् एवं प्रन्यायायोजीवस्स मंत्री प्रतयाश्च
या शुविश्चासान्यतो ज्ञातानहितधर्माच्या भवेत् इत्थं

नवापि मुद्रिंस्याविष्ठनावद्धेहमम कात्यायनस्यैषो
ष्ठानन्तरमेवभविष्यति इत्युक्तोकतालेनज्येष्ठोऽहंतस्य
वेशनि प्रतीक्ष्यमाणोवसरंतान्महाराज्यमवाहयं नं
सायोगानंदस्यकामस्तेकदाचन पुत्रोविजयपालाख्या
खोमृगयायैगतोभवत् अश्ववेगात्सैन्यात्सकथंचिद्
दूरमंतरं एकाकिनोवनेतस्यवासरःपर्यवसीयततत्र
नोतिषां नेतं वृक्षमारोहतिस्मततः तत्रैवमेवबारोह
दृक्षःसिंहेनभाषितः सहसाराजपुत्रंतंभीतंमानुषं
भाषया माभैषीस्त्वममामित्रंत्वमसिऋक्षाविभ्रंयंव्याघ्रात्
विश्वस्याहेत्युक्तोनराजपुत्रोथसहस्वान् ऋक्षस्त्व
जात्रेवासीदथःसिंहोथसोब्रवीत् ऋक्षमानुषमे
नमेतियपावद्भत्तामिहं क्रमाहक्षेप्रक्षेपेहराजपुत्रे
वजायति पुनोब्रवीदेनदिष्टंतिपमानुष ततःऋक्षा
त्ममपात्रेनसिंहस्यारायतायतः तिन्नोपिनापनत्
वित्रस्तोदैवप्रबोधितः मित्रद्रोहिनोवोत्कत्रमिति
पापमहाव्यूपः तस्यराजस्थानस्येतदृश्योतावृगमावपि
प्राप्येवसगृहंप्रानस्मत्रोभूदथश्रुपः योगानंदस्ततत्
दृष्ट्वाविषादंसहसागमत् अब्रवीच्चमकालेऽस्मिंजीवेद
स्तविशोरिति इहेत्ययेततत्सर्वं[illegible]यिमेतद्यपाठवं
ततःऋक्षाबवनेराजःशाकटालोप्यचिंतयत् हेतुकान्या
पतस्यायंलग्नकालःप्रकाशेन नमोक्षमानेतिष्ठेहगा
तामपिचविस्मसेत् इत्यालोच्यसराजानमब्रवीद्यावि
नाभयः राजन्नलंविषादेनजीवन्नरकविस्तृतः योग
नंदस्तनोवादीतद्रुतमानीयतामिति अथाहंशाकटा
लेनयोगानंदांतिकंहठात् आनीतस्तेनतथाभूतंराजपुत्रं
विलोकयं मित्रद्रोहःकृतोतेनदेवस्तुक्षानतेथवसः सर
स्वतीप्रसादेनहत्रोतःकथितोमया नदास्तेवायपुत्रेण

ततो राजसुतेन त्वया कथमिदं ज्ञातमिति पृष्टस्तु भू-
पतिः अथाहमवदं राजं लक्षणैरनुमानतः प्रतिभा-
तस्य प्रपश्यंति सर्वे प्रज्ञावतां धियः तद्यथा तिलके ज्ञा-
तात्तथा सर्वमिदं मया इति मद्वचनात्सोभूद्राजा लज्जा-
नुतापवान् अथानादृतसत्कारः परिशुद्धेवलाभवा-
न् स्वगृहं गतवानास्मि श्रुत्वेति हि विदुर्बोधनं प्राप्स्येव च
तत्रैत्य जननी वादीत्सुतो मम अयेत्वं मां समुत्सृज्य तनुपवे
शीघ्रवीज्ञतः राज्ञाहतं निशम्य तद्रूपकोशाग्निसाद्द
अकरोदस्थमानस्ते श्रुवाह्वदयमस्फुटन् ततः श्रुत्वाभि
तवाह्नतशोकावेगविवेतनः सखोहमपतं भूमौ वात-
ग्णा इव द्रुमः हाणाष्टगतवानस्मि प्रलापानोरसत्ततो
प्रियविद्रुविनाशोत्थःशोकाग्निःकंनतापयेत् अासंसा
रे जगत्यस्मिं प्रकाशित्याद्यातिनिम्नता तदेतामेष्थरीमायां
किंज्ञात्वापि मुह्यसि इत्यादिभिरुपागात्यवर्षेण्व च-
नैरहं बोधितोथ पश्यान्नत्वं कर्यविद्युतिमा सवान् ततो
विरक्तहृदयः त्यक्त्वा सर्वं निर्वेधनं अशामेकसहायोहं
तपोवनमशायिश्रयं दिव्यसेद्वथागच्छन्तत्तपोवनमेक
दा अथोद्यानउपागच्छद्दिग्रपको मयि स्थिते समीया
योगतं दस्य राज्यवार्तामपृच्छत अन्यभिहायमां सोथ
सशोकमिदमब्रवीत् शृणु तदस्य यद्वृत्तं तत्सकाशाद्ध
तेत्वयि लब्धावकाशस्तत्राभूच्छकटालष्य वैरणः सं-
विनयत्वपोपायं योगतं दस्य प्राक्तनः द्विनिरवतत्तमरा
तीव्यालिकाग्व्याहितं पश्यि किंभुवेरवनस्तीस्सक्रेकोप
नेक्रूरनिश्चयं तविश्रयोगतं दस्यव योपायममन्यत दर्भ
मूलया स्यवपादौ सेतेत्रमादिनः ततश्रुत्वा सहसा मं
त्रीकोपनं क्रूरनिश्चयं तामपृष्ठाव्रवीद्वं च देव स्वाप या
मिते अहं व योरशी ष्टाइं शृहेतं दस्य भूपतेः दक्षिणतः

-७

स्ववणिस्यलसंतवभविष्यति भोत्समेधविवास्यषामे
हिताववद्दूहमम इत्युक्त्वाशकटालस्तंवाणिकमनय
त्पुरं आज्ञाहेदर्शीयत्वेवराज्ञेसमहद्वचनं ततःसग
त्वावाणिकोपुविशाउनमाविशात् तवेयुनामाविप्र
त्पुतामैतद्गुरुमात्मनः तच्छ्रुत्वाशकटालेनविज्ञप्तोनेद
भूपतिः अवादीमापराधोयंसर्वंपूर्ववितिष्टुन्त आग
तेयतांवरासात्तांशकटालोभयांततः नेममपराधइ स्या८
त्युक्त्वावाणिकमापत्रिवेदयत् सोथकोपेनवाणिको
त्वलत्रिवसमंततः निर्जगामकोशिखांतत्रप्रतिज्ञामक
वि॰ रोदिमां अवश्यंहनेदोयंसप्तभिःदिवसैर्मया विनाशो
क्रोटन् वंधनीयावततोनिर्मन्युनाशिखा इत्युक्तवंतंकुपितं
योगानंदेप्यलापितं अलक्षितंस्वगेहंतंशकटालोन्यव ध्य
वेशयत् तेनोपकरणेदत्तेगुप्तेतेनैवमंत्रिणा अथचाण
क्योद्विजःक्वापिगत्वाकृत्यमसाधयत् तद्दृष्टयोगानं
दोयदाहज्वरमवाप्तः सप्तमेदिवसेप्राप्तेपंचत्वंस
मुपागमत् हत्वाहिरण्यगुप्तंचशकटालेनतत्सुतं पू
र्वनंदसुतेलक्ष्मीश्चंद्रगुप्तेनिवेशिता मंत्रित्वेनस्थाप्य
थंबृहस्पतिसमंधिया वाणिक्यंस्थापयित्वातंसममंत्री
कृतकृत्यतो मत्वात्मानंयोगानंदस्यकृतवैरप्रतिक्रियः
पुत्रशोकेननिर्विण्णःप्रविवेशमहद्वनं इतितस्यमु
खात्श्रुत्वाविप्रस्यहृतनामहं काणभूतेगतेविदेस
र्वमालोक्यचंचलं देवीमाद्दमिमांद्रष्टुमागतोविंध्य
वासिनीं शिष्यप्रज्ञोगुणाढ्याख्यस्त्यक्तभाषात्रयो
द्विजः सोपित्वद्वद्भवक्रोधाद्देव्याःशापेनगणोत्तमः मा
ल्यवान्ममनमर्त्यतामीमर्त्यत्वमागतः तस्मैमहेश्वरो
क्तंमाकथयेयामहत्कथा ततस्तेशापनिर्मुक्तिस्तस्य

वाणि भविष्यति एवं वररुचिस्तत्र काणभूतेर्निवेद्य सः
प्रतस्थे देहमोक्षाय पुण्यं बदरिकाश्रमं गच्छन्स ददर्श गं
गायां सोथ शाकाशिनं मुनिं तस्मिन्पश्यत्येव तस्य दर्भैः कु
शेनाभूत्करक्षतिः ततोस्य रुधिरं निर्ययौ तेन शाकरसो हि
तं अहंकारपरीक्षार्थं कौतुकात्स्वप्रभावतः ततं दृष्ट्वाह
ं सिद्धोस्मीत्यगाद्दर्पमसौ मुनिः ततो वररुचिः किंचिद्वि
हस्यैवं जगाद तं जिज्ञासनाय रक्तं मया शाकरसीकृ
तं यावन्नाद्याप्यहंकारपरित्यक्तस्त्वया मुने ज्ञानमार्गे
त्वहंकारः परिघो दुरतिक्रमः ज्ञानं विना च नास्त्येव मो
क्षो व्रतशतैरपि मर्त्यास्तनुसुखत्राणं अवीचिर्विषविर
क्तविलोकयेत् तस्मादहंकृतिं त्यागाज्ज्ञानायत्नं मुने कुरु
विनीयैवं मुनिं तेन प्रणतेन कृतस्तुतिः तं बदर्याश्रमोद्दे
शं यातं वररुचिर्ययौ । अथ स निविडभक्त्या तत्र देवीं श
रण्यां शरणमुपगतोसौ मर्त्यभावं जुगुप्सुः प्रकटित
निजमूर्तिः सापि तस्मै ददौ च स्वयमनलसमुत्थां धार
णां देहमुक्त्यै । दग्ध्वा शरीरमथ धारणया तया तद्दिव्य
मागतिं वररुचिः स निजां प्रपेदे विंध्याटवीभुवि ततः स
च काणभूतिरासीदभीप्सितगुणाढ्यसमागमोत्कः ॥
इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे का
थापीठलंबके पंचमस्तरंगः

ॐ ततः स मर्त्यवपुषा माल्यवान्विचरन्वने नाम्ना गुणा
ढ्यः सेवित्वा सातवाहनभूपतिं संस्कृताद्यास्तदग्रे च भा
षास्तिस्रः प्रतिज्ञया त्यक्त्वा खिन्नमना द्रष्टुमाययौ विंध्यवा
सिनीं तदादेशेन गत्वा च काणभूतिं ददर्श सः ततो जा
तिं निजां स्मृत्वा प्रबुद्ध इव सोऽभवत् श्राव्य स्वभाषां पैशा
चीं भाषात्रयविलक्षणां श्रावयित्वा निजं नाम काणभूतिं

वसोब्रवीत् शृणुष्वंतार्क्ष्यतांदिव्यां शीघ्रं कथयामि कथां
येनधर्माभतरिष्याव:त्वंचाहंचसमंसखे ततस्तार्क्ष्येणोक्तो
स्पृह:कारणभूतिरुवाचने कथयामिकथांकिंतुकौतुके
तमहत्यभो शृणुसावहितंतावत्सेमेकरुणयाहं इतितेन
स्थितोवक्तुंगुणाढ्योऽयप्रभकमे प्रतिष्ठानेस्तिनगरंतत्र
तिष्ठितंसततं तथाभूत्सोमवर्माख्य:कोपिब्राह्मणसत्तम:
वत्सश्चगुल्मकश्चैवद्वौतस्यतनयौसखे जायेतेसत्वतोया:
चश्रुतार्थानामकन्यका कालेनब्राह्मण:सोऽथसभार्य:
पंचतांगत: तस्यैतौस्वसारंतांपालयंत्यावतिष्ठतां साचा
कस्मात्सगर्भाभूत्तद्दृष्ट्वावत्सगुल्मयो: तथान्यपुरुषाभावा
त्शंकान्योन्यमजायत तत:श्रुतार्थीविजनार्थान्तरेणतावभा
षत पापशंकानकर्तव्याशृणुतत्कथयामिवां कुमार:की
र्तिसेनाख्योनागराजस्यवासुके: भ्रातृपुत्रोस्तितेनाहंह
स्नार्थंगतासती सत्ततोमदनाक्रांतोनिवेद्यात्मनाम
नी गांधर्वेणविवाहेनमांभार्यामकरोत्तदा विप्रजातेरयं
तस्मात्ममगर्भइतिस्फुट: श्रुतार्थाकथ्यत:त्योतिवत्सगुल
मावेवोचतां ततोरक्षसिसमारसातेनागकुमारकं स्मृत:
मात्रागतो:सोऽथवत्सगुल्मावभाषत भार्याकृतामयेवे
यंममसख्यावरापसरा: शृणुतस्मात्पुत्रोवेदपापेनवक्ष्य
तोभुवि पुत्रोजनिष्यतेवाचशृणुतत्स्वसंशयं ततोस्या
सापतिर्नागकिंयुवयोश्चकरिष्यति इत्युक्त्वांतर्हितासोऽभूत्स
तस्लोकेस्ववासरे: श्रुतार्थ्याप:ततोजात:तंविजानीहि
मांसखे गणावतारोजातोयंगुणाढ्योनामब्राह्मण: इ
तितत्कालमुदभूद्दिव्यावाक्स्वसती दीणशापास्तत:
नेवजननीमातुलौमम कालेनपंचतांप्राप्तावतश्चाहम
धीरतां श्रयशोकसमस्तच्चबालोपिगतवानहं स्वावष्ट

भेतविद्यानां संप्राप्ते इदानीं पारगं कालेन तत्र संप्राप्य
सर्वाविद्याः श्रसिद्धमान् स्वदेशमागतोभूवं दर्शयित्वाति
ज्ञांगुणान् श्रवेशांवविरामवजगोवस्पतीनाश्रुते श्रपयं
शिष्यसहितः शोभांकामध्यइंनटा ऊविस्मामानयष्ठं
होगायंनिसमयस्याविधिः कुविद्दिवाहोविप्राणांप्रभूं
ढेटविनिर्णये योबहूतकलांवेत्ति नस्पदलगतोनिधिः इ
त्याधिकानैवशूतमस्त्वं वेऊनवांऊवित्त श्रेष्ठान्यानिजवा
निम्यकलाकौशलदहुतं मयापुनर्वैनिर्वोर्थंललसी
तयाथितः पुरा गर्भस्पत्सवमेपूर्वंपितापंचवमागते
मन्मातश्चनदायाचैः गोत्रैः सकलैःकृतं ततः सानङ्कु
यानृत्वारहलीगर्भमात्मनः नस्योऊमारदः नस्पापित्व
मित्रस्यवेष्मनि नवतस्याश्चजातोहंसाध्याहूत्रिलिवेथ
नं ततस्तावर्थपत्नामांकृष्णककमीणीऊवेतो उपाध्य
यमध्याप्यत्येनयाकिंचनदीनया क्रमेणशिक्षितस्त्रा
इंलिपिंगणितमेवच वाणिज्येऽभिमस्त्रवाणिज्यं ऊ
तसांप्रतं विशालातोदेशोस्मिवणिक्कालिमहापनः
टाद्राणांकुलीनानांभोउशूल्पदटानिसः गच्छयावस्त
तेशूल्पइमितावकीस्तुमा ततोहमगमेतस्यसकाशंसो
पितत्वाणं इत्यवोचकुडाकिंविवणिक्त्वेविशगाविल
शूद्रकोहंभूपतेयोयंगतप्राणोत्रभूतले पतितोप्यहिमू
णेपतकुशलोपतमेतेयेत् टवाप्तस्त्वपुनःपापदीनारा
वहवीमया इतेनिश्चतनहुडिस्त्वयातेयितवासिनः त
तस्त्वतासहसैवायंनमबोचविशगाविले शूद्रतोयंसम
पावतोमांउहूल्पायशूद्रकाः इस्तक्रायशूद्रकंइलेशूद्री
त्वासंपुटेयतं लिखितोस्यगतोभूवमहंसोपिइसहं
सीक वणकांतालिपुगेमनमूलेनचनशूद्रकः इस्तक्रा

रस्मकृतेनतकस्यचिद्वणिजोमया कृत्वातोपणकोम
ष्ठाद्रूढीत्वाजलकुंभिकों वृतिहेचनेगताञ्छायाचोन
गराहृहिः नश्चंतागताचोभःशीतलंचनकोवना का
हृभाविकंसंगायसव्रघयमदामद्दं पकैकःकाष्ठिकःश्री
त्याकाष्ठंढ्वंदत्तोमम विक्रीतवानहंतानिनीवाकाष्ठा
निवापणे तस्लोकेनशूलेनक्रोवनकोनतः नश्चेवका
ष्ठिकेभ्योहंमनेवयुकाष्ठमाद्दं पवंप्रतिदिनंक्रीत्वाप्रा
प्यशूल्यमयाक्रमात् काष्ठिकेभ्योविलंदत्क्रीतंतेः
दिनत्रयं अकस्माद्द्वसंजातेकाष्ठंछेदेनिष्ठाष्ठिभिः म
यातद्राक्विक्रीतंपणानांवहुभिःशतै तेनेवविपणिं
कृत्वाधनेननिजकोशलात् उर्वन्वाणिज्यंकमशःसं
पन्नोस्मिमहाधनाः सोवणिङ्मूषकःकृत्वामयातस्मैसम
र्पितः विशाविलायसेमुद्रांकन्योमलमदाद्व्रतः अतः
एववलोकेस्मिंप्रसिद्धोमूषकाख्यया एवंशास्मीइयंप्रा
प्ताविश्वेनसत्तामया ननश्रुत्वानप्रनेश्रुवलगिनोमे
तविस्मया धीनावित्रीयतेकस्मात्भिन्नोविवकर्मणा
कुविस्मनिगृहप्रात्दृमममाषाष्ठकोहिजः इछदोगःक
श्चिदसिकश्विदाम्प्येनकेनचित् आह्मणोञ्जनतेताव
दर्त्तितेनत्रयामुना लोकपाराभवर्णेनवैदध्यायेदृशि
रानं कोमांदिक्षइत्यनक्रेतेनमुग्येनसोव्रवीत् यैः
माववरिकानामवेघ्यानस्यागृहेवज नचकिंकरवाणि
तिद्विजेनोक्तोवदोव्रवीत् सातिदत्वाप्रवृत्तीयारंभयं
मामकिंचन अर्थेत्यगच्छंछंदोगोदुतंचनगकाष्ठहं
उपाविशत्यविघ्नश्चकृतप्रमुहाविस्तवणा मामयलोकं
याआवंशागवियैनेनसांप्रतं इतिजल्पतस्तस्यैवाणिम
र्पितवांद्विजः प्रहस्यत्वनतस्येजनोकिंचिदृविस्मयः

रुक.
कपी.
२

17

गोकर्णस्य हर्षोत्कृष्टाकराबावद्धसारणो तावत्सर्वेत
स्यासाममगायंतिस्मजनशाश्चयः यस्यांतत्रमिलंतिस्मावि
द्याधरदिदृक्षवः तेवाचोचक्रसंगालोयंप्रविष्टोऽथवतो
त्सवा तस्मिन्नुमध्यवर्तीस्यगतेस्मिन्दीयमानामिति अर्थं
वंदृशात्मनाशिवच्छेदभयाद्भुतं गीतनालोकयंतिति
गर्जंत्यतिरंगात्ततः तत्काशेतनेगाङ्गेयेनाम्नोऽभवि
तोभवत् दृष्टांतेबावदन्नंसोपिवेतमभाषत सोम
सोत्वमयोक्तेतेवदस्याक्षमरोषकः किंवावागपिदृष्टं
दिव्याद्विवेदजनेतते एवंहिस्यगतावचनेनोक्तासावि
लासिनी द्विपदस्यपशोरस्यतत्स्वर्णारणेत्यज दृष्टेस्या
वतयात्यक्तंसर्वंप्राप्यसहितः पुत्रजीतमिवात्मानंप्र
त्वानोसुहृमागतः एवंप्राप्यात्महंपश्चत्कौतुकानिप
देपदे प्राप्तवांराजसदनेमहेंद्रसदृशोपमं ततःचांतः
प्रविष्टोहं शिष्टैरग्रेनिवेदितः प्राप्यानास्थितमद्वातंरा
जानंसातवाहनं शर्ववर्मप्रभृतिभिःमंत्रिभिःपरिवारि
तं रत्नसिंहासनासीनमवमन्यैरविवासरं विहितःसार्धि
कारंमांउपविष्टमथासने राजाकृतादरंवेवशर्ववर्मादि
योस्तवत् अयंदेवभुविख्यातःसर्वविद्याविशारदः गु
णाढ्यइतिनामास्यपर्याप्तिमतपवादि इत्यादितत्स्तु
तिहृष्टोमंत्रिभिःसातवाहनः प्रीतःसपादिसत्कृत्यमं
त्रित्वेमांनियोजयेत् अथाहंराजकार्याणिचिंतयन्नत्र
वसंस्तथा शिष्यानध्यापयंस्तत्रकृतदारपरिग्रहः क
दाचित्कौतुकाद्राजासार्धंगोदावरीतटे देवीकृतिरिति
ख्यातमुद्यानंदृष्टवानहं तस्मातिरम्यमालोकाद्दितिस्म
सिवनेदनः उद्यानपालःदृष्ट्वाभूत्मयानतत्रतदागमं स
वमामब्रवीत्स्वामिन्नदेभ्यःश्रयतोयथा भुवंमोनीनिरा

त्रोद्विजःकश्चित्तस्माद्यो सदिव्यमिदमुद्यानंमेदेवश्र
वतंव्ययात् ततोत्रब्राह्मणःसर्वेमिलित्विस्मयवेमेनकाः
तिंवपःवैसमहिषःस्वहृत्रांतमवदद्विजः अत्नीदृबवककरा
ख्योविद्यथोनर्मदातटे तस्मिन्वदंसमुत्पत्रोविप्रलस्यवमे
घ्रा नभिदामप्यवाल्केविझाविझयालसायव अथाले
दारहृत्यक्रावित्कोनीवितेपनि अंवालीथ्यीत्यहृहम
गन्धेविंयवासिनीं इष्टानतस्यनांदेवीमिनिसर्वितितेम॰
या लोकःपशूपहारेणप्रीणातिवरद्यामिमां अहंत्वा॰
त्मानमेवदास्यामिशूर्वामिमंपशुं विश्युत्येतिषिरश्छत्ते
मयाशस्त्रमर्द्यन तत्क्षणंसाप्रसन्नामांदेवीस्वयमभा॰
षत पुत्रसिद्धोसिमानमानेवधीत्विष्ठममागनिकं इतिदे॰
वेवरंलब्ध्वासंप्राप्ताहिख्यनामया ततःप्रसृतिनद्यामेवु॰
भुक्ताक्वनिभावन कदाचिद्दयदेवीमोनत्रसंपस्वयमादि
शत गत्वाग्रवप्रतिष्ठानेरचयोध्यानमुत्तमं इत्युक्त्वासे
वमेवीत्रंदिव्यंप्राद्वतेनामया इहागत्यकृतेकौतमुद्या
नंतन्वभावतः यात्यमेतस्यउषाकामिल्वाक्रामतिरोद
ये इतिनिमितमुद्यानेदृष्टेदेव्याप्रभावप्रभो उद्यानपाला॰
दिनेवंउदितोऽशेविद्युर्यदहं आकर्ण्यविस्मयाविष्टोशूद्रा॰
यगतवानहं पवनंजपेत्रुणाछेनकारणभूतिरभावत
मानवाहनइत्यस्यकस्माद्भामाभवत्प्रभो ततोब्रवीद्गु॰
णाछोपिश्रृणुवत्कथयामिते दीपकर्णोिरितिख्यातो
राज्याभूत्यात्यविक्रमः तस्यशङ्किमतीनामभार्याप्रा॰
णाधिकाभवत् रत्नांत्रस्याउद्यानेसर्पल्लांजातिदृष्टवा
न् गतायामन्यपवनंतस्यानहृनमानसः अपुत्रोपिमज
गादत्रब्रह्मचर्यव्रतंनृपः ततःकरावित्रस्यादेपुत्रासज्ञा॰
वद्वःखितं इत्यादिदेशतंसप्रेमगावनित्युकेपवरः अत्॰

ह.क.
कथी.
१८

18

ऽन्दृक्ष्यसि त्वं बालसिंहारूढं कुमारकं तं गृहीत्वा गृहं गच्छ
स्ते पुत्रो भविष्यति अथ प्रबुद्धस्तं स्वप्नं स्मरन् राजा तद्दवे
सः कदाचिन्मृगयायोद्गतामटवीं मृगयायां समात् ददर्शन क्रम
ध्याह्ने सिंहारूढं स भूपतिः बालकं पद्मसरस्तीरे तपवने
जले अथ राजा स्मरत्वा मंत्र्युवना विनबालकं जलाभिल
षिणं सिंहं हत्वा नेकशरेणातं स सिंहस्तत्र बहूत्सुक्मास
योभूत्पुरुषाकृतिः कथं किमेतद्बुद्धीति राज्ञा पृष्टो जगा
मव धनदस्य सभायामस्य सातोनामास्मि भूपते सोऽहं
तीसमयं प्रासंगायामृषिकन्यकां सापि मां वीक्ष्य सक्ता
तमनस्थाद्दहं तथा गांधर्वेन विवाहेन ततो भार्यीकृता
मया तस्याः पिता दुःप्रभावदृशांकमोवाशापं कृत्या सिंहो भ
विष्यतः मायोहि बुद्धादृशो पुत्रादिति पुत्रजन्मावधिं तस्या
पराधीनं पुनर्योब्युः ममतत्र दुहिरा वातमर्यज्ञत्वं तदनं
तरं अथवा सिंहमिथुनं संजातो सापि कालतः गर्भि
णभूत्रमो जाते दारको मेव्यापत अयं मवर्धितोस्यामा सा
सिंहेनो पपसां मया अथाहं दवविमुक्तोस्मि प्रायाद्धाल
हन्त त्वया नतरूहलाणमध्यादत्रं सातवाहनमत्रतं अयं
तवैधमादिष्टः तेरेवधुविभिः श्रुणु इत्युक्तां तर्हि तेत स्मि
सातनामनि गुणके स राजानं समादाय बालं प्रत्यायया
योरूहं सात्तेनयस्माद्यत्नोभूत्रस्मात्रं सातवाहनं नार
मावकारकालेनराज्येवेतं निवेशयत् ततः स्वासिंगा
तेरएणं दीपकर्णीहितीम्भरी सेभूत्रः सार्वभौमोसौ भूप
तिः सातवाहनः पवतुकाकर्णामपक्षेकानभूपत्रयो
गतः गुणाढ्यः प्रकृतं धीमानन्तु स्मनाववीतर्वः ततः
कदाचिद्याखवसंततसमयोत्सवे देवीकृतं तद्यानं सः
राजा सातवाहनः विहरन्नुचिरं तत्र महेंद्र इतिवेदवे वा

पीजलेवतीर्णोभूत्क्रीडितुंकामिनीसखः असिंचच्चदयि-
तास्सहेलंकरवारिभिः असिच्चतमताभिश्चवशाभिरिववा
रणः स्रुतैर्गीतांजनाताम्रनेत्रैर्वेरैन्द्रुःजलार्द्रैः अंगैःसक्ता
स्तव्यक्तविभागश्रुतसंगताः विचलत्पत्रतिलकाःसर्व-
केवलमण्डनाः स्तनाभरणपुष्पालालनावापुरिवप्रिया
अथैकानस्यमहिषीराज्ञस्तनभरालसा शिरीषसुकुमारां-
गीक्रीडितेक्रममागता साजलैरभिषिंचंतंराजानमसहा
सती अब्रवीत्मोदकैर्देवपरिताडयमामिति ततस्त्वरा-
मोदकान्राजाद्रुतमानाययद्बहून् ततोविहस्यसाराज्ञी
पुनरेवमभाषत संधिमात्रंनजानासिमाशब्दोदकशब्द-
योः नचव्याकरणंवेत्सिमूर्खस्त्वंकथमीदृशः इत्युक्तःस
तयाराज्ञ्याशब्दशास्त्रविदायया राजन्नवसरःकोत्रमोद
कानांजलांतरे उदकैःसिंचमाभावंमामित्युक्तंमयातव
परिवारेहसत्यंतःलज्जाक्रांतोझगित्यभूत् परित्यज्यज-
लक्रीडांवीतदर्पश्चतत्क्षणं मनावमानितिर्लक्ष्यःप्राविश-
च्चमंदिरं ततःचिंतापरोमुह्यंनाहारादिपरांमुखः चि-
त्रस्थइवपृष्टोपिनैवकिंचिदभाषत पांडित्यंशरणंवामे-
मृत्युर्वेतिध्यायंस्तनयन् शयनीयेपरित्यक्तगात्रःसंताप-
वानभूत् अकस्मादथराज्ञस्तांदृष्ट्वावस्थांतथाविधां कि
मेतदितिसंभ्रांतःसर्वःपरिजनोभवत् ततोहंशर्ववर्माचत्ता
तंवेत्तोक्रमेणतां अज्ञोनेसच्चायःपर्यहीयतवासरः अ-
स्मिंकालेनचनदाराजोस्मालोच्चनतत्क्षणं आवाभ्यांराजद्वा
रान्मच्छान्नोराजवेनकः यरीरवार्तीभृत्यसमचरहोव
र्तीदिदं नहस्रोरसेनापुर्वेदृष्टोसेवःकदाचन विस्मयाक्ति
दृष्ट्वावमिथ्यापंडितपातना विलक्षोहतनदृत्याहदेव्यो
त्याकोपनिर्भरं पतनस्यतत्रागाच्छ्रुत्वाराजचेदस्यदुर्मनाः

19

शर्ववर्म्मद्वितीयोहंसंशयादितिचिंतयन् आयियैदिभवे
ज्ञाः प्रवेशंर्विकित्सकाः आदिदेवायदिनत्रासस्यकारणं
नोपलभ्यते नास्त्येवहिविपत्योस्यराज्ञोनिरूत्तकंचके अन
यत्नाप्रज्ञात्मत्तावहानिःपरिहश्यते ततःकस्मादेवविदःस्या
दृशःसहसाप्रभोः एवंविचिन्त्यतेधीमांशर्ववर्मीदमब्रवीत्
अहंजानामिराज्ञोस्मिमन्युमोर्ख्योत्पतापतः श्रेयोहमिति
योदित्यंसदैवायेहिवांछति उपलब्धोमयाखेदपूर्वमेवतदा
शयः राज्ञवसानितश्चापत्निमित्रमितिस्फुतं एवमस्योत्
त्यमालोच्यराज्ञितामतिवाहय प्रातरेवानुरुध्यावाममेव
पप्रमहीपतेः तत्रसर्वस्यरुद्धेपिप्रवेशेकथमप्यहंप्राविशं
ममपार्श्वेचशर्ववर्मालब्धुःक्रमं उपविश्यपार्श्वेनिकेदेविज्ञ
प्तःस्मयानृपः अकारणंकथंदेववर्तसेविमनाइतितत्
श्रुत्वापितथैवासीत्सन्सौसातवाहनः शर्ववर्माततः
वेदमद्भुतंवाक्यमब्रवीत् श्रुतेमामकरोन्नीतिप्रागुक्तंदेव
मेत्वया तेनाहंस्वप्नवानस्यसमासानवकंनिशि स्वप्नेततो
मयादृष्टंनभसःच्युतमंबुजं तच्चदिव्येनकेनापिकुमारेण
विकासितं ततश्चविनिर्गतःतस्मादिव्यास्त्रीविमलांबरा त
वदेवमुखेसाचप्रविष्टासमनंतरं इत्यहंदृष्ट्वाप्रबुद्धोस्मिसाच
मन्येसरस्वती देवस्यवदनेसाक्षात्संप्रविष्टानसंशयः एवं
निवेदितेःस्वप्नेशर्ववर्मणितत्क्षणं मामत्तमौनःसाकूत
मवदत्सातवाहनः शिक्ष्यमाणःप्रयत्नेनकालेनकियतापु
मान् अधिगच्छतपांडित्यमेतन्मेकथ्यतांत्वया ममते
नविनाहिमालस्तीनप्रातिभासते विभवैःकिंवपुर्विस्या
काष्ठस्याभरणैरिव ततोहमवदंराजंवर्षैर्द्वादशभिःखलु ज्ञा
यतेसर्वविद्यानांमुखंव्याकरणंनरैः अहंत्वाशिक्षयामि
त्वांवर्षषट्केनतत्प्रभो श्रुत्वैतत्सहसासेर्ष्यंशर्ववर्माकिलाव

वदत् सुखोचितो जनः क्लेशं कथं कुर्यादियच्चिरं न
द्वेमासशंकेन वदत्वां शीघ्रशिक्षयामि तत् श्रुत्वैवेन द्रसा
भाष्यतमवोचमहंरुषा षड्भिः मासैस्त्वयादेवः शिक्षि
तः चेन्मया संस्कृतं प्राकृतं तद्वद्देशभाषा च सर्वदा
भाषात्रयमिदं त्यक्तं यन्मनुष्येषु संभवेत् शर्ववर्मा ततो
वादी नैवं चेद्वहाम्यहं द्वादशाब्दान्तवोपानौ शिरसात
वप्यहके इत्युक्त्वा निर्गते तस्मिन्नहमप्यागमं गृहं राजा
प्युभयसंसिद्धिं मत्वाश्वस्तो बभूव सः शर्ववर्मा च दैवह
प्रतिज्ञां तां सुदुस्तरां पश्यन्सानुशयः सर्वं स्वभार्यायैन्यव
शंसतत् साप्येनं दुःखिता वीक्ष्य संकटेस्मिन्नव प्रभोः
विनास्वकुमारेण गतिरन्या न विद्यते तथेति स्थिरं कृत्वा
पश्चिमे प्रहरे निशि शर्ववर्मा निराहारः तत्रैव प्रस्थितो
भवत् तच्चचारमुखाद्गुप्तमप्याप्तानिवेदितं राज्ञे
सोपि तत्राकर्ण्य किं भवतीति चिंतयत् ततस्तं हितमसु
माद्रो राजपुत्रो हितोब्रवीत् नायिविज्ञेन दाकर्ण्यतिर्वे
देमेमहानभूत् ततः श्रोपोतिमिद्रं तं चेडिकाग्रनिर्जि
गिरः देसमासमखवानस्मिगत्वासामगराइहिः मेवं
कृत्वात्मसंक्षुभितेन्यनैवतिवारयत् वांगनिर्द्वादश्य
मंमसन्योसिद्धिरतिति इत्युक्त्वा त्वपमामंत्र्य सत्वरं शार्
र्ववर्मणः पश्चाद्वारद्वयं सोप्यसिं हद्गुप्तो व्यसर्जयत् सो
प्यगात्तैकमनः संसूतमौनः सवितस्य थः प्राप स्वामिकु
मारस्य शर्ववर्मा निकेतनात् शरीरनिरपेक्षेण तप
सा तत्र तोषितः प्रसादमकरोत्तस्य कार्तिकेयो यथेप्सि
ते आगत्याथ तेनेमौ तेवराभ्यां सनिवेदितः सिंहगुप्त
विसृष्टाभ्यां पुरुषाः शर्ववर्मणः तच्चुडामरुराज्ञश्च वि
षादः प्रमदो द्वयोः अभूत्तौ मेघमालोक्य हंसचातकयो

दिव आगत्यशर्ववर्मायत्कुमारस्ववरात्सिद्धिमान् चिंति-
तोपस्थितोराज्ञेसर्वाविद्याप्रदत्तवान् प्रादुरासंस्तता
स्तस्यसातवाहनभूपतेः तत्क्षणंकिंनकुर्याद्धिप्रसादः
परमेश्वरः । अथतमखिलविद्यालाभमाकर्ण्यरा-
ज्ञः प्रमुदितवतिराष्ट्रेतत्रकोप्युत्सवोभूत् अपिपवनावि
द्धताः तत्क्षणोल्लास्यमानाः प्रतिवसतिपताकाबद्धरत्ना
श्चासन् । राज्ञाहेमरत्ननिचयैरथशर्ववर्मातेनार्चितो-
गुरुरितिप्रणतेनराज्ञा स्वामीकृतश्चविषयेतटक
च्छनाम्निकूलोपकंठविनिवेशिनिनर्मदायाः । यो
गुप्तचारमुखेनगुणवर्त्मनः प्राप्तिसमाकर्ण्य संतुष्टा
त्मसमंप्रियानरपतिनेसिंहगुप्तमथ्यात् राज्ञीतामपि
विष्णुशक्तितनयांविद्यागमेकारणं देवीनामुपरिप्रस
न्नकृतवांभीत्याभिषिक्तांस्वयं ॥ ॥ इतिश्रीभट्ट
सोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे कथापीठलंब-
केषष्ठस्तरंगः ॥ ॥ ॥
ततोगृहीतमौनोहंराज्ञोनिकटमागमं तत्रचश्लोक-
मपरःद्विजःकश्चित्स्वयंकृतं तेनचाहंस्वयंराजासम्य-
क्संस्कृतेनपाठितः ततोलोकवचनत्रस्याजनाप्रमुदितो
भवत् ततःसशर्ववर्माणंराजासविनयोब्रवीत् स्वयं
कथयदेवेनकथंतेनुग्रहःकृतः तत्श्रुत्वानुग्रहंराज्ञः
शर्ववर्माभ्यभाषत यतोराजन्निराहारोमौनस्थोहंततो
गतः ततोविभीमनाक्षोभजातेनेव्रतपःकृशः क्लांतः
पतितवानस्मिनिःसंज्ञोयवर्णितले उत्तिष्ठपुत्रसर्वंतेसं-
पत्स्यतइतिस्फुटं शक्तिहस्तःप्रमानेत्यजानीमामब्र-
वीत्तः तेनाहममृतासारवर्षसिक्तइवतत्क्षणं प्रबु
द्धःक्षुत्पिपासादिहीनःस्वस्थइवाभवन् अथदेवस्य-

निकटं प्राप्य भक्तिभराकुलः स्वामिगर्भगृहं तस्य विप्रश्चो-
भूत्तन्मनाः ततोऽतः प्रभुनानेन स्कन्देनास्मद्दर्शनात् दत्ते
ततः प्रविष्टमेतं विहसन्ती सरस्वती अथासौ भगवान्साक्षा-
त्षड्राननपंकजैः सिद्धो वर्णसमाम्नाय इति सूत्रमुदैर-
यत् ततश्श्रुत्वैव मनुष्यत्वसुलभाच्चापलात्ततः उत्तरं सू-
त्रमभ्यूह्य स्वयमेव मयोदितं अथाब्रवीत्स देवो मां नाभविष्य-
त्स्वयं यदि अभविष्यदिदं शास्त्रं पाणिनीयोपमर्दकं
अधुना स्वल्पतन्त्रत्वात्कातन्त्राख्यं भविष्यति मद्वाहनकला-
पस्य नाम्ना कालापकं तथा इत्युक्त्वा शब्दशास्त्रं तत्प्रका-
श्याभिनवं लघु साक्षाद्देवस्स मां देवः पुनरेवमभाषत यु-
ष्मदीयः स राजापि पूर्वजन्मन्यभूदृषिः भरद्वाजमुनेः शि-
ष्यः कृष्णसंज्ञो महातपाः तुल्याभिलाषामालोक्य स चैको
मुनिकन्यकां यथावकस्मात्सद्यः पुष्पशरव्यानरसहतां अत-
स्स शप्तो मुनिभिः अवतीर्ण इहाधुना सा चावतीर्णा देवीत्वे
तेनैव मुनिकन्यका इत्थमस्मदवतारोयं नृपतिः सातवा-
हनः दृष्टे त्वय्यखिला विद्याः प्राप्स्यतीव तदिच्छया अल्के-
शल्या हि भवन्त्युत्तमानां महात्मनां नकोनरायितास्फा-
रसंस्कारादिमहितोदयः इत्युक्त्वान्तर्हिते देवे निरगच्छमहं
बहिः तंडुलान्मे प्रददुश्च तत्र देवोपजीविभिः ततोऽहमाग-
तो राजंस्त्वरलाभस्तेवमपथि चित्रं तावत्तएवासन्नन्नामा-
त्राहिने दिने यच्च भुक्त्वा सहस्रं तं विरते शर्ववर्मणि नदति
स्म यत्स्यात्प्रत्यहं सातवाहनः ततोहं कृतमौनस्त्वाद्य-
वहारान्परिहृतः अनिष्ठं तेन मामेव प्रणम्यैव भूपतिं
निर्गत्य नगराद्वस्मात्स्पृष्ट्वा हृदयसंभावितः तपसे निश्चितो
हं प्रागतो विंध्यवासिनीं स्वप्नादेशेन देव्या च तदेव प्रेषि-
तस्ततः विंध्याटवीं प्रविष्टोहं तत्राहं भीषणामिमां पुलिंद

ह्क।
कपी।
२८

द्वाकादासाघसार्थदेवात्कथंचन इहप्राप्तोहमहादे
पिशाचास्तबहूंमतं प्रत्येनालापमेतेषां हृदादकर्णयामि
श्वितः मयापिशाचभावं प्रेमोनमोत्तस्यकारणं उपाग
च्छतनश्चैतांत्वांश्चक्रोजयिनीं गतं प्रतिपालितवानास्मि
यावद्भ्यागतोमया इहस्थानांस्मगतोकृत्वावचनश्चांभूतमा
षया मयाज्ञातिस्मतेत्येवदृद्धांतोमेत्रजन्मनि एवमुक्तेपु
ण्यछेनकारणभूतिरुवाचतं त्वदागमोपघ्यातानोपयाः
घनिषीतः शृणु गतसोभूतिवर्माख्योदिविहृष्टिः सवा
स्तिमे गतवानास्मिवोद्यानमुत्तपिस्यांतदास्पदं तत्रासौ
निजयाथ्यंतंप्रतिपृष्टोमयाब्रवीत् दिवानास्तिप्रभावेन
तिष्ठरात्रौवदाभितः नस्थोनिवाहंतत्रस्यः प्राप्नायांनिशाव
लातां नमपृष्ठ्वंप्रसंगेनभूतानांरहश्चकारणं श्रुत्वाविरिंच
संवादेयत्त्वंशंकरेणतत् शृणुवक्ष्मीतिमामुक्त्वाभूति
वर्मायसोब्रवीत् दिनानैषांप्रभावोस्तिधस्तानामर्कतेज
सा यत्स्वतःपिशाचानांतेनलघ्यंतिमेतिषि नहृत्यंते
स्तम्यत्रनचविप्रायश्चोचितं भुज्यतेविधिनाचापितत्रैते
प्रभवंतिच श्रमोसभवःसाध्वीवायत्रतत्रनपातिमी श्रुवि
श्रूरांप्रवृद्धंश्चाक्रामंतिकदाचन इत्युक्त्वामेसततत्कालंभू
तिवर्माब्रवीत्पुनः गच्छागतोजगाच्छलेशायमोतस्य
कारणं श्रुत्वानन्दगतश्चासिन्त्ववदृष्टोमयाप्रभो क
थयाम्युनातांतेशुभ्रदंतोदितांकथां किंत्वेकंकौतुक
केमोस्तिकथ्यतांकेनहेतुना सपुष्पदंतस्त्वंचापिमाल्य
वाननिविश्रुतः काणभूतेरितिश्रुत्वागुणाढ्यस्तमभाष
स्ववृत्तान्तोच्चारणोभूदहृष्टतः नस्पभाषोतिदत्तावब
भूवमतिदेवता सकालेनहिजलस्थानंपंवपुत्रानजीजनत

तेच मूर्खाःसुरूपाश्च बभूवुरभिमानिनः अथ गोविंददत्तस्य
गृहानतिथिरायया विप्रो वैश्वानरो नाम वैश्वानर इवापरः गो
विंददत्ते तत्कालं गृहादपि बहिःस्थिते तत्पुत्राणामुपागत्य
कृतं तेनाभिवंदनं हासमात्रं चैतैस्तस्य कृतं प्रत्यभिवादनं त
तः सकोपो निर्गंतुं प्रारेभे तद्गृहाद्द्विजः आगतेनाथ गोविंद
दत्तेन स तथाविधः क्रुद्धः पृष्टस्तु तेनोपि जगादेवं द्विजोत्तमः
पुत्रास्ते पतिता मूर्खास्तत्संपर्काद्भवानपि तस्मादभोज्यस्त्वं दे
हे प्रायश्चित्तं ममे भवेत् अथ गोविंददत्तस्तमुवाच शपथोत्त
रं निस्पृशाम्यपि जातु नैतान्हं दुःतनयानिति तद्भार्यापि त
थैवेति तमुवाचातिथिप्रिया ततः कदाचिदातिथ्यं तत्रैव स्वा
नरो गृहीत् ततद्दृष्ट्वा देवदत्ताख्यस्तेष्वेकस्तनयस्तदा अथ गो
विंददत्तस्यैतमत्येनानुतापवान् धिक्जीवितमालोक्य
पितृभ्यामपहस्तितं सनिर्वेदः सतपसे ययौ बदरिकाश्रमं
ततः पर्णाशनः पूर्वं धूमपश्चात्पिबंस्ततः तस्थौ चिराय तपसेसतो
बविषानुसमापत्तिं दैहोवदर्शनं तस्य शंभुस्तीव्रतपोर्जितः त
स्यैवानुवर्तं तं च स वव्रे वरमीश्वरात् विद्यापापन्ह भोगांश्च शं
भुस्तानतस्तव भविताभिमतं सर्वमिति शंभुस्तमादिशत्
त् ततः स गत्वा विद्यार्थी पुरं पाटलिपुत्रकं शिष्यवेदकुंभ
ख्यमुपाध्यायं यथाविधिः ततस्तमुपाध्यायपत्नीतरा
तुस्मरातुरा हठात् दृष्ट्वा तस्य मं चलाचित्त तन्मयः तेन त
त्यजते देशं मं गत्वा तविस्मवः सदेवदत्तः प्रययौ प्रतिष्ठान
मतंदितः तत्र हृद्यमुपाध्यायं वृद्धं भार्यासमन्वितं मंत्रस्वाम्या
ख्यमभ्यर्थ्य विद्याः सम्यगधीतवान् कृतविद्यावतं तत्र ददर्श
स्वपतेः सुता सुशर्माख्यस्य भगश्रीर्नामकश्रीरिवाकृतं सो
पि तां दृष्ट्वा कन्यां स्थितं वातायनोपरि विहरंतीं विमानेन
वेदस्येवाधिदेवतां बद्धावित तयान्योन्यं मारश्रृंखलयादृशा

प्रसन्नेसमर्थोसौवभूवतत्कभावपि सायतस्यैकयौतल्पादु
तेयवम्मरात्तया इतोतिकस्मेढ्डोतिसंज्ञांवकेस्यामज्ञा त
तः समीपेतस्याश्चयायावंतः प्रश्नः साचविदेपर्दतेनप्र
च्छमाहायतेप्रति संतामेतामज्ञानानोशुत्वोराजसुतानाकृतां
सकलेन्याविशुद्धः सउपाध्यायशुद्धेयर्यो ललोवतनवधवगेग्गा
नकिंचिद्विक्रमीष्वर: नोपेनदह्यमानेनः शुकः प्रभाषितोय
था वितर्ककामैजैस्पिद्धैः उपाध्यायेनधीमता शुक्राप्रुः
कस्यांपश्चपण्याशुंद्रेशशांसमः तदुत्थानदुपाध्यायोविदग्धो
वाक्यमब्रवीत् देतेनप्रच्छुमुंवेत्यानयासंदाकृतानव यदे
तत्पृच्छंतानांपृष्ठात्यसवमोदिवं तथागत्यपतोदेव्याः सा
मुतेगम्यतामिति स्वेतिस्निनानसज्ञार्थः सतत्याजसुवंप्र
वा ततोदेवागृहस्यांतः स्तसमागत्वास्थितोभवत् सायाशी
मींमग्रहिष्यतत्रराजसुताययौ पकेवदेवंहर्षेवगर्भागार
मध्याविशत् हष्टोप्यहारपप्पस्यपश्चात्मोथपिपत्तया गृ
हीतानेनचोप्यायसाकंदेसहसानतः विधंवयाकथंतात
सामेतेस्यदिनेद्वया उपाध्यायेनसाज्ञातेनमयेतिसगाद्र
मः तेवमामविदग्धस्त मितस्मात्तत्क्षणात्क्रुधा मंत्रभेद
भयात्त्वाथराजकन्यातयोपयौ सोपिगत्वाविविक्तेत्वोद
स्थानहांस्मरंडिया देवदत्तोवियोगाग्निविगलज्जीवितोभ
वत् दृष्ट्वातेनाददशांभ्रशाकश्मसद्ग्राकिलाहद्यं गत्वांपंचापि
ऐवनामतस्याभीष्टिनसिद्धये सचागत्यसमाम्बास्यस्तोवे
शेसगणोत्रमः प्रकारयन्तपंचाभूवद्धस्रालतणाहत् ततः
तेनसंगत्वातेनशर्मसहोपति ततकेसहशालस्याः स
जगादगणत्राणि मुंडोमेषिनःकोपितमत्वेद्वजाम्यहं
तत्मेस्त्रुष्ठपतिदेयोराजन्नेत्रवतिरक्षणं ततश्रुत्वाशाप
भीतेनतेनादायसवर्मणा सकन्यांतःपुरेगुप्त्रेस्थितिस

स्थापितोऽभूत् ततः पंचशिखयाते स्वर्ग्गप्रयातः पुरेव-
सत् स्त्रीवेशः सहितस्तस्याविस्रंभास्पदतां ययौ एकदा
वोत्सवकाले ज्ञातमात्मानं प्रकाशास गुह्यं गान्धर्वविधिना
परिणीतात्थ्यात्मजा तस्यांच सुतगर्भायां तेद्विजैस्तगणो
त्रमः स्वतामाज्ञामातोरोगातेतोनेष्टोदलालितं ततस्तस्य
सनुस्तार्यशुनस्त्रीवेषामाप्तुतं प्रातः पंचशिखोसोशुन्स्वर्वे-
वस्त्राभरणाकृतिः तेनैव सहगत्वाच स्वशर्मैस्थमभ्ययात्
श्रुशुश्रामेमणराज शुचस्तेहेहिमेस्नुषां ततः स्वरजस्वजनां
बसारोज्ञोकापिपलायतां तत्राभयसंश्रोतोमेत्रिभिः
इदमब्रवीत् नविश्रोनमयंकोपिस्वोमहेवनागतः एवं
प्रायाभवंतोस्वस्त्रोतःसततेयतः तथाचशुर्वराजाशुत्रप
स्त्रीकरुणापरः शनःशैरःशिविर्नामसर्वसत्वाभयप्रदः
तंवंचयितुमिंद्रोयकृत्वाश्येनःवपुस्वयं मायाकपोतवपु
शंधर्मभरुपतदुतं कपोतस्त्वभयाक्रान्ताशिवेरंकमशिश्रि
यं सनुष्याचः श्येनोऽथसतंराजानमब्रवीत् राजभक्ष्य
मिदंमुंचकपोतंक्षुधितस्यमे अस्यायामांसतेविद्दिकस्तोः
धर्मस्ततोभवत् ततःशिविरुवाचेनमेषमेशरणागतः अ
स्मान्यस्थ्याभ्यलांमसमेतत्समंमम श्येनोजगादयदेह
वमात्ममांसंप्रयच्छसे तत्रैतिसाग्रहस्तःसत्यराजाप्रतिप
दत् यथायथाचमांसस्वंउत्कृत्यारोपयत्ततः तथातथा
तुलायांसकपोतोभ्यधिकोभवत् ततः शरीरंसकलंतु
लाराजाधिरोपयत् साधुसाधुसमंतेन दिव्यावागुदभू
त्ततः इंद्रधर्मौततस्तुक्त्वारूपंश्येनकपोतयोः तुष्टावत्त
त्वेदेहंतंराजानंचक्रतुःशिवे दत्वावास्मैवरानन्यास्तावंत
र्धानमेयतुः एवंमामपिकोप्यषदेवजिज्ञासयागतः इस्त
क्रामविवंसोहंमतुशामेमहीपतिः तद्राचमभयप्रज्ञो

विप्ररूपं गणोत्तमं प्रभयं देहि साधेवस्त्रषातीहारिता
निशि मायायेवगता कामिरण्यमाणाम्यहृतिशीं क्र
द्धान्सदययेथाय विप्ररूपो गणोब्रवीत् नर्हिश्रुत्राय
राजकेहेहिस्वांतनयामिति ततस्फत्वाशाप्रभेतेनरा
ज्ञस्तस्मैनिजात्मजा सादत्ता देवदत्ताय ततः पंचशिखो
वयो देवदत्तोपिनाभूपः प्रकाशं प्राप्य वल्लभां ततस्मे
नस्य पुत्रस्य पुष्पवस्यां विभूतिषु कालेनतस्या पुत्रं वैदे
हिकमभिख्ययः राज्ञे महीधरं नाम पुत्रमो शिश्रि
येवनं ततोहपुत्रं वैनस्वर्यं कृतार्थः सन्तपोवनं राजपुत्र्या
नयासार्धं देवदत्तोपि शिश्रियेत् तत्राराध्य पुनः शंभुं
त्यक्त्वा मर्त्यकलेवरं तत्प्रसादेन तस्यैव गणभावमुपाग
तः प्रियादत्ता किनापुण्यास्ते ज्ञानज्ञानवात्ततः अतःस
पुष्पदंताख्यः सोपयोगणसंसदि तद्भार्याच प्रतीहारी
देव्याजाताजयाभिधा इत्यं सपुष्पदंताख्यो महाख्यामद
नाम्प्रणः यः सप्तोविवदत्ताख्यो देवदत्तमितात्हिजः तस्यैव
सोमदत्ताख्यः पुत्रोप्यभवत्पुरा तेनैवमनुनागत्वा तस्य
श्चादेहिमालये प्रकार्यंबहुभिर्मोसैः शंकरं तेदयस्ततता
नैव प्रकटीभूतः प्रसन्नाद्विभृशो वरात् त्यक्त्वाम्भोगार
लिप्सेनतद्गणत्वमयाहृतं यः शुजितोस्मि भवतास्वयं
माहत्येनेनच मात्येन तुर्गीवनमुभिमतत्रुद्भवेन तस्मा
ल्यवाननिभविष्यसि मेगणास्त्वमित्यादिशाप्मुसविभु
गिरिजापतिर्मा । अथमर्त्यवपुर्विभुत्यमुणंपसहसा
तद्गणत्वामहं प्रपन्नः इति हैजेरिता कृतंप्रसादादभि
दातं मम माल्यवानितीदं । सोहंगतः पुनरिहाप्य मर

त्वत्प्रभावं शापेन सोल्लुंठितनुर्वृत काणभूते तत्किं क
थांकस्वकथां कथय याधुनात्वं तेनावयोर्भवति शाप
शोपशांतिः ॥ इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते क
थासरित्सागरे कथापीठलंबके सप्तमस्तरंगः ॥
एवं गुणाढ्यवचसा सा च सप्तकथामयी स्वभाषया
कथा दिव्या कथिता काणभूतिना तथैव च गुणाढ्ये
न पैशाच्या भाषया तया निबद्धा सप्तभिर्वर्षैर्ग्रंथल
क्षाणि सप्त ता मैनां विद्याधरा हार्षुरिति तामात्म
शोणितैः अटव्यां मषभावाच्च लिलेख स महाकविः
तथा च श्रोतुमायातैः सिद्धविद्याधरादिभिः निरंतरम
भूत्तत्र सवितानमिवांबरं गुणाढ्येन निबद्धां च तां दृष्ट्वै
व महाकथां जगाम मुक्तशापः सन् काणभूतिर्निजां
गतिं पिशाचा येपि तत्रासन्नन्ये तत्सहचारिणः तेपि
प्रापुर्दिवं सर्वे दिव्यां श्रुत्वैव तां कथां प्रतिष्ठां प्रापणी
यैषा पृथिव्यां मे बृहत्कथा अयमर्थोपि मे देव्या गणपां
तोक्तादुदीरितः तत्कथं प्रापयाम्येनां कस्मै तावत्सम
र्पये इति वाचिंतयत्तत्र स गुणाढ्यो महाकविः अथैको
गुणदेवाख्यो नंदिदेवाभिधः परः तमूचतुरुपाध्यायं शि
ष्यावनुगतावुभौ तत्काव्यस्यार्पणस्थानमेकः श्रीसा
तवाहनः रसिकोपि वहेत्काव्यं पुष्पामोदमिवानलः
एवमस्त्विति तौ शिष्यावंतिकं तस्य भूपतेः प्राहिणोत्पु
स्तकं दत्त्वा गुणाढ्यो गुणशालिनौ स्वयं गत्वा च तत्रैव च
प्रतिष्ठाननगराद्बहिः कृतसंकेतमुद्याने तस्थौ देवीविनि
र्मिते तच्छिष्याभ्यां च गत्वा तत्सातवाहनभूपतेः गुणा

आक्रन्तरोधेनिर्दर्शितंकाणभूतकं पिशाचभाषतां
दृष्ट्वाश्रुत्वातीतनदाकृती विद्यामदेनस्वरूपंस्वरेणैव
मभाषत प्रमाणंसप्तलक्षाणिपैशाचंतीरंसवचः गो
णिनेनादरस्यासीथिकिशाचकथामिमां ततः प्रस्त
कमादायगत्वाताभ्यांपयागतं शिष्याभ्यांतद्गुणाद्या
ययथाहद्ब्रह्मवर्ण्यित गुणाढ्योपितदाकर्ण्यसद्यः खेद
वशीभवत् तत्त्वेनकृतावज्ञाकोनामंतत्रतत्यने सं
शिष्यस्तनोगत्वानातिदूरेशिलोच्चयं विविक्तरम्य
भूभागंमग्निकुण्डंव्यधात्तरः तत्राग्नौपत्रमेकैकंशिष्या
भ्यांसाश्रुवीक्षितः वाचयित्वासचिक्षेपश्रावयन्मृगप
क्षिणः नरवाहनदत्तस्यचरितंशिष्ययोःकृते ग्रंथंल
क्षंकथामेतांवर्जयित्वातदीप्सितां तस्मिंश्चतांकथांदि
व्यांपठत्यपिदहत्यपि परित्यक्ततृणाहाराःशृण्वंतःस
ञुलोचनाः आसंस्तमभ्येत्यतत्रैवनिश्चलाबद्धमंडलाः नि
खिलाःखलुसारंगवराहमहिषादयः अत्रांतरेसरा
जाभूत्स्वस्थःसातवाहनः दोषंचास्यावदन्वैद्याःशुष्कमां
सोपभोगजं आक्षिप्तास्तन्निमित्तंचसूपकाराबभाषिरे
अस्माकमेतदुर्मांसंदत्तेलुब्धकाइति पृष्टाश्चलुब्धका
ज्वंचुर्नातिदूरेगिरावितः पठित्वापत्रमेकैकंकोप्यग्नौ
क्षिपतिद्विजः तच्छृण्वंतोनिराहाराःसर्वेतिष्ठंतिनो
ऽखिलाः नान्यतोयांतितेनेषांशुष्कंमांसमिदंतथा इति
श्रावयव्वचःश्रुत्वालुब्धकानांनराधिपः स्वयंसकौतुकाद्ग
त्वागुणाढ्यस्यांतिकंययौ ददर्शतंसमाकीर्णंजटाभिः
वनवासतः प्रशांतशेषशाशाग्निधूमिकाभिरिवाभितः

यथैनं प्रतिनिभित्ताय स्ववाक्यस्सगमध्यगं नमस्कृत्य च य
पृष्टवृत्तान्तं स महीपतिः सोपि स्वं गुणाढ्येन स्वरातेशापा
दिचेष्टितं ज्ञातीकथावतारं तं श्रावयद्भूतभाषया त
तो गणावतारं तं मत्वा पादावनतो नृपः ययाचे तां कथां त
स्माद्दिव्यां हरमुखोद्गतां अथोवाच स तं भूपं गुणाढ्यः सा
तवाहनं राजन् षड्ग्रन्थलक्षाणि मया दग्धानि षट् कथाः
लक्षमेकमिदं त्वस्ति कथैका सैव गृह्यतां मच्छिष्यौ ते
वचश्चैतौ व्याख्यातारौ भविष्यतः इत्युक्त्वा नृपमामंत्र्य
त्यक्त्वा योगेन तां तनुं गुणाढ्यश्शापनिर्मुक्तः प्रापदिव्यं
निजं पदं । अथ तां गुणाढ्यदत्तामादाय कथां बृहत्क
थां नाम्ना नृपतिरगान्निजनगरं नरवाहनदत्तचरितम
यीं । गुणदेवनंदिदेवौ तत्र च तौ तत्कथाकवेः शिष्यौ
क्षितिकनकवस्त्रवाहनभवनधनैः संविभेजे सः । ताभ्यां
सह च कथां तां मा श्वास्य सातवाहनस्तस्याः तद्भा
षयावतारं वक्तुं चक्रे कथापीठं । सा च चित्ररसनिर्भरा क
था विस्मृतामरकथा कुतूहलात् तद्विधाय नगरे नि
रंतरं ख्यातिमत्र भुवनत्रये गता । इति श्रीभट्टसोमदे
वविरचिते कथासरित्सागरे कथापीठलंबके अष्टमस्त

रंगः ॥ ॥ समाप्तश्चायं कथा

पीठलंबकः ॥ ॥ अ

तः परं कथामुखं भवि

ष्यति ॥१

इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात् पुरा किल
कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयन्ति ये विगत

लग्नलक्ष्म्यो ध्रुवंदधाति वैदुर्योभुविभवप्रसादेनते ॥
गौरीनवपरिष्वंगेविभोःस्वेदांबुपातुवः नेत्राग्निभीत्या
कामेनवारुणास्त्रमिवाहितं कैलासेधूर्जटेर्वक्रात्पुष्प
दंतंगणोत्तमं तस्माद्वररुचीभूतात्काणभूतिंचभूतले
काणभूतेगुणाढ्यंचगुणाढ्यात्सातवाहनं यत्प्राप्तमेवं
एतेर्दत्तंहिविद्याधरकथाद्भुतं अस्तिवत्सइतिख्यातोदे
शोदर्पोपशांतये स्वर्गस्यनिर्मितोधात्राप्रतिमल्लइव
क्षितौ कौशांबीनामतत्रास्तिमध्यभागेमहापुरी
लक्ष्मीविलासवसतिर्भूतलस्यैककर्णिका तस्यांराजा
शतानीकःपांडवान्वयसंभवः जनमेजयपुत्रोभूत्पौत्रो
राज्ञःपरीक्षितः अभिमन्युप्रपौत्रस्ययस्यादिपुरुषोर्जु
नः त्रिपुरारिभुजस्तंभदृष्टदोर्दंडविक्रमः कलत्रंभूर
भूत्तस्यराज्ञीविष्णुमतीतथा एकारत्नानिसुषुवेनतावद्
ःपत्यमात्मजं एकदामृगयासंगाद्भ्राम्यंस्तत्रास्यभूपते अ
भूच्छांडिल्यमुनिनासमंपरिचयोवने सोस्यपुत्रार्थितोरा
ज्ञाकौशांबीमेत्यसाधितं मंत्रपूतंचरुंप्राशंप्रापयन्मु
निसत्तमः ततस्तस्यसुतोजज्ञेसहस्रानीकसंज्ञकः अभ्य
भेषमितायेनविनयेनगुणैर्यथा युवराजंक्रमात्कृत्वा
शतानीकोवनेसुतं एकदामृगयासंगाद्भ्राम्यंस्तत्रास्य
भूपतेः अभूद्ब्राह्मणदेवराज्ञात्रतन्भूभारर्थितेतेः अथासु
रैःसमंयुद्धेप्रार्थितोहरयेकेच्छया इतस्तस्मैःविसृष्टोभूद्रा
जेशक्रेणमातलिः ततोयौगंधरायणस्यहस्तेयुयंस्यमं
त्रिणः सुप्रतीकाभिधानस्यमुख्यसेनापतेस्ततः समर्
प्यपुत्रंराज्यंचनिहंतुमसुरान्रणे शक्रांतिकंशतानी

कसहमातलिनाययौ अस्त्रयान्समहेन्द्रदीत्वहूस्यः
पूपतिवासवे हत्वान्तैत्रैवसंक्रामेअयमस्तेसभूपतिः
मातल्यानीतदेहंचदेवनंदनमलमगात् राजलक्ष्मी
श्चतत्रैवसहस्रानीकमाश्रयत् विचरंतस्मिंसमाहूर
ढोपिर्धासिंहासनस्थेन भेरेणसर्वेनृपाराजांशिरांसि
नतिमापद्ः ततःशक्रःस्वस्थानंत्रंविसृज्यविजयोत्सवे
सर्वेसहस्रानीकंतंनिनायप्रेषिमातलिं ततश्चनंद
नेदेवाःक्रीडतःकामिनीसखान् दृष्ट्वासोविनभार्
यार्थीराजाशोकमथाविशत् विज्ञायेतमभिप्रायं
तमुवाचार्थवासवः राजन्नलंविषादेनवांछेयंतववे
त्स्यति उत्पन्नाहिहितेभार्यातत्यानीपूर्वनिर्मिता इ
मंचशृणुवृत्तांतमत्रैनेवर्ण्यामहं पुराग्नितामहंद्रष्टु
मगमत्तंतत्सभासहं विधूमोनामपश्चात्ममैकोवसु
रागमत् स्थितेषुस्मासुतत्रैवविरिंचंद्रष्टुमप्सराः आ
गत्तेलंबुषानाममदुषुविस्तंसितांशुका तांदृष्ट्वैवमर
कामस्यवशंवसुरूपागमत् साप्यप्सराकामिन्यासी
त्द्रूपाकृष्टलोचना तदालोकमममापश्यन्ताविक
मलसंभवः अभिप्रायंविदित्वास्यवशंवसुरूपागम
त् मर्त्यलोकेवतारोस्तुयुवयोर्दविनीतयोः भवि
ष्यथश्चतत्रैवयुवांभार्यापतीव सर्वेस्तुत्वंसमुत्पन्नः
सहस्रानीकभूपतेः शतानीकस्यतनयोभूस्तवांशशोपि
नःस्रले साप्यप्सराअयोध्यायांकृतवर्मन्तपात्मजा ता
नामृगावतीनामसातेभार्याभविष्यति इतींद्रवाक्य
वैनेकृष्णोहयरिद्भूपतेः सत्कारेतस्यकामितिप्रज्वलनमद

नानलः ततः सम्मान्य शक्रेण प्रेषितस्तद्रथेन सः
सहमातलिना राजा प्रतस्थे स्वां पुरीं प्रति गच्छंतं वासव
राशीत्यातमुवाच तिलोत्तमाः राजन्वक्ष्यामि ते किंचिद्व
नीत्युक्तमनागीति तदाकृतैव हृदयेस्मतो ध्यायन्मृ
गावतीं ततः सा लज्जिता कोपाच्छशाप तिलोत्तमा
यथाहृतमनाः राजन्न शृणोषि वचो मम ततस्तद्दश
समा वियोगस्ते भविष्यति मातलिस्तच्छुश्रावसच
राजा प्रियोत्सुकः ययौ रथेन कौशांबीमयोध्यामन
सः प्रतः ततो योगंधरादिभ्यो मंत्रिभ्यो वासवात्कृतं
मृगावतीगतं सर्वं शशंसोत्सुकया धिया यावित्तंत्तां
सकत्याचचनात्यन्तकृतवर्मणः अयोध्यां प्राहिणोद्दूतं
कालपाल्यो सहोदरः कृतवर्मा वनं तत्ता कृत्वा संदे
शमभ्ययात् हर्षाद्देवो कलावत्या ततः साध्यनमब्रवी
त् राजन्सहस्रानीकाय दत्तावर्शय मृगावती इममर्थं
समेत्य मेऽनेकोप्यवदद्द्विजः अथ सद्यो मृगावत्या न
रगीनाथकोशले दृष्टं वावशीतिमे तन्मे हतायादृश्ययम्
मः देतो नाम सकं नानां कलानामिकमास्मदं कृतवर्मा
सुतां तस्मै राज्ञो श्रुतिमिव त्सर्वां मरस्यगणावास्मेस
कृतवत्तयोरिव अथ सहस्रानीकस्य मृगावत्यास्सुसं
गमः अथ तस्याभिराज्ञो मंत्रिणां जज्ञिरे सुताः ज
नेयोगंधरस्यापि पुत्रो योगंधरायणः सुप्रतीकस्य पुत्र
श्रुकमन्वानिन्यजायत योऽस्य नर्मसुहत्तस्य पुत्रो जतिवसं
तकः ततस्तस्यापि देवसैः सहस्रानीकभूपतेः भेश्यावग
भेमामांडुसुरवे राज्ञी मृगावती ययाबेसावभर्तीवंदर्शीना

सज्जलोचनं दोहदं कथितः श्रुणी लीलावापीनिमज्जनं
मवेक्ष्यां भूरयज्ञाज्ञालाद्यादिरसनिर्भरं चकारधार
मिकोराजावापीरक्षार्थनामिव नस्यास्तांतीमकस्मा
द्वलावालिसांनिमान्यतां गरुडावयजः पत्नीजहार
रामिषशंकया पक्षिणाकापितीनांनामतेषुभिवत
त्पाणात् यगौसहस्रानीकस्यदेनेविह्वलचेनसः षि
यानुरक्तेचेतोपिहृतंतस्यपतत्रिणा नक्केमेयनतिासं
ज्ञाःपपातभुविभूपतिः क्षणाद्वलहसेतेस्मिंराज्ञिवः
ह्नाप्रभावतः श्रवतीर्युमार्गेणनवमानलिलायौ
मराजानंसमाश्वास्यसाविर्यिथाग्रयायाश्रुतं नसैनिः
लोक्ष्माशामंकच्यपित्वाततोगमत् हापियेशुणीकार
सासाज्ञातापामानिस्त्रोत्रमा इत्यादिवसशोकार्तोवि
ललापमहीपतिः विज्ञानशायपद्मतोबोधितश्चस
मंत्रिभिः कथंचिद्वीविनेदथ्रेपुनःसंगमवांछया नां
वरार्तीसमर्दोदुःक्षणाद्वीलाग्रगावतीं जीवतीवीक्ष्य
तत्याजदैवाद्दृदयमर्वते स्वज्ञातस्मिंगतेवायसातीशो
कभयाकुला ददर्शनाथमात्मानं दुर्गमादितटास्थि
तं एकाकिनींएकवस्त्रांक्रंदतींमयतोवने ग्रासीकर
तुंपहुभूश्मायोजगरोजगरोमहान् निहत्याजग
रेतंवप्तुभोदक्रांतदेवसा दिव्येनमोचितासुसाहष्ट
नष्टेनकेनचित् ततोवनगजस्याग्रेसाहृयमरण्यार्थि
नी श्रात्मानमदात्मनोपिरवतदययेवतां विद्रयशुम्रा
पतेोयेनांपतितामपिगोचरे नावधीदथ्वाकिंहतभवे
दीप्सरीक्षया श्रन्वपमानाभिगुर्वीबालागर्भभरालसा

संवीतां तं च भर्त्तारं स्वप्नं दृष्टेव रोधसा ततश्च्युताश्रुनिष्ठु
त्रायतनैत्रकस्याश्रममाययौ तेन सा स्थिरबालार्कं ऊर्वी
ण्णश्च तदा बलं सोऽपि तां पादपतितां मुनिराश्रितवत्स
लः राज्ञीं वियोगदुःखार्त्तां दिव्यदृष्टिरभाषत इह ते
जनिता पुत्रि पुत्रो वंशधरः पितुः भविष्यत्य च भर्त्रा ते सं
गमो मा शुचं कृथाः इत्युक्ता मुनिना साध्वी सा जाताशा मृ
गावती आश्रमेऽवस्थिता तस्मिन्नाशां च प्रियसंग
मे ततश्च दिवसैस्तत्र प्राचनीयमनिंदिता सत्संगति
दिवावारं पुत्ररत्नमसूत सा श्रीमानुदयनो नाम्ना राजा
जातो महायशाः भविष्यति च पुत्रोऽस्य सर्वविद्याधराधि
पः इत्यंतरिक्षादुदभूत्तस्मिन्बाले सरस्वती आश्चर्या
नाम्मृगावत्या बिभ्रतिस्म तत उत्सवं क्रमादुदयनः सोऽप्य
बालः तस्मिंस्तपोवने अवर्धत निजैः सार्थं वयस्यैर्विवस
हुगैः कृत्वास्याथ तनोः सर्वान्संस्कारान् जमदग्निना क्ष
त्रीयजनमविद्याश्च धनुर्वेदश्च वीर्यवान् कृष्णाच सकरा
न्माता तस्य स्वेरायां मृगावती सहस्रानीकनामाङ्कं चका
रकटकं करे हरिणाक्षिरके जातः श्राम्यन्नुदयनोऽथस
शबरेण हठाक्रान्तमटव्यां सर्पमैक्षत सदयः सन्देवना
स्मिन्सर्पं तं शबरं च सः उवाच मुञ्च तामेष सर्पो मद्वच
नादिति ततः स शबरोऽवादीज्जीविकेयं मम प्रभो कृप
णोऽहं हि जीवामि भुजगैः खेलयन्सदा विपन्ने विपने पूर्वं
मन्त्रौषधिबलान्मया वह्नद्भ्रमपालक्ष्मावि एवैतेन्नाम
हाटवीं श्रुत्वेत्युदयनस्यागीर्दज्ञासीच्छबरायतं कटकं
ततनौ दत्त्वं स तं सर्पममोचयत् गृहीतकटके याते शाव

भ्रुवेनोन्नतिं कृत्वासभुजगप्रीतोजगादोदयनंतदा
वसुनेमिरितिख्यातोज्येष्ठोभ्रातास्मिवासुकेः इमांवी
णांगृहाणत्वंमत्तःसंरक्षितात्वया तंत्रीनिर्घोषरम्यांच
श्रुतिभागविभाजितां तांबूलीश्चसहाम्लानमाला
तिलकयुक्तिभिः तद्युक्तोजमदग्नेस्तंनागोल्लिप्रसवा
श्रमं आगादुदयनोमातृस्नेहवर्षविवाश्रुतं अथांतरे
सोपिक्षोणीमटवींप्राप्यपर्यटन् आहारोदयनात्याश्रं
कस्कंतद्विधिवशात् विक्रीणानस्तुतत्रवणिजनामां
कमापणे बद्ध्वाराजपुरुषैस्तैन्येराजकुलंचसः कुत
स्त्वयेदंकटकंसंप्राप्तमितितत्रसः राज्ञासहस्रानीकेन
स्वयंशोकादपृच्छ्यत अथोदयाद्रेसर्वस्यगह्वराणात्यभ्र
तिस्त्वकं कटकप्राप्तिपर्यंतंशबरःसतत्कारणं तदुक्ता
शबरात्प्रत्ययितावलंबनात् विचारलोलामारोह
त्सहस्रानीकभूमिः दीर्णश्वासःसतेराजन्नुदयाद्रेव
मास्थिता जमदग्न्याश्रमेजायासमुद्यानेमृगावती इ
तिदिव्यातदावाणीनंदयामासतंत्स्तं वियोगाग्निदा
हांतंवारिधारेवबर्हिणं ॥ अथोत्कंठादैवेकथमपि
दिनेस्मिन्नवसिते तेमवारप्रकृत्वाशबरमपरेद्युःसत्वय
ति सहस्रानीकस्तांसरभसमवाप्तुंप्रियतमां प्रतस्थे
तेसैन्यसमसमुदयशैलाश्रमपदं ॥ इतिभट्टश्रीसो
मदेवविरचितेकथासरित्सागरेकथामुखलंबके
प्रथमस्तरंगः १ ॥ ॥ आदितोनवमः ॥ ॥

सहस्रानीककथायांमृगावतीप्रत्युपलंभः

ऽगत्वाथरम्यंमध्यानेराजावसतिमग्रहीत् दिनेकस्मिं

कथ.
कसु.
२८

28

सकस्मिंश्चिद्दारण्यमध्यस्स्तटे शायनीयगतः श्रोतानत्र
सेवारसायतं सायंसंगतकं नाम नगरात्कथकं रहः क
थामाख्याहिमेकांविहृदयस्य विनोदिनीं स्वगावतीनुसं
बोजदर्शनोत्सवकांक्षिणः अथसंगतकोवादीद्देवतस्य
याकिंकथ्या आसन्नमवदेव्यास्ते दीर्णशापः समागमः
संयोगाविप्रयोगाश्च भवंतिबहवोन्दृणां तथावात्रकथा
मेकांकथयामिश्रृणवप्रभो मालावोयत्र सोमाख्योगृहि
जः काश्चिदभूत्पुरा तस्यवदैहो स्तनोसाधोजायेतसज्जन
प्रियो एकस्तयोरभूनाम्नाकालनेमिरितिस्फुटा द्विती
यश्चापिविगतभयदत्याख्ययाभवत् पितरिस्वर्गतेतौ
वभ्रातरौतीर्णशैशवौ विद्याप्राप्तिप्रवर्तितः पुरंपाटलि
पुत्रकं तत्रैवोपाध्यविद्याभ्यांउपाध्यायोनिजेसुते देवा
शर्मादेवोभार्याभूते विधेवाप्तेः अथात्माल्वीद्यतना
थानतदस्यानीर्थयाश्रियं होमैः ससादयामास काल
नेमिस्तत्त्वतः माचचतुर्थेवैसादिदेवं श्रीसत्त्वमभाषत
भूरिप्राप्स्यसिवित्तंच पुत्रंवसर्थिवीपतिं किंत्वतेवैरसह
योवधस्त्वभाविष्यति इत्तमनेनावयायस्मादमखिकल
यात्मना इत्सकांतर्धदेलस्मीकालनेमिरपिक्रमात् म
हाधनोभूत्किंचास्यदिनेपुत्रोपिजायत श्रीवरदेवसंप्रा
प्तमितिनाम्नातमात्मजं श्रीदत्तमकरोत्सोपिपिताशूर्ण
मनोरथः क्रमात्सहडिसंप्राप्ता श्रीधरोत्रालगणोपिसत्
अहेष्वर्वेदप्रदेवबभूवाप्रतिमोभुवि कालनेमेरयथा
तातीर्थार्थीमर्थमहत्तां भार्यामुदिम्रपविद्यतमयोदे
शांजरंयपो श्रीदत्तोपिगुणत्तेनराजावल्लभशांकेना

तत्रविक्रमशालीसहसुतस्यहृतः सर्वा राजपुत्रेणानेना
त्यसहवासोभिमानिना बालेदुर्योधनेनेव भीमस्यासीत्तर
स्विना हीवेनस्याथमित्रत्वंविप्रसार्वतिदेशजो द्वाविंयो
बाहुशालीवकल्पवृक्षइवजगन्मतः बाहुयुद्धेनिनाख्यात्ये
दाक्षिण्यादिगुणश्रिया सर्वंवरमयेन्नमंत्रिपुत्राः समा
श्रयन् महाबलव्याघ्रभटादुर्धरबलइत्यपि तथानिषु
रेकोनामसोप्यहंवेनसबाकिरे कदाचिदणवसविदंतंजा
हवीतटे श्रीदत्तः सहतैर्मित्रैराजपुत्रस्तोयायैो सभत्या
त्वरितंवकुर्निजंराजसहनेत्रयं श्रीदत्तोपिसतत्कालंराज
मित्रैरकस्मात् तावतान्यातरोषेणराजपुत्रेणतेनसः वि
प्रवीरोराण्यास्तुसमाहूतोमदस्पृशः सतेनबाहुयुद्धेन
श्रीदत्तेनाप्यनिर्जितः चक्रावर्हादिवशंपतवर्धमानकलं
कितः तावाचनमभिप्रायंराजपुत्रस्यशंकितः श्रीदत्त
सहतैर्मित्रैस्तत्समीपादपासरत् उपसर्गस्तवापश्यद्गंगा
मध्येगतोरिवं क्रियमाणंजलौघेनसागरस्यामिवाब्धि
यं ततस्तावततोरेषात्पुईहेतुजलमध्यतः महबाहुशालि
प्रभुत्वोत्स्यापयित्वातटेसवीन् तांश्चकेशोष्ठयिप्राप्तं
निमग्नांस्तुसमंभसि शृणुसर्वंप्रियंसोपिवीरस्तस्यैवमग्न
वान् निमज्ज्यचदरशांत्रसश्रीदत्तोवणादिति श्रोवंदे
वकुलेदिव्यंभवनवीरितास्त्रियं ततहृष्टमहदाश्चर्यंस्त्री
तोनत्वाहवधनं उद्यानेसुंदरेतत्र तांनिनायविभावरीं
प्रातस्तुदेवमेस्त्रणांसाप्रजयित्वमागता दृष्टवैतेनहृम
श्रीहृद्नेवस्वगुणाख्यिता ईश्वरंपूजयित्वाचसानतोनिज
मंदिरं ययाविंहसुखीसोपिश्रीदत्तोनुजागामततो दद

हक·
कर्म·
२५

29

शीर्मंदिरं तत्र तस्याः स्वयमरोगमं प्रविवेश च संभ्रान्ता सा
वमानीव मानिनी साप्यसंभाष्यमाणोऽपि वनमं तवा सेव भ्रमति
तत्वीन्यषीदमर्यंकी स्त्रीसह स्वोमसेविता श्रीदत्तोपि सत
त्रैव निषसाद च तदंतिके अथाकस्मात्प्रवह्नते तया साध्याापि
रोदितुं निपेतुः स्तनयोस्तस्याः संततः वाष्पबिंदवः श्रीद
त्तस्तत्कालं कारुण्येन हृदयेगतं ततस्तैवैनां पप्रच्छ का
त्वं सुः त्वं च किंनु वदस्व दरि शक्तोऽहं तन्निवारयितुं यतः भ
वतीय मत्को बोज प्रख्यादीपिततविग्रहः ततः कथंचित्साव
दीह्वर्ये दैन्यमत्ते वेलेः [illegible]तो दशशातंतासांज्येष्ठा विष्णुस्व
भीत्यहं सतः पितामहोनीतो विस्तनादीर्घे बंधनं पिता च
बाहुयुद्धेन हत्नस्तैनैव शौरिणा तेहत्वा तेन च निजां पुरानि
वीक्षितावयं प्रवेशरोधकृत्तव सिंहश्चास्यापि तेनैव प्राह
तं नत्पटं तेन तुः स्वनकृदयं वनः सच यद्दाऽउरेस्य पार
पात्सिंहत्वमागतः मत्तासुस्ताभिभवस्तस्य शापात्तु काश्चि
तः पुरा पुरप्रवेशाय यार्थे वित्तशेऽविस्मरादेशात् अतः
स शत्रुरस्माकं कौस[illegible]ज्ञायतां त्वया तदर्थमेव चानीतोम
यावीर भयानिव मृगांककाख्योऽवत्तं वजितानुस्मादवार
य्यासि पृथिवीं यत्प्रभावेन जित्वाराज्ञा भविष्यसि ततश्च
त्वासतये मत्र श्रीदत्तो त्रेनन्तहिनः अन्यद्युर्दैत्यकन्यास्ताः कृ
ताग्रेतस्त्रयं ययौ जित्वा च बाहुयुद्धेन तत्रतं सिंहमुद्धतं सो
पि शापविमुक्तः सन्बभूव गुरुप्राकृतिः दत्वाचास्मै सत्व
ड्गं स्वं तुष्टः शापमोक्षकारिणो सहानुगंगनादंः स्वभावेना
दर्शनं ययौ सोप्यसानुजयः साकं श्रीदत्तो दैत्यकन्यया ब
हिर्गतामिवाततं प्रविवेश मातुरोत्तमं अंगुलीयं च पत्रं च तस्मै

त्येमस्वतोदवौ ततःसोऽत्रास्थितस्तेन साभिलाषो भव
द्भुवा सान्यपुत्रमागतोदैनेवाक्यं स्नानमितःकुरु आरा
धैनंचमज्जेत्स्वखड्गंप्राह्णमयापरं तथेतिवाक्यमगतन
मंश्रीदत्तोजाह्नवीतटात् तस्मादेवसमुत्तस्थौयस्मात्सु
र्वेमवातरत् खड्गांगुलीयकेमप्रपन्यातानालाङ्गस्थितोयर
यौ गच्छन्विद्युत्काव्यंचमित्रंमार्गेददर्शसः सचोप्येत्यत्र
णम्याथनीतैकांतेचसत्वरं तंदृष्ट्वासज्जनोदत्तमेवंदे
त्पुरकोऽब्रवीत् गंगांतस्त्वांतदामग्नमविद्यादिवसाल्व
ह्नत् स्वशिरांसिच्छुंचाछेत्तमह्मत्सवयमुद्यतः माश्रद्धःसा
हसंकार्षुर्जीवत्येष्यतिवःसखा इत्यत्रतविदास्तुवाणीनः तत
श्चैगंत्यवारयत् ततश्चतान्स्पितंपार्श्वमस्माकंप्रतिग
च्छतां मार्गेसत्वरमभ्येतिप्रमातेकोऽब्रवीदिदं नगरेत्त
प्रवेष्टव्यंयुष्माभिरिहसांप्रतं यतोवल्लभशक्तिःसवि
पन्नोऽयमहीपतिः दत्तोविक्रमशक्तिस्मराज्येसंभूयमंत्रि
भिः प्राप्तराज्यास्सचान्वेषुकालनेमेरगादृहं श्रीदत्तः
क्कसत्तेप्रवइतिकामबेनिर्भरः तमदृष्ट्वास्तवाप्येनेनाहं
वेत्मीतिभाषत प्रच्छादितस्मृतागवइतितेनतिसृदितः
कालनेमिःसपुत्रभार्योराज्ञाचोरइतिक्रुधा तदृष्ट्वातत
स्यभार्यायास्वयंत्यदयमसत्कः मामेवमानिनान्देयकृ
देहिकूरकर्मणाम् नेनचात्रिद्यतेदन्तंसोपिविक्रमश
क्तिना श्रीदत्तस्तदयस्यात्रमूर्यतदुष्मनामिति इतित
नोदितःपुंसःशोकार्तोस्तनिजोभुवां बाहुशाल्यादयः
पंचसंमेलोगणायिनीगताः प्रछन्नःस्थापितश्चाहंतद
र्थमिदंतैःसोव तदेहिनावद्गच्छामस्तत्रैवन्नाह्यदंतिकं

वृक.
कपी.
३०

30

एवंनिष्ठुरकान्श्रुत्वापितरावनुशोच्यसः निर्दयेष्व
तिकारस्यामिवखेदेहृशंगुरुः कालंप्रतीक्षमाणोस्थवी
रोनिष्ठुरकान्वितः एतस्मिन्नतोसर्वांप्रामंसत्तामुज्जयिनीं
पुरीं अभक्षन्तान्तेह्नात्तेसाखेचलस्यसर्वएांयन् श्रीदत्तः
सदृदृशौकांक्रोशन्तीमबलांपथि वेश्रलाभ्रष्टमार्गादहमा
लवंप्राप्थितितितां श्रुवंतींदययासौप्यसदस्यायिनींख
यात् तयादयानुरोधास्त्रियानिष्ठुरकान्वितः कांसिं
चित्शून्यनगरेदिनेनास्मिन्नुवासमः तत्रराज्ञावकस्माद्व
मुक्तनिद्रोददर्शतां स्त्रियंनिष्ठुरकेहत्वादष्टोक्तन्मांसम
श्नतीं उदतिष्ठन्नमाक्रुश्यसोथखङ्गांम्सगोकके सापिसे
राक्षसीरूपंघोरंस्वंप्रतिपद्यत सचकेशेषुजग्राहनिर्हन्तु
तांनिशाचरीं तत्क्षणंदिव्यरूपत्वंसंप्राप्तानुवाचसः मां
मावधीमहाभागनैवचैवास्मिराक्षसी अयमेवंविधः
शापोममभूत्कौशिकाननेः तपस्यतोहितस्यायंध
नाधिपतिनामुना विज्ञायप्रेषिताप्सूर्वंतस्याद्याम्रिकोन्ति
एः ततःकोपेनतद्रूपेणान्देनोदहोभयितमदतमा लज्जित
त्रासयंत्येनमकार्षंमेखवपुः तदृष्ट्वासमुनिःशापंसदृपा
मयाष्यादधे राक्षसीभवयामेतंविग्नतेमानुषानिति त
तःकेशाग्रेहृप्राप्रेशापांतमेसचाकरोत् इत्यहंराक्षसी
भावमिमंकष्टमागमत् मयैवनगरेचैतद्कुलमद्यम
मेहिरात् तयाहतःसशापांतस्तदृष्टाणाधुनावरं इ
तितस्यावरःश्रुत्वाश्रीदत्तस्तादनोभ्ययात् तयाहमपः
सशापांतःतद्दृष्टाणाधुनावरं इतितस्यावरःश्रुत्वाश्री
दत्तःसादतोभ्ययात् ततःसंभावयामासजीवत्त्वेषसखा

मम एवमस्त्विति साचास्यैवं दत्त्वा तिरोदधे अस्तं
गः सत्वोन्नस्थोजीवविह्वलकः पुनः तेनैव सहचन्द्रानः
प्रहृष्टोविस्मितश्च सः ततः प्रातस्य श्रीदत्तः प्रापचोत्तय
नैक्रमात् तत्रसंभावयामास सर्वोन्मार्गोन्मार्गोसतं
दर्शितेनपथायातोनीलकंठानिवांद्रदः स्तुतानिथिः
पुनस्थाप्तोसौ रुद्रहंबहुशालिना नीतोभुक्ताथितावेशम
निजश्रृंगारकौतकः तत्रोपचर्यमानः सन्मित्वसुप्यांबहु
शालिनः सउवाससमंमित्रैश्रीदत्तः स्वगृहेपथा कदा
चित्सोथसंप्राप्ते मधुमासमहोत्सवे यात्राकुपवनेहृष्टं
जवामसाविभिःसह तत्रवन्योददर्शैकांराजतः श्रीविव
केसतां श्यागतामाकृतिमतीं साक्षादिवमधुश्रियं सा
प्यांकवतीनामहृदयं तस्यतत्क्षणं विवेशदत्तमार्गे
वहत्यास्यसविकासया तस्याश्चापिकुदृष्टितया प्रथम
प्रेमशांसिनी न्यस्तानेप्रतिहृतीवहृष्टिचक्रेगतागतं श्र
विष्टाहृत्तगहनंनाममप्रपन्नथ्यतानान् श्रीदत्तः शून्य
हृदयोदिशोपिनददर्शसः ज्ञातंमयातेहृदयंसखेमा
पद्मैवंकृथा तेहिदेवगाङ्गामोपचराजपतागता इत्य
क्तः वैरिंगितज्ञेनसहृदाबाहुशालिना सतस्थेतियपोतः
स्याः सविकल्पतस्मृहृदश्च सः हाकष्टमहिनादशाराजपु
श्रीतितत्क्षणं आक्रंदनदभूत्तत्रश्रीदत्तहृदयज्वरः वि
षद्रीमंगुलीयंचविद्याचसाहृदयमे अस्तीतिगत्वाजवा
देवकंचुकीबाहुशालिना सवतत्क्षणमर्पितिकंचु
कीचरणानतः तिकटंराजहुहितुःश्रीदत्तमनयद्रुः
ते सोपितस्याग्लदंगुल्यांनिविश्यमंगुलीयकं ततोः

जज्ञायविद्यांचतेनप्रत्युक्तिर्जीविका अथसर्वजनेनदृष्टो
श्रीदत्तस्तुतितत्परे तेनैववृत्तांतेनदृष्टांतोराज्ञाविभाकिमा
ययौ तेनमैत्रीसखिभिःसार्कंगृहीतांगुलीयकाः प्रमा
जगामश्रीदत्तोभवनंबाहुशालिना तत्रतेसेवकार्थिणः
दियत्ततःप्राहिणोद्वयः तद्बाहुशालिनापिसमग्रंमम
सर्पयत् अथतांविंतककांतांसतत्यामर्पितम्पत्र य
थाकिंकार्यंताभूत्तावयस्यातस्यतत्तिरे ततोभावणिः
कानामसत्रपुत्र्याप्रियासखी अंगुलीयार्पणव्याजात्र
स्यांतिकमुपाययौ उवाचैवंतेमत्तस्वामस्तस्याहभगा
संप्रतं त्वंमप्राणप्रदोभर्त्तास्तुवांचैवतिस्थयः इत्यु
क्तेभावनिकयाश्रीदत्तस्थसमापित्र बाहुशालेर्वचेतेमे
वमंत्रंसंभूयचाक्रिरे ह्रतांमांतिभ्रतंपुत्र्यागजत्पुत्रीमि
मांवयं निवासहेतोर्ग्रंथंचगच्छामोमधुरामितः इति
संमंत्र्यतेसम्यक्कार्यसिद्धौबसंविदे अन्योन्यस्यार्पित
यांसायपेभावनिकाततः अन्येद्युर्बाहुशालेर्वयस्य
त्रितयान्वितः वणिग्न्याविपदेशानगराममधुरांप्रति
ततोचदीयेदेशोनदत्त्वाग्निंवासवेश्मनि प्रच्छन्नंभावनि
कयान्वितोराजसुताबहिः तत्क्षणंतांचसंप्राप्यश्रीद
त्तःसबहिःस्थितः प्राकृस्थितस्यानिकटंप्राहिणोद्बाहु
शालिना स्तैनमित्रहदयंचास्यामध्याह्नावनिकांतथा
तत्रंस्थैवतदासाहीवाग्रीसुतयासह लोकस्ततोस
खीयुक्तांमेनेदग्धांसपात्मजां प्रातश्चपूर्ववत्तत्रश्रीद
त्तोददृशेजनैः ततोराज्ञोद्वितीयस्यांसगृहीतस्मगांककः
श्रीदत्तःप्रययौपूर्वंप्रस्थितांतांप्रियांप्रति तयावराया

तिक्रम्य दूरमध्वानमुत्सुकः विंध्याटवीमथाप्राप्य मप्रा
तः प्रहरे गते तत्रदावनिर्भिन्नानि पश्यन्त्याश्चिद्दर्शनान्
सर्वान्प्रहाराभिहतान्सद्भावनिकामवीन् तेचदृष्ट्वा
तिजगाद तंसंभ्रान्तमुपागतं शुचिनः सोनिपत्याश्व
द्रुम्यारोहसेनसा सकेनचाप्यारोहिणाराजपुत्रीबध्याका
ला अस्माभिस्तत्त्वस्य मुनीनाम्यमधिरोप्य सा हरंनया-
वञ्चिता वनतावद्दृष्टानयादिशा अस्माकमेनिकेमास्था
सर्वथाप्यधिकाचसा इतितैनप्रोषितेनामित्रैर्दुःखपदवि
हस्तस्तः जेवनराजतनयांश्रीदत्तोनुससारतां गत्वाच
दूरंलोभेचतामश्वारोहवाहिनीं युवानमेकंतन्मध्येचद-
त्रियंसदृशेव तेनोपविक्तरागस्यगृहीतांतांस्वयात्मजां श्र
वणपञ्चपयोवासयतत्रियुसैनोनिकंक्रमात् सोतेनराजपु
त्रीजमनुदं तेचपादतः आप्याटालिप्यदृष्टादिश्रीदत्तः स
महणीयत तेदत्वावनमेवाप्यमारुह्यनिजवानतां अप्य
नपिबहूंस्तुद्दानश्वारोहान्प्रधावितान् हृतशेषास्ततस्ते
चतद्दृष्टातस्यताहृशं वीरस्यामानुषींवीर्यमलायन्तभ-
यंयशुः सवामितरगारुहेराजपुत्रीतयासह मृगांक
वत्याश्रीदत्तःप्रययौतान्सावीं प्रति तेकंगत्वाचतस्याश्वा
सेग्रामेविगतेस्मदशं सभार्यस्यावतीर्णस्यपश्यतः प्रा
णपंचतां तत्कालंचास्यतत्रैवसास्मृगांकवतीप्रिया चार
सायासमपरिश्रान्तास्तृषातीसमपद्यत स्यापयित्वाचतां
चगत्वादूरमितस्ततः जलमन्विष्यतस्त्वास्यसविता स्तमुपा
ययौ ततःसलदेपिजलेमार्गितेप्रावशाद्भ्रमन् चक्रवा-
कवदुत्कूजं तांविनायनिशांवने ततःप्राप्तमवनतस्यागांम

एक॰
कसु॰
३२

निवासोपमलवनं नवतरुकाचित्कानां राजपुत्रीं ददर्श
नां ततः सोमोदादित्यस्यवङ्गस्वर्गांककं दृष्टांगमार
रोहैनामेवदिनमितस्ततः ततश्चैनेनमार्गेण कोप्या
गाच्छिवराधिमः सत्वागत्यैवजग्राह दृष्टस्थूलांस्वर्गांक
कं तेहष्टामिसहलाग्रास्वतीर्थैवदृष्टवान् प्रियाप्रहृ
त्रिमात्मीनां श्रीदेवैववराधिमं इतस्त्वंगच्छमत्पहींजा
नेसानचेतगता यंदृतैवेवेच्छामिदास्यामीममसिंचेत
इत्युक्तः प्रेषितस्तेन शवरेण सचोत्सुकः सोदत्तः तोयर
योमहीं नदीयैः पुरुषैः सह अमंनावहिंमुवेनितचोक्तः
पुरुषैः चैतैः प्राप्यपल्लीपतेर्गेहं सातोनिद्धांदृतांयया प्र
त्युपदर्शीसोपादोनिगडसंयुक्तो अलंकृतङ्गनीकांतामा
पुपायेयमाविव अत्यलंतदनुखोलणानवविमात्थ
नीं देवस्यवार्तिनचतस्याशीघ्रमनोप्रियं एकदाततुर
वाचत्यवेरीसोचनिकाभिधा अमानोसिमहाभागजेचेद
वनमस्त्यैव कार्यंमिसेऽमदिकाविप्रयतः शिवराधिमः
आगत्यवेदिकायास्त्वामुपहारीकरिष्यति एतदर्थंहि
तेनत्वमितोविद्यास्वीनदान् प्राप्यसमाविस्वंप्रहन्नीर
नः संप्रत्यवंधनं भगवन्नमहाव्रत्यैयनपवामिकाल्पितः
अतएवसदावसैर्भोजनेनश्चोपचरामि एकस्त्वमुपाय
लविधनेयदिमन्यसे अस्त्यस्यसुंदरीनामशवराधिपा
तेःसुता अत्यर्थं सवदृष्टानांजायतेमदनातुरा तांभजस
वयस्यामेततः हेमसवाप्स्यसि नयस्तुकेविसुरूपीमा
श्रीदत्तस्तयोतितां गांधर्वविधिनातत्र भार्यांप्रधितसुंदर
रीं रात्रौरात्रौवसानस्यबंधनानिव्यवारयत् प्रविशाद्धस

नगर्भासासुन्दरीसमपद्यत तत्सर्वमथतस्मात्तापुद्दा
मोचविकाशुश्रावात् ज्ञामाल्सेनहतोगत्वासेवंश्रीदत्त
मब्रवीत् श्रुत्वश्रीचंडिनामासौकोपनसुन्दरीयमिता न
न्वालमेनतद्दृष्ट्वाविस्मृतेव्यानसुंदरी इत्युक्तमोविनः
म्माम्भाखडुंश्रीगंडदृल्लगं सुन्दर्यैतिजमावेद्यश्रीदत्त
प्रपंचेनततः विवेशाध्यातामेवचिंताक्रांतोनिजाटवीं
मृगांकवत्यामदर्वींतस्याजिज्ञासितंपुनः तिमिन्न
मापुभंदृष्ट्वातमेवोदेशमाययौ यत्रास्याप्तोमृतःसो
ययत्रसाहाविनावधूः तत्रैवकंददर्शीरालदृकंस्ंशु
स्वागतं दृष्ट्वाचदृष्ट्वांतस्याःप्रहृष्ट्रिंदरिणीदृशः किं
श्रीदत्तस्वामित्युक्तोलदृकोनचतत्रसः सपत्रमंदभाष्य
हेइत्युवाचविनिस्वसन् ततःसलदृकोवादीत्रदिवसि
सत्वेस्मृगुणः दृष्ट्वासानेमयाभार्याक्रंदंतीत्वामितस्त
तः दृष्ट्वाततश्चभृत्वांत्रमाम्बास्यचक्रमयाकुलः तित्तांप
हीमितोरण्यादीनांतांनीतवादनं तत्रचालोकयतकृ
एगत्सुलिंदांसमभ्यंयम्सा मयुरानिकटंग्रामंनीतानाः
गस्थलंमया तत्रचस्थामितागेदृस्यस्याहिजन्मनः
विष्णुदत्ताभिधानस्यन्यासीकृत्यसगौरवं ततःचाहमि
हायातोभद्रानानाग्रामतनस्युश्रावात् नामाल्वेष्टततोगच्छ
पीत्रंनागस्थलंप्रति इत्युक्तोलदृकेनाशुसश्रीदत्तः
मतोययौ तंचनागस्थलंप्राप्यदप्रविशुदिनान्यधे भव
नेविष्णुदत्तस्यप्रविश्यचविलोकयत्तं यपाचेदेहिमे
भार्यांलदृकस्थापितामिति ततस्तथाविष्णुदत्तस्तं
श्रीदत्तंनिजगादसः मथुरायांतुम्लेकोनिवासीब्राह्मणोपु

मृक॰
कनु॰
२३

23

नांशिय: उपाध्यायश्च मंत्री च सूरसेनस्य भूपतेः त
स्य हस्तीत्वरी यास्ता गृहिणी स्यापि ता मया अयं हि वि
जनो ग्रामो न तद्द्वात्वमो भवेत् तत्यातस्तत्र गछत्व
मयविश्रम्यतामिति इत्युक्तो विष्णुदेवेन सनीत्वातैव तां
दिशं ततः प्रतस्थे ग्रामस्य मण्डपमपोवादिने दीर्घाध
मलिनस्तास्मिंनगरे वहिरेवसः स्नानं चक्रे परिश्रांतो
निर्मलोदीर्घिकाजले ततप्रवांतुमध्यास्य वसंदेवार
निवेशिते प्रासनेनेंचलग्रंथिबद्धहारमर्घांकितं अ
थनहस्तमादायसतेहारमलवयत् प्रियंदिदृक्षुः
श्रीदत्तो विवेशमधुरांपुरीं तत्र तत्पतिभिज्ञायसतंदा
रमलवयत् सचैव रत्नवष्ट्रभ्यानिस्यनिगरवादिभिः
दर्शितस्तत्याभूतो नगराधिपतेस्तते तेनाप्यवोदितो
राज्ञे राज्ञाप्यस्यादिष्टावधं ततो वध्यभुवं हृत्वं नीयमा
नं ददर्श तं साश्रांकवतीद्रुपपस्थात्यहत्पदीर्षपं सो
पमेनीयते भर्तावथापतिसंभ्रमं सागत्वामंत्रिपुत्रं
तं प्रव्रवीयद्वद्रोषित्ता त्रिवार्यवपकात्मायमंत्रीविन्न
प्यभूपति श्रीदत्तमोचयित्वातंवधाद्दानायपद्ददं का
पसोपमित्रस्मामेगत्वादेशांतरंप्रभुः इहैवदेवादृग
ताद्दृष्प्रागोपमंत्रितो इतितंमंत्रिणं सोथ श्रीदत्तस्त
द्वहागतः प्रतिभिज्ञातवान् हर्षाद्पपातास्य च पादयोः
सोपितं प्रतिभिज्ञायभ्रातृपुत्रं सविस्मयः कोदृजग्राह
सर्ववद्वत्तांतंपरिपृष्टवान् ततस्तेसैः सनिनाविलं श्री
दत्तः सोपि तं वधात आरभ्य निजवृत्तांतं पितृव्या यनि
वेदयत् सोपि मंत्रा सदगिजवेभ्रातृपुत्रं तमभ्ययात्

प्रभृतिं माकृथापुत्रमसिद्धाहियपहिताणि पंचवाजिसह
स्राणिहेमकोटिश्च सप्तमा प्रादात्सत्यमसुत्रापनत्रैववालि
लं धनं इत्युक्त्वा समपित्व्यसौ श्रीदत्ताय पंचशतीयां श्रीद
त्तोप्यान्नविभुवः तत्र तां परिणीतवान् ततश्च तस्यां तेत्रैव
संगतः कांतया तया मृगांकवत्या सा तं तदारम्य वकुशद
कवः बाह्यशाल्यादिविनात तस्य भूर्ल्याणि संपदः इतश्च क
लंकलेविवहदिमालिन्यदायिनी एकदा समपित्व्यसौ
वहः श्रीदत्तमभ्यधात् पुत्रराजः सुतः तस्य सूरसेनस्य क
यया मयावार्निदेशोसौ नेपाहातं तदाज्ञया तेनेनेवा
प्येशोन त्यक्ता तं मया दत्तामिता ततस्तदनुगेप्राप्नवे लेसा
तिवमासके यद्राज्ये तेश्रियादिष्टं तत्याप्यशिथिरादि
ति निश्चित्य तस्या तां कन्यां गृहीता यथयत् ततः श्रीदत्तः
तां निजस्य सैन्यो समपरिवृतः ततो विंध्याटवी मेतां प्रा
प्तमा यावतागतौ तौ चौरसेनाभिमहतीस्फारायश्रावघेधा
ली प्रहारशुष्ठिं ते बद्धा श्रीदत्तं भग्रसैनिकं निरस्तः चौ
रासपल्लीं तेन्नीत्वा सकलं धनं तेषां तं प्रापयामासुः श्रीक्षि
कां समभीषणं उपहारायचंटाभिनादेर्भत्सुमिवाद्भुत
त तथा पशुपश्चतां पल्लीं सा पल्ली पति प्रत्रिका सुंदरीइह
मायातादेवीबालस्तनपवित्ता निष्ठद्रवन्त्यामयस्मात्
स्तानं दृष्ट्वैया स श्रीदत्तस्य पासा कं तस्मिं दत्रमणा
विशत् तं देवपल्लीं राज्येतस्यापपित्रापदीपिनं प्रागेवा
तस्य पुत्रा पणाहल्यैष गछतादिवं तं च चोरस्समाक्रांतं सपि
रस्थोप्रविष्टं सकलत्रं चलि भेसौ तं चावबद्धं मृगांकयां त
त्रैवशूरसेनस्य सुतां तां परिणीय च श्रीदत्तोपि महाराजान

बृ.क.
क.सु.
३४

गरेसमपद्यत प्रजिघायमहत्तांचततः श्वशुरयोस्तयोः
बिंबकेसस्पततस्यापिसूर्यवंशस्यभूपतेः ततुपाजगमत्
नोवसेनासमुद्रयाविनोतंविजयेवसंबंधंसुधाशहिस्व
सलो नेपितृत्वव्रतः स्वस्यानहितुरुक्तावयस्यकः बाहुशा
लिप्रभृतयःतद्वत्तत्तुपायपुः अथ शुभ्रसंयुक्तोगवाव्रतं
प्रतिपालितं ततश्चसाधिवलयांश्रीदत्तःप्राप्यमेदिनीं त
तंरक्षिविद्रोश्रीरगैःसमस्त्यांकवतीमयवः इत्यन्यपतिदीर्घवि
योगाख्यमनाणिक्यं नरंतिलभतेवकल्याणंधीरवैतस्मः इ
तिसंगतकान्तश्रवणाकथांसदयितोवत्सकः तांतितायांनिशां
मोर्गसहस्रानीकभूपतिः ततोमतोरथारूढः पुरःप्रहि
तमानसः प्रातःसहस्रानीकोसौप्रतस्थेसप्रियांप्रति
दिनेःकतिपयैस्तत्रजनमरंगैरवापसः प्रातःसहस्रानीक
कोसौचापलेशोनसाश्रमं ददर्शकाल्पिताविध्यंतमव
गतिंचतत्रतं प्रणतःपावनालोकमाकाशेतपसामिव
सवतसेमुनेरात्तेसपुत्रांतांसमर्पयत् चिरात्मृगावतींरा
ज्ञीसातंराममिवनिर्वृतिं प्रापत्तेनत्वदंपत्योस्तयोरन्योन्य
दर्शनं आनंदवाष्पपूर्णायांववर्षेचामृतंदृशि ततश्चवत्सं
तंपुत्रमालिंग्यदयितोसतो ततःसोदयितंभार्यांतामादाय
यस्मृगावतीं प्रान्तपोवनमहार्घ्यरत्नयात्तोभ्यंगरपि श्रामं
प्राजगमतिंचप्रतस्थेस्वांपुरींप्रति प्रयातादाश्रमाद्वस्मा
त्सहस्रानीकभूपतिः स्वाण्डलिरवहन्नान्तिप्रियायावर्णयं
वसः ततोरणायताकांतांकौशांबींर्षप्रवांक्रमात् सभं
वपतीपुत्रभार्यांप्रविवेशसतांपुरीं पीयमानामिवोत्सु
सरांजिभिःपौरलोचनैः अभिषिच्यचतंतत्रकौमारेदयितं

सुतं यौवराज्ये महाराजः प्रयमानः सहस्रानीकः स्वमंत्रि
पुत्रांस्तस्य मंत्रित्वे तोषात् समर्पयत् वसंतकं रुमण्वंतं तथा
यौगंधरायणं यभिर्मंत्रिवरैरेष कृत्स्नां प्राप्स्यति मेदिनीं
इति वागुदभूद्दिव्या पुष्पवृष्ट्या समं तदा ततः सुतन्यस्तभ
रः स राजा चिरकोदितं जीवलोकं स्वं विभेजे मृगावत्या
तया । अथ तस्य जरां प्रशांतिदूती उपयातो हितनिप
स्यकर्णमूलं सहसैव विलोक्य जातकोपः स
विषयः स्पृहो बभूव । ततस्तं कल्याणं तनयमनुरक्त
प्रकृतिकं निवेश्य स्वे राज्ये वत्सदेशे हितो उदयनं सह
स्रानीकोसौ सदेवि सहितः सप्रियतमो महाप्रस्थाना
य क्षितिपतिरगच्छद्धिमगिरिं ॥ इति श्री भट्टसोमदे
वविरचिते कथासरित्सागरे कथामुखलंबके द्विती

यस्तरंगः आदितो दशमः

ॐ ततः स वत्सराजस्तत्प्राप्य पित्रा समर्पितं कौशांबिव
स्थितः सम्यग् शशास प्रजाः यौगंधरायणादिषु
भारं विन्यस्य मंत्रिषु स बभूव शनैराजा सुखैकासक्तमा
नसः सदा सिषेवे मृगयां वीणां घोषवतीं तत्तां दत्तां वा
सुकिना पूर्वं नक्तंदिवमवादयत् तत्तंत्रीकलनिर्ह्राद
मोहसंवशीकृतान् आनिनाय च संयम्य सदा मत्ता
न्वनद्विपान् स वाननारीवक्त्रेः प्रतिमालंकृतां सुरां
मंत्रिणां वक्त्रमैक्षायां वत्सराजः समं पपौ कुलरूपान्
रूपा मे भार्या क्वापि न विद्यते एकवासवदत्ताख्या कन्य
का सूयते परं कथं प्राप्यते सा चेति चिंतामेकामुवाह
सः सोपि चंडमहासेनस्तुज्जयिन्यामचिंतयत् कथं प्रा

बृक॰
कथ॰
३५

येन सा चेतिता चित्ते कामस्य वाहनः सोपि चंडमहासेनरा
जा चिंतयामास चिंतयत् तुल्यो मे दुहितुर्भर्ता जगतीह न वि
द्यते अस्ति वत्सराजो नाम विपक्षः स च मे सदा तत्क
थं नाम जामाता वश्यश्च स भवेत्कथम् उपायस्त्वेक एवा
स्ति यदटव्यां भ्रमत्यसौ एकाकी द्विरदान्बध्नन्मृगयाव्यस
नेन सः तेनाच्छिद्रेण तं युक्त्या बद्ध्वानाययाम्यहं गांधा
र्ववेदस्य तस्यैतां सुतां शिष्यां करोम्यहं ततश्चास्यां स्वयं त
स्य चक्षुःस्निग्धसंश्रयं गांधर्वज्ञस्य तस्यैतां सुतां शिष्यां
म्यहं ततश्चास्यां स्वयं तस्य चक्षुश्रुति यत्नं भवेत् इति
संचिंत्य तत्सिद्ध्यै भगवत्याश्चंडिकागृहं चंडामभ्यर्च्य तुष्टा
वचके स्या उपयाचितं एतत्संपत्स्यते राजन्नचिरादंगाच्छ
तंतव इति शुश्राव तत्रासावशरीरं सरस्वतीं ततस्त
षः समागत्य तु दध्येन मंत्रिणा सह चंडमहासेनस्तमे
वार्थमचिंतयत् मानोद्धतो वीतलोभो वत्सराजो महा
बलः अशक्योपि समासाद्यः साम्ना नाव शिरूप्यतां इ
ति संमंत्र्य स दूतमेकं समादिशत् गच्छ मद्वचनाद्ब्रू
हि वत्सराजमिदं वचः मत्सुतैव गांधर्वशिक्षामभिवां
छति स्नेहोस्ति मयि चेत्तत्वं तामिहैत्य शिक्षय
इत्युक्त्वा प्रेषितस्तेन ततो गत्वान्यवेदयत् कौशाम्ब्यां व
त्सराजाय संदेशं तं स दूतकः वत्सराजोपि तच्छ्रुत्वा दू
तादनुचितं वचः यौगंधरायणस्येदमेकांते मंत्रिणोभ
वीत् किमेतत्समसंदिष्टं सदर्पेणेन भूभुजा एवं संदिश
तस्तस्य कोभिप्रायो दुरात्मनः इत्युक्तो वत्सराजेन तदा यौ
गंधरायणः उवाचैनं महामंत्री स्वामिहितानुगः ५

विध्यमनन्तारव्यातिप्रवृत्तः तेनतेक्या इदंतस्यामहा
राजकछायकडुकंफलं सहितंवारितांमनाकन्यार
त्नेनलोभयत् नोत्राचंडमहासेनोबद्धास्वीकर्तुमिच्छ
ति तन्कंचच्यसतानितंबहोवनहिपैरेस्पः सोदंतस्य
गृहंतेरवानेद्युवंधनहिपः इत्यकोमंत्रिणाधीरः प्रति
हृतंविसर्जयत् सवत्सराजलंचंडमहासेनस्यंप्रति
संदिदेशयद्यस्तिवांछामद्दुहितृत्वंतांप्रति तत्त्वमत्रादि
हैवयुष्माभवताप्रदितिमिति एवंकृताचसवितावत्सर
राजोजगादसः यामिचंडमहासेनमिहवद्धानयामि
तं ततक्रत्वानमुवाच्याग्रोमंत्रीयौगंधरायणः नेवेत
च्छक्यतेराजन्कर्तुंनेवचयुज्यते सहिप्रभाववान्राजा
स्वीकार्यश्चतवप्रभो तथाचगृहंसर्वंश्रृणुविदंकथया
मिते अस्तीहोज्जयिनीनामनगरीभूषणंभुवः हसंतीव
सुधाधौतैःप्रासादैरमरावतीं यस्यांवसतिविश्वेशोम
हाकालवपुःस्वयं शिथिलीकृतकैलासनिवासव्य
सनोहरः जयसेनाभिधस्तस्यांबभूवमहिपः सतः जय
सेनस्यतस्याथपुत्रोप्रतिमदोर्वलः समुत्पन्नोमहासेन
नामाल्पतिकुंजरः सोथराज्यासराज्यंतंपालयन्सम
चिंतयत् नमेखड्गोनरूपोस्तिनचभार्याकुलोद्गताः
इतिसंचिंत्यसनृपः चंडिकागृहमागतं तत्रातिष्ठन्नि
राहारोदेवीमाराधयंश्चिरं उत्कृत्यस्वसमांसानिहोम
कर्मसचाकरोत् ततःप्रसन्नासाक्षात्सादेवीवीरेतम
भ्यधात् प्रीतास्मितेगृहाणेदंदेवखड्गोत्तमंमम एतस्यप्र
भावंशत्रूणामजेयस्त्वंभविष्यसि किंचांगारवतीनामक

बृक॰
कमी॰
३६
36

मांत्रैलोक्यसुंदरीं शृंगारकाम्बरस्तां शीघ्रंभार्यामवाप्
स्यसि एतीवचंरेकंमेहूकुंजैचेनदिरस्वणा श्रतस्तंरम
हतेनैनतव्याप्तोभविष्यसि इत्युक्त्वातस्वकुमारीवी
तस्यातिरोभवत् राज्ञः संकल्पसंप्राप्तिरेषितावित्रसूत्वतः
सरवद्रोमनरह्रेलेशेनश्रोशिविरिनिष्प्रभो ह्वेनस्वरत्नेशक
स्यश्रुलिखेरावणाविव तयोप्रभावात्तथा विनःकदाचि
न्मोयभूपतिः श्रगात्त्वेरमहासेनोस्तगयायैमहाटवीं श्र
तिप्रमाणानैत्रेकंवराहं घोरमैक्षत नैशानमारवाकंटेदि
वापिरवमागतं सवराहः शिवेरस्यातीशोरपिक्कनव्रणः
श्राहत्यसंस्दनंराज्ञः पलायबिलमाविशत् राजापिरय
शुन्दस्यनमेवानुसरःकुधा श्रन्द्दितायस्तैवश्राविमा
स्ताबिलांतरे ह्वंप्रविश्यचापश्यत्कांतंपुरवरंमहत स
विस्मयोत्पुष्टीस्त्रतंदृतीचिंकातटे तत्रस्थःकन्यका
तेटसपप्पवाहीश्रातात्विता संबंनीसमरसेवधेयेतिमे
दिनीमिषुं सापिप्रेमरसासारवर्षिणावदृशाशुरुः स्व
पंथतीवराजानंश्रानेकेलमुपागमत् कस्त्वंसुभगकस्मा
द्वप्रविष्टोमेहसांप्रतं इत्युक्त्वासतयाराजायथावत्तमव
णियत् यत्कृतवानेनयुगलास्यागरारस्तुसंततिं ह्रदया
हीरतांचापिसमंकन्यामुमोचसा कालेरात्रिरिकसा
द्वपुष्टानेनेनिसूभता सातेप्रत्यव्रवीदेवमस्याचात्तो
वंतिनी योवराहप्रविशेत्रसैशोत्योगारकाभिधः यद्वै
तस्यतनयानाम्नाअंगारवतीत्यप वज्रसारमयश्चासीरा
जपुरीविमाःप्रातं श्रीविष्णगाजोगेहेभ्यः परिवारंपथा
सम किंवेबराहसोप्यन:श्रापदोषान्महासुरः त्वसा

प्रमोतस्याघतां गच्छामि त्यक्त्वानयं इदानीं वाल्पवा
राहम्पूणो विश्वास्यति स्वयं हृष्टामीनश्चनियतं तवयिमा
यं समावेदन इति मितेवकल्याणमप्यंत्यागलंतिमे
संतापकरणतः प्राणाः इवाष्पामेवविधवः इत्यंगारवतीया
कांक्षत्वाराजजगादतां यदिमयास्तितेस्नेहदृष्टदेंमह
वः कृतः पश्चइस्यास्यगाचात्वं नदिदृष्टपितः पुरः ततः
चनियतं मतापद्धेइदेगकारणं त्वांचेत्रिमानयोकिंवि
त्रतोमेकार्यनिर्भवेत पततद्गः खं समेत्येवं सवचायल
तत्त्वया यवंकृतोस्मिकल्याणं तथापि वसमागिच इत्य
क्तोतेनसाराज्ञातेषुत्वंगोचकारतं तेवश्चत्रमवस्याप्य
राजानं मापयशांकिनीं श्रगादत्वरकन्यासाप्रसन्नसंगति
कंपितः सोपिदैत्यः प्रबुद्ध्वेप्रारेभेसाचरोदितं किंमु
त्रीरोदिषीत्येवं सत्वतामब्रवीत्ततः इत्याग्रेकोपि वेत्राः
ततदामेकागतिर्भवेत इत्यात्मीनमवादीत्सापि विद्
स्यततोब्रवीत् कोमां गाययादेशेमुवि सर्वोवत्तमयोहृद
वामहर्लोनिमेक्षिद्रंतथापापेनवरुपते इत्यमाश्वास
यामासदैत्यस्तांनिजांसुतां यतश्चनिखिलंतेनराज्ञः
श्रुत्वेनपुत्रकृवि ततः वाणादिवीस्यायहृत्वात्मानंसदात
वः कृतेमानः प्रवहृतेदेयपूर्जितंतंहृदं तत्कालंप्रकटी
भूयः सराजाकृष्टकार्मुकः उपेत्यप्रसभंदैत्यंरणायाकं
पतेस्मतं सोप्युत्तदेयकरंवासंमोनस्यलस्यभूपतेः प्र
मीतस्वदाणतावदितिमंत्रांनसाकरोत् राजापिलघु
हस्तत्वात्केवतेत्रेवनतत्वाणं तस्मिंस्मर्मणिनेदैत्यंप्रणाके
नजवानसः सवमंराहतोयोरंरावंकृत्वामकालरः प्रं

हेक.
कथा.
३९
37

गारकोपनद्ध्मोनिर्जीवितजगादच दमितोहंदृगोये
नसमाममद्दिनेनयथेन प्रत्यहंवधितत्स्यनमूपगुणेच
मंत्रिणः इमाकन्यांवत्सोपायमसैदत्वः सोपितत्सुतां नामं
गारवतींराजागृहीतोजयिनींययौ परिणीतवतस्तस्य
नवतींदेव्यकन्यकां जातौद्वौतनयौचंडमहासेनस्यभूप
ते: एकोगोपालकोनामद्वितीयःपालकस्तथा तयोः
विंद्रोत्सवंचासौजातयोरकरोन्नृपः ततस्तंस्यपतिंस्वप्ने
तुष्टोवाक्रिंसवासवः प्राप्स्यसत्वमसदृशींमत्प्रसादात्सु
तामिति ततः कालेनजातास्यराज्ञःकन्यातुतमया प्र
भूर्वीतिर्मिताधात्रावंदृष्टेवापरातनुः कामदेवावतारो
स्यापुत्रोविद्याधराधिपः भविष्यतीतितत्कालंउदभूद्भा
रतीदिवः दत्तामेवासवेनेषातद्देहेतिसभूपतिः तस्मा
द्वासवदत्तांतांतनयामकरोत्तदा सावतस्यापितुर्गेहेप्रदे
यांसंप्रतिस्थिता श्रीमत्यादर्शीविसेवकमलाऽऽदिको
देवे । एवंविधप्रभावश्चंडमहासेनभूपतिः साकिल दे
वनगाकोनेनंपणानस्यादुर्गदेशस्थः । किंवमराजा
वांछतिदातुंतनयांसेवत्सनृपायतां प्रार्थ्यतेनचसततंनि
नयहेमाप्रेषणेनात् । सावाववपंमसैवासवदत्तातेये
वयर्विणीया सपदिवासवदत्तावैर
न ॥ इतिश्रीमहाकविसोमदेवभट्टविरचितेकथासरित्सागरे
कथामुखलंबके तृतीयस्तरंगः ॥ ॥
॥
मंत्रांतेश्वत्सेशप्रतिरूपलटाश्रवीन गत्वाप्रतिवचःचे
दमहासेनायप्रभुंचेन सोपिचंडमहासेननस्तत्रैवचस्य

चिंतयत्स तावदिहनायातिमोनेववत्सेश्वरोभृशं कन्या
ह्निनत्र्वनेप्रत्याभिवैदेवं हिलाघवं तस्माद्बुद्ध्यैवतंयुक्त्या
स्वमानयाम्यहं इतिसंचिंत्यसंमंत्र्यसराजामंत्रिभिः
सह कारयत्समहद्यंत्रमहातेतयत्रहस्तिनं तेचांतर्वी
रपुरुषैःक्षेपरंतर्यपिहितं विंध्याटव्यांचनिदधेराजा
यंत्रमयंगजं तत्रतंचारपुरुषाःमद्यपानितस्यविदूरतः गा
जंबंधरसासक्तवत्सराजोपजीविनः तेवत्सेश्वरमागा
त्यवत्सराजंविज्ञपयन् देवःसृष्टोगजोस्माभिरेकोः
विंध्यवनेभ्रमन् आसिमियतिभूलोकेनेवयोन्यत्रदृश्य
ते वर्ष्मणाभ्रगगनोविंध्याद्रिरिवजंगमः ततःचा
रवचःश्रुत्वावत्सराजोभवद्दुष्टः तेभ्यःसुवर्णलक्षंचप्र
ददौमापारितोषकं तंचेद्गजेंद्रंप्राप्याविप्रतिमल्लंनडागि
रेः तत्सवंडमहासेनोवशीभवतिमेध्रुवं ततोवासव
दत्तांतांस्वयंमेप्रयच्छति इतिसंचिंतयत्सोथराजा
नामनयात्रिशां प्रातःसुमंत्रिवचनंन्यक्कृत्वागजतृष्ण
या पुरःकृत्वैववंतंचारानुयौविंध्याटवींप्रति स्यातल
ग्नस्यफलंकन्यालाभंसबंधनं यदृच्छुःगणकास्तस्य
तत्तैनेवविचारयत् प्राप्यविंध्याटवींतस्यगजस्यक्षोभ
शंकया वत्सराजःस्वसैन्यानिदूरादेवनिवारयत् चा
रमात्रासहायस्तुवीणांघोषवतींदधत् निजव्यसनविस्ती
र्णोतांविवेशमहाटवीं विंध्यस्यदक्षिणेपार्श्वेदूराच्चा
रैःप्रदर्शितं गजंसत्यगजाभासंतंददर्शसभूपतिः ष
काकीवादयन्वीणांचिंतयत्बंधनानिसः मधुरध्वनिगा
यंश्चशनैरुपजगामतं गांधर्वदत्तकर्णत्वासंध्याध्वांत

बृक.
कमु.
३५
३८

वशात्वसः नतंवनगतेराज्ञामायागजमलदयत्त सो
पिहस्तीनसुत्कर्णितालोगीतिवसातिव उभेत्येमेन्यावि
वलन्हमाक्रुष्टवाछ्यं ततोकस्मान्निर्गत्यततोयंत्र
मयाद्वज्ञात् वत्सेश्वरंतंसन्नद्धापुरुषाःपर्यवारयन् तो
हस्तान्नपतिकेश्यादाक्रुष्टःछुरिकोथसः ग्रग्रस्यातो
धयन्त्रैस्तैरनिपश्चादगृह्णन संकेतमिलितैश्चान्यैर्योथा
लैःसैनिकैःसह निन्युर्वत्सेश्वरंचंडमहासेनांतिकंच
ते सोपिचंडमहासेनोनिर्गत्याग्रेकृतादरः वत्सेशेन
समंतेनविवेशोज्जयिनींपुरीं सतत्वदहेशोपौरैरवमाना
कलंकितः भाशीवलोवनानेरोवत्सराजोनवागतः
ततोस्यगुणरागेणवधमागांकानतत्रते योगः मभूयःसः
कलत्रकृःभ्रमणनिश्चयं नमेवत्सेश्वरोवध्यः संदेयइति
तांब्रुवन सोथचंडमहासेनः योगंधरायणः भादवारयन्त न
ततोवासवदत्तांतांसुतांतेनैवभूपतिः वत्सराजायगांधर्व
गीतशिक्षार्थंसमर्पयत् इत्याविवेनंगांधर्वेनमेतांशिक्षि
प्रभोततः प्राप्यासिकल्याणींमाविषादंकृथाइति तस्य
हस्तांततांकन्यांवत्सराजस्यमानसं तयासेवद्दाक्रमभव
त्यश्यामस्तेमेतत तस्याश्चवत्सेशनसोमहनंप्रतिज्ञाम
त हृयावत्सोनिवृत्तेनमवस्तनकथंवन ग्रथवासवदत्तां
तांगाययंत्सद्वेतेलाः नवगांधर्वशालायांवत्सराजत
वासमः शंकेतोमवनेतस्यांदेशीतश्वासितस्या कुरोवा
मवदत्तावतस्योवेनाविलोहिती सावबमसवदत्तास्यपः
विवर्णापराभवत् लक्षासिवनेदेकाशावडस्यापिनपाः
विनी साचवामवदत्तास्यपतिवर्णापराभवत् लक्ष्मी

विवतेदेकाग्रावंधस्यायनमायिनी सावचासवदत्ता
स्यपरिचर्यापराभवत् अथांतेचैववकौशांब्यांवत्सराज
त्वेगजने आसीन्नवप्रभुंजानावडेराष्ट्रंप्रवर्तते उज्जयि
न्यामवस्कंदोदान्नैमैहूच्चसमंततः वत्सेश्वरानुरागेनकु
डाप्रकृतयस्तनः नैववंसमहासेनोबलसाध्योमदाहि
सः नैवंचवत्सराजस्यागारैविजयालंभवेत् तस्मात्प्रज्ञो
वसंतोद्रुहिसाध्यमिदंस्थितः इतिप्रकृतयःदेशभातिवा
र्यनुकमभवत्ता ततोत्तुरक्तमालोकाराष्ट्रमभ्यविचारित
त् समण्वद्वादीनाहसदोयौगंधरायणः इहैवसर्वैवु
षाभिःस्पालवंभसतोऽयैतेः देशीपणियमिदंराष्ट्रंकालेका
र्यश्चविक्रमः वसंतकद्वितीयश्चस्वाहंप्रातयाम्यया व
क्ष्यीभोचयित्वाहमानेष्यामिमत्सेशयः जलाङ्गतोविशे
षेणैवयुत्तागेवरिवप्रः आपद्गिस्तवनिप्रज्ञायस्यधीरः
सपवाहि याकारभंजनातोयोगांतेष्यातिगरभंजनात्तु य
दर्शनंप्रयोगांश्चजानीद्दमुमयौगिनः इत्युक्ताप्रकृतेकु
ताद्दस्तस्यलाकमणवता: यौगंधरायणःप्रायात्कोशां
ब्यासवसंतकः प्रविवेशाचतैनैवसहविंध्यामहाटवीं स
प्रतामिवसत्वाक्रांसवनीतिमिवदुर्गमां ततवत्सेशमित्रं
स्यविंध्यप्रागभारवासिनः गृहंपुलिंदकाव्यस्यपुलिंदा
द्रिमनेश्वगात् तेमतंस्थापयित्वाचपथ्यानेतामसिघाःनः
वत्सराजस्यरक्षार्थंभूरिसैन्यसमाविनं गत्वावसंतकसखः
ततोयौगंधरायणः उज्जयिन्यांमहाकालःशमशानंपा
मसक्रमात् विशामतत्रसवेतालैःक्रविगांपिभिराहतं इ
तस्ततमःश्यामैश्चितापूमैरिवापरः तत्रैनंदर्शनप्रीतो

ह्मक
कथ
३९

मित्रभावापन्नत्वाणां योगेश्वराख्योहृतवानभेत्यत्राल
रात्मः तेनोपदिष्टणागुज्ञाततोयोगंधरायणः सवं
कारात्मनःसद्योद्भूपस्यपरिवर्तनं बहुवेनविकृतःक
ज्ञोहृदस्थननत्वाणात उक्तत्रैवशःकल्याटोहासपसंजनं
नःपरं तेयेवगुज्ञासनतदासिरानद्धष्टभूदरं वक्रेवसं
नकस्पापिदूपंदेनवहूर्भवं तेतोराजकुलद्वारमादे
प्रेष्यवसंतकं विवेशोज्ञापिनींतांसनाहर्योगंधरायं
णः नत्वंगापंश्रुतत्रासैवहुभिपरिवारितः दृष्टःस
कैतन्तकंसर्वैर्ययोराजकुलंप्रति तत्रराज्ञावरोधानांते
नासेहतकोतकः श्रमाहासवदत्तायाःशैनेश्चवणगो
वरं मानमानपयामासवेहिकांप्रेष्यसत्वरं गांधवशा
लंनमैकसाधरंहितवंवयः सवतत्रगतोबद्धवन्सराज्ञं
ददर्शितं उक्तत्रैवशोविगलहाष्ठोयोगंधरायणः वं
कारत्नस्मैसंज्ञांववत्सराजायसोमितं प्रतिभितानतो
राजावेशपप्रष्ठमागतं तेतोवासवदत्तांचतत्रैदेःप्रति
बात्मनः प्रदर्शनंमाकिवलाद्यायोचगंधरायणः रा
जोवेकोददर्शनंताश्रुसवीसविस्मयं वदंतिःसगजोक
सद्दत्मकः उक्तः कापिमाविति ततश्रुत्वातंवहस्ता
तंचहष्टप्रेमत्वयोगवलेनतं श्रुत्वावासवदत्तांतांवत्सः
रातोश्रवीदिदं गत्वासरतेनोश्रुतागच्छायागच्छदारि
के ततश्रुत्वामातेषुरत्नासवयस्यावितिर्विये पयोः
चितमुपेत्याददेविवलोश्वरायमसः योगंधरायणः
तेस्मयोगानिगाडभंमनान श्रमाहासवदत्तायावीणा
नेत्रीलिपिज्यतां वशीकरणयोगांश्रुरातेसैसममर्यप

त् आनीतमपश्यत्तं राजन्निरीक्ष्यानीव वसंतकः हरिशिखि
नोल्पचूर्णानं ऊरुमान्तिके हितं ददावासवदत्तायैत्वयि
विस्रंभमेष्यति तदाश्वस्यामि यदहं तत्कुर्यामिति संप्रति
इत्युक्त्वा निर्ययौ शीघ्रं ततो योगंधरायणः आगाद्वासव
दत्तावश्यतामासाद्य तत्क्षणात् सोप्युत्तामवदद्राजाव
सिद्धार्थिस्थितो द्विजः सम्प्रत्यर्थेनैसोस्मि त्वदण्णोर्थप्र
वेशयताम् नेष्यति द्वारे दृष्टमन्त्रदत्तवासवदत्तया वि
रूपामाकृतिं विभ्रदानायत वसंतकः समानीतस्तमा
लोकावन्तेशमकृदट्टहासां ततस्तत्रापविभेदायसराजा
निजगादतं हे ब्रह्मं वोरवैरूप्यं सर्वमेतदहंतव निवा
रयामि मारोदीतिष्ठेहैवममान्तिके महात्मसाधो देवेति
सचोवाच वसंतकः सोप्यन्ते विकृतं दृष्ट्वा राजा स्मितमु
खोभवत् समालोक्याशयं बुद्धा तस्य सोपि वसंतकः
हसति स्माधिकोद्भूतविरूपाननवैकृतः तं दृष्ट्वा तत्र था
दृष्ट्वा क्रीडनीयकविभ्रमं तत्र वासवदत्तापि जहासवत्
तोषच ततस्सानमेणात्ता तं पप्रच्छ वसंतकं किंवि
तानं विजानासि भोब्रह्मन् कथ्यतामिति कथाः कथ
यितुं देवि जानामीति च सोब्रवीत् कथां कथयतस्येकाम्भि
तिराख्यां ततो ब्रवीत् ततस्सौ राजनन्दनीयां रंजयन्वसंत
कः हास्यैर्विचित्रैस्तामिमां कथामकथयत् अस्तीह
मथुरानाम पुरी कंसारिजन्मभूः तस्यां रूपणिकेत्यासीत्
ख्याता वारविलासिनी तस्या मकरदंष्ट्राख्या माताभूद्वृ
द्धकुट्टिनी तत्पुरागतकामानां यूनां दृष्टिविषाक्त
रा पूजाकाले स्मरक्षलंस्वानियोमायतनात्तसा गतारूप

हक·
कनु·
५·
५०

णिकागृहादेकं पुरुषमैक्षत सद्दृष्ट्वा सुभगत्वस्याविवे
शाहिदेवतया यथामाज्ञाकृतास्तेस्मादुपदेशाद्धितिषु
ष्टुः चेटिकामथ सावादीद्गत्वा मद्वचनादमुं पुरुषं सं
हि मद्गेहे त्वयाद्यागमनामिति नेत्युक्ते चेटिका सा च ग
त्वा तस्मै इदमब्रवीत् ततः स किंचिद्विहस्य पुरुषस्तामभा
षत लोहजंघाभिधानोस्मि ब्राह्मणो नास्ति मे धनं तदत्र
ततलभ्यो हि कोहं रूपणिकागृहे नयवं वांछुते नवत्रः स्वा
मिन्येतद्दितितया स लोहजंघेन वलहाकं नेष्ठेति प्रतिप
धन ततः चेटस्तुवाहुट्टानश्रमाशृहमस्का गत्वाहू
पणिकातस्यैतन्मार्गात्पस्तलोवना लणाच्च लोहजं
गेयतस्यामंदिरमायये उनेतगमिति कहान्याहृष्टो
मकरदंष्ट्रया सापि रूपणिका हृष्ट्वा स्वयमुपायमादा
ए वासेव समानतं गृहस्थाकंठलग्नानि तनायतं ततसा
लोहजंघस्य तस्मै भाग्यसंपदा वशीकृत्वा सतीका
त्यन्फलं जन्मत्यमंस्यत ततस्तयानि हृज्ञात्य पुरुषा
संगत्यासह यथासावं सतैवचनस्योतन्मंदिरे पुत्रवा त
हृष्ठाशिविनाशेषवेशयोषत्स्नागादनो मतामकरदंष्ट्रा
मार्गविज्ञा रूपणिकांतरः किमयं निर्धनः प्रविसेद्यते·
पुरुषस्त्वया प्रायंसप्रांतिरुजनता गणिकानत्तु निर्धनं
कान्तरागः क्लेशपात्रमिति विस्कृतंकश्चं मेघवरागि
णोविशपानविरंप्रविदीप्यते नदीवक्रत्रिमंप्रेमगणिका
काम्यादर्शयेत नेदं लिर्धनं कथा नाशामात्म
नः इति मातृवचः श्रुत्वा रूपणिकाब्रवीत् मेवं
वारीममहेषधनीमोपायिकः प्रियः धनमस्त्येव मे·

शूरिकिमन्येनकरोम्यहं तदेभिर्नैववक्तव्याभूयोप्येवं
महत्वया ततस्तत्काललोहजंघस्यनिर्गमनविधौकृया
तस्यैभ्मकरंदंष्ट्रासन्नयामायांविचिएवती ग्रथागतं
केविदीएकाशेदर्शीसा निर्धनेषमेकेनकाशुकेना
हृतंगृहं राजपुत्रंमविहृतंप्रकृत्यैःशास्त्रपाणिभिः उपग
म्यतुतंतंवनीतैकौतिजगादसा ततमयाप्रच्छवञ्ञायतथा
वञ्चयेनमः गृहान्ममनिवर्त्तेनमदीयांस्तताभज तं
थेतिराजपुत्रोथप्रविवेशतद्गृहं तस्मिन्नणेरूपाणि
कान्तस्यैरवजलेसमा लोहजंघस्तत्कालंबहिःकापि
स्थितोभवत् तणांनेरचनिःशंकांस्तैवसंत्रपाययो
तन्नणंराजपुत्रस्यतस्यभृत्यैःप्रथायसः हृष्टपादप्रहा
रैघैःसर्वांगाषवाध्यत ततस्तैरेववाम्येयपुरीद्विप्रःसं
लोहजंघःकथमपिप्राप्तलायनवांस्ततः मृथागता
रूपणिकानुद्भाशोकविह्वलः माभूदीत्स्यात्थप्रययौ
राजपुत्रोपथ्यागतं लोहजंघोपिकद्भुत्याप्रससवली
कृतः गंगप्रवहैस्तैःनीयपाणास्तर्कंविर्योगवान् गच्छ
न्दव्यांसनप्रःक्रन्हनीमन्तुनाहदि तविचत्रीकृतायेन
ध्यायामभिललाषसः तत्समप्राप्नवत्सोथलेभेदाल्तिक
लेवरं जगनेनप्रविश्यांतन्निमांसंजंबुकैर्हृतं वर्मावशे
षेनाप्यांतःप्रविश्यांतःप्रविष्टसः लोहजंघोपिनिद्रांप्र
विष्टप्तान्तशीतले प्रथाकस्मात्प्रभुस्थायदाणैनेवसमं
ततः मेघप्रवहितेनत्रयाराभारिणागर्षितं तेनानिर्विवर
प्रापसंकोचंहास्तिवर्मतनत तणाचैतेनमार्गेणजलौघो
मशमायये तेनापत्यत्गंगायामहोपिगजवर्मतत

ह्रक·
कल्प·
४८

सणावनेनमार्गेनसमुद्रांतन्यदीयत तत्रहृष्ट्वावनत्वा
मैनिपत्यामिषशंकया राक्षसेपारमनयमदेगरुडमी
शाजः तत्रचंचाविधार्यतद्भुजवर्मविलोक्यच अंतःस्थं
मानुषमस्त्रीमलायमनतोरयेो हृष्टासमुद्रपारस्यमा
त्मानेचमविस्मयः अनिद्रस्वप्नमिवतत्सर्व्वममन्यत
श्रष्ठहैरात्सैतत्रचोराभीतोददर्शसः तौचापिराज्ञ
हैगचोरैचत्तनेतनमपश्यतां रामान्यराभवंस्मृत्वानेत
षैवचमात्रंषं हृष्टातीर्णांबुधिं भूयः स्तोभयंपदिवक्ष
तः संमंत्र्यवतपोर्मेध्याहेकोगत्वातेष्यवतत् विभीष
णगयप्रभेवययाहहृंत्यवेदयत् हृष्टारामप्रभावःसन्
सोपिराजाविभीषणः सान्त्वषाद्भमनाझीतोरादसंतं
मभाषत गच्छमहचनाद्रहृष्ट्वीन्यानंत्रहिमात्रषं श्राग
म्यतांगृहेस्माकंप्रसादःक्रियतामिति तथेत्यागत्यत
त्तैस्मप्रभुःप्रार्थनावचः चाकितोलोहजंघस्य
सचकितात्तसः सोप्यंगीकृत्यतद्विप्रोलोहजंघःप्रशां
तथीः तेनैवसाद्दितीयेनसहलंकांततोगमत् तस्यांदृष्ट्
सवर्णतत्रत्यसादाद्विस्मितः प्रविश्यराजभवनंसदर्शी
विभीषणं विप्रोहृंलोहजंघाख्योमथुरायांकृतास्पितिः
सोहंचविदग्धसंतप्रतत्रनारायणाग्रतः निराहारस्पितो
काष्ठंगत्वादेवकुलंतपः विभीषणांतिकंगच्छभद्रत्वं
मदितेधनं दास्यतेत्याशात्वप्रेतनोमांभगवान्हरिः कृ
ह्विभीषणाः केतिमेपोक्तैसप्रुनःप्रभुः समादिशाद्
त्तोद्यंवंतद्दृश्यस्यविभीषणं इन्द्रकाप्रभुणासद्यःप्रवृ
हेश्वहांबुधेः पारेवस्थितमात्मानमपश्यंवेगिनापरं हर

स्वेक्षो लोहजंघेन लंकामालोकयन्नुद्गमं सत्यं दिव्यप्र-
भावोयमिति मेने विभीषणः तिष्ठ तावत्स्वामिते विज्ञं स्व
त्वामाक्रमणं वतं दत्वा यथादसौ हस्तेन मधुपं दत्वाति-
नो ततस्यात्स्वर्णशृंखलाबद्धाद्विवस्यप्रसादात् अ-
नायत्स्वपोतं गरुडात्वयसंभवं तेनासौ लोहजंघाय स-
मार्पयद्गमिष्यते तत्कालमेव प्रदेशो वशमकारायवाहनं
लोहजंघोपि लंकायां वाहयन्नधिरूढनं कंचित्कालं
विश्राम स विभीषणसत्कृतः प्रकटानं वपप्रच्छ रा-
क्षसेंद्रं स कौतुकः लंकायां काष्ठमयप्राकारः सर्वं च भू-
रिति ततस्कृत्वा सवितत्त्वं तत्पुरावाच विभीषणः यदि
ते कौतुकं जलं तदिदं शृणु वाक्मिते पुरा प्रतिज्ञाम नं-
तानागानां दासभावतः निष्कुष्ककासीजननीं कृतः क-
श्यपात्मजः ततश्च लब्धभूतं देवेभ्यः सुधामाहत्य स्य च तः
बलस्य हेतोर्भक्ताद्रौ सपित्नि करंटवेतो सचेवं पावि-
तो वाहीत्संगो तो सगाजकच्छपौ अद्योत्सः पुत्रतो गच्छ भं-
क्षणाय क्षणाविति ततः सगरुडो गत्वा भक्षयावादाय
तावुभौ महतः कल्पवृक्षस्य शाखायां समुपाविशत्
ताच्च शाखांवाभराक्रांतो भग्नावंबुभवाम्बत्सः अथ स्थित स-
पोति विष्ठालावि लत्पाद्गरोधतः लोकोपमर्दभेतेन तेना-
प्यभिरात्सया आनीय ज्ञानेनेन्यक्षामा शाखे वह गरुत्मता
तस्या शिष्टक्रतालंकातेन काष्ठमयेत्यहन्त्रः यथा विभीषणं
श्रुत्वा लोहजंघो स्तमीषसः ततस्तस्मै महार्घाणि रत्ना-
नि प्रददौ च विभीषणो दत्तानि स समसुरां गतमुच्छति
भक्तावटेवस्य दैवमस्तुवावितिनः क्रत्ते इति वैवगरा च

गु.का.
कव्यू.
५२

क्रोशोच्छ्रितहेममर्यादैः तत्रहैरत्नाविलेतास्मिं विभीषणः
समर्पिते आहत्यविहारोलङ्कायांजनानांप्रयाति उत्प
त्पद्योममार्गेणलंकापालीर्णावारिधिः सलोदकंचो
मधुरामक्लेशेनजगामतां तस्यांभूत्वेविहारेचबालेभ्यो
न्नावतीर्यसः स्थापयामासरत्नोच्चंतंबभंयचपादेणं
आपणेरत्नकेकंवगणाविकीतवांस्ततः श्रुत्वसागरा
गादिकीतवाभोजनवंतया तद्विहारेवनेत्रेवभुक्तादत्वा
चपादेणे वस्त्रागरागगुष्याद्येयरात्मानेनैवभूषपद प्रदे
श्रोचाययोतस्यास्तेत्रेवाहत्यपादेणे गृहंद्रूपाणिका
याल्लाशांखवक्रयदावदं तत्रोपरिस्ततः स्थित्वास्थाणे
विदूवेचरंतथा तद्विहारेवनेत्रेवभुक्तादत्वाचपादेणे
वस्त्रागरागगुष्याद्येरहस्तांश्रावयाम्रियां नंचश्रुत्वैव
निर्याता सापश्चपडतनराजितं पत्रंनारायणः कल्पंस्त्यो
न्निरूपाणिकानिशि हृदंहरिहिगायानाब्दर्थमिति
नेनस्मा उत्क्राप्रणस्यवक्रिस्मदयांदेवःकरोतिति श्रुत्वा
वतीयसंयम्यलोहनंगोविदंगमं विवेशावासभवनंस
तयाकांतयासह नेत्रसंप्राप्रसंभोगः सानिकृष्णपत्नाणां
तेरे तत्रैवविहारारूढेतनगामवभसाननः देवनाविस्म
भार्याहंसंत्रैः सहनसंत्रैय इतिरूपाणिकाप्रनस्तस्यामो
तं विधायसा कस्मादेवंविधं शिवितंसेकण्यनंतावया इ
त्याएष्वनसामात्रानेतोमकरंदष्ट्रा निर्द्वंधपष्णानस्ये
वसामाद्वेमानकारणं शागंसराविहृतानंदापयित्वान
देपरं मातनक्ष्माचामसंदेहाश्चपंतरूढतीनिशि ष्टवर्षा
विहारारूढंलोहनंवेनतःदाणं तत्रापिवालोहनंगाः

सार्वं भुक्त्वान्नपेयेभ्यो प्रभाते च महीतस्यामस्ते रूपणिकां
रत्नः प्रक्रामकरदंष्ट्रासा ऊर्हतीति विजिज्ञपत् देवस्या
नुग्रहात्प्राप्तं दर्वीत्वं महागता अहं वेत्रजनतीतस्मे देहि
स्तनाफलं तथेति स रूपणिकां तमेवार्थं विजिज्ञपत् मा
त्वं विलम्ब पुनर्नन्दं लोहजं च समुपागतं ततः स देवदेवेशलोहरं
तं चोवाचायि प्रिया मायाते जननी स्वर्गमङ्केनेनं न पुज्यते य
कादश पापुनः प्राप्तहीरस्मुहाटितेदिवि तत्र च विविशात्पश्चे
बहवः पांभवागणा तन्मध्ये कृतं तद्देवाव नात्रासौ प्रवे
शयते तदस्याप्यवचूद्वंदत्वरविशिरंशिरः ऊरुकं कटकं कमा
लाकं पादौ चैवं सकुडलं ग्रन्थास्मिं रुवलितं च ऊर्वस्या
वीतवासवः एवमेतां गणकाभ्यां स्वावस्वर्गेनपाम्यहं इ
सक्लासहितेणां सुज्ञालोहजं गत्वा तोगामत् प्रातस्त्वसा रूप
णिकायथोक्तेन दकारयत् वेशां मातु श्लेष्टापितस्यो
सौकसंसुखे प्रायोवपुनस्तत्र लोहजं वोनिशाप्तवे
सा च रूपणिकां तेस्मै मातरं तां समर्पयत् ततः स विहगा
रूढस्तां सार्धमेव ऊरुहनीं तन्नां विहन्तवेशांबजवाडव
तत्रभः गगनस्थः सते चैव पांसुदेवकुलागतः सद्दर्पा
शिलास्तम्भं चक्रेण परिलांछितं तस्योपरिष्टात् सव्यकेकसा
मेतां त्वेवशापत् खलीकारप्रतीकार पताकामिव ऊर्द्
ध्वीं हरतिष्ठत्तां यावन्मातिध्यानुग्रहं भवि गत्वाकरोत्स्व
सक्तावनस्य हर्हिमध्यारोपो तत्रतेच वदेवाग्रे दृष्ट्वा जनाः
रण्यायतां रात्रीयात्रोत्सवे लोकानागतान्ते कमब्रवीत् दे
लोका हरुपकाकसुपर्थ्यघमति घाति सर्वेसंहारिणी सा
रीतदेनशारणांदर्वी सर्वैतस्गगगनाहारणीं भीताः सर्वे पि

भक॰
कनु॰
४३
43

नत्रैते माथुरादेवमाश्रित्यतस्थुः नारायणाश्रितः सो
पिश्रीमान्पार्वतीयैर्वलोद्धतंगोवलोकयन् तस्थौप्रहृष्टत
मध्येवैवेशोनिवार्यते अथापिनगतोदेवोनवसमहं
गत्वा इतिचंतंमहाहास्याऊरस्येवमचिंतयत् अद्यमेरु
वोपरिस्यात्तंश्रावणंतेजनाद्भुतः दाहादाहाहविनस्तीति
मावक्कंदचविभ्रती नतश्चतापतितासेवं मातीत्याशं
कचाकुलः देविमामापततेस्पंतुनेदेवाग्रगताज्जनाः न
नःसबालहृजास्तेमाथुरांतांविभावरीं मोरेपानभयेत
भ्रांताः कथमप्यतिवाहयन् प्रातश्चहृष्टास्तेभस्याऊह
तोंतांतथाविधां अथाभ्यगात ... सर्वैः सोपीरी लोकःसरा
नकः श्रतिकांतमध्येजातेजानहासेविलिज्जले ग्रायपो
भ्रतहृद्रांतः ततद्भुपणिकायसा सावहृष्टासेवलल्याते
वाभ्राजननीतिनां नामवानारयत्नस्यः ततस्येश्वत्तैं
स्सह ततःसिडादिवर्णितंनडुडाडुनकारकं सराज
विप्रोवणिजोजनतासिवाकामब्रवीत् येनेयंविप्रलहा
हिंगवितानेककामुका प्रकटःसोस्तनस्येदमदवंथवि
धीयते ततश्चतालोरहतेचः सततात्मानमदर्शयत् पृष्टः
वाशूलतःसर्वहृडांतंतमवर्णायत् दैदानद्यात्रदेवायशं
खवकाशुणापयंते विभीषणेन प्रहितंततविस्मयकारकं
श्रयतस्पप्रपादिपद्दंवदस्मंनुप्यमाथुराःसर्वे स्वाधीनोरू
मणिकंराजोदेशांतरंवदस्मं ... ततश्चतत्रप्रियपात्रसमं
नदामरइकोशांवहृतनोवकुः । सलोकजंचःप्रतिगृह्य
ऊरसीतिकारमत्याविवमदयामासर्वं । इत्यलरूपस्य
वसंतकस्यश्रवान्समाकर्ण्यकस्यामवाप्य वद्रमवत्सा

यिपतेःसमीपंनीतोथःसेवावासवदत्तयांतः ॥ ॥ इति
महाश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे कथामुखे
वत्सराजकथायां लोहजंगकथा चतुर्थस्तरंगः ॥ ॥
आदितो द्वादशः ॥
ॐ अथ वासवदत्ता सा शनैर्वत्सेश्वरं प्रति गाढानुबंधभा
क् अभूत्पितृमात्सर्यपराङ्मुखी ततो वत्सेशविकटं पुनर्यौगंध
रायणः विवेशादर्शने कृत्वा सर्वानन्यांजनान्प्रति वसं
तकसमेतं च विजने नाविजिज्ञपत् राजन्बद्धो भवांश्चण्ड
महासेनेन मायया सुतां च दत्वा संमान्य तामयं मोक्ष्य
ति तदेतां स्वयं हृत्वा गच्छामस्तनयास्वयं प्रवेश्य
स्याप्रतीकारो हि दृप्तस्य विहितो भवेत् अपोहश्चकृतं लोके
नैवस्याहावं च नः अस्ति चैतेन दत्तास्यास्तनयायाः करेणु
का राज्ञा वासवदत्ताया नाम्ना भद्रवतीस्म सवानुगंत
वेगेन शक्या नाप्येन दंतिना शुक्रा नडागिरिं स्थापितोऽपि
हैवनप्रद्युते तस्याश्चाषाढको नाम हस्त्यारोहोत्र विद्यते
स च दत्ताधनं भूरि स्वीकृतस्तस्यापितो मया तदारुह्य करे
णुकां सह वासवदत्तया सायुधेन यातव्यं नक्तं प्रच्छ
न्नस्त्वया इहत्यश्च महामात्रो द्विरदेंगितवित्तदा मयैनं
क्षीवतां नीयो नैतच्छ्रेन पतेयथा पुलिंदकस्य सख्युस्तेमा
र्गमेव च यास्यहं मार्गरक्षार्थमित्युक्त्वा यौगंधरायणः
वत्सराजेप्यितत्सर्वं कर्तव्यं प्रतिदेशं व्ययात् अथ वासवदत्ता
सा तस्यांतिकमुपाययौ ततस्तास्ताः सविस्रंभः कथाः कु
र्वंस्तया सह यौगंधरायणोक्तं च तत्सैपराज्ञा शशंस सः सा
च तत्प्रत्यपद्यैव निश्चित्य गमनं प्रति आनाय्याषाढकं सतं द

ह्रक.
कव्यु.
४४

स्यारोहंचकारयतं देवपुत्रोपदेशेनदत्वामयंमहाश्विनं
सर्वाधीरणासंयुक्तंसहामात्यैश्चसौकरोत् ततःप्रदेशेभ्यो
विलसन्नेवशाह्रसमाकुले प्राघाटकः करेणुं तं सत्तीक्ष्ण
स्तानिनायसः सज्यमानावसायाहंचकारकिंकिणीकिल
तंवदन्तिहताभिसौमहामात्रोऽथसोस्थापित् शिवहिंशो
जनान्ध्यस्यापामीत्याहलिनी स्वेच्छावसचोहामहतो
विसर्वलितालवं विचार्येहपुनस्तस्यसन्ध्याभूवमानसं
नश्चहन्तिपकारीवानहांकौनेवपुत्रव ततश्चवन्सण
नोत्रवीणामाहयन्तोनितां योगंधरायणात्योसेयोगैःस्वं
सितबंधनः उपनीतःप्रहारेणः स्वेरंवासवदत्तया करेणु
कायामारोहस्तनस्यांसवसंनकः ततोवासवदत्तापिसह
हकांचनमालया करेणुकायामारोहस्तनस्यांसवसंत
कः सत्वारहस्यधारिण्यानस्याभेरोहरोहता प्रयोक्त
यिनानिरगात्सहहन्तिपकप्रंडमः वत्सेशोनिशिमजेर
भभिन्नप्राकारवर्त्मना तस्यानगरीहिणीवीरेस्वैरंसह
नवाक्षपः वीमबाहंतयानालभवेरानस्यतंनरा ततःप्र
नस्येवेगेनसराजारीयमानावः लाभुः करेणुकात्रूते
दधन्याघाटकेंत्रमां उज्जयिन्यां वत्तोहष्टाहत्तोप्राकारर
विशो गतेनिवेरयनगतोज्वभिनःप्रशरदिलणः सोप्य
विख्यवसमांवंडमहासेनःपलायितं स्तनवासवदत्तंतंव
नगरानसवध्यत ततस्त्वपालकाद्योपजातकोलाहलि
प्रेरे प्रवधावन्नवत्सेशमभिरुत्वनयागीरिं वत्सेशोपि
नमायांनंपाश्ववांशोरयोधयत् नरागीगिरिकरेणुंतांह
शानप्रनहारव ततःपालकोभ्रात्रापश्चादेत्यप्यवर्तं

ते गोपालकेन वाक्याज्ञापित्वा काकात्तरेऽर्पिता वत्स
राजोपि विसृष्टं गत्वा प्रवृत्ते ततः गच्छतश्चात्र शनकैः
यामिनी पर्यहीयत ततो विंध्याटवीं प्राप्य मध्याह्ने तस्य
भूपतेः विपाहितजनायातात्तृषिताभूत्करेणुका अ
वतीर्णे स भार्यैव सरसि तस्मिञ्जलानि सा पीत्वा तदा ततः
प्राप पंचतामेव तत्क्षणं विषादोथ वत्सेशस्तत्र वासव
दत्तया गगनादुक्तामेनां श्रृणोति स्म सरस्वतीं अहं
मायावती नाम राजन् विद्याधरांगना इयंतं कालमभ
वं शापदोषेण हस्तिनी उपकारंच वत्सेश तवाघकृतव
त्यहं करिष्यामि च भूयोपि तनयस्य विशेषतः एषावा
सवदत्ता च पत्नी ते नैव मानुषी देवी कारणवशादव
तीर्णा दिवि तावितिं ततः स प्रहृष्टो विसृज्य विंध्यसानुं वसं
तकं पुलिंदकाय स्वपदेवक्रं स्वागमनं नृपः स्वयंप्रा
दवीरीसन्नसशानैर्दयितानानिनः तेत्रैव गच्छन्नुपाय दस्य
भिपर्यवार्यत धनुर्हितीयदस्यूनां तेषां पंचोत्तरं शतं
पुरो वासवदत्ताया वत्सराजः स चावधीत् तत्क्षणं चास्य
राज्ञोत्र मित्रमागात्पुलिंदकः योगंधरायणसखो वस
तकपुरःसरः सत्कोदस्यूनिवार्यान्यात्वत्सेशं प्रणिपत्य
ते नयति स्म निजां महीं भिल्लराजस्य वत्सनृपं तत्र तां
रात्रिमारण्यदर्भमाटितमादया स वत्सेशो विशश्रा
म सह वासवदत्तया प्रातः सेनापतिः स्वास्य रुमण्वा
प्रापदंतिकं यथा विंध्याटवीं प्राप्य सामंताधनसत्तनां
प्रविश्य कटकं तस्मिंस्तस्यां सेवाटवीभुवि तस्याद्भुतापि
नीवासीतानं वत्सेश्वरोत्सवः ततस्यं चनमध्यागाद्रज

द्वक.
कम्.
४५

45

पिन्याधणिकृता योगंधरायणः स्वयमेवागत्याब्र-
वीदिदं देवबंधुमहासेनः प्रीतो जामातरं त्वयि प्रेषि-
तवान् अत्रतो हर्षः तेनेह भवद्धस्तिकं सर्वागच्छा स्वयं तः पश्चा
पत्नत्क्रनावासवदत्तो जाने दूतं प्रेषयामास सर्व
ज्ञायासापि हर्षमनगात्परं कृतवेद्यपवित्यागाविवाहवि
धिमत्वरा प्रथ्यवासवदत्तामासललज्जावोत्सुकानथा
याकाविज्ञयामेवा पितामिति सर्वकुलपहृशस्त्रस्याभ
त्कथां असौ हन्तगगेलोके नामलिप्ती निविष्ठकता नर
सांवधनदत्ताख्यो वणिगासीन्महाधनः सर्वा पुत्रोद
स्यादविराहिति ततः तपस्तुः विप्रास्ते तेनात्किंचिद्द्र-
पकं सर्वदिस्माधरं तीहहिनां प्रोते तनकर्मणा तथाब-
र्द्धमभवज्ञानाकाश्चिद्रपुत्रकः पंचोत्रवेशते वा पुत्रसं-
नः पुत्रतो दितं पुत्रेयवाचनेवेकोडेन तीमहितो जनिः
दं नं चवालं जाते पिपीलिका हते तयोहृदि तानुभ्यांपर्य-
त्कारकानं नावज्ञानमुलाकृद्दतं पौनं पुत्रकार
जापिपुत्रमुत्रेनि प्रकटप्राकृतेयणा तागाव्रासिंसमा
मधुक्त्वालिपालि पालपिपीलिके दः शैवककार्णायारा
तनमानिदेकपुत्रवनं प्रतिका पिपीलिके दः शैवककार्णाया
वःहर्त्तः इतितत्वमितापितमपसृष्टवासमाणं श्रमः ते

नेश्वन्यत्रुवे राज्ञा उपायोत्र तवास्त्यथं इत्युक्ते तेनत्तना
वंह्लेन मांसं ह्लयेनाखिलं तद्दृष्ट्वा राज्ञा तत्सर्वाः पत्न्या
प्राप्स्यंतिते मृतां एतत्श्रुत्वा स राजा तथा सर्वमका
रयत् समस्तो समसंख्योस्य स पुत्रो पाप सर्वांश्च मः अतः
स्त्वयाहि हेमेन साधयामो वयं मृतं इत्युक्ता धनदत्ते नेवा
ल्पणाः क्लिमदालिएं मोहं वकुल्लन तस्य वणिजो जात
वांस्ततः गुणसेनाभिधानस्य स बालो वर्द्धे क्रमात् पि
तास्य धनदत्तोस्य भार्या मनविख्याति सह ततः सत्याभि
तोजिन ननयोन समेयंयो द्वीपांतरं स्नुषादेतो वणिस्या
ममेदेशानः तत्रैव स्मितानाम धर्मगुप्ताह्वणिग्वरात्
स्वपुत्रगुणसेनस्य कृते कन्यामयाचित धर्मगुप्तस्त सं
बंधं तत्रमैत्रीककारस आलोच्य तामलिप्तीं तां दृरा
दुहितृवत्सल सां तदेवस्मितां हृष्टा गुणसेनं तदेव तां
तद्गुणाकृष्टचित्तत्वाद्धन्या गैक निश्चिता स विमुखेत
कृत्वा च संकेतं सहते न सा प्रियेण पित्स्तुक्ते न रात्रौ दे
माद्रता ययौ तामलिप्तीमथ प्राप्य तयोः कृतविवाह
योः तायापत्योर्मिथः प्रेम पाशाबद्धमभूत्ततः अतत्त
पितरि प्राप्ते प्रेतिताभूत्तबंधुभिः कटाहद्वीपगमने गु
णसेनोथ दृश्यया तत्रास्य गमनं प्राप्तानदानां गीतका
रता सेर्ष्यादेवस्मिता काममन्यस्त्रीसंगनाशिनी तत
पत्न्यामनिष्ठं त्यां वेरयन्नव बंधुषु कर्तव्यानिश्चलो भू
त्ते गुणसेनो बभूव सः प्रत्यागन्तातिराहावः चक्रे देवक्र
लेश्वतं उपाय मिदं देवो मे निर्दिश्यादिति चिंतयत् सा
पि देवस्मितानन्देन तेन सार्धं कयाहृतं ततो

भद्र. कल्प. ४७

मैत्रेयमन्योदर्शनं ददौ हेवरकाञ्चनेदत्वाभद्रेवल्लाम-
भाषत हस्तेगृहीतमेकैकं मममेतद्भावयि इदस्य
त्वेवयथैकः मूलत्यागंकरिष्यति नदस्यकेरज्ञानिमम
मेष्यतिनान्यथा मत्तनष्कन्ताप्रवुञ्जैवंदयमीनावमश्र
तां श्रेष्यान्यस्येवल्पदयं हस्यस्यरजमंवुजं ततः सच-
क्षेप्रस्थाणंगृहमेनोथूतंतुजः सानेदेवस्मितानस्यो
नत्रपमाणितेलाण गृहमेनोपितेश्रापकराहद्दीपमा
पुसः कंर्तेप्रवहेतेवाव्ररत्नानांक्रियविक्रियो हस्ते
वत्तस्यहस्वावसेदेवान्स्नानमेतुजं ततकेविहाणिकुत्रा
वत्तारोविसर्ययपुः तेषुज्ञातंगृहंनीवापायपिवाभ्य-
गांमपुः मस्कुपमवृत्तांतंमोपितीवश्रुशंसतं ततस्ते
विरतिर्वीहंरत्नादिक्रियविक्रियं विविंत्यगृहसेनंनेव
त्वारोपिवणिक्ततः संमंत्र्यकौतुकात्पापानज्ञाणीश्री
लविल्लवं विकीर्येवीययुः शीघ्रंनामलिखीमलत्वितः
नत्रोपायंविविप्र्वतः सगनायननास्थितां श्रव्राजकाम
पात्रानुनात्मापोगकंरडिकां श्रीतिशूर्ववत्ताशूत्रभग
वत्यसदोषितं सार्थेनेववयानत्रेदास्यामोर्थावहूनि
नि साप्नुवावधृवंशुनांकापिस्वीवांछितेनहवः नहून
साधयामेवथनलिप्सार्थिनात्तिमे श्रीमिमिद्विकरी-
नामशिष्यामेगुह्यिणालिनी सन्मसादेनसंप्रापममसं-
स्थिंदूथनंमया कंश्यपिण्यप्रसादेनभूरिप्राप्तंथनंत्व-
या इतितेसार्थवणिजःकंर्तिः स्वप्नाव्रव्रातिकाभवत कौतु-
कंपरितनृत्रात्रांथंनांवर्णितामिवः इहकोपिवणिक्त्र
वेमायेयोऽरत्रपयात नसोहस्यमाश्चिष्यामागत्वार-

शिष्येगृहे शुक्लाकर्मकरीभावं कृत्वारूपविवर्तिता भिक्षा
स्ववाणिजं तत्र तत्र हर्म्यारण्यसंचयं सर्वमुषित्वाऽष्टुवंशस्तू
षेमाश्वतिर्ययौ नगरीनिर्गतिंदृष्ट्वा सा काशीं जगाम तिष्ठतां ड्रीं
स्वं सिद्धिकरी हृत्वा सैवेत्येवेदमब्रवीत् भद्रो भद्रे भीकलहं
कृत्वाहं निर्गता गृहात् संत्वं न द्रक्ष्यामि सोऽहं त्वामेव पश्यता
मिति पाशेनाश्रयताभिमुखा किमेतां हर्म्यं दृष्टवियं भवेतिति
त्वद्गृहे सोऽदोमसः पाशाममत्यजत् ततः सिद्धिकरी दोस्वं साट
सुरयेवजनगादतं क्रियते कथमुद्दंधः त्वयामेददर्पितामिति
ततः सद्दोस्वं तं दत्वा सद्दर्गं गमादयोर्वधः इत्याक्रियत इत्युक्त्वा
स्वकंठमाशामर्पयत् साऽपि सिद्धिकरी सद्यः तं मध्ये मन्त्रूर्णे
यत् पाशाग्रेन तद्रोबाध्य सोऽपि पाशेनापयत् तत्कालमा
गतो नेष्टं हृत्वमूलेद्दर्शामः शुषितवाशेषकोशां तां हृत्वा सि
द्धिकरीं वणिक् साऽपि दृष्ट्वानमायांत हृदेतत्सिमलादितं
श्राहृतेन स्यां शरवाणां पंचाशच्छविग्रहा सवाणाप्रवणिक्
यावत्संभ्रतः पाशावंधनं डोंबमेवतदाडादीनत्तसिद्धिक
रीं कृचित् मानाभहत्मात्रूतः माभवेदिति तत्त्वाणां पको
स्ववाणिजो भयः तत्समारोहतिः सतं सदात्वयोवमेष्टीति
रिहाहृतं त्वमेवच तत्तं दवतैवेवेदं धनमेदिमजस्वमां इ
त्युक्त्वालिंगयतुंबंती सा मिसिद्धिकरी स्वयं वणिक्भयस्य
दर्शनेनिर्क्रांभूत धियोऽस्थिनत्त सपयानत्यथाकांतीमु
दिनकार्यं वमन् हत्वाहस्मालललेतिकमप्यप्रस्फुटवट
त् ततहसावाणिकशीतोऽभूत्तग्रस्तमवेत्यतं स्वगृहं भत्य
सोहतः पलाय्यवनतोयये गंगावतीर्यहत्वाग्रानहद्दीनाव
नायसी ग्रामाद्दूरमभादाप्तनत्वासिद्धिकरीधनं प्रविवि

भ्रक·
कनु·
४०

धामसमाश्लिष्याबहुप्रज्ञानशालिनी
प्राञ्जमयाथनं इत्युक्तार्तावणिक्वस्तत्प्रसादेन पुत्राः
तत्कालमागतांशिष्यामेतेभ्यस्तानथप्राव्राजिकानिजां
तत्पुत्राःसद्भावैवदनाधुनास्तमदर्शयत् तयादेवेनां
साधयामिवः तत्पुत्रानेवचनाधना कांश्चियंवाञ्छयाविश्वतामहं
गुरुदेववणिक्भार्यांवपानःसंगमंकुरु श्रुत्वेतिप्रतिजज्ञे
तत्कार्यप्रव्राजिकाथसा वणिक्सुतानांचैतेषासगृहंस्थि
तयेददौ रंजयित्वाथतत्वंजनंभक्ष्याहिदानतः गृहासे
नगृहेतस्याविवेशासहशिष्यया ततोविदस्मितावासगृह
हारस्थमागमत् तांस्त्रीश्रीवलाबलाकरोयाशुवरोपितो
ततोदेवस्मितापिप्रासाततोप्रवेशयत्स्वयं किमागतास्यादे
ष्टितिविविंशेष्ववेदिकां प्रविष्टाश्वाशिषंदत्वाकृत्वाथ्याजकृ
नादरां सतोहेवस्मितांसार्धंपापाप्रव्राजिकाब्रवीत् सदे
वनहिद्दत्तामेभवतस्वप्नेपुनर्मया सप्रेहष्टासितेनाहंमुक्त
कात्वांद्रष्टुमागता भर्त्राविनाकृतांत्वांवहष्ट्वामेहृदयंतेमनः
श्रियोपभोगवयोहिविफलेरूपयौवने इत्यादिभिर्वचो
भिस्तांसधीसायामासाचिरं प्रांसउवापयोतावदद्दृंप्रव्रा
निकंनिजं हितोयदिहस्तिस्ताववभरिवत्तेदनिर्भरं मांसवं
रंपुनःसातद्योदेवस्मिताग्रहं हारसूचेयदपात्रस्येमांसः
विरंवनतत्रं सावतंभवत्पामासनतासमरिवंशुनी ततो
मीरवदोवणनस्याहभ्यामसवानिकता ग्रमश्ववहतेतस्याप्रव्र
नोनिस्मवनामिका सापिमवाविंत सोमनतापनिदेवास्मि
तागृहं प्रविशयतत्कतातिथ्याप्रोवभरोदितंशावा शुष्काः
वदेवस्मितयासाकृष्याद्देवमब्रवीत तोवैःसंप्रतिमयेय

तां बद्ध्वा प्ररुदतीं शुनीं पश्चात्प्रत्ययपरिज्ञाय मां तत्कालं तत्र सं
गता प्रहृष्टो रोदितं तेन कृपया सम्भ्रमेणाहृतं ततस्त्वाव
हिरण्यलोक शुनीं तां रुदतीमिव किमेतच्चित्रमिति साद
रं देवस्मिता तदा प्राह प्रव्राजिकाथावादीत्सुविस्मितेव जन्म
नि अहमेषा च भार्ये द्वे विप्रस्याभूव कस्यचित् सचावयो
पतिर्दूरदेशं न गमितस्ततः वारंवारं प्रयाति स्म राजाहमे
न हत्वया न त्वया मे च कुर्वंत्यात्मेच्छं पुरुषसंगमं मयापि
ते द्वियग्रामो नाम भोगे वर्वंचान भूतेंद्रियानभिद्रोह धर्मो
ऽपरमो मतः अतोऽहं जातिस्मरा पुत्रि जाताहमिह जन्मनि
ति पश्चान्मूलमेवैकं रक्षया ज्ञात न तत्तदा तेनस्वैनेयो
पनिता किं न जातिस्मरत्यसौ इति संचित्य सप्रज्ञा सा तां दे
वस्मिताब्रवीत् इयद्धि रं मया धर्मो न ज्ञातो भगवत्ययं तद
केनापि कांतेन सुसमं संगमं कुरु ततः प्रजिकावादीत्के
चिद्दीपांतरंगताः इहस्थिता वणिक्पुत्रास्तानिहानानयार
मिते इत्युक्त्वा सा प्रमुदिता ययौ प्रव्राजिकागृहं सा देव
स्मिता चैवं ससचेटीरित्यभाषत नूनं ह्ष्टा न दृष्ट्वातं हस्ते मम
भर्तुरेव तत् इष्टां त वयस्याहमस्मग्रं पंजानकोनुकात् महि
धे सापकार्ये तेन स्माद्द्वीपादिहा समतः वणिक्पुत्रा शठास्ते:
चअग्रके यंकु नापसी नहन्नूरकमंपुत्रं मध्यपं ज्ञातुको
तककात् महिधे सापके यि तेन स्मादी मादिहागतः व
णिक्पुत्रास्त्र शठास्ते अग्रके यंकु नापसी नहन्नूरकमंपुत्रं
मध्यमानायत तद्दुतं दत्वाथ्य कारयधं चशुनः पादमयीमर
यं इति देवस्मिता ज्ञाप्ता चेट्यश्च कुलत्येव तत प्रकावचे
हीन रूपं न हा काद करीन्नरा सापि प्रव्राजिका तस्माद्वणि

बृक॰
कथा॰
४८
48

कुत्रचनलक्षयात् अहंप्रथमिकादिग्वारादायैकमथाप-
यौ हसिणिष्यानिषसंक्षत्रं तंचदेवस्मितागृहे तत्रसायंप्र-
वेश्यैवनिर्गीत्याप्रकर्तव्यौ ततोउक्तंवणिक्पुत्रेणतत्सदत्
रकंमधु चेटेदेवस्मिताशेषासासादरमपाययत् तेन
सोविनयेनैवमधुनाप्तचेतनः लुत्वावस्त्रादिचेटीभिः
तत्रचक्रेदिगंबरः शुनःपादेनदग्धांकंललाटेताभिरेवच
नीत्वासोऽशुचिसंपूर्णेदितिभ्रोऽभूत्कालतेनिशि यामेपश्चि-
मसंज्ञांलब्ध्वात्मानंददर्शसः सापापीपननिमग्नमवीक्षा
विकवानके अथोत्थायहतनस्त्वातोललाटेंकंपरामृशन्
नगतःसत्ववणिक्पुत्रोपययौप्रव्राजिकागृहं मेमैवैकस्या
दास्यंचमंक्षुदितिमत्तवतान् आगच्छंस्तुष्टतोसीतिसावी
तस्यानभाषत जागरेणातिपानेनाशिरोर्त्तिंविमदिशपव
प्रातःसतस्यौवस्त्राणिवेष्टयित्वाकिंतेशिरः तथैववभूवः
सायंद्वितीयोपिवणिक्सुतः पतेदेवस्मितागेहंखलेकाव
मवाप्नवान् सोप्यत्यन्तनेनोवक्रिस्मतस्तैवाभरणान्यहं स्या
परित्यापितिर्याताश्रुचितस्तस्कैरिति प्रातःसोपिशिरः
शूलंव्यपदिश्यवस्त्रवेष्टनं कृत्वाप्रच्छादयामासललाटतट
संकितं एवंसापह्नवाःसर्वेवणिक्पुत्राःक्रमेणते प्राप्तुः
मितितेचावलिकृतं नाशंचलज्जिता अस्यप्रापिभवेत्वेवं
तोयैयो सावप्रवाजिकायास्तामप्रकाश्यन्
प्रवाजिकायैपुत्रंतेगामसहशिष्याया कृत-
स्त्रिदेवस्मितागृहं तेनमन्त्रेणसशिष्यांचाभिन्नप्रवणेनासि
कां तत्रदेवस्मितासानांकृत्वाप्रयोजनास्मीति
कृत्वादरमपाययत् मधुदत्तूरसं

श्रङ्गं परितोषाद्दिवाह्यतं तेन मन्त्रं मशिष्यं वाञ्छितप्र-
वणनासिकां नामयस्तु विम्बकान्तः देपणामासमास
मी गंगामैनेवणिकस्त्राः पतिं हस्तकदाचन इत्याउ-
लावसाः स्वास्वाल्लोहृत्रां नमवणियन् ततः स्वस्रूरवा
दीनां सुविसाधु कृतं त्वया किं न सुत्रस्य मेनस्यकदापि वि-
रहितं भवेत ततो दिवामित्रा वादी यथा शाकिमती पतिं
र्व्रतं श्रान्तया पूर्वं सत्वरह्लामिहं तया कथं शाकिमती-
प्रविरत्व पतिं सुव्रतां इति पृष्ठा तया स्वस्रा साथदेव
स्मिताब्रवीत् यस्मिन्हयो सुरः स्यात् मणिभद्र इति श्रुतः
पूर्वं कृतं प्रतिष्ठासिमहायत्नप्रभावतः तस्यो मयाविता
नेत्यनत्रत्या सर्वतेजनाः तत्रहंसा ... नसंसिद्धिः देतोसे
सैकमायनैः योनरः श्राध्यनेन वराडोसहस्रगस्त्रिया स्या
यतेसो स्य यत्नस्य गर्भागारेन या समं प्रातस्तथैव सं-
श्लोकः सतीत्वा राजसंसदि प्रकटीकृत्य हृद्धानि ...
नरति स्थिति पकचतत्रनक्रंच संगतः परजायया व
णिक्त मडदत्ताख्यास्या मोभूत्परत्वणा नीलावतेन
दिसीभूत्स्य पत्नीकपवसः यत्तदेव गृहेतास्मिन्डदत्ता
गलेवणिक् तत्रणं वणिजस्तस्य महाप्रज्ञामति व्रता
भार्याश्राकिमतीनाम तेहन्तं तमतुजन साथधीरान्य-
दूषणानय दानयनेनिशि पूजामादा स्वासंसर्वीज
पुत्रापयो साथधीरा व्रणलोभादेतस्या पवपूजकः
वदेप्रवेशासुह्याद्वारमुद्राप्रसाधिपं साच प्रविष्यस
तीके हृष्टपत्नी विलसितेने संवेशं कारयित्वां तां नियहि
त्यवदात्मियं साच निर्गत्यरात्रौ स्त्रीनदेशे वत्तनीययो न

हृक. कनु. ५९

49

सैवाशक्तिमतीतत्रतेनभद्रासमंतस्या प्रानस्वराजाधि
क्रेनेरेतियावच्छिद्यते तावत्स्वपत्न्यैवयुतः सर्वैः सदृ
शावणिक तद्दुद्यापनभुवनास्त्योरिवसुखावासमः इंद्र
पिवासुराधृद्यवणिजेनंशुभोवयत् सर्वशक्तिमती
शूर्वैररत्नप्रत्यामतिं श्रेनेतयैवभर्तारंगत्वारत्नाभिनु
क्तितः इतिदेवस्मितापुत्र्यं रहउक्तानपास्विनी सवेटि
काभिसहितःवणिरेवशोककारसा ग्राहत्यवप्रवह
एंवणिजस्याद्यानतत्ततः कटाहृद्धीमसरामराजैमेस्या
पतिरस्थितः गत्वातंवपतिंतत्रवणिजक्तयेदर्शसा गु
हसेतंसमाश्वासामिवमूर्तिधरंबहिः सोपितांपुरुषाका
रांहृतानहृष्टापिविभिव श्रियासमसहृशोत्कोपंवणिकस्या
हितिविंतयत् सावदेवस्मितातत्रभूपंगत्वाविज्ञप
त् वित्तमिमेस्तितत्सर्वास्तेचाद्यतोप्रजाहृति ततःस
वेत्स्मीनीय राजापौरांसकौतुकः कोनेविज्ञमिरस्ती
तिवणिरेवग्रामवावतां ततोदेवस्मितावाटीदिहमध्ये
समास्थिताः पलायादासाश्चत्वारःतान्मेदेवप्रयच्छत गु
थतामवदद्राजासर्वेपमारहास्थिताः ततस्वीत्यमभिज्ञा
यनिज्ञात्वादासानरहासनात् ततस्तणात्तद्विदिरेरहृहेप्रा
कृत्लीकृताः वणिवत्ततास्त्रिवत्वारः शिरः स्वाबडुपाट
काः सार्थ्रवाहस्तनापतेकर्णदासाभवंतिते इतिकुहा
वताश्रुत्वः तत्रस्याववणिजनस्तदा ततःप्रत्याब्रवीत्स्मातात्य
टिलप्रत्ययोत्तिवः ललाटंश्रुतितामेघांश्रुतः मारांकितं
नया तेश्रुतितेषामुनेमोद्यावततांर्णी धीर्घपरकान् सर्वा
पिटहसुत्तत्रप्तनः पांसललाटं
लज्जितोपवणिजस्या

सोराजासंजातविस्मयः किमेतदितिपृष्टवांस्तांदेवि
स्मितांस्वयं साशशंसयथावृत्तं सर्वेपिजहृषुर्जनाः त्या
गात्सेभवतीदासइतितांचवदन्नृपः ततोस्यैवणिजस्तेषां
चतुर्णांदास्यसुतायै ददुस्तस्यधनंभूरिसाध्व्यादंडंचभूप
ते ॥ आनाययत्तंधनचयंपतिंचतंस्वदेवस्मितासकल
मङ्गनश्रूजितामासा प्रत्यायपोनितस्त्रुरेमथ्यनामलिश्रीना
स्याबभूवचपुनःप्रियविप्रयोगः । इतिस्त्रियोदेवमहा
कुलोद्गताविशुद्धधीरेश्रविनैकपासती संदेवभर्तारम
नन्यमानसाःपतिःसतीनांपरमंहिदैवतं । इत्याक
र्ण्यवसंतकस्यवचनादेनात्तुदागोकथ्यां मार्गेवासवद
त्तयानवपरित्यक्तेपिनवैश्रमति तन्नृत्नाससदनंविधाय
विधयेवत्सेश्वरेभर्तरि प्राकेप्राडप्राणयाववडमपितभ
क्तेकांतेमतः ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते

कथासरित्सागरेकथामुखालंबके पंचमस्तरंगः ॥

आदितस्त्रयोदशः ॥

गेयन्येद्युरास्थानेतत्रवत्सराजस्यतिष्ठतः पार्श्वंचंडमहा
सेनप्रतीहारःसमाययौ सचागत्यप्रणम्यैनंराजानमि
दमब्रवीत् राजाचंडमहासेनस्त्वमंदिष्टवानिदं युक्तं
वासवदत्तायास्त्वयमेवतत्वयात्पना तदर्थमेवहिमयानव
मानीतस्त्वंभवः संयतस्त्वस्येनैवहृद्यत्रेयातेमयाहयं
नेवमस्याहृतेप्रीतिर्भवेदितिविशंकिता तदिदानीमव
पितामयामस्याद्रहितत्येषा नविवाहोभवेद्राजप्रतीदे
शात्स्याममनाक् गोपालकोहिवविवाहोव्रेवेश्यातिम
स्त्रतः सचास्याःपूर्वमुद्राहंयथाविधिकरिष्यति इती

बृक.
कसु.
५.
50

संवत्सराजाय संदेशमवधार्य सः ततो वासवदत्तायै प्रती
हारो न्यवेदयत् ततः सावंक्ष्यासाकं तथा वासवदत्तया ह
ष्टो वत्सेश्वरश्चक्रे कौशांबीगमने मनः गोपालकस्यागम
नं प्रतीक्षेथां तावदिह तेनैव सह पद्मावत्याश्च कौशांबीमा
गमिष्यथः इत्युक्त्वा स्थापयामास स तत्रैव महीपतिः
म्याग्धं तं प्रतीहारं मित्रं च पुलिंदकं ततोनुयातो नागें
द्रैः स्ववह्निर्मितनिर्भरावत् प्रत्युग्रगामिते विंध्यप्राग्भारे दिव
जंगमैः तुरंगैस्तत्संचारात् तराचानतसशङ्गा सूर्यमा
नद्वेलाक्रांतं वहिसंदर्भया भुवा नभोविलंघिभिः सेना
रजोराशिभिरुद्धतैः सपत्नभूभृत्स्थलाशशंकां कुर्वपाल
क्रमैः सपत्नस्थितनोदयामसह वासवदत्तया सपुरीं प्र
तिराजेंद्रः प्रातरेवापरेहनि ततश्चादिवसैः हिंद्रैर्विष्ठयं
नमवाप्यसः विविधामनिशामेकां कमाग्वरमंदिरेषु
प्र्यग्रुल्लांवशोशोभिर्विरात्यामभितोत्सवः मागोत्सवो
ल्पवजनांप्रविवेशाप्रियापात्सवः नराश्च स्त्रीभिरावंध्यमंगा
स्थानमंडना विराजपगतेपत्नीव भौनारीवसा पुरी दह
श्रुत्वपैमासंवत्सरांतंवधूसरवं प्रशांतशोकाशेषाविः
नः सविद्युतमिवाद्भुतं सर्वत्रत्नाश्चपिदर्शैमावनायोप्रवे
नभः श्रीमरंगोतेरोनृलोहमाग्रुकदृविभ्रमैः ततःस्व
राजभुवनं वत्सराजोविशेषविमः रुपश्रियेवापरयासट
वासवदत्तया सेवानागानल्पा कौर्तिमागरोरावीतमंगलं
स्तमप्रहृष्टमिवनेङ्खेराजपृष्ठं ततः प्रथमवासवदत्तायाः
श्रानांगोपालकोविराजत् प्राग्वौ सहमहावतो प्रतीहा
रपुलिंदकौ हृतप्रमहृषं राजानमानं दमिवापरं ह

श्रुत्वा वासवदत्तासानन्दोत्फुल्ललोचना अंतःपुरान्तरमित
स्याः पश्यन्त्यामास्मभूत्त्रपा इत्येव तस्यास्तत्कालं हृतोथा
स्तु विलोचने मित्रसंदेशप्रवाक्यौश्व तेन श्रोत्रास्याहितार्थसा
मेने कृतार्थमात्मानं स्वजनेन समागतं ततोपश्यावन्ह
नेन सा वत्सेश्वरस्य च अग्रे गोपालकोप्युस्तत्रोद्वाह
महोत्सवे रतिवह्नीनवोद्भिन्नमिव पल्लवमुज्वलं पाणिं
वासवदत्तायाः सोथ वत्सेश्वरोग्रहीत् साप्रियकर
स्पर्शसान्द्रानंदनिमीलिता सकंपस्वेदसिग्धांगीगात्र
रोमांचचर्चिता ससंमोहनवायव्यवारुणास्त्रैर्निरंतरैः
विद्धेव पुष्पचापेन तत्क्षणं समलक्षत हर्षधूमाभिताम्र
म्रायां तस्य वह्निप्रदक्षिणे मदिरामधुमाधुर्यसूत्रपात्र
मिवाकरोत् गोपालकार्पितानर्घैरत्नौघौपायनैस्तत
स्या सुवर्णकोशोरुद्धोस्मिन्वत्सेशो राजराजतां निर्वस
नविवाहोत्सवो भारो लोकस्य वत्सरापि वभूवरोगविश्रान्त
पश्यात्मिवासेव समति अथ संमानयामास पट्टबंधादिना
स्वयं निजोत्सवे वत्सराजो गोपालकपुलिंदको राज्ञां
संमाननार्थं च पौराणां च यथोचितं यौगंधरायणेन
रुमण्वता पुनरुक्तश्च ततोब्रवीद्रुमण्वंतं पवं यौगंधराय
णः राज्ञा कर्तृनियुक्तोसौ लोकचित्तं हि दुर्ग्रहं अप्रीति
तस्य बालोपि दोषमुत्पादयेत्कृतं तथा च श्रूयतेषाबाल
विनष्टककथां सर्वे बभूव रुद्रशर्माख्यो कश्चन ब्राह्मणः
पुरा बभूवतुश्च तस्य द्वे गृहिण्यौ गृहमेधिनः एका तं
प्रसूयैव तस्यां पंचत्वमाययौ तत्सुतोपरमातुश्च हस्ते तेन
नार्पितो यमः सा बालं किंचिद्विवृद्धं रूक्षान्नं तन्यानंद

बृक·
कथा·
५१

41

दै सोपितेनाभवद्बालोहरोगतः पृथूदरः मातृहीनः
त्वपायेमेकर्णोसोगृहेपेद्विजः इतितामपरांपत्नींरुद्रः
शर्माथसोभ्यधात् सेव्यमानोपिहिस्त्वोनैवेहगेवाकिम
पसौ किंकरोम्यहमस्येतिसाप्यैवंपतिमब्रवीत् नूनं
मेवंस्वभावोयमितिमेनेचसद्विजः स्त्रीणामलीकमुग्
धोहिवचःकोमन्यतेमृषा बालएवविनष्टोयंइतिबा
लविनष्टकः नाम्नासबालकस्तत्रसंवृत्तोभूत्पितुर्गृहे
श्रमारपरमानामांकदर्थयतिसर्वदा वंशतिक्रियांको
विद्वेदनस्याकरोम्यहं इतिसंचिन्तयामाससोथबालवि
नष्टकः व्यतीतपंचवर्षोपिवयसावनबुद्धिमान् श्रथा
गतेराजकुलाद्गतादपितरंरहः तातेद्वौममतातोस्तः
इतिसंस्पष्टयागिरा एवंप्रत्यहमाहस्मसबालः सोपित
न्पिता तंसोपपतिमाशंक्यभार्यांस्पर्शेपिवर्जयेत् सा
पिरथ्याविनादोषंकस्मात्मेकुपितःपतिः किंस्विद्वाल
विनष्टेनकृतंकिंस्विद्भवेदिति सादरंस्वपयित्वावदत्त्वाखि
गयंवभाजनं हूतोसंरोषपृष्टसातंबालविनष्टकं पुत्र
किंरोषितस्तातोरुद्रशर्मात्वयामपि ततश्चैवसतंगवा
लोजननीपरमातरं श्रुत्वापिकंतेकर्तास्मिनैवदयामि
मधपश्चि मत्पुत्रस्यापिश्रिणीकस्मात्वंमांक्लेशयसि सर्वदा
ननश्चत्वाप्रणतासातंबभाषेउपायोत्तरं पुनर्नैकंकवि
ख्यामितत्यसादर्शयेमपितिं ततःसबालोवादीत्तंनहोया
नस्यमन्विनः श्रादर्शौदर्पणेकाकः श्वेरेवस्पर्दयं नथ
मज्ञातपावेदतिपुत्रस्यदर्शामिणः श्रागतस्यतत्क्षणात्रस्य
रशोपयामासदर्पणं ततनेपवनत्कालंप्रतिबिंबंसदर्शय

२ सोयंद्वितीयस्तातेमित्रातेत्याहस्वबालकः ततश्च
स्ताविगतःशोकःनामकारणहर्षितां पत्नींप्रतिप्रस
ङ्गोभूद्द्रष्टुमीतिदेवसः पवनमुत्पाद्यदेशेबालोमिवि
क्रान्तिगतः । तदयंरंजनीयोनःसम्यकारिकरोखिलः
शस्त्रक्षास्त्रक्रमाणवत्कःसोप्ययोगंधरायणः सर्वसमान
यामासुर्वत्सराजोत्सवेजनं तथाचराजलोकंनोरंजया
मासतुर्यथा मेदकप्रवणावेतावितिसर्वोप्यमन्यत
तोवाप्यभूतयद्राजासविवेसकरार्पितो वसुंधरा
गाभरणेग्रामेस्त्रसवसंतको कृतोदाहोत्सवःसोयप्र
कोवत्सेश्वरस्तया मनोरथफलान्येवमेतत्रासवदत्त
या विरान्मुडित``यंप्रसवःकोप्यभूतयोः निशांत
क्षिप्तवक्राडरीनिह्वयोरसक्रमः यथायथाववर्धयन्तयोः
प्रागिंद्रिपरिचयीययो स्तयोस्तथातथाप्रेमनवीभाव
वमिवाययौ गोपालकोप्यवीवाहकर्तुःसंदेशतःमि
तः प्रययोशीघ्रमाहूविंवत्सराजेनियाचितः सोपिव
तेम्बरोजानवमलाःपूर्वसंगतां गृहंविरविंतांनाम
भेजेनःप्रववाविकां तद्विरसवलितेदेवींपाटलगंधःप्र
सादयन् लेभेमनभगसाम्राज्यमभिषिक्तःस्वसुभिः
रकिंचवंधुमतींनामराजपुत्रीभुजार्जितां अपरामिव
लावण्यजलधेरुद्धृतांश्रियं वसंतकसहायःसन्दृष्टो
द्यानलतागृहे गंधर्वविधिनाउपयेमेसपूर्णतिः
तत्त्ववासवदत्तायास्तदर्शनिभ्रतास्थिताः प्रद्युकोपचव
हावसानितायवसंतकं ततःप्रव्राजिकंतस्याःसावी
मितिङ्कलागतां समांकृत्यायतींनामशावणांश्रीप्रिये

हक॰
कथु॰
५१

रूपः सतोप्रासास्यद्देवींसाधुमेषवसंतकं सत्वाग॰
त्यागतोराज्ञींहसतीतितजगादत्तं बंध्रमत्यामराधंवकं
मयादेवितिकृतं राहुभेमुप्रवरस्यकृत्वाश्रूयमहीन्प्रति
पन्नकुपमावंमेम्प्रावदेतितन्नदलात देव्याप्रष्टस्त
यासोथपुनराहवसंतकः । पुराकोपिकर्तामपुनि
पुत्रोयदृच्छया परिभ्रमन्नदर्शोकांकन्यामद्भुतदर्शनां
विद्याधरस्तस्तुतमज्ञांमेनकायांस्तुयोषिति स्थूलके
शेनमुनिनावर्धितासागतितास्रमे सावप्रमद्वराना
महत्वातस्यकरोन्मनः तह्यारथोथगत्वातां स्थूल॰
केशाटयाचत स्थूलकेशोपितामस्मै प्रतिसुश्राव॰
न्यकां प्रायनैवविवाहेतामकस्माद्दष्टवानहिः तता
विषाणहृदयः सुश्रावेमोगीवंदिवि पतीलोणासुषेव
लिन्त्वायशोर्धेनजीवय ततश्रुत्वासदैतैस्यते देवा
धंनिजाप्रष्ठः प्रत्युतिजीवितातेन सोपिनांपरिणी
तवान् अथरुरोरकुर्नित्यंयंयंसर्पमपश्यसः तंतंज
चानभार्यामेत्याहामीभिर्भवेदिति अथेवनंजिघांसंतं
मन्यवाचामरुंडुभः अहिभ्यःऊपिनोत्रात्मन्दंसितंरुरु॰
भंकथां । अहिनातेप्रियादष्टाविभिन्नोचाहिरुंडुभो
अहयःसविषास्तेवैनिर्विषाडुंडुभाइति तत्तश्रुत्वाथ
निवारितोत्रमाबाकोतभवानिति डुण्डुभोपिवदद्ब्रह्मं॰
अहंप्राग्यमुपतोमुनिः भवत्संवादपर्यंतःशापोयमम
बधमे इत्युक्तांतर्हितेतस्मिं रुरुस्तामवधद्रुरुः तदो
नरूपमानायतवंदेविमयोदिमयोदितं रुरुभेमुप्रह
रथप्रज्ञाद्रूपमाहिप्रति । एवमभिधायवचनं सत

मेहसंवसंतकेनिरते वासवदत्तांप्रति ततोयमार्थ्यै
स्थितामत्युः । इतिमदमधुराणिवत्सराजा स्मरणग
तः ऊपितानुनाथ्यनानि सततमुदयनस्यकारदेव्या वि
विधवसंतककौशलानिकामी । रसमानदिरारसैक
सक्ता कववीणारवरागिणीस्फतिस्य दयितामुविनि
स्ललावहहृष्टिः सखिनस्तस्यसदाबभूवराज्ञः ॥ ॥ इ
तिमहश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे कथा
मुखे वत्सराजराजकथायां वासवदत्ताविवाहोनमा
षष्ठस्तरंगः ॥ आदितस्त्रर्दशः ॥ समाप्तश्चायं
कथामुखलंबकः ॥ अतःपरंलावाण
कोभविष्यति ॥ ॥ ॥
ॐ इदंगुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरांदोलना त्पुराकिलक
थामृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगतवि
लब्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते । निर्वि
घ्नविश्वनिर्माणसिद्धयेयदनुग्रहं मन्येसवव्रेधातापि
तस्मैविघ्नजितेनमः । आश्लिष्यमाणप्रियया शंकरी
पियदात्मया तत्कंपतेसभुवनंजयत्यसमसायकः ॥
एवंसराजावत्सेशः क्रमेणाप्तनरामभूत्र प्राप्तवासवद
त्तः तन्मुखासक्तैकमानसः यौगंधरायणश्चास्यमहा
मंत्रीदिवानिशं सेनापतिरुमण्वांश्चराज्यभारमुद्व
हत् सकाविचचिंतावानानीयरजनौगृहं निजगाद
रुमण्वंतंमंत्रीयौगंधरायणः पांडवान्वयजातोयंवत्स
शोस्यचमेदिनी कुलक्रमागताकृत्स्नाप्राप्तंवयजसाह्व
यं तत्सर्वमजिगीषेणानिक्रमितेभूमृताना इहैववास्यतं

हक.
लावा.
पत्र
43

ज्ञानंराज्यमेकत्रमंडले स्त्रीमध्यमस्यायामन्त्रोनिश्चितंदि
बतिष्ठति अस्मात्स्वराज्यचिंताचसर्वाणेनसमर्पिता तद
स्माभिःसत्त्रैवतथाकार्यंयथैवतत् समग्रपृथ्वीरा
ज्यंप्राप्यतेचक्रमागतं एवंकृतेहिभाविश्चमंत्रिताचकृता
भवेत् सर्वंचसाध्यतेबुद्ध्यातथाचैतांकथांशृणु । श्रा
स्त्यांकश्चिन्महासेनइतिनाम्नाभून्नृपः सचान्येनाभि
युक्तोभूद्दस्मातिबलीयसा ततःसमेत्यसचिवैःस्वका
र्यभ्रंशरक्षिभिः शामितःसमहासेनोदंडंतस्मैकिलहि
बि दत्तंदंडस्यराजासोमानीह्यामतप्यत किंमयाविहि
तःशत्रोःप्रणामइतिचिंतयन् तेनैवचास्यगुल्मोन्तःशो
केनाप्युदपद्यत गुल्माक्रांतस्सशोकेनसमनूर्धुरभून्नृपः
ततस्तैरौषधैःसाध्यंमत्वैकोमतिमान्भिषक् मृतातेदेवीदे
वेतिमिथ्यावदिस्मांतेस्यं ततश्रुत्वासहसाभूमौपतत
स्तस्यभूपतेः शोकावेगेनबलिनासगुल्मःस्वयमस्फु
टत् रोगोत्तीर्णश्चिरंजीवेतैयेवचसहितान् भोगाक्
भुभुजेराज्ञानिचायपवरिशुभ्रुतः तद्यथासभिधरवृआव
केराज्ञांहितंतथा वयंराजहितंकुर्मः साधयामोयस्यमेदिंनी
पविपंथेवततैवकः प्रद्योतोमगधेश्वरः पाणिग्राहःसहि
सदामद्भ्रात्नोपंकरोतिनः ततस्यकन्यकारत्नमास्तिप
द्मावतीतियत् तत्रस्यवत्सराजस्यकृतेयाचामहेवयं
छन्नांवासवदत्तांचस्थापयित्वाचबुद्धितः दग्धांनिवास
केवंप्रमोदेवक्ष्यपीतिसर्वतः नान्यथातांसमारापेदद्याः
निमृगयाप्रियः पततदृर्थसाहिमयाप्रार्थितःपूर्वंमुक्तवा
त् नाहंकदाचिदृहेमशोरास्पापास्पात्माधिकंमतां तस्पवा

सवत्स्नायां दिविस्त्रिहोत्तमहानिति सत्यां देव्यां च वत्से-
प्योनैवात्मानं परित्यक्ष्यति देवीदृश्येति ज्ञातायां ख्याता
सर्वत्र मे त्रपेति पद्मावत्यां चलह्यायां संबंधी मगधाधि-
पः पश्चात्कोपं न करिष्यते सहायत्वं च गच्छति ततः पूर्वां
दिशां ज्ञात्वा गच्छामो व्याघ्रनतक्रमात् इत्थं वत्सेश्वरस्य
तां साधयामो गविलाभुवं कलितो योगेश्वराश्मासहपृथि-
वीमेव भूपतिः प्रभुपादेव पूर्वं दिवि वेद्यामामेवमब्रवी-
त् अत्वेतिमं त्रिप्रवराहवचो यौगंधरायणात् साहसं
चैतदाशंकारमन्वालमभाषत अजप पद्मावती हेतो कि-
यमाणं करवन दोषाया साकमेव स्यात्कथा ह्यत्र क-
थ्यां शृणु । अस्ति साकम्भिका नाम नगरी जाह्नवीतटे
तस्यां मौनव्रतः कश्चिदासीत्परिव्राजकः पुरा सबभित्ता-
शनो नाम परिव्राट् परिवारितः आसने देवकुलस्यांतः
मठिकायां कृतस्थितिः प्रविष्टो ज्ञात्वा भिक्षार्थमेकस्य
वणिजो गृहे सदृशीं शुभांकन्यां भिक्षामादाय निर्ग-
तां दृष्ट्वा चाद्भुतरूपां तां सकामवशगः शठः हा हा क-
ष्टमिति साहवणिजस्तस्य शृण्वतः गृहीतभिक्षस्त-
तो जगाम निलयं निजं ततस्तं स वणिग्गत्वा रहः पप्रच्छ
विस्मयात् कस्मै एवमकस्मात्त्वं मौनं त्यक्त्वा ब्रवीति
ततश्च तावणिजं तं च परिव्राडेवमब्रवीत् दुर्लक्षणेयं
कन्या ते विवाहो स्या यदा भवेत् तदा सभार्यास्य नयः
स्याद्वतिष्ठ्यात् तेदेतां वेदयज्ञानं मे दुःखं भक्तो हि मे
भवान् तेनैवमुक्तवानस्मि त्यक्त्वा मौनं भवत्कृते तदेषा
कन्यका नक्तं मंजूषायां निवेश्य तां उपरिन्यस्तदीपायां

सुक. लावा. ५४

55

गंगायां स्थित्वा तया तिष्ठति प्रतिपद्येत गवाक्षेण
वणिग्भयात् तस्मिंश्चक्रे तथा हसं निविमस्याहिभीव
वः प्रव्राजिकोपि तत्काले पावाचात्रचराद्विज्ञात् गंगां
गच्छयतनं तत्र वहेतीं पावपमपथ्य मृतस्य दीपां मंत्रषां
गुप्तमानयतेहतं उद्धारेनेयावत साक्षवेष्यतर्थनावि
ति तिष्ठति वागत्वा यावद्गंगातराप्रवृत्तिने राजपुत्रः कि
मण्यकः तावन्नस्यामवानरवत् सोन्नतां वणिजां स्थि
मंत्रषां वीह्यदीपनः भैरवनायमहसा कोऽपि काउ
चास्यत् स्वर्णवानस्तां कन्यां हृदयोन्मादकारिणीं
हृदयोन्मादकारिणीं उद्देशेमव गांधर्वविधिना तां च
तत्क्षणं मंत्रषां तां च गंगायां तिष्ठ वार्धस्य दीपिकां कृ
स्नानस्यानन्तरं स्थित्वा तेवानरमंतरे गतेषु तस्मिन्प्र
मुक्त्वा रत्नरूपात्मजे श्रायगुप्तविलंबस्याशिप्रपात्र
प्रव्राजकस्यानेहहगुप्तां च मंत्रषां गृहीतावानस्यचांति
कं निसः प्रव्राजकस्यैतां सोथहृष्टोनचादत्तात् एको
हेसार्थे मंत्रमादायैनामिहोमपि ग्रथतस्मींवप्रकाभि
शायतश्चामिमांनिशां इत्युक्तां तां समंत्रषामारोप्यम
द्विकोपि समविप्राहविहतवालाणि कन्याभिलंभुकः
ततश्चतस्याविरोत्यवानरोभीषणाकृतिः नमस्याव
तत्कृतो मूर्तिमानिदृश्यः सतसदशनैनांसांतवैः
कौशिकनत्वां विश्वरपापस्यकपिनिग्रहस्तहवक्रु
था तथा भूतोऽथमनतः परिव्राडवतीर्णवान् यतस्ते
भिनहामसश्रागिघ्यालेहहगुप्तस्तथा प्रातर्हेढावनन्तरं वे
तहामसकलोजनः ततेहमवणिक्तावनतत्रताप्राम

स्तुतिः एवं यथा महाशयत्वं गतः प्रव्राजकस्तथा ता
त्वयोगस्यासिद्धौ वयं गच्छाम ज्ञानवित् बहुदोषोहि
विरहो राज्ञो वासवदत्तया एवं कृतवन्तोऽतः सहायैर्यौ
गंधरायणः नान्यथो योगसिद्धिः स्यात्तद्योगेऽतः
चित्तं राज्ञोऽतिव्यसनिनस्तेन वश्यत्वमपि यथास्थितं लब्धा
पितृमंत्रिणा ख्यातिरस्माकं वान्यथा भवेत् स्वामिसंभा
वनाय च भवेम विश्वचारिणः स्वायत्तसिद्धयो राज्ञो हि
प्राज्ञोपकरणं मतः सचिवः को भवत्येषां कृतेऽप्यकृ
तेऽपि वा सचिवायत्तसिद्धेस्तु तस्यैवार्थसाधनं तदे
वं वैश्रिकृत्साहाः प्रीपेदत्रो बलांजलिः अथ देवेपित्
प्रोत्तुंगमहासेनाविशंकसे ससप्रजश्च देवचवचः कृतन
एवमे इत्युक्तवंतं धीराणां धुर्यं यौगंधरायणं प्रसाद
पांकिल्लदयो रुमण्वांस्तमब्रवीत् अभीष्टस्त्रीवि
योगार्त्तस्य सविवेकोऽपि बाध्यते किंपुनर्वत्सराजोय
मत्र चैतां कथां शृणु । पुराभूद्देवसेनाख्यो राजा म
तिमतां वरः श्रावस्तीति पुरे तस्य राजधानी बभूव च
तस्यां च पुर्यामभवद्वणिगेको महाधनः तस्योदपद्य
तानन्यसदृशी कन्यका किल उन्मादिनी च नाम्ना च
कन्या कामस्यापि यत्रस्थे उन्माद्यति यतस्तस्या रूपं दृष्ट्वा
विलोजनः ततयौवनावधराज्ञे देयाकाचिन्नमे सदृ
क्षुधोहिति पितातस्या सोऽवित्तयद्वणिक् ततश्च गत्वा
राजानं देवसेनं विज्ञपत् देवास्तिकन्यारत्नं मे गृहगता
त्वमुपयोग्यवेत् ततश्च कृत्वा विसृष्टोऽथ राजा प्रत्यायितां
द्विजान् गत्वा स्वलक्षणमानेवत्वालोक्यतामिति त

शुक·
लावा·
५५
55

व्येतितद्विजागत्वातांदृष्ट्वैववणिक्सुतां उन्मादिनीय·
स्त्रेभिसद्यःसंजातमन्मथः राजास्यांपरिणीतायांप
तदेकमनास्त्यजेत् राजाकार्याणिनश्येपच्चसर्वतस्मा
त्किमेतया इतिप्रकृतिभाग्नाद्विजास्संमन्त्र्येतेगताः कु
लक्षणासाकन्येतिमिथ्याराजानमब्रवीत् ततोराज्ञा
परित्यक्तांसतांउन्मादिनींवणिक् तस्मैनायतयेप्रा·
दात्तत्तैनविमानतांभर्त्रैवममनिहृदयेस्थः साथा·
जातनमयातं राजानंतेनमार्गेणव्रजन्तमदर्शा·
यत् दृष्ट्वैवसतांराजाजगत्संमोहनौषधिं प्रज्ञा·
मिवकामेनजातोन्मादइवाभवत् गत्वास्वभुवनंता·
त्वांतेवशूर्वावदीरितां उन्मनाज्वरसंतापपीडांगाढ
मवापसः सादासीनपरस्त्रीतिश्रुत्वातांयदिवाप्यहं
त्यज्यामितांदेवकुलेस्त्रीकरोतुततःप्रभुः इतितेन·
वतद्वतीसस्सेनापतिनाततः अन्यस्त्रीमातोयत्वेनज·
गोदेवसभूपतिः नाहंपरस्त्रीमदासेवंवात्यदाम्य
तोयदि ततोतांस्वविनेधर्मोदंडोभवभविष्यसितत्
प्रकामंविरणेनैवतत्सीमामसन्नावक्रमात् स्मरज्वरे·
णतैवनृपःपंचत्वमापयो । एवंसराजानष्टोभूती
रोम्युन्मादिनींविना विनागमवदन्तांतवत्सराजः
कथंभवेत् पतत्श्रुत्वावनःश्रुत्वापुनर्यौगंधरायणः
उवाचमत्यतिशेषोराजभिकार्यदर्शोभिः वीराणांक्षितं·
यैदेवह्नत्वाशुद्धैविधेयोजितः सोतोदृश्यानकिंरामो·
विधेयविरहव्यालीं एतच्छ्रुत्वावधूरपिकमल्वातन·
त्यभाषत नेहितामादयोदेवातेनबांसर्वेसहमनः अ·

सङ्केतमनुष्याणां तथा च श्रूयतां कथा अस्तीह वद्दरा
ञ्चाग्राम पुरीति महागुरे तस्याम भूद्वणिक्पुत्रः कोपि
नाम्नार्थदत्तकः तस्य चाभूत्प्रिया भार्या तेह काइमान
सः तथा सह वसन्सोथ कदाचित्कार्ययोगवशात् द्वीपां
तरं वणिक्पुत्रो गतं स्त्रवासितो भवत् तद्भार्यापि वेतेन
वसहगं तमि देहसा स्त्रीणां भावानुवक्तं हि विरहास
हत्वं मतः ततः स च वणिक्पुत्रः प्रत्यपेक्षन मंगलः
तवतां प्रति निज गृह भार्यां आमयत्र सादन्ता सायन्तेत्र
स्थितं पश्यात्मपुष्पन्ती सास्नु लोचना प्रति हृत्यागतः
हारकचाटां तविलासिनी गते हृ चिपश्यान तास्मिन्साषि
योगासहासतः नियति तेना शक्नुवन्त्या प्राणास्तस्या
ति निर्ययुः शाकाग्निज्वलिता देहा द्रुतं भीत इवासा
वः तद्बुद्ध्वा च वणिक्पुत्रः सत्या ह्स्य व न तत्वाणां हृदयां
विह्वलोकान्तां प्रतां सुत्वान तजीविता संदत्ता मांसुरः
स्त्रायां विलो[illegible]तां भूविचंद्रमसीं ससी
रिवाभ्रभ्रष्टतामिव संकेहृत्य च तां सदाः क्रन्दन तस्य
तिर्ययुः शाकाग्निज्वलिता देहा द्रुतं भीत इवासवः प
व मन्योन्य विरहादेषां तो निवेशतः अनेनास्य कृतो दे
वास्यर च तारयो वियोगतः इत्युक्त्वा विरते तस्मिन्वह्ना
शंकेरुमतिति नागादेवपंञ्जलिपिः धीमानसोगं पराः
यणः मैयेतत्रिस्थितं सर्वं कार्याणि चमहीश्मना मवंत्य
वं विधाव्येव तथा चात्र कथां शृणु उज्जयिन्यामभूत्तस्य
वैश्यपण्येना भिधो द्युपः स तातबलिनाम्येव राज्ञागता
अपुत्रान स्वयमनन्तं विश्रणोधीरः नमरीं वीरवर्जयं स्प्र

कथा॰
लावा॰
५६
56

स्याराज्ञास्तत इति प्रवादं सर्वतो व्यधुः । अभ्युत्तं स्थापया
मास च प्रणयसैन्यं रुमण्वते अस्यं केचिद्दिहदाद्व अराजार्द्द
विधिनाशावं अराजकानामधुना भव राजा त्वमेव नः
इति हूतस्तावेनाय्यनमर्थिं जगदुर्द्याने तथेत्युक्तवतस्त
स्य विरोत्स्वप्रयाणेन ततः मिलितासैन्यसम्बिनः कटकं
विभिदुः क्रमात् भिन्नेवैसैन्यराज्ञानं प्रणयसेनं प्रका
पुपतं नेसंप्राप्तबलाभ्युत्तं नितिसृष्टः सुमंत्रिणः । ई
दृशो राजकार्याणि भवेयुस्तदिदं वयं देवीदाहप्रवा
देन कार्यं धैर्येण क्रमेद्दे इत्यनविश्रितमेतस्फुतायौ
गंधरायणात् कमलानप्रवीदेवं नर्हियपेव निश्चयः
नज्ञोपालकमानीय देव्या भ्रातमागतं समंस्त्रवसमं
तेन सम्यकर्त्तव्यं विधीयतां यौगंधरायणः तत्सत्यमाह
एवमस्त्विति वाक्ये स्मृतं तोऽभ्युत्तं अयोध्युर्मेविशुद्धौ तो हृतं
लवं तमानीत शुल्कं दामपदेशतः कार्यहेतोर्गतं
वैनहूनवचनाच्चमः आगाङ्गोपालकस्तत्र स्वयं शृणोद
वासवः आगातेनदरस्तेन सेव योगंधरायणः किना
यसकमलत्वं गृहं गोपालकं निशि नवचामैनजुगस्ता
इथाकंमस्तुविकीर्षितं यत्सर्वं मंत्रितं तेन सर्वं मदहम
एवता मवरानाहि सेषीमहः स्वावद्दमपिसमः गोपा
लकोनुमेनतत्वं नैव हिमतावद्धः सर्वमेतन्नविदि
तं देवीहराम्यामेवमत्र प्राणांस्त्यजेत्कथं रत्नोवत्सेशाद
निविंत्यतां मरूपापाद्दिसामग्रीमंभवे किलसत्यापि
शुल्वमंगादिमंत्रप्रविनिपातप्रतिक्रिया इति भूयोपि

तत्कालेऽत्रेन्तरे क्रमाद्ववत्ता उवाच लोकाशेषवार्ताकार्ये यौ
गंधरायणः नात्यपत्रविनायद्राजपुत्रो गोपालकस्य सा
कनीयसी स्वसा देवी प्राणेभ्योप्यधिका प्रिया एतस्य चास्य
मालोकशोकं वत्सेश्वरस्तदा जीवकदाचिद्देवेति मत्वा यै
र्यमवाप्स्यति अपिचोन्नमसत्वोयं शीघ्रं च परिणीयते प
द्मावती ततो देवी दर्पणेवाविराटिति एवमेतद्विनिश्चि
त्यतेना यौगंधरायणः गोपालकोक्रमाद्वोचपुनर्मंत्रमि
वत्यधुः पुत्रालावानकं यामः सहदेव्या स्वयमेव पर्य
तोमगधानामहिवंती विषयो हि सः मृगयाखेलभूमि
नाद्गस्त्रस्तस्विनाकृतं नवीनः प्रमादीय क्रियेयदि
विनितं देवीवस्थापितेनीना प्रच्छाप्यमावतीगृहे छन्नास्थि
नायोयनास्याः स्वसाक्षीलसाहेद्याणी एवं गंगोभिथ्यःक
त्वामंत्रं सर्वेयरेहनि यौगंधरायणाद्योस्तेआविद्राजमंदि
रं नैवमथविनश्रावत्सराजोक्रमाद्वनः देवलावान
केस्माकं गतानां वर्ततोशिवं सचातिरम्याविषयः शोभना
सतितेजवृह्वासस्वसगरः बाधतेतं चैनेकस्मासर्वं सप्तु
गस्वरः तन्नत्वाहोतीश्च विनोदायचगम्यतां एतक्ष्यु
त्वावत्सेशस्तमं वासवदत्तया क्रीडैकलालसश्चक्रे गंतलाव
वनकेमतिं निश्चितेगमनेमंत्रिमुख्यैस्तेवमविकल्पने। अ
कस्माच्चावदत्पुनिकांतिहंतानिन्हिंस्त्रस्त्रवः अवतीर्य नभोम
ध्यात्मदत्तनयनोत्सवः शिर्शवतहृकुलप्रीत्यातंवत्सेश्वरम
भ्यगात् गृहीतातिथ्यसत्कारः पारिजातमयीं स्रजं प्रीतः
सदत्तवैस्मैदेदोप्रकृत्यायभूम्भते विद्याधराधिपपुत्रंका
मदेवोपाभमाप्स्यसि इतिवासवदत्तां च सोभ्यनंदत्तारवां

स्क.
ला.
५२

ततःप्रोवाचवक्त्रेशंस्थितेनैवोर्गधरायणी गजन्वामवदन्तो
तेहृष्टाहंतःस्वतंत्रेमया प्रविष्टिरात्स्योभूवस्वरातेऽपिता
महः पंचानांहेमदेनेछामेकापत्नीबभूवव साचवास
वदेवेवरूपेणाप्रतिमाभवत् ततस्तेहाक्षमाशंकानभेवर्
सहमभ्यर्थां स्त्रीवंर्वदितोणीपेवःतदिवीजमिहापसे त
प्याक्षणेतेनांचकथांवःकथयाम्यहं । संदोपसंदनाः
मातोभ्रातेरौहोवभूवतुः असौरौविक्रमाक्रांतलोकत्रि
ब्रह्मानिमायपामासस्थितनारीतिलोत्तमा रूपमालोक
याःप्रदत्ताणं सायथमेनोरादेशात्यासंमेसेपसंदयोः प्र
वतंतंदैवांतिकागतां उभाववभयोर्वाहोःसंदरींकाम
मोहितौपरस्परांविरोधेनदंदेनोनांचनतत्वाणं प्रवक्तसंप्र
हारत्वाडोवापितदपमेवत स्त्रीवंपतामविषयोःनिधनं
कस्यतापरं प्रभ्राकंदोपदोवेकाबह्मनामिहवल्लभा
ततउसंचर्षःसंरत्नोभवतांकिल महाकाटापमेतस्याः
समपक्षुत्लसर्वदा सेपांनिकगतामानामंतन्मेकंकनीः
यसा स्पेहेनचन्तुपानेपाकनिष्टांनिकवर्तिनी इत्येतत्
म्हृतोराज्ञांतवतेप्रपितामहा तेथनिप्रतिपद्येनकल्या
णाक्रतदुरपः तेशमेमहा देहपंनत्योत्यावाहमागतः
तांहृष्टमिहवंसप्रातदिरुअप्रावाप्रिते तेथनमेकृतेप्रायं
उर्यांसंवमात्रिणांतवया अविवेणावकालेलमहतीमहिमाः
प्रपसि कं.विलकालंवरःसंभविष्यतितवतया तद्यातिमो

हुःकर्त्तव्यःसर्वात्मनेभविताहितत् । सम्यगेवमभिधा
यतत्क्षणं वत्सराजसुहृदयस्यभाविनः भंगिस्त्ववनविधौ
विशारदो नारदोमुनिरदर्शनंययौ । सर्वेचतस्यवच
सामुनिर्भगवस्य यौगंधरायणमुखाःसचिवास्ततेसं
भाव्यसिद्धुद्यमात्मचिकीर्षितस्य संपादनायमुनितरां
जगृहुःप्रयत्नं ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते
कथासरित्सागरे लावाणकेवत्सराजकथायां वास
वदत्ताव्याजदाहमंत्रोनामप्रथमस्तरंगः १

आदितःपंचदशः ॥

ततःपूर्वोक्तयाप्रज्ञावत्सराजंसवल्लभं यौगंधरायण
प्यास्तेनिस्पृशीवनकंप्रति सराज्ञायापत्तेदेशंसैन्यचार
षेणसूक्ष्मेना अभिवांछितसंसिद्धिंवदंतमिवमंत्रिणं
ततःप्राप्तंविदित्वावत्सेशंसपरिच्छदं प्रद्योतःप्रभया
शंकेचकंपेमगधेश्वरः यौगंधरायणोमंत्रमडुडिवि
ससर्जैव सह्लंतसोपितंमंत्रीकार्यज्ञोपितनंदतं वत्से
श्वरोपिनिवसंतस्मिंदेशेदेवीवासवीं आखेटकार्थमट
वींयातदितिस्मदिनेदिने एकास्मिंदिवसेतस्मिंराजन्याः
रवेटकंगते कर्णेभ्यःसंविदंकृत्वागोपालकसमन्वितःयौ
गंधरायणोधीमानमहमण्वहसंतकः देव्यावासवदत्ता
याविजनेनिकटंययौ तत्रतांराजकार्येत्रसाहाय्येनतु
रुक्तिभिः प्रार्थनमभ्यर्थयामासभ्रातासूर्वंप्रबोधितांसा
तुमेनेचविरहक्लेशदायनदात्मनः किंचनामनहंतेति
भर्तृभक्ताकुलांगनाः ततस्तांब्राह्मणीभूतांदेवीयौगं
धरायणःसचकारकृतीकृत्वायोगंरूपविवर्त्तनं वस्तं

बृक.
लावा.
५८
58

नकसाव:स्वैरंप्रनस्थेमगाधाम्भिति वसंतकंचकुनवा॰
क्वाणंवडुकहूपिणं आम्मनावतस्थेवाभूस्थविरब्राह्मणा
कृति: तथाहूपंगृहीत्वायतोदेवींसमहामति: वसंत॰
कसाव:स्वैरंप्रनस्थेमगादाम्यति तथावासवदत्तासा॰
स्वग्रहान्निर्गत:सती आगाद्विन्नेनभर्तारंपश्यान्निवश्रश:स्रु
न: तन्मंदिरमथादीप्यदहवेनदमाणवन: हाहावसंत
कस्तुनादेवीदहयेतिचोक्षन तथावदहनाक्रुंधोममंत॰
त्रोपनिष्ठनं शनै:शाशासदहहगोनश्रुन:क्रुंधितश्रुति:
यौगंधरायण:सोथसहवासवदत्तया वसंतकेनचप्रा
प्मगादाधिपतेश्रुरं तत्रोद्यानगतोहृष्टास्मभेनाभ्याशुरा
मायैपे पद्मावतींजलहतांवायेमानोपिमंविभि: पद्मा
वत्याश्रहृष्ट्वैवबालाणीहृपधारिणीं देवींवासवदत्तांतां॰
हर्षोप्रीतिवजायत समाहिलाणोनिबध्यैव ततोयौगंधर॰
रायणं आनायपरहानकन्याबालाणाकृतिसंतिकं प
ष्कुचमहाब्रह्मत्नकोतेनालाभवत्यसौ किमर्थमागतो
सोतिकोप्यनंत्रप्रमभाषत इयमावंतिकानामराजप्र
चित्तनमम अस्याश्रभर्तोव्यसनेत्यक्तेमांऊत्रविहृत: त
देवींतांस्थापयामियावन्महेलियासिति गांवंतमानयाय्यस्या
नमानिव्याविरागात्यतिं आतागानवडुभ्यापंभिपमस्य॰
समीपगा निहत्यमत्यार्कि यावतनडु:खेयेनतपात्यसो
इत्युक्ताराजनतनयामंगीलिका तनोवासलया नामामंश्रससं
मैत्रीउंतलावानकंथयो तनोवासवदत्तांतांस्थितामा॰
वंतिकायाथा वसंततं तेकाणवडुहृपिणं
मरारायहृतेनोदाहसत्कारातेतहृप्रियालेनी पद्मावती॰

स्वभुवनं विवेश बहुकौतुकं तत्र कामवदत्ता च प्रवि-
श्य चित्रभित्तिषु पद्मपत्रे नाम चरिते स्थितासीनि जे-
गया आकृत्या सौकुमार्येण भाग्य नाम तत्सौष्ठवैः
सर्वेरसैरभीतापि नीलोत्पलसुगंधिना तत्र तत्रमा
विनिश्चितमहाहैश्चात्मनः सखैः पद्मावतीनथाका
मरूपवौरैरुपाचरत् प्रविंतपश्चकाच्येतासु जात
वसिद्धस्थिता गृहाकिं देवपदीनासीद्धिताल्वमता
विति अथवा मवदत्तास्या त्वकेदेव्याप्रसंगतः प्र-
म्लानमालातिलकौ वत्सराज्ञ वेश्याविता तद्विषि
तावहष्टानां मतापद्मावतीं रहः पद्मानमालातिल-
कौ केनेमौ निर्मिताविति उक्तेच पद्मावतीदेवनाम तत्रमन
मेदिवेस्थिता कावित्रावंतिका नाम तया कुत्जमिदंम
म तत्र कृतवासा भभोषितां मात्ता पुत्रि नतहिसा मा
तुधीकापि देवी सा यस्या विज्ञात मीहशं देवतायतन-
यात्रायां चतनायां मतो गृहे निद्धं तीवत याचे ताम
ग्रस्त्रिवका यास्त्रणा बभूव कुंति भूना गोराजा तस्या
पिवेशमनि आगत्य तस्य रवीसावं चैनकरसोद्गनिः
तनस्य परिचर्यार्थं राजा कुंतीं निजां सुतां आदिदेश मु-
निं सापि यत्नेनोपचचार तं एकदा सम्मुनि कुंतीं ति
तां सत्यभावत परमानेनपेवस्वीत्थं त्वं तावत्यावद्धपि
मदं इत्युक्त्वा निरितं ता नाम वशिभौ तमापयो कुंती
नद्भत्पूर्णा च तं सेपात्री मन्द्रिक यत्र अतिन्नेनत्र्याने
नत्वलंतीभिवताम्मुनिः मत्वा हत्ल त्रुहरायोग्यां कुंत्या
हृष्टहृष्टांदे सौ सापि हृष्टेन तां पात्रीं ददौ लहा श्रयायसने

बृ.क.
ला.वा.
५९

59

ततःसप्तभुजेसेवघ्नंजेतोगृहंतदरातनवरत्नमानायिसा
गाढंयत्रस्याविकारिणी तेनतुष्टोस्तुनिभुक्तादहो
भस्याततोवरं दत्त्यामीत्सगुतितत्र तदेषावंतिकापि॰
ते तद्देवेनास्थिताकापितत्रमाराधयेदिमो इतिमा॰
तर्मुखावकृत्वापमावस्यनुद्दिष्टिणीं तत्रवासवदत्ता॰
तांस्वतंत्राबुद्धमस्पत मापिवासवदत्तात्रतिज्ञताश्चविना
क्रुत्वा तस्यैविहूतविष्णुयायानिशीथस्लेवपश्मिनी व
संतकाविकामस्तुतत्रबालोचिताक्षुद्र अवेत्तस्यावि
योगिन्याश्मितस्यावमरंदर्तुः अत्रांतरेतिहूराश्रांता
विरकभूमिसु वत्सराजश्चिरादागान्मायंत्यावानकं
पुनः भस्मीकृतमपयश्चतत्रांतः पुरमगिनिमा देवीवरु
रुपांस्तुश्रावमंत्रिभ्यःसर्वंसतका अभैवत्रापतद्भसौ॰
मोहेनव्रतवेतसः ततःरवात्तभवःक्लेशमपकर्तुं॰
मिवेत्कृत्वा लावाणलहस्तसंसजत्वाहृदयेस्तुचा श्रा
विष्टवत्तस्यदेवीराह्रीमनागतिना विलपत्रश्चतुः
स्यैतदर्विनयपत विद्याधरःपिपःपुत्रोदेव्यस्त्रस्याभ
विद्याति पलेमनामहदेवनिवाक्रिस्मतचनत्स्मा कंचि
न्कालंवतुःरंवेसे तेनेतस्मातिनोदितं गोपालकस्य
वैनस्यपुत्रोकःसल्पहवेव्यपते योगंधरायणादीनां न॰
चैषामातिहृःविना हष्यतेनेनत्मानेसाक्षीजीवेत्क
यंचन इयंकिमपिलीतिरत्नप्रगुकामंत्रिभिर्भवेत्त
अत्रेनामकभवजानभृयोदेव्यासमागमः तत्पश्चपाश्च
वर्षपर्यंतमित्यालोच्यसभूपतिः निरपेक्षस्यैपर्यंकी

अस्माकमस्युमंत्रिभिः गोपालकस्य संदिष्टमतद्यथाव
त्सनत्वया प्रतिज्ञायतनस्युरांप्रतिहृतोबलादितं प
वेगीनस्वहस्तेनेलालानकरोतेस्ततः गत्वामगधराज्ञा
यवाचेःसर्वंनिवेदितं मतद्दैवकालज्ञोवत्सराजाय
तांसुतां दातुंपद्मावतींमेच्छत्सूर्वंतत्संत्रिमार्गतो ततो
हृष्टवैनेनाममर्थवत्सेश्वरायमः यौगंधरायणायामि
संदिदेशयथेप्सितं यौगंधरायणोनत्सराववत्सेशांगेच
कारतं प्रक्षातिदिनेत्सदर्थेस्यादेतेज्ञानिनिविंनयन्
ततोलग्नंविनिश्चित्यतूर्णंयौगंधरायणः तस्मैमगध
राजायप्रतिहृतंविसर्जयत् वदिस्मांगीकृतास्माभिः
तद्दिनःसप्तमेऽस्मिन्दिने पद्मावतीविवाहायवत्सेश्वरागमि
ष्यति श्रीवृंदावासवदत्तांतांयेनायंविस्मरिष्यति इतिः
वास्मिमहामंत्रीसंदिदेशसमभूमते प्रतिहृतःसगत्वा
तयथासंदिष्टमभ्यधात् ततोमगधराजायसर्वाम्य
भिनंदयत् ततःसहहितस्तेहनिजेच्छाविभवोचि
तं विवाहोत्सवसंभारंचकारमगधेश्वरः तत्वाभीष्ट
वरःश्रुत्वाप्रददंपद्मावतीयौयो प्राप्यवासवदत्तावतद्वा
तीकर्णेनाक्षुत्वं सावार्त्तांकर्णेमागतस्यावेवएपदा
यिनी प्रक्षात्रवासवेतूष्यसहायकमवाकरोत् इत्थं
मंत्रीकृतःपात्रुर्नेचभर्तान्यथात्ताप्ति वसंतकोक्तिविस्त
स्यामस्येववविदधेधृतिं अथ्यामसत्रविवाहायःपद्माव
त्यामनस्विनी अम्लालमालातिलकौदिष्टोपथस्तु
कामका ततोवत्सेश्वरस्तत्रसंप्राप्तःसप्तमेहनि ससैन्यो
मंत्रिभिःसार्कंपरिणीतुंकिलाययौ मतमात्रितद्धी

वृक॰
लावा॰
६०

60

गंविरहेसकथंस्थास्यत् देवीलभेयतामेवमित्याशाग्रा
नभयेघुदि प्रययौवत्सेशःसानंदोमगधेश्वरः प्र
त्युज्जगामवत्सेशमुदयस्थंविवांशुभिः विवेशाथसवत्
सेशोमगधाधिपतेःपुरं समंतात्पौरलोकस्यमानसंच
महोत्सवः विवाहस्तामवधूषंमनःसंमोहदायिनं ददृ
शुस्तत्रनार्यस्तंरतिहीनमिवस्मरन् प्रविश्यमगधेशा
स्ववत्सेशोमगधपमंदिरं सनाथ्यंपतिवत्नीभिःकौतुका
गारमायातो तत्रपद्मावतीमंतर्द्दर्शीकृतकौतुकां त
स्याश्रुमालातिलकौदिव्याबालोकतोनिजो प्रतोक्ष
तोस्याइत्थंविममर्शसभूपतिः ततःसंवेद्यामारोहत
स्यात्रगाहूयलकं तेरवारंभतां प्रापतस्याप्रख्याकरत्र
हे प्रियवासवदत्तायामिंदशाद्रोतिनदितं इतीववेदीं
भूमौस्यवाष्पाणिपिदधेहृशो अग्निप्रदक्षिणेनामंत
दापद्मावतीत्रुवं विलानमस्तभिप्रायंकोपाकुलमि
वाबैको शुभेतावसक्तेनोदाहकरान्तःस्येवेवधूं ततवा
सवदत्तांतंतत्रानलहिदयान्तराणं ततस्यादेदोतसैव
त्वातिमगधेश्वरः निमृगयरत्नानिक्लेवपृथिवीवौभुधो
यथा मादीकृस्यवयत्कालंग्रतिंयौगंधरायणः श्र
शेषद्रव्यंततोमगधेशामकारयत् प्रदत्तवमहाभर
णाप्रीतिवरणवरः प्रवृत्तववनारीकःप्रसमारमर
होत्सवः उत्पायेपदिशित्रिपत्नींसुप्रवालहृतास्थितः त
दावासवदत्ताभूहिवाकांतिविवल्को अतःश्रुत्वापा
यातेराशिवत्सेश्वरेततः देवीसंदर्शनाकांक्षीकृतेयो
गंधरायणः मंत्रभेदभयादेवंमगधेश्वरमभ्यधात्

श्रेयवत्नाथवत्सेशः प्रयातिस्म इहादिति तथेत्यंगीकृ
तं तेन तमेवार्थं तदैव सः विजित्य पत्वत्सराजं सोपि तस्य
इथेनया प्रद्योस्त्वालवत्सेशो भुक्तपीतमविष्ठदः मंत्रि
भिः सममादाय वधूं पद्मावतीं ततः पद्मावत्याविसृष्टं च
सावमाहूतवानहं तेयेव च समादिष्टैस्तन्महावरैः स
ह प्रागाद्वासवदत्तापि गुप्तैः सैन्यस्य पृष्ठतः कृतनृपवि
हृद्वंतं गुरुस्तकृतवसंतकं क्रमाद्वावानकं प्राप्य वत्सेशो
वसंतिनिजां प्रविवेश समं वधा देवीविनैव केवलः प
त्यवासवदत्तापि सा गोपालकमंदिरं विवेश प्राप्य निशी
थे च परिसृष्याप्य महत्तरा तत्र गोपालकं दृष्ट्वा भ्रातरं दर्शी
ताद्वरं कंठेन ग्राहरुदती बाष्पव्याकुललोचनां तत्वणे
स्थितमविह्व तत्र यौगंधरायणः आयमौ सरुमण्वत्कस
पादेव्याकृतादरः सोस्याः क्रेत्साह विश्रोभश्रः ख्यं प्राय च
छापोहृति तावत्पद्मावतीपार्श्वे प्रयुक्तेमहत्तरः प्रा
गत्यावंतिकादेवि किमप्यसाविहागत प्रविष्टा राज
पुत्रस्य गृहं गोपालकस्य सा इति पद्मावती साते विज्ञमा
हमहत्तरैः वत्सेश्वराग्रे साशंका तानेवं प्रत्यभाषत ग
च्छताविंतिकां ब्रूयाति देयस्त्वां हि मे स्थिता तद्भ्राकिंतेय
ातदंतत्रैवागम्यतामिति तत्तु श्रुत्वा ते पृथाते पुरा पद्माव
तीं च रुः पदृश्यमालातिलकौ केनतौ ते कृतावि ति सा
बोवदथ सङ्गे दृष्ट्यस्ता विप्रेणकेनापि तत्प्रावंतिकाभिधा
य पांस्तस्याः शिल्पमिदं महत् ततः श्रुत्वैव च वत्सेशोगंत
स्थ देवी गोपालमंत्रिहृयवसंतकं तत्र वासवदत्तातां द
दर्शप्रोषितामिति उपलवविनिर्मुक्तां मूर्तिनीं दारमसी

मिव पपानाथमहीपृष्ठे सशोकविषविह्वलः केशेवा
स्ववहृन्नापाल्देवहृदयप्रहृत ततःसापिपतह्नेगात्रैर्वि
रहपांडुरैः विललापवनंदंतीनदावरितमात्मनः अथ
नैपंपतीशोकदीनोरुदतस्तथा यौगंधरायणोप्याः
सीवाघ्यैतत्स्त्वोयथा नथाविधंवननत्क्रत्वा लोकः
कोलाहलेनदा पमावन्यप्यतैवसाङलानसुपायै
क्रमाटयर्थमार्थ्याबराजवासवदत्तयोः नृत्पावस्थैवा
साथ्यासीत्तिरयवनुरयाहिमस्तया किंजेयविनिनमेकार्यी
भरतुः खवथायिना इतिवासवदत्ताबनगादरुदतोऽभुङ
मगदेशाह्नालाभात्नवसामाज्यकांक्षिणा कृतमेतत्क
यादेवदेवयादेशानकश्चन इयंतस्यासपत्नेवप्रवासी
पुलिसाहेत्ती इत्थवावाथवत्सेशोथीरोयौगंधराय
एः अहमत्रविशाम्यग्नौअस्याःशुद्धिकनाशने इतिपः
मावतीतत्रमगालामत्ताराशयः अहमेवापराथ्याभिय
न्तेतत्समहानयं सोऽपिदेव्यापिह्रिलेयाइतिराज्ञाप्यभा
घन अग्निप्रवेशःकार्योमेराज्ञोह्यदयसुर्देव इतिवः
सवदत्तावबभाषेबद्रतिश्चया ततःसक्तानांधुर्योधी
मात्सौभांधरायणः आचम्यप्रांमुखःशुद्धः इतिवाचमुदै
रयत्न यथदादृनकशलोदेवीशुद्धिमतीयदि सूतभोलो
कपालास्तवरैहंत्यजाम्यहं इत्युक्त्वाविरतेतस्मिन्दिव्या
वायुडहृदयं यत्पत्वंलपनेयस्यमंत्रीयौगंधरायणः य
सवासवदत्तावयत्नोयागनसदेवता मंदोषःकाश्चिदतस्या
इत्वक्त्वावायुपारमत आकर्ण्यनमस्वविनागविलहिवि
भाग मामंदृष्टनततनचनाचनगञिनाथ्य उत्कंठरा....

सचिरंविहिताभिज्ञानाः सर्वेपितेस्फुटंविवेशुनीलकं-
ठः । गोपालकसहितोपिच राज्ञोयौगंधरायणवर्तितं
सैनिसवत्सराजो मेनेपृथ्वींचहस्तगतां । इयदयत्स्वप्र-
तिसङ्गतिमत्यो निकटगतीरतिनिर्वृतीइवोभे अनुदिनम्
हवामसमानुरागे निजदयितेपरमोत्सवंचकार ॥ ॥ इ
तिमहाश्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे लावानके
द्वितीयस्तरंगः ॥ आदितःषोडशः ॥ ॥ ॥
ॐततोवत्सेश्वरोतिष्ठः सहवासवदत्तया पद्मावत्यांचसंस-
क्तपानलीलोविक्रमः सगोपालकमानीयसरुमण्वद्धसे-
नकं यौगंधरायणोमात्यःवक्तीविस्रंभिनीकथां ततस्तवि
रन्ध्रोदृगातप्रसंगोवमहीपतिः सेवेद्दितेपुरूरवकथामेता
मवर्णयत् सौमिनांवीरलावण्यरसानिर्जितविग्रहः । श्री
मान्पुरूरवानामराजापरमवैष्णवः अप्रतिहतवनाकेपियस्या
प्रतिहतागतिः भ्रमनंनंदनेतानदृष्टकिलाप्सराः उ
र्वशीरूपनदित्रःसात्यितोविरहाग्निःसह्यः दृष्टमात्रेणतेनाभू
त्सातस्याहिमानसा यथासम्भवरंभादिसखीवेनोसिकंमया
मे यत्रप्राणपरित्यागंतस्याक्रान्तोमूर्छितन इत्यादेशमस
वैतोहरिक्षीरांबुधिस्थितः देवर्षिनारदोध्यानवर्तीराजापुरू-
रवः उर्वशीरूपतवित्रःसास्थितोविरहानिःसह्यः तद्गत्वा-
ममवाक्येनबोधयित्वाशतक्रतुं दापयत्विंतेनसैराचीना
मुर्वशींसुते इत्यादिष्टःसहरिणातथेत्यागत्यनारदः प्रबो
ध्यतंतथाभूतंपुरूरवसमब्रवीत उत्तिष्ठत्वत्कृतेराजन्प्रहितो
स्मीहविष्णुना सहितिर्व्याजभक्तानांनेवापदमुपेक्षते इत्यु
क्त्वाश्वासितेनाथसपुरूरवसासह जगामदेवराजस्यान्तिक-

हृक॰
लावा॰
६२

ईनारदोमुनिः इन्द्रनिर्देशामिंद्रायनिवेद्यप्रणम्यगन्ते उर्व
शीदापयामासपुरूरवसेततः उदभूदुर्वशीविरहानलंनिर्जीव-
करणोदिवः उर्वशयात्तनंदेवासीन्ततसंजीवनायतं प्रत्या
जगामभूलोकंतामादायपुरूरवः सर्वभूदर्शनात्स्वर्यकर्मप-
यत्सार्त्यचवत्सराणां ततोनपायिनोनोहाद्वुर्वशीचलस्मपक्ष्मसः
प्रयोन्यहर्षिमाशेनिर्बाधाविवनस्थितः पकरादानवेरा-
र्थंप्राप्तुपुंडेनवज्रिणा साहाय्यकार्थमाहूतोययौनाकंपु-
रूरवः तत्रतस्मिन्हतेमायाधनरामस्मराधिपे प्रमत्तस्सव-
भूमार्थःशक्रस्याभवत्तस्रवः ततस्सुरंभांलस्यंतीमाचार्यतं
वुरोस्थिते चलिताभिनयांदृष्ट्वाजहासपुरूरवाः जानेहि
कामिदंलस्यंकिंतंजानामिमातुष इतिरंभापितत्कालंस्मार
स्मृयंतमभाषत जोहंहमुर्वशीसंवायद्येहेतितदंबुरुः ग्रस
दुरुरवमीत्यनाम्रवावाद्यपुरूरवः ततश्चलितांडंबुरुः कोपा
ग्रसोपायपदुर्वशयाद्दिशात् उर्वशयातेवियोगःस्यादाहकस्माचारा
धनादिति ग्रात्मापस्यागैवंतमुर्वशीपपुरूरवः ग्रकाला
शानिपातोग्रस्वहृतांतंत्यवेदयत् ततोकस्मान्निपपैस्यवाने
सेकापिपालत्मसा ग्रहर्षंतमपभूपस्यगंधैर्वहर्वशीकिस
ग्रवेत्यशामदोषंतंसोग्यगतापुरूरवः हवरागाथंतंवक्रेततो
वदरिकाश्रमे उर्वशीतविंयोगगार्तोगांधर्वविवधपास्थिता
ग्रासीन्स्तेनवस्त्रमवल्लिविनेववििवनना ग्राश्वर्यंपगतसाप्रा
रोः शापांताशावलांविनी शुक्राविरहरीत्नामवक्रवाकेव
कांचिषु पुरूरवाश्चनमसातेनाक्रन्तमनोवपत् नत्यमादे
नगांधर्वीमनुत्रुलस्यावोर्वशीं शापांतलक्ष्यापुक्काम्युनरु
स्मरयानया हिश्वालकराजात्पुंसेभोगान्स्मृतलवंत्यापि

इत्युक्त्वा ते राजन्निष्क्रान्ता वैश्रवणराजगया । मार्ग्गमेकं वियोग
त्वाष्ट्रीं ग्रावासवद्वना । तां दृष्ट्वा पुत्रपालहं राजा देवीवि
लपन्तं । अथ्याप्याय तं भूपमाह यौगंधरायणः । तत्कृत्वाय
रितन्त्राजन्कथां शृणु यत्नेन वा । अस्तीह तिमिरानाम नगरी
मंदिरं श्रियः । तस्यां विहितसेनाख्यः ख्यातिमानभवन्नृपः । त
स्यतेजोवतीत्यासीद्भार्या दिवितिलोत्तमा । तस्याकंठग्रहे
कात्रासराजास्पर्शलोलभः । नसेहाकंचुकेनापिविग्रमा
श्लिष्टितं वपुः । कदाचित्तस्य राज्ञस्य जातेजीर्णमयज्वरः । वैद्या
निवारयामासुस्तस्यादेव्याः सङ्गमं । देवीसंस्पर्शहीनस्यापर
येतस्याभूत्मनः । औषधोपक्रमासाध्यो व्याधिरस्य दयापत भ
याशोकाभिधानाद्वाराज्ञोरोगः कदाचन । स्तुदेदयमितिः
साह्वभिषजोमविषिण्णहृदः । यः पुरः प्रपतितेनवासमहा
रेगे तांतः पुरप्रविष्टमिपुराने केचत्वत्सभे । तस्यास्यराज्ञो
जायेनभयंसन्त्ववनः कथं । इति संचिन्त्य संमन्त्रे देव्यामहा
मंत्रिणः । तां प्रच्छाद्य न भूतत्वस्मना देवीति भूमृतं । तेन शो
कातिभारेणमथ्यमानस्यतस्यस । पुत्स्फोटविहृत्याधिपवि
कलस्यमहाभूतः । उदीर्णरोगविपदस्तस्य राज्ञो थमंत्रिभिः
श्रीपितासामहादेवी नूतवसंप्रदिवामरा । वहुसेनेचसोप्येतां
भार्यांप्राणप्रदायिनीं । तत्र तर्मेतिमानस्येपुत्रकोथकृत्दिना
त्मने । द्विनेषनाहितामन्त्रः सादेवीतस्यकारणं । प्रियका
रितकादित्वमांत्राणदेवीग्राह्यानलभ्यते । मामंत्रिनावयरा
ज्यकार्यभार्यैकचिंतनं । चिंतानुवर्चतंयन्नरूपजीवकलद
णं । अतो मया धरातेनसंन्यातंपरिपंथिना । मृत्युर्विजय दे
तोस्तियत्नोस्माभिरयंकृतः । तेनदेवभवद्राज्ञीसोत्मसहः

बृक.
लावा.
६३
63

वियोगया देव्यानैवामरार्धं नेशूण्यतिह्ययपनिकृता यतन्
ज्ञात्वावत्सराजस्य यथार्थं सुरवमंत्रिणः मेनेपराथमात्मानं
वत्सराजस्तेनोभव उवाचैवतज्ञानेदंदेव्यासुक्तस्य प्रक्रया
ग्याकारवन्यानेप्यवममदेवैर्नमोहिनी किंत्वतिप्रणयादे
तन्मयोक्तमसमंजसं अनुरागांधमनसां विचारसहिताकु
तः इत्यादिभिः समालापैः वत्सराजः सतांहितं लज्जामरा
गंदेव्याश्च समसेवापनीतवान् अन्येद्युर्मगधेशेन प्रेषितो
ज्ञातवत्तेना दूतोवत्सेशमभ्येत्यतदाकोविविज्ञपत्
मंत्रिणातेवयंतावद्वंचितास्तत्क्षणाकर्णीत् दुर्णशोकमयो
येनजीवलोकेभवेत्तनुः पत्नश्चात्वाय्यमस्माप्यवत्सेशाः
प्राणिचाप्यतं हृतंपद्मावतीपार्श्वे प्रतिसंदेशलक्ष्ये सा
पिवासवदत्तैकतन्मानतत्वयोरदो हृतस्पदर्शनंतस्याविन
योहिसत्यवतं व्याजेनप्रतितीत्वावमस्यासमक्षभूपतिः
इतिशोकान्मपालक्षंकथ्यजन्मकनाफलं इत्यक्षपित्रसं
देशांहृतंपद्मावतीनदा नगारस्भद्रविन्नकस्यानेरत्नावगि
रामम किंशोकेनार्यपुत्रोहिपवमसदयोमपि देवीवास
वदत्तावमसेत्वराभागिनीवमे नन्नानेनार्यपुत्रोहिपरमोप
कारिणा तिनंसत्यामिवान्याज्यंमदीयंजीवितंयदि इ
त्यकेप्रतिसंदेशोपमावत्यामिवोधते हृतंवासवदत्तानेस
त्वत्पशाहिणोत्तनः हृतेप्रतिगतेनास्मिंस्मवंतोपित्रवेप्रम
नः किंचित्पद्मावतीनस्याश्रुल्कंरतिविममाइव ननस्तस्या
विनोदार्थंवसंतकोवासवदत्तया वसंतकोंतिकप्राप्तकथा
मित्रमवर्णयत् अस्तिपाटलिपुत्राख्यं पुरंपृथ्वीविभूषणं
तस्मिंश्च धर्मगुप्ताख्योवसुधैवकोमहावणिक तस्यचंद्रपत्नी

न्यासीद्भार्या सापिकदाचन सगर्भाभूत्तस्मिन्नार्थेकन्यांस
वैशाखेदशीं सकन्याजातमात्रैव कांतिद्योतितवासका
वक्रेहस्तमक्रमालामुक्तायोपविवेशाच ततोविस्मित
चित्तस्तस्याजनकंज्ञानवेश्मनि इत्युक्तासधर्मगुप्तोत्रसभयाः
त्तममायायौ पप्रच्छकन्यकांतांचप्रणानतात्वणांवद: भ
गवत्यवतीर्णासिकावंममगृहीोषिति सोप्यवादीनपा
नैवदेयाकस्मैचिदप्यहं गृहस्थितातुभार्ड्हेनैतपृष्टेनान्ये
ततानकं इत्युक्तः सतयाभीतोधर्मगुप्तसमीदिवे गुह्यं
तेस्थापयामासहर्म्येनतिम्योपितांबहि: तत:सोमप्रभा
नाम्नासाकन्यावट्दपेक्रमात् मातृपितृणाशरीरेणतूपकां
न्यातरिव्यया एकस्मिन्प्रमोदेन मधूत्सवविलोकिनीं
हर्म्यस्थांगुप्तमंवङ्गरोवणिक्पुत्रोददर्शतां समनोभवव
हेवसधीताव्दयुगलतया तयाकृष्टशौवनदाहकष्टाच्च
दुसमायायौ समंततिविधुरस्तत्रपितरारस्यास्याकारणं
निर्वधस्पृष्टोवाक्तिसमस्तवयस्यमुखेनस: ततोस्यगुप्तमे
नाम्न:पितासेहेनयाचितुं तंधर्मगुप्तमस्यवणिजोभ्यव
नेययौ ततस्तेकृतयांत्रं सगुह्येस्तैंदंस्त्रुघार्थेनकन्याजा
तोमेशृङ्गेनिधर्मगुप्तोनिराकरोत् तिहतोतेनकन्याता
मगागतांगृहेसततं इत्युक्तासनवराक्रांतंगुह्यसेनोविविंत
यत् राजानंप्रेरयाम्यत्रसहिमेसुवंसेवित: राजकन्यापि
गुप्तायकाकन्यांतांमसूर्वेव इतिनिश्चित्यगत्वावट्राजाथै
स्त्वगुप्तम: रूपंविज्ञापयामासमवाणिक्तालिलाषितं
रूपोपापिप्रीतिमानस्पमहाराजेनगराधिपं दृष्टोनिनसमं
वेचासोधर्मगुप्तंमगृहंययौ कतोयचगृहंतस्यधर्मगुप्तसमा

द्रु·क·
ला·मा·
६४
64

तद्वैः प्रभुभिःसर्वकंदैवसर्वनाशाविशोकिनः ततःसो
मप्रभासातंधर्मगुप्तस्यभाषत देहिमांतावन्माभूत्रेस्मति
मित्रगुप्तदेवः श्रेष्ठिपत्नीयासाख्यायांताहंभद्रकदाचन
ईदृक्तवावानियमोग्राहः संबोधितोनया इत्यक्कामतः
यामत्यादाग्रंतांप्रत्यपद्यत धर्मगुप्तस्तदाभार्याशयारो
पणवर्जितं गृहेसेतानुमेनेवसांतर्दामल्येनितस्य वि
वाहेममगुप्तस्यनावदस्त्वितिविचिंतयत् श्रधादायक्कतो
हाहेतांससोमप्रभांवधूं श्रीरोपयस्वभार्यापिहकस्याशः
ध्याभविष्यति ततस्तावदाग्रुष्मतस्यावधूसोमप्रभाक्त्या
विलोकभ्रमयामासयमातामिवतर्जनीं तोहैक्षुवांगुलि
तस्याःस्नुपालस्यनतलाणं वणिजाःप्रययुःप्राणाश्चैष्यवां
श्रयथोभयं गुरुवंशोपिसंप्राप्तेतस्मिंपितरिपंचतां मारी
ममगृहेभार्याप्रविशतिविचिंतयत् ततस्तानपभुंजानां
भार्यांतांशुरुवर्तिनीं सिषेवगुरुवंशोसावासिपारमिव
ब्रतं ततः त्वरयमाणोत विरक्तोभोगसंपति ब्राह्मणां
भोजयामासप्रत्यहंसकृतव्रतः तज्ञापोपिवसातेभ्योहि
तेभ्योगोरवाविकं भुञ्जावज्ञ्यादशोतिन्यंदक्षिणांहिवाद्रूः
पश्चत् पकदाश्रावणीश्रवड्गालाभकोभोजननारतः रुद्रः
श्रीजगदाश्रयेतननीतीरूपसंपदा सकैतक्वोजितोग्रामा
गुरुवंशरहल्लदा कोतभवतिबालेयंवयोभिकथ्यता
मिति निर्बधपदूःसोप्यपिगुरुवंशोहितनस्मोते प्राप्तांस
तद्धनंसर्वंशस्त्रातंनविक्रमातमसः तदुद्घासततःतंसेसातु
वंशोहितस्ततः श्रनेनाराधनंमंत्रंदराबीपिनासिद्धये
तेनसंबेणानस्याशनर्पदशमित्रकर्वेतः उत्सवपुरुवंशस्यः

पुरुषोवह्ममध्यन: सचाग्निद्विजरूपेनं जगामचवण
नतं नृपाहं तत्गृहे भोक्ते राज्ञोस्यामितवच दर्शयित्वा
चतुर्वेनेपर्थयिष्यामि वांछितं इत्यज्ञात्गुरुवंशं सम्प्राप्य
णात्तद्गृहे ययौ तत्रान्यविप्रवत्तुज्ञात्गुरुवंशं निकेतस:
क्षिप्रिविशायनं राज्ञो याममात्रमनेहिन: तवच संप्रमज्ज
नान्तनस्याभ्यस्यमंदिरं निर्गतोगुरुवंशस्यभार्यासोम
प्रभानिशि तत्काले ब्राह्मणासोत्गुरुवंशमबोधयत्
गृहिस्वभार्याद्गृह्णीतं प्रयोगेनतद्वाचच योगेनभंगरू
मंचकृत्वा तस्यात्मनतथा निर्गत्यादर्शयत्तस्यभार्या
तां गृहनिर्गतां साजगाम सहरूपेवसुंदरीनगरात्बहि: गु
रुवंशेणसार्कं सहिपत्नीतज्जगाम ततो ततस्त्रमहाभो
गं सम्प्राप्य स्कंधेदरं गुरुवंशोदर्शयित्वा पर्वतगुहापयाद
पादपं तस्याधत्तात्रपुष्पावेषणावेणुवानिते उत्स
ह्णीतमग्रुं दिव्यसंगेनकथितं स्कंधदेशोवनसंकास्व
भार्यासहप्राप्य द्विं अपश्यत्कन्यकांदिव्यांप्रविष्टांम
हामंते निजकांतिजितनिर्ज्योत्स्नांग्रुक्रचामरवीजितां इं
द्रलोचनासर्वस्वकोशमेवादिदेवतां अवेवाकरूपहृदेव
तस्याअर्धासमनेनतदा उपविष्टातुभार्यातांगुरुवंशोदर्शयामः
तत्कालेतत्कन्यकांनीतेसंगत्ते दिव्यकन्यके पश्यतस्त
स्यभार्यानिस्मृतानिर्वेदेवयामिनी ततःसकौतुकाविष्ट:
स्तामेवमचिंतयत् किंस्यप्रोयत्मभात्यांति दिगंतदश्य
वाहयं यामस्मार्गनेरोवेषाविहन्तांगतिमंजरी अस्योपुष्पो
ह्मतिस्तस्याप्नुमोचितफलोत्करावे इतिचिंतयतिस्वेवंतासि
ते दिव्यकन्यके भुक्तानिजौचितंभोज्यंदिव्यंपानवराम्यवं

बृक॰
लावा॰
६५

65

अभ्यागतोमहातेजाद्विजःकोपिगृहेमुनः तस्माद्भगि
निवेतोमेश्रांकिंतंतद्धजामपरं इत्युक्तातामथामंद्वि
तीयांदिव्यकन्यकां गुरुवंशस्यतत्कालेगृहिणीगेहमा
ययौ आगत्यावादितेनावैवप्रविवेशस्वमंदिरं ततःस
ब्राह्मणांस्वैरंगुरुवंशमभाषत हेश्रेवायदेवतेभियादि
व्यानमानुषी दिव्यास्त्रीवमनुष्येणकथमिच्छन्तसंग
मं द्वितीयासापिचैतस्याहृष्टाद्यभगिनीत्वया विद्याध
रसुतैवैनपापोस्यास्त्रीवमीहृषाः तेदत्तास्मिडयमंत्रंदा
गेलेत्वांददामिते तस्योपहोहिणीभार्याशुद्धिचापरि
णामपरं अश्रुद्धोपिचलत्यानिवात्यायोगेपतकाकथा
इत्युक्तागुरुवंशायस्त्रःमंत्रंद्विजोत्तमः उपदिश्यचतांशु
क्षिप्रभातेसदिरोदये गुरुवंशोपिभार्यायागृहद्वारोभिः
लक्षितं मंत्रसुतस्यकोवेवंसायंगुश्रागुरोगोपिनी गत्वास
तस्याप्रयंन्याकयापिवरयोषिता सहवक्रेसमालाप
रविनोदारमंडनः तद्दैवसमादायमंत्रोन्तर्हितपागिरा
पकाकालीतिपृष्ठासामेर्ष्याद्दिव्यसकन्यका अस्तोव
गंगनावइभावमस्यमहद्यव यतइदंव्रजामीतिश्रुत्वा
ह्यानिवार्यवामेसमकरेणातमुवाचसा इंद्रानमेतर्थ्यापवेद
शास्त्रवमासमगाः किंतपामागुपहितवमंदहितवगीः
ती इत्युक्ताःपुलकोत्कंपसंदोभाउलयानया आविह
येवनत्वंत्रहृतइरापहृयापिसः प्रविष्टवासकेसद्यःतेयेवः
समममलब्धत मंत्रोपिदिव्यसंभोगामसंस्पृहंमनोरथैः ह
येनांप्राप्यसर्वप्रमांमंत्रवाभिहिश्रमाटतां तत्कादिव्यास्थितंत

स्यैतदूर्वंद्रोपयथास्तवं पवंपागप्रहानानिमकैतेःश्र
भकर्मणां दिव्याश्चापक्कतानार्यतिष्ठंतिशूद्रणांपदे
देवद्विजसपर्याचकामधेनुमनामतां किंद्विप्राप्यतेन
स्याश्रन्याम्यामादिवर्णितः इःकृतंतत्पदिव्यानांमस्तु
श्रापद्रजत्मतां प्रभातमिवपुष्पाणांमथःपानेकका
र्णां इत्थकारजपुण्यासपुनराहवसंतकः किंवात्रय
पाहल्याहंतंतनश्रूयतामिदं । पुराभूद्वैतनमोनामवि
कालहोमहामुनिः श्रहल्येतिवतस्यासीद्भार्याद्भूमजि
तामरः पकदाक्षपलक्ष्मांशकःप्राश्रतंवांद्रहः प्र
भृणांद्विविभूत्संपायावत्याविषयेमतिः सानुभूतेवतं
भूतांहृष्टस्यांतिशचीपतिं नत्वप्रभावतोभुहान्तयासीद्वै
तमोमुनिः मार्जाररूपंवक्केवभयाद्विडोपितत्क्षणं कः
स्थितोत्रेतिसोपृष्ठद्दहल्यामथगौतमः पसोम्मिगौख
मार्जारोहत्यमत्रप्रवक्रया गिरामस्पारोधिन्यामातेप्र
तिज्ञवीम्यहं सत्यंवक्तारइत्युक्त्वाविहस्यतनोमुनिः
सत्यानुरोधःक्रोधानंशापंतस्यामपातयत् पापस्त्र
लीशिलाभावंचिरकालमवाप्नुहि आवतांतरसेवा
विरोचवालोकनादिति प्रवत्तांतरसेवाविरोचवालो
कनादिति भगांगलक्ष्मांगैतेनसहस्रंभविष्यति दि
व्यस्त्रीविश्वकर्मायांनिमास्यतितिलोत्तमां तांविलोक
नेत्राणांसहस्रंभविनाचते इत्यंद्रमपितत्कालंश
पानिसमकौतकः श्रवगापोगयाकामंतपसेमुनि
ययौ अहल्यापिशिलाभावंदारुणंप्रतिपद्यत इंद्रोप्या
सहस्रभगोगावशांगैरभवत्तदा अयसीलंनामकस्यस्यान्तः

रत्न.
मालाव.
६६

66

एवलीकारकारणं एवंकर्मसर्वस्यफलत्यात्मनिसर्व
दा योयद्वपतिबीजंहिसतदेवफलंलभेत् तस्मात्पवि
रुद्धेषुतोत्सहृत्तेमहाराजः एतत्त्वममसत्वानांविहितमिदं
हितमद्भुतं पूर्वापूर्वभागिन्यावदेवोज्ञापयत्तेउभे तहेवो
महितमुक्ततनिर्हिहतिष्टंहिवो एतद्धसेनकानश्रुत्वाभि
योवासवदत्तया एतांवाचंवहुतनरामीष्टालेशोष्पतुच्य
न देवीवासवदत्ताबकुनामसाधारणंपतिं आत्मनीवप्रि
यंवक्के एत्मावत्याहितोन्कावी तस्यामहानुभावत्वंनत
ताहृमगधेश्वरः बुद्धाब्रलावतीसहहृत्तेभ्योपितनोश्वर
मः श्रेष्ठपुत्रयवन्मेशांमेभीयोगंपरायणः उपेत्यमन्त्रि
योदेव्यास्थितेश्रुत्वेषुभाषत उद्योगापाद्यतादेवकोशां
केकिनगम्यते नाशंकामगधेशाच विद्यतेकिंविद्वाद
पि कन्यासंबंधनाम्नाहिमाम्नासम्यक्कसबाधितः वि
शृहवक्कयंमहाराजीवितादथितांमहतां मत्येनस्यात्पुमर
लंवतयावमनवंविनः मायास्वयंक्कनेहेतत्रवनस्या
हारावदं वीरभयश्रमयाज्ञातंनयथाविरुद्धतेनमः न
रथ्यमेवचासाभिस्थितंवरिवसानमृत् पंचवदतिनि
सूक्ष्मकार्येयोगंधरायणो मगधेश्वरसंबंधीहृतोत्रस
शुपायेयो सत्वामप्रविष्टोत्रप्रतीहारनिवेदितः प्र
ग्यमानेनरासीनोवमन्त्रराज्ञोविचिन्त्यपत देवीप्रभाव
नोटत्रमंरेखपाविनोघाण मगधेशेननिर्दिष्टमिदंदे
वस्यसंप्रति वद्धलाकिं मयासर्वेतातंप्रीतोस्मिवचनपि
नगरदैवीयमानंमतनत्रकरणानावपं एततहृतवचः स्व
शंवन्तेयोगमिनंनंदमः योगंधरायणोयसंपुत्रसंतप

क्षोभितेव ततः पद्मावती राज्ञा सा मानात्प्रसमं तया तंद
त्रवाप्यतं हृतं तस्मात्प्रविसर्जयत् अथ चण्डमहासेनदूतो
ऽत्र समाययौ प्रविश्य च स वत्सराजं प्रणतोऽब्रवी
त् देव चण्डमहासेनभूपतिः कार्यतत्त्ववित् तत्त्ववित्तान
हृष्टां तोयहृष्टः संदिष्टवानिदं प्राज्ञस्त्वं भवतस्तावदीयत
नैवोपवर्णितं यौगन्धरायणो यत्र मंत्री किमधिकोक्ति
भिः धन्या सा वासवदत्ता या नष्टाप्यवसंधया येनास्मा
भिः सतां मध्ये चिरमुन्नमितं शिरः नच वासवदत्तातो
भिन्ना पद्मावती मम तयोरेकं हि हृदयं नष्टीहंककृतोद्य
मं । एतच्चिरसुहृद्वचो निशम्य वत्सेश्वरस्य हृदये स
पदि प्रमोदः देव्योश्च कोपचकृते प्रणयप्रकर्षो भूयान्
स्वमंत्रिहृदभे प्रणयानुबंधः । ततस्तं देवभ्यां समनु
वितस्कारविधिना कृतातिथ्यं हृतं सरभसद्वृताप्रम्य
शुदितं विधाय तनुयोगं नवितनमथ मंत्रमसचिवैः सम
वेकौशांबीं प्रतिगमनबुद्धिं नरपतिः ॥ ॥ इति म
हासोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे लावानके तृती
यस्तरंगः ॥ आदितः सप्तदशः ॥
गं ततो लावानकात्तस्मादभ्युद्युः सचिवैः सह वत्सराजः
सकौशाम्बीं प्रतस्थे दयितान्वितः प्रससेवलसत्त्वादैस्य
स्याः पूरितभूतलैः बलैः समायोद्दलजलराशिजलैरि
व उपमानः पतेस्तस्य गजेंद्रस्य च गाङ्गनः भवेद्यदि रवि
योयात्कृगते सोदयावलः समितेनाननपत्रेण हूतजञ्ज्याया
वभौ तस्य सितार्कतेजः पीतेन मेघमान इवेंदुना तेज
स्विनः सकलस्याभिस्तत्त्वसवौपविवातितं सामंताः परितो

प्रेङ्खत्कंकणगणाइव मन्दाक्रेणकाटुकौटेशौरेना
स्येजनः श्रीभुजावष्टम्भेनसागरादनुगतेरिव तरंग
तरंगसंघातरत्नरीग्रांकनताविनः मथ्यितस्याभवद्भूमि
रूपभुजेवभूपतेः प्रवर्तमानस्वरीगमुद्गुम्भ्यमानः सर्वदि
भिः दिनैः कतिपयैः प्रापकौशाम्बीं विदितोत्सवां धनं
रक्तांगुरुकञ्जुरागवादोन्मलकोचना प्रहारदर्शितो
गभूर्णः कुंभजवद्दृया जलकोलाहलमानंदमोलापासौ
यद्वासिनी साप्रवसागतेनपत्योतत्कालेगुरुभुभेरुवे दे
वेदयानयातामुत्सराज्ञाप्रविवेशानां योरत्नौणांचको
प्यासीनवदर्शनोत्सवः प्रभूरिदारिद्र्यस्यारोमान
नवैतैर्नभः देवीमुत्रविजितः स्येदोमेस्येमेवागतैरिव वा
नायनयानस्थान्यापदंपत्योर्निमिषेदाणा चक्षुःसको
त्रकायानविमानस्याक्षरोभदंशं काविगेवाद्वजाला
ग्रस्तनपस्मललोचनाः ग्रहजमिवतारावपंजराणि
मनोभुवः पकस्पोत्सवकाहृषिः त्वपालोकविकस्वरा
प्रकेतपामुग्रमपशंपत्यातदारभ्यान्तमिवापयो इतागता
याकावाविश्रुद्धक्ष्मीसितोततौ कंचुकादिवनिर्गतमी
मत्तनादैहृया प्रमाः सासंभ्रमक्षत्रद्वारशुक्राकरणबभुः
गलेनाद्दयमेवदृष्टवाग्यांत्रग्रीकरः प्रयामामावि
वेन्यायमार्गेलीलानवेततः प्रकाशकोपिमावधंतमो
तपनिपानयेन रतिवासवदत्तां च हृष्टास्तत्राचप्रद्युम्ना
दारप्रवादसोत्कंठारववकाविह्नभावि दिग्पालत्निना
देवीसपत्न्यासौविलम्पया रतिपद्मावतीवोत्सवपण्णा
नगरेस्मया तुलंहरव्रतातिमर्योनरसंहृत्पमेनयोः किं

मत्यथाभजेन्नान्तौ बहूयामास्वमाश्रमौ इत्युक्त्वा परालेहे
हृष्टा देवोपरस्परं द्विंपत्यः प्रमदोत्फुल्ललोचने देवरस्वजः
ततो वत्सेश्वरः ऊर्ध्वं जननतायनयोत्सवं स्वमंदिरं च सदेवी
प्राविशत्कृतमंगलं प्रयाते पंचमे मासे पाण्डुर्हृदयेन तथा
तत्कालेतस्य सा कापि शोभा भूद्राजवेश्मनः त्वरणादेश्वरे
सामंतमंगलोपायनैश्वनतत् मूर्छ्यपिद्भिविगाशोभ्रश्रपालो
पायनागमं संस्मात्पराजलोकं च वत्सराजः कृतोत्सवः
चिंतं सर्वजनस्येव विशांनः पुरंदरः द्विजो सत्यश्रियन
स्तत्रतिष्ठोत्योविवस्मरः मानादिलीलया राजा दिन शे
षंतिनायसः अथ रिपुस्त्रीतेसोत्पन्नस्यास्यानवर्तिनः सं
वीणं सन्निधौ विप्रोद्वानिश्चंरकश्चन अथालानेणपमट
सांभेमयामेगोपालकेरिभोः पुत्रस्यवर्णोत्संदोविहितः
कारणं विना ततश्रुत्वा ततूणं द्विजावश्चुभ्यानाय भूप
तिः गोपालकं समपृच्छत ततस्तेप्येवमब्रवीत् देवगोपा
लकाभूत्वावीरामो विजने वयं नैवकोदेवसेनाख्यो मध्ये
गोपालकं स्तितः एकदेशे च सोटव्याकोरामोविजने व
यं राजा तुभ्याकमस्मीतिवाक्ये सावत्तुशास्ति च अस्मस
येव केनापि तस्याज्ञा न विलंघ्यते एवंगोपालको रण्ये
राज्यं स कुरुते प्रभो तूर्णं निधानादिस्तुवं तस्यारण्यस्य भा
वतः गोपालकोपि प्रभवत्येवं तत्रवगम्यतां अथ वैतर
स्वाविप्रस्य ततपल्लेन वर्त्मणा गच्छन्गोपालराजस्य प्रणा
मं तस्य नाकरोत् मागास्त्वमप्रणम्येति राजादेशेन जल्प
तः अस्मात्विधायसोप्यामीक्षासत्वापि हृमस्वतः ततस्तं
स्वाविनीतस्य मारस्त्रोटेननिग्रहं कर्तुं गोपालराजेनवप

हेक.
लावा.
६८

68

सास्मायिताः प्रभो नूनं निधानादिप्युतं तस्याणं यत्प्रभाव
तः गोपालकोपि प्रभवत्स्ववं तत्रत्र गम्यतां इत्युक्तोमंत्रि
णा राजाकृत्वा गोपालकां पुनः ययौ तत्र दृष्टवीं स्थानं सद्यः
ममपिक्षुरः परीक्ष्य भूमिं यावच्च खन्यते तेन चकर्मभिः अथ
स्याज्ञावतुत्रस्थापयतः शैलमयाकृतिः सोब्रवीत्त्वमयाराज
न्निदं पञ्चदिनं चिरं पितामहनिखातं तेन निधानं स्वीकुरुष्व
नत् इति वत्से शाकुत्रावतत्सूत्रां प्रत्यगृह्यतां यदसिरो
भूत्वा तेन महानागाविर्भवेन्निधिः अलभ्यत महार्हांचरत्न
सिंहासनं ततः भवं स्वदयकाले हि सत्कल्याणपरस्पराः
ततः कान्तं पुरदायनिधानं सत्कृतोत्सवः नात्यमपाप्य
वगोमालांवत्से हमापश्यो तत्रारुणमाणिग्रामाकिरणप्र
सवः प्रभोः पपताकमाणांदिव्व भवेद्यादिव्वदर्शयन् रोमो
ऊरस्फुरत्प्रोतशुक्रासंततिं दत्तवं शुद्धदोसमिवालोक्यतत्कं
चमति विस्मयं दृष्ट्वा स्फुरत्तत्रप्राप्तं हेमसिंहासनं जनाः ततं
इश्वस्तानंदइंदुभिधानसंदर्वं मंत्रिणामुत्सवं चक्रुर्जयंति
स्त्रित्यभूपतेः अमरवाणानिकल्याणंकार्यसिद्धिं हि शंसा
ति ततः पताकाविशुद्धिः अर्कीर्णगगनांतरे वत्सराजत्र
लधः कनकंसो वज्ञीविष्ट अत्सेवनवनीतेनसिंदिने योगंधर
यणः विंशतिविलासस्य ग्रंथेस्से स्थवरमभाषत पतत्कालक्र
मायातं महासिंहासनं ततः प्रत्याशं तत्समाकर्ण्य देवालं:
क्रियतामिति विनिस्य ग्रस्थीमातृ(?)पत्रतेप्रपितामहाः
तत्राजिताहिंशाः सर्वाः कममाकृदततः प्रथ्या इत्युक्त्वा विवादत्र
पतिर्लोके रोहमसंप्राति संभवत्यमिजानानामभिमानोहि
कृत्रिमः ततः श्रीनलमाहमसरंपंपोगंपरायणः सायटे

वज्रकप्राच्यांतर्हि पूर्वं व्रजयोगिमं तत्रश्रीतेवपशमंगाङ्गराजा-
मपश्चमंत्रिणं स्थितास्वपितृराज्यात्प्राकप्राचीयांतिकिल
माः एतत्श्रुत्वाजगाटेतं पुनर्योगंपरायणः स्फीतामि-
राजस्कोवीर्येस्लेछसंसर्गगर्हिता प्रकोपस्तमयेदेतःपश्चि-
मामिनपत्मते आसन्नरदिसाड्रहादद्विणामंतकाश्रि-
ना प्राच्यात्देनेस्तूर्यस्तप्राचीर्मिद्योपितिभूति जाह्नवीर-
यातिवपाचीनेनप्राचीपश्चस्पते देशोष्टार्पदिविंयाद्रिहिम
वत्मध्यवर्तिषु जाह्नवीजलभूतोयःस्वप्रशस्तनमोतमः
तस्मात्याचीप्रयांत्यादेशराजानोमंगलेछिणः निवसंतिवदे
शेषिमहर्षिपुत्रमाश्रिते पूर्वंजैरपिदिप्राचीप्रक्रमेणाजि
तादिशः गंगोपकंठेवासस्थविदितोहस्तिनापुरी शता
नीकस्तकोशांबीरम्यभावेनाशोभ्यये साम्राज्यमोकमार-
धीनेमपुपन्देशमकारणं इस्तवश्रुत्वाविरवेनेतत्रतास्मिन्योगंधा
रायणे राज्ञाप्रकप्रकोरेकबहुमानात्प्रभात सत्यंतदे
शानियमःसाम्राज्यस्येदकारकं संपत्सुहिसतानामेकं-
देतस्योकथं प्रकोप्याश्रयहीनोहिलक्ष्मीप्राप्नोतिसत्व-
वान् श्रुत्वाकिंनात्रप्रश्नाभिःपुनःसत्ववतःकथं यतान्
श्रमवत्मेशासाविवाप्यचित्तःशुभां विचित्रांसविशेषेदेवो-
मिमामकथयत्कथां । अस्तिभूतलविख्यातायेयंउज्जयि
नीपुरी तस्यामादित्यसेनाख्यःपूर्वमासीन्महीपतिः प्राति
त्यस्येवयस्येहनचसवालाकिलक्षवित् प्रतापनिलयस्ये-
कचाक्रिवर्तितयारथः हासरत्नाध्युतेत्योमयप्रच्छत्रपरंडुरते
षि अवर्तन्तानपत्राणिराज्ञामपगतोष्मणां समस्तभूत-
लाभोगसंभावानांबभूवमः भाज तेमर्दरत्नानांश्रुराशि

व्रक.
लावा.
९९

69

रिवांभसां सकराचनकस्यापिहेतोर्योआगतोस्मः सर्वै
स्योनाहृवीकूलेमासाद्यावस्थितोभवत् ततस्तंगुणवर्माभ्य
कोभ्याभेत्यमहेशानः श्रभ्यगार्घमादायकन्यारत्नशुभा
यतं रत्नंहिभुवनेष्येकाकन्यापत्नागृहेमम नान्यत्रदातं
श्रकाव्यदेवोहिप्रभुरीदृशी इत्यावेद्यप्रतीहारस्त्रवेनाथ
प्रविशपसः गुणवर्मानिजांतस्मैराज्ञेकन्यामदर्शयत् सः
तांतेजस्वतींनामदीप्तिद्योतितमंदिरां सर्वांगमंगलावास
रत्नदीपशिखामिव मपप्लवेदमयोराजास्मिप्रहृत्सत्कां
तितेजसा कामाग्निनेवसंतप्तःस्विन्नोविगलितःसमः स्वी
कृत्यतांतत्कालंमहादेवीपदोचितां चकारगुणवर्माणं
परित्यज्यात्मनःसमं ततस्तांपरिणीयैवप्रियांतेजस्वतींल
यां कृतार्थमानीसनयासाकमनुज्ञयिनींययौ ततस्माद
सक्केहेप्राज्ञालभूवदा ददर्शीराजकार्याणि नयस्यासम
इत्यापि तेजस्वतीकलालापकीलितोवाकिलस्मृतिः
ततावत्रप्रजार्कैर्हेत्वस्याकुहममंशकातः विरप्रविष्टोनिरगा
मैवसोंतःपुराद्यपः निस्मात्दिवसोस्यहृदयात्तरुजाज्वरः
कालेनतस्यतनयात्तेसर्वाभिनंदितः कन्यातेजस्वतीदे
प्यांतद्वैचविजिगीषुता परमाद्भुतरूपसावगाणिकनजग
द्रयं हर्षितस्याकरोत्कन्याप्रतापंचविजिगीषुता श्रयाभियो
कतुर्मिकंसामंतेप्रविक्रमः आदित्यसेनःप्रययौउज्जयि
न्यःसमुपतिः तांचतेजस्विनींराज्ञींसमाहूतकेरणकां स
हृप्रयाप्यपितींवद्धेमेत्यपवाधिदेवतां आकरोद्वराम्यंवद
पॅघतवर्मातितेजं तंसमाहितिभंतगांसश्रीगहृदंसमेवबलं
श्राम्रककोत्तिकपारस्यांममस्यांतामिवांवेर गतिंगरुत्मः

नोद्धूतो वेगेन सत्वरं चालितः जवस्य मम पश्यामा किन्तु स्या
दिति मे दिनीं कल्पयन्निव वोत्रस्य कुंथरां धीरयाहसा किं
वित्वापि संप्राप्य समां भूमिं स भूपति अथ शूर्पेजयामा
मनेन स्वरूपात्प्रदर्शयत् सोऽश्वस्तस्यास्तिगात्तेन पत्रेणेव
विनःश्वारः जगाम काम्यति जवादलक्ष्यो लोकलोचनैः
ततः दृष्ट्वा विक्लवे सैन्ये हयारोहा महत्तया अनुधावन्नचा
माश्रुत्वपश्यामपश्यन्तं ततस्तानि हृमाणंकवसैन्यामं
विनोभयात् ते च दैवाश्रितेनास्मिन्नश्वे समहरस्तास्मः
प्रासीन्महाटवीं दूरादिं सोऽथ विह्वलाकुलः अथात्यदे
वीक्ष्यंतो निम्नगां तापिनीं ययौ तत्रैतेपि वन्दाराहातश्र
कारश्रमयः राजः प्रविश्चिचिरं ततस्तुरागाशासिते प्रजाः
अथ तत्र राज्ञापि तेनाश्वेन वाजिना सैवाश्वसिंहसंचा
राश्रमोविंध्याटवींत्वरेणात् गतिमन्यामम पुण्यं वसोवती
पुत्राणाम्यत तेजगादाश्चजानिलोराजाश्ववरत्रंगमं दे
वत्वंनप्रभोऽहं त्वाहशः कन्नेमर्दितं तन्मेतमेवश्वारणं
शिवेनतयमां पश्या तत्र फलासाश्वतामः सन्तोष्यान्ता
निस्मरत्ततदा तन्नत्थ निरद्दीहवो देवतं द्विहृयोश्रम ततो
राज्ञि समारूढे सप्तनस्येव तुरंगमः स्वच्छपीताश्रुशीरसार
मार्गेण शुक्लिमार्कोदा सापंवप्रामयामामसयोजनश
तानतं उत्तरापिन्यासमीपं तेराज्ञानं वाजिसत्तमः तेहृग
विजितांवेदपसममापितिवाजिनः अस्तांशुकेंदरालिते
लज्जयेवांशुमालिनि तस्मिन्प्रस्तेहाराम्बुजन्तायेन्याविर
लोकसः पिहितानिप्रमप्रानं च वृद्दिलल्कालभीषणे
तिनायेवं निवासाय भूपतिं शुंडिमाहयः अथैकांतास्मि

वृक.
लम्बा.
७.
70

तेनचैत्रगुप्तेविप्ररूपंनिशि निशानिवाहयोगयंसततेसह
स्नामेठलपः आदित्यसेनाद्रोरेभेप्रह्लेशांतवाहनः हृह
पुलस्यविप्राश्रुप्रवेशंतिनिवासिनः श्मशानपालस्थो
रोवाकोप्यसाविनिवाहिनः निपर्द्रेस्तेवसेमक्षकलस्था
लोलनिष्ठुरः भयकार्कसपलोभानांशहूंहेह्यांदसाद्वि
नः नेध रटत्नतैवेकोतिनेगामततोमदान विरुषा
काव्योगणवाम्पुर्यःसत्ववतांहितः योसुवाबाहुशाली
वनमसारायमावके श्रापरबैतेनमेनस्माज्ञानमाजीप
गामिनं महहातंनिशिश्रामंवीरंभयाक्रतेनरूपं ब्रह्मघ्नः
केपिरेवोयमितिरथ्यौविरूढकः विपूयविप्रांग्राम्याः
त्यंसमवान्तविनाशयः रूपप्रवेशयामासमहांतःप्रश्र
यानतः विश्रांतस्पवदासीभिः भूताधरजसः तणान
आहारंकल्पयामासराजतस्त्वस्यनिजोचितं नेवापनीः
नयपीजंतरीयंसनरंगमं यवसादिप्रधावेनचकारवि
गतश्रमं रत्याम्यहंशरीरंवेतेनत्वावंस्नापिहिप्रभो हम
वावतंश्रांतंमालीरंशिवयनेत्वं मंभवतसिंहासनस्थ्यार
नागरामासमसहितः विंतितोपास्थितारेषावहूहत्नः
विरंनिशां ततश्चतस्परूपतेप्रवुद्धस्योवमस्वपं श्रत्नका
पवनरगंसत्रीचक्रेसहूषकः राज्ञापिसततमामंश्यामामा
हृषवावातिनं विशेषास्तयिनींहृराहष्टोदर्शाज्ञलेनेनेः
प्रविष्टंश्चभिनमम्यतेसर्वः प्रकृतयः तणान नरामामनजा
नेदलमनल्लकलारवः आयपुराजभवनंसराजासवि
वानितः रथ्योनेनमतेरेय्याहत्स्याश्रमराजरः वानाः
हलोत्सवाहिप्रपनाकांस्तकयाहिभिः उन्मादितः इवाभू

वज्रगर्यस्तत्क्षणेनतः अकरोदाह्निनांतंवदेवीनावमहो
त्सवं यावन्नगरलोकोभूत्सोकःसिंहपिंगलः अनेयुस
नमादित्यसेनोराज्ञाविदूषकं महादानायपामासतस्मा
दानायपामासतस्मात्स्वैर्वैद्विजैःसह प्रत्याग्राविदूज्ञं
नंदैतैस्तैवनत्क्षणं विदूषकायग्रामाणांसहस्रमेका
दिशि यैरोह्निनेभवकेनंयदत्रक्षुत्रवाहनं विप्रक्रान्तगे
त्पतिकोत्रकालोकानेजैनैः एवंतदैवसामंतनत्पःसो
भूद्विदूषकः सोवाह्निकामतायेनमहत्स्वप्रकृतिःऊनःपो
अग्रामप्रत्याह्नामांतांसमर्वैमहायशः नक्कदाश्चियभिर्वि
प्रैस्सहसारायताह्यथां नस्योवसेवमानस्तंराजानंसतदा
श्रितः भुंजानसुतथान्यैस्तैग्रामैर्ग्रामसंचयं कालेन
क्षतिवान्येतेसर्वेशाप्याम्यमिश्रवः नैवतंगणयित्वासा
ह्निजायतमहोइताः विभिवैःसमसंख्यैरेकस्यानाभि
येभिरयः संचर्षान्तेस्वर्यानग्रामाधरैष्ट्रग्रेन्हेरिव ततस्सो
स्वलेसुतेषासीन्नमासीतोविदूषकः अल्पमतेबुधीवाणा
मवसेवह्निशोभते एकदाकलहामसक्राहस्रातानभ्युपाय
यो कश्चिबक्कधरोनामविप्रःप्रकृतिनिष्ठुरः परार्थिन्या
पवादेषुकार्येषुम्लानदर्शनः ऊर्ध्वोपिवाविसदृशोवि
प्रत्नातिनिस्पमाषान प्रामाभिलाचरेद्रूपः अष्टाभिःस्तोवि
रिपुशाताः तत्राशययथाकिंग्रामानत्पोन्पसुसिद्धिमवः
विदूषकस्यदेशोयंयेनप्रवसुपादितः ततसंदिग्यमाविश
प्रत्नभिरतांध्रमिथ्याय एवंहिदैवायत्नेकश्चाडिस्याणामं
नायकं तत्नविमृतसर्वार्थविभिन्नबहुनायकं तदेकं ना
यकंधीरंऊरुधंवचसाममम स्थिरयायविक्रमंधीर्धुर्येदे

ह्रक॰
लावा॰
७८

71

नयाश्रिया ततश्चन्द्रनायकत्वेन सर्वेष्वेच्छंतदात्मनः त
दाविविंस्यशृङ्गालाङ्गतश्वश्रुधरोभवत् संघातशालिनां
ताहैममपंवोदस्थापरं इतश्चश्मशानशूलायांत्रयःचोरा
विसृदितः नासातेघामिद्राक्षितायः शुभवइहानयेत्
साशुष्काकंत्रधानेस्याहीरोहित्वाप्यमर्हति इतिवक्तुथरे
नोक्ताल्विप्रांस्तानेनिकोस्थितः उत्थमेतत्कोदोषः इस्सु
वाचविदूषकः ततस्तेस्यावदविप्रनेतत्कंठेलमावयं यो
वाधाक्तः सत्कृतंनोसमयेपचवर्पस्थिताः ततोविदूषकोवा
दीर्घहमेतत्कोरामिभोः आनयामिनिशिशिक्षिवानासासे
घांशुश्मशानतः ततस्तदुःकरंमत्वानेपिभूतास्तमबुवन् प
वंकृतेत्वमस्माकस्वामीतियमपृच्छवः इत्येवंप्राप्यसमर्थः
प्रसाधांगराजतोवतान् श्रामंमविशांत्रयपोयाश्मशानेस
विदूषकः प्रविवेशचततीरोनिजंकमेवभीषणं चितितो
मस्थितारेनपद्मपालोकपरिग्रहः डाकिनीनामसेहुङ्कृ
इवायसवाशिते उल्काश्रवणुवोल्कानिविस्तविनावि:
तालले ददर्शतत्रमध्येवसतांशूलाधिरोपितान्
नासिकोङ्कदभियोवीकृतानतवो शुरुघा
पतावद्वेयोपिते वेतालानतनवो यावच्चनिकटेतेषांप्रा
भिः निष्कंपपवावचेतालाधिष्ठितानतस्मिंप्रहरंतिसमृश्वि
प्रयत्नोदिहधीरार्णांवेतसाभियातेनापयानतान् नशिवितः
दार्णामनासिका नेषांचकनेवशावक्रतेनतगाहवासमि श्री
गम्भचदर्शीकंवशास्थोपरिमास्थितं प्रमानंकंपमशानेत्र
पंनस्यविदूषकः नेषुलोकनर्कीशकोनकाइपराम्यतं
प्रष्ठः पृष्ठमनुपातस्योपद्मानकस्यमः लोणान्यज्ञः

कस्मात्तः कृत्काकृशुक्रवांशावः निरगात्स्मशानस्य
ज्वालानाभेश्च सर्वशः गृहीत्वा सर्वमांसं तांश्च तस्य विभा
नकस्ततः उत्थापयामास शावं पाणितलेन तं उद
तिष्ठस्व वोऽस्माय वेतालाधिष्ठितः शिवः आरुरोह वेता
लो ऽवस्कंधे प्रव्राजको ऽथ सः नराङ्गतः स्मसहमागतं प्रव
ह्वितेन ततः विदूषकोऽपि तन्त्रमोमन्त्रगच्छदलक्षितः ना
तिदूरमतिक्रम्य सद्दर्शी विदूषकः शून्यं कात्यायनी
मूर्तिसनाथं देवतागृहं तत्रावतीर्य वेतालस्कंधात्प्रव्रा
जकस्ततः विवेशगर्भभुवनं वेतालोप्यपतद्भुवि वि
दूषकस्ततश्चासी शुक्रापवयनलक्षितः नातिदूरमतिक्रम्य
सद्दर्श विदूषकः प्रव्राजकोऽपि संपूज्य तत्र देवीं विज्ञ
सयत् तक्षामि यदि न्हेदृ विदेहिमेवरमीप्सितं अथान्य
तोमहारेणप्राणानभिभवतीमहं इत्युक्त्वा तेन तीव्रमंत्र
साधनगर्वितं प्रव्राजकं जगादेवं वाणीगर्भगृहीकृता
आदित्यसेननृपतेः सुतामानय कन्यकां उपहारीकृतेह
हततः प्राप्स्यसि वाञ्छितं एतत्श्रुत्वा स निर्गत्य वेगेण
हत्यांते पुनः प्रव्राजस्थापयामास वेतालेऽस्तुक्रहृष्टितं
तस्य च स्कंधमारुह्य निर्यवक्रान्तलक्षितः आनीते राजपु
त्रीं तामुत्पन्नभयाययौ विदूषकोऽपि तत्सर्वं दृष्ट्वा तत्र
वाचिंतयत् कथं राजसुतानेन हन्यते मयि जीवति इदं
वताववत्क्षिष्यामि यावदायात्ययं सौगतः इत्यालोच्य सतत्रै
व तस्थौ च्छन्नो विदूषकः प्रव्राजकश्च राजवेश्मालायनमध्ये
नसः प्रविश्यान्तः पुरं प्रापमस्मिन्निशि स्वपन्तिमजां या
यथौ च गृहीत्वा तां गगनेन तमोमयः कीर्तिप्रकाशितादि

ग्रं

वृक॰
लावा॰
७२

शां राज्ञश्चकलामिव ज्ञातानज्ञाखेति चतांक्रुद्दंतीं कन्य
कां वहन् तत्रैव देवीभवने सौत्तविज्ञाखानरन् प्रवि
वेशा च तत्काले वेतालं प्रविशुश्च सः कन्यारत्नं तदा
पदेवीगर्भगृहे तरे तत्र तावत्रिहत्वं तां राजपुत्रीमिये
षसः तावदाकृष्टा वक्षेत्र प्रविवेशा विरूढकः आःपा
पामालते पुश्चममममताहं त्वमीदृशे पदस्यामाकृतो
शास्त्रं व्यामारयितुमिच्छसि इत्युक्त्वाकृष्य केशेषु शी
घ्रस्य विवेलनः प्रव्राजकस्य विच्छेद खड्गेन स विरू
ढकः शब्दासमामास्य वतां राजपुत्रीं भयाकुलां प्र
शंसतीमिवांगाविरात्राप्रत्यभिजानतीं कथमंतः पु
रं राजो राजपुत्रीमिमामितिः नेयपमितित्काले स्व
सौधीरो भ्यावितपन् भोविरूढकस्याप्रेन योपप्रवाह
तेतोस्य सपश्चीरात्रेपवं व्याराजात्ममात्मवत्
तेनायमेवं शृणोपिवंविनः नहृद्रागेतदीयांवंसर्वधपा
तीरयतते इमाभेकां निशामपमविश्वत्पस्वेरगतिः इ
त्याकाशगतावाणीतातरंधनगादतं अनुगृहाणेति द्वि
प्रायो देवताप्रियतात्मृशं ततो वत्सां बलानस्य सपरिग्रा
जकस्यतां तथाहृदं सर्वधप्राहृतेतामेकेवलस्यात्मजां पा
वद्देवी भुवनात्मनस्मात्रिपेपोबद्धिः उश्चवाखुरलाव
दत्यातनभिमारतैः देवदेवीभवने मामस्यातेपुनस्व
या मागंतवांमहावीरविस्मतेव्यामिदेवने ततश्चत्वाम
तेषुत्रक्रामसयोदेवीश्च सादतः उत्पपातनभोविश्वह्रात
पुत्रींविरूढकः गतावगगतेनाश्रुसतामंतः पुरांतरं प्रा

वेशायज्ञात्वासुतांसमाश्वास्योवाचच नमेभविष्यति।
प्राणगतिर्योग्यितत्सुमां सर्वेहृद्यंतितिर्यातंतत्संप्र
त्येवयाम्यहं इतितेनोदितोबालाविभ्यतीसाजगादतं
गतेतवपितममप्राणाःस्वासाक्षोनाप्रयांत्यमी तत्सहाभा
गमागमास्वदेहिमेजीवितंधनः प्रतिपन्नार्थनिर्वहः स
हर्जहिस्वतांधतं ततस्कावाचितयामासससस्तांविदू
षकः यदस्त्वमेनगाद्मामिरुंवेत्याणाक्षयादिदं तत
स्वरूपतेभांतिकामयाविहितामधेव इत्यालोक्यसत
त्रैवतस्यावंतःपुरेविशि ग्यायामसागरस्यांतोयपाति
डीघ्रातेस्वसः राजपुत्रतात्रिंशवतीनानामतयविंशां वि
ग्राम्यतव्रणानावदितिधर्मांइमानसा सर्वप्रबोधया
मासमाप्रभातेपितेवतं ततःप्रविश्यादहस्तुस्तमंतःपुर
चारिकाः ससंभ्रमाभ्युगतैवराज्ञानंतेविज्ञपत् श
जापिवीतंतनंधप्रतीहारंविसर्जयत् प्रतीहारस्त्वगतां
तःतत्रापश्यादिंहत्तूषकं सुप्त्वावचयस्याहृतंसनतज्ञातसुता
सुवान् तथैवगतावारांतेवसमग्रत्यावेदयत् विदूष
कस्यततवतः ततस्यावासमद्दोपतिः किमेतत्स्यादितिवि
प्रेमसुज्ञानस्वाभवत् ग्रानायपमस्पूउदितिनंभंदिरार्थविदू
षकं दृष्टानुपाग्रमसतस्यानस्यापेव्रदेतपातिता पप्रच्छच
पश्चात्तंवस्रात्मात्तसुपागतं ग्राहूलतस्यमोग्यसैमविः
प्रोद्दूतांतमब्रवीत् ग्रदर्शीयस्यवक्त्रानविबद्धाक्षोबनासि
काः प्रगाद्संवंधिनस्तांवसर्षपान्भूमिमेदिनः ततःसं
भाव्यसत्यंतत्रांवानापमटदिजान् सर्वोत्थकुभरोपिता
रुषानसुलकारणं सर्पमयातेगलावाचहर्षान्तांक्षिव

सूक.
लावा.
७३

73

नासिकांशुकतुण्डांसंवनिर्हनकेठंपद्मानकंधर्मं उत्प
त्रपन्नयोराज्ञामनतोषमहाशयः विरूढकायकाति
नेःसुताप्राणप्रदायिने दैशान्तसेवतामेवन्तेदेवननयो
तिजां किमयेयमहाराणामुपकारिषुतघ्नतां श्री
हवासाङ्कनप्रीत्यानूनंराजसेनाकवे गृहीतमाणिर्येला
स्यालेभेलसीविरूढकः ततोराजोपचारेणमनयार
कोतयासह आदित्यकेनलम्पतेनस्थो स्थाप्यशागृ
हे ग्रथयानेषुदिवसेषुकदाचित्वचोदिता ततश्चावलि
शायांसाराजपुत्रीविरूढकं नाथस्मरसियद्वत्तवदे
वीगृहेनिशि मासांतेत्वमिहागच्छेदिदृक्षुर्दिव्यागि
ए ततश्चाथगतोमासोभवनत्तस्थसंस्मृतं श्वक्राधि
गयास्मनामजहर्षविरूढकः साधुस्मरंत्वयातडि
विस्मृतेनत्वयापुनः स्वकालिंगनेवास्यसदैवपारि
नोधिकं सप्रपर्णवननतलस्यांनिरीक्ष्यांनः शुभात्रिशि श्री
दायखेश्वारवस्थसं नेहेवाभुवनंययौ प्राभ्माविरूढको
हेतोरितितत्रवटत्वरितः प्रवेशोत्पसुर्णोहाकामेनःको
तापुरीवितं प्रविश्यपर्यंतरंसोत्रदिव्यसावासमेवत
नरेंतदिश्यपशूणांतांविस्तांदिव्यपरिश्कृतं स्वप्रभाभिञ्जति
मिरांवनतिश्चलितामिव हरकीमामिनितदेवपसारसं
जीवनेोधिथिं किमेनदितिस्वाश्रमनपारिष्ठपाश्वयं सद्वे
तवद्दमानेनस्वभावेनाप्यतंशयत उपविष्टश्चसंजात विशे
अंथेप्रमदर्शनात अर्हविशाघपेकस्याभद्रानामसोत्सकंसातमत्र
गोत प्रवरताश्चनामश्रुपपर्दवेरा महालयपा इदृशा
तद्वृणाकष्ट चिंतावततका

लमहमेवतां अहमपवीषीमस्य पुनरागमनायेति अथ
विद्याप्रयोगास्य संमोहदृष्टेरितामपा सातेराजसुतेरा-
सिकार्येस्तु तिमज्जीजनत् तदर्थं वास्थितासीदत्र तत्त्रम
महमर्पितं धारीरंहलस्य मयाकरुणागीयहं मम इत्य
क्तेमहत्याम स्योविद्याधरोविदूषकः नवीतिपरिनितं
तांगांधर्वविधिनोंनदा अनिष्टदयनैत्रेवदिव्यभोगमवा
प्यतः सोपि हृष्टफलसेवप्रियायामंगनस्तया अदांन
रेषहमासारात्रपुत्री निशावने भर्तारंतनपश्यंती विला-
पाटंमहसागमत् उत्थायचांतिकंमातुरस्वाद्विपेटेयै-
पो विह्वलामंगलाहावाचरतींगीतविलोचना सपातिः
मगतःक्वापिराज्ञाविनिश्चमानतं आत्मापराधसमस्या
पुनाम्यावसाभ्यधात् ततस्तमानतरिक्तेहाततंप्रातायां
क्रमेणतत्र पुरराजापिनेवेत्यपरमाकुलतामगा-
त नोतेपुरस्याततबाह्यतंगतो सोदेवतागृहं इत्युक्तेरा
जसुतयाराजातत्रसपर्ययौ तत्रविद्याधरेविद्याप्रभा-
वेननिरोभवत् विचिन्त्यापिनलेभेतंसाद्विनीयोविदू
षकं ततोराज्ञिपराहेतुनिराशांतांत्स्यात्मजां देवा
त्यागोत्सवीमेत्यपन्तानोकोप्यब्रवीदिदं नाविष्पुांका
कंतत्यामाद्दिनेवलंतेमतिः पुत्रकोदिव्यवभोगेनत्वाम
मैष्याति चाविरात् ततश्चत्वाराजपुत्री माधारयामा
सजीवितं एदिव्याविष्टयाकइंतव्यत्यागमवांछया वि
दूषकस्यापितनालिप्सनस्तत्रनांप्रियां महेयोगेश्वरी-
नामसखीकाचिदुपाययौ उपेत्यसारहासेनामिदंभ-
द्दामयाब्रवीत् सातिमातृषसंसंगात्कुतोविद्यावि

हक॰
लावा॰
७४

74

रत्नानि पापं चैतेवितीर्णानितत्पुनोगम्यतांत्वया । अ
त्तिपूर्वोप्युत्पापैरपुरंकौटकाभिधं नदितिक्रम्यवनदी
पीतोदानामपावती नीत्वातांसुरयादत्तुमित्रस्यार
त्नमहागिरि विद्याधरैरनाक्रम्यनत्वत्वंगच्छसांप्रतं वि
यस्माजुम्रस्यास्यहेतेनविज्ञोवमानुषः एतस्यसर्वमेत
त्यकथयित्वागमिष्यसि येनैवपश्चात्रैववसतवागताग
मिष्यसि इत्युक्तासातयातत्स्याभद्राभयवशीकृता ।
विहल्लकान्तरक्तापिप्रतिपेदेतथैवतत उक्तावतस्यत
गुह्यारत्नावस्तांगुलीयकं विहल्लकस्यतांतनमयोर
मानितोरथे विहल्लकश्चपूर्वस्मिं सूर्येदेवगृहस्थितेन व
प्यादपश्यसात्मानंनभसांतवमंदिरं स्मरत्विषाश्रपंचं
तंपश्यश्चैवांगुलीयकं विषादविस्मयावेशवशःसो
भूद्विहल्लकः श्रवितयश्चतस्याश्चवचःस्वप्नमिवास्मर
त् गत्वातानावद्विवेदैवमात्सोमोदयपर्वतं तत्कया
ज्ञापयित्यजेत नैववेलाकहृष्टमांश्रुडाप
या इतिसंविन्त्यमतिमोशूममन्यत्वाशिक्षिये नैववेलो
कहृष्टमांश्रुडाराजापतित्यजेत मीणिकामात्रजोलिखो
त् तत्त्वाणंवविलोकैनंतराल्लहेशावामिनः सोयंविह
ल्लकः श्रामरतिकोलाहलंविधुः श्रुडावराजानिर्गत्यह
यंहस्तानष्यावियिः उत्मत्रैवेषावह्वष्यमनीतोधृत्स्वम
दिरं तत्रंवेवराउलैर्गरागुकोपहृत्यपवांधवैः तत्रतत्र
वद्वाभवेरतिप्रत्यप्तकंतदेवा श्रुडावराजानिर्गत्यरध्यको

पिसनत्वाणं अंगसुहलयामासभूविणामसेवेणउ-
ना रेहेनराजपुत्र्यावसह्यस्याम्बुपाहृतः अथाह-
लेनसहसापाटलाहत्यचिलिपे एवंसतत्रकविविदि
तायस्याश्रुनिस्पृहः पारमविनवद्याणिकलोमासो-
विदूषकः अथास्यप्रतिकारोयतलिमर्थेकदर्थनेन
त्यजेत्कदाचनप्राणानब्रह्महत्याभवेत्ततः स्वच्छंदचारि
णस्तस्यकालेनकुशलंभवत् इत्यालोच्यसवादि
त्यसेनोराजानमुवाचतं ततःस्वच्छंदचारोसतत्रस्यप्तः सां
गुलीयकः वीरोभद्रोप्रतिवेश्वरंसप्रत्नस्याविदूषकः ग
च्छन्दरदस्याच्यांदिशिग्रामसचक्रमात् मध्येमार्गव
यासानंतनगरंयोद्दर्धनं मानवत्र्यक्ससामेकांराश्मिर-
त्यभिधायसः ब्राह्मणपालकस्याविहूडायाप्रविशद्गृ
हं प्रतिपद्याश्रियासावकृत्वानित्याह्वाणांतेव ब्राह्म
णीमकुपैत्यैवंसोतर्दुःखाज्जगादतं तत्थमेवमयादत्तं
पुत्रसर्वमिदंगृहं तदहृणायनेनास्तिजीवितंमम-
सांप्रतं कस्मादेवंब्रवीषीतितेनोक्ताविस्मितेनसा पु
यतांकथयामसनदिरागकारुतनप्रवीत । अस्तीहदेव
सेनाख्योनगरेपुत्रभूपतिः तस्यैवेकासमुत्पन्नाकन्या
भूतलभूषणं मयादुःखेनलब्धेयमितितांदुःखल-
ब्धिकां नाम्नावकारैपरपः ततपामतिवत्सलः का
लेनयौवनारूढामानीतायासैवयमति गतेनकुप-
नायदत्तांप्रात्यैवभूपतिः सकच्छोपस्वस्यावधा
वासगृहंनिशि प्रविष्टएवसर्पणदंनकालंपंचतांययौ
ततोविमनसाराजाभूयोप्येनमासदत्ता दत्तामासेरपा

सुक·
लावा·
७५

याभूत्सोपिनह्यमपश्यत तद्रूपाश्चर्यहृतास्येपितेनघोष्ठां
निवेदितं तदासेनापतिराजा निजमेवसमादिशत् इ
तोदेशाद्वैयैकैकः क्रमादेकैकतोगृहात् भुमान्यत्पह
मानेयोब्राह्मणः क्षत्रियोयथा सख्यानीयप्रवेशणोत्र
रात्रौमस्यत्रिकाकृते पश्यामत्रोविमर्षयंतोकियंतोत्राकि
याश्चिरं उत्तरिष्यति यस्मात्रसोस्याभर्ताभविष्यति गति
यथाकापरिच्छेत्वंतनयस्त्वन्तविधेविधेः इतिसेनापती
राज्ञासमादिष्टादिनेदिने वरक्रमेणगेहेभ्योनयत्येव
बानिह एवंवनत्रयानातितयंनरमातान्यपि समवा
हृत्रगुणायायुत्रकोत्रववर्तते नस्यवारोपसंप्राप्तः तं
त्रगंतंविपत्रये नटभावेमायाकार्यमानमस्त्रिप्रवेशनं
तत्रीवंतेसहृत्त्वेनतुभ्यंगुणवते गृहं ददामिसर्वेयेनस्यां
नस्तर्दःस्वभागिनी यवमुक्तवतींबोरस्त्वामवोचद्वि
हृष्टकः यद्येवंममनहितंमामस्मविशंकवतांहृष्टाः ऋ
हृतत्रायागच्छामिनोविवेकसहनस्तव किमेतंचानया
मीतिहृपानेमयिमाबभूत सिद्धियोगादिनास्येव
भयंनत्रागतस्यमे एवंविहृष्टकेणाक्रोवाहणीसाजगा
दतं नर्हिगुणैर्ममायाताः कोपिदेवोभव्यानिह तत्या
णत्वेहिमेपुत्रऋगालंवनस्यात्मानि सर्वंतयासौगतः
सायंतानकतागृहं सेनापतिसिद्धकेनाकिंकरेणास
मंयसौ नतापयपदेनपत्तांतोसौवनमरोदत्तां लता
मनुदिनस्फीतागुणभारानतामिव ततोतिसुगायोशा
यंनेरानपुत्राश्रियाश्रिते प्यातोपनतमात्मेयंरवहं
विभ्रल्केशमः वामवेयमनितत्रासीताग्रदेवविहृष्ट

कः प्रसेनजितावत्कोऽहमितिनरानवेतीतिविचिंतयत् प्रह
मेधनतेहिमाद्यमाहृतकवाटकं सहारदेशगदापाते
णौरंगाद्भमेदत सचहारस्थितस्तत्र मारसोगदसं
येरं भुजंनरशानाकांडयमदंडन्यवेशयत् विरूढकः
श्वविच्छेदयावन्नानयतंक्रुधा एकावलृप्रहारेणबा
हुसपदिरादिमः छिन्नबाहुःपलायासुजगामसति
गावरः भूयोनागमनायैवतत्सवरभीतिनः प्रबु
द्धावीदृपतितंरतोबाहुंस्त्र्यात्मजा भीतावजातहर्षा
प्रविस्मितावबभुवसा प्रातस्ववहर्शोरात्तदेवसेवेनत
वसः सप्तनाःभूराहारिस्थ्याच्छिन्नच्छतोध्वजः इतः
प्रभृतिहीनात्स्यैप्रदैष्ठव्यंनेरेविति ततोविरूढकेनैवस
दीर्घः परिवःचलः ततोदिव्यप्रभावायतस्मैप्रीतःस
मार्थिवः विरूढकायततर्यतात्वरदेविभवोत्तरं ततः
तयासमंतत्रकांतयासविरूढकः तस्योदिनानिकति
चिद्रूपवत्यैवसंपदा एकस्मिवद्दिनेसुप्तांराजपुत्रींवि
पायतां समतः प्रायोराज्ञीतांभद्रांप्रतिसवरः राज
पुत्रीचसाप्रातः तंदृदर्शनदुःखितः श्रासीत्तम्याश्रिता
पिप्रानत्वत्पावर्तनप्राया सोपिगच्छत्दूरदःक्रमात्प्रा
पविरूढकः पूर्वाप्रबुधेवपूरस्याःनगरीनामलिंप्रका
नत्रवकेनकेनापिपिप्पिणिनामसदृसंगपति स्कंधराशा
भिधानेनप्रारहेरर्थपाससता तेनैवसदृवानस्तनरीः
पथनसंभृतं यानपात्रंसमारुह्य प्रतस्थेंबुधिवर्त्मना
ततःसमुद्रमध्येनयानपात्रासुपागतं अकस्मात्भव
त्कोर्ड्यासमक्रमितकेनविन अर्हितेप्यप्रांतेवरतैर्यदान

ह्रक.
लावा.
७६

विवचालनत् ततास्मवणिगार्नेःसन्स्कंददासोऽब्रवीदि
दं येमोवयतिसंक्रद्वंद्वदिप्रवहणंमम तेस्मिन्निजधना
र्थवस्तुसंतोवददाम्यहं ततश्चैवजगादेवंधीरेचेनावि
हूषकः श्रद्दमत्रावशीर्यतविविनोम्यंबुधेर्जलं हणे
त्वमोवयामेनतुडेप्रवहणंतव सूर्येगाण्यवलंबधंबद्दा
मोपाश्रुरन्तभिः विमुक्तेवप्रवहणेनतत्त्वणंवारिमध्य
तः उद्दतंश्चोसिशुक्काभिरवलंबनरत्नभिः तत्थितिते
त्वबंधेनवह्नयोः ततद्दोवननोरेववारियोमावहूषकः
गेनयंवदंक्त्नावतकरे वीरप्रवहस्याध्योमध्येवाविवि
नस्यकर्ंवणनमांविलोकयन् विस्तदनासतंवांच
त ततद्दैववणिक्कायच्छेदणमासतस्यमः ततैवेकं
महाकायंसमंपुरुषमेव्तत तेवायांतस्यकद्वांवशानिप
वीर्यलेभतः सतेनेतेनचलनाद्धंतप्रवहणेनमः ते
देशकालःहतरामेवस्तुवास्यसांप्रतं नाहमवावस्था
देनसल्पाय्याहिलंब्धेते सलोभस्येवमहतःपारमंब
निर्धर्यको विदूषकोपिमश्चित्रस्तंबेविशुर्यिमध्यगः
उन्मज्जनवय्याहूथ्याहीरवणामविनयन् किमिदंव
तीर्णजालेनन्तंकिंमृत्युसोभ्येते कृतसाधनुलोभांधा
नोपकारेवणावमोः इतिसंविन्यनत्कालेतंवांना
माहरोदत्मः पांसांतनेलतममपुमतलस्यकंतन

नयातनतारत्तावेव दृष्ट्वा मल्लां त्रैरंबुधिं देवमेव हि साहा
य्यं कृते समवशाक्यानां तेमाकतिमित्रांभोपि यावद्रामा
र्थमागतं बलवंतम्ववोचेव मंतमित्रानाम्यस्वती साध
साधसमर्थो शाक्यकोल्यस्त्वत्रो विरूढक श्रेनेन तवै धैर्येन
तेषांस्मिन दिवसे एव प्रायोगिन स्तनविषय मिमं संप्राप्ति
तोपित्र कार्योदकाद्योनगरंहिने प्राप्य मित्रसभिः तत
तोलहृयतिशीत्राश्रीज्ञं प्राप्य मित्रवाक्येनं श्रद्धवाराधि
तः पूर्वं भवतामप्यहल्यप्युक महद्राज्यं तवेदानीं दत्तस्मा
दनिवत्यति मह्यं कृत्सित्वोपि स्वयंमित्र स्वकाविरामवाक
विरूढकवर्ष्ण तनहृष्टापणम्यागमिप्रहृष्टिन: प्रतस्थेतत्र
मेवाक्हि प्रायकाकोत्कं पुरं तत्र चप्रविवेशकंमहमार्ये
र्थिष्ठितं नानादेशाङ्गवैरबले हिंसैरयागतश्रियै: श्रीर
मनातिमितं राज्ञानत्वैनेनार्थवत्मणा करंदं समग्रसेव
गीतदिव्वशलाचितं तत्रसर्वं कृत्तातिशयमेकलं का
लेणातिर्थि स्नानेन भोजनेर्वस्त्रैनीवागृहकृपावरत
सायंवतत्मकसपः सम्प्रेषमानवतंत्रस: विरूढकःसप
रदंबोधमानमिदंवच: प्राज्ञाण: त्रि शिवोवण्यपरिणेतं
रम्यात्मजां प्रातरिक्ष्य त्रिप:मोचराओवमतन्मद्दद तत
स्कृत्वामतिमिश्रंचनरापुंकावत्नतदाणं गंतराजमुतावा
मामिमबद्रिपस्याहसः उत्तस्तमठविप्रालेत्रल्लेमासा
दसंकृत्याः तत्रराजसुतानामसमतहृत्यो विहृतं सुर्वं योदि
तत्र प्रविशातितदिणयोनमजीवति गता:सुवदवश्यैव
मत्रसाहमिका:वपं इत्युक्तोपि मनेते विप्रेरंगीकृतं तत
दव: विरूढको राजगृहंयपोतान्किंकैरेमः तत्रार्थेवा

हक·
लावा·
११

मेणाश्रान्तास्वयंदृष्ट्वाभिनंदितः विवेशनन्हहावाम्नेन
क्ः मल्कश्वानलं ददर्शराजकन्यांचनामाकृत्यानुरागी
णीं नेयपुत्रःखविदेशंयवधंतींसाम्वयादिशा आसी
च्चनाग्रदेवाग्रसराग्रावललोकयत् कवेकृपाणमारेनयं
विंतितोपास्थितंदधत् अकस्माच्चमहाघोरंददर्शहाविरा
वसं स्फिकदहिणबाहुंवान्यसारितभुजांतवं दृष्ट्वाविं
चिंतयच्चामासाहंतमोयंनिशाचरः यस्यबाहुर्मेयाछिन्नो
नगरेपौंड्रवर्धने तदयतप्तुनर्बाहोप्रहारेध्यामिसोहिमे
मलायपूर्ववद्धक्षेत्रस्यान्साधुनिहंस्यंतं इत्यालोच्यप्रथ
ऽमेक्केशेष्वाकृष्यतस्यसः गदस्यस्योपरिबद्धेनंसमावे
रेभविशेषकः नत्वणांभीतभीतस्तमनुवाचसराक्षसः
मामावधीःसमतत्वंतनकरुहष्ठसमाणमीति कैनामात्वं
वकेयंचतवविश्रुतितेनसः सत्राणपृष्ठवीरेणतुनरा
हसराक्षसः पमर्दष्ट्वाभिधानस्यममाभूतंलम्बतेइमे अ
वीरवरुहघामंगाउद्विणीयेदपात्मजे
वयोण्ड्रवर्धनवर्तिनी ग्रांकरातानप्रासादेममाभूदय इयमेकानयास
मीहशः नवात्रैवलाकरेकेनाक्षिप्तमेमेयोण्ड्रवर्धने त्वया
वायाजितोसीहतत्ममाग्रमिदंमम ततश्चाविसावित्र
ऽपेनंप्रत्यवादविदूषकः ममैवसम्भुजत्तत्त्वलत्नत्स्येयोः
ण्ड्रवर्धने त्वयावाधितोसीहतत्समामामिदंमम तत
ग्रकत्वासविदस्येनदेवोग्रात्वंतनमानुषः मत्येवदर्शमेवा
भूत्सर्वीलात्रग्रहःसमे नोदिदालींसुल्मेनवयरामांच
स्मरिष्यामि तस्यारत्नाविग्राम्येनेमिदृयेसंकेटष्ठपि एवं
मरात्मोमेत्र्यावर्णितविदूषकं नेनाभिनंदितवचा

यमर्दंष्ट्रालिंगेदपे विदूषकोपि सानंदमभिनंदितविक्र
मः राजपुत्रमातपातपत्रकृपरत्नामतपतिशां प्रातश्चता
नहुत्रानः तत्रत्नायैमदेवैत्याः विभवैः सदृशोर्यैकपता
कामिवनांशुतां सूनपासदृतत्रासीद्गत्रीकाश्चिद्विदूष
कः पक्षापदसमंत्तुवन्पाललेपवगुणभ पकटा
चनिशिसेवेरंततः प्रापान्तियोत्सुकः लहृदिव्यरसाश्ग
दःकोहिहरन्पेडसांनरे नगराज्ञाविनिर्गत्यमतंसमारा
हसे स्तनमाग्रागतंवंवजगादपवितानतिं वाहनेनतव
पाभाव्याउदयाद्रिहिमसवे भद्राविद्याधरेनामस्थिता
वंतवमानय नेयस्तुकवतस्तस्यस्कंधमारुह्यराद्यसः प
योवतपारराज्याद्रगींमाघष्टियोजनीं प्रातश्चतीबापीतो
दामलेच्यामार्द्रेषर्नदीं उदयाद्रेरथ प्रापत्सनिकषेमयः
स्तनः अयंसमर्वतः श्रीमानुदयाख्यस्तुरत्नव अत्रोमरि
वतास्पेनसिद्धिधामिगानिमम इत्युक्त्वामात्मेनसिन्या
मनुतेनिरोहिते दीर्घिकांसदृदर्शीकांरम्यांतत्रविदूषकः
वदंत्पाःस्वागानमिवभ्रमद्भ्रमरगुंजितैः तस्यास्तीरेन्यग्रोः
दस्पफुल्लपमाननलक्ष्मियाः स्त्रीणामिवात्रचामप्रपत्पदर्प
किंसुविस्तरं अयंप्रियागमेमार्गः नेवतिन्द्रवनीमिव अ
लेच्छोयंगीरिमंत्रोस्टदिदेववरत्नाणं स्थितोभवामिपर
प्यामिकस्येयंमदमद्भुतिं इतिविंतयतस्तस्यतत्रतोया
र्थमायपौ सहीतकांचनवरामण्याःसर्वहवावियः वा
सिद्धितिनद्भाप्तनासमपहुष्कपोषितः कस्येदंनीयतेतो
पमितिविज्ञाणगापिशालं आतोविद्याधरीभद्रभद्रानामा
चपवैनेजे इत्युक्तानोरकंनस्पाइतितनाचनमबवन विनं

वृक॰
लावा॰
७८
78

यौनैवधीराणामाश्रोड्रनकर्मणां परित्यज्यैवसामग्री
चमयन्तपयोगिनीं ग्रैव्येकामहेमेवाखीनानां समध्याह्न
वाचन महाभागामस्कंधेत्रंभनात्तिष्यतामिति नथेतिव
चेटेतस्यास्कंदोत्तिमेमजुह्निमान् निधनेभद्रयापूर्वे दत्त्वं
रत्नांगुलीयकं उपाविशाच्चतेनैव सजुनदीर्विकातटे ता
यायावत्स्नानांगुदीयते तावत्तस्यास्तत्संगोनिपपातां
गुलीयकं नदृष्टाप्रतिभितायभद्रायपृष्टवंतंमवि: ह
वास्माभि:मात्रुबोवापिकातटे नेनात्तिमोवटस्थायंइति
उलं इहानयतगलानंसहिभर्तामसमागत: इस्त्रक्रेभद्र
यागतायथ्यावस्त्रनिवेषव स्नानस्थनहृपस्याभिस्तत्र
रात् नित्तसवनतोसानात्प्रकामिवफलश्रियं सापि
निस्यविरूढक: प्रामप्रसदर्शात्रभद्रांमार्गोत्कखेचि
इष्टानतुस्यापरूषवाक्यांगुगीकैर: दत्तोर्वबबेयास्य
कंटभुजलतासनं परस्परालिंगितयोस्तयो: स्वेवंस्त्र
लादिव ग्रतिपीडनतत्वेह: समंदेहविरसंभ्रत: प्रश्नोय
विष्टावस्थोत्पमविरसौविलोकनेन उभौजातत्राणौभूता
मिवोत्कंवानुरुदत: आगतोस्मिकथंभूमिमिमामिति
चभद्रया पृष्टप्र: सतत्कालउवाचेदंविरूढक: समारु
त्यभवन्तेहमारुत्यप्राणामेश्रयां स्वबद्धंमागतोस्मीह
किमन्यद्विविंदरि नतश्रुत्वानस्यहृष्टानामतपोदिन
जीवितं प्रीतिकरागतस्तेहासाभद्रानसमाधत आर्य

गुप्तान्तमेकाकीं सर्वाभ्यन्तचरिहिभिः देमेघाणाणउ
णश्रीतो दासी चाहं तव प्रभो विदूषकस्तेनोवादीभ्रण
गच्छ मया सह मन्त्रादियमिमं मोगं वस्तुगुपितोऽस्मि
नेयति यति मेदेशा भद्रा समादिनस्य जनन् ततः स कल्पम
विभ्रष्टा वियाभ्भत्र एव तद्दै ततः स्वयायासमन्तत्रसविश्र
मन्तोनिशां ज्ञामीयवाबल्लन्सव्यायोगीमूर्धां विदूष
कः यानस्थ भद्रया साकमवतीर्योदयाद्गिनः ससारय
मदंष्ट्रुतेराद्दमसमतः कृती स्वस्य मार्गागतोस्याङ्गा
नम्याधजकं निजं तस्याकोहमस्कंदेभद्रामारोप्यतामु
वः सापि सिद्धेन दत्तमग्रारात्मसांसा थिरोहिणीं अनुराग
मरायं कुर्वतो किं नयोपितः रहोपिवृत्तस्ततः सप्रत
स्थोप्रियासवेः विदूषकः पुनः प्रायस्थ काकोदकंत्र
रं रहोदर्शनसन्नामन्तव चालोकान्तेजनेनः स्वयुयर्णमत्र
पतिं स भार्यामार्गीतिस्मः इत्यनेन गृहीत्वा वनस्सोतं
भुजार्जितं नेत्थं प्रात्मसाकृतः सवनस्य युराजनः गतं
उधनदेशायमार्गस्तवणिजं चसः येनवाक्तितियोपूर्वबद्धि
मः विनस्य रत्नवः धनापद्मा स्मेवास्यवये मनेचयात्म
नः कटद्योगिणामयेप्राणाः प्रायेनलक्ष्मसंचयः ततोरहो
रव्यागृहकलामानाय वणिक्तन्तो समद्रागजपुत्रीभ्यां
मद्देवोपपन्नभूमः इत्युपविजकांतानांमुमार्योणनना
च विलम्बतमसंभमसहपोक्रमभिवांगुर्थि प्रायनस्य सथ्
योमिनगारपोंङ्कुवर्धने दृष्टः सविस्मयं मध्ये वाहनीकृतरा
तमः ततोदेवमेनस्य मध्ये ताराजस्यचोतमकां भार्यामे
भावयामाससराद्रसाविजयानिर्जितां दृष्यमानो पितादि

ह्रक॰
लाव॰
७६

76

ग्रामस्यदेशस्यमुक्तकाः गृहीत्वातामपिततः प्रायादु
ज्जयिनींप्रति प्रविशन्नेवतांप्रापपुरींराहुयोगतः नर
त्यागतामिवात्मीयदेशदर्शनान्निर्वृतिं प्रयोपविस्थित
त्तस्यमहाकाशस्यराजसः प्रसस्यस्तद्दृष्टवक्त्रकांति
प्रकटितात्मनः सन्नेनैर्दहृशेनत्राशिवेणस्त्वलितोधैः
शशांकइवपूर्वाद्रेकटपस्थोविदूषकः ततोविस्मितना
विग्रस्ततनेत्रइवभूपतिः आदित्यसेनोनिरगच्छन्महरी
स्यनदारुणः विदूषकस्यहृष्टात्मवतीर्थैवरात्तस्मात्
प्रणम्यलपमभ्यागाद्भूपोस्याभिनंदतं प्रवत्तार्थैवनत्कं
याग्रामभार्याततोखिलः श्रुमोचकामवारायरात्संस
विदूषकः ततोविस्मितविग्रस्तस्तनेनमसहृष्टभुजा मश्वशु
रेणमभार्यामस्याविशाज्ञानमंदिरं नवतांप्रथमांभार्यां
ग्रामाकेश्वराज्ञः इतिहृष्टः सराजात्रसर्वमस्मैशशं॰
सतत्र ततःप्रभावतुष्टेनतेनतस्यमहीभृता जामातुर्नि
जराज्यार्धंप्रददेकार्यवेदिना तत्क्षणाच्चसराजाभूद्विप्रो॰
भूत्वाविदूषकः समुच्छ्रितसितच्छत्रोविधूतोभयचामरः त
दावमंगलातोद्यवाद्यनिर्ह्रादनिर्भरः सहर्षोत्सुकतादेवरा
राज्ञोज्जयिनीपुरी । इत्याप्तराज्यविभवः क्रमशःसकृ
त्स्नां जित्वामहीमौलिराजकपूजितांघ्रिः ताभिःसमंविग ।
तमत्सराभिर्हृताभिः भरःसावाघ्रिरमरंसलितप्रियाभिः
इत्यनुकूलेदैवेविनाविचिंतितंयत्नमेवधीराणां लक्ष्मीरभसा
कथाणाभिरुमरामोरस्मंचवं इत्थंप्रकृत्वावत्सराजस्यवक्त्रा
च्छ्रुत्वाभिनामतुनार्थ्योमस्यांवे पार्श्वसेनामंत्रिणात्तस्यसः
देदेवाग्राप्यश्रीतिमत्यामवाप्तः ॥ ॥ इतिभद्र॰

श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे लावानके वत्स
राजकथायां चतुर्थस्तरंगः ॥ ॥ आदितो
द्वादशः ॥

ततो वत्सेश्वरं प्राह तत्र यौगंधरायणः राजन्दैवानुकूल्यं
च विद्यते पौरुषं च ते नीतिमार्गेण च वयमत्र किंचित्कृत
श्रमाः तद्यथाचिंतितं शीघ्रं कुरु दिग्विजयं प्रभो इत्युक्ते
मंत्रिमुख्येन राजा वत्सेश्वरोऽब्रवीत् अस्त्वेतद्बहुविघ्नास्तु
सदा कल्याणसिद्धयः अतस्तदर्थं तपसा शंभुमाराधया
म्यहं विना हि तत्प्रसादेन कुतो वांछितसिद्धयः तच्छ्रु
त्वा च तपस्तस्य मंत्रिणोऽप्यनुमेनिरे सेतुबंधोद्यतस्याब्धौ
रामस्येव कपीश्वराः ततस्तं सह देवीभ्यां सचिवैश्च तपःस्थि
तं त्रिरात्रोपोषितं भूपं शिवः स्वप्ने समादिशत् तुष्टोऽस्मि ते त
दुत्तिष्ठ निर्विघ्नं जयमाप्स्यसि सर्वविद्याधराधीशं पुत्रं चैवा
चिरादिति ततः स बुबुधे राजा तत्प्रसादहृतश्रमः सर्वो
श्रुतविनाथायः प्रतिपच्चंद्रमा इव अनंदयच्च सचिवान्प्रा
तःस्वप्नेन तेन सः व्रतोपवासक्लांते च देव्यौ हृष्टकोमले
तत्स्वप्नवर्णनेनैव श्रोत्रपेयेन तत्प्रयो तयोश्चाविभवायेव ना
तःस्वादिष्ठौषधक्रमः लेभे स राजा तत्प्राप्तप्रभावं पूर्वजैः स
मे गुणं प्रतिज्ञानां च तत्पत्नी कीर्तिमाप्तः उत्सव
वात्रयीरेव हृष्टेन तत्पारणे यौगंधरायणोऽन्येद्युर्विजने राजा
नमब्रवीत् धन्यस्त्वं यस्य वै देवस्त्वयं प्रसन्नो भगवान्हरः तदि
दानीं विजृम्भस्वा भज लक्ष्मीं भुजार्जितां सा हि स्वधर्मसंभू
ता ध्रुवा नाम तु पास्थिरा निजधर्मार्जितानां हि विनाशी ना
स्ति संपदां तथा चावि भूमिष्ठो निधिः पूर्वजसंभृतः प्रण

हृक.
लावा.
८.

80

ह्योभवतः प्राह्न: किंचादेवेतां कथां शृणु । बभूवदेवदा-
साख्यः पुरेपाटलिपुत्रके पुराकोपिवणिक्पुत्रो महाध-
नकुलोद्गतः अभवच्चस्यभार्या च नगरात्पौंड्रवर्धनात्
परिणीतासमृद्धस्यकस्यापिवणिजःसुता गतेपितरिदिवं
चत्वंक्रमेणव्यसनाविलः सदेवदासोद्यूतेनसर्वंधनमहा-
रयत् ततश्चतस्यसाभार्यादुःखदारिद्र्यदुःस्थिता पत्यु-
र्नीत्वानिजंगेहंस्वपित्रापौंड्रवर्धनं शनैः सोपिविपद्ग्रस्तः
स्यात्तमिच्छन्स्वकर्मणि मूल्यार्थी देवदासस्तंश्वशुरंया-
चितुंययौ प्राप्तश्चसंध्यासमयेतत्पुरंपौंड्रवर्धनं रङ्कोरू-
क्षंविवस्त्रंचवीक्ष्यात्मानमचिंतयत् ईदृशः प्रविशामीह
कथंश्वशुरवेश्मनि वरंहिमानिनोमृत्युर्नदैन्यंस्वजनाग्र-
तः इत्यालोच्यापणेगत्वासकस्यापिविपणेर्बहिः नक्तंसं-
विष्टस्तस्थौतत्कालेकमलोपमः क्षणाच्चतस्मिन्विपणे
प्रविशंतंव्यलोकयत् युवानंवणिजंएकंकंचिदुद्घाटितक-
वाटकं क्षणांतरेचतत्रैवतिः द्रुतपदमागतां दृष्ट्वाततः प्र-
विशंतींचविश्रब्धमेकांददर्शसः ज्वलद्दीपप्रभावच्चदृष्टोहृष्ट-
नदंतरे प्रतिभिज्ञातवांस्तांतिजामेवचगेहिनीं ततः
सोगलितहाराभार्यांतामन्यगामिनीं दृष्ट्वादुःखाशानि
हतोदेवदासोविचिंतयत् धनहीनोनदेहोपिहार्यतेस्त्री
पुंकावस्था निसर्गतियतं तासां विद्युतामिवचंचला न
दियंसापित्रगृहेस्थितिः ईतिसंचिंतयत्तस्याः स
मंत्रायाःस्त्रियापितृगृहेवतानितं गतिः सायत्नव-
मायाबहिःस्थितः रहोतितविस्रंभजल्पः कथालापमिवा
शृणोत उपेत्यवदतोद्वारिसकर्णेचापितत्ताणं इत्यव

वीर्यपरिक्रमणं तैर्वणिग्जनैः सह। अथविदेशकथयामास गृह
स्थितेनुरागिणी मद्भर्त्तैर्वीवचनात्यः पुराभूत्स्मपितामह
रः स्वगृहस्यागतेनैतेन चत्वारः स्वर्णसूचितः ओंभावत
शुद्धकोणोसुविस्तृताः स्थापिता भुवि तेदेकस्यास्वभार्या
यास्वकेविदितं तदा तज्ञायावांतकालेसात्स्वभायेतद
वोचत मापिस्त्वभार्यैमत्स्थदेमतस्युत्स्वरवीज्ञमे इत्यपम
त्यनिकुलेस्वस्रुस्तुरावनुयायामः स्वभर्तृस्तत्स्थतस्मयाद
विद्दस्थापिविणितं सदियूनतरोहेष्टस्वस्तिहिमेपरमप्रियः
तन्नत्रगत्वाम इतः सकाशगतद्दद्दथैवे क्रीत्वात्नस्यापिव
स्वर्णमिदेत्यभजमांप्रियं पवस्त्रकाकुटिलयासनयोप
मतिर्वणिक तनोप्रतस्येमंत्वानोनिधिंमयतनः लंह
देवदासोपितृवपूर्वाक्कल्येस्तैर्बहिर्गतः कोलितामिव
नत्कालंधनाप्राहृदयेददौ नगरमवततः सद्यःपुरं
पाटलिपुत्रकं प्राप्यवसुपुरं लब्धानिधानं सौवकार
तेन अथात्रनगरस्य वणिग्ज्ञायाप्तकामुकः तमेवदे
शंवाणिज्यव्याजेनतिपिलोलुभः देवदासस्यकाशांचत
कोणानिस्वस्वतहद्दं देवदासोपिहृल्लोनभूयसातस्य
तद्ददौ ततोगृहस्थितंकृत्वाप्रज्ञाम्भवदेवश्मनः सदेवदा
सःश्रीवत्सनामानीनायसमागीहितीं पवंकृतेवतज्ञार्यो
कामुकः सवाणिकृतः प्रलह्मानिधिरस्योतिदेवदासस्य
वाचतं पतहवहृदंजीर्णमात्यनावलुंयेचत तद्गहिमे
निजंशूल्यंस्वगृहंसौजकृस्यव इतितल्यंस्वस्ववाणिग्देव
दासस्थाविप्रूहतं उभौविभावसक्रोतोराजाग्रमुपजग्म
तुः ततःसभार्यावृत्तांतंवदत्स्योविप्रः सह देवदासो

स्वक.
लावा.
८

नैवेद्याद्यैः कृतमहाविरतिस्ततस्ततः ततस्तानायनद्यायीनत्वे
चालिषा भूपतिः अद्भ्यस्तत्रं सर्वैस्वं वणिज्जं पारदारिकं दे
वदासे पितृवर्षं कृत्वितो स्थितनासिकां अन्यांव परिणी
याचनस्यौलक्ष्मीतिपिष्ठवं इत्यं धर्मार्जिता लक्ष्मी रासंत
त्यनपायिनी इत्यातज्जलायातनवारकनम्बरी अतो
यतेन धर्मेण धनमर्जयितेभुनः राजानस्तत्रायेनशूलं
ले कृतादिविजयं चैवलक्ष्यं धर्मेन्नराश्रियं स्मरहृ
यवंभूतां प्रमत्तानां प्रमादिनः विकुर्वंतेनवद्वीराजार
पतिः नित्यवैरी सतीनस्माद्विजयस्तनमग्रतः
तेजयप्रातेप्रायश्चास्तिद्वर्मेण संमान्यवेदिविधयंसे
त्यैस्मनुपमेप्रभे आलापयन्नसविभुविलासाज्ञप्रलिदकं
मित्रवलंख्यातदिशं प्राप्तइकालमिवोदुधे अथश्रयात्रा
संरंभो राष्ट्रेनस्यमहाप्रभोः आकुलत्वंनशत्रूणांहृदि
विश्रमजायत योगंधरायणस्याग्रवारांवाराणसीप्र
ति प्राहिणोद्भक्तस्यराजोरातंविचेष्टितं ततः शुभे
हतिप्रीतोनिमित्तैर्जयप्रापिभिः अस्तदत्तंप्रतिपद्यांभू
वंजेम्बुरायणो आहूतः प्रष्ठितस्तत्रंप्रोत्ताशंवकुरंज
वे गीतिप्रफलैनकनकंसीदइस्वकर्मैः आमापा
सिद्धहेत्यवशारलाद्धसंपदः दर्शयन्यातिमामंमा
गैस्वल्पावुनिर्गमं सुरपालहनादाभिर्वाहिनीभिर्भु
मलल्लं उर्वमकारश्रितेर्मवर्धीमसमयमंप्रमे तदावमेस्य
निर्जीवप्रपाद्राजलीकृतः परस्परमिवाचक्षेत।

दागमनर्यदिष्टाः चेलस्त्रमेसन्नाह्वसंभृतार्कप्रभाहृ-
या तस्यतीराजतप्रीतपावकान्तगनाहव विदेशवीरणा
स्त्रास्यसितस्रवणवामराः विमलह्रंदसिंहरशोणा
हारलताः पथि शुभ्रत्वांकुमपीदीकाः सधातवरजनिर्ज-
राः याजातुप्रेषिताभीतेरात्मजाइवभुधरैः नैवेघ्नाजा
सहृतेमरेखांप्रसृतंमहः इतीवतत्त्वमुखेणवर्कितेजस्ति-
तेदृशे पदात्पदेचहेदेश्योमार्गेतमनुजग्मतुः रूपंवय
गुणाद्भुदेइवकीर्तिजयश्रियो नमताश्यमलायधभित्सृ-
चेद्विषवामिव पवनादिभविहितेप्तस्यसेनाध्वजेशुके
पवंययोसदिग्भागान्दपक्कलसितांवुजां महीमंदस्म
येद्भूतशोभोद्भिन्नवनानिव श्वेतारेवतेवाराधनकाण
लिकव्रताः यौगंधरायणादिष्टाः प्रापुर्वाराणसीं पुरीं
तेषांचकहृदकाभिज्ञोज्ञानितदुपदर्शयन् शीघ्रियेगुरु
नामेकः शोभात्तक्ष्णिस्वतां ययुः यावार्यथंत्रिकालनइ
तिव्याजगुरुंचतं शिष्यपात्मव्यापयामासभिक्षाशन-
मितस्ततः यद्वाचाग्निदाहादिसंतानीभाविष्क्रकान्
तनशिष्यास्तत्रव्याग्रुमंवकुलेनमपद्दृष्ट्य रंजितंदृष्टमि
त्रावरंजितंरूपवल्लभां सीवकेसकमप्येकंराजपुत्रम
पाकृकं तन्मध्येनैवराजस्यवत्सदत्तस्यपृच्छतः सोभूव-
त्रवहरस्यत्तः प्रावेवत्मेषाविग्रहे गृहास्यत्रवलदत्तस्यगंधा
सोमकर्दरकः वक्कारवत्सराजस्यव्याजान्यागच्छतः पा
र्श्वे श्रुतुछपत्यानिपथ्यंविधायदर्व्यायुक्तिभिः हंसाकुसम
वहीस्वनेयातिचत्वरणानिव विदध्येविषकन्याश्चतन्नर-
पणविलासिनीः आहिणोत्तस्मात्रांसौवतिशापवच्छस्य-

वृक·
लाबा·
८२

82

वातिनः तच्चविज्ञायसंज्ञातिलिंलेलेवौरोन्यवेदयत् यौ
गंधरायणायाशुहृष्टहृष्टाशुवैस्तदा यौगंधरायणोऽपि
वद्धुञाप्रतिपदंपथि हृष्टितंनष्टणानोयादिश्चनियोगेरखो
स्यत् अपूर्वेनेममायोगंकरकेनिधिधेयव अवधीहृद
कांक्षावलभ्यासहृहृसभवता तद्धृष्टाधलमायःसस्मैमः
श्रुतिनदिग्गुवं वत्सम्बरंवलददृढोमेनेधृजेयमेवतत्‌ सं
मेत्यदक्षाहृतंवाशिरोविरविताञ्जलिः ततःसनिकटीभू
यतंत्स्यं प्रीत्यासंमानयामास भूपाद्दिप्रणतिप्रियः इ
ठितामृपात्वाशुविद्धमान् प्रापवप्रबलःप्राच्यांवलः
दीर्विविक्षूर्णितं गंगावक्रयविग्रासवेपमानमिवांबुधिं
तस्यवेलातटोपांतेजयस्तंभंचकारसः पातालाभयया
तस्ततः आरुरोहमदेंगोद्राङ्क्षियशास्तस्यशायालिनः मः
हीद्रादिभवद्गीतेविघ्नकृटेविवागतैः गजेजिङ्गारवीर
मरांजितान् सर्वतःशापतःशाङ्गमेवकालस्दवांबुधान्
उल्लंघमानःकौवीरेनेनसंमेदकारिणा वोलवेस्म्परकी
तिसूकालभयप्रतःसमं तपरहृवलानेससेहशृंगः
ज्ञाजतिं केवराहृत्यमानेशुपावत्कोतामृशोशुपि यवस
समयाभिजंपपुगोयावयीययः मातंगतम्मदव्यानास
मेदवाशुवमिव अप्रेनार्थसवत्सशोरेवाञ्जतयितोयः
मो अविवेशावतांचंरमहाम्भेनेपवानतः समाल्पस्यः

घर्षेमिहशोभौद्गुणपशालिनां मालवस्त्रीकटाक्षा
णां पर्यौचान्द्रेवलक्ष्यतां तस्योचनिर्हृतस्तत्रतथाम्बरु
रमन्त्रकृतः बिम्बसारयथाभीष्टानपिभोदक्षदेशाना
न् आसीद्वाभवदनाचपितमार्गविवर्तिनी स्वर्वतीबा
लभावस्य सोब्धोपि विमतराइव राजावंशमहासेनस्त
यालनपयायथा तथैवपमाववत्यापिनंदंतिस्मसमाग
नः बिम्बसारवानिज्ञाकानिविधीनोवस्मिन्नभ्रवलतः अबि
तःस्वाभुवैरभैरपरपौमदक्षिमांदिशं तस्यवकुलनाथ
नेअपानानलहृमिका पत्रकेलाटनारीनांउदस्तुकल
शाहशः अस्मिन्नथित्वमेवोर्धमामाभुलपिद्यानि
ह्रेमवनमज्जाह्नवनेविपतमंदरः सत्यमकोपितेजसे
भान्हादिविलक्षणाः प्रतीच्याम्बुदपंप्राप्यब्रह्मसमपि
पत्रर्षीं नतःऊवीरतिलकामलकासंगशोभिनीं के
लासहासमभगामाशामभिसमारसः सिंधुराजंव
शीकृत्यहरिसैन्यैरनुद्रुतः वापयामासचन्द्रेशाराच
वेगात्समानिव तरंकतरंगघातानुहृतःस्यात्प्रविधोमरः
यः तस्मैतंइगताश्वेलावनेषुरलभीपयः गृहीतानिक
रःश्रीमालवमस्यमुहासोद्गमः गाहोविवसविक्षेपयावली
कपतेःशिरः हृतदानिकृतस्तस्यमुखवरीकृतनदिंगुवः
कीर्तिर्द्वितीयागांगेवविवचारहिमाचले मर्दितीम्बरस्य
सेनासमभयान्नीर्मितनविद्धिषः प्रतीपाःसुरवेनादःपौ
लवंधेषुकेवलं अपक्षत्रेणगिरसाकामरूपेश्वरोपितं
नमानिक्कायतांभेजेयत्रस्थानतदुत्कं उहेत्ररविनोनाभो
ससम्राड्विवहेतेयमः अतिभिःसंगतेनसौवालैःकरीकन्या

वृक॰
लावा॰
प॰५

यितैरिव एवं विजित्य वत्सेशो वसुधां सपरिच्छदः प
द्मावतीपितृप्राप्तं मगधभूभृतः मगधेशप्रभूज्ञा
ध्यां सहितो सिन्धुपस्थिते सोत्सवोभूद्विशिज्योत्स्नाव
तिवेद्वस्वसरः अविज्ञातास्थितामादौ पुनस्त्वंतिमा
गतां मेनेवासवदत्तां वत्सोधिकप्रीतियास्पदं । ततो
मगधभूभृतः स्वगेहेण नार्चितः समग्रजनमानसैर
नुगतोत्रयगणगौतैः निर्गत्य वत्सधातलो बलभरेणए
लावानकं जगाम विश्रांतिनिजं सकलवत्सराजो जयी
इति महश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे लावा
नके पंचमस्तरंगः ॥ आदितएको
नविंशः ॥ ॥

ततः स सेनाविश्रांत्यै तत्र लावानके स्थितः रहस्युवा
च वत्सेशो राजा यौगंधरायणं त्वद्बुद्धिनिर्जिताः सर्वे
पृथिव्यां भूभृतो मयाः जानेभ्यभिचरत्येको पृथिव्यां भू
भृतो मया उपायैर्हीकृतास्ते च नैव व्याभिचरंति मे वा
राणसीपतिस्त्वेष ब्रह्मदत्तो दुराशयः इति वत्सेश्वरे
णोक्तमाह यौगंधरायणः ब्रह्मदत्तस्ते भूयोभि
चरिष्यति आक्रांतोपनतस्त्वेष भ्रंशं समातितत्त्वया
त्रुमाचारसाकः कुर्यादशुभं भवसेवनतः
सेवनदानमन्यशुभंभवेत कुर्वीतवायत्न
र्णायामदं । बहूवसमभि नेत्यावस्थायनामवृकध्यानेव
नोपश्राम भमहेणापनरदत्ता विसंपेप्रराकोपि हिजोत्रमः वि
तिनरत्रामध्यः पुरेज्ञानसा भ्यायाह्नतः ध्यात्मिनाः
क्षिंतं हरणायामोमलः नायन प्रथमः सोमदत्ताख्यो
आघल्स पौरभूल्याविः स्वाकृतिव

विनीतकः अपरश्चाभवद्विद्याविनीतो व्यसनप्रियः
कृतदारावुभौ तौ च पितर्य्यस्तङ्गते ततः तदीयस्याग्रहा
रादेर्द्धमर्द्धं विभेजतुः तन्मध्यात्सकनीयांस्तु प्राप्तांशं
मानितोऽभवत् ज्येष्ठस्तु सोमदत्तोऽभूद्द्युतव्यसनः द्युतकर्म्म
कृत् एकदा वद्गोष्ठीकं शूद्रैः सह विलोक्य तं सोमद
त्तं पित्र्यसुहृद्द्विजः कोप्येवमब्रवीत् अग्निदत्तः सुतो भू
त्वा शूद्रवत्कर्म्म विचेष्टसे निजमेवानुजं दृष्ट्वा राजसूज्य
न लज्जसे तच्छ्रुत्वा कुपितः सोऽथ सोमदत्तः प्रधाव्य
तं विप्रं पादप्रहारेण जघानाभिज्ञगौरवः तत्र विप्रा
स्सकृत्वान्यान्साक्षिणस्तत्क्षणं द्विजाः गत्वा पादाहतः
क्रुद्धो राजानं तं विजिज्ञपत् राजापि सोमदत्तस्य बन्धा
य प्राहिणोद्भटान् नेव निर्गत्य तन्मित्रैर्जघ्निरे शस्त्रपा
णिभिः ततो भूयो बलं प्रेष्य बद्ध्वा तस्याथ भूपतिः
क्रोधान्धः सोमदत्तस्य शूलारोपणमादिशत् आरोप्य
माणः शूलायां अथाकस्मात्स च द्विजः प्रदिष्टश्च वके
नापि निपपात ततः हितो रक्षन्ति भाविकल्याणं भाग्य
सेव यतोऽस्य ते अंधेबद्धवधकः पुनरारोपणोद्यतः
तत्क्षणं श्रुत्वा तद्वृत्तान्तः तुष्टो राजा कनीयसा भ्रातासिक्त
नविज्ञप्तिर्वधादेनमुमोचितं ततो रमाणिनिस्तीर्यः सो
मदत्तो गृहैः सह गत्वा राजावमानेन देशान्तरमियेष
सः यदा चैनेच्छन्गमनं समेतास्तस्य बान्धवाः त्यक्त्वारा
ग्रहारार्धं प्रतिषेधेन दास्थितं ततो वृत्तिविनाभावात्कृ
षिं स कर्म चकार सः तद्योग्यां च भुवं द्रष्टुं सुभेदां यव्ररवीय
ग्यो तत्र लेभे भुवं भूमिं संभाव्य फलसंपदं तन्मध्ये

सक:
लावा:
पथ
८५

वमहाभागमस्माद्यतनहैमेदानं लोकल्याणंत्वनच्छा
याञ्चत्रसर्यीस्त्रवीतलं प्राहइकालमिवालोकाकृष्ट
र्षीतोयपामरः योपिषातात्रनैस्यवभक्तोस्मीत्यभि
धायच कृतप्रदक्षिणोम्भर्थ्वहृदंतेनप्रणनामसः सं
योत्याथवलीवल्कगुणांवविततमंगलः कृत्वाबलिंतस्य
तरोरोरेभक्त्याविमत्रमः तस्योतस्यैववाधल्लात्रुमस्यम
दिवानिशं भोजनंतस्यवानिलेनैत्रैवशृहिणीसदाका
लेनत्रचपक्केश्रुतस्यमस्येश्रुशोकितं साधुभिःपरा
श्रूणदैवादैत्यविलंब्रुत ततःपरबलेनष्टमस्येपिवः
दे प्राप्यन्तकृतबलिस्तस्यैतत्रैवाथतरोपरः निःस
मस्यास्यतस्यैकाकिनोनिशितस्याम्बस्यतरोरस्माः
रक्षुवारमरवती भोःसोमदत्तनष्टोस्मितवनदृक्ष
भूपते वधेपदिनासंख्यानिदोत्रमंत्रानिरवदः फः
लक्षुनिरहंनाम्नाविप्रःस्मृगतवद्धितत
मुपाञ्चसमसंचापिमहत्कृत । भद्रकल्या
नोमहद्भिमाप्यामि संख्यानिहोत्रमंत्रांस्त्वमत्रपवपका
पुना यद्देवपरम्पराभावेन तत्त्वणं नमध्यापि
वतेमंत्रान्वदीयाणांतिरोदधे प्राप्तः ससोमदत्तप्रजः
स्येभाष्ठपामदः फलभूतिरिति प्राप्यनामसपापिकृतं
कृती प्रतिकर्मारवीस्तात्स्ला विषमापविवर्तिनी इ
र्दर्णोरुवमंप्रापश्रोकंरविविषधपंवसः नवसंख्यानिका
र्णोदिपदिनाद्रारभूपते पथ्यावन्नामसंख्याप्याफलः

भूतिरितिसवकं सोवादीद्दक्षदक्षमभंइचाप्यभद्रकृत
प्राप्नुयादिति लोकस्यकोनुकोत्पादकं वचः गुरुस्त्वत्व
दांतंतंनत्रादित्यप्रभोनृपः अथप्रवेशयामासफलभूति
कुतूहली सोपिप्रविश्यतस्याग्रेनदेवगुरुरब्रवीत् जयास
तेनसन्नृपःनदायार्थमास्थितैःसह समागतस्सुवर्णानिद
त्वाचाभरणानिसः ग्रामं राजादेशेनतस्मैततोसौमहतांम्
हा पर्वचयन्ताणिग्रामयाग्रहकान्यगृहेऽस्मः फलभूतिक
योभूत्वाविभूतिभूमदर्पितो सदानदेववचवदन्नृवीक्षप्राप
भूपतेः बालमामीम्यावर्णांहिविनोदरसिकंमनः क्रमाद्रा
जगृहेवासिराजप्रष्ठंतिप्रवेष्टव राजप्रियइतिप्रीतिंबहुमाना
मवापसः कदाचिदस्यसोदव्याः कन्याचेटकमागतः प्रा
दित्यसेनभूपालःसहसांताधुरंधयै द्वाःस्थसंभ्रमसाशंका
प्रविष्टेपवदर्शसः देवीं देवार्चनव्यग्रां नामज्ञाउवलयाव
तीं दिगंबरापूर्धकेशीं निमीलितविलोचनां स्थूलसिंदू
रतिलकांजपपुष्पविनायवां विचित्रवर्णाविन्यस्तमहामंड
लमध्यगां असृक्तहामहामांसकल्पितोग्रबलिक्रियां सा
सिप्रविष्टस्पतीसंभ्रमाकलितांस्तुका तेनपृष्टादाणादेव
मवोचयाचितामया नदेवोदयलाभार्थं कृतवत्यस्मिपूज
नं अत्राचागमह्वानःसिद्धिंश्रृणुमेप्रभो । अयादीपिददं
वेश्मस्याकन्यामथुमहोत्सवे पवशुक्लाचयस्याभिसमेत्या
ध्यानवर्तिनो अस्तीप्रमदोध्यानेतत्कुमंडलमध्यगः दृष्टप्र
भावोवरदोदेवलोकोविनायक तमुपागत्यभक्त्यात्वंपूजय
प्रार्थितप्रदं येननिर्विघ्नमेवास्मोवांछितंप्रतिमायाहि न
तम्प्रकृताम्पूर्णस्त्रंनमाध्यानाममयर्थितोमया कन्यालभंते

स्क·
ला·बा·
८५

भर्त्तारं किं विनायकपूजया॥ अथतान्प्रत्युवाचब्रह्मा किमे
तावद्भयोच्यते तस्मिन्नपूजितेनास्तिसिद्धिकापिहिक॰
स्यचित् तथाचैतत्प्रभावंतेवर्णयामिश्रयंशृणु इत्युक्त्वा
कवयस्यामेकथामकथयत्त्विमां। पुरापुरारेस्तनयंसेना
नींप्राप्तुमिच्छति तारकोपद्रुतेशाकेदग्धेवज्रहस्तमाग्रये
रुधैतेनममस्तग्रतदीचेनपौमास्थितं गौरीहृत्तनमाप्रार्थ
प्राप्यवसंतंकंपात्तिं श्रावकार्यमत्तनप्राप्तिं मदनस्यवज्री
वनं नवसमारमित्रार्थंमाविद्येभ्यःपूजनं अभीष्टाभ्यर्थ्य
नीनांचकारनामित्यवचःशिवः पियेपनापतेपूर्वमानर
स्वादर्जनिस्मरः कंदर्पयामीतिमदाज्ञानमाज्ञेजगादच॰
तेनकंदर्पनामानंतेवकारवतमेव: अतितस्त्रोसिवेस्मर॰
तत्रिनेत्रस्यलोचनं एकस्यरतेस्मानाममस्तुं तस्मादवाप्य
स्मि इत्युसवेदसहक्रोपिसेलोभादागतःशठः मयादग्धो
ततस्मात्स्वदेहस्योद्भवःपुनः भवत्पात्तस्यशक्तेवपुत्र
गुप्त्याद्यामहं तद्दिममदतोत्मात्तदेतकोलोकवन्यजाः
एवंवदतएवास्यपार्वतीहृष्टलस्मणाः आविर्भूतपुत्रतो
ब्रह्माप्राज्ञमुखाविनः तेनस्तवामविज्ञाय तारकासुरशंतर
ये अंगीचकोशिवस्पृष्टंदेव्यामात्मजमौरवं अत्रैमेतेवका
ममपन्नमेवनमिदंहिंतां सर्वाविद्धेदरहार्थ्यंभसूतेसोवन
द्विरा इदौचलितजाविद्याप्रिसेविकार्यामनोभवः तेवतप्रो
यथायानाशुदंप्राप्यवपार्वती ततोपातेषुरिवसेषेकदार॰
इमिस्थितः शिवेवस्तवतकोराश्चमयासदशांकरः यदा
नाशूद्दत्तानौमिगतेषुवग्रातेषपि तदानरूपमदेवचकंपे
भुवनत्रयं ततोनगत्राशभयाद्दलितिविद्याप शूलिनः वह्निं

सर्वे निस्सृतर्वः पितामहनिदेशात: सोऽग्निस्ततमा
श्रामं ब्रह्मशंसदत्तानकं महाप्रलाय देवेभ्यः प्रविवेशा
नलान्तरं तत्रजीदत्यमानस्तु तत्र भेकादिवौकसां वि
विन्नताशयांसृत्तमार्गिमं तज्जलस्थितं ततस्तानतभि
शप्तवान् शापेन तत्क्षणं विविन्नताशयं सृतमागि
मं तज्जलस्थितं भेकांकृत्वा तिरोभूय भूयोऽग्निर्मे दिवं ययौ
ततस्तत्कोटरान्तस्थं देवाशंसूककरूपिणं प्राप्तुर्गजमु
कास्यान्तं सर्वे ते शापं दर्शनं दृष्टा कृत्वाजिह्वाविपर्ययं सं शा
पेन शुकं देवानां प्रतिपेदे च देवानां सकार्यतेः कृतस्तु
तिः गत्वा वसोऽसुराण्याऽग्निनिवार्यस्तत्र ताश्चिव शाप
भीत्याऽश्रयाण्यास्मि देवकार्यमपावेदयत् शर्वोप्याह
वेगेनैतान स्मिन्वीर्यस्य मोट्ये नहि धारयितुं शक्तो वह्नि
वायुं सभिकाप्यः तमस्यास्तन यस्तत्रः शापदत्त्याभिधा
यिनी देवकोपाज्जलं देवी मिस्तुवा च नतो हरः वि
श्रोत्रतवजातीय विनाविश्रेशा सृजनान् तद्गुणेयं ये
नाप्तवह्नितो जनितः कृतः इन्द्रकाशं भता देवी वक्रों
विश्वंपरावन्तं अनलोप्यसगर्भो भूत्वा न वीर्येण पूजितेः
तैस्तैः शांभवं भिन्नस्तत्र दाशिवसेष्वपि अन्तः प्रविष्टाति
र्मांसुरिवसश्राविराद्गभो उद्धवामव वं गायांतं तंजं
सोऽस्य दर्भवं गङ्गे स्वमस्यजस्तेऽगावनिकाऽऽस्कराजया
तत्र संवदमाणाश्रमस्तर्भः श्रांभवेगीः विः स्त्याहस
स्तेजा कुमारोऽभूत्षडाननः ततो गौरी निपुत्राणां कांति
कारणोऽपयोधरान् धाराधाव्हिरोपपीतानामस्त्रोसाविहः
धेहितेः अत्रांतेदेवराजस्तारकासुरविजितः शिशि

स्कं॰
खा॰
८६

86

येमेरुशृंगाणिशृंगाणिपुंखितसंगरः देवाश्चसाकम
ग्निभिः प्राणमर्त्यशरणंययुः प्राणप्रियापिसर्वांवद
न्नासीन्नैपविवादितः तद्दृष्ट्वाहर्षितंमनाराज्याभिषेचि
वद्दभे योधयामासगणान्कुमारेवसमन्ततः तद्द
न्द्राभिद्दतसंग्रामात्प्राणापेक्षासिबभूवतुः पुत्रैश्चापकावि
शागवारैश्चाशावपान्तलब्धेनतसौ सपुत्रैवनतत्पुत्रकांतशात
क्रान्तपराक्रमं उपेत्यतनयंशार्वः स्वयंभुवादवारयत
ज्ञातोसितारकंदैत्यराजंवैदस्यवरादितं तत्कुरुष्वनि
जेकार्येइतिदेवेनशाशासमः ततःप्रणम्यप्रीतेनतत्क्ष
णेहत्वैवैरिणा सेनापत्याभिषेकोस्यकुमारस्याथचक्र
मे स्वयगुप्तिमकलशः तत्रबाहुरभूद्घटा नदाशक्र
श्रुवमगादैत्येनमवराश्चिवः तप्तिनेत्रैन्त्रुवसेना
यंवांस्थुतानव्या तैनैषविज्ञोनातस्ते तत्कुरुष्वतदर्चनं
ततस्थूतासत्रयाकृतासुरबाहुः शचीपतिः अभिषि
केत्सवेस्वयसेनासेनानीरविरवर्तयत ततोज्ञचाननविरा
सेनानीतारकासुतं ततंदुःसिद्धकार्याश्चदेवागौरीच
पुत्रिणी तेदेवंदेवदेवानामपिसंतितसिद्धयः हेरंभेन
विनेनस्माभूतयेतंश्राध्यैनी इस्मकाहंवयस्याभिरूपा
नेकांतिवर्तितं आर्येष्वत्रभागताविद्मराजमभूत्तयं
श्रुतावमानेवापमपमकस्माद्दगतांगते उत्पत्याविहि
रंगीरला: समतीतिनत्वमिष्ठिनः तत्रदृष्टाकैतत्र्कोत्स
वः समाहूयावतारोच मयासिद्धिसद्भूपनाः स्पृष्टाः
मघोभुवमिदं इमारस्मासाप्रानत्ताराकिनीमंत्रसिद्ध
पः कालतातेरिविलायानात्राहाणोगुरुत्वतः एवंस

स्त्रीभिरत्राहं खेचरीसिद्धिलोलुभा इमांमाशानभी
नामांशरणमीसंशरणंसमा अथतत्सिद्धिलब्धात्मवो
वज्राम्भखीवरं उपदेशोममायेद्यशुम्भाभिदायन्तामि
ति ततोमस्यपथनयागवानत्त्वाणमेवतः अतिसु
कालरात्रिंतितथैवविकटाननां भिन्नदिवंचकालाशीं
संचविभिन्नासिकां स्थूलगात्रींकरालोष्ठींदंतरांदी
र्घकंधरां लंबस्तनीमुदरीं विदीर्णांन्दुलमादकां
धात्रांवैरूप्यनिर्माणवेदग्धीदर्शनामिव सामांमास
ततांस्त्रानांहृतनविद्वेष्मरार्चनां विवद्दोमंडलेभीमांवे
रवार्चामकारयत् अभिषिच्यचसामात्यैःतांस्तामंत्रा
दिनात्ददौ भत्तणायत्नमांसांवदेवार्चनवलोहृतं अ
भंक्षगणभुक्तमहामांसावनन्त्वाणं निर्वैरवोत्पवि
नासमहीकार्द्दमंबरं कुलश्रीरावनीयीशगर्वेनाकु
र्वेतुसया गताभूवमहंदेवकन्यकांनः शुभ्रवैनिजं एवं
बालेपितानाहं शाकिनीचक्रवर्तिनी भत्तितास्तवया
स्माभिः समेत्यवद्दवोनरः अस्मिंकथांतरेचैतांमहाश
नकथांश्रुत्वा । विस्रस्तामीत्यभूज्जयाः कालरात्र्याम
तिद्विजः सचततस्मिन्नुपाध्यायोदेशोनानादिगागतान्
शिष्यानध्यापयामासवेदविद्याविशारदः शिष्यम
ध्येचतस्यैकोनाम्नामंदरकोयुवा बभूवशिष्यः स्थूले
नविरत्नितवहुगुणः तमुपाध्यायपत्नीसाकालरा
त्रिकरालवत वंद्यरद्वकिकामार्तांपत्नेपोकुम्पिवद्विगिते
तृतंविरूपैरयिकंहासनैः क्रीडितिस्मरः शिष्यमध्ये
चतस्यैकोनाम्नामंदरकोयुवा बभूवशिष्यः स्थूलेनविरा

हृक॰
लावा॰
87

त्रिनवप्रगीणाः तदुपाध्यायपत्नी सा कालरात्रिकदा
चन चैत्र रहसि कामार्ता मत्योक्तापिबहिर्गते हूंनवि
हूपैरधिकं हासैर्नैकक्रीडतिः स्मरः यत्कामेवेदृसर्वंहूं
पंचकेसंदरकस्सहां सत्सर्वात्मनः नैष्कर्ष्यमानोऽ
पिविप्लवं त्रियोयच्छावश्यहूंनेनिष्कंपंनसतांमनः त
तःसापस्नेनेतस्मिन्कालरात्रिविस्सदाक्रुधा समंगोपादया
मासस्वयंदंतनखविखैः विकीर्णस्वकेशांनाहदती
नावदाश्रुव गृहंयावदुपाध्यायोविसस्वामीविवश
सः शविष्टंनदवादीवपश्यसंदरकेणासे श्रवस्यावि
द्विनास्वामिन्बलात्काराभिलाषिणा सायंवनेसंद
रकंचुडेनज्वालनेनत्वणं प्रत्ययःस्त्रीषुसस्मातिविम
र्विरहामपि सायंवनेसंदरकंगृहमागविवेशपसः स
शिखोसोद्धिभिःपादैरक्षुद्रैश्चामताडयत किंचशहा
रंतिश्चगृहंशिखानादिरपनेबहिः साजयामासरष्याऽ
यांतिरपेदननयानिशि ततःशनैःसंदरकःसतिशाऽ
तिलजीवितः नयाभिभूतमानमानेस्मरवेवंमयविंता
यत् ग्रहोसत्रोप्रवणानामरजमालंविनात्मनां पुंसां
गत्वसरसामागयदोभकारिणी येनाविचार्यदुरे
मिविहाननपिचततथा अभिक्रोडउपाध्यायोविरुद्धम
कृत्नापि श्रथवादैवसंसिद्धावाम्स्त्रीविरहामपि का
मक्रोधौहिविप्राणांमोहहावार्गलाश्चभौ तथाहिकिं
मन्नतयः स्वरादपरिशांकिनः देवदारुवनेपूर्वमपिशाऽ
कोपवक्रुधः नैचनैविविरिहर्दैवंसुतनयपत्तणकाकृतिं प्रमा
पादशौचयांनस्त्रेणांमपियांततो दत्तशापस्ततेनः।

यः त्रिजगत्क्षोभकारणं बुद्धानेदेवमीशानं तमेव शर
णं ययुः ते देवे कामक्रोधादिरिपुषड्वर्गवर्जिताः श्रुतयो
पि विमुक्तं ति श्रोत्रियेषु कथैव का इति संवरकल्पत्रा
ध्यायल्लस्तुभयान्निशि श्मशानशून्यगोवाटेहर्म्येन्तः
स्थोसमीपगे तत्रैकदेशे यावद्वसत्यं निष्ठतिलालितः
तावत्तत्रैव हर्म्ये सा कालरात्रिरूपयोः श्मशानवीरस्त्रि
काम्रुक्तलूल्कारभीषणा नयनानलवांतेनाकीडकि
नीचक्रसंगता तां दृष्ट्वा नाहर्म्ये तत्र कालरात्रिरूपागतां
ते स्मारमंत्रं वदोच्चाभीतः संवरकोद्भवः तन्मंत्रमो
हिता वा तं ददर्श तदा तस्मा भयः संपीडितेनरोगेरेकांते
निम्नतास्थितं अथोत्पन्नमंत्रं स्मापठितास सर्वौजना
कालरात्रिस्तुगोवाटहर्म्ये वोदपतत्रभः तं च मंत्रं सज
प्राहस्थानता संवरकल्पदा सहर्म्ये सा पित भसाग्दा
प्रभृतिपितीयपो तत्रावतार्यहर्म्ये सा मंत्रतः शाकवा
रके गत्वाथमश्मशाने चिक्रीडशाकिनीचक्रमध्यगा त
स्त्रांचदत्वथाकांत शाकवारी वतीर्यसा तत्र संवरकल्प
केहविमुक्तवान्तमूलकैः कृतत्वस्मतिचातेसिंधावङ्गे
वाटमाश्रिते प्रत्याययोकालरात्रेरात्रिमध्ये निकेतनं
तेनोचितृत्वगोवाटास्तूर्वं तमेत्र सिद्धितः श्माकाशेन स
ह्रिश्यामानिशिसमृमापयो स्थापयित्वा यथास्थानं
तस्थुगोवाटवाहनं विस्मयानुचरा श्मशानवश्या वेश्मः
विवेशामा सोपि संवरकोनीत्वा तां निपत्यं विश्वविस्मितः
प्रभातेतस्मद्गोवाटोतिकरं स्थापयंयपो तत्राख्यानः स्त
ह्रंत्रा तो विदेशाममनोलतावः तेः समास्थायनोमिद्रेः

हक॰
लावा॰
८८

ततश्चैस्थितमगृहीत उपाध्यायगृहेतत्कालभुंजानःसत्र
सम्मति अथासनत्रविहरन्सुंदरःसखिभिःसह एकदा
निर्गताक्षीत्तं गृहे मकरण्यानिशा ददर्शतं सुंदरकं का
लरात्रिःकल्याणो उपेत्यवजगादैनं पुनरेवस्मरातुरा
भज सुंदरकायापि मां वदायितजीवितं एवमुक्तस्त
यामोऽयसाधुसुंदरकोऽब्रवीत मैवंवादीरधर्मोऽयं मा
तामेगुरुपत्न्यसि ततोऽब्रवीत्कालरात्रिर्धर्मवेत्सिचे
द्दिनत् प्राणान्मे प्राणदानाद्धि धर्मः कोऽधिको भवेत
अथसुंदरकोवादीन्मातर्मैवंकृथाहृदि गुरुतल्पाभि
गमनंतत्रधर्मोभविष्यति एवंनिराकृतातेन तर्जयंती
वंतरुषा पाटयित्वास्वहस्तेनसोत्तेयमगाद्दृढं पश्यप
सुंदरकेणाहंधाविता पाटितंमम इत्थंवावदतितत्रद
र्शयित्वोत्तरीयकं सचतस्यापतिक्रोधात्तुद्याववस्यकुटी
धव सत्रेसुंदरकस्याशुवारयामासभोजनं ततःसुंद
रकःखिन्नात्तेहृष्टोऽस्तंतमयतः जाननृत्पन्नवंशोऽस्त्रिमंत्रे
गोवाटशिविरं ततोवेशाद्दृष्यपरंशोभाविनं ऋत्तविसर
तं तेरेवशून्यगोवाटदृहंसंनिशिश्रन्गर्णयौ ततस्तांसिंग
तेप्रावत्कालरात्रिरूपेतपसा तेश्चैवोत्पत्यदर्शस्याओ
मेरुच्चापिनीयवौ ततावतारपिमंत्रेणागोवाटप्राकवा
टके तनागमरात्रिवर्णीयपुनःसापिरकाननं तंवसंद
रकोमंत्रं भूयःस्फनापितलाप्तरीत विनाहित्रवीटस्थान
संपूर्णाः सिद्धाः ज्ञानः ततोत्रभुक्ताकाविस्मूलकाल्यप
गणाव ततंप्रहिप्यगोवाटेनत्रतस्योमपूर्ववत ग्रंथे
यावद्गोवाटासागवानमसानिशी विवशाकालरा

त्रिवेसमस्यापिनवाहनः सोपिक्षेटरकः प्रातर्गोवाटः
निर्गतस्ततः पथेभोजनशूल्पार्थीविपणीमात्रमूल
कः विक्रीणानस्यानस्यात्रशूलकंराजसेवकाः मालवे
पाविनाशूल्पेनक्रुइष्टामदेशाजे ततःसकलहंजवन्ब
अवहापटन्नहूनः पाषाणच्चानदापीतिराजाग्रेनेवनीः
यत मालवाक्रपमानीयकाग्याजक्केवशूलकं विक्रीणी
ष्मटेत्पेवपृष्टोमुमाभिर्नेजल्पति हेविश्वस्तनपाषाणे
रित्नुकासैःशोर्वेर्लेपः नमदशुनमप्रात्नोनदृशुनमप्रा
नोभुवन् अस्माभिःसहपञ्चेषप्रासादमधिरोप्यते ततो
तेक्केनवकंदेवकृतन्तंजल्पतिनान्यथा तच्छ्रुत्वा राजापिना
राज्ञासप्रसादोस्यप्रयुक्तः तस्यपादसमंत्रेणामध्यःस्थान
रकेणानभः समित्रस्तेनगत्वाचप्रपागंप्राप्यचक्रमात् श्री
नाकमपिराजानंस्तोतिनदर्शनः संस्तंभयित्वाप्रासादं
गंगायांवामिपात्यच विस्मयोद्दीप्तिनसर्वेसंस्माराज्ञा
समभ्यधात् कस्त्वंकिंमवतीर्णोसिगगनादितिसंसतः
राज्ञापृष्टेनसष्टःसत्रेवसंस्टरकोब्रवीत् अहंस्तवनकोना
मचनोदेवसपडनेटे प्रासोमानुषभोगार्थीवसकाशं
तदानया ततश्रुत्वामत्यमापांकासम्याद्यंवत्नशूचितं
सहीकंसोमकरणंदेहेनसेवरलपः प्रविशुणाय्य
देतासिंनुत्पन्हिवसान्नुगः चिरंस्टेरकस्वेक्कंतिदेस्या
विचचारसः शयानोहेमपर्यंकेवीज्यमानश्चचामरैः
सेव्यमानोवरस्त्रीभिःपदंस्यालमवाप्तसः अथैकदाद
देतनसेमंत्रेश्यामावरीकदे मिष्टःकोपिकिलाकाषावा
दीसंतानर्भसस्तवः पापावतावमेवःसनानाहंदवकस्त

नः कान्यकुब्जेनिजेदेशेशोभोमहामार्गादवानवत्र सप्त
रंतुर्णालक्ष्मीकंप्रवर्तीर्णेनभसलात् बुद्धातमवपं
राज्ञाकौनकार्तेनुपायद्वौ मविज्ञाततस्यबुद्धस्यराजाः
प्रेसोथकालवित् कालरात्रिकृतंसर्वंस्वमुज्ञातंन्य
वेदयत् ततस्मानायपरष्टाकालरात्रिंमहीपतिः नि
र्भयापापिविनयंसंसर्वंपत्यमपद्यत् कापितेवदयेतस्या
कर्णोविष्ठेदमयते सागृहीतापिमहुपत्नसर्वेभ्रवति
रोदये ततःस्वराष्ट्रराष्ट्रीवातत्रराज्ञानिषध्यच तत्स्
जितःसंदरकःशिष्यैयेवतमः पुनः इत्युक्तारुवभ
र्तारंप्रादित्यप्रभभूपतिं अथापरानपुत्रनैपुत्रंनरानीकुवल
यावली भर्तारंवंविधादेवराकिनीमंत्रसिद्धयः एत
नवमस्मिनदेशेमुत्रविष्णुविश्रुतं कालरात्रीमुशिः
प्रपादभित्यादेवार्मितंमया पतिव्रतानास्तिहिस्त्र
नतोप्यभिपिकामम भवनागायदृष्ट्वाहंप्रायोध्येतो
क्षतावना उपहारायपुरुषंमंत्रेणाकृष्टमुद्यता तदः
स्मेदेयेनतत्येवमपित्रविसाधना सिद्धियोगाजितानां
वराज्ञांभूमिपदंकुरु ततस्मृत्वाकमहामांसमुज्जनंदा
किलीनया देवराज्ञनामिन्दुकामसराज्ञानिशिवेयनत्त
प्राणत्यागोद्यतायांतु राज्ञांतत्यन्यपद्यत विषयाक्रष्ट
माणाहिनिमुंतिस्वपरेकथं ततःसातंप्रतिविघेयवमंडप
र्वमपृतिने गृहीतममयंसतंराजानमिदमब्रवीत् पय
ङ्कलभुत्पाव्याविस्पितोविप्रलब्धांतिके समयापरा
गन्धेमाहाक्रुपकाल्पिनः आकर्षणांदमसमायाेनकन
विनयमहं येनत्वमापितायलंस्वयंहृतिपवन्ध्याभि ।

नकार्यंवहूणायस्मात्नक्तांसबलिभक्षिणात् समाधि
नेवैनेश्रुणोसिद्धिःस्यात्तस्मोरक्षः इत्युक्तःस्वपराजा
पापभीतोपितस्ततः श्रेष्ठीवकाचायिगहेकप्रद्योगुरो
पिता श्रात्सूस्पकारंवततःसाहसिकाभिधं विश्वास
हीहितेनकृत्वानत्यन्तीनोसहोवत्त राजदेवीहितीयोपरा
भोज्येनतन्वराक्रुरु आहारस्योतियोभ्यतितांक्षुपात्वेति
पातय तन्मांसैश्चरहःक्रूपेःप्रतनौसाधुभोजनं इति
सूपकृतादिष्टः तेथमजक्तागृहंपयौ प्रातस्यफलभूतिं
तेश्चात्मेराजाजगादसः गच्छसाहसिकंब्रूहिस्पकारं
महानसे राजादेवीहितीयोपरभोज्येतसाधुभोजनं श्र
तस्तरितमाहारंतत्क्रमंसाधयेयरिति तथेतिनिर्गतंतत्र
फलभूतिंमहिस्तदा पत्यवेदत्रभोतामराज्ञःपुत्रोवगी
हिदं श्रेनवशीत्रेहेमन्नामेकारयायेवकुंडले पादपोभ
वतापूर्वमार्पितानसूपकारिते इत्युक्तोराजपुत्रेणफल
भूतिस्तदैवसः हत्वानुरोधःप्रहितोपयौकुंडलपोक्र
ते राजपुत्रोप्यगान्नैवकश्चितंफलभूतिना राजादेशं
गृहीत्वावंपकार्येवमहानसं ततोक्रराजादेशीतंस्थित
मेवत्तस्तूपकृत्त राजपुत्रंतीक्ष्णकपानसधःसाहसिकोः
वधीत् तन्मांसैस्साधितैतेनभोजनंचकृतार्थतो श्रभु
क्तीतामजानेनोततंराजोल्पमल्पया नीत्वासानुतापला
गान्त्रिराजाद्दर्शसः प्रातःकुंडलदस्तंफलभूतिमु
पागतं विश्रान्तःकुंडलोदेशात्रंवपत्स्तुनन्दनं तेना
ल्योनसहहन्ताःपयातव्यभुवस्तले हापुत्रेतिवधवकंद
विदन्मार्यामहात्मना पृष्टश्चसचिवैःसर्वंपयातननव

वृक.
लावा.
९.
90

णिपत उवाचैतत्तत्क्षणं तत्प्रत्यहं फलभूतिना भद्रक
न्यामुपाङ्गाम मद्भाग्यभद्रकान् केनकोऽभिविनिवे
भद्रव्रतिफलात्पुनः श्रीपतिमतनत्यात्मनि प्रायपोदो
घोत्यस्य विकीर्षिनः पापावर्यैर्यैदास्याभिः ब्रह्मत्वं
विकीर्षुभिः हृष्टचित्तेनं क्षत्वा आश्रमेनस्मां समभवाणं
क्षाबोधयित्वाचमत्रिणः त्वानयोमुत्वान् नमेव फला
भूतिंव निजेराज्येभिषिच्यमः राजः प्रदत्तदानः सबन्धु
नः पापसृष्टे समार्यं प्रविवेश गिरिं दयोप्यनुशापा
मिना फलभूतिस्तुतज्ञानं प्राप्य शश्वच्छ्रमः
पवं भद्रमङ्कवाक्षनात्मानतिकल्पते इतिवत्तेमवरस्या
प्रेकथयित्वा कथामिमां योगंधरायणो भूयो भूपतिं
नमभाषत तस्मात्त्वमराजेन्द्र जित्वाण्योवावनः शुभं
भद्रन्द्रोविडौजितपदिरस्मां वसेवत् इत्युक्तो मे विसृष्ट
त्वेनतद्वाक्यमभिनंदस्वः रम्याप्रदिनकर्तेवं वत्सेश्वरो
स्वनेयत श्रेष्ठस्मस्सपत्नसर्वदिग्विजयः कृती लावा
नकाहवलकोशाढीं हृष्टशीश्रति क्रमेण सपुरीं प्रप
हनीशः सपरिच्छदः उत्पताकाभ्रजलतां स्वेनीगुल्म
वादिव विवेशवनं योत्स्त्रीनयनोत्पलकानने विनवा
नः प्रतिपदं प्रवातावमभविभ्रमं वायोत्क्षीयमानस्य
स्वमानश्चर्वीटभिः दैत्यैः प्राणम्यमाणस्य राजामेटि
वमापयौ ॥ ततो विलसद्वनान्तस्य शुद्धैर्विधानात्रगातं
राजो विलसद्वनान्तस्य शुद्धैर्विधायोण्यशासनं सवत्स
तं प्रसादमिंद्रादनमाकरोदनत । तत्कालमंगलस
मादत्तनारथीवन्दपीवत्प्रतिरवैस्तनभः स्पृष्टे तर्कं

त्रिभुवनपवित्रितोषितलोकपालदत्तैर्विश्वतिदिशं
वसमाथवीटैः । विविधमथावतीर्यवीतलोभो व
हवसुधाविनयार्जितैर्हिजेभ्यः श्रकृतकृतमहोत्स
वः कृतार्थो हितिपतिमंडमान्मयमेवगिणश्च । देवेषु
वर्षितनिराकृतगुणांनैर्दैः नसिधुनतवचनस्दंगविना
दिनार्यां संभाव्यभाव्यवद्वर्थानयफलं हिजोपि तेषां
गुरिशनिग्रहं विहितोत्सवोऽभूत् । एवंविजित्यज
गतीं सकलीकृतमण यौगंधरायणनिवेशितराज्य
भारः तस्थौ यथोत्सुमथवासवदत्तया च पद्मावती
सहितया सहवत्सराजः । कीर्तिश्रियोरिवतयोरु
भयोश्च देव्योः मध्यस्थितः सवरचारणगीयमानाः
वेशोदयाञ्जयशोधवलं सिषेवे शंभुःप्रतापमिव
शीधुमयोसमाप्तत् ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदे
वविरचितेकथासरित्सागरे लावानके षष्ठस्त
रंगः ६ ॥ ॥ श्रादितोविंशः ॥ ॥
समाप्तश्चायं लावनकोनाम लंबकः ॥ श्रतः
परं नरवाहनदत्तजननं भविष्यति

श्रीगणेशायनमः ॥

ॐ रंकंगरुलगिरीद्रजाप्रणमंदरान्दोलना न्मुराकि
लकथामृतं हरमुखांबुधेरुद्धतम् प्रसह्यरसयंति
येविगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरंदधतिवैबुधीं भुविभव
प्रसादेनते ॥ ॥

कर्णिकालवलासाततसीमंतितकुलावलः पं
यानामिवसिद्धीनां दिशंजयतिविघ्नजित ॥

सूक॰
नवा॰
न॰
९१

गैतनीवक्लेसरीराजास्थैकांशांव्यामवस्थितः एकान
तथांतुभुजेनितांतुरस्यनोमहीं वियायमकमावल्को
भांरयेगांधराययो विहारैकरस्याभूवसंतकसलाह
रवी स्वयसंवादयलीणांदेवीवामवदन्नपा पद्मवत्या
वसहितःसंगीतकमसीवन देवीकोकिलगीतस्यन
हीणानितदस्यव शुभेदेवादत्तांगुह्यकंयोभूद्देवस्तु
मकः हस्याग्रेतिजकीर्तीवृत्यान्तवयाधवलेनसा या
णीकलशेस्तस्यांगाकावहः स्मरराज्याभिषेकांभ
इवरागोज्वलेमधु श्रमजलरसमस्सूमंतस्फुरिततर
कथामभावेपिभंगुरभ्रूलितागिणि नगुखेनतेयाता
स्योस्तद्दृष्टिस्तत्रिमारपैपा समधुरस्फुटिकानेकवध
कांतस्यपानभूः बभौभालांतमारक्तांशिप्रश्नीवप
मिनी श्रंतरागमिलद्याधः पलाशपाशपामकंचुकः
स्मताणोस्तनोभेजेस्तापमंसगाकाननं वेगांनपंक
कलुघात्वराहविवराम्भैः तिमिरोद्यानविरलेक
रैखिमरीचिमाल विवरस्तानासिक्रसधामाःघ
धावित वधुःस्वभिभूतानांकराद्वाकुलभामिव
रेनवणाकणावास्यमहीमांहृवद्यातिनः सैवागतेव
तनश्रृंगयानस्तुकावनामिनी व्यावल्कपतल्यास
प्रेतेद्यपिमरागिपु सातगेक्तितनिष्कांतजीवेतेपुत्त
तोयसः स्थानःस्वभावेनतासिंतस्यवर्म्मतृकेवलं सा
स्तग्वैकमिदेभृष्याक्रियास्तरापारवे पवेस्तहागपमो

प्रवर्त्तमानेत्तेमेकदा राजानमास्थानमातंनारदोभ्
निरश्यगात निजदेहप्रभाडंबरैलोमंडलंदिवः कृता
वतीर्णेनजस्विजातिप्रीत्याशुमानिव सतेनसंचितातिः
थ्योमुहूर्त्तंकेनभूभृता प्रीतःसाणामिवास्थित्याराजानं
नमभाषत । शृणुसंदिशमेनेन्द्रेवनेष्मद्वचाम्यहं ब
भूवपांडुरितितेराजाश्वपितामहः तेवेवनस्पहेपव
भवेभार्येबभूवतुः एकाकुंतीद्वितीयावमाद्रीकामा
महौजसः सपांडुःपृथिवीमेता जित्वाजलधिमेखलां
मृगवीकदाचित्सपयोसगयायासतीवनं तत्रारिंदमः
नामानंमुनिंशुद्धमायकः जघानमृगरूपेण सभार्यो
रमंतंसुनिसंगरूपंतंतस्तुकर्णकंठविवर्त्तितिःप्रा
णैः शशापतंपांडुं विद्धस्तेनशुद्धकार्मुकं सेवस्यातिवि
मर्षणाद्धतोहंयद्वयाततः भार्यासंभोगकालेतेमहत्त
स्तुभेविष्यति इत्याशशापसत्त्रीत्यामसंभोगस्पृहोथ
सः पत्नीभ्यामविनः पांडुस्तस्थौशांतेतपोवने तत्रस्था
पिसशापेनशिरिनस्तेनैवेकदा शुकसाधुकमाद्रीम्प्रि
यांप्रापवसंवनां तेदेवस्रगयाताम अममदान्नपभूस्तां
दिपितासहनयान्येपिस्पारवेभस्रगाइव वीरदानाभि
षेकाग्राभूमेयोधोमूर्धजाननः कुंतंदेनाकथंकुर्याद्दा
हसीवहिमाशुभं तस्माद्विफलमायासंजोपिमंस्या
याद्दसं वत्सवाहनदंभूणांसमानःप्राणसंशयः त्वं
चवत्सर्वजप्रीत्याप्रियःकल्याणमात्रमे पुत्रस्तवका
मं गोपयथाभावीतथाशृणुः पुरानंगंमासंभूतेवन्या
स्ततिमिदर्वितः तुष्टोवरमिमंत्स्यपांडेनस्याण्पेवोभ्य

वृक·
नववा·
९२

92

यात् प्रवर्तीयतिजांशेन भूमावाराध्य सांस्वयं गौ-
रीपुत्रार्थिनी कामं जनयिष्यति साविति अतस्त्वं इमहा
मेनहतादेवेनैडसा जातावासवदत्तेयं संपत्रा महिषी
वते नैरघांशं भुमाराध्य कामांशं सोष्यते हतं सर्ववि
द्याधराणां च चक्रवर्ती भविष्यति इत्युक्तेनाहं नववाह-
नादृष्टीनदर्पितं प्रत्यर्पितं मे सभयोनारदर्शी रदशातं
तस्मिंनेव वत्सराजः स तदा वासवदत्तया जातपुत्रेच्छया सा
कंतिमेनाश्लिंनयादिवं प्रेमयुक्तमवत्सेशं नमेत्याह
स्याणवर्तनं नित्योदिताख्यः प्रवरः प्रतीहारो विजि
ज्ञपत् भिक्षुकद्वयसंयुक्ता ब्राह्मणीकापिरगतः द्वा
रिस्थिता महाराजदेवदर्शनकांक्षिणी ततश्चैवाभ्य
नुज्ञाते तत्प्रवेशे महीभृता ब्राह्मणी सा विवेशात्र कृश
पांडुरधूसरः मानेनेव विशीर्णेन वाससा विधुरीकृता उ
खेदैन्यनिभावके विभ्रती बालकावुभौ हतेविव व्रणा
माच राज्ञा नं विज्ञितपत् ब्राह्मणा कुलजाता हमीदृशं
दुर्गतिं गतः देवाश्रुपगते नैव जातौ हौतत नैपामम नतेहे
वनास्तिमेतन्यमेतयो भोजनं विना तेनेहकृपणाना
य शरणागतवत्सलं प्राप्तास्मि देवं शरणं प्रमाणमधु
नाथप्रभुः ततः श्रुत्वा सदयो राजा सप्रतीहारमादिशत्
रूपं वासवदत्तायै देव्यै नीत्वा प्रेक्ष्यतामिति ततः सुकर्मणा
सेन शुभेनैवाग्रयायिना नीताभूत्विकटं देव्याः प्रतीहा
रेणनेनसा राजाविसृष्टां उदातां प्रतीहारादमागतां
देवैवासवदत्ता सा ब्राह्मणीं श्रुत्वा तां
प्रणतां ... नामेतां ... विनयपत् ... यद्यपि ... किं

मप्येतत्पुत्रजायते: अद्यैवत्वंनिमात्स्रर्यमद्दोभक्षिय
वस्तुति नाद्यापिकोपिमनोमेनोनोनामिमोयमो प
वेसोविंनयंतीवृदेवीसाम्हानकांदिणी व्रह्मणाश्रुदिका
त्नस्यास्वपनादेोसमादिशात् स्वापितादत्रवस्त्रावस्त्रा
भि:स्वाङ्कभोजिता चालणिसांत्रसिश्रीवनमाभू:सतु
दाम्बसत् समाप्तस्तावसापुत्राकथालोपे:गरीदितं
दणांनेवनिजगदेदेव्यावासवदत्तया मोत्रात्मणीकथा
काविस्मयान:कथ्यतामिति सतत्कृत्वानथेप्तुत्राकथां
वक्तुंप्रचक्रमे । प्राभूतपदत्राख्य:सामान्य:कोपिभू
पति: देदत्तोदेभिधानस्पपुत्रस्तस्योदपद्यत योवनस्थ
स्यतस्याथविवाहंतनयस्यस: विधातुमिच्छन्नृपतिमति
मांनिर्त्यविंतयत वैशेषवलवत्तोत्पाराजश्रीवतिवंच
ला वणिजातज्जलस्त्रीवकर्मामाटलिपुत्रकात् तस्मा
द्विवाहंपुत्रस्यकरोमिवणिजांगृहात् राज्येस्यवृद्धदा
यायेयेननापद्मविद्यति इतिनिश्चित्यपुत्रस्यकृतेवेव्रे
सभूति: वणिजोवसदत्तस्यकर्मामाटलिपुत्रकात्त व
सदत्तोपिसददौमाल्मसंबंधवांछया हृष्टेदपांतवेतं
सोराजपुत्रायतांसुतां पूरयामासवतथारत्नेर्नोमात
रंस्मतं अगलक्ष्मीमानोसिपद्यास्तुपिन्द्वैवभवे अवा
प्राप्तवणिक्पुत्रीसहितेनाम्यतेनस: ततस्येनसमंत
स्योजयदत्तस्मा:स्वावं पक्दातत्रवागत्यसोत्कसंवं
धिजन्मनि सवणिग्वसुदत्तस्तां निनायस्वहंस्तां त
तोकस्मात्मत्स्यपतिनेयदत्तोद्विषंययो तद्रूपगोत्रजै
स्तस्यतत्रराज्यमधिष्ठितं तद्दीत्वातस्यततयोजयपत्ना

निश्चयानिशि देवदत्तस्तुनीतोभूदन्यदेशोवमलहितः
तत्रसाराजपुत्रंतंमातादुःखितमानसः देवोस्तिचक्रवर्ती
नःश्वशुर्पृथिवीश्वरः तस्याश्चैत्रजनराज्यंतेसाधयिष्य
तिवत्सस: इत्युक्त्वासततरस्मात्राराजपुत्रोजगादतां
तत्रमांनिष्कारिकंगतंकोबहुमन्यते ततस्कृत्वापुनरप्ये
वंसामातातमभाषत श्वशुरस्यगृहंहित्वंगत्वाप्राप्यतपो
धनं कृत्वापरिकरंगच्छनिकटंचक्रवर्तिनः इतिसंप्रेरि
तोमात्रासलज्जोपिनृपात्मजः क्रमात्प्राप्तस्यसार्थवप्रा
मतःश्वश्रुरगृहं पितृहीनोक्लिष्टश्रीवाद्यपाताभिशी
कया प्रकालेनाशकस्त्रात्रप्रवेष्टुं लतयानिशी निकटे
मत्रबहेथ्यास्थितः श्वशुरसंदिशान् नक्तंरक्षावरीहंतीम
कस्मञ्चयमेदत्त हाराभार्यासामेवतांस्वद्युतिभास्व
गां उल्कामिवाग्यपतितांपरितायामपप्तत सावतं
भस्मरत्नाभंहृष्ट्वापिपतितानती कोसीपिपृच्छन्श्रुत्वा
पार्श्वोत्थमितिसाब्रवीत् ततःसासप्रणालांतःप्रविवे
श्रवणाक्तता शब्दगाराजपुत्रोभिसृतांगुप्रमेवदितं
सावाम्रशकंठकंविरूपागान्स्त्रभाषिणं त्वविरेणगा
नासीतिमाद्रवीतेरनाशयत् ततःसाक्षिगणीभूतराणा
पापात्रसाध्यतं शकंठेनेनसहितानत्रनस्थोचहृष्ट्वापा
नेहृष्ट्वासवसप्रातेराजपुत्रोम्यविनयत् कोपस्यायंव
कालेनैमसाध्यमस्याद्विवंनेते कथंवप्रसरत्वंसत्त्वंक्र
पणापाद्वषो: शत्रुपारवंत्रियामस्यामसिवान्यपश्यो
मम किंमेनपात्रवधावाक्रुन्यमेतद्विवधिः मैत्र्यपां
लेलकनकौशेनप्रवंदुःखवाधितः मत्तलोकिलसंबंधः

मैषा किं चापराध्यति शुक्लाबलिभुजं काकी किलेद
मेतद्रमेतत्कथं इत्यालोच्य सत्तां भार्यां गुप्तेपद्मसकाश
कं सातांगुरुजिगीषाद्दिवेवसिद्धां सुवर्णाकियत् तत्
कालेव रत्नावेशावसाप्तस्याकिल्लापतत्र वणिक्सुताया
श्रवणात्सल्लन्नाकाशं विभूषणं तत्र स्नानदर्शंवं स्वरतं
नेवसत्वरा यत्रैवायास्यागतं गेहं प्राप्तश्चोपतितं ततः त
स्मिंतपिगतेकापिद्भुवं सुक्षत्रकाश्चके सराजपुत्रोह
स्मानद्वत्वाभरणमादाय गृहीत् स्कुरद्रत्नशिखाजालं था
ग्रामोद्भतमोयतं हस्तदीपमिवादायं स्वर्णपुष्पाग्रीगवेष
णे महार्थं वनदालोका राजपुत्रः सतत्वाणं निर्गत्य
सिद्धकार्यासन्कान्यत्रानेना ययौ तत्रावं धायदत्तानन्तः
र्गलेद्वेणभूषणं तत्र योगागतं तस्यै संआंतंसमर्प्य
यत् सापि पूर्वपरिभ्रष्टवारि त्रमिवं वेद्वितत् भुक्ताव
भर्त्रोपहितं व्याकुलेव मसस्मरत् इदं मेपातितं तस्यां
रात्रौ सम्बंहं तत्र यस्तौ तत्रास्थितो हस्तात् सकोपि पुरुषो
मया तद्रूनं सोत्र भर्ता मे शीलजितासया ययौ मया
तस्सत्ववित्तानः तेनेदं प्राप्य भूषणं इत्येवं चिन्तयंत्या सु
द्भेपश्चात्सा विक्लवं वणिक्सुतापादेद्यंतस्यावगान्
मसुरत्न ततस्तस्या हृदयं सोहृष्टावेती प्रोक्तितः तत
पितास्य वणिक्पुत्रात् नेतस्याजननस्तुरं राजपुत्रोऽथ
संप्राप्य राज्यं लक्ष्मणं जिनां तत्र वक्ताविलित्वदोरांभार्या
येनेनगांभीर्यं तदिस्थं शाहसी स्त्रीणां हृदयं वज्रशाकवे
तदेवमाधुमावेगाविक्लवं पुष्पायेलवं नास्तिकाश्चनस
हे पानानामत्र कालत्नाइव याः सत्त्वान्याहृदयायांनि भू

सु॰
नववाज॰
९४

94

घ्रातांभुवि दृष्ट्वागीवचराजश्रीरेवंविलासिनीसदा
धैर्यप्रयोगेनबद्धवत्तामेवंज्ञात्वानैतृपः तस्मादापद्यपित्वा
त्वंनसत्वंसंपद्भिभिः अथमेवाग्रहज्ञातोममाग्रचनिद
र्शनं यन्मयाविधुरेण्यसिंचारिवैदेकिरादितं शुभ्रहः
र्शनकल्याणप्राप्तानफलितंहिमे । इतितस्याशुव
:श्रुत्वाब्राह्मणस्तत्क्षणंकथां देवेवासदत्रासामादः
रामसमचिंतयन् आत्मीतोजलवन्निधाश्रवमस्याश्वदार
तो भंगीसश्रूलोपहेमववः प्राडिप्राशंसति राजसं
सत्यवेशस्यप्राविणमतपवव इतिसंचिंत्यदेवीतांप्रा
समणींपुनरब्रवीत् भार्यांवकस्यकोवातेज्ञातोनाका
स्थितांवरा ततश्रुत्वाबालणोभूपःसाथवज्रेषचक्रमे
मालेदेविकोप्यासीदनिदन्नइतिद्विजः निलयश्रीस
स्वत्याःस्वयमात्रथनोर्थिभिः स्पवत्सानुरूपोहेतुम्य
मोतनयोक्रमात् शोभःशंकरदत्ताख्योनाम्नाशांतिक
रःपरः तेषांश्रांतिकरोवस्माद्धि धार्मीसपितरेहं स
वालप्रवीनिर्गत्यगतःकापिपरासिति हितीयश्रुसतः
ज्ञातात्रपक्षःमांपतिरीतिनवान् ततयापत्तदत्तस्यपत्नार्थे
भ्रतसंपदा कालेनतस्यमहत्वेसोरनिदत्तभिधःपिता
सुरलोकांनतंपातोभार्यानुगतःस्वयं तीर्थादेशगः
शुभवत्ताश्रुनरमीविलुप्यमां गतामरवत्तीश्वतेयोः
केनाप्येनहानतं सद्योतकापिनेवाप्सितेतिननमदयाः
रिभिः स्वनेतप्योमपालसंतानुगतंगभेया ततोमयां
इन्द्रांकारामकमोदनस्त्रभिः असात्रिवामःककलो
यत्रराजोवालंरितः तत्वाणांतिस्त्रभिःसार्थंत्रालणीः

मिवहंततः शीलभ्रंशभयाद्दात्तस्वल्पवस्त्रापलापि
ताः देविभंगाद्दिहृंचगवादेशांतरद्विना मासमात्रं
स्थिताध्रुवंकुत्कर्मोपजीविनी अन्नाचानाद्यशरणी
लोकाद्दैन्येनस्थिरंततः सद्ब्राह्मणीकाशीलेकपार्श्वेयादृ
मिह्लागतः अग्रगत्यैवअसक्तास्मिपुराप्रजनयाउभौ स्थि
तासहनासहनिरपुत्राब्राह्मणीपुत्रवीपुषि पीकोविदेशो
दारिद्रं हिगुणःअसवोप्ययं अद्दोअप्याहतंद्दारसाम
दोवेदसोंमम नदेतयोर्मनिर्गेनिबालयोवर्धेन्यायमे
हत्पोलोच्चपरित्यज्यलज्जांयोपिहिभूषणं मयाअवि
धपवन्नेशोराजासहसियाविन: कःशाक्रःसोढुमाप
नवालापत्यांनिदर्शनं नसदेशानवपाग्रंमयावस्थव
एंगतिकं विपदस्थनिहृत्रामेहाराज्यनिद्दनाइव इत्य
पंममहृत्रांतोनाम्नापिंगलकाप्पहं आबाल्यागतिः
क्रियाधूमेःयन्मेपिंगलितादृशो सन्तशांतिकरीदेवि
देवरोमविदेशगः अत्रतिष्ठतिदेशास्या दितिनाप्पापि
अद्यते पवमुक्तासहत्रांतांउलेनेनिवधार्यतां श्रीना
तोब्राह्मणींदेवीसावित्रकैवमब्रवीत् इहशांतिकरी
नामस्थितेमस्माकंपुरोहितः वेदेशाकःसजानीहदेवव
लेभविष्यति इत्युक्त्वाब्राह्मणींउक्तानीतारात्रिंतदे
वतां देवीशांतिकरंशान्तदानायाहृष्टुदत्तयं उत्वात
ययसैवसासंतानसुनिस्पृहा इयंतेभ्रातृजायेतिबाल
एींतामदर्शयत् जातायांचपरिचयोजातनवंधुतपोय
मः ब्राह्मणींभ्रातृजायांतांनित्यंशांतिकरोत्परं तत्रानु
योगाद्यापितेरोभ्रातरंवयशोवितं आम्पासयामासस्तां

बृक॰
नरवाज॰
९५

95

बालकरहितयाविना देवीवासवदत्तापितस्यास्तौबाल
कौसुतौ पुरोहितौसपुत्रस्यभाविनः परिकल्पयत् ज्ये
ष्ठस्तयोशान्तिसोमोनाम्नावैश्वानरोपरः हृतस्तेष्वेवदेव्या
श्चविनीणिबहुसंपदा ग्रंथस्येवास्यलोकस्यफलभूमिषु
कर्मभिः पुरोगीतीयमानस्यहेतुमात्रंमसैपौरुषं यदेतल
ध्वविभवास्तत्रसर्वेपिसंगतः बालकौतौतयोःसाचमा
त्रागांतिकरस्तुसः ततोगच्छत्सुदिवसेष्वेकदापंचभिः
सुतैः सहागतामुपादायशरावाकुंभकारिकां इक्षाक
मंदिरेकांचिद्दृष्ट्वावासवदत्तया साचब्राह्मणीपिंगलिका
जचादेपाश्ववर्तिनि पंचैतस्यास्सुतासंतिनैकोमेमावि
हृष्यतां पुण्यानामीदृशंमात्रमीदृशोपिनमादृशी त
नःपिंगलिकावादीदेविरःखापनायते प्रजेयंमामभूत्
पुत्रमोभवेत् तदलेतरयाप्राप्यविराडमचितेस्तुतां
इतिपिंगलिकोक्तापिसोत्सुकासुतजन्मनि अभूद्वास
वदत्तासानर्चितानवानमानसा गिरिशाराधनप्राप्यपुत्र
तेनारदेोभ्यधात् तदेविवरदोवश्यमाराध्यसशिवोत्र
नः इत्युक्तावत्सराजेनतत्कालंचागतेनसा देवलब्धा
प्रायेनाप्युक्तकारव्रतनिश्चयं तस्यामानुवेनायातस
तं विरतौयोगिनौतेनावदंपतीसविभुस्ततः प्रसादस्व
करीभूतः स्वप्नेस्वप्नमादिशत् उत्तिष्ठतंततत्रवयोका
नुसारतः । इतिवचनमदीयवंदमौलोमपरिनि
संप्रोननिनाकृतः माध्याविद्याधराणांयोभवितास

तिरोहितंतांगतेथपुत्र्यः अथियातेवरमाश्रुदंपतीतौ
प्रमदमकृषिमापन्नःकृतार्थौ । उस्यापवोषसितं
नःप्रकल्पीविधायतत्स्वप्रकीर्तनेनतदावसत्तर्पिताले दे
वेवसानरपतिश्वसमभ्यबंधवहोत्सवौविदधतुर्व्रतमा
रणानि । कतिपयदिवसापगमे तस्याखप्नेजटाधर
रःपुरुषः कोप्यदेव्यावासवदत्तायाफलमुपेत्यद
दौ । ततःसविनिवेदितः स्फुटतयातथास्वप्नया स
हृषमदितस्तयाममभिनंदितोमंत्रिभिः विचिंत्यश
शिमौलिनाफलनिभेनदत्तःसुतं मनोभवमहूरगंग
ण्यतिसवत्सेश्वरः ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेव
विरचितेकथासरित्सागरे नरवाहनदत्तजनने
प्रथमस्तरंगः । आदितएकविंशः
ॐअथवासवदत्तायावत्सेशात्तदपोत्सवः संबभूवा
स्त्रियाद्गर्भकामांशावतारोज्वलः सक्लोलेननेत्रेणनु
रवेनापांडुकांतिना शशांकेनेवगर्भस्थकामप्रेमणा
मगामिना आसेनाप्याततिस्नेहादृतिश्रेतेस्वभागते ने
त्रःतत्प्रतिमेतस्यामणिपर्यंकपार्श्वयोः भाभिविद्याध
राधीशभावितेहार्थमग्रथा मूर्ताविद्याइवायातः स
त्वसंत्रंपरोपामत विनीलपल्लवश्यामस्तुवोसस्य
पयोधरौ सूनोर्गभाभिषेकायबद्धारकलशाविव स
स्फुस्फारितमक्षुपमाणिक्यमशोभिना सुखशय्याग
तामध्यमंदिरस्यरत्नमा भाविवर्तनयाक्रांतिशंका
कंपितवारिभिः मंत्रसाधनसन्नद्धसाधकेंद्रकथासव
बभूवसादोहददिनीप्रसंगोपनतात्स्वपि तस्याविनानम

यस्याश्चर्योत्स्याश्रुतिमात्रतो श्रीविद्याधरनभस्याग्रा
णम्रार्थमिवागता भस्मारव्यसंगीता विद्याधरवरां
गनाः स्वैरमारामवैराज्ञभ्रामाद्भुतामुपतस्थिरे प्रबुद्ध
मेविनंसादान्नदेव्याभिललाषसा पतत्क्रीडाविला
सितंवीक्ष्यभूतलकौतुकं पंचदोहदमेतस्यादेव्यायौ
गंधरायणो मंत्रयंत्रेंद्रजालादिप्रयोगैः समपूरयत् वि
नहारवसानेस्तैः प्रयोगैः गगनस्थितम् पौरनारीजन
नेत्यमलोचनाश्चर्यदायिभिः एकदावासवस्याया
तस्यामुखमजायत स्पृहिविद्याधरोदारकथाश्रवण
कौतुकं ततस्तयार्थितोदेव्यातत्रयौगंधरायणः त
स्यासर्वेषुशृण्वत्सुनिजगादकथामिमां । प्रालेयविका
ननपितानगेंद्रोहिमवानिति नकेवलंगिरीणांयोः
गुरुगौरीपतेरपि विद्याधरनिवासेचतस्मिंविद्याधर
रेधिपः उवासराजाजीमूतकेतुर्नाममहाचले तस्या
भूत्कल्पवृक्षस्तस्यगेहेपितृक्रमागतः नाम्नावर्थेन
तुल्योयोमनोरथदायकः कदाचिच्चसजीमूतके
तुस्तंराज्ञाभ्युपेततां उद्यानेदेवतात्मानंकल्पद्रुममया
चत सर्वदाप्राप्यतेस्माभिः त्वत्तःसर्वमभीप्सितं स्वा
त्मानंरूपंमेदेहिदेवपुत्रंगुणान्वितं ततःकल्पद्रुमोवा
दीराजन्नुत्पत्स्यतेतव जातिस्मरोदानवीरःसर्वभूतहि
तेरतः तत्प्रभृत्यस्मद्वयेषःसत्कल्पद्रुरुतंप्रणम्यतं ग
तास्तेनृपतेःसर्वोषधीमतिंदयत् अथनस्याचि
रादेवराज्ञःसमुत्पन्नापत्न्ययाजीमूतवाहनंतंचतानास्वस
विरेधिपिता ततःसहजयादयाकंसर्वभूतानुकंपया

सगामसमदासबोधिसत्वोजीमूतवाहनः क्रमाद्यौवरा
ज्यस्यपरिचर्याप्रसादितं लोकानुकंपेपितरंयज्जनेस
विज्ञपत् तातामिजातयज्ञावाभवेषिंदणभंगिना
श्थिरंतुमहतामेकमालम्ब्यममलंयशः परोपकृतिसं
भूतंतच्चेदवाप्यतेततः किमन्यत्स्याद्दाराणांधनेश्राण
पिकंश्रियं संपञ्चविद्युद्विभ्रमालोकलोचनखेदकृत् लो
लोकानिश्चायंयातियापरानुपकारिणी तदेवकल्प
विन्नसेकामदोयोस्तितस्मैवेत् परार्थेविनियुज्येत
तदास्यंतत्फलंभवेत् तत्तथाहंकरोम्येहयथातस्यम
हर्षिभिः अर्थिदैभवत्येषापृथिवीदुर्गतायथा इति
विज्ञाप्यपितरंतदनुज्ञामवाप्यसः जीमूतवाहनोगत्वा
तंकल्पद्रुममब्रवीत् देवत्वंश्मदस्माकंप्रभीष्टफल
दायकः तदेकमिदमनुपालंममपूरयवांछितं अदरि
द्रांकुरुष्वेतांपृथिवीमखिलांसखी खल्वतेनेत्यद्भोसि
लोकायद्दविणार्थिने इत्युक्तस्तेनधीरेणकल्पद्रो
ववर्षसः कनकेभूतलेभुवितनंदस्मादखिलःप्रजाः दया
लबोधिसत्वाग्रःकोन्योजीमूतवाहनात् प्राप्यादर्थि
सात्कृतंमयिकल्पद्रुमेहकृती इतिजातानुरागास्ततो
दिक्षुविदिक्ष्वपि जीमूतवाहनःस्वर्ग्योपप्रथयोविसदंयषा :
ततोमुत्रस्यावद्धमूलंराज्येसमत्सरः दृष्ट्वाजीमूतकेतो
र्स्तद्गोत्राविकृतिंययुः दानोपयुक्तःसकल्पवृक्षश्चक्रा
न्यदंच्यनत् मेनिरेनिष्प्रभावंताद्वैतंसकरमेवते ततःस
भूयस्त्वाद्याहूतनृदिशतेपुत्र पितरंतमुवाचेवंधीरोजीमू
तवाहनः मन्याशरीरमेवेदंजलबुद्बुदसंनिभं श्रवानः

सुक॰
नगान॰
९७

९७

दीपवमल्लानयाकस्यकतेश्रय: तत्रश्रमत्पीयमदे
नमनस्वीयाभिवांछति तस्माज्ज्ञातमयानेवयोऽद्यै
द्रंयोगोत्रैः सह राज्यंदत्वा तगतस्यद्दनः कापितयोव
ने आसतां कृपणापतेमाभूत्तच्छलसंसयः इत्युक्त्वा
वंतं जीमूतवाहनं सपितात्ततः जीमूतकेतुरप्येवं जगा
दहृष्टितिसुप: मयापिपुत्रगतस्यंकादिहस्थस्यमेस्य
द्दा राज्येन्वणाद्दुवत्यक्तेपुत्रतापित्कपयात्वया एवमुक्त्वा
वतामांकंसभार्येनततस्यातिसः पित्राजगामजीमूतवा
हनोमलयाचलं तत्राधिवासीसिद्धानांवेदनस्कृत्वनि
मैरे सतस्यावाश्रमपरेपरिवर्तापरः मित्रः श्रुत्यसि
द्धाधिराजस्यवशीविश्वावसोवच: मित्रमित्रावसुनी
मतस्यापसमपात्त तस्सरेवसोपश्रपदेकौतेजात्न
कत्यकां तस्मांतरपिपतमांतानीजीमूतवाहनः न
मरेदगुरावंथसंथमत्रिमं ततोकस्मात्तसम्भ्येतिवि
नगान्तृत्यमेकदा जीमूतवाहनंप्रीतः समित्रावसुरभ्य
धात् कत्यामलवतीख्यातसस्माभिलिकनीयस्ते ताम
र्हतश्रपद्मामिमार्दकांमान्यथाकृय: ततस्तैवमजी
वेतवाहनोपितगादनं प्रवरानेसमाश्रुत्सा भार्यापूर्वे
तोममेतातरं श्रुत्वं श्रुत्वेन तामस्मरामितत मा
कालेमित्रावसुकवाचनं तस्कांतरकथ्यांतावस्त्वमेत्ताकेक
तवंदिम एतत्किं ग्रावसे प्राववात्रमेस जीमूतवाहनः स
क्षेत्रावस्यामाताश्रुत्वेनमलकत्यामिमां । श्रुत्वाश्रवमदं

व्योमचारी विद्याधरो भवत् हिमवच्छृंगमार्गेणागतो
भूवं कदाचन ततस्त्राथस्थितस्तत्र क्रीडनोर्वशीसमं रहः
शश्रुणा मेलंचितं क्रुद्धो मर्ष्यो यो नोपतीतिमां शाप्यविद्या
धरीं भार्यां नियोज्य मत्पदे स्ववनं पुनर्विद्याधरीं योनिस्व
तनात्तिभ्रमन्यसे पर्वं विरम्य शापानुक्राशवीनिरो
हिते अविशेषोवजानोहं भूतले वाणिजांकुले नगर्यां व
हसीनाम्न्यां महाधनवणिक्सुतः [illegible]भिधानः स
नृसिंहचगानवाहनं कालेन यौवनस्थस्यपित्राहूपपति
स्फुटः द्वीपांतरगतो भूवं वाणिज्यार्थेन दारुतया श्रमात्कुंतं
ततोटव्यां नरकरा विनिपत्यमां सतसमनयत्तद्वासपल्ली
वंस्कागृहं विलोलदीर्घपाचोरस्त्रकांमुकपताकया।
जित्वतः पत्रप्राणाकृतांनस्यैव निहूपा तत्राद्रसुमा
हारार्थ्यमुपनीतो निजस्यातैः प्रभोः पुलिंदनाथस्य देवी
मुत्रयतोंतिकं सदैवांबारूपाशावरोपिभवन्नपि व
क्षिजन्मांतरप्रीतिमनास्निग्धहृदकारणं ततो मां मोचयि
त्वैववधात्सशावराधिपः पश्चद्दाम्नोपहारेणकृतंपूजा
ममापतं मेवंकथा प्रसन्नास्मि तवयाचस्वमावरं इष्ट
क्कोटिद्यापावावाप्रहृष्टश्चत्वमादृशः त्वंप्रसन्नावरःको
स्तः तथाप्येतावदर्थये जन्मांतरेपिमेसम्यक्त्वमनेनवाणि
नाम्लिति प्रवमस्त्विति शांतापांवाविमंशिवरीप्यसः प्र
दत्तसप्रवेशार्थं प्रजिघाय निजं गृहं स्वस्योद्धावात्मवासा
स्थानतः प्रत्यागतेमयि श्रुकरोत्तानहतानः पितामममर
होत्सवं कालेन तत्र चापत्रमरसार्थावलुंठनात् वष्टु
स्यानपतं राज्ञानमेवाभीवराधिपं नतद्गुणांपितरावेदयवि

तच्चमहीपतिं मोचितः स्वर्गालदेऽभ्रमममयावयविग्र
हात् प्राणयातोपकारस्वरूपैवंप्रत्युपकृत्यां श्रान्ती
यवस्तूहंश्रीत्यापूर्णसंमानितश्चिरं सत्कृत्यैषितस्मा
यात्प्रदयं प्रेमपेशलं नियायमपिपल्लीं स्वां प्रायात्स्वश
वराधिपः तत्रप्रत्युपकारं सचिंतयन्माभूत्मम स्वप्नेऽस
मेतेहाथीतंतुङ्गाकस्तूरिकाद्यपि ततः सातिशयं प्रा
संसक्कुमारं समनल्पते यत्रुद्वितीयः अपयो राजांदंह्रे
हिमावले भ्रमं वनवतीरस्थं देवागारं समद्रनस्वरः प्राप
तदैसेः कृतश्रीनिमत्तदैड्गैर्विरागिभिः तत्रार्यकात्युपा
नार्थमागमं वत्सहस्तिनां छत्रः सततस्थोपकांतेसवापः
तन्निवासया तावत्प्रसमवनीरगतेश्चनयिनेहं श्रागता
महताकारां कुमारीं सिंहवाहनां सदर्शनत्रधाराद्दिरा
तपुत्रीमिवापरां परिवेषीपरांशंभोः कन्यकाभाववति
घोरमर्त्यसीतानकयोहिमवाहनः अथर्व्यास्यकथ्यं दृष्ट्वा
मारुदेपसन्निर्यंतुवं वत्स्वेशूणिगुणानां शमीपरिण
तिर्मम अतयायाहिमिवंतं पोजयोयदमंततः कायाने
वमयानस्यकृतात्यायस्युपक्रिया तदेतामुपसर्पामिया
वद्वितासितंवरं इत्यालोक्यसमिवंमे शवरस्तामुपाय
यो तावत्समावतीयैव मिंहाङ्काया यात्रिधादितः कन्याग
समरः पमात्यश्वंत्रचकमेपीवरस्तामुपायये तंचद्द
हांतिकंप्राग्रभावं सारुतानानितिं अयूर्वमातिथ्यश्रीत्या
स्त्रमातेनानुवंनयत कमांगकं वागतोस्यतांशूमिमस्यंत
दृशोमां इतिप्रद्धवतींतांच शवरः प्रत्युवाचसः अहंम

वाणीयोऽहं कपिशायाः शवराधिपः आगतोऽस्मि वसन्तं
गच्छन्हेतोरिदं वनं तीर्थस्नानात्मीयो देवि शापाद्
दुःखितः सार्थवाहसुतः श्रीमांस्तवदर्शनयास्यतः
सहितामिव रूपेणायोवनेन वसुन्धरि द्वितीयो यस्यावि
मुश्यन्नयया स्त्रनिर्जरः साध्व्याकन्यकालोकेयस्या
स्तेनेह रूपेण हृतं वहन्ति तन्नकामः कोऽहं त्वमिति मे व्यथा
इति श्रीदेवचनैः सघोपपन्नचेतसा मे चेतानदयायै
यैतिपिताकं कमणिकरः नत्रदाक्रान्तिरेखावेगाहशेन
नत्रश्यते हृतं वहन्ति तन्नकामः कोऽहं त्वमिति मे व्यथा इति
माधैं इवचनैः सघोपपन्नचेतसः श्रवणकुमारीकन्दर्पम
हामंत्रदेविरवि उत्पातं तन्तं शावरं प्राप्तमन्तो भवाकु
कुमतीहृदयानीय तावन्मे दर्पणाताभिति ततश्रुत्वा
वतत्येत्सुज्ञातानामानं ज्ञानदेवसः कृतार्थमानी मुदि
तः प्रतस्थे शबरस्ततः प्राप्य स पल्लीमादाय सुकुमार
गमनादिकं नृपतिभागिशनैर्योहमस्मद्रूहमथायपौ
सैव प्रसन्नहृत्तत्र प्रविश्य प्रासृतं चननं मातिरे सबहु
स्तागोलदत्तमूल्यं न्यवेदयत् उक्तेवनवयातेऽस्मिं दिनेश
श्रेसमेरकः कस्यादर्शनहृज्ञानेन मामूलादवर्णयत्
प्रहितेनैवगाष्ठाव: इत्तक्रमवमसन्तमकं मामादायति
श्रीखेरमप्यायाकुवराधिपः आनन्तमांमानंकापिग
तं मशावराधिपं तत्रीतिप्रन्ययात्रस्योपनिमालं व्यम
त्यिता गृहं वप्रापितो भुवं क्रमान्मेनतरक्षिता शावरे
णात्मघारादिं कृतार्थपरिकर्मणा तत्रप्राप्यसरःसाय
स्तानास्नातफलाशानो गृहं च मसवनामोकांवनेनतोष

सूक॰
नरवाज॰
५९

९९

नौतिशुत्वां ललंभीकणितसमंसंगीसंगीतमुहरं शुभ
गंधवहहारिज्वलितौषधिदीपिकं रतेन्द्रमिवेभूमि
वविश्रान्तैर्गिरिकाननं श्रावयीरभववन्नं ‥‥ न
स्फलासवं नरैर्येषुःप्रतिपदंतत्ररक्तकालिकाभ्यनाग्र
शुद्धेनेनमनसासमनन्मार्गगामिणा वत्सपादहिणे
नाभिस्रविनागमनात्मना दिहृत्वेवस्फुरनासाकन्या
श्रागताभवत् सरालसिंहपृष्ठस्यः हृचेहष्ठामयाव
सा सारदांबोधरोत्संगसंगिनीवैदकीकला विलस
ह्रिस्मयोत्सुकसाधुसंपयपनोश्रुतां समवर्तनतत्काले
नजानेहृदयंकथं श्रथावतीर्यसिंहात्मासुघ्याणुश्रि
त्यकन्यका स्नानासरसितत्रीरगातेहरमभूजयत् पू
ज्ञावसानेवोप्येतिमसवाशवरीमम प्रणम्यात्मानमा
त्मानमावेघतामावोवत्कनादरां श्रातीनः समपादेवि
सहयोगिपावरस्तव भक्त्येपदिनत्वसंदर्शीयामिथने
वतं तत्सुनादर्शयेत्सुकेनयासशावरस्तनः श्रागत्यैन
करोतीत्वामानस्यसमर्पयत् साविमांतिर्यगालो
कावत्स्रबाधणायःस्तना मस्तौवशवशागाशवेरशु
तमप्पान् सावानेमानुधीनायंकामंकोप्यमागतः
मंहचनायेवोघमन्तैस्येबाकृतिःकृतिः नदाकार्णे
श्रुवानास्मितंप्रन्यायपतन्नवयं सत्यंसंदरीमन्येयंकिं
याजेनानैवैजने प्रदर्शिमार्थवाहस्यलवभीवसितः
स्तनः मद्रायतनाभियानस्पमेहप्पवरवराजितः नपस्य
लाहिमुनार्थेनहिपपगाशिगशेखरं समाधिशुपनतेने
वद्यमेदेवननष्ठाता ग्रविशोन्यस्पनेकोपिमहात्मानः

नयस्तव रहस्यंपरमेवैतदलमुक्त्वात्रविस्तरं यतस्त्व
त्वाप्रबुद्धस्यतस्यकालेनचात्मजः अहमेषमसुताप्येव
गहत्तनिष्क्रान्तः अथैवशवराधीशः स्वयंवरमुपक्रम
या शेशांतरगतेनश्रावयामासक्षेत्रकबांधवः यत्रमेतव
संदेशमद्दत्तकन्याविरतेमयि अभावततायसाकन्यासाल
लयावनतानता अथैतन्मांवतानेयघस्वैरांचितवतीह
रः प्रातःप्राप्यामिभर्तारमितितदृष्टाकिलादिशत
नेस्मात्रमेवभिभर्ताभ्रातायंप्राणवल्लभः इतिवाक
मथयासामामानेयविरताभवत् समेज्यायतयासा
कंविवाहाययथाविधि अकार्षेतिस्वयंगतंसमित्राहं
निजंगृहं ततःसासिंहमाहूयवाहनंतेस्वमाज्ञया अ
यारुह्यार्यपुत्रीतिमामभाषतसुंदरी अथाहंतेनस्व
दानुज्ञातशवरेणातं सिंहमारुह्यदर्पितामुक्तंगतेंद्र
हीतवान् ततःप्राप्यतवाताम्यिकृज्जवत्याविजंगृहं
कांपयासहसंहृष्योमित्रेतसिंहपुरःसरै नदीपयासाव
निर्भिन्नहरिणामिषिह्वनयः क्रमेणैतवपंसर्वैसंप्राप्ता
वल्लभींपुरीं तेचमामागतंदृष्ट्वासिंहारूढंसवल्लभं सा
श्चर्यस्तद्धुतंगत्वाममपित्रेन्यवीवृतन्ः सोपिप्रत्युद्गतोह
मोरवतोगोंगेहंनः पादावनम्रंदृष्ट्वामामभ्यनंद
त्सविस्मयः अनन्यसदृशींतांचकृतपादाभिवंदनां
प्रशंसंचशवराधीशंसौहार्दोत्कंवव्यधात् ततोमोहकृति
कोदृष्टाद्दन्योपूर्वकन्यया भामयामोविगणीतापुनर्लिः
लितालिलवंधुना नटालोकावमोकस्मात्मेदभूदीह
नमन्दा सिंहमर्वैमुपपन्नसंमत्रकमाकृति किंचैः

हक·
नरवाज·
१००

100

तद्दिनं विश्रान्ते तेन तत्र स्थितेनाखिले सद्दिव्यवस्त्राभर
णेनमम्मामेवमब्रवीत् अहं विद्योगहेनाम विद्याध
रस्य पंचमे सुतामनोवतीनाम्नाकन्याप्राणाधिकप्रि
यः पत्तामंकेसदाकृत्वाविपिनेनभ्रमन्नहं प्राप्तवानेक
सगंगांशृरितीरतपोवनं तपस्युलंघनत्रासात्तस्यामध्ये
न्नाश्रुतः अपतन्ममदेवाश्रुपुष्पमानंइभिना ततोक
सात्तत्रमुन्यायतनारवोंततेलास्थितः हठेनपापतित्त्व
याक्रुद्धोमामशापन्मुनिः गौरद्रेनात्मनापापगच्छसि
द्वौभविष्यसि हिमाचलेगतेश्रेर्नोहृतांगृहीनवत्स्यसि
पदाचमानुषैनेषासन्तानेनपरिणेष्यते तदातदर्शनाद्दे
वशापापादस्माद्विमोक्ष्यसे इत्यहंमुनिनाशप्तः सिद्धेश्रु
यहिमाचले अतिष्ठंततयामेतांवरदसूनांपरावरन् अतं
तरंपश्यायत्नाशीवरादिपतेहिदं संपद्रसर्वकल्याणं
तस्याविपिनेमेवते तत्साधयामिभद्रंवः सौणिष्यायोम
येषमः इत्युक्त्वामखरपत्सयोविद्याधरेनभः ततः
तरिणयाकांतोनेतस्मततवांधवः श्राग्मसंबंधत्राहो
मेपिनाकाशीमद्दोत्सवं कोहितिस्मातमित्राणांवरितं
विंतयिष्यामि हाहततैवतत्पंतिशाणैरप्युपकन्याये
शेतिचात्ततकोनामसचमत्कारमभ्यधात् धायस्याय
तुदांतनश्यावराधिपंचेष्टितं राजापितश्याबुडातत्र
त्यततसमत्पतेः श्रुतस्पारसमंतेहेनप्रावराधिपतेपवं
तत्सतैसमात्यिआदापितःसहसैवच शुशाघमरवीरा
तंवतोपायतहाविना ततस्तपमतोवत्पापत्यामित्रे
तात्तेतच हृतार्थः श्रावेहेनातहानिहमतरहृती ततः

गाथीहकृतनामीयदेशावासरसमलदा भूयःसोमदत्ते
श्रीवत्सवसतस्तावराधिपः पत्समीपकारेषु सर्वाकारा
मतस्तयो सद्धयोरगमत्कालोममनस्यचामित्रयोः श्र
विराद्धमतोवत्यांनस्यामजनिमेसुता बहिष्कृतःकुल
स्येवकृतनस्यपुटयोत्सवः हिरण्यदत्तोनाम्नाथतस्यांने
षेहिमायूयो कृतविधायथावत्सपरिणीतोभवन्ततः
नहूष्माजीवितफलंप्रर्णीमवाद्यमत्यिना हृद्दोभागीः
रथींप्रायात्समरारोदेहशुद्धितं ततोहंपित्रशोकार्तः
कथंविद्वांधवेहीति ग्राहितोगृहभारंस्वंउद्वोढुंप्रति
पन्नवान् ततोमनोवतीमुग्ध्यस्ववदर्शनमेकतः श्रम
तःशावैर्देशणसंगमोमांभ्यतोदयत् ततःसमुत्रसानंदः
सुकलत्रमनोरमाः सुहृत्समागमस्तुखागतात्सेदिव
सामम कालेनाथप्रहृडामांमद्रवीद्वित्रकीजरा किं
गृहेयापितुत्रेविशीत्येवभवतेहितं तेनाहंसहशोत्म
त्रैवेराग्यस्तत्नयंनिजं कुटुंबभारोद्वहनेवनंवाक्षमयो
नयत् सदारस्तुगतोभूवंगीरिंकालिंजरंततः मत्ते
हत्यजन्सान्येनसम्मंशवरभूभृता तत्रपाशेनवात्मीय
सातिवेद्यायरेमया स्वतायश्रामपर्यंतःस्वशापःस
मातिवेद्यायरेमया
ह्याःस्वन्तः तत्रपत्नेमनोवत्येनदेवाख्यानवानहं
स्तेत्यशावैर्ह्यायमुमुत्समात्रुधीनतं भार्यामित्रेह
मेपवभूयस्तांस्मरतोमम अन्यजन्मन्यपीत्युक्त्वाप्दि
कृत्वाचशोकरं मयाग्निविनराद्रस्माग्निपत्यप्रसमभंततः
मास्यांचमित्रपत्न्याभ्यांसहशुक्रंशारीरकं सोहंततःस
मायांचमित्रपत्न्याभ्यांसहस्वाद्वाहनः विद्याधरकुलेपुत्रिसिनेष
सुतपत्रोनान्नाजीमूतवाहनः

मृक
नरवाज·
९

जातिस्मरोऽधुना सखापि शिवेरेइत्थंजातोमित्रावसुर्पु
नः अत्रप्रसादान्मित्रानंदोराज्ञोविश्वावसोःसुतः साधि
विद्याधरीमित्रममभार्यामनोवती तत्सुतासमुत्पन्ना
नाम्नामलयवत्यसौ एवंमेपूर्वपत्न्योपाभगिनीतेभवा
विति पूर्वमित्रमयोयुक्तापरिणेतुमसौमम तत्समग्र
मित्रोगत्वाममपित्रोर्निवेदय तयोःप्रमाणीकृतयोः
सिद्धेनतद्वेप्सितं इत्थंनिशम्यजीमूतवाहनात्प्रीत
मानसः गत्वामित्रावसुर्वेगेनात्मपित्रभ्यांप्राग्भवसंततं प्र
भिनंदितवांकौश्रुताभ्यांहृष्टस्तद्देवसः गत्वामित्राव
सुः सर्वेऽपिस्वभ्यांन्यवेदयत् तयोरीप्सितसंपत्तिर्त्व
सः ततोजगादविधिवत्सखीजीमूतवाहनः पाणिमल
यवत्याश्चसिद्धराजसुतःकृतः बभूवचोत्सवस्तत्रबंध
रोपरः कृतोद्वाहस्ततस्त्वस्योनासिनीमूतवाहनः मल
यमित्रावसुनासह वेलावनानिजलधेरवलोकयितुं
ययौ तत्रापश्यच्चपुरुषंमुक्तांनविश्रमागतं निवर्तयं
तैवानुयायिना पुत्रेणशरणं प्रत्येत्यपरित्यक्तंभटे
लं कस्त्वंकिमेरुमेकं वमानाविद्योचतेनितं सपप्रच्छ
ततःसोपितंसोऽहत्वावमब्रवीत् । पुत्रिकेषपप्रभार्ये
हेवःहृष्टविलनानया मिथ्याकथ्यायसंभोगनविवादं।
किलवक्तुः ततोतपार्थितीकरःसेवनाभोनिजात्म

त्मजैः विषफूत्कारमलिनः अर्कस्याश्वमकारयत् तां
दृष्ट्वांबोपदर्शयत्तां विनताच्छलमकाजितां दासीचकार
कद्रूर्हिस्त्रीणामन्यसहिष्णुता तद्बुद्ध्वागत्य विनता
तनयो गरुडस्तदा सांत्वेन मातुर्दासत्वमुक्तिं कद्रूम
याचत ततः कद्रूसुता नागा विचिंत्यैवं तमब्रुवन् भो
वैनतेय दीयताब्धिः प्रारब्धोमथितं सुरैः ततः सुधां समा
हृत्य प्रतिवस्तु प्रयच्छ नः मातरं स्वीकुरुष्वाथ भवांहि
बलिनांवरः एतन्नागवचः श्रुत्वा गत्वा च क्षीरवारिधिं
सुधार्थं दर्शयामास गरुडो गुरुपौरुषं ततः पराक्रम
प्रीतो देवस्तत्र स्वयं हरिः तुष्टोऽस्मि ते वरं कंचिद्वृणीष्वेत्या
दिदेशतं नागा भवंतु मे भक्ष्याः इति सोपि हरेस्ततः वै
नतेयो वरं वव्रे मातुर्दास्येन कोपितः तथेति हरिणा दि
ष्टो निजवीर्यार्जितामृतः स चैवमथ शक्रेण गदितो
ज्ञातवस्तुनः तथा पक्षींद्र कार्यं ते यथा मूढैर्न भुज्यते
नागैः सुधा यथा चैनां तेभ्यः प्रत्याहराम्यहं एतच्छ्रुत्वा
तथेत्युक्त्वा स चैवेलवरोद्धुरः सुधाकलशमादायता
वन्नागानुपाययौ परप्रभावतीतोऽस्वस्वयानाराड्गा
नतान् इदमानीतममृतं मुक्त्वांबां मम गृह्यतां भयं
चेत्स्थापयाम्येतदमृतं दर्भेषु तत्र तन्मोच्यांबां विगतज्व
रिसीकुरुध्वमितस्ततः तथेत्युक्ते च तैर्नागैः सपवित्रैः
कुशास्तरे सुधाकलशमाधत्ते नासौ जननीं जहुः दास्य
मुक्तां च कृत्वैवं मातरं गरुडे गते यावदादद्रते नागाः
स्निग्धां कास्तावत्किलामृतं तावत्त्रिपत्य सहसा ताँस्तिमोह
स्वशक्तितः तेभ्यः सुधाकलशं शक्रो जहार कुशसंस्तरात् १

विषण्णास्तेथ्वनागास्ते लिलिहुर्दर्भसंस्तरं कदाचिद
मन्नक्षोनलेपोप्यस्मिन्भवेदिति तेनपाटितजिह्वास्ते
हृणाश्रुद्विजिह्वतां याताहते किमन्यत्स्यादिति लौल्य
वतांफलं अथालज्ञामतरसाज्ञागाङ्गवैरीदेवरान ना
दर्पः प्रवृत्तो भोक्तुं नागान्प्रत्यहं पुनः पुनः तदापातेवा
पातालं वासतिर्नीववाजिले श्रमक्ष्माभिर्भोगिगर्भमभू
त्स्थितमङ्गं तेदृष्ट्वावानहन्तत्रवासुकिर्भुजगेश्वरः
कृन्तनमेकपदेनष्टं नागलोकममन्यत ततोऽवीरवी
र्यस्य सचलस्यापि विस्मयः समयं प्रार्थनापूर्वं चकारे
वेगाहन्मतः एकमेकं प्रतिदिनं नागं ते प्रेषयाम्यहं आ
हारहेतोः पदैरपयोपि प्रलिनेबले पातालेन प्रवेष्ट
व्यं नत्वया मर्दकारिणा नागलोकस्यान्तार्थः तेनैव
हि विनश्यति इतिवासुकिनाप्रोक्तः तेष्वपि गरुडोन्व
हं नत्रोपितक्रिटैकैकं नाभांभोक्तुं प्रचक्रमे तेनक्रमेण
वासंभवः फलिनोवत्सपंचः अद्दंहशंखचूडाख्यो
नागानांवारीममायाव अतोहंस्यागरुडाहारहेतोर्वध्याशि
लामिमां माननुशोकमपनां प्राप्तो नागराजनिदेशात
इतितस्यवचः श्रकनापीतं प्राप्तो नागराजनिदेशात
सजीमूतवाहनस्तम्भापांवक्षस्पष्टः खिन्नः सांतः खिदः
नंवंबासके यत्नस्तम्भायन अहोकिमपिनिः सत्वं वा
किंनप्रथममात्मैव नेतरीयते विपोराभिपन्नां प्रवृत्ताः
कोपंसतुल्यलम्पमालेवनेदवदोगाहन्मने क्षीवेनाभ्यर्थिता
पितृभ्यांविसृष्टमात्रिता उत्पन्नकम्पपात्रमामंनातो
मपि नदर्दं देहमात्रकलेतेमोहः कीदृशोमहताः नारः
नावदर्दीर्घं रवानामिनां गाहन्मतः सपारीः

रक्षध्यानेन मांविसर्जयं कृत्वा सरेव ततश्चकत्वा शंखचूडो-
पियै र्यदेततुवाचतं शृंतमेनमहासत्त्वमासैवंभाष
णः पुनः नचावसरकृतेजानतुवृक्षाशुक्रामणेकृतिः न
चाहंगमिष्यामि कथां कुलकलोकितां इत्युक्तातंनि
षध्येवसाधुजीमूतवाहनं मलयागरुडवेलां चसद्गमण-
नरगामिनीं शंखचूडो यपीतत्रवारियेसौवर्तिनीं श्र
नकालेनमहत्कर्णं गोकर्णाख्यमुमापतिं गतेतस्मिंस-
काहएवनिपिजीमूतवाहनः तज्ज्ञातायात्म्यदानस्यवशु
धेलब्धमंतरं ततस्तंहिंसतत्रवहिप्रकृतास्यपुंकिभिः
कार्यापदेशाद्विसर्जमित्रावस्थगृहं ततएवसमा
सन्नतार्थ्यमतानिलाहतः तत्सवदर्शनाप्रपीदिवसा
भूतचूर्णित तेनाहिरिपुमायांतं तावाज्जीमूतवाहनः
मरावकंपीतां वध्यःशिलामध्यारुरोहसः इत्यात्र-
निपत्येवमहासत्त्वंजहारतं आरुत्यवेत्स्वागरुडःस्वकां
यासारित्नांवरः परिष्वक्तस्मगाशंरक्तेतानवातशिलाम
णि नीत्वाभक्षयितुंतैनमारेभेशिखरेगिरे ततबालेषु
ष्पवृष्टिश्चनिपपातनभस्तलात तद्दर्शनाश्चकिंन्वेतदि
तितार्क्ष्यो विसिस्मये तावत्सशंखचूडोत्रतनागोकर्णमा
गतः सदृशंकुधिरासारंसिक्तंवध्यशिलातलं हाधिक्
प्तःस्थितेनात्मादत्तोमेमहात्मना तत्कुत्रतेमतसत्र-
स्तोसिमभविष्याति अन्विष्यामितुतंतावत्करातिन-
मवाप्नुयात इतिसाधुसमनट्टकयावामत्रसरन्नयो श्र
यंतेहवलपूंतंदृष्टाजीमूतवाहनं गरुडोभक्षणंमनास
विस्मयमचिंतयत कोप्ययंमनागप्यवापंभक्ष्यमाणोपि-

ध्रक॰
नवराज॰
॰३

103

योमया विपद्येतेनतथैवधीरः प्रस्तुतमुच्छ्वाति इत्यवम
विस्मयंतेनतार्क्ष्येनाहारविरोधिसः निजगादनिजाभीष्टसि
द्धौजीमूतवाहनः पक्षिराजममास्त्येवशरीरेमांसशोणि
तं तत्काद्दृष्टस्मादपि किंनिवृत्तोसिभक्षणात् तद्भुक्त्वास्म
यैवशरगतेसपक्षस्सुपक्षिराट् नगःसाथोनयावत्वंतृप्ति
ततोभवानिति नागपवासिधं त्वत्वंपयारक्षंसमामर
जीमूतवाहनःप्रतिवक्तितं तावत्संशंखचूडेपद्माशो
देनंशंखचूडकोयंतेनातोकाद्दृष्टेवनभ्रमः तच्छ्रुत्वातीविविभ्रां
तःक्षणंकोयं ततोन्योन्यसमालापत्कंशरविष्यापराधिपं बुद्धातं
भवितंमोहादृष्टन्मांनभ्यतपातं श्रद्धावनन्स्पंसस्य
मापमायातितेमम किंवाफलभयान्नाहिभवस्तुन्मा
गवतितः श्राद्धस्वधमद्रान्मेकःपरार्थप्राणदायिना
समेतिमोदेकवशंयेनविस्मयमयःकृतं इतितंचिंतयंतं
वनहृदंपापशुद्धेये वद्धिविविवित्तजीमूतवाहनोथजगा
दसः पक्षीशंकिंविशतोसिसत्यंपापाविभेषिचेत् तदि
दानींमभूयस्तेभवताणियापन्नगमः कार्यस्त्यास्यानुशा
पत्तेषुपूर्वंभिषु पक्षीजाहिपुनीकाराहत्यान्याश्चितितं
तत्र इत्युक्तेतेनसशोनःतास्तोभूतानुकंपिना तथेति
प्रतिपेदेनद्वाकांतस्पगुरोरिव यथीवामरनमानेतंनाका
शैवयितेनजवात तंनागंतत्रतंवाचाग्रानस्पिशोधांनदीन
पि ततस्समादाराणानारेवाचासिकोमरनेनसः जीमूत

वाहनेगोत्रजैर्ज्ञातियोभाकाङ्क्षितस्पृहया तेनाधिकतरोद्भूतकां
तेरस्यं राज्यनिजह्निरे तस्मान्नेदं गोत्रवीणां द्रष्टुं भिर्ज्ञातिभिः स
ह स्पर्धोत्स्थितेनततस्तस्मिन्नातीयराज्येऽपितत् कृत्स्नेव
लान्तेद्यत्रवचन्द्रमसं तेनसंभवात् तेनसर्वंसमुत्सृज्यजीवेतः
तत्रपत्रगाः बभौ तत्र तत्र भूरिभुजंगकुलसंकुलं तस्य
न्तरविमानैश्च पिहिताकांधकारितं वेलावनंविनिर्मु
क्तैवनतेपभयं ततः पातालमिवजीमूतवाहनालोक
नागतं ततोदयेनदेहेनपशमावविराजितं तुङ्गाभिनं
दत्तंबंधुजनोजीमूतवाहनं ततं तस्यभार्यावसन्तानि
पितरौ तथा कोनप्रहृष्यन्तः स्वतन्त्रावतपरिवर्तिना
विस्तृतेनयशसोरभुशुभ्रेरसातलं स्वच्छंदमविस्पृष्टंव
लोकं सौम्यमपितयशः । ततः प्रीतिप्रह्वाम्बरनिकरमा
गम्यवाहनं प्रणोमुखं विद्याधरतिलमप्योतिसभया स
दायादःसर्वैर्हिमगिरिसतानुग्रहवशात् मतंगात्याप्या
येसहविरभजत्तस्यविहृतिं । तेरेववार्यमानःकृती
जीमूतवाहनःसततः मलयाचलादगच्छद्विजनिलय
नहिनशैलतटं । तत्रपितरस्यांसहितोमित्रावसुनाच
नामलयवत्याच धीरश्चिरायपश्चभुजेविद्याधरचक्रवर्ति
पदं । एवंसकलजगत्त्रियहृदयचमत्कारकारिचरिता
नां स्वयमनुधावंतिसदाकल्याणःप्रपदवीं ।
इत्याकर्ण्यकथांकिलदेवीगौतंधरायणात्सुश्रवात् सु
मुदे वासवदत्तागर्भभरोदारदोहदिने । तदनुनदतु
जंग्रगाप्रीतिभाजा मनवचननिदेशात्प्रत्यपाहेवा
नानां निजपतिनिकरस्याभाविविद्याधरेन्द्र स्वतनय

कथा·
नरवाहन·
·४

104

कथयातंस्मासमंसानिनाय ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदे
वविरचिते कथासरित्सागरे नरवाहनदत्तजनने द्वि
तीयस्तरंगः । आदितोद्वाविंशः ॥
ततोवासवदत्तासावत्सराजंसमीपगं विजनेसचिवैर्युक्तं
ममेयुरिदमब्रवीत् यतःप्रभृतिगर्भोयंआर्यपुत्रोधृतो
मया ततःप्रभृतिनइहानीत्रामांहृदिबाधते अद्यतः
चिंतयाचाहंसमानिशिकथंचन जातेहप्तीकेचित्स्वे
प्रकृष्टमागतं अस्मांगगगामितयाशेखरेकृतसेवया
पिशंगजटयासौम्यत्रिशूलहस्तया सवमामभ्युपेत्येव
मातुकंपश्वावदत् पुत्रिगर्भहेतोश्चिंतानकार्याकाचन
तया अहंतेवैदरतामिरज्ञोहिषमयैवते अद्यतश्चित
यत्वाहंसमानिशिकथंचन किंचान्यःश्रूणुवक्ष्येवतत्व
प्रत्युपकारणं श्वःकापिनारीविवस्त्रिहतोपुत्रकात्पै
व्यति अवश्यैवसाहेपमाकर्षतींनिजंसति मंत्रभिः
ततोत्रपुत्रकावस्त्रंयतनाहृता सावद्वःश्वाविणोयाविस्र
वोधववलात्पति नेचानयितामिच्छंतीसर्वेमिथ्याब्रवी
तितं नेचाविप्रुविवत्सेशं पूर्वविद्यापयेस्तथा तस्याप
काशात्मयथासाधुपुत्रयोनतरक्षिवः इत्यादिश्यगतेतत
स्मिंनत्तर्धानंमहात्मनि प्रबुद्धास्महमेवाहंविभातावावि
निविस्मितासर्वसंवादोपेक्षाशार्वाद्यनुग्रहवादिनः ततःस
प्रविश्यांतानुकंपनं सम्मावाडोपेतमाना नासित्रेवाशिलेवाद्यः
नितपत् आगतादेववित्सतंप्रतीहारंवृगुत्वोकस्माद्य
वत्रंगायादीनात्मदेवविन्तिस्त्यैकापिस्त्रीवायंवैर्हता पं
वत्रायादीनात्ममालिप्याविवस्त्रांपतिं तत्कुलाद्याः

देवीस्वप्नसंवादविस्मृतः प्रवेशयतामिदेवेत्यप्रतीहारावेन
दादिशात् स्वप्नस्य सत्यवसंजातमनुत्रप्राप्तनिद्रया देवी
वासवदत्तापि सा संप्राप्य परांमुदं गृहद्वारे तत्रावैः सर्वैरि
ष्टामाणसकौतुकं प्रतीहारात्तथा कोपि भक्तग्राविद्
वेशसा प्रविश्य पाश्चि नदेव्याच यथाक्रमहृतानतिः प्रथमं
महिराजाने सदेवीकं व्यजिज्ञपत् श्रुतं निर्मयराधायाममभ
नोभवन्नापि न प्रयच्छन्त्यनाथायाभोजनाच्छादनादिकं
इम प्रकवन्यांतस्यां सनद्धनीव्यजिज्ञपत् देवमिथ्यावद
न्तो गृहसंबंधुमेहुवैधिणी श्रावन्सरांतं सर्वे हिदत्तमस्याम
यावतः यत्नहांयवपवायेनटस्यामेत्रसादिणः एवंवि
ज्ञापितस्तेन राजा स्वयमभ्याघत देवीस्वमेकृतं सायं देवो
नेवाप्रसूलिना नकिंसादिभिरेवेधानिगृग्याहीसबाध
वः इति राज्ञोदितेवादी डीमार्यौ गांधरायणः तथापि सा
हीवचनात्कार्यं देवयथोचितं लोकोत्सवत्र जातानाप्रसा
दोपवत्कथं तत्रसुवासादिणोराजानयोत्पातायनत
दाणं मृगशिणों लेवाप्रतो मिथ्यावादिनीं खियं ततः स
त्यातस्त्र द्रव्यं स्राविहि डटं विनी द्विग्याकुलीनः स्तरती शृदि
णीतापरनाविणी तत्कुलयेवमार्गस्याश्रुणेयकस्यापिजाय
ते सगुत्रांच सवत्से शः सदेशाद्विरधासयत् विसमजेव
तं साधं तद्दनं तारं दयाद्रधी विचाहांतरयकोसंवतीयविष्टु
लंवह प्रमोसमाकुलवृन्दयाणितंदुईशावदे जीवंतमेव
कुस्मातिकाकीवाहिकुटंविनी इति वेत्तप्रसंगेन वटं तत्तं
महीपतिं वसंतकाख्यानः पर्मैककथामुदाहृतवान किंवि
देवाविदेशे वासे हागापीहदेदिनां प्रारत्नमगमनभ्यास

वृक·
नरवाज·
·५

105

वशात्प्राग्रेणजायते तथा च श्रूयतामत्र कथोद्धं वर्ण्यते
मया । आसीदिहक्रमवंशाख्यो वाराणस्यां महीपतिः त
स्याभूद्दृढभोधृत्यो नाम्नाहिंसपराक्रमः येनेष्वि समर्वे
षुद्रेष्वपि समोजवी तस्याभवच्च विकृतावषुपीवाशये
पलं ख्यातानाकलहकारीति नाम्नाविख्यातगेहिणी सतस्या
सततं भूविराजतोऽस्मृतनतस्तथा यामग्रामधनं धीरसर्वमे
वसमर्पयत् सान्ततस्य समुत्पन्नपुत्रत्रयपुत्राशठः तथा
पित्राणमर्ष्यकं न तस्यैषा कलहं विना वद्धिपिवसिधुंक्ते
नैनैव किं विद्दरामितः इत्यारतेतास्मदृतामातं नित्यमता
मयत् प्रासाद्यमानः प्याद्दारः सर्वमेवसमर्पयत् सान्तन
स्य समुत्पन्नपुत्रत्रयपुत्राशाठा ३ दत्ताभोगात्स्लेवभ्रशान्तवा
लनस्यमः ततःक्रमेणतस्मसुहितोऽणल्पक्लैवनदूरं सविं
याधामिनीं हृष्टमागान्तिं दृपराक्रमः सान्तस्यमेनिराहारवं
स्थितं देवीसमादिशात् उद्दिष्टपुत्रतामेव गच्छवाराणसीं
पुरीं तत्र सर्वेमहानेको योऽस्ति न्यग्रोधपादपः तत्कूला
त्खन्यमानात्तेसेवंनिधिमवाप्स्यसि तत्प्राप्याल्पसैवकं
नभः स्वदृस्वच्छतेयायंगकृत्स्माणिकभयंतिस्थिंशानिर्मः
लं तत्रापि तेनाणोऽद्धत्स्पेनः प्रतिमिताइव सर्वस्वंततो
प्राप्तानि यास्यानि तत्रामिताइव तेनैवब्रह्माभार्यायाभू
वैजागं तत्यात्मनः प्रवासार्थं महावीत तत्रगतविंदोनिवत्
स्वस्मि पवसुतकस्यंदेव्यासप्रव्रज्यतपारणः वाराणसीं
प्रतिश्रायात्यातः सिंहविक्रमः गत्वा च तां पुरीं प्राप्य तस्मा
न्यग्रोधमूलतः लेभेनिधानेनतस्मथात्प्रात्यांचमणिमयंमर
त प्रणयपश्चात्रजितामहः पोत्रसर्वं चनलमानि वोवांमर

गार्हीं स्वभार्यां ज्ञात्वा ज्ञात्वा तेच सगाथियं पूर्वेज्ञातिमहा
वैराग्यात्तनातिस्थूलं ततः बुद्धा तयात्मनो हृद्बंधशोकमोहौ
गुमोवसः अथ वह्नीपरिज्ञाता सत्यपात्रप्रभावतः प्राग्ज
न्मभिन्नजातीयापरिहृत्यैव कन्यका तत्यां तस्यां तदेरसिं
हं परिणिन्येविविंतप्तः भार्यां द्वितीयां सिंहश्रीनाम्नीं सिं
हपराक्रमः प्रीतस्तु तां पुरीं प्राप्य तस्मात्स्यग्रोपमूलतः
कृत्वा कलहकारीं चतां सग्रामैकभागिनीं निधानग्रा
श्रिस्मवितः तस्थौ नववधूसखः इत्यं दारा द्वयोपीहभ
वेतिभवेनेत्तणं प्राक्संस्कारवशायातैवैरस्नेहात्महा
मते इत्याकर्ण्य कथां विंशां वत्सराजो वसंतकात् भ
शं तत्तोष सहितो देव्या वासवदत्तया एवं स्थितेषु गच्छत्सु
राज्यस्य सुखस्य दिवानिशं अत्र प्रस्यलसद्गर्भदेवीवक्त्रं
कुदर्शने मंत्रिणस्तुदयंतमर्द्धांशुभलक्षणः क्र
मेणातनयास्तत्र भाविकल्याणसूचकः प्रथमं मंत्रि
गणस्य जायते स्मकिलात्मजः योगंधरायणस्यैवम
रुभूतिरितिख्यातः ततोक्रमएवतोजजेसूतोहरिशिखा
भिदः वसंतकस्यापुत्रोदेतनयोथ्यमतंतकः ततोनि
त्योदितास्वास्यप्रतीहारोयिकाविणः इत्यकापरमं
तस्यपुत्रोजायगोमुखः वत्सराजसुतस्येहभाविनः
चक्रवर्तिनः मंत्रिणो मे भविष्यंति वोर्दिवांशावमार्दे
नः इतितेषुवर्द्धत्सुवर्द्धमानेमहोत्सवे नराघरीवान
भवोनिःसमासमासती दिवसेष्वप्यथयातेषु वत्सराज
स्यतस्यसः देवीवासवदत्ताभूतासत्रप्रसवोदया प्र

बृह॰
नरवाह॰
॰६

106

प्यालस्मावनखित्रंपवित्रीणीभिःपरिष्कृतं जातवासगृहं
मालक्ष्मीगुप्तगवाक्षकं रत्नदीपप्रभासमंगमंगलैर्वि
विद्यायुधैः गर्भरक्षात्मनंतेजोज्वलयष्टिविराहितं मं
त्रिभित्तिचित्रानेकमंत्रतनवादिरहितं जातंमंत्रगणस्येव
दुर्गेदुर्गतिदुर्जयं तत्रासन्नवमाकालेक्षमारंकांतदर्श
नं यौगंधरायणविनिर्गच्छदक्षमासनमयप्रतिं येनजातेनत
परंमंदिरंतत्प्रकाशितं यावद्दक्षमप्प्रमाणसनिः
शोकनाममं ततःप्रमोदप्रमरस्यजातःपुरवासिनां व
न्देशाःस्मनजैनेनस्वरावाभ्यंतरराजनानां तस्मेसराज्य
मपियत्रीतःप्रियतिवेदितं ततदेनतदत्तोविस्मयेनत
ततस्यया पतिवांनःपुरस्येयोबद्धोंलककेनवेतसा वि
रान्फलितसंकल्पः सदष्टाश्वतेनरूपं रक्षायतनाधरद
लंवलोलणावारुकेसरं गुर्वंददानंस्वाज्वलस्मोलि
लांबुजोपमं प्रागेवाप्यरसप्रोभिर्भीत्यैव निजलांछनैः
अन्तिनैरंकितंमहीपदयोश्छत्रचामरैः ततोहर्षभपा
शूपयौढनोत्कलयाहृष्टा सास्वयास्त्रवतीवास्मिन्नतस्ते
हंमहीपतौ नेदस्त्रपिवयौगंधरायणादिषुमंत्रिषु ग
गनाद्ः वचौरेवंकालेनास्मिंसरस्वती कामदेवावतारो
यंराजंजातस्तवात्मजः नरवाहनदत्तंचजानीयहस्मि
दारवाधा ग्रनेनमाविनगंधचारिणींकल्पमंतरेण सर्व
विद्याधरेंद्राणामविराचक्रवर्तिना सर्व
नत्वाणांनमसाक्रमात् पुष्पवृष्टिनिपातितंप्रस्तंदरभि
सनैः ततःस्वरक्तनारभनानितामप्यपिकारदं वभ्रमस्य
धनिनरानभमलमंदिरोदतः विद्याधरेभ्यःसर्वेभ्योरा

नजन्मेव शंसितं सौधाग्रेषु निलीनाः शोणरागाः स्व
कान्तिभिः पताकाग्रसिंदूरमन्योन्यमकिरन्मम भुवि
संगास्मरोन्मत्तत्रिनेत्रादिविहरागनः समागताश्चतिदिनेन
नृत्ववारयोषितः प्रहृष्यन्ते च सर्वासाम समानाविभवाश्री
राशोबहोन्नवाप्राप्तैर्वनवस्त्रविभूषणैः नटाश्चयोत्रपे
नासिंवर्षन्पर्यन्तजीविषु कोशाहतेननतत्योददौकश्चन
विक्रान्तां मंगल्यपूर्वाशासावदद्विगानंनितापराः सत्या
भूतेन राजैस्तैस्तैरादिभिरर्पिषूना प्रसन्नातेनाविश्वादः
मादाहिगाद्वाविलाः समन्तादायपुष्पाव सर्मतान्तःसु
रागनः चेष्टालनिमयेतन्नसूर्णपात्रमयंवचः व्यवहारो
महात्यागमयस्पर्शमयीधनिः वीणापिहमयोलोकःवा
रोगोकमयीचभूः आनंदमयस्तांसर्वस्याश्चामितस्यामभूत्स्व
वि एवं महोत्सवस्तत्र भूरिवासरवर्धितः निवर्त्ततेस्मस
समं पूर्णिमारमतोरथैः । सोपिवजन्त्यादिवसेषु यथाराज
पुत्रोपार्जिशिष्यश्चनिमहिः उरिवाजगाम पित्रायथावि
धिनिवेदितदिव्यवाणिनिदिष्टपूर्वेनरवाहनदत्तनाम्ना ।
यानिस्फुरन्महणाकुपनवप्रभाणि हिरण्यानि यानि च रत्न
वदशनाङ्कराणि नातिस्वल्पानि ददन्तो वदन्तेश्वरस्य ह
ह्यानिबाध्यचमदानिपितान्तेनोब । अथानसैमंत्रिवर
सहतानानीयरात्नमुत्राय जिज्ञावेगोत्सृष्टमहीपतिरू
दयानंदांसमर्पयामासुः । योगंधरायणः प्रोमरूभूतिं
रहिशिवंडमंडलांम्य गोमुखावमित्यकनामानपंनकाव्यं
वसंतकश्चसृतं । शांतिकरोपिसुरोधाश्रांतिकृत्तंशांत
तिसोमममयंच वैश्यानरमपिनवांपिंगालिकामुत्रकौय

कथा-
चतुर्दारि-
४

मेचो । तस्मिंक्षणे च नभसो निपपात दिव्या नांदीनिना-
दसुभगा कुसुमौघवृष्टिः राजाननंद च ननाम दिवि समं-
तः सत्कृतश्च सविवासजनमंडलेनतत् । बालोपि नैरभि-
मतैरथ मंत्रिपुत्रैः षड्भिः स्तैः केनिरतैः स्मराजपुत्रः यत्नः
स देवनरवाहनदत्त आसीद्युक्तो गुणैरिव महोदयहेतुभूते-
तं चक्रीडाकलितललिताव्यक्तनेताभिलापं पाते प्रीति-
प्रणवमनसामंकमंकेनणानां पुत्रं स्मराननसरसिजं-
पश्यतः पश्यतस्ते बुद्धानंदा किमपि दिवसा वत्सराजस्य
जग्मुः ॥ ॥ इति महाकवि श्रीसोमदेवविरचिते कथास-
रित्सागरे नरवाहनदत्तजनने तृतीयस्तरंगः ॥ ॥
आदितस्त्रयोविंशः ॥ समाप्तश्चायं नर-
वाहनदत्तजननलंबकः ॥४
अतः परं चतुर्दारिकालंभको भविष्यति ॥
ॐ इदं गुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरांदोलना त्पुरा किल
कथामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगत-
विघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते ।
मदघूर्णितवक्त्रोत्थैः सिंदूरैश्छुरयन्महीम्
हेरंबः पातु वो विघ्नान्स्वतेजोभिर्दहन्निव ॥
एवं स देवमहितः तस्थौ वत्सेश्वरस्तदा
एकपुत्रं विवर्धयन् तच्छ्रुत्वा कानने तं नरवाहनदत्तं तं
यौगंधरायणो मंत्री विजने वत्सराजानमेकदा
अस्य हेतोर्विना धनानया स्थितमब्रवीत् राजन्राजसु
तावत् असौ भावना भावी भवेन्नरवाहनदत्तस्य विदांस्त्याक
धराधीश चक्रवर्ती विनिर्मितः विद्याप्रभावादेन सर्वविद्या
विद्याप्रभावादेनसुभुरा

विद्याधराधिपः गताः पार्श्वेस्थ वःसोभ्यर्च्यैव सहितस्
वः तद्दिदृक्षावदेवं नरवाहनार्थं शशिमौलिना पतस्यत्त
भक्तो नाम गणो शस्यापि तो निजः सच तिष्ठति लक्षः स
रत्नैश्चैतंस्सन्ततव पतद्वहितपमभ्येति नारदो मेन्यवेदयत्
न इतिनतस्मिंवदत्येवमन्तिर्णोगोमममथात्तः किरीटीकुं
डली दिव्यः खड्गी चावातरत्सुमान् प्रणतं कायितामतिथं
तं गृहकेस्मिन्परीयतं कस्त्वं किमिह तेकार्यमितिपृच्छ
त्सकोवतकं सोप्यवादीदहंमत्यो भूत्वा विद्याधराधिपः
संपतः शक्तिवेगाख्यः प्रभुताश्चसमागतः सोहंप्रभावा
द्विज्ञायभावमस्त्यक्रवर्तिनं भीतं वत्सेश्वरोथपृष्टः पुनः
पप्रच्छ विस्मयात् विद्याधरत्वं प्राप्यतेनकथं कीदृशीविधा
वतन् त्वयावतनकथं प्राप्तमेतत्कथयतः मत्ते तच्छ्रुत्वा
वचनं राज्ञः सततया विनयानतः विद्याधरः शक्तिवेगः
तमेवं प्रत्युवाचतत राजत्रिदेवहष्टैवाजन्मनाराध्य शंक
रं विद्याधरपदं वीरालभंते नतरं तद्ग्रहान् तद्वनेकविधं
विद्याधरक्रमाला दिस्साधनं मयाक्तंयथाप्राप्तंकथ्यतां
मितवत्स्य श्रूयताम् एवमुक्त्वा स्वं वृत्तांतं शक्तिवेगः समन्निधौ
देव्या वा समवदत्तया याः कथामाख्यापवानिमां प्रभवद्वर्ध
मानाख्ये पुरे भूतलभूषणे नाम्ना परोपकारीति पुराण
ज्ञापर्वतनपः नस्याग्रतिमनस्माभूत्कौमारीदीकनकप्रभा
विष्णुद्वाराधरस्येव सत्तनिष्कंकवापला तस्यां तस्य च का
लेदेव्यामजनिकन्यका रूपदर्पोपशांत्यै पालक्ष्मा धात्रे
वनिर्मिता अवर्धत शनैः सा च लोकलोचनतापिना वि
वतोयागादेवीं तगादकनकप्रभां वर्धमानामत्रैवैत

भद्र.
कल्पदेवि
८

108

न्नमानोद्वाहचिंतया यथाकनककेशवामिहद्वयंदेविबा
धते स्यानप्राप्तिविहीनाद्विगीन्नवकुलकन्यका नेहनि
नीपरस्यापिस्थयमानोक्करिणेः विधेवकन्यकामोा
द्वाहपात्रप्रतिपादिता यशोमेवनधर्मीयज्ञायेनानुयाया
यत्न नक्कैसैदीयतेहिषामयाल्पतयेमता कोस्याःस
मःस्यादितिमेदेविचिंतागरीयसी तस्मुत्वैवामहस्यातां
वभोषकनकप्रभा त्वमेववार्थक सान्तनेक्षमस्तुजाहमे
वसा श्रुधैवनमेणसाहितकनकाग्रिमपुत्रकः वसेकदा
विवाहेनेहस्यामोन्तुहितामया सान्तत्कुस्वैवसादेममिव
मांप्रत्यवोचत मोमेवमेवदानस्यानेककसैविदयाहं
मद्वियोगानवादिद्दः कन्यैवासिमहशोभना श्रुम्यामां
स्ताविद्विकिंविदस्यत्रकारणं भवंतयोज्ञानयामेखैरा
जविग्राहमागता नविघडविवाहायाः कावरस्यविवा
हणा इतिरात्रौश्रुत्वाहृब्वाममकुलीनांसभूपतिः कन्य
कांतापुंगवानामवादीवरोस्वतां प्रार्थयतेपितमसा
यंसरावरकन्यका भर्तृलाभःकथंवास्याःसानिषडकिल
त्वया यतत्पितवचःश्रुत्वाभूतलन्यस्तलोचना तदाक
नकेशवासानिजगादल्पमात्मजा तातनेवाछितस्तावद्वि
वाहोममसांप्रतं नज्ञानस्यापिकिंतेनकार्यंकस्यात्रनोग्र
हः इत्युक्तानयाराजाहृदिस्थाधीमतांवरः पुत्रीमका
शेमप्रतरण्येवंतामभाषत कन्यादानाहतेपुत्रिकिंस्या
त्किल्बिषशंजये नचवंधुपराधीनाकन्यास्वातंत्र्यमर्हति
तानेवरिपरिस्यार्थेकन्यकानापिरक्षति बाल्याहतेविना
भर्तेकौमारस्याः पितरौहं प्रतममन्यांहिकन्यापांकोववा

त्पयोगात्रिं हृष्टलीसावयश्मासणाहृष्टलीपतिकश्च
ने इतितेनोदितापित्रा राजपुत्री मनोगतं वाचेक
नकरेखासानन्त्वंण्समुद्देरयन् यथेनंननन्तयेनवि
प्रणत्वद्विषेनवा हेष्टाकनकपुर्याख्यानगरीहृतिना
किल नमेवापंरानव्यासमेभर्तीभविष्यति नान्यः
यातानमिर्थ्यैवकर्नव्यामेकदर्थना प्रवंतयोक्तेहृतः
यासराजासमर्विनयन् दिहमादानस्पतत्रावन्नसंगो
गीकृनेनतया इनेककारमोत्पन्नादेवीपंकपिमहदे
इयत्कथंविज्ञानानिबालाप्रुवान्याद्यासो इनिमेवि
त्पनन्कालंनथेस्कुवनंमहत्तं उस्यायदिनकर्तव्यंस्व
वकारमहीपतिः श्रेयेपुरास्थानगतोजगादसर्वमार्ग
गान् हेष्टाकनकपुर्याख्यापुरीपुष्माम्हकेनवित् येन
हेष्टावसात्तसैमविप्रायपत्नप्रियायवा मयाकनकरेखा
वयोवराज्यंवर्धायते ख्यातापिवेवसाभिः दर्शितेदेवः
काकथा इतिनेवावदन्नेवंश्रुत्वोत्यानमदर्शनः ततो
राजाप्रतीहारमादिशतिस्मसः गच्छभ्रमकृत्स्ने
वपुरीपटहघोषणं ज्ञातीह्रियदिकेनापिहृष्टासानग
रीनवा इत्यादिष्टः प्रतीहारास्तत्त्येतिविनिर्गतो निर्ग
त्यवसमादिष्टपत्तनात्वंणराजपुरुषान् भ्रमयामासः
पटहंकरताडनाणकौनकं । विप्रः दत्तपुरवागाकनक
पुरींयोहृष्टवानगरीं कन्तस्मैराजाददातितनयां
वयौवराज्यंच । इतिचिनहत्तनत्वभ्रमणोदत्रविस्मयंत
द्वोषणतसर्वत्रपटहनानंरवचः केपंपुरेस्मिंकमनकः
पुरीनामाघघोषयेत याहेष्टवानास्मामिर्हेष्टासातत

बृक॰
वत्सोवि॰
॰५

वच श्रुत्वा इत्येवं चावदन्मौरां श्रुत्वा तां तत्र घोषणां न
पुनः कश्चिदेकोऽपि मया दृष्टेति भाषत तावच्च तन्निवा
स्येव शक्तिदेव इति द्विजः बलदेवतनूजस्तामशृणोत्
त्तद्घोषणां मद्यवाव्यसनोमर्धोगुनेन विधनीकृतः अ
चिन्तयद्राजसुताप्रदानकर्णनोन्मनाः द्यूतहारितनिः
शेषवित्तस्य मम नाधुना प्रवेशोऽस्ति पितुर्गेहे नापि प
ण्यांगनागृहे तस्माद्गतिकल्पावदहं मिथ्याब्रवीम्य
हं मया सा नगरी दृष्टेत्येवं परिहृष्टो घोषकान् कोमां प्र
त्ययति ज्ञातं केन दृष्टा कदा हि मां मया सा नगरी दृष्टे॰
त्यं परिहृष्टो घोषकान् स्पोऽदेवं वकरावि भेराजसुतासमा
मागमः इति संचिन्त्य गत्वा तान्स राजपुत्रघोषांस्तदा शा॰
क्तिदेवो मया दृष्टा सा पुरीदत्यक्षानहिप्रतीहारैः पार्श्व
मीहीति तत्क्षणं उक्तवद्भिश्चैतैः साकं सप्रतीहारमभ्य
गात तस्मै तथैव चाशंसत्सत्वरीहर्षानेमस्रा तेनापि स
त्कृत्य ततो राजांतिकमनीयनीयत राजाग्रेप्यविल्पः सं
तेष्ठवसनमब्रवीत् शृततस्त्यनग्राम किनवसायहिडः
कृतं राजापि निश्चयं तातं ब्राह्मणांतं विसृष्टवान् तस्या
कनकरेखायाङ्हितनिकटं तदा तयाव सप्रतीहारग
त्वाज्ञातांतिकागतः कच्चिन्नृपमा सा कनकपुरे दृष्टेति
पृष्टवान् ब्राह्मणं मया सा नगरी दृष्टा विद्यार्थ्यता सता अ॰
मनाभ्रुवमित्येव सोऽपि तां प्रत्यभाषत केन मार्गेण त॰
अवंगतवां कीदृशी च सा इति पृष्टस्तयाह द्विजः स विप्रो॰
येवमब्रवीत् इतो हरपुरं नाम नगरं गतवानहं ततो॰
पिता प्राप्तवान् अस्मि पुरीं वाराणसीं क्रमात् रोषोणस्याश्च

त्रिविसेनैगार्थप्रोक्तं स्वर्थ्यं नस्मात्कनकमुनीरव्यांनग
रीतिंगतोभवं हृष्टामोयावसाभोगभूमिहकृतेनक
र्मणां श्रुतिमिश्रेत्वणास्वायश्रोभाश्रवद्धरीयथा
तत्रायथागतविधस्य कालेनाहमिहागमं इतितेनाभि
गतवान्यथास्यापिपुरीहृष्टा एवंविश्वविनोक्तावधू
तैनसिंहिद्विजन्मानि शान्तिदेवोमहासंसारयाजहमल
पामजा श्रद्धेहामत्यंमहाब्रह्मत्वंस्वभासानगरीतथा सु
ह्निबुद्धिमुनस्तावत्केनासिगतवांयथा नवुद्धनाम्य
स्यायाङ्गुं शान्तिदेवोकदेवास्तुनः नदातेराजपुत्रीसावे
हेमिनिरवासयत् निर्वासितेयथोगासिंपितुःपा
र्श्वोनैदेवसा किंमत्यमाहविप्रोसावपियाप्पियस्वा
न ननस्वसाराजस्तनाजनकंनिजवादनं मानराजापि
श्रुत्वातंमविचार्यैववेश्मे किंननानासिंधूर्तीयंदेवयं
तोजनात्वन्नूनं सहिमिथ्याववि प्रेमांप्रतारयितमो
हते नमुनर्भिरेतेनहृष्टामालीकवादिनां धूर्तैरनेका
कावास्याक्रियंतेभुविदेवताः शिवमाधवयुद्धांतेनथा
पिश्रुत्वाश्रिते । इत्युक्तासानस्तराजानाजहारकार
यामिमां श्रुत्विनतपुत्रनामपत्रास्येनगरोत्तमं शिव
माधवंसोऽपिवृत्तौनत्रवभूवतः परिवारीकृतानेकपू
नैनैवाक्ककनमुचतनं मयाप्रयोगानिःशोषमासितापव
ननेपुरं एकदातोवद्रवेवमंत्रविदयनाभिस्थः इदंनग
रमावाभ्यांकृतंनावहिलंदिने अनःसंप्रतिगच्छावो
वनत्वयुज्जयिनींपुरीतिवचनमुपादेराज्ञःपुरोधाःसमहा
यना शंकरस्वामिनामानावनसायुक्राज्ञाहतेनैर्थनैः मा

छक:
वन्तेरि
·८

110

लवस्ती विलासानां यास्यामीत्रसमुन्नतां आकेदी
दत्ताणार्थेस्य सम्प्रश्रुतरीश्रवः सकुटंभीतियानो
हिकीनाशेणीयतेहिते: कस्यां त्वं वनस्याति वि
विप्रैस्यकामितिश्रुतं नदेव्यनत्रसंगेन श्रवेनस्माद
वाक्येन इतिसंविंतयक्रनाचभिय: कर्तव्यसंविदं शि
वसाधवधूनीनपुरान्यापयत्नलन: प्राणेश्वरापितीं
प्राणमाधव: समविभ्रुद: राजपुत्रस्यवेशेनतस्याग्रा
मेकुविहारि शिवस्तुविकलेक्रमावणीवेशांविवे
शांतां नगरीमिकमेवाग्रेबहुमायाविवत्तण: नत्रा
पुवासमिप्रायामहिकीनीनसीमानि इशपस्याफितं
मद्धर्मभिवाभोरमगानिव: मवप्रभातकालेषुचर
यांगमस्तालिपत् श्रीवीविकर्देमालेमप्रनपानमिवाच
रत् सविज्ञोपेचमप्रियंनिसस्पासीदवंत्रुव: कुकमि
तामिवाभ्यसाभविष्यतीमयोगानि स्वानोस्यितोल्का
भिरवः तस्यांदूर्धविरेचमः पूलाधिरोपणीविनयमा
त्मनोरर्णापविव ननोदेवाग्रतोगावाकुश: कूर्चकरो
नयत् श्रास्तपमासनाभीन: सदंभवत्तरानतः श्रेन
गाष्टदपानीवसायूलौकेववेनमः स्वकुन्याह्यत्पपुष्पा
तिपुवारिंपर्येष्ठनयत क्रनपूर्वस्य शूपोपिमिथ्याज
नपरोभवत् रत्नावदान: ऊरदनिश्चवपानेननारमः
श्रपराह्णेवभितावीह्निसमागजिनोवर: पुरितदंच
नामापाकराद्दवमोवमत् आरापजिनगेहस्यामो
शोभितावयंनन: सदंरानिनकत्रकेत्रिमत्पमिवर्वं
दृशा: भागांरहेम्प्रकाकेस्योभागमस्यागनापद भोग

नरंबबीजेनऊर्ध्वातिभस्त्रामस्पृशयत् पुनः ससर्वयामा
तिनिज्ञानिनाणायचित्र जपन्नावर्तयामास चिरं मिथ्या
समालिकां राजन्यामहितीपश्चात् स्थौमठिकांतेवे
श्रपिसह्स्नागाणिलोकस्यतकस्यानानिविंतयत् पवंप्र
तिदिनं ऊर्ध्वकष्टंस्यानमर्चयततः स्नानचावर्जयामासतः
गरीवासिनां मनः श्रद्धानपसीशांतेयाभिनिख्यातिश्च
सर्वतः उदपयततनत्रायभाक्तिनप्रविवेलेजैते तावच्च
सहितोयेस्यसवाचारपुवेनततन् विज्ञायमाधवोपे
तत्रागत्यविवेशतो गृहीत्वावमतिंवाचहूर्देवकलो
तेर सजातपुत्रकुभासन्तान् स्पशान्तंपयौ तावा
सातुवरोहदृष्टादेवाग्रेजपततत्परं तंशिवंपरप्रकोति।
पमानास्यपादयोः जगादवञ्चनस्याग्रेनास्तीहत्राप
मोमरः अमूकाडिमयाहष्टः तीर्थात्येबभ्रमत्रितैति
शिवस्तत्त्वंविलोक्यापिदंभिसंभिनकंपरः तथैवाः
सीत्ततः सोपिमाधवोवसृतिंययौ रात्रौमिलह्वावेक
त्रभुक्तापीताववताउभौ मंत्रयामासतः शेषं कर्तव्यं
पदनः परं पामैवपंवमिसेवं मागात्र्यमठिकांशिवः
माधवोपिप्रभातेसंपृतेमेकंसमादिशत् पतन्हरी
नागाल्लंवस्त्रयुगमनुपायनं प्राकरस्वामिनः साम्धः
मिस्राजपुत्रोधसः राजपुत्रः पुत्राःपूत्रामाधवोनाम
गोत्रजैः पित्र्यंवइदृहीत्वार्थमागादोदाक्षिणात्यपथात
नेमकतिपयैरन्यैराजपुत्रैरनुक्रमः सवेरपुत्रस्दीप
साराजः सेवांकरिष्यति तेनचहदृशीनायादंप्रेषितो
पदासांतिके इतितचामवितपंसाचिवाचःपुरोहितः

हक.
चन्द्रगिरि.

111445

एवं स माधवेनोक्तो धूर्तसंप्रेषितस्तदा जगामोपायन
करोर्टंतस्य पुरोधसः उपेत्यावसरे दत्त्वा प्राभृतं विज्ञ
वेदनात् तस्मै माधवसंदेशं शशंस निस्पृहोदितं सोऽपु
मायत लोभात्कृत्वा हस्थैकालिप्तां नायाति: उपप्रदानं लि
ध्यानाम्पकं लाकखाणेखध्यं धूर्तकार्पटिकाकारैः राज
पुत्रापदेशिभिः वृतः पार्श्ववैरंगनकाहावैकलाव
नैः पुरोगावदितैश्च नमभ्यागात् पुरोहितं तेनाप्यभ्यु
पक्तमानं दत्त्वागतेरभ्युत्थान ततोऽस्तैन सह स्थित्वा का
पालापैः दिनं क्षणं: आसपीत दत्त्वातो माधवोवसतिं
निजां द्वितीयेऽह्नि पुनः प्राणवप्रश्नं तंवस्तयोर्युगं भूयोऽ
पितस्तथा गच्छन्पुरोहितस्तत्रावव परिवारजुरोधेन कि
लसेवार्थिनोऽवयं तेनत्वं माश्रितोऽस्माभिः ग्रयमावास्थि
नः पुनः ततश्च क्रमात्प्राप्तमाशंकान स्वजनोऽथ पुरोहितः
प्रतिपुष्पावतत्तस्मै माधवायसमीहितं दाणश्चग
त्वारजानं पतदर्थं विजितपत् तस्मै रवेणराजापित
त्यप्रतिपद्यत अथ रोद्विवर्नीवातं माधवं समपरिक्षुद्रं
हृष्टाग्रात पुरोपमाकृतिं आदरेनानुजग्राहदृतिचास्य
प्रतिसृत्वान् ततो ग्रमेववमानं सलिलं पंतस्योसमाधवः
गान्धोगान्धोवमंत्रायाशिवेनसमगाङ्क्षत इदैववसमद्रे
दृष्टतितेनपुरोधसा सोऽथितन्प्राभवलोभात्प्रचारोप
शदेनवौसायामदुस्कंधंनरोगिव हूत्वाकृतिसमाणि
कामैपराभवोऽसौ अन्तं भोः रवस्यापयामासतदेयकोपा

वेश्मनि । अंतराच ततद्दृष्ट्वाद्युते स्तेयव्याजावदर्शितैः
महाराभरणैर्भस्य शाख्ये विवशायो मेनैः विश्वस्तेव
ततस्तास्सिं पुरोधसि चकारसः मार्गेमल्पतराहारकृ
शाङ्कृततत दुर्मेधा यातेकतिपयाहवनेशाय्याचातव
तितं पुरोहितमवक्रिसभूतेराज्ञोल्पपापोगिरा ममता
वक्षिरैरासिंवर्ततेविष्णमादशा नक्षिप्रवरकेवकेभः
स्त्रणीनममानय येसैदास्यामिसर्वस्वमिहद्वचेवशा
शोणे श्रुत्वैवजीवितेत्तस्याकार्येतेष्वमनाश्विनः इ
गुह्यः सपुरोधाश्वेतनरानोपजीविकः एवं करोम्य
मात्यहसमेपापतवात्स्यपाटवोः ततः सवाल्मणिएयमा
निनायपुरोहितः विशोष्क्याति तंतमश्रद्धयेनसमाथ
वः तद्दृष्ट्वा तस्यामात्यस्य प्रर्थितपकोब्रवीदिदं ननावद
सैसामात्यो विप्रप्रायेनरोचते नद्यपशिवोनामस
लिप्राचीरेमहातपाः स्थितः संबद्धमानस्यनवेतस्य
तेविद्वयन्तं नद्युत्वा साधवोवादीकृतातिस्त्वपुरोहि
ते इदं तपश्रीलावयवंविप्रोनामपोदिनाहशाः इत्यक्रोत्त
नचययोसशिवस्यान्तिकंततः पुरोधास्तमपश्चवरा
विनयानतिश्चलं उपाविशपश्चतस्याग्रततःकृत्वाञ्ज
रदितांस नत्त्वांतासामिपूर्तौभूष्ठानेकमालिनेवणः
ततःप्रणम्यतेप्रद्धाः सप्तवाचपुरोहितः तचेत्कृपासि
तार्तिकं वेत्सुभोवितात्पपापस्यदं इत्युक्तिस्थितोरादीणानयो
रणपुत्रोमहाधनः मायवेतामस्यावास्तवस्थ सर्वस्वंदात
मुद्यतः मन्यासयादितन्नस्यांसकंसर्वेनत्ययमहेति नानानर्वे
महारत्नमायालंकारणोज्ज्वलं तद्युत्वावशीतेर्धनमो

ब्रक.
वत्रहारि.
.११

112

नःकिलशिवोब्रवीत् अहंचद्वाशतेःसर्वैःकोर्यो
मेव्रतचारिणः ततःपुरोहितोप्येनंससंपुनरभाषत
मेवंवादीमहाव्रतंकिंनवेत्स्यायमेकमं कृतदारोपु
द्धेत्वंवेदविमित्रकिंयतथा धनेस्त्रिवर्गोश्राज्ञानिरृही
त्वाश्रमिणांवरः ततःसोपिशिवोवादीकुतोमेदार
संग्रहः नतहंपरिणीयामित्रलायाक्षेत्रताहंशात्
तश्रुत्वाहासमयोगंचसमवातस्यतथायनं समग्रःवस
रोलक्षःशोधात्तमभाषत अस्तिममैकसुताकन्यावि
नयस्वामिनीतिमी अतिरूपवतीसावतांवत्तभ्यंददा
म्यहं यस्युत्रिप्रदथंतेनस्याद्याद्योधिमाधवात् अहं
गृहस्यवायांचेतनकरोमिवचस्तव देमरत्नस्वर्णेवत्र
यपवास्मितापसः तदाचैवप्रवर्तेहं यथावेत्सितथा
कुरु एतत्शिववचः श्रुत्वापरिनद्धसल्येयातितं शुभे
निनायगेहंसंतेत्थैवसपुरोहितः सनिवधपवनेशेने
शिवायात्मसाशिवंततः यथाकृतंशिरोमेतन्माधवाः
याभिनंदने नेष्ठवचदरोनसेकृतांशेशविवर्धनंतो नि
तोयेद्धिपरिक्षितेवतम् निनायव्याजमेदस्यमाधवस्य
नेतोनिकें यतकालपर्यवरे त्वामित्यवितथ्यंवदत् सा
धवोप्यपनश्यशिवसेोस्यायपादयोः देहोचतसे
विधिवत्कोप्यामायदाक्षतं भूरिहतत्रिममाणिकाम
यामरणभावकं शिवोपिप्रतिगृह्यतन्नस्यहत्से प्रो
यतः नाहंवैवमित्रमेवेनहत्तीन्द्रत्वासमर्पयत् अपी
हनामिदंपूर्वमयावितानवाचकः इत्युक्तातत्रवदन

न्नाणांसपुरोहितः कृत्वाशिखिनतेयानेसवश्चूर्वीसं
केशिवे नीत्वावस्थापयामासतत्रिनेकोशवेशभिः
माधवोपिनत्स्वेषुमीतव्यातंशनेस्थनत् रोगोमशांतिं
वक्रिसमहादानप्रभावतः नयाधर्मेसहायेनसप्तजीः
णांमहापदः शनैर्वातिकमायांवेसशशासपुरोहितं
यतस्यभावादेतनके शरीरमितिकीर्तयत् प्रकाशमें
वर्वकेवशिवेनसोसिमिवतां शिवोपियानेशुदिनेशं
वादीत्वंपुरोहितं एवंमवभवेद्देहभोस्यतेचाकियमया
तांकिंवमेवशूलेन गृहाणाभरणानितो महाबेमिं
तिवस्त्रंयथासंभविदेहिमे नत्कृत्वातदनवेवमता
नविक्रियंदहो नत्तितनसेसर्वंशिवायसपुरोहितः
नदत्तेवसहस्त्रतशिवोलेख्यमकारयत् सपेवाथक
रोहाननडंवेसहधनादिकं ग्रंथान्यालिखितंसुगृही
त्वासपुरोहितः पृथ्यगासीत्स्थकेतापिशिवोबीजग्रह
स्थितं ततस्समाशिवःसोपिमाधवःसंगतात्रुभी पुरो
हितार्थीधंतानेोयथेष्टंतत्रतस्थतुः गतेकालेवह
लाधेपुरोधासकिलायतो नतालेकामरणादिकं विं
क्रीतंवस्त्रकंयथा नैवतद्वत्ततवतः पश्चाद्दिवागिनोशुव
वत् श्रेतोकस्यालिविज्ञानंयेनतत्कात्रिमंकृतं कावं
स्कारिकावंडाहिनामारागोमरोजिता शीतिवडाइमेनें
तेमणायोत्रनकांचनं तत्कृत्वाविद्धलोगानामसरोधाल
स्वतत् ग्रानीयाभरणागेहाकंवानेघामदरोयत नो
हस्तानहेदेवायमयंहाविमेवतत् पुरोधाश्चतनस्तु
वासमहतद्रवाभवत् ततस्सागत्वातत्कालंसपुत्रशिं

सुकः
चतुर्दशि

153

वमभ्यथात गृहीणासुत्वानलंकारांतकेदेहिनिर्जंथ
तं जुतोममायायापियवंनहिशोधंगृहेमया कालेनभ
क्षमितितंशिवोप्यप्रतिभाषत नतोविवमानैतोया
स्तावस्थितमाथवं पुरोधाप्रशिवस्तोभोराजानमुप
जगमतुः कावस्फुटिकयोः खंडैः शीतिखंडैः खंडितैः
रचितंदेवतंतैत्रवच्चाजालंकरणंहृत शिवेनममसर्व
स्वमजानानस्यभहितं इतिविज्ञाप्यमामसत्यपतिमपु
रोहितः ततःशिवोप्यवोचाज्ञानतोबाल्यात्वापसोमयं ग्र
हेनैवतत्स्वार्थेग्राहितोहंप्रतिग्रहं नैवेदवाभाषितंवा
सप्तुरयेनापिमत्तामयः रत्नादिषुतभित्तस्यप्रमाणं
मेभवानिति ग्रंहस्थितस्तवावेतिप्रतिपद्यवैतेषतत्
प्रतिगृह्यचनत्सर्वंहस्तेस्वयमर्पाधितं ततोनेनगृहीतं
तत्केवलंशुल्केनमेप्रभो विपदेवावयोस्तत्रस्वरूत्कालि
रचितंमिथः इदानींचैवमात्पपरंजानातितःप्रभुः य
दंशिवेसमाप्तोक्ताउवावमपुरोहितः मेवमादिशपमा
स्तत्वमपराधोममात्रकः नगृहीतंमयाकिंचिद्धनोः
वाशिवस्यवा येनकंधनमन्यत्रविस्मासीकृतंस्थितं
तदानतैदवचानीतंमयादत्तंहितम्मने सत्यंयदिततत्र
रीतिवचत्वानितानितत्वरीरिस्फुटिककावानांप्रादात्त्र
दस्तमेफलं निर्ग्रोजनदरयेनतदानेनप्रत्ययोमम इ
हूपवावनीगौरिमपद्रोगमातिदत्तत्वं इत्यभित्रमुव
क्षायवक्रवत्यर्थमायेव तदामसंत्रिसाहितोराजानं
रैमततोषच नेवमप्यागतदंकं विस्माथवस्याशिवस्यवा
इतितत्रसभामाहिः संततहोममपुरोहिते पुरोहितःसोथ

यथैषो हारो तार्थी विलक्षितः कासां हितापदां देव
रतिलाभं प्रवृद्धितः तौ चक्रुर्नीतनत्वं व तस्य तुः शिव
माधवौ परित्यज्य पापाय प्रत्यहं दोषखिन्नो चिरं एवं
स्वशते तैस्तैर्निष्कान्त्याला विनवते नालोपजीविनो
धूर्तो धरायां धीवराद्व नत्रानमिथ्या कनकपुरीं दृष्ट्वा
मिवत्तुव्रत् प्रभोपि वं वपिवाला विश्रामस्याभिमिखुः
नि श्रतः संप्रतिमापूर्वमहिवादकेनवरा स्थितासि
नवकल्पवप्रयामो भविताद्यकिं इत्युक्त्वाह तया राजा
नया कलकवेरवया परोपकारी समदानामेव प्रत्यभा
षत यौवने कन्यकाभावाच्चिरं प्रविप्रज्यते मिथ्याव
दंति रोषं हि दुर्जना गुणमत्सराः तत्र प्रत्यविशेषेण
कलंकोत्पादको जनः इत्युक्तामिकथामत्र श्रुणुवक्ता
कथयामि ते । गंगोपकंठे कुसुमपुरं नामास्ति यत्र
वं हरस्वामीति कोप्यासीद्वीर्थ्यैस्तत्रतापसः समैव
ह्रीविप्रोत्तगंगातीरे कृतोटजः तपः प्रकर्षा लोकस्य गो
रवास्पदतां ययौ कदाचित्तत्र तं दृष्ट्वा हरगाढस्नाविनिर्ग
तं जनमध्ये जगादैकान्तदुःखः मदनवलाः श्रायिजा
नीख्याता शंकी हरूपटतापसः श्रुत्वैवार्भकाः सर्वे
नगरे पुत्रभाषितः तत्रश्रुत्वा च हितीयो यथा तथा वोवत
ताहृशाः मत्वाश्रुत्वं मया प्येत दृच्यमानं जनैरिति एव
मेतारेतिसाहत्तैयोपि समर्थ्यपत् वभान्यार्थंपदी
वाहावलसंवाहस्थूरवला नैनैवचक्रमेणैषगतःकः
णेपरस्परां प्रवादोवहलीभावं सर्वत्रात्र प्रवेपयौ यौ
नाप्यस्ते गेहेप्योबलहालानत्यत्रः हरस्वामीपिशू

प्रक
चनदानि
१४

114

नीत्वाभक्षयत्यविलासिनितितनननग्रासनात्तत्रसंन
तिविधिभैरवः संभूयमंत्रयामासपुराणस्यप्रवास
ने ग्रस्तेनकुपितःसोसमाहितसाक्षाद्यात्रते यदा
तस्याशाकनवकंहत्वाविस्मजनन्तलदा तेचगत्वानदाह
नाहूरादेवनमब्रुवन् नगराद्धाम्यतामस्मैदत्वाहूत्वा
हिनायतः किंनिमित्तमितिप्राक्ताविस्मितेनाथनेन
ने पुनर्हबुल्लमस्मामिबालदर्शमिहेतितथ तच्छ्रुत्वा
स्मरस्वामीस्वयंप्रत्यायतेच्छया विप्राणांनिकटेतेषां
भीतिनशपत्तनोयथौ विप्राश्रकृष्टस्वामासातेहृष्टैवमः
कोपरि प्रवादसोहितःप्राणेनविवादत्तसोजनः अ
थहिताद्धरस्वामीतानेकैकमयथास्थितः नामग्रामम
हूयसनगरादोपविस्थितानान् कोयंमोहोघवोविप्राना
वेयधेपरस्परं किंयंतोबालकाःकस्यमयाकस्यचभ
द्विजः ततश्रुत्वायावदस्योयंविप्रःपरिघमरघंतितेन
तावन्तेर्वेपिसर्वेषांजीवंतोबालकाःस्थिताः क्रमात्रि
प्रभ्रस्मान्योपिपोराध्यात्रतथैववनमं प्रत्ययंतसर्वेपि
सविप्रवणिनोब्रुवन् अहोविशुद्धैरस्माभिःसाधुमिथ्या
वहाषितः नीवंतिबालास्सर्वेषांतत्कस्यानेनभाहिताः
नामग्रामंसमभूयतेसनगरादोपविस्थितानान् कोयंमोहो
घवोविप्रानावदधेपरस्परं किंयंतोबालकाःकस्य
मयाकस्यचभाहिताः तच्छ्रुत्वायावदस्योयंविप्रःपवि
स्वघंतितेन तावन्तेर्वेपिसर्वेषांजीवंतोबालकास्थिताः
क्रमात्रिप्रभ्रस्मान्योपिपोराध्यात्रतथैववनं प्रतिपद्यंति
सर्वेपिसविप्रवणिनोब्रुवन् अहोविशुद्धैरस्माभिर्मिथ्या

साधुवद्दूषिताः जीवंतिबालामेवैषांतत्कस्यानेनभाषि
ताः इत्युक्तवत्समेवैषांदरस्वामीतैरेवमः सम्यक्त्वशुद्धि
नेगराद्दत्तंप्रवृत्तेनततः दुर्जनोत्पादितावद्यविरक्तात्मन
वेतसः अविवेकानिर्दैशोरनिकाद्दमतास्विनः ततो
वाणिद्विविधैश्चप्रार्थितस्यप्रार्थितेनैः कथंचिन्महत्त्वी
मीतत्रवस्त्रममन्यत । इत्यंसद्विनावलोकनलसाद्दि
द्वेषवाचालिता मिथ्यादूषणमेवमेवददतिप्रायःस्व
तांडजेनाः किंविकिंप्रततानुवंतियदितेनत्रावका
शेमहाग्रहंतत्वालितेनलंनिपातितः प्राज्याधारोत्करः
नस्यागद्विषाल्ययत्नमिच्छासिमांयदितंवत्सेनतुमभिनंदू
ननयोवनोस्मि नहेच्छमहेसिचिरंब्रह्मकन्यकात्वमा
मेवितंत्वलङ्घनेनश्रुतं । इत्युक्तापित्रासाराज्ञाप्राये
णकनकमेवलात्र निजगास्यांततनयातमवस्थित
निश्चयाभूयः । दृष्ट्वाकनकश्रीसाविप्रेणदत्तप्रियेण
वाचेन नहितमाद्युगवेषयतस्मैमांदेहिमाभित्तंदिम
या । तच्छ्रुत्वाद्दढनिश्चयांविज्ञायतंजातिस्मरांप्रीता
नासाभ्यासत्यमभीष्टमर्थंचरतेपत्रपायक्रमं नेदेशांतर
ततःप्रवृत्तपत्रुदिनंष्टंनवागतंकां भूयोभूमिपतिसविस्त
स्यपरदेशोपहारतामादिशततः योविप्रःतत्पितोवान
नुकनकश्रींस्पृहाब्रह्मणोभिधाज्ञी नस्मैराजाकिलतां
वितरतितनयांयौवराज्येनसार्धं सर्वत्राबोधयातेनवंश
नवापिपदृढान्ननवरंचात्रशाश्वतं नेवकःकोपितावं
त्कनकनकश्रीदर्शनेलक्ष्यतेस्म ॥ ॥ इतिभट्टश्री
सोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे वत्सदोविकालंब

के प्रथमस्तरंगः ॥ आदितश्चतुर्विंशः ॥ ॥
अत्रांतरे हि तद्युवा शक्तिदेवस्सदुर्मनाः अचिंतयदभि
प्रेतराजकन्यावमानितः मयेहमिथ्याकनकपुरीदृष्टे
तिवादिना विमाननाप्तेयाद्यानतसोराजकन्यका तदे
तत्प्राप्तयेनावश्यमणीयमहीमया यावत्सानगरीदृष्टाप्रा
णैर्वापिगतंमम नादृष्ट्वापुरीमितितत्पणोपार्जितंन
चेत् लब्ध्वाराजतनयांपत्नींकिंजीवितेनमे एवंकृत
प्रतिज्ञःसन्वर्धमानपुरात्ततः दक्षिणांदिशमालंब्यस
प्रतस्थेद्विजस्ततः क्रमेणागच्छंश्चप्रापसोऽथविंध्यमहा
टवीं विवेशचतांवांछामिवतांभाहूतायतां तस्यांच
मारुताधूतसस्तुपादपपल्लवैः वीजयंत्यामिवात्मानत
ममर्कटकोत्करैः धृतिवीरमराश्रुतिः स्वादिवदिवा
निशं क्रोशंतीमिवसिंहादिहन्यमानमृगारवैः स्वच्छं
रोक्षलद्रुममहामरुमरीचिभिः जिगीषंत्यामिवा
सुत्रान्यपितेजांसिभास्वतः जलगगतिर्हीनायामपि
हेमलभापदि मततोलंघ्यमानाभ्यामपि
वि दिवसैर्बहुभिर्मध्यानमतिक्रम्यददर्शसः एकांतेशीत
लस्वच्छसलिलंसमहत्सरः पुंडरीकाच्छिनच्छत्रेप्रोल
तस्यान्तरानास्तिकतावतत्यान्वेषणकमरे शपशपदा
सततोत्तिमातस्मिन्सरसि स्फटिकसौधतलं
मत्राश्वत्थतरोर्मूले ति
मेदन स्ववंशोद्भवानग्राम्यैश्च संसोपनाम स्थविरंमुनि
थवरस्कणीत्रमश्रियाणाविराजितं प्रणामपूर्वकंत

वसुनिमभ्यागताममः तेनाप्यातिथ्यसत्कारैस्तोषि
तोसोभ्यपद्यत अपृच्छत्तसैनैवसं विभज्यफलादिभिः
ऊनः प्राग्नोस्थितां तासिद्धेव भद्रो क्वता नामिति वर्धमान
पुराणावद्गावन्नद्दमागतः गतं प्रवृत्तकनकपुरीम
सिप्रतिज्ञया नजानेकुभवत्स्यात्भगवांवक्ष्वेविवे
त् इतितं शाक्यदेवोपिसप्रहृष्टोमुनिमभ्यधात् ववत्तव
शातान्यहोममाश्रमपदेत्विह प्रतिक्रान्ताचमतिमा
स्कन्धापिनगरीमया इतितेनापिमुनिनागदितःसा
विमास्ववान् पुनरेवाब्रवीत्रहिभोसिंहाश्रमविह तं
नःक्रमेणनजानात्यर्थःसमुनिस्तमभाषत यदितेनिश्चय
स्तर्हियदहं वाक्मितत्कुरु अस्तिकाम्पिल्यविषयेयोजनान्
तं शास्तेविनः त्रिमुनदेशोन्नशात्यश्रुतीरिस्तवापिवाश्रमः
नवायोस्तिममभ्रातान्येष्टोजीमूतपाइति तस्यार्थं व्रज
मानीयास्महृदोतातनांपुरीं पत्तुस्तानेष्यसकाशात
र्थेस्तवतां निशां तीव्राप्रनस्येसप्राप्तः शाक्यदेवप्रतं
नस्यां क्रोशानिक्रान्तवांतास्शानश्रावाष्याव्यतांचिरात्
काम्पिल्यविषयंतस्मिन्नाश्रमेहिद्वेगोगिरी नत्वतंदीवतम
मुनिमाश्रमवर्तिनं दृष्ट्वाप्रणम्यवशीतहुतानिश्रम
मायाशे आजितपञ्चकनकपुरींगन्तुमनोगतां प्रा
तोदृनजानाम्यिमगांवदकाल्लिमापुरीं साचमेवपगांत
मानततत्रमल्हपे श्रीमाणप्रत्यर्पतपमः प्रष्टिनोस्मिन
कौतिकं इत्युक्तवंतं तंचाशाक्यदेवं सोप्यब्रवीत्ततः इयत्ता
वयमात्रपुरीसाग्यमयाश्रुतः देशांतरागतैः कैःकैः
नःपरिवर्णितेम नवतीश्रुतवानास्मिहर्षेनदर्शितंपुनः

वृक·
चनर्तरि·
·१२

117

इयतावयसापुत्रपुत्रीसार्थमयाक्रान्ता देशांतराणि
केकेनीतमयाविविधयानेनमे नचतान्याक्रान्तवानस्मि दूरेनह
ष्टात्पुनः जानाम्यहंवनितयंस्वीयस्यतयाक्तवित
भाग्यंद्वीपान्तरेवसन्तत्रोपायंचवक्ष्मिते श्रुत्वावारिविलि
येर्मध्येद्वीपमुत्तमस्थूलमतलकं तत्रसत्यवनाख्योस्ति नि
षादाधिपतिर्धनी तस्यद्वीपान्तरेष्वस्तिसर्वेष्वपिगता
गतं तेनसानगरीजातम्भेवहूर्ध्वाक्रान्तापिवा तस्माद्
पाह्निनलधेरुपकंठप्रतिष्ठितं नगरंप्रथमंतावद्धि
रंगपुरसंज्ञकं ततःकेनापिवणिजासमंप्रवहणेवनं
तथैतद्गत्वामामंत्र्यप्रयातिस्मतदाश्रमं कालेनप्रा
प्यचोलंग्यदेशांक्रोशान्वयंद्रुमः वारिधेस्तीरतिलकं
तद्विदंकंकपुरंपुरं तस्मिंसमुद्रदक्राबः सकलद्वीपप्रा
पनं मविष्यवणिजंतेनसाध्वंवकारसः नदीपंयाना
पात्रंचसमंतेनाधिकत्यसः तत्रैतिष्ठंसमाश्रयः प्रता
स्येंद्रुपिवर्तमाना ततोलादेषोगतेवेसमुद्रस्यावकांके
ते कालोविघुहतानिद्धोगजेन्द्रजेन्यगतस्सः लब्धंपुन
मयंभागाबद्धंतप्यवमानयन वैवोविधेविवारंभः प्रवं
इस्पप्रभंजनः वातारतास्तनलधेरुनिष्टस्तदोमयः
ग्राग्याभिभवःकोधादिवपोलाःसफलकाः यपोवन
तरवदतांवाग्मूर्धमधःकृतां उद्धारयपातपर्णायंद्रधे
पदानिलामिव वातांतेरवणिजानाकंयेस्तीप्रभूवितं
भवाहिवमकुलयत्यवहस्यवहतंसममभजपत भगेचतस्मिं
स्तत्स्वामीमवणिककालिनोंवृधो नीर्णःफलहकान्नगः
प्राप्यत्वाहहनंचिरात शाकेदेवपतंतंतत्तंमयायाप्रुरकं

दवः अपरिहतसर्वांगमहामत्स्योनिगीर्णवान् सच
मत्स्योऽह्निमध्ये तत्कालं स्वेच्छया चरन् तत्स्थलद्वीपा
निकटं जगाम विधियोगतः तस्पतस्यैव कैवर्तपतेस्तस्य
व्रतस्पमः सखिभिः ग्राहिभिर्भृत्यैः पर्यदेवादर्शयत ते
वतं तमहाकायं निस्वरणाश्चित्यकौतुकात् तेदेवधीवराः
तस्पतिजस्वस्वामिनोंतिकं सोपितं नाहृशंहृष्टोनेवस
उत्तहलः पाटीनं पाटयामास भृत्यैस्सत्पवतो निजैः पा
टितस्योदरान्तीं च शाक्रिदेवोऽथ तस्य सः अभूत्तापराश्च
र्यगर्भवासोऽविनिर्ययो निर्यातं च हृतः स्वालिकारं तंच
सविस्मयः प्रवाचे प्रेत्यमपृच्छद्दाशास्तत्पवतस्ततः कः
त्वं कथं त्वत्र वस्त्रोऽत्र प्रांशफरोदरशायिना अहं त्वया प्राको
यं ते हृद्गतं तं तन्मस्तुतः तच्छ्रुत्वा शाक्रिदेवस्तं दाशेइडं प्रत्य
भाषत ब्राह्मण शाक्रिदेवाख्यो वर्धमानपुराद्दहं अवस्य
गम्याकतनकपुरीवनगरी मया अज्ञानात् स्वतोहृदं श्री
नेमिसश्रावंरं स्वं ततोदीर्घतमो वाकरत्नभाग्यद्दीपवार
वतां तत्र मयेदाशापतेः कस्थलद्वीपवासिनः पार्श्वमस्य
व्रतस्याहं गच्छन्नवहन्नभंगतः मत्स्येनाधृतो निगीर्णोहं मत्स्ये
नोप्राप्य नो धुना इत्युक्तवंतं तं शाक्रिदेवं सत्पवतो ब्रवीत्
सत्यवतोऽहमेवेतद्द्वीपं तस्थरमेव ते किंतु हृद्दष्टाव हृद्दीप
हृस्वनामिनसामपुरी नगरेतवटमिश्रेताद्वीपाने पुष्कर
तामया इत्युक्ता शाक्रिदेवं च विषण्णं वीक्ष्य तत्क्षणं पुन
रभ्यागत प्रीत्या तं च सत्पवतोऽब्रवीत् अहमत्रागां विषा
दं त्वा मिदेवाद्य विषादं वस प्रातः कोपि देवदर्पणे विद्या स्वामी
पूलितव्यं इत्याश्वास्य सतेनैव दाशो नप्रादितस्ततः सल

शुक॰
बत्तरी॰
७८

भातिथिसत्कारं द्विजो विप्रमदंपयौ तत्र तद्वासिनैकेः
नहृताहो द्विजसत्तम विग्रहाभिधानेन सह चक्रेकथाक्र
मं तत्प्रसंगाद्वृत्तैनैव सुहृत्स्वस्यानस्मामासनः निजंदेशाकु
लेकान्तं हत्वा तत्र शाशंसः तद्बुद्ध्वा परिरभ्येतं विलुद
त्रः सततलं ब भाषे वर्षवाष्पाक्षुचर्मराद्वरजर्जरं द्विद्या
मातलसुवत्स्वमेकदेशभवत्त्वमे ग्रहं च बाल्यपवशाक्का
स्माद्देशादिगागतः निजंदेशाकुलेकान्तं साधयिष्याति
वाचने रस्यहीपानराजखझहीणाकर्णपरंमरा इत्युक्का
नयमाविद्यविलुदत्रोयत्रोविते तेशाद्विदेवेनत्कालंसु
पवाहितमाचरत् शाक्विदेवोपसंप्रापविसिधकामोसुदं
विदेशोवंधुलाभोहिमरार्थमत्रनिजेरः श्रीमंत्तचनिता
भोमुसिडिमभ्यणीवर्तिनी श्रेतरापातिहिस्त्रोपः कार्यसं
पतिस्तवकं ततोराजावनिइसपशायनेथनिबिरुवः प्र
भिवांछितसंप्राप्तिमानवित्रस्यनस्यमः शाक्विदेवस्य
प्राप्यसयोविलुदत्रः समर्थेनं विनोदपूर्वकं कुर्वन्कथां
कथितवानिमां । पुराभूत्सतुनिर्विप्रोगोविंदस्वामिसं
तका महाग्रहारीकालिंघाउपकंठनिशिते जायेते
स्मतस्यैहा सहशोगुणशालिनः अशोकदत्तोविजय
दत्तश्चेतिसुतौक्रमात् कालेनतत्रवसतोतेषामजनिरा
हतां दुर्भिक्षं तेनगोविंदस्वामीभार्यामुवाचसः अथेत
र्भिक्षदोषेणादेशमलापद्विनाशिनः तत्रशाक्कोप्यहंद्रष्टुं
कालदोषवशात्त्रिं शेषतेवाकियत्कस्यतस्माहस्तियदलि
नः नरहामिबंधुभ्योब्रजामोविषयादितः वाराणसीं
श्वामायसजहंद्वाश्रियामहे इत्युक्त्वासोनमनोभार्यं

नर्मदाद्विजात् सदावसन्तमन्त्यस्य स्वदेशात्प्रययौ त
नः सत्त्वं हन्तेनाहि दृष्टुं उन्नमांसजनतामदं गच्छंश्च मार्गे
जटिलं भस्मपांडुं कपालिनं सार्धं वहन्मिव शानमारू
ढुढिनैमैदुन उपनतानितंनेवननाव्रतेदूनव्रवयो म्प्र
भाष्टुर्भेसपपृच्छ सोथयोगेजगादतं पुत्रौ ते भाविका
ल्याणं किं त्वेनकके यत्स्या वत्सा विजयदत्तेन वियोगस्ते
भविष्यति ततोस्याशोकदत्तस्याद्वितीयस्य प्रभावतः
पत्नेनसह पुत्राकं भूयोभावी समागमः इत्युक्तस्तेन
गोविंदस्वामी संतातितानदा स्ववत्सः स्वावृत्ता क्रांतः
नमास्संध्यततोययौ प्राप्य वाराणसीं तां वनहास्त्वे चैव
नमासंध्यततोययौ प्राप्यवाराणसीं तां वनहाद्वेचंदि
काग्रहे दिनं नित्यानि चक्रामदेवपूजादिकर्मणा सा
सार्धं च ततो वबहिः सज्ञं वस्तरोजले समावसन्कार्पटि
कैः सोत्यदेशागतैः सह रात्रौ च तत्र सर्वेषु सर्वेषु पथि
केषु ग्रांते प्वासीन शुराणादिमांत्र शय्यातिष्ठाय च
तनीयस्य विजयदत्तस्यासीत्कनीयसः सुतो विजयदत्तस
महांशीतज्वरोजनि सेतेन सहसा भावि वियुविद्येष्टेन
ना भयेनेव वत्त्वेणा भुक्तवधरोमा सर्वपत्तुः शीतार्तं नस्य
बोधेव पिनरं समुवाच तं बाधते नानतेग्रामामिस्वपी
नाक्षरोधना तक्षेत्समिद्धमानीय पीत्वा त्वं ज्वलयानयं
नान्यथा मम शांतिस्यादपेय नयच यामिनी ततश्चतानं
स गोविंदस्वामी तद्वाधनाकुलाः तावन्मे तो धनावत्ते
वत्सोत्तिसमसमय्या तत् तत्रपतितं कटेनावहपु यतेतां गतिः
ज्वलाद्विनः पूतिहृदि चैवतदत्वा किं नांनां तापयाम्यहं
तस्मात्तत्र कं पंदलैमांत्र दहीतापापपयातुं तं इत्युक्तः तेनत

बृक·
वतदी·
·१८

118
/2

स पुनर्विप्रो ऽपि सो ऽब्रवीत् श्मशानप्रदेशाच्चिताज्व
लितं तत्कथं गम्यते ऽत्र पिशाचाद्यभीषणे ऽत्र हि बालकः
पतङ्गो नापि तं वीक्ष्य बालस्य विहस्य सः वीरो विजय
दत्तस्तमाब्रवीत् भो भो तात किं पिशाचादिभिस्तात वरा
कैः क्रियते मम किं मल्पसत्त्वः को ऽप्यस्मि न दशा केनया
स्मां इत्याग्रहाद्वदन्तं तं स पिता तत्र नीतवान् सो ऽप्यन्तं
नायं बालः चितामुपसर्पतां ज्वलन्तीमनलज्वाला
धूमव्याकुलमूर्धजां रक्षांसि ग्राहिणीं साक्षादिव रक्षो
हि देवतां क्षणात्तत्र समासाद्य सो ऽर्भकः पितरं वक्ति वि
तातः कस्यैतद्दृश्यते किमेतदिति पृष्टवान् कपालं मानुषस्यै
न चितायां पुत्र दह्यते इति तं शंसितवादी स सो ऽपि पार्श्वस्थि
तः पिता ततः समाहत्य तेनैव वीराग्रेणानेकत्यजत तत् का
पालं स्फोटयामास काष्ठेनैकेन सो ऽर्भकः ततो ऽस्य प्रसृता
मज्जा विनिःसृत्य पपात सहसा मुखमाननं वह्निनानलं वीरस्य
हि दैवार्पितः तदास्वादेन बालः स संपन्नो धूर्तस्तादृशः
ऊर्ध्वकेशः चितोत्थानखड्गदंष्ट्राविषंकरः ब्रह्मराक्षसः
पालं तद्रसं पीत्वा लिलेह सः अस्थिलग्नज्वलज्ज्वाला
लोलया जिह्वया ततस्त्यक्तकपालः सन्पितरं वि
त्ते मे वतं गोविन्दस्वामिनं दन्तं उद्यतासिरियमसः कपा
लस्फोटस्य भो देव नरस्तत्वा पिता तव इत्यपदेष्टि तत्काले ऽप्य
नः स तु पितरं मुक्त्वा वृतो भूतस्त्रिगोरथे तत्पितामहो
पिता विरस्वामी श्मशानदाशानि सर्वाणि दाहाद्विजयदत्तेति
सुत्कारं रुदन्नोज्ज्वलन् पत्न्यं कृत्वा गृहं तत्र प्रातःपत्नीसहिता

गच्छ स्यायमेशोकदत्तायपथ्याहृत्वं शोकमसः ततस्ता
भ्यांमहानभुविप्रुरापातदक्षिणं तथशोकानलवे
ग्रामाजगामसतापसः पथावाराणसीवासीदेवे
सदर्शनागतः तत्रोप्येतितनोप्यसीयथानस्मदः
रत्नं नावस्थदेवीइज्जार्थं आगतैकोमहावणिक
श्रपश्रपदत्तगोविंदहामितंततस्याविधं सहदत्तता
सातुमेत्यास्यासतेहितं तेदेवमहश्रहंसाधुनितायसः
मरिष्यदं स्नानादिनोपचारेणतत्रैवबहुमावरत् ति
सर्वोहिबमहत्तांयदामहातुकंपतं सोपिजगादगोवि
दस्वामीपत्यासमंधृतिं महाव्रतवचः प्रव्राजातस्य
स्वतसंगमे ततःप्रभृतिचैतस्यांवाराणस्यातुवासमः
ग्रभ्यर्थितोमहाछत्यतत्तैववणिजेशहे तत्रैवाभूत
विद्यसमहः प्राप्तयौवनः द्वितीयोशोकदत्ताख्योवा
हमणिदत्त क्रमेणवयसोतत्र प्रकर्षमगपातयाला
सेपतमकेनापिप्रतिमल्लेनभूतले एकदादेवयात्रायां
तत्रमल्लसमागमे आगादेकोमहामल्लख्यातिमांदाक्षि
णापथात् तेनाचनिखिलामहाराज्ञोवाराणसीपतेः
प्रतापमुकुटाख्यस्यपुरतोसेपराजिताः ततःसराजाम
लस्यपुत्रंतस्यसमादिशत् आनायशोकदत्तंतंप्रातेत
स्माद्भवंविरान सोपिमल्लोभुजंदिवाहुलिनारभवा
हृवं मल्लेनाशोकदत्तस्तस्यदिनानिपातयत् ततस्तत्र
महामल्लनिपातेनास्थितपाहपा पुरुभूपापिसंतुष्टमा
पुवादइवादिते सर्वोशोकदत्तंतत्पूजांततेरपूरयत् व
काग्घातनतःपार्श्ववर्तिनं दृष्टविक्रमं सोपिराजाशिशो

हक·
चतर्द·
·११

119

ध्यासीदेतः प्राप्यपरोणीयं सुविधिः सुरविषयवि
शेषज्ञो विशांपतिः सोथजातनयो राजा चन्द्रस्यं
महाशुचि सप्रतिष्ठापितं हरे देवमर्चयित्वा शिवं स्तुत्वा
वनः ततोनङ्गं श्मशानस्यान्तिकेन सः आगच्छन्मार्गे
देवांतलयाट्टहासांगिरं अहं देशाधिपेनेह मिथ्यावा
धानुकीर्तनान् हेधणविड्डिशूलायांततीयं देवस
प्रभो अद्यापि वन्नतियां तिष्ठणमे पापकर्मणः तद्दे
वरक्षितोनर्थमहं सयपमेज्जलं नस्तुवाक्रमपाराजा
सपार्श्वस्थशुचावतं अशोकदत्तमस्याभः प्राणिहन्तम
वानिति कोत्रराज्ञोवनेदेवगरहस्याप्यहमात्मना इत्युक्त
वीरोगहनेनतरं मध्येरेणतमसा सर्वतोनरचिह्नितं
शिवावतीर्णपिशितप्रेतसंध्यामहाबलिः कचित्कचि
त्चिताज्योतिःप्रदीपप्रकाशितं लसत्स्मशानवेताल
तालवाद्यविशेषाततं श्मशानं कुसरजनीनिवासम
वनोपमं केनेभोयाचितं भूपादिष्टेनेवमब्रवीत् म
यायाचितमित्येवमस्यापोद्धाचमेकतः गत्वातदनुसारे
णनिकटस्थचितानलं स्पर्शितं शूलाग्रविद्धं कं चिन्न
शुष्कं अथस्फुरत्स्यंदनीं सरलंकारभूषितां अदृष्टपूर्वां
सर्वांगसुंदरीं दिव्येमेतन स्मसपदपरिलोगगनेस्तं
कानमंवकस्यं चेदं कटदन्येवमवाप्यता इतिदृष्टा चसा
तेनपोहितंवनमब्रवीत् अस्यां देशूलविद्धस्य भार्याहवि
गतलवाणं निश्चितागता स्थिता दीमविनाशे हमहात्मना

केचित्कालं प्रतीक्षेव प्राणनामस्य निष्क्रमं द्वितीये ।
ह्निगते मध्याह्ने तेन स्पृहिनास्तव: यावित्तेव गुरुस्तोयं मा
नीतं च मये हतत् किं तद्दृन्तोत्रं तस्मूलो ग्रामो गुर्विलोव
इति तस्यावच: श्रुत्वा स वीरो गुभ्रभावावतां इदमस्यल्प
नापि हस्तेमे प्रियतं जलं तकेषु हृष्टे पदं दत्वा देहे तस्यान
दानते नपरस्पर्शमात्रे हि स्त्रीणामापदि हृष्टयां एतत्
श्रुत्वा तथ्यमात जलादत्वा पदहृयं मूलस्थलावतमस्य
पृष्ठं तस्य करोहस्सा तरणाद्भुविसस्पृष्ठैव रक्तांबिंडघृशं
कितं मतत्व गुरुवगुत्तस्य स वीरो यावदीक्षते तावस्त्रि
यमपश्यंपत्यां श्रिवागीविकयामुड: एवादंतीं तस्यमां
सागे प्रसः मूलाग्रवर्तिनः ततस्त्वाकृतिमनाक्रोधारा
कृष्णसतितो प्राप्लोटयिषांजयारमादेशागीमनुगुरे
सापितेन रसामाद्मा हि प्रियंव स्म मायथो विप्रंगनसं
मत्ता गामकामदर्शनं तस्य चाशोकदत्तस्य तत्पाद
माणिनूपुरं तस्मादाकर्षणा स्वलमवत्तस्यैकरांतरे न
तस्ताप शालामादाय थः कष्टीं च पशुपशुपतः श्रेतविका
विकोरां च रक्तनैवि च संस्थागातिं तश्चां विंचयत्यशयं हस्ते दिव्यं
वरूपुरं सविस्मयस्याभितायः स हर्षेश्च बभूव सः ततः
चशानन तस्मात्सगामात्र हे पुरः निजगेहे प्रभाते च
स्नातो राजकुलं पथ्यो किं तस्य मूलश्रिदस्य दत्तं वाशीति ।
पृष्ठते यातेव मनयेश्रुक्कान नूपुरगुणानयत इतश्च ततः
इति श्रेणं पृष्टं स्तेन स भूभृतः तस्त्रैस्मगाविपृष्ठांतं श्राशाङ्क
तमीक्षणां ततस्त्वानयमामात्यं सत्वं तस्यावधारयामः तु
गृहीत्वा नूपुरं तं
श्रेष्ठ्यागुणोत्कर्षान्नृतो मसूतनेरांत्यप:

एक.
वत्तद्वा.
२.

120

यथान्यादेव्याद्दृष्टो मयं पिष्टुलस्याशिह्वशो ततःस्वेवमम
वर्णयत् सानत्तुडावहृष्टावतं दिव्यंमाणिनूपुरं अशो
कदत्तस्यैकतत्याणाणुदेवरहः ततोजगादतांराजा
देविजानेवविद्यया सततेववचनूपेणमहृतामप्यहं मः
हान् अशोकदत्तोभव्यायाभर्त्तावरहिहितर्यदि भेवल
दनेरवायातद्वद्रमितिमेमतिः वरसामेगुणश्रेद्यार
नलक्ष्मीहिणाभगिनी तेदत्तस्मैप्रवीरायदद्याम्येतांह
तामहं इतिभर्त्तुर्वचःश्रुत्वादेवीसासादरावधात ग्र
क्रमेनदसौह्यस्यापुत्राभर्त्तानुरूपकः सावेतनमपृथ्या
नहृष्टनत्यतमानसा श्रुत्वाशयादितेषुधनस्थणीतेन
पयपति ततस्तीतत्वनडुहासाविताहंनिशावथे स्वप्ना
जानेस्त्रियाभिकयाप्युक्तासि दिव्यया वसैरमदरोवयं
देयात्मैसकयाका पुत्राशोकदत्तस्यभार्यातत्वाः
तयाजिता तच्छ्रुत्वामत्तुडैवगत्वाप्रस्पयवच स्वयंत
स्ययया हत्त्वा समभ्यासयत्तवस्पदं तदानींवार्यपुत्रेण
स्वयमेवममोदितं तस्मात्समेतवतेनासौहृदेनवांतली
लया इत्युक्ताप्रिययाप्रीतः सराजः रविरिवतेजसा: श्राह
याशोकदत्तास्पततसैसंनंततयांददे तयोभृगराजेमाश्रृज
पुत्रविंत्रंदपुत्रयोः संगमोत्यात्यसमामात्मेलक्ष्मीततयपो
रिव ततःकदाचिदराजानंतंदेवीवदतिस्मसा अशोकर
दत्रानीतंततदादिश्यमाणिनूपुरं आर्यपुत्रायमेकाकीनृप
सेनविराजते अनुरूपस्तेदत्तस्य द्वितीयपविकल्पतां न
श्रुत्वाहेमकारीदेनादिदेशकस्य शकभूपतिः शुश्रुषस्यारपमहं
सोद्वितीयःक्रियतामिति
ततोनिरूप्यजगादैः बहुशोदे

देवशाकाने अपरैः कर्त्तुमेतदिदि दिव्यं शाल्यममागधं व
न्नानीहशोभूषां सितभवंत्येव भूतले तस्मादेवपतः श्रा
मल्लैवान्योगवेषतां पतञ्जुनामदेवेकोविघोसेरातेन
त्वरां अशोकदत्तस्तवस्थः तदृष्ट्वा सदासाब्रवीत् ददमेवा
नयास्यस्य हितीयं तृपुरस्याते एवंकृतप्रतिज्ञस्वरास्तसा
दसप्रोकिना स्नेहाग्निवार्यमाणोपि निश्चयाच्च चालसः
गृहीत्वा तृपुरं तत्र श्मशानं समुपययौ निशीकलवत्र
दृश्यपांयत्रैवतमवामवान् प्रविश्य तत्र व प्राज्ञ्य वितार
भूमिमलोमसैः पाशोपवेष्टितगलैः स्कंधोलंबितमा
नुषैः श्रंतगीतोल्काइतभुकज्वलात्कोटराननैः मार
पैविवरस्तोभिः श्राकीर्णोपितकानने अपश्यत्सर्वेहृ
ह्नानोक्षियंतनृपुराणये उपायमेकं ददर्श महामांस
विक्रयं तस्माच्छाश्मशानाद्गृहीत्वा शवं बभ्राम तत्र सः विक्री
णानो महामांसं गृह्यतामिति चोद्घयत् महासत्वगृही
त्वेचेत्येहिनावकायामह इतित्वाणाञ्चजगदे महाराद्देक
यासिया तञ्छुत्वा सर्वे ते वेत्वानुपेत्यानु सबाक्षिय श्रार
मक्तले दिव्यरूपांयोपितमेवतत स्त्रीभिईतामासतर
स्थांरत्नाभरणभूषितां असंभाव्यास्थितं तत्र मरावंभोः
जिनीमिव स्त्रियात पाणीत सञ्जुनाजुपेत्य तत्याख्यि
तं त्वमांसमाधिविक्रीणी गृहीत्वामित्युवाच सः भोमहा
सत्वमूल्येन केनेन दीयते त्वया इति साप्रितदासादिवृद्ध
पाकिलांगना ततः सवीरो हस्तस्यं तमेकं माणिनृपुर
संदयमस्कंधप्रहस्यप्रेतकार्येजगादतां पोदरात्परस्या
महपोहितो यं नूपुरस्यामे मांसं तत्पादरात्यैन दासल्पसो

बृक॰
वदा॰
१२१

यदिदृष्टवतीं तत्कुत्वासापिवाहीनंमत्तियोनूपुरोमम
श्रेष्ठिभद्रीयपवैकोनूपुरोहृतस्त्वया सेवाहंयाचयाह
छाषूलविडस्यपार्श्वतः सेवानूपाभवत्तापरित्तातास्मि
नाधुनातत्किंमांसेनयदहंवच्मितेनतत्करोषिचेत् तदि
तीयंदास्यस्यतल्पेनूपुरंसन्नूपुरं तेषासीहंभविष्या॰
ख्याप्रवीरोरात्तसाधिपः इत्युक्तः सतयावीरंप्रत्यपद्य
तदब्रवीत् यत्त्वंवदसितत्सर्वंकरोम्येवत्वाण्णादिति ततः
तसेनगादेवमातुल्यान्सामनीषितं शालिभद्रविगत्रा
ख्यंहिमवाञ्छितवरेपुरं तस्यविद्युच्छिखानामभार्याहंका
मद्रूपिणी सैवतस्यासुतार्यासेजानायांदेवतः देवतःप॰
तिः प्रभोकपालस्फोटस्यपरेतनिहतोरणे ततोति
तप्रेरितमे प्रभुणातेनतत्सुतः प्रदत्तेनवसुवेस्थिता
स्मिसमुत्ताधुना सावसद्रहितीदानीं आशूत्थानवर्णोव
नं तत्प्रवीरवरः प्राश्चिंतावममामानसे श्रुत्वैतदासर॰
मंगत्वायातेत्वामनुनापथा हृष्टस्तर्थंवनदर्शनाद्दहस्या
द्दमवितनयत् श्रंभमोमुवावीरोयोगयोमेद्दहितस्येयतिः
तेदेतत्प्राप्यकंविडम्बनांकिंनकल्पये इतिसंकल्पया
चिन्ताशूलविद्धविचोमिश्रात् नलंमय्येप्रमशानेत्वमा॰
नीतोऽभूत्रागारस्था मायादर्शितनूपुरादिप्रपंचालीकवा
दिनी विप्रलब्धवनीताञ्छितवहानरणामात्रकं श्राकर्ष
ण्णायभूपतेस्तत्रावैकंसनूपुरं नभोऽङ्कःविविडिश्रांत
मर्केविभमिवाचले रक्तोद्दीपकलंतानत्रलाम्नाविद्युत्प्र॰
ंभसतां समादसमराशिद्विमिवशूलीमिवाप्रवात्
तयावसहतैत्रैवकंविलकालंरवासमः प्रभीकदक्षःपि॰

ययापुत्र्याविभवविहृतः ततोजगादतांपुत्रींमत्तोनहे
हितंपुत्रं यतःसंप्रतियंतयापुरीवाराणसीमया तत्रा
हितत्यक्तातंस्वयंनपरत्तेमरः प्रकत्वन्पुत्रस्यार्थेहिती
यात्यर्थंमया इत्युक्तेनेनसापुत्र्या द्वितीयेतसत्पुत्रं त
स्मैदत्त्वापुत्रमेकंस्ववस्त्रकमलंददौ प्राप्याथपुत्रेस्त
स्मात्सपुर्यानिर्ययौततः अशोकदत्तोववसान्तियस्या
गगनंपुनः तयास्वस्रैववाकाशमध्येनपुनरेवततस्सम
शान्तंप्रापितःसोऽथत्रिजसिद्धिप्रभावतः तत्कूलेवतत्
त्रैवास्थितासातंततोब्रवीत् तदाकुलसचतदेश्यांहृत्
राज्ञोजयेस्पहं तस्यानिसावथपुत्रोयपितवमेत्यास्तियदायदा
तदानतावङ्गतरोगुलालापयामिमामितः पतत्कृत्वा
नद्येत्रकानामामंविनिश्चपावरीं अशोकदत्तःसततो
ययोनावत्पितुर्गृहं कनीयःस्तनविश्लेषःदुःखदोगुरु
एपयायिना नाहंयानतस्ववासेनपितुरोतत्वदुःखितो
प्रतःकिंतागतोयावदानंदयतितत्क्षणे तावत्सद्गुडाश्च
पुरस्तैत्रैवास्यपयोत्पमः सतंसाहसिकःसर्वभीतेविव
सकंठकैः अंगैःप्रणतमालिंग्यपुत्रमुद्देश्यपतिष्ठितं न
तस्तेनसमंराज्ञाविवेशात्मपमंदिरं अशोकदत्तःसततदा
प्रमोदोद्भूपवानिव रत्नौचराज्ञेसंप्रज्ञंनरिध्यंत्पुत्रद्वयं
ऊर्वीणमिवतद्दीर्घस्तनिकणकणवैः अर्पयामास
तद्धास्मिकांतंकनकपंकजं रत्नःकोपिश्रियेहस्तालीला
त्रैजमिवाहतं हृष्टोपिकौतुकात्तत्रनरात्तादेवीसुतेनसः
श्रवणीयद्याहृत्स्वकर्णानंददायतत् विधिवाराचा
तोहोवचमत्कारविचेतनेन प्राप्यनोकिंयशाःपुत्रमनं

हक·
वत्तरी·
·२२

122

मीकृत्यमाहसो पर्वंवदंस्तनस्तेनज्ञामात्राकृतहान्य·
तां मैनेसराज्ञादेवीचश्रामहस्रसुमका उत्कवातो·
र्यनिर्ज्ञादिनतेराजगृहंवतन् अशोकदत्तस्यगृणाद्व
ज्ञायदिवनिर्बभौ अन्यगृहसराजातन्मकृतेसुवसमवि
ह्माजंस्थापयामाससत्तीण्यकलशोपरि उभौकलश
पमौचसुगुभातेसितालोगो यशःप्रतापाविवनोभूपा·
लाशोकदत्तयोः तद्दृष्ट्वावविलोकैतौसहर्षोत्फुल·
लोचनः राजामहीम्भरोभक्तिरसावशादभाषत अ·
ह्नोविभातिमयेनतेगोयंकलशोमुना भूतिपुत्रःकप
दीवजताह्रतेनबभ्रुणा अभविष्यद्द्वितीयंचेदीहृशंक
नकांञ्चनं अस्थापयिष्यतामस्मिंद्वितीयेकलशेपिन
त इतिराज्ञवचःश्रुत्वाशोकदत्तस्ततोब्रवीत् अलेष्या
स्यहमंभोजंद्वितीयमपिदेवते तच्छ्रुत्वाममसात्यनपं·
केनैनप्रयोजनं अलंतेसाहसेनेनिराज्ञाचअन्यवाव
तं दिवसेद्वियातेषुहेमाम्बुरुहणिवाणि अशोक·
देवसाभूर्णाप्याराजालमवनर्दशी तस्योवासवर्णा
ब्रंवांच्छावुद्धाभयाश्लिव पुःसरःस्वर्णकमलेयानेलाशो
रविरवौ संध्यारुणाभ्रपिपिहितग्राममगादीदिवंराणान्
नमोरवतामथावनमधूमेषुसर्वतः स्थैरहीपालवीदत्ता
मालाभासुरभीषणे तंभमाणोमहावोइनिशानक्रंन
रीशुव प्रमप्रराजपुत्रीकातैरंनिगत्यमंदिरात् अ
शोकदत्तामयथौममपानंपुनरेवनतन् तत्रनसिंवहु·
नरोर्ध्वलेनांषुवरागतां दरशोगावसींषुप्रंविहितस्वा
गताहरं नयावनसरश्रुयत्तरमामत्रविकेननम सत्र

विहितमवश्यंगंतमार्गोक्तएवबभूवततं किंचित्कालंसमंव
धानत्रास्थितात्रब्रवीच्छ्रितां सखंदिहि द्वितीयंमेतद्वियं
कनकांबुजं तच्छ्रुत्वासापिवादीत्तंऊत्ततांपंकजंममप
तत्कमालस्फोटस्यावियोगेनसप्रभोस्म ` ` ` ` निजाये
तद्देमाज्ञातिसमंतः तस्मात्तदेकंमह्यंदेहिमातमंसदत्तं
वान् एवंतयोक्तेसोवादीत्रहितत्कांसरोवरं तयथावत्त्व
येत्रावददास्यकनकांबुजं तथाक्रमेणतद्देवोभिः दारुणै
स्तद्विरह्यते एवंनिषिद्धोपितयातिबंधंनसत्तंजहौ ततः
कथंचिद्विज्ञानत्वतयाम्बुजमादर्शितं हृतात्सरोवरंदिव्यंतं
गादिकटकाश्रितं छिद्रंनिरंतरोदंडदीप्तहेमसरोरुहैः
सततोत्प्रावनापीतंसंक्रान्तार्कप्रभैरिव गत्वतत्रयावच्च
प्रमात्यवाविनोतिसः तावद्दृष्टिगोचराफलपुतलं(?)तानि
शावरः सप्रसन्नश्चावधीद्वैतानत्पानत्पमलाप्यव गत्वा
कमालस्फोटायस्वामिनेतन्निवेदयत् सतद्दृष्ट्वैवजातिमितः
तत्रत्यःपतिरत्नस्यं श्रागत्यासोकदत्तेनमयाप्रपह्वंदिता
बुजं कथंभ्रातामममाशोकदत्तःसोयमिहागतः इतिप्र
त्यभिज्ञानात्सतत्क्षणंतंसविस्मयः ततःशवरंसमुत्सृज्य
दृष्टिवाभ्यासेनतत्क्षणः धावित्वापादयोःसद्यःपतित्वावज
गादतं श्रहेविजयदत्ताख्योसोस्मैसतत्वानुजः श्रावांहि
तवत्सोभौगौविंदस्वामिनःसुतौ इत्यश्रुत्वंवजानोहंदे
वादीहाक्ति(?)शावरः विनाकमालदर्शनात्कमालस्फोटे
नामकः त्वद्दर्शनादेतानीवबाल्याविततस्फुरंतेमया गतंच
तात्तत्त्वमेमोहाशकादितिवेततं एवंविजयदत्तस्यावदतः
पतिरप्यसः यावत्तालयतेवागंगात्तिमीभावहृषितं श्र

शुक·
चन्द्र·
·२३

123

शोकदत्तो वाच्यां तु पुत्रेत्तावददनानरात् अथ त्रिकोशिको
नामविद्याधरगुरुर्दिवः सं तो हा वपुपेत्वेव भ्रातैर्गुरुर
ब्रवीत् श्रृणुं विद्याधरः सर्वे पाशादेतां दशांगता: अधुना
वमशापाव: सर्वैर्यांशांतिमागत: तद्गृहीतं निजां वि·
द्यां वंधुसाधारणीमिमा: अत्रतेव निजां धामस्वीकृतस्व
तेनोपुवां इत्युक्तवातद्विद्यो सौ तपोधीमुपनेगुरु: तेन च·
विद्याधरीभूतौ प्रभुद्धौ जगमतुस्तत: क्रीड्यातेहिमवच्छृंगं·
गृहीतकनकांबुजौ तत्रवाशोकदत्तस्तां रत्न:पतिर्हतामि
सां कं हटशाभ्रातैरतो तुभावपि वाराणसीं प्रयपन्न:स्व
एगगनगामिनौ तत्रवाग्यत्पितैरावि प्रयेनुगाविनाः
पितौ निरवापयतोमघोरश्मशानमत्रवर्षिणौ अदेहभे·
देष्वाक्रांतविबजत्मां तैरांवतौ तयिविदैवलोकस्याभुत
भुजमध्यमिवात्मयं मनोरथमपूरयत् ततस्तैदेवतद्वृडा
प्रतापमुकुटोपिस: अशोकदत्त:पुरोराजाहमाहुप्राय
यो तत्सुकृतस्पृतदाजधानीं सोत्कास्थित:प्रियां अशोक
दत्त:पत्नैन:सार्धं वडोत्सवामगात् दृष्टोवकनकाब्जानि·
राजानिमैवहृलिस: अभ्यर्थितादिकशाश्रिद्धिपुत्र:सोप्य
वभाग: ततो विजयदत्तं तं सर्वेवदितास्थितेत्रभुस: पिता
मपृष्टगोविंदस्वामीप्याश्चर्यकौतुक: ततापृष्टशाश्वेया
मिर्यांशाहसंततगतस्यते अभवत्कीदृशोवत्सहृद्गतोव·
र्पपनामिति ततो विजयदत्तस्तं वभाषेताततवापलात् प्र
स्फारितविनाशेप्रकपालोदंविधैवेशणात् मुखप्रविष्ट

पामद्यः तदहंसाक्षाद्दृष्टवान्तदा रत्नोद्भूतस्तथायानावहृष्टो
मायाविमोहितः कपालस्फोटइत्येवंनामकृत्वाहिता
स्तैसैः ततोस्मिरहस्माहूततन्तमध्येमिलितोभवं तेश्वनी
तोनिजस्यासिमार्ग्यरत्नःपनेःक्रमात् सोपिहृष्टैवमा
प्रीतःसीतामत्येतियोजयत् ततःकदाचिद्धर्वानभिपो
क्रमेदेतसः गतोरत्नःपतिस्तद्वसंग्रामेनिहतोरिभिः
तेदैवप्रतिपन्नंवतदृत्येमेमप्रासनं ततोहंरत्नसारा
न्येमकार्येतस्त्रवेस्थितः तत्राकस्मात्सुदेमाक्षेदेतोः
प्राप्तस्यदर्शनात् अपरस्याशोकदत्तस्यप्रशांतासदं
प्राप्तम अनंतरंयथास्माभिःशापमोक्षवशाद्विनाः
विद्याप्राप्तास्तथायौवाहकत्वमावेदयिष्यति एवंविज
यदेवेनदेनतत्रनिवेद्यते अशोकदत्तःसन्दानदाशु
लादवर्णयत् पुराविद्याधरौसंतौगगनाद्बालवाद्य
मे आवांस्नातीरपथयावंगंगायांमुनिकन्यकाः त
त्याभिलाषात्काश्चात्रवांछंतेमसत्सारहः क्रुद्धानदंश
भिःक्रोधाच्छप्तौस्वोदिव्यदृष्टिभिः पापाचारौप्रजाये
थांमर्त्ययोनावुभावपि तत्रापिविप्रयोगश्चविचित्रो
वांभविष्यति मानुषागोचरेदेशेविप्रकृष्टेपृथग्ग
ते एकंहस्ताद्द्वितीयोवांयदाप्रज्ञानमाप्स्यति तदा
विद्याधरगुरोर्विद्यांप्राप्यभविष्यतः पुनर्विद्याध
रौमुक्तशापौसहस्वबन्धुभिः एवंतैर्मुनिभिःशप्तौसौ
जातावावांभुवीह विप्रयोगश्चयोभूतस्तत्सर्वंवि
दितंचवः इदानींप्राप्तहस्तौस्मः गुरुसिद्धिप्रभावतः
रत्नःपन्नस्तरंगत्वाप्राक्रोशंवाञ्जनोमया तत्रैवचारोपा

बृक॰
कथा॰
॰१२५

124

रोषविद्याभ्रंशमिकोन्तकान् सद्योविद्याधरीभूयः व
यंविभ्रमिहागतः । इत्थंकापितैरोचस्त्रियतमातोगवा
त्मजांभूपतेः सद्यःप्राप्तमोविमोत्थमुदिता विद्यावि
शेषैर्निजैः नैस्तैःसंभ्रमभक्तिभिर्जन्माद्दिविचचरितःसो
शोकरत्नस्तदा येनैतेसपदि प्रवृत्तमतःसोजायंतविद्या
धरः । ततस्तमामंत्र्यलरूपसनामकंभ्राज्ञापितृभ्यांद
पितादृयेन उत्पन्निधम्योनिजचक्रवर्तिधामशुमार्गे
णाजवीजगाम । तथालोकानमत्तोप्राप्यचतस्माद्यो
केवगइति नामसविभ्रस्तोपिवनद्वाताविजयवेगाद्
ति । विद्याधरवरस्तत्क्षणे सज्जनानुगतो उभौ निज
निवासं गोविंदकूटसंज्ञकमलवरंभ्रातरंययतुः ।
सोप्याश्चर्यवशःप्रतापमुकुटो वाराणसीभूपतिः स्व
सिंदेवकुलेद्वितीयकलशान्तैकरेमांडुजः तदेव
येरेहकलमसलेरभ्यर्थितत्र्यंबक तत्संबंधमहद्दन्न
याप्रमदितोमनेकनार्थंकुलं । एवंविद्याकारणेना
वतीर्णो जायंतेस्मिंजनवोजीवलोके सत्वोन्माद्दो
त्सत्वसागरभवानपिकोपिजाने देवांशएवभवि
ष्यसि । तन्नावयशेषमिद्धिः प्रायःक्रियासुमहतामपिदुष्करा
हसोत्साहतनाकथ्यानिप्रकर्तेनविशेषं । सापित्वदी
पितनस्तु दिव्याभाजनस्तनाकनकरेखा बालात्यथा
भिवांछति कनकपुरीदर्शिनंकथंदृश्यति । इति
रहस्यानिसस्याविस्मृतज्ञाःसमकथाप्रकर्तंसद्यःक्रिः
देवः हृदनकपुरीविलोकनेसोधृतिमलंलत्वाहि

नायवत्रियामां ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचि
ते कथासरित्सागरे चतुर्दारिकालंबके द्वितीयस्त-
रंगः ॥ आदितः पंचविंशः ॥
तेनैवतत्रोत्स्थलद्वीपे प्रभाते तं मठस्थितं शक्तिदेवं
स दाशेंद्रः सत्यव्रत उपाययौ सच प्राक्प्रतिपन्नः संनये-
त्यैवमभाषत ब्रह्मंस्त्वदिष्टसिद्ध्यर्थमुपायश्चिंतितोमया
अस्तिद्वीपवरंमध्येरत्नकूटाख्यमंबुधेः कृतप्रतिष्ठस्तत्रा-
स्तेभगवान्हरिरब्धिना आषाढशुक्लद्वादश्यां तत्रया-
त्रोत्सवेसदा आयांतिसर्वद्वीपेभ्यः प्रयत्नेः सर्वतोज-
नः तत्रज्ञायेतकनकपुरीसाजातुविश्रुता तदेहितत्र
गच्छावः प्रत्यासन्नाहितातिथिः इतिसत्यव्रतेनोक्तः
शक्तिदेवस्तथेतिसः जग्राहहृष्टःपाथेयंविप्रदत्तोपकल्पि-
तं ततोवाहनमारुह्यससत्यव्रतढौकितं तेनैवसाकं
त्वरितःप्रायाद्वारिधिवर्त्मना गच्छंश्चतत्रसद्वीपमतिभत
केत्तुतालये सत्यव्रतंतमपृच्छत्कर्णधारतयास्थितं इतो
दूरान्महाभोगंकिमेतद्दृश्यतेंबुधौ पक्षच्छिन्नोद्गतोदग्रस
पक्षगिरिविभ्रमं ततःसत्यव्रतोवादीदसौदेववटद्रुमः
अस्याधःकिमहावर्त्तमपवावडवाग्निवं यतंचपरिहत्यैव-
मस्मिन्नामिहगम्यते अत्रावर्त्तगतानांहिनभवत्यागमःपु-
नः इतिसत्यव्रतेतस्मिंवदत्येवांबुधेगतः तस्यामेवप्र-
वहतेगतंतद्धहतंदिशि ततश्चाशक्तिदेवंसपुनःसत्य-
व्रतोब्रवीत् ब्रह्मन्विनाशकालोयंध्रुवमस्माकमागतः
यदकस्मात्प्रवहनंपश्यणैवेवप्रपक्षदः शाकातेनैववरोधं-
वपुनःसत्यव्रतोब्रवीत् ब्रह्मन्विनाशकालोयंध्रुवमस्मा

ह्क·
चतर्दो·
·२५

क्रमागतः यदकस्मात्प्रवहणं पञ्चपात्रेव प्रयात्यदः
शाक्येनैनेव रोढुं च कथमप्यधुनामया नदावर्त्तगभीरे
त्ववर्यं मत्स्योरिवानेन लिङ्गाप्यवांनूनाहमुपक्रमिणी
वबलीयसा पतश्चैवं भेदः स्वंशरीरं कस्याहिस्थिरं दुः
खितयन्नामिदस्तेक्लेशेनापि मनोरथः नयावहारया
मेनदर्हं प्रवहनं मनाक् तावदस्यावलंबेय्याशागवांव
टतेरोढुं ते कदाचिद्वी वितोप्यायो भवेद्व्याहृतेस्तव
विधेर्विलासानवेक्ष्य नंरगात्वाहितर्कयेत् इति मत्यं
नतस्यास्यधीरः सत्वस्य जल्पनः बभूवनिकेटनस्यतरो
प्रवहणं ततः नतांसमकृतोत्फाल शाक्यदेवो विसाध
नः हस्तलामहरीक्ष्यावांनस्याधिविदशागविनः तस्य
वतस्तवहनेदेहेनवहेनेनव मरार्थकाल्पतेनात्रविवेश
वरवाशुवं शाक्यदेवस्य शागवाभिः हरितारास्यतस्यसः
आस्थिन्यापितरोः शावांनिराशः समचिंतयत् ततार
वत्नावकनकश्रीरीहहामपाश्रे अपदेनमपतायाहाश्रो
डेप्प्यवनगाश्रितः यदिवासततन्पस्तमदासर्वस्यमूर्धनि
कामंभगवतेकेनभज्यतेभवितव्यता इत्यवस्योविनंत
यन सायंसर्वतस्तासिंसमरार्यविदगांवहू वटहृदेपु
विश्रपतः शाक्यापूर्तिनदिक्कटान् अपश्यपन्तस्यनत्पद
वातभूतोगिवोर्मिभिः गर्जापरिचपाश्रीत्याक्रुघत्स्नह
मालिव ततः मारवाविलीनानांसतेनंगातिपर्णमिश्रः म
जुष्पवावामंलापंपेत्रोनस्याटिनोस्यणोन् कश्चिद्वीपा
नरंकावित्रिंकाश्चिदिगंतरं नदहस्यवणस्यानमेकेकस

मवाप्यत एकस्त्वहद्विहगः तेषांमध्याद्भाषत अ
हं विहृतं कनकपुरीमयागतो भवं प्रातः पुनः अत्रैव
गंतास्मि चिरं तत्रवं श्रमावहेन कोर्थो मे विहृत्यगम
नेनाहि इत्यकांडसुधासारसहृशेनास्य पक्षिणः वच
सः शांतनाप्रमः शक्तिदेवो विचिंतयत् दिष्ट्यास्त्येव
नगरी तस्याः प्राप्ये पायमेव मे उपायः स महाकायो विहगो
वाहनीकृतः इत्यालोच्य शनैर्गत्वा तस्य सुप्तस्य पक्षिणः
वक्षसः शांतनाप्रसं शक्तिदेवो विविंतयत् पृष्ठपक्षांत
रे सोथ शक्तिदेवो ऽलीयत प्रातस्तु तस्मिन्नेतेषु गतेषु
मेषु पक्षिषु समुद्रीदर्शितास्वर्यपक्षिमार्थविधिर्यथा
स्तनः स्कंधेव ह्रत्स्ते शक्तिदेवमलक्षितः तेणांचगच्छत्क
नकपुरींतां वरितं पुनः तत्रोद्यानांतरे तास्मिं उपाविष्टेवि
हेविहंगमे स शक्तिदेवोनिभृतं तस्य पृष्ठादवासरत् अ
पसृत्य च तत्याश्च भावद्रष्ट्यानि तत्र स: द्वे पुष्पावचय
प्रवृत्ते नावदीराद्वितये पश्यितो उपगम्य शनैस्ते च नाद्दि लोक
विस्मिते सोपृच्छत्को प्रदेशोयं के च भद्रे युवामिति इयं क
नकपुर्याख्या पुरी विद्याधराणां चंद्रप्रभेति चैतस्यामा
स्ते विद्याधरी सा वे तस्याश्चागामिहोद्यानेजानीस्त्रुद्यान
पालिके पुष्पोच्चयं त्स्ववीयोनेनेत्तेच तमूचतुः ततः सो
प्यवदद्दिहत्रा पुर्वां मे कुरुतं तथा यथाहमपि पश्यामि
तां पुष्पाम्तस्वामिनीमिह यतच्छ्रुत्वा तेथेत्युक्त्वा नीतवत्यौ उ
भेयुवते स्त्रियावेतं नगर्यास्तु प्रवानं राजमंदिरं सोपित
प्राप्य तंदसाद्वारमाणिक्यस्तंभभास्वरं सोवर्णभित्तिसं
केतनं केतनं संपदामिव तत्रागतं च द्दृष्ट्वा तं सर्वपरिजनो

बृक॰
वत्सर्दी॰
॰२६
126

ब्रवीत् गत्वा चंद्रप्रभायास्तन्मातुस्तदागमनाद्भुतं सा॰
प्यादिश्य प्रतीहारीमवलंबितमेव तं अभ्यंतरं रत्नक
टविशेषविस्मयन्नतः प्रविष्टः सोपि मध्यपतां तत्रैव चोत्स॰
वप्रदां धातरद्भुतनिर्माणपर्याप्तिमिव रूपिणीं सा च॰
मद्दत्तपर्यंकाद्दूरादभ्युत्थायतां स्वयं स्वागतेनाद्रतवतीत
द्दर्शनवशीकृता उपविष्टमथ प्रश्नं कल्याणकल्याण॰
कंस्त्वमीदृशः कथं वमानुषागम्यामिमां प्राप्तो भवांश्च
वं इत्युक्तः सततया चंद्रप्रभया सञ्जनदूहलं शक्तिदेवो॰
निजं देशं जातिं चावेद्य नाम च तत्सुरीदर्शनापणात्प्राप्त॰
तं राजकन्यकां यथा कनकरेखातो मागतस्तच्चवर्णय
त् तच्छ्रुत्वा किमपि ध्यात्वा दीर्घं निःश्वस्य सा ततः चंद्रप्र॰
भा तं विजने शक्तिदेवमभाषत श्रूयतां वच्मि ते किंचिदि
दं सुभग संप्रति अस्त्यस्यां शशिखंडाख्यो विद्याधरपति
र्भुविः वयं तस्य चतस्रश्च जाता दुहितरः क्रमात् ज्येष्ठाचं
द्रप्रभेत्यासमिंदुरेखेति चापरा शशिरेखाभवत्तृतीये च च
तुर्थी च शशिप्रभा तावद्वयं क्रमशः प्राप्ता यौवनमथ पितुर्गृ
हे एकदा च भगिन्यो मे स्नातुं तिस्रोपि ताः समं मयि क॰
स्यांव्रतस्थायां गताः मंदाकिनीतटं ततागत्यानग्रसंनाम
मुनिं यौवनदर्पिताः सोपेनयस्यमसिंचंराद्वजलसकेल
यः प्रतिनिर्बंधीनाम्ना मुनिः क्रुद्धश्च शशाप सः दलव॰
स्याव्रतनाम्याधर्मर्त्यलोके विलास इति तच्छ्रुत्वा सास्मदीयेन
विद्याताताप्रसादितः पृथक्पृथक् शापांतं शुद्धानामासां
पथ्यानथं जातिस्मरत्वं दिव्यज्ञानविज्ञानेनोपहारितं मर्त्य
भावेन सर्वासामासामादिदेश महामुनिः ततस्तासु तनुत्यक्ता

मर्त्यलोकंगतास्ततः स्वकामेनगरीमेतांपितावेदा
ङ्गेनोवने श्रीहृस्थानिवसंतीमादेवस्वप्नेकिलांबिका
मातुमः पुत्रिभर्तातेभवितेतिसमादिशत् तेनविद्याध
रोत्तमास्तावरानुहृह्यपतान्वहं पितृविद्याधरण्हृत्वाकर
मैवाद्याप्यहंस्थिता इदानींचामुनाश्चार्यमयेनामनेर
वने वसुधावशीकृत्यतस्यैवाहमर्पिता तद्गत्वामि
वतर्दश्यामागामिन्यांभवत्कृते कर्तेनातस्याविहर
सिमस्थिभाव्यंमहागिरिं तत्रस्यांतिथ्यांसर्वेमिलंति
प्रतिवत्सरं देवेंद्रंपूजयितुंदिव्योविद्याधरोत्तमः ता
नस्तैवेववाद्यानितदत्तामवाप्यच इहागच्छाम्यहंतू
र्णंततःपरिणयस्वमां तन्निशृत्वावदिस्तुज्ञासातंविद्या
धरोविते: चंद्रप्रभाशाक्तिदेवंतेस्तेभीविक्रयाचरत तर
चतुर्दस्यांतिथ्यांसर्वेमिलंतिप्रतिवत्सरं देवेंद्रंपूजयि
तुंदिव्योविद्याधरोत्तमः तातस्तैवेववाद्यानितदत्ता
मवाप्यच इहागच्छाम्यहंतूर्णंततःपरिणयस्वमां इति
श्रुत्वावदिस्तुज्ञासातंविद्याधरोविते: चंद्रप्रभाशाक्तिदे
वंतेस्तेदेवकृत्याचरत तस्याभूम्न्यथन्यत्रनिश्चितलग्नदा
साउं यद्भावानलतमवसत्याश्चदतिमत्तने प्राप्तायांच
वतर्दश्यांमासानंचंद्रप्रभाब्रवीत् अद्यागच्छामिविज्ञप्तिता
तस्याहंभवत्कृते सर्वंपरिजनश्चार्यमयेवमत्वास्मृते
नप्रवैकाकिनाहं:स्वंनभावंदिवमहृद्यं पतस्यपुनरे
कस्यामादिदेवसिद्धातिप्रिता मयाप्यामवतामृत्निनारोछया
कथंचन इत्युक्त्वासाप्रवानंतन्यस्त विज्ञानदंतिके नदी
पवितानुगतापर्योचंद्रप्रभाततः सोप्येकाकीस्थितः

मृक॰
चन्द्री॰
॰२२

127

नत्रनतत्रेनोविनोदयान् स्यागस्यागेषु भभ्रामशा-
क्रिदेवामहर्द्धिषु किंस्विदत्रनिषद्धंमेतयाप्रहृदिरोहणं
विद्याधरद्दिवेतिनानकौतूहलोत्थमः नत्रैवमध्यमं
भूमिमंदिरस्याकरोहतं प्रापोवारितवामाहिषप्रवृत्रिम
नहोत्सर्णं श्राद्धतत्रवायपश्यद्गुप्रास्त्रीयत्नपंचपर्णं पर्वं
कोष्ठारिकद्वारंनतकथाप्यविवेशमः प्रविश्यपवानेस
इतपर्यंकेन्यस्ततूलिके पटावगुंठिततनुं शायानंकं-
चिदेतत वीक्ष्यनेयावज्ञातिप्यपदंनावक्षतानया प
रोपकार्यलपनेस्तनयावरकन्यका दृष्ट्वाचिंतयत्तो
यकिमिदंमहदद्भुतं किमप्रबोधस्वप्नं किंवाभ्रांतिर-
वापिका यस्मात्कृतेनप्रयासोयंममसेवेहतिष्ठति प्राणाव
पगानप्राणानवदेशोवजीवति अम्लानकांतिरस्याश्चत
हियात्रामध्रुवं केनेवकारणेननमिंद्रजालंवितन्यते इ
तिसंचिंत्यनिर्गत्यतावत्सोमेडमोक्रमान प्रविश्यंतःस
ददृशेतद्वदस्यैवकल्पके ततोपिनिर्गतस्तस्यप्रासादस्योपर्यो-
मेरिवस्यमः उपविष्टस्तितोपश्यदहायोमत्रमामामथः
नत्रीरेतनपर्याणंददर्शैकंचवाजिनं नेनावतीर्यैवततः
नत्याश्वेकौतुककायरो इयेषचतमारोढुंमूलंदृष्ट्वासतेन
च अश्वेताहत्यपादेननस्थौनाथांनिचिक्षिपे तत्रिमग्न
सचाविप्रंवर्धमानपुरात्रिनान् उद्यानदीर्घिकामध्याद्-
ममससंभ्रमः ददृशेतत्कभूमौचसघोवापीस्थितं श्री
स्मानंदकुमुदेतत्लेदेनवेदप्रभाविना वर्धमानपुरंकेद-
उमाविद्याधरीपुरी अहोकिमेतदाश्चर्यमायादंवरत्नंभि
नं कंपूर्विकेनापिकिमसंदभाग्योस्मिवंचितः यदिवाको

वेत्तानान्तिकेदृष्टाभवितव्यता इत्यादिचिंतयन्सोथवा
पीमध्यात्समुत्थितः समुत्थितःशक्तिदेवोनेवपितृगृ
हेनिजं तत्रोपदिष्टमपटहवल्लग्नःकृतकेतवः पित्रा
भिनंदितस्तस्थौसोत्सवैःस्वजनैःसह द्वितीयेह्निबहिर्गे
हान्निर्गतस्याश्रणोत्सुतः घोष्यमाणंसमपटहंपुरेतासीति
देवचः विप्रक्षत्रियमध्यात्कनकपुरीयेनसादृष्टा व
क्तुतस्मैतनयांसयौवराज्यंददातिनृपः। तच्छ्रुत्वैव
सन्नातान्पटहोद्घोषकान्कृते मयादृष्टापुरीसेतिशक्ति
देवोब्रवीत्ततः त्वरितंनृपतेरग्रंनीतोभूत्सोपि
ते ब्राह्मणैर्मेपरिज्ञायपुनर्वितथवादिनं मिथ्यावेदा
क्षिनमयादृष्टासानगरीयदि नदिदानींशरीरस्यानिग्रहे
णयामम श्रयमाराजसुतोमांपृच्छतिस्मादितेततः ग
त्वाथानुचैराज्ञानैवानाययत्ततां सादृष्टादृष्टपूर्वेतं
विप्रंराजानमभ्यधात् तातमिथ्यैवभूयोपिकिंविहस
न्तिसाविति शक्तिदेवस्ततोवादीदहंसत्यंस्यैववा वामि
राजसुतेतवनंवैदेवंममकौतुकं मयाकनकपुर्यांतमर्य
केवलजीविना दृष्टावेदसमयपामिजीवंतीभवतीकथं
इत्युक्ताशक्तिदेवेनसाभितानंस्यपात्मजा मयःकनक
नकरेखासाजगादेवंपितःपितः तगत्दृष्टामुनासत्यंन
गरीमामहात्मना प्रविशांचैषमनोमेनवस्यायाभावि
ष्यति तत्रमङ्गविणीत्याम्नास्तिस्वोयपरिणेष्यति वि
घायरायिराज्यंचतस्मांपुरिकरिष्यति मयात्वयप्रवेष
व्यापुनस्ममपुरीवसा मुनेश्शापादहंह्यत्रजाताभूवेभव
दृष्टे यदाकनकपुर्यांतेदृष्टमालोकमानुषः मर्त्यमाव

भवमलक्षप्रतिभेदकरिष्यति तदानेशापमुक्तिस्मचर
स्यात्मानुप्रःपति: इतिमेवमशापांतेमुनेरेवावदत्कृतिः
जातिस्मरांवमानुष्येणहंज्ञानवतीनया तदुज्ञाम्यधुना
सिद्धेनिजंवेषयाथरेपदं इत्युक्त्वाराजपुत्रीसानतंमुक्ता
तिरोदधे तमलक्षोदयम्रूपमिन्द्राक्रोराजमंदिरे शाक्यर
देवोप्युभयतोश्रुत्वैः सम्मोदैः सोशेषप्राप्यामितप्रामा
ध्यायंरत्नेहप्रतिपित्रिये निर्धनत्वेनापिवात्मानमसंछूर्णम
नोरथः निर्गत्यराजभवनात्काण्ड्रेवमचिंतयत् अभीष्ट
भार्यामेनावद्भूत्वंकनकेरवया नाकिमर्थ्यविषीदामिस
नाद्दीनारैर्मितथ: अथातेनैवकनकपुरींगच्छामितांपु
नः भूयोप्यवधंपत्वंमेतत्रोपायंकरिष्यति इत्यालोच्य
वसाप्राप्याक्षुक्लिदेवःपुराजतः अभिप्रार्थ्यानिवर्तते नाहि
नहितंकमप्यवेनामनगरंमुनेरेवसः तदाममपत्ववाणिज
ज्यत सोयमसमुद्रदत्तःसार्थ्यसाहोपोतमाथवभर
यंनवावित्रमहमेवनिदर्शीनं इत्यालोच्यमसयावच्चप्रभ्येर
निवणिजंहितः तावत्ततंपरिज्ञायरूपः कंदेतदीहगायि
श्रेनधीमानिजंगेहंमत्तातिथ्यान्नमुपहुत्वान् पोतभंगेतमं
बोधेकमप्यवोर्णावानिति शात्रिदेवोपिहृष्टांतंमध्याने
कृत्तवमब्रवीत् यथामत्स्यनिर्गीर्णःप्राप्तस्थलद्वीपमा
ममः अतेनरत्नमपिप्रत्ययाप्रच्छदाणगवरं कथंतदात्व
मध्यमिषत्रोणिवर्णपितामिति अथाब्रवीत्सोपिवणिक्
हार्ह्यपतितौंतुथौ दिनत्रयंभ्रमत्रामेकंफलहकंप्राप्तः

तेनतेनपश्याकस्मादेकंवहनमागतं तत्रस्थश्चाह
मात्रंदृष्ट्वावात्राधिरोपितः अत्रूत्थश्चात्रपितंरत्नमप
श्यामेहृतदा गत्वाहीमानतंपूर्वं चिरात्कालमागतं
समांहृष्ट्वामरित्रायकृतनकंदग्रहः पिता तदत्रस्थहृं
ज्ञातंमहंचैवमब्रुवन् चिरकालप्रयातेपितातत्वयानु
मागते स्वधर्मइतिवाणिज्येसार्थमस्मिप्रहृष्टवान् न
तेह्रीपोतनरंगक्षत्रदृंवहभंगतः अथात्रपोत्रिमग्नःस
मुद्रेयुष्माभिरुद्धृतः एवंमयोक्तास्तानेमांसोमालं
बभाषत आरोहतांकिनर्यानंमीहशःप्राणसंशयात्
धनमस्लिहेमेपुत्राःस्थितस्माहृंतदर्जते पश्यानीतंम
येदंतेवहनेहेमपूरितं इत्युक्ताम्यासितेनैववहनेनतानि
नेतूहं विटंकपुरमागीतः तानेनेदमहंततः इत्येतद्ह
गीजन्तस्माशाक्रिदेवोनिशम्यसः विश्रम्यवनयामा
नामसेपुसत्कमभाषत गंतव्यमुत्स्यलद्वीपंसार्थवा
हृतुनमेया तत्कथंगत्रगच्छामिसांप्रतंकथ्यतामिति
गंतुंप्रहृष्टात्तदागमदीयाश्चवहारिणः तथात्रपात्रमा
रुप्यप्रयातःसहृतभैयात् इत्युक्तेलेनवाणिज्याःसतेः
नहाव्वहारिभिः सार्कंतत्स्यलद्वीपंमनत्कालंविचिं
नयन् विपणेमध्यमार्गेणगंतुंप्रावर्ततेहृष्टः तावद्व
नत्रैदेवाग्रेहष्टावाणामनेस्तुता मन्यवनस्पतस्याराम
रित्नायैवमब्रुवन् तानेनेनसार्कंकनकपुरीविएवाबिन
स्लदा ब्रलनगात्रमेकस्सुकथमायागतोभवान् शाक्ति
देवस्तोवादीदंतुराशोमवःपिता पतितोंतुभिराक
मवहनोवडवामुत्रे तस्मानारापुत्राल्लेकुंयाभवत्यां

बृक॰
चतुर्दा॰
॰२५

१२२९

बभाषिरे बभीतेतंहरात्मानंहतोनेनमनःस्थिता ग्रय
स्याकथमेकस्मिंमनिप्रवहणोहयो वाडवाग्नेपतेदेको
द्वितीयश्चात्रेरतनः नेदृष्टवैरिकादेव्याग्वरस्तात्पितृगा
नकः अस्माभिरुपदृष्टस्तःस्वःप्रभातेपशुहन्तः इत्युक्ता
दाशपुत्रास्तेभयान्तेहेवतेनरा शक्तिदेवंततोनिस्यःभ
यहुर्व्वरिकाग्रहं ग्रासकवलितानेकजीवप्रतितनोत्र
वं स्ववहंदृशावलीदंतंग्रालेमस्योरिवाननं नवबद्धास्थि
तेभ्रात्रेसंश्रयानःस्वजीविते सशक्तिदेवोदेवींतांच
एहिमेवंविनिज्ञपत् । बालार्कबिंबनिभयाभवतिमू
र्त्यात्वयापरित्रातं निर्भरपीनविस्तनरुरुदारवकंठरु
पिरपवजगात् । नम्मांप्रनतः प्रणतंनिष्कारणविधु
रवर्गहस्तगतां भोशक्तिदेवमाभैषीमिहजनप्राश्निट
लग्यावरे । इतिदेवींसविज्ञाप्य श्राप्यनिद्रांवशंययौतन
प्रपयपयोषितेसवेशतद्गर्भगृहनिर्गतां सादिव्याकृतिर
श्योतिमदपेवजगादतं भोशक्तिदेवमाभैषीत्रेनतिष्ठं
भविष्यति नद्युतंप्रतिपद्येषाः सेवान्तांमोचयिष्यति न
वसप्तदेवेरमाहिदिव्यामत्रोगापनःस्तस्ता सापातवींस्प
कन्यावांभर्त्तेवेप्यर्थयिष्यति अन्येषांदाशपुत्राणांना
स्याविंरुमतेनसभा पतकुप्ताप्रबुद्धस्यनस्यनेत्रास्तनक्षुगा
श्रमोनेदाशवकन्यासानंदीगृहमायेयो बभाषेवेनमभे
तितिवेद्यात्मानमनुकल्पका इतोहेमोवपाभितांनन्कुरुषे
पिंतेमम आत्ह्णांसमनाहेतेप्रन्याल्पानावरामपा
वपिरुद्देनमप्रीतिःमनानानदृष्तमवमां इत्युक्तःसतपा
विंयुमत्यारायोइवाक्पका शक्तिदेवःसारन्तप्रह्रष्टः

नस्यासिषघत नैवेवमोचितलोवसगुर्वीयपरिणीतवा
व स्मलक्ष्मीबिकादेशेभ्रान्तम्मिविहितमिदं नस्योव
स्रावस्मिद्रोवतत्रसुएयैकलक्ष्मया स्रूणतरोपगतयास
नयासहहस्त्रिया प्रकटाहर्म्यपृष्ठस्यापनगोमासभा
रकं मार्गागतंचवंद्रालंहृष्ट्वातामब्रवीत्प्रिये वध्याहि
नगतोयेनायाहकशोपरिपेनवः तासांपिपिशिनमस्या
निपयपायंमापहतकयं नस्त्रवासापिवादीत्रंपातिवि
श्रपतीनदा प्रविन्यमार्यपुत्रैतन्यापमत्रकिमुच्यते श्र
रंगवांप्रभावेनहलणदमणपराधतः प्रतारापाशलेषु
र्किंकावेतस्यात्रनिष्कृतिः एवमुक्तवतीमेवशाङ्गिदेवा
नमाहतां विचित्रहृष्टिप्रियेकान्वदाशजनमकथंचैते श्र
तिनिवंधनस्यैवं पृष्टुंतंनमुवाससा वदामिगोपमामि
नेवचनेमेकरोषिचेत् बाढंप्रियेकरोमीतितेनोक्ते प्रा
पश्चोत्रमं सानयेनजगादेवंप्राप्तेतावत्समीहितं सावार्यपुत्र
स्तिंदीयेविनीतापिभार्यातेभविताधुना सावार्यपुत्र
नाविरात्नगर्भोभविष्यति अद्यमेगर्भमासीवमाद
पितोदवंत्वया तस्याःसगर्भःक्रमशोनैवकार्योहृ
एवमिच एवमुक्तवतेनासिंकेमेतदितिविस्मिते ल
सहसोचमूपस्मादार्पिगिंदत्तनयाब्रवीत् इत्येतत्रवक
नेयांदेनोकस्यापिमहद्वचः प्रत्येक्षाणएपावाहंदाशत
नपयाविमे प्रहंचतांतनेप्रभुवंकापिविद्याधरीपुरा म
त्येलोकेवशापेनपरिभ्रष्टास्मिसाप तं विद्याधरांचेव
पदाय्यितादेनेरयोजयं वीणामत्तनंडीलेनेहजातादृ
दाराविषमान नदेवंववनेमयेप्रश्तेनलाघनागवां

हक॰
वन्तहा॰
॰३॰

130

ईदृशपथेगतिकोनेवार्तांवन्योसमभट्टारो इत्येवंकथ
यंत्यांवनत्रतस्यांसर्संभ्रमं सकोपुरमेत्यनज्ज्ञात्वाशक्ति
देवमभाषत अनिष्टमहाननेषकुतोमुस्यायसूकरः
हत्वानेकजननोदर्पाद्देनोभिमुखमागतः तच्छ्रुत्वासोव
नीर्यैवशक्तिदेवःसहर्षितः शकहृशाक्तिदेवोप्यमथा
वनेहकरप्रति प्रजहारवहेषैवनस्मिन्वीरोभिधावति
पलाय्यप्रणीतःसोपिवराहःप्रविशद्बिलं शक्तिदेवो
पितेनैववनदन्तेषापप्रविश्यसः दृष्टवान्प्रपन्नावासा
मुपानगानेमहत् नत्रैसिभद्ददर्शकांकन्यामत्यद्भु
ताकृतिं ससंभ्रममुपागतांप्रीत्येववदनेवतां नाम
कुत्रकल्याणिकात्वंकिंसंभ्रममायाते तच्छ्रुत्वासापिस
मुखीनमेवंप्रत्यभाषत श्रीमद्दाक्षिणादिग्नाथोस्त्य
त्रिभुवनविक्रमः तस्याहंबिंदुरेखाख्यातनयाभाक
न्यका इहाकस्माद्यपापोमांदैत्यो ज्वलितलोचनः प्र
पलाय्यकुलेनाद्यपितुरानीतवानरस्थान सवाहसवार्थी
रेणकेनापिवित विद्धमात्रःप्रकम्पहिंपंवनामागतस्तम
सस्मात्सहसावीरेणकेनविन विद्धमात्राविधपदपंव
नामागतस्तमः तच्छ्रुत्वाशक्तिदेवस्ताश्वेवकलसंभ्रम
स्वर्णदेहिमकोभवानिति विप्रोहंशक्तिदेवाख्यइति
प्रत्यवदीत्समः नाहितनमेवमभेवत्तदिनःसततपातनः
नेष्यमारायणंनारो विलहारेणनिर्धयो गृहंगत्वास॰

भार्यायैबिंदुमत्यैनिवेदयतत् तद्बुद्धिःकुमारीणां
बिंदुरेखामहृतवान् ततस्तस्याद्विभार्यस्य शाक्तिदे
वस्यातिष्ठतः तत्रैकाबिंदुरेखासाभार्यागर्भमधात्
यत् अष्टमेगर्भमासिचतस्याःस्वैरकुपेत्यतं प्राप्याबि
कुमतीभार्याशाक्तिदेवकुवाचसा वीरतत्सपत्न्यं
प्रतिश्रुतमभूत्वया सोयंद्वितीयभार्यायागर्भमासे
ष्टमस्तव तद्गत्वागर्भमेतस्याविपाट्योदरमाहर
अनतिक्रमणीयंहिनिजंसत्यंवचस्तव एवमुक्तस
याशाक्तिदेवोसहसमाकुलः प्रतिज्ञामवतंस्मरन्
णमासीदुत्तरं: जातोद्वेगश्चनिर्गत्यबिंदुरेखांति
कंययौ सापिहिरण्यपायाद्गतंविलोक्यैवमब्रवीत्
न् आर्यपुत्रविषण्णोसिकिमद्यतत्ब्रूवामिदं बिंदुमत
त्यानियुक्तस्त्वंगतस्यात्माघटेनमम तच्छ्रुत्वैवसुपक
नैवंकार्यंकिंचिदपिविद्यते रहस्यंसतनाश्चनास्मत्रकार
विलक्षणाहृणंकथ्याः तथाहिशृणुनाथाद्देवदत्त
कथामिमां । पुराभूद्धरिदत्ताख्यःकंबुकाख्यपुरेद्वि
जः तस्याचश्रीमतापुत्रःकृतविद्योपिशैशवे देवद
त्ताभिधानोभूद्द्यूतैकव्यसनीयुवा द्यूतहारितवस्त्रा
दिःसनालंपितुर्गेहात् सकदाचविवेशैकंसशू
न्यंदेवतागृहं तत्रचापश्यदेकाकीसाधितानेकका
र्मकं जपंपञ्जालपादाख्यंमहाव्रतिनमेककं चका
रवशोनेनस्यप्राणमनुप्राणमनसः तेनाभ्यमास्यमीः
नेनस्वागतेनाभिनंदित स्थितःक्षणात्तेनैवपृष्टोवैः
पुर्यकारणं प्राप्तांसान्नेनविपदंस्यमनदीनाविजनं

एक.
चत्वदी.
.२१

131

ततस्तस्मिन्नगरे देवदत्तो महाश्रेष्ठी नामाभिख्यातनितां
वत्सभुविपर्याग्रथनं इत्थाववि पदेष्टातेयदिनेञरु
मद्दवः विद्याधरत्वंप्राप्तंयकृतः परिकरोमया तत्मा
धृपित्वमप्येतन्मयामहत्वलब्धा मच्छासनंतथा।
लंतेनश्रुपत्वविपदस्तव इत्युक्तोऽसौतेनानेनप्रत्युक्त
त्वनेष्येतितत सदेवदत्तस्तस्याग्रे नतेदेवाद्ययितिमग्रही
त् श्रवेणुश्रुश्रमशानेनोनेगत्वावदत्तेरोरथः विद्याधर
जनोशृजांपरमात्रेनिवेश्यच बलीदिव्यचतिहिम्पसं
पादितनतदर्शनः नेपाम्बवर्तितंप्रिप्रगुवाचसमहाश्र
ती एवमेवत्वयाकार्यमिदप्रत्यहमेवंतं विद्युत्प्रभे
ग्रहाणमंशृनामित्यभियायिवा श्रनःपरंवज्ञानेहं
सिद्धिप्रवंधवावयोः इत्युक्त्वासतयोनेनसमंसति
लयंत्रती सापिनित्यंतेरोतस्यशूलेगत्वातत्येवतत
देवदत्तोवंतंवक्रेनत्येतिविधिनाततः एकदावसप
यौतेनयाभूतानरोततः श्रवसानस्वपनत्तस्यदिश्रा
नारीविलिर्ययो पतस्मनस्तामिनीभइवाक्तितामिति
वादिनी सातंत्रवेशयामासतंसैनाभ्यंतरेततः सः
प्रविश्यददर्शात्रदिव्यंमणिमयंगृहं पर्यंकवर्तिनी
मेकांतत्रचांतर्वयस्त्रियं रूपिणीमिदिरसाकमियं
स्यादिसमत्वाणान याववशापतितावसाहनानि
ध्यावरांगना रतीतानाभरणैरेगोविहनः स्वागतेतवि
रम्यागनिजपर्यकेनतुयावेशायत्तयं नगरदवमहा
भागसुनापतिपनेवरं कन्याहिरत्नवर्यस्याताविं
धुन्यभागयया श्रागाधपञ्चमांसमयाजालपादोमहा

व्रती त्वसार्थसिद्धिदैवासि त्वंप्राणेश्वपिमप्रभुः न
स्माह्येषानुरागिण्याः कृतपाणिगृहंमम इत्युक्त्वासतया
वंकोदेवदत्तस्तथेतितनत् स्थित्वाकथंचित्कालंचगर्भा
भावेनयाद्दते नगामपुनरागतंतेमहाव्रतिनव्रति श
ग्रंसवयस्याहृतंतन्मैसेसमर्पितनः सोप्येवमात्मसिद्धा
श्रीजगाद्देवमहाव्रती भस्साधुकृतंविनगत्वासायन
योगिनः विप्राद्योदरमाहृत्य श्रीदेवगर्भेनमानय इत्थ
न्यासारयित्वातद्धर्तिनापूर्वसंगरं प्रेषनस्तेनभूपलां
देवदत्तेणप्यगाद्यियं नवनिघृतियाथवत्तद्धिभावसद्
मेनाः तावद्विप्रुत्नभासात्नयदेवयमभाषत आर्यपु
त्रविघ्रत्रोसिकिमर्थंविपितंमया आदिष्टानालपादे
नतवमहूर्भपातनं तद्धर्भमेतमाकर्षपाटयित्वाममो
दरं नवेत्स्ययंकरोम्येतत्कार्यंतस्यपत्रकिंचन एवंतयो
क्तःस्वपलाकत्तंतत्राशकाहितः नराहृत्यवतीगर्भमात्व
पंपाटितोदरा तंवहृत्यपुनस्तत्काद्देवदत्तेनमप्यथात्
भोक्तविद्याधरस्तस्मकारणंगृहातामय श्रद्धेचशापाः
घदेनेजातागविद्याधरीसती अपमीदृक्वशापांतोमम
ज्ञातिस्मरास्वहं इदानींयामिधामस्वंसंगमस्त्वावयोपुनः
नश्चैवनयाभिधायैषाकापिविद्युत्समाययौ देवदत्तोपि
तंगर्भंगृहीत्वाविलमानसः जगामतात्मपादसमतः
स्वनतिनैतिकं उपानयवतंगर्भंनस्सोसिद्धिप्रदापितं
मंत्रत्वाबारिकल्लंहित्स्लेभेपिनमाधवः सोपितस्मा
चपित्वैवगर्भमांसंमृगावती अव्रजद्देवदत्तेनभैरवाः
वीतहृतीरवीं नतोदत्तबलिर्यावदेत्समपश्यनिसाहितः

तावन्मोनममेवैतं तद्दृष्ट्वा तेन भाषितं कथं सर्वं त्वयया
भुक्तमिति विद्यायासप्तनल्पतः निजो विद्याधरोऽभूवं राजा
लपाद्दिव्यमुपयेयो भ्रामश्यमलनिर्विंशो हमकेश्वरा
जिते तस्मिन्नुत्पतितेसौ थ्येरवरद्रो विचिन्तयन् कह्नकी
श्यानेनाहं वंचितः पापमुण्डिना यद्यवाप्यं तमस्तुतानक
स्यपरिभूतये नेदनस्यापकारस्य कथमय प्रतिक्रियां
कुर्यां विद्याधरीभूतमप्येनं प्राप्नुयां कथं तत्रास्त्युपायो
वेतालसाधनाख्यो मम इति निश्चित्य सपयोगायोगी
त्ववंततः तत्राहूय नरोक्तले वेतालं त्वकलेवरे श्मश
पितावकरोन्नसल्समांसबलितर्पणं श्रयमानं च वेतालं
तमस्थानयनामर्हं तर्पितस्तन्मांसानि तिष्ठन्नभमते
स्मशः तन्तृप्तं नंसवेतालो महामतत्वमभाषत सवेता
नेतन्तुष्टोऽस्मि तव मांसाहारसुतृप्याः तत्ब्रूहि किमभिप्रेतं
तवयत्साधयामिते इत्युक्तवंतं वेतालं स वीरः प्रत्यबा
वतं विम्बलदाननकोपयमालपादो वैतस्यिनः विद्या
धरनिवासंतंनरगनभिग्रहाय मां नेयत्सुक्तवनातेन वेता
लेनसनतल्यागान स्कंधेपरोप्यनभमासीनोविद्याधरं
पदं तत्रापश्यच्च वेतालपदप्रासादवर्तिनं सविद्याधर
रराजनर्दश्चरत्नासनासीनं प्रतापेतंनामवलयावि
धाधरोपलान विद्याधरीभिर्निरुद्धो भार्योनेनब्राह्मि
भिः दृष्ट्वैवसवेतालोपाभिधावन्सत्रासानसा हयाहि
शुन्यमानश्चकेकोपामस्तत्वंदन्नाः तालपादोपिसोकः
स्मार्तं दृष्ट्वागतं तथा हयाहि शुन्यभीतेश्चचकोपामस्त
वंदमाः विद्याधराह्वानिर्धिंदगोनिपपातामवाङ्मुवि दे

वदत्तोपितद्बुद्ध्वा सकलव्याप्यवधीरतं विप्रसुतोपिदिदिभी
तेनसाकंकपालमहातपसः तेनचांगंचवेतालंतेनग
इत्यवारयत् पाषंडिनाकिमेतेनकृपणेनहतेनतः
स्यामत्तांभुविनीतायेनसान्तिलयेनया आस्ताभ्
योपितेनैवपापःकापालिकोवरं इत्येवंवदनस्तस्य
देवदत्तस्यतत्क्षणं दिवोवतीर्यशार्वाणीदेवीप्रत्यक्ष
तांययौ साजगादस्यचवृद्धंपुत्रस्त्वंचास्मितेपुना
श्चनत्यसहशीनेहसत्वोत्कर्षेणसंप्रति तोद्विद्याधर
राजत्वंभगवद्दत्तमिदंवते इत्युक्त्वांतर्हितविद्यासादेवी
सद्यस्तिरोभवत् तालपादस्तुनीतेवैवेतालेनसभू
तले विप्रसूनुसयनित्येनाथमतिधृरमऽपे देवदत्तो
पिसहितःसोविद्युत्प्रभयानया विद्याधराधिराज्यंतत्
स्याप्यतत्रविजृंभित इत्याख्यायकथांपत्येशार्ङ्गि
देवायसत्वरा सावित्पुरोगाभ्रूयत्तत्रभाषिमरंडभाषि
ती इत्यहंशिंभवंत्येवकार्याणिनादिदंमम विस्म
त्मृदेतन्मामगंमुत्रशोकंविमाद्य इत्येवंविलेखावांव
ईत्यांमयशोकेन शार्ङ्गिदेवेनगगनादुदभूत्तत्रभार
ती भोशार्ङ्गिदेवविशंकंगर्भोस्याःकल्पतेनात्वया कोऽ
प्यागृहीतोहिवद्धो सोनेभविष्यति इतिदेवांगीर
ंश्रुत्वायादितोदरमाश्रमः गर्भस्तस्याःसमाकृष्य
याणिनाकंठतोगृहीत् गृहीतमात्रोजस्तेवसावक्रः
स्तस्यहस्तगः आकृष्टःसनतःसिद्धःकेशपाशइवा
यतः ततोविद्याधरःशिप्रासाविप्रःसमजायत विर
वेवातेयाविधः सानमाहवर्षनाथ्याविद्याधरपतेः

ह्रक·
चन्द्र·
·३३

सन्नाः चेतन्कालमदर्शनमियायसा तद्दृष्ट्वा च सग
द्गावदायाग्रतस्मैस्मैवेदयत् विस्मितस्मै हितीयस्य मत्येम
वं तिस्रोभगिन्यकनकश्रीनद्यायतत्सुत्पताकन
रेखा च वर्धमानःपुरेत्वया यस्याहमुःसमायातःसा
चनोद्यापुरीमन्नः श्यामोन्तोहीहृशालस्याविचित्रोविधि
योगजः श्रुत्वमेवन्तस्तैयावशाम्यानस्याधुनैनवमे विद्या
विज्ञानवन्त्यस्मात्तुविम्याविलावयं मयावाघ्रेवगत
ग्यानगरीसानिजप्रिय विद्याधरपुरीशालिनयैवास्मा
कमसते चंद्रप्रभाचभगिनिस्यायामीहास्थिताचनः
तस्यायाहित्वमप्यासुखवृत्तसिद्धिप्रभावतः तत्रहसंस्थ
नस्तापिभार्याःसंप्राप्य चाधिकाः वनस्थनार्यिनाःपि
त्रापुरीराज्यंकरिष्यामि । इतिनिजपरमार्थपुत्रकवा
न्यासममनयापुनरेवंवं श्रुत्वा प्रयतकनकश्रीस
यानियोषिवहूविपर्यंकवर्तेति तांजगाम । तस्याव
पूर्वविष्णुमेरपेश्रुद्धियानि । तानिपश्यावस्तात्मभिर
नुप्रविष्टाःसकनकरेखाद्याः प्रायोभूपःप्रणताश्रद्धा
होनानिजप्रियालिसः । तांचचवर्तीमेत्तन तस्य
हृष्टाविस्मंगलांतत्र चंद्रप्रभाप्रियंती विरदर्शनमो
न्कयारष्टा । स्वबानियोगाम्याप्तमरितनमनिता
जगरे । यानमकनकरेखारानसनासमगवर्धमा
तप्तुरे हृष्टाभवनामेयंभगिनीमेवंद्ररेखाख्या । या
रात्रायिपपुत्री विस्मितेनप्रव्यमप्रत्यलहैपे पौराणी

ताभूद्दत्ता याश्रीरत्वामत्तस्मै मयं । यातेद्य तु
विद्येश्वरा राजहन्तानन्तरमनवानीता भार्यानेव तु
दाभूद्धाविप्रभासेयमनुजामे । तदिदानीमीदृ
क्तेनस्मान्नित्ररतिकं महास्माभिः तेन प्रदत्ता चेता
द्रुनमाविलः परिणयः सास्मात् । इति कृतसमया द
रात्तास प्रत्यासंवत्सरां तदिनमुदितेनवत्सामयत्रवंद्र
प्रभायां अपिगतममिराभिः साकमेनानित्य तत्रत
निकल्पानुवनांतं शाक्तिदेवीनगाम । वधवरा
नताभिः ताभिरावेदितार्थो उदितस्थिराविलाभि
दिव्यवाक्येरितश्च उपदश्यदत्तेताः शापतिदेवाय
तस्मै मुदितमतिरतेषास्तत्रविद्याधरेन्द्रः । तद
नुकनकपुर्यामृद्धमस्यामराज्यं समदिसवितन्ता
रवाश्च विद्यासमस्ताः अपिच कृतिनमेतं शक्ति
देवं हनाम्ना विधितसमुचितेनसेवाविद्याधरेषु
प्रख्यातजेष्यातिभवंतमतिप्रभा वत्सेश्वरात्मतड
देष्यातिचक्रवर्ती प्रख्यात्पोत्रनरवाहनदत्तनामा
भावीविभुः सन्ववनस्यनतिं विदस्या । इत्युविवांश्च
विसस्रजेमहाप्रभावो विद्याधराधिपतिरात्मनतो
वनाद्र सत्कृत्यमपि प्रियतमं निजराजधानीं जामान
रंमशशिखरपराभिधानः अथ सोपि शक्तिदेवो
राजाभूताविवेशाकनपुरीं तवधूभिः सहगत्वावि
द्याधरैवेनयंतीनां । तस्यां नित्यतकनकरवनाविस्त
स्तां दिशा मेत्योत्तमादिव पद्युपतानिं दिनार्कप्रभा
यां तामात्तीभिश्चतस्रभिरसौ नन्तमो पानवासी स

हक·
चतुर्दा·
·२४

134

योग्यानेष्ठ लभन्तत्रां निर्वृतिं प्रियसीभिः । इति
कथयित्वा चरितं निजमेव विचित्रं तत्कालं निजमाद
शक्तिदेवो वाग्मी वत्सेश्वरसूनुः । मां तां शाशां
कजुलभृद्या शक्तिदेवं ज्ञानीस्तयागतमिमं वत्स
वत्सराज उत्तमभावि निजनूतनचक्रवर्तिपुत्रमन्त्र
नाद्विगुदर्शनसाभिलाषं । इत्यमपेतमनुजेन स
ताथिलक्षा विद्याधराधिपतिना गुरुभिस्प्रसादात्
गच्छामि हावमधुनात्मपते स्वधाम हृष्टः प्रभुर्भवतभ
दमभं गुरेव । इत्युक्तवाविनीतं जनो ववदति गाग्रा
भ्यनुजेनतः तस्मिनुत्पतिते स्वां कमहत्सुथांशक्ति
वेगेव गगनं देवीभ्यां सहितः स बालतनयो वत्सेश्व
रो मंत्रिभिः सार्कं काममपि नवसंपत्समर्थां भेजेनदाः
नंदथां ॥ ॥ इति महाकवि श्री सोमदेवविरचिते
कथासरित्सागरे चतुर्दारिकालम्बके तृतीय
स्तरंगः ॥ आदितस्त्र्रविंशः ॥ समाप्तश्चायं
चतुर्दारिकालम्बकः ॥ ॥
इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात् पुरा किल
कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयन्ति ये
विगतविघ्नलब्धर्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भव
प्रसादतः ॥ तेतं यावि वविप्यौत्र
मितोनमितेनयः गुरुविभाति शिरस्सा स पायादो
गजाननः । नमः कामाय यद्बाणपातैरिव निरंतर
रे भाति कंटकितं शंभोरप्युमालिंगितं वपुः

ते इत्यादि दिव्यचरितं कृत्वात्मानं किलाभ्यवत् पार
मैवेद्याधरैः स्वर्गीयपरामुलाक्ष्यं जहौ नरवाहनद
त्तोऽत्र संप्रणीतैः महर्षिभिः पृष्टः प्रसंगेनत्रापि तदिदं
प्रागुक्ताधुना प्रथमं स्वमानोत्र पितावत्सेश्वरेणासौ
नरवाहनदत्तोऽभूद्युक्तो तत्प्रमवत्सरः विनीयमानो
विद्यास्वक्रीडनुपवनेषु च सह मंत्रिसुतैरासीराजपुत्र
स्तदा च सः देवी वासवदत्ता च राज्ञी पद्मावती तथा
प्युल्लासैकतमेस्ते हानदेकाग्रं दिवानिशं प्रारोहद्
णानेप्रणरत्नसंहं शरजन्मना प्रोनैराहूयमाणेन च
वसुधाधनुर्धाचसः पितावत्सेश्वरोवास्य विवाहाय
मनोरथैः रासत्रफलसंपत्तिः कांतैः कालेनितायतं
मसंतःकथास्वधीयहासीत्रत्रिशुष्यतां । आसीत्क
सधांतेरेकयाधास्याधीयहासीत्रत्रिशुष्यतां । नदंभासिवभोय
कापालानाम विनलापुलिनी पुरे नदंभासिवभोय
स्यात्रनिमासौधसंपदः पातालनगरीवादः तस्याभा
लोकनागतः तस्यां कालिंगदत्ताख्यो राजाभरमसोग
तः अभूत्तारावरस्फीतजिनभक्ताविलप्रजाः स्राज
साधुरीयस्य चैत्यरत्नैः निरंतरैः मत्सल्यानामतास्ती
तिमहस्त्रांगैगगिरिवादितैः प्रज्ञानानपरं चक्रेयः पितेवा
प्रपालनं यावद्रूरिवत्तानंमपिस्वयमुपादिशत्
तस्यावनस्यां कोप्यासीनगर्यां सौगतोवणिक् धनी
वित्तदत्ताख्योभिदत्तजैकतत्परः रत्नदत्ताभिधा
तस्यातस्यानूत्तनयोपुत्रा सवतं पितरं पाप्मन्यापरत्या
जगुप्सितं पुत्रनिंदसिकस्मात्तामितिपिताववतेनसः
रुक्माणो वणिकपुत्रः साध्यस्तप्रमभावतन तातत्यक्त

ह्क·
मदनमंच·
।३५

अधीधर्मेस्त्वमधर्मे निषेवसे यज्ञाद्ब्राह्मणान्परित्यज्य
श्रमणांशाक्यविषि स्नानादिनाचारहीनाः सका
लानशनलोलुपाः अपात्रसाशीलाशौचकेशकौपे
नहास्थिताः विदारास्पदलोभायसर्वेष्वधमजातयः
यमाश्रयंतिकिंतेनसौगतेननयेनते नवक्षमासवा
णीकुशाद्दनधर्मेप्येकरूपता अन्योलोकोत्तरःश्रुतध
र्मेऽप्यःश्चावलौकिकः आज्ञाप्यमपिनत्वाहुर्यज्ञागा
शिखिवर्जितं सत्वंदृष्यावधूतेषुनमश्चाज्ञानिविग्रहः किं
वदर्शनमेतत्वंसर्वसत्वाभयप्रदं प्रायःशुद्धवरोधेणन
दूषयित्वमर्हसि उपकारस्यधर्मेत्वविवादोनास्तिकः
स्वचित् भूतेषुभयदानेननान्याचोपकृतिमम नदा
हिंसाप्रधानेभिर्वत्समोत्सप्रयायिति दर्शनेतिरतिष्ठे
मेतद्धर्मेभिमाढ्ढकः इतितेनोदितःपिशाचणिक
च्यप्रसह्यसः ननत्वाप्रतिपेदेतत्रिनिधाभ्यायिकंपुनः
ततःसनत्पितावेदाकृताधर्मानुशासितः
मदनस्यपुत्रनःसर्वमब्रवीत् सोपिदानानमास्यानेषु
कृतानायवणिक्कृतं मद्याविनकोपःसत्वेवंदत्वारमा
दिशात् श्रुतंमयावणिक्पुत्रःपापोयमतिरष्टुतो नि
विघारनेदेशायहन्यतांहेमरुधकः इत्युविवांसनःपि
याकृतविनापनःकिल नृपातिधर्मेवपोर्ध्यहोमासो
वदनिग्रहं संविधार्यनंदनेवपुनरानयनापसः ना
मेमवनत्पितदर्शनेनानलवांसवणिक्कृतं सोपिपिताद
दनीनोवणिक्कुत्रोभयाकुलः किंमयापकृतंराज्ञोभवे
दितिविचिंतयन् सकम्पाग्दिमासांतेमरणंभाविभा

श्यत अनिद्रोपविताहारक्लांतस्तस्यौदिवानिशं
ततोमासद्वयेयाते राजाश्रेष्ठिगृहं पांडुरः पुत्रस्यापितं
तेनासौवणिक्पुत्ररत्नोयत राजानंतनयाभूतंवीक्ष्य
पप्रच्छमाषधन किमीदृकं कृशीभूतः किंकुर्वमिमयार
प्राने ततस्फुरवमवणिक्पुत्रोराजानंतंविजितयत्
प्रात्मामपिविस्मृतोभीत्यामम कात्वशनेकथा पुत्र
दादिष्टनिदनस्यावरणात्प्रभृतोप्रभो मत्सुमापांतमा
यातंश्रवन्हिविंतयाम्यहं इत्युक्त्वंतंततेराजासवणिर
कसुतमब्रवीत् वोपितोसिमयावत्सपुत्राप्राणभर
यंकृतः ईदृगेवहिसर्वस्यजंतोमृत्युभयंभवेत् तद्र
क्षणोपकाराद्धर्मःकोन्योधिकोवद तदेतन्नवध
र्मोणाकृत्वतोयैश्चदर्शितं मृत्युभीतोद्धियतेनरो
मोतोयबुद्धिमान् एतेनगर्हणीयोयमतद्धर्मोपि
ताव्यया इतिराजवचःश्रुत्वापद्मीवादीदृणिक्सु
तोधर्मोपदेशाद्देवेनकृतोनाथदृढंकृतः सोत्रायं
स्त्रामनामेनमपुण्यादिशानिप्रभो तत्कृत्वातंवणिक्सु
तंसोमेनवपुरोत्सवे तैलपूर्णकरेमात्रंदत्वाराजात्र
गादसः इदंमात्रंगृहीत्वात्वमेहिश्चोत्वापुरीमिमां ते
लबिंदुनिमेषुराहिणीयस्त्वयापतन् निपातितश्चातिव
धकःतेलबिन्दुरिनत्तव सद्योनिपातयिष्यंतित्वामेः
तेषुकृपालवः एवंकिलोत्राविसृजंतंत्रभुमापवणि
क्सुतं उतवायावत्प्रमुकुमोदनापश्चासभूपतिः वणि
कसुतोपिसभयारंतस्तेलललवच्यतिं पुरींतामभितो
भ्रांत्वात्राक्षमामागात्तृपांतिकं लपोपिगालितानीतत्ते

बृक.
मदनमंचु.
·३२

136

लेखस्थानमभ्यगात् कश्चित्तत्र प्रेमप्रेषहृष्टोऽत्र सम
नावया तच्छ्रुत्वा मया गणिकापुत्रः शोकावदीर्णोऽञ्जलिः
यत्नात्तेन मया देवदर्शकं किं च न तत्फलं श्रद्धेयं कावधा
नेनैव ते लेखः पश्चात्तं खड्गपानमयाद्दत्तं तदानीम
श्रमपूर्वं पश्य गणिकां तेनेोक्ते सरागानिजगादतं ह
ष्टेनैव लेके विज्ञेन नवया किं विदितं तन्मैव वाचया
नेवनरात्रुघ्न नमावद एकाग्रा हि बहिर्देशे निहतः
यमो तेन पदेशालसं तेन पालकेशिनोमया स्तम्भकाशहि
ष्टिः पल्लवहस्ते यो पवं कलिङ्गदत्तस्य प्रजास्तस्यात
शासनः । नारदत्रामिदानाभ्रश्रीराजाकुलोवि
तः यथास्वराजापुत्रभेरीनिसत्याम्बह्नया नाभाद्
ष्टानवसिकोभारत्यादकविधया यात्रकाशगुणाः
रविमित्रवस्तु पने नयोरव्याक्षमनवर्हविन सत्यनिष्ठ
नः रूपस्यनगरैर्दिवसाशक्यवदिविवक्षिणः श्रमा
ते किलेनासिंकथासंयोगानकेनाः कुलोपिदेनोत्रि
दिवर्जेने स्वमदात्मवः तत्रापरः सर्वामनंनिले
मिलिनाहपि एकासरभिरच्चाराख्यानाहृषपनवरापि
वा श्रीमायानावनःचक्षुःनोरधर्मराजास्थितां विधाय
गणकेनापिसाहितोनवदेनानवे नरहशानानकोपीनः
तहनारिविनयन् श्रहीपतोदगवाढीमदतोधातुभा
वमि एकायरावरत्नेव विस्मरत्या सानन्दनंदवन कौशम

विनयवान्योदेवभूमौ प्रविशयपत् अथवासवदा
कस्य हेतोर्वाविद्याधरस्य कः शाक्रोहापवशीकृतस्य
रूपेनाहमिहानया कौतपांनःकिलाशूर्पणेनागत
नतदांनया लावण्योद्भुनरेगीत्याह्वनः स्वादात्मनो
प्रभुः उत्तभेकिंनशर्वौपिपुराहस्थानिलोत्तमं धात्रा
गृहीत्वारविताग्रजमेध्यास्तिलंतिलं नयस्वमेनकोह
स्थाविम्बमितोतकिंतहो शर्मिष्ठारूपलोपाश्वपणा
तिनामवांतरं अतोविद्याधरस्तुवान्नेवापमप्राप्य
ति त्रिजगद्दोभशक्रेनरूपेणापस्वसाह्वतः इयंत
सर्वेद्रूपापहीनासत्कापराधिनी प्रवेशितन्हरागेहृ
त्वामिपापमिहनंदने इत्यालोच्यविमृश्येनं विद्याध
रत्नमारकं अहल्याकामुकःसोस्येशापामप्रसेद
दै पापेप्रियाहिमानवंशापवायोनिंजातस्तां हिवं
कृत्वावकर्तव्यमेवमिद्यामिमामिति अचौंतवेवसा
नस्यातस्तत्वशिलापुरि रात्रौकलिंगदत्तस्यसूनारा
दत्तायपाहृतं नस्याहृमभिदत्तासाशक्रःशापमुक्त
तापसः सभूवीरेदेव्यादेहसौरयेदायिनी नरा
वनभसोअग्रहांत्वालोहदेवीदर्शीसः तारादत्ताकिल
स्वेमप्रविशंतींलिजेनोदरीं प्रातःस्त्रावणीपत्तमभर्ये
तेसासविस्मया रात्रौकलिंगदत्ताचसापदत्ताज
गादत्तां देविदेव्यापतंतेभवशापान्मानुषयोनिषु
नत्वानेदेवनीतीयः कोपिगर्भेनवापितः विचित्रस
स्मत्कर्मनिबद्धासंहर्तोनिहि तेनवाग्निगतस्यासिंश्च
भाशुभफलाप्तये इत्युक्ताभूम्भनात्तीसाप्रसंगात्

वृक·
मरनमं·
१२२

इत्यावर्त्ते सत्यं कर्म्मैव बलवद्भोगदायकं शुभाशुभं त
स्मादेव तत्याज्येत्सितो ह्यात्रे श्रुतं वक्ष्याम्यहं शृणु । अ
भवद्भवेद्वाराणस्यां कोसलाधिपतिर्नृपः नागश्रीरि
ति तस्यासीद्राज्ञी याप्रतिदेवता भूमावथ धनी ख्या
तोऽर्थ्यस्यापि सतोऽभूत् कालेगच्छति तस्या वरेण्यान्त
स्य च भूपतेः अहमेवास्तु तस्यमाद्युद्दिताहितस्तदन
न्तोमत्यतिबालायां देवमानननीमम अकस्मा
पवाय पूर्वेनतस्मरन्तेन मया अश्रीमेनत्दनाख्यान्तमा
नेस्तनयेवमे अशोकितेस्मतानाति स्यादमख्याने
वस्त्येव इस्यताहस्ततो देवं मयीतीवविख्यापिता
इस्त्रकामस्तनया पत्या राजानं अत्यभावन श्रियेम
यापिप्रान्तनमवैयेवसदसाक्तं तस्मावद्वता
वर्त्तं कथापिख्यामहं वने यस्त्वकोन्यथाकर्त्तुं पा
क्रोद्धिभविनद्यतो इतिसोऽपि विनानेनभग्नेराजेन
गादत्तं निर्वेधोयादितेराजं श्राद्धताहिवदास्यहं इ
हैवदेशाविप्रस्यमाधवाख्यस्यकस्यचित् सेसाह्य
मिश्रदानीन पकाग्रकृतवर्तेतो वारिधानीवकुंभः
वमार्जनीमं तुकलत्वौ शीर्हेहमभवंदासीसहखा
श्वेवनकामि देवदासाभिधानस्य पतिरत्र समाभ
वत कस्याप्यकस्यवाणिजः साधुकर्मकरोऽगृही ना
वाचासवमावाग्रकनागेहं नितेनोविनं अहंचमस्य
निश्चितिग्रमाविनयमेवनो अकालेप्रमरेगेहमन्तो
वःस्वाविनोवश्चन देवापिचतिाथि प्रचकनागेहंति·

मश्वेतोः प्रत्येकतोधिकं किंचिद्दत्ताश्चादनमप्यभूत्
तदर्थेनाप्यकस्मैचिद्विप्रदाताभ्यामदीयत अथात्रेत्रम
वद्धोबोधिभिक्षुस्तेनचायपेः मन्मत्रमनवृद्धाप्यमल
मल्पश्रुपानमत् ततः लत्वामवधुषोशनेतीवमसी
देतोः कदाचिद्दागादाहारकाले कोनोनिथिर्द्विजः
तस्मैनिःशेषमावाभ्यांदत्तामायिनिजाशनं प्राण
संशयकालेपिदत्त्वैवावच्चपद्धतत् भुंक्तानसिंग
तेप्राणाभर्तारमेनमभ्यजनत् अथैनमस्मादोनास्मा
स्थितिमेनुवशादिव ततश्चाहंसमादायमेपसम्
विनोक्तानां आतृतत्कावस्तुष्णुविपत्तारोममात्म
नः अथराजगृहेजातानानाहंसमहिषीनव अर्विस्यं
हिफलंतनेमयः सत्कर्मणाद्यः इत्युक्तः सतपारस्या
धर्मदत्तोत्सभोऽब्रवीत् पतिरिपिमेसपवारंपूर्वजन्मम
तित्त्व अगिकमेकरोभूर्वंदेवदासोहमेवमः प
तदेवमयाप्यपश्चात्तनेजन्माहितस्थितं इत्युक्तामान्
भिन्नानान्तरीयसनयासह देव्याविषमोत्पृत्स्वरा
जासघोदिवंननानः एवंतपोश्रमान्मिन्नोलोकांतरः
सुपश्रुषोः मात्स्वसावतांतस्यशुश्रूषांयेसमादिशा
न सवकूंतन्मेवकुर्वभ्सापतेनाराधितोमया ततृग्ग
नुमयाप्रपाश्रोधाभिकस्त्वंपतिःप्रभो एवंभवन्तिभग
ताथर्मादेवपदादरात् पितृभ्यांमहसंप्राप्यराज्यंता
निशंपिसत्ता पनन्मनागरादत्राग्यादेव्याःश्रुतवात्रमो
देवः कलिंगदत्ताधर्मकमादरोविकसपादतां सत्यं
सम्यक्कृतोलोपिपसौभूरिफलोऽब्रवीत् तथावधा

ह्रक·
महनदं·
।३८

138

प्रीतोदेविममहितकथांप्रयाणं । ॐहिरण्याक्षिभद्रेश्वरे
वेमुपाध्यायसिकस्याविन् ब्राह्मणस्याभवत्सुधा:
समग्राह्मणशुककः मनोशिष्यानुपाध्यायोयेनेंरुः
भिन्यपोषितः गोमतःश्रुतगदेकोपावितंमाहिरणो
ब्रनः तेवगनाम्यदेशास्यहूभिंतलामकृत्यः तेना
हिरानस्कुपुरेनाक्षिष्यागोयपाविरे सोपिसुविकः
रीसकोयेनेंतेभ्यःसमर्पयत् क्रपणःस्वपितेभ्योपित
त्वथा तस्माद्यपीरितः कोनानिपवर्धयणीतले ग
पाध्यायगृहंदेहेरेवापह्रतावपं इलभंसर्वतत्रावेन
न्योगेतोगतेसवनः पंववयेनुरण्यघानिलोपवनमानु
ह श्रावणिसिविपत्रेवगर्वयालेपापिकस्ततः तदस्या
पिधीनेत्याणान्तेपायोगुरुहूनपि संभावयामस्तः
छेघरापत्कालोहिवर्तते इतिसंमंत्रिसमापितबुःस
ब्रह्मचारिणः शास्त्रोर्थ्यविपिनापेनेंतामशूक्रन्यत
मेते इत्युक्त्वात्यितंभजातनमासविवधस्यनत नगम
रापापतस्त्रोवगुपाध्यायासितोनिकं तस्मैप्रणम्यसर्वं
नेशायंवृत्तयथाकनं सतेभ्यःसापराधेभ्योप्यनुब्ध
न्मनभावयान् हितेःसमापितर्भित्सदोषाश्चेववपिदि
रे आतिस्मराक्षयिपापितेनसत्यतनात्तिरे इत्थंफलानि
पुरुषेतसिद्धेसंकल्पवारिणा गुणबीजमपिस्वल्पंसं
कृषिबलानामिव तेरेवहिथिनेदेविहृषसंकल्पमाप्यसा
पल्लवानिप्रभूतेवन्दवफलपरपितस्थ्राणं । गंगांयांन
लकालोहानप्राप्तरानेनतो पकोविधोहितोपद्य

वैशालस्तस्य तः पुरा नयोः विप्रः स्तुधाक्रांतो निषादावी
स्यनवगात् मस्माहानायभुंजानानेन शूद्रोविविनयत्
श्रद्धोदासणाः कृतायेनेधन्याजगान्निपीवराः येपथ्याका
ममसंश्रेनिश्रत्यग्रशफराम्भिषं द्वितीयस्तु सर्वसालोहष्ट
नानेवधीवरान् अविनयद्विगस्त्विनांकव्याधान्यागणा
तिनः नात्कमेवस्थितनेयहहृषेरांसहवंमम इतिसंमे
त्यनेनेमनयासीत्स्वात्मानिस्थितः क्रमाद्वानशनेनो
भौविपन्नौनोतोगहिनांतमनो द्विजस्तत्रप्रभिभुक्तः योगी
गंगाजलेन्यजः ततोकृतात्माकैवर्त्तकुलपवावसाहि
तः अपनायनतीर्थस्यगगाजातिस्मरस्त्वभूत वैशालो
पिनतैवगंगातीरेमहीभुजः शूद्रजातिस्मरोजज्ञेपी
रोतुपहनामकः ज्ञानयोस्तनयोरेवप्राजन्मस्मरतो
द्वयोः शूद्रजातिस्मरोजज्ञेपीरोतुपहनामकः जित
योस्तनयोरेवप्राजन्मस्मरतोद्वयोः पकोनतेपेवाशः
सेराजामन्हगुदेपरः इतियर्मेनरोर्द्धलमगुडंयसमा
नसे मुडंवयस्यप्यस्यपस्यनह्यंफलेनस्यनसंशयः
इत्यन्तश्चक्रेदेवीनांनारादङ्गामभूपतिः कालेलिदा
तिनरष्युवाचैनाव्रसंगतः किंवमताधिकंकर्मेदविय
मामयाहस्यं फलायनाडिपन्नवमनवधावंनिसंपदः
तयावककथयामायस्त्राविज्ञाकथामिमां श्राल्तीह
भुवनाख्यातावैनिश्रुताविनीपुरी राजनेसितहर्म्यैर्या
महाकालनिवासभूः नसेवावसनंप्राप्रकैलासशि
खरैरिव सवक्रवर्तिनियानीयपश्चविप्रपद्माहिनीप्रजः
परामोगोपिगंभीरः सायवस्वाम्बराश्रयः तस्याबि

कथा:
मदनस्मं·
·३९

139

अस्मिन्नास्योबभूवात्र्त्रैपाख्यया राजोवैरिमृगा॰
यस्यैवासन्सत्सभाः ज्ञाविन् सर्वविष्णुनिपत्तवाद॰
लहृसमरोत्सवः श्रेष्ठबाहुवीर्येचसाधवोत्तरलम्पत
श्रुत्वैसामरत्रमेननस्मिप्रापध्वीना कथांनेरप्रसंगे॰
नमंत्रिणाजगादैत्यः देवदेवेंद्रदर्पणप्रास्त्रविद्याम॰
देनव शार्गंमतामपिविश्रुतांतादेखेणास्लेभेमः तथा
वशूणीबाणेनष्ठहुणेसुमर्दिरः दर्पाद्गजसहस्रस्य
तावदाराधयाविनः यावत्प्राप्तनयाभवत्ततन्वरःसम
निरिणः सैवनेवीरिणामेत्येरनबाहुःखनःक्रतः तर
स्माज्ञपापिकर्णेभ्रानासेतोषाप्तवंविना कांक्षिणीपो॰
नाविनिष्ठोविपक्षोपिकदाचन शास्त्रशौर्यास्त्रवीर्यव॰
रर्शनीयंतवेहृवेन् योगयाभूम्यावदमानस्रगयायां
वरदर्शाव राज्ञांवपेवरकमपिप्यायामादिक्रतेमतं
पुत्राधविनशर्मातेराजातोत्कनश्रमाः शारणपाष्ठ
स्रगात्त्रष्ठाःशून्यामिश्चांतिमेदिवीं नेनेनेत्यपेनेवप्या॰
इत्यप्यारेवदमिश्चने नवानितेनिश्चिध्येतेनसेवाभ्यस
सेनादि गजाल्पनयःशूर्वमपिपांशदपःविनि इस्र॰
क्रोमरत्प्रेनमंत्रिणासहमेथसा राजाविक्रमसिंहो
यनेश्वीनिवदमप्यत श्रेष्ठप्राप्यपादाजमारमेयमयीं
मुवे विवित्रवाग्ररेष्ठुगपमयीश्रमकलादिषः सद्रा
छेरगप्रगामानिनाहमपमंवरं उवंसमरगापारेनोर॰
गणोनिर्येपोल्पः निर्भिष्णगजघटाभ्यवाहृग्न्यूहरा
लवे पुरुषोशवपयपद्वाविनंनसाहिनोस्थितो सेरम
श्रियमाणेनावमिषः कैमापिनाश्रभौ हरान्सनकंपरा

नगम

नागमामस्सरगयावनं तत्रप्रोत्खातवृक्षेषु मह्स्मा
द्रेषुवल्यथात् तोच्चसिंहनादेषु भूभागेषु वेगेषु च
तास्वविक्रमवीजाभैः महींनस्तारमौक्तिकैः सिंहा
नोहस्तिहन्तृणां निहतानां चवल्गते तिर्यवातिर्य
मेवास्तियेनवंक्रस्थनास्मगाः लब्धनिर्भिन्नास्रवं
शुद्धाक्रान्तवजनेगाः कृताविस्थहविरं राजतासेस्थां
नसेवकः आगाल्कोथिलतत्स्यनचापेनोऽग्रयितोगुन
नस्पोटेवक्त्रलेनसिंनावन्कालेनथ्येवतो स्थितोदद
शुप्रहर्षा निर्गच्छंतोवपुष्टवान् कोवेतोमंत्रयेतेव
किंस्विदेवमिपद्विरं नूनंवाराविमोदीचेरहस्याला
पसेविवेतो इत्यालोच्यप्रतीहारं आलोक्यतानाययत्सु
तो प्रहर्षाद्धावष्टंभराजनाबद्धेचकारच द्वितीयेहनि
वास्यानं ताचानीयसपट्टवान् केयुवांहविरंकस्य
मेव्रस्तावानस्मागमिति ततस्तयोः स्वयंराजानमग्रपर्य
नयुत्रयोः पातिनाभयेकोपोसुवांवजंप्रवक्ष्मे
स्पयतांवाणिपाम्येनयथावदपुनाप्रभो । अभूत्कश्म
कोनामविप्रोस्यासेवचः सूरिः तस्यप्रवीरःपुत्रेच्छा
कृतानाम्माराधनोद्भवः अरुमेघमहाराजवेदविद्याव
वन्हतः तस्मिंश्चभार्यानुगतेपितरिस्वर्गतेनोशिशुः म
धीनविद्योपानाध्यात्ममार्गेसुकृतवानहं प्रवज्या
मंवहतंशास्त्रविद्यासेवितं कस्पनोक्षरवलेभालं
गुरुशास्त्रनवर्जितं तेनकर्मणाचोत्रीणिशास्त्रेजान
हामेरः प्रत्थीमेकदाबाणानहंदेसुगतोभवं नाव
हेनपद्याश्चकानिगर्पानिर्गतावधूः आगाम्कोपरणा

हक
मरकमंत्रु·
१४·

१४०

हृतानेमेवहुभिरविना अकस्मात्वतेद्देवात्रकरीत्रो
दितश्चरवल: कुतोप्यागत्यतामेववधूमध्यापतन्न
दात् तदृयेनवमसर्वैपितस्नावामनुयायिनः तदृश्रा
पिसद्भीवापलायेनस्तेनोगतः तद्दृष्ट्वासहैवा
हंसंभ्रममविनयम् हाकथेकावरमेभिस्यैकेके
यंतपाविनी तदहंवारणादस्मादत्तामिशरणमिमं
आपन्नत्राणविकलैः किंप्राणैः पौरुषेणवा इत्यहं
गुरुनादस्तंगतेहंप्रतिधाविनः गतोपितांस्त्रियंप्रति
नासमामेवाभिद्रुतं ततोहंभीतनानायोवीक्ष्यमा
णस्तयानदन् पलायमानस्नुगतंतेहरमपिकुष्ट
वान् क्रमात्मवतवतोभगतोप्राप्यमपालोमहानरोः आ
पितातोश्णवातिर्यकलाघवात् पलायितोहंदृष्टो
वसतोपुणवामदूरीयत् ततोहंयोधितस्याः समी
मायिमांवीरवरः तातोमहर्षावावदनन्नसा किंमेकथा
काकापिगतः अभो पनवकशालेयत्तमाहितःपुत
नात्मानिरवेलेणपत्नास्त्रमुखादहं सेवछरपने
रागाश्रमांप्रतं लब्धेनरेहिमिलितापश्यामोपवक्त्र
यापितानामापिपरगीयंकिमेनया इतिपेयस्यमार्गो

पेततारूपयस्यसंगीनः तएगदेत्यवसाभर्त्रीबालासं
भाविनीसती तेनसाकंसभ्भ्येनगेहंप्रावर्त्ततक्रमात्
अहंचगुप्तनहृत्पाथेयायरवल्पदा पाथ्यादल्पवित्तत्वं
स्याहूरमधानमभ्यगात् सावहालिभयभ्रष्टभंगागत
वितोस्तनम् पथिमिथ्यावदंतीतंपतिस्पर्शीववर्जयत्
कस्यचक्रोत्कारवीगाठशृंठोनविघ्नरःसहः तिष्ठदनप
क्रत्यत्रीभुजंगेवविकारिता क्रमाच्चलोहनगरंप्राप्त
स्मलेखरवयं वनिन्याजीविनोयत्रभवस्तस्यागृहेंहि
याः क्रत्तास्मस्त्वदहंवात्र सर्वेबाहेस्थालये ततस्तमि
लितस्तेषुबहितीयेत्राक्षणःसखा नैवापिदर्शनेस्यान्यः
मास्याम्सःसमभूत्सानो विवेत्रानातिजनहणप्रेमजन्मा
नराचिते ततोरहस्यमात्मेयंसर्वमस्मैसमपोदितं महुदे
वतरास्वेरंमामेवमयमब्रवीत् त्वमीभवास्तुपायोग्रः
नत्वकेतवमिहागतः एतम्याम[illegible]भगिनीविधनेत्रवाणि
विलुयाः गृहीतास्यामयामाकमितःसागेलभयता त
त्कालिप्रदीपेनमहाप्यनतवोमितं इत्युक्ता मामयंवि
प्रोगतानस्यानतोरहः वणिग्वधूतलोकृत्तयथावस्तम
वेदयत् अमेघःक्रतसंविद्धसाननात्मामेत्यतां प्रावे
वेशयत्ज्ञात्वाजायातत्रदेवगृहेतरे ततोतत्याप्यनयोर्नीव
मथ्यादेतांजतेदेवमा मित्रेमेभ्रातजायायातस्यावेशमः
कारयत् क्रततदेशमेतत्वगृहीतानगरांतरं अयामः
हाविषाक्षेदं क्रतानःकार्यसंविदे अहंचाभिगम्यततःतया
गृहस्रवेशया वणिग्वधूममप्राप्तःक्रमेणगतपिनीमिमां
नवतंदावमाराचैजटरःसोत्सवाद्धतः महस्रजनादिः

हाटेनेनसहनिर्गता ततस्त्वायंगृहीत्वायंविप्रक्षुद्रैःप्र
याणकैः आगतोनगरीमेतामावांमिलितौविह
रन्तावावाभ्यह्मभार्यैर्यथामिथस्तत्रयौवने ततोस्मान्ता
जायेनेसानुरागसमर्पिते अनेनानिवासेसर्वत्रदेवशोका
महद्भयं कस्याम्बस्तितिवेनोहिविहितःसैरस्माहृतं तद
वस्थानदेहतोस्थविमार्गेचरहारस्थ्रेरे आवांमेत्रयमाणौ
तौहृष्टौदेवेनहृतः हष्टानाथ्यवचंसंपमस्याथितौचौ
रशंकया अघपृष्टौवहृत्तांतंसर्वचक्काथितोमया देवः
प्रभवतीत्यनीतिस्थनेनोहितनरा राजाथविक्रमसिंह
स्यौविप्रोह्लावप्यभाषत तुष्टोस्मिवांभयंमाभूदिदेवत्र
तितिष्ठतं अहमेववदास्यामिपर्याप्तंयुवयोर्धनं इत्यु
क्त्वाभरद्दौराजायथेष्टंजीवनंतयोः तौचभार्यान्वितौत
स्यान्तिकेतस्यतस्थेर्वं । इत्थंक्रियासवनिवसंत्यपिया
त्तनाद्दुसांक्रियाःप्रबलसन्नबद्धिकृतात्त पर्वतसार
इवैहिकेनचपुराविहितेनवापि देवेवकर्मविभवेनशु
भाशुभेन गान्धर्ववेदनृपविचित्रभोगाः सर्वोहिना
नायान्त्यलानयांतकेदर्वविचातीवहष्टा साकापिदेवत्र
रत्नानिसंश्रायंते गर्भेततोपिवल्लकमेवगात्यपत्रा ।
शनिनिजभर्तेवटनाकुरुनात्पनेनाकलिंगदत्तस्य देवी
तारादत्ताप्राप्यसाभोग्यपरंपदं ॥ ॥ इतिश्रीभट्ट
सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे मदनमंचुका
लंबके प्रथमस्तरंगः आदितःसप्तविंशः

ततः कलिंगदत्तस्य राज्ञो गर्भभरालसा राज्ञीतद्वशि
लापांसानराजन्दाशनैरभूत् तदेष्यश्चंडलोवोवप्रावी
मत्तवकारसा आसन्नप्रसवामांकुसुलीनरलतारकाज
तेवतस्याद्धविरातनम्यसहशीलता वेदसमर्वसोधर्थेस
गेवणीकसन्निभा ईहकाग्रेनकिंजानद्वइत्येवस्तिहशागलि
नः रत्नाप्रदीपमस्तस्कांनिजितावि्छायतांयज्ञः पिनाक
लिंगदत्तस्य जातां तां ताहशीमपि हृष्टातद्रूपगुणासाग
वैफल्यविमनाअभूत् पिन्नांनामपिसंभाव्यामपुत्रेस्तुर
हृयत शोककलः कन्याहिकाननैः यवाक्षतः ततः
वेतोविनोदाय जैनेनिर्गतमंदिरात् ययौ तातजिनका
रविहारं समहीपतिः तत्रैकदेशे शुश्रावधर्मपाठमिव
एण अमणयोगविह्वलकथ्यमानमिदं वचः अर्थप्रधान
मेवाहुः संसारे मर्मन्नर्मम् अर्थदः प्राणदः प्रक्तः प्राणाणस
र्वेनकीर्तितः बुद्धेनवपरस्यार्थेकरुणाज्ञलवेतसा
आत्मापि तृणवद्दत्तः कवराके धनेकथा तादृशेनच
धीरेणातपसा समागतस्पृहः संप्राप्तदिव्यविज्ञानो बुद्धोत्व
द्रवमागतः आशरीरमतः सर्वेष्विष्टेष्वाशाविवर्तनात
प्राज्ञः सत्वहितं कुर्यात् सम्यक्संभोगतृष्णे तथाच सर्वक
स्यापि कृतनाम्नो महीपतेः अतीतवलितभगाः कु
मात्संमताकुमारिका बालापवचनात्युक्तावैराग्येणापि
नर्गृहं यमयानेशिक्षुपः एषाजगत्रयपरिष्कृतं श्रमार्थ
विघ्नमेवैतत्राप्येतत्शरीरकं तथाप्यभीष्टसंयोगमत्वा
दिसप्रविभ्रमः एवं पुरा हितेनत्र संसारे मारमुच्याने तद्ने
कायेदेहेनक्रमः सत्वार्हितेवयं हिपापमाजीवदेवेनक्षुरी

शुक॰
मदनम॰
१४२

ऽपित्तकानने कथाश्लोकापयोगायकोनेनापिहतेन
किं तथाचरितम्भवेद्विरक्तः कोऽप्यभूत्सुरा मधुवापि
सकौतोऽपिपरिव्रज्यामशिश्रियं सत्वाद्भः भिक्षुकस्या
पिप्रविष्टोवणिजोगृहं दृष्टान्तरूपानन्यत्नायायप्रपत्राय
नेत्रणः सानलोचनलावण्याद्भुतविभ्रममब्रवीत् कर
योमातेमिदंकष्टमीदृशेनवयाहतं साधयास्तीनवाने
नवस्त्वघायानिरीक्ष्यते इत्युक्त्वासतपाभिक्षुश्चस्त्वेक
मपात्ययत् उवैवकृत्वादेहेलेनमानः पश्यपदमीदृशं ज्ञ
गुप्तिनमस्कनांसंगृहीत्वांपदिरोचते ईदृगेवंहितोयंव
वदत्यंकिमेनयोः इत्युक्तः तेननदृष्ट्वाव्यतीतस्तावणि
मधुः उवाचवदृष्टायापंमयाकृतमभव्यया यदहंहेत
तांप्राप्तालोचनोत्पाटनेनेव नष्टेनाभिक्षुरवदन्माभूद
ज्ञतवव्यथा ममत्वयायुपकृतंयतः शृणुनिदर्शनं।श्रु
सीत्कोपिपुरकोनेकृत्वायुपवनेपतिः मनुजाद्वविवेर
स्मितिः शोभनिकेषच्छ्या तपस्यतश्चकोऽप्यत्रराजानत्रे
वैवकतः विहर्तुमागतः साकमवरोधवधूजनैः विलस
मानस्तत्रस्यापाश्चर्यापनस्यव तपस्यचापलाद्दृष्टः
तत्रस्थानेकेलाभ्रमत् दृष्टानेत्रैककदेशेचसमसमाधिस्थिर
तेमृतिं प्रतिदृष्ट्वाविगार्यैवंकिमेतदितिकौतुकात विर
स्थितानात्ननास्तत्रप्रवृत्तः सोऽश्वपतिः अपश्यद्द्वियिनाः पा
ष्टेनत्रभ्रामसर्वतः ददर्शीचाथराज्ञीलाः परिहृत्निसु
निःस्थितः उपितत्रुद्धिः तस्मिंश्चदेहेणपाद्वत्सनो पेप्सु
येमधीनेद्वीपंदेवनंनिर्विवेकता पकैकंकिंतुपत्कर्णो
येवासितेनेनकालकया नेनोगोनेरूपेनास्मिंकृतागमपि

तेमुनिं अनुकंप्यकरीभूयः कामुवावाग्रे देवता मह
त्म्येन पापेन क्रोधेनैतत्कृतंतथा सशल्यानामहं दृ
क्षिमन्येनेयदितद्वचनात् तच्छुत्वा मुनिमादर्षिदेविमा
मैवमादिशः सहिधर्मसहायोमेनविधिपकरः पुनः
नत्यसादात्वमाधर्मैभगवत्याश्रवानहं कस्यत्वमेयं
किंदेविनेवंचेत्समाचरेत् कःकोपणोमुवस्यास्यदे
हस्यार्थेमनस्विनः प्रियाप्रियेदसाम्येन वमाहिषा
त्मनः पदं इत्युक्त्वा मुनिना साध्यनपमानस्यनोचिता
श्रेयांनिदेवताकृत्वानिर्गुणानितिरोदधे तस्यष्यामो
पिनसाधोरपकारीमतोऽस्यः नेयांतत्ववतनेहतोत्वंनपो
हन्नानय्याससमे इत्युक्त्वासवशीभित्वविनम्रांनांवणि
क्षधूं कोनेयिवपुधिहासिनतास्यःसिद्धेयपयो तस्मा
द्वालेपिवम्याधिकःकायगवरेग्रहः सतोपकारत्विनः
स्मादेकःप्राप्तस्यशस्यते तदिमावयमेनास्मिंनिःसर्गः
हितसमानि यमयानेप्राणिनामर्थेविनयस्यामस्कृरीर
कं इत्युक्त्वापरिवारेनाःसमराजककुमारकः तथैवच
कः पापुष्यसंसिद्धिंप्रमांततः एवंनिजेशरीरेपिसम
त्वेनास्थितीमतां किंपुनःस्वतयावाधिपरिग्रहत्यणो
त्करे इत्यादिसत्वपःकुत्वातविशारेधर्मैपात्कात्त क
लिंगदत्तोनीनावरेतंप्रापात्समांदेवं तत्रात्तुवाध्यमा
तस्तुकन्याजन्मपुरापुनः सराजागुरूहडेनकेनापृष्टवे
हितनता राजाल्किंकन्यकावन्तजन्मनापरितप्यते प
त्रेयोपमुत्रमाकन्यार्थिशावाचोहपरत्रच राजपलेवेषु
कालेपुत्रेभ्यामहीभुजां येभवंत्यपिजनकंनवम

हृक॰
महनमं॰
१४३

कैटकाइव तस्मात्तं निर्भोनाथ्यान्तं त्यादिननपाउ
णैः नीर्णात्रः सहस्रवीसाग्रमतिभ्यः पराभवं फलंप
बस्तनाशनान्कृतः पुत्रान्परचनन हलोवनाकथ्याः
मत्रकिंचवक्षिनिशाम्यतां । आसीद्राजासुषेणाख्यः
चित्रकूटाचलेपुरा कांचीमयस्वर्णधारानिर्मितस्तु
पुकेषणा सचक्रेदिव्यमारामं मूलेतस्यमहागिरेः नृ
णाणांनंदनोद्यानवासैवरस्यदायिनं तन्मध्येवचकारै
कांवापीमन्तुलपंकजां लक्ष्मीलीलारविंदानांनवा
करमहीमिव तस्यास्तस्योसमस्तनसोपानायास्तटे
सदा पतीनांस्नानरूपाणांमभावादवभ्रमतः पक
शानेनमार्गेणनभसाप्सरसंदरी रंभाजंभारिभवनाद
नगामयदृच्छया सातंददर्शराजानंतत्रोद्यानेविहारि
णं साहात्समुमिवोत्कुलपुष्पकाननमध्यगं वापि
कायस्थयनितांरिकोनयतिनःश्रियं वेदकिमेषैनेनद
श्रीरस्याननपायिनी नूनंपुष्पेषुकल्पानं पुष्पेभ्यः सो
पमागतः किंतसारनिरतस्याङ्गनासहचारिणीर
रोत्तकाकृतोहेमवामावर्णितेनभोतरात रंभामानु
षरूपेणराजानंतमुपायमत गुणेतेनोचमदनाहृष्टा
राजासविस्मितः अचिंतयदहोकेयमसंभाव्यवपुर्भवे
त ननावन्मानुषेयेनयातैरोनास्याश्रनःसृष्टा नचाङ्गः
सनिमेषवानस्मादिदैवकाष्ठसौ पृष्ठमात्रमयानेयं
पलायनहिजानाचिन मतिभेरामहायायोपादिस्याः का
णासंगतः इतिध्यायन्नृपतिहृतसंभाषणलया
उत्कंपेणेवतत्कालेनतंराशेघ्रमामावान विकोत्र

वचिरं सोऽत्र साकमम्बरयानया दिवं सापि नभ
स्मारस्वं प्रेमणा जन्मभूः । तस्या वीर्याद्गुणोद्भवे
श्रीस्वर्णराशिभिः । सा सप्रभूरिनिरैश्वर्यैर्भकाशि
त्वैरिव कालेन वासरान्तः साम्बष्ठेण स्ववराम्ब
राः प्रसूतानन्यसदृशीं स्तनगर्भा सती सुतां प्रसू
तमोद्वैव वसाजगादैकं महीपतिं राजन्यायोपमी
हसि मे शोणोऽद्भिनः सदाधुना प्रहृष्टहृदं भाकाका
स्त्रीनरपि दृष्टत्रयागिणी । जातेव गर्भे सकान्तं गच्छा
मस्तत्सुणोवयं समपीडितदृशोस्माकं न दृष्टेकन्य
कामिनां पतद्विवाहा लोकेनो भूयो भावी समागः
मः पञ्चशराप्सरां भाविवशा सा निरोदथे तनद्भः
त्वाद्वसरा जाभूत्र राज्ञाणाभ्ययोधनः । निरास्येना
पि किं त्यक्तं विश्वामित्रेण जीवितं मेनकायां प्रसू
तायां सहेव शकुन्तला । इत्युपदेश विवेकत्रेग्रत्ना
तार्थः सत्सपोषृतिं पौनरदत्तककन्यां वपुत्रः संगमका
रणं तां च बालां नदेकाग्रः पिता म्वैगहेदरी सा
लोचनसौन्दर्यायामावके वलोचनां कालेनयौव
न प्राशं उद्यानस्यां दद्दर्शीनां पुवापदः पुष्पाश्रास्म
वनमाध्यः कापुण्यपोतुनिः । सत्सपोराशिशूद्रीपिद्वैष्ठ
वेतां स्वपात्मनां प्रत्नरागरसात्तोभूदितिवाञ्चविधिं
नयन प्रहृद्रूपं किमप्यस्याः कन्याया परमाद्भुतं
नेमां प्राप्नोमि चेद्रार्थी किमन्यत्तपसः फलं । इतिध्या
यन्सानिपुवा सस्तलोचनयानया प्रदर्शितप्रसन्नेना
विभ्रमविपाककः । नेवीत्समापि साप्रेमामादनस्य

हक·
मदनमे·
·४४

१४४

रकमेरलं घोंतश्रुकमनीयश्चकोयेस्यादितिवि
लयन् वरणायैवचोपेत्यतयमोत्पलमालिकां
क्षिप्तैनस्यवपुषिप्रणाममकरोत्ततः पतिंसमा
श्रुद्धैत्यासौलज्जयेनाभिधीयत महाराजकुलं
त्वमत्रयातावशात्मना ततोसामात्यनृपलो
भशुदिनलग्नया तयापूर्वसविनयाहृष्टयामा
निपुंगवः सकायेच्छाभवतोनर्मीलापोतवेदयं
तेदेवरातान्नपतिः पितामेयाच्यनामिति श्रुत्वात
पविज्ञनान्मतिस्तस्यानिघाप्यसः गत्वास्वपत्ति
नं दृष्टेणंतामयाचत सोपितंवीक्ष्यतपसावृषा
वातिश्रुमेगं उवाचवविनातिश्चोराजाउनिक्रमा
रकं ज्ञानाक्षरसिंभार्यांकेच्छाभगवन्मम श्रुत्वा
विवाहाज्ञाकेमेतयाभावीसमागमः यद्वंतयाक्षं
न्याधारंभपैवममोदितं यतत्कथंमहाभागभवेदि
तिनिश्चयनं नश्रुत्वाउतिमुत्रोसौतण्मेवमविन्तय
न् किंमुरामेतकोऽज्ञनामपरेष्टाप्रमहरा स्वायघो
घोविश्वामित्रेणलब्धकः नदिदंमतपोभागव्ययान्
किंनकरोम्यहं इत्यालोच्यनभारोयामित्रक्रामोत्र
रोरोदितंयातंभासंभोगामिहये इत्युक्तेनमुनिना
श्रुणंगत्वाराजसंसदि यवमक्लितिमयाकादियावा
दभुजनः ततःस्लोवनेतानमेमुनेयकाश्यपायतं
वस्त्रायस्वातनयोमराजादिवनयेवो नमहिवानमा

मामायतनयाशक्रविग्रुरूपा सेदेमेरंभगासाकंधू
योदिव्यानुभावया इत्यंकृतार्थितोदेवसंघेणःप्राप
कन्यया। कन्यासुस्मादृश्यांगेदेष्टीदृशोवतरेनिह्नि
नेद्दशाकापिदिव्यानेनानागापकृताश्हे कन्यानु
नमत्तोमागमच्छवंनजन्मनाविभो इतिश्रुत्वाकथांरा
नामूरूहडातहृिजन्मनः कलिंगदत्तोन्पतिर्जहौरावं
तोनतोष्ठव तांसवक्रेनिजमतांनयनानंददायिनीं
नाम्नाकलिंगसेनेतिबलामिंदुकलोपमां सापितुः
प्यपितुर्गेहेराजपुत्रीनतःक्रमात् कलिंगसेनाववृधे
वयस्यामध्यवर्तिनी विजहारवहर्म्येषुसाहृद्गोपवने
षुव क्रीडारसमयस्येवलहरीषुशैशवांबुधीः कदाचि
दयहर्म्यस्थांकेलिमन्नांददर्शतां मयासुरसुतायांती
व्योम्नासोमप्रभाभिधा सातामालोक्यरूपेणमुनिमा
नसमोहिनी सोमप्रभानमःस्थैवजातप्रीतिरचिंतयत
केहकिंमेधवीमूर्तिकांतिस्यादिवाजलनः इतिवाय
हितत्कालकन्यकानदेवमधूरं प्रवराजगृहेकापिदि
व्याशापकृताभवेत् जानेनंमांतरेचाधुनूनंसख्यममे
नया पतडिमेवटन्यस्यामतिस्वेराजलेमनः नद्युक्तं
कन्तेमेतांमेस्वयंवरमाधिमुनः इतिसंचिंत्यवालाया
नस्यामेमामयांकया सोमप्रभासागगनादलक्षिता
सवानरत मनुष्यकन्यकाभावमाश्रित्यास्यासमकार
णं सास्याकलिंगसेनायाः शनैरूपसमर्पव दिव्याग
नसमनाकापिसयमन्यकृताकृतिः प्रसोसमागतांपा
र्श्वे उपविवेशसावीमम इतितदर्शनादेववितिसोस्याम

वृक॰
मदनमं॰
१४२

145

वासरान् कलिंगसेनाप्यालिंगत्सं तां सोमप्रभां तदा
उपवेश्य च पर्यंकस्थ्रद्रणाद्वयनामनी वक्ष्यामि सर्वं वेत्ति
ह्येतिताचसोमप्रभाब्रवीत् ततः कथाक्रमेणैव वाग्वा
सत्वमबध्यत ताभ्यामुभाभ्यामन्योन्यहृत्स्त्रहृपरस्प
रे अथ सोमप्रभावादीन्स्वाविवं राजकन्यका राजपुत्रैः
समं सख्यं कस्माद्यद्यपि निवार्यते अल्पेनापि परा धेनैतेहि
क्रुध्यंति मा त्वया राजपुत्रवणिक्पुत्रकर्णाख्यानं वाक्य
ते। तथा हि पुष्करावत्यां गूढसेनाभिधो नृपः आसीत्त
स्य चजातोभूदेक एवात्मजः स राजपुत्रो दृप्तः स
देकपुत्रतयाशुभं शुभं वापि यच्चक्रे पिता तस्यासह
न्तत् भ्राम्यतोपवनेजातु दृष्टस्तेनैव पुत्रकः वणि
जो ब्रह्मदत्तस्य सुतस्तुल्यविभवाकृतिः दृष्ट्वा च स
वयः सो तेन सख्यं वरमिति स्मृतः नेत्युवाच कदा नो जातो राजन्
वणिक्सुतो स्वाति न शक्नुः तिष्ठं ताव त्स्य मदशं यं
नं भोगं राजपुत्रः कदाचन वणिक्पुत्रस्य यत्स्य नादेव
नः अहिक्षत्रे विवाहाय संप्रेत स्वल्पका जः मित्रेणैते
सहा संसमावसन् तथा पुरः पानमासेव्य गायन्
नः अर्थितो निजपाथा आकर्ण्यावकं प्रचक्रमे उपक्रां
तेन राजा राजपुत्रद्वारिकेनः ततः स्त्रवृत्तवासी
वमिथः कथा गगने पुण्यावैतेन ततिकर्त्रेण जाग्रता

अतो व्याख्याय कथां पुत्र पापोऽयं न क्षमाम्यहं यदीदम्
न्ययं हारं प्राणेभ्यो न कुरीष्यति कंठलग्नेनैतेनैव तत्त्व:
णंस्तमाप्स्यति इत्युक्त्वा विररामैकादितीयावत ततो
ब्रवीत् अतो यद्यपमन्त्रीणि स्तइ तत्राप्यपादयं भोदृते
वेन फलानस्य ततः प्राणो विश्वोद्यते इत्युक्त्वा विरमत्स्य
पितृतीयाभिद्येत ततः यदेन दापि ज्ञीणीयं न हि वाहं
कृतोऽहं प्रविष्टेषु दैवास्य हृतं पृष्ठे पतिष्ठति उक्तो
निश्चमन्त्रापि वन्तर्थीवाब्रवीत्ततः अतोऽपि यदि नि
स्तीर्णा: नत्रर्थं वासेव रमति प्रविष्टः शनकैर्वायं वृन्त
मयः करिष्यति शनकैर्वापि यदस्य जीवेति न वदि
ष्यति काश्चिदत्र तत्रैव मत्स्यो विषयपत्तुपेष्यति उक्तेति
ष्मरमन्त्रापि वन्तर्थीवाब्रवीत्ततः येन वेदं स्फुतं मोस
रत्नार्थं यदि वक्ष्यति नस्यापि भवनात्स्तुरित्युक्त्वा
स्ववर्तेन वणिक्ततः चनत्सर्वं वृक्षं त्वा निचीत दारुणं
सनस्य राजपुत्रस्य दैवाद्विज्ञो विवित्तयत् उपक्रान्तं
चनाख्यानं धिक् कथायदिला हिताः देवताः श्रोतमा
यातः श्रुपेत्यत्त उपरूलात् नेत्त नासिं स्नेराजसू
नो कोऽर्थो मम माहभिः अतोऽयं वदिणीयो मे पुत्रा आश
णः सम: सहात् इत्युक्त्वापि न वाचोऽस्य माधृद्देवीमम
यतः इत्यालोच्य निवेपनि शांस कृष्ण एव णिक्ततः
राजपुत्रोऽपि सप्रातः प्राप्य न स्वलन्तावः पाथ दर्शन पु
रतो हारं न मादातं इयेष च ततोऽब्रवीत् वणिक्पुत्रो दा
वं मासम ग्रही: सावे मापयमन्त्र्याने नेम मयपुत्र सेति
का: कथं न क्षमानं परित्यज्य गच्छामि इदृशो मः

बृ.क.
मदनमं.
१४९

आश्रुत्वेदं फलान्यस्य भोक्तुमैच्छन्नृपात्मजः वणिक्सु
तेणावधार्य वृत्तोपि स निवारितः सोऽन्तः खेदश्चैनेगं
स्वं प्राप पश्चुरेवममन्यत ततो द्वारकस्तेनैवसमविशान्स्वा
रामिवर्तितं तेनैव सख्यापायावद्भुतावद्भयात्तितं गृहं त
तः कथं विदग्धोणिः किं विस्मयपयोनिधि निवासकं
विवेशान्यं राजपुत्रो वधूसखः तन्त्रातःश्यमारिकावेश
विशालवंदितास्थिते शानकमात्तवं नवकेशापनीयमाक्र
तोद्यमः शानकतोपितस्मान्नीवेज्रीवेद्युदीर्यमः कृ
तकार्यो वणिक्सुतो सृपः केरवहूर्यशो निर्यातनम
पप्रमश्च राजपुत्रो वधूसखः ईर्ष्याविस्मतनः स्वप्रदः कु
ठोद्धास्यानुवाचच पापात्मायं रहस्य स्यप्रविष्टोऽत्रः
पुरं मम तद्धुरास्याप्यतां यावत्स्यभाते सो निगृह्यते
तद्धुरागाहिभिर्वेश्मनि श्शोनिस्थे वणिक्ततः प्रातर्वेश्य
भुवैतेश्च नीयमानोऽब्रवीत्सतां आहेरन्यतमं तावद्रा
जपुत्रो निकंपनः वक्ष्यामि कारणं किंचिन्ततः उक्त
मेवर्धं रस्मत्रोते तेनैनेनैवा विज्ञमः सत्स्यात्मजः स
सोऽब्रवीद्भस्मेस्वपुत्रो तेराजसम्भवे प्रत्ययाद्दृष्टमानोऽस्या
केनेनत्यं च सोपितनत ततस्त्वहः सभ्यं स्वास्थ्यावधमुक्के
नेतेनसः आशु सो राजनत्तनयः कृतदारो निजां पुरीं
नवसोपिमनुत्रस्यपकृतदारो वणिक्सुतः स्वप्रमान
गुणः सर्वैस्तैस्तैरासीच्च यथास्थवं पवनपुत्रावलाभूवा
राजाश्च वेतालो नैवकाममैचीयविरस्यपरदृगस्यतू

रू तद्दानप्रविश्य स्थितेमेमासस्यभिवरः सदा इतिश्रु
त्वा कथमितो हर्म्ये सोमप्रभाप्रभुवात् कलिंगसेनास
त्वेहं तां सर्वां प्रत्यभाषत एते पिशाचा नैवेते राजसु
ग्रामनामास्ति पिशाचद्रग्रेहकथामहमाख्यामि तच्छ्रु
णु । यत्तस्थलाख्यो कोप्यासीदग्रहारी पुरा द्विजः
मज्ञातदुर्गतः कष्टान्याहर्तुमटवीं ययौ तत्र काष्ठं द्रु
दारेण पात्यमानं विधेर्वशात् आपतत्तस्य जंघायां
भित्वांतः प्रविवेशानत् ततः सप्रस्रवद्रक्तो दृष्ट्वा केना
पि भूर्तिनः उत्क्षिप्यानीयत गृहं सः प्रत्यभिज्ञानतः
तत्र विकलया पत्न्या न सप्रक्षाल्य शोणितं आस्यास्य
तस्यां जंघायां भित्वांतः प्रविवेशानत् ततः सप्रस्रवद्र
क्तो व्रणस्तस्य दिने दिने न परं नक्षोहैव यापप्राशीत्व
मायया ततो नाडीव्रणात्विज्ञो दरिद्रो मरणोद्यतः
अथैतत्सख्या विप्रेणैकेनापि जगदे स्वरः सखामेय
नद्यज्ञाख्यः चिरभूत्वानिडगीतः पिशाचसाधनं कृत्वा
धनं प्राप्य सखीस्थितः तच्छ्रुत्वा साधनं तेन ममापृच्छेन
मप्यतः पिशाचं साधय सत्वसने रोपयिता व्रणं इ
त्वत्काख्यानमंत्रो मातुवावाम्याक्रियामिमां उत्थाय प
श्चिमे यामे मुक्तकेशो दिगंबरः सुनांवांवचमुष्टी द्वौ
तंडुलानां प्रत्यात्तमं द्वाभ्यां हस्ताभ्यमादाय जमना
स्थितैत्वामथ्यं तत्र तंडुलमुष्टी द्वौ स्थापयित्वा ततः स
त्वे मौनेनैव वनमागच्छेन्मा वीक्षिष्वाः पृष्ठतः एवं कु
रु सदा यावत्पिशाचो व्याकृत्य नागतः हृहृदिदालिनेत
वायिमिति त्वां वक्ष्यति स्वयं ततोभिनंदीस्तं सोयतः

शुक॰
सप्तत॰
।५१।

वरोगं हरिष्यति इत्युक्तस्तेन मित्रेण सहितस्तत्तथाक
रोत् ततः स दुःपिशाचः सतस्यां तस्य मैत्रीबधीः हि
माचलेङ्गदातोयरोपयामास तं व्रणं जगाद च प्रहृष्ट
तं सोथ लग्नग्रहो हितं देहि व्रणं द्वितीयं मे यावद्रोप
याम्यहं नचेत्त्वत्तापितं त्वकं तेशरीरं सदराममिव इत्युक्त
सहितो भीतः सद्यो पत्नीं तमभ्यधात् व्रणं द्वितीयं दा
स्यामि समभिलांदिनेरिति ततस्तेनोज्झितः सोथ द्वि
राश्रोतो विनिहितः इत्युक्त्वा विरतामथास्य शीलला
तलतया कालिंगसेनाभूपस्यावादीत्सामत्रभामि
दे ततो व्रणांतरालामादातेश्चैव मुक्तावते इत्याशङ्का
व हृदितावितस्य सतभर्तृका वंचयेदं पिशाचं तेगच्छ
तं हृदितं पुनः नारीव्रणो सद्य हृदिन्नभविता रोप्यतामि
ति तस्य त्वाभ्युदितो गत्वा तस्यैवो माव सहितः अनेधी
व हृदितस्तस्याः पिशाचं तं ततो भिकं सावत्सयपि।
शाचस्य वरांगं समदर्शयत् रोपयेमं व्रणं भद्र मम मेति
ब्रुवतीरदः स च दुष्टः पिशाचो भ्यावरांगे सततं तस्यै पि
शीलेयालिनत्वासीत्सतं रोपयितुं दत्सः दिनैश्चविद्रः
तस्यास सहतालाजस्तो तत्तामसयोः किंस्विच्चोरस्ते त्वेवं तः
सेवतं ततश्चैव वं सभ्रांतः सापयावविविंनयत् प
क्षांद्रस्वतंथ्यां पांतिभूरितीं इत्यालोच्यावितद्रार्ये सि
ड्याबंधत शंकया सापिशाचस्ततो भूर्वः पलाय्याद
शैनंपरो पवंकवंचयितातं पिशाचं सचिनस्तया उ

न्दहित्रासहिजनस्तस्यैवारोहेगोत्रेगौरीपयन्त्यास्वयं इत्यंधिपिशा
चालत्नुल्यावालालाग्रागतसुतास्थये तेसिद्धाग्र्यापिनयींयत्
स्नागविरत्यास्तवुड्डिभिः राजपुत्र्याःकुलीनास्तेनैताद्दश
स्फताक्रवित् अतोत्यथानभाव्यंतेसर्विमत्संगवंप्रति
पवंकालिंगसेनायामुक्त्वोत्कुंवाकथाक्रमं सहासंवि
ग्रमपुर्वैनोचसोमप्रभापयौ इतोमेवहिपोजन्यागृहं
यातिचवासः विरस्यितागमिनत्रद्वियामीत्यत्तास्त्वा
वच । ततोस्तगिरिशेखरंव्रजतिवासरेशेशनैः स
खींपुनरुपागमत्सएगपिनींसमापृच्छ्यतां त्वगांजगति
नविस्मयागगनमार्गमुत्पपातसा जगामवसतिंनिजां
प्रसभमेवसोमप्रभा । विलोक्यचतदद्भुतंबहुविन
कैमभ्यंतरं प्रविश्यचमाविनयात्किलकलिंगसेना
वसा नेवास्मिकिमसावहेममसखीचसिद्धांगना भ
वेत्किमथवाप्सराः किमथवापिविद्याधरी । दिव्या
नावदियंभवत्यवितत्यवितथंव्योमसंचारिणी दि
व्यापांतिचमानुषीभिरसमस्तेहाप्तताःसंगतिं भेजे
किंत्वपनेद्दष्टोस्तनययासमंनसाकंधती तत्त्वीत्या
प्रसुप्तानिनापहरभिंसगोत्राकिंभूतलं । तत्त्वीराशर
ततोनाकिंपुनरसौभ्रष्टोपियातोदिवं संभूताश्चततः
प्रध्वस्तिविकलागायेनाकिंभूतले तदस्यामिगुभीः
स्याद्दमनताद्दिव्याम्रसवीयंमम प्रातस्थानुपनामनती
स्निपुणंप्रस्थामितामागतां इत्यादिराजतनयाद्र
हिविंपतीतांयामितीमतयटत्रकलिंगसेना सोमप्र
भावनिजवेश्मनिभूपपवनहर्षोनोत्तकमनारजनी

कथा॰
मदनमं॰
१४८

148

नाय ॥ ॥ इति महाश्रीसोमदेवविरचिते कथा-
सरित्सागरे मदनमंचुकालंबके द्वितीयस्तरंगः ॥
श्रानिलोह्राविंशः ॥ ॥ ॥
ततः सोमप्रभः प्रातः तद्दिने देयमाहिनीं तस्याः कलिं
गसेनाया सद्यन्त्रायमपुत्रिकां करंडिकां समादाय सा
नभस्तलचारिणी यन्त्रदारुमयानाकनिकरं पुनरा
ययौ कलिंगसेनायाआलोकान्तमानेदात्सुनिर्भरा उ
त्स्याथकेठेजग्राहपाम्बांसेनाजुवाचच त्वदीयमखदृ
ष्ट्रैर्दर्शनेनविनाम्याथि तमोमयीत्रयामादिशान्तया
सद्यमागता तन्नम्यांतवसंबंधः कीदृशः स्यात्रयाममे
यस्यायेप्रविशनोमाद्यत्वदेवीवसतिचेह तच्छ्रुत्वाराजपु
त्रीतामेवं सोमप्रभाब्रवीत् ईदृगेनास्तिविज्ञानं त
द्दिनातिस्मराम्यहं नचाश्लेनयाप्यसाकेविनृपादि
ज्ञानेन येहतेनाहमोसूर्यपरतत्त्वविरक्षये एवमुक्ता
नेतिसकोतकः सुहिमेसाविकसेहदेवज्ञानेपितत्त्व
या तत्त्वनालंकृतोवंशोमनुजयेवमहद्भया जगत्कार्य
मत्स्यवज्जन्तार्क एवंकलिंगसेनायाकिमर्थमस्या
वचः सोमप्रभासासर्वंतत्रमादृक्तंयवक्रमे आलिवि
न्यपेर्येसश्रमांगाश्रितः येनरत्नाभवत्तकेसवव्रजमे
नःसमां हत्यस्यपरोतायामितितंप्रतिवक्रयुः तद्या
नेनविद्यादेमयाविवरमादिनं प्रगाप्यमत्ते वद्गाणाव॰

द्भुतपूर्वमयं कृतं तस्यावांहेदुहितेरौमयस्य प्रसमता
दिणी सेयहास्यपंप्रभानामकुमारीतद्दुहास्थिता श्रहं
सोमप्रभानामकनिष्ठामानद्दसावि नदङ्कुवरसंता
यदन्नाथनदस्मृतके पित्रावद्गीविता मीहमापायं
माएपनेकस्त नस्यीत्यावेयमानीता शूर्णानवकरंडि
का इत्युक्त्वादर्शयत्तस्याः प्रोद्धाद्यवदुकौतुकाः सोम
प्रभाकाष्ठमयीः स्वमायायंत्रमात्रिका कौलिकाहति
मावेणकाचिद्गत्वाविनायसा नदाज्ञयापुष्पमालामा
दायदत्तेमायपी काविद्वेवपानीयमाविनायपहा
स्रुया काविन्नर्तनंवत्यविचकथालापमप्याकरोत् इ
त्यादिभिर्महाश्चर्यैः कंचित्कालंविनोदितां स्वयदिता
स्त्या यथिवाता वयंत्रकरंडिकां कलिंगसेनामामंत्र्य
सोत्कांसोमप्रभा ततः ययौ भर्तृपरायत्रानभसापि
त्तमंदिरं कलिंगसेनापाश्चर्यदर्शनधत्तयात्तथा
प्रहृष्टः नदद्भुतस्यामवीहारवमांगुर्वी नद्दृष्ट्वावत
नत्स्याजननीरोगशंकिनी आर्तंदात्वेनमिश्रजाति
दृष्यादिकलोपयता कृतोपिहेतोहृदयेणनहृदयस्यादिन्न
रोगतः उत्सुकतेयेवसेनदस्याप्तादिवाननां इत्युक्ता
भिश्रजाटर्षहेतुंतत्तननीवसा पदच्छ्रुतांपप्याचकर्ण
मातृतसैनदत्तुवीत् ततः स्माच्चसखीसंगमद्यामः
तामिनंदिव आरास्वकारपामामजननींतां पपायोवि
ने प्रयाण्येपुरुषपामास्यविदिताथोक्रमेणसा कलिंग
सेनांनामैवपूर्वः सोमप्रभाप्यपयात् मयावस्त्रायसा
वेषवन्याप्याशगमेनव्रं प्रत्रतास्ताविनोभन्नेगृहीता

स्क.
मदनकं.
१४९

149

विनिनाथेनः तस्माच्च मयेन ज्ञाता मायेत्यभ्यां मम सोऽत्र
तं येन स्वैरं मया साकं निःशंका विहरिष्यसि एवम्
उक्तवतीं हस्ते तां गृहीत्वैव तत्क्षणं कलिंगसेना मयेनः
मात्तस्य निकटं ययौ तत्र ताम् आनयाख्यानश्रुत्वैव ताम
दर्शयत् नोंवरस्थाय यथाख्यानेमेनाम भिनतं दत्तः
उवतः चाक्का निशीनोदंपती तौ उभौ ततः सत्कृत्यप्र
हितस्वेदानां महाभरसुंदरीं वनेकलिंगसेनेयं हस्ते
नव समर्पिता तदिदानीं यथाकाममुभे विहरतं पुरा
वं पतत्रयो वैवाहेस्त्र यानेयनिरीयतः सैकलिंग
सेनाचसा च सोमप्रभा तथा तंगमनस्य विहाराय वि
द्यारंगतनिर्मितं शनिस्मवस्थतां तत्रमायायंत्रकरं
स्थितं तेनोयंत्रमयं यत्नं गृहीत्वाशाहिणेत्रदा सोम
प्रभामुप्रयोगात् उद्भावान यत्नाय सा सपलोनभमाग
ना हृरभ्यानमायेयो श्रादायगृहमामङ्कलहेमाउरुह
संचयं तेनाभिपूज्य गतानासपामाप्तनवसा सो
मप्रभा सा निलयां सर्वांश्च येप्रथा यिता तद्रुहागत्यह
ष्टावविस्मिता महिषी सा वः राजाकलिंगदत्तस्तामः
पृष्ठ्वा यत्रवेष्टितं ततः सोमप्रभावादी राजत्रेतामनेक
दा मयापंत्रादिशिल्पानि यानि स्याः सृष्टानि मेधना पः
श्चाएतानि प्रियमयकर्मक यस्योपधानं यंत्रं पद्मारि
पिरव्यातितत त्रिपितं नेन गत्रार्कोगतनवाह्ना रूपितं ।
पुनः शाकायसोमयंत्रायोः सजीवः इवदूषपते ने
तां मयंत्रपद्यंत्रतत्जालाः परिमुंचति वानयंत्रं चक्रः

हृतेदेशागत्याममसादिकाः अक्रीडकरोतिवामालंयंत्र
माकाशसंभवं मयाचैतेनाप्यवासावितितात्किंतुमत्त
स्यपत रत्नकंचक्रयंत्रेनवतोजानातिवामरः इतितस्या
वदंत्यालहदवःश्रुद्भयंतामिव मयाप्येकुप्यमानानांशः
रवानाकुरुसुकातिः ततःसोविनमाहावंदत्तेविज्ञाप्यतं
स्यं प्राप्यातुल्यांविमावेनांसान्नुगांयंत्रनिर्मिते कलिं
गसेनामाताप्रतस्येगगनेनमः सोमप्रभापितस्युहृहं
स्पेहाप्यावरमोतिको तत्राक्षुप्राप्यविघाद्विवर्तिततत्
पितस्मेदिदे तस्यात्स्वयंप्रभायास्तुपार्श्वेतामनयच्छ्नः
तयापश्यपत्नलाज्ञस्मालिनीतांस्वयंप्रभां कलिंगसेना
लेबालत्वमांसप्तबालवागेरणीं दृष्टितांबरसंवीतांदृशं
तीगप्रवपार्वतीं कामभोगासदाभोगशृहीतोमनमः
क्रियां सामसोमप्रभाख्यातांप्रणतांतांस्वपाल्मजां
स्वयंप्रभाकृतातिथ्यांसंविभिन्नेनफलाशनैः सातिभु
क्वैफलैर्देनेःजरातेनभावेष्यति विनाशस्यस्वरूपस्य
प्रमस्येवहिमाहतिः यत्रस्थामिहसेहागतानाभवि
तोमया इतिसोमप्रभावैतांराजपुत्रीमभाषत ततः
कलिंगसेनाचतान्यभुक्तफलानिसः सद्योमत्तरसा
रसिकांगेवबभूवच स्वर्णावपुरोध्यानेश्रमंतीतमैको
तुकात् सखवर्णात्रबापीकेसधामाप्रफलश्रुमं हेम
विचवगाकीर्णमेस्मागास्लमविभ्रमं भित्तिबुद्धिकरं
भूमेभित्तोप्रदिपतीतिदं जलेस्थलगयंत्रवल्स्थले
वत्नलबुद्धिकतत् लोकांतरमिवापूर्वमयमायाविनिः
मितं प्रविष्टपूर्वसर्वेपराजितनागवेशिभिः स्वयंप्रभा

कथ.
मदनमं.
।५८।

150

प्रसादेनविराजसेप्रासादनिर्गमैः ततस्तदद्भुतस्वरूपप्रकामा
लोकविस्मितो अन्यदाभात्तनीं भूतांतमायाह्वयंप्रभा
कलिंगसेनामारोप्यपृष्ठेभूपोविहारयमास सोमप्रभानं
दशिलामानिनायपर्वतेदिवे तथसान्यत्नावस्त्रापि
त्रोसर्वसर्वर्त्वपिच कलिंगसेनातोवापिपरंसेनोद्यमी
पत श्रर्ष्पनयोर्ह्वयोः सखीगोगंछात्र दिवसेषध्य कुवेक
लिंगसेनांतमेवंसोमप्रभैकदा यावत्परिणीतांत्वंता
वत्तरख्यंममतया तदनंभवनेपश्चात्ममस्यादागमःकु
तः तदेष्यामिसखीभर्तारंभीकांयंकथ्यंचन अर्थिता
केतुषायामश्रुस्रोमांसानिवादति तथावसूगडवके
नांकथितंसेनाकथ्यंतत्र । पुरेपाटलिपुत्राख्येपुर्यौथ
नवतांवणिक नाम्नायशाख्येनपुत्रः धनपालितःसभू
त कीर्त्तिसेनाभिधानाश्चकस्याजायतकन्यका तद्रूपग
नत्यसहसौग्रामेऽनौभार्यकाप्रिया सावतेनसमाना
यममायेधुसमरूपे देवसेनाभिधानायदत्ताभूदग्निजेस
ता भयवाणीमृत्वस्यदेवसेनस्मरजेने विपन्नतनक
सासीतनन्तीत्यामिनेशूरे सातुधांकीर्त्तिसाकंतायथ
नीयत्तिमसमतां कुथात्वलंतीपुत्रस्पर्शात्सकस्थेयत
कीर्त्तिसेनावनन्यावकंतैनेवप्रागाकनां कण्ठीहृताति
लक्ष्मपरवनंवसूप्रिसाति: एकदासपतिस्तस्यादेवसे
नोवणिज्यया गंतुप्रवृत्तेनेवधुप्रोक्तिनोवलभींपुरीं ततः
र्ठेषुचनवोरितं वरसोपतिमामेषातवोवानयापिपि
नासर्वमभात्तन स्याश्रुरेमयानेतदा
ने तथितपोत्तिनोर्वि.सेउ.पोदितिनवस्य तत्कुत्तसस.

मुद्गानस्तत्स्ते हात्सभयः शनैः देवसेनस्तदागत्यामात
रं प्रणतोब्रवीत् कीर्तिसेनाधुनाहं तेन वासप्रस्थितस्य
ने निःस्वातिस्वेहहतकार्यागलीनयपात्सैा नखुवार
कीर्तिसेनांनामाहूयोहतितेनतणा नेदेवसेनमातास्मा
नत्वालंममभावन कृतेनयाकिंपृष्टेनामेवंतांप्रेरय
त्यसैा गृहेभेदकेरेपुत्रममनहोपुत्रवांसमो कृतेनस्कां
नचिवोधूमस्कृतेसवणिगवरः ग्राजसंप्रणायेवाकैजैन
साकेनवंव्याते कीर्तिसेनातसान्तीमासोऽहेगमासि
ता देवसेनस्तस्मैायुः प्रतस्येवलभींवणिक् ततस्तत
विरहक्लेशज्वरवस्याः क्रमेणासा तन्मातांकीर्तिसेनाया
माहीनाप्रीत्यवारयत् कृतावधूहवारिणयाह्वचेया
तहसंविद् ग्रनायाभ्यंतरे गुप्तंतांविस्वांचकारसा याः
वैः दैनेनवेश्मेनावेटिममभात्ययत् चितेमचैनांभूगे
हेस्मायिधानेहठगर्गले तत्रवास्तुदूनाशेपमपूर्वजातार्थम
चये यथावत्तत्रतस्यानः प्रत्यहंसादिनात्यये पपानाहरा
गवस्यायाभक्तस्यार्धशरावकं भ्रविंतयच्चदुःखस्येमत्यावे
वेसनाहयं इमांदुःस्यायपानेतिवस्यामिदिवसैविंति इ
संभूमिगृहेदत्तेप्रापयपापमुक्तनामया सावाहीहदती
नत्रकीर्तिसेनाचाचिंतयत् ग्राढ्यः पतिः कुलेजन्मसैाभा
ग्यसाधुवृत्तसा तथाप्यहोममस्वश्रूप्रमादादीहशीविप
त्। यतएवचनिंदंतिकन्यांजन्मवांधवा स्वश्रूननान्दृ
संत्रासमसैाभाग्यादिदूषितं इतिशोचंतिकस्मान्मांकी
र्तिसेनावनिर्वकं लेभेस्माद्दुःखपरांडाचामनःशालिमिवो
द्धूतं भूमेमेयत्नेनात्रसूरकंगानिवावानसा नावधावत्

श्रीक॰
मदनमं॰
१५१

यौतस्यैवैवात्स्वाह्नासेवप्रमनः ददर्शीवप्रमोदेनप्रार्थ्यते
नार्थेतद्दृष्ट्वा श्रेष्ठीणानकृतालोकाधर्मेणैवनिजेनसा
आदायानद्भवस्त्राणिहंसवर्णैवनिशाद्दये निर्गत्यैवनतो
गुप्तं जगामनगराद्बहिः एवंविधायांतेनमेनतुष्टं गमिष्येव
प्रभाते किंवदन्तेनचलोकस्यप्रप्तस्यव्याप्तिकथंमम अतःस
गुप्तमगंतव्यंपत्नीवेवांतिकेमया इत्यामयवचसाधीतांप
त्तिरेकागतिर्यतः इत्यालोच्यवकाराव नराकांवुकृता
सवा राजपुत्रस्यवेशंसाकीर्तिसेनासुहोहितं ततोग
त्वापणिदत्वाकिंचिन्मूल्येनकांचनं कस्यापिवणिजोगे
हेदिनेनसिंदुरायमसा श्रेष्ठिपुत्रवचकेववलभीगतामि
कृता समुद्रसेनानामस्मैववणिजानातदसेन्नवन् तेनसा
कंसप्रमतेनप्रथमंप्राकार्यस्थितं पतिं सद्राजपुत्रवेशासाप्र
तस्यवलभींप्रति नगाददनेचवणिजंतेगोवन्देवस्मिवाधि
तः तत्रपासदृग्गच्छामिवलभींसतनांतिके तच्छ्रुत्वास
वणिक्पुत्रोमार्गेणवंदत्तवान् राजपुत्रोऽयुंवर्मध्याः कोऽ
यमस्माभिर्निर्गमवान् यतोऽवसवणिक्नार्थः प्रवस्तुत्वा
स्वीयमथ्यं बहुमूल्यमयत्यक्तमार्गेऽवरत्नानामित्रतं दिने
प्राप्यात्देवीगृहंसांयंसार्थेकृतनस्थितौ वकेकृत्वातद्दतेव
श्रावतंसयपकरंभावा नदभिज्ञोवणिग्लोकोवोराद्यापानश
किति दलेगृहीतश्रावेणुसर्वतोविप्रवदितु रातेथावर
निरस्तनामग्रायायवलोपम कीर्तिसेनातरालोकाप्रव
सासाव्यविंतयत् अहोदःकृतिनांकर्मसंतानेनवर्धने
प्रथमश्रुतकृतावायपरिहरापिकालेनाममप्रथमेमन्त्र
देवाहेष्ट्वैकोपनमातिना अविघ्नाद्दृदंपश्याह्मर्भवाम मि

गपरं देवाद्गतोपि निष्क्रांतः ज्ञानेन बहुतरमपदं इहा
घासनं संग्रामभूपोत्तीर्वितसंशयं वैरैर्पिस्हितास्मि
हतकुम्भ मम वैरिणी अन्यास्त्वागतापायेनाभिद्रा
हतिमेपतिं हीनि ज्ञातास्मि तेनापि त्वं च सवानरा
यदि ततो मस्तकं मस्त्रपापहृतः शीलविस्रवः तेना
वाक्येवमेरहोनापेत्योपहरुतजनः सतीधर्मोहि स्व
स्त्रीणां विशेषेनसुहृदाश्रयः इतिनिश्चित्य साआपाचे
यवतीनहमथाग गंतुं इहाकाविरच्छकपयेपानरंभुवा
नत्रप्राविषयवाञ्छायरणवर्णादिभिस्तनं नस्याबंध
र्ममानासायातिसंगमवाञ्छया ततो निशीथसहस्रा
निपत्यैवायनागुधा वीरसेनासमहतोस्माथ्येवश्यप
निस्मनं निदहस्युकालाभ्रशस्त्रवालाचिरप्रभं तं
नःमरुपिपासारतनत्राभ्युद्गदितं हतासमग्रसेनं
वसानुगनंवगीकृतं बलिनोप्ययमुत्थोराहहीना
धनसंचयः नदाचकीर्तिसेनासोप्यूतकोलाहला
बलान् यत्नपूर्वकारभिस्तत्रकारणं केवलोविधिः
ततोनिघाणांयानायां उदितेनिगमतेजसि निर्जगाम
वसानसाद्धतापुरमयनः कामंभद्रैकभक्तानां
मनिवृत्तलिनतेजसां देवतापवसाधीनां प्राणमायदि
पुर्वेते यत्रचनिर्जनेवणेपसिंहाट्टहासायितांजसहो नय
रंपावरथ्येत्यानुजनाश्चित्कोपिनापमः हृष्टोदंतेसमा
पासाजलपानंकमंडलोः दृष्ट्वापाहि पूर्णमस्थानं तस्या
कृपानिरोहये ततस्तमासनेनेव त्यातिपापाममाविना
कृतानापसोजेनमार्गेण श्रनस्थितासापानिवना प्रथ्या

सूक:
मदनसं:
१५२

152

स्त्रीशावराजपुत्रंप्रमारितकरंगवि रात्रिमेकाव्यमेवेति
वदेनमिवबोध्यसा मदनोराणएकदास्यगृहाभ्यंशूलको
टं विवेशापिदेवेवास्यदासमन्येनधारणा प्रदेशेप्राव
स्वर्णात्रदारक्षिंडोतेरणमा राक्षसीमागतोवेरांवा
लकेराक्षितोमूढेः नीयान्यविपदयाहमनयाभक्षितेति
सा राक्षसीमागतोवेरांबालकेरक्षितोमूढेः तथा
वमैरोत्तावदमूत्वातन्नराक्षसी प्रवाद्यत्रामुनन्नद्यान
यतांकिलमाराक्षसीं प्रजुवमेवुनःकिंचिद्रूपंदेहेतिन
त्वाणं नतःसराक्षसीबालंमानुवावायघ्नकः म
हाश्मशानेनात्रापिमक्षेनमारितेनमया सवनामात्र
योऽपृष्ठादेवोमामेवमारिशत याचितोराकिनीसंगो
पत्रमागमदात्रमे ननेवेदस्यविनाशयाचितोमैर
वोमया भयंकरीज्वलीनाकंवरहूघणवंशाजा तदि
तोनानिहूरस्यवमहदेवेप्रवदन नयालिवमदस्काको
राजाधर्मपरोभवत यतन्नामदवीमेताधर्येनस्यो
भिरक्षति सप्तंगृहाणानिष्कृत्यावनिगृहाणानिवन्नस्क
रात नयारस्यांवमगपापमभद्रस्यमूर्द्धेनेः प्रत्तानेव
प्रविष्टानःकर्णोज्ञानपदीलघुः मायकालेनबहुशः
प्रसन्नात्मिमिवोगोतेवे नेतेरोगेनराजासोत्थाप्रमेषोघय
वतेन नयामामासानिर्धुनेयाविपत्रस्यसमापया भ
क्लिलैरेदूषणमामासान्पृतिरप्राभविष्यामि इत्थंमेमैर
वेनापिसंविभागःसमप्रापः कालवाश्यायविहिनः
नन्वाकिंकेनामरं पवंनयोक्ताजातरणायुक्तास्तेनाम
याजुवन तानायनीतेरोगोसिंमकिंमराज्ञामहजीवति

कथं वताहं घोरो रोगो वदनस्यापि गीयते एवमुक्ते व
न्तला स्मानन यो राज्ञसी जगौ ज्ञाता यती ते रोगो स्मिंश्वी
वन्यव सभूपतिः स्मृपतं तवयच्चा सौम्य महारोगो पनी
यते शिरः शूर्व यच्चा भञ्जं नस्य लोणि पायसा कृताम
पाज्ञ कठिने स्यापि तस्यान पोथिरं ज्ञाता यती ते रोगे
स्मिन्सुविनां वंशानाडिकां शीतां उच्चटस्पृहस्य शिराव
च्छिद्रसंगिनीं नेनभेदन पक्वां नाने निर्गत्य स्य शिरोऽन्त
रान् कर्णरंध्रेन ततै नेव वंशनाडीं प्रविश्य पत्तां चटशीता
भिल्लाभिरण्य शामयः पतंतिनाः एवं सत्यपि तस्मात्
महारोगाद्विमुच्यते इत्युक्ता राज्ञसी गुह्यं हृत्स्याबि
रणमम्मा कीर्तिसेना वनतम्नवं मच्छ्रणेन कोटरस्य पिता
ज्ञत्वा विनिनयामास निस्सारिष्यामि वेदितः तङ्कैव वे
नया तु ज्ञातौ वर्पिष्यामि तेल्पं यताभेवाटवीं सा
ल्पशुल्क प्रांतःस्थितो बहिः तत्सोकर्णौ च्छ्रवणेज्ञःस
वैयां त्यसुता पथ्या यत्नस्तु ह्से तो पि स्तगामी सोब
वीहृणिक् तदेत्तै नैव मार्गेण समे भर्त्ता भविष्यति श्र
लोगत्वाटवी प्रान्ते वसुटज्ञपुरे ल्पे रोगात्नुम्याय्येन त्रा
स्याप्रनीटे भर्तराग मं एवं विचिंतयंतीसा कृत्स्ना
मनयद्भिषां प्रातने पुरदतः स्वनिरगात्कोटरा ज्ञन
कमाद्वत्नोटवीमध्ये यां ते पुरुषवेशभृत ज्ञाग्रमगा
त्सेगोपालमेकं साधुं ददर्शसा तत्सोऽकस्माद् हृदाधर
गोनां दृष्टिक्वतवतं प्रच्छोपितया सा कोयं प्रदेशः कथ्यता
मिति सोपि गोपालको वादीद् हस्मरत्नस्य भूपतेः वस्
रत्नपुरं नाम वस्नेतत्स्य शपितं राजापि समरात्मात्र

कक.
मदनम.
१५३

153

गुरुर्धर्माधिगतः स्थितः । तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेनाख्यं गोपाल
कमभाषत यदि मां त्वमनेकाश्चर्यज्ञानसम्पत्तिकं ततः
अहं तवस्य ज्ञाभिनिवारयत मामपि । तच्छ्रुत्वैवावदद्गोपा
पुत्रैव ब्रजाम्यहं तदा चाहिमपासाकं यावद्यत्नं करो
मि ते तथेत्युक्त्वा तं नीत्वा कीर्तिसेनं तदेवमः ब्रह्मदत्त
पुरं गोपः प्रवेशयति स्म तं तत्र तत्र यथावस्तु निवि
ष्टां तापयन्त्वणं प्रतीहाराय कल्याणलक्षणां ताममम
र्पयत् प्रतीहारोपि राजानं विज्ञाप्यैव तदाज्ञया प्रवे
शयामास सत्वं तं संप्रति कर्म निर्दितं राजा च सोत्र वीरा
गतः तं दृष्ट्वैवाद्भुताकृतिं आश्चर्यलावण्यमद्राक्षीत् प्रहृष्टवा
नैव रहिताहितं उवाचैवं तां प्रवेशाय यदि मां मनेष्य
सि कुमेतत्वदाश्चामि राज्यार्धेन सलक्षणं जानेज
शावहृष्टाचेमहामेरीप्रहृष्टकंबलं तदिमिश्चितमिमं रोगं
रिष्यति भवामम तच्छ्रुत्वा कीर्तिसेनाख्यं जगादाघ
रिं गतं देवम्भैतपणि त्वामि रोगमासाद्य निक्रुया
तत्क्रा शुश्रूषितोप्य गत्वं स्वजनमहापयत तेनन्त स्वाय
योनिहाय यत्रोसाच्चानिवहन्ता भिषग्रूपेण देवी यं ग्र
हीतः कीणुगागतः इति तत्र वत्तां सर्वे कीर्तिसेनांस्त
नेस्त्वथन् महादेवचैत्तताप्तोपचारैश्रुयावरन् त
थेत्रमिथ्याहंमंत्रिवृषं शृङ्गं रोगमसाध्यकं मन्यसे यत् अथाय
कीर्तिसेनाव कर्कशा गीरमः कर्णमार्गेण सार्धं शान्त
परेशानं रात्रस्य दिन पार्श्वं एकत्वात्प्रद्भुतपानयपा स्या
परिवावचरके मानाः शान्तपरीतनः हतदीर्घादिमे

केनतेनस्वयंसमपर्पयत् कुमारासिंसमाश्वस्तेरोग
मुक्तेमहीपतौ वेटनाग्राणिनोहृष्टाकोनत्तविस्मिस
ये राजावसविलोकैतांकृत्वांशूर्धनिर्गतान् नवार
स्तथौमभुदेमेनेनत्मानिर्जेपुरः कृतोत्सवपुसत्कारः
कीर्तिसेनामहृद्वजयत् तामन्वाप्नूराज्यार्थग्राममहत्य
म्बकांवेनः देयपुमंत्रिणावैतांदेमावसेरहूरयत्
प्रभुप्राणप्रदेसाकंहूत्नाभिश्वगमाविति सावतस्य
वराज्ञसांहत्वेयांस्संप्रतिन्यधात् कंचित्कालंवतस्या
हमितश्चभर्त्सपोहाणी ततःस्मात्यमानात्रसैवका
न्यपिहातिसा यावत्तुल्पवेशेनकीर्तिसेनावतिष्ठते
तावच्छुश्चवलोकांतेवहूभीतःसमागत सार्थवाहस्य
यात्तेतदेववरंवनिर्जपतिं पतिनत्रार्थनेतसार्थ्यमात्रंडे
वमभ्यगात् भर्तारंतमपप्रपत्रमपीदेवनवांवृपिं वि
द्वेनेववियोगस्त्रकांसंतापप्रविलापिना दत्वान्नतेस्ववाचे
णमादयोत्सस्यचापतत् सोपिप्रत्यभ्यजानात्सेवेशः
स्तक्तोनिरूपयतां भर्तोभार्याकरालस्वांदिवाशूर्तिमि
वैषवीं तस्यतहृदनेत्संवचंडकांतस्यप्रपतः देवसे
तस्यहृदयंविदीर्णगलितिसपत् पश्चात्स्याकीर्तिसेना
यामेवंप्रकरितात्मनि किमेतदितिमास्तुपंस्थितेत
स्मिंवृत्तान्ते विस्मितेववणिग्ग्रामेतदुद्वेगसविस्मयः
स्तत्रावसदत्रोप्रत्यमेवाकिलायतौ तेनपृष्टावसा
कीर्तिसेनापत्नुःप्रोवाच सर्वश्रुत्वाविदितात्मवृत्तांतस्यहृष्टो
तस्यवर्णयत् देवसेनस्यतत्सुतानाहृतोसहसमानीय
तांमहाविभवत्कोपसमाविसप्तद्वीपात् भर्त्सभाजिर

याहत्ताश्चूलमन्नाहृत्यहिताः धर्मिसाध्ययःसाध्वो
नयेतिसनिहतपः इतितत्रस्थितोवादीशाकर्ण्यवन
दहुनं चरितंकीर्तिसेनायासानंदःसकलोजनः रा
जाप्युवाचमत्मर्थंमाभूत्क्लेशपातया सीतादेव्या
पिरामस्यपरिक्लेशावहाजिता नेदेवाधर्मभगिनीम
मप्राणप्रदायिनी इत्युक्त्वंतंतंभूपंकीर्तिसेनाथमा
ब्रवीत् देववनीतिदाधायःतवहस्तेममास्थितः ग्रा
महस्त्यश्वरत्नादिःसमेभर्त्रेसमर्पितां एवमुक्तस्तयारा
जादकाग्रामादिनस्मानव् तद्भर्तैवमेनसश्रीतःपदं
बबंधसः । अथनरपतिदत्तैस्तैर्वणिज्यार्जितैश्चप्र
समभवितकोशोदेवसेनोधनौचैः परिहृततननी
कःसंस्तवकीर्तिसेनांकृतववसतिरमुग्ताक्षिवेनस्थैय
देशः । सवमपगतपापश्वश्रूकंकीर्तिसेना प्र
समवरितलक्ष्यातिरासायतत्र तवसदविलभो
गःस्वर्गभागीनिकस्या सुकृतफलसमृद्धिःदेववदे
वभतः । एवंविधविधुरस्याविधेर्नियोगमापत्स्व
रक्षितचरित्रधनाहिसाध्व्यः शुभाःसमस्तविभवेनम
दृढसेनकल्याणमादधतिरमुग्रयात्मनश्च । इत्थंव
पार्थिवकुमारिभवंतिदोषामस्मृतनाइविदिताबद
वोवधर्मी तत्रत्वेवश्मनवनाइपामर्थेदेहंमस्मृतमय
नवपत्रमातानंदा । इतीदमानंदिकथाद्भुतमाक
लोकिश्रम्यावरराजपुत्र्या सोमप्रभायामनुजेंद्रपुत्रे
कलिंगसेनाप्रवितव्यातिस्म । ततोविचित्रार्थकथा
वसालंहृष्टश्रांतंभिरिरेमहत्रे सोत्सांसमालिंग्यकः

लिंगसेनां सोमप्रभा स्वं भवनं जगाम ॥ ॥ इति
भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे मदनमं
चुकालंबके तृतीयस्तरंगः ॥ श्री
दिनप्रकोपविंशः ॥८

ततः स्वसख्या यातायाः प्रश्नाकार्गमवेदितं सोमप्रभा
याः स्वेदेन मार्गे हर्म्याग्रमास्थितां कलिंगसेनामाराज्ञा
ददर्श गगनागतः दैवान्मदनवेगाख्यो युवा विद्याध
राधिपः सतां दृष्ट्वैव रूपेणा जगत्त्रितयमोहिनीं क्षोभं
जगाम कामैंद्रजालिकस्येव पिंछलां अलं विद्याधरस्त्री
भिः का कथाप्सरसामपि यदेवृगेतदेतस्या मानुष्या रू
पमद्भुतं तदेषा यदि मे न स्याद्भार्या किं जीवितेन तत् किं
त्वमानुषीसंगं कुर्यामहं स कथं परः इत्यालोच्य स दध्यौ
च विद्यां प्रज्ञप्तिसंपदं सा चाविर्भूय साकारा तमेवम
वदत्तदा तत्वतो मानुषी येन मे भ्राशापप्रभ्रष्टाप्सराः
जाता कलिंगदत्तस्य गृहे सुभगभूपतेः इत्युक्तो विद्य
या सोथ स्वगृहं गत्वा स्वधाम मयि विद्याधरोत्यविक्लवः
कामार्थः समचिंतयत् हठाद्यदि हरामेतां तदेतन्मे न
युज्यते इति निश्चित्य चान्येद्युर्गत्वा ऋषभपर्वतं शीघ्रो
स्तोपभोगो हि मम शापोस्ति स्वपुरः तदेतन्मयये श्व
भुराराधनतपसा मया तपोधीना हि श्रीयां सुपायोन्यो
नविद्यते इति निश्चित्य चान्येद्युर्गत्वा ऋषभपर्वते एकपा
दस्थितस्तेपे निराहारस्तपांसि सः अथास्य तुष्टो चिरात्तीव
व्रैस्तपोभिः स्वदर्शनः एवं मदनवेगं तं प्रादिदेशांबिका
कांपतिः एषा कलिंगसेनाख्या ख्यातानारूपेण भूतले

बृक॰
मदनमं॰
१५५

कन्यानास्याश्च भर्तापि सदृशो रूपसंपदा एकस्तु व॰
त्सराजोस्ति सचैनामभिवांछति किंतु वासवदत्ताया
भीत्यानर्थयते स्फुटं एषापि तूपलब्धा तं स्वकत्वा सोमप्र
भामुखात् स्वयंवराय वत्सेशं राजपुत्र्यभियास्यति न
त्वया वह्निवाहोस्याः भवेत्तावदेतया दिव्याकालसहस्रे
वहूपं वत्सेश्वरस्य नतत् गत्वा गांधर्वविधिना भार्यां कुर्यां
इवानिमां एवं कलिंगसेनासो लब्धसंदरमेनयानि इत्या॰
दिष्टः सदावैणप्रतीपयन्नयायो गृहं मदनवेगस्तेका
लक्षदृगिरेस्तटं प्रत्तं ततेरात्रि तिनिशिं गच्छेत्वा निजमंदि
रं प्रतिप्रभातमायात्यामंत्रेण व्योमगामिना नयोति
नृपालापुण्यं सा सोमप्रभया सह कलिंगसेना क्रीडेर्नी
तोत्रगोदेकदा रावः पुविवाद्वान कन्याविनयाद्येवव॰
धीविदं विवादो मम संजान इति जनेयतस्तुणे । इह॰
मोयावितं हृताः प्रेषितः बहुभिः नृपैः नेवनाते वसंह
स्यतेष्वेवप्रेषितारहतः यस्तप्रसेनजिन्नाम श्रावस्त्याम
धिभूपतिः नेस्यः केवलं हृतः सादरं तेन सत्कृतः मंत्रि
तं चास्य याच्येतमन्नस्य महोदयः सतानस्यतण्वापाः
कुलीनः इति संमतः सहित नकुलेना नोपत्रावबालिका
नजिने नेस्मसाविर त्रामिसांप्रतं नानेना राज्ञे श्रावस्त्यां
मप्रभाष्युवा स्वंतोवापरं हारं मद्योधयामस्तुणाकरस्त्र
लोकासामयामस्रवमस्वमिका वयोरूपं कुलं मूलं विद्वेवेति

वरस्यपत् स्मयते समादिनवाद्यं वयोवंशादिकेनतनः प्र
सेनजित्प्रवयः सहस्रोत्पत्तिमिया जातीपुष्पस्यजानी
वजीर्णस्यास्यजलेनकिं हिमशुभ्रेणतेनदेहमंनीते
वपस्मिनो परिम्लानांबुजनशुवीयुक्त्राशोच्याभविष्यसि
श्रुतोजातोविषादोमेपष्टेषिसत्त्वंभवेन्मम यदिस्याहतस
राजस्तेकल्यानुदायिनःपतिः तस्यनास्तिहिरूपेणला
वण्येनकुलेनच शौर्येणवाविभूत्यावतुल्योत्यात्स्यप
त्रिभुवि तेनचेद्युज्यसेभर्त्रासदृशेनकृशोदरि धातुः
फलतिलावण्यनिर्माणेतद्दितेवपि इतिसोमप्रभा
क्लृप्तैर्वाक्यैर्यत्रैर्विधिविनं ययौकलिंगसेनायामनोव
त्सेश्वरंप्रति ततश्चसातांपप्रच्छराजकन्यासमात्सजां
कथंसवत्सराजःसख्यःसाधिकिंवंशःकिंसंभवः कथंचोदय
नोनाम्नावयास्मेकथ्यतामिति साथसोमप्रभावद
दच्छृणुतस्याविवक्षिते वत्सइत्यस्तिविख्यातोदेशो
भूमेर्विभूषणं पुरीतत्रास्तिकौशांबीद्वितीयेवामराव
ती तस्यांसकुरुतेराज्यंयतोवत्सेश्वरस्ततः वंशोचतस्य
कल्याणिकीर्तिमानांमयाशृणु । पांडवस्यार्जुनस्या
भूदभिमन्युर्विहात्मजः चक्रव्यूहाभ्यघायेननीताकुरु
बलक्षयं तस्मात्परीक्षिदभवद्राजाभरतवंशभृत् स
र्पसत्रप्रणेताभूत्तनोपिजनमेजयः ततोभवच्छतानी
कः कौशांबीमध्यमावसः यश्चदेवासुरगणेदैत्यान्हत्वा
ग्ययधत तस्माद्राजःजगत्सृज्यःसहस्रानीकइत्यभूत् यः
चक्रप्रेषितरथोदिविचकेगतागतं तस्यदेव्यामृगाव
त्यामसावुदतोजनि भूषणंशशिनोवंशेजगन्नेत्रोत्स

वोदयः नाम्नोनिमित्रमप्यस्यभ्रातुरसाहिमृगावती ग्रं
नर्वतीसतीनतेनजननस्यस्वजन्मनः उत्पन्नदोहदस्ना
नादोहदापापभीरुणा भर्त्राविनलाक्षादिरसवापी
कृतास्नवा महिषणातार्क्ष्यवंशेपननिपत्यामिषशंकया
नीताविधिवशाद्भूयोजीवंतीयोदयाचले नत्रचप्राप्ति
नाभूयोभर्तृसंगमवाप्तेना जमदग्न्याश्रमेणहृष्टाश्रयेना
सोत्रैवाश्रमे अथतात्रजनिनेष्णापाकंविकालेहिना
दृशः प्राप्तस्तलोऽनमानोभूतरइतस्तहिपोगतः दिव
मेस्थावतैवजमदग्न्याश्रमेसुतं उदयादेश्रुतेनस
घोरिंद्रमिवभूतनं श्रसाखुदयनोजातः सार्वभौमोम
हीपतिः जनिष्यतेचमुनोस्यसर्वविद्याधराधिपः इत्या
भाषींबद्वाणीमशरीरातनताकृतं नामोदयनइत्यस्य
देवेन्द्रस्यजन्मनः सोऽपिशापांतस्तपाशः कालेमानलि
नाथितः दृश्यान्सहस्रानीकस्ताविनाशैदीवित्यागाव
तीं श्रमेशापावसानेनशवराद्विधियोगतः शवरं
तेपुरस्कृत्यसमागामेवोदयाचलं तत्रवांछितसंसिद्धा
मिवधायमस्यावतीं कार्शीमुदयनंतेनचमतोराज्यमिवा
त्मजं तेगृहीत्वावकौशांभींमागत्यैवाभिषिक्तवान्यौ
वराज्येनृसंतंननगुणोत्कर्षितोपितः यौगंधरायणा
दींश्चसमेसमंत्रिकृतास्ददौ तेनात्तभारोभुक्तेभोगाना
यौसावधिं कालेनापराज्येचतमेवोदयनंसुतं हृष्टः
सभार्यासचिवोवपौरानामहारण्यं एवंसपितृराज्यं
तपाप्यनितानतेताविलो यौगंधरायणसखः प्रशास्य
दयितोमहर्षीं इत्यापुरुकथितामावकथंसोमप्रभारद

सखीं कलिंगसेनां तां पुनरेवमभाषत एवं वत्से पुराज
न्माहं त्वगाज: सुगाद्विम: पोतुवावयसंभूता सोमप्रभोङ्
वत्सया नाम्ना सुरपति: प्रोक्तं देवकार्यजन्मना तू पेण
वात्रसंसारेकंदर्पोपितनादृश: सएक: नवतत्स्यास्तिम
नित्रैलोक्यसुंदरी सर्ववांछ्रितिलावण्यलक्ष्म्यास्त्वप्रथि
तोभुवं किंनवेङमहासेनमहीपतिनशूत्वा श्रुतिवास
वदत्ताख्यानस्यागत्यामहिषीसाथि नयासवद्यानत्स्यकन्या
बोधवानतिमुक्तया उषाशाकुंतलादीनां कन्यानां हानि
लक्षणा नरवाहनदत्ताख्य: तस्यां जातोस्यवात्मज: भति
सु: किल देवैर्योभावी विद्याधराधिप: अतस्तस्या: सवत्से
सुतोविभ्यत्वान हृयावते सावरुष्टामयानत्वासर्थनेशूप
सीमदा एवमुक्तवतीं तां वसखीं सोमप्रभां तदा कलिंग
सेनावत्सेमत्तेकाविनगादसा जानेहमेतत्सर्वमाया:वि
तो: शाकांततु किंमम सर्वं तासप्रभावाचनतन्मेवात्रमगति
देवायत्तमिदं कार्यं नत्यावात्रकर्णां श्रृणु इति सोमप्रभा
मुक्ता शायंत्तसारोकणाभिमां । राजविक्रमसेनाख्यउत्त
पित्रामसूत्तरा तस्यतेजस्वतीत्यासीद्रूपेणाप्रतिमा सु
ता तस्याश्चाभिमत: काश्चित्यायोनाभूद्वरोन्यप: एकदा
वरदेशीकं पुरुषं सा सुहर्म्यगा तेनसाकतिना देवात्संग
सिंवाञ्छ्रतिसमसा साभिप्रायं चसखिएपनसेम सांग्यव
नत्सवीं साथवानतत्याविनस्यपुंस: सारसशंकित: अ
निष्कुतोपि प्रार्थ्योवंपत्नानं केनकं व्याधात् पतदेवकुलेम
हविविक्तं पशुपसीदतन अत्राकोपतीतीयाराजपुत्राल
मागमं इत्युक्तासातमामंत्र्यतनात्तसेन समध्यधात् तेन

हक:
मदनमं·
१५८

158

स्वैरेण ततः सापि तस्यैवास्तूपीवलोकिनी प्रमोदमो-
त्तुमत्याभिमुखाप्काशापिततोयधौ मभेमः कोकनदिनी
किंजल्कः साधुकोविदः अथानेन च कोप्यत्र राजपुत्रः कु-
लोद्भवः मतेपितरि विनष्टे राजानं दृष्टुमायधौ सचा-
त्रमायंसंश्रयः सोमदत्ताभिधो युवा हायादह्यतराज्यादि
रेकाकी कांतदर्शनः विवेशादेवात्तत्रैव नर्मदेवकुलेनि
शां राजपुत्र्याः सर्वोपत्तगुप्तः संकेतमादिशन् ततश्च
स्थितमभ्येति राजपुत्र्या विभाव्य सा निशायामनुरागां
धा स्वयंवरमतिम्यधात् सोपि सौभाग्यदत्तस्त्रीतां प्रायोवि
धिसमर्पितां संस्तुवचनी भाविन्य राजलक्ष्म्याः समागमं
ततः क्षणाच्च पृष्ठे सा विलोकैव मैवतं कमनीयतमं म-
नेथा प्राप्तातमवेवितं अनेन रेकथ्यां प्रकाशयत्यासंसं वि
हातयोः एकास्मिं दिशमगादस्य तत्राप्यनुपविशां प्रात
र्गोवाप्रतीहारा प्रेविनावेद्यनत्रसः राजपुत्रः परित्यातो गा
ताश्राविशद्दंतिकं नवौश्कराज्यद्वारादिदः स्वस्यसहकृता
दरः श्रीवंकेसहायतं राजा तस्यारिमर्दने मतिंचके
वंतां ततैस्मिन्दाने प्राग्दिहास्मिन्नोस्तुतां मंत्रिभिस्तत्तदैवेतंमभि
प्रार्थशार्थंमसः अपनतस्मैवरातेतं स्तुतांहृतानमभ्यथा
त देवीमासाकोपिनापूर्वं तैवेशमस्यालीमावेः प्रसिद्धा
निष्ठुभिरेषुकाकनालपाभिसितं तत्रस्ततत्रराजानंप
कोमत्रीनदाब्रवीत् विधिरेवदित्नाभार्तिभव्यानामर्थं
सिद्धिषु अमंवेतयमानानां महन्यासामिनामिव तया
ववकयपासोमानांमराजवतकयासम्बद्धा ।
कोपिग्रामेकविद्विनः मदरिद्रश्चशूर्ववेश्रुमत्यभावेततः बभूवहरिशर्माख्य

स्थितः पूर्वैःकृतभोगायजातोगतिबहुबालकः स
कुटुंबोभ्रमन्भिक्षांग्राम्येकंनगरंजगाम शिक्षयेस्थ
लदत्ताख्यंगृहस्थस्यसमहाधने गवादिरत्नकांचना
भार्याकर्मकरींनिजां तस्यकृत्वागृहाभ्यर्णेमशाक
र्वेनुवासतः एकदास्थूलदत्तस्यसुतापरिणयोत्स
वः तस्याभूदागतानेकजन्यायात्रजनेनाकुलः तदा
वहविशर्मात्रनदहेमकुटुंबिकः प्राकंवहूनमांसा
दिभोजनास्याबवंधसः तदेलांवीक्ष्यमाग्रेवस्तनः
केनापिनाव्रसः ततोनाहारविविरैणो भार्यामित्यव
चीत्प्रिये दारिद्यादिहमोत्थोत्थममहसममगौरवं
नदत्तकाविमेपुत्राविज्ञातंप्रगुम्यहं येनास्यस्थूल
दत्तस्यभवेयंगौरवास्पदं तंप्राह्यवसेरेवासैसताति।
नेमांनिवेदये इत्युक्तातोविचिंत्यापिपांहमेजहा
तयः स्थूलदत्तगृहातेनजङ्गजामात्रवाहनः हुवे
प्रख्यत्रमेतेनस्थापितेप्रातरुन्नतं इतस्ततोविचिंता
तोप्यश्रुजन्यानलेभिरे श्रयामंगलविरक्तहृदोरः
ग्वेविप्रणं हरिहमेवर्षेतिस्थूलदत्तगृहवासमा भर्ता
मदीयोविज्ञातोन्योनिविद्यादिकोविदः श्रमीवोलं
वपत्योनेकिंमर्थसमनहृष्टाने ततस्थत्वास्थूलदत्तस्य
हरिशर्माणमानयत् सोविस्मितोत्रतेप्युनस्तलो
स्थायेनिवादिनं विस्मितंतंनःदासहेतिप्रार्थितेनवालेण
वसः पप्रच्छकेनामप्रजितोरूपोनःकथ्यतामिति द
विप्राम्मीततोमिथ्यावोवाक्तर्वेनुवावसः इतोदिए
सीमांतेचौरैःसंस्थापितोहयः प्रख्यत्रस्यादिनेतेवं

हक:
मरनम:
१५८

हरेर्यावन्नानीयते तावदानीयतांगत्वान्तर्वितंवत्तर
गमः तच्छ्रुत्वाथावितःप्राप्यतत्रणान्तवद्भिर्वैः प्रा
निवेद्यप्रशंसद्भिर्वितावंहरिशर्मणः ततोज्ञानीति
सर्वेणश्रूयमाणोजनेनसः उवाचहरिशर्मोत्रस्थल
दत्ताचितःस्वं श्वःप्रातस्त्विमेषुवराजागृहांतरे इ
मरत्नादिचोरेणभूरिकेनापिनीयत तत्रापनयदा
चोरःतदाज्ञातिर्ग्रामेसिद्धितः श्रुत्वायामभ्यस्योहरिश
र्मणामाश्रुतत सवानीतःतपकालंबद्धेप्यनविति
श्रुवन् वासकेस्यापितेनानाविवितोराजास्वश्वदितः त
श्रुवाजकुलेवासीञ्चाम्नाजिह्वेतिचेटिका तयाभ्रात्रा
समेतयानीतमर्थंनराज्ञतं सागत्वानिशितत्रास्यवा
सकेहरिशर्मणः जिज्ञासयाद्वैहारिकाणिज्ञानयं
कितः हरिशर्मावनत्कालंएकःकोभ्यंतरेस्थितः नि
तांजिह्वांनिनिंदैवं मृषाविज्ञानवादिनीं भोगलंप
टयाजिह्वे किमिदंविहितंत्वया इत्याचारेमहस्तत्वामि
दानीमिहनिग्रहं तच्छ्रुत्वैतज्ञानिनानेनज्ञातास्मीतिभ
येनसा जिह्वाख्याचेटिकाप्रज्ञाप्रविवेशतदंतिकं
पतित्वापादयोस्तंचतानिवांजनमब्रवीत् ब्रह्मन्नियंसा
जिह्वाहंत्वयाज्ञातानार्थहारिणी नीतानत्रमयाथैवा
मेदरीमिहपृष्ठतः उद्यानेदाडिमस्याधोनिखातंभूतले
थनं तदहमागृहाणोदंकिंहिमेहस्तलग्नं पतत्कृता
ममांवेममभरिसामीनगारतां गच्छजानाम्यहंसर्वंभूतं
भवंभवद्गत्या तांतनेहाटोपध्यामिकृपणांशरणागतां
तें पद्महस्तगतंनेतिलिनहाम्पकिमुतमेमम इत्युक्तेना

तस्माद्देशान्निर्गत्यापुनर्नैनायया॥ हरिशर्मा च स ततो वि
स्मयाविष्टश्चिंतयत् अस्मात्संसाधयत्यर्थं हेलयाभि
मुखो विधिः यदि होमस्थितेनर्थासिद्धोर्थोः शोकिं मम
सनिर्ज्ञानेदिनो जिह्वा वैरी मम तिनागुरः पंके पेव प्र
कालं तेनवप्रच्छन्नमानकाः इत्यायाकलयसौ ग्रह्य
सोमादेविनितायत्तं वैरं चास्य पत्नीनं शोभाशं समभ्रमर
लापितं ततस्तद्दोषाल्पमस्तैसग्रामादातं प्रवक्रमे क
पंसाना मानुष्यागम्यं स्नानेयात्स्मविनेदृशं तत्कृतं वैर
संकोतक्कतेयं धूर्तं जीविता तस्माद्दोषात्मयाग्रनागा
रमेकं पैरस्यत्तां देवस्तानीनिकर्णांते मंत्री राजानमभ्य
यात् ब्रह्मन्यदसिंचलके स्थितज्ञानासिनयदि तद
यतेकरिष्यामि श्रुत्वा समहृतीमहं तत्क्षुत्वाना शाका
लंतं मत्वा स्स्वानतो निजं पित्राक्रीडाहृतं बाल्ये मं
कथयतिनामसः विधार्त्तश्चरितः जर्वनेताग्रमरिदेवतं
ब्राह्मणो हरिशर्मा समहृत्सैवमब्रवीत् साधुरेतवम
कृकवताकांडे चेदधुना अवधास्यविनाशाय संजातो
पंहृतादिद ततः कृत्वा होमहाप्तानी भीकोपिविदि
नोधुना इति जल्पन्ननादात्र प्रसन्नतायानुयाजनः ततः
नत्यातिभंस्नानं मत्वा श्रुहरिशर्मणे तद्दोषाराजादरोग्रा
मात्माद्देमरक्षत्स्वात्तत्त्वात् तत्ताश्च हरिशर्मा स तते सा
मेतस्मद्विमः इत्यं देवेन साध्यं तेन स्त्री शुभकर्माणि न
सोमस्त्वं समृद्देवेनेगाभिमाविना निवार्यम हंशाग
नंतवनेनस्वांतेस्तना इति मंत्रिमुखाच्छ्रुत्वानस्सेवाज
स्तनापत्नीं रानाविक्रमसेनापरदोलस्तीमिवात्मजा

लंबक:
मदनमं.
१५९
159

ततः स्वसुरसेन्येन गतासिन्नाविंशुमतः सोमदत्तः स्वग
न्यस्याः तस्यो भार्यां समवाप्नुवं । एवं विधे भवति सं
वेमिदृविशेषां स्त्रीमीदृशीं घटयितुं कः ईदृशमेन वत्से
श्वरेण मदृशेन विनैव दैवं रूपामहं सखि किमत्र कालिं
गसेने । इत्थं कथयात्रहसि राजसुतां निशम्य सोमप्र
भावदनतोत्र कलिंगसेना तन्मार्थिनी शिथिलबंधु
भयत्रपामानवत्सेशसंगमसमुत्कमना बभूव । प्रया
त्सु मयायाति त्रिभुवनैकदीपे रवौ प्रभातसमया
गमाभ्यधिकयं चिरसमंत्रितां सखीमभिमतोयमास्थि
तमतिवमार्गेणसा मयासुरसुतापयो निजगृहाय
सोमप्रभा ॥ ॥ इतिमहश्रीसोमदेवविरचिते कथा
सरित्सागरे मदनमंचुकालंबके चतुर्थस्तरंगः ॥

प्रादितविंशः ॥ ॥

ततोन्येद्युरुपेतां तां प्रातः सोमप्रभां सखीं कलिंगसेना
विस्रंभात्कथयाञ्चक्रे तावत्सा मांप्रसेनजिते राज्ञे तातो
दास्यति निश्चितं एतच्छ्रुतं मया बालो हृष्टो वृद्धः सचवृ
णा वत्सराजस्त्वया रूपेव रूपेव काथितः तथा स्मरतिमा
गीत्रविघ्नतलतंतेनयथामनः तत्प्रसेनजितं सुवृद्ध
शृण्वयनत्रमां प्राप्तेव वत्सेश्वरोयत्र किं तातेन किं मंभ
गा एवमुक्तवतीं तां च सोत्कां सोमप्रभाब्रवीत् गंत
व्यंयेदिनद्यामोयंत्रगाव्योमगामिना किं न सर्वं गृहा
णां वलितं परिकरं यतः दृष्टा वत्सेश्वरं भूपो नागंतामि
दृष्टाकामि न चलं दृष्टपासिसुनः पितरौ तः स्मारिष्यसि दृ
ष्टांश्च प्राक्तदर्शितांन स्मारिष्यसि मामपि नहोवमदृमा

ध्यामिभर्त्तेवेश्मनितेसादि तद्भुत्वाराजकन्याराज
दत्तीनामभाषत तर्हिवत्सेमद्वंतेत्वमिहैवानयेमस
खि नोत्सहेतत्रहित्स्यातुंत्तणमेकंत्वयाविना नाति
ष्ठेवातिहृदयस्यमुपायाश्चित्रलेखया जानत्यापितर
याचेतांमत्रस्याभर्त्तकर्याश्चरण । बाणासुरस्यतनया
बभूवोषेतिविश्रुता तयाभ्याराधितागौरीपतिश्चार
श्चोविवंददौ स्वप्नेप्राप्यपतिसंगंसतेभर्त्ताभवेदिति
ततोदेवकुमारंतंकंचित्स्वप्नेददर्शसा गांधर्वविधिना
तेनपरिणीतानयैवच प्राप्ततस्यसंभोगाप्राबुद्धा
ततिशाद्वये अदृष्टातंपतिंदृष्ट्वासंभोगलक्षणं
स्मृत्वागौरीवरंमाभूत्सातंकभयविह्वला नाम्पंतीच
ततःसातंस्वप्नेदृष्टंप्रियेविना इत्युक्त्वाचित्रलेखायैसं
ख्येसर्वशास्त्रंसतं मापिनामाधाभिज्ञानेनाकिंविन्नस्य
ज्ञानती योगीश्वरेश्चित्रलेखातत्सुभाषेवमब्रुवीत स
खिदेवीश्वस्यार्थप्रभावोत्राभिलज्जते किंत्वभिज्ञानस्व
यल्लेखोलेख्यापियःकथं परिजानासिचेत्तेतसखा
स्वमातुर्थं जगाहित्वामितनयोनेमेदर्शयेतेनसः
ग्रानीयतेमयेत्स्वकाशानश्चेत्यादितेतया चित्रलेखाक
माहिकालिखिहार्णवर्तिभिः तत्रोधामोयमित्यस्याः
हृष्टेगुप्तामकंपया द्वारवत्यांयत्रकुलादनिकटमदं
र्णयत चित्रलेखानेनाकादीत्माविधन्यामित्पत्रया भ
तोनिकटप्राप्तोयंप्राप्तोभगवतोद्देवैः योनेनानास्तह
सेषु बहुशोवस्तनिसातितः तच्छ्रुत्वाराधिकोन्तकायवा
नामत्रवोदमा नायवेलाविनप्रांगाष्टीयःश्रीवंशी

हक:
मरनमं:
१९:
160

तलं उद्यस्यानकावाशिनि विद्याधर्यं विधिमांस्त्रतं अ
नेनस्त्रिबेलखासानमम्बाथ्याग्रियांमंतीं दृष्टशोचथ
स्तुतेगर्भे हिरेरवित्रिमथ्यगाम्र उर्वातीतोयुनः हिम्र
मंथाक्षिशिवरभ्रमं समोहधुनिसिग्रायाविरुद्धं विबी
धव उयानुरागेनतनसैमेशोशोसमुभदृशीनान् आदाय
वोतन रूममहवेनारमेवतं सोत्कं सिद्धिप्रभावेन तत्
नैवापयौ ततः पत्थ्यावेस्यमाणायालस्याः सख्य
खवनमेणा शोवशयदृघापालेगृद्धमंनः युरंश्रियं सा
दृष्ट्वा निरुद्धं तं उघासानारुपागतं अस्ततोयुमिवा
वीथिवलानोगेषु वर्तत ततस्तेन समं तस्यौ सखीदत्रे
ततश्च सा नीविते तेव श्रुतेन वल्लभेन पयाप्तदेवं तन्ना
नात्पितरं वाप्यः कुडुंबाणां जिवायसः प्रतिरुद्धः स्व
वीर्येणापितामहं बलेनत तेनाहारवतीं गतानाव
मित्रनपद्धभो उभानिरुद्धोन तातेगोविज्ञाशंकराविव
इत्युपायायाग्निर्योद्धेव मिलितः विद्यलेखया तेनप्रभा
वाध्यधिकः ततोपि सगंविमसता तन्ममातप्यवत्सेश
मिहमास्मवि रेहृयाः पंक्ति कलिंगसेनानयुग्वासोम
प्रभाब्रवीत् चित्रलेखाग्वरशेसामुद्रिस्मानपेत्
वं मादृशीकिंविदधातुपरस्मयोगाद्दिउर्वेती ततोन
यामितैवव पतवसमपत्त्र:सखि अवश्येन जितंतं
नेदृशीपितानन्दर्शितं इतिसोमप्रभाक्रासातथेत्यु
क्तानयामास कलिंगसेनानान्दितमम्पथपंत्रविमानं
क्तं नैद्वाहस्तनमसासकोषामसपरिमुक्तेदा हृतमार
स्याशीतावसायाद्पिदोगविदिनाततः तदिपश्यतितं

गंवाश्रुत्वैवास्तौग्रतः प्रेमणीतः परमांधारांवाञ्जीवसा
हिता श्रावस्तींप्राप्यशृंवैवतंप्रसेनजितंनृपं मृगयार्
निर्गतंहराजनरायंकुंददर्शसा हेडाह्वनासादितितांहृ
रातिवनिषिधता तहृहमानेनमुहूर्त्तमरेणोपलक्षितं
सोयंप्रसेनजिद्राजा पितासैनंप्रहिलिता पश्येतिसो
मप्रभयादर्शितेसोपहासया जरत्पांडुहतोराजाकाह
एतितेश्रुत्वातं तदितःसाविशीर्णमानयवत्सेश्वरेषुर्
ति इतिसोमप्रभयोक्ता ततत्क्षणंमानयासह कलिं
गसेनाथोमेवकौशांबींनगरींययौ तत्रोद्यानगता
सातंवत्सेशंसख्युदीरितं ददर्शहरान्तोत्कंठावकोरी
वामतविंधं सातत्फलयाहृष्यानतव्यकेलेनवद्याणिना
प्रविष्टोयंपथ्यानेनमामभैतिब्रवीदेव सावितंगमयार्
येवत्सराजेनमामिह पतंविलोकाहिस्यातंनशक्ता
लणमय्यहं इतिवोक्तवतींतांसासखीसोमप्रभाब्रवीर्
त् अथानुनंमयाकिंविचित्रमिवमुपलक्षितं नदिदंदि
वसंतूल्मीउद्यानेस्मिंनलतनः अधितिष्ठसमाकार्षीसर्
लिहृदंगतनागतं प्रातरागत्यपुत्रकेवांचटपिछ्यसंगर्
मे अधुनागंतुमिच्छामिभतविचित्रग्रहेगृहं इत्युक्तानाम
वस्यामयवयोसोमप्रभातनः वत्सराजोपियोद्यानात्स
मंदिरमध्याविशत् ततःकलिंगसेनासानत्रस्यात्समह
मरे तथानतंवस्मंदेशांदनावत्सेश्वरंश्रापि प्राहिणोत्र्यार्
किंचिदुपिहस्मत्पाशाकुनतत्या ह्वनंत्रोभिनवारूढेश्र
वतींनामनोभवः सवगत्वाप्रतीहारस्तुविनावेषतन्दाणं
मदनःप्रविश्यैवंवत्सराजंव्याजेनमत राजन्कालिंगर्

बृक॰
मदनमं॰
१६१

161

दत्तस्य राजस्तत्र शीलापनेः हृता कलिंगसेनाख्याप्र
त्तावंशूपवत्तरे स्वयंवरार्थमिह्नेसेयामात्यक्कवांधः
वा मायायंत्रविमानेनसानुगाव्योमगामिना आनीः
ताउत्सवारिणमख्योसोमप्रभाख्यया मयासुरस्यात्म
जयानलकूवरभार्यया तस्याविनापनायार्थ्येप्रेषितः
स्वीकुरुषतां गुवयोरत्तयोगार्थंकौमदीवृद्धयोरिव प
ंमहत्वाञ्छत्वानंतत्स्यत्पभिनंदय मत्प्रेहेमवत्साधे
वत्सराजोभ्यशूरयत आहूयवाब्रवीन्मंत्रिमुख्यंयोगंध
रायणं राजाकलिंगदत्तस्याख्यातरूपाद्दिनोसुता स्वयं
कलिंगसेनाख्यावरणायसमागता मह्यंहिशीघ्रमत्मा
स्वयंकरापरिणयामिता इत्युक्तोवत्सराजेनमंत्रीयोगंध
रायणः मस्मपतिर्हिद्वैतीत्वणमेवमचिंतयत् कलिंग
सेनासानावरूयातरूपाजगतेवे नास्यन्याहरूपतेनेसेस्त्र
न् देवीवासवदत्ताचतलभावत्सराजोयंसर्वमन्यत्परित्यजे
त् देवीवासवदत्तावततःप्राणैर्वियुज्यते नरवाहनदत्तो
पिनश्येद्राजसुतस्ततः पद्मावत्यपितत्स्नेहात् देवीजीवति
वतःप्राणान्विमुञ्चेत्तिवात्पिगावन्नः पर्वचसर्वनाशःस्यात्र
वश्यंतन्निषेधनं राजोमिव्यमनेयस्माद्धारिनस्याधिकोभवे
त् तस्मात्तत्प्रविश्यपरमासिद्धोकालंहरामहं इत्यालोच्य
मवत्सेशंप्राहयोगंधरायणः देवधन्योसिपत्सैषास्वयंतेव
शमागता कलिंगसेनाश्च्यस्यगृहेवनात्पितान्वयः ता
स्यागणकाहूयालग्नंतस्याप्याविधिः कार्यःपाणिग्र
हेणराजोप्रदत्तोदाद्देनाहसौ शास्यार्दीयतांनावधायंवा

मनुहृदंएषक हासीदासाविसर्ज्जितांवस्त्राणाभरणा
निव इसुक्तोमंत्रिगुप्तेनवस्त्रानस्तथेतिनत् अथहृष्ट
हयःसर्व्वसविशेषंचकारसः कलिंगसेनाचततःप्रविष्टा
वासवेश्मनत् स्वमनोरथमापन्नेमन्नायापयरांगृहं यो
गंधरायणःसोपितणाइातनकुलान्नतः निर्गत्यस्वगृहं
गत्वाधीमानेवमचिंतयत् प्रायोशुभस्यकार्य्यस्यकाल
हारःप्रतिक्रिया तथावहूत्रशत्रोप्रागत्रासहृत्सापलायि
ते देवराज्यमवाप्तेनतहषेनाभिवांछिता रक्षितादेवगु
हणाश्रावीश्रवणामाश्रिता अथयावत्कृपेतिवामित्रक्ता
कालहावता यावत्तनहोतदृष्टोहंकाराद्रूमशापतः
प्राप्तस्यपूर्व्ववक्षत्रःखगनेर्देवराजो संवकलिंगसेनाथी
कालःहेणोमयाप्रभोः इतिसंचिंत्यसर्व्वेषांगणकाणां
समर्विधं हरलग्नप्रधानायमंत्रीगुप्तविधात्रदा अथवि
तायहृत्तांतदेयावासवदत्तया आहूयसामहामंत्रीसर्व
हिमनीयत तत्रप्रविष्टंप्रणतंरुदतीसाजगादतं अर्थ
पूर्व्वंतयोक्तंमेयथापूर्व्वंमपिस्थिते ममावत्साक्तेनात्या
सपत्नीतेभवेदिति कलिंगसेनाययेषामपयेयहृयविशेणा
यते सावस्यवतीतस्यामार्यगुप्तवस्यरज्यते अतोविना
यावादीन्नंयानोहंचरतानुना तच्छ्रुत्वातामवोचत्समंत्री
योगंधरायणः धीमात्मवकथंस्थितेहेविस्यात्समजीवितः
लयान्तनात्रकर्त्तव्याराज्ञोस्यप्रतिकूलता नान्तरःप्रतिकू
लोकैःदैशोवेघस्यावर्त्तते वर्त्तेतनकुलोकैः सासाम्नैवाचर
नक्रियां प्रतीर्यकृत्यमाणांहितोव्रवेदस्येदमरः गालसा
नोत्कूलोतवायोगास्यसनावशः अतःसमीपमापानं

लंकः
मदनमं°
१६२

राजानं तमसौ विक्रिया उपचारैरुपचारैस्संहृष्याकरमात्म
नः कलिंगसेनाशोकार्त्तं ऋद्धस्यात्तस्य सांप्रतं शुद्धं श्रा
वाणा राज्यस्य सहायेनात्यन्तर्योपि एवं कृते च माहात्म्य गु
णं दृष्ट्वापरेनव प्रविष्टस्त्वं दशाश्रितो राजातो भवतीनः
पि सत्वा कलिंगसेनां च हाधीनां तोलत्वे भवेन् वार्यमा
णस्य वांछ्या दृष्टविषयेषु भिवर्धते देवी पद्मावती चैनत्
शीणविनीया नवयानेव एवं स राजा कार्यमिंकालं दैवं
सहेनतः अतः परं च जानेहं पश्यपुद्धिबलं मम नाहक
ल्पवत्सराज्ञः श्रुत्वा संगरे तेन्दविमा विष्णाभ्रुवि
तिदेवीं प्रबोधयनं तयाहं मोक्षितः सपद्यौतनौ यौगंधरा
यणः । वत्सेश्वरश्च तदहनि दिवा न रात्रौ देव्या हृत्यौरपि
सवासगृहं जगाम ताहृग्मयं वत्सरसौनमत्कलिंगसेना
कन्यानिगाढविनामदो न्सवमयीमिवजातं तते नित्र
ल्पमसह्यु प्रत्यग्रप्रत्यंगवदेवी वत्सेशानन्तस्थिवमुख्यक
लिंगसेनाः ॥ ॥ इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते
कथासरित्सागरे मदनमंचुकालंबके पंचमस्तरंगः
आदितएकत्रिंशः ॥ ॥

ततः प्रतीक्षमाणं तं वत्सराजमुपेत्य सः यौगंधरायणो
मूर्तः प्रान्तमंत्री प्राविजिज्ञपत् लग्नः कलिंगसेनाया देव
स्य वस्तुभाववहः विवाहः मंगले पदर्विनाश्चैव विलोक्य
ने नेष्कृतासौ बभौ राजा मामप्यवत्सदिश्यते आदिपणा
वैश्यापिनं संविदः तां विनापि सहृष्टनेमेस्यातं तन सहते

मतः इत्युक्तैव सा तत्कालं प्रतीहारं प्रस्थितं ततः
लग्नेनुकूलेलग्निराज्ञोसामेघइल्लिनः तच्छ्रुत्वैव
स्थाकोप्येकवायौगंधरायणः अत्राइमेपिगिरस्
क्षाराजानंविषण्णोब्रवीत् योसौतानोतिरेवेनभ्रू
जितोगणकःपुरा मनागतेनायतंप्रष्टुयथाप्रश्नंवि
धीयतां पुनर्लग्नंनिवहः अत्रावस्नेभागणकेनदा
नमथ्यानायपामासदोलाहूतोनवेनसा सोथ्या
ष्यकालहारायथितमंविज्ञप्येवतं लग्नमपृष्टोब्रवी
त्षानिषणमासोनविवस्थितं ततोराजानमुद्दिश्य
वयौगंधरायणः जगादेवकर्तव्यंकिमत्रागिष्य
नामिति राजाप्युक्तः सलग्नेनैषीद्विसृष्टानतोथ्य
यात् कलिंगसेनाप्रहृष्टः साकिमाहेतिवेसतां
यात्येमीव्यमनाज्ञानासर्वराज्यंत्यजेदिति उवाचवे
नाप्युद्यहूलग्नेनेगणकैःसह निश्चेतमागतोस्य
नैत्रमर्यतनिवेद्यतां तच्छ्रुत्वाजन्मनद्दवंनस्यापति
तेनोयतं गणकालेसाधाकुलाविचारंसंविसंविरा
लग्नेनमेवतत्रापिमासमध्येकांतकर्तिनं नावागतस्तु
रतीतिवदंतः पुनरस्थुः अत्वाहूतनवरतवलगन्
वेतसि ततःकालिंगसेनायांनम्रहृत्ररक्तोभ्यधात्
प्रेमलग्नोनुकूलः प्राप्येनस्यादेतयोः शुभं यावत्
कालेदृष्टंपश्योः किंचिरेणाचिरेणवा पुनरमहृत्
रवचः अत्वासर्वेपितत्क्षणं सत्कमेवमेवेन्दिति
नवबभाषिरे यौगंधरायणोप्याहदालंलग्नेलक्षणे
वनः कलिंगदत्तःसंबंधीराज्ञातेवदंड्योजेदिति ततः

बृक:
मदनमं:
१६३

163

कलिंगसेनापि सर्वांस्तानवशाः सती यथाभवत्तो
ज्ञानंतीसुक्रान्तिसौबिभ्रूवसा नैरेववववचक्तस्या
गृहीत्वामेध्यनीतानतः यौगंधरायणो राज्ञः पार्श्वस
गणकायवौ तत्रतस्मैनदोवयवत्सेशायनस्थेवसः प्र
ज्ञावनमवस्याप्यसज्ञागामतिंजेगृहं सिद्धकाला
तिमानस्वकार्यशेषायनत्रमः यौगंधरायणस्सहदं
समानवत्सराजानं मध्येअनिपत्रस्तस्यैवरथ्यानाद्
मास्थितः राजसोमं विणतवा किंस्वनोस्मीतिवी
मत ततः समंत्रीतस्मैतन्कास्त्वध्यमतस्प्रभोः क
लिंगसेनार्द्वनेतःक्षाभूपोजगादतं कालोमयाद्वि
तोमित्र तन्मध्येवं सप्रक्लितः ह्मेनकलिंगसेनायाद्व
स्यत्रोप्यानिरूपये विद्याधराद्दयस्तोत्मिक्षेत्रवांछा
तितिाश्चितं यतोत्यातारशीकात्तिरूपेणास्मिंजगा
त्रेय अतःकेनापिसिद्धेनसंगविद्याधरेणवा गच्छे
त्सापदिनत्वंयपेपस्तदुःकंभवेत् अन्यरूपोयतः
वाच्रलस्ते दिव्यकामुकः स्वाप्यकालेयतोदिव्यात्
माःस्वरूपमामते यवंतदृष्टिनलस्यादोषस्याभिः
विलोकाते तस्यांतराज्ञाविज्ञेयं तत्कार्यनिवहेस्व
नः इत्युक्तोमंत्रिणातेनसोत्रवीद्वत्सराजसः युक्तोह
मवकितैनांधंमयाभिनिरूत्मिवः तच्छ्रुत्वैवमराम
श्रीतंसयौगंधरायणः उवाचैनंतन्वर्तेव्यमयमीदृ
महात्मवेनत् यच्चधर्ममबाधित्वासेनेसवनेपथ्या
तेष्यापयानिमाराघ्यसपवाभीष्टसिद्धिषु तत्रस्याः
सेत्स्यतेसाधस्त्रेतात्परत्वयाप्साते येनास्माकंभवेः

मैत्र्या राजकार्यं कृतं भवेत् इति मंत्रिवरादिष्टः सगावा
श्वसुरात्मजः शूरः कालिंगसेनायाः पार्श्वं गच्छन् प्रविष्टवा
न् अंतःपुरे सा च तस्यास्तामस्या स्वपुत्रिका अथ कालिं
गसेनाया पार्श्वे सोमप्रभा तत्र मा दृष्ट्वा विवादिता
त्मकं तं मयात्मजां राजपुत्रीमुवाचैवं तस्मिन् अवसिरा
ते अथ पूर्वोक्तमवाहं विचिंत्य त्वामिहागता श्रुत्वा
चेति दृष्ट्वा तस्य मैत्र्यस्य योगंधरायणः कृतस्य पुत्रदाला
याः सर्वं गतं मया नाकिंचं याहि मयैव तदा रहं सविवि
स्मया अत्यपोहान निमित्तं हि कार्यं पक्षियते मयैव नद
निष्ठापकल्पेन तथा चेमां कथां श्रुणु । अंतेवैषामभू
त्संवेवसदत्तमतिद्विजः विष्णुदत्ताभिधानस्य पुत्रस्तस्या
दपदत सविष्णुदत्तो वयसा पूर्णषोडशवत्सरः गंतुं
प्रवृत्तो विद्याप्राप्त्यै वलभीं पुरीं मिलितिसुवतस्यान्ये
नत्र विप्रसुताः समाः सप्तापि तेषु न शूरवीः सविहांसत्क
लोक्य तः कृताटोन्यामपि त्यागशापथ्यैतैः समं ततः वि
ष्णुदत्तः पुत्रस्थितः पित्रो विविदितो निशि प्रस्थितस्याप्य
नोकस्मात् निमित्तं उपास्थितं पुनरेव प्रयास्यामः सिद्ध
येशा जनाविनाः नष्टानेवमसाप्राय तेभूर्खास्समापिवा
त्रुवन् मृषामाजीगणः शंकां नहते विभिमोयं तं
वेदिभेषिन मागा वयं यामो धुनैव तत् प्रातर्विदिनहरकां
नाना स्नातपद्धं वान्धवाः इत्युक्त्वा विकर्षितैस्तैः साकं पश्यत्
पश्चिनः विष्णुदत्तो ययावेवं संसरन्नाव हृदं हृदि राजनं
तविलोकात्प्रदनिमित्तं पुनर्वदन् मूर्खैस्तैः सहविभिः
सर्वैः समपन्ने निरभन्यात प्रत्यपा निमित्तं नाकिमन्येनाथ

इक: मदनम॰ ।६४

164

भीलक यन्त्रमस्माभिरानीतः काकधांकीपदेपदे ३
त्यादिभर्त्सनां कुलागछद्भिस्तैः समं वसः विवशः प्र
ययौ विसृष्टज्ञस्तस्मींबभूवञ्च तेनादेशेनाविदूतत्वाद्भू
विसृष्टाभिचारिणः संस्कारो वस्करस्यवतिरस्कार
करोतिसः एको बहूनां शूद्राणां मध्ये निपतितो बुधः
पथः पद्मस्त वेशाणामिद्धविश्ववनेहुतं तस्माद्देषां न
वक्तव्यं मयाभूयोहिताहितं तूष्णीमेव प्रयातव्यं विधि
र्योयो विधास्यति इत्याद्याकलयन्मूर्खैः प्रेषितैः स
मेपाथि विसृष्टज्ञो दिनस्याते शरवग्राममागमः तत्र
श्रीतानिशिप्रायतरुणापिपिहितैस्त्रिया गृहमेकं यया
वेवनिवासं सोऽथतां स्त्रियं तयादेवेर्थवरके सहायैस्तैः
विवशासः सहिभित्तेवसमायितनिद्रान्तरं प्रसुप्तः
स एको जागरूकेवासीदस्तुतस्य गृहाद्अयात् तावत्तत
ज्ञमुपक्षः कोऽप्येकोऽतिभ्रान्तत्रुवा प्रभ्यंतरगृहंतस्याः प्र
विवशांतिकं स्त्रियः तेनसाकं वसारेमेविवंग्रमाभि
तस्तद्दीपप्रकाशेनसर्वंद्वारांतरेणसा विसृष्टज्ञोविले
एपः त्रिपात्रं भवेज्जातोप्यमेनस्यान्तकोमारः पतिः
पुनः नान्यथाहिभवेत्पषामशंकनिभ्रतागातिः मया
चपलचित्तेयं प्रादापचवलांदिता अस्यालाभात्र्यविद्या
स्माकिं तत्रजानोन्यसाचिणः इत्येवं चिंतयत्युरुतंतनानां
गोप्याणोहारिः हृदयंप्रविशंतं वस्त्रस्याणास्थितान्
गं प्रवानमभिपश्यंतेमसाराद्गृहपतिःसतं भीतःपांच

स्वइत्याह विस्मदत्तः श्रुत्वेदं सवार्त्तः पावरोहक्ष्मा
स्वभार्यां तां तथास्थितां विलोक्य तस्य स्वस्थानतार
स्यासि नाशिरः भार्यां तु निरुद्धां तानेन स्वामिनामि
बोधिता श्रुविमस्वामिना तत्र पर्यंके स्वप्नमेव तत्र न
हृष्टा स प्रदीपे तु विस्मदत्तो विचिंतयत् शुक्रं स्वोतितत
झार्या हतामहार हरोहतः किं तत्कनेऽरशंकमेयदने
नाम स्वप्ने विस्मयं तत्र देहो विचित्रवीर्यं प्रसह्य हितं चेत
सां इत्यचिंतयत्सेव विस्मदत्तेन प्रयुक्तासा जनं स्वं
स्तोस्स्वरी हतं स्वमेव तत्पतिं गत्वाय च गृहीतां तत्स्वं
टानावकं वधकं हस्तेनैकेन वाटायनात्क्षिपः सावि
तिथैयो गत्वा बहिः स्थिताम् तिलिप्य भस्मकूटान्तरे हुतं क
बंधं स्थापितः स्कंतं श्राययोति भर्त्तृतनतः विस्मदत्तस्वानि
गत्य सर्वं हृत्वा हि लोकान्तनत् मध्ये सखीनां स्वमातां प्र
विग्रपासी तु श्रेष्ठवसः सावागत्य प्रविश्य प्रांतः पत्युः स्व
मसारजंनी तेनैव तत्कर्माणेन पत्युः पूर्वांत मांसिनत
निर्गत्य श्रावयंती वपरांप्राह्य वकारस्ता हाहतास्मि ह
तोभर्त्ता ममेभिः पथिकैरिति ततः परिजनाकुलतार
प्राहाम्यालोकतात्प्रयं हस्तताविस्मदत्तादीत्र ग्रंथाव
तुपाग्रयः तेनचाहत्यमानेषु तेषु तत्रास्थितेषु तत्र श्र
तेषु तस्य हायेषु विस्मदत्तो प्रवीहुतं प्रलंबोप्रलम्ह
त्याभिः तेवासाभिविदंस्कृतं पतेपेव हृतं तेषु तत्काले
पात्यप्रसन्नया मयावाप्याहृतहार मार्गेणा तु लम्बी
हितं निर्गत्य च बहिर्हस्तं स्वमध्ये पदित्यामितत् इत्यका
तात्माश्रीवराविस्मदत्तो निवार्य च तेषां निःशेषमा

एक:
सप्तमे:
१६५

165

शुलाहृष्ठांनंनंमवारीयत् गीत्वावादशीयंनेषांकवं
धंनंशिरोविनं सरोहनंनेष्याद्विशंह्रियास्तस्मिन्नव
स्करे ततःस्वैनविषोणिनस्तुरेवंनागेक्षुनेत्वया उत्तरां
तांपुरस्तास्यसर्वंनंयेममतुवन् एमराकृष्णातेशेषवया
माहममाशीर्गविता मारतीकृताउत्तीक्षपाणीवनंह
त्रिकं इत्युक्त्वाविसृष्टवान्दींसर्वांस्तेस्तुस्ततः विसृष्ट
ग्रेहमान्यसहायस्तेय्यउष्टुः रत्नारत्नप्रदीपस्वेजा
तोन:सपितांनिशि वत्ससाहेनतीर्णास्मास्तुर्मेथ्या
त्रिभिन्नजं स्तैवंवंविसृष्टंत्रंनंशायपवावर्वचः यए
नायाकथ्यपितावकंथामिथः सामप्रभासकोषांग्ताम
स्वांपुनरुवावतां यथंकार्यश्रहज्ञानामभिमित्रपुपास्थि
तं विलंबायप्रतिदृतंसत्यमित्रिंप्रयञ्छति ततस्त्वात
नपातेयानवाकावमानिनः मवर्तमानारभसास्य
पंनमंरवुउपः श्वेतापुभेनिमितेत्तोवनेस्पेशनिय
मया स्वात्मात्रशापश्रृहिताहताघ्रुकंनननन्कनं नक्षवि
ह्नंविवाहंवविश्यावंविपिलव उत्तमननभानागेहा
हिवाहलेनहृत्नः रेवाभ्युपयवलपंनिवपिरत्नमिदं
ततः विस्मयनीतिनिश्रुणांमंश्रीयोगंथवायाणः राज
उमनगोकामसमोवविंत्रसमावेन विहितिपिविवा
हेमारोषमुत्सारदेवव धार्मिकःमवउपाहादाषेनः
रापिनेमानिव सपत्नीमवेदांविस्ताकथ्यावध्यवनेशुणा
प्रतिप्रोत्वमनीनाम पुरेतस्याभ्युपार्थ्यनः नदीतटामि
धर्मेनविष्णुमित्रस्तेनवसे ततसमीपमरदवास्तिनवंन

वेक्षनाश्रमः ॥ ३३ ॥ मासत्तपस्यक्रे मुनिर्मङ्कणकाभि
धः तपस्यतातेनताव्रगगनेमागतामप्सराः अदर्शि मे
नकानामवातेनचलितांबरा ततोलब्धावकाशेनका
मेनक्षोभितात्मनः शुक्रंकदलीगर्भेयस्मात्तस्माद्वका
वनी नाम्नासकदलीगर्भापितास्यमङ्कणकोमुनिः ता
स्याश्रमेसाववृधेयोगेनमस्यक्षपेयथा शरणकार्यामुरा
ंभ्रमद्दर्शिकनवीर्यजा एकदावविवेशेनमाश्रमं
मृगयारसात् दृढवर्माहृतोधारणमध्यदेशभवोनृपः
सतांददर्शकदलीगर्भांश्राहृतवल्कलां मुनिकन्याविव
नेनाद्यवेशेनात्यंतशोभितां सावदृष्टासिदृयतेसीवके
फिदयंतया यथावकाशेनहृतंतचोतः पुरयोषितां श्र
मीप्सोआमसुयंभार्यावकस्यासीहृदमनाप्सेषः गच्छन्तस्वक
एवस्यमुनेःकन्यांशाकुंतलां इतिसंचिंतयन्नेवसंगृहीं
तसमिकुपां सोत्रायसुप्तप्रमायांतंमुनिसंकणकंतत्
दः ववन्दैवतमम्येतिपादयोर्मुकवाहनः पृष्टश्चात्मा
नमेनसेममुनयेमत्यवेदयत् ततःसकदलीगर्भांमुनि
राहिमुनिस्सतां वसेराज्ञोनिरेयस्यनयाव्येकल्पतार
मिति तथेतिकाल्यताविश्यानयाराजासतनाद्रिया ईट
क्षनलेकन्यांदृतिपदृक्षानंमुतिं मुनिस्मृततनतस्या
स्तामुत्यातिंचनामव श्रवर्यकदलीगर्भेन्यसैराज्ञेनि
वेदयत् ततस्तांसमुनेःकन्यांमेनकाभावतोऽङ्गनां म
त्वापुनरमतमर्षोराजातस्मादयाचत सोप्यनांकदली
गर्भः दैवेनसेरस्तानृपः दिव्यानुभावंपूर्वंसामवि
चार्यदृदितेपितंतत्रपुराम्रभावेनतत्राभ्येहरांगनाः

हक·
मदनमं·
·९९

166

प्रीत्कामीततस्तस्यावक्तुरुड्डाहमांशुनं द्वाबसर्व
पांहस्लेकर्णानामङ्गुवस्थता: यस्मिन्तीकुवज्राकद्दवि
ग्रमिंद्देयासि तस्तानैरभिराम्यानीयंण्यातेश्रुविवत्यसि
इत्युक्तानाभिरारोप्यकृतोह्राहांसवाजिभि महाराकद
लीगर्भाहृठमर्मीयर्योततः प्राप्नावागतैर्षेसैष्यवयं
त्मासर्वपोपरि वधातयामहप्रापराजधानींनिजांव
सः तत्रान्यपत्नीविस्तुरवाकद्दलीगर्भयातया समंव
तस्यावमध्यातनहङ्गोनः स्वमन्दिषु ततस्तस्यमहादेवी
तदीयंमेत्रिणंरहः स्मारयेत्रापकारोस्तोजगादास्यत
दुःखिता राज्ञाभूतनभार्यैकसञ्ज्ञेनाद्याहृगुजिता तत्र
याजरूपेनेषासपत्नीमेनिवर्तते ताहशानांप्रभोपत्मा
विनाशोप्यवियोजनं एवमुक्तानिकल्याणांविषयःऊ
हृकादिषु ततस्तस्यमहादेवीसंगतानेनतथाविधिः
ताह्निकेतवताप्रस्पप्रविष्टेपवानिवादिताः शृदेषुमा
याजगालाःकिंकिंनजर्वते इत्युक्तानेनसादेवीविज्ञते
वाह्निनेहिया श्लंतर्हिसमानेनहृहिनेनसानिमिह
तहवोहदिह्नवानंतविस्रत्यवमंत्रिणं कांचित्सुवा
निकेतवेदीश्रुकेलानयतिस्मसा तस्याःशाशंसवाह्
लाजसर्वसमनोषितं श्रेणीवकारदानंचसिद्धेकोर्ये
थनमहत साध्यर्थेलोभादज्ञोनामिस्तुवाचजनास
मो देविकिंनामवस्तेतिशुद्धेनेसाधयाम्यहः नानार
विधाहिजानामिप्रयोगानसवहूनहं एवमाप्यास्पतां
देवींमाप्यप्रवातिकार्योपो मदिकांप्राप्यवतिजांभी
नेतंसमर्वितमपन शुद्धोश्चनोवभोगागाकेनाममनाविदं

भवेत् तस्मात्सहसा देव्याः प्रतिज्ञा पूरितः कृतः विज्ञा
नमात्मनाहं गेहसमायाहिं विज्ञविद्यते श्रुत्वेतद्वचनव्याजं
कौतुकराजशृङ्गंदत्तमं ज्ञात्वाज्ञाताहिंसकवीरंनिग्रहंश्रभ
विसवः पुष्कालतत्राभ्युपायःस्यात्सहायताकौमेत्तिनापित
हंहोविज्ञानकुशलःसर्वेषकृपीदिह्योयमं इत्यालोच्य
वस्मात्तस्य नापितस्वान्तिकंययौ तेसमनीषितंसर्वंतस्य
पुरसार्थ्यामिहइदं ततःसानापितोह्यवोदुर्लेन्ध्रैवमावत्
यत् उपस्मिनभिरहंदेशाल्लाभस्याणमिमाधुना तस्य
वाध्यातवाराजवधूरत्नात्तमायतः दिव्यहर्षिप्रिणाततं
स्यासर्वप्रस्तायापिदिदं विश्रिष्योत्ताबलपतिदीवीसंश्र
तिवुज्यते उपहस्यसहायोहिश्वत्योस्वस्यायतेश्वभुः सं
श्रेष्ठकालेराजेवव्याचेमेत्रयामया यथास्याइयजी
वोमेमराज्ञाश्वकृत्या एवंचनातिसापंस्याद्वीदीवी
चजीविका इत्यालोच्य सतप्राह्नपयितःकृत्तनापसी
श्रुभसर्वंकरोम्यहंकिंतयोगबलेयेन एवाराज्ञोतवा
भार्याह्नत्येनेनतवप्रत्यते इदाकरापिविज्ञानाहिसर्वातं
स्मात्विनाशयेत् सोहत्यायानकंतस्याज्ञात्यितावस्तु
निःशेषेव तस्माद्बुद्धिबलेनेवराज्ञोविशेषणेनपरं येन
देवीहवंतिष्ठेदथप्राप्निभर्येष्ट्वतः एवंचमेनयात्किंचि
त्प्रबुद्धासाधयाम्यहं एतानेमामकीनंचरूपताकणीया
मिते श्रुभूहस्यपितारात्तोडःभीलोहहवमेणः श्रुहंच
हामल्लस्यहराजःसोविनकर्मेकृतत् सकलाविदिहन्या
स्मनायोमेवतमामकीं तस्यांतस्यसरूपायांनतएषा
वमनोयपो नापितशितिवाबोधियूक्षापरितंनमतां ।

शुक.
मदनमं.
८९

किंनापितः करोतीति श्रुत्वा वियोगवशे मे गृहं उपभुक्तमेव
तां वेश्यां मद्भार्यां तुल्यमीरयेः। अहं च नरहट्टे देवादहं दार
संवहितः अविन् श्रेणीगृहस्थ विक्षिप्त नष्टासा सान्याहं शीम
या गृहभार्यायथाहं स्वाभिमानेव मम्यथात् तत्क
मेणेव ता भार्यामया अकृत्यनिषेधेन नित्यमेवोपभुंजा
स्यममेतदुपवारमः अनेन गम्यमगम्यं वा जग्मीलोकात्
नापितः प्रभोः वातोद्भूतमयवाता गेनः किं त्वं किं च वा
ततं ततोपावद्भिर्निर्मोलितनकाविनतवारणो यावत्स
त्याद्वानताभोमोद्यमाजमाशिष्यं नाहदोषगते
भूवं रात्रस्त्यस्याहं सतिकं सम्यापारोपसेवार्थं निस्पृस
क्षशयोद्भवः ततमात्रमिवालोकसाभिप्रायः समोट
यः पापीयसि कीदृशं तेनातः कथनामिति निर्वे
पपृहृत्य वाहं विजने पाविनाभयः स्वमेवावलम्बदेव
यानि तेष्वेव वचनेः नृपतिना नाहं तामतो गतः योव
णाय वेषेनित्यं वेश्यासामीजनंजनः योव
ज्ञानानाशंकोद्यविनयन् किं मत्यं ज्ञाकिणीमास्याज्ञे
नाहं किं तत्तलया किं विदादारगृहस्य नृपदं वेमया
पिता ततयतामहं पुत्रानिजाभिमेसयां निषेध इति
संविंन्यराजा मे सेवाहारमदापयत् ततो गतानाहं वंतः
स्याभार्यायामाभिधावरं अस्तृणयमुंचनृपदं शुतयाताने
वमत्रवम् श्रियतवाचं कस्यापि नयाच्याणवदामिते
प्रत्याताते गृहे ताताहं तावत्याप्रसत्रिभाः तत्रभगतो
गताभ्योपितवरोमेकर्मजं वंतः एवंवाचममेदानीं त्वर

स्तुरेन्द्रपदमेव तत्त्वंनवमानेप्युक्तोतित्यमदेव
र श्रुतोरोषिमिनष्टादिज्ञोविवेकरहितमम इत्युक्त्वा
सामपाभार्यामतिमाथाऽरोपयत: राज्ञोराज्ञोस्यह
प्रसागुरुदत्ता हृतेनत्वे ग्रामेसमारमहर्षेनंदेसत्वंन
त्वबोधिमा विदग्धा अपि बाचोनेविदग्धाणिनयाः
त्रिपः श्रुत्वैतितांनिशिसैवेमज्ञार्योत्रपभुज्यमः
राजाप्रमादिवालीकंसभवांमहवःस्मरन् महार्या
पायतंसुभ्रमत्वात्नस्पर्शोनेःशोने: हत्वाप्रसादयामा
सगुरुदत्तामलहृपे गुरुप्राप्तेच तत्याणादुत्यायस
हसैवसः भागिनीडाकिन्युक्त्वाववशेभराज्ञायद्योततः
ततः प्रभृतिसात्मज्ञाभार्योभीत्यादस्पाणासे ततो
गृहीतसंतोषामदेकायनतोगतः एवंपूर्वलस्याद्धा
द्वागृहिणीमोचितभया इतितांतापसीमुक्त्वानगः
पितः सोब्रवीत्तत: तेदेतन्मज्जयाकार्यमार्यपृच्छ
स्त्रीषितं पश्यावाक्यपतिमातः नर्दिहेवगकुलेस्पृण
कायत:पुरहारब्रह्मोकीपीपोब्रवीत्यतु जायते
कदलीगर्भाद्वाकिनिविल्पोवहः अग्राणपकायातल
स्याल्पष्मित्यपिततःस्वकः सर्वःपरोभेदमहोलोभा
त्कुर्वीतकिंनयत ततोस्मिंराज्ञिमाशंकेमावनात
निषि प्रोक्तितः हस्तपादादिकदलीगर्भधर्मि
तथीयते तन्मभानेविलोकैवराज्ञासन्नमवेत्यतत
पुरोक्त:कदलीगर्भातांवन्यादितितत्सवयं एवंसमः
त्ताविरहाद्विवशावममवाप्नपात् बांधवसावदमत्यं
तेलाभःकाष्ठेरुद्वेष्याते इत्युक्त्वातापसीतेनतापिते

ततश्चैनिका गत्वा राजमहादेव्यै यथावृत्तं न्यवेद-
यत् देवी च तच्छ्रुत्वा वक्षेसातगृह्णाल्पोपितां प्रत्य-
न्देवीत्य कदलीगर्भां हृष्टचित्तां जहौ तत्र पाचनतोदे
भातयाङ्गुश्रमदायत् प्रश्नात्रिका साभुङ्क्ते मायध्वे।
हेमनापिता स्पृक्तावककदलीगर्भासा तेन दृष्टवर्मण
राजाभिरामसनसानैर्ययौ राजमंदिरात् येनाज-
साभिज्ञानेन नमायथा तत्रतामागतां दृष्ट्वा सोकस्मा
त्रान्यितामपि तस्याङ्गःवरितायंकीनस्येयामंकणाका
तएं प्रणिधानाद्वनेमन्त्वं नद्वहुग्रं नमवेत्यमः श्रास्या
स्पतांसयपेलद्दाना माद्रापयथौ ततः पत्यनेसेमतदाः
बतैरगर्वसंपद्धायभूस्ते देव्यामपत्नीहेयणाक्रानेक
कमनाटकं तत्कालस्वपमभ्येतिराजनैसमनापि
तः पथ्यत्वं वेनरावदृष्टुनेवमुवाचव इत्यविश्लेष
कदलीगर्भाराजेमयाग्रभो श्रमिवारावश्यपुष्णादे
ग्रामंतोसरतिना तस्मुत्वातिश्रयंदृष्टाप्तनींद्वचस्य
मः नत्रादकदलीगर्भासंजातत्रन्यपापाल्पः प्रनुव
न्यमुनितंवसंविभेजेसनापितं भक्तोपमयमित्य
श्रुतेभोन्यवनीस्यवः ततलयासमंतस्याकदली
गर्भयेवनः राजासदेवीविमुक्तोहृतव मासुवि
मितः। एवंविधाविरथेनवन्हूमपन्योदोषात्
सभाप्यनवमामिकलिंगासने तवत्पकाविचिरभा
विविवाहलनावांसतिविन्यगतयः वसुराश्रयितां
ततस्ततःसांप्रतमासमनात्वमात्मानेमवंजगदेकव

न्ते वत्सेश्वरे कार्य्यंतिनमन्त्रवदेवैर्व्वंदनवायं हितिनः प्रकर्ष ।
अहंहितेनधापिसमाविन्दंतिकं स्थितावधनावंपतिर्मेहिते
पनः सर्वेपनेः समनयांतिसास्त्रियः स्वगात्रिभर्त्तीद्यति
वारितासिव । नवतुश्वमिदागमः कमोमे वदतिवे
स्ववशात्मरिव्यहृषिः तदेतिहिमत्यतिकथंविज्ञमतुला
ख्याकिलागतावहमद्य । इत्थंवाक्ततिधनाहृमामकीनेस
विकार्य्यंतिनवयामितहृहाय यदिमामनुमंस्यतेवगाभी
मदिहैवागमिपुनर्विलंब्यलता । इत्थंसवाद्यमभिधाय
कलिंगसेनां नामस्तुधोनवदतांमनुनींइपुत्रीं श्रास्या
स्यचाक्षिविगलत्महेवेद्रपुत्री सोमप्रभात्मभवनंनभसा
जगाम ॥ ॥ इतिमहाश्रीसोमदेवविरचिते कथा
सरित्सागरे मदनमंचुकालंबके षष्ठस्तरंगः ॥ ॥
आदितो द्वात्रिंशः ॥ ॥
ततःसोमप्रभायातांस्मरंतींतांप्रियांसखीं कलिंगसेना
संत्यज्य निजदेशाच्चबांधवः सावलंबितवत्सेशप्राणि
ग्रहमाहितस्तवा नेवेंद्रकन्याकोशंबांमहीवासीद्धनत्वा
ना कालिंगसेनावीवाहविलंबनविचक्षणात् कणका
प्राप्तिसामुद्रयइवतेम्बरोपिच गौतकाविमनालसिंदि
नेवतेविनोदयत् देव्यावासवदत्तायानिवासभवनंयं
यौ तत्रसांतपतिमत्मोनिर्विकाराविशेषमः उपावरते
मवाचैः प्राकंत्रिवर्शितिता कलिंगसेनाहृदांतेख्याप्र
तेस्यविकताकथं देवोपमितिस्व्यातावराताजितास्त
रात्रतां काश्चिद्देवियातानतांस्ववंवरहृतेमम कलिंगसे
नानीमधारातमुत्रीयरागता तद्धीतेवाविभितिवत्तुएव

बृह.
मदनमं.
१६९

169

रागेनसाब्रवीत् तातंमयाहिदृष्टोमिलत्कौशाम्ब्यागते
हनः वत्सेशेहिमहाराजेनत्वयास्याहत्पतिर्यदि कलिंग
दत्तस्पृष्टातेसुतरांवत्सेनेवसा श्रुत्वेतन्नहिभूमेवत्सेविना
तत्सुखेनव श्रीयौगन्धरायणैवतत्वविदितेप्यागोमिस्थितं तत्र
धृत्वास्मिकिंपस्यामममार्याक्रमीदृशः यंराजकन्यावां
च्छतिवांछामातृपामानैरैः यवंवक्तेश्वरःप्रोक्तोदेव्याचा
सवदत्तया यौगंधरायणाप्रज्ञाशीलवियोतस्ततोघ्नः त
यैवचसहासेव्यमाणंतदासकेनिशी तस्याव्हारापमध्ये
वयत्नुःसमर्विनयत् किंचिन्महानुभावेसंदेवीसामर
तुर्वतेते कलिंगसेनामपिपत्सपत्नीमनुमन्यते कथंवा
माङ्गावदेतांसोढुंमेबालपासिनी पद्मावतीविवाहेपि
यादव्याभजहाक्तृत् तदस्याश्चेदरीहंस्यात्सर्वनाशस्त
तोभवेत् पतदालंबनाभुवत्सरुज्ञायेसम्प्रराज्यमे पद्माव
तिरीयाकथंमया प्रवमालोच्यवत्सेयोगतिद्यांतेनिर्ग
तस्ततः श्रपद्मावतीदेव्याःपद्मावत्याससंदिदं सायंधे
तमागतंदत्ताशीलावामवदत्तया तथैवोपाचरतमत्स्यप्त
वोचकश्येवव ततोमेघुल्लपोदेव्योरेकचित्रंववचनतत् यौ
गंधरायणयासोप्राशंसाविरघदपः सोपितंवीक्ष्य
तातंविचारयतितेशनैः कालविदेतगादेवंमंत्रीयौगंध
रायणः तातेदृष्टेतेनदेनावदभिप्रायोयदाकणः देवी
त्वंजीवितत्यासोसदाक्षरादर्शयास्तितनमया प्रत्यासत्तेग
तवधांतिक्षेयोमसाणातिश्रितः भवंतिदेस्पर्शभोरः साध्व
सर्वत्रानिस्पृहः प्रशंसादिहिपुरंध्रोगांणांमेसामान्यस्यावेदः

ने तथावराजनैश्चैतां अनन्तसेनकां प्रणम्य । अथ पुनरपि
णश्चैमोश्वागोकर्णाश्वेषु वेल्पः अनन्तसेन इति ख्यातः
शीलश्रुताश्रुतावितः तस्यैव काभवद्विंतारतः संपू
र्णसंपदा रूपानुरूपां भार्यां पत्ननतावद्वासवात् प
कतादावत्सः ऊर्ध्वं विंतां तां तत्क्षणान्ते अतिशर्माभि
यानेन नगरे देश्या गतिजन्मना आश्चर्यैर्हृष्टेन राजवर
णीयेश्वरण तीर्थयात्रागतः पंचतीर्थानामहमाश्वार
न यस्याममफरसः पंचग्राहहतदाक्षिणाम्नः प्राप्तम्
तीर्थदर्शनीर्थयात्रागतोऽर्जुनः तत्र तीर्थदेवस्नानाम
चरावेमवासिनां नारायणानुरक्तितानां यतिस्नायिनां
र्णां पावड्डजामितावच्छलोगलोलिखितासिनां ना
रायणानुचरतादायीनिस्नायिनां र्णां पाङ्कजामिता
तच्चलोगलोखिलितावनिं गायं तं कर्पचेद्रहादं कार्षि
केदेवमध्यगं सप्तषः कार्षिको मार्गे मार्गयातेनकेन
चित् प्रव्राजकेन तदाकर्ण्य गोहीततत्परः ततः सं
तस्मैवृक्षोथपविष्टाद्धिभ्रंफंवं सोपिगीतेविश्रुत्याप्यका
षेकस्तमभ्यागत अहो प्रव्राजकोसि त्वं धर्मस्यासेनविनय
सि भूर्वेनापि मयाज्ञातं सारं धर्मस्य यत्नतः तेस्मात्वार्थं
नयाज्ञानमितिजेनवकोनकान्त प्रव्राजकेन पृष्टः सन्का
र्षिकः सज्जगादनं इहोपविश्य अश्वत्थाय शृण्वयावद्वदामि
ते अस्मिन्प्रदेशे विविधैनैव्राह्मणाः भ्रातरस्त्रियः अत्यन्दत्तः
सोमदत्तो विष्णुदत्तश्च गुणपकान् तेषां ज्येष्ठो दारवंतो कः
निष्ठस्तपरिग्रहः मध्यो ज्येष्ठो रावतां ऊर्ध्वकर्मकरो यथा
मयामहाशीवकुडानन्दं तेषां हि कार्षिकः तेवकस्तेत्रावत्तु

ह्नक॰
मह्नम॰
१७॰
170

येनांस्मृतं तं बुद्धिवर्जितं साधुमत्यक्रमन्मार्गमुज्ज्वया
मासवर्जितं यकलाभात्स्नायाभ्यांसकामाभ्यांरहोस्थि
तः कनिष्ठाविस्मृदशोयमात्स्वत्रे निराकरोन् ततस्ते
निजयोभवेहभेगवान्मम्बेवत बौद्धत्यस्मां रत्नस्येबकनी
यात्यवधोरिति नेननंप्रविनोज्येष्ठोमार्गेकोपोवहूवत्
सद्सहानविदशः उल्लीववनमोहिनौ श्रेयेनोभ्रातरौ
ज्ञातविस्मृदयतमूवतः गच्छवंदेयमप्यस्यंवाल्मीकं
समीडक्र नयेस्यागात्यवाल्मीकंडदृलेनाखनमस्नं
माभेवंक्रसमर्पोत्रवसनीमुदितोमया नच्छत्वापिसवा
ल्मीकमाखनयद्रवविति पापेवाणेरम्यादेशंज्येष्ठभ्रा
चोरलंवयन् स्वन्यमानाततःपापकलशंद्रमपूरितं त
क्रसमर्पोदमोहितानित्यंउक्तनेमदा नेवनीत्वासकल
शंभ्रात्स्यांसमर्पयत् निवार्यमाणोपिमयाज्येष्ठभ्रा
भ्यांहृत्भक्तिनः तोप्रनतननपवांशंदत्वापिर्यच्छातका
त नस्याक्षदयनोप्राणिपादंयनजितोर्षया नथापिनः
सत्रक्रोधनिर्मत्रभ्रातोश्रति नेनसम्येनतस्यात्रहस्तपा
रमज्ञायत नदाप्रभतिनत्दृष्ट्वात्यक्तःक्रोधोविल्लोमया न
तयाननापसेनापिक्रोधोयापिनमुच्यते श्रक्रोधेनजिता
सर्वापत्ययनदयुनेवभोः इत्युक्तेवनतंतुज्ञाकाधिकःस
दिवंगतः स्याश्चर्यमयाहहोहितोयंमुग्ययनःपेने इत्युक्ता
श्रुतेमनेमन्दर्पविप्रोपवीतजनः ननोपिनीत्वापञ्चार्यपः
यंदनंत्रुपलटे प्रदंवसंननेमेनुस्वरानोराष्ट्रमवायवान्
नवभोजं प्रविहंमांराजसंबेवंहितः ब्रह्मन्यथाननामा
गाःस्थितत्विवत्पात्मना विधयोनाभिधानानांयङ्पदपि

देयिमुनिर्यदि सकामगिरा निभिन्नः प्राणीन्मारेण
जीवति ततोऽहं प्रत्यवोचं तेनैन निवृत्तं सदायदं पश्या
मि परकं दर्पं प्रकृतेन मन महीपतिं यावारोनिर्नैर्नेयांसि
रहिभिः स्फोटितो वरान् उत्सार्य तेमन्तेऽहं भंगभीत्या
कुलांगना: इत्युक्त्वा वं तेनविज्ञाभावकं भोजनायमा
मां रूपान्तिकं नीतवंतो सत्रापि पुत्रपरोहितो नवसार
जनतया विशुधेनामयोदितं कामस्य वजगतोऽहमं
विधाशरीरिणी विनाहं स्वर्गत दोभेनियम्याहम
चिंतयं श्रमस्य भोक्ष्ये ज्वर्य ये भेवज्ञातं सवैस्मवेत्न् न
चायिकत्वनीयो यश्चदं नः स्वामिनेमया उन्मादिनीदे
वसेन कृतांनो यस्य यथा भवेत् देवसेन स्वल्पतेः १२।२
हरवाणीकृता उन्मादिनीत्युक्त्वा जगाउन्मादका
रिणी यावदितापिसापि ज्ञानतेनान्तीमहीभुजा वि
प्रे: कुलत्ताणेनकायस्यनरहितभि परिणीतान
दीयेनमं चित्रलेखेन माननः वानायतोत्पादान्मानेवाते
सैनान दर्शयत् तथाभुजंगा राजेन्द्रोहं राहिविषार
ततः मुहूर्छे मूर्छितनरतिलेभेनाहारमाहरत् प्राणिते
पितृनइन्दंगच्छ वेः सोयमेभिः धार्मिकस्तां नत्या
रत्नशाकम्पजहारावसं तदीरवा प्रसादो वद्धनेदाहक
त्रेर्भवेत् इत्याकोव्यमयोक्तं नोचित्रमेत्याननोयनन्त आ
देवं तद्विजात्व सामदनानात्रिभवव: विशुद्योनाल्पनं
मनाम्प्रकृतमेन स्पोस्वेन तत्वाणंवाविम्हज्येवनवाविप्र
तमेवस: तयाकरोधव्यानीयपीत्वंताम्बरेणीनवान्
ततः सान्त्वपतेन स्वाविघ्येनात्यान्मजा प्रारीरामाणि

श्लोक॰
मदनम॰
१२

तिरिक्तासीज्ज्ञानाकरस्यप्रभायया अथस्वयंवरायागा
त्रैलोक्यरूपगर्विता कल्पकामात्स्वज्ञास्यामहाधनव॰
वृता अथमेभीत्याजगादस्मानानांवणिक्तनां वि
घुघोनाशनतुड्डाहस्फोटेनव्यपघत राजाप्यागत्य॰
तांकांतांपश्यंपत्रैवनस्यागतां अंकेकृत्वासविलपत्स
घःप्राणविप्रयुक्तान नमोवणिक्तनावांके मास्वदत्तावि
वेश्यामा इमंप्राणाक्षसंवेतरपिराहंमराजनकं अनोद्
न्यस्कृहस्यभंगःप्रेमाणःसङ्गःसहः विशेषेणमनसि
न्यारेश्यावासवदत्तया तस्मात्कलिंगसेनेषामपिराणिना
यदिवगा देवीवासवदत्तानस्याणांजनस्यानसंशयः दे
वीपद्मावतीनहव्रयोरेकंहिजीवितं नरवाहनदत्तस्य
पुत्रैस्तेस्यात्कथंततः तस्वदेवस्यात्स्वयं सोऽहंत्वानेनश
कुमारान् एवंपवापदेसर्वमिदंमेपनमहीपते देवोस्य॰
गोरक्षिगांभीर्यंतदेवकथयत्यलं त्वयंजीवितत्याग॰
गाक्षनोश्रुतानिस्पृहां तस्मार्थीरत्नणीयस्तेनिर्धवो॰
यिहिताने सुरतां किंपुनर्देवपुत्रोहिमेत्रोभवाहयाः
इतिमेविचराजुनासैवंयौगंधरायणान् सम्यग्विवेक
पदवींमामवलेषणोब्रवीत् एवमेतत्तमंदेहोनवेषे
स्सर्वमिदंमम तस्मात्कलिंगसेनायाः कोर्थपरिणये
नमे अञ्चोलरत्नस्यहृदयवग्रहकेगणाकैः कृतं स्वयंवरा॰
गतत्यागात्धर्मोवाकियोभवेत् इत्युक्तोवत्सराजेन॰
त्यक्ष्योयौगंधरायणाः राजापिरविनातिष्ठा शृगाकार
शुभेनपमः देवीवासवदत्तानासांवपनेवमब्रवीत् किं
मर्यावाक्षिनानासिनमवदद्याणाद्वेयपत गरिवाकि

१७

हृस्यैकत्वत्प्रीममजीवितं नामापिहिकिमन्यस्या
ग्रहीतमस्मदुत्सवे कलिंगसेनानलस्वारपणानाश्रयं
मम प्रसिद्धंवात्रयदंभाउपस्थेनतिराकृता मायेनशा
वृत्ताशापंददेतिसैसद्वागता सखामास्तिष्ठतानेनवर्षे
वैरस्ववेषमति स्त्रीवेशेमदनम्ब्रूपंतद्रूपेणाप्यातिविदितः
अतःकालिंगसेनैषानिश्चयान्नदामया विनावदिक्षणा
हन्ताकिंकिंविदकृतुमस्मदे इत्याख्यास्योपलभ्यायस्य
येयोवरागिणा श्रावापिनेनमयेनसत्यकृतंनदाशयं
नेयवस्मद्याचिंतांराज्ञावासवदत्तया मंत्रिश्रुत्वमानि
प्रीतिनष्टोवत्सेश्वरोवसत् अथोनेवेवपत्स्वंदेवारा
त्रैप्रयुक्तवान् कलिंगसेनाप्रत्नांनसप्रयोगंथरायणः
सखलवारसोभ्योतिहासयोगेश्वराभिधः तस्यामेवनि
शिसेवंतंमंत्रिवरमभ्ययात् कलिंगसेनासदनेस्थितो
स्थंनवहिःसदा दिव्यानांमानुषाणांनांप्रवेशमिनन
वागमं अपायज्ञोमयाशक्तः कृतोकस्मात्रभस्तले प्र
ष्टव्रेनात्रहर्म्याग्रसन्निकर्षेनिशागुवे प्रभवंतस्यविता
तंप्रयुक्तान्मितनोमम विद्यानप्राभवत्तेनविस्मयादमा
चिंतयम् अथंदिव्यप्रभावस्य प्राहःकस्यापिनिश्चितं
कलिंगसेनालावण्यलुब्धस्य भ्रमतोम्बरे येननकामते
विद्यानहीदेवकाष्टिंदतरं नदृष्ट्वापंपराष्टिदेसागद्धिनि
गुनैर्यनः दिव्यानांवांक्षितेनैषानिप्राक्रंमंत्रिवरेणाव सो
मग्रभासखीवासयावदंत्येनकमयाकृत्वा इतिसंचिंत्यन
भ्यामिदाहंवत्वमागतः इदंप्रसंगात्पृच्छामिनकेतान
वन्नयोद्यतां निर्यंवोपिहिदंतांनिवात्मानमिनिपक्षण

मूक·
मरतर्म·
१७२

172

उक्तोराजानन्दयोर्थपेगवहमलक्षितः निरर्थमेवेद
मालितनेकथसस्मते इतियोगेश्वरेणोक्तःस्मादहयोरां
धयुणए: अतिमित्रतथावाक्यमाख्यामितेस्रुण
विदिशिनगरीवाह्येन्यग्रोधोभूत्सुमहान् चत्वारःप्रा
णिनस्तत्रवसंतिस्म महान्तरौ नकुलोलूकमार्जारमूष
कःश्यगालयः भिन्नेभिन्नेबिलमूलदेशेनकुलमूष
कौ मार्जारोमध्यभागस्थतरोर्मिहतिकोटरे उलूकस्त
शिरोभागेनम्पलहेलनालये मूषकोत्रत्रिभिर्वध्योमा
र्जारेणत्रयोपिमे अत्रायमार्जारभयान्मूषकोनकुलस्त
था स्वभावेनाप्युलूकस्यापरिभिगुनिशिचयः मार्जारस्त
दिवारात्रौनिर्भयस्सुभ्रमत्यसौ नत्रासन्नेणवदेवंसहसापू
बलिप्रया येनापलितमातरमूलस्तम्सकालेनायलिप्र
या पूर्वकाल इकलत्रवंशालावाप्रिलयपयो समार्जा
रयथिश्रणीं इष्टानतस्तेअत्रायमिनीं नहथयाभितःतेत्रंमा
स्मादत्रानतोयपौ नचरात्रौवमार्जारःसमूषकनिचस्म
या पत्यप्रविश्यस्तन्याशेः तेनैवतस्मिन्बंधन मूषकोपि
ततोनार्यौसमत्रनिभृतागतः वृद्धंतंवीक्ष्यमार्जारंजरद्व
वननतेव यावद्विशनिततद्वंशेद्रोहेकेणवर्त्मना नत्र
नैयावद्यायानोउलूकनकुलावपि दृष्टामार्जारंबंधोव
मूषकंलक्ष्मेक्ष्यतो मूषकोपिवनदृष्टाहृशाभिन्नोविविं
नयन नकुलोलूकभयदंमार्जारंसमप्ययेयदि बंडोप्ये
कत्वहोरणाशत्रुर्मामेषमार्जारेण मानाराहस्वर्गद्व्याउ
लूकोनकुलोवमां नचत्र:संकटगतः अत्राशामिकरोम्य
विं दंतमार्जारमेवह्रियापायाम्यायहनोरायं आत्मा॥

णमयमं रक्षेत्याथाङ्गेरोपयोगितं इत्यालोक्य शनैः
गत्वा मार्जारं मूषकोऽब्रवीत् बेहेत्वव्यतिरः रंवेमेनत्रे॰
पाशांश्छिनद्मि अहं अनन्तरं तायेन लिहः सहवासादिमूष॰
पि किंतु मे नास्ति विश्वासः तव वित्तमजानतः तस्मा
वाक्यं मार्जारो भद्र विश्रम्यतां मया अद्यप्रभृति मित्रो मे॰
भवान् प्राणप्रदायकः इति श्रुत्वैव मार्जारान्नसोमं ग
तशिश्चये नहृष्टानकुलोलूको निराशौ गयतन्त्रतः
ततो जगाद मार्जारो मूषकं शापमीहितः गतप्राया
त्रियामेवनत्याशांश्छिन्धि मे द्रुतं मूषकोपि शनैश्छिं॰
दन्त्लूकानामनोरथः रक्षाकटकटायद्भिः दृष्टानेर
कोपि श्रुत्वं तणाद्रोपभानायोल्दृके कटकागते
मार्जारोऽर्थमानेनाकाशांश्छिन्ने स्मूषकः छिद्र॰
पाशेभ्यो मार्जारे लहूकयासविद्रुते मूषकोऽस्त्यमुक्तः
मरणलायप्राविशद्धिलं ताम्भसत्पनराहूतो मार्जारे
णजगादव कालप्रज्ञामारित्रिं जायते नव सर्वदा॰
पर्वबहुभ्यः शत्रुभ्यः प्रज्ञयात्माभिरक्षितः मूषकेनति
रश्चापि किंपुनर्मानुषेषु यत एतद्वञ्चलरारजामयाय
ब्रजपाक्षकं ब्रह्माकार्ये निजं रक्षेदीमं रक्षणादिति उ
क्तिनीमवसर्वत्र प्रत्यामित्रेनपोहृत्वं योगेभ्यस्तथा वै
तामवापिनाकथां शृणु । श्रावस्त्यां नगर्यां
पूर्वं प्रसेनजित् राजाभूत् ब्राह्मणास्तस्याभिसर्वोहि
नः पुत्रे मधूनान भुंगकेन वणिजा गणवानिति आल
णाद्यगृहे नत्रकस्यापि तस्यापि नोहितः नैव तेन पुत्रका
ब्रवाद्गणादिभिरलंकृतं प्रपूर्य तननो तोप्रशनैर्ब्राह्मण

शुक.
मदनसं.
१७३

173

णम्बैः तेनासौ हेमदीनारसहस्रं क्रमेणाक्रमात्
संचित्य गत्वा गोपतत्रिहत्यालिप्तवान्भुवि एकाकी
अत्यहं गत्वा तच्चस्थानमैवेक्षत एकदा हेमशून्यं तत्स्था
नं ज्ञात्वा चहृष्टवान् शून्यं तत्स्थानकं तस्य पपात हृत्तवे
तमः तथाहृदि संज्ञातावित्रं दृष्ट्वापि शून्यता अशो
पापाद्विलम्बं तत्त्वविशंधरहे स्थितः शुष्कत्वं शुष्कं
तेनसैः सर्वं स्यवेक्ष्यत गत्वा तीर्थमभुंजानः प्राणान्स्व
क्रमिथेयथव हृष्टावसोत्र दानास्य वणिग्मैः सहाय
यो मतं तगतिकिंचना विवेहतोऽगृहृत्प्र धेसि अकाल
मेवचहिन्त्रमकस्मादेत्यगातिव हस्ताग्रज्ञोपि तेना
सोनन्तहोमवणग्रहं प्राणेभ्योपप्रथमात्राहिक्षण
स्वगारीयसी ततश्चरतयेतीर्थंगच्छतो सिद्धिजन्मनः
स्यंप्रमेतसिद्राजा तद्दुरातिकमायपो मयश्चैवेन
त्संकिंविदात्मितयोपलक्षणं पश्यभूमौ निखातास्ते
देनाराग्राणावया तस्तुवासहिजोवादीदात्मिल्लद्रो
यपापदा शरण्यं रेवतस्थले निखातं तन्मयाथनं न
दाकणीवदराजादास्याम्यलिखितंतव धनस्तकोशा
इस्थगामात्यालोमीविनेद्विन हस्तुक्रामवणेयोगा
रंगतः तथाहिषपप्रतीहारवाणीजो हत्तेमराज्ञाभ्यंत
ध्यानानायतम्संदिश्यापदहारंभीर्वांनिध्यपदेशानः वे
त्रकस्याथाकिंतमोवधं प्रानवातेकियज्ञो
विज्ञः नेपितसेनेदेकेकः इस्तुयानीपपपृच्छतेनाकेकं
कोवेद्यत्तमस्यानकमपृच्छावतीहिदं सर्वशूद्रः मेरुपते एको
वणिजो मायदत्त

स्यैवनागबलामया ग्रहस्यसोपदिष्टाय हितीयं
वनसौषधिः तच्छ्रुत्वा सतमाहूय राजा वणिजमभ्यधा
त् तत्तुनागबलावेलनवातीतोद्यतामिति देवकर्म
केरोगिती तेनउवणिजानदा त्रिभ्रमानायतं राजा सक
र्मकरमब्रवीत् त्वयानागबलाहृतो रवनतःशाखिनः
तले दीनारजातं पलाशंबलांवनंतस्समर्पया इत्युक्तोऽथ
स्मतःभीतःप्रतिपेदे वनतत्त्वर्णं सतानानीयदीनारांस्त
त्कर्मकरोजहौ राजाप्युपोषितायायैसैद्विजायाहूय
तांददौ दीनारांस्ताविनप्राशप्राणानिवधहितश्वरान् प
वंसलक्ष्ववांत्रुद्धानीतेश्लनराज्ञेरः हिनार्येरूपतिर्जी
वेनौषधिंतांनरश्च वां तेस्वंसर्वदानुहे प्रधार्यजितपाक
र्थिं ईदृशोद्युवकार्येष्वाविकिंविद्यान्यराक्रमः तयोगी
श्वरजवीर्यानममपिप्रतयामया यथाकालिंगसेनाया
दोषोज्ञायेतकश्चन श्रुतिवेनघयानस्यांलभ्यतेदृष्ट
रास्वरः तथाविधिकस्यापिनिशिशाहूस्कनतल्लया
लक्ष्यदेवान स्यात्म्रभवेदज्ञशालंततः नोपपक्षे ततां
राजानवाधर्मक्षतोभवेत् इत्युदारधियःश्रुत्वासर्वा
र्थोर्थरायणात् योगीश्वरत्वंसत्वाजगाद्बलराह
मः वत्सयासह्यीतीताग्न्यादेवाहूस्यतेः प्रयंत
स्तकोस्यत्वंमंत्रोराज्यस्याशाखिनः सोहंकलिंगसेर
नायाचितासिध्यागतेमदा बुद्ध्याशास्त्रापिवेद्यक्रान्ततो
योगीश्वरोययो तत्कालंसावदृश्याद्देपर्यंतेस्वहर्म्य
गा कालिंगसेनावत्सेशांदृष्टाहृष्टास्मयाग्यति तत्कृताः
स्वसंतमात्रमरणालीगादद्दारिणी साध्वीवरांगनागा

वृक॰
मदनमं॰
१७४

वन्नलेभेनिद्रांनिक्वचित् अथोनेयमत्तेतुर्वेदृष्ट्वाविद्या
धराधिपः तस्यैमदनवेगाख्योगाढानंगशरार्दितः
तत्प्राप्त्यैतपःकृत्वावैरलब्ध्वापिशीकरात् सान्यासक्ता
देशास्याम्बवशप्राप्यास्यनाभवत् यतस्तेनांतरेलब्ध
समोविद्याधरेश्वरः रजनीषुदिविभ्राम्यन्नीत्वाम्मंदिरो
परि संसरन्पतत्तदादेशांतपत्नमुख्यधूर्जटेः एकस्यां
निशिवत्सेशरूपंचक्रेसविद्यया तद्रूपश्चविवेशास्या
मंदिरंह्यास्थवैरिनः कालेत्याद्वसोगुप्तमंत्रिणामन्त
वागतः कलिंगसेनाप्युत्तस्यानेदृष्ट्वांकंप्रविश्यवा ना
सोयमितिसाराविवार्यमाणेवभूपतेः ततोवत्सेशरू
पेणकामाद्दृष्ट्यासितेनसा भार्यामदनवेगेनगांधर्व
विधिनाकृता तत्कालंवत्सविष्टस्तद्दृष्ट्वायोगादलीव
नः योगीश्वरोविघ्नमोभूद्वत्सेशःलोकनभ्रमात् योगं
धरायणायेनदृष्टेनाक्रान्तस्त्रिवेशतः गुप्तावासमवदत्रा
पावत्सेशोवीक्ष्यपार्श्वगं रूपमंत्रिवरोक्तैवनृपस्तप्र
स्यवेदितं कलिंगनानाप्रच्छन्नकांकामिनःसोयमस्त्र
नः गत्वाकलिंगसेनायाःसमायाताशयनीयके स्तंभ
स्तब्धेनंस्वरूपास्थितेनमेवतत् छत्रस्थितांकनिर्भूलिपा
तेनं तच्चगत्वाप्यहर्षपातिवद्यपरितोषवान् योगेश्व
रोगाहदासोप्यतोपायंधरायणं तेनविमाहशः किं
विद्वोस्मितंनीतिवद्दृष्टा तपमंत्रेणतुःसाधसिद्धका
र्यमिदंप्रभो किंवाव्योमविनार्केण किंसत्येनविनावचः
इत्युक्तवंतमामंत्र्यप्रीतोयोगीश्वरंततः प्रातर्वत्सेश्वरं

हृष्टमागाद्योगंधर्वराजः तद्रूपेन्धयथावत्तकथ्याश्च
स्थावतोऽब्रवीत् नृपं कलिंगसेनार्थेप्सुकार्यविनिश्च
यं मदनवेगोसौ नैते राजन्याणिस्पर्शमिहाहेसि प्रभाः
दिसेव्यायाहृष्टं प्रसेनजितमागतः विद्याधरीहृष्ट
संग्रामाद्यपलोभतः तदस्य दुरुषासंगमपिसेव्यं नतो
ऽयसौ तत्पूत्वाकुलकन्यार्थं कथमेवं समाचरेत् शाक्वि
कस्य प्रविष्टवामदीर्यतः पुरोनवे इतिराज्ञोदितेवादी
ह्रीयोगंधर्वराजः अथैवदर्शीयोऽस्य तत्स्य तदंतेनिशि
देवने हित्यास्तामभिवांछंति सिद्धायासात्तबोधकः
दिव्यानां च गतेरोढुं राजन्केनेहशक्यते तदेहिमादाय
येन विवस्तानेतमार्गेण सहगंतुमतिवक्तेनश्राद्धौ
सम्भूपतिः यमावयाक्तेनेराज्ञानविवाहायपवेत्तियतत्
ऽपाङ्कैदेविपरिज्ञातं मयानिर्ष्टेमघततत् ययथार्थे
यत्तदेवीशुक्रायोगंधर्वराजः कलिंगसेनाप्तज्ञांतत
त्रसौसर्वशुक्रवान् वरीयशितानिधानफलमेतत्क
मेनिसा देवीवासवदत्तापिप्रणतावितदत्तं ततोति
वीर्येसंसहसेनतेवत्सेश्वरोययौ गृहं कलिंगसेनापःस
वैगोगंधर्वराजः प्रहृष्टप्रविष्टोऽत्रतस्यानिष्टाजसीति
के मश्रमदनवेगोतंसहरूपस्यांदर्शितः देवमिक्षाति
यावश्वसनंसाहारिकंल्पः तावत्साविद्याविद्याधरी
भूत्वानिवोधिता प्रबुद्धसतिर्गत्वकाशिनगरयतम्भः त
गणान्कलिंगसेनापिसापश्चद्राभवत्ततः पूर्वप्रायतमा
लोवातनगाटचकथ्यांहिमां पूर्वेप्रबुद्धवत्सेशः समप्रसु
कैवगाक्षाति नराकार्पिसवत्सेशंसादयोगंधर्वराजः सै

कथ·
मदनमं·
१७५

षाविध्वंसितानेनमुग्धाछद्मरूपधारिणा मैवंयोगबला
ज्ज्ञात्वासाहाय्यदर्शिनोमया किंतद्दिव्यप्रभाववाद
सोहंतेनशक्यते इत्युक्तासचरानावसहनाउपजा
ग्मतः कलिंगसेनायत्नोदृष्ट्वानस्योत्कन्नादरा अथ
नेवक्तुगतावेराजन्यामःसमार्थिकः इतिब्रुवाणम
वदग्गोस्यपौगंधरायणः कलिंगसेनकेनापिमयाव
त्सेशरूपिणा संभोगायपरिणीतासिनत्वंमत्स्वामिना
त्रुना नष्टुवासास्संभ्राना विशेषहृदिपत्रिणा क
लिंगसेनावत्सेशोनगादोदत्तलोचना गांधर्वविधिना
देनेपरिणीतासिविस्मरना किंस्विराजन्मयापूर्वंदुःख
नमयशंकितला इत्युक्तःसतयाराजानानुवावाननता
ननः सत्यंनपरिणीतासिमयायेवागतोस्यहं इत्युक्त
वंतंवत्सेशामंत्रीयौगंधरायणः ईदृशोक्तःततःस्वैरंम
नेषीड्राजमंदिरं ततःसमर्विकेनालिंगनेसात्रविदेश
गा मणीवस्त्रथविभ्रष्टापरित्यक्तस्वबांधवः संभोग
विदलनत्रमुक्ताज्ञागानपीडिता पद्मिनीवपरिविश्र
कवरीभ्रमरावलिः विनष्टकन्यकाभावेनिरूपायक्ष
मासनी कलिंगसेनागगनंवीक्ष्यमाणेदमब्रवीत् व
त्सेशरूपिणायेनपरिणीतास्मिकेनचित् प्रकाशः
सोस्तुकौमारःसपवरद्विपतिर्मम पवनवेगोक्षेगगना
त्सोत्रविद्याधराधिपः मयावप्राविलोकवांप्रवा
पितरद्गृहस्थितां नत्वाभिरत्लपः हाबावःयासोमः
देभ्यरान् वत्सेश्वराग्रज्ञावनह्योणमपाङ्कनं आह
त्रनहिवाहनपरिणीताभिमुक्तिनः इतिवाक्यतथया

175

तस्याः प्रकृतिमार्गप्रविष्टया किंचिदुच्छ्वसितचाद्धृ
दुच्छ्वसितहृदंबुजा । अथ समदनवेगः तां समा
श्वास्य कांतां विहितधृतिविनीय स्वर्णराशिं समन
ह्मे उषितः इति ययौ नवेदसङ्गत्स्मभाक्तिः पुनस्तमगम
नाय यांतं दैवात्समात्त । दिव्यास्पदं स पतिसमनम
न्यास्यं कामाग्नितभवनप्रांतेन मित्यवेत्य तत्रैव
वत्समथ सापि कलिंगसेनाबंके धृतिं मदनवेगाकृता
भवत्तां ॥ ॥ इति महाकविश्रीसोमदेवविरचिते क
थासरित्सागरे मदनमंचुकालंबके सप्तमस्त
श्रादितस्त्रयस्त्रिंशः ॥
ततः कलिंगसेनायाः स्मरज्वरप्रसंवृतः एकदामल
यावित्वानिशि वनेश्वरोभवत् । उत्थाय खड्गहस्तः
सन्नात्विव प्रविवेशासः एकाकी मंदिरं तस्याः कृतार्थ
नियतादरस्तया तत्र प्रार्थ्यमानस्तां भार्यार्थी समं
ह्रीपतिः परपत्नीत वास्मीति प्रत्याख्यानस्तयाब्रवी
त् तृतीयपुरुषं प्राप्ता यतस्त्वमसि बंधकी परदारग
तो दोषो न मे त्वद्गमनेन ततः एवं कलिंगसेना सा रात्रौ
र्थोपत्यबोधितं तदर्थमागतो राजन नर्हं विघायरेण
किंस्वप्नामदनवेगेन सेवं तद्रूपधारिणा सर्वैव कस्य
भर्तासे न त्वमस्माद् असि बंधकी परदारगतो दोषो न मे
त्वद्गमनेन ततः एवं कलिंगसेना सा हि स्थाना वामदा
स्वनां इत्यात्मा विपदः स्त्रीणां कुमारीणां कथैव का
दुषाशास्त्रजनपासरव्यामि बद्धापि विसर्जयं तत्पार्थय
दरं हंतं नस्य वेदं फलं मम ततस्तस्या सबला मां वेत्स्या

शुक॰
मदनसे॰
१२६

176

णांत्यवद्यामिहं ततः कामाकुलजाहिहंसीभर्त्राहं
करिष्यति तथाचकथयाम्यत्र नवराजकथां पुरा
प्राभूदिंद्रदत्ताख्यो क्षितिदिदेशे महीपतिः समामशो
यनेनैशैकीर्त्यैस्वकुलेमहत् वक्षेयशः शरीरार्थे शा
रीरवीत्यभंगुरं तत्त्वभक्तिरसाप्राम्बुहाहितं सपयोव
मः सर्वस्मृतीर्थस्नानसरानप्रापयोजनः एकदाव
दशैकांतीर्थस्नानार्थेमागतां सराज्ञापवणिग्भार्यां
प्रवासस्थितभर्तृकां लक्ष्मीकांतिस्थासिक्तां विश्वरूप
विभूषणां तेगमामिवकंदर्पराजधानीमनोरमां ता
महंविजयेविश्वंमितिप्रीतीतीवपादयोः श्रीमुखांपंच
बाणासमतूणीरद्वयशोभया साहष्टैवमनस्तस्य तदा
रत्यमेतस्तथा यथाविस्मृहंतस्याःसमयोविवशो
निशि तांचप्रार्थमानः संतगदेसनयात्मपः रतिता
वंतपुत्रंकेतेमरताराभिमर्शणं हटात्स्पशिस्ववासां
वेदधर्मेतेमहाभवेत् मरिष्यामिचसद्योहंनमर्दे
ष्मोचरणां इसक्रेपितपानसिंबलेराजाचिकीर्षतिः
शीलभ्रंशभयात्तस्य सद्योहृदयमस्फुटत् तदृष्टासप
रिहेतः सगर्वैवपद्यागतं हिंसैतेनताद्रुनापैतराजाय
वत्रमारपौत्रा इस्यामव्याप्यकथामेतांसमभयप्रपुत्रयाना।
ता भूपः कलिंगसेनासावसत्स्मपरमभाषत तस्मादथ
मैमन्याणदहरेणामयाकथयाः इहाश्रितायायास्त्वंम
देहपाम्यतोमयाथा पतत्कलिंगसेनातच्छ्रुत्वावत्स
प्रमोदायसः विवाधविरतोभूनाधर्मसेतानमभाषत ए
नप्रविवक्तसेक्षंमर्त्तासमभिरहागुना नाहंवदयामिते

किंचिदिदानीं माभूत्कथा इत्युक्त्वैव गतेन तस्मिन्देवे रति
जन्ममंदिरं श्रुत्वा मदनवेगस्तत्र भसो वत्सनाथस्: प्रिये
साधु कृतं नैवमकरिष्यः शुभे यदि नाभविष्यत्सु भयस्मा
नासहिष्यत तन्मया इत्युक्त्वा सांत्वयित्वा तां निशां नीत्वा
त्वया सह ततैव गच्छन्नागच्छन्मामासीहि विद्याधरोत्यसः क
लिंगसेनापि वसामत्यो विद्याधरेश्वरे तत्रात्समर्त्यभा
वेपि दिव्यभोगसुखाविना वत्सराजोपि तच्चितां शुका
मंत्रिवचःस्मरण ततं दल्लद्वमत्वातो दीराज्यसुखो तथा
देवीवासवदत्ताच मंत्रीयौगंधरायणः श्रुत्वातं निहृतो
स्त्रिहेनी निकल्पहानाफले अथ गच्छत्सु दिवसेष्वामा
दुस्तुरवपंकजा ...कलिंगसेनासागर्भसुत्पन्नदोहदा
तंगौविरजत्तस्तस्यास्तनावाचामचूचकौ निधानकं
वोकामस्य मदमुद्रांकिनाविव ततो मदनवेगस्तां उ
पेत्य परिरभ्याथात् कलिंगसेने विद्यानांमस्माकं स
मयोत्पयं ज्ञातं मानुषगर्भ यस्मत्काया मोविहृत्यनः कं
एवाश्रमेणानत्याजमेनकाकिंशकुंतलां तेयपथ्यम
राष्ट्रवंदत्यविनयात्रिजात श्रुत्युपायेन संप्राप्तामनु
स्यांदेविमावृतं तेनैव वंधकीशांहि सा ध्यानात्तानाश्रमीह
ते तस्मात्पत्यरदेत स्वस्यान्ते यस्याम्यहं तिजं स्मरिष्य
सीयदामांवसत्रिधास्येतदातव एवंकलिंगसेनांता
मुक्त्वासाश्रुविलोचनात् समाश्वास्य वदत्तानततस्यैस
इत्तमंनयं ततश्चिनःसमयाकृष्टोययौ विद्याधरेश्वरः
कलिंगसेनापि त्रासीद्दर्पयपास्तां साध्वीमिव आलंब्य
वत्सराजस्य भुजच्छायामपाश्रिता अत्रांतरे कन्तवतीं

कथा.
मदनमं.
१६१

संभाभर्त्रीश्रेयेतया: आदिदेशारतिंभार्यांमनोभवस्यांबि
कापतिः वत्सराजगृहेजातोदग्धपूर्वःसतेपतिः नरवा
हनदत्ताख्योयोनिजोमहिलंवनात् मदाराधनतस्त्वं
त्वमर्त्यलोकेप्ययोनिजा जनिष्यसेतेनसतेनभर्त्रासंगे
नयोत्स्यसे एवमुक्त्वारतिंशंभुःप्रजापतिमथादिशत्
कलिंगसेनातनयंसोघ्यानेदिव्यसंभवं नेहपत्नामायया
तस्यास्तस्थानेनविनिमायरतिं निर्मीयमानुषींकन्यामक्र
हिवानतोद्दिये इतीश्वराज्ञामादायमूर्ध्निवेधसाथोग
ते कलिंगसेनप्रसवंप्राप्तेकालेचकारसा जातमात्रं
सुतंतस्यास्तुदैवाचसमाययावनिन्नांकन्यकांकृतवाच्य
थाहिदिव्यलादिनं सर्वेश्वनवनमेवकन्यांजातामलक्ष
त दिवाप्यकांडप्रतिमचंद्रलेखामिवोद्यतां कांतिघो
तिनतहासगृहांनिर्जितमजर्वतीं रत्नदीपशिखाश्रेणी
लक्तिनाइवनिष्प्रभा कालिंगसेनानाहृष्टाजाताममहृ
यौत्सवं प्रवर्तमापितंतोषाद्वत्सवेविज्ञातानसा अ
थवत्सेश्वरोराजासदेवीकःसमंत्रिकः कन्यांकालिंग
सेनायाजातांनोत्सुकावनाहृषीं श्रुत्वानावसत्स्पोकसा
दुवावेश्वरचोदितः देवींवासवदत्तांतांस्थितेयोगंध
रायणः जानेकालिंगसेनेघादिव्यस्त्रीशापतच्युताः
अस्यांजातानाचकन्येयंदिव्येवाश्चर्यरूपधृत् नदमोक
देवीमहोति महाराजकिमेवंत्वंदकस्मादद्यभाषसे
उल्लङ्घयविधुरोगंधर्वत्वलेवनवासा कालिंगसेनात
नयावंधकीगर्भसंभवा प्रवेनाहिमस्पराजामोत्रा

दीव्रहंसवता वदाय्येवंप्रविश्यांतःकोपिजल्पयती
वमां नरवाहनदत्तस्यकमेयं पूर्वनिर्मिता भार्यात्व
वंवंनीचस्त्रीणामेवगीर्वाणैरेवः इतिमानोदिवेशार्द
मेत्रीयोगंधरायणः कलिंगसेनाकिंवासौ एकपा
त्नीकुलोद्भवा पूर्वकर्मवशादस्या हंथकोगर्भसंभवः
स्त्रेयेनदेवयज्ञकेरातिर्दर्पेस्मरेनमः मर्त्यलोकावा
तीर्णानसराराणासंगमः मर्त्यलोकगतायास्तेसुते
भर्त्रीभविष्यति इतिचादाहरंशार्वीवनेसुपानमी
मर्वे ... नारद्धोक्ताश्चासिस्मवादासत्तलव द
त्वावनरागीयेचमर्त्यभावेहराज्ञया गर्भग्राहिकया
चायममेवंवर्णितंरत्नः मयाकलिंगसेनायागर्भः
प्रागगर्भशायया गर्भग्राहिकयाचायममेवंवर्णितं
रहः मयाकलिंगसेनायागर्भःप्रागगर्भशायया पु
क्रोहूमल्लदेवान्यश्यङ्पनद्विवर्जितं नदाम्पर्यविलो
काहंतवाख्यातुमिहागता इतिविद्याधरीकेमेना
नेषाप्रतिभातिमे तज्ज्ञानेमायद्यादेवैरतिरेषायो
निजा कलिंगसेनाननयागर्भवीर्येणनिर्मिता भार्या
कामावतारस्यपुत्रस्यतववसूपते तद्यावात्रकथामेतां
मदनमञ्चुकायिनीशृणु । मतोवैश्रवणस्याभूद्दिव्यमाद
इतिश्रुतः यक्षोनिधानलक्षाणांप्रधानाध्यक्षतांभा
नः मथुरायांबहिः संस्थंनिधानंचमरोदितं यक्षांते
पुत्रकवानेकंशिलास्तम्भमिवाचलं तत्रतत्रनागरीवासी
त्कश्चित्पाप्यपतोहितः निधानान्वेषणात्वन्यवा
दीकरावन समानुषवमाहीपरुक्षोपावत्परीदाते

वृक·
मदनमं·
१७८

178

स्याग्रेण ज्ञावद्रस्याश्चकराहीयमयमानसः लब्धेन
वनेनात्र निर्थिस्थितमवेत्यसः उद्यानपित्तमारेभेम-
हाल्यैः सखिभिः द्विजैः अथयोसौ निगूढ्वोभूधरेश्व-
रा विधौ सतं हृष्टगाढ्ठाणश्यावल्ल विदूषकं ग्यजि-
तयत गच्छ्याम्यागत्यपश्चिदृश्ञानवस्यावादिनः इत्या
दिदेशतं पश्चाद्विदूषकः सकोपनः ततः सपदीग-
त्वैव हृनिगूढ्यागनिज्ञाटनात् निधानबाधितोवि
प्रानसंधामामनोरथान् तद्बुद्धायनयःक्रुद्धोविदू
षकसुवाचतं भ्रमस्त्वाकर्णपापकाविनाहत्मा
त्वया दुर्गतिवाचितोनत्वेनोनलोभाकिंनामनावेदत
निवार्यतेसविप्रास्याविद्धेत्सत्वेनिहत्यते इत्युक्त्वा
शशापैनं विदूषकं धनाधिपः मर्त्यपोज्जनायसेव्रः
ष्वास्यरण्यादिति मामशापोयकस्यापिधूतलेवा-
रिणः तेनैसयदत्तोपदेशधनाध्यक्षंविजित्तमत
कोसिविप्रज्ञानेनजीवितं एवंतयासविप्रमसाध्या-
वैश्रवणाद्यथायात् पश्चाद्विप्रसमद्नेजातोभर्तासते
तस्मेभर्तासंगमस्तेभविष्यति तमप्रसादात्मशापां
मतोनामत्याधुमेषाति इतिवैश्रवणादेशान्मनाधी
सापानिस्तानतः हामालस्यागृहेहारिउजात्रैव-
मानुषी साकसाकन्याराखाः कल्याह्षाड्नाकृति
शरीरासर्पोंनानरूपमयेभागानमरंते इतिसोपिदि

नोदासीं तामुवाचनतंदत्व श्रीमादत्तविहड्डा साकन्या
विप्रात्मजस्सुतः अन्योन्यदर्शनाबद्धगाढस्नेहौ बभूव
तु ततः कृतविवाहौ तौ तेन विप्रेण दंपती प्रजातिस्म
रणोम्यात्मलामुत्तीर्णौ विरहाविव अथकालेन दैवादेन
यासोनुगतःपतिः ततःपः कृतपापःसम्पन्नःस्वप्राप्तः
वासदं । इत्येतद्वावदरंत्येव निरागसत्वाद्योनिजाः शू
वालेकाराणवशाहिव्यादैवतनिर्मिताः सोमप्रभाया
देवप्रभोवतेसमयुक्तमन देवैवासवदत्ताचतथोतिह
हिवकात्तः ततस्तास्मितरह्यायानेमंविश्रुत्वामसभूपतिः
पानादिक्रीडनाविशेषमभायस्तहिनेस्त्रुवी ततोऽदिने
पुराङ्कृतसमोहम्भूःस्वकस्मृतिः कलिंगसेनातनयासा
सुमंद्रूपसंपदा क्रमेणावहृधेनाम्नाकृतामदनमंचुकाः
कृतामदनवेगस्य ततोमाताजनेनच श्रुत्वैतांश्रीगम्यय
रूपंसर्वाण्यपवरयोषितां अन्यस्यातासुत्तरस्त्वापविरूपा
त्रतिरेकथं अन्यारूपवतींतांचकौतुकात्स्वयमेकदा
देवीवासवदत्तातामानिनायात्मनोतिकं तत्रथाश्रमु
त्वासम्राङ्वत्सराजोददर्शतां योगंधरायणाद्याश्चवती
दीपशिखामिव दृष्टाचादृष्टपूर्वतत्रत्यानेत्रामृतंपुनः
रतिरेवावतीर्णेयमितिमेनेततत्रकः ततश्छायमयांव
कैदैच्यावासवदत्तया नरवाहनदत्तोत्रजगाद्वेत्तोत्सवः
हनः सोतफुल्लमुखांभोजरीमांमदनमंचुकां नामय
शपत्रवांसौरीमिवपद्माकरःप्रभां सापितंलोचनानंद
पश्यंती विकचाननानतत्स्मिमायपैबालावकोरीवाम
नातिवं ततःप्रभृतितोबालावपिस्थातंनशेकतत्र दृष्टि

पाशोरिवावेद्योरिवावद्योवपिदत्तणं दिनेनिश्चित्यति
वेथंदेवनिर्मितमेवत विवाहविधयेवुद्धिमथाहदस्मेश्च
रत्नयोः कालिंगसेनातनुजानन्तेववेधव नरवाहन
दत्तस्तिंजामात्प्रीतितोभूतिं संमंत्र्यमंत्रिभिःसार्थंत
दश्याकारयत्पृथक् वत्सराजःसुतस्यतस्याभिवर्म
दिं ततःसंभ्रमसंभाराम्भंरराजाससकालवित् यौव
राज्येभिषिंचवंदृष्ट्वाग्रगण्यग्रहे पूर्वंतस्यापनक्त
मिमित्रोरानंदवाष्पजं ततःस्रोमहानंदपूतंसत्रीर्थ
जंपयः अभिषेकांवुभिस्तस्यधौतेवदनपंकजं ततः
स्रोतोमहानंदपूतंसत्रीर्थजंपयः अभिषेकांवुभिस्त
स्यधौतेवदनपंकजे चित्रंममलतांप्रापमुखंबाकजभा
मपि मंगलमालापुष्पपुनस्यादिप्रेषुमातृभिः सुमो
वदिव्यमाल्योघवर्षधारयितत्क्षणं देवैरभिर्निर्दस्य
र्यघोषवज्जलभिते प्रावंदतूर्यनिर्घोषप्रतिशाहानभस्त
ले प्राणतामाभिषुक्तंतंयौवराजेततत्रकः स्वप्रवान
नेनेनेवोनतामतदाहिमः ततोवत्सेश्वरस्तस्यस्तोता
लसाखींसतः स्वमंत्रिपुत्रानाहूयसविवतेसमादिश
त यौगंधरायणसुतंमत्रत्वेमरुभूतिकं सेनापतेहरि
शिखंसमाकवत्नपतः वसंतकमनेक्रीडासत्वेतत
पतिकं गोमुखंचप्रतीहारधुरायामित्यकात्मजं पौ
रोहित्येवशैवोक्तातुभौपिंगलकात्मतौ वेश्वानरंशांति
सोमंपुंचांहोयोपुरोधसः इत्यसिमेषुपुत्रस्यसाचिव्ये
तेषुसूक्तता गगनात्पुदटूहाणीपुष्पवृष्टिपरस्परा स
वीर्थसाथकाप्तेमविघ्नत्यमंत्रिणः प्रागीवादवि

भिन्नीसगोनुवस्तुभविष्यति इत्युक्तोस्मियावा
वाप्रेहोवन्तेस्थरस्थसः सर्वेसमानयामासवत्तेहा
भगैग्रस्तुनान् अनुजोविशुतास्मिवजनेनुविस्ववर्षा
ति दीदइशाइसेकसन्नासीन्नत्रार्थसंगतिः पवनो
लासितास्तिपताकापटपंक्तिभिः आह्वतेरिवसा
धुरितनेकीचारेणैःपुरी आगतेद्यायरोसालाहसी
नसेवभामिनी कलिंगसेनाज्ञामात्तरुनसर्वत्रभवि
ध्यतः ततोवासवदत्ताचसावयमावता हर्षेणाल
स्तनस्तिस्तोमिलिताइवशाक्रयः मारुतान्दोलितल
ताःप्रनृत्यन्निवसर्वतः उद्यानतरवोयत्रचेततस्तुकथे
वका ततःकृताभिषेकःसमारुह्यजयकुंजरं नरवार
स्तनद्यनःसयुवराजोविनिर्ययौ अवाकीर्यतवोत्सिसे
नेत्रैलीनस्तितेरुणैः पौरस्त्रीभिःसनीलाब्जनाभः
पद्मांजलाप्रभेः इत्याचतत्पुरीशून्यदेवतावेष्मागग
गतैः स्तूयमानःसाप्तिवेसविवेशात्ममंदिरं तत्र
दिव्यांहारनदांनस्थापानान्युपाहरत् कलिंगसेना
तस्याहैःसविवेशात्ममंदिरं तत्रदिव्यान्स्वदाहारान्
स्थापानान्युपाहरत् कलिंगसेनातस्यादोसविस्तृति
विकाविसा दत्तोनसोसवस्त्राणिदिव्यान्याभरणा
निच समंत्रिसाव्यास्तस्यायजामान्स्वेहकारता प
वंसहोत्सवेनात्मावस्तानास्वाइसेदवः प्रवेवतेस्पधा
हीनांसर्वेषांवासरोपयौ ततोतिथाणांप्रासादांसवे
षांवासकोययौ कलिंगसेनासस्मारतांससोमप्रभां
सखीं पतयासस्तनमाचांतांस्रतोद्वारविमानिवाली कालिं

गसेनासस्मारतांससोमप्रभांसखीं प्रत्ययास्मरत्तमा
यांतांमयास्मरतांतदा भक्त्याभक्तामहाज्ञानीजगा
दनलकूबरः कलिंगसेनात्वामद्यसोत्सुकास्मरति
प्रिये तदस्यैदिव्यमुद्यानंकारयेत्तत्सुताकृते इत्युक्त्वा
भाविभूतंचकथयित्वावत्तत्कृतं तदेवप्रेरयामासमय
त्वांसोमप्रभांपतिः सवागात्पशिरोत्कंठाकृतकंठ
ग्रहांसखीं कलिंगसेनाऽऽश्लिष्टासोमप्रभाब्रवीत्
विद्याधरेणनावज्ञंपरिणीतामहर्द्धिना श्रवतीर्णाऽय
तिस्तेनसुतासापादस्युग्रहात् कामावतारस्सेषाच
वत्सेशाल्लब्धजन्मना नरवाहनदत्तस्यपूर्वभार्याविनि
र्मिता विद्याधराधिराज्यंसदिव्यंकल्पंकरिष्यति
नसेषाचान्यावरोधानांश्रुधिमान्याभविष्यति त्वंचाव
तीर्णाःभूलोकेशाक्रशापच्युताप्सरः निष्पन्नकार्यशे
षावशापमुक्तिमवाप्स्यसि यतकेजन्मवाख्यानंभ
र्त्रानवतास्मावि तस्माच्चिंतानतेकार्याभाविसंवेत्सु
भंनव यदवेरूकेरामोषादिव्यंतेननयाकृते उद्यानंता
स्तियानालेनभूमौयत्रवादिवि इत्युक्त्वादिव्यमुद्यानं
सानिर्मायस्वमायया कलिंगसेनामामंत्र्यसोत्कासो
मप्रभाययौ ततोनिशिप्रभातायामकस्मात्तद्दिवः
भूमाविवव्यक्तंलोकेऽदर्शीयानमद्भुतं बुद्ध्वाथराजाव
त्सेशःसभार्यःसचिवैःसह नरवाहनदत्तश्चसानुगोत्रस
माययौ दृष्टुंतेनसुद्यानंसदासर्वफलद्रुमं नाना
मणिमयस्तंभभित्तिभूभागवापिकं सुवर्णवर्णविहङ्ग
गंदिव्यसौरभमहाकृते देवांयादवतीर्णंनस्वर्गोनरमि

वर्त्तितो हृष्टात्तदद्भुतं राजा किमेतदिति पृष्टवान् क
लिंगसेना मातिथ्यपूर्वं वत्सेश्वरं तदा साश्चर्या
ब्रवीत्पुत्र्यास्तत्स्वरूपं तिष्ठति विश्वकर्मावतारोस्ति
मयो नाम महासुरः युधिष्ठिरस्य यच्चक्रे पुरं रम्यं च
वज्रिणः तस्यासौ स्वयंप्रभा नाम कन्या धर्मसखी मम
तयाराज्याविगाहस्य मत्समीपं समायया प्रीत्याकृ
तमिदं दिव्यमुद्यानं मत्कृते नाकिनी इत्युक्त्वापवसत्यो
स्याभूवं भाव्यादिष्टं मया तत्रैवोक्तमिति श्रुत्वा तदास
र्वेशश्चमत्सा ततः कलिंगसेनायाः संवादाद्वीतस
तो निरस्तसमयासर्वतोष्ठं तत्रागतलेयप्रुः कलिंगसे
नातिथ्येन निनाय दिवसं वनतत् उद्याने त्रैववनशोभा
यौगन्धरायणादिभिः सह अन्येद्युर्निर्गतो हृष्टं देवं देवकुलेच
मः स्वशीलपतिः बद्धीस भ्रमराभरणास्त्रियः कायू
यामिति स्पृहावतेन तास्ते बभाषिरे वयं विद्याकलाम्बे
नात्वत्स्त्रार्थमिहागताः गत्वा विशाम तत्स्थाने त्विन्द्र
कालातिरोभवन् सविस्मयः सराजापि वत्सेशोभ्यं
तंतयो तत्रवासवदत्तायैदेवोः मंत्रिगणायच तत्क्षणं
सामन्तं दर्शलेखवतागुग्रहं चते ततो राजनिदेशेन वीर
णवासवदत्तया तत्र गाहतत्रेत्रं प्रविश्य तत्र दृष्टेवेण
त् वासयंतीं नतनलां च मातरं विनयेन सः राजपुत्री
ब्रवीहि गणाच्छकता स्याणदस्मा विविजि तद्वादयप्रहाणे
तांप्रति तिपिश्रोदितेषु सः वीणामनवाममवादयत्कर्वेगंध
वीनप्यविस्मितान् पंचमवादनविद्यास्कलामनचप
शीतलः पितापावहत्नलाभिः स्वपंसर्वांविवेदसःवी

सनेमगुणांश्चैवंवेश्मश्लाघयन् कलिंगसेनात
नयां तत्रमदनमंचुकां यथायथाश्रीकलामाभून्न
तुरिवैभवी नरवाहनदत्ताधिवत्सभेसतत्थानतथा
श्रवेल्लतांचगोपेतीत्स्यंतीवविलोकयन् मदंतीमि
वकामाज्ञामसंगादिभिर्नेपेहतां साप्पित्वाणमथयौवं
नीनमुदस्तुहृथामयं कांतमासीत्स्पृहाकालेनलाश्रीव
न्मुग्धनी हतनंवाहस्यास्तं तत्सवालोकनेविना
नरवाहनदत्तोसौनतस्थानमाययौ तत्पार्श्वेतया
नीयस्तांमदनमंचुकां कलिंगसेनयाश्रीत्यापंजमा
नःसतामस्थिवान् गोमुखप्रमुखैःसचिवैःसहामात्यैत्रवि
वसितिं इतिकालिंगसेनायांनानामकथयानकयां
चित्रग्रहणेनेनास्याराजपुत्रस्तुषगसः हृदयानुप्रवेशो
हिप्रभोसंवननंपरं तत्रादिपोगयांकुरुतेनास्सिमदन
मंचुकां तत्रस्यपंचसंगीतवेषमनुयानवर्तिनि नर
वाहनदत्तश्चुङ्कीपयलरचावणान् तस्यांप्रियायांतं
यंत्यांसर्वेतोद्यानवादयन् निनादयचागनादिभ्यो
विविधानंदित्तांतथा गजाश्वरथशास्त्राहवित्रशा
स्लादिकोविदः एवंवरहतोविद्यास्वयंवरवनस्पते
नरवाहनदत्तस्यैशैषवेवातत्याय्युः एकदाचात्रयार
त्रायांउद्यानेमाश्रियामथवः यद्यौनागवनेनामराज
पुत्रःसमंत्रिकः तत्राभिलाषिणीकांचिद्वाणिभार्या
निष्प्रायानिराकृता इपथगोमुखेनंससानिशाह्नतः
यानका नह्मिवेदवनतस्माल्याशुभादत्रसगोमुत्रावः ना
देरपानकंतत्रासिपपवंनिनिदिव अद्योराजपुत्रस्त

हंसाद्भुतंतद्वृत्तविदः नैतासांस्फुरंकिंचिन्निसर्गादि
ह्वविद्यते वरस्त्रीणामस्थैर्यमस्तेनविधेनच अत्रवक्ष्या
म्यहंसाहि विरक्ताविधमेवच ज्ञायतेकांतवदनाकेनत्र
सूत्रयानका उत्तीव्रफुल्लकमलागूढनक्षेवयाम
नी भत्स्याग्रामहाहस्तीप्रभाभानोरिवामलः हंते
वाग्रग्रहेतान्यापरस्त्रागनस्पृहा यायाविरागाविधा
ममर्तारंभुजगेवमा तथाहिउत्वविद्यामीराग्रुत्रहः
तिकोप्यभूत् गुरुबलस्यभार्याचबभूवव्यभिचारि
णी सदृष्ट्वैकदास्यायंभार्याजारसंगतां तथानंतंच
तस्यांश्ववक्षेतांतद्दृष्ट्वास्थितं राज्ञपेतंवनस्योवहारि
भार्यामिकृथ्यानां तत्कालंवविवाहस्थीनमत्रेमगधि
कोप्यागात् दृष्वानस्यात्र्यपुत्राणिनैवसहतंहतं म
रुद्रादिकमाद्यराज्ञीनद्रावदृष्यपि तत्रांधकूपेयाव
त्साधिवंदितिपतितंतया तावदागतयामग्रादित्रः
सोप्यत्रभार्यया एवंउयोषितकृत्ते किंकिंनामनसा
दृसं इतिस्त्रीचरितंबालोप्यतिंदत्त्रगोमुखः ततो
नागवनेतत्रनागानभ्यर्च्यस्वयं नरवाहनदत्तोगा
त्वावासंसमविक्षत् तत्रजितारहरेत्यथुः सोपिवातो
गुरुवादिकान् ज्ञानत्रयिमपृच्छराजनीतेरमुग्र
यं सर्वतत्त्वंतथापिनद्रूपमच्छावयंत्वया इत्युक्ता
मारमन्त्रास्तंतेनिश्चित्यैवमब्रुवन् आकर्णयनृपतिःपू
र्वमिंद्रियग्रामान्वशीकृतनान् कामक्रोधादिषांजित्वा
रिपूनाभ्यंतरान्जनात् जयेदात्मानमेवादौविजयायान्या
न्याविहितां अजितात्माहि विवशोवशीकुर्यात्कथंपरा

राजनीतिः

रे ततो ज्ञानपदव्यादिगुणयुक्तोपमंत्रिणः पुरोहि
तं चाथर्ववेत्तारं कर्मार्हदंडनयोवतं उपाधिभिर्भयलोभध
र्मकामपरीक्षितान् योगेष्वमात्यान्कार्येषु युंजीतानान्त
क्तिमः सत्येषु धर्मयुक्तं वा स्त्रीष्वर्थं हार्यसंहतं वचः
तेषां परीक्षितमिथःकार्येषु तल्पतां सत्येन च दृष्टसत्ये
षु यथार्हदंडमाचरेत् जित्वासेनापृष्ठकोषांवा वैराच
रितं सदा हस्तिनाश्वनरहकाश्यपक्वाचाप्रगुप्तवायकंव
कान् उपायैः कोशदंडादिसाधयेहदृढमूलतां उत्सा
हप्रभुतामंत्रशक्तित्रयसंपन्नस्ततः परदेशाञ्जिगीषुः
स्याद्धिकार्यसमर्पितान्तरं शापैः स्वाध्याचितैः प्राप्तैर्मंत्रं
कर्मादनायतनं नैति निश्चितं समन्तात्सर्वांगमपरिशोधय
येत् सामदानाभ्यां पातो योग्यदेशे सप्रसादयेत् प्र
युंजीत ततः संधिविग्रहादीं गुणान्स्वषट् एवं वित्तं शी
विटयत्स्वदेशपरदेशयोः किं राजा जयत्येवतनु
नतो न जीयते मदनस्तु कामलोभा यो हृष्यामार्गप्रद
र्शिभिः नीतिशास्त्र······ विशिष्य सद्यनेपूनवेटकैः
नेवावधाशालभने रातिल्लस्यांतिकेपर भूतैनिबद्ध
कास्यशालैविवक्षावलैः अतर्भूयरदस्येषु तेवशी
यते तस्यात्रितात्मनाजात्स्यायुक्तदंडो विशेषवित् प्र
लोभ्यैवमन्यायीलपः शूंवेवपूरसेना
स्ववशीकृतः यतस्यसेवकोरातस्तसैनकर्मत्रिणो
पंते हातेमक्षत्रनगणमध्यादिसत्यापिभूपतेः तेषांसेव

वकोयोत्रदण्डस्तस्मैस्वयंददौ तेनवविज्ञाप्यराजानमनः
द्दीयाप्यदापयत् नद्दृष्ट्वासन्तोषाद्वाशौनेसन्दूतैमेयरे
ग्रनोर्नंप्रजनपाशुज्ञासविवंतानभेदयत् भिन्नेषुतेषु
नेष्वमित्रःसैप्यक्रमकारिषु सम्यक्शशासराज्यंजनस्य
जातैवंचिन्तः इतिदृष्ट्वाराजाप्राकाशमभ्योनीतिज्ञवि
त् कृतमकार्यश्वामात्यःस्वर्गःसार्थसंचयः श्रुतरक्तः
यत्नाल्कालाबेष्टतेसमयणानथा चक्रवर्तिभिपिंडकोपित
जगाममपराभवं पवंविचार्यचिन्ताचसारेराजेोपरिकंन
किं इत्याशुक्राप्याण्यात्तेविरेकगोर्गेस्तुवादयः नरवाह
नदत्तस्यतेषांश्रुडायत्तहृदः चिन्तेपुरुषकर्मेष्याचिं
तिदेवमभ्यगात् ततश्चोप्यावेतेरेवमाकंवांप्रेहितंय
यो सविलेवकृतोत्कंठाप्रियांमदनमंचुकां प्राप्ततत
मंदिरंततस्मिंनासनस्थेपतनादरा दणंकालिंगसेनाच
गोमुखंविस्मितावचीत् नरवाहनदत्तत्रराजसूनावं
नागते ततःकामपदवीसम्यगृहेमदनमंचुका दृष्टा
प्रभूमिमातृत्वगोमुखान्वगतामया यावद्दृष्टाप्रमाने
कोनभसोयावतीर्णात् सकिरीटीचखड्गीचमालिमा
कृतिरब्रवीत् श्रूयमानसवेगाख्योराजाविद्याधरेश्वरः
सहीनृपभिदनाख्योवंदृष्टायाम्यकाननाभुवि सतावतव
हिकोयमेतन्मोविदितंकिल तद्देहिमेसुतामितांसमंथः
सद्दृष्टोहयं इत्युक्तेतेनसद्दृष्टाहिद्रष्टाहंतमसुवं नरवा
हनदत्तोस्याभर्तादैवैविनिर्मितः सर्वैषांयोत्रयुष्माकं
चक्रवर्तीभविष्यति इत्युक्तःसतयोत्पत्यव्योमविद्याधं
रोगतः मनस्त्रीनपतेोयोगाकोउविद्युत्सतेोपमः ततः

ग्राह्या गोमुखो वादीज्ञातेसि ······ रहः राजपुत्रेणतेवि
दोङ्के तुङ्गासंभाविनप्रभुं मायांवधातमय्येक्षन्सयो
विद्याधराहिते नष्ठावलोक्यितारंकहृष्टेह्नलिखमभे
ततोयंरहितः सानागणतावि सपर्शंभुना नारदोक्तिः
इयंतातेनोच्यमानाभ्रूतामया श्रुतोविद्यधरः संप्रत्ये
नेस्माकंविनोदितः वंचितेराजपुत्रेण किंनतावद्भावा
दाते श्रुत्वाकलिंगसेनैतत्सहस्तांतमियाब्रवीत् माय
यानहितोपावमहन्मनकंतुका पनत्कलिंगसेनास॰
श्रुत्वातोगोमुखादयः उत्तत्वैववकार्येसिवत्सेशुः प्रे॰
यतामिति ततस्तत्रतथीतस्मिंश्चयातेविरहादितं नरवा
हनदत्तंतोपश्चममदनमंचुकां उत्कलापमवदनांदल॰
कुवलयेक्षणां बंधुकमनीयोष्ठांमंदारस्तवकस्तनी
शिरेषलकुमारांगींपंचपुष्पमयीमिव पकामिवजग
डावीं स्मरेणाविहितामिषुं कलिंगसेनाप्यत्येत्यशुः गत्वा॰
वत्सेश्वरं स्वयं सुतोविवाहहेतोस्तयथाभीष्टंविजिपत्
वत्सेशोपिविसर्ज्यैनामाहूयनिजमंत्रिणः देव्यावास॰
वदत्तायांस्थितायां निजगादतान् कलिंगसेनावदते
नतोहाह्नायनत्वणं उर्मीयहंधकेनेनोलोकोवस्कु॰
नमामिति लोकस्यसर्वेस्यारस्तः तच्छ्रुत्वाहेनाकिंशुनः १
कुणायतत्राद्यातहृतेनजा प्रतोयं किंनवान्यत्राहृतमू
वीत्यमतेका पंचकलिंगसेनेषासायंवरहृतेमायि स्वत्रु
मदनवेगानतैतेनागाहैतेनतः श्रुतोस्याल्लनपामेतोगा
धर्वविधिनास्वयं नरवाहनदत्तोमावृद्वहनत्तुस्यिकां १

सुकेवसराजेनसाहयौगंधरायणः इच्छेत्कलिंग
सेनैनदत्तोवित्येकर्णांप्रभो दिव्यौषधिहिनसामान्यास
स्तेभ्यःसकृद्धतं मित्रेणवेनद्वक्रेमेतानितावल्लभार
तसा इत्यादितत्रतेणवाहिमरव्यांतिपरस्परं एवंमा
दीर्घ्यवेतावद्वाणीप्रादुरभूद्दिवः सवैशानलदग्धस्य
सूस्याग्रमनोभुवः नरवाहनदत्तस्यमेयैवेष्टाविविधिर्मी
नः नयस्तुहिनभार्यस्यरतिर्मनमेदसंभुका एतया
सहितस्याग्रंसर्वान्तःपुरस्त्र्यायया विद्याधराधिराज्य
सदिव्यंकल्पंकारिष्यति मत्प्रसादाद्धिजितारातिस्त्वत्सा
विरराम वाक् श्रुत्वैतांभगवद्वाणींवत्सेशःसपरि
च्छदः तंप्रणम्यहृतोहादैस्सानन्दोनिश्चयंययौ ।
प्रथसमाविवसुरव्यौपूर्वविज्ञानतत्वं नरपतिरभिनं
दाद्वयसोद्धृर्तिकांश्च शुभफलदमरव्येलग्नमुहुर्त
तेतं कतिपयदिनमध्येभाविनंप्रामपृच्छ । कालं
मनाक्तुभविष्यतिकिंविरत्रपुत्रोवियोगमनयासह
भार्ययाते ज्ञातेमहेवयमिदंनिजगात्रसह्याववन्स
स्वरेपिजगहृग्गणकाप्रतस्ते । ततःसहस्रनोनिजवै
भवोचितंविवाहसंभारविधिंव्यधात्रपः मयायस्य
सुतस्यकेवलंराधियापितोभमगानमय्यमात् । प्रा
ग्भोविवाहविवसेपकलिंगसेना चित्रविरचितालिज
दिव्यविभूषणायाः नस्याप्रसाधनविधिंइंद्रदित्तश्च
कारसोमप्रभापतिनिदेशावशागानाच । कृतोदिः
ग्यैतकासमानराम्यमदनमंजुकविभवौतत्त्वेव
मेवकांतावंदनतनुकांतिकान्तयाना । दिव्यांगनाश्च

नृक:
मदनमं.
।८४

184

तस्याराज्ञयश्रीर्थमार्गणीतरवः तद्रूपनिर्जिताप्सरा
ङ्गीतरवमंगलेविदधुः । भक्त्यानुकंप्यनिजयाद्रिस
तेनपाद्यरत्नास्तपः स्वयमुपेत्यकृतंकृतार्थं इत्यादि
व्यवहारगणवाद्यमिश्रवाक्यान्यमेयमपिसंददृशिरेत्र
गौर्यः । अथनरवाहनदत्तः प्रविवेशमदनमञ्चुका
युषितं कृतवरकौतुकशोभीविविधमहानोभ्यगृहि
वाहगृहं । निर्वर्त्यतत्रबलहोमगतविभ्रमत्रवीवाह
मंगलविधिंवधूवरौतौ वेदींसमारुहतुर्ज्वलिता
निमन्त्रैः राजांशिरोभुवमिवामलरत्नदीप्तां । यदि
प्रगायदिदंतु श्रुतिभानु कनकगिरिंभ्रमतोभिनःक
रावित भवतितदुपमानयोनदानीं जगतिवधूवर
योः प्रदक्षिणेन । यथाविवाहोत्सवतूर्यनादा
नपीड्ययतत्रनभयोंनरितं तस्यावधूस्तावितहोम
लाजः सरोजितः कोसमहस्ययोत्र । ततःकनकर
शिभिः मणिमयैश्चतामानंदं समावर्षयद्दशरथीःक
किकलिंगसेनातस्या यस्याबुद्धेजनैर्गीमद्गीतोप्सा
परः सकाममलकापतिः स्वपणाभूश्मनोनापिके ।
निर्घ्यमनाहरशविराभिमनाजुरूपपाणिग्रहोत्सववि
धौवधूवरौमौ अथंतरेविवशितः प्रमदाप्रकडलो
कस्यमानस्मितवामलविभ्रमाक्ष । सहाद्रिनीपरिग
गौरगाणाभिविवाग्रश्रोश्रोपरापिनिनावतनैर्वेहैः सा
नवत्वदस्तैः । प्रवृत्तोरोत्रूरेवकोस्वरस्यसरपाय
मनस्यामहोत्सवेतीविततायसोपिराज्ञाव्यकरोदे
महोत्सवेत्सि पदेपरमभवत्तानतूपाजन

नीगर्भगतापत्यस्य राज्ञ वरचारणनर्तकीसङ्कुलैः वि
विधदिगंतसमागतैस्तदात्र परितस्तववाद्यनर्तगीतै
र्बुधैनत्समयएवजीवलोकः । बालोद्भूतमताकाबद्ध-
लतासेतस्मिन्नेवत्रकौशांबी साधितनतीवपुरीमोदस्त्रीव
चिन्नमंडनाभरणा । एवंसमप्रतिवर्तमानोनिवत्सपतेः
समहाविरणामहोत्सवेत्र सर्वःसदैवतस्तदात्मनतेज
नोजनतस्थलस्तत्ततःकिमपिपूर्णमनोरथोभूत् । स-
वनरवाहनदत्तोप्रुवराजोमदनमंचुकासहितः भज
नेसमहाविरकांदिनमुदयैपीजीवलोकस्तवं ॥ ॥
इतिश्रीभट्टश्रीसोमविरचिते कथासरित्सागरे
मदनमंचुकालंबके अष्टमस्तरंगः
आदितश्चतुस्त्रिंशः ॥ अतः
अथरत्नप्रभालंबकोभविष्यति: ॥
इदंगुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पुराकिलक
थामृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगत
विघ्नलब्धर्द्धयोधुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते ॥
केलिकेशग्रहव्याप्तगौरीकरनखाहतं शिवायास्ते
कंठाग्निरिवशार्वशिरोस्तुवः ॥
करंचनांभसांइदःऊर्वितामंप्र
सारयन् दहान्निजीरिवाभाति
समायाहेवाजाननः॥

एवं स तत्र कौशाम्ब्यां पुत्रो वत्सेश्वरस्य तां परिणीयगु
णप्राणसमां मदनमंचुकां नरवाहनदत्तः स्वैः सचिवैः
गोमुखादिभिः समं तस्थौ यथाकामं परिपूर्णमनोर
थः एकदा चोद्दामसन्नद्धकोकिलारावराजिते प्रवृत्ते
ललत्तगास्यवलालोलमलयमारुते प्रगीतभृंगागम्भगोमं
प्रात्रेवववधूत्सवे ययौ विहर्तुमुद्यानं राजपुत्रः समंत्रिक
स्तत्रभ्रान्तागतोकस्मादुपेत्य निजगाद तं प्रहर्षोत्फुल्लन
यनः स्ववयस्यस्तपंतकः युवराज मया दृष्टा कापीतो ना
तिदूरतः कन्यावतीर्य गगनाच्छिताशोकतरोरधः
तैषवेषिनिस्थादंमुपेत्य समालीकया स्वकान्तिद्योतित
दिशानवराङ्गनानायकन्यका तच्छ्रुत्वा तैः समं सचिवैः
साकं तद्दर्शनोत्सुकः नरवाहनदत्तः तत्र तत्तरुमूलमगा
द्गतं ददर्श च तत्कन्यां लोललोचनषट्पदां शोणो
ष्ठपल्लवां पीनस्तनः स्तवकशोभितां मरालपुञ्जमौर्वीगी
त्काययातापहारिणीं श्रान्तांविनाक्रान्तिसादारिवोप
वनदेवतां उपायपीवपणतांसतामभिनन्दव हिद्य
कन्यां दपसनः तद्रूपापहृतेक्षणः श्रयुनन्सविद्याःस
वैशुपविहितगोमुखः नामपृष्टामुखमेकान्तं किमर्त्यस्या
गतो वेति तच्छ्रुत्वा साधुकल्पेच्छामंत्र्यायोन्तिनवमानरवा
हनदत्तस्य वदनांभोरुहे पुनः पश्यन्तीवत्सवात्ति
पंगमसमप्रणयस्नुना विलोकितानस्मदङ्गनकथामेता
मर्यादयत । श्रालिश्चिनगानिध्यातोनगेंदोहिमवा
लिति श्रुतिसुगमस्यन्देस्फंदंगंगौरीपतेर्गितिः भास्व
त्ताराप्रभामालीविलसद्धृहिनद्युतिः गगनाभोगाद

इवयः परिक्षिप्तेन शोभते हरप्रसादलब्धानां जराम
रणभयच्छिदां सिद्धीनामोषधीनां चनिधानं यस्य मान
वः येनविद्याधरव्रातशिरीरुहविपिञ्जरैः शिखरैः
स्मरादींश्छृंगशोभाभिभूयते नवकांचनशृंगाख्ये
मस्तिहेममयं पुरं भानोःप्रभाकरस्थानेइवयज्ञाते
भास्वरं बहुयोजनविस्तीर्णे तस्मिन्विद्याधरेश्वरः आसी
द्धेमप्रभोनामहरभक्तिकमायनो तस्यचास्तिमहादे
वीपत्नीसुबहुसुप्रिया अलंकारप्रभानामरोहिणीव
हिमत्विषः तयासहसराजावसन्नस्यायधार्मिकः
स्नात्वाचयित्वाविधिवद्गौरीशंकरमीश्वरं पत्यमानुष
लोकंचरत्नमिश्रं दिनेदिने ब्राह्मणेभ्योदरिद्रेभ्यः स्व
र्णलक्षंप्रयच्छति ततश्चागत्यधर्मेणराज्यकृत्यान्यवे
क्ष्यसः करोत्याहारपानादिमुनिवन्नियतव्रतः एवंदि
नेषुगच्छत्सु तस्योद्भवशात्किल अपुत्रताकृता
राज्ञोचिंताजातन्दपराधत तयान्तिरमेतस्यैववहश्चापत्य
स्कृतंप्रिया अलंकारप्रभादेवीदौर्मनस्यस्यकारणं
ततःसराजावादीत्तांसर्वंमेपनिरस्तिमे एकंतपुत्रो
नास्तीतिकःखेदंमांदेविबाधते योमयापागमुख्यस्य
स्तव्रतःकथः अस्तातानतस्मरणेहासवितावेधाद्भनाम
म कीदृशीसाकथादेवीतस्मिकोदेद्यावेमः राजातस्यै
कथामेतांसंक्षेपात्समवर्णयत् । नगरेचित्रकूटाख्ये
ब्राह्मणार्वैततत्पुरः बभूवब्राह्मणवरोनामकश्चिन्महीप
तिः तस्याभूत्सत्वशीलाख्योचयोषडेकसेवकः मासे
मासेचलभतेतस्मात्सुवर्णशतंस्वपात् पर्याप्तेनत्वैनेः

सूक·
रत्नप्र·
१८६

वाभ्यागतस्तस्यकाञ्चनं श्रुत्वन्नाश्वदानैकविनोदा
सक्तचेतसः श्रेष्ठोविनोदहेतुर्भेदन्नाल्पावज्ञविदम्भः दत्तं
दानव्यसनेनसार्थ्यविनाकृतं वरंजीर्णस्यशुष्कस्यतरु
रोर्जन्मफलस्यवा नसार्थिदरिद्रस्यत्यागैकव्यसनस्य
च इतिसंचिन्तयन्निर्ययौसत्वशीलःप्रजातश्चिन उद्याने
संचरन्नपतितंदैवात्कदाचन सभस्त्राश्चनमादायभू
रिकांचनभास्वरं महार्घरत्नरुचिरंनिनायप्रसभंगृ
हं ततःसंभोगमग्नेजातोब्राह्मणेभ्योददद्धनं मनोभ
श्चसत्याद्विश्वयावदर्थैवत्रसात्विकः तावद्वस्तानदध्येद
निधिलासश्चाविभ्रनैः तस्यराजकुलेगत्वासेवकाश्चनि
वेदितः अथराजःसमाहूतःप्रतीहारविनिर्देशागः त
णांराजानेनैकांतेसत्वशीलःसतस्यवान् तवहस्ते
स्यलालीलावत्तमुद्यावनाल्तिति सलेभतास्त्रकुंभे
स्यंनिधानेवापरंमहत् देवदंजनीयस्त्वराजेतिप्र
हयिनिजं विधिनासत्वतुष्टेनप्रकाशमिवदर्शितं त
यैवाङ्घादयामासस्वदानाश्चविवेशाव प्रावृतिनःप्र
तीहारेनांतिकंस्थपनेस्ततः हातंमयानिधिलेभ्यःत्व
यानतंसमर्पय इतितत्रसमागतावश्रणतोजगादस्वयं
किमर्पयामितेवाद्यांकिमघनतनस्याणां सोपितत्रैत
राजानंसत्वशीलोनगादृतं अर्पयामिनवप्राप्तमिस्तु
वश्रुसप्रभुमता गत्वाराजाग्रेकांतंनिधिंतस्मैसमर्प
यत आर्घोनिधियथेष्टंतंभुंक्ष्वेतिशोभितोऽप्यसः त्वेप
नानिधिनद्धनसत्वशीलोलोगमहद्वरं तत्रासीहानभोगा
र्थां ननुनांस्त्रोयथार्थितां तदस्यापन्नतादुःखदोसं

नसंकथंचन इत्युक्तस्सत्वशीलस्यहृत्वेपूर्वेभ्यक्षेमया
संस्तस्यापीयतेद्युःसंविग्राममज्ञवविंतया इतिवियार
ध्वेहेलाभार्याहेमप्रभेत्यासा अलंकारप्रभादेवीगति
नात्तिजगादतं सत्यमेवैतत्सत्वानांमाहात्म्यंभवेतिति
किंतापरोनिःप्रिलेहः सत्वशीलेनसंकटे तत्समत्र
भावेनसमापिप्राप्यसीक्षितं नत्रविक्रमतुंगस्यका
याचायनिदर्शनं ॥ अस्तिपाटलिपुत्राख्यंभुवोलंका
रणेपुरं पूर्ववर्णिविवस्थानैसैसैः सत्कार्णाभिश्चितं त
त्रविक्रमतुंगाख्योराजाभूत्सत्ववान्नरा योभूत्पराङ्मु
खोयाचनेनार्थितानांपुयिहिसां सत्वांनुसरगयोहेतोःप्र
विष्टोवपतिर्वनं बिल्वहोमंविदधतंतत्रबालणमैद
न नेहष्ठाहषुकामोपिपरिहृत्यतदंतिकं ययौसहृ
रेसगयारसेनसबलस्ततः उत्पतिद्भिःपयांहिश्चदन्त
मानैःसमागतान् विश्र्वेगेश्चसिंहैश्चकांडिनांकंडुवै
रिव अहन्नत्सत्वैवात्रदृष्टोहोदृपरांद्विजं उपेत्यनता
पप्रच्छनामहोमफलंवमः ततःसब्राह्मणोभूपंकता
सीत्समभाषत विप्रोहंनागशर्माख्योहोदेवस्य्रणमे
फलं ॥ अनेनाबिल्वहोमेनप्रसीदतियदानलः हिरण्म
यानिविंबानि तदानिर्यातिकुंडतः ततोनिप्रकटीः
भूयवरंमातोस्यपश्यानि वर्ततेममभूयांश्चकालोवि
ल्वानिज्वहतः मंदभाग्यस्यनाद्यापितुष्यंतेवचपाव
क इत्युक्तेतेनराजातंधीरःसत्वोव्यभाषत नहिमेद
हिबिल्वंतमेकंयावञ्जुहोमितं प्रसादयामिचवान्त्र
अनेमंतवानलं प्रत्यक्षंप्रसादयामितंवहिमयपतोभविः

भद्र.
रत्नप्र.
१८०

187

यो मे मैवं व्रतस्य सम्यक्तस्यापि न नश्यति इत्युक्तेन
विप्रेण राजानमवदत्सुतः मैवं प्रयच्छ मे बिल्वं मध्या
श्चर्यं त्वाणादिति ततः स राजे विप्रो सै दत्तो बिल्वं सको
तुकः राजा च समनदात तत्र हेतुः सर्वेन चैतस्मा हृते नाते
न बिल्वेन चैव नश्यासि ततः क्षिरः तयोगते स्वस्त्रहेमीति धा
ताषासिं व्रह्मावतं श्राविराजीव समस्या विंडं उपहिलं हेर
एमयं सम्यमादाय तत्रस्य फलं समवन्नरीरिव जगादव
समस्ता तात्रेनानेव दाम सोपतिम सर्वेनातेन नस्त्रोसि
नरदाणवांतस्य तच्छुताव सहमासनेवा राजानं प्राणतो व
वीत् कोममामेमा वेदादिहि हिजाया सैप येम्याफिनं इ
तिराज्ञो वचः श्रुत्वा स प्रीतो निजगाद तं राजस्मद्वाध
नपति श्रास्य प्रणोयं भविष्यति नमण्डीणकोशिश्रीः
मत्यमाता इविष्यति एवं दत्तवरं वर्द्धिं ब्राह्मणः सव
नित्तपत श्राविर्भूतो सिमदमा राजा तः स्वेच्छा विहारिणः
नेमसविनयस्यापि किमेन इगणवन्निति तेनोगितवरदः
प्राहृतादासंदर्शनेपादि श्रेहाच्चिरेशवहागिरः तीक्ष्णसत्वा
रेपामपि तीव्रवमतस्य वविराडवंजीहृतिसिद्धयः सं
दमनस्य चविराद्धा तत्पुण्यारम्यसत्ताः इत्युक्तां तद्दैने
वद्धे त्वपमामं व्रसहितः नागशर्मा तेनोगच्छत्कमे
णाश्रुत्कहायनः तपोपिमत हृष्टः सत्यमाकोत्तजी
विभिः रथोविरमातेगः स्वपुरपालिपुत्रकं नगर
रथिनमकस्मात्प्राविपण्यमेकस्त शकः श्राद्धंजयोना
मपतीन्द्रारोविजितपत् विनीतेदेवविप्रिश्रिंविकोः
पुंड्राम्नोवृः। पालितपवदेवाहं पुरोपुत्राकया

वन सद्यः साधयितुं ज्ञानेनाज्ञासीत्कनकध्वजम् इत्युत्-
क्रोधदुर्दान्तेनेनाभ्रमान्नाययन्नृपः गुरुणास्तूपदिष्टा
सा युक्तिर्मेमम यावत्तत् इष्टं साहाय्यं या प्रज्ञा संसिद्धं
तस्य कांचनं विलीने चक्रेणेत तस्मिंस्तव दुष्टचूर्णं मत्तयन्
हिण्यमानं च तच्चूर्णं स्तट्टपः कोपि पाहत् यत्तस्तं वः
टदयौकः सराज्ञात्वेष्टपावकः अष्टाग्रचूर्णेनास्वं नरं
हवर्णीबभूवतत् पवं त्रिज्ञर्वनस्तस्य तदोमोवश्रमो
भवत् ततोविवणादायराज्ञा तस्माद्धेवोः स्वयं हू
र्णीविलीने विदेयतास्वेनेज स्विनां वरः तस्यतन्नाहू
र चूर्णं यत्तस्मिन्नायपेतिकः नेनतच्चूर्णसंयोगाज्ञास्व
कनकतामगात् विस्मितायवदोतस्माद्देवपरिष्टा
ने सराज्ञायतदट्टन्नांतयथा दृष्टं शशंसतत् सीरविज्ञा
दृणीयुक्तिं चवदोतस्माद्वैदेवता रूपश्च केकृतायं तेच्छ
नतारपरिग्रहं मेजेवशूणीकौ शष्ठो हेज्ञानयुक्तिजन्म
ना सावरोधो परमानोगादविशिष्टकृतताद्विजः तदेवं
भीतरववापरितुष्टवाध्यवा दशानितीश्रमतानां मि
ह्मीम्बरमीवाहि ततस्तु धीरः सवेनपः कोस्तिदानाव
देवतां दास्यत्यारादितः श्रीम्: पुत्रेत्नेमासुवंवक्रथाः
हेमुवालंकारप्रभावे देवीप्रागोहवः अकृत्वाहेमप्र
भोराज्ञा श्रद्धयेवतताषिच मेनेवततन्नपत्राशिंगोरीशा
गधनाहुतं स्वविनांप्रदयैनेव नितेनो भादपालिना
ननोस्येपनिराहारोस्नातोभ्यविनशंकरः नवकांचन
कीटीश्चाविप्रेभ्यः प्रतिपाद्यनृपः ततपार्श्वेनयस्तस्मिनि:
राहारोहरागतः देहत्यक्तोमपाशावेनोपतोवोतिनि

बृक॰
रत्नप्र॰
१८९

स्थितः तपस्यंश्चैतितस्य यावद्वरयोगीगिरिजानाथं हेला
विनीतोऽस्य याभिः प्रपन्नायोपमन्यवे। नमस्तेस्तु जग
त्सर्गस्थितिसंहारहेतवे गौरीशनवभ्योमादिभेदभि
न्नाष्टमूर्तये नमस्तत्त्वजनतोन्मुक्तलक्ष्यकोशोपशालि
ने विमृश्यमानसावानसकलहंसायशंभवे नमोदिव्यप्र
काशायनिर्मलायनतात्मने प्रक्षीणदोषदृष्टायसो
मायात्मनुनाकृते देहार्धधनकांतायकेवलब्रह्मचा
रिणे इच्छानिर्मितविश्वायनमोविश्वमयायच। प्र
वेहृतस्तोत्रतव राज्ञानेगिरिजापतिः विरागोपोषितं
स्वेमसाक्षाद्रूपेदमब्रवीत्। उत्तिष्ठ राजन्भावितेवीर
वंशधरःसुतः गौरीप्रसादात्कन्यापिभव्यष्टस्तनमा
थव नरवाहनदत्तस्य प्रख्याकेचक्रवर्तिनः भविष्यतो
भविनीयामहिषीमत्संनिधे इत्युक्तोन्तर्हितेशर्वेसोऽर
यत्नेदयदलंकारप्रभांस्वंमंतिवेश्मः गौर्यास्वप्नेतथैवो
क्तांभार्यासंवादशंसिनी उत्थायवततःस्नानःसराजा
विततपूजादिः चक्रावदत्तदानःसत्रत्पाशक्रनपारणः दि
वसेषुयातेषुदेवीकापितवेषः अलंकारप्रभातस्य
राज्ञोगर्भमधारयत् आनंदयामाससततं श्रवेनमधुगा
स्थिता लोललनेत्रालिनाकांतं पंकजेनेवपांडु आस्यान
वर्कंबिभ्राणततः सेनसानेनसहृदेः असूतसातनयंकालेदी
ने किंहृदाकणानालीनेआपितन्तासहजेस्लिनोभिरविभासि
राजाशत्रुगोत्रभयावहं पितावतंनाशा...
हिल्याबाग्रपादिष्टेनतान्नावत्त

प्रभं व्यधात् ततः स वर्द्धमानो बालः पार्वणेन्दुरिव क्र
मात् कलाभिः पूर्यमाणः सन्मुदितेतोः ज्वलांबुधेः
श्रेय्याविराजन्नस्य राज्ञो हेमप्रभस्य सा अलंकार
प्रभा राज्ञी सगर्भा समपद्यत् सगर्भा चाप्यथयोऽऽन्
नसा विवेशाद्युनिस्तथ्या सन्नं हेमासनातुत्तभेजेनः उ
रत्नतो विद्याकल्पितसत्यप्रविमानेन नभस्तले
बभ्राम चन्नदाभूत विलसन्नर्मदोहदा प्राप्ते च समये
नस्या देव्याः कन्याजनि शुभा यस्याः प्रवर्णितं यस्या जन्
मोत्सिप्रसादतः नरवाहनदत्तस्य भार्येयं भाविनीति
वाक् तदा आविरभूद्देवच्छः संवादिनी दिवः त
तो राजा हृतो नृपतिः निर्विवेश हृतोत्सवः नांस हेम
प्रभो राजा भार्ययात्राद्रत्नप्रभा सुतां सविद्यां संस्कृता सा
वतस्य रत्नप्रभाः पितुः अवर्द्धत स्वदेहेनेव प्रकाशयन्
त्यपदत ततः स राजा तां वर्मे हृत्वा न्नप्रभं कृत्वा कृतं
दाराक्रियं हृतकन्यायो रराज्येभिषिक्तवान् किन्तराज्य
भारं स्वतस्मिन्नासीत् निर्वृतः हृतनाविवाहचिंतातत
स्यैकापूर्वदाहृदि एकदा सोन्तिकासीनां प्रदीपाणां वी
रत्नां सुतां राजाब्रवीद् अलंकारप्रभां देवीं समीपगां
उज्ज्वलालंकारभूतापि पश्यदेवि जगत्त्रये कन्यानाम
ममदुःखं यरोह्नाम हृतान्मिति विनीता प्राप्तविद्यापि
रूपयौवनवत्यपि रत्नप्रभा वरप्राप्त्या विनैषा यदनो
तिमां नरवाहनदत्तस्य भार्यां पौकात्केवलं वेदयं तालिकेन
दीयतेनस्ये भारः स चक्रवर्तिनी नश्यत्स्वकन्यया देव्या
सराज्ञा पुनरब्रवीत् वाहंसा कन्यका यत्प्राप्यते वरम

ह्रक·
तत्वम्·
१८९

189

गमुपात्त सिद्धिकामा च वनादेत्य किंनराधिपतिर्दिव्य
तो मामस्तेनमप्यात्तस्य विद्याप्राप्तिपरेत्यते इत्येवं
वदतस्तस्य सद्यस्तैर्वचनैर्पितः कर्णप्रविष्टैः कंदर्पमो
हमंत्रप्रयोगैमे: भ्रांतेवाविष्टेवविष्टेव समेवालिखिते
वच अभूद्रत्नप्रभा तेन स्थिता विनावेरणसा ततः क
र्णवित्यितनेरोत्र्णमंतःपुरवतिजं गत्वा विनातवेति
द्वांविवेशाकथ्यमप्यगात् प्रातस्तु भंदिनं स्रुत्रैः तत्व
सेप्सयान्मतः इहप्रभः स्ववेगगत्वा कौशांबीं नगरीं
त्वया ततस्तु सहस्रेरसुग्रांकिंतालीयवत्सितनाख्यं नवत
स्यवकल्याणीविवाहं हिविधास्यति इति सप्रेष्यतं
गौरीमात्रकं पासमादिशत् प्रबुद्धसावतंसंप्रा
तत्सीत्रेण्यवेदयत् ततः सा तद्दतातातुंहविद्याधर
भावतः उद्यानस्य वरे दृष्टुं प्रावर्तत निजाभरात् ता
मार्यपुत्रमामेतावेस्मरत्नप्रभामिति प्राममत्त्वांव
णेनाद्यविनष्टयमतः परं पततस्यावचः वचः श्रुत्वा
माधुर्यलक्षुतामरतं नरवाहनदत्तेनः विद्यानांवति
निदेशः श्रोत्रेनेत्रमयंकृतत्वं प्रकरोत्किं नमामिति स
गादतोयथयोरेनमाधसमपालं मम योहमेवंस्वयं
तवित्वदृष्टाद्दभिरतसया इसन्योन्यत्वप्रेमकृतसं
लापयोस्तयोः अकस्मादृश्यतत्रविद्याधरबलादिवि
नानोपमागतोविनिदाग्रत्नप्रभयोदिने राजाहेमप्र
भातिद्योसमुद्योतवनतारसः उपायचोच्चवपुरेणसहव
तप्रभाणसा श्रोत्रेनेत्रमयंकृतत्वागिदिनः सागताद्दर
श्रुत्वोत्पचविनाभाराणवाविष्टंतितेनद्दाणं नावसत्राय

सेवुद्धावत्सराजःसमंत्रिकः कृतातिथ्यविधिस्तेनच
तस्थौहेमप्रभेणसः पश्चाद्रत्नप्रभोक्तेनसहस्रानीकम
बोधयत नगादेवमुपायेनानाविद्याप्रभावतः र
त्नाकरान्तमर्वज्ञानतवाचवेषपदं चक्रवर्तिविमा
नेहिमाविष्टेगुप्तिताहर्षं श्रनुममस्तसतद्दत्वसागर
देनमात्मजं रत्नप्रभावधूयुक्तं प्रवराजमिहागतं
पश्यंवत्सेशमभ्यर्थ्येनंतावन्मनवांछितः श्रुतवाक
न्यपिलानहिमालंनिजविद्यया तत्रारोप्यप्रयातः
सम्यग्विवत्नप्रभासुतं नरवाहनदत्तेनंसहितंगोत्र
णादिभिः योगंधरायणेनापिपितृनुप्रेषितेनसः
हेमप्रभोतिनायसखेदैकांचनशृंगकं नरवाहनद
त्रश्चददर्शप्राप्यनगरं शुभ्रंकांचनमयंहेमप्रा
कारभास्वरं रश्मिप्रतानैर्निर्यद्भिरालिंगितमिवा
भितः प्रसारितानेकभुजंनामान्तप्रीतिसंभ्रमात्
तत्रनीचविधिवत्तस्मैराजाहेमप्रभोददौ रत्नप्रभाम
हारंभोहरयेहिविवाह्येयं प्रायच्छद्रत्नराशींश्चनदा
तस्मैसभासुरान् प्रदीप्तानीकवीवाहवह्निविभ्रमशा
लिनः सोवत्सस्यपुत्रेचास्यराज्ञोविद्याविवर्धितः ल
स्वस्याहववभुः समंताकारागृहाग्रपि नरवाहनदत्त
प्राप्तिस्मृतोवाहमंगलः दिव्यभोगभुग्ग्राल्लसद
वप्रभयासमं मैनवदिव्यान्सुपायावापीदेवकुलानि
मः पश्यंस्तत्यासमाहत्यानहिंद्याबलतोनभः । प
वंचनत्रकतिविहिवमाखिला विद्याधराधिपपुरे
सवधूसहायः वत्सेश्वरस्यतनयस्तत्रौषधिप्रयातं सौ

गंधर्वाणामनेनमतिंचकार । स्वश्रूजनेरचित
मंगलसंविधानः संपूजितः ससचिवः श्वशुरेण
भूयः तैरेवपुत्रसहितेनसहप्रतस्थे कांतासखः
तदपिरुह्यपुनर्विमानं । प्राप्याशुतांप्रमदनिर्भ
रवत्सराजवक्त्रांबुजांसजननीनयनमहोत्सवः रत्नप्र
भांदधत्स्वपुरींविवेशहेमप्रभेणसहतेनसहानु
गेन । वत्सेश्वरोपिसहवासवदत्तयातं पादानतं
सममिनंदयत्सनववधूंच हेमप्रभमसनतंविभवात्तु
रूपं संविदधेनववधूजयद्धर्जनश्रीः । अथविद्
याधरराजेनतस्मिंनापृछ्यवत्सराजादीन् उत्पत्य
नभसःस्वंगततिवहिहेमप्रभेस्वपुरं । नरवाहनद
त्तोसौरत्नप्रभयासमदमंचुकया सहसुखविनस्त
स्थौनैशीःदिवसांदिवसंनिजैःसुहृद्भिः ॥ ॥ ॥

इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे
रत्नप्रभालंबके प्रथमस्तरंगः ॥
आदितःपंचत्रिंशः ॥

एवंविद्याधरीभार्यांभव्यांरत्नप्रभांनवां तस्यप्राप्त
वतोन्येद्युरलब्धप्रसादितयासह नरवाहनदत्तस्यास्थि
तस्यप्रातरायपुः दर्शनार्थंसुपहारेसचिवागोमुखा
दयः द्वास्थपालनिरुद्धेषुतेष्वावेदितेष्वथ प्रविष्ट
प्राहतेषुतांद्वास्थांरत्नप्रभाभ्यधात् द्वारेसर्वानरो
धारोस्मर्जीहिनः यतास्त्रीनःपुरेष्टीहगेनतेदनत्वं
मम इतिद्वाःस्थान्निराकृत्यदिवामात्यपतिंतमभ्याबवीत् आ

येत्रप्रसंगेन वदामि वत्स तच्छृणु नीतिमात्रमहं म
मेस्त्रीभ्यां रक्षानि यंत्रणं ईर्ष्याकृतोथवा मेहः कार्यंने
तनाकिंचन महत्वेरेण रक्षते शीलेनैव कुलस्त्रियः था
नापि न प्रभुः शायो योषितां वा पलायते मत्तानदीव च
नारीवा नियंतुं केनपार्यते तथा च श्रूयतां मम कथां वः
कथयामि वः । अस्तीह रत्नकूटाख्यं द्वीपं मध्ये तु ये
महत् तत्र राजा महोत्साहः प्रतापरमैवेसवः यथा
र्थेनाभिधानेन रत्नाधिपतिरिति श्रुतः स राजा विजः
यपृथ्व्याः सर्वराजात्मजास्तथा भार्या प्राज्ञेन तमस्त्वेने
विश्लेषाराधनं महत् संतुष्टः तपसा साक्षाद्भगवाना
दिदेशतं उच्छिष्टराजेनं भोस्मि दरिदं वाञ्छितेस्त्रृणु ।
कालिंगविषये कोपि गंधर्वोस्ति विशापतः सतुस्यन्नो
गजः श्वेतः श्वेतरश्मिरिति श्रुतः पूर्वजन्मतपः सिः
स्मृयोगात्सद्धाङ्केनस्तथा तालीगगनगामी वगजो
जातिस्मरश्च सः दत्वादेशो मया स्वच्छ सबहूली महा
त्व पत्नस्वयं मार्गेण वाहनं तु प्रयतस्यते तमारु
ह्य गजं श्वेतं हरेभमिव वज्रभृत् व्योममार्गेण यंपंत्वा
रत्नात्नं मभियास्यसि सममदिव्यानुभावाय भीतस्तु भ्यं
प्रदास्यति स च मम्यैव दत्राज्ञः कन्यादाननिभात्करं
पर्वं विनेष्यसे कृतन्त्वा पृथ्वीशं ततः प्रभाणि च राजपुत्री
सहस्राणि च मशीतिमवाप्स्यसि इत्युक्तांतर्हितेवि
सोस्मराजा कृतयात्राः श्वेतगजं व्योम्नानेदरः
पीगजं नृपः आरुह्य पवनेनैव पश्चादिशाश्वविस्मृ
ता तथाविनिनाय पृथ्वीनाम नक्षे राजकन्यकाः सह

सुक॰
रत्नप॰
।२।
१९१

स्वाशीतिभिः संख्यातस्ताभिः समं वसः उवास र
त्नकूटे च यथेष्टं विहरन्नृपः शांत्यर्थं मेरुतरमेमश्रुतस्य
दिव्यदेशिनः प्रत्यहं भोजयामास विप्राणां शतपंच
कं कदाचिच्चन्माक्रम्य परिभ्रमन्स भूपतिः द्वीपान्तरा
णि सद्वीपं रत्नादिपतिराययौ तत्रावतरतस्तस्य ग
गनात्तगजोऽवमं वंशानास्पोद्भवाः पक्षीशुभिर्देवाद
ताडयत् सत्वपक्षीप्रभुद्भावरात्तानीद्दणां कुषगाहतः
हस्तीन सूमावपतवंद्याचानेनशूळ्छिनः सप्तवतीर्णः
समागतोलहुसंतोपिताशके कदाचिच्चतोप्युस्यातंति
रस्तकवलग्रहः पंचाहानितस्थैवास्मिवारणपतिनः
स्थिते दुःखितः सनिराहारो राजा वाष्पेवमब्रवीत् श्री
लोकपालात्कृतार्थानुपायं संकटेमम ग्रमप्यायापदे
शिष्यामिश्चिंद्दत्तस्वर्गरोदेवः इत्युक्तेवानु खडं तेजः
वीवमतुष्यते प्रशमीराजगद्देवपाणिनत्तणामंवर
त् मामाकृत्यागतेहं स्वाधीकाविक्करोगिनेवत्
हस्तस्पर्शं गजस्यास्य तत्र विनवात्यया तच्छ्रुत्वैवामरत
लतांनामहोहः सभूपतिः कुत्रत्यानाययामासलितां
देवींस्वर्गसेतां तयास्पृष्टः सहस्तेन नोदतिष्ठन्नोय
दा तदान्यानिताः सर्वा देवीरानायन्नृपः ताभिः क्र
नकरस्पर्शाः समस्ताभिरपि क्रमात् नैवोत्तस्थौ द्विपः
मोचनत्वाभेकाप्युभूतमाशे श्रेनः पुनः सहस्राणितामं
शीलिनिमापिमुदं इमाविलक्षितानां त्यवमराजामनस
त्रिषो विलक्षः कृपराजस्यानानायवलिनिलक्षाः यः क्र
मणहालिनलस्यहस्तस्पर्शमकारयत् तथापिपत

सतोऽत्रस्थितो गजेन्द्रः तत्र भूपतिः कश्चित्पुरे मे साधो स्त्रीनेका
स्त्रीतित्रयाणां यथा नामवन्द्रहर्षगुप्ताख्यः नामालिप्यास्समा
गतः वणिक्कुलजयथोपुरवासहात्रोनन्तसकोनकः तस्यक
मेकरीपक्षादाजगाम पतिव्रता प्रकाशशीलवतीनाम
सा तं दृष्ट्वा तमब्रवीत् स्पृशाम्यहं करेणैतां सभक्तिस्थाप
रोमया मनसापि नैवध्यानं तत्रत्रिष्ठुहन्तपद्विपः इत्युक्तो
पेतयहस्तेन सा वपस्पर्शं तं गजं उदतिष्ठत्तावत्स्वस्थः क
वलेवततोऽग्रहीत् इमां नाविरलालाध्याकाविदेवे
स्वरीपमाः सर्वपालनं संहारसमर्थो गजन्तोसप्याः
शतिष्ठुलवतीं तत्र कुत्तकोलाहलो जनः तां तत्रावतर
हा हृष्ट्वाश्चेतरायमितमणुस्थितं राजापि तत्राधिपतिपरि
वृष्टाभिनेयतां सोप्युपयशंसयानेतरेतः शीलवतीम
ती तत्रावामितं चवणिजं हर्षगुप्तं तथैव तं अद्भुतयदेवी
वास्यहं राज्यहांतिके परिवर्जितसंस्पर्शागतिर्जभा
यत्नैव सः पिंशक्षादत्तमात्रैकभागिनोवरकोऽत्रत
श्रुत्वा नायकतादारोहर्षगुप्तस्य सन्निधौ साधीशील
वतीं तां सनगादव्यजनेतपः शीलवत्यापिकाविलकर
स्यापितकुलादीति तां मे शापयजानीहि साधिस्याज्ञा
हशीध्रुवं इत्युक्तानेन सा राज्ञा शीलवत्यवगीत्रदा राज
देवेति नाम्नाख्याति नामालिप्यां तस्य सा मम उपपत्तुं वरं
देश्याच्युर्वांयदीच्छासि इत्युक्तः सतया राज्ञा प्रतिपेदेत
श्रेतितत् तिष्ठत्यवनत्येगुशीलवत्या नयासह सेना
पिहर्षगुप्तेन नमाफलालवगामितं सेनरार्पितमपगत्वा
नामालिप्तीं सम्भूपतिः विवेशहर्षगुप्तमस्यवणिजस्तस्य

रुक॰
रत्नप॰
१९२

192

येदेवं नत्वप्रहृष्टमनदहृदर्निगतेशीलवतीसमः विवादं
राजदत्तायागणिकानात्मनस्तथा गणिकाश्चोभयो
ष्टानन्तत्रानेवमब्रुवन् लग्नेवांशोभनोराजन्नस्मि
माकेशोधनं तत्त्विषु अथवाविषयतेयाहत्तेनेषावे हिवाययते
अथवाविषयेनयाहसासार्धीभवतिश्रेष्ठोगणिकैरेवमुक्तो
निकमाणिक्यचूडकः एकान्तेविरमस्यासुमराजा
समचिंतयत् अलंविवादेनाद्यैवराजदत्तामिहोदये
शीलवत्याससाहेषाविंशत्यानामस्तीभवेत्यन्नतस्मै
इमष्येकस्मिन्दीपारविंदसमानंधं एकंसुन्दवनस्थालंतत्रे
तोस्यापयामिव दुर्गमेत्रमरीवारस्त्रीरेवायाकरोम्य
व सुहृमादर्शनादेवसमस्तोऽस्यादिदंकथं इतिनिश्च
त्यनरदः पौरोणामसमूयानिः राजदत्तानांसहसाशी
लवत्यासमर्पितां हृतोहाहाः कृनाचारोदृष्टिगुप्तेननो
वध्वं श्रावयनैनेवसमंशीलवत्यानपावसः मेतनं
रौमेनमाकृत्यस्थानेननभसानिजं मार्गेविराजननेही
पंरत्नकृतनदायथो संविभेजेवतोभूयः तस्याशीलव
तीयथा सामसार्धीक्षनफलाकृतार्थासमपादिता
ननस्तत्रैवकार्यायांमेघनरशेपानमश्वे श्रारोप्यतान
ववध्वंराजदत्तांसमर्पितेन नीलाननवाधिमयस्योद्वीपे
सानुसद्गेमे श्रास्यापयत्ततःशालेनारीमयपरिस्कृदं
ययहृस्योपपुत्रंवनस्थाननदरोविस्मयमन् श्रोमैत्रवशाय
यामासनत्रेनलग्नेनमः समर्पितदन्तुरकस्यमंत्रेवाखीन्स
दानिशा श्रायपशौराजकार्यार्थंवनकृदेवागुनः
एकरामनयामासंकांसर्वेषामानदवया राजायत्याच्चनःस

ऽभिषिषेच मानसे गलं तेन सञ्ज्ञामसुवर्णीमपि सुज्ञाम
नोपयो रत्नकूटेस्य कार्यार्थे नित्यास्थिताहि राजना त
थतस्यौसमशंकेन कुर्वत्कार्याणि चेतसा द्वीवाकेमेकि
के सुज्ञासात्वयेते वशंसता तावद्वरान दत्ता सास्याने
नैव वर्गमे महानसादिव्या ग्राह्य दासीषीकाकिनीः
स्थिता ह्यो विविधिमिवार्यैन नयस्ता विनशीघ्रया ग्राम
ने प्रकर्षकांचिद्दत्वाशीश्चर्यदायकं कल्कवण्यमिदंस्थाणं
सागमं वागतोस्यभी इतितं वोनिकं प्राप्तं द्वीवामपृष्ठ
सा किल ततः सज्ञिष्ठवहलक्षेशस्तं प्रकषोब्रवीत् म
योपवन्मेनानयोवरिणकन्यो सिमाश्रुवः एतत्सोगोः
ग्रे सोऽहं मनोहराः प्रमयाश्यितः गत्वाविदेशो ह्रूपणं
पर से साधी श्रियं ततः कृष्टौणसे धाग्यधनलेशं वणि
न्यया गच्छाल्देशांतरं मार्गोप्यचितो ह्यस्मिन्नस्कैवैः त
नोभिहतांश्रमं स्कलेः महात्मेगतवाहनं रत्नाना सार्क
स्याणं कनक देवम सज्जितं ततो गीह्कत्य स्वृपस्य भार्यं
वंवत्सराविधि स्वान्तेश्वनास्थितिरत्नं नैकमपास्मिलह्
वान् नंदत्वरत्नलध्येषु महद्धिधेषु परेषु च गत्वाथि
ने रत्नुः स्वान्तीकाष्टान्यहन्नुपाद्दवत् प्राप्तनिष्प्रवेशायत
विज्ञां यावत्तवकरोमितेः जीवदत्ताभिधस्ताव त्कोप्य
त्रवणिगायपो निवार्यचणश्रेनज्ञाह्दिद्याल्लना श्
ह्रीतो द्दृप्रवहणांसणीद्दीपं प्राप्सन्ता ततोस्माकं प्रवह
णेनाद्भिमध्येन गच्छतां पंचसहःस्रयाते पुमेघो कस्मा
दत्रपन प्रविश्य स्थलधाभिः मेघेसिंमाकृतेनतं श्रा
वर्णिनप्रवहणं महाहानिर्गारेयथा व्राणामिमज्यमः

हक॰
रत्न प॰
१९३

193

नोर्सिंयानपात्रविधेर्वशात् पक्वःफलहकःश्रामः
तत्कालेमज्जतामया दृष्टःतत्तःशनैर्मोवाटीयेः
विधेर्वशात् इमंप्रदेशंप्राप्यारण्यजीर्णःसांप्रतंवने
वीत्यवेदश्चतुःशालंप्रविश्यपाभ्यंतरेमया दृष्टाहृष्ट
हृष्टाङ्गाष्टितलनापशमनेशुभे इत्युक्त्वातंपर्यंकेनिवे
श्यवालिलिंगितं मोहितात्रजदङ्गामामदनेनमदे
नच स्त्रीतंतीवत्वमेकांतःपुंसोलाभोनियंत्रणा य
त्रपंवाननपृत्तत्रवानीशीलरक्षणमूलका नचैवंत्वमने
वारेवागवारमारमोहिता सापित्वत्रकमेराज्ञीनमका
र्यविपन्नतं नावद्धरत्नाधिरत्नाधिपतिःसहानावत्न
कृत्तः श्राजगामोत्नकरत्नपाणिचुवरहिपद्मादनः प्र
विश्यापिसोपशपन्नाहृश्यनापिनेनतां नावधीत्पाद
पतितंचुवाणांक्रपणागिरा भार्याभीतांचमज्ञानाम
वेलोनमविनयत मयमोरेकसहदिश्रामस्त्रकाश्रीम
नोऽत्रतः विंप्रवेचपलानारीरत्वपापितशकाते किं
नामोन्मानवातालीवाद्दन्याजातनबध्यते नकृतंगण
कोकंयमस्त्रिंतरमेफलं विपाककटुकंकस्यनाभ्र
वाकावधीरणं शीलवत्यःस्त्रीतेमांजानन्तोवनवि
स्मतः स्वयापापसहजासामेकालकूटविषाश्चता ग्र
ष्वावकःसमर्थःस्यादंसमाधविविष्टितं जेनपुरुष
कोरणाविधेरज्ञ्नकर्मणाः इत्यालोच्यचक्रोधकमोवि
मंजराचसः पुष्पोटेनवाणाकतुंवराजाप्रस्थनकामकं
सोपिसुक्तलतेपरूपनानिकांचिद्गृणावत्ततः किरं
त्याङ्गप्रबद्धरागंहरुराजाक्छेदेहतत ततःफलहकंप्राप्य

नैमवाहन्तसौत्रुथौ भ्रमन्नुत्कन्यचक्रं दमामाडवत
भोऽस्ति तेनतेक्रोधवर्मा त्योवणिग्घानपात्रगः स
मुद्रान्यवाणिक्तत्रैवकार्यान्तिकवृत्तिनं यस्यपद्दिद्वि
नंधात्राकर्मनाशायतस्यनत्त् जगाद्दवाकियद्दुःख
मनुभूतमहीमया भ्रमणाविरमेषुभोगेष्वासक्तचे
तसः पवर्गीपत्रनत्रापिफ्रवतोप्यनुधावति यत्सत
त्रस्थितोऽभूत्ः तन्यन्यासंगतोऽरहः त्रिलोकवणिग्
जातेनहेयमिशोज्ञोव्याप्रभृत नावर्द्धरत्नादिप्रतिमस्वा
जामपरिष्कृदः श्रारोग्यश्रेनरपमोतंराजदत्तामको
पतः पापप्यरतकृतंच शीलवत्याःसमर्प्यच नमोच
सर्विवभाग्यनहृत्तंतमवर्णीयत् जगादवकियत्दुः
खंहरिश्चरणमाश्रये येनस्यांनेवदुःखानांभाजनं
पुनरीहशां इत्युविवासमविवेगोयमानोपिदुःखि
तः पुलवत्याववैराग्यानिश्चयेनेनतांजहौ नर्थमप
यित्वाराधवकेसाधोःसकोशात् शीलवत्यापिहितेभ्यो
पंदत्वाप्यञ्जोगनिस्पृहः पापसंजननंसंतापत्रामणा
पपश्याविधिः दृष्टोगुणागारिशायनिजंराज्यंसभूपतिः
दत्वाराज्यंस्वनभसालयागमित्यंतपोवनं श्रानायपश्चेन
वर्द्धमंपोषणानामामानुमग्रपसो पुरुषोदिव्यरूपोभू
द्वारकोसूरराजिनः कोभवान्किमिदंचेष्टितोराज्ञः
नगादसः गार्पवीश्रानगावावानुभोललवणिग्निको
शंकरोभप्रभोनामन्नोप्रोदेवप्रभश्च तस्यैवैकेवमः
द्वानःभार्याभावानिवश्रभा सत्ताराजवतींनामकः
नोनंगोपविश्रमन पकदामिड्वाश्याकेस्याश्यानं

प्रायात्मयासह केशवायतनेतत्रचयमभ्यर्चितात्म
नः प्रावर्त्तामहिसर्वेपिगांतेभगवतः पुरः तावत्तत्रा
यतैकः सिद्धस्तात्र्यगायिनीं हंसराजवतींस्व
च्छञ्चित्रिनिमेषया सिद्धोपिसाभिलाषः किंपरना
रींनिरीक्षसे इतिसेर्ष्यांतिसेख्यम् क्रुद्धः सिद्धंतमब्र
वीत् ततः ससिद्धः कोपितः शापमेवंतमब्रवीत् गी
ताप्सरोगीतमयाश्रुत्वावीक्ष्यतेयेनकामतः ते मर्त्ययोना
वीर्षालुः पतत्वमनयासह यश्चैषतामेवभार्यात्वं सा
त्वात्रात्यमब्रवीत् इत्स्वविवांमयासोथबाल्यात्रत
ञापकोपतः इत्स्यस्यैनाहतः क्रीडाम्लमयाम्बेतहा
रिता ततः समांसममशापयेनाहंनवताहतः तारक
म्बतोगतोभूमाभवान्नस्यशस्तामिति प्रष्ठान्नतीतोम
झातानेनदेवप्रभेनसः सिद्धः कृपालुः शापांतमेव
मस्माकमब्रवीत् हरेवसाक्षाचापिभूत्वाह्वीयोस्वरे
भवान् गतोभूतामिमंप्राप्यस्यन्नजंदेव्यावाहनं श्रुंत्र
पुत्रसंभवापिवमोशीतिमवाप्स्यसि तेषांवेत्स्यसिदी
र्घौलपंमवेषांजनसन्निधौ ग्रंथेनांमातृषीभूतांस्वभा
र्यामपिगोष्यति प्रत्यक्षमेनामपिवदत्स्यसित्यतसंग
तां ततोविप्रकृष्यस्यादशाराज्यंद्विजन्मने देवप्रभा
यथर्मोर्थंवनेरांतेप्रवत्स्यामि तयाप्रश्नमसुक्रेरसिग
तवान्नदत्तुनेनव अनयाभार्ययासाकं शापंताममपिसो
दयेस इतिसिद्धोक्तशापांतोवयं शाक्रमेभटतः पवंता
नाः पृथग्योस्याशापांतः सेषवापतः एवांसोमप्रभेभ
नोवैनरत्वादिपतिस्तपः नाभिमस्तवाभवींदतः सेष

देवप्रभोऽप्यहं पश्चापि राजदत्ता सा पतीनारायणीम
म इत्युक्त्वा सनयामासाकं भार्यया तां तनुजेहो वणिक्सु
वैपिकं गर्थंवाश्रुत्वा लोकस्य पश्यतः स्वपुत्रमपनिन्ये
धामयपुत्रे मलयावलं शीलवत्यापि शीलस्य माहा
त्म्यात्प्राप्य संपदं ताम्रलिप्तीं पुरीं गत्वा तस्यौ धर्मोप
सेविनी । इति जगाद नरवाहनदत्तं स मर्त्यः क्वचिदपि क
स्मिंश्चिदपि प्रसह्य नारीं अवतितमसन्तं विपुडपकः कु
लपुत्रवतीं निजसत्वपाशबंधः । एवं चैषा नाम सदैव
कहेतवोषः पुंसां हेमधरायीयरेखा योयं माश्रुइत्वाण
यां गतानामसौ नृकांपत्नुतास्सां करोति । इति नर
वाहनदत्तो रत्नप्रभया सह भार्यया कथितां स निशाम्य
कथामथाप्सचिवैः सार्धं परं मुमुदे ॥ ॥ ॥
इति महाश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे रत्न
प्रभालंबके द्वितीयस्तरंगः ॥ ॥
आदितः षट्त्रिंशः ।
एवं रत्नप्रभाख्यानकथाक्रममवाप्य स नरवाहन
दत्तं तं सचिवो गोमुखोऽब्रवीत् सत्यं साध्व्यः प्रविर
लाः पापास्त्वत्र स्त्रियः अविश्वास्यास्त्वथावैना
मपि देवकथां शृणु । इहास्त्युज्जयिनी नाम नगरी
विश्वविश्रुता तस्यां निश्चयदत्ताख्यो वणिक्पुत्रोऽभ
वत्पुरा स द्यूतकारो द्यूतेन धनं जित्वा दिने दिने स्ना
त्वा शिप्राजलेऽभ्यर्च्य महाकालमुदारधीः दत्वा द
धनं द्विजातिभ्यो दीनानाथेभ्य एव च ततो ह्यालेपना
दानताम्बूलादिविधायिनः महाश्मशानावस्थाने महा

कथ. रत्नप्र. १९५

195

कालसर्पान्तिके गत्वानुलिप्य तन्मात्रं स्तंभस्थाने चंद-
नादिना तत्रस्थे च शिलास्तंभे स विन्यस्य विलेपनं वि-
लिलेप कश्चात्स हृष्टः स प्रत्यहमेकका तेन स्तंभः स्व-
महाकालेनाभवत्स्थितः अथागाच्चित्रकृत्तेन पथा र-
रूपकृन्नाम सह सस्तंभं वीक्ष्य हृष्टः स तत्र गौरीसमालि-
खत् रूपकारोऽपि शस्त्रेण क्रीडयैवालिलेख तां ततस्त-
योर्गतवतोर्महाकालार्चनागता विद्याधरसुतैकात्र
स्तंभे देवीं ददर्श तां सुलक्षणतनौ तस्यां निश्चयं तस्यां मत्वा र-
कृतार्चना प्रहृष्टा विश्रमायैतां शिलास्तंभं विवेश सा
तावन्निश्चयदत्तः स तत्रागत्य वणिक्सुतः सोऽपश्यत्स्तं-
भमध्ये तां ददर्शालिखितां विना समां विलिप्यांगानि तत्
स्तंभभागे तत्रानुलेपनं न्यस्य पृष्ठं समालब्धुं प्रारेभे नि-
कंपश्रमः नहि लीलाविलोला हीसा विद्याधरकन्य-
का स्तंभांतरस्था तद्रूपं तत्विनाश्याविनयात् पृष्ठप-
स्याप्यको(ऽ)प्यस्य नास्ति पृष्ठानुलेपकः तदृष्ट्वावत्
प्यास्य पृष्ठं सा समालभे इत्यालोच्य प्रसार्यैव करं
स्तंभान्तरात्ततः अलिपत्तस्य सा पृष्ठं स्नेहाद्विद्याध-
रेन्दिरा तत्क्षणं लब्धसंस्पर्शो ज्ञातकंकणनिःस्वनः
जग्राह हस्तं हस्तेन स तस्याः स्तंभगं वणिक्सुतः महाभा-
गापराद्धं ते किं मया मुंच मे करं इत्याहादृश्यैव तेनो विद्या-
धरी स्तंभादवाच सा प्रत्यक्षा भव मे कान्ते ततो मोक्ष्या-
मि ते करं इति निश्चयदत्तोऽपि प्रत्युवाच स तां ततः अलि
पत्रस्य मा स्पृष्टं केऽनिशपथोत्तरं विद्याधर्या तयोक्तो
स करं तस्या मुमोच सः अथ स्तंभाद्विनिर्गत्य सा तास्म

वेगसंदरी तस्यावाससज्जनयनानंजगादोपविश्य सा
श्रास्मिन्नालेयशैलाग्रेनगरीपुष्करावती नाम्नास्ति विद्य
धरस्तस्यामस्ति विद्याधराधिपः श्रुत्वाग्गपरानामतत्
स्याहंकन्यकामत्ता महाकालाभिधानयाताविश्रांता
स्मीहसंप्रति तावद्वैमिहागमत्पक्कवेतस्पृष्टविलेपनं हृ
ष्टास्तेभवगोरीयमोहतास्त्रोपमोमया ततःप्रागत
रागेनरंजितःस्वातवासम मथ्यात्पृष्ठविलेपिन्याश्र
गरागेनतेकरः अतःपरंतेजविदितंतद्विजानीहिसंप्र
ति गच्छामीतिजयाक्रेनवणिक्कुवोजगादस्मः शीघ्र
तेनकन्यायांवृदिनसांतेभवतीमृतं श्रमक्रस्वीकृतस्त्रा
नःकन्यामेवंनगच्छामि इतितेनोदितेसावलपुरागत
वशीकृता संगमिश्रावयाकाममेवःस्यात्सुरीय
दि स्वांमासातेतेनाथ्यसेत्स्यतेतेमहेतमं इक्कातहिश्र
स्तीहकिंविदधावतापिवा इत्युदीर्यत्वमुत्पत्यसान
रागपरंयषी श्रगाविधुयदज्ञोपिसततहमताशहं स्व
रेष्टुवगादिवस्तभाउभिंत्रंकरपल्लवं हापितस्याशही
त्वापितामःपाणीग्रहोमया तत्कुजास्यांमिकांतस्यपुरी
तांपुष्करावतीं प्राणात्स्वस्पामदेवंमांमाहायतेकवि
ष्याति इतिसंचिंतयतीतांस्मरार्तः सोचतहिनं प्रातिष्ठ
ततस्थानरंबोत्तरांदिशं ततःप्रक्रमस्तत्सपततोन्येः
महापादिनः भिल्लैःसवाणिकत्वाउत्तरापथगामिनः
नैःसमंसमविक्रामत्सुवग्रामाटवीनदीः क्रमात्तद्रत्र
हिमभूमिंप्रापसभूमिंप्रायसीं तत्रैनेवंवसमस्तापाथेयमा
पेवतानिकैः नीतापरसेमूलेनदत्तोभूशाततिकायमः

स्वक०
स्त्वम०
१२६

तेनापितावद्गत्वातांहत्वाकोशालिकांकृते सुखा
राधिधानस्यात्ररक्षस्यापिविदृश्यते तत्सीतःसततंप्रै
क्षेत्रेरपरक्षिभिः सुखावासमत्रज्ञातवत्रायप्यवेय त
पितुःकोशालिकासेषामित्रैणत्रैषितानाम तत्रैस्या
ल्लिकेयानःखातेविघ्नाद्भिर्मया इत्यात्मनाचतुर्थ
तेनतत्रोपिसतांनिशां संयमस्याप्यायामासनरुष्को
निगोद्देशंतं ततोवर्द्धनेरायोऽमरणात्मकानवान्
सर्वानिस्त्रुपदत्रत्नानामनगाद्रवगाणिकृत्वातान् कवि
बादेनवःसिद्धिर्षपमालंबनिष्ठेन भीतायवद्दीधी
शरणंयानिदृरेविपत्त्रयः स्मरेतेकांभगवतींसोमा
पश्चिमोवितो इतितोर्थीरयमकादीवींतुष्ठावसाथ
तो । नमस्तुभ्यंमहादेविपादेऽयेनपाअंकोकितो ब्र
दितास्तरलगतामपंकाविवनमाम्यहं जितेशाङ्गाशि
वस्यापिविश्वमयंकृतावना नदनुपाणितंवेदवेष्टने
भुवनत्रयं प्रतिपन्नानाम्यलोकामहिमाम्नरस्तुवीत
परियानयमोभक्तवत्सलेशरणागतं इत्यादिसम्यक
देवींतांतुववामसुखैःसह । मोयनिस्त्रुपदत्रंमश्रां
तोनिद्रामगात्तुतं उत्थितस्तानायानविगतंवधतंदिनः
इत्यादिदिशामासमेदेवींतेवापरास्थतो प्रवुध्यवतरा
रात्रैहृदूवंधांमतनस्त्रपानान श्रेमान्यंसप्रमाद्यायापर
ह्यालेनिर्पत्रुलतः गतादृरमध्याधानंतीणयोतिः
भितेपेव उतुतिस्त्रुपदंततहप्पाजामावणिकृतनः श्री
तांवद्धस्तेनश्चनयादिशेषाद्दातेणपस्त्रं वयंयामःस
रोतंतत्पद्याभिमततमावर इत्युकालेरत्तुतापपाये

ह्यागमनायतनात् उदेवीभीवत्तामाशांश्चवलंम्पत्र
नश्चसः एकोनिश्चदत्रोयमत्र नस्यप्रसभंपश्यि श्चत्र
ग्गायराश्रेमपापाक्रुष्टोनिरस्तधी क्रमेणगाश्चालि
लिनःसमहाव्रतिकैःसह वतभिःप्राप्यमविल्लेविन
स्नाहननारसा उत्तीर्यविष्णुनाद्वारःस्तर्येस्त्रावलत्रं
भति विवेशनैवेवसमंवनेमार्गवशागवतं नत्रवाग्र
गत्नःकेविवन्मूर्तुःकाष्ठभारिकः उगाच्छ्यादिनेयाते
ग्रामःकोप्यस्तिनाग्रनः एकस्तविपिनेशाखिंश्चस्ति
शून्यगशिवालयः यद्दिकिंजतनेमाकंगत्वाप्राप्य
शिवालयं नत्रनिशनियोरात्रौग्रेनवीबहिर्देवता नं
श्चेमोत्पाटिनीनामश्नृगोत्पाटनपूर्वकं मोहयित्वाय
श्लृत्यभत्तयन्मेवयदिणी एतद्भायिमावत्तानेमहा
व्रतिनस्तदा मंत्रेजपंतोरत्नार्थं सर्वेपवावतस्थिरे
श्वत्याययोवादयंतीवत्वाश्वसहयानिनः उत्तनिश्चय
दत्रेतंरात्रिंनीत्वंविवेशासा नत्रांगनेविधायायुभा
स्मनानामंडलमटत प्रविश्यपचांतरेतस्यशत्वाला
रितिस्टेंथनेः धीरोनिश्चयदत्तःसतेमहाव्रतिनस्त
था एवनेपुवर्त्तेकसामहाव्रतिनप्रति दत्तटकं
श्ममपदत्तस्तत्रमंडलाद्दहिः तेनमंत्रेणसंजानश्रृंगो
मोटिनरासितः स्वत्यंनास्मिंत्वलत्यगैलो समहाव्रति
कोपनत् पतितेवार्धदग्धंतंमाकृष्टोवागिनिमध्य
नः सारुणोत्पाटिनीरुष्टाभवयामासयक्षिणी नः
नोहितीयेव्रतिनिन्यस्तहाषिस्तयैवसा तंश्रृंगोत्पाट
नेमंत्रंपपाठवनर्नतंव सोपिद्वितीयस्तस्यत्वानश्च

बृह॰
स्वय॰
१९०

197

गः श्रुत्वा जिनः पुनितोऽवैतोनयापाकथ्यपश्रुणत्वेनशुभद्र
न एवंभ्रमेणभ्रमेमोहननमहाभ्रमितेनालिमिशि वतर्थभद्र
यत्नावतयामांतातभ्रमन्नपा ख्यंकिश्रेस्कातोधंदेवा
ह्मैसान्यधीयत नावश्चाद्वित्रश्रुत्वायन्नहृदीमेववादय
न धीतेनिश्चदत्ताणिप्रणांन्यविहृस्तभ्रमं नंसूगोन्याद
तंमंत्रमसमक्षुनाशीदितं मापक्वमस्यादिव्यवस्याके
त्वादित्योऽभूवे नत्वयोगप्रभावेनविवशासस्तुशोकि
नी उत्पातकामश्रेष्ठोसाप्रश्नानेप्राहयादिनी माथ
वीस्तुमहासत्वाद्रियंमांक्षमपणमिति इदानींशरणं
तंमंत्रपादादिसंहर रक्षमांवीश्रहंसर्वमोक्षिनंसा
धयामिते श्रुत्वारागपरायत्तनचंताप्राप्यपारम्यहं इति
सप्रत्ययंप्रोक्तः नयधीरत्वयेनिसः वकेनिश्चयदे
त्रत्रमंत्रपादादिसंहृतं ततः सत्वस्यापवादिण्यास्क
धमाकृत्वातद्विरा नीयमानस्तयावोग्वाप्रतस्थतांच
रीप्रति प्रभातायांचरजनौमायैकांगीरिकाननं नश्च
निश्चयदत्वंतंतत्केसावितिसपत सूर्योदयेधनाग
तंशार्ङ्गलोसिमनोयारे नरास्मिकाननोकांतेगमये
देहितंप्रभो फलानिभुंत्वसाधूनिनिर्जरांभःपुर्भपि
व प्रहृष्टामिनितंस्थानमेषायवनियामामे नेष्या
सिवतदेवतांमनुरभापरानिकं मौलिमालाहिमांगी
वेनगरीपुष्करावतीं स्तुमानतुनाना स्कंदाश्रयावता
रीतं यदाणिपुत्र रागांतेस्यसंधानगामसः नतोनि
श्रयदत्नोण्यांगतयामैतनाश्रमः प्रणायमनःसवि
संनमुशीनंबहिः सरः गांभीर्यविश्रमेनाहृगिन्य

त्यर्केणनिदर्शितं प्रमाणितकरेणैवप्रकटीकृत्यदर्शि
तं सन्निद्विधाक्रंतंधेनवन्नामानुषकृत्यतः शिरोदर्श
नेवास्यपद्मरागाविवादिणौ मक्रोभौर्यौरक्षातेः सं
स्थितनत्राप्रमाहितैः भ्रमनत्रनभूभागेपद्मरागमणि
इव स्फुरंतोहावपश्यच्छुभ्रवंतानिवावनव अपास्त
प्रतिकश्चात्रजीवतोमर्कटस्यतः नेनोविस्मयतेया
वान्किमेतदितिचिंतयत् तावन्मनुष्यवाचासौमर्कट
त्वमभाषत् मानुषोमर्कटीभूतोविप्रोहंमांसमुद्धर
कपायैष्यामितेसाधोसत्रुप्रांतनतोविलं पतत्कृत्वेव
मात्तारोमस्रविकामपनीयसः भूमेनिक्षयदन्नंलउत्त
रागायमर्कटं उत्तानपादपतितः तेभूयोपिसमर्कटः
स्वाबदन्नाथाणणेकृच्छात्रतनावया नेहेहियावच्छा
नस्त्वंउपग्रंत्वफलाखुली वन्यसारादहंवापिकारिष्य
पारणाविरात् इत्युत्ताननमनीषीनस्मद्रंगागिरिनदीतट
कपिस्वाधीनस्वाधफलसञ्चापपादप नत्रस्रातोप
मुक्तंत्रुफलःसहतनमारणांकापिनिस्तुयदन्नंस्तंप्रत्या
गत्यनतोब्रवीत् कथंत्वंमर्कटीभूतोमानुषोप्यव्यक्तता
मिति ततःसमर्कटोवाटीस्म्यविशानीबधाम्यदः वं
इस्वामीतिनाम्नाक्षितिवाराणाम्यादिजोत्रमः नस्यप
त्नोत्सन्नायानातोसेवषतः सावे सोमस्वामीतिः
क्रुत्वावह्रूतनामाक्रमादहं प्रानुतोमदनव्यालगज
मदनिंद्रजयी ततःकदाचिद्दहातंनस्माहानायनाग्र
गां श्रीगर्भाख्यस्यवणिजस्तस्य्रीवासेमःक्षता दृ
ष्टींबंधुदत्ताख्यांनस्माहानायनाग्रगां श्रीगर्भाख्य

कथ·
रत्नप्र·
१२८

198

स्ववणिजां नगरीवासिनः सुतां नाम्नां बंधुदत्ताख्यां
माथुरस्यवणिक्पुत्रेः भार्यां वरदत्तस्य पितृवेश्मन्यव
स्थितां सा महालोकसंजातमन्मथ्याविघ्ननामिमे वय
स्यां प्राहिणोद्राज्ञां महीमसंगमार्थिनी सा नहयस्याका
मामाश्रुपगमय्य तां निकें प्राख्यानदक्षभिआयामामनैः
पितृनिजं गृहं नवमांस्यापयित्वावगतागुप्तं नदेवसा तां
बंधुदत्ता मातैषीदौत्स्यकायागणितवपं प्रतीनेवबस्ता
मनुकं तामेषुत्तृयागमत् एकदा वीरेहितारीणामनिः
भूमिंगतस्य पवं दिनेदिने सैरमागत्यावपितृगृहात्
त् प्रेरस्यबंधुदत्तासामयासहस्ववीगृहे एकदातांनि
जगृहं नेतेनत्रविरस्थितां प्रागतः सपतिस्तस्यामथुरा
तोभ्मट्टाववणिक् ततः पित्राभ्यनुज्ञातानापत्यातेनातितीषि
ता रहस्यात्तां द्वितीयां सा बंधुदत्ताब्रवीत्सखीं निश्चि
तेसाविनेतद्याभर्ताहंमथुराप्युरीं नवजीवाम्यहं तत्रसो
मस्वामिविनाकृता तदत्रकोभ्युपायोमेकथ्यतेस्तुटिः
तामया सर्वैत्तावशायानामायोगिनीं तांजगादसा
वमानुषोमर्कटोमेवेत द्वितीयेनचमुक्तोस्मिन्भूकेसे
ष्मातिस्त्रोसौ सोमस्वामीप्रियः सतेनदेतस्मर्कट
तामथुरांव्रज संत्रप्राक्षिहयैचेतदवतींयशापविद्यास्य
देवियंसंपादयिष्यामि एवमुक्तानयासाध्वा बंधुदत्तातः

चेवमा ऽहमस्याज्ञायामस्थितेऽहं नदर्शयामासमबोधयन् कृता
ञ्जलिश्च मां बद्धमेवमहमालोकयाणान् तस्मै सामग्रवेश्म
न्याथ्यधात्मर्कटयोनके तद्रूपेण सम्भवे सा बोधिसत्त्वोपनी
यमां साध्यामसौ विनोदाय देवसाक्षित्तिं दर्शयत् अन्न
पानस्यचमां दृष्ट्वा क्रीडनीयनदीकर्णे अहं च कपिरेवास्मि
प्रातोपि व्यञ्जनागापि अहोरात्रीवर्तितं वित्रं इत्यं तस्य देसन
पि नयाति क्षमहं कोऽहिकामेनेन नविडंबते सख्याशि
षिवनत्संग्रावेधुयच्छ्रायायां मधुरां प्रति सा प्रायादत्ता
सह्यपितृदृष्टान् सोऽयमेकस्यामन्यस्यस्कंधमारोपय
न्ति समन्ताद्बोधिसत्त्वाय पायितास्मियकाम्यया ततो वः
येन सर्वेऽपि पातोऽमध्ये पथि स्थितं हिंदेहि त्रैवनं प्राप्य बहु
मर्कटस्त्रीगणं ततोऽथ यावद्दृष्ट्वा मां मर्कटगणः शोभि
नः स्थित्वा किलकिलारावेणाहूयतः परस्परं आगत्य पु
रतोऽस्थितं तेच प्रारभन्नृत्यं गमाः डुवीगालं वाणिस्यन्त
यस्य स्कंधे समासितः सत्तेन विह्वलस्कंधात्प्राङ्गेव भुवि
मां भयात् पलायितो भूदस्य मामगृहणं ते च मर्कटाः म
त्वाहां बोधिसत्त्वाय नदर्शनस्य चातुराः पाशगणोल्लेखैः
नैः सैतन्नानाशाकवृक्षपी ततस्तेमर्कटाहृत्य सैमिलोमलो
यमे नौर्विविलंपहंतेषु क्रमशो क्रापिद्रव कंकस्य यसमाः
द्रातस्याशं मोस्य समवणाच्चनः अहं लह्वलस्ते प्योर्वधुमं
दृष्ट्वा विद्रुनः प्रविश्य पगाहेनेदृष्टा व्यतीतातेमुगोचरात् क्र
मास्त्वनाद्वमंगाश्रुनिदं प्राग्रोषिमकाननं अहमस्य बोधिसत्त्वा
पाजनमत्येवेतकथ्यं मर्कटेन फलं ज्ञातः परदारसमा
गमः पुनिदःखनमोधस्य भ्रमनः प्रहृष्टोऽस्मि दःखातवः

पृक°
दत्नप्र°
१९९

199

मपिप्रत्नमसंतप्नष्पवेयसा पत्नीमकस्मादागत्यकरा
क्रांतकंठेण्यका मेघोभःपातिवालीककर्दमांतर्गवे
शयत् भवितव्यानिदुःखाचजानेसाकापिदेवता पश्यत्
नानाशाखंतस्मान्यंकावालितमयालं श्राम्यास्यमानेवे
तस्मिंनस्तनोस्मिनकेवलं यावज्ञानंममोत्पन्नमतिशोभा
यतोहदं यावत्कालंवनेवासीत्वत्तस्मावसरोमम ताव
दृष्टोहमापिपक्षोपंकस्फुटादहंत्वया तातेप्रामेमपिडाक्रि
मेतावतीनैवविघ्नेन मोक्षंयंयपानामानंइतिमर्कटभा
वतः कंठस्थंयदाकापितन्मेत्रनैवमोस्याति योगिभा
मेतदाभूयोभविष्यातिविमानुषः इत्येषममवृत्तांतं
अस्यामिदंवनं किमागतः कथंचेतिवृहिदार्होवयस्य
मे एवंमर्कटरूपेणसोमस्वामीभिहितेनसः उक्तोतिस्त्रय
दतः तेनैवमेवृत्तांतमब्रवीत् पश्याविद्याधरीहेतोरुत्तरोपि
न्यासमागतः आनीतोधैर्यजितयापापविप्रणावनपाति
ता ततःश्रुतनेदायथर्येहवृत्तांतःकपिरूपधृत् धीमाव्रि
येवस्त्रीकृतेमहृत नवाश्रियाद्विपश्चद्रकदाचित्कस्यचि
त्स्त्रियः संध्यावत्क्षणरागिण्योनदीवत्कुटिलाशयाः
भुजगीवदविश्वास्याविद्युद्वच्चपलाःस्त्रियः तस्माद्विद्याधरीक
मात्वंघ तरलंस्त्रीतिमित्रेनप्रणामेनामुनाधुना विपाक
फलनरेणनविपाकविरमेनते मायाविद्याधरींताम
लींपुष्कराववनीं अन्ताणीकंधमाहत्यत्तामेवोज्झापिनीं
व्रज उत्तमहद्ववंनेमित्रस्वेमिमववेमया तत्कृतंयाणि

तेनपवित्रप्रबंधनाम्पदं बंधुदत्तानुरक्तोदिक्षितोग्रगो
ब्राह्मणस्तदा वाम्यन्नवशर्माख्योऽस्त्यन्नामेवमत्र
वीत स्त्रियाःसर्वैवशंमागाःस्त्रीविवेकस्यत्तिङगमं न
याव मम पद्धुर्वनादिदंवधिनेत्त्यए । वाराणस्यामि
हैवासीत्रकरणीद्रूपशालिनी ब्राह्मणीसोमदत्तानामवप
लाप्तुषोगिनी तयावसद्भमेदेवास्वमथुनंगमोदः
तत्संगमकमात्रसंगमप्रीतिवर्धन प्रकरनाम
देहेवंईर्षीकोपादताडयत् तस्याःसहिष्णुसाकुराकोपं
मुख्यायनत्वणं श्रमिगुप्रप्रणयकोडाव्याजश्रुममस्त्र
कं गलेबध्वारर्थावन्नत्वाणोबलदोभवं ततोरबल
धीभूतः तयाधीतोहोमजीविनः एकस्यपुंसोविक्री
तोगृहीताभीष्टमूल्यया तेनापिदत्तभावंमांसोभूप
मानमेवेदत बंधमोचनिकानामयोगिन्यत्रकृपावि
ता मात्तानतःसोमदत्ताविहितमांसपट्टकृतं शुमोच
कंवात्तत्रमेमहोस्तामिन्यपश्यत् ततोहमाडुपीभूतः
सर्वाविद्याहिलोकयन् पलायितंमीमवातोमत्स्या
मीत्राप्तमरिद्राः अहंचबंधमोचिन्यानयासहतत्तोव
तं दैवादागतयाहृद्धाःसोमदत्तयाततया साक्रोधेन
त्वलंतेनोत्तानितीबंधमोचिनी अपकारीत्किमयंत्राप
तिर्यक्त्वेमोचितस्त्वया धिकारयपरिसेङ्गवारेफलमर
स्यात्कर्मणः प्रातस्त्वाविहतिष्यामिसाद्दिनेताप्यमना
मुता इत्युक्त्वैवगतायांवनस्यांमायासिद्धयोगिनी तन्मती
चानहेतोर्मामबोचबंधमोचिनी हंतमोकलनवरगोहूपे
रोधाभ्युपेमानि मयाव्धीणवद्धवानूपमत्राज्ञायापा

हक· रत्नचू· २००

ने ततो गुडे प्रहृष्टो नोप्रहृष्टः स्वरूपाणिणा सोमदायाः प्र
हृतेष्वं वैयास्यामयमादिना एवमेतां हन्तिष्यावः तस्मा
तत्वगृहे मम आगच्छेरित्युदित्वा सा गृहं मे समदर्शयत्
ततस्तस्यां प्रविष्टायां गृहं निजगृहानयाम् अनुभूताङ्ग
नानेकजन्मान्तरैवजन्मनि प्रातः कृपाणपाणिरागत
कानस्मिन्नहं अथागात्सोमदासा व हलास्या रूपधारि
णी मा पिशाणाह यारूपमकरोहं धर्मोचिती धवदन्न
प्रहो वेश्म ततो गुडमभूत्वयोः मापापदत्तनिस्त्रिंशप्रहा
राज्जइ शाकिनी विहता वं धर्मो विस्माययासा सोमदा
न्नतः अथाहं निर्भयेभूतः तीर्णानिष्यक्रगतिः नत्वाग्री
संगमं भूयो मनसा समं चिन्तयन् वामलां सा हसिकता
मा किनी शंवरादरः दोषाः स्त्रीणां स्त्रियः प्रायो लोक
स्मि सेवेहायस्मा नयन्मो सेवेनस्या स्त्वयामीकतः । प
वमुक्तो पाहं तेन मित्रेण हरिषामेणा नाकार्षवचनं न
गपरो भूत्वि क्रीडां सा हि सजातीयेषा मेतां तस्यानिध
भविता ममेवमवतः सारे इत्येनत्कापि रूपस्य सोमसा
विवचो हृदि तस्या निश्चयदत्तस्यना विद्यानगानि मे उवा
गुडे जानाम्यस्यर्थाति विद्याधराधिपत्कुले
भूधरं ययोर्निश्चयदत्तस्या प्रियेषु श्रीविभाकरः यथाग
तायो रत्नना वग्रहस्या मिवा ययो सा प्रियोगोत्पादिनी तस्य

निकटं तत्र यथा तरुणी यथो निष्क्रम्य पदवनात्कोथा तूद्धि
योप्राप्ति प्रायात्तमप्रक्षाकपिः सं तत्योस्मि तिवासितां
निशीथेव हिमादैत्तानामनुरागपरीप्रभोः पुरींविद्याधर
पतेः प्राप्तवांपुष्करावतीं तावत्प्रभावतो बुद्धा तमभ्याग
मनायसा ततोनगर्योनिर्गास्तनुरागपराबादि इपमा
यानिनेकांनानिशिनेत्रान्सवप्रदा इंहूर्तिहितीयेव
तद्विरानीवींतामस्मदं इत्युक्त्वादर्शायितातामसंसाग्रादः
वतारितं नवातिष्क्रम्यपदवनमध्यसाधादिताणीययो ततः
सापिविरोनमबसंरंभालिंगनादिभिः उपयम्याभितं
दक्कंश्रनुरागपराप्रियं सोप्याग्निमिषंबद्दकिश्चपलहतः
संगमोत्सवः प्रावर्तमानःस्वेदेहे तत्रेतस्याइवाविश्च
नु तेनगांपदेविधिनानाथाभूनाप्यतस्यसा अनुरा
गपरासद्योविद्याधरनिर्मिमेपुरं तस्मिन्निष्क्रम्यपदवनेसो
बाहितस्योतयासह तद्विद्याधराग्रहर्षियांततात्मा
मार्कितः पुष्कलानाइषांतस्येमार्गेक्षेपांशाशंसयत्
तेनस्वाबहुमेनेनंभोगेश्वहैरूमाववत् प्रथनत्मकेरी
भूतसोमस्वामिकथाद्भुतं सोत्रनिष्क्रम्यपदवनेसोविद्याधैः
दंत्वेदयत् नगाखैतालिचेमेतत्प्रयत्नेनकेनवित्
तिर्यक्कायदृष्टिचोततन्नियसद्भूतंभवेत् इत्युक्त्वातेनसा
वेगाधरनुरागपरायितं योगिनीमंत्रमार्गोपनास्माकं
विद्याधरःपुनः तथापिसाधयिष्यामिप्रियमेतद्दृहंतव श्र
श्रुत्वाथभद्ररूपाख्यां वयस्यां सिद्धयोगिनीं तत्सुतासः
वाणिवद्भो एष स्नात्मवदाप्रियां तर्हितपश्चपसाक्षित्रमे
हिपावन्नदंतिकं तयोस्त्वकेनपाण्घ्रतरसंगाद्यितस्य

कथा.
रत्नप्र.
२०१

सः श्रीमान्निश्चयदत्तोगावद्धसख्यस्सदेवतं ततव
तेनहसन्दृष्टाकपिरूपमुपमस्तः अयमग्रिमपयासा
कंनपृष्टकुन्तशालंतदा अयमेवमालंयत्रमनुरागप
राधुनः इत्थेमयोनिश्चोपुत्कासोमस्वामिकपिकिल
तमभ्यनंदत्यदत्तोनास्मिपायेतदाग्रहं ततःसर्वमपुण
हितं तत्रश्मशानशीलातले वक्तुश्चतत्कथालापंतत्र
तस्यकपेःहते आसीन्निश्चयदत्तेविवितंकांतयासह
ततस्तंकपिमारुह्यश्रेयसीसदत्तेववतत् ततोनिश्च
यदत्तोयामृत्सङ्गारोपभक्तया अत्युत्तमवादीच
सोनुरागपरामुद्रः पहितसांतिकंसाव्यहरणंयावत्स
तेविति ततःसापितमाहःस्वमेवायमवतनस्वपं पूत्र
णोम्यतनौविद्यामत्रोवतरणाद्यथा इत्युक्तःसतया
दायतहिद्याहितयं ततः श्रीमान्निश्चयदत्तोगास्र
त्स्युत्तस्यांतिकंपते तत्रयावत्सउत्तेतेनसाकंवि
याःकथाः सानुरागपरानावद्ध्यानंनिर्ययौगृहा
त् तत्रतस्यांनिशायांविद्याधरकुमारकः वेगम्या
नगामनभसापरिभ्राम्यन्निरक्षया सहसैवसमावे
शपविविशालानुपायपो विद्याधरींसतांउद्वाविद्या
यामंत्यमस्तेकां साप्युपेत्यतमालोकसम्भगाविन
मानता कलंकिमागतोसीतिशनैपप्रच्छकौतका
त ततःसप्रत्यवोचत्तांसाविद्याज्ञानंप्राल्लतं विविधवि
याथवंकुपेनास्त्वामांरागभंजनं मोहंसदर्शनादेव
मदमाहरिणेहातो मनोभववशोलज्जयन्तमेवसम
पितः तदलंदेविसोविलामंत्येयवर्णागोवरं पिता

वेष्टितया वेष्टितमिव तुल्यं भजस्व मां इति तस्मिन्ब्रुवा-
णे सा कटाक्षार्धविलोकिनी अविनयपदं पुत्रो ममे
निजपलाशया ततो लज्जाभयं वक्रे भयातेनैव तत्र
सा अपदानेन हृदयोरेकचिंत्यकं रहसि स्मरः अथ विद्या
धरेन्द्रसिंसं प्रत्यमस्तेन ततः आगाद्विद्याधरेन्द्रोऽत्र सोम
स्वामिसमीपतः आगतस्य तस्यावक्रे विरक्तालिंगता
ऽस्तिकं अनुरागपरा तस्य च्यादिस्यपाणि रोरुजं सततस्य
न मविंदं तत्स्नेहविमोहितः अथ तस्य मेवमत्वा तो
दुःखं तत्तद्दत्तयाहितं प्रातस्वर्मनाभूयः तेकोपि महोदं
वृति सोमस्वामिनं प्रायाद्भूपाविद्ययोबलात् या
तेनस्मितुपागाद्रासोऽनुरागः परःपुनः कामो विद्याध-
रो राशिश्रुतो निघ्नत्या विना निशाविरहतो कंदं-
कं तेनाम वंध्यव सस्मंतपीरक्षांतो निद्राक्रांतो बद्ध-
वसः सा अयंगतं मंपश्चाद्याधिप्रियं विद्याबलेनतं राविज्ञा
गतासाविष्ठामनुरागपरायपो नावतिस्थापदेऽपि प्रा-
पतस्यान्तिकंकपः सोऽपि प्रयतं हान्ता स्वागतं वानदः स्व
प्रत् दुर्मनस्कामिवाधतां किं पश्यामि स्मृतामिति त
तो निश्चयदत्तोऽपि सतं वाक्यमब्रवीत् अनुरागपरात्य
कं मम स्वामिवर्तते तेनास्मिदुःस्थितः सादिप्राणे
भ्योऽपिप्रियो मम इत्युक्तस्तेन सत्तानीमर्कटस्तमभा-
षत गच्छत्वप्रामिदानीं तां स्थितां कृतांकवर्तिनी तद
नविद्यया ध्योस्तां तामानय मदंतिके यावत्सद्दिताद्ध
यं दर्पणोपधृतेवते तच्छ्रुत्वा देवनगोत्तेव सोऽनुरागपरां
रहः दृष्ट्वा निश्चयदत्तस्तां स मामके गृहीतव नेति वि

सु.क.
रत्नप्र.
२०२

202

याधरं तस्याङ्गेगोलमनं दर्शितः सर्वविद्याबलेनाह
मरुप्यविहितं मया उत्पत्त्यवोन विहितं नाम अनुरागपरा
स्मरणात् आलिनायकपेत्तस्य सप्तसोमस्यामितोनिकं
सकोपदिव्यहस्तैर्मत्तदायोगभुपादिशत् येनवि
द्याधरं तस्याः केशलग्नं दर्शितः इन्द्रावराधिगेनाप्तं
इति तं वादितं कापिः स पप्रच्छ दर्शितं यथाश्रुतमबो
धयत् श्रुत्वेति निश्चयं दत्त्वेत्थं तस्मिं विद्याधरो जगादः इन्द्रावरा
धिगेनाप्तं इति तं वादितं कापिः स पप्रच्छ तत्त्वदर्शनं रक्ष
न्त्यन्तिरोहचे सापि प्रबुद्धा तत्कालमनुरागपराम्म
नः रहस्यभेदं तं दृष्ट्वाह्निपातस्यावधोगतेव ततो नि
श्चयं दत्त्वा मनवाचो स्वलोचनः विश्वसोऽहं वयाम
पि कथं मया सिवं विनः अतो तस्यं वलसेद पावनस
निबंधने कामं विज्ञापने गुक्तिन स्त्रीविश्वस्य कांक्षव
इति बुद्धितिनास्मिं स्वावकाशह तीर्थानैः अनुरागप
रीत्यत्यदिवं धामतिजेयपो ततो निश्चयदत्तं तस्म
म्मर्कटकोब्रवीत् पतां यदनुभावस्त्ववावितोपिपयार
श्रियां तस्येदंतीवरभागेन फलं यदनुतप्यसे कोपि
मं पतत्वपलाशामासोवनितास्व ततलं परितार
येन निवेदनीं श्रायंजरु भवितव्या विद्याद्यापि तथाक
मनिवर्तने इति तस्मात्कपेः श्रुत्वा शोकमोहं विरा
पत्नं यथो निश्चयदत्तो विवक्तः प्राणांदिवं । अथ
नगरे देवानामपाविनी मालदानाम तस्मात्तो निकटं तस्या
मुपागतं पद्मक्षमानुष्यमानः । सा तत्क्रमेणह
मुपागतं पद्मक्षमानुष्यमानः चित्रं कथ्यामि द्जानो

मित्रं ते मर्कटोयमिति । ततः स्ववृत्तान्तं तत्स्वगतं सा कि
न्नचरितं ममावद्योतस्यैकमप्यगमत्तामेवमवदत् प्र
योगं मंत्रं वायदि भगवती वेत्सि त्वमिमं कपित्वान्मित्रं
मनुष्यत्वमद्यमोचयत्वमे । तच्छ्रुत्वा सा तस्य च्छागकंठे
स्तत्सूत्रं केशात्कंठात्सूत्रं मुमोच सोथ तत्क्षणमार्कटीमा
कृतिं त्यक्त्वा सोमस्वामी पूर्ववन्मानुषोभूत् । तस्यां तत्र च
तडिदिव तिरोहितायां दिव्यभावभ्रान्तिभूविनयोविधा
य कालेन तत्र किल निस्पृहः सोमस्वामी स्वं हितोद्यय
यत्नपरमां गतिं तौ । एवं निसर्गचपलाललनाविवे
कवैराग्यदायकदूरस्थितिप्रबंधः साधीनकाविदा
पित्वासकुलं विशालं पालं कार्यं नभिनवाख्यमिवेद्भले
खा । इत्येतां नरवाहनदत्तस्माविवस्य गोमुखस्य मुखा
त् चित्रामाकर्ण्य कथां ततोपरत्नप्रभासहिता ॥ ॥
इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे र
त्नप्रभालंबके तृतीयस्तरंगः ॥ आदितः स
प्तत्रिंशः ॥ ॥
गोमुखीयकथान्ते स्पृष्टात्तस्यर्थं याकिल नरवाहन
दत्तेन मरुभूतिरथाब्रवीत् प्रायेण चपला कामं स्त्रियो
नैकांततः पुनः वेश्यास्वपि च दृश्यन्ते सत्त्वा धाकिमुता
परः तथा च देव विख्यातामिमामत्र कथां शृणु । विक्र
मादित्य इत्यासीद्राजा पाटलिपुत्रकः तस्याभून्नाममित्रे
नेमित्रे द्वयपार्थिवः राजा गजपतिश्चौभौ बहुमगज
साधनौ शत्रुर्नरपतिर्भूरिप्रतापात्तस्य चाभवत् मानि
नो नरसिंहाख्यः प्रतिष्ठानेश्वरो बली तं तेरिपुत्रप्रतिसाम

हक॰
रत्नप्र॰
२०३

203

र्दसमित्रबलगर्वितः विक्रमादित्यश्चकार,प्रतिज्ञां भ्रम
मादिमां तथा मया विजेतव्यो राजा नरपतिर्यथा सर्व॰
दिमागदेशीरिसेवकोममनिवेशने एवंकृतवतस्तस्मिन्नेवे
ह्यगजाधिपौ समालोपसमंताभ्यां हस्त्यश्वसेनाभिन
ह्रेतिः अभियोक्तंनरपतिंनरसिंहप्रसरति समयो॰
विक्रमादित्योराजाखिलबलान्वितः ग्रामेतास्मिन्प्रति
ष्ठाननिकटेसोऽध्यवीतिनं समयोविक्रमादित्योराजा॰
खिलबलान्वितः ग्रामेतास्मिन्प्रतिष्ठाननिकटेसोऽध्यव
स्थितं नरसिंहोनरपतिनज्ञात्वाग्रेस्पतिर्ययौ ततस्त॰
योरभूद्युद्धंरात्रौजनितविस्मयः गजाश्वैनसमंपत्रद्युध्य
तेसपदातयः क्रमाश्वेनरहिंसस्यकोटिःसंख्यापदाति
भिः भग्नंनाम्विक्रमादित्यपुत्रंपाटलिपुत्रकं ययोपला
यतस्मिन्नेवसदेशंप्रत्यगमत्तः नरसिंहोनरपतिःजितः
प्रात्रुर्निजपुरं प्रविवेशप्रतिष्ठानं वंदिभिस्तुतविक्रमः
श्रुतः सविक्रमादित्योसिद्धकार्योऽभवितथयत्न शैलवजे
पश्चात्तेनतयामिश्रतयावरं कामकेविह्रिगदत्तेमाप्र॰
सितात्मयानभूत राजसमवित्यनिहित्यराज्यंयोगेपु॰
मंत्रिषु निर्गत्यनगरात्तूष्णंएवेनेकेनमंत्रिणा सहबुद्धि॰
वैरपलेनराजपुत्रशतैस्तथा पंचभिःकुशलैःशूरैःसर॰
कार्पटिकवेषमास्थाय भूतपुर्वंनिजरिपोःप्रतिष्ठानंजगा
मतत्र ततवारविलासिन्यानेहेस्पष्टनोपमं ययौमट॰
नमालिनीलास्पोत्त्यावरमालिरं हत्वाह्वानमिवप्रांशुः
प्राकाराणांवरोद्धिभिः धनांशकैर्मरुमहाहिदिग्माद्दि
ग्ध्लवैः प्रथितस्वैरिद्वारेविविधापुष्पमालिनां

गजेंद्रसहस्रविंशत्यापदातीनांद्विगुणं अन्यास्वदि
दिनिसद्धहारिहोरिमदोघैतैः दशभिर्दशभिः सुर
सहस्रैरभिरद्रितं श्रोवद्भिः प्रतीहारैः तथाश्रुतः प्र
विश्यच [illegible] वित्ततानेकवराश्वश्रेणिशोभितं क्व
चिद्बद्धमातंगघटासंघटसंवरं विविधायुधसंदर्भ
गंभीराकारशोभितं क्वचिद्रत्नप्रभाभास्वद्भद्रकोशग्र
होज्वलं क्वचित्सेवकसंघातसंतनाबद्धमंडलं क्वचि
द्गस्थपठत्वंदिवृंदकोलाहलाकुलं क्वचित्रिवद्धसंगी
तकंसाध्वनिनादितं सप्तकक्षाविततत्रत्रस्थपश्यतस्य
विस्मृतः प्राप्तमदनमालायावासप्रासादमुन्नतं सप्त
कक्षास्पकक्षान्तनिर्गमितद्वपार्श्वके राज्ञो चितेनप्रवे
शयतितद्वपावेशायदासने सोपितद्वलावण्यविनया
स्तैवेतसः तामभ्युत्थानदानमानंसप्रकाशोपवस्त्रूपैतैः
ततोमदनसूलाशास्त्रानप्रक्षाम्लेपनैः वस्त्राभर
णैर्स्तूपंमहाहैर्न्नममानयत् दक्षादिवसहासंव तेषां
तदनुयायिनां आहावैर्त्तसमर्चिक्रेनानारूपैरुपाचर
त तिनापवसमंनेनदिनमानादिलीलया आत्मान
चार्पयत्रसेमाद्दर्शनवशीकृता तैश्चवारायमानोऽ
पिक्षत्रोरहृद्धस्तया ततस्योगविक्रमादित्यचक्रव
र्तिचितैःक्रमैः याचकेभ्योदेशोविंशतिंपायावद्रपद
मः रुपामदनमालामानत्रसेहृन्मयानयत् तेनोप
द्रूयमानंवशीरीरंथंनंतथा मैनेकृतार्थमन्यासिंप्र
सर्वेत्वपरांत्मागी तत्रमनात्यपितत्रत्यमनुवर्तकेनरा
धिपः प्रायानेनरामिदतंगारयामासप्रक्रिभिः एवं

नयासेव्यमानः कदाचिन्मंत्रिनंदृहः राजा सहस्रवंसो
ग्रतं बुद्धिवरमभ्यधात् ग्रर्थार्थिनो न कामेपि वेश्यणाः
ज्यतिनं विना नासां लाभो हि विविधि नाटद्रो तिर्मो यया
चकात् इयं सहस्रमालानुभ्यमाने थनेमया नविरज्य
तिक्षेत्रेहान्मार्ग्यप्रसुनतश्यानि नदस्मात्सप्रतिकर्थंकः
रोगिमत्नुपक्रियां येनकामेप्रतिज्ञापि क्रमेणममसे
त्स्यति नच्छुत्वातं ब्रवीतिसमंत्री बुद्धिवरोल्पं यद्येवं
नदनर्घाणि पानि रत्नानुपाहरन् ग्रयंव बुद्धिभिस्त्वे
नेभ्योस्यैदारहकाति विन् इत्युक्तो मंत्रिणा तेन राजा तेव
सुभाषत दैवैः समैग्रवपितैर्नो स्यात्किंचिन्न कृतं भवेत्
पतद्धत्रांतसंसिद्धाकिंव स्यान्यत्रानिक्षतिः नच्छुत्वासे
ग्रवीत्वंत्रीदेवकिं तेनभिन्तना त्वसेवासाहकं तेन्येव
नद्धत्रांतलल्ययोध्यतां इत्युक्तो मंत्रिणा तेन राजा बुद्धिः
वरेणसा जगाद सुप्रणत्तैवैनां तत्कन्यां वार्ययामिते ।
श्रुत्वैव पाटलिपुत्रे मे प्रविश्य णास्याण मम वह्रे भिक्षुः प्रयंव
ग्रायात्यः सहस्रकमुपानयत् ग्रहं तेनैव सततं वंछ
मात्रं समर्पयत् भंडागारिकहस्तेन मनुह्यारिकमेव
सत् एकदाभिन्तनातेन तैः हितं तत्सहस्रकं दैवात्
पातेसमपनत विघ्राधुनसमभ्रुवि निरगात्व महारा
त्तैनस्मात्स्नलभासुरं ग्राकम्पेवापरिज्ञातं लदथंतेः
नरोशितं नहुष्माटापवान्यानिज्ञात्यादापविभज्य च
सहस्रकं तानि सर्वेभ्योरत्नान्यहमवाप्नवान् ततः प्रयं
वबुद्धितं रयाद्दं विस्मयादहं किमहो सेव सैव त्वै ई वं
मामीदृशीगिरि ग्रयात्रविन्नं तकन्यां समभित्वमामवो

वत तस्यां कृष्णचतुर्दश्यां मासामित्यां निशागमे श्म
शाने साधनीयामे विद्यां काचिद्विघ्नतो वद हे: तत्र साहाय
के वीर त्वदागमनमर्थये वीरसाहाय्यान्निर्विघ्नाः सर्व
लभ्यन्ते हि सिद्धयः इत्युक्तो भिक्षुणा तेन तद्दृढं प्रतिपन्न
वान् अथ कृष्णपक्षे गते तस्मिं दिने कृष्णचतुर्दशी आगतास्मा
श्रमणस्यान्तनयनस्मार्थमेदचव: ततः कृताह्निको भूत्वा
प्रदोषे प्रतिपालयन् कृतसंध्याविधिर्देवात्तप्रतिज्ञा
मगामहं तत्क्षणं गरुडारूढो भगवां भक्तवत्सलः हरिः
पद्मांकितोत्संगः स्वप्ने मामेवमादिशत् अयं चतुर्दिक
त्वर्थ नामा यं मंडलार्चने एतत्श्मशाने तीर्थानां त्वपहार
रीकरिष्यति अतो वत्स यस्त्वां जितो स्त्वमास तत्
कृपया: वंश्व करुणा विवाल्कर्षिष्यामीति तद्वधे ततः
तस्यानेकं कर्मणि ताम्ब्रइने वत्तत्क्षणं हत्वा स्वं तदभिष
तासिद्धिस्तव भविष्यति इत्युक्त्वा तद्दिने विसौ प्रवुद्धो ह
मचिंतयत हरेरनुग्रहात्ज्ञानो वध्योमायीमयायसः प
वंविचिंतयामित: प्रथमे प्रहरे गते कृपाणपाणिरेका
कीत श्मशानमगामहं तत्र दृष्टान्तमभ्यागांभिक्षमावे
तमेतलं सोपि वीरयुभितं यात्मामब्रवीत्वतदासभः सौ
लिततोगावसायोगंपतद्भावचांसुखः राज्ञे नेवेभाविति
द्विमयोरख्याभवेदिति ततोहं प्रत्युवोचं तं तमेवं प्रथमं
कुरु मंडलं पूजाविधानं विधास्यामि तथैव तत् तत्कुरु
त्वाप्रमतोसूढः तथाभूदि: सकामपतन क्षिप्रं तस्यचैति
विप्राप्रहारेणामपापीरः अयात्ते विलाजद्भुमुद्गारिते:
साधुभूपते: तथापि दृष्टतदःपापोयं उपहारीकृतोयं तत्

व्रक:
रत्नप्र:
२०५
205

यायस्थानेभवन्मानोमेडाक्षिप्यगतेगतिः अथधैर्येणतु
पुस्तेकामावारीधवाधिपः तदस्मात्वाहणीश्चाल्यंवेश्य
मभिवांछामि इत्युक्तापकटीभूतंप्रणम्याहंतमब्रवत्
यदाहमर्थीयिष्येहमुपयुक्तंनदावरं संस्मरतोपस्थितोभू
त्वाभगवन्मेप्रदास्यसि एवमास्त्वितिमामुक्तातिरोभूत
स्थनाधिपः लब्धासिद्धिमनमसामवंमेहिवमगामहं इ
त्युक्तेसहर्षांतस्तद्वेवरवेणमे कार्यीमदनमाला
यास्तेनास्याप्रत्युपाक्रिया तदुद्दिवरगच्छतंतावत्पाद
लिपुत्रकं वृषछक्षंसमादायराजपुत्रमविश्वतं अव
वक्त्वाप्रन्यगांप्रियायाः प्रत्युपाक्रियां पुनरागमना
पदतेवेषपादसंप्रति एवमुक्तामसाविवैविक्रमादि
त्यभूपतिः दिनकर्त्तांवक्तुतांतंव्याजनसमपरिच्छदं त
थैनिस्यगतेनासिंकांतिनायतिश्रांतपः भाविविक्षेष
सोत्कंठः समंमदनमालया सापिहृदेभवंतंतंशंसतेवां
नरात्मना आलिंगितोगुरुः सोत्कानास्यांनिद्रामगान्नि
शि ततः प्रातः सराजानविहितावश्यकक्रियः निस्पदे
वार्चनागारंविवेशाकोजपत्सलान् तत्रैवश्रवणेश्वरं
स्मरतोपस्थितंवसः वेरप्राकरनिपत्रंतंप्रणाम्यैवमया
चत प्रयच्छदेवेनाथवैराणांगोमकेतनमे सौवर्णांस्त्वंव
मदत्तः पुरुषांस्तानिहास्तयान् येषामिष्टोपभोगायच्छि
घमानात्मनाचरं तादृशांस्तेवजायतेनान्यागतानिपुनः पु
नः एवंभवत्तनरूपः पुरुषांस्तेपथ्येच्छामि इत्युक्त्वासाधः
नाथ्येतानगारंयानंतणान् राजापितत्वांगतत्रैववाः
गोरेडगोताजन् ततः प्रविश्यानिरांत्यसमतिताममविस्मर

त् यावत्तस्य यौवनावस्थायां पाटलिपुत्रकं नवाभिनं-
दितामान्यैः पौरैरनेकैः पुरैरस्तु सः तस्योकार्याणि कुर्वा-
णस्य तत्स्थानस्य पार्थिवा नावद्वाबप्रतिष्ठाने प्रविश-
त्रस्य साधि चिरप्रविष्ठं नेकान्तं बीत्यन्तं देवसमनन्त् प्र-
विष्ठानत्र महाहालोगयियं तेनत्यर्तिकोविन श्रेष्ठादीन्नम-
होच्छायाश्चौवर्णान्यावशूरूपान् नाल्पष्ठानमनासाय
द्धःखितस्माविचिंतयत् नूनंविद्याधरः कोपि गत्वर-
वास्तेसाश्रयः यः संविभज्यमामेभिः प्रभिक्तत्यवेंग-
नः तदेतैर्भाण्डलैः किं न हि प्रक्रमं करोम्यहं इति सं-
चिन्त्य सर्कंनीतिं जेयविज्ञेनं प्रहृः तत्स्महृद्विविनिर्गम्य
नयवभ्रामसर्वतः तवलेभेरतिं क्वापि दृश्योद्यानगृहा-
दिषु विलपंती वियोगार्ता शरीरत्यागसंमुखी माविं-
घाटेह्वयाटैविकोपि कामचरोगृहेसः देवोयदहस्कृण
दृयोभवद्भार्तामभ्युपेक्ष्याति इत्यादिभिः प्रवद्ज्ञास्यैवी-
वैः परिजनेन सा आश्वासितः कथमपि प्रतिज्ञामक-
रोदिमां यावन्मम यद्दिमेन समयास्यति दर्शनं दत्तं
सर्वस्त्र यावत्क्षौपवेष्टव्यं ततो मया इति प्रतिज्ञायात्मानं
संस्तंभ्याभूत्रस्था सा अन्यदाद्दनीहानेयायंतीतस्त्र व-
लेभे एकदाभ्रमवर्णोवनेघामेकस्यसाभुजो छेदाय
तारिक्षानानिभ्योरदोदानेकतत्यरा द्वितीयद्धिवसाद्वा
दीवारहयाविवनस्यंते रात्रिमध्ये महत्यत्रोभुजेसंजा-
तविस्मया ततः क्रमेण साप्यष्टौ भुजानानार्थमाछि-
तत उत्पादितवतस्य सर्वांभ्रुतस्तत्रैवने अप्यनानतयां-
रष्टाविषभ्योवदस्तंतया अधेत्र्योटदोषिस्थातज्ञा

सूक.
रत्नप.
२०६

206

ताम्रवालवद् दिनेश्वरालैर्गतैः कृत्वा दिव्ववनां रव्यातिमा
ययौ तत्र संग्राममदस्याख्यो विप्रपाटलिपुत्रकात् सदैव
विद्वप्रवेदेदाणो गुरुकस्तंततिके प्रतिग्रहार्थी आविद्या
तदाद्दास्यतिवेदिनः सोतस्मेवेदसांख्याकादेशेषोवर्ण
प्रभुजा रविनायकतलामे रंगैर्विरहपांडुरैः ततः सवि
प्रोदुःरवातोऽध्यवानत्परिवारतः तद्बुद्धांतमहावीर
प्रतिज्ञातमशोधतः रुष्टविप्रणश्चैरोग्यसोवर्णाउष्ट्र
योर्द्वयोः भजानेतानिवासंतंयथापाटलिपुत्रकं प्र
ग्रामरतिर्नतेनमेनामिमेकोवनेभवेत् इतितत्रसमि
चिंत्यप्रविप्रपास्थानवर्तितं रूपविविक्रमादित्यंद्वा
पणःसविनिजपत् हृदैवासिमहाराजवास्तव्योनग
रेद्विजः सोहंदरिद्रोविद्यार्थीप्रयातोदक्षिणापथं प्रा
प्तःपुरं प्रतिष्ठानंतत्रसिंहसमभूपतेः ततःप्रतिग्रहार्थी
सव्याख्यानयशोसोगृहं गृहंमदनमालायागणिका
यागतोभवं तस्याःसकाशादिद्योदिकोप्युपितावि
रंप्रमान् गत्वाकृपितयाल्कवायुकुटांपेवनात् त
तस्तद्विप्रयोगार्ताजीविषवेदनां श्रुतनिष्फलमायास
मात्रंचैवोरयातनां मन्यमानःगतप्रतिकर्यविदनु
ज्ञोविभिः आस्वास्यमानाविदितप्रतिज्ञासमततरिवी
इतिप्रक्षाममधेसांनसंभावयिष्यति ततपरिते
खेदपूर्वोदोभीगयोपदतामया इतिबद्धप्रियतामामर
णाध्यवसायिनी तदानत्रदिनेदावंसमरत्तकेनेति
तो साचरद्दानपाठेवविशुंरवलपदाश्यति दत्तादा
रवतेनापिशोरैवपापिशेषाभिना दातोनयादिनक

रागेभिलिताभिकुलाकुला दृश्यिताकामकरिणाम
हावस्थैवदेहिनी मयेनिश्चयश्चैवयसकामीयोजन्हा
नितं कांतोयेनविनासावनतंस्मजतिसुंदरी तयात्र
मसंवत्सरः स्वर्णपुरुषबाहवः वतोवेदायविधिवत्प्र
दत्तावेदसंख्यया तत्स्मरवृहत्कृत्वासदधर्ममिहसेवि
तं इच्छामितवदेवेणसानाख्यमेवविधीयतां इतितस्य
मुखाच्छ्रुत्वाप्रियावानोद्विजसत्तमः सघोरमहिकमा
हित्यःतदाविभ्रमतालपः श्रादिश्यवप्रतोहारीद्विज
स्यासेश्वमिर्दे विविंत्पहृष्टरागोवतोरत्णोकृतजी
वितं प्रतिष्ठागृहद्विसाहारोपसहस्रेणकामसकामिवीं ग
णायित्वाल्पशेषंवतस्यादेहवायावदिं सवर्मंत्रितः
हित्राज्योगत्वाविहायसा प्रतिष्ठानेसत्वपतिःश्रि
यावेश्मवेशातत तत्रत्नोभ्रताक्षवसतां विद्यधामित
वेभवां कृशामपश्यत्कांतोतांपर्वणोन्दुकलामिव सा
पिनेववयाप्तावमत्तकिंनसुपश्यतं दृष्ट्वामदनमाला
तमद्भुतेनेवाभवत्तदा श्रालिंगनेनततोश्रूपः प्रलापन
भयादिव कंठेभुजलताप्राशमर्पयामासतस्यसा किं
मामनागसेत्यक्त्वागतवानसिमितिक्षप इत्युवाचवतंवा
चमर्मभावत्रयागिरा पद्मिवत्यामिरहसोसुक्ताभोधं
मंदरः तथासहत्योराज्ञापरिवारामितंदितः यथा
श्रवंचतुर्दिक्वगत्वाविवरतोरवो ततात्मानंप्रकाशास्य
तस्मिनतमवर्णयत तत्सिंहत्पपुत्राज्ञातेनमत्रागम
यदा पद्मावत्यंधनापदावाम्यासेविभ्रमतत्रुता प्र
याववासमाहातोप्रकवानत्रागतःपुनः ततस्वेमा

बृक.
रत्नप्र.
२०७

207

प्रतिज्ञार्थोद्धताभ्युपेत्य जगाद तं मन्त्रियेन नरसिंहो यम
जीयोप्तिबलीबले: ईदृग्वुद्धेन वमयासाकमेषनिपुण्य
ने प्रतिबंधुर्वरीभूतानेवैनेद्रवानदं प्रथमप्रुद्धेन जयं
कोटीक्षुत्विविधियोजयं तेनेप्रतिज्ञासाध्यं यद्दृदेहिमि:
द्वारवर्त्तिनः श्रावेदनेल्पयाम्यनत्रमाहारयवंजरु प
तस्कृतैवयन्यासीत्तुज्ञाराजाप्रतासदृ सग्रत्रिगागिका
यत्स्वानाहूयोवाचवंदिनः नरसिंहोयदाराजागृहमे
प्यातिमेतदा द्वारमविहतैर्भवद्भिर्मवद्धिदंन्नदृष्टिभि:
रेवमुक्तोप्तरज्ञश्च नरसिंहल्पराप्य इतिवाक्यं च पु
ष्पाभिल्लस्य प्रविशतोऽस्य कःस्थितोत्र वयदिवप्रत्य
स्यास्ति तन्वाणं स्थितोत्रविक्रमादित्य इति वक्तव्यप
वन्तः इत्युक्तानाविम्रत्याय प्रतीहारीं जगादस्मा नर
सिंहोनराजानिषेधःप्रविशन्निरिमि एवं कत्यात्पुनःप्रा
प्रप्राणेनोप्यायपाद्यास्रवं तस्यामदनमालासातिःसं
ल्लिंदयत्तीवन्तु ततः कृत्वा तिरानं तत्स्वावर्णापुरुषोड्ड
वं नरसिंहस्य पारिहितायागा हृष्ट्वा मतत्हदं प्रतीहारानि
षेद्धस्य नस्य प्रविशतो वव श्राववहिद्वारनतलारमुद्धःसंवै
पिवल्लिनः नरसिंहोत्स्मोदेवमणतोभक्तिमानिति न
वेत्युणेसमामर्थःसपाकश्चाभवद्रूपः सहूावकस्थितो
वेति तुडानत्रसिंस्थितेवन राजानं विक्रमादित्यं तण्मेव न
चिंतयत् तदिदं प्राकृतिमानं द्वारिमाहितिवेदनं निर्वृ
त्तमनुनाराजाप्रसन्नातः प्रविशयामे श्रेष्ठराजाय मोन
हीयेनायैवमद्वंजिनः नववयोर्वलोनासावेकाकीमे
पूदागतः तत्रावत्यावेपणामीतिनरसिंहोविविस्मयः

विवेशाभ्यंतरं राजा वेदिहस्तनिवेदितः प्रविष्टं तं च हृष्टे
व स्मितं सस्मिताननः उत्थाय विक्रमादित्यः कृतेन प्रा
हविस्मितः अथोपविष्टौ तावपि वचोन्योन्यकुशलं तयो
नस्यां मदनमालायां पार्श्वस्थायामपृच्छता कथाक्रमा
त्प्रपृच्छ विक्रमादित्यं तत्र सः नरसिंहः कुतोत्रेमे त्वया
पुरुषाः इति ततः स विक्रमादित्यो निजं तमभ्रमणाधमं सा
धिकाकाशगमनं वित्रेण वरेणैव संग्रामाद्यसौ व
णिमहापुरुषपंचकं कृत्स्नं कथितवान् सोमहाज्ञातं तम
द्भुतं नरसिंहोथमत्वा तं महाशाङ्किनमष्टिरं अथापद
ड्डिहृतवांमित्रत्वायत्स्पोल्पं प्रतिपत्रस्पृशतेव कृतावा
रविधिं तथा राजधानीं निजां नीत्वा सोपचारैरुपाचर
न् संमान्यप्रहितस्तेन राज्ञा च सत्वरः पुनः गृहं मदन
मालया विक्रमादित्य आययौ । अथ मतिं ज्ञाता प्रति
भासंपादितं रस्त्वरप्रातिमार्थः गंत्वेवकारवेतो निजनग
गरं विक्रमादित्यः । तेन समं सा जिगमिषुरसहाविर
हस्य मदनमालापि त्यजंती तं देशं ब्राह्मणप्रासादकवस
तिस्था । ततस्तया साकमनल्पचिंतया नदीपदस्य स्था
प्रात्युत्तुतः स विक्रमादित्य नरेंद्रवंद्रमा निजं पुरं प्रा
रलिपुत्रकं ययौ । तत्रैतेन समं बहु सौख्यदत्ता स्थितां स
नरसिंहरूप्सता अविनो मदनमालया तया प्रेमसुक्राति
न्देशायास्नावं । इति देवभवन्मुदारसत्वो हठरत्नस्था
विलासिनीजनोपि अवरोधसमो महीपतीनां किमुता
न्यः कुलजः पुरंध्रिलोकः । इत्येनि प्राप्य मकृष्टनितु
त्वाहरामिताकथां समनवादनदत्तभृपः विद्याधरोत्तम

हक. रत्नप्र. २.५

208

ऽल्पप्रभवावस्मास्य रत्नप्रभा नववधूर्व्यधित प्रमोदं ॥
इति महाकविश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे रत्न
प्रभालंबके चतुर्थस्तरंगः ॥ श्रा
द्वितीयविंशः ॥ ॥१

ईवंकथितवत्यत्र मरुभूतौ स भूपतिः नरवाहनदत्तस्या
प्रीतो हरिशिखोऽब्रवीत् सत्यमेव न नारीणां भर्तुरन्यः
परायणं तथा च श्रूयतामेषा अत्र विचित्रा कथा वर्ध
मानपुरं नाम यदस्ति नगरं भुवि तत्र वीरभुजाख्योऽभू
द्राजा धर्मभृतां वरः अंतःपुरशतेनापि विद्यमानेऽप्यभूत्
प्रभो गुणवरा नाम राज्ञी प्राणाधिका प्रिया पत्नीश
तस्य मध्ये च न ताभ्यो वैद्यो जातः एकस्यामपि कस्यांचि
त्ततः सोऽप्ययत नेनैवं स पप्रच्छ श्रुतवर्धनसंज्ञकं क
च्चित्सोऽथ धन्वंतरिरोपायनस्यात्पुत्रसंभवः तच्छ्रुत्वा सोऽब्र
वीद्वैद्यो देवैतत्साधयाम्यहं वन्यः छागलकः किंतु देवेना
नाय्यतां मम इत्याकर्ण्य भिषग्वाक्यं प्रतीहारं स भूपतिः
आदिश्यानाययामास तस्य छागलकं वनात् तं छागमा
तेस्सूदेभ्यः समर्प्य स भिषग्ज्ञनः तन्मांसैः साधयामास रा
जार्थे रसमुत्तमं आदिदेश च राज्ञीनां मेलकं देवमंदि
रे गते राज्ञि मिलितास्वदेव्यास्वेकत्र तत्र ता एकान्तमि
लिता नासीद्राज्ञी गुणवरा तस्मा राज्ञी देवार्चनस्पृहा तत्
कालं निकटस्थिता मिलितास्वथ तास्वन्यास्वानार्थं च च
र्णमिश्रितं अभिमन्त्र्यैव रसं सोऽनिःशेषं ददौ भिषक् त
मत्तुं कं नरेन्द्रवंद्येवं तेन ममपान् [illegible] सापितं किं विर

स्पाणुणवराह्वेन पत्न्याधानोपमारंभते देवतत्ववित्स्र
ते इत्युक्त्वा सविदंतं देवं स्तराज्ञयोऽब्रवीत् सा पुनर्दे
तमोहेस्याइत्युक्त्वं श्रीगर्भजं इत्युक्त्वाकारयित्वैवतत्र
तः श्रीगर्भमानतः तस्यैगुणवर्णयेमहर्णिमिश्रीभिषट्
गद्दे। ततस्तस्याश्यनवतिदेव्योराज्ञोनवाधिकः श्रा
स्वगर्भकालेच सर्वोः स्वविशेषतो सर्वागुपानह्
गर्भीचमासर्वोत्तमलक्षणं प्रसूतेसमहादेवीपद्मा
गुणवराहते श्रीगर्भमासस्तास्वतनासकाश्रीगभुजंव
ते पितावीरजिनस्थकोराजाह्वतमहोत्सवः वर्धमान
सहासैसैसंप्रात्तविशपसारपरं कनिष्ठः सोभवन्नंगु
णैःज्येष्ठस्तमस्तथून् क्रमात्सराजपुत्रश्चरूपेकामस
मोभवत् धत्रेवैधैस्तेनसमोभीमसेनसमोबले ततः
सश्वोस्तनरोद्दृष्टावीरभ्रजस्पतं स्त्रियंगुणवरोग
नोरेखोन्यामस्तरंयसुः गुणतामश्चयशोलेखानामग
नोजराज्ञया संसंवित्ताभिरन्याभिसहस्वत्वाचसंवि
दे समस्ताभिः सपत्नीभिः तेराजानेगृहागते स्मद्याध
तमवलानिपृष्टं तेहृष्टतोऽब्रवीत् मार्थपुत्रकथंता
मसत्समेगृहस्थणं परस्परहितावर्धतेरवस्यात्मनः
कथं यः त्वयातिनतामायमंतः पुरपतिर्गुवा तस्माका
दिवरीपस्याराजोगुणवरा किल तस्यास्यतलाभालि
सेविदग्धाभिरत्यंत श्रंतः पुरेजगुंसोयदंतासेतेतत्सं
गता सर्वशांतापुरेवैतस्यामिदमिदगीयते इत्युक्तः स
तयाराजास्योवधिममर्धव गत्वावैकैकशोराजनीर
स्यापृष्टवताःक्रमात् ताश्चतस्मैतथैवोचुस्मर्वाश्वित

हक·
रत्नप्र·
२०९

केनवा: ततः स मतिमां राजा जिनक्रोधो व्यचिंतय-
त् नयोः संभाव्यते नैतन्मवादाश्रायमीदृशः तदति
श्चित्य कार्यौ मे प्रतिभेदोन कस्यचित् गुह्यात्तयरिहा
यौ ता सम्प्रत्यं तम वेदितं इति संचिन्त्य सोन्येगुरास्या
ने ततः पुराधिपं स्वरालिनं समाहूय कृतकोपं समभ्य-
धात् अरे दुरात्मन् पापापकृतेत्यवगतं मया तत्वा-
महज्जनसङ्गीर्णं कृतकोपं समभ्यधात् अरे त्वया
पापकृत्सेत्यवगतं मया महाजनसङ्गीर्णं यात्रेत
इष्टमुत्सवे तस्मान्तं समुद्भान्तं अस्य दुरात्मा कृतो मया
कृतादेवेति चकोपं तं स राजा पुनरभ्रवीत् मामब्धौ
कृत्या गच्छ कथमी राज्यापहारात् यत्र तद्धितये त
त्वं तद्दिवे त्वं च पापयतं वाराहं यत्र वदेत्वं पेशुनाद्भुक-
पातितादेव्रेनाम वितस्तितवहंतीं पञ्चजाह्नवी यत्र
तस्मं इव वादेत्वं पथ्रोत्र रमानसं तत्तीर्थं पात्राशूतो मां
पुनईत्यमितात्यथा एवमुक्ता स वचं विसमर्जेस
रहितं स पुत्रकातीर्थं गाधायां दृष्ट्वा गुर्वोत्सवः त
तोगुणवरादेव्या पूर्वेन स्याजगाम मना सस्नेहस्मुसको
पशुरविसर्जस्य भूपतिः तत्र सा विद्रमनसं तं हृष्टा पु
श्चदाकला प्राप्य पुत्रा किमद्यैव मकस्मादृमेनाप से
तच्छ्रुत्वा स महीभुजा एवं कृतनकमभ्यधात् श्राद्याग
त्यमहाजानीवविमाकोप्य भाषन रानेगुणवरादे
वीकालं तं च तपूर्भस्ते स्थापनीयात्वया भाग्यं स्वयं च
अत्रवारेणा राजा प्रधोरयस्याते स्यामस्पुस्तस्याश्च-
तिष्ठितं इत्युक्त्वा मसतो तातो तो विधारोपं ततो मम एवं

नेनोदितेराज्ञाराज्ञीगुणवरांगसा भयानुरागवि
भ्रांतातेनगादपतिव्रता नर्त्तोयपुत्रनाथैवकिंमा
हिपामिभूसुरेह यन्मामसियदाश्रमोगदिसान्मेहि
तेनैव ममवामसुरेखवतवमाभूद्मतिर्हितिः इहा
मुत्रचनारीणांपरमाहिगतिःपतिः इतितस्याव्व
क्रवासमस्तुसोवितयत्प्रभुः शंकेनपापमेतस्यान
वतस्मिन्सुरस्तिते सारिस्माननुरवस्थापयोनिराशंको
मयीकृतः कथंतथापिजितासेप्रवादस्यास्यनिश्च
यं इत्यालोच्यसतांराजाराज्ञीमाहः सखःखिन्नः क
हेनथापिजितामेप्रवादस्यास्यनिश्चयं इत्यालोच्य
सतांराजाराज्ञीमाहःसखःखिन्नः नंदिदेववरेदेवि
भूगृहंक्रियतामिति नथेतिवनपाश्चाज्ञातत्रैवांतः
पुरेपुरं विधायभूगृहंराजादेवींतांनिदधेसमः पु
त्रैश्रंगमुतंतस्याविधेणाकूकारणं सम्यामसयत
देवोज्ञराज्ञींतांयदरज्ञाता मापिराज्ञोगृहितमिति
स्वगेमेयराग्रहं सराविकास्वसाधीनांतासांभर्त
मुरवेस्मावं पवहूतेयशीलेरवानस्यराज्ञापराथस
तोपुत्रविंतेयगुर्जीवमतैपर्श्रावरिभिःसह इतिमात्रो
दितःसोन्याभ्रात्तृतुकामसमन्सरः शत्तैस्मानिर्जीम
भुजलत्रीणपांवविविंतयत्न प्रकरातेमहामहागणिप्र
पुंज्ञानःस्वपात्मजः मासाराष्ट्रेमहाकार्यमवेमिदह
पुत्रकं विहृतंपादिणांतंवपश्यतस्तांसविस्मयात्
तानीकृपणाकःकोपिपथानेनागतोब्रवीत् राजपु
तार्थकोनायंरुपेणानेनराजसः भ्रमन्यानिशिगवाक्षा

बक॰
रत्नप्र॰
२९

210

यन्नगराणि विनाशयन् तद्दिदिने नेकांडेनयावक्ष॰
स्वतिष्ठतः यनत्तपणकाछुत्वानवनिस्लेनवाधिका
कांडानिविहिपुत्रेणोष्ठानेकाप्यान्नरगत्ताकिं ततोन॰
गतलपणकः पुनस्तानब्रवीत्वसा अयंकनीयान्तुम्भा
कभ्रानाश्रृंगभुजोधेकं शक्नोतिहन्तुमेनदुरात्मानेघ॰
त्वमंधत् तच्छ्रुत्वैवसम्भ्रान्तललहावसरेवबः स॰
निर्वासभुजोजातः तत्तणोसमचिंतयत् सोयंश्रृंग
भुजस्मासमात्रमायःप्रवासेते तदयंयामस्तानस्य
सेवंधनेस्यनाश्रिते सोवांगताश्रिरेत्तान्याविज्ञापयस्य॰
निवेदकः पश्चाद्वांसोपिगतासिमामांमात्रस्मात्तनशारे
परावलप्यनेनतंविवेरवोर्थकंततः स्यायतीतस्त
तोभ्राम्यश्रेशानेकशारंविना इमालोच्यदेशानस्वैयापः
श्रृंगभुजायसः बकचानायसधिरंयितस्वेंवधिकानु
कं स्वाहीवातरादुष्यनेनस्वणाशरेणातं रत्नप्रंवे
नविद्याधवकंश्रृंगभुजोबला सविडमात्रस्तंकायल
त्वमाहायसायकं बकः स्ववदस्यपारः पलायितवान्॰
तोयपो ततः श्रृंगभुजंवीरेसनिर्वासभुजः शादः तत्स
ताप्रविनालवभ्रातरोभेतमब्रुवन् देहिदेसमयंतंन
तानसंबधितेशारं अन्यथाप्यशारोवयंगणोयतामः पु
रतस्तव तानस्तेनविनाश्याचितोतोनिवासयिष्यति
नचकर्त्तशृहीतंवाशमनस्यातिरूपकं तच्छ्रुत्वैवमाति
हंतोधीरश्रृंगभुजोब्रवीत् धीराभवतमाभूद्दोभयं॰
कर्पाणपमरत्न आनीयासिपीरंगत्वाहत्वानंतदस्मा
धर्मं इम्नक्रमसापीरंवाणंतितं श्रृंगभुजोगृहीत यतो

वनं समन्ताद्विप्रण दिशो यो मम को गतः पतितां तदस्र
र्णाशं भूमावनसमन्वेतवान् तत्रैव तेषु चान्येषु मार्गणा
न्वेषु गतेषु च गच्छन् सकस्मात्तदाः पापहरां शुभ्रगंभीरां तोयवीं त
स्यां तटस्थो चिन्तयानो ऽनसन्तानः पुरं स्मरन् यथावनां समन्
हि यस्य फलं पुण्यतरोरिव ततो ध्यानतरोर्मूले स विश्रां
तः क्षणादिव आश्चर्यरूपमातानीं मधुवन्यामवेक्षत
विरहेणी विनहरां संगमे प्राणदायिनीं विचित्रां निर्मि
तां धात्रा विधास्यन्नमयीमिव सौवर्णरूपागतां तां वव्द
घ्येमवाक्षिणा पश्यन्ती तद्भवमनः सपत्नकुलपारम
नः किंनामधेयं कस्य हि पुरं हरिणलोचने देवकार्यं किं
नेवहायमागमः कस्यतामिति ततः सावीकृतनगवी
मलहस्तिमहीतले सा तं जगाद स्मरतीमधुवाक्ययगया
गिरा इदंभूमपुरं नाम मस्य ऋषिविडिमांकृतां इहागः
तामम सामान्य वह्नुपाद्यज्ञमानसा नेमेहि दुतु नाकोसि
किमिहाभ्यागतोऽसिव एवमुक्तेऽनयाकस्मै सर्वं श्रृंगभ
तोऽब्रवीत् योसौ यन्नामधेयस्य पुत्रः सुधनो महीमतः य
थागरानिमित्तेन तद्भवस्तु समागतः ततो विदितवृत्तांः
तामा तं रूपादिरवाभिधात् ततयामद्भगन्योऽस्ति त्रैलो
क्योपियत् ऊर्ध्वः येन तातो ध्यामौ विडम्बकरूपो मदेषु
णा सचेत्मम योबाणः स्नेहतः कीदृशामया तातस्य
निहेणः सद्यो मद्राट्केनुणामंविणा सवल्पकवणीयुज्य
महोद्यपि विदाहृतः तद्यामितानंसंवोध्यतयाध्यपंत
वडतं तामाथपुत्रस्यस्तोहिवयात्मार्थमयाधुना इस्य
हा तमम वध्यात्यनतवक्षंगाथनंदाणां यथोतुपाशीवाः

पार्श्वेपितुरग्निशिखस्यसा तातंशृङ्गभुजोनामरा॰
जसुतस्त्विहागतः कोपिनन्यसमोरूपकुलशीलव॰
योगुणैः तानेकोप्यवनीयत्रापितातांरात्वमोब्रवी
त् समेभर्तानेचेत्स्यात्तदाजीयंजीविनंध्रुवं इत्युक्तःस
तयातस्यैवंशोनसमानुषः मानुषःपुत्रिभक्ष्यानःन
श्यापियदितेग्रहः तदस्त्वराजपुत्रंतमिहैवानायदर्
शय तस्मात्वासापयोरूपशिखवाक्शृङ्गभुजान्तिकं उ
क्त्वायथाकृतंतस्मैतंनिनायांतिकंपितुः सोपितेन॰
प्रमाद्वत्यनन्यितानिशिखेब्रवीत् स्वामिराजपुत्रे
तांतथ्यंरूपशिखवामदत् यदिमदचनंकिंचिन्मातिका
मसिजानविन् इत्युक्तवंतंतंसोपिप्रह्वःशृङ्गभुजोब्रवी
त् बाढमुल्लंघयिष्यामिनेवाज्ञावचनंतव इतिशृङ्गभु
जेनोक्तःतंहृष्टोग्निशिखोब्यगात् उत्तिष्ठस्नाहिस्ना॰
नार्थंमागच्छस्नानेवचमनः तमेवमुक्त्वादीप्तांसतनां॰
रूपशिखवाचसः तंगच्छसर्वभगिनीराहायागच्छसत्व
रं एवमग्निशिखेनोक्तोतेननिर्जगमततस्ततः तेष्वानि
मोद्भेभाःशृङ्गभुजोरूपशिखावचसः ततस्तस्मात्सधीःशृं
गभुजंरूपशिखाभ्ययात् आर्यपुत्रकुमारीणांसहस्र॰
णामेतिमद्वतं सर्वावयंसदृश्यस्तुल्याभरणावास
सः सर्वासांसंतिकंठेषुतुल्याहारलताश्चतः तात्स्त॰
तोमेमेलयित्वानांविमोहयितुंपिय आसांमध्यादः
मांत्वंज्ञात्वापनिवरिष्यानि जानाम्येतमहंतस्यप्यार॰
नाभिप्रायमीदृशं सर्वासिंवटयित्यस्माकिमर्थमय
मन्यथा तदाशुभवतीयोवकंठाद्धारलतामहं तस्याभि

स्नानलब्धायं वनमालां समर्पयति स्म भीतत्रातस्तु तातो
यंबुद्धिनोसिविवीविकितौ तथा मध्यपि मार्गेण सपुत्रा
नि सिद्धि कुगच्छ्रुति तेदेवंवजनार्थे नेयपात्किं विहृदि
च्यानि श्रंगीकृत्य तव पातन्नहाचं मे वत्र्यहृदयं रं स्वतातम
गिनीं शापापार्श्वं तू पार्शिरावायपैतो तेथपस्ककावगतवा
स्तानें श्रृंगभुजोयसा सोप्यादृष्टयेवतां तू पार्शिरवायाः
दिव्यवांगले आकृष्यं तस्तसं केन दारपेहृत्पात्म
नः ततः सार्गनाधिशारवो तू पर्शिरवोस्तृगभुजागतेता ति
नगाटविदासिर्वां आमरुद्धाहृमंगलं इत्युक्तोतेवतां
स्वानाविसर्जेसतारु हृं हिणाद्वतेश्रृंगभुजंसमाहू
येवमब्रवीत् गच्छ त्वं स्नानगुगलं समादाय पुरा द्विः ए
तीसंयभुविनत्राय तिलवारीशतं वप तच्छ्रुत्वासतथे
त्युक्तागतवा श्रृंगभुजो ब्रवीत् विप्रो तू पार्शिरवायास्त
स्मायेवेतिजगादतं आर्यपुत्रं तकायस्ते विषादो त्रम
नागपि गत्वातं साधयाम्येतदहं देशस्तमायया तत
स्कृत्वा तत्र गत्वा महृष्ठा राजस्तनत्तिलान् राशीस्थांवि
कलोयावद्दस्तं प्रवक्रमत्कशात् तावद्दर्शभूमिंतां
कुष्टास्मश्रोत्रमतां तिलान् प्रियामायावलात्सर्वाक्रमे
नैवसाविस्मितः गत्वा वाशीरवायैतेतत्कृतं कार्यं निवे
दयत् ततः सर्वव कोभूयः तमभाषत रावसः तमसो
श्रीत्तिलैकार्यंगच्छ राशीकुरुष्वतां तच्छ्रुत्वोप्येति तदृष्य
पीरवायै सोऽब्रवीत्तुनः सातं विसृज्यभूमिंतां स्पृष्टा सं
ख्यापिपीलिकाः ताभिः संवर्टयामास तिलांस्तात्रि
तमायया तद्दृष्ट्वैव पुनर्गत्वा तस्मै सोऽर्गनाशिरवाय तद

स्यैवस्यशृंगभुजनतिलोराशीकृतानपि ततः सोगमि
शिखिशृंगेशदेभुयोप्युवाचतं इतो दक्षिणेगत्वा
योजनेद्वयमात्रकं अस्तिदेवकुलं शून्यंमरण्येभद्रशा
भवं तत्रिभमशिरोवानामभ्रातावसतिमेप्रियः तेचे
दानींत्रिनेत्रंचवदेर्देवकुलात्ततः भोहृमशिरावहृनतेसा
नुगम्यतिमेत्रेते यदिहेनेमशीरेवनाहं शार्दूलमागम्यतां
त्वया भावेत्स्वपिशिरवायाहिप्रातः परिणयोत्सवः प
तावकूनोवाचत्वं इहायाहि दिनत्वं प्रातः परिणय्यः
त्वैमांत्वनातूपशिरोमम इत्युक्तेतनयांपेतनमेवोस्तु
क्रान्तैवम: गत्वानूयशिरवायात्त्वसवर्वशृंगभुजोव
दीत सासाधीमरविकांतोयंकंठनाननिमेवच दत्वा
तस्मैवराम्बंवनितेमेवंजगादनं यत्नमाशुभवरंग
वादेवकुलंवनतं इतंस्मशिरवस्योक्तानज्ञातोक्तंवि
मेत्रणं श्रागतंस्त्वयापाशीत्रंश्रस्तेनातेनदेवता हृष्टेतो
वीत्दयनत्वंवमुहर्वलिनकंधरं पश्चात्तमागतंश्रुमशि
रवित्वपिवेत्रतः तस्मागेमराविकेघातेप्रदेशघ्नः सप्
हृनः तेनोपिपश्चात्तमागच्छत्तेनेश्रुमशिरोपदि तस्थै
वहृष्टनस्मानंतोपमेवपंगता तदृष्टाचितेवन्तेण्यार
नहृदेवसकंरक: तथापिपस्तोनुपनेतत्त्वयोगिनमि
मंदिपे: एवंकृतेहिननिरैत्यस्त्वामिहृष्टाकिमावने वि
कल्पाधूहतत्द्दतामिहिविद्यावलंमम इत्युक्त: सत्य
शृंगभुजेयतनसदायक: तथानितदृयाभूतेवरणेदेव
कुलंपयौ ततवासरसपोगीशोकंदारुणास्यविनायकं
दृष्ट्वातावविषेडाशानिशोधनिशिमवोरदितं निर्गत्वणं

वचस्तस्य तूर्णं धूमशिखो विसस्मरत् ततश्च बालचन्द्रं च
याचितस्तु रंगमः तणाद्वपृष्ठतोपावदीत्यतेवलिना
ततः तावद्धूमशिखेपश्चादागतेनतद्धर्शसः विदेय
वास्वमार्गेस्यमत्रिकांतंपृष्टतः दिव्यपात्रतयामध्ये
सोथभूत्सर्वतोमहान् ततुहंत्रिकस्यांविश्रमागतंवीस्य
गृहसं तच्चैवपृष्टतलोपंतस्यराजसुतोदिपत् तेनत
तंनरराजसुतेवेलेवीवमिहानदी नामपुत्रीर्येकयामध्या
गतेस्मिन्निशावरे शीघ्रंश्रृंगभुजःपश्चात्किंवकतात्रवा
किरत् तेरुडश्चवनगोरवतंमध्येसकंटकं ततोपितिर्ग
तेतसिंरतस्यागिस्पृष्टतः जहैतेनमत्तज्वालमार्गःस
स्वाकातनः तांवीस्यखांडवमिवज्वलितंस्वतिभ्रमं य
योधूमशिखःशिवेभीतश्चसमयागतं ततारूपशिखा
मायामोहितःसहिरावसः पश्चामायादगाच्चैवतस
स्मारतभोगतिं श्रयप्रशांसत्रंतत्तत्स्मियामायाविजृंभि
तं गतभीरायपौश्चमपुरंश्रृंगभुजःसततः ततोरूपशि
खयैतसमर्प्यांम्बनिवेघव पश्चाकृतंप्रत्यक्षायेतगमा
गिनिशिरवांतिके निमेषितोमपायगत्वाश्रानाधूमशिखवा
स्तव इतश्चरूवंततेसौत्रमेधांतोगिनीशोवोत्वबीत् यदित
यातोभूस्त्वंप्रभितानंततुच्यतो इतितेनोदितःश्रृंगभु
जोगिङ्ग्नगादतं स्मशीवस्वाकोभिजानंतत्रदेवकुलेवि
भो वामेलिपार्वतीपार्वतीयाम्भुदांदक्षिणेविनायकः
तस्कुतवाविस्मितःसोगिनदीरखःगिरिमचिंतयत् श्रतुरू
पस्त्वेवमत्तभतीस्याइरितमेम इतिसंचिंत्यतंश्रृंगभु
जंरूपशिखांतिके कृतार्थंसमस्तजनत्वंततोगमेद्विवेद

ह्रक·
रत्नप्र·
२१३

213

मः सचशृंगभुजस्तत्रगत्वापरिणयोत्सुकः भद्रकपी
तलयासाकंकथंचिदनयोविश्रां प्राप्तश्चाग्निशिखः
तस्मैतांसद्रूपशोभांददौ स्फुडासकरुविलयाविधिव
द्धिसाविके कारादमस्तताज्ञवराजपुत्रःऊचैतयोः
विवाहोत्सवविस्रेवगतिश्रीर्थ्यतकर्मणां सर्वेजराजसू
तस्तां प्राप्यरदःसतांप्रियां पेशलांपंकसंभूतां राज
हंसोब्जिनीमिव तस्याचवसतयात्तत्रजस्केमतमासह
भुंजानोविविधाभोगान्रहोसिहियालितां गतेषथ
दिनेषुतं तांसद्रूपशोभां वारहः अवादीद्देहिगच्छावोवर्ध
मानपुरंप्रिये साहिमाराजधानीनः तस्याश्चैवप्रवास
ने पैरैःसोढुनशक्तोसिमानप्राणाहिमाद्दशाः तत्रैव
जन्मभूमिं त्वंयत्यान्यामपिसत्कृते आवेदयपितस्त्वंव
हल्लेद्मसारेकृतः इतिशृंगभुजेनोक्तासातंद्रूपशोभा
ब्रवीत् यदादिशसियत्कार्यमार्यपुत्रमयाधुना कांत
स्थःकःस्वजनःसर्वमेतत्त्वात्मम नपतिर्ध्यानिरेको
णाम्द्वीणामपरागतिः तातस्यवेदनीयंतत्तेनेतत्सो
मात्वितोन्यजेन तस्मादविदितेतस्यगंतव्यंक्रोधनस्य
नः आगामिष्यतिपश्चाच्चेद्दुष्टापरेतनात्रतः मोहयि
ष्यामिवृद्धिंतेभोजनलंकविघया इतितस्यावचःश्रुत्वा
प्रहृष्टःसोपरेहनि स्ववराजार्थमानवेरत्नसूर्यसमुत्क
या तैपवाजीततत्राकरसवर्णशरयासह आकरुपार
वेगागांजनरीयंतरगोद्गमं वंडवित्वापरिजनंसेरोपा
तप्रमक्षलान ततःशृंगभुजःप्रयाणहर्षमानःस्वपुरंप्र
ति गतपोर्हरमध्यानंवद्वासोगिविशिष्टयोः दंपत्योराय

योपश्चात्भस्मारात्तसंक्रुधा तस्यागमनवेगोत्थंशार्दू
श्रुत्वाचदूरतः मार्गेतूपविश्यवासाय तेञ्जगभुजमब्रवी
त् आर्यपुत्रागतस्तातोनिवर्ततेयितेमिथतः ततस्माहेद
निःशंकापद्येयतंवंवयेकथं नैषयुत्स्वनिसाग्नंतांविषय
याश्चादित्तंमया इत्युक्ताम्बावतीर्णीसाप्रेदूर्धमापयाक
रोत् द्दृष्टायानिहमद्दाताववंनत्सीदर्णभव इत्युक्ता
काष्ठिकंचात्रदाविंद्धवनमागतं ततुवदरेणकाष्ठाणि
घातयंतीकिलास्तसा तदाद्रुशिवोस्यंगम्पतेपशुपतिः
सस्मिते तावत्सोगनिशिवस्तत्रप्राप्यतांकाष्ठिकाकृतिं
दृष्ट्वावतीर्यगगनात्पृष्ठः पप्रच्छवात्तसः किंभोदृष्टोमया
नेनयांतोभद्दोपुरुषाविति ततःकथंचिन्तविन्द्रेवपुंवभग
सातमब्रवीत् नष्टोकोपिद्दावाभ्यांविद्दहस्पापरिभ्र
मात् स्वः पतेस्तनसाधदायायगैनशीवस्यादि धावां
काष्ठानिभूयोसिघातयंतोद्दिदृश्यते ततुद्दात्तासदत्तः
सोत्रशूद्रद्वारिविवितपत् अदेवकथंविषद्राहंतात्किंमेत्
तयातया गच्छामितावत्पश्चामिगृहेपरिजनंतिजं इति
संचिंत्यसपृहंतूर्णमागतशिवोयौ भतीममंदरंतीसा
प्रागवस्थास्थितनस्तृता त्ष्णभ्रपुत्तरथ्यागात्सांतद्दीसा
प्यरिश्रस्य प्रष्ठाजीवंतमात्मानेष्यस्त्राक्ष्यः सरातसः
पप्रच्छपथ्यस्मद्दोकात्वयादृष्टःपुमानिति ततःपुरुष
रूपामासपुत्रीतिजगादतां ततरात्रानविज्ञेनताहेको
पीडितोमया अहमागतःपीरेवताय रणोशहंदूतेनाप
रंकैविश्चित्वामतारारज्यंसमर्पायितंगमिष्कृता आह्वानाय
सतगोरोप्यतेनोच्छ्रलस्यतेः भ्रातपूमशीरवस्यहम

सक॰
रत्नप्र॰
२१४

214

हितोलेखहारकः तस्मुद्वाणिनिशाम्य किं हतोहंपैरे
रिति संभ्रांतःप्रपप्रेथभूपः स्वगृहं न देवो हितं केऽभ्रनःस्व
स्यपक्षोहं हनिबोधितैनेवमः कोप्यहो नाम सम्बोधो भू
छमार्गःप्रज्ञापतेगृहयामुञ्चनतुञ्ज्याप्यसत्यंलोकहासने
पुनःसनाप्रयोमोहस्थानोविसर्ज्यतंतांहनां सामिसंमोद
पितरंप्राग्वद्रूपशीचवापतिं तमभ्यगान्मनिहितास्यतस्मा
योनजापते ततस्तयासमंसंगभुजःपन्यामसवरं श्रा
श्रुत्वाम्रगाद्क्षोभवर्धमानःपुनरपयो नम्रत्त्रामभ्यायान्तंपुर
द्वेषंसंगभुजंवया पितावीमभुजस्तस्यस्वहोत्रेनिर्ययौतत
सहर्षाशोभनंवहान्तंशौर्यमिवभामया प्राप्तानरावबोमे
नेनेरेंद्रराज्यसंपदं प्रभावतीएमितंचयात्रलंनेसवह
भं उमयाव्यालिंगपतनयंहृष्टवाष्पांबुविभ्रमा वद्वोधापी
कृतोहारनिविश्रमतमंगलः प्रावेशयद्राजधानींसत
तोविहितोत्सवः कृतानोभूत्सामित्यवेनसमहःसतोऽयसः
निजमासुलतन्मंगत्रुजोद्वृज्ञानमब्रवीत् श्राहूयनत्सम
हेमभ्रान्त्यमत्समर्पयत् सनिवासभजादित्यःतेऽप्योप्रे
ममपर्णरं तत्सवहावपुष्पावनेषुवीरभुजोत्प्यः विरज्य
देव्यपुसतेष्वकंमेनेचतेनतं ततःस्वराज्ञामतिमात्राम्य
गेवंविचिंतयत् तात्पर्येदेवविदेशादभ्येभिःप्रवासित
यायैनिरपराधोपिशत्रुभ्राभ्रतामथिः तेष्यवहूनमेतेषा
तमस्था तात्किंचित्रुणाप्रयामिता वदसावनितिदोषादोषि
लोकायथाहृदंदिनंतीताभ्यगातेवेशी नितान्तमुक्तयं इत्या
लोचांरातींसत्यपोप्यतं तदानगमनदीतामप्यंतेता

तिमायता रतं तत्क्षणाविलपन्नांतिनस्मिंसज्जागरे
मिथ्यागुणवरापावेत्रावल्याणामस्तूषणं नत्किमेवम
पापासद्येयराज्ञायमामिति इतितस्यावचः श्रुत्वाहं
मायाडुःखेनसा उत्पन्ननिष्कृपोराजाक्रोधात्तस्यापरि
यैयो गत्वाश्वावासमानायमजगात्महत्तरान् उत्पन्नतां
गुणवरांस्थानामानयनद्रुतं अयंत्वणोऽद्युतनोत्ताति
नानिष्ठ्यांतये तस्याशूकरहवामस्यकाथितोभूत्किं
लावधिः तस्मात्तैसत्येत्सुक्रमागत्वास्थानाविभूषिता
रासे गुणवरा विप्रेमानिमेसानंदतिकं ततलोदय
तोणिविरहार्णवनिहितो अयोमालिंगतात्स्थानिम्य
तस्याविभावरी अवर्णियत्सराजा वेदेव्यातसेमदात
दा तेपूंगभुजहृत्ज्ञांतंतेदेवनिमस्ततवे साथप्रवृद्धाय
तातंगतंबडासवाकले सेभावयशोलोरवावि
घाद्मगमत्यं प्रातश्चमत्स्पोवीरभुजोगुणवरां ति
कं आलापयत्कुंगभुजेस्तत्पाशीरवावितं सोप्यार
मातंवरस्थाह्यभूरहनिर्गतो तपोवल्वंधेचरणोपिंदो
तववधूगुनः अथोश्चिहितमन्त्रीणि पुत्रं गुणवरापिसा
तावसत्वांतस्याप्राप्रातत्सवात्तत्सवयाो ततः पितरौ
देशान्तसेर्ध्वगंभुजोप्यवीत् विस्तरेणत्वत्तं तंग
भूरूपगीत्सवाकृतं ततोगुणवरात्सातानान
गादत्तं किंकिंतरूपार्शीयाकृतंपुत्रतयालया हि
तास्तजीवितंवधूदेशीदेवयदेतया श्रीणेतानिप्रदत्ता
नित्यंचित्रचरित्रया तदस्यामवतीयौ घाकापिदेवे
विधेयशान्त पतिव्रतानांसर्वासांधुरि भिकृतंपदं

हूक
रत्नध
२१५
215

एवमुक्ते तया राज्ञी तेनाकाममभिनिंदति अथ ये ऽस्मिन्नैव
वधागमयशालेवपरखा हृष्टतेन: शरण्यदेशात्:
नीर्थस्त्ररहित: स्मानिवेदितं तेन च प्रहृष्टं चरणानतं सा
नार्थाशुन्यदुहाताम्भुषां वीरभद्रोऽयम: तेनैव नाम्याग्र
म्यास्तारान्नीरसैवडन्नेनी: तमेवोवावगच्छेनाशूशूरेनि
रविलासिप तभुवानानभीनाद्दातिप्रानतकपयान्नपं
तेमारुणकरादेवीपादलग्नाविज्ञपयत् देवमामेव
भूयोपिविरस्यापयभूरोद प्रसीदतैवमेतन्नाद भीता:
शाक्तोमिबीदितं इतिप्रार्थ्यतपेनासांवन्यसाम्यवा
रयत् मद्दतामनुकंपाहिविरुद्धेषु प्रतिक्रिये ततस्ता
ग्रेप्सिनाराज्ञालज्जिता: स्वगृहाणयु: अनिष्ठमपिवांछं
तोदीयमानंभुजांतरं तांवराज्ञागुणवरांबङ्कमेनेम
हाशयां आत्मानंचतपायत्याकृतगुणपममस्यत य
स्यानान्यकृतानसासनिर्वासभद्गाहिकान् निर्वासयिष्यं
ग्रतानां राजा कृतकमभ्यधात् कृतमयावाणिकायै:
भवद्भि: प्रायिकोद्दन: तद्रानंसर्वतीर्थ्याणियातमास्मेद
तिष्ठत तच्छ्रुत्वा ते वैशाकस्तेनरूपं बोधयितं हत्त: प्रभोद
वमप्रवेदिकस्यप्रत्यापनाभवत् ततस्तां गच्छतोद्दश्चाश्रा
तंस्पृगाभद्रोयम: कपोद्दृत्ताम्बभूर्णारवायापितरं तंव्याजे
नपत् तानापराधमेकं तेन मन्सेषांकृपांकुरु इत्युक्ता
पादयोस्तस्यानिपपातसभूपते: सोपिमत्वा नेहं तस्य भू
ब्रह्मामं दृष्टं रत्नं प्रत्यापयाग्रतं बालेष्यवनातं हस्तेरिव
शृङ्गायावेवरस्तीवचनस्यतथा कयो: तेपितं भ्रातरं
तेषां प्रात्यादमेतिवन्तं सर्व: प्रकृतयो: प्रवृत्तस्यस्तंग:

भजस्यतं गुणानिशम्यमालोक्य दृष्टतदनुरागिणीं त
तोस्येष्टगुणाज्येष्ठतनयस्प्रेष्ठपितन्नमः पितावीरभुजोरा
जायौवराज्येभिषिक्तवान् सवप्राज्ञाभिषेकः सलिलैनयाय
पयोनतः विजित्यपितरंसैन्यैर्बलैः शृंगभुजः सह बाहु
वीर्यजिताशेषवसुधाधिपमखंडं आज्ञायवायवीदिक्षु
प्रविकीर्यपयशः श्रियं ततोवहराज्यभारप्राणैः भ्रातृभि
सह निश्चिंतभोगसुखविनोदैर्ज्जयन्त्यितैराह्लनी हानंदैः
ब्राह्मणेभ्यः तस्योश्रृंगभुजः साध्वी रूपवत्यार्यासिद्धैव
सहृपाशिवयासह इत्यनयाः पतिंसाध्यासर्वाकारम्
पासते एतेगुणावराहुपाषीवेष्प्यसूनुषेयथा । इति
नरवाहनदत्तोहरिशिखवक्रुखतः कथाः श्रुत्वापात् रत्न
प्रभासमेतसाधिनिजलंपेत्तनोघपरं । अस्यायवाह्निक
मथास्नुविधायगत्वावत्सेश्वरस्यनिकटंसपितृः सा
भार्यः भुक्तापरान्हणमतिवाह्यवगीतवाद्यैः स्वांतः पु
रेसहदयितोरजनींनिनाय ॥ इतिमहाश्रीसोमदेवावि
रचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालंबके पंचमस्त
रंगः आदितश्चएकोनचत्वारिंशः
ततः प्रातः पुनः रत्नप्रभासमन्वितंस्थितं नरवाहनद
त्तेनेगोमुखाद्याउपागमन् सत्तमूर्तिः सत्तमनाक्वीता
सवमहालसः अंधप्रष्ठोगलिप्रश्नाविलंबितस्तपाय
यौ प्रस्खलत्पदयागत्वाहास्यंस्तागीरातथा तन्नीति
र्जितमुखानमेणोवाचगोमुखः यौगंधरायणस्तनोभू
त्वानीतिंनवेत्सिकिं प्रातःपिवसिमद्यंचमत्तः प्रभुस्तथेर
पिव नम्रुनातंत्वधात्वोवोमकहूतिजगादसः एतन्मे

सुक·
रत्नम·
२१६

216

प्रभुताबाच्यंमम्रुतागुरुणापिवा तेनकाश्चित्स्यपमि।
मांश्रत्यकाल्गजेरवट् इत्युक्त्वंतेनभूयोहमञ्जाहसगोमु
खः भर्त्सयंत्यविनीतोंकिंमवाचाप्रभाविमखः अवरुप
तस्यवक्रवचंतन्याश्रेस्येरंप्योवितं मत्यंचेत्यकश्चोहंवं
मंविहृष्टभः पुनः वल्पतेनाप्रमेवेनविषयेणनःपुरंतने
इत्युक्तोगोमुखेनाप्रमरुभूतिरभाषत नेवेवहृक्षत्वंहि
गोमुखस्योपपद्यते तथापिवक्ष्यतोस्यमेयंनेनानि
संकरः एतच्छ्रुत्वावसर्वेषुहृसत्सुवावगोमुखः मरुभू
तिरयंरत्नंजानेयंतवशैनरापि अवेघंवज्रमेनास्मिंगुणा
कोस्तिप्रवेशयेत् अत्यप्रुरुष्यरत्नेनयद्यत्नेनवध्यते।
सिवतामेतहृश्नंतेअग्रएवात्रनिदर्शनं । अश्मोविधा
पिप्रतिष्ठानेनमोदत्रहतिहिजः सचिवात्रेशमानोपि
विधानेघतमोशवे अनंतरंगारुहिमानःसर्वेरनुशापानि
नः सविषयासिद्धयेतनमुनयोगंगानरंययौ आगात्यवः
सगंगायास्तटेश्चिदेभवादिणा उद्धृतोहत्यासिकतानः प
यमनल्पसेनामिणा नहृष्टाउक्रमोनसंगयोदत्तःसमु
खवान् अप्रांतांकिमिदंब्रह्मकरोषीतिमकौतकः वि
देवहृहःसचतंशाक्रोवादीद्दिनाकृतिः सेतुंबधामिगं
गायांतमायषाणिनामिति नेनोक्तवीत्रपोदत्रःसेतुंकिं
शक्यंबध्यते गंगायामंगवहाप्योभिःसिकताभिकराः पु
नः तच्छ्रुत्वाननुवाविवंशाक्रोथाहृदिनस्त्वपधन् यदेवंवे
त्सितद्विद्यांविनापाठंविनाश्रुतं कस्मात्तुतोपवासाये
स्मसाधयितुमहनः एवंपदिमवेदत्तनेद्रोस्त्वयतकश्च्युत
इत्यनः सत्यमोदत्तःशाक्रेणाहितस्तुपिणा विचार्यनत्वया

मत्वा नयस्त्वज्ञा गृहं स्वयं यौ एवं गच्छतो मार्गे विवेकिनो मरुभू
तिस्तु मतिः नष्टा कांते बोधयितुं बोधमानस्तु जग्म
ति इत्यं गोत्तु विनात्र मरुभूति शिवो ध्यायन् भवं
निहत विमे बोध्या मरुं देवस्त्व मे यमः । तथा व पूर्वं मम
वहारा एणस्यांहि जोतमः कश्चिद्विष्णुशर्मा ख्योऽरूपी
निर्धनस्तथा सर्वै वैरूप्यदोर्गत्यनिर्विणस्तत्र पोवनं
गत्वा तीर्थं तप अष्टकेरूपहविणकांत्तया ततः स्मरमतिः
कृत्वा विह्वलनष्टाधितः कृतिः नेवकस्मायमंत्र प्रत्या
ग्रेनस्य तस्थिवान् नेविलोकापरी तांगमत्त्वका भिरल
तते विष्णुशर्मा शानकैः मनसा विमममृशः ईदृशा
अपिसंसारेजायं ते पूर्वकर्मभिः तत्समात्पमिदं पुना
कृतं यत्रे हशाः कृतः कोदैवलिविनं भोगलेघयेस्विंत
स्यसः विष्णुशर्मा संज्ञित्य तपस्यानं पयोगरूहं इत्यं तत
ढिंवल्पेन दैवयत्नेन बोध्यते ततक्षणापि मरुताविवी
वारमनिमृतः । एवं हरिशिखेनोक्तं श्रुत्वा ते वगोमृ
ति मरुभूतिर नाम्नस्ता: दीवो निजोपितो ब्रवीत् वलंगो
मृत्वाचे वनत्वबाल्येन वाहृशाः बाबाल:कलहः ।
क्रीवन्यपाहकदाइग्यालिनां इतिब्रुवाणं पुरेइमरुभूति
स्मितानन: नरवाहनदेवो ऽस्मु प्रभुःस्वपमसां त्वयत वि
विरत्यं तं व मरुगृह मन्वा लमता वविनंसल: उर्वल्विग सका
गीगीनिनायन देहः श्रावं प्रातस्तु सर्वे स्याया ते घोषमं
रेषु तं प्रिया रत्नप्रभा नगारे देवं मरुभूति अपातिते ममा
पेष्ठ व्रतका कती हस्यं ते समविवारु मे आवाल्य सेवितनिगडा
तिव दासुरदेवं नमः पतेव धन्यायेशं त्वमीहकेन रूपव

कक·
वनप्र·
२१७
217

प्रभुः प्राक्कर्मोपार्जिताशुभं मन्योन्यस्य न संशयः एव
मुक्तेन तया राज्ञा वसन्तकस्ततोऽब्रवीत् नरवाहनदत्तस्य
नर्ममित्रं पर्यन्तक सत्यं पूर्वार्जितो यन्नः स्वामी सर्वो हि
तिष्ठति पूर्वकर्मवशात्तथा च श्रूयतां कथा । अ
भूत्पूर्वं वनिलये विलासपुरनामनि पुरे विलासशी
लाख्यो नाम्ना यथार्थेन भूपतिः तस्य प्राणसमा देवी बन्धु
रकमलप्रभा तया साकं स भोगैकसक्तस्यास्य विरा
मः अथ कालेन भूपस्य जरा सौन्दर्यहारिणी तस्याभि
रासीत्तां दृष्ट्वा स चासीदति दुःखितः हिमाहतमिवाम्बो
जं पलितम्लानमाननं दर्शयामि कथं देव्यै ही धिङ्मम
मरणं वरं इत्यादि चिन्तयन्सोऽथ सद्यो हूय भूपतिः वैद्यं
तरुणं चन्द्राख्यं निजगाद कृतादरः भद्र भक्तस्त्वमस्माकं
कुशलश्चेति पृच्छ्यते अथास्ति काचिद्युक्तिः सा ययेयं वा
र्द्धक्यजरा नश्येत्तेव कलामात्रं सारो वाञ्छन्तः श्रुत्वा तं व
क्रूरचन्द्रेणैव नः सम्यक्तां विचिन्तयत् पूर्वं चायं नृपतिः
भेद्यो मयापायेनास्मि चक्रम्यात् इति संचिन्त्य स भिषक्तमे
वमवदन्नृपं एकान्ते भूगृहे मासान्षष्ठौ यदि सौविदं उप
भुंक्ते ततो देवमहं रसायनेन यामि ते एतच्छ्रुत्वैव स नृपः तद्
गृहमकारयत् तमन्तो विचारं हि पूर्वो विषयलोलु
पः राजन्मन्त्रेण पूर्वं धीमान्न समाचरमेन च रसायनानि सि
द्धानि प्रभावेन पुरा स एव रसायनानि सिद्धानि रस्याल्पे
नानि भूपते सामग्र्यभावात् क्विंवेति प्रस्तुतं विपर्ययं
नतु पुत्रकामे दुःखतोः सौरिंत्यं वा दिवालिशैः किं देवसम
तिक्रान्ताः मानुषाकृतिपुनर्वयः इत्यामन्त्रितं तं वा वंचनले

भेनस्य चांतरं आह्नेन हृदये राज्ञो आह्नेन हृदये राज्ञीः
गाढ्या भोगरस्या विविधावगिरा तस्य भिषजस्त
स्य भूपृष्टं एकाकी वा विताशेष राज्ञो चिन परिछदः प
कोविधाहमस्तेन ······ नैव तस्य सः तत्तोथ पादिव
र्यायां बव परिचरकः तस्यैव तत्र समस्या भूमिगर्भेन
मोमये अत्तान इव भूपस्त्वात्मस्तेन हृदयाहहि गतेश्व
वात्र मासेषु मुषएमाघ्रस्य भूपते विलोकाभ्यर्थिकोभूतां
तं जरास शोभिषक आज्ञदारकमप्येकं पुरुषं ताद
शाकृतिं राज्ञानं नाकरोमीति पुवावं क्षान्तसेविदं ततः
समंगो भूगेहे हूरादज्ञात्रतं लम्पं समेदत्वा नपानीवासें
धक्षपेताविशि तथैव पुरुषं तं वतकर्णं तत्र भूगृहे प्रवे
श्यामयामास संगं गाव दथेपितां संप्राप्य शूढ्वडी
नाम वकाशांनिरर्गलं तच्छ्रुत्वलमानिक्रूर्यास्याकृतः किं
नमां हतं ततः स सर्वः प्रकृतीर्विधोन्यहरमापन श्रेज
रोयं कृतस्तावत्वत्रिंशीसैः मयात्मपः मासहयेनैवेन
स्य भूयमन्यद्गविष्यति तच्छ्रुत्वाकिं चिराव्यानमस्मैदर्शी
यताधुना तच्छ्रुत्वाभूगृहहारी सर्वांतानी पदर्शयत् त
सैसम्यवेदयश्रुत्वे सर्वै षांनाम कर्माणि इत्यंतः पुरपर्यंतेम
सहितयतन्त्वरं भूगृहादोधोपयपुत्रात्पुवावं पुरुषं मतं
प्रामं व समपतेस भोगपुत्रं धराषूहान् उतदारः जनः सौ
यं जातो राज्ये पुरोरयन् ततश्चो मधिसं सिडः सेधराजे
तित्र सः मर्यवार्यत हृष्टाभिः पुमोघ्रकृतिभिः पुवा श्रं
शस्त्रानस्त्रत्वालहूराज्योरानोविनाः क्रियाः ककाववम
हामात्यैः सोस्त्वः तरुणः पुमान् तराप्र भतितस्योवज

वैराज्यं सुखेन सः नामाजरद्गति श्राव्यकोडनंतःपुरैः स
ह सर्वैर्वैनसमं सम्भाव्य वैद्यहज्ञाविशोकिनः रमायन्तप
राह्वत्त्रूपसंमेतिरेषश्रं सोऽयमानिदेरजरो राजाभूत्व
सद्याग्रये मित्रेनरूणवंद्यादंतश्चास्यपमदर्शनं उभे
श्रात्मसमेवके हरस्यमध्यामसूरिते वैद्यंवरणंवंद्रब्रप्र
क्रियार्थसमानयत् ततस्मिन्निमध्याससत्यधर्मेक
नात्मति पक्वस्यचमवैद्यस्तैर्वै राजानमब्रवीत् किं
मामगणयितैसभुग्निणाविवेष्टुसे नहिस्मर्तंपरागं
ज्ञाभवानिदमयाकृतः नशुभैर्वैकस राजानंमजरोवैद्य
मथ्यधात् श्रेष्ठास्सर्वोऽसिकः कस्यकर्तादातापिवाप्तु
माव् श्रात्मकर्माणामरवेकरोति वदतांतिच श्रतस्त्वमा
कर्ण्यादेवतंतपः मिदरूटंद्दिमे पतत्वदर्शयिष्यामि सत्यक
मविवेणते इत्युक्तस्तेनमबस्तद्वैविधिर्याविचिंतयत् श्र
हो किमपिहृत्थेर्यं धीरोनातीवभाषते यदहस्यानंरं
गतेसप्तसंवतनंपरं तदपिक्षमतेनास्मिनत्त्रुवत्यल्लदे
घमे पश्यामितावत्किमयंमातात्मेदर्शयिष्यति इत्या
लोच्यतस्थेत्येवंभिषक्कुसीवभूवसः अन्येद्युश्चाजरोरा
जापरिभ्रांतंसमतिर्येयो क्रीडस्तरूणवंद्याद्यैः सेव्यमानः
स्वगन्मरवः श्रमनमामान्दीतीरंतस्यामथ्यो ददर्शसः प्र
वाहेदयातंसोवर्णपद्मपंचकं श्रानायय श्रुभृत्यैलदही
नाप्राविलोक्यच वैद्यंतरूणवंद्रंतं नगरादतिकटास्थितं
नदीतीरेरणगच्छतं उपरिष्ठादेतोभृता उत्पन्निस्याणमेते
घोषकर्जातोगवेषय नचहस्थानमारान्हेः सुमदोत्सात
पंचैमे श्रद्धतेषुत्सपंतश्रुतंवदनः स्वगन्मम इत्युक्तः प्रो

स्थितेनतेनराज्ञासविविशोभिषक् यथादिष्टेनमार्गे
णानेश्चतिश्रयेतनः राज्ञाप्यपाशीतस्तुरंसवगच्छभि
षक्समात् प्रापदायतंशैवंतयास्तस्यानटस्थितं नद
ग्रेतस्मरिद्रीर्थेतेटेवटमहात्तकं प्रपश्यल्लभमानेवतं
स्मिंनरकरंकंकरं ततस्त्वांतः हृतस्त्वानेटेवमभ्यर्च्यत
वसः यावत्तिष्ठतिमोचोवतावद्रागत्यदृष्टवात् मो
चाभिष्ठावसमाद्ववरोशारवाग्रलंबिनः मानुषास्थि
कंरंगायतिपंततोयर्वेथवः तथास्तीर्थेजलेतस्याः
तेभ्यःतानिददर्शसः तापमानानिपमानिसौवर्णानि
तणाद्भिषक् ग्रहेणकिमिदमाश्चर्यकिंसुदृष्यसितेनेवते
यविद्वेदकःसर्गेवह्राश्चर्यमयंविधे दृष्ट्वातावत्समयाग
सोकंकनकांभोरुहाकरः तेटेनत्यादित्याप्यत्रतीर्थेतर
कलेवरं धर्मास्तवेतत्दृष्टेनजायंतामंबुजानिव इत्या
लोच्यसहृदाश्यातश्चत्कंकालमक्षिपत् नीत्वावत्नदिनं
तत्रसिद्धकार्यामरेहाति प्रत्यावर्तिष्टसततोभिषग्देशांत
तंप्रति दिनेःकतिपयैयायतदिलासपुरंवसः तस्याजव
स्यतिकटंराज्ञोधवलगृहमः हास्येनाविदितोयावत्सोवि
षयवराणातः सदृष्टऊर्ध्वालोराज्ञाहृत्कांतेवरक्तितंभिष
क् यावत्सविततंहृतााराज्ञांतेस्त्रयमभ्ययात् दृष्टंदे
भोभुतीत्याविस्याणतेइवनामवे तत्रत्वमत्रमेवेवत
वदृष्टनयावसः कंरंकोवरदृष्टतोप्राक्तनीविहितमनतं
तदृश्यापटेनमयालभमानेतजार्वेतः तयास्तत्रपुरात्मक
पशापश्यकलेवरं तयास्तस्यमहात्म्यात्कंकरेकात्वन्त
तेस्ततः मेघांबुभिस्तेजस्यंतेपयास्तत्रांदृष्टवालयः सकर

ऽकस्मात्पालितमनोर्थेन त्वममभवया युक्तं तहिहितेनेति
मित्रमेमपूर्वजन्मनि यदभेदवन्नर्वंश्रुतन्यायोमयदर्शि
नः एतावपिवतज्जन्मसंगतौमदंशमम तज्जपतमस्तो
मित्रप्राज्ञतस्यप्रभावतः जातिस्मरत्वंतात्तवराज्यंवो
मतनंमम तदेतद्दर्शितंत्वयंयुक्त्याप्रत्यक्षतोमया भ
भात्वमायास्यसंघातंसाभिज्ञानेववर्णितं तस्मात्त्वयं
मयाराज्यमदायीतिममभवया अहंकारेणकर्तव्यःस्वा
भ्येवेतानहःस्थितं विनाहिप्राज्ञेनेकर्मेनदाताकोपि
कस्यचित् प्राग्भोक्तंतत्रजातिपूर्वंकर्मतरोःफलं इत्यु
क्तःसभिषक्तेनराज्ञाप्रहृष्टमेवतत् अनंतरोपमृतेनैवं
ततोवामाधिवेतोभ्यगात् सोसिराजाजरोजातिस्मरत्व
भिषक्तेततः संमान्यार्थप्रथानेनयथोचितमुदारधीः
अंतःपुरस्तसुहृद्भिश्चसाकंतथजितांमहीं भुंजानःसुख
तस्यांस्त्वमास्तापकंवकौं तस्माज्जपमिनःस्वामीम
ध्यजन्मानराज्ञितः सत्संयोग्रुवमस्माकंप्रसंगाद्दूत्य
थाकथ्यं । इत्यपूर्वरमणीयविचित्रांकांतयामहतमं
तकवज्राज मत्रिग्रामसकथामुदितोसनित्वामभत्र
नरवाहनदत्तः । कृतस्नानोगत्वानिकटमथवत्से
शात्मपतेः पितुरंचमाहतशैकुरमहतवर्धनमदनयोः
कृत्वाहारस्ताभ्यांसमदापितःमंत्रिसहितः मुदैव
पानाद्यैःदिनमनयत्परेनाचरजनीं ॥ ॥ इतिमह
श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे रत्नप्रभा
लंबकेनवमस्तरंगः ॥ आदितस्तुत्वाविंशः
ततःसरत्नप्रभयासमंतद्धामवेश्मनि स्थितोन्येद्युः।

कथाश्चैवं तानागताः स्वसचिवैः सह नरवाहनदत्तोऽत्र मंदि
रस्थां गतेऽहनि अकस्मात्तद्गृहे सैव शुश्रावाक्रंदितध्व
निं किमेतदिति कस्मिंश्चित्पृच्छत्यागत्य चेटिका प्र
भुवल्लभकुंददत्तस्य प्रथमीयादिप्रभो इत्यागत्यादिहृ
देवनामित्रेणाकृष्टितोऽधुना तीर्थयात्रागतोऽत्र प्राता
देशांतरस्थितः तेन राजकुलः स्वोस्मीत्यस्मरं शोकमो
हितः साक्रंदः सहृद्भिनीतः संप्रत्येव बहिर्जनैः तच्छ्रुत्वा
युवराजोऽस्मि जातदुःखेनेत्थं मया राज्ञीनिवत्सप्रभावतय
विधानिवजगाद सा प्रियबंधुवियोगार्थमोहदुःखं
इहन्नेवं कष्टं किं न द्भुतो देनाजनेत्यमतरामरः इति
वचः श्रुत्वा मरुभूतिरुवाच तं मंत्रीश्रुतनाङ्गतो देवेनत्था
हेमां कथा श्रूयतां । चिरायुनाम्नि नगरे चिरायुर्नाम भूप
तिः पूर्वं चिरायुरेवासीत्केतनं सर्वसंपदां तस्य नागा
र्जुनो नाम बोधिसत्वांशसंभवः दयालुर्दानशीलश्च
मंत्री विज्ञानवानभूत् यः सर्वौषधियुक्तिज्ञश्चक्रे सिद्धि
रसायनं आत्मानं तं च राजानं विजरं चिरजीविनं च
साविकोत्रिणास्य बालः पंचत्वमाययौ नागार्जुनस्य
पुत्रेषु सर्वेषु दयितः सुतः स तेन दुःखसंतापो मर्त्यानां म्र
त्युनाशने अमृतं संदधे दिव्यैः तपोज्ञानप्रभावतः सो
षधद्रव्यस्यैकस्य कालयोगमपेक्षते यावत्तावदभ्यने
तावदिंद्रेणान देवप्रध्यन इंद्रः संमंत्र्य मैत्रेराश्विनावेवमा
दिशत् गत्वा नागार्जुनं ब्रूतमिदं मद्वचनाद्युवि कोऽयं
किं त्वमिहारब्धोऽमंत्रिणानुपकृत्वया किं त्वं प्रजापतिं
जेतुं उद्यतोऽवनमोघतं मर्त्यामरणधर्माणः तेन ये कृ

ललितमितः साधयित्वामन्त्रं यज्ञानमशक्नद्नैमित्ता·
सि यथं कृतेविशेषाहिकःस्यादेवमनुष्ययोः यज्ञस्य
याजकाभावाद्भूयतेवजगत्स्थितिः तदस्मादेवना·
देनत्वं दशानननाथनं अन्यथाज्ञपितादेवाः शापंदा
स्यन्तितेभयं यज्ञाकादेशयत्नलेतवैगेवन्ननास्थित
इतिसंदिश्य शक्रस्तेयस्तियायाख्यिनाद्भवौ नैवाग
त्यगृहीतावैनदागमनतोषिण उवाचः शक्रसंदेशं
तस्मैनागार्जुनायतं शृवन्नगदत्तस्यास्मैदिविदेवैः स
मंत्रितं ततोनागार्जुनः सोपविश्यमःसतचिंतयत्
नरकोमीदृग्वाकंदेवास्तज्ञापदासताः इमामेवतर्कि
शापमस्मित्नेमियज्ञस्तः तदेनदात्तामन्त्रंननसिद्धे·
मेमनोरथः शृश्रुमिशाक्तकृतेरशोक्रांमनागेनागतिं
इत्यालोच्यास्त्रितोदेवौतोमनागार्जुनोब्रवीत् अनुति
ष्ठामयज्ञानामहं हशस्यमन्त्रकियां यंवाहनातेमिदेः
द्वैतवेषाजरामया मयाभविष्यत्पृथिवीशुवेवैनाग
मिष्यथः इत्युक्तात्नमन्त्रं ननहाकृतानिचवानसः
यरणपामन्त्रंतमिद्धायंनागार्जुनस्ततः ततोश्विनोता
मप्रष्टाहृत्वाशाक्रायदत्तहिति श्रावस्यनकृतंकार्यंनतं·
राज्यवेलेयराट् नावद्याचाविराट्ःसतानागार्जुनःशं·
भुः पूर्वजोवदरंनामपुरराज्येभिषक्तवान् अभिषिक्तं
प्रभावनात्रागामच्छुत्रपगामन् गर्जीयनमरानामप·
सचा राज्यपाश्चिक्रमोहोबतपमाचनविघने पुरराजा
हिवरवोननापुत्रापितलव नरान्त्यकेनाविस्तास्त्रसाझैः

सर्व्वविद्वंवनं नागार्ज्जुनेनदृष्ट्वादिनद्वाभ्यांमेरसायनं व
योवर्शाशतंयेनप्राप्नमसेदस्मद्गृहं कोजनानामितिकियेन्म
न्मायापिप्राप्यपंतिविक्रमात् यदिराज्येनहृत्संतेनद्गमा
यमिमंजरु यद्यनागार्ज्जुनोमेश्रीप्राप्तंद्विविहितान्किंकः श्री
हारममयदानाकोरात्स्वद्वाघणमिमां केर्णीप्रार्थयतेकः
किंकसोकिंथीयनामिति सार्थिवोमेप्रयक्षुतितत्काले
शूद्रिगच्छतं सत्यवाविततत्सोमिछिन्नशूर्षीगतेत्वमः
तच्छ्रुत्वाकात्मंवनंयायाद्वैतैवश्रपसमाश्रियेत तनःश्राप्य
सिवाजंतनमुपायोस्याव्रनाख्यिते इतिमातवेवःश्रुत्वार
जपुत्रस्ततोप्यसः तथेतितहिथावंवचकोरवचतिष्ठा
यं कंशाहिवोयवरेतरेराज्यलाभोतिवर्तिते अथराजस
तोमेघुःसेवंजीवदृशोययो नस्यभोजनवेलायांशूद्रमा
गार्ज्जुनस्यमः यावेत्कःकःकिमिस्यादितदानस्यवमेवि
णं वदेतंतत्रविशेषवसशूर्धीनमपावत श्रास्त्रुर्यवन्तारि
रसाकिंकरोषिममागुना मांसास्थिकोशसंसारेहिकोप
युत्पत्तयत्रेते नयामर्थेस्तवानेनयदिछिन्नाशूद्राणत
त् इत्युक्तोमानयन्नसेमतवमेद्वोशिरोपयां रसायनतदृष्टा
यांवनतमांश्रद्धयताञ्चिवं राजस्तूनोरिपुःसवद्गःवद्गवल्क
स्यसंवत्साः नावहुडेनदायांतेराजानंतेविराश्रवं वारयं
तेशिरोयानानस्मात्रनागार्ज्जुनोव्रवीत् इतिस्मरोदतस्य
नेनवर्तितेनवाधिकां जन्मानिस्वशिरोदत्तंमयाजन्मानि
जन्मानि इदंयानतमंजन्मशिरोदानायमेश्रुभो जन्मा
सवोवःकिंवत्रविमुखोयार्थीनयानिमे दृष्टिदानीतदा
स्येसेवस्तुत्रायातिजंगिरः तन्मन्त्रकाल्लोकतेयपविलं

कथा
रत्नप्र
२२।
(22)

वोद्दिष्टोमया इत्युक्तास्मिन्नृपं भूपं श्रुणिमानायकोश
नः श्रालिपद्माजपुत्रस्यकृपाणेनेनतस्यसः नत्कृपाणः
प्रहारेणसोथतस्यात्मपात्मजा नागार्जुनस्यविच्छेदांश
रोनालादिवांबुजं श्रुत्वाभ्येत्यमहाक्रंधे प्राणान्यागोन्य
देवस्येयं इत्युक्ताचरगनादशरीरावभारती अकार्यमा
कृथाराजन्नशोचोनेषतेसखा नागार्जुनोपुनर्जन्मा
नोभुक्तसमांगतिं यतस्त्वमासविरनाश्रितपुमरणाद्भ
मः इत्युत्तानाश्रुवात्पकराज्यैवनममाश्रिय नत्रकाले
ननयस्तासखायरमांगतिं नत्पुत्रोप्यथितस्यौतद्गात्स्य
जीवाहरोत्रसः याम्रराज्यस्थनविराद्राष्ट्रभेदंविधायसः
हतोनागार्जुनस्तैतेविरहिस्तहितंयितः नस्मोका
स्थनस्मात्तस्त्सादरयमस्तुदन अन्तार्यन्नेष्टनपया
एहत्वान्तगशिवकृतः रात्रेयवरात्तासत्वमांजात्तनस्तस्य
विराग्रहः शातापुत्रोमयुत्रस्तेमत्रिमृत्यैव्यवेशाव ए
वंनागार्जुनारथंमर्त्यानंमस्तनाशान नसोक्तुंदेवेनैर्ष
वस्तोपिमस्तुर्वेशुगतः ॥ नस्माद्दिधात्रविहितोयम
नित्यएवदैवारुल्लबलदोनत्तुजीवलोकः शोकंवक
नेमापियन्नशोनेस्तदत्रकेनापिकिंविदपिनेष्टुनितादि
धाता । इत्याख्यायकथांकिल विरमतमरुभूतिकेसमं
सचिवै नरवाहनदत्तोनिज मन्यायचकारदिवस
कर्तव्यं ॥ ॥ इतिमहाकविश्रीसोमदेवविरचिते क
थासरित्सागरे रत्नप्रभालंबके सप्तमस्तरंगः ॥
प्रारब्धनवकथाविशः ॥
ततोहनिमरेश्यानःसोत्कंठांरत्नप्रभांप्रियां शीघ्रमत्या

गमिष्यामीत्याश्वास्याविटकायसः वत्सेशेनसमं
पित्रावयस्यैश्चाटवींययौ नरवाहनदत्तोऽसौ गजैश्व
परिवारितः तत्रभिन्नेभकुंभानांनखाद्रपरिक्तैः
सिंहानांहननशस्त्राणांउप्तबीजीवमौक्तिकी आच्छाण
भल्लस्तूनानांदंष्ट्राभिसंभ्रतेरेवच सपल्लवैवदंतजैःह
रिणानांपरिस्तुतैः निमग्नकंकपत्रांगैःक्रोडैस्तवार्के
नेनच शरीरैःशरभानांचपातितैः फलितेवचः व
भूवतस्यानिपतत्सुनराहशिलीमुखैः मीनस्येसगया
लीलालतान्नोगोभिनकाननाः मौलैस्फारवाकविश्राम्य
मविवशावनांतरं स्पात्रूण्यःसहिकेनगोमुखेनाश्च
माथिना नत्रोरभेवतुलिकाक्रीडांकिमपितत्सएं
तावश्वतापसीकापिपथातेनाक्रियाययौ तस्यास्ते
स्यकराद्दृष्ट्वातुलिकाभूर्भिव्याधनं ततोविस्मयात्किं
चित्स्यातापसीनमभाषत एवमेवमदोयंचेत्त्रवनधर
वाप्स्यसि नातःकर्पूरिकांभार्यांततःकीदृशभविष्यति
पतस्थाद्यावकस्यैवतत्रगात्स्वरणानतः नरवाहनदत्तस्तं
तापसींनिजगादसः तेनदृष्टाश्मयात्देवाद्गुलिकाघात्र
मेगता प्रसीदतद्भगवतितन्मयास्वलितंमम सखु
मानारितमेपुत्रस्तेनापत्त्यमभिधायच सातापसीत्ति
नक्रोधानमाशीर्भिरसांत्वयत् तेनश्वशमानीमताप्र
मुद्दीमत्यतापसीं नरवाहनदत्तंतांपप्रच्छविनयेनसः
केषाकर्पूरिकानामभगवत्युदितात्वया एतदाशिश्रा
त्वहासिमयिचेत्कौतुकंहिमे इत्युक्तवंतंप्रणतंताम्
वीतंजगादसा अस्तिपारेंबुधिपुरंनाम्नाकर्पूरसंभ

हक॰
रत्नप्र॰
२२१

222

वं अत्र यस्तत्र राजास्ति कर्पूरक इति श्रुतः तस्य कर्पू-
रिकानाम सुतास्ति वरकन्यका एकां विलोकय कमलां
निर्मथ्याप्रतितां मे वैः याद्वितीयेव निर्दिष्यन्नत्र गोपार-
येन ताडिता पुरुषद्वेषिणी सा च विवाहं नाभिवांछति
त्वय्युपेते यदि परं भविष्यति नरोत्तमे तत्तत्र गच्छ पु-
त्र त्वं तां च प्राप्स्यसि सुंदरीं गच्छतश्चाटवीं ते महाक्ले-
शो भविष्यति त्वय्युपेते यदि परं भविष्यति नरोत्तमे
तत्तत्र गच्छ पुत्र त्वं तां च प्राप्स्यसि सुंदरीं गच्छतश्चाटवीं ते
त्वत्र महाक्लेशो भविष्यति तेनोद्वेगस्त्वकार्योऽत्र सर्वं सं-
त्वं विभाविते इत्युक्त्वैव वचस्त्वन्त तापसी सा तिरोदधे
नरवाहनदत्तोऽथ तद्वाणी मदनातया आकृष्टः स तत्-
माद्रस गोमुखं पार्श्ववर्तिनं एहि कर्पूरिकासंपुरं क-
र्पूरसंभवं गच्छावेत्याम हस्ताहि नद्वगोस्यानुगत्वाहे
तच्छ्रुत्वा गोमुखोऽग्रगा वारी देवा संसारहसेन तेन कृत्वं काधि-
पुंतत्कंक सोधा वल्लमका तरसा नाम्नि श्रुत्वैकेमेका
कीन्यत्कर्हि यां गतजनः निरभिप्रायसादरयामभि-
यावकित्मानुषीं एवं संगोमुखेनोक्ते वत्सराजसुतस्तदा
ता अवधीन्मित्र तापस्याननस्यावचनं श्रवा तत्स याव-
श्यं गंतव्यमेव मया तां राजकन्यकां इत्युक्तः सदापारुद्धः प्र-
तस्थौ तत्वा गां ततः प्रभातागात्सवनं तत् ...
सोमहरः अश्वं वन वनं भ्रमन् ...
वकेम्यवेगा ...गान्न्तु नावेदोनिजां पुरीं मत्वा नः स तत्
मायात ... नं ... व लमयपरं सर्वं लंत स्पन चागात्कक-
भृत्यादिभिः सह पुरीं नामैव मत्वा तं सैन्यम ... पास्यितं पु

थे तत्रप्राप्तेवत्तःतदुद्यानमन्तागतं वत्सेश्वरादयो:
न्भ्युःसर्वेरत्नप्रभांतिकं मातावेतनदृष्टवेरानोविद्धंसु
स्वरमब्रवीत् कर्पूरिकाराजसूनोर्नायस्याकथितोवने
प्रापपुत्रेगतःप्राग्नुपर्वकर्पूरसंभवं पीत्रंचकनका:
धे:नोनिर्दूष्यातिसगोमुखः नष्टोविंतंयेनद्विविद्यानो
दिग्रजेमया इत्युक्त्वाम्यासयत्स्यानंवत्सेशोसपरिच्छदं
रत्नप्रभाम्यविद्याचप्रत्युपाययुक्तनत्रमा नरवाहनदत्त
स्यपरसिक्षेशोपशांतये नेच्छीभर्तृहितेस्थिरोपगगाएपि
धांतिसाध्यिपः तावच्चरूसमध्यानंसयपोवाजिपृष्ठगः
नरवाहनदत्तोस्पामस्यांगोमुखमप्रवित्तः अष्याकस्माद
येत्यात्तकुमारीप्रियावाचतं अहंमायावतीनामविद्याध
रत्नप्रभेविता रत्नामिहरणमानेनांगमिरक्षितेनस्तदूज्ञाध
ना इसप्रहृपापिरोविधानिरोभूत्स्यस्यपश्यतः तत्प्रभा
वात्ततःसांगतद्रूतलापायिसब्रजत् नरवाहनदत्तस्तो
तवंरत्नप्रभांप्रियां मायंसङ्क्षेत्सरः प्राप्यतत्रसोरेरहफ
लेः जलैस्याहाररपानादिस्नानस्त्रकेसगोमुखः तत्रंच
तत्रसंयम्यरत्नचासोहूयाद्युधः संत्रिहितीयोवासार्थमा
हरोहमहानकं तस्योकयागावासंगिष्ठोविद्रलनरूपदेपिनेः
प्रवृद्धःसोनराथत्पाटपश्रुपर्न्तेहमागतं दृष्ट्वायोवनितो
ष्ठंतमम्यार्थंगोमुखोब्रवीत् अदोदेहानयेदःसत्रमंत्रे
णविवेष्टितं शरीरसूलाहिरूपामंत्रसूलाचराजता य
पुत्तासेतमितियोगिभिःनावदंष्ट्राकुधेःकथ्यं पत्तदाविनिमेवा
वांइह्रश्चौवहिसंभवाति इतिगोमुखवाक्यकुवप्रवराजःस
नत्त्रागां सिद्धतंनरवंप्रतंहशात्त्वाविकपाङ्क्तं आजगा

हृक॰
रत्नप्र॰
२२३

223

ततो गृहाद्द्वितीयं स निर्गत्य सतथा तेन विद्धापि
तं हत्वैव हयं बली सिंहो व्यापादयामास द्वितीयमपि
वाजिनं ततो वत्सेश्वरसुतारवहुमारुह्य गोमुखवान् तं
नरविघ्नेन मध्यनं सिंहं हेलाचकार सः अवतीर्य च संगृह्य
क्रमाणी सिंहं द्वीपतः खड्गं च कलयामास वैवहं देवराग्निमु
वासनं प्राप्त स्ततो वतीर्णस्य पृथतस्य गोमुखवानितः न
रवाहनदत्तस्तां तां सकशूरिकां प्राप्त अथ पद्मांश्रयां
तं तं सिंहेन हतवाहनं दृष्ट्वा विनोदयत्रेवं वाच पर्थिगो
मुखः देव श्रोतुमिमां कथां मात्तो भिन्नं शृणु ।
अस्तीहैरावती नाम नगरी विजितालका तस्यामभूत्त्यावि
त्यागसेनो नाम महीपतिः बभूवतुश्च तस्य द्वे भार्ये प्राण
समे प्रिये एकाभ्रमर्तिनयावाभ्रमतोधिकसंगमा नाम्ना
तकाव्यालेकाराद्वितीया राजवंशजा नाम्ना स तस्य से
पुत्रो राजा प्रवार्थमविकां आराधयाविराहारोस्मर्भूपतीयी
अथा तस्य ततः सानं तपस्तुष्टा स्वप्ने दत्वा फलद्वयं ततो
राजन्स्ववीरो तेजननिष्पते सुतावुभौ दिव्यं समादिशत्सा दा
नवानी भक्तवत्सला उत्तिष्ठ देहि दारेभ्यो भक्ष्यमेतत्फल
द्वयं इति कान्तर्दधे गौरी प्रबुद्धः स च भूपतिः ततं दशात
करस्या पश्यत्स्वप्नपश्वे भूतले स्वप्नेनेन वान्तंदवर्णितेन
पवित्रं स्नातो महाराज्ञीमपृथ्वेककार व्रतपारणं ततः
वायुत्पतां पूर्वराज्ञीमधिकसंगमां फलमेकं ददौ तस्य
सा च तद्भुजे तदा ततस्तं मंदिरे तस्यानु वासमल्पोनि
षि तत्पितर्मेनि कुरूप्यपानि तस्याकिलगौरवात् मद्या
प्रतिपदे संप्रत्यान्महारान्याशिषोंतिके द्वितीयस्या कृतेदं

याद्वितीयंकल्पितंफलं सप्रस्याचटमस्याग्रराज्ञीसा
पिकसंगमा उद्यानस्यायपेवहाविक्षंतीसहेशोभते
शीर्षोंताडदापामासद्वितीयमपितत्फलं निसर्गसि
द्धेनारीणासपत्नीषुहिमत्सरः प्रातश्चोद्यानस्यायविलोनं
तत्फलंतमहीपतिं मयैवतत्फलंभुक्तंद्वितीयमितिर
साब्रवीत् ततःसराजाविमनानिर्गत्यातीतवासरं त
क्तंतस्याद्वितीयस्यादेव्यावासगृहंययौ ततस्तत्फल
मेकंतांयाचमानांवसोऽब्रवीत् सप्रश्रयमेतद्याम्रास
पत्नीनेष्टुलादिति ततःसानतयोत्पत्रिहेतमप्राप्य
तत्फलं बभूवकामालंकाराराज्ञीतृसींसदुःखितः
गच्छन्त्यथदिनेष्विन्द्रराज्ञीसाथिकसंगमा सगर्भाभूद
सूतार्थकालेद्वौयुगपत्सुतौ राजापिसततत्प्राप्तिफलि
तसमनोरथः नंदंतिसपरित्यागमीतःहतमहोत्सवः
तयोश्चसुतयोर्ज्येष्ठमिंदेवरतिभक्तणं नाम्नेदेवरते
तंमत्स्यमध्येकेयुताकृति विदधेचकर्माणमसमतिष्ठात्ते
सातया ततस्तस्यापतोभुक्तंफलंतत्तदनिष्ठया श्रुत्वा
ततस्यसाराज्ञीद्वितीयाभूमिमयमनत् श्रालोपकाम
आलंकारासाममर्षासमचिंतयत् अहोश्चदंशतेप्राप्तसा
पत्न्यावंचितेस्तया ततेनस्यामयावश्यंकार्यमत्युप्र
तिक्रिया विनाशयोनतयावेतोदेतदयोसतकृतः
इतिसंचिंत्यसातस्यातद्रूपायविचिंतती पश्चायया
वैतानतत्रवदधात्सनत्यात्मजौ तथातथाववृधेपुत्रदर्ये
वेयपादयः क्रमेणयौवनस्थावतोविज्ञापयततस्ततं
राजपुत्रोसपितरंजिगीषुर्भुजशालिनो अथेस्वभ्रीधि

मुक॰
रत्नप्र॰
२२४

तौतावद्वावेंसंप्राप्तयौवनौ तद्गुजातिविफलानेतावित्र
तौकथमास्वहे तत्रियस्याजिगीषस्यदिग्वाहूयिक्षु
यौवनं अत्नोविजानेरयुनातानदिग्विजयायतौ इति
रत्नोविंदः अन्वाराजाहादेशोनुगम्यतः यात्रारंभपरित्या
गसेनःसविदधेःतयोः तयश्संकटंजातंपुत्रयोःस्याद्रटं
विका स्मरतंश्यानिंहरादेवीतयातनोहिमेपुत्रौ इस्मर
स्रासतेराजायात्रायेप्राहिंणोत्तनौ पुत्रौसैन्यैःसमा
मंतैजनन्याकृतमंगलौ निजमंत्रिप्रधानंवपश्चान्मा
त्यामहंतयोः प्रत्नासहायंविहजत्रान्नाप्रथमसंगमं
अद्योतारराजपुत्रौहाभ्रातरौसबलौक्रमात् गत्वाप्राचीं
दिशंपूर्वंजिगीतुप्राज्यविक्रमौ तत्राप्रतिद्वंतोवीरोपि
लितानेकपार्थिवौ तेतंसिद्धप्रतापोजोजरमतंदविणं
दिशं तांचवातीतयोःश्रुत्वा पितरौतौनतंदत्त जत्मा
त्मापरमातातत सोत्तर्विद्वेषवह्निता पत्नांश्यांभुजदर्पि
णाप्रथ्वीजित्वानिहत्यमां राज्यमदीयंस्त्रीकरिष्यत्यत्रा
श्याविचिंत्यतं तयुंयमपिभक्राश्वेतदेनावतमस्तनौ
प्रविचार्यैवपुत्राभ्यामिनिदहंतयातभावपि इतितन्कट
कस्थेभ्यःसामंतेभ्यःतथाशावः राजाद्वेषंमयाराती
तन्नानेवाभिलीलिसा संधिविग्रहकायस्थेनाहतेना
र्थसंततयेः अपोयुकाम्यालेकाराजसमजलोलवहारके
सवगुप्तंतयोर्नावाकरंकराजपुत्रयोः सामंतेभ्योस्ते
तेभ्यःतो लेखंलेखहारकः तेवाचयितातांसर्वराज
लोनिस्ककर्कशां विचिंत्यतोप्रभोराज्ञामबलंयामवे
त्यच रायौभिलताःसमंत्रातिहंतेनोत्सपात्मजो विव

शानिभ्यांयंवक्तुमनह्वणावर्जितावपि तच्छ्रुत्वैवतत्कथा
देकस्यमत्स्यदेशागवात् तौसमातामहोमंत्रीराजपुत्रौ
महास्थितः बोधितायथातत्कुमारोग्र्यवरवाजिनः प्र
पसारितवांगुप्तंतत्कालंवटकात्ततः तेनप्रसारितौतौ
बध्वजंतौनिषिद्यतपुत्रौ विंध्याटवींविविशातुमार्गाज्ञा
नात्पमात्मजौ तत्रराजावनीतायांक्रमात्प्रक्रमतोस्त
योः मध्याह्नेतिरुषाकांतौहस्यौयंचतमामतः सव
मातामहोहद्धः दूरंरसलाशुकनालकः विपद्यताप
मक्रांतश्रांतयोःमश्रपतोस्तयोः सुतागमोकयंपित्रा
गमितासुदशामिमां सकाममकुर्वतानंतौहृष्टामपर
मानरं इतितौतत्रशोचंतौदुःखितौभ्रान्तरौततः प्राक
पित्रैवोपदिष्टंतंदेवींदृष्ट्वनरंभिको तस्याश्चामप्रभा
वेनशरण्यायास्तदेवतौ विगतक्लमतृष्णाबलितौ
बभूवतुः ततस्तत्रतयाश्वस्ताविनातप्रिश्रमौता
मेवपुत्रंईप्सितसिद्धिदायिनीं तत्रप्राप्तौतदग्रेचप्रा
तरौवातुभावपि प्रारेभतानिराहारेतामाराधयितुंतपः
अथानेनैवतत्रसामंताःकटकोविलः संभूयपावदा
यातितयोःपापंविकीर्षवः तावत्कृविद्रदृष्टुविचि
त्वतौपिसर्वतः तौसमातामहोतुष्टापिराजपुत्रौपला
यितौ ततःसाशंकातत्रभेजंसेवौपितेभयात् राजस्त
स्यपरित्यागमेतस्यांतिकमाययौ प्रहृष्टपोलोकांश्चयथा
यथावृत्तांतमब्रुवन् सोप्यतदुदात्तदुर्गमाहूतकुटकाहनवम
ब्रुवन् नेतेमत्याहितालोकावांछनालंकिमत्यदः शृणुत
किंनपुत्रावपिजानीथवालिशाः मदनत्पुनःप्राप्ता

वहन्तीमिवार्थसन्ततो गुप्ताभिमेतोहन्तावैवमक्तैनैःसैसन्त
मदितौ माहामहेन्नव्रतपोद्दर्शीतंमेत्रिनाफलं इत्युक्ता
तान्समामंतान्कायस्यंकृत्स्लेखदं भार्याचकाशालंका
रांजाहत्कार्याधिविधायिनी जेपलायितमध्याशुकशाङ्गाः
नाथभूपतिः सम्यक्षमुक्षयथाहङ्गंयथावद्विशृहीतवा
न् भृशंहस्तौविक्षेपपापांतांपुत्रवातिनीं प्रविचार्यतम
र्येत्रंमतिर्देषांदत्याथिपा महस्साहिकर्यंपापंकर्यंमा
भृशुपन्नये येवतेराजपुत्राभ्यांसहगतावभूपागताः
सामंतानान्यवार्यांतांनत्पदेसन्स्पोदयधात् नसैवाव
वातामात्रिषमनतः पुत्रयोस्तयोः नन्मात्रोमहत्तःखा
नौधर्मासक्तोविकोक्षयत् तावच्चराजपुत्रस्पनपसामा
भुजसमा नस्यैदेवदसेनस्पत्तहामूर्हिंयवासिनी दत्वा
वावक्त्रंस्वपुत्रेसासात्वांदेवंसमादिशत् अस्यप्रभावात्व
कृस्यपात्रंजेष्यासिरुजेयात् विनयिष्यसियाकिंचितव
मेयत्स्येनतव ह्यावश्येनतवपुत्रामिहामेदिमवाप्स्यथ
इत्युक्त्वांतर्हितायांवदेव्यांनसंप्रबुध्यसः ततोदीवरसे
नस्तेहत्यस्यावद्धमेवतन अत्यावद्धेनतत्पृष्ठवर्णितेनव
मोत्कं शाश्वाशाप्यवक्रेनपुत्रकाधान्वर्णितेनपारणं ततः
प्राणस्यदेवींतांनत्यसादरूपतत्क्रमः स्वपुत्रस्तवहृदस
मस्तंप्राणायपीततः गत्वावहृदंसेप्राप्यदेकंपुत्रवरंम
हत् उर्वांतमेकाश्रावक्रंतिंहमपथर्यहेः ततोराज्ञंदे
वशौकंपानेनोहारितनसं ममवश्यामचवीरोस्यपुत्रस्य
ल्यांपतिंवसः इत्थंलपुत्रंनामनगरेराजमाथिपः
गृध्याहेयमदेहाणायः स्वामीनः शाक्यमरेनः इत्युक्तेर

तस्मात्तेन यमदंष्ट्राजितोऽसमया ततो देवरक्षितो नाय संप्र
बुद्धं प्रपन्नवान् तेन तं वनं हास्यं राक्षसं महाभुः
जः एकावज्रप्रहारेणाक्षिराक्षिर्नाम्य पाटयन् ते रहवा
राजभुवनं प्रविष्टोऽनः रक्षसोऽसः सुरसिंहासनस्थं तं यम
दंष्ट्रानिशाचरं दृष्ट्वा वोरगुविवाम पार्श्वस्थितं वराग
तं ग्राक्षितेन तर पार्श्वस्थं कुमारी दिव्यकन्यया दृष्टाव
सोऽभिकामार्यं रवज्रदृष्टोऽरणायतं ग्राहृतं वांसवतस्यो
त्वद्भाकृष्य राक्षसः एतस्मिन्नवनयोः युद्धे क्षिप्राक्षि नाय
राक्षसः तेनैव देवरक्षितेन पृथ्वी गह्वरं जायत ततस्यमा
यामालोकान्तस्य पार्श्वस्थितयानया कुमार्याहृतं संहा
सहर्षितेनात्र रत्नया सराजपुत्राक्षिप्तैवरवद्यसत्यतः
क्षिप्रः भूयः वज्रप्रहारेण लघुदृष्टोऽहि धाकरो तस्यास्य
तं तमात्यरक्षः प्रतिसमायया नाजायत पुनर्वृथा
तेन रक्षो व्यपादितं तत् ददेन तस्मिन्नप्रत्युष्टेन तद्वरस्तौ कु
मारिके सानुजो राजपुत्रो सोऽपविषमाद्यदृष्टवान् ।
आसीत्किमी दृशीकुमारिं पुरे ह्यस्यैकरदितः राक्षसो
यं पुत्रावेरहदेतासिं किंवन्यष्यतः एतच्छ्रुत्वा तयोर्मध्या
त्कुमारीसा च गाढं तं अस्मिन्सौलवीरवीरभुजो नामाभ
मदृपः एषामदनदंष्ट्रेति भार्या तस्य च वासुना नृपः
यारावसैवेत्य यमदंष्ट्रेण भादितः राक्षसोऽयं पुत्रावेर
सद्रूपेतिन भादितः एवमदनदंष्ट्रा भार्या च निर्दना
त्मानः ततो विरक्तो रम्योऽस्मिं पुरे निर्माय कांचनं शृङ्गा
ते ष्टोन पाकीडज्ञाता पार्श्वपरिष्कृतः अत्र देवाव ज्रदंष्ट्रा
त्योवनीयमस्य राक्षसः भगिनी कन्यका दृष्टेनायिस

योनुरागिणी अतोहं तेन सिंहचूडेन समं देवतदिदाराधनाउ
पयक्लमसमायपुत्रेश्रममसमर्पिता एवमुक्तवतीं विह्व·
लेष्वासपरिणीतवान् तामिंदीवरसेनोथ्यगांधर्वविधि
नानदा तस्यांचात्रैवनगरीदेवी विद्युत्प्रभाचनः चिंति
तोपनमझेगरुत्नदारोनुज्ञाबितः एकदाचकनीयां
संभ्रातरंव्योमगामिति सचहर्षचिंतारत्नस्यप्रभावात
ध्यानतिर्मिते विमानेवीरमारोप्यसोपिस्थानेनिश्च
यं प्राहिणोदेतिकंपित्रोसोदेनावेस्नायतं सोपिग
त्वाविमानेनतेनाद्रिषाद्भिदापस्मा पुरीनिष्पामसेना·
त्वांपितः प्रापदिरावतीं तत्रतेनानंदयामासपितरौद
र्शनेनसः तौ च हृद्यतमप्रांतेनाचकोराविचंद्रमः
उपेत्यचाप्रिपतितः पर्यपालिंगितस्तयोः निरासह
क्षतोशंकांभ्रात्स्वकल्याणवार्तया प्राशंसतं वहृद्गतं·
एतयोः पुरतोखिलं आपातहःस्वसारमांतभ्रातृरा
त्मानमपवच शुश्रावचाचविहितंतनाहर्षापपयातयो
हेमप्रभापरमाश्रातदात्मनाश्रायकेतवं ततःपित्रो
स्ववचनाधुकोमाताचविह्वलः तस्यांचनिष्क्रामसेनात्र·
शृण्वमानोनतेनसः पानेकर्तिपयादेवहर्षेहःस्वप्ना
शंकितः भ्रातरंप्रतिसोत्कभ्रपितरेमस्थापितनृपत्न ग
च्छामिपुत्रकइत्यंकं दामभिधायानयाम्यहं भार्येदेवरमे
तेनमनुज्ञानेतोदितानमां तत्रतांतमनसैवनपित्राष्टु·
र्योत्कंकेनमसः तनत्याचविमानंसंतेनदेवाकृतानमनवः
प्रायादनिष्क्रामेननत्योकेनाधिलपुरंपुरं प्रातस्पनत्रा·
प्राविलत्स्पभ्रातलपानमांदिरं दहर्षोतत्रतिःसंततमाति

तस्थितमग्रजं रुदन्तोपरेन्तिके खड्गदंष्ट्रामदनदंष्ट्र
यो: किमेतदिति संभ्रान्ते पृष्टे तेन मधीमुखी जग
दा खड्गदंष्ट्रा मा निर्दयापरयानया तस्थुरस्थिते मापि
स्तातगतायमेकस्यानया तच्छ्रुतायं महारंतनदोम
दनदंष्ट्रया तणान्तावागतावाहं मातादेतेनया
स्थितं एतयापुत्रकमहारं दंवाघ्रावनिरभक्षयं तनो
तेनतापेन तनियत्यावाविलंव्यया ईर्ष्यामोहिता
स्पर्थेमहमेवमविनयं अहेरामगाणयेवमामयंभ:
ञ्जेतपरां एतेस्य खड्गमाहात्म्य कतोदर्पोयमीदृशः
तदस्यगोपयाम्यनमितिसंचिन्त्य शून्यया एतस्य कृ
तिपायादित्रास्त्रेय्रसिंदयोनमया कलंकितश्च खड्गो
सोपानश्चेद्दशामिमां अनुतापान्निवाक्रुष्टात तोम
दनदंष्ट्रया अस्थितसांवमापिवदयोः शोकांधवेत:
सो: मरणाय विसायणायागतस्त्वमिहाधुना त
दृष्ट्राणनमेवेन खड्गेनिस्त्रिंशकामिके अत्यर्थेना
नियमोमां मेते नैवविनिपातय इत्युक्तास्तनयानिष्क्रा
मेनोत्रपाप्तजायया नागदवध्यामनागातो छेदमे:
सुविन्नेन शिरेः सैवकार्यीमहेतोनाम्यं राजपुत्रनवात्र
नः वमपमादरोपनदेश्यात्सविमोहितः अस्या
वा खड्गदंष्ट्राया मंनव्यानामयरापिता एतच्छ्रापाव
सीर्णाना पुत्रकवाविर्स्टविते एतेवाप्यतवश्रातः
पूवभायेतदेशापि तत्प्रसादयत्नामेव दीवीमभिम
नाश्रये इतितेत्कालमुद्रानामतविदात्मरवती अ
तानिवहनेतिष्कालःमेनःममणोद्यमान अाकृलेव

विमानेनखङ्गीनागनिकलोकितं खङ्गतेविंघवासि
न्यापादमूलंजगाद्सः तत्रसूर्योपद्दारेणतोषयि
छत्रपोषितः देवीनाछन्नामतांगगनादवसृणोत
गिरं मापुत्रसाहसंकार्षीगच्छजीवतनेयजः नाय
तेनिर्मलःखङ्गोभग्नानसृष्टातेनत्व यतहिमंच
वःश्रुत्वातत्तेणंनिष्कलंकम्ता श्राङ्गंहसाकरेखङ्गं
कृत्वानस्याःप्रदक्षिणं मनोरथमिवाकृत्यविमा
नेस्तिडमारुरुतत् श्रावगामोत्सकोनिष्काममनःशे
लपुरंसततत् तत्रदेवालयेतंसद्योलक्ष्मसंस्तनमग्रजं
तत्राहमादयोःसाश्रुःकंठेसाध्येनमग्रहीत तथा
नेत्रदितोभर्तैषुभर्तेपादयोस्ततः निपत्यश्रातृजा
येनमतिष्कामेनभूवनः श्रेष्ठेदेवसेनायष्टिकेतेसो
ग्रजायतत् । नाकृष्यात्तखङ्गदष्टुःश्रोपश्रोतयंसिंहघो
षच शृङ्गावधेनतस्यानुरागात्पितैरोदर्शनोत्सुको मा
यामपरमात्रावकृतोतातस्हेयागदा ततोभ्रातृतोपि
तेखङ्गदृहीतातत्प्रभावतः यायाततमाकृत्यविमा
नेस्तमहाद्युमः सहममंदिरोभार्याहृयेनसहसानु
जः नामिंदेवसेनःसांतःपुरीमामगादिरावती तथा
वतोपितभसोविस्मयालोकितोजनैः राजवेश्मपि
तुःपार्श्वविवेशसपरिच्छदः तथाभूतसुपितरंतं
दृष्ट्वामातरंचसः ययात्तपादयोःवाष्पधाराधौत
मुखकमलयोः तौचतंसहसाहृष्टपुत्रमाश्लिष्यसानु
जं अप्रतेनेवसिक्त्वारोमांचपांविर्वाणमीयतुः दिव्य
रूपवनज्ञाएनपश्राभिवंदते स्वप्नेनमनेपश्यं

तोप्युत्सवमभिनंदतः कथाप्रसंगाद्बुद्धावृत्तस्यैतेषु
वेतिमिते दिव्यवाक्स्थितेभार्येपुत्रस्यैपरांतुदं
विमानभाविसोवर्णमंदिरानयनादिना प्रभावेनत
तस्यास्यविस्मयेनतंदतः ततस्ताभ्यां समाहितः पित
भ्यांसपरिग्रहः आस्तेदेवसेनोपि प्रदत्तजनतोत्सवः
एकदावपरित्यागसेवितंजनकेलयं विज्ञाप्यसाग्र
नः प्रायात्पुनर्दिग्विजयायपसः स्वद्वप्रभावात्तिव्याच
पृथ्वींकृत्स्नांमहाभुजः आयपौहेमरलपुष्यरत्नाया
स्तत्पृथुजां आवापवरीतांतिजांविजितयाभया
त अनयातइवोढ्तसैन्यधूलिनभाद्भुवा प्रविश्यपर
नधानींचपित्राप्रत्युद्गतोथसः जननीनंदयामाससा
गुणाधिकसंगमां संमान्यराजलोकंचसभार्योदृजना
निनः नेदेवसेनस्तत्यमोदीनानयाहितं अन्येधुस्त
त्करद्वारेणापर्यन्तावमोदिनी पित्रेसराजपुत्रःस्वम
कस्माज्जातिमस्मरत् मयाजातिस्मरतानानतादिदंश्रूण
वाक्षितेः आर्यनूपुरं नाम समातोहिमवःपरं तत्रा
रम्यपुरंनाम्नेरतांराजाविद्याधरेश्वरः कंबुवत्यं भिधा
नापांदेव्यांतस्यस्तोक्रमात् जातौद्वौपप्तसेनस्पृग्पसे
नस्पतहुणौ पप्तसेनेनयोप्रस्पाराद्धपंहृतवतींयतां कं
न्यादित्यप्रभानामविद्याधरवरात्मजा तद्वुडातद्दृपस्य
नानाम्नावंदवतीस्वयं पत्याहृणीतकामातांतेविद्याधर
एककन्यका द्विभार्योसःसभापश्यतेनोनिशक्षिविधत स
सपत्नीसौख्यादित्यप्रभयाभार्ययानया शेषोपभार्यां
कलहंसोपकुंपाक्रोमिनावदं मयोवनायगच्छामिनिर्वे

हक·
रत्न·
२२८
228

इत्याख्यातं तथेति तत्रान्ते हि मेतुलाहृतिनिर्बंधनोद्भूतः
जनकं प्रणम्य सैन्यसंगगृहमासेनैकागाद्दृष्ट्वा सोऽपि तं तद्दुष्कृ
ऽःसमार्यमशापयत्पिता किं तेन पापवेनेगच्छमर्त्यलोक
मवाप्नुहि तत्रोपाकलहासज्ञाभार्यादित्यप्रभातव
राजसौगंधानिमासायवज्ञापैवभविष्यति हितीयचं
द्रष्टेवाद्यापिरक्तानिवलभा राजसीगादसीभूताभो
बोधाम्पतिश्रियं साभिलाषोऽनुमंत्रंबानेपड्यलब्द
योमया तदेषदूषयसेनोपि भावेशाधेवनतवे हि भार्य
वकृतत्ताः स्वकिं विज्ञापिवामयासि प्रवगज्ञाविरम्य
संशापान्तमकरोत्ततः राजपुत्रो भवोत्पुष्यांगि निवाप्तु
योप्रदास्यति यसानदासहासीभिः जातिस्मरावभ्यो
त्रासे इतिपित्रोदितेन तेन पद्मसेनोऽनिजेनतः तत्काले
महतैवगौरणमर्त्यलोकमवातरत स पद्मसेनस्ततायस
हेमनाम्नः स्वतः स्व नाम्नोहेव्रसेनश्च कर्तव्यं चकृतं स
या योग्यदूपसेनः सविद्याधरकुमारकः अतिष्ठात्ते
नद्वेपवत्तासः मानुजपवने याभाद्दित्यप्रभाभार्यायां
वंचद्रावतीतिस विहेतेदेहत्याब्रह्मदत्तवाडिके
स्त्रानीवाप्यमवापिमाम्राः पापस्पशाम्रतः तहज्जामो
व्रपंतानतिसंवेद्यायरंपूरं इत्ससज्ञामसमं भार्याधान्द
भिः स्वप्नतानिभिः स्वपेवमानुषस्तृनं मूत्राविद्याथ
राज्ञ्यभिः श्रुतान्यपिचोऽस्वर्णोकृतंकेदायितावृत्यं सानु
नः प्रपितामान्मानिसंवेद्यायरंपूरं नत्राभिनंदितः श्रेय :
श्वज्ञामेतवसंमानिः ब्राह्मणोरम्यवाप्राग्रदूपसेनेनस
गतः स्वाभयपामेवानासो भूपोत्तानाविकृतंत्रोयां आदित्य

प्रभयावंहुवत्सावसह्रनिर्वृतः । इत्याद्यागोमुखो
क्ताः कथाः कथितवान्सखिः नरवाहनदत्तोऽवाद
सचिवः पुनः इत्यस्यामहं तामेव महाक्लेशलब्धो
स्यः प्रत्येष्टान्तिके पान्देवक्लेशो वापदयोपि वा हं
त्नप्रभा देवी विद्याधरात्मजा पालिनः कर्णीरिकां
राजपुत्रां अक्लेशान्नमवाप्स्यामि ।। इति नरवाहन
दत्तः श्रुत्वा सह वत्सगोमुखवचस्यनुरागात् प्रकामम
पत्नीनामिव हासपरिश्रमः सततं सहितः । गन्धं व
नवकलहंसजितराजहंससङ्कथासरसमीतलध्
विवरि श्रास्रावलेपनसदाडिमरम्यो रथः सायं स
तोविकचवारिजसाससमाट । तस्मिन्नपत्यहिमगिर
रिहिताकाते समपचीभक्ता हृत्वाहारं वरभिः मधु
राहारहारिपफलैलैः सत्यामाधे संस्तृकिसलयाः
तीर्णशय्याप्रसुप्तं तस्मीरेतागरजनिमनयोः सचिवस्ते
षास्तुतः ।। ।। ।। इति महाकविश्रीसोमदेवविरचि
ते कथासरित्सागरे रत्नप्रभालम्बके सप्तमस्त
रङ्गः ।। ।। ।। आदितो
द्वाचत्वारिंशः ।।
ततः प्रातः सरित्तीरात्तस्मात्तस्यापरेऽहनि नरवाहन
दत्तस्य गोमुखस्य प्रस्थितोऽभवीत् वयस्यमानेकाप्य
द्वाख्यातेश्वदलावरा कुमारी दिव्यरूपासामेत्यसमे
मध्यादिशं निरीक्षितो भवद्वयस्तं मिनः पीत्वमवाप्य
कि श्रेष्ठा सीरेवनां नम्यं प्राप्य पैनगारे महत् विश्रान
स्तत्रचाक्रेशपात्याप्यकश्वैरसंभवं पुरं कश्चैरिकां प्राप्य

स्यवतां राजकन्यकां इत्युक्त्वा मां निरोधुन्तस्याः प्रवृत्ताया
स्मितलतां पश्यं तदुक्तवन्तं वीतः प्रोवाच गोमुखः
देवैवं तु गृहीतस्त्वं देव किं तेन लिङ्ककारं नविश्चितमक्षु·
क्षणाभवसीत्यतिभीप्सितं पवनक्रवतानेनगो·
मुविक्रमपाश्चि नरवाहनदत्तः स प्रायात्तवरः
ततः क्रमात्यापश्च जलधेरुपकंठनिवेशितं श्रुद्धि
स्फटिकनिभाकालप्रतोलीगोपुरान्वितं मेवीभमयसौ
वर्णराजमंदिरराजितं नगरं विपुलाभोगं भूमंडल·
मिवापरं प्रविश्य तत्र विपणीमार्गेण सद्दशाच का
खुपंचमस्वरं बौद्धमानं सजीवविव्र् वर्णविलासि
नीपौजनं तत्र तिनविस्मयं विज्ञायमानं निर्जीव इति वा
स्फिवहारवं क्रमाद्गोमुखसखः सोऽनकं राजवेश्म·
नः प्राप्य तात् द्वारमेवात्र देवस्य प्रासादं विलोकयन् वि
वेशोवाञ्च सौवर्णपुरस्तंभकशोभितः ग्रंथं तत्र स
विवः सोऽपश्यत् राजमस्तनः तत्रायंत्र प्रतीहारवारनारी
परिश्रितं तगातां स्पदने देवतं नेषा चेतनमेककं इंद्रिया
णामिवात्मानमधिष्ठात्र पाथितं रत्नसिंहासनासी
नं भगवंतं पुरुषमेकं तत सोपितं पुरुषं दृष्ट्वा इत्यमाकृति
कारयितः विधाय स्वागतं तस्मिंतु पादेशापदासने मपे
क्षकोपविश्य प्राकुः कथं किम मातुषां दंतांमात्मना
द्वितीयः सन्निवंधाज्ञाश्रममवातितिः ततः सोऽपि बहुत्रां·
तं निवेद्य तमस्थोवनः नरवाहनदत्तस्य प्रछन्नपक्षाशरु
बं कत्वं कां विस्मापितं त्वं पुरेनेमह्रकन्यातां तक्षशाम
प्रभालसः मोरं तत्प्रपंचकमे ग्रस्तिकां वीतिनगरारी

योवनगुंफिता कोवीवचनप्रावधामदलेकृतिगता
तस्यांबालबलाख्यासिकायांख्यातोनृकीर्तिः केशो
बद्धाकृतायेनचपलाश्रीभुजार्दिता तस्याबुल्पयांवा
तदातोभ्रातराडभौ मपिप्राणीतदर्वादिमापायंत्रावि
वदातौ ज्येष्ठः प्राणधरोनामवेश्यविसनविलवः अ
निष्ठकष्टस्तनकोनाम्नाराज्यधरःप्रभो तेनभुक्काधनं
पित्र्यंमत्स्रातः सर्वकिंचन भक्तंमदर्जितमपितेहाडेण
पितंमया ततोसिसेोनिव्यसनीवेश्यापार्श्वेर्थजिह्वीर्षया
ह्रतपंत्रवहेवाहमर्पर्देमत्रगंभ्रथात् तदूमवृगलेरज्ज
वंदमधेरितेरिपि राज्ञोबाहुबलस्यात्रकोशपर्चव्र
येशानः गवाक्षेणप्रविश्यातः श्रीवापटलकास्थितं
आदायाभरणंतस्यमत्स्रातुःदृस्मामसं तच्चविक्रीय
सोधंक्रमहेपहः मदवेश्यया तस्यैवादतिर्वाशोकमनु
सानवधूपतेः वार्यमाणोपिचमयातात्कार्याद्विरम
त्तः कोहिमार्गमगागेवाव्यसनंयोनिरीक्षते तथाऽ
वनुधमाणोपिराक्षिप्रचलितार्गले निर्गत्यकेराजगेहे
हिनानिकातिविद्ययात् विविएवंधनंप्राज्ञं दुकृतंमतित
ग्रोयिकाधिकं तद्वांडागारिकोगवाक्षं दत्वानिवेद
यत् राजापितेनपात्रातोश्वरत्तकोजातयतोनिशि को
शागस्यापयामासतच्चतस्थमेवोदितं तेनिशीथेप्रवि
शेतोगवाक्षेणारक्षकाः मद्भ्रातुर्यत्र हेमोह्यागमपश्य
द्गवंदितो यंत्रग्रीवापरिभ्रांतोवहूपात्तविभूषणो
भितरद्गरगृहीणांवरारेदार्यीयंतेप्रगे तत्कालंचसम
ञानातेषोवावादीतमसंभ्रमः भ्रातर्दृष्टोतोदसोहोम

दीयोगंजराद्दिभिः रज्जुहिशिरथिलीभूतायंत्रेस्त्वलाव
कीलिका तस्मादितोपसर्तेऽमधुनैवावयोर्द्दयोः चौ
रावितिनिष्टम्हणीयातस्मात्तदुड्डानपीदृशौ श्रावामेवद्दिवि
ख्यातौमायायंत्रविदावुभौ वानयंत्रविमानंचनन्नमाल्ली
हंसोत्थं योजनाष्टशतीयानिसकृत्ताद्दिनकीलिकं ते
नद्दंवज्ञावोद्यविदेशमपिद्भः खदं पापेकर्मेणप्रवृत्तानः
हितवाकेतुजनः स्तवं यत्नयानहृतेवाक्यनवद्धाति
बुद्धिना तेसेवभयाकः अस्तेनोयोर्यंत्रम्नुपपापिति पव
नुन्नसमारोहहिमानेव्योममाभिततन् समेप्राणधरी
भूत्वानेदेवमकुटंविकः अहंनद्रोपितेनाचनारोहवद्
भिमते ततस्तेनावनुत्यनसप्राणान्ह्मापिहतः गते।
प्राणधेतेतस्मिंवहमत्रुयेनामति प्रभातेभाविसंभावि
राजतोभरमेककाः अहत्यनकृतेत्पसिंवानयंत्रविमान
के डुतंततोगतोभूवं योजनानांशतद्वयं प्रेरितेनपुन
स्तेनविमानेनखगामिना ततोपियोजनशतद्वयमन्य
स्त्वगामदं ततःसमुद्देनेकतुंगांकात्पन्नविमानकः आ
हत्यतकृतेत्पसिंवानयंत्रविमानके डुतंततोगतेभूवं
योजनानांशतद्वयं प्रेरितेनपुनस्तेनविमानेनखगामि
ना यज्ञांवतनिरुपायं शून्यपुरमिदंकमात् कौतुका
त्प्रविष्टोहंदेवेंद्रराजमंदिरं वस्त्राभरणशय्यादिस्थि·
तोपकरणोचितं सासंबोधानवाण्यंगास्त्वानोभक्ताप
लात्पदं राजप्रायागतेनारात्रावेकाकीसमचिंतयम्
निर्जनेत्रकिंकरोम्यहंतत्पानदेवजचित् अन्नामीतोगतं
मादिमयंवाद्दवलाद्वयात इतिसंचिंत्यसंमृड्यंतिंशां·

तेदिव्यरूपभृत् पुरुषोवह्निगणादुत्थसद्मेमामेवमादि
शत् इहैवभद्रवत्सत्वयागंतव्यंनान्यत्रत्वया अत्राहंका
लेवाकल्पस्यानंतमस्मिन्पुरे तावद्धिरण्मयेषुरत्नपात्रेषु
परितेषुमे अपतन्खाद्यमनेकरशालिभक्तादिभोजनं चिं
तितंचिंतितंचान्यत्सर्वमभोज्यमुपानमत् तद्भुक्त्वाचाहम
भवंदेवातीवहृष्टचित्तः ततोगृहीत्वेममयास्थीतिरस्मि
पुरेप्रभो चिंतितोपनमद्राजभोगेनप्रतिवासरं भा
गीपरिक्षुरोवामेचिंतितस्तत्रातिष्ठति तेनपंचमणेत्रा
येतनःसर्वकृतोमया इतोहृागत्यतदापिदेवैकाकी
करोम्यहं राज्ञोलीलायितेराज्यधरोनामविश्रवेशात् त
हेतिमित्तेजाकिम्भवेतोयचुनर्दिने विश्राम्यंतत्यथाशक्ति
परिचर्यांपरेमायि इत्युक्त्वानत्परोयातंतेनराज्यधरेणसः
नरवाहनदत्तोत्रनीयतेसमगोपुरवः तत्रवापीजलस्ना
तोवारिजार्चितभूर्जेदिः तोमष्पसपरारहारभूमिवशापि
तोभवत् भुभुजेतत्रचाहारांष्यतोपस्थापितःशुभां ते
नराज्यधरेणाभूत्स्थितेनसमर्पितकः ततःकेनाप्यह
हेनप्रसह्याहारभूमिकः अनुतोषलसंभोगंतस्योपी
तामथःस्तवे अथचिंतामणीप्रख्यपूरमादात्पारिवीसि
नः भुजैराज्यधरेणान्नंसमभैजैपाययनोत्तमं कपूरिका
तोवाकानपरिवितिष्ठचावतेकथां प्रष्टुंतमद्भवीद्राज्यधरो
रपथपूनस्थितः किंततिहासिकल्पागीमाप्यसेवेमि
तोप्रियां उदारसत्वहृणुतेस्वयोरहश्रीरिवांगना प्रत्यत्त
हस्ममेताद्दिनथाचश्रुणुवाक्मिते यःसकोवोपतिर्बाहुः
शालीवाजामपोटितः तस्यानुवीर्येलोभात्यः प्रती।

वृक·
रत्नप्र·
२३।

231

हारोर्थवानभूत् तस्यमानपरानामभार्याभूद्रूपशालिनी
सोर्थलोभाद्वणिग्धर्मालोभाद्वीपेषुविभ्रमन् वणिज्याः
व्यवहारेषुमग्नोभार्यांनिष्पुत्रकांतां मानिस्वांतिपितृहरूपाः
वणिजाःसख्यवाहरत् मध्रेणाप्युत्तत्कनारूपेणवचनेन
वराजाम्बरत्नवस्त्रादिविक्रयंपंथिवियत्नसा तेनसोपवयं
हृष्टासोर्थलोभोर्थमोदत्त एकदावाग्रतंस्थानागाद्हराहेः
शांनरावणिक महाधवधनोनामप्राज्ञोदेशांतरादिह
प्रियेवाजिसहस्राणिपंचतःसोहमानय क्रीतंमहद्धनु
रमाणांसहस्राणितथाद्दृष्ट्वा यावत्सप्तसहस्रैस्तैस्तथाहे
ष्यापिपंचभिः करोमिदर्शनेराज्ञोवणिज्यादिदथामिव
एवमुक्तार्थलोभेनप्रेषितातेनपाप्मना अगात्साअनपराः
तस्यपार्श्वस्थवधनस्यसा मार्गितिमवशूलेनतावस्त्रस
हितांहयान् रविनःस्वागतातस्याब्रूपान्यनवदत्त्वमः
स्ववतांकामविवशोनीतैकांतेब्रवीद्वणिक शूलेनवस्त्र
मेकंतेहयंवानददाम्यहं सतामितिवाजिनांपंचसहस्रा
णिचवासंसा इत्युक्तासोधिकेनापितांप्रार्थयत्सुंदरी
स्त्रीडुनर्गलेवेश्यासकस्येष्टानोपजायते ततःसाब्रत्पवो
वब्रांपवंएकाम्यहंपतिं अत्रापिचसत्यानमांप्रेरयेदिति
लोभतः इत्युक्तौतुगृहंगत्वापत्येतस्मैनदब्रवीत् प्रियेव
स्त्रसहस्राणिपंचवाजिशतानिच एकस्यायदिलभ्यंतेऽ
प्यारोपलदत्वकः नहस्मापार्श्वेतस्यादिप्रभातेद्रुतमेवयाहि
तच्छ्रुत्वावचस्तस्यभर्तुःकापुरुषस्यसा हृदिमानपराज्ञा
तविचिकित्सांचिंतिनमन् दाविक्रयणंपापंदीनसत्वं
धिगस्तिमं वंसमपवमन्तोमेयोमामस्यशतेर्निशां चीः

नृपहस्तं दत्वैव स्वकीयां गतिकामुदारधीः । इत्यालोच्या
त्मने दोषः इत्युक्ता च ततः । अभर्तोरमगात्स्वगृहं
स्वधनस्य सा । सा च तामागतां दृष्ट्वा दृष्ट्वा दुःखवत्तनया
विक्रीयमानस्तत्प्राभेरमेलां मन्यथतां । सा दृष्ट्वो स्वार्थ
लोभाय तस्मै नत्पतये दुतं । नक्षुल्लकभूतानर्घांश्च वस्त्रा
णि च यथोदितं । अथास प्रत्यानया साकं शूर्णिकामः सत्वानि
भूतेयेव विरपाद्य निजः सम्पत्फलाश्रिया । प्रानस्वाद्धाय
कोऽस्त्यानर्घ्यलोभेन निस्त्रिंशं जीवेनैतेन प्रहितां सा
श्यमानपराब्रवीत् । विक्रीतास्मि तात्येन भूतानस्यक
स्यं पुनः । भार्या भवामि निर्लज्जा मम यथा किमहं तथा यु
यमेवममकृत्यं येन क्षोभं मद्दृधना । यया नेव न क्रीतास्मि स
पवाहृपतिर्मम । इत्युक्ता तेन या भत्यानतो गत्वा तथैव
नत् । अनर्घ्यवनर्घ्यलोभाय या कांतस्यासुधोऽस्मृवः सत
ष्ठुत्वा बलादेष्ट्वारान्वितं तनराधमः । ततो हृत्य बलोऽत्ता
मवशस्य तमभाषत । नाम्ना स्वधनात्त्वमादानेतं
शाक्येनेवतया प्रवीरस्य नतस्याग्रे नवपश्यामिधी
रतां सद्वित्यागात्तुराणिण्यानार्यास्तूरीकृतनस्तया व
लीव बलिभिश्चान्यैः प्रक्रामित्रैः समागतः । तत्र कार्य।
णविक्रीतविविक्रूटपितेताडितः । अयमानाविकृत्स्ना
रेगार्हितः क्रीवताग्रतः । न च शक्तो बलीनाहं कवमि
त्रबलात्वितः । ततः कृपान्वितं समर्थः स्यात्र स्वप्तस्यार्थितोत्र
ये राजाव ज्ञोप्येतुद्दातेदारविक्रयपत्रकृतं । ततः सोंभ
वभूपेऽपि माहत्यायत्तात्स्याधिष्ठितं । इति मत्वानि धडो
पिक्रोधान्मत्वासमेकः । यावत्कुक्रात्यर्थलोभोऽग्रहं स्व

स्वधनस्पृहः तावत्तस्य समित्रस्य सैन्यैः स्ववधन
स्यनत् सैन्यं नरेन्द्रनिर्गत्य हृत्वा भगनमभूत्तस्य तत
पलायनः प्राणात्सोर्थलोभात्स्वपातिकं धारास्वधन
नाशेन वाणिजा देवमेत्यता: इति कार्यं निजमञ्चावस्वपं
निष्कृन्तर्नेपः स्वपाप्मैश्चरवहृहं सततम्स्वधनस्पृहा त
तः संधाननामानं मंत्री राजानमब्रवीत् यथा तथा त
थाकेगसावबहुह्रवाणिकप्रभो तेस्यैकादशभिः मंत्रो
सहायातैर्गुतस्याहि लक्षमभिधिकं देव विघते वरवा
जिनां तत्ववनात्वविज्ञातं तेषितस्यादकारणं तदो
स्पृहातं स्पृहवा: किं नाव सोत्रजल्पति इति मंत्रिवच:
श्रुत्वा राजा बाढबलस्तत: प्रहृष्टतन्यादिशोहृतं त
सैव स्वधनाय तः सहृत्तत्तनोदेश गगवायावपुष्ट
ष्टानि तावत्कालनुपरासा सैवहृझांतत मभ्यधात् श्रु
तैवचनराप्यं पेरूपेनस्याश्रवीद्दितं इर्हस्वधनस्या
गान्सार्थलोभो महीपति: तत्राप्यशपत्साव उनेश्रद्धे
मानपरासतां विधातरापि लावण्यलस्पाविस्म:
पराणिनीं पारानताया सोम्या सुतास्पृहयाम्बरंयम
स्वात् श्रष्णोत्वद्य्याहृङ्गं मर्थलोभस्यश्रावत:
श्रुत्वा च मनासन्तंतर्थलोभेनिरुद्धाने नामसञ्चु
त्रमस्मान् किमिदानीं भवत्विति तत: सानिश्चित्या
हीरैश्वेताम्बिनाया हि विक्रीतात्वस्यात: सत्वं लब्ध
वस्याप्यभिन्नं पतश्चूर्णात्स्यत मिंसाधु त्रमितिवा
दिनि श्रद्धावत्सोष्यलोभार्थकामक्रोधप्रयाकुल:
श्रपं स्वधनो राजनन्दवाक्कवलंविना पुष्यावहेसमे

स्याम्यासत्वासन्नमेवेप्सितां इत्यर्थलोभस्य ततः श्रुत्वा
स्ववधनोभ्यगात् नरेंद्रमावेद्याशाबाङ्द्रामेवकिंनरे
निकेः यः प्राप्स्यसिजयमानपरान्तस्यभविष्यति श्रुत्वे
वबाठमस्तैवमितिराजाभिभाषत ततोमानपरायांव
रागिवावेक्ष्यमाणायोः पुत्रभूमिदयारूप्ठैनावचानत
रामभौ सहेत्रेवाद्धेवनवद्रंनाचातोन्यतद्वयं अर्थलोभं
स्ववधनःपर्यत्नइस्वधानले ततेवचारांस्त्रीनन्याव्ह
नार्थपतिनंद्विनो धीरयत्नमेयोधीवनत्तंस्ववधनोव
धीत् वारेतपंवमेस्वनपतिनोपरिताडिनः अर्थलोभः
मतिःश्रुत्वततोभस्थैरनीयत ततःस्ववधनंसर्वेसाधवा
याभिपूजितं सतेबाहुबलोराजाप्रणोविनमभान्य
न् प्रभरंतेचनदानीतंनस्तायैवसमर्पयत् अथस्वार्थ
लोभस्यसर्वस्वमप्युभार्जितं तन्महेवापरेहत्वानृपः
प्रायात्स्वमंदिरं निर्हन्ममप्संपर्कीत्संनोयंपतिहितिर्हे
तिं सोपिप्रासाद्विहरनासीत्स्वधनःस्ववं सर्दिशो
मानपरयाभार्ययावान्तरत्नपा प्रवेदाप्पलायंनेत
ह्रीमत्वाधनाविव स्वसवसोपानितृंनिश्वपमेत्पयत
स्ततः ततलंकिंनयातिद्वाभजस्त्वनविंशणाहि राजपु
त्रीमगाम्मासिवंताकश्रीरिकांप्रभो इतिराज्यधरांक्षुत्वा
राज्ञैनसार्थवहृवः नरवाद्दनदत्तांसभैजेनत्रासगोमु
खः प्राप्तस्थाचकनाहारंचर्णायावस्मतिहुनि तावत्स
गोमुखेयामांतेराज्यधरमभ्ययात् उत्पेत्यविमानं
नामत्यमोरत्नपेनततन् कर्ष्टैरसंभवपुरंप्राप्य प्राप्यति
सोपियं पत्न्यात्वासतत्वामैवारपंचविमानकं नरवा

वृक॰
रत्नप्र॰
२३३

233

हनदत्तायसर्वस्वरूपमचीकथत् तथाकल्पमनःप्रीत्ये-
खगामिमित्रमगोत्सवः तेइंघलोकसोल्लासमिवोक्षा-
लितमेवार्कं मकरामरमुल्लिंख्यप्रापतन्त्रोरत्नासिस:
नरवाहनदत्तस्तत्पुरेकंर्पूरसंभवं तत्रावतीर्णश्चभमतो
विमानात्स्वकल्पसः पुरांतःपरिबभ्रामकौतुकेनसंगो
मुखः सर्वावलोकनोद्भुतानदेवाभीप्सितंपुरं प्राङ्गति
मेशायेत्यस्यपयोराजकुलानकं तत्रैकंकविवरंवधमहं
दयाधिष्ठितासिंघं आर्येकिमभिधानोत्रराजामत्यंवत
सार्के हूपंवत्सपतःशंसयोनतैवदेशिकावयं इत्युक्ता
तेनहृष्टासातंविलोकतमाहतिं प्रत्युवाचमहाभाग
शृणुसर्ववदामिते इहकर्पूरिकोनामराजाकर्पूरसं-
भवे सचानपत्यःसंतानहेतोःकृष्णपक्षंकरं भुडिका-
योसमंदेव्यानिराहारोकरोत्तपः विरावोपोषितंदेवो-
हरःस्वप्नेसमादिशत् उत्तिष्ठपुत्राभ्यधिकासातेकन्या-
जनिष्यते विद्याधराणांसाम्राज्यंयस्याःपतिरवाप्स्यति
इत्यादिशोहरेणासौप्रातःप्राबुधभूपतिः निवेद्यतच्च
कार्यैश्चदेव्यैःस्वप्नमुत्थितः प्रतिष्ठाथतत्पासाकंवका
रयतमाराणं ततस्तस्याविराज्ञोराज्ञीगर्भमदत्तसा
कालेवासुतनंसप्रीतिकल्पांसर्वांगसुंदरीं यथाप्रभानिता
लत्रनानाश्रमतिदीपिका कत्तलोद्धारमिषतोतिःस्या
मात्रकुंचनिव कर्पूरिकेतितस्याश्चनिजंनामततःपिता
प्रथकर्पूरिकेभ्राजाविधवाविहितोत्सवः क्रमाच्चवर्द्धि
वनस्याघवतेने पितास्यहरत्यपत्तस्याविद्याहमभिकां

द्याति पुरुषश्रेष्ठ विरणीसा ततो ऽस्तु तिमनस्विनी कन्यज
न्मफलेकस्माद्विवाहं साविनेच्छामि इति मन्त्रनयासाव
सान्येषुहस्मब्रवीत् साहिजातिस्मरायामे प्राग्जन्मेश्रु
णुकारणं । अस्तितीरे महांभोधे महावृन्दनपादपः त
स्यास्तिनिकटे रम्ये हलनलिनालङ्कृतं सरः तत्रतमभवं हं
सी पूर्वजन्मनि कर्मतः सा सम्भ्रितरात्रात्तत्रास्मिंचटन
पाटपे आकाशे राजहंसेन हंसेन भर्त्रा महालयं तथालये
वसंत्यामे प्रजाता न्योन कांक्षतान् अकस्मादेन बलवा
न्समुद्रोर्मिरपाहरत् हलेषु पीताम्बुधोचेनक्रुद्देन त्यहमत
श्चेत आसंपुत्रवाद्यितो ऽस्य मोचालिंगारुषाति नी ततः
सराजहंसो मामनुपेत्य मत्या श्ययान् उच्चैश्च किमयत्यापति
व्रतीनात्पत्रुषोऽवसि अन्यानितो भविष्यति सर्वजीववद्धि
आप्यते इति तद्वाक्यरेणाहं हृदि विद्या व्यापितापत्
पिताहोपुरुषः पापा बालापत्यमृषीहृशः निःस्वेहाति
स्पृहाश्चैव स्त्रीषु भार्क्षमतीषपि नमेकिमन्यनापत्याकिं
वाऽदेहेनदुःखितः इत्यालोच्य हृदयेन बाहृत्तरामजातावतः
हृदि नैवपुरंत्तस्यापत्यहंमस्य पश्यतः जातिस्मरा
राजपुत्री भूयासं जन्मनानरे इति संकल्प्यतत्रैवं पारी
रं जलधीमया ततो ऽहं साविजाताशनयाभूते हन्जाति
स्मरेव जातोवसंतांताभर्तृलक्ष्यपक्षीप्रसतां संस्मरंत्यानं
तस्मिंविहरे रण्यतिमेमवः अतोऽविवाहं नेच्छामि देवापत
मतःपरं इत्युक्तराजसतनयाम्भस्ततोयेनयारदः तया
मन्त्रतयाप्यतन्मस्त्वमागत्य वर्णितं तदेवं तेमयाख्यातं
पुत्रयत्नत्वयानसि तदेव भाविनी भार्यातुभ्यं येषास्याः

बृक॰
रत्नप्र॰
२३४

234

मज्ञा सर्वविद्याधराणांहिभविष्यच्चक्रवर्त्तिनः मदि
ष्टोयंतमादिष्टा पूर्वंदेवेनशंभुना तदस्यगोमुखप्रमुखं
यथामितिकल्पादिभिः किञ्चिदश्चर्यमासीत्तःकोपित्व
मिहैवयस्मा अद्विष्टनावमहेहंदृत्यामःकिंभविष्यति
इत्यक्रोपयतनाहारोमहाप्रासनयानिशांनरवाहनदत्तला
मनैषीज्ञाप्तरवाप्रविनः प्रातःसमेघ्नकार्येवगोमुखेनस
मंदरः महाव्रतिकवेशंचक्रत्वावन्मध्यगात्मजः नाहिती
योत्रहाहंसिहाहंसीतिवदन्मुहुः गत्वाराजकुलद्वारि
वभ्रमजननेत्विनः तथाभूतंवतंदृष्ट्वानचगत्वैवचोटि
का कर्पूरिकांराजसुतांनामवोचत्सविस्मयः सिंहद्वा
रेमुवर्देविदृष्टोस्माभिःमहाद्भुता साहितीयोपियादृ
शोंदृषेणाहितीयतां नारीजनमनोमोहदायिनोमेव
मद्भुते उच्चारयतिहाहाहंसिहाहंसीतिदिवानिशं तच्छ्रु
त्वापूर्वहंसीसाराजपुत्रीसकौतुकः आनाययत्तमेतार
भिःतद्रूपंपश्यमात्मनः ददर्शचैनमुद्दाममूपालक्षन
भूतिकं शंकराराधनोपास्तंवतंनवमिवस्मरं तिजगा
दवमसंप्तीविस्मयोत्फुल्लयादृशा किमेतदेवहाहंसि
हाहंसीत्युक्तनातया एवंतयोक्तेपितदाहाहंसीत्येव
मब्रवीत ततःसहस्थितेनस्यगोमुखःसमुवाचतां
यदंनेवकपायाम्येतत्कथ्यादेविसमासतः
सोयमभवत्कर्मयोगतः नैत्रयतलथीसैरमहतःपूर्वजन्मनिदं
रमस्तोटे हतालयःसमंहास्यानस्थोवंदनपादपे न
सिंहैवापनत्येमुसमुद्रोमिपनेमुसा पनस्यहंसीयो
कानोमेत्रेवातत्मानमालिपन नेनोसोनहियोगातोमः

द्विकामो विरक्तिमान् ततः कामः शरीरं च संकल्प
मकरोदिति जातिस्मरो पेभूयासं राजपुत्रोन्यजन्मनि प
प्रथावन्तत्र मे भार्याभूयाज्जातिस्मरा सती इति संकल्प्य दे
हं वन्तदा सस्वस्य शोकेन विरहानलसंतप्त समुद्राम्भस्य
पातयत् ततोयं वत्सराजस्य कांक्षां तनयोधुना नरवाह
नदत्ताख्यो जातो जातिस्मरा शुभे प्रोक्तो विद्याधरेन्द्राणां च
क्रवर्ती भविष्यति इति वागुदभूद्दिव्या जातस्या - - -
- - - - - - - - - वयस्यस्यापि विद्याधरपरिणायतः दे
वीं कामरूपसंभूतां दिव्यां मदन - - - - - - - - मञ्च
भाभिख्यां विद्याधरपतेः सुता [illegible] पञ्चनवतीकन्या
रत्नप्रभेत्यहं तथापि तां स्मरन्हं सीनाथं भजामि निर्वृतिं
एतच्च बालभूत्यापमहाप्रेमेनेन वर्णितं श्रुत्वा [illegible] गया
तस्यां सोत्कं सर्वानेवने कयापि सिद्धतापस्या मद्दिती
यस्यैव ततः कथाप्रसंगात्कथितेन मेवं सानुग्रहा भवे
त् कर्मयोगात्पुरा पुत्रकामोहं सत्वमागमत् तस्य वां
छितीरस्य वंशे तटुमवासिनः प्रिया भार्याभवं सोति
यस्त्रीयायतनच्युतः वेलाजलप्लावितस्य शोकात्तस्यां च
वारिधौ हित्वात्मानमहं सोपि तत्रैवात्मानमत्यजत्
सोपि योनिभेदप्रसादाज्जातो वत्सेश्वरात्मजः जातपूर्वं ति
वर्यो वत्सगेहं जातिस्मरो ह्यसि मात्रं सिद्धयैव मे वाध्यो
यो रेकपूर्वसंभवे पुत्रे कपूरिकानाम जाता राजसुता
धुना तद्गच्छ गच्छ पुत्र त्वं सा भार्या नाम वाप्स्यसि इत्यु
क्त्वा सा वसुमत्यापतिरोभूत्सिद्धतापसी अपंचासमत्यधु
नानुभवति सत्वत्प्राणान्तः इति तन्मत्वा मार्गं तत्प्रावर्तत

मयासह तत्रैवदाक्षिणामागात्सुपर्णीकृत्यमजीवितं
उज्जयिन्यांनरवाहनंप्राप्येदंशोकवृत्तान्तं तत्रैवमगधस्यास्मै
तत्रागत्यधराभिधः महिलीयायामिलितः प्रादाच्च
विमानकं तस्मिन्नारुह्यभयदेहाकृतेश्वनाहसे सखि
कांतारमुल्लंघ्यप्राप्तावावामिदंपुरं पुनरस्मिन्समावदंहा
हसीतिवदन्तीति श्रीतोस्मिविस्मसामीयावत्याप्रत्वद
तिकं इदानींत्वत्कुवेदारणकारणमपरंधीनात् संख्या
दुःखसानिध्यतपोपरतिमभ्युते नष्टाहंनीलनलिन
प्रजावियमहारातिथिं यवंवचोविरविनंगोत्रुवस्यातिः
यामस्मा संवाप्रत्ययानत्वंमेनकर्पूरिकानदा सद्दोः
मय्यार्यपुत्रस्यस्नेहोक्तुषमरेवमे विरक्तनाभूदितस्ततः
प्रेमांइपविममर्थच रवाचहासंसत्यंवहंभीधस्माचय
त्कृते पवंजन्महस्यैकोरामार्यपुत्रोनुभूतवान् ततस्तं
वोधनादासीप्रमक्षीतेनिवादिनी नरवाहनदत्तेन
स्नानाद्येसममानयत् ततः परीवारमुखेनैतत्सर्वम
वोधयत पितरेतंसवाययागान्मुदेवतदंतिकं ततो
त्येनविवाहेक्षांसंततोवन्नाधरांतया नरवाहनदत्तेन
प्राप्तस्यविरंचतां विद्याधरमहासाम्राज्यवर्तिलक्षणलां
छितं हृष्टाकृतार्थमात्मानमसौमन्यतततरोलपः प्रदा
रोचात्मजामेतानतसैकर्पूरिकांतदाययथाविधिमसा
दं प्रयादकोमृतनाकांबंपनिकवाहिवरादीणं कोटिदि
सः स्वर्णाणयवर्णस्यवनतावतीः यद्राणयावधरवत्रपो
छुर्मिवागताः तिरिनोहादहस्यपानोमहाकेलासमहा
नवाः पुनसतदमवकेसारिसुरसादासीशानहरं सलंक

तेऽदृष्टेन स समुत्कण्ठी कर्पूरिकोत्सुकः ततस्तस्योत्कण्ठितो ह्या
ह्नः स कर्पूरिकया तया नरवाहनदत्तोऽथ समं प्रेत्यैव वधू
तेया कस्य नाभूत्क्षनः श्रीमैः सवधूवरयोस्तयोः संग
मो माधवी वल्ली समं नोत्सवयोरिव पद्मिव्रजामः कौशां
बीं इत्यन्येद्युस्सोऽब्रवीत् नरवाहनदत्तस्तां कर्पू
रिकां प्रियां ततः साप्यब्रवीत्तातं पृष्ठेवं तत्र गम्यताम्
तेनैव सह विमानेन व्रजामस्त्वरितं न किं तच्चेत्स्वल्पपर
नाथ विलम्बिं गौडीकयास्म्यहं इह प्राणधरस्योदितता
यं च विमानकृत् आस्ते देशान्तरागतः तेनापि स कारा
पाम्यहं इत्युक्ता सा प्रतीहारमानाय्यैव त्वरवादिशत्
गत्वानंयं तत्तत्त्वाणमुक्ताप्राणधरोमहत् गत्वातं यंत्र
तत्त्वाणगुरुकाप्राणधरं महत् व्योमगामि विमानं
नः प्रस्थाणायोपकल्पय एवं विहस्य तद्द्वारं गते
कर्पूरिकाप्यसा चेटीभ्रुत्वेन पित्रे नाम स्याणो ङ्कुणिते
रेयेत् सवधूरेव तन्मयावदायात्पत्तैव भूपति नरवाह
नदत्तोऽनः तावदेव समविंतयत् तस्याराज्यधरभ्राता सो
यं प्राणधरोऽपरं राजभीत्याहदेशगोविदुलस्तेन विं
रचितः इत्यस्मिं विचिन्तयन्त्येव राज्ञि वहिः प्रमागते प्रा
णमसीहारः प्रुतः तस्या प्राणधरोऽवमः विज्ञप्तयश्च
समहहिमाने कृतमास्ति स पलानां सहस्त्राणि वहे
त्यथा वहेलया इत्युक्ता चेतेनतेनताणं सापिन्द्रुत्वाविहग्न
च नरवाहनदत्तोऽथ तं पप्रच्छ स सादरं कस्मिन्देशे त्वय
स्यत्वं भ्राता प्राणधरोऽग्रजः नानायंत्रप्रयोगानां वे
त्तासमन्ततामपि स एव तस्य भ्राता हं देवादेकेतनोऽउ

नः इति प्राणधरः सोपि प्रणतस्तद्वचावर्तं ततो यथा
राज्यधरेणोक्तं दृष्टो यथा वसः नरवाहनदत्तस्तत्र यातर
स्मैषाशंसमः अथ तेन सुराप्राणधरेण सस्तुपापिते मद्रा
विमानेनुमतः शुशुरेणाव पुपुजा ततोसमंअसमनारेण
दासीकर्पूरकावचनं तेन राजा निसृष्टेन तदा प्राणधरेण
सा तेन वदत्सराज्येन सम्भूराविततमंगलः कर्पूरिका
राजसुतीं नवामासाद्य तां वधूं स्वस्वस्थानो हि ताभिर्यः न
हस्तानिवैर्यचिते नरवाहनदत्तोसौ वारुरोह सगोमुखः
पूर्वमेव हत्तद्यावयमोराज्यधरान्तिकं ततो गृहमितिप्रा
णधरं तं निजगाद च ततस्तेन हतेनाशु विमानेनोस्म
पानसः नभोमनोरथेनेव पूर्णमपरिग्रहः तणाद्भ
त्रीर्यजलयिं पुनस्तत्रैर्वचेनिव धापरेमस्तुरधामतस
राज्यधरस्यतत् तद्राज्यधरं प्रद्दं प्रतष्टुभ्रान्तदर्शना
त् दासीभिस्तमसासीवंसविमेजेवमोसवं अस्पृह्य
ततुहाशंकथमपुत्तिताग्रजं यमोमेनेवकौशाम्बीं वि
मानेनतदेवसा। ततोबराद्दर्शितेन मवतीर्णवरवि
मानवहतनन सातुवंतनववधा पुत्रं दृष्ट्वाविवासस
पेतनता। सोरोमाः प्रकटं पुत्रेवद्दापितासवत्से
शः प्रीतोनिरगाद्देवीवसहितः सुखादिभिसहितः
दृष्ट्वाविमानवहन स्यचितभावितम्य रववरसा सान्नाजं
तसोभिनतं स्मृतं रानाकरागाननतं सपूसहितं माता
वासवदत्ता वत्समावन्याममतमाश्रिष्य भिगालिवजत
दर्शन दुःखं ग्रंपितं जहौ बाष्पं। रत्नप्रभा च भार्या सा
मंदाम तनमं बुकावनतात नस्यसमानेनहौ चरणौ

वज्रहस्तनतलं । योगंधरायणादीप्सितस्य विवाहको
श्रुसेव्यलब्धसूनुः मरुभूतिस्तु रवस्यागता ननंदयत्क
नयथार्थसत्कारः । सर्वेवने विभूषन तद्देशाद्देश
लेनजलधिमाक्रम्य सम्प्राप्तास्यमतिना व्यङ्गसो
स्येभूर्निमत्तनस्य । अत्रांगनाशातपुना मायानोसि
यमिषाभिनंदस्ता कर्पूरिकानववधूं वत्सेशगोपायथो
विनावनतां । तस्याश्चोपत्कंतं वत्सेशगोमुखयत्नमीहा
ं श्रीपतिं विमानवाहिनकांचनकर्पूरवस्तुवकोदायाद
म् । आत्मानं नरवाहनदत्तं नतेपविमानकर्तारं उमर
कारिणं स राजा प्राणधरं नमपिमानयामास कथमेषा
राजसुता संप्राप्ता कथमितस्ययानेस्यः इतिपप्रच्छम
हर्षी संमान्य सगोमुखं वत्सपतिः । अथसस्यावनगमः
ना स्मरतियथादर्शनंनपाविस्याः राज्यधरसमासाद
न विमानमुक्तायथावतीर्णमहिः । कर्पूरिकाविवाह
विमुखापि वसंमुखी यथाविदिता प्राणधरलोमल
देना गमनं प्राप्य यथाविमानेन । शुश्रेकोतेसननया न
धाशांगोमुखो विप्रयथाहृतं कथयांचकारतस्मै मदारस
विवायवत्सराजाय । कारेटः ऊचनापसी ऊवनपो
धनेनतेप्यत्र विप्रदारा राज्यधनलोपबहुनेनोलवनेकोडथैः
नन्यावेच विमानकर्त्रेमपरस्यास्य कूर्पूर्वगतिः मन्याना
प्रभासिद्धिमायरचना चिंताविधलेनविधिः । इतिनेनिर्ति
विलेः सविस्मयप्रमदाकंपितमस्तकैस्ततः नगदेविध
देवगामुखप्रमुभिर्निस्तनिरवसाधवैः । रत्नप्रभावरा
ही पतिवनांधर्मजनितपवितोषां प्रथमंसखेभर्तेनि

ह्क॰
रत्नम॰
२३०

237

तविद्याविहितपथिकलां अथतत्रवाहनदत्तो विनी
तगगनांगनागमखेदः सविवेशराजधानीं मित्रैः
भार्यादिभिश्चह । ततोमागतमानित बंधुसहस्राणां
कृटमृतकोशः वसुभिस्तोषुवितवा न्याराणधरः स्वा
म्बरमतीहारी । भुक्तेमतत्रवसपदि प्राणधरस्तवविजि
तमनुमासः देवाद्योकिलेवं कर्पूरकमुमनसा समादि
ष्टं । आगतेनतृति मनुहितरिभत्रभुवनमामायां
येनाहंतानेयां समामामत्र शीघ्रमिति । तद्गंतत्यंति
स्मिन आवाभ्यांदेववनमध्येव रायपकर्पूरिकया
राज्यालेविसदृशलालितितेनो । तदितस्पहुताविशेषं
ष्टदयंराज्ञेसमयासमाम्यमति महाहदक्षिमानो न
जानन्तिआकतेप्रयासपतः । तदेवदामपूर्वं संश्रुतिसम
हितेमयाप्रथानमिं अत्रजानीहिविमान प्रस्थाणेश्रो
त्रवंप्रतीहारं । अहमादायपञ्चंटवक मेघामित्रः
विदेवप्रवाज गरुगामितामसमयं वराणोजहयं
तवन्यत्रे इतितेनवहमतृत्रे प्राणधरेणमवसरा
जसतः देवस्यलेखितेनो मयंकर्पूरिकांतेदेववधू
नानतविंतामयिते कार्यासङ्गलेसदानजाषि किंहि
महाहेकमला वितास्पदमाश्रितोजगंसुकृषं । इतिवा
हराविमानं कर्पूरिकानपाममर्पितेलेखे दरदाणा
धैरौतौ वत्सयाकृतोरविनौवविसमर्ज्जे
विमानं गगनगतीजातविसमजं । सोचाकस्य
पिं पयपुत्रकर्पूरसंभवंनगरं । तत्रमनांपतिसदन
आमां संप्राविदतलोलेतो आनंदयांबभूवत्र रथ

तंकर्पूरिकेनराधिपसुतां । अन्येद्युरन्तःपुरस्थप्राणाधर
स्तेरूपेसवङ्गरम्भः संभाविनाराज्यधरो नरवाहनद
त्तमार्गमेवगात् । सोप्यागताय सद्यः कृतकार्ययास्त
संदिश्यमेवे नरवाहनदत्तोस्मै प्रददौवसतोवजीवनं
वमहत् । विक्रीडवनहिदिने स्वरोथप्राप्तोविमानर
कैर्विचरन् अपसादैर्भविद्याधरचक्रवर्तिगग
नगतिं । इत्यत्रकन्दितसह स्वयनावरोधोवत्सेश्वर
स्यतनयोप्यसतान्यहानि रत्नप्रभामदनमंचयोस्ल
तोयांकर्पूरिकांसमधिगम्यसुखेनिनाय ॥ ॥ ॥
इतिमहाश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे र
त्नप्रभालम्बके नवमस्तरंगः ॥ ॥ ॥ आदितश्च
त्वारिंशः ॥ ॥ समाप्तश्चायंरत्नप्रभालम्बकः
अतःपरंसूर्यप्रभालम्बकोभविष्यति ॥
गेहेहंगुहगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरान्दोलनात् पुराकि
लकथामृतंहरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयन्तिये
विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसा
देनते ॥ ॥ ॥
चलत्कर्णानिलोद्भूत सिन्दूरारुणिताम्बरः
जयत्यकालेप्यसृजन् संध्यामिवगजाननः
एवंवत्सेश्वरसुतःकौशाम्ब्यांसपितुर्गृहे नरवाहनदत्त
स्ताभार्याःप्राप्यावसत्तावं एकदापितुरास्थानेस्थित
स्सगुरुभिर्दिवः अवतीर्णंगगनात्तत्रदिव्यरूपंददर्शसः प्र
णतंतंचसत्कृत्यपित्रासाकंदत्तासने कस्त्वंकिमाग
तोसीतिपृष्टवान्सोप्यथाब्रवीत् अस्तीहवज्रकूटाख्यं

हृक॰
सूर्यप्र॰
२३८

दृष्टोदिवतःपरं वज्रसारमयनागरवाक्षमन्वर्थनामकं
तत्रवज्रप्रभाख्योहमासंविद्याधराधिपः वज्रनिर्मि-
तदेहत्वान्नामान्वर्थंतथैवमे मन्त्रिमित्रेयथाकालंभ-
क्तःसचक्रवर्तिनि अजयन्तुविपक्षाणांमत्प्रसादाद्भ-
विष्यति इतिवादंततस्तुष्टेनादिष्टोभुवनायदा तदा
प्रभोप्रणामार्थमागतोस्मीहसांप्रतं वत्सराजसुतो
दिव्यकल्पंकामांशसंभवः नरवाहनदत्तोनःशशिशे-
खरनिर्मितः मर्त्योप्युभयवेद्यर्धचक्रवर्तीभविष्यति
इतिविद्याप्रभावेनविज्ञातंप्रभुनामया अभीत्वद्दिव्यंक-
ल्पंनःपुरामर्त्योप्यनुग्रहात् भावीत्सूर्यप्रभोनामचक्र-
वर्तीत्यभूत्तदा उभयोस्तनयोस्तनयोरेकःकल्पस्थायी
त्वचारिणां चक्रवर्त्यभविनादेवपदप्रगुणवान् चक्र-
वर्तित्वभविनादेवपवनप्रगुणवान् इत्थक्रवंनवत्सेयास
हितस्तत्कुतूहलात् नरवाहनदत्तःसप्राहविद्याधरं
पुनः कथंविद्याधरैश्वर्यंमनुष्येणामुनापुरा प्राप्तंसूर्य-
प्रभेनेतिवयानःकथ्यतामिति ततोविविक्तेदेवीमांमं-
त्रिणांसन्निधौवशः राजावज्रप्रभोवक्तुंवथ्यंतापवक्रमे
शाकलंनाममद्रेषुबभूवनगरंपुरा चंद्रप्रभाख्यस्तत्रा-
सीद्राजांगारप्रभात्मजः आह्लादकारीविश्वस्यनाम्ना-
न्वर्थोपियोभवत् संतापकारीशत्रूणांसबभूवज्वलत्प्र-
भः कीर्तिमत्यभिधानायांतस्यदेव्यामजायत पुत्रोल्ट
प्रख्यातिप्रभैःलालितैःसविनोदयः प्पसूर्यप्रभोना-
मराजानातापुरारिणा भावीविद्याधराधीशचक्रवर्ती
विनिर्मितः इत्युच्चारगगनाद्भिन्नातेस्फुटंवचः ख

यावद्वर्षश्रवणयोः चंद्रप्रभमहीभृतः ततस्तस्यसुरा
ज्ञीविप्रसादोत्सवशालिनः सूर्यप्रभःसमभूद्धेराजसु
तः पितृगृहे बालएवचविद्यानांकलानांचक्रमेण
सः सर्वासांसमतिर्योरनुपासितगुरुर्ययौ शूर्गा
षोडशवर्षचतुरोराचर्जितप्रजं यौवराज्येऽभिषिंचत
पिताचंद्रप्रभोऽथसः सपत्नीत्रिपुत्रांश्चनिर्जानसं
समर्पयत् भासप्रभासाडिडार्थप्रहस्तप्रभृतींबहून्
तैः समंयुवराजत्वपुरीतास्मिंचविश्रुति आजगामैकः
दातत्रमयोनाममहासुरः आस्थानेचस्थितंसूर्यप्रभं
चंद्रप्रभंस्थिते उपेत्यराधिनानिर्थिंजगादैवमयोऽल्पं
राजविद्याधरेशानांचक्रवर्तीत्रिशूलिना अयंविनिर्मि
तोभावीसूर्यप्रभप्रभुस्तव तत्किंनसाधयत्येषविद्या
स्तस्याश्चित्रदायिनी एतदर्थंविरूक्षोद्रमित्रदेवेनशंभुः
ना अनुज्ञातोऽह्निनयावद्गीवेनेस्मिविद्यामयद्ब विद्याध
रेंद्रताहेतुं विद्यासाधनसात्क्रियां एतस्मिंपरिषीदे
कार्यवैरचिरस्मरः विद्यतेश्रुतशर्माख्यः सोपिशर्वे
णानिर्मिता सिद्धविद्याप्रभावस्तसहस्ताभिर्विजित्य
तं एषविद्याधराधीशचक्रवर्तिनमास्पदे एवंमये
नोक्तेमनेराज्ञाचंद्रप्रभोऽब्रवीत् धन्यःसत्पुत्रएवतेन
पश्येयंनीयतामिति ततस्तमामंत्र्यस्वयंतदनुज्ञातस्त
सुतंसूर्यप्रभंसमामात्यंपातालंनीतवान्मयः तत्रो
पदिष्टवांस्तस्मैततपांसितपस्यया राजपुत्रः समास्य
विद्याःसोचिरमसाधयत् विमानसाधनंतस्मैतथैवोपदि
देशमः येनभूतासनंनामसविमानमुपार्जयत् त

कथा.
सूर्यप्र.
२३९

हिमानाधिरूढं सिद्धविद्यं समं त्रिकं सूर्यप्रभं सपत्ना
लान्वयः सत्वरमानयत् प्रापयच्चित्रो मार्गेवनं जगा
स्वजनाम्यहं त्वं सिद्धभोगान्भुंक्ष्वेह यावदेम्यहं पु
नः इत्युक्त्वा तातसूनोर्ज्ञातस्तमपावरः ननंदवि
द्यासिद्धावसूनोर्वरप्रभोत्सवः सोयसूर्यप्रभो वि
द्याप्रभावात्सावित्रैः सह नानादेशान्विमानेन सदा
भ्रामलीलया [illegible] ज
कन्यकाः नवतन्वसुगंधवंशसामाजं कामसमोहिताः
पुकामदनसेनाख्यानामालिद्यामहेपतेः सुता
वीरभटाख्यस्य तनयावेद्दिकावती अपरांनाधि
राजस्य मित्रैनीतां सितावतः कांचीनाथाल्यपतेः
तुंभीरात्यस्य चात्मजा ख्यानावकणामेनाख्याहि
तीयरूपशालिनी लावनकाधिराजस्य पोरवाख्य
स्य भूमते सुतावीरभटाख्यस्य तस्य याद्वेहिकाव
ती सुतारख्यावकणास्ये ख्याहितीयारूपशालिनी
लावनकाधिराजस्य पोरवाख्यभूपतेः सुतासुलो
चनानामचतुर्थीचारुलोचना शीनदीशपतेराज्ञः
सुरोदस्यात्मसंभवः सुमहेमावधातांगीविद्युन्माली
तिपंचमी कांतिसेनस्य रूपते श्रीकंठविषयप्रभो स
भूपस्य शोणांबीनगरीपते ननपावरसुप्राख्यास
मीजनभाविदिपि श्रीवितानलानांवनासांवुद्रा
पिवाधवः विद्याबलो ऽयंतेनासांनामलेनमनूनवः
नाभिशोपार्चाविद्याभिः सर्वं त्रुगपदारमत विद्यावि

रचितानेवेष्टः सूर्यप्रभोगमः नभोविहारसंगीतपा॰
नगोद्यानादिभिस्तथा विक्रीडन्महितस्ताभिः प्रहस्ताद्यैः
सुमंत्रिभिः दिव्यचित्रकलाभिज्ञो लिलेखविद्याधरांगनाः
ऊर्ध्वस्थनर्मवक्रोक्तीकोपयामास ताः प्रियाः ववैनस्थस
कंपोष्ठपुटविस्फालिताधरैः महारत्नामलिस्थावगावो
यानेषु खेचरैः सराजहंसविहरत्समंमदनसेनया स्या
पयित्वाप्रियायास्तत्रभूत्तामसनविमानगः नभामवज्ञा
मालंप्रहस्तेकसारः पुरे नग्राहसवनतयोराज्ञोवंभ॰
स्यपश्यतः रत्नांतरावलीनामवहमानः स्मरान्त॰
ना श्रपयोनामलिप्तींवपुत्रस्तत्राम्भुपाहरन् श्रपयां॰
राजतनयोकन्यानाम्नाविलासिनीं नत्यंजापितायाः
तेनस्याभ्रातरमाहूतं समहसाबुधंनामविद्यापास्तेभि
नेव्यापात मातलेवसहायात्तेनस्पंसेस्सम्पसात्रगं श्र
श्रपरांराजतनयांकन्यानाम्नाविसिनीं नदयंजुपिता
यातंतस्याभ्रातानारमाहूतं समहस्ताबुधंनामविद्या
पास्तेभिनव्यापात मातलेवसहायात्तेनसंसेन्स्यसा
वगं वक्रेसुडिनमूर्धनितंकांतनहरणेविष्णं भार्यावधु
हतिकुजेण्यवधीक्षमताउभी दर्पंवपविलसैतोविहा
स्पप्रीतनुद्भवान् ततःसत्त्ववभिःस्त्रप्रभःकांताभि
रन्विता पित्रादृतोविमानेनपुरंगाकलोयर्यो ततश्चा
स्पापितस्त्वंडप्रभभूमिभूतानिकं प्राहिणाज्ञामलिखीं॰
तोहतंवीरभटोत्सवः समंदिदेपपुत्रेणनवप्रमाणतेः
स्तेने नरस्तविद्यामिडोहिस्याद्याम्पप्रपतिस्तयोः स्ते॰
हस्थपदिवोःमातनादिष्टागच्छनाधुना विवाहावारस

सुक·
स्वयंप्र·
२५·

240

कारं सर्वीयावद्धिदमदे पतञ्जलासमहत्स्वहूतं निश्चि
तवांस्तथा सुपवतप्रगगने राजावज्रप्रभोद्भूतं सत्यत
निश्चयेत्तातं पार्श्वे वीरभद्रस्यात सहस्तेशाहिणोत्तवा
हूंहूंहूतगमागमौ समहस्तोजवाद्भवाहृष्टावीरभद्रं च तं
स्वयं दृष्ट्वा वनत्कार्य तज्ज्ञ इति तस्य सूचितः तेसेसविस्मयो
योक्ताप्रश्युणां ज्ञानरागमं गृहीत्वा नायथा वज्रप्रभापार्श्व
विहायसा शमंसततैरा राजीवस ज्ञे वीरभद्रस्त्वयं सोपि
तंस विवंसतो स्तश्रीराजाभ्यप्रत्यपत ततः कोतिमते
देव्यासहवज्रप्रभः प्रभुः स्वयंप्रभोविलासिन्या नया
मदनसेनया भूतासनविमानेन दास्यपरिच्छदै सा
माखेलापरेस्तुवैभ्यानः प्रपायुतस्ततः शुद्धः श्रद्धरमा
वेतां नामलक्ष्मीमवापतः हृष्यमानोजनैर्व्योम्न्याकौतु
कोत्सिमलोचनैः ततस्तु लावतो एणिवकृतत्वप्रस्तुहमेन
नौ महावीरभद्री तेतां समं विवशातपुरीं वंदनादकसं
सिक्तवारुवर्णा पदेपदे कटादेपोरनारीणां प्रकीर्णदं
श्राणीव तत्र संबंधिजामात्रोहृत्वा वीरभद्रस्तयोः शु
भायां [illegible] यथात् विशुद्धस्यासिभा
गणां समस्तं कांचनस्य च रत्नं वनस्त्राणां रत्नाभरणभा
रेके अपूर्वयानीं नानावस्त्रभारामिसूरितं वाजिताव
सहस्राणि समश्नि वंवदंतिनां शुणाभरणयुक्तानां सद
संचारयोधितां वेधांराहेदोपदोराजावीरभद्रस्तयो
स्वयंप्रभस्य ताभ्यामात्रतात्पितृस्वतपोयुतः उपचारस्सद
तैः चकार विविधैर्मलयां ततं त्रिणिप्रथा वत्सपद्मलादी·
तमानयत चकार चोत्सवं प्राप्यादेनेककनगरीजनं स्वयं

प्रभस्तुतत्रीसीत्यिविग्रुक्तिसरवामरवः ततकालंतिवि
धाह्वारपानतेपाक्षिभोगभुक तावद्भुतत्रैरंभमस्यसकाः
षाद्वत्तराजनः आगाद्भतःसवास्याणेजगादसप्रभोवि
वः विद्याबालावलिद्विनप्रवरोजेनतःकृतः सूर्यप्र
भेननतयाहृरणोद्गःपराभवः अद्यवज्ञानमस्माभिर्य
ह्रीरमटभूभ्रतः प्रतिपन्नाम्यसंधानेसमानव्यसनस्य
तः तन्वैवबाहुमन्यहेयद्यःसत्संधिमाम्रुतनत् इहाग
च्यागम्यत्तंततोचिरस्त्रतावतिष्ठुतिः तच्छ्रुत्वातंचसंमा
न्यहृरंवीरभटावितिः प्रहर्तेमारुदीदृशजायवंदृष्ट
मःप्रुतः तभेवगछतंरंभमस्माहाकादेवंवद किंत
पामेयथाभावीवद्धतीहतिर्मितः विद्याधराणांगिरि
श्रीतेषस्तर्यप्रभोधुना अस्येतातत्स्वनाधास्तभार्योसि
द्वैरुदाहृदः तस्यामास्तेसतास्याणंकर्कशास्त्रनाह
तः तस्यायस्वसरावानत्त्वमेघसेत्राच्यमीवयं इतिरा
तोक्तसंदेशः प्रहस्तोगगतेनसः गत्वाप्रहरमात्रेणाव
त्तराद्रमवामततत् तत्रारंभायसंदेशामुक्तातेनाप्रभो
दितः तन्वैवागत्यसोवादीद्राजेवंदृप्रभायतत् चेदप्र
भोग्यमावेवंस्रभासेप्रेष्यशाकलात् आनायपत्रारंभ
स्यपार्श्वेनागावलीमृतां ततोप्ययोविमानेनसहस्रप
प्रभेणासा राज्ञावीरभटेनापिसर्वैस्तान्यैःसमेवितः व
त्तराद्वेवसंप्रापमार्गेनिराववतनाकुलं रंभेणप्रुरूतः
तस्यराजधानींविवेशाव तत्रंरंभोपिसैनाग्रसविवाहृष्ट
क्रियोत्सवः अमंरत्याहेमहृत्स्यसवत्वादिरगहिनदेथौ
नामानंरसवनयारसूर्यप्रभमुपावरत् यथातस्याति

ज्ञाभोगाः सर्वे विस्मितिमाययुः यावच्च तिष्ठन्ति तिष्ठन्त
स्तवालंदितास्तवं तावद्भान्ति केकांचीनगर्या इतश्च
ययौ सततस्मात्क्षणसंदेशो रं भस्बुद्धप्रभं त्सपं प्राहकांची
श्वरो राजन्कुंभीरास्तोस्ति महितः तेनाहं प्रेषितो मय
इतो वक्तुमिदं वचः ममसूर्यप्रभेणादेशेनानीतातन
स्तव श्रुतं वाधनयामसख्यैनैः सहेतिमयाश्रुतं तस्मा
यितस्यैव त्वं सख्यैनैः सहसाधय आयांतु मेममसूहृद्या
वत्सूर्यप्रभायत्तां सहसैनान्येयामीत्स्यलांवकणस्र
निकां इत्येषाभयसैनानस्यात्रियतामितिवादिनः चं
भस्यश्रुत्वैवं चंद्रप्रभो राजानत्ववचः प्रहस्य प्रेष्यवद्दि
णाकलाडाममानयत् प्राहकुणासेनां सकुंभीरस्यां
निकंपितः अस्तिसुश्रुविमानेन सवसूर्यप्रभस्यमः चं
भेवीरभटः सर्वैकांचीतीमाजुगायमुः कुंभीरास्तुहना
स्तांचनानारत्नविलासुरीं कांचींकांचीमिवमुवः सावि
शंतुणांगुफितां तत्रतांविपिनादक्षाहतां सूर्यप्रभा
यसः वरवधोरथाञ्च्छिकुंभीरेणविणतयोः निहूतेव
विवाहेतत्रं कन्ये च नमूतवास्थितं चंद्रप्रभगवाचैवप्रहस्तः
सर्वसन्निधौ देवश्रीकं रविसंपंप्रभमस्मङ्गतवानहं तत्र
यस्तत्रांकांतिमतीमिता स्पेत्रवीत् सूर्यप्रभोममाटा
नात्त्विया नेवेश्वानाम्यहेदेहं दर्शिनस्तेनमोहितः इत्य
चंद्रप्रभाव्याधान गच्छकांतिमतीं नहिन्नाप्रायपन्तदंति
वं तनलत्रवर्णपामरस्तुतैनेन धूम्रस्ता तैदेवनभसा·

गत्वा प्रहस्तस्तत्र व्याकरोत् प्रातश्चैते सर्वे भीरामैर्वेवेद
प्रभावः श्रीकंठविश्वधेन गमत्‌विमानेन त्वरागामिना न
ग्राप्यागतो राजा कांतिसेनः समेदिवं तावत्यवेश्यर
इति तर्व्याणारूवारूमाले दृष्टोनैषतदाकांतिमत्यस
र्यप्रभाय च आश्चर्यजननं राज्ञा मापितं गत्वसंवर्यं तत
स्थितेस्वतेष्ठ वनानाभोगोपसेविषु सर्वेषुहृतः कोशां
ब्यामागतेषु वसभाषत ततमेजयभूपालो ब्रवीतिभव
तामिदं पुत्रावेतावपिनाविंशपरमेशोतिमेहता तातं
चेहाद्य यत्रामाहस्तं सूर्यप्रभास्सता तत्र पासहसोस्मा
कं गृहमायातशोकिनः सत्कृत्य ब्रह्मपिथ्यास्सिभार्यं
तेयथाविधि ग्रन्थ्या या ब्रवी सूर्यमम गृह्माकमप्य हं
हन्तृ म्यास्यामि वचनं हृतस्तस्मींवभूवसा अथ चंद्रप्रभा
सर्वानेकां तेद्वितिपो ब्रवीत् कथमेवमधर्मो क्रेगम्य
तेनस्यावेषमति तच्छ्रुत्वात असिद्धार्थनामामंत्र वमभ्य
धात्त नान्यथा देवमंत्रवं वक्रमेवं हि सोर्हति सहिरा
महाराजाप पंडितः सत्कुलो हृतः स्फुरेन्मेधयाजीवस
दैवान्या पराजितः विरुद्धं किंनतेनोक्तं यथा वक्तुमिथ्या
पिता शास्त्रेनानायिता यावा सावा समवक्तुं तेधुना तद्धंत
अगृहेनस्य सत्यसंधो हि तपस्विनः तदपि प्रख्यातो काश्चित्र
स्याविज्ञोपलक्ष्यते इतिसिद्धार्थवचनं सर्वेश्च उद्धवतेने न
तोजितास्मितं चंद्रप्रभ स्तं जनमेजयं प्रहस्तं विसर्जनं चहू
तं तस्यापिमानयत् प्रहस्तश्च समागत्वात् कौशांबी संस्तम
विंद विधायानीयतहोत्वं चंद्रप्रभमनोषयत् ततश्चंद्रा
भायास्ते सूर्यप्रभ पुरोगमः सकान्तिसेना कौशांबी विमा

वृक॰
सूर्यप्र॰
२४३

243

नेनागमद्भूपः ततस्तं बंधिजामात्यैरुत्सवात्स्वयमाति-
दा प्रद्युम्नात्सूनयामास राजा जनमेजयः दत्तेऽथ कु
मारेहिनविवाहविधिमनकार्यं पंचहस्तिसहस्राणि
लक्षंचरवाजिनां रत्नकांचनसद्वस्त्रकर्पूरागुरुभूरिभिः
भारैः भक्तानामुष्ट्राणां सहस्राण्यपि पंचसः चक्रेचवा
घनैश्चैकपमलोकं महोत्सवे भुजितत्रासुस्राणवैरमाति
ताखिलराजकं तावच्चांशुकेनैत्यव्रनभःपंजरतोय
यौ रक्तकूणवमभ्यर्णभाविविध्वंसदिवात्मनः तन्मला
कलशाह्वास्त्रबभुवसहसादिशः भीताश्चागतंदृष्ट्वा
परैसैन्यंविहायसा तावच्चतत्क्षणंवातं प्रहृष्टोभूत्म
चद्दशोभोम्नाविद्याधरबलंमहत् सोऽभियोगेनतदिक्क
क्रमुद्यानाद्यंमहाभुजं तन्मध्येवातिसुभगं विद्याधर
कुमारकं प्रैक्ष्यसूर्यप्रभायात्मेपदेशंतिसहविस्मितः ।
श्राघाडम्बरततेषा दामोदरप्रबजयतिशुवराजः देसं
त्यधरणीगोचर सूर्यप्रभतिमातपादपोरस्य । प्रण
मनेरेजनमेजय भवताद्वज्ञातताकिमस्याणे श्राराध
यन्मिमंतदेवेनेमोऽत्यानमने ॥ इतितस्मिन्नोवि
श्रुणाविरा तदूद्याहृश्रतम्मेत्याशृङ्गास्यागाम्ताजहारी
र्यप्रभोतभःश्रोयात्रत्यपानसविद्यया ग्रन्त्येनस्रसवि
वानस्यसर्वैश्रनाश्रुथः प्रहलस्प्रभासस्प्रभासःमिङ्गः
र्यमवव प्रतापत्रसर्वंसदतोवीतभीतिप्रभंकरः विद्या
धराणांनैःसाकंप्रावर्तततदुमारवः सूर्यप्रभस्याभ्ययाव

धोतदामोदरस्ततः खड्गेनछिन्नशिरः प्रहारलक्ष्मशा
णिखड्गधर्मणा तेजनाः कतिसंख्यासुलक्षसंख्यानभः
श्वराः समन्तमेवविविरुद्धयमानाः परस्परं बभुः
खड्गलताग्राव्रमाउलारुधिरारुणाः पतत्पाशूरका
केषुकृत्तांनसेयवद्दष्ट्या विद्याधरास्त्राभरणैर्भियेवमा
रणार्थिनः शिरोभिश्शिरैस्त्रपेतश्चंद्रप्रभाग्रतः तं
त्सूर्यप्रभपालोकदृष्ट्याविवरश्रिया सिंहेणेव
कीर्णेणनभोभूद्दस्तजालेण सूर्यप्रभस्तुसंग्रामयु
द्धेतेनसंगते खड्गवर्मधरेणैवमहदामोदरेणसः
दामोदरमसुवलंवधान्सूर्यप्रभस्ततः वधमुक्तेनमा
दायभक्तेवापिययोहरिः भगवांस्तदिस्मइत्क्रमिद्दा
मुत्रवरस्ताति दामोदरागुणालेवयमुसर्वपतस्ततः
सूर्यप्रभोपिगगनात्पितृपार्श्वमवातरत् सामात्यम
तंत्राश्रीपिताचंद्रप्रभश्चतं प्रभिनंदनपाश्वात्ये तं
श्रुत्वसद्गुविक्रमं ततोत्रपावत्सर्वतेसदृश्यास्तकथया
स्थिताः प्रागात्प्रभटसंबंधीत्रावद्वतोपरस्ततः सव
चंद्रप्रभसेत्पलेखमग्रेसमर्पयत् तमुद्घाट्यवसिद्धा
र्थः सदस्येवमवाचयत् । श्रीमानुञ्जतवंशोक्तिकम
णि श्रुतप्रभोभूपतौ राजाश्रीसुभटेनमादरमिदं
श्रीकंकणाहृत्योते नीतामैननयापादात्मजेनो सत्वे
नकेनापिया संप्राप्तानवसरूत्रुनेतिगादितं येन्ननत्वा
वयं नष्टुक्तेनसतेनततेनसहृत्त सूर्यप्रभेणोद्यमो युः
क्ताभिः क्रियतामनर्गलमिदं यस्मदृद्दाम्यागमे ना
वन्नांयरलोकतः पुनरिव सप्नागतानात्मजा ययम

मृक॰
सूर्यप्र॰
२४३

243/2

मद्भविवाहकार्यमधुना कुर्मस्त्वमनस्यावयं ॥ इत्यि
त्रवाचिते लेखे विसृष्टे ततो निसः राजा चंद्रप्रभोऽहृ
तेसबकारहृदयेच श्रुत्वायपसुभटस्यांतिके चंद्रि
कावतीं तत्तनमप्रेरोनां तें प्रहस्तेन प्रेषयत् वरं प्रातश्च
रमुः सर्वे नेकृत्वा सूर्यप्रभसुरः अपरां तेविमानेनजन
मेजयसंयुतः ततः तां सुभटो राजा तु हृदये प्राश्रिनिं दि
तः भक्षामानाच प्रांकेव सुतापाणिनयोत्सवं ददौ
च चंडिकावेश्मे सोऽभ्यतादिकं तथा यथावीरभटा
यात्तेसहस्रेन ललाटिते ततः सूर्यप्रभे तत्र स्थिते पुः
ष्परवेश्मनि आगात्यो रवसंबंधी हृतो लावानकात्प्र
मि सोपिचंद्रप्रभमिदं निजस्वामिवचो व्यधात् सुता
सुलोचना नीता श्रीमता सूर्यप्रभेन सा ततो मैनेव संतोषः
तयुक्तः किंतु सन्देहं आनीय तां सा गुरुणाभिरावार्य
यदि स्मरेः ततश्चैवं वदनदासार्थ्यं हृते चंद्रप्रभोऽल्पः
आनाययत् सहस्रेन पितुः पार्श्वं सुलोचनां ततश्च सुभ
टासर्वैः सह सूर्यप्रभेण ते लावानकं विमानेन प्रवातो
पगामिना ततोहाहोमः सर्वं कृत्वा सूर्यप्रभः सुलोचने रत्ने
ग्रहस्रयन्मोपि पौरवोवित राजकः ततोपचार्यमानेषु
सुविस्पश्वतेषु च प्रतिचापसमोहोपि हृतेचेनतेरम्ब
रः सोप्यन्यवहृतस्त्वेनार्थयामास पार्थिवः एतेक
[illegible] मनेग्रहे ततश्चंद्रप्रभो राजा प्र
हस्तस्यापितत्सुतां विद्युन्मालां प्रहस्तेन नाययामास
केन तं आनेतुं च विमानेन सह सूर्यप्रभयायपुः चंद्रप्रभा
यासर्वैस्तेचे नेदं शांसंपोरवः ततागतनिर्गतो राजा निज

कोऽहंप्रवेश्यतां स्मरोदयपिउदितस्यकैवेवात्कवि
पिं प्रभास्त्रविद्युन्मालायेनस्मेसूर्यप्रभायच प्रसंप्य
हेमहस्त्यश्वरत्नवीनांशुकादिकं तस्युश्वानचैनैतस्तैः
भोगैश्वर्यस्वभावयः हिनानिकनिश्चस्तवैस्मरोदयाभ्या
विज्ञानता आसीत्सूर्यप्रभस्याचविलसद्भूतयौवनः
प्रावृट्कालोयथाविद्युन्मालयाशोभितस्तया एवंस
दुभुज्जेनचतस्यशुस्थरवेयमति तत्प्रकांतःस्मरवःसूर्य
प्रभोभोगात्स्ववांधवः ततःसंसंप्राप्तसंपद्गुणैवसम
विवेःस्मरः क्रमाद्वीरभद्रादींस्तानमात्यसहितान्नृपा
न् विसृज्यनिजदेशेषुतंस्मरोदयमहीपतिं प्रसंप्राप्त
स्तवानुज्ञापितस्वभ्यासस्मात्रुगः सूत्राम्नाविमानंच
दारुह्योमवत्मना हंससोमप्रभःप्राप्याप्याकल्लं
नगरंहती ॥ कथित्वासंगःक्वचिदपिवसंगीतक
रवः क्वचित्पानक्रीडायांचनसदृशांमंडनविधिः क्व
चित्हाभीषुःनृत्तिकारवैतालिकरवः पुरेतस्मि
न्नासीत्समदहृतितस्यागमनजः । तत्रान्याःपित्रवे
भ्रमस्तगस्थितवतीरानाम्यवसप्रिया देवैस्तापित्रवगी
वाम्बातिवहैस्ताभिःसहैवागतः नानारत्नसम्पूर्णभा
रविनतैकहेसुस्मरख्यातिगेः लीलादर्शितस्त्रिजावि
भवस्त्रकेप्रजाकोत्तकं । बहुवस्तुभूरिधाधानं तेन
महात्माभिरानतनाप्युषितं सनधनभुजगानगैरेकृत
मिवतस्याकलेविबभौ । ततोऽन्तस्संगतःसमविवोप्त
पतीपुतः यथाभिमतभोगभुक्तकलभूर्णामंपन्न
त्वी उद्यामपितस्मरतमेवयामसहस्मनवसूर्यप्रभो क्र

नागमनसंविदं मयगृहीत्वमानोन्वहं ॥ ॥ ॥
इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सू
र्यप्रभालंभके प्रथमस्तरंगः ॥ ॥ ॥
आदितः चतुश्चत्वारिंशः ॥

अथतत्रैकदास्थानास्थितेचंद्रप्रभेन्तिके सूर्यप्रभेचवत्
सस्थेसमग्रसचिवान्विते सिद्धार्थोदीरितकथाप्रसं
गेनमयेस्थिते अकस्मादवनध्वांसभामध्येविदीर्य
त ततोभूमिविवरादैत्यसशब्दःसमभिमरुत् आवि
रासीत्ततःपश्चादृष्टगामगमयासुरः कुसोव्रतशिरः
शृंगज्वलत्केशमहौषधिः रक्तांबरोच्छलद्गातनि
सायामिवपर्वतः यथार्हेकृतसुजस्य राज्ञाचंद्रप्रभे
ण सः रत्नासनोपविष्टासन्दानवेंद्रोभ्यभाषत भु
क्ताभोगाः इमेभीमाभवद्भिर्धुनापवः कालोत्स्येषां
नदृष्टयोगमतिक्रांतःसांप्रतं इतोप्रधानयत्रंसाद्भुपा
संबंधिबांधवान् ततोविद्याधरेंद्रेणसमिलिष्यामःस्व
मेरुणा जेष्यामःश्रुतशर्माणंप्राप्स्यामःस्वचरास्त्रि
यं सुमेरुप्रमुखाःपवैश्चविद्यास्थितोयतः एवंसूर्य
प्रभेदत्तासत्त्ववतसैनिजांसुतां इत्यादेशेवदेवेनस्मरा
रिष्टापिनाकिना एवंमयमुखेराज्ञेप्रदत्तादींस
चिवान् चंद्रप्रभःप्रतिन्नवाहतांस्तंवमहीभुजान् सू
र्यप्रभेनविद्याभिःसभायामेवत्रिरोधिलान् संविभे
नेमयादेशात्मांविभक्तानेयगुरा तावत्तत्रास्थितेसोम
प्रभाभासितदिङ्मुखः अवतीर्यांबरतलान्नारदोमुनि
रायेयो गृहीतास्तोपविष्टस्तंचंद्रप्रभमब्रवीत प्रेषि

मोहमिष्टेरणानेनवोक्तमिदंतव् तातेनयायजूकाभिः
महेश्वरनिदेशतः मयासुरावतारैः सूर्यप्रभस्यात्तानमो
हितैः अस्यमर्त्यशरीरस्यसंसाधयितुमिच्छते सर्वैवि
द्याधराधीशचक्रवर्त्तिपदमहत् तदयुक्तंतदस्माभिः द
त्रैहिस्थकतशर्मणे विद्याधरकुलाङ्कीदौन्तुनस्यक्रमा
गतं अस्माकंप्रतिपदेणादन्नबाधेनैवेत्यत् उत्थेनाहि
नाशानिश्चितेवःप्रकल्पते श्रुंवचकद्वयतेोपियजमानो
भवान्भया प्राप्यदावाप्स्यमेथचेनेत्युक्तः कृतवानतं तदे
वानेनपदैर्यवरुद्रप्रत्याकर्षकया यदावश्यदर्पेणाद
न्नबाधेनैववयत् उत्क्वेनाहिनाशायनिश्चितेवःप्रकल्प
ते सूर्यवरुद्वयतेोपियजमानोभवान्मया प्राप्यदावाप्स
मेथचेनेत्युक्त्वाकृतवानतं तदेवानेनपदैर्यवरुद्रप्रत्याश
र्षकया यदावश्यदर्पेणाभवतामशावायततत् इत्युक्ते
शात्रुसंदेशेनारदेनब्रह्मस्यतत् मयोवादीन्नसाधुक्तंम
त्रैणमहात्मने सूर्यप्रभस्यमर्त्यत्वंयदुक्तिनदपार्थकं
तदामोदरसंग्रामेतातेनेनतस्यार्कं मर्त्यामृतवसत्वा
च्छासर्वसिद्धिकारिणः पैङ्गनमापितं पूर्वंमयाकिंनद्रष्टा
हिभिः यज्ञार्हदत्तमस्माभिःसाम्राज्यंश्रुतशर्मणे क्रमा
गतेवनन्नस्यैतेनतदस्यसमंजसं दानामहेश्वरोयत्रप्रामा
णंपतेनवतस्यार्कं सेषागतेर्हिरण्याक्षस्यैवंद्धतेवकथ्यतां
यत्रामरप्रातिपक्षमधर्मंचाहृतवान्यथा सपक्षदैत्यकान्ते
हुप्रातिपक्ष्यंकरोतितः कस्मात्धर्मोजिगीषामोवयंहिप
रिपंथिनं तद्रमामनुनेभार्यांग्रामहस्त्यानउर्मिहे यथा
स्वमेधकवर्णंदेवावतांवजल्पाति तदस्मद्वृष्यतेहिविदि

नेत्यैकिमथुरैः श्रुवितेदेवदेवच शंभोर्देवोनवोधितः य
ताहंदेवकरूइस्यानासीवतितदणमतन् किंनत्रदेवतिव
हेरत्यैषुत्रोयेतोयतोहरः रत्नावभुदितेत्यानिकिंतेजो
सिवकामति नेदेतदेवराजायमेवंवाच्यंनयात्तुने व
यंवप्रस्तंतेत्रुमेसस्यहेत्रिकरोत्वनतत् यवंमयासेवेणा
क्रेनारर्दार्चिरथ्यावमः सयासदेशामादायययोमहेरप
तिष्ठति गतेतास्मिन्नुनेतेनोसोयतेवंदुप्रभभूपतिं शाक्रमं
देवामाशंकमुवोचेवंमयाप्रहेरः नशाक्रोहोभयंकार्यंम
वेत्स्यात्तश्रूतवर्मणः यतेदेवगौणिःसार्धमस्मद्देवेणा
मंत्रुरं नदमेरब्यामहाराजप्रह्लादाधिष्ठिवयं शुभान्म
दोस्यिनापवस्तहितादेत्यदानवैः क्रतप्रसादेवास्माक
मुष्ठुक्रेविप्रुगंतके वराकस्यापस्यास्तिकस्य शक्तिर्नग
ते नहीरात्रुरुतेयोगेकार्यासिमितद्दीरिते मयेन
देवत्रायपुःक्रमात् स्पायीरभतयास्तेपत्वात्यमित्र
बांधवः क्रतोवितस्यपर्येषुसमेन्येशेषुराजसु शुनस्युर
महाबलिं ततोयथाहंदेवस्यामितथासर्वंविधास्यसि य
थाहंकारयामासतत्वात्सां ततोगत्वाटवींरात्रौमयेकमों
कर्मप्रदेवराजितस्मिनयार्केतं राइस्यभक्तिनः होम
वृद्धेनगणाधिपः सोविनोविपिवत्रागन्नाप्रहाहेनेदमब्र
वीत् मन्त्रवितेनेदमादिष्टंमयादेवेनशंभुना श्रीपिशाक

पातालेन्द्राभयं वो मत्प्रसादतः। सूर्यप्रभश्चक्रवर्ती भवि
तैव युष्मद्वारिणां इत्युक्त्वा शंकरादेशो गृहीत्वा बलिमागतः
तेनेश्वरो भूतगणैः सहान्तर्हितो यथे ततश्चन्द्रप्रभो जात
प्रत्ययस्तनयादये बलिं समापितो हामां ते विवेशाथ मयः
पुरं प्रातश्च देव्या पुत्रेण राजभिः सचिवैर्युतं पूर्वान्तस्य
चन्द्रश्चन्द्रप्रभं भूपं मयोऽभ्यधात सुरा राजेन हृदयं ते वक्ष्य
यविरहितानाम् सेदानवः सनीत्यासौ मम पुत्रो महा
बलः सूर्यप्रभः सुपुण्यैकसंतकस्यान्तवानुजः देवाद्द
वहतो जातो पिता पुत्रा विवामिह तहानव शरीरे तेस
द्वायस्थापिते मया आलिप्य पुत्रादिव्याभिः ओषधीभिः
वृतेनैव तस्मात्प्रविश्य विवरं पातालमुपगम्य च प्रवि
श्य स्वं पुरं शरीरं तमज्ञाद्रुपादिश्यया तच्छरीरं प्रविश्य
तेजो वीर्यबलाधिकः तथा भविष्यसि पश्चाज्जेष्यसि सुर
चक्रिरे सूर्यप्रभश्चैतेनैव कालेन वस्तुधार्थितं सपुत्र
रीकावतारे यं भविता त्वच्चेश्वरः एतन्मया सुरां श्रुत्वा
तथेत्युक्तो वकारसः राजा चन्द्रप्रभो हृष्टः सिद्धार्थित्वित्
मुक्तवान् ग्रन्ते देहप्रविष्टः किं किमयं पंचतां गतः इति
भ्रान्तोऽस्माकं कापि निर्दीन वोत्तमः किं वेष्ठ विस्मरत्यात्र
संसारादेहान्तराश्रितः परलोकगतो यद्भवतः कोऽयं व
पंचके एतस्मृतार्थितः श्रुत्वा सत्रगाद मयासुरः प्रवि
पुत्रामिमं तास्मिं शरीरे योगयुक्तितः स्वतन्त्रा उपमागा
त्यसातान्त्रैव प्रयत नैव विस्मरत्यैषालस्तादेहान्त
राश्रितः परलोकगतो यद्वत्तः कोऽयं वयं चके एतादृ
हार्थेतः श्रुत्वा सत्रगादमयासुरः प्रविश्य पंतामिमं तास्मि

बृ.क.
सूर्यप्र.
२४९

२४६

न्धारीरैर्योगयुक्तितः सतंतं चेहूयमागत्य सात्रेवपश्यप-
त नचैवं विस्मरत्येष पुत्रीं आश्रुणोत कारणं प्रसूतेवोस
तोमत्रगर्भे योजायते नरः किं विस्मरत्यतः क्लेशैः त-
नस्तैर्मरणादिभिः सातंत्रेणवैयोग्यासिकदा वियोगयु-
क्तितः अंतःकरणमाविश्य प्रविश्य पदिंद्रियाणिव अ-
विस्मृतमनोबुद्धि गृहाद्विगृहांतरं सहसा संस्मरत्येव
जातीयोगीश्वरोखिलं तस्मादिकल्पामाभूतः अस्तुते
प्रत्ययो मरुत्त हिंसगोरमामौक्तियोगावितिं सू
पंचशतवाः सर्वे प्रविश्य पवरसातलं सुधापानेन रोगेन-
ष्टिप्ये द्वाभविष्यथ एतत्मयाहरवद्वः श्रुत्वसर्वे तथेति
ते तत्यत्यय परित्यक्तशंकास्तत्प्रतिपेदिरे तद्वाकेत च
सोत्यंघुमिलिताखिलराजकः चंद्रप्रभश्चंद्रभागेराव
त्यौसंगमंययौ तत्रावस्याप्यत्तमपतीं बहिर्निरुपमं तेषु च
सूर्यप्रभावरोधांस्तानुपत्यमयदर्शितं विवेशाविवरं तो
यमहसूर्यप्रभेणासः चंद्रप्रभाः समं देव्यासिद्धार्थाद्यैश्च
मंत्रिभिः प्रविश्य गतादीग्नं चतेनाध्वानं ददर्शसः दिव्यं
जातेनाविवरांतह्विः तेषां विद्याधरीसंघ्मत्राबलैः सहस-
वं नत्वाणं चैवं मरणानुरक्तीदिवः श्रुतशर्मं त्रैरपाण्यये
ताम्बकवर्तिनः मयौः स्वस्तत्त्वयः समैत्योस्तु मा प्र
त्वावैयदेताभो वितामया तमामिकरणं किंचित्रतिं
हृंत्यत्रसंप्रति इत्युक्त्वादिव्यपाणावाराखेवरास्तैदिरोदधुः

राज्ञानेत्रवतीनाम्नाहृष्टावीरभद्रादयः आसन्नतो
यद्युद्धेनदेहत्यागकृतोद्यमः तेनामामाशिविधंसः
प्रापयैतानांसुतांदद्दौपुनः नान्सादृसंनयुक्ताभिःका
र्यकल्याणमस्तुनः इतिवाक्याभसीतेषांतद्युद्योगेति
वारयत् ततःप्रतीत्यमानास्तेनस्युनतैवभूभुजः धू
तांनदेवमानासेनसिंदेवकुलेस्थितं सर्वेहृत्रमवोचं
नेमेवंवेद्मप्रमंमयः राजानेकमनाभूत्वाछ्राविदानी
मत्तुनमं उपदेक्ष्यामितेयोगमव्यदेहप्रवेशदं इत्यु
क्त्वाथयसौविचयोगंवसहस्रकं पुत्रौदेहांतराव
शेनस्मातुपदिदेशजः जगादचसयोगेन्द्रः सेभ्यासिद्धि
रिपंचवतत् तानेस्थानेव्यसेसुयोमणिमादिनिकेतनं
शैत्रयोर्येस्थितामोदेनवांछंतिहरेश्वराः एतदर्थंज
यतमः क्रेशमत्यपिकुर्वते संप्राप्नमपिनेछंतिसर्वभो
गंमहाशयः तथाचश्रूयतामत्रकथाःकःकथयाम्यहं
हं आसीत्कोपिपुराकल्पेकालोनाममहाद्विजः सग
त्वापुष्करेतीर्थेजपंचक्रेदिवानिशं जपतस्तस्यतत्रा
गाद्दिव्यंवर्षशतद्वयं ततोस्याशिरसोछिन्नमर्चिराविः
रभूत्महत् येनसूर्यांशुतेनेवप्रोद्भूतेनांबरेगतिः सि
द्धादीनांनिरुद्धाभूत्ज्वालवत्तगाग्रपं ब्रह्मणस्तेवरो
भोगः तेसूद्दाणाज्वलंत्यमी लोकास्त्वदविघ्नस्तुःव
लैद्दायाधायेमत्यतं जपादस्मात्रमापूर्मेरतिविंत्येषएव
मे वरोनान्यस्मृणिकाद्यादितितामस्त्ववाचसः तिवं
धंतेसुकुर्वंस्तततोगतावाणिस्थानः उच्चैर्हिमवतस्यसं
तपद्वासीत्सतापकः तत्रास्यमस्ततेत्रतःसविशेषकं

वृक.
सूर्यप्र.
२४१

247

मायया तदा विद्याधरयेन्द्रः प्रज्ञिवायसुरांगनाः स
धीरो लोभयतीस्तान नरणाय पाद्ममन्यत विस्फुर्जार्थेन
तस्मैसमेरुं विसृज्य श्रुतः हृताः उपेत्य तत्र गुरुस्स्वस्य स्वात्म
नैर्मरिपार्श्वं तत्रीव्यतेतत्रदात्मानं त्यजमालेचयास्थिति
तत्तु वासहितो वादीयदिशूर्णीममावधिः श्रुत्वा तत्र
केस्मात्मां प्रयसे किंप्रतीत्यसे स्वयं वनाहमात्मानत्या
जेयं पापाहस्तेरे प्राणवातीमवेयं हि शरीरे कामतः
स्त्यजत इत्युक्त्वा वंतंतेनेतं प्रभावाज्ञाशकयदा तदा
स्मांगुरोस्तु सजगाम यथागतं ततो विजितकालं
तेकालेमातिशयेहितं बालाशल्लिपबाहुभ्यांनिता
येद्रःस्वालयं तत्रापींद्रादपोभूपोवरार्थं बोधयंतितं
वस्तनापकेतमभाषत देवेभ्यश्चैवरहृणाग्निवरं मंत्रो
गृहाणभोः न स्तुनासविद्रुसैतं नापकोभ्यवदत्स्वयं
ताक्रेधवरादेवमे विरशेभ्यो विग्रहणतः स्मात्केवसतं
विप्रोरुद्गाज्ञमस्तुवावसः शक्रोनेतद्दशान्तस्वंमसरा
स्वदेहितेवरं ततः सजापकोवादीयद्भीष्टं वृणीष्व
हामिप्रियं रहृणातीन्त्वमतो विधिः विपरीतमिदं
किन्नमस्विलं वततावादिधमातोद्वानत्रविप्रावुपेय
तः तोतेस्त्राद्यपस्यास्यशेन्यायाध्यं स्त्ववन्तः एकोव
वीयदग्रामेतोरवेनस्सदतागा तोमेप्रतिहदानस्पृह
ला दत्तागत्यसोनार्के मणपरोभ्यधीमाहृत्क्ततपूर्वम

चिरं तदार्थिनामेतत्कस्माद्भूताद्दृश्यमेवमोबलात्
यतच्छ्रुत्वा सुपोवादीदानेश्रायं नमपुष्यति अस्य हृष्ण
त्कथं धात्रेवात्मनि दत्तानि मां इत्युक्ते वनेनं भूपं शक्रो
लक्ष्मीं तं रोब्रवीत् राजन्नानासि देवं त्वं माघेन तज्जापका
द्धिनां वरमभ्यर्थ्य संप्राप्तं कस्माद्धि हि मिनामतः ततो
निन्द्रे सो राजा जापकं तेन गादतः भगवन्मज्जपसाधीष्फ
लेविनरमेवरं इतितस्मैततोराज्ञे जापकः सवरं ददौ
सर्वलोकगतिं लेभे तेन राजा समेत्यपिव जापकः स्वप्न
वाच्यानां देवानां लोकमापवान् तत्रास्थितावहूंक
ल्पांपुनराह्वयभूतले यागमस्तं त्रतां योगमसिंहिलो
वशाम्मतीं पूर्वसर्गादिविसुरवेम्मिसिद्धारेवार्थ्यतेन बुधैः
सानुपायात्स्वतं चेतद्धातं स्वं देहमाविश इत्युक्तः प्रज्ञा
योगेन मयेनमुक्ते परं सदा अतनेन यामात्यो राजा वं
डुग्धभोयतः ततोहि तीर्थ यमानालं नीत्वा तेन मयेन
सः प्रावेश्यत गृहं देवं मुक्ता दिसारितलोल्पः तत्रान्तः
देहस्थस्त्वत सर्वसमर्मिवास्यितं मह्रान तमेकं शुकर्षंय
त्रिंतं शायनो ब्रमे मद्रोषपिद्वतां भ्यङ्गं विक्रतात्मा कृतिभी
षणं विषयाविथनां भोजनं देत्य राजन्स्तामवितं सोयं
मत्रसुदेहात्ते पूर्वं भायाहृतस्थितः प्रविश्य तामिदं स्मा
हतं सुंदर्य भंमयः सोन्यतेनोपदिष्टं तं योगमास्थाय षट्
पतिः तस्मिन्सुकषदेहे तेन त्यक्तस्वतनुं आविशन् ततः
सृज्जतां कृत्वा शुनेकस्मीलपलेचनेः गतनिद्राइवो
न्नस्थोपूकषः शायनीयतः दिदृक्षा देवस्तनीय्योद्वाय स्य
जीवित यमतः इति जित्वो दत्सरूपादोदा स्वद्विज वचश्वकतः

सूर्यप्रभाद्याः सर्वेत्र विद्याधरमहेसा अभवन् इत्थानिप
तिते चंद्रप्रभे देहमजीवितं चंद्रप्रभात्सुनीथश्रुतवरा
पारिवारस्थितः इत्थानसंचके स्मपितनं पादयोः पतन्
सपितिपितमालिंग्यसर्वांसर्वसन्निधौ कः स्मितस्मासि
पुत्रेहेतनमनीतं हिसंत्रति सोपिस्मरासीनद्धैवपश्चा
द्वप्रभजन्मनि सुनीथजन्मनिवपन्नस्पहूतंतद्भक्तवा
न् नामग्राहं सर्वेवेकांसवसूर्यप्रभादिकान् एकैः
कमाश्लिष्यस्तनवांपूर्वभार्याश्चदानवीः चंद्रप्रभतेजा
तेवदेहं द्वव्याम्युज्ञितः भवेत्तात्सूर्ययोगीतिस्वयम्
यामामसवहितं ततोभिवंदमगणान्तात्रानप्रत्ययनिर्वृ
ताः चंद्रप्रभसुनीथं तंयिष्ठाः सूर्यप्रभादयः मयास्तेरा
युनीतातांहर्षालीलापुराततः प्रत्यप्रवेशयामास
देमरत्नावितंपुरं प्रविष्टास्तत्रचैवेंद्रपंवापीतं दहसुरर्भ
तां मधारसेनततस्याश्चतीरे सर्वेपुपाविशन् पश्चः
वनन्तथामातमसुनाथिकसमवेते सुनीथभार्योमम
द्यैतैर्विविधैर्मणिभाजनैः तेसमानेनतेसर्वमन्नस्मो
स्थिताः ततः संपादिश्वदिव्यदेहामहाबलपराक्रमाः
चंद्रप्रभसुनीथं च ततोवादीन्मयासुरः पुत्रेदिव्यामः
पत्रापरंसामानतेस्मविस्मरिति ततस्तथ्यानिसुतः सुनी
थोत्रसरेमयं यथोचनक्षयानालंसहसूर्यप्रभादि
भिः तत्राविद्यागणाप्रपेतोनानाधानन्तुमयपतिते पुराः
सर्वेसंयान्त्रिकेतते दहसुमेयमार्यानांतेसुनीथस्वमा
ते नाम्नालीलावतीं रूपेणाथः कृतसर्गगतानाम हृ

नामसुरकन्याभिः सर्वाभरणभूषितां अथाब्रवीत्
मयादेवि सहस्रांशोकोपरः सते सुतः सुतोस्य सुरस्य जा
तः सूर्यप्रभोण्णयं एवाविधायधरेन्द्राणां चक्रवर्तीसुरा
णां पत्रैनैवशरीरेणभाविदेविविनिर्मितः तस्मैवे
वाभिमपश्यन्त्यानसाः सूत्कयाद्दृश्या सूर्यप्रभःम
यान्येत्त्वपादयोः सविवैः सह किंप्रणोकदेहनवसे
नैनैवशोभते इतिलीलावतीदत्ताबाशीर्षंतमाधत
ततोत्रपुत्रास्मृदयंमयोमंदोदरीसुतां विभीषणंवर
ममारसत्ताबानमनश्रुतौ गृहीतोत्सवसत्कारः
मंत्रोप्राहविभीषणः करोषियदिमहाकं दानवेन्द्र
स्वामिनत् सालेवसुतमेवेकः सकृतीशुभमीलिनः
देवैः सहलतेकार्यानदाकारणेवैरिता तद्विरोधेहितः
पापाहनेकस्थिद्गुणोस्तिवः निहितादित्सैः संख्येष
सुराबास्तेनेसुरः तस्मात्ततंमयोवोविनंबलाद्रूमेदेव
यं हताक्रुर्वतिशक्रेतकथं सहामहे येवासुरा
हताद्दैवेस्तेबसुतः प्रमादिनः अप्रमत्तात्सकैनैवब
लिप्रमत्तयोहतः इत्यादिश्लोमयेनाथमंदोदर्यासहै
वसः गत्वसैन्द्रलमामंत्र्यजगामवसतीनिजां सूर्यप्र
भादिभिकन्याः सनेनमयमयेनसः निर्भयस्तोयपाताले
बलिराजानमीक्षितं सगोरस्थापिकेजनवमेवंतेदहृशुः
बलिं प्रागुत्तनाराणुउक्तं स्वर्गंदैत्यदानवैः निपेतुमो
दयोस्तस्य महानीयाघाः प्रेमेणते सोपितान्मानयामा
ससत्कारेणयथोचितं मयावेदितहृज्ञानरूपः सोथ
बलिस्ततः प्रह्लादमानाययत्रवोंशीघ्रमन्यांश्चदानवान्

सुक·
रत्नप्र·
२४५

249

तावत्तत्र समीप्याघाघाद्योत्सेववेदिरे तेवाप्यभि
नंदत्सत्वाप्रह्लादनंदनिर्भरः अथात्र बलिराट्ः सहस्रा
वंद्यप्रभोभुवि सतीर्थः सज्जनप्राप्यात्रस्तुजीवितपवनः
सप्तद्वीपकावतारस्याप्रामरूपप्रभोप्यमैश्वर्येणवायमा
दिष्टोभावीविद्याधरेश्वरः प्रतपन्नप्रभावाच्च नानो
दूर्जस्थवंधनः नंदनाभ्यामवाप्य भ्यांहृष्टमभ्युदयो
त्सितः पतद्बलिवचःश्रुत्वा शुक्रःप्रोवाचतद्गुरुः धं
र्मेणवर्ण्यासत्येनात्तिनभ्युदयः ऊर्जित् तस्मादुर्मे
णवर्तधं ऊर्जितात्संप्रमहद्वचः तच्छ्रुत्वाथानवात्सवत
स्थानि नियमं विदुः समयानालपन्तयोयत्तत्रमिलिता
त्सदा बलिश्चाप्रोत्सवं चक्रे सतीर्थप्राप्तिदर्शनः अत्रां
तरेधनताराणात्सुतनोरत्नोऽभूत् गृहीतार्धोपविष्टश्चा
दानवात्सानुवावसः प्रोषितोहमिहेंद्रेणसर्वैर्ववाक्ये
वःकिल सतीर्थ्यजीवितप्राप्यासंतोषःपरमोमम त
द्दिदेवानिकार्यनःपुनर्वैरमकारणं विरोहव्यंनचैवा
सत्यदेवाकृतकर्मणा प्रवृत्तेंद्रवाक्यंतं प्रह्लादेनु
निरब्रवीत् सतीर्थजीवितात्तत्रविंद्रस्यास्तिकिमन्यथा
अकारणविरोधंचवयंचातनुकर्महे अथैवनियमोस्मा
भिःकृतःसर्वैःसुरासुरैः कृतपर्मानपूर्वकमाश्रित्य
सवत्साधरि अस्माहिकंदेवकृतेनास्माकंनत्रवाच्यता
स्वयंप्रभवत्पात्संदेवदेवेनशंभुना प्रागेवसमयमादि
ष्टःसहर्वाराज्यनोमयत् तदस्मिंईश्वरादिष्टकार्येकिं
कुर्महेवयं नानिकारणमेवतस्थाकोवाक्येसमंजसं इ
त्युक्तोदानवेंद्रेणप्रह्लादेनासनागरः तथेतिवासवस्ति

देवस्सप्रेमगामद्युतिः तस्मिंगतेदानवेंद्रांगनाःता
नभाषत देवान्वेषः कार्योस्मिंतावदिंद्रस्यदर्शने किं
नस्मात्कृप्रसादेकल्पकस्येमहेश्वरी कातस्यशाकिं
किंकुर्याद्रास्याप्याविनस्येवेलवी इतिसुकावचः श्रुत्वा
दानवाखेनुमन्यत सहप्रह्लादमामंत्र्यबलिंजम्भादि
ज्वालयात् ततःसवतस्थपातालंप्रह्लादेनकृपयाते उपा
यसद्धसोराजा विवेशाभ्यंतरेबलिः मयःसुनीथस्सा
म्येनसर्वेसूर्यप्रभादयः प्रणम्यबलिमासनस्थःसंत्व
मवनिकेतनं नदीश्चिवित्रहृनाहरमानेपुसमेत्यस्सा
लीलावतीसुनीथेनंजगादस्तनतीनिजाः पुत्रजानि
मियदिसाभार्यात्त्वामद्भुतांमत्तनः तेजस्वतीसुनीथश
यानंवरोमंगलावती वेद्रप्रभस्यरीरेणापरिणीतावर
यानया तेजस्विन्यासमंगाथ्यावासवेश्मविवेशसः
ततोपभुंक्तेसनया सविरोत्तकपासह रत्नक्रीडाह्येवं
तत्रप्रारम्भक्रममपिकृतनं सूर्यप्रभस्तत्सविवेशःसहवा
सगृहेप्युवे निशिनस्यामपत्नीकोन्यथाऽरुष्ययतीयके
निस्तदेनकिमेतनसप्रियास्यजताबहिः इतीवनि
द्रांस्त्रीनिराकृत्यकस्याप्यवनायत्यो प्रहस्तस्यवसेद्धवं
कार्येविनेकसंगिनः प्रभेत्तुपरितःसूर्यप्रभंतिद्रांपशु
त्सवं तावत्सूर्यप्रभःसोत्रप्रहस्तस्य समाधीपुत्रकं प्रवि
ष्टांतीदहृशात्तवरकन्यामतद्गमां माभूत्कस्तरांगेनासंगो
विष्णापोस्यापुरोममः इत्युत्पाद्याग्निविधिनापाताले
स्थापितामिति सूर्यप्रभस्यकेयंस्यादितियावद्विमृशा
ति तावत्मानतस्स्यांवैत्यसुताप्राधकेकैमेदतत प्रवक्रवा

निविष्टांस्तांहित्वातल्पाद्दिव्याविबितं दृष्ट्वा सूर्यप्रभं सा
तमुपापात्मेष्यशायिनं उवाच च सा त्वं सेव्यं सविजन
पृशापादयोः एवंनिद्रावशीताभ्यां कराभ्यां प्रतिबोध
य तस्मात्तावनन्तरावीसात्तंमेद्याववैकसेवेदातो सूर्यप्रभो
माजनस्पर्शं विहायप्रोत्थाटयत् बीटपवोवाचकन्येते
केयुवांकिमिहागमः भवत्योरितिनस्मृतावानतस्यवो
नमभाषत श्रुणुदेवास्तिपातालेद्वितीयेधिपतिः
दैत्यः प्रमीलइतिदैत्येन्द्रो हिरण्याक्षस्यसुतेतावली क
लावतीतितस्यैषा प्राणेभ्योप्यधिकासुता महेताय
बलीपार्श्वाद्गतैतेनामिनाब्रवीत् दिल्याघजीवितं
प्राशाहतीयःश्वनरीतवतः सप्तद्वीपकावनायस्मृदृष्टः
सूर्यप्रभोयुवा सपः खेचरसप्तचक्रवर्ती भावीहेणयः
तदिहागतेसंमानंसुतेयोग्यःसकन्योमयादृष्टः सुतेसूर्यप्रभा
येतांप्रयच्छामिकलावतीं सुतीयायैकेरोत्रावादातं
देवानवस्यूने सूर्यप्रभस्यपुत्रोस्यराजजनस्यामितातहे
नत्ववस्यवस्मात्ःक्रतंतस्यक्रतेभवत् एवंतयोक्तेन
त्याख्यानिद्रातिममैवमः नदभिप्रायनत्कार्यंज्ञात्वातंसू
र्यप्रभस्तदा मायकन्याविनिद्रस्यसहस्तस्यांनिकंपुर
वैः गन्वासर्वीसुवेनोक्तमसर्वमस्मैवाहर्ययो ग्रहस्तस्या
भुपागतस्देवंनागाधिकिंनवा इतिसूर्यप्रभंसादस्
वामिस्यानमभ्यधात् सोवज्ञाताविनिद्राह्रिममाद्युका
किनःकुतः विशेषंतत्ववदाम्येतंश्रणुगोपायंहिकिंत
पि प्रथनेवप्रविष्टंचमयाद्दृष्ट्वामस्याविद्युत्ता कन्यकैका
वयामाकिंमैलोकोपिनहष्टपूर्वे दागोलवगतात्कापि

ध्यैवममभानसं तच्चैवपश्यसद्यस्तामिहैवकश्चन

स्थितां इति सूर्यप्रभेणोक्तः प्रहस्तोऽथ बहिर्गतः ह

स्वागतं तां स्थितां सख्यासमं कन्यामभाषत मयावत्प्र

बोधेन स स्वामी सद्यो विबोधितः ततस्तत्परोधेन पुनर्दत्त

स्पर्शनात् पश्यामि सूपं भुवोपि कृवार्थकरणं ह्यमोः

तवपप्रयतिवेशापिहृतमात्रवशीकृतः प्रबुद्धेन

देनाहमुत्रकृतामवत्कथा उत्तीर्णा इतीपि दर्शयाती यत्वं मे

प्राणेर्मिनान्यथा ततोहं त्वामनुप्राप्ताः त्वमे प्राणेर्मि

नान्यथा ततोहं त्वामनुप्राप्तः तदेहालोकयस्वयं इ

ति प्रहस्तेनोक्ता सा कन्यालस्तल्लभयाह्निया प्रमार्णनाश

कांगत्वं विमर्षतीय यदा तदा हस्ते गृहीत्वानीता भूत्वेन स

र्यप्रभांतिकं सूर्यप्रभश्च तां दृष्ट्वा पार्श्वे यातां कलाव

तीं उवाच एवं हि युक्तं ते किमेतद्यदि हा हा घमे त्वया सुभ

स्यचौर्येण सर्वविषयात् हृदयं हृतं तदिहानिग्रहीतासिवै

विनित्यसूयमेमया एनस्कृत्वाविदग्ध्यामानत्साधीयाज

हारगतं श्रुत्वं तावेव पिद्मैवचैरपन्निग्रहाय नेतत् निश्चिता

पश्चित्वं यस्मान्ने सैक स्तनि विषये श्रूयाश्वेषीपाश्चितं का

पनिग्रहेन करोषि किं तच्छ्रुत्वालिंगितस्तूर्यप्रभेववाति

ससमा मामामापित्रकन्यासीत्यवोचत्तां कलाव

ती ततः प्रहस्तं वादीत्रां सा विकल्पोत्तदेव्या गान्धर्व

विधसर्वेषां विवाहनामिहोत्तमः इत्युक्तेवसमस्तवै

प्रहस्ते निर्गते बहिः सूर्यप्रभस्तवैवं भार्यां बकेकला

वतीं तयासहवपातालकन्यामन्दिरे लेभे भेजे स्वर्

तसंभोगम विंद्यन वसंगम गत्यां तेव कलावत्यां गतायां

वसतिंनिजां सूर्यप्रभःसुनीथस्यपादयोर्मयस्यच
नेमिलिताश्चसर्वेपिप्रह्लादस्यांतिकंययुः सुनीथस्या
ईसमान्यसभास्थोमयमब्रवीत् सुनीथस्यास्यसेव-
यत्नाद्विधेयंकर्तव्यमेवनः तदद्यतावत्सर्वेपिवयमद्यत-
ज्महे पंचरात्रंकोटिहोमस्यचक्रेयमयेनमः इतितेनिमंत्र-
यामासप्रह्लादस्तस्तराधिपान् आययुश्चात्रसर्वेभ्यः
पातालेभ्यःक्रमेणते शूर्वमागाद्बलेराजासहासंख्यैः
महासुरैः अनेनरसमीलस्तुरारोहस्यवीर्यवान् स
मायस्तिनकस्त्रविकरालःप्रकंपनः धूमकेतुर्महा-
मायोपचान्येपिदैत्येश्वराः पकैकोतिजसामंतसहस्रे
णायोपहृतः आपूर्यंतसभातेस्तुविहितान्योन्यवंदनैः
यथाक्रमोपविष्टांश्चप्रह्लादस्तानमानयत् प्राप्तेचा-
हारकालेतेसर्वेसहमयादिभिः गंगास्नाताःसमाज-
ग्मुर्भोजनायमहासभां शतयोजनविस्तीर्णांसुवर्ण-
मणिकुट्टिमां रत्नस्तंभवितानांचसविचित्रमणिभाज-
नां तत्रप्रह्लादसहिताःससुनीथमयाश्चते सूर्यप्रभे-
णसचिवैर्युक्तेनचमहासुराः तत्रनानाविधंभक्ष्यभो-
ज्यलेह्यादिषड्रसं दिव्यमन्नंबुभुजिरेपपुःपानमथोत्त-
मं भुक्तपीताश्चगतान्यत्सर्वेरत्नमयंसदः दैत्यादान-
वकल्यानांरत्नपुष्पैस्तमयुग्मं तत्संगेरससर्वात्रप्रसन्ना-
स्तेनयंतींदिशःकांत्यावर्धंतीमसुरैःप्रभोतास्त्वामहालिकां
वपानालमागंताकुमिमेलवीं ललाटतिलकेपेतांवा
ह्रस्वपाणिकां समरहर्षिविधांशैवरसालत्रमयीमि

व केशेग्रलोरे देशने:शीरवैरे:भ्रमतीलनी वरोमं
उल्लितैल्ल्वंस्नेतीमिवन्नूनतं दृष्ट्वैवननरार्वंजीनस
सूर्यप्रभस्यसा अपिसीकृतमन्याभि:जहारहृदयंहृ
तात् ततःसाप्यसर्वैद्याणांमध्येऽग्राहदर्शनं हरदये
सवैरस्थाधावाधरमिवस्मरं दृष्ट्वावनहृतमनानस्थ
दवलयषा आलंगपकोभयपत्तस्याहृष्टैगाविनर्यकर
षा सभास्थास्ततयोर्भावंतेहद्योरयमलदयन् पेद
णवोपमंतङ्कःआज्ञाराजस्तेतिते ततःसूर्यप्रभोऽपि
यपञ्चपंतीसामहल्लिका पित्राविसृष्टावेदितवानवे
श्मदगाहृहं रानवैश्मस्त्रीतेर्वैपस्थापसमागमहूद्गत्
सूर्यप्रभोऽपिस्त्रावासमाजगामदिनत्वये प्रदोषेचक
लावत्यापुनरागतयासह समाचाभ्यंतरेगुप्तंचक्रि:
समागतिविरतया: तावन्महल्लिकासापितत्संदर्शना
सोत्सुक: तत्रायपोसमविसंभवयस्याद्वयसागता प्र
न:प्रवेष्ट्रमिच्छंतीप्रस्ताहामादर्शनां सूर्यप्रभसम
चिवो निद्रायास्तन्वपोज्जितः देविनिष्ट्रत्वणपावृत्त
विष्णुभ्यंतराद्दहं निर्गच्छामीतिसचनांपरित्तायीत
चितोऽभ्युथात् वैरंस्त्रस्यसमहस्मैवोतिकांकिंप्रवेशय
से रुद:सकिंरहः:कस्माद्पंचंतिसशोकया तयाप्र
हः सभूयोऽपिप्रस्ताछोऽतिनगाहनं वैरंस्त्रस्यसहस्मै
वोतिकांकिंप्रवेशपसे समाश्रुग्सेवभुरसावेकोऽवत
वसरादिति ततःतयाविश्रांस्वैवमित्युक्त्वासविलदया
महाल्हदेत्यस्वनयाप्रस्ताछोंनार्विवेशसः समांकला
वतीहृष्टानसेसर्पप्रभापसः प्रवोध्यसैरमावदा

वागताविमहल्लिका सूर्यप्रभस्य पुत्रज्ञानस्यैतस्यापनि
गीतः दृष्ट्वा महल्लिकामात्मनस्तीयामग्रभाषत गीता-
कृतार्थनेनावश्यमभ्यागताजनाः नीयतोस्यानम-
येनतत्तदासनपरिग्रहात् नतुमतःप्रविवेशाथमहात्मा
भ्यांमहल्लिका सूर्यप्रभोपिपाविक्रान्तमवनाअथतस्त-
नः उपविश्यसखोवाचनानियपापिमेहता नयावत्ना
सदस्मित्या प्रेक्ष्यानेवर्धमानया तथापितावहोलात
दृष्टमात्रेणमेवत्न सैधैर्येनेवनत्रेनलोचनेनमहीकृ-
ते इतिसूर्यप्रभेनोक्तेसाप्रल्हादस्मिताब्रवीत् नापिपु-
नापराधोसौममसोपपरापयति येनाहंसंसदिकता-
भत्याभित्रपलत्रिना यतःपुत्रात्रिनोस्मीतिहसन्सूर्य
प्रभोब्रवीत् नग्राहृवकरेणास्याःकरं राजसुतोयमः
बलात्कोरगृहाङ्गीतामिवमत्वेदवपश्च मंचार्यपुत्रक
स्माहंपित्रेवगपनिवादिनी ततोसर्वैर्नन्त्याप्रन्ताथ-
स्लवुवासमः कन्यातोकिंनतोथवोविवाहोदेविविघ-
ते नवप्रदासनत्यमसौपितावोलादितोगपः पनस्य
वात्रसमानंनिश्चितंसकरिष्यति तललेसाधुमेनहृत्वा
यामाभूत्समागतः पवंमहल्लिकांयाचत्समन्ताद्वेरब
वीतिसः तावत्मापातेवेनवपवजाभूत्कलावती प्र-
पञ्चपतीचतेसूर्यप्रभमामापचीयके पतीत्याकिंचिद्र-
हिताप्रांकिताद्विरगाहाहि दृष्टामहलिकेयेतंनवात्रवि
नवहर्षे सकोपावसलत्राचसभयावबभूवसा मह
दःतस्पुवालिगिवितोयया दृष्टाकथंपलायेहंनिहे

मीर्षावशायरि इतितत्याश्चमेवागात्कलावत्यपिसा-
ततः कुशलंसविक्रवतंमागतैवमितोनिशि एवंमह-
ल्लिकांतांवसाध्यसूपसुवाचसा ततोमहल्लिकावाच-
स्मैमतहृदमवत् वमत्यपातालगृहान्मामाप्राङ्गणा-
कायमे तन्नुत्वासाविहस्यैतांकलावत्येवमब्रवीत् सखं
हृष्टपजएवेदंयन्नेसर्वस्यकस्यवित् करोषीहागतस्यैव
प्राङ्गणानिष्यसत्क्रिया एवमुक्तेकलावत्यासाजगाद
महल्लिका यदियोतामयोक्तास्त्वंतत्किंमेद्यनिष्ठुरं प-
वंवदसितिलिलेत्रोकिंहिंदंसहधीनव किमहंबांधवादत्ता
हृरादेत्यपरस्थले एकस्यञायतेदत्तमावहस्यैकाकिनी-
निशि अहंपितुःप्राङ्गणकंप्राप्ताएतद्बृमयामाता भ्राति
श्योनाभुक्तैवयपासावीग्रतपसंगता यदस्माहिप्रलभ्या
तावासोमंत्रीप्रविष्टवान् तदैवतन्मयाज्ञातंत्वयिप्रमे-
क्रृतेसतः एवंमहल्लिकोक्तासाकलावत्यागमत्ततः ति
पंक्तेपकशायेणावत्सघामशपतीप्रियां ततोमहल्लिका
सापिबहुवल्लभयाप्यहं संप्रतीतिकथाश्रृपंप्रभमुक्ता
तयोपयौ सूर्यप्रभस्त्वविमनाश्रुकायदभवत्तदाकांता
भ्यांदिसमंतस्यतदासक्तमवोगतं अथज्ञात्वेकलाव-
त्याः कलहंतत्रवोधितै आहिणोद्गुतमुस्यापप्रभामस-
तमंत्रिणं महल्लिकायातदत्त्वयहस्तंसविसृष्टवान् स
पंवतन्प्रनीदःसमासीत्प्रसाकसंप्तुतः अथाहिपाक
लावत्याचोदितंसमगायपयौ प्रभासोतिकटंतस्यसष्टेद्वे
वक्तुवाचतं इतोद्वितीयपातालंवतितत्कृतवानहं वास
वेषमकलावत्याचोदितंसममायपौ प्रभासोतिकटंत-

सगालपञ्चकतोमया पकाब्रवीन्मा विकिमयोहितना
स्या कलावती नतोहितायायदत्ताविश्रुएवत्रकारणं
संपृष्टीकावतारोहितवत्सयोपरमानले थिजः सूर्यप्रभो
नामसूपरिजितमन्मथः तस्मैगतायसंपत्तुमातादत्रा
किलोतयागतायामयैवतस्यांनत्तकाशंनिशागमे प्र
हरेहितावागासर्पनयमहल्लिका तयामहेष्याकल
हकृवासन्यामवातवे उपैतेयामृवावत्याहस्ताहष्टे
हृहिता ततश्चांतःप्रविश्यैपवनिपत्यशयनेयके स
स्थितानयासहसखामहृतेनविद्मया एवंचेष्टाकथां
कृताप्रविशयात्रनैथवव कलावतीसावावत्योहष्टत
ल्याहृतेमया इतिप्रहल्लोयावतवक्तिसूर्यप्रभंरहः
तावत्प्रहल्लोपत्रागाहृदःसोप्यब्रवीदिदं इतिमहल्लि
कावामसहृदयावरहृगतः तावन्नत्रप्रविशामासवीरा
ग्रांसहस्रमतः शृतैवतवहृशोविद्यायुक्ताप्रविश्यवा
तु इष्टामयावतस्याश्चसखोहारशांतलमाः तास्त्वम
हत्पर्यंकातिषण्णांपरिवृत्यतां महल्लिकामुपावेशयत्
कावोगावलांततः साविकस्मादकस्मात्वमुहिम्नेवाय
ह्यपमे विवाहेप्रसेतेष्यावतकातेविषादिता तस्त्रु
त्वासविमर्शामातोप्रहृष्टदसूतांब्रवीत को मे विवाहृ
ष्वास्मिकस्मैकेनादित्तव ततकपाचेदैव्यतदयोर्क
तस्मन्निधौ अस्मात्रियोजपन्यानेषेवतकप्रतिकर्म
णा तदत्यास्मिन्नयस्यातेभावसूर्यप्रभःपातिः तहृ
पलक्षणंतिष्ठापिनिशीथेहृगतामपि मतः अस्माकंत्वविषा
दार्यकेदातीनवर्यकाचः नास्मिन्क्रिमतेविद्याप्रतमस्मा

विस्मरिष्यामि एतन्महल्लिकानां श्रुत्वा
नगात्स्मा कश्चित्सहर्षोत्फुल्लाभिः मनसा सिंगतेव
वः तच्छ्रुत्वा तन्मम चैव स्वाहमस्यास्तेऽस्याभिरोदितः
कावसास्त्रीमनीयस्याः सहर्षोनहृदेदिति ततः सा
पिवटन्नहितान्तेवस्याम्यहं ततः पुष्पानपिविलाः
नेसेदापयिष्यामि सूर्यप्रभा इत्यमन्योन्यविवदोन
स्यातः सहर्षामतः इतिश्रुत्वाणांकन्यास्ताः सम्भ्रान्तः
संबभाषिरे सर्विमेवकृत्यानेनपुष्कमेषात्रपाहिः
नः एवमुक्तवनीतेनासनगारात्संदेदत्ता किमपु
क्तं तेनैकापरिणीयाहमेवहि नैसेसर्वेपिदासः
निदृहितेदेयदानवाः अन्यास्वृत्तनगराजलसो
हृत्प्रभवस्थितः पीतांगोपतिवद्धोस्वनाविघायदः
कन्यका तन्मध्येपरिणीतास्तपुष्पास्तममकाह
तिः सर्वंप्रत्युतववस्यामोवयंसर्व्वाः परस्परं अन्या
भिस्तुविकृहाभिः कः स्त्राभिस्त्वतवोमम पुष्पार्थं
वनपाकात्रसर्वमेतत्करोम्यहं इतितासांयथायाव
दुर्नितेव्रज्ञाम्मना तावत्ततोहंनिर्गत्यसैरंतनयार्थ
मागतः एतन्महल्लस्य श्रुत्वा श्रुत्वा तसूर्यप्रभोत्रसः
अतिदृपवदायवेतानिशामनपक्कदा यातः सह
स्तनेथ्यनमयेनसविवैश्रसः अस्मराधिपतिहसुंप्र
ह्लादसत्तमभार्यया सनीयेतत्रसंमाहप्रहाद्वेदर्शी
नादवः सतीसूर्यप्रभायाहंदास्याम्यसमेमहल्लिका
अस्याहिप्राकृण्णातिथ्यंकार्यमेतत्तवचिरं एतन्महल्ला
लववतंकनीयोभिनतंदस्मः ततोदेवीसमारोप्यमः

ज्वलितपावकां तत्प्रभाभासितोद्योतरत्नसंभा
वभासितां महल्लिकां तां तस्मै तां प्रादात्सूर्यप्रभाय
सः प्रह्लादेश्वरसाम्राज्यसदृशीभिर्विभूतिभिः दश
सहस्रराशींश्च सहद्विवैवरायव त्रिदशावजयानीन
हेमहर्म्यशिरोपमां नानतात्र्यमिदेवसैससवोन्मे
हाटशाभियाः प्रवमहल्लिकास्ते प्रह्लादेनानदात्र
वीतपुरिमहात्स्थीनास्तास्तेनवेदीकृताध्रुतः मम
दानेनप्रजांतेऽनिमेषापिजगाहतां कृतोद्वाहोत्सवः
चास्मिन्याते सूर्यप्रभे दिने विवेशावासकं तत्क्षमम
हिकया सह सर्वकामोपचाराद्वितत्रतत्स्तोत्सवं
प्रातर्याममनः प्रातिस्सोक्षेसानुबभूव प्रातर्गीतेव
प्रह्लादेश्वभोनसिंसहानुगे प्रमीलोदानवः पीशः
प्रह्लादादीनभाषत अश्वपुङ्गाभिगविलेरागतव्यं
गृहेमम नयातिथ्यं ततः सूर्यप्रभस्यास्यकोऽप्यह
सर्तं कल्पवतीतस्मैदत्ताभियदिवौहितं पतत्रहव
तंसर्वंतथेतिप्रतिपदिवे ततोद्वितीयेपातालेतत्र
स्मिन्नेवसाणेचते सर्वेजग्मुः ततः सूर्यप्रभेसमया
दिता तत्रामीलोदरोतस्मै सतां सूर्यप्रभायतां क
लावतीं प्राक्रियपाकाराकांततश्चमिव कृत्वाविवा
हंप्रह्लादगृहे भुक्त्वास्वगाविनः निजभोगोपचारेण
दिनं सूर्यप्रभोऽत्रततः द्वितीयेद्वितद्येवेनाहरारोहा
सेश्वरः [illegible] सैवमसंरसानलं तत्र
सूर्यप्रभायस्वांनाम्नामकसुदावतीम् प्रादादस्मै
तथातिथ्यहेतोर्वविश्विदासजा ततः सर्वैः समं तेः

तैः भोगैर्नीत्वा दिनं स ततः वासके ऽनुदावत्याभेजे सू
र्यप्रभो निशि तत्र त्रिलोकसंदर्शनवसंतमसोत्कया
साखित्रयमुरयया साकं नयारात्रिसुवासतां प्रातश्च तं
त्वक्षुत्वन प्रह्लादप्रमुखैर्वृतः निमंत्र्य स समं तेन्यपा
तालेस स्वमंदिरं तत्रास्य रमति स्मसे हनोनाम्नामनी
वती इवैसरत्नाभरणांनमज्जांबूनदद्युतिं ततः सूर्य
प्रभः सोवनीत्वाधिकस्यांवेदिनं मनोवतीनवाश्लेघ
स्यविवनीमतयविशां अपरेद्युस्तनेसवैः पुत्रंकृजनि
मेत्रणः पातालमनयत्सुष्टं सुमायोस्यराधियः न
त्रसोपिदैत्यन्द्रसेसुभडा नामकन्यकां हृवेललनाशा
मलोकीमूर्तिपोडशरीमिव तयासुरतसंभोगयोग्य
गयाउपामयात्रसः सहासीन्नदहः सूर्यप्रभः सूर्यं
वक्रया अत्येद्युस्तुवलीराजानहुवेवकिनायन सूर्य
प्रभंसुपातालंस्तनीयं सोस्यरात्मजः सोपितस्य सुतां
तस्मै सुदरीनामदत्तवान् बालप्रवालसच्छायांमाध
वीमिवमंजरीं स्त्रीरत्नेन समं तेन रेमे सूर्यप्रभो त्रसः
स्वरंचितं सतिदिवसं दिव्यभोगाविभूतिभिः अपरेद्युर्दि
धासोपिराजपुत्रं नयैवतं वतुर्थपातालगतं भूयो
नैषित्वमंदिरं विचित्ररत्नप्रासादं निजमायाविनि
र्मितं वतंकवमिवाभासमानं लक्ष्मीप्रतिरूपणं तत्र
सोपिदैत्यस्तस्मै सुमायाख्यां निजांसुतां सजगादा
स्वरूपां स्वाशाकं मूर्तिमती मिव मानुषतामश्रुतस्मै
तां तैवोद्याममन्यत सोपिरेमे तयासाकं प्रसूर्य
प्रभः कृती विद्याविभक्तदेहोयसर्वाभियुगस्मैर

अनेकाप्सरकन्याभिस्ताभिः सहस्यात्मजः तांश्चिके॰
नत्वेदेहेन भजते सम श्रुपसा महाह्लिकां प्रियतमां ब्रह्म
स्वरकन्यकां एकदावनिशीथे वै स्थितं तां स महाह्लिका
एवं सूर्यप्रभोऽप्सरभिजानां कर्ण्यान्ते प्रियेऽत्रैव महा
याते ये हि सख्यो न दृश्यन्तेव तेऽद्य न स्त्येन पश्यामि किं च ते
कगते इति ततो महाह्लिकावादीत् स्वपृष्टं स्मारिता त्वया
तेन देव ततः संनिवयस्याहारभेऽहमेव मानिता ख्यानव॰
स्वर्गादानीताऽप्सरसः तस्यताः एकाम्रतप्रभा नाम ह्री॰
याकेशिनी तथा पर्वतस्य मुनेरेते ततये स्तु भलत्ताए
कालिंदेति स्त्री यावचनस्तौ भद्रिकेति च तथा दर्पक
मालेति पंचमी वाहलोचना एता महामुनेस्तिस्रो देव
लस्यात्मसंभवः षष्ठी सौदामिनी नाम सप्तमी चोज्वला
भिधा एते द्वादशाभिधानस्य गंधर्वस्य सुते उभे अष्टमी
चीवरा नाम गंधर्वस्य दुहितास्तथा नवमी जनिका नाम म॰
कालस्य दुहिता विभो पिंगला चंचला ज्ञाना दशमी
केसरावली एकादशी मालिनीति नाम्ना केवलनंदि
नी नाम्ना मंदारमालीति द्वादशी च कन्यका अप्सर॰
सस्तु त्यजाः सवाहिन्या स्त्रिय स्तव तः पाताल्यं प्रथमं ती
तानां मया दोहकेनेमम त्वया समया वेद्यास्ता न गुहा॰
सां समरायणा प्रतिज्ञातं मया चैतना सां स्वेदा हि नाम
म त्वया समया वेद्यास्ता न गुह्याः स्यां समरायणा ततो॰
ऽप्युक्तो मया तेन तदाज्ञाधारेऽपि तत्र गण एतच्छ्रुत्वा स वेल
ह्यस्तां महासूर्यप्रभोऽब्रवीत् प्रिये महानुभावा त्वं महदे॰
दीक्षीतं किमिदं एवं सूर्यप्रभेणोक्ता कथा वोचन्महाहि

का मन्त्रमद्यैव संत्यज्यासहृदयस्यास्त्वेतेक्ष्यामि याभिः
विप्रकारजैर्यन्नाहमेकमपि द्रुणं इमक्रान्तस्तनयास्
र्यप्रभस्तथावसंस्तवन् ततस्तेदेवयानानालंनीत्वैवप्र
यमेतया प्रह्लादमनयानसैप्रदन्नाहाटशापिता: अ
यामन्तप्रभानुख्याना:सम्सूर्यप्रभःक्रमात् परिणीय
यभुक्तेसमनसंपादिय्यांगतानिशी प्रातस्त्वताप्रभासेन
नायपित्वारसातलं वत्सेर्थ्यापयामासगोपयिता
महालिकां स्वयंवालतितः साकंस्वयंतेवैतत्रैवसोत्र
वीत् सभोजनायवप्राववप्रह्लादस्यसभांपयौ तत्रा
स्वैदेवाक्रिसमतेस्तनीर्थमर्पयंवस: यानसेवैदिनिदत्
दृष्ट्वैदेव्यानुभावयि ॥ नेथेत्यर्थ्यरसातलात्सपदि
निर्गतास्तेततो यथास्वमैरै:समंमयस्तनीयस्सूर्यप्र
भः विमानमनुविंतितंतदपिहस्यभूतासनं स्वमिह
गिरिसागरंप्रययुराश्रमंकाश्यपं ॥ तत्रतेदितित
नूसहस्थितेसादरैर्मुनिजनैर्निवेदितः अभ्युपेत्यदह
युःक्रमेणतेपादयोश्चशिरसावर्वदिरे। तेवतारस
रसातराद्गुभेसानुगात्समवलोकसागरे सासस्रभूमिम
विंप्रभमसंमदाराणिघोनुपदनृवदनेमेय। प्रायजी
वितमंगुतवात्मजंबीत्यपुत्रकमनीयमावयो: वल्न
वयमपलत्वममातंवंविपुण्यकृतमेवमन्महे । मधु
हीकंचेतंकृतिनमिहसूर्यप्रभतया भुवनेतंदिद्या
कृतिधरममाधारणागुणं वितंभाविश्रियःप्रथमपि
भुवेलंदनागुणैः विलोकयन्तस्नोषात्स्फुटमिहन
माव:स्वयमुषि: । तस्मीत्रयमुदिश्रुतयानवम:प्रजाप

बृक.
सूर्यप्र.
२५६

256

तिंहृष्टमिहार्यपुत्रं दत्त्वैनौ ह्याविततार्थमिकार्यंच
बलहृदवनेशिवाय । इतिताभ्यामादिष्टादेवीभ्यांते
नैवदत्तावां कपप्रभृतिमयाघादहृष्ट्रविद्याश्रमेत
त्र । ऊर्ध्वस्त्रुइहाहृकार्भंतेजोमायाश्रमंचदेवानां ज्वाला
कपिलजटाभारमनलसमानंदुराधर्षं । उपगम्यत
स्यपादयोस्तेतिपतंतिसमहामुनेः क्रमेण श्रयसे
पिगुरुः कृताशीःपरितोषाचलितोयस्यैवविद्यास्य
हे धन्यास्त्वंवसतीयथेनगतमप्यास्तंत्वयाजीवितं
तेसूर्यप्रभवांयपुण्यभविताधः खेचराणांपतिः । त
दस्मैपार्थिवतिनयमधुनाहोयव्यमस्माद्वचो भोत्स्यथ
सततंसखानिपरमामामायेनाश्रियं नैवस्यान्युरा
यथापरिभवोभूयः परेभ्योत्रवो धर्मात्तिकामिणः पु
राहिस्मरजिष्णुकस्ययानाक्षं येवाहरादेवदत्ताः
कृतीश्यमंविप्रवीणात्स्इमेवतीर्णाः योभूत्स्वंतुरीक
इदात्सृजत्सेसूर्यप्रभाःसैषाकिलायज्ञातः श्रयोपि
तेमेयस्कराववयस्याश्रेसवनायाः खलंबंधवाश्च यः
यंभरात्साश्रमहानरोभूत्तैवायज्ञातानामविवेः सुहस्त
यश्चाप्रभेतविहारमज्ञातसिद्धार्थनामासविवोमय
स्य वातापितिनामसमदानवोयः प्रज्ञाढ्यनामास्यसं
प्रथमंत्री । उल्लूकनामादरनश्चभूयोत्तोयंवयस्य
शुभंकराख्यः योयंवयस्योस्यचवीतिभीतिसकाल
नामाप्यभवन्सुरारिः । यश्चैषभासःसविवोस्यसो
यंदैत्योवतीर्णो ह्यथवृषनामा योयंप्रभासश्चमप्ष
दैत्योवतारोवतीर्णोप्रबलाभिधानः । महात्मनार

त्वमेवेनयेनदेवैर्विप्रलैरपियाविनेन कृत्वाभूरि
ऽंदलशोवतीर्णारत्नानिजातान्याविलिप्समान् न
नोघनस्थंडिकयास्येदानेरोस्येदेहानुगतःसद्
ः येनप्रभासोदयसंपन्नजातोमहाबलोद्भुसेरा
रिपूर्णं । योरानवावधूतां पूर्वसंदोसदनामा
नो नैवेवनोमदनभयंकर नामानावसमेत्रिगे
जातो । यक्षहयग्रीवाख्यो विकलानस्याहराव
भूतांहो रसिपवृद्धिमहाबुद्धी उत्पन्नवावसन्तोसः
चिवो । सुरेप्यसापयपते शुष्पराःसविवादिकांध
वांयव तेष्यवतीर्णासहरा येरिंद्रायापराजिताव
बुद्धाः । नवृक्षार्कपदः पुनरप्येवंक्रमागतोऽह
हिं धीराभवनसमरुद्धं प्राप्यस्थधर्मादविक्रान्ताःप
रमां । इतिवदन्तिकयपर्यौ शास्तिएषःकलाःस
पत्नीत्र श्रोदितिःप्रसुवाःसर्वा मार्येदिनसवन
श्राजग्मुः । इन्द्राग्निप्रमयादिश्च नमन्तुभगवन्तोरुक्मा
द्रिकान्ताह नामश्यशाक्रोभ्यागा न्मलोकपालोपि
तेम्युनिंहन्तुं । वंदितसरारकप्रपन्नस्तु । निःसवर
णर्वंदिनोमयाद्येश्च सोग्यसरोषमपरमु न्सूर्यप्रभ
सङ्क्रवोस्यप्राक्रः । प्रबोभकःसजातो विद्यार्थ
रवक्रवर्तिनाकामः नरसीमस्यनकथा मनवेनेद
नाकिमर्थ्यते । नक्षुतैवमप्रतंजगादेवेशतमं
धींद्रत्वं परमेष्ठिनानिर्मितमादिदेवस्यविवेश्मा
नं । इतिमयववनोमचवो सततनाविदमनुवाचमा
र्षेः श्रुत्वायं हितदस्या सलवाणस्यकृतेनस्पृष्टाति

अथसमयेप्यदत्त्वं अनन्तशर्मा यत्रविवेदेऽङ्कत्वं यो
मेघालिंगासंग्रामयाहातिरस्येपमहीनीडत्वं । इत्ये
वोक्तवनेसेव यथायज्ञपितःसवज्ञस्वयम्य सबवो
त्रसेद्यकश्यपयोमुनिरकरोऽस्यासस्यकोपड्कारं । धि
क्कारस्तवरताम्निमदनैःकोपंयथुञ्ज्वदित्याधाः न
नईडशापभयादुपाविशान्संश्रुतोवनतः । मणीप्र
ग्वदारयोरथस्वश्रुतंतंसुराहरप्रभवं कश्यपमुनिं
प्रसाद्यववितापितवांकृताञ्जलिपुटकः । अनन्त
शर्मणोमयापभगानिधायधराधिराजत्वं दत्तंतेऽयदा
तेस्तूर्यप्रभतयनोधुनानस्य । एवंवसवोकारंसयो
स्यतत्सायतोकृतोयोगः तत्कृताभसमिहंदितियत्
सहितःप्रजापतिरवोवत् । श्रुत्वेतेअनन्तशर्मामय
बन्त्तुर्यप्रभस्वमवस्य तवतसेऽस्माविनय्यानेवतस
श्रुङ्गवेमत्रमयः । ततेंमयापिकिंजल्पामिकथयात्र
कोपनाधायोस्य एवंहिधर्मपथस्थोऽतानीविताम
वंश्रुकृषणतः । भसीकरिष्यदस्मन्कुडागिनस्त्वाम
बविंदाय श्रेन तवशाक्तत्वमिमंप्रति प्रभावमे
तस्यकिंजानाभि । इतिमुदितानाममासोकेनोकेस्सता
भयानतेवंडे शरिति कवाचसकीह कथनतशर्मा
दर्शनाभिहाताय । एतनिशम्यमानलिमादिशुप
वनत्सर्णतत्र प्रानाययतिस्मसनंअनन्तशर्माणंनभ
सुराधीशं । तंदृष्टाकृतनतिनिर्वीस्यवस्तूर्यप्रभेत
मापतः कश्यपमुनिसभार्यास्वतयोहूपलक्षणा
चरति । अथसमुत्तोऽशाबादीअनतशर्मास्यापितमा

मस्य पतन्त्यविवस्समभकिंपुनरेतस्यनिरूपमानस्य
सूर्यप्रभस्ययातोदिव्यैस्तैरूपलक्षणैर्युक्तः कश्यपस्तु
निंद्रभायायतयोरूपलक्षणाद्यइति । अथसमुत्तीर्णो
वार्धिम्भतशर्मास्यापिप्रभासस्य पैरस्यात्पवमायविद
धानस्थेनास्तिनाम्नलभा । इतिकथ्यपार्थिवचनंसर्वोपि
प्रहृष्टस्तत्रतत्र ततप्रभृतयोवरंददौन्हानिःश्वावनो
मर्दिरस्य । यत्त्वनिर्विकारं भवतास्थितमुषनाष्ठु
धैर्ये तेनाजरामरोरोगः वज्रमयैरश्चनश्चभवितासि ।
एतावपितेसहशाहीनीयसूर्यप्रभोमहासत्वो शम्बर
परिभवतीयोमविष्यतःसकलवैरिवर्गस्य । प्रभासुवा
सकुमारःशापदत्तोतोष्ठविंतितोपवनः महापकंकारे
ष्यतिसवनयःशारदेंदुःसमकांतिः । इत्युक्त्वतोस्य
नेःभार्याश्चसयःचलोकमालाव सदसिमयःप्रभृति
भ्यःसर्ववरानादस्तदत्त । अतितिरश्यशक्रमवद
हितमाविनयाम्समादेयेडमयं इष्टाविनयफलंहितं
यायाय्देनेनमहराःप्राप्ताः । तस्थुक्तामयमिदंयोगाः
वालंम्पतोथयामास सूर्यप्रभाभिभूतःश्रुतशर्मात्राम
वाहिनेन्यतिभः । प्रणम्यतन्नमयश्चतरणात्समुनिशर्क
कश्यपं नगामयथागतंनिखिललोकपालान्वितः
मयिप्रभृतयोपितेसुनिवरस्यतस्याज्ञया ततःखलु
नराश्रमात्स्कृतकार्यसिद्धेयंस्तु ॥ ॥ ॥ इति
भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सूर्यप्र
भालंबके द्वितीयस्तरंगः ॥ ॥ ॥ आदितः
पंचचत्वारिंशः ॥ ॥

सूक॰
सूर्यप्र॰
२५८

258

नेमामपत्नीयोनोगतासूर्यप्रभस्सुतः कस्यापस्यात्र
मात्रसमाससपात्रुः सर्वपर्वते स्थितास्सूर्यप्रभस्यार्थे वना
नेमित्रवांधवाः श्रामसूर्यप्रभं तं वहशास्सूर्यप्रभं तथा
हर्दतोग्रेसमन्नस्तुः विद्याधराणांनृपाः चंद्रप्रभाद
योनजांतेषामाशंकातः रविनां सूर्यप्रभोविलंतेभ्योय
याहृष्टंशाशंसनतत् तथाविविद्याप्रहाभ्रेतेतत्क्षणाद
काभयत् तस्यभार्यापहरणंविवितंभ्यकतशर्मणा त
स्याभवतः त्वाश्रुदेहस्यायोधर्मतिजं गरितंदिव्यप
वावा तथैवासैन्यवेस्यत् ततस्सूर्यप्रभस्तत्रविद्याम
कोर्त्कियाः परिखलास्यःसवैश्पनिरवंनितंस्यः त
याम्नलयोमेयक्तनशर्मासनिश्चितं परस्याप्पहरणे
क्षमयागलम्बवांधरः एवंकृतपतिनस्यगतंनाहेत
ग्ग्यमः लग्नंनिश्चितंवांस्ंगालाकैः सममेहवि तत
स्तंनिश्चित्तंनावाश्रहानागिजयोधम्म हृष्टपिताप्रुनदी
वाथर्स्सूर्यप्रभंसवः सत्यंकृतोधमस्तंचेततयस्साम
पस्याततथा मायांप्रदर्शोवेनातेपातालेस्थापिताःप्रि
याः एवंतंविजयोधागेकेरात्रिभस्मादिति नेवमेवंत
स्यातानिहवेवानीरतेतास्या तेरहिधामः पातालेप्रि
यास्सदर्शितामितः पतस्मयवचश्यकवानंतःसर्वप
र्वते प्राप्येवतवतेकस्यविस्मयविवेर्णाते ततमुच्चतंये
पातालंमयासस्युःस्मराः तेवेकमोकोमयूरकामणिरु
र्य्यप्रभायतः भार्यामरतसेनाद्याग्रमेपायासमर्पयत
तूहीताताममयाप्राप्तमतीमानामातारानतानः पर्यैस
र्यप्रभोहृष्टःपदृस्नमयावाचाततः मयाप्रकलवरप्रामितः

ग्रणानेनं वसोमुरा: ग्रानीयधोऽस्य जितात्मकनकको ऽथ
मन्मथान् ऋतेमयाऽसृवारपत्कन्याहाद्यानवया भ्रा
ताजितामेपहतानवाहम्येषपउपमा नक्षुनानिर्वा
कारत्तेपउपंसूर्यप्रभोऽब्रवीत् मक्षुरीरंनवदायद्रंध्यवि
नीतंप्रशापिमा रमुक्कवंतेप्रह्लादोविरसानुगाधस:
प्रेसितोसिमयायावहर्पलेशोपितानिति वंशृहाण
तच्छिसीन्मुक्तलेननतथोत्तिम: भक्तिंगुरुयुपांभोवबवे
सूर्यप्रभोवर् ततस्तद्वेषुसर्वेषु तस्मैसूर्यप्रभायस: प्र
ह्लादोयामिनीनामदुहितायांततयोऽदर्दौ यथायत्तवेवसु
त्रौद्वौतस्यादान्तोसुरेश्वर: तत: सर्वै: सहासीलपार्श्वे
सूर्यप्रभोययौ सोऽपिक्रतवरयामित्रहृत्सिमसुवाव
तीं ददौद्वितीयांकन्यांसाहायैवतनुद्वयं तत: सभाज
यन्नस्यात्मसहायायामहराधिपान् स्थित: सूर्यप्रभ: सो
ऽवेष्टुर: सुप्रिय: साव: निस्त: मनोरथभार्योक्षुसुभार्ये
सुत्रयात्मजा: सर्वा: सगर्भा: संजातामयाद्विसहितो
ऽगोत् महावदोहृदंतल्पधाशोसुराविलानपि महा
स्ववदिहृत्वामानानर्वाध्यमयासुर: पनामुहृष्ट्रासिद्धूना
ग्रसरायेसुराहत: तेनजातोभिलोषमेनासासमितिसो
वरत पंचयत्रुसदिवसासमसेतेरमानलान् भार्या
दिपुत्रकान्तिर्जगमु: सर्वेसूर्यप्रभादय: उन्यानमायावि
द्यायपानेषांदर्शनार्थिभि: साधुवाकरुमारेणास्ता
पातेनिराशिता तत: श्रुंदप्रम: लक्ष्मीराज्यरत्नप्रभुश्री
मं श्रीमाधिद्यसमारुह्यसनामनविमानक: सर्वैर्विद्या
धरेंद्रयासमेरोस्तितिकेतनं यगुमेपिगितागृंवेगागाती

सुक.
सूर्यप्र.
२५९

259

त्तपोवनं तत्रतान्सोऽथप्रहस्तप्रमुखान्समं सुमेरुरभ्यपूजयत् मयो
ज्ञाशेषवृत्तान्तः पूर्वं तां प्राग्भवीं स्मरन् ततोऽस्यास्मिन्ते
तंवंसेत्य सूर्यप्रभादिकाः कार्त्स्न्येनाययामासवहुष्व
सुहृदस्तथा आययुश्च समं सूर्यप्रभस्य सुरात्मजाः ग
नमुचिप्रमयादिष्टा विद्यासंसाधसोद्यमाः तेषां हरिभट
टीनां धीरयानानां समातलात् कश्चिदुत्थानामग्रैस्समग्र
भिः कश्चिद्दशभिः कश्चित्सप्तभिः त्रिभिः कश्चिदेवनिहतो
यतेनसः महातीनां त्रिभिर्लक्षैः कश्चिल्लक्षद्वयेन च क
श्चित्कश्चिल्लक्षेण लक्षार्धेनाथ मन्त्रया एकैकस्य च
हूतांयष्टुमागानद्गुणामतः प्रसेमयमायर्योवान्यतैस्सं
मयसुनीथयोः सूर्यप्रभस्य चाप्येष माजगाम महाबलं
वसुदत्ताभिभूतानां सुमेरोस्तनयैश्च च ततो यथास्थिरोह
श्च विंतितोपास्थितं स्तुतिं तदा वावकुमाराणां सहस्र
यैप्रभादिभिः विहितं प्रेमनद्भाववैसैन्यं तेद्वापलस्यतै
नदृद्विक्रविस्तीर्णं सुप्रपदृश्यनामिति इतोयोजन
मोत्रस्तिकलायग्रामसंज्ञकः तत्रोन्नतस्याभगतादत्त
स्तैःपृथक्पृथक् सन्निविष्टपक्षेराणां वल्पाणां च वहूथि
नीः ततः सुमेरुवाद्गमग्रूनशर्मवलाधिकः सेनाविद्या
धराधीशानस्यैकैकोत्रवर्णितं तेषां च पृथगेकैकोरा
तांडाविंशतिःपतिः तदस्नभिन्नाकोविज्ञांमेलायिष्या
म्यहूतव तत्यातेरेवागच्छामः स्याणांगालीकसंतकं
फाल्गुणस्यासितःप्रातरष्टमीरिमहातिथेः तस्याथो
स्यघनैतत्रलक्षणं च कल्यानि नः तेषां विद्याधराणां तितत्क्र
तेवावनां निर्मिरं एवमेमहागाणेषांत्रैषांसंविधिनाष्टितै

नीत्वाप्रातर्पितृस्तत्वेवास्मीकं सबालास्थैः ततस्तेदर
हितोमातेनोहिमाद्रेनितदह्वलः तिविष्टादर्दृष्टुप्रामा
त्वदृंविद्याधराधिपान् तेचविद्याधरास्तत्रजंतुष्वादी
पितानलाः होमप्रहृन्नाग्नभवेत्तपद्मपाग्भुकेचत तं
तःसूर्यप्रभोप्यत्रहष्टिर्जेजंडमहद्युधात् सर्वमज्वालत
त्रागतिस्तस्यविद्याप्रभावतः तदृष्ट्वातद्विहितंमेदसमेरो
त्समन्तरःसुतः विद्याधराणामस्तत्दष्टुप्रैदेकस्तमभा
षत विद्यार्थेदुतांस्तुञ्जाधिकस्मेरोनवत्सते सूर्यप्र
भाभिधमिदंकर्यधराणांगोवरं तस्मुतनाहहमेमहस्तेस
कोपंनिर्भयस्मयत् सूर्यप्रभंचततामगुप्तमिदमब्रवी
त् श्रुतिविद्याधरोभीमतामानस्यगोगिनां व्रह्माका
मयतःसैवंततपसोभ्यजायत गर्भयड्ड़सणानातोव्रह्म
गुप्तस्तस्याते श्रतपैवेतदेतस्यमहजन्मसहर्षोवदः हेम
स्माकाभिविवराद्विक्रिजंतंहेमेहरण ततःसूर्यप्रभस्तेन
महाद्रेरोबीहुताशानं त्वण्डद्भूमिविवराद्दनगामात्तिः
भीषणा ब्रह्मगुप्ताभिधानोयहेमेहर्षेत्तगाहितः सतेता
जगंरेतात्रसुखकृत्काररवातुना नीत्वाहस्तशोनेतिप्रो
तिपतत्नीर्णपर्वतत ततःस्तेजःप्रभोतामततंतिहृत्तरु
पागतं मरुविद्याधराधीशः सोपिदेपमतश्यामुना त
तस्तंडस्मदत्तोतामविद्याधरेश्वरः उपागात्सोपितिः
स्मामेतान्यवर्तेनविहितेपे ततोपिवृषभाज्ञागात्यः खे
चरेंद्रस्तत्समभ्यगात् सोपितेनतथावास्तुस्मासेनत
णांहेलया श्रथाभ्यधावनातोहावेगारकविजंभको
राजानोपुरापद्मोवहरोस्कामेनसोदितात पर्वविद्याधर

क॰
सूर्यप्र॰
२९॰

२६०

गृहीताः क्रमात्सर्वेपि तेन ते । दिव्याः कथं विदन्नस्तुः
गुणैरप्रभावपूरितैः । ततो हर्षेणातेमर्षं श्रुतशर्मा भु
मेयवान् निहतः सोपि तेनात्र विद्याधरसमाकृतैः
श्रुत्वा पतितः सोथ पुनस्तस्यायथाविनः । ततश्चन्द्रवंशी
त्वाम्भासेनात्तैर्भूतले विलसच्चूर्णितांगोस्मिन्नर्थे
नेश्रुतशर्माणि सूर्यप्रभोऽहि ग्रहणोपायितो भूत्स्वमेक
ण पश्यतेस्तत्र जगाम गृहीतं नमिमस्तुस्थितः । अहो इमे
विद्याधरा मर्कटा इव मानुषाः । श्रुत्वैनाक्रिपमाणांयपशप
त्यनुहरेति ततः इति विद्याधरान्सूर्यप्रभं तं नहहसलवा
तेषां प्रहस्तनामेवगत्वा सूर्यप्रभाणामः निर्मितासोपि
दीनस्य हृष्टवाजगारो बिलात् ततस्तं पतिमेदेसभु
जगत्त्राणरत्नतां भूमिं सूर्यप्रभस्यापि पुष्पहर्षि दिवो
पतत् सूर्यप्रभाश्यं तत्राणरत्नं सिंहमिदं तेन तदा
तैः तदिनस्य पुष्पिण्या वागुदभूत्तदा ततो विद्याधरास्त्वा
तिर्यञ्चः सूर्यप्रभो गृहीत् तृणं मयस्त्वनीयो वरस्मेकः
श्राभजन्मदं श्रुतशर्माणिपात्रेस्य विद्याधरबलावि
ते पत्य सूर्यप्रभं हृतः तदीयह्यदमब्रवीत् तासमादि
शांतिश्रीमांश्रुतशर्मा प्रभुर्येषां समर्थयन्तृणंमे
कार्यं चेल्लोविनेनमे सूर्यप्रभो प्रत्याह हृत्नेदं हृदिग
श्रुतं सदेरपव भवितानुणस्तेनमस्तुराहतः पतत्वा
निवबः श्रुत्वागनेरस्नेपरात्मुक्ते माहशरभसोविंजं
सर्वे श्रुतशर्मणः सूर्यप्रभो यस्मानं माम्बिसम्प्रस
मकणा दिव्याद्विषांभवं वाकं फलितेनतदसंपाय
तांगवत्तोहिदिसिद्धांमासिद्धानेवचक्रवर्तिना ततोहिमाध

येरात्रौं धनुर्वर्तं निराकुलः पतत्सु मेरोसेनानेतस्मिन्न
वाग्रथारोपिनि सूर्यप्रभादयो जग्मुः हेमकूटाचलं ततः
मार्गेण सोत्सरे तेन मानसाख्यं सरोवरे प्रापुः स्नातुं इति
मोनविधानत्रिविवर्णिकं गुणविभ्यवनारीणां क्रीडंती
नां जलांतरे निष्कावानेमतङ्गैः नऊरुहैः कनकांबुजैः
ग्रलोकपंतियावश्रुसरस्मलतानोश्रियं गावद्गमपद्मः सर्वे
स्नात्वा शर्मादयो यामिने ततः सूर्यप्रभस्तेव हेमवकूटःश्व
नांबुजैः तण्णाबातदेगागहोरामेवलसामात्स्योवाणत्
सख्यामपवमने मेवोमहद्धर्षमवाप्तजनत् तत्मध्यवपण्
नैकोनभाकालांबुधः ततः स्मेकवाकागव्यायगाव
सूर्यप्रभेणापत् तत्मध्येवपणनैकोनागकालांबुधा
ततः शृद्दोतोविघमानेपितत्समानोभवङ्ग: नास्मि
धनुष्मामपेत्रहितीयोभ्रानरोपततत् नागोविघागते
विद्यासत्रुपक्रियावरेववरः सोपिसूर्यप्रभेनावहदी
तमेनसुर्वेवत धनुर्गुणत्वंसंधाममेवक्षगणानासूके
सूर्यप्रभास्त्रवलांकिडमेनडस्त्रव ग्रक्षेपघगणा
घोषरत्नेपतेगृहणातत् इत्याश्रमस्याचवागस्त्याग्रघा
वृषिःश्रुतः सवः सूर्यप्रभस्य सगुणां धनूरत्नंतत्ग्रहीत
श्रुतशर्मा पिप्पलादित्रः सानुगः सतपोवनं सूर्यप्रभेणा
सर्वेच हर्षमापुर्मयाद्याः हृष्टोथ धनुः कृत्वा स्त्रिनैः सम
हृतवाचमः इत्केषकवीएरुनांदिव्यमास्लिवर्नेमहत्
ततो येकेचकाः दिव्याखिण्णैतेसमुरोवरे महात्मनाः
निदिव्यानिसंपद्यंतेपवूषिते साधितानिवतान्येवदे
वैत्तेप्रणामतः प्रश्रेरखणांपवैः तथाविद्याधरोत्तमैः

भद्र. सूर्यप्र. २६।

भिमानितेषांनामानिचक्रवर्त्तिप्रभृतित्र तत्राधुनबला
ख्यानिश्रतिमानिश्रणमेरैः तानिवैतैःपरिक्लेशैःसिद्धं
निशुभकर्मणां केषांचिदेश्वरेप्रामाभविष्यच्चक्रवर्त्तिनां
तत्रसूर्यप्रभस्यैतत्सितमध्यमहाधनुः सोचिताभिवय॰
स्यात्तत्साधयंत्यसतान्यमी यद्याद्दिसिद्धिविद्यानांवी
र्याणामस्तियोग्यता तथाद्भूतंभव्यानांसिद्धंत्वयापि
तानिहि यतत्समेरुवचनंश्रुत्वासूर्यप्रभस्यते वयस्या
कीचककवनंतत्प्रभासारयोगयुः तद्दलकंचराजानंश्रु
त्वासूर्यप्रभस्यते वयस्याःकीचककवनंतिरधुःमरस्तोंतरे
तेस्मैसतोरुनस्क्रान्तेमेघायेभुसहायकः प्रागान्सूर्यप्र
भस्तावत्तस्मेरोस्तपोवनं तत्रवावहमेरुतं तितोवण
वेश्वरः वान्मितेश्वंरदेशेयरजेयोग्रिनरछुनं तस्या
स्तिमोरनोनामविद्यातेनसुरजेयः नृनंसास्यापिता
तेनप्रधानस्यरिपोःकृते भनःप्रपन्नःतेनेषुतवहयसे॰
शुसंप्रति मकुदेवाहिमानस्यफलदानघनःघनः गुरु
वेसहिवानेनप्रभावोयेतणायभोः प्रयक्राभूतश्रार्थ
तेनहत्तोपिनाहयाः नचिंत्यमेतद्दिद्यानांप्रभावोहिदु॰
रासदः तत्कारणांचभगवांभवतापृष्ठनामयः ग्रस्या॰
ग्रेकिमहंवाम्किः प्रदीपोरवेःघ्नः एवंसुमेरुणासू॰
र्यप्रभस्योक्तेमयोब्रवीत सतंसुमेरुणोक्तंतेसम्यमात्
सूर्याणवक्तारः प्रयक्राहमभवंतीद्दतास्ताघ्राज्ञातृशः
कृपः तेनोद्दतःप्राणाधिकेनाहंविद्रपयात्रितः विद्या
ह्रिसंतिनाममिनिपवनकलाविनः तेषांचमंत्रविद्यानांत्ता
तेनतपसापिवा सिद्धानामपिसिद्धानांप्रभावोहरीति॰

क्रमः तत्र सर्वविद्याल्ले सिद्धाह्वाभ्यां तद्दीयसे मो
हिनीपरिवर्त्तिन्यौ न विद्यते साधितेनवया याज्ञवल्क्य
स्तेनैवं चिन्तितं दुष्कुमार्थयस्तं पंचमयोगात्मसर्वेच्छ य
योगस्थितप्रमोनिकं समुनिस्तं ब्रह्माहं निवासं भुजं
गद्धे ग्रामे मध्ये तद्देवं वतपश्रुपामकारयत् दैवो
सोऽत्ताहिदंशस्य समाह्वाह्वास्य मोहिनीं विद्यांविसो
त्ववंकवश्रहाहिपरिवर्त्तिनीं मायस्य विद्यभूयोपि
वह्निमध्यप्रवेशनं तस्मादिदं प्राप्तं मुनिस्मतेथानिः
करोस्तुतत् तत्त्वणं वमहापमविमानं तस्य कागमं
प्रभूरूपनं तस्यर्यप्रमस्य गगनेचरं प्रष्टोत्तरेण पत्राणां
पुण्यावधानेनयत् अलंकृतमहारत्नैः नानारूपैर्विनि
र्मितं चक्रवर्त्तिविमानं तत्सिद्धमेतत्स्वभाव प्रवेष्टंतः
पुराणेषु सर्वेषु स्यापरिपथासि तेनतान्यप्रष्टव्याणि
भविष्यंतिभवद्विधां इत्युक्त्वा सा हि देवता मुनि वा यम
स्वती ततः सयाज्ञवल्क्यं नतरुंपक्षोविजितयत् श्री
हिशपतां प्रयद्धा मिकोऽहमीं दत्तणामिति निजाभिषे
कुकालेमांसरे वैषवदत्तणा गच्छुतावत्स्वकंसैम
मितितं सोप्रवीतः ततः ततस्तं समुनिं विमानेवा
यस्तत् तत्समकालविदासस्थं मेत्यसरूपप्रभायथी
तत्र योगात्मसर्वेच्छं तस्य नीयसमेवः सिद्धविद्यावि
द्याविमानं तेमभिनं दत्तपाहृः ततः सनीदः सस्य
गतंस्वावासकुमारकं सवागत्य महेन्द्रांरीजगादेवसरा
तकान् सिद्धिविमानं विद्याप्रसर्वा सर्वोप्रभस्यतत्
उदासीनः किमद्यापि स्थितास्यविमुनिर्भरे पतञ्जुत्वाः

ह्रक॰
स्वपत्र॰
२६२

मयोवादीगुरुंभगवन्क्रोधितं किंलमार्गयोगिनांगुनो
नीतिलक्षणवत्पयोग्यतां एवंमयाकृतेरागोक्रोधोब्रवीन्म
निगुरुकः यस्त्वंकोल्पनिस्त्वंदिग्रहस्त्वंगेष्यनाम॰
यं पक्षहस्रग्योनोवागमीगगनिनःकाल्पयः कर्कशस्त्र
महिलत्स्वसर्वंधूनगणाविनः इतिनद्वचनंसर्वंश्रुत्वाय
महंतेततः प्रहस्तंतव्रनंसेरोगंहस्तायकृतगर्भमेणे न॰
सिंगतेब्रवीन्दूर्योश्वमस्त्वाविविलांनिजां स्वपतांय॰
न्मयाहस्वमपूर्वेस्वप्नकौतुकं गतेयदीयमानायां
मरपापमिरजनांवहं यावन्महाजलेचोनवयंसर्वेद्धि
यामहे क्लियमानाश्रुलत्याभीनलज्जामःकथंचन
श्रेणीचस्त्रपराहतःप्रतिकूलेनवायुना ततःकेन॰
पिपुरुषेनेत्यजलिनतेजसा उत्तुत्यवक्त्रोदितासमोन
वरायापेपातिना इत्यादिमेचोवक्त्रोवृप्रहृष्टेनवा
वसा ससमादिग्रात्ततोनिद्रानष्टामेनिशियामहं र
त्नकंवंतंस्मारस्मवासकुमारकः यस्त्वादृतीवल॰
वेनाग्रमंसात्वान्मृगांकरः हिनास्यानेतोवपद्रेन॰
नत्र्यस्याख्यमहाम्भोधे मोहेयदृष्टस्तेनोयस्त्वमभूयो॰
पिभयागमः रत्नकोचवर्णंणंपश्यनत्रूपस्यविनाश
नं दिशांपद्रकशूलिंसंडिस्मामहतीवचः स्वप्नः
वानेकयस्त्वार्थोपथ्यार्थोपथ्योप्रवद यःसत्यस्वचय॰
त्यन्योथन्यार्थःसोमयोर्यते प्रमज्ञदेवतादेशरूपः
स्वमोपश्याथोकः गात्रानुभावकिंनादिशुजमार्गस्य
पोवं रेनोन्मृटेनमनसावालार्यविगुणेननादि नेत
निद्रावशःस्वप्नंतेसेलःप्रमयनिकावणं विरशीघ्रक

लब्धं च तस्य कालविशेषतः पश्चाद्यं तद्धृष्टस्तस्य
प्रणीतफलप्रदः प्रतस्थे निजमाराद्धे श्रुत्वा तस्मा-
त्प्राणिर्हितः उद्यानाद्धिनकर्त्तव्यं जम्बूवृक्षं प्रभावतः
नाथतथाहस्तत्रत्यागाश्रुतं शर्मं सकामातः सहोम
यादिभिस्तैश्च यथाकृतमवर्णयत् इत्थं गतोऽहं तत्र सा
त्रिकूटाचलवर्तिनीं तोत्रिकूटपताकाख्यां नगरीं द्र
ष्टुमितिर्मितां नगर्या विद्याधरमहद्दत्वनिवेदितः
श्रुतं तं श्रुतशर्माणं तं तं विद्याधराधिपैः पिता विकु
टसेनो पितस्या विक्रमसंसिना ध्रुवं घटे एकत्रैत्य-
स्वैर्वेदीमोक्षादिभिः उपविश्याहं तम सुश्रुतशर्मा
णमब्रुवं श्रीमतः अर्हतः स्वर्णप्रभेनाहं तव संतिके स
दिष्टेन नेतव्यं ते प्रसादाद्गुर्जरे मया विद्यावनानि भा
र्यासुमहायाश्च वसाधिताः तेरेतिकालमेस्य मे समेतः
भिविक्षितैः स्मैतैः निरूता देविकज्ञानां वदनां नमतां
पुनः यावाभ्यां श्यन्नादानि त्सनीयतत तया तया का
मयुगानि कन्यामुखनामसुप्रभं हिततत् एवं मया तत्के
सर्वे तेन कहत्त्वे च सभ्याः कोनामसमपदस्मा सदेना
त्मन्यथा पुनेहृशं मन्ये मुसंदिश्य तत्रैवं कस्तु विद्याधरे च
मः वराकोमानुषो भूत्वा त्वे वैरूप्यं विनस्यति तच्छ्रुत्वा
हं मया किं किं कोनामसमनिशाम्यतां सहदेवो महत्प्रभा
कं चक्रवर्ती विनिर्मितः मन्येवा यादिनमन्त्रैस्व चक्रमः
पिसाधितं विद्याधरैश्च मन्त्रे सनस्य हृषः पराक्रमः ना
शः चेद्यागतेनतासिं कदा विद्याविद्य पते इत्येवाहं म-
याकृतानासमभाता मया पृथ्वी अथवा तत्रैव तत्र मां श्रु

शुक·
स्वयंभू·
२६३

263

तथामैत्र्यं यथैवं पत्नेपश्यामिवांयोयीमित्यबोधमहं
वनौ ततोदामोदरेणैतां तुष्यायविनिवार्यतौ शांते
हृतास्त्रविप्रश्च नवत्यश्रितिललपता ततोविश्वकर्मणा
त्रिलोकीमवदहकृतभो: तत्रासीवदिसर्वेपिवपसी
स्वरत्नमिनः तदायात: सपरणामः तस्यान्तिर्थ्यादि:
मावयं पर्वस्मराद्वेतेनोक्तो विरहस्म्बरमश्रुवं हेमाप्रम:
केनतावमादाङ्कैवेतिसंस्थिता: यावत्पश्यंतितायातं
मेवमाश्चर्यसितांबरं हेमाप्रमवेतत्तावन्निर्गन्ताहभि:
दृभातः पतत्प्रहस्ताश्रुवातैः तत्प्रियापिमयादिभि:
तिष्ठित्यवाहवोयोगं सर्वेसैन्यापतिष्ठथ: प्रभासमा
पातेसूर्यप्रभाधारणात्तुर्मदं सेवेवरण्यदीत्तायंतेसुवा
सकुमारतः निदेशंप्राप्यतदहः प्राविशाग्रियतव्रतः प
वेसूर्यप्रभश्चावलप्रतशय्याग्रहंतरं प्रविष्टामितत्ताद्ध
वीमतिद्वैवरकन्यकां सानस्यव्याजमुग्धसप्रमुग्धस:
विवस्वच सैवंनिकटमागत्यसावोमाहसहस्थितौ
यदिस्वमस्याविश्रांतविलासाधीयसीहर्षो रूपशोभा
स्यातत्काहमद्रष्टस्यभवेत्साविनदस्तन: प्रबोध्यासोस्तु:
रितेवैतत्वकंरशो: अपिकंहिनिद्रेतनाकिमत्रप्रदर्य:
णमि [illegible]श्राम: समंहिस्पृत्नतमार्गणा त:
प्रश्नकोविजानीतेभविनाकिलचकस्यार्के प्राणाधिपा
मप्रश्नाणात्नापतेहिविमानस्यः तत्रास्यास्तग्रीवेता
वत्सैनानास्यामहरणु: कामदुहामणिग्येनकिंवस्योम:
विहागिणा हस्तानस्यास्यापदर्पमादप्रीकान्तुवंजयेत्
पवनयोतिमावादीवनमावोकिंवदोमपद: असंगोहृद

यस्यास्मिन्नायाः याचं दिकिं तव येन दृष्टेन हृत्स्वयं का
मवृराममोणहृतं सोन्यस्यानदृष्टे लकस्यायदि साङ्गादव
धनी विद्याधराह्वकल्याणं वेत्सि किं नास्य संगरे य
तस्य भार्या चोक्ताः स्याद्विसिद्धैः सचक्रवर्तिनः कामसूत्रम
णीरूपंच स्वप्रभावैकगोचरा पद्मवर्णारणीतावदिव
ष्ठेन स्वप्रभा तत्किमस्याशिवं प्रडेन हि सिद्धवचोस्त
था किंवा रूपंतं स्वप्रभया विद्वेयस्यास्यतस्यार्कि नाहृ
देवतीवं हि रूपेणाप्यपिका न चैवं यथा पेत्यावात्
विकल्पायन्नन्नसत्त्व भर्तारं हि विनानान्यासतीना
मास्ति बांधवाः एतत्सवीवचः श्रुत्वा सा चोवहद्दकम्प
का सत्यं सा विनयाप्रोक्तं नकार्यमेत्यवंधुभिः शांको
वासार्थं पुत्रस्य तं यत्नानेन विद्यया सिद्धानि वास्य
नि विद्याद्याया धिकिं पुनः वेदस्यादेशिगेनाश्वसर्वा
संति गुहान्तरे सिद्धानि गुणभाजस्य चक्रवर्तिनपर्व
ताः तेदृष्ट साध्याः श्रुत्वानस्य सर्वो ष्टधीयदि भर्त
स्याच्छ सा सत्वः मानस्य महाहृदः एतच्छुत्वाविलं स्त
श्राव्यानविद्यानां सा चिन्तः सूर्यप्रभः सप्रणय तातवा
चामकन्यकां दृष्ट्वीतोतीभुगया तदपत्यपानामयित्वया
नेदृष्टनव गच्छामि कातत्वमिनिश्चांसने एतच्छुत्वा सु
तेसर्वमनेवेति व्रपातना तूर्णीव भूव साकन्यानन्ताव
तनागदस्मा एषा विद्याधरेन्द्रस्य सुमेरोनम सारमजा
कन्या विलासिनी नाम सन्दर्शन सकौतुका एवमुक्त व
तीमेवां नास्तवीं सविलासिनी प्रहस्य प्रतिगच्छावः
इत्युक्त्वा प्रययौ तेनः ततः प्रभासा हि स्यालस्यचोर्यान

एक॰
सूर्यप्र॰
२६४

264

दीरितं सूर्यप्रभः स्वमंत्रिभ्यः प्रापंसे सो सिद्धिसाधनं वि
मर्शासंप्रहर्त्ता वा योऽर्पयत्नात् साधनायसः ततः ख्यातिं स्वनी
यस्य स्वमेरोस्तु मयस्य च तेरवाने स्वदृशाने समंस
विवावितः निशि सूर्यप्रभः प्रापावुंइपादावलेय
ति गच्छन् सावक्रमाद्भिषां उद्भस्तुः मार्गरोधिनः यक्ष
त्वकर्कुंभांडांविघ्नानानाग्रयोधनाः कांचित्स्वेविमो
चिताकोविस्ततस्त्याविधया वेडुपादंगोरितेतेप्राप्य
सूर्यप्रभाख्यः तेवेषांनतुइपाहास्याभमाणांशोकरागं
णाः पतप्रवेशाकृत्यः विचित्रविह्वलाचनः पेतैःसह
तेषां स्वांकुयोडिभगवांदृवः तत्रामाहसरस्वेणातमे
ववदंस्तमः तैतेवतेप्रसीदंतितत्क्षणाइन्यवोचत स
स्ववाचक्रमारस्तानथ सूर्यप्रभादिको ततस्तथेतिस
र्वैतेनथेवहस्तमस्तवत् स्वागिस्तलिप्रमत्रास्त्रतान्व
इतिस्मतेगणाः मुक्तेयगोतुहास्याभिः प्रहीतास्याः
महौषधीः सूर्यप्रभेतेतत्स्थानप्रवेशव्यमात्मनः प्रभा
सः प्रविशावेतायत्नस्थस्वगमायसौ पतङ्गतवचः स
र्वैतेनथेत्यनुमेनिरे ततः प्रविशतस्तस्य प्रभासस्यत
देवता उत्तरावकुल्कितारापिहप्रकाशाकिमप्यभूत्
प्रयाय च महाघोरगुफाग्रप्यत्रवात्तमः चत्वारः किंक
रः प्रणतः प्रविशानितं मृत्यप्रविमर्यसंसरात्स्थिताः
सौम्यौषधीः सताः प्रभासो निर्गतः सूर्यप्रभा तेनाविलो
दही महाप्रभावाः समेतासिद्ध सूर्यप्रभाहत्ते ओषधि
इत्यनत्कालं गगनादद्गाहवः तच्छ्रवाप्ययितः सूर्य
प्रभाद्या सर्वे प्रबते सौमस्याप्यशवितिप्रमहसेवास्यदम

चिंतं ततः पृष्टस्तेनो योगानन्दवाससकुमारकं मुनेः॥
स्वर्णप्रदेहितावभासः किंप्रवेशितः गौरिशृङ्गायांकिं
वेशकिंकैरपिसत्कृतः एतच्छ्रुत्वास्मवेणुश्चएवन्त्वमु
तिरभ्युपात् स्वयनाकण्यामेनस्वमासोहिताननपर
स्वर्णप्रभस्यात्मभूतोनभेरोस्तिनभेस्पोः किंवप्रभासे
नसभोनाम्नश्चोयंप्रभाववान् अस्तिप्रागन्मसकृतैः
पतेदेवासुरा सोमंपाहृत्वाराचाभूव्रदिदंकपणा
मिवः बभूवनस्तुविनोमरवैकोनवसानमः प्रसवाव
प्रसन्नस्यमहावीरस्यनाभवत् अथोपमहित्पपापिपा
वमानायकिंचन दशवर्षसहस्राणिसनत्नाभूमपस्त
पः लोकाश्चमकाहावथानंविविधिवाग्यामवांवरं ततोस
हस्तानिलेदंकारिपीकमकारयत् अथविस्थानवेराः
तेमंमेघेवमहराभवः इमांमोनिधिमथ्येतिममस्तु
मेरुगद्रिणाततोनन्तास्योभागोकमलाप्रभतीस्य
ताः प्रापुस्तयोश्चप्रावसंहृपेनरवारिराप्रवात् अथेप
देवासुराश्चाघाघटिताअरमाणाहृणक लेभिरेविवि
धान्भोगामथ्यमानार्णवोक्षिवान् मंथ्यपंपेनलवस्य
त्रिदशेश्वरस्तेनस्पैनैः तेषामथ्यामध्यामहराणांवपुनवैर
मजायत ततोदेवासुररणोनलेचोयापःसुराश्चैः श्रा
प्राणोयः श्रगास्ततंतीवपामासततस्तराणां अतेपाजानि
रेतेनदेवानांदैत्यदानवाः ततोविष्णुरभ्राक्रिस्मरदः श
कंहदस्यानिः एकस्तत्वाग्रेपायोस्तिनेककृष्णाविलोवि
तं सर्वंवस्तुनावंनस्तुचिंतेस्पेत्रमं विपन्नायाविनम्यं
तेमहपंततयाश्याति दिरपायिप्पादिनानमसंस्थितंपा

ततापशः इन्द्रकेश्वरहाणामहेन्द्रः चिरंगोः सह ग-
न्तापपावेनसुवितमुत्तेशवसंहृयं नेमपरोक्षलंगाक्षणा
पीतत्रापिवासवः नटसैनसुविधूर्तवाद्यानाहं कथ-
हयं नगत्स्वधात्तताकीर्तिर्यामयावविराजि सावे-
शानिंगतिंनतेसाकिंश्रियाजिविनेनवा इतिसंविंत्य-
शाक्रायनस्तुत्तेशवसंदृष्टो वार्यमाणोपि शक्रेणनमु-
चिःसमहायशाः एवाश्रमथविस्मापयनेवोगेनजवा
नसः शास्तायवर्षकेनेनवज्रनास्तेनहृदये श्रद्धेड-
रेतःसंभारभोगातस्मापयाह्वनः श्रीतोविन्यादकीर्ति
श्रुत्वाश्रपिनमिश्रति नदुःखानस्यनमुचेःसम्मोना
नयोबलात् वकारदुःखंसततमासंकल्पशोकशान्त-
ये सप्तमेपुत्रगर्भसंभूयाजरावविबेली भूयाश्चसर्वदे
वानामजेयःसंगुरोर्षिपि ततःसततस्यासंभूयगर्भेजा
तोस्त्वरःपुत्रः सर्वरत्नमयोनाम्नाप्रबलोबलयोगतः
सोपितरसततपःप्राणाश्यागोरस्य्यायैनःकृती शतक्र-
तोर्जिघांसंप्रबलोदानवेश्वरः ततःसंप्रदेवास्तंम
यैसंवयपाविरे देहंयुक्तश्चमेथार्थ्यमसमंदेहिसर्वथा
नमुचिनामपिशुश्रुवोपिनेम्योरेइस्मदाचितं प्राणानुदा-
रानुसरजनत्याथैनेनपरोपकाकान् ततःस्यात्केउत्पोर्टेव
हृतप्रबलदानवः मन्त्रपात्रलोकेन्नातोयप्रभासवपु-
षाघ्नः नेदवमारोनसविवनेभृत्यवलस्थसः सेघ-
प्रभासकलमुत्पप्रभावाद्धनेयोषिभिः याववसंवंयिती
नसप्रबलसंधापचौदरी नेनप्रभासस्यात्मीयावषया
मासमासिंकता नस्यमत्रास्थितापातालमंदिरंप्रबलस्य

सः सैवप्रभासस्तत्पुराणप्रभावाद्गेयोगिभिः या
वत्संबध्यते तस्य प्रबलस्यौषधीगुहा तेन प्रभास-
स्यात्मीया गव्यूत्यासास्य सकिंकरा तदर्थलाग्निपाता
लमंदिरं प्रबलस्य तेन तत्र द्वादशयंत्रस्य स्यपुत्र्याभा
योधुलक्ष्कृता विविधानि वरत्नानि नानाप्रहरणानि
च विमानशालिश्चबलस्यैव योधानां तुरगांस्तथा तस्य-
भासस्य संबंधि सर्वमस्य पुराणितं तदीदृशः प्रभा
सोपनानेदं किंचिदद्भुतं । एवं तेनोक्तनिक्रमान्त-
कतोनिशम्य सूर्यः प्रभप्रभृतयः समयप्रभासाः
रत्नाद्यवाप्य मयतनयपुत्त्रैदैव पातालं प्रबल-
वेश्मबिलप्रतिष्ठं । तेन प्रविश्यपरिगृह्यवसूर्वप
तौ विमानाणिसत्तुरगांस्त्वायोधान् निर्गत्य-
वार्तेनिबिलङ्कविरः सप्रकः सूर्यप्रभंकिमयितो
षितवांप्रभासः । श्रुत्वासमयप्रतीर्याः सप्रभासः
सेमरुप्रमितिभिस्तदनोराजभिर्मैविरुद्ध दुमसयि
मत्रकिर्डिप्रायसूर्यप्रभोतो पुनरपि निजमेतास विं
वेशान्तमागात् । ततसोऽहरतनापिपागिप्र सर्वत-
वासकलानेषुतेषुतं रात्रिशेषसमनयन्तुष्ण्यान्तरे स
निगूह्यगात्रीदितः प्रतः ॥ ॥ ॥ इति भट्ट
श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे सूर्यप्र
भालंबके तृतीयस्तरंगः ॥
आदितः षट्चत्वारिंशः
ततः प्रातः समं सैन्यैः सुमेरुतपोवनात् तस्मात्स
सूर्यप्रभः प्रायाच्छ्रुतशर्माजिगीषया तत्त्रिकामस्यानिक

देविकृत्वा स्वैरवाप्यथ श्रावासितेनाधृत्वव्रस्यंबलेनो
त्स्यपितद्दलं श्रावासितेवनत्रासिंसहमेहमयादि
के स्थानस्याविकृतेदृष्टंसंवीहृतन्नापयेी सभाग
त्यजनाग्दैवंहमेकंलेवेस्थरं श्रुत्वामेयिनाराजा
नवसंदिष्टवानिदं हृदयस्यननेस्याभिराचारोज्ञात
विक्रमः श्रथासहिष्णुपाप्रामःसनैषाउणकैःस
ह नरानिर्याम्यदानींवोविधास्यामोयथोचितं श्रु
त्वैवंश्रुत्वसंदेशंसमेहःप्रस्तवाचतं साधुनास्मनस्म
पात्रमतिथिंप्राप्ययथायं यान्तिरथ्यंनमेलोकेदा
स्यतेदैवत्फलं नहिमेवममानिथ्यंक्रियतामिस्तुवा
क्षणे हृमेकणानेश्वेवागामस्यहृतःस्वयंभेदाति श्रुत्वा
वनःमेदशास्यःतेवःसूर्यप्रभादयः सैन्यानिहृष्टः
स्थानीनिविक्षातिहृष्टयन्नस्यक ततःसुनीथःपित
रं स्मन्नवाचमयाहरं प्रविभागंरथादीनांमस्तैः
सैन्यंसमतः एवंकोमिक्षणेनेमंक्रोगुल्यानिदू
ध्यत् सानैवेदःसमर्वत्तोवक्तुमेवंप्रचक्रमे श्रुतो
सवाहमिवानोग्राह्मिकोगोहरत्नया मलंबघ्नप्र
मार्दे ब्रह्मकैलोपिगलौपिव वसदत्तःस्वयंभ्रतैवाजा
नोर्धरणाहमे प्रकृतीवविप्रालयश्रेष्ठेभूषिणसी
मिलः उन्मत्तकोदेवशर्मापिरस्वामीजमावकः
पतेमहविद्याधारासर्वेश्रुतीवणामतः प्रकोपितोद
पितस्पृष्टेभीरोमान्यापालितः महाभटासोग्रभटी
धीरस्वामीमहाराधवः भैरः सिंहदत्तसुगुणकभीम
कीर्तकः भीमोभयंकरस्त्रातिसर्वेमहीपालाद्याः वि

रोवनीवोरहीनोयनेमिनोयात्वनरः इंद्रवर्मा शीव
रकः कृमकर्मा निरामकः भवेद्गुहिनुणायेनेरथा
राजमहानामहत सुधर्मा वारुणालीवविशालवः क्रोध
नोणयत्न प्रचंडश्च निमिराजश्च वारथवत्नुणेणः सं
जरीवीरथामीवश्चवीरवरप्रवव सुमतिर्नेमिराराम
वेडवंजोषजालिका ययः सिंहभटव्याघ्रभटशाग्रभ
टाख्यपि रामानोराजपुत्राश्रारथ्यापंचवर्णाश्रमी उ
ग्रवर्मा नयाराजपुत्रः साक्षद्गुणोरथः राजपुत्रो
विशालास्पदः नंदनसुगमेष्वपिच नेरिंद्रवर्मा वेनेते
रथ्यासमगुणास्मृताः महारथः पुनरथेसहस्राणिल
पाल्मताः महारथानांपृथस्पशीतानीकस्वयंपतिः
प्रभासहर्षविमलाः सूर्यप्रभवयस्यकाः महाबुद्धव
लाख्योचविशोकरसुभंकरौ पतेमहारथ्यायततवि
धर्मकवेलया पचविस्फुरविभासशिडार्थश्चेतमीः
त्रयः सूर्यप्रभस्यसावितः सुमहारथपृथगाः प्रहस्त
सुमहार्थश्चनसायरथपृथपो पृष्ठपोरथपृथानांप्र
लाख्यः स्थिरबुद्धिकोदानवः सर्वदमनतथाप्रमथनोः
यमीधूमकेतुः प्रवहनोवज्रपंजरप्रवव कालचक्रो
महेहेगारण्यानिरथ्यपाग्रमी प्रकंपनः सिंहनादोव
ण्यातिरथ्यरथपो महामायः कांबुलिकः कालंपन
कोप्यरं प्रवृद्धरामावेत्येनेवमारोग्यसहायिपाः पु
यातिरथ्यपृथ्यादिपतीनामयियमाहमे सूर्यप्रभसमः
स्वांप्रभामः सेनानायकः तेमेकत्तवेष्टुसम्पुत्रौ जर
जेमारकः हेमहाहरिपृथ्वाधिपधिपतिः

हयैस्तेस्यमहाबलेनैव प्रभुणाः तैस्तैर्बलैर्हतः परैस्तस्याधि
काः सेनितयाप्यसहाः लस्यापे नपयीमाभविष्यति
समासेस्मिन्हस्वैः इतिपावकतीर्थेन ब्रवीति सुमया
सुरः प्रकंपनमेपितः पाश्वाहेताप्यस्तावदादयो स
वोधावाविक्रुद्धादपतिरेवं ब्रवीतिवः संग्रामोनामसू
रणां तत्कवाहिमहानयं तस्येषांसंकरास्थूमितसमाद
गम्यतामितः यामः कलापग्रामाख्यं स्वदेशं विसृ
ष्टोनरं पत्रभवाप्रभेताःसर्वेसैन्याः महत्तयानित
सर्वे कलापग्रामं तं सूर्यप्रभपुरोगाः प्रकंपनमो
दयन्तेपितयोवसमरोत्सवः तेमविदिशामासगम्
विद्याधरबलैर्हताः प्रकंपनमेवलोहसागजंस्सूर्य
प्रभादयः प्रलायपंगतानीकं स्वविमानाधिरोपितं
ततः सेनापतिस्तके सेनापतिप्रकंपनमेपः सामोद्
समरात्तस्य विषूर्णविद्याधरावमः तत्पार्श्वेस्थ पं तस्या
प्रभग्रामान्तमेतिकः अग्रेयामोयवत्तास्मीदत्याशा
लोमहाद्रयः सैन्यसूर्यप्रभस्यापिप्रभासेनाधिकः नीय
तेः सर्वतः अधिवेशावधार्य स्वयं भवत्स्वयं समकंतर
ऊमभग्रपरस्तस्यास्य कोणयोः सूर्यप्रभस्तोयात
घात्तस्यसर्वे च सूत्रहतः सुमेरोनत्समीपस्थमस्तवास्तऊ
मारके प्राहस्यनरणानोद्यास्तभयोरपिसेन्ययोः ना
वत्तगगतंदेवैः संग्रामंद्रष्टुमागतैः सेंद्रः सलोकपा
लेस्तुसापसंस्करसूर्येन प्रायतोचावविश्रुतः शंकरः
पार्वतीयुतः देवनाभिर्गतोसूनेः मात्राभिर्ग्राप्यन्तु
मः प्रायास्तुभगवांत्रालामाविद्याहिर्यिरानितः शूनैः

वैदेस्यशाम्भैरन्यैर्निखिलैश्च महर्षिभिः आजगाम
सदेवीभिः लक्ष्मीकीर्त्त्यादिभिः एतावक्काशुथो
देवः पद्मराजयोर्हरिः सभार्यः कश्यपोप्यागाद
दित्यावसंवोपि च पद्मराजसमागमे शाम्ब्लाद्रघातया
त्वरा वैराग्येतन्मे भागे शास्त्रसंपानसाहणः यावत्
त्तेन महानादः संग्रामः सैन्ययोस्तयोः दिव्यकेवाण
जालेन वनेनाच्छादितेनतया शैलस्पाशीवसंगवेजा
तानलत्तविलते शास्त्रहतनगनाग्नोधरक्षयावसू
वित्ताः वीरकार्यहृद्रह्वाहानिर्येत्रः शोणितानापगाः
स्यन्दतानरतोवत्केनदतोवोत्वायसः कुराणमेत्तवा
णेवभूतानांवाभवद्रणः शान्तेनमलसंग्रामेनिष्मृतः
संयत्तेनिके लस्यमाणेविभगेवशनेमपरेस्त्ययोः
अन्यसंप्रवीमाणांग्रुवानांसमेकतः नामादोरूपमा
णेवक्रमाम्रूपंप्रभादिभिः पूर्वंहवाकोत्स्यपतेविद्या
धरपतेस्तया अश्रहासाभिधानस्यहवाहोराष्ट्रेना
श्रीरः दृष्ट्वातवाहुर्विदत्तंशुष्टिकोभ्यापपात्तुधा तेमपि
तेनाहहासेनवृहिवाणाहनोपितत्त शुष्टिकोनिहतेक्र
हाग्रलभोनामभूपतिः समिपत्याहहासंतंनाउयामा
समायकैः अभियाव्याहहासेनंप्रावृधैरयोधयत्
अहहासोपितेस्यंहत्वाहत्वाचममर्मणि प्रलंवमपि
तंवीरंरण्येहत्त्वमातयत् वीरस्प्रलंवेनिहतेमोहने
नामभूपतिः अभियाव्याहहासंतंकोटंडहतमाशय
हताश्रहासादिहतंपातयामासमोहनं दृष्ट्वाहहासेनह
तांस्त्रीनस्यस्वरेणानां प्राणयाम्यमवलेरशीरवलाटतपो

बृ.क.
सूर्यप्र.
२६८

न्तरं सहस्राक्षपि हर्षैः सूर्यप्रभवयस्यकः सुमेरुप
मभिधावन्महाहासं संयुतिकः निर्घातश्च शवैलस्य
शरान्संयं निहत्य च धावान्दिसारथिं हि हितयशि
खावसद्विजं हर्षायसन्महासस्यानिर्मिभेदसौवेः शि
रः ततोसेकहयिहावेनिपपाजनयामुत्वि महाहासेन
नेनाहृकेशाकृष्ठोदयसंयुगे ताणेदेवायशोधनयेन
नेन्द्रबलस्तुयं निपेतेरवहितनालशामुगजपत्र
यः रणशूर्यनिहतस्यकेवधावकेवलं ततोवि
कृतदंष्ट्राख्योहर्षैविद्याधरेश्वरः पत्याहहासनिध
नक्रुद्धोवाणैरवाकिरत् हर्षोपितस्यनिर्धूयशरान्स
मुखसारथीन् खवाणाम्यां विभेदहृदिरोललितं
ढलं ततोविकृतदंष्ट्रेतवक्रवालइतिश्रुतः राजावि
द्याधरोहर्षमभ्यधावत्समाहितः सप्रधामानमवरी
रमस्यवक्रालेकं वक्रवालोपुधिधायितं हर्षमीणी
पराक्रमं ततोधावेत्यन्तपतिप्रमाथः तमयोधयत्
त सोपिहत्यततेनाथवक्रवालेनसंयुगे नयेवते
नवामात्यकपोधाविताःक्रमात् ततारःवक्रवाले
नराजपुत्राभिपातिताः कंकटस्थविशालास्यवंड
श्रृंगाक्षैतथा सहस्राभिपतत्कोथाविवीरोनामत
रथः सोवक्रवालेनीतोयुद्धमानोविवक्रमात्
प्रव्रात्यहूर्ति तवेलिमात्रपूनामहरवाविणो प्रशिवकथ
मेहावपाकेपामालिवावतो रक्तारतिहिथायूनम्
धीनाथविपतनः विपैधोषांपातोवीरोविमतिविबल
द्वये गणप्रमावपेनाविपाधरेशःकालकंपनः राजपुः

ऽभ्यर्थयाबभूव संपूर्णचन्द्रानन: सकललोकैकपालस्तत्र
त्मातिक्रमनपातपन तस्मिन्निपतितेन तस्य पञ्चात्मतन
पनदृश्य: ज्वालितश्रुतदत्तश्रुगोपक: सोमिलोपि
व पितृशर्माचसर्वेनैषीरांतस्मिन्सहासवन्त सत्त्वप
वापितान्कालकंपनोविश्वेशीतजाल नवानप्रगाप
ह्विघनावाह्वि:त्वरितपवमि: प्राणेषु:वेदरात्रेनम
हीरहन्यवनासत्ता: ततोभ्यर्थयावद्दपरेवतावा:स्तेर
प्यासमं उन्मतक:प्रशान्तस्य विलंबकप्रराध्येण स
तानपितृधीकालकंपनोनीलप्रयागत्वितान् नैषिव:
यावितानन्यांबद्ध्यानिजयान्नस: तेतिकेगपकं
वैवेवगतिलेशालिखंतथा मृदुकरंडितेनवध्रविसन्ना
महात्मात् श्रपवांश्रुपुरायमवसोधवीसिलितास्व:
पि: ञतमीशतां भीमविक्रांतसविलावनान् त:
हृष्टावस्त्रंकालकंमणोलदृक्षरणां श्रयावलगणोत्ता
मराजपुत्रोत्तसिंसंप्रत: सतेनतावद्वितिधेसमंपुरदृभा
वपि हृतास्पसावसीयावद्विरोषोवध्रुवतः ततत्ता
वेदप्रदेतश्चानांमाववातिता सकालकंपनप्रात्स
वार्येवतनजत्वितान् तावृद्धमानुषैर्विधाधवाताम
महात्मवं अंमभावंविलोकेवातितान्संप्रपापोववि:
पत्राणुप्रसमवितेतवपरेसमरोगतं यावत्कोप्याहतनप
दृंपयोत्तामानापिसोणतो सवेधै:सहस्रतेषुसंप्रात
त्रोपतेष्य: संजयपुत्रंपपुत्रतलितवसात्रुतेवले ।
श्रजपार्मतोलेत्तसंप्रतिनीवीरान्हत्वारक्तिय: अपत्रिश
प्रवीरातत्ववलेसार्थप्रदता: तेनतांधवमित्रांहितिथ

नेनसंक्रमिता: स्वर्णप्रभास्त्रियामात्यामासीदंततः प्र
देविना अनिरुद्धएवसाविवेः सहसंग्रामसंकथ्याः ता
साकुदेविनायेतानुपुनर्युद्धंकृतोविषां तत्रार्थाव
मिलंतिसहदनबाधवङ्:गविताः एकाचनसोरजनो
अवेगाञ्यागासनागताः हरिनावसरोपचकथ्यानाः
नाविधाविधुः स्त्रीणांनसत्लोपचनकथ्याहपरा
प्रपा अध्यंतेगवतेनैकात्मजुगोदमब्रवीत् अप्सु
र्गमार्यपुत्रोघकथंसमोनिवेगतः नखूत्वाव्याजत्र
रान्यासंग्रामेसतनतत्यात् इः शिवेनोस्वार्यपुत्रोघक
थंसमोनिवेगतः नखूत्वाव्याजरारान्यासंग्रामेसतन
नतत्यात् ततोपराश्रेतानिसयाश्मात्यभिनवंयादि
वरकन्यांसततः खंविसवत्यधैवतनत् अथेजराजधी
नेवंपधापिसौभुलेपटः तयापिनसतः खंविसिनीद
गः स्थात्रयाविधिः इतितासक्रूदेनेशुजगादेकासवि
सर्वं हृतस्त्रीलेपटःकस्मात्स्वर्णप्रभावती हयः आहि
सर्वप्रभार्यासंभुपसोस्तुनवानवाः अतिशराजपुत्रीर्यस
गृहणेनवनस्याति पंतखूत्वाकिंदृग्यैकानास्वनाम्नाम
नोवती उवाचसूर्यस्तांयेनगानानोवडुवत्रमः देशाभूप
वपः अत्राविनानादिविभेदनः भिन्नागुणावरस्त्रीणां
नेकासर्वगुणामिता कर्णाटलाटसौराष्ट्रमध्यदेशा
पदेदशसमावोवरंतपतिनिजेनिजे काश्चिदंतिसं
हशाख्यानागवैदेष्वनिभृगैवः अस्याचलनकशोभाभैः ल
नेकचनमेषतेः स्वर्णासितासतनप्राखेवपराजवनस्थः
लेः इनगञ्चनेवंगोः सत्सोदेपमनोरमैः काश्चित्कां

ववौ गांगीगिरियत्र धूपामलापरा अन्यानद्धावदाता
वहेक्षुवद्रत्नेलंगो कार्थियत्यत्र धनगाकाश्चित्रं धृत्
योवना काश्चित्सोढवद्धरसा प्रसरद्विभ्रमोज्ज्वला द
मन्तेषुशोभन्तेकाश्चित्काविन्दोर्योदितांरिण अंकेतोगज
काविहंसवत्कापिराजन्ते आलपन्त्यस्सेनेवकाविदा
सिंचन्तिश्चक्ते मन्द्रविलासेपश्यन्तोसभावात्कापिकाव
न नेत्रैनराजन्तेकाविन्काविद्वीतेनवेशवन्ते वीणाद्दिवा
द्वनशालेनान्याकांताववरोधन्ते काविद्दाल्परत्नाभिन्ना ।
काविदाश्यंतरोर्थिया प्रसादेनोज्ज्वलाकाविन्कश्चिदेद
रुयशोभिना मलेविनयहाभिन्नाबाल्यासौभाग्यमक्ष
ते किंयद्वावर्णिबहुधोद्यतेन्यासांपृथक्गुणाः नेद
वमिहकस्याविद्गुणकोपिवर्चस्विया नत्तसर्वगुणाःस
र्वोस्त्रिलोकामपिकाश्चन अतोनानारसास्वादलब्ध
कस्याकिलेश्वराः प्राहन्याप्याद्दरसेवभार्योनववनवा
स्मरा अत्रमान्तनवोद्धनियदासांकथंवन नवापेषु
नेष्वेवस्याद्योरनेष्वोवनःस्मा एवमाघामनोवन्याशो
क्रामत्र्यप्रभोगताः अन्यामरननेसेताधापलेथवेत्नःकथा
क्रमात् ।। मतोनिरमनश्वनाविगतर्यत्रणानर्गलाः
परस्परगुणाविष्टान्तरववकापंतत्राणपानि प्रसंगामिलि
ताकथाप्रसरसंक्रविद्याभिधः नटविनकिमप्युद्दोय
हिद्वनोद्दुमंतानिक्षिपः । अथकथमपिदीघासाकथाद
गातनाम्ना मवसितनृपपानासांबरात्रिकमेण निमि
रविगामोलोचनौः कामिकांता विप्रवलापिजीगी
षोःसावसर्पप्रमस्य ।। ।। ।। इतिमहा श्रीसोमदे

बृक॰
सूर्यप्र॰
२२॰
270

वविरचिते कथासरित्सागरे सूर्यप्रभालंबके चतु
र्थस्तरंगः ॥ ॥ ॥ आदितः सप्त॰
चत्वारिंशः ॥

अथ युद्धभूमिं प्रातर्जग्मुः सूर्यप्रभादयः श्रुतशर्माद॰
यश्चैव सन्नद्धाः सबलास्ततः पुनश्च संप्रवत्रत्वलविस्मः
सुरासुराः सयक्षोरगगंधर्वाः संग्राममद्भुतमाययुः श्रुत
शर्मबले चक्रुः सुहृद्दामोधरो व्यधात् चक्रव्यूहं प्रभा
सश्च सूर्यप्रभबले लोकरोत् ततः प्रववृते युद्धं तेषामुभय
सैन्ययोः दैत्यैः सममदनो देवघ्नवाँदरीकृतयिकृतं सम्यक
प्रभहतः पूराग्निर्दग्धममंडलं इत्येव प्रभञ्जनालानश्च
श्रीभाष्यशृङ्गया दामोदरकृतं चक्रव्यूहं मनोनश्चभिंदं श्वि
तापभासः आविविशत्सूर्यप्रभाज्ञया तेषदामोदरोव्यू॰
हाग्निद्धेभेत्यसहपौत्रास्थं प्रभासो गुरुयोनेवगतेकवत्य॰
त्वसः प्रविष्टमेकमेवं तेन व्रात्वा सूर्यप्रभोऽयसः पश्चात्
सर्वोत्तमविमनोभमहारथाव् प्रकंपनेन धूमकेतुका॰
लकंपनकेनत्था महामायेमकद्भुतगंधप्रहस्तवज्रपंजरं का
लचक्रप्रभथनसिंहनादसकेवलं विकटाक्षप्रवहणतं कु
जरकुमारकं तेव सह दुर्दामाणां प्रहराधिपसत्तमं तेष
धान्वापरुमलैद्यहहावमहारथाः तत्र दामोदरो पूर्वमुपो॰
ढयमरांपन् पश्चैकपञ्च गुरुपेः तैः पंचदशाभिः सह त
ट्रष्टान्तारचयुति पार्श्वसंस्थितामतीव्यधात् सूर्यप्रभाया
अमरावनातस्य प्रहरासत्या प्रानयामास संश्रावसैदेवि
धायदाहमे देवीं प्रागतद्वीपसुरजाममैदेवासुरासुरवा त॰
सिंचपण्डपदेवानां महापमर्वदाहवैः दामोदरस्तदंभोप

मेवं तदिह युध्यते एवं शक्रं वदन्य सरामो ऽस्य चक्र-
पतेः महारथा समाजग्मुः साहाय्या वरदेश ब्रह्म-
गुप्तो वायुबलो यमदंष्ट्रः स्तोषणः रोषावेगो हा निब-
लः नेत्रः प्रमथुरवैरो अवरदृष्टो कुम्भकर्णा शर्मा कंबलि-
कल्प वीरस्वरहृस्मतो रोहनारोहणगुम्भो रमो
घवगुप्तनास्लोपिवीरः पंचदशोवनाव् सर्पप्रभेयो हक-
युः वीरान्बोहाग्रयोपिनः नेत्रावहं हयुद्धानि तेषा-
मासन्यतः सरं रामो हेरणास्त्रयुद्धं समवकेप्रकंप-
नः ब्रह्मदेहेन च समं धूमकेतुर युध्यत महामाय-
स्तयुयुधे मेहवानिबलेनव तेजः प्रभेन युयुधे दान-
वः कालकंपनः सहवायुः बलेनापि महहेगो महा-
सुरः यमदंष्ट्रेणाव समं युयुधे वज्रपंजरः समंसरो-
षणो नाम्पि कालचक्रो सरोत्नमः स्थाकंजवेवदत्रे-
न युद्धं प्रमथनोऽभ्ययात् सिंहनाददेवेन्द्रमसंव-
रुणा रामेण युद्धं प्रवहनो हेष्ट स्मनेन महाकरोत्
सिंहना स्थुदेवेन्द्र समं वरुणा रामेण युद्धं प्रवहनो
हृष्टमटनेन महाकरोत् शहू रामारोषावोरहेण
पिवदानवः युद्धं धेरणव समं सङ्ग्रामकमाग्रकः म-
होत्मातामराख्येन यद्दस्तीवाहनेनव एवं महाव-
याहुं हेषेघन्मपरस्परं महाग्रे युध्यमाने युग्मतीः
योमयमभ्ययात् कथमस्मद्ध्या सुराणानयुद्धवि
रप्यसौ महाग्रनिवृत्तेरेतेपमपग्रहयवेशतः प्रभा
मस्त्रैकपकाग्र प्रविष्टोनाविचारितं नवजानीमहेत
स्यांकोभिवाग्रभाविष्यानि पनस्तुनाबगीनिस्मनगवा

सज्जमानकः त्रैलोक्येपि न पर्याप्ताः सन्त्वन्यस्य मात्र-
धाः एकस्यास्य प्रभावस्य किंपुनः खेचरा इमे तेदे-
धावाप्तमस्यानेषां कोत्रोज्ञाननामपि एवंगर्जितः
मानेस्मिन्सुवासेकालकंपनः विद्याधरः प्रभासस्य
युधितावमाययौ ततः प्रभासोवह्नीत्रैरैः पप्रकः
तेमया श्रीतावनतस्थिवपश्यामसलवर्षोहर्षं हेम
ज्ञाविरजत्रासिंप्रभासोविशिखावली सोमपतेसा
यकैः कालकंपनोवाकिरच्छिनेः अथहस्तस्यह्यु-
द्धेनप्रथायेल्लिमियस्ततः प्रत्यक्षभुवनाख्यगोतो-
विद्याधरमात्रभो अथप्रभासोविशिखैरनेकैनापा
नयहतं हितीयेनायथोन्कालकंपनस्यसारथिं
वनभिश्चत्वरश्चायाम्यान्यत्रैरकेनचाच्छिननतदाभ्यां
हस्तौ द्विनोद्वाभ्यांद्वाभ्यांचश्रवणावुभौ एकेनधान
धारेणाशिरश्चिच्छेदतनस्यच प्रभासः पत्रिणाशत्रो
रशीताद्भुतलाघवं एवंप्राक्किदितानेकप्राभिरद्धे-
नमस्त्वना प्रभासोनिग्रहं कालकंपनस्ययथादिव
हष्ठावनेहस्मविद्याधरेशंमनुतामरैः नाटश्चक्रे वि-
दास्यनमस्मपरिहितैवरैः ततोविद्युत्प्रभोनामका
लविद्याधरेश्वरः तथापित्तप्रमातस्यप्रभासःस-
महाधतं च्छिनात्वंदतंकोटं रुमानःमातेपुनःपुनः
ततःसमाययोनायप्रभासःसमहाधजं प्रभासस्या
पितत्कालंवबंधस्मिगराहिकान् प्रभासोप्यविधूं-
यात्तैमहाद्भुतपरंपरां हत्वाप्रकंपनान्वेणप्रका
शांतेनमश्चरं दनामहातसमाजेलयेनत्रैलोदयसंबरा

रात् विद्युद्दंष्ट्रं भूमितले गजजीवमपातयत् तत
श्चत्वाश्चतधर्मोत्ता विजयार्द्धमहारण्यात् मयपताने
नलिदत्तोहैमहारण्यवृष्णयो नत्कें सहर्धेसंभूयगुच्छा
भिदत्यतामियं नकुलालोरणाङ्कधाप्रभामंपर्यवार
यन् ततोवंकरकाहोइनिवासीरण्यवृष्णयः शुंधेरेम
तिविख्यातोविद्याधरमहीपतिः धरणीधरशैलार
धिपतिविद्युत्प्रज्ञाभिधः विद्याधराणामधिपोहि
तोयश्चमहारथः इंद्रमालीस्ततोयश्चलीलापर्वतेन
केतवः कोनिरण्यवृष्णपतिविद्याधरःश्रभुः मल
याद्रिनिवासीवकांकांडकइतिश्रुतः रणवृष्णपतेः
रात्रांचतुर्थः खचरोत्तमः तिकेतोधिपतिर्नाम्नारथ
वारश्चपंचमः वहश्च पूर्वेवयतोनामांजनगिरीश्वरः
विद्याधराविमोचापिरिपुदूयवतीउभौ समभोग
ईश्वरयो राजाउत्तरपर्वते मान्नारराहरस्वामीतियो
महारण्यवृष्णपः प्रभासोगुणपन्नवीसायकैर्विद्यते
स्मतान् नयमनकस्यविद्याम्बांकस्यविन्नाशार्थिनः
या वकर्तेवस्यचिन्केतंकस्यविद्याश्चिवद्रतुः मेगा
वरंचत्रभिस्त्रशोरेविंदामस्मंलादि श्रपानपत्नदृष्ट
हस्रयोपहतजीवितं ततश्चपोधयद्भन्यांकेविनोव
दकेतलं सारेणांनलिकोनाराकुर्धंवोनाशिरोच्छि
नत् शुभौचबहत्तानेकैवमहानिर्हलनकंधरान् हता
श्वसारथींकृत्वासप्रभासोनिपातयत् पयात्पुष्प
वृष्टिश्चतस्यमूर्धिततोदिवः नेत्रजितानिखिलरपविद्या
धेकृतखेचरः ततोप्येततनचनारःप्रेषितात्रतशामेणा

वृक॰
स्तूपप्र॰
२२२

मरारणाप्रभावेनेनंथतिस्मयतुर्थरः एकःकावर
केनामङ्करेडकगिरेःपतिः द्वितीयोदंडिमालीतिपं
चकाडिसमाश्रियः विभावसुस्ततीयश्चराज्यजनयश्च
रावले चतुर्थोधवलोनामभूमितेडकशासिना ते
महारथ्यशूर्यादिपतयःखेचरोत्तमः प्रभासेपंचपंचे
षुशतानिमनुसुसमं प्रभासश्चक्रमात्रेषांएकेकः
स्यावहेलया एकेनधुजमेकेनेथनुरेकेनसायकं
वर्त्तभिस्थानिश्चनःएकेनापासयाष्टिरः ध्रोवेष्ट
भिवेकैकंसमाप्यैवननादसः एकःकुवलयश्याम
देवंविस्मावसोपुरान् नामोभद्रकेणनाम्नाद्विती
यश्चनिर्यत्रकः उत्पत्रोनेभकदेवेभोमादगितनिभः
प्रभः स्तीयःकालकायाख्यःदेवेदामोदरस्यव प
नयशानैश्चरःहालकस्मःकपिलपूर्धनः नानस्योक्त
ष्णोनयनेदेवेमदेडसविवाकृरान् नाम्नाविक्रमश
क्रिश्चवतर्थःकनकद्युतिः येपोनिरथ्यशूर्याद्विपती
नामीषुसुरथपः वतर्थत्सुमहावीरःनस्थपिकवि
क्रमः नेवप्रभासंदिव्यास्तेयोधयामासकडनः ना
निनारायणतोहेणप्रभासोमहाभवारयन् नेषांवदे
लेयैकेकस्यासकमोक्षिनरञ्जः ननलस्त्राद्विनोग्रा
मगारांप्रनिरूस्यनः रत्नाश्वसारणोसर्वाविरथ्यांन
करोश्चनाव नरद्वालिसमजोनावाश्चनरामोद्वतंदश
रथ्यसूश्यमसूर्यादिपतींविद्याधरायिपाय दमाप्यं
नियमारथ्यांवमरूपमरथाकृती केजमालेश्वरदेवे
नानाहावार्धितोमतेना विक्रमंसकमेवेवपराक्रमः

याक्रमे संमल्लनेमदनेन प्रमस्तो विमर्दितो तेन जः
क्रकरेयस्याष्टाभ्रष्टसतो समान् तेषां हते श्रुत्वा घा
तैः पापैरात्मवरांगणान् तेषु तद्देशभिः कृतैर्मिलि
तैः साधविभिः निष्कंपपवत्रपैश्चभास्वन्मैक
कः ततनः सूर्यप्रभेशमावृतोधात्त्रक्रमेभारो सनत्कु
रकुमारस्यप्रहस्तस्यप्रतापेभो उत्पन्नेमम्मार्गेनध
लघनामलः कृतो तस्योपनयमन्तः पार्श्वेरामकृत्सा
विधायेतो तेषयातोरुचयस्योद्धेर्मवनियमेववर्तं
मानुलीवकतस्ववेधायो निहतमारणी भगवदा
छयोधीमत्योरारुहतः स्मेतो सनत्कुमारस्य
प्रभावस्थापितत्वे तत्स्थानभसास्तूर्यप्रभोत्रपादि
तोत्रयो महाबुद्धिवलाबुद्धीमार्यान्त्वत्र मेत्रिणो से
यत्राज्ञाहस्यातोश्रद्धयापयिमायया सिद्धोजनत्रा
योगेन सनत्कुमारकः तस्याविद्याधराणांचपला
पयययतर्यया इमस्त्रवियमस्याभोतो विद्याधरपुत्रको
प्रभासोत्पुष्यमानस्य द्वादशमसेह शेषेद्वादशा तेषांच
कन्तैकोर्हेशनसहकृतकालितानापि प्रहस्तेभ्योतिसर्वेषां
मवधीमारचीतसमं सनत्कुमारोपिजवानेषांत्व
गमान् ततस्तेपिरथ्याः सर्वेद्वादशाप्यासमेत्यते हत्यमा
नागेंद्रभिर्वीरैः पलायमसमरापतुः ततोन्योऽस्फनशर्मा
द्वैरथ्यानिरथसूर्यधो विद्याधरैरपेक्षितनगांस्तवकोथत्र
याकुलः ततोनेन्स्मत्तनेषसरेश्ववमसयं यागवा
तर्भैः सुहेमः शक्तवामामतावैः मरोद्रोवारोहणोत्या
तवेचवलसतकैः क्रमात ततस्तेपिरथ्याः सर्वेद्वादशा

बृ.क.
सूर्यप्र.
२७३
273

पिसोमेन्दुना हन्यमानः त्रिभिर्वीरैः पलायत महामाय-
पुः ततोऽस्य श्रुतशर्मोद्दारयामास रथ शूरघ्नो विद्या
धरोऽत्रेषिनवामत्वं कोधतपाकुलः ततो नरत्तमनु-
जेष्वचेरेषु समलयं भगाद्वतमिः सहितः श्रुतशर्मा
महारथैः मैरो वारोहनोत्पानवेवतसेनतकैः कमान्
हन्दूर्भगस्य चार्यन्नः शूलश्चापात्मसंभवैः वनुर्णावि
त्रपादीहि विघरमहोभुजां मलयाद्विनात्मानं दैवैः
शनित्रविक्रमैः ततस्तेनानिसंयाधे नात्मनः पंचमेन
ने आयुष्यं प्रभासाद्याः वेद्यं श्रुतशर्मणा तदानैः
शुक्रमस्योर्म्मबाणज्वालेवैबोदिवि गणलध्यानयन्त्य
कैविलानकोपवाननं ततो विद्याधरालोपिद्युनलत्र
यशुमरेथे विरत्नीभूयये न शाकभृवमसराज्ञसा श्रूयतां
श्रुतशर्मोद्दीक्षिलितानाहवेबहूं दृष्टा सूर्यप्रभोऽत्यं
स्वां प्रभासाद्याशुपेयिणी महारथाप्राहितवांप्रता-
भ्यक्रतीसस्वीं वीरसेनशतानीकत्वोराजन्ततां
तदा श्रोद्माचतेधायतानां सच सूर्यप्रभोरथान् भूता
हृतिघ्नुपतिषु विद्याधरेन्द्रोभाग्रयानतमः श्रुतशर्म-
णा तेषां विद्याधरेशानां तैः प्रभासादिभिः सह संग्र
हाव महौत्रो भूमहामेन्यतयावदः ततव द्वन्द्वसंग्रामेषु
वराः श्रीरसेनेन निहताः सानुगो यू पवलोवला वीरसे
नोपिविरथो भूत्वा संग्रामे नवाहनः हतो विद्याधरो वारो
हिरण्यास्यो नामिमता सभिमन्युः हन्तेत्रेण हतोऽह

त्रिभहतत्वा सनेत्रस्थप्रभासेनशिराख्येनानिधानि-
नः ज्वालामालीमहानुस्त्रप्यान्येनेनहाडुभे । श्रृभी
रकेतनीनमकः पारस्परशानेरपि खेचरप्रभंजयोष्टेहार-
न्तश्शर्माबोग्रविक्रमः भयस्थानभटमारुभटसिंहभटा
श्रीप हननवहाणेनेतेविद्याधरदमेभटा सिंहबलः क
पिलकोद्वाभ्यांप्रवहणोर्हतः समशानवासिनाहो व-
हतो सिंहबलेनतो सप्रष्ठवाहनः सिंहबलः कपिल-
कोपिच विद्याधीष्टसतो विद्याधरेदैत्यजनजख्यः न
नः कांतापतिः शूरः सर्वस्त्रिमहाबलः दैत्यकामद
नः क्रोधपतीविद्याधरेश्वरी वल्लदेवस्ततोराजा विवि
धामीडपवच राजपुत्रशतानीकैर्नेतेदशविद्यापिनः प
वेदहतेषुवीरेषु हत्वा विद्याधरत्वयं अजसमाश्रितानी-
कमविद्यावनस्यंकृत्या ननत्तयोराहितांतेसैन्यदय-
कंसमहत अपश्चर्यमपिदेवानांनयोश्वेतमभूद्वयोः पा
तानियावदुत्पायकबंधानांसमंततः भूतानांताबकुण-
लंबंसंध्यातर्दानसवासमे ॥ अहःहरोष्यबहुसैन्यं-
विनाशाविद्या विद्याधरानिहतबांधवडः खिन्नास्य म
नोम्बराप्रसभलक्षनयाष्ठनगः संह्रत्य पुत्रस्तुभये
सन्निवेशनानि ॥ तत्कालमत्रवसमेत्य निवेदितो-
हो विद्याधराधिपतीरथनूपुरपानां आभ्येत्यतं-
परिहत्यप्रक्रमशामेषहो सूर्यप्रभंजगदतत्विहितप्र
णामो । आवांमहानागसमायसंता बुभावयंसि
हबलहतोयः महाप्रमशानाधिपतिनामिडाविद्या
पेरहरामेवरहसपः । तेषांप्रमशानानामख्यितानां

ह्क·
सूर्यप्र·
२७४

नामस्माकमागामिकल्पावित् महाप्रसन्नाकाशगर्भानना
त्यामस्येयोगिनो दिव्यमहाप्रभावा । अथापि तावेवं वद
किंचनभद्रं भवता भगवत्यपर्वं मास्माभिरित्युक्ते प्रणि
पत्यपृष्टा भद्रं ज्ञानमेवं वदति स्म देव । इत्थं प्रभुं तं स योगि
नीभिरेवं महाकालगतभद्रस्य याचितपञ्चब्रह्मतत्त्वम
हं चागतस्तेनालपितस्त्वमेकः । अयमस्मद्वासेव्यम
नेन भद्रं विद्याधरेशोनिर्दृष्टस्य देव यज्ञयागिनकाख्य
स्य भद्रवत्यकं देनेन्द्रः प्रभोनाम महार्थवद्भूपः । सिद्धेश्च वि
द्याधरचक्रवर्तिपदं भवितृ गर्हितात्प्रभोसौ तन्मोव
चैनां कुरुतः प्रसादं यावन्न दूरं क्रियते हठेन । इत्यानतेवं
तालवचो निशाम्य प्रपत्य नामोवयतेति सोस्मान् देवः
समाधिवित्स्वयं चैतागतेवमस्माभिरवाप्यकन्या ।
सप्तचक्रवर्तिःस्फुरन्नशर्मिदेनो रेतां हरागी त्वया नवं वदन्त
न्तं स्वयं नेनः प्रभमात्मशङ्कामास्माभिरानीयवचोवि
तीर्णा नेनापि नाकस्य नायकन्यादृष्टमयाकामसम्
वेमतेन तनोचकांविद्विवमानुघत्ताघणम्येदृढं नभि
हागतास्मि । इत्युक्तवाकाशगर्भाननामा योगित्य
यास्माभिः रमणुनयं कोपूर्वविद्याधरचक्रवर्तीभ
विष्यतितं विलेवनयप्रसर्व । सूर्यप्रभोहं नभविष्यती
तिप्रोक्ते तया सिंहबलोब्रवीत्सो अस्त्यमेतन्न तत्र कूटक
स्यादेवाप्रमेन्द्रायनशर्मपदे आवैन्नदार्यावदतिःस
मानैनानमन्यप्रदुष्टागतं न ब्रवीमि यथाभविष्यत्याविवे
णापदं सूर्यप्रभस्य प्रनशर्मणाश्च । इत्युक्ते सिंहब
लन्तरायं गुणानमस्तं गुणपिमानुघाणा गुणामभिनान

नामिदं त्रिलोकविस्मयतः सत्यमिदं वचो मे । एता
वदुक्त्वा किल योगिनी सा ययौ च पातालनिवनान्महानि
प्रयत्नमध्ये द्वचतुर्थमेन तत्स्थेन यास्मिंस्त्वलोहतो मो
नमत्यपनिश्चित्तमेव मन्वानामेव सर्वेषु विद्याधरराजं
प्राचामिमामाप्य दूसयोज्य ग्रमं समाश्रितो शासन वर्णि
नोते । इत्युक्तवंतो मयादिष्टास्त्र सूर्यप्रभस्तावदथ
वेद्वेङ्गो आज्ञाय समागतिं तवाम्यथाहं रुद्रोऽमहायान
समायकोऽहो । न मुक्त्वा स्फुन यामि गोत्र मतनरागुहे
गभाजो व्यथा दाम्यासां किल हृत्यपः शतमुखः संप्र
यविस्मयाचसे धीरत्त्वं भव सर्वदेवसहितः प्रातः करि
ष्यामि ते साहाय्यं रणमूर्धनीति निश्चित्य तत्र देशपन ते
रतः । मयमपरबलभेदालोकनोत्पन्नतोषः समरशि
रसिहृष्यारातिपत्तयश्च पुनरपि निजकान्ताः प्र
तस्सूर्यप्रभस्ता निशिसचिवसमेतो वासकं संविवे
श । ॥ ॥ ॥ इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते क
थासरित्सागरे सूर्यप्रभलंबके पंचमस्तरंगः ॥
प्रातिनोषाचत्वारिंशः ॥
ततः स्वावासवीकः प्रातस्तस्या रणोत्सुकः सूर्यप्रभः
ससचिवं वीतभीतिसमभाषत निद्रामेनाप्ति नान्कैः ।
चित्सवीरामत्तोसही कन्याम सूर्वामारव्याहियगा
वसां विनोदिनीं यतस्सूर्यप्रभवचो वीतभीतिनिशा
मसः यप्रातापप्रतीत्सकाकर्यां कांचिनवानिमां ॥
ग्रम्पलंकृतेनस्याप्यात्युतुपिनीपुरी रत्नैर्मितः यो
चेसिचितास्तनिर्मलगणेमिते: तस्यामष्टमहासेनो

सुक°
ल्पद्रु°
२७५

275

नामराजागुणाभिरामः कलानांचैकनिलयस्सुरूपे-
न्द्रूपयन्रूपधृत् तस्याशोकवतीनामराज्ञीप्राणस-
माभवत् यस्याद्रूपेणासदृशीनामैव अन्याजगत्त्रये न
याबेश्यासमंतस्यराज्यंराज्ञोनुशासतः गुणाभिरामा-
भिधानोभूत् विश्रमात्यः प्रियस्तथा सर्वशूरोतिरूप-
श्चवेदविद्यागतोगुवा कलाशास्त्रार्थविदिषः सिपो-
वेतेल्पसरा एकदाराजागुवेरत्नेकल्याणश्लाघनः सतं
राजाराज्ञीचपार्श्वस्थोगुणाभिरामाणामुवाचः सर्वज्ञ-
त्वंनदोलाव्रतदस्माकंउत्कृष्टले नतिनैवहिजामय-
मितन्यसीदाघरस्थाय एतद्भुतास्मितगुवोगुणाश-
मीजगादवै नानाभिकीनंतघुक्तं स्मित्वेनसंस-
रि दासनेसूत्रबनेन आयशाः संग्रगहितं तथापि
राज्ञाभुवनेनाराज्ञाविगिगदोत्रया इत्युक्तवंतंराजानंगु-
णाभिरामेणमत्रसः पस्तवावनतपाराप्रार्थ्यमाणःउत्क-
दलात् नेदंरंगादिलत्रेनतयस्यात्संसत्ववहं मित्रगो
हीरहृस्यवासवेदथ्यप्रदर्शीनी नवाहंभवतोराज्ञा-
तेमेमिंचहिपंत्राणां तत्काद्यभोग्यभावस्कमहस्थास्त्रन्त-
कौतुकं इतिवदप्रेहूराज्ञिसविप्रयोगेचकारतत् कथं
दिलंध्यतेविप्रोग्रस्वस्यप्रभोर्वेवः ततःसगुणाभिरामो
चननंतौगोर्गुवानया राजाराज्ञेवविज्ञेनतोहितल्लत
तर्यथा नंदनेवदेवो राजावादनायास्यवल्लकीं तस्यां
घमाराणामेघरदंनेवाब्रवीदिदं देवाप्रशस्तावीणीयं
तदन्यादीयतांमम सुपालंध्यायरेतस्यांमुवालोवि
धतेनेव ग्रहंहेतताहिजानाभिमंत्रीजीकारबलव्योगे इत्य

कागुणशर्म्माकांतांविपंचींप्रमोचमः ततः सविस्मितं
श्रीतायवज्रदेहिभूपतिः वीरवेतीनिरगाशवद्धालव
र्मनिः पुनः ततःसर्वज्ञनांतस्यप्रशंसत्सोतिविस्मितः
वीणामानायपामासमहासेनन्पोपरां तांसवादिनः
वांसयन्गुणशर्म्माविमाये गां गंगामिवोवस्वभयांक
णयावनतिःस्वनां ततःवितीयमानापरांतेनसैसजा
तेन दर्शयामासशास्त्रार्थविद्यास्रपिसततक्रमात्
श्रयावोवत्सराजातंनिग्रुंदेयदिवस्मितनत् एकमेव
त्वकरणंसूत्रंहस्तेप्रदर्शय गृहाणदेवसशास्त्रावि
द्याश्रपिसततक्रमात् श्रयावोवत्सराजानंनिग्रुंदेयदि
वस्मितनत् यावन्नेदर्शयाम्यदंसविप्रःप्रसवाचतं त
ःसमाजानागद्यादिपरापस्रुपमयहीत् ततःप्रहस्वतः
तस्यगुणशर्म्मावदेलया तेनैववंधकरणेनायत्न
त्वायहत्समः ववंयरातोदसैवगात्रवाप्यदन्तोप्र
दुः ततस्तेरास्यसाहायमदेमबाहिनोद्धमं संस्तव
त्वइमेनेस्पराजामवीतिशापितं सानशोकवतीर
तीनस्यहृपंगुणश्रुतान् दृष्ट्वाहृष्टादितस्तस्यासाध्व
ह्लतक्ततमानसा एतंचेत्यायुपान्नाहंतन्मेकिंजीवितेः
फलं इतिसुविंमृपुत्रासाराजानमिदमब्रवीत् श्रा
र्यपुत्रप्रसीदाज्ञांदेहिसेगुणशर्म्मणे यथामांपीद
यत्येषवीणावादयितिप्रभो श्रस्यैतदयहृष्टादिवीण
वादनेनेपुणं अन्याङ्गाकोप्यपंतत्रममप्राणास्तिकोर
सः तच्छ्रुत्वागुणशर्म्माणंसराजानिजगादतं वत्तीके
वादनं देवी मिमांपाठयमवेत्त यथाद्दिशातिजर्मी

वृक.
सूर्यप्र.
१०६

226

त्रणार्थं भं शुभेहनि इत्युक्त्वा मंत्रिसत्यं गुणशर्मा तु
हृदयेयो वीणावंभं वदारं तच्चक्रे सदेवसंगवह हृष्टिम
त्याहृशीं राज्ञा प्रख्यापनशोकिना एकस्मिंश्च दिने राज्ञो
भुंजानस्यान्तिके ततः व्यंजने दृष्टे तेन स्वमेकमामेति वा
रयन् किमेतदिति पृष्टश्च राज्ञा प्राज्ञोऽत्र गाहस्मः सवि
षं व्यंजनमिदं मया ज्ञातं चलनाणैः स्नेहेन मम हृदयं हि
व्यंजनादृष्टात्ताभुना मुखं भयसंकेतशोकावाकिनह
ष्ठिना इत्यपेतेचाप्युनैवैतत्कस्मै विहीयतामिदं भोज
नं व्यंजनं यस्य निरघात्मापरं विषं इत्युक्ते तेन राज्ञा सद्
पकारं तमेव तत् व्यंजनं भोजयामास भुक्त्वा न स्वस्थ
श्चेतः मंत्राप्राक्तविषस्तेन ततः स गुणशर्मणा राज्ञा
पृष्टो यथातत्वं पृष्टं वाक्ये समस्त्वं एक तत् देव्याहं गोत्रप
तिना राज्ञा विक्रमशक्तिना विषं प्रयोक्तुं प्रहितो गुणशर्मा
कामिदृष्टैवैरिणं सोऽहं वैदेहिकोऽभूत्वाऽत्र बालस्सूदक
र्मणि देवाया त्मानमावेद्य प्रविष्टोऽत्र महानसे तच्छा
घर्हदेवा हंविषविद्यं जनमव्ययं लब्धं तेही मत्तादेन
प्रभुं जानःस्मृतः मर्म इत्युक्तवन्तं तं सूदं निगृह्य गुणशा
र्मणे प्रीतो ग्रामसहस्रं स ग्रामणा हाय ददौ नृपः अश्च युः
ष्णानुबंधं न्यो राजाज्ञया ज्ञाभयत्ततः वीणायां गुणशर्मा
णोऽश्रवार्थं भमकारयत् ततः शिल्पतस्तस्य वीणायां
गुणशर्मणः राज्ञी विलासहासादि चक्रेऽशोकवती स
दा एकदा सा कवर्त्तेः विघ्नं ते विजनेऽसुरः उवाचवा
ग्यं तं वीरं स्मरशालाज्वरा वीणावापदेशेन त्वं सुंद
मया शितः नाधिगाढानुरागो हि जानामेतदुःजनमा

एवमुक्तवतीं राज्ञीं गुणशर्मा जगाद तां मैवं वादीः क
मत्वं हि स्वामिदारा नैवेदृशं अस्मादृशः प्रभुदेहेऽङ्गपी
विरम साहसात् इत्थं विवासां सा राज्ञी गुणशर्माणं
माह तं किमिदं निष्फलं रूपं वैदग्ध्यं च कलासु ते मा
मीदृशीं प्रणयिनीं नीरसो पीत्यसे कथं तच्छ्रुत्वा गुण
शर्मा तां सोपहासमभाषत त्वदुक्तेन स्वरूपस्य वैदग्
ध्यस्य कलासु ते मामीदृशीं प्रणयिनीं नीरसो पीत्य
सेकथं तच्छ्रुत्वा गुणशर्मा तां सोपहासमभाषत त्वदु
क्तेन स्वरूपस्य वैदग्ध्यस्य च किं फलं परदारापहारेण
यन्नाकीर्तिमलीमसं इहामुत्र च यत्रस्यात्पातनाय न
करणीये इत्युक्ते तेन सा राज्ञी कोपेनैवमब्रवीत् मर
णं मे ध्रुवं तावदद्य वत्स कृते त्वया तत्स्वमाशयित्वा तं
मरिष्यामि विमानिता गुणशर्मा ततो वादीत् कामं भ
वतु नाम तत् परं पुरुषमपाथेन क्षणमेकं हि जीवितं
वेरणं धर्मेण कल्पकोटिशतान्यपि आद्यश्चाहं न
पापस्य मम स्वहस्तगर्हितः न पुनः कृतपापस्य गर्हि
तं राजशासनं एतच्छ्रुत्वापि सा राज्ञी पुनरेवमुवाच
तं आत्मनो मम वैदाहं माहात्म्यः शृणु वाक्मिन नाति
क्रामति राजापि मम वाक्यमपि तद्दवः तदस्य कृत्वावि
नाशं विलक्षितं प्रयाप्यामि ते कारयामि च स्वामिनं त
न्वीं त्वद्यापिनः तेन संपश्यसे राज्ञा त्वमेवं वदि गु
णोऽनलः तन्नतोऽकिं भयं कस्त्वां कथं परिभविष्यति न
मां भजस्व निःशङ्कमन्यथा न भविष्यामि इति तां तु वरा
नीं मत्वा सा तत्त्वं धर्म्यपरायणं गुणशर्माब्रवीत् पुनः

हृक॰
सूर्यप्र॰
२७६

276

त्वणं समयेपोहितं यदितेत्पेननिर्बंधः तत्कविष्यावच
स्तव प्रतिभेद्भयाहेविसहमात्वतेयुज्यते सहसादि॰
वसंकाविसत्वंजानीहिमेवचः सर्वनाशफलेनार्थ
स्वविरोधेनकोमम इत्याशयानंसतोयप्रतिपन्नव॰
वालया गुणशर्मासनिर्गत्ययथावुद्धिमितालतः
ततोदिनेषुगच्छत्सुमहासेनभूपतेः गत्वैवेवष्टया
मासकोहस्यंसामकेश्वरं तत्राग्रंविदित्वावगोडा
नाथःसभूपतिः पतिविक्रमशक्तिंतंमहासेनमवो
धयत् ततःसगुणशर्माणंमहासेनल्यपोब्रवीत् यक
रुडास्थितासेनो रुडासंभोत्यशत्रुणा तदिदानीमय
योग्याकर्णंकुर्यामहेहयोः प्रवुद्धेरुद्रकोवीरः स्याप
ग्रामस्याकियश्चिरं तदासिंसंकेतेस्माभिःकिंकार्यमि
तिनतसः स्रष्टः पार्श्वस्थितोराज्ञोगुणशर्मीव्यभाष
त धीरोभवकरिष्यामितवोपायंतथाविधं येनास्मात्वि
स्तरिष्यामिसंकटादपिकार्यतः इत्याश्वास्यनृपंदत्वा॰
सोवुधीतांजनंदृशोः राज्ञोविक्रमशक्तेःसदृशःकट॰
कंययो प्रविश्यदांतिकंतस्यप्रचप्रतिवध्यतं ज्ञगा
दविद्गिंराजन्देवहृनमुपागतं संधिंकृत्वामहासेन
रूपेनपरमद्भुतं ग्रलणत्तेसमेत्यस्यनाशःस्यादिह॰
निश्चितं प्रविश्यतेचवयाद्देनसंवोपिमवपस्यते इतिक॰
तेभगवतादिस्वनाग्ररेतारमितेभक्तत्वेनसभका
नोयोगतेसंतेवदते यस्तुत्वाविंतितंतेनराज्ञाविक्रम
शक्तिना निश्चितंतत्त्वमेवेतत्प्रवेशेनव्याकथं इह
यःप्रविश्यालकासेवेविचित्राकृतोनातिः तच्छत्वाविंतितं

नेव राज्ञा विक्रमशक्तिना निश्चितं सत्यमेवेत हृष्टेवे
शेत्यथाकर्ण्य हृष्टः प्रविशेत्कथित्वे धामे यो हृतना
विनिः इत्यालोच्य सतं साह राजा धन्योस्मि यस्य मे दे
वः समादिशोस्येवं यथादिष्टं करोमि तत् इति वादिन
पवास राज्ञः प्रत्ययमादधत् प्रजानां निहितो भूत्वा गु
णशर्मा ततो ययौ गत्वा यथाकृतं तत्र महासेनाय सो
भ्यधात् सोप्यन्तं दत्त्वैव तं गृहीत्वा प्राणराज्यदं प्रा
न विक्रमशक्तिश्च सह तेन प्रतिभूपतिः महासेनस्तथा
घससैन्यः प्रययौ ततः महासेनोपि जित्वा तं सीमकं
प्राग्यहस्तिनः अम्भोवोज्ञापिनीमागात्प्रभावाद्गुणश
र्मणः तत्रस्थं वनदीस्याने ग्राहानुत्पतपंचवतं संपदेया
विषाहूयं गुणशर्मा दत्तमः गतेषु च दिनेषु सबलोरा
नास्यैव वैरिणं महासेनोभियोक्तं नेपथ्यां विक्रमशक्तिः
कं सोपितस्यैव बुद्धागेलम्पो युद्धाय निर्ययौ ततः प्रवृत्त
मेतत्र संग्रामे तिमहासत्यो क्रमाच्चरं युद्धेन मिलितो
नाभ्रभावपि राज्ञानो महसाभूत्तामयोन्यविरथीकृतं
ततस्तयोर्वारितयोः प्रकोपमाहूय स्तयोः अकुलत्वेन तव
सवाल महासेनस्य पः हितो ततस्तयोर्वारितयोर्वकेण
गुजमक्षितत् राज्ञो विक्रमशक्तेः स गुणशर्मा सवङ्क
मुत्रस्थ हृदि हत्वा तं पाविवेन न्यपातयत् ततो प्रायम
हासीनो राजा हृष्टातनोपमः किं वा केप्यवमन्वाद्भिम
प्राणाइमेमम विप्रतीवत्वयाद्रक्षाइतितेनचावदन्मदृढः
ततो विक्रमशक्तेस्तत्र समेत्य सराइकं श्रावकाम महासे
वोहततम श्रुगामार्गेण श्राहृत्यवत्सान्यत्रसनीमरारायेग्रा

सू.क.
सूर्यप्र.
२२८

228

णशीणि आगत्यतत्पार्श्वे तस्थौ महाराजाभवितस्तदा
सा त्वशोकवती राज्ञी सेवकाद्गुणशर्मणः विरराम
न निर्बन्धप्रार्थनातो दिवानिशं सेनानागौ चिकौरेव
तत्कार्यं कथं वद देहूयांतमपोष्टुं तिसतोनः विनयः
पुनः ततोशोकवती तुझानिश्चर्यं तस्यैव रतः प्रकरा
म्यान्तविटं साक्षात्तस्या कदन्तरवो प्रविष्टोयमहा
मेनतामालोक्य तस्यास्थितां पप्रच्छ राजा किमिदं प्रि
ये केनासि कोपिता ब्रूहि पत्स्यकरोम्यवधं नप्राणोष्य
निग्रहं इति श्रुत्वाणां तं भूपं तान्नीकाक्याविवादसा येन
मपकृतं तस्येनैव त्वं निग्रहेत्वमः न स ना हं क्रोदेनेनमि
थ्यैवाद्यायुतेनाकिं इत्युक्त्वा सा तं बंधेसा राति मिथ्यैव
मब्रवीत आर्यपुत्रातिनिर्बन्धोपरि तेवार्मिन तस्थुणे अ
र्थं गोष्ठ्यां ताज्ञा ममेनेन मंस्याप्यसेविदं गुणशर्मा तव
शीहं कर्त्तेनेच्छु कलानतः तं वको शानिर्बुधादिगोडंका
मपितं त्यं विससर्ज महूनेनं ब्रह्मदत्त ममात्र द्विजाधमः
तेनानुजानस्तर्दं तं मा मे राजानमभ्यधात् श्रेहेनसाधया
मेन त्वार्थ्यं साध्यं त्वयं कृत्या इत्युक्त्वा बंधयत्वा तं महूतं
गुणशर्मणः मतो महेसद्भुतिरत ग्निरागाद्विसरायकः
तन्म पवेवपलोयवततोनिर्गत्य बंधनात् गुणशर्मोति
केश्तनलटोपःसोप्युपागमत् तेनापि गतदृष्टोनेनो
क्तासर्वं सद्दर्शिनः स्नेनोमहानसेस्माकं प्रविष्ट गुणश
र्मणो ततो राजा महूर्तेन स्टटकद्वत्मबंधुना विष्यदातो
दितल्लेल तन्मध्यमावद्यगानितः प्रयतसोदहस्टटस्य मात्व
भार्येनयात्वजं वार्तामतेहमा यातो गुणशर्मा सद्भूिमा

न्‌ वृद्धेनेनद्वतस्यभार्यामाताचसोस्यतः भ्राता
पलायितोदैवान्मांविशालममंदिरं तेनतदर्पितोया
वत्सर्वंमेशरणागतेना गुणशर्माख्यतदासग्रहंताव
त्वविद्ववान्‌ तदचालामतच्छ्रुत्वाभ्रातास्तदस्यतस्य
तः भयाद्भिर्तेत्यमत्याभ्यांत्वजानीत्पलायतः गुण
शर्मा किमर्थेवमन्याहमपशवेत्यसे इतिपृष्टोमहं
तेवनिज्ञात्वविज्ञतेनतः सोप्यहीकार्तेमामोमामा
हृस्मोभेदशोकितः देवितदनुगामिदयोहंतद्वज
स्वमां श्रवण्यादेतगीवयंदेहिमेप्राणदाक्षिण्यं इस
त्त्वावासकेसूत्रेपादयोरपतन्मां ततोहंपादमाति
प्पसंभ्रमाद्यावद्रुस्थितः तावत्तस्यापनेताहमबला
लिंगितावलात्‌ तत्क्षणंवप्रवेशामेवदीपहलविकां
तिकं तांहृष्ट्वसातिक्रम्यगुणशर्माभयाद्गतः प
दिपहलविकानाचप्रावेत्यज्ञात्निनिश्चितं श्रुत्वासापि
घात्याघामांइत्येवंवृत्तमयमे इत्युक्त्वासास्थाराती
विरामकरोद्‌च श्रादोवसत्यवचनायमप्राज्ञानाद
त्रस्थित्यः राजावसतदाकर्ण्यज्वालकगीतिकु
धा स्तीवचः प्रत्ययंदृष्टांतिविचार्यमहतामपि श्रवणी
त्रसकांतांतंममाश्रयात्हिंदारि तस्यावसर्पकरि
ध्यामिदेहिलोवदत्निग्रहं किंतगुज्ञास्मदेतयोभ
वेदपपशोत्यथा स्यातेहितत्पवकतोदत्रमेतेना
जीवितं वटाक्षंदतदाघघलोकवत्तुंतपुन्य इत्यु
क्त्वातेनराजामाराजीतंप्रत्यभाघत श्रवाच्यपमोदी
मषेत्रवगाच्चोस्पसोपिकिं योगोदेश्रवसाव्यतप्र

हक.
सूर्यप्रभा.
२२१

भुजैरहमनुध्यातः मयमुक्तस्तयाप्युक्तं मुक्तमित्यभिधा
यतः येनोराजमहासेनो निजामास्थानसंसदं तं
नसर्वेसमागमदर्शनायास्यभूपते राज्ञानेराजपुत्रा
श्च सामन्तामन्त्रिणस्तथा तावच्चगुणशर्मापिगृहा
न्नतत्रोपाययौ आगात्कार्येचत्तस्यच्छूयन्त्रिमित्रान्यवे
तन वामत्तस्याभवत्काकः भावामाह दक्षिणंययौ
दक्षिणोदक्षिणोभूद्वामः सर्वंपश्यास्तरत्नन्तः अगुभं
स्फुरयन्स्मनापवित्रिमित्रिनिमेकवं तन्मेत्वास्तुयाकिं
विमष्टुहाशेमप्रभो इत्यंतस्मिन्नयत्साध्यन्दपं
स्यास्थानमाविशत् मास्याहानकुलेकिं विदिक
ष्ठमेतिभक्षितः प्रणम्योपविष्टंचतन्तं राज्ञासप्रु
वेवत् अभ्यनंदन्यपदिपुत्रवसेन्द्रोथेडयाहगा कि
मेतदितितासिंचगुणशर्मणि पांक्षिते समुत्पत्याथ
नाहानान्तस्कंधतपाविशत् विस्मितांवात्रवीत्
त्स्वप्यःनाथ्योमेगुणशर्मणा श्रुणतेतिततः तं सगु
णशर्माव्यजिज्ञपत् भर्तोऽहर्निशंप्रभुस्तत्रोव्यवहारतः स
मः कथं अतिनिष्ठापनंसम्यवहारोयेषमितयादिशा
हृत्तिःयोदेशातेनोक्त्वा मन्त्रिभिः स्वयंबोधितः श्रूयतांम
मैवतेनक्रमाद्भूतगनायानेः गोदेम्प्रतेणहन्तेवद्वोर
कत्तेमाविंत्यत इत्युक्तावर्णयामासतेनत्रयः समही
पतिः पदयोगकवतीनंमेनगादगतंविंतसमसा योग्या
स्मधंसनायेतःनयान्तयस्मरबोदितः निस्कालपलो
कानाश्रयः सोप्युक्तोनेनभुजा ततः सगुणशर्मा
तंगत्वावासत्यमीदृशं देवकोनामविनतप्रः रावितं

केननिर्मितं नखल्वेवतपोवादीत्वयापास्तंमेवेदि
यं वेदभांडागारस्यतत्कथंज्ञातेविप्रैर्वणा अथयात्वा
यतेसर्वेदस्यधेरगुणशर्मणा अथाकर्मेतदित्युक्तः त
द्वेषाणामंत्रिणा देवानवमन्यविप्रवक्रमेवंनेतव्द
मे अथभूमिविभागस्थानीतिवैरप्रशाम्यते अथेतभ्र
हंतिस्मवीरसेनस्यपात्रगाः सर्वापिशुद्धकवर्णेवं
चयितृताकूपाणिकाः गुणशर्मासमस्तेभ्यःसर्वेषामं
मुपाहरत् वंवथैवनानत्योन्यकेषामायेनवेष्टिता
त् कृत्वाकवणाशुद्धैर्ववविज्ञायिगविनलावकः निर्दयो
वतनत्लस्याप्रसत्परसदः अथात्वयात्मामांवयो
धानामनुधावता नेतोदन्नजलस्यांतरंदत्तर्थीतांजनं
भृशो: अथदृशःअपयीतस्माद्गशाअतलणमेवसः दवि
णापदनुद्रिश्यगर्भ्रैवाविनयत्नापि सूत्रंमयासोढ
वन्यान्दृष्टोमैत्रैविनोत्पः अथेतविषादत्यापिकः स्व
योरन्तर्विमानितः अथहस्तेत्याःसाधूनांराज्ञातोनेत
दर्शितः इत्यादिविज्ञप्यागुणशर्माकेपथेवन गामं
नत्वदत्वपाधेत्ववीणकांहिनोद्गमं शिष्यानथ्याअपंतेनं
अपरस्याभ्यवादयत् सोपितंविहितानिश्यः परस्त्र
प्रसणःदनाम् देवत्वकृतमोशास्यामृधीशेकथ्य
तामिति ततःसगुणशर्मात्रज्ञासणांप्रत्यवोचत प
द्गामिद्वादशाब्दसंशिरवाद्दसामवेदतः अथेदोदपत्त्
वेदःसमवेकामयर्थेतः नखल्वात्दृदेवत्वमित्यज्ञा
वासणोत्थसः अथकन्याकांक्षेतोत्कंपेप्रद्धापरस्त्रतं
प्रतः कोदेशःकेअनयोन्द्रिदित्यनालेह्नतत्वया किं

सू.क.
सूर्यप्र.
२८.

280

किंतेनामकथंचेयत्वयाधीतंकथावद तत्सर्वागु
णशर्मातंउवाचोत्तरयितोगुरि ॥ आदित्यशर्माना
मासीत्कोपिब्राह्मणपुत्रकः पितातस्यचबालस्य
सतःपंचत्वमापेदे मातातेनसमंतस्याविवेशाचसं
वेतस्या ततःसबहुधनस्यापुरिमातुलवेश्मनि आ
दित्यशर्माधीयानोवेदान्विद्याकलानथा ग्रामविद्य
यतस्यावनपवननिर्षेवितः प्रव्राजकेनकेनापिसा
र्द्धंसमुदयगत सपरिवाह्समंतेनमित्रेणादित्य
शर्मणा गत्वापितस्यवेतालमहाशाननसिद्धयेथात्
तत्रतस्याविद्यासीश्रुकोतस्यविमानगा वरकन्यापरि
वृताद्दिव्यकन्यसलंकृता सातंमधुरयावाचाबभाषे
मस्कीर्तिनंद विद्युन्मालाभिधायाहीयक्षाणाम्यकृ
तद्दिताभनत्यरीवाग्रह्याणोंकांपत्यानुवि पतावदेव
सिद्धेनमंत्रसाधनापातयां तपांदितेवविताने पूर्णि
यस्मंत्रसाधनं श्रोतोहंतेनसिद्धोवमासंक्लेशोहृयाक
त्या एवमुक्तस्तयायस्यपरिबाष्पत्रमस्यसः मवणि
मत्रहीदेवकांज्ञस्यविवादनः ततश्चविद्युन्मालाप्राति
रोभूतायसकाणीं आदित्यशर्मापदृष्ट्वासिद्धाप्रव्राज
कस्यया अयाह्निविद्युन्मालालोयक्षणीकाविद्यन्न
मा तत्सूत्वायद्दोणीमातंप्रत्युवाचास्तिस्तुहरिविद्युन
मालावद्दलोत्कातीपावसलोचना अनमायहिणी
सुनापतामुपिसलोचना इत्युक्त्वासायक्षाकालंप्रागं
तेयाहिणीयपिो आदित्यशर्माणासाकंमगात्मयद्याइव
तत्रहं तत्रपतिविनेतसमेपीताप्रव्राजकापत्ता प्रापचं

यक्षिणीभोगाभिलाषाकालोपगामिनी एवमादित्य
शर्मा च प्रव्राजकवेषेण तम: सुलोचनामंत्रविधिं कोजा
नातीति पृष्टवान् सोपि तस्य वचनमेवं श्रुत्वैवं कि
लाब्रवीत् शृणु भवतेनामस्याणं यक्षिणी हेभुवि न
याविस्तगुणामारव्यो वेणातीवक्रतास्पदः प्रव्राजको
भवंतागत्य: सतद्विम्रविस्तरं श्रुत्वेनयक्षिणीवाक्यानं
दर्शी वोत्सकोपयौ आदित्यशर्मानुगतः प्रीत्या प्रव्राज
केनसः तत्रात्सद्यपश्याद्धैनं भदंतमभिगम्य च पवित्र
योमयो भद्रायोगिनिवर्णो व्यसेवत उपावरस्य यक्षिणी
वशिकार्यसिद्ध्यानतया यथोपयोगोपदेशैनेकप्रचार्वैव:
मान्वेषः तत्रस्तुष्टो भवंतोसौ तस्मैगादित्यशर्मणे ददौ
सुलोचनामंत्रमार्ग्गितं सविधानकैः ततश्चादित्यशर्मा
तं मंत्रं प्राप्य समाप्य च होमं च कावसंपूर्णोगमेषांत:
यथाविधि ततस्तस्याविमानस्था यक्षिणी साहलोच
ना प्रादुर्बभूवरूपेण जगदाश्चर्यदायिना जगाद चै
नमेहिहि सिद्धाहं तव किं पुनः षण्मासान्कान्तेकाभा
वोनापनेतोमम त्वया यदिमत्तोमहावीरक्रीडिपात्रं
सुलक्षणं सर्वतकल्पमजितं पुत्रं संप्राप्तुमिच्छसि तत्र
मत्संगमं त्वया वर्ज्यं कवेनैव यक्षिणी प्राहयादित्यशर्मा
णं विमानेनालकां ययौ स च तत्र समीपस्थानोपभुप
भूतसंगाय: आदित्यशर्मा षण्मासान् सिषाराध्वतेव
वत् ततः तुष्टोधनाध्यक्षो तादृशेनविधिनासमं आदित्य
शर्मणो तस्मै व्याज्ञ रत्नां सुलोचनां तस्यां तस्माद्धितस्यात्र
जातो रम्य मासात्मजः पिताचैव क्रततेनाम गुणशर्मेति

हक·
स्वयंभ्र·
२८।

(२८)

सद्गुणात् ततस्तैश्च पलाधिपेनेर्मणिवराभिधात्
क्रमाद्देशस्य विद्यास्य कलास्याधिगतामया श्रेष्ठेक
दंतिकं अवनिष्ठस्तुतं हृष्टायेनत्रासकेवन मात्पिता
हित्यशर्मा तत्काले विद्यागतः अन्यत्रगतविमला
बोदनिष्ठस्तस्याश्रमः ततस्तमपराक्रुद्धः शाक्योपिलड
व्रत सर्वेमर्त्यलोके तेनेदृशोपाभवानिति प्रणम्या
फतुनीतोथमत्रलोवनयातया शुकोब्रवीन्नहिमा
गामत्यलोकमयेस्वयं एतत्प्रवत्स्यापाखिलपुत्रेषा
मेवकथ्यते साधुत्वस्तहवनं मोचमित्रक्रेदस्यपंपयो
ततः पित्राहमानीयनिजमातलवेश्मनि उत्प्रेयित्वा
विनिविसोभवितव्यं हित्यस्पयत् तत्रजायतसर्व्वमे
शत्रायतेतदेवतः तेनोत्तममयत्नेनतत्सर्वेश्रुणुवाक्षि
ते इत्युक्ताहूलहंतेयघदशोकवनोहतं यस्मात्
हतेतस्यपुत्रंशतेतदवांगियत् पुनस्त्रावाचनहूलमि
स्यमासिमपलायितः देशांतरेतजलकागेभवेतमिहष्ट
वान् फलैतत्राममणास्तंमगुणशर्माणमभ्ययात् त
स्मिंपंशास्तिसेंहलवदचागमलोत्यभो ततेदिमगृहं
ताक्स्यनिदत्वचविद्दिमान् नात्नामदस्यहास्यशामा
पतिहतोभव इत्युक्तासोगिनदत्रस्तगृहंप्रावेशयत्त्रिं
सं शदिमतुणशर्माणंवहुगोमहिषीदयं ततस्तानं
गगगाभ्यांवमनेराभरणेोश्रुतं प्रातिथिमानयामासभो
जनैर्विविधैश्चसः अदंशोयस्तुतेमिसांकाम्यरूपोस्त्वे
रपि लेनाणवेत्ताणमिषानेदरीनामकन्यकां गुण
शर्मापिसोनत्यमरूपांविसोकानां सपत्नीस्याभवंती

वस्मानिरक्षं उवावतं नासायां तिलकोस्य स्यान्तमं
वेधाप्युवक्तारं उरस्यस्ति हितो येपिन येष्टुः तन्फ
लेविधुः एवं तेनादितेस्तस्या भ्राता पितरं कृतया ॐ
ह्नास्यन्मेगाव ज्ञावत्रिलके मेत्पन ततोसिरक्षः साश्च
यौ गुणशर्माणमभ्यधात् सर्वं तस्त्वमिमिनस्यास्ति
लकोनाशुभप्रदो सपत्नादिभवं तीक्ष्णायः श्रोमा
त्रिभर्तारि हरिहोभिप्रपादिकादपि कसंज्ञतोवहः
तस्कुलात्गुणशर्मातेप्रस्तवाव यथार्थं भोः स्वलद
णा यादीह प्रपारातेन शुभंकृतः इत्युविवाल्पसंग
नमहत्तस्मै गुणरसः धन्यं तिलकादीनां फलं सी
मुसयोः पृथक् तदाव गुणशर्माणं तेमाह हैवं संदरी
पद्भ्यामातं हेष्टवक्कोरेवेक्षस्त्रकः ततोऽनिरक्षोवि
नते गुणशर्माणमाहतं महाभागरक्षाम्यतां कन्यां
नेमरक्षीमहत्त् मामाविधे प्रतिष्ठेहृदेममयाहृ
त्वं एतरक्षवचनं श्रुत्वा गुणशर्माप्युवाचतं सत्यमेवं
कृतं किं किं नामासौ व्ममकिंतमां मिथ्यव्याजावमानं
रिक्षयं श्रीरणाति नेवतत् वक्तारयोवीणामयं
मधुरिरित्यमी येनं दयं तिसृविनः शेषविनामयायंति
ते नायाचमरसारक्ताभवेदम्भिवार्तिणी श्रवश्या
मिन्दक्षान्तस्यादशोकवनीस्थिया यतः श्रेष्ठाविक
रामा किंचोनुयिनी पुरी नहुतामस्योज्ञात्तमम कुर्या
द्युदुवं तत्पार्श्वभ्रमतीर्थानि प्रत्यात्मानन्तलाकोलिषं
प्रवीरमीनप्रदानाभिभविष्यास्यानिह तः इत्युक्त्वेवं तं
प्रत्याहसौ निरक्षोविरस्यतत्र तत्रापि मोहे पवेहरू

मूक॰
सूर्यप्र॰
२८२

282

गोमस्याकिंशुचानां अतावमानामलिःवदगुडा॰
पायस्यते पंकोहितभसितिमःदेमंधुतनिर्धति शा॰
नैवसोविराश्राप्यन्यविशेषधननाफलं मोहांधमवि
वेकं दिश्योविरायनमेवते किंचाशोकवतींदृष्ट्वोवेर॰
मांवेषुवेमव सतींहृष्टानकिंनामप्रसृष्टिवेतस्यवलन॰
एं निकटेज्ञरपिनीवाचीनवदास्यास्यहंतथा यथा
त्वामिहतिष्ठंतंनैवज्ञास्यतिवत्सन नीर्थयात्रातवेष्टा
वानप्नस्नानस्यसाद्वैः संपत्तिर्विधिवद्यस्याहेदिकेय॰
स्यकर्माणि श्रुत्वाथोदेवपित्रगिनक्रियास्वनन्यादिभिः
रेरेत्यागुणपतिष्यात्रिःसाधनिप्रमनःकृतः भुजोपथा॰
नेष्वृशापीशिलापीकेवलोधनः कृतेःसमतंप्रामो
तितक्लेशोगुच्यतेयतः देहत्यागात्मवंपञ्चावोष्णृस्य॰
षतवभ्रमः इतःकष्टतंरेःत्वं मनुष्यात्मचातितां न
रोष्ठात्रवितोमोहारनस्त्रविरुवस्त्रते क्षपंज्याचास्याव
मंपंकनंत्वंमहद्यलव कारयामीहत्प्रमंतेभूरहदृष्टद्य
दं विवातमदरीतत्रनिष्ठासानोयत्नेष्मस्मि इतितेन्ना
रिनदेत्रेनबोधितःसत्रपत्नतः गुणशर्मातवेतेनस्वत्य
पत्नगारेन कलंयथातेवबनंकोभार्यांसंस्मरींत्यजेन् कि
नेवामहेतनारूपशीलाद्यामिवेभतां आरायथाम्यहंता
वदेवंकांविनन्नंमपनः येननस्यकृतन्नस्यातनःउर्पाधानि
ष्कियां श्रुतिनहवर्नरुष्टःसोगनिदसोगुमन्यन सोपितां
गुणशर्माचविशाखामनयावंवितिपां श्रेयघुस्थापतिदत्रो
यांसोत्यनयामितग्रमिमन पातालवकत्रिप्राव्यंकावे
पामालसृष्टं नत्रस्थापितरत्वंमन गुणशर्मासवीहरः

दृष्टोतः श्रीहरिकिंदेवं वंदमंत्रेण भक्तितः आराधयाम्य-
हमावहरंस्तवनवर्षिणा दृष्ट्वा कवंतं तेवीरमभिनदत्रोम्य
भाषत श्रीलिस्वामिउमारस्यमंत्रोमेगुरुणोदितः ते-
नाराधयन्तेदेवं तेनात्यंतारकोनकं श्रीलिस्वामिउमार
स्यप्रेषितः शत्रुपीडितैः इत्येपिकामः संकल्पजल्पा
श्रोमेणनिर्हतः महेश्वराद्गतिर्उराद्भवेः शरवनादर
पि हातिकाभिस्तुशोसंति विविधं पस्यसंभवं ज्ञातेनेव
नगात्कर्न्तेव्दश्वर्द्धेणतेनसा आनंदेपनानिहतोउजेय
त्वारकासुरः तत्संभवेभतमाद्त्तममत्रश्वमभिधायसः श्र
मिरद्रोदरोतसेममंत्रंमत्रुणशर्मिणे तेनाराधितवोस्क
दंगुणशर्मामध्रुदृढं तेयागायपमानः संग्रहद्यानिय
तव्रतः ततः प्रत्यपनाभेनाव्रवीदेवः समग्रस्रवः तुष्टो
स्मितेवरंपुत्रदृणीष्वतितमारिशन् श्रुत्वेणकोसोपृ
त्वानंमहासेनंविजित्यव गताप्रतिहतःपुत्रपृथ्वीरा-
ज्यंकरिष्यामि [illegible]निरत्राधिकंतसेवरं स्कन्धदास्तिरोदये सं
ग्रामात्पशोकस्तुगुणशर्मापिसोभवत् अञ्चानतः
स्वमहिमाभिनयास्तिरदत्त विश्रामजामगादिनाधिकवं
इभागो भाग्यशोस्मिदृश्मिवदृपवनीमलपतां तांक्रंदरीस
मकृतांवियिनोपयेमे । श्रुत्वेणकोशनिशयप्रभवा
प्रभावात्संभूतभूरिगजवाजिपदातिसैन्यः दानप्रसा
दमिलिताखिलपार्थिवानां हुंधल्वलंरवनिमतायिनीं
जगाम । प्रत्यायनस्यास्यशोककन्याप्रजाप्रपूर्ण
लेममरेवभूपं तित्वामहासेनमपास्यराज्यात्पृथ्वीप-
तित्वंसममासमाद । अन्यासुकन्यापरिणीयराजाम

अथान्येषु प्रयातेषु राजसुः इष्टांसभांगात्सुगणशर्मसा
ग्राह्यविरागभुक्तोस्मसमंदरीकः । इतिप्रहृष्टविरोधाद
त्तानतेशुद्धबुद्धिः मयदिविपक्ष्मापश्चात्सहासेन भूपः
इतिवृत्तश्रुतशर्माधैर्यमेत्सहायं कृतमतिरवलंब्य
ग्रासवाचराड्रिमन्यो । एवंकथास्वसाविवस्पृवाइदा
रास्तूर्यप्रभोनिशांनिनायसचिवान्वितः वीरोमहासम
रस्मागरसुविनीतोरुहाहमभ्यधिकमायवनेस्युसिखो ।
इतिमहाश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे सू
र्यप्रभालंबके षष्ठस्तरंगः ॥ ॥ ॥
आदितएकोनपंचाशः ॥
ततःसूर्यप्रभोप्रातस्तस्यायमविवेस्मह दानवादिबलैः
सैवंप्रतोयुद्धभुवंययुः आययौश्रुतशर्मावविद्याधर
बलैर्वृतः आजग्मुश्चततश्चसर्वेदेवाःसुरादयः सैन्यौ
हिश्रयिनेस्मरादवर्धवद्भिचक्रतः आवर्तततयोयुद्धंब
लयोरुभयोस्तयोः सशात्रमभिधावंतौनिर्हेतयुपरा
स्तं यत्राहतःश्रुतविनोयुद्धेनेमावरायपि कौशात
नात्रनिर्यातः स्वरीर्वीर्योतसोःणिताः लीलावहलना
रेजुर्हतानरसनाइव श्रीकूलस्रवाबाजरोपनश्च्युच्छ
मंदूति रानदमवत्यासीत्वरावहमहासरः उत्फु
लोडुःफलादिस्युतिर्लक्षैःशूरमूर्धभिः कृतांतकंदुक
क्रीडासन्निभासीमहाभवौ ततनामेकांतिधूतधूलि
ध्वंतेरणाजिरे महारथानामभवद्द्वंद्वयुद्धान्यमर्षणा
न् आसीत्सूर्यप्रभस्यात्रसंग्रामःश्रुतशर्मणा प्रामो
धेरणवसंग्रामस्य द्वैभवत् हर्षोत्पातेनसाकंस

हेमगुप्तेन राघहस्तोग्रसतउप्रेन संग्रामेण ववीतभीः प्र
तापश्रुत्वा तु सेनापक्रमेणाश्रियंकरः गुप्ते सर्वसमन्तः
सैन्यानि बलेन च धुरंधरेणागुप्तेसकेजरकुमारकः
ग्रस्ते महारण्यासामैरग्रुधंतस्थमहायक नरसूर्वेमहो
त्मानः शतिहस्तयोरैः शरान् गेसिद्धार्थस्यथतुक्षितानवा
नाम्नास्वसारथीन विरथः सोपिसिद्धार्थोधाविवानस्य
नक्रुधा श्रेणांस्तेनमहतासाम्प्रंरथमचूर्णयत ततस्तं
पादचारीसासिद्धार्थः पादचारिणं बाहुयुद्धेनधर्षणीम
होन्यातमपातयत यावद्धेक्षनिनिक्षिपंसनेनावनतावे
वरः भगेनरविनः पित्रापोत्यापयपौरणात महल
ब्रलउसैवाग्रयन्योन्यं विरथीकृतौ करेणा खड्गयुद्धेन युध्य
तेसस्पयोगिधैः महल्लश्वागिश्रूनचर्मीणांकरणक्रमान
शुद्धातं मातयामासब्रह्मउसंभुवस्तले पतितस्तमीर
स्तस्यसयावद्धक्षेतमिक्षति तावद्भिवर्यतोहृगात्स्यास
ग्रालाणः स्वयं सतोरवतन्मायातास्वयंतस्त्रैदितंसमनः
रस्तक्षारातदासर्वदेवोविजहसल्लरा तावह्लेनभूप
क्षित्रधन्वानं हतसारथिं नवानल्परपैविह्वाप्रयुक्ताते
णसक्रमात् प्रतापश्रुत्वा गमवपरातीरसापोतयात
मदातिं खड्गयुद्धेनावधीकृत्वसमल्लकं ततः युद्धधक्र
द्राः स्वयमागत्य वेद्रमः प्रतापं श्रुयोध्ययामास युद्धं बासौ
गुयोःसमं प्रियंकरआवीरथोविरथोविरथंरथनाशातः पक
खड्गप्रहारेण करोतिः साक्रमं द्विधा क्षिप्तेपथनुश्चविनिर्दि
ग्रेनोकृपानधारितः हत्वासर्वसमनोहेलयानिवृत्तंत
तो ततोधुरंधरंतेनसमं केजरकुमारकः अश्वयुद्धेन

चकार विरथं सुहः सुहं विक्रमशक्तिश्च तत्सैरथमतोक
पत् ससंभ्रमं कटेनैवाण्यसैन्द्रस्त्राणि वारयत् सकृज्जरक्त
मोरथथा विद्यामहर्तीशिलो क्रुद्धो विमर्दशक्तेर्हा विदे
पसिंहनोपरि गते विक्रमशक्तेश्च हूर्णितस्यंदने ततः त
पेव शिलयाते सथुरथरमहूर्णयत् सूर्यप्रभोप्युड्डेपि
महाप्रभूतशर्मणा विरोचनवधक्रोधात् बाणेकेभुना
थमं ततोथाहस्त्रिनो देवो पुज्ञापासतितो शुनेः सुनी
थः प्रतितग्राहतेनापुइसभूत्महत् स्थिरबुद्धिस्संग्राम
शक्रान् हतापराक्रमं वसुभिःअहथःजउःमहाप्राभिवृ
ज्ञत विरथीकृतभासेवप्रभासीवीत्पर्नदिरं सामोदव
रणास्मक्रोध्येकेनैव बुणावधीत् प्रकंपनोसुडेन हवा
तेतः प्रभंप्रपि पुडेनहथःक्रुद्धेनानितासस्हानवः भू
मकेतस्थ समरे परं हृतिजगृधः आपितनपपमतायूत्स
हपुइंसहरुणं चूर्णयत्वा सशिलपांसिंहदेषामोध
णं समं निकृतपाथुङ्गं हथाभमर्षमालिना कालचक्रो
पिचक्रेणचकेचापुवलंहिथा प्रथुथानचतक्रोपाज्ज
लनावाप्रनासह हेमनेगादिहताणं महामायोविमा
हनं कुवेरदत्तेनहनवांनाटयवनागिनिरूपकृत् ततःकु
हाकुवेरोत्रेनतसाकमथुथ्यत पक्षसेपिथुथ्यंतमहा
सांशावधवुया तितस्त्रिरुच्चात्पितप्रविधाधराधि
पाः उत्पतद्भिः प्रतिपदंतैस्तेकर्तुतरातैः तावन्नाभ
मंडमवनेत प्रयदामोटरक्षत्रधनार्तिहतमारदिः
प्रानोस्मवाप्यः संग्राम सर्परमीनयुथ्यत साधुवादप्रद

वास्यपर्यङ्कैः सन्नासनं हीयमानं प्रतिकर्षन्न् शेषोसिभ
गवन्निति ततो ब्रह्मासनगाऽस्नैकर्षेनेन स्पर्शनेन इर्षस्त्रि
रंप्रभासेन सद्धर्पोनेन तथ्यानेन शमोथर्षं हेरंगोविनाकर्षा
हिरंहिकः एकस्य हिप्रभासस्य सर्वैयमल्पानराशेण त
थुविनाक्रुपोऽभासी दस्वरः शरमदेनः प्रबलारथस्ततो
जज्ञे सर्वैरत्नमयस्तूपः सैव प्रभासोज्ञातो यस्तुत्रोभास
स्पजैयः भासोपि पूर्वं मम भवत्कालेनेमि महास्वरः पू
योहिरण्यकश्यपुत्रनतोभूत्वापि पिङ्गलः सङ्घरीकारः
गोपाभूलोपंसूर्पप्रभोयव हिरण्यात्स्योभूत्वाकस्म
नीयासगेण्यपं प्रह्लादावायेपकानेसर्वैदैन्यस्तत
वाः येतुकाभिर्हृतास्तेषु पुनर्नोत्तायनेनाहरः मपादयो
नषवामेपलेषापुमाश्रिताः सूर्यप्रभादिभिः विद्दरू
पवत्प्रभावतः विश्वस्तंवधनः प्रयबलिरभूमिहागः
तः संसत्यवचनं रत्नापातालेषुषन्तिष्ठति वहान्यका
लपर्यन्तं ननस्त्रुद्रोभविष्यति येनपरिशूद्रीतास्तुसोप्रतं
विष्णुरायेण तत्रायं जयकालोवः सेपिङ्करुतकिंयुद्धः
हतियावत्स्वरपतित्ववीतिकमलासनः नावत्प्रभासा
प्राप्नुवस्तत्वेपाश्रुपतं महत्त नद्दृष्ट्वा सर्वं संहारे रोरमस्त
विरंभितं प्रभुक्रोहरिणा वकेस्तत्सेसहान्सर्पीनं त
नःसद्रूपयोरासीद्युद्धं हिव्याल्पयोस्तयोः क्रोधश्चेष्य
संहारसेऽप्रान भुवनत्रयं शक्तोसंसहरेत्तं यावत्सं स
हराम्यहं इत्युक्तो हरिणा सोष्य प्रभासः प्रत्युवाचतं म
मसत्वहृष्यानसाक्षात्प्यानपरो भवः शमोथरोरणं
हित्वा ततो संहरसराम्यहं इत्युक्तेन भगवाप्रवादीत्त्वरि

मानय चक्रं त्वमपि मे माभूद्वैफल्यमुभयोरपि । एतच्छ्रो
त्वैवः श्रुत्वा प्रभासः कालसाहविन् एवमस्त्वित्युदंतम
मवक्रमिमं तव नयेति हर्षिणा सामोदरेखावितितेरणा
त् प्रभासः संजहारास्त्रं वक्रेवास्यायतेइत्थ आकृत्यानंतरं
ये सोथयोः सूर्यप्रभांतिकं रामास्रोमसमायाद्धुतश
र्मेतिकेततः तावच्छुवासवो शान्तहृष्टस्याज्ञानशर्मणः
सूर्यप्रभस्य च हंडहुडे कान्तापरामगात् ज्ञानशर्मा प्रयु
तेऽस्मयघरस्तंभप्रपततः प्रणस्तैः प्रतिहतेति सततन्नस्सूर्य
प्रभः तत्पुत्र मायापावावतेनाग्रमप्रयुक्त्याज्ञानशर्मणा
सूर्यप्रभेन सोमासायनिहतः प्रतिमायया ततोऽग्रसान्हम
गुरुरुज्ञानशर्मेतिकोपतः सूर्यप्रभोऽपि प्राक्षेवदस्त्रपाशु
पतेऽक्षती ततोऽग्रमहास्त्रेणाब्रह्मास्त्रप्रतिहन्यतत या
वत्सरः प्रदेशेणज्ञानशर्माभिभूयते तावदिंद्रप्रभृतिभि
र्लोकपालैः समंततः वज्रादीनि प्रयुक्तानि परमास्त्रा
णि महर्षिभिः तत्तु पाशुपतेनानि निवारस्य चोग्रपायापि
तत्कालमस्तं तत्र मस्त्रज्ञानशर्मनिवारस्या ततः सूर्यप्रभ
स्तत्वा महास्तं ततद्धातिनपत् माचधीज्ञानशर्माणं च द्वा
तेनं समर्पय ततः प्रसन्नाति: शोभे: समदृष्टमभवत्सुरैः तत
स्त्रिगोष्ठवशावाग्नेऽथ प्रतिनैकैरसैभूरपि तत्रागणं वीरभद्रा
ख्याः शोभनाप्रीतिरत्नो गणः प्रागतैवतत्रादैत्यं दैत्याधिभ्यो
रालंगतनभ्यामाद्यापिस्मात्समं ततसं गर्वा
हत्यमेमुच्छतास्त्रतः सर्वैषामवतनपातनगुह्यामहेक
स्य इत्यत्राहि मतत्वेहरत्नदावद्यपप्रतिक्रिया तत्रिहर्त्ते

पुकर्णंव्यापयत्यापाप्मायकोक्रमः इन्द्रश्चवज्रदेवैपुवी
रभद्रेहनेनागते सुराणामसुराणांवशावर्त्तेनमहारणः
सुनीथःसममसद्भिभ्यांप्रसन्नाक्षसहेडेना स्थिरबुद्धिश्च
ब्रह्मभिःकालचक्रोपिवज्रिणा प्रकंपनोग्निनासिंहदं
ष्ट्रोनिरृतिनातथा वरुणेनप्रमथनोधूमकेतुर्यमेनच
महामायासवनदाधनाधिपतिनासह ग्रस्तुधनास्व
ग्रन्यैरन्योन्यस्यसमंततैः पर्वतैषरमास्त्रवपोपोय
घन्तरोरगंदपत् तस्यतस्यहरल्लजस्तुंकारेणविनाशाय
त् धनरत्नघनगदःसाम्नाशार्वेणवारितः भगवांस्ताव
सुरान्तेनपरित्यज्याहवेपयुः ततःसूर्यप्रभंशाक्यःस
यंकोधात्स्योधयत् शरीरवकुण्डकुण्डलासिंनालितात्याप्रथा
निव सूर्यप्रभश्चनिर्धूयतद्वज्राण्यवहेलया शाकणीक
हनाराचशतैर्नैडमताडयत् ततःक्रुद्धाम्सङ्कशालंतग्रा
हवज्ञाधिपः हुंकारंवाकरोद्दृढः कुलिशंचततःशततत्
श्रस्त्राण्यत्यानिवाणस्त्रैर्निष्कंपोयुयुधेःसमं दन्ताभ्यांवि
रक्षोभूतोप्यारुह्यान्तरयंवृषः तेनेरेत्यारिणासार्द्धंति
विशेषमयुध्यत ततःप्रकुपितोदेवोवज्रस्सुर्कसमोच
सः प्रभासोप्यभिमंत्रोवदिव्यंवज्रंप्रमुक्तवान् तयोरा
युधयोर्युद्धमानयोर्वीत्यचक्रुतः दीप्यमानेशुनैःखड्गडं
कारंकृतवोदृदः तेनतेनवज्रवक्रेदृश्नेनथातमुपेयतुः ते
नोततंद्रवज्रराविधीदंतिःसर्वामराः सूर्यप्रभेलब्धजये
युद्धेवज्ञातवोमेणी संस्तत्याथयामासुरण्येदेवाहृष
धनं ततस्तद्दृष्टरागेवमादिदेशाभिकाय्यानिः सूर्यप्र
भवतिज्ञातंवनेपिवाद्यनोवरः देवप्रमन्यज्ञिज्ञातक

सुकु·
स्व·पु·
२८६

286

यथाक्रमकालेमन्यथा किंत्वस्माभिश्चनिश्चितं यस्यश्रान
शर्मणा सत्यंनद्यास्तु विभोमाभूद्देशान्तयश्रुतः इत्युक्ता
विरतां देवाभगवांनेवमादिशत् सर्वोक्तेनभवत्येनस्म
निश्चेवमहासिवः सर्वप्रभेणामहत्रकनशर्मीमहा·
त्मनः नसस्त्याचविष्यामोयच्चोभयाहितंभवेत् इतीत्थ
र्ववोदेवाश्मनिपद्यतयोत्तिव सर्वप्रभस्यविदुः श्रुत·
शर्माणमानतं ततस्तयोर्मिथस्यक्त्वैरयोकंटलगनयो :
र्नपिदेवाहराश्चक्रुः शान्तेवरायवस्यव अथश्रान्तिकृति
विलेख्यवेरखस्मेरवच उवाचभगवांशंभुः सर्वप्रभमिदं
वचः कुलदेवतागणेयाधेयकृतिमात्मनः उद्धरःसि
त्वेयाधर्येहितमंश्रुतशर्मणो प्राग्वमविरात्मवनाद·
हीनश्रुततेर्णं समाजंविस्मरादीनांमशेषाणांघुवाभि
णं नासिंशाश्वततयात्वंवेधार्यमपिस्त्वणं सञ्जनव·
कुलाराभसविशेषप्रदेशस्थितः यवायतिहतागोरासामि
सुभयपवयोः उत्थितेवरितेरंगेजीवेतःसर्ववर्धते इत्यु
क्तोनयथेशंभुःसर्वेवानस्तुरस्तितः सम्बद्धइवतेयक्षा·
भूवरूतारणे अथसर्वप्रभोभूमिधनशांभवशासनः
गत्वा रविविक्तेविस्तीर्णोभूमिभागमविदमः उपविष्टोम
हास्थानेश्रुतशर्माणमागतं निजसिंहासनार्धेनसुपा
र्श्वगतेनवोसयं तहृयस्याप्रभामाभ्यावयस्याश्रुतशर्म·
णा हामोहराश्चायतयोयाम्याम्बुपोस्तमुपाविशत् उपावि
शान्तनीयाश्रमयाम्याम्नेश्वरानवः आसनेषुयथार्हेषु
नथाविधायाथेश्वरः ततस्तवयक्षःसमयातालपनयोः
रविलः प्रहारसमतालोदयदानेवहाप्रहर्षितः शाक्यश्रेो

कपालादिधृतोमुरउरःस्थः विद्याधरःसुमेरुस्थमरुवा
मकुमारकः स्तुप्रमनयःसर्वस्यापगुःकषपमंभाला भूता
मनविमानेनभार्यास्तूर्यप्रभस्यच सर्वैस्तुष्ककन्यास्याः
प्रीत्यावारोप्रवेशिषु सिद्धिनीममरवोदृबानहाख्येनेव
मध्यपात् भोभोमहाराहरादेवीदत्तुपुष्पावतीत्यसौ अ
स्मिंप्रीतिसमाजेयोसौमनस्यंसखेश्वनः तद्धूनपदिसु
क्षाभिरतुभूतकरावन नरस्योत्यंतकन्तेक्षोविरोपाङः
खाराहणः हिरण्याक्षादिभिःजेषैहूराज्यायहतनः
वैपः नेगताःशक्रप्रवायज्येषुत्वन्काविरोधिता निर्वे
रत्वाविनानस्माद्धतधर्मिनेरनरे ग्रस्ताकेपनसंतोषः
शिवंचनगतोभवेत् इतिसिद्धउवोक्षुत्वाभगवन्माद
नोर्वचः शक्रेणावीदितगुरवोहहस्यातिस्वावतां नात
वैधोस्तिदेवानांमहरांप्रतिकश्चन विकुर्वतेनयघेतेगमि
श्याःस्वेवतिमांप्रति इस्तक्रेदेवगुरुणादानवेइभयोघ्र
वीत् स्थाहिकारोसुराणांबृतरूपावतुविकल्पं उद्दैः
श्रवसमिंद्रायमृतसंजीवनेहयं प्रबलस्य शरीरेसह
रेभ्यःकल्पमर्पयत् त्रैलोक्यंहरेयदस्माविशल्याशंकल्प
वदि अपालोहःकथंदेहंदघाहाद्विषकर्मणो अपिकं
वाक्यिद्धाक्षिनित्यसंभाविनोसुराः अप्रनावेद्रवायोते
नेदृशंनास्तिविक्रिया एवंमयामहेशेणाक्रोसिद्धागोवाः
यथानया प्रीतिमहारात्राभुक्तःमायावंदत्तहोद्यरे ना
वद्रवात्यावहितायतीहारीतयाभिधा अत्रागतात्तृनिः
नामर्वैसुमेरुमवदस्थ्या देवाहंयेषिताताश्चन्यादिष्टं
वनयानव अलितेकन्यकानामावमद्भुराममणीःसता

सूक॰
सूर्यप्र॰
२८

सूर्यप्रभायतांदेहिसोपिभक्तोहिमामक इत्युक्तोजयया
सहरः सुमेरुश्चावोचत्तां यत्प्रदिशानिदेवीमांप्रमोतुग्रा
हेतवे देवेनाप्ययमेवार्थः प्रागादिष्टोममाभवत् एवं
सुमेरुणा प्रोक्ता प्राह सूर्यप्रभंजया ज्येष्ठासर्वभार्याणां
कर्त्तव्याप्यनिवर्त्तिनी सर्वाभ्योभिमतायाभ्यः नवाप्युदार
भविष्यति इत्यादिष्टंनवाप्ययदेव्यागौर्याप्रसन्नया इत्यु
क्तोनर्थं सूर्यप्रभेणागृहीतानाजया अथैवाह्निसुमेरुश्च
लग्नंनिश्चित्तवांद्भुते दैवींववकारस्यसोत्रसमुद्धृत्तसभः
ऊर्द्दिमां प्रक्रान्तदर्शिनालेनापिहितेनेनवह्निना ख्या
नाययामासवनांकामचूडामणिंस्तदा आपीयमानाला
वण्यंलोलैर्देवानेत्रैर्गणैः उमाहिमवतोजाताजातादेव्यं
सुमेरुजाः इत्येवंतन्नमानेनसोपर्य्येनसमाश्रितो तथादे
वीसमायातंपद्मजस्यैतत्कर्णीणिता प्रसादितांसुमेरुस्ता
दैरोसूर्यप्रभायसः सूर्यप्रभश्चजयाहकामचूडामणे
तदा धर्वप्रभृतिभिर्देवैःकेकाण्यमालिप्यकंजं दैत्योला
जविसर्गेण प्रथमेनन्दनागता जयाभवानीप्रदिनं
दिव्यांमालामनश्वरीं सुमेरुश्चजयाइत्तानर्घाणिप्र
दौनदा पैरावणान्समुत्पन्नंदिव्यंववरवारणं द्वितीये
लाजमोक्षेवजयाभत्तावलीमदात् प्रयाकंदस्यपाम
मंजरंमयुश्रवःप्रत्तेवरसरत्नानिसहस्रगुणंवत्त
तीयवरदोवकावलींजया गौवनंतीयतेनेवप्याकंव
नवांगुलिकांदिव्यांसर्वविषयप्रयोगिनी नतोविवाहेति

हैमवत्सैरहमयाहृतान् विद्याधरान्देवमाहं सर्वानेवं
विनिर्जगत् भोक्तव्यमद्य युष्माभिः सर्वैरेव गृहे मम प्र
नुग्रहोऽपि कर्तव्यो बद्धो मूर्ध्नि मयाञ्जलिः एवमभ्यर्थि
तांतस्य हिमेरोः सर्वपर्वते यावेन्द्रस्मितिनागवत्ब नदीनगा-
गतो भवत् सत्तानवोदीन्यगणनोदिहवस्यांति शूलिना
गृहे हिमगिरेर्भोक्तव्यमेवाद्य सत्यगिरः कदैवशुभक्को
गुरुभिः स्याद्युष्मातीचयः इति तेहि उभयाद्युत्वम सर्वेन
त्वतियोदेवे ततो राजस्सभिना शंकरगोहेनागणः
विनायकमहाकालवीरभद्राद्युपिष्टितः तेते भोजनम
नांतांवेदिं ह्याचयत्याकमं तान्तुयावेमयपहेवःसुवरा
हरमात्रभान् उपाहरत्तेभ्यश्च विद्यास्समास्हमेकणा
श्राद्धां शंकरादिह्रकामधेनुलवांनया एकैकस्यवशा
हैवतस्तु निष्कादियावितः वीरभद्रमहाकालभृंगिरि-
प्रभृतयःगणाः एवं देवसंतोषमखिलसुरवराणां
नराणां गीतकमथ हिमवान्प्रमोदं श्राद्धारां तेवस
वेषांतेषां नसीच्छराज्यः दधुर्दिव्यानि माल्यानि वस्त्रा
णयाभरणानि च एवं समाप्यदेवादीनेर्दिष्टभक्तयोगवि
ला गणेश्वराः सर्वगणैः सहजगमर्य्याथागतं ततोदेवा
सुराः सर्वेतारास्तुष्मानतेरायद्गुः अनन्तरं सोदय सेवा
याम्यसंसहमासदं सर्वप्रभःसभार्यस्तु सवयस्य
भूभृतः विमानेन यथा वायेनत्वभरतमोवनं प्रेषया
मासहंदिवसवयस्यामहीभृतां रत्नप्रभस्य चवानर
ल्यानेउदयोनिजं दिनेनेवसमसद्रत्नपर्यंकमाधुनिर्मि
तं कामसूत्रमणेर्वधावासेवयमाविवेपामः ततेनांतुंव

बृक·
सूर्यप्र·
२८८
288

नाम्नैवरम्यानन्दस्वरवंद्रैः व्याजयित्वा शनैः कांतांन
वोर्द्धातुलभां क्रमात् अनिर्वाच्यं नवंसुरयुवित्ररूपमद्भु
तं रासं आनाख्यातिमन्याथ्यः सिद्धेवसतयासह इत्य
मीवहिरन्यासंत्यास्तिवशोहस्येपल्लभे अतः पुत्रस्त्वेवक
स्याइतितांवाक्तरंजयत् ततोभर्तातमस्य सुप्रियाश्रेष
स्वावहः शनैः समाश्रिमगमविशानिद्रावतस्य सा
प्रभातेवरस्याययतात्सूर्यप्रभः सुतः आघाल्लाशेजया
मामतिजाभार्यासहास्थितः नास्तेनववधूरङ्गपाव
त्यारिहरेतिव सतमेवक्रमध्यरलित्यतुगैववक्रैः
डासेनावेदितस्त्रावदागतप्राणिमय्यव विद्याधरःस
ह्येणरब्धः कांतिनंते विजितयत स्वमिकुरस्तायाघैः स
वैविद्याधरम्भवैः प्रविनोहमिदेवंवसेवंवित्तापयतिते
श्राद्धभाश्रेतस्तोपाद्विहाभिद्येकः सुभत्तव संवाधतां
तस्मैवेषांउयमोत्रविधीयतां नक्षत्राप्रन्यवोवत्रेहतं
सूर्यप्रभस्तदा गच्छविह्वाटापिपातेप्रभतीशूहिमाद्रि
रा भवेत्तप्रकुर्वतिसमारंभवर्द्धतेव आसेनेचपरंस
तावपमेतेस्थिताप्रतः संवादतेनसर्वेषांकौरश्मामोप
याश्वयं इत्यात्प्रतिमिदेशः सदैणः सततोपयो सूर्य
प्रभोपिवेवैकंप्रभामप्रभतीमरवीत् देवानांयाजव
सत्प्रथकप्रथक तिमंत्रणा विद्याधराम्हराणांचवेिम
वे सर्वजगामेवकाकीवैलासपर्वतोतमं इरस्पवा
विकायास्त्र तिमंत्रणातातोयमः आरोहवसमद्रावीक्षु
प्रश्तमस्ततांतोरि सर्वोस्वविविमिद्रानांद्धितीयमिवयांक

रं यथोद्दिष्टिकमाकल्पतुंगारोहं ततः परं सप्तमपदद
र्शितं वैडूर्यं द्वारमेकं ततः यत्प्रवेशेनैवात्र सिद्धिमानप्य
वापसः नैष्कारण्येण मनसा तोलितस्मसशोपोत्तरं ततः
स्तद्वारमुद्घाट्य प्रभाजनपुरं वा भ्रवीत् पदिप्रविशाबहु
सैद्दरं भो भगवानिति ततः सूर्यप्रभस्तत्र प्रविश्य तातः
सविस्मयः उपविष्टं महाभोगे न्योतीरसाशिलातले
द्वादशादित्यसंकाशं एकदंष्ट्रं गजाननं लंबोदरं त्रिने
त्रं वलनल्पमसुगुह्वरं विनायकं परिहृतं नानाप्राणिमु
खैर्गणैः दृष्ट्वाथ व वेदेव पास्योः प्राणिपत्यतं सोपि
तं विघ्नजित्योतः प्रागमनकारणं आस्यानेन मार्गेण
स्थेवो व्यत्विरथ यामीर तेन सूर्यप्रभः सोत्पामाहूत्थाय
वयोजनीं पद्मरागमयं द्वारमपमपदपरं मद्दत् अनवा
प्रवेशस्तत्रापि सिपितापकिनं देवं नामसदृशेणत
स्तावानन्यमानसः ततः कुमारपुत्रारसप्तमंद्वारं विद्रुम
ततु उत्क्रान्तमना विशारदात्येनांतः प्रावेशयताम्रसः प्र
विष्टश्चदरद्योत्र्यरकांदं ज्वालामलद्युतिं पुत्रं गारवविशा
खाख्यैः सदृशैः पंचभिः सैन्यैः सजाननमातकप्रकैः सुसप्र
हर्षिसुराशैः हुनं तं कोटिसंख्यैकैः गणैषोः वारणाग
मैः तेनापि परितुष्टेन पृष्ठाकारणमागमे तस्याग्रद
णमार्गेणव्याघ्रपृष्ठः शारजन्मना एवं क्रमेणान्यानि
वद्वाराणि पंचमः सभैरवमहाकालवीरभद्रेणनं
दिनः भृंगिनायार्गुनेः साकं निरुद्धानि यथाक्रमं प्र
तीतिप्राप्यस्पष्टैः स्फाटिकं द्वारमष्टमं ततस्तत्र देवदे
वं रुद्रेष्टैकेनतादरं प्रवेश्य ततस्तदा लीढभोः स्वर्गादिकं

बृक·
सूर्यप्र·
२८१

२८१

पदं दिव्यांशुवद्दृष्टांतं सरागपुष्पफलद्रुमं गंधर्वीरथ
संगीतमधुरोल्लसोत्सवं नैकदेशस्फाटिकमणिसिं
हासनस्थितं त्रिलोचनं शूलपाणिं स्वच्छस्फटिकसन्नि
भं वरपिंगजटाजूटं चारुचंद्रार्धशेखरं पार्श्वस्थया
गिरिजया भगवत्योपसेवितं सूर्यप्रभः समानंदाप
प्रणतिसमनंतरं उपेत्य चापतत्तस्य सदेवीकस्य पाद
योः ततः स्पृष्टः करेणानतस्याप्याणिनोपविश्य च किमर्थ
मागतोसीति पृष्टश्च भगवान्हरः मयामहाभिषेकोमे
सन्निधानं तदर्थये प्रभोस्तवेति तं सूर्यप्रभः प्रत्यब्रवी
त्स्मः ततः शंभुरुवाचैनमियान्क्लेशोसियाहि किं सन्नि
धानाय किंतु जनतापवासिनः स्मृतः तदलं सान्निध्यास्ये
हमित्युक्त्वा भक्तवत्सलः सोंतिकस्थितमाहूयगणमे
कं समादिशत् गच्छैतमभिषेकार्थं ऋषभं पर्वतं नय
महाभिषेकस्थानं हि तदेवं चक्रवर्तिनां इत्यादिष्टो भ
गवता सतं सूर्यप्रभं गणः प्रदक्षिणेक्षणेनाशनमुत्संगी
प्रणतो गृहीत्वा ततो संस्थापयामास तस्मिन्ऋषभपर्व
ते स्वसिद्धानंतरोगिनैवयथोवादर्शनं ततः सूर्यप्रभ
स्याविरस्यसायस्तुःश्वशुरकः कामचूडामणिश्चवा
मयोविद्याधराधिपाः सेन्द्राश्च देवाश्च सुराः सममयाय
महर्षयः अनंतशर्मासमेत्य च सहचापामक्रमारकः सूर्य
प्रभश्च सुमेरोलायशोविततं मयाततपन उक्तरुद्राविहज्ञाता
मभितोद्विवनयितं ॥ अथ विधिविधोपयोविसदित्तं नदीन
दांबोधिनिर्यसंभूतं मणिकनकमयैः कुंभैः स्वयमाति
ष्ठः तं सर्वभासायाः ॥ तावदेवी सहितो भगवान्त्रयं

योनुगृह्णाति देवान्सविद्याधरनृपतिःमहर्षिप्रणम्य
मान्यांस्त्रिः । सर्वैस्तैनसुरदानवविद्याधरेश्वरगणाद्धवोप्र
मुखवरेश्वरैर्गिरिलेजैनैस्तैः सूर्यप्रभंतत्क्षणयोग्यवरायण
मेयसिंहासनेसमुपवेशितमभ्यषिंचन् । तंचथमहेन्द्र
मुखंचनस्यप्रह्लादविज्ञानमयोमयान्तरः ननादतूर्यं
सहदेवदुंदुभिःवराप्सरोनृत्यपुरःसरोदिवि । तंचम
हर्षिःसमूहःकामचूडामणिंसमभिषिच्य सूर्यप्रभ
स्याविदधेनसमसुविनांमहादेवीं । ततोगतेषुविश्व
धामस्वेषुसूर्यप्रभोवंप्रमुदितपैसैः महार्घविद्याधरच
क्रवर्तीमहाभिषेकोत्सवमाततान । दिनैश्चविदधर्धक
सुन्दरेनहत्वाहरीञ्चश्रुतशर्मणोसः प्रत्यार्पिपादापत्य
समंतत्पैर्भैञ्जेविरंचैवराजलक्ष्मीं । एवंहरप्रसाद
प्रभवतःप्राप्यमानुषेनापि सूर्यप्रभेनपूर्वविद्याधर
चक्रवर्तित्वं । इतिविद्याधरधुर्योंत्यामाख्यायकथांसव
त्सराजात्मज वज्रप्रभःप्रणम्यनरवाहनदत्तमुपयोग
गतं । तस्मिंगतेचनरवाहनदत्तदेवोदेव्यासहयामदन
मंचुकयासमेतः वत्सेश्वरस्यपितुरात्मगृहेसवीरोविद्या
धरेन्द्रपदलाभमुदीक्षमाणः ॥ ॥ ॥ इतिमहाश्री
सोमदेवविरचितकथा सरित्सागरे सूर्यप्रभालंब
केसप्तमस्तरंगः ॥ ॥ आदितःपंचाशः ॥ ॥ स

माप्तश्चायंसूर्यप्रभालंबकः ॥

अतःपरंमलंकारवती

लंबकोभवि ष्यति ॥ ॥

श्रीगणाधिपतयेनमोनमः

हृक·
अलंका·
२९·

220

स्वेदकुहलिगौरीस्त्राप्रणयमंदरांदोलनात् भ्राकिलकण्ठ
स्तंहस्तत्वांगुर्थहस्तं प्रसृत्यसर्पत्रियविगतविघ्न
हर्षिणो धुरंदयतिवद्धांशुविभवस्तादेववने ॥ ॥ ॥

निर्विघ्नभ्रमरव्याजोवी स्वविघ्नापर्वनापि यं
नमंतीवस्तुमस्तं तं नमामस्तंविनायकं ॥ ॥

एवंवत्सेश्वरसुतःकौशांबांभवनेपितुः वसन्विद्याधरा
धीशोभावीदेववृत्तान्वितः नरवाहनदत्तःसकदाचिन्मृ
गयागतः विवेशगोमुखसखोगङ्कोसंयोमरुद्धनं सत
त्रदृष्टिणोनात्दणागुरतोनसुभागमः दिव्यवीणारवोमि
श्रमश्राणांहीनतिःस्वनं गत्वानदतुसारेणनातिदूरंदद
र्शसः स्वयमायतनंशौवंसंपतन्योविशेषच तत्रोपवी
णायन्तींवदेवंपांस्वकन्यकां श्रपतपहदवकन्याभिवृद्धी
भिःपरिवारितं साहृष्टोनसप्रस्तदर्पपसरत्कानिनिहेतरा
दृष्टस्तितिवेवोदेधेःहोभयामासतत्क्षणं सापितंसत्र
स्त्रितयत्रुपेनालोकवव्दाधा नेष्कगानविनाशूहिस्प
तस्त्रवसायणा नरवाहनदत्तस्यविवत्तोगोमुखसत्तः के
यंकस्यसुतोवेतियावत्पृच्छतिनत्सखीः तावद्धमहंशीन
स्याःश्रेवंरेमातृणाप्रभा यस्यास्तेवत्तनाभेकांशोताविद्याध
रेंदिवः मावावतीयंकन्यायानस्याःपार्श्वेत्वाविशत् क
न्यागुश्चायस्मानस्यापारपोरपतमंदा सर्वविद्याधरा
धीशंनिर्विघ्नंपतिमाप्नुहि इतिप्रोक्तापिसानस्याकन्यापा
र्श्वंपर्यपृष्ठस्तैत्याःविद्याधरीगणैः केयंकन्याभवत्सं
वत्तवकाव्यकन्यानामिति तेनाविद्याधरेसानंत्रावश्रणव

ष्यतः । अस्तिगौरीगिरिगुहेशः शैले श्रीमहेश्वरपुरं श्याले
लंकारशूलाख्योऽत्र विद्याधरेश्वरः तस्यालंकारगुणाला
त्तिमहिषीकांचनप्रभा तस्यां तस्य च कालेन राज्ञः सूनुरः
जायत एष धर्मपरो भावीत्याहिषु स्वयापरा सप्रेतदा
धर्मशीलं नामास्य नाममकरोत्पिता क्रमेण यौवनप्राप्तं धर्मशी
लं सुतं सुतं राजा संयोज्य विद्याभिर्यौवराज्येऽभिषिक्तवान्
ततः स यौवराज्यस्थो धर्मैकपरमो वशी अत्यंतं जयद्धर्मशीलः
पितृवदधिकं प्रजाः ततोलंकारशूलस्य राज्ञः सा कांच
नप्रभा अंतर्वत्नी सतीराज्ञीतस्य तस्मै सकन्यकां तत्काल
नटतस्य भार्यैषा चक्रवर्तिनः कन्याभविष्यतीति तदा दि
व्यावागुदचारयत् ततो जनितालंकारवतीति कृतनामसु
का पितृक्रमेण च विद्याबालाशाधिकालेन सा कालेन
यौवनस्थाथ प्राप्ता विद्यानिरतानिपतुः ततस्तां यौवनवंशोभी
भाग्याशयेन सुघना तामवश्यधर्मशीलोऽस्याभ्राता शांतो
दृष्ट्वापि सन् रहोलंकारशीलं तं पितरं समभ्याजिज्ञपत्
नमो भोगाद्इमे तात प्रीतं तिदृणाभंगुराः किंतदालि हि
सेमारेमर्थेन यदि रसैनपत् तथा वेन सपा किं तक्रांतं व्या
सत्सुतेवेवः सर्वे च पार्तिनिति वायामत नांताः समस्तसंपदाः सं
योगा विप्रयोगांता मरणांतं विजीवितं तदेषु काभतः
नानतस्वेषु मनस्विनां सर्वमुखसदापातिनभोमाला
योंसेतयाः एकस्त्वबांधवो धर्मो जन्मतान्तिपदान्तरं त
स्मात्तनाया भावाद्दासाधयाम्युत्तमं तपः श्रासारं यंतधि
नस्यामुत्तमं परमं पदं इत्युक्त्वा तं नतं पुत्रं धर्मशीलं समाकुलः
[illegible]
राजालंकारशीलो ...

बृक·
अलंका·
२९१

291

नाकंदेवोयंप्रशमितभ्रमः उपभुंक्तेहितारुण्येप्रशमः स
ह्निरिष्यते कृतधारस्यधर्मेणराज्यंपालयतस्तव भोगा·
भोक्तुमयंकालोनवैराग्यस्यसांप्रतं यतस्त्वद्वचः श्रुत्वा·
धर्मशीलोऽस्तुतः नशमाशमयोरत्रनियमोऽस्तिवयस्कृ
तः ईश्वरानुगृहीतोहिकश्चिद्बालोऽपिशाम्यति वृद्धोऽपि·
नशाम्यतिकश्चित्कापुरुषः पुनः नवराज्येमतिर्मेऽस्तिन
वाधारपरिग्रहे ममनस्तीविनफलंयाष्ठिवाराधनंतपः
इतिब्रुवाणंयत्नेनाप्यनिवार्यधर्मेस्थितं पितालंकारशी
लोकेसोविकुब्धारण्यमाश्रत यदिस्वेनापितेपुत्रवैराग्यमि
दमीदृशं नास्तिवृद्धिहृदस्येनात्किमहमप्याश्रयोवनं
इत्युक्त्वामर्त्यलोकंवगवाभारागुनेदेशे आश्रमेण्योदरि
देश्योरत्नानांकांचनस्यस्यच पत्यक्षसुरंकोनामबोधं·
त्कांचनप्रभां नयामहासत्वेयहेवस्यानकांनगरेनिजे २
स्यलंकारवत्याख्याकन्याहूर्णीववक्तस्ये श्रितिवेवाहलरेन
स्यानिष्ठावधनेप्रभः नरवाहनदत्तायदस्यास्यनाम
ह्नेनथा अलंकारवतीनामानापास्यपत्नीदेवरेचनः इस्वका
हवशापयांभार्याराजानानिवर्तसः समतानांविलपंतीनां·
मपुत्रःसंप्रियोवनं सातुनसप्रभमस्थानमद्भार्यांकांचम
प्रभा इहिमासहसाधीतीभर्त्रीतां किंविलंबयेत् नस्त
नाथनयामासासहस्नेहात्तुपानया अलंकारवतीभ्रं·
बहून्यायतनानिच प्रकरानां क्वाश्रित्य विद्याप्रत्नमिसं
त्तिया अलंकारवतीभ्रांतांबहून्यायतनानिच कममी
रेषुसंयंभूनिगत्वादेवीणां पूजय नरवाहनदत्तंचनिविं
वृंदनृपतिस्तुतः सर्वविद्याधरैकचक्रवर्तिनमाप्स्यसि

इत्युक्ता विद्यया गत्वा काश्मीरान्सा समातृका अलंकार
वतीशंभुं पुण्यदेवेषु पूजयत् नंदिक्षेत्रे महादेवगिराम
मरपर्वते सुरेश्वर्याह्विजया विजयेकपटेश्वरे एवमा
दिषु संपूज्य देवेषु गिरिजापतिं विद्याधरेंद्रकन्या सा ततः
स्नाता वागते गृहान् तामेतां विद्ध्यलंकारवती मगात्कन्यां
कां तां च मानसे मेतस्या विद्धि मां कांचनप्रभां अद्यैवैषा
ममात्रैकैवागते मंशिवालये ततः प्रज्ञप्तिविद्यातो वि
ज्ञात्वाहमिहागता तत्समयादेव वज्ज्ञात्वामत्वमपीहागतो म
या तदेतां देवतादिष्टां हृदयं च कुरुष्व मे हतां प्राप्य प्रोक्ता
पितरौ कामा प्राप्तेवैवाहवासरः तदत्र युवयोः सार्वीहामेव
नगरीं व्रज आवामिन्द्रगच्छावः प्राज्ञे स्यनपीवनात्
राजालंकारशीलेनेशास्यनेतां हृतनां हृष्य प्रवंनपोकेल
कारवत्यानस्याश्च तस्य च नरवाहनदत्तस्य काम्यवस्या
न्तयोरभूत् अन्योन्यं रजनीमात्रविश्लेषासहनात्मनोः
वकाद्भयारिवासेत्रहिनां तेसाश्रुनेत्रयोः इत्युक्तेनाहृयो
हावप्यवासीकांचनप्रभा किमेककावविश्लेषहाडैयंत्र
मेयोरिति अनिक्षिप्तावधिपीताः सहते विरहं चिरं अथ
नां रात्रिभद्रस्पसीनाड्यान्या कथा । तावतो दशरथस्या
सौदेयायाथिपतेः सुतः रामो भूरत्रऽत्र बलसत्वतां
पुरात्ततः विश्लेषरव ननारांश्च रावणोच्छेदनाय यः सीता
नस्याभवद्दार्यायामाणि श्राजननकानमना सपितामाभरतस्य
राज्येनाविधियोगतः प्रोषितो भूद्वनं साकं सीतया लक्ष्मणे
नच तत्र तस्याहरत्सीतां मायया रावणो प्रियां किनाय च
दीलंकां याति: हतान्तटापुषं ततः सरामा विरहानलप्रीवंगा

वृ॰
अलंका॰
२९२

स्थितेर्वधात् सौहृत्यमाह नितैश्चनत्यद्भूनिरघुध्वन
गत्वा समागरे सेतुं बद्ध्वा हत्वा च रावणं लंकां विभीषणे
न्यस्य सीतां प्रत्याजहार सः अथाहन्नस्य वनतः शाखनो
भरतार्पितं निजराज्यमयोध्यायां सीतागर्भमप्यवसा ता
वत्याप्रजनावेहांतात मल्पपरिच्छदः सैरंपरिभ्रमन्ने
केन्यो पश्यन्नवंभ्रभुः हले शुरीवाम्बुहिरणी निरस्यंतं
त्रिजाहहात् परमेयं शृहमागादिति दोषानुकीर्तना
त् रहोरहोविनासीतारामेस्वेन नोल्किता अथम
प्यथिकेयोमातुजिनतातिवेषमगात् इति हृदि णी
तां बहुवत्तीं नपतिं निजं रामो नामप्रमुत्सवावितन्वा
मंतरयपौ लोकापवादभीतश्च सीतां त्यजतां वने
महतेनाविरहक्लेशं पपसीताद्याशः पुनः सा वगर्भा
लसाद्देवाहाल्मीकेः प्रापदाश्रमं तेनर्षिणा समाश्वा
सितैवत्राहिनास्थिति शूनं सीतीसहेतुषये न्यक्राम
वीन्यथाकथं नेदंतहर्षतोनाद्रिसंपायेसंक्रमते रतः
वाल्मीकिः कृपयावेतानिवासयति नाश्रमात् इति सं
मेत्रयामाहननाम्नेप्रमृतयपतस्ता नतु स्तानांस वाल्मीकि र
श्चीभ्राम्नसंशायः प्रश्चेषाशीणि प्रतिनम याहक्षाम्हेजाय
ति तथापि प्रत्ययैलेचापरासीतातदाप्यथात् भगवं
तोयथावेश्यतथापांशायपनेहमा अन्नापाणीरक्षेत्
नियतः क्षिपनाभम न श्रु बानानकरुणातगत्तेन
त्रिपुराकापि भगवान्संगर्णाकिना मिथ्यैवदूषितासा
धीयं तरासायणाभवं लोकपालाश्चेतेलन्याप्रभृ

येनाहं निर्मितं तेनैव प्रागाद्ववधूपतिः शुद्धिकेनेनतः १
सुकन्याद्विलैः साकं जानकीजन्मरोदयौ यथार्थपुत्रात्रस्म
जनकस्मेषिमनोमम तज्जैरेयंसरसः पारमंबुवंधरे २
तत्क्षेत्रव्रविष्णुवनासिं सरसि साससती नीतां ह्यमारपुत्रं
गेहकृत्वाविभूतयाभुवा ततस्तांतेमहासाध्वीश्रीगुरुजनपोः
रविलाः राघवंशप्रमेषुवनन्यपरित्यागमहता पुत्राभि
लर्यपुत्रस्यनयानव्यामसंगले अप्रमर्दस्यमामेवपापा
मंगलिरेष्वः इतिपद्मारयामास सीतातान्तांपतिव्रता
तेनैतेपुत्रयस्तहानस्यापुत्राशिषंदद्ः ततःसातिप्रति
हृतीसमयेहपुवेसतं तंचामानालवंचकेसवाल्मीकि
मुनिःपोप्तुं वालमादायतंतस्यागतापांस्तान्नेमेकता
तेन पूर्वंतज्जडंहृष्ट्वा सोविंतयन्मुनिः स्थापपित्वार्भकं
यातिस्नातुंसातत्क्षतोभकः नीत्वाकस्मादेतेहरूतम
वंस्त्वामितत् स्नातागतान्पश्यासीतात्त्रपाणंधारेपरि
ह इतिध्यात्वाकुशेनकृत्वाप्रतिरूपमर्भकं लवस्यसहृशं
तेनतनयस्यापरयक्नृतिः आगमात्तत्रसहसामुनिसीताम्य
नितयत् सकोपंमेस्थितोवालतदेषोन्यःकृतोमया नत्कुवा
स्यपाकुत्रंमुक्ताम्नितिकवावृत्ता भविनव्यपरप्राणेनतंद्वितीयं
पमन्येवसुतं कृपास्तेनयापेयत्स्वप्रभावात्कुशेनहितः हेस
काहेनतनुनिनासीतालवकुशौभ्रातौ तैनैवकृतनामसंस्कारौवर्ध
मानावभूतां वालावेववनेतौदिव्यमस्त्रप्रामसवापतः वि
द्याश्चसर्वावाल्मीकिमुनेःतत्कुमारकौ प्रकटावाश्रम
स्थांहृष्ट्वातत्रतांसमागतः श्रुत्वालिंगंचवाल्मीकेआगतः
कौतुकेनपरं तत्रविज्ञोमुनिः सोप्यसीतादेव्यागत्यनापशितः सा

हृक.
अलेका.
२२३

293

पश्चिमन्तयोरेवमादिदेशऊमारयोः गत्वाऊषेरमस्य सः स
णीपमासपलवः तेऽप्यानाद्युमंदारपुष्पात्पानपन्नइतं
नैरेत्ताभ्रातरौवनलिंगमवापेतामुभौ तेनतोयपरिदेयाप
सुपर्शांतिरामिष्याति पनश्रुवेवैकेलाशमवालोपलवे
यथो भ्रावहंरऊवेरमसरस्त्रोपवनंवनं निरहुपनाना
दायपमानिऊममानिव आगम्पन्यथिसश्रांनोविशश्रा
मत्तीरमलिले श्रश्रांनेरेवरामसपनरमेधमलवणं विक
स्मृहधमागच्छनेनमोर्गेणलक्ष्मणः सलवंसमराहृतं
मोहृत्ताम्नेणमारितं दवधर्मेणऊरानमयोध्यामनय
तुरीं नावद्धसीतामाप्मायलकामनरुःरक्षितां वाली
किस्राश्रमेतत्रतानीऊशमभावन नीनेयोध्यामवष्टभ्य
लक्ष्मणेनमहेनालवः गच्छमोचयितेनसादेभिरस्वेविनिवि
तावन् रक्षकोरब्रादिवास्तेनेनगवाऊशास्तनः रोधमा
नामयोध्यायांयत्रभूमिकरोरसः विवायलक्ष्मणंचावत
त्रिमित्रप्रथावितं गुरुद्दिष्टमहास्रैवततोरामस्तमभ्य
गान् मोपिप्रभावाद्वालीके तेनेनारंशगामवजं ऊयो
पवेनयपृच्छकोर्योसकोभवानिति ऊशस्तनोब्रवीदुडाल
स्मणेनात्रजोमम श्रानीन इहनयाहं सोचनार्थ्यमिहागत
नः श्रावालवऊषोरामननपैरहलिनावकीं मातानोवाक्रि
वेस्त्रकानहसांतयांसमः ततःसवाष्पोरामस्तंऊपामाना
यतातुभौ कंवेऊगाहुमेघोहंपायोरामहतिवुवन् अयसी
नोपयांमनस्तवीरोपगपनस्तवेघोषियो पोरवुमित्रितेघवस
नेयामोगहैरास्तनो श्रानापसीतादीवींचवाल्मीकेराश्रमा
वनः नयासहस्रावेनसौ पुत्रलभरोऽयमः एवंसहतेन

विरहं मापेरामइनीहृदयं नमहृदये पुत्रं पुत्रोकथयमेका
मपिहृद्यां इत्यात्मजामलंकारवतीं परिणायोत्सुकां न
रवाहनदत्तं तन्मुक्ताकांचनप्रभा नभसा प्राजगाम तेम
गात्तदास्यनतां मत्तां नरवाहनदत्तोपि कौशांबीं विमनाय
यौ तत्र निंद्रं निशि साहृगोमुखवत्तं विनोदयं पृथ्वीरूप
कथां देव शृणु विमां कथयामि ते। अस्ति नाम्ना प्रतिष्ठा
नं नगरं दक्षिणापथे पृथ्वीरूपाभिधानोभूद्राजा तत्र
रूपिरूपवान् तं परिव्राजितौ ज्ञानतप्रमणौ द्वावुपेयतु
विलोक्याद्भुतरूपं तं नावेवं पप्रच्छतः देवावां पृथ्वीवीभ्रां
त्वा नत्रूपेणे समं प्रमंप्रमांसेनारीं वा हस्व वा नैष्ठ्वावितर
भो किंतु मुक्तिमरहोपिराज्ञो रूपधरस्य अस्ति हेमल
तां द्विसाजाता रूपलता सुता सैकातेसदृशी कन्यातस्या
स्त्वेको भवानिति शुवयोर्यदर्शितं यो भवेत्स्या भर्तातेन
तः इतिश्रवणाद्वाक्येन समं मदनसायकः प्रविवेश भूपति
मार्गेण श्रोत्रस्तस्यालं हृदयं ततः स सोत्सुको राजा निजं
तेवित्रकरोत्तमं कुमारिदत्तनामानं पृथ्वीरूपसमादिशत्
त् मंदेयपथावलिखितां समादायमदागति पुनस्त्रास
हेमभद्रमहीदीपं प्राक्विरंगज ततोरूपधराख्यस्य राज्ञ
स्त्वधिजज्ञत्वा पुत्रारूपलतायत्त्वमदाकारं प्रदर्शय
मरुपाकिं सत्त्वमरूपत्वामेदरातित्तनयानवा तां रूपलता
चित्रंलिखित्वाततभितरोत्तय एवमुक्त्वाभिलिख्यसंरूपं वि
चित्रं समतं सभिलकं चित्रकरं हीपतं प्राहिणोत्स्वयं ततः
कुमारिदत्तकरश्रमणाः प्रस्थितास्ततः प्रापुर्वेगपुरं नाम
नगरं वार्धितटे ततः प्रवहणं प्रोत्तीर्णा गत्वैवांबुधिवत्मा

हूक॰
पंलेका॰
२२५

294

ना तेनैवमुक्तः पुनर्हीपं ममवापुः पंचभिर्दिनैः तत्रचित्रक
रेणनृपाराजहंसिमवेरिकां ममचित्रकरस्तुल्येनान्यो ।
लोतुललंवयत् ततुदेवशायाह्मनोराजारूपधरेणमः
प्रविश्यराजभुवनंतत्रचित्यविविजितपत् दृष्ट्वोंधात्राम
मात्देवनद्दृष्टःचित्रकृत्मम तेदेवाम्बरमर्त्यानांसालिखा
मिकमालिखा तच्छ्रुत्वानादित्यपतिहूतांरूपलतांपुनः
द्माभालिख्यमनुजीदर्शयेत्याहिदर्शीतं ततःकुमारि
दत्तःसचित्रकृद्राजकन्यकांआलिख्यदर्शयामास तं
दृष्ट्वामेवतापदे अथरूपधरोराजातदृष्टिमताविवहृणं
दृष्ट्वानिस्मसतंचित्रकरंजामात्टलिप्सया भद्रस्वीव
यत्रांतानवर्मुहिपादिजवाचि रूपेभद्रदिस्त्वत्याद्दशाक्षी॰
पुरुषोपिवा तच्छ्रुत्वाचित्रकृत्याहत्वपंत्यपथयेनदा
. . . .
पक स्वचित्ररूपा॰
याशांतिद्वानेमहीपतिः दृष्टमतोस्याते नेयाग्रत्यनेय
हिलाधुनत् तत्यरूपायरातेननप्राप्ताराजकन्यका
नरोनेवपितारोपमन्याहेमयोविरः सर्पावेत्वहृष्टे
वमराजालोचनप्रियः अभिलिख्यपटेसम्यगदृष्टेनो॰
रूपकोतनकात् तच्छ्रुत्वाकिंपटःसोत्लोत्मुक्तस्तेनसभू॰
मनरूपंपृथ्वीरूपस्यप्रभतेः राजारूपधरोदृष्ट्वेविस्मय
दृष्टोराजानमत्तेष्यः सान्तान्यशंपतियेत्वसं पतात्पित
मावनदर्शंव तांमारमोहितांदृष्ट्वावतांमनत्पातिलं॰

दा कुमारिदृष्ट्वैतं विचित्रकरं स्वरूपधरोभ्ययात् नास्माले
ख्याविसंवादः नवतद्गृहेत्तेमम पतस्माप्तिस्वरूपः स्मर
पतिस्वरूपलभः पतिः नेत्रैतेमनस्तनयविचित्रपरंनीवाघस
वरे दृष्टीस्वरूपलपायेतां मनस्तांगाङ्कुरशोय आख्या
यचयथाहृदंनत्रस्मेयदिरोचते नदितुजमापानविं
पतोलंमदाम्नतां इत्युक्त्वा सुतापिवार्थैतम्महास्थितभि
वकं राजाविचित्रकरेतेमस्महृतेचविस्मृष्टवाव् नेगात्वा
तुपिसुद्रीयविचित्रकस्तृनभिलकः सर्वेप्राङ्गः प्रतिष्ठानं
दृष्टीस्वरूपलभांगतेकं नवप्रासनकर्मेवात्कार्यतन्त्रेय
पाहृतं स्वरूपधरसंदेशं राज्ञेतेस्मेन्यवेदयत् सवा
चित्रकृदेतस्मे भूम्येत्तामदर्शयत् कुमारिदत्रा मुडतं
पियाश्रूपलतानतः राजलस्यवपुत्रस्याला वण्यः
सरमीहितः मगवाहक्षिप्रयातेताद्दुहरंतमशाकयपा
सहिकाति स्वधारित्य महीनांचवंवपरवः नत्यद्दृपि
कोलकवस्तुकोरस्त्रुडिकाभिव पाहविचित्रकरेतंवंघो
वेधाकरस्तुने येनेदंनिमिनेस्वरूपं येनवप्रलोमितंसदे
स्वरूपधरस्वरूपस्यप्रतिपत्रंवचोमया यामिसुत्रकपुरहीपं
उपयच्छेयनःसुतां इत्युक्त्वाविचित्रकस्तृनभिलेसत्स्माम
तेम्यैनेः प्रसोदितपुत्रंपश्यदृष्टीस्वरूपलयोवप्रसः गजे
द्रेमंगलवरंनहिनेविरस्तानरः लग्नेनिस्त्रुत्यसोत्पपु
ष्पुत्रेराजावप्राणकं पुत्रोविलसहृदस्त्रमेस्मामंनेता
नप्रसुभिः स्वरूपधरहृतेलेस्विवचक्षुमरोपसः ग
जेद्रमंगलवरंराजाकृतपवनोदैः प्रापाविधायवीहा
रंसासंत्राप्तिजोभवत् दितीयेदिमसमाहलपात्रमर्दे

हृक।
ग्रलेका।
२५५
295

ततस्तं ग्रञ्जेस्तामरवीं राजा पृथ्वीभूपो विशेषतः या
वयातिग्रस्त्नावहग्रपापनिजंबले पलायमानमालु-
त्रिभकस्मात्समालोकयत् किमेतदितिसंभ्रान्तेना
भ्येत्येवतत्त्वाणं राजपुत्रोगजारूढो निर्भयाद्योविनि
तपत् देवाग्रतोतिमद्दनीभिल्लसेनाभियाविता तैः
वाणगणैः पंचाशमात्राभिल्लेरणेहता सहस्रंचपरा-
गीतामस्थानंचवारातरूपं ग्रसिद्धोयेषु भिल्लानां देसह
स्त्रेतिपातिते पंचोनमद्दलेहसाकवधोहिचनद्दले
ततोस्मन्नेतिकाभग्नानद्याणशातिपीडितः नष्टुत्वा
त्रपितेताराजापृथ्वीभूपः अथायसा नगाभेनेतोभि-
ल्लानांकैरवाणामिवार्जुनः निर्दयोरिभिदाप्येषुनि-
स्तेनलवायमत्रु सर्वेश्चेहरुकमलेनभिल्लसेनापतेःशि-
रः वाणग्राममालद्रुक्तमसेमः समसदनः सपानः
निर्गेणोद्धारमंत्रनादिविरंभयत् ततोलक्षतपासेन-
तैन्यभिलितेविले पलायद्दतशेषास्तेभिल्लादश-
दिशोययुः ततोनिर्धृत्संग्रामः पृथ्वीभूपो महीपतिः
मद्रूपधरद्दतेनस्तूयमानपराक्रमः श्रांतत्वेनकवि
श्रांत्येनस्यामेवात्वीभुवि विनयेसरसेतीरदिवसं-
वमतिः सतं प्रातस्ततः प्रयातस्तत्रराजाचसप्तोवजं-
त् तस्यापनरावंपत्रपुरंतीरस्यामेवुधेः तेचकारंवि
गिरिग्रामनत्रेतेनमरीमता उदमघरितात्येनरविते
विनसागिरा तैर्नेवापद्दतेर्पानपाद्वेतोत्वाचमागरं
ग्रवुभिर्दिवसैःप्रापद्यौपवाक्रिपरमनत उद्दारूपध
रत्नश्चराजाद्यद्दत्तमघ्यात् मिलतस्सचतोभूपो

कनकंवग्रहोमिथः ततस्तेनसमंसपृथ्वीरूपोराजाम
तत्पुरं विवेशपौरनारीणांपीयमानइवेक्षणैः तत्र
हेमलतारात्तेमवरूपधरोनृपः इष्टाश्वरूपंगृहीत्वभंतो
वेनेनतनंदनः भ्रमन्समेपदूर्विनैःराताश्वरूपधरेणसः
भावैरेवविनस्तस्योस्पृशास्यरूपोत्रपार्थिवः अन्येद्युश्च
विरोत्कापावेदीमाकतत्रशोभने लग्नेत्पमलनायाः
सःसोत्सवःपाणिमग्रहीत् सत्यंअनंतेअनाहूर्वं
इतिवञ्चमिनिक्रनि प्रायोन्मलानयोःमहिरस्योसं
रूपदर्शिनोः रत्नानिराजमोदेवुतत्यारूपधरस्तयोः
ददोपायायथासैवमेनेरत्नाकरोजनैः निहत्ववसता
हादेविवहन्नुमणान्मनो संदूत्यवस्त्राभरणैः सर्वैः
तत्यानपूजयत् ततःपुरोरिस्थतःनासिंधूरूपधरोत्रसः
तहीयोवितमाहात्म्यभेजेयानेवसातुगः रत्नगीतादि
भिर्गीतेदिनेतत्रविवेशाव स्फोरूपधरोत्रसःभवतं
सोवनीपतिः ग्रास्तीर्णरत्नपर्यंकंरत्नकुड्डिमशोभितं
रत्नस्तंभोभितामोगंरत्नदीपप्रकाशितं तत्रभेजेतया
साकंसरूपलतयापुरा विरसंकल्पगुणीतंयथासुखं
रतोत्सवं स्मरतन्त्रमसंतत्र अपवर्द्धितविमागयैः बोधि
तःप्रातरुत्थायतस्योवंदोयशादिभि एवंतस्यादिनान्य
त्ररूपश्रीरूपधरोवसत् दीपनवेनवेभोगविलसत्सु
सुराहितैः एकादशदिनेपुञ्जःसरूपलक्ष्यःततःग
नकाव्रमतोराजापृत्तस्थकृतमंगलः कृताव्रयात्राःस्व
श्रेणामनुदेतरंवमः वधासदृशवदनात्पामयोरम
हावुगः स्नेहकेनतीवोचिनीरस्थामिलितेवले ३

बृक.
श्लोका.
२२६

226

हारवर्त्तिनेवाग्रप्रासेपौरपुरंदयो नन्दोपवर्त्तिनस्तेन
राज्ञा विश्राम्यकानि वित्त दिनानि सततः आयान्पृथ्वी
रूपोनरेश्वरः प्रियांरूपलतां हालिन्योरोपजयमंगले
कल्याणगिरिनामानं मात्मनारूपवद्दिपं गच्छंक्रमा
दविरतैः सोथ राजा प्रयाणकैः उज्जनाकाश्यतेमामप्र
तिष्ठानंनिवंपुरं नवरूपलतां हष्ट्वा रूपदर्पं पुरांगनाः ज
हुस्तत्कालमाश्चर्यनिर्निमेषविलोचनाः राजधानीं
प्रविश्याथ पृथ्वीरूपकृतोत्सवः इत्थैवित्रकृतेनत्से
यामारामाधनेषु सः श्रमंगोपूजयित्वाथवक्त्रभिलो
यश्चिवितं सामंतानांश्चिवांनाजपुत्रांश्च सममानयत्
ततः सरूपलतया प्रियया सह देवतया जीवलोकस्य
त्वं तत्र भेजे पृथ्वीपतिः कृती इति प्रायकथांमेत्रौ
गोमुखस्तस्य शोभवः नरवाहनदत्ताय तमस्याबो
त्सकः पुनः एवंविधस्तेनधीरैः सर्केभो विरहस्थिरं
तं पुनः स्मरसेनकः मयि देवनियोगकथं मानसंवान
लंकारवतीं हि परिणीष्यति गोमुखेनैवमुक्ते च नत्र
तत्समयावतः योगंधरायणस्ततो मरुभूतिरभाषत
ग्रहः समसंतापः सम्यग्वा किं न भाषसे तावदेनेपुमां
धैर्यं विवेकं स्थूलमेव च यावत्पतिन्नकामस्यमाप्यकान्तां
र्गोचरे धन्यास्त्वनीतकंथो भिन्नस्वनयातित्वपः प्रदी
त्वलगनतगावप्रासोप्याभूपयेस्मरः मरुभूतेर्वचस्तेव
शुद्धिरतं वोस्परोगपुत्र नरवाहनदत्तं समर्पयितमा
स्याधात्र विनोदनार्थं तेनतमेगोमुखो पुत्रकमुत्रकवान् स्ति
योदिविरहायामेसधुवासंस्थानिर्विकं समाश्वास्याय

याथार्थिकस्तेनैर्विज्ञातस्तुरः ततः प्रसन्नानातिदेवस्था
समस्तापकः रत्नादिप्रभालंकारवत्यसुगालयविजनात्क
या नरवाहनदत्तस्तां विद्यामामतिवाहयत् ततः स्वसभा
नतस्याथ विहितावश्यकक्रियः गगनात्स्वरोहन्तीमप
श्यत्कांचनप्रभां भर्त्रालंकारशीलेन धर्मशीलेन सूनुं
ना यथालंकारवत्या च सहाद्दिव्यासमन्विता सावतीर्य
दिव्यैर्विपितत्समीपमनुपागमं अभ्यनंदन्ता सामिनं चते
पिप्रिये विते नाकवहेमरत्नादिभारवारः सहस्रशः अ
न्योपिवतरे तस्मिन्नन्यविद्याधरादिवः विस्मितेव च बहुनां तं
वत्सराजः सभांत्रिकः सपत्नीकस्तुनमागमत्तनयोत्कंठितः
र्णतः यथाहं विहितातिथ्येनासिवत्सेश्वरो यसः राजालं
कारशीलस्तु वाचश्रणयानतः रम्यत्रालंकारवतीकन्य
ये नन्दयामम जातेनैवैषीत्यादिष्टा गगनोद्गतया गिरा
नरवाहनदत्तस्य भार्यानुष्मत्सुतस्य ते सर्वविद्याधरेन्द्रा
णां भाविनश्चक्रवर्तिनः एतद्विद्याधरेन्द्रस्यतनस्य वत्सेश्व
रोवदः महाननुग्रहस्त्रिभुवनभिनन्दसः। अथाति
ने विद्याप्रभावोपार्जितलोकानादिते नोयेन श्रीभवताऽ
सिंस्मि भानुभूमिं विद्याधराधीशः। तस्या देवी स्व
कर्मणीदितावत्सर्भूता जनानामनपंवाष्पकात्रिम
कौतुकागारं उत्सिप्लगतवीला प्राप्ताकीहृत्सुबाच
महत्कुती तेन नरवाहनदत्तेन राजालंकारशीलो सौ।
ह्यत्नाथ्यकौतुकसर्पेते वधूमातीयपूत्तनवधूरेषा ततोत्सं
कारवतीं महोत्सवमनमानां तातो । सालीकालंकारवत
भूषणं [illegible] सालादिकन्यानारीश्च अनेकालानविसर्गे

हक·
अलंका·
२६०

297

वत्सेश्वरसमात्मजोऽहरितः निश्चेष्ठविवाहे सर्वासमात्य
नदत्तुवामेत्र सहमत्याप्तुत्रेणावनभैसवयायागतेमयथो
अथर्वावत्सजथ्यामवर्धमाणं प्रणीतेः खेचरराजिभिस्तस्तृजं
उत्सेत्पात्मावमेववत्सराजोऽन्नुहितस्तेचिरमुत्सवं ततान । स
च नरवाहनदत्तः सहृन्नमनोरमामुदारगुणां प्राप्यालंका
रवतीं वाणीमिव सुकविरासीत्‌ इष्टमेकः ॥ ॥ ॥ ॥

इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे अलं-
कारवतीलंबके प्रथमस्तरंगः ॥ आदि
तएकपंचाशः ॥

ततोऽलंकारवत्या स युक्तो वत्सेश्वरात्मजः नरवाहनदत्तः
स नववध्वा पितृगृहे उद्योरिकानां स्थितेनुरंजगीतेन रं
जितः अपानं सेवमानश्च सविवैः सहनाट्यिवान्‌ एकं
दावनमागत्य माम्बश्रूः कांचनप्रभा अलंकारवतीमा
ताविह्निनानितियमब्रवीत्‌ आगच्छास्मद्गृहं पश्यनतसं
दरसुरंपुरं रमस्व तत्रोपवनेऽलंकारवतीयुतः एतच्छु
त्वा तत्क्षणात्पितरावेत्य नहिरा वसंतकं सहादाय वधा
सहसमंत्रिकः मायाविद्याप्रभावेन तयैव सविनिर्मितं
विमानवरमारुह्य प्रतस्थे व्योमवर्त्मना विमानस्याग्र
गतान्सोऽथ स्थलान्यविलोकयन्‌ स्थलीपरिमितोपृथ्वीं स
गतान्पीराबालवत्‌ अस्वभार्यादिभिः साकं कमात्याप
हिमाचलं नादितं किन्नरीगीतैः सवधूः सचसुदरं नगा
अप्सर्यागिरिवद्देवप्रपञ्चवाप्तवान्‌ नरवाहनदत्तोऽथ
नन्दनं दरपुरं प्राप्य सौवर्णरत्ननिचिते प्रासादे हिमवत्यपि
घमेरुशिखरभ्रांतिं कुर्वद्दिक्प्रभाभिन्नं सोमप्रभावतीसौर्य

विमानात्सविवेशपत्तनं सानोश्चत्सर्णानाजत्यदिवलोलैः
ध्वजांशुकैः प्राविशद्राजधानीं वस्मश्रुत्थाकृतमंगलः अ
लंकारवतीपुरं सर्वयसर्वसंतकः तत्रतेदिवसंदिवोभो
गैश्चश्रुत्प्रभावजैः उवासवहतानीसगीइवसच्चश्रवेश्मनि
अन्यच्युत्तेवसास्वसूरगोवन्कांचनप्रभा आलिखयपूर्भग
वांनगरे रसिंउमायमनिः सहष्टः शुचितोभोगंमोदंदैवप्रयः
च्छति अलंकारवतीपिधानंसोष्यानंकृतंमरुत् गीर्यंगंगा
सरः संगमनर्यंचावनादितं तेनत्रावीपिंडेदेवंविहरंतेवाः
यथाच्छन पर्वंश्रुस्थानयोकल्लच्छवीथानेसहानुगः नर
वाहनदृष्णागादलंकारवतीसरवः नकभिः कांचनस्वंथः
रत्नशाखामनोरमैः गुच्छापुच्छाश्रुउत्तमैः कोत्नविद्रुममयः
लेवैः नत्रगंगासरः स्नानः पूजितोमाम्यातिश्रमः बभ्राम र
त्नसोपाना वापीकांचनपंकजाः नासांतीरेषु रम्येषुकल्प
वल्लीगृहेषुच महालंकारवत्यासविजहाराजुगानितः
स्त्रियो गायानमंगीते परिहासेश्च मेखलैः मरुभूत्यादिनवह
सैरमनेसर्वतेषुसः मासमात्रसुवासैवं क्रीडनुद्यानभूमिषु
नरवाहनदत्तोत्रस्यविद्याभिर्मितिभिः ततोदेवाविनेः खेटैः अ
लंकारैश्चपूजितः सर्वपुत्कांचनमाल्यकांचनप्रभयानया
प्राप्योसविमानेन तेनैकमहसानुगः कौशांबीमद्रिनोव
र्धायसिद्धोदत्तेनरणोत्सवः नरवाहनदत्ताय वत्सराजस्य वा
ग्रनः अलंकारवतीसार्द्धमानासाकांचनप्रभा उःखेस्यागम
नयाभर्त्रा नैषीकोपेन जातवती तत्याप्यज्ञाहितिवि रदः पुर
विगाढानुतापाकृतं ईर्ष्यावत्सामयापूर्वं उःखंप्राप्यापित :
माति: ततोयत्र स्थानाप्येन नष्येत्सिंगानेवत्नं रत्नाकानांस

मार्गमभ्यवाप्य संकटेनैव या कांचनप्रभयाजन्मेऽवस्तुत्य
जितं श्रृंगं ततस्तस्मिन्दिने याते प्रातःकृतोचिताः क्रियाः न
रवाहनस्तत्रैव स्थितेऽस्मत्सचिवावित्ते अलंकारवतीपार्श्वं प्र
विश्य विविलासिनी एकाग्रवीणीनभोक्तादेविशौरवद
नमां परिहृत्यात्मनोहं तत्रागतो मां बहिःस्थितः परं
इयाप्रविश्य हृष्यलाश्यशावणोभिर्गी माभैषिरूढहृत्तान्तं
कथ्यं किंनोनिवोसमति इति पृष्टाच मानुको भूपवंशवक
मे अशोकमालानामाहमस्यामवपुरिप्रभो बालसेना
भिधानस्यहात्रियस्यात्मसंभवः साहं कन्यासती शुद्धेरूप
लोभयाचिता हठशर्माभिधानेन विप्रेणार्थवतः पितुः
नाहं इत्यात्मतीचोर सर्वभिष्ठाम्यम्भूपतिं हस्वानास्यशुद्रेस्य
तिपितरं चाहमब्रुवं तच्छ्रुत्वाप्यकोपावद्ठशर्मा सततमि
त प्रापेयावदहंदत्ता तेनास्मे वरश्रेष्ठेण ततो विवाहाति
क्रान्तो मत्यानेनी चीत्समाहितः अन्तरेगतात्स्वनेमेक्षौ वासर्वसामि
पश्चवकं सोभिभूतोत्थंसंदर्पो देवेनहठशर्मणा ततहिनीयो
मयाद्य त्रकुमारेरायनवाश्रितः तस्यतेनागिनारात्रौ गौव
गारीपितंगृहं ततस्तेन विसृज्याहं दत्तोपदविरंपया नर
सुत्रासंग्रामाकांरिपीकतो तेनुकार्दम्भिकेवाश्रविभक्ती
चैन्नकाश्मतः हठशर्माहिताग्रस्यान्यारात्यहमुपेचतः इ
हेवपुरुद्रन्यस्यवादिलेकोवीरशर्मणा: राजपुत्रस्यदासीतं
धारस्यास्यारस्माश्रमं नहुडामार्पितेनारायणविशेषविरहा
नरः तत्रायमसेवकं हन्तारहठशर्मार्पितसहपाति
अहन्तस्यदेवपत्नायेहनस्पतः राजपुत्रोमयादेविवीरशर्मणा

निवासिनः अथ सा निर्गता देवगृहात् कुहकयाणिकः
हट्टशालासंस्थेन सा दृष्टा निर्यावत्स्वगृहमागता तेन पापेन पल्ल
यो हृदयपतीहर्पादर्पादृष्टा मनोहारशशिपुत्रस्य सज्जाने
बहिःस्थितः तेनापहृत्य पल्लीपतिहट्टशालाया आनीता
नरवाहनस्वस्थलं समग्रमानाययित्वा श्रीधरशोकमा
लानां प्रदर्पितं दीप्रपाहृष्टा विकलेन्द्रियेकामहृतं कोप
संयोगसंयुक्तं उवाचवचनं कुलवृद्धिं योहर्पदस्थापि
तदर्थं परवेश्मानि किमेवं पापकार्यं सि तस्मात्वमसि हि
लोकाशीद्विदधाराद्रूपेमम स्वकार्यं गाम्यतां यानासहि
पतदेहं कथं इत्युक्तेन विज्ञाप्या शोकमालानरवाहनस्त्री
तं लोभोकमालाम्बूतेन किं न पुण्यासद्रसातिषु अतिष्ठ
तीरहस्वोत्ताहिर्वाताहवित्राप्नुना किं न दाक्षमयानो
क्तं नासिप्रोनेतुहेविभि एवमुक्तेन यानंच दिव्यावेगवम
ब्रवीत् यदीवाशोकमालेयं वक्ति सत्यं त्तयैवतत् न
वेषामात्रभीतनयेनेदं निशम्यतां अहिंसाशोकमाला
नामधीरोविधायश्रेष्ठः नगरपुत्रस्यचैकेवदेवादजाति
कन्यका अशोकमालानाम्ना सा वर्धनाभ्यापितरौ है
यौवनस्थाच सा तेन दीयमाना व यायिनः नकाचिद्देष्ठ
दुर्लभं प्रविरूपाभिमानतः तेन यापमदानंतप्रतिबंध
रूपिनःपिता माद्दं वंजननामार्धं भवेनाद्वस्मैवते म
निवेद्य निधायवनां विरूपैकां ग्रामेणारहंत तेन सुकृतेन उ
पाभतं कम्भणाश्चीमुपेष्यसि ततो अनुपद्मानेन गासी ते
नाष्ठयष्यासि राजपुत्रवनीयां संतत्वेन निवसाति ह
स्ताव यावितेनासिंहलकामे पल्लायिता प्रविशाराजभ

वर्त्तेशापादस्माद्विमोक्ष्यसे पत्न्याशोकमालासापित्रा
विद्याधरेश्वरा आज्ञातेनैवनाम्नाभिख्यैषाज्ञाता नाचमानुषी
ज्ञातमुनेरेषशापांतोस्याशागताधनापरं वैद्याधरं हंत
वस्त्यां श्रेवस्यातिविज्ञातं ततोभिज्ञवितात्मेन विद्याध
रमहीभुजा हैतेनभर्त्रासहित: श्रापं संस्मरत्स्मरयते इव
ज्ञाविरतं वाचादिव्ययासापितत्क्षणं अशोकमालासम
ह्मागतजीवापतद्भुवि दृष्ट्वावनतत्पलकारवनीबाष्प
तेत्क्षणा तवचारततत्पम्मा मार्ग्गस्तोवभूवततः सतत्
त:स्वविज्ञनामद्वीरागांधोविलपन्नपि अकस्मादुदशीना
भूद्वेषोन्मुत्फुल्लाननोह्मिज: किमेतदितिपृष्टश्चसर्वैर्विधि
ज्ञगादस: मयाजन्मन्यस्मिन्पूर्वेतत्तुच्चोम्मानिशाम्यतां हि
माह्वपलिमहत्तपुरेसामोक्तमंसपुरं प्रलंबभुजहत्यालि
तत्रविद्याधरेश्वर: तस्याद्धपद्मनृस्थूलभुजत्यास्तनय
प्रभो मत्राजन्नहंताभवमारोबनस्याभवन्क्रमात् त
त:स्वरभिवेत्माख्यो विद्याधरनृपतिः स्वयं मकन्यागृह
मागत्यप्रलंबभुजमाहतं इयंमहरभिः रक्षाख्यः सताल
स्लेनेवमया स्थूलभुजायाद्यगुणवान् सवशांविमा
नस्त्राप्रानिषेवस्माह्लूपस्त्वमेव मप्रलंबभुजस्तसे
पतमर्थत्येवरयत् तत:सतांस्थूलभुजोनृपदर्शात्तुतेः
वदीन पतितोवत्ततानेतांनृपैवैघानिमथ्यमा किंपुत्रा
स्पैनमूपाणामान्याद्दिशामहावया पित्रारत्वामपातावन
त्कृतैस्मान्यथाकृतः इत्यग्रन्थपुत्रस्तेन पित्रास्थूलभुजः
सतं नाकरोद्यथनत्लंमशाणापशपित:पिता नृपारका
रुद्रोषेणमातुष्यवनगापुना अविष्यामिवनचवंविकृतो

विकसाननः भार्यामशोकमालाख्यां प्राप्य प्राप्यक्का

तोरणात् प्रामासिविरहक्केशमनिर्द्धत्यानयोऽन्विकतः

नैष्ठैवेवाप्रमत्ताणयाहृतनीरस्वहृपोहृतः कदिचित्सागि

राद्धाद्दियानकंरामसोद्दितः इयत्त्वमाणयंप्रकटनीनं प्रलभ

भुजंगेनदा साधीस्वरभिदन्नामापादलग्नाविनिरपतत् दे

हि श्रायसमाध्येवंसमालनातिरावयोः माभुक्केभर्त्तरेक

स्यक्केशोमहयपराधतः पवसुत्रावनीदिक्षुःसाधींनोपा

दिंसोवपतत् मप्रलेवभुजःसलीदेवंप्रापांतममथातत्

पैदेवाशोकमालाया शापःमोन्नोभविष्यति तदेवनाः

निस्ववाप शापादस्मादिहमोच्यते आप्यवमनुशामं

संस्मरन्विरहंकृति अधिवागदिवादेवत्वश्रुक्रोभविनास

दी इत्युक्तानेनसासाधीकथंविद्धनिमादरे तंवज्ञानी

नमोस्पुलभुजंगपापादिदृक्षते इदंमयावादंकारेगद्दं

पाद्रःसवामिमेमद्दत् पुंसामहृदहिंष्वाप्योयोहंकारिणां

श्रुतः सीणोमेमवशापोयत्कापशुक्राचतोनतं इवशा

श्रीमस्पेदेविद्यापरन्मारकः अशोकमालादेहंवनी

लाविद्याप्रभावतः अदृष्टमेवविदेमगंगापामत्स्यांसर

तः विद्याप्रभावानीतैश्च तन्नोयैरभिनःसाणात् अत्राल

यदलंकारवतीवासगृहं सनत् नरवाहनदत्तं च भवांतं

भाविभुंपथं तत्कार्यासिद्ध्येप्राप्यात्तवभवनभक्तः वि

मितेस्मयसर्वेश्रुपसंगाद्यगोमुखः पूर्वगरनिसंवंधा

मिमामकथयत्कथां । अस्ति स्वःपुरंनामयथार्थं नगरं

भुवि महावराद्दस्यासीद्राजातत्रातिदुर्मदः गोधीवा

धनतत्सस्पर्द्धयापमतेरोऽघना नत्तेनंगारविनामभूपस्या

सु.क.
अलंका.
३..

300

नन्द्संतनेन कालेनयौवनारूढा सा बहुधाभिमानिनी
नेच्छति स्म पतिं कांश्चिद्याचमानेषु राजसु ॥ यः शूरो रूपवा
नेकविज्ञाननैपुण्यशोभनं तस्मै मत्सामादानमिच्छत्यवाच
तनिश्चयात् श्रुत्वा तत्पितुर्वीरः शूरो रोहिणि मध्यात्
नेत्ययत्रः श्रोत्रेदेतान्नीतिज्ञगुणान्वितः हास्येरावेद
तां तां च प्रविहारुक्रतिः समः महावराहो नृपतिर्वंग
तिसंविग्नो नाम किंकरस्तु भाकं ज्ञाति विज्ञानमेवच प
नृहास्य च तः श्रुत्वा निष्कलेश्याजितपत्न् मंवगृहिकन्या
माहं स्पृहे विज्ञानमसि क्षिमे वयामिमन्यहे यं च गृहिकाग्र
गलागनिपत्न् पश्यपञ्च श्रयश्यामि ब्राह्मणाय स्वामिव
द्वितीयं मरमेमयापटितीयं च वमे स्वयं वनत्यर्थमेमवेश्रा
यी यदि तेत्येव दामि तत् धारीश्यायाथाविक्रीय मंचमेन
केरोम्यहं श्रुत्वा द्वितीयो वस्त्रावहं भाषाणसत्वकः वेश्या
हंतं विज्ञानामि सर्वेषां स्वरापाटिहेणा ननन्दतीयोप्यवद
दहं विद्युद्धराभियः क्षत्रियः खड्गसहेतनजीयेनान्येनकेन
चित् वनत्येषश्रामवीनीवरक्षारक्षोरहं द्विजोत्तमः गौरीश्र
माद्दविद्याभ्यांतीवयामिमत्तारित्र्यं पवस्तुक्रवनांनेषां
शृङ्गविक्रस्तविद्याप्रियः श्रुमंशौर्यबलेदर्पधार्मिकः सुप्य
गात्मकः आलोच्यरूपवर्जं तद्बलवीर्यप्रशंससमः ननेः
महावराहः स्वं तन्नामसदरूपः नीत्वाविश्रमयेतास्त्वं सं
मतिमस्तु यो वै लभेत् नमेनामनवाहकस्यानानयः
हृदं नेतोब्रवीत्सराजानं तांश्रनेगररनिरात्मजां पश्चाचलाणी
वीराणां पुत्रिकोभिमतस्तव श्रुत्वैतां नृपनवंतं सा प्राहत्वं
गर्वनिकला वनतां तामपि नानेषां नेकोप्यभिमतो मम सु

इक्ष्वाकवंशेककः क्रियते तस्य किं गुणैः वैश्यो द्वितीयः
पश्चादिश्यैनेज्ञातेश्रुतस्य किं नाभ्यामर्हं कथं दयामात्म
नैकाकिरिपासती तृतीयस्तु रूपवर्णोमेभवतिद्विविधोगुणी
किंतसेवोपनीवेसदरिद्राप्राणविक्रयी एष्वीयतिः स
नाभूतावकथंसांतस्यगेहिनी वन्तव्योऽज्ञानलगोजीवदन्नो
ऽपिमन्तोनमे सविरूपोविकर्मस्थः पतितोवेदवर्जितः
सनेदृश्यतेपुत्रः किंतु तस्मैददासिमां वाणिज्यमाणोध
र्मेसराजाविनाऽरक्षिता खड्गशूराश्चलसंपतेधर्मसूरः प्रश
स्यते खड्गशूरसहस्राणांधर्मशूरोभवेत्पतिः इत्याद्यु
क्ववतीमेतामनामेनःपुत्रिकां विश्राणयत्रस्यैव कन्या ना
घर्वेस भूपतिः द्वितीयेद्विवते वीरः शूराद्विविनिर्गताः
वभ्रतुर्नगरे तत्र वनारोपिसकौतुकः नावज्ञपमकवलो
नामात्रव्यालवारणः भग्नालानोजलेमभ्राणीलायाग
निरगात्मदान् सौम्यधावछ्नाद्दष्टावीरोमत्तमहागजः
नेवापितस्याभिमुखोप्यारदोवक्रयततोऽथ ततः खड्गधर
खेयः मत्तपथेहस्तिवियःमतान् श्रन्यानिवार्यवीनेकोग
जमथापयानतं ललावववक्रं तस्यगर्जतेतोप्रसारितं
पकेनापिग्रहोरेणाभिसकोशेवहेलयापादमथ्येननिर्ग
मारगोपिपत्वावलावं प्रहारंप्रदंदोरूष्टहितीयं तस्य
देनितः स्तौयेनचविक्षिप्तदनयपादाउभावपि ततोमु
क्तरविदलेसपयानममावर नेहस्यविक्रमंतस्यजनाः स
र्वेविस्मये राजामहावराहस्तमुद्राविज्ञेपनेस्मव श्रेण
गुः सगजामृतोस्मायापेरमोपयो वीरावेन्द्रधारापाले
ववारोपितम्मतनुः तत्रव्याघ्रमगकोराश्च मेनोगातनित्र

हक.
अलंका.
३०

301

ति अथावंतपितासिंहाश्रुतवारणाद्विहतः अभ्यापतंत
मेकंवसिंहंखड्गधरोऽग्रमः एकेनतीक्ष्णनिस्त्रिंशाग्रदारे
णद्विराकरोत् द्वितीयेवशूटीवेववरणवामपाणिना अ
मेणापशूनलोमिंहयकारगतंजीविते भाषानेनोवदन्तथ
एवधूटिकेप्ववव एवैकसिंहमेकैकंनप्येवास्फोटयद्धवि
एवंक्रमेणतेगजानःपरषनःषाहकार्वाणैभिः लीलयावहवो
वीरैःसिंहव्याघ्रादयोहताः ततःसविस्मयात्स्वहृःकृताथे
हःसभूमिपः विवेशाखपुरंतेपिवीराःस्वंस्वगृहंययुः सव
राज्ञाप्रवियणाः पुरंअंतोपितल्लणं नेश्रवानापयामा
सनामनंगरतिंसुतं अव्यायतेषावीराणामेकैकस्यप
राक्रमं अवलेद्धौत्तयथाहृष्टं तातुवावानिविस्मितः एवंगु
द्विकभाषास्तावसर्वाणाद्भावपि विशेषाधिनोवरन्नःवेह
पदीनोविक्रमेणान् तोलेयुयरस्यशेषागलितस्थावक्क्षधर
स्यकः सन्नमाणस्यूमस्यवर्णविशुमनमालिनः येनहस्ते
हतस्ताहृग्यःपितासिद्धिवसूवले ष्टटीवायादन्तःसिंहांखेड्ड
नान्याविहतेव ईहग्ःसेवकश्वराजेदोषस्तस्यापाताय
दि अहंतंसेवमनेपोवाकरिष्यामीस्वरवलगान् नहंहगेषु
मनोरथादतेषुविशेषवते दृश्याजातेनसातेनागरतिःपित्रा
ऽस्भूतोनावन्यपापामःकिंद्वीतिमः एवंमनयोक्तःसलज
पोवीरानानायान्यवंतोक्त तमंविशेषान्गतेनायःपरञ्जगः
णकंस्वयं प्रयाणात्रतेतेषांमध्यात्केनसमंमैत्री अ
लपाहकूलपलजाल्लनस्यात्स्यानुकलात्पुमः तस्तुवापहृत
नवंतेषामगणोतामः गणापिनाचिरंकालंराजानेम

मभाषत नैवत्कुर्यामि मैवेदं मनुष्यसंभावितादपामितान् श्री
स्तिवत्तु हि तनैवं प्रामेकेनाप्यनुकूलता नैवेहास्ति विवाः
लोभ्याप्रकाशामप्रकृताश्रयं विद्याधरेमगणोयोस्याविभिः
मोहनिवर्त्यति तस्मान्मामश्वयं नावधीर्वन्तामपीदृह
नेषमलोकं यातानावेन नमनदूरविध्याति पुनर्मोहूर्तिक
स्यास्यवचः सर्वेपितत्रते भद्रपुत्रकजीवसंवीरामभावि
यावधि गतेमासत्रये राजानं धीरं गणकं वनं सागमा
नाययामासत्तामनेगरतिवसः हस्राबाधिकसंधर्या स
केस्मात्रं शतनाल्पः नहपिगणकस्तानुपायकालममंस्
न स्वलीयदिवसंकेनेहिमासावयो गता इतिपावधुनं
राजा गणकं पृष्टुतिस्मसः नाबन्नातिंसितेनोस्त्वासानंग
रतिरानत्तं आश्चागतोत्नरेयेन मातुर्थातं तत्नेतेनहो पुव
मेधास्यिन्याकिंसिदितिराज्ञासंयमरवं यावदद्वाप्तुने
तस्मान्नावस्सादहंशीस्नता आयवन्नेनभ्रमराविवर्णावह
नोत्तुजा हंससंत्रसनोन्नकम्पाभिनीवदिसाहत्म ततःस
मपत्वमौकवन्नपानाहमेनोत्तुवि पूभत्यमानेनःश्राघः
स्पतत्क्वेदमूर्छितः राज्ञीप्रमरतिः सापिप्रमेहपाते
रायथो महाप्रभरणप्तछ्ललामभिभक्तेवंमेजरे मुहा
कुल्पेयरिजनेनेषु वीरीपुः गविष्ठ लक्षसनानेणाइगजा
जीवदन्नयुवावनं वायेप्राशान्त्रिरव्येयाम पुनावसरोत्त
ने प्रतिमतं वयानारीजीवयामिस्त्वामिति यदिविद्या
बलेनेनितजीवयत्तामम रक्ष्यामिनुपमे वेनांविं
मापप्राणजीवितां इतिराज्ञोवचःश्रुत्वानीवदन्नोभिमंत्रि
तैः अभ्युक्षितेनेयेस्ना राजपुत्रीमाप्पीमिमांजगौ । शहाद

वृक·
३०२

हासहसिते कंठकमालाकुलेत्तरालोके चारुदेविक-
रालेसहायंममतक्कृतवति । एवंतेनहुकेनयत्नेजीवद-
त्तेनसाधया बालानुजीवितेप्राप विधानःसेवदत्तहा-
रङ्गापिविधवासिन्या विद्यामेनिष्फलागता नेवनेनो
पहासेनकिंकार्यंजीवितेनमे इत्युक्ताजीवदत्तःसंबोधि
रक्षेत्वंमहासि यावन्मवर्ततेनावद्वरगाङ्गारतीहिवः भो
जीवदत्तमाकार्षीःसाहसंश्रुणुमेवचनं यद्यानंगप्रभा-
नामसविद्याधरकन्यका पितृशापेनमानुष्यमियंनेका
लमागतः मुक्ताचेतानंतपातासलोकंसमनुप्राप्ता न-
हिंध्यवासिनीमेवगवाराधयतांपुनः तत्प्रसादादिमांश
प्यस्यापिविद्याधरीसतीं नचैषास्तिभोगस्यायोग्या-
रात्रेमनवाप्यते इत्युक्तोयंयस्यानवांदिव्यावागिवरामसा
ननःसतापागवात्तांकन्याराजाजहौमुदितं सहावेणिप
पुत्रेत्येत्रयोवीराययागते जीवदत्तेवजातास्तेपगवात्तां
विध्यवासिनीं तपसाराधयामासतस्मेसाप्यादिदेशतं
तप्तानवाहमुविष्ठस्याउवेवंदन्नवीमिते । अस्तिवीरपुरंना
मनगरंतत्रहिमावले विद्याधराधिराजोस्तिसमरोनाम-
तत्रच तस्यानंगवतीदेव्यांतनयानंगप्रभाजनि सारूपयौ
वनोत्सेकानेकान्कंचित्पतिंयदा नमनितदाशुद्धोपिन
शशापतःस्मतां मानुष्यंव्रजनत्रापिनभर्तसहवमाप्स्य-
सि कन्यावधोऽनुयाञ्चानां सत्यानत्रमिहैष्यसि मर्त्येयविरू
साभावीचावद्व्रसिद्धोय्येनपतिः मुनिकन्याभिलाषेण
पापात्मर्त्येवमागतः अतिसंतोमपितांच मर्त्यलोकं
समेष्यति तयानस्यविपोगोत्रभविष्यन्यनानीनया पूर्व

नेमतिनेनाश्रेोक्ता हिमपर्योषितः तेन दृष्टजन्मभोगार्द्दु
ःखं सोऽनुभविष्यति तेऽव्रजन्मन्यस्मिन्नप्यनामपि
जन्मनां दुःखं प्राप्स्यसि विपाकांश्च शोकमनुजेनकृता स
र्वैर्सैव हिमालयेषुः सेपल्कःपामभागतः समपाद्यःपुनः
स्त्रीणां मनोपमेन संगमः न सस्याति पनीं त्वा सबहूं द्राप्य
सिमानुषां अयो चिन्तरेहे सदृश्यद्वहेविरहतो यतः यो याव
न्तमानत्वा पुत्रवरो मदनप्रभः श्रुत्वा समानुषा भूमर्दने
भावे पतित स्त्व ततः सप्राप्ति पुत्रस्तलैाकं पुत्रागता न
भेवपुत्रवेरश्रुतं संप्राप्यस्तुपतिवतं तदैवंपितत्रपामाभू
त्वास्नेगरनिःस्तितो पापास्यपि ग्रानिकटं ज्ञात्वानंगप्रभा
पुनः श्रुतोवीरपुत्रेगत्वा जित्वा नत्येन रक्षणे ज्ञात्वानंसमपि
कैलेन वसितं नाम वाम्युहि इमं च हाणदुःखं च येन हृल्ल
गतेन तेन गतिर्भविष्यत्याकाशे किं वा तेयो भविष्यसि इव
ज्ञापितात्रेकामानस्परी निरोदये सवप्रवृत्तये दिव्यावर्द
हकेरदर्शंच श्रवीर्यापियप्रक्षिप्तामाजी वरत्नोनुताविकः
तत्रसावामतापापयशांतारोषतपक्रमः एवमुक्त्वा स्वः
पुत्रस्य परिभ्रमस्य हिमालयं प्राप वीरपुत्रस्पर्तं सपुत्रं पुत्र
त्रैस्ववं तेन पुत्रजितेनात्रस्पर्शप्राप्तपरिणीयमेः नामनंगप्र
भां भेजे दिव्यां संभोगसंपदं भेजे विकालां स्थितं तत्र सुखं पुरं
समरं वनं जीवदत्तो जन्मगोदेवं तां वानंगप्रभां प्रियां मानुं
लाकंगच्छामः तेपस्तुत्वा विनोदस्यपात् प्राणिनां हि विकु
ष्टापि जन्मभूमिपराप्रिये पतत्कुत्रापवस्त्र प्रासिनागरैतेःस
तुमन्यत सातनंगप्रभा कुसुमाद्रसमतीविज्ञानती श्रपाक
पात्रपासाकमनंगप्रभपानेया जीवदत्तःसतमसामत्या

लोकमवादनवत् दृष्ट्वाग्रस्थमेकंचसर्वेतेराजगादतं
श्रीनानंगप्रभालिप्तमिहविख्यातनामिति ततस्तेनोक्ति
तैत्रैवसोवनीर्यतयासह वकारहावपानादितत्रहिद्याग्र
भावतः ततोनंगप्रभांजीवदक्षोसौविधिवोदितः तास्तु
वावप्रियेकाष्ठ्मधुरंगीयतातया तच्छ्रुत्वागायत्रमादेभे
सामग्रापूर्जितस्तवीति तेनतद्गृत्तशाट्टेनमोत्थ्यनिद्रामगाद्धि
तः नावद्भवलेवस्मश्रीनोनिर्यसोभिलाषुकः राजाह
विवेनामसयातेननेत्थ्यायौ सतेनगीतशाठ्येनश्रुतेन
हरिणोयथा अकष्टोध्यापतन्नवरत्थ्यमनक्षकेवलं शत्रु
नैर्द्वैमाख्यातप्रभोपसपत्सभूपतिः तामनंगप्रभांसत्या
मनंगस्यप्रभामिव ततरात्रौतद्रूपाभ्यांनीतेतस्याविदस्त
नां निर्भिभेदयथाकामंहृदयंमदनःशरैः सापिवीक्ष्य
सहसासभगंप्रुष्टयत्नतः मतिनागोवरेनंगप्रभाद्दाण
मचिंतयत् कोयंकिमयमुत्मग्रप्राणलोमनोभवः किं
स्तेतोगीततनुस्समावस्यानुग्रहोमयि इतिसंचिंत्यप्रह
ष्टसानंमदनमोहिता कान्तंकयंवतेवेदमागतोस्युच्यता
मिति ततोयथागतोयःससर्वेतस्यैशशंसतत् सराजा
तामथाहष्ठत्वांनंदविशेसमे यद्युग्रमास्थितोत्रायमे
षकःकमलानने इतितत्पूर्वंततसंदेयराजगादसा
प्रहविधाधरेवद्यसिद्धश्रीप्रमतिमेम दृष्टमात्रेवतानास्मि
सानुरागाधुनानाथ ततोहियावद्धावःवदीयेनगरंद्र
तं यावद्युत्तुत्तेतनायंतत्रवस्याभिविस्तरं श्रुत्वेतत्रहचौः
राजाप्रतिपन्नतत्थ्यांतिमः त्रैलोकारागसंयापारहर्षदाः
वीरदेव स्थमंकेहरीतिमंगच्छामप्रत्यावंजवात् इत्यनंग

303

प्रभासांतःस्वरासमवितयत् तावत्प्रभसहितोभ्रातृ
रुद्रोदेशांतेनसा सर्वेनापिस्वशापवविप्रादेसहसापयो
नदूरेयाकारणंपृच्छासराजानामभाषत नविप्रापस्यका-
लोयंप्रभुर्देवेषुतेमति देवायत्रैवलेतनश्चाचिंतेनाहेसिसि
ये कोहिनाशीरसच्छायांविधेयोलंगयेत्तति तदेयामः
इत्युक्तांतांसत्याडिननाहिरं श्रेकेहरिवरस्त्रुश्रेराजानंग-
प्रभांडुतं ततोगतिथानेलक्षेवतहोगत्वाजवात्वतः राजा
तरोहस्तरणंसम्मनेपरिभिनंहितः तेनस्वनगरंप्रापसमं-
नःशीघ्रगामिना रथेनरमणीवृत्तः प्रज्ञानादत्रकोन-
कः स्वनामलांछनेनसिंमनेगप्रभयानया सहस्त्रिया
गुरवःतस्यानतोहरिवेगेन्नपः साध्वनंगप्रभान्सैवा
सीव्रस्वरागिनी विस्मयप्रभावंतं सर्वेशापविमो-
हिता श्रद्धांतरेसयोरोहिणीदेशानकेवलं प्रभुरीनदना
नंगप्रभांप्यावस्तमपासि कुसानंगप्रभाकदंबकसावर्क्षो
पिकेतत्र हरवागतापिंवानोनीतोहावपिकेनविन्
इत्युक्तानोवहूरश्रैवलिनकोमनिलचयं गीर्वितंविचिनोति
स्महस्थमानःस्वरागितना ततोवतीर्यविद्यानोवनागतं-
रिवमांदशा मत्वधामनवापस्यतस्पापरमपिकुवितन्
हारर्जनविधेयस्याखासादत्रापिकर्पणंतया खड्गसिद्धस
हलनाधियानंगप्रभामम इत्याक्रंदत्रिराहरोभ्रमने-
क्रमवामवान् ग्रामंतत्रविवेशांकमात्वाहिजस्टहेवसा
गृहीणीतत्रस्वभगामवसावोपवेशपतं श्रासनेप्रियद
त्राणामवीटश्रीचमाहिमान् वीतंतजीवरत्नस्यपादे
तालयतामाहि निराहारस्याविरहाहिनमयत्रपोदशं

ब्रक.
अलंका.
पृ.४

नष्ठुद्धत्वाविस्मितोजीवदत्तोनविमर्षमः इत्यनंगप्रभाया
मार्कीकिमेद्याय्यगोगिनी इतिध्यायोतयादोभुजगन्नद्
त्रभोजनः प्रणतपायज्ञातामत्यंतमुह्यतिस्मसः एवं
शुहिकर्थेवासमतृतोनमनिदिते द्वितीयवापिकथय
त्रियावेङ्कुमेथता तच्छ्रुत्वानमवोचत्साप्रियदत्ताप्रति
श्वेता भर्त्तुर्व्योनमेविज्ञेत्वमेपितुरुत्तेनमदं श्रुत्वाप्त्रस्मा
मानत्यापश्यामिपुरुषान्तरं नवमेनविनोपातिकदा
चिदनिस्थिरुत्वात् नत्वभावेनजामिभूतंभवेचभाव
व सावानंगप्रभानीताराज्ञःहरिवरेणातेन सप्रेतयि
विधेयीगात्रजमार्गीगामिनाजदा गीतमङ्गनोमयानेन
मनामपुरवासिना सावश्राकानानेप्रापुंसहिराजाम
हावलः मापुनस्तमपिमज्ञाउलजातत्यपस्याति एव
इंचदेवीपादानेनत्याप्रेनाहिधायसः नस्याप्रजायांदि
मत्याहेत्यापयोनिकेगतः किंचदेत्यवतेनंनापुप्रभाश्चा
पोमचनेने श्लोभाविदादिनंतत्कथंविस्तजव न
देशमवितयोर्थ्यामोहस्तेहृथवकः पापाद्वेधंसेवे
नेभूयोभूयोनिरःखदं किंचाधनातनवनयापापयात्या
तुत्रया [illegible] इत्युक्ता
सनयासाध्यानत्रज्ञानंगप्रभास्पृहा नत्वापलविरक्ता
सानीवरत्रोजनगारतां यानत्वहृदसमामोहः सनेनां
वानुनामम कामेनपोपमेकस्यसंगमः पुणकर्मभिः
पूर्वेपापवगादेनहः खमापनितंवमे तत्कालनाय
यास्यामितीर्थ्याश्रुतितमन्तरः कोमेनंगप्रभादैतोवे
देगार्थ्यामथेःसह निकोयेनसर्वेहिजगरेतनाहितीयते

इतिपावसवज्ञात्वताक्षत्रस्यापतिशूद्री अथयोगिप्रपद-
त्रायाधार्मिकोतिथिवत्सलः कृतातिथ्यःतेनापित्वा
त्नितोद्रःखमस्त्रमः विप्रस्यतीर्थयात्रायैत्रापाष्ठ्यतां
तुभौ ततःक्रमेणसर्वाणिसुहृतीर्थाणिसोभ्रमत् विसो
ढानेककांतारकष्टोमूलफलाशनः श्रांततीर्थस्थतामे
वस्वयंयेविंध्यवासिनीं तत्रतेपेतपस्तीव्रंनिराहारःकृशा
त्मरे तपस्तस्यावसासाप्ताद्रवाचैवंजमंबिका उत्तिष्ठपुत्र
गृहेह्रिचवारोमामकारणाः पंचमूलवतवेक्ष महोदय
मुक्तास्त्रियः तेचतत्रैवसुविकटवदनाख्यःक्रमोत्रमः ते
गृहंजातगंगायाविदंतेपुलिंगनः तत्रसंतीवधुःक्षा
भिःहृष्टाःस्तुनिकन्यका चापलेखेतिकपिलजडाख्यस्य
घनेहता अन्यैसचसर्वैस्याभवद्धिर्मेदनातरैः कन्याद
मपयात्येतितयोकेतेत्रयोपरे तूष्णीमासंवपासातद-
दाहाहावहल्लत क्षतेतिसवमानानत्मनवापसमाभि
ति तस्तुत्वानिवस्त्राव्यमङ्गंडोहुनिरागमत् तंदृष्ट्वासा
तथानुक्रांततोगुर्वाशाशापमः मनुष्ययोनिंयास्यसि-
सेवंयातीतिलत्पणात् प्रार्थितःसोथशापांतंएवंवानुते
रब्रवीत् यदानंगप्रभाराजसुतापिप्राभिगविनः गता-
वैराग्यवलोकंमात्यावामीतयात्रया तंतविद्याधरेशूलं
प्राप्यैतांहारयिष्यसि ततःप्रामारसिविकल्पवदनस्तमत
मरत् चिराद्वैदेवीमभ्रायपापादस्यादिमोक्षमे तथास्या
श्रामलेखापादजलस्पर्शोयनःकृतः मरदाराभहारोर्थं-
पापमस्पवनेवद् इतियमदृशाद्रूपंशाप्रास्तेनमहाविं-
णा तेषुजातानाम्यचवारःप्रवीरारदिशाणप्रत्ये पंचपुद्दि

अलंका॰
हक॰
वृ॰५
305

कपंट्टहिरण्याभाषाशोयेतोवृक्षधरस्तयः सत्वोपलेकृय
स्त्वेवर्षनुषीज्ञीवट्सकः मेवश्यपानगारश्रोप्रयामाया॰
निर्जपदं स्हागभ्येवनिर्मुक्तः मत्युमोहेनप्राप्तः मया॰
वागयतास्यगतानःशापदत्पश्रुते नसार्यतायीहृदीते
बंधारणोस्तनंत्यत अश्नमोमपभोग्यवयानकेतन्त
क्रदट इत्युक्त्वाधारणोदश्वादेवीनस्यनिरोधदे समस्य
देहयाथवस्थधाधारणयानया शैवदस्वः विरात्यापमस्त्रो
नतेगणोसुमः देवानामपिदेवेनपाणेनखोशईहयाः य
रस्त्रोस्यंगमेनेनतेहत्येधोकागतिः नावस्थनवसानेग
सभाहरिवरेषुरे रोनाहरिवरस्यानःपुराणोप्रायपुष्पे॰
तो सवरामानदेकाग्रमनास्तोहिवानिशो समर्पितिए
समंवाक्येयत्नराज्यमहाभरः पकदानस्यरात्स्वनि
केटेमध्यदेशतः आगाहस्त्वरोनामनाद्रास्ख्यापायवृ
नतः मटवृशोशालस्त्वेनभूमनावायनाग्नेयः संमास्ये
नःपुत्रस्त्रोणस्त्राणावेत्रविथीयते मनतेगश्रभारस्त्रेय
केषप्राप्यकानया स्त्वेत्यपिसपत्नीनांसहस्त्रोयाभव॰
घ्या सवपासाध्नस्यापन्नस्त्रपिश्वारसारोप नाग्रा
वार्यसमानेराप्रभाष्ट्रन्नुरागिणी नसायाष्टरूपत्न्ना॰
ग्यामाहृषःमलोनेरहा माद्राणांपिकामेणकेमप्य
मदनस्यत विनतेवैस्वनंगप्रभासानाप्रेवुमति प्र
सादनाहुवार्येनमुपागादुत्नलालसा सरलांनेवसाम्यं
नमानुरागाज्ञगादतं नगाविनाकृतानाहंस्यानुषा
कामगदणं रानाहरिवरश्रेनदुकानैवतिप्याप्ते न
देहयावगछानोयपवरानानदुयाते प्रातिदेसवयोषा॰

द्विधंतत्ववभूभजा यद्दत्तंनाग्रतत्ष्टेनतत्क्लिवाभरणम
म मयतनतीर्तेयाम्: स्पास्पामोपत्रनिर्भय: पवत्स
तद्देवोत्पन्नोनाग्रभाषोत्पन्नमनान ततः पुत्रमवेदंसाक
लानेमुप्रभाषोया नाग्रावार्यप्रदेवेश्रामहत्त्वमतन्यया
कया ततस्तस्ववनेनोभ्रुपद्माषितधनाद्दिना साकंमात
रगाहृत्पायागाज्ञातोपदेशना आरोवेयायथीलक्ष्मी
त्यक्राराजसुत्रियपुत्र: शोक्तियेवाराङ्गिमायिकी
णांवमलंमनः गत्वावनाग्रावोर्यणेनेनागमभपास
र हृतेसानमगरंप्रापवियोगपुत्रसंहितं तथतत्साहिता
तस्यैतत्सवंसासोपिलक्ष्या ततस्तदेवनेनोभ्रुपद्माषिता
धनाद्दिना तयालक्ष्मणानांतांमन्याभवेतेनततयाणी ता
वतनांमानांवत्रापत्रडानेनगप्रभाषिया राजाहरिवरः सा
भ्रंहस्याग्गोत्सुखःश्रुत्वा ततः समभ्रोमेत्रातंउवाचाश्रा
मपत्रमं देवाकिंपत्रेवासितंपर्यालोचयत्नयं रवड्गविद्या
धरस्तुक्रापतितांतहमेवया उपाश्रितनाकथ्यतस्यास्तैयं
स्पाज्ञयापिप्रभो लवंकेविहृदीनासागतासहत्स्तानि
स्पृहा तणरवायोलाभकतणहृष्णातुरागितः नाग्रावा
पैसानूतंनीतामवतद्वपते सांगीतस्मद्रुदेयातस्यास्थि
नाविभिवश्रूतं तेस्ववदकस्पस्तांभ्रातेनापितत्वग्रदः
विलासिनीहिसर्वस्पसत्योवाद्दाणराशिनी हस्तुतंमः
त्रिणंसोयविरपतितेनात्वम: अचिंतयद्दहोसत्यमुत्तंमे
तयियामुना पर्यंतविरसाकष्टाशन्यदपणाविवर्तिनी
भवास्थितिरिवानित्यसंवयाहिविलासिनी यतितंम
त्तयंतीशुद्धार्थीतोत्कालिनातव प्रातः पतत्यगाथास

ह्रक·
श्लेका·
१०६

306

नमोभुवनदीपव तिसनेषु तिरुद्देगा विभवेषु पिता विना ॥
कार्येषु कानरायेचतेधीमतां जितं जगत् इत्यालोच्य स्वचं-
स्वकामं त्रिएणवचनेन सः सदोरेखेव संतोषं राजाहरिवरोध्य
धात् सापितं भावतीनत्र वियोगदुरनामानि नास्त्रवार्येषु
नायावत्कं विकाले स्थितापुरे नावन्नयापितं तेननास्त्र-
वार्येस्पेदेवनः शूनमदर्शनामध्येन शूनकारेण संगति
तेनशूनस्नाशोधयतो नेगप्रभावतः शूनः सुदर्शनेनात्र-
नास्त्रावार्यो विरेणसः नमोघादिवतिः सीकं नक्रानं गप्र-
भापनं सानदर्शनमेवनप्रसादोगोस्थियन्यति नष्टदा
रधनः सोऽपनास्त्रावार्योपतिष्ठपः वैराग्यानपसेवइजन-
रोगंगानदेयपो सवनेगप्रभातेन शूनकारेण संगाना सु-
दर्शनेननत्रैवनस्यो नवननिविशिया पकदाचपतिस्तस्या-
नहवैः सम्रुदर्शनः शुभिनाविघसर्वेस्वप्रविशुपरजनोङ्गु-
नः ननसाइविणभावाइः स्थितामनुनायिनीं इष्टासुद-
र्शनोवंगप्रभामिदशुवाचसः हिरण्यगुप्तनामाधः सुह-
केष्ठिमहाधनः ननसकाशाइणं किंचिदेवयमस्तायाय-
मेह इसुकोदेवदनयोः स्तगैवनयामधीः श्रणं हिरण्य-
गुप्तं नवणिक्तनखमपाचन सवानंगप्रभां हष्टावणिकल-
सिवतेनदा श्रनोन्यसाभिलाषोनैवभुवनहृभावविपि ३
वाम्यैवेचवणिकं सुदर्शनमाहरतान् आनंदोस्य हिरण्य-
वामघदेवनभृत्यनां नसुनानाभ्यां हर्षभावमुपलक्ष्यनयोः
हृदयाः सदर्शनोत्रवणोत्रादं भोजनेनपयदुस्थितः वणिक-
निललेनावारीवंदिवहणिनामसगो भंक्रांश्रयमसमाकं
एकादिगृहमागता इसुक्रांतेननसीमांसवधूवाकितवो

पिमव् सचानंगप्रभागुरोःपपावभंतंवाणिक तत्र
वेकान्यासाकंपानादायादिनिर्वेति श्रुतकिंतेपिनतया
तमन्मरविलासया स्मरेणतःसतस्याश्वनिर्गमंप्रतिमा
लयत् बहिःस्थितःसंतद्वौगुविनयेविनेलतः भुक्त्वा
रहभतांसातेनिर्यातेनवाणिदिना तत्रापाकिमेहाया
यिकेयतेनगम्यतामिति सोतःस्थितानतिर्यातावपस्या
सीतिसोब्रवीत् दक्षापावस्थहारोत्तैनतद्भेयातिरकाल्प
त ततःस्वदर्शनोगताडःखितःसत्वचिंतयत् कथमेव
णिजादारामित्रेणाप्यमुनात्यन्ताः इहेदपतनंवामेतया
पफलमीदृशं पत्नयाहृतमन्यस्यतरन्येनहृतंमम उ
पायाभिःकिंतदन्यसेकोपाईयत्नवकमेस नष्टिनामितपेन
साप्तनर्ममपराभवः इत्यालोच्यक्रुधंधकागतावावि
विकाश्रमं सूतकावेसवारणेभवत्कृदिव्यतापसः सा
वहूपायिकंप्राप्यप्रियंतंवाणिजंपतिः रेमेनंगप्रभाष्यं
गेहव्यास्त्रख्यामिवागता क्रमेणतस्यवासासुहृताणिजो
विपुलश्रियः स्वामिनीसानुरागस्यप्राणोन्निर्पिथतेषि
पि राजात्रवीरबाहुश्चतत्रस्यामेकसुंदरी द्रुग्गपिथर्म
मर्पादांचदत्तैवजदावतां दिनेश्चतद्वायेःसोभृद्वणिग
ल्पीभवइतः स्नायतिश्रीडलसोपगृहंबंधकायिनि
ते ततःस्ववर्णिसुस्याचोदीपमेसभतभांडकः द्विसष्पु
प्रःसवणिकतास्थितोभूद्वाणिजया विषेगाभीत्याचाद
यतामनंगप्रभांसह वजेन्यास्थिकमात्यामसश्रागमनपुरं
पुरं तत्रसागरवीरारव्यापापयोधीवराधिपः नगरे
बोधितिकटेतसैकोमिलितोभवत् तेनाहिनीविना

बु.क.
अलका.
३०१
307

सार्कसोथगात्वांबुधेत्लटं तच्छोकिंनेयानपात्रमारुरोह
प्रियासबः ततोस्मौ यानपात्रेण तेन पारावग्रयातिसः स
मुद्रसागरवीरेणास्मिनातिकनिविस्तीर्णोक एतस्मिंदिवसे
नावत्तुलहितृहिलोचनः उग्रसेहारमधप्तः कालमेघः
समापेदो समस्तलवर्षधारेणवायुनावलिनाहतं ततो
मग्निवसारेभेयानपात्रेनह्मिष मृत्काङ्क्षेयपरिजनेनमतो
मध्यस्वस्तके भज्यमानेप्रवहणेकल्याणवर्ङ्गाश्रीपकः वा
णीहितृणगन्धः सहृष्टानंगप्रभाप्रवे सातियेत्रसमि
मकाविनेपात्मानमंबुधौ गत्वावसाह्मविदेपाकंवित
प्रपसेदेवतः वणिकपवहणेमेकांताखालंब्यरुरोहसः
हाप्यनंगप्रभारत्नावईफलहकोत्करे ततेसागरवीरे
णकमिस्वायरोप्यत क्षपेवाहनाततेत्रेवभीतामायास
यस्सतं स्नवमानोयप्याविह्नोबद्धभ्यांतलसमाप्तियतू त
णात्सवहनेभगेनप्राभ्रमभवत्रमः सायोप्रमृतंतकोय
सत्तलोधृसमितोंयधिः सवाहृतः प्रवहणेपंचाहे
नातिलेरितं हिराण्यपुराममाहे जलदेवाहृणेक्षुतः
प्रतीयेनेटसोम्याप्रियाविरहहृःविताः श्रुशाकपनिकारे
वमवाविधिमवेह्नि गत्वाप्तानेःस्वनगरंवद्धश्रीरायार
पोध्रतिं हिराण्यपुरमोप्युपेत्मात्तयाच्योत्तस्तनिर्हृतः सा
नतंगप्रभैकादाविन्नेफलहकास्थिता तेनसागरवीरे
णाप्यपितभवोनदीमत्वं तत्राभ्युपस्थितेनाभूद्रीवरेहेण
तेनसा तत्समानव्रवेनामृतगरंभवनंतिजं तत्राजस
मर्थापंवीरंप्राणप्रदापिने सुपावनंसपंचविविंता
तारियापितं तेनवरकेसामंतापहारदापितिंमतिं त

शैवालितवारिरिवानिस्तेजत्वमवेक्ष्यत ततः कैवर्तपति
नातेन साकमुद्वासमा तेहेपमन्धपभंजनानातत्समक्षमाचर
दर्पिता पकदामाग्रस्तांसामपश्यत्रूपयानया यातं
विनयधर्माच्यंभक्षंत्वयिपुत्रि किं ह्यलक्षणतीर्थेवन
गुप्तमजगात्समा हर्षिनाकृष्टविन्तासांभजसागरपितामि
ति सबाभिनं यत्स्वल्लामाकाशपतिनामिव शुद्धोवास
नसामहवे गहहैत्रेलोवास्तुंस्री सोत्थसागरवीरस्त्वाभुदाका
पितातांप्रियां सुझ्मसर्वतंत्रभत्यांत्लपसाहरनिमनं
मस्यायत्कथ्येसाधू त्तुः त्वंत्तस्यात्मयाविधं कराशवंकेला
हृषणाविधायपीडितांगमः सद्गालंकाप्रभातेनकर्मांविज
यवर्मणा बुद्धाबन्धपमायातेनरहर्षीनजवद्दलान् श्राह
रोहान्तसानंगमभाहर्म्यतलंतदा हृष्टेवसांतराजावंतया
भूरहणागायथा हृदाराजकेरणस्पंहस्त्यारोहमभाष
न भोहस्त्यारोहनैवाहमाहूतराजात्वहस्तिनं तदारोह
यमामवदीत्तेनवाक्यपमावं तक्षुत्वारोहवेनासिराजा
ननाविलोकिनि राजास्वर्णलतांसितोदिवः कांतिमिवक
नां पिवंश्चनामत्प्रेनवकरोऽस्वबवद्धा स्पृशः तत्याश्रि
वहराशीहस्त्याहेद्रुवावसः नीतीकेरेणंनिकटंभूपया
त्यामनोरथं प्रारोपयेक्षवदनांयतामत्राविलंबितं ह
निरातोऽदिनेतेनहस्त्यारोहनवेविता अथस्यात्तस्यहर्म्य
स्यनत्वाणंसाकेरणेना हृष्टानानिकटंप्रामांराज्ञासांग
रवर्मणा उत्संगेनस्यसानंगप्रभात्मानमपातयत् का
होसमर्तविहृदकैषाभर्तृबुत्समता हातस्यापिलस्यायेन
हर्षितोऽन्यविपर्ययः निमानभीतेवचसाकंदीनेत्यम

बुक
अलंका
२.८

308

गृहीत्‌ तत्सर्वाण्यस्तमित्कांगसोपि पापपरांमुखं गुरुणा
समर्पितात्मानं परित्रुवन्तलालसां तोमराजा गृहीत्वैव
नगामागुरुसंदिहं तवतोरंक्रमूत्रातांतंनेरेवशुवंरागना
सदकारमहादेवीप्रवेशयांतःपुरेतत्‌पः गुणगणान्विताप्येत
मेतत्पत्नीप्रवासमः वरिविजयवर्म्मप्ररराजभवनपानतेय
त्‌ गुहेवनभस्मानशरीरमपरांमवः तमुराविश्वदेवे
हिस्रोनिमित्तं पराभवं किमेतत्पापवराकात्तेभजामानेरि
तोरितं इत्येववमुरस्तेभिः सतीत्वेभृत्सगालयं सापाने
गप्रभातस्मिं राजिसागरवर्म्मणि नदीव सागरस्यार्य्यवदं
यानपगामिनी भवितव्यवलात्केनेतेनपत्न्याह्नतापि
तां सोपि तत्फलं प्राप्तं नयामेनेष्टकार्य्यपा विनेस्त्रत
स्याहीसराज्ञासागरवर्म्मणा दृष्टेनेनगुमाभर्म्भकाले
वस्तुपुत्रवत्ने नाम्नासमुद्रवर्म्माणंतेसराज्ञापितागरी
बुं वकभविहितेलागविश्वजन्मसेहात्सवः राजावरा
लस्याख्यांस्तनामारहूतिस्मसः कृतेनाह्यतन्मेवपुत्रायाः
वर्जितोगुणैः समुद्रवर्म्मणे राज्यं निजं दत्वात्मभूपतिः
सोपिप्राप्यैवतद्राज्यमाजन्मोवरधर्म्मवित्‌ समुद्रवर्म्मापि
तं पुण्येनलं विजितपदं अनुजानीहि मां तात दिशोजे
तुं ब्रजाम्यहं आज्ञतोगुरुणा तिर्भुमेनितः क्रोधवइवामियः
धर्म्मार्कीर्त्तिकविमासावलक्ष्मीविक्रमसरीभुजां पाजित्वापव
रापाणि निजबाहुबलार्ज्जिता किंतेषां तातराज्ञस्तेवस्त्र
गामभिश्रुतेपि स्वपत्नीमेवबाहुंरंति मार्ज्जार इलोलुपाः
इत्युविवाल्लतेनेत्योपिताज्ञसामाग्ररवर्म्मणा नुनत्पुत्रराज्यं
तेनत्रावलेषु प्रसाध्य नान्यप्राप्यमकीर्तिर्वा प्रजायर्म्मेणा

प्राप्तः अनेनैवत्ववशात्किंतांगृह्णराज्ञोनविग्रहः व
त्सयद्यपिशूरत्वैस्त्वमस्तिचमेवहु नथापिनैवविम्बा
सोऽज्ञयः श्रीखण्डलाघवेन इत्यादिप्रियश्लोकोभाषितमेव
तोषयन्नतः समुद्रवर्मासप्तयौतैन्नधीदिग्जिगीषया
क्रमेणाववृदिशोजित्वा स्थापयित्वावशोऽत्यजान् प्राप्तः
स्वस्थमेमातिराजयोनगरेनिजे तदपिश्रोमहारवैन्द्रैः
नानादेशाभवेश्वमः चरणोद्भूत्पामासयाणनः परि
तुष्टयोः तदाजयावदंडैोतामनापिश्योश्रयाः महा
दानानिह्वस्थद्वेमवरतमयानिसः ततोवहनत्यार्थि
भोमस्त्रेभ्यश्रवर्षेसः एकोदरिद्रश्लोबयथाभूद
शीवर्जितः तद्वद्भृत्यमाहात्म्यमासनः क्लेनदृशितौ
राज्ञासागरवर्मासमेवंगाश्रभागतः उक्तवेनवनीत्वातो
द्वाविल्यतिसत्यं सुधैसमुद्रवर्माणमेवोचवंशेत्रिसं
वित्यौ यन्मयापुत्रकर्तव्यकृतंयदहत्कानि भुक्तंरा
ज्यहाविंदृष्टयेभ्योवयराभवः इदृलेवात्रमास्वात्पनंकि
मन्यन्नाश्रमालिमे तदाश्रयाश्रयद्दतीश्वेषावतौश्रियनै
पुनः विरम्धोरश्रीवेश्मिकिमद्यापिशदेनव इत्येवेषार
तदापयपकरोमूलेवेगीनिमे इत्युक्तासमन्तेनिश्चत्यापि
नसिन्धमः कृती यथोसागरवर्मायश्रियागंश्रियपास
द तमतुवद्यापितंरसचामानिजेपुत्रे समुद्रवर्मास्वरा
ज्यंयथाविधिप्राघात्तसः राजासागरवर्मापितानंगाश्रम
यातः प्रयाचितमसादेवंमृषध्वजमतोषयत् सवशेत
गुद्वाचेवंत्रिगुणात्रिविनिर्गागादपै तस्ताम्मितेसभार्ययातप
मालस्पिक्षणा यत्नातंगमाश्रमाहंचपुर्वाविधायथाश्रमो

मापत्तयाविजं लोपान पुत्रगामिष्यथः नत्रुत्वा समवृत्त
येराज्ञानेगश्चभाष्यसा नहृतलोकमनपश्चानेत्राणोयम
योन्नतः नतश्रुत्वपतिंतेमाहृष्टानंगप्रभाष्यथान्त श्रा
पंत्तुममपाजानि कृत्वान्नेपानस्तताधना श्रीहविद्याध
रेन्द्रसमतमरस्यात्मसंभवा पत्नानंगप्रभानामपुत्रवी
रपुराभिधे पितस्यापादिदागत्यविद्याश्चंश्चेनमानुषी
भूत्वाविद्याधरीभावंसाद्रदृष्ट्यसरस्मात्मनः इदानींवप्र
वुडाहंदृतिपावसुवक्तिमा नभस्तोवनताराजसमवस्त
स्मिनाशिवः नमस्कृतः सतेनापराजामामागरवर्मणा उ
वाच्यापदपतिंतांतामनंगप्रभोसृतां पहित्रविशुद्धाणे
नाविद्यामायस्ततेगतः तपाहृजन्मतःसविहिभुक्तमेर
कचजन्मानि इसमक्रोतस्मांगमामोप्यविद्याधरेषुनर्दद्वा
ततः सागरवर्माणं राजानेतमभाषत भवोविद्याधरा
धीशोमद्वत्प्रभोसतकः गुहृतलमवोनामसुतानंगप्र
भस्मम पद्मयापूर्वमेवतवेरस्तेस्तैरपावत नवतेषां
कमप्यश्चद्रतीरंद्रपतापिता ततस्तगणेमेनेषाववपस्तु
स्तेनपाविता विधियोगाश्चनततदाहमणंगीकृतानन
या मर्त्यलोकामयायाम्यास्तेनपायाममहामहं शृपामि
मर्त्यलोकेपिभार्येपमितिरूपतिस्ता संकल्पात्तदृषेपा
तावदहंगोतिनिपति योगेनहातनृसस्कानतोवेद्या
धरेत्वया ततस्तमानुषोजातो जाताभार्यतवाप्यसौ
शुभाक्षुनामिदानीं स्वलोकं पुत्रं वांमिष्यः ॥ इतिस
मेरामसतकः स्मरनत्तागतिस्तांतनप्रपागजले मुक्कासा
गरवर्मावभूवमस्तनप्रभः सद्यः । सापुनरपिगतविद्या

शीमानंगनेप्रभापित्रैनेव देहेनात्यद्बभौज्ञातविद्या
धरेजगिति । सानंदोमदनप्रभाःसचततःसावाप्यानं
गप्रभा दिव्यात्मोत्यवपुर्विलोकनलज्जाछन्नरागाबु
भौ । सश्रीमंसवसमुद्विद्याधरपतिःसर्वैसहतत्पत्याचे
नगम्नवीरपुरंसहैवकिलतेनैव्याधरेन्द्रसुरं । समस्मम
देयथाविधिमिन्नामनंगप्रभां स्वैस्वमदनप्रभपुरवरवधू
मनंददौ । सचतापितयाप्रापपत्यासममभ्येत्यपाश्रीतया
नगातमदनप्रभास्तपुरमचवासीन्महावे । इत्यंवृत्तं
यविपाकवशेनदिव्याशापच्युतामवतंदेवमनुलोके
भुक्त्वाफलंतदविनंचनिजंगतिंतेषुसीतिमनसृष्टतेन
पुनःप्रयांति । इतिसकर्णनरवाहनदत्तःसचिवास
विवाहितप्रायपोगोमुखोक्तः सालंकारवतीकस्तितोषचवं
क्रेनपुनःश्रुदिनकृत्यं ॥ ॥ ॥ इतिमहाकविश्रीभट
श्रीसोमदेवविरचिते अलंकारवतीलंबके द्विती
यस्तरंगः ॥ ॥ आदितद्वापंचाशः
ततोत्येद्युरलंकारवतीपार्श्वस्थितंसखा नरवाहनद
त्तंतंमरुभूतिर्विज्ञपत् ममपपश्यवराकोयंदेवकार
पेटिकस्तव वर्मायद्वैकवसनोजरठःकृशधूसरः सिं
हद्वारिस्वितोद्योर्जानिवानान्तपोवा नचलत्यचलतमा
सात्किमयापिप्रसीदति कालेदद्भवंवर्द्धत्वमकालेव
दुनायिकिं नयावर्त्मपत्तैनमनावदस्यकृपांकुरु नं
श्रुत्वागोमुखोघादीसाधूक्तंमरुभूतिना किंमनन्नवरा
कैतावदेवात्रकश्चन अपेकावचदूर्ध्वोहिमायप्रयमवि
प्राप्यैनः नाबद्धानप्रभागोविन्दालंनप्राक्तोतिनप्रभुः

बृक.
अलंका.
३१०

310

परिक्षीणेपुनः प्राप्ते वार्यमाणोपिपत्निनः ईश्वरः प्रद
दात्येव धर्मायत्तमिदं किल तथा च लक्षदत्तस्य राज्ञः का
र्पटिकस्य च लब्धलक्षस्यैवैतां कथामाश्चर्यां तिमे श्रृणु
अभूल्लक्षपुरं नाम नगरं भूतले तत्राभूल्लक्षदत्ताख्यो
राजा राज्ञामग्रणीस्त्वयः लक्षादूनं न दत्तं स जानाति स्म
कस्मैचिदर्थिने संभाषे पद्यस्मै ददौ लक्षाणि पंच सः तस्ये
द्वारे स तत्पुनः निर्वारि पंचकावनं लब्धलक्ष इति ख्यातः
नाम तस्या तपवनत् तस्यैकोलम्बदण्डांका सिंहद्वारे दिवा
निशं तस्यैकार्पटिकः चर्मखड्गैककालिकसेवकः स निव
द्धजटः शीतेवर्षे ग्रीष्मे जपेपिवा न चचालततः सिंहद्वारा
ज्जावत्स्थितं तथातत्र चिरं तस्य तिष्ठतः क्लेशापतिनः न
स राजा ददौ किंचिद्विज्ञातापि समक्षतोपि सन् अथैकदा सन्ध्य
ति जगामाखेटका टवीं स चतं लगुडं बिभ्रद्वन्त्कार्पटि
कोपयौ तत्र तस्यैत्य स सवाह्न नस्य सपत्नि नः आखा
टवराहाहरिणं बाणवर्षेनतिष्ठतः अग्रतः सारकारी स
कार्पटिकएककः जघान लगुडेनैव वराहान्हरिणांश्च
बहून् सच्ची विक्रमं तस्य विभ्रम्प्रराकियावतं इतिच
यौसराजां न न तस्मै किंचिद्दत्तवान् कृतात्वः सनग
रं स स्वरावासा विशात्स्वयः स च कार्पटिकः तस्यैव सिंहद्वा
रे सपूर्ववत् कदाचित्सैव सीमांतगोत्रजा वतपायसः
स्सरद्ग्रोयेराजा प्रेदेवास्याभवत्महत् तत्रपुरे सा
मसाग्रे राजा कार्पटिको बहून् इष्टवादरवंशाग्र मद्दा
रैस्वधीन्यरान् जितशत्रुः सराजावतिनं तस्यापेपोपुरं
नचतस्मैददौ किंचिद्विरपि हृष्टपराक्रमः एवं कार्पटिकः

स्याचलत्तदत्तस्यतिष्ठतः व्यतीषुःपंचवर्षाणितस्यक
द्वेनजीवितः पश्चादेकस्मात्मेकदादैवयोगतः सं
राजाज्ञातकारणोलक्षदत्तोभ्यविंनयत् मायाम्यस्
मयादत्तंपरित्यक्तस्यकिंचन तद्गुणाकिंविदेत्यसेद
ज्ञापयप्रणामिहूर्तकिं किंनामास्यवराकस्य स्वत्तःपापम
येनवा किंदत्तानितवाशामिलक्षीरयाभिदर्शितं इत्या
लोच्यस्मःस्वैरभांडागारंप्रविश्यपसः तेनैवरत्नेमातलं
गंसमुद्गकमिवव्यथात् यकारसर्वस्यानेवसविधाना
दादिसभां तत्रचप्रविशत्सर्वैसोरसामंतमंत्रिणः तत्र
यैवप्रविष्टंतराजाकार्पटिकंस्वयं इतोनिकटमीदीनि
तगादास्त्रिग्धपाणिना ततःकार्पटिकःश्रुत्वालक्षदत्तः
प्रहर्षवान् अग्रेसविधमागत्यराज्ञःतस्योपविष्टवान्
ततस्तमवदद्राजा इहकिंचित्स्यभाषितं तवाकर्णय
यावेतंमार्गेकार्पटिकोऽयमतः शृणुतिसुर्णमेघाभ्रंशी
तीसेदतिःसमुद्रमिव लक्षीश्वतस्य उतलावतमार्गे
पिनायाति । अत्रैवतत्यायपिनावश्यमत्ततःसभूप
तिः समुद्रपूर्णतसैतमातलंगफलंददौ यसतद्यानि
राजायंराशिदंइयस्यकंनाति श्रोतपकार्पटिकतेषयस्या
क्षयेवमाददात् मातलंगमिदंदत्तंतवसेनातेनप्रभूतता
कस्यहदोम्यभक्तानांप्रायोयानिपलायतां इतिसर्वेप्य
तहष्टानत्रास्यानेविषादिनः अत्रानपरमार्थवानेवम्
श्रुपरस्परं सततकार्पटिकोमातलंगमादायतिर्येयो अ
यथैवाग्रतत्रस्यभित्त्वेरकोविषीदतः सराजवंदिनामा
तंदत्काशात्स्वकमग्रहीत् तस्मात्कार्पटिकात्मातलंगंद

हक॰
अलंका॰
३॥

३।

ष्टानतोरमं प्रविश्यपवसभिद्वसत्त्वद्दाहिफलमदाक
यत् राजावृत्तत्परिज्ञायश्रमणोहृष्टातिस्मतं मातुल
गेऽनुतदृदंभद्रंतभवतामिति ततःकार्पटिकेसोसेनदा
तांसघाघ्रांसननत् अथराजाविप्रापसञ्चविसिमनस्वबभूव
सः अहोश्रुयामितदीर्णांपायेनेस्येति चिंतयन् स्वीक्रु
त्यमातुलंगतद्रुस्यायास्याननः स्वयमन् वकमदिन
कर्तव्यंलतद्वःसभूपतिः सोपिकार्पटिकोगत्वासिंह
द्वारेयथास्थितः कृतभोजनपानादिराक्षीगृहिकोयथा
दिकः द्वितीयेह्निराजाचसर्वेस्याणेनयेवनत् विद
धेनद्रमर्दैवसपोरःप्राविशास्तुरः तद्वत्कार्पटिकेनेवप्र
विष्टसोयभूपतिं सोपिकार्पटिकोगत्वाप्युपावेशयदं
तिके पार्श्वपितावभूपोपिनामेवार्थोप्रसादनः शुद्धर
तंदृष्टानेस्मिमातुलंगतेदवसः अहोहितीयेदिवसेत
त्रोस्माप्रहराःअथुः किंतावदेनदिप्यचसर्वेदस्युःसवि
स्मयः सचकार्पटिकोविप्रोहल्लेसुत्वातनफलं प्रवि
श्यपवलपस्यार्णहृष्टकामोमहीपतिं सहष्टामातुलंगं
तंचद्वेकार्पटिकास्ततः श्रादेशाऽननामेदेदत्वासेवद्वपो
युगं वस्त्रयुग्मेनतत्कोतेनेनकार्पटिकात्फलं प्रविश्य
चलपास्याणंप्रादनसोलपायतन् मातुलंगदत्तावादे
तेनोत्पन्नाभक्तंनिजं परिज्ञायचतद्वाताफलंसविशपा
यिपः उत्पत्नवेन्मकोवावत्कार्पटिकादिति अथादरा
निनाद्यापितद्दीनंस्पेदृग्वीनं इत्यनःचिंतयनोस्यरा
जाभूद्विस्मनाभरद्यां ततस्यैमातुलंगंतं शद्दीनास्याननत
प्रवः सोयकार्पटिकोवस्त्रयुग्मंप्रापयपणायथो चके

भोजनपानादिविक्रीयकं वणारकं द्वितीयं च हियाह्ना
त्वा तामसेहेत्यथ तस: ततः स्तोये पि दिने सवास्यागम
पार्थिवः अथागमैश्रवसर्वस्व प्रविवेशागतजनैः तेसम्प्र
विष्टाय वनमातङ्गं तथैव सः भूयोप्याह प्रतामायां
मातापिता बालपोरदे विस्मितेषु पसर्वेषु सोपि कार्पटिको
बहिः गत्वा राजविलासिन्येतदाह हीजभूरकं मानसे
राजसंमाननक्रुवल्लीव जंगमा जातश्रूपंदे शोपुण्यमिवा
ग्रफलस्य बकं मातैस्मै राजसंमाननक्रुवल्लीवजंगमा
जातश्रूपंदे शोपुण्यमिवाग्रफलस्य बकं ततस्य विक्रीयतः
दद्तस्यै कार्पटिकः सत्वं विलासिन्यपि सादरं प्रवि
वेश्यांतिकं तदातस्मै वस्त्रलरम्यां तं मातङ्गमढौकयत्
सोपि तस्य भिन्नाय तांपयस्तु तदागमं ततोजगादसादरं
मितं कार्पटिकेनमे तत्तु त्रासोत्स्यों दयोल्लस्यासोपार
पितोगितः मंदपुण्योन यो वेत्ति मत्यसादस्मविष्कलं
मामिवैनास्यायांति महारत्नान्यमीहिति इति व्याहाय्य
ह्रीतात स्यायपि वाव रादितं मातङ्गंगमत्रस्याय बकं भू
पतिराह्निकं चतुर्थीह्निवसोकार्षीद्दास्यागणं तथैव तः
त् प्रुपीतैवेव तत्सर्वेसामंतत्मविवादिभिः ततस्तत्रतमा
यातं भूयः कार्पटिकं नृपः उपवेश्यप्रागतः प्रागवन्त्तामा
सामप्रापयत् दृष्ट्वा च मातङ्गं तं तस्मै तत्बहु तोरके तं
तस्य स्तार्थमसमाह द्वियाश्रुत्वा तितंभुवि पिधानं मोयिभ
त्वा सुत समाद्रत्नानि षिद्रः भोमपोनितद्धस्यागणमहार्षो
एणिबद्धाणिव तानि दृष्ट्वा सर्वं स्वयं परमार्थमजानतो द्ध
हृदयाभरमो भूपः प्रामादस्तोहृपाः प्रभो पतत्कुष्टुनाववीदा

वृक॰
श्लोक॰
३१२

३१२

ज्ञामयाशुज्ञानयाल्वयं दर्शनेश्रीरराज्यस्याकेनवेत्ति
परीक्षितः मायांतश्चश्चहंतस्यश्राज्ञःप्राप्तेस्यैयावत ते
नैवदर्शनेलभ्यातद्दत्तमेतस्यसाधनं इत्युक्ताश्रीणिरत्नानि
ग्रामांहत्वाशुकोषतं दत्वातकारसामेतसतंकार्पटिके
प्रभुः उत्तस्योवतनःस्नानमानानास्मनवत्तनात् ययौ
कार्पटिकःसोपिहत्वार्थेवमतिनिजं यवंयावत्तयायं
तोस्त्वदत्तावत्तलभ्यते प्रभुःप्रसादोमत्येनहृतेःकष्टः
ग्रामेनपि इत्याख्यायकथामेतांमेविशुद्धःसगोमुखः
नरवाहनदत्तंतंजगादस्वप्रभुंपुनः तेस्वजानेनेनस्यत्र
नेकार्पटिकसत्त वृत्तःकापदेयाघापिपेननास्यप्रसीद
ति श्रुत्वैतनदेवशुवदवोहंतसाधिसुदीर्यच तस्मैकार्प
टिकाख्यायनिजकार्पटिकायसः वत्सेश्वरसुतःसयः
प्रददौग्राममंचयं दत्स्याश्वेहेमकोटिंचसहस्राभरणा
निसः तदेवराजसहृष्टाःसोपिकार्पटिकःकृती कृतः
हेमत्वरीवोरश्मोसेवाफलाकुलः यवंस्थितस्यतस्या
त्र जातसेवार्थमाययो नरवाहनदत्तस्यदाक्षिणात्योत्र
वाहितः घलेवभाद्रनामावसवीरस्त्वंविजित्वमनु कौ
न्याकृष्टत्वेवोहांगारेदेवसमाश्रितः यदात्यदंवेदेव
स्यपदातिनवलांक्षितं गजवाजिरथौर्भोगसंगतानां
वेष्टुनः विद्याधरेन्द्रनायमास्तु यतेभाविनीप्रभोः दिने
दिनेनयोग्यानंदीयनेत्वद्वेषमम यवमुक्तवतेतस्मैतान्किं
लानलीलनजसे नरवाहनदत्तस्तांददौहयविप्रभाहवे त
स्यसंगावर्वाक्तिमतोगोमुखोदेवमेवतुः अवंतमेवंविधांद्र
तांनयायावसुद्यतीकथां । प्रसोहहविक्रमविक्रमसंगात्

पुरवरं समवसत् तत्र विक्रमसेनो गाम्भीर्यो बभूवल्पतिः प्रता
पेसंक्रान्तणापस्यानत्रदेवेनपशालिनः धर्मैवसतता
नाक्रीनत्तसीमरगयादिषु तस्मिंवर्णनिकुलयोगाग्तः स
गुणविख्यातिः मायकेषुविवारस्त्रुगेषुमप्रुवदत
नू तस्यवीरवरोनामसूरोमालवदेशजः स्वाकृतिः
वावयोःराज्ञोविप्रःसेवार्थमेकदा यस्यधर्मवतीनाम
भार्याभीरवतीसुता पुत्रःसत्त्ववरस्त्वेतित्रियंपरिवरो
गृहे सेवामपरिकरस्येत्यत्रयंकराक्रपाणिना मार्गेण
यतलैःतस्मिंवर्मान्यस्मिंकरदर्शनं इयंप्रत्येपरिकरंस्त्र
प्रेयरसर्वंपेसमम् अत्यहं स्वपतेनत्तमादीनारपानपंवः
कं राजात्वसदैवतसेत्सत्रिंतंलविनोऽजसे मयपार्श्व
तावदेनस्यप्रकर्षमितिचिंतयन् दत्तोवतस्यवांस
स्वालितासिंतेलपः उपार्दिपाइदीनारैः किंहित्र
वसोपि सवीरवरस्तेषांदीनाराणांदिनेदिने पानं
स्नेभार्यायाभोजनादिकृतीददौ शतेनवस्त्रमा
ल्यादिकीणासशतेपुनः स्नानार्थमिहदीनारमर्च
नार्थमकल्पयत् द्विजातिकृपणान्धेभ्योददावन्यशु
तस्य यं एवंसविचित्तुपकृसम नित्यंचेग्राशनीमयि तस्यो
वस्तुर्वमप्याहं सिंहद्वारेस्य भूपतेः कृत्वाङ्गिकादिवा
गत्यत्तैवासीत्त्रिशूणपतिः यतांतहिनचर्योत्रविशंवा
त्यवेदयत् राजात्तमैनतनस्पृहासंतोश्रागच्छवर्तयत
सोपिवीरवरस्तत्रगतस्तस्योदिवानिशं स्नानादिस
मयंमुक्ताधारेसिंहद्वारस्थःप्रत्यहः अथात्रतंवीरवरंजेतंय
स्फुत्रिरायपै सूरपत्नायानिलयोगासितोभ्रीविमायमः

बृह. अलंका. ३१२

३१३

नदाववर्षिनिचनेवोराधाराशरावलीलोः अमवीरवर ः
सिंहद्वारस्तंभइवालनत् राजाविक्रमतुंगश्चप्रासादाद्दी
क्षतेनतथा आरुरोहसजितम्रप्रासादंतेनतनौनिंगिरा सिंह
द्वारस्थपोमेवसंतुथीवर्षतीदृशी इतिप्राव्रवसक्षान्ना
विविनयतिश्रुमिभ्रत् तच्छ्रुत्वाहंस्थितोप्रेतिसोपिवीर
वरोभ्याधात् अहोधयंमहासत्वोममहत्पदमर्हति नात
वदः स्वामिकहरणेंरुदतीमच्छ्रृणोमिस्त्रियं दुःखितोमे
नराहेतिनेरेषाकातुरोतिति इत्यालोच्यावदवीराजा सः
तंवीरवरंनदा भोवीरवरकाष्ययनदूरेरोदितिसोच्यए
वैषाकिंदुःखमस्याश्चविज्ञातव्यमित्युक्त्वा तच्छ्रुत्वासनत्
थेत्युक्त्वाकंगंतुंप्रववृतेततः पुनश्चकरतलोवीरवरोवद्धा
ड्डिथेनुकः दृष्ट्वातंप्रस्थितंमेघेज्वलद्विद्युत्तारशी धा
रानिमात्नंसंकइवीरोहोरथोसकोपनकः दृष्ट्वातंप्रस्थितमेके
प्रासादस्थस्यचोनः अलंवीनःखड्गमार्गेणप्रनस्थितोपि
भूमिपः सर्वान्नंसंचिंत्यतिंतपुसावागतभूपतिः गत्वा
बहिःपुरादेकंप्राप्यवीरवरःसरः ददर्शनाथादीनांपालो
दाश्रुतत्पक्षावपाकयं वत्यामीत्यवनतमध्येहरंतीमसौ
ददर्शतां कातंशोचसिकंनाथमितिपृष्टावतेनसा उः
खाचपुत्रमामेतांविद्धिवीरवरादितं तस्याविक्रमतुंगो
मेराजानाथोयधार्मिकः सस्तस्यभाविनातस्यत्तीयेह
नितिक्षिप्तं पतातृगाधभूपोपिपनिःस्यात्तत्रमेकृतः ते
नेनमनुयोगावामिसातमानंवसुदुःखिता अथहिमाविपधा
मिदिव्याहत्साश्रुभावुभं स्तितिवस्यायप्याद्दाहीनस्व
भोदेवपुत्रकः साहित्यायतपात्मगोत्यायमंनेहिद्यहक

समाहृतस्वकुक्षिगर्भवासःक्लेशोविभावयन् देवपुत्रीन
शोचन्नांदिवसांभोगान्महात्मना हास्वगृहाद्वाह्मणपरमोह्ना
नंदनलत्तागृहः हावत्स्यापिकण्ठेकोऽगर्भेनिविरुकर्दे ।
मे इत्यादिविलपंतंतंश्रुत्वानिभ्यःसुराधिपः पप्रच्छसो
पिहृंतस्मैऊःस्वदेहंतुमवलोकयत् ततस्थक्रोजगादेवमस्तु
पायोनिस्वप्ए । ततोनमःशिवायेतिजपंशारणमीथ्वरं
तंगत्वाशरणंहित्वापापंपुण्यमवाप्यसि येनप्राप्य
सिनकोऽयोनिसर्गामवयत्रसि इत्युक्तोदेवराजेनतेष
भोग्यतत्योतिसः उक्तानमःशिवायेतिशंभुंशरणमग
दीत् ततश्च्युतःसदिनेःघाडिलस्यसमाहृतकेवलं त्रिदिवः
स्तकेदेगर्भेयावत्सगीरूपर्ययगात् सप्तमेऽह्निवतंसगेतः
ग्रापश्चप्रस्थनकतः वीक्ष्यतेयावदधिकंलोकांतरमसौग
तः स्वपंशुशोवसद्याहृष्ठावंभाविमप्रभुः तेषुवमा
विनेमस्तंहृष्टाशोवामिभूयतः पवंपुत्रकवतीभूमितांस
दीवदरोऽब्रवीत् यथास्तस्यभस्याभूः इपापस्त्रकेवाक
तः तस्यापद्यात्तिरात्रोसि रक्षीमापवत्तुक्यतां इतिवीरा
वेदेणाक्के प्राप्तिवीतपुत्रावसा एकएवास्तुमायोत्रहार
धीनःसतत्येवव तस्मात्वेववसोवादीत्यष्कलीरववोहिजः
तहिह्वाहिद्दुतंदेविपदिस्थयोभवेस्त्रभोः प्राणैर्मेपुत्रधा
देवीनतन्मसफलंमम तस्मात्वेववमोवादीत्यच्छ्रीवव
दोहिजः तहिह्वाहिद्दुतंदेविपदिस्थोपोभवेत्सभो प्राणैर्मे
पुत्रदारैर्वातत्तन्मसफलंमम इत्युक्त्वंतमवदत्मातंवी
रवरंदिति ग्रहपत्रंवडिकादेवीयेषाराजकुलांतिके तस्यै
सतवरंपुत्रमुपहारीकरोषिचेत् ततोजीवतिराजासौः

वृक.
ग्रलका.
३५

314

नाल्पपापोपरः पुनः अकैतवेन हस्तुथावाक्यं श्रीगोवीरव
रलदा यामिरेविक्रमस्येन दृष्टेनैवेत्युवाच सः कोन्यः सा
मितिहितवाक्ला भङ्गंनेनवजेतिभूः उत्ताक्रिराभूत्सर्वेव
राजासौ नागतोश्रेणात् ततो विक्रमतुंगो सिंराज्ञा श्रुत्वे
नगच्छति कुतं वीरवरस्य पारात्रोसमयदृश्यो ततः प्रवी
भनायीयोपर्मवेत्स्यशापाससः स्वप्नपुरदृतस्य राजार्थे
ववनादुःखः तत्सुतावरीकार्यमवश्यं स्वामिनो हितं
तस्यप्रायभवतामतिबोधोज्ञातामिति ततः श्रेष्ठः
बालायतस्मैवीरवरेणातत् कुठेनअपहारान्ते राजार्थे प
द्भुवादितं तत्सुवासपश्चात्याग्यो बालासत्ववरोप्यथात्
प्रकार्योपग्रक्रामस्यप्रण्यवंमानतनास्मि किं भुक्तमपात
दत्तं यच्छो धनीयंमयापितत् तद्वीबातत्कुवेदेव्या उपदा
शीकृतधर्मा इस्पृविवांसतं सत्ववरं वीरवरः शिरश्च सत्यं
भवसिमन्नात इतिवोवदविक्रवं पतद्विकमतुंगः सराला
प्रतावहिस्थिता श्रीविनयदृष्टौ सर्वेसमस्तताग्रहो इति
ततो वीरवरः स्कंधसतं सत्ववरं मतं भार्याधर्मवतीवास्य
सुहृद्वीरवतीसुता गृहीताजगमत् स्तोकैरात्रोनच्छेदिका
गृहं राजा विक्रमतुंगश्च पश्चाद्गोपयोगतया सत्यावता
रितात्कथापि ज्ञातसत्ववरोप्यसः बालोपि धैर्यराशिस्तां
तता दीर्वांविनिसततत् देविग्रुधीमहारेणाममजीवतत
प्रभोः स्पैरवा विक्रमतुंगो व्रशात्स्वसामकंठकां पवस
नेवस्तस्यसाधुप्रवीरस्तुधैर्यसः द्रष्टाकरतलं सनुतोच्छित्वा
वीरवरः शिरः श्रद्देदेविदिव्याहैयेरातः श्रेपोस्पतित्वुवत्
नात्तिरोहामिभक्तानांप्रत्येवात्मनिवासरा साधुवीरव

रगुरं स्वामिनं जीवितं त्वया अपि प्राणैः स्वतस्येति मु
ग्धे वाक्कुठारिवः तच्छ्रुत्वातिविस्मितेनाज्ञि सर्वे पश्यति
प्राणितीति बालावीरधवलेनास्य भ्रातुर्वीरधवलात्मजा ह
तस्योपीतिमूर्धानमाघ्राय परिचुंबाव हृष्टान्तरितिवा
कुं यस्तुस्फोटनस्यापद्यत हृष्टांतस्तामपि स्वतां सातं वीर
धवलं तदा भार्या धर्मवती पैत्रेण तब्रवीद्वविस्तांजलिः ए
नः शिवंकं नंनाव वत्रनुज्ञां प्रपश्यमे यावत्तातस्त्वनापत्य
वपार्तिं प्रविशाम्यहं बालापात्रे प्रस्तनानाम्येव भ्रात
पुत्रमासता कां शोभां जीवितं नात्र नेष्ठ्यपत्यदुःपेपि मे
निःपुत्रैनेति लल्पतीं तां सवीरधवलो ब्रवीत् एवं कुरुष
किं व्यासिनद्वारानीमनिंदिते अपत्यशोकैकमये संसा
रेऽस्मिन्सवितव तत्पत्नीत्स्वयावज्जेद्धपामि विनामहं
इत्युक्त्वा श्रेष्ठिनं दैवैर्दैत्रनिर्माणदारुभिः स्वस्तितस्य
पश्चात्केरीपारितज्ज्वलनाचितं ततो धर्मवतीभा
र्यापादौ तस्य प्रणम्य सा तत्कांतनेयमिते भूपादार्थ पुर
श्रपतिर्भवान् शिवं राज्ञेत्युक्तनपुत्रकामसाधीतास्मि वितान
ले ज्वालेजटालेस्मपतत्स्वेन तज्ज्वालीलया तत्सा विक्र
मतंगास्यहृष्टातुमस्थितोत्तपः केनैष्या मरुणेहं स्वामि
न्यासीद्ध्यानमोहितः ततोवीरधवलः सोपि धीरश्रेष्ठिनावि
विनयत् समस्तं कार्यमेस्वामिरस्तनाहृत्याह्विवाक
ष्ठत्वा भुक्तानपिंडसंपुटः प्रभातदथनामया सर्व
मिहं व्याधीकृत्य भगिनीभगिनीयं कुटुंबकं कस्यात्मसंब
रिविनचकाल्पवनजीवितं तत्कार्यमोपहारेणाप्यर्व
णायं विकामिमां इतिवीरधवलः समवलितः संकल्पं चा

स्क.
प्रलंका.
३१५

315

रिक्तां देवीं तां वरदां शर्वैः सत्वेनोपतस्थिवान् । गौ
मेद्म्पुरमनत्स्वभ्यं शरणं नाभयदायिनि संसारपंक
मग्नं मां शरणागतमुद्धर त्वं प्राणापानैर्भूतानां वसी
यं चेष्टते जगत् सृष्टिरादौ सुसंभूता स्वयं दृष्टासि शंभुना
त्वलंनी विश्वमज्ञासि द्दृष्टिरीक्षणानेन सा अंबेशका
एत्वाराव विभक्तोरिरियोदिता । भुजानां च कंकणाः
लेन सद्याप्तादिगंतरा त्वद्रक्षकाकोदंडशिरस्पृ
लादिधारिणी । संस्तुतासि च ते नैव दृष्टं वनं विशूलि
ना नमस्ते चंडिके चामुंडे मंगले त्रिपुरे जये । मकानोसे
ब्रह्मेंद्रोपेंद्रनारायणि सरस्वति भद्रकालि महालक्ष्मि
विद्रेल्लहविधारिणि । गंगा यमुना महाराज्ञी सर्वतो विंध
वासिनि उमा कात्यायनी त्वं शर्वपर्वतवासिनी ।
इत्यादिभिर्नामभिस्त्वं देवि स्तुतिपरं हरं श्रुत्वा स्कं
दो वासिष्ठस्याग्ना याम्त्वा वचनं ह्युवाच : त्वं वनस्ताच भग
वत्यमराकरश्च पोतेन : ईश्वितास्थपिकां कामां प्राप्त
स्वप्ना स्वं वति च तत प्रसीद वरदे शुद्दात्मा शरणागतमिमामपि म
ह्यीरिपरा नां च योपो रात्ता स्त्व मत्यभो : इस्त देवी गौरि
रश्चैतं पावदिक्षणिमत्सकं उदभुज्ञारतीनां वरदा गौरा
नभस्तलात् मा कार्षीः साहसं पुत्र सत्वेनैवामुना प
दे सुप्रीतः तवतनमनः प्रार्थयस्वेप्सितं वरं नभस्तलाभ्य
वदीश्वरीवरमत्या सिद्धेविवेत् एनाविकलंगलती
मनस्यत्समा प्राप्तं भार्गवात्प्रमानिर्मोवत मम वतिवरे
प्सिते तेन भूयः समस्त भूपवमा स्थितिवाश्व: तत्वांग
नेव तीर्थं तनयोपाधुवस्पृगातैनः देवदेवं मे वनीसत्वव.

रोधीरवतीऽवस्मा ततोवीरवरोऽप्यहोबोधितास्तेखगुग्र-
हात् नीत्वातांमुत्रहंसवीरातोह्वारमगात्सुतः स्वयोविं-
क्रमतेराश्चनदृष्टाप्यदृष्टोविस्मितः गत्वाप्युनस्तंप्रासादमा
रोहत्समलक्षितः सिंहद्वारेस्थितःसोऽयंत्सवरिद्युद्वार-
वव तस्थौनाथस्थितोवीरवरस्तंस्मृतवांवसः अहंस्थितो
ऽत्रतोवसंगविदितंगतवानहं देवतेववसाकापिदृष्टनेति
वमेवतः श्रुत्वैतन्नृपतःसहर्षेणतेष्टासोस्मितसज्जनः श्रु-
भहिक्रमतेरात्रवराज्ञावेकोविविंतयत् अहोसुपूर्वःको
प्येषपुरुषातिशयोवत यःकरोत्येतदृशान्याप्यसेहत्त्वेन
वरणसति गंभीरोपिविशालोपिमहासत्वोपिनोत्रुटिः
अचलेनमहावातःस्पर्शेनस्पर्शितेऽमुना परोक्षेतिशी
येतेवंपुत्रवत्सलयेनमे प्राणप्रदानात्स्वसमर्पिकाप्र-
त्युपक्रियां इत्यायाकलयंस्तस्मात्प्रासादादवतीर्यसः
प्रविश्यास्थानंरात्रिंस्यमानोऽनिनायतं प्रातस्तुसम-
हास्थानेनसिलेरवेरस्थिते तदीयंकथयामासतत्त्राति
वर्तितंवृत्तं ततःसस्तूयमानस्यसर्वेवीरवरस्यसः ददौ
तस्मैसपुत्रस्यापिपट्टेनराधिपः शाटाकांश्चविषयातः-
स्मांयत्नानिवारणान् दशकांचचकोटीश्चहेम्निधाहिरु
ण्यस्यापि ततःक्षणात्मत्यक्ष्मोपुष्टीरवरोभवत् उभि
तेनानपदेपातपार्थःकर्तृंरवकः ॥ इतिसकर्पाक
ध्यायिवाविथदानःप्रत्यमसंहारं नरवाहनदत्तंतंपुन
रवदत्सागरोमंत्री । एवंदेवसाअस्तासिकवीराअत्या-
केविरस्तेप्यपयोगात्मिलंतति येहाप्यार्थेत्यजदेहापेता
समलोकोहोमसमवानपति । नेदशनाहागविधपवर्ह

हूक॰
अलंका॰
३१६

316

रिविधपवहृष्टपत्नी द्विजप्रवीरस्तवेषसेवकः नवागतः
सर्वगुणाधिकाधिकः प्रलंबबाहुः स्थिरसौष्ठवाकृतिः ।
इतिविज्ञप्तविवासुदारसत्वो विप्रुपलमेतेरथावगोत्र
खात्मः नरवाहनदत्तराजपुत्रोप्यहृष्टित्तोथमनुत्तमंब
भार ॥ ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथा
सरित्सागरे अलंकारवतीलंबके तृतीयस्तरंगः ॥
आदितस्त्रिपंचाशः ॥ ॥ ॥

एवंसनिवसंस्तत्रवत्सेशस्यपितुर्गृहे गोमुखाद्यैःससचि
विवैःसेव्यमानोनुरागिभिः विरहेप्यलंकारवत्यादे
व्यानुरक्तया मानविन्यासहोल्लाठनतोमजुषितेषेणा प्र
लंबबाहुत्वासिनाविश्वेवैरशप्याथिति वकारत्वेटकाकी
डांसन्नत्रसाहितोगुणैः सर्वप्राणेनथावन्तरणाश्वेषुपि
नस्मसः प्रलंबबाहुस्तद्रूहंविजित्यप्रवनोषधो सोवधी
त्मापकैःसिंहव्याघ्राहीमपतनोस्थिनः प्रलंबबाहुस्वासि
नापादवारीज्ववानलान् अहोशौर्यमहोजंवाजसेसेवि
सिस्मयेनरवाहनदत्तस्तदनुमतंद्विजं कृताखेटःपवि
ष्टानःससामात्योगोमुखादाः प्रलंबबाहौसभटेनास्मिन्न
ग्रिमेवनतः श्याद्रूतमलमाक्रांतासलिलार्ठेषणाकमा
न वत्सेश्वरात्मजोप्रंसविवेश्चपान्यमहावनं ततोफुल्ल
हिरण्यांबरैर्वधाणमहत्सरः द्वितीयमिवबद्धकोतेव
स्वैमुमिगतंनभः तत्रसस्नातमीनोभ्यःकृतास्नानादि
मात्मुगः तेस्वदेशावतेरोहसादेवतत्पुरुषान् दिव्या
कृतीन्दिव्यवसनान्दिव्याभरणभूषितान् हेमांबुजानिसवः
तस्मादवमाद्याय्गहतारः उपायताकोनकांत्रवण।

कौसीतितेपि अनुपेनामक्षुम्रातंनिजेनेभ्यः श्रीशृंर

गस्यः तेप्यवंदर्शनप्रीताः एवंतेनमब्रुवन् अलिमर

ध्येमहाबोधेश्रीमच्छीघ्रवंमहत् यत्रारिकालह्रीमाखे

त्यातंजगतिसंहत्स् नत्रसंतिवचनाः पर्वतादिमध्रु

मयः मैनाकोहृषभश्रुकोबुलाहकइतिस्मृताः वज्र

श्रुतेषुचवारोतिवसामहमेवच पकोस्माकंद्रुपसिद्धिनो

मार्गविवधनूप्यत् प्रमाणसिद्धिपरिहृदत्तत्त्वप्रमा

णस्य ज्ञानसिद्धिरतीपश्रुभविष्यत्नभव्याविन दे

वसिद्धिश्रुतन्येपिसर्वदैवनसिद्धिभवन् नेवयंहेमक

मलानेतानानादायसांप्रतं देवंपूजयितुंयाताः श्रुतेहे

दोग्ध्रयःपतिं तद्वाहिवयंसर्वेनत्रसादेनवाञ्छितं ते

षुदेष्वाधिपत्येवसिद्धिप्रज्ञाश्रुसंपदः तेहृदिस्थापिताः

तेष्वेनदेवेहरिंप्रभुं मयामत्वानरिदेगणादिनेपावते

सदे इत्युक्त्वाद्विजैःसार्कंदेवपुत्रेनयोनिसः नववाद

नवज्ञानब्रह्माहीतांत्र फलाधिके गोशृंगादीनवस्थापर

स्तेनदेवंविदायसा यत्रास्तिहीनासोत्संगेनकल्पादेवर

सिद्धिना तत्रावतीर्यगगनात्पुरादेवोपरत्नच पाम्बोस्य

ताधितनयंपाटांतस्पंर्वदर खद्रवकगदापद्मैःसेव्य

मानंसविग्रहं भक्त्यामर्गीयमानंचगंधर्वैर्नारदादिभिः

प्रणम्यमानंदेवेन्द्रसिद्धविद्याधरैस्तथा श्रेयोमविहग

हर्षेणसंयमानंहरिं स्तद्दृष्टाचन्द्रमिसैःप्रापितोदेव

पुत्रकैः कस्यनाभुदयोदेन भवेत्साधमसमगामः ततोवि

तंदेवपुत्रैःकपणमाद्येपुसंत्तं तरवाहनदत्तस्त्वंमहालोक

वीत्यांजलिर्विभुं ॥

बृ.क.
श्लोका.
३८

316

चंडिकां देवींनांवरदांपूर्वंमत्तोचेनोपनतस्थिवान् तं
प्राणशक्तिभूतानांतेपदंवेष्टितेजगत् स्वेष्टदेवोहयं
भूताहयेस्थाग्निशंभुना । ज्वलंतोविस्मयमङ्गास्यद्युति
वेदेप्यनेजस्रा लक्ष्मीकल्पलतातिस्थवपुषेभीष्टदायि
ने । नमस्तेदिव्यहंसायपद्मासनसन्निवासिने सततो
दितदानायपराकाशविहारिणे । त्वय्यंतर्मोतिसर्वा
यसर्वाभ्यंतरवर्तिने गुणातिक्रांतरूपाय शुद्धिग्राह्य
एपमूर्तये । ब्रह्माणेनाभिकमलेस्थाप्यायोर्ध्वस्थधीत
उद्धृतानेकवर्णाग्रंथवृक्षचरणायते । भूमिपादोग्र
मूर्धानं दिकश्रोत्रार्केंदुलोचनः ब्रह्मांडजस्यःकोपिश्र
रूपाणीयमेवुधेः । तत्रैकथासाथेनेस्वामीभूत्वाग्रामोवि
रंभते नाथस्यालिंगसंजातास्वप्नबलमोनलात् गन्ध
हीरास्संभूताजामेवपल्ययागमे द्विजातेविहंगजातद
ध्वासममहाद्रुमं । सत्यस्थलासितःस्वाप्यगंत्वमेततोभवः
नेष्यरान् श्वनंतवेलाभृभितःतरंगाभिवकाविधिः । वि
ष्यक्तृपोण्यतपस्तंवविष्णुकर्मोपिवाक्रियः विभ्राधारोग्य
नाथारःकःसततमेवतिते । नानापद्दिंसुवापप्राप्तस्प
वैविहाणोहितः तत्राभीत्रप्रयत्नंमांप्रापप्रणादिप्रयाहं मा
एवंकृतस्तोतिर्हरोमरसादेन्वत्सा नरवाहनदत्तेत
दितावद्भमप्यथात गन्धहीरोदसंभूताय्यनपमरसः पु
ण स्यामोपकृतस्सप्रायःकलिशास्यस्प्यापिनःपुकाः नास्ति
वंतरमिदानीस्य स्रुक्रोशिगणागवाचारवादासस्थितिनः
श्रातिस्यपरमःशाकानरस्यनमस्तातिः तेनतास्पनी

नास्य प्रणेनेनाप्स्मरः स्वयं वत्सराजतनूजं तं भगवा-
नादिदेशाजः नरवाहनदत्तेन्द्रलातृप्यमपश्येतोमया द-
त्ताविद्याधरेन्द्राणां भविष्यच्चक्रवर्तिने तमामास्तुवितोभ-
तोभायावैतानतेचावितः कामदेवावतारो हि निर्मितः
त्वेषुरारिणा नष्टुवामायापतितेनास्मिंवत्सेश्वरात्मजे
लब्ध्वप्रसादस्तुदिने हरिर्मातलिमादिशत् नरवाहनद-
त्तोसौ भ्रमरःसहितस्त्वया प्राप्यतेस्वगृहं यावमथा-
येनायमिश्रसि एवंभगवतादिष्टस्तामातलिः प्रणम्य
तं नरवाहनदत्तःसरथंमातलिसारथिं आरुह्यदेवपु-
रीतैः साकंहृणनिमेघरोगैः नालिकेलमगाद्वावदेपं
देवैःकृतस्पृहा नवैतेरवितोरूपंस्मिद्धिःप्रभृतिभिकृती
वनद्रिःस्वियप्रहेषस्त्रकमारथिनाप्तुतः मैनाकवरम्भा-
देषुतद्विवासादिषुक्रमात् अप्सरोभिःसमंताभिःस्व-
र्गस्पर्धिषुरेस्तदा मधुमासागमोत्फुल्लनानातरुव-
नाहव विनद्रावनद्रूपानववनस्थमिषुवीतकी मधुपता
नमुमंजरीधुपुष्पविलोचनैः कोनेवसंतमायांतंम-
युपनीवविकस्वरैः तत्मदेवेवमाधुमःसंतापोर्ककरो-
त्थजः इत्येवाङ्कुरादितंपद्मपुष्फलैःसरसिजैःसरः पद्मके-
त्वलेकार्णिकारेर्जैमत्याधिविसोरभं विश्रवेत्पलपो-
लीवंश्रीमंतमिवमाधवः पठपद्महकिन्नरीगीतैकोकिला-
तोवकूजितैः हंसैरलीनांसंगीतमस्तराजस्यतत्यते इ-
त्यादिदेवपुत्रास्तेग्रुवाणास्तामदर्शयन् नरवाहनदत्तास-
यतनैःसोपवनायथं नन्दीसिद्धिप्रियविक्रीडसंप्रमूर्ल्यत्नेष्य
राजतः मवसंतोत्सवोद्दामपटस्याप्तोगवधीरीः वृत्तेस्य

बृक॰
अलंका॰
३८

318

षरक्तसुभोगानत्रामरोचितान् सकृतोत्रगान्धर्वति-
नैवैषामस्यापगतः एवंस्थित्वा दिवसांस्तेषुत्र-
कान् नरवाहनदत्तस्तान् सुहृदो निजगाद स्म गच्छाम्य-
हं गगनीनामसंदर्शनोत्सुकः तद्रूपं तां पुरीमेत्य कन्या
यत्रापश्यत तत्स्नानेष्ववरूपः स्मरतस्तस्यापरो भवा-
न् किमन्यत्याप्रविष्टेन संतव्यास्तवयावयं इत्युक्तात्र
तिमत्कस्तैरुपनीतेहस्य सदयं नरवाहनदत्तोसौ मातलिं
नमभाषत यत्रोद्यानवरस्तीरे स्थितामेमागुवाहयः
तेन मार्गेण कौशाम्बीं पुरीं प्रापयामीति ततस्तथेति
तेनोक्तः पुष्पकरस्थकरथे आरुह्य तेनस्मरथामगो-
मुखादीन्दर्शय च आपानमपथायायीत्वं सर्वैवत्याम्यहं
गृहे इत्युक्तानावकौशाम्बीं ययौ शक्ररथेन सः तत्राव
तीर्णनभसः शक्रितं प्रेष्य मातलिं अथ सरोभिः प्रतस्ता-
भिः सविवेश स्वमंदिरं स्यापयित्वाभवनानि त्रगत्वा वत्स-
स्वरस्य सः ततः मातमनहष्टस्यत्वं देवयोगोपितमात-
वीमवदत्तायाः यनमावत्यानत्थेवव अथ ततः स्वतेमेवं
दर्शनात्समवेदथः तावत्प्रभरणावृत्तेगोगोमुखादयस्त-
मारणि: अलंकवाद्भनानेन विप्रेण समसमायया अथ
स्थितेन मंत्रिवर्गेण पित्रा प्रहृष्टवांसमः नरवाहनदत्तस्ते-
सहदत्तेन मरज्ञतं दत्तातिनस्त्रलस्यातं मित्रमं योगासी-
भवः इत्युक्त्वानृपेहेन स्वकं तं सहजनकर्मणः इति स्वं
सन्तुसेवकपुरानावनेम्बरोयमः वकारत त्रस्तनयः
साध्वसानुग्रहोत्सवं ददर्श मादपुत्रनापानीतानागो-
मुखेन च दृष्टिप्रसादलब्धात्मा सदारामवस्त्रवः ॥ ३ ॥

वत्सपोऽस्वरतिं देवमालां तेप्येवच देवप्रियां वनुर्थीं च-
वेटीभिः कृष्टतामयोः कांटकमथ्यमस्थसोदिह्यारंर-
जसहनुता नरवाहनदत्तेन भुविः स्वनगरीकृता इतीं-
वाविकिरंतीसासिंदूरं विततोत्सवः चलद्ध्वजपताका-
भिः कौशांबीं ददृशे तदा नरवाहनदत्तश्चवपित्रोर्दत्तोः
त्सवोहृयो। अन्याः संभावयामास भार्यामातोमत्रवीः
निजाः तच्छनुभिः दिनैर्वैहैर्विवेनचकनागतः अनेद
यवणीयंत्यतोतो विरहवेदिता गोमुखेवोवनवाशीच-
रस्तत्रारण्यवासिनः प्रलंबबाहोः सिंहादिवदश्शोपमे
वर्णयत एवंश्रुतिससेवोश्रुणोऽकथ्यलायानपंवणा नि
वर्णयंव कांतानां तद्रूपंसमनयनाम्सतं ऊंर्वेश्चाहूतिवायेव-
न्मध्यतिसविवेशुनः नरवाहनदत्तोऽत्र तंकालमवसन्न-
त्तो एकदा नरलंकारवतीवासगृहे स्थितः सवयस्य-
समश्रावतत्पर्यकोलाहलं बहिः ततो हरिशिखं सेना
पतिं निजमुवाचसः अकस्मात्कृतमप्यस्याज्ञानंपंनादो महा
निति एवमुक्तेत्ते वनिर्गत्य प्रविश्यपचमस तेहारणात्र अजि
तं पहरिशिखोऽवमहारामनंतमप्रभं रुद्रोनामववणिग्देव-
नगर्यामिहविद्यते इनः स्वर्गाह्यायेवसज्जगामवणिग्भ्य
या अगाच्छतः स्तनः नस्यसंपाशोपार्थसंचयः अर्थोव
हनमंगेननिमग्नेनाश्यामागतः उत्तीर्णः वाक्नैतैवको
देवाज्जीवं समवाविधेः ग्रामस्थाघादिनः षष्ठमिहाप्यश्रोति
जंग्रहं दिनानिश्वासितिविद्यावदिहृतिष्पाप्तिदुःखितः ता
वत्सर्वामनोऽदेवाग्याग्रमलेननिपिमेहान् तन्नोयवनानोव-
मुत्वाहतानं वनेऽस्त्रोपेरणातत ततोऽयमागितेनायोविन्नमो

हक.
मलका.
३१९

319

वीणाज्ञाप्रभु: सरत्नैवामपालह्माश्रुतस्त्रोहेमकोटय:
तदादिश्यतिस्वयत्रुटपिपास्यवतामिति तत्राशयेनत्रु
षितं दीनां हृष्ट्वैवेट्सा ह्मयापासंविभज्ञं वांकोत्तुस्मति
जराशय: यच्छुभेत्वपयाकामंयथंतथायेंसभुमित: इ
मिवलेभ्युवेणायेव्याविश्रीमोवर्णेत्रुत: सप्रघपाद्
योरात:पतितोहर्षनिर्भर: तृषीणिवादपस्यानिस्वा
गृहंस्वात्रगोवणिक पवेंहृविशिवेनोक्तोतत्राथामि
कतापितु: नरवाहनदत्त:स्वामविवांविसिनोऽब्रवीत
यदितावद्वहत्पक्रांतरत्वेतिरस्यातिकिं विपच्छापग
ताभ्यांकौतुकेपवविधिरण्यं तच्छुत्वागोप्रावोवादोरह
यपवगानिर्विधे: सत्पुरुषस्यकथा तथावाचनिशम्य
तां ॥ वभूवतस्यांश्रुभैवत्सपतेर्वेषवर्मण: स्फीतेहर्षपु
रेनामसेराज्यस्थातितप्रजं सोसिंमजुदपुरवोतग
रेभूमहावणिक उल्लसेयामिकोधीरसखोवरवेमु
र: सेवणिज्यावश्यादृक्षुतस्वर्णद्वीपमेकदा प्रारुरोह
प्रवहनंतरप्राप्यमहांवुधे: गच्छतस्तस्यतेनाहोकिंचि
च्छेषेतदावधि वोर: समुद्रभून्मेघावाद्युद्धतोभिनार्ण
व: तेनोर्मिवेगविहितेप्रवहनेसकराहते भग्नेपरिकरं
वद्धासोंवुधावत्यतहणिक यावसबाहुविदेपेवींभेवत
रतेतांर्णं तावद्विरस्तेनप्रामपुरुहस्वपवलेविते तदाहृत
स्ववाहुभ्यांदिव्याउनिर्पिरेवस: नीत: स्वर्णद्वीपंतदुत्त
कूलेनवायुना तत्रावनीर्णपुलिनेसतस्यास्तनयाव्धा
त कठिनिवदं सत्राणिनस्यावेदग्रास्टकं उक्ताब्रवीत
नेयावच्छास्टकंवालितोप्यतत तावद्वंदनराद्दिस्यंरत्ना

ऽमायकंवकं नेहष्ठानवैमादायकुतस्थानंततोष्मः
मव्रातोहैविनष्टंतद्धंततस्यापतस्तूणं ततोगावाधकः
लशगुणावंतगावंक्रमात् स्तस्यवंतकोदेवकुलमे
कंविवेशमः ततश्चागायमविष्टःस वारिश्रायामतोऽस्य
यो परिश्रांतास्तेनिद्रांपयोविपियविमोहितः ष्टश्स
तत्रवाकस्मादागताः पुष्करावलिगाः देहसुतस्यहस्तस्थंकं
तमसंहृतं श्रपंसकंवकोशजस्वतायाइहवंकंवतः हरि
तःष्टक्रेस्वतायाधृवैचौरोयमेवमः इत्युक्तानेस्वबोध्यार्
सौनित्यवाजकुलेवणिक ततप्टष्टःस्वपंरात्नासययाह
मममयथात् तावत्सभामहेहष्टानिपत्यतमस्यजवात्
गृहस्यंकंवकंहत्वाजगामवक्राप्यदर्शनं श्रपणंत्यासस
वणिजाकुंदतःश्रामणेशिवं वधेनातःकुष्ठाहस्तीसुग्रवेः
भावेनहिवः मास्पवाजनवधीवेणामेघहर्षंपुराहणिक
साधुःसमुद्रसूत्रावत्योविविधेपण्यागतस्तव कंवकोपितः
नीतोभूत्सचौरःपुरवत्तणं भयेनविक्लोमयपात्रिमः
त्याहैमस्तोनिद्रा श्रयेनतस्यचौरस्यकार्य्यशाध्यायिकः
स्तव वणिभगतष्टवहृतगर्भस्तक्राविरामवाक पत
स्तुत्वासमंतप्यगृह्यतेवणिजेववधात् समुद्रसूवेसमा
यच्छेराजाविसृष्टवान् सचश्रमणतःश्रीतभार्डोष्ट
योभयंकरं हदेष्टमेशावहतेनेनोतोरांडधिवणिक
सौर्णाहिष्यततोगच्छसार्थेनसमसवकमान् अटवींप्राप
देकस्मिंवासरेदिवसान्यये तस्यामवस्थितेसार्थेरात्रौ
तस्मिंच्चजातानि समुद्रसूवेनिपतमानूर्धतोऽर्धहल्लगरेन
हितानिश्वासधनेयातेचौरेसत्यभयाकुलः तेत्रवनान्तेरेण

सु.क.
मलंका.
२२.

३२०

चिंशः बालेष्वनिनायमः पानाल्पयन्तरोहेणनदक्षिःस
देवनः दीपप्रभामिवापश्यन्स्फुरंतीं पुत्रमध्यगां विस
यानव्रजत्सेद्दुनीतुमवेलन पुत्रस्यभास्वरानर्घरत्ना
भरणमंयुतं जगामनयमानमंवेतव्रजम्येपापकंठकं संम
यंशप्रवेशमणिहीपगृहेस्वस्थुदं ततःप्राप्तमितयतोन्य
ग्रोधादवरूपसः रत्नोगक्कमात्याप्तितिजवेषप्रवंप्रवं
नवनसैयाबणिकेगयवीनाम्पद्दविणस्पदः समुद्रशूरः
सूतेनेसहानकायाश्यपः अथोनन्यनतेसोऽर्थनायः
नवरणितया सार्कंवकस्पवप्राप्तिनस्पेवापगमस्थसः सा
निष्कमणानिर्गीयदशावाप्तिसतत्वणं तत्पादीयोसुरा
हाभानदक्षिनरागसुतः सोऽथसर्वोपहारस्थपार्थिवोः
समागमः पर्यतेनस्यवणिजानरूपहाङ्गनागमः तदेव
मेदमंदेवविविधंवेणिनिधिपेः सकलीबानुभूयेवंरः(व
मध्यमुतेसहस्र इतिरोमपुत्रवनसुप्तातमुच्चयोरमयायवव्य
थान सवाहनरक्षेभ्रमूत्रानाहिस्विमार्कयां अर्थमुदं
त्यवम्यानगतंतेवालसेवकः सूदःसमरते गावलोपान
पुत्रोविनिर्गमपत स्वमंयासमवर्णनाशीतोगोयजेतेमे
देशाश्चतर्भिप्रकेतन प्रवेशीराजितादिभिः तदेवगावायंचा
पिवद्धानानानपाम्यहं प्रभोविंदनमस्येवत दिशमुक्तानव
सेगमव तमल्पमेयंतानन्याम्रविसेयानेवत्यमः व
सेपुत्रमनल्पसहिदेशानुबलंतिज सेपुत्रीनैवनात्मा
मीगानापंवार्पितांविद्रं सवाकूपयंरणोजिनासयम्पानी
तवांसुरं तथानापिनमायांतंवीरंसमान्यतंप्रभुः तव
वाद्नदत्रोगयप्रमाजांसमसमेवकं विरमाकांतविभयाम्

बलानि द्र्योपमान् जित्वा तेन रिपुं पं चपुरुषार्थैः प्रसा
दितः तस्मात् नागो शुबोधा दीक्षा त्वा वैदेवेन दृष्टी राजा:
समस्ताबलस्य कथा तस्मात् श्रृणुवाक्षितां ॥ हस्तिनापुरे स्य
स्तिनगरे तत्र बाभवत् राजा चमरवालाख्यो कोशाढ्यो
बलान्वितः बभूव तस्य समरबलायाभूमिनं नरः राजा
नोगोचनाम्नि वसभूपेवमविनयत् अथ समरवालो सा
नेकेर्कबाधते सदा तदेतान् मिलितां सर्वे विदग्धो स्य परा
भवं इति संमविपिचेतेन तपायपतासवः अस्यानल
गतिहितिनापश्चात् गणकं रहः अपसुपतस्मुभं लग्नं
यथपत्रशास्त्रनानिच जगाद गणको नामिलग्नं सव
स्तरेचवः यथा तथा व यानानां सुखाकां तभवेत्तयः
किंवाचवोत्तुवंधेन समरहिंतस्य पयपनां भोगेनामयवं
सत्यात्सतस्मात् यथिकोत्तिलनः नेवश्रुत्वा श्रूयतां ततः
कथा चवाणिजो हृदयो: बभूव कोशलके कनकपुरं नामेरु नगरं
पुरा तस्मिन् स्वर्णनामाभूद्राजा बहुः सुवर्णकः यशोच
मैत्रिन स्यासीत्सेवकात् विधिगुवा तस्मैद्दातापि सत
योनाद्यात् किंचित् करावन यदायदावनत्यतिक्लेनात्योया
चिन्तेस्मसः आदित्यं दर्शयन्नेवं तत्सुवाचतदा नदा अहमि
हामितेदानं किंपुनर्भगवानयं नयं वेश्मनि मे दातुं
किंकरोम्युचितामिति ततः सोऽवमवंचित्वत्याविहृति
तः खिन्नः सूर्योपरागसमयतात्वदागतोभवत् तत्का
लमयगौवर्मागात्वा समततमेवकः स्वपंभूविमहादानप्र
वृत्तं विजितपत् योऽस्दाजिनमेतत् द्यंदातोमिपरविप्रभो
ग्रलोयं वैरिणापावमाचार्ल्किं चित्यपश्यमे ततश्चवास

सू.क.
अलंका.
३२।

32

इत्युक्त्वा च रत्नकरो नाम महीपतिः स्वैरं सम्यग् हिरण्यादि त
स्मै बहुसुवर्णकः क्रमात्तमासीत् स्वयं भुंक्ते विशुद्धः सोऽदरा
त्मिश्रयो मत्तत्रानित्यं शीलवर्मा प्रययौ विन्ध्यवासिनीं किंचि
द्दत्त्वा निवेदेन जीवितार्पितान्नेन मे समानोऽस्मात् प्रवेश्याव
र्ण्याणां दिवापितं इत्युक्त्वा विंध्यवासिन्या सं विशेष्ट धर्मसं
त्वरे तत्र नाम निराहारव्रतं महत्तपस्तत्र शक्तिशाखेव
मामुपे देवी तत्र शासि पुत्रेति तदाकर्ण्य श्रियं किं नेच्छिता
भोगाः श्रियं वर तस्मात् सम्पच्छीलवर्मा देवीं तां प्रत्यभाषत
प्रत्यय निपुणं वाचं नाहं भेदं श्रियो विवेति ततस्त्वमवद
द्देवी सर्वे शान्तिर्हि योऽत्र भोगवर्मा सत्यवर्मा गणे विषये व
णिजाम्रभो तस्यार्थिनां श्रियं यत्र यत्र तो यत्नाद् धर्मिवत्ते नो
विषयत्नात् स्वधर्मेव प्रायात्स्वार्थं तामिति एवमुक्ता प्रभुन्द्रोऽ
वसपानः सम्परायणः स देशं कोऽनेक पुरं शीलवर्मा त
तोऽचिरात् गत्वा गान्धर्वं मनावसद्वाराणसीं वर्मणः अथ
स्यैव मन्नाति दिव्याचारान् जित्वा प्रियः सर्वं प्रतिसम्पदं त
स्य ग्रासवत्प्रभावयौ भुक्त्वा नित्यं स्वतेजसो भोजनाय
निमन्त्रण ततोऽन्नं भुक्त्वा सम्यक्तं समासत्यं जनं तस्य प्रा
दुर्णावितमावान् पार्श्वे तत्स्वार्थं वर्मणा अथासौ धर्मवर
न्नादि दिव्यवराराजित प्रियः सर्वं प्रत्यासं पदं तत्र यत्याव
श्रुपायये अस्य वर्मा न भुंक्ते सम्यक् तत्रार्थं फलं सम्पुतां स
त्रं भक्ष्यमपि स्वेच्छां मासत्यं जनेन मल्पकं सार्थवाहः कि मे
नोऽवद् यावद्भोगीति तस्य भोगकं सत्यधावर्मा सत्यं गणगव
ममावत अथ तत्र यशोधनस्समांसभ्यं जनं मया भुक्त्वा तो
कं स्वनस्यार्थं फलं भुक्त्वा वसस्रवः सत्यत्र स्वनकाले व सतः

वाभ्यामिकेवलं श्रुतोथिकंसेमल्लागतेहृदयेनैववीर्यं
ते तत्रुवासयशोवर्माविचिकित्सविनिस्मं स्वदयेण
स्थिप्तंतस्यविफलामर्थवर्मणः ततोनिशागमेभक्तंदी
रेवानायपत्नुनः श्रुत्वावर्माविलोक्यस्यशोवर्मणःकु
तो यशोवर्माचभूपत्तयथाकाममभुंक्तसः श्रुत्वावर्मा
पिमनवाद्दीरस्यार्थपलंपपौ तेत्रैवैकस्यानेनावाली
गिनुपनात्रभौ यशोवर्मास्यथमीगाशनेनिरुत्पेयत
निशीथेयशोवर्मातेयपरपद्मकिंतसविपणानुकु
मांदेवदत्तंकर्पंकरात् विगलात्तेयिकर्षीहतस्यकिं
मितिवपा मासेटनस्यभक्तोयपीनेचपपसःफलं हं
तिकोपात्रुवाणोस्तेनाक्कस्यवाण्यपाटपः श्रुत्वैवर्थवर्मा
यलद्वैः पर्यताग्रत हुतकर्षपयोमांसभक्तमस्यथिकं
वयत् भुक्तंनतसर्वमधुरादावकर्षचतस्याने ततहृष्टास
यशोवर्माप्रभुत्वेयावदीस्यते तावत्तस्यपयो मूलंविरु
द्रस्यार्थवर्मणः ततःकेपल्मीरितेनमर्थमानोदरस्त्रसः
वसतिस्यार्थवर्मातत्स्थितं यातसभक्तवान् यातश्रीलो
ततःसोसिंयशोवर्मावेबितयत् विधिगत्यस्त्रियमि
मायस्याभोगायमीहृशाः वलेहतीयमीहृयपाभूपादं
भवतिः श्रियाः इत्यंतचिंतयंसोत्रराविंतामतिवाहय
त् प्रातस्तमर्थवर्माणमामंत्र्यसययौततः यशोवर्माप्र
हृतस्यवणिजोभोगवर्मणः तत्राभ्यागाद्ययावद्वेनामि
तेनाग्निवहतातरः निमंत्रितोभूत्ताणिजाममन्नमय
यौततः यशोवर्मात्रहृतस्यवणिजोभोगवर्मण तत्राभ्या
गाद्ययावद्वंकेविद्धनसंपदं प्रपश्यन्नुभुंवेयममासौ

वृ.क.
मालिका
३२२

स्यस्याभरणानिच तस्मिंस्थितयशोवर्मेण एवास्मिंश्राव-
तेनाश्रमः भो भगवन्नीवारीकर्तुं विवक्षार्थं निजोचितं य
न्मस्माकं इमासाय दत्तावन्मयतत्त्वाणं विनेवमधनं म-
ध्याहीनारागदपादयत् वरितं तानस्तहीनाराम्भमयल्ले
क्षिप्तवान् स्वभार्योपि विविधान्नपानसंपादनायच द
णाश्चग्रस्थितैकत्तमिश्चाभरणनामकः उपासोपवरभ
साङ्गे भगवर्मीणमभ्यधात् किंहं भोजनमस्माकं उत्तिष्ठा-
गच्छ हे सहदेयमिलिताहस्तैर्वनस्पतीहाः फलाहृति य
याहं तागमिष्यामि प्रह्लणोहं स्थितो इमे इतिश्रुत्वाणं पुन
र्येनं समहदब्रवीत् भवतामममायात वर्हिप्राङ्गण
कोष्णय एषोपि न किमस्माकं मित्र प्रविष्टस्तवरं इत्या-
ग्रहाङ्गे भगवर्मीनीतामित्रणेनेनसः यशोवर्मे इतोगवा
भुंक्तमाहारमश्रुवतं पीत्वावमाणमागत्य सार्थं समहद्र
ह्रेपुनः सयशोवर्मको भोनोविविधं यावद्भोजनं प्रा
मयांति निश्चिन्त्य पक्षनिजंपविजनं वसः किमश्वराशिपर्या
ममास्ति किं सवर्किं न वा स्वामिनास्तीति नेवोक्तसमभेने-
श्यनं वणिक् पापामोपभावेत्रकयंजलामितिश्रुव-
न् यशोवर्माच्युतनान्मर्षेसमः ह्येवह्येवान् प्रविष्टा-
पुरुषांहिंसांनस्तोल्लिङ्गावयूहतः कस्मादपराधार्थे स-
वकभो भगवर्मेणः किंतिनेनायपुरुषाभिः कमवहिस्थितं
यावः इतिपश्चात्तविष्ट्वा ते पुरुषादरूपाणाः शूलेप्र
विष्ट्वां कोधानीं दृशवाभेनाश्यत् अपरायोपमकोनः
त्वामिनामिनिवाहितः देशहन्नास्ते पुरुषः तेषामेनिवपु
ल्लनः यशोवर्माच्युतनदृष्टाप्रपुरुषः समविनयत् अविं-

ऽयं तत्रिश्या च्याभीनश्रीमभगवत्सेणः भेमाहीनासम
द्वापितार्थश्रीरथवसेणः द्वतिविनयमत्तस्य सानिव
क्रामयामिनी ग्रातश्चस्य शेषवसोनामामंत्र्यवणिगव
रं जगामविंध्यवासिष्या पादस्मूलेततः पुनः नपस्य
समृह्यायानस्य पूर्वोक्रयोदयो स्थितो भोगाश्रियनवव
भेमासैस्टदेवतो गृह्यागत्य यशोवमी गृहं देवीप्रसा
दतः प्रविनिततो पगामिष्यानस्येभोगश्रियाहावं न
देवं भोगसंपद्धाश्रीरप्यल्पनरावरं नयुनभोगरहिता
मुत्तीर्णापिमार्थिवा नत्विंच समरवालस्य राज्ञः काय
णसंपदा नष्याधिता नभोगाद्योवीत्यधिसौख्यपान
किं पुनस्तेपतिपुत्राकंपुत्रवस्तंयोनभद्रकः यावाल
मस्यनाशोवनापिवाहयपतेनयः इत्युक्त्वाश्रयितेन
पंचयोनिर्विशत्यः यत्रस्य समवालं तं स्वयं प्रत्यस
हिस्मवः सीमाभ्रांवन्तां बङ्गानिपरिस्यसमराजमः
राजा च समरवालः श्रावस्त्याहाहस्मशृजयत् श्रुष्टकम्
नमस्यानतिपतेर्नाममभिश्रुभैः यथावद्वैचनष्टावमा
यैश्च सर्वकामदैः राजन्यपुत्रः पीकस्य श्रेष्ठेष्याष्टि
मंगवे इत्युक्तां च गगनात्सो यपुत्रामवभारती ततःप्र
हृष्टसंचयत्तेद्यांनितबलाविनः राजा च समरवालो य
ग्रुद्धायनिर्गाहिशं विंशदज्ञमस्यहात्रीगिलसा
गौवानितां कोटिपादसमटानां च तस्याभूद्देवीणांबले
हृ च लेख च परीतीनांतस्य वलस्याशिवृंशनि इसाईतिस
ह्यागीरूपाणांलक्षाम्यभूत् प्रवृत्तेनमहायुद्धेनयो
हमयसेनयोः यथार्यनामवीराख्योप्रतीहायेगया

वृ.क.
मूलका.
३२३

३२३

यिनि स्वयंचमरवालोसौराजातत्समरांगनं महाव-
राहोभगवांसद्दार्णवमिवाविशत् ममर्द्दबाल्यसे-
नोपिपरसैन्यंमहत्तथा यथाश्वगजपत्तीनांपाशेला
कृष्यबद्धवान् ततःसमरस्थूरवंद्धस्तिबाणाहतंस्वयं
द्वितीयेनदुराकृष्यपाशेनैवबबंधसः स्वतीयंचाश्वस
मरजितंचात्ममहीपतिं वीराख्यस्तत्पतीहारोबद्धान-
यावमानयत् सेनापतिर्धवलस्तस्यानीयसमर्पि-
यत् स्वयंप्रतापचंद्राख्यंचतंर्थमायकाहतं ततःप्रता
पसेनाख्यःतद्दृष्ट्वायंवमोत्स्यः क्रोधाश्चमरवालंतंप्र-
यमभ्यपतद्रणे सतिर्भूयतद्धाणाघ्नशिरोवेनविद्धवा
न् राजाचमरवालस्तललाटेत्रिभिराशुगैः कंठदि
शेनपाशेननवकालइवायसः आकृष्यसवशंचक्रो
वावानविहर्शितं पर्वराजस्त्रबद्धेष्युतेषुपंचस्वपिक्रमा
त् हतशेषाणिसैन्यानिद्विषत्तांप्रदद्रुवु श्रमितं-
ह्वेमरत्नादिबहुस्वंतःपुराणिच राज्ञाचमरवालेनप्रा
मात्येषांमहीभुजां अस्मथ्येचमहादेवीयशोलेखेति
विश्रुता राज्ञःप्रतापसेनस्याग्रानेनागतोत्तमा तत-
तःप्रविष्यनगरंवीरदेववलोचमः स्वर्नसेनापतीम
हंबद्धावनैस्त्रनुवयत् प्रतापसेनमहिषींतत्रधर्मजिते-
तितां यशोलेखलतिस्राचसावगेथवर्द्धमथात् भुजा
जितास्मस्यातिसद्दसाचपलापितं काममोहस्वहर्त्ता-
नांशावलाधर्मवासना दिनेश्वाययरिस्थतोराजासपशो
लेखयानया राजाचमरवालस्ताबद्धार्यचापिभूपती
स्व प्रतापसेनप्रमुखानस्ताहीनविनयानतां मुमोचोनि-

नराज्येषुमत्कृत्यंविसस्मरेत्तव ॥ नत्रेसमनदकंठकं
विजितशत्रुराज्यंनिजं समस्तमाशिषः विरंचमरवाल
रपृथ्वीपतिः अंतस्तवचराम्भोरुभ्यधिकरूपलावण्य
या द्विप्रकृपपनाकयामहृतयापथोलेखया । प
वंबहूत्सर्गोरिपुरभसप्रहूत्राज्येषाकुलानगणितस्म
रस्महृषान् प्रकोप्यनत्यमनमोक्षभगवसादर्पेन्न
रंजयतिसंद्रुगहूर्भिर्धीरः । इतिगोमुखेनकथिता
मर्थ्यांश्रकवाकर्णंक्रतनश्रावः अकरोदप्यनरवाह
नदत्तः स्नानादिदिनकार्यं । निनायसंगीतरसेनाता
नयानिशांसगायन्त्वयमेगतनासखः सरपहितनस्य
नभास्थितायायादहौशियाभिश्चरसंस्तवंवरं ॥ ॥
इतिमहा श्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे अ-
लंकारवतीलंबके चतुर्थस्तरंगः ॥
अप्रातिः वन्नमेवागः ॥
ततोऽन्येद्युरलंकारवतीवासगृहेस्थितं नरवाहनद
त्तंतंसम्भिथेसर्वमंत्रिणां पत्रवितामयामासमरुभू
तिवसेवकः सोदर्यःसोविदल्लस्यनर्दनःपुरवालिणः
मरुभूतेःमयादेवसेवावर्षद्वयंकृतम् भोगतज्ञादा
नाशनभार्यस्यसुतामम आभाषितास्तननद्देवी
नाराधनिवस्सवंपैचाशयामामामेननानेषनदत्तगति-
मे स्वप्नमानेनचैतेनचरणेनाहमाहतः तेनोपवि
ष्टःप्रायेहंसिंहद्वारेस्यनावके विचारयतितेनात्रदे-
वोमेतत्करोम्यहं श्रांतस्यैवप्रमाधिकंकिंवक्रोघमम
प्रभुः इत्युक्तोविरतेतस्मिन्मरुभूतिरभाषत देवार

हृक.
अलंका.
३२४

स्तयासैसहीरारा:सांप्रतंतन्नसंतिमे हृद्गङ्कवेंतेसवे-
षुप्रहृत्तषुमंत्रिणं नरवाहनदत्तस्तंमरुभूतिमभाष
त किमेवंशूर्वभाषस्तेनाधिकेयमतिस्तव अतिदुष्टी
नारशानंदेहस्मायविलविनं यतत्प्रभोःवचःश्रुत्वा
मरुभूतिर्विलज्जितः नदेव्यानीयततस्मैसहीनारशानंद-
दे ननेत्रगोमुखविशादीनवाश्योमरुभूतिकः विवि
धविनदृष्टिर्यंतस्मागोदेव्यप्रजापतेः सुभाषिभिदेषाकिंचा
धविरतानुमेहपतेः नसेवन्संपवनयाशसंगाश्यस्य
नश्रुत्वा विदवाप्तेसभूत्संवजातानविदुषेद्यवः स्वज
नस्यापिनृपस्यापिश्रविवासेनितुष्टेनः देशांनराणांन
स्तस्यप्रसंगोनामभूपतेः मित्राभ्यांसहितोहाष्यांव
भूवाकिलसेवकः सेवांचकुर्वतस्तस्यप्रसंगोनामभू-
पतेः नयतराजादेसेकांचिविभिमिन्नसुत्सवाधिके स
वनस्यनसंपायविनसवसंरप्रभोः परिवारस्यदोरा
प्यासप्योधेरयतोसदा पतरानस्यराजस्थवालषुदो
धयत डःविनंवेनिमसेविपिभस्यास्तंपर्यवारयत् न
भयोवप्रसंगारप्य:श्रीकारेवमसेवकः सखिभ्यां
वर्ध्यमाणोपिराजानंतंविजिज्ञपत् बहुकालंवयं
देवसेवकानचनस्त्वया दृष्टंकिंविन्नसुधीहस्थितः
स्वनत्नानास्यया नयायस्तिनदत्तेननमुत्तोस्मास्वा
स्यनि सेपिदेवननीनश्रुत्वाकिमिदसांप्रतं स्वनाम
दिनिजलिपिवा पतिवारोसपादयोः गत्वाप्रसंगोनि
वेगान्सालिद्रःपुनस्तनः स्रहोपुत्रोपिवद्धास्यासेव
कामेहृष्टाइमे नदेतेसमनुज्ञाप्यासनिमंचिंतयनन्त-

णं समाज्ञातान्यसंगार्हीं नानायैवृत्तयार्थनेः आशृ
वयदयथाभूयोनैनन्तादारिघमसमागन्‌ पर्वंविविचित्राहृदयं
नेषभावादेहृदिहृतो यत्कालेसत्पोनादाद्काले
वदेशेनदा इत्याख्यायकथाख्यानंप्रहृष्टः संगोत्र
वः वलेष्वरत्नादेशामिमामवदानकथां । आ
सीद्गंगातटेपुरपोरंसंदबुधिः सोराजपरमंकनकप्र
भंनगरोत्तमं यत्रबंधः काव्यगिरांछेदः पत्रांगुदपर
न भंगोलोकेषुनारीणां सस्यमेघग्रहणे बलः तत्रवा
णिकनारीनां नत्याग्निपदर्शनात्‌ ज्ञानेयशोधराख्यो
योराजपुत्रसहायवाः आसीत्कनकवर्णाख्योनगरेन्द्र
पतिपुरा कृत्स्नभूभारवोढापि योशेषगुणभूषितः ल
घीयशासितवर्णेभीनः पयानबाहुना कृत्स्नभूभार
वोढापियोशेषगुणभूषितः लघीयशासितनयेभी
नः पयानबाहुनः सर्वविद्याप्रवादेषुनयशास्त्रेषुवपा
भवत्‌ अल्पांतरपरकोपेशत्रुप्रसादेमहात्मनः वोधि
वक्षइदहृदिवनदातेधीरचेतसः येनात्यद्भुतरूपेणव
हिताबालिरपंजगत्‌ माररुख्यातलसुकंबलाहृदे
नेजनाः सकदाचित्कालेसोपत्युत्सवारिणि
राजहंसपरीवारीसोत्सवानंदितप्रजे आत्मतल्पगु
णोवंतंविचित्रामासाद्माकरत्‌ आक्रहकमलामोदवृ
मामृतवणीतलं तत्रविवर्णामिपन्याचत्रविवसमर्पयांसगते
नावत्प्रविप्रपभूपंतप्रतीहारोविजितवान्‌ इहागतो
विदर्भेभ्यः पूर्वविचित्रकरः प्रभो अतनयसममाक्मानचित्र
कर्मण्युदाहरत्‌ बालदेवाभिधानेन सिंहद्वारेसत्नेनच

हृक॰
अलंका॰
३२५

325

पतेस्वाभ्यासितोद्दीविकोलंविताकिल नघ्नुवा॰
वात्सराइपेनाहितानयनेसनं श्रानिनभ्यप्रतीहारेगत्वा
विचकरेनाणात् स्मविपुष्पहस्तीशविशालोकनली॰
या स्थितेकनकवर्णंतंस्पविचकरोरहः वदनाभिरु॰
वोत्संगसमर्पिततनूभवं सहेलोहंचितकरोपायतोह्
लवीरिका श्रणश्चवोपविष्टस्तेराज्ञानंविहितादरं श्रा
नेविज्ञापयामासरोलंस्वः सविचक्रकान् वीविकोलंवि
तारेवमयाराज्ञविद्दृष्टा मयाविज्ञानमहानल्कनं॰
यमिदंमम आदिश्यतांवाविवेकिमालिखामीदृरूपकं
भवेवनल्कलाशिमवायतोमेसफलःश्रमो इतिविचक
रेनोक्तेसराज्ञानिजगादतं उपाध्यायमथ्याकामंकिंवि
रालिख्यतांतया ब्रूहरयामोवश्यंवद्भ्रांतिसकोपाके
नुस्तां इत्युक्तेनराज्ञातनस्यमृत्स्नावभाषितेऽ तमेवा
लिविज्ञासमैविद्रूपः किंप्रयोजनं नघ्नुवाचिचकृहः स
तेसराजानमालिखत् नगेनताश्चचशोनदीर्घवक्त्रेनव
त्रा विपुलेनललाटेनकुंतलेःकुंचिताभ्यस्तेः विस्तीर्ण
र्णेनोरसासहजवाणादिवणवशोभिना भुजयुग्मेनाहंगं
तिकराकारेणहार्यायिणा मध्येनक्षुद्रिमेयेनकेसरीदृक्
त्रांतैः उपायतीकृतेनेवप्राक्रमपराजितेः गोधूवत्
हिमताणनिभेनोरुयुग्मेनच श्रशोकपल्लवनिभेना
ङ्घ्रियुग्मेनवाहता रेखैवमानुरूपेणरूपेणालिखितं॰
रूप [illegible] स्पृः सैवतस्याविचकृतस्तदा नगरः
तेवतेनचित्रमोदृश्यकामिवंयमतुं विचमिंत्रोनेदनग्नामे
नानालिविनाश्चैह रोगेषुसत्याहेकांतंकविवापुर

पिकां लिखिता यावत्पश्यति स्म शुभांगीनेत्रान्तस्थैरश्रुभिः न
मुक्ता स विलोक्य तच्चित्रं चित्रकरोऽब्रवीत् भूपश्रीपुष्पिके
तस्मिन्नुत्याराज्ञो लिकावन रोवक्ष्यामेवास्य त्वल्पत्र
पालितं माता श्रेष्ठिका राजपुत्रीनप्युणता स्वामिनाव
वः। विरुद्धे पुरालिनगरे श्रीमन्तुंडितमंत्रकं देवशक्ति
विनिर्याणता त्रास्ति वसन्तोऽपि च यशान्तंवतीत्यस्ति रा
हीयाणधिकाश्रिया तस्यां तस्य सुतोऽस्त्यत्र नाम्नाम्बदन
सुंदरी यस्या वर्णयितुं रूपमेकया जिह्वया यया माहरा
कः प्रगल्भेन किन्तु नाव हृदयस्य मांति मीपाविधिमेस्य म
नोनेष्ठापितेरस्मात् निदानमस्यां तद्रूपं पुरोगरपिनवेस्य
ति मेसास्य राज्ञः सहश्रीप्रधिया राजकन्यका रूपला
वण्यविनयैर्वयसा च कुलेन च अवंतपाहितरस्य: कदा
चित्तेष्ववेदिकां आरूढोऽनंतः पुर्वेतस्य राजपुत्र्या गतोऽभ
वं तयापयमहत्तां चवंदनांगविलेपनं मृणालहार
रोविसिनीपत्रप्रश्यातिविवर्तिनीं कदलीपत्रपवनेवीज्य
मानांमुखीजनैः पांडुपामाभिव्यक्तसवसंज्वलन
एणां हेमपवेश्मश्रुं स्तनालेपककदलीमण्डपमाकुलैः तुलनेमभि
किमेतेन विफलेन श्रमेण वः पलीहृदयेद रुणांमोदर
रेतिरातिपिर रागीपि पर्वतिर्वारयंतीव सखीराश्मामासि
नाकुलाः विलोकयदस्यां तातेहितकेसमाकुलाः क
तप्राणाम स्तस्याश्च पुरतोहस्नुमाविशात् उपाध्यायेश्वगा
लिख्य चित्रं मे देहिरूपकं इत्युक्तो वेगमानेन मां निना
मत्रवर्तिना शनैरालिख्याभूमौ दर्शयतील्यपात्मजा
मालेखयन्मया कांचिद्युवानं रूपवन्तं आलिख्य संदर्शित

वृ.क.
श्लो.का.
२२६

देवचिंतितवानहं कामप्रवानयासाद्यादमसालेखितो
मया किंनुपुष्पमयमुग्नापोद्दस्तेयन्नामिलेखितः नेनज्ञा
तेनकामोसौपट्टपः कोप्यसौपुवा यथंवभूतमनयाहृष्टा
कापिपुत्रजापिवा पन्तविबंधनंवेदंमसामसर्वबृतेसिनं न
हितोमेययानयाग्रुग्रहंहेतोयथंतरूपः पतनियताद्देवशाक्ति
बुद्धेदेहमनेनमे इत्यालोच्येवनव्यानामहंमदनसुंदरीं
राजकन्यांनिरगमंनयासमानितस्ततः अनेनचात्रमहा
राजमयापरिज्ञनान्वितः सैवंकथयतोयत्नासातगार
ाम्रकवेनापि ततः चित्रपटेऽप्रलिखितांतांस्वप्नाकृतां
आदायाहं भवत्पादमूलेत्वरितमागतः इत्थंदेवस्या
तावन्निवृत्तः मेश्राणोमम देवप्रवनयाचित्रेसयस्तेनाभि
लेखितः साचामृतकत्नसहश्रीघ्रिकयालिखितामिस्पदं
चित्रेदेवस्यपार्श्वेतांनिखिलामिसमामिति इत्युक्तवंतं
तंतोलेखेवंराजागतसादरः नाहिकयासानरूपमवर्षस्या
दस्पृष्टनामिति ततोवलङ्विकातस्तंहृष्ठायटमटघोयन
सचित्रहृतांचित्रस्यांतंमदनसुंदरीं राजाकनवशोमि
तांसविसग्नानामपि विचित्ररूपमालोकयसयः स्मरवशं
ययो देवयितावइनाहेस्राविचकवमतं अतंप्रियाम
चित्रपटेविशेषाघ्र्यंतरंरूपः ततनदूपलावण्यदर्शना
त्समिलेखितः त्यक्तसर्वक्रियस्तस्थौतदेकमयमानसः
ब्रवाथेयेथ्हावीनेनिदलहांतराशेनः रूपस्पर्धीमदुह
नमानस्यरमसतसयः पारदत्राहुपलज्ञानांस्मरांतिसेन
पोषितां कालिनेवचसमसप्रशानयावंमहीपतिः न
तोहिदेनस्यविरहसानापोरुणाशोनतः अश्विनः सविके

लेख्यस्थस्त्रमनोगतं मंत्रयित्वावनेः साकंकन्यांमदनसुं
दरीं याविततंप्राहिणोत्सूतंसरातेदेवशक्तये संग्राममहा
मिनामानंकालतत्कार्यवद्न्तं विषमाग्रंजलीनंवमधुरो
दात्रभावया मयात्वत्सुमहाहेणविश्वः परिकरेणत्मान वि
दर्भानंग्रामसामीप्याविशांकेदिनेपुरं यथावस्थवानाम
देवशक्तिस्वदर्शनं मव्यामिनोस्थेनसाम्भप्राथेयामास
नमसूतं देयानावस्त्रयान्यसेजहितेवासवोवितः त
तः कनकवर्षास्याहेषोक्तोवृषावते नेदनसंसेदतासे
नामितिसंभयसोपिव श्रागसंग्रामसामोप्रयातिहृतपु
नोयसः पश्देवशक्तिस्तस्संगमः स्वामिनोवदः दर्प
यामासनसेवनत्यानुपमिवाङ्गतं हर्षमदनसुंदर्याप्रे
तायासस्मरोपोतः नतस्तदर्शनप्रीतंसंग्रामस्वामिनंस
नं प्रतिपत्रसत्तादानसमान्यप्राहिणोनृपः लिखितं ल
तत्स्वयदेदेनाराग्रयालामिद संदिष्टोयविसमंतेनशतिर
नेमनेव रात्रेकनकवर्षायसिदंकार्यंन्यवेदयत ततोल
गलेविनाश्रियस्यप्रतिहृतप्रभृतिनं प्रतिकूलंचविनाशरका
मदनसुंदरी नहिव्याहायदुर्वीवीवीयोनिः संक्रमानसः ए
ताकनकवर्षोसोप्रयात्रनांदिनेपुरं अशोकलतयानूढ
प्रत्यन्तारण्यवर्तिनः मार्गितप्राणाहृतानित्रसिंहादीशिवए
लिवः विदर्भाप्राप्यनगरंउदिनंनहिवर्गसः सिगितेना
यत्नेराप्तासहितोदेवशक्तिना नत्रपारपुवर्धीनांविलव
नपतोत्सः सानिताहाहमभावंप्राविशद्राजमंदिरं विश्रा
म्यतिस्मातेत्रनत्सादिनेसपरिच्छदः देवशक्तिस्नोहावक
नाचावानुवंजितः अन्येद्युर्देवशक्तिलोनसेमदनसुंदरीं

सनारागैवकशोभगणमर्वैश्चेनसमंदरो स्थिताश्वनत्रसमा
हंसराजाभ्यावैनिजं आगात्कनकवर्णीयनवशाभासमंत
या अभिकांतापुनेनासिंजगादानंदप्रापयति मकोमदो
केविशाशिवासीनत्सोत्सवेपुरं साध्यप्रधानकान्स्परा
नोमदनमंत्री आसीद्रूत्स्वरोधस्यापायत्कान्तेव्यवहारविनाणी
अन्योन्यववनासक्तलोचनैः सहसापकैः कीतायविनोवा
लांदंपतीवाहयत्नभिः पकटाचाञगामात्रविकस
त्केसरावलिः हलयमानिनीमानमानेगंमधुकेसरी
लसनालिमालामोवीकापुष्पशोकसमाकरः मञ्जीव
कारवोत्कलहंसवलीपनुलतः अशोकोपवनानेनवेतां
स्थधगयोषितां समुद्दीपितकामानिकल्पयन्मलयान
निलः श्रुतेनदैतांपुष्पाणिनतूनांशाशिनःकलः सी
एत्रानिपुनरायातियौवनानिनदेहिनां भोगनुकमानः
कलहारमधंदयितागिराः इत्येवमधुरालापाकोकि
लानगर्जनाव नत्कालेवमधूपानं विहंगमविवेशसः
रानाकनकोपेतसर्वैरंगः पुरैःसह मसंस्थियमशोका
नांरक्षैपरिजनाबेरैः गीतैर्वराणनानांवकोकिलभ्रमर
ध्वनि देव्यामदनमंत्रयोसमंमानयमभूपतिः विक्रीडमाव
रोधोपितत्ररमावचयादिभिः विहत्यवाचमविनेहातं
गोदावरीनपः अवतीर्यजलक्रीडासंगतःपुरजनोमथा
त साकंःपद्मानिनयनेकत्फलानिपयोधरैः यवागना
मत्रगमानिनितैर्चैःपुलिनस्थली विजित्यतत्कामस्मारितं
भोजनाभाःराभापं तंनगदर्शिनामर्थभूभंगायालदं
गनाः अंबोविहारविवलवस्त्रव्याजनंगभंगीपु रमेकन

उत्कर्षस्यतात्तस्य महामनः प्रकांबालाउयहारतींद्रं
भङ्गभद्वयोपिमे उचगुमेस्साविसत्तवसेनेवरवारिणा
नहषालानुकोपासैमेषौदत्तसुंदरी कियत्तेअन्नृही
नेवमोहेगावेजगादसा उत्तीर्यवांभसःप्रायायराव्रवत्ता
नतालुहा प्रियापरार्धशंसंतीनेसखीभ्यःसमेदिवं नं
नोत्तानापयालस्याजलकीडांविमुच्यसः राजाकनक
कर्षांप्यनिहासमृद्रमाययो वाधमाणोरुषान्तवधंजेरैः
येषुकैरपि प्रविश्यसदर्शांतःदीर्घीतंमनुपीडितां
वामहस्तनलन्यस्तविषणवदनांवुजां स्वक्ष्मुक्ताफल
निभैःपांडुर्वाष्पबिंदुभिः ॥ नरविरोचनामनृनदरय
नाङ्गयानिउणामिकृस्तलंविनृणाइकदिशं उहनउदि
नयावामज्ञनिबाडेउन्नावणिश्चिद्विक्ति ॥ इतीमंहिय
दीर्विर्दंपवंतीमस्तुगद्गदं नियोनांसुभहारणामिरा
पभ्रंशान्नुदयया विलोक्यवनयाभूनांनांतोमीमिमनी
रमां उपाययोलज्जावसभयसभूपतिः परांमुखीः
मण्याश्लिष्यवचोभिःप्रीतिमीशलैः प्रहेद्रांभूत्तविनये
नांप्रसादयितुंवसः वक्रोक्तिसूचितावद्यपरिवारेषमा
नच नस्याश्चरणायोनिंद्रनुमात्मानमपराधिनं नातन
मन्युतेवानुरागिण्यावालिनेनासा सिंचतीकंठलग्नः
स्यप्रसादमहीपतेः अथोपसूह्वानीलानहिनेऊपितव
हयाराजानयासहासेवारतेनिद्रागमाविशिषा स्वस्थोदर्द
षीवाकस्माविहृतनाहीमसमया एतामेकावलीकंठ
सूत्रावनंचमूर्धतः नतोम्यप्रयपद्वैनालंनानाप्रान्यांग
विप्रदं बाहपुटेप्रहन्नैवतंमभूमावपातयत सुहोपावि

रत्न·
अवदा·
३२८

ष्टयोन्द्रीर्यपालिणीवविद्रावमा नीतानेनलयोंबोधी·
वेतालेनमविविक्षिप ततः कथं विरहाग्निः परामेवामले
वले कुरुमाणिं चलं भूर्धिशर्व्वगाम्यतेमेतत पतत्रहृष्टा
मत्तुदः सम्यातः परिविषयानं अस्मादेवण्णकं राजा फ·
लं सम्प्रत्यहृष्टवान् नवाम्रमञ्जरीं कित्तवकण्ठहृष्टानवक्षि
ते यावदेकावलीहृष्टा ततारुहामणिंनया सैवदेव्याः
वियोगस्त्व पुत्रणाव भविष्यति यामैवैकावलीवत्स्वयन्त्रं
णींभिनातया हःखितेन तत्रभमती देवीपुत्रसमागमः इ
ति हिमणेके नोक्ते विरक्षसल्योभवीत् पुत्रोमेयापिना
लीवमतनावज्ञायतामिति यदोपपालावबोधोलसामप·
णमारब्धवान् पुत्रार्थी विहितक्लेशो राजाऽदशावर्षेल्पं जे·
नोद्भवमतशामिलिक्षः लपणेके गते राजा कनकवर्षस्त
त्रिनायविमनासितं राजावकस्माद्विकाकीविनिद्रः पा·
पनास्थितः हारेलुप्लाटिनेफांतः प्रविष्टा स्त्रियमेतत वि
नीतासोम्यरूपाम्रमातं सामुद्रवयुस्थितं हृतप्रणामं ट
ग्राथीः हितीम्भवभावत पुत्रमाविडितनयां नागरा
नस्यवासुकेः लग्नितः भगिनीं ज्येष्ठानाम्नात्वत्प्रभा
मिमां रत्नार्थं मत्निके शापत्रहृष्टा चवसाम्यहं अद्यहृष्टा
वसविनामानामाते दीपिते भणा नरहमतुलाहेगलपिते न
वनहृदिकामृणां रत्नकामनन्यमानानापिन्त्रमस्तानगाद·
नं धन्याहमप्रयम्बैवं वेदमादेकरोमितिमे अनिर्हे द्रिव
मेविदिभुलाः समवहितेकां अपिराजबोधोगंवउआदशा
दशाहवः सर्गार्थे मेकामनांवकण्ठेनक्तिमेहद्राः पक
कनकवर्षस्वाल्पनेनलस्यमावचः सततमतत्प्रभानामी

भगवान्ः श्रुत्वा भगवन्तं तथागतवरात्मकं यत्र पापं कुरु
श्चतत् गत्वा श्रीमिकुमारं तमेतत् सर्वं प्रसादय कुमारस्य
संविज्ञापयतपिनां भूर्भिः सत्त्वं शरीरं तः प्रविश्याप्य
मागामिसहिमे विज्ञातं विनिस्तानादपि यशसि
वाञ्छितं इत्युक्तां तद्धीरा राजा सहाहिपालिपं आ
नंसविश्ववित्समानां बुद्धाभिकां तया ययो सामिकुः
मारस्य पादमूलं स भूपतिः तत्रनीत्वा तं पश्यकेन मागाय
पितेत्यं तथापि तद्बलेन गत्वा शरीरं तां प्रविश्य या त
तो निशिमनिभा राज्ञाः प्रापितान्सम्पूर्णानि कुमारवादि
धारिसाप्तश्राभूदनावतं सर्वमेदं शरीरं तत्र गतनागी
बलेन तां तत्तत्समापि विज्ञार्थे हेरंभ प्रेरयकुरः हेरंभ
श्रामत्रजनवधारमध्ये महाविघ्नं तस्माज्जनमस्त्र यत्नमते
नायपकंयान ततो विनायकः सद्वादेतानुरस्थले प
मतातं प्रयत्नेनतत्राजयप्रोजयाप मत्वातं तत्रपदेवसो
यस्तानिभिरावितं राजाकनकवर्षेलतिस्त्रैलोचनपृचक्र
मे ॥ नमः सर्वार्थसंसिद्धिनिधिकुंभोपमात्मने लंबो
स्त्रायविघ्नेशाय बालालंकाररागाय ते लीलागतेमकर
यान विघ्नाशनमंकजं बत्ताणामपिमोत्कंपंकुर्वेजयग
माकत । स्नातमत्रमुनीन्द्राणामपि संनिभासि इयः प्र
तेहितपिलोकेकप्रावाणेशकरप्रिय । वरोदरः शूर्पक
र्णगणपतिमहोत्कटः पाशांकुशौवरीशाश्वजवक
द्विपितावाग्रजः ॥ एवमादिस्तवादिः सप्रापितेरहस्थाद्वि
भिः ततो सवाप्त्यानानिपतितो नामधिस्वाहनोतमः सर
तत्त्ववतत्त्वानां विनयानिमयप्रभो रणराजकुलाहूतः

स्क॰
अलंका॰
३२९

329

धोरागनिस्थापराहितं इतिस्तुतिप्रदेवेशैनैरन्यैर्वृद्धविधे
श्रुमः तपःकवकवर्षितंविद्येष्यरमभूजयत् नष्टोस्मि
नकविष्णामिविघ्नंतेप्रुवमाश्रुहि इत्युक्तांतर्धेदेतत्रराज
न्यसमविघ्नजित् ततःस्वामिकुमारस्ततद्दराकांहिणं
लयं उमावधीरःनष्टोस्मितवपावस्तनहरं नस्तुवास
तृष्टंतदेवेनाज्ञाविजिनयत् तत्प्रसादेनमेनाथसतु
हृत्यद्यतामिति एवमस्त्विहतोभावीभवतोमद्गणाग्र
जः नाम्नाविघ्नराणपर्वपूज्यभविष्यतिसभूपतिः इत्युक्ता
सेस्पदेहान्तःप्रवेशायचमाह्वयत् सविशेषप्रमादोभूत्
पतिर्वहिर्विराहूतः तेनाहृष्यमासिनिरगात्राणीदेहात्पुष्प
सा विशांतिघापभीताहितकुमारपृहद्विपः ततःकन
कवर्मोसोवेतमातुघनेतसा विवेशगर्भश्चवतंतस्यदेः
वस्पणावके: सततत्रागपतयिष्ठातात्स्वैवतेजोविनाकृतं
हृष्ठात्मप्रकिमेतत्स्यादितिदेवोप्यचिंतयत् तावत्ताणी
वलव्याजस्त्रुतिस्पष्टविचतं हृष्टात्मप्रकिमेतत्स्यादि
तिदेवोप्यचिंतयत् तावत्ताणीववलव्याजस्तुतिस्पष्ट
विचतं प्रीत्याथ तामश्रुतकुडाघाघापमत्स्यप्रगुरुः मा
जंतयाहृतंपस्मादनेनाजातेनस्तुतुना महादेव्याचरद्धी
नविपोगस्तेभविष्यति निशीतदारुणांश्रुत्वा शापमेतंस
भूपतिः सञ्जेत्तत्प्राज्ञतेदेवमोहंप्राकृतकलाकविः सम
भाषतनुष्टोयमम्बाललमभाषत शर्मतुष्टोस्मिस्तेः
तेशापांतेनतवाबिततत् भविष्यत्मेकंतपत्नीपुत्रावियु
तया पुत्रोमहस्त्रवितपानैवप्राप्ययानिःपरं इत्युक्ता
विरतालापघात्राविसर्जयामप्यतं ततमारस्थाद्यात्सदी

राज्ञा हूयमाणेषो तत्र तस्यामत्तसंदीप्तोत्तमायामिः
वशीकृतो भुवः तेषां मदनसंदर्पकमात्मानं राज्ञायत हृष्टा
हृतमृत्वे सोथ राजा रात्रौ च मासुहृः श्रुत्वा वदममाप्नुः
केनावर्तितां तदात्मानि तत्कालेवोस्सं वेवक्रे वस्तु वर्षेषु
भूपतिः निशोकनककवर्षोस्थानपत्म विपद्यार्थतां पं
कुर्वेगतेषु वर्षं रज्जनेतेनातवेषमानि कुतेरसाविधोनः
त्रमेवोडंकितमायातं तेनह्लाद्धिमवाप्तेन रात्रौ वेगेनः
भः क्रमात् यावृतोपि दैनैनैव राज्यं राजतः प्रमादितः म
धस्येवात्तिमप्याराव षष्ठिस्याः कुलितद्रुमः ततो याचितमा
दैमेवानमत्रमतेराज्ञाः तत्तोसार्धलमापिहारशुह्नायः
भीषणा स्त्रीकामिव्रारिकारस्ता जातेवेषमविवेमानतः
मतेमदसंदर्पोत्तनामस्रक्तस्त्वं वहतं ह्वालेख्याप्रडुडावः
संमोहेवपरिक्षुब्धे हाहामृतोमेराजतस्य यानतहृतः
यविह्वला कुर्वतीवा नुप्रयवत्तो राज्ञी सा हीनपस्यापि
सावरानाममपात्मही सरस्यानः सबालका राज्ञी चानुप्र
तत्सापितन्नैवापत्यस्पृशा तत्तात्मेवोनिवृत्तेनेजगा
मार्त्तवयामिनी जातेवशमनिवाङ्कुरा परिवारस्यपु
प्रवे राजा कनककवर्षो यत्नक्षुन्नाजातवासकं पत्यपु
यविपाश्रुत्वां हृष्टामोहं जगाम सः ममाम्पस्यवरादेवि
हापुत्रकोयोवाह्याति विलपत्नश्च संसार शापतेवत्सराः
वर्धिं भगवन्मामसाक्रोमंदपुण्यमेवरः कथं त्वं
देवपादद्वासविहायमत्तसंत्रिभः हाहापुत्रामहृत्वाभः
कथंने त्यामिवत्सारं विवशाविधर्कोतारं उत्सयीभूयः
समुवन् तत्रबालसंगेनैवैः पिपायालोचतनस्थायं क

बृ॰
श्लोका॰
३३

कवरीभारसौरभ्यमरीवालसंबद्धैः इसैकरिकेशरत्नां
गैनः मंथरतां गतैः स्मरतलस्पजज्वालहननामदनोव
लः भ्रमन्दस्मातपङ्क्तोविषपादस्मवाप्यसः यीत
निर्करमानीयफलकृत्तूलमुपाविशन् नावत्तु हाम्ब्रवावि
षस्महंहासइवोत्रर सिंहासदालोनिर्गम्यहंसमभ्युप
गतं नत्लोणगगनापानः कोपिविद्याधरोजवात् नि
पत्यासिमहादेशान्तेसिंहमकरोहिथा स्मीपमस्येश्वाम
स्महाजानेनेसविचरः राजकनकवर्षेवमा मोस्येतांकथ
भुवं नस्मृतासमस्तिलहासराजपुत्रावनं विरहान
लविद्धिनस्लवेत्तिमामिति नतोविद्याधरोवादीद
हंपृथुकोभवं मानुषोवधमित्रारव्यः नृपवैरमवमंपु
रा सेवयाप्यनेनाप्रनयामाहायकेहते विद्याधरवं
प्राप्तोस्मिवीरवेतालसाधनं नेवनंपनिभिज्ञायकत्तं
नोयमपाकियां नलिनोहस्तं यत्राज्ञासिंहोव्यापादितो
मया नामनांपुरुषमाप्यसंपन्नोस्मिनिवादितं राजाक
नकवर्षस्तं ज्ञानश्रीनिरभाषत हंतस्मरसिमावेहमेत्री
निर्वाहिनावया नतूहिमेकदाभावेभार्यापुत्रसमागं
मः इनित्यवचः श्रुत्वा विद्याहनत्रगाक्षति विद्याधरो
वदीदेव प्रभस्तेसमहाभयं हृष्ट्या विद्यासिनायत्तावा
वावराप्स्यसि नत्रगच्छामिदेवतवलोकेजनाम्पदं इस
क्त्वागतेनस्मिन्राजालब्धशांतिशाने प्राप्तात्कनकवर्षो
हृष्टंतोविद्याधरसिनी गंगेतमभिधावतेनस्यचन्याममहा
पापि श्रायुनमनकोमनः प्रसादिनकराकवी नंस्तथा
प्रमोदितस्माजामास्यहंसा ग्रयान्तुधावनामगजोविपं

विविधेषु प्रयातेषु ततः सोऽथ समायामक्रान्तो राजा धनेश
मान् उद्देशपुण्डरीकाक्षं प्राप्य देवं सम्प्रहर्षः ततस्तत्रावर
पीनावनतांसं नगरपालिका आगतादृष्ट्वा प्रणम्य तेन राजा
नेसूललितां नेत्रदेवेषु महाराज्येषु बहुतानि मुक्तानि देवतं तेन वदे
शुभमहाराज्ये पार्श्वे भावरम्भूमतः सोऽप्यनेन भावरोदेशः प्रथ
मं देवी स्वनीतवाच् केन नाम विघ्ना भिज्ञाय पृष्टकान्तेन राधि
पं देवी वचसा देवीं प्रणम्य ममदन्तु गृहान् राजा सम्यक् प्रसा
दाय च भूवसत्त्वं बन्धनः ततो लोकाद्भुतं सभा नमस्ते देव
तु गृहं [illegible] बन्धान् एवं कल
कवसिद्धस्य तेन राजपरस्परतः अतिक्रान्तस्य तस्याभूत्सुगुण
वत्सापवत्सरे तावत्तत्तस्य सा नारी राज्ञी मदनसुन्दरी दे
वी स्वपुत्रमादाय तत्रैव आगतास्थितस्सा सा जगाद तं च भोग
जं ज्ञात कौमारयाणवया पुत्रो नवदिनो पुत्रज्ञानी वालभ
वतं मया पुत्रो नवदिनो पुत्रा गृहाणि तो त्रियाससतो भुंजे
देहि देवी राज्ये ते राज्यमया धन्या अपि इत्युक्ता प्रणतं सा
तं कांपं नारीति रोदये न्पोप्रियसम्भ्रमिव तं मेने भार्यास्तेन ग
मं ततो राजोऽपराधस्य विराधासिद्धिप्रयोगिमित्थं अगल
हित्वा लोकेयो वध्य बाधात्तुभिः सह ततः कनकवर्णतेन द्वा
रपालीप्रतिश्रुत्य श्रुत्वा कलो पतत्स्य शब्दे दृढः समादयोः
हमयित्वा च पत्नीं सार्द्धं च मच निद्रावितिः तैस्तैः समुह
दायं तमुपचारैः समाचरत् सोऽप्यनेन प्राप्य तो राजा हेते राजा
ययतरूपं शत्रु देवमा [illegible] सोऽसैन्यं च नितान्तस्मरन् ॥ अ
न्यास्थितकवेणकां मदनसुन्दरीं तां प्रियां सत्तेव शारजन्म
नोदितनिहिरगाणवर्णा भूपं विधाय पुत्रतलं न सुसुरवेसम

वासायतनः बवालसमतदवितः कनककर्षेश्रुश्रोपयातिः ।
अथापवसवासैरेः कतिपयैः गृहं यानयुरं विदर्भविषया
श्रियं तस्य तं दिनात्मपुरं समं इमघातन्तेसमन्दरमल्ल
ताकालिव हितात्मभजनतास्थितिं ततयदावसेनाप्तुतः ।
प्रस्थायततश्चुपानैः कनकपुरं प्राप्तवानिजं नगरं यो
रवभूजनतनयैः विरोलकैपीयमानइव । अविशञ्च
राजधानीं तनसदिनोमदनसुंदरीयुक्तः उत्सवइवावि
ग्रहवां यमोदशोभाविनःसन्पः । अभिषिच्य बद्धप
ट्टं तत्रचतां मदनसुंदरीमकरोत् सार्थानः पुत्रमुख्यम
भ्युदयेमानितः प्रकृतिः । हेयात तया महसा तेन वते
नवह विभोग्यसपुत्रहर्षविषयोगदुःखः निष्कंटकं
कनकवर्षनरेश्वरोथ भूमंडलं सचतं तमिदं प्रशशास ।
इति गोमुखतः समंत्रिमुख्यात् रुचिरां तत्र कथामिमां ।
निशम्य नरवाहनदत्तराजपुत्रः सोलंकारवतीयुतः
ततोष ॥ ॥ ॥ इति भट्ट श्रीसोमदेवविरचि
ते कथा सरित्सागरे अलंकारवतीलंबके पंचमस्
तरंगः ॥ ॥

आदितः पंचपंचा शः तरंगः ॥

ततः स गोमुखेनःख्यातकथानंदः प्रियासखः इष्टामा
कांपत्निं तिमरुभूतिं तद्दीर्घ्या नरवाहनदत्तस्तं निज
गादानुरंजयन् मरुभूते त्वमप्येकां किंनाख्यासि कथां
मिति ततः स बाढमाख्यामीत्युक्तानुभूतवेनसा समा
ख्यातुं कथामेतां मरुभूतिः प्रचक्रमे । चंद्रसारोभूत्
वैशालाकमलसंज्ञाः नगरे देवकमल पुरागणिवालणो

क्षमः तस्यलक्ष्मीसरस्वत्योस्तीत्याविनयोन्नया भार्या
देवमतिनामसमानानामभवत् तस्यां तस्य विप्रस्य
पत्न्यां जनितैर्लक्षणैः पुत्रः सर्वस्य नानस्य वागेव सुदर्श
हिवः चंद्रस्वामिमहीपालो नाम्नाकार्यपहितस्तया राजा
भूत्वाविचंयस्मात्पालयात्तिपंमहीं पतहिराजवयः श्र
त्वासमहीपालमेवतं चंद्रस्वामीसुतं नाम्नावकारयवि
नीत्सवः क्रमाच्चसमहीपालो विद्वद्रोग्राहितोभवत् श्रा
स्त्रास्त्रवेदविद्यासुसमं सर्वागमशीलितः तावच्चसमुवेतत्
स्यमाचंद्रस्वामिनःपुनः भार्यादेवमतिकन्यांसवीक्ष्य
वत्सेश्वी माचंद्रवतीनाममहीपालःसचक्रमात् श्रात
सैवपुथैतेमसुतेपिवसत्वेवयमति सुनाहिहिक्तानतसदै
शेषुर्भिसाविष्णवः उपद्यत सर्वेषुसमत्येष्ववविरायेसिभि
नहैष्टेणवराजाचधाभेनसत्कापितं अथर्मेणप्रजाग
श्रोयमाकर्णत्तत्क्कसत्पथः ततोमसोदन्तित्पर्यदेशात
सितुवाविसा भार्यादेवमतिविधचंद्रस्वामिनमब्रवीत् श्रा
गच्छामपितृगृहंगच्छामोनगरादितः पतेसपत्नेनस्पैः
नामावयोविहृजात्ववित् तच्छुत्वातांसवाक्निसचंद्रस्वी
स्पेपृच्छतीं मेवंपापमस्त्रलेन्नातद्दर्भिक्षोहिपलायतं तत
हवालकावेतौनीचात्वात्मिलेवयमामि स्पापणामितः
मासीदपीत्रैदेशाम्पहृ पुनः इत्युक्ताण्पापदिजातांततः
पोस्तकवतीं पुहे भार्यांसचंद्रस्वामीतो रहीतादारकौवि
नौ महीपालेचचंतांचकन्यांचंद्रवतीमुभौ ततःप्रतस्थे
नगरापतीपितृगृहंप्रति गच्छन्क्रमाद्विवतवेदिनेप्राप
महाटवीं प्रकोप्युतनामाकितांविमुक्षविरलद्रुमां तस्यां

स्वक.
अवदा.
३३२

३३१

न्येषाभिभूतो नौ स्यापयितवसदारको वंदस्वामी यथो हृ संम
नेप्सुवाधिनत्कृते नवतस्यापयावयेत्सान्तुगः सार्थवाधिपः
एकस्मात्सिंहद्वीपाद्याकाशयन्त्रस्थितः क्वचित् सतेदृष्ट्वा
वहृष्टाववडवाभिलोजलाथितं संज्ञांकृत्वाब्रवीत्तस्यात्री
नाभःपाप्यतामयं नष्ठुवानस्यभस्यास्तेदिवालआयपु
यासज्ञं नेवंदस्वामिनपलीनीनावडमकुर्वत नरोम
हारायात्मानंतेभ्योवडवासंयतं वंदस्वामीसुयोवसो
दारकावटवींगतो हामहीपालहावतेवंदस्वावत्यपदेक
पं मयापगोप्युवात्मकासिंहद्याडामिष्टीकृतो आत्मा
वचानितमश्रोरैर्नवातिशरणंमम इत्याक्रंदत्सविषोर्के
कोमिवपदंसमरात् इतमोहविहायेनंसप्रभुप्रावरणंश्च
ये इत्यालोच्याहितः स्तूपं मत्तोनसपदबन्धमे ॥ ॥
गेनभंप्रापपराकाशगामिनेज्योतिषेविभो अर्थनवं
वबायिवनमःआधारतेनमः । अथकायोमकाशेनां
पनाविस्यगितेवंदशोः स्मस्तात्मतेजादयपेवानर्थयामि
यामिनीं । तेविस्वस्त्रिजगद्व्यापीतेवाप्रियेश्रयसोनिधि
स्वरूपंविषेश्रयहिस्वप्रवसर्वाप्रजापतिः विद्दवंत्यपिर
त्वंगसिप्रभवंतिनरस्पवः प्रमोदंतेवगुणिनोभासवन्नभु
दितेनवपि । नद्धदनथगणापन्नेत्रैलोक्येकप्रदीपमां इ
देहःखवंधकासंमेविदारयपरंपाकुरु ॥ इत्यादिभिस्तदा
भक्त्यावाक्यैस्तनवनोपवि वंदस्वामिहितस्यात्यगागना
दुस्मवागवाक नष्टोसिवंदस्वामिंनेनत्वंपमवाप्स्यसि
मत्प्रसादात्स्वपुत्रादिसंगमस्तेभविष्यति इत्युक्तोदिव्याः
शावाजातस्यस्तत्रनाम्निवान् वंदस्वामीसमादिवरोऽ

पाहनस्नानभोजनः तावत्सुतंमहीपालं स्वल्पाप्तक्रमः
शरणं पितर्यंतरायतांकंदर्पविध्वंसकिताशुभं ददर्श
तेनमार्गेणसार्थवाहः समभ्यागात् महान्सार्थधरोनाम
वृत्तांतेपृष्ठस्तिस्मसः सतमाख्यायसुरूपपादाशिषुदृष्ट्वा
स्वल्पाहिण सार्थवाहोनिनायस्वदेशंसस्नेहस्वांतः १
नेत्रश्रीत्समहीपालोबालेप्यामित्रिक्रियाल्पः सद्देन
सर्वगाजः पुत्रस्नेहेनपश्यतः पकस्तत्पोतेमित्रीना
राप्तवनिवासिनः नायधर्माभिधानस्यकार्येत्रनाग
तः पश्चा विवेशसार्थवाहस्यतस्यमित्रंहितोत्रमः गृ
हानेनंतद्वामीतिसहस्त्यभ्युपदातिकः सविश्रांतोत्र
तेदृष्ट्वामहीपालं शुभाकृतिं जपयनिकार्येदिवतंवृत्तां
तेपरिपृष्ठव श्रुतपन्नेविदित्वावसर्वसार्थवाहनः
तस्मायपावीमत्यार्थीमित्रीनइगिरिनीचतां ततस्तेनतेन
वेषेपनृत्तावादापदाचके सार्थवाहोतसेनातस्वामी
नाराप्तरथे नभयश्रीकृतस्तेनमहीपालासमैत्रिणा
तस्यानम्बुवेनयस्याविद्याविपुलसंपादि श्रुतेतेरखवृत्तं
तंचदृष्ट्वामिनमेत्प्रसः विलापिपःसिंहदृष्ट्वा पलानस्य
सुभाषत त्वत्स्वेष्टमादिष्टः नपादेवेनभातुना यथा
सेप्त्ज्यमोक्रव्याणहंतव्योमयाभवान् तद्विज्ञहिव्रजस्व
च्छंदस्ताकास्तमोवनं मत्रंगुहाकाशमहेदक्रामारण्पान्
पातकं सोयमुकतस्ततःवृद्धस्वामीतमनुज्ञाप्रुतं श्रमात्
प्याराण्पतःपुत्रंमहीपालंगेवशयन् भ्रमन्नहेसत्यदेशायात्
नामनाजलपुरंपुरं प्रविवेशातिथिर्भूत्वागृहंविप्रस्यक
स्यचित् नत्रभक्तोमनाख्यनाम्बहवृत्तांतेशसंगतः तेसवि

मेयग्रहपतिचंद्रस्वामिनमभ्यधात् वणिक्कनकधर्मा॰
ख्योनेनेत्थागगाहिनेष्विह तेनाहमायात्रसुरसुवायामोद्या
लणलाऽकः नेवाह्यातिमद्यो होहारकोसहडागत॰
नः नारिकेलमहाद्वीपे तोतंजन्नामकेनतु तच्छ्रुत्वामा
मकावेवहूर्नेनाविनिर्विंनयत् चंद्रस्वामीमतिवक्रेगं॰
तेहीप्यवरंमतं नीनावणात्रिमतिष्ठावणिजाविलुव
मेण सत्वयात्संगतिद्वीपंनारिकेलंप्रयायसनो तेनै
वचमहाहृयपानपाञ्जगामसः चंद्रस्वामीसनतेवहा
द्वीपमहिपयानतत् नत्रस्रुत्वानस्त्रुत्स्तेवणिजःस्वति
वासिनः वणिक्कनकवर्माख्याकामपारीप्यविदेशगतः
सङ्कणावटवीधाम्नावादायपद्विजलवकोगतःकटहद्वी॰
पंनतप्रश्रुः सहसोपुना तच्छ्रुत्वासततोविप्रोवणिजा॰
हानवमेण सतेनगाङ्कृत्यसाकंकराहहीपमभ्ययात्
त् तत्रापिसधिमेश्रीशीडतंनेवणिजंततः द्वीपान्क॰
नकवर्माणंहीपंकर्पूरसंसकं पवंक्रमेणकर्पूरसुवर्ण
द्वीपसिंहलान् वणिग्भिः सहगत्वापितंप्राप्यवणिजंन
सः सिंहलेभ्यस्त्वरित्वावगतंनवणिजंनिजं देशकन॰
कवर्माणंचित्रकूटाभिधंपुरं ततःकोटीश्वराख्येनवणि
नासमंगयो चंद्रस्वामीचित्रकूटंततोत्रीणिवाविपि
नस्यान्वाणकवर्माणंवणिजंनमवापसः श्रावखेदाना॰
विलंनसोमहिनदारकोत्तकः ततःकनकवर्मातोत्ता
नातिसोस्यहारकौ दर्शयामाससतेयेनलब्धाचेतावर॰
णनः चंद्रस्वामीचित्रकूटंगीत्वातदासकाउभौ तावत्र
वतरीसोतेनावत्यावेवकोचव ततःसवाच्याप्रोकानां

म्भिलाषो विललाप सः इत्युक्तौ नापि हृष्यो सौ तत्पुत्रो न स
ना मया धात्राक्रष्ट भुवेनावा गारं शीतामेन सुविना श्रामि
तो स्मि वनमिथो वह राहू वेड रात्मना इत्यादिशोकवतिना
क्रमात् कनक वर्मणा आश्वासितः स तेनाशु वेडूहामीषु
वाब्रवीत् वत्स वेणोत्मनो वि प्र साध्यापमिथु वभ्रम ततः
स्वहस्तामितम्पद्मागंगातीरे पारीरकं इत्युक्त्वा तेन वत्सो
हानीको पितमभ्यधात् नारायणप्रसारो वो प्राप्य
सेव्यम्मेतो व्रज नत्स्नवा सं प्रत्युष्मात्माभास्करानुग्रहं
स्मरन् यामिभिः सुनितः आयावदुह्यामीश्वरात्मतः न
तो ग्रहाराग्रामांश्च विविधसत्यामरणिव भ्रमन्नयामेकोद
सायं वनेषो स्युब्दह्रुमं तत्र तिपयितं वाविंशत्वा खगैविर्द
लोकुभिः मश्योतकमाकृष्य सिंह व्याघ्रादिशंकया ध्रुति
कस्यनिनेश्यस्ट्ट शीमनतो रथः महत्वायणीमुखंमा
स्ववक्रं समागतं उपहाराम्समाकृष्य तानाहूय मां विनो
विनाद् श्रतीक्षमाणं देवस्य भैरवस्या केलाशमं विर
पत्स्य कि देदेव इतितत्र समान तः नारायणीमथायय
ह्रासा जहास तेनाब्रवीत् श्रतिनिर्वचत्स्वावतामिला
प्रसवाचसा लज्जावहं यदयोतसस्य स्तस्यपिबामिदं ॥
श्रस्तीहन्धरसेनामको राजा रत्नपुरे पुरे विद्याधरी च ताह
स्यासत्मानरूपालिवात्मजा प्रदेयायावते नास्पराः
ताद्रुपसमः श्रतः विमलाख्यस्य तनयो राज्ञो ताम्रप्रभा
करः तस्मैदित्सनिनांतस्मै रात्रे तेन नामिमा श्रुतः विम
लेनास्मृतानस्य नितम्पुत्रान् द्रुपिका ततः स विमलस्तस्मा
त्तरसेमार्यावत विद्याधरीं हृतमुद्यावस्थगाथीनां तदा

सू.क.
मलका.
२३४

334

स्तजो सोपि पित्यक्तसंपन्नाननस्तनायस्तुतभवदान् प्रभा
करायतस्मैतांस्वमेतेनायथाविधि ततः सायास्यविमल
पुरात्याशिशुंदधुरं विद्याधरीसमंमद्योध्यनीयमगा।
त्रिशि तत्रसंभोगसुखंसायतिसोल्काप्रभाकरं यावत्रि
दीव्यतेतावत्कमपदपत्रपुंसकं हस्तन्मासिकथंशंदप्रति
पासोमयीतिसा सोपतितेनसाराविराजपुत्रीतिनाय।
तां नपुंसकायदत्ताहमनाविल्यकथंत्वया इतिलेखं
लिखित्वापित्रेसप्राहिणोत्ततः सलेखंवाचयित्वैवबि
मलेनाम्बिकंचिन्तः स्वमनेत्यगमत्कोपंततस्तयाविमलं
प्रति सुतांनपुंसकायाहंयह्याजाराषितस्त्वया पुत्रा।
यतत्फलंभुंक्ष्वपश्यनामेत्यहस्थंपदं इतितस्मैबलेतेन
संदिदेशसभूपतिः सुरसेनोबलोत्कृष्टोविमलायमहे
दते विमलस्याधिगत्यैतंतहेरवार्थ्येसमंत्रिकः विक्ष
ष्टुंतेयतास्मिंवोपायंकंचिदेदत ततस्तोलिंगदत्ताख्यो
मंत्रीविमलमभ्यधा एकएवास्त्युपायोत्रतेदेव्यापतीऊ
रु श्रीतस्फलशिलानामयत्तस्मसदैवस्मयंत्रमाराग
धतंयेनवरमिष्टंददातिसः तेनोपायेनतमंत्रेणयत्नमारा
ध्यसंप्रति लिंगभावंनपुत्राख्येलघुःसाम्यतविग्रहः
इत्युक्तोमंत्रिणातस्मात्संत्रमाराधयत्तेनृपः सतांस्थ्यपद
माराध्यस्तलिंगमयाचत तेनसंप्रतिदत्तेवालिंगोपदे
णातत्ततः पुमानभूप्रभाकरःसोभूयदस्त्वासीत्रपुंसकः
सान्विद्याधरीहसाप्रमोसतंप्रभाकरं तेनपत्यासहा
चारम्नसैमयाविविंतयत् भंतार्हमदोषेणतमेभ।
र्तानपुंसकः पुमानैवस्त्रम्भोगनात्रकार्याप्यन्यामतिः

इत्यालोच्य तमेवार्थं लीलिविशालजितः पुनः पित्रोरा-
धारिणोह्लेखं सम्यभेजे चेतनसा ज्ञातेनानावहूंतानभैर-
वेणायकुण्यता श्रीनाथस्य स्थूलाशिरःशाभोदेवेन गुरु-
कः लिंगत्यागेनशांखं नमाथितेयज्ञ यानतः शंकरव
भवाजीवं पुंसांसोक्त प्रकाशकरः पवनंपुत्र सकीभूतो गुरु
कःसोयतुःस्वभाक प्रभाकरस्य पुरुषीभूतोभोगास्वा-
यसः नदेनेनाप्यकार्येण देवस्यागमनेमनाक जा-
तो विलंबाद्दिपाश्च ज्ञातेनागतमेतनं इतिनारायणीदे
वीमातस्यो वृत्तांतसा देवश्च केम्यरस्तावदागतःसोत्र
भैरवः संपूजितश्च सर्वाभिरुपहारैः समात्मकः तांडवे
नदर्णात्मय चक्री योगिनीसरवः नश्च सखंस्थावंडस्ता
मीविलोकयन् नारायण्यास्तदंशीकाराशींस्वामिनमेद
त श्रुत्वा तं साभिलाषोत्र देवाद्दातोत्स्वभूवन् [illegible]स्वामिना
यणीदेवीनत्याभूतो निवेदितो गतेश्च मातःसहितेभैरवे
स्याविलंबितं नारायणी पादपर्श्वं वंडस्वामिनमाह
यत श्रवकृत्य स्वनेनं वरदासीनांवनोतनः पपृच्छकः
श्चित्स्वीत्य मभिलाषं निवामिति प्रतिदेवतिविज्ञमा-
नाभ्यांतस्थ्यौ तनश्चहा देवीविशुक्रकोपांतवंडस्वामि-
नमप्यथात् संप्रेतोक्रेनन्तुहा हूंपुवपोनशापामिवां
ददामितांनदासीं नेभवंतं निहतोपुवां नश्चन्नासोत्रवी
द्विप्रोदेवियद्यपि वंचलं मनोरूपाणि मनदोपिस्वरूपामिन
परस्त्रियां मनसःप्रकृतिहेमात्रदेपापंतंकायिकं
इत्युविवांसंतं पौर्वं विप्रं देवीजपादस्य शीनाप्मितेवव
श्रायंपुत्रादीं शीघ्रमास्यासि इदंचोत्यलमस्तायविधा

सुक॰
अलका॰
चत्रुध

ततो सोपि पित्र्यतसंपन्नाननस्तनाथन्तु तमदात् प्रभा
करायतसैतां स्वसेनोपयथाविधि ततः सा आयुर्विमल
पुत्राय्वांशिशुं वृत्रं विद्याधरीसमं मध्ये श्यत्ती यमगा
त्रिशि तत्र स भोगान्समं सायनि सोल्काप्रभाकर यावत्रि
रीत्यतेनाव ब्रमपश्यपत्रपुत्रं समकं द्वादशाब्दिकं यशेटपति
प्रामाम यीतिसा प्रोवेतीवेनसारांग्निराजपुत्रीतिनाथः
तां नपुंसकाय दत्ताहमवाविद्यकथंत्वया इतिलेखं
लिखित्वापित्रे संप्राहिणोत्ततः सलेखं वाचयित्वेव वि
मलेनास्मिं वृत्तः क्षमनेत्यगमत्क्रोधं नत्पिता विमलं
प्रति सुतां नपुंसकायाहं यद्यजानामि तत्त्वया पुत्रा
यतत्फलं भुंक्ष्व पश्यनाम्नेत्यहस्मेदं इति ततो सेवलेखेन
संदिदेश स भूपतिः स्वसेनाबलोत्सिक्तो विमलायमहे
हतो विमलस्यापि गतैतं तहोरवार्थं समंत्रिकः विम
लइ जेयताम्सिं तोमायं कं विदेदत ततस्तां लिंगदत्ताम्बौ
मंत्री विमलमभ्यधा एकयवास्तुमायो ततो देशोपमीड
रु श्रीसिस्यल शिलानामयत्तलस्यवेव मंत्रि संत्रमारा
धनं येनवरमिह दरत्ति मः तेनोपायेन मंत्रेण यत्नमारा
धसंप्रति लिंगं यावत्तत्पुत्रार्थं लघः श्राम्यत विग्रहः
इस्तु क्रोमंत्रिणानस्मा सं प्रमादायतं लघः सुतार्थं पद
माराध्यस्तं लिंगमयावत तेन संप्रतिदत्तैव लिंगं पदे
शानस्ततः पुमानयप्रभाकरः सोभूयदस्याशीत नपुंसकः
मान्विद्याधरीहस्तापुमांसं तं प्रभाकरं तेन पत्यामहा
वाप्तनसैस्मयातिविनपत भ्रांतारहं महदोषणतनमेभ
तोनपुंसकः पुमानिवैवसदभोगानात्रकायीनयाणामतिः

इत्यालोच्य तमेवार्थं लिलिखे बाला जितः पुनः । पित्रोः सा
माहिणोल्लेखं सर्वमेवेतेन सा । ज्ञात्वैतावाच हृष्टात्मभैर
वेण गजाननाः । अनायस स्थूलशिरः ग्रामे देवेन गुह्य
कः । लिंगस्पर्शेन शंकरन माख्यातेय ब्रह्मयाननः । शंकरएव
भवानीवं प्रसादसोमप्रकाकरः । एवं नप्रसकीभूतो गुह्य
कः सोऽयं गर्तःस्वभाक प्रभाकरस्य पुरुषीभूतो भोगास्रवा-
यमः । तदेतेनाप्यकार्येण देवस्यागमनेमनाक ना-
तो विलंबाहिप्राप्य ज्ञात्वैतागतमेतनं । इति नारायणी दे-
वी मातर्येवं प्रतीति सा । देवस्य वैश्रवस्तावदागतः सोत्र
भैरवः । संपूजितश्च सर्वाभिरुपहारैः समाहृतः । तां दे-
वदर्णान्य प्रक्रीडयोगिनी सर्वाः । तत्रैष संवेश्यावेदश्या
मीविलोकयत् । नारायण्यादर्शीकां दासीं सापितमेत
न अन्योन्यं साभिलाषौ च देवाहतौ बभूवतुः [illegible]नार
यणी देवी तत्राभूतां निवेदितौ । गतेषु समाहूतसहितेन भैरवे
साविलंबितं । नारायणी पादपद्मं वेश्या समितमाह्व
यत् । अवतस्याश्च तेनैव सह दासीं तां वने ततः । परस्य क-
श्चिदन्योन्यमभिलाषिनिवारमिति । मालिदेवतिविज्ञमा-
नाभ्यां तत्यां ततश्च सा । देवी विशुद्धकोपान्तवेश्यामिः
नमभ्यधात् । सर्वेनाज्ञेन नत्रहा हृष्टवपोन शापामि वां
दृष्टाभिनां न दासीं ते भवन्ते निहितो युवां । तच्छ्रुत्वा सोऽब्रवी
द्विप्रो देवि पश्यपि चंचलं । मनो हरणमिनदीपि सरणामिन
परस्त्रियां । मनसः प्रकृतिर्लोभ सत्या पापं न कायिकं
इत्युक्ते विरामंते पीनं विप्रं देवी जपादसा । प्रीतास्मि ते वर
प्रार्थयस्वाद्रीशीघ्रमाश्याम्यसि । इदं चोत्थलभवलायतविभा

द्विर्गितं गृहाणाग्रे इत्युक्त्वा वीरजन्ममात्राचंद्रस्वामिद्विजस्य
सा नारायणीसहासीकादेवीतस्यतिरोदधे सचग्रामोन्य
लोकांतरीयाणांग्रस्थितस्ततः नारायणवचनगरेश्याय
विभ्रपरिभ्रमन् यत्रासिनेसंस्थितः पुत्रोमहीपालस्ततः
वसा अनेनसामिनस्तस्य गृहेविश्रम्यमंत्रिणः नवागता
मत्तैरेवंमंत्रिणोभोजनेक्ष्या हारिप्रायघनेनवकेश्यत्वा
नमस्तिथिग्रियं सचमंत्रीप्रनीतात्मारेणावघाताप्रवेशितं
त्वमंत्रपनदहेवविधेरसंभोमनलायनं निर्मंत्रतेश्वसख्यत्वा
नत्रपाप्ररहरंवरः चंद्रस्वामीप्रयोग्यानुमनेनतडहसंत्त
कं ग्रामक्षुतिततःस्वानायावद्रावसमंततः हाकक्षुम
हंस्तुत्वालभवेनमसापहितः तत्कारणंचपृष्टंतंनमेवम
मवदद्विजः इहास्थितोमहीपालोनामस्त्रानाणपुत्रकः
ग्रहव्यासार्थवाहेनग्रामःसमयेरणस्तः तस्मात्कलादि
णाद्रत्नायाचितभगिनीमसवः अनेनहाणमिनाग्रवन्धादि
हानीनासमंत्रिणा पुत्रीकृतस्यानुगत्रेणसत्तेनप्रियतामग
तः नारावस्तनस्यसेइहरागुरस्थास्यचनतुणः सचहासा
द्विनादहः तेनहाहारवःपुत्र पतंकुनासपर्वतमस्त्रस्य
तिर्विनयत्र ग्रापैनावतिस्तंद्रस्वामीमंत्रगृहमतं नेरते
ससहलस्सुदेवीहानागरोत्पला अंतःकयस्त्रनासायां
महीपालस्यतस्यतत्र मीलोत्पलंतंतदेवाभूनत्रैवेनसति
विधः उत्रस्थोचमहीपालोनिद्राघुन्नरवातमः पुत्रेचा
त्रोत्सवचेकेजनःसर्वसनाकेः चंद्रस्वामीचसतदादेवा
श्रःकोपपासाविति अनेनसाम्निनःपौरैस्वर्णार्पेतस्य
त तस्थावतत्रैवसारंमंत्रिवयस्यतिवार्तितः प्रपयन्स्वं

महीपालेसुतांचेदृष्ट्वातीचिन्तां नीलोत्पलेनदेवाभूत्व
इन्धेनमतिर्विघः उत्पन्नकालेभ्यश्चाकिंनकार्यापिविदाणे
त्रुधः प्रयत्नेसमहीपालःपातासेतेषांचितोगुणैः राजा
वेधुवतीनामतारावमीदृष्टेसुतां प्रदत्तानिजराज्यार्धेन
स्मिन्नेवव्यवदत्तेव सुवीराज्ञाभर्ताकान्तसन्तत्यानन्यपुत्र
कः महीपालोपिसधाप्रराज्यभ्रष्ट्याप्यितेनिजं पित
रंवाभुजस्यानेदत्तानस्यैगयथासुखं एकदातंपितावं
दृष्ट्वामितेतस्ममाषत पदिरदेशंगच्छावोमातुरान
यनायते राज्यस्थनावदिदुःखमाकथेतेनासिविस्मृता
इतिकृष्णशयनातपुत्रातिविषण्णःरविता मातापित्रा
भ्यांश्चमःसवत्रजातसर्वेमग्नुते नष्टोचेतोपराह्नेवाणि
कपत्रकथाश्रुणु ॥ वक्रोनामवणिकपुत्रोधवलाख्येभ
वत्सूरे सोनिच्छन्तोरंगात्सुत्रोसवर्णदीपंवाणिज्यया ततः
सर्पवमिःवैर्घकृपार्जितमहाधनः आगच्छन्नाकरोदाहो
वहनेरत्नपूरिते चल्याचशेषसागतेलोचार्यैभसावोन्नद
न उत्पतिक्षमहावातवशेवेगाकुलोभुयः पितरावेमनैव
घर्किमायातइनीवितन कोधात्यवहत्तानस्यानिरभंजम
हेत्स्यः तस्यासेकोपिहतास्तोयोमकेरेकोपिभवितानः
वक्रस्यापुवलानीतानीरेत्तिप्रत्यवीपेचभिः ततोत्रि
य्यवतीनोमुक्तोवत्रःपानोवाहितः इंगसिंहमनस्येन
पुत्रःषेणागस्थितांसभां तस्यात्रपामनस्थयानेतेवसवा
णिग्युवा नीलापाश्चमतालोत्तमयेगेहन्यवेशयत त
त्रांतःपीड्यमानंसचक्रःप्रणष्टेमेदतन मूर्छितश्चेनलोहे
नवक्रेणाभ्रमनाभ्रष्टां कस्तंकेनाशुभेनेदंतनवजीवस्य

ह्वक॰
प्रलंका॰
३३८

336

द्रोकथं इति श्रुत्वा स चक्रलंमोध्यं वं ग्रमुवाचतं स्वकृत
एवोहं वणिक्पुत्रः पितोर्यस्य वचो मया न कृतं तेन संक्लेशे
नो मामं बधतां कुधा शिरस्याय मे सेन ग्रचक्रा भोनो धुः
वो बियन्त् नदीह युतिवत्ने मोडा हु राचा बस भविष्यति इत्यु
क्ता तेनो वि तस्यो भोः फट्टं मामं बोचनो मारो दीरे कमेवाग्रं
मास पीडान वह्नी नेनाटाय बलेनाहमास्मिलो हमये
गृहे हि भोनयं लं वमेशू भिज्वलस्य क्रमिरं भ्रमन् इत्यु
मेयत्य शायो यं तेन आणान यो तिमे सचमासोध मे शूर्णं
न चक्रे च मया प्राप्तं इत्युक्त वं तं ते वङ्गं स चक्रः स हमो ब्रवी
त् पित्रो वचस्नार्थो मयापि न कृतं वचः प्राप्तोयश
त्रिन विभ्रमिमांतां शापत स्वनो तेनाद्यो भयं तन्नष्टं कस्त्वं
दीर्घान राजितं एवं वदतो वात्य चन्तको श्रीजो विनेनम
रो नन्नसूर्भिमे चक्रं उव नस्य भावयाति इति वक्रे वदः
नेव वाणि हि याव शुश्राव स्वकमुत्कोस्य वक्रसूमस्ये स्तब
क्रमर्पय न छुत्रा चक्र शिरसि न्यस्त चक्रस्तदेवसः स्व
कः केनाप्यहस्पेन निर्दिपित गृहंततः नत्रासी स्सपुनः
पित्रोरनु लं लि विनयामतः चक्र स्वादायतन्स्मूर्धि चक्रं न
देवमभ्ययात् सापि तो मे भ्यसच्चीतां ह स्वां तन्याल कैः
रपि भ्रमा पवनय मेनन्मे वक्रे भ्रामयं तन्मूर्धनि इत्युक्त्वं
तेनं चक्रं शीरसं तं नभासिताः पुष्पवृष्टिमुत्को देवामरितं
छो वमब्रुवन् साधु साधु महासत्व धांतं करुणायानया
पापं ते ध्वज विशुद्ध न्यानत्पप भविष्यति इत्युक्त्वा नदेवेषु
पश्यत्स्वीय मः हेत्रानात् अथ संतन्य तच्चक्रं जगाम का
मदर्पकं न यो ध्यानं ब्रावदेवो विद्याधरं कमारकः न

वृंहप्रेषितं दृष्ट्वा महार्थेन वनसंयुतं ग्रंके कृत्वैव वनं चक्रेन-
गरं यवलाभिधं निजं तत्र भैक्षयामास सज्जगाम पथ्याग-
तं सोऽथ कौशिको तिकं पितृोप्राप्यानं दिनबांधवः तस्यावा
ख्यानहन्नानलत्वधर्मामपरिच्युतः । कृपाख्यायनमही-
पालं वंइस्थामिवदृष्टुन: ईहकायफलं पुत्रमातापि-
ग्रोविनायनं कामधेनुस्तनहस्ति नग्रायेनाकर्णयाम्राग
ग्रामीत्कोपयिमुनिः पूर्वं वनवासी महातपाः नरुष्ठायोप
विहः स्वंनसोपविलोकया किंवाकदाचिन्नकोऽभूत्
सोऽथकुंजोदटर्शानां इष्टमाजेवमातेन बलाकाम्रस्म-
साटभूत् तपःप्रभावाहंकारं समबभेजेनयोनिधिः प
कटानगरेकापिनव्राह्मणगृहे मुनिः पकांप्रविश्यपहृ
हिणीं तत्रभिक्षामयाचत प्रतीक्षस्वमनागभर्तपरिव
यीसमापये इतितेवाचगृहिणीनिजगादपतिव्रता
तनस्लं शुश्रूषयाहस्थावीदपमाणां विहस्यसा ग्रमाघतक्ष
तेनाहं बलाकामस्मिताभिति मकैतन्मुनिस्तस्याड
पविश्याग्रमभुतः पतत्कथामिवज्ञातमनयेतिविविंत
यत् कृत्वाकृतातिकार्यादेशशुश्रूषांभर्तुरेवसा स्वाधीमि
दोसमारभ्यनस्यागाद्वेतिकंमुनेः सोऽथबद्धांजलिर्भूत्वा
मुनिस्त्वामवदत्सती कथं बलाकाहं ज्ञाता यतोदोपिम
मत्वया ज्ञातइत्यादितोमुनिभिर्लोपप्रणाम्यहंततः इद
कुवंतंतस्विमावोवत्पातिदेवता नभर्तस्भमेवपरंधर्म
कुंवनवेभ्यहं तेनमेतत्प्रसादेनविज्ञानबलमीदृशं किं
वेदधर्मवाधायां मांसविक्रीयजीवनं गत्वा पश्यततः
ग्रेयोनिरहंकारमाम्प्यासि प्रवेसर्वविधःप्रोक्तः समाप्तिः

बृक.
प्रलंका.
३३१

337

अन्तर्यामुनिः गृहीतातिथ्यभागस्तं प्रणम्याब्रवीद्वचः
नः अत्रैवस्थितधर्मव्याधमवेक्ष्यतत्त्वतत्त्वं विपणिस्थ
मुपागच्छक्रयं मांसविक्रयं धर्मव्याधमुदैक्षतसमेतं
मुनिमभाषत किंपतिव्रतयावज्ञात्यामिहत्वंप्रेषितस्त्वं
या तच्छ्रुत्वाविस्मितोवादीद्धर्मव्याधमसौमुनिः सत्यं इदं त्वं
नेकथंज्ञातंमांसविक्रयिणः सतः इत्युक्तवंतंतंमुनिंधर्म
र्मव्याधोजगादसः मातापित्रोरहंभक्तः सेवामेवंकुर्म
राण्य तयोस्नापितयोस्ताभिर्भुञ्जेभोजितयोस्तयोः
शायितेशयितयोस्तेनत्त्वान्मीहृग्विधंमम मांसंचान्यह
तस्यार्हंमृगादेर्हत्वैपणं स्वधर्मेनिवृत्तोभूत्वाविक्रीणा
नार्थार्थतः तस्माद्विप्रमहत्त्वाद्वेत्सित्वंसंसारपरित्यज स्व
धर्मंचरेणताज्ञापरंज्योतिरवाप्स्यामि इतितेनानुशिष्टः
सधर्मव्याधेनतद्द्रात् गत्वागृहस्थाश्रमंतत्पत्रौमुनिस्तस्थौ
वनेपायी सिद्धस्तदापंदृश्यास्वसेभूत्वापिजन्ममतः सि
द्धिंपतिव्रताधर्मव्याधेनस्वधर्मेचरणा प्रभावेभक्ता
तोमत्स्योपितिविमानवि तेनहिसंभावयतांमानवेश्वरी
तोत्वकान् संप्रियाममहीपालाः सर्वदृष्टान्मितेनादितः
प्रतिपेदेसदेशायगंतेमागवतोरोधनः अनंतस्वामिनेनस
वंधर्मपिवेतितिवादितं तेनानेभावःसततःप्रायापिसदा
निधि कोमात्याप्यमहैरंशावजनतींदर्शनेनतां अनंदप
देवमूर्तिंमधुमिकवधूमिव केलिकालेमहीपालःता
स्योतांप्रवमल्लकः तस्मात्पुनःपित्राहूतोनाव्याप्यता
हृतः तावन्माराच्चेनतत्रतच्छर्यसात्यपात्मजा तिशात्व
पंचधमतेचातःसत्याविद्युत्स्न शुद्धाचत्नेपतिंकाप्यगात्

चिरहविलसवा नेलभेसावतिष्ठाप्यत्रसादोपवनादि
षु हिंदुलीकृतहारेणावाष्पाणकृदतीयवं ग्रासीस्थला
पैकमयीवांछतीमन्मताहरवं यामिकार्येणकेनापि
पीचमीष्यामिचेतिमी हेरमृकेवमयजः तन्मापुत्रि
पुत्रं कथ्याहयाशाहसीभिःवाकेरनं तस्याभिनानतः
मंत्रिणस्त्रासितासेनकृष्णात्मा भूतिमाददे ततः प्रह
ष्ठितानार्थं भर्तृदेशांतरागतान् शृण्वंतीसदेवासी
तेनेसयहिजपुंगवान् तेनसंगमदस्माख्यंदीनेदाता
गतेद्विजं भर्तृपसस्रसावार्ताउक्तावित्तानतामती
ततस्तासहिजोवादीद्दृष्टोनेवविधोमया कांश्चित्रयाः
पादेषुत्रकायनेवापृतिस्तया विरहवाष्पतेभीष्टसं
योगः शुभकर्मभिः तथावयन्मयाद्दृष्टमाश्चर्यंवाभि
[illegible] । तीर्थोयतत्रद्दृष्टायांहिमाद्रौमानसंसरः
तस्मादर्वागिवायस्यमंतमेणामयंदृष्टं तत्रोकस्माद्व
विगीत्याबद्धपाणिपुमांपुरात् श्रुण्वनोहसवल्लीरादि
यत्नादेगणणिनः तत्रोयानेसुहृद्भिः शोकीउन्मा
नलीलया हृद्रात्तकैतकस्याद्दृमध्येपावदलादितः
तावक्केनोमितत्रागान्मभगः पुरुषोपरः मिलिताय
वतत्रसेययाद्दृष्टमयोदितं द्वीपीतस्यममसद्योकः पुमा
हृतात्कुवहलात् तद्दृष्टैवसहसाज्ञातंप्रवंमाख्यातवानम
पुरेत्रिभुवनाख्येहंराजात्रिभुवनाभिधः तत्रेमहाविरेम
वामेवः पाशुपतोभयात्

वीरप्रविषयपूर्वेतंरखजंग्राम्यवमामपि प्रवेशा

गु.क.
अलंका.
३३८

येनास्मि निर्गत्य समर्थं चापि मे ज्ञातं इत्युक्तस्तेन तस्याहं क-
न्यासमयमाप्नुतं प्रविश्य विवरेणाप्यमहं रत्नमयं गृहं
ततो निर्गत्य सौवर्णं कांचनं तत्राहं वरकन्यकां प्रवेश-
यतेऽस्मात्प्रवाहं च सा च मे सर्वसिद्धिप्रदमिदं खड्गं
खड्गानि दापितं रत्नैश्च त्रिकवत्याहं तया तत्र च संसृष्ट
स्तत्राध्यासं दृष्टवाहं निर्गत्य विवरेणानेन प्रावेशं पुण्या-
त्पुण्यं तस्मिन्नष्टमं दिनं तत्राहं मायया साकं तया सप्त
दिवारं या सोपि हित्वा यया साकं मासी तत्र वरकन्यया प-
करा पानमत्त्र समानं पुनः पतञ्जलान् पुनरा पार्श्वं द्वि-
तीयमसकरोमि जिनरत्नं तस्मिन्नस्ति ते तत्र महाप्रसि-
द्धिमपाणि तः सम्यायैव निष्कल्प विवरान्यात्मिपद
हि ततोऽष्टादशवर्षाणि मया बिलस्त्रोवस्तः गवेषतः
कदाचिन्न निर्गतं प्राप्नुयामिति सोऽपमेघेहमेकहायिमपथे-
निपतितः शवः मदीयं येन तया साकं क्रीडनं वरकन्यया
इति यावत् त्रिभुवनः स राजा देविवाक्षिमां तावत्पानमस्त-
त्रिरात्रं भ्रात्या त्वया प्रतीतः सः तत्र स्नानस्यागतं वभाणमाव
त्वं तनयं दृष्टवान् स राजा तेन पुष्पस्य प्रसादादिव्य मामवान्
ततः पाण्डवं स पात्रवटो वेणुवद्धोध्यानं निर्भत्स्य पदा प-
रं समवीरेन वधीस्तुनः प्राविश्य मा त्वं स्नपुत्रं समपरिष्कृत्य
तया प्रासयानं भया यामाकं सिद्धवाहरकन्यया सह मा-
पुपनः सिद्धिमपः कश्यमगात्परं कनयाप्य पुरसिद्धिर्या
प्रविश्य संपातिहिङ्गतं यत्नमात्राहिलोकाहमिदस्यास्य-
परिभ्रमन् तेषां विवरं ये नागाः नस्माद्वीचि वारात्यपि प्रथ्या
त्रिभुवनस्याभूत्स महाक्रोडिलोरति इति तस्मात्स्थितः स

ज्ञातोपि बंधुमतीपत्यो चकारवचनं तार्थेनं द्विजेंद्रज्ञात्वा
तेनद्रः अन्यपुत्र्याजितोपूर्वंतयागृहवैदेराजः तेनबं
धुमतीसोत्कापोप्राभिज्ञानतामिका भर्तवातीमयस्त्र
स्त्रातोस्यतीवात्सल्येनाभ्यधात् तमरेवामपाहहः तद्वर
तीखापिहंतितं अर्वर्षः समतेनानामवाघगृहमागतः
नद्वासुमैमनस्येत्यभावेनायस्थाजिमिमनः भवत्येवबं
संयोगः वियोगविश्लेषणमपि तथात्रकथयामेतांश्च
देविकथां शृणु ॥ निषधाधिपतीराज्ञनलोनामाभ
वन्नृप यस्य रूपेणविजितः कामोमन्येवमानवः को
पितद्विघुवाराजितेयाग्नौअजहौनतं तेनाभार्येण सह
ग्रीभाग्याग्याविचिन्वता स्मयंतीतिभीमस्यविदर्भाधि
पतेस्सुता भीमेनापिविचित्यसांतहश्रोतेनराजन्ह नल
नाहवरोराजात्रलः सद्गुहितः पतिः अत्रांतरेहनगरे
दमयंतीसरोवरे श्रीमान्यत्राजलक्रीडाहेतोः यवतनार
मा तत्रैकंराजहंससाहस्रांदशोन्यलंकृतं बर्बधक्रीड
याबालाशुक्रीहितोगतरीयका सबडोदस्यहेमसलापु
वाचव्यक्तयागिरा राजपत्नुपकारंतेकरिष्यामिविधुं
वमो नैषधोस्तिनलोनामराजा प्रसिद्धःवरंतियं सद्गुणैः
कैभितेहारामिवदिव्योगतानाश्रमि तस्यत्वंसहधर्मभार्या
भर्तासमहथाम्लव तस्यत्नलस्यसंयोगकामहंतोभवामि
वा तस्मात्वादिव्यहंसंसामनातस्याभिभाषिणं समेव
दमयंतीतं एवमस्तुनिवासिनी तमयावरणीयोन्योन
लादितिजगादव अनिमार्गप्रविष्टेनतेनापत्यमान
सा सवसंहस्ततोगत्वानिषधेशाश्रशिखरे जलस्यहत्वे

क्रीडा

मक.
अलंका.
२२९

339

नलेनाध्यासितं सरः नलः स राजा हृष्टात्मा राजहंसं सम
नोत्सं बबंध सोऽग्रेपि नलीलाहिमनकोनकात् सोथ
हंसो ब्रवीत्तत्र नलं पतितः सामहंगतः इहतस्य प्रकामार्थंप्रा
गतः श्रूयतां वचो मेऽत्र विदर्भेष्वस्ति भीमस्य राज्ञो दुहिता
नलोत्तमा दमयंती निरदिता सरूपणीयाम्बैरेशपि व
मेवमनसांव्यात गुणेगवज्ञा तु रागया तथा भर्ता हि नल
श्रुतवान्हेवक्रमागतः इति हंसोऽब्रवीद्राज्यं वचोभिः स
फलोत्सवैः विसिसर्ज विप्रसत्राय योनलः सम्यगुत्त श्र
ब्रवीत्स च हंसं ते ध्यायोहो विहगोऽत्र दमयंती च सोऽन्के
दासु ज्ञामामास सर्वेऽनसा पितृस्वागत्याय पामास नलः
माशैस्वयंवरे श्रुत्वा समन्तस्याश्च हरं वरकन्येपिता
भीमः प्रार्थयामास देवेषां ततो शूराइहस्पृहवान् सामहत्ता
श्रुनिविलासि दर्भोद्यानिभूमिपः श्रुत्वेति स नलोऽप्युत
कोऽस्याहूढः चचाल सः ततश्च दमयंत्याः स्नेहान्नलप्रेमस
यंवरे इंद्राद्यो लोकपालाश्च याता वरं राधुनेः तेषां च
बभिद्याश्च यमाग्निवरुणाश्ततः सेनेच दमयंत्यै स्थानान
लसेवा तानिकं यद्युः तत्रश्च प्राप्य तं प्रहृष्टं विदर्भान्प्रस्थितं
पार्थि गत्वा सन्नद्धवना हूहि दमयंती मिदंत्य मंत्रानेव
देवेकं वर्णिकं देवेकं न नलेनते मत्यो भरणाथ मीणाम्बिदपा
लवमराइति श्रमद्दराश्च तन्त्यार्थं मरश्छाभ्यो प्रवेदस्यासि
नेष्यति ताश्च देवानां प्रतिपे स नलो यमः गत्वा च्यातःपुवंत
स्याः प्रविश्य पप्रच्छ प्रवच दमयंत्या ताशं सेवं देवा देष्टां तथे
वतं सा तत्कुब्जता ब्रवीन्मा धीदेवा तेसंतता हृष्टाः तथा
पि सेन नलो भर्ता न कार्योत्रिदशो मम इति सा स्वागवत्तस्या

स्वात्मानं प्रकाशय नलो गत्वा तथेत्येव न दिदृक्षादृश्यः
शशंस सा वरयाव यमिदानीं त्वं सत्तमाज्ञोपगामिनः
तथाचाग्निनिवर्तेन्द्रायालसैवं वादयः ततो ऽपि हे नले
याते विदर्भीं वंचे देवाभिः स्वयं त्वा हे रयायेन नलरूपं
मकारि ते: गत्वा च भीमस्य सभां मध्ये ऽमुपाश्रिताः
स्वयंवरे समस्ते ते नलाकृतिरूपा विधाय श्रेयसे समयं
तौ सा प्राप्ता से नैकरूपान्नृपान् श्रावेयमाना तु हंत्रीकं
मात्माय न लानि कं इत्याकृतयानि मिध्वादि गुणानं नवच
ध्यानेनलान् मायान्येन समुद्धृतेन्या कुला समीविनयान्
नूनं मे लोकपालै स्वमायाभिं यं पंचभि: कृता प्रकृत्यमने नलं
वाचनवान्यथास्तिमे गतिः इत्यालोच्यैव साध्वी नले का-
सक्तमानसा प्राप्ति त्याधिमन्नु विधूनाव समयं तेष्वेवमब्रवी-
त् भो लोकपाला मह्यं नलो दयन्य वैकमे मनल
स्येन सत्येन स्वरूपं यत्त मेवत्तु वरान्सर्वेहनाश्चान्ये कन्या
यापदस्तूहतः परहरास्तुम्यातेषानन्य कश्चोमो ऽवधव:
शाते नतं यं वशक्राद्यास्वेन रूपेन ते ऽभवन् च श्रुः सत्यनल:
वाधुन्त्वरूपस्य: सद्भूपाति: तस्मिं समादमयंती तां प्रहृष्टे दद-
वरस्रजं हर्षेण वरणमालां वधूबाला तिनलेभ्यथान्
दमनस्य चाधिहृत्य नभीमभ्याप्तेतोन्नयः विवाहं समं-
मे भीमश्चक्रे नलस्य च विहिते अविनय्नजास्तमेनेवे
दर्भंभूभुजा स्वयाधयामातेन्द्र गम्य देवा शक्रादय स्वते
शक्रादय स्तु दृष्ट्वैव कलि द्वापर पात्रि तुझाव वसमर्पं
स्वार्थमायातौ तौ चैन तुवतन् नगतं वयं विदर्भे सुतनप्पव्या
गत्वा वयं इत्वः स्वयं वरो राजाद्दमयंत्या नलो वृतः नक्रु

बृक·
श्रलेका·
३४·

340

वोवनृपामेनोकलिद्वापरौकथा देवोभवाद्दृशोस्त्व
ज्ञायत्समन्तोत्तमस्तया नलत्वयंपकरिष्यामोविमेगा
नृभ्योमनयोः एवंकृतप्रतिज्ञौतौविद्रुयथयतत्स्तनः न
लस्यममदैवमासीतिनात्रुद्वरेवयमनि दमयंत्यासमेव
धाकृतार्थोनिवधानमान् नमामीत्येमदेषत्योगौरीश
वीथिर्कजनयोः पार्वमयोगौरीदेहार्धनयत्नात्मैवसाभ
वत् कालेनवेंद्रसेनाख्यंदमयंतीनलात्मजं प्रसूते
स्मनदेकामिंद्रसेनांचकन्यकां नाम्नाचमकालिश्च
इंद्रस्यानुक्रम्यादवर्तिनः नलस्यासीच्छिद्रंविध्यप्रनिता
नार्थिनाश्रितः अथैकदानृपास्येवसंध्यामनालिता
ङ्घ्रिकः समस्यापनलःपानमेदेनमृषिनस्मृतिः छिद्रं
मेतत्सवापेवदत्रदृष्ट्वादिवानिशं अलिस्नस्यशरीरांतः
नलस्याप्रविवेशास: तेनदेहप्रविष्टेनकलिनासनलो
नृपः विहायधर्ममाचारंद्यूतवचारप्यमाकाि अथैवदी
व्यामीतिभिरंतस्वासन्त्यमब्रवीत् अमेवनदिवाहंभ्रातरा
नागत्यिवाद्यिष्टु चकाराथवरणाकोपमनायेनाथलाद
दे अवमानेससंतावकेसंमानसमर्नाक्षः नक्षानवंपुष्क
रात्येनर्थैवांत्कांतसत्यथं जिद्रप्रायशजीवनैःप्रवि
ष्टोहमथोबधान् करोविश्रुकरामस्यगृहेनस्यानुज
स्यसः नलोरस्पोर्दनाभंहदस्यवलंहवं लोभाप्र
गयमानायनेवाभ्यसंयोपमनसः द्वापरगृहंतनदृष्टिः
पुष्करायोतुंवदेशौ नगरदन्तंयथाशालिसंप्रकाशनमिदृशमे
नव नद्यूतेनविजिन्येनेमनः स्वीजरूपमविन्तं नवृत्वाम
नलोमारामतिपेदनैवचनान् तनःअवदृतेद्यूतंनपोर्थी

ङोपरस्परं पुष्कराख्यस्य सहसो नलस्य वायथ पुनः
जित्वाय पुष्कराङ्कताख्यस्तु नलेषु रसनायत लिङ्गिहितैः
द्यूतेर्धाहारितं तेनापि शरीरस्थान ततो लोकपूर्णमायं यमी वना
लकालि कलि विलुतः तेन मत्वा गतं राज्यं दमयन्तीगति
ञ्ञोवीसू स्थोत्रमेव मारोप्य ग्राहिणो त्रापितृगृहं ना
वमलेन राज्यं स्वंसमग्रमपहारितं ततः स पुष्कराख्येन
नगरे जितकाशिना वद्याप्युर्ज्जारितं सर्वं तदस्यो दृण्म
णस्यमे दमयन्तीमिदानीं त्वं सुतेप्रतिपणः कुरु इत्यु
क्तिवान् यातस्य नलो न लज्जस्वान् नवकालेभ्रवोक्ति
विवञ्चकेणाप्तिकिया ततः स पुष्कराख्यस्तमवादीत् क
तोषितेन भार्यापणं तेन समाहृतः निर्यातितस्य वः न
कुलेव न लोदेयाहृ दमयन्त्या समेतनतः निरगाद्राज पुरुषे
गसीमान्तं प्रवासितः हानलस्यापि पत्रेहृ गत्ववस्याकालि
नाकृता नेत्रोऽकृतां किमन्यं थाकर्मीणामिवदेहिनां
पिरियाति धर्मतिः सेहंराजर्षीणामग्रहेश्वां विपदामा
स्पदं हृतं कलिहारजीवितं अथ भातस्यैतेस्यैपोविदे
शोसत्रलोबजम् दमयन्त्या सह प्राप दवथाक्रान्तां वनान्तरं
नत्र साकं नयाद दर्भवाल्याविमपारयण सविसूर्यस्ततः तरः
नीवेहं सोहावेदनागतो ग्राहारार्थं च सनयोग्रस्याम्या
त्रीयकं विदे मन च्चुत्यैव वहं सोदैन स्वजगमनः दृम
नूपेणतावेतोग्रहैयेवासो भुपेत्यापेत दृव्वाग्गतां वितित
लः सवावंवास्पृणोहिवः उपविद्येपक वस्तोयस्य सप्तुल्लाग
विमनात्यः पंञ्चानंस्त्रीयामास दमयन्त्या पितृगृहे अ
यं मार्गो विदर्भपुराप्येजवापितृगृहे अयमंगोपुमार्गोयम

हक॰
अलंका॰
३५
35

पत्राः कोमलेक्षुव नमृत्वा दमयंतीन्ता शोकेनेवाभवन्न
दा त्यक्तविवाधंशुद्रोमसमार्गोकिंवाक्तिसाधिनि ननमेको
फलमूलाद्रेवनेनचनिशागमे श्रांतः संविशतः सोभो
दमयंतीजुपासमंतरे स्मयंतीशनेनिद्रामधुविकाजगा
मसा नलोगंतुमनास्त्रमीरुनिद्रः कलिमोहितः उमा
यैकवस्त्रलोदमयंतीविमद्यामः छत्रंतस्त्वरीपार्थे
मानुत्पवपयौततः दमयंतीवराभार्ये प्रबुद्वानेपतिंव
ने अपश्यंपतीगतिसद्भाविलक्षापविविंत्यमः सर्वपु
त्रमहाराजत्वरिपावपिहुपापर हाकमहमलकेनासिमु
यिनिष्कृणीकृतः एकाकीवककथंपचामदवीष्ठुप्या
त्यसि कस्तेत्रमापणोदर्शसेवानप्रकरिष्यति हाविवंर
नतूणीनाप्यालिसिनगाणेनयन् अंगमहिष्यानेनत्रेमध्या
न्हाकोकथंतयं किंमेवेलनप्रवेणाकिंउहित्राकिमात्म
ना नैवकस्याणिवेदेवाउवेनोयद्यहंमती इत्येककातुरा
शोवनीत्मयंतीनलंततदा नत्सर्वदर्शिनेनैवप्रन्तस्योमा
नतःमथा कथंचिद्वातिवक्रामनदीशैलवनाटवी ना
निवक्रामभर्क्तिमाभर्तितिकथयन्वन मनेनेतत्रमार्गो
तामवदुधनसुकः अभीक्ष्णनोहेसुनार्था नम्मागत
मनःदाणात् ततोदेवाहद्यीगक्तार्थेनांतवाभिलितेन
सा मगावाप्रवेशापसूवारोमभूपतेः ततःसाराजसून
याहृताहर्षेवशंगत्वतः सोरण्योप्तनपोनायमसमाद्यीष्पा
लीकृता नस्याप्तार्यमराहेद्याः साध्यनस्थ्यो ततोहता स
काणनोमांभर्तेनातिप्रष्टावैनावदद्वचोत्त नावद्यसमानिना
भीमोनलोदत्रमेवत्यतं नयोनवेद्यणाणपालाजनाहि

ञ्चविस्तृवान् ततस्थाश्वहेषणाव्यपकललस्वविवी
भ्रमन् सवाहेराजधानींतांआपबाह्यणाहूपथन् सन्त्र
स्मयंतीतां आगतेविवत्तीसदा भदासीत्सापिपथपन्ने
ः गविनापितस्मेशिनं श्रुत्वानष्टभुतिनाथसमेकदत
स्मैनो तथायथाभ्रातीसासवाहेनदत्तुथ्यत यावत्
वीनीयसादेवीतोयथावस्तूपस्थाति तद्गुपेदमपंतीनां
नावन्नेभगीनींद्गता ततःसाभर्तेरावेघतोसेमान्य
पितगृहं गत्वापित्रोःप्रविस्तजनसहेषणासैसनिकां त
त्रसादमयत्वासीत्सामापत्यहयाततः पितान्यदभीमा
नाम्नापतनुर्वीतीविविन्वती तत्पितावस्तजस्थारानवे
पूर्वततगति स्वस्यनंदविद्याभ्यांदिव्यास्थानुपलदि
त ॥ बालांवृतेप्रनुभोस्तवीसेस्यात्पअनुदिनोकांता
प्राप्यैवंवरांविदर्भराहप्रपञ्चपानोसि ॥ एवंभवदिवज्र
वांस्थितयांकेनपञ्चसः इत्यादिदेशाज्ञवगसासवभीमो
महीपतिः अत्रांतरेसराज्ञावनलतसिंबवेनीषी प्राप्त
तार्थयदाहरंगताम्याज्ञातिमेदत्त भोमहाराजवयावत्रद
तोदमवलोकना अपसारयमांतावदारागेनिकटादि
तः इत्युक्तवचःश्रुत्वादनहृष्टिदर्शनः अथरमदलं
नागंतलोनावानलोतिके भाणावत्लुथभाजालजटले
वत्वबद्धिना शृहीनसिवंतेतोगेहेतिरसेनतूर्धंनि उपे
त्यकृपयासोनंहकृत्वानीमावहृतः त्यक्त्वांभिक्षुतिपाव
सनावज्ञागोव्रवीन्मनं गणापिबाटशान्यपतेमहानित
यमातितः ततःसयपयावेवंपहानिगणायमलः पकं
हेवीतागगनावपंचघस्मसकणारे अहोनवदयीभूतव

अलंका॰
सूक॰
३४३

343

तमुक्तिस्तुलेनतं नलंस्वकृदास्थितोनागोललाटेनेवदं
ष्टवान्: तेनतक्षकधुनाकस्मोविरूपःसोभवन्नृपः ततोव
नार्धरूपंकथंतंस्माकारमाहसवानहिं कोभवान्काहकुनाचेपं
न्वयानिपयुमाक्रियः यन्नलवचःश्रुत्वासनागःप्रत्यु
वाचतं राजन्कर्कोटनामानंनागराजमवेहिमां देषो
गुणायचमयादत्तस्तेनोद्युवेनसंपदे इतःकार्कोटतनदहः
पुरेकार्कोटकेगते नलस्तस्मादगनाद्भवात्क्रमेणप्राप
कोसलान् कोसलाधिपतेस्तत्रऋतुपर्णस्यभूपतेः
सारथ्यबाहुकोनित्यंसाहदंतश्रियेगृहे भोजनानिवय
नस्यवक्ते अश्वरसानिसः तेनप्रसिद्धेयामायरथ्यविद्यान्
नलेच्छा तत्रस्थोबाहुकाख्येननलेनसिल्कसाचन विदर्भ
राजवादेषुतेष्वकोपविलापयो बाहुवाहविनीतासृतिस
चिश्यामरथ्यविपयोः नलात्मवयःस्वदर्शनवार्तैवतेश्च
णोन् नलसंभावयंतदुद्वाघास्यानेन्द्रपतेश्चापिति पुनः
सेनवगतावार्येमायेदेनाप्रभृतितां ॥ बालोवनेप्रसमं
स्वपोससेनाप्रमतुदिनीकाता पायोविवावरवदवेझा
हसपअपानोसि ॥ नच्छुनोटन्नगाकाभंतस्याप्रवजिते
वे स्वस्मायिनस्यप्रमनलःप्रत्युवाचतं ॥ तीर्णोवः
वैकटेपो वंदुपाप्यात्मंद्रलप्रविशान् ऊमुदितिपदः
हयोत्रानलत्वात्मांमनानस्य ॥ पनत्तद्ववनंश्रुत्वाम
सेसंभावयंतंनलं विपदष्टंतवेरूपांधारःसोथपर्णोनदा
विदर्भाराज्यभीमाप्रराजेभापाष्ठनापक्षः इमयंतेवत
नर्वेद्रभूपानतमवाणापत नेनोचदमयंतीभागपितरंसेव
मब्बीत निःसंदेहमपवापोधरःस्वमिदंप्रत्नः नन्न

दानयनेष्ठक्लिर्नेमेदाकियनामिदं अन्नपर्णीस्यत्पते:
नस्यस्तनोविस्हृष्टवान् प्रोमेनैवचेनैवमराजानन्नभ:
एपते प्रामामात्रस्यनेश्रूपमेवंनन्नब्रवीतस: गतःक्षा
यिगतोराजाप्रश्नविनाभिलभ्यते तत्मात:कुरुतेश्रूयोत
मयंनीस्त्रपवंवं श्लोकघेवविदमेषुदशोत्रमागम्यनामिति
ततःश्रुतेवनहानेनसरथ:ज्ञानिनास्पः एकाकिनायं
पुत्रेणसाकंध्रुवमिहेष्यति एवंसमित्कालोक्यसं
दिश्यवनर्थेवसा कोमलाविसृजपूनंदमयंतीयथो
चितं तेनतुपर्णोगावासमनथैवाङ्ग:समस्तक: जगा
दस्यदृश्यंतप्रणयान्यार्श्वगनलं कुसावाहोरथ्यहानं
ममास्तीत्यवदद्भवान् तन्नापयविदिभीमानघेवोत्सा
हमेयादि तत्रश्रुत्वैवनलोबाढंप्राप्यामीन्युदीर्यसः ग
त्वावरास्वासेयाश्चमजेवश्रेयोत्रसं स्यंवयस्यवादे
यंजानेमत्याश्रयेनया कृतीनदमयंतीनुसाहश्रेयोहि
धीमेवत् तन्नजानावद्भकामिमयपामीतिविचिंत्यव
रानस्याशुपर्णीस्यसनेरथ्यमयानयत् प्रांशुकेवन्न
नेनसिंहेनमवाहयितुंरथ्यं नलयवहतेनतात्यजेवेज
वेणवंद्रसा रथ्यवेगवाजेवसंप्राप्तंरथ्याविधायपूणे ब्रु
वाणमश्वमार्गेतुंकुतुपर्णनलोब्रवीत् राजन्कुतनवत
हस्तश्वनेनेवाद्दाणिनादि बहूनियोजनान्यस्यातिक्रां
तोरथस्तव श्रुतेनेनहृतुपर्णास्तंस्वोदंदगदेहिमे रथ
तानामिदंतभ्यंमतज्ञानंदशाम्पदं तेनवयपामवंस्य
हाज्ञानाहानेवजायते संप्रत्येवयपणावदशामिवन
यंतव हृष्यनेन्नतकर्णीयंमयोमेनसायेनेधुना वमपक

बृक.
श्रलंका.
१४२

343

लपणीनांगणाधिपेनापकृतं इत्युक्त्वा फलपाणिनि
याचेत्येवजगादसा ततस्तेनगणिनात्यासंनावेत्येवासि
शाखिनः ततोनलोभयतानमत्तपाणीयनहृद्दो ऊहप
णीष्यदाहृदयानंततस्येनलापतत् परीतस्तेसमतत्रावेत
लोगत्वापैरतैरो समभ्रकुभ्रधेसंद्योपद्माद्विभ्रतिनस:
ततोहृष्यानिपावतनावन्नस्यशरीरतः निरगात्कृष
कृत्स:तेसकोसीतिपृष्टवान् अहंकालिशरीरतःसम
येनेवतस्यते ईर्ष्यापापिशेतेनमृष्टुःपुनेततोऽध्रिपा
ततस्त्वांदशनातेनकाकोदेनतदावेत तदृपत्वमदृष्टे
घमधर्मदरपत्वातिरिष्यतः मिथ्यापरापकारीमेकृतः
स्थाकेस्यशर्मणि तन्नश्चाश्यवकाशोहिनास्तितेषुतव
स्यमे इत्युक्त्वासकालिनस्यानिरोभून्सोपिनत्वाणं जा
तथमिमतिस्रामिनेजःमाग्वदभूद्बलः श्रागत्यवाहत्य
रथंतामिमिनेवाह्निंनजवात् विदर्भोत्नृपतीतंप्रापया
मासभूपतिं सद्वापहस्यमानोत्रऋष्यागमनकारणेः
दधिपर्णोजैनेराजगृहात्तत्रसमागतं प्राप्तंतेनतत्रदार
साभ्यनामुर्णैरथहनादस्मयंतीजहर्षातःसंभावितत
लागमः विसमजीयमानतमनेष्टुंवैदर्भिकानित्रं स
चाविद्यागतावेटीनामुवाचप्रियोत्नकां देविगत्वाम
पाविधुमेमधःकोसत्लेश्वरः समंवरश्रवाद्देनेमिथ्यात
श्रुत्वाकिलागतः शानीनेमयथाविहेनस्नैनेनादेसवाद
ना पकैनेवाहिनेनायरथ्याविज्ञानशालिना सवतन्ह
दशालायांगत्वासदामयीरथिनः कृतसत्रूपोविरूपश्च
प्रभावःकोपितस्यत आदिमेवयत्रस्यपाणीयंचक

हतं काष्ठानि त्यपि तानि गतो नितम्बं प्रज्वालितानि च दारुण
श्रुभोजनेनैतैस्तैर्निघ्नेदैवेमेवंव पतद्दृष्ट्वामहाश्चर्येन
नष्टाहर्षमहागतः पतद्दैत्यकाशुकारसमर्पेनोविविवं
नयत् वयमागतिवरुणः सूर्येस्थाविघायरस्थाविन् श्रा
पेपुत्रोभवत्यभमतो वैशूण्यमन्यथा जातेमाहिष्वयोगर्ते
जित्वासिद्धेनदण्डघं इतिसंकल्प्यगुरुमामासहवेयातये
वसा नस्यांनिकंदर्शीपित्रपाहिणोदारकाङभो सतो
निजगोसूर्हाहातवांकेनलक्षितं वङ्घामगडाहेन
नसीमकटवनुषा ईदृशावेवमेवासौनातालवमरे
स्थितो जातेमेनतस्मनेङ्ःख्वेदृश्वावद्वदेकिरां साश्रो
गुभोसहागात्मदेवीसर्वेमयोसन् दमयंत्येनतः सापि
नास्याहनराममभूत् श्रपरेगुश्रुतापमाभीवेरीमाटि
देशासा गत्वातेजस्तुपांसिपतस्दमहवनाद्वद श्रुतंमा
पापद्भवतानलेगतायोगात्स्नपहात् नत्कमाघनपाग
नवंजनंसाध्यतामिति नयेतिसतपागत्वानलश्रीग्या
नदापीतः ऋतिपर्णमनुताप्यदमयंतीस्तुपायपौ सतं
श्रुत्वानलोराजायदितंसूपद्रूपश्यत् नष्टुत्वासनलःस्वेद
रक्षितःखत्रपाङलः श्रवांस्तुरवःप्राप्तकालंनामवावास्त
गाहदं सपवास्मिनलःमन्यपापःकलिशार्कधोकः वां
मेनापयनःनेनयामोहादनलापतं इस्तुरुवांसपृष्टोपू
रमस्मयेत्यानयानलः पश्यैवंनांहित्रूपनंकश्चिपाप्तोभवा
निति ततःसतस्येसोर्टतनलःसर्वमवर्णयत् कार्कोटस
ख्यादारभ्यकलिनिर्गमनावधिं नैटेववारेनयोवनदत्तं
कार्कोटकेनमे प्राह्यावस्त्रयुगलंसूपेसप्राप्तमपहाम ॥

स्क॰
अलका॰
३४५

345

दृष्टानलंपुरुषवरामतितराभिराममदृष्टपूर्वंनराशुविकसद्वदना-
रविंदा नेत्रांबुभिःशामितदुःखदशानलेव हर्षकमप्यनुप-
मेदमपत्यवाप। वृत्तावनलपरिजनात् अहमागत्यनरवस-
दसासविदर्भराजा भीमोनलंसमभिनंद्यकन्यातनूजप्रसू-
तेसहोत्सवमयंबन्धुरंचकार। स्वमनास्ददिश्चमभीष्टजा-
केनैषधस्तूपवारसात्क्रियः अन्नपर्णीलपोमहचैपानलम-
भिरूपयनरामकोमलान्। अथनिषधनरेश्वरंनिजं
कलिरागम्यविजृंभितेनलः स्वपुरायमत्रवर्णयत्र
वसत्याग्रसमासाचःसादं। गतात्पेष्ठदिनेस्ततःसति
मधानलैःसहराजसावैः रथतानतितेविधायविवर्तनाः
पुष्करात्पुत्रनः। धर्मात्माकृतसुविभागमनुजंदेहाङ्गे
हापरे राज्यसंस्थानपवाभिस्थापितोभजेयश्चैवनलः। इ-
तिमत्यासाख्यायकश्चानगरेनाराघवैःसहितः राजसुतांवै-
धुमतीप्रेषितकामसवाचतांभूयः। सवंदेविमहातावि-
मवहःखंभावनेतिकल्याणं अतुभूयोपलमयंकिलादिन
कृत्यक्षावःतनक्लृप्तं। तस्मात्क्रमापितमामप्यसिमानिम-
नवेप्रेषितेनविरातं इतितेहिजमुकुटपक्ववाकैबंद्वनाम-
वैधनेनवदुणांसा अवलंबमानितप्रतीक्ष्यमाणादयंनवंध-
मतीस्वमवनस्थो। अल्पैरेवववनसाहिनैःसपतिरागयौ
महीपालः देशांतरागतांनांजननीमाहायमिनसहितः
आगत्यवामस्तांपुपार्वणास्ववाविराभिजलललसीं जनन
यनतोत्सवहापीवहापिवैधुमतींनंदयामास। अथतत्रन
पानिहितनानिपुणापुष्ववरस्रराजसः समहीपाभुवनेराजासं
भोषिताभोगान् इत्यालंकमविमकपुंस्विस्थालाविशाय्यमहीपा
लवसामनुरागारम्भा रामसावःसनरवाहनसरूतैपोवमेप्य-
रोषानतपोश्रमाश्रमणुयात ॥ षष्ठस्तरंगः ॥ समाप्त्या-
यंमलेकावरनीलेवकः ॥ ॥

र

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॐ इदं गुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमन्दरा-
न्दोलना पुरा किल कथामृतं हरमुखाम्बुधेरुद्गतं प्रसह्य र-
सयन्ति ये विगतविघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भ-
वप्रसादेन ते । अवारणीयविघ्नभिः वारणीयकरेणुमः
हेरंभस्य ससिन्दूरं सिन्दूरमयुच्छितं पायाद्वपुरदाह्नायशो
भासंदधतः शरं समम्यग्रेषु तेचैषु तृतीयमधिकं स्फुरन्
रक्ताकृणान्तसिंहस्य जटिलाविद्विषोवधे नावश्याणेव
दृष्टेव निहन्तु रितानवः ॐ एवं वत्सेश्वरसुतः कौशाम्ब्याम
विवेशुतः नरवाहनदत्तः सतस्थौ भार्यासखः सखी एकदा स
वस्थितेतस्मिं नास्थानस्य स्वनान्वितः वत्सेश्वरस्य वित्तायै
नहासीवणिग्गाम्यश्यो सरत्नदत्तनामा प्रतीहारनिवे-
दितः प्रविश्यनत्वाराजानं वणिग्गेवं विजिज्ञपत् नाम्ना-
वसुदत्तो देवदरिद्रोस्तीहकार्पटिकः अकस्मात्सुदत्तगाढदरि-
द्रात्दिदृशपत्ते कौतुकात्स्वगृहं नीत्वा यथेष्टं पानभोजनं
दत्त्वा सादीवत्तनीता मायाद्दृष्ट्वाब्रवीदिदं लक्षं राजकुल-
द्वारात्स्वर्णकटकं मया उत्पाद्य रत्नमेवं वनितो विक्रीतवा-
नहं ततश्चदेतावल्लाणे मूल्येन वणिजो मया दत्तं हिरण्या
गुञ्जस्पतेनाद्याहं स्वावस्थितः इत्युक्तादर्शितं तेन देवतामो-
कितं मम कर्कटं यत्नोदेवविन्मोघमयापदुः एतच्छ्रुत्वा म
त्सेश्वरस्याज्ञानायइतिसन्तौ भार्गिकंतंसवलयं सरत्नं वणि-
जोमया दत्तं हिरण्यगुञ्जस्पतेनाद्याहं स्वावस्थितः ईतस्तु तं
प्रकोष्ठात्मेहहेमतन्तुरामे इति तत्कटकं दृष्ट्वा स राजाभि-
दधे स्वयं निह्नुतं राजनामांकं लब्ध्वा किं कटकं त्वया इति सः
श्रोत्रसत्ये सराजाग्रे भार्गिकोप्यगात् भावजोवीक्षितोवधि
राजनामान्तराणपदं दारिद्र्यः स्वदरोपनलब्धेनत्सीकृतं म
या इत्युक्तेनेनवत्साम्प्रसादितमः सोब्रवीद्धार्गिक एतस्य मूले
नमयागृहीतं वत्समापने नवास्य राजामिज्ञाननदासिदयमु-
याने मूल्यात्यं वसुदत्तेनेतानेन पूर्वस्थिते एतद्धिरण्यपुञ्ज

सू॰ क॰
अलंकार॰
२५९

346

स्ववचोयौगंधरायणः श्रुत्वा तत्र स्थितो वादेनाथ दोषोस्तिक
स्यचित् दरिद्रस्यापि लिंगस्य भगपतां भाविकस्य किं दारिद्र
क्रियते चौर्यलहकेनाद्भि तेपुनः मूलेन वत्सराजीवनवाच्यो
वणिगप्येसौ एतन्महामंत्रिवचो वत्सेशः श्रुत्वा धेनमथा दत्वाप्य
वसहस्रीस भाविकेन व्ययीकृतो दिवणगुमाहाणिजो रत्न
नस्माद्यमादाद भाविकं चाकरोन्मुक्तं गृहीत्वा कटकेनि
ले भुक्तं वासहस्रेकोगतभीस्फोप्यगारुहं विसस्मृवानी
पापोयमिति वोत हि ह्मवमः रत्नदत्तस्य वाणिजं कृर्यार्थेन
ममास्यत गतेषु तेषु राजाग्रगतो वाच हमंतकः अहो दे
वाभिशप्तानां प्राप्यापि पापरथौ पलायते अस्य भद्राचटोदेवा सं
हृता भाविकस्य यत् तथा हि कश्चिदासीत्पाकुबेरपाटलि
पुत्रके शुभदत्त इस्मनाम्ना व प्रत्यहं काष्ठभारकं वनादानीय
विक्रीय पुष्णाति स कुटुंबकं एकदा वगतो दूरं वने दैवाह्र
र्शसः तत्रस्यांवत्तरीयच्चादिव्याभरणवाससः सेभीतं वी
त्वं प्रीत्या सर्वे पृच्छाय यथा तथ्यं बजाचरितमुन्मत्तकृपाय ता
नभासे इहास्मदंतिष्ठभद्रकर्मकरोभवान् अक्लेशगृह
निर्वाहं कविष्यामो वयंतव इत्युक्तास्तेस्तथेत्यासीत शुभद
त्तस्तदंतिके स्नानाभिपरिचर्याश्चकृतस्ता तेषाञ्चकारसः सा
याते भोजनस्यानेयचास्ते जगदुः पुत्रं अत्रास्मत्सदनेभ
द्रेत्ताच्चटादिति अतः स्वत्वं मते ह्येषि चटया बहुलंभते ताव
त्रेयुक्ता भक्ताश्रुताश्रुतसमितानमः शुभदत्तस्तदेवास्मिन्वंच्चि
परस्तीच्चटीतेन यथेप्सलप्रमसर्वचटः कामप्रदोष्यसौ न तस्य
त्वाग्रहस्परंचेनः प्राणिं यावत चटीतेन शुभदत्तो दत्तो तेभ्यो भु
क्तं भवितावत्समुदयत्वगृहकः भक्ताभीत्पाचसोग्रहं तस्यो
स्मनन्तस्यगृहः मासमात्रेणायदास्ते शुभदत्तेन समभ्येत्य तदास
तेन यामभक्ताद्रूहि किं विहराभिते तच्छ्रुत्वा स जगादैतान्तदाः
स्यायस्मिन्युमः एवभद्रचदन्तके पुष्पाभिर्वीयतामिति त

मलमूत्रलेपदानेनं शाकम्परदिनं भंगेपलायते होव्रत
ह्रष्णिबापरंवरं इत्यवङ्गोपिसंदत्तैः शुभद्रोपरपदा वरंतैः
स्मृतदानसैनेतं भद्रचर्टतरुः ततः प्रणम्यतो ह्येवमादय
तेजवात् गृहं सशुभद्रेसंप्रायादिनबांधवः तत्रतस्मात्
बराहमभोजनादिनिवेशनात् सामर्थ्यमंत्र्यभोरेषुसमुत्के
स्तजनैः सहभारमुक्तोभजन्भोगान्यानमझोयजातसः ऊतत
स्तवेषाभोगश्रीविनिष्कृतंबंधुभिः समान्नमञ्जवन्नच्छोगर
वैणोपिजनकामदं गृहीवाचटिकेस्कंधेप्रवेभवततर्तितं र
त्यजनस्तस्य समस्कंधामरोद्धेकसबलहृतैः सभद्रचरकोयातः।
पतितास्मुविविंडशः नदेवचाहत्तीभूतः सज्जगामयथागतं
गृहीवस्याचसप्राप्य शुभद्रोविषादवान् तदेवंमाणदोषा
दिप्रसादादहतबुद्धयः अभयाप्राप्यमस्मर्थे नैवजानंतिरादि
तं इतिभद्रवटाख्यानहासेकृताबसंतकात् उपायच
क्रेवत्तेशः स्नानाहारादिकाक्रियाः तरवाहनदत्तोपिस्ता
ताभुक्तान्तिके पितुः दिनांतेसकिमाकेऽमगमभुवनंनिजं
तत्रराज्ञाचनिर्देशं शयनीयगतेसहत् शृणवत्समाचिवेषं
तेष्ठवेचकम्प्रभूतिकः दांभेसंमेगोत्थपाज्ञानेस्तनमतपुरंचया
श्रुत्वंसाववनाहृतानेनतिद्राटितास्थितो तत्किमद्यापिवेषणा
सजानन्नपिमुरज्यसे तत्ससांवालिमजावालस्यावेतांकथां
शृणु। अस्तीहविद्रकूटस्य म्रदिमजगर्वमहत् तत्रभूद्रत्न
वत्राख्योमहाधनपतिर्वणिक ईश्वराराधनादेकस्तस्यसूनु
रजायत श्रुत्वस्वप्नवन्मातेनं नाम्नाचक्रेसतेसते अतीत्यवि
द्यमासत्रयोवनंवीस्यतंबस: एकपुत्रोवणिक्त्रयोऽरत्नवर्मा
व्यचिंतयत् कृपिणोऽकृतनिस्चाधनाप्राणमहाविती श्रावा
तोऽयोवनाधनावेषणानामद्रवेश्या तदर्पयामिञ्जातिस्याःका
स्याचिदिस्मात्मजं वेषणाम्यजोपारिशिवार्थेनेनताभिर्नवेश्या
ते इत्यालोच्यसपुत्रोणमरैवेमुरकर्मणा यमजिह्वाभिधाना
याः उहित्यासदनेययो तत्रस्थूलहनंदी प्रदर्णानास्थलना
सिका शिराविबेतोतरहितरंजातिगुस्मांतंदटशोसः धनेनपूजि

कथा·
शक्तियशो·
९५१
357

तेषुत्रिसर्वोवेश्याविशिक्षितः तच्छ्रुतास्यनरागिण्यारागेवे
श्यात्यजेदतः दोषोग्यहृतोरागिविवेश्यापद्मसंध्ययोः सि
ध्यावदर्शयेद्वेश्यानेनदीवक्षिशाविना रंजयेननरंवस्यं कृत्वा
हक्षेन्नतोधनं कृत्यार्थैवत्यजेदंतेप्राप्तार्थश्चनरादरेत् समो
श्रुनिशिक्षेपाहदेविदूयेश्रूमवत्यपि वेश्याजनोयोमुनिवत्
सर्वार्थपरमश्नुते इतितद्वाणोपदिष्टतनामुप्यगात्मजाहि
मी रत्नवर्माकृतानिश्यास्तयावसन्तुपाविशत् श्रुवीत्रां
वश्रुतोमेनवयार्येशनतामृप वेश्ययोमिक्लिलायेनवेदयं
प्राप्नुयादयं दीनाराणांसहस्रंचानेःक्रयंतेददास्यतः त
वस्फुतानतस्यकामंतंप्रतिपेदेनयतिमा ततोविनीयदीना
राम्नुवेनसेममाधिव तनसेश्वरवर्माणांरत्नवदारयोगृहं
प्राप्तशोदशावशिश्रापितंरत्नशुवाचसः श्रर्थाद्धिधर्मकामौ
तःप्रताप्तार्थाद्दियतःप्रजा एवमुक्तवतेतस्मैप्रदायसततयो
तितत् पंचानांकोटीनांभांडंप्रीतोददौपिता ददाह
यणिकपुत्रःससार्थःसशुभेहनि प्रायादीश्वरवर्मायस्वर्ण
दीपाभिवांछया गच्छंश्चकमात्यथिप्रापसकांचनपुराभिदं
नगरंतत्रचासन्नवाह्योद्यानेसमावसत् स्नातभुक्तानलि
मंश्चप्रविश्यनगरेऽत्रसः प्रवापेदत्तएकंडष्टमेकंदेवकुलं
यतो तत्रापश्यच्छलसंतींसुंदरींनामनालिकां नाम्नावा
नोच्छलितांरूपाइललदरीमिव दृष्ट्वैवतांतयासोभूत्तदेकगत
मानसः कृदेवकुलिनोशिल्पाइवेन्नस्याभवद्यथा वयस्यं
प्रेषयत्तत्रीतेप्रार्थयामासतांचसः पत्यासीतिवदंत्येव प्र
त्रासाप्युसमत्यत स्थापयित्वातिवासेस्वेनिपुणामांडवा
हिनः तस्याईश्वरवर्मासौसदयोवसतियया तस्मिनक
रकद्याख्यानत्मानानत्युपागमत् श्रमानयद्गृहांवारस्तेः
यस्यपर्यांकशयनंप्रावेशानतयावसः तत्रारमनमसौसर्वान
तनुसमपासमह विचित्रकरणोत्सवैरसूरतैचविस्रयया गा
ढरागीनगंतांतापमोद्धसनपगामिनी दृष्टाहितीयेद्भितलो

निर्गतेनताशकस्थम: दैवाचेह्मरत्नादिलत्ताणांवंचवि
शती: तस्यैदिनह्वेयेतस्मिंस्दर्पसविणिमुवा याम्रस
यायतंभूरिनाह्यस्रामामवाहृषा सुपवंचेक्मयाप्राप्राकिंय
नेनकरोम्यहं इत्यसत्यान्तुबेधेनसंदरींतदग्रस्तती माता
मकरकदेवमेकामप्येवमाहतं इदानींसमदीयेयत्नदः
येवसकंयतं तक्येस्यापयितातद्वतांपुत्रिकादात्तिः
इत्युक्तासंदरीमात्रकन्यादिवनदग्रदीत मेनेवम्बरव
मांतांभूतःसत्यानुरागिनीं तस्यद्रूपेणालद्वेतगीतेनवाद्य
तात्मना तेषांवाद्यस्थितस्याग्रतस्यमासहृदयपेया तवः
श्रुतेस्येसंदर्पकोद्याद्रेसदृशौक्रमात्त ग्रन्थाय्यात्यर्थदृश्रा
यः सदासवसुवाचते सर्वकिंजाहिनीशिदामायतेपा
चिंतापिते कातरस्यास्त्रिविडेवनिष्फलावसेरगता वे
श्रूयोदमणिसद्वावेयदसिंहयतेवया सत्याभवति किं
जातजलेमकममरीविमु तस्मैवंदीयतेयावदिहेवनथ
तेनव तावहुजासेतुडाहिमेततापितातने इत्युक्त्वा
नमंत्रेणवाणात्रेमसमामसः सत्यनेवमपास्वाध्यासत्वं
देवेनननाहशी हाणांहिमामपश्यतीमुवेत्वाणानसोस
वे तद्वांनोदयेतात्वांगतवांयदिसर्वेथा एवमुक्तासते
नार्थदर्शलसेयवसन्निधौ मातमेकरकद्वास्वसंदरीमव
दत्तसः तवतावत्सात्वाज्यपीतिरीम्बरवमेणि गतवा
वाधनावश्यंस्थांरीयंवणिज्यया ततः प्राप्यस्तस्यपल
दीयंयथागत्यवदंतिके यावत्कालमवस्थास्यन्मुमत्य
कृतनस्यापि ततश्वासास्तुवयनायशयेनेस्यवर्मेणा स
विहृतविषादामाहस्त्रीचनमब्रवीत् सूर्यज्ञातीनाकिम
हूंवक्ष्यंतमतवेदयकः कस्यपत्नीतितदलंयाहिदत्त्वाविधि
मसः ततश्चतोवावमातातांमादःखंहतिरस्त्वने एषात्य
वस्त्रियोयंतेमिडार्थेत्वानहास्यति इतिमातातांकिलाश्वा
स्यास्थितसंवतेयासह मार्गामेत्रसमेकस्मिंहूपेनालम

वृक॰
शाक्तिग्रायो॰
९४५

मकारयत् ततश्चेश्वरवर्मा भुवनहेलया तुष्यमाणः श्वे-
तांबूलमाहारं पानं च क्रीडन् सुंदरी गीतवाद्यनृत्यैश्च भुव-
नं रंजयति स्म अन्यदा सितमंडपाणैर्ये तेनेश्वरवर्मणा ततो
धनंजयस्य कन्या सुंदरी मंदरात्ततः वचालेश्वरवर्मा च वजूरतेन
तमगलः अनुव्रजन् वाटस्य सुंदरीं ते समागत्य का नगराव-
हिराकूपाव्रजंते नीलकाद्भुतः ततो निवर्त्य यावत् सुंदरीं तां
प्रयाति सः तावदाम्रातया कूपे जालाग्रदेशविक्षिप्य हाहा
स्वामिन् निह्ना पुत्रीत्याक्रंदनमहास्ततः दासीनां भर्त्तावर्मस्व-
तन्मातश्चान्यश्चाग्रे तेन प्रतिनिहितश्चैव समित्रः सर्वाणिक्व-
तः कूपे क्षिप्तमनंतं कांतां ज्ञात्वा मोहमगात्सर्वाणि सपल्या पंच-
शोकं तत्रीतस्मिन्मकरकेतुः स्नानवारात् यदन्यत्कूपे क्षिप्त-
धान्यसंविदः रत्नाभिलवती वैरिदृष्टा जीवति जीवति इ-
त्युक्त्वा ततः कूपादुत्क्षिप्य तिसुंदरीं उत्तिष्ठामस्त कल्प-
साक्षात्नानंनिवृदितं अत्यागतं वणिकपुत्रमालापं प्रात
केर्दैदौ समाश्वास्य समादाय गृहं सा मानुगा वृषिपं आगा
दीश्वरवर्मा सोऽप्याह तवैव नरहरे निक्षिप्य सुंदरी प्रेमप्रत्य-
यं तन्मनः फलं तस्यामिमेव मत्वा मम प्रत्ययं जन्मनः फलं त
स्यामिमेव सत्वा यथा यावत् प्रिय जन्मदत्तः तेनो ब्रूहि स्थितिं तं
त्रसोऽस्थितः सावः पुनः तमभ्यागात्केवसोदाकिमात्मानं
मिति त्वया माक्षेसुंदरी मिहदृष्टाययः कृपया ततः पुनर-
क्ताऊ हस्ती कूटरचनादि विधायपि मित्रस्थापि पितार्थकं व-
स्त्रसं पाश्र्वस्थितकवा तयत्नो घापि निर्यादिकल्याणि वेश्मानि
लब्धप्रतनस्यावचः मात्मवधोयंवणिग्युवा मासेनाप्युद्याः
र्यी वकी तत्र कोटित्रयं सत्वर ततो गतस्वाद्दृश्यार्थश्वेष्टकः सं
दरी गृहात् तया मकरकेतु आसकूटि त्यानिरवासयत अन्यो
द्यात्पलेवगवा मृत नगरं हुतं तस्थितत्र तत्मावद्रूयत्यावृ
तमशेषतः सतत्पितारनवमौतकुडादुहितोभ्यं अहिं
तां यमतिकन्तां गत्वा वा वहणिकातः गृहीत्वा मूल्यमीहा

वल्लभयामेशीघ्रंवितरत्वया एवंमकरकस्तावत्सर्ववृत्तंतस्य
हेलया इत्युक्त्वापुत्रदृष्टांतेनतस्यैमतममर्पयत् ततःसाद
यमजिह्वातेहृदञ्जहृत्यभाषत आनाययेहृदयंत्वंकपि
छिद्रंतथापथ्या तस्यामकरकस्तत्कालवेलंसहृदिस्थाति
एवंतयाप्रतिज्ञातेअहंयमजिह्वया तेसेवणीत्वंसाधियष
स्नानादाषुरःसरं तत्कर्मानतस्यपुत्रस्यानयनायसः
तन्मित्रमर्कटदत्तंचप्राणिनायाहिवैपिणं अर्धदवासमगत्वा
वनत्कोवनगुरुंगमदं तस्मैतंसर्वंवंसदेशंप्राप्तंसेश्वरवमीण
पुनस्तंचाब्रवीन्मित्रनाकार्षीस्त्वंवचोहिमे तदद्यैवशपा
मद्भावोहृदयःप्रत्यत्तत्त्वया अर्धवेदुत्वयाप्रामोदत्वान
कोटिपंचकं कःप्राज्ञोवांछति स्मिहंवैश्याहसिकताम्
च किमुच्यतेवाभवतोवस्तधर्मोयमीदृशः तावद्हित्य
दोधीरत्नतरोभागीश्वरस्य यावत्यातितनैवासीना
माविभ्रमभूमिषु तदागच्छापितमार्गमन्तप्रविक्षतितु
रु इत्युक्त्वासार्थदक्षेतनेनानीयतसत्वरं आत्माशेश्वर
वर्मासौपितःपाश्वमुपागतः पित्रौवेकसतनतस्वेदमानव
पिवेवतेनमः वीतोभूद्यमजिह्वायाःउद्दत्यातिकदंपु
नः सष्ट्वाव्रतयाचवैद्योसौर्थदत्तमुखेनतंते स्वादंतेसह्व
रीदृपतिमातातेधनत्वं यमजिह्वाततोवादीदहमेवा
मराधिनी यदिस्वस्यमयामायामेतामेषतुष्ठितः कु
पेमकरकस्ताद्दिजालमेतंतनेबध्याने तत्ताहेसदंडीदहमत्
पन्नसमार्थयत् ततस्त्रास्तितानीकारइत्युक्त्वासापिजहि
नी आनाययकाधीसीभिरावेनामसमर्कटं दद्दाग्रेसंव
दोनारसहस्रंतमुवाचसा निगिलोनितनःसोपिदाति
येषुव हाप्यमानोनिगीर्णास्लोस्तयात्रयमजिह्वया तर्हि
यौदीपदीनारांतस्यैवमर्कटपिंटदो आलयंत्रपदैपंतांय
माजिह्वाब्रवीत्तुनः दृष्टिणीश्वरवर्मस्यैमेनेमर्कटपोत
कं पुनस्तत्कोरीविप्रमप्रावहत्ताहिनेहिने एवंपुत्रप्रतिगी
र्णीयं पुत्रस्यागासमनोवापं इत्युक्त्वामातोप्रालंसाचामा

वृक॰
शाक्तिशयो॰
३४९

349

लब्धसुन्दरी दत्वा तेनार्थं सर्वस्वं कपिमेतं गृहीत्वागतः शृङ्गी
नदत्तो दत्वा निगीर्णाहृत्य समर्थ्यं इमं नयेत तेन पूर्वं याथाल्व
मवलंबितं इत्युक्तायमजिह्वा तत्समादीश्वरवर्म्मणो म-
र्कटं तं ददौ भांडे पित्ताकोटिहृयस्थव तद्गृहीत्वैव सप्राणाल
क्कांचनपुरं पुनः स्वगृहतः सुन्दर्याः प्रविवेश गृहं वसः सा
तेसायन सर्वस्वं निर्बंधमिव सुन्दरी अभ्यर्नेदक्षसुन्दं कंठ
श्लेष्मादिविभ्रमे विप्राक्षेश्वरवर्मा यत्नान्मदं दत्तपाणौ ते
आलमानय गत्वेति सोऽप्युद्दत्तमभाषत तथेति तेन गत्वा-
वसमानीयतमर्कटः निगीर्णपूर्वदीनारसहस्रं निज-
गादसः आलपुत्रप्रयच्छाद्य दीनाराणां शतत्रयं आहर
यान्मद्भक्तेनांशुलादिव्ययेशातं शतं मकरकेतुस्य देहि सा
यैहि ज्ञातिषु शतेशोश मद्दत्तायस्य दैत्यं तत्क्षमपीय एवमी
श्वरवर्म्मोक्तो मर्कटः सतथैव तान् उद्गीर्यगीर्यदीनारान्या
चयाचीर्णाश्वपीषुदात् इत्यं पुत्रानयानित्यं यावदीश्वर-
वर्म्मणा आलो व्ययेषु दीनारान् दाप्यते पक्षमात्रकं तावत्
मकरकेतुर्वं सुन्दरी च व्यचिंतयत् अयं चिंतामणिरहो सि
द्धोसि कपिरूपधृत् दिने दिने सहस्रं यो दीनाराणां प्रयच्छ
ति एवं मनाचेदस्माकं दत्तः सिद्धं मनोरथैः इत्यालोच्य म-
समंमात्रा व्याजनेऽर्थयते स्म तं सुन्दरीश्वरवर्म्माणं भुक्तोत्त
रसुखावस्थितं प्रसादो मय सत्यं चेदालमेतत् प्रयच्छसे तत्
श्रुत्वेश्वरवर्म्मा तां निजगाद हसन्निव अंबो तातस्य सर्वस्व
नश्वरालं न युज्यते इत्यूचिवांसं च पुनः सुन्दरी तमुवाच सा
ददामि पंचकोटीर्वः तदयं दीयतामिति ततः ईश्वरवर्मा च
निश्चित्यैवं जगाद तां ददामि यदि सर्वस्वं इदं वा नगरं मम
तथापि युज्यते नैव दातुं किमुत कोटिभिः श्रुत्वैतं सुन्दरी
सा हसर्वं वितेदराय्यहं देहि तं मर्कटं मम
मे इत्युक्ता सुन्दरी पादे जगाद ईश्वरवर्म्मणः कृपणतामं-
त्राद्यादीयतां तानइचविति तदेश्वरवर्म्मणः कुब्जस्तत्रोऽपि द
त्वन अनयत्महदसुन्दर्या दिने तेश्वरवर्मा तं तथा दत्तमम-
त्तेश्वरसुन्दर्या प्रातश्चार्थया·

मानायेमं स्थैर्य्यमर्कटं सतं विगीर्णान्नदीनारसहस्रमहिन
यंददौ तन्मूल्यं गृहसर्वस्वं तस्याश्चादायतद्गणं ततःप्रा
याद्रुतं वागात्स्वदीपं वणिज्यया स्वल्पैर्दिनैःप्रल्पप्रायेदद
वालोदितद्वयं समसहस्रंसहस्रंतां दीनाराणां स्वतःकपिः
स्तीयेह्निसकृत्प्रोन्मायायाच्यमानोप्यसौयदा नादात्किंचि
त्तदाकृष्ट्वासुंदरीनमताडयत् साताडितःक्रुधोत्पत्यमर्क
टोदशनैर्नखैः सुत्स्यौस्तत्जनन्याश्च वक्त्रेत्योपाटितवान्स्व
नतस्तत्रजननीसातंप्रवृद्धक्रोधशुविक्रुधा लगुडैस्ताडयामा
सनेत्राग्रालोममारसः तंमृतंवीक्ष्यसर्वस्वंतद्धमालोच्य
दुःखितः प्राणत्यागोद्यतासाभूज्जनन्यासहसुंदरी जाल
मकरकट्युत्तान्तकृत्वायस्य ह्यनाथतं आलंकृत्वायेनास्या
स्सर्वमेष्यपियाहृतं नपात्यस्यकृतंजालमालस्यातंतुना
स्तः इत्युवाचात्रविज्ञाविज्ञोतोविहस्यजनः ततःसासुंद
रीकष्टाद्दृष्ट्याभागनिवर्त्तन स्वजनैर्जननेनाक्रान्तसार्थ्या
पादितानना सवार्जितःपिकष्टोकःस्वर्णदीपानतोचि
रात् आगादीश्वरवर्म्मातत्तविज्ञकृतंपितृगृहे । तमुपार्जि
तगतार्थिकार्थंसतमालोक्यपिताचरत्नवर्मा अभिभूत्वा
सकृहिनीयंधनेनयमजिह्वांसम्महोत्सवंचकार । सचविदि
त्वाल्लमालयो विज्ञत्वेनातिविलासिनीसंगे दासीदीश्व
रवर्म्मा ततोत्रकृतदारसंग्रहःस्वगृहे । एवंवाशावनिता
हृदयेनज्ञात कूटार्थतत्रवसतिसत्यकमालवोपि तत्राशे
साप्यगमनाससद्देवतास श्रुत्वादोवक्षिवरमेतत्तस्यति
कामः ॥ इत्यमरुभूतिवदना श्रुत्वामयथावदालजाल
कथां नरवाहनदत्तस्तत् सूत्रायसहासगोमुखादिसुतः

इतिमहाकविश्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सा
गरेशक्तियशोलम्बकेप्रथमा
स्तरंगः प्रादितःस

प्रथमंचाशाः ॥ श्रीगणेशायनमः ॥ एवंवेशयासम

शुक· शारिकयो· ३५·

350

ह्रेवेकथितेमहभुनिना श्रावस्त्योगेगुरवोधीमांनहक्रुम
थिकाकथा श्रासीह्निकंनेगाथ्यप्रतिष्ठानेमहीपतिः व्य
यायविधिनात्वर्थोयसिंहरिवविक्रमे यसेव्यस्वस्यसुभ
गानदीनश्रभवाप्यथा श्रलंकारनत्रदेवीशाशिलेनिवाभ
वेत नेमकदासनगरेस्थितेसभूयगोत्रजाः पंचशासूह
मागत्यराजानंपर्यवेष्टयन् महाभटोवीरबाहुःसुबाहुः
सुभटस्तथा नृपःप्रतापादित्यश्चसर्वेप्येतेमहाबलाः ते
षुसामादिभूज्ञातेनिराकृत्यस्वमंत्रिणं राजाविक्रमसिं
हेसाधुद्वयेषांविनिर्ययौ प्रवेशशास्त्रसंपानेसत्यःसे
नयोद्वयोः सैन्यदर्पोद्धताद्भूतःप्रविवेशाहवंसूर्यपुत्रः
द्वितीयेह्वह्यावलंयद्विषस्मृतं महाभट्टायापवापिरा
जानोभ्यपतन्समं नहलेपिसमभूयसर्वाविलेष्वभिधाव
ति बलंविक्रमसिंहस्यनदवल्पमन्यत ततोनेनगुणाढ्य
स्तंमंत्रीपार्श्वास्थितोभवत् भग्नमस्मद्बलंनावज्ञेयाना
लीहसांप्रतं विधृपासांकृतस्थायंबलवद्विग्रहस्तया न
क्षिवायाधुनापीदंमहीयंवत्संत्रक्रुरु श्रवरुह्यद्विपादस्मा
दारुह्यचतुरंगमं पलाय्यविषयंयावोजीवन्नरःशरीरिणः
इतिमंत्रिगिरासैवंमवतीर्यसवानरात् हयारूढःसमंत्रे
नस्वबलान्निर्ययौपुनः यथाचवैश्यपःसत्रसंसहितस्तेनमं
त्रिणा राजाविक्रमसिंहोसौक्रमादुज्जयिनीपुरीं तस्यांकु
मुदिकाख्यायाःश्रव्यानवसंसपरः मंत्रिद्वितीयोवसतिं
विलासिन्याविशोभसः अकस्मात्तेरहायान्नेदृष्ट्वासागमि
व्यचिंतयत् पुरुषानिशयोकोपिममायंगृहमागतः ते
नमालक्षोत्थितंमहाराज्येपिनरच्युते नतस्यरक्षोपिततेसि
ध्यदीह्वकेसीहतोभवत इत्यालोच्यानमभ्युत्थायस्वागते
नास्यंनेदिव चकमममहत्वानिश्यांराज्ञःकुमुदिकाथसा वि
श्रांतेवजगादेतेराजानंसत्वागतेन धन्याहमद्यसुकृतैः
प्राप्तंफलितंमम दैवेनसंप्रमागतायकुहंमेपवित्रितं

तदेनेन प्रसादेन क्रीतादासीयमस्मि ते यदस्ति मे हस्ति
शालोद्यानांहेतयाश्रुते मंदिरे रत्नपूर्णं च तदायत्तमिदं
तव इत्युक्त्वा साकुमुदिका राजानं तं उपाचरत् स्नानादि
नोपचारेण महार्हेन समंत्रिकं ततः समंदिरे साकं तयान्
र्पितास्वया राजविक्रमसिंहे सोपि विप्रस्तस्यायथासुखं
भुंजेद्विविणेनस्यायावकेप्योदटश्रुमः नवसादर्शयन्न
स्वविकारं तन्न्यान्तिस्मान् प्रहेमप्यनुरक्तोयमितितदृष्टंन
तोस्य तसोनंतगुणांमंभीरहेवाशैत्तस्तदास्यितः वैषुणा
तोद्वैसद्भावोनास्पवक्रतितेपुनः यदेकुमुदिकीमर्कितं
ज्ञानेनचकारणं यद्यस्यवचः श्रुत्वा सराजानिजगाद तं ने
वैकुमुदिकाप्राणानपिमुंचतिसत्कृते नेवेत्यस्यैषतदहंप्र
त्यर्दर्शयामितो इत्युक्त्वा तेनसमंविवेराजाप्यानमयव्यथा
त् शनैःकृशीकृत्य तनुंसितमानोल्पभोजनः वकारस्ततः
मात्मानंनिश्चेष्टलक्षितांगकं ततोपि रोप्यशिविकेनिलोय
रिजनेनसः यमशानं प्रोचलानंतगुणेहूतनकडः रविते
साच शोकान्तकुमुदिकावार्यमाणापिबांधवै आगत्यतेते
व समंसमारोहश्चितोपरि यावतदीप्यतेवह्निनावदस्वा
गतांसतां बुद्धाकुमदिकायुक्तं नितसंतेसधसहसदा प्रयो
स्नेहेनेप्राप्तः सराजाप्रकृतिरवः कश्चिद्दृष्टोनुरागोस्याः
इतितिसाहमेत्रिणं ततस्तेसोब्रवीन्मंत्रीनप्रत्येस्येवमय्यहं
अल्पचकारणंचूतंतन्यशपामोत्रनिश्चयं प्रकाशयामः
नात्मानमसैयेनेनार्पितं बलंमित्रबलंवान्यत्याप्यहत्वो
रिपूंरणे एवंतस्मिंवदत्येवमंत्रिव्याज्ञायपोपुनः प्राग्रुक्तः
प्रहितस्थारः सचदृष्टोब्रवीदिदं देविभिर्विप्रयोगार्तः पि
शिलेखान्नलोकतः देवीराज्ञोमस्प्राप्यश्रुत्वा विपन्निवह्निंसा
विशेत् एतस्याववचःश्रुत्वा शोकाग्निहतनलता हादेवि
हास्तेन्यादिविललापमहीपतिः ततःक्रमेणविज्ञानंत
नाकुमुदिकाचसा एत्यविक्रमसिंहंतंप्राप्याशेणागावभूप

तिं श्रीगोवसमनादिहूँ किं देवनाधुनापि तत् यौवेर्म
दीयैः सबलैः क्रियतामरिनिग्रहः इत्युक्ताः सतयाञ्च
बानडैनैरपिकेबले यैयौराजाममित्रस्यरणेनोबलव
तोतिकं तडुलैतैवसबलैः सहगत्वाविरेत्यतो पंचा
मरीत्समास्युगेनत्राज्यास्यवापसः ततःशोशुंञ्जमुदिको
सोववीञ्जामसहास्थितो प्रीतोस्मितेनवाभीहूँ किंकरोम्य
वुतामिति ग्रुयोवाचकुमुदिकासत्यंतवेशासिवेत्यभो
नतडेवमेतास्मलूपमेवंममविरस्थितं ग्रनीयित्वाविप्र
सुतंश्रीधरंनाममेमप्रियं राज्ञाल्पेनापराधेनबद्धंतस्मा
द्विमोचय इष्टुतेभाविकल्याणगुप्रमेः राजलब्धोः
पतल्काथितमंदेवभक्ष्मोस्मिविनवत्यहूं ग्रभीष्टसिद्धैर्न
राज्ञा हारोहंतविनामपि विफलंजीवितंमत्वाविदा
नविप्रपुत्रकं एवमुक्तवतींतांचराजावोचहिलासिनी
मापचिच्छाम्यहंतत्रैधीराम्रवदतेभव इत्युक्त्वामंत्रव
वतंसंस्वस्त्वाविंतयामास: सत्यंवेपणाश्रमद्भावः प्रोक्तो
द्वेनगुणोनवे एनत्स्वशूराणेषावराकाकामनामया
इतिसंकल्पसबलसमेतामुत्तयितीमगात् श्रीधरंमो
चयित्वातंदत्वावस्त्रविणाबहु यथानुमुदिकोतत्रप्रिय
संगामपुपास्थितो ग्रागत्यबलनभारंमंत्रिमंत्रमलंचयन्
क्रमाद्विक्रमसिंहोसौबुभुजेसकलांमहीं एवंहृदयम
लेयमगाध्यंवेषपयोधिवतो इत्याख्यायकथांतस्मिंश्चिवते
तत्रगोमुखे नरवाहनदत्तोत्रगारायणत्सुतकः देवन
ग्रत्ययास्तनुबलपासिविलासपि चिरंदोषुपिनग्रहोः
वेषप्पोछिवसवेदा इदेवयनपाहशुमाप्यर्यवबासितन
शुण बलवर्धाभिरानागृहस्यामेववराकानुरे वंदश्री
तयाभार्याभूत्त्वाववानायतनः स्तनः भवंशूलहरवंनाम

दृढशीकांवणिक्कतां सतीगृहस्नमातीयतत्वेवितत्र
नैवनं अंसलमरत्नाक्रांतातेनसाकमलत्विता अन्य
हृवसमंनेनयावत्सारमतेनया नावत्तसंगिनीतात्वा
समयेत्रमृत्युबाधवे: पकलवलवन्मातांनाज्ञासीदस
सोंपति: प्रायेनभावादोमूलं सेहृत्योनेदत्तेनतनः अ
ग्रदाहृत्वरलसमभृहलवेमेण: नेनवांत्सांमवस्या
सकमात्संप्रामवाग्वणिक् नटवस्यापिनः सिंवनज्ञा
यामादिनेदिने अगारुपपतेनस्य निकटेसहावीगृहं
नैत्रवार्यांनिहिंत्यामन्येपुलत्वानिर्मेनः अगाछ्त्वावं
नहृद्धातमाहृष्ट्वाप्सुकामुकं अरोहत्तामसमेतेनसाय
न्यानछूञ्चाविता सज्जनेर्वीर्यमाणापि प्रीलसैः कृतना
निश्चया हत्वांडरवथार्यैवस्त्री विनस्यागतिः किल अ
न्यांसंगंवज्जर्वेनिश्चित्येनेवपतिंविना पवंवपंतकेनोक्ते
कमाइशिशिखायुधान अत्रापिदेवदासस्यगृहस्ते नाः
मकिंसूतं कुटंभैस्वदासावेग्रामेसहाभवत्तत्र इत्री
लीनस्पवस्यासीनाम्नानथैनगीहृती नावाम्पभूकुवा
मकोविविड: प्रातिवाश्मितः पकदादेवदासोमोकार्यी
हृग्जडलंययो ग्रातीयसावनत्वायंनइार्यानहृयेविनी
गृहृस्यापरिभूमोतंनिटयेपाटहूहव अगानस्तनतस्तं
सादेवदासंनिजपतिं निषीयीतेनतावेणभुक्तमृतमवा
नयतू विसृज्याप्यनिवेववस्थानान्नस्रींनिशान्तये निगी
त्यवकेटहत्नोमत्रीमेनस्कै वेविति नतोत्रबांथवोभयेतिह
ह्यावीवत्वेयंयदा वैवैहानकथांनोतंनकिंविद्यिनेवितः
इस्रष्ट्वाप्याञ्जनेबालंपप्रच्छतेनदास्ये नातोहूनकेके
नातिनतः सम्यमब्रवीत् अहभूमाविहाहृत्वेव्यापासी
राक्षेतेनावतीर्यैवतानामिपश्यतोहृतः अं
हिवमेषुवा

वृक॰
शान्तिगायो॰
३५२

352

भाद्रमोगृह्यात्वादेनानपार्श्वात्तदोस्थितौ इत्युक्तोशि
शुनाबुद्धाभार्याजारेणानंहृतं तच्छ्रुत्वाहं यथोविप्रतज्ञा
येनतदैवतं स्त्रीहृत्यातेशिशुनोवहः शीलोतिरवामयप॰
त इत्यन्यवक्रलिपाशीभुजंगेहतिसशापं एवंहृविशि
रवितोक्तेवभार्येगोमुखःपुनः किमस्येनहृयहृद्धंवज्रसा
रस्यसंप्रति वेश्मेवकस्येहहास्यंतच्छ्रूयतामिदं तस्याः
शूरस्यकांतस्यस्वरूपप्रभावलोद्भवा वज्रसारस्यभार्या
भूत्स्वाशिरीराधिकाप्रिया एकदातस्यभार्यायातस्याःपु
त्राविनापिता निमंत्रणायमालावालोलोकोमध्यायया
स्वयं वज्रसारश्वसत्कृत्यतेस्तराजेनिवेद्यव निमंत्रितः
तेनसमंसभार्योमालवंययौ मासमात्रंचविश्रम्यसो
ऽथस्वस्ववेश्मनि इहागाद्राजसेवार्थेतद्भार्यात्वागततत्र
सा ततोदिनेषुयातेषुवज्रसारकुपोत्पतं अकस्मात्क्रोध
तोनामसत्यस्वयमभाधन भार्याप्यितस्पृहीसक्ताकिंस्पृ
हेनशितंत्वया तत्रान्यपुरुषःसंगःपापयाहितस्त्वया
आगतेनततोधितदाप्रेतकथितेमम मासंस्थाविनयोत
स्माद्विस्पृहैतोवहायरं इत्युक्त्वाक्रोधनेयातेस्थिताशूल
इवसा अचिंतयद्वज्रसारःशंकेसत्यंभवेदिदं आह्वा
यकेविस्रोपिसान्यस्थानागतानाकथं तदेतामयमानेतं॰
गामिमपश्यामिकिंभवेत् इतिसंकल्प्यगत्वैवमावलंपुम्य
रोमतौ अनुतातस्पृहीतानांभार्याप्रस्थितवांस्ततः ग
त्वाचदूरमध्यानेसपुत्र्यांविविताजुगः उत्पथेनाविशद्भा॰
र्यामादायगहनंवनं ततोपवेश्यसोप्येतांविजनेवदित्
समः त्वमन्यपुरुषासक्तेत्याशंकितामयाकृतं मयावा
प्रस्थितेतेनवयदाहृतास्यनागता तत्कंस्पृहितेवेहेकोरिघ्य
निग्रहंतव तच्छ्रुत्वानमादोस्मानेवेषयदिनिश्चयः तत्किं

पृच्छामि सम्यग्यन्मे रोचते तत्कुरुष्व मे इति सा वज्रमाकर्ण्य वच
नं तस्याः सकोपतः वज्रसारस्ततो बद्धा लताभिस्ताडनात्ताड
यत् वज्रहरतियानस्तु तस्यास्तावद्विलोकितं नगर्यान्नि
र्वेश्याहूतस्य तस्याजायत रागिनः ततो निवेश्य पवद्धान्तं
र्वेश्माहूतस्य विस्मयः नेच्छति स्म स वात्तेन प्रार्थ्यमाना
र्वज्रमाश्लिष्य विस्मयः नेच्छति स्म स वा तेन प्रार्थ्यमानाज
गाढं च लताभिस्ताडिता बद्धा यदहं भवतां तथा यदहं
नाडेयं त्वां ननु इच्छामि नान्यथा नयेति प्रविपेदे तस्य
वज्रसन्मोहितः तत्पश्चात्कृतास्त्रीं वज्रसारे मतो भ
वा ततः सहस्रपादं तं सा बद्ध्वा हृष्टान्तरे तच्छ्रुत्वेव बद्ध
स्पर्शं कर्णानां चक्रे सा गृहीत्वा स्पर्शं च वा सा सिवि
विधायवं पापा पुरुषं वेश्या यथाकाममगात्ततः वर
सारस्तत्रासीच्छिन्नश्रवणनासिकः गलन्ताशोणि
तो वेन मानेन वनतान्ततः श्रवन्तत्रागतः काश्चिद्धीमान्
चेवतेभिषक् दृष्ट्वा तं कृपया तस्य साधुर्नीत्वा गृहं
स्वगृहमागतं स वज्रसारोऽनघ
तेन वाप्यासितः शीलेन शान्तेन स्वगृहमागतं
तां विलस्याप्नस्य गोहिनीं श्रवणे स्पृष्टं तस्य मनांसि कोर
धनाश्रयः तेनापि वर्ज्जिता राज्ञा प्रेक्षपितं सर्वं भवतान्त श्रर
यं निष्क्रुष्टामर्षः स्त्रीषु नरनिभार्यया मूर्खवेशयोः स्याल्पतो
तिस्त्रं निःस्पृहस्यो जितः कृतः इति राजकुलेऽसर्वज्ञनोपह
सितोऽपि सः वज्रसारः देवतालि वज्रसारेणानेन सा तदे
वंकस्य विश्वासः त्वप्नदेवतिगोमुखे उक्त्वं वन्यथा भूपापि
जगादमरुभूतिकः प्रशान्तिं हं वद स्त्रीणां श्रद्धापि स्यात्पतो
कथा पूर्वं सिंहबलीनाम राजाभूद्दक्षिणापथे तस्य क
न्याणवर्माख्यो सर्वान्तः पुरयोषितां प्रियामालवसामन्त
स्त्रीनाभार्याबभूव च नयामस्त्रमराज्यं स्वप्राणां नृपतिरे
कदा निष्कासितो भूद्दालिभिः देशान्तं भूपगोत्रैर्नेः दे

वीहितीयः प्रस्थानं सायदेल्पपरिच्छदः सप्रतस्थे ततो रा।
ज्ञामालवंपितृरास्पदं गच्छन्माग्यविवसोरण्यां सिंहस्य धावि
तं तया श्रूरः खड्गप्रहारेण द्विधा विक्रेयदेहलया वने द्विपंच
गर्जितमायान्तं मंडले भ्रमान् खड्गाञ्छिन्नकरो द्वेकं मन्त्रकारटि
मपातयत् एकाकी तस्करवत्पुविदलन्नं घकज्ञाः समा-
ह्यारण्यविक्रान्तकरीकमिनीविव एवं मार्गप्रतिक्रम्य दृष्टा
त्यद्भुतविक्रमः मालवं प्राप्य देवींसोसोब्रवीत्त्वमाग
तः नमार्गहृत्प्रेमतन्मे वाचं प्रतिगृहीत्वया लेखे वद्देवि।
काश्मीरान्त्रिपसीहविक्रमो द्रष्टव्यस्तया साकं प्रावि
शन्त्यितर्भुवं संभ्रमान्नित्यदृष्टि तित्यन्तज्ञानमुक्तवान् स
मायदृत्त्वद्स्यमनेनैव मुखवरेणसा गजानीकाभिधस्या
सारातीतिबलिनो तिके देवीं तकलहनवतीं भार्यां तपि-
त्वेवमतिनवैवस्याप्यामास विप्रविजयो यतः तस्मिं।
प्रयाति याते सुदिवसे सुकरा तस्मा देवेगान्नयनाग्रस्यः किं
चित्तरूपमेतत् सद्दृश्यवद्गृपेण तस्याश्चित्तमपाहरत् ।
सोपेणाकृष्यमाना वनत्वाणसा चिन्तयत् जानेदं नार्यपु
ण्यायास्वरूपोन्याननिर्योर्जवान् धावन्येव तथाप्यसिं पुरुषेर-
वनमेमनः तयदस्तभजाप्यन्तमिनिसचिन्त्यमानदा सर्वै
रहसि याविप्यस्याभिप्रायं पृशंसतं नयैगानायत स्वैववा
नायनपथेनसा ग्रंतः पुरं तं पुरुषं वत्सांत्वे प्रत्यवेशयत् स
प्रविष्ठो त्रपुरुषो नैवाद्याभतमोजसा शशाकतस्य पर्यंकं स
पीदस्पृष्टुमासने तत्पुरतत्तिवोपमितिपाविद्दीपष्टति रा
त्रीसानावदयायाज्ञपातिमाजुसत्रादिः तंविलोक्य भियोस्या
यसहसा पुरुषोत्रमः धनुराधाय धनुनरं जन्मादविशिखेन-
नं विपत्रपातितं तवगतादेणातियह्यदिः दर्षेणानद्रयो-
श्रीर्णिततं तेमचकारतरः ननेपितेनाप्य तेवि ग्रामाकस्याग-

वनीभस्मं दर्ष्योदिश्यि किमेतेनतिःसर्वेनाथमेवच इत्थैव-
तद्विचक्रान्तां चित्रज्ञासा चतत्सखी निर्गत्याशुप्रविश्यपात्रज्ञ
गाटक्रुसंभ्रमा श्रागतस्तोपितादेविनस्यंपाजुसंप्रति यथा
गतेनैवपथा स्वगृहं त्वरितंपुत्रा पवंतयोक्ते निर्गतोवज्राचा
नायनाहूहि: भयाकुलःसपतितोनदैवात्यंवनागतः गते
तस्मिन्नवोचत्तांसाकल्याणवतीसखीं सर्वित्सहुहृतेनवो-
यज्ञयेष्ठबहिष्कृतः नातेनपामेहृदयं चेतोहि ममभूयते
भर्तीमेव्याघ्रसिंहादीं निपात्यापक्षेतद्विया श्रयंतभुजगं-
हित्वाहीनसत्वाःप्रसर्प्यति तन्नाहृष्टं तंहित्वाकिमस्मिमेया-
कृतेवतः तदथतिष्ठितमतिं धिगमांस्त्रियवगास्त्रियः याप्या
वंतिसुधिं हित्वाकपूरंमाक्षिकाइव इतिज्ञातानुतापासारा
सीतीवानिर्शानतः प्रतीत्यमाणाःभर्तारंमासीत्रत्रपि-
तगृहे तावत्सदत्रानुवलोगज्जानीकेतपृथक्भ्रजा गत्वातत्रो
यज्ञांपंचपापासिंहवलोवधीत् । ततःससंप्राप्यपुनः
स्वराज्यंश्रानीयभार्यांचापितर्गृहात्तां घर्षयंतंचसुसुरंथ-
नौचैतिष्कंवकांसांसुविरंशाशास । इतिप्रवीरेसुभगेच-
संमतोविवेकिनीनामपिदैवयोषितां चलंमानोधावति
यत्रकुत्रचिद्धिसुकृत्वाविरलासुनस्त्रियः ॥ इतिमरुभूति
निगदितामाकर्ण्यकथांसवत्सराजासुतः नरवाहनदत्ता
स्नाहविसृभोनिनायसारजनीं ॥ ॥ इतिश्रीभट्टसोम
देवविरचितेकथासरित्सागरेशक्तियशोलंबकेद्वितीयः
स्तरंगः आदितोष्टपंचाशः ॥

ॐततःप्रातःकृतावश्यकार्यःससचिवैस्सह नरवाहनदत्तः
स्वमुद्यानंविहर्त्तुंययौ नभस्यसुप्रभापुञ्जमाद्योव्योम्नोपिते-
नं ततोविद्याधरीवृन्दवतीर्णंददर्शसः तासांमध्येचदे-
प्रातांटद्र्ष्टौकामसकन्यकां तरुणामिवशीतांशुलेखेविलो-
वराविर्णीं विकसन्नवर्मवदनांलोललोचनषट्पदं सं-

लीलहंसगमनोवहत्कलसौरभां नवंगहविचित्रवलीलता
लेक्षनमध्यमां माद्यादिवसमनोद्यानवापीशोभामिवादे
वतां स्मरसंजीवनींतांवहष्ट्वासोत्कलिकामनः वोढीं मू
र्तिमिवाम्बोधिः शुद्धमेसदरमात्मजः अद्रोसंस्तवनिर्माणवै
चित्र्यकापिसोविधेः इतिश्रीशंसम्बवैः सहितलामुपाय
यौ तिर्यकोमांदृग्याहस्त्वापश्यतींतांवसन्ताकमान् पप्रच्छ
कात्वकल्याणिकिमिहागमनेनवेति ततश्च सामाब्रवीत्कं
न्याश्रूयतामेनन्तहथामिवः अस्तिकांचनशृंगाख्येपुरेहेमहि
माचले तत्रास्तिस्फटिकयशाविद्याधरेश्वरः धा
र्मिकाकरुणानाथशरणागतवत्सलः नस्याहेमप्रभादेव्यां
जातांगौरीवरोद्भवां मांशक्तियशसंनाम जीवितनयामि
मां पितः प्राणप्रियामहं पंचभ्रात्रकनीयसी अतोबयं
तपसादेवपतिष्ठेसोतेवेशुपार्वती तष्टासासकलाविद्याद
दामामेवमादिस्त पितुर्दशगुणाश्रमेभाविविद्याबलं
तव नरवाहनदत्तश्चभर्तातवभविष्यति वत्सराजसुतो
भावीचक्रवर्तीसुधारिणां इत्यज्ञाशंवपत्नीमेतिरोऽभून्त
स्मादतः लब्धविद्याबलावाहंसंप्राप्तायौवनंक्रमात् श्र
णादिशमूमाराघ्रोदेवीमादश्रदर्शनः प्रातःशुचिवपाग
ताश्रुध्यःसनिजपतिः श्रागतवांश्हदेवायंमामेतनहिपि
तानव विद्यास्थितेनत्संकल्पोविवाहेसविधास्यति इत्या
दिश्यातिरोभूत्सादेवीयातास्वयामितो ततोहमार्यपुत्रेक्ष
णामिहदृष्टुमागता ततंप्रतिव्रजामीतिगादित्वासमालि
जता उत्पत्यावशक्तियशायासाजगामपुरंपितुः नरवाहन
दत्तस्ततद्विवाहोत्सुकस्ततः विरोधाभ्यंतवैविभ्रः पश्यन्तां
ददेवकथामेकंतवाख्यामिविनोदिनीं बभूवकांचनपु
रीत्याख्यातानगरीपुरा नस्यांवसन्तसेनानामसन्नातासी

महीपतिः आक्रान्तदुर्गकोन्नावभूमिनायेन चक्रिरे चित्रं
विराजमानेन तादृशः अपि श्रवः तमेकदास्थानगतं प्र
तीहारो विज्ञपयत् देवशुक्कालतानाम निषादाधिपक
न्यका पंजरस्थितमादाय शुकं द्वारि बहिः स्थिता वीरप्रभो
तानुगता आनाता देवं दिदृक्षती प्रविशयतीति राजोक्ते प्रतीहा
रनिदेशात: भिल्लकन्यां रूपास्थानप्रांगणं प्राविशत् ससः
नमानुषीयं दिव्यस्त्रीकापि नूनमसाविति सर्वेप्यविनयं
स्तवदृष्टा तद्रूपमद्भुतं सा च प्रणम्य राजानं एवं व्यज्ञापयत्
त्रदा देवायं शास्त्रपंजराव्यवतवेदार्थ शुकः कविः कृत्स्ना
सुविद्यासु कलासु विचक्षणः मेदपुरीपयोगितावदिहा
नीतोन्यतां इत्यर्थिस्लनयादाय प्रतीहारेण कोनकात्
नेतोग्रेस्थापिते चेवं शुकः श्लोकं पपाठ तः: राजन्स्तुङ्गमिदं सैद
वयदयं देवस्य संभवते भूमरपामतु विधाविदिवा हरिणी
विस्मयवानोऽथमे: एतदद्भुतमेव यत्पीरभाहाख्यास शूर
स्लैव ग्रासां प्रज्वलतीहृदि दृदशास्रोढ प्रतापानलः प
वं विदित्वाख्याय शुकोवादीं प्रतस्थसः: किंप्रमेयं उतस्था:
स्लाघ्वी श्यादिशपत्तामिति ततोतिविस्मितोराज्ञि मंत्रीजि
स्याद्ब्रवीदिदं प्राकीशापाच्छुकीभूतः कृवंचिकोप्ययं प्रभो
ज्ञातिस्मरोऽधर्मवशास्त्रराधीनसमन्तनः इत्युक्तेमंत्रिणारा:
नामशुकं पृष्टवान्स्सतं कोतकेभद्रमे ब्रूहि स्ववृत्तांतं स्वज:
ते शुकते शास्त्रवित्तानंउत: कोवाभवानिति ततः सवा
छामस्त्वज्यवदतिसमशुकः शनैः आगाच्छामपि देवेन श्रूए
वक्रिवयानया हिमवन्निकटे राजतस्रेपकोभोहीणीनकः
श्रामायदवसिगृहापिभूरिशाखोत्रिनदीजः तस्मिन्नेवस
मंशुकाशुकस्रस्थीकृतालयः तस्मादेशाद्दृशुजन्तत्रनस्याः
कर्मयोगात्: ज्ञातस्सेवंवमेमानाशुकीसापंचतागता नात
न्लहदपञ्चात्: हिमवर्धयितिसमं निकटस्था शुकानी:

हृक:
शाक्तिप्रायो:
३५५

355

तभुङ्क्रोटरेभ्यः फलानीव अप्रगल्भांश्च विनष्टव्यपातयत् तातस्तु मत्
पिता प्रकटानतमृत्युभयभ्रान्ततारो द्वेगवाहिनी आवेदका
यतनयागाद्विहसेनाभयंकरी विस्रस्तलकस्तयाराहीभूलि
मालुलितांशुकः संभ्रमोद्वेल्लवमरीविस्रस्तकबरीभरा
विकुनव्याकुलोव्याभूत्तस्मासामहाटवी पुलिंदहृदवि
विषप्राणिनानायथावनि कृतांतकीडितंकुतादिनमा
विटभूमिषु आगच्छव्वरैसेव्यनरानैः पिशिकभारकैः पं
कस्तुहडशवरशवानामाहितामिषा अद्रासीन्ततहंसा
पंक्त्वधतिसमुपागमत् आरुह्यवस्रतवाग्रशुकानात्मोऽस्य
पक्षिणः आकृष्याकृष्यनेदभ्योहत्वाहत्वाभुविव्यधात् अ
यापातंस्तनिकटंयमकिंकरसन्निभं नेहघ्राहंभयाहीनः
शनैः पक्षांतरेपितुः तावद्स्मत्कुलायंसआग्याकृष्येवमा
नकी नांतमेपीडितग्रीवंहत्वातत्तलेत्यपत्त् अहंवना
नेनसमंपतितवाननयनपत्रैः निर्गत्यतस्मात्पर्णानिःसमयः
प्राविशंशनैः अथावतीर्यविश्रामावरैनष्टानभक्षयत्
शुकानन्यानसमादायपापः पल्लीनिजामयात् ततःचानभ
योद्गःस्वाहीचीतीव्यातिशाभरहं प्रातर्भूयिष्ठमुदितेजगाम
त्वषिभासति अग्रच्छेपदिविसंहृदवसथः प्रस्वलत्कठुः र
शोनःपयसमसः तीरमासन्नवर्तिनः नत्वापपपंकृतस्नानम
ग्रैतैस्मैकतास्थितं मुनिंमरीचिनामानं पूर्वपुण्यमिवात्मनः
समांदृष्ट्वासमभ्यासम्सुगावह्निप्रोदविंदुभिः कृत्वापत्रपुटीने
ढीटाद्यमंकृपयामुनिः नवदृष्ट्वाजलपानिर्मापुलस्त्यकि
लाहमत् तेनान्यमुनिभिः ग्रहोत्रिमहोर्षिकृत्यावसः इमं
प्राप्यमुकेंदृष्ट्वाङ्गःवनहर्मिनेनमया वदृष्ट्यमिवेतन्मेवथाकं
यांवोविदितान्द्विकः नातिनग्रष्ठवाणारेवप्रागमनेवसमरक्ष्य
नि इत्लकामसपुलकपांचिराज्ञिनयोप्यितोभवेत् कृतान्द्वि
काञ्चसमनिपुनरम्पशितोनमः सत्संवंडाकथ्यामेनांमहा

मुनिरवर्णयत् आसीज्ज्योतिष्प्रभोनामराजारत्नाकरेपु
रे अरत्नाकरसुवीर्यः याज्ञासेजितशासनः तस्यतीव्र
तपस्तुष्टगौरीपतिवरोद्भवः हर्षवत्यभिधानायांपुत्रोदे
व्यामजायत स्वप्नेमुखप्रविष्टंयत्सोमंदेवीददर्शसा तेन
तंसोमप्रभंनाम्नातंचक्रेसपितानृपः ववृधेसचतत्कालः
प्रजानांनयनोत्सवं यौवराज्येभ्यषिंचत्तंश्रीतोज्योतिष्प्र
भापति राजपुत्रोऽसतमयेगुणैसोमप्रभाक्रमात् दृष्ट्वा
भरक्षमंसूनुंयुवानंप्रकृतिप्रियं प्रभाकराभिधानस्यत
नयंनिजमंत्रिणः ददौप्रियंकरंनाममंत्रित्वेचास्यसद्गु
णं तत्कालमम्बरादश्वंदिव्यमादायमातलिः अवती
र्यस्तमभ्येत्यसोमप्रभमभाषत विद्याधरस्सखाशक्रस्या
वतीर्णोभवानिह तेनचाशुश्रवानामपाकेणाश्ववरः
सुतः पूर्वस्नेहेनतेराजप्रहितस्तुरंगोत्तमः अस्याधिरूढ
श्शत्रूणांसजेयस्त्वंभविष्यसि इत्युक्त्वावाजिरत्नंतद्दत्वासो
मप्रभायसः अर्चितःपूजयावसुत्सन्ययौव्योमसमातलिः
ततोनीत्वैवदिवसंतमुत्सवमनोरमं सोमप्रभस्तमन्येद्युः
उवाचपितरंनृपं तातनहिक्षत्रियस्यापरंधर्मोयदजिगीषु
ता तदाज्ञांदेहिमेयावद्दिग्जयायव्रजाम्यहं ततश्रुत्वा
सपिताहृष्टस्तथेतिप्रत्यभाषत चक्रेज्योतिष्प्रभस्तस्य
यात्रासंविदमेवच ततःप्रणम्यपितरंदिग्जयायबलैः
सह प्रायाच्छाश्वरूढःशुभेसोमप्रभेऽहनि जिगाय
सोऽश्वरत्नेनतेनाहिदिक्षुमहीपतीन् आजहारचरत्नानिते
भ्योऽनवीरविक्रमः नामितंयद्धनुस्तेनविद्विषांसमसंधिवः
उन्नतिंतदनुप्रापततस्तद्दिषतांवरः समागच्छन्कृतकार्य
योहिमाद्रितिकटेपथि सोऽविविक्तबलप्रक्रेसंगायां
सवनांतरे दैवात्पश्यत्याविवितंतत्रापश्यत्किन्नरं अश्व

बृ.क.
प्राक्तिपायो.
२५९

यावन्मनेसाग्रेतेनशाकेणवाजिना सकिन्नरोगिरित्
हाग्रेवेशपद्धर्मेनयसो सोमप्रमत्तनेनाभूवानिहरम.
णीयत तावत्प्रकीर्यकामप्रकाशंनिरमतेनासि प्राग्रे.
प्रतीचीककुभंसंध्यासंगमकारिणीं श्रीमान्कथंचिदा
ह्लादमदर्शमसरः तत्रैवतांनिशांतेनकामस्याम्भा
स्वानरत् दृष्टानरोगस्कंनसोप्राहतांगुफलोटकः वि
श्रांतःवेकतोनस्मात्स्रुणोदूतिनतिःस्वनं दृष्टानदन्तसा
रेणकौतुकाद्यानिहरतः सोपश्यत्सशिकालिंगाग्रगा
यंतीदिव्यकन्यकां केयमद्भुतरूपास्यादितिनिचसवि.
स्मयं सात्पुदाराकृतिंदृष्टाकृतानिश्चिमवोचत कस्त्वं
कथमिमांभूमिमेकःप्राप्तोसिद्गोमां एतत्स्रुत्वा स.
हृष्टांतरुत्काप्रपृष्टसोपितां सेमेकथयकासित्वंवनेस्मि
कश्चनेस्थितिः इतितेनपृष्टवेतेनदिव्यकन्याजगादसा
कौतुकंचेन्महाभागतदाकिंशृणमत्कथां इन्दुमास.
लसहासपरीवक्तुं प्रवक्रमे ग्रत्नीहकांचनाभाख्येहिमा
द्रिकटकेपुरे पप्रकृदाभिदानीतस्तिन्नवविद्याधरेश्वरः
तस्याहमप्रभाख्यासुताः पित्राधिकाप्रियं मनोरथप्र.
भानामविद्रिमानतयामिमां याहृंविद्याप्रभावेनसखी
भिःसममाश्रमं शैलानिकुलशैलांश्चवनान्युपवनानि
च क्रीडितार्थत्यहंचैवमाहारममपिता: ग्रागछामि.
त्सवनंवासरप्रहरंसखिभिः एकदाहमिहाप्राप्ताविहरं
पश्याभयाहकस्मादहंतेनागाहंतेमवयस्यामिहास्थितं तद्
हृष्टैवाकरोत्सागतंमम ततोमकोपविहायासदीना
तोभयायाया कतंतवृहिमहाभागेनपृष्टतनहृयस्याकं
सवाप्रदीप्तहृदयसोतानिहरतः सखी निवसन्याप्रमप

देशु विदीर्दितिमाति सत्वसवारीसवसित्वात्समवकरा
वन आगतो दद्दर्श देवात्तत्कालगतयाश्रिया सा तेश
रीरेणाप्राप्यं प्रशांतं मनसेवयं सकामा चकमे तेन पुत्रं
संप्राप्य मानसे तद्दर्शनात्समोद्भवः पुत्रोपि प्रत्यगृह्य
तां इति नीलवनज्ञात्वा तस्याद्दीप्तिमतः सुतं बालकं
मुनयेतस्मै समर्प्य श्रीगोस्तिरोदधे सा च तं पासलद्ध्वांतं
पुत्रं हृष्टो गृहीत्वा रुचिमानिति नाम्ना चक्रेवासेव
श्रवक्रमात् उपनीय समं विद्यासर्वास्तेग्राह्य शिक्षयत्
तेऽशिमसं तं तदानीं तमेतेनमुनिकुमारकं श्रियाजातं म
यासाकं विहरं तं समिहागतं इस्मात्तहृदयस्येन गृह्णाते
नापि तस्यासावी सा सनामल्ववंसर्वमङ्गं नर्दवाणियत्
ततोऽन्योन्याचवयताना निजरमतराणि सो मुनिपुत्रः
सवांहंवया वज्ञशस्थितावुभौ तावदेत्य ततीयसां स्व
गृहाद्दवदत्स्वी उविष्टाद्दास भूमौ नांपिता पुत्रो प्रती
क्ष्यते तत्प्रकृत्याशीघ्रमेवासीत्स्नात्वा वस्याध्यवासितं
मुनिपुत्रं गता भूवं भीता हापितरं तिकं तत्र किंचित्कृता
हाराया वस्त्राद्विनिर्गतः तावदस्यासावी सामामागा
नेपस्वैरमब्रवीत् आगतो मुनिपुत्रस्य नस्य हसमसावासवि
स्थितस्य प्रांगनाद्वावि समवस्य समवदत् मनोरथप्रभा
यास्थमदं रविमिमनायुना प्रोषध्योमगमनीं विद्या दैवेव
मेरकीं प्राणेश्वरीं विनातां हिमवदनेनचदारुणां दशां
नीतोन शक्तोमि प्राणान्धारयितुं त्वया तस्मात्तंवासिमं
निर्गत्यतेन पुत्रकात्रगायिना मुनिपुत्रकमित्रप्रमाख्या
चाहमिहागता प्राप्याच तमिहावातं मुनिपुत्रं विनाम
या वंदोहमेतेनसमं इत्थं पापोऽसमाश्रितो ततोहं ताहि
योगात्तों निंदं नीतनुमात्मनः प्रवेष्टुमेत्युमनलं गृहीता

श्रक·
यात्रिंश
यो·
२५८

357

तत्कलेवरं तावद्दिवोवतीर्यैवतेजःपुंजाकृतिर्महान्
आदायतत्शरीरंतदुत्पत्यगगणंययौ अथाहंकेवले
व्योम्नौपतितुंमेयावदुद्यता तावदुच्चरतिःसेवंगगनादि
हभारती मनोरथप्रभेमैवंकृथाभूयोभविष्यति एते
नमुनिपुत्रेणतावत्कालेनसंगमः एतच्छ्रुत्वाप्रत्याहृ
त्यमरणन्तस्मिन्नीहिते स्थितास्मीहतद्गुणाशांक
रार्वनतत्परा शुलिपुत्रस्यतत्कोपिगतोमेक्वापिदर्शि
ने इतितांवादिनींविद्याधरींसोमप्रभोभिधान् स्थि
तास्म्येकाकिनीतदिहकथंसापिसखीकृते एतच्छ्रु
त्वातामाहासमाविद्याधरकन्यका सिंहविक्रमइ
त्यासीन्नाम्नाविद्याधरेश्वरः तस्यानस्यसमावालितत
नयामकरंदिका मासैस्वप्राणसमाकन्यामतद्दुः
खदुःखितः तयासावोविप्रेक्षितानाभूद्धानीतान्निहाय
मे ततोमापापितन्नाख्यासमंसाप्रहितानिजा सखी
नदंनिकीनेनस्थिताःसैद्यकैवसंयति एवंवदंतीगगन
नादवतीर्यतदेवतां ह्मसखींदर्शयामासतस्मैसोम
प्रभायसा नामधोकृस्मरवीवानीयरणीशस्यामकारय
त् सोमप्रभस्यतद्वाहसाविखमदापयत् ततोमी
ताविरांमसैवंतत्रैवप्रानरुस्थितः श्रोमावतीर्णारहसु
विद्याधरमुपागतं सर्वविद्याधरोदेवजयोनामक्रता
निनिः मनोरथप्रभोववुपविश्यजगादतां मनोर
थप्रभेराजावामेनांरिमविमः यावत्तवनतिष्ठत्यो व
स्तावद्यमतत्ता विवाहमिक्रतिमेरावस्मरवीमकर
दिका नदेनावोधयामाम्येनोद्वाहेप्रवर्तिते एतत्प्र
त्वासखीमेनराज्ञोविद्याधरकन्यकां गतंप्रवक्रांवाकि
स्मराजासोमप्रभोयहः इसैवैद्याकरंलोकंमनवेकोन

केमम तद्वृत्तंयमाम्भोद्वग्गासोत्र तिष्ठन् ततःश्रुत्वा
मानंत्यनुक्राओष्ठः सद्यः सखीयुता तेनैवतनयोत्संगा॰
रोपितेनसमंपयौ प्राप्यानंतरकृतातिथ्या मकरंदिकया॰
तथा दृष्ट्वासोमप्रभंयोयमिति सैवमपृच्छत तयोक्त्रतद्वृ
त्तांतावनतःसामकरंदिका तदेतांबोधयागत्ययेनोद्वाहे
प्रवर्तते सोपितांमनसाप्राप्यलक्ष्मींरूपवतीमिव सन॰
ष्टः सुकृतीयोस्यावरस्यादितिचिंतयत् ततःसैवकथाला
पेनामाहमकरंदिकां मनोरथप्रभांवेडिकस्माओद्वाह॰
मिच्छसि तच्छ्रुत्वासापिवीवद्गांवयानेगीकृतेवरे कथं॰
विवाहमिच्छेयंतंशरीराधिकाह्निमे एवंतयासप्रणयं॰
मकरंदिकयोदिते मनोरथप्रभावादीद्दृतोगुरुर्मयायाव
त्ः उत्संगमप्रतीताहितिष्ठामीत्यदिनेवपा आशरीरा
त्मयासर्वमिदमेनस्यसाअतं अर्थपाश्रीकृतंकामंस्त्रीक
रोतिपरीक्ष्येति एवंतयोक्तेतस्यैतिंक्रमादावेद्यतस्थितः
मनोरथप्रभावक्रेतयोरुद्वाहनिश्चयं ततःसोमप्रभालब्ध्वा
प्रतिस्तुष्टोजगादतां तदाश्रमंमहंयामिसोप्यनंतरमजानमे
विज्ञानेपदवींसेन्यमागच्छन्तंत्रिपिष्ठितं मामप्राप्याहिता
गोकालस्वगार्केन्यगंभवं गच्छन्तिसेन्यहर्तानंतुच्छागत्यन॰
तस्ततः निश्चिन्त्यपरिणेष्यामित्रुभेद्दृमकरंदिकां ततन्
श्रुत्वासातथेत्युक्तेतदैवाविजमाश्रमं मनोरथप्रभादेव॰
जयांकागेहंतंपुनः तावत्प्रियंकरोमंत्रीजस्यसोमप्रभ॰
स्यसा त्रिभितात्रुपदवींनितेवागात्स्यसैनिकः मिलि
तापतनतस्मैप्रह्वोनिजनंमंत्रिणे सोमप्रभःप्रह्वोतं॰
यावत्तंवंदतेयाति तावत्प्राप्ययोर्हतः पीतुरागाम्य॰
तामिति लेखलिखितासंदेशमादायपित्र्यंतवंस्यकात्
तेनसेयंसमादायसविवाहवचनेतसः पितुज्ञामवनतिक्र

बृक·
पाञ्जिका
यो·
७५८

358

मंत्रगामनगरंविजनं नोद्यानेपिरतिंलेभेनगेहेनैवसखी
जने शुकानामपिशुश्रावनवनोस्वल्गीगिरः नाहारम
पिसाभेजेकाकथामंडनादिके प्रवर्त्तेवोध्यमानापिपि
त्रभ्यांनगृहीहृतिं उत्सृज्यविसिनीपत्रशयनंचाविरेणसा
उन्मादिनीवबभ्रामपित्रोरुद्वेगदायिनी यदानप्रतिपेदे
सासमाश्वासयत्नेस्तयोः वचःतदातौजपितौपितरौप्राग्
पतःस्मतां निशाटमथ्योनिःश्रीकेकंविल्कालंपतिष्यसि
अनेनैवशरीरेणमनुजानिस्सतिवर्जिता इतिशप्तापितस्
यांसानिषादभवनंगता निषादकन्यासंपन्नामेदेवमक
रंदिका सचानुनयतस्तोकानयित्रासिंहविक्रमः विद्या
धरेश्वरःपत्न्यासहस्पंववपामया सचविद्याधरेंद्रोभूप्राग्
शृष्ठःसर्वशास्त्रवित् केनापिप्राक्तनापुण्यशेषेणशु
कतांगतः तथैवतस्यभार्याचसंजातासरणमस्तकारे सो
ऽहंशुकःप्राधीतंवेतिवचनयोबलात् अथकर्मगतिंवि
चीत्रष्टाहिंद्भासितंमया पतोराजसदस्तत्राकथांवेधवि
मोन्य्ये सोमप्रभस्तुतामस्यवतांगुरवर्जमानि प्राप्स्य
तोवनिवारीत्वमागतांमकरंदिकां मनोरथप्रभानंद
नातंसप्रतिशूमिपं रश्मिमंतंमुनिसुतंतदेवपतिमाप्स्य
ति सोमप्रभोपिपित्रंतदष्टागतादतःश्रमे संप्रतंसप्रि
याप्याप्तेसर्वमायारंयास्थितः इत्याख्यायकथांतत्रशु
लस्मोविसरत्माति श्रहंसजातिमस्मार्षद्रग्रशोककरः
स्थितः तपोयेनाहमभवंतीनःतत्रूपयाश्रमं समरी
चभुनिस्तत्रगृहीत्वामावर्धयत् निषादहस्तेपतितःक्र
मात्याप्रस्तदंतिकं इदानींविममरीणांगुरुकुटेपयोगनि
ज्ञे । इत्यरसिकथामुदीयतस्मिविरतमुकेवितरनेविवि
स्मयाविसमपदिसमसमतोमहोभरसीत्समरततरंगितविः

स्थितांनभसा । प्रभातेचतेनपरिनिद्रश्रंभुःस्वप्नेच
सोमप्रभमादिदेश उत्तिष्ठराजन्नस्यमनोरथस्यतेनोपा
र्थिवतनयाप्राप्स्यसितवकांतां । भूकालतनायापितस्याः
पतेतिद्विभूतानिशाराशीमकरंदिकाख्या श्रायायतेस्वापि
नरंगनात्यराज्ञांतिकेनांशुकतोऽस्मास्थिं । सविद्याध
तितांतविलोकज्जातिंविद्याधरेसाविनिश्चशामा श्र
योन्याविज्ञानविह्वइंहर्षयोभोवविद्यानयशमामोवा ।
इतिभूमिप्रतिभिगायतंगिरिशाःस्वाश्रमगांतैथवनं
प्रपरोसमनोरथप्रभांभगवांभक्तानुकंपाल्वब्रवीत् ।
योरग्रिममोश्रुतिसत्तोभिमनोवरस्तेजातःसमग्रतिसु
नःसमनोभिधानः नमश्चगङ्गनमवाप्तुहिमसज्जातिं
मयःस्मविष्यतिशुभेनवदर्शनेन एवंतेसोमप्रभवि
याधरकन्याकेयूरविधुता स्वमादिदेशेतस्पतेनस्यसदृः
समनसतत्तदायपुत्रः । सोमप्रभेनचदवतांविलोकासम
स्तत्यजातिमकरंदिकांसा दिवांप्रपदेवपुनर्निजां
नत्नगारकेवेधिरशापयुक्ता । सोपिप्रमादाद्विजा
प्तेत्संशयाविद्याधरराजपुत्रीं सोमप्रभासाप्रहाति
दिव्यभोगलक्ष्मीमिवाशिन्यलतीवबभूव । सचापिहर्षे
वमनोरथप्रभांस्मरन्सज्जातिःसमनोमहीपतिः प्रहृ
ष्टःवसमनोतन्तुतांमुनींद्रपुत्रमवबभूवरश्मिमान् । न
पाचसंगम्यपुनःस्वकांनयाविरोत्सकस्मग्रयोस्वमा
श्रमं ययोससोमप्रभभूपतिश्चतांप्रियांसमादायविजं
निजंपुरं युक्तोपिमुक्तेवसवेहरीतनंजगामयामसत
योभिरंजितं इतीरहरांनरवाहिनीरेदितांभवत्यवपयं
विदितःसमागमः । इतिनरवाहनदत्तोनिजसचिवान
गोमुखात्कथांश्रुत्वा प्रद्युम्नविचित्ररुचिरांशक्तियशाः

सोऽस्त्रकलत्रोऽथ तदा ॥ इति भट्टश्रीसोमदेववि
रचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके तृतीय
स्तरंगः आदितएकोनषष्टः ॥

ॐ ततो विद्याधरीप्रेमकथामाख्याय गोमुखः नरवा
हनदत्तं तमुवाच सचिवाग्रणीः किंचिदेव सहंते च लो
कविरहिणो जनाः सामान्याश्चापि कामादेरेवं गाकुनर
दुरयः तथा च शूरवर्माख्यो बभूव कुलपुत्रकः राज्ञा
कुलधराख्यस्य सेवकः ख्यातपौरुषः संग्रामादाग
तोऽज्ञातप्रविष्टोऽथ किंचिद्गृहे भार्यां स्वां तेन मित्रेण दद
र्श संगतां दृष्ट्वा नियम्य स क्रोधं चिंतयामास धैर्यतः
किं मित्रद्रोहिणानेन पशुना निहतेन मे दुश्चारिण्यानु
यावापि पापिन्या निगृहीतया किं करोम्यहमस्यैनः
मात्मानं पापभागिनं इत्यालोच्य परित्यज्य तावुभा
वप्युवाच सः इत्या मदृष्टिवायुवौ यातं पश्येयं पुनःपुनः
नागंतव्यमितो भूयो मम लोचनगोचरं इत्युक्त्वा तेन
मुक्तौ तौ ययतुः क्वापि दूरतः सत्वयं परिणीयाभूत्
शूरवर्मा स निर्वृतः एवं देवजितक्रोधो नद्यः स्वस्यास्य
हो भवेत् कृतघ्नस्य विपदो जायंते स्वैनवाप्यते तिर
श्चामपि दृश्यंते शश्वसेनपराक्रमः तथा च श्रूयतां
सोऽसिंहवृषभशृगालकथा । आसीत्कोऽपि वणिक्पुत्रो
धनवान्नगरे क्वचित् तस्यैकदा वणिज्यार्थं गच्छतो मथु
रां पुरीं भारवोढा धुर्यं कर्षन् भारेणाग्रतः गिरिप्रस
वणोद्भूतकर्दमे सस्खलितः पथि संजीवकाख्यो वृषभः
पपातांगैर्विचूर्णितैः दृष्ट्वाभिमाननिःश्रेष्ठमासिद्धा
प्यासनक्रमः तिराप्यासं विरानस्यकावणिक्युतोजः
गामतः स च संजीवको दैवात्समाश्वस्तो लोहरः शनैः उ

स्यायशिवाच्यांसमस्तंतस्थैप्रक्रान्तिमाश्रवान् गत्वाचयमुना
तीरंहरितृणाविरणानिसः स्वाच्छन्दचारीसन्पुष्टांगोव
लवानभूत् अथतस्मिनककुटोमाद्येदरहूषोमः सृंगे
न्याटितवल्मीकमथ्नन्तोनर्दन्मुहुः तत्कालंचाभवन्नत्र
निर्ह्रेरवनान्तरे सिंहःपिंगलकोनामविक्रमाक्रान्तकाननः
स्रगालकस्तस्यामात्यौपुत्रौजंबुकावुभौ एकोदमनको
नामचान्यःकरटकोमतः ससिंहोजातुतोयार्थमगच्छ्य
मुनान्तरे तस्याराद्नादमश्रौषीत्संजीवककुद्मकः श्र
त्वाचाश्रुतपूर्वंतंनादंदिक्षुशङ्कितं ससिंहोचिंतयत्क
स्यवततारोयमीदृशः नूनमत्रमहत्सत्वंकिंचित्तिष्ठतिवेमि
तत् तदिहैषवमोहन्याहनोहाविश्रवासमेयत् इतिसोपी
तमानीयपवंगत्वावनंद्रुतं भीतसिंहोतिशूल्गसीदाका
रमनुयायिषु श्रुत्वाप्तोदमनकःसमंत्रीतस्यजंबुकः त
मब्रवीत्करटकंद्वितीयमंत्रिणंवदः अस्मत्स्वामीपयःपा
तुंगतोपीत्वैवनत्कथं आगतःचकितेभइहदृश्यतेयमका
रणं ततःकरटकोवादीद्व्यापारोस्माकमेषकः अतस्त
यानवज्ञातःकिंकीलोत्पाटनंकपेः नगरेक्वापिकेना
पिवणिजादेवनागृहं कर्तुमारब्धमभवद्दारिसेभूतदारु
कंतत्रकर्मकरःकाष्ठस्तंभकचोर्ध्वंपाटितं दत्वांतःकील
लयंत्रस्थंस्थापयित्वागृहंययौ तावदागत्यतत्रैकोवा
नरश्चापलोत्कटः कीलग्रस्तव्यभागोपिकाष्ठेतास्मि
नुपाविशत् नाग्यंतैमुविमस्यांविवतत्रोपविश्यच की
लमुत्पाटयामासहस्ताभ्यांनिष्प्रयोजनं निपतत्यास्फालके
लेनसहकाष्ठेनतेनच तद्वागह्यमेवहपीडितोगोममा
रमः एवंतयस्यपःकर्तासनत्तुवेल्लिखितमयानि तस्मात्किं
स्रगालस्यचिन्तानेनाशयेननः पततत्करटकात्श्रुत्वा

धर्म·
पञ्चिका·
ग्रं·
२८·

धीरो दमनकोऽब्रवीत् अन्तर्भूय प्रभो प्राज्ञो विशेषः सर्वथा
बुधैः कोऽहं नाम न जानीते केऽलल्लो दरखुराणां एवं दमनके
नोक्ते साधु करटकोऽब्रवीत् अन्तर्भूयः प्रभो प्राज्ञो विशेषः स
र्वथा बुधैः स्वस्थाय याति प्रवेशाय यन्यधर्मः सेवकस्य यः इति
प्रोक्तः करटकेनेदं दमनकोऽब्रवीत् मैवमात्मानुरूपं हि फ
लं सर्वोऽभिवाञ्छति यान्त्यत्यस्थिमात्रेण केसरी यावति द्वि
पे एतत् श्रुत्वा करटकोऽवदद्देवं यान्ते यदि कुप्यति प्रभुस्ततः
स्वामी न हि शेषफल्गुतः अतीव कर्कशास्त्वहा हि सैवाजं
तुभिरावृतः दुरासदाश्च विषमा ईश्वराः पर्वता इव तदा द
मनकोऽवादीत् सत्यमेव तु दुष्टयः स्वभावानुप्रवेशेन सौक
रोति शनैः प्रभुं एवं कुर्वति तेनोक्तः ततः करटकेन सः प
थो दमनकस्तस्य सिंहस्य स्वामिनोऽन्तिके प्रणिपत्योपवि
ष्टः सिंहः पिंगलकं सतो स्वामिनेक्तं तत्सत्कारं चरणदे
व विज्ञपयत् अहं क्रमागतस्तावद्देव भृत्यो हितस्तव
यद्यपि स्थिकार्यो हीयः सोऽप्यहितः परः अनात्मनोऽपि सु
रेन मार्जारः पोषितो हितः अहितो मार्गतो यत्नादहन्ता
मोपि मूषकः योऽनयं च हितेनाविध्यो भृत्यो भृत्योऽस्ति मिच्छ
ता अयोग्यैरपि कर्तव्यं वेश्य काले हितं प्रभो न हि स्थासिं
षिवे देवं नवकुष्यासिं नानिकूष पृच्छामि न द्वदं किं विघ्नचोदे
गकोऽविचलितेन एवं दमनकेनोक्तः सिंहः पिंगलकोऽब्रवी
त् विस्मयासादि मिभक्तोऽसि नाद्यिशांकं न योग्यन्तां इति पिं
गलकेनोक्ते वादयं दमनकोऽधमः देवपानीयपानार्थेन
चितो गतवानसि तत्पीतजलः किं तु मागतो विमना
इति एतद्वदवतेः श्रुत्वा सरोषं होव्याचितयत् लालितो
यमनानां किं भयस्यास्यति सूचये इत्यालोच्यावदीत्
स श्रुत्वा योऽप्यनेनानि निमे तत्पापस्थायनेनात्र नादेन पूर्वः

प्रत्येतव्यम्। सर्वास्मद्विधिकस्योग्रा ज्ञात्वेसत्वस्यकस्यचि
त् भाव्यंशब्दानुरूपेणप्राणेनप्राणिनायतः प्रज्ञापतेः
विविधोहिप्राणिसर्गोधिकाधिकः तेनैवदृष्टप्रविष्टेनवनश
रीरेणभवितव्यं तस्मात्त्वतोमयात्वत्रगंतव्यंकातरेणोचित इ
तिगदितमाह:ससिंहोदमनकोचकं शूरःसन्निपतनादेव
किंवक्तुंस्वक्रमर्हसि जलेनभग्नेसेतुःस्नेहःकर्णजपे
नतु अवलोकनमैवंचशब्दमात्रेणकातरः यंत्रादिशब्दा
स्तेतेहिभवंत्येवभयंकराः परमार्थमविज्ञायनभेतव्य
मतःप्रभो तथाचभेरीगोमायुकथ्यतेश्रूयतांतथा को
पिक्वापिवनोद्देशेगोमायुर्भवक्षुधा सभक्ष्यार्थीभ्रमन्
त्रःपुरंप्राप्यभुवंधीते गंभीरमेकतनत्स्फटाभीतोहिहि
नतोदितो तत्राहृष्टवरोभेरीसप्रयत्नतिनास्थितां किमी
दृशीयंप्राणिस्यात्कोप्येवंरूपशब्दकृत इतिसंचिंतयंहृ
ष्टातिसंस्पृष्ट्वामुपागतः यावत्पश्यतितावत्तत्तायंप्रा
णितबुद्धत वातेवह्निस्फुरत्तंभद्रतयक्षपुरोह्वव शाहं
तिरूप्यतस्पशवसगोमायुर्जन्तेद्वौभयं स्यात्किंविदलमा
त्रोतरिक्तस्यात्रसपुष्कवे शाहंप्रविश्यपेवदंते केवलता
ह्वमीमि नैदवगाह्यमात्रेणकिंभिय्यातिभवाहृष्टाः म
त्रसेयदितत्वत्रनइजानेवजाम्यहं इत्युक्त्वादमनकोगा
त्र्यक्रोल्लितेवद्भवान् गदितस्तेनसिंहेनसत्पयोयस्तुतातः
हे तच्छब्दानुसारेणयावत्सैवंसगच्छति तावद्धरणिनि
खातंतवृषभंतंददर्शसः उपेत्यचोचेकिंनस्यहृत्क्वानेन
वसंत्त्वं गतानस्मिससिंहाययथावत्तशशंसतत्त्व म
हात्सवनगाहप्रसंतत्वव्युत्क्रतोयदि तदिह्रानयन्तंप्रभ्रा
तागत्पप्रणामिकोहृष्टा इत्युक्त्वासंप्रहृष्टेनसिंहःपिंगल
कस्ततः इत्यश्चारितोनस्यपार्श्वंदमनकेपुनः पुरा

ह्नपतिवहस्त्वाममस्मत्स्वामीस्मत्पापिपः इतिगत्वादमन·
कोनोक्तः सहवभीभयात् यावन्नशक्तिपदेनतदागत्वा
नवंतं तंनिजस्वामिनंसिंहंतस्याभयमदापयत् पश्चाभ
येनवाच्यास्यततःसंजीवकंसनं वृषभंतंदमनकोनेषाङ्के
सविर्णोतिकं समागतेनप्रणतंवृष्ट्वासिंहकेनादरः उवा
चैहवनिष्ठवंमत्पार्श्वेनिर्भयोधना नथेतिनेननप्रस्पना·
पनःसनत्याक्रमात् उहणयथात्पविग्रहः तद्दशोभूत्स
केसरी ततोदमनकोनेषोत्तिवत्रकटकंवदः पशपसेनी
कवकप्तनाखामीनावामहेनेन पकपवामिषंभुंक्तेनभा
गतोप्रयक्षति शुद्धबुद्धिप्रभुनीयमहणनेनाघाशिप्यते
क्रनेमयेयवदोषायपदेवंवृषभानयं नत्रथाहंकरिष्यामिय
थोहायंविनस्यति अस्यानचमनस्मायंनिवस्यनियथा
प्रभुः पनरयनकानक्ततावच्चःकरटकोपिसः सोवन·
कनमभुनापीपाविनेनद्भवानिति ततोदमनकोवादी
शिद्याभिप्रनयाप्रवं नमशक्रोतिकिंपस्पप्रज्ञानाम·
दिहीयते तथावमकरमेपतांवकदतःकथांभूपड स्वा·
मीत्कापिवकःशुर्वमत्पाइमरसिद्धवित् मस्पतत्रम·
लायंततस्पहाहिपयाद्भयात् अप्रामुवंचमिथ्यातात्स·
मत्यानवहकः इहागतोमत्पचातीपुरुषःकोपिना
लवान् मत्तालेनाचिरायुष्मांशरीनातिहतिष्यति त
तद्भहरंममवचोविस्मासोवास्तिचेन्मापि अत्यकोतेस
रत्क्षमत्तानमिहपीठेः पतन्नवनिवासार्थंनीत्वात
भिः पवंक्रत्वाविम्बसनावपंनस्यातिलाइति ततोवक
लोनकैकंमत्स्यानीतावाशालानले विन्यस्यभाविपाम·
सपलवृंदंविघ्नंवकः इहापीनानयंतंतंमकरत्वत्मरो

गतः एकोबकंतंपप्रछ्ननयासिकतिमीनिति ततस्तं
सन्तेस्वाढ्बकोमत्स्यानुवाचयत् तेनभीतोपद्रवोवत्स
मामपिनेयेतं सोपितन्मांसगर्वीथबुद्धिरादायतंबकः
ह्स्थानेमकरस्थलन्सोगतः एकोबकंतंपप्रछ्ननयासिक
तिमीनिति ततस्तेसदैस्वाढ्बकोमत्स्यानुवाचयत्
तेनभीतोकम्बोवोवत्समामपिनेयेतितं सोपितन्मां
सगर्वीथबुद्धिराधायतंबकः उत्पत्यप्राप्ययतिततयाः
वहत्यापिलानलं तावन्नजनयमेनास्तिसकलान्यत्र
वीक्ष्य सः तंबुझ्तेसमकरोबलंविश्वासभक्षकं ततः
शिलातलस्यमात्रलयवतलएं बकस्यमकरोद्गी
मांस्युकन्नोविकलःस्थिरः गत्वाचशेषमत्स्यानांयथाव
स्थगोसमतं तेचा . . . . तहागाएवप्रशापि
ने प्रतानमबलंतस्मान्निघ्नतस्यबलेनार्कि यतोबलि
हमाधायोः कथामात्रापरांशृणुए श्रभन्त्कर्णपवनेसिंहरूप
कोवीरोपराक्रान्तिः सवर्पयदर्शात्र सततंतन्यपातयत्
ततःसोप्यास्थितःसर्वैःसंभूयात्रमृगादिभिः आहारायत
वैकैकंप्राणियामोदिनेदिने ततस्तवोन्मृगणपडकाएथी
शनिकरोषिकिं इतितद्वचनंसिंहःसतथेत्यवमन्यत . . . .
ततःप्राणिनमेकैकंतस्मायनहमस्मुते द्वारमकस्यः
. . . . एकदाशिशकस्यागात् शिशुर्धीमानाविनयत्
तत्कृते समर्थैःप्रार्थितोसक्षुः पिगच्छति उपास्थितो
सधीरोपोनसंमोहमापत्कालेपि इत्यालोच्यमतंसिंहं
पियमत्स्योनयुक्तंतावत्करोम्यहं उपयातेवतेसिंहस्केमहेनिजगा
विलंबशनैःशशकोभ्यगात् ममाहारेवकथंत्वया वयादः
हमः श्रीवेलाव्यातिकांताममाहा इत्युक्तेवतंतसिंहंप्रह
मयाधिकंकिंवाकनेयंतेमयापाराठ

वृक॰
पञ्चाख्या॰
यो॰
३९२

362

सशशिकोब्रवीत् नमेयावापरायोयंसवयस्याद्दमय
त मार्गेव्यायायासिंहेन द्वितीयोनोस्कितमाश्चिरात् तत्
श्रुत्वास्फालपलांगूलंसिंहःक्रोधात्कुपिताक्षः सोब्रवी
त्कोद्वितीयोसौसिंहोमेदर्शयतांत्वया आगत्यदर्शयतां
देवेसुक्वासौपितिनायंत तथेत्युक्त्वागतेसिंहेदर्हकूपा
निकंशशः इहान्तस्थांस्थितंपश्यैसकलत्रवदनेनसः
शृगालकनकूपागतेसिंहोतः कूपेमेतत् दृष्ट्वास्वछे
वतोयेसंप्रतिशाद्वतिशाम्यव स्वगर्जितप्रतिरवंमत्वात्
त्रातिगर्जितं प्रतिसिंहेनकोपेननद्वयावधगाथिपः।
आत्मानमतिपत्सूयेशृङ्गोचेवव्यापादव शशःसप्रह
योस्त्रीर्थमस्तोहत्यायचाविलं स्थागवानराख्यायह
हुत्रंतोनंनेदयत् एवंप्रतेवपरमंबलेनतुपराक्रमः य
त्प्रभावेननिहतः शशिकेनापिकेसरे तदहंस्रावया
मेवंब्रवताससमभीपितं एवंदमनकेनोक्तेन्सोकर
टकोभवत् ततोदमनकस्वामिनस्यपिंगलमस्यसः सिं
हस्यवप्रभोवासीदृतिकेदुर्मनाइव स्मस्वकारणेनेव
तमुवाचजनोतिकं भुञ्जानगुप्तमेतत्सीमस्यात्तंदेवद
स्यतः अतिष्ठुरोपिववियायेदृस्त्वामिनोहितं तदि
हात्यापथ्याबुद्धिंमहितमशिमिमोश्रण हषसंजीवको
यंत्वांरत्नभाज्यंचिकीर्षति मंत्रिणाहिमनानेनत्वंभीरु
क्रीतिनिश्चयः पुनातितत्त्रिगासस्यश्रंगाग्रमनिज्ञा
युधं निर्भयानीव..... पितान्तिरणाशने तटे
नदन्तोपत्रनागेसरोहेमासमभोजनं आम्भास्यापजपरे
वेप्राणिनश्चवेतवने नदेतंविनयमुषंनात्यासिंहति
यावते एवंदमनकेनोक्तमनोपिंगलकोध्यायात् वलो
वरोवनकोयंकिंकुर्याशाणभक्तम दत्वाभयंकथंहर

याभिनेव शरणागतं पततत्क्षताद्गमनको प्राहमासैव
मा ऽदिशा कस्त्वल्पक्रियेनेराज्ञाननहन्तश्रीशक्रमिति द्वयो
देवमदसाव ननयाहाकृष्ठिवस्मला नयाद्रोमनिस्थिरं वानेष
वमेकं विक्रुवति प्रभुस्वपोहितं द्वेष्टि सेवते वाहितं सदा
सर्वजनीयो विरुद्धिः वेधैर्दुमनिरोधया श्रीप्रियस्य प्रश्रय
मनः परिणामेहितस्यव वक्ताश्रोता च यत्रस्यात्तत्रश्रीः
ऊरुतेमदं नशृणोति मतां मेत्रमसतां च शृणोति यः अ
चिरेण स संप्राप्य विपदं परितप्यते तदस्मिन् शस्मिकस्येह
त्वदेवा किमस्यवा दुःखतो भयत्रानेवा शरणागतनाव
का किंचनस्य भवत्यामैतिन्यस्मविहितस्ययोः देवकीदा
प्रजायतेते तेन सूत्रगुरीक्षयोः नेवहि शोनिमत्रभदेनावान
प्रणकृते प्राधैर्भवतः किंमेकृतस्याद्रक्षितो वधः दुर्जनः
वेत्ताघदोषं विपाश्चित्त्रकरोति तेन उत्पद्यते सततं संगादत्र
वक्ष्यतां कथा राज्ञः कस्याभिप्रायते विरमासीदलदिता
यकाकृतासु दागत्यनाम्नामंदविसर्पिणी अग्रसमात्रवो
योनिकृतो यिपवनेविनः विवशशयनेयतदिटिभोनामम
भूषणं मत्रिवासमिमं कस्मादागतस्त्वमज्ञातान्यतः इति
मंदविसर्पिण्या सहस्मागजगदेतया अपीत शुर्कपास्यामि
राज्ञास्त्कप्रसीदति देवीद्वस्त्रमिनिनास्वादीतसोपिदी
टिभः नवोपरोधाःदाद्रासमानेयद्येवमास्तां किंत्वस्य
तेनाकालेदंष्ट्रोदेयमत्वयामवे देशोप्यदंशाः मत्रसरव
नामक्रस्यवालास्तु ततः क्रवाटीटिभः सोत्रतयोतन्का
प्रतिहत नक्रेशिप्राथितेनेवत्यमानुदंशामः उत्त
स्योपततोराज्ञाहादंष्टोस्मीतिचाब्रुवन् ततः प्रलाप
नेतसिंचविनेमत्कुणेगते विचिन्त्य राजभृत्यैः सालहास्य
नेतसिंचविनेमत्कुणेगते प्रवेटिटिभसंपर्कात्प्राप्तामंदविसर्पिणी न
कानपयत

हृक॰
ग्राक्रिश॰
पो॰
२६२

363

त्संजीवकसंगात्तेनशिवायभविष्यति नेमग्रन्थेषवेत्रतं
स्वयंदमनकस्समागतं शिरोधुनानेदर्पेणशृंगयोः स्थूलशा
नयोः इत्यकाविकृतिंतेननीतोदमनकेनसः सिंहःपिंग
लकस्तुकेवलंसंजीवकंहृदि लहानस्याशयंसेरंदमणाद
मनकस्ततः तस्यसंजीवकःस्यागासविग्रलेइवांतिकं कि
मीदृगसिकिंमित्रशरीरेकुशलंतव इतिपृष्टस्तेनावदद
मणसज्जगादतं किंसेवकस्यकुशलंकस्मातोसदाप्रियः
केर्थेनलाघवंयातः कःकालस्यनगोचरः इत्युक्त्वातं
पप्रच्छतंससंजीवकंपुनः किमुद्विग्नइवैवंत्वंवयस्यादृश्यो
यतामिति ततोदमनकोवादीत्प्रणयीन्यावदामिते म
गराजेविद्वेषोसंजातःपिंगलकोयते निरपेक्षोस्थिरस्ने
हो हत्वात्वांभोक्तुमिच्छति हिंस्रेपरिक्षुद्रंवास्यपशुपाणिभिः
प्रेरकंतथा वदोदमनकस्तेनसहपूर्वंप्रत्ययादहत्र मन्यवि
चिन्त्यहृष्टभोविमनानिजगादतं दिक्केसवाप्रतिपत्रोमित्र
स्वाद्धपरिग्रहः विभुर्वेत्तिनमेवेत्तितथाचमांकथयाम्यहं
आसीत्मदोत्कटोनामसिंहःकापिवनांतरे त्रयस्तस्यानु
गःवासन्तीपिवायसजंबुकाः ससिंहोत्रवनेदद्वीपद्दृष्ट्व
रेमेकदा कलभंसार्थविभ्रष्टंप्रविष्टंदासनाकृतिं कोयंप्र
णीतिसापूर्वंदष्ट्वासिंहस्तानपिपे तद्विज्ञायमितिवाक्रिम
देशकथाबवायसः ततोदत्त्वाभयस्तेनसिंहेनानीयकोतु
कात वहुःसोनुचरीकृतः स्वांतिकेस्थापितोभवत् एक
दावाणितोवस्थः सिंहोगजयुद्धतः उपवासादहूंवके
सम्पोलेःसहितोनुगैः ततःक्लांतःसमहत्यार्थेप्रमासिंहो
नवाप्यतत किंकार्यमितिपृष्टश्चानुष्टुमत्कानुगांरहः
तेनसुर्तःप्रभोवायमस्माभिरुक्रमापायेट नष्टेणसाकंकिं
मत्वांकिंनासावेवमत्याते नाणाशीपावमस्माकंभवत्य

मिथ्याशीतं बहूनामामिषप्रार्थे किं वैकस्यन्ययनेन किं
दग्धमंपकथं हन्मीत्युच्यते प्रभुनायदि दायपामः स्ववा-
चानष्टज्ञानतमस्तुवयं इत्युक्तैनरजातेनेनसिंहेनवाय
सः यथायसं विधं कृत्वा करभं तममाषत पञ्चसामीत्त्व
क्ष्मेनाप्यसात्वाङ्गेन किंचन तदस्यात्मप्रयानोज्ञाभिषं
क्रमीयस्थापयं तथात्वमपितवीद्यायेनामीप्रेनासीप्री
यनेनापि इत्युक्तावायसेनाप्युः समाहृष्टानिपपात उपा
यपोवत्तं सिंहं सहकाकेनतेनसः ततः काकोब्रवीदेवं
स्वाप्रदं भुंत्वमामिमं किंन्वया स्वल्पकायेन सकेसिंहे
नन्तुका मांतुक्षेन्यवदत्रंचसनध्येव निराकरोत् हीपी
तमब्रवीदेवमांतुक्षेनितमण्यसा नाधं कदापि कर्तोप्यव
भाषेभुंत्वमामिति वाकन्हलेनसतेनेव हत्वा कृत्वाच
विदिशः उष्ट्रः तैम हिनःसद्यः सहिंसैवायसादिभिः
यवं केनापिपिसुवैनैषपिंगलकोमम प्रेवितोकारणं
राजाप्रमाणमधुनाविधिः शृङ्गोपिच्छिवं वैगजासेघो-
हेमयारिच्छदः नशृङ्गपरिवादस्त्वदहेसोपिकिंजनाम-
रः यतस्संजीवकारुष्कत्वावादीदृमनकोस्तनः धा
येनसाध्यतेसर्वं कृणव श्रयतेनकथ्यां कोपाक्षीहीरि
टिभः पत्नीसभार्योम्बूनिभेनेटे श्वनगर्भासतीभार्या-
टीटिभेनिजगादेतं परिकाप्यतामः सूक्ष्मा
मद्दमेहरि हरेश्यन्यायंबोधिः करावरमूर्तिभिः
पतङ्गार्याचचः क्षत्वाटीटिभः सजगादेनां नशक्तोमि
मयामाकं विरोधं कर्तमेवुपिः ततस्क्षत्वाटीटिभीआ
हमेवंकातेनलाहिना रिनोपरेशोत्रुष्ठपः विनाशः
प्राप्यतेत्यथा तथाहंकं बुधीवाच्चाः कृमेः कापिसरस्य
भूत तस्याः सांसावटीटमोत्कुर्मेनामिभ्रवतः सवोदूरा

॥

हि. क.
प्राक्रिया.
पो.
१९४

364

द्वीपस्य प्रयावां गंगासमुद्ग्रीवौ तत्र गंतुं तेनैव स्वकायेन कार्यं-
मस्य हवस्तया अस्य हृतो गृहीत्वैतां गंतुं यष्टिं हि विप्रजं-
व निःकाल्यावतिष्ठया भ्रष्टोन्तापाय स्वैस्तया तद्या
नि तेन दृक्षात यष्टिनाम हृतो भवः कूर्मेणोत्यन्त दृष्टो
प्रातयोरंत यष्टिकौ प्रातस्तन्नरोनष्टौ प्राप्नातौ कूर्मे
हाविणौ दहस्तु स्तद्यावतिरगराअपि नोत्तनाः किमे-
तन्नीयेत विदं हृतमाभ्यामिति तेजने: क्रियमाणं कलक
लेस कूर्मस्यपलो घ्राणेन उक्तः कलकलोपस्तादिति
वक्ताहिहाय तां यष्टिं महृष्टं दृशो तोभ्रष्टो नदुर्जनैः भु-
वि पंचकु डिक्क तेन तस्य पक्वमाय यष्टिक्कत्तो यथा इस्यते
यो उक्ष्टोटिभ्याहीदिभः मत्तगादत्तां मत्स्येन प्रियपाक्रिं
तत्र मध्येनोक्तं कांस्ययाण । तथेनस्योदे प्रथंक्कापि-
मत्स्यास्त्रयः अनागतविधाता प्रत्युत्पन्नमतिस्त-
था द्वितीयो यद्भविष्यस्तृतीयः मद्ववाधिपः तेदृशा-
नां वहवोत्तानतेन मार्गेन गच्छतां अहंप्रश्रिमस्त्स्यत्स्याः
संतीति किल श्रुत्वा तेनायं कादयंहरायैतदीर्घोतः
प्रतिश्चपमः अनागतविधाता बुद्धिमानत्युतो पयो
अस्युत्पन्नमतिस्तामीत तेनैव विर्कथ्यतः अहं प्रतिवि-
धास्यामि भयं चेदपतेदिति यद्भविष्योत्तायासीय
द्भविष्यस्तनयः अथागत्यात यं वालं तद्वितेदवगाहे-
दे जालोत्क्षिप्त तः स्थः प्रत्युत्पन्नमति हृधीः कल्पयि-
त्वं स्वमान्मानं निश्चिनिस्पदयथासतः स्वयं मृतोयमिति
ते धीवराः निमित्ता निधु यतित्वा स महीतल उत्पत्त्य अगाधं हु-
तमग्नतः यद्भविष्यस्तनालोतरोहं तेन विवर्तमनि उर्ध्व-
त्रहोत्ता निहतो अतःदयुष्टि महो वैरः तस्मात्युतिविधास्य
है अपायमात्मंचु धेभयात इति काहोमि भोभाषपीतवे वा-

शीलत्वनीडके तत्रांडोपथीवचलस्य साहंकारं महोदधिः
टिवैभस्य प्रसूताया तद्गार्यात्तटीटिभी जहारसततोऽ
तिसप्ताजलधिरूर्मिणा प्रसन्नमिदो टिटिभो ये मे किं कार्यं
हिनि कोचकातर प्राप्नेन देनाहू सनं यत्कपोताक्रमभूत्व प
पुष्पहकिं कोगामस्य पापस्य जलधेर हं इत्याहत्स्वतो सातं
टीटिभी टीटिभं रहः ततः सटीटिभो धीरःतां सभार्यामभा
षत इत्युक्त्वा पक्षिणः सर्वानेव योक्त्वा पराभवः गत्वा तं
स्वहचकं दशाराणां गरुडं प्रभुं अपि नीत्वा प्रदारेण वर्ण्यता
ये सति त्वयि प्रभौ यथावत्पराभूताः इत्यं तुत्सं चैतत् वर्ण्य त
तः क्रुद्धेन तार्क्ष्येण विशाले हरिं वृद्धिं आग्नेयास्त्रेण सं
शोष्य टीटिभोंडान्य दापयत् तस्मात् स्यक्त्वैर्येण भाव्य
माप्यदि धीमता उपस्थितमिदानीं त्रपुंडं पिंगलकेन
वे यद् देवात् द्विशलं शूलाश्वाभिर्भिश्च गोणः समं उस्वायप्य
तिसेते विघाः प्रजितीष्ठ जनदेवतं मध्याननतापशाभूत्वा
प्रणाम्याप्युरदेवतं हत्वामि पनितं उग्रपीकर्णंतनिकः
रोरिं तु एवमुक्तः दमनकः संजीवकं हर्षमत गत्वाकर
टकायेभोसिद्धमेदे प्राग्योसते ततः संजीवकः प्रापार्
श्चैतः पिंगलकांतिकं सिंहासने पिंगलकोपि विज्ञस्य सम
गतभोः दृष्टोग्रान्निमलं मूलं प्रयुक्तं तेन समागतं सिंहं
सिंहोपयपयपन्नम अंकोऽहं तमसलकं ततः प्राहत्य तत्
सिंहो प्यासिं हस्यनर्वः हतोपितत्सिंसत्ताभ्यां प्राक्तनिष्ठा
हवस्तयोः तथा दृष्ट्वा दमनकं साधु करटकोऽब्रवीत् किं
स्वार्थसिद्धेव सतं भोकस्मादितेनया संपन्नजाड्येनापर
तमेध्रीघ्राकीलकामिनी याकृष्ण्यणाहृता मित्र नाचिरस्था
यितीभवेत् अलं वायाबहु भूतेहितता का गावमानितः
समस्यालभतेदोषकपी नत्रवीनुवामपथा शूर्वमासत्व

सुक॰
पाक्षिपा
यो॰
३६५

365

तेऽपि वानराः शृङ्गवारिणः तेषां तेज्ञानवयोतेदृष्टा
तिमितिमितिवे तस्मिंश्च तरणपर्णानि विन्यस्यांगामतार्
पपत् एकस्तेषां वयोतमथमग्रेसरवानिलः तदृष्टा
नथ्रुतं प्राहपावीसहवीभुरवाभिरः तेषानिरेषवयोतोमा
लेयामत्रभूरिति ततश्रुत्वापि निहृदयं तेपदीसोप्येति हृ
ततः यवायपश्चिवियात्कपिस्तेवबकोपमः ढिमया
शिलयातेवसुधीभावमविरुपत् तस्मात्स्यनवकृत्यं
यः कुपीत्रहितं वचः श्रुतः किंचाक्षिरोभायभेदस्तावत्क
तलया दृष्टपाक्रियतेयश्चबुद्धानवश्यभं भवेत् तथाव
भवतां पूर्वं श्रावस्तीद्वौ वणिक्सुतौ धर्मबुद्धिस्तथा दुष्टबु
द्धिरुत्तनपवते तावन्नार्थ्यपित्तेदेषाकृत्तौ देशान्तरं सह क
र्तुं वित्तमर्णदीनारसहस्रद्वयमापन्नः तद्दीनारसनगर्
रंपुनराजमतस्तौ वृक्षमूले च दीनारान्मूतलेनानिख
नेन शतमेकं गृहीत्वा च दीनाराणां विभज्य च परस्परं
समांशेन तस्यन्तःपिरवेशमति एकदा दुष्टबुद्धिः सगत्वा
तरुतलात्ततः एकयवा गृहीत्वैवं दीनारांस्तान्सद्वापी
सामसात्रेगतेनैव धर्मबुद्धिमुवाचसः एतार्थभिवा वस्ता
दीनारा बाहिर्मेकृपः ततः श्रुत्वा धर्मबुद्धिस्तांगत्वा भूमिं
तेष्वतिव वाचानेतेनैव समं दीनारान्यतो व्यापात् संप्रा
मानयदातेवदीनारांश्चानके ततः तदासबुद्धिदुष्टस्तांगर्
त्वाभूमिंतेष्वतिव वचानेतेनैव समं दीनारानन्यतो व्यापा
न संप्रामानयदातेवदीनाराः खानकात्ततः तदासदुः
ष्टबुद्धिस्तं धर्मबुद्धिं प्रादोवदीन् तेनास्ते भवतानत्कोस्वम
र्थशीयनामिति तेनतेनामयानीतास्त्वयेत्याह समं तदा
एवं च मूल्यं केलहेसोभूमानानाऽऽपाद्धिरः दुष्टबुद्धी राजकुलं
धर्मबुद्धिं निनायतं ततोऽमात्यपदोतेभ्यनामादितनिर्णं

यैः स्थापितोवादिनश्छेदस्तुभोराजाधिकारिभिः यस्यमूले
न्यधीयन्तदीनारास्तेवनस्पतेः ससाक्षीवास्थितस्तत्रीत्युक्तेन
धर्मबुद्धिना इत्युवाचाथतंदुष्टबुद्धीराजाधिकारिणः प्रत्या
मस्तद्दिनंप्रातरितिस्तुत्येपिविसृजिताः ततस्तौधर्मबुद्धिश्चदु
ष्टबुद्धिश्चतावुभौ दत्वप्रतिभुवौमुक्तौविभिन्नौजग्मतुर्गृहं
दुष्टबुद्धिस्तुवसुकान्तदीनारांपितरंवदद्रहः भवमेसहगर्भोतभू
त्वासाक्षीतभाषेत वाढमित्युक्तंवनंतंवनीनामहातिकोटरं
निवेशतंतरौतत्ररात्रौसगृहमाययौ प्रातस्सराजाधिकृतैः
सहितोधर्मतरौतरुं गत्वापृच्छत्ततःकस्तान्दीनारान्नीतवानि
ति दीनारान्धर्मबुद्धिस्तान्नीतवानितिमस्फुटं तद्वृक्षकोटरा
न्तस्यततोपापिनतात्पिता तदसंभाव्यमाकर्ण्यनिश्चितंदुष्ट
बुद्धिना शुष्कंतस्थापितःकोपीत्यकाधिकृतैस्तकाश्चते तरोग
र्भेदत्वधूमंयेनाध्मातःसनिःसरं निपत्याधोगतिःसायंदुष्ट
बुद्धिपितामहः ततहृष्ट्वावस्तुबुद्धिवराजाधिकृतकैःसतैः
दापितोदुष्टबुद्धिस्तान्दीनारान्धर्मबुद्धये निकृत्तहस्तजिह्वश्च
तैःसनिर्वासितस्ततः दुष्टबुद्धिर्यथायातोयथाधर्मबुद्धिश्चमानि
तः एवमन्यायपायाबुद्ध्याकृतंकर्मशुभावहं तस्माद्वचनथा
अपायोहकेनाहेकृतंयथा पूर्वंबकस्यकस्यापिजातंजातमभ
क्षयत् भुजगोपत्यमागत्यसमंतेयनपोबकः कच्छपोपदेशा
त्तेनाथबकेनप्राक्नकुलालयात् आफणिभृद्बिलंयावन्मत्स्य
मांसंविकीर्यत निर्गत्यनकुलस्तच्चखादंस्तदनुसारतः दृ
ष्टाबिलंप्रविश्यतंसापत्यमवदद् एवंभवत्युपायेनकार्यम
न्यच्चमेश्रृणु आसीत्कोपितलाधोघपिच्याथोत्यागवाणिक्
वत्तः अयःपलसहस्रेणघटितांतांतुलांवसः कस्यापि
वणिजोगृहेन्यस्यदेशान्तरंययौ आगतश्चततोयाचतस्मा
त्मार्गितितांतुलां आखुभिर्भक्षितामितितेनाप्युक्तं सोब्रवीद्धृष्टीक

सत्यंसमाश्नतलोहं तेनजर्जरंतदाखुभिः इतिसोपितमाहस्म
वणिक्पुत्रोहसंस्तदि प्रार्थयामासचततोवणिजोस्नातुम्भो
जने सोपिसंतस्थितः तस्मैप्रदात्तंप्रत्ययत ततःसमहत्क
न्नास्यवणिजःपुत्रमर्भकं स्नातंवणिक्ततःप्रायाद्ग्राममल
कमर्भकं स्नात्वार्भकंतंनिलिप्यगुप्तंक्वापिस्थलेगृहे एकःप
ययौतस्यसमीपंवणिजोथसः अर्भकःक्वसइत्येवंपृष्टस्तेनव
णिजंवदत् श्येनेनसोर्भकोनीतोनाजानिमस्तुनवावसः क्व
हितोभितपात्रइतिक्रुद्धेनतेनच नीतःसवितत्तोराजकु
लेप्याहसततस्तथा असंभाव्यमिदंश्येनोनोनयेत्कथमिवार्भ
कं इतिसभ्येष्वथोक्तेषु वणिक्पुत्रोजगादसः आखुभिर्भक्ष्यते
लोहदेशेयत्रमहातुला तत्रद्विपमपिश्येनोनयेत्किंपुनर
र्भकं ततश्श्रुत्वाकौतुकात्तद्गृहीत्वैतैस्तस्यदापितः सभ्यैः
तुलांमानेनापिसमानीयार्भकोर्पितः इत्युपायेनचरंत्य
भीष्टंबुद्धिशालिनः । त्वयातुसहसैवेत्थंसंदेहंप्रापितःप्रभुः
एतत्करटकाच्छ्रुत्वावादीद्दमनकोहसन् मैवंकिंशुष्य
प्रद्वेषोत्तिसिंहस्यजयसंशयः मंत्रैभिदशनाघातनखव्रणवि
भूषणः केसरीक्वनसत्वप्रनोहतविग्रहः इत्यादिज
ल्पतोयावत्तौद्वौकौतोपरस्परं तावत्संजीवकस्यांपृष्ठेपिंगल
कोवधेत । तस्मिन्हतेसकिलपिंगलस्यतस्य पार्श्वेसमंक
रटकेनसमाधिपस्य तस्थौततोदमनकोमुदितश्चिराय
मंत्रित्वमप्रतिहतंसमवाप्यभूपः । इतिनरवाहनदत्तोनी
तिमतोबुद्धिविभवसंपन्नात् मंत्रिवराद्गोमुखतःश्रुत्वाचित्रां
कथांतदाससम्मदी ॥ ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचिते
कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके चतुर्थस्तरंगः ॥
आदितःषष्ठितमः ॥ ॥
ॐततःशक्तियशःसोत्कंगोमुखःसविनोदयन् नरवाहन

एवंतंमंत्रीपुनरभाषत श्रुत्वाप्राज्ञकथांदेवमयाश्रुत
कथांशृणु सुराष्ट्रेद्विरभूत्कश्चिद्राढ्यवणिग्जनःसुतः ज
गामसवणिक्पायैकदाहृद्वीपमेकदा भांडमध्येचतस्याभू
न्महानगुरुसंचयः विक्रीतापरभांडस्यनतस्यागुरुतत्रन
तु काश्चिज्जग्राहतत्रासीज्जनोवेत्तिनतत्रतत् काष्ठकेभ्यः
ततोंगारायाहृष्टाविक्रीणानोजनात् सकालागुरुदग्धान्
दंगारानकरोज्जडः विक्रीयांगारमूल्येनतस्मादागत्यनतोगृहं
नदेवकौशलंप्रोसक्तयपौलोकहास्यतां कथितोगुरुदाहे
वक्ष्यतोतिलकार्षिकः बभूवकश्चिद्ग्रामीणोभूतप्रायःकृ
षीवलः सकदाचित्तिलांभृष्टाभुक्त्वासाधूनवेत्यतो कश्चि
त्तागुरुदाहेवक्ष्यतोतिलकार्षिकः भृष्टानेवावपद्भूरींस्ता
न्पुनर्गतैववांछया भ्रष्टेषुतेषुजातेषुनष्टार्थंतंजनोहसत्
तिलकार्षिकउक्तोसौजलेग्निदीपकंशृणु मंदबुद्धिरभू
त्कश्चित्समागितोनिशिसएकदा प्रभातेदेवतापूजांकरिष्याम्नि
त्यचिंतयत् उपयुक्तोममस्नानधूपाद्यर्थेजलानलौ स्था
पयामितदेकस्थौतौशीघ्रप्राप्नुयांयथा इत्यालोच्यांतत्कुं
भांतःस्थिताग्निंसविवेशसः प्रातश्चवीक्षतेयावन्नष्टोग्नि
नष्टमंबुच अंगारमलिनेतोयेदृष्टेतस्याभवन्मुखं तादृगे
वसहासस्यलोकस्यासीत्तेनास्थितं श्रुतस्त्वयानिकंभा
ल्वोनासिकारोपणंशृणु बभूवकश्चिन्मूर्खोमूढोशूद्रो
मतिकवित सभार्यांचिपिटघ्राणांगुरुंचोत्तुंगनासिकां ह
ष्ट्वातस्यप्रसुप्तस्यनासांछित्वाहरीद्गुरो गत्वाचनासिकांछि
त्वाभार्यायास्तामरोपयत् गुरुनासामुखेतस्यानचतत्रा
नचतत्राकरोहसा एवंभार्यागुरूतेनाछिन्ननासौहतावुभौ
प्रभुनावनवासीचपशुपालोनिशम्यतां पशुपालोमहा
मूर्खकोप्यासीद्धनवान्वने तस्याभूत्तौममाश्रित्यामित्रतो

बृक.
शक्रिया
यो.
२५०

367

बहवो मिलन् तेनं जगद्गुरा अस्य भ्रातः नगरवासिनः व
त्सोनेयाविनास्माभिः सावपित्रा प्रतिश्रुत्वा ततश्चास
दृष्टेनद्युः तेभ्यो अर्थितं वनेपुनः विवाहस्तत्व संपन्नर्द्दसद्भुः
विवेकेनैः ततः सप्ततेरात्रं तेभ्यो भूरिधनं ददौ दिनेश्च
तंदृष्ट्वा सम्पुत्रेवनस्तेवतिने ततः तेन सर्वं वृत्तं तेभ्यः
समर्पयः पुत्रं प्रद्युम्नकोस्मीति पारोरोस्त्रायरोहति हर्द
वादन्नलोकस्य हास्यभूतैः सर्ववितः पशुभिरिवसंक्रान्तज
डिमः पशुपालकः पशुपालेश्च तेदेव श्रुणु अलंकारलं
ग्रामः कश्चित्तत्रवनभूमि पशुपालकारणं महत् गतौराः
जकुलाश्वौरेन न तत्र निवेशितं ततः गृहीत्वा सततैव भार्यां
तत्र व्याभूषयत् बबंधभावेलाभूषि भर्त्तारं चत्ववनस्थले भूमः
रोकर्णयोस्तस्यावर्णयोरश्मिकं कर्णे हृदि व्याप्तितेलो
केर्द्दगराजानहारतं तस्मात्साभरणं तं तत्त्वप्रायं प्रमोच
सः उक्तोलिंकारणोदेवश्रुणुव ब्राह्मन्नलिकां भूर्वः कश्चि
त्समास्थलविक्रियपापणां यो श्रुष्टमिति तत्रस्य तज्जग
हार्थकश्चन तावद्दर्शनमार्गेनो हेमनिष्पमशोधितं सर्णका
रेण विक्रीतं गृहीतं गारदकेनच ततश्चत्वापि सततं लभि
तं शोधयितेनरः अनेन विक्रेयदर्योपि न सिंलोकोजहास
तं श्रुत्वा नालिकोदेवब्रह्मरंभस्कं श्रुणु केचित्र्णीमा
माह्र्यन्यायोज्यं ताधिकारिभिः ग्राम्यराजजकुलादिभ्रव
ज्रणपनकं प्रति तेदृष्टोकां सवाचा ग्राहा त्वन्नरीमतिं सततः
ग्राकालिताः श्रोत्रः स्वर्त्तरमन्तरैः उद्यापयोपयामास तत्वे
त्वन्नैरेक्ष्यरतं तुडाराताम्न्यम्नवंरितः उक्तः स्वर्त्तरहाश्रोयं
नियालोकयमुव्याने निरानदर्शीकेनापिकोप्यानहन्म

ह्रीभूता मातालूतापिमलापायमितिराजकुमेंत्रिणा
नेत्रोक्तस्योदयात्प्रितां निदानस्यानदर्शिनः ॥ मूलदाणान्य-
यथंपतंगनावप्यागतोसमं ॥ श्रेयंहृह्वावनतमंत्रीसजनेजह्न
सीजेनेः निधानालोकनेश्रुत्वाश्रयतोलवणभाने वहृ
वगह्वरग्रामवासीकोपिजनः प्रमान् ॥ सामित्रेणगृहेन्न-
ननीतोनगरवासिना भोजितोलवणस्याहूत्यन्नोनिर्य-
ननानिज केनैयंसाइनानाहेमितिपृष्ठस्तगह्वरः प्राथा
न्यालवणेनेतितेनोक्तोलस्पदानदा ॥ नदेवननाहिभोक्तव्यं
इत्युक्तालवणस्यसः पिष्टस्याष्टिमालयप्रहिणाभक्ष-
यन्नेव ॥ तद्धूर्णेतस्यदुडेइगैहैयमस्तुणिताचालिमत ॥ हस
तस्तजनतस्यात्रमुखंरलगतांययौ ॥ लवणाश्रीस्रकतोदेव
नयागोरोहकंस्मृणु ॥ ग्राम्यः कश्चिदभूत्तस्य योगैरेका
नस्यवाभवत् ॥ साचतस्यानंदेदेवमयः मलशानोस्देो
कदाचिन्नाभवन्नस्यप्रत्यासन्नाकिलोत्सवः ॥ पकवार्दृ
ह्रीयाभिपयोस्याप्रात्यमुत्सवे ॥ इतिशृत्वेः सनैवतांमा
समाचंद्रदोहगां प्राशान्नवश्रयावद्रादोग्धितावत्स-
योविलं तस्यास्तान्दिद्धमान्ध्रितंलोकस्यहस्यतंत्वभू-
त ॥ अतोगोदोहकोमूर्खः श्रुणतामपराविभो ॥ खल
निल्लासरुंभाभाधीरःकश्चित्समानभूत ॥ वृक्षमूला-
प्रविष्टंतंनहणः काष्ठिदेतन ॥ श्रागतोत्रकपिस्थानि-
गृहीत्वात्वपितः पथ्या सकपिस्येनतत्रस्यकोशयाना
रितांस्थिरः ॥ खल्लातिः सोपितत्तोदेननस्योवाचार्किचन
ततोन्यःक्रमशः सर्वेसकपिस्थैरताडयत् ॥ शीघ्रलस्या
सवानिष्ठल्लसींदृक्रेसवन्यपि सचनिष्फलताबाणा

बृक.
शक्तियशा.
यो.
३६८

368

ततक्रीडाविहूरीतैः विनाकपिस्थैस्तल्कांतोयधौ
शूर्वैश्रवाततः कपिस्थैःसाधुभिःसहकिंनवाल्मवि
ब्रुवन् शुवलादेगलरुक्रोधिराशूर्वैयघयोगृहं शूर्व
साम्राज्यवहेनपदेननिहृतंशिरः रक्तेनतस्यतद्दृष्टाह्रा
सतिस्मननत्रकः पर्वदेवोपहासस्यतंलोकेगच्छंतिबु
द्धयः लभंतेनार्थसिद्धिंचभूज्यंतेचसुबुद्धयः इतिगो
मुखवतत्स्मात्श्रुत्वापहासकथाइमाः नरवाहनदत्तः
सप्रुत्यायविधिनाह्निकं निशाभामेप्रुनस्तेननियुक्त
वोन्तकेनसः गोमुखःकथयामासपत्तगलिहामिमां
कथां अभूत्कापिवनोद्देशेमहांशाल्मलिपादपः उवा
सलघुपातीतिकाकस्तत्रकृतालयः सकदाचित्स्वनी
डस्थोद्दर्शाग्रवरेमधः जालहस्तंसलगुडंरौद्रंपुरुषं
मागतं ततःसदीदृयतेयावत्काकस्तावहितत्स्तमन्
तत्राजगामनभसापारावतशतैर्वृतः सदीर्हिरुकंठ
द्राजालेचाहारलिप्सया पतितःपाशानिकैर्वद्धाभू
त्सपरिच्छदः तद्दृष्ट्वानुगाःसर्वेचित्रग्रीवोजगादसः
गृहीत्वाचंचुभिर्जालंखमुत्पततवेगतः ततस्तथेतिते
जालमादायोत्पत्यवेगतः कपोतानभसागत्वाभेजाग्रा
रभिवैविलः सोप्युत्थायाप्यागतोलतकसन्नवर्तत
निर्भयोतिजगादेतांश्चित्रग्रीवोनुयायिनः मत्मित्रस्य
हिरण्यस्यमूषकस्यांतिकंद्रुतं व्रजामःसह्यमांपाशां
च्छित्वास्मांमोचयिष्यति इत्युक्तःसोनुगःसाकंगत्वातैः
जालकाग्निभिः मूषकस्यबिलद्वारंतस्याकाशादवात
रत भोभोहिरण्यनिर्याहिचित्रग्रीवोहमागतः इत्य

क्राह्वानं तत्र मूषकं सकोपोतराट् सकृत्वाहारमा
मेकृत्वा तं चागात्तं तथा दृष्ट्वेतन्निर्ययावात्तु लसाश्चा
तं मग्रचाहिलात् उपेत्य दृष्ट्वा हृष्टं तं संभ्रमात्तोपि मूषक
मावादत्तःपेनपाशान्स्नायुग्रन्थान्छित्वनत्स्तरुन् छित्वमा
मूलमांसंश्च मूषकैर्वचनैर्यियैः चित्रग्रीवः स्वयूथस्य
पतो सेत्तचेरैःसह प्रत्यागतः सकालेत्र लघुपातीवि
लोकातं बिलप्रविष्टं तं हारमागतोवच मूषकं लघु
पातीतिकाको कं दृष्ट्वा तं मित्रवत्सलं पित्रत्वघाहृणे
मीहृक विपदुद्धरणं दमं ततश्चत्वाभ्यन्तरादृष्ट्वा मूषक
स्तं सवायसं मित्रत्वयाहृणोमीहृभदभक्ष्योरिति न
तः सवायसोवादीश्चात्तं भुंक्ते मम त्वयि दृढ्निश्चयास्यात्
मित्रेण प्राप्य जीवितरक्षणं इत्यादि प्रकाम सशपथं कृत्वा
प्यासंचरतेनसः निर्गतेनागतो सख्यमार्गना सहवायसः
समं संसर्पहीरात्तैश्चीदा गुणालिकाण्णनपि एकत्र सभुं
जातो तस्य ततावुभौ सख्यं एकदा स च काकस्य तं मित्रं मू
षकमब्रवीत् इतोविदूरे मित्रास्ति वनमध्यगता नदी
तस्यांमंन्थरकोनाम कूर्मसख्यास्मि सज्जन मम तदर्थं पा
मितस्याने सप्राप्यामिषभोजनं कृच्छ्रात्प्राप्य इहाहरे
नित्यं व्याधभयं च मे इत्युक्तवन्तं तं काकं मूषकोपि जगा
द सः इहैव नाहितस्यागोनयत्रैनेव मामपि ममाप्यस्ती
ह निर्वेदो वत्स्ये तत्रैव मामपि ममाप्यस्तीह निर्वेदो वत्स्ये त
त्रैव तं वने इति वादिनमादायचंचा तं सहिरण्यकं नभ
साल घुपातीतपयोवननदीनटं मिलित्वा तत्र कूर्मेण स
ह मंथरकेन सः कृत्वा नित्यं पान मित्रेण सतस्यौ मूषकाति

मूक
पाक्रिश
पो·
३५९

369

तः कथं तदेवं च कर्मायं तस्मिन्नागमकारणं देवशा-
र्दूलनिर्वेदहेतुं पप्रच्छ मूषकं ततो हिरण्यःसतत्पोक्रम-
योकारकर्मयोः स्वगतोनिजवृत्तान्तःकथामेतामव-
र्णयत् अहं महाबिलेनत्र नगरासन्निवासिनि वसंश्च-
नऊलाद्वारमानीयास्थापयेनिशि दृश्यमानेनहारे-
णानेनतातोज्ञसंचमो समर्थमन्नाहरणे मूषकः पर्य-
वारयत् अथ तदेव तत्रासीत्काश्चिद्दस्माद्दिलान्तिके म-
ठिकामाठिकांकृतनानाभक्ष्यान्वहन्निकः सश्रुक्रयो-
धंभिक्षान्नं तत्रकस्थापयतिस्मतत्र भिक्षाभांडस्यमु-
हेव्यायोकोपानजिवत्सया हृष्टसाश्चनस्याहं बिले-
नानःप्रवेशयतत् ततोर्धजवेनिःशेषमतेभिक्षान्नियार-
मिति करोविन्नवनस्यागान्तुकस्यवातकोपरः भुक्त्वा-
न्नंसमन्तेनकथां रात्रौसमाकरोत् तावत्तेनप्रवृत्तेनम-
यिजर्जरकेनसः प्रहानवाययहस्तकाष्ठलदंडकं मु-
हुः कथमास्थितिकिमितिकरोसीतिसतेनच आगं-
तुनापिविप्रेणापृष्टःप्रहृष्टतमब्रवीत् इहमेमूषकःपा-
श्रुत्वत्रोयमैदेवपः अपिदूरस्थमुत्प्लुत्यनयत्यन्नामि-
तोमम तंत्रासयामिचलयंजर्जरेनाननभाजनं इत्युक्त-
वंतेप्रवातंपरिव्राट्सोपरोभवेत् लोभोनामेघतेनत्-
नोदेवायाजकर्णस्माण । नीर्थायाहंभ्रमन्यायमेकं
नगरमेकदा तत्रैकस्यविप्रस्यनिवासायाश्रमंग्रहं
दिष्टेनमयिपसविप्रश्रुवदनिस्मवगेहिनीं
एहृतेपर्वण्यदिपवेविति कृसराद्याल-
वरासाधितं ऊनकेनिर्धनत्वेनदित्स्यवो
ततःसाविप्रोवाहीतांप्रियेकार्येसिसंचये

नातिसंचयशीकार्याशृणुवाचकथामिमां वनेह्यापि
कृत्वाविरोव्याधोयंविनसायकः श्वादायमांसंधनुषिप्रा
धावत्सूकरंप्रति तेनैवाकांडविद्धेनसहतः पुत्रविलत्नः
सव्याधयततत्त्वावद्वरादेलननंबुकः समागत्यतदृयान्तोपि
चिकीर्षुसंचयायतत् क्रोडव्याधमृगाकिंचिनूखखादे
निभूयसः भोक्तुंप्रवहैतेवृन्नगताधनुषिवत्स्थितं ततः
ताचोस्थलयंत्रशखविद्धोममारसः तन्नातिसंचयःका
र्य इतितेनाद्दितेनसा भार्योक्ताप्रतिपत्थोतत्रिलातद
परात्रेपि प्रविहायायाशृहंतस्याशाक्यन्त्यातान्हूघयत् त
तोनहूस्सरातेनाकाश्चिन्तल्यादिनाशृहीत तेदेवंतोम
भोगायलोभःक्लेशायकेवलं इस्युक्त्वापुनराहसप्रव्राज
कोपसः स्वनित्रमस्तिवेत्रम्मेदीयतांमावदेयवः पु
त्रातिवारयाम्येतंशूषकोपद्रवं ततश्चखनित्रिवा
सोवप्रब्राहून्तसौखनित्रकं दृष्टावहंचमूषकस्याततदृष्ट्वा
प्राविशंबिलं इत्याहस्याखनित्रेणप्रव्राजगोतवकोत्र
सः खनत्वाराबिलंवीद्यपरोभोगखनितुंयाहः क्रमाश्च
तावदाखनत्पलायनपरेमयि यावतंप्रापतत्रस्थंहारंम
चात्मसंचयं तेजस्तानेनतस्यासृदावोमत्तत्राहशांबलं इ
त्याहस्यानंतेचप्रव्रजंमयिष्ठप्राणैविति तीव्राचमेततसर्व
स्वंहारंशूभिनिधायच श्रागतस्याशितोहल्लौप्रव्राज्ञो
मृगतस्तौ प्रहारेघोरत्वयोरतंवदंनमेशुनरागतं प्र
व्राज्ञातावुयघ्नारव्रकोस्याधीसमूर्धनि तेनाहंव्याणितो
देवात्तस्तोबिलमाविशम् भूयस्तुनाभूत्सूकिंमेनदत्रा
द्धवीसवे प्रपंयोहिपौचनंपुंसांनरभाववाधकं ततः

हूक.
पाक्षिपा.
यो.
३०
370

योमैत्रीबलेन्नपमुक्ताहस्तापिहीयते अथात्मभावभव
णेयत्तत्वंतमेवदामो पवित्यन्यगतः सर्वैः सहमूषकपरि
ष्कृतः अहोत्विकंप्रभुं अस्याग्रसुखांभ्रमरावनं अजलंवस
रोहसः स्मृत्वांत्यामिविरोधितं इत्यंतत्रशिरोहितः सहृदं
लघुपातिनं प्राप्येतंकच्छपश्रेष्ठांत्वत्याश्रमहमागतः प
वेद्विरण्यकेनोक्तं कूर्मोमंथरकोप्ययाव स्वमेवस्थानमे
नेत्रेतत्मामित्रंश्रुतिकृत्याः गुणिनेतानविदेशोस्तिनसंतु
ष्टस्यवासरवं धीरस्यवविपत्नातिनासाध्यंविवसायि
नः इत्यतस्मिंवदत्येवकूर्मैविचित्रांगासंज्ञकः मृगतोव्याध
वित्रस्तोमस्रगास्तदृश्नमागयो तंदृष्ट्वानस्पृष्टश्ववपश्चाद्या
धमतागतं आश्वासितेनतेनैवसार्धंकूर्मोदयोविदुः न
वसंलेततस्तत्रकाककूर्मसृगारव्यः परस्परोपवारेणह
विनः सहदासमं पकदाकापिविचित्रांगोविरायांतनमीक्षि
तो ग्राकत्यतकैवेश्वलघुपातीसनदं दरवोवनदी
तेरीकीलपाशेनसंयतो विचित्रागमवरुरोतेदववदस्था
कूर्मयोः ततः संमंथवंवातंश्रीबाक्ष्यंहिरण्यकं विचि
गस्यान्तिकंतस्यलघुपातीनियापत्तं हिरण्यः सवनं
यविद्यवंसूषकोमत्रं दरणाटमेवराभूतस्यदशनाछिन्न
पाशकं तावन्मंथरकोभ्येतितन्दुमध्येनकच्छपः आल
रोहततस्तंव्यानिकरसमहस्रतिपः नत्वणंसकच्चेनोधेति
लघुकः पाशादायकः विद्धेनघुमृगायेप्ललहार्योकूर्मम
श्रीव हिमानतालिकांतस्ययावव्याघ्रमृगाकुलः मपा
तियावदृष्ट्वातंदीर्घंदप्रपात्युताकानः मृगोगवाततोहृते
मतिवासीकत्तोयया काकस्तश्शंभ्रेतयामीक्वत्वघी

पाटयन्निव ततस्तद्दृष्ट्वा सगृहीतं तं व्याधो मत्वा मृगं मत्तं ग
त्वं प्रवहनेनयः ततेकूर्मेणनिधायतं यां ततस्तद्दृष्ट्वानमभ्येति मूष
कस्तस्य जालिकां कूर्मस्य सोप्युन्मेन मुक्तो नष्टोपयात
सः मृगोमिनकैश्चतं व्याधं वीक्ष्य सकष्टयं उत्थाय सम
लायमानकाकोप्युड्डीयास्तलं पत्या व्याधोपि कूर्मेणतंव
मुक्तेदपलायितं श्रमाय्यभयविश्लिष्टोवैवशोचन्गाहद
ततोमिलन्तितेएकत्र लिष्टाः कूर्मादयोपिते मृगस्तुप्रीति
मानेवं कूर्मादीन् द्वीन् वाचसः पुण्यवानस्मियस्मादमा भ
वन्तः सुहृदो मया प्राप्ताः परस्पतयैवेवं स्तेनयाद्गृह्यतः
सर्वे प्रशंसितानेन स्नेहेन सह तत्र ते अन्योन्यप्रीतिसंयोगिनः
काककूर्मादयोवसन् प्राप्तयाऽस्माध्ययं त्वं निर्पवोपिस
मेहितं प्राणैर्यपिनस्तु चेतितेष्ववं सप्त्रमामाट एवं चप्रे
येसमित्रे स्वासाकिनींगनामेत ईर्ष्यापयन्ताक्षंसतिनः
याव स्मृयतां कथा नगरे कापि कोप्यासीदीर्घः वान्
मुकच्छः प्रभो वभूव तस्य भार्या च वल्लभा रूपशालिनी
प्रविश्यतां ततोज्ञात मृमोचेकाकिनीं नसः तस्यात्हिपी
लविप्रशंविज्ञस्त्योयोमिशंकते केनाप्यव श्यकार्येण
करावित्त्सप्रमानय सदेवादायतां भार्यां प्रतस्थे विष
यांतरं मार्गे सा विलामटवीं मध्ये दृष्ट्वा सतनइषान् स्वा
मयित्वा शृदेग्राम्य हृडविप्रस्यतां ययौ तत्रास्थिताव
साहष्ट्वाविलांसे नागतं पथा एकेन विहस्यैनेवस
दृष्ट्वापयोगततः तेन गत्वा वनं पलीं यथा कामं च चा
रमा उत्कंतेनेर्ष्याल मतिकां भवनं सेनविवापगा तावद
स्ततस्यानिकवाकार्यमागम्य तं हितं ग्रामं ययावेती

वृक॰
मार्कण्डे॰
पो॰
२८१

२७१

भार्यां सोपि विप्रो जगाद तं न जानेहं कृता ता सा जाना-
मेतावदेव तु भित्त्वा द्वारगता या संस्ले: सा नीता भविष्यति
सा पहेलिकेदेवेह तत्र तत्र गतस्तव तत: प्राप्ता सितां भार्या
मत्यथामामतिकृथा: इत्युक्त्वेन सकृद विलम्बेड्डि विपर्य
यं जगाम विलपन्तीं तां भार्यां तत्र दर्शितां सापिहृष्टा तम
भ्येति पादाभिनतानमब्रवीत् तमेदोष्ठोहमानीताविहा-
नेश्वलादिति आयातीत्र गच्छावोयावान्किंचिन्नपश्य
ति इति सुवा गिरा गांधं तम्मुवाच पतिं वसा तस्यागमं
तेवलेयं विलस्यावेदगामिन: आगतस्तत्रु पायेवहृ
स्ता तां माव समुद्वे तस्य विप्रस्य गृहामेतां प्रक्षिप्तां लिप्त संत्र
ति रात्रौ वसमं प्रदत्वा तं यास्यावोतानि भेयाविन: एवं तयो-
कथा वणा प्रविष्टोस्या इद्हां स तंतो कोवकाशोविवेकस्य
हृदिकामं पृथेवतमः तथा उरगोगृहतनस्थमानीते व्य-
सेवनतं विलाया दर्शी पत्रस्या पागता यदिनान्यथे स
वानिष्कृतितं विलस्कू रकर्मा पराक्रमी प्राजैर्वभ्रपहाग-
र्थं वंवं धनहृत्वं तंतो भुक्ता वपशयनस्तस्य रात्रौ तद्भार्य-
पासह समासेव्य स रतं तावं सत्र प्रापतय तत: तं दृष्ट्वा
हृ समी पोलम पश्च मां तक समयत: वेशीस्त्व तिभिय प्यवो-
ये पो ज्ञान्य माति न: सा विहृ पवं तस्मे तं दृष्टो य तन त-
स्मा: तत्वक्षेनेव विलस्य सस्लवं योक्षिनत्सर: परेदा
तीं त्वत: पापो मयाप्य भिनिसोय तत: प्रवोधि भार्यां वल्कि
स्म सा प्रतस्य मढ: खित: गृहीत्वा तस्य वासो भिवस्या-
लाविवंतं निशि तत: प्रातस्ये उरगो मापस्या तेन सहैवच
प्रातस्य नगरं प्राप्य दर्शयंतो शिरोत्र तत भर्तोद्दतो मेने

नेति वक्त्रं लोकमयतं यदि ॥ ततः स नीतस्तु गुरुणा राज्ञाग्र
गुरवस्तभिः ॥ इष्टस्तत्र तथा हृन्नं ईशील्लसदवर्णयत् ॥ रा
ज्ञा यत्नतम निष्क्रष्टे स्यामासकुशिवयः ॥ तस्याकार्ण्येव
नासां वनत्यनिं वस्तुमोचतं ॥ स गुरुः स्तूहृं याय्यान्तुस्त्वा
स्वहृग्रहोस्थितः ॥ पवं हिकृतते देवयोषिदीर्घानिर्यं विवि
शिखिर्यत्यन्य गुरुवासे गमीर्घीविहारिवियः ॥ तदीर्घ्यामर
प्रकाशेपवरत्नानारीसहुडिना ॥ रहस्यं वनवक्त्राध्यं वनि
तास्वयथातथा ॥ गुरुर्यणेक्तनाटेमममत्रवश्च यतोकथा
नागः कश्चित्स्वलायासीतत्र विङ्गाणिकेगृहे ॥ मानवरू
पमास्थायैवनेनेयमयाङ्गवि ॥ गणिकापिग्रहाड्गहिंसा
हारिशानपंवकं ॥ स्वप्रभावाच्चतन्नस्यैसनागः प्रत्यहं दद
दौ ॥ कुतोन्वहमितस्तेनहारिनोजुहकोभवान् ॥ इतिर
निर्बंधतः सायतेपृष्टाविलासिनी ॥ मावोवः कस्यावे
त्रास्यमपीदृहं इहास्थितः ॥ नागोहमिति वाक्रिस्यमोपि
तांपरमोहितः ॥ सातदृहासिकुहत्यैशशंसगणिकात
तः ॥ यथ्यतास्तौजगाविणवत्रागात्स्नुरुपाहकाति ॥ उपेत्य
कुहतीतां च जगाद त्वत्तनागृहे ॥ अहम यवसाम्यायेंभा
रिमें गृह्यतामिति ॥ इहतागः स्थितोनित्यमिमवंवधार
नीटहत ॥ तत्किमेकारहमायेतिकुहत्यापि जगादतं ॥
इतः समागहोतागंनत्रास्थितमवेत्यतं ॥ विवेशानि
रूपेणतहावणीनागरं ॥ तत्रयामारहहस्यनागेंनर
मवलोकासः ॥ प्रकाशमानमत्यज्ञान्यजचानवनवास
व ॥ यतोनकथयेत्यातीरहस्यं स्त्रीषु नर्गलं ॥ इत्यनुज्ञागो
गुर्विग्रस्कथांग्रवर्णयत ॥ तामनुकुंभोपमशीवः॥

भ्रक·
प्राक्रिय·
प्रो·
३०२

372

कोप्यासीत्तलतिपुमान् सचपूर्वार्थवीलोकेलज्ज
तेस्मैवेविना अथपूर्वस्तमागत्यकोप्युवाचोपजीवकः
पकोस्तिवेश्योयोवणिकेशात्पात्कमोक्षयं पतत्त्श्रु
त्वातमाहस्मतमानयेसिद्धेत्मम ततोहंनवदास्यामि।
धनंवेघस्यतस्यव मवमुक्तवतत्तस्यधनंभुक्त्वाविरेणसा
मुगपस्यानीतवानकंपूर्नोपूर्नोविकिस्मकं उपजीविवि
देसोपिवल्वाटतंभिषकस्मिरः अथास्येवहूतंपुत्राम
ग्यापास्मायदर्शयत् तद्दृष्ट्वापिविमस्मस्मैहंयंकेपार्थ
मोक्षयं तेपयाविस्तंनेदेत्तेनवेवघोत्रवीत्ततं खल्वाहः
स्वयमन्यस्यजनेयंकथंकचात् इतिनेपूर्वतिलेम्मद
र्शितास्मायियोमया तथापितंनेवत्स्यवधिगित्वुक्त्वायो
भिषक इतिदेवसताषूर्णोकाशंतिस्तत्पुदिभिः पवंस्त्र
तःकेशामुग्पःतैलमुषोतिप्राप्यतो मुग्पोभूतत्पुरुषः
कश्चिद्भत्यास्यिहस्यकस्यचि सतेनस्वामिनातैलमानी
तंवणिजोन्तिकं प्रेषितोगातनतःतस्मात्पात्रेतैलमुपा
दधे तैलपात्रंगृहीत्वातदभाण्डंनत्रकेनचित् दृष्टेनभि
न्नस्तेनतैलपात्रंसवनपधः ततश्चातावीत्तितमपःपा
सुविः तद्दृष्टलोहस्वायोमोनिभत्तःस्वामिनःगृहात्त
तस्मात्सुदुष्टिश्यमयवंततसुगामतं तैलमुग्पःश्र
द्धायाभूतस्यवासतो सातमित्रेकस्यपत्योकायीहंश्रांत
गणेने अद्यप्रदासींसंस्थाप्यातिर्गत्योकांततमतनः पथा
मुपपतेगीहंनिरर्गलमुपविश्य अप्यागातिंतत्पतिंस्मा

स्थितशिरस्यास्तु गगपदं कर्मकर्यं वदज्ञायामस्तादृशा
वसानव इत्यक्तामायममणावेवनीतानस्यायदर्शयत्
कस्यीत्यस्याविनास्याविनान्यादायकदक्षमहः कतो
दकोयनीर्थेषुप्रतिष्ठाशीनितातिव प्रावर्ततसभा
यायामस्याःस्थानविधोतदः सहिप्रइत्युपामीतंक
मकार्यानैपवच नमेवभार्यामपतिंश्राइकर्मवकार
सः तेनोपपतिनासार्धंतज्ञार्याप्येतितत्रसा उदावे
षापभुंक्तेसममदृष्टानंमासिमासितत् सेनधर्मप्रभावे
नभार्यानैपवलोकनः मध्यगतस्यसमंभुंक्तेवालए
नस्वपंप्रभो इतिकर्मकरीसातमवोत्स्यतितंपदा न
देवप्रतिपेदनत्सर्वेषूर्यशिरोमणि वेत्यंतेदलैपंच
कृत्तिभिःसर्वलायायः अकत्याख्यानापूर्ववंगालकन्य
कामपनामया । अभूद्रूपवतीकापिनृपस्यावंगाल
कन्यका सर्वभोमवरप्राप्तेसंकल्पेपदिसाकरोत् स
जातहृष्टाराजातंनगरभ्रमनिर्गतं सर्वोत्तमंभर्तृबुद्धिः
अनुपातंप्रचक्रमे तावदाययान्स्वनिस्तेनपथ्यातस्यप्र
णस्यसः पाटोगजःवत्रूढःसंप्राप्तामभुवनंपयो तेह
ष्टाराजतोप्युग्रंविविंत्यमुनिसत्तमं वंगालकन्याराजा
तेत्यक्तानंमुनिमलवगात् मुनिःसोपिप्रजंहृष्टा स्वल्प
ग्रमेशिवालयं यास्तनाप्तुःस्थितोतत्रशियंतत्वाययो
ततः नदीस्नानदपिकामेनेमुनिरमाशिवं भर्तृबु
द्ध्यास्थितिंस्थक्त्वादेवंतेत्रेवमाश्रिये लग्नामुमाव्रप्रविश्य
स्थादेवस्याकत्यपीटिकं तेनचाप्युक्तिप्रजातेयंत्त्वहृष्टा
तस्यानद्याधात् नहिलोकांयजानानादेवाश्चातंतमत्र

हक॰
प्राक्रियः
शो॰
३२८
373

मं यांतं तमेवानुगात्सा स्नुषा देवं पतिं स्तुया म्बो नैव वा
गत्वचंडालगृहं प्रविवितस्यसः चंडालसूनः लयाया-
ग्लेलोर्द्धकस्यपादयोः तदालोकोऽत्र मेमच्चाप्सुनचंडा-
लपुत्रकं स्वजातिजमपावद्धे सा तमेव पतिं मत्वजा एवं
कृपमदाहृदेयतं तिसृपदेज्ञराः एवं च मूर्खराजानं मंत्रे
पादपं स्थाप्ण । मूर्खः कश्चिदभूद्राजा कृपणश्चोक
वानपि एकदा जगदेवं मंत्रिणस्ते हितैषिणः दानं
हरति देव दुर्गतिं पारलौकिकीं तेहेद्दि दानमाशु भि
मं गुणाधनानि च ततश्चफत्वा सल्पोवादी हातं दा-
साम्यहं तदा दुर्गतिं प्राप्तमात्मानं मत्तो द्रक्षामि वदिवि
ततश्चांतहिंसं तत्लेतूष्णीमासत मंत्रिणः एवं लोकनिमू
ढेक्षान्यावदर्थः सतोाक्षितः राजभिर्भेयानेदेवमथ्ये
मित्रद्वयं स्थाप्ण । बभूवचंदमीदाख्याः कान्यकुब्जमहीप
तिः तस्याभवद्धवलमुखाख्योकोपि सेवकः बहिः
भुक्त्वापीत्वाच सदैव प्राविशद्गृहं भुक्तपीतः क्वैतोनि-
त्यमायासीत्यस्य भार्यया पृष्टश्चाथधवलमुखस्ता-
मेवमभ्यधात् नित्यपार्श्वादहं शश्वद्भुक्त्वापीत्वाचसंद-
ति सदैवयामि येनास्ति कोले मित्रद्वयं मम कल्याणाथ
र्मेनामैको भोजनाद्युपकारकृत् द्वितीयोवीरबाहुश्च
प्रीतीरप्युपकारकृत् एवंश्रुत्वैव धवलमुखोसौ भार्य-
यात्लया ग्वेमित्रद्वयं ततो मे भवता दर्शयितामिति ततो
यैपासनशुकः तस्यकल्याणधर्मणः गृहंसोपिमद्राहैं
लडुपवावैकपावरत् अन्येद्युःसपयोवीरःबाहोभार्या
पुत्रोनिकं सवहृताश्चिनिवृत्ता स्वागतं ते विरहवान्

ततोब्रवीत्साधवलमुखंभार्यासकोन्वका कल्याण
वर्मामहतींसत्क्रियामकरोत्तव कृतंस्वागतमात्रंतुभव
तोवीरबाहुना तदार्यपुत्रत्वंमित्रंमन्यसेभ्यधिकंकयोः
तच्छ्रुत्वासोब्रवीद्वक्ष्यंश्यामतोब्रूहिभोकामान् राजानः
अपिनोकस्मादितितस्यसस्वयं इत्युक्त्वातेनगत्वैवसान
येनितैस्वतत् कल्याणधर्मणोवाबसक्षत्वावजगादर
तं भविनहंवणिक्पुत्रोब्रूहिराज्ञःकरोमिकिं इत्युक्ते
नत्वाश्रायाहीरबाहोरथ्यान्तिकं तस्मैनत्येवसाशंसद्रा
ज्ञःकोपंसभर्तेति सखड्गैवाययौयावद्गृहीत्वारवंदवर्म
णी मंत्रिभिःवारितःकोपाद्राजासोतद्वेजेतितं वीरबा
हुंसधवलमुखोप्याहितोद्धृतं एवंतदंतरंतविमित्र
योरेनयोमम इतिभार्यायाधवलमुखेनोक्तेततोपरः
इत्यत्युपचारेणामित्रमप्यत्रसत्यतः तत्केपिस्निग्धता
योगेनैलंतेलंहूंतहूंतं इत्याख्यायकथामेकांमंत्रीसुत
कथाक्रमे नरवाहनदत्तायगोमुखोकथयत्पुनः । क
स्मिन्मार्गेधनास्तीनाक्रूष्ठान्क्रूष्ठनराटवीं नदींप्राप्यापि
नपमोवीत्प्याचक्रेपरंजलं तषितोपिपिबसंभःकिंनेस
त्रैवकेनचित् इत्युक्तेपिपासामीतिमद्रगुडिहवाचतं किं
वेश्यानिराज्ञांसर्वोपिनंतचेष्टया इत्येनेनोपहसितो
यंतुभीतःसनापिवत् एवंनशाक्नुवंतीहपथ्यंतंकर्तुंम
प्राघनः पथ्याशाक्तेर्नतस्पांशंप्रापितुंवंतितुष्टयः जल
भेतेश्चकेनदेवप्रापतोपुत्रवात्मयं । वहूदरोथविस्मृत्य
धिःकाप्रिमानभूत् समकस्मिंस्तेपुत्रेद्वितीयमवधी
त्तयं कंपंचालोपमेकाकीमपिहरेवजेदिति ततःसै

हक.
प्रक्रिय.
प्रो.
७२४
37.4

योद्दास्य स्वदेशान्निर्वासितो जनैः एवमपुत्रस्य सूर्येस्य ति
विवेकमतीसमौ अतस्त्वयापुत्रवानीभ्रातृभीतमिमं
शृणु ननमध्येकर्णाकुर्वन्कोप्यासीत्क्वापि पुरयधीः स
भव्यपुरुषं द्दष्ट्वा सूर्येवोब्रवीदिदं एषमे भवति भ्राता वि
क्रमस्य द्दश्यतः द्दद्दतु कास्त्रित्रेनस्यनेन नैनेन द्दतं मम इ
सुकवान्सूतोव्रमाणगणनपिद्दासयत् एवं सूठस्य सू
ठत्वं स्वार्थाधस्येति चित्रता अतः सूते अकते देवव्राम्रवा वि
सूतं शृणु । कश्चित्पितृगुणाख्यानप्रवृत्तः सद्युमथ्य
गः नवसापितत्पूर्वाणि यत्रैवमभ्यधात् अबाल्याद्धल
वोमेपितानाप्यालितस्सम: ततस्करण्यातेऊतोजाताइ
तितं बलिशुवत् मानसोहं सततं सस्येत्येवं चापि पुनर्द्धव
त् मानसोहं सततं सस्येत्येवं चापि पुनर्द्धवत् मानसोहं
सततं सस्य सेने नैउशिरोमणिः अन्यासूठवद्दस्येवमसंब
द्धनशपयः अलकारिसततं अकवाश्रयनांगणको प्ययं
बभूव नामगणकः कश्चिद्दिजानवर्जितः सभार्यः पुत्र
मद्दिनः स्वदेशे द्दश्यभावनः गत्वा देशांतरे सोथ मिथ्यार
वितानमात्मनः कृतकपत्यपेनार्थ सूर्जां ग्राम समदर्शयत्
परिष्वत्य सततं बालं तत्र सर्वजनाग्रतः करोदसूष्युक्तनैः
रेवं प्रायोजनगामसः भूतं भव्यं भविष्यच्च जानं द्दनदयंशि
शु विपन्यनेमेदिवसे सप्तमे तेकरोदिमि इत्युक्त्वानत्रवि
नवासतं द्दष्टावनं सतं बालं सेजातप्रत्ययैर्जनैः पूजितो
धनमासाद्य स्वदेशं स्वैरमाययौ इत्यर्थलोभान्मिथ्यावचि
तानतापनेश्छया मूर्खापुत्रमपिघ्नंतितनवत्येनिसुद्धिमाः

मान् अयं च श्रूयतां पूर्वः क्रोधनः पुरुषः प्रभो बहिःस्थि
तस्य कस्यापि पुंसः कुत्रापि स्थापितः अथ तेन गुणाकर
श्रियाख्यं स्वजनाग्रतः तदा चैकोऽब्रवीत्तत्र सत्यं स गुणा
वान् यावत् किं तु हीनस्य दोषोऽस्य साहसी क्रोधनश्च यत्
इति वादिनमेवैतं बहिर्वर्त्ती निशम्य सः पुमान् प्रविश्य स
हसा वासस्यावेष्टय गले रे जाल्म साहसं किं मे क्रोधः किं
च मया कृतः इत्युवाच च सादेपं प्रमां क्रोधाग्निनाज्व
लन् ततो हसन्तस्तत्रान्ये तमूचुः किं ब्रवीति तः प्रत्यद
र्शितः क्रोधः साहसोऽपि विनावित्ति एवं स्वदोषः प्रक
टोऽप्यज्ञैर्देवन बुध्यते इदानीं श्रूयतां पुरुषः कन्यां वर्धयि
तोऽत्र यः राजाभूत्कोऽपि कन्या च तस्य रूपानि निजस्य च सं
वर्धयितुकामस्तामानितस्वदेह सत्वरं वैद्यानानीय भूपतिः
प्रीतिपूर्वमभाषत सद्यौषधप्रयोगं तां किं चित्कुरुत येन
मे सुतेयं वर्धते शीघ्रं महद्भिर्वः प्रदीयते ततः प्रवाति बुव
वैद्या उपजीवयितुं जडः अस्त्यौषधमिति दूरात्तत्र देशात्
साध्यते आनयामश्च यावत्तावदेव सुतानव अदृश्या स्या
मनीयेषा विधानेन च हीदृशं इत्युक्त्वा स्थापयामासुश्छन्नां
तेतां स्वपात्मजां संवत्सरान्तरे च वृद्धौषधप्राप्तिशंसिनः
यौवनस्थां च तां प्राप्तामौषधेन प्रवर्धितां अवाप्ताव शीया
मासुः सतां तस्मै महीभृते सोऽपि तान् पूजयामास वैद्यांस्त्व
षधेनाश्चर्यैः इति व्याजात्तदपि योधूर्तैर्भुज्यन्ते ईश्वराः
अयं चाकर्ण्यतामर्थपण्योपार्जितमदिनः अभून्नगर एवा
स्येकः पुमान् प्रतापिमानवान् ग्रामवासी च तस्यैकः सु
मांसंवत्सरावधिः प्रत्नकोऽहमस्मि तोषादापृच्छामस्त्वरहं प
योगातेतामिं च पप्रच्छ भार्यां न हि गतः सखा त्वत्तः किं वि

द्रुक.
शाक्रिय.
मो.
३०५
३१५

ब्रवीति निसायार्थमणमभ्ययात् ततो दर्शयणं कृत्वा या
चीयेष्टदीनतटे गत्वा सभ्यतकान्तेस्मान्नमर्थयणमानय
त नत्वार्थी कौशलं शंशन्यायो लोकस्य हास्यतां एवं बहू
क्तिमयणतिस्वल्पस्यार्थेन दानदीः श्रेष्ठदानामभिज्ञानक
तीवश्रूयतामिति कस्यचिद्विज्ञानपात्रेण पूर्वस्य व्रजतो वु
धो रजतं भाजनं हस्तादपतत् तत्र जलोन्तरे सतत्र भूर्खो भि
ज्ञानमावर्तोधिकमग्रहीत् आगच्छन् दर्शयामि तदि
तो हि जलादिति यावं प्राप्य तु धेलेर्व हष्टवतो दिविणि
ममस भाजनं प्राप्तमभिज्ञानधियाग्रहः एष श्लोकः या
गः सैन्यैरूपाहस्यतधिक्कृतः एवं प्राणिनि दानीं तं घा
ति मांसप्रदत्स्य क्षुधाः कोपिन्ययोपश्यन्त्यासागदास्तु वे
योनेरौ तयोरेकेन सार्तं मांसं हष्टामहानसे पांचमां
सपलस्यांगं तस्य हन्त्वा एकतेन तत्क्षणमांसं कृत्वंतं हष्टा
तं पतितं भूवि ज्ञातात्तु कं पोराजा सौ प्रतीहारं समादिश
त् रक्षित्वपंचपलेमांसेनास्यदास्यनिवाक्यात् नदतोम्प
थिकं मांसमस्मै दीयतामिति किं जीवति शिरश्छित्वोद
नेकृतो शिरश्चैतेः शरणमिदं देवस्त्रक्तासत्वागत्वाहसहं
हिः तेन समाभ्याष्य देवेभ्यः कृत्वा मांसं ममर्पयत् एवं भूर
छप्रभुर्वैविनिरहंनात्पनुग्रहं । इयं चाकर्ण्यतां मंदा
सीपुत्रां नरकां हिंसाणी एषं तो मब्रवीत्कोचित्त्याप्याहीः
तद्दनायमी यो यं पुत्रोलिभवालः नेहनादेवताबलि
क्षिनेतेविश्येतत्पसेलतिश्चितं ज्ञायते स्तनः एवं नयोक्ता
यावत्तातन्त्रयाकर्त्तमिच्छति तावद्वुद्धाहि नान्या स्त्री
हठा नाम वदइहः हंसि पापे सुतं ज्ञानमज्ञानं प्राप्तमि

ष्यसि यदि सोऽपि न ज्ञानेऽस्ते तत्त्वं किं करिष्यसि इत्य
वार्यत सा मायादायया हृत्ततयातया एवं मतं निकार्येषु शा
किनी सा गतस्त्रियः हृद्देशे प्रदेशे न त्वत्तनावहं तेहतनयं त्रण
श्रयं मामलकानेनतादेवीदानीं निशम्यतां कश्चापि भूः
द्भूटस्य स्यभस्ततः कश्चन स्तुत्यधीः समादिशाद्दूहस्य तं
भस्मामामलाप्रियः गन्धारामास्त्रमथुरान्यानयामलका
निमे यकैकं दशान छेदे नासा स्यानीन वांजनः अस्ताथ
मथुराण्यनान्यानीता नीत्तनांप्रभुः सोऽब्रवीत्सोऽपिता
यौष्टिष्ठानालोका कुत्सया नहीदृट्रमतिस्ते न भव्येना
त्राह्नातसमं निष्णुतानामायत्यं तं प्रभोरत्नमयात्मनः
श्रृतराञ्चावत्सरा एतत्प्रातस्त्वयकथामिमां ब्राह्मणाभ्रात
रावास्त्या ष्ठे यापाटलिपुत्रके यत्तः सोमइति ज्येष्ठः कीर
तिसोमस्यचानुजः पितृंश्चाद्वेभृविनयोर्ब्राह्मण
पुत्रयोः कीर्तिसोमो निजं भागं व्यवहारादवर्धयत् य
त्तसोमस्तुभुञ्जानोददत्स्वाध्यन यत्क्षयं ततः सनिर्धनी
भूतो निजां भार्यामभाषत प्रियेत स्यापि भूत्वा हामिदा
नीं निर्धनकथं वसामि मध्येवं भूतो नहि देशोत्रियाव
द्रे माध्येयनविनाऊत्र यावरत्सुहितेतया निर्बंधसय
दावकेतदा भार्या तमाहसा श्रवधर्मपरिगंतव्यं तहना
कीर्तिसोमतः स्वगयत्स्वधनं किंचिमाध्येयमनुजादिति
ततोगत्वा तु जं यावत्साध्येयं तं समार्गीति तावत्तदनुजः
सोऽब्रजगादे भार्यया स्तया त्यपितस्य धनायायास्सैवयंदम
ज्ञतोऽर्थितं यथावहरिद्रिद्रस्या समवास्मान्मानिष्यति
श्रुत्वैतत्कीर्तिसेनोऽसो भ्रातस्नेहाहतोऽपिसन् नेस्मरा

धृक॰
शाक्तीय॰
मो॰
२०१

376

तंकिमप्यस्मैकष्टाज्ञातराणुवस्पता यत्तसोमहल्लनःनू
मींगताप्रतिमानिवेधनन तपासहश्रास्यतंवोदेवकश्रा
रणात्ततः गच्छन्त्रामीरवींदेवी निगोत्तोजगरेणासः
तत्रायौवनदालोकावक्रंदपतितापुवि किमाकुलदसि
भेद्रेत्वंश्रतिमानुषभाषया सतेनाजगरेणोक्ताब्राह्मणी
नित्रागादतं नक्षुंदामिकथ्यंयस्मात्महासत्वममवया दुः
खितापाविदेशोयद्गाभिताभाजनेष्तं ततश्रुत्वाज॰
गरेणवक्राउद्गीर्योसोमहतन् सर्गीयाणांगृहाणेदंभिदा॰
भोदमितिब्रुवन् कोमहाभागाभितांमेरापरत्याक्षिंद्रिया
रति उक्तस्तयावद्याल्लिणाजगादाजगरस्सः नदास्य॰
त्यर्थिनेयोयभितांतेतस्यनत्वाणि श्रीनथायास्यनिशि
रःसन्त्रिमनहदोमम ततश्रुत्वाब्राह्मणीसातमुवाचाज
गरंवत्स यदेवंतत्वमेवात्रभतरभितोष्ट्रयच्छमे इत्युक्त॰
मात्रेब्राह्मणपासन्यासोजगरोमुखात् उज्जगारात्ततं
यत्तसोमंजीवंतमेवतं तमुद्दीर्येवसमपदिदिव्यःसोज
गरःपुमान् परिमृष्टस्वतोलष्टौतंपनेनिजगादसः श्र
हंकांचनवेगाख्योविद्याधरमहीपतिः सोहंगौतमपा॰
ममाभवत् साधोमंसवादपर्यंतःसवशापो
विद्याधरेश्वरोत्प्लुष्टःस्तनुत्पन्नजगमसः तेोचययतरा॰
दायरत्नोवंदपतीगृहं तयात्तपत्तसोसोमावदपयात्र
पनःस्नावं सत्वानुरूपंसर्वस्ययातामर्वेप्रयच्छति । सू
यतांताप्रिनस्यार्थीमुरपोत्रवछमातरपं कांपिकोपि॰
भूपलंगौमोपादतोवयत् सप्रसज्ञोत्स्पत्तस्मायभी

ष्टदत्त्वांबरं तेनैवनापितेनवंचितेनमुसकलितोभटः सर्वः
स्वित्प्रमाणेनसदसद्भावविवांछति नाकिंचिन्मार्गेणचैम
मुत्क्रयंशृणुतनाधुना काश्चित्पथिव्रजन्मूर्खः शाकटस्यैः
नकेनचित् उक्तंसमंजगरेत्वेनशाकटंमेसमार्गणिति समं
करोमिवंजेमेकिंददासीतिवादिनं नाकिंचिन्नददातीतिश
कटेनिजगादतं ततःसमूर्खःशाकटंसमंकृत्वैवतस्यतत्
तस्मनाकिंचिदिहेतितंययाचेसचाससत् । इतिदेवसदै
वहास्यभावंपरिभावंचजनस्यानिघ्नतांच विपदास्पदं
तांवयांतिमूढाइतिसंतस्त्वभवंतिपूजनीयाः । एवंस
गोमुखमुखोद्गकथाविनोदमेतन्निशम्यरजनौसचिवैःस
मेतः विश्रांतिहेतुमखिलस्यजगत्त्रयस्यनिद्रामियायन
रवाहनदत्तदेवः ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथास
रित्सागरेशक्तियशोलंबकेपंचमस्तरंगः ॥ आदि
तःएकषष्टः ॥

ॐततःप्रातःसमुत्थायपितुर्वत्सेश्वरस्यसः नरवाहन
दत्तोत्रदर्शनायांतिकंययौ तत्रपद्मावतीदेवीभ्रातृविस
गृहात्ततः आगतेमगधेशस्यतनयेमित्रवर्मणि तत्स्वा
गतकथाप्रसंगप्रवादेविनिर्गते नरवाहनदत्तःस्वभुक्ता
मंदिरमाययौ तत्रशक्तियशःसोत्कंतंविनोदयितुंनिशि
ततःसगोमुखोधीमानिमामकथयत्कथां बभूवक्वा
पिमहाच्छायोमहान्न्यग्रोधपादपः शाकुंतशाखैःपाथिकांवि
श्रमाह्वाययन्निव तत्रासीन्मेघवर्णाख्यःकाकराजःकृ
तालयः तस्यावमर्दनामाभूदुलूकाधिपतीरिपुः सत
स्यकाकराजस्यतत्रारादुलूकराट् पतित्वाकाकांबहून्

त्वा कृत्वा मतिभयं ययौ प्रातः स काकराजोऽत्र सभाङ्गोवा
च मंत्रिणः उड्डीवादी विसंडीविप्रजीविचिरजीविनः
स शत्रुः परिभूयः स्मो लहुलस्योबलीप्तनः अथवते देवत्त
त्वप्रकीकारोनिरूप्यतां ततश्चत्वाभाषि उड्डीवी शत्रोबा
लवतिप्रभो ग्रन्थे देशः अयः कार्यस्तस्यैवानुनयोथवा
अतैवेतदाडीव्याहः समयोनभयमप्पदः मराशायंस्त्वञ्ज
क्रिंचवीत्पउर्मीयथात्मं ततोजगादसंडीविमवणंदे
वशोभनं ततप्रणमनं शत्रो विदिषीवापिजीवनं यो
इत्यं तेन साकं वः कृत्वा वयेन शत्रुना संधिं कृत्वान्तरं न
व्यः संप्रामेवसरेश्रुनः चिरजीवीततोवादीत्कसंधिहूत
एवकः आसन्विवैरकाकानाउलूकैस्त्वकोत्रजेत् सं
वसाध्यमिदं मंत्रो मूलं राज्यस्य चोच्यते अतैतेत्काकरा
जस्तं सोवचीचिरजीविनं रामः सहायवान्शूरः सोत्तारो
सपनिहिंव: अपप्रडीविवाक्ये समजयः सबलेरणे हूड
त्ववाक्येवत्मे मूहितं केनहेतुना काकोलूकस्य वैरित्वं
मत्रवस्यायतःपरं ततश्चाकाकराजं तंचिरजीविजग
गादस: वागरोधोयं कृत्वा किंनगर्दभाज्यायकाक्तया
केनापि तनकैनत्यगर्दभःसुप्ये कृशः परस्सेप्यमुङ्क्ता
भूट्टाक्षायट्टीपिचर्मिणा सत्तानिखादतस्तीयातिजनैस्त्वा
सात्रवारितः एकेनरक्षमतेजातकार्थिकेनयनुःसत्ता
सनेहपीनिसत्त्वानः ऊर्ध्वीभूयभयानतः कंबलावहितनः
खरांगंतेप्रवहृतेततः तेवहृष्टानयामांतंरवेोयमिति
चिंतयत् खरस्सहवतेनोध्रुवाहवतायांपाधितः तत
अन्यागर्दभं मत्वा तत्पुपेत्यसकार्थिकः अवधीत्तं खरवाते

नकृतैवंस्वयागिता यदेवारंदोषनोस्माकंउलूकेसह-
वैरिता पूर्वंहिजाताकाप्रसन्कदापिदर्पिपक्षिणः ते
संभूयारभंतिस्मपक्षिराजाभिषेचनं सर्वैकर्त्तुमुलूक-
स्यैकोकिंतश्चवामरे तावद्गगनात्पातः ततदृष्ट्वावा-
यसोब्रवीत् रेमूढाः संतिनोहंसकोकिलायानकिंत
नः येनक्रूरदर्शमिममप्रियदर्शनं अभिषिंचथ
राज्येसिंहिघुलूकममंगलं राज्ञःप्रभाववांकार्येय
स्यनामैवसिद्धिकात् तथाचश्रूयतामत्रैकांकथांवाय
सोयामयं । अस्तिचंद्रसरोनाममहद्भूरिजलंसरः
शिलीमुखोवामसुद्रेषुवासशशकेश्वरः तत्रावग्र-
हस्तृष्णात्तनिपानेगजयूथपः चतुर्दंताभिधानोभ्यः
मात्तमागात्कदाचन तस्ययूथेनशशिकागाहमाने
ततत्रेन शिलीमुखस्यबहवः शशिराजस्यचूर्णिताः
ततोगजपतौतस्मिंगतेसोत्रशिलीमुखः दुःखितो
विजयंनामशशकंप्राधान्यमंत्रिणो लब्धासादोगजें
द्रोयंपुनःपुनरिहैष्यति निःशेषयिष्यत्यस्मान्स्तुतद-
पायोत्रचिंत्यतां गच्छतस्यांतिकंपश्यपृच्छेः काश्चस्ति
वानवा त्वंहिकार्यमुपायंवेत्सिवक्तुंचशक्नोमात् यत्र
यत्रगतस्त्वंहितत्रतत्राभवच्छुभं इतिसंप्रेषितस्तेनप्री
तस्तत्रापयेशलैः मार्गानुसारात्माशैववारणेंद्रंददर्श
ते यथातथावपुक्रःस्यात्संगमोबलिनेतिसः शशी
शिखरारूढोधीमांस्तमवदद्वने अहंदेवस्यचंद्रस्य-
दूतस्तौचैवमाहसः शीतंचंद्रसरोनामनिवासोस्तिम
सममतत्रासतेशशकास्तेषांराजाहंतेचमेप्रियाः अत

बृक·
शार्ङ्गध·
श्री·
३७८

378

एकास्मि शीतांशुः शशी चेतिगतः प्रयाम् ततस्तेना
धितैनेव शशकाति हस्तानया भूयः कर्तासि चेदेवं
मतः प्राप्स्यसि तत्फलं यत् दृष्ट्वा तं शशांकमागतेन दूतः सो
ब्रवीत भयात् नैवं करिष्ये भूयोहं मास्यो मे भगवान् शशी
तेह हि दशा यामस्ते यावन्न प्राप्स्यैयेः सावे ह्यस्य विवास
नामिदं मानीयमप्यसौ नेन्द्र ततस्मै शशाः चंद्रप्रतिबि
बमदर्शयत् ततो दृष्ट्वा स्वेनाननाभयात्कंपमानाकुल
वनं द्विपेन्द्रः सप्रयोगो भूयस्तत्र वनाप्ययो प्रप्यं तेनच्छद्म
ना मया शशराजः शिलीमुखः संभाव्यं तेन शशेह्यमद
सन्ननिर्भयः हस्तकावायसोभूयः परित्राणस्तान भाव
त एवं प्रभुः स्वनाम्नैव यस्य कार्यं प्रबाध्यते ततुलूको
हि वां धोयं त्वमोरात्र्यं कुतो ह्येति त्वह्य समादभ्यथाह
तत्रैवेतांकथां श्रुणु । कदाचित्कापि वृक्षेहमवसं
तत्राधस्तात् पक्षीकपिंजलो नाम वसति स्मरकनाल
यः सकदाचिद्गतः क्वापि यावन्न दिवसो बहुं आयाति
तावद्दीर्घं नमस्त्य शशको वसत् दिनैः कपिंजलो आग
तातेनास्य शशकस्य च नैतन्मतेव नीडं वं विवाद ततन्तद्
दृयोः निर्णतारं ततः सम्यामते दूंप्रास्थितावुभा तावं
सकैतत्काद्दृष्टृमनुगच्छमलाहितः गत्वा तोकं सरस्ते
रेहिंदाय्यतमराहतं ध्यानार्थमीलितदृशं मार्जारंता
वपश्यतां पतसेव तत्रछाव किं न्यायमिद धार्मिकं प
तसेवतत्रछावः किंन्यायमिद धार्मिकं इत्युक्तैनाबि
डालतं प्रत्येवमभ्रवतां श्रुणुतोभगवन्न्यायं तपस्विनं
हि धार्मिकः यत्तैतत्स्यायावाविडालस्तो तगादः

तः नक्षत्राणि मितमः स्वामी हृरादायानमंतिकं धर्मो
ह्निस्मयाक्रिर्णीतो निहंत्तुभयलोकयोः इत्युक्त्वाप्या-
स्यतावग्रमानीयमहिशिलकः उभावप्यवधीत्वत्रः
स्त्राकंशशकमितलो तेदेवेनास्तिविश्वासः क्षुद्रक-
र्मणिदुर्जने तस्मदुलूकोराजायंनवर्जेयोनिदुर्जनः इ-
त्युक्त्वामहिपालेनवायसेनतथेतिते श्रुभिषेककुल-
कस्यनिवार्यंतस्ततो यये श्रद्यप्रभृतिमूर्यंत्रवयंचा
न्योन्यशत्रवः स्मरगच्छास्युलूकस्त्वंकाकस्तुक्राकु
धाययैयो काकोपितुक्रमुत्क्रंत्वमत्वाविगतस्ततोभव-
त् वोमात्रोत्पादितः देववैरात्कोनानतयन्ते एवंवा
रोषसंभूतंवैरंनः कौशिकैः सह इत्युक्त्वाकाकराजं-
तंचिरंजीव्यवदत्तुनः स्मरगच्छास्युलूकस्त्वंकाकस्तु-
क्राकुधाययैयो काकोपितुक्रमुत्क्रंत्वमत्वाविगतस्ततो
भवत् वोमात्रोत्पादितोदेववैरात्कोनाम्यनम्यते
एवंवारोषसंभूतंवैरंनः कौशिकैः सह इत्युक्त्वाका
कराजंतंचिरंजीव्यवदत्तुनः बहवोबलिनस्तनते
तेशकानकौशिकाः वहवोपिजयन्तीह स्त्रपाणवात्रा
निदर्शनं छागंकीनंशूद्रोवामेग्रामात्कोपिव्रजन्द्विजः
बहुभिः दृष्टोमार्गेधूर्तैश्छागंजिहीर्षुभिः एकस्तुते-
भ्यः प्रागत्यतमुवाचससंभ्रमं ब्रतंकथमयंस्कंदेषु
ह्नीत्वाश्वानयान्यज ततश्रुत्वातमनाहन्यसाद्विजः
प्राहम्मयदा ततोन्योनाव्रमेत्यादेनदद्देश्वन्तमूचनः
ततः संशयोयावद्यानिश्छागंनिरूपयन् तावदन्यत्र-
योप्येत्यनिमेवमदाक्षिरः कथंपतनोपवीतंत्यानेवव

हक·
शाक्रिय·
ण्डे
१२५

379

हेसमसं शूर्नंव्यायोनविश्वस्तंवेदेस्येवनतस्मुनास्सगात्‌
ततश्चविसहितेनादृष्टो शून्यंदृष्टेननकेनचित्‌ भ्राम्यतो
देहशब्दंश्रुत्वासेवेपश्यंतिकिमेषा इत्यविप्रःसनंतस्त्वा
श्वागंत्वान्वायसोगृहं धूर्तोश्रुत्वानमजयस्थंक्षेम
मभवत्यत्‌ इत्युक्त्वाचिरंजीवेवनेवायसेश्वरमब्रवीत्‌ ते
वेवंदेहवद्रवोबलवंतस्पृशञ्जेयः तस्मादुलिविरोधे
सिंयदहंवच्मितत्कुरु किंचिद्दंचितपदेमांकृत्वात्से
वतेरस्यः शूर्यगिरिमिमंयातकृतार्थोयावदेष्यहं
ततश्चकृत्वानंतरेधत्यत्रक्रोधनेनाल्पविनष्टदं कृत्वायस्ते
गिरिप्रायात्काकराजःससानुगः चिरजीवीसततस्यात्
सीन्यतिवासस्थानेराजले ततस्तत्रायधौराजसानुगः
सऊलूकराज् प्रवमंरोनसोपश्यत्रैकमपिवायसं
यावत्साचिरंजीमत्रमंदस्मंर्दव्यैरोत्पथः कृत्वाचोलू
कराजस्तमवदीयदर्शनात्‌ः कथंकिमेवंभूतोसीत्यप
श्नेस्तविस्मयः ततःसचिरंजीवेतंस्वजगाल्पस्वरोव
दत्‌ चिरंजीवोत्यहंतस्यसचिवोवायसप्रभोः सचदा
नमवर्णकंदेमेरुकौनेमेत्रिसमंतं ततस्तेमेत्रिणोस्यास्ता
त्रिभेत्स्याहंतमब्रुवत्‌ यदिपृच्छसिमांमंत्रयदिवाहंप्रि
यस्तव ततकार्योबलवताकोपिकेंद्रोणविग्रहः का
र्यस्तस्मानयस्तस्यनीतिवदेन्तुमन्यसे श्रुत्वैतत्सचिवपदो
यमितिकोधात्प्रात्यमे सकाकःतैःससंमंत्रैश्रुत्वीव
स्थामिमांव्यथात्‌ तिष्ठावसातरुतलेकापिस्तातव
रोगतः इत्युक्त्वाचिरंजीवमस्वसन्नासोदयोरत्वः उलू
कराजोपिततःसपप्रच्छसमंत्रिणः किमेतस्याविधात

यमस्माभिः चिरजीविनः तत्कालादीप्तनयनेना-
ममंत्रीजनादत्तं श्रुत्वेत्थंवक्तनेत्रैश्चैरोप्युपकारीतिमन्त्र-
नैः । तथाहि पूर्वं कश्यपासीवणिक्कोपि सकामपि
वृद्धोणार्थप्रभावेन पोरिनिन्यवणिक्कन्यां सा तस्य शयने
नित्यं स्वरतेभूत्वरागुवी यतीनप्रश्नकालाचभ्रमरो
वत्तेरोवने एकदा शयाविश्रान्तेरो निशि शिप्यास्यायोः
तयोः तेरष्टासा पराहृत्यनमाश्लिष्य पतिंभयात् तम
भिद्यमाश्चर्यमनापायवत्रेवलते दिवास्त्वत्रवणिक्का
वात्करणेचौरं दद्दर्शतं उपकार्यसिमेनत्वांनमन्येवान
याम्यहं इत्युक्त्वासौ चचौरं तं रक्षित्वा प्राह कणेहणिक
एवं रक्तो यमस्माकं चिरजीव्युपकारकः इत्युक्त्वादीप्त
नयनो मंत्रीतूर्ष्णीं बभूव सः ततो प्यवक्रनासाख्यंमंत्रि-
णं काकोलूकेश्वरः समपृच्छत् तस्मा किंकार्यमस्यवक्तुम
वानिति वक्रनासस्ततो वादीद्रक्षोयंमरमर्मवित् अ-
स्माकमेतयोर्मंत्र्योर्यस्यसेत्वात्वामिमंत्रिणः निदर्शनं क-
थाहेवप्रयतामवगतमिति । कश्चित्पातिग्रहेतद्देगावो
प्राप्तद्विजोत्तमः तस्यैष्टायचौरवत्त्वेगावोनितुमचिंतय
त् तत्कालेराक्षसः कोपितमेव्याकुलादितोद्विजं तद्दर्शोनि-
शिमाक्षंतोदैवाद्धौचौरराक्षसौ मिलित्वान्योन्यमुक्त्वा-
र्थंतत्रप्रयतत्सम् श्रेष्ठेयेतूष्णीमास्यादेहहरौतौ हयं
द्विजः सौभाग्याहिप्रबुद्धस्तद्वेरंगोपुपाकं मेवं हनाम्यहं
पूर्वं विप्रंतोचान्यथाममभवेद्धानिरिति राक्षसेनप्रबुद्धेऽसि मप-
विप्रमः इति प्रविश्यतद्विप्रसदनंचौरराक्षसौ यावद्धो
कलहायेतेतावत्सवोपि सहितः उत्थायातत्कृपाणेन

बृक· शक्किय· श्रो· ३५·

380

तावद्देवाज्ञामिति ब्राह्मणेन मन्त्रिश्रोवराहितौ तौ
पलायितौ एवं तयोर्यथाभेदो हितायाभूद्धितत्मनः
तथाभेदो हितोऽस्माकं कार्येऽद्य चिरञ्जीविनः इत्युक्तोऽव
क्रान्तोऽरिमर्दनः कौशिकेन्द्रः स्वमंत्रिणं तेनप्राकारकर्णाख्य
मपृच्छत्सोऽपि वाचनं चिरञ्जीविनकं ध्यायमामप्रशर
णागतः शरणागतहेतोः प्राक्समामिषिमसाक्षिविः प्रा
कारकर्णः श्रुत्वैतत्सचिवं क्रूरलोचनं उल्लूकराजः पप्र
च्छ सोऽपि राजानमब्रवीदिदं राजन्नपनयेनैतेन मंत्रिभिर्नाशि
तोऽभवाव प्रतीयतेनैतेनेतिताः कृतावधस्येवरिणः श्रू
यते हि वृद्धकोऽपि भार्याजात्मानेन तन्नध्यति । तथाहि त
स्यैकोऽभासी भार्याभूद्वयस्तनप्रिया तंचातिवृद्धरूपमसक्तां
नेत्रा वृद्धाम्बलोकतः तं च जितासमानस्तां भार्यामवद
देकदा प्रिये राजात्तयाहं वेदशाद्यामारायया म्यहं तत्त्वया
ममसङ्गादिमाश्रीयं देयतामिति तथेति स्वत्वयाश्रय
लयानिर्गत्य गेहतः सा चैको गृहमागत्य तथेतिप्रवि
वेशसः तदृष्ट्वा वराङ्गनायां तस्यां शिरसि गुप्तस्थले सा पु
त्थानाय पञ्चस्वं तत्कार्यापरिशृणुष्व तेन साकं वरवरायां॰
ममसमागमयितित्वं सा सहाकर्ण्य विलं यामामेनेतत्रस्य
मेवनं स्वपणाद्भयपादित्यत्र व्याकुलः पृच्छति स्मतां भ्रिहि
प्रियेकिमधिकः प्रियोऽहं तव किंपतिः तत्श्रुत्वाह स्मर
भूपालातं नाथं निज गादस्मा प्रियो मम पतिस्तस्यकृते प्रा
णांस्त्यजाम्यहं इदं तवापलं स्त्रीणां सहजं किं पतेर्वाक्यं
श्रेयः स्वमपि भक्तानां मासं पदिना सिकाः एवं तस्या
वचः श्रुत्वा वृद्धलतानाथसहकृत्रिमं तद्भाषाख्यानलाद्वदा

नियंतः शीघ्रमभ्यधात् इष्टंत्वपायसमादीत्वंममभ
र्त्तयमीदृशी श्रुत्वेमवाक्यतांकांतांतदेत्ताशुभ्यदेवहे
दृत्युक्तासहसोत्तिष्ठ्य विहारस्थावेवनाबुभौ सशीघ्रः
सन्तरोज्ञायानत्वभौशिरसावहत्त इत्यंप्रत्यरूपहृष्टे
प्रियेशोकपदसांततः शूर्विलुब्धनिहारस्यवेनिर्विके
स्मगाच्छति ततश्चिरंजीवितेनसोनानिर्भूविग्रहः उमे
हितोलयंदेवहन्यान्मेचाद्यवदुमं इतिवक्रादत्ततः श्रु
त्वाकौशिकीं द्वेषवीत्सतं तुर्वनस्महितंसाधुप्राशो
वस्यामिमामयं ततःकथंस्यान्नसंरक्षः किंतुर्यदिकक
ख्यनः इतितस्मानिराघ्रकेभ्विराकांउलूकवराह श्रास्मा
सयामासवतंवाचसचिरंजीविनं ततःसचिरंजीवितः
उलूकेशंविविज्ञपत् किंममैतदवस्थस्यजीवितेनर
प्रयोजनं तन्मेदापयकाष्ठानियावदग्निविशाम्यहं
उलूकयोनिंचवरंप्रार्थयेयंत्वत्प्रसादात् कर्तुवायमरा
तस्यतस्यैवरप्रतिक्रियां इत्युक्तवंतंविहस्यरक्ताक्षो
निजगादतं भ्रमत्यभौप्रसादात्वंस्वस्यपवकिमागतिना
नचत्वंकौशिकोभावीयावत्काकत्वमात्मिने पाह्यो
गःश्रुतोधात्राभवेत्राहदशापवसः । तथाचप्रांमुनिः क
श्चिद्ब्नदरस्नानसौशिष्णुं मूषिकांप्राप्यकृपयाकन्यां
चक्रेतपोबलात् वर्धितामाश्रमेतांचसदृशायप्रदीपी
वते मुनिर्बलवतेर्थीत्वमिच्छन्दादित्यमाह्वयत् बले
नेधिनितामेतांकन्यांपरिणयः स्वमे इत्युवाचसत्वंति
स्तत्प्रत्यवःसोत्रवीद्रविः मत्तोपिबलवानेघः समास्य
गप्रतिहिताणात् ततश्चकत्वानांविसृज्याकैंमेघमाह्वतवा

कृतिः तत्रैव वसो वारीन्द्रनाम्येव महावादिनः मैत्री
पिबलवांवाग्रः यो विदितपनिर्दित्रमा इत्युक्तेतेनमग्रु
निर्वाणुमाक्रपतिस्मतं स्ततैव नवैद्वेनोतमेवमवद
मकृत मायापिये नवाल्पतेम त्रेलेबालिनोद्रयः श्रु
त्वैनतेटकेशैलेंद्रमाक्रयन्तानिमत्रमः तेनैव यावद्रंव
क्रितावन्तोद्दितगांदनं शुषिकामालिनोमन्त्रायेमक्षि
ह्राणि कुर्वते इतिक्रमेण भ्रमुक्रोदेवैतेतानिभिः सैतेः
महर्षिराजन्दैवकं शूषकं वनसभवं कल्यांवैहृतामि
त्युक्तेनोवाचमसूषकः कथंप्रवेश्यनिवलंमेमेश्री
ह्मशयनगामिति शूर्ववन्मृषिकेवास्त्वरामिस्त्रयमत्रु
वन् मुनिस्ताशूषिकांकृत्वातस्मैप्रयच्छदापवेव एवं
त्वहृदगतापि येयाहृत्काहृगेवमः नद्रलोकोनतात
नंचिरजीवभविष्यति इत्युक्ताचिरजीवेमरक्कादेव
पाशाशूर्वोद्रमेसर्वनत्कार्यसिद्धिमेवमे इत्तिसंचिंतयं
तेन्नाराधयचिरजीविनं भविवार्येव रक्कास्तवाकांतदल
गविता उलूकराजः सर्वेश्वरमदोनितंपदं चिरजी
वेवतद्यमासाद्यशानपोषितः तत्पार्श्वस्योचिरेणैव
वैवाभूत्मपदातिः एकदातमुलूकेंद्रमवदहेवयाग्य
हं श्रीमत्स्वामिनं (काल) नमानयामिश्रुमास्पदं येनराजोति
यत्वाशुकाभिस्तिनिहन्यते अहंमजामिवेतस्यवत्य
मादस्यानिःक्षति अहं तगणैरेवगाखावहावनीयहृदांतः
वे दिवाभयापानतदा सर्वेनिहतवानितः इत्युक्ताद
गणगोविश्वतदावगृहदागतो कृतोलूकान्मयोपार्श्वं

चिरजीवेनोक्तंप्रभो इत्युक्त्वाचयपौतावद्बह्निदीप्तवि
नोलूकः चंचग्रलंबितैकककाष्ठिकैःसहवायसैः आ
गत्यैवदिवांधानांतेषांगुहाद्वारेणाददिति उलूकानांगुहाद्वा
रेज्वलयामासवह्निना प्रविशंनेहलूकैकःतदानींता
वकाष्ठिकाः समिध्यागिंदग्धाहाव्रतात्उलूकांसराजका
न् विनाशशत्रुंकाकेंद्रनघुञ्जोयत्ततोवसः समंकाक
कुलेनागामिजंस्वन्यग्रोधपादपं तत्राख्यायहिंसयः
वासहत्रंतमात्मनः समंकाककुलेनागात्रिविरिजी
विव्रवीदिदं रक्षात्स्वपवसंमर्षीतस्यासीच्चत्वभीदृशो
तस्येवाउर्वतःवाक्यंसदाधेनाक्षेपवितं यदस्यकारणं
मत्वावचनंमकरोच्छत्रः अतःसोपनयोमूर्खोमयाविना
स्यास्वंविनतः आज्ञानुरूपाविम्बाण्यामंडूकशक्रिना
यथा। वृद्धःकश्चित्सर्पः प्रमशाङ्कःगुरुमःश्रि
ये भीकानहिंसवस्तेवेतस्मिंनस्योरुगतिश्चलः तथाऽस्य
नेवतंभेकापम्बूर्ववर्त्तिनः इतिकंश्वविवत्रासामला
तघञ्चावातिति हितिपृष्टस्तदाभेकैस्ततःप्रोवाचपन्नगः
मयाव्रत्नाणद्वत्रस्यमंडूकमनुधावता भ्रांत्याद्दृष्टोवलं
गुरुःसचपंचत्वमापयैो तत्पित्राचास्मिशापेनभेकानां
वाहनीकृतः तद्युष्माकंत्रमथ्यामिप्रत्यैनेववहामि
वः ततश्चात्वातत्रभेकानांराजावाहनमुत्सुकः ता
लादुत्तीर्यतत्पृष्ठमारोहद्दत्तभीर्मुदा ततस्तंवाहनस्
विगतज्ञेनदिवित्रैर्गतं कृत्वावसञ्चमात्मानमुवाचमसा
केतवः प्राहाद्यैवविनाद्येवनगंतमहत्सुमहे तमेदाय
घ्नंस्यतोविहागविवर्त्तितेकथां ततस्फतवाभेकराजस्तैः

हक·
शाङ्गय·
पी·
३८२
382

मेघवर्णस्तत्प्रिय: कांश्चित्पक्षिभिर्मन्त्रान्तर्हितेष्वेमेनुचरा
निति ततः क्रमात्समंतादुलूकान्हिंसितुमभ्यसयत्‌ उद्गाह
नाभिमानांध: सेहेमेकमति: सतत एवंसहाहिद्धेडेन
शूर्वि:प्राज्ञेनवंवते मयावान्तुप्रविश्यैवं देवन्वहिएवोह्र
त: तस्माद्रीतिविदा राज्ञा भवितव्यं कृतात्मन: यथो
क्तं भुज्यते भत्यैर्दुष्येनेव परैर्जडः श्रीरियं च सदा देवपू
नलेलेव संछला वारिवीचिवच्चपलामदिरेवविमोहि
नी साधीरस्य समुद्रस्य तातेनिकमनस्य च विशेषज्ञ
स्य सोत्साहस्य पापावेडुवतिष्ठति तदिदानीमवहितःसं
विरहचेनास्थितः निहन्तः शत्रुभावितः शाधि राज्यमक
एवकं इस्कलंमंत्रिणामेघवर्णःसचिवजीविना संभा
मतंकाकराजः चक्रेराज्यं तेषां ततः इत्यज्ञागोमज्ञा
गोमुखोभूयोवन्धेषा सतमभ्यधात्‌ तेरेदं प्राज्ञया
राज्यंनितिरोभिरपिभुज्यते विशेषज्ञस्यसोत्साहालो:
कोपहसिता:सदा । तथाचजधीभत्स्याबभूवात्मस्यक
स्यचित सोज्ञानेमितस्यांगेस्फेरंतवमपाटयत्‌ ततस्ते
नयविस्मकः स्वामिनावमसादसः आज्ञानानोहृदाकुः
वेषात्तमानोविनश्यति इदंवक्रूपतामन्यमालवेश्रा
तराडुभौ विप्रावभूतामहेवंनयोपितस्मभूडनं विभर
ज्यमानेवाद्यौसिंतूनाधिकविवाहेतो स्मीयेकृतउपा
ध्याय:छांदसस्तावभाषत वस्त्ववस्त्वमिमेहेहेएवंक
ताविभज्यतां शुवाभ्यामेवैतेवष्याहूनःयिकहातःक
लि: ततश्रुत्वाचेशमशाण्यादिभांडसर्वेपशूनपि एक
मेकंद्विधाकृत्वाशुंठाविभजतःस्पेतो मकरासीनयो

गासीत्सापितास्यांहियाहृतः तत्सुवर्णं दृष्ट्वा ते राजानः सर्व-
स्वेनानुभावपि देवलोके नागलोकेष्वेवं सुवर्णं सुवर्णमयेषु
नः तस्मात्सुवर्णं सेवेत प्राज्ञः सेवेत पंडितान् असंतो-
षोऽपि येनोपायेन तेवेदं निशाम्यतां । आसन्प्राचीनकाः
केचिद्धिताः संतोषपीवराः तान्दृष्ट्वा गृहस्थाः केचिदन्योन्य-
मूचुरेवमब्रुवन् अहो भिक्षवो गतोद्वेगा मौनाः प्रव्राजका इति
एकस्मिन् दिने तेनावादीकोऽत्र कं कर्षयामि वः अहं कृषीं
करोस्येतान् संज्ञातानपि पूर्ववत् इत्युक्त्वा स तेषां मध्ये तां
क्रमात्प्रव्राजकान्गृही एकाहं भोजयामास षड्रसाहा-
रेणोत्तमे तेन सूर्वः तदा स्वाद्यं स्मृत्वा तेभ्यो भोजनं तेन
ह्याभिलषंति स्म तेन तद्दुर्लभत्वं गताः तस्मात्सुवर्णं
ग्राह्यं संतोषस्यापयेन्मनः लोकद्वयेऽपि संतोषोऽतः सर्व-
दुःखान्तः सुखदः इति ते तानुपदिष्टास्ते सहृदो दुःकृता
स्पदं असंतोषं बहुः कस्मिन्नस्मिं गेनाभवत् शुभं अथ
स्ववर्णमुरूपस्य देवीदानीं निशाम्यतां पुंसां काश्चित्तलं
मातंगदारकमभजद्युवा सज्जितो कर्हलस्य महार्णं हूड-
स्पर्धालेणः स्वर्णवर्णितगंभस्यापमपस्थानिबंधके
नगरकं नयन् स्ववर्णमेनन्मत्वा न गृहीतं प्राविवेशयतां
त्यामहृष्टन सूर्यलेजले आकराकस्वजलं समत्य पुनः
प्रविशयतत् पुनः पुनस्तस्याकां भोजितहृदत्तं तोयं किंचन
पित्रार्थे सेन हृष्टस्पृष्टो नित्यं गृहं जड़ः तान्दृष्ट्वा प्रतिमांतो
येरवगीविहायबोधितः निर्विमर्षा मयाज्ञैर्वे मे हितं नेमं
दष्टुयः उपहास्यः परेषां च शोच्याः सेषां भवंति च अयं
वाल्योमहासूर्वे दृष्टांतो ज्ञानिशाम्यतां । कस्याप्युष्टोव

सू.क.
पाक्रिय.
ध्रो.
८३

383

सन्नो भूत्वा रेणाविनतोधनि समस्त्यानभस्वीत्किंचिद्दु॰
द्गिनवात्यमानेय कौलाहंयोस्यकवभास्यार्थभाषादितो
देवेन मेघागमयथावस्त्रपीठखेनाम्नवस्पर्शेन ग्रंभः
वर्माणिग्नाभिस्त्यथाकार्यमिहास्थितैः इमद्धपमेव
स्याप्यभस्योत्लासिं ननोगते वणिज्यकस्मात्कस्यपा
रेभेवर्षिनेचनः नथाकार्यं यथानाभः पीठावर्माणिसं
स्पर्शेन इतिनःस्वामिनःप्रोक्तामित्यालोच्यातेनतः
कृष्णावस्त्राणिपीठाभ्यः तैर्नेनाथवेष्टयन् वर्माणितेः
नवस्त्राणिविनेशुस्तेनवारिणा पापात्किमाडिसकलो
वर्द्धेवेनापिनोभयः इत्यागतोश्वसार्थिकधृष्टोभस्त्या
नभाषत नैवेवादिहृष्टरकात्पीठावर्माणिवस्त्राणां दो
षत्ववकोस्मांकं इतितेपिनमभ्रुः वर्मस्थाने शुनश्च
तिवस्त्राणितिमपोटितं वस्त्राण्मेवरत्नार्थेवर्द्धेवेन
नवर्माणां इत्युक्ताथवात्यकरभस्यत्वभारेवाणिकृतः
समन्तात्स्वरूपं भस्यासर्वस्वंज्ञात्वानंदत्त्पत्त प्रवमत्तानस्य॰
इयः सूर्याकृत्वाविपर्ययं द्वेतिस्वार्थपरार्थवतादृश॰
धनिवोद्धरं ग्रंचाद्रूपिकामुग्धाः संतोषेनातिशाम्य॰
तो । कौमारिः साधुगः कश्चित्स्यागेनाद्रावधूकिकां
नेषांचयावत्स्वयं भुंक्ते नावत्सीनेननत्यता सश्रमेनाश्य॰
भुंक्तेननरापिनस्तेषापपात ततः वं क्रंदसन्नशेसाधितो
स्मिनकिंमया नेषणवाधितो भक्तो भूपोपेनापिनापिनः
नाथितः किं वैशेवाल्यमयाहत्त्तनाकिंकृतः इतिशोचं॰
क्रमात्त्रस्मिन्नान्तंज्वरमेजनैः । कश्चिद्दृसोमाहिवाणिजाः
शूर्वैः केनापिमण्यन स्वेस्वाविपणोद्धारं वणगेहाविः

यास्यहं इत्युक्त्वनिपातितोस्मिं वणिजा हारपट्टकं विवि
णितो गृहीत्वा मे दासो हृष्टुमगान्नटं आगच्छं च ततो दृष्ट्वाव
णिजा तेन भणितः नाशितः किं हृष्टो वा त्वे मया दत्तेना
किं कृतः त्वदत्तं वस्तिं हारं मयेदेमिति सोऽब्रवीत् इत्य
नर्थायशाह्रैकमरोत्तान्यथीविस्तरः एवं च महिषीश्रुगयम
स्त्रिंवस्मृएतनाथना । कस्यचिन्महिषः केश्चिद्ग्रामे ग्रामस्य
वाग्गतः नीलावटतलं बिलवद्व्याघ्रगार्धंवितः तेनग
ताथविन्नश्रो महिषस्वामिनारपः ग्रामानानयथामा
मसत्तां महिषभणिकां तन्मम दंसरात्रागे महिषाः स्वा
मभाषत नगरगानिकेदेवनीलावटतरोरधः एभिर्मम
हिषो हत्वा भक्षितः एषएताजंत्तैः तत्स्मकवान्यश्रुते शोको
हृदसूर्योश्चवीदिदं नगरकएवतान्यस्मिं ग्रामेन च वटः कु
वितु मिथ्यावक्रोऽयं महिषः कुरतो भक्षितो स्यवा श्रुतैव
तन्महिषस्वामी सोऽब्रवीद्यास्ति किं वटः नगरकश्च समूर्व
स्यां दिशि ग्रामस्यतत्यसः ग्रहस्यां च समुख्याभिः भक्षितो
महिषो मम इत्युक्तेमथुनर्हेडसवशूर्योश्चवीदिदं श्रुवादि
गेवतान्यस्मत्द्रामेनाप्यहमेतिश्चिः एतश्रुत्वाहसन्राजान
माहास्य रूपच्चरं नेकान्त्यवादीनामसत्यं किं विहृद्दाशितन्म
म सत्यं हि समुख्याभिः किं भुक्तो महिषो न वा एतत्स्म
त्वाजेशेवादीमतोपिनांतवन्मलेः त्रिभिर्नौ नोस्मिंतेनैव
रिणोवितोः स्वाक्रिमारवं नदमन्त्यमहाराजननकरावि हृद्
स्यारं भुक्तोस्मि महिषोस्माभिः श्वमहाक्रिमभाषि सो श्रु
तेनत्सानगोराजाहासं रोद्धमनाशाकत् निर्याम्यमहिषं
तस्यानां श्चग्राम्यानं दंडयत् श्रृंगुत्तां निगृत्य तेनग वंप्रकट

कृक॰
शक्तिय॰
ष्ठौ॰
२८४
३८४

यंतिच मौर्ख्याभिमानीनाहत्रं मूर्खप्रत्ययमात्मनि कं
विद्दिदं गृहिणीवैरी मूर्खममभाषत प्रतिवासिगृहं स
त्यास्तस्तेवास्मि निमंत्रिता तद्योत्पलमालिकानानी॰
तावेतुंतोपिमे तत्रभार्यास्मितेभर्तानास्तेममभवति
ति ततस्तद्वचसा रात्रौ सराजकेयसरोययौ तत्रविक्ष्यको
मीति ह्रष्टःपृष्ठितरक्षकैः चक्राङ्कोस्मीति च वदं बद्धानीता
प्रभाते तैः राजाग्रे पृष्टमानाश्चक्रवाकरुतं व्यधात्
ततः सराज्ञःकथितः सम्यक्पृष्टोनबध्नतः मूर्खः कथितमह
त्रं तो मुक्तोदीनोद्यालुना कश्चित्तु मूर्धीवैद्याकेनापृ॰
वेहितमना कुरुदं मम पुत्रस्य ऊर्ध्वस्याग्यं तरेनय पत॰
तश्चकावदृषीहेद्यादृशोहे ह्निपण्यमम दशमितेदशपुण्ण
स्मापयामितवेदध्यः पवं कृत्वापण्यं तस्माद्द्धीत्वातान्प
ण्यं हित्वान् सतं सवेदाहुभिः ऊर्ध्वमहजेत्केवलंभिषक्
तवाशाकम्यहृयित्वं दशेदशपुण्यं प्यान् कोहिकतंश
स्तुकं त्रशाक्यादिह मानुषं हासायेवमशाकार्यप्राते
स्तानविकल्पतं तदीहृशेशुष्कमार्गैसंवरेतं तद्बुद्धिमान्
इति भरसुवोद्यार्थनाम्नः सचिवान्मुगधकथां निशाम्य
रात्रौ नरवाहनदत्तराजपुत्रः समतिप्रीतमस्ततो पतसे
प्रभजच्चमत्कथाविनोदाशानकैः शक्तियशाः समुत्सुकोपि
शापनीयमुपागतो व्यानिशं सवयोभिः सहितो निजैर्वय॰
स्यैः ॥ ॥ इति श्रीमहसोमदेवविरचिते कथासरि
त्सागरे शक्तियशोलम्बके षष्ठस्तरंगः ॥ ॥ श्रा
दितो द्वाषष्ठितमः ॥ ॥
ॐ ततः प्रातः प्रबुद्धस्तां प्राणेशः प्राणसमां प्रियां नरवाहनद

द्रोच थ्यायन्त्याउज्जलन्तां ययौ तद्दिवादावथेशोकं साम
स्थग्रगमसन्निभं मत्वातेनेनरतिं लेभे तेवत्केन सचेतसा
तद्दुःराजोरुवस्त्रवातेनद्दात्रस्यापितं तिलकं वत्सराजः
समाचिवांप्राहिणोत्सवसंतकान् तेज्ञोरवाग्रधैर्यैच
तस्मिंवत्सेश्वरात्मजे विरयोगोसुखोमत्रीवसंतकम्
वाचतं प्रवराजमनस्तुष्टिकरीसार्थवसंतक विचित्रां
कांचिदारख्याहिकथामभिनवामिति ततोवसंतको
वादीकथांवक्तुंप्रचक्रमे मालवेश्रीधरोनामप्रख्यात
तोभूद्विजोत्तमः उत्पद्यतेस्मतस्यद्वौसदृशौयमजौसु
तौ ज्येष्ठोयशोधनोनामतस्यलक्ष्मीधरोनुजः यौव
नस्थौचतौविद्याप्राप्तयेभ्रातरावुभौ ज्येष्ठोयशोधनो
नामतस्यलक्ष्मीधरोनुजः यौवनस्थौचतौविद्याप्राप्त
येभ्रातरावुभौ देशान्तरंप्रस्थानेसहितौपितुस्तत
या क्रमात्पथिगच्छन्तौचप्रापतुस्तौमहाटवीं अजला
मरुतप्ताया संतप्तसिकताचिता तत्रयांतौपरिक्रांतौ
श्रांतयेनत्र्यथावेतौ पक्वंसफलसछायंसायंसप्रापतुः
तरुं मूलेतस्यतरोश्चैकांवापींददृशतुर्वासितां शीतल
स्वच्छसलिलांकमलामोदवासितां तस्यांस्नात्वाकृता
हारौपीतशीतांबुलिप्तौतौ शिलापट्टोपविष्टौवदणं
विश्राम्यतस्तौ अंगंगतेरवौसंध्याकृपास्यप्राणिनां
भयात् तेनतांनिशांभ्रातरौतौतनमाकरदतस्तरुं ति
शातस्थैवचतत्रापौवाप्याश्चतस्यनसंतानतरात् तदृष्टांनि
रूपक्रुधावदरवः पशुपक्षिलयोः तेषामश्रोपयत्काश्चि
दृष्टिमिताकाश्चिद्दालिमतः काश्चित्कनकपर्यंकमानीया

सूक.
प्राक्रिय.
पुरो.
३८१
295

ऽन्यवेशायत् कश्चित्तत्रान्तस्मिंश्च स्थालिकां प्रक्षेदोऽवरं
केचित्तुष्णीमगाराणगादिमानमाहरन्तुत्रमां श्रावीयस्याम-
यामस्य पकदेशोऽस्त्वोनले तप्रवापीनलाज्रस्यात्रूपेण
जितमस्तथः उदग्रःसुकमः खड्गादिव्याभरणभूषितः
तस्मिंस्तत्रासनासीनेऽक्रान्तमाल्यानुलेपनः सर्वमविज्ञ
नास्तस्यावाप्यामेवममज्जिरे अथोजगारसमुखादेकां
भव्याकृतिं प्रियां विनीतवेषां मंगल्यमाल्याभरणधा
रिणीं द्वितीयां चाति हृष्टां समहस्त्राभरणोज्ज्वलां तेव भा
र्येऽभ्येत्य पार्श्वमावहमास्तुतः तत्रोऽन्तरत्नपात्रेषु स्वल
मात्राद्वयोस्तयोः भक्तःसपत्न्याश्चाहारं पानं चोपानय
स्तथोः तयोर्भुक्तवतोःसापि भुञ्जेसोऽथ तन्तपति मर्त्य
कशयनं भेजेतया सार्कं द्वितीयया अनुभूय रतिक्रीडां
स्वावनिद्रां जगामसः अथायाबभुक्तासा तस्याः दसंवा-
हनं व्याधात् द्वितीया सा निद्रां वे तस्याभूस्थपने प्रिया ह
द्वेवतो विप्रसुप्तो तस्यां हचततमियः केसं स्यादवतीर्य
तयादसंवाहिकामिमां तेव भार्येऽभ्येत्य सर्वो द्विविकृता
अमी अवनीयोरुयतो यावद्राज्यं तानुपसर्पतः यशोधरं
द्वितीया सा तयोस्तावद्दाशांगते उस्याय श्रयनाम्बुसः
प्रसो दामवालया तमुपेत्य कृत्वांतसार्मांभतत्स्वंत्वभा-
षत पापेत्वं परदारामेतवाहं परद्रुकमः नाकिमेवं प्र-
वीष्यामितनेनेन्मासाब्रवीत्सुनः नाहंशानोप्राते नाहं संक
नार्किंभयंतव नैवत्यनोपप्रभेन रंगुलीयवनानम
प्रैकैकमंगुलीयंदिद्युतेमेकेकचोमया इत्युक्तासांचला
न्मापांगुलीगीयदर्शन तेनोप्रशोधनोवादीत्संगच्छ

दृषानेनवा लक्ष्मणवाससमवेत्तमातानाहं तथाविधः
एवंनिराकृतातेन सा प्रबोधयपतिं कृपा यशोधरं तं सल
र्षजनगादहरतीश्रिया अनेनयाम्यनानास्येनवयाहंधांसि
तावलात् ततस्तुर्वैवस्ततन्नस्यो रवक्ष्माक्रष्यतत्पतिः अ
यात्यासामतीभार्यातं गृहीत्वैवयादयोः अब्रवीन्माकृपा
मिथ्यायामंश्रुण्वबोमम अनयामामहृष्यान्वज्ञात्वार्थो
त्यिनयाहवात् अथैतोयंनचास्याः सुभाषुललस्तनायद
न मातामम त्वमित्युक्त्वा यदनेननिराकृतः प्रबोधयद
मर्पात्वांवधायैतनस्यकोपतः अनयामत्समदंवराजावि
दलकास्थितः एतांगुलीयकाभुक्ताः शतसंख्याप्रभीध
गाः हेमसंभावनभयान्मयाचोक्तंनजानाते अथः तत्या
मभीत्यैवमवाचमहमश्रुवन् वत्सांवलेंगुलीयानिमयश्ण
याः प्रत्ययोनवेत् नैवसमेसतोधर्मोयहर्तयंरत्नवचः
सतीन्वप्रत्ययोयंमे प्रभावंप्रयच्छप्रभो इत्युक्तासमवके
साभर्तारंक्रोधनोदितं प्रसादहर्षवश्रुतः तंमूर्वाभ्यधिकं
यथात् ततहृष्टासविराजतीन्वहस्तामुपगृहवान् ति
रामवहितीयंतांछिन्नानासांकगोदिनीं अंगुलीयानिसं
प्राप्यतहस्तांतान्सतत्पतिः दमयामासकिलतंहृष्टाय्य
यनपाठकं यशोधरंभ्रात्रप्रतंसनिर्वेदोजगादव भा
भोह्रादिनिश्वायेतेरत्नाभोप्सीवशान्मदा तयाक्षिप्तान
शाकितामायिकावादितंमया विघुतंकास्थिरीकृत्यात्को
रवेक्ष्यपलांश्वियं स्वाधीयदियेरसैवधीलेनेकेनवत
ते नहासितामाभर्तारंरवत्सभयलोकयोः यथानया
शापयवरत्नमयायायासिरावितः एतस्मादात्कलत्रासं

गमोप्यगतोमम नचोपनतमप्युग्रंमद्गुप्रबधपातकं १
तत्क्रामतमथाली उपवेशपयशोधरं अगतोस्मजतः क्व
हृत्तथाः कथ्यतामिति ततोयशोधरः तेभ्यस्सह्वज्ञांतनिवे
दयत् विस्मासंप्राप्यमपृच्छत्तमथ्यवंजनत्हलात् नरे
हमहाभागंयदिदंवहुहिमेपुना कल्वमीहृपशभोगेपि किं
वनेतत्तलवासिता ततःस्मतागमपनांवसीमत्क्रामतपुहषः
तदा तलवासीसहज्ञातेपवंवक्तुंप्रचक्रमे यत्रविस्मय
कैलासस्यवनहीपसरवाश्रितं स्वयंभुवोस्थानशोभितानयः
प्यामेतेहरावजस्यो हिमवद्दक्षिणोदेशः कश्मीराख्यो
स्तियंविधिः स्वर्गकौतूहलेकर्तेमत्यीनामिवनिर्ममे
वितस्तः जलपूतेयः पूरविहङ्गनाकुलः अप्रेयः पूल्यदो
षाणांद्विषतांदेषणांबलिनामपि तत्राहंभवशर्माख्यो
देशवासीकिलाभवं द्विजातिपुत्रः सामान्यो द्विभार्यः
पूर्वजन्मनि सोहंकदाचित्संजातसंतत्वोभिःसह उपोष
धाख्यंनियमंतक्ष्यास्तोक्तंगृहीतवान् तस्मिंसमाप्तप्राये
चनियमशयनेमम यामाहदान्तेपत्न्येकाभार्यासप्रवती
किल तेर्यत्तयामेविस्मत्याद्दितेनातिंघयतं निहमोहित
यामाकांकंतेमेविनवानहं तस्मात्रवंडितेनास्मिंव्रतेहंजल
पूपथः इत्यादिनानयोर्यैवभार्ययेवैतद्द्वयपिमे पकास
कुलदायामाद्दितीयेयंपतिव्रतः एवंडितस्यापितस्येह
कर्माभावानियस्यमे जातिंस्मरामिमयपापुरातोभोगाम
महृशाः यदिनासंवद्यपांतादिदंस्यातेनजन्मतत् इत्या
ख्यायसहज्ञानमतिथीनावपूजयत् सद्भक्षभोजनैर्नादैमे
वंवेश्मशानगयुभो ततोरुणसासनीमायामूर्वहहत्तमवेत्त

तत् विप्रस्य जातु भूमाविंशाभ्यां त्वभाषत भो लोकपा
लाः सत्यं चेदहं स्वादीपतिव्रता तदेतु वासस्तु क्रोधस्वर्गं याते
वभेमतिः इत्युक्त्वा त्वामेवास्यां वादिमानमवानयत् त
दं तु दृष्ट्वा वैवतौ खे वंदंपती सहूजगमतुः मीतावचरात्रिशेष
तेप्रभातेथ्य यशोधरः लक्ष्मीधरश्च विप्रौ तौ भ्रातरौ प्रा
स्थितौ ततः सायं च निव निर्जरारण्ये प्रहृद्य मूलमवापतुः
जलं प्रेप्सू च ततः स्नात्वा हृत्वा क्षुक्रवन्तो गिरिं हे विप्रौ तिष्ठतं
तावदहमग्यकरोमि वां स्नानन्नं यो वेयातिथ्यं शृहमेत्याग
तौ उभौ इत्युक्त्वा गिरमद्भाकर्ण्य तेन तत्रोद्भु वापिका यत्रो
पतस्य च तत्तीरे विचित्रां पाणभोजनं किमेतदिति साश्च
र्यौ ततस्तौ द्विजपुत्रकौ स्नात्वा वाप्यां यथाकाममाहारा
द्यत्र वक्रतुः ततः संध्यामुपास्य तौ यावन्न कृतले स्थितौ ता
वश्चकांतः पुरुषः तेरातस्मादवानयत् स च अभिवादितस्ता
भ्यां विहितस्वागतः क्रमात् उभौ विप्रौ द्विजातिभ्यां कोभ
वानित्यपृच्छत ततः स पुरुषो वादीत्पुरा हं द्वीतो द्विज
श्चभूवं तस्य मे जातं दैवात् श्रमणसंगतं उक्तं चल्लरपादिहं
च जानन्न व्रतमपोत्तव पाटेन सायं केना प्रिभोजितो स्मि
बलात्ततः तेनाहं खंडितः तस्माद्रुत्नाज्ञानो स्मि गुह्यकः
श्रूद्धं यदि किंचिदेतद्भविष्यं स्वर्गो दिवि पकं मयात्रः सो
दत्तो युवां कथंतु मे उक्तो युवां किमेतां वच प्रविष्टस्यो मम
ह स्थलीं ततश्रुत्वा सोब्रवीन्नस्मिन् स्वहृदन्नां तं यशोधरः त
तस्तौ ब्राह्मणौ यज्ञं गौरीपुनरेवमभाषत ये देवं तत् हं विद्या
न प्रभावाहृदानि वां श्रुतविद्यौ गृहं च पानं विदेशाश्रमणो
न किं इत्युक्त्वा स ददौ ताभ्यां विद्यास्तौ च तदैव तौ ततः

बृह॰
स्वयंभू॰
पु॰
३५१

367

भगवान्गृहस्थमोक्षप्रदो जगादैतौ एकामिदानीं याचेहं
भवद्भ्यां गुरुदक्षिणां भोजनं भिक्षुवेलायां मनसः संयम
स्तथैव एकरात्रं व्रतधारणेन दक्षिणीयं फलमपि पूर्णव्रतफ
लं येन दक्षिणीयं फलमपि पूर्णव्रतफलं येन दिव्यत्वं प्राप्त
यामहं इत्युक्तवित्वाक्येन प्राभ्यां ताभ्यः यत्तल्लब्धस्य विप्राभ्यां
प्रतिपन्नार्थास्ततस्तेवांतर्धदैततो नौवप्रयोगासिद्धार्थौ ब्राह्मणौ
भ्रातरौ उभौ रात्रिं नीत्वा परात्रहृषस्येवागमतः पुरं न
ज्ञात्वा यस्य गृहांतमानं यापितौ रात्रिनिर्जितो उपोष्यव्रतं तं
तैर्यत्तथ्यपायवक्रतः अथैतेन्मम गुरुर्हितो विमानस्थो
जगादैतो युष्मत्प्रसादादहेवत्वं प्राप्तोस्मि तीर्थपत्तनं नः
दात्मार्थमिदं कार्यं युवाभ्यामपि यत्नतः भवितायेन दे
वत्वं देहांते युवयोरिति अथैतौ णाथा विदानीं चवराक्षम
भविष्यथः इत्युक्त्वा सविमानेन कामचारेण पो दिवं ततो
वशोधयेलसौ धरा भ्रातरावुभौ कृत्वाहंतं तस्मात्प्रार्थ्य
विद्यावान्तां यथासूत्रं सर्वधर्मप्रवक्तानां मूलं कृष्टेपि
युवतां देवताग्रपिरत्नं निर्जरैर्वैतीर्थ्यार्थसाधनं इत्यवं
मंत्रकाव्यानकथाद्भुतविनोदितः वत्सेश्वरस्तत्तः प्रेम्ण
सप्राकृयशासंशिवं अथाहावसमयेपि तत्रासमाहूतस्तदंति
कं नरवाहनदत्तोऽथ ययौ तत्कालवैशम्ह अथानुरूपं भु
क्त्वा च नत्रमात्यं समंदिवं वयस्यैः कविभिः साकं मायोऽ
शुभादिभिः तत्रतंगोमुखो भूयो विनोदयितुमब्रवीत्त
यतामिदं मयैवोदेवाख्यामि यथाक्रमं । आसीद्वलीमु
खीनाम पत्रिभ्रष्टः समुद्गतः उदुंबरवने तीरे वारिधेर्वानर
प्रभः तस्य भवप्रतो यलान्धानमेकमुदुंबरं तथा पश्यि

शुमारोत्र वारिराशौ जलेशयः उत्थाय समाधुनि हस्य प्र
वेक्ककलेवरं तद्दृष्ट्वात्मबहून्यमृतफलानि कपिरदयत्
तथैव चासावपि अत्त्वा फलानि सत्तथैव च शिशुमारो ह
नं चक्रे जलेनालभ्येयोः ततो त्वहं तदस्य समजलस्योपनिक
टे कपेः शिशुमारो दिनं स्थित्वा समागम्य स्वगृहं यातो ग्ला
नां च तस्य भार्या च सदा विरहदं दिवा कपिसख्यमनि
त्यं तेन मां दिव्यान्नमशिशुप्रियं ब्रूहि प्रिये किमसान्यं तव
केन च धारयामि इत्यां तस्यां समयहृष्ट्वा शिशुमारः प्रियांश्च
दः निर्बध्य वृक्षापि यथा नमसाप्तनिवचोदेहो रहस्यं तास
वी तस्यानराते प्रतिभाषत पश्यस्त्वं नक्रकुलेनेत्यप
नश्याहं ब्रवीमि विश्रुतः खिदंतनां तां निकृते कथं सता
हृगस्या भार्यायास्तवोन्यश्चो महागदः विना वानरहृत्पम
ह्मेन वाममेभेदिषः इत्युक्तः सप्रियः साध्वः शिशुमारो
ब्रवं नयत् कथं वानरहृन्मयं कृतः सप्रागस्य दहं स्वा
करोमि चेदेहं कपेः सलिलं मोचतं सत्यामि किमन्यद्वा
भार्या प्राणेभ्योप्यधिका प्रिया इत्यालोच्य स भार्यां तां
शिशुमारो जगाद सः नयामि वयं तं कपिं किंतु
मे प्रिये इत्युक्त्वा स ययौ तस्य मित्रस्यान्तिकं तपले कथापि
संगमत्यायतमेव समवदत्कपिं अद्यापि न सखे त्वं मे गृहं
भार्या च मे त्वया नेदृशे न त्व गत्वा वो विश्रामाय एकमप्य
हः भुज्यते पत्रनान्योन्यं गृहमेत्य निरर्गलं प्रदर्शितेन
धारा सुकौतुकं नत्र सौहृदं इति प्रतार्य जलधौ प्रवता
र्यवलंब्य च वानरं शिशुमार चगतं प्रवहृते ततः गच्छं तं
तं समुद्रहृष्ट्वा च वानरस्याकि नाकुलं सवितान्नहृश्यामसघ्नांनपश्यपा

हक·
शाक्ति पर
यो·
१८८

३८६

मीतिरुक्तवान् निर्बन्धेनाथ पृष्टेन महाहृत्स्थितं च तत्
त्सर्वं गमेन गादितं शिशुमारेण तदाशयः अब्रहस्यामेस्थि
ता भार्या सा च पश्यापयोगिमां याचते कपिहृत्पमंतेना
यमिमनास्थितः श्रुत्वैतत्सवचस्तस्य कपिश्चो विचिंत्य
यत् हेतेनदर्थमानीता पापेनाहमिहामुना अहोस्त्री
व्यसनाधंता मित्रद्रोहे प्रवृत्तः किं वाहं तेः स्वमांसानि
भूतग्रस्तेभ्य खादति इत्थं संचिंत्य प्राह शिशुमारं स वा
नरः यदेवं नन्वयेतन्मे किं नोक्तं प्रथमं सखे आगमिष्याम्
मादाय हृदयं न त्वियाकृते वासोऽस्तवहृदे हितदिदानीं
ममास्थितं नतश्रुत्वा शिशुमारस्तं प्राप्ता शुक्लैव्रवीदिदं
तद्दयितदानेयेहितगृहं दरतरोरिति आगतिनायांबुधेस्तटं
शिशुमारः पुनः सतं तत्रैतनार्तकैनेवमुक्तः स वकपिः
तटं उत्प्लुत्याकरोत्सदास्तं शिशुमारमुवाच तं गच्छरे मूर्
ख हृदयं देहादन्यतिकिं पृथक् मैमेवं मा विनेपात्मान
वोचेथा मयदहपुनः मित्रतत्रश्रुत्वा पूर्वं गर्धभाख्यायकाव
या । आसीदिहामात्यसचिवः सिंहः कोपिवने जवि त आ
हन्तोहीतिभिजीवन्कथमप्यविशातुरं तत्रास्थिते गते ना
सिंहस्यानानाहारवलिः सदे तथैवमामिषहृतिः सतोमात्युः
सचिवोभ्यधात् निर्गत्य किं यथाशक्तेनाहारं विलोकय
भो मीरस्यवपारीवंतेन समं यमिनेनेनयत् इत्युक्तः समस्या
लेननेनसिंहेनगादितं सोवनाहरणार्थं क्रान्तः शाक्कोसि
श्रमितं उवित लस्यकार्तिहृदयं भवं प्राप्तोमिवेदहं त
केयाणाविरोहंतिप्रकृतिस्याभवामिव नदानपङ्कनोपि
वेगलागार्दभमात्युभे इत्युक्तो लिनगो मात्युः सत्येति ति

योततः प्रभंजनलांतिके लम्बारजकस्यगर्दभं प्रीत्यावी
प्रोतिवाक्यैर्लम्भःकिंभवानिति कृशीभूतोस्मि रजक
स्यास्यभारंवहन्सदा इत्युक्तेवनेचरंतमुवाचसजंबुकः
इहकिंवहसिक्लेशमहितंप्रापयामितत् वनंस्वर्गसमं
यत्रखरीभिःसहवर्धने ततःश्रुत्वासतथेत्युक्त्वागर्दभोभो
गतोलम्भः वनंतस्यासिसिंहायातेनगोमायुनासह तं
वहेष्ट्वैवनस्येतिपृष्ठतोगर्दभस्यसः सिंहोदद्दौकरावर्तेश्रा
लोवेक्र्यडलंभः सनेनेनवीस्तनस्त्रःपलायसदद्सार
२ः प्रागच्छद्वनंसिंहोप्यपतदिदूल्लाजुलं सिंहस्यमिड
कर्पिहांनवितंप्राविशदृष्टो ततस्तंजंबुकोमंत्रीसोपलाभ
मभाषतं ततनोगर्दभोप्येवाकःचेन्नयाप्रभो हरिणा
दिवेटेकान्तद्दार्नानवभविष्यति ततःश्रुत्वासोब्रवीत्तंदो
यथावेक्षितथापुनः तमानयत्वंस्मावसत्तोभूत्वानिह
त्मितत् इतिसंप्रेषितस्तेनपुनःसिंहेनजंबुका गत्वा
एवंतमानायविद्युतःकिंभवानिति प्रहंसतेनकेनापि
नारितोत्रतिवारितं तंवहप्तःसगोमायुःविहस्यावदत्
प्रवीत् मित्रैवविभ्रमोदृष्टानयाननत्रताहृशो सत्वम
स्तिस्वावेत्यत्रवसाम्यहमपीहृशाः तेदेहोवमयासाकंततिं
वीधस्तखेवनं इतितद्वचसाश्रुतनआगात्मावरःपुनः
स्वागतेतंवहेष्टैवसानिगेत्यगुहाश्रयात् निपत्यपृष्टेत्य
गधीत्यगारिहोनितंनीवेः निहत्यगर्दभंतंवस्थापाय
त्वासवत्कं तस्पतेजंबुकंस्नानःसिंहःस्नानेगामसः
तत्कालेजंबुकस्तस्यगर्भमाद्यावीरेवस्यतत् भवयामा
मासृदयंकर्णौचाप्याभतेस्नाये स्नानागतस्तथाभूतंतं

हृक·
शाक्रिय·
पत्रा·
३८९

३८९

हृष्टागतेभंहरिः क्रकर्णौ हृदयं वायेन्यप्रश्नुत्रं वज्रंतुकं सं
तुकः सोपिवादीन्नमकर्णौहृदयः प्रभो प्रागेवासीद्गतंग
ताप्यागच्छेदन्यथाहृदयं सतत्क्रुत्वातथैवेतत्सत्वाकेसर्य
भर्दयत् तत्मांसमत्यत्तच्छ्रुत्वातंतुकोप्युवाचादमः। नर
वाहनदत्तं शिशुमारगुवावतं तन्नात्रैवाप्यहंभूय :क
रिष्यामिवराप्तं पवंतस्मात्कपेःश्रुत्वाशिशुमारोययो
गृहं सोहादक्षिदं भार्यायैशोचितित्रंचरत्वितं तस्माच्चा
परमाश्चासमभार्याप्रकृतिमाययौ कपिःसोप्यंतुपेस्मी
रेववारवपश्यासवं। इत्याख्यायकथांमंत्री गोमुखः
पुनरेवसः नरवाहनदत्तं तंनिजगादविनोदयन् शृणि
दानींक्रमादन्यत्तुपहास्यानिमेजनान् तत्रैमंस्कृगंधर्वप
रिनोभकवंजरं। कश्चिद्गांधर्विकेनाभ्योगीतावादेनतो
षितः भांडभाविकमाहूयतस्समत्यंमभाषत देहिगां
धर्विकायास्मैद्वेसहस्रेपणानिति एवं करोमीत्युक्त्वा
चसभांडागारिकोययौ गांधर्विकोप्यगत्वातांपणान
स्मादयायत नवाग्मेमस्थितसंविज्ञान्यणभांडागारिकोवद
दो श्रुत्वाचालेनविनश्चनतकृतेवणिकेनसः उवाचकिं
तयादत्तंयेनप्रतिहराम्यहं वेणुवायेनमेदत्तंश्रवपासु
तिमुखंक्षणं तथैववादानकालेनकृतंदत्तंप्रमयापिते
ततश्रुत्वाविहस्तसोपिस्मितश्चवणिकोययौ कीनाश
ज्ञानयायाकिंनहास्योमाज्ञोपिजायते भोनाप्यत्रहपवेदं
देवीदानींनिशास्यतां। गुरुकस्यापिपुत्रोदेहेशिष्यावू
कोन्यमत्सरौ तयोरेकोगुरोरस्यदक्षिणंपादमन्वहं ग्र
भ्यंजनात्मयामासवामंपादंतथापरः दक्षिणाभ्यंजको

कोन्नान्तग्रामसंप्रेषितो गुरुः अभ्यर्थ्य वामपादं तं द्वि
तीयं शिष्यमभ्यधात् गुरोः शिष्यः सचरणं बलाद्गृ
ह्याच भग्नवान् गुरुः कुंथन्गुरौ तस्मिं क्रुद्धः शिष्यो यैः प्रवि
ष्टः नाशुमानः सकोपेन गुरुणा तेन मोचितः अन्ये
द्युः सोपरिः शिष्यः प्राप्तो ग्रामाद्विलोकान्ते ग्रंथिपीडां गु
रोः पृष्टः हृष्टान्तः प्रज्वलन् क्रुधा नाहं भनज्मि किं पादं त
स्य संबंधिनं द्विषः इत्याक्रम्य द्वितीयांघ्रिं गुरोस्तस्य बं
भंजसः ततो व्रतान्यमानोऽन्यैरपि भग्नो भयांघ्रिणा गु
रुणा तेन कृपया द्रुः शिष्यः सोपि मुच्यत सर्वदेषोपद्रा
स्यौ तौ शिष्यौ द्वेषयन्तस्ततः गुरुश्च स्वतमाशाव्यः स्व
स्थः सोपि भवत्क्रमात् एवमन्योन्यविद्विष्टौ पूर्वैः परिज
नः प्रभोः स्वामिनोर्थं निहत्यैव न चात्महितमश्नुते । अ
यं वच्छिशिरः संदृष्टान्तोन्योवधार्थितां कस्मायेदं शीर
सीत्भूतामग्रपुच्छयोः योक्षंगिरस्तवभूद्धं धवत्तमत्य
कृतं पुनः अहमग्रगाम्यहं ग्राम्यमित्यासीदाग्रहस्तयोः स
र्पस्त्वप्रकृतेनैव मुखेन विचचार सः एकदास्य शिरः पो
च्छं मार्गे कूपमवापतत् वेष्टयित्वा हठं तस्य सर्पस्यास्याग्
ण्हति ततस्तद्बलवत्येतस्सर्पोन्याभिरोजनाय तेनैव चा
ल्येन ततः सुखेन भ्रमत्विह अवेहानि परिभ्रष्टो मार्गा
द्धेरदरात्त एवं गुणस्यैवेल्पस्य वद्धवोतांतरं विद्रः तेही
न गुणसंगेन शूर्वायां तिपराभवं इत्थं वक्ष्याण्येतानी भो
ने नंद्रलभतेकं । आगान्नाप्युत्तमाः पूर्वैः प्रथमं स्वाम
रं गूढं मतवनंद्रलोसाश्राप्रकाशौ स्याधितास्थितात् ह
श्राभविष्यन्तिने सांप्रतिप्रायतिपरावनेते तत्त्वोपगाना

यांचक्रुश्चांशु मूर्खाः सतंडुलान् नाशकत्तोद्गिरितुं च
वाग्गुप्तीतं ह्रिया तस्थौ नोन्नतगल्लं च निरालापमवेत्य
तं तद्भार्या शंकयाहूय तत्तस्य श्वश्रूपतिमानयत् सोप्या-
लोक्य तेनायात्तु वैद्यं वैद्योपि पाटयत् शोफशंकी हनुं
तस्य मूढस्याक्रम्य मस्तकं निर्ययुर्लोकहास्येन समं ता-
स्य च तांडुलाः इत्यकार्यं करोत्यज्ञो न च जानाति मूर्खतां
केचिच्चद्वारकाहृष्टा मूर्खादोहा गवादिषु गर्दभं ग्राम्य-
मेरोप्यदोगयमारेभिरे रसात् कश्चिद्दोहकस्तिष्ठद्दी
ग्रंद्रमदारयत् अहं प्रथमिका त्वेषां पयः पातुमवर्त-
त न च लेभिरे क्षीरं कुर्वंतोपि परिश्रमं अवस्तुनि कृत-
क्लेशो मूर्खाणामुपहास्यतां । कश्चिच्चैव मूर्खो भूद्वि-
प्रपुत्रः पिता च तं सामर्थ्यं जगाद गंतव्यो ग्रामः पुत्र त्वया प्र-
गे अन्नेति प्रभाकार्यं नैमित्तं प्रातरेव सः गत्वाहृष्येव-
तं ग्रामं सायमागात्कृतश्रमः गामं गत्वाहमायातमि-
त्याह पितरं च सः गतेन तव पितः किं सिद्धमिति वादसतापि-
ता तदेतितिरभिप्रायवेष्टितो लोकहास्यतां मूर्खोवान
भवति क्लेशं न कार्यं तु कुरुते मनुतः ॥ इत्याकर्ण्य कथां
प्रधानसचिवा छित्यावतीं गोमुखाद्वा हात्मानं च निवे-
घशाक्तियशासः संप्राप्तिवद्रः स्मरं भूयिष्ठां वगनामवे
त्य रजनीं वत्सेश्वरस्यात्मजो निद्रासुखितलोचनः सश-
यनं भेजे वयस्यैः परिवृतः ॥ ॥ इति महाश्रीसोमदेववि-
रचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके सप्तमस्त-
रंगः ॥ आदितस्त्रिद्विशतमः ॥
ॐ ततोन्येद्युः प्रातस्तं पितृवासगृहेस्थितं नरवाहनदत्तं

नंदयिताश्वाभिमतोस्तुकां वत्सेश्वरस्तुतंमंत्रीनतिषो
गात्मगोमुखः विनोदयन्कथाल्लस्यक्रमादेवमव
र्णयत् बभूवदेवशर्माख्योब्राह्मणोनगरेक्वचित्
तस्याभूद्देवदत्तेतिगेहिणीसहशाल्पया स्वतगर्भाच
सातस्यकालेनसुषुवेसुतं दरिद्रोपिसतंमेनेनिधिं
लब्धमिवद्विजः सूतकांतेचसातस्यभार्यागंतुमगा
न्नदीं देवशर्मासतस्थौतत्रगृहेरक्षन्स्ततंशिशुं तावदा
ह्रूयकान्तस्यराज्ञोंतःपुरनिर्गतं चेटिकाब्राह्मणस्या
गात्शांतिवाचनजीविनः ततःसदक्षिणालोभात्तत्कु
लं स्थापयित्वाययौगेहेचिरसात्वात्प्रवर्धितं तस्मिंग
तेचाकस्मादाशिशोस्तस्यांतिकागतं सर्पमालोक्यन
कुलःस्वामिभक्त्याजघानसः अथायांतंदेवशर्माणमागतं
वीक्ष्यहृष्टतः सर्पास्रसिक्तोनकुलोभ्यधावदस्यतत्त्व
नः सदेवशर्मातद्रूपंदृष्ट्वैवाथमनावधीत् भवेद्धि वा
लःपुत्रोमेहतोनेनेतिसंभ्रमात् प्रविश्यपश्चानदृष्टात्वं
भुजंगंनकुलाहतं जीवंतंचास्थितंबालंब्राह्मणोंनुतताप
ह्यत् अविचार्येयमकार्षीमननकुलःकिंहतोमया इत्युपा
लभ्यतायातोभार्याप्यितदवेत्यजत् तस्मात्तबुद्धिमान्कुर्या
त्सहसादेवनकिंचन सहसावेद्दमानोहिन्यंतेलोकर
योर्द्वयोः कुर्वंत्याविधिनाकर्मविरोपिफलमश्नुते ।
तथाचबापुनाकांतेदद्रःकोपिभवन्तुमात् वस्त्यर्थ
सोयधंदत्वाभभाक्षजातंतमिषक त्वंपथ्येनतस्यशृट्ग
स्यायावरोपेयस्य पवनुकाणगतेवैद्योयावच्चिरयतिस्म
तावत्तदोषधंपिदारुलीसोवातिणापिवत् जग्त्स्यत्स्या

हक॰
पाक्रिय॰
प्रा॰
३९१

391

तेनेनतमभात्यभिधक्रतः सदनावसनोहकमुंस्तक
ल्पमजीवयत् वस्रोवर्धं ग्रदेसूरिदीयतेनतमीयते
ग्रहृदनीक्षितः किंनेत्रपालभ्यनेतेनसः इतोप्रमाणि॰
तिष्ठायनायतेविधिनाहं तस्माद्विधिमुत्सृज्य यातः।
कुर्वीतकिंचन अप्रेक्ष्यापूर्वकारेचनिंद्यतेवधनत्वणात्
तथाचकुत्रचित्काष्ठिज्ञानबुद्धिवधूस्तमा तस्यदेशांतरंगा
तगछतोनागतःसुतः अटव्यांवासितेसार्थेविवेशावि॰
हस्तत्वनं मारितोमर्कटैःसोत्रहृष्ट्वाज्ञीवत्रुपेत्यतं अ
ज्ञानभिज्ञःपितरंपृष्टेतमवदन्तदः वेनासिमारितःकं॰
विद्धोमशैःपलभक्षिभिः तत्रुष्फलाक्रोधहस्तपतानि॰
तानहनंयतो हस्तफलान्यादद्यात्जटिलीनत्रनामसा
त् सोप्यथावत्कृतोमीभिःक्षितोमेलोमशेरिति हृष्ट
लैःपातितःपुत्रोमहृष्टेमीवधीन्दसनीत् इत्यवार्यतयां
ततहवात्मीयकेनवित्त ततःसहैवागत्यसीर्णैःपानका॰
सार्थमागतं तत्रजातविप्रेक्षापूर्वकार्यभवेद्भयः किम
स्मत्सर्वदाभावंजातनाहृतबुद्धिना लोकेप्यहसितापार॰
स्वत्सोदत्तोवस्तुरयः तथाचनिर्धनःकाष्ठग्रामवानध
विवक्षन् सार्थवाहस्यकस्यापिसुतांदृश्यभूतिं सपू
ज्ञिकांगृहीत्वेवमतमानतोपिव स्थितातेवसंख्यात
मोरेभिगोपितश्चतत् तावत्सवाहसुताःप्रत्यागत्य॰
समस्तवं सार्थवाहोस्याहृष्टमवस्तांजहारवत्ता ततः
सहहननशार्थःपोचत्सायादयोभवः प्रोक्षाप्यर्थःसंच
नेवहार्येनेमल्लबुद्धिना। काष्ठिकापार्थेणांचहंदिहृत्वाकेन
चित्रः अंगुल्याभिज्ञातंपपयनृवेहहननेवेतुना सहिता

गगनं तस्यैवांगुलिं तां विलोकयन् तस्योनचेतस्यगुशादी
दृष्ट्वाक्षीडस्तनोजनान् प्रजनयामालिखासाध्यं तथाचश्रूयतां
कथा काचिद्ग्रामांतरं नारी गंतुं प्रावर्त्तते कदा पथि साव-
नितर्न्दयनमकस्मादेतिवानरं वंचयित्वा गुरुरवंदं संश्रिता
मरिवर्त्तते सत्त्वं तस्यास्तनं स्पृष्ट्वा भुजाभ्यां कपिराहृणोत्
सा तस्य बाहू हस्ताभ्यां तेत्रैवाधीडयद्दरौ तावन्न तस्मिन्निस्यं
देशात्तक्रोधीपिवानरे पश्यातेनाकतो किंचिदाभीरं स्त्रीज-
गादृसा महाभाग गृहाणेमं तावद्वाहोर्हस्तं वग्मं यावद्ग-
च्छ्रं वेणीं वा विस्वस्तां सद्गृहाणास्यदं एवं करोमि भजसे यदि
मामिति तेन सा उक्ता तुभेनेतावत् तस्योपर्यंतं कपिमग्रहीत्
ततो ऽस्य तद्विकारं तत्वा सा स्त्रीहात्वा वनं कांपि एकांतमनेन त्व-
ज्ञातमाभीरं हृत्वमाजयत् मिलितेषु पसार्थेषु तं विहाये
वं तं सह सा जगाम सो ऽपि तं ग्राम्य प्रजावद्दानावलन्बा इत्थं
प्रज्ञेवनामिह प्रयांतं लोकवर्त्तते जीवन्मृत्यादविद्योऽपिधीद-
विहीनजीवति । इत्याकर्ण्य तदैवैतौ विविशामड्डुतां कर-
खां घटकर्परनामानौ चौरावास्तां पुरे क्वचित् तयोः स-
कर्परीजानु बहिर्न्यस्य घटं निशि संधिं दत्वा न्यपतताव अस-
वेश्म प्रविष्टवान् तचकोणस्थितं तं सा विलिद्वा राजकन्य-
का दृष्ट्वैव सद्यः संजातकामा स्वैरमुपाह्वयत् रत्वाचते-
न साकं सा दत्वा वार्थं तमब्रवीत् दास्याम्यन्यत्प्रभूतं ते पु-
नरेष्यसि चेदिति ततो निर्गत्य वृत्तांतं सख्यापार्थं समर्प्य च
वित्तं तस्याप्यराजार्थे चटं गेहं स कर्परः स्वयं ते देव तत्पुनः
विवेशांतःपुरं सततं आकृष्टकामलोभाभ्यामपायं कौ-
ऽपि पश्यति तेत्रैव सुरतश्रांतः पानमत्तस्तया सह राजपु

ह्मक·
प्राक्रिय·
यो·
३९२

392

आसमंसद्धेशेनबुभोधगतांनिशां प्रातःप्रविष्टेलेख्यासं
बद्धेतःपुरपालिकैः राज्ञेनिवेदितःसोपिक्रुधानस्यादि
शाहथं यावत्तस्तीपतेवपद्भुवेत्तावत्तस्वाप्यसः रात्राव
नागतस्यागाहुनेःश्रमदवीचरः तमागतंसपृष्टांनचटक
पिरकःपुनः प्रज्ञारामतांरवेसेदिन्याहमस्यमस्यपतया चटे
नांगीकृतंसोयसंजयेवचकर्परः नीतोलंबमानेशाद्विप्रंवध
कैरवशोहृतः ततोगत्वाचटेगेहमनुपोम्यनिशागमे
भित्वासकंगोप्राविशदइसत्तद्राजसुताशृहं तत्रैतांसंपत
स्यांचहृष्ट्योक्तिजगादसः तत्कृतेत्पहमधाहंकर्परस्य
सखाचटः प्रपंतेत्तमित्रस्नोच ततस्तेहाग्रगमागतः त
देहियावत्रानिष्ठुरंकिंविचेजहृतेपिता इत्युक्तेनेनसाप्य
पुःराजपुत्रीनयेोतितं प्रतिपेदेसचैतस्यावंधनानित्यवार
यत् ततस्तयासमंसद्यःसमर्पितशरीरया निर्गत्यसं
यदौवीरःस्वनिकेतंसहरंगया प्रातस्तुखानजलेदस्मकं
गेननिजांसुतां केनाप्यपहृतांबुद्धासराजासमचिंतयत्
तं भवंतस्यास्तिनामस्यनिर्हतस्यबांधवः कश्चित्साह
सिकोवनस्यैतंवंसांप्रतामम इतिसंचिंत्यभूपतिसकर्प
रकलेवरं रक्षितुंस्थापयामासनतभर्त्यानभयेक्षितान्
यःशोचंचैनमागच्छेलिपेदाहादिकंचसः प्रवध्यस्यतती
लघ्धीमयापांतांजलहाधिकं इतिराज्ञःसमादिष्टःरक्षणे
त्रतस्थौतिते रक्षंतस्तरभ्रंनिशांतकर्परकलेवरं ततोगा
निघावटेबहाराजपुत्रीमुवाचतां प्रियेयोबंधसस्वापीभ्रू
त्परमःकर्परोमम यत्प्रसादान्मयाप्राप्ताचंसमसङ्गतासंच
या स्नेहातस्यमहज्ञास्यनाक्लिमेस्यदिनिहेतिः ततंग

गत्वान्वेषयामि प्रेक्ष्यमानः सगुप्तिकः क्रमाश्च संस्करो
ष्यमेतो तीर्थस्यास्योनिवासिपे भयं माभूच्चेतेनाहमत्र
ऽविकर्परोयथा इत्युक्तांतेदेवाभूत्तमहाव्रत्यवेशभृ
त् सवाग्योधनमादायकर्परेकर्परेतिकं मदीवइव
नत्रागत्ययत्रस्नायनद्रूसंम्धसत् मार्गागतइवोमागाचके
वस्खलितंवचः निमात्यहस्ताडंवावनतमयंवकर्परं
हाकर्पराम्रतभ्रत्पेत्यादिनत्रह्मघोषमः रहिराणोमेनि
वेनव्वभिम्रभांडाग्रघोषवनं लरणात्वगृहमागत्यराजमुद्रै
याशंमतत् अन्येद्युस्तवधूर्वेशांम्रत्यकृत्वेकमगतः अम
हंतंसदन्नरंभसभारंवगृहीतः सततस्यपंवग्रामेणावधो
भूत्वाहिनात्यये प्रसवलन्निकटंतेषांश्रगात्कर्परवदाण
त् कत्वकेयंचनेभ्रातावकपासीत्यवतचैतेः मुग्धःसद्वतेस्ता
नेवमृवास्खलितागिरं ग्राम्योहमेषाभार्यामेयामेतः
तस्मात्स्वरंशृह्ण भक्तकोषलिकायेचमानीतानत्वतोम
या संभाषणासुस्वमेसंजातास्त्वदेधना नत्रर्थतत्र
नेषामिभक्ष्याणामर्थमस्तवः इत्युक्ताभवतमेकेकंस
हदोतेषुरात्रिषु तेहसंतोगृहीत्वेवंध्रुजातेस्मागिलाश्रा
पि तेनरक्ष्यमुदत्वसोमाहितेषुसोमगितमात् निशिचके
वेटादेहंकर्परस्यागितेधनः गतेतस्मिवतस्यानकुशारा
जानिवार्यतां विमृतंस्यापयामासराहिराणोत्यानुवावे
व रहान्यस्थीतिपारावींयस्त्वान्याहात्रमेषाति मणुष्का
भिगृहीतवीभवतांकिंचित्रनाव्यतः इतिराज्ञोदिनात्सेः
वसावधानादिवानिशं तत्रावंरक्षणस्तेचवज्ञातेनवुद्धे
यरः ततःसर्वरिकादत्रमहोमंत्रप्रभावविन् मित्रंप्रत्रा

कृक.
मार्कंडेय.
पुरा.
३९३

393

जकंकं विश्वकाराम्भासकेतनं तेनगत्वासमंतत्रप्रव्रजा-
मंत्रज्ञापिना रहसिणीमोहयित्वातात्कर्पराख्योनिसो
गृहीत् द्विजश्चतानिर्गतायामेत्याख्यायपथाकृतं रा
जपुत्र्यासमंतस्यौष्मरवंप्रव्राजकाविनः राजापिसोऽस्या
हरणंबुद्धानह्वदिमोहनं श्रुत्वाहरणात्संवेमेनेनयोग
बोधितं येनेदंयोगिनःकारितनयाहरणादिमे ददातीन
सैराज्यार्थमभिख्याकिंसयातिचेत् इतिराजामनगेरदा
पयामासचौक्षणाम् तांश्रुत्वाचैश्च्छदात्मानंचचेटदर्शि
यितंतदा मेवंकृत्वाततानासिविम्बासंछमचागिनि
रात्रीतिवार्यततयाराजपुत्र्यातततस्सः श्रेष्ठेइदभया-
तेनसाकंप्रव्राजकेनसः चचेदेशांतरंप्रायाद्राजपुत्र्यात
यासुतः मार्गेचराजश्रेमाप्रव्राजंतेनततोऽब्रवीत् एकेनधं
सिनात्मेनग्रंशितास्मिसुतापदात् तस्योरःसमस्तीना-
यंचचेटोमेतंबहुप्रियः इत्युक्तातेनसंगम्यसाविधिणाव
धीतच्चटं ततस्तेनसमंयातीपापाप्रव्राजकेनसा धनदे
वाभिधानेनसंजग्मेवणिजापथि कोयंकपालीत्वंप्रेयां
ममेत्युक्ताययोसमं वणिजातेनसंसृष्टंसाप्रव्राजंविहा-
यतं प्रव्राजकस्तमथातःप्रवृद्धस्त्रविविंतयत् नस्त्रेहोसि
नदाक्षिण्यंस्त्रीषुदोषापलाइते यद्दिम्भासेनिमांपापा
त्यक्तार्थाचपलायता मेघलामोघ्यवायन्नचतोसिचट
वक्षया इत्यालोच्ययौदेशांतिजंप्रव्राजकोऽथसः वणि-
जासहतहेयंप्राग्राजसुताचसा प्रवेशायामिसहसाबं
धकीकिमिमाग्रहं इतिस्वदेशप्राप्तस्यधनदेवोविविंत्य
सः वणिजावालिलैकस्याहृज्ञायावेशमयोयिनः प्रविवे-

श्रुतया साकं राजपुत्र्यादिनान्ययै तत्र तत्कंसहृद्धोत्तोयस्
च्छापरिज्ञानती धनदेववणिग्गेहवार्त्तामसेदवार्त्तिकां
ततः श्रुत्वा साब्रवीद्धृद्धा का वार्त्ता तत्र यत्रस्या पुंसा न वन
वैनैव तत्रज्ञार्यार्यमनेमदा चर्मपीडागवाक्षेण श्वानतत्रद्वि
लंब्यते तत्र्कं विशतियत्तस्यां समयवान्नः प्रवेशयते निष्का
स्यते तत्रैवात्र पश्चिमायां पुनर्निशि यातमत्राचसानेवा
निबालयति किंचन पश्चाचतात्स्यति द्वात्रिंनगरेचार
द्विलेगता बहुकालो गतो याप्रिनचायाति सततस्यातिः
पतद्धृहः वचः श्रुत्वा धनदेवस्तदैवमः पुत्र्यान्निर्गत्यतः
त्रागासांतन्मुखसंसृशायः हृष्टाचतत्रदासीभिः पीडरेज्जु
वलंबितां विवेशासतैस्ताभिः उत्क्षिप्यांतरधीयत प्रवि
ष्टः सततयालिंग्य शय्यां निन्येमदांधया अविज्ञातःस्वेगेहे
न्याहृदा देवस्तदैकया निश्यातस्यया वक्षुनामिनहोभर
पीनात् तावत्साम्ब्रदोषेण निद्रांतहेहितीयया निशां
तेस्वदासीभिः सर्वत्र स्वमीर्ष्या गवाक्षेण बहिर्दिशः
द्विन्नोवणिग्चिंतयत् अहंमे गृहमोहेन गृहेनायींनि
बंधनं तासामेव हृष्टीवान्तो तस्माछिद्रपावनंपरं इति निश्चि
त्यसंत्यज्य सतां राजसुतामपि धनदेवः प्रवहनेगंतुं हरां
तरं वनं प्रयत्नस्य मार्गेणाभिलिनो भित्रतामगात् श्रा
लेणिकृतइसोमारव्याप्रवासादागतनाश्चिरात् सतेनोक्तः
महत्रांतं स्वदाराशंकितोद्धितः तेनैव वणिजा साकं साप
कंचाममासदत् तत्रस्तभुवनोद्याने गोपंहस्तानदीतटे मा
यंतमिवगात्यंतंतर्मणाप्रक्ष्यानिस्वसः गोपैस्तेनदृणीका
चित्ताश्चिरात्कराग्गिणी पैनैवंगायमिमदाश्चस्यमानः

हक॰
ग्राक्रिय॰
ग्रो॰
३९५
394

जगाम ततश्रुत्वा सोऽहंसद्गोपो गोष्ठं वस्त्रकियात्कथा
चिरविप्रोषितस्यैवं रुद्रसोमस्य द्विजन्मनः ग्रामाधिपस्य तरु
णीमहं भार्यां सदा भजे प्रवेशयति तद्दासी स्त्रीवेशं तरु
णीतमां यत्नेन गोपालं ततश्रुत्वा मन्युमंततिगूह्य च नवेश्
ज्ञातसमानस्त्वं रुद्रसोमो जगाद सः अद्यैवमतिथिस्त्वेहं स्त्वे
पुंटेत्वमुंमम तावन्नमिवतन्नायथाम्यहं कौतुकं हि मे ए
वं कृत्वा गृहाणेमं मदीयं कालकंबलं लगुडं चास्मै वेद तत
ह्यासी यावद्वेष्यति तद्गृहाचततदाहूय स्वयं दत्त्वा गतासुरः व
नंतत्र व्रजाद्वं च विश्राम्यामि निशामिमां एवमुक्त्वा वनस्थ
स्माद्गोपाल गुडकंबलौ गृहीत्वा रुद्रसोमो व्रतदेशे तस्य
ताभिवान् गोपश्चवणिक्तासा कंधनदेवनं तेनसः हृदे
तत्रमना क्रुस्थो दासी सा वायसो ततः सा प्रतमपि तस्मी
कमेत्य स्त्रीवेशगुंठितं गृहीत्वा कान्ताको रुद्रसोमं गोपधि
यानयत सततिनिकेतनभार्या तां दृष्टा गोपाल बुद्धितः उपा
येवकृता स्त्रेशो रुद्रसोमो व्यचिंतयत् सात्रिकुष्टनिकृष्टेपि
कष्टे रज्यंति कुस्त्रियः पापानुरक्ता यदियं गोपीप्यासन वे
त्ति ति इति विरक्तो यान्ति संकृत्वा ततैवास्वदयागिरा तिसंये
व विरक्तात्मा धनदेवान्तिकं ययौ उक्तस्वगृहवृत्तांतो वणि
जं तमुवाच सः तथा सदाहमप्येमि वनं यातगृहं त्वं र
तथिवं तं रुद्रसोमो धनदेवं वणिक्च सः वनं प्रति प्रतस्थाते
नैव समहैतौ ततः मिलितश्चतयो मार्गे धनदेवसुहृत्सखा
सी वणिक् प्रसंगाद्गोतस्मै स्वगृहवृत्तांतं शशंस सः ततश्रुत्वा
भार्यां स्वां स्वगृहे नीतरागतः सापि कोधूतो गोहि त्वां
यत्नापायामपि गृहे प्रकामं च समं ताभ्यां सा यं स स्वगृहं

न्तिकं शशी प्राप्य गृहान्तिष्यं तयोः कान्तमिथोवच ताव
च्छर्न्यं पश्यत्रुक्षेशीलिकान्तात्विकं तयापश्यत्तशृंगारभा
यांतं सुरूपास्थितं विस्मयाच्चतमाप्रादीदेहकः कोभवा
निति कामदेवोहमस्मीति तुष्टो सोपिजगादतं काश्यां
निकामदेव त्विद्रूपशीभेव भक्तिते इत्युक्ताशशिनापुष्पः
सोवादीत्क्षणवाक्मिते इदहूनः शशीनामदैनेकपरिचा
रिकां भार्यां निहितामूगेहेसर्पांदेशान्तरंगतः तत्रा
धयाविधिवशादिहप्राप्तसामेतया आगतः सद्यएवात्मा
मदनाकृष्टचित्तया तयासमं वसतानं रात्रौ रात्रावहं वमेः
गेहेगृहीत्वातहासी प्रवेशयतितत्समं तद्भूहि किंतका
मोहं प्राप्तिकस्याल्पयोषितां यत्त्विताकारयात्विएणाभार्या
यीः शशिनः प्रियः एतत्काष्ठिववःश्रुत्वा शिशीतिचोत
ताहुणं इः कर्तिमूत्रणतिताथाश्चिगुणतत्त्ववापरः सत्यं
भवामिकामत्वंतद्देवत्वाहमर्थये तत्रक्षुत्तायामुत्पन्नं तस्यां
कौतूहलेहिमे तदैवनिशान्तत्वं हि धोना विशाम्यहं
प्रसीदां बहूलभ्यर्थीनवाश्च किंपतीगृहीति: इत्युक्तः शा
शिनातेनमत्कुशीतमभाषत एवमस्तुगृहाणिमं मदेशं
देहिमेनिजं तिष्ठाहमिवसंवेश्य पादं चैवच वासमा याव
शयानिसानमदासीतमामित्रंभिते मद्बुद्धावतयाद्य
गेहे गृहीतो हमिवब्रजं ग्रंहेहि पार्श्वे कल्याणैक्षामित्रयणा
तया इत्युक्ताक्षितासोयशशीतद्देशमागस्थितः तथा
सौजयहायौतोक्रुष्टोचामानिहरतः श्रुत्वागात्यतयाक्राशि
वेशोहृष्टः सततद्विया देहेत्युक्ताशशी भार्यादासतावेशहः
शेपिन निर्भयवनं कर्मतयासमागम्यालतांतिकं तुष्टि

बृक·
शाक्रिय·
श्रो·
२८९
395

नागश्रीर्दिव्यानस्यास्तद्गृहान्तरं तत्रापकारेशीघ्रं
नीमंगास्पशीनितांपुत्रं स्वभायामेवनिश्चित्यसेवेरामे
मगाहाष्टशी ततस्तस्याश्चस्मायानिर्गत्याहृष्टमवसः ज
गामयेनदेवस्यरुद्रसोमस्यांतिकं आख्यायवस्वपुत्रं
ततयोःविद्वोजनगादसः ह्याधिक्रिस्तामिपातिस्योलोला
हिलहरीश्रमाः सदेभाक्राश्चयापिकाःपातंशुश्राम·
गाइव यद्येषाभूगृहस्याधिभार्यामेकाष्टिंगता तम
मामिवनंश्रेयोपिगृहात्रितिसब्रुवन् समन्तःखवणिक
विश्रुतस्तामतपाविशां आतस्त्रियोपिसहिताःप्रस्थिता
स्तेनवंप्रति सवापीकतलेप्रापुर्दिनांतेपाथिपाटपं शु·
क्रपीताश्वरहस्युवापीमध्यात्समुद्गतं शुरुषंकदतोद्दीर्ण
मसीकशायनीयकं उपभुज्यास्त्रियंतांसखाशापथयनी·
यके सौवर्द्धेवसंज्ञमिपांथनोस्यायतेनसा कोपुवामि
तिपृष्टाचरतांतेतेनसाब्रवीत् नागपत्नीहमेतस्याभावेयं
नागकन्यया भाभूद्वयंवतेयस्मात्स्यात्तनवनिर्मिया त
वाधिकोपभुक्तेवपूर्वितत्तथातत्वया यवंवदंतीतिंतंचयां
गुंदेवात्यपुत्रस्सः नागीहृष्टाशुवाज्वालांमुक्ताभस्मीच
कारतौ तशाकारवतिंतयत्रदेहांततिहताश्रपि स्त्रियार
स्तवगृहीतासांकावातीपितिर्यगेवताः इतिनागगतीः
वार्तांश्रुत्वंतस्तेत्रयोविशां शोकिप्रसन्नयोनीतानिर्वृताः
प्रययुर्वंतं । तस्मिन्नेत्यायविकलवत्तभावनयास्वर्णान्ते
स्थितेःसर्व्यानियतमतयःसर्वभूतेषुशोच्याः आमाःशि·
हितिहयमपरानंदभूमौसमायौ तमुभौवांदितिपितत·
मसोत्रयोपिक्रमेण । तायोधितस्तुतेषांतिजयाय·

विपाकजनितकष्टदशाः अचिरादेवविनष्टाद्दृष्टालो
कहृयश्रष्टाः । इतिगोमुखवक्त्रः कथाविनोदंसविवात
शक्तियशःसमागमोत्कः पुनरेवसवत्सराजसूनुरश्नि
रमाकर्णपिशंनैर्जगाममनिद्रां ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमः
देवविरचितेकथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके अ
ष्टमस्तरंगः ॥ आदितःचतुष्षष्टितमः ॥
ततोन्येद्युः पुनरिमांनिनिशिप्रागविनोदयन् नरवा
हनदत्ताय गोमुखोकथयत्कथां बभूवनगरेकापिबौ
धिसत्वांशसंभवः कस्याप्यासवणिजस्तनयोस्तमा
त्सकः अन्यजायाप्रसक्तेनपित्रातत्प्रेरितेनसः निरस्तो
वनवासायसभार्योनिरगाद्गृहात् सोनुजंतंसहायांतंतः
दृष्ट्वानिराकृतं अगांतविन्ध्यमुत्सृज्य सोन्येनैवपथाय
यौ प्रक्रमसुसात्मापनिस्तोयतृणपादपां मार्थयद्दी
नसंभ्रांतामुतमामरुस्पहाटवीं तस्यांव्रजन्सस्माद्दभार्यां
क्रांतांतृष्णार्तास्त्वा अजीवयत्समांसाभ्यांपायातान्याद्दव
घसा अथमेकस्मिन्विदूविषांचालंगिरिकाननं प्रापस
त्फलसच्छायपादपंस्निग्धशाद्वलं तत्रसंभाव्यभार्यां
तांक्रांतांमूलफलांबुभिः अवातरद्गिरिनदींस्नातंक
लोलमालिनीं तस्यांस्ददर्शीवाच्छिन्नपादहस्तवनह्यं
ह्रियमानंजलौघेनकृथंतंत्राणकांक्षिणं बहूपवास
क्रांतोपितांविगाह्यनदींततः उत्तारदृक्पालुस्तंमहा
सत्वःसवृकृपं केनेदंतेकृतंभ्रातरितिकारुणिकेनसः
तेनाद्यप्यस्तृप्तेःसकृमणःपृकर्णोभ्ययात् निकृतः
दुस्तवराणेनघातेशोभामिशासुभिः छित्वाभिःकेशामर

बृक.
प्राक्षिय.
प्री.
३५८
396

णंतयाहंत्वदृतेत्वया एवमुक्त्वावनतलस्य सन्नाखणम
हिकां दत्वाहारं सत्वा महाप्रस्थानादिक्ष्यदितात्मनः स
तो मूलफलाहारी भार्यापुत्रोत्रकानने समस्थो बोधि
सत्वांशो वणिक्पुत्रस्तपश्चरन् एकदा फलमूलार्थंग
तेतस्मिंस्सरोवरे तद्भार्या तेन रूपेणान्तरे मेलगत्वणेन
सा तत्क्षणेनैव संमेच्छभर्तृस्तस्य वधैषिणी पुत्राच
कावसानेषु गर्भीसैरंश्चारिणीमया सुभेरुवनादेश
स्थितां रुस्त्वनिस्त्रगे दर्शयित्वा घर्षिणामासपतिंत
सभाषत जीवाम्यहंत्वयैषा चेन्ममानीता महौषधिः
ज्ञातेतामिहस्थांमे स्वप्नेवक्तिस्मदेवता ततश्रुत्वासत
त्येवंसुभेतज्ञौषधेर्कृते तणैर्वेष्टितयारज्ज्वावानरक्त
रुबद्धया अवतीर्णस्यरज्जुंतांविच्छिद्यान्यचानस्यसा त
तः स्वपतिंनीतप्रान्तयाजज्ले मैत्रीचया हराद्वीयांतीर
त्वावनयासहकृतरतिः तथाकस्यापिनगरस्यापि
तः सजटांतिके ततः सस्थलमारुह्याचिंतयत्स्नाविचे
ष्टितं जलावगाहनक्रान्तोविश्राम्यमनोरोस्तले तस्मिंका
लेचनगरेराजानत्रमृतोभवत् स्तेराजानिवाज्ञादिदे
शोतेत्रहपिशास्थितिः यर्कोंगलगजः परिभ्राम्यमानः क
स्येणयं स्वारोपयतिसएषस्विमोत्रराज्येभिषिच्यते सधैर्य
तहस्ताधानिवभ्रामन्त्याप्रोतिकंगजः उत्क्षिप्यारोपयामा
सस्वपृष्ठंतंवणिक्सुतं ततः सनगरींनीत्वाराज्येप्रकृति
भिःत्राणात् वणिक्सुतोभिषिक्तोभूद्धोर्यसत्वांशासंभ
वः सराज्यंप्राप्यकरुणामुदितः शांतिभिःसह अवस
ततपापाभिःश्रीभिःस्वपलहात्रिभिः तद्भार्यासापिनिः

पुंकामत्वात्तं च नदीगतं बभ्रमे विभ्रतेजा रंडगणएष हे
पिरोपितं वैरिक्रुद्धाभिर्हस्तायं भर्त्ता मे दृढपतिव्रता भि
क्षित्वाजीवयामेनं नाइत्यामेषयक्षेन इतिसाभिदमा
णवराज्ञस्तस्य कर्मणाः पतिव्रतात्यर्थविमानामोवेः
क्रतिपर्णयशो ज्ञानयापत्मराज्ञाचतां पृष्ठार्द्धकृगणा
कं वेसापतिव्रतेत्याभिमविज्ञातायसभवान् साहंपति
व्रतादेवीत्यपरिज्ञायमापतिं भर्तारमब्रवीत्यापराज्ञः
श्रीनिजसावृत्तं ततः सर्वोपि सत्वोशौर्हसंराज्ञाजगाद
तं इहैवपतिव्रतात्वेते फलेनेदं मे येवव स्वरक्रमांसंदत्वा
पिसीकर्तुं शाक्ततानया सेनाविलुप्तहस्तेन भर्त्रा मान्
ब्राह्मसी सामसराक्तमांसानि दृढं तेनवनवेकथं हरणे
न विकलेनापि सीकृत्य वहनीकृतः किंस्विद्धृढः सम
तीयोनर्यांदिप्रसत्वयानद्यः कर्मणा तेन वहूसे हरणा
मेनं विभ्रर्थिव इत्युक्त्वाहिनवानीचपरित्यापतिंततः
भयात्या मूर्छिते नाभूद्दारिवितेव प्रतेवव किमेतद्दुहि
देवेति सोप्यराजास कौतुकैः सा प्रोमात्पिरीरयाहं त्वंतेभ्यः
सर्वमवर्णयत् ततो कर्तृद्रुहमत्वा तां छित्वा कर्णनासि
के कृत्वा कर्मत्रिणोटे पात्सह गणं निरवासयत् छिन्न
नासाकृता बोधिसत्वेन सत्पात्रिया गृहं सहृशासयो
गेन या विधिरदर्शयत् एवं इन्वव्यर्थैवगानि वित्रस्य
पोषितां देवस्यैवाविचारस्या नीचैकाभिष्टावस्य च प
वमस्यक्षशीलानां सरसतानां जितक्रुधात् तैष्वेवावि
त्रिताप्यवस्यमापंतिसंपदः इत्याख्याय कथां मंत्री
गोमुखः पुनरेव सः नरवाहनदत्ताय कामेतामवा

वृक.
शाक्य.
मी.
३९७
397

यत् । कोप्यासीद्बोधिसत्त्वो योगबलेनाधिकृतोत्पन्नः क
रुणः काश्यपदेश्यो महासत्त्वस्तपश्चरन् सततं जन्तूनाप
न्नान्पिशाचांश्च समुद्धरन् अपरेभ्यस्तांजलेरन्नैः स्वप्रभा
वादतर्पयत् एकदा सोपकारार्थं भ्रमंस्तत्राटवीभुवि
महान्तं कूपमद्राक्षीद्ददं तस्य बहुशं ददर्शो तावत्सतीतद
न्तस्तात्तद्दोषैरभाषत भो महत्त्वं तहं नारी सिंहः स्व
र्णशिखः खगः भुजंगश्चेति चत्वारः कूपेऽत्र जनैर्वयं
पतितास्तदः केशाद्धरास्मान्कृपां कुरु एतच्छ्रुत्वा जग
तोदैतांस्त्रियं शून्यं स्त्रियो यदि तमसांधानि पतिताः ख
गोत्र पतितः कथं तथैव शोपि पतितो व्याधजालेन सं
यतः इतिसापि महासत्त्वं तेनारीश्च तिभाषत ततश्चा
त्मतपः शक्त्या यावदुद्धर्तुमिच्छति तावच्छाककोद्धर्तं
सिद्धिस्तस्याद्दीयत यायेयं स्त्री पुरुषं सिद्धि देव तस्मं भाष
णाद्धिमे नश्यायनस्त्वत्रतायुक्तिमन्यां करोम्यहं इति
संचिन्त्य रज्जवातां स्वर्णो वा हितयाविलात् तत्राहा रम
टासत्वाः सकृपास्तुवन्तस्तां सविस्मयश्चपप्रच्छ सिं
हपक्षभुजंगमान् व्याघ्रवाचः कथं वी हृन्नृत्तां तस्मोच्य
तामिति ततः सिंहोब्रवीद्दाक्षचाचौ जात्स्म गवर्ष आमे
त्यमस्यदीयं च हत्त्रांतं त्वं क्रमाच्छृणु । आसीदेव पूर्णं पुर
गमस्यं लेखराज्ञो मुखोक्षमं पवेगाभिधानोऽस्ति तत्र वि
द्याधरेश्वरः वज्रवेगाभिधानस्य पुत्रस्तस्योदपद्यत
सवज्रवेगो हृकारी विरोधं येन केनचित् साकं योगम
ह स्वदेशे लोकैर्विघ्यायवसन् निर्वतः पितृसम्पत्स
दानागण्यहवः पितानमशापमत्यर्लोके तन्निम

नेतिसः ततोनष्टमदोभ्रष्टविद्याश्चापहृतोरुदन् व
ज्रवेगः सपितरं तं शापांतमयाचत ततः सप्रमवेगस्त
स्मिन्नाथ्यानाऽब्रवीत्क्षणात् भुविविप्रहतोभूत्वाहत्वा
पोवेमरं दृप्तः पितुः शापाद्रतः सिंहोभूत्वा कूपेपतिष्य
ति मनासन्नस्थकूपपाकस्थिन्नात्सुदरिष्यति तस्यपत्र
मकारं च विधायापमादिमोक्ष्यसे शापाद्स्मादिति पित्रा
शापांतं तस्य समाख्यात् अथेहवज्रवेगोसौ विप्रस्याज्ञ
निमालवे हरहोमाभिधानस्यदेवचोमः भिदः सुतः
सतत्रापिकरोहेरंबहुभिश्चार्यगर्वितः बहुभिः साकृष्णा
वेगीमतितं चावदत्पिता अकुर्वाणंवचस्तस्यशाप्रवाम
पितः कुधा शौर्याभिमानेदुर्द्धरसिंहस्त्वंभवसांप्रतं प
वंतस्यपितुः शापाद्देवचोमः सुतस्तोसः विद्याधरः वता
रः सास्मिन्होजातोत्रकानने तस्मिन्मंविडिमांसिंहंसोहं १
देवाद्धर्मनिमि कूपेपपतितोसुखिन्नहासन्तोहूतस्त्व
या तद्यामितावदापश्चपदास्यात्कापिनेतवा मांस्मरे
रूपकारंनेकृत्वामोक्षेसशापतः इत्युद्दीर्यगतेसिंहेबो
धिसत्वेनतेनसः पुष्टः सुवर्णचूर्णौघपदीमोदन्नमभ्य
धात् १ अस्तिविद्याधराधीशोवज्रदंष्ट्रोहिमाचले त
स्यैस्यामजायंतपंचकन्यानिरंतरः ततः सहरमारा
धनपसाप्राग्रवांसुतं राज्ञा रज्ञतदंष्ट्राख्योनीविना
दधिकप्रियं सतेनपित्राबालोपिविद्यस्तैहेवलंबितः
हरिंरजतदंष्ट्रोत्रवंधुनेत्रोत्मवोयपो एकदाभगिनीज्ये
ष्ठातास्यां सोमप्रभांवसः गौर्यास्तुवेपिंजरिकांवादयं
तीमसैवदन होहंपिंजरिकामद्यवादयाम्यहमग्रवः १

हक०
शाक्रिय०
ग्री०
२४०
398

त्यन्तावनतांसोऽथबालत्वात्तनुबंधनः महतानापराध
तस्मैनतदाचापलतः स्वयं तस्मात्त्वमपराधेऽपिपक्षीवोद
मतत्रभः साथ्यसमातमशपछ्यपद्यमेपिंजविकांद्दरा
त् स्निनोडीनोसितत्वपक्षीसर्वाणिकुलोभविष्यसि ततश्च
त्वापादपतितेन तेनप्रसादितेनयाचिता सासावजनदंष्ट्रेण
तस्यशापान्तमब्रवीत् पक्षीभूत्वावदूपेऽवंयदाशृणोपति
ष्यसि इत्युक्तासतयाभ्रातासर्वाणिकुलः खगोऽजनि स
पक्षसर्वाणिकुलोऽहंपक्षीभूत्वावटेनिशि इहोषितोस्मिभ
वतानदिदानीमेजाम्यहं शापदितंस्मरेत्वावतवकावा
ल्यक्रियां शापान्तोऽयंदहमित्युक्तासोपिपक्षीययोनतः
मः २ ततः सर्वोपिसत्वेनतेनपृष्टोभुजंगमः स्वोदंतंक
थयामासतस्यापत्रमहामते पुरापितिज्ञमारोहमभूवंक
श्यपाश्रमे अभवन्नचैकोमेवयस्योमुनिपुत्रकः प
कदाचावनितेणास्मिसरः स्नातंवयस्यके नदास्थितेन
तेनमहाद्वंद्वीफणीसर्पमायातं तेनभावयितंतंववय
स्यंनर्मणामया ततःसमुत्थितंतदातेनपवदेमंत्रबलादसौ
दणास्ताबानटपात्रोममदूयस्योविलोकासः अशंकितं
मदाहितंबलोमोतन्द्रुमपागतं विपादात्स्मासितः सोऽय
मपाध्यानाद्वेन्यतत् मत्कृतेत्रासनंकोपात्स्वंवाति
त्समालोपिमां गच्छेहगोवसफणाः सर्पोभवमहानि
ति श्रुत्वातस्यशापांतमहाविप्रः समवदत् सर्पभूतं
स्यतंकुपेप्योमोनामुद्धरिष्यति तस्योपकृत्यवसर्वाणि
सत्तोभविष्यसि इत्युक्तेवरोनेतसिंनेपिवाहंसर्पतांग
तः उद्धृतोस्मित्वयाकूपाद्रयाग्रहाभिसपाति स्मनश्चेत

पकारंतेहत्वामोहितस्यभाषतः इत्युक्त्वाभुजंगोयातो
स्त्रीरूपहत्त्वमवर्णयत् अहंतत्रविप्रपुत्रस्यभार्याराज्ञो
पत्नीविनः शूरस्यभागिनेयपुत्रः चारुरूपस्यमानि
नः कृतोस्यपुत्रकःसंगोमयानवापिमापया महिज्ञा
यस्मिन्भर्त्तानिग्रहायाकरोत्क्रांतिं सर्वोप्युत्खाभन्तुडा
ड़ःखेनाहंपलायता रात्रौवनंप्रविष्टेदंष्ट्रोपेकशोऽहंता
तया तस्मादादिदानींवनगताजीवामिउत्राचित्
भूयात्त्वमोदिनंयत्रऊर्यानेप्रत्युपाकियां ४ इत्युक्त्वा
वैधिमत्वंतंज्ञुलराद्विकटः ततः गोत्रवर्धनसंज्ञस्य
राज्ञःसानगरंययौ तस्यसंगतिमुत्पाद्यपरिवाग्ज
नेस्मात् तस्योराजमहादेव्याटीसीभावाश्रयेणैव त
स्यापिवैधिमत्वस्यतस्याःसंभाषणांत्वियाः नावि
रासीह्वेनह्रसिद्धेफलफलाधिकं ततःदत्तस्म
याक्रांताःप्राक्सिंहंतमस्मरत् स्मृतःसतासनसे
चक्राधाहूत्रिमस्गामिषः किंचित्कालेसतन्मांसेःप्र
हृतिस्थंविधायतं केसरीसोब्रवीत्तीणसणापोमे
भजाम्यहं इत्युक्त्वासिंहतांमुक्त्वाभूत्वाविद्याधरःत्वण
त् भगामनरस्तुतानःसवामंत्रितिजंपरं ततःसर्वो
षिसंत्वांशोहोत्रिग्लानःपुनःखगं संस्मारस्वर्णचूर्णं
तंपागान्सोपितस्मृतः आवेदितार्थस्तेनासोगवा
दीषधवःदाणात् रत्नाभरणसंपूर्णांदत्तेनस्मैकरं
रिकां रवावैवेनार्थेनह्यत्रिःस्यास्कंपतीतव सम
ज्ञातःसपापानःस्वसिंतेसाधयाम्यहं इत्युक्त्वासोपि
भूत्वैवविद्याधरकुमारकः सर्वोकंसमागत्याप्राप

दृक·
सुक्रिय·
पुण·
३९९

399

गतंपतिंतेपितुः सोपिरत्नानिविक्रेतुंद्वीपमगमत्प
रिभ्रमन् तस्यापनगरेयत्रसाध्वीकृपोदितास्थितः
तेनैकस्याःसुन्दरांगायाःबालायाःविज्ञेवगृहे नियायता
माभरणान्यायणानावेदितिमः नावदृष्टवीनामेवं
वनेकूपान्तःपुरुनां स्त्रियंसंस्तुवमायांतीसाम्यिस्त्रीप
श्यतिस्मतं संभाषणेकृतेनैतोयमयत्साध्वीकथा
कमात् संराजमहिषीपार्श्वस्थितममैसंसावेदयेत
सोपिमूढःसहृज्ञांतलयानैसंशाशंसतां रत्नाभर
णंसंप्राप्तिंस्वर्णशृंड्रावगाहस्तुः नीत्वाचाभरणंत
स्येदृष्ट्वोवरमप्रदर्शयत् साषिगत्वाशादरात्तेसस्मा
पितैः शशंसततः तस्याश्चराजःगेहांतःस्वर्णशृंगि
नपलाणं नीतंक्षुलेनपशंपत्यायदाभरणाभाण्डकं
ततःसाम्यपुरःप्राभंतःनीतस्यात्पृच्छत्स्त्रियः बुद्धावि
दितेवशगपाराजानेतेच्यानिपत् राजापिवेधियस्तं
नदर्शितेउरिस्त्रियात्तस्य ग्रानायपत्नाभरणभूस्याः
वेडागृहात्रतः परिपृच्छ्यसहृज्ञांतंसत्यंसत्याचनह
चः स्यापयित्वाचतेवडुंनगराद्वाभरणान्यपि वंध
स्यापिसमारवोपिसतोभूतंगमं रुषिपुत्रवनादं
तेउपनस्यचशोपितं रुष्टाचतेसहृष्टार्थेःसर्वसाधु
कवाचतं गत्वादेवेष्वयोस्यनमातृर्धातंमहीपतिं व
वंधुवाम्यदृष्यावदागतोयोंस्मिनवया मेतान्यहं
सर्वारितितंचवदेदिह वयमानेवद्वमामोत्तमह
मतोरमः मसकस्मपरानातेसरण्यार्थेयस्याम्याति
रस्सकारसवगतैवपतिविहितवानादिः राजानमा

लैवतस्य भूर्भिक्षुकनकपाणिरियं द्वारदृष्टो हितार्थ
न्येत्याक्तुदंतितनेनयसः बोधिसत्वो भवेद्दास्य दंत्व
यमद्दीरिति श्रुत्वद्भिश्चैतेगोकविनयमः सोनुजीव
भिः अनाथबोधिसत्वंतंसर्पोक्तंतोभवेत्स्वयं यदि
मेमोवयिष्यस्यात्मर्पोद्भेदस्यमहं राज्यार्थमंतर
स्याचनष्टैतेसंत्रिणोपिच ततश्चाबाबाद्भिरमृतैः
मैत्रिभिःसततमाददते भुजंगंबोधिसत्वाषोभूच्चराजा
नामित्यथ राज्ञेनाहितामुत्रः स्वस्यदृष्टो भगवान्
णान सर्वेषुद्वीणशापःसम्भूताशुतिज्ञमावकः
सद्स्याख्यातदृष्टोताजगामनिशामायमं एवंनिश्चि
तमभ्येतिशुभेवत्सुभात्मवान् एवंचातिक्रमोनाम
क्लेशायमहतामिति श्रविष्यामास्यदंचैवस्त्रीणांस्पृशा
त्निनाश्चावे प्राणदासोमिकारोषिर्किसामात्यकथा
स्मृता । बभूवश्रमणःकश्चिद्विहारीक्वापिशुद्धधीः
मारव्यार्थधर्मज्ञानश्रुतानानुवदरायत स्वदृष्ट
विहारंस्वशुचानात्यविचिंमयन् किंहृदिज्ञातवतिनैव
स्यैकैकोवस्यतीहमां प्रत्याप्यपिद्यामवंचकियतो
वाकिपश्चिरं नष्टपापंकरोम्यत्रमंर्वोवोधयितंसकृ
त् इत्यालोच्यसमाकल्पसविहारोपरिद्गुतं गृहीत्वा
ग्रंथिमसलंगूढोभिद्गुरवारयन् ककारणमका
लेकिंग्रंथिंवारयसीतितं श्रुत्वाश्रुपैनमिलित्वापप
श्चरयभिःत्ववः - - - - - - - - - नेष्टैकैकस्यद
स्तुतः उवेदंकियदिनोवंपूर्णसंचरितामया नष्टुमयं
समंसर्वंज्ञाऽमेपश्यतीतिसः भिद्दंप्रतिब्रवीदस्या

मदृष्टंज्ञातुदर्शीन् ततस्तांज्ञातुवालोकसमग्रादिव
योऽहसत् किंयत्माद्योहंतेनेनसंरंभोयंकियानिति
आख्यातःश्रमणोदूर्वःटक्कशूर्वीनिशाम्यतां कदर्यः
कोपिभृत्काभिशुठष्टक्कोमहाधनः सभार्यःसमदाः
र्भजेसक्तलवणवर्जितां अन्यस्यान्यस्यवुडुर्धैनेवसादं
सन्नान्नवित् एकदाश्वेविनोधाव्रामसभार्यामब्रवीत्प्रिज्ञां
दौरिणींप्रतिज्ञातामेअज्ञानामद्यमेएव नद्यतितस्य
भार्यासामप्यावदौरिणीतदा नस्योवाम्यंतेयुग्मंस
टक्कशाय्यंनप्तिनः हृष्ठाप्राद्दनकंकेविवश्रमेमासम्
हिति नवन्नस्यउद्दुहेनष्टकस्तैवेवश्रायये क्वतेभर्तेः
तिपरक्कसवनांतस्यगेहिनीं सामिरड्रोन्नशतस्यप्राः
विशाद्दन्नवंतिकं आख्यानमित्रागमनेसोपिभार्यांज
गादतां उपविष्टेपदरुदतीपादावादाययतिष्ठेभ भर्ती
मेस्तद्दत्येवंवदेश्रुमहृदंमम नावत्यविशपसोपक्षत्
किमेतदितितांसृदृतत् भर्तीभस्तेमेपश्येतितयोऽत्तःसा
यविंसपत् उपचंतीमयादृष्टाह्यविनादौरिणीमियं
कायैनेवविपत्रोमेपनद्रुतीविनाइजं तुनंसाप्रद्दनंदृष्टा
हृतमश्यामिदंस्पष्टा तन्मयानैवगंतव्यामित्यालोक्याय
विशपसः पुनौहामित्रहामितेत्याक्रंधंतत्रतास्थिवान्
अन्वाक्रुंधामोविपयात्रलोयदास्तत्वास्थितं पुमशानै
भोतत्वकंततेतमामन्नमुपनः उविष्ठ्वांयद्येयावदी
तेनीत्वातस्हासे रस्मुपांगुवदत्कर्णमूलेभायाद्रयाः
चनी भेवशोप्यटक्कोमेदौरिणींभोक्तुमिच्छति नीः
त्रिष्ठामितत्वेत्यसिंनगनेहप्रियेयदि प्राणोभ्योप्यमः

मुष्टिर्हिमाहृशानांगरीयसी इतिप्रतिब्रवीद्वार्याख्
मोशोवसतोजरः ततस्तेनकुमित्रेणनीतोतेःसृन्नेतश्च
सः दृत्यमानोपिनिश्चेष्टोदयानामवणाहृचः एवंसं
श्रुतेविजह्लौप्राणानदीर्घरोमग्रन्थः अयमतितंचतुर्
भुजेतस्यामैत्रैह्लयाथतं अतःकटरीःस्वयंतांश्रमीमा
जारभौतकः उत्तायित्वानुपाध्यायोश्रुयःकाप्यभवत्
शठः तत्रविहारतस्याभूमूषकोमहृबोनिशि नातिव
नलश्चसुहृदेसकसैमविदवणीयत् मार्जारंस्थापया
नीयसोचरवादत्तिमूषकान् इतिसोमिसुहृद्धिब्रलन
पाध्यायमब्रवीत् मार्जारःकीदृशःकालेनतहृशब
रोमया इत्युक्तवत्युपाध्यायेतत्सुहृत्सोब्रवीत्तनःका
वेरलीवनेतस्यवर्णःकापिलधूसरः स्पृष्टेचलोमशोव
मेरूपाहृरतिचेहृसः तेदृभिस्त्वमभिज्ञातैःश्रोनिष्या
णायपाश्रुतं मित्रमार्जारमिस्युक्तातस्मुहृत्सयौरहूं
ततःशिष्याउपाध्यायःसत्वरादजरेगनिज्ञात् यमिता
नातिपुष्पाभिःश्रज्ञात्वेवस्थितेरिह तदविष्यतमा
र्जारंस्थासनमिहक्वचित् नेत्यनितेगताःशिष्यापर्य
ष्टंतइतस्ततः तेपिभोजनानितेदृष्टामार्जारेनकदाचन
अथैकंतेवहुरथ्यास्तावादेवनरिगीतं कावरंनेत्रयुग
लेकर्णेधूमरपिंगलं ह्येणाविदथानेचलोमशंद्दवि
णासितं दृष्ट्वातंसेद्यमार्जारःसोमसिभिर्यथाश्रुतः
इत्यवधार्यतेनिस्युरुपाध्यायांतिकंबने उपाध्यायो
पितिविद्यान्तैःसंभक्तंमार्जारमलदाणे दृष्ट्वातंस्थापयामासर्
तत्रगौमर्ताने मार्जारोचूनमस्मीतिमेतेसोपिवहुः

हक॰
प्राक्रिय॰
सो॰
५०८

५०)

जेडः मार्जाराख्यांक्रान्तास्त्रियमाणमात्मनैश्चिरगुडिभिः स
चभीतोवद्दुःशिष्यस्तस्याग्निप्रस्थापेतन् उपाध्यायस्यान्
स्याङ्कं मैश्चामर्जारेर्लक्षणं प्रातःसोब्रगतोविशेवद्
मंतविलोकान्तं इहकेनागमानीतइतिभीतान्पृवाचतां
प्रक्तोपलक्षणस्तनोमार्जारोस्माभिरेषसः कूचीतिर्य
क्तमार्जारःचतस्याम्बुखानापि नतस्मात्तानेवरक्षेत्का
नेभुवर्मकेसहुदयः ततस्तेषामपयामस्तांमार्जारेतोदृशंयु
नः सवमुक्त्वतोमूढजनस्तत्रजहासतान् अत्रान्तोला
मकस्मेहतोपहासायजायते मासाख्भोनकथितः मू
ष्टतामपरेष्यमी आसीद्धहूनांमुग्धानांमुख्योमुग्धोम
ठेकश्चित् सकेनविद्वाच्यमानंधर्मशास्त्रालङ्कराचन न
डाककर्तेरयोश्रीरश्चयसमहत्फलं ततःस्वधनसंपन्नं
विपुलंवारिशूरितं तडाकंकारयामासनातिदूरेनिजा
मठात् एकदासतडाकंतं द्रष्टुमुग्धाग्रणीर्गतः केनाप
सुहारितांतत्रपुलिनंताविलोकयत् नेष्यवागत्यचार
न्यपुरुषान्नतमत्यतः इक्षातस्यतडाकस्यसोहेतः
समचिंतयत् प्रातःप्रभातादारभ्यस्थास्यामीहैववास
रं इत्याभिकःकरोस्पतद्देर्ल्पालोच्यापयोऽग्रे अत्यम्यु
षीवदेनास्तितत्रनानावर्णासः दिवावनीर्यसंगाभ्यां
खनंतेहषभंनदं दिवामोहषोपतात्किंनदिवंयामिमहा
मुना इत्युपेतिहुब्रस्यायहस्ताभ्यांपुष्कमग्रहीत् ततः
पुष्कापुलगवंतंभीतमुन्नामेनेनसः दाण्यमिनायकै
लासंस्थयामसभगवान्हृषः ततारविश्वानिभदाणिमोद
कादीन्यवाप्यसः भुंजानस्योवसङ्कोनोदिनानिकति

चिन्तयं गतागतानि कुर्वाणं स हृष्टात्मा महाहर्षं प्रविंत
यतभीतानां सुरक्षो देवेन मोहितः गच्छामि हृष्टमुच्छ्रगल
ग्नः पश्यामि बांधवान् कथंचिन्ताद्भुतमिदं तत्रैव ध्यामि
द्रेणु नः इति संचिन्त्य हृष्टभयेनैककत्रो यत्न तत्र सः प्रालेया
चागतः सुखं स हृद्गतं शाशंसतः ततः सर्वे स्फुतास्यार्यपभो
तास्ते प्रार्थयंततं प्रसीद नयनत्रासानयपि भो नयमोदकार
न् ततः स्फुवासतथैवेतां सुक्षितुक्कानितमये नत्राको
पांतमतयन्तचतत्रायाहृष्टः नयाहृतत्रलांगूलं सुरम्या
यात्रिहृष्येनमः तस्मात्प्रहृष्टा सुवर्णावध्यास्लस्यामि येन
वः इत्युक्तो न्याविलग्नैर्भोत्तेयावच्चश्रुखला यावतः स ह
स्त्वावरूपयातज्ञवान् भः यातित सिंचहृष्टभेलांगूला
लंविभोत के सुरम्यभोतंनमप्राप्तीदेकोभोतात्यैदेवतः
प्रज्ञामाख्याहितस्तावयथाहमस्तुलादिवि किंयत्नमा
णाभवतामिह स्वभाहितादिति मतोप्रहृष्टात्संधायातो वि
शिष्यं विमुच्यतं प्रमाकारो करोकृत्वासंशिष्टोभोता
नायकः इत्युच्यमाणाहस्याप्युपायवज्ञान्यनिवद्धिसः ताव
त्सोप्येचतेसर्वे स्वाञ्चिपत्याविधिदिरे हृष्टोच्छ्रायाच कैलासं
जनोहृष्टुन्तरामच देशायति विमर्शेवभोनप्रशोच्चराकि
या स्फुत्वापुनगामिनोभोतास्यपतामयरीष्यं कश्चिद्गो
तोविस्तारमार्गग्रामांतरंव्रजन् मेरोर्नदीतटस्यपरग
च्छायोपविष्टमना इत्यनेतमयंयानं परिपृष्टुनेचमः
ततस्तस्यतत्रोपहृष्टुं गत्वारूढः सहृष्टधी यततहृष्टेनमयं
याउपदिष्टोजैनेरिति तत्रेष्टस्यपेतच्चासभराल्पेयंतव
र्तिनो प्राप्तवानतामयत्नेनतपयतालंब्धानेशितां ताम्रा

हक॰
प्राक्रिय॰
प्रो॰
४०२

१०२

लब्धास्थितोयावज्ञावेज्ञनायपीडया श्रीरोहिनपरीक्षी
णीनर्घापीतजलः करी तेहष्टानरूपमावाल्लेभेभीत
स्मादीनवाक् महात्मं स्मांगृह्णाणीनिहस्त्यारोहसुवाचतं
हस्त्यारोहश्रुभीतं तं तमवतारयितं नेरोः मप्येयोरागरोहा
भ्यांपाणिभ्यांस्तुजितोऽङ्कुशः नाब्धविरोधिनिगतेगजेभीतः
प्रतस्यमः ललेभेपादयोर्हस्तिपकोहृत्वावलेभिनः त
तः समरप भीतो हस्त्यारोहं तमभ्यधात् यदिज्ञानासित
तस्त्रूं यात्किंविक्षीयतेत्वया यतोवतारयज्ञात्तयतः क्ष
त्वागत्यनौजनः पतितावन्यथाधस्तात्दृष्टीदावामिर्यनः
दी इत्युक्तः सगजारोहः स्तेनमत्तनयाजयो मयासमव
भीतोत्रपतितोबमगात्परं साधुवादंसमवददिक्षिस्तेनोग
त्रितपादयः हातंप्रावर्ततहाभ्यांहस्ताभ्यांस्ब्रोटिकांजडः
तत्क्षणंविनिर्मातेवसहस्त्यारोहपवसः तद्यांविपिदेहभृ
देवहिंसैगः कल्याणश्रीमति इत्याख्यायकथांभूयोवत्से
प्रुरलनायसः गोमूत्रः कथयामामहिरण्याख्यकथा
मिमां । अस्तीहहिमवत्पार्श्वेदेशः सप्तिगिरिमालिकः
कश्मीरइतिविख्यातांधर्मस्यचनिकेतनं तत्राधिष्ठानम
भवद्धिरण्यपुरनामकं कनकाक्षइतिख्यातस्तस्मिंराजा
बभूवच तस्यरत्नप्रभादेव्यांशंकराराधनोद्भवः तत्रो
हिरण्याक्षइतिस्मायतेकृतपयत सज्जातंतुलिकाक्रीडां
कुर्वंतुलिकयाक्षल्यात् तापसीराजतनयांमार्गेयाता
मताडयत् सतापसीजितक्रोधाराजपुत्रंविहस्यतं गी
र्णीम्येदीहिरण्याक्षमुवाचविकृताननः सर्वोयत्वनादयते
वर्पषेसुत्रगतयदि मयांकरविलामामाशोभिमांपातत्कीदृ

योगमेव तत् ततश्श्रुत्वा तदाश्चर्यं तां राजपुत्रः स पृष्टवा-
न् कैषा मृगांकलेखाख्या भगवत्युच्यतामिति त-
तस्तं साब्रवीदस्ति शशितेजा इति श्रुतः विद्याधरेन्द्रो
हिमवत्यचलेंद्रे महायशाः मृगांकलेखा तस्यास्ति
तनया वरकन्यका रूपेणाप्रतिवेन्द्राणां निशास्वप्निदक-
प्रदा सवानुरूपा भार्या तेन त्वस्यास्त्वमुचितः पतिः इत्युक्त्वा
सिद्धतापस्या हिरण्याक्षो जगाद तां कथं भगवति प्रा-
प्या मया सा तदर्थं कथ्यतां ततश्श्रुत्वा सा हिरण्याक्षं
योगेश्वर्येवमभाषत गत्वाहं तत्कथाख्यानादुपलप्स्ये
तदाशयं आगत्य चाहमेव त्वां तत्र नेष्यामि तः परं इ-
हास्तियोमे रम्याख्यो देवस्तत्रैतनेत्वया प्रातः प्राप्या
स्मि नित्यं दिनमाश्रितनक्तं पैरहं इत्युक्त्वा तनभसा प्रापाद्रि
मसीमास्मासिद्धिनः तस्या मृगांकलेखाया निकटं त-
हिनाचलं तत्र तस्यै हिरण्याक्षगुणात्त्रुक्ताशशंस
सा तथा यथा विदृश्य कन्यासत्युत्कैवमुवाच तां ताह-
शं चेद्भर्तारं प्राप्नुयां भगवत्यहं तन्निष्फलेनाकिंका-
र्यमत्र नाजीवितेन मे इत्यारूढसमरावेगानीता तत्क-
थया दिनं मृगांकलेखा तापस्या सहैवासततयानि-
शां तावत्सोपि हिरण्याक्षः तद्विनालीनवासरः स्वगृः
कथंचिन्नगरे गौर्या स्वमेतियादवये विद्याधरः सन्या
मस्त्वामिह शापेनमत्येतां तापस्याकन्ये संस्पर्शादेत-
स्यामोक्ष्यसे ततः मृगांकलेखां वनितः तामाप्स्यपि-
यांश्चासि तच्चिन्तानत्रकार्या तत्पूर्वभार्या हि मानव इ-
त्यादिश्यैव सा देवी तिरोभूता सा सोम्यत प्रबुद्धः प्रा-

भद्रक०
धात्रिय०
पो०
४०७
403

तत्स्थायचक्रेस्नानादिमंगलं ततोमेरुस्मरस्याग्रेगत्वा
तस्यप्रणम्यतं यत्रसंकेतकंतस्यानापस्याविहितंतया
प्रतीक्षतेवकथमस्याममतिहंसमंदिरे मृगांकलेखाम
पितांगौरेहप्रेमसमादिशत् हीणयायंहिरण्यख्यंता
ंविद्याधरेश्वरः कस्यपार्श्वेनतामस्यापतिंप्राप्स्यसिलं
श्रुत्वा इत्युक्तांतर्हितायांतांदेव्यांप्रानर्ष्णत्तपसा मृगां
कलेखानापस्येनसैपसमंशशंसतं सानतक्षणेवा
गत्यभूलोकोसिद्धयोगिनी स्थितेहेमवेश्मस्यहिर
ण्याख्यंतमभ्ययात् यहिविद्याधरलोकंपुत्रेत्यक्ताक
रेणसा प्रणतंतंसमादायबाह्वाउद्ययततम: तावत्स
वहिरण्याख्योभूत्वाविद्याधरेश्वरः स्वतापापत्या
ज्ञातिंतामसीतामभाषत हिमालयवज्रकूटाख्येपुरेस्ता
तीहमामिमं विद्याधराणांराजानंतामन्यामिस्तंतते
नसं सोहमृत्वांचतत्रोयाह्यापेप्राप्स्यतेत्वा मत्या
योनिन्नुपागासुंतत्कस्यपालनाविधिं शामसोमतदाभा
र्यायाद्वःखाद्नहातन्ते मेघाःमृगांकलेखायजानात्पू
र्वप्रियामम इदानींचवयामार्थंगत्वाप्राप्स्यामितामहं
तत्कस्यशीशूतस्यपूर्णता:पापोहिमोदयमे इतिभुवं
त्यायासाकंतापस्यागागतेनसः सायमपमयत्नमायांतं
तापस्यांवीटितंतया विवंधक्रतिपच्यतादोपविशयान्यो
न्यसाश्रियं श्रोतिरोत्यप्रावशयनां हिमागोगतोपुनः
विवाहासिद्धयेपित्रोपरोप्यंकथनाभिति इत्येवमृगांक
लेखावत्तापस्याप्रेद्ययातया ततोलज्जाननस्मुखे सागा
तापितरंनिजं सावधानेवनतत्सर्वंबोधयामासनान्त

णं सोपिसमेत्यपादिष्टास्तत्पितारवेचरेश्वरः तामर
चैर्घात्तद्भुवनेसम्यास्यामसतेतत्सं हृदोमृगांकलेखां
वतस्तैनतांसयथाविधि: कृतोहाहंचतेतच कृत्स्नंसप्रप
योपुरं तत्रसोमस्तेतित्रभृत्वेराज्यंप्राप्यसभार्यकः आली
तःसिद्धनामस्यामर्त्यैर्विपितरेनिजं कनकाख्येतसम्य
क्भोगैःप्राप्यमहीतलं मृगांकलेखयासाकंतांश्चाड्डि
ह्भुजेचिरं । इतिपूर्वकर्मविहितं भवितव्यंजगतिय
स्यजंतोर्यत् तद्यत्नेनपुनःपतितंप्राप्नोतिसाप्यम
पि । एवंगोमुखकथितांश्राक्तियशःसुत्सकोनि
शम्यकथां प्रापनेनिशिसनवाहनदत्तोनिद्रामसौभ
जे ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचितेकथासरि
त्सागरे शक्तियशोलंबके नवमस्तरंगः ॥ ॥

श्रादित्तःपंचबाह्निनमः ॥ ॥

ततोस्यपुत्रजननेनिक्तेविनोदार्थंसगोमुखः नरवाहन
दत्तायकथामेतामवर्णयत् धारेश्वराभिधेधीवासिद्ध
सेत्रेपुरावसत् उपास्यमानोबहुभिःशिष्यैःकोपिम
हाव्रतिः सोब्रवीत्ताताञ्छिष्यान्सर्वाञ्छुकांस्तयदिकेन
चित् अपूर्वमीहितंकिंचिच्छ्रुतंवातविवर्णतां इत्युक्ते
तेनमुनिनाशिष्यएकोजगादतं मयाश्रुतमपूर्वंय
घतदाख्यामिनिशाम्यतां विजयाख्येमहादेवकल्पमी
रेसबालिशांभवं ततःप्रव्राजकाकाश्चिदासीदेहाभि
मानवान् नपेयमर्वेत्रभूयामसीत्याज्ञाभृत्स्वगणाम्यसः
शांभुरतस्येवावाप्रवाहप्यालिपत्रकं गच्छंश्चमा
र्गेनिजकामनगानिमार्विनोगिरीन प्रापाटवींपवि

सुक.
प्राज्ञेय.
सुप्रो.
५५

५०५

ग्रामेतो विविधग्रामनगरोत्तले दृष्ट्वागत्वावीथीशिवेन
त्रधूत्रापधूम्रस्य ददर्श धार्मिकं चंडकुण्डिकाहस्तमागत
तं उवाचत्वंउत्वया मीतितिविषण्णोवचनेनमः प्रव्राजके
नप्रष्टः सन्निति भाषतधार्मिकः नत्रगवाज्येष्ठधार्मिक
धर्मत्वाबद्धनरं आगतोहं मत्तोविवियात्वंत्रात्पाटलिपुत्र
कं कथमीदात्यामितिनत्वाजेनेवादेनपंडितान् श्रोते
नद्धार्मिकवचः सपरिव्राडुचिंतवत् ईदृक्कोमजितोपवे
त्मयापाटलिपुत्रकः स्वालोक्यमनप्रव्राडाहिप्याः
दृष्टधार्मिकः विपरीतमिदं किंनेवरधार्मिकवोधितं
अधार्मिकोमुत्र दत्वउवादोव्यसनात्रः वादाभिमा
नवंधेनसंसारात्मोत्त्यसेध्याति यामयस्मितिलोक्याणं
प्रीतंहृष्टाहिमेमच अधितीर्थिपाषाणनावासूतमः
हारेधिवानेनज्वालितंवह्निं निवारयितुमेहसे ज्ञानलेशो
लेदत्माणमहात्माप्रत्नरत्नणं मुमुक्षुः शालेचपमः
कलहोवत्पमांसस्तं नस्माद्धांतेनदांतेनभवितव्यंमुमु
क्षुना निवृत्तहुंकुः रेवनेसमावक्षेशाभीक्षणा शनःश
मऊत्रोवणाश्लिरीमभवपादपं हेतदाभिभिमानोत्रुमे
कमस्यनमाम्यहः इत्युक्तोधार्मिकस्तेनपरिव्राट्ःप्रण
पुरुर्भगात्मेतत्सक्तात्मागामसयत्यागतं सप्राहहृद्धः
स्थितोवैवनकृत्रलेनदंतरां यदस्यालामश्रणोत्की
र्तनोभार्याप्रमह वांछितदातियावत्समप्राहृत्नावद
धनां यद्रः पुष्पस्तमाभार्यानमेणात्मानाश्यन् ना
वत्समस्तकल्पंसत्कैत्वात्मानं प्रदायाब्धा नश्यानत्यवि
वावत्रं भुक्त्वापंदोतनागात्मपुत्र विराद्याननीवेवसा

दृशावुन्मीलयत् किंत्वयादृष्टमितितांपृष्टोप्रावदी
त्तत:पतिः अद्यमियैवस्वाप्नेवाचक्रयाहमाल्लयायदा
श्रमयादृक्तानदायश्रुत्पंहृस्मशुकृष्णमभ्यान पांदृत्लेवल
वेवंप्रांशुमूर्धशिरोरुहं भयानकंनिजछायामालिनी
कृतचिक्रारं तेनतीनाहमभवंदृष्टेनयशासादनं त्यागि
नास्मिवनेत्रेतेस्तेनिगायाधिकारिभिः एवंतयोक्तेयः
द्विएयाहृसस्यत्नोजगातनं अरोविनैङ्जालेनस्री
णंवेष्टनविद्यते कोमस्तु:उत्तमाद्वानादाङ्गिकःप
मालयान् शृंठिपाटलिपुत्रस्तेहृङ्गातेनक्रुतात्स्वपा
नास्मिंहिनगरेराजायोत्तिसिंहाख्यनामतः तद्भार्यांसं
त्रिसीनानीपुरोहितभिषग्वधूः सहादायत्रयोदशपा
श्रुक्रपदेकदाचन सनाथीकृततदेशयादादाहष्टमस
स्वती तत्रतामार्गमालीनेसर्वा:उद्यांधपंगुभिः व्या
धितैर्गतियाख्यत:भूयात्सप्रगुणांगनः रोगानेतारुणं
दीनानांगौषधंमःप्रयच्छत येनमुच्यामहेरोगाक्रांतानां
नानुकंपनं समुद्रलहरीलोलोविद्युत्स्फुरितभंगुराः
जीवलोकोहयंपायाद्गुणस्वदाएरमदरः तस्मादेवसं
सारेसारंदीनेषुयादया कृपणेषुचयद्दानंगुणावाकन
जीवति श्रावस्यकिंचदानेनस्वहितस्यशानेनकिं किं
वेदेनेनशीलालोकिंधनेनाहिमागमे तदेतानुद्धरतत
नःकृपणनामयःपदः इत्युक्तास्थापितस्तेनाद्भुतभा
धीरधीर्भगवान् स्वरूपयपंजल्पतिकृपणाव्याधितानु
मे सर्वस्वेनाप्यनेनाभिःकार्यभैषजचिकित्सितं एव
मतोन्यपालस्यदीवीमसंपर्कयोगिनः आधितांस्ता

ह्क॰
शाक्रिय॰
सो॰

405

स्वभुवनानिस्वस्त्वानः पृथक्पृथक् स्वभर्तृभिर्येतेषां
चमहामत्ताममहाधैनैः विकित्सांकारयामासतेतान
स्मुश्रुनत्दंतिकान् सहवासाश्चतेदेवसंवगुह्याकम
लैर्येः तथाप्युप्तास्संसारंतत्सर्वंदहस्वर्गपथा करो॰
ति॥ मेक्रूपएणभर्तारःकृपाटयः इत्यतविसर्वस्त्ता
सांसत्कथाप्यीकृतंमनः ततश्चताश्चसंभाव्योरोगिसं
भोगिसंभवैः नावदंतत्वंनेत्रुञ्ज्ञापततयोदहश्रुतिजाः
तेवभूपालनतंत्रिसेनापतिमुखादयः तदावत्तःस
खुःसमंदेहःपरस्परमतोहितः ततोराजाब्रवीत्स्मात्
पूर्यंसंघनिनिस्थत श्रुहमधानिजाभार्यातावत्स्कामि
प्राक्रितः इत्युक्तानागलिस्कैवगतावासहरंवमः प्र
दर्शतस्वेहमयांभार्यांपरिपृच्छतान्नृपः इहः केनापिवेदं
तेविवेताकेतनविस्तनो सत्यमाख्यासिवेदस्तिश्राय॰
स्त्वनाम्पयः पुनः इत्युक्तानेनराज्ञासाराज्ञीकृतककम॰
प्रवीत् श्रवाप्यमपियान्याहंवक्याभ्यर्थंमिस्सुएए।
चित्रभित्तिविताराज्ञोप्रमाम्पुककरायाधरः निर्गत्यवामप॰
भुंक्तेमांप्रातस्थाप्रविशत्येते यद्दृगंवइस्पर्शीभ्यांश्रपि
हृष्ठंनजानेम तेद्गृहगोतिक्रियतेनेनागस्यासितेनत्वपि
पततश्चस्यासहः ख्यायाहृवक्ष्कृत्वाववोन्नृपः सतोत्पत्स्म
नयाभूर्वोमायामाशंकवेसवीं श्राशंसमंत्र्याट्रेम
श्रुनेभ्यस्तेपितयाजगुः सवाप्यतोपभुक्तास्ताभार्या
स्त्रसाकिलाभवन् इत्यसत्यकरवलावत्तराजास्यिपः
शातः वंचयंतीनरंमतीनाहं शर्वित्तनाहवाः इतिपर॰
तोप्युवनार्षीमाविलसीवक्कावनां ततःप्रवाजकीर॰

श्रीधीसर्वप्रव्राजकोस्थितः ततःकृतांजलिर्यज्वांतंव
प्रव्राह्विज्ञप्तवान् भगवन्नाश्रमश्रमल्लवाहंश्रवणागतः
तत्क्षमस्वापराधंमेत्वद्द्वेषायन्मयाकृतं इत्युक्त्वासत्यवव
नात्रस्पयत्तस्तेनोक्तः सर्वस्यानयानेतोल्योयंयत्तस्त्वह
स्तवाम्मिव गृहाणवरमित्युक्तेप्रव्राजकेनतेनमः मम
मस्याःस्वभार्यायामाहृत्यापत्वमेवमे वरोस्त्विति तमाह
स्मसप्राहूडपितुत्वकं ततःसयज्वोवादीन्नत्वहोस्मि स्तन
ईतव तदेषनेववरोस्त्वन्नोमयाम्यःप्रार्थनामिति ततःप्र-
व्राजकोवादीनयंयमेववरोमत्रः अद्यप्रभृतिपुत्रंमांजा-
नीतंदंपतीयुवाम् अक्षत्वेतन्ममभार्योपिप्रत्पदीभूयत
त्वएंयत्तस्तमव्रवीज्ञाठंपुत्रीमोत्रस्तमावयोः ऋस्मत्त्र
मातात्रवतेभविष्यतिविपत्कचित् विवाहेकलहेपृते
विजयीवभविष्यसि इत्युक्त्वांतर्हितंयत्तंतेप्रणम्यातिवा
ह्यव रात्रिमवाययोप्रावहुमानत्पाटलिपुत्रकं तत्रहा-
स्यप्तुवेनांतःस्तैमसिंहासनभूभ्रते कश्मीरगतमाल्या-
नमाख्यातिसमवादिनं अत्रुत्तातःप्रवेशपश्चश्रीनास्या
नेमहीभुजा प्रविश्यापास्थितान्वादापाविहेपसंयंडि-
तान् जिग्नावादीन्यनान्यत्तवरमान्मान्यनोविलान् रा
ज्ञोप्तस्तुनस्तेषांचकारादेयमीदृषां विद्वभिन्नविनिर्गी
त्यगस्थुकथरःप्तुमां इष्टादरोष्टीदशानैःकृतस्तनतग
नेत्तैः कृतोनामग्नप्रासौसनाडिकावेवलीयते ययत्ताकि
मितिवःपृष्ठःस्तत्रंमेत्रिदीयतां यतनश्रुत्वावदीनात्रप्र
ष्टात्रतिवोदञ्ः परमार्थमजानानान्योन्यानतदर्शी
नः ततोरात्रःशमिंत्राजःसर्वलेयतमभ्यधात यदेतत्-

बृक·
शाक्रिय·
प्रो·
५.९

406

ज्ञंभवतानतराचवज्ञत्वमेषनः एतच्छ्रुत्वासर्सिंहाख्याख्य
यमिवंतमभ्यधात् तद्भार्यास्याजचरितंयद्भास्त्राविदितेन
यत् ननत्कुर्यादभिद्वंगंपापञ्चैषकट्टेतवे स्त्रीभिःकस्य
चनजनःतमिस्त्रवेत्पंचमः तच्छ्रःतेसेवरितंराज्यंराजाख
तमिपेषसः सतस्वदेशेकवत्तःप्रव्राट्तत्राप्रहीयद्य तदा
संमानयामासराजाभक्तोत्कर्षेणतं श्रामेरतःसकाश्मी
रःप्रव्राट्स्वदेशमागतं यत्रयद्वप्रसादेनसनिर्दैन्यस्व
स्वस्थिरः इत्याख्यायसशिष्यास्तंमहामुनिमभाषत
अहंप्रव्राजकात्तस्मात्देवेतनश्रुतवानिति ततःस्वविस्मि
तःसान्यःसशिष्यास्तिरभूत्सुनिः इत्युक्त्वामोक्षुबोधूयो
वत्सेशात्मजमब्रवीत् एवमेतानिकुस्त्रीणांचेष्टितानिक
चेदृशः विचित्राणिसदादेवलोकस्यचरितानिच श्रृणु
वक्ष्ययनामन्यानार्येकादशमारिका । ग्रामवासीगृ
मानासीत्कुटुंबीकोपिमालवे तस्योपदाद्विदुहिताऽ
द्विपुत्रकनीयसी तस्याश्चजातमात्रायांभार्यापञ्चत्व
मुपयत् तेनाल्पैर्दिवसैस्तस्यपुत्रएकोव्यपादिच तस्मिंवि
पन्नेभ्राताबहुमस्यशृङ्गतोमृतः सैयकन्याकुटुंबेनतांना
म्नावकेत्रिमारिका त्रयोनपालरूणयाज्ञातनयामाति
ताइति कालेनयौवनस्थांतांपिनस्तस्माद्याचत त्रि
मारिकामाताःपुत्रःकश्चित्रेच्छासमंभवः पितावतसेप्रा
दात्तस्यावत्सकृतोत्सवः तेनभर्त्रासहासीत्सुकालंकं
मोपितत्रसा अचिरात्तुततस्तस्याभर्तापंचत्वमगात्
दिवसैरेवमात्मास्यंचपलापतिमग्रहीत् सोप्यल्पैरेव
कालेनविपद्विप्रापनस्पतिः ततःसापौवनोन्मादात्

नीयं पतिमाश्रये सोपि तस्याः पिंडोभूत्यन्यच्चान्यतिरन्याव
त् एवं क्रमेण एतयोः शतस्याविपोदिवे ततोन्यदा सेनमाना
न्नापद्मेयदर्शमारिका डाकिनी भर्तृभक्षयामिति लोकोप
वीश्रुतं अथान्यभर्तृस्वीकारात्पित्राज्ञीतेन वारिता साव
र्त्तमानाचजैनैस्तस्यास्तस्यापि तद्गृहे एकदा च विशेषाद्वर्या
योभव्यार्गुंतिकृता एकरात्रिनिवासार्थं तत्पित्रानुमतोतिा
थिः तेहद्भाततहृतमनाः साभवद्दर्शमारिका सोप्यपितद
र्शनं दृष्ट्वा सोभूत्तदभिलाषुकः ततः सा मात्रगृहे सितवपाणित
ग्रहणाय एकमेतमहं तात तर्णोपि पथिकं पतिं विपत्स्य
ते वैदेशिकोपि गृहीष्यामि ततोवृतं एवंस्थापितः पाथेयत्वां बुव
तीं सपिताब्रवीत् मा शुचिल्लज्जा महती दृश्यते यतो मताः
नटेनास्मि नाम्ना तेहसपद्यति तदा जनः ततस्त्वेव त्रयमांडुका
पथिको किंजगादस्मः नाहं प्रियेयदर्शस्तां क्रमाज्ञायामर
मापि च समावावांपापामत्र मा दर्शनेन भूजीदे इत्युक्त्वे ते
न पाथेयनताचिवीयततद्रकः शुद्धा च मिल्लिते गामध्ये दज्ञानु
मतयातया दर्शमारिकया सोप्य तारेदृमपथिकः पतिः ते
नमाकंचयावत्साकालं कमपि तिष्ठति तावद्धीनत्वराक्षा
तासोपि तस्यातयं पंथो ततः सा हासेनीयालामयोकादर्श
मारिका विगत्यांश्याततंगत्वा पवत्यामेव पोधाध्ये इत्युक्ता
दर्शितं वत्सराजपुत्र मगोस्त्वः भूयोब्रवीत्कथामन्यां श्रु
णीवमारितजीविनः सुर्माकश्चिद्दविद्रोभूत्ग्रामेकापि कुटं
भवान् एकपदवलीवर्धतस्यावाभूदृद्धधने सतिः सत्वाभा
नाभावात्सीदत्यपि कुटुंभके सोपि वासोप्पितेदानं विक्रीण
नलोभनः गत्वा तविंद्यवामित्यापुवनोदर्भसंख्ये पतिः

नाशनपञ्चकेनिराहारोबकाख्यया उद्विग्नेकोवलीवर्दः सर्व-
स्याधनमस्तिते अतस्तमेवविक्रीयजीविष्यसयदासर्वं इ-
त्यादिष्टस्त्वनासवृद्धेस्थानातःप्रबुद्धसः विक्रीतेस्मिन्हर्षितः
स्त्रोनेकजीविजानिमि उपायमपारणंकिंचिन्तकबासवृत्स्म
यैणि पत्यापिथीरोविक्रीतंतेनोद्धारणंतेनशाशाकमः अथतं
कथितनासवृद्धेस्थाटेशंप्रसंगतः उपवासकृतंशोकंविद्धाचस
मतिःकृत्वात् पकयकालितेदांतःतवविक्रीयसर्वदा जी
विष्यसीतिदिधोक्तं तस्मात्तेभूत्वात्वया तद्विक्रीयेतनमख्या
नेनिवाहपञ्चकं ननोभविष्यत्यनस्तेननश्चात्मलनी-
यः इत्युक्त्वातेनमित्रेणग्रामणीसकथाकरोत् यकैकस्य
चयणाश्रुतिजीवमतनेमुखी यंवफलानिसर्वस्यविडिम-
त्वानुसारतः तत्समस्तंभवेत्तत्वहीनेनहाणानेप्रियः अ-
णतान्यांकथांविमांश्रुत्वेसालोकमेविरः। आसीत्सुधी-
पतिर्नामनगरेदक्षिणापथे तत्राद्विकोप्यभूद्दुर्तःपरवंचनजी
विका सैकस्तामेदृक्लनाटसंतद्धाश्चिंतयत् धनेनेह
शाकिंमेयदाहारादिमात्रकृत् प्राप्नोतीमहती येनकीर्तिलाह्
मकरोमितं इत्यालोच्यवणिग्वेशमसदारंविधायसः पका
नेमास्तिविक्तात्रिविलिविनाप्ययज्ञपं रात्नापिवेशाधीनेनप्राः
भत्तावर्जितेनच नैथत्तिराचितैःकांतःतमेवंसविजिपत्
उपासक्ष्यनेहारवेहारगतानामसीपतेः तन्मत्वेनप्रविष्टणतः
श्रमंतेवापनीयसः दिनेदिनेमयासाकंयाराल्लानेसर्वसात्रि
थौ भुक्तैवंतेकथालापंकार्यामेकंप्रभोकुरु तावद्बाहंप्रति
दिनंदीनारायानपंचकं ददाम्यपायणांदेवस्मार्थ्येनचार्वि
चन तनश्रुत्वातिंमपद्यजाकोदोषःकिमयंमम शृष्टीत्वाया

निःसीनारद्दहानिप्रस्तज्ञानं वहं महत्तावगीज्ञासार्थकथा-
लापेत्रकाश्रया इतिसश्रुतिमयैतद्दानस्यकथाकरोत् सोपि
तस्मैदत्तोयज्ञैदीनानातोयथायतां लोकश्रुतंमहामंत्रिपट
याममवाप्यत एकस्मिंश्चदिने धूर्तो गुडूपष्पानियोगिनः सा
कृतंसुवमेकस्यचक्रेराज्ञासमंकथाः निर्गतश्चबहिस्तेन
श्रुत्वालोकनकारणं पत्याधिकारिणापृष्टः सत्वैवंतेनया-
वदत् देशीमेलदिनोयेनायेनापेतेजामिनोत्स्यः मयानस्ते
सर्वं हृष्टं शामयिष्याम्यहं चतः इत्युक्तातेनसालकमंत्रिणा
सभयोगृहं आगत्याधिकृतः स्वर्णसहस्रं तस्य दत्तवान् अं-
नेयुश्च समंराजाकथ्यांकृत्वातस्यैवसः निर्गत्य धूर्तो बाह्येद्रं
नियोगिनस्यपायनं युक्तियुक्तैर्मयावाकैः स्तवराज्ञाप्रसाद-
तः भीरोभवाधनाहं ते सर्वाभिदे पुरतकः इत्यस्वीकृत्य
तेयुक्ताविससर्जगतोपितत् अधिकारी सदातेस्नेहमपवा
रेहमावरत् एवंक्रमेण सर्वेभ्यो नियोगिभ्यः सबुद्धिमान्
राजभ्योराजपुत्रेभ्यः सेवकेभ्यश्च युक्तिभिः बह्वीभिरादरा-
नेर्थानर्जयामाससर्वतः पंचकोटीसुवर्णस्यऊर्ध्वराज्ञासं-
मंकथा ततोरत्नसिराजानं धूर्तमंत्रीजगादसः देवदत्तापि
नित्यंतेदेनारशतपंचकं तत्समादाकपायामासपंचकांचन
केसर्पः तत्पसीदगृहाणेनतस्यवर्णमहत्मन्त्रकः इत्युक्ता-
प्रकटंराज्ञेबलकंतस्यावेदयत् राजाकृतशास्तेनतस्यजन-
ग्राहार्थंमतोयतान् तद्गृहंस्थापयामासमहामंत्रिपदेस
तं सोपिप्राप्याधिपत्यं धूर्तो दानभोगैरयापयतत् एवंप्रामोति
महतः प्राहोथीनानिपापतः कृपानलनकवत्यामेघकलेदा-
मंतिहंतिच इत्युक्तः गोमुखः प्राहवत्सराजसुतं शृणुः एका

हेक॰
शाक्रिप॰
पो॰
४१८
408

मिहालीजनालसत्त्वकः श्रुणितेमांकथां बभूवत्नमहोदयाः
नितवैरिकुलकेसरी रत्नाकराख्येनगरेनाम्नाद्धिकरोलव
रत्नेश्वराभिधानायांराज्ञांतस्योपपद्यत कन्याहेमप्रभाना
मसर्वलोकैकसुन्दरी साचविद्याधरेशापादवतीर्णापदात
हा नभोविहारसंस्कारामहाब्धिक्रीडलीलया पापभीत्या
निबद्धाप्यसातनोनवचालयत् ततस्यासापिताराजाक्रुद्धा॰
कापितथागतां तावत्तासावमानेनराजपुत्रीवैरिणी
विहारस्यप्रदेशेनजगामोपवनेबहिः पादमेवप्रभ्रमन्त्येष
संचरंतीनितान्तसा प्रविष्टपद्मलगहनंतेषांदृष्टिपथायदी
गत्वाचैकाकिनीदूरंवनंविशविनोदन्ता फलमूलाशिनीत॰
स्थौत्रराज्यातत्त्वया तत्पितापिसराजातांक्रुद्धाकापि॰
तथागतां श्रुत्वियबन्धवप्राप्यमहत्तंदुःखम्ब्रुवावह विरात्
किंचित्तद्भूतःदुःखोविधिंमविनोदयन् बुद्धिप्रभासतिव
गात्मगणपोमेहीपतिः प्रमथदेवात्मयामसहर्मवनां॰
न्तरं तपस्यन्तीसत्तामासायत्रहेमप्रभास्थिता तत्ज्ञांतत्र॰
दृष्टासराजाप्यतितदन्तरः प्रशांकान्तंनपःस्तामांतांदर्श
नितांसृतां सापिदृष्टानमस्यायपादयःसहमाग्रहीत् प्रा
लिंगसापितातांचसामुंकेन्यवेशयत् नोवाचोतांविरा॰
दृष्टानथाकटन्नरततः उस्वाचायथानत्रवनभूवनमगास्म
पि ततःशनैःसमाश्वास्यराजावोचत्ततांसुतां त्यक्त्वारा॰
ज्यसौख्यंपुत्रिकिमिदंविहितंत्वया नेदेहिजनतीमार्थंवन
वासमिच्छत इत्युक्तिवचांसंजनकंमानंहेमप्रभाब्रवीत् दै
वैवंविनिग्रहामिशापदुःखात्रसमाधिका नैवोषामिगृहे
भोगं नप्यजापितपःस्त्वं इतिबुवाणःतातसानिश्चा

यानच चालयत् तडागाकारयत्तस्यावेततत्रैव मंदिरं
गत्वा चक्राजयात्रींस्तां प्रेक्षामास सोत्सवं तस्याश्चातिथि
शृंगार्थे पक्वान्नानि तथान्नानि च सा तु हेमप्रभा तत्र धनैरत्नैः
वैतैः सदा पूजयंत्यतिथीनासीत्फलशूलाशिनी रूपं प
कदाचापर्येतस्या राजपुत्र्या सम्यग्मासमाश्रमं प्रव्राजिका
काश्रमयंती कौमारब्रह्मचारिणी मतयापृष्ठा विता हेमप्र
भया कथांतरे प्रव्राज्याकारणं पृष्ठा बालप्रव्राजिका
ब्रवीत् संवादयंती चरणं च हं कन्या सती पितुः सौदत्त
रत्नलाभूर्वे निद्राकुलितलोचना किं विद्रासीति पापेन
ततः पित्राहमाहतः तत्तस्मृतप्रव्राजिता निरीतेवास्मित
इत्यातः प्रतिप्रव्राजिकानुकंपवतीं हेमप्रभापसा समान
शीलाप्रीता तां वनवासमसावींपयात् एकांतामवोचत्
सायातः प्रव्राजिकाः सतीं स्वविस्वप्रेपत्नालीहमन्नीर
णाविमलाननदीं प्राहुत्वास्मि ततः स्वतंगजं तदनुपर्व
तं तत्राश्रमेममपाहेणा भगवान्भिकामपति तदेशिष्यायम
वीणां च गायंत्यहमवादयं ततो हृष्टोदेवप्रुरुषं दिव्याका
रचपागतं तेहपुत्रावयपासादमहत्तुत्याविततानभः इय
हृष्टाप्रवृद्धास्मि ध्यानिकोनाचयामिनी पतत्पुत्रैव तां हेम
प्रभामाहस्मसासावो शापावनी णीकांपितदिव्याग
याकल्याणिनिश्चितं प्रत्यासन्नेव प्राप्तं तनवस्वमोव
दत्यसौ अदैवेनदाभितंदत्वा राजपुत्री सावोवचः ततो
भूपिपुत्रदिने तगाहीपदिवाकरे श्रापर्यातरगातृधरा
जपुत्रोचकस्तुत सतां हेमप्रभां हृष्टा तापसीवेषधारिणीं
ज्ञात प्रीतरुपागत्य ववंदे स्म क्रुवाहतः सापितं रचितातिन

हेम·
प्रभाख्य
यो·
पा.९
409

ध्याहृतान्ममतत्पवित्रहृदं संज्ञानशरण्ययाप्राह्णीमहन्मकी
भवानिति राजपुत्रोथसोवादीन्महाभागोमहीपतिः प्र-
तापसेनइत्यस्तिशुभानामानुकीर्तनः सन्तप्यमानःपु-
त्रार्थंवहृस्याथतत्तपः तेनचाहेश्वरदेवेनप्राहभूयप्रसादि-
ता विद्याधरावतारस्तेपुत्रएकोभविष्यति सवशापद्ग-
येलोकंतिजमेवप्रपत्स्यते द्वितीयस्तस्ततोभावेवंशाय
ज्यधरस्तव इत्युक्तांशंभुतोन्मायहृष्टःवक्रेमयाणं का
लेनजातस्तस्यैकोधृत्येनाभिधस्ततः शूरसेनोपित
स्याद्वितीयोन्ल्पतेःक्रमात् तदिदंमांविजानीहिल
क्ष्मीसेनंवराननेः शापात्वामितिवास्मेनात्मज्याखेटनिर्ग
तं इत्युक्तानेनसापुत्रान्सोदत्रंतस्यपृष्ठतः सघोहेमप्र
भाजातिंस्मृत्वाहृष्टाजगादतं वयिहृष्टमयाजातानिर्विधा
भिःसहृसंस्मृता साकंमत्स्यानपाशाम्यन्ताविद्याधरी-
त्यहं अंहविद्याधरशापच्युतजन्मविचरानितः हेमप्र
भातत्पुत्रस्यसामुलोकमगान्नदा लक्ष्मीसेनश्चयावत्
साष्टर्यौत्राश्रितःत्वाणं तावत्तस्यचिवस्तस्यचिन्तानो-
मार्गमाययौ तस्मैसराजपुत्रस्यमत्स्योयावद्वीतितत्
तावद्बुद्धिप्रदेण्यागात्मरात्सतसततोस्त्मकः सोहेष्टुम्
तांहृष्टालक्ष्मीसेनंचपृष्टवान् तस्यापहृतिंमोप्यसैय
थाहृष्टांसमसंसतां ततोबुद्धिप्रभाविरंनलक्ष्मीसेनःस-
मंत्रिभिः स्नावाप्यतयाजातिंस्वलोकंतमसाययौ
प्राप्यहेमप्रभांभार्यांसागात्पवतयासहृ बुद्धिप्रभंतमा
मंत्र्यविस्तन्मानितिंजित्वं प्राप्यहेमप्रभांभार्यांतेनमध्या
सम्मतः पित्रेप्रतापसेनायसहृतांतेनसर्वाण्ययत् तेन

दत्तैकमात्याग्रे राज्यं दत्त्वानुजन्मने सूरसेनाय सप्रयौ वि
द्याधरनिजं पुरं नरविद्याधरैस्सार्धं सहवेहेमप्रभासुतः से
नः लक्ष्मीसम्भुङ्क्ते स्म समस्यातेनः स्थितान्चिरं । इत्थं कथानि
गदित्वा किल गोमुखेन स एवं क्रमात्स नरवाहनदत्तदेवः
आसन्नवर्त्तिन शक्तियशो विवाहः तत्कोपितां तामिव
तयतोनिनाय । एवं विनोदवदिनानि स राजपुत्रः प्राप्ते
विवाहदिवसे पितरं तिकस्थः वर्त्तैश्चरस्य नभसः सह
सावतीर्णं वैद्याधरं नपवदीप्तिबलं ददर्श । तस्मध्येव
स कदलितं विनिभिन्नाना गृहीत्वा प्रीत्यात्यासं स्फाटिक
यशसं वेद्यविद्याधरेन्द्रं प्रत्युद्गम्याशिषं वदन्तिं पूजया
मास दृष्टा हृत्तेशेन प्रणमा विहिता स्तिथ्यम वीदिताः सः
सोप्यावेघयथार्थमं बरचराधीशः तामाकाल्यतः पोर
हसांवितगैस्याविभवविधिः सिद्धिप्रभावान्नतः रत्नौ
घप्रतिपूर्विताय विधिवद्दत्ताभ्युपायनां तस्मै सावित
नां शक्तियशसं पूर्वप्रदिष्टां सुतां । स वत्सवाहनदत्तो
भार्यां विद्याधरेन्द्रतनयां तां संप्राप्य शक्तियशसं प्रमद्
वार्कप्रति विरुहवत् । स्फाटिकपरस्य पयाने कौशांबां
पुरि स वत्सराजसुतः शक्तियशोवदनांबुजसक्तेक्षण
षट्पदास्तस्थौ ॥ ॥ इति श्रीमहाश्रीसोमदेववि
रचिते कथासरित्सागरे शक्तियशोलंबके दशम
स्तरंगः ॥ ॥ आदितः षड्षष्टितम
मः ॥ ॥ समाप्तश्चा
यं शक्तियशोलंबकः
अतः परं वेलालंभको भविष्यति ॥ ॥

हेक.
वेताल.
५९
410

ॐ इदंगुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरांदोलनात्पुराकिलकथा-
मृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतिये विगतविघ्नलब्ध-
र्द्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते । नमत्ताशे-
षविघ्नौघवारणंवारणाननं कारणंसर्वसिद्धीनांदुरिता-
र्णतारणं । एवंसप्ताक्रीर्णशसंप्राप्यान्याप्रथमाश्रुताः
रक्तप्रभावादेवींवनगाल्योमदनमंजुकां प्रतिहूविरूवलम्बस-
पुत्रराजः सहपुत्रः नरवाहनदत्तोप्यकौशांब्यांपितृपा-
र्श्वगः एकदावनमृगयानगतंदेशांतरागतोभ्रातरौराजपु-
त्रौद्वौअकस्मादभ्युपेयतु कृतातिथ्यप्रणतयोनयोरेको
ब्रवीत्तत वैशाल्याविक्रमराज्ञः पुत्रावावांहिमात्रको ना-
नाकश्चिदेवोहंद्वितीयश्चैषपोनकः जविनीहस्तिनीमेर-
स्तितुरगोहात्वमुष्यच तन्निमित्तंमनुष्योविवादस्थावयो-
र्द्वयोः अर्हत्तवाधिकांवेक्षेहात्तिनीनरयावयं अर्हयदि
वित्तस्तमेपणःसेवकरेणुका अर्थयदिजितोवाचनरस्या
वैवतोपणौ नश्रोजवंत्तनंज्ञातवाहमोनान्यस्त्वयाविना
नरस्मद्रुहमागत्यनत्पुरीतांज्ञरुप्रभो प्रसीदवंहिसर्वा-
र्थप्रार्थनाकल्पपादपः श्रावांवाभ्यागतौदूरादेनद-
र्थेनवार्थिनौ एवंकाचिद्देवनमार्थितोथ्या · · · रसा-
त अत्तरोधाश्रवत्तेन्मत्तहृस्तत्यतिपद्यत तद्यानी-
नवानाभ्यरथ्याहृतस्तद्धेवच प्रतस्थेग्रामवेशावमुरं
तास्यांसमंचनत कोयंकिंस्विदियंग्रामेमतिकामीनर-
वोद्भवः किंवाद्वितीयमंशेयमकलंकोदिवाकरः उत
वापुरुषाकारोधात्राकामस्यनिर्मितः तरुणीहृदया-
कान्तसमूलोन्मूलनश्रमः रम्यमदाकुलोन्मत्तलोच-

ताभिर्विलोक्यमानः वर्ण्यमानः पुनः स्त्रीभिः तद्दिवे-
शप्रवेशोत्तमं शृंगारैकमयं तत्र युवराजो ददर्श सः पू-
र्वैः कृतप्रतिष्ठस्य कामदेवस्य मंदिरं तस्मिन्नतिरति
मदे प्रविश्य प्रणिपत्य तं कामदेवं स विश्रम्य च क्षण-
मध्वश्रमं जहौ ततस्तद्देवतवनाभ्यर्णे वनिवेशाच
प्रोत्थाय रुचिरदेवस्य मंदिरं तत्पुरस्कृतः ववाणिग-
नाकीर्णं तदा सममनसोत्सवं तं जित्वाभ्रमत तस्य शम-
क्रमाद्धृस्तस्य युवराजः तैस्तैरुचिरदेवेन सत्कारैः स-
त्कारैः सत्कृतोथ सः तत्र तद्भगिनीं कन्यां ददर्शोत्त-
मकृतिं तद्रूपशोभाकृष्टेन चक्षुषा मानसेन च न-
रेणपद्मपत्रवासं वाहिण्यं सजने न वा सापि हृष्टेव नीला-
ब्जमालयेव प्रफुल्लया प्रेमनिर्भिन्नया तस्य चक्रेव
स्वयंवरं ततो जनेभ्यस्तीनाख्यं तां सख्योऽथ युवानथा ग्रा-
मनीनिशीता यौथ्यान निद्रामपि जहाच तं अमेघुः पौत-
कावैतं मविवाहसमं जवे तदभ्युदयलग्नगलं वा नवि-
धायरत्नयावित् स्वयं रुचिरदेवपौनामा कल्याणकौ
तद्दिनेजितवाचैव तत्त्वायानवलेन सः ततो रुचिरदेवे-
न वाजितरत्नयुगे जिते यावत्तवन्मसहसत्तो विशत्यभ्यंत-
रं ततः तावन्न्यस्यापि तत्पार्श्वाद्धृत्तेनोनिकट्युपाययो सह
सापाश्चयोः हृत्तेष्वप्रणस्यासत्वतीदीदं इहप्राप्यातं वुद्ध्वा
तं पौरं वाणिग्यतानव राजा मां प्राहिणोत्तां तत्स्य वमा-
दिशत्तिस्मच इत्युक्त्वमन्ताचैद्यायातोस्तुर्याथ नतः कर्म-
प्रभृति निर्मलदाया हिसुक्रम्यासंगानवं इत्युक्तस्याप्रियता-
हृताप्रियाप्राप्तिंचविंतयन तरवाहनदत्तोथ्यभ्रमेदोला

बृह॰
वेताल॰
५११

हृष्टमानसः तावत्तेनाश्रुतं चैकस्माद्यवाहोनिहृषी-
लः हारादेवनमञ्जेतिपुत्रराजस्तवाचत्तं । जयवीरज-
याजेयकोऽहं रुक्तसमागुय भाविविद्याधराधीशचक्र-
वर्तिप्रभो बालोनाकिंमनोहारीवर्धमानोनकिंहिषां
विग्रासकारीहृष्टोऽस्यदेवतः सात्संशयं श्रविदादक्ष-
तगुणांत्वाहृदयंतीहखेचराः आक्रामंतंक्रमेणयांऽज-
वैतंबालिनिर्जयं इत्यादिस्तुतवानेनपुत्रराजेनसन्तुष्ट-
तः मृगांकवृत्तपद्मवैसहर्षांतमहारायीणाक । श्र-
स्तिलेपतिनगरे पृथिवीमौलिमालिका तस्यांज स-
ममारात्मोवाणिगाढ्योमहानभूत् तस्यधर्मैकवसते
र्गोकरायधराज्जितः पञ्चाहंचंद्रसाराख्यः पुत्रोवत्सेश्व
नंदन सोऽहंमित्रैःसमंजातदेवयात्रामवेदितं गतः
तत्रापराणाख्यः तद्गात्वंदर्शनोऽर्थिषु ततोधर्जितेच्छामे
प्राधानहृदयोऽभूत् तस्यधर्मैकवसतेःशोकराराद-
नाज्जितः पञ्चाहंचंद्रसाराख्यःपुत्रोवत्सेश्वरानंदन सो-
हंमित्रैःसमंजातदेवयात्रामवेदितं गतस्तत्रापराना-
ख्यःतद्गात्वंदर्शनोऽर्थिषु ततोधनाजितेच्छामेप्राधानस्त्र-
हृदयोऽभूत् अमंतुहस्वबद्धापित्रियाजियात्रियाते
नैहयानसांतमहमन्त्रुपिवर्त्मना आरूढवांप्रवहनं
नानारत्नप्रपूरितं दैवेनैवानुकूलेनयायुनापेरितं-
वतत् अल्पैरेवदिनैःप्राप्तंतद्वीपंबहुतेमम तत्रापती-
तस्यादिक्त्रात्नसवहार्तिवमां त्रुटाराज्ञाऽतुलाभेनवद्धा
कारागृहेऽथयात् तस्मिंस्थितेन्तःक्रान्तिभिःक्रुंदद्भिःत्वह-
रवारितैः मैनेविवात्र्यितोयावदहंनिरयमत्रिभे ता-

वरस्तत्कलाभिज्ञस्तत्रिगासीमहावणिक् महीधरा
ख्योराजातंमत्कृतेनेतंविज्ञितमपत् लंपानिवासिनोदे
वप्रत्रपश्चवणिकाते निर्देशास्पनदेनस्यबंधनायपश्च
स्करं इत्याबोधितनतस्तेनसमापुत्कोधबंधनात् श्राता
यचांतिकंराज्ञासादरंसममानयत् ततोराजप्रसादे
नतात्मिवामापश्चियेनच तपासंमहतःकुवंत्यवहारा
नहंसावी पकदात्रमभृद्यानयात्रायांहृष्टवानदं धं
णिजःशीवराख्यस्यतनयांवरकन्यकां तयाकंदर्पदं
पोप्लिलयेंवलितस्ततः ततैववनात्पितस्तस्मादरूपावि
तवांखुतां सवद्दाणविविंत्यातःनात्पिनामामभाषत
साहाव्रुज्यतेदात्रमेघामेत्यत्रकारणं तदेघांसिं
हृहीपमहंमातामहांतिकं तयाकंदर्पदर्पाप्लिलरूं
येवलितस्ततः गतैववनात्पितस्तस्माद्रूपावितवांखं
तां सवदाणंविविंत्यातःनात्पितामामभाषत साहा
व्रुज्यतेदातमेघांमेत्यकारणं तदेघांसिंहलहीपं
ग्रमेमातामहांतिकं प्रहिणोस्त्रप्रपच्छस्तगतैतामार्थि
तांततः संदेस्यामितस्यातत्रपश्येतदवसेत्स्यगत्ति इत्यु
क्रामंसमंमान्यशिवरोज्ञतहृदं प्रत्येपुस्त्रतांकन्या
मारोप्यसपरिक्रुदां यानपात्रेप्यिमार्गेनप्राहिणोत्सिं
हलान्यति ग्रस्यावदहनत्रगत्तमिद्भामिमेतत्कः
तावद्दिष्पुत्रियातोप्रावातोतोत्रदभूद्दिवं पोतवस्पस्
तायेनयातात्रवहणेननत् भग्नसंयोतवेकोपिनततः
उत्तीर्णवानपि नहातीवान्यपाभागनयेर्यप्रवहनात्कु
लः प्रदंसयोनिरालंबस्पपतेशोकसागरे हेदैवस्था

बृक.
वेताल.
५९

412

समानस्य चिन्नमाशाभिरदीपत् आकार्ण्यतिस्य पंता
तं तं हीपगमेनेमतः अथराजस्रियोमैत्र्यैर्योल्लेकपवि
तोपिमन् आकल्पांतुनिधौ योतं गतेप्रारब्धवानहं ग
च्छन्नश्रमहाशाह्ः तुबल्याराशलावली: उदतिष्ठन्म
माकस्मादोरोवारिस्वर: नहाप्तुनाविलुठेनविधिने
वबलीयसा उत्तिष्ठोत्तिष्ठ वत्सहर्भगंनस्यैवहतं न
पः मर्तेतुधौमरिजनेयनेचविधियोगतः एकं प्राप्य
महत्काष्ठं पतितेनेनसनामया नेनप्रसादितेनेवयात्रा
सपादिवाहना यानैर्यानवशादहं पुलिनेप्राप्तवानहं
तत्राथकल्पद्रुः खार्तोनिदाघेमशाकितं स्मारदेशम
हं प्राप्तं तटोपान्तमध्यनास्थितं तद्दिक्षोयात्रनिकटेया
मेकृत्वाशनादिकं क्रीतवस्त्रयुगेस्मात्समहितावाहल्ल
मम्नाक तनोटिशमत्तानानोदपितावियरेद्भ्रमन्
दृष्टवानस्मिसिकताशिवलिंगमस्तांभुवं विचरन्मुनि
कन्याभांतस्याचांद्रात्समेकतः कन्यालिंगार्चनव्यग्रां
नववेशोपशोभिनीं अद्राक्षियासहस्रष्टीकाप्यसामे
वसंभवेत् उज्जीवेनहताहदशाभागयेपानियम्मम इ
तिमांचिंतयंतं वस्पापमितिटहिरण्यं लोचनंवदतिस्मि
वसाकृतादंप्रसक्तपरक्तः तद्विप्रासादमावाहानमरण्य
त्रकावर इतिपृष्टस्ततः साचमयानाहमस्मा किंचन मुनि
शापभयेनाथलतागुल्मान्तराश्रिता: स्थितवानास्मि
तांमयस्यात्रविततविशेषेनवल्लभा कृत्तांवेतामाचष्टः सत्वे
हं परिहृतामां पश्यन्तीविमत्तांतीव किंविन्यायाचातः
मौनेः गतापांहृकान्याकस्यांनमोयापशपतोहशाः पि

णिवक्त्राः सदृशीकापि वस्याममभाभवत् तस्याश्चांशंकि
नायातां तेन सार्कंप्रभातिभां सर्वांमनंगसायुनेः आबाल्या
द्ब्रह्मचारिणीं यमुनाख्यां नृपः तामशरीरांहिमवत्सुतां
साक्षाद्रतिमिमामस्य महं कल्याणदर्शनां सामामवदद्दा
लंकावेद्गमभर्तृनिश्चय शिवराख्योवणिग्योसावस्तिद्वी
पांतरेमहान् सद्रूपवत्यांजातायांकन्यायांसह एदाकिले
जिनरत्नेतसंसेनतातिनावादिभिः स्वाण स्वयंतवयातदी
यायंकन्येयंवाचात्मात्मका रोषः स्याद्भ्रातृपंदातंविहितं
ताद्दशांहितन्त् इत्युक्तोभिस्वाणसोच्यतांप्रदेयांसुतांवर
णिक् तस्यातामद्रहस्तेनदात्तमिच्छूद्दर्शितां अतः सार
सिंहलद्वीपंतेनमातामहान्तिकं पिताविस्वापवस्तेभगवे
नायतनंस्तुपो आत्मभैलेनचार्तीय देवेनेवमहोर्मिणा वेला
तटेसमुद्रेण निहितमासावणिक्तला तावानितामेभगवा
मतंगमुनिसेतुधो सशिष्यःस्नातुमायातो मतकल्पांद
दर्शितां सदयालुः समाश्वास्यतां स्वमाश्रममानयत् य
मुनेवनपालेयमितिवान्यत्सवात्सले वेलावनदाद्दियंप्रा
मामद्रेतिसमहामुनिः नाम्नातामकरोद्देलांवत्सलांमुनिा
जनप्रियां तत्स्वेदेनचचित्रंसेपत्यस्त्रेहकृपामयः ब्रह्म
चर्यान्नरत्नोपिद्दामसंसारोत्रबाधते अथपाणिग्रहणंतांव
नवयौवनशोभिनीं रूपनेचेद्रुसारोद्रंदृशोद्दर्पीमनोमम
सावपारजन्नमार्यानेवुडावन्नामिहागतां अतोस्थानाद
हेपुत्रसंप्राप्तेमानवान्तिकं नतागनोप्रियक्छक्स्वेलानाः
मस्महाश्रितां शेषोगत्मृतः साफल्यंभजतांप्रवयोरयं
इत्यानंद्यागिरानभ्रवद्धोवनपतिस्सता यमुनामांभगव

मृक.
वेला.
४१३

413

तीमतंगस्याश्रमंपितुः विज्ञप्यतयानत्रतांमतंगमुनिः
सभे दृष्टोवेलांमनोराज्यसंपन्निमिवद्रूपिणीं ततस्तयास
मंतत्रवेलायाहंमुखेस्थितः एकदातद्गुतोकार्येजलकेलिं
सरोंभसि ग्रप्यतामवेलेनाप्यवेलोद्यितानजलंसिक्तः
स्नातुप्रवृत्तोत्रसमतंगमतिक्रुधा सतेनकुपितःशापंसभा
र्येमय्यपातयत् वियोगोभविताय्योदंपत्योर्युवयोरिति
ततस्तयादीनगिरावेलायापादलग्नया प्रार्थितःसमुनि
र्ध्यात्वाशापांतंनोसमादिशत् नेताकेरण्डवेगेनयोस्य
त्वत्पुत्रंबलो नरवाहनदत्तंतंभाविद्याधरेश्वरं चंडसारस्य
दास्यत्यस्यात्मजस्तस्मै संगस्यसेनदाशापप्रशमे
भार्ययातया इत्युक्त्वासमतंगर्षिःकृत्वास्नानादिकाक्रियां
दर्शनायहरेर्व्योम्नाश्वेतद्वीपंततोगतं विद्याधरेणमदाः
श्रयःप्राप्तोपूर्वैदत्तःमुदा तस्मान्मयापिबालत्वादाञ्जीयसू
नपादपः सोयंसद्गत्वलिखितोदत्तोवामयुनामया इत्थमां
मांसभार्यांसातेत्रैवयमुनात्मगात् अथाहंप्राप्तदर्पितो
निर्विण्णोवणवासतः वियोगभीतेरभवंस्वदेशंप्रतिसो
त्सुकः ततःप्रवृत्तस्यागंतुमहंदृष्टाप्यंकुर्येस्तटे लग्नेवणि
क्त्ववणीभार्यामारोपयंस्तत्रः स्वयंचारोढुमिच्छामियाव
त्तावत्समीरणः मुनिशापसहायोतंतद्रूपमदृश्वद्गृपः यो
तेनहृतभार्यस्यमोहोपिविनिपत्यमे लहर्यांइवाहार्षी
ध्वानतांविह्वलात्मनः ततोत्रनापसःकश्चिदागतोवीक्ष्यः
शुश्लिष्टं कृपयामांसमाश्वास्यनीतवानाश्रमंशनैः पृष्ट्वा
वात्रयथावृत्तंमत्तःशापावसितंमतं बुद्धावमावयिंशापंध
निर्वधत्याधात्समे शापांतेनततोटवन्नहस्तालभमश्रुगांमा

तृ तांस्तानुलंघपलेशांदिवसांश्चबहूंनहं क्रमाच्चैवशा
खपुरंसंप्राप्यदृष्ट्वाततोमया तंवत्सेश्वरमहंश्रुत्वाक्रामाणिवि
हागतः दृष्टश्चदूराद्वस्तिन्याविजितात्मभुजेगत्वापि उत्कंत
समयाश्रमप्रभावोलब्धंतदात्मना द्रणाश्चसमस्त्वायाता
मद्गात्रमिमतांशिवं वेलावणिग्भिरानीतांतेनयानेनसा
धुभिः ततयाहंपतुनाप्रव्रसद्दत्तहस्तया मिलितस्तवान्यसा
देनतीर्णोयमपमहार्णवः अतः प्राणांस्तवामस्मिवत्सराजस
मागतः निर्हितोयामिवेदानींस्वदेशंदर्शितापुनः । इति
सर्वाण्येनतस्माद्राम्नहृष्टांतमुक्त्वा गतवतिचविनाथैचेदृ
सोवेप्रणम्य अभवदपिकतसोवत्सराजास्तेतसिं सकल
कविदेवोहृष्ट्वामहान्मदहृष्टः । प्राहाश्रुतांसभगिनीमुप
वाचहोत्रमालंब्यगुक्रिमनुरागत्रतायतसे प्राविक्षतां
सुमहर्षींसज्जयेंदुसेनांसद्यःकदेयुतरगोतमगुग्मश्रुत्क्रां
सचतामादायवधूंसाश्ववशान्ताचेरमामंत्र्य नवाद्दत्तद
त्तासंकौशांभायपौतमागरीं । तस्यामास्तचविवहन्नंदित
वत्सेश्वरस्तयाविद्धितः अन्याभिश्चसमन्वितोदेवीभिर्मदन
मंचुकाद्याभिः ॥ ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेक
थासरित्सागरेवेलालंबकेप्रथमस्तरंगः । आदितःषट्ष
ष्टितमः समाप्तश्चायंजयेंद्रसेनापरनामावेलालंबकः ।

अतःपरंशशांकवतीलंबकोभविष्यति ॥

इदंगुरोर्गिरींद्रजाप्रणयमंदरान्दोलना त्पुराकिलकथा
मृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगतविघ्नलब्ध
र्द्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते । अव्याद्वोवि
घ्नविधंसकारिलंबोत्क्षिपन् करंगणपतिःक्रीडालीन

बृ·क·
श्लो·सं·
क·
५१५

भंगादरावलीं । अथागममिरागात्र वरणावतंसमदं हरं
नवनवाश्चसर्गाविश्ववतं शुभः । जितंसरशिरैरेषु योषिषु
पिपतत्सिह वज्रादीन्यपि ज्ञायंते ऽकुंठितानीव तन्द्रतां ॥ ॥
एवं वत्सेश्वरसुतः नानाभार्यासमार्यामवाप्य सः नरवाहनद
त्तश्चकौशाम्ब्यामथ तस्थिवान् बहुभार्योपि नामाग्याद्देवीं
मदनमंचुकां प्राणेभ्योप्यधिकां मेने कामिनीमिव माधवः
एकदा च निशि स्वप्ने नभसागत्य दिव्यया कयापि कन्यया
नीयमानं ह्रियमाणं ददर्श सः प्रबुद्धश्च महाशैलसानौ स्वक्षाय
मात्मनः अपश्यत्स्थितमात्मानं तां चैतत्र शिलातले तां चक
न्यां स्वपार्श्वस्थां निशि द्योतितकाननां ईदृशेव सरस्येव वि
स्मितोमोहतोक्षिपं अनपाहूमिहानीत इति मत्वाव वीदयुच
लज्जाविलंबितेक्षां तां कृत्वाचालीकसत्वकं एवमवि वसि
तास्मिरेवं धृत्वैन्यथसोब्रवीत् तामा मामालिंग्य एवमामेति प्रिये
मदनमंचुके ततश्चैवतदतत्वावानस्य सत्वानि सृंडयंत्रणं
श्रुत्वं तद्यितायास्मान स्याकृत्वालिलिंगिनं ततः सनैवे श्री
मोल्पहृष्टानां साद्वियाकृतिं अहो विज्ञानमित्रुभक्तेजग्र
हसस्मितः सार्थितासाहित्वाद्वयाऽस्वप्रदर्शीत् गादतं अग्र
भुवश्रुरामोमामभिरातीमृपंचवं एवमुक्तवतीं तां च पार्वि
तित्यसकन्यकां नरवाहनदत्तोऽत्र गांधर्वविधिनाततः नी
तात्मतत्रतारात्रिंप्रियाया सत्तयासह प्रातस्तां दयितां पुनः
कल्याणिताम परापृच्छत् प्रिये श्रावण कथ्यामेतां मधुर्वीक
यामिते । अथासीदीरितिकापि मुनिराजोत्रपावने नयो
आमसमीपेयोगासिद्धय मस्मृतेः अभूत्सत्तोलोनस्थि गुरु
गां विदितास्वदा तां चाहदैवतातिराहारां अष्टम्याश्चैतानिगतां

विषाविष्टसर्वांगोऽहं नमागाद्दहिमः ततः दृष्ट्वा समु
त्तिर्त्तानीत्कृष्टमाल्लसत्तां सृगालिकां वैरेणकीर्णां चक्रे रत्र
हाचैनयोर्द्वयोः ततः सहस्त्रीतां सृष्ट्वाकरेण गृहीत्वा चक्रे
तः श्रेष्ठोभवत्तस्यास्तस्यापिस्त्वोररुत्पत्न ततो भ्रम
स्तयासार्द्धं सगजो नागतनत्कृते प्राविशात्यममातीवश
रस्तंकाकुलं सरः ममज्जतत्रपंकांतनेशाशाकवचेहि
ते दृष्टानस्यावसंतं साद्धं सृगालीकेरेणुका तेदेवास्यस
मागीत्यवावारेणुकापिगाजनः तावद्भूर्वविशिष्टा
करेणीतस्यतानिज्ञा प्रतिबध्नीतीगजस्यागात् प्रदेशावि
येवशात् साभद्रजातिर्द्दृष्ट्वा ग्रस्तं पंके तं पतिं श्रेष्ठस
तेसरः पंके तेमवप्राविशद्वदा तत्कालेसमुनिर्ब्रह्मलमि
ङ्गिकेनागतः पश्या शिष्याप्रकृत्स्तदालोक्य बभूवकर
णातितः उद्धारयामासचतो वशानागैः सहान्तयाः शि
श्येपर्वरोरुतेवले: सरःपंकान्तरोततः तस्योक्तले प्राति
लतपद्दोभूयः एवावलः ततस्तासिंह्नतोपातेदंपती
तोवशागजौ सत्यो विपोगाद्वोद्वीपी पथाकामं विज
ह्रतः पवमतरच्छात्तनिर्येचोप्रापादिदिवि प्रभुंतो
तंकृतिमित्रंत्तत्तारयं तितः ततः पुनः हीनत्नात्सुद्भवायेत्तते
धांसमृशातिनाशायस कदाचिद पिमतं वा स्वह्वोवाचंच
लात्मनां एतद्वत्तेष्वरक्तता सुलतासादियकन्यका त
सुवावेवमेवतत्संशयोनात्र विद्यते अभिप्रायश्वविज्ञा
तो मयेवं वादिनस्तव ततस्मान्यपि प्रज्ञामार्यपुत्रकथां
शृणु सूरदत्ताभिधानोभूत्कोप्यत्र ऊहाहितो नामः मही
पतेबाहुशान्तेमान्योग्रामशानेश्वरः भार्याचसम्मतीता

ह्रक॰
योगाक॰
४१५
415

मतस्यासीत्पतिर्देवता तस्यां चवामदत्ताख्यं भवत्सुतम॰
जीमनत् सवामदेवोन विशसवैविद्याप्रशिक्षितः भा
वीशाखोश्वभानाम पठितिन्येपिनास्पिमः कालेनपितरि
स्वर्गे भार्यायानुगतेगते प्रावर्ततवगाहस्थ्यं समतया भार्य
यासह साचतस्याभवज्ञार्या सेच्छाब्राह्मिणपञ्चाततः दे॰
वात्कतास्त्रिसंग्रामाश्चाविनीसिहिमंबरान् एकदाराज
मेवास्थ्यं स्थितस्तत्कटकेवमः गृहादेव्यापिन्दयेननिते
ततगदेवहः तहमस्तत्कुलं पुत्रयत्नो भार्यमयानव दे॰
शामहिषपालेनत्तदेयेनेवसंगतः एतस्मिन्नवाकण्णिक
रकेतं निवेशपच सवामदत्तावैद्यकसरः सुग्रहमायसौ
तत्रगुप्तं स्थितेयाव पुष्याराम प्रविषमः तत्क्रमागात्
तत्रैकः तावन्महिषपालकः दाणावतं पागात्सासा
ततोयपतिस्तका तद्भार्याविविधाहारैरहसामहिषपा॰
लकं ततोभङ्गवतातेन साकं स्वाशायनेययौ ततद्दृष्ट्वाव
मदत्तस्योसोभ्ययाद्दहाप्रथः प्रातःपापीगच्छतः केतिवद
नत्तस्यगेहिनी सादृष्ट्वास्यायापिजाल्मेन्द्रकाभूलिकुदेव
टात् तदासमानुषाप्याशु महिषीमस्तयथात वामदत्तस्य
तिसस्यतद्भावेनविलक्ष्यत ततो महिषमस्येमावितिदिष
लेवुदेःसदा भागामभिषपालेनतास्यामासतेनतं तत्रै
वतेवकस्यापिवाणिजो महिषास्थितः विक्रीणीतेस्मसाथ
रातिर्यक्तविवर्णीकृतं तेनारोप्यत्थमारोप्यमहिषीभाव
मीरितः सवामदत्तो नीतोभूद्ग्रामं गंगासमीपगं विष्णु
माथसुहृभार्यासदृशं ज्ञापितारकेना कथ्यनवप्रविष्टेवभू
जगेकस्पशामेतो इतितंचिंतयंतंचतत्रोदृहाच्छांमसङ्ःष्ठि

भारङ्गेयास्येषोषां गमध्यमत्कायियोगिनी साङ्गहाता
ततः सर्वं तद्दृष्ट्वा तं क्षमाकुला तद्वतेभ्योऽनमिवार्तं मद्दिव्यवा
र्मोचयत् ग्राममानुषरूपाय सेवनीयानि तं गृहं तस्मै
कान्तिमतीं नाम कन्यां दुहितरं ददौ यभिराहुत्यर्भीयाम
द्योतां वर्द्धयां कुरु इत्युक्त्वा भ्रदत्तो वा स्मै सर्षपानभिमंत्रितान्
न् ततः स तां कान्तिमतीं भार्यामादाय प्रहृष्टमना स्वगृहं वार
मदत्तस्तदा जगाम स स्वर्षपः हत्वा मद्दिस्थयालं तत्र क्र
तास्वर्षपः वरुणामाद्यभार्यां तां शालां वहुं विदत्तस्य भ
त्वा च प्रत्यहं तस्यै सर्षपानभिमंत्रितान् स चके भोजनं च
दुष्टानि ज्ञेविरच्छुद्ये यवं तत्र स्थितस्यास्य कात्यमत्यासमं
पुनः भार्ययावामदत्तस्य कोप्यागादतिथिर्गृहे भोक्तुं
तस्मिं श्रद्धेन च सो भुक्तानि यो पीठकंतं वामदत्तस्तदत्तकु
भार्यालग्नदाहृतिः दत्ताच तस्यै वडवारूपायै लग्नदाहृ
तीः निपतास्ताप्रविष्टपात्रभुक्ते जानानिहृतिः ततो वि
स्मिततत्त्ववंतं पप्रच्छ स कौतुकः त्वं ज्ञादारेकुपात्ते भूत्वा
श्रमेणभवानिति ततः स वामदत्तोऽत्र तस्मायतिथयेऽब्रा
वीत् तमाहूलाव्यहृतां पुराजेपि च मम यथावत् इत्यर्थे
णाकिं मे तेन पष्ठ लवितेनहतेपया नामेवाराध्यस्वप्सश्च प्र
कबंकं विदाचर इत्युक्तोऽतिथिनानेन वामदत्तस्तथेति
तत् अह्तायसोतिथिप्रातः सत्कृत्य विसर्जितं प्रपाक
स्मादृष्टापातं पुष्पं तासिद्धयोगिनीं प्रत्युपहार्थी सो य
र्जप्रायच्छामासयत्ततः साद्ययोगीश्वरी तस्मै स भार्याय
पयाविधिः कालसंकर्षणीं विद्यां ददौ तात्पूर्वरूपादिमात्
ततः श्रीपर्वतं गत्वा स विद्यां नाम साधयत् साचदासवती

वृक॰
शशांक॰
५१९

416

मादानतेस्मिन्वसन्तेनमंदरौ आगावद्भुतसंपन्नःसनयाभा
र्ययासह कांतिमत्याख्यतीवामदेवो विद्याधरोत्तमः ततो
रत्नकूटाख्यश्रृंगे मलयभूभृतः कृतं पुरश्चरणेन निजसिद्धि
प्रभावतः ततो विद्याधरेंद्रस्य तत्र कालेन कन्यका तस्यां
पत्न्यां समुत्पन्नाभूल्ललितलोचना जातमात्रैव या वि-
द्याधरसम्राट्चक्रवर्तिने भार्या भवित्रीति दिव्यागगनोद्गतया
गिरा तामार्यपुत्रां विविधविहितार्थां सह विद्यया अनुर
क्तां तपसे चास्मिन्निह मलयाचले । स्याख्यानकुलां तां
बद्धा विद्याधरीं सद्गृहमेने नरवाहनदत्तोथ प्रेम्णमनोलल
ललितलोचनां भार्यां । आसीत्तत्र तया सह संप्रीतिं चास्यव-
स्नात्तद्याः रत्नप्रभादिविद्याविभवाहुतां तमधिजगत्सुः
इति श्रीमहासोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे शशां
कवतीलंबके प्रथमस्तरंगः आदितोष्टषष्टि
तमः ॥ ॥
ततस्तांनूतनांप्राप्यकांतांललितलोचनां नरवाहन
दत्तस्तस्मिन्मलयपर्वते मधुप्रहृतिसंभोगविजहारत
यासह तेषुतेषुवनांतेषुपुष्पितद्रुमशोभिषु एकस्मिं
वनेकौतुकसमावेशयक्रमात तस्यांप्रियायांगद्रते
मतापंदृष्टिगोचरात संचरन्सदृशीकंमहदृष्टजलंसं
रः सत्ताकसिताकाशांपुष्पलीवनतदृश्येते पुष्पाण्यु
चिंवतीयावश्रममाप्तेतिसाधिया तावत्तत्रागात्स्य
स्मिन्नागमात्समस्तदे इति संचिंत्यसस्नानःकृतदेवार्चं
नोवदः सवंदनवकत्यापमध्यातेसमाधिलातनले तत्रस्थो
राजवंशीनादृशातनमद्वीपांगति अच्यातत्कनमालापं

पिकीनोद्गुनवल्लिषु विलोकादृशिगीतां चन्द्रभाभेवि
लोचने हृस्यान्तां च समारप्रियां मदनसुन्दरां स्मरत्वे
वोद्भवकामाग्निसंतप्तगुरुश्रेष्ठः तत्स्वगणं पावयौवना
तं नत्वैको मुनिपुंगवः सपिंगजटो नाम तत्स्वस्य मवे
सानं आसिं वन्द्यप्रियातल्यास्यैश्चर्यनवारिभिः ततः
प्रवृद्धं प्रणतं दिव्यहृषिसत्तं मुनि उवाच तत्प्रामोदयथे
ष्टं यो यं मामनुहि तेन हि प्राप्यते सर्वं तथा वेत्य मदाश्रम
स्वबाहुनदन्तं तक्रे चन्द्रयाह्निकं कथ्यास्यां कदन्तो
यां मत्रः शृणु तन्वेत्सता हृष्टकामसमुविसर्जा निनायः
लिनमाश्रमं कृत्वानित्थं फलैस्तस्य तनयमुक्तफलःसु
यं सपिंगलजटो नाम वक्तं तस्मै प्रचक्रमे । प्राक्लियाः
यो तिनगरे भुवनत्रयविश्रुता तस्याममरदत्ताख्यः
पूर्वमासीन्महीपतिः तस्यानित्यानुरक्तौकाप्रदीपनव
तेजसा भार्याविक्रे विख्याता श्रुतवसुमती प्रभा तस्याम
गांकदत्तः स्वयशसा नसस्योदपद्यत सकोदंडइवाभूपः कौ
दिंप्राप्रोत्तुणानितः तस्याभवं च सविग्राजस्तनो तिः
मदशा प्रचंडशक्तिः सस्यालवाहुविक्रमकेसरी हरि
शुष्टिर्मेचबलः स्तथाभीमपराक्रमः तद्धविमलबुद्धिः
श्रव्याभ्रमनगुणाकरौ विवकथ्यमनस्य दशमलेवस
लाः सर्वेगुवानः शूराः सुप्रान्तः प्रभुहितैषिणः तैः
समं स्मास्वविनिहृराजपुत्रः पितुर्गृहे स्थादन्तः सहशीम
नमार्याना मभवाम वान् एकदा वरदेसेको मंत्री भीमपरा
केमः नमादस्यप्पतीदेवराज्ञोयहूनंमसाग्रत तत्र शूद्रप्रासाः
दमस्योपमतङ्गोप्रांकितंनिशि वन्तोत्यनविर्वरसिंहमपश्य

कथा.
शशांक.
५०

217

मभियाचितं उपयितेत्वरिकाहस्तेमयिसोयमलापितं
सिंहप्रावर्तनोवेदंतमेवाभ्युपगतवान् सचगत्वानदीप
रंप्रमार्धरसनोमयि श्मशानेहंचतामस्यदीर्घाङ्गुलीक
याखिदं नैषवमेतत्प्रस्थाचयावन्नोण्येस्मितांनदीं ना
वन्मासिंहःस्महासंपन्नोविक्रमःसुमान् कोमलतिति
सुप्रसन्नमयासगुरुषोब्रवीत् वेतालोहंतयावीरसवेता
स्मिचनोधतः ततस्वाहंतमप्राक्ष्यद्यद्यैवतन्मयोधा
त्तं भार्यामृगांकदत्तस्यकाभविष्यतिमेप्रभो पतत्
मद्वचनंश्रुत्वासवेतालोब्रवीत्तदा अस्त्युज्जयिन्यांनृपति
कर्मसेनइतिश्रुतः तस्यास्तितनयारत्नंलावण्यस्य
कृतावराः निधानभूमिसौन्दर्यसर्वस्वस्यप्रजापतेः
शशांकवतीनामभार्यातस्यभविष्यति तत्पस्तेन
दत्वाप्याप्यपृथ्वीराज्यंकरिष्यति इत्युक्त्वासतिरोभूत्वे
तालोहंतथैवच आगतोगृहमेसततिविशिष्टंममप्र
पत्न्मृगांकदत्तोसौश्रुत्वाभीमपराक्रमात् आहूयश्रा
वयामाससर्वांस्तान्निजमंत्रिणः तथादवैतालश्रुणतत्
मेहश्रमयावयत् जातेमहास्थौकांविश्वविद्यातिवि
लावयं तत्राधरचिताकृष्णाम्याख्यातोयंपिपासवः
हःस्मस्माग्रेयेनुभिःततउस्यापंचभिः तंदृष्ट्वाश्रुनी
श्रामःपातिंयावद्रुपाचराः तावत्तत्रपुंसत्वानपश्य
मततत्रलं ततःकृष्णांरगांप्रामावंदोत्वलमपांकितं
दृष्टभात्रूपमायातंईश्वामाहिमहेश्वरं सोस्मात्स्पर्श
प्रश्नोपदातिणारम्याःकर्णभूमावपातयत्सोत्रसमु
समपद्यत तस्मात्तत्रावलीप्रामाप्तुभांमहामयाग

पीतोरक्तांगुलिमेनलकपालेनसोंगुपिः तत्वणंचप्रगु
ड्डोस्मिप्रयातांचविभावरी पूर्वंमृगांकदेवेनस्वमातुर्या
मवेहिते मंत्रीविमलबुद्धिस्तेनंदत्तस्तेषुभाषितं तदेव
वधश्चायस्यैवविहितात्तुगृहोह्वरः स्वमोगुक्तवलीवर
श्चायत्नीतोह्यिवपांगुपिः तत्कृगांकवतीप्राप्यभोका
मिष्टांस्त्वीअवं ग्रन्यत्तनात्कक्रेशाद्येनुके विमलबुद्धि
ना तत्रोमृगांकदेवः सातुवाचशक्तिवात्मनः यच्चाप
लेभमस्यमस्ययथाभीमपराक्रमः ग्रात्नवार्निर्दूवेताला
तथायथापिभावितं तथाह्निकर्मसेनस्यबलरगोभिमा
निनः प्रत्ताबलात्मयाप्राप्यासाशशांकवतीमता प्र
ताबलंचसर्वेषुमध्येकार्येषुसाधनं तथाचरत्नाढ्यैतां
कोषेवःकथयाम्यहं । भद्रबाहुरभूत्राम्नामगधेषुमही
पतिः तस्यासीदुर्मेधुसमाख्योमंत्रीबुद्धिमतांवरः सरा
जानंनिजामात्यंकदाचित्तरमब्रवीत् ग्रनंगलीलेति
ख्याताराजतोवाराणस्यांपतेः अस्तियाधर्मगोपस्यजगाद्वि
तयस्तुदरी तामर्थितोपिहिदाकैनमयाराजाप्रयच्छति दं
तिनोभद्रदंतस्यप्रभावात्सचदुर्जयः नोत्सहेजीवितुंचा
हंतथाकन्ययाविना तदेवनात्रसुमायोमेसखेकिंका
कंत्वयातां इतितेनोदितोराजासमंत्रीतिजगादतं किं
देवविक्रमादेवमिद्धियतिनबुद्धिनः तदलंचिंतयाहं
नेहबुद्धासाधयाम्यथः इत्युक्त्वात्मसंत्रिपंचसप्ता
हनाविदः महावनिकवेशः सत्कंपीचाप्पाग्नमीय
यो तत्रनोभाग्यवेष्यालेमिहोपीमातिसाक्रगः सः
राजानंनिजामात्यंकदाचित्तरमब्रवीत् एककदाचनि

हक॰
प्राशाक॰
४१८

418

शीघ्राग्यकार्यपुत्रायालहृये मातङ्गः सदृशीं वहृत्वा
कुहूविनिर्गतां शृद्वितोहस्तिपालस्यशोकान्वितनगा
मिनीं नीयमानां विवर्त्तेः पुरुषैः क्वापिसापुथैः प्र
वेशुक्रायपातेयंतत्ययणामः क्वयामिमिति इतिसंचिं
तितस्वैरं मातङ्गोऽनुससारतां गत्वाप्रविष्टासायत्रस्त
वगेहेविहरतः इष्टानिवासस्थानेस्वमासगतेदेवसः
प्रातस्थहस्तिपालस्यपत्नार्थीनांगतांप्रियां विल्वात
स्थानिकं पुत्राप्राहिणीक्षमतीनुगात् तेनेहपुनदर्श
मितः यथविधिंतदा निवारितविधिवक्रः क्रयेवस्वविध
या प्रागच्छामस्कुरोः पार्श्वज्ञातीसर्वेहिविद्विसः इत्युक्त्वा
वत्स्यानिन्द्रर्तिकवंतस्यमंत्रिणः सवहस्तिपकोहष्टामा
दयस्थोप्रणम्यतं भार्याप्रहृद्वं पप्रछहृताकस्यापशोभि
तं सोपिमंत्रीप्रबोध्याज्ञासाभिज्ञानं प्राशंसतं स्थानं
तस्मिन्पैत्रीतापुरुषैर्यत्रमानिशि ततः प्रणम्यतांगत्वा
समंतगरवादिभिः सहस्तिपालकः प्राप्यस्थानं तत्स्य
यंवेश्मयत् प्रवयोत्युरुभांस्तांश्चप्रायान्दरायहारिणः
प्राप्यसाभरणांतांवरस्थतां तिजयोषितं हिनोयेद्धिव
सप्रातेरत्यन्तत्वाक्रतस्तानिः वकारभ्यातमिउस्यतः
स्याहारनिमंत्रणं गृहप्रवेशानिष्टोश्वनक्रभोजितव
ताजिनः प्रसंगेहस्तिपालायांसोप्याहारमकल्पय
त् सोपिमंत्रबलात्सर्वेषांप्रानाडीनिवेधितं गुप्तंगृहं
तागतात्रमंत्री स्वं सेसमातुगः ततोगतेहस्तिपाले
समसतत्रसः हस्तिनोमदहस्तस्यवंषुनाप्रानिवेश्य
तां वसौमाग्रस्यभुजनगांप्राविनीतैववनत्रतां यथोसदेशं

मगधाद्दत्तांतेनविषयत ततोप्याराणसींतेसमग्रत्नगो
पायपाचितं अनंगलीलोकन्यांतांहृतेंचविससर्जसः
सोपितोपरदेशेनतेसमनष्कजाभावकुलेभः भजंतिवैनसीं
हृतिंराजानःकालवेदिनः नदेवंप्रतयानस्यमंत्रगुणः
स्यमंत्रिणः अनंगलीलांसंप्राप्यभद्रभानुःसभूपतिः न
स्मात्मयापितुञ्जामाभार्यायाप्येतिवादिनं सशोकदत्तं
सचिवःतंविचित्रकथंब्रवीत् सर्वैवेत्सपतितेहारास्य
हृष्टादस्तुग्रहात् अभीष्टोदेवतानांचप्रासादःकिंतमाट
यत् तथावसुधराणांत्रिकांवर्णामालांसयाकथां । आ
सीत्रत्नशिलापुरेभद्राहोनामभूपतिः सपुत्रकामः
पद्मानांशतेनाष्टाभिरेवच सितानांपूजयामासरवकं
लक्ष्मींदिनेदिने एकदाबयतस्त्वस्यराज्ञोमौनस्थसंचतः
तुणमेकमभूत्पद्मंदेवार्हणायनेषिया सहृदस्यमेंविप्ा
ग्रस्तदेहोदैवस्ततस्सुसा तुष्टानसेदेहोसार्वभौमसुत्र
देवरं कत्वावादनतेदेहंतंस्वयंप्राप्यप्रदर्शनं अनस्तस्यत
तेषाज्ञोमहादेव्यामजायत लक्ष्मीकरप्रसादेनजातो
यस्मिंतंतवसः पुष्करादयंसपद्मकेनाम्नासुतंविलल
णं क्रमाद्दयौवनप्राप्तंतनयंतेगुणान्वितं राज्येभिषि
च्यभद्राहस्सराजागाद्याविपंवनं पुष्करादोपिसंप्राप्य
राज्यंप्रतिदिनंहरं पूजयन्नेकदाभ्यर्हिभार्याजस्मादया
चत सर्वसंपत्सुतेपुत्रपद्मा भिलषितंनव इतिश्रुत्वा
वसाधिंनगराङ्गनांतदा ननपिहृष्टोनानास्याःसाति
हृतानविद्मपः आविष्टकविनोदायजगामसगयावनं
नवसंभोगसंसक्तभुजंगमिथुनाशने प्रहृष्टंकरसंहा

वृक.
प्राक.
प.२८

419

प्रायोगकक्रांतोत्पपातयत् स विमानमानःस्मर
क्रांतांकरभस्तनं भूत्वाविद्याधरप्रोन:श्वकारांतनम
ब्रवीत् भवांकुयोपकारोमेनवेयदाक्षितष्ठाए रंजक
मालीतिनाम्नास्तिराजन्विद्याधरोत्तम: तेदूलभ्यानं
हराणंवेत्रहूस्मृतरागिणं स्वयंनारावलीनामविद्याधर
वरात्मजा तस्यापितावक्षेछ्यानस्लेयोक्तनविवाहयोः
कोपाददपातयच्छापंकं विकालंवियोगदं ततस्तारा
वलीरंजकमालिनोनोविनडूत: रूपतीश्वमरत्योनीतो
हतात्रसभूमिषु कदाचिन्नतशापेनमिथोहष्टिपथा
झयतो अन्यान्यविविषप्रत्रैमतोत्यातोकापिवनांतरे
ततस्तारावलीमातमविछ्यतीपतिक्रमात् पश्चिमा
द्वेरगान्यारेवतसिद्धौषिसेवितं तत्रसापश्यद्दस्मलमे
कंजंभुमदातनं आम्प्रास्वयंतंप्रीत्येवमधुरंभ्रमरेरवे:
उपाविशश्वविश्रांत्येभंगीहूपंविधीयसा हत्वेतसि
नैयनासिंकुसुमेमधुपायिनी व्रणादेवानमत्रैवश्वागं
हृद्याविरात्पतिं द्रष्टव्यतेनवीर्येणासिकंपुष्पंतयाषु
नत मन्कामभंगीवपुर्गत्वासंगताभूद्धेनतसा त्योत्से
वशागिनाभद्रीविल्वतीरंजकमालिना ततस्तेनसमंत
स्योगतायांमृलिकेतनं तद्वीपेसिक्कानताभूतंभुपुष्प
त्रन:फलं तस्यचोन:फलस्यात्रकालयोगेनकन्यका
समभूत्रारिदिद्यानांवीर्यंभवतिमोचता कदाचित्त
लभूलार्थेविवितास्मिथोभूति: तत्रागादपतत्र
पक्षंनेवुनरोफलं तस्मास्यतितमगतास्वद्दिव्यानिगेन
कन्याका ग्रवंदनमुनेस्तस्यवरणोगितयाकिता सदि

यदृशिहिप्रातांश्रुत्वाजनंसविस्मयः नीतापुरमेकंवि
नयवतींनाम्नाकरोत्सुनिः तत्रकालेनसाहडिंभाः
मानसाश्रमेमुनेः दृष्ट्वाविनयवत्योपानभसागच्छा
नामया ततोहंरूपगर्वेणमत्तेनतवमोहितः उपेत्य
नामनिच्छंतीकदाइतंप्रहृष्टप्रहृष्टवान् तत्क्षणेसमु
निर्हेडः कुंदेत्यामावितत्वया वितिताहरूपागत्य
यापंमहामराक्षय रूपगर्वितसर्वांगानिलिनःकरभो
भव पुष्करावासूपात्तांमेघेनाग्रहिमोदयो भ
तोविनयवत्याबसपवास्याइविष्यति इत्यहंमुनि
नाशप्तोजातोस्याकरभोभुवि जातस्मृतोयशापां
तस्तत्रः तत्पाश्रमांमुपेः पारणंतद्वत्तंगच्छन्नाम्ना
हरभिमाहतं भार्यामाशुहितांदिव्यांरूपदर्पहरांश्रि
यः इत्युक्तःपुष्करावाः साहिदिवंविद्याधरोययौ पुष्करा
सोपिगत्वास्वांपुरींविन्यस्यसंत्रिषु राज्यंराज्ञोततःमा
यादेकोस्यमधिरुह्यसः गच्छंश्चकमाश्रमंप्राप्तपतिमा
हेतदेयुतः कथंतेवयंभोयाभितितयशच्यौवितयत त
तोददृशातैत्रैकंमशूत्यंवदिकागृहं प्रविश्यततःसा
तादेवींतोप्रणतामव केनाभिनिहितांतत्रवीणमा
दायमारवः उपवीणयातिस्मेतांदेवीमत्रसुगीतकैः
उपवीणितत्तूणावसमंतैत्रैवमातिशि श्रुत्वाग्रामेणतं
मेनपारमहितनायत तच्चः प्रातः प्रबुद्धोसौस्त्रीरोगजा
ददर्शसः वत्तांतस्थितमासातेततासिंश्चदिकागृहे उ
स्यायविस्मितस्मात्प्रमत्राश्रमसैव्यत प्रणम्यतंमिपा
निश्यान्फलभाराचैतेद्रुमैः कुर्वाणंस्वागतिमिवकु

बृक·
पाषांक·
५२·

420

गिणेनपक्षत्रिणा प्रविश्यतत्रवापश्यत्स्थितंशिशो
त्रैतेव्रतं उपेत्यचववंदेनमर्षिराज्ञासमादयोः सोप्येतं
विहितातिथ्योराजानवाक्यतिरब्रवीत् पुष्करादयत्त्वं
त्वमागतःसाहणंगतः विद्याहिहेतोविनवतोनातिष्ठ
नमब्रवीत् उपदस्कृततोपूर्वमायायामैघवभूपतेः इत्युक्ते
मुनिनासोपिपुष्कराख्योविविंनयत् दिव्याश्रुतिःस
पवायंविजितागत्यदेवव वनेमेतद्दुर्वंदेव्यात्तारितोहं
महार्णवात् विदंचपूर्वभार्येषाममोनाच्युनितामुना
इत्यालोच्यैवसर्वेनसपृष्ठमुनिस्तदाः भगवन्पूर्वभा
र्येषाकथंकेकथ्यतामिति ततोजगामसमुनिःस्त्रय
नामदिवौकसं। बभूवधर्मसेनाख्यःताम्रलिप्त्यां
पुरावणिक विद्युल्लेखेतिनाम्नाचभार्यातस्याभवत्सु
भा सदैवान्यथिनश्चौरैःशास्त्रेष्व्याहतोवणिक मुमू
र्षुर्निरगाद्वह्निंप्रवेष्टुंभार्ययासह अपश्यतामकस्माद
तावुभावपिदंपती आकाशेनागतंहंसमिथुनंकविरा
कृति ततस्तद्दत्तचित्तौतौप्रविश्यदहनंसतो राजहंसौ
समुत्पन्नौपुनर्भार्यापतीउभौ कदाचिच्चौत्तवर्षासमागमे
खर्जूरमादपे नीडस्थितौतौतत्कुलान्कल्पनकेवात्याश्रुष
तत् प्रातःसहंसस्तांहंसीविराविशातेप्रभंजने सरस्य
दिगंतेपुनश्चत्वित्रिदवाप्रवात् ततस्तत्कालसंसेव्यंहं
सानांमानससरः स्मरंतःसपपौहंस्याजलनिताश्रीत
शायार्थ्य ततोताप्राप्यहंसींसंतोनीवाव जललदागामं गि
रिशृंगंजगामैकं विहंतंसतपासह ततस्तप्रआगदेको
लपकस्तांशरैःप्रियांसहवतांनिद्रुतांहंसीमस्तनामा

पर्वोत्सव हंसाभ्यागतानां कांचित्सुरूपां सापुत्रीं बहूं
कृतं त्वरिकयाक्षिप्तैव स्नानामाश्रायतस्तेऽर्थवि हंसीं त्यथा
ह्निलोकैस्तां हंसेरगुः स्मृतमीहृति गते पुत्रे पुत्रकृतिबूपा
स्यजित्यूवतः लघ्नहकस्यांहनन्त्यां हंसीसातस्यपथपः
नः ततत्वणात्रविक्रन्नायामस्तसंजीवतोऽपथैः हंसेनजी
वितं प्राप्य रवभत्स्यत्यनयोपयो तावत्तं हंसत्लहत्तोगा
वैकस्मिंसरस्तटे श्रुछोपतन्हंससूहे पश्यंतामिवतत्क
नाः ततं धीवरः कोपिहिस्वाजिलं निबद्धवां हंसा
स्सर्वोनुपाविद्धदाहार्थकिलदत्याण तावद्वागत्य
तैवसा हंसीविलवतीयतिं ददर्शजालबद्धं तं दिशश्वा
स्यावलोकयत् ततः स्नातंप्रह्नेनकेनाप्यत्रसरस्त
टे मुक्तावलीयविंन्यस्ता मयापत्रकंठिका गत्वाचा
वायपश्यतस्तस्यत्वागृहीतैवकंठिका हंसीतलगुरुः
पतित्जालेविहायनत् हंसीचगत्वाशैलाग्रं हंसेतां कं
ठिकांत्यथात् धीवरोपि सतलोभाद्रवारोढुं प्रचक्र
मे ततहृष्टासांतुंतं गत्वा हंसीपत्युसमीपगो बद्धस्य हंदे
संसग्नंकपिंकंवा...... यत सकपिस्ताडितस्तत्रपर
तितोपर्यपापाटयत् जालं तत्नेन निजं मुहंसा सर्वेपितेत
नः प्रयातोस्मेगतागजकस्यहकांतोपस्पथरं हंसोभार्या
यते एहोयथामसोविज्ञतः हाशंजवागतं प्राप्तकं
पर्तिलोभनः लेभेत्रसप्तपांविलहतासायस्यकंठिका
सभीतिरत्नविनस्यास्यहस्तात्प्राप्यकंठिकां हाशास्य
हस्तौपाणीं पुमांस्त्वरिकयाक्षिनत तेनापितातहं
सो हेमाश्चर्यानुक्तेपकमंवुर्नं मध्याह्नकालेसरसःपोम्पा

हंस.
राज्ञाक.
५५

यथोक्तविधिनेश्वरः क्षणाच्चतथाःकस्याचित्तवगोत्रीश्म-
वायतः मुनिनाप्याभितंकेनाप्यचौर्येणाभूर्जेदे तत्र
व्यापेनकेनापियातैतैनामहदंपती हंसोविवेगनप्रगापञ्च
वेणभुविमेनतः आतपत्रौदृढंतत्वतदीयमपत्रददा मु
नेरचैयतत्तस्यापिवालिंगसमूर्धनि ततोव्यापःसहस्रातो
हंसंसखीक्षणपंरुसिका दरेतांमुनयेतस्मैयोध्यानचैर्यातं
तया तल्लिंगभूमिप्रस्तस्यतस्यात्मस्यप्रभावतः समुत्क
रात्हंसस्त्वंराजोजातावयधना हंसीचैषाविनय
नीविद्याधरान्वये राजाविषोद्यतोद्यस्यामांसैरमर्यचिंतो
हरः इत्यंतेपूर्वभार्यासाविमुक्तोविविनामुता मुनि
नापृष्टकारितःसराजातेपुनरब्रवीत् कथमायिप्रवेशार
पनस्यावैचविचारितः पदियोनावभूयतस्मभगवां
फलमावयोः इत्युक्तवंतंराजानंतंसप्रत्यब्रवीन्मुनिः
यज्ञाविनास्माभिप्रयतेतंतन्तद्रूपमप्यते । तथाहिजति
तीगुणेतिषिकीब्रह्मचारिणी लावण्यमंजरीनामक
मारीबालाणीपुरा प्रवानेबालणींहष्टाकमलोदयसत
कं सहसातक्ष्णसंतादयमानासमरागिना प्रत्युवती
सत्रियमंतंहंगध्यानभाविना गत्वागंधवतीतीर्थे
ब्रत्यक्षजीविता तथाभावनयाकिंजानाभूहंगमंसि
ती नगर्यामेकलव्यायांविद्यपातूपवंतीनिसा तीर्थप्र
तभावाच्चैषवजातिस्मरामती प्रसंगाबोधकर्णायप
जामकायाद्विनान्मिने सपूर्वजन्माब्रांतरहस्यंतदवगी
यत् तपवंशैकचितेतद्वर्यातस्यागृह्यासनं श्रेतेच मु
दुसंकल्पायपोविप्रयापिमहतिं । तदातत्योत्रयाचिता

त्तस्मयत्वस्तुपेतिसः एवमुक्त्वासराजानंस्वानायंविस
र्जनंत मुनिर्मेध्याह्नस्मनंस्वयंचनिरवर्तयत् राजास
पुष्करालोमिगनोवननदीनटं तांददर्शात्रविनयवतीं
मुख्याणिविल्वतीं भासमानांस्वप्रभाप्रभामिवविव-
स्वतः अत्रपूर्वेगहनंप्रविष्टोकोन्वकाहनं केयंस्यादि
तियावद्यसविंनयातिसोन्तकः तावत्कथ्यानिष्ठलोसा
विसत्वामवदत्सावीं सविविधायरीयोमांहन्तमेक्षा
स्वरासमे आगात्मश्रणाप्तुक्तोपभर्तश्चामिमिहोत्रवा-
न् तन्मश्रुत्वाप्रतिवोवत्सातांमावोंम्तुनिकन्यकां अस्य
तन्मयश्रणंवत्मांनुंचकेशोपघटप्रगो इदमुक्त्वोतिजःगौ
मोन्कनितांविजितात्मना गन्धनामावलीरंक्तमालिना
वातनयकुतं कस्मंविनयवत्याह्विवसेहदृहित्वल्योः रा
तस्यपुष्करालस्याविवाहोयभविष्यति इत्युक्तोगुरुणा
मंजकेशीयानस्तत्येतिसः अन्तप्रत्याश्रमसहंगाश्वावः
सात्विसंप्रति एवंतयोक्तेविनयवतीसाप्यनन्तरोपयो पुष्क
रालस्यपुत्राववसन्दूरादलादितः नवलक्ष्मामालिसता
पादिवनयान्यमवत् जगामविजितात्मामाश्रमंसमु
नेस्तः तत्रतारावलीरंक्तमालिनौतांसमागतौ आन
वेनसंप्रणतौपविवन्नुश्रुतापसः ततोवधांस्तनेजोभिः
भासितानांमहर्षिणा द्वितीयेनेवसूर्येनवह्निनाविजिता
त्मना तस्मैसमर्पितौविनयवतींतांप्रतिपादयत् रंक्तमा
लीदत्तोवास्मैरत्नंदिव्यंनमस्यं च तत्समयंप्राणविवींप्र
णाधिकममेनया इत्यनस्मैवरमादात्हितिसमेहाम्रुनिः
अस्येयघनटक्षापानववधूमणुपदायानां त्योगगनगा-

हृक॰
शशांक॰
५३२

मित्रं तमथिकृत्यदिव्यंरथं विलोक्यचपयोनिधिंस्वयं
दिस्पृक्षरादस्ततो जगामनगरींनिजांप्रकृतिनेत्रचं
द्रोदयः । तत्रजित्वापृथिवींस्वप्रभावादवाप्तसाम्रा
ज्यः शास्तेस्मविनयवत्यासहितो भोगांश्चिरायभुंजानः
इत्थंसत्र्यक्षस्मापिहरमेनकार्यसिद्ध्यस्त्वत्तुग्रहवतीप्सित
देवताह तत्स्ममहर्षिर्गिरिजादयितप्रसादात्सेत्स्यत्य
भीष्टमचिरेणतवापिदेव । एतांनिशम्यसचिवविचक्
णांसमात्यादात्मकथावानधिगमायशशांकवत्याः
राजात्मजःस्वसचिवैःसममुत्तयिन्यांबुद्धिंबबंधगमना
यमृगांकदत्तः ॥ ॥ इतिमहाकविश्रीसोमदेवविरचिते
कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके द्वितीयस्तरं
गः ॥ आदितएकोनसप्ततितमः ।

एवंमृगांकदत्तोपिकर्मसेननृपात्मजां तांशशांकवतीं
प्राप्तुकामोवेतालवर्णितां गंतुमुज्जयिनींगुप्तंस्वनगर्या
विनिर्ययौ महाव्रतिकवेषेणसोमंत्र्यायतमंत्रिभिः आदि
देशाद्बहुभंगकपालादिसमाहृतो सराजपुत्रःसविवे
कैरभीमपराक्रमै तेनतत्राहृते स्वस्मिन्नदेशेश्चागावबुध्य
त मृगांकदत्तस्यापितमंत्रीभीमसाध्योत्रभूपतेः तत्कालंचा
त्रशोकस्मात्सेवर्हरूपमुद्गतः मृगांकदत्तस्तांश्चूलनिष्ठी
वनगरंतद्देहो सवनमापतत्पृथिदेव्यान्नाथितस्वमंत्रिणः
ग्रहदृष्याकिल्लातहृष्टेनेनमार्गेणागच्छतः शुद्धामृगांक
दत्तेनज्ञातंनिष्ठेवनंसतत मंत्रीपाविमवक्रोधंकृतवान्
स्विदव्यधान गृध्याग्रामवरदत्तस्यदैवाराजाहितभृत्यकः
मृगांकदत्तेनतकस्यात्मेशुकपपघन ततःसांवसरंस्त॰

ह्यमंत्री तं विजनेऽवदत् तेन तच्चाप्तं तस्मिन् गृहे चारादवुध्य
न मृगांकदत्तस्यापि तन्मंत्रोगुप्तोव्यगाद्भूपतेः तत्कालं चा
त्र सोकस्मात्संचरन्हर्म्यपृष्ठतः मृगांकदत्तस्तांबूलनि
ष्ठीवनरसं त्रिद्दो सचिवस्यापतन्मूर्ध्नि दैवाज्ञानितमंत्रिण
ग्रहपृष्ठस्याकिलाधस्तात्तेन मार्गेन गच्छतः तुद्रान्मृगांक
दत्तेन मुक्तं निष्ठीवनं ममत मंत्रीपरिभवक्रोधं कृत्वा
गोहृदि व्यधात् निष्ठीवनरसं जद्दो सचिवस्यापतन्म
भिदैवाज्ञान्वितमंत्रिणः मृगांकदत्तः जनकस्याप्येषुक्त
ममपद्यत ततः सोऽवसरं लब्ध्वा मंत्री तं व्यजनेऽवदत् सहसी
द्भुतरोगार्तं प्रवदयाविलाभयः अभिचारः प्रभो भीमप
राजकमसृहीनव मृगांकदत्तेनातंध्यः कलं तेनासिपीडि
नः मयावारयुवोज्ञातं प्रत्यदर्चाचारहणपते नृपराज
लसेपांनेदेहाद्यातमिवात्मं ततः क्रमात्तामसमुद्भूतार
पाहिणोऽत्र देवेदाणि तिजंसेनापतिं भीमपराक्रमम
ह्लपः सचकेशाकपालादिलक्षणासेनापतिस्ततः प्रा
तीयतन्वाणांतसेनातेप्रासादाद्दर्शयत् राज्यलब्धः स
सुरेभेद्रोहीनिवासितामितः प्राप्सलोवितिज्ञस्तिप्र
श्रुः कोहिऊमंत्रिणां सोऽथ सेनापतिर्गत्वा राजादेशांति
गयतं मृगांकदत्तं सामात्यं निर्यर्पानिरकालयत् सो
पुंसितनमंपवित्रदोषितविनायकः मृगांकदत्तोऽमतः
सापराधम्यापितरौ ततः गुणोपाध्यालो विनिर्गत्य हूंतांस
हृपायिनः प्रचंडशक्तिप्रमुखाबानुगावाचहस्पामंत्रिणः प्रा
क्षिर्वादितनकामालिकिरानाधिपतिर्मेदान् सवलिवार
र्दौविद्याहसवबालसवलम पुरुषं दीक्षेतेनसप्राक्कादिपि

वृक·
माधुरांक·
२३३

ग्रामभ्रमणे नियमायप्रतितिपितानस्येहसमर्थन स
तेपितत्रिवोद्धूतगोत्रजः सबलेनसः मद्विजमनेनतातेन
पित्रोराज्ञेपिरोपितः नत्रस्यविकटंतावदृष्ट्वामःस्वदः
ततः क्रमेणोत्तपितीयामः तांपाषांकवतीं प्रति इत्य
क्रामांतस्यान्तवज्जिन्तेसविवेःसह प्रपयौसततःप्राप
मायंचैकां महाटवीं तस्यां निविविदितोयायांक्षुत्पादेक
मवापसः तीरोपांतप्रवृद्धैकशुष्कपादपकंसरः तत
स्मिंस्तापमनुभूय विविधीमाजलातिमः श्रांतःसुष्ठ
पसामात्यतस्यशुष्कतरोरधः राज्ञोचवंदस्पृश्रायांप्रज्ञा
द्दम्भस्तदृष्टीतं शुष्कवृत्तंदलेपुष्पफलेश्चाशरीरंक्रमा
त् पक्वानिचफलान्यस्यपतंत्यालोक्यतत्ताणि प्रबो
ध्यदर्शयामासमपिवेश्यस्तदद्भुतं ततस्तैर्विस्मयाविष्टैः
स्त्रीपैतैःसद्वतानिमः फलानितस्यसस्वादुरसानिबुभ
तेनरीः भुक्त्वान्नवत्सतेपत्रपपेपत्सिवाविलेप्सुसः शुष्क
वृक्षस्यताण्याहिवत्कमारःसमपद्यत दृष्ट्वाश्चर्यंकहेतवि
स्मितेनाशुसो ब्रवीत । मर्त्यविज्ञामकोप्यासीद्योप्या
हितोवनः तस्यां हृष्टत्तपितौमपुत्रःसकमपासद रुधि
देसरतज्जाने:संपूर्णपुष्पाफलमाभुवं इदूकेनापिदत्तेनप्रा
ण्यंचफलानिमः तत्लाक्षीणितिमेप्रादादहैवास्याणप
लानिनि ततस्तात्तंमरस्तोयमखैतास्यंफलानिमः ना
गतोगुडाश्वसनःकाशुवनिर्यातं मांवासवांभवेदैवशुष्क
वृत्ततरसतेट राज्ञोचेनपुष्पफलेवृद्धवसांभविष्यति
नर्मपितानिर्याताल फलेश्च पाण्याहिमो दत्तमे इतिपि

चाभिषाञ्चाहंसमघःपुष्पद्रुमोभवं पुष्पद्रुमफलाद्या
ग्रचिराक्रान्तोस्मिश्रापतः इत्युक्तेतिजहर्षातेपृष्ठोनेश्च
नयिंततः मृगाङ्कदत्तोपिसतंसहर्षातमबोधयत्त ता
नःसोबोधवोनीत्वावधीनीश्चनयिहिंजः मृगाङ्कदत्ता
हेतवान्वेतनदत्तुपायितां ततोनीवानिशांप्रातस्तेनेश्च
नथिनासह मृगाङ्कदत्तःसततःप्रतस्थेतचिवावितः
गच्छंचमप्राप्यवनंकाविमंडितमंत्रिकं दर्शपुरुषांच
चपूर्विकेशांस्त्राहृतां उपेत्यश्वाप्रयाग्निचतपूर्जुनांत
विस्मयं काशिपुर्यांवर्यंततातविप्राथेभूपतीवितः ते
वग्रहस्तघृतणान्त्रतोदेशाद्विवनं श्रमानास्येबहुवनं
हेभिर्वसहयेनभिः इहवप्राप्तमसाभिवापीवाविस्मा
पतं नीरहुतद्रुमभ्रपुष्पविफलानितिभावितं पिवतां
नत्सदासाकेपकामेषांभुजांसतां पंचवर्षेणनाग्य
स्मिन्यतीतान्यततेवते तेनेहपावर्यदेवपूर्यवातिथ
योधुना अस्माभिर्दैवतःप्राप्तास्तदेणास्माकमाश्रमं इ
तितेनर्षिणोगत्वाःसावुगाःसतदाश्रमं मृगाङ्कदत्तःती
रादिभोजिततदनयहिनं प्रस्थितश्चततःप्रातरन्यान्य
पिविलोकयत्त केतकानिसमप्रापाकिरातविषयंश्च
सात्र प्राद्रिणाञ्चीतयिंचात्रस्नागमाविदनायसः मोकि
रातपतिंमित्रं शक्तिरक्षितकं प्रति सोपिवुद्धाविरातेः
शेषानिर्गत्याग्रेतमानतः मृगाङ्कदत्तंसामात्यंपुरंप्रावे
पूजयन्निजं ततस्तोनमवितवत्तत्रस्थोस्मकोश्चन मृगां
कदत्तोदिवमानुष्यागमनकारणाः स्वकार्यप्राप्तकालं
वसहायोपशक्तिरक्षितं स्थापयिंवासमस्तं तमामंत्रय

बृक॰
पापाकः
५२५

424

तपात्मनः प्रातिष्ठत्तमद्गुणोद्देशुनकृत्तयिनींप्रति प्रा
प्रांकवत्याह्वधीरात्मनःद्वादशात्मस्थितः गच्छंचसोटवीं
प्राप्यशून्यांतरुतलास्थितं तपस्विनंददर्शैकंभस्मांजि
तजटाभृतं निराश्रमपदेरण्येकिमीकाकीहतिष्ठसि
भगवंतिस्तपागत्यतंपप्रच्छसबसानुगः सोप्यतांनामसो
वादीदहंशिष्योमहात्मनः शुद्धकीर्तिभिधानस्यनाना
मंत्रौघसिद्धिमान् सोहंकदापिकरवेवंश्यावेशाश्रसंग
नः शुभलक्षणमासाद्यकंचित्कवकुमारकं सकुमारः
समाविष्टाहृष्टोनानाविधानिमे सिद्धौषधिवसेवांगण
दीर्घस्मयाब्रवीत् । अस्तीहोत्तरदिग्भागेकेवलःशीश्शि
पातकः विंध्याटव्यामधश्चास्यनागेंद्रभुवनंमहत् तस्यां
दूर्ध्वलिपच्छत्रतलेंसमुपलक्ष्यते मध्याह्नेहंसमिश्रुनेत्री
शद्भिःसांद्रवासरैः तत्रपारावतारव्योहितनाम्नानगावा
सवली तस्येवासम्रणाम्याम्बवेक्षोहद्भिनमः वैडूर्य
कांतिनाम्नानंत्वन्नोप्रश्नोतियोनरः ससिद्धाधिपतिर्भूत्वा
विबंध्यमरानिनः सर्वोस्यप्राप्यतेवीरैस्सहायैविसर्भी
विते तेनादिष्टेनतस्याहमथकार्येविसर्जनं ततोस्यविद्य
वःखबद्धप्रफलंपृथिवीमहं भ्रान्त्वामहायानप्राप्यपाविं
धोमतमिहागतः एतस्यगोंकदक्षोत्रकृतवानस्मात्मन
पसः तत्राभिज्ञानमेतावद्भ्रमंब्रवराहदिवत्व गत्वोत्सुगां
वरक्षादींश्यापयितास्मिसंचितैः सर्वोपैःप्रकटीकृत्य दे
सेलद्गृलितोजलं सत्तभारसैन्यभंदेहोमंकर्तव्यकसे वि
ध्यायोयानसमादीमंत्रपीडासनित्यायम्मः ततोस्यनिर्ययो
नस्मादिव्याशीर्घीर्घापानलेत सोहमंत्रपदंतीवसारता

भवार्णवैः उपेत्य तं वणिक्श्रेष्ठं केकरावलम्बनमानसं एत
धैर्याच स्नानस्य समालिंग्य च तत्क्षणी हस्ताद्विस्मृतमंत्रस्य
द्रोमभांडं समानयत् लब्धांतरश्च तत्कालं सनागो भुवना
न्ततः पारावताख्यः कल्याणवचनाच वह्निवोदगात् तं दृष्ट्वा
नयनज्वालाघोरगर्जितदारुणं सनष्टदिव्यतारीकोप्य
स्फोटस्राममनायसः तस्मिन्विनष्टेनस्पात्रहृतमाहात्यकोस
तं नागो मृगांकदत्तादीन् शापश्चांतेवेकृतः पुष्पाभि
देनस्यं चानात्कृतं निष्कारणान्मयः विप्रयुक्तामृततोमीयं
कंचित्कालं भविष्यथ इत्युक्तांतर्हिते नागे सर्वे तेतत्र तत्
त्वां धातर्हि शोकज्वरधस्तशुष्कप्रवणशाक्यः गमगुर्म
गांकदत्ताद्यापि विप्रयुक्ताः यतस्ततः प्रापप्रभावान्कोशंतः
चिरं चरण्णपरस्परं मृगांकदत्तस्तत्र ततः प्रयातेषु रात्रि विभ्रमे
भ्राम्यन्निन्तस्तलीटव्यांतत्रासीन्मा चैव विना गते च्छविवमा
सेप्रहिदेवषितायतस्यमः ग्रकस्मात्कुतश्चिद्विप्रो विविनं
ग्रापदं नितकं सपाट्यजितः सात्त्वः क्रतनिर्पल्लतेनाधर्मं
स्मृगांकदत्तः वततः समाश्वास्यैव मपप्रयात् नहष्ट्वालेम
पाकिं तन्जीनेयास्मिनिते प्रभो पुरीमुज्जयिनीं सेवगतव्या
वर्तते हिवः इत्याप्रयुक्तवता तेन प्रविनितस्तपत्ते ग्रायसः स्मृ
गांकदत्तः श्रावकैः प्रीयाइज्जयिनीं प्राप्ति गच्छल्लोकं वदि
वैसे मार्गेणप्रांकिनागतं पुष्पीविमलतुहित्व संप्राप्य
तमंत्रिणं तं दृष्ट्वाननोहाप्रहर्षं प्रणतं परिवभ्रमः उपदे
श्रावयपृच्छाकार्त्ताम्मिन्तरमंत्रिणा ततो विमलबुद्धिलं भ
त्यप्रियकृतवाक्यसः ततानेदेवकलेश्वकगातो नागप्रापनः
नंतनी प्रापयन्तेनेतनघ्यास्तानेतन् श्याश्रुमुण नरहन्नागराश्या

भद्रक.
शशांक.
४२१

येनहरिणकपरिभ्रमन् अटव्यांपूर्वदिग्भागेक्रान्तः केना
पिसाधुना आश्रमंप्राप्यतेभूवंमहर्षिब्रह्मदण्डिनः तत्रैतै
नधर्मणाहरिणैः फलांबोभिर्गतक्लमः पर्यटन्नाश्रमान्ताद
द्दूरंहरितींगुहांप्रविश्यकौतुकात्तस्यांहष्टान्तर्मार्गमंदि
रं प्रहृष्टवानहंजालगवाक्षैस्तत्रवीक्षितं तावस्थितान्तः
वक्रंस्त्रीभ्रमयन्तीमभंगाकं भंगस्तत्थ्यभिन्नाभेदेनास्त्री
दृष्टगर्भो ताम्याभ्युक्तैरौतारहवीतोयौवनायस्याश्रयं
देयसितासिताविद्यानान्ताल्लिजालकारकः स्वभिहृता
भितैल्लिस्वर्णविधैर्विविधाकृतैः जालप्रभ्याःस्वपुष्पैश्चवि
चपुष्पैश्चसंगताः तेषुपाशेषुतेसज्जाजालकारापयास्य
कां स्वेनकुसोभयपक्षत्वैनैतद्दष्ट्वामहाहिना नानावर्ते
वृथासिमानयानायमनुस्थितः पुनस्तत्रैवतानेवपाश
गांश्चिन्हाययस्यानर्थं विलोहेगाढतन्तुस्याजालासंघार
दस्तव अन्येपितेनजालस्थाः प्रद्युम्नाक्रंदितेनतदा त
स्कृभयन्त्यानेनतत्रस्थेनकपालेन तेनापिभालतो
तज्ज्ञातेनोज्वालानलपार्श्वेना तयानिर्दृश्यपाशात्तेदंड्स
घरैवद्धतं प्रविष्टेवनहर्षं तल्लीनात्स्थितिवभास्रे ताव
त्वायिगतासास्त्रीमवक्रकहृष्टादभा तद्दृष्टाविस्मितोपा
वस्यितोदंतत्रपर्यटन् तावत्तत्रकारिणींद्युपामपरांभं
गतादितैः स्वदाय्यागत्यवीक्षत्वैस्यादर्यंतीमिवांतुजेः
तेरापविप्रत्नस्याद्धदोद्यपावहृतंमदृन् जालांतेव
तेचकोलहकस्तचनेनच दशाबाहुस्वयाष्यकसिंहोपा
तोव्यर्थान पुनायत्रहृतिकोयात्रस्याद्वतास्वगामितः
सोपिसिंहः समावकार्यं किंया: याह्वेवतांतेव तत्रगमनात्

हावातेनावकीर्णभुजंहतः ततोलंबोधरेणोत्पुत्रमं
सोपिनबाहुकः संपाटितःस्यात्तद्वणोसेसरेणी
क्षेते नत्रनस्याहते क्लेशामत्रभूयवनातवं भागान्नोः
प्राप्यनयुक्तःसनिजंवनमागतः सभार्यमागतेनवह
ह्वैवजलमंदिरं वत्संसमर्थानत्रसेमेलहकःसननोगतः
पत्रदत्याहमालोकागताश्रमपदंततः उभयंतन्महा
सर्पमवोचंप्रलदंडिने सोप्यप्रीत्यालेतोत्रिकांसु
विमोमेवमस्याधात धर्मोमिदर्शितेसर्वप्रलत्रेनेम्ब
रेणाते याहशास्त्रीवयानत्रसामायाप्रमितंवयत
नयांसंसारचक्रानदेभ्यंगास्तेवजंतवः दृष्टगर्दभहः
योतोधर्मार्थमौहस्थकस्यक श्रितास्तहातेउत्थाह
गृपेहकनरक्षते समाश्रियोम्येसंसव्यभूनावस्थतक
लब्धः द्विविधाजालकारामाविष्टुष्यानिजवीर्यतः
निर्मीयद्विविधानेवजालपाशांक्ततादिकां मत्तद्याकि
मद्याभस्वरःस्वात्रपंगिणाः पथास्वंतेषुसंसक्ता
कालेनोरगरूपिणा शुभाशुभाभ्यांवक्राभ्यांहताःशु
त्रयथोवितां ततोचटकरूपास्तनानायोनिषुमायया
स्त्रीरूपयानयादिमास्तयैवायायतेषुतः तस्याहा
पतिताःस्वनकस्मात्स्कतिषुद्विधा पुत्रादिपाशजा
लेषुस्वरःस्वात्रवेपिषु ततःकस्मात्तितेजालेर्बद्धा
रःस्वविधार्पिताः प्रहृत्राःक्रंदितंविरतःशरणंपरमे
सर्वं नदृष्ट्वाजातेवैरागयात्तेषुनाप्रपितेनवः प्रायथा
नितजालस्यास्तमेवाक्रंदितंप्रभुं ततःप्रभुयोरवेत
नेनतापरूपिणा तानानितजालपाटापपाशाःसवे

हृक·
शशांक·
४२६

426

पितेत्युक्ताः तेन विद्रुमसदृशरूपमादित्यमण्डलं प्रवि
शपतनरूपैश्वर्यं परमं धामेत्युक्ताः तस्माद्वक्राकारेण सं
सारेण मे हृदयम् । मायारूपभावनाकारधर्माधर्मसमावि
ता एवं भ्रमति संसारे शुक्लकृष्णात्मककर्मभिः ईश्वरारा
धनादेव विमुक्तं तेवर्त्तनेन वः इति तेभ्यो ह शशाङ्को यद्देवेश्व
रेण प्रदर्शितं वापीजले चन्द्रबिम्बं प्रद्योतमानं दिदृक्षुणा श
शाङ्कदत्तभार्यार्थं प्रदर्शनमिदं जले प्रतिबिम्ब इवे
त्याद्युक्तं भगवतानेव सोऽपि बालस्वगारानि पोतन
ल्पाभुक्तापमैः सविवेदेशाभियुक्तो वर्षितो वनसवि
भात देशाहस्य कन्तस्येन पित्राकोप्यत्यवासितः अ
वनिदेशादुद्धृता ख्यातिमत्यवनोपमा शशाङ्कवत्या
मास्मिन्दारैः वक्षपत्रप्रधावितः नागशापेन वातेन भू
ष्मेत्र भुजः कृतः ततो विनायकेनात्र सल्लब्धोऽयं रक्ष
णः संवादितामात्यभुजाप्रकृतिस्थः कृतः पुनः त
तो गतानुभूपातितेजो प्रशान्तेनान्यतः ततः शशाङ्कव
तीमिदं द्वारापात्रगतस्त्रासः ततस्य अनिकटं प्राप्तं वि
भुनारानिवारणं शशाङ्कदत्तःमिदं तं दृष्ट्वा भार्यासम
वितं इति संपन्नवज्ञाविदर्शितं विभुनानेव तद्युक्तात्मं
त्रिणो भार्यां राज्यं वाप्यत्तिवः प्रभुः । इत्यहं श्रुतिव
रेण बोधितः तेन लब्धनिमाश्वासवतः निर्गतोऽथ
शालेकरूपाव्रजन्त देवमिलितस्त्वयासह । तस्मा
दीप्सनमाप्यासि सविवांलब्धप्रवरं कृतक्रियावान्
स्थानकालशङ्कासमञ्चविमोक्ष्यतेतिपतं । इति
रूपविवावान्तां विमलवाडितः सोऽद्भुतं निशाम्यपा

तितोषवानपिमृगांकदत्तःपुनः विवायसहृतेनतां
प्रपरमंत्रवाप्तैकमा वर्दनिनगरींप्रतिप्रतितवांसुका
यीर्वेय ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचितेकथास
रित्सागरे शशांकवतीलंबके तृतीयस्तरंगः ॥ ॥
आदितस्सप्ततितमः ॥
ततःस्फनयितुक्रेनसमंविमलबुद्धिना शशांकवती
हेतोगछन्नुज्जयिनींप्रति मृगांकदत्तःसंप्रापदंतवानर्म
दोतटीं वीचिवीलद्रुतलतांविलसत्फेनपांडुरां दिष्टा
भिलदमात्योयंसंहृताइतिवीत्पच हर्षादिवप्रस्यंतीं
हसंतींचमलाश्रयां वीचिवीलद्रुतलतांतस्मिंकाप्तिडं
पायदौ तत्रमायावद्वर्तीमस्तातंशवस्थपति तेनातंस
हसीस्यायत्रपोत्रजलमातृभाः युगपत्तगृह्णभीतंक्षीति
नपुपत्यविष्कुदं ततहृष्टाकृपावकःसप्रविश्यजलमा
नुषान् हत्वामृगांकदत्तस्तांभिल्लेंद्रंतत्सुमोचयत् मत
प्राहभयांमुक्तोभिल्लराजोजलोत्थितः तंराजपुत्रोपप्र
छपतितापरयोस्ततः धात्राकस्त्वमिहानीतःप्राणत्रा
णायमेवद कस्यवालंकृतोवंशस्त्वयासुकृतिनःस्थितः
कोवाकत्वादितःगुणैर्दैर्योर्थेवगमिष्यामि इत्युक्ताश्रः
नपेःश्रुत्वातहृष्टोनमशेषतः सुतंसंप्राणनत्वंसप्रा
वदेंश्रोत्रवीत्सुतः तत्प्रियंतेयथादिष्टेदृष्टापोत्राभिवीक्षे
ने सावायुर्यायिपिशावेनमातंगपतिनासह तत्प्रसादंप
ल्लींस्तांश्राशृहार्दन्त्यस्यमेघप्रभो इतिसप्राणायैसैलैर्वेवो
भिप्रार्थितंततः मृगांकदत्तोपल्लीस्तांशावेर्वेगीतेनाय
सः उपावरुह्यतंतत्रयथावत्तद्विभूतिभिः राजपुत्रमः

यैषाण्यसीलोकेनश्रुतिनं सोपिमानंगराजोत्रसमेत
न्याभिनंदनं दासीभूयमहत्याण्यप्रदंष्यन्तशिराध
वि ततोमायावत्यास्यबिलेदास्याग्ररोधनः मृगांक
दत्तस्तत्रैवभक्तांकांविलसावासरान् एकदावास्थितेत
स्मिन्नस्मत्सार्वभौमः समंनिजप्रतीहारेणएवमेवंडके
तना तावन्नभसिमेघगर्जितसदृशवहिंषाः प्रत्नाद्वा
श्रुतश्चैतस्यमायावत्प्रभुपतिः ततःस्पृष्टतरमकःप्रती
हारस्तमभ्यधात् किमेभिःप्रेरितैराजन्नत्रगिरितितां
देवः समग्रोगृहेभक्तिनास्तियोन्यत्रभूतले दर्शयिष्या
मितंश्रानन्त्यंतदासिकोपिवेत्त ततस्फुत्वादर्शनीयो
मसर्वश्रामसवोपितिव उत्कामसर्वसतंप्रतीहारंदिनकः
संवधायाम्रपः मृगांकदत्तोप्याकर्ण्यसर्वंतत्रसानुगः
तस्थौवेत्यायाविदधेस्नानहाराद्रिकक्रियाः ततोराज्ञा
येनागामेधनमस्तिरंभिते कस्तविकानुलिंगोगव
सानेनीलवाससी सराजपुत्रःसोहंशाहोरवधीर्थमे
कःकः समानुग्राहासगृहानवरूपाणिविनिर्ययौ भं
मध्यनगरकेनापिप्रेमामार्गीयतेनमः अप्रसृप्ताधांतव
मार्दसेनांमेषपदंसमन ततःसोभिभवन्कुतोऽपुत्रायादृ
पतिस्थतं महाद्रुतयुमंतृष्णालंकालोचितमभ्यधा
त किंतामप्यविचार्यैवविचारयामिवेत्ततः वाचोति
शापतियेनतिःशोषानप्रकाशिना धातावायवशूर्णो
स्यनाधिकारोत्रनिर्मितः येनैवागारिजायंतेनममीहशप
कारिणं तद्रुष्टान्यमिस्तुत्रानशेनागाविकाकिनः मृगां
कदत्तःकोसोतिसन्नेपप्रच्छ्रभूकं सोरोदमितितेनोक्तः

संगसाम्बिवदन्सया इत्थमानयसब्रह्मचारी मम भवा
निति श्रुत्वा वचस्तम्भितेनाप्तस्सर्वं तेनैव सह दृष्टवान् मृगां
कदत्तः सप्रणयं जीर्णं कूपं दत्त्वाहृतं तत्र तेन प्रविष्टेन तं ससा
सद्गतं गया गत्वा मया वेदितस्तस्य राजेन्द्रतः पुरमाश्र
वान् तत्र दीपेन दृष्टवान्तं परिजनैस्सह पूरुषं यावत्सोऽत्र प्र
तीहारः चेटकेन तेन स्मरः प्रतीहारस्तेन सत्यं मे दालि
कैककोणगं प्रतिज्ञातेनिवेशास्यं राजहस्तीं छत्रकार्मुक
राजवधाच समनया प्राप्तम् एवानुरक्तया उत्थाय कंदेजन्द्र
हेमं त्वमत्यभिधानया उपविश्य पत्रपर्यंके सप्तैषा भूत्वयान
दा श्रेयद्भवताकोयमिहानीतः पुमानिति सुहृत्स्म
यं विस्मृतो भवेयुक्ताचेतेन सा प्रतीहारेण सद्देगा कं
त्वमत्येनमब्रवीत् ऊनो मे मंदभाग्यायाः विस्मृतोयद
सोऽनघः सत्योऽर्मृगांकदत्तेन गुणं प्राप्नोति वदितः तत
श्रुत्वा स प्रतीहारः स्नामवादीद्दलं श्रुत्वा स्वपं मृगांक
दत्तं च द्रष्टुं निच्छामि चिरात्प्रिये इत्युक्त्वा तेन देव्यास्माब्रवी
त्किं विकत्थसे श्राग्रातोऽभूद्यदाग्राहैः स्वपोमानमेवाभ
मि मृगांकदत्तः पंचकस्तदानदृदिणाघतः वापाकिं
नहृतस्तस्य भीरोहृदिवं पलायितः तत्रसीभव मा कांक्ष
टेन छोपयति वचः ततो मृगांकदत्तांतःपुरादशावमा
प्यासि पवनक्रवर्तीनां वनतदत्तानवद्वमे पापोमृगां
कदत्तेनं बद्धभावाधुनाद्गुमं तरस्यानुभवोदानीमपिदे
पस्यमेवालं इत्युक्त्वा च सदत्तेनामुत्रसौमापि येन्द्रकः
ततो वहस्य पाविणानत्रवैरिकैपकया धाविताद्वावि
कातस्यावषस्याभूत्केशणमा ततोऽपयोमंत्रमनीताव

बृक·
शशांक·
५२८

निर्गत्य सभातः तत्रावनस्याग्रेऽश्मतलं निकृत्तांजलित
करात् प्रतिप्राप्तविकीर्णाद्यानं वृद्धं सपद्याग्रतं मृगां
कदत्तेन समामाकुलो विस्मितात्मना गत्वा पप्रच्छ भवान्य
सोऽप्यहत्यानि निवेदयन्तं मृगांकदत्तः तत्रायंतमस्य प्रकटो
ब्रवीत् इह निशां भजामि त्वं परिश्रान्तिमपनेष्यसि इति
सोऽपि प्रतीहारो राजपुत्रं तमभ्ययात् ततस्तयोऽनिते स
तेजसालोकेनेक्षिणा स्त्रियः सभृत्यमेकैकं समाहूय
तत्रागतः समभूत्स्थितो यत्र तत्र तेभ्यो वामकं पुरुषं
विश्रमायामिमं शयनीयं प्रयच्छत तेष्वथ निवसत्सु मार्ग
तस्मिन् प्रावेशयद्गृहे सोऽथ मृगांकदत्तं तं दत्तशय्यं स दीप
के गते तस्मिन् बहिर्द्वारं बद्ध्वा स्वयं पायमः मृगांकदत्तो
ऽपश्यत् तं मयूरं पंजरस्थितं सोऽयमुना तत्राशुक्रोशी खी
स्वालोक्य कौतुकात् तस्योद्घाटयामास मयूरस्य स
पंजरं मयूरः स च निर्गत्य निपुणं वीक्ष्य पादयोः मृगां
कदत्तस्य पुरः निपपात लुलोठ च लुठंस्तस्य ... च क
एकं यं वस्त्रकं राजपुत्रो मुमोच ... तेन पीडितं
विमुक्तः कंठसूत्रं च मयूरस्तस्य पश्यतः संपन्नो भूतदा
तस्य मंत्री भीमपराक्रमः ततो मृगांकदत्तस्तमाश्लिष्य तस्
कमाननं सावेक्ष्य किं त्वं नेदं निपपाद विस्मयात् द
वोचद्यं संप्रायः स च भीमपराक्रमः शृणु देव विस्तरं तं
मातुलात्कथयामि ते तदाहं नागपाशेन विप्रो भवद
निकात् भ्रमन् स्वयं संप्राप्य एकं शाल्मलिपादपं तस्मि
निवानद्रूपं ... मामहं इष्टा प्रणम्य तत्र
लेपरिसृतां तत्र ... विशाल ... दिक्ततोऽहं पापम

याकृतं राज्ञि वेतालहृज्ञातमावधयस्वामिनेतदा नाहि
देवन्यजाम्येतमात्मानमपराधिनं इत्यालोच्यात्रदेवा
ग्रस्थितोदेवसभोजनः गतेकतिपयाहेष्वकोपितेनाग
तः पथः हृडिपांथस्तरोस्तस्यच्छायायांसप्तपाविश्रांत
एवंस्नानसुखःसुप्तः किंस्थितोसिहृतनिर्जने इतिदृष्टाच-
सोपृष्टस्तस्याधुर्मीमत्रवंधनः ततोमयापाप्तहृज्ञातेपथाव
हिनिवेदिते सहदुःपथिकःप्रीत्यापीरयन्मामभाष-
त आत्मानंवंसिवीरोपिकथंस्त्रीवस्त्रियोपिवा देहमा
पदितोकृतिनस्याचेमांकथांशृणु । नगर्यांकोसला
ख्यायांविमलाकायमत्यभूत् राजातस्यचपुत्रोभूत्क
मलाकरसंज्ञकः यस्तेजोत्रूपदान्तनगुणेश्चात्याविनि
र्मितोत्रवस्कंदर्कंदर्पकल्पद्रुमनिगीषया तस्यैकदा
कुमारस्यदिदत्तत्स्यस्यवंदिभिः गायामिकांगणा-
टकोवंदेपरिचितःश्रुतः । यथामाधनसेनस्य ना-
नाम्नुस्त्रिजालिपरिगीतं कमलकरमपाग्रा कव
तिंहंसावलीलभतां । एवंश्रुद्वःपदन्पृष्टस्तेनवंदेजमा
दतं समनोरथसिद्धाख्यः कुमारंकमलाकरं देवश्रा
संगतोभूर्वंराजोहंमेचमास्मिमा नगरीविश्व[illegible]नाम
लीलोद्यानभुवंश्रिपः तत्रदंतनरकाएमस्यगीतावा
धस्येवपमति ग्रहमास्यासोवेमांप्रभंशैनेकदात्रगी
त श्रेहिंसावलीनामहुहितान्पतेःश्रुता तत्रीतथि
रवितंप्रानःसत्वंत्रदर्शोपिपश्चाति ततस्तत्वाकोतकाय
मयाकर्मतेनापरेदवि यदेराजकुलंगत्वा पाविशंगम
दलं तत्राहतमहानोदेनामपरंसमयमां हंसावली

श्लो०
शरवांक०
५२५
५२९

राजकन्यास्तन्तेनीं पित्रर्पयत्नः आलीलपुच्छाभरणं
माणिश्रेणिजमहलवां वल्लीमिवस्मरजनैरोपीवजानिल
घूर्णितां ततस्त्राविजयमह्नेनवास्याहृविएणीहस्ताः भ
र्तालिकाश्चियोद्याणः कुमारः कमलाकरात् तेनैवेन
ताहंसीनेयंप्रज्यतेतेहंसीततः कामस्यकिंक्रूतेनपुच्छका
र्मुकारीपणाग्रहः तदुपायंकरोम्यत्रनावदित्यनुविनय
न् प्रेवणंतेनतेनाराजकुलद्वारमगात्मद्रः चित्रलिख
तयोरालिविवक्तहंसीमया अभिलिखितितंग्राहं
वीविकमुदलेखं अपाहितायामेयेनतस्यांद्वारदाः
योवतं आह्वयमसन्तावामेविवक्रद्रेत्यपुत्रकमां ततोः
वामहृदेनस्याहंसावल्यासमभ्यूहकः भित्तेमयाभिलि
मस्तंदेवकमलाकर स्याहंवेतवापयाम्येनतहंतेवित्रिमा
मयं मेदेनांराजनननयांप्रशैनहोपयाम्यहं इतिसंवि
यसहादंविम्यलंकजनसंविदं तत्रैकमहमुकमत्रहृपंर
यमकारयत् मउनमत्तोभ्रमंगायत्रित्यंवालीकाहर
नः अनायतकौडनकोराजपुत्रैर्नित्तांतिकं ततःक्री
डावगाहृत्यासंसावल्यासवासकं प्रवेपानश्रुसंपपुण
स्मविवनतत्रिनिधायात् दिष्ट्याहृष्टोत्रंपांवोकपालि
लेसीविलासभूः सोहंहविविवानंतगुणौघः कम०
लाकरः इत्यादितन्यतनत्समाहाजाकन्यानिशम्यसा०
मामह्यात्कमाहायंकेथ्रघालीविजनत्वया इतिता०
मन्त्रंवधेतहृष्टोनामहस्तकवां हृहपुर्वमनाहृतगुल्म०
कौलेवकंरति राजपुत्रोमयापायांयालिखितोतूपगोवस्या
न इत्यज्ञानंमयातवैगुणैनामन्नावविणीतः ततःस्तु

तैरिव तस्य मनसि सेकामृतौ हृदि संक्रान्तोभिनवस्तस्या
हंसावल्याः स्मरज्वरः अथान्येन राज्ञा तन्मित्रास्या वि
लोकितः स्वयंतु कमलाकरो हंसकोयानिकालितो नतः
ततः प्रभृतिस्मृत्वा सा दीयमाने दिने दिने हंसमंदिरे ले
खितयानलावण्यशोभितं साध्यमानाज्ञासु यापद्ममा
श्रित्य यत्नेन हृदैः विनतासेविनीतप्रज्ञाजातासानुरूपा
पितुः भवच्चिंताविनिद्राचवैरवैडव्यनमासहा स्थिता
निशावासरयोः अथ भैद्मजा जननी ततबालपती हंसा
स्यविंहमां विलोकस्मा मां यथायाताञ्जमापद्ममाश्रित्या
यतनं हृदैः श्रुतिनो निर्गतस्याय तं नर्तुकवसतां चले गा
थाममपश्यं लिखितां तत्कृते ष्णुएतांपुनः । पद्मासाद
नसोत्सवनानानापक्षिवरहिताजालिपरिगीतं कमलाकर
मथामाक्करतिं हंसावलीलभतां । नाशयितादृमेतां
वलक्ष्यचित्रनिस्पृहः नहो धनार्थमागत्य तैवतां प्रवृत्तो
पढं इदं च स्वं च तत्र गाथैषा लिखिता नृपा इति चंद्र
वचः श्रुत्वा गाथां तां प्रविलोक्य च सद्योवेनोतनेत्रेण
प्रविष्टामिव तां हृदि ततो हंसावलीव्याप्तं जहृष्टं कमला
करः तस्याप्रणाययावच्च स चिंतितिसोत्सुकः तावत्पि
तानमाहूय राजा देवादेशभाषित प्रलमायुवमानानाम
त्रबधागवोरगाः नयं पत्यमेलतमहाप्राप्य हृदयं नीक
यंपुनः तथावहंसानायापि निरीक्षास्वस्वसंगिना न
रघुक्षेमवालस्य उत्तरन्यमपि तिष्ठति विजयस्मागतो
गत्वा नमं गापि पितिस्वयं श्रमान्यतिकृतांभंगिनदेशा
द्विनिर्गीतं पतात्पिस्ववोचस्यः प्रतिपेदेतेश्योतिसः श्रूरः

सुक.
पाद्मक.
४५

430

श्रियां प्रतिवतां यियिसुः कमलाकरः ततः पित्राहमा
दिष्टः प्रतस्थे सबलैः सह अर्कं पयत्नहीरहंसस्याति
चविद्विषां अश्वप्रयाणैः कैः कैश्चित्प्रयाणैर्गोपिपतेश्च
मूं प्रस्थवस्कंदभयेन सहायुध्यतैतेनसः मद्दे जलसि
वागात्प्रसैन्यबीतसपवाद्विषः बलं पयोसतनयाहजीव
ग्राहं चतं जयी प्रतिज्ञायपवसंपयापितर्पार्श्वमं गरिपुं
प्रतिहारसपुर्यस्य हस्ते दत्वात्रुपात्रकं अस्मानहंसपं
जेतुमितस्तानगतोधुना इतिहितक्तोवत्रस्यपित्रेसंदि
शतिस्मसः ततो जयः क्रमेणाप्याप्तपाजुपावितोवलैः
संप्रापविदिशापुरीनिकटं कमलाकरः तत्रास्थितश्च
पस्वजनस्य हस्ते मेघमालिने राज्ञे हंसावलीपित्र्याविते
तांतदाप्रेषितो सोपिहस्तादत्वेतं बुझाकन्यार्थमागतं मे
घमालीनृपः प्रीत्या तस्याश्च सम्माययौ कृतातिथ्याः
श्वीसैवं राजपुत्रं कृतादरं सपंपरिश्रमोहस्तसाध्योथि
किं कृतस्त्वया ममाभिवाञ्छितं हितत्कारणं श्रुणुवात्र
यत् पतां हंसावलीं बालेप्यकृतार्थनतत्परां गौरीव
मुकुमारां तीं हंसावितां ममोदयुत ईदृग्गुणायाःसदृ
शोवरः कोस्याभविदिति अपश्यतश्च सदृशं वरमस्याः स
तोमम तच्चिंतयाधिनिद्रस्यात्पुरापामहाज्वरः तत्पूर्वां
त्येश्वसंपुत्रस्य कृतवित्तमिमानैतः राज्ञावेशात्मतिहंसां
हीरस्येमभारिशात यत्कृतेपुत्रजातोयज्वरस्तैसेव
पापिता हंसावलीं तां मासाश्रातनतद्याप्यतते ज्वरः स
हंसनापावैतैनेबायंपंहस्तेतन संप्रेषितः तद्यतस्यापसा
यो पितरौ तत्रपरसंगायं पतद्विवाहर्विनातनकार्याणिवः

भवतात्पुत्रः राजपुत्र्यापतिर्भावीयोतस्याकमलाकरः
कालेनकंचित्तेनस्यामत्ताङ्कुशोभविष्यति इतिश्रव
भ्नादिष्टःप्रबुद्धोस्मिनिशात्यये ततोहंसावलीहस्तस्य
श्रीजातोस्मिविस्वरः ततोदेवंपुत्रयोरेषसंयोगोदेवनिर्मि-
तः ततोहंसावलीदत्तामयेमुद्राप्रकल्पव लग्नेनराज्ञ
यातींसांमेवमालीनयोरपयो ततोक्तेनेनतत्सर्वश्रुत्वा-
हंसावलीवरः सार्धमाहूयपत्नीनाम्नाकनकमंजरीं
तयासौहृष्टपतांगताराजपुत्राःसमप्रवर्कि विचक्रालि-
रविनितेहृपेनमेलदर्यपत्नं ततःकदाचित्सस्मबला
पानात्मयरमां तथाचमन्नामधेयापभयाद्दिपाभतीकुत्तां
हस्तक्राप्रेषितासैवंतयाकनकमंजरी सातिस्तनाक्ति-
ननटंतामसीवेशाडंबरं विधायगत्वाकटकेराजपुत्रस्य
तस्यसा श्रावेदितःपरिजनेप्रविश्यैवविलोकयत्तं काम
स्येवजगत्रैत्रमोहनास्त्राधिदेवतं तद्रूपमहातविज्ञाभूत्स
माधिस्थेवतत्क्षणं सोत्काचाविंतयत्स्यामेसंगमोनेह-
शीनेवेत पितृजन्मतत्फलंनत्कार्यमेतत्प्रयहर्तव्यति अ
थोपस्थितिदृशापीनस्सैमार्गानुपानयत उवाचचोपवि
ष्टातेमाज्ञरत्नैकन्तादवं मयायमस्तक्रदृष्टपुत्रप्योमणि
रुत्तमः धारितेनानुनाशात्रोः संभवेन्नेशमत्तपुत्रमें गुणा
नुरागाच्चमणितत्प्यमेषममयार्पितः यथातवोपयुक्तो
यंराजपुत्रनमेतथा एवमुक्तवतीतेनसाहित्ताराजसू
नुना एकभित्तावनतास्यानाम्नानिद्यपायगीततत्ततः वि-
मृच्यतामेवंशांकृतोह्विभिवाननं हंसावलानुपागा
चहृष्टातांचकथाबवीत प्रवाच्यमपिनेराजवहस्यंव-

हक.
प्राशांक.
५२१
(431)

क्षिभक्तिनः इतोमांनामसीविशांराजपुत्रस्यतस्यतं
गतोकटकमभ्येत्यसैरमेकोभ्यथास्तुमां भगवन्यथि
जानासिभूतलंतत्रविषिक्रमं ततस्रुत्वातंप्रतीरारंभिव
हृष्टास्तमब्रुवन् मद्रजानासिकिंनामसमेतत्किलवाक्षि
तिभूतलंतत्रविषिक्रमं ततस्रुत्वेतंप्रतीरारंभिवहृष्टास्तम
ब्रुवन् ततोहंतेनतसैवमकाशंदेवितत्क्षणं राजपुत्र
स्यकमलाकरस्यात्रप्रवेशिता मयहृष्टोमयारोपभूता
विष्टोविस्मितया सेव्यमानःपार्श्वस्थैराजपुत्रोमधिम
स्मणिः रविनालेकरहाचनिर्गतोहंततःक्षणं प्राप
वेतिपरोक्ष्यामिदोषमस्यमिवादिनी ततोहंकिनहं
हेहगतिक्षिप्तमध्यैरःरविना आगतासिनमायमानंप्रमा
णंचमतःपरं श्रावैतदविलंतस्याववोनिर्वातदारुणं
रत्नाहंसावलीहिप्रेमस्तुलेवनगारतो गुणवत्यांस्व
स्थानविदोपिमत्तस्तेविधेः इंद्रोःकलंकोदोषस्य
तस्येतेनविनिर्मितः इतस्तमभयाभर्तानशाकसोपर
हितं तस्मात्समरणांत्रयोगमनंवाचनेकवित् तत्त्रव
दकिंकार्यमितस्त्वकाम्ययाचत्रया मापिनीनामवाहिन्या
पुनःकनकमंजरी विवाहेविनिधायैकांत्वहेशामिह
वेदिकां निर्गत्यकाप्ययावःतत्कालेव्याकुलेजने त
तस्त्वाराजपुत्रीसाऊरुसर्वांगामभाषत क्षेमेवंनाहिं
मेदेशोहतानामानेविवाहयेवेनराजसुतेनान्याकामं
मामाभवाहमीति इत्युक्तासानयापापावोबलकनकमं
जरी यवंबोरेषाप्रगमाहंभवतस्याप्रायाद्दत्त्वमे तत्काल
तयाव्रहोऊवीथ्यागतेनेयवतत् इत्याख्यायैवनांगता

शोककर्ण्येगतांसमा विश्वासभूमयोमेथ्येवयद्वयं
विकीर्षितं नैवसहितातांवनान्यहान्यवसेवत ह
सावलीविमनसंहननकर्त्तव्यसंविदं प्रामेवोद्वाहदिव
सेवदेसायमुपागते नसिंगजाश्वपादातसहितेनक
मलाकरे सर्वस्मिंउत्सवव्यग्रजनेपुत्रकान्यचेटिका:
निवार्यवासकंगुप्तंप्रसाद्यनतिपाङ्गुलं अशोककार्णी
कंवेषंसह्रवर्णाविधायच: प्रागेवनिश्चागमेहंसाव
लीमेनानुवाचसा पश्चिमेनविनिर्गत्यद्वारेणास्मा
त्पुरोबहि: क्रोशमात्रेपुराणोस्तिमहान्शाल्मलि:
द्रुम: गत्वातत्रस्थानेस्थित्वाप्रतीक्षस्वमदागमं कृते
कार्येचतत्राहंत्वामुपेष्यामिनिश्चितं इत्युक्तासातया
ज्ञातसर्वाहंसावलीतदा निरगात्तत्राविवेशानथे
वेताष्टराण्विशि प्रापश्चजन्याकीर्णेनपुरीद्वारेणते
नसा निर्गत्यालक्षितातत्समूलेशाल्मलिशाखिन:
तुल्यांधकारगहनेतस्मिन्नाविशत्सा भिक्षतीतत्समी
पश्यमाकरोदवटद्रुमं तत्रासीत्पतवल्लतकाउत्सवीमा
गोद्धशीनी तुद्वयेनतत्नांतस्याउत्सतिसवल्लाशया नाव
द्वाजकूलेनतत्रलब्धकार्येभ्युपस्थिते पूततहंसावलीवेशां
स्थितांकनकमंजरीं आनायपीयांनांवेदेपणालोकस
लाकर: उपयेमेमनीखंगीतिनिश्चिकेनाप्यलक्षितं कार
तोद्वारेग्रहीत्वाचव्याजहंसावलीभ्रमं मायाकनकमं
जर्याशोककार्णीनिनांमता अप्येवमुभतत्वाचंवन्नगा
न्त्यकस्कांप्रति तेनपन्थकपुरीद्वारमार्गेणप्रयातन्व:
गाङ्कश्चशाल्मलिनरोनिकटंप्राप्यतसम: यस्यांनिके

हं.क.
पत्रांक.
४५२

432

विप्रलब्धास्थिता हंसावली तदे प्रासंवाव्रतमालि
गम्भोलेवकमलाकरं कुटहंसावलीमाश्रुतराध्रुभ
सृहगा संभ्रमाद्भनप्रहावबोनवात्सात्तरब्रवीत् प्रा
णेश्वरायज्ञानेहंसबोमस्माच्छलमलिदुमात् निर्गत्य
तसौवस्तोमांभवादितमग्रहीत् ततः श्वश्वाकेनापि
ब्राह्मणेनाक्षिमोचिता तेनैवाश्वास्यवोक्ताहंपुत्रसंदे
हयेततं यथास्माविविद्याहोवेवलेमध्येवतस्तुतः प
वंशिवस्यादिसुक्कान्निनेतमिति रोहिते प्रवुडाहंस
नाचैतहृष्ट्वातकमतुमया तेनभीताहमिति उक्तपास
कमलाकरः आदिदेशाशुभस्यान्वांतयोदेहेतकमि
षो शारादेलेवतंहूतेकुटहंसावलीवस्ता स्यांहंस
वलीतत्रमनेनस्माद्निर्गतो ततस्त्यासकमलाकरो
निर्वृत्तयामह मन्येहंसावलीलाभेभवानःकटकंपयो
तेनापिव रितेयानः मानः स्वोकोसमलाश्चरीं कृत्वका
र्यकार्यवत्तेहत्यपिद्धराज्येभिषिच्यत एवंपितविया
तेचमोतृपात्स्यसमेदिनीं याजहंसावलींभार्याविभ
ल्कनकमंजरीं सोमतोरथसिद्धिलहेराजकुलादमुं
त वंदीनत्वापवित्तानाक्कीरिवमयशोकया सार्धहं
सावलीतस्यांराज्येनत्ववरोस्थिता ध्रुतनाहृष्टावतस्मि
र्वेवाचिनास्मीतिवध्यत श्रचितयततंकालप्रयातेक
मलाकरे श्रेष्ठोमैत्रेयाकातःउत्साद्योस्मसनाहूता
श्रेष्ठादरेपेवमामस्यानिवृत्तंप्रागुमीपिता श्रेष्ठेयसेत
वाकस्यविम्राशेरसेनेनने नदस्थमत्कृतेनदपस्यांमा
राधिविशालमेलेः तयाममभवामातांतेभवामस्याः

ल्लणानेरी: इत्यालोच्यावकाशाश्ववदान्माणवयोन्त
रवी ज्ञातबुद्धिर्विधीर्यैयो दित्संनविमर्षेत्ता किंयज्ञा
मिहृथ्यात्मानंजीवंतीनविरादहं मस्युप्रतिकृयोतस्या
करिष्यामिसखेदुद्ध: तातस्पहितदासवस्नेत्वराक्रांत
स्तंप्रीरिणा तक्रांतिमत्कास्यशादादिशोजमभूदि
दं हंसावलीं पतिं प्राप्य्यत्तुचितं कमलाकरं कालेक
मपित्वश्रेयोभविष्यामनागिति तदुक्ताकापिपरणा
मितावदित्यवधार्यसा हंसावलीततःप्रायाद्विजेना
मटवींप्रति इंगतायातस्याश्चक्रांतायामवलद
तैः मार्गप्रकटतायेवदययामार्याये दिशा तदर्शनम
त्वनुद्भव कृपादेशावशादिव पुमावधीरवशायवाञ्छ
वारिकर्णोत्करं तदस्तुमार्जनादेवप्रभावितकरोरवि:
दर्शिताशाकृताम्बामसत्वरगानुगिवांधव: ततःसा
त्किंचिदुच्छलन्निरन्तरतनदर्शिना तत्पथे:क्रमशो
यांती उग्रकंटकाविदिता तातसुग्रीविराज्यापवनमे
कंविहंगमै: गुञ्जद्विविनपट्टीतिविटद्विविराजितं त
त्रमाप्राविश्यांताविलमानेवसादरं वातवेल्लितता
लतालङ्घितैरनेकैः द्रदर्शा चवनंतावन्मधुस्फीतंप्रि
यान्वकः प्रफुल्लनसहकारस्यकलकूजितकोकि
लं विनावविंनयामासमंदहनत्रयपीपि पुष्पवेण
पिपुंगोयंमलयानिलपावकः तदभ्योनिपतंतम्
कुसमप्रकराइमे तदन्ताल्लीविनिद्धंतिकामबाणोत
करा इव तथापिकुसुमैरेभि:पूजयंतीरमापतिं दैहेव
नावत्प्राप्तामिचयंतीसरक्षतं इतिसंचिंत्यगायेषुरम्यो

बृक.
पत्रांक.
४३३
433

स्नातीतस्योफलाशना तत्रपूजामराशोरेः प्रेष्यः
साकंसमलाकरं अत्रान्तरेकोमलायांविधियोगात्त्व
रेणसः वार्तार्थिकेनदीर्घेणतत्गृहेकमलाकरः तत्र
हृष्ठातत्रसापापाकूटहंसावलीवदा भीतावितयनेश्च
वस्यैवकनकमंजरी पर्वतावद्दयंमेनः सदाशोककरी
कृतं मंत्रभेदात्तद्रूपविहितीयामिदमागतं यदस्मत्य
भोहूर्वकाथितोज्वरनाशनः हंसावलीकरस्पर्शःनाथि
श्रान्तनमंत्रिधौ तस्माधुनाज्वरक्रांतोयंदैवेनस्मरिष्यति
श्रन्त्यभावातंतामितंदैवोद्घाटितासती तस्मैकपापि
योगिन्यायः पूर्वंज्वरचेटकः प्रोक्तोविधिवस्यार्थेत्व
यद्वेसाधयामितं तस्यैवाग्रेचतत्मैतांपूजाशोककरी
यतः मातृगांगेहृतावीदिः समिद्धोभीष्टकद्वेवत प
वैरान्तोज्वरेनेष्टेशोककार्यैतयामह उभेभयेमेशाः
येनांतपयपापसयथाश्रमं इत्यालोच्याविकटेतत्र
मैत्यसमतेषितं प्राणांस्याशोककार्यैया उभेभयेतव
सितं ततोदत्तानुमतयासभावेदैताकितेनया तद्धिती
यामयापूजावद्विष्णुतापरिष्कारं हारांकेरणनिर्गत्य
गुप्तमंतः पुराद्विशि यद्यौपूर्वैस्यकलेगास्यावरेहस्त
शिवालयं तत्रावरूढतच्छागशोणितस्नानवंतितं
तंटतः कालितार्चेमतत्रमस्यार्चेविहितं प्रानर्चाशिव
लिंगंस्नानगुल्मतश्रूपंति पूपंदत्त्वानटात्विमध्यांतागि
गौमेवलंदत्तौ ततसलटग्रहंघ्रावल्लिस्थायांरक्तचंदनैः
लिलेखगोरोचनयाकमलंसाष्टपलवं तत्कर्णिकायां
सारुणापिष्टेनरचितंज्वरं मम्मुद्धाहिप्रदर्वणंत्रिपादत्रि

न्तेवंमायात् पलेवसुनिधिस्पात्रपरिवारेयथावि
धिः ज्वरेपतितंमंत्रेणानुस्याहानंगायत्रव ततः सर्वो
क्तेवन्मारस्यस्नानावाघेयपहारिके विकीर्णमानुषाभा
सैषाद्रहोकककरीमत्तां श्रुत्वलेन्यत्तपुर्वांगदेवस्यस
विसांभ्रतं क्रस्याणान्मेमेवेहिश्रयस्तवभवेदिति न
तस्त्वेतिपरणोभ्रणनायांकुराशया तस्यावल्कप्रहा
रसाददौकनकमंजरी तेनैवामलाकस्कंदेत्तना
सत्रामसुस्थितः विदुनामातुर्यातीनांतदृष्ट्वाकनकमं
जरीं स्तनकल्पविधम्पित्रप्रहरैराहिसीपिया भुड्ग
प्रोककरीवज्ञा यथाजनंतथाश्रुते हैतेराजकुलंति
सुभ्ररस्कत्यपुरापिपं वित्तप्रजतैनेराजासंभ्रांतः क
मलाकरः आनायपकुमार्योत्तास्यातितोवनतत्रवी
किमिदंतिर्भयाधृहित्यस्पष्टदतिदुर्मनाः सावत्सेन
दामूलात्त्रथासर्वेमवर्णयत् कथ्याकनकमंजर्योकृतं
तद्यानसाहसं ततोधिगततत्वार्थः सराजाकमलाक
रः पर्यश्रुवोचततकालंमात्मानंभरराशंगवितः विप्र
लब्धामयदंकृतहंसावल्यावैतेनया श्रुतेनपत्त्रसहलेन
दग्धाहंसावलीमया सकृतफलंनावन्यालयालब्धा
मनया पट्टराजमहिषीभूत्वापौत्रैधावधमोहूणं कथं
तद्रूपमायेणसंभोगाद्रेणीभुर्भव्या एतेनरत्नेनमुग्धि
तोदद्राकावंकेवेदमा त्वरयांत्येमयासोपिनृपश्रिकृत्वत
तस्यतः हंसावलीकस्यपां स्नात्वेतविस्मितोदितः प
वंसाविलसमस्ताविषदात्कमलाकरः हंसावलीपतिं
प्राप्यानेघाढेकृपोमलाकुलः भविताम्पहृष्टिवशेवेस

वेमेघमालिना नानिघोषं किमेतदुपस्थितमिति भवेत्क्षणा
तत्सा कथंचिदभ्युद्गताजीवितं कदाचन हीविश्रस्य च
दैवस्य कोपि विनिगद्यते गति ततो मनोरथसिद्धिः सर्वदेम
भ्रगतिश्रुतः इत्यालोच्यसतं दिवस्मानायपवनः अ
ब्रवीत्सु कथं भद्र भवान्वेदहृदयपते कमनोरथसिद्धिः
वीतशोको हृतं वचनः ततश्चाक्त्रामो पदद्वयंदीनमंत्र भेदम
पाहतः पृथ्वाशोककर्णं महाराजसमीनरं नवहं
सावलीहृतोकार्पात्तत्र विशारदिता श्रादिष्टाहरिणोवा
स्यात्किंचित्कालेहिशुष्यीति ततस्त्रितार्थनयोगानि
श्रितंतोचरदति प्रभवंत्यपधर्मो हितनस्तुं तथापि किं
तदहं देवपारस्यामितत्स्वपलक्ष्ये इतितेन सविस्मा
लोचंहेनाहितिपोब्रवीत् अत्मनाहं प्रयास्यामितोम
वेशवपाहह अस्यांतवमेवेतः त्वमम्यवतिष्ठते प
वगुणविविस्यैव प्रज्ञानामाश्यम्यसंत्रिणः इत्युक्त्वा सुः
निविष्टेपरान्सकमलाकरः वार्यमाणोप्यलंतेनत
नर्थी प्रययौततः निर्गत्यालयातः साकंसमनोरथसि
द्धिना वभ्रामवसुविचित्वानः देशग्रामवनानिसः अत
पतितेद्वाविशुवीलालामनोभुवा क्रमेणप्रपदेवानं
लतावनेपवमात्रिखिता हेमावलीनपश्यंतीसमनोरथ
सिद्धिकः तत्रापश्यत्युतीभूलिवंक्रायोकस्यभास्वतः अ
स्यामिवकलामिं देहेसमापाहतिमनोरथस्य गुगावंदितं
वेकेयंनिःश्वासनिश्चला ध्यानस्थादेवताकिंस्याद्गम
स्थादिमानुषं ततस्तानोत्यमोवादीहृदीदिक्षामिव
यंमे सेवहेमावलीप्राप्तामेवरोचमात्रतिष्ठति अकवातः

स्येहितोतं च प्रत्यभिज्ञाय वंदितं खेंकं दृसानवीभूत
दुःखार्द्दृसावलीनदा ह्रातानद्दाद्दनस्पावपुत्रद्दाक
मलाकर हामनोरथसिद्धे हा विपरीतविधे विधे इ
त्येवं विलपंती साशुमोर्छां भुवि सापतितत्र अत्राहृष्टा
पतद्दृमोद्दुःखार्तः कमलाकरः अश्वासितोतत्स्त
नैनोमनोरथसिद्धिना उभौनिखिंतविज्ञानपरस्पर
मनिर्देतो विप्रयोगाग्निवीग्रीष्मौकांविक्लददमवाप
तु अत्यंवक्रमात्पुर्वैस्वस्थ्यंज्ञातस्मूद्भवतः ततो हंसाव
लीं नामसरूद्दवाकमलाकरः वंदिनासहितस्तेनप
थो हा कोमलांगुरीं तथा मयदृवंतस्या मार्गिणिं विधि
वत्सगृहीत अतायेततिष्ठितविप्रनीतेमेव मालिनि
तदा तया समं पुत्रो विमुक्तो भप्पवतया हंसावल्या
तिमिमलाम्गुमुभेकमलाकरः अवंस्तवतया साकं
कृतीमफलितयेपेण शासन्महोमविप्रतः समनोर
थसिद्धिना पवमापद्यसंत्पक्त धैर्यैर्वमवाप्यते तद
समातनंत्याहीजीवन्धापसितं प्रभुं इत्यं सहृद्ध
पथिकः कथामाख्यापदेवसे निवार्यमरणात्मा
नपथाकामं ययौ ततः इतश्च कांतवरांबौमसर्बडेकेत्र
गृहेनगृहेनदा मगांकदमनवहन्नभीमपराक्रमः
अथलहोपदेशाकेलनोदद्यांतराअंभे गतेनयामि
लमिनामगासुतपिनीं पुरीं तत्रपुष्कलानसंपाथ्यश्चां
नाः कस्याश्चलांक्षियः दृष्टोमौतनमूल्पोहंवासायप्र
विद्योगृहृंयपीतहशापनः दाणान्नमश्रमादहं प्रभु
पपावन्नश्रपामिकोत्नकानिस्वनास्थितः तावन्मा

ह्रक·
पापांक·
४३१

435

स्त्रीगृहीत्वैव पवनुगोप्तुं गृहमागतेः समंतादावपन्नत्रमे
त्रेणस्कारितमथवा नैर्यवैस्तन्त्वणं जातेः फलितेः प्र
कृतंगतेः लूनैः प्रवृद्धैः प्रपिष्टैः सक्तवो विहितस्त
या तावत्कंलं मयाग्रांसानिधायपिकलसादितान
पूर्वावस्थगृहेक्षनात्मानायनिरगाडुत्तं ततस्तोशग
किर्नीमवाखैरनुस्यापसन्नरं ग्रन्यत्रसकमाएवेतान
यात्राः सक्तूत्वायामहं सक्तुभांडानतस्मायानस्तक
नुद्धृत्यतावत्ः तस्यां स्मापितवानस्मिपात्र्यां रवि
नसंकरः ततोमयाश्रुत्वेनभूयः शयानेस्त्रीप्रविश्य
सा उत्थायमामहत्यायत्रालाक्रुस्योजनाय मे
स्वयं च भुक्तेत्तस्मान्मह्यंहीत्वासक्तुभांडंतः तान्सिद्धसं
कृत्वतानमञ्जनत्यानामसती भुंक्तेस्तैः सक्तुभिक्षा
गीस्मपद्यतस्मातत्रा ततोनीत्वामयामर्धाद्विकीतान
सौनिकस्यसा तत्रसौनिकभार्यामांसंदत्वावोचत क्रू
या मत्वारेविभवलब्धेयं त्वायानहम्प्यसेफलं इतित
त्रैर्निर्गत्वा ततो गृहं वहिः पवि श्रांतः शयनवान
स्मिशूलेस्थग्रायस्मादिनः तथाभूतस्यमेतत्रतस्यासौ
निकभार्यया आगत्य दृष्टो गृह्यालेवध्यनस्त्र
कें तस्यागतापां यायायां स ब्रुद्रोच तत्क्षणं पशूनां
मियावत्साशोहं मप्रूरतोस्यितमरतिः ततोदिनाति
कतिचिद्विशो भ्राम्यन्विरसनः शोवंशाउताकेनाहं
गृहीतो भूयमेकदा मवानीपदद्ाम्पितमामसमेवं उ
केनवे बिलदानप्रतीहार्यं गुरुव्याप्यमतीकृतं प्रती
हारोत्यप्रयाता स्वभार्यायौ पैकेदेवमा तयाहं स्थापित तस्मा

स्मिन्मंडपेक्रीडन्नेयकः अथेहदेवानेतेनवयस्येकंकस्तत्र
के शुक्रेप्राश्राम्यतांदेवपुनःस्वोमात्तुबाहूतिं नदिनो
मंत्वागच्छावःप्रतीहारी स्वहंतिसो रात्रिश्वर्यासखोंशा
यश्रुतिमेस्मयात्मदा वेश्यानीतोतुलारात्रिश्वर्याहृश्छादि
नःप्रभो योगिनीनिर्मितंबहार्केवस्तुत्रमिदंभवान् मः
श्रेयस्यनिर्याद्गवातेणाङ्गनाबहिः ततःप्रसादितश्च
नःस्वत्रंकेणात्रवेष्टितो शुक्राबद्धात्मनःकंडेनहवि
र्याम्यहंद्रुतं वयस्यशुक्रेणस्वेनप्रभावःप्रकृतिंस्थितो
बहिर्गलितेनास्तिद्वारेणतविनिर्गमः एवमुक्तवति
प्राज्ञेतस्मिंभीमपराक्रमे स्वेच्छजावःप्रकृतिस्तस्थैतिके
रगात्रतः जगामचस्वनिलयंस्थितात्यसखिवहयं त
त्रसेवैपितेयोन्यक्रतस्त्रह्वंतवर्णिते निद्रमृगांकदत्ता
घात्रलब्धारतांविभावरीं प्रातर्मृगांकदत्तस्यपार्श्वंत
स्यजगामसः मायावटुभिर्हराजस्तस्यांपहामर्थी
स्वरः सप्तरात्रिसोव्यस्तरराजपुत्रंविनीदयत् श्वेः
क्रीडामयोहीतिमायावटुरभाषत ततस्तस्यप्रतीहा
रंवीस्थविह्नंसमागते सावास्मृगांकदत्तस्यमोयश्च
तयिरम्यधात् किमदेवविस्मृतंविस्मृतंदृष्टमयादिव
तेते प्रतीहारमस्त्वस्यंसत्रमुत्तंस्थएवयतः कथंप्रमा
दाद्विसृत्यनतेवोगेभयादृतः माद्वेगाविरदृष्टस्य
द्विप्रोपिपाशिणीविवेशमति तथामिष्ट्रीत्रमुभयंकरोमी॥
निविविंतयत् सृतोहृतात्प्रतीहारः सोप्यगान्मखं
गृहं तत्रपावत्प्रविष्टएववेशिवितैपाणीविवेशमाने तावत्र
वोरतापश्चसमस्तरदृष्टांतं अथास्तीवविश्वस्तगानी

सू.क.
शशांक.
५३८
436

स्वंरूपमब्रवीत् निशिवीरेणमेनेतन्ममभूरप्रभोहृति
प्रसिद्धःसमहावाचोयेनवैर्देहृतनास्मते इतिनत्वस्मितः
मुखेनोक्तेऽश्रुतपिनाततः दृष्टामृगांकदत्तादीहृसतो
योन्यदर्शितः मायावटुस्तान्निर्देहाकिमेतदितिपृष्ट
वान् ततःस्वाययथातेनराजोमलोपयावसः राजपु
त्राशृद्रंकामीगत्वाशास्त्रकल्लिंबयात् यथास्वगृहं
प्राप्तियथाभीमपराक्रमः सोविनीतेनमभूरत्वानिर्गं
मस्वयथाततः तथामृगांकदत्तस्तेनवः संवयितव
तत् द्वतांतेशवैरंशयतसोमसर्वशशांकसः । तद्बुद्धा
सुरविकापरिहितकरामतःग्रेवेल्किं दृष्टानामथ
वीत्यर्कंदत्तचितेतस्मिंद्रणांस्तृत्रके भूयोभीमपराक्र
मस्यागोपवितोभुडातविध्वंसितं सत्रावंशवम्बरःसप
दितंमायावटुःसोब्रवीत् । तंत्वविनीतंराजांतींमृगां
कदत्तेनरक्तोवदता दूरास्थितांचकारसमंतत्समतींम
विमृतत्स्पर्शी । तस्तृजितःसवततोत्रपुलिंदपहामा
सीदिहतातिकिलतातिमृगांकदत्तः वद्वेघमोप्यपिग
मायप्राशांकवत्याः सोप्यातशोघमविमंगमसप्यपेत
इतिमहश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शा
शांकवतीलंबके चतुर्थस्तरंगः ॥ ॥ प्रादित

पंचमस्त्रतितमः ॥ ॥

एवंविमलबुद्ध्यादिपुत्रेसायावत्समतिष्ठति मृगांकदत्तो
भिल्लादिपतेर्मायावटोर्गृहे तावत्तस्यांनिशीथविन्यतमा
नमयत्रनृपतिः एकदाश्रावणाधीशंसमस्तंभोविनितः
पत् नरादेष्णाद्विविनादिःभगवत्याःकृतेप्रभो उप

द्वारायपुरुषः प्राप्तोऽस्माभिः सततदृष्टः येनास्मद्दीव्यो
द्यानां खंडितं शतपंचकं आनीतम्प्रसभं पिष्टप्रहारैर्वि
वशीकृतः ततस्तकास्सपुलिंदेंद्रः सेनापतिमुवाच ततं प्र
वेशयतामिंदेवा मुमेरम्माकं दर्शयतामिति ततः प्रवेशि
तस्तेन यावत्सर्वैः सहपपतो अम्भदत्तोयसंकांडेरपाणपु
लोकलोकितः गंडस्थिशुवसंशुक्रस्वाहानोडुवपंकिलः
पादैर्विवाहितो चूर्णैः मंत्रोबद्धः इवहितः तावत्तेरत्न
भिज्ञाय मंत्रिणं संपुणाकरे प्रभक्तात्रमासानितवाया
द्वलयंतं निजप्रभोः प्रवेशयच गृहं स्नातं तेनवस्त्रेणपट्टकं
उपाश्रवाद्विवेकोन्नेः सुपथ्यैः पानभोजनैः ततोऽस्मगा
कद्रत्नलेसमासाद्य तंसमंत्रिणं सर्वाकथयह्नात्वः कः
तेवतिष्ठपृष्टवान् अथसर्वंसुस्थाणंतस्मसत्जगाद्वण
कः सुणुतादेव वृत्तांतमात्मीयकथयाम्यहं तदा
नागस्य शापेन भवद्भ्यो दृष्टवियोजितः नार्किंचिद्दावंधं
मोहात्स्वंतामटवीं भ्रमन् चिरात् संप्राप्तवद्विष्णुगपि
तोऽस्मचिंतयम् अहोदुःपरिहिविधिनस्प्वविलासः को
पिविस्मा स्यांकर्मः विधिनास्पृ तोऽहं सर्वत्रलेपिपः
सेस्याम टव्यां संप्राप्तनिकत्रापांकथं भवेत् कथं चते
वयस्यास्यनिरुणंतविमशन्नहं दैवात्संप्राप्तवानासि
पर्शतनिंध्यवासिनीं तस्याध्ययाचनेकतालाजीवम
ह्रतिश्रा प्राविशंभवनेदेव्याः कृत्वानसदनोपमं ततर्दे
वीप्रणाम्याद्वमपपयंप्रकृसीपीवं कंद्रानगनिलिखित्राः
दस्त्यमात्मोपहारेण तेहेष्टुवपुतः दुःस्विहस्तेमेन चि
योगिनः अष्टमात्मोपहारेण देवीतोषयितुमनिः ततः

हृक॰
शशांक॰
५३०

437

खड्गमेवयाविद्याधावदस्मि गृहीतवान् तावन्निवारयं
तीवहृत ``` कंपिना शिरसा समुपेत्यैव सकृपाका
पितापसी निवार्यमारणान्मृह्यामृह्यान्तं निजगाद मां
मेवं कृत्वा पुनर्दृष्टास्ततानामपि संगमः किंपुनर्जीवतां
पुत्र तथा वैतां कथां शृणु । अहिच्छत्रेति नाम्नास्ति वि
ख्याता नगरी भुवि तस्यामुदयतुंगाख्यः पुराभूद्राजकु
ञ्जरः तस्य तत्रावकमलमतिर्नाम महानभूत् विनी
तमतिरित्यासीत्तस्याप्यसदृशः सुतः समानस्तद्गुणैः
नापि प्राप्यपरस्तुल्यता सष्टिदेशाम्रशालेन वापेनकु
विलेन च सकदाचित्तथाथैन प्रासादोपरि भ्रमच्चके शि
तोदर्शशीतांशुमुद्गच्छन्तं निशामुखे कामकल्पद्रुमो
त्येन पल्लवेन विनिर्मितं रत्नसोपानमदिशः कर्णपूर
मिवोज्ज्वलं क्रमात्तद्रश्मिजालेभ्यः जगद्दीपराजितं स
विनीतमतिर्ज्ञानहृदि दृष्टासो व्यचिन्तयत् अहो वन्दिः
कया मार्गः स्वर्गपथे वा विभासितः दृष्टं पतेनतद्गमी द्विधा
को गत्वान विहरामि कं इति ध्यात्वैव कस्य तद्धनो निर्ग
त्य पर्यटन् कोशमात्रं गतो कस्मात्तत्र प्रावृत दिनैः
धनि गत्वा तदनुमार्गेणादृष्टपूर्वी कामकन्यको दिव्यरू
पोप्रकृतीनि कुसुमसमाश्रियां यदृच्छयाच शुभकार्ये
किं वा वीणा वीणयन्त्यला सुविडम्ब मलसन्देहास्यपाय
मालिनीकृतः इत्युक्त्वा तेन सा वीणा वसन्ता नागपते रहं
कन्या विजयवत्याख्या महात्मनां धमालिना समेयि
नाव प्राग्रहः शुद्धा वा सा किं नैकदा यास्यामि तेन वी
योपायति तेनः कथामसतामिति तच्छ्रुत्वा तम्पावयवदोण

कालजिह्वेणैव रिपुणा जित्वा निरोद्धृगः पुष्पभास्वाह्नीकृ
तःसदा ततदुःखान्नतोगौरीं उपसाद्दसातोषयं श्रुत्य
सीभूयसीसाच भगवत्येवमब्रवीत् वत्सेश्रृणुवाक्लिसरसो
मानससंस्यांतेषमद्दत् सहस्रदलविस्तीर्णं स्फाटिकं दिव्य
मंबुजं यत्केकारसमस्पर्शकीर्णेनत्तो विराजते शोभस्येव शि
रोभूविपफणांरत्नां शुपिंजरं तदेकदावेश्रवणाहद्दष्टास्मान्वा
यमानसे जातः प्रडेंबुजेतस्मिन्हरस्यारभतावेनं तत्का
लेचाद्गगात्रस्य यत्दामत्रसरं तेरं विनष्टस्य कृदं साद्दिरूपैः
वारिवेराविवैः नद्यपुष्करदूपीस्तस्यकालजिह्वास्यदेवतः
विहितजिह्वेत्तोश्रोहोश्रोयायादत्तप्रियःसावः क्षीतंवक्रा
द्दृद्वेण यदाविदेमचहद्दवान् उवेरस्यकराग्रस्यमर्द
मात्रमपातयत् ततःसथतयःकृड्डास्थापेनेवात्रमान
से वक्राह्वमवतेत्रक्वेविद्युत्किंकसभार्यकं [illegible]
वसंप्रीतामारात्रैरात्रैर्विनोदयन् कृतत्तत्तीयसीरूपोवि
वहामरमग्रजं कालजिह्वोयत्रशास्त्रेसहदिवाविजमूपथ
त् दासेकृतेनततस्त्रिवसहितेगंधमालिना तत्रवश्रीय
तोभृविपतीद्दारतलतस्तया आदिशग्रोमहावीरोविनी
विनीतमतिरुच्यते इममङ्गवरंवशूद्रास्यांवितित्यत्तं
पतेस्वविश्रवीरस्तेनतकंमोचयिष्यति एवकृवत्सस्यैवेत
स्यस्वामीभवतियःपुमान् सजित्वानिखिलांपुरंराजा
भवतिभूतले यवमुक्तस्यावरोमदेवेपस्यानिरोभवत् अ
यतस्यरणायायक्रमेणाहमिहागता देवीप्रसादसहि
तवीरत्वतांनिर्गतेपि पुत्राचानीलवत्पासिंसत्स्ययाहा
रितपलिं तदेतत्माथेयेहमेवसभोगजितयाचिंतः मविती

वृकः
पृष्ठांकः
५५८
438

नीतमतिस्तस्याप्रतिपदेनत्थेतिनत् ततो गन्तैव प्राणागाक
स्मातत्प्राणमेवतत् वाजिनंजवनंप्रेक्षते पिंडीभूतमिवेन्दवं
राशिमजालंदिगंतेषुतमोद्दंतं प्रधावितं तं श्रुत्वावलोकि
त्वाविश्वेहितमिवच्छ्रिया खड्गरत्नमुपादीयसत्वरगतस्य
वि तस्मैविनीतमतयेसमर्पयत्तेनशुभे सोप्यालखड्गःत
रगंतमादृत्यनपासह प्रस्थितोस्यप्रभावेनतैदेवप्राप्तमान
से वातोद्भूतांबुजनकरंबकचाकालदृष्ट्वितं निषिधदिवा
मोर्भितिकालजिह्वानुकंपया दृष्ट्वासततयत्ताणांवशेनं
गंधमालिनं शुक्लपेत्नस्यतांद्वहाशूद्गावयसिद्दनतान्
ततद्दृष्ट्वासमरोमथ्याल्गजवक्षांगनावपुः कालजिह्वास
सुतस्थैप्राप्तलोचरवेवतरत् प्रदेवचाद्दवेयोमिलालल
जिह्वांतपुलतं विनीतमतिकन्यन्यसाम्पकेशेषुसोग्र
हीत् खेनभिक्षतियावच्छिरःखङ्गेतनस्यसः तावत्स्व
पतेरणजालेमापतन्तस्तेशरणायपेयो दृष्टोवनसैतेमुक्तःसमीनिर्भ
स्वांगुलीयकं प्रदेहिमुसोवदिस्याम्बनायानं गंधमालिनं गं
धमालीवमुक्तितो विनीतमतयेतदा तस्मैसप्तांगांविजयव
तींदत्वागृहानगात् ततःखङ्गांगुलीयाभ्यकस्यारत्नयुतः
हती सविनीतमतिर्जातेप्रभाते गृहमाययौ तत्राभिनंदि
तःपित्राप्रहृष्टांगोततोविशत् राज्ञाचस्वितनंताकल्यां
सयाविनीनधान् प्राप्तरत्नैश्चतभिस्तेगुणैः सेव्योप्यहंद्दन्त
पिताकदाचित्कमलमतिप्रोवाचतंरहः इदमप्यदयतेग
यस्त्वैतभाग्यात्तिभूपतेः पुत्रोदयावतीनामसर्वविद्यास्
शिक्षिता तस्यापाणिःकैतैतनयापितःतर्शितोपिवा वाद
यानेपतांतमेदयामिमामिति यावज्जितास्त्वयावाटेनवा

दिग्योनेनयातविलाः जगदाश्चर्यरूपेणानूरोगोवामरोगा
नाः वैवेकवीरःस्वदत्रवादीत्स्रीवतत्कथं स्थितोसि
विजयैवैनांवादेपरिणयास्वच इत्युक्तस्तेनमित्रास्तवि
नीतमतिर्ब्रवीत् पेशलाभिःसहस्रीभिःवादःकस्तात
माहशां तथाप्येतंवदादेशंकरिष्यामीत्युदीरिते प्रौढ
तेतेनमयैषातत्पितातिनिमांतिकं राजपुत्र्यासमंवादःप्रा
तेदेवकरिष्यते विनीतमतयेतस्मैतत्प्रथैवशशंससा त
तःप्रातःस्वयंतेनराजहंसेनसंश्रितो विनीतमतिरागत्या
वादीहिंसभाजितेतं भासांसभासयामासलीलया
वनमध्ये विलोकमामोभिगुणैरुद्दैस्तदाश्रितैः
लक्षणांतरेचापयोःसानत्रोदयवतीशोभैः राजपुत्रीगुणालक्ष
णाकामस्येवधनुर्लता शोभितागुणवद्भिःस्वैश्चारुशाह
विभूषणैः नस्पूर्वपदेपदेप्रमिवउविद्धिराजितः नि
दिग्धानिर्मलावेत्स्यादिंदोलेखांवरावृतः भजेतस्याम्यांनि
धणायास्तस्यामरकतासने वकेथपूर्वपदंसास्फुरद
तंस्पृतंतत्र गुल्फपर्यंतीवसाधित्रपटरत्नमयीत्सजं त
मवप्याथ्यासिद्वांतंसविनीतमतिर्जयात् लक्षणाविरुद्ध
वेक्षत्वस्तगुर्वीतांपदेपदे ततःसभ्यैःस्तेनेतस्मिंनात्मलो
राजपुत्रिका पराजयेपिसहर्षालाभान्तरवममंस्यत स
वाप्युदतंगोत्रराजतापुहोप्यतांस्वतां नस्मैविनीतमत
तेदेवोवादपणार्जितां ततस्त्ररत्नपूर्वीत्रसविनीतमतिः
ततः ताभ्यांनागमस्ताराजसत्ताभ्यांसहतास्थिवान् एक
दातोपमानेोयेपूर्वनस्थामाजलाशयः निर्दयाद्वारलाणे
नेत्यसभोजनमयाकृत ततःसकर्णेोत्सवकथयिताक्र

हक. पृष्ठांक. ५४९

५५१

धाहतः वस्त्रेणाच्छादितं सिकतापात्रिमस्यापदापयत्
सतद्विप्रो गृहीत्वा गुरुत्वात्सद्धिरण्यकं मत्वा प्रहर्षेदेको
नसञ्ज्ञगेहे स्वाटयत् दृष्ट्वा च वालुकापूर्णमुत्सार्य धर
णीतले विप्रलब्धोस्मि तेनेति विषण्णो गृहं ययौ विनीता
मतिमप्यनदंवि विंत्य विमुक्त्वा नत्व गृहेतस्यौ यथाकामं
सुखं स्वप्रियासक्तः पानिकाले च जरसा विशीर्णात्मा पि
विग्रहः सोभूद्गच्छतंगोत्र राजा राज्यभराक्षमः ततोजा
मातरं राज्ये विनीतमतिमेवतं सोभिषिच्य ययौ गंगां स
प्रत्रीदेहशुद्धये प्राप्तराज्यश्रुत विरात्स विनीतमतिस्ततः
श्रमणवरप्रभावेन जिनाचार्यपादिप्रोद्दण्ड ईतिप्रस्याश्रुली
यस्य प्रभावादस्याभवत् राष्ट्रं नीरोगमभिवं तं राज्ञो बहु
धेप्रेरिव एकदाभ्यागतोनेन च भिक्षुदेशांतरं स्यं रत्नचंद्र
मतिर्नाम वादिद्विरदकेसरी सच भिक्षुः कृतातिथ्यो रा
ज्ञानं तेगुणप्रियं प्रार्थयामास वादार्थमीदृशं च पाणिज
गो नयाजितेन राज्ञेदं ग्राह्यं सुगतशासनं मयाजितेन
शुश्रूषाविधास्तत्यजर्वीवरं एतत्प्रश्रुत्वा नत्येत्सकावा
देनेन सहाकरोत् सविनीतमती राजाभिक्षुना दिनस
प्तकं गुप्तेमहानिभिक्षुस्तेजितावायममहीपतिं येनोदय
वतीवादिं पुरुमुद्रेकाजिता ननस्तेनोपदिष्टेन भिक्षुः
नासौ गतेमतं सतोपकारप्रमाणाज्ञातनप्रशोगृहीता
पः भिक्षुणां वा प्राणादीनां सर्वेषां च नकारकः विहार
मत्रवसनी जिनश्रुताथवायामः तद्द्यासो पशांत्यश्रुभि
रोसस्माद्यावत सबोधिमलचर्यायामातं सर्वोपका
रिणीं सोथभिक्षुनमारमसगानविजातकलर्षः बोधि

सत्वामहार्णववरिष्ठेद्दैन्यैरैः नववासाद्दैत्यैलेत्सं
स्थलानांस्तेवकिल्बिषं किंतांम्रत्समनयाश्रज्ञावि
धाशर्मतय इत्युक्तोपादिशाद्भैक्ष्यसमभिव्रुः स्वयमान्
वं सोपितेनरूपः स्वयंहूष्टास्त्रैप्रानरम्भयात् श्राम्यर्थ
ताने स्वेष्टयपरलोकमद्दूगतः नवद्वयाद्धिनंनिर्मांश्रु
रुद्याद्देदिनोत्पुवन् भूत्वैनाभूपसीराजम्र्जितालश्रवा
लकाः यावत्त्राः द्रवितायत्राग्राह्मणाद्यार्थिनीत्व
या ददाद्दर्शस्वर्णकोटीः पापादस्माद्विमोत्स्यसे इत्यु
क्तोदंदद्दत्तैस्तैः प्रवृद्धोहंनिशात्ययेप्रवमुक्तानदाद्या
यमूलंदत्त्वाचतादृशा स्वर्णकोटेः पुनः स्त्रकेसराज्ञाय
प्रमानवं हृष्टापुनस्तुसम्पर्तं त्युपायोप्यासिवर्णायत्
श्रद्धामिदत्तंस्वेष्टेनेः द्रवितस्यापरम्प्रमे वालुकपूजनं
पुंभिः प्राप्तास्तेवननोमया देहेपिथानेभोत्स्याभिकि
भिमास्तिकताइति ततस्तेमांवदंतिस्मतद्दानेनवनिष्फ
ले नैवकंविप्रसंवृपिस्वर्णमभवद्यतः पततस्कृत्वा
प्रवृद्धोहंइतिस्वप्नमुदीर्यसः राज्ञाप्राप्यस्तुदर्थिभ्यः स्व
र्णकोटीपुनर्ददौ चक्रेततस्तुभूयोपिनिशायांस्वप्नमा
णवं हृष्टापुनस्तुमम्प्रतुत्यायोषस्पर्वणायत श्रद्धापि
ह्रोतेः पुरुषेनदेवमिकतामनं दत्तंपरत्रेमस्विष्टंषेस्त्री
स्मितेनेरिदं राजंनदपितेदानंनिष्फलंदस्युभिर्यतः
श्रद्धयांनवेदेशोयमुपतादिदत्तोहितः नचरत्नान्वा
दीयाभूदत्त्वाविफलंततः तत्रवायतनंदानंतदेहि
ढिगुणंपुनः सत्यैवेदप्रवृद्धोहंइत्याख्यायमभिनवे
ण्ढेवेत्पतिस्तत्वंदानंतन्निपुण्यंददौ ततोजगाद्दत्तंभि

हक॰
पाष्पांक॰
५५
५५०

त्वमाश्चर्यकस्यमीदृशाः वहुष्विष्टोनुमाल्पःस्याधर्मो
जगतिमादृशैः तच्छ्रुत्वामोब्रवीद्विल्वदेवेनेतावैनैवुधैः
धर्मस्यवत्नणविधौकायान्त्वसाहीनामतिः धीरानुत्सा
हसंपन्नास्वधर्मानवमानिनः देवनाश्वभिवंदंतिपुरसं
नेषांचवांछितं तथाचैवंभगवतोवोधिसत्वस्यजातं
कं वाद्यांतस्फुतंराजंपदितच्छूयतांत्वया । पुराणुहा
यांविंध्याद्रेश्चासीत्तुङ्गांशुसंभवः वराहःकोपिसुहृदः
मर्कटेनसमंसुधीः समर्थसत्वहितकृत्सख्योनतपुनः
सदा श्वतिथींपूजयन्कालंनिनायसोविनेःक्रमे एक
दाचोदभूदवर्हदिनंपंचवासरं अच्छिन्नधाराविच्छिन्न
प्राणिसंचारदारुणं पंचमेह्निवराहस्यसमस्यसकपे
निशि आगात्रस्यगुहाद्वारेसिंहोभार्यासमन्वितः स
सिंहस्तत्रभार्यांतामवादीतदुर्दिनेध्रुवं मरिष्यामोय
दीर्घसिंनयामःप्राणिनःक्वथा तत्श्रुत्वासाब्रवीत
सिंहीसर्वेतावत्तथावयं नभवामस्तदेकंमांभुक्त्वादी
र्जीवतांधुवं वैरिप्रभुरयंयुवःप्राणःसर्वस्यमावयोः
माहशीभविताभार्याअन्यैवावांशिवं एवमन्योन्य
संलापोतापापन्ययोरभूत्तदा देवात्सुदुःश्रुत्वाचसव
राहोमहायशाः प्रीतस्ताविनयात्तहृष्टःकातिःपोपंकु
र्दिनं सैचहृगाविधिप्राप्तिग्रहोभ्रुण्याद्यागमे तं
द्विशोनभेवधावत्ताववत्नणविनाशना किमनेनदे
हेनपालयामितिपीनमूत्र इत्युक्तायसानिर्गतेत्यव
राहःसिंहमुवाचगिरा सिंहंतगादतंभद्रमामस्वो
विषादितां अप्रंसमन्तरायस्यभव्यः प्राप्नोमम्यादंतव

तन्सुंदरमामितिक्रोडेनीडेतेनमकेसरी स्फुरत्तामव
वीक्ष्यर्गोपूर्वेर्भुंदरमयंशिशुः अनंतरमहंभोदेपभोस्त
मेवमतःपरं तथैवसुक्रेनतयापूर्वेसिंहपोतेनभादितेक्रो
डस्यतस्यमांसेचसिंहेभोक्तुंप्रचक्रमे भुंजानंचतमादृस
महासत्वःससूकरः पीतंप्रपिवेतस्त्रीत्वंमेयावदूमीनली
यते अकस्मात्प्रियमर्मांसेःपोषमश्नात्तेप्रिया इतिजल
पन्क्रमात्रेनससिंहेमातिपोषतां नीतोपिसूकरःप्रा
णैःसतस्यानव्यसंवत तत्रस्थैर्यमपर्येतमवेदितमि
वस्थितः तावद्वसात्वयाकांतासिंहेतव्यापयत सस
तःस्वामिगात्सिंहःदोदीयतेसमवयामिनी अत्रांतरेप्र
बुद्धःसमत्वोन्निर्गत्यमर्कटः वराहंतत्तथाभूतंहक्षापह
स्तुसंभ्रमात् केनावस्थाकृतेयंतेइतिपृष्ठोपिचेत्सावे त
तश्रुत्वाययथावृत्तंपीरीसेसूकरोव्यधात् ततोरुदंस
तस्तावापास्योःकपिरग्रहीत् तंदेवतांप्रीयेत्तात्मा
निर्यक्रामोविवेतोमतः तत्कंचिदभिलिषमेवृहिंसाध
यामिते इत्युक्तस्तेनकपिनासवरहोहोजगादतं योगय
स्याभिलाषोमेतुःसायोविपिनाप्तसः पश्यतोमेमस्ता
पेयंत्वयासिंहेनपासिनी सुभामेप्रापपूर्वेगप्तुतमेगंग्रा
मत्नीचिता भुक्रात्स्याविनिसवेवेतो हिममवांछति
इतितेनाटितेक्रोडेप्रत्यतीभूयपाणिना परामृश्यव्याप
धाडमैमिनुनींइंदिव्याविग्रहं उवाचवमेयेवपंमयासिंहा
दिप्तुपिणा हत्वाभुक्त्वामराथैकवडकदंपजिगीषता
तयातावस्मत्वेनपरार्थेप्राणदायिना विजितमामि
मंधर्मेप्रामेवायमुनींदना ततस्तुत्वाधर्ममालोकाप्रुर

स्तक:
शाखांक:
५५१

५५१

मंपसेभ्रवीन्मतिः सत्यावस्मिंनसत्यक्तनिष्ठुरेमर्कटेध
ना नमांप्रीणातिभगवंप्राप्राप्यिशांगुलीं इमा फक्तैतस
गुलिंचक्रेधर्मस्तमपिमर्कटं अवफलायमहतेमहर्द्धिः
महासंगमः अथधर्मस्पिरोभूत्तस्मिंद्वीपांतर्यायीस्तत्ता प
वंसत्वबलात्मकथैर्यात्साहैवहलेभाः देवताकृतसाहाय्ये
णवंवांछितसिद्धये इतिभिक्षवःफलाभस्पिविनीतमति
पुनः दानग्रीरपश्चभैरायौतनस्यश्रमाणं इह शाश्वं
समस्तप्रधानस्तैमैसमिहत्वे जानेन्दवेत्तिमामेवं दिव्यः
कोपिवदन्मतिः पुत्रनिष्किलिबौमूविसलवधरणवराध
ना ततश्रुत्वावदतद्दाकांप्रबुद्धोस्यादिनिर्हतः पूर्वंनि
वेधयुरेवभितवेसमद्वीपते वग्राहत्तमहावर्षांशुभोक्षि
नदनुजया नस्योसकामानर्थिभ्यो वर्षन्नविवर्ततःनः
धनंवारस्यानलपंनतेधर्मसूलादिसंपदः अथैकदानम
स्वतिश्रावलांगोर्ध्यांव्यजितपत्र विप्रोहदेवगालम्बःपुरे
पाटलिपुत्रके तत्रागतिशालामाहृत्य पुत्रोमेवालग
तस्याः आहतेमनेवैनास्मिन्नुपायक्रमतेमम अतो
कल्पवृतंनामागतोसीहयाचितं देहेनत्संवेदाधय
मंगुलीयांशिवायमे इत्यर्थितःसविप्रेणतेनराजांगुली
यकं कालनिहद्धारवार्मवार्त्रेसेप्रादादविक्कलः आरा
धनद्वेतेनास्मिंविप्रेतस्यचभूपतेः बोधिसत्त्वव्रतशातोदि
गंते बभूवपप्रथा ततःकरादविरतः तस्यारात्तद्व्रणपथा
न कोपीं स्कल्पोनामराजपुत्रोतिप्रभोः सद्वृत्तप्रश्र
यशीलराजानातोतमात्मजः इष्टकामप्रधीरेणराज
पुत्रसमब्रवीत तंनावरोधिसार्थ्यापात्रानःविंतामणि

र्भेविप्राणानामपिनित्यार्थीनश्रयान्तिपरांशुचः अहं
चास्यंचकनककलशाख्येनराज्ञिनः भ्राम्यन्निर्वासितः
पित्र्याद्देशाद्वितीयमुपागतः तस्यैववेश्मतेतेयस्तेतेवीरदे
हिमे तत्प्रभावेनदायादंजित्वाराज्यमवाप्नुयात् तवस्या
नैवाग्रुवर्जितोराज्यवल्लामणोऽपि दृष्टोराजसुतायामे
नविनीतमतिस्तथा तवतस्याभवत्काङ्क्षिहिकल्याधी
रेवतसः अरोग्यविशुद्धंवस्तनिष्पासत्रपिमंत्रिषु सो
यप्राप्राप्यवह्नःसनातनाराजसुतस्ततः तत्प्रभावेनजि
त्वातंभ्रातरंराज्यमाप्तवान् तद्वातासोपिकनककलं
शोराज्यनतस्कृतः तस्यानंतनगरीमागाद्दितीतमनि
प्रभो अग्निप्रवेशंकर्त्तवङ्ःस्वनारभनाचसः तद्दुसा
त्सोमात्याविनीतमतिमब्रवीत् पद्मसाधुभिमांप्रामे
दृष्टामदपराधतः नस्तराज्यप्रदानेनमवाप्यसारूपो
धना पराथ्यांनुपयुक्तेनकिंराज्येनामुनाचमे पद्मपवा
नपत्यसपुत्रोमेस्तुचराज्यमस्तु इत्युक्त्वाह्वयकनककल
शायमनहृदो तस्मैसराज्यसविवेष्ठनिष्क्रान्तोपिभूपतिः
दसराज्यस्वनिरगान्नगरीस्तस्तपणिततः भार्याभ्यांसहितो
ह्राप्यांनिर्विकल्पेनचेतसा हाहाधिग्जगदाप्यायीसंप्रः
णैमस्तधीरिति जानस्थानरितेष्वितिमेचेताकांडुपानि
ना अहत्रशोकसर्वोपासूर्गोसर्वदेहिनां नीतस्याविधि
नाङ्कापिप्रजाकल्पद्रुमोत्स्यः इत्याद्याकंदमुखरान्दृष्ट्वा
विक्लवान्तदा वाष्पांबुसिक्तवक्षसःपुरात्तमनुनिर्ययुः नि
वर्तिवकथंविशान्तभार्याकंपितस्ततः सविनीतमतिस्रा
पादरणंप्रतिवाहनः क्रुमांप्रापार्कसंपर्कसिकतानिर्जरद्रु

हक: पाशांके: ५५२

मां मरुद्भिसिंहविपिनान्तःस्थां धैर्यमेवहितं तदेकदेशे
त्वस्मात्तोभूराइक्लमविक्लवः विश्रमः सत्तांगजेक्षस्म
त्तीर्कोपिनिद्रया प्रबुद्धोवीत्यतेयावत्तावत्तत्रददर्शसः
समग्रोत्कर्षनिष्पन्नं महदुद्यानमद्भुतं फुल्लाब्जशीतलस्व
च्छसलिलापूर्णवापिकं नीलशाद्वलसच्छन्नं महदुद्या
नमद्भुतं प्रच्छायगगनस्पर्शदलपृथुतुंगशिलातलं दान
प्रभावेनाहृष्टं विदिवादिवनंदनं प्रच्छायगगनस्पर्शदल
पृथुतुंगशिलातलं स्वमः किंतु भ्रमोवायं देवतानुग्रहो
यमे इतितद्धीत्यवीत्यैषयावन्निर्णीयतेनसः तावत्सुवा
रिणंदृष्ट्वा हंसदृष्ट्वेणकेनचित् सिद्धस्येन गगनादीरि
तमस्फुरणाद्भिरं राजन्नात्मनमाहात्म्येन तवकोत्र्यातिविस्म
यः तदस्मिन्कानने स्वेच्छं सदापुष्पफलेवस इतिसिद्धि
वचः श्रुत्वा निःहितस्तत्रकानने तमसंशयरूपस्त्रीभ्यां वि
नीतमतिरास्ततः एकदाचददर्शासौ शिलातलगतोत्र
सः अहं हनेन पुरुषं कामध्यात्मवयोगतं दुःखंगत्वाश्रियेः
वाक्यैस्तुनीयनिवार्यैव मरणाकारणं तत्र पुरुषं तं सस्पृ
ष्टवान् ततः सपुरुषोवादीद्दामूलं श्रूयतां वकस्मिंते । नाग
पुरस्तोनाम्नासोमसूर्योसोमकः सोहंजातकनिर्दिष्ट
वैर्यैल्लक्षणान्वेचिह्निभिः तदीस्याध्यापितः पित्राधर्मशास्त्र
मं प्रापततः तत्थीत्यापिवैर्यैहंप्रबुद्धोदूरसंगते कस्य
प्राक्कर्मकेनेह प्राकानेवक्तुमशक्या श्रोत्रैकदार्चैरमध्या
ह्वरीव्याघ्रराजिभिः शूलादिरोपणस्थाणंवधाय प्राप्ति
तोभवं तत्राणराजसंबंधीभरतालालानोमराहिपः मन्त्री
व्यापादयंतं तंस्तेदेवस्थानमागतं तत्रामात्यांपविन्यस्य

कापितेवधकागतः अहंचतमलेनस्मिपालौयवततोग
तः वध्यायतीयमानंमोक्षकैवेचोत्कांतजीवितं पितंवलोक
तोप्यौघंमाग्रमेनुयतंततः अथयोगकात्वरोभ्रास्यंगविज्ञो
देहव्ययोत्सवः ऊमादिहमंहप्राप्तोविजनंकाननंमन
त इहप्रविष्टमात्रंमामकस्मात्त्वद्दर्शनात् उपेत्यकायिदे
यास्त्रीकृतनाम्ब्रासाभ्यभाषत नैविनीतमनिस्तत्रराजर्षेरि
ममाश्रमं प्राप्तोगतंचेतेप्राप्तंज्ञानंतस्माद्वलमपसे इद
मुक्तानिरोभूत्साध्वाममंस्थाहंमवाप्नुवं श्रावेयात्मानमानि
र्यिंस्वराजर्षिरपूजयत् कृत्ताहारश्चतंप्रदत्तंनानायमेका
यांतरे निवारयिष्यन्तत्तानास्वराज्ञनिरब्रवीत् अत्ता
नेवनसहारस्यतिविपर्यस्तधियांहितत् लोकद्वयेपिदोष्मा
यश्रुण्वाचागमस्फतिं । मंचालेघुगरोदेवभूतिनामास
मवहिनः तस्याभूद्गोगदत्याना भार्यावेदवतः सती सा
स्नानानायगतेतस्मिं शाकार्थं शाकवाटिकां प्रविष्टाथा
वकरवरंखादंतं शाकमेतत गृहीतलगुडातंचमाभ्यधा
वततरस्त्रसः पलायमानः पतितः शुभेभमनखरोभवत्
तद्दृष्ट्वातत्रतत्स्वामीक्रोधादागत्ययावकः लगुडैःमाढमा
तेस्त्रस्तत्पर्णीनाममनाडयत् तेनसाकोष्टविष्टंभगर्भीभू
द्रौभिलीसती ततःसावरमाराघधावःस्वहृदयौ स्या
नागतेनेयानद्भुर्नीनद्भुतौबवीत्मः भार्याविप्रगुणाया
दंगत्वाविज्ञोयाजितमप्त् सब्लास्कृतनाम्नानंतेदेवानीय
यावकां स्फत्वातयोर्हृदयोर्वादंस्पर्शौविहूतवानिदं रवर
भंगानववथ्यास्ययावकस्यवद्दतयं खरभागांद्विजोयाव
न्यकातिस्थोभवेतवरः यावकोप्यपमेतस्यभार्यायामस

ह्रक॰
शशांक॰
४४३

~~स्वज्ञातनः~~ गर्भप्रजननयज्ञव्यं नस्यांतद्गर्भपातनात् यतो
नयोर्द्वयोर्दंडइस्मक्रोतेन सहितः संतापड्वलितविष्टासभा॰
योपिजहावसून् ततुदाततयतिद्वतो राज्ञाउदग्रआरकः अ॰
स्वाहमप्रगाथस्यः तिर्यग्योनिंगतस्थिरं इत्यज्ञानतमच्छ
न्नदेशोमार्गगामिनः अपुरस्कृतनसच्छास्त्रदीपाड्डपतिति
स्थितं । एकमुक्तामराजर्षिरुपदेशार्थीतेपुनः अपुरस्कृ॰
तमच्छास्त्रदीपांभस्यंपतितिस्थितं सोमशूरंविनीतंविनी
तमतिरथ्यथात् वत्सपारमितार्थीनेवक्षितावदमाश्रु
ए । पूर्वंराजाऽकृतेवैमलयप्रभयत्यभूत् तंकदाचित्स
ज्ञाभ्यार्थ्यंउभिदेवरथर्तस्थं मंत्रिभिर्वारितेलोभाज्ञमादेत
मप्रभःसुतः उपेत्यसप्रजास्मातकथंइमंविष्णगिरा तंदि
कल्पद्रुमस्तासांनाश्रुतेकामधेनवः निर्बंधादितिजल्पं॰
तंपुत्रंमंत्रिवर्गोलयः खेदात्तंसोऽब्रवीद्धन्ताकिमेभिर्धनैः
महार्यं विनातेनप्रजाकल्पपादपस्यदुर्गाम्यहं तदर्थमेव
किमेतासांतपत्नैकल्पद्रुतत्तां यतश्च्युतापिनस्थकैप्रति
ज्ञांमत्त्यागजः मतव्यंकल्पद्रुतत्वंसाध्यंवातपसामया
इतिनिश्चित्यसप्राणाक्ष्मदाहामतत्वतपोवनं आरुह्यपर्वता
ग्रिमवद्रुभिदोत्यवर्तत ततोऽर्थिनवरत्नीवनपरलशानं
महेदतः सामित्वेवसमंततेनगरेकल्पपादपः आकर्षं॰
न्निवद्भर्थ्यानाकृषार्त्रिवचार्थिनः प्रसारितामिर्गागाभि
दिव्यः शापेम्पपातिणां देवोवकामानर्थिभ्योऽदःप्रागमा
रपिमोत्तरं वकेततात्मिराकोरपाः प्रजास्वर्गोस्थितादव ।
कालेनवमतीइत्तंप्रागाग्नोगादलोभयत् पूर्णः पंदोम
कनकेलमर्गाआगम्यतामिति ततःकल्पद्रुमेपुनःतंमप

राज्ञस्ततोभ्यधात् पत्रपुष्पैः फलैरंगैः श्रूयमाणतरुभ्यो
यमी परार्थमेव सततं भजंति स्वार्थनिस्पृहः ततकल
पतरूर्द्धं तान्महत्वाय कथंदेवं इयतोस्यजनस्याशा
पूर्तिं कृतास्त्र्ज्ञात्महं इत्युदारवचस्तस्य श्रुत्वा शाक्यो वर
बोधिः स्वतः तदिदं प्रजापतिनेदानश्रीमायावसावित
ततस्तमवदद्राजन्स्तनकल्पद्रुमोपिसः तन्दोषोसि येनयत्
प्रज्ञानार्थोपितेनमे अहंपरोपकारैकसिद्धेन पयेन
योमहत इत्युक्त्वा तैलं तत्याह्मातनां शंतथोपितं श्रा
दायतत्प्रज्ञातां पुत्रा स्वगोहरित्नदिवं ययौ सोपितां तत्कृतां
शुश्रूषां राजपुत्रः स्वरूपधन्य तदयैरंश्रभः शाक्यवनस्यो
बोधिसत्वतो एवं स्याद्दानमुक्तानां सिद्धिरित्युदितनाम
या दानपारमिताप्रणतिशीलपारमितां श्रृणु । कु
सुकांनां राजा भूत्पिद्धिंदेशोस्य गतो शाजः प्राग्जन्माभ्य
स्तशीलाद्योना मा हमप्रभावशी तस्य जाति स्मरस्या
सीद्यपि धर्मोपदेशिनः राचिश्रवः प्रतीहारोरामनावा
रुमतिः शुकः मजात्मपाशिनाभार्यांव्याधेन निहतां
शुकीं शोचन्नस्याकरुणान्निहियोगतरोपयो ततः
सशुकराजस्तं पुत्रशोकं निवारयत् राजा चारुमतिं
ग्रामस्मार्गेनेकं जलाशयं तत्र संदर्शनस्येव प्रतिबिं
वं जलांतरे तमश्चीदिदंयस्मादे भार्यापप्रेरनिधूति
ततः श्रुत्वा वीरयवात्मप्रतिबिंवं जलांतरे दृष्टः प्रविश
तोयेन दालिंगवचचुंबव अप्राप्तुवत्सियाः स्पर्शमस्म
ाद्वल्लदचक्षसः स्पर्शलापोप्रियाकंमेनददातीति
चिंतयन् कोपात्प्रांकीत तोगत्वेवालीयमलकंततः

भद्र॰
पापाक॰
४५५

वाद्यैर्दयितानुज्ञाम्यथान्तःपुरनिर्विवेके उन्मत्तोत्पति
तंवीताश्रत्यानितिम्भवेत्यथ गत्वाशु देवी राजानं तं हे भद्र
भव्यथात् देवभायानमास्पर्शमालापं वादयामि ते
किं चैनया प्रतिहितं दत्तमाममलंलं मया एतत् श्रुत्वा स
राजा तं शनैः कृच्छ्रादिवाब्रवीत् न युक्तमेतद्वक्तुं मे वक्ति
देवहानयापि मे अस्मान रक्षा ह्येषा वापि प्रीतिं कथं भ
वेत् दर्शयाम्यवने मातादेहिं देवजलाशये इत्युक्त्वा
वनीत्वा तं स्वनदीयं वर्वारिणि प्रतिबिम्बेऽभे राजा तस्मै
स्त्रियं प्रदर्शयत् देहेश्चुवसत्तां भार्यां पूर्वी भवान्यसंग
तां सति हृष्टाविरक्तस्तं राजा नेत्यं च्यावित्रयत् देववद
परे सोयमयाशूर्वैनतश्रुतः तस्येयघपाकमेत्रकता
यमधुना दिशा इति तं कृतविज्ञाभिं राजा प्रेमप्रभोऽयमः
लोहोपदेशः वसरः लोहोपदेशः वसरः प्रतीदारमभा
षत सर्वे हालाहलं भुक्तमहिवडोवरंगले न युतस्री
षु विश्वासो मणिमंत्रायगोचरः कलंकयंतिसत्मार्गः
ज्वरः परिभवंत्यलं वात्याइवात्यचपलाः स्त्रियोभूति
वतो भवतः तन्त्रासुतप्रसक्तः धीरः सत्वैः सहुडिभिः
शीलमभ्यमनीयं तद्वीतरभापदाश्रये इति तेनानुशा
ष्टः सराजा चाक्रमतिस्त्रियः परिहृत्य बभूवोर्ध्वरेतनु
ङ्गमः क्रमात् इत्यत्यानापि शीलाख्या स्त्रीवयंतीति
मे मया शीलपारमिता प्रोक्तास्मापारमितां शृणु श्री
सीक्षुभनगेनाम्नके राराङ्गेमहाद्युतिः सर्वमंदाकिनी
तोयस्नापीदानलपः कृशः निरियं तं त्रैकदा पूर्वतिल
तं प्रविवकांवनं सतेहुमापशुश्रोरानवप्राशः तं तोयितन

ततोत्रविजनेमवातेनतत्क्षणेनिनाशितं अविश्रमदिकां
तस्यैवोरास्तेक्षुवेतस्मतं अथेदंमक्षुतेनैवनीतेनःकांच
नेहिति वैराग्यमप्युद्वोवोरः नमकस्मात्तुपास्यतः
इत्यादिभिःसैनेमायेरत्नार्थीमक्षात्तुनिः नमीनेनम
याकिंचिद्वहृष्टवेत्यमाषत ततस्तेलक्षुदेहृष्टेःनादितोर
पिमदस्तुभिः यदानेदेवविक्रिसमस्त्यवात्मानिसत्रमः
तदानेचिछिइमलस्यक्रोधमितितनस्कवाः क्रमादसे
वमादैववत्ययेनेवोदयाटयत् तथाप्यनस्यववनंतेः
विकारमेवत्यतं मत्वात्मलमंस्वर्णेनेनगम्भ्रौरायथा
गतं यानस्तुशोरवराज्योतिनामराजावतेश्रुविं यशप
निस्मनथाभूतंशिष्यस्तदर्शनाभ्यातः ततःसत्कृतःयोर
कान्तानंदष्ठानदेवेत्यच आविष्यानायपश्चोरास्तान
स्याप्रभु तेषांवधेप्रवृत्तेचरयंतंसोऽब्रवीत्मानि राजन्य
दिस्यहूंस्येतांनदात्मानंनिहत्यद्वै शरेत्राणर्थहृतंवेव
मेनदंषांकाम्पराधिना तस्यवाप्रेरकात्येतेनत्येतेषार
मपिकृथा तासामपिसर्वाणानाशः तस्पमस्त्सर्वंदक्षुतं न
स्यापिसंममात्मानंतस्मात्त्रदिपिकारणं तस्मात्त्रदेवमे
वात्यंकिंचयद्यपिकारतः वाच्यामनेकथंतत्र्युरस्यान्त
रुपकारतः मेनेऊर्णेरिदंविदंचेमेत्रमांभोत्रफलाम
दं तस्यऊर्यानदैतेमैरुणौहृक्तुतेक्षता इत्यादिभिःस
बहुभिःवाक्येरांनिषेधेमुनिः प्रबोध्यतंस्यपंवैराग्यत्रिग्र
हान्नाममोवयत्त तपसश्वाश्यमाहात्म्यानन्तरणेप्रागव
स्तनं शरीरमभवन्नूयमिदिस्थास्मभवत्तदा यवंनरं
निरामिणःसंसारमितिवाणीना तमापारमितानानर्थं

४५८

हक॰
भाशाक॰
५५५

445

धैर्यपारमितास्फुरत् । आसीत्कालायशोनाम पूर्वं वा-
ल्लणपुत्रकः सोपश्यदेकदासिद्धकुमारं ग्रामगामि-
नं तस्मधैर्यात्सणमयं पश्चान्नाचथपार्श्वयो उत्तस्यो
स्त्वगगनगामिभ्यां समयोश्च तत्र प्रत्यहं तत्र्थाउर्वन्त
विश्रममयार्थकं दृष्टैः सकुमारो न कदाचिद्ग्रामचारि
णं धैर्यपुत्रः परिश्रमं तृष्णाप्रेर्यैपि सोयमः बालोय
मत्रुकंच्यो मे मम महतेऽन्तरः इति संचिन्त्य तेहेतैनेत तेन-
त्वशक्तिनः स्कंधेनाहि नित्यमुद्यो सोऽयमात्मनो नुवहः क्र
नः इत्थं धैर्यणात्रयानि देवताइतितिमया । धैर्यपारमि
ताप्रेक्षाध्यानपारमितास्फुरत् । आसीद्विजयमाले-
तिकार्णदेशपुत्रवणिक् श्रेष्ठमलयमालीति महेश्वल
स्यचात्मजः सतेन पित्रा सहितो जातराजकुलेन नः ए
तस्य पुत्राय श्रपदिं हृकेसरीणः स्वतं सानवधेंडववश
नाममारवलीव मोहिनी वणिकाऽस्य हर्षेण विवेवाह
हिकन्यका ततः सहृद्भ्यागन्याविनिद्रोत्तिष्ठिपादुराः
दिवासंकुचित तस्या बालं व्याकुलं स्वदत्तं तमेवचाववद्ध्या
यमाहाराद्विपरांमुखः सुप्तोपि सज्जनैर्नैव मूकवत्किंचि-
त्स्थ्यायात् अथैकान्तेन यात्र्पं तमात्मा विरहात्रं सह
नंतृकोनाम राजचित्रकरोऽब्रवीत् सखे किं भिन्नसञ्च
स्त्वं निषण्णालि विनोदया रूपेकसारीनाम्न्यस्ति नस्य
ताम्भिनयपयसि इति निर्बंधतस्तस्मै पृष्टेन सवणिक्ततः
सत्वमलयमालीति मभिप्रायं श्राद्धेषु सतं पुत्राकुलनेव-
णिकायनरपुत्रीं प्रविस्यहं हंसोऽवांछितनामारतिमसंब
नपुष्लश्रियं शिरनामेहृदामीजयभीमालस्याःसकःपुत्रः

इति ब्रुवन्स्तच यदा चित्रकर्म्म शशाक तं प्रतिषेद्धुं तदा
तस्मै तत्कुतुकं वा विनोदिनीं कालातिवाहायालिख्य
तत्पुत्रीपटे ददौ सोपि चित्रस्थतां प्राप्य पश्यन्नुनयन्स्म
यान् आसीन्मलयमालीतां स्पृषयंश्चचारिकृतः सेयं इ
ह्मायायान पश्चेसेवं संभावयन् कर्मान्नकायतां प्राप्यत
यानुक्रमाकरोत्क्रियः ग्रन्थेश्च तामालपत्रीं चुम्बनादिवक्र
चेतीं तद्भाविनाभावितः संत्नुपश्यहिं विलामपि ततः
सम्भावनामिद्धकांतां संभोगसास्थितः तस्योगचित्रपर्य
स्यैकहूत्तसंसारनिर्हितः एकदादायतं चित्रपटं चंद्रोद
देयश्वः निर्गत्योद्यानमगमद्दिदृत्योविप्रपणासह तत्र
कस्यतेरोक्तले निनिवेशपटं चसः विश्रान्तेयैजेषु भ्रमा
एवं वक्त्रे प्रियाङ्कने तत्कालं विनयन्योतिनामावरत
लाम्रुतिः दृष्टान्तं कृपयापसमोहाद्रिशिद्विद्याधिगतराद् सो
यचित्रपस्यैकदेशं तस्य सूक्ष्माङ्कितः सन्नीवं संपथशुलिख्य
कृत्सं तस्यावलोहितः तावन्मलयमालीचप्रबुद्धा एपु
स्थित्यतत्सः आगत्य कमस्यपितं पटं दृष्ट्वा विचिंतयत्
सपिंडतो धनाद्येषविधिनाकिंतु मितः निधान भूतां दृष
स्वरश्चितं संदर्शीमिमां इति संचिंत्य पुष्पेलामलं कृत्यावि
योपरे भावकोपनतां यावदालिंगयेत्तत्स्य श्वाति तावद्
दर्शनस्याघ्रत्नमीयाप्रभावतः पतोकस्मादिनातेनद
ष्ट्रिविगतचेतनं ततः सविस्मयनपरो हा हे स्वर्के वमोहिता
नः पयानपटसंमिद्धविद्याधरस्वादितो हाण्णस्संतं
संप्राप्य विलपन्नरणोन्मावः उत्पायायात्हिगाधात्तंगा
दात्मानमाह्निपन् पर्नेनमेव मम्मचिवपाणिभ्यां सननमपदी

हक.
शशांक.
५४५

446

त् सर्वोऽप्येकीभूय: समागत्य जगाद च हंडेवंसि
न यत्किं स्याद्राजपुत्रस्य मंदिरे स्थिता चित्रपटे सोभाति
नीवा चित्रपुत्रिका तदालिंगासि कांकावान वदंत्याम
हाहिना रागिणस्ते समं कल्पभवनाङ्गमण्डपकः प्ता
वज्ञानदाहेन नतं जिज्ञासमेन किं येनेहशानाङ्कः क्षार
णां नष्टनयोसि पात्रता इत्युक्तेन स्मृतिनाज्ञानमोहनिशा
त्ययः प्रबुद्धः सवाणीकुत्रः शोलिमस्य जगाद तं वत्समा
देनभवचेतीर्णोहमापरां यथा नेवेयं संसारं प्रमादं मे
नया कुरु एवं सोभ्यापयिनो बोधिसत्वो मलयमालिने
मुनिस्सैहविज्ञानमुपदिश्य तिरोदधे ततो मलयमा
लोसवर्वगवानप्रावल्लात् सहेहहेयोपादेयमवसा
देवमाश्रवान् भागस्पहकपालतत्लेदकेसविर्णेन्यं च
क्रेत्वाबोधिपदेशावसर्यां शुक्लिभाषितं इत्यसत्यमपिख्या
तं बलिनां सत्यमपतां । ख्यानख्यातिरियिनाप्रोक्तापत्नाः
पारमितां शृणु । चौरः प्राकारं लहीय सिंहविक्रमः
त्यहन् ग्रामकणोविन न गुपः हैः सर्वं तो पयिनैः हृडी
भूतः सकलेन विसेयेन तदविंनयत् परकोप्युपायो मध्ये
तेन शावर्णोभ्यते परिवज्ञामिपावणं शां भं गोयोस्मयात्रत
न कोऽहं नयोन तयोदैवाभुनन्तो चसेवकाः तयोलिलिविर
निजं तनामकः सपुनस्कृते तं चित्रगुप्तं मेवेदं मरदेम
स्तपुस्तिनः कायस्थोहं करोत्येकं व्यापारं ज्ञलिकद्दायाः ।
लितिं ममायतिवदानाद् दिम्यकं वस्थितं इति संचिंत्य तः
स्येवमाक्रमारभ्ते ममः तमेवानवंयत्स्रांतो विश्रांति
त्यमभोजयत् एवमाचरतस्तस्य चित्तं चौरस्य गौरवं

विचित्रगुप्तो गृहान्नादेकदाप्यश्रुपतन् सोथचौरस्तस्य
चौरभीतिनिरन्नरक्षणं उवाच विचित्रगुप्तस्ते प्रीतोस्मि त्वं मृ-
ग्यतामिति ततस्स विचित्रगुप्तस्तमवोचद्राक्षसेणाकृतिः
शुक्रादीहिरादींस्ते विचित्रगुप्तेन किं वद ततश्श्रुत्वा सो-
ऽप्याराज्ञनस्कवःसिंहविक्रमः अभीष्टदैवतप्रीते भा-
र्यारत्नेवतेनमया विचित्रगुप्तोप्यततश्रुत्वा प्रदर्पणात्मान-
मब्रवीत् सेवकस्तुष्टोस्मि तात्किं तेकरवे कथ्यतामिति
ततस्तुष्टोभ्यधात्तं सविशोर्निसिंहविक्रमः भगवन्नय-
थासत्यःसेवममतथ्याकुरु ततोब्रवीद्विचित्रगुप्तोमसौ
शक्तोनरवेदितं तथापितावद्युक्तिं तेकरिष्ये तां च मे-
शृणु यतःप्रभृतिनिर्योगयकाम्येतनिमित्ततः अपि
तेतेष्मवेरोऽहमुनःकार्यस्मिनिर्मितः ततःप्रभृतिपंचेव
स्यतेविवसतियत्रसः नत्रंनुत्वाधतेस्यानप्राप्तयापंचि
तःप्रभोः सत्वाधुनास्यतनुनिपतेरसूर्वांप्रधोस्थितः
तद्गितींनामसतदींसमुद्रीर्यतयोवने तत्रस्मरना-
कस्थितोत्वाम्रस्यापयाम्यहं तंग्रीत्याहस्थयाप्माण
तथावत्वमया प्रागतेवाप्रमादात्वांसत्सवीपियातेय
दि तद्याधंकरिष्यामिपरलोकगतस्यते इत्युक्त्वाविचि
त्रगुप्तस्तंप्रणम्यसिंहविक्रमं गतेस्वस्थमावंधुदिह-
लदर्थोलयघो ततःकालेततत्रस्थितेनतंसिंहविक्र
मं कालस्तस्यान्तर्गितावाइदंपारसमुपाययौ तत्रास्थि
तेदद्र्शतांत्रपांयंतयदानदा सततसैप्रातिर्वपोहित्याः
हियंतिमोघमायया सागतोयोनत्यातंप्रज्ञावशीच्के
विसाभिती सोहयित्वातृलावण्यसंपदासिंहविक्रमं

स्क॰
पुराणक॰
५५१

447

गेनेषुनेषुदः स्वसावंधुरिहितावाप्यदेशानः सततरंगां
तरींतत्वां प्रविविशानरंगिनीं वीक्ष्यमाने तु गावानेः
नेरस्यसिंहविक्रमे मध्येनद्यां च सा चक्रे परिमृवलि
नमात्मनः गेवेनह्रियमाने वनारेचक्रंदतत्रसा वी
रूपमेप्रियमाणांसामार्यपुत्रनरस्वामि ह्रगालविक्र
मः किंत्वं नपुनः सिंहविक्रमः ततश्रुत्वैवावतीर्णा भू
त्सनद्यांसिंहविक्रमः सापिश्रीघ्रवारिवेगेन नीयमाने
वनत्रतं यातंतामनुगच्छंतंमप्रारमन यत्नएणात्
तत्र प्राप्तं गालतिप्रपाशं कालस्तमब्रवीत् अपापो
मल्लकस्याहि विषयस्तवेनसां ततेयमसभानीतं का
लेनेतं प्रमादिनं चित्रगुप्तो ब्रवीद्दृष्ट्वा पापसत्रोतनाः
तिकं पूर्वं किंनरकं भुंक्ते किंवास्वर्गमितीह्रवेत पृच्छ
तेपाथेयेह्रास्तत्वर्गवासं त्वमत्रनः स्वर्गीवसं चउवेथा
पुण्यंनहाप्यसिद्धये ततः ऊर्ध्वास्तपस्तवक्षन्तपाप
मत्रचये इत्युक्ताश्चित्रगुप्तेन संसेरंसिंहविक्रमः विल
होयोग्युलोभीतः प्रतिपेदेतथेतितं तएणश्चधर्मरा
जोत्रचित्रगुप्तमभ्यापठत् काश्चित्कोपस्य पुण्यांश्चः वीरः
रस्यास्यचाकिंनवा चित्रगुप्तस्ततोवादीवल्पमावातेः
स्थिप्रियः प्राराह्राननपि सेधदेवताप्रीतये प्रत्यैने त
तोस्यादिव्यंतदिव्यमस्तित्स्वर्गगतिः प्रभो श्रुत्वैतदमा
रात्मस्तमपृच्छत्सिंहविक्रमं वेत्सुभाशुभयोः पूर्वं किं भु
ञ्जेकथयाभामिति ततः प्रार्थितवान्पूर्वमशुभं सिंहविक्र
मः तेनाननयायधर्मराजस्यानंतसविमानकं प्राकल्पवि
दिवं प्रायाचिनगुप्तवचः स्मरन् तत्रयोमसविनत्वानः

नत्वाणं च तमागात्य साहादिंद्रो मध्यभाषत मेवं कृत्याम
मात्यिषु गुरुस्तत्र परीक्षितः अस्ति भस्मावशेषोपि जीव
त्वस्यापि तेपि तेषां सो सिद्धे वा मत्तवर्षेण सभार्यः सा
र्तिमेया इतींद्रवचनं श्रुत्वा तं प्रणम्यो ग्रिमोमुदा गत्वा
मेवं तेने सोमसूरे यावत्सन्तकुकः बोधिसत्वः पुनर्जीव
विनीतमतिर्हास्थितः भार्याभ्यां तैः श्रु कनककलशेः
प्रकृतः सह ततः सन्तं सपत्नीकं परलोका गतं गुरुं शू
र्धावंदनवाकशोरावंपश्चात्तपापी भक्तिप्रहेमकन
ककलशादिपुत्रैः सह अर्कावि सतुर्याचार्येवाः सर्वैतन्त्रा
यपुत्रस्ततः सहायपञ्चतेन सो विनीतमतेपावरान् वि
मानुभावान्मारार्थ्यं कृत्वाल्पातात्रिरोद्यः सोपि तेक्कर
दृष्टोपेविनीतमतिरावितः सोमसूरादिभिः प्रायाद्दिव
मन्यत्रपोवनं पवं मिलंतोहमुनः भस्मोभावं गताप्य
पि किंपुनस्तान जीवंतः सक्लृंदगत पोनरः नरलंक
गुरुस्त्व वत्सवीरोद्यमित्रत्र भावेमगंकदेननवाप्य
वंसमागमः इत्येनं हृदिताप्यस्या गुरुवात्म्यत्वा कथ्या
मेहं ज्ञानस्थः खेद्भूरस्मात्संतं नत्वा प्रास्थितवांस्ततः क्र
मात्प्राप्तोरवीमेनामभिलेख्योस्मिदेवतः उपद्रावंवि
विणवद्भिः शावैरेष्टुंरिकाहकते वहूम्यस्तैर्नेशनीतः प्रभु
देहेवनारिंतः नगराधिपतेरस्यमाभ्यं मायावरोविह
श्रवलहेयमयादिवमंत्रिपुत्रोभवानिह तत्प्रसादाद्वना
न्नामेतिहृद्विः स्वस्हेयणा । इतितेनगुणाकरेणसख्या
तिजहृज्ञानपुरीवित्तं निशाम्य प्रावदत्पापसूरास्थितः स
भेत्रेमपादिपरंपरमहेशगांकरद्वः । समवेरूपचनस्पमं

१५४

बृक•
शशांक•
५५८

संगरश्रीगिनसोपार्थिवर्यदेहचर्यां आहनिवलतिसौ
पैरेवंपसैः साद्वीस्थापयनिजाङ्किंकवकार । आसीच्च
तथा श्रगुणाकरंतत्तुल्यचपत्तंप्रतितारपहाति शोभा
न्नावीप्राप्तमसौ शशांकवत्याश्रयेवोज्जयिनीं पयास्यः ।
इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशां
कवतीलंबके पंचमस्तरंगः ॥ आदि
तोष्टसप्ततितमः ॥ ॥
ऐश्वयनूढवेतसमेजानेतास्मिंगुणाकरे शुभेहनितमा
मृक्वासहृदं शवराधिपं सहरमनुगापानंकार्योयक्र
त्नंसविदं सख्योदुर्गोपिशाचेनमातंगपतिनासुतं मा
यावतूमानुचरंसशशांकवतीकृते मृगांकदत्तस्ता
ल्पाःपायाज्जयिनींप्रति गच्छंवसक्षनपिनातदावि
मलबुद्धिना गुणाकरेणचसमंससभीमपराक्रमः
चिएवमन्यांसखीस्तस्याविंघाटव्यांमध्येकदा सामात्या
पतिसुग्रापराजेकालाधिनरोत्तले अकस्मात्प्रबुद्धःसमा
वरस्यापवीरपने तावन्नत्रदृष्टकंसुप्तस्थमानुषंपरं
विष्नोतिमृगंयागस्पतावत्तमंत्रिणं प्रतिभिल्लायमं
प्राप्तंविविचकथमथनं सोपिप्रबुद्धोहृष्टेवनोविचित्रक
थःप्रभुं मृगांकदत्तंसानंदंसाधुनेत्राह्यपादयोः तोना
लिंगपसोकांडदर्शनोत्पलवलस्रा नत्वांत्रिभिश्चतैः
सर्वैः प्रबुद्धैस्त्र्यानंदपत्न अश्योगृहत्तानःशस्त्रैर्विलैः
कमात् सविचित्रकथावक्रं संहृष्टांतेप्रचक्रमे । तदा
परावतावयश्रापाघुयामितश्लनः विश्वेहिपुष्मेका
कौमोदात्रअमंचिरं हृद्यभ्रान्तोपरेषुश्चनष्टसंतोदमा

पञ्चपञ्चतपरायणः द्वितीयं दिवसं प्राप्तवान्निर्यग्य-
किल्बिषः ततोऽस्य नारकाहूतानशोककण्ठरवमीरितं वि-
चगुह्यमसमार्कार्णं भूर्जेतःसीमभृद्यमः । इत्थं वोरोपि-
सत्यात्तावलात्तिज्झिमवाप्तसः सिंहविक्रमइत्येषा प्र-
तापारम्भितोद्यतः एवं वाक्यवनीतत्स्पानवंत्येवभवोद्धु-
र्धिं वत्सत्रेह्योक्तदानादिषट्कपारपितांबुधः इतिवासिं-
वने सोमशूरं तस्यानुशासनं बोधिसत्वपदस्थस्य वि-
नीतमतिभूपतेः भास्करस्यापि शास्यैव प्रशास्यं तदा-
देशतः संध्यारार्तिकायापायो विवेशास्ताद्रिकंदरं ततः सं-
ध्यात्सुपस्थापयथावर्ततेत्रतां निशां सविनीतमतिराजार-
सोमशूरस्तुतिन्मतः अन्येद्युश्चक्रमान्तसैसोमशूराय प-
शासनं सविनीतमतीराजासोमशूरस्तुतिन्मतः अन्ये-
द्युश्चक्रमान्तसैसोमशूरायप्राशनं सविनीतमतिर्वीडं
सदहस्यसुपादिशत् ततः स सोमशूरस्तमुपासीतोऽग्र
हं वने तस्यैसमाधिष्ठोत्रतस्पृशल्लङ्घनोटजः क्रमाद्धु-
तोसमंतत्रगुरुशिष्याद्युभावपि लब्धयोगमहासिद्धीप-
रांबोधिमवापतुः अत्रांतरे सकनककशोमस्तवाद्भुपः
तेनोइकशीनेत्यतनवम्यप्रभावतः श्रातानिवासितस्त-
स्मात्प्राद्दिक्षुत्रवात्यतः तद्विनीतमतिस्मसैमततः-
रानाशदत्रवान सत्त्वविद्यानोप्यात्मविक्रमविवा-
सितः तद्विनीतमतिप्रापदेवादाश्रमकाननं दर्पशारी-
कृतं प्राग्वन्नंबंधपितं सिद्धता विनीतमतिमेनाह्मधगा
तिष्यलोभतः सोपिकस्मान्महन्मतात्माश्रममवेत्य-
नं विनीतमतिरुद्धांतोबधामेतत्ततः शां दर्शनंचक

भद्रक·
शाषांक·
५४९

नककलशश्चांतमागतं तथाकंठगतः प्राणमतिथिं
सानुरोततः उपेत्य ताहृशम्स्ते च हृष्टां तं परिपृच्छ्य च श्रा
तिथेयः कृतास्म्भो बोधिसत्वो जगाद सः श्रण्वेतस्मित्ति
रातिथ्यमभूदस्मिन्नमागते जीविते पायमर्थितं त्वयि
नानावधानिवः इत्यर्थकोशमाचेव पतिवाचनकेन
गः मनस्थितिहृदिनं मांसे प्राणं गत नगच्छत नथैस्मांने
तिथ्योन्यस्मिं सानुरोगं नत्रुपते सविनीतमतिर्बोधिस
त्वः पूर्वे नयो पेयो प्राप्यते नवाचकं कृत्वा स्वगृहं पवयोग
तः तिदिष्यत नववास्मानं मोत्यहेतोर्जहावसन् ततः श
नैस्तेकनककलशा यायामसायच: सवानं तं हृष्टस्थावत
विपन्नस्थितं सन्नं उद्धृतानमथोत्पाद्यज्वलनं तं एणकए
कैः स्थाचनस्य मांसानि तेनिः शेषान्यभक्षयत् तावा
वनस्यभार्येहे बोधिसत्वस्य विह्वले पश्यंत्यावास्यमभं
समयमंत्यो चनपतिं गत्वाभाज स्वनानागस्वेतेन से
हृवनः सोमश्चूरायनिविडास्त्रलिनायसमाधितः सोः
पितस्थपितानेन विनायगृहवेष्टितं शाश्वासगृहपत्नीः
ध्यां ताभ्यां तः खवथायाप्यि ताभ्यामेव समं वाग्रुत नवात
निकटं यथो यत्राति श्यामस्तेनात्मा रुद्रो स्वगृहणानतथा
नत्रैतेनागतनयागतगुत्रोसूरगाकृतिः शृंगास्थिमात्र
शोषंतं पतिं दृष्टान शोचतः ततशृंगास्थीनि तेनालयसा
मारुकसंचयं श्रामीयानिप्रवेशाने उकृत्तःसपतिव्रते त
नस्ततरस्मितः सोपिताततहृष्टांतसोपितः श्रानिप्रवेशं कन
ककलशः सानुरोगाद्ययानत् एवंगतेसोमश्रूरोगृहः इः
सदोत्रमः ह्यभसत्तरमयापस्त प्राणोत्क्रांतिविपिलया

भवान् अकस्माददृष्टोप्यंतेज्ञातो दिव्यंमद्दत्तं तव
दिव्यः पुमान्कोपि दिव्यनारीद्वयान्वितः समभ्यागतस्त
वांदृष्ट्वापि द्वयोः शीतलैर्जलैः प्रविश्य वांतः आदाय सैयत्
नादिव्यंसभोजनं ततो भुक्त्वा स्वयं तया पीवद्धज्ञानातं ततोपि
ते भुक्त्वोद्गीर्णवानमद्दं विश्रांतोऽथ विलपत् कोभवान्किं
वमामेवंपुत्रपूर्वं यानवानसि मयाप्येवं पृष्टं त्वक्तव्यं शरी
रं स्वप्रभुं विना इत्युक्त्वा वाणिज्यस्तस्मै स्वहृद्ज्ञातो गविलोम
या ततस्तु समद्दात्मा मां प्रीतिमानेवमब्रवीत् यतोहं
मेनेमद्वार्येर्नेवप्राप्तो यमतिथिः यथाशक्ति त्वयापूजा
पूर्वं दिव्यदेहे मे यितव्यं मयापि वितोसि किं न त्वं प्राणान्कस्मा
त्तु मोत्यासि वियोगो नाग शायेन किंचित्कालमयं दिव्
यः श्रवशं स्त्रीणां शापाद्वा पुष्माकं स्यान्समागमः नि
त्यः स्त्रीनामः कात्र संसारेमद्भूज्ञायते लयेनापि मया
ऽतः स्वं यद्दृष्टं वाक्येनतस्मात् । अत्यस्मावस्थाव धामो
त्तिमं उत्तमा मालिका त्रिगंताना मन्दरीस्तमनोगणगुम्फि
ता तस्याहिनजवाकोपि पवित्रधनदृत्य भुक्त्वा धनेदेवि
दः सज्जनैरवसिताकुलादिभिः स्वसंश्रीमतामध्ये द्विधा
ज्ञोमानीविचिंतयत् पथामर्थवतां मध्ये द्वयस्यापि नभा
स्यहं तद्गताऊपिदेकांते यद्विणीं साधयाम्यहं प्राप्ति
मंत्रोपदेशानत्रमेपुरुत्वज्ञातः इति संकल्प विधिवद्गत्वा
गणाय यद्वाणीं भार्याने साधयामास स पवित्र धनो ह्यदे
तः सिद्धयाचतया पुत्रः सोधा मत्या विधानया तस्यो वरो
द्दिमा द्वीतौ विटपीवम पुत्रधिया पकटां तं सतोन्यपादि वि
ना...... द्दृष्य तं दृष्ट्वा साया द्विणी भार्यापवित्रधनम

शुक·
शारिका·
५५
450

अवीत् मार्यपुत्रकथाविंतास्तुकथ्यतेहितो इमं
वचश्रुत्वांतमयाहंकथयामिते अस्तिदक्षिणात
संग्रेशाहेषाजलभूरिव पिहितार्कोवनषणानमा
लवनेवणिका नस्यामुष्टदेशेनामयदीवसतिविश्व
नः नस्याहमिपमेकेवनान्वासोहामितोहिनः सात्वहा
नेनापिशाहंनीयमानाकुलाहिषु नेषुतेषुसदाक्रीडंति
श्रीपवनभूमिषु एकदाक्रममसख्याक्रीडंतेकापिभुवा
अद्वात्समहहासाहीकेलासपदष्प्रवकं मेगमिमांसवि
मथ्यस्योहृष्टवानयनतलएं जानावावांकिलाम्योमयू
माकृष्टविलोचनो नदृष्ट्वानल्पसंयोगमेवमाहूयचात्र
नं सद्योहृद्दामेतानेनविवाहोनन्तुनिश्चितः स्थापितो
लग्नदिवसेनानोमामनयहं अहहासोपिसुदिनः
समित्रःस्वगृहान्तुगात् अन्यमुख्यविषयेवकापिशात्रु
सर्वामम आगात्समीपंदृष्टावकृष्टेवमभाषत अ
नाख्येयमपीदंतेकथयामिशृणुमखे अद्यायांत्यामयार
दृष्टाःसाहृदासोवरस्तव चित्रस्थलाग्नेहिमवसानूनाने
तदेसकः विनोदयाद्रिःसाक्षिभिः कौतुपायत्वांकृतः
भ्रातागेहेश्रियावल्लस्यानत्नैनेदृष्टुवरः कल्पितोलेः स्व
यंतेननस्यसाविवाहमाश्रयं मवकृत्वाविनोदंतं वणसेन
स्थियंतदा आगाथदृष्ट्वायागमिष्यामिपणत्रदृष्टुवरः सतमा
हयंतत्रागोयलापिपसनोशपत मत्याभूत्वात्रभोलीला
नभिवांछामिपतनः इसंतेभवमेत्यसत्वभूर्धामिक्षवयोषि
ह्यमलेनविप्रस्तेसोहहासोत्यजिनपत गेलवोनुवना
ह्ववशुंतेनेदमयाकृतं नायिकामाभिमानेनतत्वमांकृमे·

मेत्रभो: इत्युक्त:सहदेव:कृत्वाप्राणिधानात्तेथैवतत्
त्र बुद्धशासनेतद्धेतोस्तेसोब्रवीन्नृपःकुवरः यस्यांतत्र
त्मकलस्यांयत्नाप्रांमात्रुषोभवत् जनयित्वात्रुजंदी
प्रशिखमैवेनदात्मजं शापाहिमक्त:स्वपदंतयापत्मा
सद्दापत्यस्मि भ्रातात्रेनसतोभूत्वाकृत्वाराज्यमसोप्रुवि
शापात्मोत्पतद्दत्तक्केनविश्वशस्त्रतना सोहृद्दासास्य
रोभूत्वाकापिशापप्रभावतः तद्दृष्ट्वाद्दमिद्दायानापा
र्थितेसगविट्ठःशविता इत्युक्तार्हतयासख्याउःखोत्काम
यागादशा आत्मानुशोच्याश्यगत्वागत्वापित्रोनिवेधनं
अनुधंतमहंकालंपुनःसंगमनामपा सोहृद्दासस्तत्र
त्यत्र:सावाहमिलित्वाउभौ अवेवाहंतदेवतोजनितेतर
गविरात्मजः यवंतयोक्तेत्वानिष्यासोदामिष्यापृदथवा
त् अभुत्पत्रपुत्रस्यःसपवित्रधनोहिजः कालेनतत्
स्यपाद्दाप्यांतस्याम्सुतरजायत शृंसमप्रजातेततयो
र्थेनप्रकाशितं दृष्ट्वाचतस्यपुत्रस्यसपवित्रधनोप्रवं सं
पदोसोदह्दासोत्रयन्नोदिव्यकृतिर्महान् उवाचपितरौ
चैतांश्रियेशापयागतःसतो ज्ञातःसेषोहृद्दासोहमेहियार
बोनिजांगतिं इत्युक्तवंतंभार्यासावादीद्दिश्रुवते श्री
नाशापात्मतोभृनःकथंस्यादितिचिंत्यतां ततश्चत्वाप्त
ततोवीत्यसोहृद्दासोनगादत्रं देवदर्शनदृत्यालिवाल
एतस्यांपुरिवीथ्ये पंचालेनसंवायोहावयिकोत्वालितो
त्यथः जरगानोसभार्यस्यद्विस्यप्रजायेतेः धनपुत्राणि
तंतंचतपासिस्थितमेकदा आगायपंतंभगवानाग्निसंप्रेस
मादिशात् उरसोनास्तिपुत्रस्तेकुतोमत्तभविष्यति ततः

शादेवचन्द्रस्तस्मादाविर्भूतेनविस्मितैः इत्यस्मादेशतो
विप्रः तस्यतीर्थमाश्रितः तस्मैशिशुर्वर्षदेयोभवित
व्यमिदंहितेन इत्युक्त्वातांप्रियांस्वर्णभूषणैर्भोपरिस्थि
तं कृत्वाचतंगलाबंधहिव्यरत्नसज्जोशिशुं हिस्वानस्य
गस्छेराजेप्रस्वप्नस्यहितात्मनः सभार्यस्यसभार्यस्तांसो
दृष्ट्वासोपयोगतिं सोपिप्रबुद्धविप्रोतविस्मयहृतताव
कं अपश्यद्बालकंरत्नंसभार्योदेवदर्शनः किमेतदिति
विस्मयदेहमङ्गंविलोक्यतं सहसादेशमानियस्मा
रवनतंदव जग्राहबालकंतंचपुत्रंविधिसमर्पितं धनं
चतत्प्रभावेचविविधेसमहोत्सवं एकादशेचदिवसेत
स्यपुत्रस्यतस्यसः बालस्यसोचितंनामसोदर्शनइतिव्य
धात् ततोमहाधनोभूत्वातस्योद्वाहादिकाक्रियाः ऊर्वे
भोगांश्चबुभुजानः सविप्रोदेवदर्शनः सोपिश्रीदर्शनस्त
स्यवृद्धिंयातः पितुःगृहे एकोवेदविद्यासुप्राप्तस्तीव्र
वीर्यवान् कालेनयौवनस्थस्यपितादेवदर्शिनः तौ
र्थयात्रागतस्यस्वप्रयागेविलयंययौ तद्दुःखात्स्यमाता
पिप्रविप्रायितिततस्तस्य सः अन्याञ्चौर्ध्वदर्शनाः शोचंतयोः
प्राप्तेत्वदिताःक्रियाः शोकेस्वसनतृष्णतशोकोहृतनयवि
ग्रहः पुत्रश्रीरात्मसंकोचस्त्रैवत्यासौबांधवः अविर
त्येवकालेननस्यश्रीणांसंपदः तेनस्यासनेनासीज्ञो
जनोपिकदर्यता एकदाद्यूतशालायांनिराहारस्थितस्य
हं अशान्तवेतंनिरीतंललन्तपाणुविलोचनं अमेदत्तमभ्युः
ज्ञानंदुःखितंकितवः सदा कश्चित्तदाचरकोनामत्वंश्रीद
र्शनमम्यधात् किमुत्तरमोहेगेवेद्यूतव्यसनपातकं अ

ल्मीककाद्लपातालमद्वानविदितास्तव बाहुप्रावर
णं श्रयाम्यामसवस्तुनवं गृहं भार्याविश्लथताधानाकित
वस्याहितिर्मितं किंतभुद्वेहिद्वानव्यात्मानं किमुपेक्ष
से जीवंहिधीरोमिमतंकिंनामययदाश्रुपात् तथाहिः
विश्राम्यैवेतां भूनंदनकथांसूएा । अस्तीहाभरणंभूमेः
कश्मीरइतिमंडलं इष्टभोगविधायैकं विदिस्थकृतान्कृ
ते भोग्यभोगंविधानायद्वितीयमिवामिवनिर्मिमे अह
मन्नाधिकानामन्यत्योन्यमिवेर्ष्यया प्रकृष्टमस्यांहिः
तेद्वाभ्यांसरस्वत्याश्रियाचयत् धर्मवृद्धः प्रवेशोत्रकले
माभूदितीवयं स्वदेहपरिवेषेनरदत्तेत्रहिनाद्रिणा दे
वतीर्थमयाहूतामितोयाहीदिकल्मषं वीविदस्यैपर्नेदं
तीवदृष्टितंतद्वितस्तया तस्मिंस्तिदक्तायोनानेगाः
अवेन्दः
प्रासादर्पनकपः सत्रहिमवत्पादशैलावतीश्रमं तत्रव
णांश्रमगुरुः अत्रानंदनचंद्रमः कामिनीजवगुणेषुमं
डलेषु विविहिषां अभूद्विघागममहूनाम्नाभूनंदनो
त्पः नवराजिविगुणेषु विराजेयस्याविक्रमः कामि
नीजवगुणेषु व्यक्तस्तनरमानसः सजातत्राजाद्वादश
विधिवनूजितावक्रजः स्वप्नेकाममपुपायातामपश्यद्दे
यकल्पकां तयासंप्राप्यसंयोगं प्रबुद्धो नददर्शतां यत्र
दृदर्शसंभोगविह्वलिसंकेतविस्मितः नापस्वप्नस्फुरो
द्यसंभोगस्तकंपासह विप्रलंभसतापाभूनंनाथीकिं
मपिदिव्यया इत्यवेत्यवनवित्रः तथाभूद्देवदानवः प
श्यस्वराज्यकार्याणिनैवसर्वानयिक्रमात् अपश्यन्स्याः
स्पृपायंचतस्याः सोविनयत्रयः देवप्रसादान्मोभूमेतया

बृक·
प्राणाक·
५५२

452

तत्समत्वाण: आराधयामितस्मास्मैगणेवकां ततमेवतत्
त् राज्यमाशांविशुद्धयेवं ह्यातहिवहनीरसं इतिसंकल्प्य
संबोध्यसविवानतुत्रायसः सततेदनाभिधानायराज्यं
भुक्तेदनोदहो स्वकराज्यस्वसपर्यायास्यासोडवंहरेः
तीर्थेक्रमसरोनामत्रिविक्रमकृतः पुरा यद्ध्यासितम
स्मर्गापर्वतात्रनिवेशिभिः श्रृंगाकारवाहिभिर्देवैर्व्रेल
विस्मितैर्दृष्टैः येनविस्मृपदेनाम्याकश्मीरेषुहरात्मना
स्पृष्टाविस्मृवतीनामवितस्तामसरादिव तत्रासीत्तनपः
ऊर्ध्वेराजान्यरसतिस्पृहः क्राम्यत्रवसाकांदीतिवाट
इश्ववातकः यतीतद्वादशाब्देवतस्मिंतत्रप्रतस्थिते श्रा
गात्मेतपस्याकोपितपस्वीज्ञातिनांवरः पिंगलोग्रजटः
दीर्घबाहुःशिवागुणान्वितः नत्रोर्ध्वशीलाशिखरादवा
तीर्णइवेश्वरः सतंदृष्ट्वराजानंज्ञातप्रीतिरुपेत्यच
प्रष्ट्वःस्पृष्ट्वाहृंसंतंध्यात्वात्यभिवाब्रवीत् राजन्सापेः
स्वकन्यातेस्थितापातालवासिनी तदाप्तुमिच्छसिस्वाः
स्त्रामंतिकंप्राप्यनामदृ ग्रहंहिदाक्षिणात्यस्यपत्तनस्य
स्यपाशितः प्रशोभूतिगम्रतोमवाल्यागोयोगिनांगुरुः
सोहंसंक्रमितज्ञानःपित्रापातालयात्रतः शिवविद्याः
ह्याटकेशानमंत्रंतंत्रविधिक्रमं गत्वाश्रीपर्वतेकार्यमंत्रव
कारायनंतपः तेनतन्नश्यमांतत्रसाक्षात्दित्यादिशाच्छि
वः गच्छादिद्यांगनाप्राक्रोभुक्ताभोगांरसातले माभू
येषास्पुपायंवनस्याश्रेष्ठमूषणववक्ष्यते संतिभूयांसिपा
तालविवराणयत्रभूतले प्रकाशांतानिकश्मीरेषुकंम
यतानेमहत येनप्रवेष्टुपुत्रामदानवाद्यानभूमिषु उ

पाषाणमूर्त्तांकांतमनिरुद्धंयतोदर्शयत् प्रद्युम्नसुतदा
सुद्धंदर्शितंतेनविधज्ञयत् प्रकरंगिरिस्रुंगेनप्रकल्प्यमहा-
रम्भकतः तद्दारसत्ताद्देतोश्चपत्रदंगोमयेवशाययत् प्रारा
ध्यमस्त्वनिशोतैः शान्तिकानामधारिणीं तेनप्रद्युम्नशि
रवेशांतिकाकूटमित्यपि नामद्वयेनतत्रस्यातेनमध्या
भिधीयते गत्वातेनबिलाग्रेण प्रविशयांतश्चतेः सह
पातालंमनस्वसाहाय्ययोगिन्येवशायत प्राराध्यमस्त्वनिश
तैः शान्तिकानामधारिणीं तेनप्रद्युम्नशिरवेशांतिका
कूटमित्यपि नामद्वयेनतत्रस्यासिद्धिस्तत्रभविष्यति
इत्युक्तान्तर्हितेदेवेनतस्मात्प्रभावतः उत्पन्नाबिलावि
लालकपशीराजगतोस्यहं नदस्माभिसमंराजंशान्ति-
काकूटमेहितत् यावद्दिशांगतास्वेयपातालंत्वांनया
म्यहं एवमुक्तवतातेनमन्त्रेणिस्वतपस्विना समंतेशान्ति-
काकूटंययोभूतंदेवोन्नयः तत्रस्नात्वाविनस्तापाप-
मचयित्वाविनायकं संपूज्यशान्तिकांदेवींदिग्बंधादि-
पुरःसरं विधिवत्सर्वपदेषाद्दराजपुरदशालिना महा
तपस्विनातेनविवरेप्रकटीकृते प्रविश्यतेनैवसमंमंत्र-
शिष्येणसभूपतिः जगामपातालपथ्यंपंचाद्दानिदिवा
निशं महीधिमर्वैपुक्तीर्येगंगांपातालवाहिनीं भूमौ
रत्नमयीं तेदिव्यमेसंनकानं स्थलप्रफुल्लसौवर्णा-
कमलामोदवासितं उद्यत्प्रबालकश्रेत्वंदनागुरुपाद-
पं तमध्येस्यमहाभागंरत्नसोपाननमंदिरं सौवर्णाभि
त्तिमाणिक्यस्तंभसंभारभास्वरं चंद्रकांतशिलाबद्ध-
विशालामलमंदिरकं मेघादस्पृशःप्राप्तुं शैवमापत

स्वं.
पुराण.
४५२
453

नैवते तच्छ्रुतः सत्तपस्वीता स्वाश्रिध्यात्स्य मधुपतिं भूतेंद्र
नैतानि वैरोजातनह्रादानभाषत श्रयंस देवः पातालानि
लयोह्रास्केश्वरः गीयते त्रिषु लोकेषु नदासैषुभुज्यतां
मिति ततः सर्वेपि ते पुंश्चल्लैस्ते पातालसंभवैः तद्भंगां
भः स्मृताः शंभुं शुश्रूषयामासुस्ततश्चनं तत्सुजातत्वाणविशां
नागवाप्राप्तस्ततश्चते पतत्पक्वफलं दिव्यं पकं जंबूमं
हाद्रुमं ततेयस्मत्तपस्वीतानवोचन्नफलानिवः भवतां
एषनश्यविचित्रं हि भुक्तान्येतानि कुर्वते ततस्त्वापिवले
हेकस्तस्यास्त्वाश्विफलं तथा त्वादिवेव वसंपदेतिश्रुष्टः
स्थावराकृतिः ततस्तदर्शनात्रासफविन्यक्कफलस्य
हैः सत्तपस्वीफलान्यस्तैः शिष्यभूतं रत्नाविते: क्रोधा
मानमतिक्रम्य हेमप्राकारवेष्टितं तदन्तरविनद्वार
मथ्यावस्थितमेतत्त तद्वारपार्श्वयोर्लोद्दमयी गावभ
मा कृभौ प्रवेशरोधिनौ मैषौ ह्वाश्शंगप्रह्वारिणौ द
त्वा समयदिदेशेण त्पस्य मंत्रेण श्रूतीनि विद्रावयामासुस
त्तौ वक्ताविव ज्वहृताविव ततः सत्ते तद्वारेण तच्छ्वश्र
रपश्रमः प्रविश्यस्दृश्युःदेव्या देमरत्नमणिगृहान्
विहारिवत्ते पांते देवतद्रेष्टपरीत्कटान् गृहीतलोद्दश्र
मलान पश्य पत्नाव रद्विणः ततश्चोपाविपान्सर्वेतत्रं
कल्पतरोस्तले सत्तपस्वीतद्दृष्ट्वाम गोवधोगधारणं
तद्वारणाप्रभावेन स्वयंस्तेह्रावरत्नकाः सर्वेपि सर्वद्वारे
भ्यः पलाय्याद्दर्शनं ययुः त्राणातत्त्वेन्यो ह्रोस्थादिव्या
भरणावासमः हैमकन्या परीवारवारनारीर्वाविनिर्ययुः
ताः पश्चत्रस्ययागंधानितांसत्वोलसन्नयारिवनः प्रवेशायाचै

यामास्वपणासंस्थामिनागिरा अंतःप्रविष्टेषु कामि
नोलेख्यहस्तिप्रियावचः इतिताननपरांभुक्तासनपस्त्रीक
नीतनः कतिभिःसमसंताभिःप्रविश्यपवरमंदिरं प
कांप्राणोन्नमोदैत्यकन्याभोगाभ्युवांछितो श्रेयोये
रैकयोन्याभिः ताभिस्तौदिव्यवेषमन्तः प्रवेशितापत्रः
दैत्यकन्यासंभोगमुपावर्त्तो राज्ञाभूतंदत्तःसोपितीतोभू
देकयानया प्रविश्यपनत्तपानेतबहिर्मणिमयिगृहं
परिवारवरस्त्रीणांप्रतिबिंबैःसमंततः सजीवविश्र
विन्यासमिवपहुत्तभूमिषु यत्नोक्षिप्तमहानीलम
यभोभागनिर्मितं दिवःपृष्ठमिवारूढं विमानविजिगी
षया मरकतलसज्जमहाविद्युत्र्यविभ्रमं परव्यक्तत्र
भावाच्चंद्रसीनामिवकेतनं वातायनासहेश्वयमपि
यत्नपोषितां वपुषःसकुमारत्वेशाश्रयाद्रुपामान
तां नत्रप्रविष्टःसोपश्यद्दिव्यसंगीतनादिनि सत्ताप्रा
त्तप्रहृष्टांतांकांतामसुरकन्यकां यथाप्रकाशनेकांत्या
पातालेकांदिवजिते रत्नाद्यालोकनिर्माणप्रतनक्षंप
त्रापितेः तांसमपश्यन्निर्वाच्यरूपांहृष्टास्तुणात्पः प्र
त्यावलोकनमलंवस्त्रमोधौनवांस्तदा सापितंवीक्ष्य
नेत्रैदंखाप्यमानालिगीतिभिः बालाक्रमहिलीनामक
मपिप्रमदंददौ उत्थायप्रणामावादायक्षेशप्तनोभिमयेतिव
ब्रुवतेसादरामात्तमुपाविश्यपदामने क्षणमात्रंचविश्रां
तेस्नानवस्त्रायलंकृतं सानितायतन्मुद्यानमापालायाः
स्वंयमाना तत्प्रीरत्नतूलीभिशावरक्रुवमास्तैः पूर्णाया
मानदेवापानेनसाकमुपाविशत् तद्रसासमवश्यंचमा

ह्क॰
श्राशोक॰
४५४

454

ऽंतेमेत्र पापस्य दृष्टोपानायसवतनमजनग्राहकत्वगुपि
तं अनेदेमं भवेदेतत्स्सवानानिषेधनः इतिनिर्बंधत
स्तां वसुवाणां सोऽब्रवीन्नृपः अपेयनिश्चितं तेन पास्या
मोदयदस्त्विति ततः सा लस्यनक्तूर्भि पात्रं पात्रं विस्मा
पनोपयौ सवक्रुणानने त्रासो राजानापसांतलीनते
नहेटिकाभिरादायरीविकार्यानिविहिपे हिम्रशव
वतत्कालं तस्मिञ्शूर्वतपोवने तीर्थाश्रमसरस्मेवग्राम
मात्मानं भेतन पशंपस्यसहिमेव्रब्रहस्तं नमिवतन्त्रां
विघ्राणेनविस्मितो भ्रांतो वैचितः सम्याचिनयत्त कृतहै
त्यमृतो याने क्वापं क्रममेरोगीर्णि: किमन्यहाश्चर्वं तस्या
पक्षयोलं विनेवच: नपस्यवाक्यश्रतापि नस्पटं मेवि
शेभितं वचनं त्रिदितं पानं सामैपवपरीतिणि सूर्भिम
नेत्यं देनदिवामेवाति सोरभं नत्सवेस्यासम्भव्यानाह
नह्रोशोमहातिपि नफलापवितिपिलेष्ठत्याव्वासोदि
वतेते इत्यविचिंतयत्रस्य मंगेशूर्वे देनोऽग्रमः अवेष्णलाव
रहत्तापानमसि त्रांगगंधतः कस्मिन्नफलो मास्तुताते
निहफलस्तमे पतिक्र्ये पोल्यसतस्यवेतालोम्यापे
पश्या इतिनिदयामानेम्भ मंगेः सविसर्वं तदा जातो
गोमतिस्य क्रेदेहत्यागाप भूपतिः नावश्रेतेनमार्ग
कोपि देवात्समागतः मुनिपुत्रः दितिपतिं तथाश्रुतं
दृष्टांतं सोऽप्युपेत्यानिवाणान्सुभ्राणांकल्पाणांदृपीः अप्रे
विश्रुश्रावसहस्रांतं स्यमेतदभाषत सोऽतेरांवदयं देहल
वतरः त्वतपंउतः नरवृहेगतः साधः पुकषाश्रीमत
त्रयैः पानवजनावानेशाननिर्विवेद्यकनामिति

सममानात्तावद्गुरायवसिद्धयः तदभेदपियायायाय
बलविसृमदेश्वरात् धैर्येनद्वादशान्यानिवर्षाणि
हतपःकृत ततःप्राप्यसिकोनोत्तामेतेसिद्धिंवशुणम्य
तौ देहस्तन्नावत्तिष्ठस्तेपश्यादित्यमसौरभः समंत्रंशृ
द्वाणोमेममकूलस्वस्याजिनं कृतावशुद्धिनोयेवश्रमेवः
तेद्वबाधसे इत्युक्त्वाजिनमंत्रंतं तैर्दत्ताशुतियेथा न
थेन्याजथृतिःसोपितेष्ठितत्रावमसुप्तमः द्वादशाब्दोषि
तेनंवतपसाराधितेम्बरं तृपंक्रमुद्दिनीदैत्यकन्यासा
त्वयमभ्यगात् तयाप्साकंसपातालंगतवादयितयाचि
रं राजाभून्नंदनोसोचाभुंजानःसिद्धिमाप्नवान् इत्यनु
भेगशीलायेभद्यायैर्याचलंबनाः इत्युक्त्वाश्रीपनिज्जां
भूमिंसंप्रापुर्वंतिते तेवेहभाविकल्याणःश्रीदर्शनस्त
त्वणः तदाद्वारंविनात्मानंकिंगृहेगाद्रपेक्षसे इत्यु
क्तोपुनशालीनःसाध्यासुरवरकेणसः तेनश्रीदर्शनो
राज्ञोनिराहारोनिगादतं पण्याश्रुतंवकलीनःसार्द्धिंत
स्योपुरिलज्जया निर्गतेतवहिःप्राक्षोमीद्दृशोपूतरुगे
तः तस्यामेवचेरात्रौविदेशगमनंकृष्ठवित् नानिषेधमि
मेमित्रतदाहारंकरोम्यहं ततश्चैवंवतश्चेत्युक्त्वानरैमे
गुरवरकोथसः आनीयभोजनंप्रादात्सोपितद्भुभुंजे
तदा भुंक्तेवसदृतेतेवमहश्रीदर्शनस्ततः प्रायात्तेनद्दा
नुयातेनसार्ध्यादेशांतरंप्रति गच्छंतेचात्रतंमार्गेयसौ
देवाटपद्मपत्नां यद्दृच्छयागतोथोम्बाजननीजनकोपिन
श्चि सोरामल्पटद्वासोतोपाप्यंविप्रस्यवेश्मनि सदैव
दर्शनस्यात्रजातनमात्रोप्यधीयत तोविज्ञापनमायात्तं

हक॰
धाषांक॰
४५५

455

धनवसनविर्धनं विदेशाश्रयस्थितं स्नेहाद्दृशाहूयतः
स्थितः भोश्रीदर्शनमात्रानेदेवदर्शनमार्य्यया धूमावा
भरणान्येतास्यायिनानि स्ववासके नानिगत्वाहह्री
नात्वंनिश्चितोमालवंव्रज इतिनश्रीहितत्रालिश्री
मेनइतिभूपतिः सचयूतविपाल्तिषुः उमासत्वेभूषाय
नः श्रुतस्तेनकृस्फीतः किंनवानांमहामठः वसंतिर
किंनवास्तत्रलभंतेभेषुभोजनं नहंतत्रगच्छामि भद्रे
नवभविष्यति इतिवाक्यंदिवः श्रुत्वागत्वाश्रीदर्शने
गृहे भुवःस्थानः समित्रस्तान्यादृशाभरणानिसः न
नोरूपः समंतेनसार्द्धंः भुवरकेनसः देवतानुग्रहंमत्वा
प्रतस्थेमालवंप्रति गत्वासहस्रमधानंनपाराश्रादिने
नच सायंसबहुसस्यांश्रगामंतेनसहाग्रवान् श्रीनश्च
नस्यग्रामस्यनातिदूरेस्थितस्तरुः उपाविशत्तत्राकस्मा
नेरविमलपायसः नचनासिंहतांयोनपादेयीतांभ
क्षिस्थिते काष्ठनयसमानूपेकन्यातेनपार्श्वमागत नी
लोत्पलसवर्णांगरवेलाकृतिविवेकिका इतस्ततस्
कामस्यभूमेनशामलीकृता सातंश्रीदर्शनंदृष्ट्वाप्रेम
निरमरयाइशा उपेत्यदर्शनप्रीतिंसद्यपस्यसभाषत
उवाचानेमहाभागेगुवामिहविपन्नये किंस्तनानाव
लम्बनेनापतितेनास्यपतंगवत् पतञ्चशवासमंधांतान
मांस्तावकोत्रनां पृष्टुकानंकिंचेतसपानंकथ्यतां
मिति तेनोक्तंवचमंतेपादयंचेतस्युपगतंपुष्पवां श्रुत्वाग
हातः समहांसचोमानामाविष्कृतः तत्राभूत्समाभी
रयोश्रान्नाणिवटविद्रमः तस्योत्रमत्रलाभार्णनाम्ना

गोशिकलाभवत् तस्यांवतस्यापत्येद्वेजातावावांस
नमाजः हसोमुखकोनाम पश्चिमेहृतिम्हताग्रहं स
मेमुखकोभ्रातागृतविसनविसनः बालेपिनिर्गत्य
गृहात्क्वापिदेशांतरंगतः तेनशोकेनप्रबलेगतापा
समतानवि मत्पितोभयदुःखार्तेसपञ्चवासगृहस्थितिं
एकाकीवगृहीत्वामांतेगावेषयितुंसकृत्तं भ्राम्यन्नितस्त
तःप्रायदिंमग्रामेविधेवशात् इहचास्यमहाग्रामे
वीरःवीरवंशूचनः वह्नभूतिनिखातोब्राह्मणोनाम
मात्रतः तेनेहप्राप्यपापेनसमस्तेनापिनसमम तस्यप्रा
णाःसर्वाणिवशरीरांतर्गतेहृतं गृहेचतेनतीत्वेवगृहे
वेरीकृतासती मशूकिनाम्नस्त्राययदात्नंपरिकल्पि
ता सचास्यपुत्रोनुमितेसार्थेकापिगतस्ततः नाया
घ्यापिमन्मुखैः प्रमाणामधुनाविधिः तदेषचोरोह
स्ताविंकृपादयाहितेएवं विभुचोध्यायचैनमाउयमे
कृतनस्तथा एवमुक्तवतींतातश्रुतिभिन्नात्तदेवतां क
ण्ठेकंठेसमालिंग्यहृदंष्ठाखमुकोब्रवीत् हापदिष्टेमपघो
द्देभ्रातामुखकस्तव वंधुर्द्देभगिनिकेमंदभाग्योह
मस्मिह्रा नष्टुतामाषिपामिहाविभ्राहृहृत्नेतथा हूपये
वाणिलैः दुःखैः परिवद्धेविवांधवा ततस्तौपितरावात्मो
शोचंतौभ्रातरावुभौ श्रीदर्शनःसमाश्वास्यकालोचित्त
मभाषत भोजस्यावसरोनायं रक्षोत्सामेवसाधनं सच्चा
पायंततःकार्यावोरस्यास्यप्रतिक्रिया एवंश्रीदर्शनेनो
क्तेदुःखंसंहृत्यधैर्यतः कर्तेध्यंसंविदंचक्रस्तेत्रयोपिम
त्स्यवं ततःश्रीदर्शनोमायाविधायासीत्रिपन्यसः तीरे

अव.
अशोक.
४५८
456

तस्य तत्राकस्य कृताः शूद्रैर्भोजनैः पौरैस्तस्य गृहीता
वनस्योपवनकोऽकरत् पश्चिमायां तस्य पार्श्वे चार
रुपतेस्तत्र अब्रवीत् तत्रांके सदः को नागतास्थितः
मध्यस्तस्य हितोपश्रुत्य तत्राते परिवाजकः तस्यैव स
रोत्रमं तावो वातनिष्ठवान् तेनावास्तथाहूयो दृष्टान
रवरकेनयोः अपश्चवस्याकिं भवकृते शिविपद्मणि प
ननुभत्वाकृतानिस्तां चैतां मनुरवरकोऽब्रवीत् अग्रतोवा
ल्पणोपमेतीर्थयात्रा प्रवासतः रोगाक्रान्तैः पौनैश्चाम
निरूपामोपमतास्वः प्रात्रपवचनिश्चपुष्टोभूतो मामप
गुक्तवान् उत्तिष्ठ भद्र मे सर्वभस्त्वं तरं जुरुमत्वर ब्राह्मणं क
चिरस्मा अग्रामादुग्रणित माताय यस्मिंस्तानि सर्वत्र तावु
जीवामय्हं निशि इत्युक्त्वा दूमने तदविदेशे स्वं गतेनवो का
केय्यशुकोऽरक्षावांतो रोदन्तं सारण्यं स्थितः तेषु पंजाबाल
कं विष्णान यत्नजीवनः यावद्दातपयं तस्मैसवहतं
यस्मिन्नो पशुपद्बुवं रोचनभा विद्यानिदं वतस् उः
मोऽडुनशाकोमिश्रः प्रवेश्यामिपावकं तदसंदशेता
नोऽकथं यत्न पालवः मिलितायूयम स्माक मि
रणवांपवः तच्छुत्वाजनानकरुणाश्चैवाचक्रवातथैवन
ते उक्तानं वयमापूर्तिनं स्तामि तं स्मनरसूवन् तदागाश्चपूर
णतं स्वपतमात्रयछुनः प्रियपुत्रेहणातस्यातदतं गू
निपात्यया इत्युक्त्वा वहश्युनिसैव गारीरेषकः कमः अ
निपात्यथता यानमस्माकमनपः परः कर्वीतनिश्चितं
रोधंकृतनस्रोत्रुनिपातितः इत्युक्त्वं नतेनपाप रुम्पाःस
नाशमक्षुवचने केर्यपांकाकहरयणांकमस्य शूद्रैः प्रतिगृहः

प्रातर्वातादीनिष्पाम्मो हि जंतोर्जीविष्यतो यदि अन्यथा
तत्रस्थाग्नेर्दहत्यमपाकेन किंफलं अकैतत्त्वमिमेदेसव
मभूतिमद्येनितत् अगात्पतिगृहार्थंवनेऽन्यश्रीदर्श
नोतिकं श्रीदर्शनोप्यवस्याय किंचित्किंचिद्देशसं
व मातृभरणमस्मैनत्क्वात्ऋलादरंमोरे ततःकृता
र्थःचौरोसौस्वानुगोपि गृहान्ययौ अथ तत्र मधुचौरेषु
गतेषु श्रीदर्शनस्य सा परिमिष्टपापपानस्य पार्श्वे गु
रुरकस्य च ततस्तयोपि ते नृएंमेत्रपितापगुलतः
पष्याचौरविहीनेनमालवं प्रतितं मुनः तयारण्यावर
र्तनेनगत्वाप्राप्तमहाटवीं निःपंकं चकिताऽऽक्रस्मशा
रसोतत्एणं पुष्पतरुलतांतारवेरवेत्कारवोदितां उ
द्वैदायाश्रसिंहादिप्राणिमयोभिप्यतीमिव तस्यांचगर
च्छंतांतांतरचोदितोतोविलंविनं रूपपेवाऽपसंप्र(?)
नृभासमस्तपथोरविः ततःश्रांतःदृषार्तोलेहंत(?)
गुल्मपार्श्वितः प्रदेशोगत्वा विवत्सालोदरस्थलवह
रतः ग्रामोपमत्रज्ञानसामहत्वालोकयामासह इत्स
का तु मरंत्वालां सोश्रीदर्शनोपयौ प्रामोत्वरीरव
नेयावत्तावद्गत्तमयंमदन मदस्पर्शीपृदंतांचनरावार
लामिवभ्रमां नरेतदिव्याश्रपासुयोगतांपुहरभिष्ठतां
विधीनांत्रिभिपदैराकैरकरविलोचनैः विविधांवा
त्रपात्रैनेराहतंतनवीत्यमः उपेत्यातिथिभावंतांवीर
रोपोवततदागीं मनंतप्राग्मानसैपथ्यात्यिनमवा
पयत् अत्रमातामरतोप्यपत्रभौनसपवाचि तहरी
त्वातरादिप्रय तत्संदारारोपितः प्रापपोगतपोःपा

स्कं.
प्राशांक.
४५७

457

संपन्निष्ठास्वचयस्ययोः विरहव्यथर्त्तेवगुर्भुज्जेनाथ्यांस
वनत्रमः नदत्रंविविधवद्धिंर्यग्योशीतांशुमंडल ततः
सत्वप्रभावाछंदेवांशांतमवेत्यसः आत्मनोधन्यता
वांछंतहोप्युवरकोब्रवीत् त्वंनावकोपिदेवांशः पर
मिष्टेपंवमन्तसा लोकेकस्यदेवतत्रतेत्रसाधयमयोविता
नष्टुब्धाहस्यदंतेमानंदः श्रीदर्शनोभ्ययात् मयाभिः
नंदितामितंत्वहाकांक्ष्यंवकोहितं यतोनपरिणधामिः
स्याणेप्राप्ययथाविधिः इत्युक्तांसतोचाभोपिहाला
ततयत्रिशां प्रातस्थप्रस्थिताःसर्वेततःप्राप्तःक्रमेणते
नगरंमालवेंद्रस्यतस्यश्रीमेनभूपतेः तत्रप्रविविष्टले
वभयःश्रांत्तागताशुद्धं विश्रांतिहेतोकस्याविहठगा
हिजयोधिनः तत्रैतस्यप्रसंगोक्तनिजहतंमतामभिः
विद्वेद्दखाहखासाहद्वयोभिर्वावतां श्रृंदेपशास्वतीता
मराजसेवकजीविनः भार्यासत्यवतात्यस्यविप्रसे
हामहात्मनः मत्तेभर्त्तेपुत्रायाल्लस्याभिक्षत्रयेभुता त्र
येचपूमभाणौपविभ्याप्यायकरोम्यिसत् तत्रीवनव
तुभीगोदत्रोरात्तादपाल्लता गृहीतोराजपाशभ्रहे
घासाध्येनयत्सणा मंत्रात्रीघयपक्षांसिंकृमंतेतैवत
हिथां पक्षेणवप्रतिज्ञातंमस्याग्रमंत्रवादिना यदिवी
रःमहायोमेनाहमवतिकोपितत्र वेतालसाधनेतो
दंहजंहत्वामिमामिति ततोहत्तेपिपटहेयराष्ट्राभीत
ताहृशः वीरःकोपितदाराजासचिवानयमादिशत्
किमवानांक्रतोयायमिहात्योनामहामवः आगत्यको
विकितवोवीरः चिंत्यसकस्थलत् किनवानेरपेनाटिता

रत्नं धृत्वा नोत्क्रान्तः निर्भयाद्भुतशूलादिशायिनायो
गिनो यथा इति राज्ञा समादिष्टैर्मन्त्रिभिस्तत्क्षणादपि
नैव वाक्र्यो विविधैर्वीरमार्गान्तकैस्तदा शूरं च किन्तु वा
त्वं वनान्तं सिंहं कर्माणि तेन सः नत्वा पादपद्मेवाद्यत्वां श्री
दर्शनं तेन मदं सत्कारेणाम्ब यास्त्वं वरान्तेनामम वत्स या
कृत्ताम्भवे त्वमक्रन्तिद्धः एवं प्राणानन्हाड्डिमे पव्वक्कवतीं
तां सद्ध्वंस्श्रीदर्शनोऽब्रवीत् बाढं शक्तोऽस्मि तत्कार्ये
कर्तुं तस्य मां मदं यत्तत्त्वा समयहिंसान्तं मुखवरका
रिनं नेत्वाह्लद्वामेवंत्रमदादिपतिनोऽभ्ययात् आग
णोकृतकारेय राज्ञार्थं मन्त्रवादिनः तस्यासाह्राव्यकेश
क्रौवीरो देशान्तरागतः ततः कृत्वा मदपः सुष्ठान्त नृपे
नेववादिनं श्रीदर्शनं समत्कृत्य तिलाया पात्रप्रयान्तिकं
तत्रवावेदितस्तेन राज्ञा तं स ददर्श तं श्रीदर्शनः पाण्डु
कुशांशुशंकामिव पार्वणां राजापि प्रणतं भव्यं तु पवि
हुं विलोकयन्तं आकारतुष्टः श्रीमेनो जातात्म्यासोऽजगा
दसः नृपत्वारेघ्मेरोगोनाथामेत्यप्यसंशयं प्रतः
दर्शनधम्यलपीडावर्तितमेतनुः ततः कृष्णान्वसंहार्येत्यु
क्तेन भूभृता देवकिं नाम वत्स्वेतादिति श्रीदर्शनोऽब्रवी
त् अथाज्ञापय राजा तं मन्त्रवादिनमभ्ययात् अयं वी
रः सद्गतस्त्येपयाक्रान्तरुष्ठतत्तत्र ततः कृत्वा मन्त्रवादी
श्रीदर्शनं पुत्रावमः वेतालाद्धानससायममयोभ
द्वेदपि तत्त्वं कृत्स्नवन्दे यथा यो घेवा स्यानिशागामे इह
प्रमशानमागच्छेर्यन्तिकं ममसिद्धये इत्युक्त्वा सततनोपार
मीत्रपसी मंत्रसाधकः श्रीदर्शनोऽपि गाङ्गत्वं मदमाम

हृक॰
प्राज्ञोक॰
४५२

457

यद्भूपतिं ततश्चाग्निहुत्वा सार्कं शुद्धासुवर्णकेणैव
एकः कृष्णभद्रः श्रीश्मशानं तत्र गत्वा सः भूमिशूलाग्र
लंबमानमपश्यत्तं शवं तेन दृष्टिवं गतोऽन्धकारमालोकं
कमण्डलुमधिवितिं दृष्ट्वा ततोऽस्य देवि कुतूहलात् शंखादिवीणोद
दर्शनः श्रीदर्शनो मध्यभागः स्थितं तं मंत्रसाधनं भ
स्मान्तलिप्तसर्वांगं भस्मकेशोपवीतकं प्रेतवस्त्रकृतो
ष्णीषं संवीतासितवाससं उपेत्यावेदितात्मा च सतं श्री
दर्शनस्ततः श्रावकस्य पप्रच्छ ब्रूहि किं करवाणि
ते गच्छार्थं कोशमात्रेस्ति पश्चिमायामितो दशा विना
मितायत निर्देयमहावटः शिंशपा तरुः ततः स्थितः शि
वोशूले तमानित्वाहिरानय इति सोऽस्मि तमाहृत्य साध
को हृष्टमानसः ततस्तेनेति स गतः ततः श्रीदर्शनो द्रु
तं श्वेतीयतीयमानं केनाप्युत्तवमैनत यावित्वानं
स्यवस्कंधात्ततस्तुतमसुवेनः शुंखदाद्धंमेमित्रं नय
स्यतमितिब्रवन् ततः सोपि हितीयोत्र तं श्रीदर्शनम
ब्रवीत् नमोस्माभिममहाघमित्रं कोस्य भवानिति प
वंतयोरूभयतः सतयोकर्षतोः श्राव: वेतालात्तुप्रवि
श बमुंवद्देखंखं तेनत्वलोहितीयोस्य स्फोटेन म
पयत श्रीदर्शनस्य स्त्रालाध्यसंगृहीतेवत्तं शवं मा
वात्र हितीयस्तु मरेनप्युस्याय प्रकृस: वेतालपिहितो
रूपं तं श्रीदर्शनस्तु निष्कं दार्धिहृत्वा मित्रं मम
स्मगाइति ततः सभ्रूताविह्नंतेमनाश्रीदप्ययात् किं
श्रमागांतेवेतस्यामित्रेत्वमित्रमेघमे तद्भुत्वा सोत्रवीप
हीत्यमाणामपमेवतो श्रीदर्शनस्ततोवाघामित्रं ते मि

तद्दृष्ट्वा क्रुद्धो ततस्तत्कालमावर्ती स वेतालः शावोऽब्रवी
त् अहमेवं फलमेव महारायः प्रयच्छामि त्वयि तावप-
समेति त्रिवक्षं लेनयत्नमांसमः यतच्छ्रुत्वा स वेतालोऽहितौ
यःसोवदच्छ्रुवः ममतास्यरस्येदास्ति नराहावंददाम्यह-
ते तच्छ्रुत्वाहं ददामीति वदन्यावश्रत्यो यमः श्रीदर्श-
नो निज्ञां मस्यवेतालाद्दारसिद्धयेहंतितविद्धेनतावत्स-
हस्यमानःखसिद्धिनः अंतर्दधे द्वितीयोत्र स वेतालः
शावस्तदा अथश्रीदर्शनं तं स वेतालोऽसस्थितोऽब्रवी
त् प्रतिपन्नमिदानीं मे भोजनं दीयतामिति ततो यदा
न लेभेन्यमांसं श्रीदर्शनोऽत्रमः भोजनायततदात्मनः स्व
मङ्गन्यासनाददौ तेन तुष्टः स वेतालः तमेवमवदत्तदा
प्रीतोस्मि ते महासत्वदेहस्तेतव यमव्रतः नयमामध्रना
कार्यं नैवेवंदंहिमेनयाति समाधकतनपस्वीत्तसिद्धि
विनंत्याति इत्युक्त्वैनं तथैव सहस्र्यांगतदेवतां नील
श्रीदर्शनस्तस्मैसाधकार्थायमर्पयत् सचाभिनंदयंसहू
ज्यकुसमामस्मानुलेपनैः नराष्टिचूर्णालिखितत्रिकोणान्यन्तरा
प्रकुंभके महातैलज्वलद्दीपे मंडले विपुलं तते वतालं
तंददौ ज्ञानमातिप्रेतनतं ध्यायत् वध्यतनलोपविद्धस्र-
तस्यास्याकदहे स्वसः तराग्नितकुकरारोमेकरोकत्तंप्र
वक्रमे हवणाहुतिनस्यवेतालस्यास्यात्तादशुद्वदा यथा
समाथकस्तामासादश्यापापामरत्नतः सत्वव्याहतं वनं स्व
लहस्तकलेवं परिधायसः वेतालोव्याघ्रवदनःसांगोपां-
गोनिगीर्णवान् तद्दृष्ट्वा वदन्ति धमपायश्रीदर्शनःसुतं
अभिधावतिनावतस्वेतालस्तमभाषत भोश्रीदर्शनवै

स्व॰
पुराण॰
४५८

458

येनतेष्टा स्येवं विधेनते तस्मादेषां गृह्णाणत्वं दिव्यांस
म्बुवंसंभवात् यभिःपिरो निबद्धश्चपाणिस्थेश्चवद्ध
यति निहृत्यस्य दोषा तिसयपव भविष्यति तेनचावि
वेणसर्वस्याः पृथ्व्या राजा भविष्यति इतितद्वचनंश्रुत्वा
तेनश्रीदर्शनोभ्ययात् साधकेन विनैतेन तत्रापासार
महंकथं भ्रनेनमन्ततः सार्थलोपादिति निवेदेत्तपः प
वेश्रीदर्शनेनोक्ते वेतालः सजगादतं वचितेत्यरंये
नशुद्धिस्तवभविष्यति इत्येतं मन्त्रिणीरगिंदृदासेव
शिवस्यादि उद्देशपादयितानः संतस्यं दर्शयिष्यामि इ
त्युक्तासयपोक्तापिवेतालोपितमंत्रपः निर्गत्यैवगृहीवा
नस्माद्भेवः सोपिपतत्भुवि श्रीकल्पमध्येपासोपिगवा
श्रीदर्शनस्ततः सदापाश्यामिनेतस्मिंमठेरात्रिंतिनाय
तां श्रतोराजेतिकंयत्ना राधिहृद्भ्रनिवेद्यतत्व मंत्रिश्रीद
र्शयपश्चात्वा साधकं तं शवोदरात् ततोश्वं धराम्नत्वा सा
तोयभूमिं समर्पयात् तेन सोभूत् भूपोनभूतिः श्रीवव्यापिति
र्हृतः अथतभूसत्यपतिश्रीसेनःप्राणादियिनं श्रनुपत
स्तनेनेनतं श्रीदर्शनमग्रहीत् अभिषिंचमांतेवीरंयो
राज्यतेदेवसः ममंसजनबीजंतादृमहंदांगे समहाफलं
ततः श्रीदर्शनः श्रीमानुपयमेसततां यशिष्यां पूर्वमेवा
ध्येलसीमि व महागतां नपाममं महंजातो भोगान्म्ले
रकेणाव नद्धानामोत्थन त्रासीत् सर्वीवीनोनुपालयन्
पकरानलथेत्रीराद्याप्परत्नैर्विनायकं दृष्टिं प्रशास्त्रि
गानीयदरोनसमिमहावणिक् तमनंधे समालोक्य पुव
राजसभक्तितः तत्रप्रतिष्ठापितवांविभवेनातिभूयसा

देशेग्रामसहस्रंचनित्यभोगायतत्रसः यात्रोत्सवं
चविदधेमिलिताखिलमानवं त्वत्रवादित्रगीतेश्रुतत्र
सातिशयेनिशि पवित्रशैगणेनवमादिदेशगणा
धिपः मत्प्रसादादयंभावीसम्राट्कोदर्शनोभुवि न
दिष्टास्तिपवोवोयेहंसद्वीपमितिश्रुतं हीनंतत्रास्ति
वसामदनोगोस्यसंज्ञकः अनंगमंजरीत्यास्तिस्त्रीव
त्तेनस्यचात्मजा मदनासावकन्यामांसर्वोपित्ताव
नेमदा सर्वहपेक्षंत्यंदेहिपतिंमेभगवानिति अतः
श्रीदर्शनेनेनांतत्यासंयोजयाम्यहं उभयोरेतयोरेवं
देवेभगक्तिफलंलभेत ततःश्रीदर्शनोतत्रनीत्वाशुका
भिरेतयोः अन्योन्यदर्शनेपुन्नासंपाद्यानीयतांद्रुतं
संयोगस्तत्रशनैःसम्यक्रमेणभवितानयोः अन्योन्यद
र्शनेपुन्नासंपाद्यानीयतांद्रुतं संयोगस्तत्रशनैःसम्य
क्रमेणभवितानयोः अथैवतत्समस्यैवभावितादितत्र
या एवंगणेशेनादिष्टागणारात्रौतदैवतं स्वयंश्रीद
र्शनंनिन्युर्हंसद्वीपंसमीरितः तत्रचानंगमंजर्यास्त्र
वेशावासके समायुषायतेतस्याराजपुत्र्यान्यपार
यत् प्रबुद्धःसहसाणात्रज्वलद्रत्नप्रदीपके द्योतमान
वितानादिनानानर्घ्यमहामणौ राजावर्तोपलश्याम
सलेसहासवेश्मनि पर्यंकशायनेधौतसितमहोत्तरा
च्छदे यथानामयुतसर्वपदस्वंदस्वप्नमरद्युतिं सर्वतःप्रस्फु
रद्रत्नराग्नालिमनोहरेः गगनेधवलांबोधन्नाकला
मंगवतिनीं प्रारब्धस्वाभम्नोमत्तेभिवानेदकरोहृशोः
श्रीदर्शनस्तांसहसाददर्शानंगमंजरीं एष्टविस्फुतः

विभ्रांतचित्तया भाषितवत्यां कुसुमकुसुप्रहृष्टोस्मि कि
मित्रकेयमंगना स्वेमंक्ववमसोकोपिवश्मसत्वममीह
शः प्रबोध्यनदस्मिंतावत्पश्यामीतिविचिंत्यसः उप
रितनसश्रोतेसेरंमाणिनानंगमंजरीं स्थापितस्यकरस्प
र्शोदितोदित्वकुसुमदुनी व्यालोलनेत्रभ्रमराप्रबोधंप्राप
ततालं इस्पावनंतरंणेदयोकोयंदिव्याकृतिर्भवेत् उ:
स्वेवेशोप्रवेशात्रदेवोङुनमस्माविति उत्थायचेतनसप्रछ्व
संभ्रमप्रश्रियाकुला कस्त्वंकस्मात्कथंचेहप्रविष्टोस्य
यस्त्वामिति ततःश्रीदत्तेनोक्तेसोहंतासोप्यवोचत:
ततृष्णासुंदरीचासैदेवानामानंतपाश्रिता सोन्कावन्योन
संगाकसमाश्रीतीतस्यैतो भूषणान्यविनियमंवक्रत
निस्पृणामये ग्रयोभावयिणोपवेविवादेनकमानसो
नेगणमोहयित्वातेनिस्पृनिद्रावशंगता जातनिद्रंपू
दीनावनंतेश्रीदत्तेनतदा सपृहंप्रापयामासतदेवाप्र
सर्वांकितं नत्वापगतनिद्रस्वधार्विश्रीदत्तेनोनितेज
नेत्राभरणैर्युक्तं ह्स्पानमानंप्य विनयात् प्रदेशकेमेतत
नसाहंसदीपोप्सरात्मजा कृतहास्यरुदेदिव्यंकालंपु
रिदेव ततस्तःसपञ्जानितदीपाभरणानिमेतिप्र
नानितवनंविलासःकोप्ययंविधेः इत्यादिचिंतयन्त्या
सस्पृहःसंपुष्टया पम्मिपयादीयमाणः साध्यानांसैत
पत्रियां प्रातरममवंनेतोपिसाश्रीमतीनानंदयद्वीत् अ
नंगमंजरीनामविक्रिताभरणानितः राजावनताश्रिये
वंरसहीपीगावेशायत् मांगदेनापिसद्देनोपलेभेक
स्मन ततःश्रीदत्तेनलत्तवक्षविनानंगमंजरीं ग्रामीत्सभय

राक्रांतः सार्वभौमपरांमुखः नाहं वैश्यद्वयेपरमाहा
रेनदलंकृतीः सापेन्नहारपथपंस्लखपंस्लकमखपंक
जं अवंतीदेवसातवहंसमहीपस्यात्मात्मजा नवेषाहे
प्रवृत्रयेभ्रमातेनेनगामंजरी स्मन्नानहाचिहृद्गांसाहृद्यावा
लंकृतं श्रीदर्शनालंकैरगैः विंतासोत्सकतायशो स्वप्न
भ्रांतिहृदैरेवंप्रेममिः डलेभेजवे पभिराभरणैर्नीतास्य
हंजीविनसंश्रायं इत्यादिविंनयंतीतां शृंगभाभरणेषु
तां पितावेगोदयोकस्मात्प्रविषमाचविलोकयन् वास
साक्षादितागीं चलन्नयावनंतानतः पपृच्छोत्संगमारो
पसतां रातिवत्सलः किमर्थपुत्रिकोवशार्कैं त्वमावेहृ
यीवद मातृपामपिश्वासंबद्राश्राणाहिमेत्वया इत्या
दिभिः प्रियालापैस्तेन नमंदीकृतत्रपा पित्राश्रेतेस्तेहृद्गं
तेकृत्स्नं तस्मैषाशुं समा ततः सोस्याः पितारोजानदः
सोनुभागोवरं इंद्रजालमिवावेत्यपयोकनेत्थसंश्रयं
गतैवनन्दपपृष्टुसप्रीतेसिद्धयोगिनं महावनपर्वंगल
सोमंतामसदेशजं सर्वोत्पप्राणिध्यातेनेनत्पंतेतापसो
भ्यधात् मालवास्मातिमानितोगणैः श्रीदर्शनोत्तमः
गणेश्वरः प्रमज्ञोदिविवत्सात्यातस्यवोभयोः तत्प्रसादा
द्राजाहिसार्वभौमोभविष्यति नत्स्मावलीयोवादि
ततवभत्तीमतनाहृदशः इत्युक्तेतानितानेनप्रबुद्धोराजा
जातं कुमालवः कुभगावदमहीपोमहानवं पक्ताउर्गी
सुकार्यवनेदकार्यानिवत्वमं नन्तप्रसादपरोनित्यंत्वमे
वात्रगतिर्मम इतिराज्ञासिविततप्रसत्पमीभक्तवत्सल
प्रभोहंसाधयाम्यतदित्युक्त्वांतर्धेयेतः तः द्रणाद्भमाल

सुक॰
पापाक॰
४८॰

460

वेप्रापरंश्रीसीनभूमतः तत्रतस्मिंप्रविशेषवश्रीदर्शन
विनिर्मिते देवनारीगणार्देशंप्रणम्योपविशेशसः ।
नमोस्तुतभ्यंनतत्त्रमालामंडितमूर्धने सुमेरुशिखरा
भायकल्याणमयमूर्तये नैमित्तन्योत्सवोत्विप्रसरत्ना
श्रेलिहंतव कर्त्तविभुवणागारधारणंलंभसंनिभं ति
धानंसर्वसिद्धीनांविज्ञानकलमाश्रयं पृथुलोदरकुंभंते
मक्षाभरणंवपुः । इतितत्रमयवच्चगोणशंस्तोति
नापसः तवतन्त्यमितोत्प्रुत्रस्तस्यवर्णिकरतेः उपेंद्र
शाकेरुद्रामविरोत्सादविस्त्रोवलः भ्राम्यंमहीद्रशाकार
त्वोविवशात्रैवदेवतः श्रम्यथावज्रहीनेचतमेवसत्तप
स्विनं ततःसमागितातत्रनमस्योतमताडयत् सतेन
न्यस्तमंत्रेणपाणिनानेनताडितः शांतोत्मादःतदेवाशु
तस्यबुद्धिर्वणिकत्ततः ज्ञानलतस्मनतोनिर्गत्यैव
दिगंबरः शांतोत्मादस्तथैवाभूत्तस्यबुद्धिर्वणिकस्त
तः ज्ञानलतस्मततोनिर्गत्यैवदिगंबरः हस्ताच्छादि
तकौपीनोनगरमत्वगृहंप्रति तत्कालेलोकनोगता
समेत्यानंदनिर्भरः उपेंद्रशाक्यसपितानतमेनेश्रीत्रिजंद
हं तत्रतंसपितासंहृत्वाववस्त्राघलंकृतं तपुत्रस्लाप
संतंसत्वासमोममुपापयुः उपायनंचबहुसमेधनंपुत्रप्र
दायिने सततैवजगाहतापमोदिव्यसिद्धिभृत श्र
यंतेवनुहतिनमुपागात्रमास्थितं सद्दर्शनान्वितोम
न्नाश्रीसनरपतिःस्वयं प्रणिपत्यस्तुतिंकृत्वातंसमा
नाव्जिपत् संपन्नावणितस्ताववस्वस्थ्याद्रपाक्रिया
पुष्पगामानदस्पततमामपितयाकुरु यथाश्रीदर्श

तस्यास्यमत्तलोः कुशलंभवेत् इतितेनार्थितोराज्ञाऽ
नापमासोब्रवीदिदं राजन्किमस्यचोरस्यकरोम्यहमः
भीप्सितं यौराजपुत्र्याहृदयंमुषित्वारण्यगतिच राज्ञा
वतंगमंजर्याहंसद्वीपादिहागतः तथापित्वद्वचःकाऽ
र्यमायातुकःप्रकोपूतः श्रीदर्शनेनमादायनामसोऽ
नर्दयेथसः सप्रामहंसद्वीपंसरात्तोनंगोदयस्यतं प्रावे
शयद्राजधानींतत्त्वनाभवत्पोत्सुतं सोप्यथंनंदत्तंराऽ
ज्ञाधाश्चश्रीदर्शनेनदा प्रीत्यसूर्वंतमभ्यर्थ्यविमादतस्त्र
स्तपाखितं ददौचतांसुतांतस्मैगुणपाहेनंगमंजरीं श्री
दर्शनायरत्नौचमालिनींवसुधामिव नयावधास्समे
तेवतंसज्ञामानवंसुतः मालवंप्रापयामासशाद्यातःऽ
स्वनपरिवितः तत्रपान्नुसततःकांन्याहितयसंगतः
श्रीदर्शनःसार्वतस्यौसूप्रराज्ञाभिनंदितः कालेनत
स्मिंश्रीसितेराशैलोकांतरंगते तद्राज्यंप्राप्यपृथिवीं
कृत्स्नांवीरोजिचयसः समासादितसंमान्यसतयोभा
र्यपोर्द्वयोः पविद्यानंगमंजर्योमलतयोद्वावजीजनत् प
कंतयोःपद्मसेनंनाम्नाचकृतवानृपः अनंगसेनमपरं
हरिदत्तोचावनीतवान् यातिकालेथदेवेभ्योसहसोभ्यंऽ
तरस्थितः श्रीदर्शनोसृणोद्दूरात्विप्रस्याक्रंदितंबहि
प्रविश्यतंचपप्रच्छविप्रमाक्रंदकारणं ततःसदर्शितो
देगोविप्रस्तमिदमब्रवीत् योभूद्दीप्ताशिरवोग्निमेसोह
हासमुदाधना सज्योतिर्धूमलोविपिकालमेचनताशिऽ
तः इत्याक्राहहतसेभुद्वालागःसोत्रतत्त्वणं किमेतदरू
मेतेनवधाश्चोतिविस्मयात् यावत्सराजाबूतेचतावदेव्या

वृक०
प्रयांक०
४९।
461

वशांकितं धाराम्बुगणाकदम्बोतेन स पंचत्वमापन्नः
ततस्तच्छ्रुत्वाऽशनिपातोग्रं सहसा स महीपतिः हाहा कि
मिदमभूदिति विलपन्पपात भुवि पतितं च तमाश्वास्य पा
र्श्वगाविस्मयन्तः देव्यो भुवं हि संस्कारं नीत्वा गुरुव
कोऽयं पान् लक्ष्मीसंतोषभूपाय्यायभार्यैते हाविदं त्वयः
तयोर्निर्वर्तयामास सत्वेदाशेषं देहिकं वाष्पदुर्दिनव
ध्वंधकारं नीत्वा च वत्सरं द्वाभ्यां विभज्य पुत्रिभ्यां पृथ्वी
राज्यं देवैरोहितया ततो निर्गत्य नगरात्प्रकृतीरनुयाति
नी निवर्त्य ज्ञानवैराग्यपाशं सोऽप्येतत्पसेवनं फलमू
लाशनस्तत्र वसन्जातपदृक्षया भ्रमंसोऽन्तिकस्थेनम्यः
प्राप्तन्यग्रोधशाखिनं नत्वा प्रायं समकस्मात्तं निर्गत्यैव तत्
रोस्ततः कुचन्दिव्यरूपे द्वे फलमूलके गृहीत्वा यौ राजन
हि रूपाणि तानाय मूलफलानि तेन नस्तु त्वा सच वीक्षत
ताव केके प्रवामिति तत स्ते दिव्यनार्यौ नभूचतुस्ता
हिनो हृदं पदि प्रविश्यते चैव वद्यामस्तेयध्याने प्र
भूत्वास्तनेयन्तु कान्ताभ्यां श्रीदर्शनः सह प्रविष्टो त्र दद
र्शान्तरिकं हेमसयंपुरं विश्रान्तस्तत्र दिव्यानि भुक्त्वा
पुण्यफलानि सः नारीभ्यां जगदे ताभ्यां इदानीं त्वयि ते स्मा
भिसात्कमलनाभीलो व्रतिनिष्ठाने उगाविज्ञेः तस्या भूत
व भार्यैते हे पकाय पत्या वलापरः नराक्रान्तस्त्वकाले
नेमार्योपलम्बधः पंर्पतेति विविश्रुर्व द्विंसदास्योन्या
रागिनः भार्यापतित्वं सर्वेकिं भूयाज्जन्मानि नः प्रभो
इति प्रार्थितेन तत्मिश्रकालेनैव वलाहवः ततः कमल
गर्भो सौ पवत्पीनावजायत प्रद्येश्वास्यपत्नस्य पुत्री

शीघ्राशीवाभिदः कनीयानहृद्वासस्थानातिवत
योबलात् तद्राज्येश्वमिनेपश्चवतेयदमतेः स्वतेभू
मकेत्तभिधानस्यजनतानेयदक्ककेने ज्योतिर्लिंग्वा
भिधानेकाधूमलेविनिवापरा कालेव्वभगिस्येगते
कन्यकेयामयोवने भर्तृत्वेनमसागताकण्येनोध
यत्नाहरं संतृष्टोदर्शनेदत्वादेवस्तेहेसमादिशत् स
ममेवत्रविपुपागिंशुवाभ्यांपुर्वजन्मनि येनसाकेव
नंभार्यापतित्वंमवैजन्मस्व सर्वायदोटहासस्यश्रा
तारीघ्राशीवाभिदः जातःसहाभिशापेनपुनर्मर्त्य
त्वमागतः जातश्रीदर्शनोनामनपुवामापिगच्छतं भा
र्वंतंमर्त्यलोकस्यभार्यैशापमतपेपुनः सूर्पवभार्या
पतयोपतोस्सर्वेभविष्यथः इतिगौरीपतेकांशरभेते
पतकन्यके पश्चिमांगमंजयोवनायेतांभुवल्लले
श्रीदर्शनस्यभार्यात्वंप्राप्रेसत्येचतेविरा पत्येतेवा
हृद्वासेनपुत्राग्राल्पण्यूपिण्ण ज्ञिस्रोकासमाविने
देवास्तातिजामान्तुदीर्थयत् नेननेनबानन्तुत्यज्ञायत
तीनमुपावते नेवावांनमिमेगिडिभवांदीघ्राशीवा
श्रुसः इत्युक्रमवताभ्यांतानातिश्रीदर्शनोस्मरन् संप
श्चनतासघोपतोदीघ्राशिदेवोत्रसः प्रातस्थानाभ्यां
भार्याभ्यांसयोगंविधिवत्ततः नमिमेविडिमांयदूवि
वित्रकष्टातेस्मे ज्योतिर्लिंवानतधूमलेस्वजानीगेहमे
ब्रिये नेदंवमाहशांदेववंशजानामपीहशां सावेदः
लंमेवेज्ञामेमानुषाणांकथैवका पुष्पाकवावेराह
नाभविष्यतिसमागमः भर्त्तारयांकदत्तेनमाविषा

मृक॰
मृगांक॰
८६२
462

दसतः कृत्याः हर्द्दैवेवाहनवार्तिहेतोराख्यामिदंहिमे
मोमंधामनदाखेहकारिष्यमिमतंतव ततोयाख्यामि॰
केलासंस्थामेनिनिनोकयो उक्तामयतेमांन्नवकं॰
विन्कल्लंमुपावरत् अथग्रक्षानिहप्रामाजानाराग्रौ
समन्मतिः हम्रांनाभवन्तीमध्येसमानीयमानीयमां
मधात् ततोहष्टोस्मिग्रक्षाभिः पूर्वंहष्टामपाविव हत्वे
वग्रक्षाद्विसेवहवांनोस्वमामकः ॥ इतिनिजसवि॰
वाभिशाप्यतस्मान्निशिसविविकथायथार्थनाम्नः
सावमजदतीवराजपुत्रः समममपैः सचिवैः मृगांकद
त्तः । नीत्वाघनागापदवीभुविनागपाश विश्लेषिता
क्लिलितशोभसवोविचिन्तन् अभिन्नपिमुदचलघ्य
शांकवत्या लाभायसोपितमतिसहनैवयसे: ॥
इतिश्रीभहसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे श॰
शांकवतीलंबके सप्तमस्तरंगः ॥ श्रा
दितस्त्रिसप्ततितमः ॥१॰

ततः स सचिवैर्युक्तः समं श्रुतपिशंचवैः मृगांकदत्तः
तस्यामागच्छन्निर्घाटवींभुवि संप्रापसफलाविरपनरु
म्रायमनोरमं पकंकाननमध्याससाधुशीतलजलाशयं
लाम्रत्रेसमालापमिवाम्रोतानं पकदेशोल॰
घ्रिंतत्रलतांतरे तावदहर्शतत्रोनः महांतंवरवारणं श्रा
ख्यामयंतंतपृष्ठंपाथिश्रोतमवत्सं केचेगोपाद्दतस्नो
यफलैकणीनिलेनस्था कश्चिन्किंचिन्समाम्रस्यामभ
वानितिवंतमुद्रः साधुमानवसरोन्यायंदंतमब्रक्षपाति

ए तं दृष्ट्वा स सर्वार्थसाह राजपुत्रः सविस्मयः पप्रछतः
कृताञ्जलिपुटः कुमारीमात्रेबोधितः अथ संपकोप्ययोः
देतोक्तंतोप्यवासिहास्थितः अथ प्रचंडशांकेश्वसमाख्यः स
सहशाःश्रुमान् किंतं दपवनंलिश्रं मप्रणामइतिनोस
वीन् उक्तानस्रगांकदन्नोवृतस्योप्नुएवनलहितः ताव
त्तानेसनाम्बलंसंर्थंपप्रच्छवारणः कस्त्वंकथमिहाया
तोसंधः सत्कृयतामिति ततः सोपिजगादेतंप्रमा
नेथोगजोत्तमं । अस्तीहामरदन्नाख्यो राजायोध्यापु
रीपतिः सर्गांकदन्नइत्यस्मितसोत्रमहाएणःसुतः प्रचं
डशंक्नाख्योप्यस्यानसोहंप्रभजन्मनः सराजपुत्रकेना
पिकमनोएणहेरयानः पित्रानिर्वासितोस्माभिः सहाप
रैर्दशभिर्हितः तेषांगावतीहेतोर्वयप्रत्यापितोततः प्र
स्थितानागपाशेनसर्वोरस्मोविपोजिताः अहंवाथत
मायानतष्ठापेनपरिभ्रमं इहप्राप्तोयथालब्धफलप
एजलाशनः मुत्सादिमातानशीनेस्तरिष्टनमोसमि
मे अनुभावयताज्ञोप्रंतदन्नोवतवेधसा जातेनयपथा
यांतंत्वद्दुःखंतत्यमाद्रतः तथापमविमेशास्याल्कि
ममित्वंहिदेवतं इत्युक्तेतेनसंजातनिश्चयोहर्षशोकयोः
सर्गांकदन्नोमत्यस्यःसविवान्तानमाषत अथचंडशान्ति
देवायंकस्समेतांदशोयानः नैवबसंभावपितंप्रज्ञोनत्व
रयाधुना तेत्राप्रकावमस्योघादिमः ऊर्वीतजानवित अ
स्माहृष्टानसोत्तमोपप्रम्यौनत्लदयनः इत्युक्तः सातृगःश्र
एवस्योयातत्ततोयसः अथचंडशांकेश्वततःतंसपरिष्वज्य
वारणं इत्तानीद्धूदिहद्वांतःमहात्मन्ममकोभवान् केपा

बृ॰क॰
पद्मांक॰
४६३

463

षांनेगगनाद्वाक्समभूदस्यापिनिर्मिदा तदाकर्णमति
यश्चवस्यगर्जं इत्यभाषत स्मृतिसंनिजवृत्तांतमाकुला
त्कथयामिते । नगर्यामेकलव्यायांपुराक्रनधरा
भिधः राजाभूत्तस्यचाभूतांसुतौतौभार्ययोर्द्वयोः तत्
योशीलधरंनामज्येष्ठंतासिंदिवंगते राज्यात्तस्यधरो
नामकनीयान्निरवासयत् सोऽथशीलधरोभगत्वानेनाम
षेणशंकरं आराध्यतमसातुष्टात्तस्माद्वरमयाचत भु
यांसहोदरंगंधर्वोयेनांबरचरोभवन् तेनत्यधरंदायाद
दंहन्यामेवावहेलया तदंबाभागवानेवंसंभुरादिश
तिसमं पतेत्रभाविकल्याणिसत्वेतिमतः स्वयं जनित
ध्यानेचबाणार्यांपुनरुग्रभटस्यसुतः स्वपस्पुत्रः समरभ
देनामपितृप्रियः त्वंचभीमभटोनामतस्यैहेमातरो
प्रजः भ्रातात्वंनिष्पेत्तेत्वंचहत्वाराज्यंकरिष्यति यदाव
सत्रमतिथिसहस्रांतेववत्स्यसि तदागजत्वाद्विमुक्तो
गंधर्वस्त्वंभविष्यसि उपकारश्चतस्यापिभविष्यतितत
येन्यदा इत्यादिश्यांतिरोभूत्तेभर्गे शीलधरोऽथसः हृष्टा
विरतपःशीलांगंगायांतनुपातयत् अपतंतेकस्या
संयोषूर्वैरिषस्यभूपेन तस्योग्रभटस्यैतस्यराज्ञायाषु
वल्लभया मनोरमाख्यायाद्यासमंतिवसतः स्मवं पक्षा
हृष्टांतवादभावहासकोनामनर्तकः सवनाद्यप्रयोगेभा
तेनस्मादर्शयत् दैत्यानांहरिणायच्छयितंतेजीवरूपिणा
मिदं तस्यचास्मीतिकाभूत्पोरत्वंनीलंतेकस्यमः दर्दतत
यांतचनाम्नालास्यवंतीत्यपः तस्याःसरूपहेष्टेवस्वभो
भिनदानवं सन्यासतापारवतदानाकामवर्शयपो र

ज्ञातेचधनंभूरितस्मैप्रवितीर्यसः प्रावेशयद्ज्ञातेतत्का
लंकन्यामंतःपुरेस्वके ततस्तयासममनेकानिदिनानिहा
स्यासह लास्यवत्यास्तपल्लस्यैनतस्थावासमकालेभवना
मकरांसयन्त्रशामिसतंप्राहपुरोहितं पुत्रोनास्तीह
मेततंपुत्रेषिमतउर्वीति ततस्तेनोक्तविधिविवन्नामिह्नतः
स्वभूपतेः पुरोहितःसविधिदेविद्वद्भिःश्रावणःसह प्रा
प्यंमेतत्रश्नवनदेवीनांमनोरमां भागमत्यचरोज्ज्वपूहां
सहबभागिततस्तया पोषितस्यापिहितायस्यैलास्यवत्यैद
दौवसः ततश्रुतोतपोशीलधर्मसत्यधर्योउभौ उभयो
रपिदेशतोपूर्वोक्तौसंबभूवतुः प्राप्तेसमयेचास्तेदेवीत
स्यमहीपतेः मनोरमाप्रसूतेसपुत्रंकल्याणलक्षणं
पभीमभटोनामजातःख्यातशपाद्यमः अथतेपाकृत
संस्कारोप्रवर्धितायोनेःशाशी इस्थवारनत्कालंसंप्रा
भारतीदिवा नरेंद्रपुत्रःप्रसूतेसापिलास्यवतीसुतं
पितापितंसमसमभटंनाम्नाकरोन्मुः ज्येष्ठोभीमभट
स्तेनकनिष्ठमसमभटगुणेः ततसंगवेणचान्योन्यंतयोर्वर्धम
वर्धत एकदाबाहुनावाहुपृष्ठकीलोसमभटः स्तंभितम
केदेसमसमभटोभीमभटंदृष्ट्वा ततोभीमभटःक्रुद्धाद्र
जाभ्यांपरिवेष्टितं स्वयाहस्तेसमसमभटंचटादितिवि
तो सतेनाविहस्तोगाढंसर्वद्वारेरक्षायधं समुत्पाय्यो
तिकंसान्तनीतोभूमिजमेवकै सानेदृष्टाचतुडाचहर्ष्णा
नस्तेह्कारता तस्यापूर्धनिपूर्वमासमन्यमासज्याप्राकृ
ददर्श नापइनाशिविद्वनत्दृष्ट्वाजलवेनसा किमेतदि
तिपृष्टासालास्यवत्येवमब्रवीत इयंभीमभटेनास्यक

हक॰
पृष्ठांक॰
४६४
४६५

464/465

तावस्यामन्तरस्यामे सदावाभिभवत्येवं नचाहं देववाकि
ने इदंहस्थानज्जानीहं तैवेवस्याक्षिवंकथं तस्मिंनेवंवि
घेपुत्रेविचारयपित्रभवान् एवंतयोक्तः प्रियपासनन्तु
ग्रमहीपालः क्रुद्धोभीमभटंतामसन्निकर्षोद्व्यवारयत्
ततश्चिंवकन्तैवंतंराजपुत्रशतंव्यधात् रत्नार्थेतस्यस
मेरेभटस्यसपरिच्छदं स्वाधीनंचाकरोत्तस्यभांडागारक
नीयसा तांतभीमभटंत्मेष्टंसर्वाकारमपाकरोत् त
तोमातातमाहूयशापांक्तिस्मन्नोरमा नर्त्तकीरागी
णताचात्पिताद्वंपरिवर्जितः तस्मात्तामहृद्यपल्लांवाग
च्छपाटलिपुत्रकं तत्रमातामहः स्वंतेराज्यंदश्यतिध्रु
वकः इट्टत्वांचैवममरभटोहत्यादिपुर्वली इतिमातुः
वचः श्रुत्वातंसभीमभटोब्रवीत् क्षत्रियः सन्नदेशांतरस्य
स्वामिजीवतत्वयात् धीरभावाधकः शङ्कोवराकोमां
यंकुरत्नार्थेमटेपेत्वधनेरिति ततोभीमभटोवादी
देनदंभनशोभते एवंहिसत्यंतातस्यपातिपदंकृतं
भवेत् ततोनत्राघीषिवस्यान्कल्पांगनिहतामव इत्या
स्वायसनोभूमभटोनिगरमन्नतः तावच्चतत्रद्रुतन्यो
ग्रसदैवद्वचिंतयत् अन्नोवित्तंपरंराज्ञाकृतंभीमभट
स्यात् नैवास्यराज्यममरभटोदंतंप्रगल्भते ततोमष्ट
वैमेवायाः कालोभीमभटस्यतः इतिनिश्चित्यग्रगमंते
पौराभीमभटैः धनैः तथाप्रमल्पयामोऽन्नतस्योभटसे
स्मसंपुत्रं कनिष्ठः सत्नमस्यासीदयमेवानिरूपयत्
पितः परिच्छदहतः परिकल्पनतदाशायं तावच्चशाव॰

दुष्टाख्यो विप्रश्चौरो बुबाधतो वयोहृदयस्य समरेभटस्ये
त्यतमब्रवीत् भ्रातर्वैरं न युक्तं तेनैव धर्मेन च त्वया स्वा
र्थं सबाधितं शावकं शाकः स्यात्कीर्त्तिरं नैव इति ब्रुवंन
पि तिष्ठस्ने नैन निरभत्स्यत् द्वितीयदेशोष्टुर्विस्यको
पाये वनशान्तये तत्सत्कोपतो गतः वापीरक्ता ह्विजिगी
षया शांखदत्तो व्यधात् एकस्यां भीमभटेनमः स्त्रा
त्र मणिदत्ताख्यः कोपि देशान्तरं गतः आबीत् वात्स्य
रत्नमेकमप्युग्रं वणिक् शशांकधवलं सुदृशंरवा
यस्य ख्यातिः स्वनं ऊगपाधो रविकलोकजालस्फुल
उच्छ्रितं शेवमानसमायुक्तं श्रुद्धमात्मागतादिभिः ग
मवकुलसंभूतिनिं संसिद्धं रिवध्वस्तिं ख्यातं शांख
दत्तेन तं वगवाहृत्योद्यमं श्रीणानिधनेभीमभटस्य सा
हाणिरवात् मारतं ग्रीकृतं तं सतसेदानाहृणिरयल
तदास्योसंबलाब्देवं तंयावर्ततमस्तरात् तेन हृयस्तपो
राजपुत्रयस्काम्स्वमाणोष्टु भत्येषुयावितेषिवसमभृष्ट
उष्ट्रतं तद्भीमभटोष्ट्रेउभूमौ दंडविरत्तानुगः स्व
कारं त्वसमरभटोभज्यततद्रयात् भज्यमानं चथा
विनाके शेषा हृक्ष्यत्पृहन्तः निहंति शांखदत्तं सपव
त्स्तुभरातुलः तावद्भीमभटः पश्चादुपेत्यैत्यानिवा
रयत् आत्तांसप्रतितानस्पद्धरवमेवभवेदिति ततः
सशांखदत्तेन सुक्रोधवलेवाणिवसं ३त्तः पलायस्समर
महूपार्श्वमगात्पितः ततोश्चसीकृतास्पतंवीरंभीम
भटं द्रष्टागात् उपेत्यबालणः काश्चिनीनाख्यजनमब्रवी
त् मातामनोरमादेवीपत्तस्वामीपुरोहितः पितरं

हक.
शशांक.
८५
466

शीवसमनिक्तामिदंस्तुवतेधुना ज्ञातामिणाहृशोवत्स
राजात्वपिविशेषतः अस्मिंविभिकरेहेत्रशात्रुतामेव
नेगतः नदात्मानंचधर्मेवपशम्यपदिरस्यामि आय
तियदिजानासियद्यस्माकमस्येसेहितान् नदकोसंगतो
यावयतस्तावदलालितः निर्गत्यसोप्रतंसिंहोमातताम
हयहंवत्र इतिसंदिष्टवद्भिस्समइत्वशृवितं नेरिदंषे
षितेभांडमइल्लेनवगृह्यतां पतत्रमाहिजात्मनासन
येत्वभिनंदाच सुधीस्ततस्ताणिमइत्वभांडभीममभदोग्र
हीन् दृष्ट्वावप्रतिसंदेशमत्रुरूपंविज्ञप्यत्यतं विप्रंकृप
णायाणिस्तमाशृठिभूम्हेवगमे गुहीतेहमवत्नेनहिनो
यास्याधिदेवाहिणा महितःशोवदत्तेनसोथप्रस्थितवां
ल्लतः हरंमनीनिबाधानंनिशीथेमस्यात्मजः प्रा
पद्मीमपदेमार्गमध्येपागवतेमहृत् नत्रानवरतनस्य
सवयस्यतगाहतः पतहाजितुरविद्रशारयाद्यबो
थिनं उत्थायसिंहमिथुनमुद्रत्येत्यानकोःसह अयाद
पद्मोत्तरगो नदैवकूडरपोरयः सहितोयसमुनासिंहा
सर्वीवीरसमत्वाणं लवदृश्ररारत्नतंगातकरोझनजी:
वितान् ममिदोष्यवक्रत्वाय्यत्रगोयावदीवतेनाव
हिमालितांदोचभूमावपततांउभौ नहृष्टामविघाभः
तंशोरवदत्रममाषत समीवीविकज्ञात्स्वजनतावपंयत्वा
त्पलायिताः शृहियत्नयानेनापिकपलापामहेविथे
येनेदापिहतःसोयवाहिमाचामहिमना यत्कृतेनविः
हतोदेशात्यागः मोपिहृपोस्तः नदस्माभिःकथंपद
भांगस्येयमदेवनिशि इत्उक्तस्तेनसवहृतुकांरवदत्तस्त

मब्रवीत् नैतन्नवं जगत्यनियतं लोकस्य विधुरो विधिः निस
र्गतस्य पर्यायं धैर्येण तन्न सज्जायते वार्ताऽपि विवाकिं कुर्याद्धीर
स्याकिंपितस्य सः तदेत्वाद्भूत्वैर्यमस्मोऽत्रनावेत्रे निवादि
ना शंखदत्तेन समसमं प्रायाद्धीमभटस्ततः कानिकांता
रयांतकैः कांतारमयतस्यतत् शरपातितपादस्य श्रा
वेरीपर्यटीयते उदितेऽथ जगद्दीपे भानौ तेन घनमोऽत्राथ
मार्गगन्निनी मरीचिजंबुमधरकाणितानालिखु दिव्यासिंहादि
संकीर्णतोरणीयमटवीमिमां जल्पानिवोन्मलकुविघ
त्तोयमवलोकयंतं क्रमेणागच्छत्तटजैः समाकीर्णतपस्वि
नां पुलिनं जङ्गकन्यायाः प्राप्तस्सवयस्यकः स्नायामा
गंगतस्तीर्तैर्भूषैः महतीर्णामस्थैः शंखदत्तोऽपतीतोऽथ
देहहीनविथस्मह तत्रैतमशाकायं वर्णमालोकयन्
कवीं तंतहस्तैर्मकरहारयंतीमिवोच्छितैः तस्माकृ
लेनसन्ततो गत्वाकामनग्रुववकं स्नायायसक्रमश्चाद्दीहि
जनस्योऽटजांगते एकाकी किं करोषीति पृष्टः सोऽप्येवमर
भ्यधात् अहं वाराणसीवासी श्रीकंठाख्यद्विजात्मजः नी
लकंठाभिधः पित्रा कृतसंस्कारमप्तगतिः सोऽहं गुरुकुलाधी
तविद्यो बालेतिजगृहं उपेमिपावन्त्वावन्कोविनष्टाः सर्व
बांधवः तेनानाथोऽर्थहेतश्चगाहन्तः सिद्धिः दुःस्थितः
निर्विण्णोऽहमिहागत्य तपस्तीव्रमाश्रित्य ततः स्वप्नेव
दीहेवी गंगां गत्वा फलानि मे प्रतानि स्वादं तस्ति हेरूपाव
स्यापत्यसि वांछितं यतश्च्युत्वा प्रबुद्ध्यैवं गत्वा स्नात्वा तोरनिपात
ये प्राप्तं फलानि गंगायामागतानि जललोलितैर् नान्यानीया
स्तत्रहाहृत्तुटजेऽहं चमुक्तवान् पंचनाम्नत्वहं प्राप्यायस्म

स्र.कु.
शशांक.
४५०

467

वद्धमिहास्थितः इति तेनोदितः शोकवद्भीमभटोब्रवीत्
अस्मैगार्हस्थ्यपर्यायंस्वर्गनिःश्रेणिनेधनं नष्टंनाम्राहि
तवचःतेनराजसुतेनायमः मायानिरुद्धेतहिमाद्रेः
सहिजन्मने अलमन्नवकोशानांमहत्वमहतांहिकिं
आकर्ण्यैतांपरस्यार्तिंनेवेष्टिंहननल्लणं कृतार्थीकृत्य
तंविप्रंतेनोगत्वासमर्वेनः विवक्तुत्तरनोमायंगंगायांना
मवान्यदा तदाभीमभटोहर्षं निवद्धासिविभीषणः शं
रवदत्तयतोदेश्यांतरीतेनाम्बवानरन् मध्यभार्येव वार्यो
गहनीकृतवयस्यकः कथंविस्तीर्णवान्पारंक्लिश्यमानःस
वीचिभिः पारंप्राप्स्यामित्रंतेशोरवदन्नमपश्यतः अवि
च्छातस्यानन्तरंतस्यास्तमगावहविः ततोनिराशोह्यामिः
श्रुतिश्रगाग्रव तोविंतेमसवारेविनाक्ष्यमपतनस्वया
तत्क्षणंदेहमध्यंतंवेश्नहाराग्धनामम हस्तक्षणावदा
त्मातंदेवमुमिक्षानितक्रमः तावदाविरभूत्तत्रोलांगानः
स्यांतुमध्यतः अब्रवीत्तीव्रसंवेगतःष्टामानंचतत्क्षणं मा
पुत्रसाहसंकार्षीः सतेजीवन्नरवास्थितः अविरेणवसंयो
गः तवतेनभविष्यति प्रतिलोमानुलोमाख्यांविद्यामे
तं गृहाणमे अहर्षः स्यात्स्वरैरेतामनुलोमांपठन्नरः
प्रतिलोमांपठन्नस्यां निरूपप्रकाशनं पतत्प्रभावादि
देयंवत्ससमार्वैरीभिता पतत्प्रभावाद्वसंप्राप्स्यं आराज
भविष्यति इत्युक्त्वादत्तविद्यास्यानिरोभूतस्याज्ञवी जा
तास्यःसाविलाभारोमवणातोप्युपारमत मित्रप्राप्तुं
त्मकोनीताकक्षानायस्वल्पां प्राप्तभीमभटस्तंसांचा

एवं प्रस्थितवांस्ततः निलयोऽपि कलानां येन दोषा
करस्याह्वभाक् तेनानेन गृहे देवजालावाप्तान्त्रिलोक
यन् श्रीतासमूत्कारागणं पक्वशालामवाप्नुवान्
तत्र प्रविश्य सोमयज्ञनन्वानन्तदेवितः कटिकं पटं
मोदैकवसनानि पेशलैः विभक्तैः पीयावैः स्वांगोभो
गव्यापात्रवकैः शेषतो गृहे मम्ब्रयं मत्थ्यो स्थापितंत
त्वलं कृत्वालोपेश्च तैः साकं गृतमारभेतस्मसः प्र-
यंसाभरणामाकं भक्ष्यं हत्वा शुभं ईदृभिः ततस्तेनाप
तेन सा जित्वा तैरखिलं धनं पुत्रैर्यदं चपित्वान्यं सेव भु
क्तमानिनं द्वारि नार्थं च कितवाश्च गृहं गतमुपेता
द्वारपित्रभुजोहृदया ततोऽभीमभटोऽब्रवीत् क्वगच्छसि
गृहं गृहीत्वा धनं किम तु नाम मम मयैतदेयमिह्येभ्यो गृहं
वेश्मानि किं मम भवद्भिः सह द्यूतानि ह्यास्तबोन्यामोम्यदं
ततः इतिश्मि तदभ्यवनेपुरुहात्तवचद्दियं श्रुदित
पणाकोनाम तेवेकः किंतवो ब्रवीत् न युक्तं यदेवभ्यते
कारोऽदित्यन्त्रदीयते तथा ये बसल्पदृष्ट्वा यदस्त
भ्यवश्च यच्छन्ति स्वेच्छयाजित सम्यक्येन दृष्टी गमो व-
यन्तु किं तज्ज्ञात्वा तेऽत्र वनन्नेत्सावेदेशं शाम्यतं नाहं
शंकते स्माभिनदेन तु सम्पद्यते प्रवसुञ्ज्वन तत्स्तामम
तावीरा त्वस्यतितैः यथाद्द्रीम मभटः साथ्य मदाद्वेभ्य-
ञ्च तत्र तं तदर्थं तेऽश्चैतेः साकं उद्याने सङ्कटं भक्तैः गत्वा
भोजनपानाद्यैश्चोदरं च तर्पयामासैः ततोऽनन्तरपणायैस्ते
सह तेभ्योऽब्रवीदिदं सर्वेषां नामहज्ञान्तमम्पृच्छ्य तनेष
वतान् शरैथ्य बमदन्तपणास्तैभ्यो सोदंन सम्पयात् ये

हक॰
प्राशाक॰
४६८

४६८

वरत्नाभिधानोभूपालगणोत्तमेनाङ्गरा तस्याहं कुम
दत्ताख्योमहाधनवतोसुतः बालमयाशास्त्रविद्याव
दविद्यावशीकृता ततोविवाहःपित्रामेविहितःस
हसाःकुलात् मातापिमेमहारौद्रउग्रराधातिकोप॰
ना तयोर्वोजितोस्यर्थेहर्षामर्षपरिग्रहं पितामेस्व
गृहंसत्वासगतःक्वापितार्कितः तद्दृष्ट्वासमभयोबाधा
विग्रहविधावहं यत्नानिपुञ्जकंभार्यासापिभीता
तथाकरोत् शृंवातुतस्यानात्पुछ्यकथंविकालहो॰
यता तुसौस्थानंतदन्तानंदैन्यालापंचैकेनवं प्रत्या
यतोविवादंचमत्यमानादुराशया कोहित्यानयितं
मत्रोवहेत्स्वांदहतात्मतां ततस्तस्याविकहेलतेवाष्टैते
स्याममाविरात् स्त्रिभार्यापितिर्गत्यनत्तानेकग
तामृहात् अथोहिस्तोगृहंत्यक्तमनाश्रमिवलादहं
मिलितावंधुभिःयाचेविवाहेकर्मतेनाप्यवं सापिभा
र्याममतयानयांसंतापितास्पृया तद्दुष्यपाशेनात्मा
नंव्यापादितवतीपथ्या ततोहंसततंरोगविज्ञोविदेशंगं
तुमुद्यतः निवारयद्भिःबंधुभ्योवर्णयंमातृदुःखंते
पितृप्रवासनादैरोमेकारणंतत्ववादितं तेषांतस्य
स्यपोतानुभूतपुञ्जात्पहारप्रतिका कारयितामयेकांते
र्यापितेगले गलितेकाकहतावास्यापितामातृगृहेस्म
भा मैत्रघातृतनाभार्यायाःपिताववस्यारानोकर्मकरीलि
वाधुनोत्रैवस्वगृहेपथ्यागात्सदे ततांवंचादे
तव्यामितत्वया श्रावयंतंतवाप्रोत्थानसावत्रिंकिसं

प्रति इत्यंवामसुर्वंवाहमलमन्यमसाप्रितन् ततो
दिनेषुयातेषुपरतोनोकपटस्नुषात् नकथंविदपि
प्रापत्मार्गीलेनरदिहास्थितो नदाप्तमशासाधूर्यामाह
त्यमस्वयमेकदा नारमाकंदत्तिस्मांवारज्ञाकास्वशूद्रां
गता स्कन्नाकंदप्रविष्टेनमयामवैस्वबांधवैः दृष्टाकि
मेतद्गुहेतिपृष्टासांवेवमभ्यधात् ईदृशीस्नुषागत्य
विनाशितकुलामम अवस्थात्दिदानींमेमरणेनैवा
निष्कृतिः नष्टैवमकोमास्तेनोमहादायबांधवाः
तत्रगच्छन्त्यपामाकंपत्रसादाकपुत्रिका अपास्यार्गल
मुद्वघ्रहारंयावहिर्गतिते तावत्काहमपींनारीमम
अपंतत्रकेवलं ततोविदंविनात्मानंहसंतस्तांविल
तितां उत्पन्नप्रत्ययायानाबांधवात्तेयथागतं अहं
वत्पन्नतहेशोप्राम्यात्रिममवाप्नवान् प्रदेशमिहच
धूतशालांदेवात्किलाविष्टां अत्रैतानहमद्राक्षंपंचायो
द्ध्यतोजनान् इमांचंटभुजंगाख्यामेतेपांमहपटंतथा
अन्येपमशानवेतालंमिमंकालवशंतथा प्राविश्वस्य
वमेतंचशूरोमल्पपराक्रमान् पंचैतःसमंचधूतेननत्रक्री
डितवानहं दासःस्यांद्विजतोजेताहमितिवद्धापणः प
णं ततोधूतेनविजितामम दास्याखिमेगताः अहंगुणे
जितेस्तेषांदासतामागतःस्वयं एवंममैवसमताः स्वा
दःखंविसंततंमम नास्त्यावस्थोचितोनाद्यविंद्यत्वदत
णांचमां इत्यलंमन्तकलोत्पन्नैर्विडंवशूत्यतात्माभिः यतैः
सहास्थितःपुण्यैः त्वंचात्रमिलितोधुना तदिदानींत्वमर
स्माकंप्रभुप्रागेवचैतया वुद्धात्वयात्ममस्माभिरलइनं

बृक·
शशांक·
४६९
469

गुणराशिभिः इत्यवलपणेनोक्ते स्वहृष्टोनेकमेण
ते सर्वभीमभटपार्श्वमुदंतोस्वानवर्णयत् ततो
ऽर्थार्थमिताथीभिः कलाभिक्षादितात्मनः प्रवीणतां
सर्वीमता कृत्वात्याविविधानयाः नीत्वाविहारेणदि
नं दृष्ट्वायौवंदरीदिशं उद्यासमानशीतांशुतिलकालं
कृतानना आगाद्भीमभटस्तस्मादुद्यानात्स्वल्पमात्मजः
अवलपणकाद्यास्तैर्बहिः सहृत्तदास्पदं तैः समंजि
ह्नस्त्यात्रनस्यप्राप्तव्यागतं शंसंतीवहन्यापंप्राहृष्ट
वनवर्जिते नदावात्रविपाशाख्यानदीमत्रासमुद्रगा
प्रतीपवाहिनीजाता मावनौवेनशूविता समाशूर्यमहा
वारिपूरेणपुलिनंवसा वेवचप्रणोतावंभोपिसःसखी
वजगामसा तस्मिंकालीववानीयदिप्रस्तेनोचवारिण
महामत्स्योगरीयस्त्वाद्यासद्योभूत्वीजटे हृष्ट्वातंप्रा
यान्यैवनिदंतंविबुधाग्रयः नत्वत्यापाटयामासर्जना
ल्लसोधरंतिमेः पाटितानिरगाद्वास्यतस्माज्जीवस्तुवा
हिजः तद्दर्शनाद्भुतास्तत्र लोकाकोलाहलंवथात् न
कृत्वासहमित्रैस्तैर्गतोभीमभटोत्रमः अपश्यपक्षंवदन्नंतं
मित्रैमत्स्यादिनिर्गीतं समाश्रिमयथाविलासिंवडारा
स्तुभिः वते सीतोदरदरीवासविसवप्रहालयन्निव सोपि
तदिपत्रद्योर्गीप्राप्यतंपरिरभ्यव स्मृदंशावदन्नोगाडु
स्वदंस्नवंतदा ततोभीमभटेनात्र तेनपृष्टः सकोतका
न प्रांगवदन्नःस्वद्वांतंसकेपादेवमब्रवीत् नदागेगोमि
वेगेनतुजनत्वहिदृष्ट्वोवचात् अगाकितंनिर्गीर्णोस्मिम
स्येनानिमहीयसा नतोदरमहावेश्मप्रविष्टोहंततः

चिरं प्रतिष्ठं दूरीकृत्वा तन्मांसं भक्षयंस्तथा प्रथमो
ह्येमिहानीय चात्र द्विजकथं वन मत्स्याहतो जनैरभिः
कृष्णाया सो दयार्द्रः इष्टो मयाव मर्कस्य प्रकाशं मे गता
दिशः मध्ये मित्रहृष्टांतो वेश्मि ताह मतः परं इत्युक्त्वा
ष्टां रवं दैन्येन तेन भीमभटस्तु सः प्रेम्णैव सर्वै ततस्याविस्म
याद्देवमब्रुवन् बालां गायां तिगरण्णं मत्स्येन हृतो ज्ञातहृतिः
उचत हृत्मिना तेन षिवाङ्गायां निवष्यानं बुवधत्ल स्यात
स्याद्वजीवतः बास्यनिर्गतः प्रोहेविधेरविंत्येवगति
रद्भुतकर्मणः इत्यादिभिः सुहृद्वदनलक्षणकादिभिः
प्रत्यक्षं रवदज्ञं तं सभीमभटो निजं तथ्वोमावरत्वात
वस्त्राद्यैर्लसत्सोत्सवः तैनैव वपुषा जातमिव मत्स्योदरात
पुनः ततस्तेना समं तत्र तस्मिंभीमभटे स्थिते प्रागायात्रो
त्सवोद्देशे नागराजस्य बालके: तद्दर्शनाय सप्राप्याद्राज
पुत्रः सहसुतः मिलन्महाजनेन तस्य नागभवनस्य केतनं
तत्र पुण्यतत्कृतिप्रासादे माल्यदामभिः भृतं भोगिगु
णाकीर्णः घात्तालोकसमन्विभे गत्वा दक्षिणतो पश्यमहा
तं तस्य फदं फणारत्नप्रभाभि नैत्रेर विवरज्ञाबुजे स्थितं विषा
ग्निधूमपटलैर्विवनीलोत्पलैर्हृतं भूतं वातपतत्सौख्ये
रत्नैर्विविपादपैः सौम्यसमुद्रो मइस्य पुरी स्यप्रान्तिभा
तिभातिमे प्रत्यहारिश्रीकस्याद्भुतशीकः सशोभिवि
णा इति यावच्चतं हृष्टमानं विनयतिर्विस्मितः तावत्तत्रा
थे मायानामइदतोत्रकन्यकां राज्ञो लाटेश्वरस्यात्रचं
ड़ादित्यस्य पुत्रिकां जातां कुवलयावल्या नाम्ना हंसाव
लीस्फुतां ...कपदतोपन्नौ...स्यादित्यानुकारिभिः व

ह्क·
प्राप्तांक·
८०·
470

दृष्टावपलोतोक्रोमत्यभावोनिर्भयतः सापुष्पमी-
लयवपुःकोटिप्राप्तस्करगुणा ग्रहिणातेनमध्येनमा
नमेथेवधनुलेना हेषुवनिर्यवल्लीनेदमिलोवनस्पायके
श्लोभयन्नीमभटहृदिनिर्भिद्यतेतदा सोपितस्याग्रवि-
शेषवनिर्यज्ञपनवर्ममणा छन्नोश्रामदूरेदुर्जनान्तोद
तस्करः ततोग्रविसृष्टाग्रदत्तवेदेशुवेनसा ग्रविष्य
तिस्मभिन्नैमः तस्यनाम्नास्यदादिकं श्रगात्वसापरिज
नैर्नीयमानास्वमंदिरं स्नानाविवर्तितत्रखीसृष्टल-
क्षतयाहृष्टा ततोभीमभटः सोपिहावासंसखिभिः सा
र्द्धं प्रत्यागात्प्राप्तियाप्रेमपाशवंधस्खलद्गतिः तत्रत-
स्मैतएणहूतींतांवेदीराजकन्यका हंसावलीसावास-
तद्वासंदीशमीक्षितं साभ्युपेत्यतमाहदेवदेवीभीमंभ-
णास्मरैवेनदृष्टाप्राणपितेजनं इतिद्धूयमा
कोनेनदयितेना इतिसंप्राप्यहूतोतोदयितावचनामृतं
सहजीविनप्रहृष्टोसोथभीमभटोब्रवीत् शेवस्यात
लमाप्रावलंविनः प्रतिसंस्थावरिष्यामिका
रतास्थिता विद्याक्षत्रैविधांतेदिनाद्य इतिकोपिमां
स्त्यज्ञातेनवैरमातङ्गागताग्रासमतं हंसावलेततः
सापितस्थानन्तगमोन्मत्ता सोपिप्रदेशसमेपेदिव्या-
भवाणभूषितः गंधर्वनामाविद्याधराग्रान्तलोमेनपाद-
तः भरद्वीपभूतागात्ततस्याग्रेतः प्रदेशमं समाविश्य
क्षीमभटःप्राकिविवेकतेनया इतिप्रीतिकेवन्नकाला

गुरुत्वगंधिनि दशार्द्धवर्णविन्यस्तपुष्पप्रकरशोभ
ने कामोकान्तनिभेकान्तान्तवदद्दिव्यसौरभे सोप॰
धानहेमहिमावलीप्रसवसन्निभे प्रातिलोम्येनावि
ष्ठितेतौपक्षिणामह्वयपतौ सहस्राक्षभगास्तस्य राज॰
प्रत्यागतोभवत् सानंदष्टैवसानंदपुलकोत्कंपमा
धत्ता रणत्काभरणानोयेषश्रत्यादिवतत्वणं आसी
नकत्यकाभावलज्जयावनतानना कर्तव्यमिव पृष्ठे
नोत्स्वयंतत्थविविक्तत् भुयेप्रकाशितस्यापि ह्रि॰
याकिंचेनसोधुना विह्वलेनतहस्तकथमेषनशून्य
ते पुलकोगेषुचेतश्चह्विवलत्संयिकेतकं इत्यादिभिः
वचोभिस्तामसौप्रवचनक्रमैः विधायमन्मथोत्क॰
लहांभीमसोयमः गांधर्वोह्वाहविधिनाभार्यांहंसाव
लीमथात् नीत्वावयासमेरावितम्बरवाप्यालिनी॰
लया कुष्ठाज्ञोनक्रमेघ्यामीत्यामंद्यागातत्रमास्पदं
नोवहंसावलीनत्रप्रविष्टाःस्मरस्वराः यातरंतःपुरः
शान्तप्रकांसंभोगलतणैः लुलितालककेशांतामा
रस्वनतवासितं साक्षात्मरपुरेवोत्पाणित्यज्याज्वलि
तामिव गत्वाचरितत्यित्रेनेशाशहतत्ययवतत् सो॰
पितत्रव्यपाद्युमंनक्रेवागतवोदितं सोपिभीमभ॰
टोमित्रैस्सहितःचमत्कारितनं नीत्वाप्रदोषभूपस्तोपि
पांतःपुरमागतं शल्तातिप्रविष्टंनतत्रविद्याप्रभाव
नः दृष्टासंभावाश्मिंहं बवागास्तेनिर्यपुत्तलतः गत्वाच॰
रातेजगरुःसोपितानेवमादिषान् श्रृष्टपोपःप्रवि॰
ष्टातत्स्वगोमानमानुषः ततमानयत्नेस्वदेवयावन्पशा

बृकः
शशांकः
४७१

471

सिकिंचिदं श्रुत्वा पक्षोऽयं पूर्वमेवं मद्वचनेनतं प्रक
टं प्रार्थितामत्र किंनमत्रनपात्वया रहस्यंकिंकितेत्वा
दृग्गणावंहिवरः ततः इत्युक्ताशेषिनःराजागत्वावा
तैर्येवते हारस्याप्यवनहाकामाद्भीमभटायतत् सो
पिताजेतोस्मिराज्ञेति उज्जयिन्यांनरस्थितः सधीरोराज
पुत्रस्तान्यसहाप्रत्यभाषत महाकाङ्क्षराजानंप्राप्त
राज्यार्थमन्यते तत्रमावेदयिष्यामिराज्ञेविध्याहिसं
प्रति ततश्चकतवार्नेर्गतेस्तहृदृक्चात्मलीमभूत्रृपः प्राप्त
भीमभटोसौयततोयासीत्सखीन्यति तेष्वसाकंकु
तोहामेवशौवीरैःसप्तभिः प्रस्थानमगमत्तस्यवेश्चारि
त्यभूपतेः नत्यौज्ञोधैर्यसौचर्यदर्शनाज्जेनसत्कृते वि
जोविताननसेनेनस्मिंभीमभटेद्विजः सततस्सखाधं
त्वदक्षेराजानंतमभाषत राजन्नुग्रभटस्याग्रेराज्ञोरा
छापतेःसुतः अनर्कोविद्यामाहात्म्यस्त्वनिक्रमविक्र
मः नाम्नाभीमभटोयुक्तसत्तादेतोविहागतः तच्छ्रुत्वा
रोत्रिहृद्ध्रान्तस्मरस्योग्यमवेत्यतं हृतदन्यास्मदृस्युक्का
राजाश्चाद्विनवोस्ततः प्राराश्चरविनोहादोविभवप्र
क्षिपेयतां सतांहेमावलींभीमभटायविभवोत्तरां
ततोभीमभटोभूरिहास्तिग्रामलाभवान् हेमाव
रोराटलाज्यसमर्पितं वहारित्यःसहेदःसत्रपुत्रःप्र
श्रतहतं अथभीमभटः प्राप्यनहाज्यमार्गोघत्कृतो
समपौकैःसप्तभिर्वीरैः शोवरद्वारिभिःसह गतेष्वत्र
दिनेवाप्यवीरेष्यःजानसोप्याणेन प्रयागमेत्यपित

नरेभ्यस्तं शुग्यपटंस्वपं अभिषिक्तं चानेन स्वे राढराज्ये गुरू
र्भता पुत्रेकनिष्ठे समरभटाय प्रादिशोत्तमः नानासिंहा
सनेनपूर्विनर्तकीपुत्रकानव योग्यताममतस्त्वेहिलाट
राज्येत्रसत्यपि अतत्त्वपार्थिरोढव्यं नतस्मिन्निति तस्य
व संदिष्टवांस्सलेखेन राज्यादस्यापकारिणः सवहूतो
दूतं गत्वा लेखं तस्मै समर्पयत् आवेदितात्मासमरभटा
यास्याणवर्तिनी सोपितां हृष्टपतं येनभटानामांकसु
इतं वाचयित्वैव समरभटः क्रुद्धोभ्यभाषत अयोग्यप्र
तिपित्रा योदेष्यानिर्वासितः पुरा नसैषबाहुर्विनीतस्यप्र
ज्ञामिथ्याभिमानिना सिंहायतेस्पगालोपि स्वगृहाग
दर्शनास्थितः सिंहस्पदर्शनेप्राप्तेज्ञायतेसत्त्वतादृशः इ
त्यापुनर्जिलेखेनसंदिश्यचत्तथैवतत् सोपिभीमभटा
य स्वं प्रतिहृतं विसृष्टवान् प्रतिहृतोपिगत्वा सल्लाटदे
शेप्सरायत्तं तस्मै भीमभटायालेखं सम्यङ्निवेदयतः सो
पिभीमभटस्तस्मै लेखेनगतपादिते शुक्राहृदासोस
याद्प्रतिहृतेनमभ्यधात् गच्छरे हूतमहाकाङ्क्षहितंन
नेकीसृतं अस्यग्रहेशुशावदन्नाइहितोसिमपारदा बाल
लावत्यपश्रेतिनसिंधेनापुनापुनः निश्चितेत्वं प्रहेष्या
सिवत्सलस्यांतिकंपितृः सद्योभवदिवैनैवज्ञालीहिषा
समात्रमां इत्युक्त्वा प्रेष्य हृतंतं पात्रं भीमभटोभ्यधात् न
सिंगनादिमातृष्ठराजेंद्रात्युदयोज्वले व्यापत्रस्सहदु
नाटमैत्यमरांतुभिः समापूर्यनचासंख्येरूपसंख्येरूप
स्थितेः मामेत्रेराजपुत्रेश्चप्रस्थितेः सबलेदिशः पर्व
भीमभटोगत्वासराढामभ्यगामावधान् ऊर्वनैनावजीरा

हक·
शाक्यक·
५७२
572

शिक्षुषितार्कप्रभांनभः तावच्चसोपिसमरभटोबहार-
सोद्गमी सन्नद्धसैन्ययानस्थनिरगाद्योद्धुमग्रतः मिलितः
सर्वतोसैन्यजलधीप्रविपक्षिमौ प्रवर्त्तनश्चसंग्रामा-
हवःप्रलयोमहान् सशब्दःखड्गसंपातजन्मातत्रानलो-
भवः उत्पन्नानांनदंताग्रदनलोत्पाइवाह्नणोत् वहंति
स्मवनारावाःतीक्ष्णाग्रायतपत्रलाः वीरावलोकिनाक-
ह्लीलोचनापातविभ्रमाः ततोरणविताकासासैन्यानि
वेषवादिता त्वमल्कवंधाप्तकरवत्नंग्रामांगनरंगभूः
कबंधवाहिनीवाद्यप्रसन्नामंडमालिनी प्रहरत्कालरा-
त्रीवर्जितचक्रमस्तकारी वाणाग्रशोषदङ्गननेनादत्तदर्पणे-
नव तेष्ववंदंशंजंगादिबाहुदंडविशारदैः समंमहाब-
लैःशूरैः दुर्मदैर्देहिदैरिव सन्नद्धोसमभटोभोद्वीपरसैन्यंध-
रुधरः भग्नेस्वसैन्येसमरभटःसोयरथास्थितः आधा-
माभवतःअंडारणक्षौमंडलायतं ततोभीमभटस्तस्यवा-
राणस्याभिपत्यसः धनुश्छित्वावधीद्वारैः वक्तरोप्यथ-
हयान् विरथोप्यधावितानोभमरणागजोत्तमं हस्तिस्क-
कुंभेसमरभटोभीमभटस्यसः सवक्तद्धोमरहतोगजस्त-
स्यपतद्भुविः ततस्तौविरथौहावण्णभृतौपादचारिणौ
गृहीतचर्मखड्गौचपरानीपवनौततः
यद्युध्येनानमर्मस्तौ विधावशादहस्तौ हंहस्तुडेनत्तपतौ
हवे धर्मापिदेननंशांतनभीमभटोवधीत् शमस्तु-
धामानन्ततस्यशूर्पानमाक्षिप्तत् खड्गेनावहृप्रडत्तोनतं
वीतनयमः हेतवतासिसमरभटेसस्यकत्तेमेतिके
प्रटेवसाधुवादेवगगनासिद्धचारणैः गतेसमासिंसेग्रा

मेवंविमागधसंस्तुतः राजः पुरीं भीमभटः प्राविशा
त्सुविभिः सह चिरप्रवासोपयातोह्यानाविलत्रमा
नरं समराइव कौसल्याद्दर्शनोत्कामनंदयत् पौरा
भिनंदितस्याथ कृतेसिंहासनं पितः उपाविशात्तत
सचिवैः पूज्यमानो गुणाश्रियैः संमान्यप्रकृतीः कृत्वा
स्ततश्चविहितोत्सवः शुभेह्निरांवद्राजाराज्यं सद
त्तवान् तं प्रेष्य लाटविषयं तद्देशजन्वलाविनं तेभ्योद
त्तपणे दिव्योद्देशे ग्रामावहानिव तेर्षुक्रोथसतत्रा
सीत्सुग्रामसन्योन्त्कं पदं लाटेंऽस्मतन्याद्व्याहसावल्या
तयासह क्रमात्तुनिताः पृथिवीमाकत्यतपकत्यकः
ततः संभोगैकसक्तोभूत्तोथ भीमभटोत्सपः संचिशुल्यः
त्समारय क्रीडनतः पुरैः सह अप्यंतराद्धनिरगात्पाता
हिव्यसनेतसः अपेयकदाशु निर्ईष्टं नगुत्तं कोयदस्था
या पूर्वशावसमाद्देशायाककालइवान्तरं द्वारप्राप्त
सनोत्वा सिंहासेपछावेदयत्तव राजा रागमदैश्वर्य
दर्पोद्दोनाकिलाश्रृणोत ततः क्रुद्धो मुनिस्तस्मै राज्ञे
शापमदादिदं मदाद्राज्यम्रष्टस्त्वं वन्योहस्ती भविष्य
सि तच्छ्रुत्वासभयाद्दृष्टमदो निर्गत्य भूपतिः दीनैः
प्रसादयहाकैस्तं मुनिं तं चरणानतः ततः सद्धांतको
पस्तम्माह यथोत्तमभाषत भविष्यामि हि पश्चाराजनस्या
नदन्यथा किंतु प्रचंडशाज्ञाराख्यं नागमाशावमादितं
स्रगांकृतवतः सचिवं वल्लवैकल्प्यमागतं समाश्वास्यति
धीभूतं पदातं सेष्यवन्दपासि सहस्रांतं तदोतस्मान्मोहं
प्राप्स्यसि शापतः तच्छ्रुमाणि विस्माररिष्वंगापूर्वं तत्र मवाप्य

मृग॰
मृगांक॰
४७२

473

ति सचामितोथिलेवचक्षानेवंसंपद्यतेनदा इत्युक्ते
वद्भुनिःप्रायात् तनकसपथ्यागतं सोपिभीमभटोहली
संपन्नोराज्यविख्यातः तमिमंमांगतोभूतंविद्धिभीमभ
टंसखे सचप्रचंडशक्तिस्त्वंजानेशापांतपश्चिमे यदत्र
क्रभाजाकारेमृगाभीमभटोयमः तत्क्षणंदिव्यावि
द्याविभवोगंधर्वःसमपद्यत प्रचंडशक्तिविभवोलोच
नालोकनोत्सवः तत्कालमेवसंजज्ञेपशुपंगंधर्वमत्र
नं तावद्भवहीजांलांतःस्थितःश्रुत्वातयोकथ्यां स
हितोन्यैःसमर्विवैःसहृष्टोभ्यागमद्विषः मृगांकदत्तःका
लज्ञःप्रथाव्यरभसाभ्युतं प्रचंडशक्तिंजग्राहतंकंठेनि
तमंत्रिणं सोपिकांडरसथावद्धसिक्तांगःस्ववृत्तांतं प्र
चंडशक्तिःसहसाप्रस्ययोरग्रहीत्यभुं ततस्तोविरविके
ष्ठिषंसम्प्रिष्ठोम्भपाडुःगर्वितो सभीमभटगंधर्वोकदंतो
पपिसांत्वयत् मृगांकदत्तोपिसतंगंधर्वप्रणतोब्रवी
त् यदस्माभिरयंलब्धःसखाप्याश्रुनापुनः वत्ला
भनमवाप्तंतवनमहात्स्यानमोस्तुतेभ्यःतेनतोपिबंध
वीरजपुत्रमुवाचतं अविरान्मविवाक्तनंतोलब्धशोभा
नवाप्स्यसि तांशशांकवतींभार्यांसिस्वाज्यंचमहीतले
स्टदैर्यैर्वतार्यैतेकल्यातिसाधयाम्यहं तदावसत्रिधा
येनयदात्वंमांस्मरिष्यसि इतिसविगतशापःप्राप्तक
ल्याणलोकः प्रकटितनिजविभावोराजपुत्रेणसम्मुक्ता प्र
समभुदयतद्यांचाफकेपुरद्वारं कृतिसमग्रवविरिनाभो
नस्यांगंधर्वपुर्यः ॥ सोपिप्रचंडशक्तिंप्राप्यवनेमंत्रि
भिःसहितः प्रनयन्मृगांकदत्तोजातधनित्यपन्नस्तदर

इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे शश
शांकवतीलंबके सप्तमस्तरंगः ॥ आदितःचतुःस
प्ततितमः ॥ अतःपरंवेतालापंचविंशतिकाभविष्य
ति ॥ ॥ श्रीगणेशायनमः ॥

इदंगुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरांदोलना त्पुराकिलका
कथामृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगत
विघ्नलब्धर्द्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते ॥

जितंविघ्नजितायस्यशुभ्रश्यामाह्लशिरिवा
बराप्त नागावलीकरावाप्त
फलाप्तनिरत्सतः ।

ॐ ततोनिवार्यवार्धितांप्रमानेकाननान्नतः प्रचंडशक्तिः
प्रभृतैःप्रतस्थेसचिवैःसह सशशांकवतीहेतोःपुनरु
ज्जयिनींप्रति मृगांकदत्तःप्रययौविंध्यशैलांतमंत्रिणः
गच्छन्नादर्शितेनमार्गोविक्रमकेसरी मंत्रीप्रंसाति
विक्रांतोनातिमानेनमस्तले दर्पणेनवान्यमंत्रिभ्योयाव
त्तेनससंभ्रमात् तावत्समंत्रीगगनात्तत्समीपवतीर्णवा
न् प्रवकल्पवनस्याशुभुक्तःस्कंधाद्विपत्समः मृगांकदत्तं
तत्राहपारयोःसाश्रुलोचनः तेनाश्लिष्यपृष्टश्चतेनतत्यान
मंत्रिभिःक्रमात् विससर्जप्रमोसंतेमस्त्यंभ्योद्यासिमा
मिति ततोमृगांकदत्तेनकौतुकाद्गपविश्यसः पृष्टःसो
ऽतमावसोवनोविक्रमकेसरी । तदाभवद्योविप्रघो
नागपाशात्वविभ्रमन् बहून्यहानिचित्वानोप्रभान्वह
मविंतिपतन् गच्छान्नतापिनीनवगंतव्यंनेप्रवेयतः एवं
निश्चित्यतिवप्रापायहंतांनगरींप्रति क्रमात्तत्रनिकटंप्रा

शुक॰
पाषाणक॰
५०४
475

यग्रामेब्राह्मणस्यलाभायं वापीतटेहमेकस्मिन्वटमूल॰
मुपाविशाव तत्रैनसर्पदंशनेनैषद्विजोमृतस्तदाब्राह्मणोब्रवीत्
इत्तबन्निहमाप्नुवमदीयांगतिमाप्नोसि इहालिहिमदा
सर्पोयेनदष्टोनत्तादितः उपतोस्योसविवाप्यांपषोदहंदे
हमुत्तितं इत्युक्त्वंतेक्षपयादेहत्यागान्निवार्यतं तत्रका
र्थमहं विप्रंनिर्विषंविषविद्यया ततःसविप्रःसाकूतमु॰
दंतंहमस्त्वमादरात् दृष्टामांप्रीतिमानेवंविदितास्योभ्य
भाषत प्राणास्त्वयाममप्रत्तः तत्रवीरदृष्टाणामे वेता॰
लसाधनंमंत्रंइममंप्राप्तंमयापितः तादृशास्तुमपुत्रको
पंसिद्धिकृत्सत्वशालिनां सादृशः पुनरेतेनक्लीवः किं
नामकुर्वतां इत्युक्तस्तेनतमहंप्रत्यवोचंद्विजोत्तमं मगं
कटव्रःविपतोवेतालेःकिंकरोम्यहं तच्छ्रुत्वासविहस्यैवं॰
विप्रोमांपुनरब्रवीत् किंनजानासिभीष्टंयवेतालात्म॰
वेमाप्यते श्रीविद्याधरैश्वर्यंवेतालस्यप्रसादतः किंत्रि
विक्रमसेनेनतत्प्राप्तंप्रभुनापुरा तथावकथयाम्येतान्त
दीयांनेकथांशृणु । प्रतिष्ठानाभिधानोस्तिदेशोगोधा
वरीतटे तत्रविक्रमसेनस्यपुत्रःशक्रपराक्रमः त्रिवि
क्रमसेनाख्यःख्यातःकीर्तिभून्नृपः तस्यप्रत्यहमास्था॰
नगतस्योपान्तिभूपतेः सेवार्थीख्यातिशीलाख्योभिक्षु
फलमुपानयत् सोपिराजातदादायफलमासन्नव॰
र्तिनः हस्तेददौप्रतिदिनंकोशागाराधिकारिणः इत्थं
वतेषुवर्षेषुदशसुत्रकिलैकदा
भिक्षुरास्थानतेगतः दत्वाराज्ञेफलंतस्मै
देवेनः सगतानातत्फलंप्रादान्नविशायो
क्रीडामर्कटयोनायदत्तमरापारासितां सम

कोशस्तस्तदेशायावन्नावत्फलात्तनः विभिन्नमथ्यानि
रगादनवैरत्नउत्तमं ततहृष्टो राजा पृष्ठवान्तं भोः शाग
रिकेत्यः भिक्षुपनीतानि मयायानि नित्यं फला
निते इस्येदत्तानि कानि वक्तव्यानि मानि मदानीयान
श्रुत्वा तं मम भयाशोकादित्योव्यजितन्मपत्र ल्लिप्सानि
नानुजहादश्चमयागंजेववादनः यथादिशामिमांदेव
नभुज्ञानुगवेषये इत्युक्तिवान्तुमतो राजागदत्ताणेन
मः कोशाध्यक्षः समागत्य प्रभुं व्यज्ञापयत्ततः श्री
णीनिनायपश्यामि कोशेतानि फलान्यहं रत्नरा
शिंतु पश्यामि ज्वालामालाकुलं प्रभो पक्ष्यानानान्
मणीन्दत्वा सत्यं यशस्विको शाश्वतोणी राजान्यपुरपक्षे भो
भिक्षुं तं प्राग्वदागतं भिक्षो धनव्ययेनैवं सेवसे मां कि
मवद्द नेदानीं गृहीष्यामि फलं यावद्वक्ष्यसि इत्यु
क्तवन्तं राजं भिक्षुः सोदयाजनेब्रवीत् वीरसाविक्ष्यसामेदं
मंत्रसाधनमस्ति मे तत्र वीरेंद्र साहाय्यं क्रियमाणं त्व
यार्थये नक्षुत्वा प्रतिपेदे तत्रथेत्यस्य स भूपतिः ततः
सश्रमणस्तहृष्टोत्यपेक्षुनकृष्णचतुर्दश्यां
श्मशाने मन्यानि शागमे इत्तोहमास्म पानानां जर्वटस्या
धस्थितस्य मे आगंतव्यं त्वयादेव प्रतिपालयतेंगनि
के वाडमेवं करिष्यामीत्युक्तेनेन महीभुजा सहर्षेति
शीलश्रमणो ग्रहः सनिलयं ययौ अथ तां समहासत्त्व
नवाप्याकृष्णचतुर्दशी प्रस्थानप्र.... तांभिक्षुस्तस्य
त्यासमयं प्रदोषे नीलवसननमाकृतशेखरः नि
शीथे राजधानीतः खङ्गपाणिर्बहिर्निरतः ययौ वीरः

बृ.क.
शशांक.
वे.पं.
८२५
825

निविडध्वांतच्छन्नमलीमसं चितानलोग्रनयनज्वला
दारुणदर्शनं असंख्यनरकंकालकपालास्थिविषं
कटं हृष्यत्तनिहितोत्तालभूतवेतालवेष्टितं भैरव
स्यापरं रूपमिव गंभीरभीषणं स्फूर्जन्महाघोरारावं
श्मशानं तदविह्वलः विचिन्वानः संप्राप्य भिक्षुं वटतरो
रधः उत्कीर्णमंडले न्यासमनुपश्यज्जगाद सः एषोऽह
मागतो भिक्षो ब्रूहि किं करवाणि ते तच्छ्रुत्वा सन्नृपं हृष्ट
प्रीतिर्भिक्षुरुवाच तं राजन्कृतप्रसादश्चेत्तदितो दक्षि
णामुखं गत्वा विदूरमेकाकी विद्यते शिंशपातरुः तस्मिं
उल्लंबितमृतः कोप्येकः पुरुषः स्थितः तमिहानय ग
त्वा तत्साहाय्यं कुरु वीर मे तच्छ्रुत्वैव तथेत्युक्त्वा स राजा
सत्यसंगरः दक्षिणां दिशमालंब्य प्रवीरः प्रययौ ततः
श्राद्धदीप्रचितालातलक्षितेन पथाथ सः गत्वा तमसि
तं प्राप चिह्नं शिंशपापादपं तस्य स्कंधे चिताधूमदग्धप
स्य क्रव्यगंधिनः सोऽपश्यल्लंबमानं तं भूतस्येव शवं त
रो आरुह्य तावद्भूमौ तं छित्त्वा रज्जुमपातयत् पतितस्या
शु सोऽकस्माच्चक्रंद व्यथितो यथा ततोऽवरुह्य कृपया जी
वाशंकी स तमस्पृशत् राजांगस्पर्शनेन सोऽट्टहासं व्यधा
त्तः ततः स राजा मत्वा तं वेतालाधिष्ठितं नरा किं हा
ससे वराकाव इत्यवादीदकंपितः वक्ति तावद्भूमौ तं वे
तालं सोऽभितत्र पूर्ववद्वृक्षे तल्लंबमानं स्थितं पु
नः ततोऽपि कृत्वा भूयोऽपि तमानाय नराधिपः वज्रादपि हि
वीराणां चित्तरत्नमविहतं आरोप्य च स वेतालं स्कंधे।
मौनेनैनं तथैवं स त्रिविक्रमसेनोऽथ राजा गंतुं प्रचक्रमे

यांतंचतंशवांसस्थोवेतालोंसास्थितोब्रवीत् राजन्न
ध्वविनोदायकथामाख्यामितेशृण । अस्तिवाराण
सीनामपुराविवसतोपुरी स्थलेवकैलासगिरेर्याप्र
पन्नैसेविता भुविवाविस्सना शम्भुरुपकंठनिवेशिनी
हारयष्टिरिवाभातियस्यास्वर्गतरंगिणी प्रतापानल
निर्दग्धविपक्षकुलकानन: तस्यांप्रतापमुकुटोनाम
राजाभवत्पुरा तस्याभूद्वज्रमुकुटस्तनयोमूपशौर्ययो
ऊर्वीर्याद्दर्पदलनंलंस्मरस्यारिजनस्यच राजपुत्रस्यत
स्याचमंत्रिपुत्रोमहामति आसीद्बुद्धिशरीराख्य:शरी
रात्प्रियक:सखा तेनसख्यासहक्रीडन्मकदाचित्समा
ग्रज: अगामहरमधावंस्मृगयानिप्रसंगत: शौर्यश्री
चामरापीवसिंहानांमस्तकानिस: छिंदशरै:सटा
लानिविवेशैकंमहावनं तत्रास्यानेस्मरस्येवमदन
कोकिलवंदिनि दत्तोपकोरतरुभिर्मंजरेखलचामरे
सोविनोमंत्रिपुत्रेणतेनपश्यत्सरोमहत् विचित्रक
मलोत्पद्विहीरांडुपिमिवामरं तस्मिंतेदेवतस्मिस्ना
नार्थंकाचिद्गतागता तेनदिव्याकृताकन्यादृष्टेशपरि
स्फुटा प्रस्यंतीवलावण्यनिर्झरेणसरोवरं दृष्टिपा
तैस्सृजंतीवतत्रोत्पलवनंनवं प्रत्यादिशंतीवमुखे
नांभुजानिनिजेतेंदुना साजहारमनस्तस्यराजपुत्रस्य
तत्क्षणं सोप्यहार्षीत्ततस्तस्याप्पुगाहृष्टाविलोचने य
यौतेदंतमाकर्णालंतांहामपालंकृतिं शूनिपश्यप
तितस्मिंसाकेयंस्यादितिमान्नगे संतांतदेशागयाना
नंविलासाद्दित्याकरोत् कर्णात्सोत्पलंकर्णेशुद्धी

भाषा·
हक·
वेताल·
७८

476

न्वाशुष्पशोववात् विरंचदंतनरवनांचकाथायचवम
थात् यमेशिरसिसाकृतंखरेयेचादथेकरं राजपुत्र
श्रुतस्यभलांसंतांनतानवांसत्ततः मंत्रिपुत्रस्तबुद्धये·
समाखानस्पबुद्धिमान् त्वाणाबुमायपोकत्यानीयमा
नान्वेगेस्ततः प्राप्यवसरदृंतस्यापर्यंकेकंतिथायमा
विवेत्वनिजसंतायंमास्यनामिंत्रपात्मजे सोपिराज·
दत्ताभुश्रुविघोविघाधरोयथा गत्वाखनगरींकुमा·
प्राणावस्थांनयाविना मात्माववमंत्रिपुत्रेणनेनपृष्टव
नारहः धंसतानामरूपाणांमरूवैर्योनगादसः य
स्यानेनामनयामीनालभेयोनावबुध्यते साकथंप्राप्य·
तेनलांश्राम्यामयातिकिमदः इत्युक्तोराजपुत्रेणमंत्रि
पुत्रस्तमभ्यधात् किंनदृष्टस्वयायधस्तनयास्तूचितं·
या त्वस्तंपद्मलंकर्णेनेनेनवेनपोदितं कर्णोत्पला
स्यराष्ट्रेहंतिवसामिमदीभतः हैलायदंनरवनानयेन
लक्षितंत्वया नजानीहिमांदंतवाटकस्यसुतामिति
पद्मावतीतिनाम्नोक्तंनयोत्रमितपद्मया तविप्राणोर्प
नःकर्णोत्पलोत्पः नस्यप्रसादविश्रोक्तिमहाष्ठोदंत
वाटकः संग्रामवर्धनाख्यस्यसम्याख्यातनगरवी
रत्नपमाक्षीनामकत्याप्राणाधिकाप्रिया पत्नचलोर
कतोदेवयथावहृदितंमम श्रुतोत्तानामयासंतानं·
स्यादेशादिशांसिनी इत्युक्तोमंत्रिपुत्रेणनेनराजस्वतो
यसः तुनोपत्नमैस्तपिधेलसोपायोजहर्षेव संमंत्र्य
वसमंतेनमनपुक्तः समांदिरात् प्रियायैस्मायाव्याजा

पुत्रस्तामगाद्दिशं प्रथमार्गेच वाताश्ववेगवेविनासै
निकः मंत्रिपुत्रैकयुतः कलिंगविषयं ययौ ततो
प्राप्यनगरंकर्णोत्पलमहीभृतः अतिमहद्दृष्टाभवनं
दंतघाटस्यतस्यच तद्दूरेचवासार्थमेकस्यावृद्धयो
षितः गृहंप्राविशतांमंत्रिपुत्रराजसुतावुभौ दत्वासु
यवसौवाहौतुभवस्याप्यवाचस्तः राजपुत्रोऽस्यपितेहृद्धां
मंत्रिपुत्रोजगादतां कच्चिद्धेत्वंचसंग्रामवर्धनंदंत
घाटकं नतज्जानासिजरयोषित्सप्रहातमभाषत वे
मेवतस्यधात्र्यास्मिस्थापितातेनचाधुना पद्मावत्याश्च
तद्दुहितुःपार्श्वेस्नेहनेत्यहं किंत्वहंनसदातत्रगच्छा
म्युपहृतावरा ऊषुत्रकिन्नवानेचदर्शंदुहितृतेमम य
वसुकवतींप्रीतःसोमुरीपादिदानतः सोतोधासोत्रवृ
सोवृद्धांतांमंत्रिपुत्रोब्रवीत्सुतः मातातंतद्वधामहे
गुप्तंयत्रत्वत्करुषतः दंतघाटसुतामेतांगत्वापद्मावतीं
वद सोत्रागतोराजसुतोदृष्टोयःसरसित्वया तेनचेह
नवाप्यातं प्रेषितात्रप्रणयादहं सातच्छ्रुत्वातेनसुत्काः
हृद्दादानवशीकृता गत्वापद्मावतीपार्श्वमाजगामत
णानेर पृष्टाजगादतोमंत्रिपुत्रराजसुतौचसा गुप्त
सागमनंगत्वाशुमंतस्यामयोदितं तयाक्रन्तत्वावनिर्भ
त्स्यपाणिभ्यामहन्माहता हाभ्यांकर्पूरलिप्ताभ्यांअस
योर्गौरयोर्युगौ ततःपरिभवाद्दुःखादवशतस्यरुसिता
गता पतावस्तदंगुलीत्रयाकृतौमेपञ्चपतंतद्भवे पवंत
यातैनेराश्रयविचारितंरूपात्सर्वं जगामस्ममहाप्रा
ज्ञोमंत्रिपुत्रोजनांतिकं मामाविषादंत्वदस्यामंत्रनिर्भ

बृक.
वेताप.
४११

477

स्तयत्नया कर्पूरपुष्पावजेस्याः हृदंत्यहमिहागतः
तेदेनकुङ्कुंपत्रेसिंपुलोकेवेश्यवतीमिमाः राज्ञीदशाद्र
नीतवंसंगमाशुविनाश्यति इत्याभ्यामस्यसनेराजपुत्रं
मंत्रिसुतस्ततः विकीर्यपुष्पंहस्तस्थंकांचनंकिंचिदा
पते वृद्धयासाधयामासमहार्हभोजनंतया एवंनीता
दशाहानिनिजितासार्थंपुनःसतां पद्मावत्यंतिकेश्र
ड्रांमंत्रिपुत्रोविसृष्टवान् सापिमिष्टान्नपानादिलक्षा
नतद्गुरोधतः गत्वावासगृहंतस्याभूयोभ्येतिजगाद
तौ इत्येगताबाधतस्मीमप्यहंतत्रस्थितानतया पुष्पत
कथापराधंतंमुद्रिरेतीस्वयंपुनः सालक्तकास्मित्
स्तभिःकरांगुलिभिराहताउरस्यस्मिमेध्येघाहमिहा
यातःतदंकिता ततश्चतथाराजपुत्रंतंसेरंमंत्रिसुतो
ब्रवीत माकार्षीरन्यथाशंकासम्याहिहृदयेनया
पुष्पात्कथापराधंतंउद्दिरेत्याःस्वयंपुनः रजस्वला
निसृष्टास्मिस्थिताहमितिसूचितं एवमुक्त्वातमक्र
तेमंत्रिपुत्रस्त्वहेगतेपद्मावत्यैपुनस्तस्यैहृद्गताप्रजि
वायमः साग्रताभीष्टरंतस्यान्नपानसमानभोजिता
प्रीत्यापानादिलीलाभिर्दिनंधात्रीविनोदिता सायं
वधावमानग्राग्रहमागंतामिच्छति उत्थूद्धपक्रान्
वजनकोलाहलोबहिः हाहाप्रष्टोयमाससातोजनं
मञ्चयुधावति ममहस्तौतेलोकस्यनद्याकुंचोच्चाः
पुष्पावे ततःपद्मावतीमातांद्रङ्गोमममभाषत स्य
स्नेहार्त्तिडेनगंतपुत्रंतंतेनपथ्या तत्पीटिकांसमारो
पवदलंभनरत्नकां हृदत्याबेनानेतवामत्रप्रादि

पामहे गृहेयानेततोबृदमाफलाङ्गुविलंब्य प्रा
कारमवकल्यान्यहृदोणस्वगृहंयज इत्युक्ता सा भगवा
देणानामत्रयदि यामहे गृहेयानेनतोबृदमाफ
ल्याङ्गविलंब्य व मूर्छावेदीभिरुद्यानेरुक्षमीदिकपा-
ततः सा भगवत्याथ्याज्ञेनयथा सर्वशोसंसन्नत् यथा
वद्राजपुत्रायततैसंमंत्रिहताय च ततः संमंत्रिपुत्रस्तं
राजपुत्रमभाषत सिद्धंतवेष्टंमार्गोऽहिपुत्राते दर्श-
नस्त्वया तदृश्याम्यहतस्तत्रतंप्रदेशोवासिंउपागते प
श्चैनेवदयस्यास्वंश्रियायामंदिरंविश इत्युक्तस्तेनत
पुत्रोराजपुत्रोययौमत् उद्यानेद्वइयोक्तेनतेनप्राका
रवर्त्मणा तत्रापश्यद्वरत्नवतांलंबमानांसमीढिकां
मार्गोमुखाभिमुखीभिरूपरिष्टादपिधितां आरुह्य
स्तांवद्देष्टेवदासीभिस्ताभिराप्रुसः इत्युक्ति भगवा
देणाप्रविवेशप्रियांतिकं तस्मिंप्रविष्टेसपयोमंत्रि-
पुत्रः स्वमास्पदं राजपुत्रस्तत्रपद्मावतीं तत्र ददर्श स
पूर्णामृतांशुवदनां प्रसन्नकांविंबाद्विकां स्मरमद
भयाद्भुमेस्थितां राकागतशशामिव सापिदृष्ट्वानमस्का
पूर्विवैत्नेकाचिनैस्ततः कंदाग्रहादिभिर्वेले हय-
वाचैरमानयत् ततस्तयासगांधर्वविधिनोद्वहया
सह पुर्व्रेराजपुत्रस्तस्योगृहेगुप्तस्तत्रकौनया स्थि
ताचाहानिकतिविद्राक्षैनामवदस्त्रियां सावामम-
मराधात्तोमंत्रिपुत्रः इहास्थितः सवाचातिस्वेकाकी
तदेपद्धतरिकागृहे गत्वासंभावितनतिपुनरेष्यामि
त्वंतिकं तच्छ्रुत्वातमवोचत्सा धूर्तापद्मावतीप्रियं २

हक.
वेताल.
पुष
४२८

४७८

मंत्रिपुत्र पश्याम्यितां कन्यां नामकृतास्त्वयास्तात्वाकिक
स्तुवांतेनसत्यामंत्रिसुतेनते एवमुक्तवतीमेताराज
नपुत्रोजगादसः नतातेनमयाकिंविज्ञात्वासर्वंच
तेनमे आख्यातंमंत्रिपुत्रेणदिव्यज्ञानानशालिनाम
नसूक्त्वाविचिंत्यैवभामिनीसाजगाद तर्हिपुत्रकंकु
रुपक्तोविरक्तकश्चित्तत्वया समंभ्रातास्तवायतेन
स्यवप्रथमंमया तांबूलादिसमाचारकर्तव्योहिसदा
भवेत् इत्युक्तवत्यांतुमतात्तया पूर्ववत्तथैवसः राजपु
त्रोनिकेतनस्यसादुरागात्तेनानिशि शशांववकथाम
ध्येनत्रेस्मपत्रदाश्रयं संज्ञानित्तामकथ्यतंकृतंतेनवि
यांतिके मंत्रिपुत्रस्सोप्युक्तामिनिनश्चहृदयेस्यततत्
तावद्व्यसातपोस्तत्रविभाताप्रुष्टिभावरी प्रथैतनयोर्वि
ध्यैसान्येनिवेदेत्रुवतोःकथाः आगताहस्तपक्वान्न
हस्तापद्मावतीसखी सामंत्रिपुत्रंजपालंपृष्टादन्नोप
वाविका निषिद्धंराजपुत्रस्यभोजनंतत्रपुरतः कथं
नेरस्वामिनीस्वांभोजनादौतदागमं प्रतीक्ष्यमाणामा
भावन कौतुकंपश्यदैवेकंदशापाम्यधुनातव इत्यु
क्त्वाभक्ष्यमेकंमपक्वाागं दत्त्वांततः सारमेयायसच
तकामपा नयाविघाणंप्रहितंममतवदृष्ट्वाक्रया ता
स्मिंमतिंमेदकाग्रेराजपुत्रोभवदयं एतद्राम्यग्रमुक्ता
मांन्नारीसांबेनादीति तन्मंवमत्युमेतस्यांवधुन्यागाः
करात्मनः उर्पांत्वदरणोप्राद्वैवद्यामयालोचयाम्यर

दे इत्युक्तवंतंतंमंत्रिसुतंराजसुतोब्रवीत् सत्यंबुद्धिश
रीरत्वमितियावत्प्रशंसति प्रशंकितंबहिस्तावुभौबा
उलतनारवः हाधिग्राजसुतोबालोविपन्नइतिश्रु
त्वैव तदाकर्णनसंप्रीतिमंत्रिपुत्रोऽल्पयात्मजं जगा
दर्हेनगच्छायपद्मावत्यागृहंनिशि तत्रतांपाययेत्रा
वयावत्पानमदेनसा निःसंज्ञानिष्पंदैवाभवगतजीवे
वजायते ततस्तस्याःसनिद्रायाःशूलेनांकेकटस्तटे
स्थागतितत्रेनादायतदाभरणंसर्वं प्राणांश्चत्वंगर
वादेतरत्वालंबविनिर्गतः आगच्छामरंपद्माभद्रंभ
वेताश्चायहंतमया इत्युक्त्वाकावयितान्क्रोड ... ति
भक्षिणे मंत्रिपुत्रोदेवतामैत्रिशूलेराजसुतंवे राज
पुत्रःसहसेनत्वावाक्रटिलकर्कशं कालायसहूठं
चिंतमिवकांतावयस्ययोः नयेतिपूर्ववद्रात्रावगा
त्पद्मावतीगृहं प्रविश्यापंप्रश्णाद्दिभुवेवांकांसुमं
त्रिणः सवतमभयाविश्चैषांशूलेनजंघैनांकितां सुता
लेकारणंकृत्वातस्यागात्त्राखुरेतिकं दर्शितात्रभर
णास्तेमेशर्षभेषयाकृतं ततःसमंत्रिपुत्रापिमि
ड़ेमेतेमनीषिणं प्रागेग्वायमशांतंसतेतशुक्ताम
वेशाख्तन स्वैरंराजसुतंतंचविरचेतिष्ठशूपाणं प्र
ब्रवीत्तंवगच्छेकामितोलेकारणोयमं मुक्तावलीम
मादायत्वंविक्रीतयमिवापणे बहुमूल्यंवदेस्त्रासाये
नेतांनैवकश्चन गृह्णीयाद्भ्राम्यमानांचसर्वःकोपि
विलोकयेत गृहाणमममविक्रीतमियंतत्रत्यनाकु
लः भूपालंपरिगृह्णीयोरवत्वाचरवदाणः इतिसंप्रे

हर्कं·
वेताप्र·
४७८

479

षितस्तेन गत्वा राजसुतस्तदा अतिष्ठदापणीभ्राप्ये
ऊर्वेन्द्रज्ञावलीदथत् तण्णाभूतस्वजगृहेसहस्राग्रव
र्तिभिः रत्नचाटकनामोपस्तेष्वेवोरगेश्वविभिः नि
सेवतगराध्यन्तिकटैस्तैस्ततत्क्षणात सचन्तंनाम
साकारंहस्रामपृष्ठसौततः ऊंतास्वेन्द्रावलीयन्तेभ
गवानिहृहारितं रत्नचाटककन्याइदं त्याभरणंनि
शि तच्छ्रुत्वा राजपुत्रस्तं सोवादीज्ञापसाकान्तिः गुरु
णाममदत्तेयमेत्यासौपृष्ठ्यतामिति ततस्त्री प्येत्य
तेनवास सूर्तेस्तत्सभावत अनन्तपस्वीभ्रामयामिस
दारापोषितस्ततः सोहंदेवादिहृष्टामः श्मशानेत्र
स्थितो निशि अपरंपयोगिनीचक्रं समागतमितस्त
तः तन्मध्ये एकयानीय योगिन्या राजपुत्रकः उद्घाटि
तहृदम्भोजभैरवायनिवेदितः पानमत्ताचसाहृत्वं
जपतोमेत्वमालिकांप्रावर्त्ततमहामायाविकारांउ
र्वशीमुर्वी शतिप्रभात्ताचमयापाद्भूदेनतत्रवस्थले अं
कितासावित्रिशूलेनमस्यप्रज्वलिताग्निणा हनाशुक्रा
वलीवेपतस्याकेशमपीस्तदा महाघतापमानहरी
विक्रीयामासवर्तनी यतच्छ्रुत्वाशुराध्यतोगत्वानुपवि
लीं प्रेक्षितप्रहिणानेततद्रुपायोपितोमुरवान्तु अ
नावरपपशूलंकोनचेतसम्यमेवतां भूयोप्याकाण
नन्नावतनेपत्सन्धानिस्पृपः स्वपंनस्यांतिकंगत्वामंत्रि
पुत्रनपावितः हृष्टांतेनिग्रहंतस्यापमावन्यासतनकिर
पिशुम्यो योगिनामानागांपुरान्निर्वासनंव्यधात् निर्वा

सिनदृष्टीस्यासानगताभिनजेहैातनं उपायंमेत्रिपु
त्रेणनतेसंभाव्यतयाकृतं दिनांतेताचशोशवेतीमस्या
दृष्ट्वाउपायतः त्यक्तुतापस्वेषशौतौमंत्रिपुत्रस्यात्म
नो आश्रमास्याराष्ट्रान्तरगैास्वराहुंनिशित्मस्थाने तत्रतस्या
तयासाकंराजपुत्रःसन्निहितः दैवपार्थस्वराज्ञ्येपताक
न्यायैर्भस्यताासितां महाव्यापादिशोकेनभाषावा
तजगामतं इत्याख्यायसभूपस्तंवेतालोत्स्यमव्र
वीत् तमोत्रसंशसंसंक्षिदंपत्योरेतयोर्वधात् मंत्रिपु
त्रस्यकिंपापंराजपुत्रस्यकिंवा पद्मावत्याकिमथ
वातंहिबुद्धिमतांवरः जानानप्रत्नवेद्गन्तांममतत्वं
नवस्यसि नेदधशतधामूर्धानिश्चितंतेस्फुटिष्यति
इत्युक्तवंतंवेतालंविज्ञानस्थापभीतितः साविविदि
क्रमसेतस्तंमेवंप्रत्यब्रवीन्नृपः योगेश्वरकिमत्रेपमे
तैत्रयोहिपातकं त्रयाणामपिरात्स्तपापंकर्णोत्र
लस्यनत् वेतालोप्याहराज्ञःकिंतेहितत्कारणास्त्व
यः काकाकिमपरायंनिर्दैसजेगयेपुशालिषु राजा
तातोब्रवीद्वैनेनद्य्यस्तित्रयोगपिने मंत्रिसूनोर्हितजा
वकप्रभुकार्यमपातकं पद्मावतीभाजस्तेतोहिकामव
पराग्निना संतप्ताविवचारादोवदोषस्वार्थमुपतो
कर्णोत्पलस्तुराजाश्रुतीतिशास्त्रेष्वशिक्षितः चारैःप्र
ज्ञातस्वविषयंतत्वग्राहिंनिजानमपि अज्ञानत्सूनेयविता
तीर्गिनायविचक्षणा तथानत्रिविचार्यप्रवृत्तेनेनस
पापभाक् । इत्याकर्ण्यविमनजमोनमुदितसम्पृक्त
येनोभरः स्कंदस्तस्यसटाशिमाकल्पितमालाबला

कथा॰
वेताप॰
७८॰

ततस्तां वेतालोन्यकलेवरान्तरगतः क्वापि प्रतवेशं
ययौ निष्कंपः स च भूपतिपुनरसं प्राप्तुं प्रययौ श्मशानं
इति भट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशां
कवतीलंभके अष्टमस्तरंगः ॥ आदितः पं
चसप्ततितमः ॥ प्रथमो वेतालः

गत्वा ततोपुनरानीतं तं वेतालमगान्नृपः स त्रिविक्रम
सेनस्तं स्कंधे शिंशपापादपांतिकं प्राप्तोत्रवीक्ष्य तेयाव
द्वेतालोकवशात्त्रिशि नावस्पर्शांतं भूमौ कृत्तं तं पति
तं स्थितं अथ तं मृतदेहस्थं वेतालं समारोपितः आरो
प्य स्कंधमानेतुं तूर्णं प्रवृत्ते नृपवान् ततः स्कंधस्थवे
तालो भूपतिं तमब्रवीत् राजन्महत्यनुचिते क्लेशे
स्मिन्पतितो भवान् अतस्तव विनोदाय कथयामि क
थामिमां ॥ अस्त्यग्रहारः कालिंदीकूले ब्रह्मस्थला
भिधः अग्निस्वामीति तत्रासीद्ब्राह्मणो वेदपारगः त
स्याभिरूपा मंदारवती नाम जनि कन्यका या निर्माय न
वानर्घलावण्यानि पुनर्योपि दिदृक्षा स्त्रीपूर्वनिर्माणं नि
तेन वा नगुणितेन तस्यां च यौवनस्थायामाययुः कन्य
कुब्जकः समं सर्वगुणास्त्रयो ब्राह्मणपुत्रकाः तेषां
वान्मार्थिमेकैकः कन्यां पितुस्तामयाचत अग्निस्वामी
मन्यमेन तथा प्राणात्ययादपि अग्निस्वामी ददान
नेकस्मायपि तं ददौ भीतो नामितास्तत्तत्कन्या
तनया ततः नेव च त्रयोपि न दृष्ट्वा तस्यो कन्ये
रचनमालंबनं तेवा स्वंदिवानिशं अथाकस्मात्समुत्प
न्न दाहज्वरवशेन सा तन्वामं मंदारवती कुमारी किल

पंचतां ततस्तु विप्रस्त्वात्मपुत्रं शोकविह्वलः
हृतप्रसाधनं नीत्वा श्मशाने चक्रुराग्निसात् एक
स्मिन्नेषां तद्वैव विधाय मार्दिकोन्ततः स्नानं तत्सम शाखा
मत्रास्यायाचितभैक्षभुक् द्वितीयोऽस्थीन्युपादाय त
स्याभार्गीरथीं ययौ ततीयस्तापसोऽभूत्वा भ्रान्तं देशां
तरं प्रयात् सभ्रम्यं तापसः प्राप ग्रामं वज्राकिलाभिधं
तत्रातिथिः सन्कस्यापि विप्रस्याविशद्गृहं तत्पूजितः
सयावद्भोक्तुं तत्र प्रचक्रमे तावदेकः शिशुस्तत्र प्र
हृद्दोभूत्परोदितं ससांत्वमानोपि पदानत्करं सीत्रदा
क्रुधा बाढ्याबाढाय गृहिणीज्वलत्यग्नौ नमदयत् दि
प्तमात्रः सद्ग्गोभस्मीभावमवाप्तवान् तद्दृष्ट्वा जातरो
मांचः सोऽब्रवीद्ब्राह्मणोऽतिथिः हा पिकष्टं प्रविष्टोऽस्मि ब्रा
ह्मराक्षसवेश्मनि तत्कृतेन किल्विषमिदं त्वभोज्येऽस्मि
ह्यधुना एवं वदंतं सोऽत्र गृहस्थः प्राह पश्य मे शक्तिं
पठितसिद्धस्य मंत्रस्यमृतजीविनीं इत्युक्त्वादाय तत्संत्र
पुस्तिकामनुवाच्य च तत्र भस्मनि चिक्षेप सधूलि मं
त्रिमंत्रितां तेनोदतिष्ठत्स्फुरद्रूपवजीवन्सबालकः त
तः सनिर्वृतस्तत्र भुक्त्वा तत्र तापसः गृहस्योपि सत्तां
नागदत्त्वेषस्याथ मंत्रपुस्तिकां भुक्त्वा च शयनं भेजे रात्रौ त
त्रैव तपुनः सनिशीथपथेऽतसिंसेरत्नुस्याप शंकितः
सप्रियाप्तौ विनीतो पुस्तिकां तां तापसोऽग्रहीत् गृहीत्वै
व च निर्गत्य ततो रात्रिंदिनं व्रजन् क्रमात्पश्मशानं तत्
प्राप यत्र दग्धाभिसा प्रिया ददर्श चात्र तत्काल तो द्वि
तीयमस्यागतं सः सगंगांभाक्षेतेप्सं तद्दस्थीनि गतो भ

वत ततस्तेन तन्मार्गेण तस्या भस्मनि शायनं निब॰
द्धमठिकां नवहावयेनो जगाद सः मठिकायास्य॰
नामेषा यावत्तस्या पयाम्यतां तावं नीभस्मतत्कां नामं
भेषज्ञाकयाम्यहं इति तेन प्रेयसिं वा विलीयमठिका
कांचनः उद्धाग्तनापसो विप्रः त्रसिवांतामवाचयत्
ग्रभिमंत्र्य मंत्रेण धूलिं भस्मान्यवारोपयत् उत्तस्थ॰
वजीवंती सा मंदारवती ततः वह्निप्रवेशान्निष्क्रांतं व॰
पुपुर्वापि कक्रांति तदा बभार सा कन्याकांचनेनेवम
सिते ताः दृशीं तां पुनर्जातां तेर्षेवस्मरांतरः यामका
मान्नियोप्यवमसोमेकलहं विधः एकोब्रवीदियं भा
र्याममं मंत्रवलान्निता तीर्थप्रभावज्जा भार्याममेयमि
तिवापरः इति नाभमस्मनयमासी विनिहं मयोहरयत ने
देषाममभार्येति तस्त्रोपोत्र जगाद सः विवादनिश्च॰
येनेयां तेनावेन्ममहीयते निश्चयं चाहि कस्येघाक॰
स्याभार्यांपपद्यते विरलिष्यानिश्चयोते यदिज्ञान॰
क्ष्वत्यसि इति वेतालेन पृष्टान्नेन राजैवमभ्यधात्
पः क्लेशमनुभूयापि मंत्रेण तामजीवयत् पिताम॰
नस्यान्नकार्यकरणात्र पुत्रः पतिः यद्वास्थीनि तेना
स्थ्यायासी तत्पश्चात्मनः यस्तेन इस मग्यांतामा॰
मत्रुध्यने क्रंतं तस्त्र ... यमपानपवनस्या भर्ता न स॰
वरयात्रिविधमेतनाक्षैतैव वक्र मेनास्मः गागिना । य
दावयाम वेतालेन ... मोलान्तः नस्य॰
मनयनतं ग्रामं मस्युणो ... ततपदं । राजा के भिवर्ध॰
... मनोबवंध प्राणान्यई॰

ष्विह निपतन्मर्त्यो निहत्य निर्वासनधीरसत्वाः ॥
इति शशांकवतीलंभके नवमस्तरंगः आदितः षट्
सप्ततितमः द्वितीयो वेतालः ॥ ॥
अथ भूयोपि वेतालमानीतं स्कंधसंश्रयम्‌ः सत्रिविक्र
मसेनं तं गुणाग्राच्छिंशपातरुं तत्रस्थमेनं संप्राप्य
स्तं देहगतं पुनः स्कंधे गृहीत्वा गंतुं सोप्रवृ
त्ततः पथि तं वचनमाह स्म स वेतालो सपृष्ठगः वि
षमे नोहिनमे राजन्त्रिशोकं वेतालमागमं तदोवदाम्यभू
यस्ते वर्णयामि कथां शृणु । अस्ति यमुनाकूले ब्रह्मा
स्थलं ख्यातं भूमंडले पुरं तत्रासीदग्निस्वामीनाम्नावि
प्रमकेसरी गुणानामिव रत्नानामाश्रयं पयसां यथा
द्धिविः तस्य जातावतीतो भूदिग्म वित्तानवां सुकः
विस्यवृद्रमणि दिव्या रव्यापास र्वशास्त्रवित् तेनो
पदिष्टां सहृशीं राजपुत्री स्वयात्मजः मागधेषु प्रवेशे
सभार्यो विद्वद्रूपा भामिथा तस्यापि तस्या श्रुतभर्ववि
तानशालिनी पुरोहिकासीमिका नाम राजपुत्र्याके
लाभवत् तेष्वेक पंचजनस्येव तत्रास्याग्रुकशामिके
से वमाने सविताने दपतीनो तिजप्रभो एककदासाभि
लाष संज्ञाशारिका मोहवीक्षकः एक शाय्या मनाहा
वैस्मगयोभजनमामिति नारंप्रवषसंसर्गामिच्छामिस्त्री
रुग्मायनः इत्युक्तवानाहतिसा शारिका प्रत्युवाचतं न
हस्मापुरुषाह्मात्स्थांसहरुपापनिर्दयः इतिश्रुत्वा शुके
नोक्ते विवादो जालगतयोः कृतवासतवभार्यतयोतो
शाकुतीमिश्रः निश्रयायायसमयं तराजपुत्रमुपेयतुः

इक.
वेताप.
५७४
४८२

कथं कृतघ्नः पुरुषाद्वूहीत्याह स्म शारिकां ततः सा
शुकेनेत्युक्ता निजपत्रमभिहृदये पुंद्वेषाख्यापिनीमेतां
शारिका कथयत्कथां । अस्ति कामन्दिका नाम म
हानगरी भुवि अर्थदत्ताभिधानोऽस्ति वणिक्तस्यां म
हाधनः धनदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत पितर्यु
परते सोऽपि बभूवात्र खलो युवा द्यूतादिसंगी धूर्तैश्च
मिलित्वा तमपातयत् कामं व्यसनवृक्षस्य फलं दुर्ज
नसंगतिः अविराद्यसनलीलो धनयोर्गत्या विनया
सोऽथ स्वकात्स्वदेशान्ते भ्रान्त्वा देशान्तराण्यगात् गच्छंश्चं
दनपुरं नाम स्थानमवाप्य सः विवेश भोजनार्थी स तत्र
कस्य वणिजो गृहं स वणिक्तत्कुमारं तं दृष्ट्वा पृष्ट्वान्वया
दिकं ज्ञात्वा कुलीनं सत्कन्यां सौवर्णे दैवयोगतः ददौ
वसथं तं तस्मै नाम्ना रत्नावलीं सुतां ततः स धनदत्तो
त्रस्यैव श्वशुरस्य वेश्मनि स्थितिं चक्रे वधूयुतो विस्म
तः नयात्ममात्मकं रमगृहं श्वशुरेषु भूत्यायोऽयं सनोक्त
कंसत्तालं शरीनामलं कृतां भार्यां रत्नावलीं युक्तां
कृपानुदयाविया स्वात्मनः स्वीयः स्वदेशं गमनाय स्थित
शरीनावगतं तस्याः भार्यायाः सौवर्णकास्वं ततोऽभिपं
देयं लिव स्वमनसंचिन्तो कारम: दृष्ट्वा नीतः कन्
निस्त्रिंशकेयां सोऽयं पापो यदेतदा कृतघ्नानां पुंसा
पि देयश्चान्तिवेलेपनयाद्ददारासो भार्यो गुणवतीम
नसिन्नायद्दनाद्वापरगव तदारणातलतागृल्लाविल

गतानश्मपादिसा उक्त्वैवं ततः सुभ्रान्तोऽङ्गनी
करुणं शोचैः शालं वान्तर्गतलादिसशोकवतान्कि-
लापुषः शायधौ विदितांगीवल्लभा मार्गे पदे पदे
पश्यागतैनैवपश्याकृष्णान्त्रदन्तोपितः नत्राकस्मान्नया
भूताग्रामाद्दृष्टासंभ्रमं मात्रापित्रावरन्नासाधींवे
वमभाषत सुविस्मपर्श्चितेनैनीतो बडावमत्यतिः ह्र
ह्रास्नानिपत्यायस्वभ्रात्राहस्नापुनः शय्यासेन-
केनापिपार्श्विकेनकृपालुना उद्गताहं ततः स्वभ्रात्मा
मासीद्दचैदेवतः एवमुक्तवती मात्रापित्रादस्याः सि-
तानतः भर्तृविद्वेषमानस्योनत्ररत्नावलीसती या
निकालेवनञ्जर्नामस्वदेशमागतः पुनः द्युतलपितत-
ह्विन्नोधनधन्याविविंनयत् आनयामि पुनर्गतामार्गि
त्वा पुत्रस्वगृहे गृहीस्थितामेतत्सुवेन्याभिदासीवत
सं एवमहदेयध्यानाप्रायः शुम्भवेषमतत् प्रायंव-
नत्रतंहृदान्वभार्यापश्यतिस्वसापापविनावायतन्नर-
स्यसापापस्यापिपापस्योः तुहपिपत्योसाधीनांनाम
घ्याहतिमानसं भीतायचततस्तस्मैतदेशांचन्यवेदय
त् एतस्यचौरमातादिपित्रोग्रागवर्णितंतया ततस्त
यासमंतत्रनिर्भयास्यपुरेगृहे प्रविष्टः स्वस्वराभ्यांचा
द्दर्शनीभ्ज्याभिनंद्यत दिष्ट्याजीवसपेस्वङ्कःवौदेशिनि-
मदेऽत्सवः तेनतत्रस्वेरलाथ्यवकेमिलितंबधुना त-
तःसदनदोत्यत्रभुंजानःस्वस्वशय्यायां पकदानत्ररात्रौ
चसत्यंस्मसुकारयत् कथ्याप्रबोधनःपानमवाप्य
मपिकथाने दालंकतसंभार्यांतांनदाभरणंसंवर्य

बृक·
वेताम·
४८१

483

ग्रहात्ततः प्रायात्स स्वदेशमलक्षितः ईदृशाः पु
रुषाः पापा इति शारिकयोदिते त्वमिदानीं वदेत्या
स्वान्तप्रवल्लदाशुकं ततो जगाद स शुको देव दुःसह
साहसाः स्त्रियोऽपि भवन्ति पापास्तथा च श्रूयतां कथा
अस्तीह हर्षवती नाम नगरी तत्र चाभवत् अग्रणीर्धर्म
दत्ताख्यो बहुकोटीश्वरो वणिक वसुदत्ताभिधाना
च रूपेणान्यसमा सुता बभूव तस्य वणिजः प्राणेभ्यो
ऽप्यधिकप्रिया सा च तेन समानाय रूपयौवनशा
लिने रत्नावरांगनानेत्रचकोरामृतरश्मये नाम्ना स
मुद्रदत्ताय वणिक्पुत्राय साधवे भार्यामार्यजनश्लाघ्यां
ताम्रलिप्तीनिवासिने कदाचित्सा स्वदेशस्थे पत्यौ
तस्याः पितृगृहे स्थिता वणिक्तनया दूरात्कं विस्तकष्टा
मेतन नेपुवानं सकान्तं सा चपला मारमोहिता गुप्तं
सखानीतं भेजे पप्रच्छ कामुकं ततः प्रभृति तेनैव सव
नवसरमहः रात्रौ रागावरंलासोसदेकसक्रमानसा
एकदा स कौमारः पतिस्तस्याः स्वदेशतः आजगा
ध्यनत्येवौप्रमोदस्वश्रूनिमाव सोत्सवेव दिने तस्मिंसा
नयैस तनमंडना मात्रा तत्प्रेषिता भेजे शयस्थापितं तं
पतिं प्रार्थितानेन वालीकस्वमंवके यमानसा एकदा
तोधा विवशस्तापि तन्देशानिद्रया ततस्तत्प्रेसर्वांगं
भुक्तपीतेन तेनशोने: संपिमिता विवशा तवैरोवास ट
हीतेर तत्कालेन मण्डपं तीसाप्युस्या पवणिक्तना
ततार स तनसंकेतानि स्वंतं निरगात्ततः नरालोकास
वीरोत्रविद्धिनस्त्रोविविंतपत् यथागामर्थे प्रविष्टोहंते

रेवामरेणोक्ता निशीथेनिर्गतेच्छात्रद्वेसाक्षग
श्मशि इत्याकलय्यनिर्गत्य सवेषरत्नावगोक्तन्ता व
हृदयामभयपेन्नस्थितिरत्नदिनः सापिप्रत्याघह
लैकसमंकीतनसखीयुता गताबालंप्रविष्टाष्टघा
नेनातिहस्वगे नवपशपत्रतेस्थलेलंबमानेखकाष्ठकं
संकेतकामकंरात्रौलक्ष्यागतरवरदिभिः उल्लेभितेवो
रवत्राणपाशकंठस्तंतोस्यितं ततःसाविह्वलोत्तीर्णा
हाहतास्मीतिवादिनी यथानभूपोलक्षणंविलपंती
रोदनंच अवतार्ययथास्थानंगतानांनिजकामुकं उ
पवेश्यंगरागेनयुष्मेष्ठलंवकावसा समालिंग्यच
विःसंगरागशोकायमानसा उनमपाश्नुक्त्वंयावत्तस्या
नोपरिद्रुभति तावत्तस्यास्तस्यात्रिजीवःपरपुरु
षः वेतालानुप्रविष्टःसन्तेनस्त्रियेकस्यानासिकां नेता
साविह्वलातस्मात्तस्यात्प्रयासरत्नालाद्दृ किंस्विज्जी
वेतिरत्नाप्नेतानभेस्यति इत्थावेतनेवतालंनीः
वेष्ठसत्त्वमेवतं माभीतापरिभूतावचचालकहती
शैनः तदस्कूत्रास्यितासायवीरःसर्वंविलोकयन्
अविनयवाकिमिदंपापयाकृतमेनया अद्यावताश
पश्येलक्षणंभीवक्षणोववनतापनः अथकृपस्वायःपा
तापगरतःपरं तदित्तीभियाकिंकुर्यादितिविचिन्त्य
सः केनकारेणश्रीरोधपोथ्यानुभयमावतनी सापिग
तापिविशेषवतनस्मासधितमन्नेकं गृहंनदासकंपापि
प्रकंतीवमब्रवीत् परित्रायध्वंमेतेनममस्वामिनानासि
का छिन्नानिरपराधायाममदुर्णशत्रुणा अर्हनेनं

शुक:
वेताप:
७८४

मुहूर्ताद्वृन्देन तस्याः सभेसमसंभ्रमं उदतिष्ठत्पश्चात्र प-
तिपरिजनः पिता पत्न्याश्चतान्पितापृष्ट्वा तामाद्वाक्षि-
त्रनासिकां कृद्दस्तंबंधयामास भार्याद्वीहीतितत्प-
तिं सत्नैनेवात्रवीत्किं विद्यमानोपिशुकवत् विप-
र्यस्तेषु सर्वेषु प्रणवन्तु पुष्परादिषु ततो ज्ञात्वैव तत्त्व
चौरेत्संमित्रमपस्तेनलघु कोलाहलेन तत्स्थांचयतीता
यां क्रमात्त्रिशि सतित्येवाणिज्ञातेन स्मरेणवाणिक्व
तः राज्ञाति केनयामासार्थं भार्ययाच्छिन्ननासया राज्ञा
वकृतविज्ञप्तिर्दृढतरं द्वेषत्स्मावितिं तस्याद्दिग्राहगिरि
क्ततोवधंसक्तुनततश्चः ततोवध्यभुवं तस्मिन्नीयमा
नेसद्देहिमं उपभास्यचवौरोत्रभ्भाषेराजशूरकषान्
तिष्कारणेनवध्योयंपश्याहजद्दिबक्षरं संप्रापयत
राजाग्रेयावत्सर्वंवराभ्यदः इत्युक्विंवासतीतस्तैराज्ञा
ग्रवहृताभयः शुभृत्ताद्दार्विहृन्नानेचौरः सर्वमवेदा
यत् सोव्रवीत्तनेवेदेवमहाविप्रत्ययस्तव तत्सानाः
नाम्नाविततस्य शावस्याघापितीत्यतो तच्छुत्वावीदितं
भत्याप्रेक्ष्यसत्यमेवत्यतं सराजातेवाणिक्पुत्रंशुक्रा
धर्मनिग्रहात् तौवकर्णोवयोच्छिन्ना इत्युदेशात्रिस्तृ
वान् तद्भार्यामपुत्रंवामातंसविस्तमरंश्पत् वौरंवतं
पुराध्यतंनप्यः चक्रेसभूपतिः एवंविधोभवत्तोदति
सर्वविसमाः शाठः इत्युक्तवातेवशुकोभूत्वाविवस्त्र
मिथः होतीद्र्शायागं धवौरिद्धाघ्रूपोदिवंपयो पुरा
विकासायितत्कालं भूत्वाभवः होतिलोकमा तथैवती
णतक्काणानगामसरमादिवं विवादस्थाप्यतिर्णीत

सभार्यायास्तेभवद्योग्यः इत्याख्यायकथांभूयःसवेता
लोब्रवीन्नृपं तद्ब्रूहिवक्ताकिंपापःपुरुषःकेसमसि
यः अजल्पतोजानतस्तेशिरोयास्यतिविस्फुटः एत
च्छ्रुत्वावचनंवेतालस्यांसवर्तिनस्तस्य सजगादभू
पतिस्तंयोगीश्वरोऽह्विनःपापाः । पुरुषःकोपिहि
नाहंक्वापिकदाचिद्वेद्मिवाचाः प्रायःसर्वत्रसदा
स्थितस्तत्राह्विधाय च । इत्युक्तवतोनृपतेःप्राग्व
त्स्कंधात्तस्यवेतालः तत्रैवभूयोऽगमत्राजाप्यस्य
तत्तस्यानयनयत्नं ॥ ॥ इतिमहाश्रीसोमदेव
विरचितेकथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके
नवमस्तरंगः आदितःसप्तसप्तति
तमः द्वितीयोवेतालः ॥
ततोगत्वापुनस्तस्यनिकटंशिंशपातरोः सत्रिवि
क्रमसेनोऽत्रश्मशानेनिशिभूपतिः लब्ध्वापुनःकरहास
तंवेतालंनरशरीरगं निक्षिप्यस्कंधमारोप्यतूष्णीम
स्थलत्ततः चलंतंतमंसस्थोवेतालःसोब्रवीत्पुनः
राजन्नुभितोरेनस्यशक्रनेकोयंतवश्रमः श्राम्यामेति
च्छ्लेशार्षिविवेकोवननास्तिते तदिमांशृणुमत्तः
त्वंकथांपथ्यविनोदिनीं । अस्तिशोभावतीनाम
त्र्याख्यातानगरीभुवि तस्यांचशूद्रकाख्योभूद्भूपतिः
प्राज्यविक्रमः यस्यजनत्रालनपतिःप्रतापज्वलनोऽनि
शं वैरीकृतानिल्लनाभूतवामरमाहतैः अस्तसर्व
मेवरागस्त्रीनामतेषांवसुंधरा राज्ञियस्मिंविसस्मार
रामादीनपिभूपतीन् तंकदाचिन्महीपालंविप्रयशूर

बृक॰
वेताप॰
४८५

समाययौ सेवार्थं मालवादेको नाम्ना वीरवरो द्विजः
तस्य धर्मवती नाम भार्या सत्त्ववरः सुतः कन्या वीरव
रैवतीत्येवं गृहपरिच्छदः सेवापरिच्छदस्तस्य त्रयं क
ट्यां क्षुरिका करे करतलान्यत्र चारुचर्म परत्र च
तावन्मात्रपरीवारो दीनाराणां शतपंचकं प्रत्यहं प्रार्थ
यामास राजतस्तस्मात्सुसत्त्वेपि राजापि सतनकारहवि
शेषहृयोरुहं वीरस्तमेव दोहद्विं शृङ्गस्तां यथेप्सितां
अल्पपरिकरोप्येभिः कियद्भिः स्वर्णरूपकैः किमेष
वसनं स्यान्मयं किंवन सद्ययं इत्यवेक्ष्य समाचारं कौ
तुकात्स महीपतिः प्रच्छन्नास्थापयामास चारांस्तथा
स्य सूनः स च वीरवरः प्रातः कृत्वा भूपस्य दर्शनं स्थि
त्वा च तस्य मध्याह्ने सिंहद्वारे धृतायुधः गत्वा गृहं द्वि
जभ्यानां सीनाराणां शतं गृहे भोजनार्थं स्वभार्याया
हस्ते प्रादात्किलान्वहं वस्त्रमाल्याननागूलं क्रीणाति स
शतेन च शतेन स्नात्वा च पूजार्थं मधाहिस्तो विष्णवस
च विप्रेभ्यः कृपणेभ्यश्च दद्दौ शतं शतद्वयं एवं विभे
ज्य पंचाशितान्निनित्यं शतानात्यसौ ततः कृत्वाहिका
र्यो भुक्त्वाग्नैकाकी निशि सिंहद्वारे पुनः स्थितः सुत
स्तः राजा चारमुखात्सम्यक्तं ज्ञात्वा च तस्य वीरवरस्य
यामास च तस्याग्रतो स्वभावान् तेषां दिवसे शूद्रकः निर्गत्य
रैवतीं सुखानि गर्जयन्तं सुनागरांतं सत्यमानमार्गतां मेघैर्विशेषशूला
विते गृहोकीभूसरगं तमवस्थां कृत्वा तेनास्मि तदीयां
नवारस्तत्त्वविद्युल्लतनलोरस्थल धारासारैर्निनदं राज

मवनाममः तदावदोरमितोवेप्रवधानिदिवानिशं सिं
हद्वारेतस्थैवासीत्सोथवीरवरोबलः तंचहष्ट्वादिवारा
त्रावासादागात्सशूद्रकः निशिभूपस्तदाहहतित्राह
त्कस्पतोस्थितं तगादवाततःकोत्रसिंहद्वारेस्थितोत्रभो
तंकुत्वाहंस्थितोत्रेतिसोपिवीरवरोब्रवीत् प्रंहोमहर्
सेवार्थंभक्तोवीरवरोमयि तमथप्रामणीयोमेवश्यमे
वमहत्पदं इतिसंचिंत्यनृपतिः प्रासादादवतीर्यसः
शूद्रकःप्रायवंभेजेप्रतिशयनं ततःपुरंततः अन्येद्युश्चम
ध्यमेचयामेसोरणावधीति प्रवेशेसभुवनेकालेतम
सिरंमिते पुनःसराजाजितमप्रासादमवरुह्यसः
सिंहद्वारेस्थितःकोत्रेकाकीप्राहततमस्फुटं अहंस्थितः
इतिप्रोक्तेपुनर्वीरवरेणच यावत्तस्मिपतेसोत्रराजाः
तदीर्घदर्शनात् नावहिहरेप्रुश्राव सहसारुदतीस्त्रि
यं विषादविकलामेकांप्रलापकरुणस्वनां ततोरा
क्षेपुराश्रुतोनरविङ्घोनरःस्थितः कास्विद्रास्तितदेषाका
रोदितीकाकिनीनिशि इतिवाचिंतयछ्रुत्वासज्जातक
रुणोनृपः आदिदेशावतंवीरवरमेकमथस्थितं भोवी
रवरज्ञाएवबाह्येस्त्रीकापिरोदिति कासोरोदितिकिं
वेतिवयागत्वानिरूप्यतां तच्छ्रुत्वासतथ्येत्युक्त्वागतं
वीरवरस्ततः प्रागतेनतिवंडामिधेनुकरतलाकरः
नवमेचाधकारंतत्वलाहिदुहिलोचनं स्फलधाराशि
रवर्षिरदोमेचमजीरराणात् प्रास्थितंवीरस्ततोहयपो
तमंधारात्रोतमेककं करुणाकैतकाविश्वोराजाप्रासा
दएपप्तः अवतीर्यगृहीतासिरेकाकीतस्यपृष्ठतः सो

शूक॰
वेताप॰
८८९

४८६

पिप्रतस्थितैरेव शूद्रकोऽनुपलक्षितः सत्ववीरवरो गत्वाक
दितानुसारितक्रियां वहिर्नगर्याः प्राप एकं सरस्तत्र ददर्श।
च हा शूर हा कृपालो हा त्यागिन् मया त्वया कथं वत्स्या
मीति रुदतीं स्त्रियं वारिमध्यगां कात्वं रोदिषि किं चेत
दित्यवदत्यां भूपतिः पृष्टा तं च सा स्त्रिया ततः साप्येव
मभ्यधात् भो वीरवर जानीहि वेद्मि मां पृथिवीमिमां त
स्य मम अधुना राजा शूद्रको धार्मिकः पतिः तृतीये च दिने
तस्य राज्ञो मृत्युर्भविष्यति तादृशं च पतिं प्राप्स्याम्यहं क
थं स्वस्यं कुतः अतस्त्वमनुशोचामि दुःखितात्मानमेव च
मतदुक्त्वा सत्त्वोदात्तः सत्ववीरवरोऽब्रवीत् हे देवि किं विद्
यते कोप्युपायस्तादृशः येनास्य न भवेन्मृत्युर्जगद
म्बाग्रणि प्रभोः इति तद्वचनं श्रुत्वा सा जगाद वसुधा ए
कोस्त्युपायस्त्वेकः कर्त्तुं शक्यो भवानिति ततो वीरव
रो वादीत् शीघ्रं हे देवि वद तं यावद्गत्वा साधयाम्याशु कोऽर्थ
प्राणैर्ममात्यया तच्छ्रुत्वा वाच वसुधा वीरः कोऽन्यस्त्वया
समः स्वामिभक्तस्तदेतस्य ग्रामोपायमिमं शृणु राज्ञा
कृतप्रतिष्ठास्ति या एषा राजकुलान्तिके उग्रमा चण्डिका दे
वी सा हि नियोगात्मकर्षपालिनी तस्यै सत्ववरं पुत्रमुपहा
रीकरोषि चेत्त तैव राजा म्रियते ततो वन्यत समं प्राप्त श
तैवैनं वनायास्तं वेदशितनाशिवं अत्यद्भुतास्यन्ती यदि
आत्मनास्त्रीव जीवितं स्वस्तत्कारमनपार्थ्यात् वीरो वीरव
रस्तदा यामि देवि करोम्येतदधुनैवास्य भावत ततोऽभ्
इं नेवसत्काराव स्वपायसानि तरोदधे तच्च सर्वं स्वगृहं प्राप्य गृहम
गं किमपनालमः तत स्वगृहं स्मितासीत तार्थिमं राजा गत्वा

ति शूद्रकेन्तवितिंगेहंनिशिवीरवरोययौ तत्पृष्ठोप
हारेस्यरायार्थेधरपायथा उत्क्रन्तयाब्रवीत्वन्तेथा
मेवंतैर्विबोध्यसः नत्रूव्हालानमाहसमकथंकार्येषि
वंप्रभोः नत्रबोध्यसतत्यास्पशिवत्कभवानिति ततः
प्रबोध्यहमंतबालंस्तवंसंहृतं आख्यापतंचहृन्नांतेप
वंवीरवरोब्रवीत् तत्पुत्रंचंडिकादेव्याउपहारीकृतेनत्
यि राज्ञीवतिचेमेत्तीवेडूतीयेह्निविपद्यते पतक्रुत्वे
वबालेपियथार्थेनामदर्शयत् अहोज्ञवविज्ञमितंवं
नेसमतवरोब्रवीत् कृतार्थोहंममप्राणैराज्ञोवेन्नान
जीवति भक्तस्यहितंदत्तस्यदत्तास्याविक्रमिर्मेया तत
विलेबितोनीत्ताभगवत्याप्रुरोधुना उपहमीतक्रतधमा
मस्तकांनिर्मेयाप्रभो इतिसत्ववरेणोक्तःतेनवीरवरो
त्रमः साधुमत्वंप्रस्तुतोसिमत्रःपुत्रेत्यभाषत पतत्
स्मोनाभातोराजासर्वंश्रुत्वाबहिस्थितः अहोधामम
सत्वंसर्वेषामित्यचिंतयत् ततोवीरवरःस्कंधेकृत्वा
सत्ववरंसुतं धार्यापमेवतोवास्यकन्यावीरवतीमपि
उभौतपुत्रस्तस्यांगवौतंचंडिकागृहं राजापिशूद्र
कस्तत्रःप्रच्छन्नःसमपार्थयौ तत्रदेव्याःपुरःस्कंधान्सोप
पुत्रःवतारितः देवीसत्ववरोनत्वाधैर्यराशिव्यजिज्ञप
पत् ममशुधोंपहारेणराजाजीवतुशूद्रकः अन्यद्वर्ष
शतंदेविकुर्याद्राज्यमकंटकं एवमुक्त्वतस्यसाधु
साधुनिर्धोषमः स्वतोःसत्ववरस्यायाकृष्णाकरतल्लां
शिशोः छित्वाशिरस्यांचंडिकायैदेव्यैवीरवरोददौ मत्पु
त्रेनोपहारेणराजाजीवत्विति ब्रुवन् साधोकःस्वामि

वृक.
वेताप.
४८०
487

भक्तोत्यःस्वामीवीरवरत्वया येनत्वमेकसत्पुत्रप्राणव्यय
विधायिना दत्तोजीवश्चराज्यंचशूद्रकस्यास्यभूपतेः
इत्यंतरिक्षाद्रुदभूत्तत्क्षणांतरभारती कथ्यावीरवरे
सातुबालावीरवरात्मजा उपेत्याखिलमूर्धानंतस्यभ्रा
तुस्तनयस्यतत् विलपंत्युरुशोकार्त्ताहृत्स्फोटेनव्यप
द्यत ततोवीरवरभार्याधर्मवत्येवमब्रवीत् राजस्ता
वत्कृतंश्रेयः तदिदानींवदामिते निर्जीवायत्रबाला
पिभ्रातृशोकाद्वियन्मना नेहिपुत्रद्वयेप्यस्मिंतत्रकिं
जीवितेनमे प्राग्वराज्ञःश्रेयोर्थंशूद्रयास्वशिरोमया
देव्यानोपहृतंतस्मादेतत्पुत्रंमामधुना प्रविशुण्यान
लेनावदारोपत्यकलेवरा इत्याग्रहाद्वदंतींतांसोथवी
रवरोब्रवीत् एवंकुरुष्वभद्रंतेकाहिसंश्रुतितेवतिः अ
पत्यदुःखैकमये जीवितव्येमनस्विनि किंतदज्ञोमयैः
वात्मनेषामाभूद्वेनेव्यथा स्थांकिंनाहमात्ममन्यसा
ध्यंभेवधारि ततपतीत्सपावेत्रचितामत्रकरोम्यहं अ
मीभिदारुभिर्दैवीत्स्वनिमाणसंभृतैः इत्यक्रादारुभि
तैःसकृत्वावीरवरस्त्वंतां दीपाग्नीज्वेलयामासन्यस
पत्याशिवहयां ततोधर्मवतीपत्नीपतित्वामामिमर्द
नः प्रणम्यदेवींवंदिनांविजिज्ञामपदर्थामस्ता जन्मांत
रेप्यंयुत्रपः आर्यपुत्रपतिर्मम नत्यभोस्तुभार्यास्तस
तोहीनापुनारीवं इत्युधीर्यैवसास्वाधीनाग्निंनभोव
देलपा ज्वालाकलापजटिलेनिपपातविनातले ततः
सुविनयामासवीरोवीरवरोतमः निष्पंनराजकार्योसि
वारिवाध्रनजनानया भंत्रसचाद्रपिंडस्यजानोहंसम्ब

यः प्रभो तदिदानीं ममैकस्य केयं जीवितस्पृहना
भगवतीयं प्रियं कृतं त्वयापि कृत्यं तदेवकं जीवपुत्रैक
मात्मानं सादृशः कोद्यशोभते तत्किंनात्मोपहारे
णप्रीणामि तामम्बिकां जीवपुत्रैकमात्मानं तस्याप्रा
गुपतस्थिवान् ॥ जयमहिषासुरमारिणि दारि
णिरुरुदानवस्य शूलकरे जयविबुधोत्सवकारिणि
धारिणि भुवनत्रयस्य मातर्देवि । जयजगदर्चितचरणे
शरणे निःश्रेयसस्य भक्तानां जयधृतभास्करकरणे दु
रणोद्धरितांधकारखंडानां । जयकालिजयकपालि
नि जयकलंकालिनि जयशिवे नमस्तेस्तु शूद्रकनृ
पतेरधुना प्रसीद मत्तकोपहारेण । इत्युपस्थाय
देव्यास्ततः सवीरवरः पुनः सद्यः करतलाघातेनोत्त
मांगं समच्छिनत् तदालोक्यावलम्बितच्छत्रस्थः शूद्र
कोनृपः साकुलस्मरः स्वस्थसाध्यपंस्वाविचिंतयत्
अहोकिमपिनैतेनदत्याश्चादृष्टमश्रुतं साधुनासकुटुं
बेनरक्षकरं मत्कृतेकृतं विचित्रयत्रसंसारे धीरः स्या
दीदृशः कुतः श्लाघ्यमपन्नभोरर्थे परोत्वंपोटदास्त
न् परस्यैवोपकारस्य ततश्यांमदृशंयदि तन्मेकाप्र
भना किंच जीवितव्यं यशोविव सवभुं शोदिप्रसे
केवलं तत्पशुवत्तत इति संचिन्त्य सविखड्गमाकृष्य
कोशातः उपेत्य शूद्रको देवीं तां प्रवीरोविज्ञपत् सतत
गयपत्रस्य भगवत्यस्मनाधुना ममशूर्षोपहारेणप्री
ताकर्वतगदं सुपंवीरवरोविप्रोनामानुगतोभिपन्नः
मरथ्यमान्किनप्राणाः सकुटुम्बोपिजीवतु इत्युदीर्य

शूक॰
वेपतं॰
४८८
488

सिनाराज्ञाशिरश्छेत्तुंसशूद्रकः यावत्प्रवर्त्ततेतावत्तु
दृश्याश्रणीरिवः मामाहसंकृथास्तुष्टास्मितेनानेनते
सत्वं प्रसुजीवत्वसापत्यदारोवीरवरोत्रसः इत्युक्ता
यरमहाकुमस्तेवोत्रस्तोसशूद्रकः साकंदुहित्रापत्या
वनीवन्नीरवरोत्ततः नहिलोकाङ्गनेराज्ञश्छत्रोर्धृ
त्वामुनस्समः पश्यन्नत्पूल्लानासीहृष्टाहस्तुर्णीया
सोपिवीरवरोहृष्टात्सश्रोत्थितइवाम्बुतनात् पुत्रदारंत
सान्मानंशुश्रूहिम्नानमानसः पप्रच्छविस्मृथक्रामगा
देदारस्तनाश्चनान् भस्मीभूतापुनर्भूयंकथंजीवंत
उत्थिताः मयावसशिराश्छिन्नेतीवाप्येवकिंचिदं
किंविभ्रमोपमाद्योसिनन्स्पष्टोदेव्यनुग्रहः एवंवदंस
तेश्वेधाराप्तैरवनिरणः देव्यनुग्रहएवायंसौवामेर
परमीइति ततःसर्वेतथामत्वानत्वावीरवरोम्बिकां श्री
तायपुत्रदारास्तांसिद्धकार्योगृहंययौ तत्रप्रवेश्यपुत्रं
तेभार्योश्शहतरंवतां सिंहद्वारमगाद्राज्ञोराज्ञोवस्या
वसूर्ववत् राजासशूद्रकोप्येनहृष्टासर्वेमलादितः न
तोवीरवरोवादीत्स्मैपतिष्ठाप्यहंप्रभो देवादेशाद्भू
प्राहमभूर्वंताश्रिणोपपति रादसीवचसाक्रापिहृष्टन
हैवमेगता प्रतक्ष्यनाववस्तत्य राजावीरवरस्यसः
स्तनंगोविसय्याविष्टोहृष्टोरच्चोर्त्व्यचिंतयत् अहोसत्व
सहोभवनोदिरंतिनिपे हत्याचाकलयंत् स्त्रीप्रासादसम
वकलसः प्रविश्यायतःपुरेराज्ञाराज्ञिशेषंनिनायतं
मानताम्यानसमयेपदर्शनोपगतस्थिते नास्मिंवीर

वेरप्रीतः तथाक्रान्तं सभूपतिः तदियं राज्यं विभज्यातं
मंत्रिभ्यस्तमवर्णयत् यथावभूत्राज्यर्थमोहिताइ
वतेखिलाः ददौ तस्मै समनुजाय प्रीत्या वीरवराय सः
लाटदेशानतोराज्यं सकर्णाटमुतेलसः ततोत्रतुल्य
विभवावन्योन्यस्योपकारिणौ आसतां तौ मुवं वीर
वरः शूद्रकभूपती इत्याख्यायथामेतांवेतालोन्य
द्धुतांतदा तं त्रिविक्रमसेनं सराजानमवदत्पुनः तं
द्वहिराजन्नेतेषु वीरः सर्वेषु कोधिकः पूर्वः सपवशा
पस्तेयदिजानन्नवक्ष्यसि पतत्युक्त्वा सभूपालो वेता
लोप्रत्युवाचतं एतेषु शूद्रको राजा प्रवीरः सोविर
लेष्विति ततोब्रवीत्स वेतालो राजन्वीरवरेणार्कि य
तेसोयस्यतल्पोसंप्रत्याभेवनतायपि तत्पत्नीना
यिकाकिंवास्त्रीभूतायानुमम्यत ततोपदारयप्रतो
स्तेनोपत्यदर्शिनी सवासनवरेनात्रतनतुत्रोप्य
यिकः कथं बालस्यापि सत्तोयस्य सत्वोत्कर्षः सता
दृशः तत्कस्माच्छूद्रकं भूपः प्रकल्प्य भाषसे कथं इ
त्युक्तवंतं वेतालं सजगादस्वपः पुनः मैवं वीरवरः
स्तावत्सनावत्कुलपुत्रकः तस्य प्राणैर्हते दौरैः स्वा
मिसंरक्षणं व्रतं तत्पत्नीसापि कुलजा साध्वीप
त्येकदेवता भर्तृवत्मानुगमारेण तस्याधर्मोत्तको
पः तस्यांनातत्ततदूपपवसत्ववरोपिसः यावह
शः तेनकः कामं नाहपोंजायतेपरः येषां प्राणैः
स्तः तस्यानां भूपेरात्माभिरक्ष्यते तेषामर्थेत्यजत्ये
हंशूद्रकोत्रविशिष्यते । इत्याकर्ण्य वक्त्रस्यात्

कथ·
वेतालपं·
७८५
४८९

पतेरंसाऽस्मिंल्लक्षितो वेतालः सहसा ययौ निजम्प
दं भूयोपितन्मायया राजाप्यस्खलितो बभूव पुनरा
य्यानेतुमेनंतथा शैवेणोवस्मनिश्चिताऽपितृवनेतस्मिं
सतस्यांनिशि ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते
कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके दशमस्तरंगः
आदितोऽष्टसप्ततितमः ॥ चतुर्थोवे
तालः ॥ ॥ ॥
ततस्तस्यपुनर्गत्वाशिंशिपाशाखिनोंतिकं तथैव
लंबमानंतंदृष्ट्वानरशरीरगं वेतालमवतार्यैवकृत्वा
स्कंधेद्रुतं सत्रिविक्रमसेनोराजामौनंप्रववृतेततः
आगच्छंतंचतंतत्रस्थोवेतालःपूर्ववत्पथि राज्ञेमहार
ष्टमशानेत्रस्कंधस्थोव्याजहारसः राजन्नभिनिविष्टो
सिकष्टेनवप्रियोसिच ततेवेतोविनोदायकथयामि
कथांशृणु । अस्तियित्रामभूद्विप्रः पुण्यसेनस्यभूप
तेः प्रज्जीवीत्रिविक्रमात्योहरिस्वामीतिसद्गुणः तस्या
त्मनोनुरूपायांभार्यायांगृहमेधिनः गुणवान्सदृशः
पुत्रोदेवस्वामीत्यजायत तत्तुतनन्यसामान्यरूपला
वण्यविश्रुता कन्यासोमप्रभानामरूपोत्कर्षाभिमा
निनी मातर्मुक्तवर्णपितरंभ्रातरंचजगादसा शूरस्य
रूपिनोवाहंदेयाविज्ञानिनोपिवा अन्यस्मैनास्मि
दातव्याकार्यंमत्जीवितेनवेत् तच्छ्रुत्वातादृशंतस्याः
विन्तेश्रेकतनंवरं तन्निन्तामसहरिस्वामीयावच्छिंतांव
हत्यलं तावद्विसर्जितास्तोमपुण्यसेनेनतन्त्रपणा संध
यैविग्रहंनरेंद्रेणान्यलप्यांतिकं कृतकार्यश्चतत्रा

सा चैकेनाभ्येत्य तेनास्मै याचितो भूद्विजाग्र्येण अजनत
रूपसंपन्ना विज्ञानिनो ज्ञानिनो वा शूराद्दाना परं पतिं
मन्येच्छन्ति देवी मध्यात्कथको भवान् इत्युक्तस्तेन
भार्यार्थी स हरिस्वामिना द्विजः अहं जानामि विज्ञानमि
ति वै प्रत्यभाषत तर्हि तद्दर्शयेति पुनरुक्तस्तेन सः
विज्ञानी कल्पयामास स्वशक्त्यालोचनं रथं मायाय
त्ररथेन तत्र तं हरिस्वामिनं तत्क्षणात् आरोप्य नीत्वा स्वर्गा
दीलोकांस्तस्मादर्शयत आनिनाय च तत्र हृष्टं तं तत्रैव वार
सोत्सुकं पुनः स्वर्गसौख्यस्वरूपेण येत्ता यागतः सकार्य
तः ततः सोऽस्मै हरिस्वामी प्रतिशुश्राव तां सुतां विज्ञा
निने विवाहं च निश्चिकायाह्नि सप्तमे तत्कालमुज्जयि
न्यामप्यपरेणैत्य द्विजन्मना देवस्वामी सुतस्तस्य स्वसा
रं तामयाचत ज्ञानिविज्ञानिशूरेभ्यो नान्यमिच्छति सा
पतिं इति तेनापि सोऽप्युक्तः शूरमात्मानमभ्यधात् त
तो दर्शितशस्त्रास्त्रप्रयोगे तस्मै द्विजोत्तमां देवस्वामी स
शूराय स्वसारं तां प्रत्यपादयत सप्तमेऽह्नि च तत्रैव विवाहं ग
णकोक्तैः तस्यापि सोऽभ्यधान्मातुः परोक्षं तं ज्ञानिनिश्च
यः तन्मातापि हरिस्वामिभार्या तत्कालमेव सा केना
प्येत्य ज्ञानिना तेन सुतां तां याचिता पृथक् ज्ञानी शूरो वा
विज्ञानी भर्तास्मद्दुहितुर्मतः इत्युक्तश्च तया मातरहं
ज्ञानीति सोऽभ्यधात् दृष्टं भूतं भाविष्यच्च तस्मै तां ज्ञानिने
सुतां प्रतिजज्ञेऽपरत्र सा अह्नि तत्रैव सप्तमे अन्येद्युश्चाग
तः सोऽपि हरिस्वामी तथा कृतं पत्न्या पुत्रेण चावादीत् तेन क
न्यादाननिश्चयं तैश्चोक्तं स्वकृतं तेनास्मिंश्चिन्तितं समवायतां

कथा॰
वेताप॰
५५॰
५५०

सोपितेनाग्रजोन्तेवरप्रार्थितमंत्रणात् अथोद्वाहदि
नेतस्मिंहरिस्वामिगृहेवराः आययुस्त्रीणिविज्ञानिशू
रास्तत्रयोपिते तत्कालेसाचसाविचित्रकन्यासोमप्रभा
वत्: अशंकितंगताक्वापिनविविंद्यापिलक्ष्यत ततो
भद्रहरिस्वामीज्ञानिवंतंससंभ्रमः ज्ञानिनिदीनीत्रश्या
सुरहृतामेकमागता तच्छ्रुत्वासोवदज्ज्ञानीराक्षसेना
पहृत्यसा नीताविंध्याटवींधूमशिखेनवसतितिर्जा
इत्युक्तेज्ञानिनाभीतोहरिस्वामीजगादसः हाधिक्कु
थंसाप्राप्येतविवाहश्चापिहाकथं श्रुत्वैतत्प्राहविज्ञा
नीधीरोभवतयामिवः तत्राद्यैवयत्रैषज्ञानीवदतितां
स्थितां इत्युक्त्वातत्क्षणाकृत्वारथंसर्वास्त्रसंयुतं तत्रा
रोप्यहरिस्वामिज्ञानिशूरौविज्ञानीति तान्संप्राप
यामासक्षणाद्विंध्याटवीभुवि ज्ञानिनातांसमाख्यातां
वसतिंतत्रराक्षसः तद्बुद्धारात्संक्रुद्धेज्ञानतह्वज्ञाननिर्गतं
शूरोयोधयामासहरिस्वामिपुरस्कृतः ततश्चित्र
मभूद्युद्धंतयोर्मानुषरक्षसोः विचित्रास्त्रयोधिनोरत्य
र्थंरामरावणयोरिव तेनचसंग्रामदुर्मदस्यापि
रक्षसः अर्धचंद्रेणबाणेनशूरस्तस्याच्छिनच्छिरः हते
रक्षसितांसोमप्रभामासांतांतदास्पदं आदायविज्ञानि
रथिनातनमनुसेतनतोतिबलः हरिस्वामिगृहंप्राप्यतेसाले
नेभुणस्थितेन तानिविज्ञानिशूराणांविविधःपरस्परूल
हान तालीतरापदनांदेवतानीयानदिव्यंकथ्यं आशुत
कन्यागृह्यादेयामहरामसाधनः विज्ञानीवदन्नाहंकु
र्यांचेद्यामगरथं गमागमौकथंज्ञानांदेवतानामिवतः

त्वाणं कथंस्याच्चौरस्यतुद्दंगथितेनादित्सामह नस्या
स्मासामिपदेपालगेनोसेवमयाजितः पूर्वोप्युवावह
न्योपेद्भ्रांहंतेरार्दसंरणे तद्युवाभ्यांकृतेयत्ने ख्यातोक
न्यांकथ्यानयेत् तस्य एमेषारातख्येन्येवंतेपुविवादिः
शविद्यासीत्ताणांतुलीसासीत्द्रभ्रांतमानसः तत्कस्मै
साचदेयतिराजन्नदत्तमेभवान् तवपिछ्यासिजानंचे
त्रंतेशूर्ध्वंस्फुटिष्यति इतिवेतालतस्तस्माच्छ्रुत्वासोतं
विक्रायव मत्रिविक्रमसेनस्तंजगादेवंमहीपतिः यु
रायसायदस्तत्याचेनदेहरणोणमात् श्रुतिताबाह्र
वीर्येणादत्वातंपुपिरादसं जातिविज्ञानिनोनवस्यथाः
यावर्मकरोवंतो उभोगणाकतदाणोपणोपकरणं
नार्किं । इत्युक्तमनुपमेनतिशम्यतस्य स्कंधाग्रात्सप
दिपूर्ववत्तगाम वेतालोनिजपदमेवसोपिराजातु
देगःपुनरपितंप्रतिप्रतस्थे ॥ ॥ इतिमहाकविश्रीसो
मदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलं

बके एकादशस्तरंगः आदितएको

नाशीतितमः पंचमोवेतालः

ततोगत्वापुनस्तस्मान्न्याग्रोधाभिंशिंपातरोः वेतालंप्रा
ग्वदादायस्कंधेमौनेनभूपतिः मत्रिविक्रमसेनोत्रयाव
द्गच्छतिद्रुतं तमेवमब्रवीन्द्रावत्सवेतालोंसपृष्ठगः
राजन्नक्षधीःसमवभयेत्नतविपासिमे अतोविनो
दिनींवाक्किकथांसंत्रचंपेमत्रुणु । आसीद्राजायशः
केतुरितिख्यातोमहीतले तस्यशोभावतीनामराज
धान्यभवत्पुरी तस्यामभूत्वगर्णचागोपोयजननमुत्तमं त

वृक॰
वेताप॰
४९१

(५९)

स्मरविगणनस्यासीद्गौरीतीर्थाभिधं सरः तस्याषाढ
वतर्दश्यांशुक्लायांप्रतिवत्सरं यात्रायांस्नातुमेतस्मि
नानादिग्भ्योमहाजनः एकदाचतथ्यांतिथ्यांस्नातुं
मागाद्युवा राजकोधवलोनामग्रामाद्ब्रह्मस्थ
लाभिधात् सोपश्यद्रजकस्यात्रतीर्थेस्नानागतांस
तो कन्यांशुद्धपटाख्यस्यनाम्नामदनसुंदरीं इंदोर्लीव
एयद्वारिणींतयासहृतमानसः अविष्टतन्नामकुले
कामातीर्थगृहंययौ तत्रानवाप्यतांस्थितस्त्रिराहार
स्तयाविना श्वोभार्यांनेपानसैनक्षुधांशमनोगतं
तद्दत्वाविमलाख्यातत्स्वमात्रेन्यवेदयत् सोप्यागत्य
तथावस्थंदृष्ट्वातंसुतमभ्यधात् किंविषीदसिपुत्रैव
वमस्त्यासाध्यपिवांछिते सोस्मयाचितः शुद्धपटोदा
स्यतितेसुतां अस्मत्तोहिवयंतस्मात्कुलेनार्थेनकर्म
णा तेवापीदंसमावेद्मितेनेनतंकेनरः क्षवं इत्याश्वा
स्यसतंपुत्रमाहारादौप्रवर्त्य च तद्युक्तोविमलोतेशुपु
रोशुद्धपटास्पदं ययौवेवात्रपुत्रस्यतस्यार्थेधवला
ख्यसः सम्यांतस्मात्सचाप्येतांप्रतिशुश्रावसादरं ल
ग्नंनिश्चित्यचाप्येतांपुत्रांतांमपुत्रद्धपटःसुतां धवलायद
दातैवसैतल्लांमदनसुंदरीं इतोद्वाहस्यतनयासाकं
दर्शनसकन्या भार्यायाधियपितगेहंजगामधवलःकृ
ती सुतावस्थितस्यतस्याप्यकदाचिच्छ्वशुरात्मनः तस्या
मदनसुंदर्याभ्राताततत्रागतोभवत् सत्कृतश्चप्रपः सर्वै
स्तत्स्वाभिश्याभिनंदितः सर्वोपिपृष्टःकुशलोविश्रां
तश्चतनगारतान अवदमदनसुंदर्यातामानातुस्तुनिमं

मैत्रेण नानेनश्रीषितोयावद्देवशृंगोत्तोलितः प्र
हार्यैवेनब्रह्माकांडयाहैः पानभोजनैः नेत्रंबंधाद्दयः
सर्वेनरद्दलनुपावरन् मातर्मरनृहदर्पोस्माधुर्यैण
वेतनमः सहितोधवलःप्रायाद्दृतस्त्रसुरेभ्रति प्रा
पशोभावतींतोवशुरीमात्मस्तीयकः दद्दर्शनिक
टद्याः सौर्याधननंमरत् निजगाद्चतोभार्यास्मा
मयीसुइयातनः पुनमेताभगवतींपद्मामोदेव
नामिह नक्षतासम्बसुर्यैस्तंनिषेधंप्रतिभाषत प्र
हेताबद्धनामकोप्रवामैत्रेवतिष्ठतं इत्युक्त्वाधवलोद
हंदेवींतांसननयोपयौ प्रविष्यपनतंनस्तापणम्यव
विभाव्यव नामहारसादेर्दंडरवेडितोस्युदानवं पार
दपमदलातिनमरिषासरमर्दिनीं सविधिप्रेष्णोतय
मेतुहिवमचिंतयत् तोवापद्दोवैः विविधैरिमांदेवी
जनोर्वेति श्रद्दंतमिद्धेःकिंनेतांप्रीणास्पत्मोपद्दारतः
इतिध्यात्वैवनद्दर्भभृद्दादारापनिर्जनात् स्वकुंभाया
विकेः केचिद्रम्यप्राभ्दनकोद्धतं बद्धशिरोकूहेगेडा
शृंखवापांनिर्जशिरः विच्छेदनतखड्गेननस्कंभाम
तद्दिव चिरंयावन्नायातितावह्वानमीदितं न
वेवरीवेभुवनेतच्छास्तुयोविशेषसः सोपिहृष्टातमु
त्कंनश्रृंधनंभगिनीपतिं याभोर्द्दितस्त्वेवसांधिरः
नेनासिनाछिनत् सोपियावद्धनायातितावद्वांत
मानवः सोपिहृष्टनमुत्कंनश्रृंधनंभगिनीपतिं या
मोर्द्दितस्त्यैवसांशिरस्तेनासि नदेहीभवनंसोपिय
चोमहनसान्तरी प्रविश्यपदस्नेवपतिंभ्रातरंचतत्यागतं

ह्रक॰
वेमना॰
४९२

492

ह्राकिमेतदुक्तास्मीतिविपर्यस्तमनङ्गवि त्वाणाद्भोम्या
यक्षोवेतीतावकोदहनादुभौ किममाप्यधुनानेनजी
वितेनेतिविंतयत् अजितपद्मेदेवीतांदेहत्यागोत्का
लोमती देविसौभाग्यवाविकृपिथानेकाप्यैदेवते अ
श्यासितशशीरार्थेभर्त्तेमोगविगोरपि अशोकलतो
लोकमारोपकुःखड्गारिणी एतावेकपदेकस्माङ्क्तो
भ्रातावमेवया नयुक्तमेतन्मयितेनित्यभक्तात्यं
त्वयि तत्क्लेशितायाःशावर्णंश्राणवकंकृपणंवत्सः प
तंतावच्चनाम्नदेहोभीगयोपदत्तोतत्वं मन्निष्ठेदेवि
भूपस्त्वयवङनापित्वमानि नैवैतावेवभूपस्त्वाद्दोभूत्व
भ्रातरोमम इतिसैत्वत्यविलाप्यदेवीतत्रोचतोपुनः
माशंविरचयामासलतायाशोकपादपे तत्रार्पयत्
निपावद्धपाशंकंदेविवत्पसा तावद्रोवचोवैवंभार
तीगतांगनात् माकृथाःसाहसंपुत्रिबालायाप्रापि
तेपुना मत्तोत्कर्षेगणतद्दोरिमयायामेनपरित्यजः स
श्रेष्ठयाशारःसंस्वभर्त्तृभ्रातृकवंधयोः उत्तिष्ठतीतेजी
वंतावेतोह्वावपिमहरात् यतश्छत्तेवसंत्यज्यप्राप्य
ह्मषीद्रुपेत्यव अभिभाव्यातिरभसाद्धीनामदनसुंदरी
बालाभर्त्तृशिरोभ्रातृदेहेनसमयोजगत् भर्त्तृदेहे
भ्रातृशिरोविधिनियोगतः ततोह्वत्तोगोजीवंतावु
वस्थनस्थुतो शिरोविनिमयाजातसंकरौ
मिथः अन्योन्याविनिमयाजातसंकरौकायगौर
णम्यदेवींशावंतोंपदहृत्स्पयाहृद्वांततोगविनः प्र
सहनंतोशिरोविनिमयंतयोपुत्रवः पत्नीवहस्ता
विनिमयंतयो विनाकिंकार्यंनाभूता

साभून्मदनसुंदरी तद्दुहिता राजकन्या भर्ता तस्याश्चैको
गिर्योस्तयोः श्वशुरः स्यात्स्वशापेन जातोऽनवद्योऽधि
वेन इत्याकर्ण्य कथां एवं राजा वेतालतस्ततः स त्रि
विक्रमसेनो वचनमेवं प्रत्यभाषत यस्त्वं तत्पतिशिरः
सैवेतस्य पतिस्तयोः प्रधानं हि शिरोंगेषु प्रत्यभिज्ञा
चनहेता ॥ इत्युक्तवतो स्तेनेस्य सोंसाद्भूतलाकिंतः स
ययौ वेतालः सच राजाजगाम भूयः तमानीतं ॥
इतिश्रीभट्टसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेश
शांकवतीलंबके द्वादशस्तरंगः
आदितोशीतितमः षष्ठो
वेतालः ॥ ॥
ततोगत्वापुनःप्राप्यवेतालंशिंशपातरोः सत्रिवि
क्रमसेनस्तंस्कंधेनग्राहदभूतिः गृहीत्वाप्रस्थितंतंच
वेतालःसोब्रवीत्पथि राजन्श्रमविनोदार्थंकथामा
ख्यामितेशृणु । अस्तीहताम्रलिप्तीतिपुरेपूर्वांबु
धेस्तटे चंडसेनाभिधानश्चराजातस्यामभूत्पुरि यः पर
मुखः परस्त्रीभ्योनसंग्रामभूमिषु हृतोचश्रीलक्ष्मीर्णा
नपरस्त्म्यमपरां तस्यैकदाद्वारितत्पापतोराजपुत्रोज
न्मतोनाम्नियः आगत्यसत्वशीलाख्यःसिंहद्वारवर
भूपतेः तत्रचात्मानमावेद्यनैर्धन्याच्चत्पंचशति कर्प
टंपादयामासराजापुत्रैःसहापरैः ततःकार्पटिको
भूत्वाबहून्यब्दानितत्रसः तस्योऽकुर्वन्सदासेवांनैवा
प्राप्यफलंस्पात यदिराजान्वयेजन्मनिर्धनत्वंवाकिं
मीदृशं निर्धनत्वेपिकिंधात्राकृतेयंमेमहीक्षमता प्र

यदिसेवमानेमांमेवंक्षिप्रपरिष्कुर्वं चिरंत्वयावसे
दंतंराजानायाप्यविदितेन इतियावद्वक्तव्यापरन्त्वका
र्पटिकस्ततः तावदाखेटकासनिरगादेकदानृपः
तस्मिंकार्पटिकेयावत्पृष्ठेलग्नश्चवाहिनि जगाममृगया
मार्गेनश्रुतः सोथप्रगाढाटवीं कृत्वाविदुःखतयारामहा
तेग्रुग्नस्तकं अयुधायावन्तणाम्नापदतिदूरंवनांत
रं तयस्त्रणपथिक्षुत्रमार्गोद्धारितत्सकरः श्रांतोमा
हावनेसोथराजाहिमोहमाययौ एकः कार्पटिकाः
वार्यस्तंवाताम्रमूर्गं प्राणानुपेतोनययौपदा
निल्वयधार्दितः तंवरक्षातथाभूतमनुयातंसभूपति
कस्त्वंकयाभियायातइतिप्रारायसोवदी देवास्मिदा
क्षिणात्योहंराजपुत्रोनुगस्तव एतच्छ्रुत्वासराजानंसो
परीयमभाषत सखेदंवासिकश्चित्वंवेत्सिमार्गंया
यागतं तदाकार्पटिकोलिवद्धासनंकार्पटिकोभ्या
धात् वेद्मिकिंतुवरणांतावत्तरस्वविश्रामितःप्रभुः पु
वसुःसेवलामयप्रमाणिरेबहिःसंप्रति हीरेण्यतेसकृ
द्रागिमणालायुतोक्षितीपतिः एतच्छ्रुत्वासराजातं
कार्पटिकमभाषत तदिहकार्पटिकःयातोधभवता
त्वतामिति तस्यारुहस्यमतनंतंगंकार्पटिकस्तत
तदीदृत्भावरुस्यात्माण्डपतेनकुलिनायतं तदाहंवरिष
यांगणीकृत्वंगहविवर्धनं ददौवृक्षाक्षकवलंविधर्येवि
गतश्रमं कृतमूलावापचरातेचप्रोन्मुच्यावसनांजनात
मलान्यापानयप्रसि[illegible]घात्यमलकानिसः एनानि
[illegible]रत्नंपुष्पंतंमवभूपतिं एवंविजितपञ्चात्रि

त्रस्यामलकांजलिः पतद्भुविरहंनित्यंसत्वतीतदपार
स्यवः तत्प्रायाय्यपलेवमेनेकांतमनुनिवृत्तं तत्सुवान्
त्यनामानंसत्वशीलःकिमुच्यते इत्युक्तासकृपाकां
तोह्लीनवाविंतयत्नमः पितृपाक्षिष्टमक्षिद्दयेभक्ते
श्रुतत्वायते पितृतंपरिवारोपेतंत्तापपितांतथा इ
तिसार्विततज्ज्ञाहसरत्तामलकवरं रत्नाकरपं
तिकस्यास्यकथंविदत्तवमतः श्रुत्वावतात्रिपीयांतु
विशत्र्यामात्रसत्वाणं जगत्यामलकसंपीततलःका
पीत्किप्यवितः ततःसत्तीकृतंतेनवाह्नकापीटकेन
मः आरुह्यागमेवतस्मिंनेवंमार्गप्रदर्शीति पश्चात
भागमतारूढेहयस्याश्यैनेष्वलं ययोसरत्नासमु
रींपथिग्रामात्मसैनिकः तत्रप्रस्थापितद्गांकिंवतभिः
विवैधैःसत्वं आरूह्यकापीटिकंतवामन्यततिकृतिं
ततःकृतार्थःपार्श्वेस्यवंदेमेतस्यभूपतेः श्रुत्वाकापीटि
काचारःसत्वशीलःसत्तास्थिवान् एकदातेनराजाव
तसिंहलपतेतता पाविवंसिंहलद्वीपंमात्मार्थेप्रे
षितोभवत् तत्राधिवत्मेनागच्छन्नविंताभीष्टदेवतः
आकरोद्दप्रवहणंराजादिष्टैःमहाद्विजैः ततेतस्मिं प्र
वहणेमध्यभागमधोकिते उत्रस्थोजलथेस्तस्माद्धु
तोजनितोविस्मयः अंभ्रलिहाग्रःसमहाजंतूनदवि
तिमितः विचित्रवर्णोविवलद्दतजयंतीविराजितः त
त्कालेवात्रसत्स्मासमुद्रस्यचाणावली भयांवर्षितस्मा
देभेवबोतीभ्रश्नमारुतः नैवधिवातेःसबलादाकृष्या
तप्पेतोविव आसन्नंजधनस्तंभेतास्मिंप्रवहणंद्विमः

कं.
वेनापं.
७९७

५९४

तावच्च सा पुनस्तं भोकादिधावी विविल्लुते वहनेन स
मंतेन प्रावर्तत निमतितं नतो हि त्रास्यनतस्याश्वंड
सिंहं सप्तपतिं उरिषेणा स्त्रीवपामाहरवालएभया
कुलः नताकणि सहिसः सहामिभक्षेरवग्रधन्तं उरि
षेणा स्त्रीवपामाम हसो वहीनरीयकः आत्मानमादि
पमवनिरपेक्षो महोदधौ ग्रहीकावणशंकीवीवः
प्रतिविधित्सया मनेवतसिंवानोमिहूशादिममभ
त्यन वहनतस्वतस्याचनिपेनवणोवसांमुवे सवम
गेनोत्तुधौ नवसनवशीलोनिरीदिते तावन्नावदशगा
त्रपुरीं दिव्यानवारिसिं नसिंमणीमयस्तंभे भाषवेदे
मंमादिरे मद्दलवदसोमानवाणीकोध्यानशोभिवि
नानामणिशिलाभिविरत्नविवोछ्तिनाध्वजं कान्या
पनीदेवगृहं मेरप्रोवतेमेत्यन नवप्रणम्यदेवींतां न
त्वाभ्यर्चनतस्ततः इंद्रनालेविमेननत्याद्दिश्याश्चयांउ
पाविशत् तावच्चेत्यगतप्रभामंडलकानरात् अ
कस्माद्विनिर्गात्कन्यादिव्योद्वारकवारके इंदीवरा
फुल्लानवस्त्राउमरसरना मृणालनालसहिंगीजेग
मेवसरोजिनी स्त्रीमहस्त्रपरीवारादेवीगर्भगृहेद्व
विवशा सत्वशीलस्य लिप्यंचवततः समं निरगात्कन्या
नावेदेवीगर्भगृहे ततः नपुनः सत्वशीलस्य
त्साकथंचन प्राविशत्साचतेचेवप्रभामंडलकांतरे
सत्वशीलोप्यसौ तस्यानुप्राविशत् प्रवि
श्यपवदत्पश्यति रत्नदेवोचमंदिरं संकतोप्यानमिवचः
सर्वांसांभोग्यसंपदं आसीच्चतत्रवासकलोचनी

लितविनोमया श्रीगौः सोत्वंपथुलकैः वर्द्धनालेंगतो
क्ततां दृष्ट्वा वनं स्वराविहंवेदनामश्रमाशुर्वं अदाती
त्रात्वतत्कालमिंगितज्ञानमब्रुवन् अतिथिस्त्वामिह
प्राप्तस्तदस्मात्स्वामिनीकृतं भवत्यातिथ्यमुपविष्टस्ता
स्मिन्नुत्वनतः परं ततश्चकताशोवल्लं व्याशांकथमप्य
स्थितः ततः पयोधरश्रीतां ताभिः प्रकामुद्यानवापि
कां तस्यांतिमग्नस्त्रोत्रस्यैतान्वालिप्यामस्मन्तत्वणं वं
शसिंहस्यो व्यानवापीमध्यान्स विभ्रमः ततश्राश्रमक
स्माद्वीस्यात्मानमविन्तयत् अहोकिमेतयोद्यानमि
दंदित्वांऊतस्य रं तत्राससताः सारसमेतत्रस्या ऊपदर्शनं
ऊव्यातत रमेवरंतहिंसोषमहाविषं स्वश्रुतास्य पन्हस
हो विविनिरो ऊभवो हिमे अवंपातालकन्याभिताभिः
शुष्ठोसिवंचितः इतिध्यायविनानां सकन्यामुत्काट
वनिव उद्यानतत्रभ्राम कामार्तो विललाप च तत्
वस्यवनं नृपुरपिसिंगैः पुष्यैरणभिः वातोद्धूतैमरीतां
गंविप्रयोगानलैरिव उद्यानपालागत्वैव वंचर सिंहम
हीभ्रतं विनिजपत्सद्योश्चातासपमेन्य ददर्शतं सां
तपितावचपच्छ किमिदं त्र्यहितः साव कप्राह्य स्त्वक
म्मा: क्नातः कृपतितः भाव: तद्युत्वासत्वरहृत्वानंतस्य
सैसर्वे शशांसतं सत्वशीलोत्पपतत् पसो व्याप्येवमावें
तयत् हंतवीरोपिमन्तुराधे कामेनैवविनिर्जितः श्रात
एयंगत्तमेनस्य लक्ष्योलत्वमसरोमया इतितः चिंतयिता
मवीरोराजाजगादतं तरिष्युवमयाशोकमहंतां प्रा
पयामितां नीनातेनेनमार्गेनाप्रियासम्यवर्कन्यकां

सूक्त·
वेताप·
४९५

495

इतिवाग्भासयामासूतंसत्वानाधिनाल्पः श्रेष्ठोसुमेरि
विमृत्रराज्जंस्तेनसमंवसः मायान्यवहूनानृत्तनहर्शं
नपर्योवुधिं प्राप्यतन्मध्यभागंचरष्ठातंशाग्वशस्थितं
सपातकंधनंसत्वशीलस्तेनरपममथात् सोपमभ्यु
स्थितोहिवंप्रभावोत्रमहाधनः मपिमत्तेत्रसंज्ञवंदे
वैनैनमत्रधनं इत्यज्ञानिकटप्राप्यधनस्यास्यास्यानि
मत्ततः मार्गेसमत्वशीलोसोपूर्वेमान्मानमात्विपत्
ततोराज्ञाधिविक्षेपनजान्मानेनत्थेवसः श्रेतंमंगेनोव
तोहिप्रातर्हिवंप्रापत्पुरं तत्रदृष्ट्वाचमाधुर्येराज्ञाटे
वींप्रणम्यतां पार्वतींसत्वशीलेनसहितःसमुपाविश
त् तमवद्वनिरगात्रसमामवीजनसंगता दूर्पणीवप्र
भाकन्याप्रभामंडलकात्रतः इमंसामसत्वीमुक्तेसत्व
शीलेनतांजल्पः इष्टुत्रक्रमभिषंगतस्यतस्याममंन्य
न सापितंवीक्ष्यराजानंप्रभणीरलवणं प्रहृष्टाति
ग्रापोपूर्वः कोयंस्यादितिचिंतयन् विवेशावांविकथा
मश्नात्येसात्येपिसः नगामोध्यानमादायसत्वशी
लमवत्तया त्वणाद्वकनपूनामासानिरगाहेत्यकन्यका
याविवामत्यनिप्राप्तिंदेवीगर्भगृहंततो निर्गत्यमाज
गोटेकांसर्वीसाविरगावेष्ठानं योसाविदमयाहष्टोमद्रा
त्माउसनिष्ठति अपितिपिंगृलतामेत्यप्रसादःक्रियतां
नपा इतिवेवार्थितांश्रुत्यः प्रमाणोपुत्रमोत्सो एवं
सवीनपोत्रसाविविंसाघानवर्तिने सवामितीदिने
पंतेप्रकानमेत्यावरपत् तक्षणासरूपोवीरःसावले
इतुवावनं पेषवानिषिमसाकमत्याल्केगुपप्रत्यते

एतच्छ्रुत्वानयागौरीसासख्याश्चाविनातदा मत्सात्वम्
दारं तेसर्वयादेत्यकन्यका ततश्चाकृष्णमाणेव धैर्येश्चा
पेनतेनसा लेषणामन्नुषायोमेय्यातिथ्यानिश्चतात्म
ना यत्यर्थं पार्वतीसेवापरिपाकसमर्पितः गत्वानन्त
यन्नुद्यानं विवेशाहरप्रुविका विचित्रशकुनालापैर्वासि
शतललताभुजैः विकीर्णकुसुमैरारात्रंबमानेवमादरैः
उपगम्यवमानन्त्रयत्रवत्मप्रयातता अतिथ्यप्रहर्णा
र्थितं प्रार्थयामासपार्थिवं ततः समन्तशीलन्तं बह्विश्वे
चावनंत्यपः अनेनकथितां देवीं गिरिशाश्रां रूसमागतः
गौरीधजन्मदुखाप्राय्यपरमाद्भुतकेतनं साहश्चानदत्तुते
वकस्यातिर्थ्यन्तेतानतः तच्छ्रुत्वासाब्रवीत्कन्याकौतुका
ब्रह्मिवीरासनं यत्राध्यातं हिनौ द्वीपीतेष्वंग्विजगदद्भुतं
यवमुद्भवतींतां च सविस्मयमथाब्रवीत् नट्यतेवेवा
ञ्चेमेयत्रसमस्त्रानवापिका ततः साकन्यकावादीदेवमा
मैवमादिशा नविशंवनशीलाहंकावाभ्रूजेविरवता त
तः साकन्यकावादीप्रुष्पाकैकिंकरीकृता तत्समप्रार्थ्य
नाभंगानेवेमर्कर्तुमर्हस्य एतच्छ्रुत्वावथेतच्छ्रावासमन्तशी
लस्माचासतं प्रभामंडलकोपात्रयथौराजानयाः मह श्र
पाहतकवाटेवत्तस्मिंनन्तलयेवसः प्रवेशितिस्तदर्शनात्म
ब्रह्मिस्मयपरं पुरं नित्यसत्ररु सर्वर्तुसदा पुष्पफलद्रुमं
मेरुस्थभिवाशेषनिर्मितंरत्नकांचनैः रत्नासनेमहार्हे
तेराजानंपुष्पवेपप्सा यथोचितोपनीयार्घ्यादेन्यराज
सताब्रवीत् कन्याहमसुरेन्द्रस्य कालनेमेर्महात्मनः व
काणुपेनवसमेहगीतिं स्यायिनापितः विश्वकर्मकृतंवे

सक॰
वेताल॰
४९५
495

दंयैतत्कंमेपुरहयं तज्जराज्ञनमस्तुम्बाधतेसर्वका॰
मदे इदानीं चपितातेमेसत्वरादृहंवशीनव इत्यादिभिस्ता
न्समर्श्वास्तानुवाक्सभूपतिः यथेवंतत्त्वतेत्यसेसया
दृष्टास्यतिर्भिते सत्वशीलोयवीरायमत्रदेवोधवायव
यवंदेवीप्रसादेनदृष्टेनेवनृपेणसा उक्तागुणतांविनता
नत्येत्यनुमत्यत ततःकृतार्थेतेनस्याकृतपाणिग्रह
णः दृष्टाशुवैतसेन्वयोसत्वशीलस्तुवाहसः भुक्त्वा
गमलकयोस्तयोरेकंमयास्तव संयोधितमसंस्तुजा
गृहीतेहंहितेयतः इतिप्रणतमुक्त्वातेदेत्यपुत्रीजगा
दतां मार्गीमेदर्शयतायेनस्तपुरींयासुयामिति ततो॰
यतोवितंतामावद्दंभत्यफलंवसा यर्कजगामस्तुहत्वं
तसैदेत्यसतादेदो नाभ्यापुत्रकलयोकाभ्यांवाप्यांम॰
तसंदेशतः उत्थायसर्वसंसिद्धकार्योभूत्सद्यमात्रपः
सत्वशीलोपिदेत्यस्त्रीपुरेराज्यप्रशंसया सः तह्वहिको॰
क्षिप्ततेदेवोसमताहिकोतयो इतिपृष्टवानयामस्म
त्रभाषत यतयोसत्वशीलेत्रसमेसतापिकोमतः
वचित्तायविवेकंबोधिमास्थया देत्यकन्यांचतागंञ्छ
.... सरायंचिमः इतितस्याकर्ण्यवचोतिवस्तमो
तस्यभूपतेःस्कंधात् सतगामपूर्ववत्तवेताः शिंशी
पातर्कस्वपदं । राजाप्यतिथेवमतंपुनरप्यानेतुंम॰
तुजगामत्रवात् प्रायेहिसमारब्धकार्येशीघ्रयत्नीम॰
वंतिकिंमहीपयः ॥ ॥ इतिश्रीमहाकविश्रीसोमदेववि

रविनेकथासरित्सागरे शशांकवतीलंभके
त्रयोदशस्तरंगः समाप्तका
श्रीतिनमः सप्तमोवेतालः

गत्वाथशिंशपांभूयोगत्वातंप्राप्यभूपतिः तंत्रिविक्र
मसेनोथस्कंधेकृत्वोववालम्: प्रयांतंसपुनस्तंवेवे
तालःसंततोब्रवीत श्रमविच्छित्तयेराजन्कथाः शृणु
मिमेंश्रुणु । अंगदेशेग्रहारोस्तिमहांवृक्षघटाभिधः
विष्णुस्वामीतितत्रासीद्विजोयज्वमहाधनः तस्यच
स्वानुरूपायांपत्न्यांजाताःकुमारास्त्रयः बभूवुस्तरुणा
पुत्रास्तेचैवरूपशालिनः तेपित्राप्रेषितानागकू
र्मंहेतोकदाचन प्रारब्धयज्ञेनपशुस्वयंतेप्रान्तेयबुद्धिं
प्राप्यकूर्मंततोज्येष्ठःकनिष्ठौतावभाषत गृह्यतां
युवयोरेकःकूर्मंमखकृतेपितुः श्रुत्वैतन्नशक्नोमि
गृहीतुंविसृतपिच्छलं इत्युक्तवंतंतंज्येष्ठंकनिष्ठौताव
वोचतां अनेनवाविलंबेनावयोरपिसाकथं तच्छ्रु
त्वासोब्रवीत्ज्येष्ठोगृह्णीतंकच्छपंयुवां पितुर्यज्ञक्रि
यालोपोभवेद्युष्मत्कृतोन्यथा ततोनरकपातःस्याद्यु
वयोस्तस्यचध्रुवं इत्युक्तावनुजौतेनतौविहस्यतमूच
तुः धर्मेवेत्स्यावयोरेवसमानमपिनात्मनः ततोज्ये
ष्ठोब्रवीत्किंमेजानीथोनेवचांगतां अहंभोजनिकःचा
गोनारीचंगोविवर्तनः मध्यमेनैवमुक्तेन्यायान्तु
नेस्वावमः कूर्मंगृह्णातुमेष्ठकनीयानावयोरिति
ततःसभुक्तादिंस्थाकनीयानप्युवाचतौ देशौगानलि
कांवरायुगोहंहिविशेषतः पवंतेकलहासक्ताःत्रयोर

एक: वेताल: ४५६

496

पिश्रान्तेषामिथः निर्णयायाभिमानेनकुत्स्नाक्रमे
विहापतं राजाप्रसेनजिन्नामतन्मदेशाधुषोतिकं न
गरेसदसातम्पः विटंकपुरनामकं ततःप्रतीहा
रगुरवेनावेद्यतःप्रवेशपव स्वंपविज्ञापयामासस्वह
ज्ञोतंतत्थैवते तिष्ठतीहैवयावद्वः पुरेस्यप्रक्रमादहं
इत्युक्तातेनराजाव तस्थुतत्रतथेतिते सदारकाले
वानायतेभ्योसप्राशातेस्यः राजाहैदापयामास
षड्रसंसाधुभोजनं भुंजानेषुचसर्वेषुतेष्वेकोपभुजे
नसः विप्रोभोजनंवंगोतगुफाकुणितानन: क
थंनभोजनंभुंक्तेवदस्वस्ताधुकंगंधिभिः इतिराजाव
पृष्टःशनैःविप्रोजगादसः शिवप्रवश्रामोदश्मा
लिभक्तेचविषयेत तेननाहमिदंभोक्तुमुत्सहेसाधुपि
प्रभोः इत्युक्तेतेनसर्वेपिनभाज्ञायतस्पपातया क्रुतुःक
लमशाल्यन्नमरोषनतत्तगंधिषु सनभोजनंवगल्ल
नश्यामित्यहितनासिका ततःसराजासंविंत्ययावद
विष्यतिक्रमात् तावन्नियोगिजनतः तदन्नंभुज्ञेनदा
ग्रामघमानलिकटेदेवसंभवशालिजं ततोतिविस्मि
तल्लब्धः सराजातमभाषत सत्यंभोजनवेगस्त्वंनदः
मद्रुत्पनामिति कृत्वाहास्यसमन्योविप्रान्तामसगृहे
पुनान् विसर्ज्यानायथामाससाद्यंसर्वांगसुंदरी स
र्वांगसुंदरीतस्पराजसस्यानितायपो गकानिषेवस्
मिनेवप्रमाने उत्पसृष्टैः संकटनासाग्रीवामयाणिता
नीतिवंगोवधीद्रातमस्याविधिवायामिति तवेस्नो

हेनिर्यातिनिर्गंधोस्याश्छागलोयतः इत्युक्तातेननिस्
लेविज्ञातंराजपूरुषैः रोतोनिकंवाखरवर्षहन्नातंजग
हुश्चतं राजाप्यानीयतत्कालंनारीवंगगुवावतं ये
नश्रीखंडकर्पूरकागुरुमदोद्भवैः कृतप्रसाधनादिवल
प्रमंद्यागतेसौरभः श्रुत्वावारिविलासिन्यागंधः स्याञ्छा
गलःकृतः इत्युक्तोपिराजतांनारीवंगत्तदानयत्
प्रतिपेदेततोराजाविचारपतितोभवत् एकंवपुत्रास्
तुतर्धेनामजाहीरवर्धितं तस्मादेवबालत्वेमातृ
धात्रीवियोगतः ततोतिविस्मितस्तस्यनारीवंगस्यचांग
नो प्रशंसत्रपतिस्तस्मैस्तृतीयायदिजन्मने ततस्तात्
लिकावंगायाश्चशय्यामदापयत् पर्यंकोपरिविन्य
स्तसप्तसंख्याकतूलिकां तस्यांवतूलिकावंगामहा
हैवासवेष्यति तवश्चापयोतनसरणपर्यंपृष्ठदवास
सि यामार्धमवंगतेसराज्ञोशयनात्ततः उत्थायोपा
एपवक्षहयाम्बकुंथव्यथादितः दृष्टोजस्यपार्श्ववत
चैनराजपूरुषैः गाढलंगवस्यबालस्यपृष्ठेवक्रुटिला
गतः गत्वाचैनेनदाख्यातंराजेराजाप्युवाचतां तूलि
कांतांनलेकिंचिसास्याङ्हीस्यतामिति गत्वेदंतेवते
चैनयावदेवैकंतूलिकातलं तावत्संवेनलादायवा
लंपर्यंकपृष्ठतः नीत्वाचावशीर्याराजेसोप्यानीतस्य
वेस्यतो तद्दृष्टवत्तूलिकांगस्याग्यस्यांगराजाविस्मितस्य
सप्तभ्यःतूलिकाभ्योस्यवालोलग्नततोनोकथं इतिवि
चीयमानस्तांराजाराविंतिनायमः ततश्चाप्नुतेवेदयाप्य
सौकुमार्यायमीहति तेभ्यास्त्रिभ्योपिचंगेभ्योहेमलत्त

हक:
वेतापं.
१५८
497

ब्र्यंदृष्टो नतत्ते स्म विस्मः नयनस्तु विस्मृतकष्ठमः पि
तुर्विज्ञितपदार्थफलो याजितमातकः । इत्याख्या
यकथाद्भुतमंसनिशम्य पुनः स वेतालः प्रष्टुं तं वि
विक्रमसेनपृथ्वीपतिप्रश्नं । राजन्निविंन्मयशायं शूवी
न्नेरूहिमेवमेतेषां भोजननारीशय्याविगानां कोधि
कस्तुगः । तच्छ्रुत्वैव सधीमा वेतालं प्रत्युवाच तं स्मनि :
ग्रहं मन्यं निष्ठेनवमध्यिकेजानामितृलिकावृतं । या
संयोगप्रत्यक्षं वलप्रतिबिंभमुह्यतं हृष्टं इतराभ्यां हिम
वेतत्पूर्वं जातमन्यतोवगतं । इत्युक्तसोक्तवतोस्यावेता
लोभूपतेर्पयो प्रागवत् सोपितेथैवचराजानमन्वाया
मीदतिविस्मः ॥ ॥ इतिमहत्स्त्रीसोमदेवविरवि
तेकथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके वतदशः
स्तरंगः ॥ आदितोद्य षोत्तिनमः

अष्टमो वेतालः ॥

ततो गत्वा पुनस्तस्मात् शिंशपापादपान्नृपः स त्रिविक्रमसे
नस्तं स्कंधे वेतालमगृहीत्व प्रस्थितस्तु ततस्तेन वेता
लेनाभ्यधायि सः राज्यं ऊराज्यं केनासिंछमशाने भ्र
मणं निशि किमेतत्क्लेशमेभूतसंकुलं रात्रिभीषणं
पश्यतिभिवृत्तस्यानुरोधतः कष्टं कोहग्रहो
मार्गो विनोदेनं प्रवेनिष्कि तस्मिंस्त्रपत्वा वक्ष्येहं
ता यैवतनुविनोदायसहितं नगरीपुरीत्यदेववितिमि
तीभोगवतीयाहि रायवतीतिव प्रभाव
तावकलादुत्तायतीतिव कन्यादिषुविषुख्या
नस्पावतीवदेगाख्याराजाभू

द्भुतांबरः तस्याग्रमहिषीनाममहादेवीबभूवव सो
थराजानयासाकंगत्वामंदाकिनीतटे इदमाराधया
मासनपस्सपुत्रकाम्यया चिरंतपस्थितस्यात्रपरि
तुष्टस्त्रीरोदितो क्रतस्नानाचीनविधिः शुश्रवेमांगिरं
दिवः राजनुत्पस्यतेपुत्रः स्वरत्नवज्रलोहहरः कल्या
वानन्यसामान्यलावण्यगुणकूटनामभवः श्रोत्वैतांता
मसींवाणींसिद्धः भीष्टः सभूपतिः वीरदेवः स्वनगरीं
मायौमहिषीसखः तत्रास्यसूरदेवाख्योजातेयः
प्रथमात्मजे तस्याग्रमहैरोदेव्यांक्रमाद्जनिकन्य
का श्रनंगस्यापितृपेणगरतिमुन्मादयंदियं इत्यनंता
गरतिनीम्नापित्राततेनव्यायमा हृदिंगतायानस्या
शुत्पितामहशंवरं प्रेमवरानायपत्नस्थ्यांपटेपुलि
खितावृमानं नेष्टाकोपितयत्रस्यानन्ल्यप्रत्याभास
न तेनराजासवात्स्मल्याज्ञांस्तांप्रत्यभाषत श्रद्दता
वरुपश्यामिसहशंप्रत्रितेवरं ततक्रमत्स्याल्वाग
मेलापित्वास्वयंवरं पत्नीमित्वचः श्रुत्वाराजसुतीज
गादसा तातस्वयंवरंकर्तुंदीपनेनामसुत्सहे किंत्वे
वंवेविनिर्यापूर्वविज्ञानेसाक्षात्निर्गुवा तासेतयादृद
तथानाथोत्पनाधिकेनमे इत्यनंगरतेनस्याश्रुत्वा
सहदिन्वचः ताहृशीनहरंयावद्दत्विध्याप्तिसभूपति
तावन्त्रलोकतोद्राववरस्तमुपाययुः वीराविना
निनोभव्यायुरुषाः दाक्षिणः पयात् तेराजाप्रतिना
तेसैसंसंविनानेकशः श्रांगमः सविधीनस्यराज
पुत्र्यानदर्शिनः प्रकोजगादसूद्रोहमात्वयापंचस्फु

वेताल.
वेताप.
४५८
498

हिकः पंचाग्न्यवस्थगुरमानिकरोम्येकोहमत्रहं
तेभ्यएकंप्रयच्छामिदेवायैकंद्विजन्मने एकंचपरि
गृह्णामिवासंसारात्मनःकृते एकंददामिभार्या
यैयदिसाभवतोहमे एकंविक्रीयचाहारपानादि
विदधाम्यहं एवंविज्ञानिनेनंगरत्नमेदेयतामिति
इत्येकेनोदितेतेनद्वितीयःपुरुषोब्रवीत् भाषाज्ञोना
मैवशेषोहंसर्वेषांप्राणधारिणां कन्यैषामेतदेषामेव
नपुत्रीप्रदीयतां एवमुक्तेद्वितीयेनतृतीयःप्रोक्त
वांस्ततः अहंचखड्गधरोनामदोश्शालीत्रियोनृपः
नवखड्गविद्याविज्ञानेप्रतिमल्लोस्तिमेदितौ तदेषान
नयाराजंस्त्वयामह्यंवितीर्यतां इत्युक्तेनतृतीयेनच
तुर्थःस्वमथात् विप्रोहंजीवदत्ताख्योविज्ञानंचम
मेदृशं तं मृतमानीयदर्शयाम्याशुजीवतः त
द्वारवर्यामिदंमांपतिमेषाप्रपद्यतां एवंवक्तेसतां
ममपार्श्वेशाकृतीनृपः वीरदेवस्सुतापुत्रकोदोला
दृष्ठइवाभवत् इत्याख्यायकथामेतांवेतालःपृष्ट
वांस्तं सत्रिविक्रमसेनंतंदत्तश्वोक्तशापभीः तत्र
वांवनकानावनेकस्मैदेयाविशांपते तेषांचत्वारोम
ध्याकान्यानंगरतिर्भवेत् एतच्छ्रुत्वासराजानंवे
तालंप्रतिभाषत मौनंत्यक्त्वानृपतिप्रायःकालदेशा
गमोभवान् अत्याप्यागदतःकोयंप्रश्नोयोगम्भीरोच्य
तौ सहायार्थरूविहायत्त्रियादीयताकथं वैश्या
यापिकथंदेयाद्विप्रायपश्यनदूतं स्याद्विभाभावि
तानंकार्यंतेनापपुत्राने योपिविप्रस्तृतीयोत्रतेनाग

विपतितेनाकिं स्वकर्मप्रारब्धेतेनेंद्रजालिनावीरमानि
ना तस्मात्तस्मैवितीर्णायदत्ताविद्यायसमायसा देयावि
द्धधरायैववहुविद्यावीर्यशालिने । मत्वेत्थस्यवचोनिः
शम्यत्यपतेःश्मशानस्थलात्पूर्ववत् वेतालःस्वजागवीर्य
बलतःतस्याणामेवाश्वतत्व भूपालोपिसत्तत्तस्यैवयत्न
रप्यातेनत्तमन्वप्यया वत्सार्हेकचत्वेहिवीरहृत्वीरहृदये।
नामोतिखेदोन्तरे ॥ ॥ इतिमहश्रीसोमदेवविः
रचितेकथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके पंच
दशस्तरंगः ॥ आदितस्तुशीतितमः

नवमोवेतालः ॥

ततोविक्रमसेनोथगत्वातंशिंशपातरोः राजाजग्रा
हवेतालंपुनःस्कंधेचचालच प्रयांतंतमथाहस्मवेतालः
स्कंधस्थितः श्रोतासिराजंस्तदिमांश्रमहरांकथां
अभूत्सकलभूपालमल्लकल्पस्तशासनः वीरबाहुरि
तिख्यातोनाम्नापार्थिवसत्तमः तस्यानंगपुरंनामबभू
वनगरोत्तमं तत्रासीदर्थदत्ताख्यःसार्थवाहोमहाधनः
तस्याभूद्धनदत्ताख्योज्येष्ठःपुत्रकनीयसी सुतानाममदनसे
नेतिकन्यारत्नंवणिक्पतेः तामेकदानिजोद्यानेक्रीडंतीं
वीक्ष्यसखीजनैः ददर्शधर्मदत्ताख्योभ्रातुर्मित्रंवणिक्सु
तः सतामालोकलावण्यसंतानमहौघेनतः अश्रेणोथा
राधिवृष्णिरूपेणाघातितोवरा इमेमंमानसंभंगेभल्ली
मारेणानिर्मिता इत्यादिपाव्यापन्नस्निर्वर्णयतोनोचि
रं तावत्तस्यानिवक्त्राममचक्रार्द्धमिवमासर: ततोमदन
सेनामा विवेशासगृहांतरं विवेच धर्मदत्तस्यतदनालोक

हक॰
वेताप॰
८११

५११

तथया तद्दर्शनदुःखाग्निसंतापेनेव प्रज्वलन् लो
हितो निपपात। तस्य भार्यापि तत्पतिं दृष्ट्वा तं विलोक्य तथैव तस्
मुर्छां न गमयं स्वेगतौ तद्दिग्यचरणैश्चेन्दुःखलाल
विनिर्जितः तावद्दृष्ट्वा हृदि तां प्रथमे यत्रोपविनयत् तस्या
निपत्य शयने चेद्रपादाहतो लुठन् यत्नेन पृच्छ्यमानोपि
सखिभिर्बन्धुभिस्तथा न किंचित्कथयामास स्मरज्वरवि
मोहितः निशि कृष्णाद्वमध्याश्च निद्रः स्वप्नेन तथैव तां पश्य
न्नपि नयनानां च कोकिं किं न मोहकः प्रातः प्रबुद्धो गत्वा
वदर्श काकिनीं रहः सर्वैः प्रतीक्षमाणां तां ततोऽध्याने
स्थितो पुनः प्रियतमपरिष्वङ्गलालसः प्रेमपेशलैः ता
पर्याकुलयामास वचोभिः शरणागतः कन्यायां पर्यदेशाश्च
नः दिनैः कतिपयैरेव विवाहो भविता च मे तत्क्षणं तत्क्षी
माकाशे तस्य उपदेशो भविष्यति इत्युक्त्वा समनयात्पर्थं धर्म
दृष्ट्वा तां सा वणिक्कन्या बलात्कारभयाकुला तेनैवावि
नवधिकां दिनं ततो दिनानुपेक्ष्यामि निश्चितं प्रणयात्
ना प्रकृतेन तत्सोऽवदीर्घा ब्राह्मणस्य पूर्वं मम प्रिया परभुक्त्वे
दिकमलेकिमलेनोपतेरतिः इत्युक्त्वानेन सा वादीत्तु
वोहादेवं नरेन्द्रं शूरेणानुपयापामि ततोऽभ्युपेक्षामि तं
मया प्रयत्नत्वा चवंबधं पसा तनस्तेनोद्विना विज्ञासावि
पाते पर्वतस्कन्धे ततोऽपि ततो निपत्य पतिविना वणिक्सुते
वेशमसंमंदिरं प्रास्थल नदि गमेन निहन्तो हा हा दमं गत्वा

पतिगृहंनीत्वासोन्येनचतद्दिनं सापत्यासममयात्
लशयनीयगृहंनिशि ततश्शय्यानिषण्णामिनंतस्यपत्य
मधत पत्युस्समुद्रदत्तस्यपरिष्वंगमसः सावी तेनानुनी
यमानापियदास्वस्थाबभूवसा तत्स्तनाभिमतोस्यस्यान्
नमिन्यकोपिहृदि जगादचानभिमतोयद्यहंनवक्तंदपि
तत्वेनार्थेनयागच्छयः प्रियः नवतंप्रति तच्छ्रुत्वासान
नगवीयानैरेवमुवाचवतं नेमेप्राणाधिकः प्रियात्वि
तस्मिंकिंतमेस्तुप्राण अनुतिष्ठस्वहर्षेवप्रयच्छवममाभयं
ऊरुष्वशायमयंयावदार्थपुत्रवदामिति एवमुक्तवतीह्र
ष्टान्नयातेनकृतेपुनः श्रुतगुणः धर्मदत्तात्मजःसत्वाश्रा
तस्मवानरः रहस्यासपरीवादंकन्यादानफलेप्सितः
मयाहंदत्तपूर्वस्यतस्यावतंगमःकृतः पूर्वेकृतविवाहा
वमुपेक्ष्यामिततःपतिं नत्मेसत्यववःयान्यमनुमत्यस
तत्सभो यावज्ञात्मिकरंगतावतणेनोपमितेनिकं नाद्य
शक्रोस्यतिक्रांतंसत्यमावाल्यसेवितं इतितस्यावचो
वस्यानेनसमुद्रदत्तः समुद्रदत्तःसत्येनबद्धःवाण
मविंतयत् अहोधिगन्यरक्तेयंगतमध्यवमेतया ततः
सत्यंदहिकिंयान्तकोस्यापराधयग्रहः इत्यालोच्याव
मेनेतांयथेष्टगमनायसः सापुनस्यायततःतस्मान्निर्य
योपतिवश्मनः निर्ययोमातिवश्मनः तावदेवत्रामा
यद्दीदृशीविदंहिमाहियितः श्रातरीद्रकराक्रांततद
सर्वदिगंगनः ततःस्तमःसाप्याशिष्यात्येनाषिद्दिद
गोप्रियाः सत्रमानेषुभंगेषुप्यकरंजगदाकरं पांती
मदनसेनासामार्गेहृष्टकिकानिशि चौरेणधाविके

हक:
वेतामं.
५..
500

नापिलक्ष्येवसनो बलं कांक्षद्भिः कयासीनि नेनोक्ता
बिभ्यतीवसा उवाच किंनवानेन त्वं वकार्यमिहास्तिमे
ततश्चौरो ब्रवीत्सन्नः चौरा त्रस्तु अस्मिकथं तत्रश्रुत्वा सावद
त्वं खगृहाणाभरणानिमे अथाचौरो भयान्नृते किमे
भिरूपैर्ममे वक्षःकोनाम नक्तानास्य बत्वासिमाशिरोरुहा
हां बन्धमध्यास्वर्णमणीं पद्मरागोद्भिन्नहारिणीं नगार
भरणैनेव मोदितास्मि भवतीमहं इत्युक्त्वा तेन चौरेण वि
वशा सा वणिक्सुता श्रावयामास निज वृत्तान्तं एवं शार्थ
यतेस्मतं त्वमत्र मे त्वं संयावन्मृत्वा सत्यात्र पालनं इह
यामि भद्र सत्या मि मोगिरं नाहत्वं हंसवरिः
चौरो तु मोचयः नगोपथ नीत्वा मातस्तुनेवसन्तदागमं
माविन स्यान्निकं यमेव मत्सवणिजोययौ सचाभीष्टा
भ्रमिश्रमात्यान्तां विवनेस्थितां दृष्ट्वा स्पष्टा पथाहत्वं
विविस्मयं ताम बवीत् सत्येन तव नष्टोऽस्मि किं वणमेप
तिनेन परित्यक्त्वा मानैन्यायपीतः चौरस्य निकटं त
परिपृच्छने तस्मै माते नवणिजाना पथ्यामुक्ता नत्याब्रवी
त ततः सचौरोवादी वांपयं वंनत्व पाप्यसि विमुक्तास
त्वन्तेहं न गृहंसामभ्यागातवन् पवंनेनापिसान्यकारयति
नावानुयात्रिणा अल्पमर्पितात्मा त्वदितापन्न्येवायो।
गृहं तत्र गुरु श्चविद्वसाप्रद्युष्णापागतासतो दृष्ट्वा दृष्ट
वंनतं सम्पन्नो सर्वेभवणिपत सोभिलम्मत्राव यापाला

मसंभोगलक्षणं संभाव्याभरणचौरिं तां सत्यलाभर
तां वृत्तां श्रद्दधमनसं भार्याममिनंद्यकुलोचितां तस्थौ
सम्मुदं दत्तोत्ययनयासहयथासुखं । इतितत्रकथामु
क्त्वाभित्त्वानृपमौनंदासवेतालः बबतिस्मतंत्रिविक्रम
सेनंवत्तथादिपंभूपः । तद्ब्रूहिचौरवणिजोर्येषांमध्या
द्वेरिंडकस्त्यागी जानन्यदिनवक्ष्यसिविद्यालंघातितेत
शिरःशतधा । तच्छ्रुत्वाससमहीपतिर्हृतिमौनंत्यक्त्वा
हवेतालं येषांचौरस्त्यागीनतुनवणिजावुभावतितौ
योहिपतिस्तामजहाद्रत्नाज्यांनाहृष्टीं विवाहयामि तुल
तःसोन्यःसक्तां भार्याज्ञात्वाकथंवहेत् । योप्यपरःस
भयाज्ञामस्यात्तांकालजीर्णसंवेगः विदितार्थोभक्तो
स्याःप्रातन्स्त्याज्यपायेति । चौरस्तुगमवागीनिरपेक्षः
पापकृत्याश्रं स्त्रीरत्नंयत्समस्ताभरणंतेनसत्यागी ।
एतच्छ्रुत्वैवांसतत्त्वस्पराज्ञो वेतालोगात्पूर्ववत्तंपदंस
राजाभूयोप्यत्रसंप्राप्तुमेतं प्रापदेवाबंदितोद्दामवीर
यः ॥ ॥ इतिमहाश्रीसोमदेवविरचिते कथास
रित्सागरे शशांकवतीलंभकेषोडशस्तरंगः । आ
दितःचतुरशीतिमः ॥ दशमोवेतालः
ततोगत्वापुनःप्राप्यशापातोगृहीत्वृपः सत्रिविक्रमसे
नोंसेवेतालंतंबबालच आयांतंचतंसस्थोवेतालःसो
ब्रवीन्नृपं राजन्विचित्रामेकांतेवर्णयामिकथांसृणु ।
उज्जयिन्यामभूत्पूर्वंनाम्नाधर्मध्वजोनृपः तिसृस्तस्या
भवन्भार्याराजपुत्र्योतिवल्लभा एकानामेंदुलेखेतिना
रवल्लयपरातथा नाम्नामृगांकवत्यन्यानिःसामान्यव

हक:
वेताप॰
५८

591

पुष्पैः नाभिः सविरहं राजा राज्ञीभिस्तिभिः सह आसी
त् केलीनवनिताशोभपरिवृतं एकदा तत्र संप्राप्ते व
सन्तसमयोत्सवे प्रियाभिः सहितस्ताभिः हृद्यानेकीडि
तुं ययौ तत्रालिमालामोदवीकाग्रयन्नुद्यानलताननाः
वायपष्टीवनं तस्य मधुनासज्जिता इव स्मराख्यवनदुमाग्रस्थ
कोकिलोदीरितां गिरिं संभोगैककरसस्यात्ताभिवमानस
तन्मनः सिंचद्भिस्तवैः साकं स राजा वासवोपमः यानि
मध्यस्य कंदर्पजीवितस्यापि जीवितं तत्रिम्बास सर्वगा
धीनितर्हि वोद्धृहदोलिव प्रियायीता वशोभाणि पिवरे
मेमधुनिमः तत्र तेष्वेले सा पाराज्ञा केलिकचग्रहात
तस्याय पातकर्णाग्रात् संपोर्वगनुत्पलं तेनोरुदेशे सा
हसात्तेनोते मिघातजे प्रभिज्ञाता महादेवी हाहेत्य
क्रान्तश्चक्षुः मः ततक्षणा विह्वलेन तया राज्ञा परिज्ञनेन च स
राजाताराजधानीमभिसक्रुणैः ततो नीवास
उज्ज्वणपहिको गतो वस्त्रास्थितां हृष्ट्वा तां स राजा हिनी
कमुमायाराता तस्याहिमतिषः तत्र तस्यां
रंगेज्जालिनवासमि ततः सणात्युडाहादपासोति
मनदिनिसंभ्रान्तः प्रवुद्धे यदद्दर्शीमः उत्थाय राजा विस्को
गवलीनदा तंगाणपातिते विंदो कैरेवनत्कृतं मम इत्य
क्रन्दमानुं धम्याः सानिरादुदयति समसः तस्याः परिज

तेन राज्ञा विह्वलतया चिंतं तेनाप्याकारयामासुस्तज्ज
लैर्नलिनीदलैः शय्यामादायपद्मांगेशीरचंदनादिवि
लेपनं तावद्गुरुज्ञात्तीयस्य सा स्वर्गांकवतीप्रिया न
त्यास्मिमार्गं तमनानिर्ययौ निजमंदिरात् निर्गतास्या
श्रेणीस्त्वापिशृंहधारत्यावगातज्जं लिःशहायंमेशि
रैरंविश्रेमस्मलधनिं श्रावैवद्दास्तत्तास्मीतिद्युवाणा
भुतलीकरौ उपाविशद्यायाक्रांतामार्गेसामस्मालो
चना ततःपतितिष्टैश्रवनीताम्परिजनेनसा सभे
वांतःपुरंबालारुदंतीशयनीयपतत् ततरूशोक्तत
स्याश्चविएवस्मास्तुपरिष्कृता आलीनभ्रमरैरपस्था
विवद्दस्तैरकिरणांकितौ गताववसोववीद्रा्ज्ञेराज्ञाप्या
गत्यविह्वलः किमेतदितिपृष्टासोथर्मध्वजःप्रियं
सापिप्रदर्शीहस्तौतंद्रस्तुवाक्कुजाविता श्रावैस्कुस्ल
शहेमेजातावैतौकिणांकितौ ततःस्वदाहश्यामनंदा
पयामासहस्तयोः तस्यांश्चुद्वलेपादिराज्ञाद्भुतवि
घात्वात् एकस्यास्थलेनापिपतताहितमारितं
द्वितीयस्याःपुनर्द्वंद्वपमंगंशशिकैरपि पतस्यास्तत
तीयस्याःश्रुतेनापिविनिर्गताः करेहंस्थलशाहेन
स्लयोरीहशःकिणाः श्रहोस्वगवरेतासांप्रेयसी
नामसाधुना गुणिन्यन्यमिन्नाननंवंतानोहोषायदेव
तः इतिचिंतयनस्तस्यश्रमतोत्तःपुरेषुच त्रियामामा
तमासैवकृष्ठानमास्यपतेयौ प्रातस्युम्रभिषवस्याल
हरैर्भिःसहसाव्याधात तस्यायव्यामुद्भविरास्तस्यो
तःपुनर्निर्हतः एवमेतांकथांपुज्ञावेतालोत्पद्भुतां

कथा॰
वेताप॰
५०२

502

तदा स त्रिविक्रमसेनेन तेन पृष्टो मामिनोत्तरं अभि
ज्ञानकैवेतालराजं राजेषु कावद द्वैवक्रसोल्लिशाप
लेनानन्यतिनजल्पामि नञ्चन्नासोञ्चवीङ्गासाह्नङ्क॰
मारतरावसा असृष्टेनमलेपस्याशाह्नेवाङ्गनाः कि
ता अत्पलङ्कवैः स्पर्शोह्नङ्गन्विनरयोङ्गयोः संजातात्र
णविस्फोटानेनतस्यानेनेसमे । इतितस्योक्तवतोमा
ङ्गासोभूयोतगाससस्वपदं वेतालः सवराजानथैव तं
ह्रहठतिश्रुपेगाउपयौ ॥ ॥ इति महाकवि श्रीसोमदे
वविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके
सप्तदशस्तरंगः ॥ आदितः पंचाशी
तितमः एकादशो वेतालः ।
स त्रिविक्रमसेनोथ पुनस्तां शिंशपातरुं गत्वा प्राप्य॰
वेतालं राजा स्कंधे चकार तं प्रतस्थेव तमादाय तू॰
ष्णीं पुनः स पूर्ववत् ततो भूपं तमाह स्म वेतालः सोंस
पृष्ठगः राजंस्त्वमतहि श्रान्तो पर्योप्यमपि मे प्रियः तद
श्रान्तविनोदाय ख्यामाख्यामि ते कथां । अंगदेशे
यशःकेतुरितिराजाभवत्पुरा स्वभाग्नितेजसा गुरुम॰
स्यतस्य च दीर्घदर्शीत्यभूत्मंत्री बाहुवीर्यजिताशेषवैरिवर्ग॰
तस्मिन्मंत्रिणि विन्यस्य राज्यं स मदनांकुशं शनैः स्वैरं
वस्तोभूद्रपोद्भूपमदांकुशः तस्यावनः पुरे शास्त्रा
विनां रजोनिस्मवानिशं तो नालवानायने भ्रमः न
पुरानकार्येषु वहाद्विषेषु नापि दीर्घदर्शीत्वनद्रा॰

स्यचिंताभारंसमुद्वहन् अतिवृत्तमहामंत्रीदिवानि
शमंतंदिनः नाममात्रेणकृतधृतिंधलिप्यव्यस्तेनेत्यं
मंत्रीराज्ञः प्रियंगुश्रेष्ठिदर्शितंहिसांप्रतं इत्युत्केम
स्त्यत्रजनवादेप्रदेहिनीं स्वैरंमेधाविनींनामदीर्घद
र्शीजिगादसा प्रियेराजितृगाधासंगेकेनजातेवहृतोपि
मे राज्यंभविनमेनेनेसुप्रज्ञमपशोजने लोकवाक्य
मिथ्यापिमहताभिद्दोघतकान् त्याजितः किंनराभो
पिजनवादेनज्ञानकीं तरत्रकिंमयाकार्यंइत्युक्तेन
मंत्रिणा भार्यामेधाविनीधीरस्यार्वपातमभाषत
तीर्थयात्राप्रदेशेनयुक्ताऽस्माहरीभर्त्तिं केचित्कालं
विदेशेनेगंतुयुक्तंमहामते पर्वतिरिस्त्यहस्येबजनवा
देतिवर्त्तसाति वयास्थितेत्वयोराज्यमहस्यत्तिततः स्व
यं ततस्त्वास्यशोनेरेतस्वमनेहातिमेव्याति आगतस्या
पतिगेहेभविधीमंत्रिणावते इत्युक्ताभार्ययागतवादी
वेदर्शीनत्यैतिमः कथाप्रसंगेनश्रूपेयशः केतंस्याजि
तपयन् अनुजानीहिमांराजन्दिवसान्कांश्चिदप्यहं
प्रजामितीर्थयात्रायैधर्मोहिश्रमितः समे तच्छ्रुत्वासो
प्रवीह्वजामेवनीर्थेविनाप्यरः रानाभिर्केन्धर्मोस्ति
स्त्रीतेस्तपूहेप्रगमि अथावोचत्समंत्रीनंश्रुत्वोत्ज्ञादि
ह्यपते रानारोनित्यभूतानितीर्थानिलपनेप्रभुः पा
चबोपीवरंराज्यंतावद्धम्मानिधीमता अविस्थामेशरीरे
स्थिरंगमस्तेऽशुतोन्यदा इतितस्मिन्वदत्येवराजवेचानि
बेधति प्रविशपात्रप्रतीहारीराजानंनेविजत्तपत् दे
वव्योमसरोमध्यमंशुमालीविहारते तदाज्ञिपनमेषा

हक॰
वेताप॰
५३

५०३

वत्सानवेलानिवर्त्तते अथैतत्सर्वमास्थानगुरतिष्ठ
मरीपतिः यात्रोन्मुखः समंत्रीवर्नप्रणम्य गृहं ययो
तत्राप्यभार्यायामनुयात्रानिवारितां स्वप्नस्य ततो
प्रभातसमये रम्यतर्कितः एकाकीचप्रभंस्तांस्तादेशां
स्तीर्थानिव्रजन् संप्राप्यपौंड्रविषयंदीर्घदर्शीस्वगि
स्पपः तत्रपत्तनएकस्मिंनधूरेह्णप्रविश्यसः एकंदेव
कुलेशैवंतस्याराजतमाविशत् तत्रार्ककरसंतापक्लां
धूलाधूसरं ददर्शातिथिदर्शाख्योवणिग्दिवार्थेनागत
स्तंतथाविधं दृष्ट्वासोपवीतंसलक्षणं संभाव्यचोत्त
मंविप्रमातिथ्ययोनयद्गृहं तत्राचाभूज्ययत्स्नानभोज
नाद्यैस्तमुत्तमैः कःकुतस्त्वमुपासीतिविश्रांतंसचप्र
ष्टवान् दीर्घदर्शीतिविप्रोहमंगदेशादिहागतः ती
र्थयात्रार्थमित्येवतंभोपिसोप्युक्तवान् ततःसतिथि
दत्तोपितंवणिग्सहदावणिक स्ववर्णदीपगमनायो
द्यतोहंवणिज्यया तत्वत्तिष्ठतिमत्स्येहेयावदेषाम्यहंत
थाततोपिविश्रांतोविश्रांतोत्तथयायास्यसि तत्
स्मिलार्थवाहयथागवं एवमस्त्विति तेनोक्ते साधुना
प्रत्येद्युरथतेनवणिजासहवारिधिं गत्वाकरोदत
तन्भीवाणं विलोकयन्ससंप्राप्यवरुणेनाद्भिमज्ज
कनीत्रिमुख्यताचास्यउवाचाधालेख्यनात्रुपिः प्रपणे
भीवत्सः किंनकुर्वतेवनसाधवः तत्रदीपेसमंतेनकंवि

स्वालप्रवासमः वणिजानिधिदत्तेनतत्र्वनाक्रीय
विक्रयो आगच्छंवनेतोकस्मानस्तुक्तोवदनास्थितः
कल्पवृक्षंददर्शाधःभूमेःप्रसूतस्तुस्थितं प्रवाल
शाखासमभोगैःस्कंधैर्जाम्बूनदोज्वलैः फलैर्मणिमयैर्
कोनैःकुसुमैर्मुक्तामयशोभितं तस्यस्कंधोपविष्टस्तत्रपर्य
कोतंसुगवर्तिनीं कन्यामत्यद्भुताकारकमनीयामवेक्ष
त श्रेष्ठीकिमेतदितिवेपावद्ध्यायतिसहसाणं तावत्सा
वीणिनीकन्यागानमेवंप्रचक्रमे । यत्कर्मबीजस
मंयेनप्ररानिष्ठितंसम्भुंक्ते पूर्वकृतस्यहिप्राकोवि
धिनाकर्तुमन्यथाभावः । इत्युद्गायतस्तस्यावं
भोथोदिव्यकन्यका सकल्पद्रुमपर्यंकशय्यातेवमम
तस्या किमपूर्वमध्येनंमयाद्दृष्टमिदाद्भुतं क्वाथि
कद्दृष्टंनष्टोद्गगायहिंव्यागानलकः यदिवावंधापाठो
विगाकरःशम्बदीदृशां लक्ष्मींरूपाभिमानातापाना
स्पाद्वेतोकिमुद्भूताः इतितंचिंतयंतंच तत्क्षणंदीर्घद
र्शिनं विलोकाविस्मयाविष्टंकर्णाधारादयोब्रुवन् एव
मेषासैदेवदृष्टपतेवरकन्यका निमज्जतिचतत्कालं
तेवैनदृशेनिनवं इत्युक्तस्तैःसमंतेननिधिदत्तेनसमका
मात् मंजीविचीयमानोहृतीरंमानगतोभ्ययात् तत्रो
ऽपरिनमंऽडेनतेनेववणिजासह नमाप्रिष्ठमस्पेनसो
त्स्वंसोयतद्दृष्टं स्थितानानातिचिरंतत्रनिधिदत्तस्तुवा
चनं सार्थवाहभवद्भिदेविश्रान्तोहंदेवस्तुवं इदानींग
तमिच्छामिस्वदेशंभद्रमस्तुते इत्युक्तानमानिष्क्रम
प्यामंप्रवणिकातिं दीर्घदर्शीसनेकसहायःप्राप्तितः

वृक.
वैताम.
५०८

ततः क्रमोल्लंघितदूराध्वा आपांगविषयंनितं ततस्तं
दृष्ट्वा शुभ्रागारबहिर्नगरमागतं येयशाः केतनाज्ञाता
प्राज्ञालास्तद्वेषाणे तेष्वागत्वासविस्मयैश्चारैराज्ञा
तमभ्यगात् स्वयंनिर्गत्यनगरादहिश्चैषमद्वः शवित
उपेत्यवर्णपरिष्वंगार्द्धैवतमभिनंदयसः निनायाभ्यंतरं
भूपः चिराध्वतामयूत्सृमवं त्वक्कास्मांकिंनयानीतंनय
वैवतमानसं यावच्छरीरमप्येतनिस्वेद्दृषुरूपां दर्शां
किंवाभगवतेविधि भवितव्यस्यकोगतिं यत्स्मान्न
वैषाभूमीश्वराविभ्रमणेमतिः नहूहिकेवयाश्रांताद
शात्स्थावकिंतवं इतितद्वचनंराजासजगादसमंत्रि
णं ततः स्ववर्णितहीयांतसोथानवर्णयत्क्रमात् श्रद्धा
त्रुडामिलीतस्मैनात्र्हांरिस्यकन्यकां गायंतींत्रिजग
त्सावभूतांकल्पनरूपिणीं यथावल्कथयामास दी
र्घदर्शीमहीभृते सतांश्रुत्वैववचनंपः तथास्तवा
णोभवत् यथातयाविनामेतेनिष्फलेराज्यजीविते
नगारवनमेकांतेनीतास्वसमवितवेतथा इत्युवासौमया
वर्णजीवितेनास्तिमेल्पथा यामितव्रतेनयथाचणास्य
भवितव्यतां निवारणीयेनाहंतेनानुगम्यश्रमर्वधा
गुरुमेकोहिमयात्पायामितास्यरत्नमेनया महद्योनाम्य
याकार्षीशापितेनाभिमयाहृभिः इत्युक्तात्मविवचो
निरस्याविसमर्जतं मंत्रिणं सुहृद्राजाविराक्षस्वजनं
प्रति तथानलोकस्यसोद्यासीह्रींविदर्शीस्वगुर्मनः स्वा
मिवत्माधयवसेतेनवियसमंत्रिणाऽतः श्वेयेम्मसतदल
लगनासभरोल्पः येयः केतः ततः आयात्रिशीताप

सर्वेशाभरन् गच्छेवज्रशनाभाव्यं शुनिमार्गे दर्शितः
सोऽयं नेतापसाकल्पं प्रणतं मुनिर्गादिशत् लक्ष्मीद
मेन वणिजा सह योऽनेन वारिधौ गत्वा ग्राम्यसितामि
ष्ठां कन्याव्रजनिराकुलः इति नष्टवसाधीनः तेप्रणम्य
सपार्थिवः गच्छेदेशाद्वीपं रक्षोल्कां तावता तेप्राप्य देवापि
सतारकां त्वथ वलैः वीचिवेणि विकस्वरैः वीक्ष्यमाण
मिवावर्तैर्नैर्वैरात्रिक्ष्यसंभ्रमात् तत्रैर्वणिजा तेन
श्रुतिघोषेणसंगताः लक्ष्मीदत्तेन तेन समुद्रे हीयं
यासता नैनैसहचक्रंकपादष्टांकिदर्शनात् प्रह्वे
नास्त्येव दृष्टं प्रत्येसेतुबन्धोऽत्यपः मध्यमेदृश्यसंप्राप्ते
वहनीवारिमध्यतः नष्टात्कल्पविशिष्टम्यंरूपस्यामा
चकन्याका यावत्स्थानिर्नमाजावृकोवरेवचौडिका ना
वत्सागायानिःसैवंवहुकोवायपरदरं ॥ पल्कसंबी
नमुश्रं येनपुरान्तस्मानिश्चितंअंके शुवंकृतस्यादेशा
को विपितापितकर्मन्यथाभावः ॥ तस्माद्यत्रयः
अयथाव द्रविनष्टं यस्यैदेवयोगेन तत्रनयातन्याप्रो
विवेशासोनीयतेत्रनश्रान्ति ॥: इति स्मृचिन्तमविश्यो
गांयतोत्ताविभावयन् निःसंपरसत्वणितस्यौराजास्मर
यावःदृतः रत्नाकरेनमस्कृत्यमगारस्वदेपायते येन
नैयेनासच्छायविप्रलम्भो हृतिश्रिया ननैसैवरम्यलभ्यां
तेसम्यक्लामहाश्रयं प्राणिनां प्रपन्नेत्दृष्टमिष्टसिद्धिं
विधत्तमे । एवं यावत्समङ्ग तं सनत सोतिभूमिपः ता
वत्साकल्पकानवानिममनसमाश्च पा नहृश्वेवानमार्गो
य्याः सरातानानमादिपत् वारिधावत्रकामार्गेन संता

शुक·
वेताम·

यस्यैवशांतये तद्धीक्ष्याश्चांकितं मत्वा विलम्बितं समज्ज
नः तस्माद्देशाद्वणि गतः खोहे हत्यागोघ्नेभवत् मा
काषीः साहसं नास्ति मंगलस्यास्यात्तुर्यो भयं यदराजा
यशःकेतुर्नाम्नाजनाय सन्निवेशाभवत् यत्नकन्यार्थमापा
नःपूर्वभार्ययमस्यैव यत्नाश्चाप्यपुनस्त्वासावंगराज्यं
समेष्यति इत्यथाभ्यासितो वाचा तत्कालं गगनेऽस्य
या सार्थवाहोयथाकामं सज्जमाहूहसिद्धये सराजा
पियशःकेतुर्निमग्नेन मेहोदधौ अकस्मात्नगरं दि
व्यमपनानसविस्मयः भास्वन्मणिमहास्तंभैः कांच
नोज्वलभित्तिभिः विराजमानं प्रासादैर्मुक्ताजालग
वाक्षकैः नानारत्नशिलापट्टबद्धसोपानवापिकैः
कामदैः कल्पवृक्षाद्यैरुद्यानैरुपशोभितं समृद्धेपिप्र
रेनत्रविनिर्जनेयपुरद्वारं प्रत्नुप्रविश्यनयदानां ददर्श
प्रियांकांचित् तत्रविविधं दृष्ट्वैकतुङ्गं मणिमन्दिरं
आरुह्य तस्य तुङ्गाग्रप्रविवेश सभूपतिः प्रविश्यपश्चात्
सद्रत्नपर्यंकास्थितमेकाकं वस्त्राच्छादितसर्वांगं शय्या
नं कंचिद्देवंन किंस्यात्सैवेति सोत्कंठं मुद्घाटयति स्म
स्मरं यावत्तावदपश्यत् आंसेपितामेवमंगनां स्व
नीलांबुकधानं दृष्ट्वा विशाखाग्रियं ज्योत्स्नावद
ग्रीयानालगतामिव दिनान्निशां तद्दर्शनेन वास्या
दवस्थाकामिसानरा प्रीक्षानुमकं पाद्यस्य सविर्न्नं
वर्शनेनया सान्तुर्मालिनवरत्नं कल्याणाकृतिल
हानं वीक्ष्य कस्मादथया प्राप्तं संभ्रमाद्यपायनं जहौ कृता
तिथ्यानन्तुर्वीश्वरं पतीवमादयोः फलेनाणास्ल

ण्यो मे: शोकेनैतेन मुखावव्र कोभवान्किमगम्यंचप्रविष्टो॰
सिरसातलं राजविज्ञःकिंततनोकिंचतेनापसब्रवीत इ
त्यादिशमहाभागप्रासादोयदिनेमपि एवंतस्यावचः
श्रुत्वासराजाप्रस्तुवावतां शृंगराजोयशःकेतुरिति॰
नाम्नास्मिसुहृदरि श्रीमद्दत्वरूदृश्यणावनामश्रीषमिहां
त्रुधौ ततस्तदर्थक्लेनेमंवेषपराज्यविसृज्यच श्रागतो॰
वषविद्योहंश्रुतमार्गेणतेत्रुधौ ततस्तदर्थक्लावेमंवे॰
श्रुकेनवसानया सलज्जासानुरागावसानेशवेमृष्ण॰
धाव मृगांकसेनइत्तिश्रीमान्विद्याधराधिपः सास॰
गाकवतींनाम्नाविहीनसुतामिमां समामसिमन॰
गेविमुच्यैकाकिनींपिता नज्ञानेहेतुनाकेनगतःका
पिसपौरकः तेनाहंयातवसतिनिर्विणाक्रजपवादि॰
थे यंत्रकल्पद्रुमाद्गताणापमिमविसत्वतां एवम॰
ऽवतीनेनस्मरतानत्क्लेनेवचः तथारज्यत्तराजासाव
चोभिर्मुग्धपेशलैः यथानुरागविवशाभार्यात्वेनसा॰
न्वतां शृंगीचरवीरस्यसम्यवेवमभ्यधान् श्रुत्वाक
लत्रतदर्शपांचतुर्दश्यांवाष्टम्यांपुत्रते प्रतिमासमनायत्ताव
त्तरोहंवसानद्दे यत्रक्वापिदिनेष्वेषुगत्संनीवासिनत्व॰
पा स्नुवानानिषेद्धव्याकारणांतत्रविद्यते एवंतासु॰
क्तसमयांसराजादिव्यकन्यकां नेत्यस्नेहेवगांधर्वेवि
धिनापरिणीतवान् तेनेततश्च्संभोगसावंतत्सनयास
त्र यथाभूत्पपवासस्यामासत्ययोमंडनक्रमः केयोश्रुत्वा
स्तमालोकुकचग्रहनवावली विंबाधरेस्यानिष्पीनतनी
रागेदशनावलिः उवयोःकरजश्रीणीभिन्नमायीम

हक:
वेताप:
७·५
50b

मालयोः त्वसंगरागेष्वेगेषु गाढालिंगनरागिना इ॰
तिनहिव्यसंभोगहावावस्थितमत्रते सास्रगोकवती
भार्याभूपंप्रागेदमेकदा त्वमिहैवप्रतीतेथ्याःकार्यार्थे
क्वापियाम्यहं अद्यैषाहिसंग्रामममहात्मवत्तदेवी
हस्तस्यार्यपुत्रामंसास्रगाम्भस्फटिकाग्रहं मायावाप्यां
निपतितोभूलोकंसंगमिष्यसि इत्युक्त्वासानमामंत्र्य
ययौतस्मात्तुराद्वहिः राजापिप्राप्तवक्त्रास्तां छित्वोजि
तास्रवनगात् नेत्रापयपत्रमः यपामंथ्याज्ञवक्रबलंव॰
सः साकारमिवपातालमायांतंराह्लसंज्ञपः सराद्व
सोनिपत्यैवगुञ्जकोरवस्तदा तांस्रगोकवतींवक्त्रे नि॰
तिविश्वत्रिर्गीर्णवान् नहैसैवातिकोपेनसहसासज्व
लत्रिव मौलिकगुञ्जभुजगश्यामलेनमहासिना को
शाकृष्टेनयाविनाराजसिंहोभियावतः विच्छेस्वद
मस्तस्यमस्तंयोग्यपटंयोगः रतःकबंधवानेनराज्ञः
नस्यप्रवाहिना क्रोधजोपशमासारिवनत्वकोनावि॰
सालोचमलिनः सांतभित्वैवराहसः नस्याद्योतित
दत्तांगीविनिर्गतो तांनस्यासंकरोत्रीणींहस्ताकन्यां॰
श्रियेकिमेतन्मश्रोयगुत्तमायेतितेनसा हस्तार्थेणास
यंतपृनरूपः विद्याधरेवमब्रवीत् सपएवार्यपुत्रनसश्रोमम॰
म वस्यत्रोपिसमेपिनायूर्वंवमतिर विनामपातिवा॰

सत्याग्राहादयमकरोन्मुदा अहं च सर्वदा शर्वपूजामग्ने
रविर्जने चतुर्दश्यामव्याहमोरागश्चपदयोर्द्वयो पक
रावचतुर्दश्यांहरस्याग्रसंभ्रम विरंगौरीसमवेत्या
रैवावत्वासितेदिनं नदहमेत्यतीवः सन्तुषितोपि सम
त्यिता नाभुङ्क्तनापिवार्ल्किं विदासीत्क्रुद्धस्त्वमाश्रनि ततो
राज्ञाउपेतामांसाप्रत्याथामयोगुर्वीं भविनव्यबलग्रस्त
मत्स्वेनः शपतिःसमः यथावदस्वलेपेनग्रस्ताधायम
हं तथा सापिमासितस्याहमोक्षुतस्तदशपोम्बुकेवलं हरा
वेनरसाधांतोमैत्रवर्वाबहिः पुरे नाम्नाहतोतासोंगासो
रात्ससोनिशामिष्यानि भिन्नाभिन्नाभिन्नास्यसदयंतीवत्ती
वतिरिष्यासि विस्मविष्यसिशापवन्नतोनिरिरणव्यथा
स्यासिस्येकाकिनीवाव्रेत्यकशापववाञ्छैनेः सोनुनीतो
तोमयाध्यानाशापांतेमेब्रवीत्पिता भर्ताभूत्वायशः
केतुर्नामांगत्यतिपदा राजसेनानिर्गीर्णाताहसुतं नि
रनिष्यति नदाखेमोत्पसेशापाद्दस्याश्रस्यनिर्गता सं
स्मरिष्यसिशापादिविधाःसर्वास्तथानिजाः इत्यादिश्य
सशापांतंभुक्त्वामामेकिकापिह निवधाद्दियनस्वातेः
भूलोकंसंपरिष्कृता अहंतथावतीवशापमोहादिहा
रिहावसं दीणाश्चैवसमशायोमेतातासर्वत्रवसूतिः न
व्रावयार्ष्यमधुना निवधाद्दिवनाम्यदं शापांतेस्वगति
यामङ्त्स्यव्रमसमयाहितः नमिरास्त्वराष्ट्रवाञ्चनत्वातं
त्समब्रते पवंतयोर्क्रमसत्यहः स्वितोत्पत्तेसमतो समा
रानिनगंतव्यं प्रसीदस्वमगावितथा हिमावलावदैत्स
वाहूयानकीडैनेरिव नंगच्छायांयापितस्याणंपायाप्राम

शुक:
वेतालपं.
५०
50

हृष्टमपि सकं पुनर्महद्वनं प्रयातान्येतां गेधकावसा मेनो
त्रेरे मेसन्तयास्सरोध्यानेश्रुकान्तया सन्तेलान्पलनेमाहृवा
पीयूषहृहृत्तप: मामयातांविहायास्मातितिशूत्कवे
तीर्ष्विव नत्विश्ववीविहत्लाहृहंससारस्तनि: स्वैनै: सप्त
मेद्धिसप्तञ्जानां प्रियां नववनप्रहृहे भूलोकं प्राप्यणीयर्
त्रसायंवह्वारवापिका नत्रकं देवगृहीवातां तस्यां वाप्यां
निपत्य स: उत्पस्याम परोद्यानवापीमध्यात्त्वयासह न
वकांतां सविध्रां सं नरस्योद्यानपालका: प्रीता स्वसंत्रि
णगवाजगरुद्दीर्घदम्याने सोप्येतिपादपमितिः नमानी
नेष्मितां गत हृष्ट्वा प्रोवप्रापत्मं त्रीसमीराभ्यंतरं त्वयं श्र
हैसैधाकथं प्राप्रारात्सातद्यागता मुना सोमस्त्रीवदि
वपात्वामाहृत्यामवेरितना गधस्यालीविंतेयावाललो
दाविरयं मंत्रिषु तस्वप्रपमसंभाव्यमपितस्यामनिष्टते
इत्यत्रसं त्रिमुत्यिसिंध्यापत्पत्प्रजनेपिव हिव्यस्त्रीप्राः
सेरेष्णगतांतत्पं इत्येवश्रुतिसप्राहापांतैवेद्याधरीं गतिं
नाविरासीद्वविद्यास्यास्मरतात्प्रत्यतनीतदा ततः साम्तु
वरमेप्रिये इत्युक्तातेनराज्ञा साविद्याधर्येवमब्रवीत्
तस्थितांहं शापमत्कापितत्तेत्रस्यहितयोवरं नेनविद्याम
मयुस्तान्नारिद्याचमेगातिः नश्चृतांहृतासिद्धेयं ममावि
घाधरीनिम: राजा ततो यशः केतः शूर्णाचक्रेमहोत्सवं
नरश्लारीवरश्रीमन्नीरा गतारगृहंतिष्ठा शायतांगतोकः
स्मारतस्मा रेतव्यापद्यत ततोत्रभूपतश्लोकं प्रतराज्यम

ःस्वयं प्रताःकेतःचिरंतस्योसमृगांकवतीश्रुतः ।
इत्येतांकथयित्वामार्गेतस्मैकथांसवेतालः अब्रवीत्त
तांविक्रमसेनंत्वपतिंतंसमगतः । तद्ब्रूहित्वपतेमेसं
शयंराजानितस्तदाभ्युदये स्पदंपंसपदिस्फुटितंतस्यम
स्तावंत्रिणःकिमिति । हिमवस्त्रीनमयाकिंप्राप्तेतिशु
चास्यतद्धृदयं किंवाराज्यमभीष्टाराजागमजेनदुः
खिते । पतत्रपदिनवस्यसिराजंजानत्रपीज्ञनविते
धर्मश्रुतववितत्यानियास्यतिदलशाश्चुकोटिनिशि
रः ॥ श्रुत्वेतितत्रिविक्रमसेनोराजाजगादवेतालं
नैतत्रश्रसित्वयमंमिश्रुभवेचिरतेडःस्यतेहिंमंत्रिवरे ।
किंतुश्रीमात्ररसाइपांदितंतेयेनभूभुजाराज्यं तस्याश्रु
तात्तदिवप्रस्त्रीरत्नस्याकृकावार्ता । तस्मैकश्रेपिकृते
प्रयुतदोषोवनाधिकोभूतः इतितस्याविभावयतोहृ
दयंतन्मंत्रिणःस्फुटितं । इत्युक्तेनरपतिनाश्रुतःस
मायीवेतालोनिपदंमेवतत्रनगाम राजापिप्रसभम
पासमत्वधावद्भूयोपितुतमथंतंसधीरवीताः ॥ ॥
इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे श
शांकवतीलंबके श्रष्टमदशस्तरंगः
द्वादशोवेतालः ॥
अथगत्वापुनःप्राप्यशिंशपापादतःस्कंतोत्पन्नः सत्रिवि
क्रमसेनस्तंस्कंधेवेतालमवहीत् राजंस्तएकथामेता
संक्षिप्तांवर्णयामिते श्रस्तिवाराणसीनामपुरेहरनि
वासभूः देवस्वामीतितत्रासीन्मान्योनरपतेर्द्विजः म
हाधनस्यतस्यैकोहरिस्वामीत्यभूत्सुतः तस्यभार्याच

सुक॰
वेताप॰
५०८
508

लावण्यवतीन्नाम सुताभवत् त्रिलोक्यमाद्दिनाका॰
स्त्रीनिर्माणेप्राप्तकौशलः अनन्यरूपलावण्यामन्य॰
मोर्मिमेविधिः तयास्वकान्तयासार्द्धं हरिस्वामी कदा॰
चन रात्रिश्रान्तोऽपयोनिद्राहर्म्यवंद्राशुशीतले तत्का
लेतेनमार्गेणाकाशगामीविहायसा आगतमदनवेगा
ख्योविद्याधरकुमारकः सनत्लावण्यवतींप्रसुःपा
र्श्वेददर्शतां समारतिक्रमस्तलब्धअङ्गोगसोह
वान् तद्रूपहृतचित्तःस मदनोऽधस्तत्क्षणं स्वप्न॰
स्यवनिपन्नोतांगृहीत्वानभसाययौ तत्क्षणं प्रबुद्धो॰
यथवा हरिस्वामी सतत्पतिः प्राणेश्वरीमपश्यनाव
दतिदुःखसंभ्रमः अहो किमेतत्कागता कुपितासानु॰
किमपि छन्नास्मितंविज्ञं किंमेपरिहसतुत इत्यनेक
विकल्पैर्व्याकुलस्तामितस्ततः हर्म्यप्रासादवल
भीषुविनिशोभ्रमन्निशि अत्राहोध्याननस्थितएवंनत्र
प्राप्तवानोऽपितां तत्शोकाग्निसंतप्तोविललापग
द्गदं हाचंद्रबिंबवदने हाज्योत्स्नागौरि हाप्रिये हा
अनल्पगुणे हेबाले किंतु मे सोढासि नानया नवाकान्ता
त्रियोभिभ्यारिववंदनशीतले कैरवमावयपयोमांसी॰
पमिंस्मत्याविना लक्षान्तरस्वेयानीनैरवन्तदन्तिप्र
ये प्रबललिरिवांशारैविघाटिरयेविवाश्रुतेः इत्यादि
कुंधनलस्यमारहरिस्वामिनस्तदा कृच्छ्राद्यतीयाय॰
निशानगबहिरवस्थया प्रातर्विभेदविप्रास्यकैः सं
नमसंर्गविः भेतनवदन्मेतस्मोदाधनमसंयुतः वि
लक्ष्यवकाकान्नमयतोगतिविशेषस्तदा भेतेष्वानगुणे

भावंकरुणार्कंदितधनिः सचैनैःसांतमानोयवि
योगानलदीपितः नमस्ते हिजयुवाप्तितिनोप्रिय,
सीं विना इहस्थितसिहरत्नातंकनमत्रप्रसाथनं वि
रुतं वनयाश्रीतिपयौविननतोहृदन् स्मतानावन्न,
सानाकिंश्रान्तैर्वंहृत्यनेतया श्रवमपंतामवाशासि।
जीवं जातकदाघन नंदैर्यमवस्वसतानांगवेषयच
प्रियां श्रुप्राप्यं नामनेहासिवीरस्यव्यवसायिनः इ
तिबंधुसहृदाकैबोधितः सोयकृष्णतः द्विनैःकै
श्चिद्हरिस्वामी बवंधपूर्तिमास्यया श्रविंतयच सर्वं
संकृतायालणसादरं भ्रमामितावद्वीर्योणिनः
प्रयाम्यचसंचरं यामंत्वयाइनोंजातप्रियांभ्रम्य,
नवाप्नुयां इत्यालोच्य यथावस्थंस्नानाद्युपायस्तो,
करोत् अन्येद्युश्च विचित्रायानंसंप्रेहितमना वर,
कारावारितं किंवदंथोधनमपोभनः ज्ञालपमा
त्रत्रन्त्रनिर्गत्यैवसदेशजः प्रियाप्राप्तेच्छयासौया।
तोप्यानिभ्रमितंपयो भ्राम्यवञ्जनगामास्यभीमीमो
ग्रीष्मंचकेसरी प्रचंडादित्यवदनोदीप्तलडाशिमकेस
रः प्रियाविरहसंतप्तपांथनिश्वाससमाहतैः व्यसम,
माणाइवातुल्यावांतिसवसमीरणाः शुष्यन्तीदीर्घ
पंकाश्चहृदयैः स्फुटितैरिव जलाशयावहाप्रीरेव
मिलनःपुनःस्मरः वेरेवेत्कारजावानायन्नानाथ
राधयाः मधुश्रीविरहात्मार्गेष्वकदाश्रिवपादपः नासिं
कालेकेनायेनवियोगेनत्वयारक्ता नित्याधमावर
सत्क्रांतोविरहातामप्रमरः भोजनार्थीहरिस्वामी

हक·
वेताम·
५·५

गायत्रीमेकविद्रुमम् पद्मनाभाभिधानस्य गृहं वि
प्रस्यमंत्रिणः तत्रहृष्टावधुंजानाल्विधानस्यंतरेव
हं हारशालोसमालेख्यनस्येयानिःशाह्निस्पृहः तथा
स्थितेनतमालोकामंत्रिणस्तस्यगेहिनी पद्मनाभस्य
संजानस्यासाधीद्यचिंतयत् अहोत्त्वन्नामपूर्वेभा
नत्र्यानिकस्यलावंवं यदेवमयमज्ञार्थीकोप्यास्तेद्वा
येधोमुखः हाराधाभागतःस्नानत्नावत्तीर्णोद्विप
त्वथा तेदेषवान्नदानस्यपात्रमित्यवधार्यसा पर
मात्रभक्तांसाधीतस्मैसहृतशार्करं पात्रमुल्लिप्यपा
णिभ्यामानीयप्रक्ष्यादेहि तनादेवेनोपुंत्वदृगवा
क्षीनिर्दक्षावित् इदंस्याणिसमुद्धिहंभुजानैवेमर
णोवंतं नेषुनिसोत्रपयांतदृष्टीवानातिहृवतः ग
वास्याप्यतवांवाप्यानेदेवस्तनेरोरधः आत्पाल्पपा
णिपादेववाग्यांवावस्यवात्रमाः पावद्रादोपितंत
हःपरमान्नमुपेनितन् तावद्दृष्टीनाहरकस्माद्दिवंत्रापा
दस्पृगेतन्व पोपनःजनातश्चिरागत्पनेदोतांसनुपावि
शात् तेनतस्योहमानस्यमर्पस्याकस्यपतिस्ताणि उ
त्कांतजोवितस्यास्याद्विषलालाविनिर्ययौ सातन
त्यस्थितेनतस्मिंनत्रपात्रेपतन्तदा तच्चाहृष्टाहरे
त्सामीमपन्नान्नमभुंवतन् हंतभुक्तवतस्तोत्राद्यो
दस्पृहिषवेदना अहोविधोविपर्यस्तेनविपर्यस्यतो
द्यांवं यद्विषोभूतमन्नमेमदीयहृतशार्करं इतितन
त्यंविषार्तःसदरिमामीपरिसवलन् गत्वांतांमंत्रि
णस्यात्रिप्रस्यावायोगेहिनीं वहन्नाहिषमन्नमेतत्

तेनहिधर्मंत्रिणं किंविक्रमानयत्लेपूर्वंब्रह्महत्यया
याम्लिते इत्युक्तेवसतोसाध्वींकिमेतदितिविह्वलं
इतिहासीपराह्ननेत्रःप्राणोविश्रुत्यव ततःसासत
तिदोषाख्यानिस्थायपिमंत्रिणं भार्यानिष्कालिता
देहान्मित्याख्यानिश्चिवयःक्रुधा साप्युग्रमस्यावयात्
श्रुभादपिकर्मणः जातावमानानमयेसाधीनोर्थम
गोमिश्रयत् कस्यविप्रवधःसोत्तमर्पःश्रयनानदेहि
षु ततोभूद्धर्मराजाग्रेदादौनासोह्यनिर्णयः तत्रिवि
क्रमसेनस्यराजर्षेणोब्रवीदिदं नृपतत्वानकंताव
सर्पस्ययदिवास्यकः विवशस्यापराधोस्तिभवमान
स्यशत्रुणा अथयदेपतस्यनेनापिकिंदृष्टंत्वपितात्मन
श्रकस्यात्मममातीयभक्तंभक्तपतानिजं देपत्योतन्मः
दोषोएवतयोरेकस्यनक्तुतः अभावदोषधर्मेकर्दह
त्रोताबुभोयतः तदहंतस्यमात्येसाब्रह्महत्याजता
त्मनः अविचार्यैवयोवृपायेषामेकतरस्यतां । इः
त्युक्तवतोस्यालम्पसांसाङ्कपोप्यगात्सवेतालः निजः
पदमेवत्स्योपिसपुनरगान्धीरस्त्तमनुगादेव ॥ ॥
इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरे श
शांकवतीलंबके एकोनविंशस्तरंगः
आदितःसप्ताशीतितमः ॥
अथोदशोवेतालः९
ततविक्रमसेनोपगत्वातंशिंशपातरो भूयोप्यासा
द्यवेतालंस्कंदेजगाहभूपतिः प्रस्थितंचतमूर्द्धेशंसवेता
लोप्ययान्वतः राजंश्रांतोसितद्विदांकथामारपामिते

कथा.
वेतालपं.
५.
510

श्रुणु। अस्तियोध्येतिनगरेराजधानीबभूवया र
घूणांकुलक्रांतस्यरामरूपस्यशार्ङ्गिणः तस्यांराजा
भवद्वीरकेतुर्नामरत्नत्रयः द्रोणीनाममहाबाहुःआ
कारेनगरीमिव तस्मिंमहीपतावस्यांपुर्यामेकोमहा
वणिक् रत्नदत्ताभिधानोऽभूद्वणिङ्निवहनायकः त
स्यनन्दयन्त्यभिधानायांपत्न्यांतस्मादजायत सुतारत्नवती
नामदेवताराधनार्जिता सावतस्यपितुर्वेश्मन्यवर्ध
तमनीषिणी रूपलावण्यविनयैःसहैवसहजैर्गुणैः
यौवनस्थांचतांतस्मादिन्द्रदत्तान केवलं महतोवणि
जोयावद्राजानोपियाचिरे सातुपुंद्वेषिणीनेच्छद्भर्ता
रमपिवासवं प्राणत्यागोद्यतासेहेनविवाहःकथाम
पि तेनतस्याःपितातूष्णींतस्थौवात्सल्यदुःस्थितःस
वप्रवादोयोध्यायांतस्यांसर्वत्रपप्रथे अत्रांतरेसमस्ताचौ
रैःमुष्यमाणाःकिलाखिलाः संभूयावदन्पौरावी
रकेतुमभ्येत्यविज्ञपन् नित्यंमुष्यामहेचौरैरात्रौरात्रावतः
प्रभो लक्ष्यंतेचात्रनास्माभिस्तद्देवोविचार्यतां इतिपौ
रैःसविज्ञप्तोराजातान्समभितःपुरीं तस्करान्वेषणोद्युक्ता
नादिशद्रात्रिरक्षकान् नैवप्रापुर्नृपचौरांस्तेभिमानुर
घातैनवम ततःकदाचित्स्वयंराजानिशिस्वैरंविनिर्ययौ ए
काकीबाणशस्त्रोत्रभ्रमन्सोपश्यदेकतः एकंप्राकार
रहस्येनयान्तंकमपिपुरुषं निःशब्दपदविन्यासविवि
वगतिकौशलं सशंकलोललनयनंपश्यंतंपृष्ठतोमु
हुः ग्रंसमनूनंचौरोमेमुष्णात्येकचरःपुरीं इतिमत्वै
वनिकटंसतस्योपययौनृपः ततःसचौरोदृष्ट्वातंत्वयं

कोस्तीति भाषते चौरोहमिति राजापि चौरं प्रत्यब्रवीत्
तं सोप्यचौरोभ्यधात्सुस्थानहि वत्स्योसि मे सुहृत् अथो
सभोगशोभाभास्वद्दीपप्रशोभितं नवीनमिव पातालं
बलिराजाननधिष्ठितं तेनेहमन्दिरं प्रावमित्राचारो।
करोमिते तच्छ्रुत्वा सततेन सुखमनैनैव सहभूपतिः ययौ
वनान्तर्धरणीखातान्तर्वर्तिनिजगृहे तत्रप्रविष्टे तस्मिंश्च
कृतासनपरिग्रहे राजनिसोभ्यन्तरगृहं प्रविवेशाथ तत्
स्करः तत्रैकं वनमेसकादासीत्तत्रावदत्प्रियं महा
भाग प्रविष्टस्त्वमिहामृत्युर्विकथ्यं यत्पचौरोह्यसौ
पापं निर्गत्यातः करिष्यति अतस्त्विस्याः स्वानीतिनदे
त्वरितंब्रज इत्युक्तः सततयाराजा निर्गत्यैव ततोचिरं ग
वास्वांराजधानीं वनिजंसैन्यानाम्यसज्जयत् समद्धसैन्यः
आगत्यतदस्यातस्य करोधतत् भ्रमद्द्वारविवरं स
तूर्याकुलैर्बलैः ततो हृदेगृहद्वेद्धप्रतिभेदमवेत्यसः स
रोषनिष्क्रन्तश्चौरः शूरोयुद्धायनिर्ययौ निर्गतस्य रणे
कर्केमपराक्रममाश्रय करास्त्रकर्त्तकरिणां जंघाश्चि
च्छेदवारिणां तद्वारवनितारस्येकोभटानां स्वखड्गचर्मभ
त् ततस्तांस्ताप्तितानीकमभ्यधावत्स्वयं नृपः सततस्याचे
द्भवियोतोरणाकरणपुत्रितः हस्ताहताद्वारनिस्त्रिं
शाम ``` त्वविकाभापि श्रगात्सुजकाशत्योथबाहु
युद्धेनततं नृपः चौरं निहत्य धरणौ सजीवग्राहमग्रवी
त् निनायतं चमत्यस्यसधनंनगरीं निजां प्रातस्त्वाज्ञा
पयत्तस्यशूलारोपणनिग्रहं नीयमानंचतंवध्यभूमिं
चौरंसर्वेदिमं स्वर्षसावनवनीवाणिकन्याजहर्म्यगतः

धक.
वेताषं.
५१८
511

ग्गीतंधूलिलिप्तांगंमध्येतंमारुमोहिता दृष्ट्वैवगाढा
पितवंरत्नदत्तमुवाचसा वत्सायत्कीयतेयायमेवभर्ता
कृतोमया तत्पाइविनातेवंतवेदत्तमत्पुथिवे तच्छ्रुत्वा
तांपितावारीत्किमिदंपुत्रिभाषसे यावतेछासिभूपा
लानपिमत्कृतंनभीषितः सायापतस्करमिमंवांछसि स्या
मत्कृतंकथं इत्यादिपित्राप्रोक्तापिनिश्चयान्नचचालसा
ततःसततत्पितागत्वातस्यचौरस्यसत्वरं सर्वस्वेनापिरा
ज्ञानंवधान्मोचनमयाचत राजातुतंततस्याजहेमको
टिशोनैरपि स्वशरीरमपणीतैचौरंसर्वांमहाविद्यां त
ततःपितपुत्रश्रायाविकृतवेसावणीकत्वना अनुमंतेक
तस्मानावार्यमाणापिबंधुभिः आरुह्यगौविकांतस्य
दासोर्वेधभुवंपतो अवीयमानाकृदतापित्रामात्रा
तेनेनच नावत्सवधकश्चात्र शूलेवारोपितः तां
ददर्शगलत्प्राणात्तथासत्यागतिमागतां ततःश्रुत्वा
यकन्यांतामसुत्तुष्ठज्ञात्वाणान्नतः इत्यसौचौरः किमपि
प्राणांशूलगतोजहौ ततोवनांतिकं शूलात्तानश्चौर
कलेवरं आदायवाहरोहात्रचितांसाधीवणिकत्वना त
न्वाणंवशमशानेत्रभैरवः कृतसविधिः अहर्षोभगवा
नेवंतामुवाचांतरिततः अस्मिन्नववनासोयएवंभक्त्या
तपानया नेवेसितहरंमत्रः प्रार्थ्यपस्यापतिमेवेन तच्छ्रु
नेवचरेदैवादेवंवेपुराणमासा नाप्युत्रशांतंभूयादस्तु
त्रस्यापिमत्पितः यत्नानस्मृतोतोयेवप्राणांस्त्यामया
विना इतिप्रोक्तवतामेतांसाधींदेवोब्रवीदेवं पितुः
पुत्रशांतेनेत्वचरमत्संप्रयोगश्च नाहरशीदृशमनावनेः

तावन्मात्रमर्हतीति तदाकर्ण्येव सावादीत्तत्सन्नोमपिवे
त्मध्रः तज्जीवतेपभर्तामे धार्मिकस्य सदास्त्विति एवम
स्त्वदितोजीवत्वितिहृते पितेमतिः धार्मिकस्तराजा
सवीरकेतस्तन्नध्यात्त इत्युक्तवत्यनालस्यसूतौ शोवेन
भस्मिते उग्रस्यावदत्तां गायवेरोराज्ञा वंस्तदेवसः ततो
विस्मितस्पृष्टः संरक्तदत्तांहृतवाणिक आदायतां रत्नव
तीं चौरेणामानरंवत्तं प्रहृष्टैः बान्धवैः साकं प्रविश्यनि
जमंदिरं लब्धपुत्रवरस्य के सानेदोवितमुत्सवं राजा हृ
ज्ञात तत्र हस्तनैर्देवानायतं तस्मः एकवीरं वीरकेतुश्चौरं से
नापतिं व्यधात् चौर्यान्निवृत्तो ऽथ स तां परिणीय वणिक्सु
तां एकवीरः सवित्तस्थौ मार्गस्थो राजसंमतः । इति
कथयित्वा सकथां वेतालो दत्तपूर्वशापभयं शंसास्थि
तस्त्रिविक्रमसेनं पप्रच्छ तं हेतियं । राजन्ब्रूहिस्मपित
का मृपास्थितं तं तां वणिक् तत्तां दृष्ट्वा चौरेण शूलपृष्ठे
हसितं रुदितं वा किं तेन । अथ राजाब्रवीत्तं दुदितं चौ
रेणदुःखितस्तेन नास्याल्पमकारणं बन्धो यातोस्मि
वणिजइति आश्चर्यतस्तु हसितं किमयं कन्यान्मां वरोदह
ता मय्यासिन्ननुरक्ता स्त्रीवित्तमहो विविचित्रमिति । इ
त्युक्तवाक्यस्य महीभर्तौ सा मार्गाद्वयपांक्तौ वनदाजगा
म संयामवेतालवरः सराजाप्येनं पुनः पूर्ववदत्वगच्छ
त ॥ ॥ इति महाकविश्रीसोमदेवविरचिते कथास

रित्सागरे शशांकवतीलम्बके विंश

स्तरंगः ॥ आदितोष्टाशीतित

मः चतुर्दशोवेतालः १

बृक॰
वेताप॰
५१२

512

गेनतेनगत्वापुनःप्राप्यवेतालंशिंशपातरोः सत्रिविक
मसेनस्तं आदायोद्वलत्पुनः आयांतं तं च राजानं सवे
तालोभूयस्तथाग: नगादसूपीयमेतां ते राजन्विचित्रकथांशृ
णु । अस्त्यत्रमालवविषयेनाम्नाशिवपुरंपुरं यथार्था
नामातत्रासीद्यशःकेतुः प्रजानृपः समंत्रिभिःभारंन्य
स्यप्राज्ञानामागरमस्तके चंद्रप्रभाख्ययादेव्यासार्धंभोगा
नसेवत कालेनतस्यदेव्यांवतस्याजायतकन्यका राज्ञः
शशिप्रभानामनगरेत्रशशिप्रभा क्रमेणयौवनस्था
सामधुमासेकदाचन यात्रायातोत्सवंद्रष्टुमुद्यानेसप
रिच्छदः तत्रैकदेशेपुष्पावचायकहमाववयोद्यतां तान्वि
प्रबाहुःलतिकाललितैकपयोधरां प्रहननहस्तविगल
त्संदंशाकरशोभिनीं आपंस्तत्रोमनःस्वामीनामयात्र
गतोद्विजः सतयारूपासद्योत्तस्यमनसोस्रवा म
नःस्वाम्यपितेवाभूत्स्वामीमदनमोहिता मार्गणानां
हृतेकिंस्विदतिरेषामनोभुवः वसंतःसंभृतानीहपुष्पा
एतुस्त्रिगुतेम्बरं किंवार्चयितकामेयंमाधवंवनदेवता
इतिसंचिंतयंतंतंसाप्यपश्यन्नृपात्मजा दृष्टमात्रेचसा
तास्मिंस्तामेनवपुस्मरे नभूषाणीनचांगानिसोत्कान्ता
मानसस्मरत हन्यत्वोन्पतवांगानिसोत्कान्ता
भूतस्त्वावस्थभूद्दाहादीतेनिमहारवः समंयावदत्रतो ति
सर्कंधरांमध्रुपतोलयोः किमेतदितिवोत्वि
यारूपा भगनालानोविनिर्गत्यमत्तोमातुमांहजन पति
तार्थरणीथावंलंभमाउशार्वरी ततःपरिजनेचक्रुःवि
डुतेनांससंभ्रमं राजपुत्रींप्रधाव्येवशंख्यामुत्क्षिप्य वोकि

को ऽयं किंचित्ताक्षेभं भयप्रेमत्रपाकुलां निनाय
स मनःस्वामी तदृंगनगोचरात् प्रयाणेनःपरिजनैः
स्तवड्विसंद्विजोत्तमं शुद्धविविंत्यपशंपतीमानिन्येवि
नमंदिरं तत्रतस्योत्तमेवान्तीस्मरंतीप्रणशायितं स्म
रागितिष्ठत्पार्श्वेन पश्यमानाद्दिवानिशं सोप्युघातार्
त्तमनःस्वामीनदानस्माद्नुव्रजन् स्वान्तःपुरप्रविष्टां तां
दृष्ट्वासोत्कोऽविचिंतयत् नीताविलासुतास्याने जी
विनेवाहमुत्सहे तत्केऽयं श्रीशूलदेवोत्रधूर्तसिद्धोऽभूद्गुरुर्ग
ति इति संचिंतकथ्यमप्यास्मिन्नवसितेदिने प्रार्थयोत्तु
रोत्तस्यशूलदेवस्यसोतिकं ददर्शतेनबमंत्रेणआशिर
नातिमंगानं सिद्धमायाज्ञुनपश्यमशरीरमवांबरं
नवेदयद्भतनेसेयणप्यस्तमणीषितं सोपिमाथयितं
नमप्रतिपेदेविहस्यतन् सिद्धमायाज्ञुतमप्यंमशार
रीरमिवांबरं नवेदयद्भततस्मैप्रणम्यस्तमणीषितं
सोपिमाथयितंतस्यप्रतिपेदेविहस्यतन् ततःसयोग
गुलिकांदत्त्वाथपूर्वमनितुवे शूलदेवोव्यदाक्षूडशाल
णःकातिमानमनः द्वितीयांगुलिकांदत्वामुखेविद्यां
चकारच सूक्कांतकन्यकारूपंतेमनःस्वामिनं द्विजं तद्रू
पंतेसमादायगत्वाभूतोपिपोयसः नाम्निरायजनकं
रूपमास्थायतेनविजिज्ञपत् राजन्नेकोऽस्तिमेपुत्रकन्या
हराचतत्कृते मयेषायाचितानीतासवकाय्यगतोध
ना तमन्वेष्टुमहंयामितेदव्यारत्तितां नया आनयामिस
तंयावद्गृहिवित्प्यस्याद्दैना तव्शालाशापभीत्याचप्रत्य
पद्यतभूपतिः सुतामालापयामासश्रापःकेतःशशीप्र

मृक:
वेताप.
५८६

भां जगाद्देवतां पुत्रीमां कन्यां रत्नेहमंदिरे स्वमार्थ
पवचाहम्यंशय्यावास्याप्रकल्पये इतिश्रुत्वाञ्जयोनि
मेकन्याद्रुपस्तस्थेतिसः श्रंतः पुरं मनःस्वामी राजपुत्र्या
नयानिजं यथारूढवितनोपाते शूलदेवोद्दिनाहूतौ
कन्याद्रूपाः सनचासीन्मनःस्वामी तदंतिके दिनैश्चतांस
खीप्रीतिविस्रंभं समपागमत् तां यथारूढवितनोपाते शू
लदेवीनथाहूतौ एकदाविरहतामां शायनीयलब
मन्तुं रात्रौ रहो राजसुतामास्त्रशयनास्थितिः कन्याद्रू
पप्रतिच्छन्नोमनःस्वामी सपृष्टवान् सखिकिंमांगुरक्षा
लीयमाना दिने दिने कांतिमपताविपुलोवत्रःखिनासि
प्रिये अभे संहि मे को हि विस्रंभा:स्त्रियः स्नुषे सखेजः
ने इदानीं नैव मे त्वमहं वदिष्यामि न चेत्मम नत्ताश्वासा
वितिस्रवसपशनैः राजसुताब्रवीत् किमत्वय्यप्यवि
स्रंभाः शृणुतन्मादिदवाक्मि ते एकदाहं मधुयानयात्रां
हृष्टुंगताभवं तत्रापश्यं चस्नुभगं कंचिद्ब्राह्मणपुत्रकं
द्विमसुतेंद्रः सखीकंदर्पितोदीपितः स्मरं मधुमासमि
वालोकक्रीडालंकृतकाननं चकोरापातमेतेचप्रहृष्टे
यावदुन्मादे तस्याचेतस्मधातिसुधापायिनी मे लतोवते
तावत्तस्मादत्तलः तस्याकस्माद्विरर्गलः अकालकाल
मेघाभोगतस्मागान्महागजः तत्तोभ्रमात्प्रतिजनेनदृ
ष्टमपविह्वलः गात्स्याविप्रपुत्रेणानीतातेनैवदूरतः
श्रीरवैरेनात्रालि मे वर्तितेवरस्थानया अद्दृतसंगम
पीतनतानेकांदशायमगां तणाञ्चपरिवारेणमिलि
तेनापयातनः इदानीं नाम्मितितस्मात्रस्वगोदिवश्वः

तले तदाप्रभृतिसंकल्पैस्तैस्तैकाल्पितसंगमं यथा
मितंप्रत्युज्ञापियार्थ्युस्थंप्राणदंपतिं स्वमाहश्रेवकर्वा
णंवाहूयालोकयामितं त्याजपेतेहृदालहृतांतुभना
लिंगनादिभिः तवप्राप्तोस्मिभव्यातेनामाघतानमो
हिता तदेवंमांदहत्येषप्राणेशाविरहानलः इतिवा
वदयातस्याःश्रुत्वेःस्वप्नवणोदवः सानंदःसत्रसा
मीविप्रकन्यावपुर्धरः कृतार्थमानीमत्वातंकाल
मात्मप्रकाशने स्वरूपप्रकटीवक्रेनिष्क्रम्यगुलिकां
मुखान् नगाद्यविलोलानसोहमेमेयपस्वया उ
पानेदर्शनक्रीतोनीतोनिव्याजदासतां वेतस्तवतं
णांभ्रशाक्षेशंतंवाप्रवानदं यस्यैषपविणामेकन्या
रूपधरोभवत तस्मात्सफलयैतांमेविप्राठाविदद
यथां श्रात्मनस्तुततहंगेहमेतेनःपरस्परः एवंव
दंतंसहसाप्राणेशंतंविलोक्यसा आसीद्राजसुता
दिप्रस्वेदाद्यचपलाकुला अथादौनस्कानिर्हेत्रगाध
वीहादयोस्तयोः प्रेमणास्तस्यसतोयाहृतमहृतोभूदतो
स्तवः ततःसोत्रमनःस्वार्थीकृतीनस्योह्वित्रूपभृत्
दिवास्तगुलिकाकन्यामात्राववगुलिकःपुमान् गतेषु
यादिनेषुविप्रयघाःकेतोमहीपतेः स्वगांकदत्रसते
तस्यस्वयैर्पणातिनाम्नुता दत्तास्वगांकदमारव्यामहाहे
विभवोत्तरा हिजानयेमहामंत्रिसंतानामावरस्रनवे
तास्मिन्मातलगुल्यामारानयत्रीशाशधीप्रभा विवाहे
मातलगुतंतत्त्वगामानिर्मायिता तयासहयपैसोसा
पिकन्याकापरिवारया विप्रसुतोमनःस्वामीकांत

बृक॰
वेतापं॰
५१७
514

कन्यासद्रूपमपश्यत् तत्रतंकन्यकारूपधरंमंत्रिसुतोथ
सः दृष्ट्वाकिलस्मरव्याधबाणाघाताहतोभवत् ततो
मुषितचित्तःसतयाकपटकन्यया ययौमंत्रिसुतःशू
न्यंस्वगृहंसवधूसखः तत्रतत्कवलावण्यध्यानास
क्तोजगामसः तीव्ररागमहाव्यालदष्टोमोहसमुग्रांकि
तं किमेतदितिसंभ्रान्तेजनेतत्रोत्सवोचिते तमुपागा
द्वृत्तंबुद्ध्वास्यप्रज्ञासागरःपिता तेनचाश्वास्यमानोपि
पित्रामोहात्प्रबुद्धसः प्रलपन्निवसोन्मादस्तज्जगाद
मनोगतं असाधीनेचतत्कन्यानात्यितर्येतिविह्वले त
स्मिंराज्ञापितद्बुद्ध्वातत्रैवसमुपाययौ सतंदृष्ट्वाकामा
त्यवगाढभिषंगतोगतं सप्तमींमदनावस्थांजगाद॰
पितरंनृपः कथंब्राह्मणनिक्षेपकन्यासास्मैप्रदीय
ते तयाविनाचेत्ययंपश्चिमामेसोदशां अस्मिन्नष्टे॰
पितास्यैषमममंत्रीविनश्यति एतन्नाशेराज्यनाशःत
दिदंब्रूतकागतिः इत्युक्तस्तेनराज्ञासर्वाःप्रकृतयो॰
ब्रुवन् पापंवस्याद्विजस्यास्यसमहतोमंत्रिणोवधात्
तस्माद्दोयमासंज्ञावशंपतेधर्मविप्लवः वावद्यामंत्रि
पुत्रायविप्रन्यस्ताकुमारिका कालांतरेगतेविप्रेत्र
प्रतिविधास्यते एवमुक्तःप्रकृतिभिःतथेतिप्रत्यपद्यत
सराजामंत्रिपुत्रायप्रादात्तांतांकूटकन्यकां आनीतस्तुसा
तिष्ठिन्पलंनंराजसुतागृहान् कन्यारूपोमनःस्वामी
नंनगारसमरोपयति अनेनास्यार्थमानीतामन्यस्मैमां
स्वामिवत् कामंनदत्तराजानंधर्माधर्मौनवाधतौ
अहंविवाहमिच्छामिसमयेनेदृशेनतत् एकशय्यांतते

तस्यापत्यानावदहं हृदयान् यावज्जीर्यानिष्ठएमासाः
स्वस्थिभ्रमसनागतः एवं तेनहृतनिद्रां दंतेजोनीहिः
मांसंतां हस्तुक्तासमयेतेनशूनाकन्यावसुर्भना शतः
सबोधितः ग्रामनिझ्नत्रिमित्रिस्तुवकः तथेतिप्रतिपद्ये
तैकुनोहाहाकिलासुतं एकस्मिंस्यापपितावववासः
केनेसवादिने नांमृगांकवतीमाद्या वहृकृकृववधूंव
नां जगामनीर्थयात्रायेस्तुठकांनाथियेस्तुपा सवो
वासमनःस्वामीनयास्त्रीरूपयासह मृगांकवत्येक
गृहेसमानशयनासनः तथास्थितेकदाविद्रं सामृगां
कवतीनिशि शय्यागृहीरहोवादीवहिस्वेपरिष्कृट
कयांकांविज्ञमाख्याहिनिशानास्तिहिमेसाद्वि तछुत्वे
कथयत्सोस्येस्त्रीरूपस्तांकथांसुवा येवृत्तायस्याज्येर्बे
सूर्यवंशप्रभवः प्रासयगौरेणायेणस्त्रीत्वंविस्मृत
मोरुहेणं ग्रमोनदर्शनयोन्यादेवोद्यानेवनांतरे शृङ्
दुयेनसंयोगःसमभूद्वसूतृववाः तांकन्यांकस्यापिताव
शूतेःपुनरुवाचसा तदेवंदैवतादेयान्यंत्रोपपिवशेः
नवा पुरुषस्त्रीकरावित्यान्नोवाजानपुमांभवेत् भ
वेतिचैवंसंयोगःकामनामहतामपि मृगतेतनुरूपणी
त्रुत्याविवाहप्रोग्निनानुका मामृगांकनोमाहविसृतला
सहवासतः मृगतेनांमेकन्यामेनदंगांमिकिमिमायते
स्त्रदपंसीदनीवेदंनदेनत्माहिविकिंवद तच्छ्रुत्वासोंगनारू
पोविप्रःपुनरुवाचतां एनांतिकामांविह्वानिनतुरूर्वीणि
तेसाद्वि मयेनात्यनशूप्पानितिरूत्येनादारेनव इतितेनो
दितावादीन्मामृगांकवतीशनैः सातिप्राणसमास्त्वमेः

बृ.क.
वेतालपं.
५१५
515

तत्कालज्ञानवद्भिर्किं अपिदृष्टमः प्रवेशः स्यादुपाये
नेकेकेनचित् पक्षगुत्कवतीमेतत्सवलह्राशयत्नदा
माहपूर्नतयेः शाखापेघवंतदृथामिति वेस्मगोस्विम:
माहेमिवेनाहूतेनछयानिशि पुरुषःस्यात्तदेशोयम:
वामितवहकृतेपुमान् इस्मन्नासामतःस्वामीनिवार्यउ
लिकोमुग्धवात् योवनोहामममात्मातेनस्येकांतमदर्शं
यत् ततःकथितविश्रंभः सर्वस्वगतयंत्रिणः कले
वितरसःकोपितयोरासीद्भुतोत्सवः अथतत्रतयास
कंसमंत्रिसुतभार्यया तस्याद्दृतोदिवाकारोराजेव
पुरुषोभवत् आसन्नभगमनेतेवशुद्धामंत्रिसुतेदिनैः
तामादायनिशीथेसैरपलायसमयोततः पत्तसिंवक
याम्मथोमलेदेवःसतद्गुरुः बुद्धानदाविलंभूत्वाभूयो
हृद्द्विनाकृतिः शशिनात्मनःसम्यःतरुणाद्विनष्ट
पिणा आगात्यंतेयशःकेतुप्रह्वोराजानमब्रवीत् आ
नीतोयमयापुत्रोदेहिमेतांस्वघामिति ततःसमंत्रिस
स्पःप्राणभीतःतमस्थात् अमेवत्सातेक्ष्वगतास्मा
त्वघातसमस्वततव् अपराधात्स्मतस्यार्थेहहास्मिसख
तोतव इस्मकार्यधृतेरागतंतक्षनककोधनिष्कवं विशुवा
ततयदिखश्रुपमयार्थेभूपतिः ततःवेहक्ततत्सुग्रा
दृदेशापतांदवी ततयाशासितेतस्मैपत्याविधिपूर्वा
शिशुभां ततःसमूलदेवस्तोतयाभूतोवधूवरो आ
दायसाम्पदंप्रापादानात्सैसुकृतत्सरः ततत्रासिंवमि
लितेमतःस्वामितात्पुत्रमहात् विवादोमूलदेवाग्रे
शशितत्स्यपवोमरोः मतःस्वामिब्रवीदेषादीयतां

मेषाशिप्रभा कस्यैव हि भार्यो हृत्ता प्रागसौ गुर्वेन्तत्र
हात् पाणीजगाहकोस्या स्वेशुर्वो दाराइयंमम श्र
तिसाक्षिकमेवाद्यपित्रामेप्रतिपादिता एवंप्रा
यावलयासाराजपुत्रीनिमित्ततः विवादासक्तयोस्त
रासीन्परिच्छेदस्तयोर्द्वयोः तद्राजंतेममब्रूहितावत्
त्कस्योपपद्यते भार्यासासंशयंछिंद्धिपूर्वोक्तः समयो
स्तिते इतिवेतालतच्छ्रुत्वातस्मात्स्कंधाग्रवर्तिनः
सत्रिविक्रमसेनस्तंन्रपतिप्रत्यभाषत मन्येशशी
नएवासौभार्यान्यायान्मयात्मजो यस्मैप्रदत्ताप्र
कटंपित्राधर्मेणवर्त्मना मनःस्वामीतुतांभेजेचौर्या
द्गांधर्ववर्त्मनः चौरस्यचपरस्वेषुस्वत्वंन्यायेननास्त्य
वित्। इतितस्यवचोनिशम्यराज्ञोवेतालःसययौ
पुनस्तदेव सहसैवनदंसनःस्वधामतत्रिपःसोपि
तमाविपायतूर्णं ॥ ॥ इतिश्रीभट्टसोमदेववि
रचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके ए
कोनविंशस्तरंगः ॥ आदितः
एकोननवतितमः ९
पंचदशोवेतालः ॥ ॥ शुभम्
अथगत्वापुनःस्कंधेवेतालंशिंशपाद्रुमात् सत्रिवि
क्रमसेनस्तमादायोदचलत्तथा प्रागच्छंतंचतंभूपंस
वेतालोब्रवीत्पुनः राजन्शृणुकथामेकांउदारांकथ
यामिते ॥ अस्तीहहिमवान्नामनगेंद्रःसर्वरत्नभूः यो
गौरीगंगयोस्तंगःप्रभवोहरकांतयोः शूरामस्पृहप
स्पृश्योमध्येजलभूभृतां अभिमानोन्नतःसम्यंगीयते

एकः
वेताप॰
५१८
51

भुवनत्रये तस्यास्ति सानुन्यत्यर्थतत्कांचनपुरं त्या
सेक्षनमिवार्केण रश्मिस्फटं विभाति यत् जीमूतके
केतुरित्यासीत्तस्मिन्पुरवरे पुरा विद्याधरेश्वरः श्रीमा
नेरावित्रशतक्रतुः तस्यासीत्तद्गृहोद्याने कल्पवृक्षो
कुलागतः यथार्थनामा प्रार्थितो योमनोरथदायकः
तं प्रार्थ्य दैवतात्मानं स राजा तत्प्रसादतः प्राप जातिस्म
रं पुत्रं बोधिसत्वसमुद्भवं दानवीरं महासत्वं सर्वभूता
नुकंपनं गुरुशुश्रूषणपरं नाम्ना जीमूतवाहनं संप्रा
प्तयौवनं तं च यौवराज्येभिषिक्तवान् ततः प्रेरितः स
द्भिः तद्गुणैः सचिवैश्च सः यौवराज्यस्थितस्तत्र जी
मूतवाहनः हितैषिभिरुपागत्य जगदे पितृमंत्रिभिः
देवकल्पतरुर्योयमस्ति वः सर्वकामदः अधृष्यः सर्वभू
तानां सोस्माकं सदा तव नास्मिन्सत्यपि शक्रोपि बा
धेतास्माकं तोपरः एतच्छ्रुत्वा स जीमूतवाहनोन्तरचिं
तयत् अहो बतेदृशमिमं संप्राप्यामरपादपं नासा
दितं किमप्यस्मत्पूर्वैर्न तादृशं फलं केवलं कैश्चिद
र्थैरर्थितैः कृपणैर्विनैः आत्मा चैष महात्मा च नीतो
हावयि लाघवं तदहं साधयिष्यामि काममस्मान्म
नोगतं इति निश्चित्य स पयो महासत्वो निकंपितः त
वसे विहिताशेषशुश्रूषापरितोषणं हृष्टमासीनं तमे
कांते पितरं स विजिज्ञपत् तात त्वमेव जानासि यदेत
स्मिन्भवांबुधौ आशरीरमिदं सर्वं वीचिविभ्रमचंचलं
विशेषेणाचिरस्थायि प्रकाशप्रविलायिनी संध्यावि
बुद्बुदस्तो हृष्टाजवचलाः स्थिरः एकः परोपकारस्त्व

संसारेस्मिन्ननेश्वरः योर्थमेवप्रशासेस्त्वेतेपुण्यांतश्चातसा

र्हिणी नव्रानन्दाणिकेशोभुभोगेच्छस्याभिरीदृशः पञ

कल्पतरुःकस्यकृतेमाद्योभिरक्ष्यते योवाममममेत्य

वमात्रहीणांवरादिनः पूर्वैस्तेत्रचत्वार्यंतेषांकस्यैम॰

केयस्यवा नस्मात्परोपकारैकफलसिद्धैवदातया ना

नैनंविनियुंजेहंकामसंकल्पमाहपं एवमस्त्वितिपित्रा॰

वरहृात्यनोत्यतेनसः जीमूतवाहनोगत्वाकल्पद्रुम

मुवाचतं पूर्वभोगाभूरिताकामाःपूर्वैर्देवतत्त्वया न

त्वमेकमपिकंकाममनन्तंपरिपूरय अद्यवियोगेमयाप्र॰

र्थितस्यमांददत्पनस्थाकरु भंगेनवजरत्नोसिलोकाया

र्थीतितीमया इत्युक्तवतिजीमूतवाहनेरचितांजलौ

मुक्तात्वेवपातोसौसदभ्रहाञ्जतोस्त्वनः दाणापौर

त्यत्समाहिवंकल्पवृक्षस्तथावस्तु ववर्षभुविनैवासीत्

कोप्यर्थागृगतोयथा ततस्तस्यजयातीवसर्वमतानु

कंपया जीमूतवाहनस्यावदैलोकेधृयेयशः तेनवन

हीवजाःसर्वेमात्सर्यादसहिष्णवः तंलोकमात्रकृतंरा॰

तिश्वकल्पवृक्षदाकृतातदात जेयंसाधिरकंमत्वासंभूय॰

कंतनिश्चयः युद्धायसमनधांतद्राज्यापजिहीर्षया न

हृष्ठाप्राहपितरंतंसजीमूतवाहनः तातकस्याप्यरस्या

त्मिशात्रिस्त्वयप्रतापुधे किंतस्याप्यकस्यार्थेशरा॰

रीरस्याविनाशनः हत्वावहूंनकृपणोराज्यंकोमवांछ

ति नास्तिकंराज्येनतःकार्यंगत्वाप्यरण्यविद्वयं धर्ममेव

चरिष्यामोलोकद्वयसुखावहं सोवदंतोकृपणामेन॰

रापादावान्यलीलभाः इत्युक्त्वंजीमूतकेतत्स्तंसाधि

कथा॰
वेताल॰
५१०
517

नाब्रवीत् अहं त्वदर्थी भिक्षामि राज्यं पुत्र त्वमेव चेत् त
न्महासिक्रपाक्रपाविष्टः तन्मद्गुरुस्यतेन किं पर्वं हातभ्य
गुतेनपित्रामात्राचसोन्वितः मलयाद्रिमगाद्यक्रराज्यो
जीमूतवाहनः तत्रचंदनसंछन्नवहन्निर्झरकंदरे शुश्रू
षमाणः पितरौ सततस्थौ कारितारश्रमः मित्रंचास्यात्र
संपेदे मित्रावसुरिति श्रुतः विश्वावसोः सुतः सिद्धरा
जस्यैतन्निवासिनः एकदाचात्रसंभ्राम्यन्विवेशोपवनः
स्थितं दृष्टुमायातनं देव्या गौर्याजीमूतवाहनः तत्रोपवी
णयंतींवरदर्शितकन्यकां सखीजनान्वितांशैलतन
याराधनोद्यतां आकर्णमानसंगीतमंजुवीणारवा
सेः इष्टलोचलावण्यलक्ष्मीनैर्विनिश्चलैः इयता
तास्कंकहासमन्नेनेनसचन्द्रया पांडवीपामिवचक्षुकं
लीष्टुलंविक्षिकतीं परस्परविमर्देनगुवेंदो विदर्शनं
यस्मा विवदांस्ते नाबिभृतीनकर्णवोत्सवी धातवेटय
नोरुद्धिमुदाणीवतिपीडिते चलीमत्तांगुलीमुद्देमध्ये
तामममनोरमां दृष्टापावनपाशघः सोभुज्जीमूतवाहनं
नव्याजगुहितविज्ञानः दृष्टिमार्गप्रविष्टया सापितंभू
षितोद्यानं दृष्टालंकादाविकारदं कामोगदाहवैराग्या
मधुवनमिवाश्रितं नद्यानुरागविवशाभेजे कन्यावि
दस्रतां यथासखीवीणास्वाद्याउलालापतीयगे
ततःसण्णप्रश्नसर्वीं तस्याजीमूतवाहनः किंपश्यंनाम
मान्यास्तेकोवंशोलंकृतोनया तच्छ्रुतामासर्वी प्राह
नाम्नामलयवत्येषा मित्रावसुसामिद्धराजविश्वाव
सोःसुता एवमुक्तासाप्रदयासांतंजीमूतवाहनं ता

वयोवयस्यास्यश्रुतिसुद्धोमहागानं तांवदीतिस्ममलय
वतींस्मितमितावरं सविविधाथवेंश्यनास्यातिसूक
रोधिकिं नगनृस्योनिछलोषधामङ्गदिनेनया साधु
हिधाथरमनातृसीलक्षननानना लतावतीयमद्रोवा
गस्तताभितिवादिनी पकायननसवीनसैमाल्योमाला
नुपानयन् सचारायेवजीमूतवाहनः प्रेमनिर्भरः कं
ठेमलयवत्यांस्तांमालांनयासमर्पयत् सचारायेव
जीमूतमपेयंनीलिग्धयाद्दशा नीलोत्पलमिवमाला
मवीनस्मिंनिवेशयेत् इत्यंन्यकृतागाद्धसयंवरवि
धोक्षयो नयोरेत्यजगादेकाचेटीतांसिइकन्यकां जन
नीराजसुविवांस्मरत्यागच्छमाचिरं नछ्रावाकृष्यकामे
सुकीलितामिवकृच्छ्रतः सोत्कोपिपत्रपोतस्सिकंथवि
न्ययोगृहं जीमूतवाहनोप्यागानन्दनाम्नास्वमाश्रमं
साथस्वांजननींद्दष्ट्वाप्राणेशविरहातुरा गत्वामलयव
त्यास्तुपपानशायनीयके शय्यांनर्तितकामाग्निधूमेन
वाविलेखना श्वासधारासुवेनीसंतापजाथितांगका
मवीभिश्रुदंनीलिमावीजिताचाम्रिनीदलैः रतिंनभेजे
शायनेनांकेसाव्यानभूतले गतेथवाममेवकापिरजयास
हसंध्यया हसत्याचीपुत्वंचेडमस्याक्रमयवर्बुवति स्म
रेणुप्रेयमाणारिमा . . . . लञ्जयानाशाक
स्तेजीवितः स्पृहयोजिना तितायचनिशामिंरुविध
मामल्लिनीवनां वहुमोहालिपदलोकदिसंकोवमत्पसा
नावघनद्वियोगार्तः सोपिजीमूतवाहनः शायनस्यापि
पतिनोहल्लेकमधनयः शून्यतोद्विरागोपिप्रोक्तिमध

बृक:
वेताप:
५१८
518

न्तोऽरक्षद्विः ह्रीमूकोऽपि वदन्पीडाकामजामनयन्निर
शां मातस्मासन्नकोभूपःतद्द्राणीयतनंपयौ पत्रदृष्टा
भवेद्वेनमासिद्धायिपत्रिका तस्येतनसमित्रेणस्तनित्र
त्रेणाहूतः आगत्याम्बासितेयान्नद्रोणीयतनंपयौ ना
वन्नैवसाम्यानिर्गत्यैकैवनिर्जने शुभ्रमलयवत्यात्मया
गायविरहासह्या अलक्ष्यंतीकांतेहे पादपांतरितं वृस
तदस्तुलोचनाबालादेवीं गौरीं विजिज्ञपत् तद्वगादे
विमेहस्त्रोनाम्मिनजन्मनि विन्मम जीमूतवाहनो भर्तानह
यास्योऽन्यजन्मनि इत्युक्त्वाचरणामासंसोत्तरीयेणतन्व
णं अशोकतरुशाखायां पाशं मार्गि विजानतः हेनाथ
विश्वविख्यातकरुणेनापितत्वया कथमस्मिपरित्राता
देवजीमूतवाहन एवमुक्त्वागलेपाशस्थानेपाशंनिया
मति अथवाणदिवस्तावद्वाणीदिव्यदोहिता पुत्रिमा
साहसंकार्षीश्चक्रवर्तीपतिस्तव विद्याधरेन्द्रोजीमूतवा
हनोहिभविष्यति इत्युक्तवत्यांदेव्यांस सख्यैवमवदत्सकः
जीमूतवाहनोऽत्रैतस्त्विपात्रनुजगामतां सेषादेव्याबरःप्र
सयवतीगिःसत्यैवते इतिजल्पतिबालांतांतत्कंठविन्ध
नित्रके जीमूतवाहनःस्रग्मतुबन्धंणायपेशलं सखह
स्तेनतंतस्याःकंठान्पाशमपानयत् ततोऽकस्मात्तथा
वद्यमिवमन्वानयोस्तयोः अथमलयवत्याबालिकत्यां
हीनयाहृष्टा विज्ञानानाशन्यमहसासमावोरुह्यजगाद
तं सखिकल्याणिनीमीहरावर्धसेभोस्तुमिहितः अयेवा
हिमहाराजानवविश्वावसुःपिता कुमारमित्रावसुना
मिसमःसौत्रियोमम इहागतोऽजगत्नान्त्यःतानकल्यः

तत्पुत्रः विद्याधरेन्द्रतनयो योयं जीमूतवाहनः आते
स्थित्वात्मनः शून्योवस्थात्योनतादृशः तस्मान्मलयव
त्यासौ कन्यारत्नेन पूज्यतां तथेतिश्रुत्वाइतेराज्ञाभ्राता
मित्रावसुसमे तादृश्येन महाभागस्यास्याश्रमपदंगत
त्वालीसयः चभावीति विवाहस्तत्त्वमंदिरं आयाहियार
तैवैषोपि महाभागः समास्पदं इत्युक्त्वा स्वयमनयासख्या
राजपुत्री यातैस्तनः यतो समहर्षोत्सोत्कावपुरुर्वलित
गंधरा जीमूतवाहनोप्याशुगत्वास्वाश्रममागतात् ।
मित्रावसोर्यथाभीष्टं कार्यं श्रुत्वाभिनंदितुं तातस्सर
स्समाचक्षौततैसस्सर्वं श्रुत्वैतत्सः यत्राभिवंसतस्यासीत
स्तावभार्यैवतत्स्सा ततो मित्रावसुप्रीतः तत्सुत्रोपवित्त
श्रुत्या श्रीवद्यगतापितरौकृतार्थःस्वाश्रमं तदयत् तिता
यचनैदेवसानरदीजीमूतवाहनं वकोवोत्सवसंभार
रंगस्सिद्धिवितवैभवं तस्मिनेवचथध्योद्धितस्यविद्याध
रप्रभो सकलमलयवत्याचविवाहंसमपादयत् ततो
नवोढयासाकंतयाजीमूतवाहनः तस्यौमलयवत्या
सतत्रसिद्धमनोरथः प्रकदाकौतुकात्रसमित्रावसु
नासह मलयाद्रोभ्रमतइवलावनमुपेयवान् तत्रा
स्थिराशीन्सुबहून्दृष्ट्वामित्रावसुंमतं केषामेतास्थिसंचा
नाःप्राणिनामितिपृष्टवान् ततोमित्रावसुस्यालास्तं
कारुणिकमब्रवीत् शृणुवृत्तांतमत्रेमंसंक्षेपाद्दर्णया
मिते नागमाताप्राकद्रूः विनतांतेपांमातरं जिता
यकिलदासत्वंसख्यातपणनिर्जितां तेनवैरेणगरुडः
नागमुत्योच्यामिमातरं आविस्मामंदकोचित्ततस्यतत्रासा

स्क.
वेताप.
५५
519

हिपदिवे नदैकैकपदेसर्वपन्नगमाशंक्य नागराट् वासु
किःप्रार्थनापूर्वंतार्क्ष्यस्यसमयंव्यधात् एकमेकमहं
नागमाहारार्थंखगेश्वर प्रत्यहंप्रेषयाम्यत्र पुलिनेद
क्षिणोदधेः तथानुनप्रवेक्ष्यंपालोसौकथंचन कोहि
तार्क्ष्योविनाशयेन्नागानेकपदेनव इत्युक्तंनागराजेनसम
यंप्रत्यपद्यत स्वार्थदर्शीतथेत्येवगरुडोगुरुविक्रमः
ततःप्रभृतिवैकैकंनागंभुङ्क्तेदिनेदिने वासुकिप्रेषितं
सोत्रखगेन्द्रःपुलिनेम्बुधेः ततस्तद्भक्ष्यमाणानांनागा
नामस्थिसंचयः पर्वताग्रगिरिशृङ्गाभोवृद्धिंकालक्रमाद्गतः
इतिमित्रावसोर्वाक्यात्सोन्तस्तोनिशम्यसः निजगादद
याधैर्यनिधिर्जीमूतवाहनः शोच्यःसवासुकिराजायः
स्वरक्षेनविहिते उपहारीकरोतियःप्रजाःक्लीबोदिने
दिने प्रजानननसहस्रःसएकेनाप्यात्मनेनसः मामादा
नार्क्ष्यभुक्तेतिभावितंनाशकत्कथं अप्यसारेणदेहे
नतिःसत्वसःजलदाये नार्क्ष्यभोगगनागृथनित्याक
णेननिर्हृणः नस्यापिकाश्यपीवीरःकृतसाधिष्ठानमा
वनः ईदृशंजनेनपापमहोमोहस्यगाढता इत्युक्त्वास
महासत्वोहृदिविवेकेमनोरथं अप्यसारेणदेहेनसार
तं प्रबोधनस्यभीतस्यदत्वात्मानेनमन्मते इतिसंचि
नयन्नेवतास्मिंजीमूतवाहने मित्रावसोपिनः पार्श्वा
त्तन्नाह्वानार्थमायो प्रतनमहमेष्यामिपार्श्वादिति
ततस्थितं मित्रावसंसजीमूतवाहनोविसर्ज्यहर्षं गते
नस्मिन्सवारे कोवाछिनार्थोनात्वावोभ्रमन् कृपालुरभ्य

णेन्द्रात्वकरुणं हृदिनिधतिं गत्वाददर्शवोद्ध्रंगाशिर
लातलसमीपगं युवानमेकंपुरुषंदुःखितंस्वदरा
कृतिं प्रसाराजभटेनेनन्यस्तमानीयतत्क्षणं निव
वेद्यतंरुदतींवृद्धांसानुनयेस्त्रियं कोयंस्यादितिया
वद्वाजिज्ञासुस्तत्रतिष्ठति करुणाकुलितश्चोनःपुण
जीमूतवाहनः तावत्सातत्रवृद्धाशोकदुःखभावितमीरि
नः यावर्तितंयुवानंतंहाहापुत्रेतिशोचितं हाशंख
चूडदुःखंचक्षुनसंप्राप्तहागुणीन् उल्लेकतनयोहा
पुत्रकुलवाङ्कर्यसमूहःपुनः वत्सवत्सात्वचेदेसिंगतेले
सपितानव शोकांधकारपतितःकथंहृद्रोभविष्यत्
ति अपर्ककारसंस्पर्शाद्दंगंहृद्येनयत्तव कथंशि
ष्यतिसन्तोडुंनाह्यंभतापजाद्ध्जं विस्तीर्णेनागा
लोकेपिधात्रानागायियेनव लब्धंत्वंकिमभव्यायाः
विविंत्यैकसुतोमम इतितांविलपंतीवसत्रुवाजनः
योब्रवीत् दुःखार्तेभाषिमामेवद्राङ्गःखयामिकिंय
यं निवर्तत्वगृहाणेषप्राणामपाश्रमस्तव इहागम
नवेलाहिभवेत्तावनराजमेतः नद्धकादाद्ध्रनाशोहको
मेघ्यामतिरुचकं इतिचक्रंदसावृद्धादिदत्वदशोतलो
चना तावच्चबोधिसत्वाशासनजीमूतवाहनः ऊत्वा
हृष्टाचक्रपयागाढछाप्राणेनाविविजिनयत् हंतायंशंख
चूडाख्योमातोवासुकिनानव आहृतोनातार्क्ष्यसंतः
मच्चीधेक्षितधना इयंचैतस्यजननीस्वरनेनातुरा
गता पनदेकसुताहृदातुःखदीनप्रलापिनी नरेक
मेनमात्रेचदेहेनेकांतनाशिना रक्षामिनासुनाना

ह्क॰
वेताप॰
५२॰

गतंमेनिजजन्मनिष्फलं इत्यालोच्योपगम्यैवसुहृदा
जीमूतवाहनः हृदाशुचावत्तांमातापुत्रैरस्याप्यहंन
व नश्रुत्वाभावितभयाद्दृशामहृदशंखकिनी संत्रस्ता॰
नार्दमांभुत्वमांभुंक्तेतिजगादसा शंखचूडस्ततो॰
वादीन्नैषतार्क्ष्यसमाश्रमी कार्यंवइहवाह्लादेकसता
त्रैभयंकरः इत्युक्तेशंखचूडेनप्राहजीमूतवाहनः
विद्याधरोहमायातोरक्षितुंत्वामहमेवते दास्यद्विशारी
रंस्ववस्त्रच्छन्नंगरुत्मते तथातिथिप्रियायाहिवमाद
यैनंस्वतंप्रहाव नश्रुत्वासाब्रवीद्वृद्धामैवंवेहायिको॰
मम पुत्रोयमेषहीकालकृपास्याप्रियमीहशी पन
श्रुत्वासजीमूतवाहनःपुनरब्रवीत् नेममनोरथस्या
स्यभंगंकर्तुमिहार्हस्य एतदेवंब्रुवाणंचशंखचूडो
जगादतं दर्शितेयमहासत्वत्वयासत्यंकृपालुना न
त्वहंस्वच्छरीरेणरक्षामिस्वशरीरकं रत्नव्ययेनपाषाण॰
णंकोहिरक्षितुमर्हतीति मादृशैर्मलिनैर्जगत्पूर्णंसात्म
मात्रानुकंपिभिः त्वत्कल्पजगदेषांविरलास्तुभवाद
शाः नवाहंमलिनीकर्तुंशंखपालकुलंस्तुवि कलं
केरवशीतांशुविंबंगिरालामिमत्सवते इतितंप्रतिषि
ध्येवशंखचूडःसमातरं जगादीबलिवतंस्वकान्तारंड
गंमातरिनः नपश्यामिकिमेतेनत्रागारुडंदर्शितं
कृतांतलीलापर्यंकदंष्ट्रावध्याशिलातलं ग्रहंवाद्धि
तदेवानातागोकर्णाभीप्सवं आगच्छामिद्रुतंयावत्ता
यातिगरुडोत्रसः इत्युक्त्वादरात्प्रणम्यापृच्छ्य
मातरं सगोकर्णंप्रणामार्थंशंखचूडोययौततः श्रीमो

येदं तेरायाशुः तार्क्ष्यसिंहोऽस्मि मे फणिनः प्रार्थ्य इति
जीमूतवाहनोऽप्यकरोद्धृदि तावच्छङ्खचूडपदीड्यप-
दानिलवलोलनेत्रं विलोक्याग्रसमामेति निवारण
मणानिव मत्वा गरुडलेवांध्रयाम्रा जीमूतवाहनः प
रार्थप्राणदो वध्यशिलामध्यारोहत तां पवलासूर्णि
नेवाह्वैः स्फुरद्रत्नप्रभाहृशा तं महानिशयं तस्यापश्य
नेवमावि स्मये आगत्याक्षुरितनभानिमेत्मेनश्लुला
तेला वेष्टाग्रकन्मलाहृत्य महसमन्त्रं जहार तं स्तुता-
स्यापरमुत्कवानशिरोरत्नं चनेनवान् तीतामहापि
तेशूंगेमलयाद्रेरुपक्रमे पवमेवपरार्थायदेहः स्या
त्यतिजन्मनि माभूतोहर्गमोहोत्तपरोपकृतिवर्जि-
तो इतितार्क्ष्यप्रभानस्यतस्यानुध्यायनस्तदा विद्या
धरेंद्रोरपतत्सुधाम्लाश्चिरैरभस्तलात् अग्रंतरेचतद्रक्त
धारासहृशिरोमणिः तस्यामलयवत्याश्चतत्पत्या
प्रापतत्पुरः सा तद्दृष्ट्वा परिज्ञाय चूडारत्नं सा विह्वला
ऽतिकस्यास्य श्वशुरयोरलाभ्यां स्वाम्यरदर्शयत् तौ च-
जायापती सुतो शिरोरत्नं विलोक्याननं किमेतदिति
संभ्रान्तौ सहसैव बभूवतुः ततः सुविद्यानुध्यानाद्यथावृ
त्तमेवेयतन् राजा जीमूतकेतुः सारादौ कनकवत्य-
पि वध्वा मलयवत्यान्वितौ प्रावर्तेतां महास्पदं गतं तत्र
वैतो यावन्नादेऽजीमूतवाहनो तावत् शंखचूडोऽथ
नवागोकर्णिमागतः स्वरीरुधिरांकतांहिश्चाववध्यशि
लातलं दाहनोऽस्मि महापापो ध्रुवं तेन महात्मना
आत्मासकृत्सेतेदत्तोमत्कृतेमहाकृपालुना तदाविद्या-

शकः
वेतालप.
५८
521

मितीति स्मितं ह्यणेस्मिं काहिवेरिणा मत्तेथंशः एके
नीवंतवेत्रमाभुपात् इत्यदेत्तुवदं सोयं साधु दृष्टावि
रंतरां पतितोभुवितद्धक्त थारामतु सरत्नयो श्चात
रेभक्षयं सत्दृष्टा जीमूतवाहनं प्रीतिविस्मयाकृष्टवि
तयामास तत्क्षणं अहो श्रुवः कोप्येषभक्ष्यमाणोपि
योमया भक्ष्यते महासत्वानन प्राणैर्विमुच्यते वि
भक्तिलमयेयेववमावेरोमोवकं तुकं किंचोपकारि
णीवास्यमयि दृष्टिप्रसीदति तत्रैव नागः कोप्येषमा
भुक्ष्यामि नास्मत्र इति तार्क्ष्यं विस्मयं तं प्राह जीमू
तवाहनः पक्षीन्द्र किं निवृत्तोसि न हि मे मांसशोणितं
देहे नास्ति न चाप्याप्यपरितृप्तोसि भुंक्ष्व तत् एतच्छ्रुत्वा
तिस्माश्चर्यं तं सपक्षराट् प्रविशत् नागोनैवास्मि तद्वदद
महात्मन्को भवानिति नागएवास्मि कोपं ते प्रश्नः प्रकृ
तमाचर यत्तनार्थो विरुद्धं भो कोपि दृश्यास्त्वालिख
एवं प्रति वदत्येव तार्क्ष्ये जीमूतवाहने प्राप्तः सशंखचू
डस्त्राहि वाभिभाषत मामा कृथा महत्पापं साहस
विनतात्मज कोयं भ्रमस्तेन ह्येष नागो नागोहमेवहि
ते इत्युक्त्वाद्रुतमागत्य मध्ये स्थित्वा तयोर्द्वयोः दृष्ट्वा च
तार्क्ष्यं विभ्रान्तं शंखचूडोब्रवीत्पुनः किं भ्रान्तस्त्व फणा
विमौ निहृदे वन पश्यसि विद्याधरस्याकिं वास्य सौम्यां
मयपश्यसि नाकृतिं शंखचूडे वदत्येवं भार्या च पितरौ च
तौ जीमूतवाहनस्यात्र सर्वे समुपागताः विलक्षाङ्गं
चतं दृष्ट्वा पितरौ तस्य तत्क्षणं चक्रं दत्तं ज्ञात्वा दा
रा जीमूतवाहन हा का करुणा हा वत्स परार्थ्य जी

वित्त शाकंथवैनतेयंदृष्ट्वा विस्मयकृतेनतया पतङ्गै
वत्तासौअहमेवतेनमोक्षाविंतयत् शाकंथबोधिसत्वात्
शः संमोहादहंत्यक्तेमया जीमूतवाहनः सोयंमहाप्रथया
णदायकः यस्यप्रमतिकृतेनास्मि त्रैलोक्यकीर्तिर्बोध
ए नन्नेमहेनास्मिपापस्यप्रायश्चितमग्निप्रवेशनं प्रथमे
विषवृत्तस्य पवपनेसाधु किंफलं इतिविनाक्रलेनास्ये
दृष्ट्वाबध्यंनिपत्यसा प्राणत्यक्षयापवंचक्रंप्रापजीमू
तवाहनः ततोविलपतोत्तत्रनत्पिताशोकदीनयोः
उन्नमयपवहूरात्मानं शंखचूडेवनंदति भार्यामलयव
त्यसत्नभोदृष्ट्वामृगद्गदं पूर्वप्रसन्नांवदनां इत्युपाल
भन्नाविकां विद्याधराधिपोभाविचक्रवर्तीपतिस्तव
भाविनेत्युद्रमादिष्टादेविगौरिन्तदातथा तन्मिथ्याभवा
दिनीजाताद्धमथासिकथंमयि इत्युक्तवत्यातस्यांसा
गौरीप्रत्यक्षतामगात् नेमेमिथ्यावचः पुत्रीसकम
लाहकमंडलोः अमृतेनाथजीमूतवाहनंसिंचतिस्म
ते तेनमोवनतःसर्वांगः पूर्वाधिकतराद्युतिः जीवन्सु
तस्सुप्रोत्थितइवजीमूतवाहनः उत्थितःप्रणतंचंवस
वेगुरुप्रणामनत्तमा उवाचसादेवीतस्मासिदेहदानेनतेन
ना तदैवभावाभिषिंचामिपुत्रआत्मीयेनपाणिना विद्या
धराणामाकल्पंचक्रवर्तिपदेधुना एवंवदन्तीजीमूत
वाहनंकलशान्तिभिः तमभिषिच्यबहुवाणीतुअन्तर्हितावे
तिदायदे तिपेतस्माचतत्कालंदिव्याकुसुमवृष्टयः तदे
निमतवमानंददेवदुंदुभयोदिवि अथावागत्यसत्प्रकृत्यः
तास्तेजीमूतवाहनं चक्रवर्तिनंअहंप्रीतःप्रणमातिस्म

बृक.
वेतालपं.
५२२

522

येनपि प्रपूर्वंदारमतिनात्रिजगत्कौतुकावहं व
लांतुभित्तिलिखितंयेनविचमिदंहृजं तस्मांप्रभा
यिमन्नस्त्रश्रेणीश्चाभिमतंवरं इत्युक्त्वंतंगरुडंमहा
सत्वोजगादसः तभक्ताःसातुनायेनशूवानागाःसु
नस्त्वया तेपिसिंपिशेषाजीवंतुयेत्वयापूर्वंभक्षिताः
एवमस्तुनभोक्ष्येहंनागांस्तन्नमतःपरं प्राग्येच
भक्षितेजीवंत्वमतादेयोम्युवाचसः ततोस्थिशेषाये
यासन्नागास्तत्पूर्वंभक्षिताः तेपिसर्वेसमुत्तस्थुः
तद्दृशामृतजीविताः हरत्रागोर्मभ्निगोणैः सानंदैमि
लितैरथ सलोकत्रयाभिसाप्तुगाहमलयाचलः
तत्कालंतवजीमूतवाहनोदत्तमन्नतं गौर्याप्रवाहिवि
हुःसर्वैविद्याधरेश्वरः । प्रागात्यतेचचरणावनता।
हिमाद्रिंनिन्युःलाणान्यदिवंधुरवलत्समेतं तेपाश्चर्व
तेश्वकरन्नाममहाभिषेकंसचक्रवर्तिनमथप्रतिभु
कृतार्थं । ततस्तमापिरामामात्राभिरावहनाचमलयव
त्याव विनग्रहृगतानागेनेनचसंयुक्तःशंखचूडेन ।
लोकोत्तरचरितान्नुतसिद्धांजीमूतवाहनःश्चिवरं प्रभ
ततरत्नोपचितांविद्याधरचक्रवर्तिपदं । इत्युदा
रमरसामाख्यायकथांतांसवेतालः पुनरेवतंत्रि
विक्रमसेनंपप्रच्छराजानं । तद्ब्रूहिशंखचूडःकिंजी
मूतवाहनोभ्यधिकः सत्वेनतनेपारूभयोपूर्वोक्तस्या
असमल्ले । इत्यस्माद्वेतालोत्प्रश्नामौनंविहायभया
शापं नरवाचवत्रिविक्रमसेनोनाल्पमतिनिरुद्धवेगः ।
बहुनकालितइमनोस्थितंजीमूतवाहनस्याकियत्त स्मा

ण्यः सर्वांगवृद्धो मरणोद्गीर्णोपि योगिपदेवः अन्यः
प्रदग्ध्वात्मानं प्राप्य स्वदेहं गतायतास्योग पश्चाद्द्रावन्
गत्वा स्वं देहमपानयत्प्रसभं । यतोविशाप्येवत्स्यपस्य
तस्य वाक्यं स वेतालवरो जगाम पुनः स्वधामैव तनांद
स्य पृष्ठात्स्योपि तं सोद्युपयौ नथैव ॥ ॥ इतिमहक

श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांक

वतीलंबके द्वाविंशस्तरंगः ॥ ॥

आदितो नवतितमः ९०

श्रीवेतालः ॥१

ततो गत्वा पुनः तस्मात्स राजा शिंशपातरोः तं त्रिवि
क्रमसेनो सवीरो वेतालमगृहीत् प्रस्थितं च ततस्तं स
वेतालः स्वयं तोऽब्रवीत् राजन्मम विनोदाय शृणु एव तां
वच्मि कथां । अस्तीद्धधर्ममर्यादं गंगाकूलेऽकूता
स्पदं कलेरगम्यं कनकपुरं नामाभवत्पुरं तस्मिंश
शोधराख्योऽभूत्त्वर्योवसुधाधिपः रत्नविमुवां
वोयिवालाद्विपोरिवादति वेजंगदमस्तादककुप्र
तामेवसहमंडलः विधिमापद्यवंद्राकापकेकृत्येव
निर्ममे सार्द्धं परपरीवादेन शास्त्रार्थेरविद्वता दोशो
नकोशाद्दंडाभ्यां यस्यासीत् महीभृतः पापभीरुयशो
लोलस्यार्थसवपरपुरंध्रिषु यः शौर्येणार्थसंग्रामभयो
ज्ञनतयाभाजे तस्य राज्ञः पुरे तस्मिन् महेश्वरो महावणिक्
उन्मादिनीत्याख्याता कन्या तस्याभवत्सुता योहितां
ददर्श जगन्मनसा मदनाहृपसंपदा उन्मादितिसमदनस्या
पिमोहनबाणकया तस्मिन्वयसि यौवनस्याधां संगतावाताम्

शुक·
वेताल·
१२१
५२३

तावणिक् यशोधरेण राज्ञा नीतिनिवेदी अस्ति नृपत्र
त्रैलोक्यरत्नभूता मे प्रदेयास्ति सुता प्रभो तन्मतावि च
वेदयितान्यस्मै दातुं युज्यते देवो हि सर्वरत्नानां प्रभुः
स त्वमपि भूतले तत्त्वावलम्बानुग्रहेण देवस्तां प्रति
गृह्यतां इत्याकर्ण्य वणिग्वाक्यं स राजा ब्राह्मणान्विज्ञां
सादरं व्यसृजत्ताः सो लक्षणमवेक्ष्यतः तेऽगत्वा ब्राह्म
णा दृष्ट्वा तां त्रैलोक्यैकसुन्दरीं क्षणः क्षोभं ययौ द्विजाः
लक्षार्थैर्मविंतयन् इमां प्राप्नोति चेद्राजा तद्राज्यम
वसीदति पतनो हि तविज्ञो हि किं स राज्यमवेक्षते
तस्मात्कुलक्षणेत्येषा नाख्येयादीति पायनः इत्येवमं
त्रसंमंत्र्य राज्ञस्ते समभ्येतिकं कुलक्षणमवेदयन्नितस्तु
दश्चावतीस्तदा तेन राज्ञा मनेवेन तां सीवकभवणिक्सुता
तनस्तदा तत्पातां सकन्यामुन्मादिनीं पिता वणिग्बल
धराख्याय तस्मै नायकनये ददौ अथ सा तद्गृहे तस्यो भ
र्त्रा तेन समं सुखं कुलक्षणोन्मुद्रराजात्यक्तेत्यान्तर्विमा
नना यातिकाले वसन्तावतद्वाहे मंतद्दान्तिनं फुल्ल
कुसुमनादं तमथितां जुनितीं वनं आजगाम लसत्सुख
मंजरा केसरावलिः सूतां कुरनखः क्रीतत्कानतीमधु
केसरी तत्कालं च वसनगारे तं वसंतमहोत्सवं स राजा
निर्ययौ द्रष्टुं राजा उद्धेयशोधरः तद्यात्रालोकसंभाव्य
विलयाकुलयांचितः अथ सा रथितंवर्तनदावो द्विहाप
देहिमं साधकनोन्मादिनी तस्मै राजे स्वयंदर्शयितः आ
त्मानं दर्शयामास पतित्यागावसानतः स तां दृष्ट्वा मे
दृश्यान्तानां स्मरामिवेगद्दत्तां संध्यदिनएकामानेन भ

मलयानिलैः निर्वापयंश्च तनूपं तेन च मन्मथमनोभु
वः गाढं प्रविह्वलहृदयेन लक्षणात्मा सद्गुणायनो भूत्वैव
राश्वासितः वाद्यराजधानीं प्रविश्य सः सुखेश्यो नृपु
धनेभ्यः तत्राप्यागुपनतो ह्यक्तिनां ततो निर्वासप्रदेशां
नोत्तमकालत्राणवादिनः प्रिमानतुदिनं द्रष्टव्यो ना
मेवोत्कः सभूपतिः अहो जगत्यानिलिंज्ञाः वंशोनित्य
गुदेतियत जगत्त्रेलोक्यवंतस्याः निष्कलंकेन्दुवेसति
केदेरोहेमजघालीजगत्कंभीजकर्कषो नोपमानं
लभेत्तस्याः ततयोः पीनतुंगयोः कांचीनदत्वमा
लोकं तत्रस्या जघनस्थलं कंदर्पमातंगकं नमस्तः
कांभं विलोकयेत् इति तां चिंतयंततः दीयतेस्मा वि
नेदिने कामाग्निमुटकामेन पश्यमानः सभूपतिः
ह्रियाति शूहमानस्तु हृष्ट्वा शोवाप्लवतैः हठ्ठात्कृतं
स चापेभ्यः सर्पीताकारणं मनत् श्रलेसतनयाभजसेस्वा
धीनांत हि किंनतां इत्यत्र लैः शनैर्वैदद्रुमेनेसधार्मि
कः नतेमखलयरोत्तुंडासमेनापतिरेत्यतं सभ्रममयर्थ्या
मासमहत्कः वरणानतः नरोबोग्रहणेन तस्या देवदेवत्कु
लस्त्रियः राम सत्रीत्नवरास्येव सादेवनयरांगना स्वयं
वार्दश्रयमुग्धामि तङ्गायं स्वेडरूपमे ग्रथ्यवाततांत्यजामी
देवदेवकुलेन ततः इति सेनापतिनामिवृंधेनसभा
खिवः तेनानुनाथ्यमानोपि सौचः कोपमुखावतं रा
जा हेनाकथंत्वया मयमेममहमीहर्षं मगुलां चिनमर्यो
देकोरदत्तिहेन त्यवक्तीयति भक्तोपि वमवान्यायं नियो
जयति मां कथं परलोकपरादः त्वदेतादृणस्यवाव

हक.
वेताप.
५२१
524

हृनत्तामिष्यवनेधर्म्मोदारान्पुरिविहारमपि सहतेमा
हशः कोहितादृशं धर्मविप्लवं नहंरम्सुरितुक्तास्मरा
राजानिषिषेधतं तज्जंस्तुत्रमसक्ताहिप्राणानमिनम
न्यथं नैषवार्य्यमाणांचमोनजानमदानपि मिलि
तांसनिरामकेराजाहृहृष्टलिश्रुपः ततः क्रमेणतेनैव
स्मरज्वरभरोष्माणा प्रक्षीणदेहः स्रपयोनृपशाः शोष
तांनृपः सेनापतिश्चासहृिसुत्तथानत्मसयंप्रभोः
सोमिनिविवेशभक्तानांअनिर्वाच्यंहिचेष्टितं इत्याख्याय
कथामग्रेयोवेतालोनः स्थितस्तदा साविक्रमसेनंतंनृ
पः पश्यमपार्थिवं तदेनयोः कोस्यतेसेनापतिः महो
भ्रतः सवेनाप्यधिकोऽपहिपूर्वोक्तः शपथः समे इति
वेतालेनस्थुत्वानुकमोनः सतंनृपः प्रत्युवाचद्धयोरप
नामस्वत्वानधिकस्तयोः नराकोंपवचेतालः सदेष
लभाषत सेनापतिकथंनात्रराजनभ्याधिकोवद यः
तथास्वामिनेभक्तास्वभार्यातांतथाविधांस्वविरक्तात्
संभोगपराङ्मुखस्तानयत् आत्मानंसातिनृपासक्ते
तस्मिंन्दववमागाते आनान्नातितनत्क्षणः तत्कानितर
हूीलपः वेतालेनैवमुक्तस्तंविहस्यमनपोब्रवीत् यद्य
प्येवंतथाप्येनात्किंचित्रंकुलशुचकः सेनापतिस्सभर्त्ता
यत्स्वामिनर्थेनत्रण्याकरोत् प्राणैरपिहिभृत्यानांस्वामि
संरक्षणंव्रतं राजानस्तुमदाध्मातागजाइवनिरङ्कुशाः
छिंदन्तिधर्ममर्यादासृङ्खलांविषयोन्मुखाः तेषांसदृ
ष्टिविज्ञानामभिषेकाम्बुभिः समं विवेकोविगलत्याचैनो
त्समानदवानिलैः क्षिप्यन्तइवचोड्डीयचलत्वामरमारुतै

हृद्योपदिष्टशास्त्रार्थरत्नोमषकसादिकाः आत्मप्रवेण
सत्त्वंवस्तुर्यालोकानिवार्यन्ते विधूतिवातोमहतामपि
मार्गंवेवेदोते तेनैवविप्रदंशाग्रामारमोहितचेतसः
नगहितयितोयोहराज्ञानोनदृष्टादयः पश्चराजासुतः
पृथ्व्यामेकछत्त्रोपियत्नया उत्मादिग्याचपलयालस्य
वनविमोहितः प्राणानपिसधर्मात्मानत्याजनसुतःप
दे अमार्गेतिदस्थेधीरःतेनासौमेधिकोमतः ॥ इत्या
कर्ण्यतस्यतस्यवचनंभूपस्तदंसस्थलात् वेतालः
सहसाभूमेवसप्रदंमायाप्रभावात्ययौ राजाप्यत्रसर
स्तथैवसपुनःसंप्राप्तेनेतंवान् आरुह्यहिसवृक्षरोमि
महतांमध्येविरामःकुतः ॥ ॥ इतिश्रीभट्टसोम
देवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंब

केत्रयोविंशस्तरंगः ॥ आदितः

एकनवतितमः ॥ सप्तदशो

वेतालः ॥१७

ततःपितृवनेतस्मिंकृष्णभाद्विरात्रे तालाविलोलरम
नेर्भूतैरिवचितानिभिः गतेवतस्यामञ्जोभ्यःतपायांर
थिंशामानकं सत्रिविक्रमसेनस्तंमासमासदत्पुनर्नृपः न
त्रापपश्चवेतालाविकृतास्यदृशाकृतीं उल्लंबमानाः
स्तवह्नप्रेतकायानशांकितं अस्त्रोकिंमेताल्किंवात्यंमा
चीकालंत्वपत्यं वेतालोमेतवेझेशांयास्यमेनेदृश्य
सं अभिराण्यस्यवेशात्रिविधंममगामिष्यति ततोवहिं
प्रवेत्स्यामितस्यासहसस्यतां इतिचिंतयतस्तस्याराजो
विज्ञायनिश्चयं सतत्सस्मःसवेतालःस्वमायांमंजहारव

बृक॰
वेताल॰
५२५

525

तांततोहेष्टैकमेवात्रवेतालंस्वकलेवरं अवतीर्यशि
हीत्वांसेसत्वरंतस्यैवतःस्वयः प्रक्रामंतंचतंभूयःसवे-
तालोभ्यभाषत राजन्नोद्वेगचित्रेनदिमांशृणु अस्ति
गौरीतपःक्लेशप्रहृष्टेनत्रिपुरारिणा अस्सामान्यगुणोत्क
र्षलब्धेनेवस्युर्यहूताः भोगवत्यमरावत्योस्ततीयोज्ज
यिनीपुरे उदारसत्क्रतप्राप्यनानाभोगोपबृंहिता
यस्यांतन्नवकाकेपकेषुवरयोषितां तासामेवोरु
वोर्वेगौवोवनेषुवचापलं नमौतिप्रासत्त्ववक्रान्वय
स्तांकविकराक्रिषु मदोदेतिषुनाग्रवमुक्तावलयज
लेषु तस्यांचंद्रप्रभाख्यस्यराज्ञोमात्योबहुश्रुतः देव
स्वामीत्यभूद्विप्रोभूरियज्ञोमहाधनः तस्यकालेनत-
नयःचंद्रस्वामीत्यजायत सोधीतविद्योपियुवाद्यूतैक
व्यसनोभवत् एकदाचविहितत्सुतश्चंद्रस्वामीसकांव-
न द्यूतकारमहागृहं द्यूतेनक्रीडितुंययौ आसिद्या-
मःकमवेतिविपद्गिरिवधीरितं विदीर्णःकृक्षशारा
भैःनेत्रैरक्षातिरंतरं कःसोस्तिनाश्रियंयस्यहरत्यायु
कलापते इत्तीवनतनेतादाद्यूतकत्कलहावेः तां-
प्रविश्यक्रमाद्देवात्रैःसाकितवैःसह वस्त्रादिहारी
त्वापिधनमन्यद्दहारयत् स्वप्यमानंचयज्ञादात्मनउ
नमंसंभवि नरवत्रपमभ्येणलगुडैःपर्यताडयत् लगु-
डाहतसर्वांगाःपाषाणमिवनिश्चलं कृत्वात्मानंमृत
मिवतस्थौविप्रसुतोथसः तत्रवद्दिवसांस्थितं तत्रत-
स्मिनवस्थिते कुद्धःसभ्यःक्षिदाचोकितवांस्तानभा-
षत क्षिप्तानेनात्मतानावरद्भेनातद्यतकुचित् नीत्वा

पह्नुपेति:सत्वंधनंदास्यामिहंतव: इत्युक्तास्तेनकि
तवास्तंचंद्रस्वामिनंततः अरण्यंनिन्युःकान्तिमण्डचंद्र
पगवेषणः नेत्रैकोहंवाकिंतव:तावत्तानेवमभ्यथा
न् सनोपंप्रापशः तात्किंकूपेदिष्टेनसोस्मृता तदिहै
वेनसुप्तितावस्याम:कूपउज्झितं इतितेनहवच:सर्वेत
थेतिप्रतिपेदिरे ततस्तत्राक्रागतेष्वकिंजवेषुसउपि
तः चंद्रस्वामीविवेशावधूतमेकंसुरालयं तत्राकिं
चित्समाश्वास्यचिंतयामासदुःखितः विस्मृतोमाय
याकष्टंमुषितःकिंतवैरहं तदीदृशःक्वगच्छामिन
गतोपहृतमांसला पिताविधुरप्यहापिइह्यसार्कैद्विव
देमम तत्स्प्रतिस्थितोसौहतनक्तंवरुत्वाशयतेप म॰
घपमिनितकिंयतिप्रोभोजनंप्रति इत्यालोचय
नस्त्रस्यक्कोनस्यानंबरस्य संदीक्ततातपोत्साहिंशवे
त्यक्कांबरोपयौ तावस्त्रभूतिदिग्यांगस्तत्रागातिस
तापसः मजनीजटाशूलधरोहरइवापरः सचंद्रा
स्वामिनंदृष्ट्वाकोसीतिपरिपृच्छयच श्रुत्वातस्यावृत्ता
तंसकरूंतापसोब्रवीत् तंममेदाश्रमंप्राप्तः स्नातकोतो
चिंतितोथिथिः तत्कुरुस्नानंस्वानोभिक्षाभागसमा
दर इत्युक्तोभितनासोथचंद्रस्वामीजगादतं विप्रोहं
भगवन्भोक्ष्येभिक्षाभागंकथंनव तच्छ्रुत्वासव्रतीव॰
तीमिद्धःप्रविश्यमठिकांनिजां इष्टसंपादनींविद्यां॰
स्मरन्यानिथिवत्सलः संस्मृतोपस्थितांतांचकिंकरो
मीतिवादिनीं अमुष्यातिथ्यमातिथ्येत्यरुचेतिसाशा॰
सनां तथेत्युक्तेनयातत्रसोथानंसांगनाजनं पुरंसोव

बृक॰
वेताप॰
५२९

526

णिश्रवणोत्संगेंवस्थासीत्स्वद्वीपसः विस्मितंचतत्समध्ये
त्यतस्मोद्वारंगगनाग्रं शुभ्रश्रन्निहमंडेहेस्तिलादिखंतत
तिनस्तमे इन्दुकाभ्यंतरेनीनारत्नोपवनादलयाव
नाभिःसदभ्रसहस्रोत्योत्येसहास्रकोत्तमं तत्रांतःसद
स्यौकांग्रधानप्रवर्तितदेवी सर्वोद्गरीयंधात्राकौतुका
दिवनिर्मितां तपसमेतकयोप्यायस्थासनार्थोपवे
शितः भुक्तेनेदिव्यमाहारंनैवेवासमंततः भुक्तम
कामकलस्वादुनांबुलः हरसेनच पर्यंकशयनेभेजेतं
तंभोगसर्वनिशि प्रातःप्रबुद्धःवापश्यपत्रमेवात्रधि
वालयं नतांदिव्यगतांनाप्युर्वनत्रपरिच्छदं ततःस
विस्मितोनिर्यातंमठिकानस्मितनतनं दृष्टारविस्रवः प्रा
नःतापसंनविजित्तयतू वत्सप्रादात्स्वरात्रावुषितोभ
गवन्नत्र किंतपास्योनिमेप्राणान्न्यादिव्यान्नियावि
वा तच्छ्रुत्वासतनपसीतंदस्मत्वात्कौवदीत् इंदेग
स्वप्रवर्तनकं भविष्यतित्वंयोवत्स इस्मकेश्यतिनाततनप्र
बुद्धावनंश्रोनेविद्याप्रभावंविधिवासनः सततस्थाद्वतः
इंतंसप्रमाथानुपासिनः सत्वैकपावेड्गवंमयिनेश्र
रणागतं नदेतांदेहिमेविद्यांयस्याभावोयमीदृशाः इ
थ्यंसाथ्यंतंतर्जलोत्पिसी तत्रैवछदतत्सायुजपनःसाध
कस्यतन मायाजालविमोहायपेनासिद्धिंतसोघ्युते स
हितत्प्रतनतांतंवालमात्मानमीत्युते ततोप्रवानगुहा
छदांतनात्मानंततश्चः सद्युतेप्यमयंप्रात्रेरितिनिमियाः

स्मृतानि तच्छ्रुत्वा तेनोक्तं नविद्यासाधनेकिंयां यत्त
विरहव्वर्षः सन्नाह विद्याप्रभोधिनः तन्मस्त्वाविदित्वा
नदीबोमायायाविलंभितं तद्दृशोऽस्य कृतेतेनशिवाग्नि
प्रवेशनं परमार्थेन लोत्रीर्णिः सिद्धासमयपमानि श्रुत्वास्य
तपरंविद्याशिष्यस्यैवहिसिद्ध्यति श्रुत्वात्प्रणामेणतोया
वद्गुरोरपिविश्यति मन्त्रिडोत्रफलेभिर्देकिंप्रदेहणामृता
नव मन्त्रिडिहात्यामाजातनतैवेतदर्पितंदाति एवंतप
स्विनोकोपिचंद्रस्वामीगृहिणास्सः शिष्याभिसर्वमाभृदुः
विनाशैतितमब्रवीत् ततोस्मिप्रतिपदेतांविद्यादात्तः स
तापसः वनात्स्विनात्तुरोधनकिंतत्रुर्वतिसाधवः ततो
नीत्वानदीतीरं सतंस्माह मह्लावती वत्सविद्यांजपन्मायां
यदाहविलसितांतदा मायारतिमेवप्रविशोविद्यपाबोधि
तोमया श्रुंहवतावस्यास्यामितस्थैवहनदीतटे इत्यु
क्त्वाचयामास तमाचांतसुविंशुचिः सर्वद्रस्वामि
नेविद्यांसम्यक्संभ्वतितोवरः ततस्तीरस्थितेनसिंगुरौ
शुभीप्रणम्पतं चंद्रस्वामीसरभसाद्वदीमवततारतां
तस्यांमंतर्जलेविद्यांतांजपन्नहमेवसः तन्मायामोहि
तोमिथ्यासर्वविस्मृत्यजन्मनतत् बीदतेयावदन्यस्यासु
यवः स्वात्मनापुरि पुत्रोविप्रस्यकस्यापिहाडिंसशनकैः
गतः क्रमेणमनयनोपीतविद्याधारानवाप्यच ततः
स्वसावसंपूर्णः सहतेनामन्यवीक्रमात् तद्याचमतस्वैर
सेकृतनस्तत्रत्रयावरत् स्थितोवहरतिः सासांयिपरस्मृत्यां
बंधुभिः तथा एवंजन्मांतरंमिथ्यानस्याजुभवतोचसः
कालप्रबोधिनींविद्यांगुरुप्रायुंक्ततापसः सत्तद्विद्याप्र

दृक॰
वेताल॰
५८

57

योगेन मयत्तेन प्रबोधितः स्मृत्वा स्मार्तं गुरूक्तं च माया
जालमेवेत्यतत् मोहितो ऽग्निप्रवेशाय विद्यासाधफ-
लाप्तये पर्यवार्यत निषेधद्भिः वृद्धाम्नगुरुबंधुभिः बहुधा प्र-
बोधिमानो ऽपि तद्धि यः सुखलोलुभः समं ज्वलितचितं प्राया
न्नदीतीरे सबांधवः दृष्ट्वा वृद्धो ऽपि तैः भार्यां चरमतो ऽग्र
तो भ्रुयंति बालापत्यानि सो ऽथ मोहात् अचिंतयत् कष्टं
म्रियंते मज्जनाः सर्वैमे विशात्तोनले न च जातास्मि किं स
त्यं गुरोः स्तद्ववनं न वा तत्किं तु प्रविशाम्यग्निं उत न प्र-
विशामि किं अथवा तत्कथं मिथ्या स्यात्तद्वाक्यं गुरोर्व
चः तद्विशाम्यनले कामं इत्यन्तः प्रविमृश्य सः अग्निप्र
वेशं विदधे ब्राह्मणो किल द्विजः अनुभूतहिमस्पर्शो
वह्नेश्च सविह्वलः यांतमायेनदीनीरात् उत्थायोपययौ
तटं तत्रस्थितं वहद्वा तं गुरुं नताव पादयोः पृष्टं तेन चा-
ग्निशीतत्वानंतभवं तमबोधयत् ततस्तं स गुरुः प्राह वत्स
मंके स्नतवया अपचारो ऽत्र शीतस्ते कथं जातो ऽग्निरस्म
या अदृष्टमेतदेतस्या विद्यायाः साधने पुनः एतद्गुरोः
वचः श्रुत्वा च द्रस्तामीजगादसः नापचारो मया कश्चिद्वि
हितो भगवन्निति ततः स तद्गुरोर्विद्यां जिज्ञासुस्तां स्म-
रेत् न च सा विरभूत्तस्य ततस्तस्य तस्य वा न हृवि
द्यावतो भ्रांतौ तो विद्याभ्रंशात्गतावस्ततः । इत्याख्याय क
थामेतां वेतालः स पुनर्नृपं पृष्ठोपरि त्रिविक
मसेनं स्मायंतिनिगद्य पूर्वोक्तं । राजन् संशय मे तावत् छिंदि स
म्यग्वदेन नाकेन विहितोपि यथोदिते कर्मणि विद्यो-
भयोः सप्ततयोत्तमः । एतत्स वेतालवचो निशम्य तं प्र-

त्सवोवमन्तर्जेद्दीरः ज्ञानेभवान्कोऽसिपतीहकाले
योगीन्द्रैवंतदापिब्रवीमि । नस्वकैर्वेण्णापिहिकर्म
णैव शुद्धेनसिद्धिःपुरुषस्यलभ्या यावन्ननिष्कंपवि
कल्पशुद्धंधीरंमनोनिर्मलसत्वशुद्धिः । तस्यात्रमं
त्रस्यतुविप्रसूनोस्त्वंप्रबुद्ध्यापिविकल्पतेस्म विद्या
नमात्रेणगतस्यसिद्धिःमास्थानदानस्यगुरोर्वितष्टा ।
इतितस्यतस्यसुखवाचो वतेवेतालवरोऽस्यभूयः
निजमेवपदंययावलक्षो नृपतिस्तंचवनैर्थवसोन
यासीत ॥ ॥ इतिमहाश्रीमहाश्रीसोमदेवविर
चिते कथासरित्सागरे शशांकवतीलंबकेचत्व
विंशस्तरंगः ॥ आदितोहिनव
तितमः । आष्टादशोवे
तालः ॥
अथगत्वापुनःस्कंधेवेतालंशिंशपाद्रुमात् सत्रिवि
क्रमसेनस्तंगृहीत्वोदवलस्थयः आगच्छंतंचतंभूयोवे
तालःसोऽभ्यभाषत राजञ्छृणुकथामेकांहृद्यानेक
ययाम्यहं । अस्तिवक्रोलकंनामपुरंसुरपुरोपमं
तस्मिन्सूर्यप्रभाख्योऽभूद्राजाभास्वद्विभः सोकयोऽय
तयासुत्योरन्नानत्वोवसंधरां इमांदधेविभोइवस्ययोव
भारधिरंभुजे धर्मासमेतस्तुसंमानः श्रीमानेमारसंक
थः हास्येषुदेमंदराश्रुराष्ट्रेयस्याभवन्त्रभो सर्वसं
पन्नरक्षस्ययसोकाभूत्निर्वृतिः तोकपुत्रतयस्त्रचो
वरःश्वतःपुरेष्वपि यत्नांश्चकथामेक्योनाम्लिस्याम
हापुरि वभूवधनपालाख्यांप्रथयोधनवतांवणिक । न
स्यवाजायतःकैवनाम्नाधनवतीसुता विद्याधरीच्यु

नाशयामासोयथैनेवस्तुविना तस्यांवयोवनस्थायां
सवर्णकंवर्णायथैव तदनंतरराजसभानाख्यामाकर्णनम
श्चोगोत्रजैः ततोऽहंशापवशाद्याचारिणस्तस्यगेहि
नी आरायरत्नाभरणेनिजमप्रकटस्थितं धनवत्या
नयामार्कंसहरहितानिशासुखे पलायामासपादभ
याद्दहन्नुमंचिलिययौ ह्यंतेनबहिरंतस्रसारः खेना
धकारिता क्षुधाहृहितुरायायान्तनाहस्तावलंबि
नी तत्रसंनमसीयांतीविधियोगादलादितं श्रुंसे
नानारुद्यचौरंस्तूलाग्रारोपितस्थितं ममजीवस्तंद
साग्रघटनाधिकपीडितः आः हतेनदारमेतनकेतद्र
केतेल्पभाषत ततस्तवेवसाकोसीत्यपृष्ठ्वंवणिग्व
धूः प्रत्युवाचततः चौरः चौरोहमितिसूचितः शूले
यापस्यवाद्यापितोक्राममतिममात्सवः तदर्थेवंमम
दुहितृकामिकेवंप्रयाप्सव ततःकृत्वासावणिग्भार्या
वक्तोदंतमात्सवः तदार्येवंममदुहितृवस्तुञ्जासते
तुना ततोहिद्वप्रकाशमस्मचौरस्तावणिक्सुतां हृष्ट्वा
धनवतींकन्यातस्मात्रमुवाचतो श्रृणोमेप्रार्थनामे
कांमहत्तंकांचनस्याते ददामितद्दिमांमत्यंसुतांदे
हिकन्याकां किमेतयातेवस्त्रक्रोऽस्मंन्याथनयात्रसः
पुत्रश्चोरतवीत्रास्तिपुत्रोममपुत्रायमतः तदापुत्रो
भूतेलोकोत्सरेदाहंमदात्तया उत्पादितनयेत्पुत्रं दे
वनःसमेवेत्सम इत्येवंप्रार्थयेतंततद्विधनसमभरीतोषि
ते, ततःसावणिग्भार्याविहाभ्यात्रस्यन्यपयत श्रात्नी
यवजतेयांत्रुपर्णेवावस्यतस्मता प्रभातेतामयाः

तस्यां कन्यां देवेन्द्रायापयत् सोपि तद्गृहीत्वा देवेभ्योऽनकसो
नगाद्गत्वा गङ्गायुक्तावदस्याधःस्नात्वा मर्वगृहाणतत्
गतासौ देहपितामेदेहं गुरुणां विसर्ज्यच श्वस्थीनिती
र्थीसतना गङ्गेव क्रोलकंपुरं तत्रप्रभेराञ्हिसौगन्यह
विजेतने निकमद्रवनिमुञ्चितास्यास्यासितं पश्यच्छासि इ
सुकान्तषितः पीत्वा तत्रैवोपद्यतेजलं सुलब्धथम
धव्यर्थीक्रान्तजीवञ्चोरोवभूवसा ततोमात्राबाणिकली
मास्ववर्णीवद्दत्वीसलात् गृहीत्वासवतागुप्रमागाद्
देवलपुरं तत्रस्थित्वावणुज्ञानहापयित्वाकलीवरं
वोरसातस्पतीर्थास्थितारापिकममकारयत् अथेगुः
वाउगमार्य्यान तोनिर्गत्यसान्मजा अयोतेक्रमशः प्रा
पसानद्धकोलकंपुरं तत्रैकंदेवदत्ताख्याद्दहंक्रीत्वाव
लिगवरात् तस्मिंग्रामसमतपाधनवत्यातयासह तदा
वतद्योपाख्यायोविसृज्यामीत्यभूत्सरे मतःस्वामीति
तस्याश्चौर्यापृथ्योविपोतिरूपवान् विद्याभिजनपुत्रोपि
सयोवनवशीकृतः तत्रहेमावलीनामवांछितिसमावि
लासिनीं साचसोवर्णदीनाराशापंचकमगृह्णीत् भा
टिंतस्यवनत्राभूद्दामीरदेवनसोवहं एकदाचतमहादी
नाहंस्माववर्णिक्तता दाभिरामवपुर्धनवन्तरम्य
नः तद्यापतविज्ञाचभर्तृश्चोरस्यतस्यसा स्नात्वानुतां
समीपस्याग्रज्ञानवोचत्समानरं श्रेबविपत्तस्यास्यमद
मेपतेरूपयोवने कीदृशीवनाविमृस्पनयनामस्तवार्थि
णी पतङ्गेवतास्मिंसांवद्भावामवेत्यच ततानाना
वणिग्भार्याममसेवमकल्पयत् मतद्दहित्वानयानाद

स्वर्प

बृ.क.
वेतापं.
५२५

वद्धरागोयः स्थिताश्रये कश्चिद्व्रतीन्द्रयानसादेषप्रवा
कतेनार्कं इत्याकलय्य विसृजन्नत्संशयमतोषितं व
हस्यथारिंणीवेदीनमानीतं स्थिताहते सागवाविज
नेनीत्वावेदीतत्सैसग्राघांसततन् सवयस्कत्वाहिजस्तवाय
सनीनामभाग्रन यदिहंसावलीहेनोदीनावशातमंव
कं सौवर्णीदीयनेमरांतवेकामप्रियामितीं इतितेनो
क्तयोवद्यातयागवातैश्चवसा उक्तावर्णक्तीतसैतनः
हस्तेमाहिणीधनं नहृष्टोत्वामनः स्वामीनस्तुमावास
कंयंयो नस्याः सतन्निस्पृहायाधनवत्याः सचेटिकाः त
यैनोवितनोत्कंठांकांतोभूषणभूतलां सवचोकर्वश्यो
त्वांस्वर्णवत्नहर्षेव नयासमंवनीत्वातांराज्ञिसंभोग
लीलया विनीयवतनोगुणंश्रमात्स्वातर्पयागतं सा
पितस्माडतवतीसगर्भाप्रहृष्टाणिकत्तना कालेसुषवेसु
तंलब्धणाङ्गमिनापतिं परिवृष्टांनदानांवस्तेतोन्य
स्मासमात्नकां श्राद्धेदेशाहरः स्वभेटाप्तानः स्वयुर्तो
सा युक्तं हेमसहस्राणीनीत्वाबालस्तुषस्य सूर्यप्रभ
स्पोदतं वस्पहारिचेवतं यंदेस्याविमसिस्तकामुः
लितासावीणकतना नमातावणश्चैतोस्वगृहमस्थोभ
सूर्यप्रभस्यास्यासिंहद्वारेसहेमकं तावन्नतमपिसवृत्तं
नेः नविष्टातन्वालत्नोसिंहद्वारेसकांचनः केनापि
नःप्रवष्टोपितेश्चवसः हायोपांगविमपवितस्मातपंचो

रूपातिरूपं दृष्ट्वा च सिंहद्वारे तं बालं सकनकोत्करं
रेखाश्चक्रध्वजाद्यंकपाणिपादेषु भाञ्जि ते दृष्ट्वा प्रमो
दितः पुत्रः शंभुनायमिति ब्रुवन् स्वयं गृहीत्वा बाहु
भ्यां राजधानीं विवेश सः चकार चोत्सवं तावद्दसैत्या
नेदृशः दशाहस्यैकस्यावसानोऽभिरथेना ल
क्ष्वापारिभिर्नीत्वाह्लादयाहेनतःस्मृतं पुत्रंचंद्रप्रभं
नाम्नाचक्रेसूर्यप्रभोनृपः ववृधेराजपुत्रोऽथसोऽथचं
द्रप्रभःक्रमात् वपुषेवगुणैर्बाल्याप्याश्रितानंददा
यिनः शनैर्युवावसंजज्ञेशौर्यौदार्यप्रभृतादिभिः श्रा
वर्जितप्रकृतिकःस्वाभाद्दहृदनदमः मातृशंवततोहृ
ष्टानंससूर्यप्रभःपिता राज्येभिषिच्यैवकृतीहृदेवा
राणसींययौ दृष्ट्वीमासनितासिंचतनयेनयशालि
ति सराजानत्रतत्रासननतस्तीव्रतपास्तनुं बुद्धापितः
विपत्तिंतांमनुष्याणांकृतनक्रियः सोऽथचंद्रप्रभोराजा
सचिवानामिकोऽब्रवीत् नागस्यतावत्केनाहंमलगो
भवितुंक्षमः तस्याप्येकाग्रहस्तेनस्नाम्येनस्यलिङ्गा
तिं नीत्वात्वयामिगंगायामस्थीन्यस्ययथाविधि गत्वा
सर्वाणितन्मम्यगयापिण्डंदास्याम्यहं प्रसंगाच्चतीर्थयात्रांच
करोम्यापूर्वसागरं इत्युक्तवंतंराजानंमंत्रिणस्तेव्यजिज्ञ
पन् नेदंवयुज्यतेयुज्यतेकर्तुंमेतद्दासःकथंचन न
हिराज्यंबलाच्छिद्रंदृष्ट्वासाधितिरचितं नरेन्द्रापरहस्ते
नकार्यातेप्रसुप्तक्रिया स्वधर्मपालनाद्वानीयाप्या
मावकानव वत्सापायंदपायकंतत्तित्यराज्ञःऽपाधिवः
इतिमंत्रिवचःश्रुत्वाराजाचंद्रप्रभोऽब्रवीत् अलीक

बृक:
वेताप:
७१·
530

लोपितस्थैर्यं गतवाति निश्चितं निश्चितं मया इहत्याति
वतीर्थाणिभावत्मेतस्मेनवपः पश्चात्कोवेत्ति किंभा
विशरैरेतणतस्मेरे राज्यं बागमनेयावद्दत्तं गुरुमाभि
रेवमे श्रावैतं निश्चयं राज्ञः तस्मीमासतमंत्रिणः त
तःप्रयाणसंभारं सज्जं चक्रे स भूपतिः अथाह्नि सशुभे
स्नातो हुताग्निशुश्रूषितद्विजः सशुक्लं रथमास्थाय प्रा
यतस्थं तेवशास्वत सामंताद्राजपुत्रैश्च मैरांजनपदा
नपि निवर्त्यः निष्कांतः कष्टादासीमंत्तः नुयायिनः श्रा
त्वैर्णैर्विरहैतः शुचिः समं समपुरोहितः प्रतस्थे सचिव
मत्तराजन्यश्च प्रभोत्सवः विविध्वेवशमाभाद्दिविलो
कनविनोदनः पश्यमानाविधान्देशांश्च मात्यापवजा
ह्ववीं ददर्शतां वजंतस्तां तलकलोलपंक्तिभिः त्रिदि
वारोहसोमानपद्धतिमिवजनीमिव हिमवत्प्रभवां शुं
भाह्नतवीरकवचर्द्धांविभ्रतीं वाविकालीलांदेवर्षि
गणसेवितां स्नावतीर्णितसं चहुनत्सानो यथाविं
धि विलेपास्यौनिर्भपस्यतस्य सर्पप्रभस्यमः दत्तदा
नह्नतःश्राद्धैरथाद्भुतत्तनोपिच प्रस्थितः क्रमशःप्रा
पश्यागारशविमंत्तलतं यात्राविराज्यभुमादिमागांवि
वसमागतो गंगायमुनयोर्वारिशोभातः स्वगतयेत्रणं
मींजगामाशु सवंदप्रभभूपतिः गणा
वंदनामिवहरतः वानावितैः समुल्लिशहवसमं
नामुकैः नस्यां दिनात्पोयायशीणप्यपर्वीचहघजं
भोगविलोवितेलैलप्रपोमसगयांप्रति ततःफलो

यनिमित्तैः मंत्रपुत्रोद्विहंगमः पदेपदे सप्राणानामंत्र
यमानहर्षोद्विपैः विहितश्रवत्पजसमैः प्रच्छमानइवा
विलैः नानारण्यन्यतिक्रम्यपुण्यंप्रापगयाशिरः वि
धायतत्रयथाशास्त्रोविधिवद्भूरिदक्षिणः चंद्रप्रभस्यराजा
त्रधर्मानत्पुत्रुपेयिवान् गयाकूपेसदधनःपितुःपिंडं
ददनयावत् सहस्रस्तुतमादातुंसमोत्तस्थौपायः तद्दृष्ट्वै
वसविभ्रांतःकिमेतदितिपार्थिवः कस्मिन्हस्तेहिपि
पिंडंदद्मीतिपृच्छद्विजोद्विजात् तेनमूत्रुरूपंतावदेकस्मा
रस्यनिश्चौरस्यनिश्चितं हस्तोलोहमयःशंकुर्यस्मिन्दे
वैघहस्ययने द्वितीयोब्राह्मणस्यायंकरोध्यनपवित्रकः
रात्नःपाणिस्तृतीयोयंसांगुलीयःसुलक्षणः तत्रवि
प्रःकपिण्डोयंनिर्दिष्टोत्किमिदंभवेत् इत्युक्तस्तैद्विजैः
सोथराजाकालेननिश्चयं । इत्याख्यायकथांप्रवेत्ता
लोमौनंस्थितस्तदा सत्रिविक्रमसेनंतंजगादनृपतिंपुनः
तत्कस्यहस्तेयोग्यःस्यात्तत्पिंडइतिविक्रमे भवांस्तावः
त्सपवाञ्छाक्रनःसमयस्थिते । इतिवेतालतःश्रुत्वा
मुक्तमौनःसभूपतिः तंत्रिविक्रमसेनोत्रधर्मज्ञःप्रत्यभा
षत चौरस्यहस्तेदानम्यःसपिंडःक्षेत्रजोयतः चंद्रप्रभः
सतत्पतिःपुत्रस्तस्यैवनान्ययोः विप्रस्यजनकस्यापि
सहिपुत्रोनउच्यते विक्रीतोहिधनेनात्मातामेकांतेन
यामिनीं रात्नःसूर्यप्रभःस्यापिसंस्कारादानवर्धनैः
भवेत्मापुत्रोनस्याचेत्तथनंतस्यनतद्भवे शिष्यात्मस्य
द्विपीर्थितेमंवस्यस्यैवहेमयत् त्यत्तमास्तीतदेवा
सहस्रंमवर्धनायिके तस्माद्गत्नोदकमामानमाना

तस्यैतस्माज्ञानजननेदत्तायस्यनत्रिविलेथनं न
स्पसदेवजनःपुत्रःवीरस्यैवमहीपतिः पिंडस्तस्यैवदत्तं
वेद्यस्तेनेतिमेमतिः । इत्युक्तवन्तोत्पतेस्तस्यांसात्म
पदमेववेतालः प्रययौसचत्रिविक्रमसेनोराजानमन्व
याद्भयः ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचितेकथा
सरित्सागरे शशांकवतीलंबके पंचविंशस्तरंगः ॥

आदितस्त्रिनवतितमः ॥ एको
नविंशोवेतालः ॥

ततोगत्वागृहीत्वांसेवेतालंशिंशपातरोः सत्रिविक्र
मसेनस्तमुद्वचालपुनर्नृपः मौनेनप्रस्थितंतंचवेता
लोंसात्पुनर्वाचसः राजन्कालेनखेदोयंगच्छताचित्रवंभ
न त्वप्रक्लांतवनीतंवमांकुत्पिदोस्तस्यगोचरम् गृहाण
तत्रचैदस्तत्कथामेकांमिमांश्रृणु ॥ अस्तिदेवरवातु
स्कोतवर्णाभेदव्यवस्थिति नगरेचित्रकूटाख्येब्राह्मण
सत्यनामतो तत्रासनरसासारवर्षाप्रणचन्द्रभां चंद्रा
वलोकइत्यासीत्तत्रराजाशिखामणिः आलानंधैर्य
पंकीणांत्यागस्योत्पत्तिकेतनं विलासवेश्मरूपस्य
शंसर्पैविवत्ताणः सत्येषुसर्वसंपत्स्यपत्रप्रापनिजेनी
तो भार्यामेकांपरंचिंतासुतस्याभवद्धृदि एकदाच
सद्भेगविनोदायमहाटवीम् जगामाश्वीयसाहिनीर
स्तपायैमसभूपतिः तत्रसतूकरहृंदानिविरवाणैर्नि
रंतरैः एषामलांवकरोविस्मृतमासीकविकैः पुण
पयमातशाथ्यामहासिंहांसमरदर्पदान् मृधंजेवैधर्लेः
भीष्मानतर्जेनाधिकविक्रमः विपद्दीकृत्यपाशमान्ना

नयनवर्तितो मयान् दंभोलिककेशः प्रासपाणिर्जंभा
रिविक्रमः रामाहितविवृत्तः सत्यो वनान्तमेककः ती
व्रपार्ष्णिप्रहारेण प्रेरयामास वाजिनं स वाजी तेन च
कशाघातेनोद्वेजितो भृशं पालितो नैर्विषमं समं
चागणयन्नृपं वनान्तरं तेनैषीद्वाजा यिकज्जवोल्ल
पं मोहितेन्द्रियश्चाश्वेतं अतीत्य दशयोजनीं तत्र तस्मिं
स्थिते वाहे राजा चिक्लान्तो हमेत्य सः भ्रमं शान्तो ददर्शैक
माश्रमं विमलं सरः मारुतेनाभिमुख्येन नमितोन्न
मितैर्द्रुमैः इतपद्मोतिहस्ताभैः संत्राज्जवरदिवाम्बुजैः
तत्र गत्वा चन्द्रवर्गं विपर्णाणामवर्तितं स्नातपीतेन च
म्लायावर्द्धं दत्तत्वणोत्करं कृत्वा स्वपं कृतस्नानः पीतावृ
गलितश्रमः रम्यं धृतन्यदेशेषु ददर्शोहाष्टिमितस्तनः प
कत्रचाशोकतरोरधस्तां मुनिकन्यकां सर्वाङ्गहितीयारू
मां स्वरूपं राजा ददर्श सः अचिंतयच्च शुभ्रेयो पत्तितस्व
रणेवचेरे केयं स्यादत्र रमित्वानं सावित्री किं स्विदागता
किं वसुधार्कात्रिभ्रष्टा गौरी भुवः स्थितानतपः अथवा ल्प स्व
गत्सेई कांतिकिं वाप्यन्तगता नेदृश्याशु पमत्स्यांदृशा
नेरूपलभवरं इत्यालोच्य यायो तस्याः कन्यायाः सोंति
केल्पः सापि दृष्ट्वानमायांतं तं हर्ष्याकुलितेक्षणा पूर्व
प्रार्थ्यागुण्यमल्हमहसलाव्यविनयत् कोयमीदृगवर
लेपसिमिसांडविद्याधरोतिकं वनाख्यरूपं विश्वसाहृत
तागीकरणं दृष्या एवं वितर्कापयत्नीतितिष्ठंत्रव्यया
ततः उपायसो कृत्तं भावितां गतं प्रावर्ततेवसा अथो
यो तिमज्ञाना तां एवं नागारिकोऽब्रवीत् भावेताप्रयस

बृक·
वेताप·
५३२
537

इष्टस्यदर्शनैकफलार्थिनः ततस्यदूरायातस्यखेद
विनोदनादिकं कोपंनाश्रमेणधर्मोपदेनस्मात्पला
यते इत्युक्तेभूभुजातस्यासखीनदहिवहलण नवेष
वेषपल्लवनेवकारानिःश्वसन्नियं अथसप्रणयंराजा
तांपप्रच्छससोत्सुकः भद्रेकःपुण्यवोवंशःत्वत्सख्या
लंकृतोनया कानिश्रोत्रामृतस्यंदीन्यस्यानामाक्षरा
णिच किंचवनमनयाश्चर्यहज्ञमार्दवमिदंवपुः तापसो
चितयाहूस्माविह्नतैसिमिकटप्यते इतिराज्ञोवचःश्रु
त्वातत्सखीप्रत्युवाचसा पुत्रामहर्षेःकण्वस्यइहाश्र
वर्धिताश्रमे मेनकासंभवाकन्यानाम्नावैंदीवरप्रभा
इहाश्रमसरसिस्नातुंआगतानुज्ञयापितुः इतोत्रनाति
दूरेस्तिनैस्येनास्यास्तत्राश्रमः इत्युक्तःसतयादृष्टोराजा
हयमारुह्य यावित्ततोनाद्रतांनस्यकण्वस्याश्रमंययौ
विवेशावविवेशान्तर्बहिस्थापितवाहनः जटावल्कलि
भिःशूर्णपादैर्विनायसैः तत्रापश्यच्चतन्मध्येदीर्घ
भिःपरिवारितं तेजसाह्लादनंकण्वमुनिंचंद्रमिव
ग्रहैः उपेत्यपादयोस्तंववंदेसोपितंमुनिः कृत्वा
तातिथ्यविश्रांतंतानीतिप्रमभाषत वत्सवक्ष्यामि
लोके तच्छृणुयद्हितमेतदिदं जानासियथाहवत्सप्रा
प्राणिनोमृत्युतोभयं तदिक्षारणमेवेनांवराकीं
किंहिंसगान शार्दूलादिभीनरस्ताग्रेधात्रादत्तप्र
निर्मितं तत्तस्मात्त्वधर्मेणममुन्मूलयकंटकान्
हत्यमाहात्याभिः चललत्पादिमाधव भुंज
गत्यमावंदोहिमांहितःपशुःकिव हतांतकीडितं

हिंसं मृगयाव्यसनं त्यज इत्युक्तेध्यपया‥‥ पत्र
न्नल्पप्रमादिना किं तेनैव द्रुमेथेन यांश्चेहं तेनो
क्तं एतत्क एव मुनेर्वाक्यं श्रुत्वा समभिवंद्य सः प
नावद्रावलोकन्ममयज्ञः प्रत्यभाषत अनुशिष्टो
स्मि भगवन्कृतो मेनुग्रहः परः मृगयाया निवृत्तोहं
प्राणिनः सन्तु निर्भयाः तच्छ्रुत्वोवाच मुनिस्तं हा
ष्टमुत्तानानव प्राणिषु भयदानेन तुष्टोस्मि तेर्
वरं इत्युक्तः तेन मुनिना कालज्ञः स्वयोग्यभ्यर्थात् त
प्रेमणिचेत्यतां देहि मत्प्रमिलीवरप्रभां इत्यथ्यर्त
वतेन तस्मै राजसे ल्लानागनामुनिः अप्सरःसंभवां कन्यां
तां ददावनुरूपिकां ततः कृतविवाहस्तां मुनिर्भार्यां
प्रसादितां कृत्वा त्तवाष्पाश्रुद्दष्टिः स्तापसैरानिजाश्र
श्रमात् इंदीवरप्रभां भार्यामादायागतस्तदाजिनं
वंगावलोकन्तरसाप्रेतस्येतततोल्पमः गच्छतस्त्वा
रुदितं स्नानदितवेष्टितं रविः गच्छत्वार्त्ताहिम
स्तके समुपाविशत् दृष्टो मृगेनेनाचकामानुविद
कमन्यथा धंतनीलपट्कोवनरूपतायाभिमानिका
नास्मिन्काले म्मपि प्राप्य प्रान्नाविस्मयमादधे मज्जनाश
पन्त्रकजलवापीतटस्थितं शात्वाप्रेयो वसंवृतं
शाद्वलपापमलस्थलं इत्युवाच तं वमामीहस्तागामिः
तिकोपाद् ततोप्तनीयानसाहस्थानस्मैतरागोदकं
विरच्य पुलिने वाप्यामुपपूत्कासुमारुतः मुनिपुत्रि
कया सार्धं तस्मिन्रोधिस्तले शिरीषपुष्पशय्यायां संवि
वेश स भूपतिः तत्रांतवससाक्रम्य पाणिमिमां गुरुकः

ऋक.
वेताप.
५३३
533

हारिणा समागमानन्तरं प्रासादशृङ्गे शशलक्ष्मणा वि
रेजुः स्फटिकरश्मिसमाश्लिष्टप्रासादितः वेतमानाव
कायाद्वहेशाविनमसोदिशः अधोनरेलनागुल्मवि
वरप्रसृतैःकिरैः पेटेवरत्नदीपाभैस्तरुमूलेविभाति
रे सोपिराजासिंघेवेतामाश्लिष्टोदेवरप्रभां नवसंगम
सोत्कंठस्परसंहरनोत्सवं विनिन्नयामासशनैर्नीवी
नस्याग्रमामिव अलेङपवदशौनैईरपभाव्यामिवा
धरं रवयामासज्ञवयोर्यौवनद्विपकुंभयोः करजन
सहत्मनवनदत्रमालिकां मुखेकपोलौनपनेसुङ्ः
परिचुंबव लावण्यानलनिधंदमामिवविवसृवतः
हस्यांनिधुवनकीडासुखेनसन्तयासह निलायकांतया
नवरागानामिवद्विपां पानसुमुक्कषायनः सांधा
स्यानंतरंविधे सुमैस्यावासपेयानसुन्स्थवोभूद्भू
गुवः नावसुनकेनमाहः पंडशोभनिशापतिं भिये
वास्ताट्टिकहरपलीनंधस्तनेजसं हेतकामहवको
आरामनवरोविचि प्रसारितःनवोत्लिषमंडलाग्रैः
गिवमति कुकरमारानगमावविद्युतिंगामिरीरूह
कज्जलपामलकालमेवोभोगलगन्तमः सोहरा
नंभतःपवितगाटतं पापनालाकुवंनामाविड्यां
वमराढसं निवासमूवसमुपोदेवरपिनलेच्यते
सोयनपासमाक्रमपरिभ्रमः स्त्रियाःसह रात्रिवः
हीरातस्यास्पतङ्त्वविनपात्फलं पमोहतेडरावाः
स्वामोपहतवेतसः अन्यादृशदपंभोतोपिवास्येव

वशोगणितं नम्रैवतथाशोरं तमवध्यमवेत्सम: त्र
स्तोगत: सविनयं भयात्रस्तप्रब्रवीन्नृप: अज्ञानतापरा
धंयन्मयातेनतत्क्षमस्व मे नवाहमास्यमेत्वास्मिंननिश्चि
भृशारण्याश्रितः शास्यामि वेश्मनिं नवमं श्रानीयपुत्रकथं
पश्यं येनत्वेभवितात्मशिस्तन्महीदक्षुधं त्यज इतिरा
ज्ञोवच: श्रुत्वा शांतसत्वहराद्वनः अस्तकोदोषइत्यंत
र्थितिस्तैवमभाषत पःसमवर्षदेशोपिमहासत्वोवि
वेकवान् तदर्थैतेषु आत्मानं दयाद्वात्मग्रत्रकः इ
यमात्वंवर्यमातो हस्तयोः पादयोः पिता अवष्टभ्यापि
महत्वं स्त्रिवेशयमहीपते नाहशाप्रकथं महत्प्रहारे
करोषिवेत स्वयं च कृप्रहारेण स्वयं समादिनांतरे तेन
तस्मिंश्रणिरक्षा वेशनयध्यानमहीपते सद्योविनाशयि
ष्यामि वामहं समपरिच्छदं अथैतेन स भयाद्राजाप्रति
मेदं नेच्छतितत् तिरोबभूवच तत्राजस: सोपितत्क्ष
णात् अथवंदनावलोकोसौ राजामैश्वरप्रभा दयाद्रू
ढ: तत: सायासेंव्यं विवर्णं सद्धर्ममनाः अहंग्रहंस्मराय
पाम्रदनेनसमोहितः गतः पांडुरेशोकोसे विनाशंवत
वालिपा: प्राप्नेसुप्रहारो सपरदेमस्ताहृशाःकृतः
तत्रितंनगरंतमावयामिपश्यामिभार्यांविकिं इतिध्यायं
सचशापवस्त्रैस्त्यंविस्मागतं मधुरःस्मरहासः श्रावि
चक्रुटमगात्सुरं ततनस्योविताभार्यांसाप्रवीत्सकः
तोत्स्व गहेंतगतरः त्वस्यादिनशोभोजगामसः हि
तीयदिरदः सर्वसमस्तांतेशमसः संत्रिभ्यसेषुवैः
कालंमंत्रोतमानिरब्रवीत् विषादोदेवतेमाभूदपदा

श्रक.
वेतापं.
५३४
534

रेचनाहसौ प्रानेभ्यामपहमनिष्ठबह्मार्वेयोहिमेदि
ने एषमाभाष्य राजानं समेवागीमकारयत् मंत्री स
सप्ताब्ददेशीयबालकप्रतिमां कृत्वा रत्नैरलंकृत्य तां वक्ष
न्याकारीरथ्यारोपितां भ्रमयामास नगरग्रामघोषेषु ततः
त्ततः यःसप्तवर्षदेशीयः स्वेच्छया विप्रपुत्रकः ददाति
स्वमस्तवीर्यमात्मानं ब्रह्मराक्षसः उपहारीभवन्तस्यामा
तापितरौ सत्तया हन्यमानस्य यत्ताभ्यां हस्तपादौ गृह्
ते तस्य ग्रामशतोपेतां हेमरत्नमयीमिमां ददाति प्र
तिमां राजा प्रियोरिव चिकीर्षवे इति च भ्राम्यमानायाः
तस्याः प्रतिमानेः शिखैः पटहोद्घोषणां मंत्री सोऽग्रजी
घमकारयत् तावच्चानेकस्मिन्नग्रहारे द्विजार्भकः
सोऽपि सप्ताब्ददेशीयोऽप्यतिदेशीऽद्भुताकृतिः पूर्वाभ्यासे
न बालेन सदा परहितरतः प्रजापुण्यपरीपाक इव सा
कारतां गतः उवाचोद्घोषकानेत्य युष्मदर्थे ददाम्यहं ।
आत्मानं पितरौ गत्वा बोधयित्वाभ्युपैमि च इत्यूचिवां ।
स्तं मुदितैः स बालोऽनुमतस्तैस्ते गत्वा गृहं जगाद स्वौ
पितरौ रचितांजलिः स्वामि सर्वसत्वार्थे देहमेतं विन
श्वरं तन्मामभिजानीतं दत्तं वापदमात्मनः आत्मत्र
निकृतिं वाग्रगृहीता वित्तराशिं वा हेमरत्नमयीं राज्ञा
दत्ता ग्रामशतान्विता एवं मे पुत्रकदारिद्र्यं परार्थश्चैव
सिध्यति पुत्रं वधलनरोपि बौ बहुसुतानवाप्स्यथः इ
त्युक्तवंतं सहसा पितरौ तौ तमूचतुः किं मे तद्वातसिसु
त वातेन लम्भितोऽसि किं वा गृहग्रहीतोऽसि प्रलपस्य
न्यथा कथं कोहर्थ्यैवीनयपुत्रं देहः स्यात्पुत्रकः शिशुः

एवंपित्रोर्वचःश्रुत्वाबालःपुनरुवाचसः तद्बुद्धिमो
हाज्जल्पामिशृणुतंमेर्थवद्वचः श्रवाभ्यांश्रुविसंपूर्णं
जन्मतोपवत्नुगापितं दुःखदेहंविनायेपवशरीरमवि
चारितं नेदंतेनातिसारेणरक्षितंयदुपार्जितं तदेवं
सांसंसारेकृततुडिभिरुच्यते सवस्नोपकाराद्विकि
मन्यत्कृतंमयरं तथापिपित्रोर्भक्तिश्चेत्किंदेहाहयप
नेयिकं इत्यादिवाक्यैःसाश्रिश्रुःशोचंतौदृढनिश्चयः
तावंगीकारयामासपितरौराजमतीस्थितं गत्वाथराज
भक्तेभ्यःप्रतिमांतांहिरण्मयीं आनीयप्रददौताभ्यां
सशाममशनपानसत्वं ततःकृत्वाग्रतोराजभक्त्यानस्थाने
वसतुतं पित्राभ्यामाशिनःप्रापाश्चिवकटंटयंतिकं त
तंबद्धावलोकस्तंवीक्ष्यविस्मितनेत्रस्त रक्षारत्नमिवश्रा
प्रंबालंराजानंदनः श्राग्रोगाजपृष्ठबंधविकास्य
लेख्यतं नितायतंस्थापितकंकेनतंप्रसादनमः तत्र
मंडलमालिख्यानस्थाप्यस्थपार्श्वेतः विहितोवि
तपूजनंतत्रेवक्षौणरोधसा श्रीविदेभवश्रुत्वाहहामः
सोप्यपतेषवत् पूर्णविज्ञानवदीवोजनंभमाणेष्वदृ
ष्वमत् ज्वलनैर्वादिशः ऊर्ध्वंदृष्ट्वायात्यकारितः
सालाक्षणेमहारोदरशीनोक्ष्मतादनः ततश्चंद्रा
वलोकस्तंदृष्ट्वाप्रत्यक्षभयोरूपः तेरोपहारोभगावान्ना
नीतःसमयातव सप्रमोदिवमश्चाप्रतिज्ञातस्यमो
च्यते तस्यशीरस्वहस्तेनतमुपहारंयथाविधिः इतिरा
जार्थितोविप्रकुमारंबालराजदनः सतमालोकयामा
सर्मतिक्रयामसाक्षिण्यीलिखन तत्वांतसमहासत्वोवा।

हक:
वेताप्रं
४३५

535

लोऽप्यचिंतयत् स्वदेहदानेनानेनत्सुकृतंयन्म
यार्जितं तेनमाभून्ममस्वर्गोमोक्षोवानिःस्पृक्रियः
श्रृणाद्भेपरार्थायदेहोजन्मनिजन्मनि इतिसंकल्प्य
यत्येवतस्मिन्नपूर्वितत्क्षणात् विमानैःसुरसंचारिणां
पुष्पवृष्टिमुचांनभः अथाग्रेसापितेनतस्यबालकंब
लिरादतः मातात्रग्राहकरयोपिताचरणोस्तथा
ततोयावन्नमाकृष्टखड्गोराजाछिंदांसति तदात्रद्
हसाशिशुस्तथासर्वैर्जनैर्यथा सवसत्यरादतसास्पक्रा
संकेतंकर्मसविस्मयः रचितांजलयःप्रह्वःतत्र्वर
प्रेक्षणोभवत् । इतिव्याख्यायवेतालोविचित्रस
रसांकथां तत्रैविक्रमसेनेसनिजगादत्वंप्रभुनः
तद्ब्रूहिराजन्कोहेतुर्येनेहसितंतदा बालेनैताह
शीप्यस्मिंप्राणांतसमयेप्यहो कौतुकंचमहत्मेत्र
तेदनेवमवत्यसि मानातोयिततोमूर्धाशतधातेस्फु
टिष्यति इतिवेतालतःश्रुत्वासराजाप्रत्युवाचतं ।
श्रूणुयोभूदस्मिन्प्राणोहासेतस्यशिशोस्तदा येनामत
दुर्लभोजंतुःस्वभयप्रत्युपस्थिते क्रंदतिप्राणहेतोः
संपितरंमातरंतथा तदपायेवराजानंमातेत्राण
यनिर्मितं तदलाभेपियत्र यथासंभविदैवतं त
स्यैतेकृस्यामभ्यातत्सर्वसंजातमन्यथा पितृभ्यांहद
त्पादर्हितंइतस्यार्थलुब्धया राजाचत्रातमाताम्
नेच्छंतंहंतमुद्यतः दैवतंतत्रयत्तुल्यंरक्षणस्यभर्त
कं अत्रअसांनाविरस्यादित्याचिंतितस्यच देहस्याथी
विभुत्वानांतेषामीदृशाविडंबना बालेदृष्टविस्मयहासया

पञ्चावयवविनाशिनः तत्रैषामीदृशः कापिशरीर
स्थैर्यवासना यत्तन्मोहदेवविस्मं दृष्टमन्नाचवांछि
तं सिद्धमास्थुर्यद्दर्शयांसजहासहितार्भकः । इ
त्युक्ताविरतस्यतस्यनृपतेरेस्तात्मभूयोपितवेतालो
कगिनिखकंपदमगादंतर्हितोमायया राजासोप्य
विकल्पमेवपुनरपातुग्ययौतंजवात् दृढोध्योद्यदयं
तैवहृमहतांमंभोनिधीनामिव ॥ ॥ इतिभ
ट्टश्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे श
शांकवतीलंबके षड्विंशस्त
रंगः ॥ आदितस्त्र
त्रनवतितमः
विंशोवेतालः ॥
अथगत्वापुनःप्राप्यशिंशपामातस्त्रतोगृहीत्वसवि
क्रमसेनोसवेतालंतंनराधिपः आगच्छंतंचतंभू
पःसवेतालोब्रवीत्पथि राजन्दुष्टाटकंदर्पोशृणुवैकां
वाक्मितेकाथां । अस्तिपाककपुरेराज्याधाराधिपःकृ
तिवांकृते स्वःचक्रनानांविहितःविशालाख्यापुरे
भुविभि तस्यावभूवन्नृपतिपद्मनाभःकृतिस्मृतः स
चक्रुतंरकःश्रीमानाम्नांतबलिराजकः तस्मिन्पृथ्वी
पतौतस्यांनगर्यांमहाधनीक अर्थदत्ताभिधानो
भूदेनैर्विजितविश्रवः तस्यैकाकन्यानंगमंजरीत्य
दपद्यत सःसंदरीप्रतिकृतिर्भुविधात्रैवदर्शिता द
त्ताचतेनवणिजावणिजेरत्नदत्तायमा मणिवर्माभि
धानायताम्रलिप्तिनिवासिने एकापत्यतयावाति

स्तलः सततां वणिक् भक्तिपुत्रां स्वतं गेहानयागा
नंगमंजरीं तस्याश्चानंगमंजर्याः पतिर्देशोभवधुवसा
मणिमर्मासरोगस्यकटुतिक्तमिवौषधं मत्स्यत्वस्या
स्यहस्तवोज्जीविता दृष्ट्यभूत्प्रिया यत्नार्थीः कृपणस्ये
वकृष्णाभ्यग्निवि रसाविना पकरसोचांतिकंपुत्रो स्ताम्रा
लिप्तीं निजं गृहं उत्कंठाहितिमिमेन मणिवर्माजगा
मतः ततो दिनेषु यातेषु तीव्रणस्तूर्योउसापकैः प्र
थितानां निरुद्धाहासमेकालसमभ्यगात् वसंतवि
रहाग्नतः निःश्वासाकजभामेव मल्लिकामाटता
मोदमधुरामरुतोवत्रुः उत्पत्तः पवनोदूतागगना
यगुराजयः इतोधनागमायेवप्रहितास्तमपाभुवा श्र
कंदिने ततरूक्षायाः कदोनानपुत्रापिता यष्टिकादव
यंतिस्तविरेणादिवसाप्रापि चंद्रांशुपांडुकवपोगा
छस्वेधमालवधूरे विनोदेमवनागमत्तनातिदलललनांति
गुः तत्कालचंदनालेपधवलासावणिक्तना सं
वीततनकौशेयशोभितानंगमंजरी ददृशेस्वगृहो
नंगवातायनगताः कदा श्रीमसल्यास्युततामभवंश्रुवा
नंविप्रपुत्रकं मंवरतं यनिप्रासेनवेभ्यवगमिगास्म
कमलाकरनामानं पुत्रं राजपुरोधसः सोपीदृष्टा
वधूतिं तांकांतां दृष्टोपरिस्थितां अमुराकरनाम्ये
सानदकमलाकरः तयोरभूद्यूनोस्मन्मनःसंक्रांत
ततः अमराग्रजीतयारमृतोरन्योन्यस्यावलोकनं ३
क्लालितं द्विपानोवेदस्गवितिसमेवचसा रक्तोभिमूर्तौ
जहारास्यमनस्ताश्यावेगवतस्पर्याः दृष्ट्वावमदनःविष्णुःस

सख्युः कमलाकरः तयोरभूद्बहुगुणेन मनः संबन्ध
नेतरा स्मरगुवाक्तयाश्रुतोरन्योन्यस्यावलोकनेन स
हास्येननतीतोभूत्कथंचिद्भवनंनिजं सखितेनाम
नोगविद्याविवशानेनगमंनरीनयासयासमंसख्याश्रा
विशाह्लामकंशानेः नत्रसंविनंयतीवकांतंकामज्व
रान्वरा नामयमपन्नासूणोस्किंबिलदंनेशायनीयके
गतोश्चिद्दः स्वह्निवेष्टुसत्रपासमयावसा श्रमहावेर
हेत्मासंविमोछुहृत्तपामांदुरा उपद्यापप्रियसंयोग
निरस्यानर्थमेकदा गवाक्षप्रेषितकरेणाहृष्टव
हिमांशुना सहपरिजनेनैवरंतिगेत्समरोणास्वरवी
नगामसहगृहोद्यानंवापीनरुतलाहृतं श्रमंतत्म
निवेशतीनमयाकमलाकरः तत्रपित्राहृतोदाव
प्रतिष्ठांकुलदेवतां उपेत्यचंडिकादेवीं नत्वस्तुत्वा
विनिर्ययतः प्राप्तस्तत्रैवविभूयात्मसोन्यस्मिनपिन
मनि इस्यन्नाप्रवृत्तस्यादेव्याग्राकोशमापदे पा
संविवचयामास्वसोत्रैवयेनवागिणि तावदा मास
त्वीनस्याःसाप्रवुत्रावयासके नामहस्थानद्वयामंदः
वासगाढिविनवती नयहृष्टावनांपाशामर्पणंतीतया
गले नामस्नकाप्रधायोदवाङ्गेनस्यानमाङ्कितन सा
पितांवीदयसंप्राप्तांहन्तमाशांनितांमसखीं श्रनंगमं
जरी भूमायमानाधिकरः गविना श्राम्यासितामसमा
त्याचनपायप्रावसानाणात उःखेहतंमभाप्योदि
पुनेरनामभाषत मासिमालतिकेतनमतलेप्रिय
संगमे दुर्लभेदिपरलंतायानमसवेमरणात्परं इतिब्रु

सक.
वेताल.
537

द्योगर्वानंगशरानिर्दलितामृशं सानंगमंजरीमो
हयंयौनेशुनिःसदा कष्टंस्मराज्ञाडलेंव्यायपौलीना
दशानिमां ग्रस्याविनीतवनिताह्रास्तिनीयंसखीम
म इत्यादिविलपंतीतांसमालतिकासखी शनैः
राभ्भासयामास शीतांबुपवनादिभिः तायोपशा
तयेवासयाम्बुकारनलिनीदलैः शय्यांददौवपद
ये ह्रांरंतगृहिनशीतलं ततःसास्वकवाचेनांसंगीस
नंगमंजरीं सारहारादिभिनापंदाहोनर्ममशाम्य
ति येनप्रशाम्यतिमृततःस्वबुद्ध्यैवविधत्स्वतत् मां
संयोजयकांतेननीचितंमेयदीच्छसि यवञ्जवती
तांसास्वेदमालतिब्रवीत् सांवभूपिष्टयातादिए
वित्रातरहस्यतः इहैवकृसंकेतमानेष्यामिप्रियंतव
तदालंबायप्रितिनावत्रिजंप्राविशपमंदिरं इत्युक्त्वत्वे
सेतस्यातस्यैसानंगमंजरी हारंमुक्तादाकृत्वाप्र
देयादितोषकं गच्छाधुनैवस्वगृहं प्रातःसंघटनोत्व
त इतितैनांमालिविप्राप्तसाविवेशगृहवासकं प्रातस्त
सामालतिकाकेनाप्युपलक्षिता ततस्त्वीतस्य
कमलाकरस्यभवनंययौ विलवतीनत्रवाटिकायां तद
शूलेददर्शतं वैरस्या ह्रातुरहिलीयपत्रशप्यायांविवर्ति
ते रहस्यथावितीतेनकदलीदलमारुतैः श्राम्यास्य
मानंस्मरविरहस्तमातंसमसामितेना कष्याविनीयम
स्याकामावस्थेयमीतिसा विविंत्यतस्यैष्यप्रकला
नानंतत्रविनिश्चयं नानस्युसहजरानेनसहैवकमला
कारः तामेकमिहायातेस्नाहस्मिनोवमे विनो

दृष्टमनो मित्रमात्रविक्लवतां गतः तच्छ्रुत्वा तं सखाय
तं विप्रपुत्रो जगाद सः यत्त्वमानंगमंजर्या वणिक्पुत्र्या
नयाहृतं विनोदयामि दद्रिंद्रं ततो शून्याशयो मनः
स्मरेणाशु लब्धाहृदयो बाणेनदृष्टीकृतो ऽयहं तस्याप्यरा
मिमतः श्रीमारीतां यथा कुरु मे तथा इत्युक्तो विप्रपुत्रेण
नेतात्मानं प्रदर्श्य सा प्रेता मालतिकप्येतिन मम वा
वनमंगाया तवास्मि नेगमंजर्या सभगप्रहितां तिकं
मेदेशं वाह मे वै षा विस्मृतार्थं ब्रवीमि ते एकदा शिक्षा
धर्मोयस्य विश्पत्यदर्पं हृदात्त् सतोमुखि वा मुग्यायाया
गमयोन्त्रस्यगीतात्मना चित्रंचयद्धाम दृश्यातत्त्ममेवत
याधुना मनोहरायदेहोपि दत्तप्राणैः सेहश्चे निः
श्वासात्स्मा दहिसंतसा विमुंचति दिवानिशं ज्वलतो हृ
दि कंदर्पवह्नेर्धूमोद्गमानिव संपतंति मुहुस्त्वाष्याः
संततावाष्पविंदवः वदनाभोजमेषागंधिलुक्षमधुक
राइव स्फुरीभ्युसितेनराकीमोर्वं वाष्पभयोऽरदं इत्युक्तो
मालतिकया सोऽब्रवीत्कमलाकरः भद्रे भद्रं करोति मे
धात्रा क्रूरवासइत्यपि वर्त्तो विरहात्रस्थां भद्रभावी
वेमे प्रियां तदेकागतिरत्नं यथावेत्स्यतस्याकुरु इत्यु
क्त्वा केकमलकरे मालतिकाब्रवीत् अनंगमंज
रीमध्य गृह्णतो प्राप कामपंहं तत्रैकस्मभवतो यातं त्वंति
ष्टत्र वा यत्तः ततः प्रविशायिष्यामि ता मत्वा ततः सप्तु
क्रितः एवं पत्यौ हा पुत्र वयोः भविष्यति समागमः इत्यु
क्त्वा तं प्रति विप्रपुत्रं मालतिकातः गत्वा कृतार्था सा
नंगमंजरी मध्यनं स्यात श्रुत्वा ह्वासहस्मात्तगमे कापि सं

हक.
वेताले.
५३८
538

ध्यानुरागिणा पैंद्यादिदेशोज्झितिलकेनाननेनसुप्रसादि-
ते तत्क्षणमाकरोद्याशाश्रीमयत्येववद्दर्शितः स्मस्मुत
फुल्लवदने विघटेडुमुद्राकरे कृतप्रसादनः सोऽकःसे
वंस्मकमलाकरः मामीकांतोगृहे यान्दावरबालमनुपा
गमत् तावत्सामालतिकातोगत्वानंगमंजरीं सा
तिनामरूपानेत्स्याद्गमितवासरां उपवेशयत्वनोमः
ध्ये गुल्मकेवेनशासतां सावेशयत्तंनिर्गत्यतैवक
मलाकरं सवप्रविश्यपुत्रोवचनपादपमथ्यतोनाम
पुगामिवक्षायापास्वर्णनेगमंजरीं उपेत्यावबुसतां
तावत्स्वपथागसा कामोवेगाद्वीराकंदेनेसहसा
गृहीत् नामधुगामिवक्षायापात्यालयंपनेवनन्दाएणं सा
तिहर्षभरत्तद्वनिःश्वासायंचनाम्नागत पतातचस्टे
स्पृष्टवातकरणलेनवस्ता विविशोवततकामस्यविपा
कःविषमःक्रमः ततस्तथाशनिपातेनोग्रमथःसकम
लाकरः हाहाकिमेतदित्याक्राशुच्छितोन्यपतद्भुवि ल
ब्धसनः तौतानाथतामंकारोपितोप्रियां आलिंगत्य
तिव्रभवततस्मविलपद्दरु तथाद्रःखातिभारेणसत्र
मत्यापिपीवृत यपातस्यस्मन्तकत्मद्दाएणद्दृदयमस्फु
टत् अथतैमलतिकपाशोवसमातुभावपि हृष्ट्वाप्रा
भ्रत्यपाशोकाद्दिवतीएणाभवत्त्यया प्रातरुयानपाः
लेभ्योतानावंधुजनस्तयोः तच्छापीतयासमुर्पेङ्ः
खमोराज्जलीनतः आसीत्कतेमनासृष्ठविवावेदा
दत्रुवः कष्टाञ्जल्लावलीकारदेनवोवतज्ञाविपः ना
वबतामलिमीनःमतपापतिवामत सोकंतोनगाः

मंजर्या मणिवर्मापि तद्गृहात् सभार्यस्वगृहं प्राप्य
यातस्तमेवत्पनत् गवाक्षाद्देलोवनोत्थायांल्लेवेधा
नमायपौ तत्र भार्यागतांस्तांतादृष्टान्यसहितामपि
प्रोकाकस्मिन्नलिनोरागीसंघः सोपिजहावसत् ततः
कुंपतितत्रस्येजनेकोलाहलाकुलाः आयपुःस्वान
हृद्वांतःपौराःसर्वेत्रविस्मिताः अथात्रतंगमंजर्याःपि
तापूर्वीवनारितः देवीसाप्रहितावंश्रीवित्तप्रभूति
भैःगणैः नराकारप्रतिष्ठाकुदर्श्यदम्भःसैद्धते भ
क्तोवाणिक्कनदास्याःसिंहःवेदेविस्पोऽकुरु पतदृणाभ
क्तवासाशरणपाशकंत्रिया शांतांनंगाप्रपोघ्यते
जीवंवितिसमादिपात् अथसवैपितस्तप्रतितुइइ
वत्तणात् तत्प्रसादास्तगुत्रम्यःजीवंतोवीतमत्नं
याः नतोहष्टातदाम्पुर्यसानंदसकलेजने लज्जांत
तत्पुत्रवप्रायात्स्वगृहंकमलाकरः अथदत्तोपयितां
तामादायानंगमंजरीं सत्ताभर्ततनयांपपोवृंदास
वोगृहान् । इतिकथयित्वातस्यांरात्रौमार्गेकथास
वेतालः निजगादतत्रिविक्रमसेनंतांपीयतिंभूयः।
राजन्कस्तयोर्दंपत्योरधिकोमोहाद्रागशूतेष सोत्रवद
दीक्षस्तेशापोज्ञानंतवेद्भहामि । इत्यन्तवेतालाच्छ्रु
त्वासप्तस्तवातन्नृपतिः प्रतिघ्नारागभ्रूवःप्रतिभाति
समाधिकःसमणिवर्मा । इतरौहितावुभावकाल
क्रमपक्वमन्मथावस्थौ अस्यान्तुसानुरागौयदिजी
वितमुक्ततःस्मतद्भवत् । माणिवर्मात्वतिशुद्धियो
भार्यामन्यपुरुषसक्तांहष्ट्वाकोपकालेप्राप्त

शक.
वेताप.

439

प्रसन्नवक्त्रः शुश्राव कल्याणान् । इतिगदितवतः
सतस्य राज्ञोवतवेतालपतिः पुनर्जगाम निजमेव
पदंतदंसपीठादथराजापितमन्वगात्सभूपः ॥ ॥
इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे
शशांकवतीलंबके सप्तविंशस्तरंगः
आदितः पंचनवतितमः ॥
पंचविंशोवेतालः ॥

ततोराजापुनर्गत्वावेतालंशिंशपाग्रतः सत्रिविक्र
मसेनस्तंप्राप्यसारोप्यतंप्रयात् आयांतंतंचराजा
नंसवेतालोब्रवीत्पथि: राजन्साधुसमस्यतदपू
र्वांकथांशृणुः ॥ बभूवपूर्वंपुरसमृद्धराज्यनगरेश्व
रः पृथ्वीतलेस्तियशोवाराहोनामभूपतिः तस्य
ब्राह्मणभूयिष्ठराष्ट्रेब्रह्मस्थलाभिधः अग्रहारोभव
त्तत्रविष्णुस्वामीत्यभूद्द्विजः तस्यानुरूपाभार्याभूत्स्वा
हानामहविर्भुजः तस्यांचतस्यचत्वारःक्रमात्तस्यादि
वेसुतः अधीतवेदाःसुत्राणांतेशैशवेषुवनेसुतः विला
सिनीसंप्रायापाद्यापायानुगानलपा ततस्तेतत्सु
त्राः सर्वेप्यनाथादुःस्थिताः गोत्रजैस्तत्रसर्वस्वामंत्र
यंचक्रिरेमिथः नास्तीहगतिरस्माकंतद्गच्छामोवयं
तर्के इतोमातामहगृहंग्रामंयत्तस्यलाभिदं एवंदं
वौविनिश्चित्यप्रार्थ्यतामैक्ष्यभोजनाः मातामहगृहं
प्रापास्तेयानवहुभिर्दिनैः तत्रमातामहाभावान्मा
तुलैस्तत्रसंश्रिताः भुंजानाः तद्गृहेतस्थुः स्वाध्यायापा
सक्ततत्पराः कालेनक्रमाच्चतेषांतेमातुलानामकिंचनाः

प्रवत्तापयन्तो नागस्य भोजनाच्छादनादिषु ततः स्वज
नसंस्पृष्टं देवमाहृतात्मना तेषां ग्रहः सर्वितानां ज्ये
ष्ठो भ्राता ब्रवीदिदं भो भ्रातरः किं क्रियते सर्वमावेष्ट
नविधिः तथा कांश्चन घस्यावह्र्कं विना किं विन्तकरा व्रत प्र
हेसुद्वेगानो भयान्यस्य शोध्यपितृकानने विपन्नास्मिन्
महान्तेस्मन्नरोगंसुरहवं भुविः अविनयच्चहस्थानमहता
स्वरूपतानि यद्यायमेवं विश्रान्तो दुःखभावं विनु-
भयः इति से चिन्तयन् कालं कृत्वा मरणानिश्चयं हृदा
गसंगोनापाशेनात्मानमुद्दलंबयं यावद्धमेविसत
स्यतद्वा निर्योनिनासवः तावत्त्रुटितपाशोऽवमन्नितो-
स्मिन्नरेतले लब्धसंज्ञश्चकेनापि पुंसा दिग्पक्षपालना
अभ्यासमानमात्मानमपश्यत्परपारुतैः सचैवकृत्य
पविहाग केवकं प्रतिविधयसे सावंहिसकृतादुःखदुः
कृतादेतस्मात्मया दुःखाय यदि नवोद्वेगः स्वकृतं नत्स-
मावह कथं तु नारकं दुःखं मान्यागेनवांछासि इत्यु
क्तामां समाभ्यास्य सवकाशिगतः पुमान् अहंवेदाग-
तस्याकानाहं यं मरणाय मे तदेवेनाक्षितविधौ नमर्त्ते
मापिलभ्यते इदानींवत तुनीर्थे तपसा दादयाम्यहं ये
नतिथर्नेतादुःखभागेनस्यामहं पुनः इत्युक्त्वं तन्स्येष्ठ
तेकानिष्ठाभ्रातरोब्रवीत् अर्थो विनाकथं प्राप्तोऽयमर्थेदुः
खेनबाध्यते किं नवेत्सि परव्यां तां ज्ञात्वस्य वलागतिः
प्रातत्स्यवत्समाणापियते नापि विरागिणी अस्मन्मैत्री
ववेश्यपावर्क्षीभ्रक स्यकदास्यितां नरुद्योगेन सद्गुणः
कोप्युपार्ज्यमनारितः आनीयं तेरत्नाढद्वायेनार्थी इति

हक॰
वेतापं॰
५४'
540

णागुरुः इत्युक्तोभ्रातृभिर्यथेन्द्रणागुरुणोक्तवलंतमसः
प्रोवाचकोगुणस्त्वादृगजनीयोभवेदिति ततोविधि
त्यमेवैनेवदंतिस्मपरस्परं विधित्सदृष्टौविज्ञानंकिं
विशिष्टतामेद्दवयं तिष्ठैत्युत्तरंसंकेतंस्थाणागुरुक्ता
समागमे एकैकशास्त्रवचनारवनतस्वःप्रययेोदिशः या
तिकालेचमिलिताःतेसंकेततिकेतते किंकेनशिक्षि
तमितिभ्रातरोयोन्यमब्रवीत् अथाद्यैकोब्रवीदेहगवि
ज्ञानाशिक्षितंमया येनास्थिशकलंप्राप्य प्राणिनो
वयवान् उत्पादयाम्यहंतस्मिन्मांसंतत्पुनर्वनंरुणाम्
एततत्रयव्यवः अथाद्वितीयस्तेषुभाषत अहंतत्रैवसंज्ञा
ने संमेस्थिशकलेनव ज्ञानेजनयितुंलोमत्वचंतस्मा
णसंभवि ततस्तृतीयोप्यवदज्ज्ञानेतत्रैववाप्यहं तस्मा
एवयवांशकृतानतन्त्मांसलोमस्तुनिः चतुर्थश्चततोबा
दीदत्पन्नावयवसंततिं तमेवप्राणिनंप्राणैर्युतंकर्तुमेवा
हं एवमुक्त्वामिथःसर्वविज्ञानप्रत्ययायते चत्वारोप्य
स्थिखंडायतंप्रभ्रातरोटवीं ततसिंहस्यतेप्रापुरस्थि
खंडंविधेर्वशात् अविज्ञातविशेषाश्चगृह्णंतिस्मतत्रैव
तत् एकश्चततस्तस्मिनुचितैःततोमांसैरयोजयत् द्वितीयो
ततएचस्यनहसमलोमसंहतीः तृतीयश्चाखिलैरंगैः
तद्योगैपस्तदपूरयत् चतुर्थश्चाथयेनस्यसिंहीभूतस्य
जीवितं उदतिष्ठद्योद्भूतं सटाभारोतिभैरवः मदंष्ट्रःस
करस्रावःसिंहःखरनरवांकुशः धावितावद्धातिमांस्तंता
नेवचत्वारोपिसः अथदीर्घकेसरीहत्वाविवशाविवनंततः
एवंतेसिंहातिमाणतेशाखाविज्ञातमपः इत्यादिकंकथ

ग्रस्याप्यकस्यात्मनिहारंभवेत् इत्थंवोपार्जितोयः
त्वाहुणोपिविगुरेविधौ संपन्नेयेनतपदंजायतेतत्रविम
श्रेये मूलेहिविहृतैर्दैवासिक्तःप्रज्ञानवारिणा नयाल
वालःफलतिप्रायःपौरुषपादपः । इतितस्यांनि
शिमार्गेवेतालीनांसनतकथांतेन आख्यायसत्रिविक्र
मसेनोराजापुनर्जगदे राजन्स्तेषुमध्यान्निवर्षकस्त्र
यसिंहनिर्माणे योन्ववयस्तेन्नमोवदसमयःसोत्रहू
वेत्ले । इतिवेतालाच्छ्रुत्वाराजासोचिंतयद्धिमौनस्य
इतिगच्छंचमपमेयातोनेष्यायमेभूयः । इतिहृदि
निश्चित्यसतंमहीपतिःप्रत्युवाचवेतालं यस्तस्यजीः
वदायीसिंहस्यसमपापभाक्तेषु । प्राणिविशेषमबु
द्धामांसत्वग्लोमगात्रनिर्माणं शुक्तिबल्यात्तहतंयैःते
षांदोषोस्तिनात्तानानात् । येनतुसिंहस्कारेहष्टाविद्या
प्रभवेसोत्केन प्राणास्तस्यवर्तीर्णःतेनकृताब्रह्महृ
त्यात्तः । यतत्रराज्ञोवचनेनिशम्यसयाखवे
तालववोजगाम तस्यांसततस्तत्पुनेरेवमापीराजापि
तेसोत्तमसारभूपः ॥ ॥ इतिमहश्रीसोमदेवविर
चितेकथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके श्रष्टा
विंशस्तरंगः ॥ आदितःषण्णवतित
मः । द्वाविंशोवेतालः ॥
ततोगत्वापुनःप्राप्यशिंशपापादपात्ततःसत्रिविक्र
मसेनस्तंवेतालंराजस्कन्नमः स्कंधेकृत्वाचतंमानीदर्शी
तानेकविकृतिं यावदायातितेनास्तवेतालस्तमब्रवीः
त् राजन्नकार्येप्येनाभिन्नवायोपंग्रहस्तव नतेव्रमावि

सक:
वेताप्र:
५४१
541

नोदायकथयामिकथांशृणु ॥ आसीत्कालिंगवि-
षयेनाम्नाशोभावतीपुरे दिवेविशक्रनगरीवसतिष्ठ
भकर्मणां यांप्रद्युम्नइवैश्वर्यवीर्यातिशयविश्रुतः
प्रद्युम्ननामानृपतिःशशास्तोर्जितशासनः गुणप्रक
र्षप्राप्तेषुसराजेषुकराहरति पुरोपुप्राप्तिनकलितसं
प्रत्यासनीदाना एकदेशेपुरस्तस्याल्पेणप्रतिपादि
ता यज्ञस्थलाभिधानोभूदग्रहारोवरद्विजः तत्रासी
द्यज्ञसोमाख्योब्राह्मणोवेदपारगः महाधनोगतिहा
त्रेवशूजितागतिथ्यदेवना तस्यव्यतीतेनाहण्येमनोरथ
शतैःस्वैतैः भार्यायामनुरूपायामेकएवोदपद्यत वह
धेवापितःसोमपूर्देवालःसललाणः स्तवाभिधानोवि
पिवर्द्धेवमेनोइतिद्विजेः प्रामषोडशवर्षश्रुसविद्याधि
नयादिभिः प्रावर्जितजनोकस्मात्रैरेणप्राप्पंचता न
तःपरःतेवेदत्तंमाश्रिप्यसहभार्यया यज्ञसोमपिता
शोवत्रस्ताराधनहोविरं ब्रह्मलसमावर्तधर्धनगरसन
वेत्मार्के परावरत्तोपयातांवापिरुधर्भगुरां येसैवै
शरितपराहसर्पणेषुद्वारिषु लसन्तंगीतनायेषुरतः
पर्यंकवर्तिनः श्रीमवेदद्वालिसंगावरत्तीपरिगावि
तः विलसत्समरंमत्याभूलोकेस्मिंनराधिपाः तेषेक
कः रमशानेषुरुदत्सुनानुगाणिषु वितादिशाधिनी
यत्रजरायाक्रव्याद्भूपाएभिः विवाभिवलितोपांतः
कालेनकवलीकृतः सोहंप्राकृतःकश्चित्रायतेसांक
येनका नटर्तत्प्रेतमाश्रिप्यविहलधकरोगधिकं हत्वा
घाबोधयंगृहंशमिलिनालंहितंतनः ततलेनकर्योवि

मेतत्कुमारोप्यानन्तरं शिबिकायां गतप्राणं कृत्वैत
प्रसादनं बांधवा वैश्मपसोऽहमिलहंधुजनाश्रितः स्म
शानं प्रापयामासुः कोलाहलसमाकुलः प्रयानेरेव
तत्रासीच्छ्मशानैकपितामहः रुद्रः पाशुपतो योगी
मठिकायां कृतास्थितिः विद्युत्पिंगजटाजूटो महेश्वर
इवापरः स तापसोऽत्र तत्कालं दन्नोपालंबावेष्टितं हृ
ष्टैवशद्वंध्यानयोगादिवलिप्रमहोत्कितं भिक्षाफलं
प्रथयंश्शिष्यमंतिकवासिनं जगाद युराकुमारं तं जन
कोलाहलं बहिः अविक्षिप्रमानात्र बहिर्विक्षतायामाकुलानवं
कुतो याक्षत पूर्वं यं श्मशाने वलाखवः इत्युक्तो गुरुणा ने
न सशिष्यः प्रत्युवाचवं नाहं यामि स्वयं पारे भिक्षावेला
त्वैपातिमे तच्छ्रुत्वोवाच स गुरुः पितृवनं शानत्पर अ
ह्नोऽर्धप्रहरे याते भिक्षावेलात्र का तव कथैवं तत्संकु
कुशीघ्रमयहंतापसं पितृवनीर्णीताहतेशीघ्रमेनेव
गरोऽमम श्रहमत्यतथासामिवृद्धोऽपि भिमातृयं इस
क्रेत्यायमयोग्यन्यायेद एक्कं डिकां विहस्यत्रयाति
गंत्यमठिकायाः स तापसः तत्रागायत्रदाराश्चामानी
तः सहिजार्भकः हष्ट्वावतं जनतया शोच्यमानाग्रापौ
वने योगी प्रवेष्टुं तद्देहमतिं चक्रे जरार्थितः गत्वाचकुत
मेकान्ते मंत्रकं तं प्रकथत्व ततोऽसततः शिखं मंत्राहटे
यथाविधिः ततो विवेशयोगात्र द्विजपुत्रकलेवरं त्राण
समस्ततनुस्यक्रान्तपसीयोवलेक्षणा ततः प्राणं स चितायां
चचितायां सहसैव सः लब्धजीवो द्विजसुताप्रोत्तस्थोर्भक
ततोऽर्भकः तहृष्ट्वा बंधुवर्गोऽस्यादृष्ट्वा जीवति जीवति इत्य

शुक·
वेताप·
५४२
542

दृष्टवतारोदनिखिलस्यजननस्यच श्रुत्वामोहंव्रतंस
वीत्तपायोगीश्वरस्यतात् विप्रबालशरीरंततःप्रविष्टः
तापसोब्रवीत् लोकान्तरगतस्याघमहापापस्युपतस्तं
ग्राधमातामम्माभाग्यदन्नपार्वणजीवितं अधुनैववः
धर्मेनगेवकान्तेब्रन्तमया जीवितेमेन्यथानास्तिनपूर्व
यानवाग्यहं इतिसर्वीस्तत्तस्यालंभाष्यहष्ठतिश्रुय
तद्ग्रहाम्लेघयामासहर्षशोकाकुलांवती सर्पवगवा
दिषात्तस्यैवपूर्वकलेवरं आतेब्रनोमहायोगीयुवीभू
नीस्यतोययौ इतिव्याख्यायवेतालःकथांनिशीतद
मयि तेत्रिविक्रमसेनंसराजानंपुनरब्रवीत् राजन्दू
हिसयोगीन्द्रःकस्मात्परपुरंविशन् प्ररोदननतीयथ
कौतुकंमहन्मे इतिवेतालतःश्रुत्वाशापभंकीमहू
पतिः विमुच्यमौनंपवंतमवादीद्धीमतांवरः श्रूयतां
स्पष्टभूवास्ययोभिप्रायस्तप्रास्विनः सहृष्टंविरायेदंश
रीरंसिद्धिमायतनं पित्रभ्यांलालितंबालेत्यजाम्यद्येति
दुःखितः सजरत्तापसोरोदीदेहस्नेहोहिदुस्त्यजः नवं
देहंप्रपद्यामिसाधयिष्यामितोधिकं इतिहर्षोदनृ
त्यकस्यतेनदेहिस्त्रायावनं । एतत्तस्यवचोनिशम्यनृपतेः
स्कन्धात्सभूयोययौ वेतालोमस्तसस्कन्धांतरगतंतंशिंशपां
पापादपं राजासोपितमन्वधावद्र्थिकोत्साहःपुनःप्रे
प्सया कल्पांतेप्यवलेकलाविज्ञायिस्थैर्यंहिधीरात्मनां
इतिमहाकविश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शु
शांकवतीलंबके विंशस्तरंगः ॥ आदितःसप्तति
नवतितमः ॥ त्रयोविंशोवेतालः ॥

गेनतस्तांनिशिमिवपापामांवितानिज्वलितनेत्रां श्मशा
नभीषणांजिनरसिंवीरोराजनिरीत्सीं वेतालमग्णयस्तार
ज्ञात्वातांशिंशिपांपुनः सत्रिविक्रमसेनस्तंतस्यावे
तालमादाय स्कंधेक्षणाचनयाप्रक्रामतिसपूर्ववत्
तावद्भूयः सवेतालोनरदेवमुवाचतं भोराजश्चद्रमुहि
ह्यानश्रुनस्त्वगत्तागनैः तदेकंसमदाश्चर्यंइमंकथयप
नश्रूणु ॥ आसीन्मांडलिकः कोपिन्पतिर्दक्षिणापथ
थे धर्माभिधानोयौरीयः साधूनां बहुगोत्रजः तस्य
चंद्रवतीनाममार्याभासवदेशजा अभून्महाकुलोत्प
न्नावरस्त्रीमौलिमालिका तस्यांचतस्यभार्यायांभूपते
रुदपद्यत एकैवलावण्यवतीनामात्मजाभिधाकृती
प्रदेयायांचतस्यांसुतायांधर्मभूपतिः उत्साहितोभूत
मिलितैः दायादैराज्याभिदिभिः ततः पलाय्यानिरगा
त्सदेश्याद्भार्ययासह इहित्राचतयाराजोग्रात्तेसइत्न
संचयः मालवंप्रतिवेदेवं प्रस्थितः श्वशुरस्य विषया
द्वीनंयाराज्याकापभार्याधुतापुनः तस्याध्वनिसुःस्था
स्तुरिवाक्ष्माण्यथ्योकौः निशागुप्याप्राप्तदेववयपीत
स्यमहीदिनः आरुरोहतत्स्पूर्वीविश्रुत्यतिसाथकरीरविः
मार्गाच्चौराटवीमेतामितेनैवारणपतिव ततोबद्धसन्नद्धा
ज्ञातिः हतंताविज्ञयाकुलेकेः धनुर्जातिमरूपोगाश्रु भिल्ला
नांससमपालिकां पेरकाधाराणित्सर्वेसहारिभिः सुंभिवाह
नां वीर्यतेथामिकेदेशंगांकुनातानगरीमिव ततस्सुवेर
तंशोलान्मवस्ताममरांगस्यं श्रुत्वितंवह्वीथावंशावरावि
वियायुधः नालिलोकसहनामार्यराजयमीनगारस्तः

कथा·
वेताल·
५३३

533

प्रावधांतिवांसैश्चानदिनोवशानांवनं इतिराज्ञोदि
ताराज्ञीवनमध्यं विवेश सा लावण्यवत्यात्मभयात्सा
र्धंचंद्रवतीभयात् राजाप्यभिद्रुत्यायातारवक्षचर्मध
रोत्रसः अवधीद्राजबहून्सुरां शबराञ्शरवर्षिणः ततःसे
नाखिलापहीयत्याज्ञमानिपत्यतं प्रहारव्रणवर्माण
मवधीज्ञयमीककं गृहीताभरणेयातेदस्युसैन्यैर्विलो
कयतं भर्तारंनिहतं हराद्वनगुल्मांतरस्थिता राज्ञी
चंद्रवतीमात्रा सहिआमहाविह्वला पलायमानागहनं
दूरमन्यद्गाहनं तत्रमध्याह्नतापार्ते खिवह्वलाति
श्रांतिवती छायाप्सुपिप्रविष्टात्प्रिविशिराणिमहार्घंतां
एकदेशेत्रसरसैतीरे शोकतरोस्तले शोकार्तारुदती
श्रांतासहतासमुपाविशत् तावत्स्वतमभ्यर्णेतिवा
सीमृगयायातो महान्मनुष्यकोप्यागाद्श्वारूढःस
चण्डः चंद्रसिंहनामानं पुत्रं सिंहपराक्रमं उवाच
दृष्ट्वा तत्पदपंक्तिं रेखायपादपद्धती एतेमृगीयेत्वभ्र
स्त्यामवीयदि क्षियैतेनतयोरेकां स्त्रीकरुपुयथाऽ
चिः इत्युक्तवंतंतंसाहपुत्रःसिंहपराक्रमः यस्याःस्व
मिवीपादौस्ताराणिप्रतिभातिमे साहिस्वल्पवयास्तं ता
नेसमुचितामम स्वल्पावार्तेयोरेषचमेत्वमेवस्तव
इतिस्तेनोवच:आवाचंद्रसिंहोजगादतं कैषाकथाभव
मातानायम्यंहिगतादिवं तादृशीसमवाश्वेवगतेकान्यत्र
धानराः नलुस्त्ववलोपिपुत्रस्तंचंद्रसिंहमभाषत तातमे
वमभार्याहिसुतावाद्दययेनुरं यत्यस्त्रमूलदेवीज्ञांगाया
किंतत्प्रत्यतावया ॥ पत्रवस्त्रतनुगता तावितमार्गोवः

लोकितेनीकांता ध्रुवः कस्त्वनिगतं प्रविष्टमनिगृह
मेतिकंगुरौ । नत्रीविचेनमेतानशाम्रिनोसिननाय
दि द्वितीयामद्भोहायाभार्यायैसेकारेष्यासि पनव
श्ववः ख्यातामनिपद्यचननाव: सर्वडसिंहोनुवरन्य
दपंक्षीशनेर्येयो प्राप्यनख्वसरस्यानंगुकातानैवमे
डितं प्रयामोवंडवतीरातोनोभ्दरशीवभासितं लार
वएपवन्याहृतयाज्ञयाक्वयेवावदानदा नेशीयामिव
मध्याह्नेतेनक्षायायानुपाक्षितं उपायपौवप्रेत्रेणसार
कंतांममकोनवः सापिहष्टानन्नस्यैविवलावौर
घंगकाणी अलंत्रासिननासैन्यौवोरोसोम्याहृतोदमो
उवेषोकौविदराविदहृनेनूनमनुयागतो इमुत्रमनया
राहेयावहोलायतेन्नसा नावस्पावतीणिनेवंडसिंहो
प्रविन्नभे किंसंभ्रमेणवामावांप्रणयाद्भूमागतो नत
विष्टस्यनिवातंकेवहतांकेपुवामिति इत्येवमालज्वा
लादरूपमनन्यावगुरिपते गतिधीनेइवारण्यमिदमेवन
मागते प्रविष्टस्यकर्थवेदवनिर्मानुषजने रतवमसा
दवमसार्हामिदंदृष्टप्रुवयोवपुः कथंवरागतोत्नगयोगयो
कंवकितोमिमं भुवंवाचरणोधीनाविनिनोमनसिव्य
था पक्षववित्रंगुवयो:पत्तेतीहरिरानने वातेहृताद
नस्मायायामावयोक्रुरुनेनुरवं भवत्योरोषरागेरसिनिपन
नुष्यपेशले किंरणोष्मादहन्यस्मानुष्ममुरडदीधिति
नवृहिमात्महवानंहूयतेल्दरपंद्विन: इत्युक्तेनशक्रुमोवर
एणायिनिसंध्यापराहृती इत्युक्तेवंडसिंहेनरानीविदू
षयामाधनः सत्याशोकाकुलानेमेमहवानंमवाणी

यत् ततोविःस्वामिकांमत्वातांमात्रासहसान्त्वनां
स्वीयकटकेमधुरैर्वाक्यैःचंडसिंहोन्वरंजयत् आरोप्यवा
स्वयोःपृष्ठंससुअस्तांससुत्रिकां निनायविजनस्वपुरेसम
ढंवसतिंनिजां मामिजकांतरगतेनवावशांगीचकार
ते प्रतापात्कुंडपतिताविदेशेस्मिकेशनिरिकें ततस्तां
सुत्सपादवाङ्गालींसिंहपराक्रमः चंडसिंहसुतस्तत्र
भार्यांचंद्रवतीमाधात् तत्सुतांचंद्रलावण्यवतींस्वपि
कन्यकां हरवात्मार्योभार्यांचंडसिंहस्तकारमः प्रा
गेवस्तुतस्यहस्तपादमुद्रापेक्षिंदयेस्वरणान् प्रतिपन्नंत
यातमयांसतंकस्यातिवर्तने एवंपादविपर्यासात
पितापुत्रयोस्तयोः दुहितामातरौभार्येजाते सुस्पष्ट
धनदा कालेनवतयोस्ताभ्यामन्येजज्ञिरेहयोः पु
त्राःदुहितरश्चवंशेसामन्तौपायक्रमात् इत्यंसंप्राप्य
तौचंडसिंहसिंहपराक्रमौ तस्यतुतत्रलावण्यवतीव
द्रवतीवतौ इतिव्याख्यायवेतालस्तापथिकपानिधि
मत्रिविक्रमसेनंतंपप्रच्छतथापिपुनः तयोर्मातृदुहि
त्रोर्द्वयंपिपुत्राभ्यांतयोस्त्वपि सकाशाद्येतवोजाताःक्रमा
द्भयवयत्सयोः जातेदौहित्रेतेषामत्यात्यंकेभवेत्ते
श्लोकः सोत्रशापात्तेज्ञानान्नश्चेन्नवदासि । पूर्वोक्तवेता
लतच्छ्रुत्वाविमर्षम्रुद्रयाविमः नाज्ञासीद्धरराजान्
लोकःप्रोक्तयानदा नतरंसन्कूटस्योवेतालोपविष्टःसोऽदि
मतत्कथंस्तनतिसिहःसहगविनयत् नाययराजाम
तएवंविदिसिंहालक्ष्मणवीरे तेनतस्मिंवनस्थप्रहृष्टोऽति
वन्तेःपदैः नवंवयमंत्राकाशःमंत्रराशीरयपदः कौ

ऽभिलषसि वा सर्वा साधिरियमेव न शाम्यति नरेश्वरं वर
यित्वा तं प्रत्यागतानमुपायतः नास्ति हि भाविकल्याणेन्ना
नन्यासिंमध्ये वशाये इत्युक्तो लोक्यसवेतालो नरपतिं सावदत्त
दा राजन्कृपसनिशाचारे श्मशानेस्मिन्गतागते यत्नैः क्लि
ष्टैः स त्वाहं त्वं न विकल्पस्तु कोऽपि ते नरश्रेष्ठ धैर्येण
तुष्टोऽहमनुना नव शायमन्तं नयेदानीं निर्गच्छाम्यमतो म
हं इदं त्वं शृणु यद्वाक्ये हितं तव कुरुष्व आनीतमेतद्
वतायस्यार्थे कलेवरं ज्ञभिक्षुः सोऽधमास्मिस्समाह्व
यावपिष्यति उपहारी विकीर्षुस्त्वामेव शठस्ततः
भूमौ प्रणाममष्टाभिरङ्गैः कुर्विति वक्ष्यति ते स गर्वा
यतावमेकारि प्रोदन्नयैवनत् इति सोऽपि नेता राजवक्र
यतः प्रमणस्त्वया ततो निपत्य भूमौ स प्रणामं प्रावेदवते
दर्शयिष्यति तावत्खड्गं धारं तस्योत्तेनाशिरः ततो विद्या
धरैश्वर्यसिद्धिर्यां तस्य वाञ्छिता तां त्वं प्राप्स्यसि भुक्त्वेमां
भुवं तदुपहारतः अन्यथा त्वमभिहत्वा उपहारीकरि
ष्यति पतत्संस्कृतो विघ्नः तवात्र याचिरं मया नास्तिद्धि
रस्तेन गच्छ त्वं कानसांसदृष्टगात् निर्गत्य सपयोनस्मा
वेतालः प्रेतकायतः ॥ अथ स नरपतिस्तं प्रेतवेताल
वाक्यात् श्रमणमाहितमेत्तांतिशीलां विचिंत्य विह
विदपितलं तन्नयपार्श्वं प्रतस्थे स तदुरुशरीरं तद्द
दीत्वा प्रणिष्टः ॥ ॥ इति श्रीभट्टश्रीसोमदेवविर
चितेकथासरित्सागरे शशांकवतीलंबके पञ्च
विंशस्तरंगः ॥ आदितोऽष्टनवति
तमः ॥ वत्तविंशो वेतालः

बृक॰
वेताप॰
५४५
545

ततस्तस्यांनिशिक्षिप्रंक्षांतिशीलस्यभूपतेः सत्त्वविक्र
मसेनोत्रप्राप्यस्कंधेशवंवहन् ददर्शतंचश्रमणंश्मा
शानेभितरुतमेककं तलमयतत्तपारोहं दृष्टमशानेनकृष्ट
ष्णं असृक्सिक्तमस्थालेगौरेणास्थिचूर्णेननिर्मिते मंड
लेदिक्षुविन्यस्तशोणितपूर्णकुंभके महातैलप्रदी
पाभिहूतपार्श्वस्थवह्निनि संभृतोचितसंभारे स्वेष्टदे
वतार्चने उपागात्सततंराजासोपिभिक्षुर्विलोकितं
प्राप्तंतमवेक्ष्यहर्षादुत्थायोवाचसंस्तुवन् दुष्करोमे
महाराजविहितोनुग्रहस्त्वया त्वादृशाःकुत्रचैषयं दे
शकालोक्वचैषयः निश्चितंसत्यमेवाहुर्मुख्यांवाकुल
भूभृतां यत्स्वात्मानपेक्षाणांपरार्थेयत्समाध्यते यत्
देवमहत्त्वंमहतामुच्यतेबुधैः प्रतिपन्नादचलनंप्रा
णानामत्ययेपियत् इतिब्रुवन्सिद्धांघ्रिमानीभिक्षुः
मेदिपतेः तस्मादवतारयामासस्कंधात्रमडकंतदा स्ना
पयित्वासमालभ्यबद्धमाल्यंविधायच मडकंमंडला
न्तःस्थापयामासतत्परतन् भस्मोद्धूलितगात्रश्च
केशयज्ञोपवीतभृत् प्राहृतप्रेतवसनोभूत्वाध्यानतःस्थि
तःक्षणं ततोमंत्रबलाहूतंप्रवेश्यतत्कलेवरे तंवे
तालमभितत्रपूजयामाससक्रमात् रक्तोदकेनकपा
लेपात्रेणार्घंसनिर्मलैः नरदन्तनः पुष्पधूपाद्यविवि
लेपनं स्वामांसैःधूपैर्नेत्राद्यैर्मांसबलिंतथा समाप्य
राजमाकृतनामिष्टं प्रणामसमंगौरवाभिनिपत्यकुरु
भूतले सेनामिष्टमागिंते राजान्त्रिदासमंत्रापि
प्रणामसमंगौरवाभिनिपत्यकुरु
तदासामस्यवदवदः प्राप्तौ

ततस्तेवेतालवचनाद्राजाब्रवीत्सतं नाहंजानामित्वंपूर्वं
प्रदर्शयतन्मेभगवान् तथानदृष्टितेदैक्यतीर्थेभगवति
ति ततोदर्शयितुंयावत्सभिक्षुःपतितोभुवि तावत्खड्ग
प्रहारेणसराज्ञातस्यशिरश्छिन्नत् श्रावकर्षवलस्यमउ
दरहस्यपाटितं वेतालायवत्तमेतन्नश्चिरोत्त्कमलेरदे
साधुवादीभिर्नारदेवैश्रीतैःभूतगणैस्ततः तुष्टोब्रवीत्सवे
तालोत्स्यंतंस्वकलेवरात् राजविद्याधरेंद्रत्वंभिरेरा
सीघ्रेदीप्सितं तत्रावज्ञमिसाम्राज्यभोगांतेनेभविष्य
ति क्षोभितोसिमयायत्तंतदभीष्टंवरंवृणु इत्युक्तवं
तंवेतालंसराजातमभाषत तेक्षेत्यसत्वःकोनामतासि
द्राभिमतोवरः तथाप्यमोघवचनादिदंतत्त्रोहमर्थये
श्राद्धाःप्रश्नकथापवनानानाख्यानमनोरमः वतविं
शतिरेषाचपंचविंशींसमाप्तिगा सर्वाख्यानाभवंतु
ताःपूजनीयास्तुभूतले इतितेनार्थितोराज्ञावेतालोरा
जिनगादसः एवमस्तुविशेषेणवश्रृणुवक्ष्यतभूपतेः
याश्चतुर्विंशतिपूर्वीयैषावेकाममाधिनी तथावली
यंवेतालपंचविंशतिकाख्यया ख्यातिंगातिपूज्याचा
श्रियाचैवभविष्यति यःश्लोकमात्रमप्यस्याःकथायाःप
ठतिसादरः योवाश्रोष्यतितौसद्योमुक्तपापौभवि
ष्यतः यक्षवेतालकूष्मांडडाकिनीराक्षसादयः नतत्र
प्रभविष्यन्तियत्रैषाकीर्तयिष्यते इत्युक्त्वामययौतस्मा
त्रिगंत्पल्कलेवरात् ययावभिरुचितंधामवेतालोयोग
मायया ततस्तत्रसुरैःसार्धंताततस्यमहेश्वरः साक्षा
दिव्भूतःप्रणतैर्वाहिदेवतैः सामवतःस्तोबाघायंयन्नः

मृक ।
वेताप ।
५४५
546

याश्रुतनाम्नः विद्याधरमहाचक्रवर्त्तिनः हरकामुकः
त्वमादौविक्रमादित्यस्सृष्टोभूस्त्वंशान्तेनमया म्लेच्छरूपा
वतीर्णानांमसुराणांविनाशाय अद्यचाहमहेश्वरमना
यमयापुनः त्वंत्रिविक्रमसेनाभिधोवीरःसृष्टोत्रभूपति
त्रतःमहीपातालांस्थापयित्वामहींवशी विद्याधरा
णामचिरादधिराजोभविष्यसि भुक्त्वादिव्यांश्चिरंभोगा
नदिव्यसेच्छयैवतान् मुक्त्वामय्येवसायोज्यमंतेयास्यसि
संशयं अपराजितनामानंखड्गंचैनंगृहाणमे यस्यप्र
सादात्सर्वंत्वंप्राप्स्यसेयथोदितं इत्युक्त्वाखड्गंतस्मैद
त्वातस्मैमहीपतेः वाक्पुष्पाद्यैर्विनतेनदेवःशंभुस्ति
रोदधे । अथनिष्पन्नसमस्तकार्यमशेषांनिशिप्रभाता
यां प्राविवेशसत्रिविक्रमसेनःस्वपुरंप्रतिष्ठानं तत्र
क्रमावगतरात्रिवृत्तांताभिस्सर्वाभिःप्रकृतिभिर्वि
ततोत्सवाभिः स्नानप्रधानगिरिशार्चनतूर्यगीतवा
द्यादिभिस्तदखिलंसदिनंनिनाय । अल्पैरेववचवासरै
रैःसनृपतिःशार्वस्यवीर्योदयः सद्वीपांसरसातलां
वहुभुजेनिष्कंटकांमेदिनीं संप्रापत्हराज्ञयाहम
स्तीविद्याधराधीशतां भुक्त्वातांचचिरंजगामभगव
त्सायोज्यमंतेकृती इतिविक्रमकेसरीसमंत्रीविदाभि
लितनापाध्यशापविप्रयोगात् अभिधायपुनस्संगांक
दत्वंप्रकृतार्थेतिजगादराजपुत्रं । एवंदेवसविप्रोह
ठेवेतालपंचविंशतिकायांएतस्याख्यायकथांग्रामे
नास्मिन्नुवाचमांभूपः । तस्यचसत्रिविक्रमसेनराजाः
किलैवमब्रवीतः वेतालानुग्रहतःकिमिवनमयाप्तंवा

निष्ठं । तस्मादिदं त्वमपि मंत्रमिमं गृहीत्वा मत्तः प्रसा
दयविमुक्तविषादवृत्तिः वेतालमुत्थममुनाप्रभुना
स्वगांकदत्तेनतं गमम वाप्स्यसि वीरयेन । तछ्रुत्वाथ कि
चिदुक्त्वाहंभाजांभगतोन्माहोवन्स्कोनावसीदेत् तत्र
प्रीत्यावकिंयत्रत्करुष्ठवेमेवंभुसर्पदंश्रागदिहृना । इत्थं
कवनत्वस्माहित्प्रसादपमाक्रियं मंत्रं तेवामं प्यततो हं दे
वोत्तायतीं ततो भूवं । ततः श्मशानेमठकं रत्नत्यामा
दायकस्त्रासमवादितस्य श्राद्धपमंत्रेनवतेततसिवे
तालमस्यविनवान्यथावत् । भोत्येमहामांसमदा
यतासिंत्स्त्रेतदाशोणितदाशुत्सनया तद्गोसिनैवान्य
दुपानेयतिमामभ्यथात्मानुषमांसगृध्नुः । कालेयदा
नात्मतावकं विदुत्तत्पमांसानि तदातिमानि प्रादा
मंहंप्रीतिकराणि तस्मै योगेश्वरेश्मनसमेत्यतद्यत् ।
प्रथाग्रवीमांसमसावेहृष्टेतसवैतततप्राशिमनुनाथनात्
ते तत्पूर्ववद्धीवरः त्वत्तं गोह्णाणिष्ठमद्रोश्वमीप्सितं
त्व । इत्युक्तवेतंतमहं स्वत्तैर्देवप्रत्यद्भवंमान्यदेवतत्र ये
त्वप्रभुभैः स्वस्वगांकदत्तोनानः वरोत्योभिमतः वरोमे ।
यतस्त्वेतालपतिर्निशम्यमामभ्यधात्रहिममांसमृ
द्धं श्रावोरूपावरत्रसाभवतत्तसांतिकं त्वस्यविभोर्वेयया
मि । इत्यवतस्योक्तवत्तत्वेतिस्कंधाग्रमारोहमहं
प्रहृष्य ततोवहत्मां सतभः पथेनप्रानिष्टनप्रेततनप्र
विष्टः । श्राती यचेदाद्यविलोकपुष्मामार्गेवनाथां व
रतद्युतेन पतेनवेतालवरेणदेवसंप्रापितोहंतवपा
दमूलं । समागतस्यत्वनाहमपागानः स्वाप्येषम

मृक·
वेताल·
५४७
547

माख्यातः इत्येषमेमानदनागशापाभवद्वियुक्तस्य
महावृत्तान्तः इतिविक्रमकेसरिणोनिजसख्येसमा
ख्यातः इत्येषमेमानदनागशापाद्भवद्वियुक्तस्यम
हावृत्तान्तः मार्गेमृगांकदत्तोगत्वांतानिमित्रगुज्ञयि
नीं मातावतात्तशापभ्रष्टकुमुमिलितकांतिमयामा
त्यः सुहृद्देसराजपुत्रःसंभावितसाध्यसंमदिः ॥ ॥
इतिमहाश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे शा
शांकवतीलंबके द्वात्रिंशस्तरंगः ॥ आदितोव
वतिनमः ॥ पंचविंशोवेतालः ॥ समाप्तेयंवे
तालपंचविंशकेतिभद्रं ॥ ॥

इदंगुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरान्दोलनात् पुराकिल
कथामृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगत
विघ्नलब्धर्द्धयो: धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते

नमोविघ्नजितेयस्यज्ञानदेशोविवर्तने
कुंभसेवनतत्वमालाराशिभुत्त्यतः

ततःकथावसानेसमार्गमध्यात्समुद्धृतं मृगांकदत्तोः
मुदितःप्राप्तविक्रमकेसरी गुणाकरेणसहितःतथा
विमलबुद्धिना सविचित्रकथोभीमपराक्रमसमावि
तः प्रचंडशक्तिप्रमुखस्यसुहृद्भिर्द्विजसंगतः प्राप्तशोभा
विचित्रानः प्राप्यविन्ध्यघनांसावीन् शशांकवत्यासंश
स्त्रप्रोगेवोज्जयिनींप्रति गंतुमहत्वःपुनरप्युत्तालान्म
नोभूमः अमात्यापवसत्रीक्ष्णशुक्लतोयामपाद्मां अ
टवींवरमानोत्तुनापमेनप्रवालुकां तस्यांव्रजन्ससावि
वोराजपुत्रोजगादतान् पश्यतैनेघोरटवीकीदृदुर्गमाय

नैरवा पद्माद्दिविभूहपद्मजनितपङ्कानिराश्रया उद
ङ्ःखानलनालेयाभिर्मकरीविभिः विकीर्णाम्बुदके
शेवलैणकुष्टकमंदिरे सिद्धादिविद्यासरोमोद्यव
कंवकैः कदलीवनपङ्कानजलकांदिमरगारवैः तटे
षात्तरयासाभिर्लुचनीपापविकटा इन्द्रगविवांसैनैःसा
र्धमविवेःद्वनषादिनैः इनतमार्गांकदन्नलामटवीमद
लंच्यपत दर्शवाद्यग्रममद्वनवृक्षश्रीतेर्जलैर्भर्तं मरो
केनायमालिनस्यामस्ताशोगिवृद्धैवः दिगंतव्यापिवि
लासंप्रतिबिंबमिवात्मनः इष्टैर्त्रैलोकालक्ष्मीवविदितं
मणिमयपंणं धातैराङ्कुरदोभंविचित्राज्ञनविभ्रमं वि
भ्रांतिकृत्वाधुरसंभमनानुकूलनिदधत उपकंठमिव
नीलकंठपीनविभ्रोम्भमं प्रचरकनाश्रनललक्ष्मीकंमंथका
लाभिमानिभं स्पर्धयापिमभिरम्भाङ्गभीरगिशीर्षनव
भ्वनेनपमनिलपंमानालामिवधूमिनं नस्पतेरवमत
सःपार्श्वमेसव्यलोकयत राजपुत्रःसमविवोमहांतरि
व्यायरायं वानंदोलितविस्तारिशाखाभुजकेवकं मू
र्धलग्नाभ्रसरितंटस्पंतमिवशंकरं ग्रस्तुनतेनशिरसा
व्योमकुटुम्बगाहिना कौतुकाक्रंदनोद्यानशोभांद्रुमि
वोद्यतं शोभमानैःफलैर्दिव्यरसैः शाखावलीविभिः
कल्पद्रुममसरानैः पीयूषकलशैरिव सामान्यधातनगा
कश्चिन्नस्मादीरितिवारवैः व्याहरंतमिवप्रेषावित्यत्र लावा
गकंरमुद्रः पावकक्षमांकटत्रलैसनिर्वाणंयतिभ्रमुः ना
वन्नंनात्रिणमलासिंप्रयाचमत्सदइरुखादिताः फलानि
भोक्तुमाहादलस्यहृष्टैर्वनानिने फलनंघरापिप्राप्ता

ह्क·
प्राशांक·
५८८

5486

मन्त्रमात्रप्रिपिर्शीकितं ततोमृगांकदत्तस्नानमष्टगाविह्
लःसर्वान् पकैकंसननंस्तत्रनामग्राहमग्राहयत् प
रादत्तर्नेवचनंनवारस्यंपततेकविन् नदाहारहतोस्मी
तिनैराश्यविद्वं वदन् सराजपुत्रोत्पपतत्क्षितित्र
महीतले द्रुमभाद्रत्थपार्श्वस्थकेवलक्षतपिहितः
क्षतपिःसचविप्रस्तमुवाचाश्वासयतन्त्राणं क्षतपञ्चो
मिर्किंकिंदेवन्यक्षयैर्वविसीदसि अस्मिन्सहिकल्या
णंयसनेयानमुत्पाति नागमायाविप्रुक्तोकिंतेनासं
मामवानसि अस्मिन्सहिकल्याणंयसनेयानमुत्पाति
नागशापविप्रुक्तार्किंतेनास्मामवावसि नथैवमुन
रप्यतामेत्रिणोव्यांस्वलप्स्यसे प्राशांकवत्यासंयोगा
पाविरान्नेभविष्यति एवं क्षतनाटिनोक्तःसराजपुत्रोत
गादत्तः कन्यपनसिद्धेयाचानामयाम्रुतिनेहितः का
रपथानिवेतालःकन्वभीमपराक्रमः कशशांकवतीमा
तेनसंवादःप्रसंगतः तांचप्राममयाव्याप्यकेसास्माकं
विनिर्गमः विद्याद्रश्वांकचाप्येनत्विपोगेनागशापतः
ततःकतिपयातीतः क्रमशःकच्चसंगमः कर्वाध्यमार्वि
योगोपमिष्टत्यागः पुनःसर्व नेदिहदेवभूतेनतम्ला
लेक्षुविनामम कोशशांकवतीकिंचजीवितेनदलंत्र
मे: इत्यविवेक्षुवासोवरहस्यात्मानमुत्क्षिप्त मृगांक
दत्तसंबोधनैर्चागारयत्नापि नावत्तनच्चगगनाद्
श्चवारापभारती माभूत्साहसंकार्षीःमर्वेवत्सहिभा
विते अंकिगागपनिस्वः सर्वेवसातियाटम सचवत्स
विवैतैरघातानाद्भिमानितः तेनमुद्राग्रनावांत

श्रुताङ्गुलितकरोटिकः द्वयानीतोनिवासेस्मिन्नारूढः
फलालिप्सवः तन्नस्त्वेष्विष्टत्रफलतामेवनेयताः य
त्विनस्त्वद्गतिं गच्छन्तिविनिविघ्नेशशासनः श्रेयोपियेत्वम
विवाः चत्वारस्तेप्यथामृता आगताएवमेवास्मिन्नारूढः
फलतांगताः तस्मादाराध्यैतंत्वंनयोभिगेननायकं
एतत्प्रभावात्सर्वेषांसिद्धिस्तवभविष्यति इत्युक्तः सत्र
धासारस्त्वोवाकाशात्तोगिरा मृगाङ्कदत्तोजानस्यादे
ह्स्यगाम्रवर्तिन कृत्वावसरसिस्त्वानंतदेतनास्मिगणा
धिपं अर्चयित्वाक्तिनाहारस्तमस्तोषीत्कृतांजलिः ॥
जयनिजतुंडदंडडंबराभत्स्मभरन्यांवितेनभुवनेन समद्धि
शैलधनेनप्रणम्यमानेशगजवदन । जयसमराङ्ग
रमानुषभुवनत्रयप्रपूजितांघ्रिकमलयुग वरविविधसि
द्धिनिर्भरनिधानकुंभोपमाकार । जयप्रगयनृदि
नवंडहादशास्त्रिनक्रमरीमतेजस्क रुद्रहरिसुरपतिदु
र्जेयत्रिपुरशलाकारकल्याण । जयभक्तहतिनवार
रणलीलानीराजनोत्सुकेनेव मदधुविरेणविराजित
करतलकलितानलज्वाल । अभवन्तमविघ्नभर्तविघ्नर
वनयेगणेशगोचरोपि यःस्तुतितासितेलांप्रतोसिमश
रणंनमस्तेस्तु ॥ इतिस्तुत्वाविघ्नेशंतत्राहारःकथा
न्ते मृगांकदत्तोनैषीत्रात्रिंनस्थनरोस्तले तथैवेका
दशाहानिश्राभ्यनधोपरिचारके विघ्नेशाराधनपरोराज
पुत्रोनिराशः द्वादशेह्निनिशीतस्वप्नेजगादगणेश्वरः
वत्सतुष्टोस्मितेगच्छ गमिष्यसिमंत्रिणः गत्वावेतैः
समंप्राप्यसिशशांकवतींक्रमात् प्रयागवत्नगरीम

शक॰
वेताले॰
५४९

549

श्रीरारम्भं करिष्यामि एवं गणाम्बुरादिष्टाप्रबुद्धासमितिः
प्राणद्वेष सर्गान्तद्वः स्वमंतं हृष्टकृतयरेभ्यधात् तेना
भिनंदितः प्रातः स्नात्वाभ्यविविक्तायकं तद्वा सहदेयं
यावत्कुरुते नमप्रदक्षिणां तावत्समंततरोऽनस्मात्सवनीर्यद
शायिने फलत्सुक्कामस्थिताः निर्मितत्सत्सापादयोः आ
प्रेसत तथाम्भूलबामैत्रबलोपिच हृष्टतुष्टिम्भूतर्थश्च
बद्भवाद्दैरेचबागीनः । ततः समकलां समं समपादिमं
त्रिणः प्राप्यतां स्थामलतयागिराप्रमदं स्पेयराग्रेभः
या तेरम्भुरहृतोयिकप्रणयमेकमेकं मुहुः ददर्शोपवि
ष्टहेनेनदनुस्वभाषिकृती । तेपिवेदं वृत्तान्तं कृततम
सेवीस्पतंप्रभुसास्त्वाः ष्फततयितिगदितयथार्थाः प्र
शशंसुतोषवतमात्मानं । प्रथतत्रसमेतैर्हिगांगदत्वः स
रसिंहतालकादिभिः सहैव सचिवैः स्वावराप्णांसह
वैविदग्धेलेभ्यमत्रिः सकार्यसिद्धौ ॥ ॥ ॥
इति श्रीभट्टसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे श
शांकवतीलंबकेऽयस्त्रिंशत्तरंगः
आदितः शततमः ॥ ॥
ततस्तेन तदद्भ्रामः वत्सारोनिजमंत्रिणः तेनाघ्नंकान्तः
विश्वम्भकालह्रतीतमादरात् प्रप्सम्याप्रतेनाख्यः
त्रेषांमयत्नात्तममुक्तीत् देवामन्दीयहृद्गतंस्वरूपतंवर्णः
याम्पदं प्रतापराचनमप्रमस्यतस्यतागाम्पशापतः भव
श्रीरूगविभ्रष्टात्तातोहंतम्हृवेततमः तमाश्रितताटवींराज्ञो
सहमतोपहंविरात् नौटपोतवृतंस्यातंप्रपपृंपनमस्या
हतः कृष्णाचर गवदीवोगांगतयांविरतिंतिशी उद्दितै

भगवत्यैकैकमादायाप्रकाशके अविंद्यमहंद्दापि
ध्यानयानःप्रभुःसनः अस्माद्विपुत्रश्रेष्ठकाकीकथंसोत्र
भविष्यति कथंवानमवाप्स्यामिसरःफलोत्पलेत्राणं
ईमोदिमधुरावैसंभाषणमिवाचरन् वंदुत्रपिते
पाम्रिनवप्राप्यनजातनसः साशाशांकवनोहेतोर्गनया
नस्यहिाश्चिना इत्यास्यायागतैःप्रायामरत्नुत्तयितीप्र
ति गाहमानोहदकशातांप्रटवीतुदेशाविव ददमा
नोर्कार्करेणागनिद्वर्णान्कैरविव कथंविन्यामवानसि
सरःफुल्लोत्पलेत्राणं प्रयुक्तवीचिहस्ताग्रंप्रपन्नविपुला
शयं दर्शनादेवसर्वोनिहरंसन्तुरुषंयथा नवस्नातव
भुक्तावतिमात्यायीयवारिव यावपितोसिनावज्ञी
नेनानक्षतमागतं इत्थाश्रमयस्थलबाहुमेवबलं
नया समेत्यचभवद्वातामियोस्माद्दष्ट्वान ज्ञातान्
नश्रुत्वैवपिवंयंनेमाप्यशोकिनः अकार्षदेहत्यागया
मतिंत्वहिवद्दासट्टाः नावज्ञनस्मिंमरणिस्वान्तंवनिक्र
मारकः अगामद्दीर्घवनमपसःसनेनानाम्नामहातपः ज
टीकृतनिजज्वालोधूपोगतिरिवरवांशुवं दिदक्षुराश्र
मोत्राह्मीप्रज्वलंस्तेजसानन्नं कृत्वाजिनेनसंवीतः स
व्येतानेकमंडलः दक्षिणेनकरेणाक्षमालावलयमु
द्वहं सदागतनमद्गीसंपूर्णप्राणात्तस्नानरस्तिकः पुरः
कतिपयैरन्यैःसमानैर्मुनिपुंगवैः सोस्माकमुपागात्तत्रैव
सरःप्रपन्नोद्यतान् करुणार्द्रोहिसर्वस्यसन्तोकारणा
बंधवः अवदत्तनकापोतः यापंकापुरुषोवितं अःखात
धात्तंयतंस्येववतिशुद्धैभैषुकाननाः धीरात्मनहमसनत्मार्थ

हेकृ॰
शशांक॰
५५॰
550

विवेकामलबलगुणा नयंतन्त्ववेदप्राणमवश्यंप्राप्नुवं-
ति हि एवं च भवताक्रान्तयाकल्याणं प्राप्स्यथ फलं न हून
किंनरः स्वयं मानसं हृदयेन हि मे एवमुक्त्वा तेन स मे गुरुः
पुत्राय तनत्वां ग्रन्थानि जह्नांते सर्वकार्येन वानर
ननस्तेनवयंनेस्तैर्वाकैरायनिदर्शिभिः संबोध्य सा
ऽनेनापि देहत्याभावानिवर्तितः अथ स्नात्वा ततो नाति
ह्रंसम्भूतिपुत्रकः असानानैषीन्नातिर्ष्यं विधिं त्वयि
तराश्रमं तत्रोऽम्बुशाखोधर्भुनैवेदिकास्त्रक्विन्नस्थितैः
पारवतपसेवार्करश्मिपेयाहिपेयापि उपवेशयकदेशो
स्मान्त्वर्ग्यामस्मुनेहतः एकैकमाश्रमस्तर्हि गत्वाभित
मपाद्धन अपूर्वेनतागतमपफलैस्तैर्मयाः मनक्रान्तैः भि
ताप्रामयागानु गृहीतामेरम्भं दिनिके अराह्नदिम
स्ताहानिनानः समयफलानिसः येषु के रम्तेनेवन्र्भि
माजानावयंनरा हीणाद्विवाहोपतितैः पूर्वेत्यानि
रंभेव नत्यानाष्ठलैनैरभः शाकैरविशुविते तेहेगा
मयादिवप्राधौशोलश्रंगनपावनं संवीतंवद्विकाधौत
वल्कलेशाणितिक्षिनेन एकस्यानोपविष्टानां कृत्वा प्रे
स्वकर्माणि मुनीनामाश्रमेनत्र दर्शनाय गतावयं प्राणि
पत्यापविशम्य कृताति थ्यः पिबवंधैः उक्तो यामिति
तिष्ठात्राह्णाः स्मात्तेमेहविभिः ततो मुनिकुमारेणाते
नस्याननिवेदितः नराश्रमप्रवेशान्नोहृज्ञातोमानिवेध
नः अस्मात्माननकाबाहलोनाने मुनिरभाषत किमेव
वीरपुत्रकः अपिलैवागतास्यभोः आप्यभगवत्येवं स
मयतमिमानिना परस्माहस्वचान्यागानदिशस्तेक

ग्रंते महांतश्च महांतोऽप्येवं क्रमात्पुनः श्रीयेर्थेयतः महांतो
धर्म्ममासाद्यमहत्त्वमवाप्नुवन् इयं मंदसेनस्य नृपस्य
सम्पूर्णाकथा। पद्मामल्लाववतार्थे क्लेशलेनानुभूय
न इन्द्रात्रासमनुनिक एवासर्वैर्विचित्रमहर्षिषु अस्मात्तवो
पद्माएतस्यकथामेतामवर्णयन् अस्त्यलंकृतकोवीरे
यिंमुरवोनिषधाभिधः देशस्तत्रालकानामबभूवनग
रीपुरा यस्यामदेवसर्वार्थसमृद्धिःस्थापितोजनः केव
लंरत्नदीपानांआसीत्कुमुदनिर्हृतिः तस्यसत्वर्थना
साभूत्महासीनोमहीपतिः शरजन्माइतान्यत्रप्रता
पत्रूपसागरवः तस्यासेतामहामंत्रीगुणपालितइत्यभू
त् शौर्यालयोमहाभारवोदयोषदृवापरः तस्मिन्न्य
स्तभरस्यास्यस्थापितःस्वपितृहिषः देव्यांशिवप्रभाख्या
यामुत्पेदेतस्यपतेःसुतः नाम्नापुरंदरसेनोऽपीश्वरेवाभि
षुगुणैः शौर्यसौंदर्यलक्ष्मीभ्यांस्वयंवरपतिस्तमः तस्य
राजसुतस्यात्रसूरास्तुल्यवयोगुणाः आबाल्यात्सहसं
वृद्धाःबभूवुःपंचमंत्रिणः वंइप्रभोभीमभुजःतथाव्याघ्र
पराक्रमः वीरोविक्रमशक्तिश्चदृढबुद्धिश्चपंचमः ते
ऽस्यसर्वेमहासत्वाबलबुद्धिःसमन्विताः कुलीनाःस्वामि
भक्ताश्चकृतज्ञास्तुपिपासिताः तैःसमंसभवाकात्रराज्य
वःपितृगृहे अनुरूपांविनाभार्यांनकर्णांस्पशेद्गृहः
प्रनन्याक्रमणंशौर्यंपुनंनिजभुजार्जितं भार्याद्रूपानु
रूपाचगुरुहरयेव्यपते अन्यथानाकिमेतेनवर्णापरि
तिविंनयात् तवत्पुंदरसेनोसोवीरेतेःसचिवैःसह प
कदाचिद्गिनसेनोवैद्यप्रसेनैस्वपंचाभिः तिर्ययोस्तया

ह्रकु·
पाशांक·
५५१
551

ह्रेतोर्नगर्याःसत्यपाक्षजः निर्यातेचवदद्दैशांतेह्ररदेशांत
रागता कपिकात्यायनीनाम प्रोत्थप्रव्राजिकोऽसमा अ
रोहिणीकश्रेष्ठीयंकिंबाध्यवनिकसत्रः इतिवामानुर्ष·
चोह्यतरूपसाविनयन् चतावराजपुत्रंतेस्पष्टावत्यविवा
दतः धातःसासर्गवैविविप्रसिद्धांतीसासिस्मये अध्यरा
मारदीर्घेणराजपुत्रेसरेणतं ज्ञमारविज्यहेतिवदंती
श्रणनामसा सोपिकंदस्सेनसत्तदनाकर्ण्यवनत्वणंय
योसविमारहकथ्यावगुणावितसा अधोध्येआवपंती
तांसाकुरोबावनामसी नश्रणोम्यसिकिंकस्माद्राजः
श्रवममाप्यहो कस्याहंनाविनाश्यंवा राजोराजसुतस्य
वा एवमेवचर्यायंयदिनेयौवनादिभिः नमोनावः
वीकश्यांरेसहोपोश्रुगत्सनात् नगाहलामभूतावेज्ञ
पीतेनतमाख्यासि ततोमयेसहेदादेरापितश्रोष्यासिश्र
वंमहावलेपावज्ञातेकेवराकस्तमाज्ञषः एकमञ्जवती
श्रुत्वातामाहूयसकोतकः प्रद्धःहदवसेनोसोत्तमपा
मामतापसी शजिवायचभत्यानांहस्तेविश्रमणायस
गृहंविक्रमशाक्रेस्तांगृहकामःसुमंत्रिणः गतेमावाहं
तावेदःअयागत्यकृताह्निकः तामाभ्तापसमपृच्छञ्ज
मोराभुक्तभोजनः भगवन्सुचताकेषानयायपविकी
तिनः कथ्योमरावत्याख्यापरंकोहलोदिनः तस्तुवा
स्तनपर्शमानसुवावश्राणवाकिदः तीर्थयदिदृक्ततोःस
दांपांभ्रमामिपृथ्वीमहं भ्रमंतीयायवत्यासिंहस्मद्वीप
प्रसंगात् तत्रमदावरेदवस्यराजोहश्यामपास्तता देवपु
रोपमेमाहाहश्यामाश्रापकर्मभिः यामंदावतीत्या

स्यां पत्रे श्रीशिवनां दत्ती बिभ्रतीं हारिणीं मूर्तिं दर्शितो
ह्रीयितास्मरा धत्राम्बुधामयीं दृष्ट्वा पाञ्चालेश्वरस्वीं न
नुः तस्या रूपेण सदृशी नास्ति वा पाताल भूतले अनेन
दृशति लोको भवांस्तद्रूपसंपदं यैः सा न दृष्टा विफलं
तेषां नेत्रेव जन्म च इति श्रुत्वा वचनापरस्य हर्षवाद्राज
हनो ब्रवीत् तस्यास्तनाहं शतं रूपं पश्यामो यं कथं
पतन्नहं वनं श्रुत्वासापि प्रव्राजिकाभ्यधात् यद्यहं वि
त्रपटे तां वर्तकालोलितविनोदस्यात् बलाय लेकोविदः
स्यां वैतन्वंकं यदिदृश्यते पश्यन्नवतीनसेनद्यापयत्
पश्यन्तेव कृष्णावसुलिकाना सावित्रस्यांतामदर्शय
त् सोपि महेंद्रसेनस्तां कल्यां चित्रगतामपि विचित्रहु
पामानंदनिःस्यंदं प्रविलोकयन् रोमांचकंचकोचितै
रंगैः स्तैः सन्नत्वा कीलितः पुष्पचापस्य बाणैरिव
तिष्ठते : पानेश्चरणंत्र बद्ध्वा यपदेवाकिंचन तत्सरी
भूयश्चित्रस्य दृष्टवसोपि भवक्षुरे तद्रूपामंत्रिणस्तस्य ज
गत्स्वांतपाक्षिनी प्रायेमहेंद्रसेनने देवमत्रपटे लिख
स दृशाकेदाचिद् ज्ञातं नवद्वीपस्यामदेनव नष्टु न वा लिले
खितं कमावंतत्वाणान्यटे नेत्रात्तिसदृशं दृष्टामेवंपार
त्रेवमब्रुवन् नास्य लोके वा विसंवादो भगवत्या मनागपि
पि श्रपंकमारपदेति विचित्र विस्मितेरिस्थो : तत्कंदा
रवतीदेवी रूपं नात्र विसंविदन् इत्युक्तवन्तस्स विवेद्या
त्र चित्रपटहृदयः प्रीतः महेंद्रसेनस्तां पूजयामासतापः
सीं विरक्त्यवचपाहितामेकस्यागणिवासिनीं विवे
प्राभ्यंतरगृहं कांतां चित्रपटं चरन् किंस्मांबकिमकां

सु.क.
यशोकः
१५२
55

न्यास्यानालितां कमलःश्रुत्वा राज्याभिषेककल
शोभसेनावनीस्थितो लदर्याद्रूपजलधेः किमेता
स्त्रिवलीलता नितंबा किमयं किंवा विलासशयनं रते
इति वितर्कगतां तच्छ्रवणं गतो विभावयन् समंदारवती
तस्यो निपत्य शयनीयके इति वितर्कगतां तच्छ्रवणं ग
तां विभावयन् समंदारवतीं तस्यो नाहारादि परांमु
खः स्मरज्वरभराक्रांतः सोल्पैरेवाभवद्दिनैः तच्छ्रु
त्वापि तस्यैव स्यापह्नुतः सचिवान् प्राप्य भामह
सेनाद्यैरमात्यकारणं नहयस्याश्चेतनाभ्यांतया
सर्वे नरब्रुवन् यथावदेतत् तं श्रावयामासा हे स्वाद्धि पात्म
जा ततः संदरसेनेन महासेनो जगाद सः पुत्रकिं रूप
तेस्या गौरवलभिंशगापहते कन्यारत्नं हि मंदारवती
योग्यातैवेवसा मित्रं मंदारदेवस्य परमं तत्पितामम
तद्रूत्तम याचे पुत्रके वक्तव्ये कस्मिन् वर्थ्यैकदर्थना एवं तत्सुक्रांत
मध्यकन्यां तां नस्ययाचिते राज्ञे मंदारदेवस्य हंसद्वी
पं विसृष्टवान् इत्येतस्त देवात् अयम महासेनभूतिः द
तोकंदरसेनेन तनायस्याल्लिखितेन या इत्येवित्रपटेः
तस्य रूपोत्कर्षप्रदर्शके महस्य तरंग ताप्राप्यांतुषि
तेटपुरे हास्येराविदितस्त्व प्रविश्य पंजरविलोकासः
यथावत्स्वं यं हृतो दृश्य कोशालिकोभ्यथात् संदिष्टं ते
महाराज महासेनेन भूभुजा देहि मंदरसेनाय मम
भागनिलेमतां पत्रेभिः लिखिता सा हि कान्यायद्य
मियालया नाग्रस्याकन्यकारत्नमितिपत्नीयो दर्शिता
रूपानुरूपा आभ्यामाभिनतोतैश्चैलिखितं पटे रूपंकल

रेतिनस्याप्यत्रहितमीप्सितं यच्चाप्यहं श्रेयोऽप्युपेभा
र्यां सहधर्मिणीं विना नेच्छाम्यत्राहमेकाकिवत्तत्तस्यात्
कारिणी इति संदिश्य हस्ते मे परिराज्ञायमर्पितः इ
यन्ताभ्युपेता देवमथुना माधवीलता यत्तद्भवतवचःश्रु
त्वा हृष्टासनाय यत्स्यात् सतां सभासदाश्च वनी देवीतस्या
श्च मानवं नाभ्यां सह नन्दनाद्गृहाद्वस्त्राविन्यपदं वसः न
लोमहर्षितः पृच्छायां नासीनेतं महेन्द्रो जगाद्भवा
न्नतारा जन्मत्रेण यदि श्रुत्यन्ते न्नदस्याप्युपनिर्माण हना
याम फलं मम श्रीनेन रहितानि धाराजन्तेनानयाप्यसौ
कालक्षिती विनाहं सेवक श्रुं हं सौ क्षितीं विना इति राज्ञो
दितेरात्रौ श्चहावत्याम नीवट सामंदारवतीजनेसयो
मदनमोहिता नस्योपविवपन्तयस्यानि श्रुलोमहाहाला
वना प्रपिशितेवसप्रवक्षिति द्वालिबितेवव ततोमं
दारस्वेवस्तां सतताम्रुह्नयात्ति था श्रीत्कृत्यवनहानेस
नेहनमञ्जनयत् ग्रबेधुःशिरिणोविवपनिरहतेवसमवे
विश्रेत्रुमावदत्ताव्यमहासेनरपश्रति जगाद्देवोभाव
पितो नवा किमलकेश्वरं ममकाकाम्महासेराजानं
वदन्तेतुनं सोदहोनमयानावकस्यादज्ञानश्यानोत्व
वन्नकिंमिदायान्त किंकन्याश्चप्रहीयतां इति राज्ञो
मन्देपीतनः प्रवहणेन तो महप्रपयवहताव विभिमा
रोणासनवं शशांकश्रमामायनतम्युलपयोनतो स
त्यपापश्रीमहामलकामलकामिव उपेत्य राजसभा
यत्रविपणवपयोचितं कृतादरं महासेनं राजानं नाः
वपथयतं तं च मल्लादेवीं तं यनिसन्देशाच्चवनः राज्ञे

हंक॰
वेताल॰
५५२
553

तेनैसवक्ष्मनानकृशालोद्वावकृनयत् मृद्धावककन्याज
म्रर्दनस्मात्तान्निरदेवत्तः लग्नं विवाहेपगृह्यहृतोसग
णकाद्वपः तेवमामवर्तेयशुक्लपंचम्यांमासिकान्तिके ल
ग्नंमेसैवदृतिसमुशुभंवधावरस्पच नास्मिंलग्नेविवाहं
वक्षतोम्युवृषणानदा इतिमंदारदेवायादिदेशालकाय
तिः हस्तेजसारदत्तस्यतत्तृतस्यापरस्पच कंदृशास्या
भिधानस्पसस्पलेखेभिलिखितः तोवहूतैरततोगत्वा
लेखंदत्तान्स्थेवतं हंसहेपसमरस्याग्रेतस्पसर्वेशाधांमव
मेसिभजानस्थेतुवुत्तावंहस्यामिनमर्चितं विसृज्यमहा
सेनहंतंसहामितेनोतिकं प्रत्यागतेलकांतासिउन्नका
यविनिमये लग्नप्रतीक्षास्तेनस्तुसर्वेपशुभयापदयोः
ताववहंसहीपोसमापात्रिचपरस्परदर्शनात् मातानुरागा
मंदारवतीतेचिरभाविनं विवाहलग्नंबुद्धानतावत्का
लक्रमासहः प्रेयस्पास्तन्मकाभाडंसतेपमदनाग्निना
श्रृंगारवर्षसंगेवर्वेरैनरपिलेपनं पद्मिनीपत्रशायामि
सेनप्रसिकनात्तवः दीप्रदावानलशिखाम्रशोशाराम
रसमयः तस्यातदरसेनात्कसेनसाचनतासिरे सेोता
स्यावसिनाहारावितरहश्वनमाश्रितः प्रकुलाप्रमवौ
शोशाकुक्सादेवसुवावसा मतिहहेरकिंवाहोमेनचभानौ
मिनेविना वरंप्रतीक्षितंकालमलकाधिपतेःसूनं हृ
गेरशास्कुकालस्यविविधाश्चुगातिविधेः नदत्रमयेकौ
त्रिकिंकरोपहसेविष्यति तस्मिंमनस्येवातिवदंतीविद
शनरा नगासमंदारवतीसद्यः स्मृतिसमांदशां तदुउ
नस्मावीवकानांवरस्मातस्यातिथिः समार्पिमंत्रणामास

तात्पितामहमंत्रिभिः राजभ्रामितसस्याकमहामेरु
नीलकण्ठनिः पश्चात्मंदारवतीकालेसोऽपि महाद
मः तत्कथयाथयाकारतत्तेनैवप्रेषितामिदं कांतानि
कस्यादपत्याहिकालदेयमहिष्यते इत्यालोच्यसमा
माप्तवानां मंदारवतीं स्वत्नां श्रीगोध्यवस्त्रवहनेसपत्नां
सपरिष्कृतां शुभेदहनिवनेहं सहीयारंतु धिवर्मेना
विवाहहेतो विधिवज्जनतीकृतमंगलां विनीतमति
नामानंसहस्त्वामत्रमंत्रिणं राजामंदारवदेवीसोऽमिस
मजेलकांप्राति नेतादिनानिकतिचिद्यावन्यवहनेन
सा अप्यतिमंदारवती राजपुत्रीमहोदधौ अकस्मात
नावभग्नस्योगजेजलरत्नमकः सम्भूतकारग्न्होरभ्र
कथाराशिरोत्कटः ताणाद्वहरमाकृष्यविधिनेवबः
लीयसा वातेनतस्यावहनंहत्यमानमभजत भग्ने
तस्मिंपरीवारेविनीतमतिनासहः समजनस्यासकः
लेभांडागारेमहोदधौ सातथिनाराजपुत्रीनीवंतोबो
मितागता अतिपयनीतानिकटेटादेडावेलातटेततरा
काचोपानःऊवास्तुष्मोभिःणागायनेवने भविनः
व्यसनासायं दृश्यतेवनदृश्यतां ततः सातादृशीत्र
स्तविकलाविजनेवने दृष्टैकाकिनमात्मानं दुःखाद्वा
वपतत्पुनः संप्राप्यतामिकपाशाबुवमेसपरिक्षतः
ऊविनीतमतिहृन्मकस्मात्किमिदंमम मंदभागयाऽ
गच्छामिदाहतामिकरोमिकिं उक्तावितात्तविधेयाके
मिदंजलधेस्तपा दानात्तदांवदाहार्थपुत्रपुत्रालका
पते तामपाप्यविपद्येदंपश्यकिंत्रायसेनमां इत्यात

स्कं·
शषांके·
५५४
554

दिविलंपिनीव सा मंदारवती भृशं प्रकरोथास्नुभिक्षि
न्नहारमुक्ताफलोपमैः तावद्दुनातिहृस्यान्नयाश्रम
पदान्मुनिः श्राजगाम मतंगाख्यःस्नातुं जलमिये
ले सबालश्चतवारिण्या दृष्टिहितायमुनिनाख्यया श्चविन
त्तमृषिस्तस्याशुश्रूषां करोदिनधीनं उपेत्यकूपयातां व
दर्शा नतयामुनः शुश्रूषामामिवस्वर्गी दिव्यां दिवं
नलोचनां कांतं ध्वेनदृत्ते शामिकथं कस्माद्वरो दिवि
हृति तां वसपप्रच्छ महर्षिः स्निग्धया गिरा ततस्तं स
कंपं हृष्टा सा मंदारवती शनैः आख्यास्याकथयन्नसे
सवृत्तांतं कृपावती तेदाराच्छाश्रमं तावदानिहृदयमि
तोमम नश्चानयामस्तुतयासहःसगृहेयथा इति तां
स समाश्वास्यकृतास्नानं महामुनिः निनायमंदारवतीं
श्राश्रमं स्वं कृतातिथेः अथ स श्राणिधायतां मतंगमुनि
रब्रवीत राजपुत्रि विषादेन कृतं धृतिमवाप्नुहि गौरी
चिपीशालांगीं त्वां वायनेकेशविस्रवः अपेदंतेहि विं
पदः किं पेवलमपेवलं भवतीतिचिराद्देवपतिश्चाप्य
सिभोक्षिनं नत्रस्तासयतातमध्योमनोसंगमकांदि
प्रविवर्धो विनोदेन तस्यैव तन्मुना विना श्रुत्वा नेवालि
कायांहृतातिगागायम्नदा तस्यां समंदारवती विवा
हृदिवसोत्सुकाः कालं कंदर्पमेनोपि पिविरोत्कं कवक्षगो
नयत आसीदास्याप्यमानः सैवमिमैत्रेयस्य प्रभादिभिः
क्रमाद्बलगतेदिवसेषन्यामेवपिनान्तपः तस्यैवाश्रा
· · · · · हंसद्वीपं प्रतिव्यायात प्रभेदिवततःप्रा
यान्कृतप्रस्थानमंगलः सैन्यैः संदर्भमेनालंकंप

गृमतस्यात्मजः गर्भक्रमेण समग्रामसुभः सम्यग्विवा-
र्धितः नीराभरणसंबोधेसशशांकसुपुरं तत्रश्च
द्रनोराज्ञायश्चयावत्तेनसः पुत्रमहेशादित्येनप्रवि
वेशात्रैरैःसह कान्यायमानपुण्डीयोरस्तोयामिनी
वेन समासमाटवाङ्गुठबारेणराजमंदिरं ततोमप
वितसेनमहीशादित्यभूमता प्रतिपद्माज्ञयानेणस
विशश्चामतहितं अपिवारिपिमुद्रीर्यतामहंप्राप्नुयुः
श्रियं इत्यादिभिरतीष्टाज्ञंयामिनीसम्बनोरथैः प्रात-
स्मुत्थैवनगरस्यायितासमेनिकं महीशादित्यसहितः
कुलंवारितिथेयेयो नत्रेनेनसमराज्ञास्वपत्रस्याहतनेम
हत आकरोहेकमहाबुशृर्णेस्वमविवेपुतः हितीयास्मि
न्मवटनेराजपुत्रःपरिष्कृटं प्रवपनीयेसंदेवंसमारो
पितवांश्च सः ततोसुक्रेषवटनेचलवातपटध्वजे प्र-
भिप्रायपत्तलेहेदेशटदिणपश्चिमां दिवेष्ठिदःस-
पातेषुगच्छतोस्यानुयोतपोः अकस्मादम्बुत्रमहा
तुत्यातयाकृतः अहोवायुरभूर्वायमित्याश्चर्यवयाद-
दिव ध्याकूर्णितेःसजलधेस्तटेषुवनराजयः ध्यतिस्ता
स्मुद्वीनादधरोत्तरतांप्रपः वारिधेर्वारिनिचयाभा
वःकालक्रमादिव आक्रंपेनसमंयत्रेलेनेरवैःमहाद्य
पे प्रपतेनसहागमालिकाणिधावेमेहोत्पटे मुक्तास्तजी
विताशाभिःसहस्रैवसमंभ्रमेः शिलासस्त्रांपलावहा
लानिपुर्वीसुसवेतः तंरंगोत्तिप्रवितविवेन्नोंगवेयौरवां
बुधो प्रभ्रमनप्रवहोणप्रपुरस्वतेउभे ततःसेंदरमे-
नत्लहप्सायोयोदिवासनाव चलिनसंउवावेरंमहेश

ब.क.
शशांक.
५५५

स्थितिभ्रमं ममाप्नुयेदर्कोदेवः प्रलयोयमुपस्थितः
तत्र शक्रोभ्यर्दस्पृष्टोदिपाप्यात्मानमंबुधौ इन्द्रकामो
मेरेयणश्चाज्ञापरिकरं हुतं सराजपुत्रो जलधौ तत्रात्मा
नमपातयत् तदृष्ट्वा तद्वयस्यास्ते पंचचंडप्रभादयः म
हेन्द्रादित्यसहिताः नैत्रेवात्मानमक्षिपत् बाहुभ्योचत
रंतस्तेनदोलागतसंभ्रमाः सर्वेप्यनुसृतास्तोजग्मुर्विदि
शावीविदीमतः त्राणाखण्डं तेषवनेतिःशाहूनितांतु
थिः दृष्टोपशांतकोपस्य सत्त्वस्य समानतां तावच्छ
बानेनकृतोपाधीनां यानपात्रिकां प्रापसंदरसेनोपस
हितोहठवुद्धिना नामकारोहवैतेन समंतेनसमंत्रिणा
सज्जीवितप्रसमयोवंतदोलामिवापरे ततोदिष्टमज्ञा
ताः पयोमयमिवाखिलं प्रसद्धमोहवः पश्चपद्वेवता
शाशापातदा नावमंदानुकूलेन दैवेनेवनभः स्वता सं
प्रयमानपातीरं प्रापितोष्टद्विभिर्दिनै ततस्तोवविल
स्तेनस्यामात्यो हितोयकः स्थलं वनीवितापांचसस
धारुरोहसः तत्रस्थस्य समाप्रस्य हठवुद्धिसभागत
नवीर्यैषवेरसिपातालाद्धिपोयतः पतोविक्रम
शक्तिंतं तच व्याघ्रपराक्रमं चंडप्रभं भीमभुजं सविव
स्तांनथाविधां महेन्द्रादित्यस्वपतिं तंचाकारणबांध
वं विलासशीलवर्णं नृपुनाकाशोभालोविततमे इत्युक्त
वंतंतंमंत्रीहठवुद्धिनगारसा देवपैयंयशूद्राणानंताने
स्तागालिनः यथारोतनथातेपितेवशुनातवाविधिं
शाप्तादिकेनतिसृतोरुनानानियतेगतिं इत्यादिनन
त्रावत्रंहठवुद्धिवचीतिसः तावद्रात्मसमसनस्त्वत्ताना

ये नाम समाहूते ॥ ततो विलोक्य विस्मितं तं राजपुत्रमुपे
त्य च परिष्वज्य चक्षुर्जातं साधु सत्यमुवाच तं ॥ हे मन्त्रिना
स्त्वया भाव्यं बलिनः शुभकर्मणः ॥ अपि देवाः समाः क
र्तुं शक्याः स्वप्रसादिनः ॥ हातमिक्षमतो रं धीरः
सत्कृत्य माचरेत् ॥ साहि प्रतिक्रिया तस्य न शोकः शान्त
नस्तनोः ॥ कल्याणलक्षणाख्यास्मि भाविवर्ण्यं शुभं नव
इत्युक्ते तेन समाख्याय निरन्तः स्वाश्रमं मुनेः ॥ कल्या
णलक्षणाख्यासि प्रतीक्षन्तु नृपात्मजः ॥ तस्यैवं हृदये
ऽस्य हृष्टबुद्धिः समभवत् ॥ अथान्तरे वनस्थं वीरोऽभया
भीमबद्धो बुधिं नीता विक्रमशालिस्तद्दोषयथकाय
नस्त्वदं अमहृदतेरजानतो पीत्याशावशाश्वतो म
हासर्वविशाशान्तश्चिन्तायेत्तःसमाहितो शेशान्तस्त
विवेचं दुःप्रभयाद्रमराकमो राजा महेन्द्रादित्यश्च न
येवोढ्वीर्यवारिधिं आर्तो संदरसेनं तमाविश्याशय
दुःखितः ॥ अभगनलक्ष्मीहृतानश्च शोकसुरेयगुः ॥ प्रा
प्तेषु राजतनयेषु तशोवत्ततेषु सा ॥ अकं वैकमहीजस्ते
पुरे प्रतिदिनं प्रजा ॥ महासेननृपस्यात्र सदीवीकोऽनि
शम्यतं सुतोदंतं तनयन्यायोऽनहोतहलमापुषः ॥ देहर
न्यागो घनं तं च मदेवकं निवारयन् ॥ सचिवाश्च वने स्ते
दर्शितः शोपपद्मिभिः ॥ ततः स नगरीबाह्ये समयद्वा
यतनेन्नृपः ॥ स्नातोः प्रहृष्टोऽपि विविधानः तपस्यात्रास्तमाने
गः ॥ तावत्तं दारदेवोऽपि परं समदीपी समभूपतिः ॥ तामात्र
शैहित्वपाहिपानेवात्तेनःसोपितु शुश्राव बालकाप्रा
मं तामात्नसचिवद्वयं महासेननृपं तस्यायतनप्राणं

हुक·
मयाक·
४४५

556

तयास्थितं ततः सोपि ततः शोककातरो मरणोद्यमा-
त् वारितो मंत्रिभिस्तैस्तैस्तेषु न्यस्तभरो नृपः महासे-
नस्तपंवास्याश्रतप्राणेन यास्थितं ततः सोपि सताशो-
कातरो मरणोद्यमात् समदुःखस्य सहितो देव्याकंद-
र्पसेनया यद्दिस्नानमनोदंततनिश्चयः सकरिष्यति तदे-
वाहं समं तेन करिष्यामीति निश्चितः विज्ञातमंदार-
वतीवृत्तांताहृतनरैः खिना महीसेनावनेशेन समाग-
म्यानुशोचन तेनैव सहतत्रासीत्तपस्वी वियतेंद्रियः
मितभाशी दर्भशयनो नैसही पीस्वरोपि सः एवं यातेवि-
कीर्णेषु तेषु सर्वेषु तस्ततः मारुतेनेव पर्णेषु प्रस्थाय
स्वाश्रमात्ततः सेवान्स्वैस्वसेनो त्रमंतगर्भाश्रमस्य सः
तस्यप्रांतिकं पत्रसामंदारवतीगस्थिता तत्र नानावस-
नेकपरिपक्कफलानते निरुद्धतीरे तरुभिः ददर्शाश्च
जलंसरः श्रांतस्तस्मिंस्कृतस्नानो भुक्तस्वादुफलस्तत
स्तरुशिलासयो गत्वा यापैकोवनतिस्तरां तस्यातीरेण
गच्छंवलिगायनतनपाश्रगः सप्रद्यावनयष्यग्राहद्दष्ट-
मनिकन्यकः तासांमध्ये ददर्शैकांकन्यांलोकेकसुं-
दरीं कौतुकाप्रकाशायंतीं वन्योत्सवयेवाखिलंवनं कोयं
सहस्त्रनयनश्रीहारिणीयः किमप्सरः विलोकातेनतरु-
णांपुकृह्लनीलोत्पलादिशः तन्वतीं वरणन्यासैरव-
नीतलेलीवरं वनश्रीरस्यवोपुष्पलग्नाग्रकरमद्धव
बहुरिस्थांगनामध्येस्थितांम्यासेनैवसमा पतस्याति भि-
नमिदंद्दृतमन्यद्रुतंवपुः तस्याश्चानुदृश्यस्योघाविचद्दृष्टः
कूलेरहो प्रियायामसमंदारवत्यासैवभवेतांकं कथं

येनकुमारेणसहैवपीठेनहृदन्तरं ततस्तामीमद्रेकेयं
ऊनः ऊचेऽहंभामिनी इतिराजपुत्रस्त्वंचरत्नचूडिनंगा
दसः इत्युड्डिश्यहृष्टातांवरकन्यातदाब्रवीत् अयमेव
देवकार्यस्यावतप्रघ्यामयेविधि नावकांचेकलादिभ
मिराभरणेष्वियं नचेदंज्ञायतेरूपंसोऽकमार्यचकानते
तद्विद्याराजकन्यावाकाव्येषानघेकन्यका उविष्टावः
दर्गणंज्ञात्वैवतद्रत्नचूडिना उक्तेतेनमस्यतमस्त्वमार
मोनरितगभौ तावद्धोक्षितस्रुघ्यास्ताम्रुनिकन्यातया
तयामह वरकन्यकयास्नातंसरितंनामवाजनरत् तत्र
तासजलक्रीडायहृन्नासविधेवेयात् ग्राहेणागत्यज
ग्राहस्सैवात्रवरकन्यका तद्धिलोकैवतत्कालंकन्या
स्नात्वत्रविह्वला वकुंडरातोयधंवनायधंवनेदेवता:
पश्चाद्धिमंदारवतीस्नातीनद्यामशंकितं ग्राहेणागत्य
तस्माद्गृहीताहाविपद्यते पश्चात्तैवाकैसेवस्यान्निये
निश्रयामास: इत्तेनेदरसेनस्तंग्राहंह्यारिकयावधीत्
मत्स्योरिवमुखाद्गस्माद्धुनातस्तिम्पदेवधिसि आस्माक
यामासतातांमंदारवतींततः सापिद्वीरिणभयाहृष्टा
सभगंतमवितयत् महात्मःप्राणदःकोगममसोयेचि
दागतः विवेकसहस्तःसैवविचरहस्त्यस्यनस्यमे प्राणेश
मालकाराजनत्यस्यवर्ज्जन्मनः श्रीमिनामसत्पवस्या
द्विरिपगुप्तंतितंमम ईदृशाःसर्वविशेषास्युःप्राणोमा
भूत्कदाचन तद्वान्यपुरुषोयानेस्याप्रकुंममाधुना ब्र
ताग्निनयतःस्वामिभवत्वसौमहात्मने इतिसंचित्यमं
दारवतीप्राहस्सनःसाध्वीः प्राणदेनेनमहाभागमेनचामी

हक॰
मायाक॰
५५
557

धनावधं तच्छ्रुत्वा बहुसाधारो नाम ब्राह्मणमात्रतः प्रा
गतुष्टिं त्वमेव देहि राजपुत्रः समन्मखीं यक्षो मन्दरमेतो
त्रयपृष्टाख्यायतां शुभे कस्मात्त्वनाकीदृशीयं सखीव
कौतुकं हि मे इति तत्पृष्ठवन्तं सा मुनिकन्यैवमभ्यधात
गतो मंदारदेवस्य दक्षिणापथनेरियं सुतामंदारवत्या
ख्या कुमारी राजसूनवे हातंसंदरमेनायनीयमानाः
लंकापुरीं भगवद्वहाणांभोधौ गत्विमावीविभिन्ल
हे आनीतो हा किल आश्रमं तं गमुनिराश्रमं प्रपन्नो
तया हर्षविशादाकुलितं तत्सखा स्वयं तं दरमेनं तत्
बुद्धिरुवाच सा दिष्ट्याद्विमंदारवती देवलाभेन वर्धसे
सैवेषा द्विनसासां कंमनोरथ्यपथ्यपयभून् इत्युक्त्वा सम
खीनस्या सष्कली मुनिकन्यका प्रबोधत्वत्तां ततः स
खींतामतं त्यजत् ततः संदरमेन सपूज्य पुत्रे त्वद्दीर्घ सा
मपानमंदारवती हृदतीतस्य मारदयोः सोथ्याशि
करोथैतां करदत्तो तत्रैव तयोः प्रकृदक करणं ज्ञानि काष्ठ
स्यापि रणाम्याय गतायां मुनिकन्याभिस्ताभिः समा
गितोद्भुतं आजगाम मुनिस्तत्र मतंगो यमुनान्वितः
त्र मंदरसेनं तं मा स्वास्य चरणानतं मतंगवन्या सहितं
नाथानि नमाश्रमं तदहस्तु तत्मा तिथ्यविश्रांतो नातः
निर्वृतिं प्रत्येथुः ततमाहः सराजपुत्रंमहामुनिः स्थित
द्वीपमयाप्नुवं गतव्यं कार्यं तेनाधुना तत्मंदारवतीं पुत्रको
गच्छतममलकां प्रति तत्र राजन्नहमाम्येतां परिणीयात्नुपा
लयं सोनोतिप्रतिपत्राहि त्वयोक्ष्मामपार्थिना हाथिवं
वानयामार्य पृथ्वीराजंकरिष्यामि सविज्ञानित्नाल

वीनाविराज्ञानवायपाति इत्युक्त्वास एवं शुक्लं नमामं त्वान
भक्तायचौ ग्रुनिर्यमुनयामाकंजहिज्ञामसखनल्पया नः
नःखदरवसेनोपिसमंदारवतीसखः हृष्टबुद्धिः सहायश्च
श्रेष्ठिबालाश्चमात्रनः प्राप्यवारिनिधेस्तिरं रदशेनिक
टागतं केनाप्यपिहितं शून्यावणिजावहनं लब्ध्वः यथावे
वाश्चपोतं तस्मिं नधसौकर्ण्यलोभतः हृष्टबुद्धिस्तु वेलाग्रं
त्वन्यनिर्त्तं वणिगवहनं सोपिनीनिरत्नेत्यपस्यवहनं तदाके
कयत् सोमंदारवतीं प्रश्यपडवणिक स्मरमोहितः ततः
संदरसेनो ज्वनामाश्चागतानितं नटस्थितः सञ्चारीकुमा
त्मानायावदिक्षति तावत्सकाणिधारस्यकृत्वा संतोवणि
गृत्तं वहनं चालयामासमन्दशीलोलोलभः श्रावः कृत्स्नस
जलतं तत्पुरुलोलनाहृष्टिगोवरं प्रथुत्कंदरसेनस्य वहनं न
स्पष्टपतः हाथिकौरैः प्रमुषितो सौ त्यागं पश्चात्यानसः
विलपंश्चचिरंसोत्र जगदे हृष्टबुद्धिना अविदृष्टं वैवेत्क्रायं
नायं वीरोचितः क्रमः परिहितोरंनमल्वहंगछयावोनेनवं
मना श्राभ्यकालेह्निकेणपि नोत्साहस्त्यज्यते बुधे इति प्र
बोधितस्तेन कथं चिद्वृष्टबुद्धिना तीरातं कंदरसेनो हेकस्या
पछ्यास्थितोभवत् गछत्क्रमात्वहातेविहारसंदरवतीतिसः
विलपन्नाम्नुशनिशं संतयोविरहाग्निना निराहारः
सवाष्पैकहृष्टबुद्धिमपरिच्छदः विवेशसोत्कादद्वयम्बो
देवमदहनं नवायगणयामास साधुस्तवचोहितं ततः
नत्राभिधावन्केवलं दीपितामपः अविदृष्टश्चाभवणाव
णिकौरान्तलापिता श्रागता दिव्य प्रियामामाप्यादिति स्फु
हाक्षवालेषु भयात्सर्गोनिमग्नानां वल्लं पश्चात्तालेत्वणं

ब्रक॰
पाञ्चाक॰
५५८
558

उत्तमोत्थानेनासामांइतिकाडेसुमालिख किंचिदाहरतिसे
घावसुधामांमन्नभाषिणी इतिपचलनाञ्छन्नकोकिर
लाकृतिर्नोष्टिपि पर्वप्रतिपदंशुभ्यन्ययाकेणनेयेन्दुना
नाप्यमानः समभ्रामनल्पनक्रं दिनस्थिरं कथंचित्रिगतः
तस्मात्रसन्नसहृद्‌वृद्धिना राजपुत्रोप्यसप्राप्यमार्गभ्रष्टोमः
हाटवीं उदग्रवहृविषमांसिंहाधिष्ठानभीषणां सेनामि
वसहुदंशोदस्मसेनानिवेषितां नोगाहमानः सुलभाने
कापायानिराशिप्रयां इदेशोमिवसंप्राप्य पुलिंदैरुदिता
युधैः भगवन्तपहारार्थे विपणद्भिः पुरुषांपशून् विधके
तोः पुलिन्दैरस्यानगपातत्रिवासिनः विदेशोविरहक्लो
शोनीवान्यरिभवोपिसः प्रतापरोधसंतापइतिपंचा
गिनिविलवे प्रस्तनहस्त्वसंपातेषूर्ष्मागिमहोविधिः राज
पुत्रस्तनस्यार्थेपंपस्यानमिवेवाकिंत सवात्मनः द्वितीय
स्याग्रहणायप्रधाविताव् एकैकवर्षाणांसहस्रं ब्रह्मत्वादि
कयावधीन् नहुस्तोपवित्रवलंरात्वान्यहिंयकेनवा त
तापिसबहुप्रंराघुनातोनिजचानसः ततः समवयस्या
पिञ्छीनक्रांतशुष्कितः वडाकरारूढीनीखाशिवेरस्ले
निधितिपे नद्यकोरोत्करकीर्णिजाकारालयाविके स
व्यमानाहिसंवारेनिर्मोकेर्गतेलिपिभिः गुल्मलग्नोष्ठा
लद्दूलावाप्नुनातविलोलते श्रेनः क्लिष्टस्थितानेकभी
नापत्रनलाकले निरपाणामिवोत्पत्तिस्याणोद्भानाव
पसपनां संविणेनहैस्वादोबरानोनायितापुभो पातो
प्राविषुपनायहृदस्वीनोर्णवार्विये नमतेहुप्रभंभीमभु
नाविकमत्र्याकितो नौमद्देनोपविनायपनेनन्तलस्यमादर्थी

सोपितेषांप्रतिभिन्नानांलोकेदेवाभ्यागतोगृहीत्वा ततःश
नैर्णिर्भूत्वाकुःखोनेभ्योन्यदर्शयत् अभ्यासमयाइद्वयैदे
तुचिरंस्वंधनस्यैतैः हतंकुःखेनकिंशकंशूर्वेजन्मानिव
तितं किंनयस्यस्यसर्वेषांसहस्रान्तवयोस्यैतं आगामि
न्यांवनदेशंपांशुलिंदस्यानांसुना देवायशूपहार
र्थंवयमेतेहृसंभृतः नाकिंशुवागातिश्रियातेनशक्री
डेनाविधे नष्टमद्रंयथातदद्रथादुःखेमपवसः इमक्रा
वैधनस्वैस्तेबद्धातव्यावतस्थिरे कथंतिरस्कुतेयधनमाप
दांसमहत्स्वपि प्राज्ञायांवचनंदर्शयांमस्सज्जातातयापत
तः तेसर्वेष्युपहारार्थंग्रहीयानांविकार्यहृतान् द्वीपन्वा
लावलग्निक्त्वंचेडालीदेनमालया व्यासक्तवीरश्रिाः
साधोरेमस्तगुरवंययौ नवसंदरसेनतांदृष्ट्वादेवीप्रण
यस्य भक्तिःप्रकर्षेणमनसास्तवद्ध्येवंविजन्तयत् द्यौ
तोडामहेत्यनविप्रावितास्त्वग्विर्षिणा शमितारस्वसं
तयेप्रणतामयदामिति निर्गोययप्रसङ्गेनलोवनेता
स्त्रनस्रना दृष्ट्वामोऽद्रःस्वदावाग्निदग्धंदेवितन्मोस्तते ॥
इतिरानेनैवमिल्याद्वत्येवतत्रसः आगामस्तुजायितं
दोवीविंध्यकेतुःपुलिंदराट् तेदृष्ट्वेवपरितायविहर
तेत्रयावतः सतासुदर्शनेनसांचयस्यांसेवरमभ्यधात्
श्रद्दैमेघपुलिंदहीविंध्यकेतुरूपैतियः नातस्सयाम्र्पैसे
रार्थंभुक्तेवोतांमहाबरीं नघदस्तनवकरूपश्रस्माभि
रिहकिंचन प्रीयपादिकंमातितोमस्तुःतेहगात्मप्रकार
शानं इतिमंत्रयतेयावत्तावदिभिःसत्पालजः ताव
ताविंध्यकेतुःतारालाभ्यानमागत श्रेष्ठदर्शयततं

सक·
मागाक·
५५९
559

प्रवीरं मम हापयन्तु हस्तान्बद्धवो योधा गृह्यमाने नयेन
मे नष्टुं नैव मयुक्तास्वद्यपोत्रगानिधूसरः तस्यत्
दत्तसेनो ग्रन्थैः प्रघितो भवत् सतं हृष्ट्वा पालिंदैः
परिज्ञाय मृताग्निव श्रुहिक हस्तं कथं वेति पप्रछ्ठ पारिशं
कितः यं हयतः कुतश्च यत्यस्त्वं तं किमनेन वः इति सब्दं
दत्तसे पि भित्रैंहः अश्रु वाचतं नतस्तं समग्यगासापाश्चत्य
भिज्ञाय संभ्रमात् हा हेति जल्पन्नवनौ विंघकेतः पा
नसः हा मदुभाज्जपातेनमहासेनमयाधुना पप्रपु
कामप्रसादानाम्भुवितं कीदृशं कृतं यत्र प्राणसमः स्तू
नुर्नीतो वस्यामिहीदृशीं देवसुदत्तसेनोयं कुतो ध्येव
मिहागतः इत्याघोसिघ्यं तं राजपुत्रं सविलपन्नया वि
घकेतुर्येथा सर्वे याजा भूवन्नरसवः पनन्नवद्दपस्सूर्वं
प्रत्यभिज्ञातवानसि राजपुत्रमिमं पश्चा हेद्रेष्यं गकिं
वसस्यया: तस्कोविषादो हर्षो स्मिन्निति आश्वासयन् न
प्रमः प्रीतो मृदत्तसेनस्य वपस्यो विलद्धयतिः ततश्च
पादपतितः सतानामममानयत् प्रीत्या मृदत्तसेनं तं
मोचिताविलपंपश्चु हृताचैनश्चनीनैवतं सयहीं सवय
स्यकं क्षेमेन मावरत्यश्चेगादहद्वराण्यहिकं पप्रच्छ वे
हागमनं राजपुत्रकथं त्वं तने महत्कौतुकमेन हि ममा
मत्कथयतामिति ततः मृदत्तसेनेन सुहृद्राम्नेन वणिते
विवीयमाने वेतालं स्वशवं वैदेहो नगादसः कुमं दारवती
देनोप्याश्रागमित्वा बुधौ कमलं गाल्नमप्राक्षितेन तः
पानत्वसताम: कापदारस्नुवाणिजानस्याविश्वासतः
पुत्रः केवाटेवप्रवेशाके कोपहासायपबंधनं कवास्मा

भिः प्रत्यन्ताभिः सत्योरस्मात्तु निर्गमः विचित्रविधये
तस्मात्सर्वथा विधेयेन सः तत्रकार्याण्यपाकांतांप्रति
चिन्तयतो विधिः यथेदमकरोत्कांतानत्येनापि तेऽप्यएवं
इतिवादिन्समैवं पुलिंदं इंद्रुतागतः निजसेनापति
प्रीतिं प्रविष्टे पर्वं विजितमत्र देवादायधनं शूरस्त्रीरत्नं
चातिभूपवत्र प्रविष्टासानुगजनः कोप्येतामटवीं व-
णिक् सचन्दनामयागत्वा सबलेन महात्मना बद्धश्च
सधनस्त्रीक इहानीतो बहिः स्थितः तच्छ्रुत्वा स वणिग्वक्त्र
स्यासमंदारवतीचकिं इतिसुंदरसेनोंतर्विघ्नकेतुस्त्व
ध्यातः प्रेषयन्नामि देवाशोरी वेत्तुक्तवतोस्तता प्राव
श्यबद्धस्वपक्षं वणिजं तांचयोषितं ततोदृष्ट्वा ततो सोत्र
दृष्ट्वा गुडिरभाषत सैवमंदारवत्येषा देवी सैषचन्द्रव
णिक् हा देवि चर्मदर्श्य वल्लताव स्यामिमां कथां ग-
तास्य पुष्पाभरणां विष्णुकाधरपल्लवां इतिक्रुधाति
तस्मिन्वहाठबुद्धौ प्रधावमसः प्रियां सुंदरसेनस्तां केवस
रभसो गृहीत् ततोविरहमालिन्यमसह्याराजनलेना
तौ लालयन्नाविवान्योन्यं प्रियौ रुरुदतुश्चिरं अथभो
तौ समाश्वास्य विंध्यकेतुरुवाचतं वणिजं किंत्वयादा
राविघ्नसलस्यल्तास्ति ततोजगाद स वणिक्भयगद्ग
दया हृषामदैवेनाथ अपहृतमेघारादितेता विजेता-
र्बिणीयेन सदृशे वमासितो वद्धिज्ञाले वणिक्सुमर
विसो शाकिनामया किंतमीत्वा निजंदेशं प्रसादितः
वशिणितमभिधीनापापस्याभूदियंमम इत्युक्तवंत
माहिषबधं तेनात्र भूभुजा सोप्यसुंदरसेनस्तं रत्न-

भृक·
पत्रांक·
५८
560

वीनतेश्वयात् प्राणाधिकं तत्र जनश्च यतो इक महाविहार प
न् दिने दिने प्रयत्नेन हि गतार्थी आगतः स्वयं पविंदेव·
सेनेन तस्मिं वाणि जिमो विते प्राणलाभेण संतत्र पृष्ठे
सुवर्णपणेगाते सर्विंयकेन राजाय तां महाविहारी रूपः गु
क्रांमहेन्द्रसेनेन तस्मिं वाणिजिमोविते प्राणलाभेन संत
पृष्ठे सुवर्णपणेगाते सर्विंयकेन राजाय तां महाविहा
रीरूपः गुक्रांमहेन्द्रसेनेन महादेवीमंदिरे प्रयोगो तत्रादि
श्यतदेवीनां स्थानवस्त्रानुलेपनैः संमान्य महाविहारी
नहस्थानमलंकृते सर्वमहेन्द्रसेनेन उपदेशपवरासने
प्राप्नेन र्षपामासगुक्रा स्वगमदादिभिः चक्रेन योऽस्त्र
दंयन्त्योऽसंगमाइशान्तस्वं सराजाश्रयादितनारोपसह·
वशवरागतं श्रपमहेन्द्रसेनस्तेन श्रन्तेयुर्लपमध्ययात्
द्रंडवाणीमेमिदंवयपेथ्वेनहतो धुना पामोवयं सनग
वंतानाय अवनागुनत् लोकसारं महाज्ञानसदागमत
संधीनं इस्मक्रां राजपुत्राणानेनशावेस्वरः नेष्ठवट
वमहेश्वं लोकविहारं विसृष्टवान् सलोकविहार्यवायाप·
त्रांप्राग्राम्यलकांपुरीं नावत्रमहासेनः सदेवकः स
भूपतिः वमहेन्द्रसेनस्य प्रहेन्द्रयानानत्रःखिनः श्रुति
प्रावेशाः पोषुकःशंकरायवनचाग्रनः श्रभूत्किलानुमो
वाद्यैः पारैः पारिषूतोविलैः नेहशासमहामेतंतरूपाणिं
लोकविहारकः इपावनगामस्रावेशाधावत्रावेदितानमकः
भूलोलिप्रायत्रयाणिलेनाम्नपसुर्थजनः प्रणामःक
हेनिवसमतं विल्वपत्रमर्थरचन हिष्ठापवर्पसदेव य·
सर्वामवतीसतः पद्मःमहेन्द्रसेनस्तोतितिलोयमोगियमा

गतः अस्मत्प्रभोर्विंध्यकेतोः सहिम्याग्यांतिकं प्रभो ते
नैव साकमागतं प्रहृते प्रयामाशुनः इत्युदीर्य वनस्था
नेशात्तापादांतिकं त्यथात् लेविह्वलभूपाललेरवे:
द्वारोरद्धःसुधिः ततो हृष्टैः जनैः सर्वैः कृतकलकला
रवे लविह्ववाविततान्नेपथ्यापहृत्रेमहाडुते सत्कृत्यले
रवहारं समन्यक्राणोकहृतोत्सवः राजधानीं महासेनः
नृपः सर्वैः सहाविशत् अन्नवस्त्र ततोन्यद्युः स्नेहोत्सः
स्थानमिथ्यातः अग्रतो भक्तिं प्रापाहं सहीपीम्पराव
तः वचालवनं वेगं चबलेतस्यामितंवदा असत्यमेद
भीत्येव वहंके प्रेव महाधाया नावत्सरदसेनोपिसहग्रः
हामिवावंततः प्रतस्थाविलपलीनः समंदारवतीस
वः बध्यनागारलहृपितेनविक्रमशाकिना सख्या
भीमभुजेनापि प्रकः सहठतुडिकः वानदंहोस्यारू
ढः सहितोविंध्यकेतना पुलिंदसैन्येःस्यश्चिवींतलमपी
शिवदर्शयत् गच्छत्कतिपयैरेव दिनैः मार्गेददर्शतं
पितरं संमुखायातं सपरिच्छदबांधवं ततोवरू त्यत्तर
गात्मानंले बीत्युवतोजनैः उपेत्यपादयोस्तस्य सवयसो
पतत्पितः सोपितं पुत्रमालोक्य शोकावेशमिवोदगिरः
आत्मनेप्ववनमातिसमूहृदोहासननर्वीतितः दृष्टावमंदा
रवतींतां पादावनतांस्नुषां आक्रान्तेहर्षितेनं मेने ऊले
वेवततनरव नोपथीं हृष्ठवुद्धादीं प्रणतां पुत्रमांत्रिणः
ततोपितं सोमपिनेदहर्षयाके तंघतत्नृपः अत्यसंदसेनो
रोपिपार्थाते ततनिवेदितं नत्वा मंदारवेदेवं वत्सुपार्थं वसमृ:
देपरं भोचहर्वगितोवंदत्पभ्रमयात्रपराक्रमौ दृष्टांति

स्वकृ॰
शशांक॰
५८
561

त्रिलोकीविवेशूराणिकेनेमनोरथान् तत्क्षणं वाच॰
सोप्यागात्मदेहं इदित्मभूपतिः शशांकपुत्रनः प्रीत्या॰
क्रान्तकृतानन्दपैलः । अथोतैः समं सतममैः संदरमे
नः सराजसूनः नवकुन्दवरं स्वर्वभौमं सारवतीं विहरन्तहयि
तो । अलकापुरीमयासीनित्रवसतिं वाहनेनात्रमातृ
ढः सकलसमर्द्धिनिकेतनभूमिं भूरिपिहपुण्यजनां ।
तस्यां च गतायनसंख्रेनाभिः नेत्रोत्पलैः पौरजनांग
नाभिः आकीर्यमाणः प्रियया समेतः सराजधानीम
पि तृविवेश । अनन्तवाष्पाकुललोचनाभ्यां प्रणा
म्यमानः पुरुषोवितत्र सराजपुत्रो विलबंधुमत्यो व
होत्सवं तं दिवसं निनाय । अथापरेद्युर्गणकोपदिष्टे
लग्नेवसंस्थाश्वरकांहितं तं जगाद पाणिं जनकाधि॰
नाथा महास्वत्यानवृत्तायसूनुः । ददौच तस्मै॰ स्व
देमहार्वाणपुत्रकोमहरदेवभूपः रत्नानि भूयांसि
निजं च राज्यं प्रीतः स्वदेहास्यकालभावि । वकारवे
क्षाविभवानुरूपं पितामहोमेनतपस्यनस्य अङ्गय
गंभोवितनेवधनस्यः महोत्सवंहाघुहिरण्यवर्षे । इ
क्षावसंदारवतीसमागमा त्कृतार्थतांस्वदरमेसा
ने अप्रमोदमासेव्यविनहिवारजं प्रवीनतत्यांनिग॰
लोगतागतां । पयोमहासेनमहीभृतार्चितः स्व
कुलं नरदेवभूपतिः शशांकपुत्रं च सपुत्रं समर्पा
सर्वविपकेतश्चमहादेवीपतिः । ततोत्रयाने धुदितेषु च॰
सहूर्णा प्रतापिष्वपंकेदरमेततमात्मजं अवेस्वराज्ये सं॰
निवेश्यतं निवेतं निजे महासेनतपोवनगामसः ।

प्राप्यराज्यमथसुंदरसेनदेवःसोपिस्वबाहुबलनि-
र्जितैश्चविवर्गैः तैर्मंत्रिभिःसहमहीमखिलांशशास
मंदारवत्यधिगमप्रसृतप्रमोदः । इतितत्रसमस्तो
देव्याख्यायकथांमृगांकदत्ताय सुव्याघ्रसेननामास
चिवोनिजगादतंभूपः । एतत्सकंठोमुनिराश्रमांतः
कथाद्भुतंवर्णितवांश्चभोनः कथावसानेचदयालुरा
स्मानस्मान्स्वयमेवमसाववोचत् । नत्वत्रकाहविप्रा
मार्गेतुकृतज्ञरागाण्यकष्टानिधीरहृदयाःकिलयेसहंते
तेप्राप्नुवंतिपरमभ्युदयमभीष्टंनानिनान्येतुयेगलितसत्
त्वविलंबचेष्टाः । तस्मादिमांत्यजतिविक्लवतांप्रया
त युष्माकमप्यधिपतिःसमृगांकदत्तः संप्राप्तसर्व-
ससचिवःसविस्तरघिस्रांराज्यंकरिष्यतिसमेत्यशशांक
वत्या । इतितेनवयंमहर्षिणोक्ताःपतिमालंब्यनिशां
वनत्रनीता वालिनःततश्चाश्रमादगमाक्रमशःका-
ननमेनरधाविमाः । इतिवातिरसाद्यथावदस्माःफ
लेहतोगणानायकृतमेतत् अधिकस्यफलत्वमेवयाता
नपसादेवतवायमोचितासः । इत्यस्माकंतमायायायो
पनीतो हृष्यंतोयंचत्द्वियोगेवनाणां लीलोशायेवाध-
नास्माभिःपतैःप्रजाःसर्वैकार्यंसिध्यप्रियाहि । एतत्मृ
गांकदत्तोनिनसाविवाश्चाध्यमिनजहुत्वा लाभेशशां-
कवत्यालघुपतिस्तत्रतोनिशामनयत् ॥ ॥ ॥

इतिमह श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे
शशांकवतीलंबके मंदारवतीकथाव
तात्रिंशस्तरंगः ॥ श्रीदिनपकोशस्थानम् ॥

हस्क.
पाणांक.
५६२
562

ततःशनैःसमुत्पाद्यतस्यसरवरस्तलात् स्रगांमारदत्रः
सर्विवरशेर्मलितैःसह पुत्रकमतयिनातेनप्रापाय्दत्न
यिनीपति मप्राशांकवतीप्रीतः तत्रातेविज्ञस्निद्गुतं त
तस्तावतभ्रवोभूयोनेकप्रातकूटः तमालश्यामलाभो
गागएगगमनिशाइव श्रमाचविरचद्भीममद्रेभाभत
केचकाः विपरीतांत्रनाकाराविरातनगरीनिभाः गि
रीद्रकंस्याश्चैव पुत्राप्रभवतीगेपि हतसत्वाश्चिता
यणातैःमुनिभिःसंश्रितात्रपि प्रतिक्रम्यक्रमाद्वीरः स
मवंसाविवाविकः प्रापहत्तपितीप्रर्यःसनिकंषिल्पाप्
स्मतः ततोगंधवतींप्राप्यनदींस्नातस्तत्क्रमः नीत्वा
वंतांमहाकालः श्मशानंप्रापसानगः ददर्शतन्नुना
नास्थिकपालशकलाकुलं धूममात्रबलेकालकरालं
श्रीरमेविते वहूभूतगणाणकीर्णमाक्रोशनिकिनीप्रियं
महाभैरवमासत्रविनाभूमभलीमसं ततश्चक्रम्यशाप
मपक्तत्रोप्रश्रुभातनां पुरीसुन्नपितीत्रशांकमेसेनेनष्ट
भूता प्रयिषितप्रतीलेकांरतिभिविविधापुधैः प्रवी
रतूलतानीकरान्प्रत्राभिरत्तैः गिरींद्रश्रीरवराकार्
प्राकारैःपरिवेष्टितां इष्टुवेशाममाविताते:हन्त्यश्च पु
मंडलं विलोकतास्वर्गांतांवसवेतोष्यातिदुर्गमं स्वर्गा
वस्त्रोविसमासाविवरेतांश्रवमः कथंश्रेशार्गेवम
भविष्यातसमे प्रवेशपवनात्नीहप्रियाप्राप्तेतगाग
ति तच्छ्रवातेष्यावोचत्सकिमेवपत्निभातिते श्रस्माक
मिपवमाव्देवबलसाध्यामहापुरी उपायोत्रविवेचनमः स
वावधानमविष्यन्ति देवैनेवहूपायेनदादिशविस्मरतं

कथं इत्युक्ताः सचिवैस्तस्यां नगर्यां बहिर्देवसः स्मशांक
स्त्रोदिवसाकां चित्रस्यैव परिभ्रमन् शंभोवराज्ञांनग
र्यां नाकामे तिययाविदः अथामोत्सृष्टेन च्छिद्रप्रवेशा
न्सखेन सं स्मशांक दृष्ट्वा ज्ञातपिज्ञीतिजः सोब्रवीद्दि
जः किं देवनीतितन्त्र तोयज्ञानेनि वसुदामि सुप्रर
तरमप्येतमतः करो हि विक्रमः एकैकस्मिन्नगर्यां हि
द्वारेषु स्थोचतुष्टुपि ऊँ नराणां सप्तदेवाज्ञिनां पंचवि
शतिः स्थानानां दशलक्षं च पदातीनां दिमाति षां स
नेऽमात्यत्वार्थेवीराधिष्ठावरुजेय तत्र कान्तिपयानांय
स्तद्दमात्रप्रवेशानं परं पतंगहृद्धिः सानाथ्यं सिसिस्तकां
वन सैन्यानामिच नाल्पनप्रज्ञादेशुमियं पुरी हस्ति
नामादपुडंनविरोधाधिबलेभ्यपत् नमायावहुनाने
नपुलिंदप्राथ्यांवीभूतां सहस्रानभिदाग्राहभयाग
तेनसाहणान् नाकि देणमात्रगराजेनान्ति बलेपसा
तेनतुर्गोपिशावेन नत्संबंधा इवरागिना किरातराजेन
तथा बालसत्वस्वचारिणा शाक्यरादिनसंतेनतेनवि
कपालिना समेत्यसबलैः सर्वैः सैन्यपूर्वितदिग्भवः
सम्यक्तारापसंप्रवः सार्धैः तत्समीहितं किरातरा
तमवतेहरागमनसंविदं प्रतीक्षमाणास्थितस्तेनही
विस्तांवकायं मयावहुश्रमानंगरानादेवागतोऽधुनं
मत्रमेतनसाहवासीसंविन्नप्रपत्तनासकोसौ तत्रस्यमानं
गापपेनविंघरक्षिणामार्थ्यं निवासकोर्हंगस्त्रामः कर्म
श्रीववामकं ननेवादूपनराजाकरातः शाक्यरादितः त
तः संभूयसर्वैसैनिकयोगः सिंहपोश्रुभः आगतेनस्रुतनयीः

मूल·
भाषांक·
१५२
563

ईकरणमेवसारसंसमतं मणोकरणःसामान्यनश्चेति
प्रहृथेनरा श्रयेपुत्रसुतममहात्मा गुणिणांवंधसतोदयं प्र
दर्शितामयंविस्मयनभोनिस्याधर्गोरवि उत्त्रवालनतो
विंध्यपार्श्वेतदक्षिणांप्रति तस्यडगीपिशाचस्यमानेगे
दस्यकेतनं तत्कंविराणस्मसव्याघ्रसेनोभीमपराक्रमः
गुणाकरोमेघबलःसमंविमलबुद्धिना सविविचक्रकथ
स्थलवाहूविक्रमकेसरी प्रचंडशाक्तिःस्फनधिःहृत
गुहिलमवर्गः तैःसमंसोत्रविस्तीर्णानिजचेष्टादवा
टवी गहनांप्रविवेशसोभिप्रायानिवक्रमात् प्र
तिकामनस्यलीवलकृशूलनिशाश्रयः प्राप्याहरोह
विंध्याद्रितिन्नविश्रमिवोन्नतं तस्याग्रदक्षिणांपार्श्वेमव
हत्यवस्थतः हंतिदंताग्निविनाविलपदेविलंघयन
उवस्यात्मस्पदंतस्यमातंगाधिपजेविद उत्तोप्यास्या
मस्त्यनदैर्ध्योराजसत्तोत्रसः नावद्वसंमुखायाजमेतं
मूलितज्ञमारकं मददर्शमहामात्यैः परछन्नवहुतानति
श्रीपिजानासितत्रेवेददर्शमातंगमधृपतेः सोस्यडगीपिशा
वस्यदृष्टोवर्ततेतनः तत्रुत्वासजगादेवंसाधुस्तापह
पुत्रकः इतःपंचवटीत्यस्तिःप्रदेशःक्रोशमात्रके ना
तिदूरेवनस्याश्रमस्यत्यस्याश्रमोमुनेः नाकनःपानि
नोत्तिज्ञनदृष्टेंद्रस्पदेलपा प्रयमियातयोमान्नवंवन
वासःसलक्ष्मणः सीतयानुचरोरामोमुनिमल्लास्ततं
विदं रहोविनाशापिपुत्रःवंदार्काविवयावसः प्राकंदि
तेश्वद्वेश्रुतंवंधोरामलक्ष्मणो यस्यपोजनवाहोम्प्रण
मामुनमपातयत श्रुतान्यार्थनायाननदृष्टाजगरी

पमं पवमेवागमेघापिश्रुत्वाजनलधरधर्नि सर्वं
निरामकोदंड्वरस्यांबरोधिनः वीरत्वविस्मारिदृशाः
शून्याशूरांस्तुहास्यलोचनाः जानकीवर्धिताः शाख्य
कवलेनतरक्षगः इतशोकानिवचातंहरिणान्यवराव
वं जहारेममहारिणोवेरेवेविरक्ष्यरः कावेरीवाहिव
हलेयत्रानेकमहाकूटे पीतोद्दीर्णामिवागमलेनाविमा
णःपदेपदे नस्याश्रमस्यनात्यंतहरेविंध्यसमानुनिः
करभग्रीवनामास्तिकोटः कुटिलङ्गोमः नत्रप्रतिवस
न्मनर्थपालःनिर्जितोबली समातंगपतिर्गोपिपशावः
वंशविक्रमः धनुर्धराणांलक्ष्यानेषामधिपतिश्चसः
पौरपौवस्वनेपेषांएकैकमनुधावति नेरस्तुभिःसमुक्ता
निसार्थांदलयतिद्विषः भंक्त्वेमहाटवीवेनांनांस्तानग
णयन्नपात् पतन्नानिमज्जान्मुक्तानानमामंस्यसमागतः
ष्टांगवक्षसेनैवमार्गाणांनिरितेयपो आपश्चजनस्यकरभ
ग्रीवस्यनिकटंकमात् मातंगराजकोटस्यभिल्लपल्लीः
समाकुलं दृष्ट्वाहरतश्चानःश्ववैरीवाजिनस्ततः बहि
र्वेतेभक्ष्यानन्याखवर्मंस्तगामिछं निर्येवइवजीवतिपयप
ताराणपहृत्रयः विवंनरपिमेदुर्गोपिप्राविशुवतेध्रुवं ना
लिवराजकंकिंविद्दनकोपिभ्रमायहो राजपादृसैरं
स्यहोमानर्थेन्यायभयोदयात् एवंमार्गवदत्रलावे
होवीदासर्वेशुवन् पौवस्तकरभग्रीवकोह्मार्गेविव
तेंमिति नावनापावरोत्लस्यनजाहानवभिपीपुषः तेषु
वेश्ह्रदंदरण्यस्यारास्त्रवरभृष्वनः नेमापावटवेनसैग
तासोपल्पवेदपत् नेदंगामंसमेत्यप्रभोपिप्रस्तुतागा

कादं.
बाणकृ.
५६४
564

मनं निकटीभूयपटस्थानमुज्झताव्याहतःप्रथामसःपयानं
मारयोत्तरयराजस्तनोपुलिंदराट् कनकेवग्रहेराजाम
रक्षगतं सामान्यंवाहनानुरूपमेनेघीत्कटकेविजं प्रा
हिणोग्रपतीहारेंनदागमनमेरणेपितं नरमेमातंगराजाय
निजेनशवराधिपः आजगामचमातंगराजः सोपि
स्वेदशानः दृतंतुगंपिशाचोत्रनामाविभ्रयध्यार्थनां पी
लाक्षुस्करोरंगःनमालमलिनसुविः पुलिंदाग्रोत
पादस्थविंध्याचलइवापरः भुजारिभीषणतुरवःप्रकृतै
वविशागवधा सोकन्तेविंध्यवासिन्यापितमूलेनेवविकृतः
नः नवलणावपितःशोभवयान्धप्रपितद्दर्शनः कृसोपि
नव्यमेवीवधूषस्यादोषणीविभिः नवाम्युदइवमाघृत्वयं
कुविवधनुर्धरः हिरण्याक्षइवोद्भवराहदत्तविग्रहः
वेरान्वकथइवात्मिन्नकभीभशूपधरोबली कलिकालइवा
वाधमीनिरतोसुलवत्रजः आपुपोचबलाभोगस्तस्या
श्रेनसूनलः भुजोरनेनभुजाभगान्धवाहस्तनागर्भदः
शिलाकलाप्रालविनः किमेजनगिरेरयं किमुताकाल
कल्पांतमेघोवर्णितोभूवि इतिशंकासविस्थयंददनोल्ला
नीगिकीनीवयः अस्मन्मोसिनसुनापामलिनीहृदयिंपुरवः
उपगम्यवनमाभीग्रमनचाविंध्यवासिनी ममार्गकदर्मनं
दुर्गाधियामावप्रणनामसः उवाचचाधंदेवीमप्रसन्नाविं
ध्यवासिनी अविंतोविनवंशोयहदंपाप्नोभवान्मम ल
हसापिमकतार्थोसीमयायनमाशुपापनं मातंगराजः
महदेशनुज्ञाकस्यादिकादिकं सोपचर्यनंदस्योत्मानं रा
जपुत्रोपयोविनं ननस्तैत्रेवमवेनेचकुःसेनानिवधानं

ग्रालानवैदेहिदिवैः नेरंगैर्भङ्गराग्निनेः कृतास्पदेश्वपा-
लैः स्यागितासामहाटवी अजन्मार्द्धवनगरीभाववसंप्रा
प्तिसंपदा पूर्णमनिवत्तत्कालं नैव हात्मन्यवर्तत नेत्राग्र
कानतोथ्यानेविहितस्नानमंगलं कृताहारं हयावासेतमे
कांतेसविवाविते मयावदोस्थितइर्गीपिशाचः तकथां
नेरे मृगांकरत्नमवदग्नीतिशिक्षिपपेशलं मायावहर
यंराजाबहुकालमिहागतः तद्विदेशाद्गतोहः सन्नापि
साकंमयास्थितः तद्राजपुत्रपुत्राभिः उपस्थितामियः
स्थिरं किं कुर्मेवतिकार्यं हेअस्मात्योदयितावना यतन्न-
हचनं श्रुत्वा राजपुत्रोक्तगादरः तदामायावदोवस्प्रहा
हिमलबुद्धिना गुणाकरेणावसमंप्राप्य भीमपराक्रमं ग-
ताश्रुतपितासाकं विनतान्यासर्वीमया प्राप्तः प्रवेश
क्रिश्रुविविश्वकथपवत मार्गेक्रमेणावैघोपिनतोविक्र
मकेसरी ततोवरमसफलीरेखामयविद्रेस्रपादपं फला
र्थमथिकहिनेतस्यायात्फलतागतः श्रावाश्याथगणेशं
नेकथंविक्तोवितामया शोघाश्वादोनयाभूतालत्रगुन्ना
त्स्यैवमे इष्टसुहिरयंयाद्रसेनमेवफलाविमो स्पल
वाहेरसोचेतिचवाचः सविवाइमे पतेपीमेः समंसवैं रह
मुन्नायिनीमगात् तस्याचगुमहाराणांप्रवेशोपिभवत्र
नः उग्रः पाशांकवन्यास्त्वहुरत्नोपायचिंतनं सैन्यहीन-
स्याद्याभूमिनहृतप्रघणाहेता ततः समंस्रपुत्राकंश्रागा-
तान्तिकरंवपं इदानीं मिद्रेयपूर्वंप्रमाणामिदनः सावे प-
वेमृगांकदेवेन सहरतानेभुरीविते सोत्रद्गर्गीपिशाचस्तेस
मयावहुरव्रवीत धीरोमवाकियत्कार्यमेनदस्माभिरेत

मृग.
शशांक.
१५५
565

ना प्राणा प्रथममेवैते त्वस्यत्नुपकल्पिताः प्रानयामी
ग्रेतं वडाकर्मसेनं महीभृतं प्रमाणवइरामेस्पर्तांशशांकः
कवतीं सुता इतिमातंगराजेन समाश्वासितो बहुनोदिते मृगां
कदत्तः सप्रीतिबहुमानमभाषत किंनसंभाव्यते युष्मा
स्विधमेवहिचकिवः प्रतिपन्नमहत्कार्यनिर्वाहं धीरस
त्वता साधविंयादिनः शौर्यमात्रेणोमित्रगागितां व
रात्रिनीत्यवादाग्रयूंथाशेहितिर्मितः तद्दिवार्यपथा
प्रमंऊत्तधर्मितिविधनी मृगांकदत्ते दिनहाहिणीश्रा
मामलमलके ततस्तत्र क्रियामांतांस्कंधावारे विशश्रम
तेकर्मीतिकाक्रिमस्तुतिवासेषुपचीरावि प्रातर्मृगांकदत्त
श्चविसर्जेगुणाकरं किरातराजमानेतुं तं हलदशागी
रतितं तेनभगतोऽक्रसक्रांतः स्वल्पैरेव दिनैरुस्मः तद्युक्ते
तिमहामेघः किरातपतिर्गायपी परानिलत्वदशाकं हे
लदेवावाजिनामपि महावीराधिरूढानामयुतं मत्वदंती
नां अष्टाशीतिसहस्राणिश्चातांचमहीपतिं अनाय
प्रर्थनस्कंधसंस्थाविजनभोधितं मृगांकदत्तश्च गुदाप्रत
इत्याभिपूजितं पावराययत्सकरकं समहात्सविपोल्ल
पं तावन्मातंगराजसापेणलोमित्रवांयवाः मायाव
टोस्तुनरदत्नदत्ताः सर्वेष्युपाययुः वहुपेवल समन्नादः स
मिलहाहिलोशाजः मृगांकदत्तस्यहिपः तंदः शिविरवा
सिपिः युक्रामसाममैरवैस्तैः मांसभारैः फलासवैः नाना
र्गापिधावात्रलपतीसममानयत् स्नानानुलेपनः
हारपानशाययायत्रवत्सं सर्वेभ्यस्तवराधीसोमागावद्वः
उपाहरत मृगांकदत्तः वेकत्र श्रुत्रेतेनिखिलैः सह मैं

र्थितोवितभूभागेह्युपविष्टेनवेस्मवेः अभिमानेनराज्ञे
नेसेपेष्टूगारम्भेनयत् कार्यदेशश्चकालश्चगरीयान
त्रयुन:प्रमाद् विधानेववनवायानेकिरानादिवलेनत
नः मर्गांकदन्नःसोग्युर्दनिटनामनस्थिनः श्रास्या
नेराजलोकस्यमहार्हेकनसाकिपः विजनेकृन्यामा
नेगराजादींस्मलदोब्रवीत् इदानींकालदाव:किं
किपनेकिंनुगम्यते श्रेनेनसर्वसैन्येन शीघ्रेसुज्ञरपिनीं
प्रति नक्षुकाष्ठुनयिविप्रोराजपुत्रंजगादत श्रुणु
देववदाम्पत्रुपयानोजिविधामति कार्यःकार्यविवो
रःप्रागबोधयोविजिगीषुना श्रसाध्येपडुपायेनतत
दाकार्यंपरित्यजेत् तत्कार्यपडुपायेनसाध्यंनत्रव
नविधः उपायःसामदानंचभेदोदंडइतिस्मृतः पूर्व
पूर्वोवरंस्तेषांनिकृष्टःपरःपरः तस्मात्सामप्रयोग
स्तपूर्वदेवक्तंप्रयुज्यते तिलोभोकर्मसेनेहिराज्ञिदानेन
सिद्धेय नभेदोनहिंसंन्यसक्षुध्यालवमानिता: दंड
स्तुरगदेशाश्येनसिन्नानिबलाधिके त्येपराजिनपूर्वे
सेयप्रयुक्तःसंउपायवरः श्रविश्वासस्याउदैष्वजयश्रीव
लिनामपि नहिकन्यार्थिनोयुक्तःकन्तंनहायवद
यः ततस्यराजःसामैवबृहन्तन्यायविशिष्टंना नदासि
द्धोहदायानोदएउपवप्रयोह्यते इत्येतच्छ्रुत्वाधीर्वीकं
सर्वेनत्रनत्रोत्तिने घ्रडघ्रःप्रशशंसश्रुतस्यमंत्रकमत्त
नं ततःसंमत्यानैवेवसमहृतनगुणार्णिवने किराजराता
उचवंतदायानंहिनोत्रमं इतंकृविग्रहनामकर्मसे
नायभूरस्याते मर्गांकदत्तोविरजाहारवसंदेशदारीणि

सक्र·
पचाक·
५९५
566

सगर्वोऽपि विनीतः प्रतीहारनिवेदितः बहुभिस्सहि·
माकीर्णकक्षान्तरमगणोपमं प्रविश्य राजभवनं सिंहा
सनगतं रूपं ददर्श कर्मसेनं तं मंत्रिभिः परिवारितं प्र
णम्य चासनासीनो मधुरकुशलः कस्मात् राज्ञाभिनं·
दितस्तेन लेखं तस्मै समर्पयत् अथापत्तवतस्मैचीम
हाद्वेपप्रसारितं सत्ताकोशो लेखस्य रूपमेवमवाचय·
त् स्वस्ति श्रीकर्मसेनवकोटहूलाट्वीरदात् महारा
जाधिराजस्य पुत्रो योग्यायुरायनेः श्रीमतो मरदेव
स्य महीमण्डलमण्डनं श्रीमत्सगोकदत्रोत्रप्रह्लादयन
नराजकः अपित्यांमहाराजकर्मसेनस्याद्वं ति
नवंशप्योरीर्शोरिदंसंदिशति स्फुटं कन्यानवाति
मावश्यंदेयान्यस्मै प्रपञ्चनत् महतोनम्हशीतास्मेः
भार्याद्दिहाहिदेवैते पवनोवधुभावःस्यात्र शेषन्सूर्वी
ववैविता नोचविज्ञेजाभुजावेवप्रार्थ्यपिष्यत्रवस्त्वति
इत्यत्रवाचितेलेखे सत्ताकोशेनमंत्रिणा राज्ञः सकोप
मविवांकर्मसेनो जगाद सः विपत्तास्ते सदास्माकं स
नात्मजेनतेनव पत्नत्रैवस्मं दिह्यं पशपत्ना याससंजसं
प्राप्तस्माभिर्लिखितः पूर्वेवपं पश्चाद्दवतपा दर्पाध्मा
तः कन्याकेयवका गच्छदूतभवत्स्वामीयस्तवेज्ञिक
रोतुनतत् इत्युक्ते कर्मसेनेनराज्ञाहूतो सहितः स्ववि
ग्रतनेमाजीवीकसापातममाषत अहूसावाजपुत्रंतं
संप्रपानाजायसनेत सत्तभमाभानेतत्रासि वेत्स्यासि सपरा
नं इतितेनोदितेराजसभाद्दामपिपायमा गच्छा

वध्योसि किंत्वमेत्युक्तः सोभ्यधान्नृपः अस्यैव देवतद
द्रोहाद्भ्रष्टस्तेनः स्वर्गलोकैः किंनाधुनैवगतंतांतदस्म
द्गुणवत्सिथ्यः यातयंवद्भुवाबादस्यास्यकिंत्वमाने
गिरा इत्युक्तेपत्रभैरवामर्हन्तुवैधैर्यैतोयवे भूःभं
तेकेविदामन्नवायपेशयन्तस्तवनं त्वंर्वेनहवतिःशाहे
नस्तुःकोपाहतोर्जुवैः पवंसभार्यक्रुद्धायासतिरिग
न्यस्यविग्रहः हतोमृगांकदत्तस्य पार्श्वमेकदंपयो
नैमेसकर्मसेनांकेसमित्रायशशांसतत् सोप्यादि
देशानष्टुवायायांसेनेत्पात्मजः ॥ ततःस्वास्थादे
शप्रबलविधुनामामानविदतो बलंबोधिलत्यवग्रवत्
यगामातंगमकरः सपद्मानांततत्मनासिपरितोषादे
तिमत्तां ससंप्रापद्वोभंप्रतिभयकरंचानरत्नणां ॥
हितिमथ्यविधरदत्वाप्तुलाला गजमदकर्दमितांग
मृगांकदत्तः बंदिरतिभुवनःसन्नर्पनादैः उज्वल
द्राजाधिनीशनैर्जयाय ॥ ॥ ॥ इतिभट्टश्रीसो
मदेवविरचिते कथासरित्सागरे शशांकवती
लंबके पंचत्रिंशस्तरंगः ॥ याहि
तोह्यनंवशांतं ॥९
ततःसविषमशैलविषयासमन्वयमैनिकः मृगांकदत्तः
सीमांतःश्वसधिन्यांसमहदद्युनः नद्दुडाकत्सेनोपिराजास्य
सबलोग्रतः धीरोयुद्धायसन्नद्धेनार्योभिरगात्ततःति
करीभूयचात्पमात् दर्शितोपाकमयोस्तयोः ततोनयोःप्र
वृत्तेसंग्रामोवीरदर्पदाः रवसिंहनादविभ्रस्तभगनर
क्रीवःसराजलः सोभूद्विरणपकप्रपयोनिवासइवसं

स्क.
षष्ठक.
५६७
567

गरः संततानाविनिष्क्रांततोगतः गगनगामिनः सुभटे
क्षिष्टवः प्रेतः ससेषुशालभाइव लेखन्हतेमुंडभोस्यो
वभौसुक्ताफलोत्करः संवभवुरितोहाराइवतन्नमर
स्त्रियाः वीरपत्नींताग्रदशानंग्रस्ताम्सनरकुंजरं कृतां
तस्यैवदनंनाहिरेजेरणाजिरं उत्फेलभूहलत्तनानि
शिरांसिभुजशालिनां हिविदग्रोर्धजंपाणिदिव्यस्त्री
विवंतुभिर्तं कवंधानलनग्नात्रदूभटानांपदेपदे ति
वौसिनःसमस्ताभिसंगरप्रसराविव पवंचपंचदिवस
त्ववस्थेपनितनिम्नगाः आसीत्वनंकद्वृराष्ट्रःसप्तूरांत
करोरणः पंचेद्भिरहःसायंतेसमेतसमंत्रिभिः स्वगा
कटंबंकृतयिविश्रामयेतिजगादसः पुष्पासमरध्वंसे
ष्विवेतोभिन्नकट्टंपिण्ण गत्वानिराकुलद्वारंप्रविश्ये
त्तयिनींमया विकटाटप्परूपेणधृत्वाविद्याप्रभाव
तः पतन्निंशयथावत्रस्रणद्देववदामिते पदेककर्म
सेतोसेराजापुत्रायनिर्गतः तेदेवानुत्तपामात्नसाश
शांवलवीग्रुहान् निर्गत्यनत्सुरीवनिर्गोर्यायततमा
त्रिता नामसाधयितंदेवींप्रेयोत्स्यसमरेगपित तत्र
स्यावरदस्येकांसादेवीमामामुवाचसा मत्कृतेसाविता
तस्यविग्रहोपसुपागतः आक्रांतस्यापियेदेशतस्येराज
सुनायमां गाणयेनेतराज्यार्थेपत्मत्वेदमहोभुजाः त
वनानेत्तरूपः किंसमेराजसुतोनवा कामंहिसत्वसिद्धं
रूतविरूपमरूपतिं मत्यरूपाभिसंपन्नोदिशोपिवरंप
तिः नविरूपःपरंकन्तपृथिवीचक्रवर्त्यपि तत्कीदृशा
निनिशम्यान्तविलोकयागच्छसेन्यतः प्रतानेनवनास्ता

वपुर्भेवन्तीकिमस्ति एवंसवीनयोज्ञासायुज्ञाक-
स्कंमेतान: तांविलोकाविभोगतावाराजपुत्रीमुवाच-
तां किमन्यत्तव्रिमाजिह्वाजानेनान्यापिवासकैः या
माज्ञावदितेनस्यरूपंराजसुतस्यतत् अवीमिपुनरेता
वयत्वानान्यासमालिते नारीरूपेणमनुजातत्यानान्या
स्तितन्सम: अत्यरूपधिंमयोक्तंवामत्येहास्मिजगत्त्रये
नसिद्धोनागोपिगंधर्वोनदेवोप्यस्तितादृशः एवंसावी-
गिरास्तस्यान्नपितस्तवमानसं शाशांकवत्याकामेनकी
लितंचसमंशिरैः ततएणात्यवरतिश्रेयस्कामावनृपित
श्रमां कुशीभवंतीतपसास्थितावहिरेदेहएव तद्दुःखेनि
श्चिगताद्यारवांगोर्यश्रमाज्ञत: विजनातायनतोवार-
जपुत्रीमलादितां यातमापावदोरस्यशृहानेतेत्पात्ल-
त: पश्चात्यकोपंयदितावाततैश्च्छांतिसमंमया निवर्तिता-
मिदंपुत्रंमासमृतैन्यसंवत्प: अत्सवः उपालंदेहेएत:
तश्चात्स्यव गतिरेषास्यगतिकापुर्वंप्राणवरेणतत्
उपायेषुजगत्योपमुपायोगीयवेत्रुधै: एवमुक्त्वाकनपि
तामत्रुंत्रत्ययोनिशि मृगांकदत्तानुत्राम्यानागतस्य-
विवेसह मत्रस्त्रीबालयोषातांविवेषोत्नयिनीचसः ग
तेवमंहतहारां तस्ये:मुत्रेश्वरादिभि: ततःश्रुतनपि-
नाटैश्चरभितातैःमुलादितां त्यक्तताप्रुष्यकरांडायमहो
यात्नांतरास्थितां तत्कालालंकृतप्रावीमुखेनशासी-
नाकरैः प्रकाशितराजसुतः तेमगोपीश्रमंययौ ताव
नृपरिचर्यादिष्यांतेतपश्चेसावीजने वीरात्सतेवहरत्यांतेस
मित्रमयमेत्ययौ: सवरात्मस्तोदेत्यास्येश्वकपार-

मृक.
मृगांक.
१९८
568

तया प्रतिहृष्टः पूर्वभर्त्ता मे मदर्थे प्रार्थितावहः हृदयं
वसमाक्षिप्य दत्ताशरणपरस्यैव सिद्धस्यैणकामिनी
त्वात्सैस समर्पितं ततस्त्वमेव दुःपुण्यपाशान्नैव तस्मै प्रदास्य
ति पूर्ववैराशुद्धयोश्चलेखादित्यस्य हिष्कृतं वामवियो
चकः स्वप्नेचतादेशनिश्चयः प्रियप्राप्ताचपरपामि तः
कोविस्सर्वगादिष्टो तथा वज्राहितं किंचित्सस्यतातस्य वा
शेषे भ्रान्तोऽमितावदात्मानं दत्ताशं तत्पज्ञाम्यापि किं इतका
यपुरीगान्नासौ यामाशोकपादपे पाशांबिबन्धयामास सो
ऽवेयतत्पुत्रलिखिता तावन्मृगांकदत्तोपि सवयस्य प्रविश्य
तत् उद्यानं ततः वहाप्यागौरीगारास्रमागतः तत्र ततस्
विलोरासाजन्पुत्रीं विलोक्य तां मृगांकदत्तोजगदेवरं वि
मलबुद्धिना देवपश्यात्र काप्येषा पाशेन वरकन्यका
उद्यतादत्तमात्मानं तत्कानाम भवेदियं तच्छ्रुत्वैव विलो
कैतां राजसुतस्तत्कवाचम: अहो केयं वतिः किंश्चिद्विपत्ती
कि स्वित्त्विङ्गितिः सा कराकान्तिरिंदोवामलाव्ययातापुज
गमा किंवामरांगनानैवमासः पाशोद्यमः कथं तत्रा
वरिदृतिष्ठान्तः पादपान्तरितः क्षणं यावत्तानेमदृकैः
पंडतिप्रकंकथंचन इत्युक्त्वा सवयस्योत्र यावद्वच्छ
तिष्ठति साशुशोकवतीना विविन्नादेवीविज्ञप्तवत् भ
स्मिन्नन्मनि देवि नमः राजसुतापतिः देवोमृगांकदत्तो
मे निष्ठात्रः पूर्ववंशः स्मृतैः मत्प्रसादेन तदृपादन्यास्मिन्
पि जन्मनि सभर्त्ता मे गौरि भगवत्या पत्रानिहदेमम इतिर
विनायपुरेवीराजपुत्री आम्यव कंठे समर्पयामास
पाशो तादयांदहलीचना तेतत्तां चप्रयुद्धैवनदशिनः

ष्टो विह्वला चिरं तस्य सह तस्या तस्याः सख्यो निकटमुपा-
ययुः हाहा किमिदमारब्धं सखि विदित्वा हृदंसयो इत्यु-
क्त्वैव वचनात्तस्यास्तां शंकं तादपाहरत् ग्रथ्यक्षीनविध-
ष्ट्रामा पावहालात्रतिष्ठति उदभूद्गर्भतीनावगोरीगर्भ
गर्हान्तरात् माविधार्थं कृत्यनिशाशांकवतीनैवतत्
द्वचोम्बमाभियतत्रप्रेनवोद्भंसभगोमया सोयंमृगांकद
त्तोपिपूर्वभर्त्तानवांतिके प्राप्यवत्यानेनसहर्भुक्त्वा
रविलाभुवं स्फैवेतांसहसावाणींसाशशांकवतीश्चनैः
यावद्धिलोकयत्यत्रपार्श्वेकिंविन्नसाध्वसा तावन्मृगां
कदत्तस्यमंत्रीविक्रमकेशरी तागुपागम्यवाह्निरसर्दर्शय
त्प्राणिना देविसत्यंभवान्यानेसमादिष्टमयंपतिस्सः
राजपुत्रःपतिःप्रेमपाशाकृष्टस्तवायतः तद्गृहासात
तस्मिर्यंनयस्तहृष्टिदेस्सोनं कांतंतेजास्विनंमध्यवर्तिनं
सहवारिणां शूद्रैःपरिहृतंचंडमवतीर्यमिवाम्बरात्
रूपेणमानमत्योषाममृतस्यंदनंहृशोः ततःपतदंतेग
षुत्वद्गुत्वचिनेरिव श्रीःकंवकितेयीवदास्तेसासलभति
श्रुलानावन्मृगांकदत्तस्ताउपेत्यत्याजपाद्धिपं साकान्ता
लोचितनमाहृत्यागिराप्रेममधुरकता त्याजपितानिजं
देशंराज्यंबंधंचहूरतः दासीकृतास्मानीतागुणैर्बंधा
नतांगीते तन्मयाराण्यवासस्यावक्तयाशायतस्यैव फ
लान्नावस्यतीश्राकेंनायकेसेवनस्यच तपःकष्टस्यतत्त्वं
गिसंप्राप्तंफलमीदृशं यदृष्ट्वानेत्रयोर्प्राप्तभाहर्षवेपानल
लव यदिस्त्रेहदानुरोयश्चमायितेहविणान्नतन्न अप्रमत
गृहीपुरंश्रीणांप्रयपक्षात्रयनोनामवं संग्रामःशाम्यतःश्र

मृक॰
मृगांके
५६५

569

यो:भवन्मृगयमहयो: स्नातार्थंज्ञापितांजन्ममहद्गु
वाशिषामम एवंमृगांकदत्तेनसाशशांकवतीनदा
उद्यानगादवस्थाविन्यस्तनयनाशोनैः अयंतावन्नु
एकाकीतोजनः स्वाधीनएवते तदायंयुवञ्जशालंयदेव
चित्तेलग्नतत्र इतिवाक्यंश्रयानस्याकृतेनिर्वापितोय
सः मृगांकदत्तोदेवींतांगौरींस्तुत्वाप्रणम्यच अथो
ऽपराजपुत्रींचतांतेगेषुसमृष्टतः तत्सखीभिः समाहू
तएव्याज्ञागाम्यपृष्टैः दशभिः सहितोवीरैः सवि
वैः शास्त्रपाणिभिः उग्रवालनतोशत्रोराजपुत्रोऽथता
लिभिः क्रुद्धाक्रुद्धाइवकुरामदः विनिर्गत्योज्जयिन्याः
पुत्रगत्सर्गोयावदाग्रहं सशशांकवतीकास्तेयथा
क्लतपितोहितं कम्पतेऽश्रयातान्नेत्रस्तत्तोषिनरहि
तु सावोजंपित्नांउतुधेसमाहजसहनाहाता तस्याख्या
तेमहादेवीकर्मसेनायप्रभते सर्वंवभारायदयं प्राहि
एणोत्कटकंप्रति अयंतेरवकटकेनत्ररायावुपेत्यतं वा
राधिकारीराजानंकर्मसेनंविजितमथ देवप्रदीप्यमवा
घत्रिंशतिभीत्यैसेत्यतः मृगांकदत्तः सामान्योद्दैवकृतः
पिर्लोगतः तेषांशशांकवतींहत्वैतोर्योयतनवर्तिनीं इ
तिसर्यमपातानंप्रभजनानात्यतः परं दृष्पाकात्येसः
माहृयकर्मसेनःसभूतिः ददःस्वसेनाप्तनेयपथ्यास्म
तमवर्णयत नगरादववराम्यामांसहितःपंचभिःपा
तैः श्रुत्वायित्रृदैः प्रभ्रवंड्नतमन्त्रपित्रींयन मृगांकव
वेनाहितंपापंत्राणावधानवाविदिमामागमंपश्चान्य

ह्यस्यापि नैसर्गिकं इत्युक्तस्तेन राजा सप्याक्षिप्तव
लाविनः मायावटेनापते राज्ञोनेयमुज्जयिनीं प्रति
मार्गे नगराध्यक्षात्मिलिताक्ष्युणोऽस्मः राजाप्र
श्रीरूप्ताविरैप्याल्पैनेवकश्चिव ततः स नगराध्यक्षा
प्रत्यागत्य तथैव तत् कर्मसेनेन स राजानं यथाहृत्तम
बोधयत् स तत्कृताविविंत्येवतस्य शर्वागततोल्पः श्र
वसंध्यतिह्रस्यान्मेमेवातयद्विशां मृगांकदत्तः से
नापि मायावटुरवाङ्कपः तिसृलस्थैवततो राविसत्र
उत्प्रत्यर्गीरा यातस्थानिष्टहृतः कर्मसेनल्पः सु
धीः मृगांकदत्तेनकत्या राज्ञहतं विस्मृतवान् मृगांकद
त्तेनह्यतास्तातावश्चलेनमे तत्स्तकोपरोरास्यात्रा
हृदाः सहशोपतिः तदिदानीं स्वभ्रात्रभिः समं मायात्र
तमहं करोमि यावत्ताहं ततपायापयाविधिः प
र्वसमंदिवेशास्यत्रवेहृतस्यभूपतिः तस्यतेसङ्कतपि
रौराजानः अवहस्तदा उद्यक्तं तस्य स्वैरपाहिंगाल्वे
षिवःपतिः यावत्समातयामोऽवगत्वाराज्ञस्वतं वयं त
त्रैवतत्यातेनगत्वाहतेनवर्णिते सकर्मसेनः सबलः
नयेत्सुज्जयिनीमगात् तत्स्थानेऽपि राजानो मायावटु
पुरःसरः मृगांकदत्तं प्रतितं वेलःश्रुतपितामह ना
वंतमृगांकदत्तोऽपि सशशाङ्कवतोपुनः मायावटुः श्र
यंप्रापतत्कं तवतपुरंपरं तत्र सोऽनःपुरे स्वस्यपथा ह
हृतसत्कृपायः सप्तपस्थाविधिध्यामसिद्धकार्यः श्रि
यःसाव: श्रत्रपुः सश्रुतधियोः स्तातेऽवसमायपुः स
किरातपतिवीरः सेनन्तः शाक्तिरातितः शाबराधिःप

ह्रकः
शशांकः
५२१
५८

तिः सोपि राजा नायया वहर्षेली सुरेश्गोपिप्राणावास्था:
समातेगवधूपतिः सर्वदा शशांकवत्यां तेष्ठशंग्रा वेवको
रवं शशांकदत्तं हृष्टान्तं मध्यतेदत्कृतोत्सवः यथा देश
नमानायतस्मैतेवल्वेदयत् सेदीशांकमेसेनेपंप्रवेश
शं च निजे गृहे सभिवेशाप्यकस्कं चलत्रगरसाभिभं म
गांकदत्तोमे जायसमंसर्वैरुपाविशात् विवाहायोत्स
पितां किं गतवध्युतत्तोमया उद्यतामिति पप्रच्छ तत्स
पत्नीं सविवांश्च सः उक्षमानानात्देहगमनेकुशलं उ
तः कार्यं वतन्तत्रात्यवशांश्ववहितलात्मजा इत्येकम
तेन तस्याः सविवाश्चाद्भुवन्यदा तदा शशांकदत्तस्य म
हध्युनर्वहितं उदासीनइवबलं तत्सीमेवं स्थितो ग
मिकिं किमेतनेदवाभिमतं तेवाणुतनतवावद ततः
तेन विराहस्तयदिश्रीघ्रतवाकिंततत् गतव्यंकमेसे
तस्य गृहेरशितिमतिमम सशायेनाहेसंदिह्ये मेतत्रे
नान्यथा कथं सतापदारे सबलेग्रहंतत्यका गृहंवजेत
मबलस्यवाकिं ऋयोत्स्यामस्यापि गृहेमते प्रीतिस्तु त
दः हितर्पुनः नेष्ठातिविधितोदारं तेनैववक्रितत्वतः
नघुक्रंगामतेतेयत्नु कंप्रतपितातदा साधुमाधति तः
त्रोतुमैवेश्राउदापतहवः ततो शशांकदत्तस्ता तवोवत्स
वेमत्तदः किं ततातं विताबांवविवाहोमेतरोवते
नंदभातातपोः कश्चिदस्यातात्पद्मजावितः बुद्धावततदः
भिन्नायंकरिष्यामो यस्योवितं इस्यविवात्सं मेमात्यापि:
त्रोपायं वमंत्रिणां ततस्य पवविसृजन्द्रीरोभीमपराक

मे तावत्तत्रयोध्यायां पुरि राजा सत्यपिता काले
नामरदत्तस्तज्जातवांनस्परलोकतः मृगांकदत्तस्य
सुतं देशान्निर्वासितवत्पुरा विनीतमतिना मिथ्यारा
जपुत्रस्यापेभुवनं ततः क्रमेणैकोपानेन्निहत्य समा
त्वहं पुत्रनिर्वासनोदग्रदुःखवक्षमगाहशां निर्ग
त्यच पुरीबाह्येनस्थाणवायतनेफलेः राजा समेतेदिग्रा
मात्येवरदैरैः समंनपः तत्रस्थिनेविराङ्गासिंहचा
रावेदितागमः अयोध्यां प्रापवानाप्य वेगाङ्गीमप
राक्रमः सतामपश्यपुरद्दिङ्गान्तत्तराजकन्तीपुरी रा
मत्रवासैवधुपकेस्पुत्रविवागतां राजपुत्रस्य पृष्ठ
ङिः वीतैर्यौरेद्यतोथ्यसः तत्प्रावोच्छुतद्वाजातेनेदि
ग्रामंतत्तोयपयो तत्राभीष्टहतोदंतसोत्सकंमाद्दृषी
पुतं द्दृशामरदत्तंतंतः तेनतमोत्स्यं तमेवमाद
यतितः क्रुतकंठग्रहेत्स्यं हृष्टोदंतमवोचत्समास्तां
भीमपराक्रमे पुत्रः स्मृगांकदत्तेन सत्वनानेसवीर्य
नः साशशांकवतीदेवीकर्मसेनस्यात्मजा तामि
वाहत्तोदत्तेन विनात्वेयागसर्वथा ततस्यापिरमुक्र
स्यशोभनः सोतिभासते शतलेनविस्फोटहामिदेवा
गम्यतामिति विज्ञापनायपञ्चाणीत्यसतशूर्योस्ते
तते प्रतीत्तमाणोपुष्काशुसकांवनपुरे स्थितः मा
त्राधिपतेदेवगतोमायावरोहे श्राविस्तीचवह
ताताभिस्तकाटेवानिर्गमां शतभ्यसोटवीवासविपा
गविषमायनं सपुत्कर्मसेनपसंथ्यैतोविविधाद्भुतं
कंत्रकसप्रभहङ्गातंजनोभीमपराक्रमः तछुत्वासत

मृक.
मृगांक.
५०१

कल्याणो मम राज्ञा तातेन निःस्पृहः तदेवामरदत्तः स्वं ह
स्तीत्य स्थानमादिशत् गजारूढा सममेव्याज्ञभिः स
विविश्रमः आलिंगितः स च पित्रा शिरेरेण भुजां नवं
मेनारश्चेनादयं वाष्पवापूरहर्षो मातास्यश्चिष
सविरामप्रपंतीतं समूढः स्तनं सहस्तम्बलः प्राणा
प्रवंप्रसन्नकः स्तनं श्लेषैरेव च समापमदिवसे वि
लंबिनः श्रवराधिपदेशास्यं सतनस्पकरदकेन्नपः
तदुदेवदनस्याग्रे समम्रे राजभिः सह मृगांकदत्तो
निरगात्समनसिं सर्वविरोन्मुकः हर्षेव हराज्ञ रगादव
नीगौस्यपादयोः गजावरूढस्थापितः मातृश्चानि
पपातसः भूयो वियोगभूनेव न सोत्क्रमशाकाश्चिवं
नेवाप्यमरदत्तं तं स सैवीर्कल्पः प्रभुं मृगांकदत्तः
सुहृदनदाप्यातानदानमं मराज्ञासाधितहेवी
दंपत्येविभुरे श्रुतान् सहपानेकसुश्वस्पस्नेहादभि
ननंदनः मायावरेत्रविषयाश्चराजधानीं विलोका
व मृगांकवतीं नत्र तां पादावनतां स्नुषां गृहीत्वा
श्राभ्रमेतो देव्याजपावस्नुषपा सह निर्गत्यामरदत्तः
सेवकरेकवसतिं व्यधात् भुक्तावनतत्रपुत्रेण सहस
हर्मसैवश्वराजभिः गीतवाद्यनवलैर्मत्तनिनायस
हैविदिनं मेनेवलनयपरमाकृतिनेनतनसह त्वा मृगां
कदेवेनात्मानं भाविनावकृवर्तिना नावश्चकर्मसे
केनराजातेन समेधमा हृतो मृगांकदत्तस्य संमेध्याः
चविरत्यनमवाप्तजात्यपनीनावदिमांनेवागमिष्यति
नेयोगाविद्याधैवदधो[illegible]मामहृतं मृगांक

ततो नृपं विविधविद्यागोष्ठीर्विज्ञां रासपत्नेनानाविधि
नाम्नां विवादान्नानाच प्रसन्नेहानुरोधेनमिति
नेमे दिदेश लेविहृतसुखेवासरा राजसूनोः सभूपति
राजास्यानेऽप्यनेन श्रामसंदेशराजसूनुना ततस्तत
स्यहृतस्य सराजावोग्रं देहे कर्मसेतल्लस्याल्कोप्यवज्रे
तत्रसपत्नमतेः स्वेहगतिकामसमाहृतदत्तेपुत्रेणपावि-
तः सुषेणं सनिजं पुत्रिं कारिष्याम तस्यावयं प्रयात
तेषु कृतस्य सततो हारहो भाविष्यति इत्युक्ता प्रतिसंदेशं
हृते तेषु षमतकृतं राजा सप्रजनपिंगुंडं स्वपतीं सजगार
सः श्रेयोधाममधुनायामोऽविवाहलक्षणेभवे सुषेण
स्य सत्कारोयथावत्तत्रमिष्यति राजा मायावहस्तेहस्त
षेणं संप्रतीहानां तेनागतेन सहितो योध्यां प्रसाहे-
षति वयं विहारसंभारे हेतोयामोऽग्रतः पुनः इति रा-
त्रेव वक्तेचतेनसंदेशानुमतिते ततो स्वपुरमंदेश्याः मैस्य
प्रसमहीपतिः सुगाकरस्य सपुत्रो राजाभिः साचिवे
श्वैः मायावहुं नियायात्र सुषेणागमनावधि प्रा-
मांवसुसहितोवेलत्कृतितोनतः मायावहुंनिः
सघातनतरंगराजसंकुलः प्रसाध्यसर्पत्यारानयाथ्यः स्व
रिजपिंगुरवः नुमलोपलसङ्घहर्षपिहितात्यरवप्रवः
ववालसबलांबोधिनयोगंभीरभीषणा ऊर्वीणोव-
रजष्कत्रावस्थांविभ्रमांदिवं गर्जेद्रजगणकीर्णांव
सथाचविघृभ्रमां मार्गेक्रमेणगंच्छंतोप्राकिंवदत्तनक-
स्यतो गृहंकिरातराजस्यापित्राप्रसावचवापतः तत्रते-
नमहारत्नदेमसहस्रराशिभिः सदानेणकृतोहारम

हृक॰
शशांक॰
५०२
५७२

पर्यौसपरिग्रहो दिनमेकं कृताहारो विश्रम्य समवा॰
लोतनः प्रस्थायनातिनगरीमयोध्यांप्राप्तःक्रमा॰
त् हर्म्यवातायनाकृष्टचंचल्पोरंगनाननैः कांतिप
हाविनैस्फुलविलोलकमलामिव सवधूकाविरायान
राजपुत्रीत्दाणोन्नवैः नैत्रैःपारिमवैश्रासांवलन्तुव
लयामिव संपतद्भिर्हंसोराजहंसैर्विविशानस्त्रुता न
रंगिस्तांपताकाभिःप्रवानेसरसीमिव नयाभिनिम
पैरास्तैरहीयमानापिवाहिजैः वंदिभिस्तूयमानो
वगीयमानोवारणैः कर्मसेनस्यननयायमानालो
कैयदि नमुनः सनयालस्यार्धपंक्तयोन्मेद्योदयैः
नवगोपांपाहिमवानित्पत्रवननेगोजनः घापाकवत्या
लावण्यसंपदंवीस्यविस्मितः नदावमंगलमहाद्भुतं
प्रतिरवैर्दिशः उत्सवाश्रिमेरातांमेवेदनमिववधुः
मासवाभूत्मोत्सवाङ्गरी अग्नेयपुरांगणकैः सलोलगना
हेनिश्चिनेत्यः वकाराभमरद्योवनहिवाङ्गायंभत्यं
यावद्भेसाङवीरपुरीमथः अयामान्याविरादेकोप्यह
पत् रेवागतोराजपुः स्तुषाणांस्यपतिस्तुमः मापावट्ट
रयोप्याग्गामीमांनोस्यागास्यनाग्रभो ष्फतैवामरदन्न
लहदानामैवैः समंनिजं सेनापतिस्तेघणास्यनस्या॰
गुविमसमेनमः नेनसाकमयोध्यांतोराजपुत्रमुपाग
नं दर्शांकरदत्रःसमहात्योम्पामस्तघपोननः हराहा॰

ह्यवतीर्णौ हृतजनकंटकप्रदेशे मिथः ताडुभौ पृष्टौ करा
लानाडुभौ मन्यमानौ प्रेक्षावेकरथनूपुरनगरीं
विशतः मतौ दिशातौ पौरनारीणां विलोचनमहो
त्सवं क्षेमेणावाप्य राजानं दृष्ट्वा नद्वमानितः शशां
केवनृपालत्वं तस्य सर्वा समृद्धयः ततोऽस्या पृकृत
क्षमनृपावाधापमायया उपविश्य समस्तैराग
जर्षीं जगादतां नातन्मामाहृनाग्रज्ञा प्रविशाकें
विनयावृतं प्रेधेनाद्दिमयानानं नत्वप्रेषिवेकयानव
मृगांकदत्तौ भर्तीसौममाहिष्ठोन्वपाल्पजः भर्त्तमागी
वसरणांत्रीणां वपरमेश्वरं इत्युक्त्वेन साबालाग्र
दयं त्वमधीग्रगी सिद्धमिष्टं नवेत्यपघ्रपंतीविजरात्र
यां श्रुत्वा नैस्य मुखेणामेनीत्या राजाग्रतोरदेशो धनेश्वा
यांकवैश्य मनघमस्याक्रिजसौचितं देवज्ञाभारमहत्वे
रत्नाभरणभारकैः सभूत्तां पंवभरक्रान्भागद्वाम
हिरण्मयं उवाच देवसागर्तः स्वैनाननुप्रेषितं नृपत
विद्यादेव धामैत्तन्मरायामिक्रमादिति ततः सर्वे
पितेनव भुक्ता पीतान्लपांतिकं मृगांकदत्तादियुता
निभुल्लविहनादितं ग्रामेल्लगनदिनेम्युद्धोग्राहिताः
लप्यमहा मृगांकदत्तः स्त्रानादिवकारात्मानुरूपया
तो शशांकवतीं चाश्वकं स्पेवकृतवौतकौ नापेश्रमा
दयामाहराबाराइतिकेवलं निर्भित्यकौतककागारा
दथ्याग्रमुखगानः इतः शशांकवतीं देवीमथ्यासमानां
वध्रवैरो नभ्योमराजराहिन्नस्पाराजसूनोग्रहीतं
घनाग्रेणाभासत्रिरंपापीमिलस्याहृत्वा चायानः ववौ

प्रकु॰
प्राणाव॰
५२२
573

किमपितामाश्चर्यमाख्यातिद्रष्ट्वाणे अथकोप्यणक
णोद्वाप्यनेनकुमारं वनीपुत्रं वस्त्रैवलाजोजलयोवि
धीमसिविषमूलया हासः अयत्नसाफल्ययोनसेवम॰
नेभुवः स्तैबालविसर्गेवहुषेणप्रथमत्वदा पंचा
मानांसहस्राणिवारणानांप्रातेनथा स्वर्णभारशते
हेवनवर्निवकरेणका मनामहस्त्रसहस्रशुक्लाभर
णभारकैः महीविजयजंविज्ञनेश्ववाहिरणांक्रमात्
अस्मेस्थलाजन्मोत्सवप्रजात्तस्यासमोत्सवः । अथोर॰
हिमस्तत्वैविनृपतिः स्वने विवेशाविषाद्र[illegible]हमंग
लः मृगांकदत्तः सनवोढयानया शशांकवत्यास॰
हमंदिरंनिनं । पिताचराजात्मपथाहेदत्तैः हृत्यम्र
वस्त्राभरणैनयानैः अभाजवर्कं शुकसारिकांतान्स्रो
रंजयत्साप्रकृतीःसपौराः । त्यागप्रकर्षेणनदस्य॰
रात्नैनैवपर्याप्तनयाबजज्ञे प्राबहवस्त्राभरणावि
नेहद्धमामहीकल्पतरुप्रसंपत् । ततःसराजासमृ॰
गांकदत्तः शशांकवत्यासहराजभिक्षु शुक्लासहेणे॰
नवसाकेमेतंमायानगोष्ठ्याद्दिवसंनिताय । अथसे॰
विलुवर्द्धरीकेगृहेगतेनवजनेनेहृभक्तपाने परिमितनथ
रागसागतनाधारविरलावलकंदरंविवेश । तमवेत
वमथ्यपासमेतं नवरागोज्ज्वलपाकविस्मयातं विग
लनलगमेवलाकिलेघांजपितेनुरथावगामरश्मीः ।
ददर्शसाविलोललतारकेणप्रवलीभूतमनोभवाशुएव
न विलस्मितविभिरामितांशुकांतानाप्रस्ताराभ्यभिमाति
काकेमेगा । उत्सवावलवाराणांजपातंनवसिंदूरसम

गुञ्जलोनगाम उदयपर्वतकूपाद्रायवासमेष्ठीकोटिलाघं
गमहोदरः शशांकः । शशिनाक्रान्तिकालिकाणिश्चं
रतिवहीनवपल्लवेनतेन नमसोपगमेऽप्रत्तप्रमादाहृ
दिरैश्रीसमदाननेबभार । कृतसांध्यविधिश्चसोपिनक्तं
नववधासहितोमृगांकदेवः प्रविवेषपनपाशशांकव
त्यारजनीवासगृहंमहार्हशय्यं । सुखवंइमसमस्तनंगना
यानिशीथिनस्याप्रविलुप्तनामसेन व्यवभासिनविवभि
न्निनांकः पुनरकृत्वीकृतनसमस्तगणिप्रदीपं । शयनीयगत
स्सुतनसनाः स्थितवत्यास्यपरिपूत्यसविशयाः प्रहृत्य
त्परिरम्भभेनेन क्रमशः चाधरखंडनेनलज्जो । चिरकां
लितमनुभूतमाभेन्यरमलोप्सुरदत्तरसतसयाः नवमो
हनमंत्रमानसोऽप्यंत्रुटितस्फारमहार्हरत्नकांचि । अव
मतलीलिनालकेनवायाञ्जलेशशिनार्धनिमीलितेव
णेन श्रमवशागिशिथिलालसेअसंगेविरलविलग्नवि
लेपनैरनतैः । अथनत्परिभोगलीलयेवक्लापितादीप
नसानयोस्त्रियामा विमत्कृरतोत्सवाभिलाषप्रसराप्री
तिरूपापयेनवहाई । गतानिशायांप्रतिदेवकुञ्ज्यतां वि
लासमाद्यास्मरतक्रमाच्छेदः श्मीरहिवृणिलककंपदाः
पितोशुभीहपांबोनिनिशांनवायवः । वरंनिशायाःस
हसानुयांत्याहारंकुन्तलानीवनमोक्तिकानि हृष्टोवनाग्रे
ष्विवपरितानिस्फुरंतिमच्छायशुभोनलानि । केशेषु
वालसत्रिपीतमधवोरेकैरवाणांचिरं लहाघ्यंनरसासि
तांविकसनामिंरुप्रभासंगमे नेसंकोचनप्रयागतेषुवि
गश्चीकेषुनेषुतानी संगमपङ्कमारपांनिमालिनाक

हक॰
शशांक॰
५७४

574

स्यास्थिरातामपदि । दिनकृत्करमंडितनाथरामवलोक्यैव
निशांमनोभवा अपाराशातिलकं वपुःकृतंमथितात्मा
त्मनमोजननंतया । इतिस्मरमधुरैःसर्वदिवाकोरुशसि
शशांकवतीविलुप्तकवः अपगतमस्तनांतखेदनिद्रःस
मदिनहोशायनंमृगांकदत्तः । उत्थायपवविधिनवासर
कृत्यमेषपित्रातितोविनम्रकृताखिलसंविधानः भूपस्तः
षैववचनितायनदाबहूनितान्युत्सवेनदर्पितासहितोदि
नानि । अथराजःस्मरदत्तःतनतकस्यतनुयुर्यस्य थी
रसिंहेषणस्यादेवबंधपदेकृताभिषेकं । विषयंतदु
वितमेकंहस्तस्वहिरण्यभाववस्त्राणि शतसंख्यास्तव
रभीदत्रोसततेसुकृमादरोत्नपतिः । शिवराकेरानापि
मतीमायावदुशाकिवदितौचततः सहबांधवोस्मदारै
मानेगंवभूपतिंवतसल्पं । इतीपिशावंसचिवानुगो
करदत्तस्यनाद्युमस्थानथी समसानयत्ददेविशेषगो
वाजिहेमवस्त्रेषु । ततः किरातेंद्रसुवाहिरत्नतांदरः
पांस्तवेषाद्युत्सेषणासंप्रतं शशणसराज्यंचतशोर्येनि
ष्टैः सततस्वेनामरदत्तभूपतिः । मृगांकदत्तोपिवि
जित्यवैरिणःशशांकवत्यास्तविवादवाञ्छया निजेस्तै
भीमपराक्रमादिभिः सहदैवतस्योस्तविरंकृतीस्तवी
कांपस्यपानमरदत्तस्यपस्यनस्यैवंतराज्यवणाशूलम
मानराम भक्ताग्निपापरिणतंवपमाशामस्यनन्वेष
कालरूतिवक्रमिवांगसृता । ततःसभोगेस्तुविक्रमा
नैसोमाहिपतिस्तास्त्रिजगाद्दमंत्रिणः निशम्यतांसंप्रः
निवाणिपामिवाविधियान्मितेयस्मसवर्ततेत्वरि । गतंव

पीनः पलितेन संसूचितं कृतान्तहस्तेन कचग्रहः कृतः न
रागमेजीर्णस्य संवमाहशा कुभोगतृष्णाव्यक्तेन विडंब
ना । विहितिभाजावयसाममैव यः द्विवर्धते लोभमनो
भवग्रहः श्रमशांयंकापुरुषवर्तते हित त्वमावजेसमु
हवैरायां विनं । नदस्तिमेलघुपशामहीतले मराजः
कार्वनिनेवेदनिर्जयात् सनोजुरङ्गप्रकृतिप्रणयिको
मृगांकदत्तः स्वसहायवानयं । तदेतदस्मैनिजराज्यमू
र्जितं समर्प्यतीर्थेनमसेहमाश्रये पैरंनिर्दिष्टितां मन
स्विनां वयोऽनुसारोचितमेव शोभते । इतिवितीर्णस्य व
चः स निश्चितं निशम्य धीराः किलतस्य मंत्रिणः क्रमेण
देवीप्रमुखाश्च पौरः नथ्यति सर्वे प्रतिपेदिरे तथा । ततः
सराजा गणकोक्तलग्ने दिवे विविक्ते तगहनैः सहजाग्रैः मृ
गांकदत्तस्य चकार तस्य राज्याभिषेकोत्सवमात्मजस्य
इतस्ततो दत्तनिषेधयाव जनाकुलं व्याघ्रनिवृत्तवर्गो न
रावल्लभ्य हरवाराणास्तिषु मदान्तहर्षोबल्लभं गृहस्य ।
तीर्थाश्रके भूरि सभार्यकस्य मृगांकदत्तस्य पयानभूमि
मलप्रवाहप्लुतनस्य पुत्रोः सानंदयोः नेत्रयुगात्रिरीयुः ।
अधिष्ठितेनेन वनेन राज्ञा सिंहासने सिंहपराक्रमेण त
दिदिग्धाको पभयानतानां भूमावसिंहासनमेवमेने
ततः पितातस्य दिनानि सप्त ततान सज्जीकृतराजमार्गं
यथाहृसम्मानितराजलोकं महोत्सवं सोऽमरदत्तभूपः
दिनेष्टमे दारसुतेन नगर्या निर्गत्य पुत्रं स मृगांकदत्तं निव
र्त्य तं वाष्पनुतावमयौरं वाराणसीं मंत्रियुतो जगाम ।
तस्यां स गंगातटमाश्रितो गो राज्ञाविसंधां त्रियुतांतकः

स ऊर्ध्वमपर्णफलमूलाहारस्तत्रैव तपस्यन्नतिवत्सरा
रः । अथासावराज्यमथ सोपि मृगांकदत्तो भास्वतीं
वसुतलं विपुलामलं ततः आक्रम्य वद्धनिभृतः करसन्नि
पातैः प्रावर्तत प्रतापितं प्रसरत्प्रतापः । मायावटुप्रभृ
तिभिश्च सकर्मसेनैः संभूय सख्यनृपतिभिः सचिवैः सतैः
स्वैः सहीयमेतत्स्वजितप्रवत्तदिगंत मेकातपत्रमवनी
वलयं शशास । तस्मिंश्च राजनि कथा इति शम्यमान इ
भिज्ञस्य परिविक्रमणाहितः खा निव्यग्रसुप्रहसिताविता
नवराममभइ सौराज्यसौख्यमसमं वसुधा बभार । अथा
शीतेश्च सचिवैः सहनामयोध्यां नानादिगागतजयार्वि
नयादयमः सन्नाद्वसमं दयितया सशशांकवत्या भोगा
नकंवकसावांतभुजेविराय । इतिसख्यायकथां मलय
वतीतेपिशंगजरः तेनरवाहनदत्त राजस्तंविहरणं
नगरे । तस्मात्सोत्कंठेयं मृगांकदत्तोयथाशशांक
वतीं प्रापगुराभुजनया प्राप्स्यसितां मदनमंचुकांत्वं
मपि । इतितस्मात्समुनींद्रा दाकर्ण्यावचोसत्तंपिशं
गजटान् स्विदितरवाहनदत्तो धृतिमाराममदनमंचुका
स्यासौ । तद्गतविरहोथसतं मुनिवरमामंत्र्य हारितां पु
ं तथावेशीहिविव मलयगिरौ ललितलोचनां च चर
वितासागरे शशांकवतीलंबके षट्त्रिंशस्तरंगः ॥
इतिमहाश्रीसोमदेवविरचिते कथास
रित्सागरे शशांकवतीलंबके षट्त्रिंशस्तरंगः ॥
॥ ॥ ॥ समाप्तश्चायं शशां
कवतीलंबकः ॥ अतः परं मदिरा
वतीलंबको भविष्यति ॥

गेहंदेवगृहंगिरींद्रस्तात्रणायमंदरांदोलना म्रुवाकिल
कथामनंतरवमुखोद्गुथेकहृतं प्रमसवरमणंतिपेविरा
नविद्रलखर्धयो दृंदयतिवैद्गुधीभुविभवप्रसादेन
ते ॥ ॥ सवोविद्वेश्वरोमायाद्रमितोनमितावपं
प्रन्तुत्स्यनित्स्यनंसंध्याम्भवनावली ॥ गौरीप्र
मादनालग्नचरणाकुलकाम्रियः सर्वोम्हवोयभू
याद्दः शंभोर्बालेन्दुलक्षणप्रभा ॥ कवींद्रमानसांबोज
निवासभ्रमरीत्तमः देवींसन्यदयानं
दयाद्धूर्तिसरस्वती ॥
अतंतोविद्रसंतश्रोविनामदनमंजुकां नरवाहनद
त्तः सतेषुवत्सेश्वरात्मजः मलयावलपादेषुनद्यान
वनेषुव भ्रमन्मधुमतोद्गेषुनेवप्रापरतिंक्वचित् भि
भेदनस्पन्दरुष्याध्यानाद्रिःशिलीमुखैः स्मरश्चामल
नेवात्रस्यदयंचूतमंजरी कर्णैमधुरमप्यस्य तेनोति
स्मतस्तद् मारनिर्भत्सनावाक्कटुकोकिलहू
जितं मुखेराजापिश्चांगसमदनाग्निनिर्वापनतः विद
दारतनंमेगेषुशीतोपिमलयानिलः ततोलिकुलसंता
क्रारमुखैरस्तैःसकाननैः निष्कास्यमानइवतंप्रदे
शंमानवैकतहो गम्भकमेणावप्रापकस्यचिद्देवतास
द्यः गंगागामिपथ्यास्यांतिवर्तानसरसस्तटे सकल
लोपवितीशावनतद्वाराभ्यागुत्रको उभौभयाकृतीदेवं
कस्यासवोदृष्टशीमः नोचरस्थानमथ्यायप्रद्दोमदन
मंवया संबोवत्सानमस्तत्परंभगवन्क्रमसमाप्य धृति
देवाकिमीकाकौत्यज्ञकोसमकाम्बकः ततोभ्रमसिा

सुक॰
पाशांक॰
१०८
57b

साऊचरंतिःसद्दवीनिव नक्रुध्यतीसमवनेसशाश्वतो॰
विप्रश्चवोचत नाहंकामोमनुष्योहंनष्टासत्यवमेव
निः इत्युक्ताख्यानमहंज्ञातवोविप्रोऽहहवाद्मपः कोऽ॰
श्ववांकोहशीवैषाकथ्याव्रतवेयोरिति ततस्वयोवि
प्रस्वतोपकस्त्रोवितनोव्रवीत् राज्ञोभवाहशामप्य॰
रहस्यंकथयत्वयाने तथाप्यनानुरोधाद्वेकथयामि
निशाम्यतां ॥ अस्तिशोभावतीनामकलिंगविष
येपुरी कलिनानपविघ्नस्मानस्पृष्टापापकर्मभिः
नरहापरशेष्ठपाथात्रासेद्धवनाहशी तस्यांयशास्त
रोनामविधानारोवहुश्रुतः ब्राह्मणोशुद्धभ्रूणस्यस
पत्नीमवलीनिव तयोरेकोहसुतज्ञःसतोवयस
मध्यमे वर्णिनेश्चोपत्नीनश्चनाभ्यांसामितनः क्रमा
त् ततःपरत्वप्यपनंवालमप्यनिहःस्वरं तत्राह
स्थितेस्वैषःशुभिदमत्तदपयत् तेनतानेंवृथासार्क
मामास्यत्नेगतः विशालांनामनगरींसधनःप
रिस्कृतं तस्यांलक्ष्मीमन्नस्वसौवसतोमुकुन्दैवरथो
नान्यामेवगणवणिजातदत्रवामास्थितिव्ययात् अ॰
दवविघ्नादिरामऊषोत्तेत्रहवेश्मनि तत्रावसेसव
पसांमध्येमनसवारेणां पकन्ननेतुमेमित्रमभून्
मऊमारकः गाणिविनयसेनाख्योमहाछवतसि॰
पान्मतः पकरामहपाथ्यायगृहेमित्रमनन्यमे
समाजमारीनविरावतीनाममहागमत् यस्याव
दनलावण्यशेषणाहिमदीधितिः ततनेत्रास्रतं
तांनेविवंधात्राविनिर्मितं जगत्संमोहनंघ्रथंमह

मालोकयतस्तस्य: पंचवर्षेषु बाणेषु मध्ये मे सादरः स
रः नारहस्यस्तदंतस्यास्य मनामावयामहं स्मरात्रा
विवशो भूवं सद्यस्तस्य यतो नसः पप्रच्छ तां साथि मोत्रिर
यां क्लिवसयतुर्थेनवक्ष्या श्रवणांजलिनैष मधुलके
नकपोलयोः क्रीडानिभाषिरेरस्थिताकर्णविनश्रूढा
नगात् हिपंतीव लिताक्षणंगात्रीनिहुर्नीहसमापि ततः
सखि रहतो गोदहंगृहं गत्वा निशम्य च सपलेम तस्य इवाक
र्षद्वहतेन विवर्तिते लावण्यमनन्तमवेक्षनियात्मंद्यत्मजार
यतेः अपि भूयो पि तत्तस्यापश्येयमहमानं धन्याः स
खीजनो यं सात्तेन समेरेणप श्यति वद्धघातेन च स्मरावे
तालपत्यपयंचिरेणं इत्यादि चिंतयं तं तच्छारदं हरावव्यती
तितत् तत्पारव्याय सदनं हितीये हन्यहं गतः तत्रोप
न्यस्त विश्रंभकथाम थ्येसमादरः सत्य हिंजयसेनो मां
स प्रहर्षाब्रवीदिदं तवैमदिरावत्या कारवान्सेमित्र मी
हशं अन्वितां मामकी मानास स्वेहहेरभिश्छाति तहीद
तदहं साकं मायास्वेदोस्ति चेत्मापि वत्याद प्यमरजसः
तह्विभूषितमस्तनः पतवहचतं सयोगनिर्वापनमभूम्म
म मरुभूमिभ्रमस्पेवमहद्दृष्टिमशांकितं नेयुस्तितवह्वंग
वाहस्थानमानवं ततः तस्यक्रमोहं सत्रासं गणपादर्शीन
निर्हतः गते विजयसेनेप्याप्यहूतेमदं तकात् मामे
त्यमदिरावत्याधात्रीयप्रणतावदत् भर्तृदारिकया सा
कं उद्याने भर्तृदारिक विहर्तुं मदिरावत्या नीतायामाल
तीलता गृहतो वनंते तस्याधात्रीयप्रणतावदत् भर्तृदा
रिकयासाकं विलासहासिनोज्वलः विश्रामयंतितांतस्या

हृक॰
मदिरा॰
५७७
577

उत्समेषुपीलीगुणवान् मुक्तलाम्बुश्चिनाप्यघमर्त्तेदार
कयामयं मौक्तिकैर्विवर्त्तेनेघाविधायैकावलीनया प्र
प्रतिनेननवरत्नस्वर्णविप्रक्षापदीयते इत्युक्त्वासार्पितामद्यं
मालावलंरयानया सपंचफलकर्पूरनागवल्लीदलैर्यु
तः प्रियासहसविनांकेहत्वावनामहं सर्वाकिमपि
संप्राप्संमन्नदालिंगनादिकं सर्वकृत्वावनाबूलंनामवा
वंप्रियःसर्वं किंब्रवीम्यधिकंभद्रेहृदिकामोममेद
शः त्वत्संगंनाविनामितवद्धयस्याक्तेयदि नैवमेज
न्मफलंमाहिप्राणेषुमेप्रभुः इत्युक्त्वातांविसृज्याहमु
पाध्यायगृहानगाम् समंविजयसेनेनसमायातेनतत्
क्षणं नैवंमदिरावत्याममचैकनिवासतः गूढपव
गतोक्षद्रिमतरागोत्रवासरं पकरामदिरावत्यादासी
मामभिधाह्वयः शृणुपद्रेमहाभागवाक्यिविन्नेनयाउ
क् यदाप्रभृतिदृष्टस्त्वंनतोपाध्यायवेश्मनि वत्सयाम
दिरावत्याननःप्रभृतिसाकिल प्रभिनेदतिनाहारंनत
नतोनिप्रसाधनं रमतेवनसंगीतेनक्रीडतिसुकादि
भिः कदलीपत्रपवनैःश्रीखंडद्रवविलेपनैः निर्वाति
मलकथ्यपाकेवलंक्रियमानया पतमेसद्वहिश्रोक्तंतस्या
सर्वाक्रियाविदा याक्षावननत्पाम्यान्त्वणमध्यमस्पी
ति पुनर्नीत्वावाविसंभंमास्वपमदिरावती सद्यामया
नपाश्रोक्तंमनस्वद्देतमम नहिदानींयथाजस्यास्फु
लेदेवमनोरथः नयाहमगजवींयाजीवेतींनांयदी
क्षामि इतिवाक्तयपानस्पादज्ञानंदेहमध्यायान् प्र
कारापनमेवेनसाधीमोयंजननत्वव पतक्षनाप्रदहा

श्रियः तदाप्रभृतिनाज्ञातनामादिकमसृष्टं स्मरंती
तंकरग्राहकेनापीवहृतेतिथिं सर्वदुःखदग्धांनिदाघ
ग्रेनदग्धेनेक्षया वाष्पंनीचक्रवाकीभिः समंक्रंदामिदि
त्रिषु नैवतिष्ठाम्यस्मिन्नुद्वेममविनोदनं तद्दर्शनं
यस्माद्वितः इहैभवतिबाधना उपस्थितंतदिदंमरणं
मदिरावति तस्यबालोकनसुखं संप्रत्यनुभवामित
त् इत्युक्त्वाश्रूत्रभूपृष्ठवर्णोभवत्तेमम कलंकयंती
वकेंदुसौजन्यैरस्तुविडंभिः वचपुरावतनस्तुतिप्यणुवां
ममनिरीक्षमां यदिदायनदासाभूत्तदर्शयसाधु
सा ततोमयोक्तं कुरुयेकिंसंभ्रमः सोहमेवते विधिहि
वदयत्तपीनविंतानपिसत्त्वरवः मयापित्वत्कृतेनदुःख
विमनुभूतंसदुःसह यावद्गायावहृष्टीवैधाप्रपंचरचना
विधे वत्स्यामिविस्तराद्भेनायंकालः कथाक्रमे नि
र्गमोपायपरिवेकः चिंत्यतांसंप्रतिप्रये इत्युक्त्वासामया
बाला प्राप्तकालमभाषत यतेनपश्चाद्वारेणानिर्गः
च्छावः प्रावैरिनः बहिश्चावयुद्दयानंपितुस्तदाप्रिया
सम नत्मार्गेणैवनिर्गत्यप्रजावोयद्धुवचित् इत्युक्त
वत्येवतयाप्रभाभरणयासह तदुक्तेनैवमार्गेणनिरग
च्छमहंततः रथ्यावहरमध्यानेनयागतोहंतंभयान्
ग्रामनगरपामिघ्यावच्छुतयतनांपदुमाकृतैः प्रभातेप्राप्त
वानस्मिप्रियायुक्तोमहाटवीं गच्छतोश्चावयोस्तस्यां
स्तवकैकविनोदयोः निर्मांसुघासाशनकैः मध्याह्नः
समवर्तत निराश्रयपान्थजनानांनिराक्रंदमनायथन्
भूमिंनादूष्टभूपालदवनीदनाकरः करैः तस्मिन्कालेप

हक· मदिरा· ५८२

578

रिश्रान्तोऽप्रसीं तां तारघार्दितां हेस्थिमांसरुध्मायां श्म
नेःप्राप्तवानहं श्राम्यास्याम्यावच्चतत्रतोपटमाक:
नैः अकस्मात्महाहिस्तावदागाहितितविद्रुतः मस्थान
तस्यत्रधावेश्रुहयाङ्गेपनुर्धरः आगात्कोपिमहासत्व
इस्याकोपिवसुवितः समहामाहृच्छंवलीप्रहारेणमरे
एतं वज्रचातेनवज्ञौवमहावीरेण्यपातयत् हष्टावा:
स्मानुपागत्यसमांप्रीत्यैवपृष्टवान् केत्वंकेवावनेसा:
वनेसाधोकेहायातोयुवामिति अथोपवीतगुडाग्रुप्रो
कंमस्यमया विप्राहमेघाभार्यामेकार्थेद्यानराग
तौ आवांवौरहतात्मार्याहिभ्रष्टोमार्गेनाशनः इहप्र
विसोहद्दुभगानस्हावभीतयः पवंमयाक्रोवालप:
मातुकंपस्युसोमधात् अहंस्वनवराधीशोस्मरापार्थमि
हागतः पुवांवाधपतिस्मांतोसंप्रार्थ्यावतिर्योमेम न
देनंविश्रमापेतत्रातिहरंमहास्पदं रस्युक्रामात्मयाश्री
तामारोप्यमननंगामे पाटवारभवज्ञावांस्हविवासेक:
तीतवान् तस्मबांधववन्तोस्मान्भोजनतोषेरुपावरत् ऊ
देघाब्रमितापंतेउविकेविक्महाशयाः ततोरवींताग्रु
त्वस्यतहितीणिकुपाविकां प्राप्याग्रहारमेकंस्यामवि
लीत्वाममयावयुः ततःपरिभ्रमन्देशांहष्टासार्थेसमंन:
या अथभागीरथीस्नानमहत्कतेमिहागतः हृंहेवधि
खिसंप्राप्तारूपंवरस्त्मया देवस्यहृष्टहन्तेषवज्ञोनोमा
मकःप्रभो ॥ इत्युक्तावरतंमयावदत्यतं तिर्थोजस
वोवित आमाभीष्टफलंप्रशंसतितरां वनेसाप्रवेदि
जे तावत्वेप्रवरागमानमसविवा अभ्यमातागणेश्वरं वि

मानतोयानायथ्यायथ्यागतं नैस्त्यथास्रुज्ञानस्योनि
हृतोहमगांशुहं प्रत्येयुस्तांवमहिरावतींपितुरयाचत
उत्तमित्यासमायातोमहात्वाश्वियपुत्रकः ततिपतांतांसु
तांतसैमप्रदातुंप्रत्यपद्यत तद्याहंतत्यरिजनांश्वतवोक्षो
त्रदारूणं ततःस्वर्गात्स्विभ्रष्टोवतेनेवसमाहतः श्रुत्वा
तदेवभूतेनमोहंप्रापमहेशवरं आश्वास्याविनयेश्वाहं
वैक्लव्येनाधुनावाकिं पश्यामितावत्स्वयोतेशाखोतेषु
माविक्लवः स्थाश्रयाहंदिवसान्यावत्कांश्चित्रयामिता
न् प्रियसखीभिरागत्यधार्यमाणस्तरुकिभिः लग्ने
मनोश्चिनस्तावदित्तुक्तामहिरावती धाम्नस्तोहादिव
सत्वस्याप्रविनतोत्सवः सेष्ठासंवावरुद्वायांतस्यांनः
स्मित्वेवममति तेनयाताप्रवेशोभूत्रासमवत्स्वपेनादि
नः तदृष्टातविराशोहंकष्टजीवितवेशमं कल्यपक्क
यमानश्रुजीविताक्रवांस्तव गवाक्षनगरीबालमा
हत्वादपादयं याशांश्चरवधयेतेनमाशेनाहोहनात्तत
प्रियाप्राप्तिमनोराज्यमात्मानंवात्मजंसमं त्वगान्तर
पश्यमात्मानंनष्टांसंप्राप्यवेतनां धूनःपतितसत्संगे
क्लिश्यमायासकस्यावित् प्रोवनतुंमानोहमितिमना
श्रुत्वतं महासत्वयातावहृशीतेवस्यालेना किंत
मेविरहात्रसयस्त्वनष्ठानजीवितं चंद्रोतिविषमाः
हारोगीतानिश्चतिस्वचपः उद्यानेबंधनंपौष्पीमाला
स्यिधाराचली ज्वलितात्तरवधेचचंदनाद्यनुलेपनं
येषांमित्राविपर्यस्तंसंसारेविधुरात्मनां जीवितेकोव
सत्तेषामाहशांविप्रयोगिनां इत्युक्ताचाणिपंतस्मेतः

बृक·
माहा·
५२८
528

महेन्द्रकुञ्जंथवे हेमाद्रिनम्ममदिरावतीहज्ज्ञानविस्तरं
ततोवदीत्समाधुमेकिंपातेतोपिविस्मृतासि संदेपत्ते
कृतेनेतकिंत्यक्तेनात्मनाफलं प्राप्नोपमहज्ज्ञानं·
श्रीविरकथयामिते श्रूलाहनिषयेतामहेशगाहिम
वताश्रितः कलिविहाराविहृतेष्वेकोयोधर्मस्यसमाश्रि
यः जन्मतेजेवमत्यस्यगृहेकनपुरगस्यव प्रतिश्रियेत्र
लोकस्यश्रुतेनवर्थेतोश्रिये संतोषश्चमहारेषुनोप
कारेषुसमवेदा नत्रशूलश्रावाधस्यत्रामण्यपाहा
मात्मजा सोहंदेशांतरालोककौतुकाद्विनिर्गतोगृहा·
त श्रमलेशानुपाध्यायान्यपश्याद्धोसोविक्रमात्त
सोवशांवशुवेनामनातिहृरमिनः·परं शांखपालस्य
पत्रास्तिनागराजस्यपावने शांखवहृदहृतिख्यातंस्व
श्वेतोयंमहत्सराः नत्रोपाध्यायसदनेवसंतदहमे·
कदा स्नानायात्रोत्सवेगच्छंहृष्टं शांखवहृदंसरः प्रसं
क्षिपुरितवटेनानाटेशागतेमैः स्मारहेरिवांवो·
पिंतोध्यमानंसमंततः वधूनांश्रियदमिहाविस्तं·
स्तओसमस्तनां वीचिहतैः परागस्पृजनवनस्तनमंडलं
प्राप्तिध्यापतेनांगरागेनापिंजरीकृते महाकृदंतनः
मञ्जादंतनवावकामुकायनं नरस्पर्दितिगानोगन्नातं·
हर्षेविलोकाले मधुमामिलितापिंवैसागारमिव
किंशुकैः सञ्जालमिवचोत्फुल्ललोहितनाशोकवाल
भिः हावेत्रानलमत्स्यशतेकेसरनिपतेनेरिव नत्रातिसु·
मकलतामंडपहाविडवेनी उसमाववयंकोविदः
परांपकत्यकामहं लीलाकरातिविदेपनाजितस्य·

वर्णोत्पलं उन्निद्रमवाढलतिकालतिलकमपोथयं
वहंतीं कबरीपाशसंहतः परिभ्रुवितं वदनेन भयेनेव
तिमिरं शरणागतं रक्षंतीं भावितिमिरोणासितस्तनेव
धया ह्र्यासादाणेमिमेषेणवितीयामानुषीतिव सा
वहासविहिवत्पदमेवमहोदारणा हलभहीवमा
सजगत्रितयमोहिनी मापिमाकवलाकेवसधःप
रवशाभवत् विशुद्धामृषावरयक्रीडाप्रेमविहस्ति
ता बलरारलनामध्यपद्मरागप्रभोहमैः अन्तरा
गमिवोद्गिरंवरेणहृदयाहरिः दर्शयंतीपरागमन
तंगुरुदेवेन समामपांगविक्षेतनागरकांनेन वद
षा पवंयावस्थितावावामत्मातत्मालोकिनोदार्णं ता
वनद्रोदभृत्यमपजनवाहारवोमहान् आगतस्यभव
माश्चोयावत्यालिस्रावलः मवदस्तोधतारोहकर्णे
तलुलितोत्रशः तेहेभ्रवप्रथाप्यादविवस्तोविद्वता
तृगौं ततमध्यमनेवंतोउत्संगारोपितोप्रियां समा
श्वस्यसियावस्था तत्रागतपरिच्छदः नावद्गनरवा
हस्तैवागान्तवारणः तदयादिदवहुरिजनमध्य
तिरोहिता अनुगैः साप्यतः कापिनीतादवनतोप्यतः
ततोगजभयेयातिविल्वानस्तामममध्यमां यत्रावाप
मविज्ञातनामात्रयनिकेतनं तस्यान्यविदेविश्वत्तवि
धेविद्याधरोयथा भ्रमनुपायापयदंकथमध्यहमा
प्तवान् तत्संशुद्धिनरवप्रेषस्त - - - - - - तत्रे
मभंगसोनंयन्तराप्रेषसावस्मरव क्रमाद्गतस्यासल
माद्रादभावाद्भियादेवि नियातितादवतुलंगोविंतता

सू.क.
माहेश्व.
५७९

579

हर्षीनाशाया प्रभूत्वाचपरामृष्टोऽदयव्यथितात्म:
ना उत्रमंगोगृहीतस्त्र्यशिरोत्स्यात्यंतहृदया नावत्रुये
र्गणसमंतस्मैविगलितंदिनं संकोचमागतंपद्मवनं
महत्त्वेनमे मनोरथैर्मदीयैस्त्रसाकेविकटितान्यथा
रथांगनान्नामिथुनात्यत्वेपानेविक्षवाति ततःसंसे:
कहृत्यत्नाविनांनपनोत्सवः उदगाक्त्रिशानाथप्रा
वीत्रुखविशाकः तेनबलदिविषमेकेवरापितधामये:
प्राशाप्रदर्शीकेनापितीविनापात्पमीलित प्रत्युज्जो
त्मानलदिग्धशरीरंमस्तुकोहितां पकोप्रवीत्सहाय्या
यीविधुरंवीत्सनत्रमां किमेवंशुम्भनोस्पयव्यापितत्व
वत्रूयपते प्रत्येकामकृतस्वादित्यदितहाकिते स्पृण
प्रतिगर्धेनपेल्लयापंचपिचापरेचपे प्रपापमपरेषां
वांवांक्षितैनेवतेस्थिरः पापप्रलापतः पापफलभा:
रंभस्तूयते तदूरौ विभुक्तंतेषंत्रेधनविषद्रुमः प्रजैं:
नादिपविके शाकेवलैस्तैर्धनैरिति अनुवतुःखमावं:
इतान्नकंनरकेमहत् कामोपिप्रापत्नभूयः साध्याणातवि
डेवता पश्चाधर्मोऽत्रहृतः सति रयातेनमृगवक्षिपः स्या
यानदृष्टपतकैः धीधैर्यैस्माद्दृवोत्रुमां प्रत्येकामाव:
वामानितन्नकोवोभवाहशः नहृदयैर्यमालंब्यपतन:
त्वाभीष्टमेटये इत्युक्त्वेनसार्थ्याद्दृपातांपात्विंविर
त्वं निशूलाश्रयमाश्रित्यपैर्पैनीतानिपाक्रमान र
हागतोहंमानामसासंपुरिवसेदिति प्रत्रप्राप्तेनहष्ट
त्नंपाशापितगालोमपा पाशोमीणाप्रकृतंनवत्रः त्व:
दुःखंवन्धवर्णितं नरविनानलामाहेरपितस्याकृतेनरोव

॥

स्तनस्तोराश्मितोयोगःयोरूपागोचरेण्यहं अनन्त्वंम
हिशावत्याःस्थितायाआपिगोचरे प्रभोश्रुरूपकारादि
मुक्ताक्रीडायमेकथं नष्टजनः श्रुविहृज्ञानःकिन्वयारू
किणीगतः दृष्टापिवेपिपनयेख्यनासाहरिणानकिं
हनिष्ठवतिमित्रेमेस्तास्मिन्नातोग्रमेगलेः अथनत्तातप
वागान्सानुगामदिशावती मात्स्वेवकुलेशुष्किंकाम
श्जार्थमागता अथस्थिताकामदेवंविवाहंवैतिक
न्यका अनन्यैवनटेगृसिंवेदृष्णापोमयापितः इहागता
सतादृश्यमत्तापश्यत्रमामिति एतच्छ्रुत्वैवसमुत्पदी
देमामब्रवीद्दिजः नहिदेवकुलेवैवमार्गेदृष्टपूर्वंतेरेहूत
मारहणामुष्टतस्तुत्रःवीहिसंप्रतमारवेद्रे ममभावः किमु
पायोत्रकाश्चिन्स्यादावयोर्नेवा एवमुक्त्वतातेनमयापा
साकेतयोनिद्रं गत्वादेवकुलेनत्रतस्थैवासमलादितः
ततःपरिणयोक्षीतमंगलागन्धपुष्पसेनैः प्राविशदत्रम
दिशावतीदेवकुलान्तरे एकाकिमेवयाविद्यावरांकि।
क्रिमनोगतं कामदेवाङ्गवतःमहादिभविनाविला:
इतिसर्वोधदिक्तुत्वा साक्षिमत्तुवेरःसह एकैवकामदेव
नेमर्दयित्वाव्याजेनमत्र मनोमवेनापिकन्तानयादेव
कंयानमे मनोगतःश्रियोतोविप्रलहृदयतायासाकिं ना
रसिंजनकानिभूतश्चसेवरायतमामम जन्मान्तरेपितत्
अयोक्तुपांरतिपतेमापि नथात्रसादंकुर्वीथा यथादे
हांतरेपिमे सएवभर्ता सुभगो भवेद्दिषक्रमारकः
इत्युक्ता साययौपयपतोष्णाएतोरपि शकोक्ततोत्र रेपे
नपाशांकंदेत्यवेघायत उपेत्यदर्शीयात्मानं मम्साः पा

हक·
मदिरा·
५८·
580

ङ्गं गलउर् इत्युक्तस्तेन सख्यादूर्व्वपासंपेत्तेदेवतां मा
प्रियसाहसंपपूपैसहप्राणपणात्त्रिन: प्रातिकालश्चि
न्तितस्वेद्वेस्त्रसोत्र न तत्र इत्युक्ताहूवेदर्शवरगाङ्गद
यागिरा सुतनास्त्वरितंतस्याः पाशोकेदाटपाहूवत न
तोमांवीत्यसहसापावनानेदसाधुसा दाणंतिष्ठति
सानावन्नोव्रवीन्मास्तृतेस्त्यजत् दिनद्वयाद्विकायोस्मिं
कालेनिर्गत्ययास्यहं वेषेणमदिरावत्यापत्यजनेः स
ह प्राववोहवरीयाभ्यां सवीनांनवमिवांवधूं प्रातयग
क्षतिर्गत्यद्वितीयहारवर्त्मना यातिस्मशोनवंराज्ञोयथा
काममलक्षितः मर्त्तितांमाश्रुत्यादेवंशीवंममविथ्या
स्यति इत्युक्तोपांतिकमदिरावतीवेषाः सृत्त्वमे निर्ग
त्यवत्ससमासाजं हारेणान्येनतिष्ठत्स्यराप्राप्यांतोस्मि
योजनीं प्रातर्निर्गवितनाहारःक्रमाइच्छालिंस्वेवद्ध प्राप्नो
वलपुरंनामनगरं दर्पितामरवः मित्रेश्वयगृहेद्वेत्रतत्रै
केणाहितत्मना परिणीनामपासात्रसतरंमदिरावा
ती ततोत्रवसतः मित्रयथेष्टसरवतस्यमे किंस्यान्मित्र
स्यमेहुत्तंतस्येत्येषामवद्वात्था ततेतमपरंविदिप्राणद
नवरंमम हंसेष्टकमित्रं पासेरस्यविप्रवंसेशनदन तवन
नरमेथाथरष्टोकारणांबाधवःमयेदगंगास्नानार्थमाग
ननेनाद्वतायाता विरेवेतेनमेवलस्यामिवाष्पिप्पर्यविथय
व यावत्तष्णामिहन्नांतेनाभ्वदेवहिस्मानः इतितेनयथा
हवे विप्रलोकेनवर्णिते तरवाहूनदत्तमलमपष्टस्यांहिजं
नाहिमेवहिमक्रातंतेनाश्यात्मंकदात्कथं मित्रार्थीयं

गीतप्रमाणानुकूलैर्भावाहिभिर्वाद्यैः एतन्नृत्यवचः श्रुत्वा
वत्सराजस्तेनस्वसा द्वितीयेपि मृदङ्गान्ते विशेषवक्रे प्रव-
र्त्तमे नरागततोसौ मादिरावतीवीणाविनिर्गतं देवागा-
रामदत्तगानमृदङ्गमपर्यवारयत् अथेत्थमपिविक्रान्तेश्च
त्ववाद्यमृदाकौशलैः गीतोऽस्मिसोमदत्तस्य भवनेविभवा
विते उवित्सहस्तभावाब्धसंभ्रताभरणाऊचित कवि
स्त्नपत्रपक्काणांकविस्मृतिनवेदिकं कविद्ग्रीतदा-
सीकंकविद्गुवर्णसंकुलं लतवीसाप्रतीद्यैश्च कविद
प्यासितंहितैः तेष्वेकस्मिनृहेपाणदीपैःपरिजनैर्वृ-
कृतावगुणकेनानत्रंवधूवुद्धाप्रवेशितः उपविष्टंचमात
ङ्गवाणितामपर्यवारयत् विवाहोत्सवसानंदनानावेश्म
समाकुलः ततोऽस्माद्गोपकेदेवमेखलाहूतग्राबाः
श्वाविशाविशश्वाबकत्येकामसखीजना नागीवा-
विस्फुरन्नत्नशूर्थधवलकंचुका ग्रथिवीवीबलावण्य
पूर्णांमुक्तावलीचिता उद्यानदेवतासाक्षाद्विवसन्त-
कमालिनी रूपवबाडुलतिकाविराजत्करपल्लवा
सावागतेयमविष्टामे पार्श्वेप्रियसखीयिया पश्यामि
यावत्सैवात्रवित्रवेरीमनागता पः साभ्रांवपदेहष्ठा-
कन्यात्वानामतामया गतागजाहृष्टनष्ठामध्येलोक
मगान्मम किमेतत्काकनालीयंकिंसूक्ष्मःसत्यमेव-
वा इतिहर्षभरोभ्रांतनदाचाहमचिंतयं तणांतेवम
दिरावतीसख्याभुवंवतं किमेवमार्यपुत्रदित्तक्रमनाह
चलत्यसे एतत्सुत्वाब्रवीत्कन्यासानिगूलाभाषंतदा
नानीयाकिंनमदिरावतीमेपाहस्पःसावी पश्चाकृता

द्वाक.
माहि.
५८।

विवाहावपामयति शाम्बरागृहे पतिहितुकामस्यानं
गमिष्यामीति तत्रिवार्याहर्हादिशंगावहित्यभसंक
याः ऊर्वेतामहिराभवत्यामहतिशाम्पहंहशंव इतिनि
श्चालिताः सर्वाहारेस्नागलेहयं उपविश्यमत्यवृद्धा
मामामेवममाषत महिरावयतास्पस्मात् दुःखवत्
दुःखतोधिकं प्राणप्रियेपरस्यासिंपित्रानस्मेत्रदीय
ते तथापितेभवज्ञानदर्शनेसंगमोपिवा संत्वात्
जायमानेनतेनतश्रेयसासह ममाप्यतस्यपुत्रमत्रः
स्वदुःखेनदहामिते यथाहंतेनतथाहं दिविसंभेः कास
हंमम गतवत्यमियत्रायांमत्नासंबंधवहदः सरः वि
नोदयितमात्मानं भावितादिरदानरं तत्रोद्यानेदिनं
मुक्तानमध्येहरवागतः ततश्चमक्रमथपुत्रेणीममा
श्रितपुत्रांवाजः कोपिकांतोहिजपुवारहोतवयया
मया वनेषुकेवलंक्लिष्टास्तपोभिः मुनिकल्पकाः न
दृष्टांपुत्रवायाभिः किंतासांतममः फलं इतिसंचिंत्या
मेकामेकामेनहत्यशीदेः तथाविद्धंपशालताभयं
वगात्तेततः ततःपपणामिपपंतेनेनावश्येगोव
गा श्रालानपुत्रेक्रोमनेभः तावदागादशोकिवं तेतप
सपत्नीरिजनंतांभीतांस्पृष्टाममांपुवा धावितांकेकतां
हेमम्पलोकस्यनीतवान् ततःस्पर्शामृतानंदमीलि
नाहरवरामाति कोहमस्मीकिंभयंकार्यंक्वास्मितासीति
नालिवं ततःपरिजनेनापावत्याश्रमेनावदागतः मत्त
हस्तीमतनेववियत्तेशुतिमानिव उत्तिष्ठाहमिदानी
नः तत्रपारन्तेगोगृहं सवमेजनसंदोभेनजानेकगतः

एवंतैःकिलगोमुखप्रमुखैः तत्रागतालेभिरे । स
चनरवाहनदत्तः सहस्थीनीतिप्रियैःसहदाय सप्रयो
सहतैर्मंत्रिभिः प्रवागतललितलोचनःस्वपुरीं ।
इतिमहश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्साग
रे मदिरावतीलंबके प्रथमस्तरंगः ॥ ॥ ॥
आदितश्चत्वरत्नंरशानं ॥ ॥ समाप्तश्चायंमदिरा
वतीलंबकः ॥ ॥ ॥ अतःपरंपं
चलंबकोभविष्यति
इदंगुरुगिरीन्द्रजाप्रणयमंदरान्दोलनात् पुराकि
लकथामृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंति
येविगतविघ्नलब्धर्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभव
प्रसादेनते ॥ ॥ ॥ ॥ त्र्यक्षेनयेन
देहार्धंमपुमोयैःसमर्पितं सेवोद
दारविभ्रमतेवरदःपार्वतीपतिः ॥
निशिविघ्नजितोव्यात्तांडवोद्दाम
नःकरः घोणाग्रभ्रुद्वातमत्रस्यत्तत्वर
निदुमदंडतां ॥ ॥ ॥
गेततोवत्सेश्वरसुतस्तानात्रैलोक्यसुंदरी भार्याद
थानस्याचाग्रदेवीमदनमंचुकां नरवाहनदत्तोत्र
कौशांब्यांगोमुखादिभिः उवाससहसंपूर्णकामः
पूर्णविभूतिभिः तस्यांभीत्तुवधूःसंगाम्यवासतमा
नोरमः श्रृंगारीनकथालापरस्यात्तिदिवसायसुः
प्रेयैकदास्तनामस्यांकांतांमदनमंचुकां नत्स्टष्टाव
गेधांतर्नेवापरिजनेनग्रवित्त नामनालोकयत्कांतां

वृक·
मंचल·
५८३
583

सञ्जगाममविवर्णितो राजनीविहरवधल्लकोतितिंडा
रिवोषधि विन्नज्जिनासितेकिंनाच्छिन्नास्यात्कापि
मेष्टिया किंवापराधलेशात्सा ऊर्त्तोपिञ्जापितेवृमे
मायपाञ्छादितातेनाप्यथचापराजितानुरक्तें इत्यते
नविकल्पावधिक्लोपाबभूवसः अत्रेषायन्यदात्वे
वलभतेस्मऊर्त्तोमांमां संतेपसतनोङामनहियो
गदवारितेना उपेत्यसाताह्नूयांतःतस्यावत्सेश्वरःपि
तासंतेभेषतनोह्रामनाहियेभादवारितेना उपेत्य
तातह्नूयांतस्ततस्यावत्सेश्वरःपिता मातरःसविवा
भत्यासर्वेविह्वलतांययुः हारवंदनवन्नाग्रुहएगा
लतालिनीदलैः अथतस्यसेनापोतजगामश्वार्ने
पुनः कलिंगसेनासमयश्चविहीनासुतजपातया वि
द्याधरीवविभ्रष्टविद्यासंशूलतांययौ अथतत्रावगी
देवाःसद्यांतःश्रुतादिका नरवाहनदत्ताग्रेसर्वेश्वा
कर्णयाणोयमिदं हर्म्याग्रेतांनतदाकन्यांसतीमद
नमंचुका हृष्टावतीयेनभसःसयोविद्याधरोयुवा यो
सोमानसवेगाख्योनामोत्कासमपावत कलिंसेना
मभ्येत्य दृष्ट्वातांमेसनामिति नैतेनयानिच्छिदेनस
तागताथयाचाते इदानींतत्रमायान्यह्नितामा किं
नमायया परदारग्रहदेवदिश्यायचापिकवते नष्वा
श्रमारोमारोवाराणाथःकोदृष्पमयाति श्रुत्वेतत्रि
नमावेवविमार्गेविरहान्मृतं नरवाहनदत्तस्यज
नैवीविद्येवातुन हमाणनत्त्यवाक्रिस्पृहीययंत्स्व
नैमितः अवेदपतिर्गमोतेहविद्यतेगगनेविना ध

रप्रसादात्त्वात्मस्यानातिष्ठंतांदिहंतस्थिता क्वचित्स्व
एायकोपात्मानस्याष्टस्रुपतांकथा । मुनिश्रेष्ठागि
रानामविवाहार्थमयाचत अष्टावक्रस्यतनयांसावि
त्रींनामकन्यकां अष्टावक्रोनतांतस्मैदत्वांगिरसेन्द्र
तांसत्युणायामिसावित्रीमन्यस्मैपूर्वकल्पितां ततस्त
द्वाप्तेनयां अष्टकेतोनामसोगिरः उपयेमेतयासाकं
ततस्तांभार्ययासाकं सोसिभार्यांवदेतिसस्मसावित्रीं
पूर्ववाग्दत्तां पत्कृतासोगिरःमेनोजपत्रासीद्विरंमु
निः भार्यांयसार्थंपरहमुद्रः सशापयाकृता विरकि
मार्यपुत्रैवंविनयस्तोऽकृतामिति थियेयायामिसा
वित्रीमित्युक्तेनसाकृता सावित्रींतानुनीलतांमवा
त्मनिपुत्रकोऽयमद दुर्भगोयमितिक्रोदेहंगत्वावनेच
शुभंभरेरन्ध्यायंकेवमांसमर्पयत् मातुर्विसाह
संकाशीः पत्यायान्तानन्तेगता यम्हेतेनसासावित्री
त्पन्नापाशाद्दत्तां प्रकटीभूयगायत्रीसात्वस्यवक
मंडलः भक्तानुकंपिनीवेसमाप्तायन्तिरोदधे अथे
षांगिरसापुत्रासंप्रायमानिष्यनाम्ननान् ततेस्वंदःसहं
स्त्रीणांमिदमणयवितुनं ततस्वेनामरायेनकुचिते
दत्तांवाप्यिता अन्वेषयाशाभुरत्वासाराजपुत्रवपुःपुनः
पवंत्नमेवतापोक्तोराजावतेस्पष्टो अब्रवीत् वरमेतन्न
रतितेनस्यासंभाविनेयनः ततवाहनदत्तस्यभार्यादे
ववितिमिता कामांशाप्यावतीएौषारतिमेदनमंत्र
का अमोविद्याधरेभ्यैर्दिव्येकल्पसहानयाः कर्ति
षातीतिर्दिव्यावागम्सवीमवत्तस्तदा ततेषांके षाता

शुक.
मदिरा.
५८४
584

सम्यग्विनिर्गतो दिनेष्वयं नरवाहनदत्तः सततस्यापि
नियमो यथायथाहि विलासोनन्दनोद्यानतथा ते
षु तेषु प्रदेशेषु सोन्मादश्चरन्नभ्रमत् अपश्यत्तत्र तस्मिं
श्चिरविहारकाष्ठदाः ततः स्वदर्शनोद्वेगादिव संमीलि
तेक्षणः वनेषु तेषु संभ्रान्तेन च तत्पल्लवमाणवः तस्माद्दृष्टा
नवास्माभिः इत्युक्त्वा विमनस्कः अथोद्यानेषु तेन तस्य शाखा
न्तेषु विचिन्वते इतः सानन्दात्स्य एवं प्रशंसन्द्वि समासरसाः
मरुभूतिहरिशिखगोमुखाः सर्वसेनकः तेन च सवि
षादमन्त्रामवेक्ष्य संमन्त्रितः श्रावस्तीन्देवगवते नामविद्या
धरी किल कन्यादृष्टवरोदर्शवपुर्मदनमंचुका तदीय
रूपमास्थाय तस्यामुपवनान्तरे प्रागतैव काकिनीस्वैर
मस्याशोकतरोरधः तां दृष्ट्वा विविक्तानो मरुभूतिप्रवि
हनदत्तं तद्यानमुपनेतायया नत्वाविविरहज्ञातो माया
मदनमंचुका नाम यथा यत्सत्स्थितो वारिधारामिवाध्वग
हृष्टवालिङ्गिनानन्दविभ्रमान्तो यावद्दिक्षति तावत्तानतं
गात्वं हन्तो परिणेयोषिणी मां त्वं संप्रतिसंप्राप्तोऽस्मि
नाहं वो मम मयोपयाचितः प्रवः प्राप्तेन त्वामि विवाह
लेन ग्रामिम मम प्राणाभाविस्मृताः नत्वेत्थापितेवरदमितो
यदेवपाल्यतामपि गन्धर्वेणाविवाहेनैवं कृत्वा दक्षावलि
वनः निजं पतिमुपपाद्य नात्ययातिशीघ्रं भवेत् इत्यु
क्त्वैनैतिहासीयपतेर्लग्ना मिमां प्रतं तत्क्षणपरिणय
स्वाम्युपर्णांवरदाम्याह पतेभ्योऽभिमतां सृजन्ततः पु

रयवांछितं तच्छ्रुत्वैव समाहूय शांतिसोमं पुरोहितं त
णानं संभृत्यसंभारान्मायामदनमंचुकां विद्याधरीं वेग
वतीं उपयेमे तत्क्षणं नरवाहनदत्तस्तां वियोगलवकात
रः प्रत्यक्षवत्संजातयथेष्टानंदमहोत्सवः नेदृक्कालिंग
मेनोभूत्तथानीघरवाकुलः देवीवलिंचयदेव्यामाया
मदनमंचुका विद्याधरैर्बहूस्तेन सामध्यापिशितादि
भिः नरवाहनदत्तोथवासकस्यन्तयामहृ मयोसमो
त्सवः पाणिपानशैंडोपिनद्रिंग सिषेवे वनयामार्कं
जीवलोकस्यावनतः श्लाघयेवादिनाधीशः परिवर्ति
तरूपया रहस्यावाभ्यर्थीतस्मातं स्वमानाहं प्रियतया म
सदसामनुबंधात्तद्वाग्रजीवितागोयदृशंप्रति महाक्ताचावे
मेनन्याहितियावन्मकोणकः हल्लापाराजत्रुगासम
त्वमनेप्युईस्थाने तावद्देव्यैवसाकापिनामामदनमंचुक
कां वसंत्यवदैत्यैवमधनांतःक्षुनिस्तमः साचिनिद्रापवि
ष्टं तदृष्ट्वानिजेस्थिता वङ्काप्रचक्रमेजातःप्रतिभेदाम
नाविनो ह्यविदानोब्रवीमेनयथावन्तवप्रिय श्रुत्वा
साष्टमेरेनामविद्याधरसुरेवेगीरिव तद्वेगवतोराजसु
तो विद्याधरेश्वरः अस्तिमानसवेगाख्योराजाभुजबा
लोद्धतः तस्यवेगवतीनाम भगिन्यस्मिकनीयसी स
चभ्रातानमेविद्यादानेमेत्सरविदिश्यां ततोमयानाले
कोन्नतपोवनगतानान्येनः प्राप्तस्त्वरनभुतासर्वोपि
कवलामम साहंहृयवनीदीनात्तुर्यानेरहिमिहंतां
श्राघाताहिम्पुरेतासीमास्थितां मदनमंचुकां मायया प
हताने तत्र श्रानामेदायितानव रवारोतेवरः श्वानीराम

बृहक॰
पंचल॰
५५५
595

मक्ष्यज्ञानकी अतिष्ठंनीतंवसासाधीनेनाक्रान्तेन शक
ते स्त्रीणांहठोपभोगोहि शापस्तस्यास्ति मस्तुटः ततस्ते
नप्रयुक्ताहंतु भ्रातानस्मबोधने तस्यास्समीपमगमं मन्त्र
लापमयात्मनः तन्मंसोमाञ्चकामान्तातल्पवज्ञाभ्युदी
रिते तयासाध्यात्वेस्काग्रमिदंतातमनोमम सेनापति
स्यायज्ञास्त्रिस्रतेस्मवशाभवः इत्याद्युक्त्वनदाटेवीस्व
भ्रादेशोमयास्ततः मेस्रवाग्राहयित्वातांधृतिमदनः
मञ्चुकां नद्रूपेणमयागत्यसुज्ञात्मेह विवाहितः नदे
हियत्रतज्ञायोंथ्यनामदनमञ्चुका तैवंवतत्कृपाविहा
प्राणेशावातयाम्यहं नास्यैवनितेवेवाहंमपत्न्याश्यि
किंकरी ममात्मनिरपेक्षाहिकापिवत्समवश्यना इ
मञ्जामाप्तविद्यानांबलाद्वेगवतीनिशि नरवाहनद
देतंगृहीत्वानेदयन्नभः शनैःप्रयातिसाव्योम्नाययावज्रा
वदर्शनात नाथः पत्न्योस्तयोभ्रातः परिवारोत्रबुद्ध
मे तत्रवनेऽस्मिरोत्रुडासहवासवदत्तया पद्मावत्यादि
दिष्ट्यागुवत्नाहनरवाभवत् योगंधरायणाद्याश्चसा
मैरात्मस्पमंत्रिणः महभूनिशुवैः शुवैःसहाश्रुवंसावि
हलः ततोनविदिनस्तत्राद्वितीयइवभास्करः प्रशान्त
रस्यभावंथमंडलोनारदोमुनिः विद्याधर्यानिजभुवं
नीतः पीत्रामिदेमाति पुत्रस्तेनवइत्यर्थ्यप्रेषितस्त्रा
स्मिन्नालिना इत्युक्तावत्सराजायहृत्ताचोयततोमुनि
सेवगावत्याप्तवितंयथावृत्तंप्राशांसतत ततस्तस्मिंसमा
स्मतेमुनिः सोवानिरोदथ प्रशांतेवेगवतीव्योम्नाप्रा
पयातसमा नरवाहनदत्तंतनमाधाध्वपुरंगिरिं बुद्धा

मानसवेगस्तद्दृष्ट्वातामभ्यधावत ततस्तेनसमंभ्रातात्र
द्विविद्याबलोद्धतं वेगवत्याप्रभूस्त्रीणांपतिप्राणानः
बांधवः ॥ अथनिजविद्याबलतो भैरवद्रूपंविधाय
विकटेसः मानसवेगंसहसा संमोह्यतमक्षिपवेतेनि
द्ये । तमप्यथविद्याहृत्ते नरवाहनदत्तमादितोत्यहत्त
नीत्वागंधर्वपुरे कूपेचिक्षेपशीतलेविजले । तत्रास्थि
तंचतंप्रत्यवमनागिहत्वं निष्ठार्थपुत्रभविताचशीः
वेनवात्र माताभूतिगृहेकृत्या सुभयात्रसर्वे विद्या
धराधिपतिस्तः तत्रभाविनीह । यास्मिप्रसादयेत्व
मघपुनर्यतेहं जोत्क्रमतिक्रमणदुर्बलितः स्वविद्याः
तामभ्युपैमिनचिरादितिसातस्मुक्ताविद्याधरीक्षवर
तवेगवतीजगाम ॥ ॥ ॥ इतिमहाश्रीसोमदे
वविरचिरचिते कथासरित्सागरे पंचलंबके प्रथ
मस्तरंगः ॥ ॥ आदितः पंचोत्तरशततं ॥
ततः कूपस्थितंतत्रगंधर्वःकोप्यवैक्ष्यत नरवाहन
दत्तंतंवीणादत्तइतिश्रुतः पराध्यफलजत्वानोतस्य
मार्गिद्धमाइव नापाक्षिदोमहांतावजीणजगद्वेत्त यद्द
क्षावसत्तत्रनःप्रज्ञावाप्तनामती हंसीवलंब्योदहर
स्त्रूपस्तस्मात्तवाचच मानुषोसितदेवश्चेद्गंधर्वनगरं
कथं मानुषागम्यमेतत्वमागतःकथ्यतामिति विद्या
धर्येहमात्नीयातिसेवात्मबलादिति नरवाहनदत्तो
पिसतंप्रत्यब्रवीत्तदा ततस्तंवीणसबकवतिविद्धां
गुणेहहं नीतःसवेणरक्तःसिरूपतावेरूपावरत अथै
गुलस्त्वं हृष्वाबीणाहस्ताविलक्षणं नरवाहनदत्तस्तं

बृक॰
पंचलं॰
५९६
596

वीणाहस्तं समुपस्थवान् सर्वेष्वाबालमेतेषु किं वीणाद-
त्तो जानातीति वीणादत्तोऽपि सततं तमेवं प्रत्यभाषत
राजा सागरदत्ताख्यो गन्धर्वाणामिहाधिपः तस्य गा-
न्धर्वदत्ताख्या सुतास्त्यत्यद्भुताम्बरः यात्राहृतं यथा वे-
ष्टवदनाद्यैरिवोद्धितैः सर्वसुन्दरनिर्माणवर्णिकायेव तत्
ष्टुः सततं सा च गायन्ती वीणायां श्रोत्ररणास्वयं दत्त
संगीतकं कान्तां गान्धर्वे परमां गतिं यो वादयति वी-
णायां त्रिभिः ग्रामैस्तु गायति गान्धर्वकोविदः सम्यग्वे-
त्स्यति गीतार्कं स मे पतिः स्यादित्यस्या राजपुत्र्याश्च
निश्चयः तेन सर्वे वेणास्तु साश्रीदिते नताहितः प
तच्छ्रुत्वैव सानन्दो वीणावत्सगुरावाहवः नरवाहनदत्तो-
सो राजपुत्रो जगाद तं श्रहे कलानां सर्वासां सर्ववरह
नःपतिः जानामि सर्वं गान्धर्वं त्रैलोक्योदरवर्ति यत् इ-
त्युक्तवन्तं समसृप् वीणादत्तोऽतिनायतं राज्ञः सागरदत्त
स्य पार्श्वं तत्र जगाद च नरवाहनदत्तोऽयं वत्सराजसुतः
किल इह विद्याधरीहस्ताविभ्रष्टो नगरे तव गान्धर्वीवा
येप्वायं कोशावस्तुनि गीतकं वेत्ति गान्धर्वदत्ताया यत्रोप
रिमहारमः तच्छ्रुत्वा सोऽभ्यर्थ्यो राजा सन्मानेन नयाश्रुतं
गन्धर्वाणां गुरावाग्रूर्वं तन्मान्योऽन्यामिहाघनः देवांशाः वे
घनश्रान्ति देवभूमौ किमन्यथा इहविद्याधरेसंगादाः
गच्छेन्मात्रुषोभवत् आनीयतां तत्र गान्धर्वदत्ता वेश्म मद्धी
क्तं इति राजा तोदितेन जनस्तु रानीतेनतं महाञ्चराः आगाच्च
मानतः कान्तः उत्तमा भरणोज्ज्वला योवनेन विद्रूणीती
वातेनेवान्तवीलनना उपविश्य पितुः पार्श्वे तत्राकाश्च

तृणंतेरे भूत्वैकचितहृज्ज्ञातः वीणायागीतकंजगौ
स्वरांश्रुतिश्चमूर्छनांत्यानस्यव्राल्याइवश्रियः नरवाहन-
दत्तोभूद्गीतीरूपेणाविस्मितः राजपुत्रिनतेवीणास्वर
रागश्रुतिभातिमे जानेवालस्थितंतत्त्वश्रामितितोत्रज-
गादच ततोब्रवीत्तनेयावद्दालस्त्वावदवाप्यसः तेन
सर्वेपितेनगन्धः गंधर्वाअपिविस्मयं राजपुत्रगृहागणा
मोकर्णोसिचामरतेनवः इतिराजसुतनाइल्लावीणांत
स्मैददौवदत् सोतांवादयन्निस्मारागायद्गीतकंतथा
यथातेनत्रगंधर्वाविक्रमलस्वाभवन् ततोगंधर्वदत्तः
साहृष्टावप्रणयाइया तत्रैवेकुलनीलाब्जमालयेवा
लयामयं नद्दालोकनयारूपांतस्यातित्तोस्मरेवसः
राजागंधर्वदत्तांतांसयक्तसोमतोतांददौ दिव्यातोयादि
कन्यात्रविवाहोयस्तयोरभूत् कोप्यमाकथ्यतेतस्य
येनात्यभुपमयते ततस्तयासमंतत्रतस्योगंधर्वदत्त
या नरवाहनदत्तोसौदिव्यैर्भोगैर्निवोढया पकस्मि
द्दिवसेहृष्टनिर्गतोनगराश्रियं तोस्तान्मदेमानालोका
पुरोयानेविवशसः तत्रकोन्नोवरांदतीतीसायमपाहि
मयोयाचितं समंतुहिताअतश्रेयिसहृष्टिमिवविघ्नतं व
स्यानसनानामायं यरिश्रारीयातिस्तव इतितांवीत्यज-
स्पतींतानरत्नानिजांमना काचेकिमागतासीतिसो
पृष्टातामुपागतां सापीपितोपिक्रमागोदिव्ययोषि
नमब्रवीत् देवास्तिसीभिधानस्यविद्याधरपतेरहं भार्या
दानवतीनामकन्येवावसनामम वेरिसिंहस्यभगिनी
नाम्नायमतिनावती अस्याभर्तातमात्दिष्टागगनोद्धी

हक॰
मंचल॰
५१७
597

तयागिरा भोवत्यात्र निर्दिष्टं मागिविद्याधरेश्वरं बु
द्धा दृष्टिनिजविद्यानंतोपामावकमीपितं तविद्याधरग
णेत्र स्थानीपुरुकंनवासितं तेहिदेहेषणहृस्तुल्लामश्रा
मणस्मैवकां तेदोहितदृगस्यंतांनयावर्त्सोपनेदुवं ते
रुहिपतितत्कालं पविद्धाणोकंमंडले मंप्राप्रेवसरे॰
वेस्तंतां मेपरिणेष्यामि इत्युक्तेवनमालयसहतास्मा॰
त्वमुद्दयो आवस्त्यापुरिणी नैव निर्दिष्यापवनेचतं
समंतयानिनागत्यसहतयास्तानिरोदये तत्रप्रसेनजि
द्राजाहृदादासखेरकागतः स्वदर्शराजपुत्रेतंउदाराकर
दर्शनं ससकौतुकमभ्येति ष्टानामकुलंतदा प्रीतः
सप्रश्रियंराजा निवेपेतं समंदिरं प्रावड्वारणपटंवा
जिराजीविराजितं भ्रमणश्चानराजश्रीविश्रांतिमंद॰
रोपमं यत्रतत्रास्थितं सोऽकांतरंकल्याणभाजनं सं
पदोभिरंसंत्यवश्रियंजननमिवांगतः यत्मतस्मेददौ
राजागुणलब्धो निजांसुतां नरवाहनदत्ताय भगीर
थवशोभितां तयासमं वतत्रासीत्महार्देविभवास्त॰
प्रभृति त्रैलोक्यलोचनानंदवर्धिनी रजनीरमणिप्रावी
दिरवधूमुखमंडने निरभ्रनिर्मलव्योमदर्पणप्रतिबिं
बते भगीरथ्यशोवकरवासनमनोरमे कौमुदीस
वनादिष्टया पयोप्रियतनयासह प्रदोषप्रियायानसमे
तायाश्चानंददायलोचनयोराव्रवसमालंमध्य रम्॰
तमिंदमेनेकदानमः तस्यानेमकरानानेत्ररविभ्रमा॰

ऽतः सेवितोद्यानलीलश्च प्रविश्याभ्यंतरं ततः भगी
रथयशोगुप्तः स्वभेजे शयनीयकं तत्रप्रियायां सुप्तायां
तस्यां सुप्तविनिद्रकः नरवाहनदत्तोसौ स्मरताकस्मादि
लाब्रवीत् भगीरथयशाःप्रीतिविस्मृतास्वनाममम श्व
श्याभार्याकथंनत्स्यादितिवात्रविधिःप्रभुः सविवाये
वमेहहेतेपिमरुहन्निकः विक्रमैकरसोनीतिमार्गीहरि
शिखस्थितः नाभ्यांनसंप्राप्ततंकत्यंगोमुखस्तुतरःपु
नः सर्वावस्थासुमेमित्रंविहरस्योडनोतिमां इसल
मत्तनत्राशुनिद्राबंमधुरंस्वरं हाहाःस्वमितिशुश्रावा
नार्योवोदिरितंवचः श्रुत्वावदीप्रदीपेत्रसर्वतोयावद्
दीश्यते तावन्नार्यामुखंदिव्यंगवांतांनददर्शसः समं
लोचमिहृष्टोयवंझानेनितिकोनुकान् अश्चामिन्दर
र्शितंधान्यावेडमन्यमिवामलं अंगोशोषमप्यंपन्नतस्या
स्मादृशोनास्तिकः नद्रूपाकृष्टनयनोकांतास्येवमचिंतय
त् अतापिप्रदोपुत्रस्वाग्रवलएनासगीविघ्नकृत् आश्च
र्यमपमगालावेस्तुकाप्रोषितनंदनं तन्नतेनाङ्गुताकारोह
लोगिकेवलंस्त्रियः विपन्नश्वददृ्यांगादिस्त्वात्वाभसने
नमः पवंसमापिधात्रेदं मुखमात्रंविपन्नये स्वहंस्याद
निधावरुमेनाकलयानिस्तणं नावद्भुवादायाहृव्याः
श्रीप्रदश्याकरपल्लवं इनपद्रीतिसांगुल्यासंतीनस्या
करोत्रत्वा ततःसंभ्रमदृपिनातैवरंनिर्गीत्यावासकान् त
स्यासमीपंसंप्राप्यसमोत्वोदिव्ययोषितः अन्यासक्तंप्र
यांसेनीपतिंमदनमंचुको हारनासीतिसाचासमित्रि
करोपगतेब्रवीत् तन्सूनानांप्रियांसम्रताप्रज्वलाहिरः

बृक॰
मंचल॰
५९८
598

ततः नरवाहनदत्तस्तोमस्तु निस्समभामिनी कालेऽत्र च व
यास्याप्रियामदनमंचुका मातुपेनाकिमर्थं च भवतीक
थ्यतामिति ततो विहरंतीं तां प्रोक्तवा राजसुतं निशि स्व
एमसर्वं तमित्युक्ता सा थवर्तं प्रचक्रमे नगर्यां पुष्कराव
त्यां मत्याराधनपिंगला आसीत्पिंगलगांधारो नाम वि
द्याधरेश्वरः तस्य प्रभावती नाम सुता सा विद्धिकन्यका
आराधितप्रसन्नाद्विरन्याज्ञा विभावसो सा दत्तदा पाठ
पुरं द्रष्टुं वेगवतीं सखीं आगच्छं न वनं तत्र आपं कापितयः
स्थितं तस्मात् पृथिवीदेव्याः श्रवं मत्समंतको तदान्तां
त्रयियावार्यस्थितं दृष्ट्वा मगामहं अपश्यं तामनारा
रहांगतां पांडुरधूसरां बद्दीवीणि कदलीं बहुतोकश्मलायि
ने हृतं विद्याधराधीशकन्या हृदं कदत्सुभिः तद्दर्शनात्त्व
क्षवर्णप्रायः दुःखप्रलापाकुलैः तयोकवनस्थरूपाव भ
वदानपरनयतां आम्पायस्यतत्कयाक्रांतां तत्तुणाकृष्य मा
नसः विद्याप्रभावाद्दुरावसंप्रतिनामिरलतां आग
नास्मिनवाम्पाशं नदस्य स्वार्थीसिद्धये विस्मृतास्यप्रियं
दृष्टानामिदानप्रलापिने मयाहाद्दुःखमित्युक्ता सा तं
भार्यानुशोचिता इत्युक्तः स तया सोत्को राजसुतो जगाद
तां ममामांतव्यमायवानिश्चलवयये स्थास्ये तच्छ्रुत्वा सा
तमादायययौ तत्र प्रभावती विद्याधरी चंद्रवत्यां गंप्र
वहंते निशि संतीकाप्यर्कमालोकाज्वलं तं सप्रदर्शि
लं नरवाहनदत्तस्य तस्यादायकरेणाथ ततो हादरः
विविंशुज्ञात्प्रोक्तासानिरवतेपत संकल्पैकप्रधानाः
हिरिस्यानामालिलादिकयः ततोतभल्लालानस्यप्राधी

वीचिविकामिवनेत्रेन्द्रजंगीमहृष्टांकालीकानिवपर्वा
तान् तानितानितथाख्यातिकौतुकानिपदेपदे दर्शय
तोऽप्रियस्यात्रययौ हृंरंब्रमेणसा आकाशगमनश्रान्तस्था
तेस्मिन्ननार्थितिनरवाहनदत्तेसाव्योममार्गादनानयत्
निनायचवनान्तेनवेद्धात्युधवलाभमः राजेनवद्भेवणेव
भनस्यसरसोंतिके ततश्चान्तोजलस्थानस्यपीतांबसा
वेन उम्मन्नेरमणीयेनकांतामेभोगतस्सया ततोहृदय
स्थितान्तस्पृष्टनेभोगिसाप्रभावती ख्यातुकोशःकृतान्स्था
संध्यानामदनमंचुकां नरवाहनदत्तस्यतस्यप्रवहतेः
तदा परार्थप्रतिपन्नाहितेत्पनेस्वार्थमुत्तमः जगादतं
वमामस्यार्थार्थपुत्रत्वमनया श्रहिस्त्रायोममास्तीहृत्व
यामातकर्णाकृणः । पुरापाटलिपुत्रेभूकापिस्त्रीम
तभर्तृका बालैकपुत्रानकर्णीनिर्धनारूपशालिनी सा
वात्मपरितोषायपरपुरुषसंगमं विदधानायेयौगहा
हशैरावीयनतनः मोदकंपुत्रेतेयातयातोच्छामीतितं
सुतं बालंवाम्बाम्वमायासीत्रंचसावहमानयत् सच
बालोहृदीनस्तीतयापासीत्कोस्वकाशया एकदागतया
नीतोविस्मृत्यास्यसमोदकः याचमानेचतेबालेमोदा
कंसाकिलाब्रवीत् धर्मस्वकान्भुक्केवेमिमोदकेनापर
स्तुत तच्छ्रुत्वानानयातोनोमोदकोमेन्यसतकया इति
तस्यानिराशस्याशोकोरदियमस्फुरत् तदद्धिप्रियपूर्वं
वांकरशंसीकरोमिवेत् तन्मेयवत्कथाश्चामात्मतेगाम
महोत्सवे सत्रपुत्रविभाग्यावेचुत्मामरतनुभुक्ता भवेत्तत
रुःस्यंतस्याःस्फुरेत्वासमपेशालं तदेतेनाहृशंसेनता

शुक॰
पंचलं॰
५९९
599

मनाम्बाप्यसंभवति ततस्याभिलषामि त्वां मयि प्राणाधि
कां प्रियं इत्युक्त्वा सप्रभावत्या तया सार्द्धं विस्मयः नरवा
हनदत्तो तत्कालं समर्पितयत् अहो नवनवाश्चर्यनि
र्माणे रसिको विधिः अचिंतोदारचरिता येन सृष्टा प्रभा
वती इति ध्यायन्सतो प्रेम्णा सत्वरा राजसूनोऽब्रवीत् त
ह्मिं नयसा यत्र स्थिता मदनमंजुका तच्छ्रुत्वाथ गृही
तात्वं नभसा सा प्रभावती द्राग्नेन प्रापयामास तमाषा
ढपुरं गिरिं तत्संगमयामास तमाषाढपुरं गिरिं तत्रा
संगमयामास तेन तत्वच्छन्नवे विरात् दूरेनेव नदीं ह्रिसा
तां मदनमंजुकां सोपि पश्यत्स्थितां गतां कांतां तां कृशपां
डुरां नरवाहनदत्तोऽत्र पर्वणींदुकलामिव सस्ताघ्राणाला
भायनयोरन्योन्यसंगमः बभूवतमादानंदी शार्वरीशा
शिनोरिव विरहानलसंतप्तावाष्पैषादंपतीव तौ स्वेद
जलाद्रवीभूतावेकतामिव जग्मतुः ततः प्रभावतीवि
द्याबलेन निर्मितकल्पितान् बुभुजेनेव तौ समयः स्वैरं भोगा
नुभावपि तद्दर्शवत्तद्विद्याबलेनैवात्रकस्थन नरवा
हनदत्तेन विना मदनमंजुकां प्रासलंबाग्रमुंचेनमेकवे
णीनिजंप्रियं साजगादाहितामर्षवशां मदनमंजुका
ह्नेमानसेवगोसौमाङ्गव्याधिसंतनेनमे
भिर्वापि वीणां दाताप्यथवा गीतेनेमे मत्तायाः पादि
यासायममनया नीवत्यालिंगरेपनुक्तानेन मे भूम
नः हिंसोपि नमस्तेनाके वेगवत्याकिंपर्वते हेवाहृमय
प्रभावत्या विहितो नन्नमापया अन्यथावत्समीयोदिष्टया
मोरस्यात्तनायाणः इदैते संचरंतो याता नाम्रहे राढिलोकव

किं एवमुक्तस्तया पत्न्या मां यथाकालानुरोधवान् नर
वाहनदत्तोऽयं सान्त्वयन्नगादतो संप्रत्यनेयं कामस्ते
हन्निष्यामि विराटकं प्राप्तविद्या समासाद्य प्रतीक्षस्व म
नाक्लिश्ये इत्याश्वास्य समाश्वास्य समं मदनमञ्चुकां नर
वाहनदत्तो नभस्यो वेगवत्याः ययौ पुरे अथ प्रभावती तस्य वेके
विद्याप्रभावतः अन्तर्कीरूपमात्मीयमयमनदर्शितमसतो
तद्रूपेण मनस्त्वासीद्राजपुत्रो यथा स्मरे अथोकितः प्र
काशोपितस्मिद्रा विद्भिर्गतः वेगवत्या वयस्येयमेतां
मदनमञ्चुकां उवाच रतिनत्वीत्यानितस्मतख्यविशेनव इ
तिप्रभावती त्यंतं तद्रूपश्चत्रविग्रहं मत्वाना सर्वपवोद्धस्त
नमानसवेगनः अथैकदा प्रसंगेन तस्मै मदनमञ्चुका न
रवाहनदत्ताय स्वहृद्गतं तेषाउशसमा तदा मानसवेगो मा
मिहानीय समापया प्रवर्त्तयितुमेत्यैश्च स्वायययक्रूरक
र्मभिः नावश्य प्रकटीभूय भगवान् भैरवाकृतिः उद्रूतासि
ललज्जिह्वाक्रूत्वाहुंकारमभ्यधात् इयं विद्याधरेन्द्राणां
भाविवः चक्रवर्त्तिनः भार्या कथं त्वया सा स्वासिनेषु म
रिष्यते एवमुक्तो भगवता मपातधरणीतले पपो मा
नसवेगोऽसौ नुरोवितकाघिरं वसन् ततोऽस्मिरो गाहिने देवी समा
यसः द्रुणात्सो गतः स्वमंदिरं भूयोमपिक्रोर्यमाञ्रवते
न अथ भीतोऽत्रविद्यागता तौ प्राणत्यमोऽत्मवीमिह पत्यां
तः पुरे वेडोमां सान्त्वयंत्यो व्रवगिरं मुनिकन्या पुरा कांचि
दृष्टा स्वपतीं दृष्टान् दृष्टा मानसवेगो यं तद्धुभिरशाप्यत
पुरनारीमनिच्छंतीं यदा पापगमिष्यसि तदा ते शतधा
मूर्धा विदलिष्यति सा विति अतो नैष बलाद्दृष्टस्त्वां परस्त्रीं

हक॰
पंचल॰
५००
600

मामयंकृष्णाः देवादेशात्वभवतीतेभूयोभाद्यवसंग
मः एवंममोक्तेवेदभिः द्वणाद्वगवतीकृष्णा मास्यमा
नसेवेगास्यसंवोधयिवमागतं महर्शनकृष्णाविश्वासात
द्दानयनेनमां अभ्यास्यतां यथासाज्ञानयैवविदितव
अथस्मोक्तासितेर्वैत्रेवाहींतनुविवामलः दर्शनेनैव
मैभेयनसिंचेनीतएवेवमां अभ्यस्यतां यथासामा श्रा
धीदरात्मना अस्यमानमेवास्यसत्वेदमिदमब्रवीत
त्वक्राहारश्रुभोस्कें किमात्मानमुपेक्ष्यसे शुत्रोरवृं
कथंभोत्येइतिमावहम्याहादि इहित्तवेगवत्यामेरा
त्मसिंसिपितकल्पितः भागेगतिसावभवतीत्तेपरिएता
सवीतव नदनेभर्त्संवेधितवचात्मोपमोवच नदेना
नुत्वविधातोत्सावासत्यंवदामित एवमुक्तामशायच्छं
भोजिताम्मिश्यानदा अवस्थाचितमाहारंसत्वासंबंध
वंधया ततस्वयामहागत्मेवगवत्यैवनिर्जितः आत्ता
दवदितस्वंवशोत्रमत्रनवेद्मयाह अथभगवतीसिद्दिंनदे
वनवचोपयदं स्मरंतीनाम्नवांश्रणांबत्यास्यायावलंब्य
तां ततोमहानुभावायाःप्रभावस्योप्रभावतः दंशात्तुः
संकरेणासिंशायस्तावभ्यायाभुना चिंतातमेवलिप्तावे
द्वेवस्तप्रभावती नशेपद्दतवदूपंनेतनोस्माकंनुकिंभवे
त् इत्याविभुवतीतेव र्श्वमाहत्मसुकां नवाहृनदत्तो
सोवीरीवाम्लतयासदृ एकदावप्रभावत्यांयानायांभु
वनेयित प्रमानतमसपनहृतनदपंतदसमवयीः नववाहः
नदत्रेनेहशावकवदूपिणं परदारिकपक्षेत्रप्रविष्टइति
माउलः भयाद्दानजोलीगनासर्वःपरिजनोभ्यधात

वारयन्तीमुपायैश्च भीतां मदनमंजुकां ततो मानसवेगो
ऽसरान्तां समुल्लासितः तस्याह वसुदेवं तं यावित्रा पर्यवेष्ट
यत्र अथ तं पृथिवी देवी माता सन्नरमेत्यसा राजानम
ब्रवीत्सुब्रह्मन्न्यायेन ततेनमे जामाता वायमस्माकं दृश्यः श्व
शीकलोद्धः एवमुक्तस्तया मात्रा नहिं शमुच्यमम २
त्रिमानसवेगोऽसौ जातामर्षो जगाद तां ततः सा तं पुनर
भीता जामातस्ते दत्तो भवता तु नाथमीलभ्यते कन्येलो
के विद्याधरेस्तत इह विद्याधरेणांहिष्टधर्मोऽयो वधतेऽस
भा ततस्तत्तस्य धनाग्रे दोषविशेषमिथ्यारय ततो याक्के
यतेमुख्यया भंजितन्तदत्तोऽन्यथा विद्याधरा विक्रऊ वीरतमसा
हेतुस्मृदेवता: एवमेवात्वैवामानगौरवात्मनि पयसः स
भामानसवेगात्तेनेषां वङ्के प्रवक्रमे सवबंधाः सहिस्तसं
ल्लिवैत्नायुतो वणात जवानसैत्स्यापिना नावीरीरि
स्पराक्रमः ततो मानसवेगस्तं दिव्यया विद्यया ब
बंधमायातु गतं नयति वसन्तां सभां तत्र भीरीमहाशह
समाहूताः पनत्तनः विद्याधराः मिलंतिस्म तथमीयामि
वासरः आगतो याविश्रम्यायुरत्न सिंहासनेषामारि रा
जावायुपथ्यो नाम सचोविद्याधरेरीशितः व्याघ्नवङ्गिरिवा
धर्मे बीभ्यमानस्या वामैवैः तस्य मानसवेगो ऽग्रास्थित्वा
पोब्रवीदिदं मत्तोयोत्तः पुरधंसकाकारी निःश्वसकः स
स्त्र शत्रुर्मे मायंवध्यो विषाभिकाकः किलेत्तनः तस्यक्ता
तेन सभ्येन दृष्टः प्रत्युमरं प्रति तस्याहन्नदत्तो वायुवीरोऽवि
ह्नयमब्रवीत सामभाय वसयो ऽनि समस्याधर्ममाह
यः सधर्मोपदसतं स्यासत्यं यत्रनलक्ष्मलं बटोहमा

सुक·
पंचल·
८·(

यथाद्यैवस्थितोऽभूमावयंपुनः आसनस्याप्यनुकंपको·
विवादः समेत्यैतौ यतस्तापुपत्यः आनावानुपावेशयत्
हितौ न्यायोमानसवेगस्तंतस्तुक्तेवाप्यकारयत् तस्य
वेयुस्यएवत्तनत्रवायुपथ्यागतः दृष्ट्वोत्तरवाहनस्तावेवं·
प्रत्यववोभ्यधात् एतावीतासमेतैताभार्यामदनमंजुकां
निजांप्राप्तोस्मिवेलकस्यसुदानोधंसितोमया अस्यानुयेण
वाभ्येत्यविप्रलभ्यकृतोयदि अहंभर्तीभगिन्यास्यंतत्र
कामेपराधिता स्वामिकामोस्मिवेत्कामः कस्यतत्रनः
जायते पतस्युत्वाविरम्याथराजावायुपथोब्रवीत् ध
र्ममाहमहात्मायंभविष्यत्तममहोदयः अस्मिंमानसवे
गवमधर्मेमद्रमाहृष्याः इत्युक्तोनेननाथर्मोमोहात्योयं
त्यवर्तत सोत्रमानसवेगस्तद्बोधंवायुपथोयपो ततो·
मानसवेगेनसहमत्रत्सैनिकः भद्दुवनस्यसंतोमनत्र
धर्मानुरोधिनः धर्मस्तेनापविष्टाहिंद्धलेभमलिनंपदं
आत्मीयंवनमानेतिधीरात्मायेककर्शनात् विहायसा
यांत्रयाम्बसस्पृमेहिमपामस्ट पावेस्कमहोरेणहालि·
तांपथयपोरुधे इतिमानसवेगंवनरावोचहिलोकय·
न् रत्नरवाहनरत्नात्रादिम्यकन्यासकोतुकाः ॥ अस्मि
न्यताहरवल्लरेषुवनचतेषु विद्याधरेषुसहसैव सभांत
स्यात् तंभेत्रमाहमविति प्रविविभत्रमथ्या हेवोथमे
रववप्रकीलतिनेगाम ॥ यामास्तरोजनतिभक्षवि
निष्क्रान्तके विपुलतानरलदीप्रविलोचनार्चिः दंत
प्रभाविनतिपांक्तिपनहलाको गर्भमहाप्रलयमेवह
वप्रवंर्रः। गर्भाविविद्याधरचक्रवर्तिनः परामवी·

स्यागत्तिशीघ्रेतिसम्ब्रुवन् अथोमानसवेगमेभ्याः
रीनिराकरोद्वागुपथ्यंप्रदर्शयन् । आरोपयंश्चभग
वान्भुजयोर्भुजाभ्यां संरक्षणायनरवाहनदत्तमाशु
प्रापप्यपर्वतवरंशुभमृष्यमूक मस्यामयत्नाकिल
तत्रनतात्तिरोऽभूत् । प्रशशामचपरस्परं सभायामथ
विद्याधरसंभ्रमः सतत्सा सचवाग्रुपथ्योयथागतैस्तै
सहितैः स्वैरपैरैस्ततोजगाम । सोऽपिचमानसवेगः
कृतात्तांमदनमंचुकांप्रत्नः हर्षविषादाः कलितार
मापातपुरंनिजंययौविद्मः ॥ ॥ ॥ इतिमहाकवी
सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे पंचलंबके
द्वितीयस्तरंगः ॥ आदित
षड्डुत्तरंशते ॥१
मन्येकल्याणमेवस्यात्परुषस्यापसमंविधिः गुरुःप
रोहतेगाढंधीरत्वंसावडःखयोः पदेकंकंविदेशाद्य
नैस्तैर्दोरेः पदेपदे नरवाहनदत्तंसयोजयतायायो
जयत् अथोनर्षिमूकाद्रास्थितंतंसिन्धुभावनी न
रवाहनदत्तंतंसमागत्याब्रवीत्प्रिया मदनमंचुकिद्वेष
णात्यातीतोभवांस्तदा तंहिमानसवेगेनसभांगार
पंविकीर्षुणा तदद्वागत्यतत्कालंदेवाविर्भावउंबवं
हत्वाविद्याप्रभावेनमयेहप्रापितोभवान् नास्मिंवि
द्याधराणांहिगिरौबलवतामपि विद्याप्रपंचः क्रमते
सिद्धसेव्येभिर्यतः मम्राप्यविद्याविभवोनात्यप्रवेव
सिद्धाति तन्मेः खंकथ्यंतर्हिकिंत्याहारेणयतस्यासि इ
त्युक्तवत्यायाः कालाक्रंदोत्तरायामर नरवाहद

सक:
पंवलं:
५.२
60

हत्वोसौ पापमदनमंतुकां सत्यैतत्सर्वनामसंज्ञं पंपा
सरसि पार्श्वे नेदिव्यस्नात्वा निभुजे मूलानि च फलानि
च मृगमांसोपदेशं च पुण्यं वापीपयः पपौ फलैस्ती
रतरुभ्रष्टैः सरसं वक्ष्यगंधिषु उवासस्वच्छन्दमूलेषु गुहा
गर्भगृहेषु च रामस्यानुपेयाक्षेत्रं नदेशवनवासिनः
रामाश्रमांश्च दृष्ट्वा ततस्सैतां तास्वभावनी समामाय
एवभ्रांतां विनोदार्थमवाचयत् इदं रामः समीगमितिवि
सीतयानुगतो वने उवासतापसैः सार्धं तरुमूलकृ।
तोटजः अनसूयां गतायेन सीतामोदितकानना इ
दास्तस्तु विपत्नीनां मध्ये वल्कलधारिणी अवहद्भिः
हैत्यस्य गुहायां वालिना हतः वालिसुग्रीवयोर्वैरीय
हत्वारुणिपुरा सुग्रीवाद्विश्रमांसमवाहनं दैत्येन वालि
ने गुहायां प्रविष्टे द्वारं पिधाय सभयो ययौ वालीच।
भित्वा महाद्वारं निर्गत्य वारवासमपत्न सुग्रीवं राज्यकामो
त्रनामबभ्रमस्माविति ससुग्रीवः पलायासिंश्च विष्टृ
केपेपस्पृष्टे शत्रुमनस्तुवैः सार्धं प्रसन्नैपस्याख्याता
श्रेष्ठतो हेमहीगाम्यानर्वाचितवेनसः जहार रामदेवः
सुरावणो जनककात्मयां ततः सीताप्रहृष्टायां सवालि
नियनार्थीना सुग्रीवेण समं सख्यं प्रवक्रु रचूहदः।
विबधवलनस्त्रेनालीं मसत्यावपवित्रिणा पकंयषुभि
नत्वक्षात्सोपि वाली महाबलः इतोमग्नाकिष्किंदां
हेलाम्रुकैकनायकः हत्वाते वालिनं वीरं सुग्रीवो।
नत्रिपन्यथात् अथसीतायासहृष्यं हनुमत्प्रभानिः
ष्ठितः वनरैस्तैश्च प्रयाते श्रुसुग्रीवस्यात्र पापिष्ठ इति

मेणावधीमसहमेघविद्याद्विभिः यतद्दत्तात्तुतेषाया
वसमरः।देविदव्यासिते संप्राप्तिवचनोज्ञाणिवाविथेश्च
हनुमतः यत्नात्यहृष्ठोज्ञातायांगत्वाकपिबलैःसह
बद्धाब्धिमेरुगामेनहत्वालंकेश्वरंरिपुं आनिन्येजान
कीदेवाविमानेनात्मनापथा एवंप्राप्यनिकल्पार
मार्पपुत्रमत्ववनामि आपत्क्षीयंपुरुषांस्वयमायांजि
संपदः इत्यादिकथयेत्यासप्रभावत्यानयासह ने
खाहनदत्तोत्रक्रीडनासीदिनत्तनः एकदातंवप
मायांविद्याधर्योवुभेदिवः यत्नवत्याजिनावत्यावव
तयोपजग्मतः याभ्यांसर्गांधर्वेपुराङ्गावत्तोयापितो
भवत् भगीरथयशाप्यस्यांतेतसाप्रर्पितोपतं प्रभा
वत्याजितावत्योर्मिलितायोसुसख्येनः नरवाहनदत्तं
साधववत्येवमब्रवीत् पश्चाज्जितावतीत्याज्ञेवावाद
ज्ञाप्ततामया तस्मात्यविणासेतांमानतोभयुरुयोरपिते
एतज्जनवतीवाक्यंसावेस्तेहात्यभावती नरवाहनद
त्तस्तुतेत्यभिनंदत तेनोयमवतीदेवीदर्शनामजि
नावतीं सुविद्याकल्पितोद्दारदिव्यसंभारसुंदरं निव
र्तयामासवतनसोसवनद्वाहमंगलं नरवाहनदत्तंसात
मैयुरपाब्रवीत् नेत्रपत्रतत्रेहस्याततपुत्रकंचिरंतव मा
यीविद्याधरजनोनवकार्येमिहाशितते गच्छमायापुत्र
त्वंथोकांवीमधुनेवच अहंवनेत्रैवप्रयामिवंदेसिंहेन
स्तना सहविद्याधरैरेभ्युत्वकेदेभ्यदयायते एवमु
क्त्वानवतासत्येनतामिवसाध्वापि सितान्मवरश्रप्र
माजुर्वाणादिवमुग्रयोः प्रभावत्याजितावत्याप्याप्य

बृह॰
पंचलं॰
८०३
603

मासनश्रुतं नरवाहनदत्तोभूद्दृष्टःपवित्रैर्निजैः आ
गतोराजपुत्रोयापिद्मावधीमहेदवयं इतिनश्रोदभुत्रा
देजनस्याथसमंततः ततोकौशाम्ब्यामारसंसिद्धस्व
सोत्सवः वत्सराजोत्रतद्वाग्ज्ञोवासवदत्तया पद्मा
वत्याचवधूभिश्चसुतंरत्नप्रभादिभिः यौगंधरायणाद्या
श्चैववत्सेश्वरमंत्रिणः कलिंगसेनाद्येवसचिवा
गोमुखाद्यः पद्यार्हंतमुपाजग्मुः श्रीश्रीमहोदमिवा
पुगा रहस्युलेवकुदेतेसदसार्हंकलंहृदयोः पत्यो
हृष्टामिवासीनरवाकिनीसत्यभामयोः श्रेयोष्ठेतेवव
तैरुत्सुकः स्तुत्यभपादिव ततः प्रहृतनरपेत्रवर्तमाने
महोत्सवे नरवाहनदत्तस्यभार्यावेगवतः सुता स्वसा
मानसवेगस्यशुभार्गीनावतीयसा आगाद्वेगवतीवुद्धा
स्मिद्धविद्याप्रभावतः पतिम्नापादयोः शुश्रूषु र
णानिजंपतिं नरवाहनदत्तंसाजगादवरणानता त्व
त्कृतेदेवलीश्वतासाधयितानपावने विद्याग्रहंपुनः
प्रमातवकल्पानिनोतिकं पवश्रुकवतीयत्पानेश्वार
सा ताभ्यामाश्रिष्यसामर्थ्यंयावदत्रोमवेयते तावन्मा
नेतंविद्याधराधिपः आज्ञगमुश्चनयासार्कं
वताः तस्यापवसनेवीरः चंडसिंहोमहाभुजः तथा
मिलगतिर्नामतद्वैधुः समहाबलः सवपिंगलगांधारः
प्रभावत्यापिताबली सोपिवायुपथः पूर्वप्रतिपन्नः
सनापतिः सवहेमप्रभः शूरोराजारत्नप्रभापिता व

न्नप्रभेण पुत्रेण साकं बलसमन्वितः गंधर्वराजो गं
धर्वदत्तया सुतया सह आगात्सागरदत्तोपि सहचि
त्रांगदेन सः उपागतास्ते सम्यग्वत्सराजेन सत्कृताः
सपुत्रेणाथ वत्सेशेनोचितेषूपाविशन् अथ पिंगलगां
धारो राजा जामातरं वचनात् नरवाहनदत्तं तं जगाद स
हसिस्थितं त्वं चक्रवर्ती सर्वेषामस्माकं देवनिर्मितः
श्रुतिस्तत्त्वभागाज्ञां च वयं सेवेप्सुरागतः इयं धनवती
देवशुश्रूषिते नियतव्रतः सिद्धतानवतीस्यादिव्यज्ञाक
लाजिनाबरा रक्तनेत्रांकृतोयोगान्मातांगवतीय
या सावित्रीसिद्धवाचा वाचेयाविद्याधरोत्तमैः तद
कार्यसिद्धिस्ते किं न यद्दाकिंतच्छ्रुण इह विद्याधराणां
द्वावधीशौ लोकेस्मिन्नालये उत्तरो दक्षिणश्चैव नानासंत्तुं
गभूमिगौ परतः किल कैलासादुत्तरोर्वीनुदक्षिणः
तेषांतरायोधिपत्यार्थमिदानींदुस्थवंतमः पद्योमितगा
त्रिकृत्वा शंकरं पश्यतोमयात् नरवाहनदत्तस्त्वं चक्रव
र्तीसमीहितं करिष्यतीति तेनायमादिष्टस्त्वामुपागता
श्चमंदरदेवाख्यो मुख्यो राजास्ति दुर्मतिः बलवानपि
नसाध्यः प्रागविद्यस्य सोऽधुने यत्तदत्तणमध्योस्तिगो
रिगुंदहतिश्रुतः राजाविद्याप्रभावेण सस्पृहान्याति
रमैयः सर्वमानसवेगस्य शत्रोस्तैपरमेहतात्न याव
त्रमापितः सोचतावत्कार्यनमिद्धाने तत्रेसाधयमाक
र्ष्यांचविद्याबलेमरुत् इतिपिंगलगांधारेणोक्तेथ
नवतीजगौ एवंपुत्रयत्थार्यंतेनत्रावदनितनया सिद्ध
सेत्रमितेनागत्वा विद्यासिद्धर्थसीमाप्यं आराधयप्रकर्षी

हक:
मंचलं:
५·४
604

छिनप्रसरंविनाकृतः मिलिताश्चावरुद्धंतिराजानः
नामसीइति ततश्चित्रंगदेवादीदेवमेतदद्भुतः स
र्वेषामग्रयायेषविजयःक्रियतामिति अश्रेष्ठतेदेवनिश्चि
त्यहृष्टनाप्रस्थाणमंगलं पित्रोकहाबपोपादौगुरूणां
वप्रणम्यसः रत्नाशीर्भिः समाकृष्यभार्याभिः सविवेस
या सहागमितगतिप्रज्ञाकल्पितांशिविकोत्तमाम् नर
वाहनदत्तोतःप्रतस्थेयथागतक्रमः कल्पांतपवनोद्धेतः
सागराभोनिर्वेर्बलेः सेनानादध्वनिक्षुब्धदिग्गतेषुहि
वाविराणाम् आगतश्चक्रवर्तीवइतिसैनादयत्रिव त्वः
णाद्रैश्चमगंधर्वपतिविद्याधरेन्द्रैः धनवन्पाटनीतो
भूत्रेमिद्रेत्तेत्रपवितं तत्रादिष्टवतःसिद्धैः प्राप्तश्चायेफ
लाशनः भूमिशायीनपश्चकेशंकराराधनायसः प
रिवार्यवनेतस्यराज्ञानतेषुवारिणां सवतःकृतसं
रवः दिवानिशिमनेडिनः विद्याधरकुमार्योत्रतप
घुः नविंतानत्नुर्वनेत्रेःकरश्चोरेस्थिरार्पितैः अदर्शय
हिणाधरकन्यकाः मदनानलसंतमावाक्तिरेसमयांमि
षः अपंपंवभिरस्माभिःसर्वाभिर्गुणपत्यतिः वरणी
ह्विवारमननानतः प्रवेष्टव्योसिरस्याभितामुहिशय
मावीडुरं इतिदिव्याकर्णकस्मात्तत्वध्यंतेषुविभाविते न
आवस्माकंदेवानांनागरारामंसतपोवने ब्बौवासु:महा
गैरीमञ्जालमीलयंडमान पवंस्वरागनिर्घातिरणोत्र

त्तिवद्दिविव किमत्र स्यादिति भयादिव भूमिकंपमतन भी
तावकाशलाभार्थमिवादीर्यत मानवः विद्याधराःप्र
भुंजत्वाद्दिमिरत्सत रत्सत इतिब्रवीदिवानभश्चोरमा
हतेभल्लले नरवाहनदत्तस्य सोसिमुत्पातसंभ्रमे ष्या
यत्रिकंपमेवासीद्भगवंते त्रिलोचने सन्नद्धास्तेवगंधर्व
राजविद्याधरेश्वरः भर्त्सयंतइवोत्पातानहिनागमश्चो
शिनः तत्रोत्थेषुरकस्मात्स्वकल्यानायुधमेत्तरं विद्या
धरबलंव्योम्निघोरनादमहत्यपत् सोयंमानसवेगन
गौरिमुंडःसहागतः इत्युवाचस्मरंतीस्तोविद्याधनवतं
तदा ततोविद्याधरेंद्रस्तान्सगंधर्वानुदायुधान् समाम
मसवेगोवगौरिमुंडोभ्यधावत ऊमात्रेषायंपुत्रवयंतदे
तत्पादिपातिनां दर्भवःशमयाम्यघश्वरः इतिवादिनं
चित्रांगदोभ्रतंक्रोधाधावत्तत्यभ्यधुत्तवान् राजामाग
रदत्तश्चगंधर्वाणामधीश्वरः चंडसिंहमितगतोराजावा
युपथस्तथा किंचिपिंगलगांधारःसर्वविद्याधरेश्व
रः धायंमानसवेगंतमभ्यधावन्महारथः सिंहाइवा
भिगर्जंतः सेनासमुद्यान्विताः सैन्यैरेणगणाकीर्णे
शस्त्रज्वालाजडिलितं पतदङ्कांकुतदभ्रहोरेसमरदुर्दिनं
योगिनीनासवसंपूर्णाकीर्णशात्रुशिरोवलिं चक्रुभूत
महासागमिवद्वंदागदाद्यः कबंधग्राहसंकीर्णाव
वदायुधपन्नगाः प्रावर्तन्तमिलन्मेदोदिंडीरारुधिरा
पगाः प्रावर्तनमिलन्मेदोगौरिमुंडस्ततस्त्वयमः पूर्वा
राधितसुप्रीतांगौरीविद्यामसमरत् आविर्भूयचसार
सातात्रिनेत्रात्रिपीयवागुधा नरवाहनदत्तायपात्रवी

ह्क:
पंचलं:
९०५

605

गं स्तानिमोहयेत् ततोलब्धबलौबाहुयुद्धायाभ्यपतन्न
दन् नरवाहनदत्तं तं गौरिमुंडः प्रधाव्य सः तद्बाहुःयुद्ध
विडम्बमार्यीसस्मारतां पुनः सविद्यां तद्बलां तेन बाह्वो
राहाय स्वं ययौ हृतं धनवतीविद्याबलात्तेन श्राशुगाकतं
गौरिमुंडोल्पसत्त्वं विदेपवग्नितपर्वते सक्मानसवेग
स्तां तन्त्रवीं गोमुखादिकान् गृहीतोत्पत्तिगगने दिव
प्रास्यधनाख्यया शक्तिप्रास्तेवरक्षिता धनवत्याप्रयु
क्त्या शृषिण्याविद्ययाबिन्नाक्लिष्टं निसमहीतले सि
द्धकार्यंप्रालिनं शीघ्रं प्राप्यप्यतं प्रभुं इमा फ्रास्वैकया
स्ताकगविद्यानप्रनिरोहथे ततोविजितमस्माभिरितिम
त्वाययागतं मदमानसवेगेनगौरिमुंडोययौगृहं नर:
वाहनदत्तोव:सिद्धकार्य:समेष्यति ननस्यानिवृमस्ती
त्यधनवत्याप्रदीरिते नेष्यस्तमोहागंधवनाद्यविद्याध
स्मर: किंगदादय:स्वानिधमस्यानानिभेजिरे सापि
सर्वसपत्नीभि: सहितनामजिनावतीं महानातागृहीत्वा
स्वंययौधनवतीगृहं सोपिमानसवेगस्तांययाचेमदनमं
ञ्चुकां उवाचमहतोभर्तानवनङ्जमामीति सवोभर्तान
नेकाश्रुद्रव्यादेवविनिर्मितं शनिमानसस्यापिस्सं
तीप्रस्तवावतं नरवाहनदत्तंवनस्थिताश्वद्धिपर्वते दिव्य
मानंनरागामदिव्य:कोप्याग्रहीत्सुमान् निकायचागुर
सिन्नाशूनंमंदाकिनीतटं कीभगानितिश्रुह्युमनेनाम्ना:
स्यनगारतं अमृतप्रभनामाहंवेदविद्याधराधिप: प्रा
पिनस्थरेणपिरतार्थंभवतोधुना प्रबंधनित्रिवासो
द्धिकैलासनोस्थितोग्रन: प्रगाराध्याशिवंप्रयोनिविंद

त्वमवाप्स्यसि तदेहि त्रिशाणायासितामित्युक्त्वा ततस्तत्
णात् प्राप्य संध्यावग्गौ सोऽथ विद्याधरोत्तमः नरवाह
नदत्तोऽपि कैलासं समवाप्य सः तपसा तोषयामास तत्राग्र
स्थं विनायकं तेन दत्ताभ्यनुज्ञश्च प्रविश्य गिरिजापतेः
आश्रमं नियमस्तोमो ददर्शाद्वारि नंदिनं कृतप्रदक्षिणं तं
च सनंदीसदयोऽब्रवीत् प्रायः सिद्धोऽसि विघ्नाद्धि प्रशान्ताः
तेन चाधुना दृष्टिहस्यातपस्यतं भगवद्भ्राणाविवि इ
तिनत्वातमः शुद्धिसविवेलाद्धि सिद्ध्यः इत्युक्ते नंदिनाख्याय
देवदेवीवीवमाविर्ती नरवाहनदत्तोऽत्र तपस्तेपे निराशनः
प्रपत्स्यप्रभगवांसदत्वा दर्शनं शिवः देव्या गिरिजया
सार्धमेवं प्रसन्नः समादिशत् विद्याधराणां सर्वेषां चक्रवर्ती
भवाधुना सर्वाः सर्वातिशायिन्यो विद्याः प्रादुर्भवन्तिते
अस्मत्प्रसादाच्छत्रूणामविजेयो भविष्यसि अजेयश्चा
जभेयश्च हरीश्चस्याविलासिष्युत् इष्टतपिन विद्याश्च प्र
भविष्यन्ति तेऽद्दिशा गच्छ गौरी विद्यापितदायज्ञाभवि
ष्यति इति गौर्यासमं दत्वा वरं तस्मै दयोहर चक्रवर्तिः
महापद्मविमानं च दत्तानिर्मितं ततस्तस्याविरासन्या विद्याः
सर्वाः सविग्रहः किमादिशसि यत्कर्मेद्दन्या ज्ञासाधनो
न्तकाः ॥ इति नरवाहनदत्तः सिद्धवरोत्तमः प्रणम्य म
हेशो अधिरुह्य तत् दिव्यं पद्मविमानं तदभ्युद्गतानः ।
प्रथमं तावद्यासी ह्यमितगतेस्तस्य वक्रपुरः ततं पुर
मावेदितमार्गो विद्याभिः सिद्धवारणोज्झीनः । सोऽप्याद्
ढविमानं ओगत्य विलोक्य तं हृष्टात् अमितगतिः
समुपेत्य ससद्दं प्रावेशयत्कृतप्रणतिः । प्रददौ च तत्र

मूक·
लावा·
९·९
606

वर्णितं निजसिद्धिप्राप्त्येमदनसे नरवाहनदत्तायप्र
सेलोचनाख्यामुपायनेसमर्तां । सोप्यनयासहविद्या
धरलक्ष्मीवाप्युपानदायरया नयतिस्मचक्रवर्तीमहो
त्सवेश्चीपतिरिवतयानन्दहृः ॥ ॥ ॥ इतिभट्टश्री
भट्टसोमदेवविरचितेकथा सरित्सागरे पंचलंबके
नरवाहनदत्तविद्याप्राप्तिकथायांतृतीयस्तरंगः ॥ ॥
शातिनःसंशोत्रंयातं ॥ ॥
नरवाहनदत्तंतंनूतनंचक्रवर्तिनं अथोपगुरवतीर्यैवैव
दकेलामभकलात् उपगम्यप्रमोनेकःप्रणम्यैवंविज्ञि
नपत चक्रवर्तिन्यतोहारेविद्विदेवकमागतं मांगेर
रुविदेवाख्येसमेवार्थमुपागतं नक्रुवासोपितगतेः
गुवैमेत्ततेनव सत्पदेवेतिविजमःदाधिवेभिनतं
हितं ग्रयप्रभावतोउज्ञावेगवन्यादिभिःसह तस्यत्वौः
भिर्धनवतीवेरसिंहस्रुतनस्तः नथापिंगलगांधारग
ज्ञावाग्रुपथ्यातिनः समंसागरदत्तेनतवविंगदस्युमः
श्रायग्रुःसैन्यनज्ञाकेमहदेमप्रभादिभिः पवनेजोसः
रिपुवंनरवंधनस्वागतः उपेत्यपादयोस्तस्यनिपेतुः
चक्रवर्तिनः सोपिसंमानयामासपथ्यार्हस्वमानेनतं
पथववन्यास्त्वचरणेणगोनवान्यगतानामसः सापिजामातः
रंग्रीनःनमाशौभिरवर्धयत् उक्तान्समीसिद्धवृत्तांनास्तेन
तेषुभुनाननः वेरसिंहरायःसर्वैप्रमोदांमनरांटधुः मा
सोपयानायपत्नीश्चरूशायनवतीनदा चक्रवर्तीसपरक्ष
भंतेममविवाहति त्रिमामानमवेगनरहितारास्यापिता
मया विद्याशेवनतेभिज्ञाहतिमाप्रस्वावनं ततःवा

नाथपञ्चात्मविद्यामादिश प्रभूपितीं मायतां मृहज्ज्ञश-
लोपार्लब्धांजगादच इयंतोस्विवसाकेनकथंज्ञाति
वाहितः इत्येकैकेनगुप्ताभिःविज्ञैमेकथ्यतामिति त-
तोवादीत्मन्हृज्ञांतंमात्वेवसमगोम्नुवः हिव्यादिशेनस-
कापिदेवीमांहस्तयोरयान् भाग्यासहृदयोपवस्या-
मपिवातिरोदधे ततोहंदुःखितोदेहंत्यक्तुमेच्छं श्रमात-
ततः पतामममेवत्यामितिवैनदिति सोऽब्रवीत् ततोम-
यामवित्रमवहायिनःज्ञानसंपदः अहंतेनसहागच्छंशि-
वदेवेनदाश्रमं तत्रैमसकन्याभिःकथांताभेवम-
भ्ययात् नागस्वामीतिनामाहंकुंडिनाख्यात्स्वरान्मत्वः
पितरिस्वर्गतेसोहंगत्वापाटलिपुत्रकं जयदत्तमुपाध्या-
यंविद्यार्थेतोरूपामरं शीघ्रविमाणोपितातेननयदा-
तरमप्यहं प्रविंदेनेनमांतज्ज्ञागामसर्वेप्युपाहसत् त-
तोवमानग्रस्तोहं पाशस्थितोविंध्यवासिनीं द्रष्टुमर्थपथे-
यामंप्रुवंवकोलकाभिदं तत्रमृत्यमवित्रायमितार्थंगृ
हिणीगृहात् एकस्मादुत्तकमलप्रददौभिक्षपासह त
हृष्ट्वाप्रारंगेहंपामंमांवीत्स्यचाब्रवीत् तत्रत्यागोहिनी-
हायिन्योगिन्यःसेकतोभवान् पश्यपटोत्तोल्हलतेव
कानस्यातेनोतया तदुक्ताबाणावदेते हंताचत्याणीसमतां
वृतं तत्रान्नकान्वपतितास्यः पादयोरहमब्रुवन् मातःकृ
हस्त्रायमेतत्याजीवाम्यहं यथा तदुक्ताहामामवादीता-
गच्छेतोयेजनत्रये देवदत्ताभिस्त्याल्तिग्रामेकरभकेद्विजः
तस्यास्तिकपिलागेहेसावत्यसरभिरुत्तमा सायत्तांप्रा
रांप्रात्वंदलिष्यातितिश्यामिमां एवंतयोक्तःसमयोःपा

मनेदस्या कारणमत्रागतेवाक्षेन
ानासिद्धापि मकन्यकात योतिम
यिकर्णाणशवरे प्रातिष्ठत् । तत्र
गवतीगतादेवं तत्प्रदेशमाद्दिदेनो
ाहूमन् । मूढिहममसोपीभ्रु
ायपतिदेनो: कर्तास्यलक्षितन्तो
ीभिशापत् । तत्रवर्षभोक्तव्यं ।
ीतयापत् तत्नोत्यस्याविधातुं व
कते । इतिगतः सतयोक्त स्वधु
ीतनयां वरणावनतो गंधर्वमतिर्धि
पद्वयंतस्यद्दितेगगनेलमाला सि
ाविलंनम स्तोद्देवणगादितंगिमि
पमनस्पपरावतस्थे ॥ ॥ ॥ ॥
ीतकथा मतिनागरे पद्मावती
॥ आदितमप्रदषोत्तरंगातं ॥

पवकामस्या
छ्रण । देव
देत् अभिमत
मयासमरेण
तपसाकथमि
त्वात्वमसितम
साप्यरूपासि
सिद्धस्ताधा
मतेतद्दियंकरे
कत्वाकथंवि
यौतित्वानगरीं
देव्यवेकमलत
ताधामेत्र पमा
इतिश्रीसोमदेव
लंबके तत

ष्ठितः कथं तच्छ्रुत्वापद्मपद्मपाणिः तावदस्यैव वेष्टितं इत्थ
ङ्गराजपुत्री साश्रुत्वैवासीत्सखीवृता तावच्चावतीर्यैव
विमानाद्देविकाश्रमे मुक्ताफलध्वजः सोऽत्रोपपस्यत्तम्
वाचसः अग्रेचरान्तस्तोवल्लाश्चैवं संभाविता मया स्वयंव
रागता वेद्दृष्ट्या यां तां नेरागतः इहसाचाम्रतापं मामत्र
मेवमनास्त्वया प्रियापद्मावतीकुञ्जान्तनीडेणनिवर्ति
ता सैवायमयमेमित्र शृष्टिमार्गोन्मल्लायते पतत्रस्य
वः श्रुत्वायमावत्सवीनासा सम्यासायः सपर्वायं श्च
देहमनासुप्तं कथं द्रूपेस्यकृतमसोपमसिद्धे प्यरोगतिः
तेनेवस्तत्रः स्वप्नेमेसपवचकरिष्यति उपायमिति निश्चि
त्य सा गान्मिदेश्यंपुनः पूर्वदेहस्थितेनैवप्रियेण मम सं
गमं कुरुवादेहिमस्तुंस्तीयानगतिमेम इति विज्ञापया
मास सातममध्याविश्रूतेहिं सम्यवीकावतस्वैवतस्योदेव
कुलंगाते तावद्धोपोश्चमेतत्वतोसमुक्तः फलध्वजः श्र
निद्याप्राप्यवाविद्यानमावादी श्रियसर्कं ततः प्रासात
मायामोधमनस्कामवं पुनः ततोपिचवलपस्यातांश्वे
त्यामिगेनिमेवतत्न् तच्छ्रुत्वा ममरवावोवद्विकल्पाणमे
वतत्र नमस्थास्यान्कानिवद्वः स्वप्नादेश श्रुत्वाभव इत्याश्वा
मयतस्तेनमत्यायामुक्ताफलध्वजः प्रांसंदृष्टासुतंपद्मा
वतीतस्योवलहितान महसिद्धेश्यपंप्रापाहिमानमव
कल्पसः पश्यन्तेस्वसंप्राप्ताइतिसोवाघसामावी सो
पिप्रविघ्रुपदेवाग्रहृष्टापत्यगृहूजितं मुक्ताफलध्वजोः
देवंचयस्यतमभाषत सावेकेनापिप्रयायमधुनेवावि
तोविभुः पूर्वमेवाप्रियामेनस्थिताकाय विनल्पया इत्य

ह्व.क.
पमाव.
५११

677

ज्ञासोत्रविज्ञानोपदानमापन्नांतदा चक्रदद्वाश्रियेप॰
स्मावनीवनीतिविहरीमुहुः पिकेकनीनदालापबुज्ञा॰
नवरीपिया वर्हिवर्हैस्सरसिजेनकुवधांनिनलध्या धा
वन्ससज्वरावेशविवशस्तेनकुमुनः प्राप्यास्यनगादेस॰
ख्याराजपुत्रोमुनीयसा वहूपवासक्रांतेनकिमारब्धमिदं
तया जितभूलोकपालालंकिमात्मशुपेक्षसे त्वपिस्यक
मलायपोपिनामेरुधजस्तव राजास्त्रैलोक्यमालीवस्ध
मुरोदानवेश्वरः वसंतिनीवेत्रैलोक्यप्रभासायिनदा॰
सजा मातावत्तेविनयवत्यवतोमलध्वजः प्रतिष्ठः पा॰
किनःसेवैसोपवासाजहस्यस्तुं नेदेहितावह्नवातादृश्या
वोवमितेहिहः इतितेवादितिप्राहमित्रंमुक्ताफलध्वजः
वमेवनहिमानेनमानास्वाभ्यमनानिति ननलंसवावोच
स्समोपनमेत्कथं मायेनमुनिरोधोप्रयोपस्नववाहननतां
गतः इत्युक्तवंतमालेदंराजपुत्रोव्रवीत्सतं तर्हिहितिष्ठस
वितावत्यप्रणामःकिंभविदिह पवंक्रान्तवानदालापपम्रा
वत्पवदत्सखीः जाभीभिःसान्ससंवादैःसपूर्वप्रियपक्षमे
कामेमानुष्यदेहस्यशापेनेकंकदर्थ्यते सिद्धकन्योपद्दा
सश्रुशापदोममाप्यपं इतिपावद्गसावाङ्क्रिनावदालो॰
हितस्थवि: विपोगिवनदावाग्निकृष्णान्सरगलांछनः
शूरयामासवपोनेनंगान्योत्स्नासमंततः कंदर्पोदहनज्वा
लानंवमुक्ताफलध्वजं ननत्कालवक्रागदरिवकंदस्य
स्सजः श्रुत्वस्यापेवजगादेपमावत्याससविश्वया राजपुत्र॰
सपवन्नंपादिमधुर्वैवल्लभः नष्याप्यनपशारीवस्पोममापि
मपमूरुवः पुद्रैतेमवलाराम्नसदाकंदपसिकिंसुहः उपायो

भक्तितावशपंसत्यंवेनमेनेविह्वः इतिश्रुत्वावचनस्या
नमप्रपंशुसोभ्यगात् मुक्ताफलध्वजोहर्षविषाद
विषमांतरां जगादवमपादेविसृतपार्श्वेनजन्मना
दृष्टातंप्रतिभिक्षातावामीवदयतीतनं नतुवेयाथवेदं
देवनेमानेविलोकयामां श्रुत्वातापरिज्ञातीषमतीदेव
गतेकथं नदेवयंमयात्यजामिदंहतशरीरकं इत्युः
त्वासोभवन् सौख्यामासीत्सापिनात्मिया ततोभूपविह
यातायांराज्ञोनिद्रागतेश्रमात् पूर्वसंपतकेतासिम
दातुश्चैवपस्यके प्रमाण्यंतेनदेहेनजातनमभावतोस्
तो मुक्ताफलध्वजोदातृत्याद्ज्ञानाक्लिमदीपयत् भगवं
तत्प्रसादेनप्राप्यलीनोतनत्तपितः प्राप्यासमचिरेणैव
प्रियांप्रभावतीमहत् इतिश्रुत्वाम्रणेश्वेवलिंगमूर्तिसं
यांकरं नहावचवलितेनतस्मिंनश्चैसनसवनस्ततं ताव
न्युद्धासमहाभद्रिमुक्ताफलध्वजं नमप्रपदेविता
पिपश्यताततिमुदर्वितं विविक्तेनमहात्मानंवपंस्याविः
रहाकुलं श्रोत्रेनवेवनष्टोकान्तोयामानमयातयत्
नदृष्टामामिदुःखातोपथावत्यवीक्ष्मावी प्रियहोहट
यंश्रीणांकदिनंकुलिमादपि पश्यंत्यावेशमिदनो
क्रान्तेयन्ममासुभिः तत्किंयाश्चिरमात्ताप मधम्योथा
पंथेमया नाहिनिमयापिदुःखितैमदप्राणैमुनेरपि व
चलस्यान्यथाजातंनष्टोपोमरणंमम पश्चात्तमध्ये
तमवेक्षमतलेत्रमे नपुत्रंतदत्ताणमः पाशापवात्रमे
गानि इत्युक्तासातातांशंभोकृपेत्याशोमपादमे पाशां
विपातंलतयातनपुत्रीप्रचक्रमे नपुत्रंतदत्तायामः

पाशायवाश्रमागतिः इमुक्तासागतोशुभोहयेत्याशो
कपाश्वे पार्श्वविधानेलनयानमशुश्रीपद्मवक्मे श्रा॰
माप्रदर्शिभिर्वोसैर्पावज्ञास्मसंविज्ञनः वारयत्याय॰
योजावस्तुनितनचतपोधनः मात्रत्रिसाहसंनस्यादसत्वं
नष्टवोमम धीनाभवार्थनेवेहप्राभंपयणभिनेपतिं नः
देयेनेवतपसानस्यप्राप्तालियोविरात् संहुत्रत्सदनास्य
पंस्ननपस्येवनेकथं प्रत्याभवेविवाहेचकानवेयंविषा
दिता श्रीणिधानाद्देवत्याहमिदंसर्वमिहागतः इतितं
व्याहरंतंवहृष्ट्वामुनिमुपागतं प्रणम्यदोलानुदेवसा
भूत्पद्मावतीवाणं । अथमत्येदेहवाहावेवायथरमात्म
देहमाश्रित्य सवयस्योमुक्ताफलकेतुःसोत्रापयोधि॰
पत्तस्याः । तंवीक्ष्यवानकवधूविन्तूतनाश्रंगकाम॰
यांकस्तुदितंवतुत्रहमाव विधार्थरेइततयांगगताग
तंसापद्मावतीस्तुहितयौकमपिप्रमोदं । सवस्तुक्ता॰
फलकेतुस्तुदेहमेवतामवेत्यपिवत् विरमहभूमि
भ्रमणायांतायांतोयणासविंतं । तौवशापभ्राजितत
पाडभौचक्रवाकवदवासंसंगमौ जगमतुस्त्यनतेज॰
सोघ्रतेस्त्स्यमारयतनोनत्पयानां । यथुवाहमिहत्रुत
समागतौ तीर्णशापमुदितौत्सपवमे वेनसोयपवि
तोष्ठयत्पमाविभिज्ञयवत्तौमहामुनिः । यातायांति
शिवेद्रवारणागतत्सैवसोपाधयो विवंदारकनिष
पुत्रसहितोमकध्वजोभूपतिः त्रैलोक्यप्रभयासमंततः
पपौत्रैलोक्यमालीनयाया देवानामधिपोविमानवह॰
नःसांतःपुरःसानुगः । ततःसमुक्ताफलकेतुमेनयो

प्रदर्शयन्नंतमवगणयन्मतिः यथासमभार्यार्थमवाप्य
प्रापतोमविष्णंतोऽनुक्रितुपातस्तनः। द्रुहातदशेनोप
मनोन्मत्तलोमेकध्वजायामनिनोपदिष्टं सिद्धोऽद्रकाता
नहरार्वतादिकूतानहशोकासहस्मानधूतः। त्रैलोक्य
प्रभयापुत्रनरवनपाजानमाश्रुमेसहस्य समविंतितमि
ह्राधिपकन्यादेवप्रभासाहस्साहृन। विद्याधराधिता
यःपतिस्तममेतिपानयंप्यंती यथावत्तुपदस्मिता प्रा
निपामनलेकामनासिद्धो। जातास्यसंपवतनोदे
तिनाकुलेपात्रवान्नुरक्रासि सोप्येषराजपुत्रः प्रासौवे
यायर्थीपुत्रःसतनं। नवपुण्यतेतुरूपोदेहेनानेनसम
भिगंतुमयं नदिमामेतन्मासैनतंजहासामहरीपुत्रजं
लवे। एवंविरुष्षाहदितस्थनिंवेद्यमित्रोप्नेकाफलध
नहलाशामनुप्रविविष्टा आदायनंमकरणकार्योनष्ठूर्वं
देहामाविर्भूवञ्जनधवलयमवबोध्य। भोष्क्राफ
लकेतोनामिपम्रुहीदेपमयिविस्रुजनतः नमिमार
सिद्धेप्रात्रपदाणदेवप्रभांभार्यां। इत्येवतदैवति
रोरोहितेनलेवन्यावसैदेरमेरःसहायपो गंधवराजः
सवबंदकेननाविद्याधरेंद्रेनसवंदकेननः। प्रज्ञापस
वैगभिनं दिनाप्रुतेर्गंधर्वराड्व्याग्रमविग्रहस्तनः प्रादा
त्मपुत्रकाफलकेनवेसनांपमावतीनांविधिवन्मभूति
मानु सचात्रविद्याधरराजपुत्रः चिरोत्तकलंठारापि
नामकाया मेनेफलंननानवीरवामपुवारनामप्र
पासिद्धवां। सचनयादिनिजेभ्यरकन्यया वि
पिवदत्रयिनस्मावतीर्णया लयासहजमपत्यनकांत

हृक.
पद्माव.
६७९
679

याविभुवनत्रयमामलयहूतः । ततः क्रमेणवासरैरभिषि
च्य पुत्रं स हेमप्रभावलयेकराज्ये मेकध्वजं हेमलयध्वजं
तं वनं सदारस्तपसे जगाम । त्रैलोक्यमालीमपरिग्रह
स्य प्राप्य राज्यं स दिनेनादिराजः प्राक्रोश मुक्ताफलकेतु
वेश्यां दहसौ सा विशुद्धराज्यलाक्षीं । मुक्ताफलकेतुरयं
मुक्ते विद्याधरेश्वरं सप्रदानियन्तः वसमुनिशाशेण सा
कंपयो श्रीमुक्ताफलकेतुनाथ सहितो भार्याहृदयश्रा
मिना पुत्रेनाथ संवत्सकेतुरगमेद्ध्याधरेश्वरं । मु
क्तावगगनेचरचक्रवर्तिलक्ष्मीं सहितेन सहितेन विरं स
राजा तस्मिंविद्याधरराज्यधरं विरक्तो देवा समनु
नितपोवनमाश्रितो भूत् । स च मुक्ताफलकेतुः प्र
तीन्द्रादसरराज्यमासाद्य प्राप्य पुत्रप्राप्तिस्तहिद्याध
रचक्रवर्तितं । पद्मावत्या सहितो दशकल्पान् भूतयेव
नितृप्ता मेत्रसमस्तो भयसाम्राज्यसुखमुपभुञ्जानो
प्यालोच्य भावानवसानरीरसां संसृत्याधांतेस्वर्गीद
कानने त्योतिपदं प्राप्य तपः प्रकर्षतः सायुज्यमीशस्य
जगाम पूर्जटेः । एवं हृसमुगात्रि शायमसरसामेतां क
थां तत्कारवान् तातं शाण्यवल हृदिव्यगतिकः सबल
रत्नोत्स्यः नरार्पामावि वोवतो वविहगोगनैव सिद्धः
स्यं त्वक्राशपतनुषेधावात्तवरतां प्राप्तनिजां तोविल
हृस्य सदमायार्गिकन्यांगो सुवतो मस्तमतुकायविवद
दैमुनयः शरणमात्रं एन्याचेतो विनोदितवान् । एवं
कथितकथो किलनरगाहन्तदत्तचक्रवर्तिनितो गोसा
लकेन सहितः परितवत्तकयपापाश्रमं मुनयः

इति श्रीभट्ट सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे प
द्मावतीलंबके षष्ठस्तरंगः ॥ ॥ ॥ आदितः
एकविंशोत्तरंशततं ॥ ॥ समाप्तश्चायंप
द्मावतीलंबकः ॥ ॥ अतःपरंवि
षमशीलंबकोभविष्य
ति ॥ ॥ ॥

इदंगुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदरांदोलना त्पुराकिलक
थामृतंहरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्यरसयंतियेविगत
विघ्नलब्धर्द्धयो धुरंदधतिवैबुधींभुविभवप्रसादेनते
वंद्यानतार्धदेहाय वंद्यांशुसितद्यु
तये वंद्यार्कनलनेत्रायचंद्रार्धशि
रसेनमः ॥ ॥
करेणकुंचिताग्रेणलीलयोन्नमितेनयः
भातिसिद्धीरिवदधत्समापायाद्गजाननः
ततोसितगिरौतत्रकश्यपस्याश्रमेमुनेः नरवाहनदत्त
स्तानृषीनेवमभाषत अन्यश्चदेवीविरहेनीताहंसात्व
गागया वेगवत्यायदात्मप्रोविद्याहृत्तेभिशसितं नदा
शरीरस्यारोगोविरहेपरदेशगः वनांतेहंसवानामिभ्रम
न्कन्यांमदनमंजुकां समांपाशाननांदृष्ट्वाप्राणधानाद्दवे
स्यव दुःखितस्याक्रमंनीत्वामदयोर्भूतिमध्यथात्र सोम
वंशोद्भवोवीरोभूत्वाकिंमामशृणासि देवादेशोफलेना
स्याकाभार्यासमामेनव अवसंभाव्याश्रुपिनरणांभवतीह
समागमाः तथाहिविक्रमादित्यकथामाख्यामितेश्रु
णु । अस्त्यवंतिषुविख्यातायुगादौविश्वकर्मणा नि

हृक.
पमाव.
९८.

680

सिंतोनरपिनीनामपुरावित्वसति पुरी सतीवयापराहृष्या
पश्चिनीवाग्भ्रितापिगा मनोधीविपमोत्रामूर्हीवबहु
कौतुवा महींद्रादित्यइत्यासीद्राजातस्यां जगतीपी म
वेवामरावत्याविपत्यबलसूदनः नानाशस्त्रपुरा
योर्वेन्द्रोपमकरध्वजः योभूत्मकरकरस्याये गुहिवउव
रवत्वेसो तस्यपत्नीपतीभायानाम्नाभूत्सोम्पदर्शना या
वीर्वेन्द्रस्यगौरीवशंभोश्रीरिवचक्रिणः महामंत्रीवसुम
तिर्नामतस्याभवत्प्रभो वत्नाधिवानश्चतस्याप्रतीहारः
कमागताः तैः समं सत्यपद्मासद्राज्यमाराधयन्हरं ना
नावनधरः शम्भुरभवत्पुत्रकामप्या श्रीमतेवचोवाण
गणसंस्थितकंदरे स्थितेकैलासशैलेन्द्रे पुरारिं पार्वती
पुत्र उपतस्थुः स रामेश्वरान्तेकोपरवचसिताः अणमा
तेनरामेनानेकतत्त्वानपामराः सूत्रागमनकार्यान्तदेव
मेवंव्यजितपत् येनपादेवविहताश्रहरायेवबृविस्मृता
तेजानानाशिक्षरूपणपुनरयमहीतले आपारयत्रिविनैवि
प्रांशुतियत्नाहिकाः क्रियाः स्वनियुक्तिकन्यास्वामा
किंकिंनकुर्वेत भूलोकादेवलोकश्चसम्भरायापनेसभो
ग्राहृणोहूतमरतोरिरविवित्यैर्विवोवसां मिश्रांतेवभू
लोके निर्विघ्नेवाखंमाले पत्रभागादिविच्छेदादेवलो
कोवसीदति तदुपायं कुरुष्वाय मेकं विदवतावव सर्वे
रेभूतनेयत्नां तेषु श्रावस्तारयिष्यति इतिदेवैः सविस्मयं
प्रमाणिकावचनं यातस्तूतंनविज्ञात्वकार्याभवतविहं
ताः प्रविशणकरिंषरमज्ञापायमसंशयं इत्युक्ताविह
नदेवाकाशिस्यमांविकापतिः गतेषुतेषुवाहृयमास्य

ववत्सेत्रकोंगणो सपार्वतीको भगवानेवमादिशति
स्मसः प्रभावनागमानुष्यनायस्त्ववमहाश्रुवि उज्जयि
न्यांमन्तःशूरोमहेन्द्रादित्यभूपतेः सवरणनामसैवांशर
तन्नार्यांवंगविकोशता नेपाग्रहेसमुत्पत्स्यगरुकार्यः
दिवेकसां स्कंधासाम्यागाद्यापाशाशांबयीधर्मविवाति
नः सप्तद्वीपीमध्येरोनानामत्प्रसादासभाक्यासि यत
श्नत्सवेतालाश्रास्यतास्यंतिवशे भुक्तामानुषभो
गांश्चप्रभुसमाद्रेयग्यासि इत्यादिहृष्टपुरजितामाल्यवां
सोप्यवीतूणः श्रुत्वाश्रुतमहात्तामेभोगामानुषका
न्कैके यत्रवंधुमहाक्षञाक्षुत्पविप्रयोगस्तत्रः सह धनना
शजरारोगाद्युत्तवायत्रव्यथा इतितेनगणेतोक्तोऽथर्जे
दिपत्नावामंत गस्तौनेतानिःखातिभविष्यतितवानं
घ मत्प्रसादेनमापिततः सर्वकालंभविष्यसि इत्युक्ता
माभुतनाम्साभृद्रहप्रयोमाल्यवांस्ततः गतावेद्रपिती
तस्यमहीन्द्रादित्यभूभुजः देव्याश्रन्तकशोगर्भेसमभू
त्समगणीतमः तत्कालंवृतिणाकांतकालाकलितश्चो
रवः देवोमहीन्द्रादित्यंतत्रपंसेश्वसमादिशत् तक्षो
क्षितवनद्राजंत्सनेपुत्रोभविष्यति ग्राकमिष्यतिसहो
पांपृथ्वींविक्रमेणायः यद्वरत्नःपिशाचादीपातालर
कागनानपि वीरःकरिष्यतिवशेम्लेच्छसंचारिविष्य
ति भविष्यन्नानयैवस्यविक्रमादित्यसंज्ञकः तथाविषम
शीलस्तुनाम्नावेषस्यतेरिपु इत्युक्तोन्तर्हितेदेवेपत्न्युश्चम
महीपतिः प्रामःसुमाविवेश्यलंप्रीतःस्वप्नंस्ववेदयत्
तेपित्त्रमहाराधीशंप्रयाप्रासिःफलंक्रमात् ततेसेशापा

बृ.क.
विषमी.
.४८१

681

स्समचिवाराते प्रमुदिता तथा तावदेत्य फलं साक्षात्
राज्ञेऽतः पुरवेटिका ग्रहणीयदिदं देवीहस्ते शुंभुदत्तमि
ति ततः सा तज्जग्धुं देव्यै विवेशभितोदितः सत्यमम
नेऽस्वप्न शोभोगात्रिमुत्तरं वेदत्तु अथ राज्ञी सगर्भा सा जज्ञे
तस्याज्जितद्युतिः प्राचीवाग्ने रिवोदेत्सहस्रकरमंड
ला चकाशे सा वक्त्रचयोः पुत्रा मयायुक्तं तिथा ग
र्भस्यस्य वसन्नाजातस्य रत्नपुत्रया बोमसमागय
तत्पीत्रजनात्रस्वमानदा प्राणप्रमानाविनसिले: प
त्रवेतालवदसेः प्राप्नेवसमये पुत्रं सा सूते स्म महाहि
नीं तमोर्ऽतिवालेनयेनाभासितवासकं तातेवृत
स्मित्रिपतनस्यप्यनृपुष्पवृष्टिसमिती घोररातनगीर्वाणदुं
दुभिध्वनिनादिनी दीवत्त्वभूत्साविषेववाद्यतोभाग्येव
व तत्कालमुत्सवा तेद्व्याकुला साभवत्पुरी तदा च
तत्रविक्रतं वसराणविवर्धति सोनात्य विशेषकेन तात्सी
त्काष्णुरदेनमथ: नाम्नातं विक्रमादित्यं स्वोक्तेनाकर
यिता तथा विषमशीलं च महेन्द्रादित्य भूमिपः गते
ष्वेषु दिवसेषु वत्सस्य महीपतेः सम्मतेमत्रिणः पुत्री
नितेनाम्ना महामति तद्वत्ता पुत्रश्चापि पुत्रो भद्राष
धोजनि श्रीधरो नाम यतस्य तोमहीधर पुत्रोऽथ सः तेऽपि
भिर्मेत्रिनयते स्मरराजनसूनोत्र सः वज्रयुधह मादित्य
नीतोबीर्यफलैरिव उपनीतस्य विद्या सुगुरवंगोद्देतत्मा
चतो पद्मनेत्रस्य प्रणमेन मारहराष्ठवयोत्कताः दृढचो
मूर्तंतालोपायांविधायकलांतथा सेवस्त्रेवाकमोत्क
र्णात्स्वतत्त्वैरवद्यात दिव्यास्त्रयोपितं तं च पश्यंराजन्स

सर्वंजनः मांधात्रोप्रभृतीनामादिपार्थिवकथामपि श्रा
र्णोतोमनतोरत्नाकल्याभूपवतीन्यैः श्राजह्नवविमिता
नस्पतास्ताग्निपरवापराः नन्नष्टपीवनस्यतंविलास
कायास्याविक्रमं श्रभिषिच्यसननराज्येयथाविधिजन
श्रियं महींशादित्यरपतिःसभार्याः सविवेकिसः स्व
र्गेवाराणसींगत्वाप्राश्रयाणाशिश्रोपेषिकं सोमितोहिक्र
मादित्योराज्यमासाद्यपरकं नभोभामानिवारेभेऽ
नापितथनेकमाच हृष्टेवतेनकोटदूलमन्यापोमितंत्र
एं नष्टाविवेकाशिरसोण्यनमन्सर्वेतालयः दिव्यात्र
भावोवेतालराज्यसप्रभृतीनपि साधयितात्रशालि
समस्तत्रमार्गवर्तिनः प्रासादपंक्तिकुंभसीमानस
महीतले निवेशितविक्रमादित्यस्यादित्यस्येववप्रभयः
महावीरोप्यभूद्राजाससभीरुःपरलोकतः सुपीयिवा
वेतुकरःकभक्तोर्णगनाथिपः सपितापित्रहीनानां
प्रवेधूनांसवांधवः प्रतोष्यानांसनाथश्चप्रजानांकः
सनाभवत् स्वेनहेपस्यकेयोधेकेलासाहिमशेल
योः निर्मलेनसशोभूतस्तुपमानमभूद्दिपेः एकदा
वनमास्यानगतंभद्राग्रुघेत्ल्यं प्रविश्यविक्रमादित्यं
प्रतीहारोविज्ञापयत् प्रोषितस्पतमीनस्पदाक्षिणात्या
विनितेप पत्रविक्रमगाहकेपादेवनप्रायितोभवत्
महतोनगरेवायमागतोहाविनिष्टति सहितीयोगुणव
वास्पलब्धवाक्रिस्तुभंयभो प्रविष्टयन्विति राज्ञोकेमाह
नीयंसतनचतं प्रावेशयत्प्रतीहारोनगरेवं सोगोभवं प्र
विष्टास्पमार्गेवनयसाह्मदीर्घसः उपविष्टोप्रतोरहस्त

वृक.
विक्रमी.
५८२

662

तेनाप्यभ्यागतभूभुजा कश्चिद्विक्रमशक्तिसमेनानी
कुशालीन्पः कश्चिद्भाग्नबलाधाश्चल्पाकुशलितो
न्पे श्रेयोराजश्चाणांप्रधानानांचनद्वले कश्चित्कि
वंगजाश्वस्यरथपादातकस्यच इतिभूमिभुजा पृष्टोऽन
ऽदेवोजगादस: यिंतविक्रमशक्तेश्चौमेत्यपमकल
स्यच सापरोवदेवेननिर्विनंदत्तणप्यर्थं मध्यदेशस
मेराष्ट्रः सर्वंगांगांचपूर्वोदिक मकश्मीरासकौबीर
कश्चाववकबदीकृता तानिनान्यपि दुर्गाणि हीमानि
विजितानिच म्लेच्छसंचाश्च निहितादेशाश्च स्यापि
तावशो नेनेविक्रमशक्तेश्च पाविष्टाकटकेन्ये सर्व
विक्रमशक्तेश्रुतानि: ममागतः स्त: प्रयाणके पा
लोहित्येश्वरबलः प्रभो पचमात्यानवंतं तेद्रुतं वर्द्धेवि
शुद्धेः ग्रामेश्चविंध्यमाटेमत्तश्रीणानाश्चपूरपन्
श्रूणपमहरूल्पतिः सतेहन्ववरेपुनः श्रुतेगदेवकेदेशा
गतेनाद्यविलोकितः बुधाकुत्रवकिंदृष्टंकोतुकंभ
द्रकश्यतां इत्युक्तोऽभ्भनानंगदेवोवक्कश्च वक्रमे
नोदृष्ट्वातत्पार्श्वेवगतादृशामवांक्रमान् पार्श्वेविक्र
मशक्तेस्तेमेनामस्तृत्यतेव मिलितानन्तनागेंद्रसस्त्री
कदृविधोमितंसमुद्रमिवविस्तीर्णंसमपत्नसाम्भलाश्च
ते अपारानश्रुनेगाहं तेनविक्रमशक्तिना प्रत्युणाश्री
विन इति ग्राणतेनानिमवर: यावत्त्रिपामविजयश्च
रूपंश्चविलोकयन् सिंहलीश्च रमेदेधीनत्लावदपा
पागमत् ततोमयरपमूर्त्तन्नेगादेवस्थितोतिकें इति
सवापेवंहतैः तपार्श्वमदृष्टतागतेः मदेतंतवश्यानंगदे

देवहितुमेतिकं कल्याणमस्यवस्वामिराजकार्येहिकिं
वन इतिसप्रश्नवाक्यंच सहसः सिंहलायनः मन्त्रिणेयाने
वक्रिस्मनसैविक्रमयाकेय नतेभविक्रमयाक्रिसोमवद
ख्यसतवं सिंहलेग्रामनिकं पपपनमुत्वे किंब्रवीतिसः
गृह्याहं सिंहलादेशाद्येनेन सहतेनतन् ग्रगच्छं सिंहल
द्वीपं चहस्तेनाक्षिवर्मणा राजधानीं चतत्राहमपश्यं हेम
निर्मितां विचित्ररत्नप्रासादां गीर्वाणनगरीमिव त
स्यां च वीरमेव तमहान्तं सिंहलेश्वरं हन्तेतितेनसविवे
मैरिवराजन्कृत्तं समाश्रुपितमाहन्यस्थापकगालप्रभोः
राजाविश्रम्यमाणामासत्यकारेणायभूपता श्रयेपुराग्या
नगरेसमाहूयसभूपतिः शुक्लाकरेग्रीयन्मकिमवो
चकंविसंविधो श्रीलिमेहहितांकन्यामत्येलोकेकहंद
री नाम्नामदललेवेक्रितां चराजेन्द्रलामिवः तस्यान्तुद्ग
राभार्यासाससम्पास्थोपविनामतिः पतदर्थंत्वमाहूतः
तन्नामसंप्रतीक्षिता गच्छ च स्वामिनीव कंसहतेनम
हात्मनः अहमेव चानुमर्देष्यामयचबात्मजां उत्केता
नायपामासस राजातत्रतांभक्तां भूषिताभरणभोगा
रूपलावण्ययौवनैः अपश्यत्पवनामेकेदर्शीयिकान्या
रमाम्नां तत्स्वामिनेमयादेयाकन्येयंगृह्यतामिति श्रुत्वं
वराजपुत्रींतां रूपलावण्यविस्मितः अतीवप्रीतिमना राजा
यमयेतिमुदितोहृष्टं श्रावितंचैवनाश्चर्यविधौरघुस्य
रेविधिः तत्रममाभिमांचकेयत्नकनापिनिलोत्तमां त
नाहंसत्कृतनकेनराज्ञाप्राप्यितवांस्ततः दीपाहितालयसेने
ननद्येनेनमहात्मना प्राप्तव्यवरसनंवाधाम्नामोयावदंत

वृक·
विषम·
६८८·

683

ये तावज्ज्ञागृहश्चवेतोस्वलक्षयेपुलिनेमद्रुत् तन्मयेद्
यद्वेपेहेयवय्णाववकन्यके यकांश्रियंतुय्णामांगीमंच्या
वेडभलगुतिं हस्ववीर्णिवितेयातवस्त्राभवणश्रीभते
मत्तकंकणक्राणवतीर्णिकरतालिके प्रनर्तयंत्योग
रतः क्रीडाहृविणेयोतकं ग्रथितोबुनरमयंसतीवरत्न
विचित्रं नेरङ्गात्यान्यमावाभ्यांविस्मितावामभणयत्
ग्रहेगकिंमिदमाश्चर्यस्मोमायाभ्रमोनुकिं क्वाहंक्वा
हेपुलिनंकेहयोहाभकन्यके क्वेचहमनत्रविष्णोगजीवं
हेमस्त्रीनयोः इत्यादिवदतोरेवदेवमाश्चर्यमावयोः
वाग्भः प्रवर्तनाकन्यावातेरुहेलिनाद्युपिः ततास्मद्दृतं
वेलवीविहस्तनमभम्य स मकैरेभस्यमानाश्रमम
ह्लस्तद्दताजनाः ग्रावीवनाभ्यांकम्याभ्यांमेतेयवीलेख्या
वाहग उत्तिष्यपुलिनंनीवाबग्रासामकरानतौ ऊर्मि
भिः सूर्यमाणेनसिरोधसिविह्वलौ ग्राम्यास्यावाग्र्य
गर्भमिवताभ्यांप्रवेशितौ ततोवस्त्रावहेयावद्विजंना
नाडुमेवनं नौभोजयित्वातंनामिस्त्रगणवोनकन्यके वि
चैकिमेतन्मायेयंद्वनंकापीतिवादिनौ ऊर्मिभिःसूर्यमा
णेवतोसिन्क्रोधसिविह्वलौ ग्राम्यास्यावाग्रहागर्भमिव
ताभ्यांप्रवेशितौ ततोवीत्यावहेयावद्विजंनानाडुमेव
नं नौभोजयित्वातंनामिस्त्रगणवोनकन्यके विचैकिमे
तन्मायेयंद्वनंकापीतिवादिनौ तांप्रभ्रमेणोनगावामपर
पणवमहत्सरः सत्कुंगभीरविलोलोर्मिमद्वयंमहृताभि
व तसांतेनापणामनेनिर्वाणामिवमकृतिमत् तत्रस्नात
वमायांतमातानाहिवत्तनाश्रवं पश्विागणविनांकांविरप

ववंगतां गर्भिण्यावतीर्णोवनंत्रोवितमहोररा त्वा
त्वासर्वमित्रुधानमकरोत्साभरहिषः तावद्रम्यसर्वसे
विस्मयेनमहावयोः सात्वद्रुयागाविकटंतस्यालिंगा
श्लतिशिवः दिव्यरत्नमयंतांसातेतेलविभवोवितेः
ग्रन्थविविधिभोगेर्वीणामादत्वसंदरी ग्रलेप्यरहितां
मार्गेस्वरतालमेस्तया ग्रवथानेनमासमग्गायंतीतार
मवास्यत् यथानम्रुवणाहृष्टृदयागगनागतानाः
नवसिद्धरवोःयासाग्निःसंपहालिविताइव उपसंहत
गंधर्वाननःअंभोविसर्जनं साकरोत्सवनत्रवदेवस
रसिमाविमत् ग्रयोत्स्यायसमाहरयवहनेसयरिक्षदा
योनेगेविश्वयाभूत्सानतोहरिणोवणा केयमित्यसह
घत्वाआवेयाप्रच्छतोगमि नाव्रवंतन्यारिजतःकोपयदा
स्तुगच्छतोः ततोस्यासिंहलद्वीपयतिर्द्धतस्यनावकं
प्रभावंदृष्टोगिरिसांत्वामिन्त्रश्रेष्ठदमब्रुवत् भोप्रभोविक्र
मादित्यदेवांग्निस्पर्शशापिता त्वंमयायथनाख्यायर
ममात्मानंगामिष्यामि तत्कुत्रायविकारेसानिवार्यवाव
हसव वहूनांमानुषाणामयीनामधवरायस्थात् कः
विक्रुतोविक्रमादित्यदेवःकुशलवांप्रभुः किंवाप्रक्षामि
विदितंसर्वमेतत्सदेवराजन् ग्रहशौचमयानीतोमये
वहिभवानिति राजोर्थ्येसहिमेकिंवात्रानादेवोमहार
भयान् तेदेहिमहदंतत्रसर्वंवत्याम्यहंतव याहंयथा
वनानामेमामन्यःकार्यंचतस्यपत ॥ इत्यस्ताविनयेनम
कवदन्तापद्मांवनेतोयाष्ठ प्रह्वामानयातिसनेोमहवव
नामहोयमंसंपदं नानारत्नविचित्रहेमसचितंद्वारेषुः

हक॰
विषम॰
८८४

684

नानाविधैः नानारूपधरैश्चक्रवीरपुरोहितैर्व्यासितं सर्व
नः । तथाहूतैर्वरवधूभिरशेषद्वीपभोगैर्वासिद्धिभिः
इवाकृतिधारिणीभिः स्नानानुलेपनमंडनवस्त्रभूषणैर्नीतः सं
मान्यविश्रमयांतिसमवसांपुनस्तता ॥ ॥ ॥ ॥
इति भट्ट श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वि
षमशीललम्बके प्रथमस्तरंगः ॥ ॥
आदितो विंशोत्तरशतं ॥ ॥
इत्युक्ता विक्रमादित्यदेवायास्थानवर्तिने अनंगदेवः
पुनरन्यं कथयति स्म सः ततो भुक्तोत्तरं सा सांसदी
मध्यास्थितोऽब्रवीत् अनंगदेव सर्वं ते कथयाम्यधुना
शृणु ॥ यथाहं धनदत्तस्य भार्या मणिभद्रस्य गेहिनी उ
ज्जयिन्यां राजस्य सुता मदनमंजरी साहं तीरेषु सरितां
कूलेषु पर्वतेषु च मनोहरेषु विहरं भर्त्रा सह स्वैरं तदा
कदाचिदागताभूवमुज्जयिन्यामहं किल उद्यानं मक
रंदोद्यानं विहरंती वल्लभा विना तत्रैकदा दृष्टास्म्येकेन कु
कापालिकाधमः विहारश्रमसंतप्तप्रसुप्तां पश्यता नि
शा सकामवशगः पापो भार्यार्थे होमकर्मणा मंत्रे
णाकृष्य साधयितुं प्रावर्तिष्ट श्मशानगः ततोहं तस्य प्र
वेणाकृष्टा मंत्रैस्त्यक्तदेहं तेनाग्नावेदिते भ्रांतं न्यायसो
धनदत्तेन धनाख्येन गवाक्षविवरः कमलोद्भवः
सर्वापि भागधानेवं श्वालाख्यावानसमथान् मन्त्रमश्रा
स्नापाने कपालीरतमुखनः पद्मसाधनमंत्राणां सा
किनेवं हिनाहंशी तथात विक्रमादित्यामंत्रेणाकृष्य
मानया आकंदनी योलयनिमवस्यं तिनांलयः पन

इत्थंवचोभ्येतिमद्वचोथनदोब्रवीत् मद्वतोमत्समाद
स्तकमंत्रवाकिनात्मने नावज्ञकमसिद्धेनमंत्रेणाहकम्
बान्सभां सोहंकर्तव्यमशानस्यात्वदुकापालिकश्च
ग्रहेइक्षमंत्रानहिवलापितकाननं प्रापमस्थिक
बालांत्रभैरवंभूतसेवितं नयापश्यावतंडुष्टकापालि
कमहंतदा इत्याकर्ण्यसविनोद्यानमवासिष्ठितमंडले
सर्वकापालिकाश्चमांहष्ट्वामांदर्पमोहितः आगात्म
यंविशवानंनदीवैवादहरूगां तत्वणांसंस्मरनयत्सव
वनाहसवित्तयन् किंनाकंदानिराज्ञानंसत्यत्रोज्ञानि
हर्षेमत् इत्यातविनयंत्योत्रैवयाक्रुधितवत्पहं परिवा
यत्नमंहेववीक्रमादित्यभूपतेः जगद्धस्यामगेणयश्च
बलातहववतींमतीं गृहिणीमणिभाणिभद्रस्यधनाध्य
स्यात्मजनकनः इतुभीतलनयापलींनाम्नामदनमंजरी
कपालिकेशेपेणहरात्येमांध्वंसयितमुद्यतः इत्याकर्ण्यत
वत्यवृत्वलनमिवतेजसा कृपाणपाणिमायान्तंतमहं
तमहंतत्र सचमामवदद्धेमाभैषीनिहंतासब ग्रहं
कापालिकात्त्वमाद्रहामिभवतीं शुभे कोहिराज्येममा
धर्मसोदृशंकर्तमीश्वरः इत्युक्त्वाकातिलिकंनामवेतालम्
समाह्वयत् समाहूतोज्वलनेत्रःप्राशुऊर्ध्वशिरोरुहः
उपेत्यैवाब्रवीदूत्तंकिंकरोम्यादिदेशतं अथराजाब्रवी
देषपरदारापहारकम् पापाय:कालिकोरवाभवताम
स्तामिति ततःसोशेनासिनाविंशीवेचीमंडलस्थि
ते यथेवपापावरत्वायमासितभुजाननः अथहोलत्व
गेःपत्यात्मामांतयापापानं कापालिकंसवैतालःपला

वृक.
विक्रम.
९८५

गणपरायणं नमस्विप्रमपिज्ञात्वा विप्रमास्कोऽब्रवीद्धि
तो देहं मनोरथं चैव सममस्याविज्ञायन् हतेकापार
लिकं दृष्टा शृतेष्वाभिप्रुतोपिषु आगाद्यमपि शिवोनामवे
तालस्तमुत्थमेदः पश्येचतवगृहणासकापालिककले
वरं ततः सोगिनिशिवः शर्वौवेतालस्तमभाषत अरेश्री
विक्रमादित्यदेवस्यादेशात्तोमया कापालिकोयंनिह
तोऽस्याचारवमस्यकः पञ्चकृतायमाशिवः पाहतेवु
हितहिमे किंप्रभावः सरोजनि ततः सोगिनिशिवोऽब्र
वीत् तस्यकांतदेवोऽस्मि तत्राहं श्वप्णवाक्षिते इत्याभुग
गितोयाप्यः स्वधीरः किंतवः पुरे सजातल्यतसर्वक
कितवैर्धूतमायया अधिकावतितान्यार्थो निमित्रेतेव
वध्यत अत्रवाद्दरतस्तुतैरेवलत्रशतिभिः ताद्यमा
तोवतस्थावत्रावधूतोमरतोयथा ततःससैवैःसम्यस्तैः
स्यातिकियं सवतत्रातिगभेरभिततोद्धाकितोयतः
कृपेहृहोदरशीतत्रोमहंतैःपृहृषोद्धवा तोवतंपतितं
स्मानात्हष्टाभीतममाभ्यासौ कतंतुत्रतः प्रकृपास्मिपतितो
ऽस्मुव्यकतामिति अभ्याभ्यसपहृज्ञांतप्रतकारोतिवेघ
सः तावद्यागतकृश्वस्यमेकोऽत्रतस्तुपुत्रवामिति नत्रुत्वा
तोवतगतप्रकृषावतरायितो आगामस्याःपुरोमहृषम
यात्वेवलपतसौ अत्रसौवतताबांभिकेवपारिक
मुके मुख्यमंत्रिसतामेकांमत्यांऽस्तुप्रयेवणीवत्सतां न
वमोवयितकाश्चितपाज्ञोतिमरुत्यके मांत्रिकोदेशा
मंत्रोपिहृष्ट्यामसस्तकाप्रातः ऊढाचविक्रमादित्य

देवतानिपितृवत्सलः ततोगाग्यंत्रकन्येते पित्रोः सख्या-
न्सस्थिते नेहृष्टेवक्तपंमुक्ताकन्यकेनेपलायितं इस्थं
तावपिनेवावांननोगंतमशाक्रवः श्रुपश्यपावदिशः स-
र्वेभवलंतीतस्पतेतसा ततोवभान्सलपतिदृष्टानेनप्र-
भावतः तात्मस्रभयोदीतोवीरपवेवंसमादिशत् भो
पापावंधकूपांतवेसतंवत्सग्वधिमुक्ताभ्यांवततः का
र्यभवज्ञांनेहृशंपुनः कविष्यतश्चतदहं निगृहीष्यामि
वांततः इत्यादिश्यपांथ कूपेचनेनावांसेपितावित्तो ग-
तावित्तमशीलेनकूपपानव्यपार्थितौ श्रष्टभिर्दिवसैः कू
पनिवासस्यावयोः श्रवधिः पूर्वनेवर्णितोऽस्याव
वेहततः तद्दसंकिंचिदेतानियदिहानिचदासितौ तदु
ह्मस्यामततः कूपाः त्वांहिमावोवहिसावे श्रीकृत्यवर्व-
मास्यस्यावाभ्यांभस्यमुहूतः ततस्त्वांभक्तिपिष्यावोनि
स्पृतंनिर्गतावितः इत्युक्त्वावेरदेवोभ्यांताभ्यांसाकि-
नवत्सरा तयोनिश्चमितपत्रार्थः कूपादृहिरुद्दस्यव सकू
पादृत्तोपयपंतदर्श्यप्राप्तिमन्यथा पश्यायत्तेमहामांसं
पमन्यानंप्राविशनिशि तत्कालेतिष्टतानतत्रसहृहः किंत-
वोमया शृष्वन्नकाश्चिहिकीणामहामांसमितिब्रुवन् श्र-
देशहृता मिकिंमूल्यंमार्गमेतुदितेमया शृणुप्रभावोहे
देहिमत्यामित्युवाचीश्वरः वीरकिंऊकथैनाभ्यांइत्युक्त
सुमयापुनः उक्तामेवेसहज्ञात्वंपवंसाकिनवोभ्यधात्
ततशृणुप्रभावाभ्यांनानाकृष्यदृशामरे किंतवांत्रस्र
देहोभ्यांभस्यसमन्यगृतानरी तस्खात्वार्थेनेहिनतस्मेशूः
नकेनेमया शृणुप्रभावोवैसोदेहिमहामित्युवाचीश्वया दत्त

ह्क॰
विषम॰
५६६

686

रूपप्रभावैर्हैः स्याभाष्यादिनसमकं नाभ्यामाहृष्यकु
वेतांकमालिमापकसरिणः नयतिस्मसमसमाहाह्वाल
रात्समभयता ततोमयाह्वाकृतयोःस्वयोरूपप्रभाव॰
योः सोत्रवीद्गाकिनीयोमांद्यूतकारोभयाकुलः नाथ
दत्तमयाभयमष्ठमंतदहस्योयोः तस्मांतिरिगत्यतोवाल
रात्सोभात्तिरिपिष्यतः तदत्राकिंमयाकार्यंब्रूहिमित्रेह
मित्रंहिमेभवान् इत्युक्तवंतंतमहंसत्वबुधीतितोअवं
यदेवंतत्प्रयताभ्यांरात्सस्याभ्यांहिरवादितः किंतवा
स्येनवार्थीतोरात्समावयाह्रपुतः तत्रोरदंप्यमेमित्रे
स्वक्रवांक्लेननत्वएं नीतस्त्वक्षूपनिकटंकिंतवेनता
योतिहं भवांमत्वस्थयावत्रकूपमयमस्याडांकितः ता
तोन्नेतास्मिदत्रार्थवंदहतेसमस्तदेतवे कूपांतायतितः स्य
यवदेवाभ्यांभयभुदितः गृहीतस्मसमंताभ्यांबाहुयु
ड्डमभूत्मम दत्तावर्षानितंबाहूबलेनाशक्नुतांमम भुं
मकवादवाकस्वइतितोमामपृच्छत् मत्तोमयातदायिते
यह्वंनातामभनिसके हृद्रांतेकार्यातेमश्रीहाकृत्वामाव
तस्मैतो श्रेद्वनवाभवावयेत्सवेषांकिंनवानांचकोरहृशी
हृद्रांतीकार्यातीमेश्रीक्रुतामांवदतः स्मता श्रेद्वत्वग
वासेषांकिंनवानांवकोरहृशी श्रवस्यागविह्ननातेनाकि
तेवनहरात्मना तेष्ठांनमेश्रीतह्यगतोपकारः स्पर्शेत्स
नः तेष्ठम्ब्लेकाविद्युश्वतिश्वासःकिवेघुकः साहस्ते
रोपस्वाकिंनवानांनिमगोजो चिंताकरालस्यकथात
ध्यायमूर्यतोवया ॥ अत्यामेवोन्नाधिन्गामधृतका
रोभवसीति श्रीवैहिएल्वकरालाख्यो विषमोवर्णनाम

नस्यद्वारयतोनित्यंस्थितेयेजापिनोपदे नेप्रत्यूहंयूतका
रकपर्दकशातंदधुः नेनापणासंगाधूमहूर्णक्रीता
दिनान्यथे वकाश्रुंकिकाह्लापिमरदिनाकर्पदभसा ग
न्हासमशानेपकानागवितापनावेत्मवाग्रतः महाकाल
स्यनदीपञ्चनामन्त्राग्रमदपन् नेवचवमहाकालदे
वागारागनेसदा उपधानीकृतउत्ताःसमस्ताणदिनो
पवराजनीतत्रमहाकालान्तिकेनने मान्तमंडलपदा
दिशतिमामस्यपश्यन्ः स्फुरंतीमंत्रमानियान्मानि
देवमज्ञायत नकोपिमिकिमर्थोयंउपायमिदप्रुक्तित
सिद्धश्चेद्धमथवानासिद्धःकादिनिमम कृपालोच्या
ब्रवीषुत्तापादिपदेश्वताःस्मताः पतत्रेसहस्रभ्याभिः
देव्यामहाव्युमेवच सपलत्यामानपिताजितंसघः
वदीयते इत्युक्तास्तेवनाक्रू सींपत्रस्युत्तदपातय
ते त्रिणाकरालसमागंक्रुद्धाबाग्विन्नावरादिकाः श्र
नेह्कतेवमाणस्याकृतवेनानिषेधता इतिश्रुतेहि
सर्वत्रास्थितिमूतकृतसदा । ततोसिद्धावद्धत्वर्णदे
वतानामगादसः सितंप्रपञ्चनथतंमहासमामावनं
यथा इत्युक्तमानमकेतवेनामहाङ्गेनतायदा देव
नानलपंकिंचितयावाक्रेसमकुथा यदिस्थिताः
स्थन्नसींनाल्किंपतेकिमवस्यपन् भदन्नहाविनार्थ
स्पशिलाभ्रतस्यानिहतः पमदेहाग्नोदेणकृक
वेताङ्गपाटने तदहंवःकरिष्यामितदिपेत्यालिका
पिमे इत्युक्त्वायावदाराययूतकर्वसोभिधावति ता
वन्तैसदरः दर्णिदेवनाययाजितं द्रावयित्वावतन्या

स्कं.
विषम.
६८७

नवैर्यमेत्यततैर्यवस्मः श्रावकघरेवधूनेनार्थमानग
णान्नतः एवंसञ्जतेनयाप्रत्यहंनावदेवताः जगादहे
वीवाक्युंगमामतस्त्राविव्रमानसाः इत्तोहंनिर्गतोभूता
दिस्त्राहूतोव्रवीतियः सनादेप्यइतिभूतेशैलीयमा
तेदेवताः एवंनिराकृतंघुरावमालस्तामिवेवव नस्मा
राहूयमानंतंतदेवोज्ञानिरसएव इतिवाक्युंउयोक्तामा
देव्युक्ततासितह्यधुः निर्मिश्याङ्केहनाह्वानंकिलवंतं
वेदेवते निर्गतास्मघतोयादिदिस्तुः सर्वदेवताः ए
वं एवंनिराकृतंभूतावकरालस्ताभिवेवव नतस्भुंतम
हाकालंसेवाहूयतदेविते सोपिलह्यावकाशंतंमत्वा
उदेवदेवे निर्गताहमितोभूतादितिदेवाकिलाव्रवीत्
श्रेदेएष्ठवाहिठमादिह्यानिष्ठभयोजितान् इर्जना
हनदेवाश्रमशक्राहवविभाति नयाउदेहराबारभ्
गस्वैतनवपुञ्जिना तेनविएठाकरालेनाविह्नेनवमवि
तित श्रेदापूतस्थितेदेवैःयथाविन्नासिनिराकृताः त
देतमवदेवशामिहानीशारांगिध्वये इमाकलयाए
वपरिमृवमास्योः भूरहाषिकरालस्तंमहाकाल
विनिसपत् देव्याभूतजितेभूतलहपठंउजनरवमिह जा
नुनस्तककपालंतेनोमितंगताम्मिसासितं यदिक्षामं
वनस्तानाविभूतीदधनीसवाः योनिरीहोजनराभस्म
कपालेवपरिग्रहः ममलोभोद्यजातस्त्वंमेदष्टुएवं
कर्णतेयि परत्पहतोमामेवंह्यावंवयितमेहसे क
लह्रेतोपिधान्यानांमामांस्वपिनिधवं [illegible] हिमाथि
नमांताएमस्तविघ्नापिमेरव नस्यपतस्यमे[illegible]ष्यस

नयविहृवेनमः व्यतिक्रमापिस्याणोभगवांस्तंनमईसि
यतस्त्वनाहगेगृहंतस्मांगेनेमापितन् तंकमालेय
याभुंक्तेनयेवाहृदयक्षमे पुष्पाभिःसममालप्यकथं
नुक्रिजकैरहं महालपिष्यामिपुत्नेमामापवस्तुइर
इतिचिंतावस्तेपाघीकिंनस्तंसभेरवं यावत्सपरिपेवं
देवसाचाहरवाचवत्तं विंडाकवालतन्होसि नवमासा
प्रतिकथ्या अहंतस्यामिनेभोगालिवाःक्षमस्वांतिके
इतिदेवानयानश्चनस्यौसाकित्तवस्ततः तत्प्रसादाड
पनतांभुजानोभोगसंपदं एकदाच महाकालतेथ्यो
पक्षानमागताः राजावपस्योहृष्टामदेवोव्यास्थिदेया
तं प्रासास्ताक्तंप्रहृष्टानांसर्वासांसुरयोषितां तत्स्य
स्तानिवासांसिलज्ञ्चप्रत्वानमानय यावदेतानदास्यंति
तन्मयेतावतीं अप्सरःकन्यकानावदासांवस्त्राणिमा
मच्चः एवंसभेरवेणोक्तोगत्वामरस्त्रीहृष्टां विंडाक
रालःस्त्रीतीनांतासांवस्त्राण्यपाहरत् शुचमुचांबरा
णपास्मासास्मकार्षीर्दिगंबरा इतिब्रुवाणःसर्वतार
ख्यानत्राववृक्तोनसा कन्यांकलावतीमेतापदिमंप्र
यक्षिय नरदेवोविमोत्स्यामिवासांस्येतानितान्यथा
तस्थानामंडराधर्षेहृष्टास्त्रवाचनाहृष्टं पाकयामंक
रावत्पानाचत्नत्पतिपोदिवे इकलावतींतांवतस्यागु
हिनवासमे विंडाकरालायततोविधिनालेवसास्तं
प्रव्याप्यवस्त्रयानाम्हकलावत्यानयामसह तस्योविं
डाकरालेयमीदेवस्त्रातिभितास्पदः कलावतीवदे
वेदंउपस्यानमगाहिवा त्रिदिवंजननैतांतवसहापाति

वृक॰
विषम॰
६८८

सुपापयेो तत्रामिदेवनाशाक्यक्रपेनममवल्लभः यदा
यतामितिश्रीमाकन्ताविक्षुवनीवसा तेनहिंसाकरालेन
मन्यातत्स्थापकारणंदृष्ट्वा सतेकवधूकलावत्यब्रवीदि
दं दृष्ट्वोद्यानेनृपराजानामन्यभोगास्तस्तामया तिदंत्यादि
विषद्भोगांदृष्ट्वासोपभोगदान् तत्तुद्देवराजोमाम॰
शयद्वेषभोत्सेन मत्येणपविनीताबभोगास्तास्मानु॰
चानिति तेनायमावयोजोतासेयोगोत्यात्यस्मातः
स्वयंसुन्नाकाशेरेणाष्टायास्तंस्माभूतवाधगतिः रेभानव
प्रयोगंहिरेनिष्ठातिद्दरेगुनः श्रातत्समामेवस्माभिः
स्थानयंतत्रवाश्रिय ततश्चिंद्राकरालस्तांप्रेमतुलेलि॰
तोभ्ययात् श्रहंहत्यामिदंतत्रंरत्रंतंत्रेवमांमय एतच्छु
त्वाकलावत्यातयासतगदेयातिः गुन्यनेकथमेतत्त्वे
ऊय्येतुद्धादिदेवराट् एवमुक्तोपिनिर्बंधं यदातस्याश्च
कारसः तदाकलावतीसहद्वांतेतततपयत प्रातः
प्रभावमूढंतंकलावाकण्यालांतेव हिंसाकरालमत
ममंमदेदृष्यमतिदं सरेभज्योभितहारंनंदनोद्यानमह॰
रं दृष्ट्वाहिंसाकरालस्तदेवमानीनतोद्यसः ददर्शचाश्च
हेशरेरास्याण्तविदयाश्रितं प्रगीतस्वर्वभूसार्धरंभा
रतोनमाद्भुतं नारदाद्यगणीनानि सर्वतोद्यानिवा
द्यणीन् प्रसतेहिकिमप्राप्यमस्तीदपरेमेच्यरे ततः प्र
घातकस्यातेततोस्यापयप्रणवान् दिव्यच्छागाकृतिः
भंदेतातितं दिव्यभंगीभिः हिंसाकरालो दृष्ट्वातेनयी
तायविविनयत् प्रहायतमहदयपाधुतपियामजं॰
पदे हेदेहसप्रश्रायमीहयोभंडुतंनकः प्रतर्कोदि

दिव्यमायेयं विविधावनकावन एवं विकटाकरालस्तन
स्यविनाशयतोहृदि तन्नांते स्कंदागर्भांडस्यशकास्याणा-
व्यवर्तत ततः कलावतीहृष्टास्वाकर्णोत्पलसंश्रितं वि-
कटाकरालसंस्पर्शमानिनायतस्येवतं विकटाकरालः
वात्यमुक्तत्रियस्यांतम्पागतं दृष्ट्वास्कंदागर्भनिरयोहेव-
भावसंभावन प्रेमभागमनोत्पत्तिसंप्रापनेोपथा
वत्स्यानामहिमिषेतेनश्शंभर्दृष्टवांय ततःस्कंदाविस्मि
तस्कंदागतसीमेवव्यभूवसः ऊतोयमास्तुषोप्येवंमांना-
नानीत्यविनयत निर्वृपेनोव्यमानोयेवस्कंदांगेनततं
सः तस्मादिदिएवाकरालस्तंतलस्तुरेमूर्धिताडयत ततः
स्मानाशकायतस्येवस्कंदागलोपविले स्ववइत्नेनाधि
रसायपयायन्नंमावेदयत इंद्रोपिपद्यपियानेनतत्रुयेनप
यातिवं विकटाकरालमानेषीद्भावत्रेकलावती य
थावस्कंदागतंत्रतदृष्टेनेनापराधिना ततःकलावतीं
प्रवमार्हयेदप्राशामसः तन्नार्थमस्यस्कंदागस्येवनाव
स्याहकतीहृष्टी रागाज्ञेमात्वेगुणंयदिहानीतवन्यपि
तदस्कंदनवंशिंहेनरात्राथ्यतप्रराप्रे देवागावेकतेतरसिं
भवतेसालभंजिना इत्युक्तवांकलावत्यामात्रालेव्यं-
ममपनया शाश्लोमनुष्यिलाहृस्कंदादेवशापांतमारेषा
त् पटावइहनिमग्नेरेववेयमविनाशनान् भविष्यं-
तिसमंभूमेमप्राशापमनयस्तदा इमेदंशापपशापं-
नावेत्यमानुप्रशंसमा तस्मैकलावतीविकटाकराला
यसवाघ्यतां दत्वाप्रामगणंतस्मैतिरोभूयाविवेपाव
गत्वानागपुरेदेवत्रक्षंभागपुत्रिकां विकटाकरालो-

ह्वको॰
विवम॰
६८९
689

पितृतः नहियोगविद्याहृतः नस्ववीनपुत्रावल्लो
कसुविस्मृर्छितः अहो रहस्यमत्वापिमृढेनाविद्धतेम
या निसर्गचपलानां हि मातृमृगां संयमः कृतः नदि
दानींमयपामावियोविषमामया इत्यादिलक्षसंतोथ
विजवोविललापसः सागास्थ्रूयविनयत्कालोवेकृम्य
सेथैनेवमे गृहीतधैर्यश्वापानेहृतोस्नस्यानाकिंपते इ
त्यालोच्यविवार्यरोत्यश्वाद्वेशांविधापसः साधिस्त्वा
जितमनंभूतीनागपुरेययौ तत्रात्स्माचतरूस्तुस्यधाहि
तपुराहरिः कांतालंकारुकलशाविवाधवनेराभु
वि यंचपंचमहामत्तसंभूर्णोनिचरवानसः नगरांतर्नि
शिसेवं देवापणभूतले पवंकृत्वामनव्रासीनपास्त्रीरि
क्तोतज्ञः आश्रित्यकेनवतपःकृतकथावनत्यावौ कु
र्वदिनस्यत्रिःस्वानोभुंजानोभैक्ष्यमंत्रुधिः प्रत्ययलिह
विविधापसमहाज्ञानापसमस्थां क्रमाक्षुत्रियस्थायाति
तत्स्योग्यर्गिनोयायतन नागचंद्रंतेनिकेतत्स्त्रराजान
स्तर्व्विमायथौ स्त्रिनाकथाभिःसाधिरं मायंतनिमित्याग्या
स्पति रात्र्याकस्मास्मिवाचके शहंतत्रविद्यतः नकु
त्वातापसास्मायाकितवोद्सनिस्ससः किमेतदितिम
ह्याकिमेनेनेनिभाषित निबंधायुक्तपरमस्तुस्यवावेवं
मवाचकः अत्रयंयनगमस्यास्यपूर्वतोवानेसनले रत्ना
भरणपूर्णां स्निकलशास्त्वं गृहाणातं इत्युक्तेमकृतत
स्यस्थानेतिष्ठावेपतया अभैवंकौतुकाविष्ठनीत्वांततभू
पतिं स्वानाससभूमिरतुरूत्यानस्सैकंकलशंददौ ततःस
श्याभरणांसंज्ञानतस्ययोस्यः सानितंसत्यवाचंतंमेने

निमन्त्रनापसे आनीयस्नात्रमंतंवगुरुर्नेत्रावपादयोः
मयपोमंदिरंतत्रं सामात्यतन्नुणम्लवत् पवंक्रमात्क्रमा
यातंहूतोरुपरुघामतं सोन्याग्नीरत्नकलशारिम्ययो
स्यम्यौविलंबयत् ततः सराजायोराज्यमेत्रिमेंतः पुराणे
व तत्रापैकभक्तानितत्सयाग्येवजातैरे एकदानीयमा
नस्पदेवागारेत्तग्गायसः राज्ञाकुत्तापसेश्रोषीदापणे
काकवाषितं ततोब्रवीद्राजानंश्रत्वाकाकस्यवाक्य
या श्रूयतेऽत्रैवदेवाग्रेनिवातेभुवितिष्ठति सहत्नपूर्ण
कलशकस्तंत्सोपिनगृह्यते एकदानीयमानस्तुदेवा
गारेदत्तणायसः राज्ञाकुत्तापसेश्रोषीदापणेकाकवा
शितं ततोब्रवीद्राजानंश्रकाकस्यवाक्यया श्रूयते
त्रैवदेवाग्रेनिवातेभुवितिष्ठति सहत्नपूर्णःकलशः
कस्मापिनगृह्यते इत्येतदुक्तंकाकेनतदेद्दिसीत्तुतवत्
हन्तुक्तानवनीवानंभूमेकदहत्नपूर्णः सहत्नकलशं
प्रादात्तस्मैकुटिलापसः ततोतिपरितोषात्सद्यपहस्ते
लंबितं कृष्टत्वात्तिंराज्ञादेवागारेप्रविष्टवान् तत्र
स्तंभेसमारूढपरिव्राह्सालभंजिकां प्रत्युषिविर्यांप्रिय
याकलावत्यादर्शिता कलावतीचतत्सालभंजिकाद्
पश्यति रिण दुःखितातंपतिंहृष्टापारेभेनवरोदितं ततद
ष्ट्वासानुगोराजाप्रविस्मयविस्मितवान् तातामसहृ
सूतेकिमिदंभगवत्यति ततोविषादविश्रांतस्वचनो
नगास्यः पहिस्मभवत्तंतत्रगरूपवत्सयमपादः इत्युक्ता
सरूपंनीवाराजधानीमुत्रावसः अयानेतहृत्तैवदेवा
गामिहत्वया नत्कृतंतनहनीयेद्विभविष्यतिहितंतव प्र

द्रुक·
किन्नम·
८५·
690

ततस्त्वद्गीतानां द्वाराश्रोत्रेणाह्नं मनुजिका ततस्तेते गणैवेत्ततां
नवनिर्लोपतत्त्वम शृंण्वैवतत्तत्तेन्द्वकुलं भूमिसमञ्जरु स
स्यानसमुद्भूतैवऊर्ध्वमाद्रसमालयं श्रतिमित्तंशमपात
समाप्तसमस्तजेगीतं इमद्भूतस्तेन मन्दप्रःसमानतापिभव
त्यजाः पकाद्वेनैवतद्देवान्दृंभूमिसमंबाधयात् स्थाणां
तेषुमार्भेकर्त्तेदेवपुर्दृष्टवनः शरीरविस्थापवांच्चेतेषु
नैष्ठमभिईश्वरः सिद्धकार्यलतनस्यकाश्यपाद्वेशंमल
यसः विद्याकरालःकिन्नरः प्रापातुद्भुधिनीतनः क
लावतीवतनुद्धा शापमुक्ताप्रपन्नं मार्गेऽस्मात्सम्बरस
द्भुमिद्रुमराहिवं इंद्रगिविस्मितोवृद्धाननवानसमपृ
पते मापानांहृत्यकारस्यजन्ममवनतोषव ततःपार्श्व
स्थितंशाक्तंतमुवाचहहस्पतिः विचित्रमायाकिन्नराई
दृशाणप्रभसवेदा प्राकल्पेतथावाभूत्किन्नरोनगरीक
वित् ऊर्दृनीकपरेनाममकपद्भुनकोविदः परलोक
गतेनवधर्मराजाकिलाब्रवीत् कल्पनरकवासमेतांकि
नवास्तिस्वयात्केः पर्वतद्विनसिद्धवमक्तितानवशान्न
व स्वेच्छन्तिविदेहिकं सर्वांगजातविस्मया नरान्हृद्भवकिं
भुंकेनरकांकिमुतेद्रतानानस्थकन्यांकिन्नरोवाचभुजेपा
पांदृतामिति ततःस्वधर्मराजेनप्रोक्तिनःकिन्नरोद्विवि
पकान्द्वमिद्रमुत्रामस्यदेवराज्यमभिषिच्यत संग्रामदेवरा
जःसत्रानायकिन्नराणांमर्त्यो स्वेच्छसम्बुद्धिदेवानादिदे
पादिपत्यनः गीतांसामसर्वतीर्थेषु सर्वासापयतत्वाण
न हिंसेश्वरपिवर्भोमेषुसमस्तैपगतेषव श्रत्रुविपम
वोधयस्मपतीनाविलोशुवि प्रणम्यतमहादानान्यसम

दृष्ट्वेमनागतं इत्यादिष्टास्तराज्ञातेनतथाचक्रुस्तेयेवतत्
युतमायायाःसैतैःपुष्पैर्धूपैःपामैश्चताम्बिता तदुपस्याश्च
वेषपाश्चयेतेनानायतादिवं श्रमरवंपश्चत्तेपितत्समा
दृष्टतांसद्गः द्वितीयोब्राह्मणस्विवषापाप्रदेवराज्येसपुष्कितः
किंत्वंधर्मराजनामविप्रपुत्रश्चशंसतं ततःस्ववरितंपुत्र
धर्मराजोविसिस्मये अहोवततगनकन्तांविनाःसदृशान्
ब्रुवन् हेहयमःकिंतवीवर्जितितस्तत्राविवरतेगुरो दिवाक
रालंयामिश्रेनेघोरप्रकलावती तथतद्दिदेयाभ्यां
तदृःसमान्यदेवराट् दत्वाकलावतींचक्रेतेसपाश्चस्व
मात्मनः ततःसदेववडीरःकलावत्यासमंसखी दिर
नाकवालोप्यवसंघोकराउग्रहादिवि तयेतद्यूतकारा
णांमायासाहसयोगतिः तदानिपेणवेतालःकिंवि
यंकिंतवेनयत् डाकिनीयेननिर्दिशः कुपोसिमायया
भवान् तदवनिर्यामिश्चावांगनेरक्षावोवदादितः इत्युद
क्तोत्रात्सरस्तोभ्यांनिर्गत्यायंततोवदात् राज्ञावस्याप्रवि
घ्राणंचवर्णतःमणिकांद्विजं तेवगृह्णामिथावित्वाविप्र
यावत्तिचलमया तावच्छ्रीविक्रमादित्यदेवमाक्रंदतिस
मः श्रुत्वैववचस्तनिर्गत्यराजाज्वलनसन्निभः आपापमा
वर्धोविप्रमित्याप्यात्यतिहृत्यमां प्रावतेताशिवसक्तेनमा
सेव्यप्रकृश्रस्यपत् तेनमेक्षिदश्मागाक्षून्वंतोप्रृइतया
दिताः ततोंचिलमनसैनेवराहितोस्युःजितोद्विजः एवंप्र
भावोदेवोसौविक्रमादित्यभूपतिः तदातयाद्रतस्याव
दिवंकापालिकोमया तदेतेममवेतालभक्ष्यपमागोव
त्यज एवमतोदाशिवकोक्षेप्रालिपन्नस्यपाणिना दृष्टा

हाक॰
विषम॰
८५१
691

घमशिखः खेडकपालिककलेवरं ततः श्रीविक्रमादि
त्यप्रकाशपात्मानमवयमः श्रालिकाखुरुषं भूमौ पातिते
मारिनाछिवन् नेनांङ्क्षेत्रेभ्यमशिवस्यायतनस्य यत्क
रः ततस्तेकाणामंत्रकपलायेवामम ऋणात् अमत्वय
ज्ञानिशिखः काण्यंतेकपालिनः अहंदिनिर्भयस्ताह
सर्वेराजेजनसाधनं एवमाख्यायसायलवधूर्मदनमंजर
री वत्सभावंमहाराजतत्रमामवत्सुतः अहंचनिर्भ
याक्षादंसर्वेराजेजनसाधनं एवमाख्यायमायत्स्यवधूः
मदनमंजरी वत्सभावंमहाराजत्वमामवत्सुनः ततो
वद्विस्वमधुवंसराजांगनेदवमा यदिकापालिकांस्तु
ङ्गगञ्छमर्ते शूद्रानिति ततः प्रणम्यतमदंशूद्रं समिद
मागता विनंपस्तुप्रकारस्यानिक्रुनितस्यभूपतेः एवंप्रा
णाउलंभतीरत्रेमेप्रभुनानव ततस्याभ्यनावतत्सेमासं
वदिष्यातिमनकथा अथनानेवपत्रस्यानंसेलोकासंद
री अपिनाासिहलेदेणनयपासास्यवरा तोवहंनेंकृता
त्रुहिसर्वेसंभूपराजभिः हताविक्रमशाक्रितनमामंत
समस्तेः नेस्माविक्रमशाक्रेस्वगतानाहिदितेऊरू ये
नतेषामवहितः प्रतीकारोस्मन्विहितः अहंचतंकरिष्या
मित्युपात्तं येनतानरी हत्वासविक्रमादित्यदेवोविजय
माप्स्यति पनदर्थमिहानीतोमयात्वंनिजमायया येन
राजः समामंतस्त्येन सर्वेवर्द्धिष्यामि प्राप्तत्वपत्रदेष्यान्व
यभोक्तव्यनाहृष्टा दृष्टांततद्रूपकारस्यलेशतोयेनतान
रीन् हत्वासविक्रमादित्यदेवोविजमाप्स्यति पनदर्थं
मिहानीतोमयात्वंनिजमायया येनराजःसमामंतस्ये

नेत्रवदिष्यामि ग्रामनं प्रदेह्यामितत्प्रभोस्तस्यताहस्रं
स्रघांतस्यकारस्यलेशेणोयेननिष्कृतिं एवंवदतियाव
त्सानावत्तेनचकन्यके आगतेसमस्तेयेहेदेष्यसाभि
रेतुधो एकावेशावधानांतोप्रियंशमपमलापरा स्रवि
त्येकृतोपासेनाद्भवीयप्रभुनेदव निधत्तयोस्तयोस्ताव
पद्मीदेवास्मिसृष्टवान् देविकेकन्येयातमेवयोयम
गन्धकः एतस्मिनासामहाराजपत्नीणीमासमभाषत
भवेनगदेवयदिनकोतुकंवाकोतत्कथय विज्ञायाजगम
तुष्टवेप्रजासर्गेप्रजापतेः चीरोवंदनिवेदाख्यातनवा
देवदृजेयो मयोविनाशकामस्यविधाताकन्येकेइमे
नगाद्भ्यात्तनादाहृप्रयोगोभविनिममे इहैवास्मद्गतेवेव
नेहतोतोमहारकेरे प्रकारिंगुप्यमानोजयमनदावपिन
यं ततोग्रनाधनाथदाचेनेकस्मैसमर्पयत् नयायो
स्याकस्मैविदेयवतेनेदेहमे धनदोप्यर्पयतिमेमद्र
वेस्मान्नजन्मते मद्भ्रावार्पयन्मत्तं नथैववरकारंके
मयाश्रीविक्रमादित्यस्थानयोप्यंतितोवरः देवाव
नारोत्तविनःसमवपतिवनयो एवंरूपेइमेकन्येमग
साद्यायकोस्मरग ॥ जयंतोनामतनयोदपित्नोस्ति
शचीपतेः सभ्राम्यमाणःसुरस्त्रीभिःक्रोतन्नाजगाधी
पृथुभुवि राजप्रासादोपरिलीलाकीडन्तोमस्तगकोपतकैः न
नःसबाणावावेनक्रीडामस्तगाधिस्ततुविना देवाकीत्रिदि
वंगताचारोदीत्यनेत्ररत्नः तेनतस्यक्रतेशाक्रोकारय
द्विस्वकर्मणा सुधामेकास्तिप्राणांदेमदेवेनमपरुषं
प्रणतेनमनविक्रीडन्नयांतःसंनतोध्व सोप्यनतस्यावि

वृक.
विषम.
५५२

692

रत्नाकेरहरिणीपोतकः कालेनेइजितनयौनाम्नाराव
णस्ततना सोप्युतस्तपस्तपोभिर्नित्यलंकांहरगौरीदेवः ग
तेषुकालेहृततपासीताहृत्वारावणमन्दना सोप्युतस्तपस्तपोभि
र्नित्यलंकांम्नगरीदेवः गतेषुकालेहृततपोःसीताहृत्वारा
मस्तुना रालल्ककाणवीरभ्याग्रावणेरृइतितोत्सयोः ले
कारात्भोभिषक्तास्यरातनेसेइत्यमदिरे विभीषणस्यसो
निष्टुइनोहमस्तगोइतुतः विभीषणस्युतेमयेउत्सवेजात
विष्ट्हो नीतायेभक्तेबोयध्यास्त्यसेमात्वयञ्चदान् सोयं
स्तगाणिष्ठुर्दिव्योवर्वितेषुगृहेमम मयावनस्यभोरेवक
तेयोयमुपायने इतिमायावदात्यातियर्हिणीमेकया
क्रमे नावत्कमालिनीकांतोरविरत्नगुपायपौ ततस्तया
समादिष्टेयाल्मिस्यायिपवे सिंहलेस्थरहतोयमहं
वस्यपताभौ यानःमनुजोपस्यावोयावत्तावमत्तोकिन्नी
नौयाक्षोविक्रमयात्केस्त्यसामनस्यतत्वभो ततोविवि
त्स्यारिणानत्सभावविर्दर्भितं पाम्पोविक्रमशाङ्केसां
गतामावांसाविसस्येपो सम्बहुप्रैवसंमात्यउशालेपरिष्टु
स्यव सिंहलेश्वरसंदेशं यावञ्जोपगृहमिस्थानि तावद्वे
ताणिकेयोक्तमहस्यादिग्यकल्पके स्तापोनन्दस्यसंग्रामाय
वरत्नस्मृष्टनः तेहेमारकृष्टताद्दिमायासंकोमसंघ
यात् देवविक्रमशात्रिमोकिमेतादितिपृष्टवान् ततःसमी
हतानीशाकार्थेनःसाध्यहेवमान् यदिणीकल्पकासु
रपमयोदश्रमवणोयत यहीमृवोष्कतेवसर्वेषामेक
मयानः राजधर्मोषमेराज्ञांतस्यावाचमहंततः ततःसं
मात्यमात्वांदिव्यकल्पेवनेउभे प्रहृष्टःसैन्यमकरो सा

सपत्नः सत्रमाहूय रणाय स्माविदेवाय सैन्यं प्रैषयन्महा
रवः रणाय स्वादर्शिसि सैन्यं क्षेप्तुं प्रतिराजबलेन महता ग्रामाम
दर्शितकोपान्वितः भिया पलायितो ऽभवत् । प्रावर्तत तत्पश्चाद्देश
सन्नैसन्यानि सैन्यपाः ततः पदातिविस्तृतैः सैन्यैः सहितः
मङ्गलं ग्रामं सम्प्राप्य विजिगीषुः सैन्यसमुदायं हन्यत सैन्यं रणा
गणाकीर्णं रणभूमौ निर्वर्तनं यस्य पराजितं ते यावत् गुरुवद्धः
प्रणतरिं रक्षितं देवं रुधिरावृतं तमानय [illegible] पृथुभिः श्र
मोभनत्र यशोऽन्वितः क्रीडन्तोऽकस्मादिव रणात्पुनरपि
लेखरानानीय भयसैनिकाः वसुमतीं तस्य कटकेषु रणता
शूरणोध्वनाः ततो जित्वा सर्वां महीं भारतवर्षस्य जनपदा
पि जयापि तेषु सैन्येषु सर्वभूमिपालवत्पा निजेन भवा
ज्ञातेन प्रकटीभूय पादौ तां देवं विक्रमशालिनं माधवं
वदति स्म सा मायया वेष्टिता हि हितं सेवा मानत्रभवन्मम भोः
तस्यावेद्य पुनश्च देवं सविनयं प्रणामं कृत्वा तस्य पश्चिमे देशे
कन्यके देवतामिमे तत्स्नेहेन प्रसादेन लालनं तयोः पश्यामि
गः महेश्वरं प्रणम्य तेन दिव्यरूपधरेण सहावस्थितं प्रसादितः
तेन सुखं भवति स्म सहान्वयाः श्रत्यद्भुः पविदारणं विभवे
नवभूपता प्राग्गाम्य दत्तले च मासीन्हले प्रवरकन्यका
कृत्वा पत्नीत्वं सा पत्युः तेन विक्रमशालिना प्रवेशयत स
कटकं प्रणतेन प्रकृष्टेन हितौ पादौ स्पृष्ट्वा तां देवीं नत्वा ततः
प्रकन्यके द्वे मरालगमने चत्वारि जगत्रयविख्याते सिंहका
पितुः पादाने देवपादौ दिदृक्षया ततो विक्रमशालिना पले
नोपायनिः सह मन्त्रिसेनिकप्रासः समं तौ देवदत्तेन श्रा
वेदनापरस्तस्य तेनानीतां प्रणिधितोऽपुरः तदैव सिंहलेश्वरस्य

हृक.
विषम.
५५३

693

यतत्यास्याक्वरोयतः तत्कन्याह्रीविणानामप्रस्तुयानून
मानपि इत्युक्तोनंगदेवेन विक्रमादित्यभूपतिः हर्षेर
सादमपितपाहिणीरत्नंसमवनू नामृत्यनेनणाथापि
श्रुतानामस्तुपक्रियां बहूकृत्याप्यमन्यत्तेसल्पमेवमः
ह्रायशाः हिस्त्रुसिंहलाधीशायनत्तुक्तंधवःसतं श्रुतं
गदेवंहत्यस्त्रग्रमरत्नेत्वसूरयत ॥ नीलादितेदहनसि
हलराजपुत्र्यामालस्यानयोःकमलजोद्भवकन्ययोश्च प्र
स्तुहमायसमहीपतिक्तषिन्याःसैवैःगजाश्ववहतेः
समप्तुश्चवाल । सङ्केतेजनगीरेजयवर्धनस्य मङ्गः
हितैरगणभटस्यवकालमेघः संग्राममिड्डिरपिसिंह
महाक्रमस्य वीरस्यविक्रमनिधेर्विपुराणसङ्ख । मः
पवनजवोजयकेतो वलभशक्तेसमुद्रकल्लोलः श्र
मेघबाहःसुबाहुः शरवेगोमकरवेगश्च । गगनमार्ग
वलयमाला कोकालीकीर्तिवर्मणास्तुवगे ककीर्गंग
लहरी सेप्यधीसमवसिंहस्य । भूमिःसैन्यमहीनतु
उत्थितमहाशोलेकमयोदिशाः संस्प्रष्टिहितनीविमर्द
विलम हलेमयेहोरपि सर्वस्याद्भुतनदाभावमर्दि
मत्वापारमयोगीरः नासिंरान्निमपश्यिप्रयानिसके
लड्ढेपादिनार्थेमवान् ॥ ॥ ॥
इतिमहाकविश्रीसोमदेवभट्टविरचिते कथासरित्सागरे वि
षमशीललम्बके द्वितीयस्तरङ्गः
आदितः एकविंशो त्र्यंशतं
ततः सविक्रमादित्ये जयसेन्यमपनतः प्रधिष्ठितं
सेनान्यानेन विक्रमशक्तिना प्रणागतेन नैव सोर्कः

ण्यप्रणतात्मना सराजकेन सहितः सबलः सविवेश व
णीमारामाक्रीडमार्गेषु कुर्वाणो जयध्वजः लालोविजय
घोषं पंक्तिघोषैरधिकं वदनः गोपालः सिंधुराजो पंभि
लोवं यवलोप्ययं तिलकापारसीकोभयंत्यपः प्रणामानि
प्रभो इत्यास्थानोत्थाय सोत्र प्रतीहारनिवेदितान् सम्रा
ड् संमानयामास सामंतान्नैमित्तिकानपि सिंहलेश्वरनादि
ष्टकन्याद्वेमगृहीम्प्रतान् यथार्हं सत्कारितिस्म समावि
क्रमशाक्रिकान् नैः सर्मसबलोक्यौघृत्रतस्यैव ततः कृती
सराजनाविक्रमादित्यः प्रापचोजयिनीं पुरीं संप्रानितः वि
सिंहिद्विषदेशानयाराजस नगराते दिनिश्राम्यवसंततम
मयोत्सवे ततः पुष्पाभरणैर्मंडितं गवेतोष्विव ततती
ष्विवसंगीतं संगयोपविन्यस्तगुंजितैः तत्रयंतेष्विव वाग्मिष्टम
तस्तवनराजिषु पिकेषु कलशाक्षेषु मंगलानि प्रठत्सु
व सोत्र ततो विक्रमादित्यः परिणिन्ये शुभेहनि सिंहलेश्व
रकन्यासुनेच दिव्ये त्रकन्यके सिंहलेश्वरकन्याराज्ये
ष्टे भ्राता सहाभूततः सिंहलमोदद्वोदेया महांतं रत्नसंच
यं तत्कालमस्य च तयोर्वै तिरंगी द्विमकन्ययोः प्रसंख्या
वत्सराद्यौं स्त्रद्दटोमदनमंजरी प्राक्ताहंगंनमात्स्यं देवः
वत्सहत्ततस्याकिं किंनुरहस्ये तत्र माक्रैतेनाकिं चित्कः
तंमया ततः सादेतयोः कार्यः कन्ययोः हरिणास्य च हः
स्तकामानि रोधभूक्राम्यहीरान्ताभि पूजिता ततः सप्राप्य
भार्यास्ताः सहीयं समस्तीकृती प्राप्य सविक्रमादित्यो रा
ज्ञा राज्यमकंटकं शाविनष्वात्र विरहसर्वोत्स्थानभूमि
षु ग्रीष्मेजलेषु मरसां धारायंत्रगृहेषु च वर्षास्वेतः प्र

वृक.
विक्रम.
६९४

694

भूपमन्दंगरववद्दारिषु शम्वदोईदयामानस्यघटम्यनलेः
ष्वपि अस्तीर्णाधारायंवयुरेषु चक्रांधिषु वमवेशमस्त
देशंतेमल्यौतःपुरेहेतः मयोहयमसराजसुनगरस्वा
मिसलकः वभूवग्रामशतभुक्तिमहाजितविमुक्त तहि
देनाश्चैराज्ञेप्राभृतपुत्रिकां लीलाविनायनायपातृपभेगा
चित्रकरोदसो पकदाचोत्सवशापाद्विस्सत्यलीलाविनात
मा तेनविचक्षतादेवान्यविकालयतेः हाते ग्राग्रेवद्राभ
नोदिनेस्वनायावत्समाकुल यक्षीविचक्रोदाकिंतोक
पूर्णभोविति तावदागतः कोपिप्राक्षोतस्यात्रमभ्य
धात् मबासपुत्तिकांमहत्तेनसैवकापिलालयु कोप
तकाभ्रमसयावत्ताछद्वारायतिविचक्षतत् तावद्भाषित
शोतः विश्वस्यापुत्रिकांपरे हृष्टोवाहुतहपानांनीतवाल्य
पतयेटदो ग्रामस्तेमयतेद्यमासिद्धमथ्येतिहवलः स
पतिंतानद्वैवसाध्वयंःसजगादते नभद्रतवरेवेयंवे
विंयस्विकमेणः मातृषोहिकृतोवात्रालितंहृपमीह
शं नष्टुत्वाविक्षशातेयथाननंवेशाप्रसमः ततःसोन
यदभाजातोपथपत्रिकांसदा समयेदीपोनवेद्राहोत
हृपामेवकन्यकां संगमंभजतेयावत्सोत्कंपोत्सुकयाः
तया तावत्प्रबोधितःसोभूपामिकेननिपात्यये प्रभु
शेभनतंत्स्वमस्मानामस्तावश्चमः पामिकंविलूधार
तानगापीनिस्कालयत् कपाक्षः पुत्तिकावासन्त
तस्यांविचपुत्रिका तस्यापवत्सजीवायापाश्वप्रसंदर्पितंक
वः तदेशादेवचरनाकम्यामासीतिवाकिंमे तवजाना
सितहीमंग्रामणांतलभ्यंतंता इत्यादिचिंतयन्तोपः

सर्वज्ञमतिर्नामोनयः समन्ततेजोज्वालपर्याङ्कल्पयेविश्व
रः समन्तात्पश्यविजनेत्र्वाभद्रायुधेनसः समन्तात्पश्यवि
जनेजयात्सेम्महीमतिः सर्वेवनहस्तिनेमित्रराजेनतावद्
न्तया यशिश्चप्रतिकानेनदक्षाविद्वकेर्णमे तोविनयं
श्रुतमोहंस्वप्रजानामिवारिषिं उद्दीपिप्राप्यनगरंप्रवि
ष्टोमयतिन्द्रदरं तथाभ्यचन्र्हस्वर्ह्रोसगृधःकन्यकागुरः
तोमंदृष्ट्वाजातिजहीमश्चेकलकलंकाथुः ततःसम्भ्रमः
क्वापिजातीमोसीतिजामसी अविवेपवनिजगेहंसंदेमा
हिदमब्रवीत् गुरुदेवंधिणीपुत्रराजपुत्रीयमागता इ
तोमलयवत्यभ्यागदिवर्हतोयद्दृष्ट्वा हर्षमाणदिगुरु
वंकन्याभिर्वीनयत्समो यतामिश्चिनरहार्थमयोहवंप्र
वेशानः इत्युक्तः तापसीसयः वीवेशंमाय्यथानम प्र
वश्याकन्यकाम्नात्स्तमताप्तोऽहमयापयितत् तावत्सवि
ष्टामेवेवसकन्यांतोत्यात्मजां मशपाभिपावज्ञावस्या
पात्रयात्दर्शीसेवसा श्रविनयंचधन्योहंपश्चित्रालिगविता
मिमां दृष्ट्वापुनस्तपयपाभिसादात्याणसमाभिज्ञ ता
तपुत्रीवसानावनापसीतांसकन्यका दृष्टोस्माभिश्चवि
हीत्रपुमात्नेपीतिभावधत पुमांज्ञतः प्राह्नीणिस्येतिनेधा
मीमस्त्वतः दृतितोतापसीसापिप्रत्यवोचन्यदर्यमा
नःतःसातानननयाहीत्रूपमापिवीरुपमां विस्मृत्यपुरुः
चहेतुंसघःसत्रवशाभवत् श्रासीकंठकितागंकिविद्धिं
नयंत्यैवनिश्चला लहाश्चिहेणकामेनकीलितेवसमंः
पांदेः तापाच्चतापसीतांतामां आहवइराजकन्यका तयो
पैनतारस्तनामममापिप्राहुणीनांकिं प्रापानमहृदमि

ह्क॰
विषम॰
८९५

मिथःस्नेहाद्भाम्यवितामिमां इत्युक्त्वा दापयामास ताम
तोषीत्साम्रमंदिरं अलंचलहविन्द्रोम्या जानेनचन्नथ:
निर्गा अत्रमन्यनमासापिविस्मयाहृदनापसी ततोऽ
थितवंजत्रराजपुत्र्याजयामह क्रीडेत्याकन्यकान्योन्य
विवाहादिविनोदनै नवमामस्तुवयस्यादाणीमांमङ्ग
नदाणि यवनाहंनमातेसेकाचनारोचनक्रिया अथ
तावाल्यकाल्कृत्वाबधूंतांगजकन्यकां मोवयंतावयो:
जानेविवाहंक्रीडयाविधु: कृत्वोद्वाहेनतत्र्यावाग्रविदी
वासकंनिशि ति:यांकांतत्रमोसाचकंदेराजसुतागूढी
त्व तत्कालंचमयात्मानंप्रकाशालिशिनेवसा सिद्धेष
ल्याहृष्टामामासीत्तत्रानन्तादरा प्रवर्तयाग्निसन्तेथा
वैश्वतांहिनवयं तातमबोधितोस्मीद्दयागिकेनद्वा:
स्थना तत्त्वरापुष्पेनदानींविधेहस्ववृद्धया तयामलय:
वत्याहृविनाजीविनस्तुसहे इत्युक्तवन्तराजानंस्वभ्रसत्य
मेवत्यस: मह्ापुत्र:श्रीहावेनमास्यासीयवज्रवान क
न्नेयवसर्यितेमस्यजवदपलिखितांपटे देवेनतगादयावह
मायोयविनिह्याते इतिभह्रापुत्रेणोक्त:सराजालिरवाति
स्मतं पुत्रेत्रवर्णनदेहेशांतत्वतत्वाणा नचित्रपटमा
हृत्यभ्रतीहारस्नेयवसः मर्दनवंकाव्यपिबानन्वभिज्ञा
चलंबयन् मदेवासाकरोहृत्तदेशागेतकवंदिनां स
त्रेपुत्रसमाहृत्यसवस्त्रापुराकाप्यचनं यच्छिवस्त्यामिदंवे
त्तिपुंवकीपिसप्रतिवेचत् मामावेपहतिप्राहदापयाम
स्वर्गैतां अथांतरेग्रीष्मवनमालिकामोदिमारुतं ज्ञा
यातिघामापर्थिवंहस्मापुष्पितपाटलं प्रातयामांाव्थ

यणामो गुरुगंभीरगर्जितः केतकोद्दामदर्शनः प्रादुर
कालमहीपः तत्कालंतस्यमेघस्यप्रवेनेड्डवापयो
धिविहरद्दारागतिविक्रमादित्यभूपतेः हिमहारल
नेरीहिसिंधविंध्यागिरिवंदनैः पवलोविजितोनेपद्मशानं
शिशीरंकुरु कंदर्पमेनेकल्लोदलेवितरमाकृतं इति
तद्वारनारीणांनदाश्रुश्वविदेगिरः क्रमाविविधुद्दिघ
मणशामारूपकनागमः राजासविरहज्वालोनवुतनम
दनज्वलः पंथानामपथिप्रवृत्तानांहूरस्थानांप्रवृत्तपः
त्रियाप्रियाणांप्रयांतानांपत्तानतसमागमाः इत्यादि
पंनीवननःकलहंसरवैःशारं आगात्कुलाभ्रजग्भवी
सकाशात्रुसमस्मिता तस्याहरागतोवंदीनब्रह्मत्रमवी
हती भोजनार्थीविवेशकोनिशम्यख्यातिमेकदा ता
न्ताशंबरसिद्धिःसमदेवकृतनभोजनः प्रातिवस्तुगः
चित्रपटंभित्तौदर्शितं विभाव्यतत्रविवस्थंनगुरुंतस्त
विस्मितः तगात्स्वदेवेनदमहाश्चालेखितंपुरं यदेः
केनमयापूर्वलिखितंयेनतेनच द्वितीयेनतिजातेद्रू
नापेरगोतिकेनवित् पतद्भुत्वामरजनेनोक्तंभद्राद्युध
स्वयत् तत्रेनस्वयमेत्यासौवत्सेर्क्ष्येत्पार्तिकं किंवा
पानमाईंसमत्यंतदृष्टमितिभूमृता तत्रशंबरसिद्धिसपति
हृष्टोब्रवीदिदं सृष्टमयातत्मलयपुरंनाममहापुरं श्र
मनाभुवमधीतपंचाशिखिपिंडीममसृत्नगे तस्मिंमलयसिं
हाख्योनगरेमलिमहीपतिः तस्यास्तिनाम्नामलयपुर
नाममहापुरं पुरुषद्वेषिणीनीचावस्ममां नान्तकर्थंच
न विरहानिर्गतानाकोविमहापुरुषमेदत तेनालोका

नमात्रेणसभीतइवतत्क्षणात् निर्ययौमनसासार्द्ध
मुखेहृदयेश्वरेण मीलयन्तमुभुवनंसमयपवनचालितवि
चाहेतेनसहितावासवेश्मविवेशासा तत्रतेनसमंयाव
त्सवतेसरतोत्सवं तावद्धासस्यपार्श्वस्थासानिशान्तेप्र
बोधिता ततोनिर्गत्यकोपाज्ञातासीद्वृमाविलोकनेतं
स्ववेतीस्मिन्नमंगात्वलाद्भिरार्लिता श्रृणसंवीगाने
कंविस्मयेणविवशीकृता अस्यायोमयायज्ञायनेधृत्ता
गेन्मयन्तत्परे भूकेवधृताक्रान्तेवनमःसंमोहितेवव नो
ऽवेदृष्ट्वातःकंचिद्दोषविज्ञनस्पष्टः विज्ञायापिताभ्याम्
ज्ञाततःपृष्टानिष्कृतः शशांसस्वमहृज्ञान्तंसानमाय
सर्वेमजवे ततःपित्राहृतारम्भाभ्यायविज्ञाय मकरोद्धृता
विवाहमग्निंतमायोभिविन्दभिर्मीरीनवेदिष्टि पंचमास
गतमन्त्रायनस्याकोविज्ञभाविकिं इतीहतत्वहृज्ञातःपु
नेयिनागोमया यवैतेनसमंवाटस्थज्ञेयम्बरसिद्धिना
ज्ञातापिनिश्चयपर्शनेगात्रिभागयोमायात् सिद्धंका
र्यमसृष्टोगहेनवःसत्यःप्रभो ततश्चागस्पेतोयावस्मा
समाहितोनयान्यतः इतितेनोदितेत्वत्रातदायामाताच्यवि
स्मरं कृत्वागांबरसिद्धितंप्रदेभूमिधनादिवतं रविशरि
सुस्नताघंपांशुमागेणगोत्रव सरिद्राप्यपुकाशंपंचविव
सेवनितंतनपः निरानंकःसमपद्यतदेवदत्यनाचारि
ज्ञनस्याविवाहमादिस्यमैसैनलघुमाहृता गत्वाक्रमेणनी
तोद्विपावतानाम्पुरंमतन् तावद्दृष्टग्रांतत्रागेजनंकोला
हलंबहुलं धर्ममलयवन्धदृढार्गलाभ्यामाकिकेवयौ प्र
णामधांयताचाहिंगानपश्चात्विवताथि हन्यमपस्थावतना

ष्टाहरणमभूपतिः उपागम्यसमंदेशं स विनातत्रपश्चि
ता तदर्शनाद्यमरतेजसेनतञ्चदर्शितं हेशारकांडपी
डमवंशसाराजकन्यका सोपंप्राप्तोम्बरःस्वप्नेपरिणीता
समागतः तत्रानसोमतोमीश्रंद्रस्याहः सर्वमास्ताविः
ताभिर्गत्वातयैवोक्ता नास्तित्यसोपभूपतिः तिर्दःखोजा
तस्यैतत्पक्षोराजानमभ्यगात् तत्कालमुद्दिश्यभुजं
तेनशंबरसिद्धिना उक्षेरवसरुजेनवंदितेस्मपघत ॥
जयतितेतेजसाधितभूतगणक्षोक्कविपिनदावाग्ने ज
यदेवसमसागरसीमसहीमानितिनोनाथ । मयाविजि
तसकलपार्थिवविनितपोशोधाविनातितुर्वीत जय
विषमशीलविक्रमवारिधेविक्रमादित्य ॥ इत्युक्तेवं
दिनातंसविक्रमादित्यमागतं बुद्धमलयसिंहोत्र रा
जाजग्राहपादयोः विवेशवक्रतातिथ्यातेनसाकंस
मंदिरं तयामलयवत्याव्रश्रृद्धिशामस्तमुज्जया ददे
तोवस्रतांतसैसविक्रमादित्यभूभृते सराज्ञातेनजामा
ताबान्धवानःसानंकृत्यतां यथाविधेनपाणिमयथा
मेतयेवतां विलोकासाताम्मलयवतीमंकगतांप्रियां
सचापिविक्रमादित्यनद्भुतमसंस्यत फलेशीलस्तता
कोतप्रसादस्तरणाहिनः ॥ प्रथमामातायपूर्णनिर्वृति
मिवहृपिनीसमलयवतीं उज्जैयवाविवाशंसोत्कालि
कृत्विविरविरहमिव । ततस्तामतन्द्रसैःप्रणम्यमानः
पदेपदेभूपैः निजनगरीमलपिनींप्रत्यागाद्विक्रमादि
त्यः । प्रभावमालोकवचनत्रतस्यतंपथेष्ठसतेष्कृतं
चित्रकौतकं विविसस्मयेकोतनतहर्षकौतवाचकमको

कथा० विषम०
८९०
697

ञानमहोत्सवं जनः ॥ ॥ इति महाकविश्रीसोमदेवविर

चिते कथासरित्सागरे विषमशीललंब

के तृतीयस्तरंगः ॥ ॥ ततो

द्वितीयेऽह्नि प्रातरास्थानं

गतेऽत्र विक्रमादित्यस्यैकदास्थानांतरे राज्ञी कलिं

गसेनाख्या सपत्नीरेवमब्रवीत् राजा मलयवत्यर्थे य

त्कृतं तत्तदद्भुतं सदा विषमशीलो हि देवो यं प्रथितो भु

वि अहं न परिणीता किं मत्कन्या मम नाबलात् मद्रूपं

प्रतिकाहृष्टागतेनांगान निवृत्तं यत्तत्किमिव मायातात

कथा कार्पटिकेनया देवसेनेन मे नवाः कथयामि नि

शाम्यतां परिणीतास्मि विधिना कथं राजेति दुःखि

तां मामेतां भ्रामसमये वेसहि कार्पटिकोब्रवीत् मास्म

मंदभाग्या देवि अन्यापरयापसि परिणीतासि सर्वमाद

आमूलात्कथ्यते शृणु ॥ अहं कार्पटिक भद्रा सेवार्थी

भवत्प्रभो अस्यां रम्यनीराइंदं महांतं कोडमेकदा दृष्ट

विषेकतरुवर्त्तमालयपामलच्छविं कुलमहेशिगार

लारवादंतमिव भूमिगं यतिचावेदितो देवमायाराज्ञेन

येवमः राजापि तद्गत्वा कौतूहलात्क्रोणिरगतस्मायायातेन सर्गा

रवींव समं प्राययवेसागरमहमामगवतं ग्राहयतं मयाहूरा इयारं

परापतितस्मते रम्भाद्भुतं चैनं मयावकोविंत्काशरणस्कंवं व

त्वाकरप्रभाया मारोहमस्त्र रंभेऽप्यवश्यतं मध्याह्ने हि मदाभा

नुमहूर्तैर्विवस्त्रितिष्ठति तत्कालेवाकरणेनाभ्यां युच्यंते स्नान

पारयोः पकेरोश्रेवः सुज्ञातयारविन्याद्दने दृष्ट्यागुवे

स्मितो भ्रांतस्तरंगामनोजतनत् नास्त्रिवाकरणवानाभ्येजं

स्नपनस्त्वं वराहं विद्धं तं राजा भूमिं स्वाहवीयवीं तत्र
ह्रदे यस्मिन् सोऽतिष्ठद्भूत्कृपि सूकरः उत्थाय स तदाद्य स्नात्वा
स्मारयन् वाधिकः ततो राजा समागम्य ह्रदे स्नातस्ततः समु
द्धः एकमनास्तेन ह्रदे स्नाममेव परिपृष्टवान् शूक्तिर्नामि
क्षिपतीं वनभूमिमुपागतः तत्रैव विराजा नत्वा प्रोवाच म
हं तदा योजनानां शतानि त्रीण्यागतास्मि इति प्रभोः ततो
राजाब्रवीत् ब्रूहि त्वं पञ्चाक्षरमागताः एवं सविस्मयेनाह
राजा पृष्टस्तमब्रवीत् देवाहं पाटलीपुत्रे सूत्रीतं वाद्यतं
स्मर एव पूर्वं भार्याविप्रयोगेन तीर्थयात्रां विनिर्गतः पृथि
वीं सकलां सायं सोऽहं गता तेन श्रमवानहं नववाहं निर्गतो तीव
प्रविष्टोऽप्यश्ययं तत्र स्त्रियमेकामानिष्टेवतस्मानिर्भयस्य
तस्तया राजेन्द्र वनमध्ये सकला मोहं तु कृतवान् परं भुवि यातार
स्यास्याहमामी इहाद्य प्राप्यमुत्तवनया ततोऽस्यधिना माक
स्मात् भग्नामभयन्ता च पापीह्रवसामोहस्वाकामीस्व
कामयपि सा श्यामा स्नानं तु पूर्वं ता सा ब्रवीत् मामवेतता
पश्चात्तवं रामभिधानाहं तत्प्राप्ये वेनवाम्यि ते तदिदानीं मम
गृहे किं प्रियं करवाणि ते एवमुक्तवतीं तां वपदिशं माम
हमभ्यधात् पतितस्त्वं सि वे तस्यां तत्तु कृपया मम श्र
मोक्षेन यथा तीर्थान्यपेयानि निखिलान्यहं एवं मयोक्ता
सा देवी सा पाटलेयममतंमम तेन तीर्थान्यहं यान्ता नावेद
यानु स्नानेन तेनैव प्राप्यमहं विवाहं इहागतास्मि सखी भुवि
भुङ्क्ष्व फलान्युत्तमानि तीर्थस्य सेवां करोमि ते इति देवि भः
स राजा वितर्कं चकार स ममान्युत्तम सम्यक् ऋषिभिः कथितं योग्यमा
मनुपात्तिनं भूपो मार्गेव विस्मितो राजा देवान् यामपरं स

वृक.
विषम.
५५८

698

माश्रुतिफलानीह भुक्तं तेन भुक्ता यदि नाहं भोक्ते तेन मे किं
विरूपशुक्लं भवेत्पुरः भक्ष्ये विन्य विख्यात इति राजा दिश
भुमं ततः कर्कटिकां तत्र संप्राप्य हमभक्षयं तया वा ज
गरो भूत्वमहं भवनमागता इत्युक्त्वा जगतीभूतमकस्मादृ
विमानेच्या देवो विषमशूलो भस्मविषादः सविस्मयः प
काके वासवेतालं भूतकेन समस्मरं योनेत्र रोगहृस्तेव मो
वयि नावशीहातं सवेतालस्तत्पातः प्रह्वो राजानम
ब्रवीत् किंस्तनोऽस्मि महाराज निदेशो दीयतामिति
अथ राजाब्रवीदेतं भद्र कर्णिकीम मम सहसा जगतीभू
तं प्राप्य प्रकान्तिनिजां वेतालोऽप्यवदद्देवनास्ति शक्ति
ममेदृशी शक्रयोनियतावाविष्णुना यन्निरंदति किं
ततो राजाब्रवीन्नहि यामः पल्लीमिमां सेव शक्रयो नियं
तावाविष्णुनायन्निनदृ तिकिं श्रुतो द्वेन भिल्लेभ्यः को
पुष्पादः वराचव इत्युक्तो सवेतालो राजा पल्लीजं
गादत्तां नवसाभरणां दृष्टान्तंवीरः पर्यवारयत् कियन्तं
स्थितवर्षाणि ते गात्वंव सतानिव भूतकेन सवेताला रा
जादेशात्मभक्षयत् शेषाः पलाय्यगताताततस्सेनापतिं
येन्नुवन् एकाकिके सरीनाम सवागात्सबलः क्रुधा भव
त्येकस्य च तदा बाहुद्वा प्रत्यभिज्ञानंतता सेनाप्यूनि सराजा
नेपत्यत ग्राहपादयोः ततो दिदृदिन्नात्मानं मद्ध प्रत्यभि
नेहितं दृष्टावत्रयालं राजा सेनापतिमभाषत मम कर्प
टिका भुक्ता फलं कर्कटिकावने गतो जगवतं तांस्तु शाकिं
तम्मत्र प्रेतेऽ एतद्राजवचः श्रुत्वा सेनापति रुवाच ममः दे
वाधुना यं मम स्वयमात्मा सेनाङ्काय पादिन ततः सतेन तस्य त्रो

वेतालेनमदैन्यमां गेहपेरमस्यसेनपूर्ववल्लोनुषं
मथात् उपागच्छामवननो हृष्टमाजातिकं वयं राजा
वनमध्यंतेमोपादानतमबोधयत् पकार्किकेसरीसा
र्थ्यविल्लसेनापतिर्निजं गृहमभ्यर्थ्यराजानमनैषीद
सदविनं ग्रपश्यामबनतग्रस्यसदनंशावरीहतं दंतिद
नविनेतांगभिन्निमाभ्रस्फुटः स्फुवि वाभौसिवर्हिपिंछा
निहाराणुंजाफलम्बजा मानंगमदनिष्पंदोयत्रवीा
णाववसंदनं तत्रसेनापतेभीर्यामरिवर्याम्यथात्वयं
राजामरगमदाभाटिवासामुत्रज्ञायलंकृता स्नानामुक्त
स्त्रैव राजानवद्वंतत्प्रमजात् सेनापतिंवनकणाट
क्षानेपरिग्रहवान् सेनापतेसमाश्रयंभिदंताववधयोर
मानो नतपाकानेनदीयानन्तपुत्रावहज्ञायपीकथं प्रवंस
रातः कथ्यितः शावरीहोब्रवीदिदं मदन्येषाकथ्यादेव
सुपतांपहिकैान्तकं वेदस्वामीनिविप्रोहंमायापुर्या
पुरावसं सोहंवनमगांजानदावेर्योपितराजया तत्र
मेमर्कंशेमामांहिद्वातिष्ठदवाधहान् ग्रातेनवत्त्वाप
राणमार्गमस्यप्रदर्शयत् नवोदन्येषतावमानहृष्णा
भिवरपथा पतनस्यदर्पमानेनपदपाद्यस्माशुपंकेप
हस्यालोच्यायनेनाहंमाभोगागमस्थितोभवं सदमेमर्कं
हरोगेरारापानस्यरूपविल्लयामां गत्वाचदूवमारोहज्ञं हृ
हृदंसमर्कटः ततःपहेवललतानालयेनेहाशिमदामहन्
लताबलयवद्धांगीमपश्यंचात्रवानरीं पतदर्थमनेनाह
मानीतः इतिचावदत् ततोहंहदमारुह्यवल्लीवलय
पाशकं छित्वापरमुनानंचवानरीतामबोचयं अथाव

वृक.
विषम.
१९९
699

नीयवृत्ताद्रौवानरौवानरीव्वमा अवतीर्णस्यमेपादौ
अश्वत्थाणिनानुभावपि स्थापयित्वावमेपादलग्नौतौ
वानरीत्वाणा गत्वासकपिरानीयमह्यंदिव्यमहान्फलं
नेत्रादायगृहीत्वावहमिममनाम्रागमेगृहं तत्रचाभवत्संभा
र्यासहितस्तत्फलोद्भवं नासिंभुक्तेजरारोगौसभार्यस्य
गतंगाम ततस्तत्रोत्सूवसहेभोइभित्यविस्मवः नर
दाक्वांतस्थतत्रत्योजनोयातेम्यतस्ततः अहंदेवाधिपं
देशंसभार्योग्रामवांछमान् इहकांचनदंष्ट्राख्यास्तु
भूम्भुवनाधिपः तस्यश्रावत्रपानाथभक्त्यतामहमाश्र
यं श्रायोधनेषुहस्तावनेषुतत्रपार्थिवाणा सोस्थकांचनदं
ष्ट्रामांसेनापत्येभिषिक्तवान् सकभक्ताचसमयातत्रो
प्यारायितःप्रभुः सहमेगतेकालेचराज्यप्रादात्पुत्र
कः इहस्यसर्वमेपातात्यस्य्यानोसप्तविंशतिः ज्ञाता
तितजरावाग्लिममतत्फलभक्षणात् एवंश्रोदनमा
ख्यायसराजानंसविस्मयं एकाकिकसेरभूपोभिहः
राज्ञोविज्ञपत् तस्यपावानरफलायत्नतंविरज्जी
वितं श्रुत्वेननोघसप्रार्थफलंतत्पादर्शनं अतोहम
र्थयेदेवपद्महागमनात्मायि दर्शितोनुग्रहोयायंपवि
योवसनीयतां भार्यायोदत्विद्यायांमेदेवोत्पन्नानिक
सका अनन्यत्तत्त्वाद्वेपाणनाम्नामदनसुंदरी कन्याव
तंचतदेवाहतेनाम्नवमोभूाते यत्स्ययस्मामितांतन्मे
हहमयखाविधि ग्रामोंहेवयप्रलंस्यहृयेनानुगनःप्रभो
इतितेनार्थितोराजासतस्याप्रुमन्यत श्राभेलानेस्तां
तस्यतनयांपरिणीतवान् मुक्ताकतस्यैकाभारम्नो

सुखान्नदापितः समस्तप्रमुदितात्तरात्रौप्रस्थितवां
ततः तदामदनसुंदर्यासमिलानीवकपासह अग्रांत
रेप्सापप्राप्तेनराज्ञितनस्मागपावने स्थितमसहलं विक्र
लिक्रमहानुभावेमयात् अलंविमर्शेनायातिनविरा
देवदःप्रभुः नास्यदिव्यप्रभावस्य किंविदस्याहितं भवे
त् किंनस्मरत्यपदेवापातालात्परिणीयव नागक
न्यांलह्रूपाख्यामेककःसदृशागतः गंधर्वलोकंगत्वा
ववीमृगनयनायतत्रत्यः तथामदनसुंदरींगंधर्वाधिप
कन्यकां इत्युक्ताप्याशसितः सर्वेतेन भट्टाणुपेनत अतिष्ठ
नटवीहारीराज्ञोमार्गावलोकिनः राजापिसप्तमोगे
एगमेयावर्वेमेनिकैः तथांमदनसुंदरींप्रकामंत्याय
यष्टया प्राविशन्नगरांतःसवेतालोमयासह वनं
तस्पर्वहष्टस्यवराहस्यदिदृक्षया प्रविष्टस्यच वराग्गा
वराहस्तस्यसोगतः इष्टवचसराजातं भवधीत्यंचभि
यावैः हतस्यतस्यधाविताववेतालेलविदारितान् उदा
रोहविनिर्गतदकस्मात्सभगःपुमान् कोभवानिति
यावद्वेराजापृच्छतिविस्मयात् जंगमादिन मल्लावदा
गाग्रवनहिमः आपतितं तमावणेप राजाहष्टेवरुंजनं
पद्मेतेवसहतेनमल्लाहननमपात्यत् तस्यापिपा
दिताने वेतालेनोदरात गृत पुरुषोनिर्गतोदिव्यःली
चरित्याग सुंदरी प्रहृष्टकामवराजानंकराहोद्दनिर्गतः
सपुमानवदद्राजन् सोहंनेश्वरागतवाकिते आवांदेवकुमा
रौप्रहारावयमहस्तुभः होआमताववपवप्नावकाविय्या
नस्थिपनेत्रवि गजस्तुकरपोतरूपमानावाभ्यांक्रीडयाकृतं

हक॰
विक्रम॰
७११

700

कन्यावञ्चासितोमोहामहर्षिर्भूपतिःसतो अत्यामी
हृष्टाऽविवभवनेराजसूत्कारी विक्रमादित्यभूपेणाह्वतोऽ
आकिमवाप्यर्थः इत्युवाचमुनिश्चापेणराजसूकवर्ती
गतो वपाघमोचितोऽत्रीनसोऽहं तंकथयतियं पुनर्वः
सुवर्णकाविधेहिवसप्रावारणं कृपाणवर्मणीदेवत
वेतालादिभाविधानः इत्युक्तासद्वितीयःसतिरोभूत्वोवभू
पेनः क्रीडद्विमोकरस्पर्शेनसपत्रावद्भवमणी ततःसा
हीत्युक्त्वाऽतेरष्टासत्यवमब्रवीत् भार्यांहृथनदत्ताख्य
स्यात्रापित्यांवणिक्ततः साहस्येनलप्सामसागत्याने
नदंतिना विगीर्येवमिदानीतानवास्यांतःप्रभातभूत
भिक्षोऽस्यानिपातःपुनरस्मान्मयासह पवनुत्रवर्ती
राजादीनांतामवशांश्रियां धीरभवगृहीभस्मभवतीप्रा
प्यामपरं सर्वमदबोधेनगाढ्यवक्रमनिर्भयं इत्युक्त्वा
नायाधिवाताविनालेनसमर्पयत् गाहैमदनसंदर्ये प्र
क्रामभ्येपृथ्व्यास्या प्रत्याभातेऽथवेतालेनत्वमप्रयावका
नेन प्रकस्मादागतोऽयहं भूरिभयपरिक्षदे आतायया
श्रमांप्रेक्षातपोभाजामहद्दरान् ततःकेकस्यकेवैतहति
हृष्टावतेप्रुवन् आतिहीपंकरहाराख्यंकेतनं सर्वसंपदां
अन्यथेनामातत्रासित्तृपतिग्रणसागरः तस्याजनिम
हादेव्यांनाम्नागुणवतीसुता विश्वातेरेवयात्नयोगतूपः
णाश्रूयवाहिनी तस्याश्रुमिदेरादिह्यःसमद्धीश्वरःपतिः
तेनसूनात्विताराजासोमंत्रयतमंत्रिभिः विक्रमादित्य॰
देवोस्यायोग्योमहीश्वरः तस्यागीयहणायेनातसे
वेभवयाम्यहं इतिमंत्रावदतेनलधोमपरिक्षदं प्रा

यस्य धर्मात्मानो च स राजा व्यसृजत्ततं सर्वाण्हीपनिकरं
प्राप्यैवात्मवीर्येण सराजकन्यं सजनं वहनेंशफकेर
णतत् सवाहिवेलयानीवा विविधगेवेवधृमि हि
मल्लद्वीपसंलग्नो महामात्योवसत्तवान् इष्टैवनत्रथा
वितानानाप्रवहणेजनः यायाद्यामुपमत्यप्रतस्थो
दयसमयात्पत्त् निरगीमसुतनः शृणेजनेलव्हनं मरुत
बुद्धातनिहिसयागारदनवत्तद्वीपभूपतिः सचंद्रपोत्रवे
राजागुणसागरभूभृतः सालोचनाहहनगाधयान
नमनुष्यत ततोबुद्धगुणवतींभागिनेयीमत्तंलभः प्र
प्रेवश्वराजधानींहामानेदाङ्गसंवव्यधात् प्रेत्यपुत्रम
तांचंद्रवतींनामसभूपतिः विक्रमादित्यदेवायधात्तंप्रा
कविकल्पतां गुणवत्यानपमाकंतत्कृतेविभवोन्नरं
प्रस्थापयन्नवहणेसमुहूर्तेयिरोपितां नेष्ठमेतीए
जलधी प्रक्रामन्नेवविमादिह राजकन्येउभेप्रावेव
यंपाविकरोनयोः इहग्रामेवनः कोडवावणावभ्यथा
वत्तं समहांवतेनतो साभिः पवमाकंदितंप्रभो प्राग
तेविक्रमादित्यदेवस्यते सपवेरे कन्यकेलोकपालस्तत्र
सधर्मेणवस्यत नक्षत्रावीवत्तांतेनः कोडभीव्याघ्रया
गिरा धीराभवततभीनोस्ति राजनामगुणेनवः इष्टैवतं
वराजानेमागतेद्वदयाधुना इमुक्ताती वगक्तोहीदि
थ्रोचिवेकोदितोगतो प्रवासदीयोहवानित्युक्तः तेर्मद
नैरेः प्रयेसपवराजेनिदेवितानसमत्पुवम् ततस्तौ पाद
पतिता हाहालिराजकन्यके तस्मैगुणवतींचंद्रवत्यौ
तेसमर्पयत् राजाप्याहियवेतालंमेदेयौतेप्रनापय

हृ॰
विषम॰
७८

70

न सार्थमस्तनंदयीसमेतस्त्वोपयंतविति स्वयंचैतेन
वेतालेनागतेनततःस्थानान् मयावसहितःप्रायाद्वन्य
थेनैववेषमः गच्छतोथवनेस्याकंरविमस्तमुपागमन्
ततालेनमवाम्याभिरत्रावासमर्थति कृतोमुरजस्य
होपंदृश्यमानातिष्ठस्थति वेतालःसोब्रवीद्देवजलदेवा
वेक्षियते स्थितौदैनान्हृलनशुतिर्मितंविश्वकर्मणा न
वेषमुरजधानःसंध्याथेत्याकोविभोः इत्युक्तवांसवेता
लोराजावाहदेवकोतकान् नयमागच्छाममंदपत्वरगम
विधायवं पपथ्यामाविनैवताक्षेत्रनत्वमयमहूतं लिं
गंतदग्रेचोदयशैपकश्रीद्वाणीयकं मन्दत्यात्मविरजया
दिव्यरूपावरस्त्रियो ततविधेनवादनगामगांधर्वयोषि
ता पैत्यनेदृश्यमस्याभितन्नानुवर्तिविसृपपन् तंवदूत्
त्रिकासंतन्नंतकेलिलभ्यमभातः गायनाद्वादकाधात्वा
विरस्यानुकेपोपीपि इत्युक्तेनैततत्रोतक्रमेतोवपमेक
तः नत्हस्यविस्मितेराजिसंवेतालोब्रवीदिदं मायया मी
दृशीविद्या विश्वकर्मकृतालया नतेनभवेदेतत्संशया
योभवरागपि इत्युक्तेनेततत्रांतथमंतोवपमेकतः स
विलासामथयामदूपेल्यांतमपुत्रिकां राजापितांविलो
कैवतलावण्यविमोहितः स्मृत्यस्त्रीनर्णकोपिरत्नवो
कोरत्रिवाभवत् अब्रवीद्वचनयपपामिदूपेतानेनवेदहं स
नेवामस्त्रानांतस्मातिकिंराज्यतांकिंजीवितं पतच्छ्रुत्वा स वे
तालो वादीदेवनरेश्वर अदं कलिंगदेशेनानामास्ति कलिंगा
धिपतेःसुता तांदृष्ट्वा रूपकारेणतदूपं चटनेपता वधं
मानपुत्रीयनकृतेयमालभंतिका तद्वानोजायितांतस्मा

न्कलिंगाख्यपत्तनः प्रभो नामर्थपस्तन्नकन्यांविक्रमेण।
हृतायथा इतिवेतालवचनं यथाश्रुत्वा नृपआहयदि ततो
नीवाश्वतस्यादिंयातः संप्रस्थिताव स्वं यांतस्त्रीकवहतस्मात
लेयपापापशुरुषी भर्ता हितौ वराजानंउस्यापाभतः न
तः कौतुकं किमनस्याविजितानोके पतयो पकोव
ऋिसदेवेनस्फूपतां कत्यापामहं धनधनाभिधानो हृगुन
पित्यां वाणिक्वतः सोहं हस्पनलेजातं संसेभार्यया
सह प्रातः प्रबुद्धः पश्यामि यावत्सा तत्र नास्ति मे भार्या
हर्षेण चाप्रेषु यामसहायवनादिषु न तस्याविश्रमत्याह
स्वमेघ प्रन्ययस्तथा यस्मिन्भ्रमितादि यं तन्मृगयेपुव
मित्यसौ मालाम संनपादवासावाम्लानेवनतते तत्र
जानीत यापतासौ नोनाभूतादिनाकुत्रांकिं इति संचिंतय
विरात्रवाक्रूधं येंविलम्यकुर्य श्रानिहं तद्वयोगातिस्वलि
तो हस्मभोजनः वांथवास्थागसिताकिं विलंतताहारोयः
शःपविनः गृहणं भोजयन्नासदेवागायेहकतस्थितिः न
वनागत्य पर्श्यंतं विप्रोभागमयमधमान् मयाविश्रामि
नस्याप स्नानाहारादिनातदा उक्तस्त्वमितिपृष्ठश्च उक्तो
नगमसौ मया वाराणसीसमीपस्याग्रामादस्मीतिभा
वन मद्वत्याख्यानमद्य खेतेन यंसोऽब्रवीत् श्रीमान् श्रान्त
वमादितौमित्र कि मनुयोगानावया विश्रम्यादिदः
प्राम पि भाग्रादितिनन्सावे उक्ति तव भार्या नाम विख्या
वः स्मरता भितंते कथं सानि यानेयस्यादिवमात्रे नेवह
ने इत्युक्त्वं नमत्र्यं भावी त्वा भूयो ब्रवीत्स्य मेवं न केमतो
नपाग संभाव्यसमागमो रूपवतीं भार्यां तस्या वैन

बृह॰ विद्यम॰ २०२

तत्कर्षाभ्युगा ॥ पुरेमारलिप्तेयेभूइनाभोयालाणा
त्मना केसरालोहितपुवाहपेकामस्वापरः समायो
मरुधीरेप्रपियोरविहितोगृहात् निर्गत्यदेशान्भ्रा
मतोसंतोयोपदेशात्ः ग्रमाद्वनमेसानदानेवेग्रामो॰
त्रातुरदर्शमः महांतमागतेनवजन्ययमाजनेपृष्या ह
ष्ठावहराजनमथाहिनेकसंहितात्राणीः समाप्ययकेसरं
हृदःमाहमन्नणपरहः नवोहमर्थेपेकिंविलीलामा॰
थंचनन्नव ममरूपकृतिःशृणीकरोमिपरिखाक्षनन्त
ततश्चकाकेसरोवारीरार्यपुराकांश्चकेशावेत् नतियि
तेमयाकार्यभवरूपकृतिस्तव ननेद्दह्दिनोवादीपु
णापुत्रान्लिमकतः सवाग्रणीविरूपाणांसरूपानाभवा
मिव देवराद्येपिदशाणक्षसःकाकलोचनः पृष्टदो
वक्रपादःशूर्पकर्णोगजश्वसः नाहशाम्पकृतेसेरार्क
ताडूमाभिवर्णितं भगताइतस्वमाख्यातकल्पकायार
वितामया सावरूपवतीनामपित्राहातं शनिष्कता तै
नावयोभिधानमेसोधपाणिग्रहस्यया: नदृष्टमाग॰
ताप्रवपर्युषितमानते नमंवधीमतांदद्यादावेभोयं
थाभवेत् उपायप्रायनोवात्रमयालह्यभवानिह न॰
दावान्निपथ्योद्गारिदमेवांद्विदंगृह प्रसादभिःम्म्मा
गत्यकत्यांनामदीणीप मनुवायप्रपदस्थायवधालय:
दूरमकः नस्कमानवयेसतस्यावनमारूपकेसरं नौसि
सनमंदानीनायागंहदहदिनेपवो प्राप्यावैकेपुत्रंवोप्य
विश्रामन्नात्रगोबहि ग्राकाशपाद्येवोलत्राद्रनावरको
मयाविज्ञात् प्रसर्पनितनोधांतेजत्ताप्राते सके सरः

पस्यंहेनतोडारीद्वारपसंचोरस्तुस्थितं भत्तिायिम्यहस्मे
घत्वंक्रमेकेसत्त्यास्याति हस्तुक्रवंतंवसटराहस्तंकेस
तेम्यथात् मासमंभत्येलावद्याम्येघाम्यहस्तुतः
ग्रात्वाएस्पथ्रतिस्त्रानुकार्यनिर्वाह्यतिष्ठितं नहूवाः
कम्यपिवावशापत्थंसायरावसः मस्तोवकेसटस्ताथि
ततस्यककल्लेश्रति यपेनतःसविप्रलवरमंडतभूषि
तं श्रातायकेसटनेमेः समंततस्याविशायहं नत्रसति
तेवेदकंरत्नदत्रम्हहंचसः प्रविशायत्कसटंतंविविध
तेघनादितं केसटस्तुमतासम्यउपयेयवराततं कता
हृपवतींतत्रापित्रापित्रमहाधनाम्न नतंदत्रीजतत्ताव
हल्लोवीत्यवभूवरो सदाहृपवतीप्राप्तं हष्टातंतत्रहृशी
वरं नस्पासहव्याप्रितंहष्टावजिरेजातमकर्षः विघाट
विस्मयाक्रांतः सतासीत्केसटस्तदा रात्रौवशयतींये
तेविनासत्क्रेयवाञ्छवे प्रियहृपवतीहष्टाद्याजेसमंवः
कारता तिर्यीर्षोसोयसमातामवातिरंत्यकेसट
रात्हससत्तिकंतसमत्यपालयितंयथो सात्पिहृपव
तीसेवस्तुस्थापानुपलक्षिता सकेतनकेवभर्तारमात्व
यायपतिव्रता सामंवकसटंतत्रराहसः सजगादतं सा
धमोपालितंसत्यंमहासतोस्यकेसट पुरंपाटलिपु
त्रेनेटमटस्तुपितात्वया पविविनेतरायागतिरयावग्राम
त्यपाम्यहं नहूवाराहसोपेत्यहृपमतस्यथादिदं मां
घाटभादितेनत्राकिंपन्योकामेगतिर्भवेत् भितातेग
तिविस्मकेसटसमाप्तुवाचतं कोमेभितांमहासवदा
सतीहास्लिपारुति योनहास्यतिभितांतेयाविनत्तस

वृक॰
विषम॰
१०५

203

त्ति शनयाशावृक्षकेसात्सेनवसाब्रवीत् तदिव
मेवमेतदिति भवेत्तेभिलाषमिमामिमेति श्रवदस्त्यममाराधुः
शीर्णिशुष्कोऽसरावनः मावकेसरमाहारयन्नवहिरेवाति
विस्मितः श्रगाहृपवनीवेशमनावदत्तीयनत्वपा स्था
भूतेषबकृतनाहारंननन्यवलकेननः प्रत्यायनमेकाती
रेसेग्रामसवभूवरं नतेविभ्रूंहृपवतीनामममारोग्यमा
नुगं मनुरण्यहद्वविषोपनावमारोहृदात्मना के
सरंतहृयत्काविसीकृत्याभरणेोदिमः शरीरपयवनं
त्वामानाविकेः सहसंविदं ततःसमवभूतन्यःमावनी
त्वायचेहिज नवमध्येनहूरेननाशेनिम्यमकेसरः
नवाहितानमरधोगीनावेनोकेसरंबने स्वाहृजादान
दानावादूतीर्णमपायत्र केसरतन्नमनाकोऽपिनघाः
त्यक्षनरंगपा दिशोवुधेवानशानाप्रत्नोभूहृमि
एनदे नवायुक्तः सशोषवान्तसमाप्यासावविनप
श्रेहामभूपकारोयंमहतनेननहिशेनसे किंवानेनैवुनी
स्थानानमुयानिर्धर्मसूर्वता शूनान्नभार्योपायुत्रंपवे
परिणाममन् इतिसंविन्तयमावदात्तेनचमाविक्र
विचरनेववेरचक्रानावश्रम्यापयोनिशा नस्यायिनिर
न्तरेयतियामेकलकलेदिवि श्रुत्वादृष्टशाम्भगंवा
सुखप्रकंपमनः गलीविरादिवकृतंनंविभाग्यमकेसरः
कोभवालितिपहस्कूनकृतसोब्रवीत्समान् त्वंमेष्वरि
भवोकोत्रननेगवस्याम्यहंतव नक्षुवाकेसरल्लमेत्रि
यत्रानमवाणोपन ततः सप्रकृष्टोवादीत्त्वावस्योतिहि श्रः
हिपे ननिदानीसहूत्राननववाक्षिमरवेशुराण ॥

स्निवेशानदीतीरे पुरंवस्त्रपुराख्यया तत्रकंदर्पना॰
माह्मणोऽभुद्भोगृह्यो द्विजः सोहंश्रीवीतेयार्थेवि
श्रमश्रवनरन्नदीं तस्यास्तटेलितापतितेवार्योचेनस॰
तोभवं स्वर्णतीवाणपाराशने नाहंचदिनागमे ग्राश
वेलात्कशृंगतेनरूथंदेनिवेशितः प्राणावलंबेना
स्तपोधसामृपस्यवांतिके मात्स्येवशृंदेशृंगंतत्राप॰
श्यमहंमहत् तस्मिन्नवविश्वपहष्ठातः स्कंवेतीविवते
जस्य मात्स्यणमृशांतभयोनवास्तवाविजितयं भ
गवत्याधविशापांकृत्यंकुमारणामे गृहस्थगृहेशुक्षा
कंचायोपघशावणगतः इतिविवस्मनयोगमविरिक्षि॰
दृस्यतवमे विश्वामित्रःश्रीनेमित्रविश्रांतिवासरोप्यगा
त श्रागाश्रमान्स्वमालाताजेनमहाभूतिसितानततःश्र
विश्वभ्रकलापाचरेडीरविवतनापसी तत्कालतनक॰
जानामितनोमास्वगणातनवान् विगतयोविनीग्रामः
परस्परमभाषत व्राघवकृपैरस्माभिः गतवांवककमेल
के शूद्रवेष्याप्राप्ताकेरौरवाप्यवासणास्यकः तत्रैवस्या
पितातीवापेत्रतस्यशुभंभवेत् श्रतेष्यामसमनस्वेतेन म
घोसंघारणाश्रितः इत्युक्त्वासेवतनीवासामलेहकन्य॰
निघायच पुत्रेकापियहेतस्यापापविप्रस्यताग्गताः
ततपमथामियावक्त्रकन्याहारायसंहिता वेहेलगत॰
श्रुतंषायामानतत्स्यावलयंपुनः ततोनीतैवमांवेवीमा॰
वीपालेहताताम्रता शूद्रस्योत्रसविप्रस्यामर्द्यशालाय
ध्यायेविधिः विद्वानल्पावस्थाप्राप्तैवस्थामतनतसोधुना सौ
हर्षसफलीभूतमिश्रन्योन्यंश्रियोप्यधः ततःकृतवि॰

सुक·
विषम·
१०४

२०४

यदेतत्तत्पापमनसा मम महोपद्रवस्त्वितः यास्याः
देवत्रवानहं श्रुत्वा सिंपाश्रुमेयामे योगिन्यष्टकमेल
कान् आगत्य तान्पुत्रामाहृत्वैवोद्धपतन्नभः यांती
नां नभसा तासां मध्यामि मन्त्रिहीश्रुभिः साकं यहत्तद्
ज्ञानां श्रुत्वाहस्तात्स्त्रिद्धान्तः नचन्नेह भिनयात्यथ सा तम
नामया मणिणीतानजानेव किमिदानीं भविष्यति इ
त्येषाविधिनाहन्ना पामेदः स्वपरप्पवः साच हस्तेनैव
संपन्नाभासाचतस्मादागमात् इत्युक्तवंतं कटं पके स
त्वयवासमः मा भैषीस्त्वं गणिदानीं योगिन्यः प्रभवं
तिते यास्त्वेमेता हृष्टाश्रुक्तिकायश्रुतिहन्तायतः सदे
वचभुमिष्यावो विधिश्रेयोऽध्यायस्याति भयोत्त्वं वटनीवे
वं कृतीयमनयोनिशा यानस्तनःअपानःसमः तेवती
र्णेभुधीकभेौ ग्रामाङ्गीमपुरं नामनगरं प्रापतस्पनो
सहकेसटकं दर्पोरत्ननयास्वमीपयं नवेतानवटीनिः
वेस्मकावाकलकलेनहा गत्वा दृष्ट्वानस्तसेस्ताशूर्वत
ननरहुयं समुद्र वेलया दिश्रुं वद्धं काय महरत्नया माया
र्थिभिर्यात्रमाणां नानाउपहकेरत्नैः यायमानस्पनि
रगात्स्वराजस्पवांतना मा स्वयं जनहत्याचसाभीनाधि
श्वियत्रूर् नगलावीत्युकं दर्पोहत्वोभाषतकेसटं वय
स्पकेयंममनयामर्हपर्वाणीनवान् नत्नानेपुनरेतस्या
शायामस्याहृत्रवकथ्य नत्रसीमिहृतिस्याची यावह्याकि
भविष्यति नश्यतिकेसटेनोक्ते नत्राचस्थिनयोस्तयोः
वयोकेसनहितिसाहक्षाभूतस्पमनातनैः ततः कश्चिल
साधर्केस्स्ररत्नाकरपुरे जयरत्नाभिधानस्य विश्रुहूः

ग्रामकेतोः सुता कमला इति नाम्नासीत् सा हं भवेनकेनचि
त् परिणीतानुरूपेण निशिवासमागत्य सुता तद्वार
देवकुमारागतः कापि समेयाति: यत्नाविधीयमान्य
मानवप्रमादे नो यिसः ततो स्मि पतिता नध्यानादियोगा
ग्निश्ययानेय निरीक्षणा तेन मत्स्येन मया भेदविधेयं ममान्न
इति नावादिनो मेव निर्गत्य जनन मध्यतः श्राम्मिथ्यापतत्
स्वामीति तिष्ठमाने कोब्रवीदिदं यदीहि स्पृशिभवती भगि
नीभहिताममम यत्नस्यामीति दिष्ट्यानां सोदर्योमातरस्मि
तिष्ठमाने कोब्रवीदितं यदेहि स्पृशि भवती भगिनी इःवि
तामम यत्नस्यामीति निभ्रान्तासोदर्योमातरस्मिते ततः
श्रुत्वा स्तुत्वमुद्दात्य कमला लमेवयमः मातलं प्रविभिः
सायमासजग्राहमादयोः तं गुणज्ञकासु वावादीतंत
काह्यानिदायमे श्रापिस्रवविषुक्तापाय्वेन व्यातमेग
ति वोध्यमानापि मानस्याविश्रुपानचवालयत् ततः
सीसिनविनत्कंदर्पस्तस्य पापये ततः पापनमालोक
प्रतिभिन्ना प्रधीमती कमला पादपोलस्य पतिताप्रह
रोधसा जनेन मुच्छमानाचमेनमामातलेनव श्रयंसम
मभर्तेति निजगाद मनस्विनी ततः सर्वेषु ऋषेपुपत्सा
श्रीतिनायतां स्पृष्टं तं पतिं तं च कंदर्पकेसराविंतं तत्र
तो वणिनस्वहवनो मा मतुकं रमक: उपवाचेण महताश्री
स्यापरिवचवारमः गते भिदः स कंदर्पकेसरो जगदतंश्र
भीहभार्या प्राप्य त्वं याम स्नावस्कनार्थं तां ततः भार्यादिः
धनागच्छ निजं स तप्रवं प्रवरं श्रकृता छों गमिष्यामि तत सं
देशमर्हपुनः नीस्थानो व श्रमंदे दंदिपाधिष्याम्यं रंमवि

भ्रक·
विघम·
२०५

205

तच्छ्रुत्वा के सर्वे यत्र स्वामी तत्रास्थितो वदन् । किं रे हे गाढ
देस्य वं सर्वजीवह्निराण्यते उक्तमाहुबध्वाँ ततस्याव श्रु-
एत्वाक्षिते ॥ स्वस्वामी त्यक्त्वा उग्रसेन नगरे द्विजः त
स्यात्ति पुत्रा कन्या भूमान्नाकमललोचना शिष्य श्रु-
विश्रुत्वा भूमान्नास्य उक्तमाहुथ: सशिष्यः सावनन्त्वा-
त्यागीनाथ वालां परस्परं प्रकटानि श्रुत्वा दानं पिता तस्
मै वरा यत्सा कन्या सर्वे गोत्रवनाश्रुत्वं साह उक्तमाहुथं
तातो मां दातव्या त्वमस्यै प्रतिपद्या भवाश्चर्ये पूर्वसंकल्प
तो भवतोन श्रुत्वा हरमाभिनः ततो ज्यासो महाराय इत्यत
मविद्विहृतिनिधी श्रास्यापयहेगसरीभुतं वक्तव्यमाहु-
थ: वेरांनिगीत्य वाजुखानसां भूत्यनेतेन सा तूनस्यानि-
करे नित्य निर्मिहीकतेभयत: हंतनी नावसाते नरात्रौ
कमललोचन: प्रात्येकं नगरे प्रातमाहः सर्वसामन्ती
तत्स्वामी उक्तमहत्तीर्वं प्रापयासि किं न मां तच्छ्रुत्वा सशठे
गार्दी देवि कांतां विदेशागां श्रुत्वा यदि गीष्यामि किं
तमन्नेत्यधुना तच्छ्रुत्वा साब्रवीत्याता स्तर्हि मे सुत्तोत्प्रिय
त मे वाचना किं सद्यः परिणीय स्यह्येमम ततस्तां नगरो-
द्याने स्थापयित्वैव हुर्मति: सविवाहोपकरणं जगामा
ते त्वमायाणे ताबल्पलाप्य गत्वा सा कन्या वेगसरीयुता
मालाकारस्य कृष्णायिश्रूहरस्यमाविद्याक्षरं तवोद्यानिज-
संज्ञानः तच्छ्रोतालन सल्कृता सोपि शुद्धा उक्तमभ्यस्तांउ
याहि सूर्वोपयैौ गत्वा वोवावपश्चात्तं प्रभुं ते उक्तमाहुथं
रुकलं तेवस्यनस्त्रीणां कुटिलानां हि चेष्टितं तेवसाति व
गात्रस्माहमापावदहंत्नैः ततो प्यैसेलेर वश्रहोष्यताहेता

मोचिता देवीकथं विदधुनाम्पलायाहमिहागतः ते
श्रुत्वा विस्मितेन श्रीमामासीकृतसमाग्रथः एकदा प्रीतिना
क्षिप्रा विवाहाय पत्रं वभः तत्रापि नगरे यत्रास्थिताक
मललोचना तत्रावासितेन त्यौवं उद्याने निकटस्थिते
एकं भ्रमं तेन कमललोचनासाहदृष्टांतं शापं समालका
यातने सेसमाययहेदास्थिता लोपिगतेऽजहतीतः तेना
सम्पतिमानपन तत्स्मृतेप्यकरणतः हविरकां
हितः वरवधास्तयोम्हघाविवाहोनिरवर्तत अथतेमा
मम्मंपसनिगुलुक्समाग्रथः परिणीयापिकमललो
चनाग्रामिकारणं हितीयामपिकन्यांतांयहिविवाहार्थ
मागतं तस्यांवधूभ्यांसहितोप्रबः स्वदेशमायतो इ
तोभवतिभभ्यानांमाविंत्योपिसमागमः तत्केसरत
मध्येवमचिरात्माम्यसिद्धियां एवंतेनोदितेयत्स्वा
मिनानस्तुरस्याने कात्ययहानिकंदर्पस्समम्‌ः केसद्धः
गृहे प्रस्थितास्ववहिदेशांतंततः प्राप्यमहाटवीं जतिवे
गोत्यविभ्रहाश्रमेभातानतंभ्रमात् तेषांसकेसटोग
त्वेनेकाकीदुःखितः क्रमात् प्राप्यकाशापुरीमिवं
कंदर्पधामवीक्ष्यततः तेनसाकंपयौतस्युनिजेपाटलि
पुत्रकं मित्राभिनंदितस्तत्रकंचित्कालमुवासः अत्र
एव्यरूपवतीविवाह्याप्रसनिहकं कंदर्पोदत्तपयतं गृ
होत्वानमत्रमः अत्रतिसेवासुमनाहृतिभीतिमलापि
ना वनेविदेशांतचास्याः योवालंदिवाकरः हाहार्य
पुत्रहानातहोवनत्रानिशागमे पोचितेदावदस्तेदेम
नत्रमिवप्रमसा तावद्योगिनीचक्रकंदर्पस्यकपाप

हक.
विषम.
७.५
208

ऽ योगिनीस्ताविविनिद्यात्यानन्यायापननं विजं नत्रसं
स्मयकंदर्पस्यविज्ञानादेवेत्यव भार्यानन्पवनेग्रहीतः
फवेबालात्प्रभृत्यस्तन मन्नमतत्रपुरीनीत्वाविषयापन
नतत्रमा कंदर्पस्यापितगेहेसप्रमागसहनिष्ठति इतिसं
मंत्रिगत्वानहत्वामाश्वासयामास योगिन्यसताम्नमनः
संबोधाबतत्रभवेत्सद्यः गत्वावीतिशिमानत्रभ्रमेतेभ्रम
तापुरे उद्यमानेन ननेनेदंमुद्राव परिधाविता प्रभा
तेगवतीभार्याकंदर्पस्याहिजन्मनः प्रत्योवगापिगतेः
कालेकाविनत्याग्निराज्ञया स्थिवासाधीनमप्राप्य
निरायातिर्नितायुना भक्तिमवद्भुहुः सिय्यांशीमुराभ्या
मयुक्ता यत्ससैवममता स्त्रितास्यानमासुसा गः
त्वातेगवतीमेनामुपेत्यमनवारयत् श्रायैमासाहसं
कर्षीसाहिजीवानिलेपतिः इत्युक्त्वा शूलतांकत्वाहन्ता
नेनशाशंभसा श्वदर्पीयस्यकंदर्पस्तत्रंरत्नायलीयकं न
तम्मवेभ्यंकेस्तंतां सत्यविज्ञायनद्भवः भुण्यानंगवतीत
सांब्रुंसमनमांवतांसभुन्यकंदर्पमिनात्गूहेवेषाप्येव
प्राप्त नावन्सुमनमः प्राप्य भ्राम्य मातलिपुत्रके कं
दर्पानिष्ठ्रुत्तोवक्ताकेसरस्यपणोनतः केसरोपिगते
ताविंद्रः रवीन्द्रपवतीविना गृहादविदितः पित्रोः प्राप
कुलामिवत्तनः कंदर्पोपिभ्रमन्सैवान्नन्यामनगरंकिल
पत्रकपवतीताम्केमरः परिणीतवान् ततकालान्तः
लेप्सतवाकिमनदिनित्तवतं कंदर्पपरिपृष्टेनंप्रमो
काब्वीदिदं प्रभारूपवतीभर्त्राकेसरेणविनाप्यता भ
तेवलनकालेननप्राणदत्ताननमवव इत्युक्ताकेसरोढा

हगत्वा सोऽत्र कौतुकं रूपवत्याश्चिन्तेग्रोध्यसपुमान्यो
च्यवीत्स्रुतः ततस्तं वृषिवेन वृद्धविप्रः सकेसरं श्राद्ध
यतो रूपवत्या वेश्मग्रार्थेत्रयेता त्स्यः केसरत्वतृविज्ञातः क
णतः परिणीयतां रूपवत्याः प्रथमं पतिकेसरं साब्रवीत्य
स्य आर्यपुत्रं नमस्यामि किं सर्वे बुद्धजातीयर नक्षत्राद
श्रागत्य तत्र सोमदेवो हिमशैलमध्ययात्र सोऽयं मम त्वं तनयः पुत्रिभ
ग्रानेह यपतामिति ततो रूपवती हृदयं स्त्रस्यानब्रवीत्
कथा कोऽयं कृत्रूपो भर्ता मे मरिष्याम्येव निश्चितं येन
सः परिणीतास्मि तेनाप्यहमिति नेच्छामीति एवं वदन्तीत्य
क्रान्तचरात्मा यत्नाभयेन सा पितृ वेवशूद्रं तेन वृद्धविप्र
णान्यातः ततो ऽकृतत्वाहं नन्वाजाशोश्च सामवदत्प्रता
कोसाविति कथं नाय परिणीतास्मि पुत्रिते ततो रूपवती
साहं तत्र स्यानब्रवीत्कथा कोऽयं कृत्रूपो भर्ता मे मरिष्या
म्येव निश्चितं येन सः परिणीतास्मि तेनाप्यहमितिवेम
ति एवं वदन्तीत्यक्रान्तचरणा राजभयेन सा देवदत्ताम्
हिनमके सरायाथ्य मम मन्यति रत्नो मृगवान्मपादेतत
श्रेनमित्यमधीयते हन्त तस्मि समावर्णोद्भूतं ततं
तिरत्नसो ततः सततामिनागताद्दृष्ट्वा रत्नो मन्तास्थितं सं
मानम्यत्यचा नमः ददर्श त्योस्ततस्तयोः ततिप्राप्ताश्च
याम्यायापतितो श्राद्दीलोकम्: प्रवेशकं केसरपिता पार्श्व
पाटलिपुत्रकं नेतुरागता नविराट्गत्वेग्राभिहत्वा चुवतु
दत्तः पाटलिपुत्रस्य मम्भो मम भिमहदेमटः केमटः केम
नेस्यमेन पुत्र दत्ति हृत्यस्त तत्रमः सर्वास्वमब्रवीत् एषा केस
रोत्रकृतः हतः सत्यागतोऽस्मि कंदर्पेनाविभिवित्रेसत्याग

हक॰
विषम॰
२२

707

ते इत्येतां रूपवतीं दुःखाक्रान्तां पितरं केवेमे गतः पत्न्यव्या
वः श्रुत्वा कमाहत्यमिहागतः इत्युक्तेनुषेकेन रूपवत्यपि
तमब्रवीत् नाहमार्यपुत्रगामिनं मतहरिं यविशाम्यहं भ
र्तारं विना तु तावन्नित्येषा पाहि किं पश्चिरं एवेशु वाणगत
यत्ना निश्चिन्तेन भाविता तद्रूपवती सा चान्विता भर्त्रे
मानिनाज्ञया भस्याद्य भेकल्येन तद्दत्तं विनिर्गते एकाच
भस्मावस्थायाहं भगवती तत्र नहि वाहे मनाथ्यां रहस्य
याके सेराप्रुवा तद्रूपलतां विज्ञाभ्यां भसैव पर्यंकस्यन
इत्येवं लाहलमिदं जनस्यान्निरितेनसः कंदर्पपुरुषेतोज्ञौ
यपौतामसां विनातिकं तत्रद्वराकुलकलं निवार्यं प्योति
वद्धुतं श्रोवाच मानि मैवं तीरूपवती वता श्रुलेतेसाह
मेनार्येजीवत्येव सकेसटः सज्ञातनवामिदं मे कंदर्पमा
मेवाहिव इत्यवविलप्य इविप्रः कुमतावाघघोरेणगतं श्री
रूपकेसरोदत्तं कृष्णयामासमाविले ततः संवास्मज्ञात
प्रत्यामाणपिच्छरेह प्रीतां रूपवतीं ताभ्यां सवीर्यां प्रा
विशाम्यह कंदर्पोपि वतादिग्रा प्रीतो यच विनस्तदा है
रत्नत्यक्तैव वनस्थो नहस्तुरोपतः तावत्केसटो दैवात्
प्राप्य तत्पुरं भ्रमन् कंदर्पस्य गृहं तत्र तद्भार्यं पत्र तो स्थितं
परिभ्रमंतं तं तत्र दृष्ट्वा कंदर्पभार्यया इत्थमसमनसा दृष्टा
द्दविवेशुश्चवात्पः श्रार्यपुत्र स्मृत्योयं संप्रामः केसटोथ
ता प्रस्तातद्दाश्रिप्रज्ञात शीघ्रं संभाव्यतामिति ततोगते
वैव पुत्रज्ञायया वत्तमकेसटः प्रानीतस्तां समनसं दृष्टा
त्रिक्षामृप्रागतां विश्रांतमयताणान्यहः तत्येवस्यैवमसंश्र
मात् प्रागप्य कंदर्पागतं संबद्धज्ञातमयप्रधानत् मन्त्रतो॰

दिवसांकांश्चिदासित्वायावच्चनत्रसः खेलद्दस्तःपुरमोला
वदागात्कंदर्पपर्यन्ततः यत्ररूपवतीनामतन्यस्तत्पादि
णीतवान् केसटस्तत्रकंदर्पस्थितोरूपवतीवसा हतिः
वोवावसपुरमोलेखालोभूत्रश्चैवच कंदर्पमित्रेमोहाहं
केसटोवरुणायद्गुसः ततःकृतोत्सवोन्येद्युःकंदर्पोभ्यता
यसः तस्थिश्चग्राहिणोग्रहतोत्रियाप्राप्यैवकेसकं केसटो
पिपयेसाकंलेविद्धोरेणातेनसः तंदेशंयत्रसारूपवती
पितृगृहेस्थिता तत्रसभावयामासमनोरूपवतीविरा
त सोनवंद्यतसंतापात्तोयदश्यानकोमिव कंदर्पाणस
मागमपरिणीपवनामपि रूपवत्यावपसोहपूर्वोक्ते
श्रेत्रिमलया तेवानुरागसंगावत्सोरूपवतीवतो श्राव
याप्रष्टुकंदर्पसदेशंकेसटोयपो कंदर्पोपिसहतलगवा
त्नपुरंततः संगमेममनोवेगवतीव्यापंबंधुभिस्तथा
तितितिजतेदेशगतौतौरूपवतीमनसीप्रियेप्राप्य के
मस्कंदर्पावद्यभुंजानौतस्यान्तभोगात्। इतिविधु
रविधावपित्रयुक्ताःपुनरपियांतिसमागमंप्रियाभिः
प्रकालितगहनावधीनिरुःखान्यपिविषमान्यवतीर्यधी
रसत्वाः। तस्मीवमृत्युत्रिखसावेवनवाश्रित्वंवल्लभयाम
स्मिसितान्तभार्या कोवदैवस्यगतिमयेवमनापिभा
योहिगतासनीवा। इत्येवमाख्यायकथामनेनशोन्त
माहितस्यानुगतःचसाव्या भ्रमन्तव्यप्राणमिवामथात्र
मज्जोदुमहाद्वनमहंगजेन्द्रं। उत्तीर्यतेनचगजेनपुनर्निगी
र्णीतामेवाविनमवयांशवधूमपपपम् तांविणितनापिक
रणांविरहहृतंहृष्णमपायघस्तुनेविहदेवपादः। एवं

कथा. विषम. २०८

208

तस्योत्कण्ठो वणिग्बन्धं तस्याथ विक्रमादित्यः आना
य्य तां स राजा गजबद्धभार्यां समर्पयत्तमर्थी ॥ तौ च वि
विक्रमनाम मुदितौ वयस्य कथितकृत्तान्तौ श्रीवि
षमशीलसन्ततिभुवमुखौ दंपती तदाभूतां ॥ ॥

इति महाकविश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वि
षमशीललंबके चतुर्थस्तरंगः ॥ ॥

आदितः द्वियो विंशोत्तरं शतं ॥

ततः स विक्रमादित्यो राजा तस्य समागतं वणिक्पुत्र
स्य वृत्तान्तमेवं तमेवं परिपृष्टवान् ग्रामात्कतमाद्विजीवं
मायाभार्येति तत्त्वतः उक्तं कथं तद्यामि नः कथ्यतां भद्र वि
स्तरात् इत्युक्तस्तेन राज्ञा स वणिक्तनो महावाब्रवीत् कौ
तुकं यदि तद्देव श्रूयतां कथयाम्यदः अस्ति स्थलपुरहाराः
ख्यनिवासी हितपुत्रकः वेदस्वामीत्यहं भार्या महद्रूपा
चास्ति मे गृहे एकदा मयि कार्यार्थं ग्राममेव गतेऽन्यत्रागा
ते तां मे कापालिको दृष्ट्वा भार्यां भिक्षार्थमागतः तेन च
दृष्टैव सा जाता तन्नरागा सा यंस्यापद्यत ततो मदं धुभिभीतान
कमारोपितां विरात् सख्लेन्यां विताविच ग्रामान्तरा
मागतं श्रेष्ठीसुवचक्याह्रुत्तं सुवत्त्राकं दत्तः पुनः गते मयि
वितोयांत मामागात्कापालिक सह सः ग्रामस्य तस्य तह्यगा:
स्तत्तस्य रक्वारवः भक्तये देवगृहे स्मिन् विताग्रे तौ देव ते
नसा उदत्रिहाश्चिनामपायम्दत्तो यामिमदंगता सच्चाद
यकपालीनां सिध्धाम्कह्मानुधावितां प्राद्रवत्सद्धतो वा
ह्मच्चगा मख्युगीरः स्वर्गगातद्वाप्य गुह्यंभूमौ निधा
यतत रवंहां मवबीद्धसौदंतस्योकन्यकेउभे पुत्रौ प्राक्

श्रियमपायतोप्यभुक्तेयपाविना सेवाचपहृत्तेत्राप्तेमेप्रति
ज्ञासिद्दिमागता इतितास्यांसमन्दुर्पायावहर्षायतिञ्जु
वत् तावद्वस्याव्हागोगायांमत्स्यादिषं देकालिया
लिकाभार्यांनिहीषुनभवस्याय इत्यादिष्वंवतमहूंध
मुखहागामिडिकं धनराक्रष्यकांडेनदियेनानिहतोम
या मायमिडेकसंतोविडंविनाशीवागमः माघाडेत
यतेत्यवंश्रागेवपतिताश्रपि श्रयादायसभार्यांनाश्रुत्ये
हेनेवकत्यके गृहमागतवानसिंगतवाश्वर्यंसबंधुन
वहेषसहडांनेकत्येनेवरसंमते वाराणस्यांसतेश्रावा
हितिभत्वार्थवाहयो मिडिगुञ्जाहतेवावांपतेयेवा
कपालिना बद्धसाद्यकेसपापादस्यादहृष्टिनेड
त्वकवत्योवाधेपुनीवावाराणसींमया श्रपितेनेसबं
धृतांतहुम्रांतमवाणिपत् श्रागच्छंवततोमयपंईमंभा
र्याविपोगीनं वणिकडोनतेनेनमिलितारमिहाग
तः कापालिकगुहालहेनोगाणगेनवंजितात् तालि
तारपिदेहामेस्यपतोवाततेसोरभं इत्यंमततोप्यितार
प्राप्तामयाभर्येतिवादिनं विप्रंनंविवाणिवडुंमतका
त्यघाहिणोङ्गमः ततोदुर्गावतीवंड्स्वतीमदनसुंदरी
प्राप्तायादायवसमंमेलितावसमेनिकः प्रागाङु
विक्रमादित्यभूभद्भ्रपितींगुरी तस्याङुणावतीवंड
वत्योवपतिरिति नवान् संमयायतोविषकर्मदेवर
दिवितां संभस्यापुत्रिकोवराजासप्रतीहारमादिश
न् कालिंगसेनात्कन्यांतांप्राप्यंहृतोविसृज्यतां यस्मा
प्रतिकालेनहृप्तामामयाप्रवर्ततेविका इतियात्तासमादिश

हृक·
विषम·
१०५
209

दत्तःसोपितत्रगतः प्राहिणोत्तत्रसंदेशं दूतंतात्मनावि
ग्रहे गत्वाकलिंगाधिपंदृष्ट्वातंवचोवोचितं कलिंग
सेनराजानंमेवहतोजगादसः देवश्रीविक्रमादित्यना
मादित्यनृपेण वेद्यतंभविष्यदत्त्वंतदासानपराङ्मु
खि तवात्मिकन्यारत्नंवरतस्तस्मैसमर्पय अस्तस्यसा
दासोनिजंभुंक्त्वराज्यमकंटकं एतच्छ्रुत्वासकालिंग·
क्रुद्धोराजाप्यभाषत कोनामविक्रमादित्यःसएवा
नोदत्तानितः मार्गान्तुपापनैकत्यांशयोदोहः पतिः
भाति एतत्कालिंगसेनात्मजात्वाहत्तत्मभ्रम्यपानत्
भंतेषुभवमतानामहतकथमेनाजायतेसप्रभो किंशुद्धतन्न
नायानेशालभापत्तमिछसि इत्युक्त्वाततस्त्रागत्य·
सदूतस्तत्सर्वमवेदयत् ततःकालिंगसेनोऽङ्गविक्रमादि
त्यभूभुजे ततोविषमशीलोसौक्रुद्धःप्रायादुत्तैःसह
दूतेनतच्चवेतालःकलिंगनृपतिपुरंदेह्यात्रकन्या
मितितंकालिंगंब्रुवतोयाविव सेनास्वयमतिरेवेहित्वान
हैत्यामापव दृष्ट्वावतत्रमस्तद्वंहंहृदातंवलंपायधलैः रा
जासविक्रमादित्योमनस्येवमचिन्तयत् एतस्यतांवि
नातावन्ममनास्त्यैवविहातिः तत्कथंयुक्तंसांप्रतंहान्मि
युद्धमत्रकरोमिकिं इत्यालोच्यसवेतालोराजानंत
रमाहिलवतः प्राविशद्रात्रौसम्यक्कालिंगेशयन·
वासाकिं ग्रेविषमशीलेनविसृष्टाह्यपिशीलितं प्र
बोधयित्वातत्रसवेतालःसोब्रवीदसत् महोत्पात·
कालिंगाद्योदृष्टंशतितमाहेमं महिन्नाप्रवराजानंदे
देवतालंमंगानं इदानींवणगोऽहंतेदेवाहिप्राकरो·

र्कि इतिविज्ञापयामासभीतस्तत्रवणिग्सुतः मयाचे
न्मश्रुणकार्यनवनदेहिममसुतां कालिंगसेनामितितं
राजापिप्रत्यभाषत नयोतिप्रीतिमेद्देवकालिंगाधिपति
सुतं राजापिवेतालस्तुतः समागाद्धिविरहार्ती ग्रमे
ग्रुश्रुकालिंगेद्गः सदेविज्ञामहाग्निता राज्ञीविप्रमशो
लायविधिवद्दिभवोत्रमे प्रवंगात्तानुरागेनराज्ञादेह
पाणिनव परिमीनामासितेथिवदेहविनातिजिगीषया
इतिकार्पटिकस्याहंदेवसेनस्यवक्रतः श्रुत्वावभात
प्रभवंद्देसरव्योमन्युमन्तजे इस्यंविवाहतालभप्रवि:
कारर्शनादहं विद्यावलोकनोद्विभाराज्ञामलयवत्स
पि एवंकालिंगसेनासाविक्रमादित्यवल्लभा भन्दप्र
भावमाव्यायसमनुपज्ञीननेद्यन्न सेवैवंविक्रमादित्यः
सर्वाभिस्ताभिरन्वितः नयामलयवत्यावनत्स्योसा
स्वाज्यसास्थितः प्रत्येकदाराजपुत्रःकोप्याजगाहदिणा
पथ्यान्न श्लोससाङ्गाभिधानोत्रपरिच्छूतःस्वगोत्रजैः स्व
सिंहद्वारमागत्यराज्ञःकार्पटिकत्वं योधिष्ठियेराजसु
त्राणामाविनःपंचभिःशतैः इनश्शाहामपास्नेवाविक्र
मादित्यभूपतेः कार्येनिप्रतितस्सेववार्यमानोपिभूप
जाः निःशायेनवनस्यावनिभृतःसाहयायिनः सिंह
द्वारेस्यमसुतःसैकारंस्यासमायतः प्रतिवह्वादशेवर्षे
तस्यादेशांतरस्थितेना भार्याविरवियोगार्ताप्राहिणोत्
लेखपत्रिकां वीरवर्याग्नेभाद्रोपस्कृश्रेरांतिस्फुरणाणि
दीपिनावावपत्रस्याभार्यासालिलिलिनाभिमा संतस्रा
नतरला नवविरहेनायकदिनान्यदयायाः निर्यास

ह.क.
विक्रम.
७१०

710

विरतमेनेनिःश्वासामेनतत्रणाः । इतिवाक्यतः
तस्मात्सत्वाद्दृकार्पटिकांगुह्नः अत्वासराजथानीहो
गवाराजाप्यवितयत सोदृक्कट्टंबःक्लेशेयंवतकार्प
टिकःचिरं श्रमितकार्पटःपूर्वंगस्मिंस्थाटशाहेन्यजेटस्रन्
तद्विलंबोनकार्योस्यमेयस्यालोच्यभूपतिः श्रानाय
यत्कार्पटिकंरासोदेषिनदेवमः यामृतंलेखयित्वा
वतमेवंसममादिशत् गोंकास्पीठमार्गेगाभङ्गगङ्गा
द्वारंदिशां तत्रागुताशासतेनग्रामंभुक्त्वमदर्पितं ना
म्नातंखंडवटकंमङ्गनाङ्गनवाप्स्यसि इत्युक्त्वाप्यासं
नात्रमेमप्रदेशेनतत्भूमिपः सोप्यानावेघमत्याप्योप
योकार्पटिकोनिशी कातिगीघामेमेकेनग्रामेणक्रीड
यायिना तथ्याप्यानात्मभोकार्येत्यमेतद्यः क्रमाद्व्रजन्
गोंकास्पीठतोगानाद्देशपेपदर्शमः औदुंतीकल्प
काबद्धीसक्कानिस्मननस्ततः श्रपिजानीयभोविंडव
टकंत्रमवेदिह यत्सङ्गानानद्युक्तांस्तत्रजानामिहेव
यं गङ्काप्रेयोजनेयावदशामात्रपुनःपिता सोप्यातेः
दृतिनंमङ्काविचाहुमेमजातने प्रवगुत्रः मकन्याभिः
नाभिर्गात्वादृष्टदर्शितं कार्पटेपितरंतासोगातसंभीषणा
कृति इत्युक्तांविंडवटकंत्वहिमदेतितंवचः मपृष्ट्वासो
पितर्येयमाहितोगातसोब्रवीत् किंनश्रेतेनहिपुरावि
रष्टंनंतप्यापिचेन्न् यासिनष्ट्वागामार्गोयंयुरततेलाद्दि
धागतः तत्रवामेनगाङ्कतंपयावाग्रदवाप्स्यसि प्रतो
लीतंरवल्कसोऽग्रपाकारवद्धाविलीं इत्युक्तोगात्तमाग
तान्नेतालींतामवाप्यसः विवेशामूत्तंभयदंदिव्यं ध

ंचनपुरं समकालिहृतं तेन च राजवेश्म प्रविश्य च आ-
लोकितमहर्म्याग्रं मणिकांचननिर्मितं तत्र तत्रासनेष्ट-
ष्ठानासिनं प्रविवेश च तावद्द्वारात्समेत्य देवदत्तलन
मध्यात् भोमाद्गृहाकेमत्रवदुपविष्टोऽस्यासने त-
स्मिन्नासने समागत्य धीरः कार्पटिकोऽवदीत् अमत्र प्र-
भुर्नृपतिः कराग्रकृतवेत्रन: विक्रमादित्यदेवेन विल-
ष्ट्वासनेन तेन मे तत्सुत्वा शासनं दृष्ट्वा रात्सकलप्रणम्य-
मः उवाच राजा ज्ञानेऽस्मिन् प्रतीहारस्तवास्मि च सर्वे वि-
क्रमादित्यदेवस्याज्ञाविधायिनः इत्युक्त्वाश्रुतीसर्वा
नाज्ञापनकारात्मनः आयपुःमंत्रिणःस्थात तत्याराजप
विष्टः अघुरिवतुरंगेन बलेन नगरं चततत् सर्वे प्रणं-
म्य मानेनाप्रीतः कार्पटिकोऽत्रमः चक्रेराजा प्रकारेण
कृत्वा स्नानादिका क्रियाः ततः स राजा भूत्वा त्र सविस
यमचिंतयत् अहो प्रभावाकोऽस्य विक्रमादित्यभूप
तेः गांभीर्यगीरमाचित्र समुद्रवस्य च त्वयभो दशतियत्
हूमासनित्युवंराज्यमपीहृश्यं इतिविचेयमाणोऽत्र राज्यं
कुर्वन्नुवास सः ततः श्रीविक्रमादित्यः स्ववराज्यमपीहं-
यं दिनैः स्वविक्रमादित्यप्राणं त समतमायपो सोल्कका-
र्पटिको राजा सैन्यकं पितभूतलः आगतं विक्रमादि-
त्यमाहानतत्रवाचतं पत्न्याः प्रहितलेखायाः तिःस्थाला
नाक्षवाचय इत्युक्त्वा भूमिपानिना शोभितः तेन सह ततः
सकस्तशाक्रैःसाविभिः साकं देशमगात्विजं ततः स-
गोत्रजां भार्यां तं रूपिनाविरोत्सकां स्थितां कान्ताधिक
सेव्यमेजं माया श्रियं परां पदं भोक्तुम्नाविंशो विक्रमा

एक॰
विषम॰
७५
71

दित्यभूमिपः प्रकटावद्धवद्धैकमूर्ध्वरोमकं वहितं प
प्रच्छ तं वद हेतुं स ते ह्येकस्माद्भवानिति ततः सोस्मै स्वद
वृत्तान्तं प्रवदन्ते द्विजोब्रवीत् अग्निस्वामीति विप्रोभूद्देव
पाटलिपुत्रके महाग्निहोत्रिणस्तस्य देवस्वामीत्यहं
सुतः मया च स्वतो देशाद्विप्रकन्या विवाहिता बाल
त्वात्सा च तत्रैव स्थापिताभूत्पितृगृहे कालेन यौवन
स्थां तां मानेतुं श्वाशुरं गृहं आरुह्याश्वं सहैकेन भृत्येन
गतवानहं सत्कृतः श्वशुरेणाहं सहायानैकचेटिकां
आदायाश्वाधिरूढां तां भार्यामायामहं ततः अर्धमार्गे
च मामाशाय वर्तीर्येवमेव वधूः अङ्गुलिकापदेशेन नदीं
केष्टमगात्किल चिरं नायातीति यावत्सा तावच्चैतद्वेद
ते महास्थितं तन्नैत्रं स्नातिमासि विरक्तवान् सोपि ना
यातीति यावद्गत्वा तावदासिगतः स्वयं तं चेटिकां स्थापयित्वा
तं श्रीरव्रणायतां गत्वा पश्यामि यावत्तस्य भार्य
यातया भक्षयित्वास्थि ग्राघ्राणमेहरतोरक्ताञ्जवक्त्रया वि
भिलस्य ततो यावद्दृष्टामि तम्भर्गोऽपि ति तावत्सापि तः
यातस्तत्रैव हि भक्षितामिति ततः पलाय्य यातोऽहं तत्रा
पेताश्वत्तापि मे नैवोर्ध्वरोमकेशाः स्तंत्रस्येन निवर्तते
तदवमे गतिर्देवशतैर्न वाहितं द्विजं आततयाविक्रमादि
त्यो गतवान्सर्वविधदमः अहोपि न नास्ति स्त्रियस्यासाहसीषु
सा नृसभूमिपु इतिराज्ञि वदत्याभिः एको मासोत्रवीदि
दं नाहपुष्पवरंजोनां नाविद्योदेवतस्याचार्कि नश्यजं तं दे
वमिहयत्ताप्तरणस्यालिप्राप्तिमाः इहैवास्यानि ग्रामेः
वाः सोमस्वामिसंतोहितः बालेति सा च नन्यकापित्राः

धनवतो गृहात् नवसंचयैर्यौवनस्य यायामग्निशर्माणं
प्रत्युवाच पितरौ तत्र भार्यां तां तानयस्य धनाकस्य अ
तैवैतद्दत्ता पृष्ट्वा पितरौ सञ्जहषाय: अग्निशर्मा ततः
प्रायादेकाकी गृहिणीं प्रति निर्गतस्य गृहात्तस्य द
क्षिणे धूम्रकपिञ्जला ददर्श वायवी निःसार्य शिवा वामे
कण्ठं स्विन्नी सोऽपि पुष्टो भूत्वा दंष्ट्र जीवञ्जेवेत्कदीर्घतत
प्रदेशपाप्य सहसा सर्वशकुनानां शकुनदेवता संप्राप्यस्वा
शुवेस्यानां तस्य प्रविविदितः वामा कपिञ्जला वामा
शिवा धूम्रकायाशिवः नयोपिताभ्यनेदत्त जीवन्नी
वेक्षदीर्घतत् अचिंतयश्च शकुनादित्याद्यदेवता घि
सा अहो पूर्वकायमशुभंशुभमितिप्रभिन्नेति तत्कार्यं
जीवयतिपदृष्टो जीवन्स्यतन्नया इत्यास्याचिंतयन्त्यां
देवतायां विशामा दक्षदहदीशीशुदृश्या अग्निशर्मा
निवेशानं आगतोसि किमेकाकीत्यन्योऽत्रघिशुश्रादि
भिः आगतोसि गृहे तस्या सर्वेषामितिसोऽब्रवीत् ततः
कृतोचितस्नान भोजनस्य निशागमे शय्यागृहे निकं
भार्यां तस्यापापात्मवाधितः पार्श्वेभ्रमाश्रमस्य तत
स्य निर्गत्य मावाहि: चौरस्योपपतेश्शूलविद्धस्यान्तकं
यदो आलिङ्गने वदनेदन्तदष्टा नासिका छिन्ना नासिका भूतेन
तस्य विदहनपलायनतेना भयात् गत्वा वपन्तस्य श्रयत
स्य तस्या अधत्का भूत्वा तस्य विदहनदेवश्यावितबोध
का हाहा हतः हतस्य धाता निष्कारणमनेनमे किमस्य
स्या पश्य भर्त्ताहं केनामाविकर्तनं नष्टस्वाहजननस्याप
यनां छित्त्वा नासिकां ... लगुडाघातैरना
छिन्ननासिकां हत्वानमग्निशर्माणं

क्रक.
विषम.
७१२

712

दयत् यातस्तुविताम्बल्पोनहादेश्याहुथायने निर्दो
षभोपोंद्धोद्धीतिवदकेभ्यः समर्पयत् नीतीवप्पअवेनर
सिंसातस्तुत्रुणदेवता तद्वायोतेषहृद्धांतंदर्शनीसम
विनयत् श्रीतामित्रफलंतावस्याश्रमेतेनयत्नयं उक्तवां
जीवजीवेतितेनरत्नाम्पतुंवथात् इत्यालोच्यांतरिक्षा
न्मानिभूतादेवताम्पथात् निर्दोषपक्षवरकांनवध्यो
विप्रपुत्रकः शूलस्यचौरं हंतातगत्वायरयननासिकां
दस्तुकानहपूराविहृद्धांतंतेजगादसा ततस्तदन्यया
तभ्यगुरवेनवधकेभ्यः विहृमोवीक्ष्णनासांचौरहं
तांनरास्यतां वथाव्रमागेशर्माणांतिमोच्यविस्तजइद
कहींतांवतिनग्राहनहंप्रंश्याय्यदंस्यत् एवंविधाश्रि
योराजन्तिन्नकेतेनमंत्रिणा सराजाविक्रमादित्यनत्रै
स्त्रमोदत ततोब्रवीत्मूलदेवोपूर्वीराजांतिकास्थितः २
वसाध्योनमात्यवकिमसाध्यौपुकारुचित् किंनभूतल
तासंतिमतीपुविप्रविलिषु तथापिसूयतामेतदजुभूत
मयेवयत् अहंपाटलिपुत्रेशागगाङ्कशाशीनासह भवा
नभ्रातिकांतेत्वंतेहदश्यातिहृदया तत्रबाह्येसरस्येकौ
हशस्तीवसुधाविनी इदकावास्यतेपांथ्येइत्यहंपरिप
ष्टवान् इहनोवेश्ववक्रा हैमत्स्येवारिणिएहपदैः श्रञ्ज
ष्ठावास्पतेनावपणावामोमयेरितः एतन्नपाहूवकौतु
कस्त्रकेनदुयाभिता विलतस्तुशातामाकंप्राविशानगा
गांतरं नवेकसुमेयाजलयेपरमान्नेपुरास्थिते बालहृष्ट
गृहद्वाविकदंतमवदस्क्रपणी अहोसतुद्विवालोयंयोगुर्दैते
नाभ्यदति परमान्नेमूर्ख्यानामातंक्रिप्रातिकदितैः पुनः न

श्रुत्वा सोऽब्रवीद्धीरा प्रसज्यतयनेदसन् दृष्टोऽयं तस्मा
नैषशोहनेपुत्रनाशिते बालेदृष्टागृहद्वारिरुदन्तमवद
दृष्टी श्रद्धेयवृद्धिबालोऽयं योग्रदंतंनवादतिपरमार्त
श्रीवैरतिसाधुनाशीनलेभवत् यदतेऽभ्यधिकंवानरो
भागद्भुनिवदयं यतेगुणामेरुदतोनाहंमोरवेतरो
ऽस्मि दृश्यग्रामः पुनः स्तुत्वानाभिप्रायः वर्त्तितो इस
केनेनबालेनस्वैवदयाविलक्षितो शाशावाहवसाध
येमयमस्यान्यतोगतो नग्राम्यस्वनकस्थंथगतास्मा
वचायितीं वरकन्यामप्ययावद्धूलाश्रितपादिकृतं प्र
पक्षामस्यमस्वादफलानिकतिविद्धभे इतिवासा
भिरुद्धमहाकन्यकेवमभाषत अभीप्यास्वफलान्युला
पुनःकिंविधुरागावा नष्टवाशुद्धिजितादृतांकन्याम
हमबुवत् अस्मीमस्त्वाबहुस्वामिनतोन्यान्यपिहृदंदीर्
घ्रोवैनदहिपद्मोपायाहृत्वास्वफलानिमः अक्रानिती
रजेकन्यतान्यस्माभिर्भक्षितानिलेः ततः सपरिवारासा
कन्याप्रहसिताऽब्रवीत् पतानिदृष्ट्वैष्टस्यानिदग्धान्यास्व
फलानिवः नथावदसाहृत्काराभवंतोपान्यमन्दयत्
गृहीतश्रीतलालेनान्यत्कन्याशीघ्रवाहासि पवगुप्तं
बलेषिस्यान्याहिपन्ताफलानितः तास्मादपनतः स्या
ताहंयंयातः विलासितः ततः सहचरान्त्योशाशिनेवार
हमश्रुवं अवधूयपरिणीयैषा विस्मयाकन्यकामया अव
हासप्रतीकारः कार्यः कार्श्वेनान्यथा पवंमयोक्तेवान्वि
ष्ठैनेलस्याः सहतापितः वयंवेष्यांतरालद्याग्रगाश्रमः प
रेहति नत्रास्यांपटनोविदंपन्तस्वामीतद्येन्यसः ततःर

हित.
विग्रह.
२१३

713

प्याजलतकोपृष्ठात्कुतोरूपसितिद्विजः वयंमायापुरे
स्याणाद्वियाहेतोरिहागतः इत्युक्तःसततोस्माभिरा
खोवोवह्निजोन्नमः तद्वीस्वेवबलमीसीमेतोवसत्तमत
गृहे क्रूतानुग्रहंस्यंस्वदेशागतायतः अवेत्यवो
वामवयंवहंजमीमवह्वः वलमीसावमानेवदार्थः
तेनःप्रदास्यति एवमस्माभिरुक्तःसयत्स्वामीद्विजो
मयात् शाकंयत्स्थंशाकाद्वेनस्मास्मायेवनिक्षिप्तं इति
प्रतिश्रुतेनेननस्हेवयमास्महे श्रुणोक्तःसद्विजोस्मा
भिस्तैमासवसन्त्रये यामोवयंतत्वीक्षंदेहियत्सार्थ
यामहे किंतयत्तुक्तंवतंतेमोप्रदर्शयोवहंछुशी ग्रस्म
त्साथायकत्यासैभवताहीयतामिति तत्रैसविप्रोवा
ह्रीयत्स्वामीविचिन्तयन् छिन्नलितोस्मीभिरित्यतत्
कोसोकोउणवीनयं इत्यालोच्यसमेविप्रोययावक्ष
मस्तकतो तत्रैवाहेस्मत्वासद्गृहंतामवर्द्धवर्धं कांश्चि
स्मसितात्यामावगुलातिग्रामग्रामाणिच तत्सूत्रवाप्रतिभि
ज्ञायसामांसामितमभ्यथात् एवमेवविदंयतेग्राम्याः
नागरिकैरेति ततोहमपिवोचंतामाःस्वनागरिकम
ग्राम्यपास्मास्महंहर्वतोविहायप्रतिमया एवंश्रुत्वाक
वोस्मापिप्रतिज्ञातिक्षितमया वहुमयनायत्तयस्वंतत्तो
तोनेनसवना इत्योत्यंप्रतिज्ञातेसाशीनेस्मप्रगंग
स्वांगुलीयमहंदास्यामस्मायायंगुलीत्यथात् निगत्यव
भिलित्वाते रंरूमद्वचैस्ततः तस्मादिहत्वैवदत्पयमा
स्वनापितीनिनां मापिविप्रस्तनाप्रातरपप्रयंतीप्रवृद्ध
मां अंगुलीयंवपप्रयंतीमम्रामांकमविंनियत् गतला

वत्समातृज्ञयाप्रतिज्ञातेनेनपालिता ततःसद्धवराज
त्यात्यास्यात्यज्ञात्रतापया शूलदेवेतिनाम्नासिंहस्थप
तेर्हस्थपतेर्वात्तुलीयके तद्भवंशूलदेवोन्यःख्यातोशूलेः
सपवसः सर्वोपिप्यावसतीस्वयोतेसततंजवेः ततः
वशक्तिवेगवामयाशास्यंसमीहितं इतिसंकल्प्यप्रि
यरंसेवकन्नमिथ्याब्रवीत् गतस्तानपरित्यज्य भर्तामां
सदैवमः तद्धिपुत्राकथंवाहंतिष्ठामीदृश्यथासहावं
तथामितीर्थयात्रायैविक्रमाभ्यतांहरतांतवं इत्युक्त्वाव
मनिष्कुंतमयायुत्तायायत्ततः पितरंस्ताततःप्रयात्
सधनासपरिष्कृत्य क्रमेणागवाकृत्वासामहावंगणि
केवितं वेशीविवेशातमयिनीपुरींलोकेकसंदरी क्षणा
वपतिकोषेणसहकर्तव्यसंविद् सुमंगलेतिसाकार्षी
नामविप्रश्रुतात्मनः कामरूपास्मद्वाभावनीयानाम्
नाहंमंगला श्रीमानागाणिकेषतिभस्त्येवत्राणान्यतः
त्रेता देवदत्ताभिधानायतत्रन्यागीणोत्तमा दद्रावभ्ये
तितस्येसंगताहंमदिवंसथक तत्रस्थितंभरयमुखेना
देवमित्रसमेशायी नामप्रवीत्स्वानिद्रतोमातृर्मेशाय
त्वामिति श्रुत्वादेवानतिष्ठद्धःप्रवेशान्तोत्रकामुकः त
भाग्यकार्यमस्माकंनान्यैःप्रस्तुतिभिर्भेदैभिः इत्युक्तस्तत्
सुखेनैवसमंगलयातया तथेत्युक्त्वाशाखीभागिसुखे
तत्वेदिंरयेयो तत्रसप्रथमंहारेसंप्राप्येवेदितात्मकः
हारपालेनतगरेत्युवैसत्वामितीवचः स्वानेयोपीरू
पनःस्वाहिप्रवेशीतालितेनयया तत्रपुवासप्राणीस्वाः
तेनप्रेषंगेवकारवतत् ततःसपावहासीपिभवभ्यंगोर्हं

वृक॰
विषम॰
१५

714

ततोऽपरं विसृष्टं स्वपितेनावर्त्यथमः प्रहरो गतः स्वा
तः प्रामोत्यमहारं हितो येद्दारत्नाणा उवेष्टानोसित
मावत्मसाधनविधिज्ञः तथेमकवनस्यस्पदास्यता
बन्धसाधनं वक्तुं यथाहितो योपि प्रहरः पर्यहीयत त
तीयमथसंग्रामाकतो हारं स्मरन्नभिः जगादध्वना
वक्त्रविधपर्यन्तरं ततः वाढमित्युक्त्वा तेनेतदास्य ला
वहिलंबयन् प्रार्थितेविविधैर्जीवन्तीयः प्रहरो गतः
अथ वासगृहद्वारं वनर्थसकथं वन संग्रामहारपाः
लेन तैवं निरभर्त्स्यत ग्राम्यकामुक निर्याहि माव
लोकाय मा प्रयासि कालः किं पश्चिमे यामे गणिकालं
वसंगमे पर्वनिरस्तु मतेन सकालेनेव बुधिणा शशी
विगलितस्वायोयथागतमगात्ततः इत्यहमंगलेस्या
त्यात्स्थमावं विनाम्मया गणिकारूपया विस्मृतमया
सेयिकामुकः तस्मा वा कोतत्काव्यस्वक्तुं नाट्टनगतागः
तं अर्थेनत्रं गृहेतस्याग्रगच्छं सप्रसादितः तत्रहास्या
निद्रारमत्तं रंत्यार्थदानतः तस्या वासगृहद्वारे प्राप्तो
मवलंवितः कालग्रामो विमुक्तस्य द्वाराद्वास्थैर्यविमु
तो वेश्याये शंपरित्नानामपयपंस्त्रियामहं साधुनः
अतिभित्नापकृत्मप्रत्यहमादिका वेश्येयवधूर्ना पर्यकनि
षण्णासातुपावरत् ततो लोकेकस्तंदर्पिसावंतीनानि
सास्तया वसानुरागोनिर्गतं नाशकं तद्दृहादह सा
वडतानिमाम्यानामयानालिमेसदा पावहितैः सगः
भौभुत्सेवकात्रपयोधरा कत्नायक्ष्कुरलेविंसा विट
नयामोत्पर्यपात् गतेमप्रमुनालोवः प्रहितोवाचाला

मिति ततश्चाहं तमुक्त्वाथ लेखमेवमवाचयम् श्रीका
मरूपतः श्रीमान्मानसिंहो महीपतिः सुमङ्गलामादिश
ति स्थितामस्यचिरंवकष्ठ श्रीज्ञमागम्यतामिहवादेशान्तर
कुतूहलं मैवंवाचितेलेखेसाथवीदुःखितेवमां यम्य
स्नमयिमामस्तु कृत्वापरवतीर्य्यदं प्रवेष्टुकामेवप्रायात्
स्मात्पाटलिपुत्रकं अहंततांपरायणेनमनुवक्रोपितात्
गो तावपाटलिपुत्रमगाःकालेनह्यथवेष्टतं सवर्धमा
नश्चकलःसर्वाशिपुत्रोसिततं हास्याहंस्ववयस्यासवा
लोबाल्सवापलात् दाशिमकंचपयसंलततयाजानताड
यत् नाहितस्तंचसोवादीदुष्टलाशोवकोकथा त्वेताड
यासिमांयथतवनसायतेपिता साम्बविदेशभ्रान्तायया
ज्ञातस्त्वंहियतस्ततः इत्युक्तेनैवल्याहृत्वाग्रादीन्स्व
मातरं श्रवकोमेपिताकुत्रसवालेकथ्यतामिति साथ
मातार्हिजगत्त्वावीरपाणाम्बवाचतं पितातेमूलदेवा
ख्योमायस्त्वंजनपितागतः इत्युक्तःस्तूलतत्सेमह्रहुज्ञातं
गुहांगतस्सा ततःसबालोवाराणसींप्रवततयाम्यहं ग
त्वातंपितरंबद्धाप्रतिज्ञांपूरयामिते इत्युक्ताजननीमेवस
बालःप्रस्थितस्ततः श्रोताक्रमत्प्रभितानापापकतापिती
भिमो शैशंनमहेमीतत्रहस्ताभिहातनिष्ठितं ठिंठा
स्पानेतिसर्वांसहस्तेनतत्तापनिस्मतः बालतेपिमहाधूर्तः
सर्वस्यकृतविस्मयः प्रातिभ्यःसदटात्तिस्मतधूतावाणि
जंधनं राज्ञोस्यपुत्र्यावागत्यकार्यामानिवपोपवि लब्ध
विनयस्यग्रसंमांगच्छातिरामसपाहरन्त् ततस्यवुद्धेहस्ता
हैग्रातमानंतल्लहवगं ग्रावेड्सहसाभूवंसललत्सहासवि

स्य: अथाहमापणे देवगृहे नेगित्वा परिभ्रमन् तमेवं
बालं तां खट्वां विक्रीणन्तं विलोकयन् उपगम्याब्रुवं तं
च कियतीयं यतेनया पणामूल्येन खट्वेति ततो बालो ब्र
वीत्ममां तलभ्यते सोमूल्येन खट्वाधृतेशीरमणे अष्ट
वीङ्गतह्नांतवर्णानितत्तलभ्यते तच्छ्रुत्वाहमवोचं तंत हे
वत्सकुतेतव ततः सत्यमितितच्छ्रुत्वा हेतन्मन्यसे य
दिसत्यमितितत्तलस्य त्वन्पणमे ततस्तज्जातरजातः
स्यां खट्वांचण्णाभयामहं अनेनसमयेनं भाविङ्गतागाव
सिते शृंवेरुभित्वदाथभूङ्गाहकस्याभिभूपते: सवाद
नानां नागानां शीकरां तु महाभरेः सुकरप्रयमे पूर्णख
पंचकेशाशतस्य: ततो धान्यैहंसपतेमसमई:समहोपति
र्मिभदेशामयामासप्रजानांजनपूजितः एवंमयातेनो
विकसत्त्वो वादी हालकल्लदा नागानां वाहनामेवास
केरप्रयसे हितिः निष्कासहकरंपस्यसादिशिपतमा
सेते तस्यांमेवातु भिधान्यानुत्वत्रेचकिमङ्गतं इत्युक्ता
बालभूतोमां विस्मितंसोब्रवीत्सतः इदानीमहमाख्यामि
तवापूर्वकिमपदः प्रत्युषपदिविज्ञाययत्तन्त्यामिति तं
ततः तत्र खट्वांदत्वामेत तास्यां खट्वांमामामान्यथा तथे
त्वक्तेमयासोपबालभूतोब्रवीदिदं उत्पादिष्णुराभूतं
पतेकेप्यीरबालक: अर्कंप्रयत्पभेरेनोर्वीजन्यन्नूपव
व: तैदेवहरोभूत्वाववकेलोकांतरेपदं इत्युक्त्वं तं बा
लं तं तदत्वुत्वाहमनुवम् अलीकमेतज्ञात्स्यत्र सत्यतां का
यहोत्सति ततःसवालोवादीमांजानस्यवनाकिंद्वेः
वकांपवरणाकांतोअसधावामनाहृते: तैदेवहांइंगः

वचकेनेतनाकिंपदं त्रिलोकान्तनिनोस्येवमपादार
सीकृतोसिव प्रयाणगताश्चेतेसर्वेवैसाधितागण
नदृष्टंयत्रगन्तास्मिनत्रगन्तास्मसंशयं इत्युक्त्वासोपृष्टी
ह्वालोधीरोमांपातालनाभुजे नत्रस्याश्चनयेगसमा
वेमर्वैव्यापुर्जनः ननश्चमासमवहृष्टयणवद्दंसमानु
गः नयतिसांतिकेमानपुरंमाटलिपुत्रकं नमाता
वनदानीनहृष्टासामासमभावन आर्यपुत्रमयाख्यार
लयनिनायपृथ्विता आनायनोस्मवहृष्टभवन्तातेनेव
स्तुना इत्युक्त्वार्य्यात्ताधीश्वरान्तसर्वमाविशो ननः
नांबाधवाःसर्वेसप्रजामाधिनोफिता पुत्रापहृष्टको
लीनामसत्यानेयत्कृतोसव: कृतार्थश्चनयागमत्यासा
कैनेनलकेनव उभिनाविरमत्राद्भागगगुतापिनी
मिन्नो एवंसंत्यवदेवेदभलभकाउलालिप: नपुनः
सर्वेप्यासर्वोउद्दनीपवयोघिनः स्योनांमूलदेवसानि
प्राप्यवदनात्कथां विक्रमादित्यन्तपतिस्तनोघसं
हसांत्रिभिः इत्यार्य्यपाणिश्चएवन्तमसूसंवेषभूपाति
विनित्यविक्रमादित्यमहीपांतुभुजेमहीं ॥ इतिसं
योगविद्यागेनिशिनामाख्यायिषमशीलकथाना
कएवप्रतिष्ठनवसदत्रासिन्नोमस्मंप्रकाविवद्व । प
वेभवेत्यविन्त्याविरहाद्वसमागमाजेनूनं नत्वागम
गपिनविराज्ञवाहवदत्रसंगमःप्रिया । प्रवलवःस
प्रतिनिमविरेभोज्ञासितन्तराजसत आर्यमाविवस
मेनोविद्याधरवाकववक्रवर्तिमदं । एवंकपविशिरल
वायतिःहस्मिनहस्तकालोच्य आर्याविद्यावेवसमा

ज्यंविक्रमादंग्राम्यः । नक्षपथ्यासंप्रामंवरदस्यान्तु
ग्रहाशंभो श्रावंहमनचविलंवर्णितपवर्गोमहामुन
पः । इतिनरवाहनदत्तः स्वकथामाख्यायमुनिजनं
तंविलं गोपालकंचमातुलमहर्षिपरकाश्रमेतस्मि
न् । नीत्वाचनवललसागमवासरांस्ता नामंक्ष्मात
मर्षीन्श्रुतपोवनस्थान् प्रायात्सदारसचिवःसततो
विमानमारुह्यविचरवमूर्पिहितांनभस्तः । प्राप्यत
णाहृषभकंस्वनिवासमाद्रि साम्राज्यभोगसुखिनो
गुर्वोरिहमथ्ये देव्यासमंमदनमंचुकयास्थितोथ्यचन्त्र
प्रभाप्रभृतिभिश्चसकल्पजीवी । इत्येषशार्वशिवेप
देणानुदिनलाभसहनाभ्यर्थना सोत्साहेनहरत्कथा
विगदितावैकैलासशृंगेपुरा उम्मोद्रेणस्त्रशापतःक्षितित
लेकाव्याप्यनाघाहृतानी भिभ्राइर्गामिनाप्रसिद्धमतनलां
नैपुण्यंस्पराहिभिः । एवंमहरनगतांप्रकृतियोयोवा
शृणोत्यादरायश्चैतांस्वकथांविबर्तितनविरान्मथस्वमा
पःकृती साहेप्यायथनामवाप्यनियतंलोकंममप्रा
मुपाद्दिन्यस्याप्रवेतनसामीभिस्त्ताकांतःकथायादः
से ॥ ॥ ॥ भद्रं ॥ ॥ ॥ भद्रं ॥ ॥ ॥

इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेविष
मशीललंबके पंचमस्तरंगः ५
आदितःवनविंशोत्तरंशतं ।
समाप्तश्चायंवि षमशीललंबकः
समाप्तश्चायंबृहत्कथासंग्रहइतिशुभमस्तुः
लेखकपाठकयोः ॥

इंद्गुरुगिरीद्रजा शरणपमेदरोदोलना सुराकिलक
शामले हरमाबांबुधेरुद्गते प्रमरुरमयंतिये विगत
विद्गलहर्षयोः पुरंदयानिवेन्दुर्थी भुविभवप्रसादेनते ।

नमः श्रीगुरुचरणकमलेभ्यः ।

श्रीमानवाहननकुलांबुधिपारिजात संग्रामराजइतिभू
मिपतिर्बभूव येनावनीगविविधैर्विबुधेश्वितेनकश्मीर
मंडमनीयननेदननं । तस्मान्मजोनमदशेषमहीशभो
लिमाणिकरनविकषीकृतेनपादपीठः श्रीमाननंत
इतिनइतिनक्रुवककल्पवृक्षः शौर्येकराशिकमपद्यनवं
ककवर्ती । द्वाराग्रसीमनिचयस्य विकृतकंटः दिशोदरं
मरपतेल्लोठितिसमूर्धा सेवागतोजितमहाहविवकृवा
रुकीर्तिश्रवेणपरितोषमिवेन्द्रराड्ः । सोपत्रिगर्तना
थिपतेस्तनूजां राजेंद्रशैलेवहतिसदेवीं तमोमयदांसूर्य
वतींप्रजानां विभानसंध्यामिवविश्ववंद्यां । श्रान्तायैसि
ननानादेशसमुद्भवविप्रशांतसेव्यैः प्रधिभिविरन्नभ
वैर्भीतिभ्रंतांभुस्ततामपिप्रावृण्यैः । कल्पद्रुमविवाव
द्भमाशोपगतानिहाविमिकरतैः देवापाविरविनैःक
पमीरामंडितामदप्रवदैः । पविशिभिनान्यमलतोयवद
हितल्ताविस्तीर्णतीरभुविमोयमुधासिनाति श्रीमायं
गापविगतांनदिमाद्रिसंगमेशिंमजंतिसनरासवसंस्रा
णी । देवैरसंख्यमाणिहेमदारुहारस्फुसाजिनइविण
मवनतोमहदैः विश्वंभरा... नववापि ... वि
संमरामरावतीकिलयाविभाति । तामंडलैकतिलको
... बांधवोपि वि
पनलीकलनोपरयानमस्तमयगुणि

हृक॰
विषम॰
समाप्त
१।२

717

हेषिणहर्षदेवेशिवोपिशिवावनार्श्रीमोक्षतःकलशदे
वसूनितितोषः । उर्वीभृतोनमयितेनिखिलानुदे
यान्यातेहम्मस्मजलधीनपिसन्नधीरः स्नुहःसदेवभि
नवःकलशोऽस्यदेवः श्रीहर्षदेवइतितस्यचवल्लभायाः
तस्याःसदेवगिरिजार्चनहोमकर्मनानाविधिप्रधानवि
धिबद्धसमुद्यमायाः शास्त्रेषुनित्यविहितश्रवणश्र
मायादेव्याःक्षणंकमपिचित्तविनोदहेतोः । नानाक
थामृतमयस्यबृहत्कथायाःसारस्यसज्जनमनोम्बुधिपू
र्णचंद्रः सोमेनविप्रवरभूरिगुणाभिरामरामात्मजेन
विहितःखलुसंग्रहोयं । प्रवितततरंगभंगीःकथास
रित्सागरीविरचितोयं सोमेनामलकविनाहृदयानं
दायभवतु सतां ॥ ॥ ॥ संपूर्णोयंकथास
रित्सागरसंग्रहः ॥ शुभमस्तु नः
नानालोककृतिनोभुविप्रतिदिनंयेषांशिवेशाम्भवे भ
क्तिर्भावितचेतसःप्रविनवतीसंपद्गरोमाञ्चमा सार्थंरति
वशोम्बुलोचनजलैरर्धंहृदैर्जल्पतो वाचाःशर्वशिवेति
गद्गदपदैस्तेभ्योनित्यंनमः । गंगातीरकृतोटजस्यनियं
मस्नानमप्यंभसा नोवाम्बुहर्तिपयस्यतोमे
श्वेनारवीं दर्भप्रस्तरशायिनःशिवशिवेत्यर्कंधतः प्र
त्यहं भस्मस्नानकृतःकदाममनोनिर्वाणमभ्येष्यति
पातौपावनमत्रस्रमश्रममलाकृद्धादत्तमालाभाले भस्मा
गोक्तभंगीशिरस्यार्पितशिरिंपगात्रिशोभ्रेजटाः जीर्णेवल्
लेमस्पर्शेकृतलेवानःप्रयांतस्यसे शृणावानिवंभवं
नःकिमपरंकार्यंकियद्यांभवी ॥ सं २१ चैत्र १ शुक्ल

मनदस्या कारणमत्राग्नेवाक्षमं
नामिद्वाधिपकन्यकातयोतिम.
पेक्रवीणगावेप्रातिष्ठत् । तत्र
गवतीगनादेवं तत्रपेसमादिदेतो
द्दमत् । मूढिदृममसीमोभु.
यपतिदेतोः कर्तास्यल्लसिन्धुतो
भिज्ञापत् । नरवर्शपभोक्रवां ।
तपापत् नतोन्यथाविधातुं व
तेते । इतिगतःमतनोक्र लघु
तनपावरणाद्वनतो गंधर्वपतिर्ये
पद्धेयंत्यत्वादित्तंगगनेन्मात्वा मि.
वितंनम् ल्पेहेवेणगादितंगिरि
पमजप्यपरावतस्था ॥ ॥ ॥ ॥
तेकथा मरिनागरे पमावती
॥ आदितमप्रपौन्नावंधानं ॥

पकामरया
छुए । देव
देत् अभिमत
मपासमवेषा
नपसाकषमि
वान्तमभितम
साधुरुषामिज
मिद्वमतीया
मतेनदिपंकरो
क्र.तांकयांवि
पौतितेनगरी
देव्यर्वमलन
नापमेत्र पमा
इतिश्रीसोमदेव
लंबके तर्ग

स्थितः कथं तन्मुक्ताप्राप्स्यामः तावदस्य चैव चेष्टितं इत्थ
ञ्चाराजपुत्री सा मुक्तैवासीत् कथंचिद्धृता तावन्मुक्तावतीयैव
विमानाद्देविकाश्रमे मुक्ताफलध्वजः सोऽस्कोवपस्यंतम
वावसः श्रुतवान्तस्मीवत्साशर्वमभावितामया स्वयंव
रागतावैद्दृष्टोयांतानेरागतः इहसावामशापंममत्र
मेत्रमनास्तदा प्रियामुक्तावलीकन्या तत्रीडेणनिवर्ति
ता मैवायापपमेभिवशक्षिमार्गान्मुक्तायते पत्तन्नसव
वः श्रुत्वापमावत्यब्रवीत्सखी सत्यांसायःसप्तवायंशर्व
देहमनाश्रितं कथंदृष्टेस्यसंततमेसोत्रमिदेश्वरोगातिः
तेनैवदत्तःस्वप्नेमसमवचकथिष्यति उपायमिनितिशक्षि
त्यसागमानिवेयपंपुनः शर्वदेहस्थितेनैव प्रियेणमममसं
गमं कुरुवादेहिमस्तंतस्तीयानगतिमेमम इतिविलापया
मास सातमसयाविश्लेषितं सस्वीकावत्तत्रैवतस्यौदेव
कुलांगाने तावत्स्नायोऽभ्रमेतत्रसमागतमुक्ताफलध्वजः श्र
निषाप्राप्तवाविश्रान्तमावादीत्प्रियसखं ततःप्रात
मायामेधाम्बस्तुक्षिमवंपुनः ततोपि चैवत्रलब्धात्तांचवे
त्यामिवनिमेवनतन् तस्मुकतामसरवाबोवड्विकल्पाणमे
वतन् तमस्याश्यात्मानिवध्वःस्वप्नादेशास्त्रभव इत्यास्था
मयनत्नेनमत्योमुक्ताफलध्वजः प्राप्तंदृष्ट्वात्रतंपद्मा
वतीनस्योवलव्दिता महर्षिदेस्यंप्राप्याहिमानमव
मतसः पश्यतेदेवसंप्राप्ताइतिसोवाचसासखी सो
पिप्रविश्यपदेवाग्रेदृष्ट्वापत्यग्रसुजितं मुक्ताफलध्वजो
देवंवयस्यंतमभाषत सावेकेनापिनप्राप्यायमधुनैवावि
तोविभुः नूनंसैवाप्रियामेनस्थिताकायाविनतलया इत्थ

हर्क·
प्रमाव·
५११

677

ज्ञात्वैतद्विज्ञानोपदानमापन्नंतदा चक्रंदत्वाप्रियेप्र·
ज्ञावतीवतीतिविहृदीप्रसुहृः पिकेरुतीनदालापबुज्ञा·
नवरीयिपा वर्हिवर्हसरसिजेनकुबघ्नांतिनलव्या धा
वन्ममज्वरावेशाविवशस्तेनकुक्षुतः श्राम्बास्पजगदेस·
त्व्यारानपुत्रोनुनीयमा बहूमवामत्क्रांतेनकिमारह्मिदं
त्वया जितभूलोकपानालंकिमात्मपुपेत्यसे त्वपित्यक
मनायपोपिनामेरुध्वजस्तव राजात्रैलोक्यमालीवक्ष
पुरोरानवेश्वरः नरश्रेनीचैत्रैलोक्यप्रभामायिनदा·
त्मजा मातावनेविनयवत्पवजोमलध्वजः प्रतिष्ठः पा·
किनःसर्वेसोपवासाजहत्यसूं नरेहिनावहलाताइत्या
वोवमितेहितः इतितेनवादितप्राहमित्रंप्रज्ञाफलध्वजः
नमेवनाहिमानेनगतात्वाममयतानिति ततस्तेसावावोच
ममेपिनमेत्कथं प्रायेनप्रतिषिधप्रेपायस्वववाहनतां
गतः इत्युक्तवंतमाहृदंराजपुत्रोब्रवीत्मतं नरेंद्रनिषम
रविनावत्पद्मपाश्चमः किंभविदि प्रवंश्रुत्वानदालापपमा
वत्प्ववदन्मावी: जातीभिःतानसंवादैःसमृद्वंपिप्रपबम
कामंमानुष्यदेहस्यशापेनेकंकर्ष्यते सिद्धकन्योपदि
सस्थशापदेममाप्प्यं इतियावत्समावत्रिनावदालो·
हितस्वविः वियोगिवनदावाग्निहृल्यातस्रगलोक्षतः
भूरयामासवश्रैनेत्रगतोन्यासमंततः कंदर्पोद्दहनत्वा
लातंचप्रज्ञाफलध्वजं नमन्कालचक्राङ्गविकंदत्वपा
त्मजः क्षुत्तल्पेपवजनादेपमावयामासविह्वला राजपुत्र·
सपवनंपादेमपूर्ववल्लभः नष्यापायनपगरीवस्योममामि
मपूहकः प्रहेतेमरलारात्मनदांकदमिकिंगृहः उपायो

भवितावश्यं सत्यं चेन्मनेनेविदः इति श्रुत्वा वचस्तस्या
नम्रपद्मपंकजो भगवान् मुक्ताफलध्वजो हर्षविषाद
विषमोदयो जगादवमपादे विस्मयान्वितमना
हृष्टान्तःप्रतिभिन्नानाहा मीवरुपतीतनं तेनैव यथार्थेदं
देवतेभ्योने विलोकयामास अधुनापरिज्ञातो वस्तीदेह
गतेकथं नष्टवर्यंमयात्यज्यमिदं हतशरीरकं इत्यु
क्त्वासौभवत् मौनं क्लेशाभितप्तायितात्स्थिया ततोभूपति
यातायांरात्रौ निद्रागतेश्चमात् पूर्वसंपत्नकेतासौम
हाद्वैवपरके स्वप्नोंतेनदेहेनतानम्यमावतोस्
तो मुक्ताफलध्वजोमाभ्रमाक्शानानिमदीयपदं भगव
त्प्रसादेन प्राप्तवानिनोतरंगिणः स्वप्नासमविरोपेव
सिपंपद्मावतीमहत् इति श्रुत्वापूर्णैव लिंगमूर्तिस
मंकरं नहावचत्वलितेतस्मिन्नवचौ सत्यतत्वं ताव
न्मुद्रासमदाशाद्रिमुक्ताफलध्वजे नमपद्मनईविता
पिपद्मपद्मानिमुदर्चितं विविंतितंमहात्मानं वपंस्याविः
रहाकुलं श्रोत्रोतेवैवतच्छोकाक्रांतामानमयातपत्
नरश्चाप्यातिः स्वातोपधावत्य सर्वीतस्या यिगहीएद
पंहीएां कदितेकुलिसादपि पद्मपंत्यवेशमिदतो
क्रांतंघस्मामाभूमिः तल्किपापिन्नस्मात्याय मधस्योथा
पंपेमया नास्निमधापिउः स्वातोमदपुष्ण्येमुनेरापि व
वस्तस्यान्यथाज्ञातंनष्टो यो मरणीमम परपूहवमपे
तप्रवेहूमनलेत्रमे नपुत्रंतेनदत्ताः पापाशाप्यवात्रमे
गति इत्युक्त्वासाप्रतोशोभोत्पेत्यापोमपादमे पाथा
विधानंतलनयागनपुत्रीपचक्रमे नपुत्रंतेनदत्ताः पापाः

मु.क.
पद्माव.
८१८

पाशायवायेसराति: इमुक्तासाग्रतोशुभोहयेन्याशो
कपाश्ये पार्श्वविधानेलनयारामग्रीग्रवकामे श्रा
पाग्रहर्षीभिर्वीभीपीवज्रोसमविजन: वारयन्याय
योजावगुनितवनयोधन: मागुविसाहसंनसाहसत्वं
नद्धोसम धीराभवाधैनवेद्धप्रासंपधणभिनेपाति न:
दीयैनेवतपसानस्वगामातियोविरात् संह्वतलदनास्य
यंस्ततपसोवनेकथ्य अन्याभद्रविवाहेवकानवेयंविधा
रिता श्रीगिधानादेवत्याहमिदंसर्वमिहागत: इतितं
व्याहरंतंवहृह्याङुतिरुपागतं अणम्पदोलानुठेवसा
भून्यमावतीदाणं । अणमत्मिदेहदाहावैयाथरमात्म
देहमाश्रित्य सवयस्योगुक्ताफलकेतु:सोऽयमयोऽप्रि
यतस्या: । तंवीस्यवानकवधूरिवनूतनाभ्रंराकाश
शांकगुरितंवङुगुहनोव विधार्थदैतनयांगगनाग
तंसापमावतीस्यदिद्धोकमयिप्रमोदं । सवगुक्ता
फलकेतुर्गुदेहंस्वेवनामवेत्यपिवन् विरमहभूमि
भ्रमणश्रान्तापांतोऽयथासवितं । तोवशापत्रजिनल
यादभौवक्रवाकवदवाग्रसंगमौ नगमतलपननेज
सोगुनेतत्यमादयनतोनत्यगतां । यद्धवाहमिहगुत
समागतो तीर्गिशापमुदितोत्सपवमे केनसोयपवि
तोबहृत्यमावभिलंपवयतोमहामुनि: । यातायांति
शिवेड्वारणागतत्त्वेवसोप्याशो विलंदारकनि१
पुत्रसाद्विनामकथ्नोभूपति: त्रैलोक्यप्रभयासमं तत:
ययौत्रैलोक्यमालीतया देव्यानामधिपोविमानवहन्
न:सांत:पुर:साकुग: । तत:सगुक्ताफलकेतुमेनयो

प्रदर्शयन्तीं नमवणीयन्नति: यथा सभार्यार्थमवाप्य
घापतेऽमविद्याधरेन्द्रक्रियमानलनः। बुद्धानन्दनोय
मनेनान्तवासेमेरुध्वजायामनिनोपदिष्टं सिद्धेश्वरना
नरराजेवनादिक्त्वान्हुशोकासहमानभूद्ध:। त्रैलोक्य
प्रभयासुनरवनयाजान्तमामुसेस्स्य समविनितसि
द्धिपमकन्यादेवप्रभासाहसाद्दन। विद्याधराधिना
थ:पतिस्सममेनिपानयसंनी यथावस्तुपरमिता श्रा
विकामनलोककामनासिद्धे। ज्ञानामसंपवननोदं
तिनाकलेयावचानुरक्तासि सोमप्रभराजपुत्र: स्रामेव
याधरींपुन: स्ननं। नवयुक्तनेवरूपादेवेनानेनसम
भिगंतुमयं नदिमामेतनप्राप्य नंजहारस्याधरींपुनर्ज
लवे। एवंविरहव्यापादितस्य निवेद्यपितोर्मुक्ताफलध
नदृष्ट्वासामन्तप्रिविह्वा ग्रादायननंकरुणापितिनपूर्व
देहामाविंबभूवकूनधक्तयमववीस्य। भोमुक्ताक
लकेतोनाममियमुद्दिश्यमयिविशुद्धनन्तु: नमिमार
सिद्धेश्वरसुरहारादेवप्रभंभार्या। इत्येवतद्वत्केवति
गोरोहितेनलेखमाचसंदेश मेरे:महायशो गंधर्वराज:
समवंदकेननाविद्याधरेंद्रेनसवंदकेननः। प्रज्ञायस
वैरभिनंदितानुप्रतेर्गंधर्वराट्स्यग्रपरिग्रहस्तनः प्राद
त्मयुक्ताफलकेनवेसनामयमावनींनांविधिवन्सभूमिः
मान् सचात्रविद्याधरराजपुत्र: चिरोत्सकलंदापि
नामवधा मेनेफलंननानवीरवामप्रत्यारनामया
पाविद्भिकल्पो। सचननयादिनिजेम्पादकन्यया विः
धिवदत्तापितत्यावतीर्णाया त्वयासहसममयन्तकांत

बृक. याविभुवनत्रयमामलयद्भुजः । ततः क्रमिवासिभिषि
पद्माव. च्य पुत्रं स हेमप्रभश्चावलेपैकराज्ये मेरुध्वजहेमलयध्वजं
६७९ तं वनं सदारस्तपसे जगाम । त्रैलोक्यमालीम्मपरितद्र
679 श्च प्रायात्स्वर्गसदिति जातहराजः प्राक्तोप्यमुक्ताफलकेतु
वेष्यां दत्तौसविद्युद्धुजराज्यलासीं । मुक्ताफलकेतुरयं
भुंक्ते विद्याधरैश्वर्यं स्वपदानि प्रांतवच्चमुनिशिष्येण सा
कं पयो श्रीमुक्ताफलकेतुनाचसहितो भार्याद्वयआ
त्मिना पुत्रेनाप्यसवेड्केतुरगमेद्याधरं संपुरं । भु
क्त्वा गगनेचरचक्रवर्तिलक्ष्मीं ह्येतेन सहितेन चिरं स
राजा तस्मिन्विद्येश्वानिजराज्यधरं चिरक्तोदेव्यासमं तु
नितपोवनमाश्रितो भूत् । सचमुक्ताफलकेतुः प्र
तिंडाइस्वराज्यमासाद्य प्राप्यपुत्रश्रियितस्तद्धि विद्याध
रचक्रवर्तितं । पद्मावत्यासहितो दशकल्पांश्रूतेयेव
नितृङ्मा भंक्षेसमस्तोभयसाम्राज्यसुखं श्रीस ह कृती
श्चालोक्य भावानवसानेरीरसां संश्रित्यावांतेसम्भीङ
कानने न्योतिमर्त्याप्पनपः प्रकर्षेनःसाधुत्यसो प्राप
न्नाम पूजितेरेः । एवंत्सपुनात्रिशाप्यसरसामेतांक
थांतक्ताचवान् तातंशाप्यवलर्हदिव्यगातिकः सब्रल
रत्नेत्कपः तद्यायोंमाविवोवतोचविहगोगतैचसिद्धैः
स्वर्भ लोकशापतनुषिवावरतां प्राप्तुनिजां तेनाखिल
हृत्याद्रमामाचार्यैकर्णयोगामुवतोमस्त्रमंत्रकाविरहे
द्रेमुनयः तालमात्रं यत्नाचेनोविनोदितवान् । एवं
वाच्यनकथ्योकिलनरवाहनदत्तचक्रवर्तिनितेगोमु
लकेनसहितः परितवद्दुकपपाप्याश्रमेमुनयः

इति श्रीभट्ट सोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे प
द्मावतीलंबके षष्ठस्तरंगः ॥ ॥ ॥ आदितः
एकविंशोत्तरशततं ॥ ॥ समाप्तश्चायं प
द्मावतीलंबकः ॥ ॥ अतःपरं वि
षमशीलंबको भविष्य
ति ॥ ॥ ॥

इदं गुरोर्गिरीन्द्रजाप्रणयमंदरांदोलना त्पुराकिलक
थामृतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसह्य रसयंति ये विगत
विघ्नलब्धर्द्धयो धुरं दधति वैबुधीं भुवि भवप्रसादेन ते

चंडाननार्धदेहाय चंद्रांशुसितनू
तये चंडार्कानलनेत्राय चंद्रार्धशि
रसे नमः ॥ ॥

करेणकुंचिताग्रेण लीलयोन्नमितेन यः
भाति सिद्धीरिवददत्स पायाद्वो गजाननः

ततोऽसितगिरौ तत्र कश्यपस्याश्रमे मुनेः नरवाहनदत्त
स्तांमुनीनेवमभाषत अन्यस्त्रदेवीविरहे नीत्वाहं सात्र
रागया वेगवत्यापरान्यथा विद्याहृत्लेभिश्रितिं तदा
शरीरत्यागेच्छीविरहे परदेशगः वनांते हृष्टवानास्मिभ्रम
न्कान्तांमदनमुनिं समांपाराननंतरं दृष्ट्वा प्राणाधानाद्देवः
त्यव दुःखितहाक्रमंनीत्वामदयोक्तुतिस्पथात्र सोम
वेशोऽवगाधोरेभूत्वाकिंमामकुण्णासि देवाहेशोऽफवेना
स्याकाभार्यांस्ममेनव असंभाव्या अपित्रणांभवतीह
समागमाः तथाहि विक्रमादित्यकथामाख्यामिते श्रू
णु । अस्त्यवंतिषु विख्याता युगादौ विश्वकर्मणा नि

बृक.
पमाव.
९८.
680

सिंहलनगरीनामपुरांविवसन्तिपुरी सतीवपापराहूषण
पभिनीवाक्षितास्त्रिया सनोर्थीविधमोघाशप्रद्धाश्वबहु‑
कोत्तवा महीङ्गादित्यइत्यासीद्राजाजस्यांजगन्नत्री म‑
वेवासरावत्याविपक्षबलसूदनः नानाशास्त्रप्रथा‑
योर्पेन्द्रमेवमकरध्वजः योभूत्सन्नकरस्यायेगाष्टिवइक‑
रत्नवेसौ तस्यप्रश्नीपत्नीभायानानाभूत्सोम्यदर्शना या‑
वीर्वेन्द्रसेनौरीवंशोभोद्धीरिवाक्रिणः महामंत्रीवस्तम
तिर्नामतस्याभवत्प्रभो वन्त्राधिवानश्चतस्याप्रतीहारः
कमाराताः तैःसर्वंसत्यप्रासदान्मारात्यपदिवं ना‑
नावनपरःशस्त्रदमवत्तुनकामपपा श्रुतेतदेवतीवाण
गणसंस्थितकंदरे स्थितेकैलासशैलेंद्रे पुराविं पार्वती
पुनं उमानस्तुःहरासेंद्रास्तेश्चपाइवाहास्थिताः अणामा
नेतरामेनानेकतनस्तवपोमराः सूक्ष्मागमनकार्याप्तंदेव
मेवंममिनिलपत् येनपादेवनिह्नाश्चमरायेबुविसृना
नेतानानिश्चक्षूपाणपुनरपमहीतले आपादयविनेवि
प्रांतेपितामहिकाःक्रियाः ह्यनिमुनिकन्याश्चणमा‑
किंकिंनकृवेन भूलोकादेवलोकस्त्रसम्भरामापनेप्रभो
ज्ञातमेतद्भूतमसंनोहिरविलक्ष्योदिवौकसां श्रिशांनेवभू‑
लोके निर्विघ्नसंगमकाले पञ्चभागादिविष्ठेदादेवलो‑
कोभवीरति तरुपायंकरुष्वान्तंकंचिदेवतावव सर्वा‑
रेभूतलेपस्तान्निष्प्रावस्मादपिष्मति इतिदेवैःसविनयं
प्रस्तान्निकावचना यातपूर्वेनविज्ञायकार्याभवतविहे
ताः प्रविवेशकारियेहमदोपायमसंशयं इत्युक्त्वाविर
तेदेवासाधिष्ठान्नंविकापतिः गतेषुतेषुचाहृयमाल्य

बबन्धनकंगणं सपादवेतीको भगवानेवमादिशति
स्मसः प्रजावतीरमात्रुष्यमाणास्वमहाराष्ट्रे उज्जयि
न्यां नृपतः शूद्रोमहेन्द्रादित्यभूपतेः सबराज्ञाममैवांश
तद्ग्राणीवांविकोशला तेषां गृहेसमुत्पद्यगुरुकार्य
दिवौकसां स्नेहश्चाराधनापाशाबद्धीधर्मविचारति
नः सप्तद्वीपीप्सवोराजानामत्प्रसादाद्भविष्यसि यत
स्त्वमेवतालाद्यास्थितासन्तिवशे भुक्त्वामानुषभोग
गांश्चपुनर्मत्सायुज्यमेष्यसि इत्यादिष्टपुरजितामाल्यवां
सोब्रवीद्वगः अन्नचायुष्मदाज्ञामेभोगामानुषका
स्तके यत्रवंधुजनाद्मुत्यविप्रयोगस्तद्वःसह यतना
शक्तारोगागुरुवावयत्वमय्या इतितेनगणेनोक्तोथपुने
दिव्यस्वायत्तं गस्तुनेनातिदुःखातिभविष्यतितवानं
व मत्प्रसादेनसुविनःसर्वकालंभविष्यसि इत्युक्ता
मांभुनासोभूदहमपोमाल्यवांस्ततः गन्धवोद्भपिती
नस्यमहींद्रादित्यभूभुजा देव्याक्तनकशोगर्भे समभू
न्नागणोत्तमः तत्कालंबुनिशाकान्तकालोकलितस्मो
रवः देवोमहेन्द्रादित्यतत्रपंसेवेत्रसमादिशत् तश्चे
क्षितवतन्द्राजंसनेपुत्रोभविष्यति प्राकमिष्यतिसदो
पांकृष्यवीविक्रमगुणायः यन्नरत्नःपिशाचादीं पाताला
कुपागतानपि वीरःकरिष्यतिवशेस्वेच्छसंचारविष्य
ति भविष्यन्नायवैषविक्रमादित्यसंज्ञकः तथाविषम
शीलस्तुनाम्नावेषभर्यवेतिविश्रु इत्युक्तोन्तर्हितेदेवे यत्रचाग्रम
महीपतिः प्रामःसमाविवेशयलंप्रीतःसवप्रज्ञमवेरयत्
तेपिक्तसमहाराष्ट्रीस्थांपुत्रप्राप्तिःफलंक्रमात् तेषेशाणं

कथा॰
विषमी॰
८८१

681

स्वविद्याभिःप्रमुदितास्तया तावद्देत्यफलंसाक्षात्
राजेन्द्रःप्रवेशिका ग्रहीयपरिष्टंदेवाहमेशंम्भ्रराहादि
ति ततःसाजाप्रमुदेसाविवेशभिनंदितः सत्यमम ह
तोऽस्य श्रीवैरोनिसुरुर्वदन् अथान्यासभामाजते
तस्योर्जितद्युतेः आदीप्रान्तरिदोदेघस्सहस्तकरमंड॰
ला वकाशोभावक्रवयोःप्रणामपात्रपुस्तकविद्या ग
भेस्योसेवमन्वाजालान्यरत्नपुष्पया सभेसमागम
सलधीव्रतनारवसानन्दा प्राणम्यमानान्वितैः य॰
स्येवतालवदृसेः प्राज्ञेवसमयेपुत्रंसाक्षात्तेसमहामि
तो नमोर्दलैववालेनवेताभासितवासकं तातेवृत
स्मिन्निपतन्तमभूमिमुद्धरामिती घोरराजततगीर्वाणडं॰
दिभिर्धेनिनादितो तो वहभूताविशेषवाजतो भाहुतेव
व तत्कालमुत्सवातेदृष्टाकुलासाभवत्पुरी ततश्च
तत्रविनतंवसतानविवर्षति सोऽपतत्क्षतिरेकेनता
त्कामुरेतेम्बरः तान्नानेविक्रमादित्यंस्वोकेनाक
न्पिता तथाविषमशीलंवमहीद्धादित्यभूमिपः गते
षस्पष्टस्विसैघवनस्यमहीस्वन्तः समतेमंत्रिणःपुत्री
ततेनात्माम्रमहामति तत्रवनात्रथस्यापिपुत्रोभट्टप
धांनति श्रीधर्मनामपतस्ततोमहीधरपुरोधसः तोहि
मिमंविनयदैसारवानप्तुतोपवसः वटयहकमादित
तोतोतेभीक्ष्यतेलेव उपनीतस्यविद्यासुरुरसोहेतमा
वतो पट्टलस्यापराधेनमासराषवपतस्तनः दहश्रो
सुपर्णतलानापायांविपाकलंतस्था सेवंसेवासमोत्क॰
तोतस्यनंदेवसदान दिव्याभ्रयापिनंतंवपश्यतात्स्

स्तंजनः मांधातदेवोभूद्रामादिपूर्वकथास्वपि श्रू
क्रीतोयमनतोद्याकन्याद्रूपवतीत्यमीः श्राजहारपिता
नस्यतास्त्वांश्चुणरश्चापराः ननस्तुयौवनस्थंतंविलो
कासास्यविक्रमं अभिषिच्यस्वनेराज्येयथाविधिजन
थिंपं महींद्रादित्यनृपतिःसभार्यःसविरागिसः सु
द्रावाराणसींगत्वाशंकराराधिश्रेयेशीकं सोपिनाहिक
मादित्योराज्यमासाद्यपेत्रकं नभोभासानिवाविभेए
नापितश्चतेक्रमाद् हृष्टेवत्तेनकोदंडेनमन्यारोपितंगु
णं नक्षत्रविविवेषाशिरसोव्यनमनसर्वेतास्यः दिव्यात्र
भावेवेतालराक्षसप्रभृतीनपि साधयित्वात्रशास्ति
समस्तमार्गवर्त्तिनः प्रासादयंतिकरुभरीनानस
महीतले निष्प्रहविक्रमादित्यस्यादित्यस्येवरश्मयः
महावीरोप्यभूद्राजासभीरुः परलोकतः सूक्ष्णोपिवा
वेदुकरः अभन्नोप्यगनाधिपः सपितापित्रहीनानां
श्रवेबूतांसवांधवः श्रनाश्रयानांसनाथश्रप्रजानांकः
सताभवत् सैनहेपस्थगंधेकेलासहिमगोल
यः निर्मलेनयशोनूनसुपमानमभूद्दिषः एकदा
वनमास्थानगतंभहासुधोस्य प्रविश्यविक्रमादित्य
वतीहारोविज्ञपत् प्रेषितस्यक्रीमयस्पदाहिनाया
विनिर्जय पान्यविक्रमस्याक्रेयोदेवनप्राभितोभवत्
महूत्तानंतरोदेवायमागतोद्वाविति श्रुत्वा सहितीयोप्यस्तवे
वास्यलक्ष्मीवांक्रिस्तुभंसभो प्रविश्यपात्मितिरासोकेस्माद्व
तीयंसवत्तं प्रावेशयन्यतीहारोनगरेवंसगोभवं प्र
विहासस्वमार्गेणवनपराहृस्त्वदीयसः उपविष्टोप्रतोहृत

शुक.
विक्रमी.
५८२

662

तेनाप्याख्यातमनुभूतं कश्चिद्विक्रमार्कस्य सेनानी-
रुपालीतपः कश्चिद्गाङ्गबलाध्यक्षरूपाकशलितो
ऽपि अस्येवो राजप्रासादप्रधानानां चतन्बले कश्चिद्वि-
वेगजाम्बुस्परप्पादानकस्यव इति भूमिभुजा पृष्टो ऽन-
गदेवोजगाद सः षष्ठिं विक्रमार्कस्य सेनाप्यमकल-
स्यव सापरां च देवेन निर्मितं दत्तणाप्यर्थं मध्यदेशास-
मीपाद्रः सर्वं गागां च पूर्वादिक मकरमीरास कोवीरी
कष्पाचकरदीकृता तानि तान्यपि दुर्गाणि हीमानि
विनिर्जितानि च म्लेच्छसेनाश्च निर्हिता दैवाश्रूस्पापि
तावशो नेते विक्रमार्कस्य प्राविष्ठाकटकेऽल्पे मद-
विक्रमार्कस्य प्राज्ञभिः समागतः स्त्नः प्रयाणके पा-
लो हि देवेश्वरवलः प्रभो एवमाख्यातवंतं तं दूतं वदे वि
भूपालैः ग्रामेषु विक्रमादित्यदेवेषु मानाः मधुपूरपत्न
शुष्पपद्मकुलस्पतिः सतेदृश्यवरेषु नः अनेन गदेव के देशा-
गतेनाद्य विलोकिताः अयाज्ञवचोविकिं दृष्टं कोत्त कथ-
दृकथ्यतां इत्युक्तो भक्तानंगदेवो वक्तुमुपचक्रमे द
नो देवात्तत्पार्थे गतानां दृष्टा सर्वां क्रमातन् पार्श्वे विक्र-
मार्कस्तं सेनासमुद्रयं तव मिलितानन्तनागेन्द्र समग्री
कृत हरि घोषितं समुद्रमिव विस्तीर्णं समवन्त सांभस्तराप्र
तं अपानातम्पूनद्याद्दं तेन विक्रमार्केन प्रभुणा पृष्टे
ऽथ निर्दृत्तिमानान्तेनातिमहवरः यावद्विहीपाभिविलयस्त्र
दृष्ट्वा विलोक्यते मिद्दली मतमेवधीद्नत्ताव इयं पा-
गागमन गतेतावद्रूपभृतलेने गदेवविघ्नो तिके इति
मेवाग्रं तं दृतैः तया पार्थमदितागतैः नटेतं नवयानंगदे

देवहितुमेमतिकं कल्याणमस्यवस्यामि राजकार्ये हि किं
वन इतिसप्रभुवाक्यंवसहृनः सिंहलाग्रतः मन्त्रिविधाने
वङ्क्रिसम्नसैविक्रमशाक्रोय नेतेभविक्रमशाक्रिमीमवद
ऋक्षसतवं सिंहलेपुंगनिकंपश्चपन्तगुतेविंशवीतिसः
ग्रणाहं सिंहलादेशाहूनेनमहतेनतत् श्रगाङ्कासिंहलः
द्वीपं च बहुनेनाहिवर्मणा राजधानीं वनत्राहममपयंहेम
निर्मितां विचित्ररत्नप्रासादां गीर्वाणनगरीमिव नः
समवीरमेवतमहातंसिंहलेश्वरं इतेविनीतेसविवे
मैरेवशानक्रत्तंसमाभुपेतमाहत्यमहावक्रशलंप्रभोः
राजाविश्रमपामासमत्कामेणाचभूपमा श्रमेपुराण्या
नगतेस्समाहूयसभूपतिः पुत्राकेदेवीपत्नकिमवो
चक्रंविसंविधो श्रविमेतहिताकन्यामन्येलोकेकरुदंद
री नाम्नामदललेवेविनातेवराजेदत्तामिवः तस्मात्पुत्र
पाभार्यासामकनस्याश्चेपविनामतिः पतदर्थेनमाहृनः
तन्त्सामर्थेप्रतीक्षिता गच्छवस्वामिनीवकंसहृतेनमः
हात्रनः श्रद्दंतेवेवानुमदंप्रेक्ष्याम्यत्रवधात्मजां पुत्रेता
नायपामासमराजानवनेमहतां श्रुपिनाभवणभोगां
रूपलावण्ययौवनैः अथवेमुपवनामकेदर्शयित्वाजगा
दमान्नां तन्त्स्वामिनेमयादत्ताकन्येयंगृह्यतामिति श्रुत्वा
वेराजपत्नींतांदृष्ट्वानरूपाविस्मितः प्रतीयिमैवाराजा
पुंमयेतिमुदितोहुवं श्राचिंतयंचनाश्चर्यंविधौरवत्न
देविधिः नदत्त्वाम्समिमांचक्रेयत्कृतवांपिनिलोद्गमां न
नोरूसतक्तनत्सेनराज्ञाप्रस्थितवांननः श्रीपादहिलयसेने
ननघ्नेनमहात्मना प्राकृतवत्सवेवांवेनामोपावरंतु

वृक॰
विषम॰
६८२

683

थे नावद्रागदृष्टवंतोस्वलन्मच्छेपुलिनंमहतन् ननमच्छेद्र
षद्पेदेश्वरमणावक्कन्यके पकाशिंयत्रमणामंगीमन्या
वंद्रमलपुतिं हस्तवर्णोविनेधानवस्त्राभरणशोभने
मनतकंकणकाणवनीणिकनालिके प्रननियंत्योत्र
वतःकीडाहरिणोमोनके श्रपिजांबूनदमयंसनीवरन
विचिनं तेदृष्टान्यान्यमावाभ्यांविभिनाभ्यामभणपत
श्रहोकिमिदमाश्रर्यंसमोनापाश्रमोत्तकिं काहेरका
देपुलिनंकेदृषौहातमकन्यके कोवदृगतत्रविशोगाजीवं
हेममृगोनयोः इत्यादिवदतोर्वर्वेदेवमाश्चर्यमावयोः
वाग्नुःप्रवर्तनाकन्यावानेस्तुहेलितात्रुधिः ननास्महृहतं
वेलवीविहस्तलनमभग्न म मकैरेभदृष्यमानाश्चममः
प्रमलहताजनाः श्रावांवताभ्यांकन्याभ्यांमेस्पवीलेश्चा
वाहुत्र उत्सिप्यपुलिनंनीत्वाबश्राप्तामकरान्तनौ ऊर्मि
भिःपूर्यमाणेनसिंधोधसिविह्वलौ श्राम्यासयावाग्रुरु
गर्भमिवनाभ्यांप्रवेशितौ ततोवेत्यावहेयावदिभ्रंना
नाडुमेवनं नोभेयिनेनहनाथिमृगशावोनकन्यके वि
वेकिमेतन्मायेयंतूनंकाचीनिवादिनौ ऊर्मिभिपूर्यमा
णेवनासिंकोधसिविह्वलौ श्राम्यासयावाग्रुहागर्भमिव
नाभ्यांप्रवेशितौ ततोवेत्यावहेयावदिभ्रंनानाडुमेव
नं नोभेयिनेनहनाथिमृगशावोनकन्यके विवेकिमे
तन्मायेयंतूनंकाचीनिवादिनौ हताध्रमेतौतत्रावामप
श्यावमहन्नमः सश्रुगंभीरविलोलोमाददयंमहतामि
व तसांतनापशामनेनिर्वाणामिवमूर्तिमत् तत्रस्थान
वमायानंमानादिवाननाश्रावं प्रविश्यालयविनाकांविश्य

सर्वांगगतं गर्भेरद्यावतीर्णं गुत्रोवितनमहोरहस्त्वा
त्वासपमित्रुद्यानमकरोत्साम्भर्हिषः तावद्भ्यसवसो
विस्मयेनमहाशयेः सात्वयुपागाश्चिकटंनस्यालिंगा
क्रान्तिशिवः दिव्यस्त्वमर्पितांसानेत्तवाविभवोवितैः
शुश्रूषांविविधैर्भोगैर्भाग्यमादरसंदरी प्रलंब्यादिताए
मार्गेस्वस्तानांलमेस्नया प्रवयानेनमासमयायंतीनाः
भवाख्यत् यथावज्जवणाहकुष्ठहस्यापगागत्यागताः
नवसिद्धारेथाः यासाविः स्पृहालिखिताइव उपसंहत
गोथर्वानतः शुभेविसर्जनं साकरोत्सवननैवदेवस
रसिमाविमत् प्रणोस्यायसमाहस्वद्दनंसपरिबहा
शोनेगंतेप्रणामपूरसानत्मेहरिगोचरणा केपमित्रसह
यत्नाशावेषापृच्छतोगमि नाप्रवेनत्यानिजतः कोप्यदा
स्वगच्छतोः ततोरुपासिंहलद्वीपपतिर्ह्नस्यताव्रकं
प्रभावंदृष्टांपिखांतामित्रशब्देरदमब्रुवन् भोशुभेविक्र
मादित्यदेवांडिस्पर्शुसापिना तेमयायघनाख्याय
ममान्मानंतामिच्छामि तच्छुवापविवादेसानिवार्यवाव
हस्तच वद्दूतान्नानुपागतप्रणीरामध्यपाष्यधात् कः
विष्णुविक्रमादित्यदेवःकुशलवांप्रभुः किंवापृच्छामि
विदितंमर्वमेतदेवपात शहशीचमयानीतोमये
वद्धिभवानिति राजोर्थेसहिमेकिंवात्रानादेवोमहद
भयात् नेदंहिमहद्दनतसंवंवत्याम्यहंतव पाद्रुपा
वतासेमान्यः कार्यंचनमन्यत ॥ इत्युक्त्वाविनयेनम
कपहत्वापद्मांशुवंतीपांश्च प्रहासानयतिस्मनोमहवच
नासगोपमसंपुरं नानारत्नविचित्रहर्म्यशोभितंद्वारेषु

684

नानाविधैः नानारूपधरैश्चवीरपुरुषैरुपासितंसर्व
नः । तथाहूतैवरवधूभिरशेषदिग्भोगैवसिद्धिभिः
इवाकृतिधारिणीभिः स्नानानुलेपनसंस्कारभूषणैनोसं
मान्यविश्रमयतिस्मवसाधतेस्मा ॥ ॥ ॥ ॥
इतिभट्ट श्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वि
षमशीललम्बके प्रथमस्तरंगः ॥ ॥
आदितोविंशोत्तरंशतं ॥ ॥
इत्याख्याविक्रमादित्यदेवपादस्थानवर्त्तिने अनंगदेवः
पुनरप्येवंकथयतिस्मसः ततोभुक्तोत्तरंसासंसद्वि
मध्यास्थिताब्रवीत् अनंगदेवसंवृत्तेकथायास्यधनार
श्रुणु ॥ पश्चाहंधनदश्रान्तमेणिभद्रस्यगेहिनी उ
ज्जभेयत्नराजस्यसुतानामदनमंजरी साहंतीरेषुसरित्
कूलेषुपवनेषुच मनोहरेषुविहरंभर्त्रासहसुखेनतदा
कदाविदागतोत्रभूवगुजयिन्यामहंकिल उद्यानेमक
रंदाख्येविहरंतीवल्लभाविना ततोदृष्टाहमेकेनदुष्ट
कापालिकाधमः विहारसुममंत्रपूतपूजांपश्यति
सा सकामवशागतः पापोभार्याविहोमकर्मणा मंत्रे
णामामाथायितंयावनिष्ठश्मशानगः ततहंसुप्रभा
वेणानुज्ञामेतेन्यावेदयं सेनाप्याबेदिनेभात्तेन्यायसो
धनस्यनात् धनाध्यक्षेणगत्वाचविज्ञप्तः कमलोद्भवः
सचापिभगवान्नेवसलाध्याभानमथ्यथात् सत्यंमथ
तत्रापानेकपालीरंतसूघनः यत्साधनमंत्राणंपा
क्रिनेवांछितारुपी तथातविक्रमादित्योमंत्रेणाकृष्य
मानया श्रावंरकीयोत्यपति सहस्रधांतितात्स्यः प्रत

इत्यवधोध्येतिमङ्गीथनदोब्रवीत् मङ्गलोमहासमाह
स्तत्रमंत्रवाकितात्मने तावच्चक्रमसिद्धेनमंत्रेणाहकुहः
वात्समां मोहेन्द्रजर्वस्मसशानस्याग्रवकापालिकस्यम
ग्रहेहस्थामेत्रानाद्विन्नलापिनरकानने प्राप्तमस्थिकः
वालात्रिभेरवभूतमेविते तत्रापश्यावनं दुष्टकापालि
कमहंनदा इतागिनिमाविनोद्गानमवास्थिहितमंडले
सवकापालिकायामां दृष्ट्वामांदर्पमोहितः प्रागात्कः
थंविराववानंतदीवेवादहस्त्रगां ततणांसेस्करतत्रलवः
वनाहमविंतयत् किंनाके दामिरणज्ञानंसरातोजाति
रभेमेत् इत्यतश्चिंतयंत्याश्चैतयाकुंचितवत्पदं परिचाः
यस्वमंदेवविक्रमादित्यभूपतेः जनाइत्याममणपसुमः
बलान्कुववर्तीमंती गृहिणीमाणिभाणिभइत्यथनाथ
तात्रतनातः इंदुभीलतत्रपायलीनाम्नामदनमंजरी
कपालिकोपिवदान्येमाधृमपितम्रुपतः इत्याकर्णितः
वतैवकवलेनमिवतेजसा कृपाणपाणिमायानंतमङ्ग
तमहंत्वं सवमामवदइमामैवीनिहेतामव ग्रहं
कापालिकादस्मादत्ताभिभवतींशुभे कोहिराज्येममा
धर्मभीरुशंकमेमीस्वरः इत्युक्तवागिनिहेकेनामवेतासः
तमाह्वयत् ममाहूतोज्वलनेत्रप्रांशुर्ध्वशिरोरुहः
रूपेतस्येचाब्रवीदूतं किंकरोम्यादिदेशतं अग्रयतामवी
देवपरहागपहारवहतत् पापापः कालिकोरस्याभवताम
स्तनामिति ततःसोग्निशिखःतस्मिंश्चीववीमंडलास्थि
ते मेवष्णायावस्म्यायथमाविनभुञ्जानतः अग्रहीन्नच
तेःपश्चात्रमाववानपत्राणानं कापालिकंसवेतालःपला

बृक.
विक्रम.
९८५
605

परापरायणां नमस्मिन्प्रमथिव्रावविप्रमास्फोटवाहि
नौ देहस्मनोरथं चैवसममस्यविद्युत्पातन् हतंकापा॰
लिकं दृष्ट्वा श्रुत्वैषामिष्टुर्वाधिष्ठु आगात्यमपिरवेतालामृवे॰
तालस्तमुत्तमेदः पसेवनवशूद्रागस्यकापालिककले॰
वरं ततः सोपिनिशिरवः शूतैवेतालस्तमभाषत श्रेष्ठी
विक्रमादित्यदेवस्याहेपनोमया कापालिकोयंनिह
तोऽस्मावरवसमस्यकः पद्धसुत्ताचपमाशिरवः पाहतेन्द्रु॰
हितहिमे किं प्रभावः सदोजनितत्ततः सोपिनिशिरवे
वीत नमुवानवेवालिनराहं ह्यएतवाक्षिते इत्याधुना
गिनीयाख्यः स्वीरः किंतवः पुरे सजातह्यनसंवश
किंतवहूनमायया श्रपिकावजितान्यार्थानिमित्रैनैव
वधन श्रस्ववाहदरनस्त्रैनेरेवलउशदिभिः नादृसा
नोवतस्थेव्रववभूनेमस्तेपया ततः समसैवैः सभ्यस्तैः
स्यातिकियां सवतयातिरभेरेके सवाउगाकिनीयतः
कूपस्योदस्थोत्रेमहोतौपुरुषोउवा तोवतपतितं
स्वानास्त्रुमीतमध्यमेतो कमंवउनस्तुकपोसंपतितो
मः तावप्यसुत्त्वरूपंमेकोउनस्युवामिति नसुतवा॰
नोवस्मगादपुरुषावलरक्षितौ श्रागामस्याः पुरोभद्रम
शालेवलगात्तसौ श्रग्रस्तीवववनागवांमिक्षेवपाविकं॰
स्यके सुत्यमंत्रिस्तनामेकांमस्यांसुख्येवर्णावस्तुतां न
वमावाधितंकाश्चेनपाक्रोतिमवक्त्यके मांत्रिकोस्यैहोत्र॰
मेवापिसुख्यामस्यस्यकामानः श्रुत्वाचविक्रमादित्य॰

देवलात्पितृवत्सलः ततो गायत्रकन्यते पितोः सर्व्या
त्मस्थिते ततः ह्रैवलप्यमुक्त्वा कन्यकेन पलायितं इत्थं
तावपितेवावांनतोगांतमशाकवः अपरपावदिशः स
र्वमवलंतीतस्पतेनसा ततोवभान्त्वल्पतिरष्वानेतप्र
भावतः तानमन्तुभंपादीतेवीस्पवेवंसमादिशत भो
पापावंधक्रपांनवेमनंवनसणवधि मुक्त्वाभ्यांवततःका
र्यभवज्ञानेहशंपुनः कतिष्ठतश्चनद्दं निशृहेष्यामि
वांततः इत्यादिपपांधक्रपेत्रनेनावांसेपितावितो ग
ताविष्ठमशीलेनक्रपपानत्यपाथितो अष्टभिर्दिवसैःक्र
पनिवभस्पासपावावयोः अवधिःशूर्वनेवर्णवितोष्या
वहेततः तद्रसं किंचिदेतानिपदिहानिचदासितो तद्
हैत्यावतः क्रुपाः वांतिसावावहिसावे अंशोकप्रवेव
मास्यसावाभ्यांभस्यमुहृतः ततस्तांभत्तिपिष्यावोनि
क्षिप्तनिर्गीतावितः इत्युक्त्वावस्यदेवभ्यांताभ्यांसाकिं
नवलसा तेय्यतिप्रनिपक्रार्थ्यः क्रपाहहिस्तदस्पव सक्रु
पाहक्तेपपपंनदस्यप्राप्रिमन्यपा पण्यायतनंमहामांसं
प्रमधानेप्राविशन्निषि ततःकालेतिष्ठतातचसहहः किंत
वोमया इत्यनेनकारणेनहि कोणिमहामांसमितिब्रुवत् अ
हेश्वराणामिकिंमूल्यंमार्गमितमुदिनेमया इत्युप्रभावोवसे
हेहिमहामित्यब्रवीत्प्रसः वीरःकिंतकवेताभ्यांइत्थक्र
श्रुमयापुनः उक्त्वासंवहहज्ञांतंपवंसाकितवोभ्याधात
ततइत्युपभावाभ्यांतानाक्रुक्रव्यरतामपरं किंतवांप्रम
रहोभ्यांभस्यसमन्यपुत्रानवरीं तक्कतायेयेतहेतनसेपूं
नक्रतेमया इत्युपभावोसाहेहिमहामित्यब्रवीत्पा दत्त

हक॰
विषम॰
१६९

686

रूपप्रभावोहोप्राभाग्यहितसमकं ताभ्यामाकृष्याकु
वेतांकमाल्लिपापकारिणः नयतिस्मसमाहाहास
रात्समभस्यता ततोमयाद्योक्तयोः स्वयोरूपप्रभाव-
योः सोद्ववीद्राकितीयोमांपूतकारोभयाकुलः नाथ
दत्तंमयाभस्यमद्यमंतदहस्याथोः तस्मांतिरीन्यतोवास
रात्सोभविरिपिष्यतः तद्ब्राकिंमयाकार्यंब्रूहिमित्रंहि
मित्रंहिमेभवान् इत्युक्तवंतंतमहंसंत्यवयीतिततोऽधुवं
यद्येवंतम्भयताभ्यांराक्षसाभ्यांहितवाहितः किंतवा
स्येतवार्थेतोरात्समावगाहयतः तेद्रोदयोपमेमित्रे
त्वङ्कवांत्रेततत्वणां नीतस्तत्कृपतिकटंकिंतवेनता
योतिह प्रवाप्तवस्थयावद्रंकृपयममयश्रोकितः ता
तांत्रेनास्मिदश्राधंवंद्वतेमत्लंदनवे कृपांतापतितःश्रु
यद्वयोभ्यांभत्सुरितः गृहीतस्समंताभ्यांबाहुस्थु
इमभूत्मम दृशविवर्तितेनवाहुबलेनाशङ्कतामम मृ
त्वङ्गावदाकस्त इतितेमामयृष्टुतां मत्तोमयाउग्रोते
यश्राताबभतिसके रुद्रांतेकायितेमेश्रीकृत्वामांवद
तस्मैतो श्रेष्ठनवामवावयेत्तेषांकितवानांचकोटयी
रुद्रातीकायितीमेश्रीकृत्वामांवदतःस्मता श्रेष्ठत्वगाव
योत्तेषांकितवानांचकोटयी श्रवस्यावद्विदितातेनाकिं
तेवनदरात्मता नेषांतमेग्रीतवृताताेयकारः स्यायोत्म
तः नेष्ठस्थलेकाविधुवुविश्वासःकिवेष्टुकः साहस
योत्संवाकितवानांतिसगोजो विद्राकरात्स्यकयात
व्यावमृयतोतवया ॥ श्रत्वामेवोद्राधित्याम पूतका
रोभवस्मीति श्रुवंहिरात्नकरालाद्योविषमोवर्थनाम

नेस्वहारयतेनोनित्यंस्तुतेयेजापिनोपदे नेप्रस्तूदंस्तूतका
राकपर्दकशानंदश्चः नेनापणासगोभूमञ्जूर्णक्रीताव
दिनानये वकाश्रुकिकाकापिमद्विवाकपंदमसा ग
वासमशानेपकानाविनामनावेत्यवागतः महाकाल
स्यनदीपञ्चनामकाश्रमदपत नेवेवमहाकालदे
वागारागनेमदा उपधानीकृतउजाःसस्वष्ठापादिनो
पवदारजनेनिनवमहाकालान्तिकेननेमात्मंडलयदा
दिशतिमामस्यपश्यतः स्कंदतीमंत्रमानिधानमानि
देवमजायत नकोमिविकमर्थांउपायमिदश्रुकिंत
सिद्धश्चेद्दमथवानसिद्धःकादितिमम शृत्यालोच्या
ग्रवीक्षुतापादिपदेस्वताःसताः पतञ्जसदस्रुखाभिः
देवामिहाश्रुमेवव मयलस्याधानपिनाजिनंमधः
वदीयते इत्युक्तास्तेवनास्तुमीयञ्चस्तुक्तदयानप
ने ख़िएराकरालसमणाक्षाबाविद्यावराहिकाः श्रं
गेकृतवपाणस्याकृतवेनानिषेधना इतिश्रुतेहि
सर्वत्राश्रियनिश्रुतकृतसदा । ननोमिवावडग्रवर्णदे
वतातमजगाहसः जिनंप्रपञ्चनधवंमहामाभावतं
यथा इत्युक्त्वमानमकेनवेनासकृद्वेननायदा देव
तानलपंकिंविंनयावाक्रेसमकृथा यादिस्थिताः
स्यनुसींनात्क्रियनेकिनवस्यपनु यदवहाविनाथं
सरशिलाभूनस्यानिष्ठनः यमदेशाग्रतीदेरानकृक
वेनांगपाटने नदहंवःकरिष्यामिनादिपेस्यालिका
पिमे इत्युक्तायावदारायकुकवंसोभियावति ना
वन्नेसदङ्गःसार्पिदेवनामयधाजिनं हावपिनावनत्या

स्कं.
विषम.
६८७

नर्वेर्थमेत्यतर्थेव्रमः आचकर्षिरुषुतेनार्थमात्स्वा
णाह्वतः एवंसंकृतेतयाप्रत्यहंतावदेवताः जगादहे
वीवाक्षुरामात्स्वाविश्वमानसाः इतोहंनिर्गतोधूता
हित्साह्वतोब्रवीतियः सत्नादेष्यइतिधूर्तैशलीयेमा
तेदेवताः एवंनिराकृतब्रह्माकपालस्ताभिदेवच तस्मा
राद्धूयमानंतंतदेवोज्ञानिरसएव इतिवाक्षुरगोज्ञाम्रा
देव्यश्रुतासितह्मुः निशिश्राद्धेकृनाह्वानंकितवंतं
देवेन निर्गतास्पधतेशादिदिस्मृतुःसर्वदेवताः ए
वं एवंनिराकृतस्तुब्रह्मकपालस्ताभिदेवच तत्सर्भुतंम
हाकालंसेवाहूयतदेवितं सोपिलघ्नावकाशंतंमत्वाः
इहोदेवे निर्गताहमितोधूताहितिदेवाकिलाब्रवीत्
श्रेष्ठोरेह्वकादिष्ठमादिह्यानिहूभयोजितान् इज्ज्ञताः
हतेदेवाश्रम्पश्चज्ञाहवविभ्यति तथाइतोहृशावारभ्
गत्कैतवप्राज्ञिता तेनविराठाकरालेनाविश्नेनवर्मवि
तिन श्रेष्ठाघतस्थितेदेवेः पीठाविश्वासितेराकृतः त
देतमेवदेवपापामिदानीपावांशत्रिये इत्याकलय्यषट्
पपरिरुद्धेवपारयोः धूर्तहासिकरालस्त्वंमहाकाल
विनितपत् देव्याप्यूतजितेशुलहृष्ठजंजरवमिह जा
तुकस्कर्कपोलंतेतोमितंरताम्निसागसितं यदिक्कामः
वतस्ताताविभूतीदथनीमक्ताः योनिरीहाजराभसः
कपालेकपरिग्रहः समस्तोभोघजातत्स्वंमेदपुएयं
कण्ठतार्ये यत्स्वहृतोमामेवंहावंवयितमेहसे क
लहृदोपिधान्यानांनामांपूरयितिधर्वं [illegible] हिमायि
तमांताघमस्तविभेषापिभैरव तत्त्वपत्रस्यमे[illegible]

नाथविह्वचेतसः व्यतिक्रमापिस्याणोभगवांस्तंनमद्देसि
यतस्त्वंनाहंगेवाहं तस्मांगेनेममापितत् तंकमालेय
याभुंत्तेनयैवाहस्यन्नमे पुष्पाभिःसममालपकथं
नुकिजवैरहं महालपिष्पामिपुत्तेममामापत्रसुहर
इतितिनावस्त्नोधीकिंनसंतसभैरवं यावत्सपरिक्षेव
देवसादाइवावतं किंडाकवालतृष्णोसितवमाप्सा
मृतिंकथा अहंसमपामितेभोगानिवाःसमंमातिके
इतिदेवाहयानत्रतस्योसाकितवलतः तत्रसादाड
पनत्तांभुंजानोभोगसंपदं एकदाचमहाकालतेर्थी
यत्रान्तमागताः राजावपसोतृष्णमदेवोप्यास्थिवेमा
तं आसाहातंप्रहृत्कानांसर्वासांस्वरूपोधितां तदन्य
स्त्रानिवासांसिलब्धुंधवांतमानय यावदेतानदासांति
तमप्येतावतीं अप्सरःकन्यकांतावदासांवस्त्राणिमा
मच: एवंसभैरवेणोक्तेगतवामरस्मीतृष्णां किंडाक
राल:स्त्रांतीनांतासांवस्त्राणिपाहृतवत् एवसुवांवरा
एपास्तासांमकार्षीदिगंबरा इतिकुर्वाणः सर्वताः
ध्यानहावहृतेजसा कन्यांकलावतीमेतायदिमलेप्र
यच्छेय तदहंवोविमोच्यामिवासांस्येतानितान्यथा
तच्छ्रुत्वामंडराधवैहृष्टास्त्ववावनताहृष्टं शाक्रपायकं
शवत्यानाष्ठतत्सतिपेहिरे इकलावतीतांवतस्माद्गु
त्विनवासमे किंडाकरालायततोविधिनालंवसात्ता
अप्याप्सरसपानासकलावत्यातमामतृ तस्योविं
एताकरालेमैदेवेष्यातिमितापरः कलावतीविदे
वेदंउपस्याततमगाहिवा विधिवंजनतौतंवसमापति

वृक॰
विषम॰
६८८
688

सुप्रापयेयो नवाम्यहं तेन नाशा कृत्वा प्रेमसमवलम्भः ददा
यतामिति प्रीत्या कराविद्युद्वतीवसा तेन विद्युत्करालेन
मन्मानसापकारणं दृष्टा सते सम्बन्धकलावत्यब्रवीदि
दं दृष्टोद्याने सुराङ्गनाः मत्त्यं भोगास्तु तामया तिरिदं त्वादि
विषदभोगादृष्टभाग्योपभोगदात् तदुद्दीदेवराजेनाममः
शापदृष्ट्वा भोस्यसे मर्त्यलोकपरिवीनानां भोगाला नान्यातु
षालिति तेनायमाचयोजनाससंयोगो नान्यान्यसमन्मतः
म्वसुताकाश्चिद्गणेषु भामन्दस्माभूतवाधनिः देभानव
प्रयोगं हि रतिष्यति हवे सुतः प्रातन्समामेवस्माभिः
स्यातव्यं तत्र चाश्रय ततश्चिद्युत्करालस्तां प्रेमतुलेलि
तोभ्यथात् अहं हत्वामिदं सत्त्वं रम्यतेऽवमामय एतस्
स्याकलावत्यातयाममगरेस्यातिः सुत्वेकयमेतते
ऊयेहुद्यादिदेवराट् एवमुक्तापि निर्बंधं यदा तस्यास्त्र
कारसः तदाकलावती स्वहस्त्रे तंततयत यातः
प्रभावनृत्तं नकाकारणा तपलानवे विद्युत्करालमत
मममेदं दृश्यमतिदं सर्वेभद्रोभिनहावं तं दत्तोद्यानमद
दं दृष्ट्वा विद्युत्करालस्तदेवमानीतानोद्यसः ददर्श चात्र
हुश्रावरास्याणं विदग्धाश्रितं प्रीतिस्सर्वं भूसाधं देभा
नतेनमयाहुतं नारदाय प्रणीतानि सर्वोद्यानिका
श्रुणोतु प्रसन्नेरिकिमप्राप्यमस्तीदस्यरमेप्यवे ततः श्रे
ष्ठाकस्यातेततोस्याप्रणाद्रवान् दिव्यद्युग्नाकृतिः
भंगेनातितं दिव्यभंगीभिः विद्युत्करालो दृष्ट्वातेनयाद
तायविविनयत् अहोयतमहत्वप्यास्तु तपिस्यामजं
पंषु इदंदस्याप्रशायामीदृश्यो भंगनेतकः प्रतिकोऽपि

हिमवमायेयं विविधभवनकाचन पर्वतं विकटाकरालस्यन
सर्विनायनोहरि रत्नान्ते ष्ठागर्भाडस्यशाकास्याणं
स्यर्वर्त ततः कलावती हृष्ट्वा सा कर्णोत्पलसंश्रितं भिं
डकरालसंस्थाणमानिनायतस्यैवतं विकटाकरालः
वात्यपुरुतृपिन्यांतमागतं दृष्ट्वा ष्ठागकुनिरूपोहेव
भावसभाषत श्रेमभागतोऽन्त्यलत्सैद्यात्रतोपथा
त्रत्यथात्महितिमिष्ठेतेनद्वर्नभंदृष्ठ्य ततः फलाविस्मि
तष्ठागनूलीमेववभूवसः ऊतोयमात्नुषोप्यवंमांजा
नातीत्यविनयत निर्वंधेनोत्थमानोयवेवष्ठांगाततनं
सः तत्सविकटाकरालस्तेलचुरेमूर्धिताडयत ततः
स्मानाशुकायतस्येवष्ठागलोगविले स्ववदत्नेलाषि
रमायथात्मुत्नंत्मवेदयत इन्द्रोपिप्रथिथानेनवृत्तुपेनय
थाहिवं विकटाकरालमांनेषीर्इभान्नत्रेकलावती य
थावष्ठागाल्त्नेनदृष्टेनेनापराधिना ततः कलावतीं
पवमाहू येंद्रशाशाप्तसः लत्रार्थमस्यष्ठागस्येनाव
स्याहनीहृष्टी रागात्नेमान्तवेग्रत्नंयहिहानीतवन्यपि
नद्रष्टुनसिंहेनराज्ञायतपराप्रे देवागावेकेतेतसिं
भववेसालभंजिना इत्युक्तवाकलावत्यामात्रालेबु
स्यभवथा शाब्दोत्नुष्यितादृष्टादेवेषाणांतमारेषा
त पदावद्हतिमध्यत्रेदेववेयमविनाशनत भविष्य
तिसमंभूमेस्याशामत्वयलदा इत्येद्रमापशानाषां
नावेत्यमात्नुष्ठंगसमा तत्सेकलावतीविकटाकराला
यसवाच्यतां दत्नासाभवर्णतस्मै निरोभूणाविधेपाव
गत्वानागपुरेदेवत्रदत्तंभागप्राविका विकटाकरालो

हकौ• विश्रम• ६८९

689

यितनः नहियोगविद्याह्नतः नष्टदर्शनपुत्रावलंलोक्षुविमूर्छितः अहोरहस्यमत्वापिमूर्छेनाविकृतेमया निसर्गचपलानांहिमाहृशां संयमः कुतः नदिदानीमपश्चात्तापविधीविश्रमोमया इत्यादिलक्षमसंतोथवियोगे विललाप सः सगणाक्षुर्पविनयन्कालोवेलायस्पोषनेवमे गृहीतधैर्यश्चापनेहनोलस्पनाकिंपने इत्यालोच्यविचार्याथश्राद्धदेशं विधाय सः मातिसत्राजितमंत्र्यं तीनागारेण्यो ततासुश्रावतत्सह्यन्यथाहितप्रराहुरि: कातालकायकलशश्चिवायवृत्तरोभुवि पंचपचमहसत्वसंश्रृणीनिवरवानसः नगरान्निशिसेवदेवाय णभृतले पवकुत्वासनवासीनयालीरीकृतोऽटजः श्राश्रन्यकेनवतपः कृतकथ्यानतरयवा अर्वदिनस्यत्रिः खाते भुंजानोमेस्पमं बुधिः प्रत्यलिहविदिशापसमहानापसगग्र्यां कुमाञ्छुतनिपत्यापातिरात्तस्यापार्थैनोपायतन नागावदंतिके ततस्तराजानसार्वमायायौ स्पिताकथाभिःसचिवेंमापंतन्सिमन्मयास्यति रात्याकस्यागच्छवाचके शहंतवविह्वलः नत्क्षात्वातापसाच्छमारिकतवोदस्मतिस्सः किंमतदितिपृष्टचक्रिमेनेतिभाषत विवेंधाश्रुन्तपेरच्छस्वयावेवंसवाचकः श्रवयंनगमस्यास्यश्रुवेंतातोवेनेसतले रत्नाभरणाशूर्णकिकलशस्त्वं गृहाणतं इत्युक्तेमकृततंस्यत्पनेदेशावयेतपा उक्तैवंकोतुकाविष्णुनीत्वातनभूपनि खात्वासभूमिमुद्रत्यतस्मैकंकलशंददौ ततःसछाभरणसंतानतरपयोऽरुपः नातिनंसन्मवाचंतंमेने

तिस्पृहत्तापसे आनीयत्वाश्रमेतं तं च स्तुद्वर्तेत्वावपारयो:
स्वपैामेहिरं तत्रं सामान्यतद्गुणास्तवन् एवंक्रमाद्भमा
योतं द्वैतीरूपरुषामरतं सोन्यासीरं रत्नकलशादिस्थेय्
स्याष्योविलंबयत् ततः सराजायोगाश्रमेविवेतःपुराणे
व तवापैकभवतानितसत्यामेवजातेरे एकदानीयमा
नस्यदेवागारे सुणायमः राजाकृतापसेोशाषीस्यपणी
काकवासितं ततोब्रवीद्राजानंश्रुत्वाकाकस्यवाक्यं
या शृणोतेदेवदेवाग्रे निखातोभुविनिष्ठति सदत्नपूर्ण
कलशकस्मात्तेनापिनगृह्यते एकदानीयमानस्तुदेवा
गारेदर्शनाय सः राजाकृतापसेोशाषीस्यपणेकाकवा
शितं ततोब्रवीद्राजानंश्रुत्वाकाकस्यवाक्यया शृणुणे
देवदेवाग्रेनिखातोभुविनिष्ठति सदत्नपूर्णः कलश:
कस्मापिनगृह्यते इत्येतज्जंकाकेनतदेद्विसौजलभवत्
इत्युक्त्वा तन्नवतीवानंभूमेरुद्धृत्य भूपतेः सदत्नकलशं
यादात्तस्मैकुटिलतापसः ततोगतिपरितोषात्सरूपेहस्ते
लंबितं कपटतापसंराजादेवागारे प्रविष्टवान् तत्र
स्तंभे समारुह्य पवित्रांशालभंजिकां ब्रतोषवियोगप्रिय
या कलावत्यादर्शितां कलावतीचतस्मालभंजिकात्स
प्रभातिरुली द्वःखिनातेपतिस्सुष्टापारेभेनत्यवादितं तन्मृ
ष्टासानुरागे राजा सविस्मयविष्टवान् तत्राभासमष्ट
कृतं किमिदं भगवन्निति ततोविषमाविश्रांत इत्युवान्
नगास्ते: पश्चिमभवतंतत्र गच्छमवकत्यामपापद: इत्युक्ता
सत्यपत्नीवा राजधानीसुवावस: अस्यानेतत्कन्नेवेदवा
गारेदेवया तत्कृतंतत्वत्नीयेद्द्विभविष्यानितिहितंतव प्र

सूक·
विप्रम·
८५·
690

तस्यहर्षीनाहैषाआशेहीझंभगुविका तस्मेदेशणवेत्कायं
तवृतिलोयतन्नप श्रीर्षीवेतत्रुतेद्वकुलंभूमिममङ्क स
स्मानमपुहूनवऊर्वत्यत्रमालयं श्रीतिमित्रंशमपात
मराधुमसतजेरीवं इसुक्रसेनमल्पः समाजापिभव
त्यजाः पकारेनेवतहेवारहंभूमिममंवाथात् स्माणाः
नरेश्वमारेभकतेदेवशृद्रेपुनः ग्रहेरविम्बासपवांयनेध
नैक्षमर्भईश्वरः मिडकार्यलतनस्पकाग्रवाहेशंमला
यमः विठाकरालः किनवः थाप्यात्वहारिनीततः का
लावतीवतनुदूशापमुक्ताभ्युपेततं मार्गेहसमासास्मास
हसुमिंहमृगाहिवं इंहेयिविस्मितोद्गतन्नवादनसम्भु
पेते मायानंस्वन्यकावस्यत्तहमवततोषव ततःपार्थ
स्थितंशक्रंतसुवाचहस्पतिः विचित्रमायाकितवाई
हरणपवसवेदा पुराकल्पेतथावाभूत्कितवोनगरीक
विन् ऊहनीकपरेनामकपटहूतकोविदः परलोक
गतंनंचधर्मराजाकिलाब्रवीत् कल्पेनरकवासस्तेराकि
तवास्तिस्वपातकैः पर्वतद्दिनमिंहबमस्तिदानवशाह्न
व स्तंत्रत्नविदेहेकंसवर्णाजातविस्मया तस्त्रिहूर्वाकिं
भुक्रेनरकंकिमुतेदृश्नानेनश्रवाकितवोवाव भुजेपा
पिंहताममिति ततःसधर्मराजेनपृष्टितः कितवोदिवि
एकाहमिंहसुवमस्पदेवराज्यमिपिच्यत संग्रामदेवरा
ज्यःसन्नानयाकितवोसलौ स्वेवराज्युस्त्वदेवानादिदे
याहिपत्ततः मौनासांमवतोर्थैशुसर्वाणपपतत्वराण
न् दिव्यक्षीपवर्मामेपुसमहीपतेतेवव श्रत्तुसविषय
वाक्वभूपतेनाविलाश्चवि पराङ्गतमहादानात्मस्ट

दर्ष्येमनोरतं इत्यादिष्टास्तराज्ञेनतथावकुलस्येवतत्
पुत्रयायाः सैनेः पुत्रैर्मृतैः पाप्मैरतास्थितो नदृष्टपरमास्य
वेषपाश्वयेनेनानायतास्थिवे अमरवंपपुत्रोपितन्यसा
रहतांसहः हितीयोद्वास्थिरयाप्रदेवराज्येसपुत्रितः
कितत्वंधर्मराजस्यविचपुत्रश्वशंसतं ततःसचरितंतुत्र
धर्मराजोविसिस्मये अहोवततनूतकतान्वविनाः सहात
भुवन् ईदृशःकितवोवणितिनिस्तत्त्वाविरतेगुरो दिवाक
रालंघामिरोनेघोरयघ्यकलावतो तत्रतत्रुद्वियेयाम्भो
तद्वःसमान्यदेवराट् दत्वाकलावतींचक्रे तेसपार्थस्य
मात्मनः ततःसदेववडीरःकलावत्यासमंसखी दिर
नाकवालोन्यवसत्पंकरान्तुगृहादिवि तथेतद्युतकारा
णांमायासाहसयोगतः तदृतिनाथोवेतालःकिंवि
ग्रंकितवेनयत् शाकिनीयेननिर्दिष्टमः हस्तसिंमाधया
मवान् तंवनिर्यामिताजांगनेरष्यावोवदातितः इत्युं
क्तोत्रासिरहोभ्यांनिर्गत्यायंततोवदान् राजाववसांपुवि
धायंतवधानःसंधिकोद्दिजं तंवशूद्रस्यामित्यावित्वाविप्र
यावतिवनस्य ताववश्रीविक्रमादित्यदेवमाक्रंदतिस्म
सः आत्नैवचसनिर्गत्यराजानवलतसम्भ्रमः भाषायामा
वर्षोविप्रमित्याभारत्यातिदृत्यमां यावत्तेनशिवस्त्वेनमा
सेरयपुरुषस्यपत् तेनमेछित्वमागाछ्त्वंकेवोमुद्गतपो
हितः अन्योत्तिलस्नैवराद्दितोसगुःजित्वाद्विजः पर्वत्र
भगोदेवोसौविक्रमादित्यभूपतिः तदाराजयाहतस्थाय
रवंत्वकापालिकोमया तदेतंममवेतालभत्यंयमाधीव
रात्र पवमानोनाशादिवेनोक्तोप्रादिपतामपाणिना दृष्टो

हाक॰
विषम॰
८५
69

घमशिवः वृद्धकपालिककलेवरं ततः श्रीविक्रमादि
त्यप्रकाशप्रात्मानतव्यसः आलोक्य गुरुं बहुधूमैर्पाणिंत
स्यासिनाच्छिवत् तेनाश्लेभ्यमशिवस्याप्यतत्रस्यपल्क
रः ततस्तेषाणामंतजापलायेवागमऊपात् अभवत्तथ
ज्वालितशिखः क्षणमंतेकपालिनः अहंहि निर्भयं साधा
त्सर्वेराजेजसाधनं एवमाख्यायसाध्यत्वविधूर्मर्दनमंज॰
री त्वत्प्रभावंमहाराजतत्रमामवदल्गुनः अहंचनिर्भ॰
याद्याहंसर्वेराजोजसाधनं एवमाख्यायसाध्यत्वविधूः
मर्दनमंजरी त्वत्प्रभावंमहाराजत्वमामवदल्गुनः ततो
वलिस्वमध्वंसराजोगतदेवमा यावित्कापालिकांस्तु॰
ज्ञागच्छभंतेशुद्धानिति ततनःप्रणम्यतमहंशुद्धेत्समिद
मागता वितंपत्युपकारस्यानिष्कृतिनितस्यभूपतेः एवंप्रा
णाकुलेभनीतत्रमेप्रभुनातव तदाख्यानावनस्यैमासं॰
वदिष्यतिमकथा अधुनातेवयत्रस्यराजसैलोकासंद
री श्रेयिन्नासिंहलेद्वेणनयपासाम्यवरा तोचहंतेकृता
भुद्धिसर्वसंभूयराजभिः हत्वाविक्रमशक्तितत्रसामंत
समस्तैः तस्माद्विक्रमशाकेस्त्वगतानहित्तेकृत् ये
नतेघामवद्धितः प्रतीकारीसन्निहति अहंचतंकारिष्या
मिप्रयत्नं येनतानहीं हत्वासविक्रमादित्यदेवोविजय
माप्स्यति एतदर्थमिहानीतोमयात्वंनिजमायया येन॰
राज्ञः समासामंतसैन्यंसर्वंवदिष्यामि प्राप्तंतवप्रदेष्यान्व
स्यभोक्तस्यनाहृशो दृष्यांतरूपकारस्यलेशांतोयेनतान्॰
शीन् हत्वासविक्रमादित्यदेवोविजमाप्स्यति एतदर्थं॰
मिहानीतोमयात्वंनिजमायया येनराज्ञः समासामंतस्यै॰

नेत्स्यवहिष्यसि प्राभ्यनं ग्रहेष्यामि त्वन्मे तस्यताहृशं
रूपं तत्र प्रकारस्य लेशो ऽपि येन निष्क्रांतं एवं वदति याव
त्तावत्तेन च कन्यके आगते सभ्योऽपि हेहे श्रस्माभि
र्बुद्धेः एकादशावधानां गोपिकायां मलापरा सवि
न्येवकृतोपासेनाहृवीर्य पुनेरत्र निखिलेयास्त्रयाल्लाव
पत्नीं देवाविसिपृष्टवान् देवि के कन्यके यातेसौ वर्णय सं
गमकः एतच्छ्रुत्वा सा महाराजपत्नी मामभाषत
स्वर्गे देवपतिः कोऽन्यं वक्षि तत्कुरु विश्वायाज ग
तपूर्वे प्रजासर्गे प्रजापतेः चैरीवंशनिर्वंशाख्यौलानवो
देवदूतौ तपो विनाशकामस्य विधाता कन्यके इमे
निर्मन्त्ये तेनाह्वपयोर्भविनिमेमे हृष्टे वान्यद्भृते वव
नेदंतौ तौ महाहवौ परस्परं युध्यमानौ जग्मतुः दावपित
यं ततो ब्रह्मा प्रायनाय पदलोयेते कन्ये समर्पयत् तयायो
स्तयकर्मेकविवेयवन्ते सर्वे देहमे यतदेयमर्पयत्तिमेमह
वेलाद्वजन्मते मह्यावार्यायनसंयंतत्थैववरकारंकं
मयाश्रीविक्रमादित्यश्चानयोः श्रितिनोवरः देवाव
नारोहविनः सत्यवपतिर्वत्सयो एवं रूपेदेइमे कन्ये स्वग
साक्यायकोऽस्त्रगण ॥ जयंतो नाम तनयोदस्पितामन्त्र
शचीपतेः सभ्राम्यमाणः सखीभिः श्रोमान्ज्ञातवा
पुभुवि राजपुत्रानयोश्चालीक्रीडन्तोमृगकोपेतकैः न
नःस्रवाणवावेनक्रीडामृगाधिपेशुविना देवाकी विदि
वंगतापारोदीत्पिनरग्रतः तेनतत्प्रकते शक्रोकावय
दिस्यकर्मणा सधामेकापिनप्रार्णोदेमरवेन मयंदर्श
प्रणोते नमविक्रीडनपंनः संततोऽपव मोप्यचनस्थो विह

वृक.
विषम.
९५२
692

रत्नाकेरहरिणोत्तकः कालेनेहजितन्वर्यानास्त्याराव
णस्तुलाना सोमहन्मस्तोनित्यलंकाह्वगरींदिवः ग
तेवकालेहततपोसीतान्हरणमन्युना सोमहन्मस्तोवि
त्येलंकाह्वनगरींदिवः गतेवकालेहततपोःसीताहरण
मन्युना रालवकाणवीराभ्यागावणोइतितोस्तपोः ले
काराज्येभिषज्ञस्पगात्नेसेइस्यमंदिरे विभीषणस्यसो
निष्ठत्वेहमस्तोगाडुतः विभीषणास्तुतेमहाउत्सवेनात
विह्रहो वीरतोयेभक्तेवांधव्यास्यांसमानयत्रदान् सोयं
स्तगोस्थिसुदिसोवर्वितेपुरहोमम मयावतन्भोरवकं
नैषोयत्तुमायते इतिमायावदारव्यातियहितामेकया
क्रमं तावन्नमालितोकांतोरविरक्तपुयायपो ततस्तया
समादिष्टेयास्मिंस्थाविधोपरे सिंहलेश्वरहस्तोयमहं
वसभयतात्रभो यातःप्रत्रोपयगावोयावहावामनोकिसी
वीयात्रोविक्रमशाके स्तासामंगस्यतत्रप्रभो ततोविवे
स्पयाहिपणानत्यभावविज्ञेभिते यास्मंविक्रमशाकेयां
गतामावांसविसर्यो सर्वद्वैवसंमान्युशालेपरिष्ठ
माव सिंहलेश्वरसंदेशंयावत्रोप्रभुभिस्थिति तावदे
हागिकेयेनसत्यपदिस्यकल्पके स्तगोयानसुसंयामावे
वरतस्यप्रभुतः तंदृष्ट्वाडभुतादिमायायांकोमसंघ
गात देवविक्रमशाक्रिसोकिमेतारितिपृष्ठवान् ततःसर्व
हेलाधीशकार्थैनःमायहेतमान् यहिणीकल्पकायु
रपमस्तोपदत्रमवर्णायत यदीमप्रवोधकतेतेव सर्वेषामेक
मध्यतः राजपुत्रोधसंराजांतस्मावोवमहंततः ततःसं
मानयामासायांदिव्यकोप्रवतेउभे प्रत्यक्षः सेन्यमकरोत्सा

सर्वं ततः सज्जमाहूवे वणाद्वाग्राविदेवाग्रेमेघयन्त्रेमह
रवः वणाद्वादर्शिमसैन्यश्लुप्रतिराजबलेमहत् श्रेमोम
दर्शनकोशधाश्रभिधान्नत्तेपाल्लयोः प्रावर्त्ततनयोर्द्वंस
मतैस्थानिमित्तयोः ततोपहीविस्हैलेपदैरसाहि
महुलं श्रेनवसमरागाविहैरनोमसंख्यादहृत्यत सैन्यरेण
गणाकीर्णेरविर्द्वधाभानिवंतनं मसूरगर्जितंचोवसुवर्भ
रणसुर्दिनं श्रुदेसुद्विहिवतोविघनाडिष्वसूर्यभिः श्र
घोभमनजयश्रीनःकीर्त्तंतोकंस्के रिव वणाग्रदत्तशोभा
सेरानातोमनसैसैनिकाः तत्सामंतसपकटकेप्रणता
श्वरणोश्चिताः ततोजितमहसहीमाहवाहुवतमवा
पि उत्ताविन्तेषुसेछेषुसर्वभूमिस्परवपा विजेनभवा
साहितापकटीभूपपादेणी देवविक्रमशार्कितंमांचेवं
वदतिस्म सा मायापदेहिहितंमेवामात्रभवस्तभोः
नेसावेयपुनश्रुवं सविनश्रोणिवाममम वशैल्पर्यरिणतव्य
कन्यकेदेवतानिमित्ते द्रष्ट्वेमवप्रसादेवलालतोपायपंक
गः मदीयंगामलंतेततविद्वमावतसंचयं देवोपधीति
रोश्रुश्चमर्त्रोमहसहान्नुगः श्रवेषुःपरिवारेणाविभवे
नवधूपत्ता श्रगागात्मदनलेखोमार्सिहलेम्परकन्यका
कुवाघस्तुद्रमंसाम्यंतेनाविक्रमशार्क्रिणा प्रवेशनम
करकं प्राणेनैनवहृतंचः हितोपद्विषदैमाणांतेदेभोदि
श्वकन्यके हेमरत्नभरगंतंचत्रिजगद्वेवकोनकं सिंहका
पि द्दमानंदेवपादर्हितवापा ततोविक्रमशार्केस्मथलि
तोन्नानभिःमह ममिदनिकरप्राप्तःसमंतोदेवतातेन श्रा
वेदनापदेवस्यतेनाकांशाश्चितोपरः तदेव सिंहलेंद्रस्य

यदन्याश्चान्तरोधनः तत्कन्याहरिणानामसप्तधानुक्त
मानपि इत्युक्तोनंगदेवेन विक्रमादित्यभूपतिः कार्नेट
साटमापितपाहिणीरत्नणंसबन्धु नामभूपनेत्रणाणपि
फ्रत्नात्मसन्तपक्षियां वहूकाश्चापिमन्यत्तेस्वल्पमेवम
हायशाः सिंहसिंहलाधीशायनगुञ्जकेणः सतं श्वतं
गदेवेहस्त्यश्वग्रामरत्नैरपूरयत् ॥ नीत्वादिनेदद्वर्गमि
हलराजप्रभ्यानस्थानयोः कमलजोइववकन्ययोश्च प्र
त्युहमायसमहीपतिरूपिण्याः सैन्यैः गजाश्ववहनैः
समनुश्चचाल । सन्दर्शनैननगरे जयवर्धनस्य मह
हितैःरणभटस्य च कालमेघः संग्राममद्विरपि सिंह
महाक्रमस्य वीरस्य विक्रमनिधेर्विपुरान्तकश्च । म
पवनजवो जयकेतो वलभशक्ते समुद्रकल्लोलः श्र
त्योबाहुः सुबाहुः शरवेगोगरुडवेगश्च । सुपाम्याः
वलयमाला कोकाली कीर्त्तिवर्मारणत्वगे ककीर्गा
लहरी सैन्यवीसमवसिंहस्य । भूमिः सैन्यमहीनन
उत्थितमहाशब्देकमयोदिशाः संस्पर्धिहिननोविमर्द
विलस हुलेमयेहोरपि सर्वस्याद्भुतनत्याभावमाविः
मव्यापारमयोगोरः नासिंराज्ञिपापिप्रयाननिस्त
लङ्केपादिनाथेभवान् ॥ ॥ ॥
इतिमहाश्रीसोमदेवविरचितेकथा सरित्सागरे वि
षमशीललंवकी द्वितीयस्तरंगः
श्रावितः पञ्चविंशो त्रवंशातं
उंततः सविक्रमादित्यजयसैन्यमपनत् ग्रथिहितंवे
सेनान्यातेनविक्रमशक्तिना श्रग्रागतेन तैनेव सोत्कैः

ण्प्रणतात्मना सराजकेन सहितः सबलः सविवेशव
गोभासाक्रितमारोपंकृत्वानराजजयध्वजः लालोविजय
प्रासोयंकारषमारोपहृतवेदनः गोपालःसिंधुराजोयंभि
लोवंघवलोप्ययं तिरुकायासीकोयंतस्यःप्रणामानि
प्रभो इत्यास्यातिह्मासौवप्रतीहारनिवेदितान् सम्रा
ह्संमानयामाससामंतास्तोनिकानपि सिंहलेदमनादि
मकन्याहेमगृहसंस्थितान् यथार्हंसत्कारोतिस्मससावि
क्रमशाकिकान् तेःसमंसबलोन्येष्ठुप्रतस्थेवततःक्रती
सराज्ञाविक्रमादित्यप्रापचोज्जयिनींपुरीं संमानितःवि
सिष्टैश्चस्वदेशानयराजस नगरान्तेदिनिप्रापवसंतस
मयोत्सवे लताशुष्पाभरणोमंडनंऊवेतीघैव तवती
ष्ठिवसंगीतंसंगयोषिन्निर्जितेः स्तंबेतेष्वेववारसीहम
रत्नवनराजिषु पिकेषुकलशाहेषुमंगलानिमहानि
व सोवनोविक्रमादित्यपरिणिन्येशुभेहनि सिंहलेष
वकन्यास्तुनेवदिव्योत्रकन्यके सिंहलेश्वरकन्यायाश्चे
ष्ठोभ्रातासहामातः सिंहवमोदस्रोदर्याःमहान्तरत्नसंव
यं तत्कालमनेवनन्पोपीतिणादिव्यकन्ययोः श्रुसंख्या
रत्नराशींश्चदृष्टोमदनमंजरी शाङ्काह्रंगनमात्मनंदेव
तस्यहक्नस्याकिं किंतुदर्शितिन्नमादेनेनात्किंचित्कर
नेमया नत्त्रसादेनयोः कार्यःकन्ययोःहविणास्यव इ
सक्कासानिरोभूक्रमपदोराजाभिपूजिता ततःसप्राप्य
भार्याश्चासहोपमसहोकृती प्राप्यसविक्रमादित्योराजा
जारण्यमकंटकं स्वोविनसृत्वान्विरहसर्वोत्स्थानभूमि
षु गीतेजलेषुमरसांधाराधंधरहेषुव वर्षासेतःषु

शुक.
विक्रम.
९९४
694

सूयस्वंगतवहाविश्व शस्वदीर्हदयामानसदयहर्म्यतले॰
श्रपि अस्तित्वाराराधंवपुरेशुचस्तगंधिश वमस्वेशमत्त
देमेतेमल्पोंतःपुरेहेन: नमोहमपसमाजसुनगरस्वा॰
मिसेतक: बभूवग्रामशतभुक्तिमहाजितविष्णुक नदि
देनामैरानेप्राभत्पुत्रिकां लीलविद्यानामयाद्रूपभंग्या
विचकोरदेशे एकदाचोत्सवशासाहिस्सत्यलीलविनाम
सा नेमविचक्षणादेवान्यविकालपनेः कृते ग्रामेवग्राम
नंदिनेस्ववायावत्समाकुल धर्मीविचकोराद्वाकिंठौक
सूपंप्रभोविति तावदागतः कोपिमाङ्कोतस्माग्रमभ्य॰
धात् महाराष्ट्रलिकांहस्तेदसैवकापिलालातु कोपा॰
तकाभ्रमयावन्नाशक्नोतिलयतिविचक्षत् तावद्गार्शत
ग्रांतः विश्वस्यांपुत्रिकांपदे हृष्टोवाङ्गनरूपांनांनीवाल्
पतेपेटदेशे प्रासरतंपश्यतेहरमेसिद्रुमथ्येतिहर्बलः स॰
पतितानाहृष्टैवसासूर्यः सजगादतं नमहृत्तवरवेयं
लियंक्रियकर्मण: मातुघोरिकुतोवाञ्छितंरूपमीह
शं नरुक्तवाविक्रमाज्ञेयथानतंशाधासमः ततः सोत॰
स्यहमाजानातंपश्चपत्तविकांमहा समेदीयांतदेवदासीन
रूपामेवकन्यकां संगमंभजतेयावत्सोत्कंपोत्तकयाद॰
तथा तावत्प्रबोधितः सोभूद्याभिकेनानिशात्ययेप्रभु॰
शेभातनत्स्मसमाराममहात्स्यमः यामिकंविन्नुयाप॰
नानगाधीनिरकालयत् अपाकः पुत्तिकावास्यकु॰
तस्याविचपुत्रिका तस्याप्यवसज्जीवायादवृष्ट्वसंदर्शनंकु
वः नदेशादेवपुरनाकन्यामासीनिवाकेमे नवजाता
मितदीमंत्रामुपानतन्मनंततां इत्यादिविंतयतोघस॰

सर्वत्राभ्रान्तिमांस्तपः स्मरन्नेवेणाज्वालमपश्यज्जलमध्याविष्टाः
२: समन्तात्पश्यन्विजनेस्वाश्रमेज्वालायुध्येनसः समन्तात्पश्यवि
जनेनजयात्स्वेमहीमतिः सुपर्वेनह्याकिनेमित्रत्वात्तेनावट
स्तत्वया यस्मिन्नयुधिकालेनदृष्टावित्रकरेणमे तोविनय
स्मृतमोहंस्वप्नेजानामिवाशिषिं उद्धीयिप्रायनगरंप्रवि
श्यामयतिस्वंस्वं तयापश्यत्स्वंगृहेत्तद्गुधःकन्यकायाः
तोमसंहृष्टाजाह्निजहीतस्प्रोकलकलंबाधुः ततःससंभ्रमः
क्वापिजातीमोसीतिजामसी प्रविवेपवनिजंगेहंसंदेमा
हिदमब्रवीत् पुरुषहेत्रिणीपुत्रराजपुत्रीयमागता इ
तोमलयवन्यमध्याद्विहरंतीयदृष्ट्वा इहमाश्रंहिपुरु
षंकन्याभिर्गीतयन्मसौ पताभिस्तेनवन्तार्थमयेहरंवप्र
वेशातः इत्युक्तः तापसीमुधः शीवेशंसाश्चयान्मम प्र
वध्याकन्यकामतास्तमताभोऽत्रमयाविनत् तावत्सवि
शामैवसकन्यांतांल्पयात्मजां मस्याभियावत्ताम्रस्या
यातपात्सर्शीसेवसा श्रुविंतयंचधन्योहंयस्विश्वालंगविता
मिमां इत्युपावन्नपपपामिसान्त्वात्याणसमाभिसि ना
तपुत्रीवसानावतापसीतंसकन्यका इत्येसाभिसवि
हीत्रपुमान्कोपीतिभाषत पुमांश्चतः प्राहणीं मध्येनेद्या
मीमस्ससतः इतितांतापसीसापिप्रत्यवोचस्वदर्थमं
ततः सातानतनयाहीधूपमपिवीस्यमां विस्मयपुरः
सद्दृष्टसद्यः स्मरवशाभवत् प्रासीलंठकिनांगिर्विधि
नयन्त्येवनिश्चला लज्जाश्रितेणकामेनकीलितेवसमं
याते: तांणाश्च तापसीतांमासं आहृष्टराजकन्यका तत्त
येनतस्स्वनाममापिसाहृणीनांकिं प्राणान्मदहरभि

वृक॰
विषम॰
८९५
695

मिथःस्नेहश्यामयविनामिमां इत्युक्तासादयपाणौसाम
गौर्धात्मसुमंदिरं प्रलंबलहविज्ञाप्य ज्ञानेनत्वनयो
त्निगां श्रुत्वमन्यतमं सापि विस्मयाद्वृत्तायसौ ततोहं
यातवांतत्रराजपुत्र्यानयासह क्रीडित्पाकन्यकामोप्य
विवाहादिविनोदैन नवमासमत्युवयाम्भोदरणोमोमह
नरणा यत्नाहंतसमतेस्येकावनारोचनक्रिया श्रुत्य
तावल्यकाकन्याधूर्ततांतात्कन्यकां मोवयंत्वावयोः
ज्ञाने विवाहक्रीडयाविधुः कृतोहाहोतनत्र्प्रवोशविहे
वासकेतिशि निःशंकांतत्र्प्रमांसावकंदेराजमुतायुद्दि
त्व तत्कालंवमयात्मानंप्रकाशालिगिनेवसा सिद्धेष
र्यष्टाहृष्टामामासीत्नवातनताहरणं प्रवर्तयामिसूतेया
वश्यतांहितत्रयां नातत्मबोधितेनस्मीहृयामिकेनडरः
मना तहशगुप्तेनशनींविवेशस्मवहृष्ट्या तयामलय
वत्याहंविनाजीवितमुत्सहे इत्युक्तवतेराजानंसर्वमेत
मेवत्सः भद्रगुप्तः प्रतीहारेनमास्यासोवयुक्तवान् कं
नेवसर्वेनेमस्यक्रन्दपलीविताप्यटे देवनगरेयावड
मायोवनिष्पृष्यते इतिभद्रगुप्तेनोक्तःसराजालिखति
स्मतं पुरेमुरवरेसर्वेहुताम्तंतेषुतत्त्वाणं तेचित्रपटमा
रुप्यप्रतीहारस्तलेश्वसः मदनवेकावायेलावनवभिज्ञा
वलम्बयत् मदेवायाकरोहूत्देशगोतकवेदितां स
त्रेषुतसमाहारं सवस्गापुरस्कावतं यद्दिवस्यामिदंवे
विपुरंकीपिमपतिवेत् मामावयइतिप्राहादराज्ञाम
दवीतितां श्रुतांतवेग्रीष्मवनंमालिकामोदिमारुतं छा
यानिवासपार्थिवंह्यप्राप्तिसपाटलं प्रातयामंत्रय

प्रणामो गुरुणं भीरागर्जितः केतकोद्दामदंशनः प्राहूर
कालमहीपः तत्कालं तस्य मेरकत्यमवने इवापपौ
वृद्धिं विरहं द्रावाग्निविक्रमादित्यभूपतेः हिमं हारल
तेरेहिमंबविद्यांगिवंदनैः पवलेविभिनीतेपत्रशानं
शिशिरं कुरु कंदर्पमेनेकदलेदलैर्वितरमारुतं इति
नहारनारीणांनदाग्नुश्रविरेगिरः क्रमाविविधुहिष
मणश्रामाप्यवनागमः राज्ञासविरहज्वालेनत्तुनमं
दनज्वलः पांगप्रशिथिलहृद्गोत्ताहरस्यानंतावप्रयः
प्रियाप्रियाणांग्रव्यंतंजायंतांतत्समागमाः इत्यादि
मंतीवतनः कलहंसरवैः शारं आगात्कुलाउजत्तुवी
सकाशात्तुसमसिता तस्याहरागतोवंदीतत्रकृमवी
हारी भोजनाधीविवेशकोलिशम्यप्यातिमेकदाना
न्नांशंबरसिद्धिःसमदेवकृतभोजनः प्रातिवसृगः
चित्रपटं मित्रोदर्शितं विभाव्यतत्रविद्यस्यंतगुंवतत्त
विस्मितः तगात्ववंदेकेनेदं महोश्चालिखितंपुरं यदेः
केनमयाद्दृष्टंलिखितंयेनतेनच द्वितीयेनतिजातेदं
नापरेणतिकेनवित् पतज्ञात्वामरजनेनोक्तंभद्रायुध
मपयत् तेत्तेनस्वयमेत्याशीवल्लेरमेरपांतिकं किंवा
यात्मारमत्यंतहृष्टमितिभूभृता तत्रशंबरसिद्धिस्तप्यवि
दृष्टोऽब्रवीदिदं दृष्टंमयातत्मलयपुरंनाममहापुरं अ
मनाभुवमञ्जीर्ण्यवाविरिपिंडीममप्यगे तस्मिंमलयसिं
हाख्योनगराश्लिमहीपतिः तस्यास्तिनाम्नामलयपुर
नाममहापुरं पुरुषद्वेषिणीनीचावसप्रांना नकथंच
न विरहानिर्गतांकांचिन्महापुरुषमेवतत तेनालोक्य

बृक॰
विषम॰
९५८

6a6

नमात्रेणसभीतस्तत्राणात् निर्ययौमनसाततस्याश्र
रूपंहेमघटंगृहीत्वा नीलायन्तेसभुवनंसमयवत्यायायवविः
वाहंतेनसहितावासवेश्मविवेशसा नवेनेनसमं याव
त्सेवतेस्वरतोत्सवं तावद्गासस्यपातालस्यासानिशांतेप्र
बोधिता ततोनिर्गौस्यकोपाज्ञादासीशुभाविलोकनं त
स्यातोषितमस्यासबलाहितहलेलिता अथसंतोषितः
कं वित्समेरेणविवशीकृता अथायोम्यायशायनेधसा
गेन्मायतनमरे मूकेवभूताकोनेवनमःसंमोहितेवव तो
व्रेस्मृतः कंचिद्दोषविजनस्यमः विज्ञायापिजामा
त्रातनःस्तृष्टानिकृष्टतः शशांसस्वमहत्कोतंसानमाय
स्वेवमृत्वे ततःपितासुतानामामायविज्ञानमकरोद्धसा
विशाम्यागिंतमामोमिविरहिमीसैर्नवेदिहि पंचमाला
गतामाग्रायतस्याकोवेन्निभाविकिं इतीहकन्यवहृद्रांतःपु
रेपिमातोमया प्रवेतेनसमंवालस्त्रकेसंबरसिद्धिना
तानाम्याभिश्रयायतेरात्रिभस्यगृहेभ्यपातात् सिद्धंका
यस्मदेशोगाहितस्तवःसत्यःप्रभो तन्नवगम्यतावत्मा
मद्भक्तोनयायात्यतः इतितेनोदितेतत्रानदायात्राव्यावि
स्तरं कृत्वावेवरसिद्धितंप्रदेशभूमिधनाविन्तं गविशस्ति
तुसंता पंपांश्रमाणंगणोपव सरितेत्रायेषुकायंपेवनिव
स्यविनिजेलपः निरातंकःसमंपद्यतेदेवटयितांश्रुति
ग्रनस्यविश्रमाविनयमैत्रेयनलवुमाहृता गतास्कमेणता
लांद्विपायवत्यामायुरमतत् तावदृष्टवातवायुरजनंकोला
हलंकुलं प्रयामलपवनपशूरोंपामास्मिकेवयौ अव
प्रामस्यानावाहिराजपशूरोंविवरातवि इत्यवपशुभावनता

पृष्ठास्थस्य भूपतिः उपारम्भसमं तद्देशं प्रविनातत्र पाद्वि
ता तद्दर्शनाद्यस्मरतेजेनेन तद्दर्शनं हृष्टा कंडर्पी
पुष्पवर्षसराजकन्यका सोऽयं प्राणेश्वरः स्वप्ने परिणीता
समागतः तत्रान्तरे सोऽयमतीवभीतिं ब्रह्मात्वादः सर्वसामावीः
नाभिगीतानवगैवोक्ता नान्यत्व सोऽत्र भूपतिः निर्द्वःखेजा
तदर्थं तत्पट्टोराजानमभ्यगात् तत्कालमुद्दिप्य भुजं
तेन शंबरसिद्धिना उद्धरवसर्वस्तेन वंदिने समर्पयत ॥
जयति ततेजसाधितभूतगणखैकविपिनदेवागते ज
यदेव समसागरसीमसहीमानेनीनाथ । सर्वाविजि
तसकलपार्थिवविनितधिरोधाविनातित्रुवीत जय
विषमशीलविक्रमवारिधे विक्रमादित्य ॥ इत्युक्तेवं
दिनातं स विक्रमादित्यमागतं बुद्ध्वा मलयसिंहोऽत्र रा
जा गृहपादयोः विवेशवक्रनातिथ्यतेन साकं स्व
मंदिरं तथा मलयवत्याख्यदिव्यास्त्रगुणया दुहि
तांचमुनां तस्मै विक्रमादित्यभूभृते स राजा तेन जामा
यामन्वानः स्वनकृत्यतां यथाविधितथा समेयथास्व
मेतस्थेव तां विलोक्य सा तां मलयवतीमंकगतां प्रियां
स वापि विक्रमादित्य नदद्भुतमसंन्यत फलेशीलसता
कोत प्रसाद्य स्वरत्याखिनः ॥ श्रूयतामासाद्य पुंनिर्द्वति
मिव तृप्यामीसमलयवती उज्जयिनीं विवांशं सोत्काल
कं स्वविश्वविरहमिव । तत्रत्याभ्यन्तरस्थैः प्रणम्यमानः
पदे पदे भूपैः निजनगरीभित्तनीपीनीं प्रत्यागात् विक्रमादि
त्यः । प्रभावमालोक्य च तत्रत्यजनं यत्रस्यस्तेन कृतंत
विस्मितो नैकं विसिस्मये कोऽन न हर्षकी नवा चकस्म को

एक॰
विषम॰
८९०
697

वानमहोत्सवंजनः ॥ ॥ इतिमहश्रीसोमदेवविर
चितेकथासरित्सागरे विषमशीललंब
के तृतीयस्तरंगः ॥ ॥ आ
दितोद्वाविं शोतरंगात्
ततोत्रविक्रमादित्यस्यैकदास्यकथांतरे राज्ञीकलिं
गसेनाख्यासपत्नीरेवमब्रवीत् राज्ञामलयवत्यर्थे प्र
वृत्तेननरवाहनं सदाविषमशीलोहिदेवोयंप्रथितोभ
वि श्रुत्वेतत्परिणीतान्किंमयकंध्यामनाबलात् मद्रूपां
पुत्रिकांदृष्ट्वागतेनांगनलिखितां यत्त्वमिथमाख्यातार
कथाकार्पटिकेनया देवसेनेनमेतांवःकथयामिनि
शाम्यतां परिणीतास्मिविधिनाकथंराज्ञेतिरःस्थि
तां मामेताभ्यामयत्नेवंसहितकार्पटिकोब्रवीत् मामम
यंकथयादेवि श्रुत्वापरयाप्रसि परिणीतास्मिसंभाव
यामलात्कथ्यताम्प्रण ॥ श्रुत्वैकार्पटिकभूत्वासेवाद्ध
मवत्प्रभो स्वस्त्यांदृष्टवंतोद्गालंमहांतंकोडमेकदा देव
विध्वंकरस्तुरंतमालश्यामलच्छविं हत्स्यमद्भ्रेणिशार्व
लाखावंतमिवद्रूपितं पतितावेदितोदेवमायाराजेन
पोवसः राजापितद्वसाक्षोनिरगात्स्थापाकेन स्वगा
द्वावंवसेप्राप्यहेवेस्ताग्रमगदवंश्वावेद्यतंमया हृताइर
यमपतितस्मिते दृष्ट्वाहूंतंवनेमहाकविकालभूतस्तकवे व
नावकराच्छामारोहमग्रत्वेद्रुश्ववश्यतं मध्यान्हेहिमदाभा
नुमहतंविवाक्रितिश्रुति तत्कालेवाहनेनाश्वांपुचांतेस्त्वाभ
पाहयाः पकेतोश्योवववः स्तुत्रतनयाग्रविनिश्चाद्दने दृष्ट्वातुवे
गवालोमध्यातनवंगमनोजनत् नास्मिन्नाकरणवातात्पे जनः

स्नपनञ्चैतं वराहं विष्णुं तं राजा भूमिं हृत्वा हृदी पर्वतीं तत्र
हृष्टिपथात्सो नष्टो भूत्क्षणपि सूकरः ज्ञेयश्च वनं तावत्स्यात्र
स्मारपिनवाधिकः ततो राजा समाप्य स्रोतिततमस्तु
दः एकमवाप्ततं दृष्ट्वा माभेवपरिघूर्णवान् श्रपिजातामि
किपतीं वरं भूमिसुपागतः तस्मै देवि राजानं सत्यवोचम
हं तदा योजनानां शतानि त्रीण्यागतास्मि इति श्रुत्वा ततो
राजाब्रवीत् श्रीहंत्वं पञ्चाकस्मादागतः एवं सविस्मये नाहं
राजा सुहृत्तमब्रुवन् देवाक्षिपादलोपेन हृत्तौ तं वा ब्रतं
स्मराम पूर्वं भार्यावियोगेन तीर्थयात्रा विनिर्गतः पृथि
देवकुलं सायं स्नात्वा नं प्राप्तवानहं तस्यवाहं निशां नीत्वं
प्रविष्टः पश्चमं तत्रै स्त्रियमेकामतिशुभ्रं च नग्नामतिघ्यथस्
नत्रया राज्ञेशचसमभ्यस्त कमोऽहं तस्या परं भुवि त्यातार
स्याधाहमामी हृद्धेशाया शुभं तंनया ततो स्यथेन माक
त्यासन्नं भगामम पायतो तया पीडरकामोहं श्राकामीत्स
कामयापि स्रा श्रयानेस्याव पुण्यं ब्रा सा ब्रवीत्सा मामवेतता
पवे वंशाभिषा नाहं तपाधैर्येन वासिमिते नरिदानीं मम
गृहे किंशिवं करवाणीति एवमुक्तवतीं तां वपादेणाम
हमभ्यथात परितुष्टा सिचेत्समं तत्कुरुष्व तथा मम श्र
के शेनयथा तीर्थान्यहं यानि विलासमहं एवं मयोक्ता
यदीमा पादलेपमंदसम तेन तीर्थान्यहं भ्रान्तानां वेदा
स्यान्तरादेता तेनैव ब्रान्यहं वाहं हृदा गत्यास्त्वीश्रुवि
भुज्ञापलान्युज्ञापितो मन्यमे वा करोमिति इतिदेविमः
याराजा वितत्रीतेन सम स्यात श्वमज्रहाष्टिकार्याततंयोगंमा
मत्रुपायेन्नं भूयोमयेवं वितृप्रोराजादेवानयाम्यहं ह

वृक॰
विषम॰
५९८
698

सा श्रुतिफलानीह भुक्तं तेन प्रभुनापदि नाहं भोक्ते नमे किं
विरूपत्रजं मया घोरः भुक्तो विप्रविष्ट्रांत इति राजादेश
श्रुत्वा ततः कर्कटिकां तत्र संप्राप्याहमभक्षयं तयाचाज
गरो भूवमहं भक्षणमात्रया दृष्ट्वा चाजगरीभूतमकस्माद्
विमानेना देवो विषमशूलोऽभ्यन्तविषादः सविस्मयः प्र
काके वाम वेतालं मृतकेन समसरं प्रोते त्रयो गरुडो वमी
वपि तावत्सोहाते सवेतालस्तत्रायातः प्रह्वो राजानम
ब्रवीत् किं स्तनोस्मि महाराज निर्देशो दीयतामिति
अथ राजाब्रवीदेतं भद्र कार्यमिति किं मम सहसाजगरीभू
तेन प्राप्तप्रकातिनिज्ञो वेतालोऽथ वदेदेव नास्ति शक्ति
ममेदृशी शक्ता योनियताविवेकतागतिर्निर्दंति किं
ततो राजाब्रवीत्तर्हि यामः पल्लीमिमां सेव शक्तो नियं
ताविविकतागतिं नहिं तिकिं श्रुतोत्र्येतमिहेम्यः को
प्यमाः वराहव इत्यालोक्य सवेतालो राजा पल्लीमजं
गामत्तां तत्र सा भरणं दृष्ट्वा तं चौरः पर्यवारयन् किवतां
स्तिवर्षाणि तेषां पंचशतानि च भूतकेन सवेतालो रा
जादे ग्रामभक्षयत् शेषाः पलायगतानत्र सेनापत
येत्रुवन् एकाकिके सरी नाम सचागात्सबलः क्रुधा भन्न
भेकस्यचक्रुराबाहुद्दाप्रत्यभिज्ञानतता सेनान्यनिसराजा
नेपत्यतत्राहपादयोः ततो दिदेहितात्मानं मद्भक्त्याभि
नंदितं दृष्ट्वा चकौशलराजा सेनापतिमभाषत मम कर्प
टिकोभ्रुक्ता फलं कर्कटिकानते गतोजगरतं तास्य पुत्रकिं
तत्र तरोप्यत्र एतद्राज्ञवचः श्रुत्वा सेनापतिरुवाच सः दे
वानुयोग्यं मयेत्राया सेनं दर्शयामि ततः सतेन तस्य त्रो

वेतालेनसहैत्यमया गेहेचेतस्यसेनापतेर्भ्रातुर्ष
मथात् उपागच्छाम ततोहृष्टभार्यातितद्वयं राजा
तनमंदंतमेपादातनमबोधयत् पलाकिकेसरीसा
ध्यविलसेनापतिर्निजं गृहमभ्यर्थराजानमनैषीद
सरविनं अपश्यामतवनन्नसस्यसत्कंगाववरीहितं दृतिद
तवितेनांगमिभिन्नाभ्रस्फुटः स्फुवि वासांसिवाह्लिपिंछा
निहारागुंजाफलस्रजा मातंगमदनिष्यंदोयत्रलीः
णांववसंत्तं तत्रसेनापतेर्भार्या परिवर्ये मथात्तद्वयं
राजामन्यामदामारिवासागुंजायलेखिता स्नानाभुज
समेघराजानवद्रहांतदागमजात् सेनापतिंवनरुणांह
श्रांतंपरिष्टवान् सेनापतेतसमागत्यभिदंतावमेणा
ख्यातो तत्पाबंतनदीयारत्नपुत्रावद्वायशीकथं एवंस
राज्ञःकथितःशावरीसोब्रवीदिदं मदन्येशाकथादेव
सूयतांपक्षिकोतकं वेत्सामीति विप्रोहंमायाप्रयाए
पुरावसं सोहंवनमगांजानंदावक्षीपितदृष्टया तत्र
ममर्कटेमार्गेहृद्धातिदृष्टवाधलृतान् श्रांतेनवदृष्टापर
शपर्मार्गमनयमदर्शयत् तवादतैषतावत्कालांत्ह्रष्ठा
भिवरपस्या पतत्स्वदर्पमानेनपश्यपामस्माशुपंकत
हृत्यालोचयाम्यतेनाहंमार्गेपाप्रापितोभवं सवमेमर्क
टोगृहेअपानस्यमपविहृसमां गत्वाचहृवमारोहतेहृ
हंसमर्कटः तत्पृष्ठेचलताजालयनेहाक्षिमदामहत्
लतावलयवद्धांगीमपश्यंचात्रवानरी पतदर्शमनेनाद
मानीताःश्रतिचावदत् ततोहंहृदमारुह्यवल्लीवलयं
पाशाकं छिन्नापरमुनातंचवानरीतामवोचयं अथाव

वृक॰
विषम॰
९९९
699

तीर्थकृत्ताद्यो वानरो वानरी च समा श्रयतो गिरिस्थमेपादपे
श्रन्यदाणितागुभागपि स्यापयित्वावमेणादलमंतोतां
वानरीं त्यक्त्वा गत्वा सकपिरानीयमहं दिव्यमत्यन्तफलं
तस्यादायपूरितवान् स्मितमनान्यारार्भंभूतं ततश्चाभवद्वयंभा
र्यासहितस्तत्फलोद्भवं नासिंधुक्षेत्रतरोरो सभार्यस्य
गतंगाम ततस्तत्रोन्मुक्तस्सहेपाडभित्त्यविस्मयः तत्
राकीत्ता स्वपतनयापाजनोयात्तेमयत्तस्ततः प्रत्हदेवाधिपं
देशंसभार्योग्रामवांक्रमात् इहकांचनदंष्ट्रारव्यास्त
भूमिपतिराधिपः तस्यगात्रगुपाद्यभवन्ताममहमाश्र
यं श्रायोधने शुद्धहष्टाववंते श्रुत्तपार्थिवं सोप्यकांचनदं
ष्ट्राभीसेनापत्याभिषक्तवान् एकभत्ताभवसमयात्तेना
प्यारोधितःप्रभुः महोमेवांतकालेबराज्यंप्रादात्स्पुत्र
कः इहस्थ्यस्य च मेपातान्यहानां सप्तविंशतिः ज्ञाता
नितजरावाग्रिमतस्फलभक्षणात् एवंसोदंतमा
ख्यायसराजाजनसविस्मयं एकाकिकेसरेभूपोभिल
राजोविजित्तपतत् तस्यपावानरफलायत्तकनंविरजी
वितं श्रुतिनेोघसंपाप्तफलंतन्यादर्शनं प्रतोहम
र्पयेदेवपद्मह्लादामनान्मादि दर्शितोत्रग्रहोयायंपरि
णांवसनीयतां भार्यायोदत्तवित्ताणांमेदेवोत्यन्नाग्लिक
सका अनन्यत्तल्यारूपाणानामन्ताम्मटनसंदरी कन्याव
तंचतद्देवाहतेनानास्यचक्षोभाने यत्त्वयस्याभितोन्नभ्यं
इहमयचाविधि दासोदेवयंचलंलस्यहृयेनाप्रागतःप्रभो
हितनेनाथितोराजासनतथ्यानुमन्यत श्रामेलाजनेस्मता
नस्यतनपाविर्णीतवान् मुक्तककन्यांरिकामारम्भतो

प्रशान्तदाधिनः समयात्प्रभुषिताद्वराज्ञा प्रस्थितवां
ततः तदा मदनसुंदर्यास्तमभिलाषीकपालसह ग्रंथंत
देशापाप्तेरात्रितस्मिन्गत्वावने स्थितमम सहलंबित्र
त्रिंशाभद्रायुधोस्मयात् अग्नेर्विषादेनायाति नवित्रा
देवः प्रभुः नास्यदिव्यप्रभावस्य किंविस्मयाद्धृतं भवे
त् किंतस्मर्यपपूर्ववापातालान्पुरिणीयव नागक
न्यांहत्रूपाख्यामेककाः सहदागतः गंधर्वलोकं गत्वा
ववीमृगमन्यायतनस्य: तथा मदनसुंदर्या गंधर्वाधिप
कन्यका हस्तग्राह्यास्थिताः सर्वैस्तेन भद्रायुधेन ते प्रतिष्ठ
नष्टवीहारीरात्रौमाणिवलोकिनः राज्ञापि स्पष्टमोगे
एतमेवमावत्तेसेनिकैः तस्यां मदनसुंदर्यां प्रकाममंत्याय
पक्षया प्राविशन्नगरात्ततः सर्वेनालोमयासह वने
नस्पर्वरहस्यवरारूपदिहनया प्रविष्टस्य च मंत्रागार
वरालस्तस्यसोग्रतः हृष्टेव च सराजातं मवधीत्यं च भि
णीदेः हतस्यतस्याविनावेतालेलविदारितान् उदा
रोहविनिर्गारवकस्मात्तभगः प्रभान् कोभयाभिनि
यावद्वं राजाप्रष्ठक्षतिविस्मयात् जंगमाद्रिनमल्लावदा
गात्रवननद्विपः आपन्नेतनमारणे राजा हृष्टेव कुंजरं
पश्चेनेवसमष्टकेनमल्लाहतमपातयत् तस्यापिपा
दितांनेनेवतालेनोदरांतरात् पुरुषानिर्गतोदिव्यः ही
वहिरवां मासंदरी प्रष्टुकामवराज्ञा नेकारोत्स्वनिर्गतः
सपुमानवदद्राजन्सोदनेश्चएतवाकिंते प्रावोदेवकुमा
रोहोभद्रालोपमदृष्टभः हेषुमेनावपप्रणावकाविण्या
नास्मिन्नेवं विं गजहस्तकरपोतुपमावाभ्यां क्रीडयाकृतं

ह.क.
विक्रम.
७११

कन्याचत्रासितोमोहामहर्षिश्रुपतिःसतो अष्टयामी
हृष्टाविवभवतंगजस्तकौ विक्रमादित्यभूपेणहृतौ
शक्तिमवाप्यार्थः इत्यावांमुनिशापेणराजस्तकवतां
गतौ त्वयाद्यमोचितौ श्रीवत्सोऽहंतंकथयतिस्म पतिवत्
सलतंकालेहरेहेवस्य श्रावाणे कृपाणवर्मणोदेवत
वैतालिकभाविष्यतः इत्युक्त्वास्तदिनौ ततःसत्तिरोभूतौ वभू
पतिः क्रोडहिमोकरस्पष्टांसपत्रवैडूर्यमणि ततःसा
स्त्रीहस्तत्रातेष्वमंत्येवमब्रवीत् भार्यांहरथनदत्ताय्ये
स्याङ्गपित्यांवणिक्सतेः साहस्येनलक्षग्रामसागत्याने
नरेंद्रिना निर्गीर्य्येवमिहानीतानवास्यांतःप्रमानभूत्
भिक्षोस्यान्नपितःप्रनरस्मान्मयामह पत्रगृह्णवतीं
राजादीनांनामवरस्त्रियां धीराभवगृहाभस्मभवतींप्र
मयामयं स्वंमरवायेनगच्छप्रक्रमनिर्भयं इत्युक्त्वा
नायत्रिवानांवेतालेनसमर्पयत् राहेमदनसंदर्य्यप्र
कामभ्येषुप्रयच्छत्था प्रत्यमानेस्थवेतालेनअपडयावका
लेन प्रकस्मादत्रतलेप्रहेशुतिभक्षपरिष्कृते प्रानयया
शुमांप्रेष्यानपोमाजामहहत्रान् ततःकेकप्यकेवहेहति
हृष्टावतेप्रुवत् अस्तिद्वीपंकटाहाख्यंकेतनंसर्वसंपदां
प्रनर्थनामातत्रास्तिक्ष्मापतिगुणसागरः तस्याजनिम
हादेव्यांनाम्नागुणवतीसता निर्मितेवैधात्रयांरूप
गाश्रयंवाहिनी तस्याश्चाभिषेकादिष्टःसप्रहीप्सवःपतिः
ततस्तुलात्यितागजासांसंवयतसंविभिः विक्रमादित्य
देवोस्याःपोग्यपतिमहीदिनेश्वरः तत्पाणिग्रहणायैतानतस्त्रै
वेष्वप्रयायवं इतिसंमंत्र्यवरदेतेनलपोसमपरिष्कृतं अप्रे

यत्सर्वतीनांच सराजा व्यग्रजन्तुतां स्वर्गाहीपतिकरं
प्राप्यदेवान्वीर्येन सराजकन्यांसजन्तंवहृतंशापेवः
णातत सचाहिवेलयानीवा विधिगेबवेरीयासि दिः
सलद्वीपसंसनेनामहामत्योवसन्नवान् इह्यैवतन्त्रयाः
वितानानाप्रहृष्टाणोजनः प्राणायाश्रुपमत्यप्रतसो
दयमपाद्यत् निरर्गाश्रुतनः पूर्णजनेलहृत्तंमहत्
डुद्दानहिस्मयागादानवतद्वीपभूपतिः सर्वेडशोद्रेए
राजागुणसागरभूभृतः स्वालोचनाद्दहृतगायथात
वमभुयत ततोडुहुगुणवतींभागिनेयीसतांतमः प्र
वेवप्रराजधानींस्वांमानेदाङ्गत्सवेंबयात् प्रस्येचुश्च
तांचंद्रवतींनामसभूपतिः विक्रमादित्यदेवायधातंप्रा
कविकल्पतां गुणवत्यानयामाकंतत्कृतेविभवोत्तरं
प्रस्यापयत्सवहृणोसमुहूर्तेधिरोपितौ तेह्मेतौण
जलधी पक्रामत्योविमाटिह राजकन्येउभेप्राप्तेवः
यंपरिकरोनयोः इहप्रागसांचनःकोडवारणावभयाः
वंतौ सहतोनतोस्माभिः प्रथमाकंदितेप्रभो प्रागः
तेविक्रमादित्यदेवेस्यतेसपंवेरे कन्यकेलोकपालस्तत्र
सायंभेणावहृपत नक्षुत्वावावर्तातेतनःकोडभोव्याक्रया
गिरा धीराभवत्तत्रभीनोस्तिराजनामगुणोनवः इहैवतं
वराज्ञातेमागतेद्वद्याधुना इत्युक्तातेवगकोडभीदिः
वोविवेकोदितोगतो प्रयोस्मदीयोहृदयंतइत्युक्तः तेभिद
वैः प्रपेसप्रवराजेनिदेशितानतस्मगुवम् ततस्लेपाद
पतितादभूस्तेराजकन्यके तस्मैगुणवतीचंद्रवत्योए
तेसमर्पयत् राजाप्याहिपपवेतालंसदृशीतेप्रनायपः

वे॰
विषम॰
७९
79

न सार्धमहननंदर्यासमंतिस्वोपियंविति स्वयंचेतेन
वेतालेनागतेनततःश्मशानं मयावसाहितःशाणाइत्य
थेनेवदेस्यसः गच्छतोयवतेस्यार्कंरविरस्तमुपागमत्
ततालेनबवास्मासिभास्याबामवधति कुतोभुवनशा
हांयंईमानातिष्ठामि वेतालःसोब्रवीदेवकुलेदेवा
वक्रियते स्थिकोनहलेनग्नुनिर्मितंविश्वकर्मणा न
वेघभुवनधातःसंध्यायेस्याणकोविभोः इस्युक्त्वासवेता
लोराजावाहंचकोतकात् नचागच्छामंसपस्मतरगम्
विघाम्पव ग्रपरपामाविनेतत्रतासंयत्नमपमहूत लिं
गंनरग्रेयोदयसीपकश्रीत्वाणायकं ग्रदत्पतस्वविरंजना
हिस्वरूपाचरास्त्रिया तत्रविधेनवादेनगामगांधर्वयोषि
ता प्रेत्यंतेहस्यमस्ताभितब्राष्ठुर्येविविषपयत तंवक्रप
त्रिकासंतनंतवेलोल्पमभातः गायनावादकाघाष्ठाः
विजस्याकुरुकेचाषिपि इत्युक्तेनैनतव्रोतभ्रमेतोवपमेक
तः नहूषावियसिते गानिसवेतालोव्रवीदिदं मायामी
हशीदिव्या विश्वकर्मकृतातया नतेनभवेदनसंयम
पकभपाचपि इत्युक्तेनेनतत्रांतभ्रमंतोवपमेकतः स
विश्राममपरयाममनूपेत्यांतेमपुत्रिकां राजापितांविलो
कैवतलावण्यविमोहितः शून्यात्वहृतांगंसोपिसर्वंवा
लीमिद्वाभवत् अब्रवीदगूनमपरपामिनूपेनानेनचेदं स
तोवामलातांतनेमाकिंराज्येकिंचजीवितं पतञ्छुत्वासवे
तालोवादीवेतनरराम्रदं कलिंगदेशेनानामास्तिकलिंगा
धिपतेःसुता नातूषास्वरूपकारेणनहूपचद्रनेपङ्गना वर्ध
मानसुरीयेनकृतेयंसालमंतिका नेद्मानोज्ञायितीनस्या

कालिंगाख्यपतेःप्रभो तामर्थयस्वतत्कन्यांविक्रमेण॥
हृतायथा इतिवेतालवचनंयथाश्रुत्वानृपआहदिनतो
मीवायतोभार्यांविश्वास्तःशरण्यस्थितावयं यतस्त्वेकहृदयस्त
लोपरूपापकृतिष्टा भक्तोहंतोवरजातंतस्यापात्रमतःत
तः कौतुकंकिमतत्त्वस्याविजिज्ञासातोनैपतगे एकोव
क्रिसदैवेनकूपनाकण्यापाम्यहं धनधन्याभिधानोहमुत
पितांवणिक्सुतः सोहंहर्म्यतलेजातुकांतसहभार्यया॥
सह प्रातःप्रबुद्धःपश्यामियावत्सातत्रनास्तिमेभार्या
हर्म्येनचान्येषुप्रासादेषुवनादिषु नतस्याविभ्रमत्याह
सपेश्वप्रत्ययत्तया यत्स्याश्चिरस्थितविंपत्न्यापेप्युव
मितप्सेता मालामसंज्ञपादस्त्रासावात्म्यानेववर्तते नत्र
जानीतयानासीनोनाभूतादिनात्रकिं इतिसंचिंतयं
विरवद्धासंक्रुधांविलपंकुर्प प्राप्तिहृतार्दप्रोगातिस्वालि॥
तोहमभोजनः वाध्यवास्त्वासितार्कविलस्तनाहारोप॥
शःस्थितः ब्राह्मणभोजनयत्रासदेवागारेहृतनस्थितिः त
त्रतानृपतिरयांतविप्राभामनपमभ्ययमान् मयाविश्वामि॥
तस्याप्रयत्नानाहाराद्दिनातदा उतस्तवमितिस्पष्टवृत्तुक्तो
नगमसोमया वाराणसीमसीयस्याग्रामादर्भातिभा॥
घन महत्याख्यानमकृःस्वतंतमहोप्रवीन्तमान् प्राप्ता
वसाविताभिप्र किमनुयोगिनातवया विवमार्गोदितः
प्राणमपिप्राप्तातितनसावे उविष्ठुतवभार्योनामविष्ठा॥
वःसावोस्मिते कथंसानिष्कलेपस्मादिकमार्गेनेववुरप॥
ते इत्युक्तवंतमथमांपीत्याभूयोप्यवीत्स्य मेवंनकेमहो
नप्रागसंभाव्यासमागमो प्राप्यरूपवतींभार्यांनयावैत

बृक०
विषम०
१०२

102

नत्वकर्यांस्तुगत ॥ पुरेमारलिप्तुत्रेषुद्रनाम्नोयाल्लणा
ग्मत्नः केसरात्मोहितपुत्राशेषकामरूपधरः समार्थी
मह्यीतिपुत्रापितोयविदितोगृहात् निर्गत्यदेशान्बभ्रा
मतोत्स्वांतोयापदेशतः क्रमाद्वन्मेक्षानदानेवेश्या मो
ज्ञात्तरदृश्यमः महोत्तमागतेनेवजन्ययाधानेनपृथ्वा द
ष्टावटस्यसमस्याहितेनकल्पाहिजाग्रणीः सभाप्यकेसर
हदः माहमस्वर्णयरदः वद्गाहमर्थयेकिंविलीलामार
थंचनन्नव ममरूपकृतिः स्वर्णकरोम्मि यत्सर्वांकोनन्त
ननस्फाद्याकेसरोवाशीरायपुराकांक्षकेशवेन नात्रिधि
तेसयाकार्यंभवद्रूपकृतिलव ननेम्पद्धहिजोवादीकुषु
एास्तुयात्तिमेकृतः सवाग्राणिविरूपाणांस्वरूपानोभवा
निव देवराष्ट्रिपितग्राणकृतः काकलोचनः स्पृष्टदो
वक्रपादः स्थूलकर्णाप्रत्यक्षः नाहशास्यकृतेत्वेदाक
नात्रूपाभिवर्णितं ब्राह्मणाद्धन्तदृष्ट्वाख्यात्वत्पका याग
विलामया सावरूपवतीनामयिज्ञातांस्तनिष्कता नै
नाबर्थोभिधानैस्मैमोघपाणिग्रहस्येया: नदृष्टमाग
नारायवयस्देवमत्समे नमेश्रीमृतांदृष्टादावेभोर्थभ
याभवेत् उपायंध्यायनोवाजमयालद्दोभवानिह नः
शवयातिपत्नीहारिहमेवावैतंकुरु अस्माभिःसमा
गत्यकन्यांनोमयोरणीय मनत्रायास्ययक्ष्मायवधात्तले:
उत्तमकः नक्षत्रानतयेत्यसुत्राविनमाहायकेसरं नैभि
सनमंहांतोनायायदेवहाहिजेस्यपो प्रायवैकेषवेनोप
विश्रामन्मात्रगोबाहि धाकाशापाद्यिवोगत्ताहोनावदकैा ३
ममाविशान् धर्मपतिनतोधांतेतन्तोपांतेसकेसदः

यस्यूर्ध्वं तेनोद्दालोद्वाल्पसंचोरमुत्थितं भतिपिमप्यरमे
घत्वंक्रमेकेमस्यास्पसि हस्तक्रवेतेवमदराहसंकेम
हेम्मथात् मासमंभत्येल्लावज्ञानेपेघाम्यरस्पुतः
ज्ञात्मएस्पप्रतिक्सानृकार्येनिर्वाह्यनिश्चितं नक्षुत्राः
कम्पपिवावशापर्थ्येसाथरातमः मसोवकेसंरसोमि
ननम्यककल्पेशति यथोननःसविप्रलेवरमंडनभूषि
तं मालायकेसरानेभेःसर्मननत्याविशाप्तर नवसति
नेषेरकंरत्नदन्नम्हइचमः मविशापल्कसरंतंविविधा
भोघनादितं केसरस्पुसंतोसम्पउपयेपवरानना कला
हूपवतीनेत्रापित्रापित्रमहाधनाम नतंरत्नीजनस्याप्र
मल्पोवीतपवभूवरो सदारूपवतीशामांहषातेतारश्री
वरं नस्पासहोपितेहहावत्तिरेजातमममर्याः विघाट
विसमयाक्रांतःसकासीत्केसरस्तदा राज्ञोवशयनीये
नेविनामसक्रोपरांत्रवं थियरूपवतीहष्टाज्ञासमव
कारमा विभीषीसोपसमानोमवालेरंत्यकेसर
रात्तसस्पातिकंनयममपालीपितेपयो सापिहपव
तीसेवमुम्पायानुपलालिता सकेनकंचमतीरमवि
पायपनिश्चला सामंचकसरंतंत्रराहमःसजगादतं सा
धमोमालितंसत्यंमहासत्वाप्यकेसर पुत्रंमाटालेपु
वेनेरमरस्पुपितान्वया पविवितेनरायाहियावत्राभ
हपयामहं नक्षुत्रासरसोपेत्यरूपमतस्पयाहिदं मां
त्वारमाहितेनग्राक्षिंपन्योकामेगातिर्भवेत् भिदातेगः
तिविलत्केसरसमसाप्पुवावतं कोमेभिदांमहासत्वदा
सानीहाविपारहति योनरासातिभिदांते पावितलस्प

वृक॰ ति श्रुत्वाश्वावृकेसात्वेमेनवसमाब्रवीत् तद्दिव
विषम॰ भवेमेदहिभर्त्तर्भिद्यामिमामीति श्रवदस्वममाराधुः
१०५ शीर्णाणिप्रुद्धांसराहसः सावकेसरमाहायतद्भवितिद्यानि
विस्मितं श्रगासूपवतीवेश्मनावदत्तीयतत्त्वपा स्वा
203 मूलेबकतानाहारंतत्रज्वलकंततः प्रस्थायनमेहानी
वंसंग्रामसवपूवरं ततोवपूंशूपवतींनाममारोप्यमा
नुगां समुद्रख्यहृद्भविषोत्यानावमारोहृदात्मना के
सरंतत्प्रयज्ञाविसीकृत्याभरणाद्दिमः श्वावीयपद्मन
त्स्वानाविकैः सहसंविदं ततः समवपूजन्यः मार्वनी
नायेवोहिज नयेमथ्येनहूरेनतारोनिसेमकेसटः
नवाहितामरयोगीनावंतोकेसरंवते हृदाहृजावात्र
दानावाहुतीर्णमपायस्तु केसरस्तमनाकोपितघाः
त्येद्ध्मतंरगपा हिमोंद्रुधोवानशांत्याग्रस्ताबूह्मि
णानटे तत्राप्तुषःसशोषत्वात्समाम्बासपाविवितपण
श्रद्दाम्पपकारांपहतनस्तनहिजेनसे किंवानेनेवनाः
स्थानातस्यानिधंसमूर्वता सूनाक्रिमार्यीयापुत्रंपरेल
परिणामयत् इतिसंविंतयमावदान्तेनत्रमविंड्र
विचरतेवबचकानावभ्रस्पापयोनिशा तस्मापिनिड
स्मैयेनियामेकलकलेदिवि श्रुत्वादस्पीस्मभगंदवा
सुधेपुरुसंमरः ग्रलीविराद्विकृतंतेविभाग्मकेसटः
कोभवालिनिपदस्कृतक्तंतसोग्रवीत्समान् त्वंमेश्री
भवोवकोत्रततोगवस्यास्यहंतव तस्कृताकेसटस्लसे
शुद्धांतमवतोपन ततःसप्तुहषोवादीतत्त्यावसंयोहित
हिमे तरिदानीसहृद्ज्ञांततववाकिमरवेस्याएा ॥ शृः

त्रिवेण्या नदीतीरे पुरे वैरवन्तपुराख्यया । तत्र कंदर्पनाम
माहमात्यपुत्रो गृहीति द्विजः । सोहं ऋषीधीतो यार्थे वि
प्रमथनरत्नदी । तस्मात्सकलिनापतितो वार्योधेन सं
तोभवं हृदिनीवातपापात्प्रारोन नाहं वहिनागमे । प्राप्य
देवालकस्मुगते तत्रषंडे निवेशितः । प्राणावलंबेना
स्मत्योधस्य मुखस्य चोत्तिके । मासे वैशाखे सूर्ये तत्राप
प्रथमेहैमहत् । तस्मिंश्च विप्रपहप्राताः स्फवें तीर्थे वते
जम्मा माहरामं शान्तं भयोन नवा स्नाना वृजितं ये भ
गवत्याय विश्वाणां कथं कमलायमे । गृह्मे घाहिपुष्पा
केशोत्पोघशरावणगतः । इति विज्ञस्य नयो गमविलि
वेश्यातवमे विश्वामित्रः प्राने मित्र विष्णां तिवासरो प्यगा
त्वा सासाजात्रासाहिमालावाजो नमाभूतिसितानतः प्र
पिप्पुभकल्याणच रोद्रीवविनत्तापसी । तत्कालं तत्र
ज्ञानामि ततो मास्तुगणीनवात् । निर्गत्य यानि तीर्थराम:
परस्परमभाषत । प्रायवक्रपुरे स्वामिः गं नवांव कमल
के । शूद्र चण्डाप्रहा केहिं विद्यावाणस्य कः । नैश्चेन म
पिता तीना यत्र तस्य सुभं भवेत् । श्रावेष्याम सर्वश्चैतं
दासां पावना गौणतिश्रुतः । इत्युक्ता रवेन नीतीवा सामलं
निधायवं पुत्रेणाषि गृहे नस्यायाद्यविप्रस्य तागतः
तत्र पपापा मियावद्व कन्योहारायमीता । वैडेलगतः
सुवर्णं धावान्ते नेत्यावलयं पुत्रः । ततो ली नैवमां वेवीमा
नीपालेह्रतो नस्तुनो । शूद्रस्य नोद्रस विप्रस्त्रां मशॅष्णादाय
यावियि । विप्रतत्स्य व वप्रामेवत्यासमनमोधुना मौं
रयं समफलीभूत मित्युत्यो नेत्यां शास्त्रेयोभ्यथुः । ततः स्नात्वा वि

एक·
विंशम·
१०८

204

वन्दोत्तनपात्ममनमासाद्य महोपचारैस्तोषितः प्रासा
देस्तत्रवानटं श्रयासिमपाशुभेयामेयोगिनश्चक्रमेल
कान् श्रागत्यतास्तुत्रामाहु दैवोदपतन्नभः यांती
नांनभस्तानासांमत्याभिमन्निरीक्षुभिः साकंयक्षनर
डानांश्चटहस्तास्तिष्ठन्तः नचतेहेमिनगर्यमसात्तम
नामया महीणीताम्रजानेन्न किमिदानीं भविष्यति इ
त्यबाविधिनाध्याशयामेत्यःस्वपरस्मरः सामहंबांत्तेष
संपत्राममसाधवत्समागमान् इत्युक्त्वेतनकेटयंकेम
स्तत्सगासमः सामैषीलंश्रणीदानींयोगिभ्यःप्रभव
तिते श्रास्तिमेतादृशीशक्तिकायप्रतिहृतायतः सदै
वदभूमिष्यावोविपिश्येयोद्यधास्यति श्रन्यास्वंवटतोर
वंश्रतीयाभ्यतयोनिशा मातस्ततश्चपानःस्मःतेवती
र्णांवुधीश्वमो श्रमाङ्गीमपुरं नामनगरंप्राप्तस्थ नो
मरहकेमरटकंदर्योरवनरपालमीपयां तदैतानवरीनि
रेखाकवाकलकलेनहा गवाटहमानस्तैमेसापूर्णं त
ननटहपं समदृष्वेलपाति श्रुद्धं कायमरहत्रया साय
र्थिमियांश्रमातानानाश्चकेवनैः पायमानस्यर्ति
रगास्तस्यागमस्यवांतना माश्चर्यजनहृष्टाचमाभीनाषि
ष्विपत्रंटं ततलोकीत्यकंटयीत्यहोभाषतकेसटं वय
स्यदेयंतमतयामहंपरीवीगीतवान् नतानेपुनरेतस्या
गावोमत्स्यादृवकथं तत्रस्त्रीमिह्वतिष्ठावो यावद्वाकि
भविष्यति नेयातिकेमटेनोक्तेनत्राव स्थितयोस्तयोः
कमाकिमेनटितिमापश्चाभूत्समनातेनैः ततःकृष्ण
सामावीटहटत्नाकेरपुरे जयटत्नाभिधानस्य विश्रवृ

ज्ञानेतिः सत्ता समणाइतिनाम्नासीत्साहं भवेन केनवि
न पतितानि तत्रूपेण निःशेषाः समागतास्तदा ज्ञा॰
देवस्य मायागतः क्वापि समेयतिः यत्नाविहीपि मातृ
यानरूपमानकेनापि सः ततो सिंयतिनानघातहि योगा
गेनशानय निर्गीर्णानेनमसौन संप्राभेहविधेवशात्
इतिनावादिनीमेव निर्गत्य जननमथ ततः ग्रामेषु पत्त
नामीतिपुमानेकोब्रवीति इदं पहीहि पुत्रि भवती भगि
नीअहंताममः पत्तसामीतिविश्रान्ता सा द्वयोर्मातृरक्षि
तिपुमानेकोब्रवीहिते पहेहिपुत्रि भवती भगिनी अहं भवि
तामम पत्तहामीतिनिश्रान्तासाद्वयोर्मातृरक्षिते ततः
श्रुत्वा सुखमयुक्तागृहमनामनमेवसः मातलं प्रविभि॰
ज्ञापसा स्वजगृहमादयोः तं ण्मक्काराखुवाचादीतेन
कांक्षानिदारामे ग्रामपुत्रविशुक्रायायुव्रेनस्थानमेगा॰
ति वोध्यमानमपि मातस्याविशुपानचबालयत् ततः
रीतिनाविनल्लकंर्णलक्षपायया ततुपाययतमालोक
प्रतिभित्तायधीमती समनापायपोलस्यमतिनाग्रह
रोधसा जनेनग्रह्यमानापि नेनसामातलेनव ग्रयंसम
मभर्त्तेतितिजगादमतस्विनी ततः सर्वेषु पुरेषु पत्तला
मीतिनायतो स्पृहंतं पतिं तेचकंद्र्पकेसरावितं तत्र
तावतीनिर्णहासहस्राणांमनोरथः उपवाणेनमहत्ताश्री
स्वापविषवारमः गतेषिहः सकंद्र्पकेसरोजगादतं श्र
श्रीहृभार्यामामवत्पामस्त्वावत्कनाथनी ततभार्या
यतागाक्षुनिंतंभवतपुत्रं पुत्रं शक्तनाथागमिष्यामि ततः
देयामहंपुनः तीर्थानेवभ्रमंदेशांदिपाविष्यामहं सवि॰

सुक·
विषम·
१०५
205

तच्छ्रुत्वा केसर्य्यपत्स्वामी तत्रस्थितो वदत् किं रे ह्यागाद्
देस्यवं सर्वजीवहिंराण्यते ऽधमाधुथन्द्रांत तस्यावस्य
एवाक्षिते ॥ देवस्वामीत्यभूत्पूर्वं पुरा सोमनगरे द्विजः त
स्यासीत् रूपा कन्या भुवसन्त्रा कमललोचना शिष्यश्च
विप्रपुत्रोभूद्यग्नास्वामीति समाख्यया मशिष्यः सावतत्कं
न्या प्रीतावासीत्परस्परं एकदा निश्चितादानं पित्रास्य
सैव राधसा कन्यासादीर्घ्वं वनासुतं साहन्त समाधूयं
तानोभ्यां दान भयसैवमयनियोसा भवाशुभे पूर्वसंकल्पि
तो भर्ता तस्मुत्राहृस्वामिनः ततोऽत्रासो महाराष्ट्रत
सविहृहिनिशि यास्यापयदेगसरीभस्तं वन्ह समाधु
धः रोतां निगीत्यवाटूढानसां प्रस्थितेन तत्ता नूनस्यानि
करानित्यानित्य सा वीक्षते भयतः हतं नीताश्च साधेन राज्ञो
कमललोचनः ग्राम्यैकं नगरं यात नमाहुः स च सा सती
तत्रासीत् क्षमङ्गलं तीर्थं प्राप्य पापक्षिविंनमां तच्छ्रुत्वा स शाठ्
या दीर्घं किंचान्तो विदेशागां श्रुत्वा पाति गत्वा मिकिंत
न मत्तेनेधुना तच्छ्रुत्वा साब्रवीत्यातास्तर्हि मे स्वरतोपि
न मे वाञ्छना किं मत्तः परित्यागेऽस्य हेमम ततस्तेन गरो
धाने स्थापयित्वैव रूपेतिः सविवाहोपकरणं जगामा
ने तत्मायाणं तावत्पलाय्य गता सा कन्या वेगवती पुरा
मा स्माकां तत्स्वरूपापि श्रुत्वा स्वपरावि घातस्तं तत्रोत्रतिजं
रेवन्तः तदूवासाननमनसूकृता सोपि प्राप्य तस्य सलातु
याद्रिमृगो वश्रेयो गत्वा वोवानवसुतं नं पतं तेऽसमाधुयं
स्वतस्तं वेस्यनस्त्री गां तु हिलानां हृद्वेषितं तेवसानिव
गान्तस्ताइस्मा पावदृहजनैः तत्रात्मैस्रेरवपहोहृतावेश

मोचयसा देवान्कथं विद्युन्माल्या गृहमिहागतः त
स्त्वा विस्मयेन सोमासीत्क्षणसमागतः प्रकटप्रेमि
विद्याविवाहाय चन्द्रवेगः तस्याः पुनगंगरे यत्रास्थितानक
मल्लोचना तत्रावासितान्विद्यां गृहाने निकटस्थिते
एकं भ्रमन्नेकमल्लोचनासाद्दृशांतं शापसमालका
गगनस्थिमाग्रहेस्थिता सोपिगतोऽहं द्वीपान्तः तता
सापनिमानपथ नत्संभ्रमेणापकर्षणं ततः सविरकांत
हिनः वरवधास्ते योस्तथा विवाहोनिवर्ततेन अथतेषा
मस्तन्यसनिग्रह्य कृत्ं समागतः पवित्रीयापिकमल्लो
चनाश्रमिकारणं द्वितीयामपिकन्यां तां पहि विवाहार्थ
मागतं नभ्यां वधूभ्यां सहितो हृष्टः स्वदेशमायया इ
संभवति भव्यानां मार्वितो पिसमागमः तत्केसरव
मध्य वमचिरात्नामग्यस्थिप्रियां एवं तेनोदितेयतस्वा
मिनानस्यु रस्याने कान्यप्यहानि कंदर्पसमम केसद
गृहे प्रस्थितास्य स्वदेशं तं ततः प्राप्य महाटवीं जातेवे
नात्याविभ्रमाग्रं संभातानसंभ्रमात् तेषां सकेसरोग
क्षेनेकाकी दूः खितः क्रमात् प्राप्यकाशापुरीमिवं
कंदर्पयामवीस्ततः तेन साकं पयोत्तस्थुनिजेपाटलि
पुत्रकं मित्राभिनंदितस्तत्र कंविल्कालमुवावसः अव
लोपरूपवती विवाहाय स्पर्शनिकं कंदर्पोदत्तपर्यतं गी
अत्राणं तमद्रमः अश्वानिरेखा समनाहकिभीतिमलापि
ना वंनं विवेशान त्वा स्यापयो वार्त्तं दिवाकरः हाहार्य
पुत्रहानाांतह्रां बनत्रानि शापाम्मे पोतिजेदाबदद्वरेदेम
नत्रामिसप्यसा नावन्नयोगिनी वक्रं कंदर्पस्यक्रमाप

शुक॰
विषम॰
७.५
208

रं योगिनीरूपाविनित्यान्यानन्यायापननेनिजं नत्रसं
स्वपकंदर्पेस्यविज्ञानादेवेन्यव भार्यातस्यवेनेश्रष्टा॰
श्रवेबालात्मभूदत्तत नत्रमवतःपुरीनीतात्रियापनं॰
नतत्रसा कंदर्पस्यापितगेहे समन्मासहतिष्ठति इतिसं
मंत्रिगत्वातदनामासार्थास्यवायतां योगिन्यसतात्रमतः
संकीर्तावत्समवेतद्रुः गत्वावातिरिपिसानत्रश्रमेनेहम
नाधुरे उत्थमानेजनेनेदंश्रुत्वावपरिथाविना मुक्तः
नेगावतीभार्याकंदर्पस्याहिजनकानः मत्योकापिगतेः
कालेकांचित्तत्याप्रियांसह्या स्थित्वासाधीनमप्राप्य
निवाप्यानिर्वीताधुना श्रुतिप्रवेहुंकुःतविप्यांशोश्रुत्वाभ्या
मनुडुता पतस्त्वैवहमतालत्रिज्ञानास्यानमाश्रुत्वा ग॰
त्वानेगवतीमेनानुपेत्यमपतवारपत श्रायैमासाहसं॰
कार्योसाहिजीवानिनेपातिः इत्युक्त्वामूलतांकृत्वाहन्तुं
नेतत्रारंभसा अहपीयस्यकंदर्पस्वरत्नांगुलीयकं न
नस्सेवभ्यतेदत्तांसत्याविज्ञायतहृदः श्रुत्वानेगवतीत
स्यांवधूसमननसांवनोसश्रुत्वकंदर्पमपिनागरैर्वेष्टाम्पवे
प्रापत नावत्समतमः प्राप्यभातुमानलिपुत्रके कं
दर्पानिष्कनोत्वरकाकेसटस्थपथोनतः केसलोपिगतेः
नाविकैः रवीरूपवतीविना गृहादविदितः पित्रोर्याप
दुगतामिवत्ततः कंदर्पोपिश्रमसैवावन्याप्यनूगरेकिल
पत्ररूपवतीतामसकेसटःपरिणीतवान् जनकालारं॰
लेश्यत्वातिमतोहितनिजतं कंदर्पपरिष्कृत्नंश्रमोत
कोचवीविदं मुक्तारूपवतीभर्त्राकेसटेनविनोयतना भ
नेकालकालेतप्राणहानेनसत्रव इत्युक्त्वाकेसटोहं

ह रात्वसोऽत्र कौतुकं रूपवत्याश्रुतं प्रीत्या समुपागतो
च्यवीतस्तनः ततस्तनं च पि वे वह्वविप्र: सकेसरं श्रोता
पतो रूपवत्वेत्र ग्राम्य त्रयपोत्स्पः केसरस्तत्त्वविज्ञातः क
यातः मरिणीयता रूपवत्या प्रसंपती केसर सात्रवीत्य
त्थि श्रीपुत्रेन मयपामि किं सर्वेषु व्रजात्त्विह नस्तुलाट
श्रीयत्त्वे नामसहडो ह्नितोऽभ्यात् सोपंभत्रनयः श्रुत्रिभ
त्रानेह यपतामिति ततो रूपवतीहडं तत्रस्यानत्रवीः
त्कथा कोयं कत्रूपो भर्ता मे मरिष्यास्येव निश्चितं येन
त्वः परिणीतास्मि नैनाप्यामि नेवस्याति एवं वदन्ती त्व
त्वान्मरात्मापमानाभयेनसा पितरेव शहं तेन वहविप्र
णीतायाता ततो ज्ञात्वहितमाज्ञां श्रीवत्सामवदात्पिता
कोसाविनिकत्थ्यास्यपरिणीतासगुत्रिते ततो रूपवती
सा तत्र स्यानव्रवीत्कथा कोयं कत्रूपो भर्ता मे मरिष्या
म्येवनिश्चितं येनस्वः परिणीतात्वेनाप्याम्यामिनतेवम
तिं एवं वदन्ती त्पत्रजवपानाराजभयेनसा देसहारख
ह्निजसकेसरस्य स्तु समरयाति रक्तो मरवात्सपात्येतत्
श्रुतमित्यभ्यधीयते श्रुत्वा तत्से समावयो द्गतातेमर
तिरवत्सो ततः सतताम्मिता गाता हरे श्वारहोमन्तास्थितं सं
सातन्नत्स्यपो वद्यावरपत्यो मतनतस्तपोः ततिप्रा प्राश
यास्थास्यपतिंतो स्याहिता उत्तमः श्रेवसूकें सरापितपार्श्वे
पाटलिपुत्रकं तेनचगतात्तादिराटागतस्येवमिहात्रवत्
हहः पाटलिपुत्रस्यास्यो सामिभहरेसट: केसरः श्रीम
नेश्चमेनपुत्रहतिहस्पतत्रसः सवाध्यमवगीटस्याकेस
रोत्रकतः स्वतः स्पागतो मि कंदर्पनात्त्वाभि मित्रे सहाग

हक॰
विषम॰
११?
707

ते इत्येतद्रूपवतीदुःखाक्रान्तापि नक्केवमेगतः पतत्रस्यवा
वःश्रुत्वाकमाहत्यमिहागतः इत्युक्तेनेषकेतद्रूपवतीपि
तमब्रवीत् नाहमपिपुत्रप्राप्तिमितदागतंयविशाम्यहं भ
तोनेनविहृतानानतिष्ठ्यापाहृकिंपाश्चिरं पवेत्रुवाएगत
यदानिविडुतेनमारिता तदाद्रूपवतीसाचानेगिनाभर्त
मारितानस्यामस्याप्तुभेकमेनतद्दत्तेविनिर्गते पकाव
भेस्मवत्साप्याहंनगवतीतत तहिवाहेमतनाम्यांदिदृष्ट
याकेसरोपुत्रा तद्रूपवनविद्याभ्यांभवेदेपर्यकस्यन
इत्येलाहलमिंदजनस्यादिनितेनम्मः कंदर्पपुरुषेनोक्तो
यदीनामसोचितांतिकं नत्रदृगत्कलककलंनिवारयिष्येति
वदुतं श्वोवचमानिमवेतीद्रूपपवंवतीचतां श्रुलेनेसाह
सेनायैज्जीवत्येवमकेसरः सङ्गतानवामित्रेमेकंदर्पमा
मेवाह्व इत्सविवांसृडविप्रःक्रममताबाधरोहएणान् श्री
स्थकेसरोदत्तंकृष्णयामासेमाविले ततःसेवास्मजात
प्रश्नपासापिवहृहं प्रीताद्रूपवतीतास्यंमर्वीरष्यांप्राः
विशान्सह कंदर्पापिवतात्रिशाप्रीतेपरचरितस्तदा ह्
रतात्पूतेश्वतस्यैानरदुरोयतः तावत्केसरोदेवात्
प्रापत्तत्पुरंभ्रमन् कंदर्पस्यगृहंतत्रतद्दार्येपत्रतोऽस्थिते
परिभ्रमंतंतत्रदृष्टोकंदर्पभार्यया दृष्ट्वाममनसाहृष्ट
हृविरेसुस्वरादृष्टः श्वापुत्रमहाजनोपंसंप्राप्तःकेसरोथ
ता ग्रसमात्पद्विमिपुत्रेतयाहंसंभाव्यतामिति ततोगते
वैनपुत्रायथावत्तमकेसरः श्वानीतनलोसमतसंदृष्ट
त्प्रिक्षाप्तपागतां विश्रांतस्मृत्वाएगान्तृष्टः तस्येवत्येभसंश्र
मात् ग्रागम्यकंदर्पागतंसवदृत्तांतमम्यधात् सन्तुतो॰

दिवसैःकैश्चिद्वासेनयावद्वनत्रसः सेवलदत्तःश्रुमौल्ला
वदागात्कंदर्पपर्य्युतः यत्ररूपवतींनामतन्त्राह्मण्यादि
णीनवान् केसरदत्तत्रकंदर्पोस्थितोरूपवतीवसा इतिः
वेवावसप्रमौलेवाण्यैभूत्रयैवच कंदर्पमित्रंसोहाहं
केसरोवर्णीयस्त्रुतः ततःकृतोत्सवोन्येद्युःकंदर्पोभ्यता
यसः तत्पिश्राप्राद्दिणोभूतेश्रियाप्राद्योवकेसकं केसरो
पियवेसाकंलेवद्धारेणानेनमः तंदेशंयत्रसारूपवती
पितृगृहेस्थिता तत्रसमागायामासतारूपवतींविराः
त सोत्सवंहृतसनागमातोयदर्श्यानकौमिव कंदर्पोगस
मागम्यपरिणीपवतामपि रूपवत्यावपसोहपूर्वांक्रे
श्रेरमसया तेवानुरागसंगावबन्धोरूपवतीवतं श्राद्ध
यात्स्वकंदर्पसदेशंकेसरोयपौ कंदर्पोमित्रहृतसगतां
यत्प्रवंनतः संजगमेसमनोवेगवतीभ्यांबंधुभिस्तथा
नितांतिनतेदेशगतोतोरूपवतीहमनसीप्रियप्राप्य के
सरकंदर्पोवद्युभुंजानोतस्यतभोगान् । इतिविधः
रविधात्मविश्रुताः पुनरपियांनिसमागमंप्रियाभिः
प्रकाशिनगहनावधीनिद्रुःखान्यपिविषमाण्यवतीर्य्यधी
रसत्वाः । तत्स्त्रीचपुत्रिश्चमावेत्रजनवाश्चिवंत्वमणाम
स्मिसंजातनभार्यां कोवंदेवसंपतिंमयैवमत्तापिभा
र्यासिगतासजीवा । इत्येवमाख्यायकथामनेनप्रोत्
साहितसप्तानुगतःचसाख्या भ्रमंत्तवंप्राप्यमिवामथात्र
सक्तोरमहात्मसंहंगजेंद्रं । उहीर्यतेनचगजेनपुनतिगी
र्णोनामेवाविक्रमवर्णांस्नवधूमपमपम् तांविणवतापिक
रणांविरहप्रहनंहृष्णामयापारमन्जतेविरदेवपादः । एवं

हक॰
विषम॰
२०८

208

तस्योक्तवतो वणिक्तनयस्याथ विक्रमादित्यः आत्ता
यत्तां स राजा गजवद्भार्यां समर्पयन्नर्थी ॥ तोषवि
विक्रमसमागम मुदितावत्योस्य कथितवद्गांतो श्रीवि
षमशीलसंस्तुतिमुखरमुखौ दंपती तदाभूतां ॥ ॥
इति महाकविश्रीसोमदेवविरचिते कथासरित्सागरे वि
षमशीललंबके चतुर्थस्तरंगः ॥ ॥
आदितः त्रियो विंशोत्तरंशतं ॥
ततः स विक्रमादित्यो राजा तस्य सहागतं वणिक्पुत्र-
स्य तत्पंतमेवं तमेवं परिपृष्टवान् ग्रामात्कथमपि जीवं-
मायाभार्येतितवता उक्तं कथं तया भितः कथ्यतां भद्र वि
स्तरात् इत्युक्तस्तेन राज्ञा स वणिक्तनो सखाब्रवीत् कौ
तुकं यदि तद्देव श्रूयतां कथयाम्यदः ब्रह्मस्थलाग्रहारा-
ग्रनिवासी हि तत्पुत्रकः वेदस्वामी मम भार्या सद्रूपा
चास्ति मे गृहे एकदा मापि कार्यार्थं ग्रामं पित्राज्ञयागत-
ते तां मेकां पालितो दृष्टी भार्यां भिक्षार्थमागतः तेन
दृष्ट्वैव सा जातानुरागा सायद्यपद्यत ततो महद्दुभिनीत्वान
कमारोपितां विरात् शबलेत्यां वितायां च ग्रामात्तत्राह-
मागतं श्वश्रोर्घवपयात्नूतं स्तनाकंदतः सुतः गते मयि
चितो यां तम मागत्कापालिकस्त्रमः ग्रुमस्यलस्मयवहायां:
स्फतेस्मरकारव: भत्पदेतात्सामितिविताग्नौदेवते
नसा उद्दतिष्ठत्तनामपामत्तत्तोयामिदंगता सचादा
यकपालीतां सिद्धाकृष्टानुधाविता प्राद्रवदृद्रुतनाचा-
दृश्य गां स यत्नगिरः सचगंगानदे प्राप्य गुहांभूमेर्विधा
यतत खट्वांगमब्रवीद स्थादंतत्स्थे कत्पके उभे पुत्रापापे-

अपिमयानोपभुक्तेययाविना सैषायदृच्छेलप्राप्तेमेप्रति
तासिद्धिमागता इतितस्यांसमङ्गार्पयावद्दृष्टुंयातितु
वन् तावत्तस्यावहारंगोगृहायांसमस्यादिदं देकाखिपा
लिकाभार्यानिह्नोष्ठुनभवस्यायं इत्यादिप्रवृत्तमहद्भ
ष्टद्वहारागासिद्धिकं धनराज्ञकाष्टकोडेनहियेनातिहृतोम
या मायसिद्धेकसंतोविडंविनाशीवागमः माधोडित
यतेनैवंप्रागेवपतिताद्रापि अथावादायसभार्यातांद्रसे
हृनेचकन्यके गृहमागतवानस्मियतात्सर्यहबंधुष्ठ त
त्रहैस्त्वहृत्रांतेकन्येतेवरसंमते वाराणस्यांसतेप्राव
हितिमत्सार्थवाहयो सिद्धिगुञ्जाहतेवावांयतेयेवा
कपालिना तत्प्रसादात्प्रभृकेसपापाटसद्दृष्टिते इ
त्यक्तवतोवात्मेषुनीतावाराणसींमया अर्पितेतेमवं
धूनांतदुद्धांतमवाप्यत् प्रागच्छंततोमयाथंइमंभा
र्याविप्रयोगितं वाणिकाद्रोततोतेनमिलितादृसिद्धाग
तः कापालिकगृहात्सहेनांगणागतवेजितान् ताले
तादृपिटेह्नात्मेइसयतोवागतेसोरभं इत्युक्ततोयितग
प्रामामयाभार्याभिवादितं विप्रंतेविवाणिकाडं तत्का
त्ययाहिणोड्रमः ततोगुणावतीवंदस्वतीमदनसुंदरी
प्रानायादायचसमंमेस्लितानाचमसेतिकः प्रागाद्भ
विक्रमादित्यभूभर्तृनायिनींपुरी तस्यांगुणावतीवंद
वत्योवपरिणीतवान् संभवन्यतोविषकर्मदेवर
ह्रीवितं लभस्यपुत्रिकोराजाज्ञासप्रतीहारमादिश
न कालिंगसेनात्कन्यांतां प्राप्यंहृतोविसृज्यतां यस्मा
प्रतिकान्तेहस्माममयापवृत्तांतविका इतियातासमादिष्ट

हृक.
विषम.
209

तवः।नीयनत्युग्रहः प्राहिणोहत्वसंदेशंदूतंतामन्त्रावि
ग्रहे गत्वाकालिंगविषयेदूतानंवयथोचितं कलिंग
सेनराजानमेवंदूतोजगादस्मः देवश्रीविक्रमादित्यना
मादिशतिभूपते वेश्यतंभविष्यद्दत्वंतदासावपगच्छ
ति नवानिकन्यारत्नंवनदसमर्थसमर्पय प्रसत्यसा
दाच्चनिजंभुंक्ष्वराज्यमकंटकं पतच्छ्रुत्वासकालिंग
कुद्धोराजाप्यभाषत कोनामविक्रमादित्यःसपुवा
नोस्ट्दानितः मार्गितुयायत्कन्यांश्रीहोदःपतिः
माति पतत्कालिंगसेनास्यश्रुत्वादूतत्वमभ्यधात्
भृत्येष्वेवमनात्मत्तकथमोजायसेप्रभो किंप्रुच्छनत्व
नायानेताशलभायत्वमिच्छसि इत्युक्तानतआगत्यः
सदूतस्तत्र्यवेदयत् ततःकालिंगसेनोऽसौविक्रमादि
त्यभूभृते ततोविषमशीलोसौक्रुद्धःप्रायाद्धलैःसह
भूतकेतस्त्रवेतालःकालिंगंतंपतिप्रभुः देहास्तुकन्या
मिनितंकालिंगंप्रुवतोपिब सेनारवप्रतिरवे दिदृग
रेशामाघव इत्यावतत्रसवेदंतद्धातंवलपाथलैः प्र
नामविक्रमादित्योमनसेवमचिंतयत् पतत्तनावि
नानावतमममनास्त्येवविहेतिः तत्कथंप्रुरुषंहन्मि
प्रुनमत्रकरोमिकिं इत्यालोच्यसवेतालोराजान्त
रमाविलक्षितः प्राविशद्राश्रौसम्यकालिंगेशस्य
वासकं श्रीशीविषमशीलेनाविशुद्धहस्तप्रिश्रीतितं प्र
बोधावितत्रस्तवेतालःसोऽब्रवीदसत् सकोपायः
कालिंगेशोहस्तारशीतमाहमं पविज्ञायवराजानं ये
देवतालभागतं इतीतांवगगोहंतेदेवादिश्राकरो

र्किं इति विचिंतयामासभीतस्तत्र वणिजस्ततः मयावे
त्यश्रुणकार्यनवतेहृद्दिमसृतां कलिंगसेनामितितं
राज्ञामिथस्मभाषत नत्वेतिमतिमेदेवकलिंगाधिपति
सुतं राज्ञामिवेतालस्तुतः समागाख्यविरंकृतौ ग्रेय
शुश्रुकलिंगेंद्रः सदेविवाहमहायिता रतीविभ्रमश्री
लायविधिवदिहभवोक्रमे प्रवंगाछानुरागेनराज्ञादेह
पणेनच पौरभीतासिविधिवदेहविनातिनिगोमघा
इतिकामंविकस्याहंदेवसेनस्यवक्तृतः श्रुत्वावमान
प्रभवंहेमखोमनयुमनजे इस्यंविवाहनालंभग्रवि-
काटगीनादहं विद्यावलोकनाद्वैप्रापाज्ञामलयवत्स
पि पवंकलिंगसेनानृपाविक्रमादित्यवल्लभा भत्स्य
भावमाख्यापसनृपश्चीननेदयन् सैवंविक्रमादित्यः
सर्वाभिलाषाभिरंवितः नयामलयवत्पावनस्योसा
त्राज्यसास्थितः सुग्रैकदाराजपुत्रःकोप्यागादृविएा
पश्चान् झोमसशाभिधानोवपरिभूतःसगोत्रजैः सः
सिंहद्वारमागत्यराज्ञःकार्पटिकवृत्तं गोत्रिग्रहेराजपु
त्राणामासिनः पंचभिःशतैः हादशाहामयापतेसेवाविक्र
मादित्यभूपतेः कार्पटिप्रतिनद्वेनवार्यमानोपिभूप
जाः निःशायेनचतस्यात्रनिष्ठनःसाक्षयायिनः सिंह
द्वारेस्यमस्तःसैकादशाहमासाः प्राभेवहादशेवर्षे
तस्यादेशांतनवाप्ययना भार्याविरहवियोगार्ता प्राहेणं
हंसबधिकां वीरवर्यागतेनादौष्पुच्छनेवालेस्पष्टागजि
हीपेनावावयपत्रस्याभार्यासालिलितामिमां संतप्त
ननरला नववर्हृतायकदिनान् दयायाः निर्योय

हक॰
विषम॰
७१०
710

विरतमेनेनिःश्वासामेनतप्राणः । इतिवाक्यतः
तस्मात्सम्बाद्कार्पटिकोगुरुः श्रुत्वासराजधानीहो
गवाराजाप्यविनयात सीदन्करदेवःक्लिष्टायवनकार्प
टिकःचिरं श्रमिद्धकार्यःपूर्वमस्मिन्हारशोक्त्यजेदस्मत्
नहिलंबोनकार्योस्यमयेत्यालोच्यभूपतिः श्रानाय
यत्कार्पटिकंतासीप्रेषितेदेवमः यामूनंतलेखपिता
वनमेवंसममादिशत् गोकर्णपीठमार्गेणाभद्रगच्छ
त्वरितेपी नगामुनाथामकेनेनग्रामंभुक्त्वमदपितं ना
म्नातेस्वेरस्वरकंगच्छनाच्छनवाप्स्यसि इत्युक्त्वायास
नात्रस्मैप्रदेदौतत्तस्भूमिपः सोप्यानावेयश्वेत्याय
तोकार्पटिकोनिशि कातिगीषामेकेनग्रामेणकीड
यापिना तथाप्यानास्यभोकार्यैत्यमेतद्भःक्रमाद्व्रजन्
गोकर्णपीठनेगानाहेरगोपदर्शमः कौतुनीकन्य
काबन्दीस्थक्षानिसनतस्ततः श्रपिजानीयभोविंश्वर
हुकंत्रभवेदिह पतच्छ्रुत्वानयुगल्तोस्तत्रजानीमहीव
यं गच्छाप्रेयोजनेश्वापदशामोत्रपुनः पिता सोप्यात
मुनितंसच्छविधाहुंसमजातने पश्रुत्रःसकन्याभिः
नाभिगोन्नाटदर्शीतं कार्पटेपितंतासांगातसंभीषण
क्षातिं इहज्ञाविङवरकंत्राहिभदेतितंवचः यच्छ्रुत्सो
पितेथैर्यमाहितोगतसोब्रवीत् किंनयतेनडिपुरवि
रपूर्वनत्यापिवेन् पाभिनच्छ्रत्मार्गोयंपुरतस्तोहि
यागतः तत्रवामेनगच्छनंपथावायदवाप्स्यसि प्रते
लीतंस्वरस्वकसोप्यपाकारवद्वातिलीं इत्युक्तोगतस्माग
ताप्रेतालींनामनगाम्नः विवेशापूर्वंभयदंदिवाह

धेवनगरं समकलितं तेन तत्र राजवेश्म प्रविश्य च प्रा
कारोद्धरम्याग्रमणिकांचननिर्मितं तत्र तन्नाम नन्द
स्थानासिनमुपविष्टश्च तावद्वारे तस्मै भैत्यवेत्रहस्तेन
समभ्यधात् भोमात्रुषाकिमत्र त्वमुपविष्टोस्यासने त
स्मादाक्रम्य शाक्रिमधीरः कार्पटिकोब्रवीत् अमत्र प्र
भुर्यं करवाण्यवकटोषितः विक्रमादित्यदेवेन विल
म्बिताससेनेतमे तस्मुवाशासनं दृष्ट्वा रात्तसस्तं प्रणम्य
सः एवाद्य राजा नन्मिदृप्रतीहारस्तत्र वासिव सर्वत्रवि
क्रमादित्यदेवस्यानाहिरं विडितः इयञ्चाग्रकुतीस्त्वं
नाज्ञाहावस्थातस्सः ग्रायतुःसंतिणश्चाजतत्याराजप
रिष्कृतः प्रभुरिवतरंगेनबलेन नगरं चततत् सर्वं प्रणं
यमानोत्यप्रीतः कार्पटिकोत्रसः तकोराजोमबारेण
कृत्वास्तानादिकाक्रियः ततःस राजाभूत्वात्रमाविस
यमचिंतयत् अहोप्रभावाकोप्यस्य विक्रमादित्यभूप
तेः गांभीर्यगिरमाविवसमूर्वस्यचनश्रभो दृशांतियत
स्मामामतिसुवं राज्यमपीहृशं इतिविंत्येयमाणोत्रराज्यं
कुर्वन्नुवासमः तस्मरीविक्रमादित्यभुवं राज्यमपीहं
शं दिनैस्सुविक्रमादित्यप्रणान्तसतमायथे सोस्कका
र्पटिकोराजासैन्यकंपितभूतलः आगतं विक्रमादि
त्यमारानतमुवाचनं पत्मा:प्रहितलेखायानि:स्थाल
तास्तवात्य इस्तुच्चाभूमिपानिनाप्रेषितस्तेन साउतः
तस्कमसताकि:सादिभि:साकंदेशमगाविजं तत्रार्यं
गोत्रजोभाग्येनत्यपितावितोतकरं सिंहासनाधिक
सोयमभजेमाज्याप्रियंपरां पर्वसोद्भुतनार्णिशो विक्रमा

हक॰
विषम॰
७५
71

हित्यभूमिपः एकदावटस्तशैकमूर्धरोमकवंद्विजं प
श्यन्नेवं हे ब्रह्मन्नेहक्क स्माद्भवानिति ततः सोसैःहृष्ट
ज्ञानेपृष्टेराजेद्विजोब्रवीत् श्रुणुस्वामीतिविप्रोभूद्देव
पाटलिपुत्रके महाग्निहोत्रिणस्तस्यदेवस्वामीत्यहं
सुतः मयावस्त्रतोदेशाद्विप्रकन्याविवाहिता बाल
त्वात्साचतत्रैवस्यापिताभूत्पितृगृहे कालेनयौवन॰
स्थांतांमानेतुंश्वशुरगृहं आरुह्याश्वमहैकेनभृत्येन
वनवानहं सतुतः श्वशुरेणाहंसहायानेकचेटिकां
आयायाश्वापिवृतांतांभार्यामायामहंततः अर्धमार्गे
चमास्त्रयायाप्रवतीर्येवमेवसू: जैतुपानायप्रवेशोननदीत॰
के गच्छमगात्किल विरंतायातियावत्सा तावच्चतत्रवेद
ए सहास्यितंतंतत्रैवस्मितमस्मिविस्पृष्टवान् सोपिता
यातियावच्चतावद्दास्मिगतः स्वयं तत्रैदिकांस्यापयित्वा
तंसीरवस्त्राणायतो गत्वापश्यामियावत्सम भृत्योभार्य
यानया भक्षयित्वास्थिशेषामेकृतोरक्ताक्तवक्त्रया वि
विलस्थततोयावद्दृष्ट्वामितत्रसौगीश्रिति तावत्सापित॰
यातत्त्वतत्रैदिभक्षतामिति ततःपलाय्ययातोहंतत्रा
सेनाध्यतापिमे तेचोध्वरोमकेशानमंतस्यैवनिवर्तते
नरत्त्वमेगातिहेवइतितंवाहितेद्विजं श्रात्वयाविक्रमादि
त्यागतत्रासं विधश्रमः अहोपिवतास्तिविस्थासास्त्रीषु
साहसभूमिषु इतिराजेवदत्यासिंपकोमासोब्रवीदि
दं तादृशपवद्जानाविद्योदेवतस्याचर्किं तस्कतंइ
दमिहयद्वावाणस्पाकिनशामिणः इदैवास्यातिवामी॰
ख:सोममासमस्तोहितः बालेतिसावतन्यकापित्रा॰

धनवतागृहात्‌ तस्यांचयौवनस्थायामङ्गलिशर्माणं-
स्थवत्‌ पितरौतत्रभार्यांतांतानयस्यधनाकथं प्र-
तैवैतद्दत्वाप्रष्ठाप्यपितरौस्वजनशाश्रयः शान्तिशर्माततः
ग्रामादेकाकीगृहिणीसहितः निर्गतस्यगृहात्तस्यद-
क्षिणोधूर्त्तकपिंजला ददर्शाविविरौतिस्मशिवावामे
कर्णासिनी सोपिवृत्तोवश्यनंदंतजीवजेवेक्षदीर्घतत
मह्यमपावसहासास्यक्रताघाऊनदेवता संप्राप्यस्था
शुक्षस्याणांतस्पशविविदितः वामाकपिंजलोवामा
शिवाधूर्त्तकायनाशीवः तयोपिवाश्यनंदस्तजीवनी
वेद्वदीर्घतत्‌ श्रुचितयक्षशाऊनादिष्टाग्रेदेवताधि-
सा ग्रहेकूर्विरायमशुभंशुभमित्यभिनंदति तत्कार्यं
जीवयतियद्देदोजीवस्यतत्पया इत्यासाविंतयत्या
वेद्वनाथाविवेशासा दर्शयद्वीपेशुत्रस्यापिशर्मा-
तिविज्ञानं आगतोसिकिमीकाकोमयद्वोत्रशिष्टुगदि-
भिः आगतोस्मिगृहेत्तकासेवेषामितिसोब्रवीत्‌ ततः
कृतोवित्तस्नानभोजनस्यनिशायामे शय्यागृहेतिकं-
भार्यातस्यापापास्यसाधितः माद्धिश्रमाश्रहमस्यतं-
स्यनिर्गत्यमाबहिः चौरस्येपपतेशूलविद्धस्याप्यन्तकं
ग्यो आलिंगितेनवनेहेदंष्ट्रानैछिन्ननासिका भूतेन-
नन्यविह्वलपलायनतेनाभयात्‌ गत्वावपन्नसहमस्यतं-
स्ननस्याप्यधेतुका भूतेननतन्याविह्वलदेवेशापितबोध
वा हाहा स्ततःस्ततस्येघानिष्कारणामनेनमे किमपु-
स्थायदर्भहाहकंतेनामाविकर्तनं नकुत्वावाहजनतस्याप
यनांक्षेवनासिकां रह्मातमालिशर्माणंलगुडाघोरता

क्रक·
विक्रम·
२१२

712

इयत् यातस्तुवित्ताप्यल्पोनहादेशाद्धृथायने निवे
दमार्योब्राह्मणेतिवरकेभ्यः समर्पयत् नीतीवप्यधुवेनर
रिमंस्नातस्तुरुद्रदेवता नद्यायानेघट्टज्ञातंदर्शनीसम
विनयत् श्रीनिभिन्नफलंतावत्याश्रमेतेनयत्नयं उक्तवा
जीवमीवेतिनेनरत्नाम्यहेवधात् इत्यालोक्यानरिन्ना
त्मानिशूत्तादेवताप्यधात् निदेघपघ्रवरकोनवव्यो
विप्रपुत्रकः शूलस्यचौरंदत्तातगत्वापयस्यनतानिकां
रस्तुक्कानहृष्टराविहृज्ञातंतेजगादसा ततस्तत्यत्पया
तभ्यमुखेनवधकेभ्यः विज्ञप्तावीहृणतानांगौरदं
तांतरास्यतां वधाक्रमगतशर्मोणांनिमीक्ष्यविस्तजहृदं
उत्तीर्तावलितग्राहुतहृष्टंशुश्राप्यदंस्यत् एवंविधाशि
योराजनिस्कन्नेनेनमत्रिणा सराजाविक्रमादित्यस्तत्रये
स्तुमोदत तेनोक्तवीक्ष्यलदेवोधूर्तोराज्ञोनिकास्थितः २
वसाध्योनमात्येवकिमहाबोधिपुकाहचित् किंनहूतल
तासंतिमतीपुविघविलिष्ठ तस्याभिष्ट्रयतामेतत्तनुभूत
मयेवयत् श्रद्दंपाटलिपुत्रंग्रामगङ्कंशाशिनासह मही
नाभाविकालेवंतेदृष्टयातिहृदया तत्रबालेमरस्यको
हृष्णलोवस्थाविनीं इहृष्टागास्यतेपांथ्येइत्यहृपविष्ट
श्वान् इहतोनेष्वकाङ्क्षैमनेष्यवारिणिघटपदेः श्रद्धे
स्वाबस्यतेनात्रयेष्याबामेमयेतितः एतत्रपाद्धवंकोत्रा
प्रत्यक्षेहूद्दयोषिता विलतस्पुशानामार्कशाविशांनगा
गांतवं तभेकसुत्सेपात्रस्येपरमात्रेपुत्रास्थितेबालहृष्ट
गृहहाविकंदत्तमवदक्षयो श्रद्धाम्रस्तुहिबालोयंपांगुजेते
नाव्यरति परमात्रेस्वयात्मानंक्रिमप्रातिकरितेःपुनः न

श्रुत्वासोऽब्रवीद्धीमान्प्रमज्यतयतेद्रसत् सुर्वोशुयंतत्रा
नैरयोरतेपुत्रनाख्याते बालेदृष्ट्वागृहद्वारिहदंतमवद
स्त्री श्रुहेग्रबुद्धिबालोऽयंयोग्रदेतंतावादंतिपरमाक्
यानैरतिसाधुनंशीनलेभवत् चटतेभ्यधिकंवान्यश्रे
कामगच्छुनिवदयं पतेगुणमेकृदतोनाहमोरवैनरो
त्रिभि स्वयंग्राम्यः पुनःस्त्रावीनाभिप्रायःवदंतिये इस
केतेनबालेनमवैवदम्यविलज्जितो प्रशागाहवसाप्र
यमपरस्यान्यतोगतो नग्राम्यस्वतत्कंथगतासाम्रा
वचायितीं वरकन्यामपश्यपावहूलास्थितपरिस्कुरं प्र
पश्चात्समभ्यमस्वादफलानिकतिविस्मुभे इतिवास्या
भिरुक्तःसाकन्यकैवमभाषत अस्मीयास्वफलान्युस्या
स्वतकिंभिपुराणीवा नखस्वासुर्येनिस्तामृतांकन्याम
इमब्रुवत् अस्मीमल्लावदस्वामिननेत्यान्यपिहदंदारि
अत्रैवतदाहिपश्चमोयाहुखास्वफलानिमः अक्रानिती
रजेकन्यतान्यसाभिर्ब्रुवातिलेः ततःसपरिवारासा
कन्याप्रहसिताब्रवीत् पतानिपूर्वेमुस्यातिदतान्यान्त
फलानिवः तथाचदत्ताहृत्काराभवतोपान्यभवतयत्
गृहीतशीतलानैमान्यहृत्कारणीवाताहि एवमुक्ता
बलेधिन्यान्याहिपत्साफलानिनः तास्मादभ्यततःस्या
नाहयंपातःविलाहितः ततःसहचरानन्यांश्राशितेवाः
हमब्रुवं श्रवधूपविगणीयेषाविस्मयाकन्यकामया श्रव
हासप्रतीकारःकार्यःकाभूतितान्यथा एवंमयोक्तैवान्वि
हैतेलस्याःसदतोपितः वंयोगयांतरालल्याग्रगछामःप
रेहति नत्रास्मांपदतोविदंपत्तस्त्रामीत्वपेत्यसः तत्क

ह्रक.
विषम.
२१३
713

माजननकोप्यस्मत्तोरूपमिति द्विजः वर्यमायापुरे
स्याणाहिर्यादेतौ विद्वा गतः इत्युक्तः स ततो स्माभिरा
त्तोवेवं च द्विजो ब्रवीः नहीं दैवगन्मोसीमेतां वसतमत्
गृहे गहतान्य ग्रहं स्वयं स्वदेशागता यतः श्रुत्वैतस्य धो
वामवर्गं वहं कर्मोमवद्दच: वनमोसा वमानेवदार्थि
तेनः प्रहास्यति एवमस्माभिरुक्तः स यत्स्वामी द्विजो
मयात् शक्ये परस्यै शकाद्दे नरस्याम्येव निरीक्षितं इति
प्रतिश्रुते तेन न वहे ह्वयमासमहं श्रुत्वोक्तः स द्विजो स्मा
भिर्न्वै मासबलादये यामेव यमनस्त्वीवींङ्गे देहि यमार्थ
यामेहे किं तथगृहं चैतं तेमाघटश्यामेवसच्छशी श्रुत्वा
त्माख्याय कन्यासैभवनादीयतामिति तत्रैसविप्रोवार
हुडीयतस्वामी विविंतयन् छिल्लितो स्मीभिरित्येतन्
केरोपोगुणावातयं इत्यालोयममेविप्रोपयावद्ग
मरात्मतो नत्रैवाहं स्मन्या मतृहेतामवस्वधू कांश्चि
त्सीसितान्यामवानुस्मानि यशराणिव तत्सुनयातिर्थि
त्रायसामासासितमभ्ययात् एवमेव विदैवाते ग्राम्या
नागविर्बेधेति तनोहमपि वोवंतामाः स्वतागरिकं महि
ग्राम्यपास्याम्यहं हृदं वा विद्वाय प्रतिज्ञया एवं श्रुत्वावे
रोत्साप्रपतिज्ञानिश्चितं मया वह्वम्यनायपत्यम्स्वंबनतो
मोत्तेनमस्तुना इत्यत्तांयप्रतिज्ञाते सा श्रीनेमस्मपरांमृगी
स्वांगुलीयमहं दास्या तथापायं गुलीयकं यादत् निरान्यव
मिलिवाते रं स्मरद्वैवेस्तनः नस्यादिह त्वंवैवदस्यमा
रस्तपित्रीमिनं सापिविप्रस्तनाप्रातरपश्यंतीप्रवृद्धार
मां अंगुलीयं वपश्यनीमन्नामांक मचिंतियत् गतला

वस्त्रमाल्यक्रादानितानेनपालिता ततःसद्वराम
ण्यामास्यामध्याक्रान्तापया शूलदेवेतिनामासिंहसप
तेहसपतेवंतुलीयकं नदुवंशूलदेवोऽन्यः ख्यातोऽभूत्तः
सपसमः सर्वोतयत्र्यावसतीस्तव्यतेसततंजनैः तत्र
वशाद्धैतोगवामपाशाथंसमीहितं इतिसंकल्पापि
तरंसेवंतमभिथाव्रवीत् गतस्तानयरित्यज्यभर्तामा
मद्भैवमः नहिपुत्राकथंवाहंतिष्ठामीहस्यथाज्ञवं
तद्यामितीर्थयात्रायैगच्छिष्यामेतांहत्वातत्र इत्युक्त्वा
मातिष्ठंतमभ्यनुज्ञाप्ययत्ततः पितरंसाततःप्रायात्
सधनासमपरिच्छदा क्रमेणागताकृत्वासामहार्णवगणि
कोचितं वेशांविदेशान्तर्यिनीपुरींलोकेकसुंदरी कृत्वा
वणिग्वरेणसहकर्तव्यसंविदं सुमंगलेतिसाकार्यी
तामविश्रम्भात्मनः कामरूपामहाभागभोगयानाम्
ताहृमंगला श्रमाताग्राणोकेधतिभद्राग्राख्यापनार्
थसा देवदत्ताभियानायतत्रत्यागीगोत्रमा दरावर्ष
तिनसैसंरागात्हेमदिवंप्रच्यक तत्रस्थितेश्वयमगुदेता
देशमित्रेसमेशाणी नामकवीत्स्वानिहतोभार्त्रमेशहा
वामिति [illegible]त्वांनिष्ठः श्वेधोतोत्रकामुकः त
भद्यकार्यमस्माकंतान्यःप्रसुतिमेन्वेभिः इत्युक्त्वासतत्
सुखेनैवसमस्मंगलयातया तथेत्युक्त्वाशुधीभाविमगुखे
तत्कोहिरपयो तत्रसप्रथमंहर्षेसंप्राप्ययेदिनामकः
हारपालेननगरेरक्षसमस्तामितीवचः स्तानोग्गोरू
पतः स्वाहिप्रवेशोनाहितेन्यथा तच्छुत्वासशाश्रीस्ताः
तेत्रेयोमंगेवकाचनत ततःसयावद्वासीपिभरथयंगोहं

हक.
विषम.
१५

714

ततोपरं विप्रहंस्ति पितितावस्थायमः प्रहरोगतः स्वा
तः प्रभोत्थाय महाविहारे तीर्थेद्वारस्य त्रयाणां रुचेस्तातोसित
मावत्यसमाधनविधिज्ञः तथेमं कवनस्य सदास्यता
वत्यसमाधनं चक्रु यथाविहितोयोपि प्रहरः पर्यन्तीयत तृ
तीयप्रथमं प्रामाक तोहारे समस्तभिः नगरे भ्रमता
वन्दर्शिविद्यपाद्यंतरं ततः वाटमिन्द्रकवंतंते हास्यला
वहिलंवयन् ग्रामे विविधे यौवनातीय प्रहरोगत :
प्रथवासगृहद्वारे वनेय्यैसकथ्यंवन संध्या महाराया:
लेनतन्मैवं निरभत्स्यत ग्राम्यकामुकनिर्घाहिमाव
लीकाममाप्यासि कालः किं पश्चिमे यामे गणिकानं
वसंगमे पवं निरस्कृतस्तेन स कालेनैव त्रपया शशी
विगलितस्त्रापीयया गतमगात्रतः इत्येहमेंगलेस्य
ग्यात्स्थन्याववितात्तया गणिकारूपया विप्रस्तनया
सेयिकामुक: तस्यावाकोतन्त्वाख्येकुन्वाद्वतगतागः
तं श्रीरनंतरं गृहं तस्याग्रगत्तुं स प्रसाहितः तच्चहास्याम
निद्रारमनुरंज्या पार्थयाततः तस्यावासगृहद्वारं प्राप्तीह
मवलंविन: कालग्रामोविमृष्टस्थाहारोद्धाराः स्थप्रविष्ट
तां वेश्याववेशतां परिज्ञातामपश्यं तस्य प्रियामहं सापुनः
अतिमित्ताय हृत्प्रस्नुहमादिका वेश्यैव धूर्तापर्यंकनि
घण्णसामुपावरतू ततो लोकैकसंदर्पसाकं नीतनि
शाल्यया वराजुरागोनिर्गतं नाशकं तद्गृहाद्दहं साधि
बद्धरतिमाप्यानापयानात् किमेमदा पावद्धितैः मग
श्रीपूमेव कात्रपयोधरा सत्वाप्यकुरलेलिवसा विद:
ग्यामहथमर्पयन ततोमे प्रभुनालेविः प्रहितोवाचला

सिति ततस्त्राहं तमशुस्त्वमलेवेमेवमवाचयम् श्रीका
मरूपतः श्रीमान्मानसिंहो महीपतिः सुमंगलामादिश
तीर्थिनाम्यचविरंवस्थ श्रीउमागमतांहिस्वादेशांतर
उत्कहले मैथंवनार्चितेलेखेसावबीद्गविनेवमां यस्य
हृम्मपिमामयस्कृस्यापरवनीएदें पवंकवाभिंधायाः
ख्सापाटलिपुत्रकं श्रेष्ठतांपरायत्रेत्यत्रवेत्कोपितात्
गां तावपाटलिपुत्रमयाः कालेनकुपबेवहतं सवर्थमा
नस्यकलः सर्वाधिपुरमिलत हास्याइस्वयपसासबा
लोबालवापलात् हाथिमकंववयसंलतयाजात्तनाड
यत् नाडितस्तंचसोवादीदुदलाभेरकोहस्त्रा वेताङः
यासिमां यस्यतववस्पायतेपिता सातविदेशभ्रांताया
जातस्वं हिरण्यतस्ततः इत्युक्तेतेवैलत्याहूवाप्रादीत्य
मातरं श्रेवकोमेपिताउत्सवाललेकथ्यतामिति साथ
मानाहितस्तताबीत्याणामवावचतं पितातेभूलदेवाः
स्वोमातत्क्रोतपितीगृतः इत्युक्तः स्मूलनतस्मेवहूकृतं
पुत्रांसत्या ततः सबालोवादीन्मांश्रेवतर्णेनयाम्यहं ग
वातेपितरं वह्वायतितांपूरयामिते इत्युक्ताजननीमेवम
वालः श्रुत्वितस्ततः अथोक्तमत्स्भितानाशायाएरतापिती
मिसो हैयांनमहेमीतत्रहस्याभिहलाननिष्ट्रितं ठिंहा
स्यानेतिसर्वांसहतेनतत्रधानिस्मसः बालतेपिमहाभूतैः
सर्वैस्यकृतनाविस्मयः श्रातित्र्यः सहदातिस्मतयूलावणीः
जेयतं राज्ञैस्मपुत्रस्याचागत्यकार्पीमानिवयोयपवि लब्ध
विनयस्यस्यमांराज्याविरामपाहरवत् ततस्ततुडेहस्याः
हे श्रात्मानंतत्रलहहुमं प्रावहुंसमहसाभूवंमलत्माहरामवि

सूक.
विषम.
७२५
715

स्यः श्रुत्वा रममाणोऽहेव शनैर्गत्वा परिभ्रमन् तमेव
बालकं रथ्यां विकीर्णानि विलोकयन् उपगम्याब्रवीत्
त्वं किं पतितं शीघ्रयतेनया पश्यामूलेन विहरति ततो बालोऽब्र
वीत् त्वमसौ न लभ्यते सौ मूलेन त्वद्धाधूर्ते शिरोमणे अथ
वीरुत्तरूणि तवर्णानि न तल्लभ्यते तच्छ्रुत्वा रममोवाच तं तदी
व चयमध्ये तव तत्वतः सत्यमिति तद्वृत्तान्तं हसन्मम्य से य
दि वसत्यमिति तत्तदुक्तस्य श्रद्धयेत मे ततस्तं जारजातः
स्याच्चाहं स्वगृहं गमिष्यामि अयेनसमये तां भाविंजाणं च
क्षिते पूर्वं वृश्चिकदष्टो भूत्वा हेकस्यापि भूपतेः सवाह
नानां नागानां शीकरां तु महाभैरः सूकरं प्रयमे षष्ठे स्व
यं वहोत्र शोऽस्य ततो यास्य हस्तं पत्रे समक्षे सुसदृपति
र्भर्ते ग्रामयामास मजानां जनप्रभिजितः एवं मयाजे
विक्रमस्तो वादी हाल कलहा नागानां वाहनामेघास्
क्वे प्रयसे स्थितिः निष्कोऽस्त्वकरस्य पस्य सा दिविश्रियत मो
यते तस्यामेवांतु भियान्याजुस्यते वेक्लिमज्ञनं इत्युक्ता
बालधूर्तो मां विस्मितं सोऽब्रवीत्ततः इदानीमहमाख्यामि
तवापूर्वं विस्मयदः अनूषणदि विज्ञायतत्सत्यमिति तं
ततः तेनैव हां इदानीं मातास्या त्वं ममामात्यश्या तथ्यं
मत्केन प्रयासे यद्वालधूर्तोऽब्रवीदिदं उत्पादितुरा पूर्तं
पतेकां पीडबालकः अकं प्रयात्यन्तरमेते नावीं गत्या त्पव
वः तेदेवहरो भूत्वा वके लोकांतरे मदं इत्युक्ते वंतं बा
लंतं तदवृत्ताहरमद्भुतम् अलीकमेतन्नास्त्यत्र सत्यं ता का
पयाहेति ततः स बालो वादी सां जानतैष्यवन्तां किंदेवेः
वकं पवरणां कांतो शहयावामतान्हातेः तेदेव हाँइंगा

ववक्केतेननाकिंमदं त्रिलोकांतस्त्रितोस्येवमपादा॰
सीकृतोसिव श्रयापणगताश्चैतेसर्वैवोसालिणापण
नटहूंयत्रगच्छामितत्रगच्छामसंमयं इत्युक्तासोशूद्री
ह्वालोधीरेमांपाणीणिनाभुजे नत्रस्याश्चतथैवासमा
हेमर्वैव्यापुर्जनः नतस्त्रमामवबहूम्मपणवद्ंसमानु॰
गः नयतिसांतिकेमान्पुरंमाटलिपुत्रकं नत्मातत
वनदानींतहूक्षामामामभावत भार्यपुत्रमपाय्येबा॰
स्यतितायपुत्रिता आनायतोस्यवहूभ्यतवतातेतेनेवः
स्वतुता इत्युक्तावणियत्ताथीहिवांतसर्वमविघ्ने ततः
तोवाध्यवाःसर्वेसप्रजामाधितोफिता पुत्रामहहको
लीनाममम्यतेयत्रकृतोत्सवः कृतार्थस्पृतयामत्यासा
केतेनहकेनव उभितावित्रमहाहूमागाप्तुनापिती
मिमो पवेसंत्यवदेवेहूमत्भक्ताउलास्यिपः नपुनः
सर्वेभ्यासर्वाउहतोपवयोषितः इत्येनाहूलदेवसानि
प्राप्यवदनात्कथा विक्रमादित्यन्नपतिस्तनोप्रसं॰
हूमोविभिः इत्याश्चर्याणिश्रुत्वाएवत्याम्पसुसंर्वेश्वभूपति
विनित्यविक्रमादित्यसहोपांतुभुजेमही ॥ इतिसं॰
योगवियोगेनिर्विशिनामाख्यायविषमशीलकथानां
कएवश्रुतिश्रुतरवरत्रास्मित्तोमहत्संतुकाविवदे । प
वेमवेत्याविंत्याविरहाश्चसमागमाजेनूनां नक्ष्माणं॰
वाणितविराज्ञरवाहवदत्रसंगमःप्रिया । श्रवलंबःस्त
धनितनस्थविरंभोजकासिवत्सराजसुत भार्यांमात्रिवस
मेनोविद्याधरवाकचक्रवर्तिपदं । एवंकपवधिगिराल
वाप्तिःचाप्तितहरकालोध्य भार्याविद्यावेवरमामा॰

बृक·
विषम·
२१५
716

ज्यंविक्रमादहंप्राप्तः। नष्टप्रायांसप्राप्तंवरदस्यात्
ग्रहाशोभो प्राप्तवहंनदत्तविलंवर्णितएवचोमहामुन
यः। इतिनरवाहनदत्तःस्वकथामाख्यायमुनिजने
भ्योऽखिलं गोपालकंचमातुलमदर्शयत्कश्यपाश्रमेतस्मि
न्। नीत्वाथनववल्लभागमवासरांस्ता नामेष्वमात्य
सखींश्चतपोवनस्यात् प्रायात्सदारसचिवःसनतोऽ
विमानमारुह्यविचरवसुंधरीदितांगनीरवः। प्राप्यच
राहृषभकंस्वनिवासमद्रिं साम्राज्यभोगसुखविनो
दवेंहमध्ये देव्यासमंमदनमंचुकयास्थितोथ वस्त
प्रभाप्रभृतिभिश्चसकल्पजीवी। इत्येष प्रागीशेव
देणानुहितनरवाहनदत्तनाम्यर्थिना सोक्ताद्वेवबृहत्कथा
विगादिताकैलासशृंगपुरा उत्पन्नैरवधशापनःस्थितित
लेकाणूयनाधायाकृती भिग्राहैर्गमिताप्रसिद्धमनलो
केप्रसंस्कारादिभिः। एवंमहद्दनगतोमहतीयोयोवा
श्रणोत्यादराध्येतांस्वकथांविबुधितनविद्याधराधिपा
पःकृती सहितायाधरनामवाप्यनियतंलोकंममप्राप
श्रणोतिन्यस्यास्यवंनराणीविस्तताकातनःकथ्यापाद
सौ ॥ ॥ ॥ भद्रं ॥ ॥ ॥ भद्रं ॥ ॥ ॥

इतिभट्टश्रीसोमदेवविरचितेकथासरित्सागरेविष
मशीललंबके पंचमस्तरंगः ५
श्रादितःचत्वारिंशोत्तरंशतं।
समाप्तश्चायंवि षमशीललंबकः
समाप्तश्चायंबृहत्कथासंग्रहइतिशुभमस्तु
लेखकपाठकयोः ॥

हेरंबगुरुगिरींद्रजाप्रणयमंदसांदोलना मुराकिलक
ण्यामतं हरमुखांबुधेरुद्गतं प्रसन्नरसपंक्तये विगत ।
विघ्नलहर्यपोः पुरंदरनिवेदुधीं भुविभवप्रसादेनते

नमः श्रीगुरुचरणकमलेभ्यः ।

श्रीमानवाहनकुलांबुधिपारिजात संग्रामराजइतिप्र
सिधनिर्वभूव येनावनीवविविधैर्विबुधोश्रितेनकश्मीर
मंडमलीयतनंदनवं । तस्मात्मजोनमदशेषमहीशमौ
लिमाणिक्यरत्ननिकषीकृतेनपादपीठः श्रीमाननंत
इजितइतिनलकलककल्पद्रुमः शौर्यैकराशिरुपमघनव
क्रवर्ती । द्वाराग्रसीमनिवयस्यविकरकंदः हिमाद्रे
नरपतेलहिनिसमूर्धा सेवागतोजितमहाद्रविक्रमा
रुकीर्तिश्रवणपरितोषमिवेत्यगाढः । सोचत्रिगर्ता
धिपतेस्तनूजांराजेंद्रशैविरोवहृतिसदेवीं नमोपदांसूर्य
मतीं प्रजानांविभाति संध्यामिवविश्ववंद्यां । ग्रामस्तायैपि
वनानाटेशसमुद्भुतविप्रशातमेघैः प्रह्विभिविरत्नभ
वैर्भातिसंतांभूतामपिप्रावृषेण्यैः । कल्पद्रुमस्विताव
हमाशोपगतोविहारविभिकतदैः देव्यापविरचितेःक
पमीरामंदितामदस्रवैः । यत्रिभिनाद्यमलतोपवद
हितस्ताविस्तीर्णतीरभुविमोयमुधासिनाति श्रीमायः
गापविगतोंतद्रमाद्रिष्वंगभोगिंभजंतिस्वनरांसवसंस्था
णी । दैवैरसंख्यमणिहेमदारगृहारकस्राजिनद्रविणः
मर्वेनतोमहद्भिः विश्वंभरा --- नवनापि ---- विः
पंमहाभगावतीकिलयाविभाति । स्वामंडलैकतिलको
णनलीकलनोपयानमास्तनमयपुण्यबांधवोपि वि

बृक.
विषम.
समाप्त
२१२
717

द्वेषिपर्वदशिवोपिशिवावतारश्रीमांस्ततःकलशराट्
वह्नितितीशः । उर्वीभृतोनमयितुंनिखिलानुदग्र
यान्यानितहमस्रजलधीनपिमग्नधीरः स्नेहःसैदैवभि
नवःकलशोद्भवोयःश्रीहर्षदेवइतितस्यववःसयस्याः
तस्याःसदैवगिरिजार्चनहोमकर्मनानाविधिप्रयतवि
धिवद्धसमुद्यमायाः शास्त्रेषुनित्यविहितश्रवणश्र
मायादेव्याःक्षणंकमपिचित्तविनोदहेतोः । नानाक
थामृतमयस्यबृहत्कथायाःसारस्यसज्जनमनोंबुधिपू
र्णचंद्रः सोमेनविप्रवरभूरिगुणाभिरामरामात्मजेन
विहितःखलुसंग्रहोयं । प्रविततरंगभंगिःकथास
रित्सागरोविरचितोयं सोमेनामलहृविनाहृदयार्
पंदायभवतु सतां ॥ ॥ ॥ संपूर्णोयंकथास
रित्सागरसंग्रहः ॥ शुभमस्तुनः
जातास्तेकृतिनोभुविप्रतिदिनंयेषांशिवेशाश्वते भं
क्तिर्भावितचेतसःस्थितवतीसंपन्नरोमाञ्चमा सार्धंदृशि
वर्षोम्बलोचनजलैरर्थोहरैर्जल्पतो बाष्पैःशर्वशिवेति
गद्गदपदैर्नेत्रानित्यंनमः । गंगातीरकृतोटजस्यनियं
मस्नानस्यशांतात्मनो नीवारव्रतहंतिपवस्पदयतोमे
त्वंचेतारवीं दर्भप्रस्तरशायिनःशिवशिवेत्यक्रंदतःप्र
त्यहं भस्मस्नानकृतःकदामममनोनिर्वाणमभ्येष्यति
पातीतापावनमदानस्रममलाकष्टादमाल्यागाले भस्मी
गीताभगांगीशिरस्यपितद्धिरिंगविशेषेजटाः जीर्णंवस्त्रं
लंमेसयोभृतकृतलेवासःप्रशांतस्यमे शूर्पाटाश्रमवंति
नःकिमपरंकार्यंकृपायांभवी ॥ सं १९ चैत्रे १ शुक्ले